MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

CUPRINSUL

Unirea este bucuria și înălțarea neamului

Unirea — crez și împlinire *(Mitropolia Moldovei și Sucevei)* . . 3
Petru ABRUDAN, Unirea e actul energic al întregii națiuni române . 5

160 de ani de la revoluția lui Tudor Vladimirescu

Gh. PLATON, Revoluția din 1821 — fenomen de sinteză, turnantă decisivă în dezvoltarea societății românești 13

S t u d i i

Pr. prof. D. STĂNILOAE, Taina negrăită a Unului suprem . . 27
Pr. asist. N. DURĂ, Dispoziții și norme canonice privind administrarea Sfîntului și Marelui Mir. Sfințirea Sfîntului și Marelui Mir pe teritoriul țării noastre, expresie elocventă a autocefaliei Bisericii Române de-a lungul secolelor 39

Pe tărîm pastoral

† *TEOCTIST, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei,*
La întîmpinarea Anului Nou 58
Veniți binecuvîntaților Tatălui Meu! 62

P r e d i c i

Arhid. prof. Ioasaf GANEA, La Botezul Domnului 69
Pr. prof. Mihai VIZITIU, La Duminica Vameșului și Fariseului . . 72

Dreapta învățătură a Bisericii

Pr. drd. N. DRAGOMIR, Dispoziții canonice referitoare la stabilirea datei serbării Paștelui (cu referire la calendarul îndreptat) . 74

Cinci veacuri de la consolidarea Mănăstirii Putna

Claudiu PARADAIS, Aspecte arhitectonice inițiale și metamorfoze ulterioare 82

P a g i n i p a t r i s t i c e

Sfîntul Sofronie al Ierusalimului, Anacreontica, Oda I, Oda a VI-a și Oda a VII-a (prezentare și trad. de *Pr. prof. N. Petrescu*) . 109

V i e ț i d e S f i n ț i

Mitropolitul Dosoftei, Prea Cuviosul părintele nostru Teofilact, episcopul de Nicomidia în 6332 [și Pavel Mărturisitorul] *(N. A. Ursu)* 115

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

inv. 111
BIBLIOTECA MITRO[illegible]
P.I-2

Mitropolia Moldovei şi Bucovinei
Biblioteca "Dumitru Stăniloae" Iaşi
M00111

ANUL LVII, Nr. 1 — 3 IANUARIE — MARTIE 1981

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† I. P. S. TEOCTIST, Mitropolitul Moldovei și Sucevei

MEMBRI

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași

P. C. Pr. IOAN MAREȘ, vicar administrativ, Roman

P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamț

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex. 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3".

42.420

Unirea – crez şi împlinire

Chemările pe care le desprindem din viaţa şi istoria poporului român, dintru începuturi, iar după 24 Ianuarie 1859 cu mai multă îndreptăţire, sînt chemări la unitate. Vrerile lui Vodă Rareş de a găsi calea spre unirea tuturor românilor, jertfa lui Mihai Viteazul care pecetluia, testamentar, unitatea de neam nu ca vis, ci ca realitate, energicile acţiuni ale paşoptiştilor se împlineau la această dată care se veşniceşte în istoria noastră ca dată a micii Uniri, şi, care potenţate, urmau să se încununeze la 1 Decembrie 1918. Aceste date, care plineau strădaniile unui neam, vor dezvălui peste veacuri o viziune românească asupra timpului. Într-adevăr, în conştiinţa românească biruinţa asupra lui Cronos, asupra Timpului, pe care cu răbdare, jertfă, muncă şi, întotdeauna, cu nădejde l-au privit şi trăit românii din spaţiul carpato-pontico-danubian, devine după mica şi marea Unire cununa zeiţei Clio. Poate că tocmai de aceea sentimentul istoriei, ca durată, dar şi împliniri epocale, constituie o realitate şi o vocaţie pentru fiinţa fiecărui român şi o biruinţă a nebiruitului neam românesc. Ce alt popor îşi începe anul, care aşternîndu-se prin secoli, devine permanenţă, cu visul unirii, încheindu-l cu împlinirea visului purtat din vremuri îndepărtate în fiinţa sa, ca un măreţ crez ?!

Cele două istorice zile, 24 Ianuarie 1859 şi 1 Decembrie 1918, au devenit pentru noi românii prefacerea visului în realitate. Prefacere pentru că el era şi trebuia doar să se manifeste. Am nutrit veacuri de-a rîndul acest vis, a fost chip de fiinţare şi jertfelnicia stătutu-i-a cunună. Ne-a adunat crezul unirii în vremuri de primejdii; ne-a mîngîiat în clipele de zbucium; l-am îndrăgit ducîndu-l din verdele cîmpiei în liniştea ocrotitoare şi ziditoare de nădejdi a muntelui; şi mai presus de toate, i-am dăruit fiinţa spre mistuire şi ofrandă. Unirea e lumina noastră, iar munca, deopotrivă dar şi dăruire, ne este viitorul.

Cu fiecare început de an, crezul devenirii noastre îmbracă împlinirile bilanţului şi sădeşte încredinţări de viaţă dătătoare. Bucuria Anului Nou se desfăşoară, prin unitatea de vrere, de gînd, de simţire şi de făptuire, sub razele luminoase ale certitu-

dinii că Unirea ne-a fost crezul, iar dăruirea, biruința, împlinirea. Cu astfel de sentiment, ne întîmpinăm unii pe alții la început de an; cu astfel de convingeri ne înfrățim în muncă, nesecat izvor de bucurii şi împliniri. Considerată, odinioară, drept povară, munca, grație Unirii, a devenit chezăşia marilor noastre împliniri. În şi prin Unire, munca se transformă în creație, iar creația este semnul bucuriei şi al iubirii umane. Creația este, prin excelență, un dar făcut omului şi de aceea cea mai înaltă chemare a omului este să fie creator de bunuri materiale şi spirituale. Calea spre creație, spre împlinirea vocației, este calea muncii şi a unirii.

Întreaga noastră istorie este o astfel de cale. Străbătînd-o trebuie ca fiecare să avem conştiința vocației umane şi să ascultăm, în cuget curat şi cu inima încălzită de iubire, chemările străbune. Ceea ce s-a săvîrşit o dată pentru totdeauna ; ceea ce ne-a fost încredințat prin dragoste jertfelnică nu crez, ci împlinire; ceea ce tainic, dar angajant ne cheamă, să facem să vieze, căci munca este faptă şi fapta îi viață.

Uniți în cuget şi-n simțiri, *convinşi de viață şi prin viață că* unde-s doi puterea creşte, *să facem din fiecare zi o zi de împlinire. Către această împlinire a fiecăruia dintre noi şi a tuturora împreună, ne cheamă ceea ce se gîndeşte şi se conturează în lumina obiectivelor de dezvoltare şi propăşire a neamului. Răspunsul unanim va trebui să fie răspunsul faptelor. Crez şi împlinire, Unirea este pentru noi o permanentă chemare la muncă, la viață, la bucurie şi desăvîrşire. Conştiința de fii ai Bisericii dreptmăritoare, care şi-a împletit viața cu aceea a întregului popor, este un îndemn, o chezăşie, dar şi o mărturie a părtăşiei noastre la opera de înflorire a gliei străbune, de care ne simțim atît de legați prin obîrşie.*

Să facem, deci, din crezul şi împlinirea Unirii un imn al muncii, al bucuriei şi al desăvîrşirii.

«Unirea e actul energic al întregii națiuni române»

Se împlinesc în acest an, la 24 Ianuarie, 122 de ani de la unirea românilor din cele două principate — Moldova și Muntenia — prin alegerea ca domn a lui Alexandru Ioan Cuza. Este momentul așteptat de veacuri de poporul român a cărui luptă pentru unitate s-a sprijinit, întotdeauna, pe comunitatea de origine, de neam și limbă, pe permanența viețuirii neîntrerupte a românilor în granițele teritoriului vechii Dacii a lui Burebista și Decebal.

Unirea celor două principate române într-un singur stat național român modern a constituit doar o etapă preliminară, dar hotărîtoare, pe calea cîștigării prin luptă a independenței de stat în anul 1877 și a desăvîrșirii unității noastre naționale, realizată la 1 Decembrie 1918 prin unirea Transilvaniei cu Patria-Mamă. Drumul luptei pentru unitate națională a fost lung și greu. După cum este cunoscut, ca urmare a vitregiei istoriei, a particularității specifice fărîmițării politice feudale, poporul român a fost nevoit să trăiască secole separat în trei state feudale de sine stătătoare: Țara Românească, Moldova și Transilvania. A fost însă o despărțire formală, deoarece românii au continuat să trăiască înfrățiți peste granițele vremelnice, vorbind aceeași limbă, păstrînd neîntrerupte legăturile culturale, economice, politice și militare. Aceste lucruri au fost posibile și ușurate și de faptul că înșiși domnitorii din cele trei țări române își ziceau unii altora «frați», înrudindu-se de multe ori prin căsătorii.

Istoria consemnează unele acțiuni politico-diplomatice, culturale, economice și militare în care românii de o parte și de alta a Carpaților s-au sprijinit reciproc, au conlucrat strîns, fiind animați de aceeași conștiință de neam. Privilegiile comerciale acordate de domnii țărilor române, unii altora, vor ușura libera circulație a românilor după cum rezultă din documente; negustorii sînt poftiți «să umble slobod și să tîrguiască unde vor vrea», «să vie în pace și să se întoarcă în pace» [1]. Relațiile economice au netezit calea înțelegerii identității de interese, a necesității de solidarizare politică, de luptă comună pentru apărarea independenței și a unui intens schimb de valori spirituale și culturale ce vor duce în final la formarea și dezvoltarea ideii de unitate politică.

Momentele de încercări grele ale existenței lor au determinat

---

1. A. Răduțiu, P. Teodor, *Ideea de unitate politică la români*, Editura Științifică, București, 1968, p. 21.

de fiecare dată atitudini politice identice. Ţările române aflate permanent în faţa pericolului extern, mai ales din partea Imperiului otoman, au reuşit să reziste presiunii printr-o luptă comună şi întrajutorare. Lupta comună dusă de românii din cele trei ţări împotriva invaziei străine va aduce o contribuţie deosebită la întărirea conştiinţei unităţii de neam. Din şirul luptelor pentru independenţă se remarcă însă, prin semnificaţia deosebită a unităţii politice realizate în acest cadru, luptele anti-otomane conduse de Iancu de la Hunedoara, Ştefan cel Mare, Petru Rareş şi Mihai Viteazul. Din documentele acestor vremi se desprinde dorinţa lor comună de unitate şi independenţă: «...Să fim prieteni prietenilor Domniei Sale şi asemenea ţara Domniei Mele cu ţara Domniei Sale să fie una...», glăsuieşte scrisoarea de alianţă adresată de Bogdan al II-lea, domnul Moldovei, lui Iancu de la Hunedoara, voievodul Transilvaniei, la 11 februarie 1456[2]. «...Par-că ai fost ales şi trimis de Dumnezeu pentru cîrmuirea şi apărarea Transilvaniei... şi muntenii aşteaptă suspinînd din greu pe Măria Ta că-i vei scăpa de sila şi robia acestor păgîni (turci)», spun braşovenii în scrisoarea trimisă lui Ştefan cel Mare la 24 aprilie 1479[3]. Mihai Viteazul reuşeşte pentru o clipă să realizeze unirea într-un singur stat a celor trei ţări româneşti, prin victoriile obţinute în luptele purtate împotriva duşmanilor ţării. La 27 mai 1600, într-un document emis la Iaşi, el se intitula: «Io Mihail voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată Ţara Moldovei»[4], iar din scrisoarea sa autografă se desprindea dorinţa de unire pe care a avut-o şi a realizat-o: «Şi hotaru Ardealului pohta ce-am pohtit, Moldova şi Ţara Românească»[5]. Deşi de scurtă durată, Unirea din 1600 a constituit simbolul unităţii noastre naţionale. Chiar în timpul dominaţiei otomane ce a urmat, domnii din cele trei ţări româneşti nu au încetat lupta lor comună de apropiere şi unire în hotarele vechii Dacii, aşa cum rezultă şi din tratatul de alianţă încheiat în anul 1613 între Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, Radu Mihnea, domnul Ţării Româneşti şi Ştefan Tomşa, domnul Moldovei: «Au dat mîna şi s-au jurat că se vor avea ca fraţii şi se vor sprijini unul pe altul pînă la moarte»[6].

Şi unitatea de cultură a ţărilor române a fost o realitate puternică în viaţa poporului nostru. Creaţia populară unitară, izvorîtă din viaţa comună întregului neam românesc, a contribuit la rîndul ei la păstrarea şi perpetuarea ideii de unitate a poporului nostru. Ea a stat la temelia formării culturii noastre naţionale. Un rol important în asigurarea acestei unităţi l-a avut şi Biserica, organizatoarea prin-

---

2. *Ibidem*, p. 41-42.

3. *Ibidem*, p. 44.

4. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, Editura Albatros, Bucureşti, 1971, p. 377.

5. Miron Constantinescu, C. Daicoviciu, Şt. Pascu, *Istoria României — compendiu*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969, p. 200.

6. A. Răduţiu, P. Teodor, *op. cit.*, p. 49.

cipalelor centre de cultură şi artă în evul mediu. Biserica se va opune tendinţelor străine de a impune românilor alte credinţe, într-o epocă în care sentimentul de solidaritate naţională era suplinit de sentimentul unităţii de neam şi lege. Prin «lege românească» se înţelegea şi Ortodoxia, care, în ciuda multor încercări de atragere a românilor la alte confesiuni, rămîne religia lor distinctivă, care a contribuit astfel la menţinerea integrităţii etnice a poporului nostru. Tipăriturile lui Coresi, din Braşov, vor satisface cererea de carte pentru românii din cele trei provincii: bucurîndu-se de o largă circulaţie, general românească, şi contribuind astfel la formarea limbii literare româneşti. Prefeţele sau epilogurile tipăriturilor din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, mărturisesc consecvent destinaţia lor pentru toţi românii. Exemplificăm doar cîteva: «Psaltirea românească» din 1570 de la Braşov este tipărită pentru că «mai toate limbile (popoarele) au cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi românii n'avăm»[7]. Cuvîntul de început la «Cartea românească de învăţătură», apărută la Iaşi în 1643, este «către toată seminţia românească»[8]. «Răspunsul împotriva catehismului calvinesc», apărut în 1645, li se adresează cu «iubiţi creştini şi cu noi de un neam români... ce sînteţi cu noi într-o credinţă... a moşilor şi strămoşilor noştri»[9].

O contribuţie deosebită în cristalizarea concepţiei umaniste a unităţii de neam şi de limbă a poporului român au adus-o cronicarii moldoveni — Grigore Ureche, Miron Costin, istoricul Dimitrie Cantemir, precum şi alţi umanişti: transilvăneanul Nicolae Olahus sau stolnicul Constantin Cantacuzino din Ţara Românească. De pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, vechile elemente de unitate de neam au căpătat semnificaţii şi potenţe noi. Conştiinţa de neam s-a transformat, treptat, într-o cuprinzătoare conştiinţă naţională, care a însoţit şi înlesnit, în acelaşi timp, procesul de formare a naţiunii române. Aceste idei se întîlnesc deopotrivă în scrierile fruntaşilor Şcolii Ardelene: Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior, I. Budai-Deleanu — care, prin lucrările lor, au contribuit la cunoaşterea romanităţii românilor, la conturarea aspiraţiilor lor sociale şi naţionale, încorporate în «Supplex Libellus Valachorum» din 1791 —, cît şi în marile ridicări la luptă ale maselor populare oprimate. Conducătorul răscoalei din 1784, Horea, era supranumit «Rex Daciae», iar Tudor Vladimirescu, în plină desfăşurare a revoluţiei din 1821, preconiza şi prinderea Moldovei în vîltoare. Adresîndu-se printr-o scrisoare la 5 aprilie 1821 vistierului Al. Filipescu-Vulpe, el îi spunea: «Mai cu deadins trebuinţă urmează să aveţi corespondenţă cu dumnealor, boierii moldoveni ca unii ce sîntem de un neam, de o lege... fiind la un gînd şi într-un glas cu Moldova să putem cîştiga deopotrivă dreptăţile acestor prinţipaturi ajutîndu-ne unii pe alţii»[10].

Prefacerile înnoitoare petrecute în structura social-economică a ţărilor române, după revoluţia lui Tudor Vladimirescu, au pus cu stringenţă la ordinea zilei problema făuririi unirii naţionale ca o cerinţă logică, imperioasă, a societăţii româneşti în ansamblul ei. În 1844, George Bariţiu scria: «Unirea naţională este frumoasa deviză

---

7. *Ibidem*, p. 36. 8. *Ibidem*. 9. *Ibidem*. 10. *Ibidem*, p. 78.

ce răsună din toate părţile şi deşteaptă duhurile cu putere multă. Popoarele Europei pricep şi cunosc cum că tăria şi puterea unui popor, forţa sa, politica sa, nădejdile sale, prezentul şi viitorul său zac în unirea naţională» [11].

Dar cel care a sintetizat un adevărat program al unităţii naţionale şi care a fixat scopul activităţii de viitor al tuturor românilor a fost ideologul revoluţiei române de la 1848, Nicolae Bălcescu. Ţinta noastră — spunea, în 1847, la Paris — socotesc că nu poate fi alta decît unitatea naţională a românilor» [12]. Întreaga sa operă istorică este închinată marilor idealuri ale poporului român. Referindu-se la lupta înaintaşilor pentru realizarea unităţii naţionale, el spunea: «Unitatea naţională fu visarea iubită a voievozilor noştri cei viteji, a tuturor bărbaţilor noştri cei mari, cari întrupară în sine individualitatea şi cugetarea poporului, spre a o manifesta lumii. Penrru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră şi muriră» [13].

Hotărîrea de a înfăptui unirea a primit o expresie deosebit de pregnantă în timpul revoluţiei române de la 1848. Avînd un caracter unitar, ea a plasat în planul central desfiinţarea servituţilor feudale, introducerea libertăţilor democratice burgheze, scuturarea dominaţiei străine şi realizarea unirii şi independenţei naţionale. Ziarul «Constituţionalul», exprimînd acest crez politic care însufleţea pe toţi revoluţionarii români de la 1848, scria: «Toate ţările locuite de români trebuie să se numească îndeobşte România şi să formeze un stat, pentru că toate sînt patria românilor şi pentru că toţi patrioţii români, locuitori pe dînsele, formează naţiunea românească, care să fie una şi nedespărţită» [14]. Acest ideal nu a putut fi realizat atunci, revoluţia română de la 1848 fiind înăbuşită în sînge de intervenţiile armate ale imperiilor otomane, ţarist şi habsburgic, dar idealurile ei au continuat să rodească. În 1850, Nicolae Bălcescu, purtătorul de cuvînt al întregului popor român, scria în exil: «Vrem să fim o naţie, una, puternică şi liberă prin dreptul şi datoria noastră, pentru binele nostru şi al celorlalte naţii, căci voim fericirea noastră şi avem o misie a împlini în omenire...» [15].

Ideea unirii, prezentă în conştiiţa maselor, care sperau ca, odată cu ea, să se împlinească un larg program de reforme sociale, strîngea într-un torent de nestăvilit toată conştiinţa şi forţa unui popor hotărît să-şi făurească singur soarta. Cezar Bolliac, în 1853, scria în ziarul «Republica română» (Bruxelles) următoarele: «Unirea României într-un singur stat nu este o idee numai în capetele cîtorva români prea înaintaţi; nu este o idee ieşită din dezbaterile de la '48 încoace; ea a fost sentimentul naţional în toate părţile României de cînd istoria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia» [16].

---

11. *** „Anale de istorie", nr. 6, 1978, p. 57.
12. A. Răduţiu, P. Teodor, *op. cit.*, p. 881.
13. N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea a II-a, Fundaţia pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1940, p. 105.
14. Mircea Muşat, *120 de ani de la Unirea Principatelor Române*, în „Anale de Istorie", nr. 6/1978, p. 58.
15. N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 105.
16. „Republica Română" (Bruxelles), nr. 2/1853, p. 281.

Aceeaşi idee avea să o exprime în 1857 şi Mihail Kogălniceau: «Dorinţa cea mai mare, cea mai generală, aceea hrănită de toate generaţiile trecute, aceea care este sufletul generaţiei actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generaţiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită şi neapărată, pentru că în Moldova şi în Valahia sîntem acelaşi popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem acelaşi început, acelaşi nume, aceeaşi limbă, aceeaşi religie, aceeaşi istorie, aceeaşi civilizaţie, aceleaşi instituţii, aceleaşi legi şi obiceiuri, aceleaşi temeiuri şi aceleaşi speranţe, aceleaşi trebuinţe de îndestulat, aceleaşi hotare de păzit, aceleaşi dureri în trecut, acelaşi viitoriu de asigurat şi, în sfîrşit, aceeaşi misiune de îndeplinit» [17].

Realizarea Unirii Principatelor a devenit astfel ţelul suprem al emigraţiei române şi al fruntaşilor unionişti din ţară care aveau de partea lor masele. Ideea Unirii şi a reorganizării Principatelor înserată în nenumărate scrieri, memorii, broşuri din perioada anilor 1853-1856, a avut un amplu ecou în opinia publică europeană, cînd pentru prima dată «chestiunea română» a devenit, cu adevărat, o problemă europeană. Războiul Crimeei a făcut ca soarta ţărilor române să intre din nou în combinaţiile de culise ale marilor puteri europene. Congresul de la Paris din 1856 s-a pronunţat în chestiunea unirii Moldovei şi Munteniei, pentru sau împotriva ei, în măsura în care constituirea statului român unitar dădea satisfacţie, sau nu, intereselor statelor participante. Congresul a hotărît, în cele din urmă, consultarea poporului în privinţa unirii, Turcia se angaja să convoace în Principate cîte un divan sau adunare ad-hoc, pentru ca prin votul acestora să se cunoască dorinţa populaţiei cu privire la organizarea viitoare a celor două ţări române. Congresul prevedea şi întrunirea la Bucureşti a unei Comisii speciale de informare, alcătuită din reprezentanţii celor şapte puteri, cu misiunea de a cerceta starea internă a celor două ţări române şi a face propuneri cu privire la viitoarea lor organizare.

Suprimarea tutelei turceşti asupra ţărilor române şi punerea lor sub garanţia colectivă a celor şapte puteri a reprezentat un nou pas spre unire. Lupta pentru realizarea unirii trecea astfel în sarcina poporului român, hotărît să înfrîngă forţele retrograde interne şi dificultăţile externe. Românilor le erau vii în memorie cuvintele lui Nicolae Bălcescu, care, referindu-se la necesitatea luptei pentru realizarea unităţii, a spus: «În zadar veţi îngenunchea şi vă veţi ruga la porţile împăraţilor, pe la uşile miniştrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiţi gata, dar, a o lua voi, fiindcă împăraţii, domnii şi boierii pămîntului nu dau fără numai aceea ce le smulg popoarele. Fiţi gata, dar, a vă lupta bărbăteşte, căci prin lucrare şi jertfire, prin sîngele vărsat, poporul dobîndeşte conştiinţa drepturilor şi datoriilor sale» [18].

În primăvara anului 1856, Mişcarea unionistă a luat amploare, mai ales, în Moldova, unde se bucura şi de sprijinul domnitorului Grigore Al. Ghica. Unioniştii moldoveni au înfiinţat la 25 mai 1856,

---

17. *Anul 1848 în Principatele Române. Acte şi documente,* tomul IV, Institutul de arte grafice Carol Göbl, Bucureşti, 1903, p. 109.

18. Nicolae Bălcescu, *op. cit.*, p. 106.

societatea «Unirea», alegînd şi un Comitet al unirii format din 39 membri, printre care se numărau patrioţii revoluţionari de la 1848 Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri. Numeroase ziare, reviste, broşuri, foi volante, memorii şi petiţii au sprijinit tot mai activ cauza unirii. Au fost intensificate relaţiile dintre unioniştii moldoveni şi munteni, stabilindu-se un contact neîntrerupt, schimburi de vizite şi acţiuni comune. Mişcarea unionistă a cuprins în ambele Principate, practic, toate clasele şi păturile sociale.

Intensificarea acţiunii unioniste a determinat o reacţie violentă din partea boierimii sprijinite prin toate mijloacele de Austria şi Turcia. La 26 iunie 1856, Înalta Poartă printr-o depeşă sileşte pe domnitorii Ghica şi Ştirbei să părăsească domnia, înlocuindu-i prin cîte un singur caimacam (în loc de trei), pentru a-i putea manevra mai uşor. În Moldova a fost numit Toderiţă Balş, iar în Muntenia, fostul domn Alexandru Ghica. Toderiţă Balş, care se afla în fruntea grupării reacţionare separatiste, a trecut, din ordinele Austriei şi Turciei, la înăbuşirea hotărîtă a glasurilor care cereau Unirea. Arestările împotriva unioniştilor se ţineau lanţ. S-a ajuns pînă acolo încît s-a interzis chiar şi îmbrăcarea costumelor naţionale.

În aceste condiţii grele, unioniştii din Moldova s-au constituit, la începutul lunii februarie 1857, într-un Comitet electoral al Unirii, adoptînd un program de acţiune şi afişînd, în văzul tuturor, dorinţa poporului român pentru Unire. Balş se plîngea Porţii, cerînd intervenţia trupelor turceşti, dar moartea lui fulgerătoare la 1 martie 1857 pune capăt acestei căimăcămii. Noul caimacam, Nicolae Vogoride, continua lupta antiunionistă cu acelaşi interes ca şi predecesorul său. Ţinta principală a separatiştilor devenise desfiinţarea tuturor comitetelor unioniste existente în ţinuturi şi întreruperea oricăror legături cu Comitetele unirii din Iaşi şi Bucureşti. Cu cît se apropia ziua întocmirii listelor electorale, cu atît prigoana împotriva unioniştilor creştea.

Printre numeroasele victime care au suferit din cauza muncii de propagandă în favoarea unirii merită să-l amintim pe tatăl scriitorului Calistrat Hogaş, protopopul Gheorghe Dumitriu (Hogaş) din Tecuci. La ordinul caimacamului N. Vogoride, a fost scos, în aprilie 1857, din dregătoria de protopop. Biserica, prin slujitorii săi, a fost alături de popor în lupta pentru Unire. Activitatea preoţilor în propagarea ideii unirii a îngrijorat chiar şi pe caimacamul N. Vogoride care se jeluia, în aprilie 1857, Mitropolitului Sofronie al Moldovei: «Înalt Prea Sfinţite, am luat ştiinţă că unii din preoţi, diaconi şi alţi servitori bisericeşti, avînd în frunte pe unii din mai înalt cler, în loc de aşi căuta de îndatoririle Bisericii şi a se face pildă poporului, prin o purtare liniştită şi cuviincioasă, se abat la manifestaţii zgomotoase, purtîndu-se pe uliţi cu cocărzi de culori străine (drapele şi cocărzi tricolore, n. n.), dînd prin aceasta o rea pildă poporului de-a pururea liniştit, o aşa purtare din partea numiţilor, pe care unii de rău voitori nu lipsesc a o declara ca încuviinţată de Înalt Prea Sfinţia Voastră, mă îndeamnă ca şeful statului ce sînt dator a priveghea pentru buna stare şi linişte a poporului, a vă ROGA să binevoiţi grabnic a lua măsurile ce veţi socoti mai potri-

vite pentru mărginirea clerului, îndeobşte de la orice manifestaţie . . . » [19].

Toate aceste abuzuri săvîrşite de Vogoride au fost arătate de Comitetul central electoral din Iaşi, într-o petiţie pe care a prezentat-o Comisiei speciale de informare de la Bucureşti. Farsa electorală organizată de caimacam a fost demascată; primele alegeri pentru Divanul ad-hoc al Moldovei fiind anulate din ordinul Înaltei Porţi sub presiunea marilor puteri favorabile Unirii. «Cînd s-a aflat de anularea alegerilor, lumea românească — cum spunea Victor Plaçe, consulul francez la Iaşi — a fost în culmea fericirii» [20]. Noile alegeri din septembrie 1857 s-au desfăşurat într-un entuziasm general. O mare însufleţire domnea pretutindeni. «Din 86 deputaţi aleşi, numai 6 erau separatişti. Nimeni nu bănuia că pînă la urmă toţi deputaţii, afară de doi, aveau să sfîrşească votînd pentru unire» [21].

Alegerile pentru Divanul adhoc al Ţării Româneşti s-au desfăşurat în aceeaşi atmosferă de entuziasm şi cu aceleaşi rezultate ca şi în Moldova.

Prin alegerile pentru Adunările ad-hoc, poporul român încheia o etapă de seamă în lupta sa pentru făurirea statului naţional, căci ele au fost tribunele de la înălţimea cărora românii au putut exprima în faţa Europei dorinţele lor legitime şi să ceară satisfacerea lor. Prin afirmarea categorică a dorinţei de unire, ele au stat la baza actului din ianuarie 1859, a edificării statului naţional unitar.

Programul unionist şi celelalte moţiuni adoptate de Adunările ad-hoc au ajuns pe masa unei noi conferinţe care şi-a deschis lucrările la Paris în mai 1858. Rezultatul controverselor în privinţa viitorului Principatelor au fost consemnate în Convenţia de la Paris din august 1858, act de compromis între puterile favorabile şi cele ostile Unirii, amestec bizar de stipulaţii înaintate şi retrograde, de unire şi separatism. Stabilind un fel de uniune formală a Principatelor Unite ale Moldovei şi Ţării Româneşti, convenţia prevedea, în acelaşi timp, ca fiecare principat să aibă o existenţă separată, un domn ales dintre autohtoni, cu guvern şi adunare proprii. Convenţia de la Paris nu rezolvase deci problema Unirii potrivit aspiraţiilor naţiunii române. Revenea, aşadar, Mişcării unioniste ca prin acţiune energică să înfăptuiască Unirea, punînd diplomaţia europeană în faţa faptului împlinit.

Începînd din toamna anului 1858, s-a trecut la organizarea campaniei pentru alegerea adunărilor elective, atît în Moldova cît şi în Ţara Românească. Concentrîndu-şi eforturile în jurul constituirii şi lucrărilor celor două adunări elective, masele populare aveau să-şi dovedească, încă o dată, curajul şi înţelepciunea, capacitatea lor de a influenţa şi de a determina mersul evenimentelor, conţinutul însuşi al hotărîrilor acestor organisme reprezentative.

La 5 ianuarie 1859, Adunarea electivă de la Iaşi proclamă, în unanimitate, ca domn al Moldovei pe colonelul Alexandru Ioan

---

19. Pr. Gh. Cunescu, *Protopopul Gheorghe Dimitriu (Hogaş) din Tecuci, luptător pentru Unirea Ţărilor Române,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" anul L (1974), nr. 1-2, p. 110.

20. Mircea Muşat, *Din cronica luptei pentru unirea Moldovei cu Muntenia,* în „Magazin istoric", nr. 1/1974, p. 28.

21. *Ibidem.*

Cuza, revoluţionarul de la 1848, care atunci, cerînd rezistenţa armată a poporului, spunea: «Cu moartea noastră trebuie să deschidem un viitor naţiei noastre, vrednic de mărirea strămoşilor noştri»[22]. Este luptătorul unionist care a avut curajul şi tăria să demisioneze din funcţia de pîrcălab de Galaţi, protestînd împotriva actelor abuzive ale caimacamului Vogoride.

Sub presiunea maselor populare, care au reuşit să impună voinţa poporului, Adunarea electivă de la Bucureşti proclamă, la 24 ianuarie, ca domn al Munteniei tot pe colonelul Alexandru Ioan Cuza. Referindu-se la momentul dublei alegeri a lui Cuza, în ziua de 24 ianuarie, ziarul «Românul» relata: «Această votaţie, începută prin via strigare: «Să trăiască Cuza!», a răsunat ca un ecou în inimile poporului român...»[23].

Acelora care revendicau pe nedrept de a fi realizat Unirea, Mihail Kogălniceanu le răspundea: «Unirea, domnilor, eu nu recunosc nimănui dreptul să zică că Unirea e actul său individual, proprietatea sa exclusivă; Unirea e actul energic al întregei naţiuni române... şi, d-aceea, domnilor, nici chiar domnitorului... nu-i recunosc şi nici nu-i voi da vreodată dreptul acesta de a zice că el a făcut singur Unirea. Nu, domnilor, Unirea naţiunea a făcut-o, naţiunea care a ales ca domn pentru ambele ţări, cu misiunea de a realiza Unirea»[24].

Unirea Principatelor s-a bucurat de un deosebit ecou şi în celelalte provincii româneşti aflate încă sub stăpînire străină, care dobîndeau noi temeiuri pentru speranţa lor permanentă de a se uni la un loc. În acest sens, Alexandru Papiu Ilarion declara, în 1860: «Românii din Transilvania, în împrejurările de faţă, numai la Principate privesc, numai de aici aşteaptă semnul, numai de aici îşi văd scăparea. Cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii din Transilvania era poate mai mare decît în Principate...»[25].

Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Principatelor Unite s-a dovedit a fi de bun augur. El şi-a păstrat cu sfinţenie jurămîntul de credinţă în faţa poporului său: «Jur, în numele Prea Sfintei Treimi şi în faţa ţării, că voi păzi cu sfinţenie drepturile şi interesele Principatelor Unite; că în toată domnia mea voi priveghea la respectarea legilor pentru toţi şi în toate şi că nu voi avea înaintea ochilor mei decît binele şi fericirea naţiei române. Aşa Dumnezeu şi compatrioţii mei să-mi fie întru ajutor»[26].

Toate înfăptuirile de politică internă şi externă ale României în anii domniei lui pun în evidenţă marea personalitate politică a acestuia, spiritul său de dăruire pentru apărarea cauzei poporului, a idealurilor acestuia de a trăi într-o patrie liberă, unitară şi independentă.

Petru ABRUDAN

---

22. Mircea Muşat, *120 de ani de la Unirea Principatelor Române . . .*, p. 62.
23. „Românul", nr. 11 din 27 ianuarie 1859.
24. Suplimentul la „Monitorul oficial" nr. 56/1863.
25. *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*, Culegere, Editura politică, Bucureşti, 1966, p. 274-275.
26. „Naţionalul", nr. 19 din 12 februarie 1859.

160 de ani de la revoluția lui Tudor Vladimirescu

Revoluția din 1821 – Fenomen de sinteză, turnantă decisivă în dezvoltarea societății românești

Parte a procesului general, european, revoluția din 1821 reprezintă un rezultat al creșterii, al dezvoltării multilaterale a societății românești. Cu particularitățile care-i sînt proprii, generate de *stăpînirea* străină asupra unora din pămînturile românești, sau de *dominația* asupra Principatelor, dezvoltarea internă se încadrează în procesul general în cuprinsul căruia Europa, sub acțiunea unificatoare a capitalismului, tinde să devină o singură piață, o arenă unică de desfășurare a manifestărilor spirituale, a acțiunilor politice.

La fel ca și în Europa — pe altă scară și la alte proporții, însă, transformările adînci, adevărate revoluții, din domeniile demografic, agrar, industrial și din ideologie — din secolul al XVIII-lea și din primele decenii ale secolului al XIX-lea — modifică radical structura societății românești [1]. Populația sporește și se diferențiază, crește numărul tîrgurilor și al orașelor, clasele sociale își modifică profilul, își adaptează preocupările la noile orientări, moșierii se transformă în producători organizîndu-și proprietățile în raport cu nevoile pieței, proces cu implicații adînci și multiple; agricultura și industria sînt adaptate, tot mai mult, cerințelor noi ale unei societăți aflate în plină mișcare spre progres; piața internă se dezvoltă, legăturile dintre provinciile românești, a căror economie este complementară, se lărgesc, pe baza unor afinități și a unor tradiții seculare. În cuprinsul acestui uriaș și complex proces intern, paralel cu constituirea unei piețe unice, se formează și se consolidează *conștiința națională*, atribut esențial al *națiunii române* care-și definește profilul, se individualizează. În pofida existenței granițelor politice între provinciile românești, menținute de dominația sau de stăpînirea străină, locuitorii din Transilvania, Țara Românească și Moldova se afirmă ca reprezentînd ramuri ale aceluiași trunchi românesc. Ideologia națională, în diversele sale forme de manifestare, dar, mai ales, în latura sa politică, dă expresie puternică, acestei realități. Acțiunea condusă de Inochentie Micu, pentru recunoașterea românilor ca națiune politică în Transilvania, la jumătatea secolului al XVIII-lea, răscoala condusă de Horea, larga activitate, pe plan cultural și politic, desfășurată de reprezentanții curentului generos cunoscut sub denumirea de *Scoala*

1. Cf. Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în istoria modernă a României*, Editura Junimea, Iași, 1980.

Ardeleană, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi la începutul secolul XIX-lea, subliniază existenţa unei *probleme româneşti* în cuprinsul Imperiului habsburgic.

În Principate, lupta naţională se desfăşoară în condiţii deosebite şi are drept obiectiv imediat să impună recunoaşterea autonomiei teritoriilor româneşti în virtutea *capitulaţiilor* — a vechilor tratate încheiate de domnitorii români cu Poarta — încălcate, atît de flagrant, în timpul regimului fanariot, mai cu seamă — a dreptului celor două Principate de a se uni într-un singur corp politic.

În cuprinsul acestui larg şi complex proces de transformare, dacă, pe de o parte, se constituie piaţa naţională şi se sudează naţiunea română, pe de alta, se produce o integrare tot mai accentuată a ţărilor române în economia, dar, mai cu seamă, în politica şi ideologia europeană.

În cuprinsul *Problemei orientale,* la ordinea zilei în întregul curs al secolului al XVIII-lea şi în primele decenii ale secolului următor, se distinge, tot mai deplin, o *problemă românească*[2]. La conturarea acesteia, au contribuit atît românii înşişi, prin acţiunile lor, militare sau politice, folosind desele conflicte în care au fost angajate direct Rusia, Turcia şi Austria, cît şi puterile europene, care, îngrijorate de penetraţia continuă a Rusiei, s-au făcut campioanele apărării integrităţii Imperiului otoman.

Principatele române, bulevardul obligatoriu de trecere al armatelor ţariste spre imperiu, sînt continuu prezente în planurile politice şi strategice privind reglementarea problemei „omului bolnav". În 1855, pe drept, un diplomat belgian observa că cele două ţări româneşti, „[..]grenier de l'abondance des troupes Impériales[..]sont depuis Catherine II la question général de toutes les invasions Russes contre la Turquie, le secret et le but de toutes les aggressions"[3].

Pentru a-şi promova propria sa politică, Rusia ţaristă îşi arogă dreptul de *a interveni* în favoarea celor două Principate şi impune în tratatele sale cu Poarta (pacea de la Küciuk Kainardji-1774, Iaşi, 1792 ş. a.) stipulaţii pe linia cererilor formulate de români. Românii, la rîndul lor, au folosit soluţia politică — complicată de intervenţia continuă şi contradictorie a Puterilor europene în *Problema orientală* — individualizîndu-şi propriile lor cerinţe, formulîndu-şi propriul lor program naţional, luptînd atît împotriva ingerinţelor Porţii şi a

---

2. Idem, *Le „problème roumaine" et le „probleme oriental" dans la première moitié du XIX e siècle. Interférence et implications,* în „Revue Roumaine d'Histoire", t. XVIII, 1979, nr. 2 şi L. Boicu, *Geneza chestiunii române ca problemă internaţională*, Editura Junimea, Iaşi, 1975.

3. Archives du Ministère des Affaires Étrangères et du Commerce Extérieur de Belgique, Corespondance politique, Légations, Roumanie, 1 er, vol. (1852-1856), doc. 172, depeşa din 27 august 1855. Aprecierea îi aparţine lui Jacques Poumay, consulul general al Belgiei la Bucureşti.

regimului fanariot asupritor, cît și împotriva tendințelor anexioniste ale Rusiei țariste sau ale Monarhiei habsburgice. Corabia românească trebuia să-și găsească limanul navigînd între Scylla semilunii și Caribda crucii, care, deopotrivă, amenințau existența națiunii, îi împiedecau tendințele și năzuințele spre dezvoltare și afirmare.

Imperiul țarist și-a consolidat substanțial pozițiile în sud-estul Europei și în Principate, în anii în care puterile europene au fost angajate în războaiele revoluției sau în cele ale Imperiului. Situația nu se va schimba nici în urma Congresului de la Viena. Abia în preajma anului 1821, cînd intervenția Angliei devine mai fermă, se va schița începutul unui nou echilibru.

Dacă, pe plan politic și economic, *integrarea* în circuitul european este limitată și condiționată, pe plan ideologic ea este mai amplă. Ideile iluministe și cele ale revoluției franceze sînt receptate și adaptate realităților interne contribuind la conturarea ideologiei naționale, în centrul căreia se situau ideile de unitate, independență, organizare modernă. Noțiunile de *patrie, patriotism,* ș. a. devin curente în epocă; în memoriile adresate Rusiei, Austriei sau lui Napoleon, reprezentanții națiunii solicită sprijin pentru reconstituirea Daciei [4].

Această stare de efervescență internă, generată de procesul amplu de dezvoltare, este stimulată de legăturile cu lumea din afară, aflată, și ea, într-un uriaș proces de prefacere, de dezvoltare spre capitalism.

În țările române, însă, dezvoltarea pe calea progresului social și politic era puternic frînată: în Transilvania de regimul impus de stăpînirea austriacă, iar în Principate de dominația otomană. Regimul fanariot a reprezentat expresia cea mai dură a dominației politice a Porții [5]. Începînd cu domnia, cele mai mici slujbe se vindeau și se cumpărau. Venalitatea domniei și a slujbelor întreținea în țară o puternică instabilitate politică și o extorcare fiscală fără limită, care făceau imposibilă acumularea de capital, nu garantau siguranța averii și a persoanei. Prin schimbarea deasă a domnilor, prin cererile continui de bani, provizii sau de efectuare a unor diverse alte servicii, Poarta întreținea starea de haos, nesiguranță și instabilitate. De asemenea, monopolul economic, impus asupra principalelor produse ale țării, cu scopul de a asigura aprovizionarea „capanului" împărătesc (a Constantinopolului), în condițiile în care nevoile interne devin tot mai mari, cînd transformările solicitau o angajare mai largă în comerțul european, reprezenta o serioasă piedică în calea dezvoltării. Toate clasele societății

4. Valeriu Șotropa, *Proiectele de constituție, proiectele de reforme și petițiile de drepturi din țările române în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Acad. R. S. R., București, 1976, p. 30-54.

5. O succintă dar excelentă caracterizare a regimului fanariot la A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, Editura științifică, București, 1971.

erau puternic nemulţumite de consecinţele multiple, economice, financiare, politice sau de altă natură ale dominaţiei otomane.

Alături de consecinţele negative care decurgeau din dominaţia Porţii în Principate şi din exploatarea Austriei în Transilvania (anexată la Imperiu după pacea de la Carloviţ-1699) exploatarea ţăranilor de către stăpînii pămîntului, în noile condiţii, se agravează. Procesul de transformare a moşiilor boiereşti, nobiliare sau mănăstireşti, în acord cu necesităţile pieţei, au avut drept consecinţă limitarea pămînturilor acordate în folosinţa ţăranilor, înmulţirea obligaţiilor în muncă sau în bani a acestora, agravarea sarcinilor care decurgeau din existenţa monopolurilor feudale ş. a. Dar, orîcît de mult au crescut obligaţiile faţă de proprietate, exploatarea maselor de contribuabili pe calea impozitelor, în Principate, era mult mai gravă, provoca consecinţe mult mai adînci, întreţinea sentimentul că dominaţia străină reprezenta factorul principal în înrăutăţirea condiţiilor de trai. Aceasta, cu atît mai mult cu cît ingerinţele turcilor, ca urmare a anarhiei din Imperiu, aduceau grave prejudicii celor două Principate, Ţării Româneşti, mai cu seamă.

Necurmatele războaie care s-au purtat pe teritoriul celor două Principate (1736-1739, 1768-1774, 1786-1792, 1806-1812), care au suferit şi rigorile unor îndelungate ocupaţii militare, au frînat, în egală măsură, dezvoltarea, în toată plenitudinea lor, a acelor premise capabile să favorizeze progresul. Mai mult decît atît, aşa cum s-a observat, părţi din teritoriul românesc au servit drept compensaţie puterilor beligerante, în pofida drepturilor istorice ale românilor, a statutului juridic al celor două Principate, care nu îngăduia Turciei să înstrăineze teritorii ce nu-i aparţineau.

Lupta împotriva regimului spoliator din interior, pentru crearea condiţiilor favorabile progresului istoric, se împletea organic cu lupta pentru înlăturarea dominaţiei străine, pentru înlăturarea tuturor acelor piedici interne sau externe care nu îngăduiau dezvoltarea în acord cu cerinţele noi, ale capitalismului. Lupta împotriva opresiunii feudale a ţăranilor împotriva stăpînilor de pămînt, a orăşenilor împotriva proprietăţii feudale şi a extorcării fiscale, împotriva abuzurilor administraţiei se împleteşte cu lupta directă sau indirectă împotriva dominaţiei Porţii care îmbracă un pronunţat caracter naţional. Această luptă îşi găseşte expresie atît în memorii şi proiecte de reformă, adresate curţilor europene, în acţiuni armate, alături de Rusia, împotriva Turciei, precum şi în variate manifestări interne, făţişe sau ascunse, cu caracter complotist, împotriva dominaţiei otomane şi a regimului fanariot[6]. În ultimul război, mai ales (1806-1812), în cadrul armatei ruse, a luptat, cu succes şi corpul de panduri din care făcea parte şi Tudor Vladimirescu.

Întregul secol anterior revoluţiei de la 1821 este, deci, un secol de puternică efervescenţă, dar şi de puternice contradicţii.

6. Valeriu Şotropa, *op. cit.* O foarte bună prezentare sintetică la Dan Berindei, *L'année révolutionnaire 1821 dans les Principautés Roumaines*, Editions de l'Academie de R. S. R., Bucarest, 1972.

Lupta dintre nou și vechi este generală, își găsește expresie în forme variate, exprimă procesul de dezvoltare, dar, totodată, și limitele restrînse impuse acestui proces[7].

Din cele consemnate pînă acum, se poate constata că revoluția din 1821 nu a fost un act spontan, izolat, provocat de o acțiune din afară, ci un rezultat firesc, necesar. Pregătită de întreaga dezvoltare a societății românești din veacul care a precedat-o, revoluția românilor din 1821 se încadrează în șirul mișcărilor europene care au urmat căderii lui Napoleon și care marchează procesul general de formare a națiunilor și a conștiinței naționale. Mișcarea națională a românilor de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și de la începutul secolului al XIX-lea se află în strînsă legătură cu mișcarea de eliberare a grecilor, în fruntea căreia s-a situat Rhigas Velestinlis, a sîrbilor, condusă de Karagheorghe și, apoi, de Miloș Obrenovici. Mulți dintre participanții la revoluția din 1821 — pe Tudor Vladimirescu însuși — îi aflăm, anterior, angajați în mișcarea generală, antiotomană, de eliberare.

Revoluția din 1821 a fost anunțată și pregătită de un șir întreg de mișcări sociale și politice care au dat expresie stării acute de tensiune din interior. Pe fondul general al manifestărilor care atestă răspîndirea și receptarea ideilor revoluției franceze, al unor continui frămîntări țărănești, cu caracter antifeudal, se situează răscoala pandurilor din 1815, complotul din același an, în fruntea căruia se aflau Carol Martin Satler și Mihail Gross, care urmărea eliberarea Principatelor și a Serbiei de sub dominația otomană, puternicile mișcări orășenești din 1819 și 1820, din Iași și Tîrgoviște, încercarea de insurecționare a Țării Românești din 1820 ș. a.; toate, exprimă, într-o formă sau în alta, starea de tensiune din interior, adeziunea la mișcarea generală de eliberare[8].

Pe acest teren, pregătit, s-a altoit propaganda *Eteriei,* societate secretă, înființată în 1814, pe teritoriul Rusiei, care și-a fixat drept obiectiv ridicarea la luptă a popoarelor creștine din Balcani și eliberarea lor de sub stăpînirea sau dominația Porții, cu sprijinul Rusiei. Propaganda eteristă a găsit un teren prielnic în Principate, unde, cu sprijinul domnitorului Moldovei, Mihai Șuțu, al unor boieri greci sau români, a comandanților gărzilor domnești de la București — Iordache Olimpiotul, Bimbașa Sava ș. a. — au izbutit să-și creeze poziții puternice. În 1818, în cuprinsul planurilor generale ale Societății, a existat

---

7. Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848.*

8. Dan Berindei, *op. cit.*, Gh. Duzinchievici, *Date noi asupra răscoalei tătărășenilor din Iași și asupra sfîrșitului domniei lui Scarlat Callimachi (1819),* în „Studii", Rev. Ist., 1968, 21, nr. 1, p. 63-81; Andrei Oțetea, *Complotul lui Mihai Gross (1816),* în „Emlékkönyv Kelemen Layos" Cluj, Bolyai Tudományegyetem, 1957, p. 497-507, I. Ranca, *Un document intern referitor la complotul organizat de Mihail Gross împotriva lui Ioan Vodă Caragea,* în „Studii", Rev. Ist., XV, 1962, 2, p. 389-404; Constantin Șerban, *Aspecte din lupta orășenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asupririi feudale în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea,* în „Studii", Rev. Ist., 1960, 13, nr. 6; 1961, 14, nr. 3; Cf. și *Studii și articole de istorie,* 1962, nr. 4, p. 72-91.

intenţia de a pune mîna pe putere în Ţara Românească. Împrejurările nu au fost însă favorabile. Planurile vor fi reactualizate în 1821, în condiţii considerate mai favorabile, la aplicarea lor participînd, alături de Tudor Vladimirescu, o parte din boierii implicaţi, deja, în mişcările anterioare.

Deci, revoluţia din 1821, pregătită de întreaga dezvoltare a societăţii româneşti din epoca anterioară, prefaţată de o serie de puternice şi variate frămîntări ţărăneşti, orăşeneşti, comploturi şi mişcări revoluţionare, avea drept obiectiv ca, în cadrul general al ridicării popoarelor din Balcani, împotriva Turciei, să îndepărteze piedicile care stăteau în calea societăţii româneşti, să favorizeze dezvoltarea socială şi naţională a acesteia. Toate clasele şi categoriile sociale erau gata să participe la realizarea acestor obiective care coincideau, într-o manieră *sui generis,* cu propriile lor interese.

Pe terenul pregătit de mişcarea de eliberare a popoarelor din sud-estul Europei la care procesul de constituire a naţiunilor, de cristalizare a conştiinţei naţionale se afla în plină desfăşurare, propaganda eteristă a dat rezultatele scontate. În planurile generale de insurecţionare, Principatelor trebuia să le revină un rol important, atît ca urmare a poziţiei lor strategice, cît şi a sprijinului ce-l puteau oferi — pe baza unei mai vechi tradiţii — ridicării generale a popoarelor din această zonă. Ele trebuiau să dea semnalul revoluţiei care urma să se întindă asupra întregii peninsule Balcanice şi să determine, apoi, intervenţia militară a Rusiei.

Reprezentanţii mişcării naţionale româneşti, boieri sau clerici înalţi, care cunoşteau, în parte, planurile generale ale *Eteriei,* l-au desemnat pe Tudor Vladimirescu, *la cererea acestuia* [9], să conducă insurecţia românilor. Personalitate remarcabilă [10], bucurîndu-se de o mare popularitate, în Oltenia, mai cu seamă, în rîndul ţăranilor liberi şi al pandurilor; întreţinînd întinse relaţii de afaceri cu ţările şi ţinuturile din jur, chiar cu turcii, participant la mişcările politice anterioare, în relaţii cu comandanţii eterişti din Bucureşti, comandant militar de mare talent — făcuse dovada calităţilor sale în timpul războiului din 1806-1812 — Tudor Vladimirescu îndeplinea toate condiţiile pentru a i se încredinţa o asemenea misiune importantă. Capacitatea sa militară şi politică era dublată de un înalt sentiment al datoriei faţă de patria şi poporul său, pe care şi-l manifestase în numeroase împrejurări anterioare.

Cînd, la 15 ianuarie 1821, domnitorul Alexandru Şuţu a murit, s-a format un *comitet de obşteduire* din care făceau parte şi boierii care aparţineau *partidei naţionale* (Grigore Brîncoveanu, Grigore Ghica şi Barbu Văcărescu). Aceştia au încheiat

---

9. *Documente privind istoria României, Răscoala din 1821, Documente interne,* vol. I, Edit. Acad. R. P. R., Bucureşti, 1959-1960, p. 196 (în continuare, *Documente,* vol...).

10. Cel mai recent portret a lui Tudor Vladimirescu este schiţat de Gheorghe Iscru: *Tudor Vladimirescu, l'homme es sa formation,* în „Revue des études sud-est européennes", t. XVIII, 1980, nr. 4. Tudor este considerat drept „reprezentant tipic al epocii *renaşterii naţionale* româneşti" (p. 684).

un acord cu Tudor în virtutea căruia comandantul pandurilor trebuia să dea semnalul insurecției generale. Mișcarea românilor trebuia să îngăduie lui Alexandru Ipsilanti, comandantul suprem al armatei eteriste, să treacă Dunărea, spre Grecia [11].

Începînd mișcarea în colaborare cu *Eteria* — ale cărei obiective nu erau decît parțial cunoscute de Tudor și de forțele politice naționale interne — nici comandantul armatei revoluționare și nici ceilalți reprezentanți ai *partidei naționale* nu au înțeles să facă din revoluția românească un auxiliar al celei grecești. Tudor și-a păstrat tot timpul libertatea de mișcare și acțiune conștient că se află *cu sabia în țara sa,* cu hotărîrea de a servi cauza poporului al cărui conducător și reprezentant autorizat s-a considerat încă de la începutul acțiunii.

În noaptea de 18 spre 19 ianuarie, Tudor Vladimirescu a plecat din București cu un detașament de arnăuți, îndreptîndu-se spre Oltenia unde acțiunea fusese pregătită; pandurii înarmați așteptau semnalul începerii insurecției. După numai trei zile, la Tismana, Tudor lansează o proclamație revoluționară în care ridicarea la luptă era legitimată prin dreptul poporului de a răsturna un regim asupritor. Poporul era îndemnat să se ridice pentru a-și cîștiga *dreptatea și slobozenia* și a pedepsi „răul cu răul". Țăranii erau chemați să se înroleze în *Adunarea norodului,* titulatura armatei revoluționare. În finalul proclamației, semnificativ, se făcea recomandarea să nu fie atinse bunurile locuitorilor, ale negustorilor și ale boierilor care sînt *făgăduiți,* adică a acelora care se alăturaseră revoluției aderau la obiectivele naționale ale acesteia. Îndemnul era ca „să se jertfească" numai *„binele și averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri"* [12].

Țăranii însă, fără să cunoască obiectivele mai generale ale revoluției, ridicîndu-se la luptă, nu au putut să facă această distincție. Mișcarea antifeudală s-a extins ca fulgerul în întregul Principat. Pretutindeni, averile boierilor și ale mănăstirilor erau jefuite, pămînturile împărțite. Proclamațiile revoluționare ale lui Tudor au produs efectul unei adevărate declarații de război împotriva boierilor și a întregii orînduiri [13]. Ea a aprins în sufletele țăranilor „entuziasmul răzbunării" și a avut drept urmare că „au început cu toții a se scula și tot Principatul a se clăti". Se părea, gîndeau țăranii — potrivit expresiei lui M. Cioranu — „că însuși glasul patriei le vorbește prin gura lui Tudor" [14].

---

11. *Documente*, vol. I, p. 196.
12. *Ibidem*, p. 205-206.
13. A. Oțetea, *140 ani de la răscoala condusă de Tudor Vladimirescu*, în „Lupta de clasă", nr. 5, 1961.
14. M. Cioranu, *Revoluția lui Tudor Vladimirescu*, în N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, București, 1921, p. 236-238. Așa cum notează Ilie Fotino, ca urmare, „Principatul întreg începu a se clătina din toate părțile, mai cu seamă cele cinci județe de peste Olt. Din aceasta ajunse lucrul nu numai slujbașilor stăpînirii a nu mai da ascultare, dar nici drițurilor proprietății a nu se mai supune". Cf. Ilie Fotino, *Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilanti în revoluțiunea din țările românești supranumită zaveră*, București, 1874, p. 14-15.

S-a deslănţuit, aşa cum boierii o vor afirma mai tîrziu, un adevărat „război al săracilor împotriva celor crezuţi bogaţi“ [15]. Tudor era privit ca un adevărat zeu ocrotitor şi numit de popor *Domnul Tudor.*

Subliniind proporţiile ridicării ţărăneşti, postelnicul Iacovache Rizo Nerulos îi comunica lui Ipsilanti, cîteva zile după începutul insurecţiei, că „Tudor Vladimirescu a răsculat, pînă alaltăieri, toate judeţele de peste Olt, proclamînd libertatea, egalitatea şi desfiinţarea privilegiilor boiereşti, răzbunînd pe acei care au fost nedreptăţiţi şi înapoind lucrurile jefuite, el chiamă prin proclamaţii tot norodul la arme“ [16].

O puternică reacţie s-a produs şi în Transilvania. Fleischhakl von Hakenau, consulul general al Austriei în Principate, în rapoartele sale, consemnînd reacţia maselor şi extensiunea rapidă a mişcării, o asemănă cu „un bulgăre de zăpadă care are aparenţa de a se transforma în lavină“. Tudor, notează diplomatul, „acest bărbat îndrăzneţ“, este pretutindeni primit ca un salvator şi ca un zeu protector. Fleischhakl îşi exprimă îngrijorarea, nu fără temei, că spiritul de libertate şi de nesupunere inspirat de Tudor românilor oprimaţi va cuprinde, „ca o boală contagioasă“ şi pe românii vecini din Transilvania [17]. În adevăr, proclamaţiile revoluţionare semnate de Tudor erau cunoscute de ţăranii români; aceştia aveau convingerea, pe care şi-o mărturiseau, că *Todoraş* sau *Todoruţ, crăişorul,* după ce va termina cu boierii din Ţara Românească, va veni şi în Transilvania pentru a-i ajuta pe ţăranii români să se răfuiască cu nemeşii [18]. Autorităţile habsburgice au adoptat măsuri severe pentru a preaîntîmpina o eventuală răscoală, o nouă *Horiadă,* asemănătoare celeia din 1784.

La rîndul său, Joseph von Raab consulul de la Iaşi, consemna că acţiunile lui Tudor sînt primite în Moldova „cu cea mai mare satisfacţie şi lăudate în mod public de tîrgoveţii de aici şi de mica nobilime şi de ţăranii care oftează sub apăsarea principilor greci [...]. E sigur, continuă el, că această teorie demagogică îşi va găsi adepţii şi în această provincie şi va produce aceleaşi rezultate“, în cazul în care nu vor intra armatele turceşti, pentru a restabili ordinea [19].

Este limpede că revoluţia de la 1821, deşi s-a desfăşurat doar pe teritoriul Ţării Româneşti, trebuie considerată drept un *fenomen românesc,* sub impresia căreia a vibrat *întreaga colectivitate naţională.* Manifestările din Transilvania şi Moldova

---

15. *Documente*, vol. III, p. 277.
16. *Ibidem,* vol. IV, p. 123.
17. *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*, Editura Acad. R. S. R., Bucureşti, 1980, doc. 4/23, 7/82-83 (în continuare, *Documente externe).*
18. A. Oţetea, *Ţăranii români din Ardeal şi mişcarea condusă de Tudor Vladimirescu,* în „Studii“, Rev. Ist., IX, 6, 1956. În acest sens, comitele Hunedoarei, Alexa Noptsa, afirma textual: „Toate circumstanţele arată că ţărănimii române de aici îi plac cele întîmplate în Ţara Românească, în cazul cînd de acolo s-ar face o invazie la noi, ar fi dispusă cu siguranţă să i se alăture“. Cf. *Documente, Hurmuzachi*, seria nouă, vol. III, p. 212, 214.
19. *Documente externe*, doc. 13/91.

— pe care le-am sugerat, doar, aici — nu reprezintă, numai, reflexul unui *ecou,* ci sînt afirmarea unei conștiințe, devenite *naționale,* rezultat al unei dezvoltări pe aceleași coordonate a națiunii române. *Importanța românească* a revoluției din 1821 nu poate fi restrînsă numai asupra sfîrșitului acesteia, asupra consecințelor ce le-a determinat. Ea a conturat, a dat substanță, a precizat idei și năzuințe de largă circulație în societatea vremii, a întărit sentimentul național. Este un produs al întregii societăți, al *întregii națiuni* și trebuie apreciată ca atare[20].

Furia mulțimii deslănțuite amenința, însă, să compromită obiectivele fundamentale ale revoluției, să dizloce *alianța sui generis* pe care toate clasele societății, inclusiv boierimea, o realizaseră pe platforma intereselor naționale. De aceea, asumîndu-și rolul de *chivernisitor*[21] al intereselor poporului, Tudor Vladimirescu s-a străduit să mențină disciplina și ordinea, să reprime actele de nesupunere, să curme jafurile, să mențină și să întărească capacitatea combativă a trupelor sale. Organizînd mănăstirile din Oltenia și lagărul de la Țînțăreni, pentru a le face apte în vederea unei rezistențe mai îndelungate, Tudor se sprijinea, în special, pe pandurii care reprezentau nucleul armatei care, în ultimă instanță, urma să fie opusă turcilor. Paralel cu măsurile militare, de organizare și disciplinare a armatei, de constituire a unei noi administrații, în așteptarea desfășurării evenimentelor, Tudor întreprinde o vastă acțiune diplomatică. În afara legăturii continue cu boierii *partidei naționale* din administrația centrală, el întreprinde demersuri politice pe lîngă turci și pe lîngă împărații Austriei și Rusiei, cărora le solicită chiar sprijinul, arătînd — în memorii explicative — că nu s-a ridicat împotriva autorității legitime, a Porții, ci împotriva stăpînirii interne, fanariote, care, prin practicile sale, a spoliat țara lăsînd pe locuitorii acesteia „mai goi decît morții cei din mormînturi“[22]. Asigurările oferite Porții urmăreau să preîntîmpine o invazie armată, după cum justificările date celor doi monarhi, părtași în „Sfînta Alianță“, trebuiau să înlăture orice suspiciune cu privire la intenția de răzvrătire împotriva „ordinei legale“, apărate și garantate de Turcia și Rusia, în păstrarea căreia era atît de interesată și Austria. Intenția, mărturisită, era aceea a înlăturării regimului fanariot care, prin consecințele sale, aducea prejudicii regimului suzeranității Porții însuși.

Firește, Poarta nu se putea lăsa înșelată de ambiguitatea argumentării. Răzvrătirea împotriva regimului care reprezenta expresia dominației politice a Turciei era îndreptată — indirect, cel puțin — împotriva acestei dominații[23].

---

20. Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848*, p. 70-71, și Dan Berindei, *op. cit.* Vezi și Dan Berindei, *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu* în „Revista de istorie“, t. 33, nr. 5, 1980, p. 1827.

21. *Documente*, vol. I, p. 229.

22. *Ibidem*, p. 211. Formula se repetă în mai multe documente.

23. În acest sens, ambasadorul Marii Britanii la Petersburg, Ch. Bagot într-o depeșă, din 23 martie/4 aprilie 1821, arată că Tudor „tinde mai degrabă să ceară apărare împotriva opresiunii exercitate de domni și de alți dre-

În timp ce mişcarea populară se extindea în Ţara Românească şi Tudor Vladimirescu desfăşura acţiuni metodice, de natură politică, organizatorică sau diplomatică, pentru a lărgi şi consolida baza revoluţiei, la 22 februarie/6 martie, Alexandru Ipsilanti, conducătorul *Eteriei,* în uniformă de general rus, însoţit de un număr restrîns de partizani, a trecut Prutul, în Moldova, fiind primit de oficialităţile statului, în capitală, la Iaşi. Boierii, acei, care fuseseră puşi la curent cu planurile generale ale Societăţii secrete, nutreau convingerea că, nu peste multă vreme, acestuia îi va urma o armată rusă.

Încă de la început, Ipsilanti a săvîrşit unele *imprudenţe fatale,* după expresia lui Stroganov, ministrul Rusiei la Constantinopol. În afara uciderii turcilor din Iaşi şi Galaţi, „generalismul" armatei eteriste, în două proclamaţii, adresate grecilor şi moldovenilor, asigura că, în eventualitatea în care turcii *„ar îndrăzni să pătrundă în Moldova, o forţă atotputernică e gata să pedepsească îndrăzneala lor"* [24] (s. n. G. P.). În faţa riscului de a fi compromisă, Rusia a reacţionat prompt. Stroganov, mai întîi, apoi ţarul, aflat la Laybach, unde se desfăşura congresul „Sfintei Alianţe", au dezavuat atît mişcarea lui Ipsilanti, cît şi pe aceea în fruntea căreia se afla Tudor Vladimirescu, căruia i s-a retras cetăţenia rusă şi decoraţia acordate ca urmare a faptelor de arme săvîrşite în ultimul război împotriva Turciei. Practic, actul deschidea drumul intervenţiei armate otomane.

Nu este exclus ca „actul necugetat": săvîrşit de Ipsilanti să fi pornit din convingerea că intervenţia Rusiei nu poate fi determinată decît prin forţarea lucrurilor. Acţionînd în felul acesta, el a dorit să provoace o intervenţie armată a turcilor în Principate care, imediat, trebuia să fie urmată de o acţiune militară a Rusiei. Aceasta din urmă, însă, aşa cum am constatat, faptul nu este singular, în pofida tuturor avansurilor anterioare, care încurajaseră lupta de eliberare a popoarelor din Balcani, a făcut o întoarcere bruscă dezavuînd mişcarea.

Din Iaşi, pe un drum ocolit, cu mare încetineală, în fruntea unei gloate nedisciplinate, care număra, aproximativ, 5000 oameni, adunaţi, echipaţi şi înarmaţi la Iaşi, în cea mai mare parte — ostaşii de profesie erau puţini la număr — Ipsilanti se îndreaptă spre Bucureşti, în preajma căruia ajunge la 6/18 aprilie. Dezavuarea şi, deci, lipsa perspectivei sprijinului militar al

---

gători [...] decît să tăgăduiască autoritatea Porţii sau să încerce să statornicească deplina independenţă a ţării. Dar — subliniază el — felul în care a fost făcută această cerere şi atitudinea ameninţătoare ce a adoptat-o face cu neputinţă înţelegerea întregii sale acţiuni sub altă lumină decît aceea a unei insurecţii depline şi făţişe". Cf. *Documente externe,* doc. 52/197. Dealtfel, documentele turceşti sînt revelatoare în acest sens. *Ibidem, passim.* Observatorii politici contemporani remarcă legătura dintre mişcările insurecţionale. Astfel de pildă, Chirico, ambasadorul Sardiniei la Constantinopol, referindu-se la mişcările din Moreea, din Principate, din Muntenegru şi din alte ţinuturi aparţinînd Imperiului otoman consideră că acestea sînt generate de „spiritul actual revoluţionar" (doc. 37/158), în timp ce Kisselev îşi exprimă părerea că ridicarea din Principate şi acţiunea lui Ipsilanti „pot fi considerate ca rezultat al unui plan conceput de mult timp, serios gîndit şi care cuprinde întreaga Grecie" (doc. 34/148).

24. *Documente,* vol. I, p. 295.

Rusiei, a atras după sine modificarea planurilor inițiale. Ipsilanti s-a decis să rămînă în Principate, pentru ca, în felul acesta, să provoace o intervenție armată a Porții de natură să declanșeze un eventual conflict cu Rusia ; se nutrea speranța că dezavuarea ar putea să reprezinte doar o manevră tactică a diplomației ruse. Potrivit acestor planuri, teritoriul românesc urma să fie transformat, din nou, în teatrul unui pustiitor război.

Direcția spre care se orienta, în marșul său, armata eteristă l-a convins pe Tudor de modificarea planurilor generale în conformitate cu care începuse insurecția, de pericolul grav care amenința țara. Refuzul principelui Miloș de a se angaja în luptă, incapacitatea eteriștilor de a sprijini ridicarea bulgarilor, lipsa disciplinei și a capacității combative a armatei eteriste, la care s-a adăugat dezavuarea mișcării, modificau substanțial situația. Pentru a contracara intenția lui Ipsilanti de a ocupa capitala, Tudor Vladimirescu, în fruntea armatei populare, a *Adunării norodului,* se îndreaptă, în marș forțat, spre București, unde ajunge la 21 martie.

Singura legătură care unea mișcarea românilor cu *Eteria* grecească era faptul că ambele mișcări, în strategia lor politică și militară, contau pe intervenția armată a Rusiei. În intenția *partidei naționale* și a lui Tudor, această intervenție, făcută în numele „Sfintei Alianțe", trebuia să îngăduie internaționalizarea conflictului, să desprindă Principatele din sfera exclusivă a raporturilor dintre Rusia și Turcia și să determine situarea acestora sub un regim de garanție colectivă a puterilor. Evenimentele, însă, au evoluat altfel. Tudor, situat în fruntea mișcării populare, ale cărei obiective sociale și naționale, așa cum am mai observat, nu se confundau cu cele ale grecilor, nu a înțeles nici un singur moment să devină un simplu instrument în planurile eteriste ; acestea, dealtfel, nici nu-i erau pe deplin cunoscute. Pentru dînsul, ca și pentru *partida națională* din Principate, *Eteria* reprezenta un *mijloc* pentru atingerea obiectivelor revoluției naționale. Același raport exista, dealtfel și între *Eterie* și revoluția românească. Tudor și-a afirmat, tot mai mult, independența, libertatea de acțiune-atît față de *Eterie,* cît și față de boierii autohtoni pe calea cuceririi pentru poporul său a drepturilor sociale și naționale. *„Patria se chiamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor*[25], își afirma el, deschis, opțiunea.

Accentuarea ascuțișului social al mișcării, apropierea de București a armatei revoluționare și a celei eteriste, dezavuarea țarului și perspectiva unei iminente intervenții armate otomane, au determinat fuga în masă a boierilor spre Transilvania. În rîndul fugarilor se aflau, chiar, și cei trei boieri din *partida națională* care semnaseră înțelegerea în virtutea căreia Tudor începuse insurecția în Oltenia. Pentru ei, continuarea luptei devenise inutilă ; nu și pentru Tudor, însă.

Ocupînd capitala, Tudor încearcă, din nou, să colaboreze cu boierii rămași, pentru a menține baza largă a revoluției și a obține *dreptățile țării.* Practic, timp de aproape două luni, Tudor

---

25. *Ibidem*, p. 258.

Vladimirescu devine *singura* autoritate în ţară. În două proclamaţii adresate locuitorilor din Bucureşti, lansate la jumătatea şi la sfîrşitul lunii martie, precum şi în proclamaţia adresată ţării, Tudor Vladimirescu, explicînd, din nou, sensul ridicării revoluţionare, face apel la solidaritatea naţională. Programul minimal al revoluţiei, redactat într-o formă care să corespundă intereselor generale ale tuturor claselor societăţii, este inclus într-un document cunoscut sub denumirea de *Cererile norodului românesc*[26]. Erau cuprinse, aici, cereri cu privire la instituirea în interiorul ţării a unui regim de legalitate, la libertatea comerţului, desfiinţarea unor impozite, înlăturarea practicilor abuzive patronate şi întreţinute de domnitorii fanarioţi.

Asumîndu-şi conducerea, Tudor Vladimirescu întrepinde o energică acţiune pentru întărirea şi organizarea armatei pentru fortificarea capitalei şi pregătirea rezistenţei împotriva invaziei. Paralel, continuă tratativele cu boierii, cu cei rămaşi în Bucureşti şi cu cei trecuţi în Transilvania, pentru a menţine unitatea naţională de acţiune. În acest sens, el recomandă stabilirea de legături cu boierii din Moldova — „fiind la un gînd şi într-un glas" — pentru a cîştiga „dreptăţile" ambelor Principate; ca „unii ce sîntem de un neam şi de o lege"[27], dădea el expresie conştiinţei naţionale a epocii sale, legăturii indisolubile care unea soarta celor două Principate, care nu puteau să primească decît o *soluţionare politică unică*. În acelaşi timp, Tudor continuă negocierile cu turcii, pentru a le temporiza intervenţia, manifestînd o atitudine prevenitoare faţă de Ipsilanti, ale cărui planuri nu-i erau cunoscute. Comandantul armatei eteriste, retras la Tîrgovişte, controla judeţele din nordul Munteniei, sperînd, încă, într-o intervenţie a Rusiei ţariste.

În faţa invaziei armatelor otomane, Tudor Vladimirescu se retrage pentru a nu expune capitala distrugerii, îndreptîndu-se spre mînăstirile fortificate din Oltenia, pe care le organizase în vederea unei rezistenţe îndelungate, de natură să determine intervenţia Europei şi internaţionalizarea *problemei româneşti*. La această acţiune trebuiau să colaboreze şi boierii aflaţi în afara hotarelor ţării, prin demersuri politice corespunzătoare. Acest plan nu a putut fi îndeplinit pînă la capăt. Atras într-o cursă de eterişti, care-l suspectau de înţelegere cu turcii, comandantul pandurilor este ucis mişeleşte. Lipsită de comandant, armata, după ce obţine o importantă victorie asupra turcilor, la Drăgăşani, se destramă. Eteriştii, la rîndul lor, suferă o grea înfrîngere, tot la Drăgăşani. După ce conducătorul, lipsit de glorie, s-a refugiat în Transilvania, ultimile detaşamente sînt nimicite la Secu şi Sculeni, în Moldova.

Pentru a aprecia limitele programului afişat de Tudor în timpul desfăşurării revoluţiei, a explica anumite acte sau atitudini, severitatea cu care Tudor a pedepsit indisciplina în armată, tratativele cu boierii şi cu turcii ş. a. trebuie să înţelegem condiţiile deosebite în care s-a desfăşurat revoluţia, rolul foarte

26. *Ibidem*, p. 272 şi urm.
27. *Ibidem*, vol. II, p. 33.

dificil care i-a revenit conducătorului armatei revoluționare. Acesta trebuia să acționeze împotriva regimului fanariot, păstrînd legătura cu Poarta, atîta vreme cît nu era certă intervenția Rusiei și nici nu erau cunoscute intențiile acesteia; să nu reliefeze legăturile cu *Eteria* înainte de a fi îndeplinite obiectivele stabilite inițial; să asigure libertatea de acțiune mișcării sale, ale cărei obiective sociale și naționale nu se confundau cu cele ale *Eteriei,* pentru a putea acționa independent pe plan politic și militar. Cînd a survenit dezavuarea, Tudor s-a opus să colaboreze deschis cu *Eteria* dar nu a primit nici oferta turcilor de a contribui la reprimarea revoluției grecești prin colaborarea cu armatele otomane. A așteptat desfășurarea evenimentelor refuzînd să accepte compromisurile. S-a sprijinit pe popor, pentru ale cărei *dreptăți* pornise lupta, dar nu putea să îngăduie extinderea mișcărilor țărănești, dezorganizate și anarhice, care să nu mai poată fi controlate. În intenția sa, forța populară — *Adunarea norodului* — trebuia să reprezinte nu un instrument de distrugere, ci unul constructiv, o forță reprezentativă, pentru clădirea unei noi ordini și rînduieli, bazate pe *dreptate și slobozenie.* Această forță trebuia să fie organizată și dirijată; pandurii urmau să fie nucleul principal al armatei populare. Revoluția, în obiectivele sale naționale, trebuia înfăptuită prin *colaborarea* claselor pe platforma intereselor generale; *uniunea națională* și adeziunea boierilor la programul național, necesară din punct de vedere politic, nu se putea realiza decît prin temperarea și canalizarea revendicărilor sociale, prin încadrarea acestora în limite compatibile cu menținerea colaborării pe planul intereselor naționale și cu realitățile externe, internaționale. În împrejurările de atunci, transformarea revoluționară nu se putea realiza prin recurgerea la forța distrugătoare a maselor. Revoluția presupunea o strategie și o tactică politică, o strategie și o tactică militară, un program politic adaptat împrejurărilor interne și internaționale. În alcătuirea programului, trebuiau folosite împrejurările internaționale, trebuiau impuse doar sarcini compatibile cu posibilitățile de realizare, într-un context politic dominat de „Sfînta Alianță" și într-o zonă aflată sub infuluența și controlul a trei imperii reacționare care, fiecare, aveau de apărat *mari interese* în cele două Principate.

În lumina acestor aprecieri, limitele afișate ale programului social și național trebuie înțelese în funcție de strategia și tactica dictate de raportul de forțe pe plan intern, de situația complexă internațională în care se încadrează și prin care trebuie să fie explicat fenomenul revoluționar românesc.

În misiunea pe care și-a asumat-o, Tudor Vladimirescu a manifestat o deosebită pricepere, o energie fără margini, calități multiple de organizator, comandant militar și diplomat, o viziune largă asupra intereselor naționale. *„Prin lucrările și prin jertfa sa către patrie* — după expresia lui M. Cioranu — *a ridicat un drept al nației călcat de o sută cincizeci de ani de Poarta otomană"* [28] (s. n. G. P.).

---

28. *Loc. cit.*, p. 320-321.

Deşi nu a putut să dea expresie, deschis şi limpede, cerinţelor sociale şi naţionale — cele din urmă îşi vor găsi o exactă formulare în memoriile boiereşti imediat următoare — reliefate de un întreg secol de dezvoltare a societăţii româneşti, revoluţia din 1821 a grăbit procesul de clarificare şi de maturizare a ideologiei naţionale. Dintr-o perspectivă care număra abia cinci ani, un contemporan, Episcopul Chesarie al Buzăului, în cuvîntarea rostită la intronizarea sa, 5 aprilie 1825, evalua în următorii termeni semnificaţia majoră a evenimentului: „*O anule cu leatul 1821! Tu cu adevărat, prin intrarea-ţi, deşi ai pricinuit Românilor amărăciune, dar deodată şi deşteptare. Lunile tale academii s-au închipuit pentru Români, zilele tale învăţături[...], ceasurile tale dascăli[...] iar minuturile tale, ca nişte sori luminători s-au înfipt în simţurile Românilor[...]*“ [29].

Reprezentanţii cei mai iluştri ai generaţiei de la 1848, de numele şi de activitatea cărora sînt legate învăţămîntul *în limba română*, dezvoltarea *limbii* şi a *literaturii române*, înfiinţarea *teatrului naţional* şi începuturile *istoriei naţionale*, apariţia *presei româneşti* ş. a., s-au născut şi s-au format în umbra şi sub influenţa *covîrşitoare* a revoluţiei din 1821. Revirimentul naţional din perioada care a urmat revoluţiei — care şi-a găsit expresie într-o puternică frămîntare politică, în cursul căreia a fost definitivat şi formulat programul naţional, în veritabila *explozie* a conştiinţei naţionale, în toate formele de expresie ale ideologiei, care a dus la constituirea, definirea şi personalizarea culturii româneşti, naţionale, la fixarea obiectivelor luptei politice, naţionale, desfăşurate, în forme atît de variate, în perioada care a precedat revoluţiei de la 1848 — nu poate fi înţeles în afara impulsului uriaş al revoluţiei de la 1821. Aceasta a accelerat puternic ritmul, cadenţa de dezvoltare a societăţii româneşti.

Revoluţia de la 1848, aşa cum a apreciat şi N. Bălcescu, a fost, doar, „dezvoltarea progresivă“ a celeia din 1821. Programul anului 1848 a preluat programul din 1821 pe care l-a filtrat, un şi adaptat, în cursul perioadei care a urmat, perioadă de adînci frămîntări sociale şi politice, de puternică efervescenţă ideologică, în cuprinsul căreia s-a desăvîrşit profilul naţiunii şi a conştiinţei naţionale, au fost create premisele statului modern român.

Gh. PLATON

---

29. Apud, E. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose, fapte şi documente noi (1821)*, Bucureşti, 1927, p. 5.

Taina negrăită a Unului suprem

Intr-o carte recentă, teologul anglican A. M. Allchin se ocupă de fenomenul unei forme noi a teologiei sau a gîndirii despre Dumnezeu[1]. Fenomenul e comun Răsăritului şi Apusului. Din partea ortodoxă l-a făcut cunoscut în Occident mai ales Vl. Lossky, în cele cîteva scrieri ale sale, în care a pus în lumină caracterul apofatic sau negrăit al cunoaşterii lui Dumnezeu la Sfinţii Părinţi răsăriteni. Prezentînd gîndirea unor teologi anglicani mai vechi ca F. F. Maurice din secolul trecut (bun cunoscător al Părinţilor răsăriteni), Ann Griffiths din secolul XVIII, Evelyn Underhill din prima jumătate a acestui secol, în contact prin ruşi cu spiritualitatea răsăriteană, a teologului danez din secolul trecut Grundtwig, Allchin observă că acest fenomen de cunoaştere nouă, vie, a lui Dumnezeu a început să se manifeste şi în Occident şi azi tinde să devină general în toată creştinătatea, părăsindu-se tendinţa cunoaşterii Lui raţionale, prin definiţii abstracte, care influenţase în ultimele secole şi teologia răsăriteană.

Teologia aceea prezenta un Dumnezeu lipsit de viaţă, cuprins în limitele raţiunii. Faptul acesta dusese la o răcire a vieţii religioase, ba chiar la o teologie a „morţii lui Dumnezeu". Toţi teologii amintiţi şi Allchin însuşi pledează pentru o cunoaştere a lui Dumnezeu prin iubire, ceea ce înseamnă o cunoaştere prin experienţă a lucrării lui Dumnezeu în fiinţa celui credincios, care e văzută de acesta şi în lume.

Fiind o cunoaştere conştientă de neputinţa ei de a defini pe Dumnezeu în termeni precişi, raţionali, cunoaşterea aceasta este numită şi de Allchin, în urmarea lui Lossky, cunoaşterea apofatică, ale cărei temeiuri le găsesc amîndoi în gîndirea Sfinţilor Părinţi orientali.

In paginile următoare am voi să luminăm puţin caracterul acestei cunoaşteri dintr-o latură mai accesibilă înţelegerii de azi şi, în acelaşi timp, să arătăm că această cunoaştere apofatică nu se dispensează cu totul de o întrebuinţare a raţiunii, ci se sluţeşte uneori de ea, dar o depăşeşte. Iar prin aceasta face din raţiunea însăşi o cale spre ea, un fel de însoţitoare necesară a ei. In felul acesta, cunoaşterea apofatică a lui Dumnezeu nu e simplă afirmare a neputinţei de a cunoaşte sau de a defini pe Dumnezeu, nici o simplă trăire indefinibilă a prezenţei şi lucrării Lui în noi şi în lucrurile din lume, ci ea poate fi făcută evidentă chiar prin mijlocire raţională.

Părinţii răsăriteni n-au despărţit niciodată cunoaşterea apofatică de cea raţională. Dar, tot după ei, calea raţională e însoţită

---

1. A. M. Allchin, *The Kingdom of Love and Knowledge. The Encounter between orthodoxy and The West,* London, 1979.

de cunoaşterea apofatică, tainică, trăită, a lui Dumnezeu, numai în cel ce şi=a curăţit de patimi puterea sa de sesizare. Căci această curăţire dă raţiunii o capacitate deosebit de sensibilă de a pătrunde prin lucruri dincolo de lucruri. Iată cuvintele Sfîntului Grigore de Nisa în acest sens: „Cel ce şi=a curăţit şi ascuţit auzul inimii cînd primeşte acest sunet, adică cunoştinţa din contemplarea lucrări=lor în scopul cunoaşterii puterii lui Dumnezeu, e condus prin el ca să străbată cu mintea acolo unde e Dumnezeu. Acesta e numit de Dumnezeu întuneric, care se tălmăceşte, precum s=a spus, nevăzutul lui Dumnezeu, în care ajungînd vede cortul acela nevăzut"[2].

Astfel, apofaticul e cuprins ca potenţă suprarațională în rațional. Sau în apofatic, ca suprarațional, e implicat raţionalul. Raţionalul ascunde în adîncurile lui taine, sau în sînul tainei sînt implicate aspectele raţionalului. Aceasta se explică din faptul că raţionalul e constituit din formele mărginite în care se manifestă taina infinită pentru a se face cunoscută treptat prin raţiunea fiinţei create. Intre taina infinită şi deci negrăită şi aspectele definite raţio=nal nu e o contrazicere, ci cele din urmă îşi au originea în prima.

Putinţa aceasta de aflare a apofaticului străbătînd calea raţională e dată nu numai sufletelor care dezvoltă în ele capaci=tatea de a intui şi trăi nemijlocit taina apofaticului dumnezeiesc, ci tuturor fiinţelor umane. Căci toate, se întîlnesc, cu condiţia unei anumite curăţiri, de care am vorbit, prin efortul raţional obişnuit nu numai cu raţionalitatea lucrărilor şi aspectelor lor raţionale, ci şi cu unitatea ascunsă ce stă la baza lor şi în ultimă instanţă cu Unul, care e fundamentul lor mai presus de înţelegere şi cuvînt, intuit însă prin toate.

Calist Catafygiotul, un autor din Filocalie, din secolul XIV, zice: „Tot ce se zice că e ascuns, e necesar să aibă ceva arătat în afară, din care se străvede că e ascuns. Căci altfel s=ar socoti mai degrabă că nu există"[3]. Deci deşi e ascuns, Dumnezeu e totuşi cunoscut ca existent. Concluzia trasă de unii că deoarece Dumnezeu nu se vede, nici nu există, e greşită. Căci într-un fel şi ceea ce e ascuns sau nevăzut, se vede, se intuieşte. Subiectul uman e ascuns, dar existenţa lui e intuită ca o existenţă mai sigură, mai intensă, mai statornică decît toate manifestările lui. Cu atît mai mult, Subiectul suprem sau Dumnezeu, El nu se vedea în întunericul de pe Sinai, dar prezenţa Lui se simţea mai puternic, mai presant, decît toate realităţile sesizabile, prin tunetele, prin trîmbiţele, prin fulgerările ce porneau din ea.

Dumnezeu nu poate fi cuprins de raţiune, pentru că raţiunea prinde numai ceea ce are contur, ceea ce e mărginit, ceea ce poate preciza. Dar El ca Unul şi ca izvor al tuturor e indefinit. Insă prezenţa Lui e sesizată de minte ca o prezenţă nemărginită, covîr=şitor de puternică şi de copleşitoare, dar de mintea care nu mai lucrează printr=o lucrare mărginită a ei, ci prin întregimea simplă,

---

2. De Vita Moysis; P. G., XLIV, col. 380.
3. Despre viaţa contemplativă, în „Filocalie", vol. VIII, p. 460.

fără pretenţia de definire, şi adaptată nemărginirii dumnezeieşti. Căci zice acelaşi Calist Catafygiotul: „Mintea e răpită de la lucrarea (definită n. n.), înţelegerii de tot mai des la starea fără chip, fără calitate şi simplă... Oprindu=se aici, în simţirea prezenţei dumnezeieşti, şi neînţelegînd nimic (în stare de supraînţelegere n. n.), se află mai presus de înţelegere. Iar prin faptul că de la înţelegerea celor din jurul lui Dumnezeu (celor pornite din El sau create de El n. n.), s=a urcat la simţirea prezenţei dumnezeieşti, s=a făcut simplă"[4]. Această intuire supraînţelegătoare, inexprimabilă a lui Dumnezeu poate urma cunoaşterii raţionale a celor ce pornesc din El sau există din puterea Lui, dar o poate şi însoţi.

Karl Jaspers, condus de concepţia sa despre planul existenţial al realităţii, situat deasupra celui specificat de obiecte, constată cum cugetarea ce se transcende prin natura ei „se împlineşte în non=cugetare" (das transzendierenden Denken... will als Denken ein Niehdenken vollziehen)[5]. Dar aceasta nu înseamnă că acel plan al non=cugetării e una cu nimicul. In neputinţa de a=L cugeta e dată totodată evidenţa realităţii Lui pe un plan superior cugetării. Jaspers traduce în limbaj modern cugetarea apofatică a Părinţilor: „Eu nu pot deci nici cugeta această existenţă absolută, dar nu pot nici renunţa de a o gîndi. Această existenţă este transcendentă, pentru că eu nu o pot cuprinde, ci trebuie să transcend la ea printr=o cugetare care se desăvîrşeşte în non=cugetare"[6]. Sau: „In lumea văzută şi cugetată nu există un hotar final şi cugetarea nu se poate închide în ea. Ea păşeşte de la obiect la obiect. Dar în aceasta înţelege că nici ea, nici lumea nu există prin sine... Cugetarea poate împlini pasul ei de transcendere ultimă numai într=o renunţare la sine (in einem Siehselbstaufheben). Ea rămîne la gîndul: este cugetabil că există ceva ce nu poate fi cugetat. Aceasta este expresia pentru pasul unei cugetări, pe care cînd îl face, îndată nu mai e cugetare. Cugetarea îşi pune o graniţă pe care nu o poate trece şi care, prin aceea că o gîndeşte, o cheamă totuşi să o treacă"[7].

Jaspers nu se fereşte să numească acest plan transcendent gîndirii, dar pe care gîndirea nu poate să nu=l poată presupune existent, *nimic*, urmînd prin aceasta lui Dionisie Areopagitul, care a spus că Dumnezeu Cel supraexistent poate fi numit atît existent, cît şi non=existent, ca Unul mai presus de tot ce cunoaştem noi ca existent (Theologia mystica). Jaspers spune: „Nimicul este existenţa propriu=zisă, ca non=existenţa a tot ce poate fi definit" (Dans Nichts ist dann das eigentliche Sein als das Nichtsein jedes bestimmten Etwas)[8].

S=ar putea spune că Jaspers recunoaşte sesizarea printr=o tainică experienţă a unei realităţi transcendente, mai presus de capacitatea de a o cugeta raţional. In această privinţă, el se apropie

---

4. *Ibidem.*
5. *Philosophie, III. Band : Metaphysik,* Berlin, 1932, p. 39.
6. *Ibidem,* p. 38.
7. *Ibidem.*
8. *Ibidem,* p. 44.

de Sfîntul Grigore Palama, care spune, contrar adversarului lui, Varlaam, că apofaticul nu e o simplă negare a ceea ce se cunoaşte raţional, ci o experienţă sau o „pătimire" a unui domeniu superior. Dar iată cuvintele lui Palama: „Precum pătimirea şi vederea celor dumnezeieşti e altceva decît teologia afirmativă şi superioară ei, tot aşa pătimirea ascunderii tuturor (în faţa cugetării) e altceva şi e superioară teologiei negative, din pricina covîrşirii a ceea ce e văzut şi cugetat de către lumina dumnezeiască"[9]. Nevederea unui cerc care se învîrteşte prea iute nu înseamnă dispariţia lui, ci trecerea la o mişcare superioară, a cărei intensitate se experiază în alt oarecare fel. Dealtfel, cum ar putea trăi mintea în convingerea Celui nevăzut dacă Acesta n-ar presa asupra ei?

Dar dacă Jaspers pune în relief mai mult caracterul transcendent al realităţii suprarаţionale (cum a făcut şi Sf. Grigore Palama înaintea lui) şi în acelaşi timp natura ei existenţială, noi vom pune în relief şi caracterul de unitate al acestei realităţi.

Dealtfel, transcendentul se deosebeşte de toate cele create prin faptul că singur el e cu adevărat simplu. Nimic din cele create nu e cu desăvîrşire simplu sau Unul, pentru că se referă în mod necesar la altele, deci e compus într-un fel oarecare, fiind în legătură cu ele, într-o legătură involuntară. Chiar subiectul uman, prin faptul că nu e avizat la alte subiecte şi la obiectele de care are nevoie, odată ce e legat de trup (acesta însuşi avînd şi calitate de obiect), are cel puţin o viaţă compusă, deci o anumită compoziţie. Iată cum o spune aceasta Calist Catafygiotul: „Căci unul creat nu se poate numi propriu-zis simplu, odată ce e hotărnicit, compus şi circumscris, şi de aceea nici nu are dreptul să fie numit în chip simplu, unul"[10]. Dealtfel şi Jaspers vede implicit în transcendentul său pe Unul, cînd consideră cunoaşterea raţională ca o cunoaştere a ceva, deci a ceva parţial, definit, care mai are alături de sine şi altele şi nu e deci infinit. De aici se vede că existenţialul sau transcendentul este, în înţelegerea lui Jaspers, Unul absolut, integralul, deci subiectul suprem. Dar Jaspers nu stăruie asupra evidenţierii acestui fapt.

Stăruind asupra caracterului de unitate indefinibilă a realităţii care depăşeşte cunoaşterea noastră raţională, dar considerînd posibil accesul la intuirea ei prin străbaterea căii cunoaşterii raţionale a unuia sau mai multor aspecte parţiale ale acelei realităţi unitare, arătăm putinţa pentru toţi de a ajunge la sesizarea ei, nu numai a celor ce şi-au exercitat capacitatea sesizării ei în mod direct, prin detaşarea de acele aspecte parţiale.

Pe măsură ce contemporanii noştri înaintează mai mult în cunoaşterea raţională a aspectelor parţiale ale realităţii, fie ele fizice, chimice, biologice sau psihologice, îşi dau seama că prin această cunoaştere sînt duşi spre faptul sau spre necesitatea cunoaşterii unui aspect parţial, în legătura lui cu toate aspectele întregului din care

---

9. Despre sfînta lumină. Al treilea dintre cele posterioare, în „Filocalie", vol. VII, p. 296.

10. *Ibidem*, p. 426.

face acela parte. Numai prin aceasta cunosc, înţeleg (sau rezolvă în medicină, chirurgie, psihiatrie) mai deplin aspectul parţial sau partea pe care la început au distins-o sau separat-o pentru a o cunoaşte mai precis.

In felul acesta se pune tot mai presant cunoaşterii problema tainicei legături ce uneşte părţile sau organele unui întreg, indefinibil raţional. Fără ca acestei întrebări să i se poată da un răspuns raţional, recunoaşterea ei şi identificarea ei fie şi într-un mod intuitiv e de mare folos în progresul teoretic şi în utilizarea practică a cunoaşterii părţilor.

Intuirea caracterului specific al chipului sau al modului integral de a fi al unei persoane umane dă medicului putinţa cunoaşterii mai bine a efectelor unui organ bolnav asupra întregului organism al lui şi în general fiecărui privitor putinţa înţelegerii mai drepte, mai nuanţate, a oricărui semen al său.

Există o taină a unităţii, care este în acelaşi timp taina unicităţii. Unitatea aceasta e proprie, în modul cel mai evident, în planul creat, persoanei umane, la a cărei intuiţie se poate ajunge prin impasul de a o înţelege, prin simpla progresare a cunoaşterii părţilor, dar şi prin intuirea ei, fără ca ea să se lase prinsă în formule raţionale luminate prin natura lor. Aşa se explică poate cunoaşterea uimitoare a semenilor lor pe care o au oamenii duhovniceşti. Acel unul al fiecărei persoane ţine părţile şi procesele parţiale într-o legătură unitară şi totdeauna specifică, fără ca acea legătură să fie identică cu totalitatea lor, ci depăşindu-le. Privind numai la trupul omenesc, fiecare organ contribuie la susţinerea tuturor, neputîndu-se despărţi de ele. In privinţa aceasta a spus lucruri incontestabile Sfîntul Apostol Pavel: „Dar cum sînt multe mădulare, însă un singur trup... ca să nu fie neunire în trup, ci mădularele să îngrijească deopotrivă unele de altele. Şi dacă un mădular sufere, toate mădularele suferă împreună, şi dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură" (I Corinteni 12, 20, 25-26). Aceste observaţii au fost dezvoltate şi mai mult de Sfinţii Părinţi Vasile cel Mare, Grigore de Nisa, Ioan Gură de Aur. Dar unitatea mădularelor nu poate fi susţinută, dacă nu e ceva în ele comun, de o forţă unică ce le atrage şi le armonizează, de ceva care n-are caracter de organ diferenţiat, ci reprezintă o forţă de unitate comună. Prin acea forţă unitară comună fiecare organ contribuie la susţinerea trupului ca un întreg. Prin acea forţă sîngele susţine unitatea întregului organism, ba încă, ca a unui organism specific, căci şi forţa unitară care lucrează în toate organele este specifică. Prin acea legătură specifică, comună tuturor organelor, o anumită rană produce în fiecare organism o durere specifică şi stînjeneala unui organ prin vreo boală produce o stînjeneală specifică întregului organism.

Astfel, unitatea sîngelui care produce varietatea şi legătura unitară a organelor nu e ultima realitate în om. Ea are la bază o altă realitate unitară, care înglobează şi varietatea în legătura unitară a tuturor gîndurilor, simţirilor şi actelor de voinţă ale unei persoane. Aceasta e o unitate şi mai adîncă şi cu totul indefinită, din care se explică unitatea sîngelui, legătura organelor şi unitatea specifică a vieţii sufleteşti a persoanei respective.

Dar nu numai individuaţiunile umane sau animale, fizice sau chimice, au la bază o forţă a unităţii lor, ci şi toate unităţile cosmosului sînt ţinute într-o unitate de un principiu activ unitar, din care provin varietatea lor, dar le şi susţine ca pe un întreg unitar. Iar principiul acesta e mai presus de toate unităţile constitutive ale creaţiei.

Sfîntul Maxim Mărturisitorul, comentînd afirmaţia Sfîntului Apostol Pavel că Hristos lucrează la recapitularea în Sine a tuturor celor ce cred în El şi împreună cu ei a întregii creaţiuni, continuă: „Prin aceasta a arătat că toată creaţiunea este una, ca un alt om, împlinindu-se prin convergenţa părţilor întreolaltă şi ţinîndu-se toată în ea însăşi prin solidaritatea totalităţii părţilor ei în aceeaşi substanţă (indefinibilă şi inaccesibilă cunoaşterii, fiind dincolo de atomi, de electroni etc., n. n.), sau raţiunea unică, simplă, indefinită şi nediferenţiată a creaţiunii provenită din nimic, în baza căreia toată creaţiunea poate primi una şi aceeaşi raţiune cu totul indistinctă, ca una ce are pe „nu era" mai bătrîn ca „este"... Toate cele ce se disting întreolaltă în chip special prin deosebirile proprii sînt unite în general prin identităţile universale şi comune şi sînt împinse împreună spre unitatea şi identitatea dintre ele printr-o oarecare raţiune generală a firii. Căci nici una dintre cele universale şi cuprinzătoare şi generale nu se desparte odată cu cele particulare şi cuprinse şi speciale... Căci tot ce e general, prin însăşi raţiunea sa se află întreg şi nedespărţit în toate cele de sub el în chip unitar, şi în fiecare din cele particulare se contemplă întregul în chip general. Martor nemincinos al acestora este adevăratul cuvîntător de Dumnezeu, marele şi Sfîntul Dionisie Areopagitul, care, în capitolul „Despre desăvîrşitul şi unul" din scrierea „Despre numele dumnezeieşti" (Cap. XII, 2), zice: „Mulţimea nu e nepărtaşă de unul, ci cele multe prin părţi sînt una prin întreg; şi cele multe prin accidente sînt una prin suport; şi cele multe prin număr şi puteri sînt una prin specie; şi cele multe prin specie sînt una prin gen; şi cele multe prin manifestări sînt una în izvorul lor. Şi nu e nici una din cele ce sînt care să nu fie părtaşe de unul" [11].

In chip cu totul deosebit trăieşte fiinţa umană nu numai unitatea personală proprie, ci şi unitatea sa de specie cu semenii săi. Nu se poate explica şi expresia insul uman decît în unitatea sa cu ceilalţi. Apare în existenţă prin alţii, e conştient de sine în comunitate cu alţii, se îmbogăţeşte, se actualizează sufleteşte prin alţii. E o unitate mai restrînsă în unitatea mai largă a celorlalţi, aşa cum cercurile se interferează şi formează un cerc mai larg, ce se extinde mereu, care, deşi comunică între ele, nu se anulează între ele şi nu se pierd în acel cerc mai larg. Persoana umană e mai unitară în sine decît orice unitate din creaţiune, prin faptul că e subiect conştient de unitatea lui. Şi se realizează o unitate mai mare cu alte persoane, care o preocupă cu mult mai mult decît toate celelalte unităţi din creaţie. In acelaşi timp, ea descoperă o unitate mai mare între sine şi tot cosmosul, ceea ce o face să şi

11. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambygua*, P. G., XCI, 1312-1313.

ţină în mod conştient şi voit la această unitate, cum nu o fac celelalte unităţi în cosmos.

Unitatea mai largă, mai profundă, mai pasionantă, constituită de mulţimea persoanelor, unitatea care nu le anulează, ci le îmbogăţeşte şi le adînceşte în ceea ce au specific, e pe de o parte văzută, dar ea are la bază o unitate nevăzută, nediferenţiată în mod actual, indefinibilă, cum nevăzută, nediferenţiată este în fundamentul ei şi persoana singulară. Iar factorul de supremă unificare al întregii creaţii împreună cu toate persoanele umane trebuie să fie şi el Persoană, dacă persoana umană e factorul de cea mai mare unificare pe planul văzut, reprezentînd în ea însăşi cea mai accentuată unitate.

Cît de mult formează persoanele umane o unitate se arată şi în faptul iubirii între persoanele ce sînt aduse de împrejurări într-o relaţie mai intimă şi mai îndelungată. O formă a acestei iubiri, în care se manifestă unitatea lor trăită, e mila sfîşietoare a uneia pentru cealaltă, atunci cînd ultima e în suferinţă. Prin milă aproape că suferă mai mult cea care vede suferinţa celeilalte, decît cea din urmă.

Se poate spune că la baza întregii lumi este o unitate nevăzută, indistinctă, indefinibilă, dar în acelaşi timp incontestabilă, asemănătoare celei ce se află la baza persoanelor ce constituie firea umană. E o unitate în care se cuprind virtual originile tuturor unităţilor, care şi ele sînt indefinibile, dar contemplate în părţile şi manifestările lor. Dar unitatea aceasta cosmică a tuturor unităţilor nu a putut lua fiinţă şi nu poate exista prin sine. Ea nu poate fi ultima origină şi ultimul suport al tuturor unităţilor cuprinse în lume. Căci şi ea este dependentă de acestea. E şi ea în funcţie de acestea, care la rîndul lor sînt în funcţie de ea. Unitatea care stă la baza tuturor, unitatea în care îşi au originea şi puterea de fiinţare şi de menţinere toate cele din lume, trebuie să fie independentă de ele, ca să fie cu adevărat, din toate punctele de vedere, superioară lor în putere. Ea trebuie să fie independentă faţă de toate, în niciun fel atîrnătoare de ele, desăvîrşit liberă, absolută sau nesupusă niciunor referiri la altele, deplin conştientă, ca să fie şi plină de interes pentru crearea şi susţinerea unei creaţii variate, dar unitare. Ea trebuie să fie, cu alte cuvinte, transcendentă. Unităţile lumii nu pot decurge din ea fără voia ei, nu sînt manifestări ramificate involuntare ale fiinţei aceleia. Ea trebuie să le fi creat din nimic, deşi trebuie să aibă în sine chipurile sau formele virtuale, indistincte, ale tuturor.

In acest fel, ea e în cel mai înalt grad neînţeleasă, mai presus de cunoaştere, negrăită. Ea e Unul suprem, nu o singură unitate de unităţi, o unitate absolut superioară întregului ansamblu de unităţi al lumii. Creaţiunea e una numai datorită Unului suprem, datorită faptului că-şi are originea în El ca Unul, în sensul suprem al cuvîntului. Orice unul din lume reflectă unitatea Lui. Dar El e Unul într-un grad nesfîrşit mai desăvîrşit decît creaţia Lui. In El nu poate apărea nici o dezbinare, lipsind orice varietate asemenea celei din lume. Libertatea Lui e libertatea Unuia, nu a multora, care trebuie să ţină seama de consensul cu mulţi.

El este în cel mai înalt grad neînţeles sau mai presus de înţelegere (căci avînd un sens superior tuturor sensurilor nu poate fi în afară de înţelegere, ci mai presus de înţelegerea noastră limitativă), pentru că este în cel mai înalt grad Unul, ferit de orice limitare, pe cînd orice unul din lume e un anumit de unul, un unul precizat într-un anumit fel, deci limitat. Orice subiect uman e unul şi, ca atare, mai presus de putinţa de definire în sine, dar el totuşi poate fi distins de alte subiecte, putîndu-ne da seama de specificul lui, care-l deosebeşte de specificul altora, şi prin aceasta îl limitează.

Calist Catafygiotul spune: „Acest Unul este Unul mai presus de înţelegere, dar vestit de toate ca pricinuitorul mai înainte existent al tuturor, ca începutul, ca ţinta finală şi ca susţinătorul tuturor. El a adus în fiinţă frumuseţile şi bunătăţile tuturor celor frumoase şi de bine făcătoare, aflîndu-se El însuşi de nesfîrşite ori nesfîrşit mai presus de toată frumuseţea şi bunătatea şi fiind Unul mai presus de lume şi fără asemănare"[12].

Acest Unul cuprinzător al tuturor, care le atrage pe toate spre a se întoarce în unitatea Lui, este reprezentat iconografic în biserica de stil bizantin prin Pantocratorul sau Atotţiitorul, în vîrful cel mai înalt al cupolei centrale. El poate fi intuit de mintea noastră nu prin definiri parţiale, care o fac pe ea însăşi să se împartă în lucrări mărginite, ci printr-o lucrare a ei care se face nemărginită asemenea nemărginirii Lui. De aceea, tot Calist Catafygiotul zice: „Cînd mintea este împărţită între multe sau cel puţin între două, e vădit că nu vede pe cel ce e simplu Unul şi de aceea este hotărnicită, mărginită şi întunecată... Dar cînd ajunge într-o atingere fără pipăire cu Unul cel adevărat, cunoscîndu-l printr-o vedere înţelegătoare în Duh, fără ajutorul ochilor, se face fără început, nesfîrşită, nehotărnicită, fără chip şi formă, se îmbracă cu negrăirea şi se desprinde cu tăcerea uimirii, se umple de bucurie şi pătimeşte cele ce nu se pot spune. Dar să nu socoteşti că zic că se face fără de început, nesfîrşită, nehotărnicită după fiinţă, ci după lucrare, pentru că ceea ce se preschimbă nu e fiinţa minţii, ci lucrarea ei"[13].

Subiectul uman îşi actualizează deplin unitatea sau devine subiect deplin personal numai în comunicare neîmputinată cu subiectul personal suprem. In aceasta se implică faptul că Unul cel dumnezeiesc nu e într-o continuitate de fiinţă cu creaţia, deci şi cu mintea noastră, ci absolut mai presus de ele, ca Creator al lor, dar putînd da minţii, cînd aceasta i se deschide prin marele dor de infinit sădit în ea însăşi, lucrarea Lui sau harul Lui, făcîndu-se văzut nu prin ea în stare despărţită de El, ci prin unirea ei cu El. Prin aceasta se deosebeşte Unul credinţei creştine de unul filozofiei neoplatonice (Plotin, Eneadele). El nu se află în continuitatea de fiinţă cu lumea ramificată din unul neoplatonic. Numai acest Unul absolut, neidentic în fiinţă cu lumea, poate asigura progresul lumii spre o unitate nesupusă unor noi divizări. Orice altă concepţie a Unului nu poate asigura decît o unitate relativă şi provizorie.

---

12. *Ibidem*, p. 422. 13. *Ibidem*, p. 419.

Orice altă concepție a Unului ne obligă să cugetăm divizările, dezbinările și luptele între părțile lumii nu ca produsul unei libertăți rău folosite, cu care au fost dotate ființele conștiente create, ci ca impuse de o necesitate existînd în însăși fundamentul realității, care prin veșnica ei relativitate și nedesăvîrșire implică o gravă contrazicere lipsită de sens, dacă e socotită ca ultima realitate.

Pe de altă parte, dacă numai neidentitatea de ființă a Unului cu lumea asigură libertatea Lui sau caracterul Lui de persoană, numai El poate aduce la existență și ființe libere și conștiente. Iar pe acestea nu le aduce la ființă decît din libertatea iubirii, nu din necesitatea de a se actualiza prin emanarea variată a virtualităților Sale. Fiind absolut liber de orice necesitate, ele nu emană din ființa Lui, dar nici nu sînt formate de El dintr-o altă substanță care l-ar fi fost necesară și care L-ar fi privat de privilegiul de a fi absolut Unul, ci din nimic. El avînd caracter personal e vrednic de iubit, fiind izvorul benevol al tuturor celor ce există și al tuturor darurilor făcute prin lucruri ființelor conștiente create. Calist Catafygiotul continuă, de aceea: „Numai El este din fire vrednic de iubit, mai presus de tot ce e vrednic de iubit, pentru că numai El este în înțeles propriu bun și frumos, mai presus de tot ce e bun și frumos"[14].

El e transcendent lumii ca unitate a unităților, ca sistem de referințe reciproce, și pentru faptul că o astfel de lume e supusă gîndirii sau pe măsura gîndirii ființelor conștiente din ea, iar gîndirea acestor ființe se cere după o transcendere a sa spre o realitate dincolo de realitățile finite pe care le poate cuprinde. Chiar dacă unitățile care compun lumea nu pot fi definite în ele însele, ele pot fi definite în ceea ce se deosebesc între ele și unitatea de bază a lumii, ca una ce le cuprinde în mod virtual indistinct pe toate acestea și nu mai mult, poate fi și ea cuprinsă de minte, întrucît o poate deosebi de o realitate transcendentă lumii, pe care ea o postulează în mod necesar și chiar o intuiește. Lumea e o sumă unitară de părți finite și, ca atare, e și ea iarăși definibilă, deci nu e cu totul apofatică, nu e cu totul mai mult decît poate fi gîndit, deci nu corespunde trebuinței gîndirii după ceea ce e mai presus de ceea ce poate fi gîndit sau înțeles. Ca atare, ea e finită, fiind cuprinsă în limitele gîndirii persoanelor umane, care se limitează astfel prin gîndirea ei, contrar aspirației ei după infinit.

Chiar dacă lumea ar fi infinită ca extindere, această infinitate a extinderii fiind la fel, gîndirea nu se poate dezvolta în legătură cu ea, cu adevărat la infinit, căci oricît s-ar extinde în cunoașterea universului, nu trece în esență la ceva nou[15].

Infinitatea adevărată, după care se cere gîndirea umană sau necesitatea depășirii gîndirii părților și a sumei lor, e de altă ordine decît cea a extensiunii. Numai în acea ordine, gîndirea trece

---

14. *Ibidem.*

15. Lidia Stăniloae, referindu-se mai degrabă la actele oricărei iubiri personale, care unește pe cel iubitor cu cel iubit, scrie: „Din vrerea mea cresc marginile vrerii / Și peste margini fac să se reverse" *(Munții,* București, Cartea românească, 1978, p. 35.

la o înţelegere dincolo de înţelegere, în oceanul apofatic al tainei cu adevărat nemărginite, în Unul ultim atotcuprinzător, dincolo de care nu o mai atrage altceva.

In afară de aceea, singur acest Unul, fiind absolut desăvîrşit şi fiinţa noastră tinzînd prin fire spre desăvîrşire, nu se poate opri să nu tindă spre El, nemulţumită cu orice nivel moral atins prin orice fapte săvîrşite, prin orice obstacole învinse în calea dezvoltării ei celei bune.

Pentru intrarea în oceanul de lumină şi de bunătate al acestei taine, al existenţei mai presus de existenţă şi pentru împărtăşirea fiinţei proprii de această lumină şi de bunătatea ei nesfîrşită, pentru înaintarea prin lume la sesizarea tot mai deplină a oceanului de lumină şi de bunătate de care sperăm să fie inundată, a creat Dumnezeu lumea şi pe om. Acesta e chemat să adîncească înţelesurile dumnezeieşti ale lucrurilor şi să folosească prilejurile mereu sporite ce i le dă comunitatea umană de a se dezvolta în bunătate, pînă la infinitatea înţelesurilor şi bunătăţii dumnezeieşti, în care îşi au rădăcina înţelesurile lucrărilor şi aspiraţiile spre bunătate ale fiinţei umane. Dar în mod deplin nu se poate ajunge în acest ocean de înţeles şi de bunătate, mai presus de înţelegerea noastră de acum şi de bunătatea ce o putem atinge aici, decît trecînd prin moartea faţă de această lume şi prin transfigurarea ei finală.

Dumnezeu a pus, creînd lumea, o margine vrerii Sale creatoare. Aceasta pentru a fi pe măsura gîndirii mărginite, dar progresive a omului, care porneşte de la finit pe drumul spre infinit. De aceea, lărgeşte continuu marginile lumii create pe plan spiritual (şi poate şi pe planul extinderii văzute: teoria expansiunii materiei dintr-un punct de maximă condensare ar corespunde acestui fapt). Dar nu vrea ca făptura umană să se piardă în infinitatea lui Dumnezeu.

Aceasta arată iarăşi că omul e creat pentru infinit; dar ca să se menţină ca atare în comuniunea cu infinitul, adică să nu se piardă în el. Propriu-zis lumea creată de Unul cel infinit şi transcendent ei, deşi e susţinută întreagă de Unul infinit, e susţinută în mod special prin om, care se menţine neanulat, menţinînd şi lumea în Dumnezeu; aceasta e semnificaţia unirii neamestecate a firii umane cu cea dumnezeiască în Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

In vreme ce toate celelalte părţi ale lumii au fost create prin puterea Cuvîntului dumnezeiesc, nedîndu-li-se ceva asemănător vieţii interne a lui Dumnezeu, omului i s-a dat viaţă liberă şi conştientă şi prin aceasta aspiraţia spre infinit, prin „suflare" dumnezeiască. De aceea, el se şi poate îmbogăţi la nesfîrşit din punct de vedere spiritual. In el a fost creat un suflet după chipul lui Dumnezeu, prin strînsa lui unire cu harul dumnezeiesc, prin care poate spori în îmbogăţirea sa cu viaţa dumnezeiască. Omul a fost creat cu aspiraţia spre infinitatea lui Dumnezeu, pentru comuniunea cu El, cu tendinţa spre Unul dincolo de care nu mai există altul, căci în El este totul.

Dar Unul suprem şi transcendent, sînul nediferenţiat al întregii varietăţi unitare a creaţiunii, fiind liber şi conştient şi plin de

iubire, trebuie să fie în sine nu numai iubitor, ci şi iubit. Căci numai dacă este şi iubit de făpturi, acestea se şi dezvoltă cu adevărat pe plan spiritual. Şi cum ele tind să iubească în El toată infinitatea bunătăţii Lui, prin faptul că El se cere iubit, le dă acestora prilejul să crească la nesfîrşit. El n-are nevoie de cineva din afară de Sine pe care să-l iubească şi care să-L iubească, dar îşi dăruieşte iubirea şi se cere iubit şi provoacă iubirea unor fiinţe deosebite de El, create ca să le facă pe ele să simtă fericirea iubirii şi să se desăvîrşească în această iubire. El n-are nevoie pentru Sine să iubească pe alţii şi să fie iubit de ei, pentru că în unitatea Lui nu e monopersonal, ci bi sau tripersonal. Numai prin aceasta El e Unul viu, deci Unul Căruia nu-i lipseşte nimic, care are totul în Sine. Un Unul monopersonal, fiind lipsit de o asemenea viaţă, n-ar fi cu adevărat Unul sau Cel care are totul în Sine. Fiind tripersonal, El are în Sine iubirea şi deci e iubitor şi iubit. Iar iubirea în El e atît de desăvîrşită că Cel iubit şi Cel iubitor sînt, pe de altă parte, una sau Unul. Unitatea nu e slăbită de tripersonalitate şi nu slăbeşte tripersonalitatea. Pe de altă parte, în acest Unul viu, tripersonal, e dat fundamentul varietăţii în unitate a făpturilor, deci în cazul făpturilor conştiente şi a iubirii între ele.

Unitatea lui Dumnezeu îşi are temeiul în Tatăl, din Care provine Fiul şi Duhul Sfînt. Prin aceasta se arată că unitatea în El este superioară unităţii dintre făpturi, care în cazul vegetalelor, animalelor şi fiinţelor umane se arată în faptul că provin una din alta. In Dumnezeu al doilea şi al treilea ipostas nu pot proveni decît din primul, Care e şi absolut ultimul, nu ca la oameni sau ca la plante şi animale, unde nici un exemplar din care provin altele nu e ultima unitate, la care trebuie să se refere toate în mod direct. Prin aceasta, unitatea lui Dumnezeu este desăvîrşită, pentru că nu e mai mare unitate între două persoane care sînt legate prin provenire în mod direct una cu alta şi numai în mod indirect cu celelalte.

Dar cum se poate face transparent în creaturi acest Unul suprem, transcendent unităţilor lor particulare şi comune şi de ce natură este această transparenţă? Acest Unul suprem şi transcendent se face transparent făpturilor umane în faptul că ele nu se pot opri în aspiraţia lor la nici o unitate pe care o trăiesc ca relativă, ca încadrată în sistemul de referinţe al lumii. Prin orice unitate din lume şi prin unitatea generală a ei, fiinţele umane strevăd o unitate transcendentă de care depind toate unităţile din lume şi însăşi unitatea acesteia ca întreg. Numai în acea unitate supremă se pot opri fiinţele umane şi cu gîndirea şi cu aspiraţia lor spre deplina unificare neconfundată a lor, numai în ea îşi pot potoli setea după infinitate, după desăvîrşirea deplină şi eternă. Ea e transparentă prin toate unităţile din lume şi prin unitatea generală a acesteia, dar şi prin gîndirea şi prin aspiraţia proprie spre desăvîrşire şi spre unitate deplină, tocmai întrucît unităţile din lume se dovedesc ca relative şi trecătoare, ca înlocuindu-se unele pe altele, ca trimiţînd prin urmare la o alta superioară lor, absolută şi netrecătoare, prin faptul că ele se află încadrate în sistemul de referinţe al lumii, care nu poate depăşi relativitatea ei.

In mod special, Unul suprem se face transparent în subiectul uman, care pe de o parte are în el ceva prin care nu e încadrat în sistemul de legi al lumii, pe de alta se vede pe sine în mod conştient ca nefiind ultima existenţă, deci ca neavîndu-şi ultima mulţumire în sine şi nici în relaţia cu semenii săi şi cu lucrurile. El se simte atras în mod deosebit spre un subiect suprem care e prin sine, care are în sine totul ce-l poate mulţumi, care are faţă de el o iubire neumbrită de nici o scădere şi o bogăţie infinită de sensuri, de la care nu are putinţa să treacă la altul superior şi nici nevoia să facă aceasta „Inquietum est cor noster, donec requiescat in Te" (neodihnită este inima noastră, pînă nu se va odihni în Tine), a spus Fericitul Augustin. In oglinda inimii care şi-a dat seama de neputinţa lucrurilor şi persoanelor din lume de a mulţumi deplin şi definitiv setea ei de cunoaştere şi de iubire infinită care şi-a dat seama de neputinţa de a se mulţumi cu sine însuşi, deci s-a curăţit de alipirea de ele ca la ultima realitate, omul vede, ieşit din îngustimea întunecoasă a mărginirii lor, pe Unul suprem şi se simte răzimat la sînul lui şi scufundat în El, fără să se piardă însă în El, scăldat de iubirea Lui şi plin de o iubire nesfîrşită faţă de El. Şi cu aceasta şi-a descoperit sensul plenar al existenţei, lumina cea adevărată şi bucuria deplină de ea. Numai unitatea în El îşi găsesc toate fiinţele create împlinirea, odihna, pacea şi bucuria unora de altele.

Spre această unitate în El vrea să ne atragă Unul suprem pe noi, prin Iisus Hristos, Care este unitatea dumnezeiască atotbiruitoare, făcută accesibilă nouă în formă umană sau deosebit de transparent prin uman, care e prin sine creatura cea mai transparentă pentru planul spiritual şi chiar absolut. Poate că aşa ar putea fi şi caracterizat Hristos: ca umanul ridicat la maxima transparenţă activă pentru divin sau pentru Unul infinit şi în acelaşi timp personal. De aceea, în Hristos, sînt chemate să se recapituleze toate creaturile. „Căci în El a binevoit (Dumnezeu) să sălăşluiască toată plinătatea, şi printr-Insul toate să le împace cu Sine, fie cele de pe pămînt, fie cele din ceruri, făcînd pace prin El, prin sîngele crucii Sale", Care ne dă puterea să biruim orice afirmare individualistă, separatistă, primind Duhul Lui de dăruire prin jertfă (Coloseni 1, 19-20).

Pr. prof. D. STĂNILOAE

Dispoziții și norme canonice privind administrarea Sfîntului și Marelui Mir. Sfințirea Sfîntului și Marelui Mir pe teritoriul țării noastre, expresie elocventă a autocefaliei Bisericii Române de=a lungul secolelor

Sfînta Taină a ungerii cu Sfîntul Mir, instituită de Mîntuitorul, este adeverită de mărturii biblice, și anume: „Iar cel ce ne întărește pe noi și pe voi întru Hristos și ne-a uns pe noi este Dumnezeu, Care ne-a și pecetluit, dîndu-ne arvuna Duhului în inimile noastre“ (II Corinteni I, 21-22); „Și voi ungere aveți...“ (I Ioan XX, 27; V, 20 etc.). Instituirea tainei ungerii cu Sfîntul Mir s-a făcut și prin diferite făgăduințe pe care Domnul le-a dat ucenicilor Săi în legătură cu puterea Duhului Sfînt (Ioan VII, 16-17).

In primele zile ale Bisericii, Taina ungerii cu Sfîntul Mir s-a administrat prin punerea mîinilor Apostolilor, dîndu-se Duh Sfînt celor botezați. În Fapte — prima istorie a Bisericii — ni se spune că: „...Apostolii din Ierusalim auzind că Samaria a primit cuvîntul lui Dumnezeu, au trimis la ei pe Petru și pe Ioan, care, coborînd, s-au rugat pentru ei, ca să primească Duh Sfînt, pentru că nu se pogorîse încă peste niciunul dintre ei, ci erau numai botezați în numele Domnului Iisus. Atunci își puneau mîinile peste ei și ei luau Duh Sfînt“ (VIII, 14-18). Actul punerii mîinilor a fost ulterior înlocuit prin ungerea cu Sfîntul Mir. Caracterul indelebil al tainei ungerii cu Sfîntul Mir ni-l adevereşte și Sfîntul Apostol Ioan prin cuvintele: „Ungerea pe care ați luat-o de la el rămîne întru voi...“ (I Ioan II, 27). Sfîntul Mir se sfințește „cu puterea, lucrarea și pogorîrea Duhului Sfînt“ [1]. Tradiția Bisericii [2] afirmă că Sfîntul Mir a fost făcut pentru prima dată, de către Sfinții Apostoli, din diferite mirodenii și balsamuri, care au fost pregătite pentru ungerea trupului Domnului în timpul înmormîntării și după înmormîntare (Luca XXIII, 56; XXIV, 1). In virtutea succesiunii apostolice [3], episcopii, ca urmași în har și credință ai Sfinților Apostoli, au avut de la început dreptul de a sfinți Sfîntul și Marele Mir, care are puterea și harul pe care l-a avut însuși actul punerii mîinilor Sfinților Apostoli peste cei botezați.

Administrată îndată după Botez, Taina ungerii cu Sfîntul Mir, revarsă peste cel botezat darurile Sfîntului Duh. Ungerea cu Sfîn-

---

1. *Rînduiala la prepararea, fierberea și sfințirea Mirului*, Ediția Sfîntului Sinod, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1906, p. 17.

2. Vezi Rev. Marcos Daoud, *Church Sacraments*, Cairo, 1975, p. 15, Cf. Mătîhafă Tîcîmz, Tîmîhîrtă Hîbuat, Omätîhafă Cîrstîna, Tînsaie Zăgubaie Matămia Bet, Addis-Abeba, 1934 (Calendarul Etiopian), p. 42.

3. Vezi Pr. prof. Liviu Stan, *Succesiunea Apostolică*, în „Studii Teologice“, VII (1955), 5-6, p. 309.

tul Mir este numită şi „ungere împărătească, ungere duhovnicească", iar Mirul „veşmînt nestricăciunii şi semn săvîrşitor celor însemnaţi cu spălarea dumnezeiască şi cu chemarea Unuia-Născut... şi a Sfîntului Duh" [4].

Prin ungerea cu Sfîntul Mir — semnul vizibil al tainei — cei botezaţi devin „sfinţiţi cetăţeni" [5] ai raiului, „popor ales, preoţie împărătească, neam sfînt" [6]. Prin Taina ungerii cu Sfîntul Mir creştinul primeşte darurile Duhului Sfînt, care-l întăreşte în noua viaţă dată lui prin Botez. Prin ungerea cu Sfîntul Mir, noul membru al Bisericii devine deci părtaş al harismelor (Isaia XI, 2). Prin împărtăşirea cu Sfîntul Duh, cel botezat primeşte darurile Duhului Sfînt pentru întărirea şi creşterea lui în viaţa întru Hristos.

Sfîntul şi Marele Mir este materia indispensabilă pentru săvîrşirea Tainei Mirungerii, pentru sfinţirea bisericilor şi a antimiselor[7]. Iniţial, miresmele şi mirurile care se foloseau pentru săvîrşirea celei de a doua sfinte taine erau pregătite de fiecare episcop, pentru că pregătirea şi sfinţirea Sfîntului Mir a fost privită de la început ca un privilegiu şi o mărturie evidentă a autocefaliei fiecărei comunităţi ecleziale, condusă de către un episcop. Prerogativa autocefaliei oricărei comunităţi creştine, avînd în frunte un episcop, sfinţirea Sfîntului şi Marelui Mir a constituit întotdeauna un act festiv în viaţa religioasă a Bisericii creştine. Numărul mirurilor şi miresmelor care alcătuiau compoziţia Sfîntului şi Marelui Mir a evoluat cu timpul. Astăzi Sfîntul şi Marele Mir se pregăteşte din untdelemn curat de măsline, amestecat cu vin curat şi cu multe şi felurite balsamuri [8], esenţe şi aromate, în număr de 38, dintre care cele mai multe sînt produsul unor arbuşti şi plante care cresc în Orient, ca de exemplu: arborele de mir, irisul, aloele, terebintul, arborele de tămîie etc.

Sfinţirea Sfîntului şi Marelui Mir se săvîrşeşte în cadrul Sfintei Liturghii a Sfîntului Vasile cel Mare, în joia din Săptămîna Patimilor, cînd Sfînta Liturghie se oficiază împreună cu vecernia. Prepararea materiilor începe cu o săptămînă înainte. În sîmbăta lui Lazăr se aduc toate ingredientele şi vasele la biserică, aşezîndu-se la locul indicat, pentru fierbere [9]. Un asemenea eveniment are loc la anumite intervale de timp, constituind un moment de mare însemnătate în viaţa oricărei Biserici Ortodoxe autocefale.

La început, episcopii făceau ei înşişi ungerea celor botezaţi urmînd întocmai predania apostolilor. Cu timpul însă numărul

---

4. Acestea sînt cuvintele rugăciunii rostite de Întîistătătorul Bisericii la Sfinţirea Mirului. (Rînduiala la prepararea..., p. 15).

5. *Ibidem*.

6. *Ibidem*, p. 16.

7. În Biserica Romano-Catolică administrarea Sfîntului şi Marelui Mir se face şi asupra clopotelor. (Vezi Pr. Prof. Petru Rezuş, *Practici romano-catolice de cult, folosite ca mijloace de prozelitism*, în „Ortodoxia", VI (1954), nr. 1, p. 77.

8. Vezi Pr. Prof. Ene Braniște, *Cuvînt de învăţătură la Sfinţirea Marelui Mir*, în „Mitropolia Olteniei", XXX (1978), nr. 7-9, p. 595.

9. Vezi *Rînduiala la prepararea...*, p. 14.

comunităților sau parohiilor creștine înmulțindu-se treptat, episcopii au transmis acest drept preoților, prin mijlocirea Mirului sfințit de ei.

După tradiția și învățătura canonică a Bisericii Ortodoxe, fiecare episcop, cu hirotonie validă, are capacitatea harică de a sfinți Sfîntul Mir pentru eparhia sa [10]. Sfințirea Sfîntului Mir de către soborul episcopilor Bisericii autocefale nu înseamnă însă retragerea dreptului pe care, în principiu, îl are fiecare episcop, „fiindcă în împrejurări excepționale, afirmă Prof. dr. Iorgu D. Ivan, fiecare episcop ar putea sfinți pentru nevoile propriei eparhii“ [11]. Actul sfințirii Sfîntului Mir de către soborul ierarhilor nu urmărește doar crearea unui cadru festiv pentru un moment atît de important din viața unei Biserici autocefale, ci acesta constituie și „una din formele prin care o Biserică națională își afirmă independența și autocefalia ei. Așa se explică de ce sfințirea Sfîntului Mir se săvîrșește astăzi de întistătătorul Bisericii autocefale înconjurat de membrii ierarhiei acelei Biserici, ca semn vădit al solidarității acestora cu întîistătătorul lor și al unității acelei Biserici naționale...“ [12]. Actul sfințirii Sfîntului Mir adevereşte deci că Biserica respectivă este autocefală și unitară în organizarea ei.

Conform dispozițiilor și normelor canonice, preoții nu au dreptul să săvîrșească această lucrare sfințitoare. Preoții dețin în Biserică o putere dependentă de puterea episcopului, care se manifestă prin administrarea Tainei Hirotoniei, a sfințirii Sfîntului Mir, a fixării timpului pentru penitență [13] etc. Aceste mijloace constituie temeiul plenitudinii preoției deținute de episcop, în Biserică. Acest drept al episcopului de a îndeplini toate funcțiunile preoției derivă din însăși actul succesiunii apostolice [14]. Ca urmași ai Sfinților Apostoli, în har și credință, episcopii au moștenit și dreptul de a sfinți Sfîntul Mir, act ce fusese îndeplinit de Sfinții Apostoli prin punerea mîinilor peste cei botezați. Această rînduială canonică a Bisericii Ortodoxe ecumenice își are temei în dispoziția canonului 6 de la Cartagina, prin care se dispune categoric ca „pregătirea Sfîntului Mir... să nu se facă de presbiteri, așa după cum, motivau părinții de la sinodul cartaginez, ... la sinoadele ținute mai înainte s-a hotărît...“ [15].

Formula acestei Sfinte Taine, „pecetea darului Sfîntului Duh“, este precedată de o rugăciune, rostită de episcop sau preot. Rugăciunea pe care episcopul sau preotul din Biserica primară o rostea înainte de ungerea cu Sfîntul Mir era mult mai scurtă, dar în esență

---

10. Vezi Cononul 6 al Sinodului de la Cartagina.

11. Prof. dr. Iorgu D. Ivan, *Curs de drept bisericesc*, mss. vol. II, p. 148.

12. Idem, *Sfințirea Sfîntului și Marelui Mir*, în „Mitropolia Ardealului“, XI (1966), nr. 7-8, p. 524.

13. Vezi Canonul 43 Catargina; Cf. Canonul 102 Trulan.

14. Vezi Pr. prof. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 309.

15. Dr. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. II, partea I, 154-155.

identică cu cea de astăzi [16]. Se invoca bunătatea lui Dumnezeu pentru a dărui asupra celui botezat pecetea darului Sfîntului Duh. După formularul rugăciunii din Constituţiile Apostolilor, episcopul sau preotul rostea: „Doamne Dumnezeule... fă acest Mir să fie lucrător în cel botezat, ca să rămînă în el singur şi statornic bunul miros al Hristosului Tău, şi murind împreună cu El, să învieze şi să fie viu împreună cu El" [17]. În rugăciunea rostită astăzi, se mulţumeşte lui Dumnezeu că ne-a învrednicit de „fericita curăţire prin Sfîntul Botez şi dumnezeiasca sfinţire prin ungerea cea făcătoare de viaţă", apoi se invocă puterea lui Dumnezeu ca să dăruiască celui botezat „...şi pecetea darului Sfîntului şi întru tot puternicului Duh..." [18]. Cuvintele „pecetea darului Sfîntului Duh", care se rostesc la administrarea tainei, constituie forma tainei ungerii cu Sfîntul Mir. Această formulă este menţionată, în mod expres, şi în canonul 7 al Sinodului II ecumenic. „Pecetluindu-i, adică ungîndu-i mai înainte cu Sfîntul Mir pe frunte, şi pe ochi, şi pe nări, şi pe gură, şi pe urechi, — se spune în canonul menţionat — şi pecetluindu-i zicem: „Pecetea Darului Duhului Sfînt" [19]. După cum se poate constata ungerea cu Sfîntul Mir s-a făcut de la început asupra diferitelor părţi ale corpului. Această practică liturgică, sancţionată pe cale de obicei, a fost întotdeauna observată în Biserica Ortodoxă. Prin observarea acestei practici s-a respectat şi dispoziţia canonică a Bisericii Ortodoxe, care sancţionase cu valoare de lege obiceiul Bisericii primare. Biserica Romano-Catolică s-a îndepărtat de practica canonico-liturgică a Bisericii primare. In Biserica Romano-Catolică s-a îndătinat practica ungerii celui botezat numai la frunte. Această practică a fost sancţionată şi de canonul 780 din Codex juris canonici al acelei Biserici, în vigoare şi astăzi. Desigur, această practică este necanonică, întrucît atît canonul 7 al Sinodului II ecumenic, cît şi canonul 95 Trulan menţionează ungerea tuturor mădularelor principale ale corpului omenesc. In canonul 95 Trulan s-a reafirmat şi precizat: „... pecetluindu-i, adică ungîndu-i mai înainte cu Sfîntul Mir pe frunte, şi pe ochi, şi pe nări, şi pe gură, şi pe urechi; şi pecetluindu-i zicem: „Pecetea Darului Sfîntului Duh" [20]. Rînduiala ungerii cu Sfîntul Mir a tuturor părţilor corpului celui botezat, statornicită în Biserica primară, s-a păstrat şi în Bisericile vechi orientale, pînă în zilele noastre [21]. In Biserica coptă şi în Biserica etiopiană, de exemplu, rînduiala Molitfelnicului prevede a se unge fruntea, ochii, nasul, urechile, mîinile — jos şi sus —, pieptul, genunchii, spatele, umerii şi tălpile picioarelor [22]. Rînduiala şi practica liturgică a Bisericilor vechi orientale adeveresc că Biserica Ortodoxă a păstrat cu credincioşie rînduiala statornicită de Biserica primară.

---

16. Vezi textul acestei rugăciuni în *Molitfelnic*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1965, p. 212-213.

17. *Aşezămintele apostolice*, trad. Pr. prof. I. Mihălcescu, Cernăuţi, 1928, p. 212-213.

18. *Molitfelnic*, ediţia citată, p. 34-35.

19. Dr. N. Milaş, *op. cit.*, vol. I, partea 2, p. 119; cf. Canonul 95 Trulan.

20. *Ibidem*, p. 475.

21. Vezi Rev. Marcos Daoud, *op. cit.*, p. 16.

22. Vezi *Molitfelnicul* în limba gheez, manuscris în Biblioteca Patriarhală, Addis-Abeba.

După învăţătura canonico-liturgică a Bisericii Ortodoxe, această Sfîntă Taină poate fi administrată numai de episcop sau preot, aşa după cum se menţionează, dealtfel, şi în Constituţiile Apostolilor[23]. Odată cu ungerea cu Sfîntul Mir, preotul transmite celui botezat binecuvîntarea episcopului său, ca semn vădit al comuniunii cu întreaga Biserică. În Biserica Romano-Catolică, conform doctrinei tridentine, săvîrşitorul de drept este doar episcopul. Potrivit dispoziţiei canonului 782, paragraful 2, din Codex juris canonici[24] preotul poate săvîrşi această sfîntă taină doar în mod extraordinar, cu aprobarea specială a episcopului de la Roma[25].

Primitorii tainei ungerii cu Sfîntul Mir sînt toţi cei care au fost botezaţi. Administrarea tainei se face deci îndată după Botez. În privinţa administrării tainei ungerii cu Sfîntul Mir îndată după Botez avem numeroase mărturii biblice, care au fost înscrise şi în canoanele Bisericii. Printre aceste mărturii biblice amintim: 1. Duhul Sfînt S-a pogorît pe Domnul Hristos îndată după Botez (Matei III, 16); 2. Sfinţii Apostoli au administrat această sfîntă taină prin actul punerii mîinilor, îndată după Botez (Fapte VIII, 14-17; XIX, 5-6); 3. Intrucît copiii sînt vrednici de a primi harul Botezului nu există nici un motiv de a-i împiedica să primească taina ungerii cu Sfîntul Mir îndată după Botez; 4. În Biblie ni se spune că unii copii erau plini de Duhul Sfînt încă din pîntecele mamei lor, de exemplu Sfîntul Ioan Botezătorul (Luca I, 15). Potrivit rînduielii statornicite de canonul 48 de la Laodiceea, „se cuvine ca cei ce se luminează după Botez să se ungă cu harismă cerească..."[26]. Locul în care se săvîrşeşte această taină este biserica sau acolo unde se săvîrşeşte Botezul.

În Biserica Romano-Catolică, practica administrării acestei sfinte taine la şapte ani după botez s-a introdus abia în secolul al XIII-lea. Canonul 778 din Condex juris canonici prevede administrarea acestei sfinte taine după împlinirea vîrstei de şapte ani — considerată de romano-catolici a fi vîrsta conştiinţei de sine. Această „confirmare" cum o numesc ei, poate fi administrată şi înainte de şapte ani, în cazul în care copilul ar fi în primejdie de moarte. Săvîrşindu-se separat de Botez, naşii de la confirmare îndeplinesc aceleaşi condiţii ca şi naşii de la Botez. Romano-catolicii identifică Taina ungerii cu Sfîntul Mir şi cu „Olio santo"[27]. De fapt, pentru canonişti şi ecleziologii romano-catolici, validitatea tainelor constă doar în administrarea acestora după „forma canonica"[28]. Protestanţii[29] administrează Taina ungerii cu Sfîntul Mir la vîrsta de 14

---

23. *Aşezămintele Apostolice...*, p. 192.

24. Vezi Codex Juris Canonici Pii X Pontificis maximi iussu digestus benedicti papae XV auctoritate promulgatus. Prefatione emin. Petri Card. Gasparri. Typis Polyglotis Vaticanis.

25. Vezi L. Petit, *Du pouvoir du consacrer le Saint Chrême*, în „Echos d'Orient", an. III, (1899), nr. 1, Paris, p. 11.

26. Dr. N. Milaş, *op. cit.*, vol. II, partea 1, p. 114.

27. Vezi Prof. Vincenzo del Giudice, *Nozioni de diritte canonice*, Milano, 1970, p. 291.

28. *Ibidem*, p. 292.

29. Vezi Pr. prof. Corneliu Sîrbu, *Sfintele Taine şi Ierurgiile Ortodoxe în prezentare protestantă*, în „Mitropolia Olteniei", XVIII (1966), nr. 7-8, p. 706-714.

ani. Caracterul ceremonial — care este subliniat în mod deosebit — capătă şi un aspect juridic. Tinerii de 14 ani, în urma ungerii cu Sfîntul Mir devin membrii ai comunităţilor parohiale, cu drepturi şi obligaţii depline.

In Biserica Ortodoxă, Mirungerea se administrează independent de Botez numai în cazul în care unii creştini de alte confesiuni, cărora Biserica Ortodoxă le socoteşte Botezul valid, adică săvîrşit în numele Sfintei Treimi, îşi exprimă dorinţa de a deveni membrii ei. Actul prin care aceştia devin membrii ai Bisericii Ortodoxe comportă administarea ungerii cu Sfîntul şi Marele Mir, întrucît prin îndepărtarea de la învăţătura ortodoxă au fost lipsiţi de darurile Sfîntului Duh. Celor care au ieşit din Biserică şi rămîn în afara ei, adică eterodocşilor, nu li se poate recunoaşte calitatea de membri ai Bisericii, indiferent dacă au sau nu aceeaşi învăţătură. Tainele în general nu împărtăşesc caracter indelebil necondiţionat. Recunoaşterea calităţii de membru ca şi chestiunea validităţii tainelor este condiţionată întotdeauna de rămînerea sau revenirea în Biserica ecumenică. Pe cei cărora le-a recunoscut Botezul — cu motivarea că este săvîrşit în numele Sfintei Treimi — Biserica Ortodoxă i-a primit, administrîndu-le Taina Mirungerii (canonul 7 al Sinodului II ecumenic; 95 Trulan; 7 Laodiceea; 57 Cartagina etc.), după ce în prealabil eterodocşii au anatematizat eresul lor. Ungerea cu Sfîntul Mir este considerată de tradiţia canonică a Bisericii Ortodoxe, drept al doilea ceremonial[30] ce se aplică eterodocşilor. Actul Mirungerii eterodocşilor[31] produce efecte juridice, întrucît cel întors la Biserica Ortodoxă îşi redobîndeşte statutul său de membru al Bisericii, fiind reîncorporat în harul Sfîntului Botez. După învăţătura canonică a Bisericii Ortodoxe, cei care s-au rupt de comuniunea cu ea n-au mai avut puterea nici de a mai boteza şi nici de a administra darurile Sfîntului Duh. Sfîntul Vasile cel Mare ne spune că „cei ce s-au lepădat de Biserică n-au mai avut harul Duhului Sfînt peste ei, căci a lipsit comunicarea prin întreruperea succesiunii. Căci... cei care s-au depărtat aveau hirotoniile de la părinţi, dar cei ce s-au rupt, devenind mireni n-au avut putere nici de a boteza nici de a hirotoni, nici nu puteau da altora harul Duhului Sfînt, de la care ei au căzut“[32]. Recunoaşterea prin iconomie a Tainei Botezului săvîrşit de unele Biserici creştine, în afara ei, în cazul cînd eterodocşii respectivi sau grupările lor ar cere să stabilească intercomuniune „in sacris“ cu ea sau ar voi să se întoarcă la ea, părăsind erezia sau schisma în care s-au născut, nu înseamnă o nerespectare a învăţăturii dogmatice şi canonice a Bisericii Ortodoxe. Aplicarea iconomiei trebuie înţeleasă ca o excepţie de la rînduiala canonică a Bisericii, urmărindu-se „binele duhovnicesc al tuturor, şi al fiior ei, şi al celor ce au căzut de la ea şi vor să se reîntoarcă, şi al celor care vor să se apropie de ea cu încredere, părăsind erezia în care s-au născut“[33].

---

30. Vezi Magister C. Drăguşin, *Primirea eterodocşilor în Biserică*, în „Ortodoxia“, IX (1957). nr. 2, p. 287.

31. *Ibidem*, p. 295.

32. Canonul I cf. Dr. N. Milaş, *op. cit.*, vol, II, partea 2, p. 40.

33. Pr. prof. Isidor Tudoran, *Principiul iconomiei din punct de vedere dogmatic*, în „Studii Teologice“, VII (1955), nr. 3-4, p. 147; Cf. Gh. Cronţ, *Iconomia în Dreptul bisericesc ortodox*, Bucureşti, p. 24.

În practica Bisericii Ortodoxe de astăzi se ţine încă seamă de decizia Sinodului constantinopolitan, din anul 1756, semnată şi de patriarhul Alexandru al Ierusalimului. In hotărîrea Sinodului constantinopolitan se preciza că în privinţa rînduielii eterodocşilor „... urmăm sfintelor Sinoade ecumenice, al II-lea şi al V - VI-lea, care au dispus să considerăm ca nebotezaţi pe cei ce vin la Ortodoxie, dacă nu au fost botezaţi cu trei afundări şi scoateri şi nu s-a rostit la fiecare afundare numele cîte unei persoane divine, ci în alt fel oarecare au fost botezaţi... botezurile ereticilor deoarece nu sînt în consonanţă şi potrivnice dumnezeieştilor aşezăminte apostolice... îi botezăm fără de nici un pericol în conformitate cu canoanele apostolice şi sinodale“ [34]. Aşadar, cei care au primit botezul „...săvîrşit împotriva Sfinţilor Apostoli şi dumnezeieştilor Părinţi, precum şi împotriva obiceiului şi aşezămintelor Bisericii catolice (ortodoxe) şi ecumenice“ se cheamă că nu au primit „botezul predanisit de Dumnezeu Sfinţilor Apostoli...“ [35]. Putem deci afirma că, indiferent dacă Botezul se repetă sau nu, ungerea cu Sfîntul Mir s-a administrat întotdeauna eterodocşilor, aşa după cum prevede şi legislaţia canonică a Bisericii Ortodoxe. Hotărîrea Părinţilor întruniţi la Sinodul de la Laodiceea a rămas normativă, autoritativă şi actuală. Potrivit dispoziţiei canonului 7 al acestui sinod, „cei ce se întorc din eresuri... să nu se primească înainte de a anatematiza tot eresul, şi mai ales de cel care ţineau; şi apoi pe cei ce se aduceau la dînşii credincioşi, învăţîndu-i simboalele credinţei şi ungîndu-i cu Sfînta ungere, aşa să se împărtăşească cu Sfintele Taine“ [36].

După cuvîntul Sfîntului Vasile cel Mare cunoaşterea şi respectarea întocmai a dispoziţiilor şi normelor canonice privind administrarea Sfintelor Taine, dă posibilitatea slujitorilor Bisericii să fie „vrednici îndeplinători ai sfintelor canoane“ [37]. Grija de a administra corect Sfintele Taine, implicit Taina ungerii cu Sfîntul Mir, şi de a fi vrednici îndeplinători ai sfintelor canoane a fost o preocupare pastoral-canonică constantă şi pentru slujitorii Bisericii noastre.

În Biserica din Dacia romană, sfinţirea Sfîntului şi Marelui Mir s-a făcut de către episcopii cetăţilor [38], potrivit rînduielii lăsate de Sfîntul Apostol Andrei [39], încreştinătorul strămoşilor noştri. „O străveche tradiţie, păstrată pînă în zilele noastre, — menţiona Prea Fericitul Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române — mărturiseşte că Sfîntul Andrei a vestit Cuvîntul Evangheliei în părţile de

---

34. Dr. N. Milaş, *op. cit.* vol. I, partea 2, p. 479; Cf. *Sintagma Ateniană*, vol. V, p. 605-616.

35. *Ibidem*, p. 478.

36. *Ibidem*, vol. II, partea 1, p. 86.

37. *Ibidem*, vol. II, partea 2, p. 259.

38. Vezi Prof. Dumitru Stănescu, *Vechile episcopii la români*, Bucureşti, 1927, p. 3; D. Russo, *Mitropolia Proilavului*, în „Studii istorice greco-române“, I (1939), Bucureşti, p. 247; D. Tudor, *Oraşe, tîrguri şi sate în Dacia romană*, Bucureşti, 1968, p. 39.

39. Vezi Prof. dr. Hrisostom Konstantinidis, *La fête de l'Apôtre Saint André dans l'Eglise de Constantinople á l'époque Byzantine et aux temps moderns*, în „Revue des sciens religieuses“, volume hors série. Mélanges en l'honneur de Mons. Michel Adrieu, Strasbourg, p. 243-261; Cf. Sinaxarul din *Mineiul*, în limba română, pe noiembrie, ziua 30; *Vieţile Sfinţilor*, Bucureşti, 1903, vol. III, p. 1516-1564.

răsărit ale ţării noastre, îndeosebi pe malurile Mării Negre.... Pînă tîrziu, în secolul al VI-lea, se mai vorbea încă de episcopiile înfiinţate de Sfîntul Apostol Andrei în ţinuturile noastre“ [40]. Despre aceste episcopii, documentele [41] vremii fac menţiune expresă enumerîndu-le şi localizîndu-le [42]. Prima mitropolie [43] de pe teritoriul ţării noastre, atestată documentar, a fost Tomisul din Schytia Minor. Episcopii de Tomis au fost autocefali [44] şi autocefali au rămas multă vreme. În secolul al VI-lea, scaunul Tomisului era socotit ca făcînd parte între „Arhiepiscopiile autocefale ale Bisericii de atunci. Şi ca o expresie vădită a autocefaliei sale, dar şi a comuniunii sale cu Biserica Ortodoxă Ecumenică, scaunul arhiepiscopal al Tomisului a avut şi reprezentanţi, apocriziarhi, pe lîngă patriarhul ecumenic din Constantinopol“ [45].

Documentele istorice [46] şi inscripţiile creştine [47] din secolele II-XIII inclusiv, atestă unitatea şi continuitatea etnică şi spirituală a daco-romanilor pe meleagurile în care îşi duce astăzi viaţa poporul român. Există mărturii scrise că în această perioadă — secolele II-XIII — populaţia de pe teritoriul Daciei romane a vorbit limba latină [48], pe care evident n-a învăţat-o nici de la geţi, nici de la huni. În această epocă Biserica de pe teritoriul Daciei Traiane a avut o organizare proprie, nefiind subordonată nici unei jurisdicţii din afară. Reorganizarea bisericească şi statală a românilor din secolul al XIV-lea n-a fost decît continuarea străvechii organizări bisericeşti, care a existat pe teritoriul patriei noastre. Obligaţia întistătătorilor Bisericilor din provinciile istorice ale României de a primi Sfîntul şi Marele Mir doar de la Constantinopol, stavropighiile patriarhale,

---

40. *Cuvînt solemn*, rostit cu prilejul intronizării ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în „Biserica Ortodoxă Română“, XLV (1977), nr. 7-8, p. 646.

41. Vezi C. de Boor, *Nachtrage zu den Notitiae Episcopatum*, II, în „Zeitschirft für Kirchengeschichte“, XII (1890), nr. 3-4, p. 520-534; *Codex Justinianus*, „Corpus juris civilis“, vol. II, Ed. P. Krueger, Berlin, 1954, p. 23-24.

42. Vezi V. Pârvan, *Nuove considerazione sul vescovate della Scizia Minore*, în „Atti della Pontificia Academia Romana di Archeologia“, seria III, vol. II, Rendiconti, 1924, p. 117-135; R. Vulpe, I. Barnea, *Din Istoria Dobrogei. Românii la Dunărea de Jos*, vol. II, Bucureşti, 1938, p. 340-341; S. Niculae, *Pătrunderea şi dezvoltarea creştinismului în Scytia Minor*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, Galaţi, 1977,

43. Vezi A. A. Bolşacov-Ghimpu, *Scythia Minor. Prima mitropolie de pe teritoriul ţării noastre*, în „Glasul Bisericii“, XVIII (1969), nr. 11-12, p. 1223-1225.

44. Vezi V. Pârvan, *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, Bucureşti, 1919, p. 30.

45. Vezi Pr. prof. N. Şerbănescu, *Prima mărturie documentară despre episcopia Tomisului*, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXXXVII (1969), nr. 9-10, p. 1025.

46. Vezi I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, Românii la Dunărea de Jos, Perioada dominatului (Bibliotheca Historica Romaniae), vol. IV, Ed. Academiei R. S. R., Bucureşti, 1963, p. 466-480.

47. Vezi prof. dr. Em. Popescu, *Inscripţiile greceşti şi latine din secolele IV-XIII, descoperite în România*, Ed. Acad. R. S. România, Bucureşti, 1976; Pr. prof. I. G. Coman, *Inscripţiile creştine şi contribuţia părinţilor şi scriitorilor bisericeşti din Scythia Minor în secolele IV-VI*, în „Mitropolia Olteniei“, XXIX (1977), nr. 10-12, p. 706-723.

48. Vezi Gh. Cotoşman, *Din trecutul Banatului*, vol. I, Timişoara, 1934, p. 24.

etc., au fost doar unele încercări ale Patriarhiei de Constantinopol de a-şi materializa jurisdicţia asupra Bisericii din Dacia romană. După cum am văzut că precizează şi canonul 6 al Sinodului de la Cartagina, în Biserica primară, dreptul fiecărui episcop de a sfinţi Sfîntul şi Marele Mir n-a fost contestat de nimeni, ci dimpotrivă a fost considerat drept o observare fidelă a dispoziţiei canoanelor Bisericii. Prerogativa fiecărui episcop de a sfinţi Sfîntul şi Marele Mir s-a datorat, în primul rînd, dreptului de autocefalie [49], de care s-au bucurat în primele secole episcopii tuturor comunităţilor. Organizarea ierarhiei naţionale, a Bisericii locale în cadrul unităţii etnico-geografice bine stabilite, şi a stării ei de autocefalie, a fost sancţionată de canonul 34 apostolic [50]. Această organizare bisericească în cadrul etnic a adus cu sine practica sfinţirii Sfîntului şi Marelui Mir de către soborul [51] Bisericii locale, în frunte cu episcopul cel dintîi al naţiunii, care a primit de-a lungul secolelor titulatura de episcop primat [52], mitropolit, exarh, arhiepiscop şi patriarh [53]. Nici un document al Patriarhiei de Constantinopol [54] înainte de secolul al XIV-lea nu atestă trimiterea Sfîntului Mir de către Scaunul de Constantinopol. Nimeni nu poate înlătura mărturia evidenţei unei realităţi istorice şi canonice din viaţa Bisericii noastre, timp de secole, şi anume, starea ei de autocefalie [55], de la începutul organizării pînă în secolul XIV. Dar şi din această epocă — secolul XIV — cînd, sub influenţa împrejurărilor, am depins canonicește, pentru o anumită vreme, de Patriarhia de Constantinopol, starea de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române s-a păstrat, „fără ca atunci să ne fi considerat supuşi cuiva din punct de vedere jurisdicţional, şi fără ca, după dobîndirea autocefaliei, să fi trăit cu sentimentul izolării faţă de celelalte Biserici surori din familia Sfintei Orto-

---

49. Vezi Prof. dr. Iorgu D. Ivan, *Abaterile papalităţii de la organizaţia canonică a Bisericii,* în „Ortodoxia", VI (1954), nr. 4, p. 481 ; Cf. V. Şesan, *Autocefalia,* în „Candela", 1931, nr. 4-12.

50. În canonul 34 apostolic se prevede: Episcopii fiecărui neam se cuvine a cunoaşte pe cel dintîi dintre dînşii şi a-l socoti pe el de cap şi nimic mai însemnat să nu facă fără învoirea aceluia şi fiecare să facă cele ce se referă la eparhia sa şi la satele supuse ei. Dar nici acela să nu facă nimic fără învoirea tuturor..." (Dr. N. Milaş, *Canoanele...,* vol. I, partea I, p. 236).

51. Vezi Prof. dr. N. Chiţescu, *Sobornicitatea Bisericii,* în „Studii Teologice", VII (1955), nr. 3-4.

52. Vezi Manea N. Cristişor, *Titulatura de Primat în Biserică,* în „Studii Teologice", XVII (1965), nr. 1-2, p. 121; Pr. N. Şerbănescu, *Titulatura mitropolitului,* în „Biserica Ortodoxă Română", LXXX (1959), nr. 7-10, p. 706 ; Mag. A. Munteanu, *Exarhii în Biserica veche,* în „Studii Teologice", XV (1962), nr. 9-10, p. 549-570.

53. Vezi Mag. M. Constandache, *Patriarhia şi demnitatea de Patriarh în Biserica Ortodoxă,* în „Ortodoxia", XVII (1965), nr. 2, p. 230.

54. Vezi Fr. Miklousich şi Jos. Müller, *Acta patriarchatus Constantinopolitana,* Vindobonae, 1480 ; V. Grummel, *Le regestes des actes du Patriarchat de Constantinopol,* 1932.

55. Vezi Neofit Scriban, *Scurtă istorisire şi hronologie despre Mitropolia Moldovei,* Iaşi, 1857 ; Melchisedec, *Cronica Romanului şi a episcopiei de Roman,* Bucureşti, 1874 ; C. Marinescu, *Întemeierea mitropoliilor în Ţara Românească şi Moldova,* Bucureşti, 1924 ; D. Dan, *Cronica episcopiei de Rădăuţi,* Viena, 1912 ; Pr. prof. Milan Şesan, *Iliricul între Roma şi Bizanţ,* în „Mitropolia Ardealului", V (1960), nr. 3-4 ; Pr. prof. I. Rămureanu, *Creştinismul în provinciile romane dunărene, la sfîrşitul secolului IV...,* în „Studii Teologice" XVI (1964), nr. 7-8, p. 428-436.

doxii“ [56]. La afirmaţia patriarhului ecumenic Ioachim III, că Biserica Română a fost pusă prin canonul 28 al Sinodului IV de la Calcedon, din anul 451, sub jurisdicţia Patriarhiei de Constinopol, învăţatul episcop Melchisedec al Romanului (1879-1892), care a fost redactorul principal al actului sinodal din 23 noiembrie 1852, arăta că „românii n-au primit botezul şi doctrina creştină de la Constantinopol, nici pe întîii lor episcopi, căci creştinătatea românilor este mai veche decît chiar existenţa Constantinopolului. Romanii au venit în Dacia cu sămînţa creştinismului încă din veacul al II-lea după Hristos. Sămînţa creştinismului adusă în Dacia s-a dezvoltat aici prin propriile puteri ale poporului“ [57]. Legăturile canonice dintre Bisericile din provinciile istorice româneşti şi patriarhia de Constantinopol „nu au fost regulamentate prin nici un canon bisericesc ori lege politică, ci au fost totdeauna relaţii amicale, de bunăvoie, nişte legături morale cu centrul ortodoxiei“ [58]. In actul sinodal din 1882 se arăta că „statele române precum şi-au păstrat autonomia politică, tot aşa au ştiut să-şi apere şi autocefalia bisericească prin puterile lor proprii de orice încercări arbitrare ale patriarhiei, precum: numirea mitropoliţilor şi a episcopilor, administraţia şi legislaţia internă a Bisericii. Nu odată s-au ţinut sinoade şi adunări naţionale şi s-au făcut protesturi energice contra a orice încercări de încălcare şi nesocotinţă a drepturilor autocefale a drepturilor bisericeşti... Aceste încălcări ale patriarhiei în drepturile noastre autocefale, — se menţionează în actul sinodal — datează mai ales din timpul domniei fanarioţilor... Patriarhia, bazată pe domnii fanarioţi, făcea felurite încălcări în sfera autocefaliei bisericeşti“ [59]. In actul sinodal din 1882 se arăta că practica primirii Sfîntului Mir de la Constantinopol nu avea nici o bază canonică, întrucît acest lucru însemna că „acea Biserică nu posedă toată plenitudinea mijloacelor de mîntuire şi sfinţire ; că dacă ea nu poate produce Sfîntul Mir, nu poate comunica nici Duhul Sfînt celor botezaţi de dînsa... A căuta Mirul pe la Bisericile altor ţări înseamnă a nu avea conştiinţa şi încrederea că Duhul Sfînt se pogoară de la Dumnezeu...“ [60]. Autocefalia Bisericii noastre a fost de fapt enunţată, şi nu cerută Constantinopolului, „ca act anticipativ şi ca semn al unei autocefalii existente în fapt, care avea nevoie de o confirmare“ [61]. Biserica Ortodoxă Română a avut ab antiquo o autonomie administrativ internă, nerecunoscînd în propria sa administraţie nici o ingerinţă a vreunei alte autorităţi bisericeşti, aşa după cum recunoştea declarativ şi Patriarhia de Constantinopol în anul 1885. Ea a fost neatîrnată şi autocefală şi

---

56. † Teoctist, Mitropolitul Olteniei, *Pe treptele împlinirii*, în „Biserica Ortodoxă Română“, XCIII (1975), nr. 11-12 şi extras, p. 120.

57. *Act sinodal care cuprinde autocefalia Bisericii Ortodoxe Române şi relaţiile ei cu patriarhia de Constantinopol*, în „Biserica Ortodoxă Română“, VI (1882), p. 745.

58. *Ibidem*, p. 746.

59. *Ibidem*, p. 748-749.

60. *Ibidem*, p, 755-756.

61. Dr. Antonie Plămădeală, Episcop-vicar patriarhal, *Bizanţ, Constantinopol, Istambul în trecut şi astăzi*, Bucureşti, 1974, p. 23. Extras din „Biserica Ortodoxă Română“, XCII (1974), nr. 10, p. 1007.

de sine administrată întru toate [62]. Mărturiile scrise [63] adeveresc faptul că, la începutul secolului al XIV-lea, episcopiile din provinciile istorice românești aveau o organizare canonică, autocefală, bine stabilită. O inscripție de la mănăstirea Rîmeț (Transilvania) pomenește „existența în secolul al XIV-lea a unei vieți ecleziastice ortodoxe bine organizate, în care se integra și arhiepiscopul Ghelasie, pomenit de meșterul Mihu“ [64]. In contextul acestei realități istorice, se mai poate oare vorbi de organizarea canonică a Bisericii din provinciile române? Se mai poate oare afirma că Patriarhia de Constantinopol a întemeiat primele mitropolii în secolul al XIV-lea pe pămîntul țării noastre? Reorganizarea canonică a Bisericii noastre, în secolul al XIV-lea, ne arată lămurit că Bisericile din cele trei provincii istorice românești au adoptat o nouă formă de organizare canonică, dar „n-au recunoscut jurisdicția canonică și supremația Patriarhiei Ecumenice decît în materie de credință și dogmă“ [65]. Organizarea și forma de conducere a Bisericii Române a urmat rînduielii statornicite în timpul Sfinților Apostoli și în epoca sinoadelor ecumenice [66]. Principiile canonice fundamentale [67], care au stat la baza organizării conducerii Bisericii Ecumenice, ca de exemplu: principiul ierarhic, principiul colegial sau sinodal, principiul autonomiei eparhiale, au stat și la baza organizării Bisericii din Dacia romană [68]. Participarea episcopilor [69] din Dacia Traiană la Sinoadele ecumenice rămîne mărturia stării de autocefalie, de care s-au bucurat ierarhii strămoșilor noștri. Prevederile canonului 28 de la Calcedon [70] nu puteau să facă referire la Biserica Tomisului sau la celelalte episcopii din țară. Dacă episcopiile din Dacia romană s-ar fi aflat în ținuturi barbare — în sensul vrut de canonul 28 — n-ar mai fi fost prezent la sinod întîistătă-

62. Vezi *Tomosul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române,* text grec și traducere, în „Biserica Ortodoxă Română“, IX (1885), nr. 5, p. 344-354.

63. Vezi Pr. prof. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 1024-1025; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 74.

64. Liana Tugearu, *Monumentele — mărturii ale istoriei noastre,* în „România literară“, XII (1979), nr. 1, p. 18.

65. Pr. prof. Ioan I. Rămureanu, *La a nouăzecea aniversare a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române,* în „Biserica Ortodoxă Română“, XCIII (1975), nr. 11-12, p. 1366.

66. Vezi Prof. dr. Iorgu D. Ivan, *op. cit.*, p. 479-481; Mag. Sabin Verzan, *Cîrmuirea Bisericii în epoca apostolică,* în „Studii Teologice“, VII (1955), nr. 5-6, p. 343-351.

67. Vezi Prof. dr. Iorgu Ivan, *Importanța principiilor fundamentale canonice de organizație și administrație, pentru unitatea Bisericii,* în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, XLV (1969), nr. 3-4. p. 155-165.

68. Vezi V. Pârvan, *Contribuții epigrafice...*, p. 30.

69. Teofilus, Întîistătătorul Bisericii din Gothia, adică Dacia romană, s-a aflat printre semnatarii Sinodului I ecumenic (vezi V. Pârvan, *op. cit.*, p. 30). Arhiepiscopul Tomisului, Alexandru, a participat la Sinodul IV ecumenic (Vezi art. 1500 de ani de la Sinodul IV ecumenic din Calcedon, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXIX (1951), nr. 10-11, p. 410).

70. În canonul 28 se spune printre altele: „Și ca pomenitul prea sfințit scaun al prea sfintei Biserici a Constantinopol să hirotonească numai pe mitropoliți în diecezele Pontului și a Asiei și a Traciei, iar din ținuturile barbare ale diecezelor pomenite și pe episcopi, adică pe episcopii eparhiilor hirotonindu-i mitropolitul respectiv al diecezelor pomenite împreună cu episcopii din eparhie, ...iar mitropoliții menționatelor dieceze să se hirotonească, precum s-a zis, de către arhiepiscopul Constantinopolului“ (Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea 2, p. 257).

torul Bisericii din Dacia romană, episcopul Tomisului. Nu se putea deci statornici o stare de fapt care nu exista. Episcopii Tomisului participaseră la toate cele trei sinoade ecumenice, anterioare[71] şi nici o menţiune documentară nu face aluzie la dependenţa scaunului Tomisului de scaunul Constantinopolului. Nici un episcop din Tomis n-a fost hirotonit de episcopul din Constantinopol. Mai mult, canonul 3 al Sinodului II ecumenic nu sancţionase dreptul de jurisdicţie pentru scaunul din Constantinopol, pentru că „din punct de vedere administrativ", episcopul de Constantinopol era încă sufragan exarhului Traciei. Era doar un simplu primat de onoare[72]. Desigur, ne putem întreba: ce fel de jurisdicţie canonică putea să-şi revendice scaunul de Constantinopol asupra Bisericii din Dacia Traiană, cînd la sfîrşitul secolului al IV-lea nu putea invoca nici practica bazată pe obiceiul sancţionat de canonul 6 al Sinodului I ecumenic? Pentru a înţelege mai bine situaţia, trebuie să amintim şi faptul că episcopul Valentinian[73] al Tomisului a cerut respectarea canoanelor Sinodului IV ecumenic[74]. Evident, un episcop care ar fi ştiut că hotărîrea canonului 28 ar fi privit şi Biserica sa, nu s-ar fi arătat atît de zelos în implimentarea acestei dispoziţii. Prerogativa episcopilor de Constantinopol de a hirotoni episcopi pentru ţinuturile barbare, sancţionată de canonul 28 al Sinodului IV ecumenic, nu afecta deci Biserica din Dacia Traiană, care nu putea fi considerată nici o diaspora a Constantinopolului şi nici localizată într-un ţinut barbar, deoarece instituţiile şi limba imperiului, limba latină[75], erau la ele acasă. In timpul împăratului Justinian[76] (527-535), Dacia Traiană se afla înscrisă în circuitele relaţiilor politice şi economice cu imperiul Bizantin. Apoi, canonistul R. Souarn ne mărturiseşte că însuşi privilegiul conferit episcopului din capitala imperiului, de a hirotoni episcopi pentru ţinuturile barbare, nu s-a materializat, deoarece „n-a avut niciodată şansa de a folosi acest privilegiu"[77]. Izvoarele istorice adeveresc şi ele această realitate. Faimoasa listă de Verone, „Notitia dignitatum", de la începutul secolului al V-lea, enumeră următoarele cinci dioceze civile ale imperiului: „Orient, Asia, Pont, Moesia şi Dacia"[78]. Din punct

---

71. Vezi I. Pulpea, *Episcopul Valentinian de Tomis,* în „Biserica Ortodoxă Română", LXXV (1957), nr. 4-9, p. 109.

72. Romuald Souann, *Le 28-e Canon de Chalcedoine*, în „Echos d'Orient", I (1897), Paris, p. 21; cf. A. Wuyts, *Le 28-éme Canon de Chalcédoine et le Fondement du Primat romain*, în „Orientalia Christiana Periodica", vol. XVI, Roma, 1951, p. 279.

73. Episcopul de Tomis, Valentian, de pe vremea împăratului Justinianus (527-565), amintit pe la anul 550, era tot autocefal (V. Pârvan, *op. cit.*, p. 73).

74. Vezi Pr. prof. L. Stan, *Pe drumul tradiţiei şi canoanelor ortodoxe,* în „Biserica Ortodoxă Română", LXXVI (1958), nr. 5-6, p. 422.

75. Vezi G. Cotoşman, *op. cit.*, p. 24.

76. Împăratul Justinian a adus „un trib de traci de la Dunăre sau valahi, aşa cum spun isvoarele arabe şi bizantine" şi i-a însărcinat cu paza mănăstirii Sinai (Vezi Al. A. Botez, *La mănăstirea muntelui Sinai,* în „Mitropolia Olteniei", XX (1978), nr. 4-6, p. 395).

77. *Le 28-e Canon...*, p. 58; Cf. Siméon Vailhé, *Les Métropolitains de Chalcédoine V-X siècles,* în „Echos d'Orient", Paris, XI (1908), nr. 73, p. 347.

78. R. Janim, *Formation du Patriarchat oecumenique de Constantinopole,* în „Echos d'Orient", an. XIII, nr. 82, Paris, 1910, p. 135.

de vedere ecleziastic, dioceza Daciei, din care făceau parte ambele Dacii — de la nordul şi sudul Dunării — a avut o organizare canonică autocefală, inerentă oricărei unităţi administrative de tipul diocezelor. Organizarea canonică urma alcătuirilor civile, adică împărţirii administrativ-teritoriale a imperiului [79]. In această epocă, Biserica din Dacia Traiană a întreţinut relaţii frăţeşti cu Biserica Iliricului [80] şi a Panoniei [81], datorită comuniunii bisericeşti existente, dar şi unor factori de natură geografică, politică, administrativă, etnică etc. In lumina acestor evocări succinte a stării de autocefalie a Bisericii din Dacia Traiană, orice pretenţie de jurisdicţie asupra Bisericii noastre înainte de secolul al XIV-lea, pare întru totul neverosimilă. Este suficient să amintim doar faptul că însăşi noţiunea de jurisdicţie, de natură juridică, a fost străină de limbajul bisericesc pînă în secolele IX-X [82]. Pe de altă parte, jurisdicţia de natură juridică, care a îmbrăcat forma de suveranitate quasi-politică, nu se putea exercita în vremuri cînd pămîntul Daciei Traiane era bîntuit de exodul popoarelor migratoare.

Dispoziţia canonului 3 al Sinodului II ecumenic, reluată şi completată de canoanele 28 ale Sinodului IV ecumenic şi 36 al Sinodului VI ecumenic, ne arată că „n-a existat în Biserica veche nici un fel de primat de jurisdicţie“ [83]. Prin jurisdicţia bisericească s-a înţeles totdeauna „puterea publică cu care Hristos sau Biserica învesmîntează pe o oarecare persoană pentru a conduce pe creştini în ordinul supranaturalului“ [84] şi nu dreptul vreunei Biserici, indiferent de forma organizării, de a se amesteca în treburile altei Biserici.

In vederea afirmării şi susţinerii autocefaliei Bisericii noastre se invoca obiceiul ţării şi pravila Bisericii Ortodoxe ecumenice. O mărturie grăitoare peste veacuri rămîne în această privinţă, hotărîrea Sinodului ţinut la Iaşi, în anul 1752, pe timpul mitropolitului Iacob Putneanul, contra numirii străinilor [85] în ierarhia Bisericii din Moldova. Sinodalii din 1752 au dat glas conştiinţei de veacuri a independenţei Bisericii lor. Făcîndu-se ecoul acestei conştiinţe, ei se adresau lumii creştine şi, mai ales, celor care trebuiau să ia aminte, prin cuvinte

---

79. Vezi, *Canoanele 6 Sin. I ecum.*; *17 Sin. IV ecum.*; *38 Sin. VI ec.*

80. Pînă în anul 732, Iliricul s-a aflat în comuniune cu episcopul ortodox al Romei (vezi Prof. Milan Seşan, *Falsul în sprijinirea primatului papal*, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXVI (1948), nr. 9-10, p. 502; Siméon Vailhé, *Annexion de l'Illyricum au Patriarchat oecuménique*' în „Echos d'Orient“, an. XIV, nr. 86, Paris, 1911, p. 87.

81. În viaţa Sfîntului Nifon se spune: „Ajutară rugăciunile sfîntului Nifon lui Neagoie Domnul Panoniei“. (Constantin Grecescu, *Rostul vieţii lui Nifon*, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXXVI (1958), nr. 9, p. 874.

82. Vezi Prof. pr. L. Stan, *Har şi jurisdicţie*, în „Studii Teologice“, XXII (1970), nr. 1-2, p. 22.

83. *Ibidem*, p. 19.

84. J. Deslandes, *Les prêtres orthodoxes ont ils la jurisdiction?* în „Echos d'Orient“, an. XXX, nr. 148, Paris, 1927, p. 385.

85. Un teolog român nota că însăşi cauza înjosirii Bisericii noastre s-a datorat acelor „ierarhi străini, care ajunşi pe scaune episcopale şi mitropolitane, hirotoneau ca preoţi pe acele persoane care abia citeau ceaslovul şi psaltirea“ (Ioan Andrei, *Preoţii de mir în Sfîntul Sinod*, Ploieşti, 1910, p. 13).

pline de demnitate şi legitimă mîndrie naţională, arătînd că Biserica şi neamul lor au fost libere şi independente, în ciuda ingerinţelor unor străini. „In ştiinţă dăm tuturor cui se cade a şti, — se spune în actul sinodal de la 1752 — de vreme ce fieşte care ţară are osebite obicee, şi să ţin şi să păzesc cu obiceele sale, după cum şi sfînta Pravilă porunceşte şi întăreşte asupra obiceiului ţării a se urma şi a se păzi. Cuvine-se dar nu numai a păzi ori cine obiceiul ţărei şi al patriei sale, ca să stee nemutat şi necălcat ce încă şi apărătoriu cu toată tăria sa să fie, asupra potrivnicilor ce se ispitesc a călca obiceiul cel bun şi de folosul ţărei. Fiind doar obiceiu şi întru această de Dumnezeu păzită ţară, Mitropoliţi şi episcopi din streini să nu se facă, fără numai din pămînteni, care obiceiu din descălicătura ţărei şi pînă acum, aşa s-au urmat, şi s-au păzit şi nici odată altul strein nu s-au întîmplat să fi fost primit la păstoria vre unui scaun, ... ca să nu se strămute obiceiul ţărei“ [86]. Prin hotărîrea luată, ierarhii Bisericii Moldovei mărturiseau că şi-au făcut doar „datoria ce ni se cade a păzi hotarele obiceiului ţărei şi a dreptăţei, ...cu judeţul sfintei Pravili, şi cu puterea darului ce ni s-au dat... cu sobor“ [87]. Normele înscrise în pravilă şi obiceiul ţării, care sancţionau starea de autocefalie a Bisericii locale, dobîndiseră, pentru strămoşii noştri, putere de lege, pentru că ele nu erau „contrare doctrinei sau principiilor fundamentale canonice“ [88]. Normele înscrise în pravilă şi obiceiul ţării, prevedeau în primul rînd principiul egalităţii tuturor Bisericilor autocefale. Pravila şi obiceiul ţării au fost singurii piloni de bază în viaţa organizatorică a Bisericii din Dacia romană. In lupta pentru păstrarea independenţei Bisericii lor, episcopii români au făcut apel la „canoanele“, „legea şi obiceiul bisericesc strămoşesc“ [89], la „privilegiile Bisericii Române“ şi la „sinoadele ecumenice“ [90]. Românii au avut deci o conştiinţă a ecumenicităţii, dar şi una a locului. In veacul al XVIII-lea, clericii români au reafirmat autocefalia Bisericilor, hotărînd ca „să nu mai fie volnic patriarhul din Constantinopol să trimeată în ţara noastră nici mitropolit, nici episcop, nici egumen, ci acela care îl va alege sfatul şi ţara, acela să păstorească, patriarhul să-i dea numai binecuvîntarea, după cum a fost din veac“ [91]. Dependenţa întîistătătorului Bisericii din Dacia romană s-a redus deci pentru unele intervale de timp la primirea binecuvîntării de la episcopul din fosta capitală a imperiului bizantin de odinioară. Această binecuvîntare n-a comportat, iniţial, nici o servitute canonică din partea Bisericii române sau a ierarhilor ei. Hirotonia întîistătătorului, trimiterea de ierarhi greci, trimiterea Sfîntului Mir şi alte asemenea servituţi au fost

---

86. Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a catedralei mitropolitane din Iaşi*, Bucureşti, 1888, p. 24-25.

87. *Ibidem*, p. 25.

88. Prof. dr. Iorgu D. Ivan, *Preocupări şi studii de drept canonic*, în „Studii Teologice“, XX (1968), nr. 5-6, p. 410.

89. Zenovie Pîclişan, *Corespondenţa lui Inocenţiu Micu Klein din exil* Bucureşti, 1924, p. 27.

90. *Ibidem*, p. 91-92.

91. Diac. G. Sereda, *De la Biserica autocefală la Patriarhia Română*, în „Ortodoxia“, II (1950), nr. 2, p. 327.

impuse din cînd în cînd, datorită condiţiilor vitrege ale Bisericii şi neamului nostru.

Lupta pentru păstrarea autocefaliei Bisericii a însemnat, în acelaşi timp, păstrarea independenţei naţionale. Ortodoxia de pe meleagurile româneşti s-a identificat cu aspiraţiile de viaţă ale poporului român, devenind „lege românească", lege care l-a ajutat să rămînă popor român, să-şi păstreze unitatea de neam şi să lupte pentru redobîndirea unităţii sale politice făurite încă din timpul lui Burebista. Unitatea de stat a fost ajutată de unitatea aceluiaşi crez, pe care preoţii îl rosteau în satele româneşti. Indemnul de a rămîne sub aceeaşi lege strămoşească, era identic cu păstrarea identităţii naţionale.

In lumina consideraţiilor generale prezentate, ne apare clar că episcopii din Dacia romană şi-au sfinţit Sfîntul şi Marele Mir, ca semn vădit al autocefaliei lor şi al puterii [92] sacramentale, cu care fusese învestiţi la hirotonie, potrivit rînduielii canonice şi obiceiurilor locului. Chiar şi atunci cînd s-a întîmplat să fie trimis Sfîntul Mir sfinţit de patriarhul ecumenic [93], după anul 1359 [94], acest fapt nu înseamnă o ştirbire a autocefaliei Bisericii din Dacia Traiană. Trimiterea Sfîntului Mir sfinţit, rezulta din „îndemnul pentru creştinii unei Biserici ortodoxe creştine locale de a căuta să se împărtăşească şi ei de bunurile duhovniceşti ale celorlalte Biserici locale, ca de bunuri proprii" [95].

Inscrierea în diptice [96] şi împroprierea calendarului sfinţilor a constituit alte forme de manifestare a comuniunii duhovniceşti a întregii Biserici Ortodoxe. Desigur, nimeni nu poate tăgădui că Biserica Ortodoxă Română n-a fost autocefală pînă în anul 1950, cînd s-a generalizat cultul unor sfinţi locali [97] pentru întreaga obşte românească ortodoxă, sau pînă în anul 1955 [98], cînd au fost cano-

---

92. Vezi L. Petit, *op. cit.*, p. 23.

93. Referitor la titlul de patriarh amintim că a fost atribuit oficial de un sinod de la Constantinopol abia în anul 587. (Vezi V. Grumel, *op. cit.*, vol. I, nr. 264). În Orient, titlul de patriarh ecumenic a fost însuşit şi de către unii mitropoliţi, ca de exemplu cel din Tesalonic, în 517, şi cel din Tir, în 518. În actele sinodului tîlhăresc de la Efes din 449, Dioscur patriarhul Alexandriei este numit patriarh ecumenic (Vezi Siméon Vaihlé, *Le titre de Patriarche oecumenique, avant Saint Grégoire le Grand*, în „Echos d'Orient", an. XI, nr. 69, Paris, 1908, p. 66.

94. Vezi art. *600 de ani de la întemeierea Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, în „Glasul Bisericii", XVIII (1959), nr. 5-6, p. 341-349.

95. Prof. dr. Iorgu D. Ivan, *Raporturile Bisericilor ortodoxe autocefale locale între ele şi faţă de Patriarhia Ecumenică, după canoane şi istorie*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LXIX (1973), nr. 7-8, p. 472.

96. Vezi Louis Petit, *Le synodicon de Thessalonique*, în „Echos d'Orient", an. XVIII, nr. 114, Paris, 1918, p. 236; Pr. asistent univ. N. V. Dură, *Diptycele. Studiu isioric-canonic şi liturgic*, în „Studii Teologice", XXIX (1977), nr. 9-10.

97. Vezi Prof. dr. Teodor M. Popescu, *Însemnătatea canonizării sfinţilor români*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXVI (1958), nr. 5-6, p. 466-467.

98. În anul 1517, pe pămîntul românesc, şi cu împreună-lucrarea ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, s-a săvîrşit canonizarea sfîntului Nifon, fost patriarh de Constantinopol, şi apoi întîistătător al Ţării Româneşti. (Vezi Pr. prof. L. Stan, *Canonizarea sfinţilor români*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXVI (1968), nr. 6, p. 727).

nizaţi formal primii sfinţi români. Deşi sfinţirea Sfîntului Mir şi canonizarea de sfinţi au fost două atribute inerente autocefaliei, ele au lipsit uneori din viaţa Bisericii noastre, din motive nefericite. Dar ele nu pot să definească lipsa stării de autocefalie a Bisericii noastre, pentru că nici în Biserica ecumenică nu s-au făcut canonizări formale în primele zece secole. Sfîntul şi Marele Mir se sfinţea în fiecare Biserică locală sau se trimitea de la o Biserică la alta, potrivit obiceiului canonic şi rînduielii statornicite, iar canonizarea propriu-zisă oficială sau formală, „nici nu era obişnuită în Biserica Ecumenică, ci un fel de canonizare obştească, din partea masei credincioşilor, firește în acord cu ierarhia bisericească, dar fără un acord formal al Bisericii conducătoare“ [99].

Rezumînd, putem spune că autocefalia Bisericii române a fost o stare de drept şi de fapt şi, mai presus decît atît, un act de conştiinţă naţională şi ortodoxă. Prima încercare făţişă a Bizanţului de a trece Bisericile din ţinuturile carpato-dunărene sub jurisdicţia scaunului de Constantinopol, în secolul IX, nu s-a materializat, deşi Metodie, episcopul Moraviei, cu sprijinul Bizanţului, se intitula „arhiepiscop al Moraviei, al ţinuturilor lui Kotel — adică al Panoniei şi de peste celelalte regiuni carpato — dunărene“ [100]. Să ne mai amintim că misionari din Biserica Valahiei ajunseseră în Moravia înainte de Metodiu [101]. Din secolele XIV-XV, Biserica din provinciile româneşti s-a reorganizat „într-o independenţă mai mult formală de patriarhia de Constantinopol, însă această organizaţie nu era precizată de legi fundamentale proprii“ [102]. Biserica Ortodoxă Română şi-a păstrat, şi în aceste vremuri, capacitatea juridică de a legifera şi de a se conduce după legile ei proprii, în toate privinţele. Conducerea prin sine, prin căpetenii proprii, prin organe constituite în mod independent, prin voinţa proprie, prin legi proprii, a definit statutul de autocefalie al Bisericii noastre pînă în anul 1888.

In virtutea principiului deplinei egalităţi în putere a tuturor episcopilor, fiecare comunitate bisericească, indiferent de forma ei de organizare, de titulatura ei, de întinderea ei geografică, de ierarhia onorifică, a fost autocefală. Iar Bisericile din „ţinuturile barbare, adică în afara graniţelor imperiului roman, s-au organizat în baza principiului etnic, care sancţiona ipso facto autocefalia acestora. Canoanele sinoadelor ecumenice au legiferat acest drept stabilit pe cale de obicei. Canonul 2 al Sinodului II ecumenic, canonul 8 al Sinodului III ecumenic, canonul 28 al Sinodului IV ecumenic şi canoanele 30 şi 39 ale Sinodului VI ecumenic au sancţionat această stare de lucru. În baza dispoziţiilor canonice ale Bisericii ecumenice, constituirea de unităţi bisericeşti independente sau auto-

---

99. Pr. prof. I. Tudoran, *În legătură cu canonizarea sfinţilor români*, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXVI (1958), nr. 5-6, p. 466-467.

100. Prot. dr. A. Mihaliov, *Activitatea culturală şi misionară a apostolilor slavi în Moravia Mare*, în „Anuarul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia“, Praga, 1963, p. 30.

101. Vezi Pr. A. Zarea, *Activitatea juridică a Sfîntului Metodie şi importanţa ei pentru istoria vechiului drept bisericesc*, în „Glasul Bisericii“, XXVIII (1969) nr. 5-6, p. 609.

102. Mag. Sever Buzan, *Regulamentele organice şi însemnătatea lor pentru dezvoltarea organizaţiei Bisericii Ortodoxe Române*, în „Studii Teologice“, VIII (1956), nr. 5-6, p. 363.

cefale, formate în cadrul etnic, atît în interiorul imperiului roman, cît și în afara lui a fost deci pe deplin justificată din punct de vedere juridico-canonic. In contextul acestor realități, Biserica din Dacia romană și-a avut „propria sa organizație bisericească independentă, întocmită după modelul organizării primite a comunităților bisericești autocefale și apoi după acelea al unităților autocefale mai mari constituite în cadrul etnic“ [103].

Dispozițiile și normele canonice ale Bisericii Ortodoxe ecumenice au avut întotdeauna drept scop respectarea învățăturii de credință [104], a rînduielilor cultice [105] și canonice [106] statornicite prin tradiția scrisă și nescrisă a Bisericii dreptmăritoare. Pravilele [107] și „cărțile de învățătură“ [108], adresate preoților [109], apărute în Biserica noastră în secolele XVI-XIX au cerut cu insistență respectarea aceleiași învățături de credință, a rînduielilor cultice și canonice ale Bisericii Ortodoxe ecumenice. Cartea românească manuscrisă de pînă în secolul al X-lea, „scrisă în limba română, cu litere latine, s-a pierdut, dar urmele ei persistă timid în cuvinte care scapă în textul slav, în alfabetul latin folosit în sigilii“ [110]. Puținele cărți ce ne-au mai rămas din secolele X-XIII nu pot fi decît vestigiile unei epoci mult cuprinzătoare. Cultura cît și cartea românească e mult mai veche, iar a o judeca prin ceea ce a rămas, este o mare greșeală. Primele tipărituri românești, din secolele XVI-XVIII, păstrînd tradiția cărții manuscrise, au prins între scoarțele lor și rînduieli privind administrarea Sfîntului Mir. Dintre aceste lucrări apărute în secolele XVI-XIX [111], amintim: „Pravila lui Coresi“ [112],

---

103. Pr. prof. L. Stan, *Sprijinirea luptei de independență a poporului român prin lupta Bisericii pentru autocefalie*, în „Ortodoxia“, XX (1968), nr. 4, p. 615.

104. Vezi canoanele 49 și 50 apostolice.

105. Conform *art. 41 din Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române*, preotului care a săvîrșit Sfînta Liturghie fără să facă proscomidia, i se aplică pedeapsa caterisirii.

106. Vezi *canonul 10, Sin. VII ecumenic.*

107. Vezi Ștefan Berechet, *Istoria vechiului drept românesc, I, Izvoarele*, Iași, 1933.

108. Vezi Prof. dr. Ene Branișteș, *Sfaturi și îndrumări pentru duhovnici în vechile cărți de învățătură pentru preoți*, în „Mitropolia Olteniei“, VIII (1956), nr. 11-12, p. 616-624; Idem, *Cărțile de învățătură pentru preoți din veacul XVII și XVIII. Studiu liturgic pastoral*, în „Studii Teologice“, XII (1961), nr. 9-10.

109. În veacurile XVII-XIX au apărut peste o sută de cărți de învățătură, unele din ele reeditate de 3-4 ori de-a lungul vremii.

110. Barbu Teodoreanu, *Cartea românească înainte de apariția tiparului (secolul X-XVI)*, în „Glasul Bisericii“, XVIII (1959), nr. 7-12, p. 631.

111. Vezi Ioan Bianu, *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, tom. I-VI, București, 1903-1944.

112. Vezi Virgil Molin, *Despre Diaconul Coresi*, în „Glasul Bisericii“, XVIII (1959), nr. 7-12, p. 633-656; I. Bianu, *Cărțile românești tipărite de diaconul Coresi la Brașov*, Craiova, 1930.

„Şapte taine a Bisericii", tipărită de Ioan Vasile Voievod, Iaşi, 1644, „Mystina sau Sacrament sau Taine două, de în cele 7 : Botezul şi Sfîntul Mir", Tîrgovişte, 1651, „Invăţătura preoţilor pe scurt de şapte taine ale Bisearicii, cu drepte dovediri de-n Pravila Sfinţilor Părinţi", a mitropolitului Teodosie Veştemeanu, „Invăţătura bisericească la cele mai întrebuincioase şi mai de folos pentru învăţătura preoţilor" ale lui Antim Ivireanu, Tîrgovişte, 1710, „Preoţia", Rîmnic, 1749, „Indreptarea păcătosului...", Timişoara, 1765, „Carte de preoţie", Roman, 1786, „Cartea de preoţie" a episcopului Gherasim al Huşilor din anul 1796 etc. Prin intermediul „Cărţilor de învăţătură" şi al „Instrucţiunilor pentru preoţi" [113], Biserica noastră, prin ierarhii ei din cele trei provincii istorice româneşti, a dat slujitorilor altarului îndrumări liturgice, pastorale şi de drept canonic privind modul cum trebuie să se administreze Sfintele Taine. Pravilele în manuscris sau tipărite [114] — care s-au bucurat de o largă circulaţie în toate provinciile româneşti [115] — şi Cărţile de învăţătură au constituit adevărate îndreptare şi călăuze canonice [116] pentru preoţimea Bisericii noastre. Ele sînt o expresie vădită a preocupării permanente a Bisericii Ortodoxe Române pentru administrarea corectă a Sfintelor Taine. In prefaţa lucrării apărute la Rîmnicu Vîlcea, în anul 1749, se arăta că preotul are datoria să săvîrşească tainele bisericeşti „după porunca Sfintei Pravile" [117]. In lucrarea episcopului Gherasim al Huşilor, „Carte de preoţie", din anul 1796, se amintea între Tainele Bisericii şi Taina Sfîntului Mir. Menţionarea acestei Sfinte Taine, a ungerii cu Sfîntul Mir, în „Cărţile de învăţătură" în secolele XVI-XIX, sînt o mărturie elocventă a conştiinţei Bisericii noastre că Sfîntul şi Marele Mir s-a sfinţit de către ierarhii Bisericii noastre şi s-a administrat de către preoţii ei după rînduiala liturgico-canonică a Bisericii Ortodoxe ecumenice. După cuvîntul din Constituţiile Apostolilor, Botezul s-a dat „spre închipuirea morţii lui Hristos". Apa a ţinut „loc de mormînt, untdelemnul locul Sfîntului Duh, pecetea locul Crucii, iar Mirul întărirea mărturi-

113. Vezi mss. nr. 1101 (C. V. R.) Biblioteca Acad. R.S.R.

114. Vezi Prof. dr. Iorgu Ivan, *Pravila Mare de-a lungul vremii*, în „Studii Teologice", IV (1952), nr. 9-10, p. 580-609.

115. Vezi Diac. prof. dr. Ioan N. Floca, *Legislaţia bisericească una şi aceeaşi de o parte şi de alta a Carpaţilor*, în „Mitropolia Ardealului", XX (1975), nr. 11-12, p. 846-864.

116. Vezi Pr. V. Chiţu, *Norme disciplinare în cărţile de învăţătură pentru preoţi din veacurile XVII-XIX*, în „Mitropolia Olteniei", XVII (1966), nr. 7-8, p. 620-631.

117. *Preoţia*, Rîmnic, 1748, p. 1-2.

sirii“ [118]. În Biserica noastră, ungerea cu Sfîntul Mir a întărit într-adevăr mărturisirea credinţei ortodoxe şi a statornicit rînduiala de secole bazată pe obiceiul locului. În actul înscris în condica Sfîntului Sinod din 14 aprilie 1955, se menţionează că ierarhii şi membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române au săvîrşit „după rînduiala Sfintei Dreptmăritoarei Biserici de Răsărit prin chemarea harului Prea Sfîntului Atotsăvîrşitorului Duh, la Sfînta Liturghie, sfinţirea Sfîntului şi Marelui Mir, pentru întărirea şi sfinţirea în Duhul Sfînt a credincioşilor creştini şi a sfintelor locaşuri dumnezeieşti“ [119]. Biserica noastră n-a fost nu va fi lipsită de Sfîntul Mir pentru că n-a fost privată nici de darul Duhului Sfînt „deoarece (Părinţii) au recunoscut că nici o provincie nu va fi lipsită de darul Duhului Sfînt“ [120].

Sfinţirea şi administrarea Sfîntului şi Marelui Mir pe pămîntul Daciei romane, conform dispoziţiilor şi normelor canonice ale Bisericii Ortodoxe ecumenice, rămîn o expresie vădită a preocupării Bisericii noastre de a respecta rînduielile canonice, dar şi o mărturie a stării ei de autocefalie, de care s-a bucurat din timpul Sfîntului Apostol Andrei. Sfinţirea Sfîntului Mir, de către ierarhii locului, uneori, împreună cu cei greci, veniţi pe pămîntul ţării noastre, începînd cu patriarhul Nifon, care a sfinţit Sfîntul Mir la Curtea de Argeş, în 1517, Dositei al Ierusalimului şi Hrisant Nottara (secolele XVII-XVIII) etc., a fost o realitate, care va grăi peste veacuri despre autocefalia Bisericii strămoşilor noştri şi despre practica administrării Sfîntului şi Marelui Mir, după rînduiala liturgico-canonică a Bisericii Ortodoxe ecumenice.

Pr. asist. N. DURĂ

---

118. *Aşezămintele apostolice*, p. 100.

119. *Sfinţirea Sfîntului şi Marelui Mir*, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXXIII (1955), nr. 3-4, p. 213; cf. şi *Sfinţirea Sfîntului Mir la Cernica*, în „Biserica Ortodoxă Română“, XCVI (1978), nr. 5-6, p. 449.

120. *Scrisoarea sinodului din Africa către papa Celestin, episcopul cetăţii Roma* cf. Dr. N. Milaş, *op. cit.* vol. II, partea I, p. 298.

La întîmpinarea Anului Nou*

Întîmpinarea Anului Nou trezește cele mai nobile simțăminte, cele mai alese speranțe de viitor. Pregătirile ce au loc în acest scop, cu grija de a respecta și păstra în întregime ceremonialul atît de felurit, pun în mișcare toate energiile artistice, toate cunoștințele și chiar toată zestrea de talent existentă. Iar poporul nostru nu a precupețit nimic și în această latură. Și mai cu seamă acum și cu acest prilej al tripticului de sărbători de la fiecare sfîrșit și început de an, talentul său a prisosit și spiritul creator s-a arătat darnic, pentru ca an de an întîmpinarea anului să fie cît mai luminoasă și să sădească în inimi cît mai multă voioșie și încredere în muncă și în strădania pentru mai bine.

În acest duh de obștească bucurie, fiii Bisericii noastre așteaptă încă din ajunul Crăciunului binecuvîntarea Betleemului. Icoana nașterii Mîntuitorului Hristos este purtată de preot, înconjurat de ceilalți slujitori ai parohiei, din casă în casă, primită și închinată cu evlavie de credincioși. Dumnezeiasca întrupare revarsă în aceste clipe daruri mîntuitoare și face părtași pe toți cei ai familiei — bătrîni, bolnavi sau copii — de toate aceste daruri dumnezeiești. Fiecare cămin devine astfel locașul slăvit al nașterii Domnului și fiecare suflet se învrednicește să-L primească pe Pruncul Iisus și să fie în felul acesta obiectul iubirii lui Dumnezeu.

În zorii Anului Nou, toată suflarea creștină mulțumește Tatălui Ceresc pentru toate binefacerile dobîndite și laudă pe Dumnezeu cu inima curată și smerită. În aceeași zi cu Sfîntul Vasile cel Mare, se face amintirea actului ritual din Vechiul Testament privitor la tăierea împrejur a Noului-Născut, copleșitor de măreț și de dumnezeiesc în smerenia Sa. Cît de pilduitor este pentru noi, oamenii, această pogorîre a Fiului lui Dumnezeu, la starea noastră, spre a ne înălța la slava cerească! Rugăciunea tuturor cuprinde cele mai bune gînduri pentru conducătorii Bisericii și ai Țării, dîndu-se mereu expresie marii și sfintei voințe de unitate, pîrghia muncii și vieții poporului nostru. Căldura, cu care Biserica se roagă la început de an, ca „Dumnezeu să binecuvinteze cununa anului", radiază curaj, optimism, frățietate și pace.

Boboteaza vine, de asemenea, cu rînduieli și datini care dau la iveală statornicia în credință a fiilor Bisericii noastre strămoșești. Lumina arătării Mîntuitorului Hristos în apele Iordanului, Botezul primit de la Sfîntul și Înaintemergătorul Ioan și adeverirea dumnezeirii Sale străbate întreaga viață creștină. Adevărul acesta se răspîndește în lume de aproape două mii de ani, iar apa sfințită atunci de „Mielul lui Dumnezeu" constituie rîuri de apă vie, adică învățătura dreaptă pentru toți cei ce mărturisesc că Iisus este „Fiul cel iubit al lui Dumnezeu întru Care El a binevoit". Străvechea rînduială ca preotul să sfințească cu aghiazmă mare locuințele credincioșilor își are rădăcina în această sărbă-

---

* Cuvînt rostit în Catedrala mitropolitană, 1 ianuarie 1981.

toare, una din cele mai vechi ale Bisericii și una din cele mai legate de inima și evlavia credincioșilor. Cu aceeași actualitate se împlinesc cuvintele: „Lumina lui Hristos luminează tuturor".

Această treime de sărbători împărătești sînt trăite de credincioși nu numai în toată adîncimea lor teologică, începînd cu clipele de îngerească dăruire, cînd „noi, care pe Heruvimi cu taină închipuim", ci și părtășia de sufletească bucurie, exprimată cu atîta bogăție de inspirație în colinde, imne și urări. Dimensiunea cosmică a nașterii Domnului nostru Iisus Hristos este astfel tălmăcită pe înțelesul și deschiderea sufletului fiecăruia. Legat de plaiul strămoșesc, de albastrul numeroaselor ape curgătoare care brăzdează țara de la munte la mare, de colinele și văile munților cu turmele de mioare în frunte cu păstorii cîntînd din fluiere, fiii Bisericii noastre văd în cadrul pămîntesc, în care Iisus S-a născut și S-a botezat, firea și frumusețea mioritică a plaiurilor natale. O împletire de o desăvîrșită armonie între divin și uman, între veșnic și trecător, între valorile sacre și cele cerute de viață spre împlinirile ei firești. Numai credința luminată a poporului nostru, fondul său sufletesc, echilibrul, statornicia, atașamentul său nobil și ideile de progres, libertate și de prietenie au putut fi în stare să realizeze asemenea momente, intrate adînc în tradiția noastră românească. Tuturor le-a dat strălucire pe măsura crezului și simțirilor sale, pe măsura trăsăturilor sufletești care au definit și definesc prezența milenară a poporului român pe vatra lui strămoșească. Popas străvechi, așadar, cu ecourile datinilor și credințelor din adînci vremuri de închegare a ființei etnice pe tulpina daco-romană, Anul Nou, așteptat de toate vîrstele, află toată suflarea în stare de veghe, de celebrări ale comuniunii de neam, de grai, de plai și de bunătate românească. Atît de intens și de adînc se trăiește noaptea de Sfîntul Vasile, atît de bogate sînt revărsările momentelor înălțătoare, încît noaptea aceasta nu mai este stăpînită de întunerecul care acoperă fețele și chipurile oamenilor, care înspăimîntă și izolează făpturile, ci devine o adevărată zi plină de evocarea dimensiunilor epocilor istoriei noastre naționale.

În acest timp de început de an, poporul român cu geniul său creator, cu firea sa plină de optimism, păstrător credincios al datinilor străbune, le-a dat acestora, an de an, străluciri și înțelesuri bogate despre credința și obîrșia sa, despre statornicia și vrednicia sa, despre rolul și cultura sa în aria carpato-pontico-danubiană. Precedată de marea sărbătoare creștină a Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și urmată de Bobotează, amîndouă bogate, de asemenea, în înțelesuri dumnezeiești și în datini, sărbătoarea Anului Nou cu luminile ei care trec dincolo de pragul timpului și spațiului, care vin din veșnicie și din viața poporului nostru, este pentru noi o încununare a bucuriilor agonisite și o deschidere a celor nădăjduite. Este lesne de înțeles că Biserica se face părtașă atît la cele agonisite în anul care a trecut în caierul vremii, cît și a celor nădăjduite spre a fi dobîndite în anul ce ne stă în față. Întru aceasta aflăm temei în înțelepciunea Sfîntului Apostol Pavel, care scrie credincioșilor din Filipi:

„Fraților, uitînd cele ce sînt în urma mea și tinzînd către cele dinainte, alerg la țintă, la răsplata chemării de sus, a lui Dumnezeu, întru Hristos Iisus“ (3, 14).

Datinile noastre străvechi și colindele bătrîne slăvesc în stihuri, urări și melodii de neuitat, adevărul și lumina obîrșiei noastre ca neam și popor unit de totdeauna în cuget și simțiri. Trăindu-le, ne aflăm mereu la noi acasă, pe tărîmul spiritualității noastre nemuritoare, tărîm îmbogățit de-a lungul secolelor de priceperea, măiestria și simțirea generațiilor de strămoși. Acest nepieritor tezaur al memoriei și vieții lor, prezent pe toate ținuturile românești din Maramureș și pînă la Marea cea Mare, de o parte și de alta a lanțului carpatic, stă mărturie neclintită — alături de alte multe — a adevărului că predica Sfîntului Andrei ne-a găsit stăpîni pe aceste plaiuri. Cu aceste ancore, valurile de multe ori amenințătoare în curgerea secolelor nu ne-au zdruncinat credința, nu ne-au smuls din leagănul nașterii și creșterii noastre și, cu atît mai puțin, nu ne-au înstrăinat sufletul de matca maternă a tot ce-a însemnat ființa noastră națională. Conștiința unității a fost puternic întreținută de toți fiii poporului nostru, odrăslind cu fiecare epocă istorică noi și felurite forme de expresie. În scris și în grai, în acțiuni și mișcări patriotice, în muncă și în luptele eroice pentru apărarea țării, ei și-au înscris crezul lor că „legea și moșia“ părinților se păstrează chiar și cu prețul vieții.

Cît de însemnat rol au avut aceste creații ale credinței și vieții poporului român și cît de mult au înviorat acestea conștiința unității înaintașilor noștri, o mărturisește gîndirea luminată a vrednicului stareț al ctitoriei Mușatinilor, Mănăstirea Neamț — una din cunoscutele vetre de cultură și evlavie străbună. Păstrînd puritatea neprihănită a cugetului său de slujitor al altarului și de român, iscusitul cîrmaci duhovnicesc al lavrei moldave nu se arată mai prejos și în cele ale culturii și istoriei române. Unul din cei mai harnici tipografi, Arhimandritul Neonil, este cel care trimite în Transilvania, din teascurile Mănăstirii Neamț, foarte multe cărți de slujbă. Cu sufletul a rămas legat de locurile natale și de frații de peste munți, aflați în grea învăluire din cauza presiunilor habsburgice de a-i rupe de legea lor românească. Sprijinul este cu atît mai valoros, cu cît mult doritele cărți aduceau și învățături sfinte din comoara Bisericii noastre strămoșești. Mineiul lunii ianuarie din anul 1843 își deschide paginile împodobite de gravurile artistice ale călugărilor nemțeni, cu predoslovia cuprinzătoare — un mărgăritar al scrisului acelui an. Gîndul înflăcărat al Arhimandritului Neonil țintește să pună la inima cititorilor adevăruri ale credinței și istoriei noastre. El se îndreaptă cu ușurință la izvoarele dreptei credințe, se oprește cu dibăcie asupra vechimii creștinismului nostru, apelează la mărturiile istoricilor de autoritate netăgăduită și conchide convingător că — în unison cu celelalte argumente — datinile de Anul Nou adeveresc vechimea noastră creștină, latinitatea și unitatea de grai. „Însăși luna Ianuarie, scrie starețul Neonil, era ținută de toți Rîmlenii ca începere de An Nou. La începerea lunii acesteia

schimbau și oficiile și împărțeau dregătoriile, iar împăratul Constantin cel Mare mutînd capitala sa la Bizanț, ochiul Răsăritului, a adus aici și obiceiurile Romei cei vechi". „*Eu văzînd,* continuă autorul, *că Principatele acestor țări românești au avut din vechime obicei a schimba dregătoriile la începerea lui Ianuarie, An Nou numindu-l și prăznuindu-l, întorc ochii mai înapoi la veacurile trecute și de abia pomenite, cred cu gîndul ceea ce citesc prin istorii și mai vîrtos pre istoricul Dion*[1] *pe care îl întărește Meletie Geograful*[2] *cap. 24, scriind pentru Misia (Moesia), unde curat vădește că Trăian împăratul, după ce a supus pe daci, cu pierderea lui Decebal, a trecut mulțime de Rîmleni în părțile acestea, făcîndu-i locuitori obișnuiți, pe alții stăpînitori locuitorilor, de unde se face nu fără de cuvînt* simberazma *(afirmația) că Principatele acestea românești ca niște* apichii *(colonii) ale Rîmlenilor urmează de la aducere și ale lor obiceiuri*"[3]. *Cu înțeles larg în manifestările prilejuite de Anul Nou, datinile s-au dezvoltat atît pe plan bisericesc cît și pe cel social. Fără a mai fi legate de schimbările dregătoriilor, ele au luat forme noi, mai cu seamă în crearea unei atmosfere de voioșie și de farmec.*

Semnul atașamentului și al respectului pentru ținuturile natale este grăitor atunci cînd, pe orice treaptă și în orice dregătorie te-ai afla, nu le dai uitării. Fiul satului bucovinean ajuns conducător de frunte a două din cele mai mari locașuri monahale din Moldova, Neamțu și Secu, nu uită frumusețile plaiurilor unde a văzut lumina zilei. Format în duhul unor străluciți înaintași întru viețuire monahală, sub cupolele acestui Ierusalim al monahismului românesc, cu tradițiile de mare rezonanță și cuprindere pe toată aria Ortodoxiei, Arhimandritul Neonil se arată cunoscător și adept al iluminismului acestor ani de redeșteptare națională. Gîndul său zboară la stările sociale, la izvoarele istorice sau la cunoștințele geografice — privind Principatele Române — cu aceeași ușurință cu care tălmăcește adevărurile de credință. Accentele vibrante, voit subliniate, se simt în pasajele îndreptate spre iubirea de țară, atunci cînd arată rolul datinilor în păstrarea specificului nostru național. „*Dintre acestea,* prcizează el, *se descopăr lucruri minunate, se află linia neamului românesc din vechi trăgîndu-se din slăvit neam al romanilor, a căror slavă a strălucit împreună unde și-au întins și soarele razele. Din această lună a lui Ianuarie pentru obiceiul ce ne păzește la începerea ei este ca o planetă care poartă în sine laudele patriei noastre, este ca un sfeșnic care și-a pus sub obroc prin crăpături și prin marginі ivește lumina întru care se slăveau odată cele vechi veacuri ale patriei*"[4].

Aducîndu-le în prezent acum la întîlnirea dintre ani și decenii, acum la deschiderea orizontului luminos al poporului nostru, cînd fiii lui au urat și au colindat, după datina străbună, pe

---

1. Dion, adică Dio Cassius (c. 155-c. 236 e. n.).
2. Meletie Geograful, Mitropolit al Atenei († 1714).
3. *Mineiul lunii ianuarie*, Care întru acest chip acum a două oară s-au tipărit în zilele Prea Înălțatului nostru Domn Mihail Grigorie Sturdza Vv., cu blagoslovenia Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei Kiriu Kir Meletie, Mănăstirea Neamț, 1843, p. 1-2. 4. *Ibidem*.

președintele țării, ni se par și mai frumoase și mai pline de conținut. Conținut care stimulează și îmbărbătează brațele, care înflăcărează inima și pontențează cutezanța tuturor fiilor țării pe drumul muncii creatoare și al împlinirilor epocale. Cu căldură, cu dragoste, cu statornicie și mai ales cu fapta, să pășim acum, la început de an nou, alături de acești harnici și încrezători fii ai neamului românesc.

Veniți binecuvîntației Tatălui Meu!*

Dacă Duminica aceasta este numită în rînduielile noastre bisericești a Înfricoșatei judecăți, chemarea de mai sus rostită astăzi de Mîntuitorul Hristos îndepărtează din suflet orice înfricoșare, teamă sau nesiguranță. Răspunzînd acestei tainice chemări, voindu-ne a fi binecuvîntației Tatălui ceresc și răsplătiți cu prietenia Mirelui (Ioan, 3, 29), *venim la sfînta biserică pentru a participa la Dumnezeiasca Liturghie și a ne hrăni din cuvîntul cel de viață dătător al Sfintei Evanghelii. În același înalt scop, bunii credincioși iau aminte la învățăturile Bisericii, la predaniile Sfinților Părinți păstrate în tezaurul ei nemuritor, la împlinirea faptelor bune, la dăruirea și jertfeinicia iubirii semenilor. Prin împărtășirea cu Trupul și Sîngele Domnului și prin întreaga viețuire creștină, ei mărturisesc pururea că sînt „mlădițele vii“* (Ioan 15, 5) *ale Tulpinii care este Însuși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.*

Și totuși se întîmplă uneori, cu toată credința mărturisită, cu toate faptele bune săvîrșite, cu toată căldura iubirii aproapelui, să se ivească în suflet o oarecare umbră de îndoială. Să apară în adîncul inimii ceva care împuținează credința, ceva, care întunecă lumina vieții trăite în comuniunea de sfințenie și de har cu Biserica. Acel ceva se înfiripă din gîndurile care tind spre necunoscutul sfîrșitului vieții, la ceea ce va fi dincolo de pragul lumii acesteia. Firește pînă la un punct ca însuși firul vieții, acestea știrbesc drumul de înălțare, atunci cînd ele n-au firul credinței. Mai presus de toate în sufletul oricărui credincios, mai mult sau mai puțin, în tot timpul vieții stăruie o întrebare foarte puternică, vizînd cele ce vor să fie dincolo de pragul hărăzit aici acesteia, la viața viitoare, și la care numai credința în adevărul spuselor Mîntuitorului poate să răspundă (Ioan 5, 24). *Această întrebare frămîntă sufletul. Și este normal să fie astfel dacă avem în vedere conștiința responsabilității faptelor și gîndurilor noastre, a însăși prezenței noastre în lume ca ființe înzestrate cu minte cugetătoare, dîndu-ne seama deci de menirea noastră înaltă, de scopul și de chemare nobilă pe pămînt.*

Fiecare ne întrebăm, prin urmare, motivați ontologic desigur: ce se va întîmpla cu noi dincolo de luminile, frumusețile și

---

* Cuvînt rostit în Catedrala mitropolitană, 1 martie 1981.

bucuriile acestei vieți? Dincolo de satisfacțiile, de durerile, încercările, căderile și izbînzile de aici? Legată de însăși ființa noastră, această preocupare stăpînește omul dintru început. De cînd el a fost creat de Ziditorul a toate caută neîncetat pe Dumnezeu: „Ție a zis inima mea: Pe Domnul voi căuta“ (Psalmul 26, 13). *Ea izvorăște din scînteia sădită de Dumnezeu-Creatorul în ființa omului de atunci de cînd l-a făcut pe acesta după chipul și asemănarea Sa* (Geneza 1, 26). *Arhetipul desăvîrșirii și sfințeniei după care a fost creat sau cum învață Sfinții Părinți, cu dorința de a se ridica pururea la asemănarea chipului lui Dumnezeu, la înălțimea îndumnezeirii după har. „Omul este o făptură care a primit poruncă să devină dumnezeu“, ne încredințează Sfîntul Vasile cel Mare, despre chemarea omului de a fi părtaș „dumnezeieștii firi“* (II Petru 1, 4). *Într-adevăr, această întrebare are o deosebită importanță fiindcă ea, mai mult decît orice, îl definește pe om din punct de vedere ontologic. Nici o altă făptură din univers nu posedă darul de a se întreba de rostul său pe pămînt sau de a-l intui pe al celor din jurul său, așa cum se întreabă omul definindu-se ca ființă ce cuprinde lumea și pe sine însuși cu ajutorul rațiunii pe care i-a dat-o Dumnezeu. Cu cîtă dreptate ne minunăm neîncetat de fragilitatea alcătuirilor trupului omenesc, care totuși adăpostesc atîta putere, energie și înțelepciune, încît el domină universul! Îi descifrează tainele și cutează să pătrundă în cosmos și să se întoarcă biruitor către ai săi. De fapt, în aceasta se vede demnitatea, superioritatea lui de coroană a întregii zidiri, chipul desăvîrșirii acesteia date lui de Dumnezeu, de la creație. Din fragedă tinerețe căutările și întrebările năvălesc ființa umană, odată cu idealurile, visele, năzuințele și împlinirile sale de viitor. Este stăpînit de gîndurile întrebătoare: cine sînt, de unde vin, unde merg? Ce trebuie să fac pentru dobîndirea idealului propus? Pentru cel ce a auzit cuvintele Sfintei Evanghelii de astăzi întrebarea privind sfîrșitul fiecăruia dintre noi, cît și ce va fi dincolo de pragurile acestei vieți nu apare ca frămîntare, neliniște sau înfricoșare. Dar, chemarea lui Iisus: „Veniți binecuvîntaților Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă, de la întemeierea lumii“* (Matei 25, 34) *îl însenineză, îi dă curaj și încredere. Îi sădește în suflet nădejdea întîlnirii față către față cu Mîntuitorul Hristos, nu ca pe un judecător înfricoșător, ci ca pe un ocrotitor, pe care-L cunoaște și-L urmează încă de aici. Sfîntul Ioan Gură de Aur zice că ce i-ar folosi cuiva cunoașterea sfîrșitului său, de vreme ce el nu s-a pregătit din timp, așa cum se cuvine pentru acesta, mustrîndu-i, astfel, pe cei ce vorbeau despre sfîrșitul lumii, dar nu se gîndeau la propriul lor sfîrșit. De aceea, Biserica, după pilda lui Iisus, nu se preocupă de combinarea unor date în calcularea sfîrșitului lumii, ci, prin lucrarea ei sfințitoare, pregătește pe fiecare fiu al ei pentru a întîmpina sfîrșitul vieții creștinește, îndepărtînd în modul acesta toate gîndurile apăsătoare. Pregătirea pe care ne-o face Biserica cuprinde tocmai starea de dialog continuu, de comuniune neîncetată cu Hristos, prin Sfînta Liturghie și Sfintele Taine. Ce*

altceva înseamnă a te întîlni cu Iisus în viaţa ta decît această neîncetată împărtăşire din Lumina cea neînserată a Dumnezeirii, arvunită nouă prin Fiul lui Dumnezeu? Această preocupare revarsă în sufletele tuturor creştinilor starea de seninătate, de pace lăuntrică, de linişte şi de împăcare sufletească cu sine şi cu cei din jur, cu semenii şi, în primul rînd, cu Dumnezeu.

In acest sens, Sfîntul Apostol Pavel se întreabă, totodată, întrebîndu-ne şi pe noi, zicînd: „Cine ne va despărţi pe noi de iubirea lui Hristos?“ (Romani 8, 35), *căci „de trăim pentru Domnul trăim şi de murim, pentru Domnul murim. Deci fie că trăim, fie că murim sîntem ai Domnului“* (Romani 14, 8). *Astfel pregăteşte Biserica pe creştin pentru ca moartea sau sfîrşitul să-i fie nu o pierdere, o distrugere, ci un cîştig, o dobîndă* (Filipeni 1, 21). *Deci grija necontenită a creştinului privind sfîrşitul este nu neliniştea tragică a unei aneantizări, a unei nimiciri. Dimpotrivă, permanent, prin orice gînd şi faptă, se preocupă de a-şi agonisi această dobîndă, această garanţie a întîlnirii sale cu Mîntuitorul. Dacă noi ca persoane uneori uităm acest lucru, delăsîndu-ne de această permanentă preocupare de bunul nostru sfîrşit, nepregătindu-ne aşa cum se cuvine unui creştin, Biserica ne atrage luarea-aminte prin rugăciunile ei: „Sfîrşit creştinesc, fără durere, neînfruntat, în pace şi fără de păcat, la Domnul să cerem!“*

Iar Sfînta Evanghelie, care s-a citit astăzi, ne mai atrage luarea-aminte asupra felului în care trebuie să ne preocupe pe noi sfîrşitul vieţii, ale cărui dimensiuni se extind asupra întregii noastre vieţuiri creştine. Ea răspunde întrebării: Cum va fi clipa aceasta mare a sfîrşitului fiecăruia dintre noi, dar mai ales, a sfîrşitului lumii? Cum vom participa şi cum vom răspunde la dreapta judecată pentru ceea ce facem în viaţa noastră?

Omeneşte vorbind, omul este responsabil pentru tot ceea ce face şi în faţa familiei şi în faţa societăţii, dar mai presus de toate, şi în faţa lui Dumnezeu, Supremul Judecător al faptelor noastre. Aşadar, cuvintele Mîntuitorului Iisus Hristos: „Veniţi, binecuvîntaţii Tatălui Meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă, de la întemeierea lumii. Căci flămînd am fost şi Mi-aţi dat să mănînc; însetat am fost şi Mi-aţi dat să beau; străin am fost şi M-aţi primit. Gol am fost şi M-aţi îmbrăcat; bolnav am fost şi M-aţi cercetat; în temniţă am fost şi aţi venit la Mine“ (Matei 25, 34-36), *oglindesc tocmai această responsabilitate în clipa venirii Sale „pe norii cerului, cu putere şi cu mărire multă“* (Matei 24, 30). *Este impresionantă înfăţişarea tabloului zguduitor zugrăvit de Sfîntul Evanghelist Matei: „Cînd va veni Fiul Omului întru slava Sa, şi toţi sfinţii îngeri cu El, atunci va şedea pe tronul slavei Sale. Şi se vor aduna înaintea Lui toate neamurile şi-i va despărţi pe unii de alţii, precum desparte păstorul oile de capre. Şi va pune oile de-a dreapta Sa, iar caprele de-a stînga. Atunci va zice Împăratul celor de-a dreapta Lui: Veniţi, binecuvîntaţii Tatălui Meu, moşteniţi împă-*

rățla cea pregătită vouă, de la întemeierea lumii... Atunci va zice și celor de-a stînga: Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui" (25, 31-34, 41). *Sorocul împlinirilor acestora nimeni nu-l știe. În vederea întîmpinării lui însă Biserica ne pregătește pe fiecare pentru a ne afla pregătiți cu inima curată și cu viața senină și liniștită. Iar în ziua Judecății, „toți cei morți vor învia"* (I Tesaloniceni 4, 16), *spre a se prezenta Dreptului Judecător și cei care au făcut fapte bune vor sta de-a dreapta Mîntuitorului Hristos, iar ceilalți, care n-au urmat creștinește pe Iisus, nesăvîrșind nici un fel de fapte bune sau rele, ei vor fi de-a stînga Lui. Așadar, Judecata cea din urmă nu înfricoșează pe împlinitorii Legii lui Hristos, pe făcătorii de pace, pe toți cei ce s-au străduit să-și împodobească viața cu virtutea. Aceștia sînt chemați de Domnul spre bucurie, nu spre frică, spre moștenirea cea făgăduită, împărăția cerurilor. Grija pentru sfîrșitul creștinesc se cade a se arăta lucrătoare, potrivit învățăturii Bisericii, pentru că numai ea dăruiește ca o mamă bună, fiecăruia ceea ce este de folos și îndreptător pentru iertarea și dreapta răsplătire. Criteriul dobîndirii acestora este iubirea aproapelui. Dacă fără iubire de aproapele nu poate fi adeverită credința în Dumnezeu, atunci și împărtășirea din viața de comuniune a Bisericii nu poate să se desăvîrșească. Să luăm aminte la cuvintele Sfintei Evanghelii: „Atunci va zice Împăratul celor de-a dreapta:* Veniți binecuvîntaților Tatălui Meu de moșteniți împărăția... căci flămînd am fost și Mi-ați dat să mănînc; însetat am fost și Mi-ați dat să beau; străin am fost și M-ați adus la voi; gol am fost și M-ați îmbrăcat; bolnav am fost și M-ați cercetat; în temniță am fost și ați venit la Mine. Și drepții se vor mira zicînd: Cînd Te-am văzut, Doamne, flămînd și Te-am hrănit? Sau însetat și Ți-am dat să bei? Cînd Te-am văzut străin și Te-am adus la noi sau gol și Te-am îmbrăcat? Și cînd Te-am văzut bolnav sau în temniță și am venit la Tine?". Iar Iisus le va spune: „Întrucît ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut" (Matei 25, 34-37, 39-40). *Străini de fapta bună, goi de dragostea frățească și plini de egoism și de înstrăinare sufletească își primesc rodul acestora prin cuvintele de îndepărtare de la fața Judecătorului:* „Duceți-vă de la Mine..." (Matei 25, 41-43).

După cum se vede, această zugrăvire a sfîrșitului, făcută prin rostul Sfîntului Apostol Matei, înlătură orice grijă din sufletul și din inima noastră și ne încredințează că cel care are credință și dragoste lucrătoare, așteptînd „nădejdea dreptății" (Galateni 5, 5) *este cu Hristos și în afară de orice teamă. Mai mult, ea ne îndeamnă lucrarea spre împlinirea a tot felul de fapte bune. Cît de sublimă este, așadar, credința noastră care dă încredințarea adevărului dumnezeiesc. În lumina acestui sublim adevăr, credinciosul așteaptă senin sfîrșitul și cu nădejde cea de a doua venire. El viețuiește stăpînit de toată rodirea faptei celei bune, și cu inimă curată își îndeplinește îndatoririle față de Biserică, de obștea în care se află și față de țară. Cît*

de frumos şi înălţător este prezentată aici imaginea lui Hristos, strălucind în fiecare om care nu ne poate lăsa în nelucrare şi în grijă, în frămîntare şi deznădejde! „Adevărat vă zic: de aţi făcut acestora, Mie Mi-aţi făcut (Matei 25, 40). *Nevoia privirii celui de lîngă tine este cea dintîi expresie ontologică a îndreptării fiinţei noastre spre comuniune, spre dialog, spre împărtăşire a unora din darurile celorlalţi în unitatea fiinţială a Bisericii lui Hristos. Fiecare simţim nevoia unui gînd bun, a unei vorbe bune, a unei frunţi senine şi zîmbitoare pe care n-o poate procura decît semenul nostru, cel din preajma noastră în viaţa de zi cu zi. Ce poate fi mai uman pentru noi decît această firească vieţuire în stima şi iubirea de aproapele? Ce bucurie mai mare putem avea noi decît această neîncetată întîlnire dintre noi, această permanentă întîmpinare la rugăciune, la primirea Sfintelor Taine, la doxologia lui Dumnezeu sau la munca cea de toate zilele? Cum am putea nădăjdui o altă viaţă dincolo de lumea de aici, care îşi are începutul pe pămînt şi se desăvîrşeşte în împărăţia lui Dumnezeu? Omul, semenul din faţa noastră, trebuie să fie obiectul cinstirii, al iubirii şi dăruirii noastre. Iar acestea, nu în înţeles egoist, ci aşa cum ne-a învăţat Iisus:* „Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are ca viaţa lui să şi-o pună pentru prieteni“ (Ioan 15, 13). *Deci, e vorba de iubirea care începe prin acele mici şi obişnuite manifestări de stimă, de atenţie, de respect faţă de aproapele şi care creşte pînă la dimensiunea jertfelniciei pentru fericirea acestuia. Aceasta îmbracă apoi veşmîntul eroismului pentru fericirea neamului, pentru înflorirea ţării, pentru apărarea pămîntului strămoşesc, aşa cum din fericire avem pildele vii ale înaintaşilor noştri.*

Tot în Evanghelia de astăzi ni se descoperă una din cele mai impresionante şi mai adînci învăţături cereşti. Iisus se identifică, întru totul, cu semenul pe care îl slujim. Slujindu-l pe acesta, Îl slujim pe Mîntuitorul, atît de mare preţ se pune pe iubirea aproapelui: „Întrucît aţi făcut unuia dintr-aceşti fraţi ai Mei, prea mici, spune Împăratul: „Mie Mi-aţi făcut“ (Matei 25, 40). *Se cuvine să nu dăm uitării adevărul acesta. Cînd omul muritor s-a simţit că se învredniceşte a fi numit „frate al meu“ sau să se bucure să fie numit şi prieten al împăratului?“ Şi nu orice împărat pămîntesc, ci Împăratul cerului şi al pămîntului. Iată pînă la ce grad de iubire este înălţat credinciosul în Biserică. De aceea, această sete de iubire nu se va împuţina niciodată dintre cei ce se numesc fiii lui Dumnezeu. Toţi oamenii, din toate timpurile au posibilităţi egale de a fi sau nu de-a dreapta Dreptului Judecător.*

Sfîntul Apostol Pavel, subliniind această cerinţă a vieţii, scrie galatenilor: „Purtaţi-vă sarcinile unii altora şi aşa veţi plini legea lui Hristos“ (6, 2). *Adică cei tari în credinţă şi în nădejde trebuie să ajute pe semenii lor care sînt în nevoinţă şi necaz, în lipsă şi în deznădejde, pentru a-şi recăpăta puterea de a trăi „iubirea Duhului Sfînt“* (Romani 15, 30). *În acest chip se dobîndeşte iubirea Bisericii spre întărirea tuturor în „rîvna*

pentru lucrurile cele bune“ (Galateni 4, 18) *şi bineplăcute lui Dumnezeu. Iată cît de înălţător, de limpede şi de încurajator, răspunde Biserica la întrebările privitoare la clipele cele din urmă ale credinciosului privind dreapta judecată. Este dureros, de bună seamă, faptul că mai sînt unii creştini care îşi împovărează mintea şi cugetele lor, căutînd să stabilească prin fel de fel de combinaţii şi calcule sfîrşitul lumii. Ei au ajuns să aibă în locul vieţii liniştite şi senine o viaţă plină de zbucium şi de frămîntare, de nelinişte şi de teamă apocaliptică. Desigur că aceştia s-au abătut de la învăţătura dreaptă a Bisericii Ortodoxe. Ei au ieşit din corabia care ne duce pe toţi la limanul vieţii celei veşnice şi fericite. Valurile negre ale întrebărilor fără capăt şi ale neliniştirilor îi acopăr necontenit!*

Oare această frămîntare îi zideşte pe ei sufleteşte? Căci ce s-ar întîmpla sau ce folos ar avea dacă cineva şi-ar şti sfîrşitul sau ar cunoaşte sorocul cînd s-ar stinge lumina vieţii? Ar fi asta pentru ei un cîştig, cu adevărat, o binecuvîntare a lui Dumnezeu? Desigur că nu, pentru că mereu ar fi frămîntaţi de acest gînd şi n-ar mai avea credinţa lucrătoare prin săvîrşirea a tot felul de fapte bune. Închipuirile, frămîntările şi groaza ar lua locul vieţii binecuvîntate de Dumnezeu cu linişte, pace şi spor duhovnicesc. Este adevărat că avem datoria să trăim ca şi cum am avea să murim mîine, adică pregătiţi prin tot felul de fapte bune pentru a-L întîmpina pe Hristos în sufletele noastre, dar nu şi groaza sfîrşitului, ci liniştea şi seninătatea celui doritor de Mîntuitorul, „netulburîndu-ne unii pe alţii şi făcîndu-ne vrednici nicicum de osîndă“ (Galateni 5, 10), *ci „de toată plinătatea lui Dumnezeu“ prin „puterea cea lucrătoare în noi“* (Efeseni 3, 19-20). *Omul a fost eliberat prin Iisus de orice povară şi nu trebuie făcut robul unor asemenea neliniştiţi! „Hristos este pacea noastră“* (Efeseni 2, 14) *şi în Biserica Sa trebuie să sălăşluiască cu încredinţare. Cei ce nu trăiesc această pace a Bisericii „stau împotriva adevărului“ şi „vor merge din rău în mai rău, rătăcind pe alţii şi rătăciţi ei înşişi“* (II Timotei 2, 8, 13) *după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel. Ei cad pradă închipuirilor lor, neştiind să facă deosebire între rău şi bine, între cîştig şi pagubă. În loc să-şi adune dobîndă „spre înţelepţirea care duce la dreptate“* (II Timotei 6, 16), *ei îşi adună pagubă şi grijă, suferinţă şi spaimă! Nu spre aceasta ne-a chemat pe noi Dumnezeu prin Evanghelia Sa, ci spre „veşnică mîngîiere şi bună nădejde“, că vom cîştiga parte „la mărirea Domnului nostru Iisus Hristos“* (II Tesaloniceni 2, 16, 14), *făcînd tot ceea ce este bine.*

Această încredinţare face ca împărăţia lui Dumnezeu să fie în fiecare dintre noi, în inimile noastre, în care „dacă trăim cu Duhul“, rodesc „dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credincioşia, blîndeţea şi înfrînarea“ (Galateni 5, 25, 22-23), *adică, tot ceea ce are omul nevoie în viaţă spre mîntuirea sa. De fapt, acestea toate nu sînt decît*

începutul împărăției lui Dumnezeu, care este ,,dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt'' (Romani 14, 17). *De aceea, așa cum am spus mai înainte, viața veșnică nu este decît continuarea celei de pe pămînt, dreptmăritoare o desăvîrșire a acesteia. Sfinții Părinți ai Bisericii noastre spun că cel care nu L-a întîlnit pe Iisus Hristos, aici pe pămînt ,,nesăvîrșind tot felul de fapte bune, nu-L va întîlni nici în viața veșnică. Așadar, dacă iubim pe aproapele nostru, după porunca lui Iisus, avînd viața senină și liniștită, de aceeași viață ne vom bucura și dincolo. Cei ce se frămîntă și se neliniștesc, uitînd că slujirea lui Hristos înseamnă săvîrșirea a tot ce ,,plăcut este lui Dumnezeu și încuviințat e de oameni''* (Romani 14, 18) *vor avea parte de aceeași frămîntare și neliniște!*

De aceea, iubiții mei, luînd aminte la viața de comuniune a Bisericii, a cărei imagine este Sfînta Liturghie, să ne sfințim cugetele și inimile noastre spre înțelegerea a tot ceea ce este de folos vieții noastre sufletești. Să ne pregătim ca prin ,,slujirea împăcării'' să dobîndim ,,dreptatea lui Dumnezeu'' (II Corinteni 5, 18, 21). *Calea postului mare este deosebit de valoroasă pentru dobîndirea acestei împăcări, prin eliberarea de neliniștea păcatului, mai ales de rele, nevoindu-ne cu postul și cu rugăciune, căci iată ziua mîntuirii ne cheamă pe toți, spre deschiderea sufletească, necesară dialogului și comuniunii noastre, iubirii și ajutorării semenului, a aproapelui în care vedem chipul lui Hristos. Slujbele și rugăciunile ne vor învrednici, întărindu-ne, să ne rugăm și să ne înălțăm sufletește, să ne deschidem inimile — după îndemnul Apostolului neamurilor:* ,,Lărgiți inimile voastre'' (II Corinteni 6, 13) — *spre a ne împărtăși și mai mult din iubirea Părintelui ceresc, încît atunci cînd vor suna trîmbițele înfricoșatei judecăți să ne învrednicim de chemarea dumnezeiască: ,,Veniți, binecuvîntaților Tatălui Meu, de moșteniți împărăția cea gătită vouă''. Amin.* *

† *TEOCTIST*
ARHIEPISCOP AL IAȘILOR
ȘI
MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

La Botezul Domnului

„Eu am trebuință să fiu botezat de Tine și Tu vii la mine?

(Matei 3, 14)

Între cele douăsprezece Praznice Împărătești se numără și Botezul Domnului, care s-a sărbătorit, cu mare solemnitate încă din primele veacuri, iar pînă la jumătatea secolului al IV-lea, în Biserica din orient, el se sărbătorea odată cu Nașterea Domnului, veac după care s-a rînduit să se prăznuiască în fiecare an la 6 ianuarie. În această zi se botezau mulți catehumeni, spre a se uni cu Iisus Hristos, a se îmbrăca întru El și a fi luminați, de aceea ziua aceasta a fost numită „ziua luminii", cum ne arată și Sfîntul Grigore Teologul, într-o Omilie a sa „Despre sfînta lumină". Și chiar duminicile dinaintea Botezului și după Botez au fost numite duminicile luminării.

Sărbătoarea aceasta era precedată, chiar de atunci, de „Ajunul Bobotezei" ca și astăzi, cînd se oficia slujbă specială și sfințirea apei mari, ca și în însăși ziua praznicului.

Mențiuni despre acest praznic aflăm în Constituțiile Sfinților Apostoli și la unii scriitori bisericești: Clement Alexandrinul în „Stromate", apoi la unii sfinți ca: Grigore de Nazianz, Grigore de Nyssa, Ambrozie sau la fericiții Ieronim și Augustin, în predici, cateheze și alte lucrări teologice. Și tot ca mențiuni putem considera și imnografia care s-a compus pentru preamărirea lui de către sfinții: Sofronie al Ierusalimului, Ioan Damaschin, Cozma de Maiuma (sec. VIII) și alții, ca o sfîntă ofrandă a geniului lor componistic adus Botezului Domnului, multe icoane, pictate de marii pictori, ce reprezintă arătarea Sfintei Treimi la Iordan, multe bucăți muzicale vocale și instrumentale, oratorii și toate artele, poezia, pictura, muzica, oratoria, arhitectura, broderiile etc., i-au împletit cununi de laudă, de preamărire.

Despre venirea Domnului la Iordan și botezarea Lui de către Înaintemergătorul Ioan se vorbește și în Vechiul Testament. Iată ce spune proorocul Isaia: „Un glas strigă în pustie gătiți calea Domnului, drepte faceți, în loc neumblat cărările Dumnezeului nostru" (40, 3) sau: „Iată Eu trimit pe îngerul Meu și va găti calea înaintea feții Mele" (Maleahi 3, 1). Însă, mai explicit, ni se vorbește în Noul Testament, în Sfintele Evanghelii.

Dacă urmărim pericopa Sfintei Evanghelii ce se citește la Sfînta Liturghie în ziua praznicului, cît și alte locuri paralele aflăm că „în acele timpuri, a venit Iisus din Galileea, la Iordan, către Ioan, ca să se boteze de către el" (Matei 3, 13). Era în al 15-lea an al domniei lui Tiberie și Domnul nostru Iisus Hristos avea cam vîrsta de 30 de ani. Și Iordanul cu malurile lui line, domoale și cu apele lui limpezi îl primește pe Ziditorul lui, simțind parcă că va fi sfințit de focul dumnezeirii.

Primind în apele sale pe Mîntuitorul, Iordanul s-a numit: „Altarul Domnului" sau „Altarul arătării Domnului", cum și Muntele Taborului s-a numit „Altarul luminii, al Schimbării Lui la Față". Putem numi și al treilea altar „Crucea pe care S-a răstigni" și care este primul altar creștin. Și primindu-L pe Cel Atotputernic, puterea diavolului, cum arată un imn al praznicului s-a zdrobit și s-a arătat lumina lui Dumnezeu, despre care vorbește și condacul Botezului, chiar de la început, zicînd: „Arătatu-Te-ai astăzi lumii și lumina Ta, Doamne, s-a însemnat peste noi...", lumină care este slava dumnezeirii; Iisus Hristos a zis: „Eu sînt lumina lumii", lumină care însemnează cunoașterea lui Dumnezeu, în alte înțelesuri, lumina ce o primim prin Sfintele Taine și ierurgii, postiri, rugăciuni, la botezul nostru, al fiecăruia în parte, cînd preotul a zis: „Luminatu-te-ai cu lumina transfigurării de care au fost învăluiți sfinții. Să ne gîndim numai la Sfîntul Sera-

fim de Sarov şi Sfîntul Simeon Noul Teolog, la lumina Taborului şi a sfinţilor, care strălucesc ca soarele, aşa cum spune Mîntuitorul: „Atunci dreptii vor străluci ca soarele".

Şi dacă există o lumină a lui Dumnezeu, a harului ce vine asupra noastră şi noi deci putem să fim generatori de lumină, prin faptele noastre cele bune. Cît de strălucită este faţa omului, a credinciosului ce a făcut un bine!

Aşa şi Sfîntul Ioan văzînd pe Domnul şi ştiind din descoperire personală că era Domnul nostru Iisus Hristos, s-a înspăimîntat şi a zis: „Eu am trebuinţă să fiu botezat de Tine şi Tu vii la mine?" (Matei 3, 14).

După cum ştim, Sfîntul Ioan botezase pe mulţi, cu botezul pocăinţei în Iordan, pregătind „calea Domnului" (Matei 3, 3), dar nu cuteza acum să boteze pe Iisus, Cel fără de păcat, pentru că ştia că Acesta este „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat" şi, cum arată proorocul Isaia, îngerii din cer Îi cîntă neîncetat: „Sfînt, Sfînt, Sfînt..." (6, 3).

Dar, după ce Domnul îl lămureşte şi-i spune: „Lasă acum că aşa se cuvine să plinim toată dreptatea" (Matei 3, 5), Înaintemergătorul Ioan L-a botezat pe Domnul nostru Iisus Hristos în apele Iordanului. Dreptatea aceasta de care vorbeşte Mîntuitorul, Sfîntul Ioan Gura de Aur o numeşte „împlinirea tuturor poruncilor lui Dumnezeu", supunere faţă de viaţa Lui şi ascultare faţă de El. Însă omul oricît s-ar trudi, nu poate împlini toată dreptatea, aşa cum a făcut-o Iisus Hristos, cu prisosinţă.

Un alt înţeles al cuvintelor „a împlini toată dreptatea" este restabilirea omului, iertarea lui, înfierea şi aducerea lui la Dumnezeu. Nici nu era drept, ca omul, icoana Ziditorului, să fie pierdut pentru totdeauna, veşnic. El trebuia răscumpărat, mîntuit. Este tocmai ce a făcut Mîntuitorul de la Naştere, la Botez, la Învierea şi Înălţarea Sa, împlinînd în felul acesta „toată dreptatea".

De ce, oare, Mîntuitorul S-a botezat de vreme ce nu a avut nici un păcat? Că era „sfînt, fără răutate, fără pată, osebit de cei păcătoşi" (Evrei 7, 26), că doar chiar El a zis: „Cine dintre voi Mă vădeşte de păcat?" (Ioan 8, 16). El S-a botezat ca să se împlinească, prin aceasta proorociile cele de demult, să arate tuturor că botezul lui Ioan este de la Dumnezeu; să fie prezentat public de către Sfîntul Ioan, care văzîndu-L a zis: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Care ridică păcatul lumii" (Ioan 1, 29); şi în felul acesta să deschidă poarta Botezului creştin făcut prin apă şi Duhul Sfînt şi să determine pe cei ce credeau în Mîntuitorul şi învăţătura Sa ca să se boteze şi să se străduiască pentru a dobîndi împărăţia lui Dumnezeu.

Acest Botez al Domnului săvîrşit la Iordan este primul Său Botez primit de la Ioan, iar cel de al doilea va fi cel de pe Cruce, stropit cu Sîngele Său cel preacurat, botez despre care El spunea: „cu botez am a Mă boteza, şi cîtă nerăbdare am pînă se va împlini!" (Luca 12, 50).

În amîndouă aceste botezuri, primite în Iordan şi pe Cruce, Mîntuitorul a simţit apăsarea tuturor păcatelor omeneşti spre a le ispăşi (Filipeni 2, 8), curăţind întreaga creatură. El deci S-a substituit, în locul nostru, S-a botezat, S-a umilit şi ne-a ispăşit de păcate. Vedem cu toţii deci cît de mare a fost jertfa şi iubirea Lui pentru noi.

„Şi botezîndu-Se Iisus, cînd ieşea din apă, — se spune mai departe în Evanghelie — îndată cerurile s-au deschis şi Duhul lui Dumnezeu S-a văzut pogorîndu-Se ca un porumbel şi venind a stat peste El" (Matei 3, 16). „Rugîndu-Se, zice Evanghelistul Luca (3, 21), deodată o năvală de lumină neobişnuită vine ca din adîncuri şi tainica Trinitate a Dumnezeului Celui viu Care ţine toate" se arată, iar un glas din înălţime, se face auzit, rostind: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit întru Care am binevoit" (Matei 3, 17). Acesta era glasul Tatălui, Care vestea lumii că a trimis pe Fiul Său s-o mîntuiască aşa cum El a „binevoit".

Cît de mult se cuvine să mulţumim lui Dumnezeu pentru această arătare a Sfintei Treimi la Iordan! Ea nu s-a descoperit dreptilor Vechiului Testament, oricît au dorit şi s-au rugat. Adormind cu această nădejde, ei s-au bucurat cînd Fiul lui Dumnezeu S-a jertfit, golindu-Se de slava Sa spre mîntuirea noastră.

Arătarea Sfintei Treimi, la Iordan, clar şi public cînd Fiul şi Duhul Sfînt se văd şi glasl Tatălui se aude, a făcut ca acest Praznic să se numească şi „Teofanie" şi

„Epifanie", termeni greceşti, care însemnează, în limba noastră, primul „arătarea lui Dumnezeu", iar al doilea, simplu „arătare". Această arătare spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, presupune dragostea nețărmurită a lui Dumnezeu față de om, fiind plină de har, de sfințenie și de bunătate. Iar această arătare nu se prezintă numai static, ca o icoană minunată și cu contur general, ci fiecare Persoană treimică se arată lucrînd: Tatăl mărturisea și zicea: „Acesta este Fiul Meu cel iubit" și se înțelege Fiul Lui Care S-a născut în Betleem, a fugit în Egipt, a fost tăiat împrejur, a fost adus la Templu de Mama Sa și primit de bătrînul Simeon, în brațe, a învățat la vîrsta de 12 ani pe bătrîni, în același măreț Templu, a lucrat cu sîrguință în casa părintească din Nazaret și a făcut multe minuni. Duhul cel Sfînt Se coboară și sfințește apele Iordanului, iar Domnul Iisus Hristos Se botează, în Iordan de către Înaintemergătorul, ascultînd pe Tatăl și împlinind prin aceasta opera de răscumpărare a noastră.

Minunată este această arătare a Sfintei Treimi, a celor trei Persoane dumnezeiești! Sfînta Treime „este lumina și temelia credinței noastre" care s-a însemnat peste noi.

Să mai scoatem în lumină un lucru: arătarea aceasta — Botezul Domnului — nu este numai o sărbătoare a omului, o sărbătoare îmbrăcată în hainele strălucitoare ale cultului Bisericii, ci este o sărbătoare a întregii firi, cînd toate se sfințesc și se umplu de Duhul Sfînt, se sfințesc și apele și se umplu de puterea Lui „ca toți să se întîlnească cu El și să primească curățenia intrînd în aceste ape și bînd din ele. E un act de dimensiuni cosmice, o arătare cosmică a dumnezeirii Sale".

În amintirea acestui act răscumpărător și de mîntuire aducător, Biserica a oficiat și sfințirea apei — Aghiazma mare — care prin rugăciuni speciale primește puterea harului Sfîntului Duh, Cel Care sfințește și dă putere de viață, de regenerare, de sănătate celor ce o gustă. Harul Duhului Sfînt „prin ea se unește cu oamenii, îi curățește și-i împacă cu Ziditorul" și le sfințește nu numai sufletele, ci și trupurile și, odată sfințiți, uniți intim cu puterea lui Dumnezeu, ei se schimbă, devin alții, pașnici, iubitori de Dumnezeu și de oameni.

La sfințirea Aghezmei mari, chiar de la început, se cîntă: „Glasul Domnului peste ape multe...", sau „Astăzi firea apelor se sfințește", ceea ce arată că glasul Domnului este peste această apă, ca și peste alte ape ce se sfințesc, ca și de demult, peste repejiunile Iordanului. Tot la sfințirea Aghezmei mari se citesc multe rugăciuni și ectenii prin care se cere sfințirea ei, binecuvîntarea Iordanului, iertare de păcate și sfințirea noastră.

Dar ca să dobîndim toate acestea trebuie să avem credință. Să credem că Dumnezeu le-a dat har, o altă fire, fire sfințitoare, o fire mai presus de fire, de aceea aceste ape sfințite nu se strică niciodată. Așa după cum razele de soare transformă bobițele de rouă, în „boabe de mărgăritar", tot astfel Duhul Sfînt transformă aceste ape.

Cum spuneam mai sus, praznicul Botezului este nu numai pentru oameni, pentru sfințirea apelor, ci a întregii firi, care sfințindu-se se purifică și-și pune o nouă haină, o haină de sărbătoare, de iertare și de binecuvîntare, că mult suspinase ea din cauza păcatelor săvîrșite de om, cum spune și Sfîntul Apostol Pavel: „Căci știm că toată făptura împreună suspină și împreună are dureri pînă acum" (Romani 8, 22).

Putem spune, ca o concluzie, că această sărbătoare are caracter cosmic, cum am menționat, este o sărbătoare a eliberării de păcate și de blestem, o sărbătoare de binecuvîntare și de veselie, „o sărbătoare de sfințenie" și care încununează toate sărbătorile de la Nașterea Domnului la Botez. De aceea se cuvine să facem să moară, în noi, omul cel vechi al păcatului: ura, gîlceava, lenea, necurățenia, egoismul, răutatea, lăcomia și toate păcatele de moarte și în locul acestuia să crească omul cel nou, în aceeași măsură: dragostea de Dumnezeu și de oameni, pacea cu semenii noștri, munca spornică în familie și în orice sector de activitate pentru progres, curățenie trupească și sufletească, plinind astfel cuvîntul Domnului, Care zice: „Fericiți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu" și îndemnul Apostolului Pavel: „Umblați cuviincios ca ziua: nu în ospețe și in beții, nu în desfrînări și în fapte de rușine, nu în ceartă și pizmuire" (Romani 13, 13).

Făcînd așa, vom arăta că cinstim Sfînta Treime, o adorăm și am făcut și în inima noastră altar al arătării Sale, cum a fost Iordanul, în care s-a în-

tîmplat istoric acest mare act mîntuitor, iar Lumina ce s-a arătat lumii, Lumina lui Dumnezeu, să ne lumineze, să ne sfinţească şi să ne mîntuiască. Amin.

Arhid. prof. Ioasaf GANEA

La Duminica Vameşului şi Fariseului

„Oricine se înalţă pe sine se va smeri, iar cel ce se smereşte pe sine se va înălţa"

(Luca 18, 14)

Pentru ca cei ce-L ascultau să poată înţelege învăţăturile Sale, Domnul nostru Iisus Hristos expunea înaltele adevăruri religioase sub forma unor pilde luate din viaţa reală, de fiecare zi, istorisite simplu, pe înţelesul tuturor. Scopul acestor pilde era de a îndrepta moravurile rele, de a combate viciile şi de a arăta credincioşilor căile şi mijloacele prin care pot ajunge la comuniunea cu Dumnezeu, ca şi păcatele şi pericolele care-l îndepărtează pe credincios de Dumnezeu.

O astfel de pildă, a vameşului şi a fariseului, ne-a fost prezentată în Sfînta Evanghelie ce s-a citit astăzi.

Ne sînt înfăţişaţi doi oameni, aparţinînd Legii vechi, care-şi îndreaptă paşii către templu în acelaşi scop: *rugăciunea*. Deşi aceştia aparţineau aceluiaşi neam, aveau credinţa în acelaşi Dumnezeu şi deci ar fi trebuit să se prezinte înaintea Lui uniţi spiritual, nu se întîmplă totuşi aşa. Ceea ce îi despărţea pe unul de celălalt era poziţia lor în ierarhia socială a Legii vechi. Fariseul făcea parte din acea grupare religioasă care ocupa locul întîi şi în ierarhia socială şi care cerea respectarea cu stricteţe a Legii şi a tradiţiilor mozaice. Îndeplinirea regulilor privitoare la puritatea ceremonialului şi plătirea zeciuielei şi a celorlalte datorii religioase formau principalele lor obligaţii. Fariseii îşi îndeplineau aceste obligaţii, dar nu dintr-o conştiinţă a împlinirii datoriei, ci pentru a-şi păstra locul din frunte pe care-l ocupau şi pentru a fi lăudaţi de lume (Luca 11, 43). Ei ne apar, deseori în Sfintele Evanghelii, ca oameni nesinceri, chiar dacă pretind că respectă obligaţiile Legii, motiv pentru care Mîntuitorul îi mustră cu asprime, vădindu-le păcatele pe care le săvîrşesc: „Vai vouă, cărturarilor şi fariseilor făţarnici! Că voi curăţiţi partea dinafară a paharului şi a blidului, iar înăuntru sînt pline de răpire şi de lăcomie... Că semănaţi cu mormintele cele văruite, care pe dinafară se arată frumoase, înăuntru sînt însă pline de oase de morţi şi de toată necurăţia. Aşa şi voi, pe dinafară vă arătaţi drepţi oamenilor, înăuntru însă sînteţi plini de făţărnicie şi de fărădelege" (Matei 23, 25-28; Luca 11, 44). Ei se dovedesc a fi lipsiţi de dragoste faţă de aproapele: „ Vai vouă, cărturarilor şi fariseilor făţarnici! Că daţi zeciuială din izmă, din mărar şi din chimen, dar aţi lăsat părţile mai grele ale Legii: Judecata, mila şi credinţa" (Matei 23, 23), „dreptatea şi iubirea lui Dumnezeu" (Luca 11, 42). Această, lipsă de dragoste se vede şi din atitudinea de dispreţ, pe care fariseul o are în timpul rugăciunii, faţă de cel care nu făcea parte din aceeaşi categorie socială cu el: „Dumnezeule, Îţi mulţumesc că nu sînt ca ceilalţi oameni, răpitori, nedrepţi, adulteri sau ca şi acest vameş" (Luca 18, 11).

Spre deosebire de farisei, vameşii se aflau pe ultimul loc în ierarhia socială. Ei erau dispreţuiţi de toată lumea, fiind numiţi „jefuitori", pentru că strîngeau impozitele şi erau consideraţi ca cei din urmă oameni. Familiile în care se afla un vameş erau dispreţuite şi ocolite de toată lumea, trăind într-o izolare socială, aşa cum doar leproşii mai trăiau. Dintr-o astfel de familie se desprinde vameşul, purtînd povara apăsătoare a păcatelor, dar, în acelaşi timp, avînd aprinsă în suflet flacăra credinţei şi a nădejdii în mila şi bunătatea lui Dumnezeu, care să-i aducă iertarea. El nu se poate lăuda cu faptele fariseului. În rugăciunea sa, el nu înfăţişează înaintea lui Dumnezeu nici împlinirea faptelor Legii, nici ţinerea zilelor de post, nici plata zeciuielii din cîştigurile sale; cu un cuvînt, nu se laudă cu nimic bun. Conştient de starea sa de păcătoşenie, el nici nu îndrăzneşte să se apropie de partea din faţă a templului unde se ruga fariseul, ci se opreşte în spate şi aici, cu capul plecat, cu ochii plini de lacrimi şi inima zdrobită de durere, cere îndurare de la Părintele îndurărilor zicînd: „Dumnezeule, fii milos-

tiv mie, păcătosul" (Luca 18, 13). Este o rugăciune plină de adîncă smerenie şi respect faţă de Dumnezeu, din care se vede căinţa adevărată şi dorinţa de îndreptare a celui păcătos. El nu acuză pe nimeni de păcate, în nici un fel, ci le recunoaşte pe ale sale, mărturisindu-şi-le în acest mod. Această căinţă sinceră i-a adus mîntuirea întorcîndu-se „mai îndreptat la casa sa decît fariseul" (Luca 18, 14). Dumnezeu primeşte întotdeauna o astfel de rugăciune. Din Sfintele Evanghelii nu cunoaştem nici un singur exemplu de om păcătos, care să se fi căit cu adevărat şi să nu fi obţinut iertare de la Dumnezeu. Acest lucru este întărit şi de cuvintele psalmistului care zice: „Duhul umilit, inima înfrîntă şi smerită, Dumnezeu nu o va urgisi" (Psalmul 50, 18). Cei smeriţi primesc din belşug harul cel mîntuitor al lui Dumnezeu (Iacov 4, 6). Dacă atitudinea vameşului, sinceră, deschisă, plină de curaj în a-şi mărturisi starea de păcătoşenie, i-a adus acestuia binecuvîntarea lui Dumnezeu şi înălţarea sa în ceata celor drepţi, nu acelaşi lucru se poate spune şi despre fariseu. Deşi acesta în faţa Legii apare ca un om drept, atitudinea sa de supraapreciere a propriilor fapte, de automulţumire, îngîmfare şi dispreţ, l-a îndepărtat de Părintele Ceresc, pentru că „Dumnezeu celor mîndri le stă împotrivă" (I Petru 5, 5). Sfîntul Apostol Pavel zice: „Cel căruia i se pare că stă să ia seama să nu cadă" (I Corinteni 10, 12). Fariseului i s-a părut că împlinirea faptelor Legii îi este suficientă pentru a-şi păstra locul de frunte şi în împărăţia lui Dumnezeu. Dacă rugăciunea lui ar fi izvorît ca cea a vameşului, din „inimă înfrîntă şi smerită", dacă n-ar fi uitat că Dumnezeu voieşte milă (deci dragoste), iar nu jertfele Legii (Matei 9, 13), atunci cu siguranţă, că s-ar fi împărtăşit şi el din harul lui Dumnezeu cel mîntuitor şi n-ar fi căzut din comuniunea cu El. Înălţîndu-se pe sine, fariseul a fost smerit de Dumnezeu, care l-a coborît în lumea din care venea, pentru ca acesta „să se cerceteze pe sine" (I Corinteni 11, 28) şi apoi, îmbrăcîndu-se în haina smereniei, să se întoarcă la Dumnezeu.

Cei doi oameni, vameşul şi fariseul, reprezintă două lumi, două caractere, două mentalităţi. Vameşul, purtînd povara păcatelor, reprezintă o lume păcătoasă dar dornică de reabilitare morală. Fariseul, purtînd şi el povara păcatului luciferic al mîndriei, reprezintă o lume nu mai puţin păcătoasă, dar care îşi ascunde păcatele prin împlinirea unora din faptele Legii, o lume stăpînită de ambiţii deşarte, o lume în care dragostea faţă de aproapele lipseşte cu desăvîrşire. Între aceste două lumi se afla „peretele cel despărţitor al vrajbei" (Efeseni 2, 14). Pentru a putea intra în comuniune cu Dumnezeu trebuia dărîmat acest perete, pentru ca cele două lumi să se contopească într-una singură, nouă, întemeiată pe pace şi iubire.

Păcatul diabolic al gîndirii poate provoca cele mai mari nenorociri omenirii. Cuprinzînd indivizi, grupări sau popoare, acest păcat poate trezi ambiţii nesănătoase, dorinţi de dominaţie, pe considerentul că un popor sau o rasă ar fi superioară alteia poate declanşa conflicte ce pun în primejdie viaţa oamenilor, darul cel mai de preţ pe care l-au primit de la Dumnezeu. Toţi oamenii au fost creaţi egali de Dumnezeu şi este datoria fiecărui om de a restabili această egalitate. Idealul creştin este împărăţia lui Dumnezeu care înseamnă „dreptate, pace şi bucurie în Duhul Sfînt" (Romani 14, 17). Ea înseamnă armonie desăvîrşită, unitate deplină, o lume nouă în care „nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească şi parte femeiască" (Galateni 3, 28), „tăiere împrejur şi netăiere împrejur, ci una în Iisus Hristos" (Coloseni 3, 11). Înlăturînd păcatul mîndriei şi urmărind cele ale păcii, fiecare putem lucra la „zidirea unuia de către altul" (Romani 14, 19), în duhul dragostei lui Hristos, care face cinste ca „în fiecare să dea întîietate altuia" (Romani 12, 10). Această lucrare de zidire cere, deci, din partea noastră smerenie, pentru că numai unde este prezentă această virtute, dispare orice gînd rău, orice ambiţie nesănătoasă, orice dorinţă de răzbunare şi atitudine de dispreţ faţă de aproapele nostru. Smerenia creştină este mijlocul prin care ne putem înălţa la Dumnezeu, pentru că această virtute îşi are izvorul în smerenia Mîntuitorului nostru Iisus Hristos (Matei 11, 29), Care a slujit pe oameni ca nimeni altul (Matei 20, 28).

Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamă ca fiecare dintre noi „să nu cugete despre sine mai mult decît trebuie să cugete, ci să cugete fiecare spre a fi înţelept, precum Dumnezeu i-a împărţit măsura credinţei" (Romani 12, 3). Să dăm, aşadar, ascultare cuvintelor Sfîntului Apostol Pavel, împodobindu-ne viaţa cu virtutea smereniei, şi să slujim oamenilor, aşa cum şi Mîntuitorul S-a smerit slujind tuturor, ştiind că „oricine se înalţă pe sine se va smeri, iar cel ce se smereşte pe sine se va înălţa" (Luca 18, 14). Amin.

Pr. prof. Mihai VIZITIU

Dispoziții canonice referitoare la stabilirea datei serbării Paștelui

(cu referire la calendarul îndreptat)

Scurt istoric asupra calendarului creștin. Originea și îndreptările lui. Sărbătoarea Paștelui a constituit și constituie încă problema esențială a calendarului creștin, deoarece stabilirea datei serbării lui stă în strînsă legătură cu mișcarea corpurilor cerești.

Stabilirea unui calendar corect este o problemă de ordin științific de care Biserica s-a interesat încă din primele timpuri ale existenței ei, întrucît toate sărbătorile Bisericii, atît cele fixe cît și cele cu dată schimbătoare, între care în primul rînd sărbătoarea Sfintelor Paști, sînt evenimente strins legate de scurgerea timpului și a legilor lui în viața omenirii. De aceea, Biserica a avut și continuă să aibă preocupări pentru cunoașterea calendarului astronomic [1].

Incă din cele mai vechi timpuri popoarele au avut calendarele lor proprii, care însă difereau între ele [2] din diverse motive: fie că mijloacele de observație și cercetare științifico-astronomice lipseau la acea vreme, fie că unele popoare întocmeau calendarul după indici și calcule proprii: soare, lună, domniile împăraților, zidiri de cetăți, aniversări etc. [3]. Un calendar perfect întocmit putea fi numai calendarul care era în concordanță cu calendarul solar-astronomic.

Cel dintîi calendar solar științific, adică un calendar bazat numai pe mersul soarelui, care a fost în același timp și cel mai bun calendar al lumii vechi, dar nu și fără lipsuri [4], a fost calendarul iulian întocmit de astronomul egiptean Sosigene din Alexandria [5], la îndemnul împăratului Iuliu Cezar în anul 45 î. d. H. [6]. Deficiența lui consta doar într-o întîrziere de 11 minute și cîteva secunde față de calendarul astronomic [7]. Deși la prima vedere deosebirea de calcul pare neînsemnată, totuși la fiecare perioadă de 128 ani această întîrziere se ridica la o zi, iar la intervale mai mari de timp ea constituia o problemă în ce privește, mai ales, stabilirea datei Sfintelor Paști.

Creștinismul în faza lui de dezvoltare primară s-a folosit de calendarul iulian. Prima îndreptare a acestui calendar s-a făcut din porunca împăratului August în anul 8 î. d. H. [8], iar a doua îndreptare s-a făcut în anul 325 la Sinodul I ecumenic cînd pentru a se uniformiza serbarea Sfintelor Paști s-a stabilit isimeria, adică echinocțiul, potrivit calendarului ceresc și s-a suprimat din calendarul iulian cele trei zile cu care acesta rămăsese în urmă față de calendarul ceresc. In schimb, Sinodul I ecumenic n-a corectat metoda greșită de calcul datorită căreia calendarul iulian se vădea defectuos. De aceea, pînă în secolul VI, creștinii

---

1. Pr. prof. Ene Branişte, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe,* în „Ortodoxia", VII (1955), nr. 2, p. 203-208.

2. Vezi Abbé Chauve-Bertrand, *La question de Pâques et du calendarier,* Paris, 1936, p. 15-92.

3. Pr. Vasile Palade, *Calendarul,* în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", LII (1976), nr. 9-12, p. 711.

4. Arhim. Ilie Cleopa, *Cuvînt de lămurire în legătură cu rătăcirile stiliștilor,* extras din „Biserica Ortodoxă Română", LXXXII (1955), nr. 3-4, p. 7.

5. Pr. prof. Ene Branişte, *op. cit.,* p. 183.

6. Abbé Chauve-Bertrand, *op. cit.,* p. 93; Pr. prof. Liviu Stan, *Pentru serbarea Sfintelor Paști la aceeași dată de întreaga creștinătate,* în „Studii Teologice", XXII (1970). nr. 5-6, p. 371.

7. Pr. prof. Ene Branişte, *op. cit.,* p. 184.

8. Arhim. Ilie Cleopa, *op. cit.,* p. 7.

din Răsărit și cei din Apus vor continua să serbeze la date diferite Sfintele Paști [9].

Abia Dionisie Exiguul, pe la anul 540, a întocmit un calcul pascal în deplin acord cu cel al alexandrinilor care începetul cu începetul a fost adoptat în tot Apusul.

Această unitate a durat pînă la reforma papei Grigorie al XIII-lea, care în anul 1582 întreprinde o a treia îndreptare a calendarului [10], suprimînd cele 10 zile cu care el rămăsese în urmă și luînd măsuri de corectare a metodei de calcul calendaristic pentru viitor, așa încît întîrzierea de o zi să se petreacă nu la 128 ani, ci la circa 4000 ani [11]. Această reformă se cunoaște sub numele de reforma gregoriană, iar calendarul s-a numit gregorian.

Evident că pascalia lui Dionisie Exiguul nu mai corespunde și noului calendar — cel gregorian — așa că din 1583, Răsăritul și Apusul n-au mai serbat Paștele la aceeași dată decît doar din întîmplare.

Biserica Ortodoxă, din motive confesionale, n-a adoptat reforma gregoriană a calendarului. De aceea, în anul 1923, la Congresul interortodox de la Constantinopol, la care a participat și Biserica Ortodoxă Română, s-a procedat și de partea ortodoxă la o nouă îndreptare a calendarului iulian [12] care, de data aceasta, rămăsese în urmă cu 13 zile față de calendarul ceresc. S-a suprimat întîrzierea de 13 zile și s-au făcut cercetări în calculul calendaristic încît decalajul de o zi a calendarului terestru față de cel ceresc are loc, de acum înainte, la circa 40.000 de ani [13].

Indreptarea calendarului făcută de acest Congres a atras după sine și rectificarea datei serbării Sfintelor Paști în funcție de echinocțiul real, așa încît, uneori, Paștile creștin ortodox poate coincide nu numai cu Paștile catolic, ci chiar și cu cel iudaic, în caz excepțional. În cazul, însă, cînd coincide cu Paștile iudaic, trebuie să se țină seamă, ca și pînă acum, de hotărîrea Sinodului I ecumenic, ținut la Niceea în anul 325.

Cei ce s-au opus hotărîrii Congresului din 1923, au făcut tot felul de obiecții și reproșuri la adresa noului calendar, socotit de ei ca „răsturnare a Soborului a toată lumea de la Niceea", apoi ca „rătăcire de la dreapta credință" acuzînd, totodată, Biserica Ortodoxă că prin această îndreptare a căzut din canonicitate.

În cele ce urmează vom încerca să prezentăm care este poziția Bisericii Ortodoxe din punct de vedere canonic în privința stabilirii datei serbării Sfintelor Paști cu referire la calendarul îndreptat.

Sărbătoarea Paștelui creștin în raport cu Paștele iudaic. Avînd în vedere că minunea Invierii Domnului Hristos din morți constituie temelia întregii noastre învățături creștine (I Corinteni 15, 13-14) și totodată însuși obiectul serbării Sfintelor Paști, Biserica creștină încă din primele ei veacuri de existență a ținut la măreția acestei sărbători, îngrijindu-se să o serbeze chiar din acea zi în care s-a petrecut, de fapt, acest mare eveniment. Din Sfînta Scriptură a Noului Testament știm că Invierea Domnului a avut loc într-o zi de Duminică [14] și în

---

9. Creștinii din Răsărit socoteau isimeria (echinocțiul) potrivit calculului alexandrin, la 21 martie, iar cei din Apus, romanii, la 18 martie (vezi Hagiu M. H. Teodoriu, *Canonicitatea îndreptării calendarului și rătăcirile răzvrătiților*, Mănăstirea Neamț. 1933, p. 17).

10. A treia în ordine cronologică și a doua în era noastră.

11. Pr. prof. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 371.

12. A patra în ordine cronologică și a treia în era noastră.

13. Pr. prof. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 372. Biserica Ortodoxă Română a adoptat calendarul astfel îndreptat și l-a pus în aplicare la 1 oct. 1924 după stilul vechi, care a devenit 14 octombrie 1924 pe stil nou.

14. Matei 28, 1 ; Marcu 16, 9 ; Luca 24, 1 : Ioan. 20, 1 și 19. La evrei, pe vremea aceea duminica se chema „ziua întîi a săptămînii" (Marcu 16, 1-2, 9 etc.).

anul cînd iudeii şi-au serbat Paştile lor într-o zi de vineri (Ioan 19, 42), iar din Vechiul Testament cunoaştem că iudeii, întotdeauna, îşi serbau Paştele începînd cu seara zilei de 14 Nisan [15], prima lună a anului evreiesc [16]. Anul religios al evreilor începe primăvara, odată cu echinocţiul, iar lunile calendarului evreiesc începeau întotdeauna odată cu luna nouă pe cer [17]. Precizăm că primăvara astronomică începea în ziua echinocţiului de primăvară [18]. Cum luna Nisan începea în momentul cînd pe cer apărea luna nouă, care după 14 zile devine lună plină, rezultă că prima lună a anului evreiesc trebuie să fi început la acea vreme cam în preajma echinocţiului de primăvară şi că ziua de 14 Nisan, cînd iudeii îşi serbau Paştele şi cînd Mîntuitorul şi-a dat duhul pe Cruce, era prima zi cu lună plină a anului solar după echinocţiu de primăvară. Aşadar, Paştile iudaic se serba în seara primei zile cu lună plină care urma după echinocţiul de primăvară [19], iar minunea Învierii Mîntuitorului Hristos s-a petrecut în ziua de 16 Nisan [20], care era prima Duminică cu lună plină după echinocţiul de primăvară. Şi aşa după cum iudeii în amintirea eliberării lor din robia egipteană, la înnoirea fiecărui an îşi serbau „Pasha" lor, tot astfel vor fi procedat şi Apostolii şi creştinii din Ierusalim pentru amintirea Învierii Domnului în anii următori.

Sfîntul Apostol Pavel, la întoarcerea din a treia călătorie misionară, sosit în Troia, unde a rămas şapte zile „în ziua întîia a săptămînii" (Duminica) a adunat comunitatea pentru a serba „frîngerea pîinii" în amintirea Învierii Domnului Hristos (Fapte 20, 6-7). Ziua aceasta era o zi de Duminică. Deci pe vremea Sfinţilor Apostoli Paştele se serba numai Duminica şi niciodată în ziua de 14 Nisan, care putea cădea în orice zi din săptămînă.

Pînă la anul 70 d. Hr. Paştele iudaic putea să fie, cum dealtfel s-a şi întîmplat, punct de orientare pascală pentru stabilirea Paştelui creştin. După dărîmarea Ierusalimului şi risipirea evreilor în toată lumea, calendarul iudaic a ajuns în dezordine, mai ales în urma reformei făcută de rabinii Samuil Ada şi Hilel II din Teberiada, după care, Pasha iudaică nu se mai serba la 14 Nisan [21]. De acum înainte calendarul iudaic indica echinocţiul de primăvară cu o întîrziere de 16 zile faţă de cel real-astronomic [22], aşa încît evreii se văd nevoiţi să serbeze Paştele nu numai după echinocţiu, ci uneori chiar şi înainte de acesta. In cazul cînd într-un an îşi serbau Paştele după echinocţiu, şi în anul următor l-ar fi serbat înainte de echinocţiu, atunci evreii riscau ca într-un an să-şi serbeze Paştele de două ori — o dată la început şi altă dată la sfîrşit — iar în anul următor deloc. Or, creştinii, avînd în vedere semnificaţia sărbătorii Învierii Domnului, continuînd ca şi pînă acum să considere Paştele evreiesc ca punct de orientare pascală pentru fixarea datei anulale a Paştelui creştin, s-ar fi văzut obligaţi, întocmai ca şi evreii, ca într-un an să nu-şi poată serba Paştele deloc, lucru pe care nu şi l-ar fi îngăduit niciodată. Dealtfel, aceasta a constituit şi cauza pentru care Biserica, încă din vreme, vrînd să înlăture practica creştinilor iudainzanţi de a serba Paştile odată cu iudeii neţinînd seamă de echinocţiul real, a stabilit norme canonice care, aşa după cum vom vedea din cele ce urmează,

---

15. Exod 12, 6, 18, 27; Levitic 23, 5-8; Numeri 9, 5; 28, 16-17; Deuteronom 16, 1-8; Prima lună a anului evreiesc s-a numit mai întîi, Abib sau Aviv (Exod 13, 4; Deuteronom 16, 1). Numirea de Nisan este împrumutată din calendarul chaldeian (Vezi la Abbé Chauve-Bertrand, *op. cit.*, p. 24 şi 31) şi a început să fie folosită de evrei abia după exilul babilonic (Vezi la Hagiu M. H. Teodoriu, *op. cit.*, p. 12),

16. Exod 12, 1, 18; Levitic 23, 5; Numeri 9, 2-5.

17. Dr. G. Zotu, *Istoria controverselor pascale şi deciziunea Conciliului I Ecumenic de la Niceea*, în „Biserica Ortodoxă Română", V (1881), nr. 1, p. 243 şi 244 nota 1; Pr. prof. Ene Branişte, *op. cit.*, p. 209; Abbé Chauve-Bertrand, *op. cit.*, p. 16; Dr. Vasile Gheorghiu, *Critica Proiectului de stabilizare a sărbătorii de Paşti*, Cernăuţi, 1931, p. 11-12.

18. Dr. Vasile Gheorghiu, *op. cit.*, p. 11.

19. Exod 12, 1-27; Levitic 23, 5; Numeri 9, 1-3; Deuteronom 16, 1-8.

20. Matei 28, 1-10; Marcu 16, 5-7; Luca 24, 4-8, 23 etc.

21. Ea putea fi serbată de acum la 15 şi 16 Nisan, iar alteori la 16 sau 17 Jiar (a II-a lună a anului evreiesc) în a doua lună plină de după echinocţiu (Vezi Pr. prof. Ene Branişte, *op. cit.*, p. 208; Arhim. Ilie Cleopa, *op. cit.*, p. 15 şi Abbé Chauve-Betrand, *op. cit.*, p. 31).

22. Pr. prof. Ene Branişte, *op. cit.*, p. 208 şi Dr. V. Gheorghiu, *Sfintele Paşti şi reforma calendaristică ortodoxă română*, în „Candela", XL (1929), nr. 1-3, p. 5.

nu interzic sub pedeapsă canonică coincidența acestor sărbători, decît atunci cînd aceasta s-ar petrece înainte de data echinocțiului real.

Dispoziții canonice cu privire la stabilirea datei serbării Sfintelor Paști. O cercetare cu de-amănuntul a canoanelor care au fost elaborate în decursul vremii în legătură cu data serbării Sfintelor Paști, ne va conduce la concluzia că unele dintre acestea cuprind aceleași norme care s-au fixat la Sinodul I ecumenic de la Niceea, din anul 325, iar altele întăresc numai cele hotărîte în acest sinod. Astfel, în privința serbării Paștelui, canonul 7 apostolic legiferează următoarele: „Dacă vreun episcop, sau presviter, sau diacon, va sărbători Sfînta zi a Paștilor cu iudeii, înainte de echinocțiul de primăvară, să se caterisească" [23].

Dintru început trebuie cunoscut și înțeles că la originea lor canoanele apostolice n-au fost date în formă scrisă nemijlocit de către Sfinții Apostoli. Ele provin din Tradiția apostolică și au fost păstrate pe cale orală de către urmașii apostolilor, iar înainte de Sinodul I ecumenic, atunci cînd nevoia Bisericii a cerut, un autor necunoscut le-a redactat în scris dîndu-le numirea de „apostolice" și aceasta numai pentru a arăta originea lor. Căci așa după cum Simbolul apostolic a fost alcătuit nu de către apostoli ci pe baza Tradiției apostolice și predat Bisericii sub numirea de „apostolic", arătîndu-se prin aceasta adevărata lui origine, tot astfel s-au petrecut lucrurile și cu canoanele apostolice, inclusiv canonul 7 apostolic [24]. Pentru că astfel spus și înțeles, adică considerînd pe Sfinții Apostoli ca autori nemijlociți ai acestor canoane, practica cu privire la data serbării Sfintelor Paști indicată de canonul 7 apostolic, ar fi fost una și aceeași la toți creștinii. Or, în primele trei veacuri creștine constatăm că n-a existat o prea mare uniformitate în ce privește data și modul sărbătoririi Paștelui. Diversitatea de practici în această privință provenea din faptul că, pentru fixarea datei anuale a Paștelui, creștinii Bisericii primare aveau un singur punct de orientare și anume, Paștele evreiesc. Semnificativă în acest timp este practica ebioniților, o sectă iudeo-creștină din secolul al II-lea care serba Paștele odată cu evreii în ziua de 14 Nisan, indiferent care ar fi fost acea zi din cursul săptămînii și fără să țină seama că aceștia, uneori, își serbau Paștile și înainte de echinocțiu. Ebioniții considerau că practica lor nu putea fi greșită de vreme ce „creștinilor nu li s-a interzis prin nici o lege serbarea zilei pascale a Bisericii Testamentului Vechi" [25]. Dar evreii aveau în uz calendarul care era mai scurt cu cîteva zile decît anul solar și uneori se întîmpla ca Paștele lor să cadă și înainte de echinocțiul de primăvară, iar în acest caz, ebioniții, serbînd Paștele creștin în funcție de Pasha iudaică, erau în eroare. Dealtfel, acesta a fost și motivul emiterii canonului 7 apostolic care indică momentul astronomic pentru fixarea zilei în care creștinii trebuiau să serbeze Învierea Domnului Hristos, anume, echinocțiul de primăvară.

Sub pedeapsa caterisirii clericului din orice treaptă ierarhică ar fi, canonul acesta interzice serbarea Paștelui creștin înainte de echinocțiu, adică odată cu evreii. Potrivit însă unei tradiții vechi, luată în considerare și de Sinodul I ecumenic, serbarea Paștelui creștin odată cu Paștele iudaic a fost oprită și după echinocțiu. Excepții au existat între anii 360-500 timp în care Paștele creștin și cei iudaic au coincis de vreo 13 ori [26].

Din veacul I evreii nu mai serbau Paștele în ziua de 14 Nisan, adică în ziua morții lui Iisus, ci în ziua de 15 Nisan [27], iar începînd din veacul IV ei au hotărît ca ziua de 14 Nisan să nu mai cadă niciodată în zi de Duminică [28]. Din cauza aceasta, dispoziția canonului 7 apostolic cu privire la data serbării Sfintelor Paști nu poate fi intrepretată în afara hotărîrii Sinodului I ecumenic care, deocamdată, pentru Ortodoxie rămîne singurul criteriu de stabilire a datei serbării Paștelui creștin.

---

23. Dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, traducere făcută de Uroș Kovincici și Dr. Nicolae Popovici, Arad, 1930, vol. I, partea I, p. 201.

24. *Ibidem*, p. 10-11.

25. *Ibidem*, p. 202.

26. Pr. prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 210 și Arhim. Ilie Cleopa, *op. cit.*, p. 16.

27. Pr. prof. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 376.

28. *Ibidem*.

Sînt şi cîteva canoane apostolice (can. 70 şi can. 71)[29] care cuprind dispoziţii de ordin practic privitoare la sărbătorile iudaice, inclusiv sărbătoarea din ziua de 14 Nisan. Aceste canoane dacă sînt interpretate în afara Bisericii oricînd ar putea da cîştig de cauză învăţăturii greşite a adversarilor calendarului îndreptat. Înterzicerea sub pedeapsa caterisirii pentru cleric şi a afurisirii pentru laic de „a posti împreună cu iudeii sau de a serba cu dînşii, sau de a primi de la dînşii daruri de sărbători, precum azime sau altceva de acest fel" (can. 70 ap.), ca şi oprirea creştinilor sub pedeapsa afurisirii „de aduce untdelemn" „sau a aprinde lumînări în Sinagoga iudeilor de sărbătorile lor" (can. 71 ap.), vizează tot pe acei creştini iudaizaţi care se ţineau cu sărbătorile lor de tradiţia iudaică. Rostul acestor dispoziţii canonice de ordin practic era să-i ferească pe creştini de înţelegerea eronată a semnificaţiei Paştelor creştine şi să-i oprească de a le serba odată cu Paştele iudaic, chiar şi atunci cînd acesta ar cădea în prima Duminică cu lună plină după echinocţiul de primăvară. Aceeaşi interpretare trebuie dată canoanelor 37 şi 38 ale Sinodului local de la Laodicea (343) şi can. 11 al Sinodului VI ecumenic (691).

Un alt canon care se referă la data serbării Sfintelor Paşti şi în baza căruia stiliştii pretind că prin îndreptarea calendarului s-a căzut din canonicitate, este canonul I al Sinodului din Antiohia, ţinut în anul 341. Iată şi textul lui: „Toţi cei ce îndrăznesc să desfiinţeze hotărîrea sfîntului şi marelui Sinod întrunit la Niceea, în fiinţa de faţa a evlaviosului şi de Dumnezeu prea iubitorul împărat Constantin, în privinţa sfintei sărbători a mîntuitoarelor Paşti, să fie afurisiţi şi lepădaţi de Biserică dacă vor stărui a se împotrivi din poftă de ceartă împotriva celor bine hotărîte, şi aceasta să fie zise pentru laici. Iar dacă vreunul din proiestoşii Bisericii, episcop ori presbiter, ori diacon, va îndrăsni după hotărîrea aceasta să se osebească spre zăpăcirea noroadelor şi spre tulburarea bisericilor şi să serbeze Paştile cu evreii, Sfîntul Sinod a judecat ca acela să fie străin de Biserică de acum înainte, ca unul ce şi-a îngrămădit păcate nu numai sieşi, ci s-a făcut multora pricină de stricăciune şi de zăpăcire. Şi, nu numai pe aceştia îi caterisește din slujire, ci şi pe cei ce vor îndrăzni să se împărtăşească cu aceştia, după caterisirea lor. Iar cei caterisiţi să se lipsească şi de cinstea cea din afară, de care i-a făcut părtaşi sfîntul canon şi preoţia lui Dumnezeu"[30].

În general, se cunoaşte tendinţa creştinilor iudaizanţi de a menţine noua religie creştină nedezlipită de leagănul unde ei se născuseră şi de tradiţiile în care crescuseră şi care era legea iudaică. Practica ebioniţilor de a serba Paştele în ziua de 14 Nisan, indiferent care ar fi fost acea zi din cursul săptămînii, a avut o mare influenţă şi în rîndul creştinilor răsăriteni, mai ales a acelora din Bisericile din Asia Mică care deşi erau dreptcredinctoşi totuşi, bazaţi pe tradiţia apostolilor Ioan şi Filip, în secolul II d. Hr. serbau *„Paştile răstignirii"* în ziua de 14 Nisan. Tot acum ei începeau şi postul săptămînii patimilor, iar după trecerea acestei zile îl continuau pînă în ziua de 16 Nisan cînd, indiferent că era sau nu zi de Duminică, serbau *„Paştile Învierii"*. Aceştia au fost numiţi „Quartodecimani" sau „tetradiţi"[31].

În secolul III d. Hr., alţi iudaizanţi mai moderaţi de prin părţile Antiohiei (Siria, Mesopotamia şi o parte a Ciliciei), potrivit tradiţiei Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, serbau Paştile numai în Duminica din săptămîna azimilor iudaice fără să ţină cont de data echinocţiului real. Aceşti creştini au fost numiţi „protopashiţi"[32].

Diferenţe şi discuţii cu privire la serbarea Sfintelor Paşti la o dată fixă s-au ivit apoi chiar şi între creştinii de bună credinţă. Sfîntul Irineu ne istori-

---

29. Iată şi textul lor: „Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon sau oricare din catalogul clericilor ar posti împreună cu iudeii sau ar ţine sărbătorile cu dînşii sau ar primi de la dînşii darurile de a sărbători, precum azime, sau ceva de acest fel, să se caterisească; iar de va fi laic să se afurisească" (can. 70 ap.); „Dacă vreun creştin ar duce untdelemn la Templul păgînilor sau Sinagoga iudeilor, la sărbătorile lor, sau lumînări ar aprinde, să se afurisească", (can. 71 ap.) cf. Dr. Nicodim Milaş, *op. cit.*, p. 292-294.

30. Dr. Nicodim Milaş, *op. cit.*, vol. II, partea II-a, p. 54.

31. Dr. Vasile Gheorghiu, *op. cit.*, p. 9; Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul I ecumenic de la Niceea de la 325*, în „Studii Teologice", XXIX (1977), nr. 1-2, p. 50 şi Pr. prof. Ene Branişte, *op. cit.* p. 185.

32. Vasile Gheorghiu, *op. cit.*, p. 9-10.

șește că pe la anul 160 venind Policarp, episcopul Smirnei, la Roma, unde păstorea papa Anicet (157-168), au întreprins discuții conciliatoare în privința datei serbării Sfintelor Paști, dar au rămas neuniți [33]. Apoi, amintim polemica iscată tot pe aceeași temă între episcopul Policrat al Efesului, adept al quarto-decimanilor [34] și papa Victor al Romei care nu numai că n-a acceptat punctul de vedere al lui Policrat, dar a încercat pe la 190 să constrîngă Bisericile din Asia la practica romană, amenințînd chiar cu excomunicarea pe toți episcopii care nu se vor supune, fapt pentru care a fost mustrat de Irineu al Lionului [35].

O încercare de a introduce uniformizarea în privința datei serbării Paștelui a făcut-o în Apus Sinodul local de la Arelate (Arles în Galia) din anul 314, care, prin canonul I a dispus ca toți creștinii să sărbătorească Paștele „în aceeași zi și în același timp în toată lumea: *uno die et uno tempore per omnem orbem*" [36]. Sinodul însă nu și-a atins scopul propus, în primul rînd din cauza caracterului său local sau regional care nu-l putea autoriza să formuleze hotărîri obligatorii pentru toată lumea creștină și în al doilea rînd pentru că el a încercat să impună tuturor Bisericilor practica Bisericii din Roma. În anul 325 chestiunea serbării datei Paștelui a fost pusă în discuția Sindului I ecumenic de la Niceea despre ale cărui dezbateri avem cunoștință prin Enciclica sinodală către episcopii din Egipt și Circulara împăratului Constantin cel Mare către Bisericile care n-au fost prezente la sinod [37]. De fapt, acest sinod n-a formulat nici o regulă precisă pentru determinarea datei Paștelui și nici n-a înserat hotărîrea sa în această privință în cuprinsul vreunui canon sau vreunei dispoziții dogmatice, cum se crede de către unii partizani ai stilului vechi, ci în conformitate cu principiile îndeobște recunoscute de întreaga Biserică de pe atunci ale canonului pascal alexandrin care fusese stabilit definitiv încă din secolul anterior (între 284-322) [38]. Sinodul I ecumenic a hotărît ca toți creștinii de pretutindeni să serbeze Paștele în prima Duminică cu lună plină care urmează după echinocțiul de primăvară, iar în cazul în care această Duminică ar coincide cu Paștele iudaic (14 Nisan), Paștele creștinilor să se amîne în Duminica următoare [39]. În scopul evitării unor deosebiri între creștini privitor la data Paștelui, Sinodul a stabilit ca, anual, ea să fie calculată și adusă la cunoștința tuturor Bisericilor de către episcopul din Alexandria, oraș care, pe atunci, era centru astronomic cu renume, iar în viitor termenul fix de orientare pentru aceasta să fie echinocțiul de primăvară fixat, după calculul alexandrin, la 21 martie. Dar Biserica Romei deși dorea uniformizarea serbării datei Paștelui în prima Duminică cu lună plină după echinocțiul de primăvară, nu putea totuși aplica hotărîrea Sinodului I ecumenic în această privință deoarece calculul pascal roman fixase data echinocțiului la 18 martie, deci cu trei zile mai tîrziu [40]. Abia în secolul al VI-lea (540), după cum am mai menționat, Dionisie Exiguul reușește să armonizeze cele două calcule pascale, roman și alexandrin, și să impună o uniformitate care va dura pînă în secolul XVI (1582). Prin urmare, mult timp și după anul 325 Paștele creștin a fost serbat în aceeași zi cu Pasha iudaică și în dependență de aceasta [41]. De aceea, în scopul înlăturării acestei practici greșite Sinodul local din Antiohia (341) a elaborat canonul 1 prin care exprimă doar în parte hotărîrea Sinodului I ecumenic la care se referă prin cuvintele: „Toți cei ce îndrăznesc să desființeze hotărîrea Sfîntului și Marelui Sinod întrunit la Niceea... în privința Sfintei sărbători a mîntuitoarelor Paști...". Așadar, canonul presupune cunoscută hotărîrea Sinodului I ecumenic cu privire la data serbării Paștelui, anume: în prima Duminică cu lună plină de după echinocțiul de primăvară și sub pedeapsa afurisirii și a lepădării de Biserică, pentru

---

33. Icon. mitrofor Constantin Popovici, *Studii religios-morale și liturgice*, Chișinău, 1934, p. 375.
34. Dr. G. Zotu, *op. cit.*, p. 238-239.
35. Icon. mitrofor Constantin Popovici, *op. cit.*; Dr. G. Zotu, *op. cit.* p. 241 și Dr. Nicodim Milaș, *op. cit.*, p. 56.
36. Pr. prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 50; Pr. prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 185 și Dr. G. Zotu, *op. cit.*, p. 247.
37. Vezi Pr. C. Dron, *op. cit.*, p. 49-50 și Pr. prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 51.
38. Vezi Pr. prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 186.
39. Pr. prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 50.
40. Dr. V. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 10.
41. Vezi Pr. prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 52.

laici, opreşte serbarea Sfintelor Paşti atît înainte de echinocţiul de primăvară cît şi odată cu evreii.

Partea a doua a canonului I al Sinodului din Antiohia cuprinde o decizie proprie pe care o deducem din formula: „Iar dacă vreunul... va îndrăzni după hotărîrea aceasta...", adică după hotărîrea Sinodului din Antiohia. În această a doua parte a canonului este avertizat clerul Bisericii în toate gradele (episcop, presbiter şi diacon) care „dacă va îndrăzni după hotărîrea aceasta... să serbeze Paştele cu evreii", va fi pedepsit cu pedeapsa caterisirii. Ca atare, acest canon nu stabileşte nimic deosebit faţă de canonul 7 apostolic cu privire la data serbării Sfintelor Paşti şi recomandă să se ţină seama în această privinţă de principiile stabilite la Sinodul I ecumenic.

În afară de aceste canoane care se ocupă direct de chestiunea datei serbării Paştelui, Biserica a avut grijă, în cadrul unor sinoade locale, să stabilească tot prin dispoziţie canonică, hotărînd ca singurul organ în drept să anunţe Bisericii sale ziua cînd trebuie serbat Paştele să fie Sfîntul Sinod al fiecărei Biserici. În acest scop, la Sinodul local de la Cartagina, ţinut în anul 419, s-au elaborat mai multe canoane anume: 18, 34, 51, 55, 60, 73, 77, 81 şi 106, dintre care vom analiza cîteva care elucidează îndeajuns problema în discuţie. Aşa, de exemplu, textul fragmentat al canonului 34 din Cartagina: „Nimic să nu se modifice din ceea ce (s-a hotărît) la Sinodul din Iponia... afară de aceea ca ziua Sfintelor Paşti să se publice în timpul Sinodului"[42]. După cum episcopul Alexandriei era însărcinat ca, anual, să comunice tuturor Bisericilor data Paştelui calculată după principiile stabilite la Sinodul I ecumenic, tot astfel s-a procedat şi la Sinodul local de la Iponia din anul 393, unde s-a hotărît ca toate Bisericile din această provincie să se informeze anual de la Biserica Cartaginei în privinţa zilei Paştelui. Hotărîrea aceasta care dealtfel se adresa întregii Bisericii din Africa a fost din nou confirmată la Sinoadele locale din 397 şi 419 ţinute la Cartagina: „Ziua Paştilor să se publice de Biserica Cartaginei", stabileşte canonul 51 din Cartagina[43], şi „în ziua Sinodului" (can. 73 Cartagina)[44]. Iar cum Sinodul general al Bisericilor din Africa se ţinea de regulă în Cartagina, în ziua de 21 august a fiecărui an[45], rezultă, deci, că se putea cunoaşte cu mult timp înainte de către fiecare Biserică cînd urma să se serbeze Paştele în anul viitor.

Concluzia pe care trebuie s-o tragem cu referire la această chestiune o aflăm expusă tot în dispoziţia unui canon al Sinodului local din Cartagina (419): „În toţi anii să ne adunăm spre a ne întreba împreună. Şi cînd la un loc ne vom aduna, atunci se va vesti ziua Sfintelor Paşti prin locţiitorii care se vor afla în Sinod" (can. 60/55 Cartagina). Dispoziţia însă pentru că venea de la un Sinod local, din cauza caracterului său, nu putea deveni obligatorie în întreaga Biserică creştină. Dar tot atît de adevărat este şi faptul că aceeaşi dispoziţie poate constitui argumentul, în parte canonic, şi logic care să indice clar că în chestiunea anunţării zilei de serbare a Paştelui, nimeni nu se poate sprijini pe tabele pascale calculate cu greşeli sau înţelese intenţionat ori din neştiinţă, în mod greşit. Singurul organ bisericesc în drept să hotărască şi să anunţe anual ziua cînd va fi sărbătoarea Sfintelor Paşti este sinodul fiecărei Biserici în parte. Deci analizînd hotărîrile Sinodului I ecumenic şi ale sinoadelor locale, constatăm că nicăieri nu poate fi găsit un temei în baza căruia să se poată susţine că în problema stabilirii datei serbării Sfintelor Paşti, Biserica ar fi stabilit o normă cu caracter dogmatic. Toate canoanele care se ocupă de data serbării Paştelui au avut în vedere ferirea creştinilor de a crede că Paştile iudeilor are aceeaşi importanţă şi semnificaţie cu Paştile creştinilor.

Chestiunea fixării datei Sfintelor Paşti nu este dogmă de credinţă ci numai o chestiune de cult şi la fel este şi calendarul, în centrul căruia stă sărbătoarea Paştelui. Biserica, în feluritele chestiuni de organizare şi de cult are putere oricînd să facă pogorămînt sau iconomie deci şi în problema calendarului şi a sărbătoririi Paştelui poate lua măsuri de îndreptare atunci cînd interesul general al Bisericii impune ca necesară această lucrare. Prin urmare, îndreptarea calendarului făcută la Conferinţa interortodoxă de la Constantinopol, din anul 1923, care a atras după sine şi rectificarea datei Paştelui, dar cu respectarea regulilor canonului pascal alexandrin (atribuite Sinodului I ecumenic), nu poate fi conside-

---

42. Dr. Nicodim Milaş, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 191.
43. *Ibidem*, p. 212.
44. *Ibidem*, p. 236.
45. *Ibidem*.

rată ca o cădere din canonicitate a Bisericii Ortodoxe, căci calendarul n-a fost schimbat, ci numai îndreptat ,,adică pus de acord cu datele cele mai exacte ale realităților astronomice, lăsînd neatins toate rînduielile de viață și de cult statornicite de Tradiție" [46]. Iar faptul că îndreptarea calendarului nu s-a putut aplica decît parțial în cadrul Bisericii Ortodoxe, deoarece în ce privește serbarea Paștelui a rămas în vigoare tot Pascalia pe stil vechi și aceasta numai pentru a se păstra unitatea în Ortodoxie cu celelalte Biserici surori rămase pe stil vechi în această chestiune [47], nu îndreptățește pe partizanii vechiului calendar să acuze Biserica Ortodoxă Română că prin aplicarea acestei îndreptări a căzut din ecumenicitate, pentru că însuși Congresul a recomandat ca măsurile de îndreptare a calendarului să fie aplicate de fiecare Biserică în parte la momentul oportun, adică atunci cînd starea locală ar favoriza aplicarea acestei îndreptări [48].

Actualitatea problemei și importanța ei eclesiologică. În conștiința Bisericii dreptmăritoare sărbătoarea Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, sărbătoarea Sfintelor Paști este cea mai mare sărbătoare a creștinătății. Prin semnificația ei, Învierea Domnului nostru Iisus Hristos constituie chezășia învierii noastre (I Corinteni 15, 14) și totodată cea mai mare putere de unificare a Bisericii. Dacă nu este rînduită potrivit însemnătății și rostului ei, această sărbătoare poate deveni oricînd ,,un mijloc de subminare a unității creștine". De aceea, după cel de al II-lea război mondial, chestiunea serbării Paștelui, în strînsă legătură cu chestiunea calendarului, au constituit obiectul unor discuții la nivel ecumenic. Problema datei serbării Sfintelor Paști a fost inclusă chiar pe lista de teme a unui viitor sinod ecumenic, listă întocmită la prima Conferință panortodoxă de la Rodos în anul 1961 și apoi în două documente adoptate de Consiliul al II-lea de la Vatican [49]. Însă nerezolvarea acestor chestiuni își are explicația în mai multe cauze. Astfel, în Bisericile creștine de astăzi de pe alte meridiane și emisfere decît cele ale noastre, nu se poate vorbi despre o legătură constantă între calendar-Paști și echinocțiul de primăvară. Mișcarea de rotație a pămîntului care face ca să nu poată fi lumină sau noapte în același timp peste tot pămîntul, ca și mișcarea de revoluție, din cauza căreia anotimpurile și echinocțiile nu pot cădea deodată peste tot pămîntul determină ca serbarea Sfintelor Paști să nu poată fi fixată în toată lumea creștină nici în aceeași zi, nici în același anotimp. Apoi, la ecuator, echinocțiul este un fenomen constant (nu se poate stabili echinocțiul de primăvară, nici de toamnă) deci, potrivit hotărîrii Sinodului I ecumenic, Paștele, în această parte de lume, nu se poate serba niciodată [50]. Faptul că hotărîrea în sine a acestui sinod nu s-a aplicat niciodată integral, ci numai în emisfera de nord a pămîntului [51] și nici aici întotdeauna uniform [52], justifică de ce, astăzi, Biserica înclină spre o nouă îndreptare a calendarului și spre uniformizare globală a datei serbării Paștelui creștin. În cadrul Mișcării ecumenice, la această lucrare este chemată toată lumea creștină și în special Biserica Ortodoxă, care este depozitara prin excelență ,,a vechilor tradiții și rînduielii bisericești". O reformă calendaristică generală cu stabilirea serbării Sfintelor Paști la o dată convenabilă și accesibilă întregii creștinătăți și bazată pe ultimele rezultate științifico-astronomice, dar fără să afecteze în vreun fel credința și învățătura Bisericii, formulată de către Sinoadele ecumenice și păstrată prin tradiție, înseamnă o contribuție substanțială la stabilirea unei păci confesionale, religioase și a păcii în lume în general. Numai în cadrul unor astfel de condiții create am putea spune că dispozițiile canoanelor analizate cu privire la data serbării Sfintelor Paști nu vor mai da naștere la discuții contradictorii și cauzatoare de dezbinare în viața Bisericii Domnului nostru Iisus Hristos.

Pr. drd. N. DRAGOMIR

---

46. Pr. prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 200.
47. *Ibidem*, p. 202.
48. Vezi Bisericile care au pus în aplicare calendarul îndreptat de Congresul interortodox de la Constantinopol, din anul 1923, la Pr. V. Palade, *op. cit.*, p. 715, nota 14.
49. Pr. prof. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 369.
50. *Ibidem*, p. 379 ; 381-383.
51. *Ibidem*.
52. *Ibidem*, p. 381.

Cinci veacuri de la consolidarea Mănăstirii Putna

Aspecte arhitectonice inițiale și metamorfoze ulterioare*

Problema înfățișării inițiale a bisericii lui Ștefan cel Mare de la mănăstirea Putna și, mai cu seamă, a vechii sale structuri planimetrice și spațiale a fost îndelung controversată. Cronicile și documentele anterioare prefacerilor din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea păstrează o tăcere aproape absolută asupra acestui fapt, iar lipsa de informații, ca și amploarea prefacerilor amintite i-au determinat pe unii cercetători să opineze că actuala biserică nu mai are nimic comun cu prima ctitorie ștefaniană[1]. Dintr-o știre foarte laconică înserată în *Letopisețul Putna II* se putea trage totuși concluzia că edificiul inițial, construit de Ștefan cel Mare, dispunea de aceleași spații interioare ca și biserica actuală, adică cea reclădită din temelii de Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan și Eustratie Dabija între anii 1653-1662 și restaurată apoi, succesiv, cu unele modificări, de Iacov Putneanul, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, de Romstorfer, în primii ani ai secolului nostru și de Direcția monumentelor istorice, în ultimele două decenii. Ne referim la știrea în care se spune că Bogdan al III-lea „a răposat în anul 7025 (1517), aprilie 22 și a fost îngropat în mănăstirea Putna, *în pronaosul cel mare* (subl. ns. Cl. P.), în partea dreaptă"[2]. Precizarea, oarecum neobișnuită, că acest voievod a fost înmormîntat în *pronaosul cel mare* ne îngăduie să presupunem că mai exista o încăpere care era considerată *pronaosul cel mic* și că aceasta nu putea fi altceva decît un pridvor închis[3]. Intrucît

---

*) Din volumul *Mănăstirea Putna* de Claudiu Paradais, în curs de apariție la Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1981.

1. Melchisedec, *O vizită la cîteva mănăstiri și biserici din Bucovina*, extras din „Revista pentru istorie arheologie și filologie", anul I, București, 1883, p. 251-252; G. Balș, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, în BCMI, anul XVIII, 43-46, București, 1926, p. 143-149; Idem, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p. 185-187; Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, p. 241-242; Idem, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, Editura Academiei R. P. R., București, 1963, p. 207 și 226; Sorin Ulea, *Prima biserică a mănăstirii Putna*, în rev. SCIA, seria artă plastică, tomul 16, nr. 1/1969, p. 35 etc.

2. P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI, publicate de Ion Bogdan*, Editura Academiei R. P. Române 1959, p. 66.

3. A se vedea și Ștefan Andreescu, *Putna și închegarea stilului moldovenesc în arhitectură*, în „B.O.R.", LXXXIV (1966), nr. 7-8 p. 649. Că o asemenea presupunere este întemeiată ne-o confirmă, printre altele și pisania pridvorului

de existența inițială a celorlalte compartimente nu avem motive să ne îndoim, înseamnă că biserica lui Ștefan cel Mare de la Putna a fost proiectată din capul locului în plan complex, de tip triconc, cu pridvor, pronaos, gropniță, naos și altar, adică exact cu aceleași spații interioare existente și în edificiul actual. Trebuie să mai subliniem, totodată, că atît *pridvorul închis,* cît și *gropnița* ori *camera mormintelor* sînt considerate ca elemente care apar pentru prima oară în istoria arhitecturii moldovenești aici, la Putna[4].

Letopisețul putnean citat de noi mai sus conține unica relatare cunoscută pînă acum, contemporană cu prima biserică înălțată de Ștefan cel Mare la Putna, din care se pot obține, prin deducție, informații referitoare la planul inițial al acestei ctitorii. O scurtă descriere, mult mai tîrzie, a bisericii, întemeiată pe tradiții orale și frecvent citată în literatura aferentă, ne-a rămas de la Ion Neculce

---

bisericii „Sfîntul Gheorghe" de la Voroneț, adăugat în 1547 de către mitropolitul Grigorie Roșca, pisanie în care *pridvorul* este numit, într-adevăr, *pronaosul cel mic*, adică, pe slavonește, *malîi pripatĭ*, spre deosebire de *pronaosul propriu-zis,* pe care știrea discutată, din *Analele putnene*, îl numește *pronaosul cel mare,* respectiv, în slavonă, *velicîi pripatĭ*.

4. Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 157, art. *gropniță*; p. 246, art. *pridvor*; p. 249-250, art. *Putna*. Alți cercetători au opinat că „vechea biserică de la Vatra Moldoviței dispunea și ea, încă din vremea lui Alexandru cel Bun, de o gropniță, încît inovația planului de la Putna se reduce de fapt doar la introducerea exonartexului", (cf. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române,* vol. I, Editura Academiei R. P. R, București, 1959, p. 635). În același loc, prestigiosul istoric clujean, afirmîndu-și categoric și din capul locului dezacordul față de presupunerea că la Putna „în afară de turnul tezaurului nu se mai păstrează nici o urmă din vremea lui Ștefan cel Mare" își argumentează foarte logic poziția, în felul următor: „După cum rezultă din informațiile contemporane ca și din cele ulterioare, această mănăstire s-a bucurat de la început de o atenție cu totul deosebită din partea ctitorului. Prin urmare nu ne poate surprinde faptul că Ștefan a zidit aici o biserică de proporții care depășesc ctitoriile anterioare. Biserica se compunea dintr-un altar, o navă cu hore laterale, o gropniță, o tindă și un exonartex. Balș punea la îndoială vechimea acestui plan, fiindcă el nu revine decît la biserica mănăstirii Neamțu, adică în 1497. Acest lucru însă nu mi se pare atît de semnificativ și ar fi fost curios ca Ștefan, care își alesese locul de odihnă la Putna, să fi înzestrat totuși mănăstirea Neamțu cu o biserică mai amplă"). Sînt, în sfîrșit, și cercetători care susțin că prima biserică de la Putna nici nu reprezintă măcar prima ctitorie ecleziastică a lui Ștefan cel Mare, deoarece ilustrul voievod ar fi construit, cu cîțiva ani înaintea Putnei, o biserică la Probota, peste ruinele celei vechi de la sfîrșitul veacului al XIV-lea, care nu numai că ar fi avut și o cameră a mormintelor, asemenea edificiului putnean, dar ar fi fost împodobită și cu picturi murale atît la interior, cît și la exterior, ceea ce ar constitui, desigur, o noutate senzațională, dacă în sprijinul ei s-ar putea aduce argumente suficient de convingătoare. (Cf. Lia Bătrîna și Adrian Bătrîna, *Date noi cu privire la prima ctitorie datorată lui Ștefan cel Mare: mănăstirea Probata*, în rev. „M. M. S.", anul LIII, (1977), nr. 7-8, p. 586-599). Se crede însă, cu mai mult temei, că Ștefan cel Mare nu a ctitorit la Probota o nouă biserică, ci a restaurat-o numai pe cea veche, în care și-a înmormîntat, la 1465, mama iar la 1467 prima soție, respectiv, pe Maria-Oltea și pe Evdochia de Kiev. (Cf. N. Grigoraș, I. Caproșu, *Biserici și mănăstiri vechi din Moldova*, ediția a II-a, Editura Meridiane, București, 1971, p. 38-39).

care spune că Ştefan cel Mare „aşè au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită zugrăvala, mai mult aur decît zugrăvală, şi pre dinlăuntru şi pre denafară", adăugînd că aceasta fusese acoperită cu plumb[5]. Independent de Neculce, aceeaşi tradiţie este consemnată pe la 1761 şi de Vartolomei Măzăreanu în a sa *Istorie pentru sfînta mănăstire Putna:* „Ni=au spus unii părinţi, scrie autorul, că sfînta biserică cea de piatră din sfînta mănăstire Putna, întîi au fost preste tot zugrăvită şi acoperită cu plumb; iară Vasile voievoda (adică Vasile Lupu – n. n. Cl. P.), dintru oarecare pricini, ar fi stricat=o pînă în temelie şi apoi de al doilea au zidit=o şi n=au zugrăvit=o, nici au acoperit=o cu plumb"[6]. Nedispunînd de suficiente informaţii, fie scrise, fie arheologice, referitoare la aspectele detaliate ale vechii biserici putnene, unii cercetători au încercat să le intuiască sau să le deducă din structura şi aspectele altor biserici construite de Ştefan cel Mare şi care au fost păstrate într=o stare de conservare mult mai bună. Iată, spre exemplu, cum îşi închipuia Nicolae Iorga monumentul iniţial: „In forma ei de la început, mănăstirea trebuie să se fi înfăţişat mai mică şi mult mai simplă, fiind şi cea dintîi încercare a lui Ştefan, ca ziditor de asemenea lăcaşuri. Un pridvor îngust, în care se intra, nu prin păretele din faţă, ci prin cel din dreapta, străbătut de o uşă joasă avînd cadru gotic de linii care se taie între ele în unghiuri drepte la capete, iar la mijloc se apropie unele de altele prin salturi în zigzag, printr=un şir de mici arcuri. Uşă gotică mai mare, cu linii care se încoardă pentru a se atinge sus, într=o întîlnire de ogivă ruptă. Tindă a femeilor, umbroasă, în care abia se descopăr chipurile de sfinţi, zugrăviţi în culori întunecate, de albastru şi vînăt mai ales. Un naos mai larg, avînd la dreapta şi la stînga strane. Un altar încheind crucea pe care o alcătuieşte întreaga zidire. Pe afară ferestruici în acelaşi stil ca şi uşa de intrare. Contraforturi, răzimători de piatră cioplită, sprijină zidurile făcute din cărămidă aparentă, uneori smălţuită verde şi galben, care alternează cu piatra, săpate de firide ce se întind de obicei într=o singură desfăşurare de la temelia de piatră pînă supt streşina de şindrilă ridicată sus şi aplecată pentru scurgerea uşoară a ploilor dese prin aceste văi de Carpaţi. Discuri de smalţ, cu stema ţării, cu zmei încununaţi, cu ostaşi, cu alte chipuri ce nu se pot desluşi, se înfig la întîlnirea arcelor, la linia de supt acoperiş, precum şi pe turnul unic, subţire, care se ridică pe o dibace potrivează arhitectonică, special moldovenească, deasupra naosului. Un puternic turn de clopotniţă, răsărit din mijlocul zidului de împrejmuire, are aceleaşi podoabe de piatră săpată şi discuri colorate, galbene, brune, albastre, verzi..."[7].

---

5. Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi o samă de cuvinte*, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1955, p. 106.

6. Vartolomei Măzăreanu, *op. cit.*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice", seria II, tomul IX, 1886-1887, p. 60.

7. Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. I, ediţia a II-a, Bucureşti, 1928, p. 99-100.

Deşi a trecut peste gropniţă, fără s=o menţioneze, rezultă clar din această descriere că în viziunea marelui nostru istoric vechea biserică de la Putna avea o structură planimetrică dezvoltată de tip triconc. Zece ani mai tîrziu, el afirma însă, în legătură cu pridvorul, că Petru Rareş, la un moment dat, şi=a pus „în gînd să prefacă mai frumos Putna lui Ştefan, în care la 1529 o înmormîntase pe doamna tinereţilor sale, Maria. Desigur că atunci s=a clădit pridvorul închis pe care=l luminează în trei fereşti mari, mai mari şi mai îmbelşugate decît oriunde"[8]. După alte opinii, pridvorul acestei biserici ar fi fost adăugat abia în veacul XVII-lea, de către Vasile Lupu, cu prilejul reconstruirii bisericii, sau, şi mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea de către Iacov Putneanul, care şi=a reînhumat părinţii la adăpostul lui[9].

Unii cercetători au opinat, dimpotrivă, că prima biserică de la Putna ar fi avut un plan mult mai simplu, şi anume: dreptunghiular, de tip bazilical, cu o navă centrală şi două laterale, compartimentate în naos şi pronaos. Avînd în vedere „atenţia pe care Ştefan cel Mare a dat=o bisericii Rădăuţilor, scaun de vlădici, prin repararea şi înfrumuseţarea ei cu pietre de mormînt", Grigore Ionescu, bunăoară, emitea ipoteza că „s=ar putea ca cea dintîi biserică a mănăstirii Putna să fi avut ca model episcopia de la Rădăuţi"[10], iar Sorin Ulea, ceva mai tîrziu, „abandonînd cu totul cercetarea construcţiei în sine" şi încercînd să=i deducă planul iniţial „din studiul de ansamblu al evoluţiei arhitecturii moldoveneşti de la începuturile ei, în veacul al XIV=lea", conchide că „necropola ridicată de Ştefan cel Mare la Putna între anii 1466-1470 a fost o construcţie de plan drept, cu o singură navă, cu înalte arcade oarbe de=a lungul pereţilor laterali şi cu boltire semicilindrică sprijinită pe dublouri pierdute, la naşteri, în zidăria pilaştrilor dintre arcade. Incăperile construcţiei: altar, naos şi pronaos. Cu alte cuvinte, subliniază autorul, o biserică de tipul celor care se văd la Dolheşti şi Volovăţ, dar (...) de dimensiuni notabil mai ample". După o impresionantă demonstraţie, subminată însă de multe afirmaţii apriorice, Sorin Ulea transformă „îndrăzneaţa ipoteză" a lui Grigore Ionescu „într=o bază fermă pe care se poate construi" şi conchide „că Ştefan cel Mare a fost, într=adevăr, primul ctitor moldovean care şi=a luat Rădăuţii drept model pentru propria sa necropolă"[11]. In ciuda caracterului apodictic al acestei afirmaţii, Sorin Ulea nutrea totuşi convingerea, ca şi Grigore Ionescu, dealtfel, „că pînă cînd nu se va întreprinde o campanie

---

8. Nicolae Iorga, *Românismul în trecutul Bucovinei,* Bucureşti, 1938, p. 247-248.

9. Dr. S. Reli, *Mănăstirea Putna*, Cernăuţi, 1943, p. 5; Dr. Ioan Zugrav, *Mănăstirea Putna*, Suceava, 1948, p. 3; Ioan I. Rămureanu, *Comemorarea a cinci sute de ani de la înfiinţarea Mănăstirii Putna*, în „B. O. R.", LXXXIV (1966), nr. 7-8, p. 628-640; Ioana Grigorescu, *Repere de arhitectură în determinarea transformărilor bisericii de la Putna. Cercetare în vederea restaurării*, în SCIA nr. 1, tomul 21, 1974, p. 101-119.

10. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii româneşti...* p. 241-242; Idem, *Istoria arhitecturii în România,* vol. I, p. 226.

11. Sorin Ulea, *op. cit.*, p. 40-41 şi 50-52.

completă de sondare, exterioară şi interioară, a temeliilor şi zidurilor, monumentul nu-şi va spune taina oricît de minuţios ar fi scrutat de ochiul istoricului de artă" [12]. O serie de cercetări arheologice se efectuase totuşi în anii 1955-1956, dar rezultatele acestora au fost considerate neconcludente pentru elucidarea problemei discutate, deşi, referitor la pridvor, se constatase încă de pe atunci, aproape sigur, că temelia lui „se leagă organic de aceea a pronaosului (...), lucru întărit şi de faptul că în pridvor se află mormîntul mitropolitului Teoctist, a cărui lespede a fost aşezată în timpul şi din iniţiativa lui Ştefan cel Mare" [13]. Iată însă că în anii 1969-1970, se întreprinde o nouă campanie de săpături arheologice, „făcînd parte din programul unor cercetări complexe asupra monumentului, destinate să fundamenteze ştiinţific restaurarea acestuia", cercetări care au condus la următoarele constătări esenţiale:

– actualul plan al bisericii mănăstirii Putna este identic cu planul vechii biserici ctitorite de Ştefan cel Mare. „Ea era un edificiu de tip triconc, cuprinzînd la interior următoarele încăperi dispuse în anfiladă şi marcate de ziduri pline: un naos cu două abside laterale semicirculare, finalizat prin o a treia absidă (cea a altarului); o cameră a mormintelor, un pronaos dreptunghiular; un pridvor dreptunghiular adosat întregului edificiu, cel tîrziu pînă la anul 1484";

– zidurile bisericii „conţin în masa lor, încă de la cota pardoselii actuale, elemente de piatră de talie cu profilatură, recuperate din zidăriile unui edificiu monumental mai vechi", respectiv, din zidurile bisericii construite de Ştefan cel Mare între 1466-1469;

– înainte de incendiul din 1484 (sau, după alte opinii, din 1480), interiorul bisericii „era ornamentat cu o reţea sumară de motive geometrice", iar după această dată a fost împodobit cu „o fastuoasă pictură de cult", realizată, probabil, pînă la sfîrşitul secolului al XV-lea;

– la exterior, faţadele monumentului au fost „înfrumuseţate iniţial cu o bogată decoraţie de discuri smălţuite", iar ulterior, „pînă la jumătatea secolului al XVII-lea, cel puţin pe anumite zone, cu un strat de tencuială purtător al unei picturi policrome";

– demontarea şi reconstruirea vechii biserici, la mijlocul secolului al XVII-lea, a fost „impusă datorită unor deteriorări survenite la fundaţii", iar rezidirea s-a efectuat „prin suprapunere nemijlocită peste vestigiile" ctiroriei lui Ştefan cel Mare din anii 1466-1469;

– reconstrucţia cuprinde în întregime aria interioară a primei biserici şi o felie din lăţimea fundaţiei zidurilor sale laterale, care

---

12. *Ibidem*, p. 40.

13. Ion Nestor şi colaboratori, *Raport asupra săpăturilor din anul 1955 efectuate la mănăstirea Putna*, în vol. *Materiale şi cercetări arheologice*, nr. IV/1957, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1957, p. 265-275; Trifu Martinovici, *Mănăstirea Putna. 1. Zidul de incintă*; *2. Latura de est şi sud*, *ibidem*, nr. V/1959, p. 611-615 şi Gh. Diaconu, *Mănăstirea Putna*; *3. Latura de sud (secţiunea XII A)*, în *ibidem*, p. 615; Arh. Ştefan Balş, *Mănăstirea Putna, monument de arhitectură*, în „M.M.S.", XLII (1966), nr. 7-8 p. 434-435

să protejeze mormintele existente, pe timpul fundării construcţiei şi funcţionării bisericii noi";

– exceptînd zidul vestic al pridvorului actual, „zidurile transversale ale bisericii actuale au fost sprijinite direct pe fundaţiile rămase de la zidurile transversale ale primei biserici";

– lîngă fundaţia zidului vestic al pridvorului bisericii actuale – şi anume, în afara acestuia, mai spre vest – se găsesc „resturi din fundaţia zidului vestic al pridvorului bisericii precedente"[14], respectiv, al celei construite de Ştefan cel Mare, ceea ce constituie nu numai confirmarea peremptorie a existenţei sale iniţiale, ci şi dovada că, la început, acestei controversate şi contestate încăperi i se acordase un spaţiu ceva mai mare decît cel pe care-l ocupă în prezent.

Demonstrîndu-se astfel, în mod indubitabil de data aceasta, structura planimetrică iniţială a necropolei ştefaniene de la Putna, (vezi fig. 1), ca şi unele detalii semnificative referitoare la decoraţiile sale interioare şi exterioare, se impune să fie schimbaţi, în mod corespunzător, şi termenii tradiţionali ai problemei aşa-numitului *prototip al stilului moldovenesc în arhitectura ecleziastică medievală*, admiţînd că acest prototip, pentru marile biserici cu plan triconc dezvoltat din Moldova secolelor al XV-lea, al XVI-lea şi al XVII-lea, a fost, de fapt, biserica mănăstirii Putna, construită în anii 1466-1469 şi nu biserica mănăstirii Neamţu, terminată la 14 noiembrie 1497. Inversînd, prin urmare, datele problemei, rezultă, firesc, că biserica *Înălţării Domnului* de la Neamţu, ca şi toate celelalte biserici asupra cărora s-a opinat pînă acum că i-au urmat exemplul – Dobrovăţul (1504), Probota (1530), Bistriţa (1554), Slatina (1561), Galata (1584), Suceviţa (1601), Solca (1620) şi altele – au avut drept model vechea ctitorie de la Putna, care s-a impus, ca atare, atît prin funcţionalitatea, soluţiile şi proporţiile sale arhitectonice, cît şi prin aureola sa de necropolă a celui mai glorios voievod moldovean din toate timpurile. Constatarea este deosebit de importantă, deoarece ne oferă posibilitatea recompunerii virtuale a bisericii de la Putna din aspectele bine conservate ale bisericilor ulterioare, care au imitat-o, prima şi cea mai concludentă dintre acestea fiind însăşi biserica de la Neamţu, asupra căreia s-a şi opinat, dealtfel, potrivit celor mai recente cercetări, că „planimetric şi spaţial (...) reproduce în linii mari modelul necropolei lui Ştefan cel Mare de la Putna"[15].

Sondajele arheologice furnizează însă destule probe din care rezultă că modelul de la Putna a fost reprodus la Neamţu nu numai planimetric şi spaţial, deci nu numai în linii mari, ci şi în detaliile sale decorative, mai cu seamă în plastica policromă a paramentului, ceea ce ne îngăduie să conchidem că biserica lui Ştefan de la Putna arăta iniţial cum arată astăzi biserica sa de la Neamţu, cu unele diferenţe de dimensiuni şi, bineînţeles, cu

---

14. Nicolae N. Puşcaşu, *Informare asupra săpăturilor de cercetare arheologică efectuate la mănăstirea Putna în anii 1969-1970*, în „Buletinul monumentelor istorice", XLII (1973), nr. 4, p. 70-72.

15. Vasile Drăguţ, *Arta gotică în România*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1979, p. 167-169.

excepţia *clisiarniţei* acesteia din urmă, adăugată inestetic, la 1549, pe latura sudică a altarului (vezi fig. 2-3 şi 4-5).

Ştim de la Ion Neculce şi de la Vartolomei Măzăreanu, dar şi din alte surse[16], că acoperişul primei biserici de la Putna era învelit cu tablă de plumb şi că, pe lîngă decoraţiile exterioare, alcătuite din discuri policrome de ceramică smălţuită, edificiul era împodobit şi cu picturi atît pe dinăuntru, cît şi pe dinafară, ceea ce s-a constat, dealtfel, şi cu prilejul săpăturilor arheologice din anii 1955-1956, 1969-1970[17]. Un fragment din pictura originară, descoperit în anul 1968 – purtînd şi o frîntură de inscripţie slavonă indescifrabilă – se află deasupra uşii care duce din pronaos în camera mormintelor, constituind o modestă mărturie a somptuoasei podoabe de altădată[17 bis]. Picturile exterioare trebuie atribuite însă epocii lui Petru Rareş, deoarece în epoca lui Ştefan cel Mare faţadele bisericilor erau decorate numai cu discuri, cărămizi şi ciupercuţe ceramice, dispuse în frize după o veche tradiţie moldovenească inaugurată la biserica „Sfînta Treime" din Siret, atribuită lui Petru Muşat (1375-1391).

Nu se mai poate stabili acum, cu exactitate, înălţimea maximă a primei biserici de la Putna, dar dacă avem în vedere lungimea şi lăţimea vechilor temelii, precum şi faptul că între acestea şi înălţime exista un anumit raport matematic, uşor variabil, ce-i drept, este aproape sigur că vechiul edificiu de aici era la fel de măreţ ca şi biserica *Înălţarea Domnului* de la Neamţu, considerată impresionantă „prin proporţiile sale grandioase, neatinse pînă atunci"[18].

---

16. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 106; Vartolomei Măzăreanu, *op. cit.*, p. 60; G, Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare...*, p. 197.

17. A se vedea *op. şi loc. cit.* la notele 13 şi 14. În *Raportul asupra săpăturilor din 1955*, de pildă, se arată limpede: „În cuprinsul nivelului care se află deasupra pavajului şi dalajului din secolul al XV-lea a fost găsit un strat de tencuială şi pictură. Aceasta, colorată în roşu şi albastru, este însoţită uneori de fragmente pe care se disting urme de foiţă de aur. Dacă la aceste materiale adăugăm şi fragmentele de discuri ornamentale şi ciupercuţele smălţuite găsite în acelaşi strat, sîntem îndreptăţiţi să presupunem că renovatorii bisericii din secolul al XVII-lea au scos acest material din interiorul şi exteriorul bisericii şi l-au împrăştiat în preajma acesteia, cu prilejul refacerii" (Cf. „Materiale şi cercetări arheologice", vol. V/1957, p. 268).

17 bis. Ioana Grigorescu, *op. cit.*, p. 102. Fragmentul a fost descoperit de autoarea comunicării „în urma unei migăloase desfaceri a pojghiţei de tencuială în zona neprofilată" de deasupra uşii menţionate, al cărei lintou este, de asemenea, din epoca lui Ştefan cel Mare.

18. Vasile Drăguţ, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, p. 213. Iată dimensiunile interioare ale actualei biserici de la Putna, care este, repetăm, construită nemijlocit — cu foarte mici excepţii — pe vechile temelii de la Ştefan, în comparaţie cu dimensiunile, de asemenea interioare, ale bisericii Înălţării de la Neamţu: prima are o lungime de 34,10 metri, o lăţime de 11,15 metri la absidele naosului şi de 7,30 metri în rest, iar înălţimea de 33 de metri pînă la vîrful turlei; a doua are o lungime de 37,50 metri, o lăţime de 10,75 metri între absidele naosului şi de 6,60 metri în rest, iar înălţimea de 33,30 metri. Dacă avem în vedere că vechiul pridvor de la Putna era cu aproximativ 1 metru mai lung decît cel actual, iar vechile ziduri laterale erau cu puţin mai apropiate spre interior, înseamnă că prima ctitorie ştefaniană a servit ca model bisericii de la Neamţu, nu

Spre deosebire, aşadar, de cercetările mai vechi, în lumina cărora Putna apărea drept „cea dintîi *încercare* (subl. ns. Cl. P.) a lui Ştefan, ca ziditor de asemenea lăcaşuri"[19], cercetările recente au dus la constatarea că vechea biserică de aici „nu era un monument şovăielnic, de debut, ci, dimpotrivă, o însumare de experienţe intrate în tradiţie şi o deschidere de orizont către epocile următoare"[20]. Cu aproximaţiile inerente unei asemenea operaţii reconstitutive, acestea erau structura, proporţiile, decoraţiile interioare şi exterioare ale bisericii lui Ştefan cel Mare de la Putna. Investigaţiile arheologice din anii 1955-1956, care s-au extins pe toată suprafaţa incintei şi chiar în afara acesteia, oferă însă posibilitatea reconstituirii întregii configuraţii a complexului monastic ştefanian şi a unora dintre metamorfozele sale ulterioare, firește, nu pînă la ultimele detalii, dar, oricum, în linii mari destul de exacte. Mai întîi s-a putut stabili că incinta avea iniţial o formă cvasipătrată şi că era simţitor mai restrînsă decît cea actuală, iar sistemul său de fortificaţii se prezenta mai puternic şi mai dens decît îl vedem acum (vezi fig. 6). Astfel, zidul de pe latura ei nordică se afla cu 25 de metri mai aproape de biserică, avea grosimea de 1,65 metri şi s-a păstrat pînă în secolul al XIX-lea, cînd a fost demolat şi reconstruit cu 25 de metri mai la nord, ceea ce a impus prelungirea corespunzătoare a zidurilor de pe laturile de est şi de vest[21]. S-a constatat, de asemenea, pe aceeaşi latură nordică, şi anume, dincolo de fundaţia zidului din secolul al XV-lea, prezenţa unui şanţ de apărare, care cu vremea s-a astupat, fiind complet nivelat în secolul al XIX-lea[22]. Acesta înconjura, desigur, întreaga incintă, potrivit cunoscutului sistem defensiv, specific, în general, cetăţilor medievale. Celelalte laturi ale zidului perimetral urmau traseele actuale, cu excepţia porţiunii din partea nordică a turnului tezaurului, care a fost deviată spre vest în secolele al XVII-lea şi al XIX-lea şi a porţiunii din sudul turnului de intrare, deviată puţin, tot spre vest, în secolul al XVIII-lea, după cum rezultă din planurile săpăturilor efectuate la Putna în anii 1955-1956[23]. Cealaltă

---

numai ca structură planimetrică şi spaţială, ci şi ca proporţii, aşa cum au şi presupus, dealtfel, unii cercetători (De exemplu, Virgil Vătăşianu, *op. şi loc. cit.* la nota 4).

19. Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii româneşti...*, p. 99.

20. Vasile Drăguţ, *Introducere. I. Arhitectura religioasă, pictura murală*, în vol. *Monumente istorice bisericeşti din Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, Editura Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, Iaşi, 1974, p. 11.

21. N. Constantinescu, *Mănăstirea Putna. 1. Zidul de incintă*, în vol. *Materiale şi cercetări arheologice*, nr. V/1959, p. 611. Se arată aici, printre altele, că pe aceeaşi latură nordică a incintei, paralel cu temelia zidului din secolul al XV-lea şi lipită de ea spre interior, s-a descoperit temelia unui alt zid, anterior, celuilalt, gros numai de 1,15 metri, „peste care s-a înregistrat un strat de arsură", ceea ce a condus la ipoteza „că avem de-a face cu două faze de construcţie a zidului de incintă din secolul al XV-lea" şi că primul zid, adică cel gros de numai 1,15 metri, „va fi fost construit odată cu biserica — la 1466, a fost distrus apoi de un incendiu şi reconstruit, alături, în jurul anilor 1481-1482".

22. *Ibidem.*

23. *Ibidem*, p. 612-613, fig. 11. A se vedea şi N. Constantinescu, *Mănăstirea Putna*, ediţia a II-a, Editura Meridiane, Bucureşti, 1967, planul de ansamblu al mănăstirii Putna.

porţiune a laturii vestice, întreaga latură sudică şi, în parte latura estică, respectiv porţiunea dintre actuala clopotniţă şi turnul porţii, au fost masiv refăcute în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea de către mitropolitul Iacov Putneanul. Se păstrează intacte din secolul al XV-lea porţiunea de zid cuprinsă între actuala clopotniţă şi fundaţia vechiului zid de pe latura nordică a incintei [24], precum şi faimosul *turn al tezaurului,* construit, potrivit pisaniei sale, în 1481, pe latura vestică, odată cu zidurile perimetrale. Fortificaţie tipică pentru epoca lui Ştefan cel Mare, acesta din urmă străjuieşte de cinci veacuri mănăstirea, fiind martorul statornic al tuturor evenimentelor care s-au produs aici în decursul impunătoarei sale existenţe. Inalt de 18 metri, pînă la streaşină, turnul tezaurului este construit în stil gotic, alcătuindu-se dintr-un parter cu plan pătrat şi din trei etaje octogonale. Fiecare latură exterioară măsoară, la bază, peste 9 metri lungime, iar grosimea zidului este mai mare de doi metri, fiind întărit de 4 contraforturi puternice. Parterul cuprinde o cameră izolată, de formă pătratică, cu tavanul boltit într-o semicalotă de cărămidă, legată cu mortar. Incăperea are latura de 4,80 metri şi înălţimea de aproape 6 metri, iar în colţul de sud-est dispune de o boltă, care înaintează spre est, în grosimea peretelui. Camera de la parter nu comunică direct cu exteriorul. In interiorul ei se poate pătrunde numai de sus în jos, printr-o gură practicată pe latura nordică a propriului tavan boltit şi, respectiv, prin podeaua camerei de la primul etaj, abordabilă numai cu ajutorul unei scări mobile, care, în caz de asediu, trebuia să fie retrasă către nivelele superioare. De la primul etaj în sus, accesul este asigurat prin intermediul unei scări spiralice, construită din piatră, al cărei lăcaş este adosat peretelui estic al turnului, avînd o formă cilindrică la interior şi paralelipipedică la exterior. Pe tot parcursul ei, această scară este luminată de trei ferestruici înguste şi are o fundaţie masivă care împlineşte şi funcţia de contrafort. După unele opinii, la scara spiralică se putea ajunge nu numai cu ajutorul unei scări mobile, ci şi „prin drumul de strajă cu care se încheiau zidurile incintei" [25], ceea ce pare mai puţin probabil, deoarece turnul tezaurului trebuia să rămînă inexpugnabil chiar şi

---

24. N. Constantinescu, *ibidem*, p. 8.

25. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România,* p. 213. La începutul veacului nostru, cînd Romstorfer îşi scria cartea despre mănăstirea Putna, accesul la casa scărilor era asigurat printr-un coridor de lemn, acoperit, care lega primul etaj al turnului de primul etaj al casei egumeneşti, iar camera de la parter a turnului nu avea tavanul boltit, ci drept, şi comunica direct cu incinta printr-o, uşă boltită, practicată în peretele estic al acesteia, la o dată necunoscută. Referitor la funcţionalitatea turnului în general, arhitectul austriac opina: „Parterul său, probabil odinioară boltit, s-a transformat în prezent în depozit de lemne şi este accesibil printr-o uşă largă. Însăşi mărimea acestei uşi demonstrează că ea nu este originară, ceea ce se recunoaşte, dealtfel, şi din felul zidăriei. Dacă ar fi existat această uşă, apărarea turnului ar fi devenit foarte dificilă, întrucît de aici ar fi fost posibilă demolarea bolţii şi incendierea turnului. Probabil, odinioară, acest spaţiu era accesibil numai din interiorul primului etaj şi servea ca temniţă ori ca tainiţă" (Cf. K. A. Romstorfer, *Das alte griechisch — orthodoxe Kloster Putna*, Czernowitz, 1904, p. 17-18). Turnul a fost readus la forma originară cu prilejul restaurărilor din 1970-1972.

în cazul cuceririi incintei, aceasta fiind, de fapt, însăşi raţiunea destinaţiei sale. Oricum, ajungînd la primul etaj, pătrunderea în lăcaşul scării spiralice se face printr-o uşă relativ scundă şi îngustă (1,60 m X 0,65 m), construită din lemn de stejar şi întărită cu legături de fier. Cadrul uşii este cioplit în piatră şi se finalizează la partea superioară într-un arc întrerupt de o decroşare dreptunghiulară. Uşa propriu-zisă este prevăzută cu cinci orificii pentru tir, cu un zăvor de fier pentru închidere şi cu un sistem de blocare printr-o grindă de lemn care culisează în pereţii laterali de-a lungul unor canale dreptunghiulare. Aşa cum se prezintă acum, această uşă datează din anul 1763 şi a fost făcută – potrivit inscripţiei săpate în propria-i ferecătură – de meşterul Vichentie, stareţ al Putnei fiind pe-atunci chir Pahomie. La stînga acestei uşi, în interiorul casei scărilor, se află o altă uşă, de aceeaşi formă, cu aceleaşi dimensiuni şi cu acelaşi sistem de închidere, care duce în camera octogonală de la primul etaj, ale cărei laturi interioare au lungimea de cîte 2,25 metri fiecare. Spre deosebire de camera de la parter, aceasta are tavanul boltit pe nervuri gotice, care îl segmentează în opt felii triunghiulare, corespunzătoare planului său octogonal şi dispune de două ferestre foarte înguste practicate în pereţii de vest şi de sud. Pe latura nordică a podelei se deschide gura amintită mai sus prin care se intră în camera de la parter, prevăzută cu o scară ad-hoc, care fusese executată odinioară din lemn, iar acum din fier.

Urcînd pe scara spiralică, se ajunge la camera celui de al doilea etaj, care, în esenţă, este aidoma celei de la primul şi în care se pătrunde printr-o uşă la fel cu celelalte două descrise pînă acum. Constatăm totuşi, aici, că nervurile tavanului boltit sînt cioplite cu multă grijă, în piatră, şi că pe latura sud-estică a încăperii se află o tainiţă cu deschidere boltită, înaltă, de 1 metru şi lată de 85 de centrimetri, care duce undeva în sus, în interiorul zidului. Remarcăm, de asemenea, o uşă în plus, pe latura de nord, care duce într-o mică budă, suspendată pe console de piatră în afara zidului, fiind luminată, dinspre est şi vest, de două ferestre înguste, care aveau, probabil, şi rol de metereze.

Ultimul etaj nu se prezintă ca o încăpere propriu-zisă, ci ca o terasă de strajă, dar tot cu plan octogonal. Zidurile acesteia au înălţimea de peste 2 metri, sînt prevăzute cu cîte două metereze pe fiecare latură şi cu un drum de strajă continuu, lat de 1 metru şi înalt de 55 de centrimetri, construit din blocuri de piatră. Totul se încheie la partea superioară cu un acoperiş piramidal în opt ape.

Ingenios conceput, puternic şi eficient pentru epoca în care a fost construit, acest turn, destinat asigurării tezaurului mănăstiresc în vremuri de restrişte, nu ar fi exclus să dispună şi de un subsol, cu încăperi şi legături tăinuite, necunoscute încă. In orice caz, foarte importantă este pisania monumentalei construcţii, încastrată acum lîngă uşa de intrare în lăcaşul scării spiralice, deoarece precizează nu numai anul, ci şi ziua în care s-au terminat lucrările întregului sistem de fortificaţii de la mănăstirea Putna, înlăturînd, prin autenticitatea sa, orice îndoieli şi controverse în această privinţă:

„Binecinstitorul domn al întregii ţări a Moldovei, Io Ştefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, a zidit şi a săvîrşit turnul acesta şi zidul dimprejurul mănăstirii în anul ó989 (1481), luna mai 1".

Ulterior, cu prilejul refacerilor din secolul al XVII-lea, jumătatea inferioară a turnului, expusă în afara incintei, a fost îmbrăcată într-o masivă platoşă de zidărie, dispusă în glacis peste zidăria originară, pentru a-i spori rezistenţa la loviturile, din ce în ce mai puternice, ale artileriei (vezi fig. 7-8). Acest adaus a dăinuit pînă în vremea noastră şi a fost înlăturat abia cu prilejul restaurărilor din anii 1970-1972, cînd s-a redat monumentului înfăţişarea sa iniţială [26]. După alte opinii, acest „scut de zidărie" ar fi fost adăugat de Iacov Putneanul, la 1760, ceea ce nu se confirmă prin săpăturile arheologice din anii 1955-1956 [27]. Se ştie acum, graţie aceloraşi săpături, că în epoca lui Ştefan cel Mare, pe lîngă turnul tezaurului, la mănăstirea Putna mai existau şi alte turnuri, ale căror temelii au fost descoperite în colţul nord-vestic al vechii incinte şi pe latura estică a zidului perimetral, aproximativ pe locul actualei clopotniţe. Temeliile acestuia din urmă, spre exemplu, erau dreptunghiulare, cu laturile de ó X 7 metri şi cu zidurile groase de 1 metru [28].

Din capul locului intrarea în mănăstire s-a făcut pe unde se face şi astăzi, deoarece în vecinătatea vestică a turnului actual de intrare, care datează din secolul al XVIII-lea, „s-a descoperit şi a fost dezvelit în întregime un turn de formă pătrată, cu laturile de 5 metri şi grosimea zidurilor de 1 metru, aparţinînd secolului al XV-lea". S-a constatat că „acest turn a fost refăcut în secolul a XVIII-lea şi nu multă vreme după aceea a fost demontat" [29]. Este posibil ca refacerea semnalată să fi fost impusă de cutremurul din 1739, dar este mai greu de justificat demontarea construcţiei „nu multă vreme după aceea".

Cu privire la configuraţia arhitectonică iniţială a mănăstirii Putna, cercetările din anii 1955-1956 au mai stabilit că pe laturile de nord şi de est ale incintei se aflau chiliile călugărilor, construite din chirpici pe temelii de piatră legată în mortar şi că pereţii acestora erau pictaţi cu alb, negru şi roşu la interior, iar la exterior, erau împodobiţi cu discuri şi ciupercuţe de ceramică smălţuită. Temeliile lor aveau grosimea de 0,50 metri, iar podeauna interioarelor era turnată în mortar" [30].

Descoperiri importante s-au făcut pe latura de sud a incintei. Aici se aflau casa domnească, sediul egumeniei şi pivniţele mănăstirii. Temeliile lor datează sigur din vremea lui Ştefan cel Mare şi au fost construite din piatră şi mortar. Materialele arheologice găsite în această zonă demonstrează că reşedinţa domnească era o

---

26. Ion Nestor şi colaboratori, *op. cit.*, p. 272; Ştefan Balş, *op. cit.*, p. 441; Vasile Drăguţ, *Arta gotică în România*, p. 156-157 şi p. 185, nota 56.

27. A se vedea, bunăoară, Ion Miclea şi Radu Florescu, *Dulce Bucovină*, Editura sport-turism, Bucureşti, 1976, p. 441.

28. Trifu Martinovici, *op. cit.*, p. 613. S-a stabilit cu exactitate că turnul acesta „a fost amplasat jumătate în afară şi jumătate în interiorul zidului de incintă" şi că planul său „nu e urmat de turnul clopotniţei actuale, ci e tăiat de el".

29. *Ibidem*, p. 615.

30. Ion Nestor şi colaboratori, *op. cit.*, p. 270.

clădire fastuoasă, „cu profile bogate, lucrate în stil gotic", că interioarele sale au fost împodobite cu fresce, iar faţadele cu discuri şi ciupercuţe ceramice pătrate sau triunghiulare, smălţuite în mai multe nuanţe de verde, galben şi maro. Insemnătatea construcţiilor iniţiale de pe latura sudică, dar şi complicarea lor prin suprapunerea mai multor nivele de construcţii ulterioare au impus reluarea cercetărilor în acest sector, pentru descifrarea integrală a planului pe care l-a avut casa domnească ridicată de Ştefan cel Mare aici, potrivit unor mărturii, în vara anului 1473", iar potrivit altora „imediat după incendiul din 1484" [31]. In acest sens cercetările arheologice continuă şi astăzi.

Exceptînd turnul tezaurului şi clopotniţa din colţul nord-vestic al vechii incinte, sondajele de pînă acum nu au lămurit încă problema dependinţelor iniţiale de pe latura vestică a incintei, mai exact, din zona pe care se află actualul muzeu al mănăstirii şi paraclisul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel. Se poate presupune însă că aici se afla clădirea în care funcţionau scriptoriul, şcoala şi diferitele ateliere mănăstireşti sau, poate, un arhondaric. Viitoarele investigaţii vor elucida, probabil, şi această problemă.

„Considerat în ansamblu, conchide istoricul de artă Vasile Drăguţ, complexul mănăstiresc de la Putna – aşa cum va fi arătat în timpul lui Ştefan cel Mare – prezenta, deci, o interesantă şi expresivă cezură interioară. Spre deosebire de construcţiile cu caracter civil şi militar care rămîneau legate de arhitectura gotică atît din punct de vedere planimetric, cît şi decorativ, biserica exprima, fără echivoc, opţiunea moldovenilor pentru programul spaţial de tradiţie ortodoxă. Tocmai această clară opţiune stă la baza a ceea ce, în deceniile imediat următoare, se poate considera a fi stilul moldovenesc în arhitectura medievală românească" [32].

Inainte de a urmări, în continuare, metamorfozele arhitectonice care s-au produs la Putna după epoca lui Ştefan cel Mare, se impune să elucidăm mai întîi problema principalelor incendii care au avut loc aici de-a lungul veacurilor, deoarece, cu unele excepţii, prefacerile respective au fost determinate, în primul rînd, de ravagiile acestora. Lăsînd la o parte „defrişarea prin ardere a pădurii (...), procedeu folosit pe scară largă de către moldoveni în evul mediu, fiind atestat şi în actele de cancelarie" [33], cercetările arheologice din 1955 au constatat în incinta mănăstirii Putna patru niveluri de locuire „dintre care trei au fost arse şi refăcute în urma fiecărui incediu". Cronologic, cele trei incendii ar fi avut loc după cum urmează: primul, despre care se afirmă că nu ar fi menţionat în nici un document scris, înainte de anul 1484; al doilea, menţionat în analele putnene, la 15 martie 1484, iar al treilea în secolul al XVII-lea. Aceleaşi cercetări au mai constatat că primul incendiu din secolul al XV-lea, adică cel considerat neatestat de cronici, ar fi fost mai puternic decît al doilea, adică decît cel despre care analele putnene spun că a distrus „cu desăvîrşire" mănăstirea în

---

31. Trifu Martinovici, *op. cit.*, p. 613.
32. Vasile Drăguţ, *Arta gotică în România...*, p. 157.
33. Ion Nestor şi colaboratori, *op. cit.*, p. 267.

noaptea de 15 martie 1484. Se conchide la sfîrşit că rămîne în sarcina viitoarelor cercetări să explice cauza pentru care primul incendiu „este trecut sub tăcere de izvoarele scrise"[34]. Juste în esenţa lor, constatările arheologice din anul 1955 sînt susceptibile totuşi de cîteva amendamente: în secolul al XV-lea, la Putna, s-a produs un singur incendiu, nu două; cel de al doilea a avut loc în secolul al XVI-lea, nu la 1484, iar cel de al treilea, aşa cum se ştie, în secolul al XVII-lea, toate trei fiind atestate documentar, după cum urmează: primul, în analele putnene, la data mai sus menţionată sau, potrivit unor interpretări mai recente, la 29 martie 1480[35]; al doilea într-o însemnare pe un minei, la data de 8 martie 1536[36], iar al treilea în *O samă de cuvinte* a lui Ion Neculce, la o dată nedeterminată din vara anului 1691[37].

Cu aceste precizări, rămîne valabilă constatarea colectivului de arheologi din 1955 că primul incendiu de la Putna a fost mult mai puternic decît al doilea, afectînd atît dependinţele din incinta mănăstirii, cît şi biserica însăşi, după cum rezultă din analele putnene, dar şi din rapoartele săpăturilor desfăşurate aici[38]. Al doilea incendiu este considerat de proporţii mai mici, deoarece a distrus numai „casele domneşti, amîndouă trapezele, bucătăria, bolniţa şi cămara", iar al treilea a fost, probabil, şi mai restrîns, fiind provocat de leşii lui Ioan Sobieski şi de „cazacii, drăganii şi joimirii înhăitaţi cu dînşii", pentru a-i determina pe călugări să le predea turnul tezaurului[39]. Lista dependinţelor mistuite de incendiul din 1536 este importantă deoarece ne arată că biserica nu a suferit distrugeri şi refaceri cu acest prilej, iar cele relatate de Neculce despre jaful din 1691 constituie o probă istorică peremptorie că turnul tezaurului nu putea fi cucerit nici în condiţiile invadării incintei, inamicul fiind nevoit să recurgă la şantaj pentru a izbuti să-l ia în stăpînire.

La şirul sinistrelor care au provocat avarii şi prefaceri ansamblului mănăstiresc de la Putna trebuie adăugat, în sfîrşit, puternicul seism din 1739. Cu certitudine, cele trei incendii şi cutremurul menţionat au dus la distrugerea dependinţelor de pe laturile de est, de sud şi de nord, care au fost reconstruite, de fiecare dată, respectîndu-se „aproape întocmai planul celor dintîi şi se caracterizează prin urme de arsură, cenuşă, fragmente ceramice, cuie, cărămidă arsă la roşu, de formă pătrată şi altele"[40].

Dacă sondajele arheologice din anii 1955-1956 au condus la

---

34. *Ibidem*, p. 275.

35. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 51 şi 64 şi Ştefan Andreescu, *Data primului incendiu la Putna*, în „M.M.S.", XLII (1966), nr. 1-2 p. 15-22.

36. V. Gonţa şi Al. Gonţa, *Un spital de mănăstire la Putna în veacul al XV-lea*, în „M.M.S.", XXXIX (1963), nr. 9-10 p. 600.

37. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 106. A se vedea şi Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii româneşti...*, p. 75.

38. Ion Nestor şi colaboratori, *op. cit.*, p. 275; N. N. Puşcaşu, *op. cit.*, p. 71.

39. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 106; Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii româneşti...*, p. 75.

40. Ion Nestor şi colaboratori, *op. cit.*, p. 270.

concluzia că primul incendiu de la Putna a distrus şi zidul perimetral, cel puţin pe latura lui nordică, este mai greu de stabilit acum în ce proporţie a afectat această calamitate biserica. In orice caz, cercetările din 1969-1970 vorbesc de două rînduri de pictură interioară, primul fiind databil „înainte de anul 1484", iar al doilea „pînă la finele secolului al XV-lea", fără să constate însă şi două rînduri de construcţii corespunzătoare aceloraşi perioade[41], ceea ce înseamnă că în urma incendiului respectiv biserica a reclamat numai reparaţii, nu o refacere totală, din temelii. S-a stabilit, de asemenea, că pereţii exteriori ai bisericii, decoraţi iniţial cu cărămizi aparente, ciupercuţe şi discuri ceramice smălţuite, au fost acoperiţi ulterior – în epoca lui Petru Rareş, credem noi – „cel puţin pe anumite zone, cu un strat de tencuială purtător al unei picturi policrome"[42]. Tot ulterior, adică la 1559, în ansamblul mănăstirii Putna apare o nouă construcţie, ctitorită de Alexandru Lăpuşneanu şi dispărută apoi în împrejurări necunoscute, despre care nu se ştie cum arăta şi nici unde anume se afla, dar care este semnalată de pisania cu stemă, încastrată acum în peretele estic, exterior, al paraclisului Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel. Din păcate, această pisanie este ilizibilă exact acolo unde se preciza ce anume a făcut Alexandru Lăpuşneanu la Putna în luna mai 1559. Unii cercetători opinează că însuşi paraclisul, refăcut din zid în secolul al XIX-lea, pe locul celui construit din lemn în vremea lui Iacov Putneanul[43].

Cu excepţia acestui edificiu, în lumina constatărilor de pînă acum, se poate afirma că mănăstirea Putna şi-a păstrat configuraţia arhitectonică iniţială pînă în vremea lui Vasile Lupu, cînd mai ales biserica va fi supusă unei operaţii de refacere totală, cu adevărat din temelii.

Cunoaşterea exactă a planului vechii biserici, ca şi reconstituirea în linii mari a structurii sale arhitectonice, pe căile sugerate mai sus, transpun într-o nouă perspectivă axiologică atît operaţia iniţiată de Vasile Lupu, continuată apoi de Gheorghe Ştefan şi de Eustratie Dabija, cît şi edificiul bisericesc rezultat din această operaţie, bine păstrat pînă în zilele noastre şi asupra căruia cei mai mulţi dintre cercetătorii de pînă acum au opinat că nu mai are nimic comun cu vechea ctitorie ştefaniană.

In sensul propriu al cuvintelor, dar şi metaforic vorbind, actuala biserică de la Putna are comun cu vechea biserică, în primul rînd, temeliile perene puse de marele său ctitor, apoi structura planimetrică şi spaţială, care, sub raport arhitectonic, înseamnă deosebit de mult. Au fost refolosite, de asemenea, în noile ziduri, „încă de la cota pardoselii actuale", numeroase „elemente de piatră de talie cu profilatură, recuperate din zidăriile monumentalului edificiu iniţial"[44]. La toate acestea se adaugă – şi încă nu în

41. Nicolae N. Puşcaşu, *op. cit.*, p. 71-72.
42. *Ibidem*, p. 71.
43. Scarlat Porcescu, *Un act de cultură. Valorile de la Putna în casă nouă*, în „Cronica", nr. 32 (549), Iaşi, 6 august 1976, p. 6.
44. Nicolae N. Puşcaşu, *op. cit.*, p. 70; Ioana Grigorescu, *op. cit.*, p. 102.

ultimul rînd – însuşi mormîntul ctitorului, simbolul statornic al gloriei străbune şi al eroismului românesc dintotdeauna.

Rezultatele cercetărilor arheologice din anii 1955-1956 şi din 1969-1970, ca şi propriile noastre concluzii întemeiate pe ele ne determină să credem că demontarea bisericii la 1653 nu a fost un act de vandalism, ci unul de restaurare, în maniera epocii respective, impus lui Vasile Lupu de pericolul iminent al autodemolării edificiului prin survenirea unor deteriorări la temelii, fără să negăm însă, prin această opinie, prădarea mănăstirii, ca şi a ţării, în general, de către cazacii lui Timuş Hmelniţchi, exact în momentul acestei operaţii, ceea ce a dus, pe nedrept, credem noi, la aserţiunea complicităţii lui Vasile Lupu cu prădalnicul său ginere în acţiunea spoliatoare întreprinsă de acesta la Putna.

Potrivit aserţiunilor lui Ion Neculce, confirmate în acest sens şi de săpăturile arheologice din anii 1969-1970, Vasile Lupu a procedat în 1653 la demontarea vechii biserici şi la reclădirea ei „în succesiune imediată", dar cunoscutele evenimente din acelaşi an nu i-au îngăduit s-o refacă „iarăşi precum au fost", decît „din temelie (...) pînă la ferestri, (...). Că s-au sculat Gheorghie Ştefan logofătul cu oaste asupra lui şi l-au scos din domnie"[45].

După toate probabilităţile, avariile care au impus restaurarea din anii 1653-1662 au survenit la temelia peretelui sudic al bisericii, deoarece, prin investigaţiile arheologice din 1955, aici s-a constatat că „renovatorii temeliei bisericii din secolul al XVII-lea au folosit următorul procedeu: ei au săpat un şanţ lat de circa 0,30-0,50 m în jurul temeliei din secolul al XV-lea, mergînd în adîncime pînă la baza temeliei din secolul al XV-lea. Acest şanţ a fost căptuşit în partea lui exterioară, pe toată adîncimea, cu loazbe de stejar legate din loc în loc cu pomi de stejar, avînd în medie lungimea de 1,50-2 m şi grosimea de 0,20-0,30 m. In spaţiul dintre loazbe şi temelia veche a bisericii a fost turnată masa de mortar şi piatră care a făcut legătura organică cu fundaţia veche"[46]. Cu prilejul aceloraşi sondaje s-a constat că „această operaţie nu a fost făcută şi pe latura de nord" a bisericii, fapt care a dus cu vremea sau, mai degrabă, cu prilejul cutremurului din 1739, la cedarea temeliei de pe această latură, prin dezechilibrare, impunînd, peste mai bine de un secol, constructorilor mitropolitului Iacov Putneanul să adauge contraforturile din partea nordică a naosului şi altarului, pe care însă le-au aşezat nesimetric, „dînd în acest fel un aspect neplăcut bisericii din zilele noastre"[47].

Aşa cum au demonstrat mai ales investigaţiile arheologice din anii 1969-1970, procedînd la reclădirea bisericii, Vasile Lupu (1653), Gheorghe Ştefan (1653-1658) şi Eustratie Dabija (1661-1662) au respectat structura planimetrică şi spaţială a vechii biserici, fără să-i refacă însă pictura interioară şi decoraţiile exterioare, învelitoarea de plumb şi peretele plin dintre naos şi gropniţă, pe care l-au marcat, în spiritul arhitecturii contemporane lor, prin două coloane cu baze cubice şi cu capiteluri compozite, din care se des-

45. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 115; cf. Nicolae N. Puşcaşu, *op. cit.*, p. 72.
46. Ion Nestor şi colaboratori, *op. cit.*, p. 269.
47. *Ibidem*, p. 270.

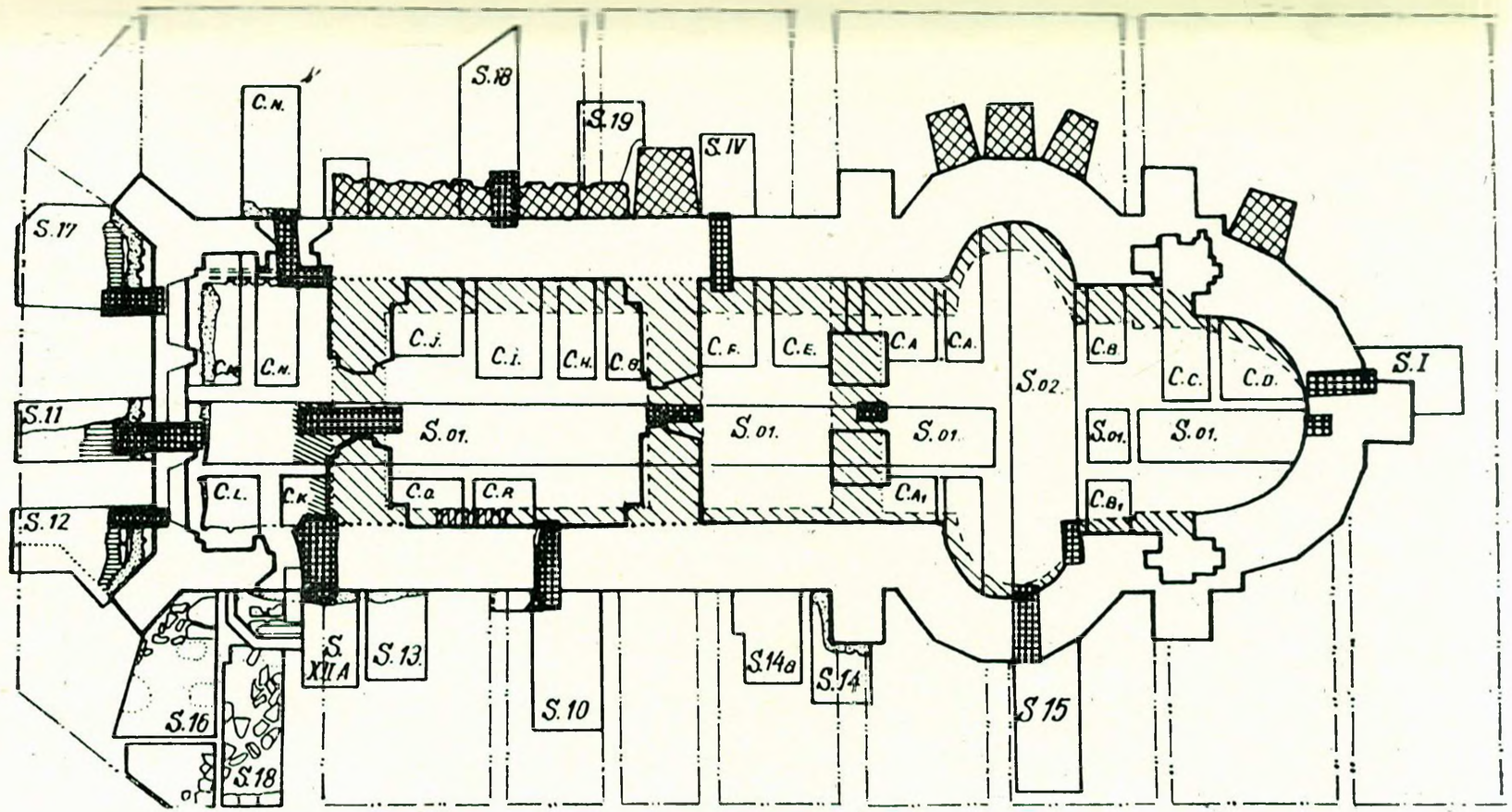

Fig. 1 — Releveul săpăturilor arheologice din anii 1969-1970, publicat de Nicolae N. Puşcaşu, în B. M. I. nr. 4/1973, p. 72. Reproducerile sînt după fotografiile executate de către Mihai Munteanu.

a

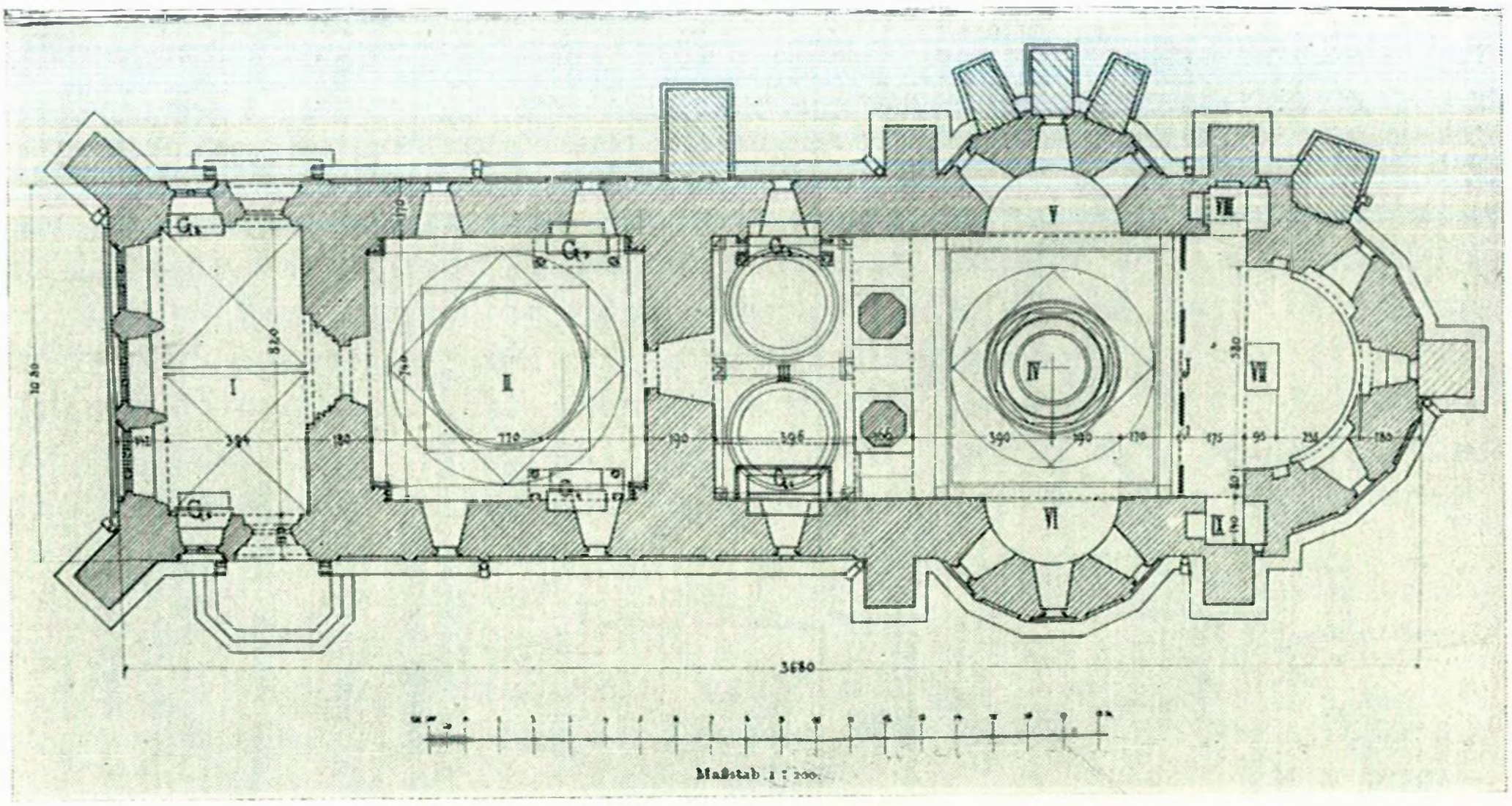

Fig. 2 — Planul bisericii, după K. A. Romstorfer.

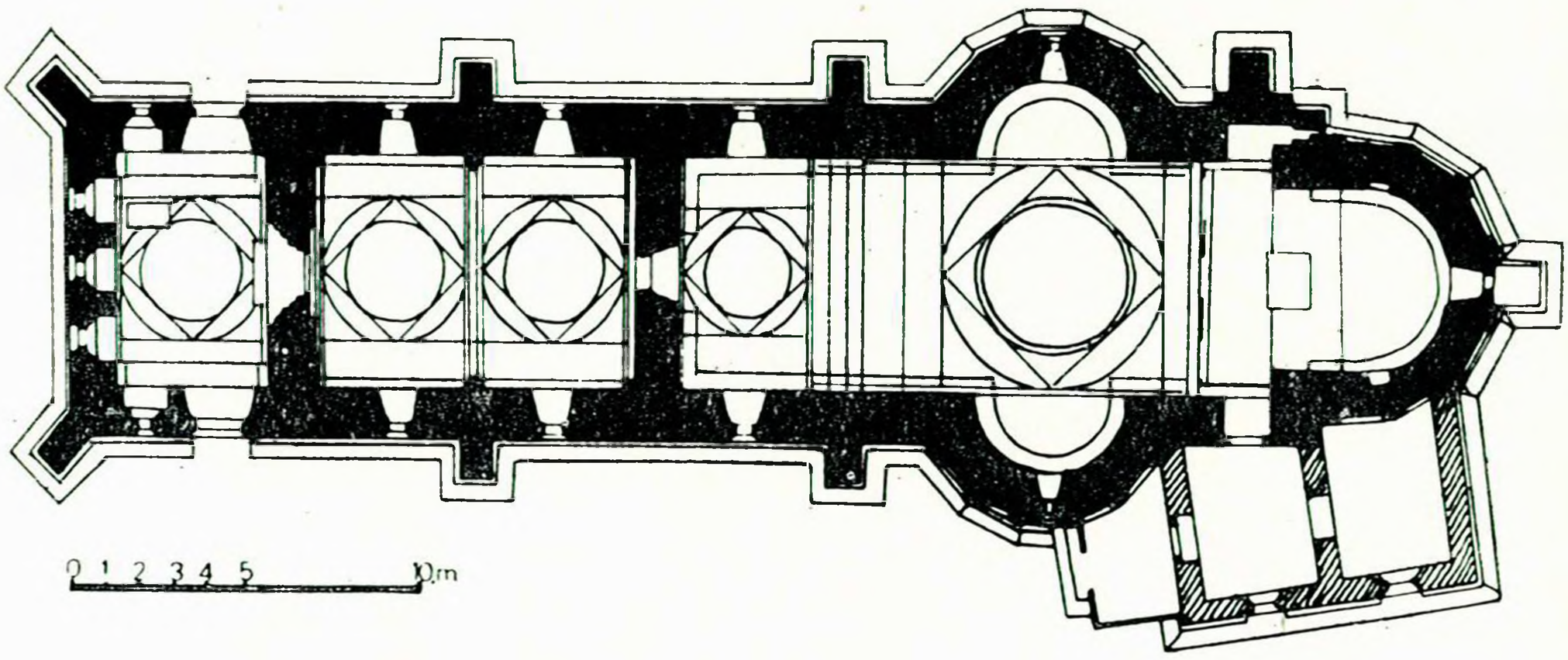

Fig. 3 — Planul bisericii Înălţării de la Mănăstirea Neamţu, după Vasile Drăguţ.

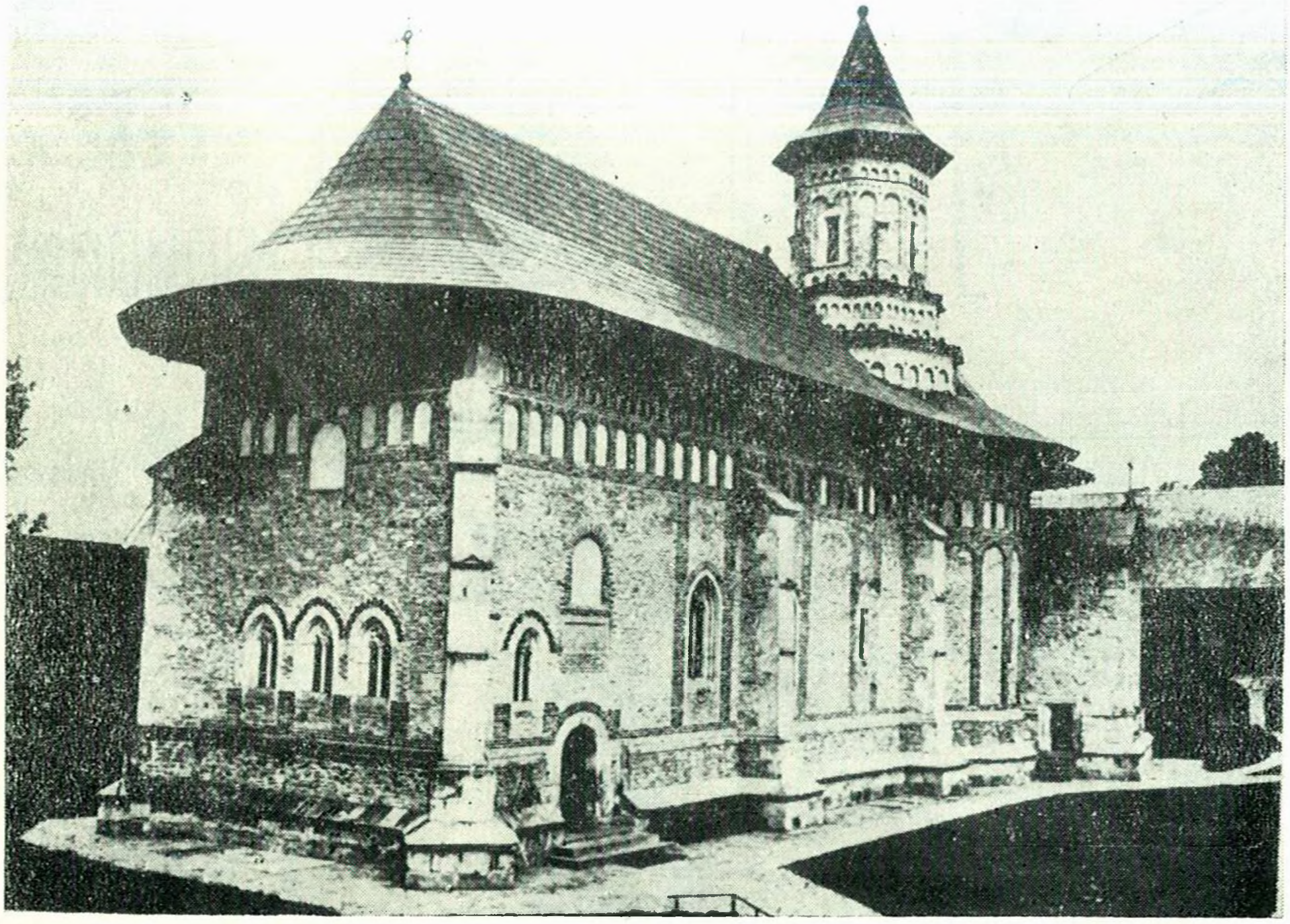

Fig. 4 — Biserica Înălțării Domnului de la mănăstirea Neamțu, vedere dinspre sud-vest, după Vasile Drăguț.

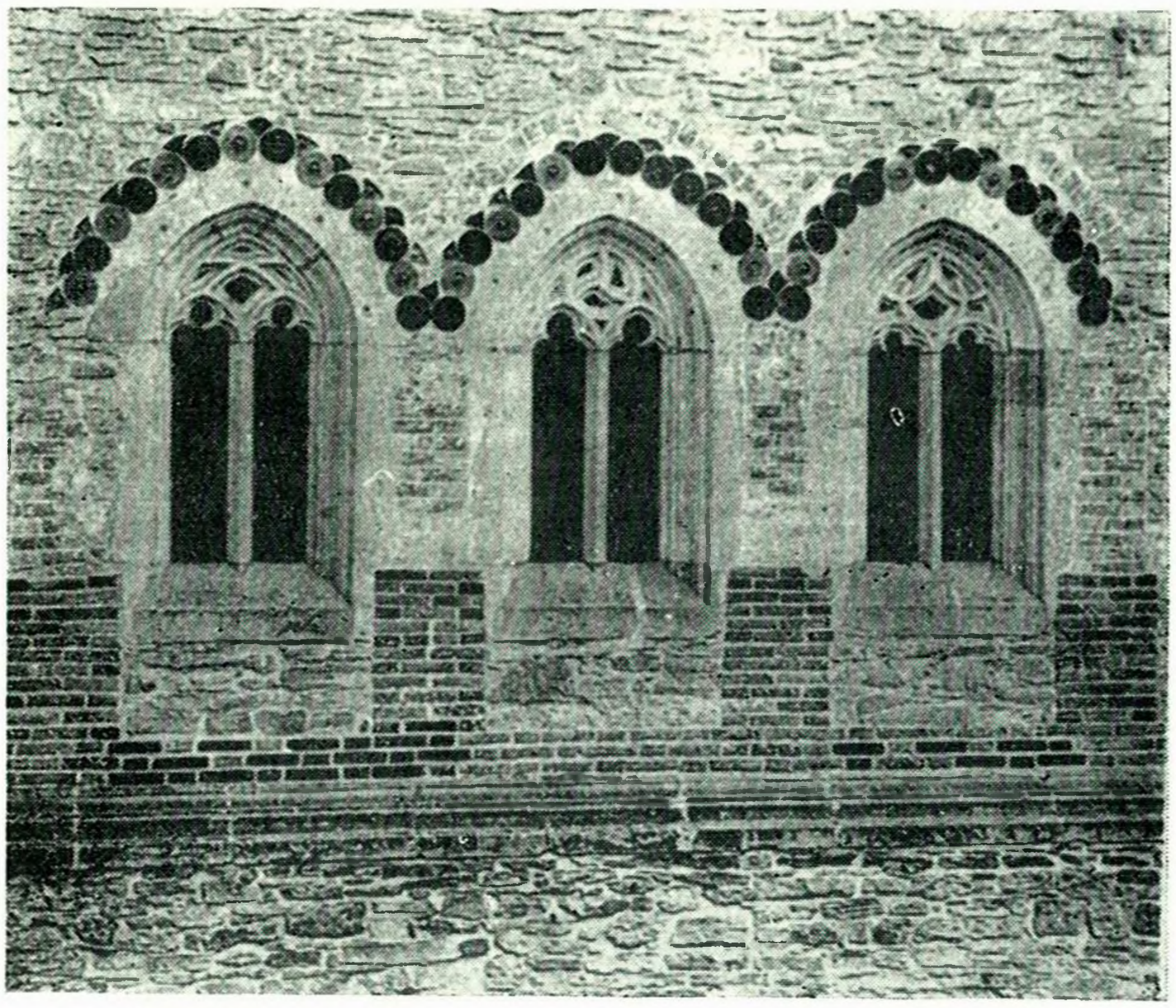

Fig. 5 — Biserica Înălțării Domnului de la mănăstirea Neamțu, fațada vestică, detaliu după Vasile Drăguț.

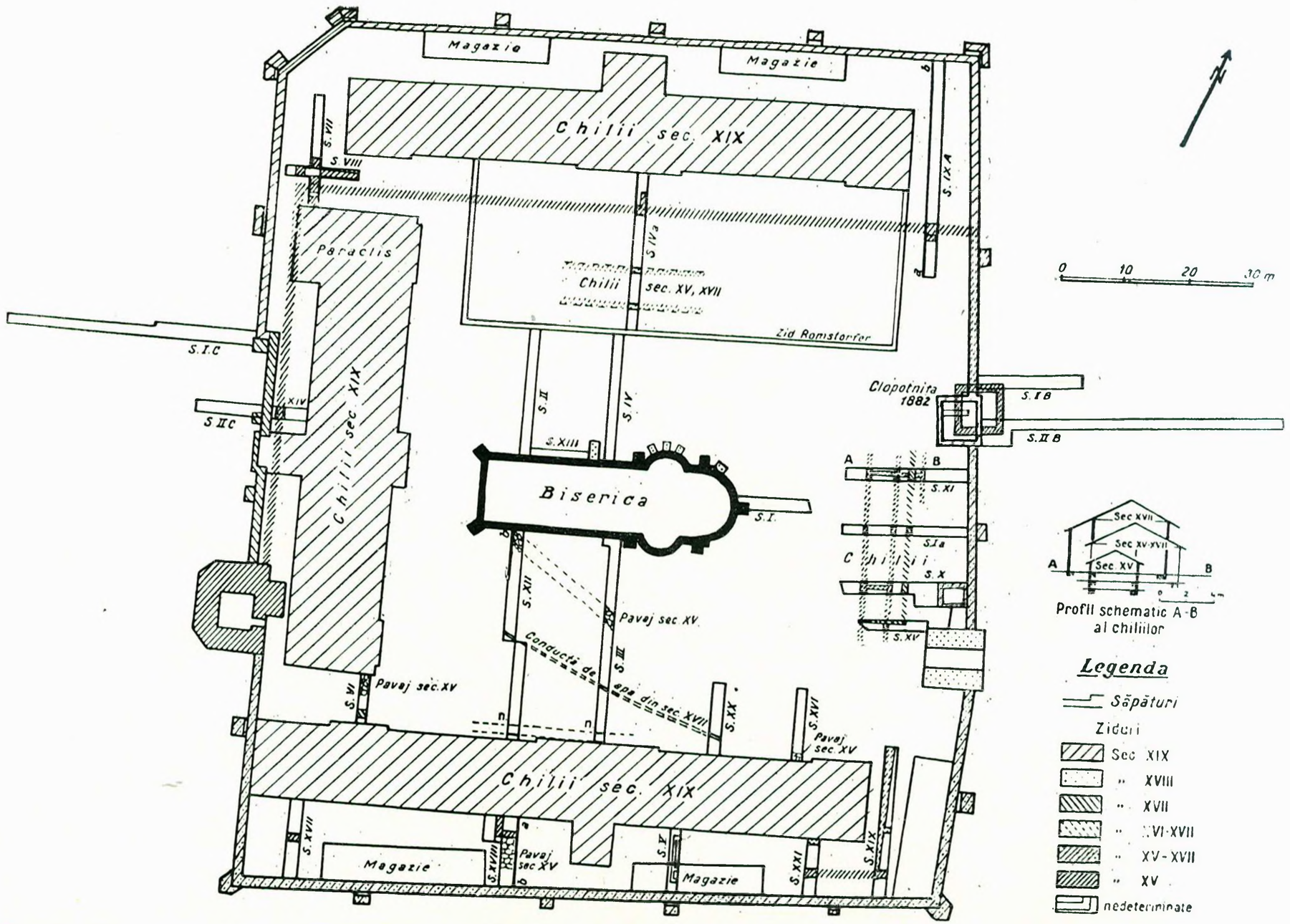

Fig. 6 — Planul general al săpăturilor arheologice de la mănăstirea Putna, din anii 1955-1956, publicat în Materiale și cercetări arheologice, *vol. V, Edit. Acad. R.P.R., București, 1959, p. 612, fig. 11.*

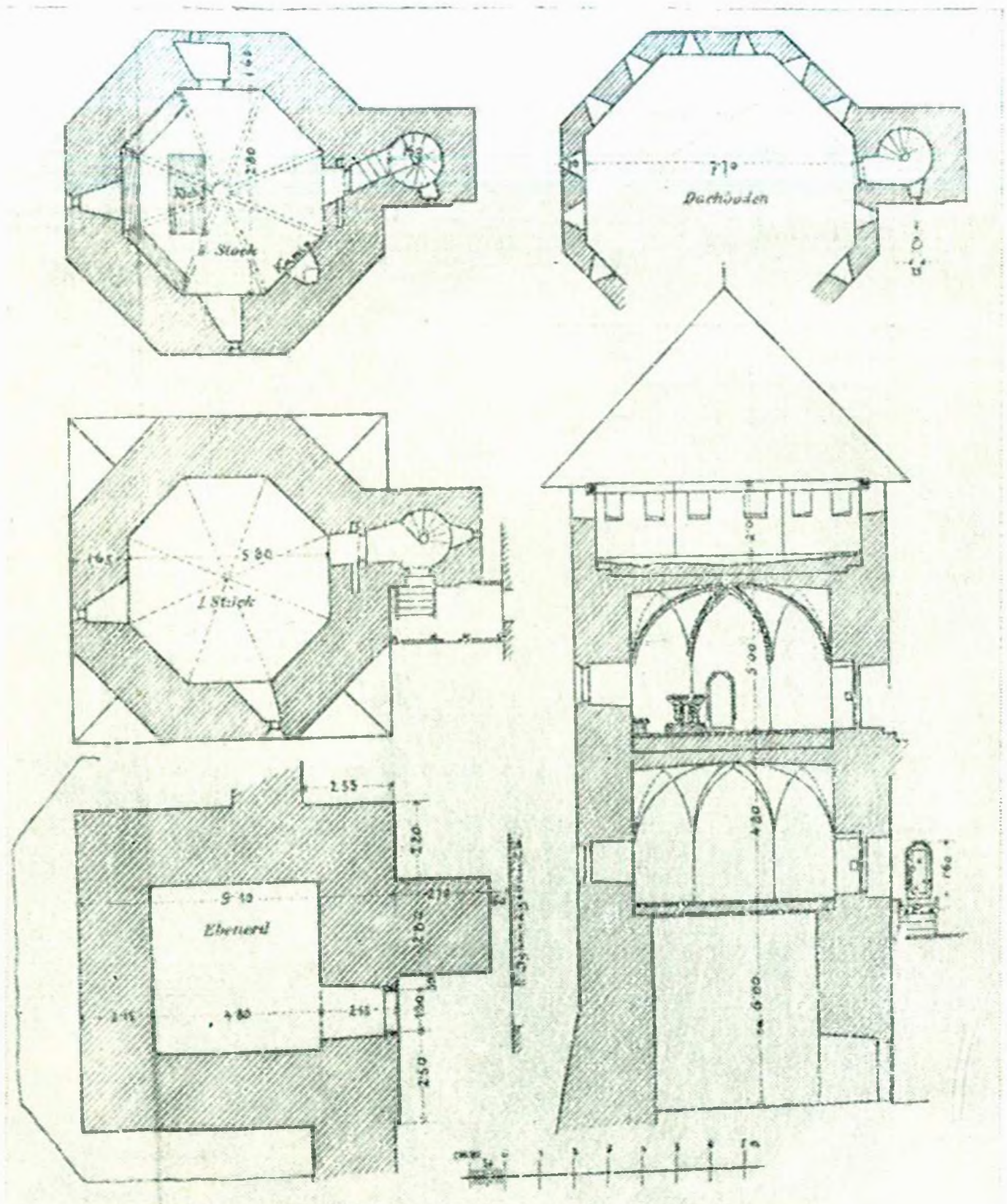

Fig. 7 — Relevee orizontale și secțiune verticală ale Turnului tezaurului, după K. A. Romstofer.

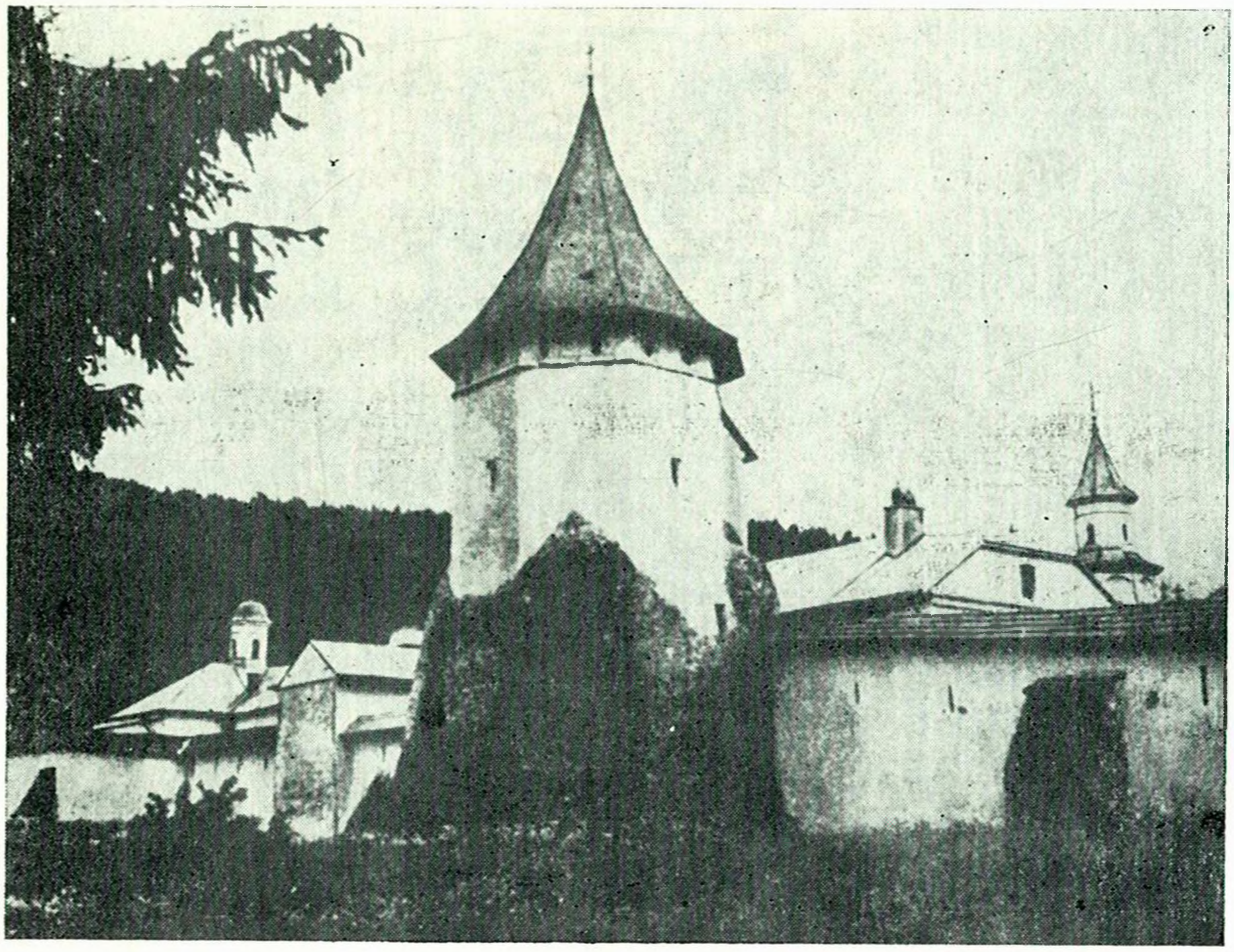

Fig. 8 — Turnul tezaurului înainte de înlăturarea platoșei de zidărie care i-a fost adăugată în sec. XVII, Vedere dinspre sud-vest, după Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare, *Ed. Acad. R.P.R București, 1958, p. 54, fig. 19*

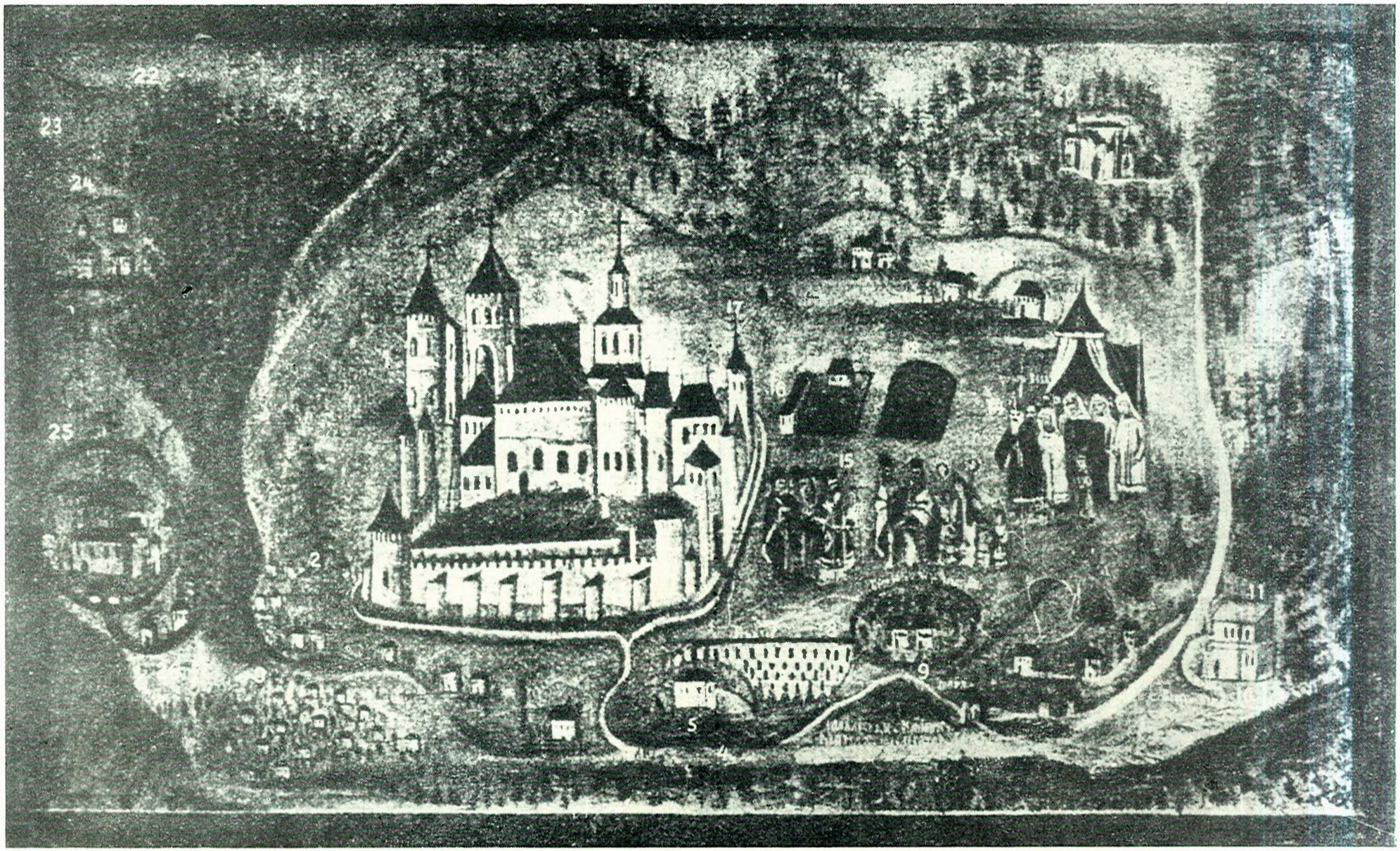

Fig. 9 — Mănăstirea Putna, pictură din anul 1757, reproducere după K. A. Romstorfer.

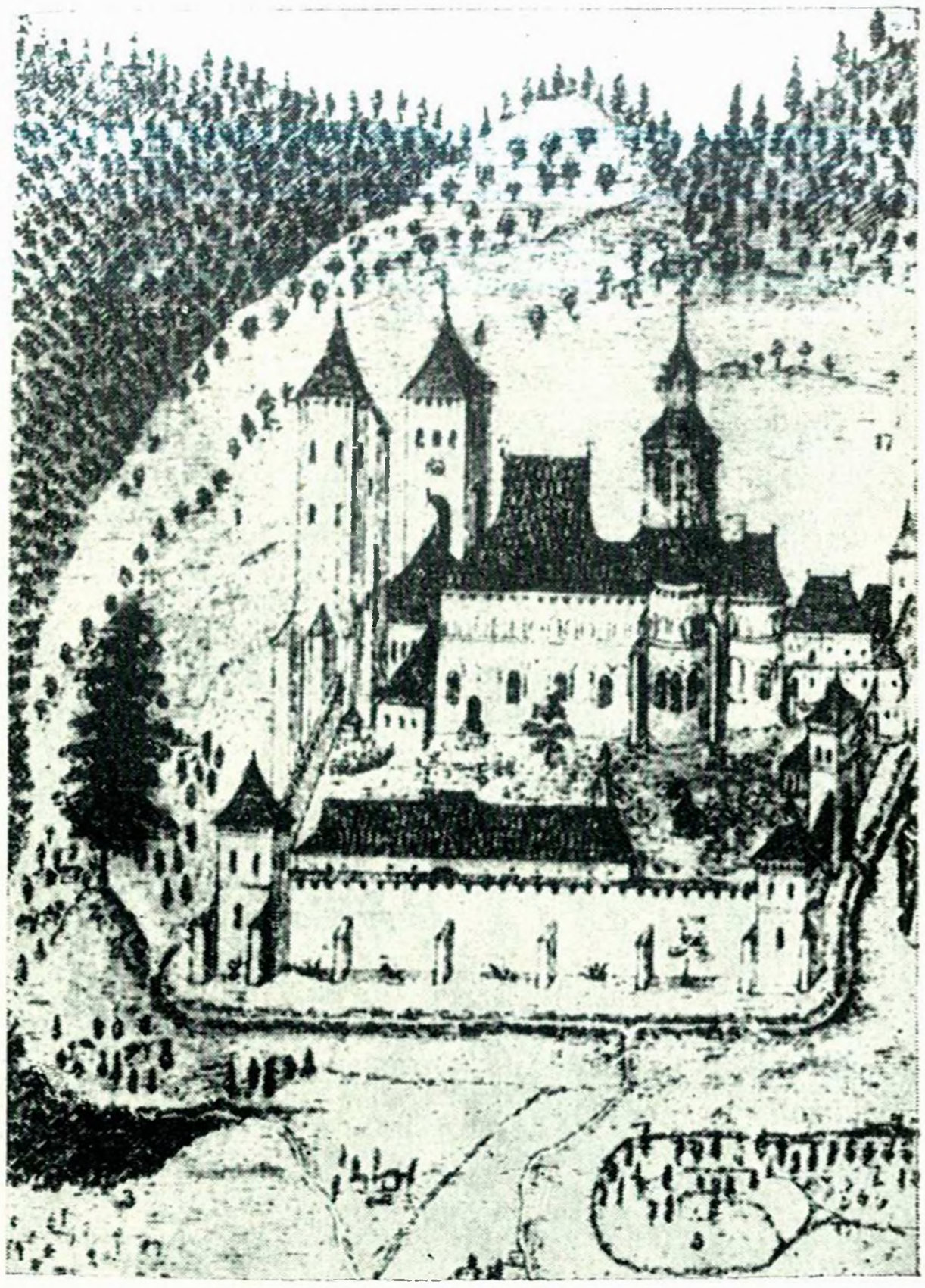

Fig. 10 — Reconstituirea mănăstirii Putna, după tabloul din 1757, publicată de G. Balș în vol. Bisericile lui Ștefan cel Mare, *B.C.M.I., anul XVIII, nr. 43-46/1925, București, 1926, p. 193, fig. 301.*

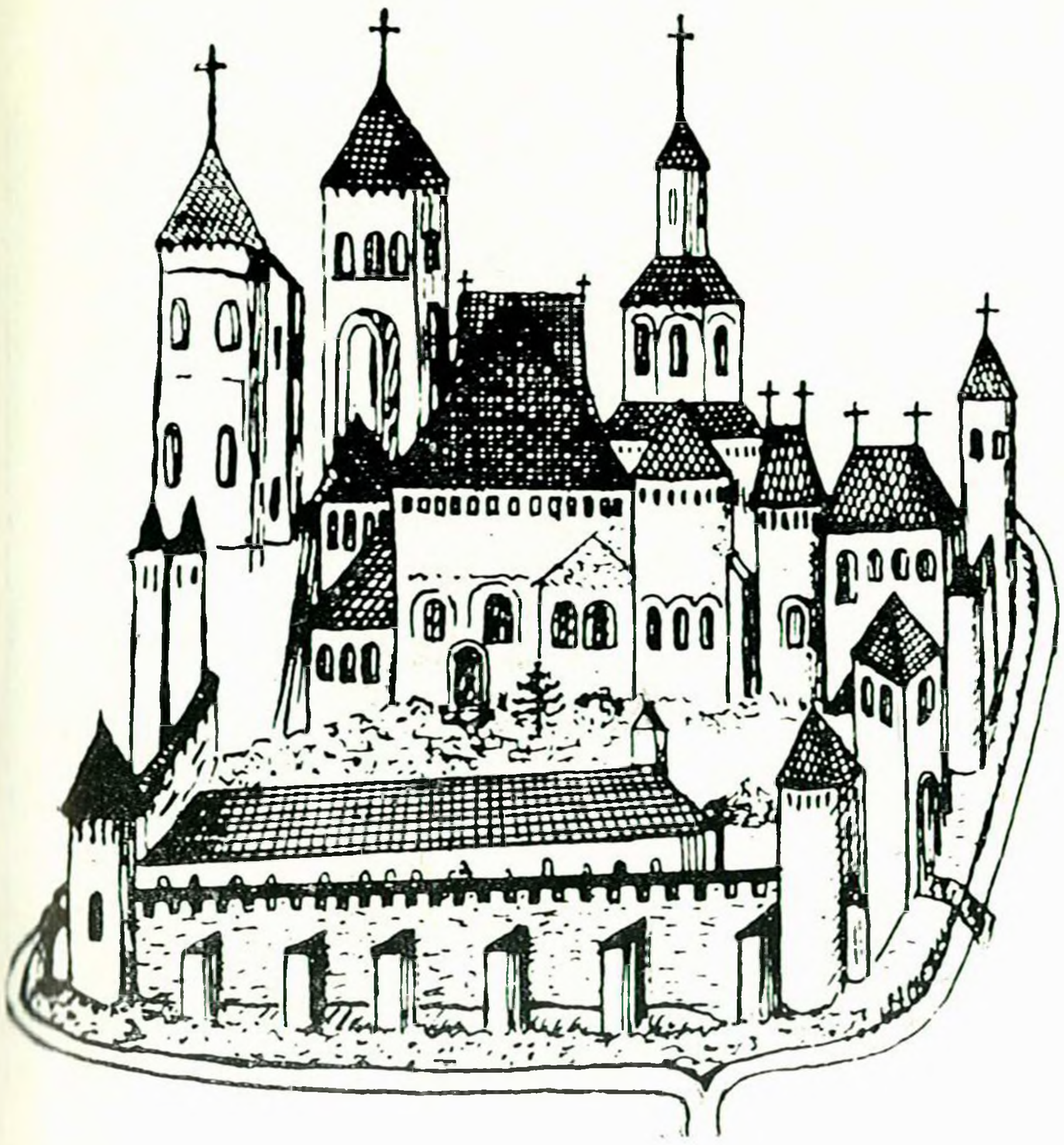

Fig. 11 — Mănăstirea Putna după un desen datat greșit, de Gheorghe Moisescu și Corina Nicolescu, în 1737. Este, de fapt, o reconstituire după aceeași pictură din 1757.

Fig. 12 — Turnul porții, construit de Iacov Putneanul, fațada estică, după N. Constantinescu.

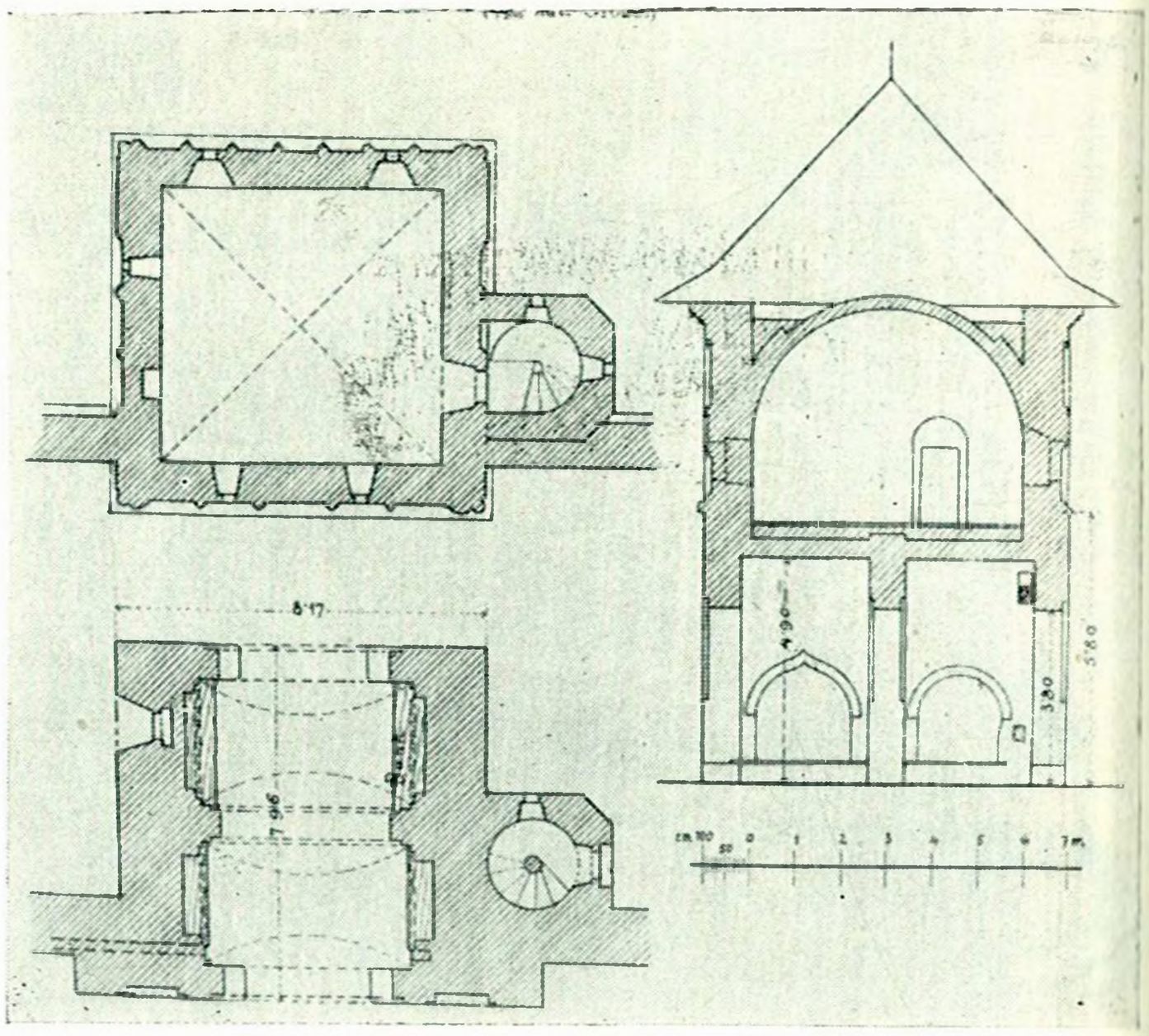

Fig. 13 — Relevee orizontale și secțiune verticală ale turnului de intrare în mănăstirea Putna, după K. A. Romstorfer.

Fig. 14 — Mănăstirea Putna la mijlocul veacului al XIX-lea. Copie în acuarelă după F. X. Knapp (Foto Gheorghe Rebenciuc).

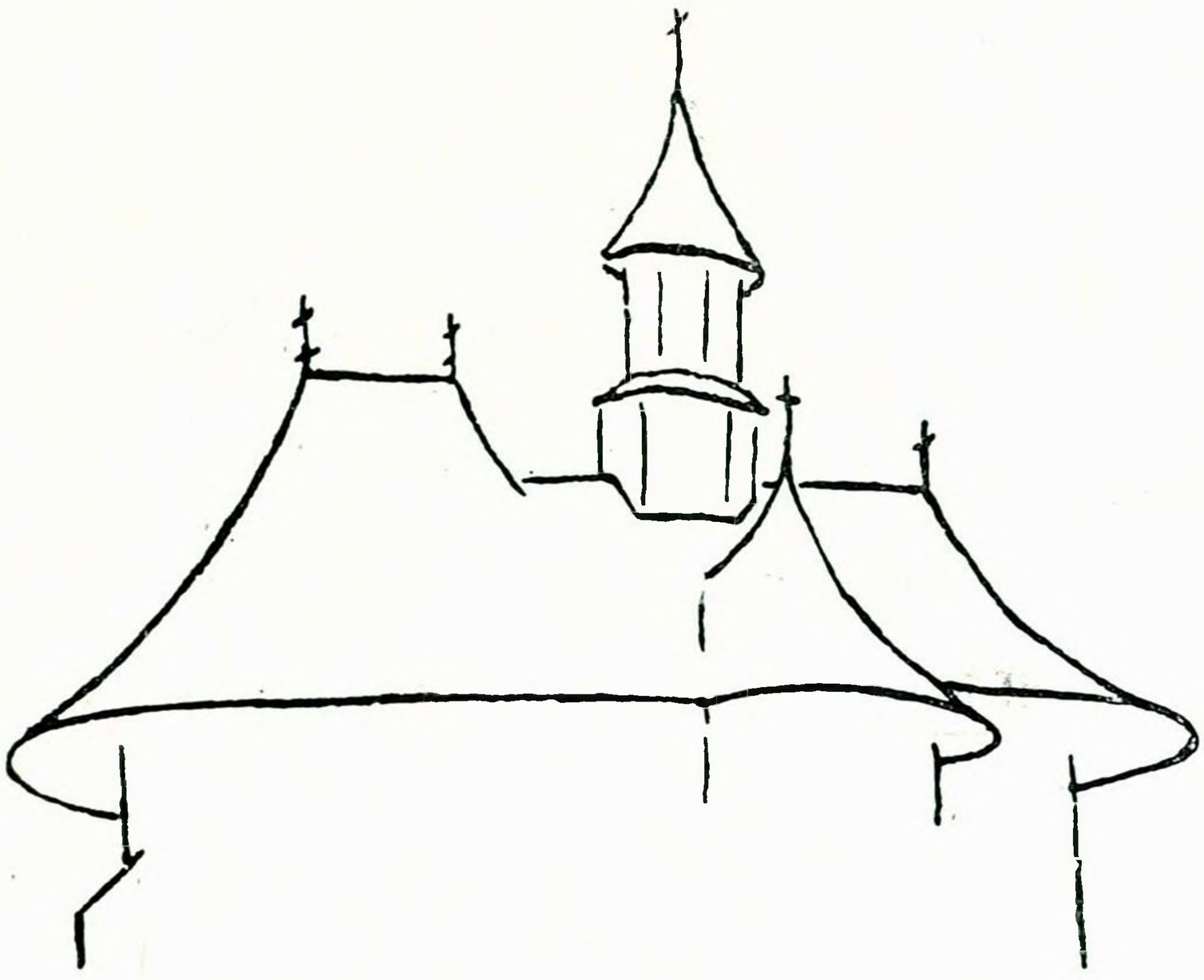

Fig. 15 — Schița acoperișului după acuarela lui F. X. Knapp, datată cu aproximație în jurul anului 1856 (K. A. Romstorfer).

Fig. 16 — Mănăstirea Putna, vedere generală dinspre nord-est, după o fotografie din 1950, aflată în patrimoniul mănăstirii. Se disting depindințele construite de austrieci în 1852-1856, clopotnița de pe latura estică, ridicată în 1882, precum și biserica, așa cum arăta după restaurarea din 1901-1902.

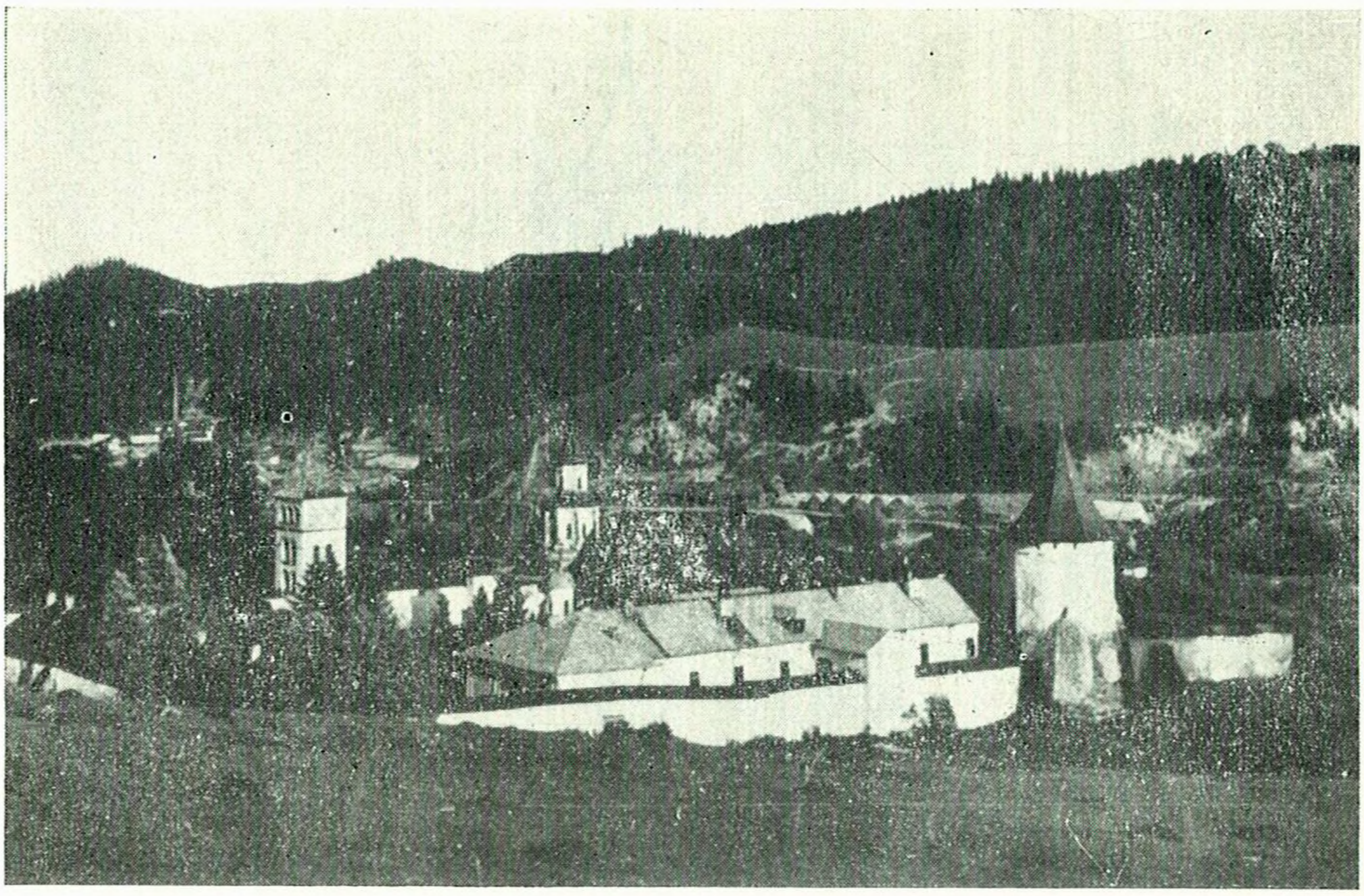

Fig. 17 — Mănăstirea Putna, vedere generală dinspre nord-vest, după o fotografie din 1950, aflată în patrimoniul mănăstirii.

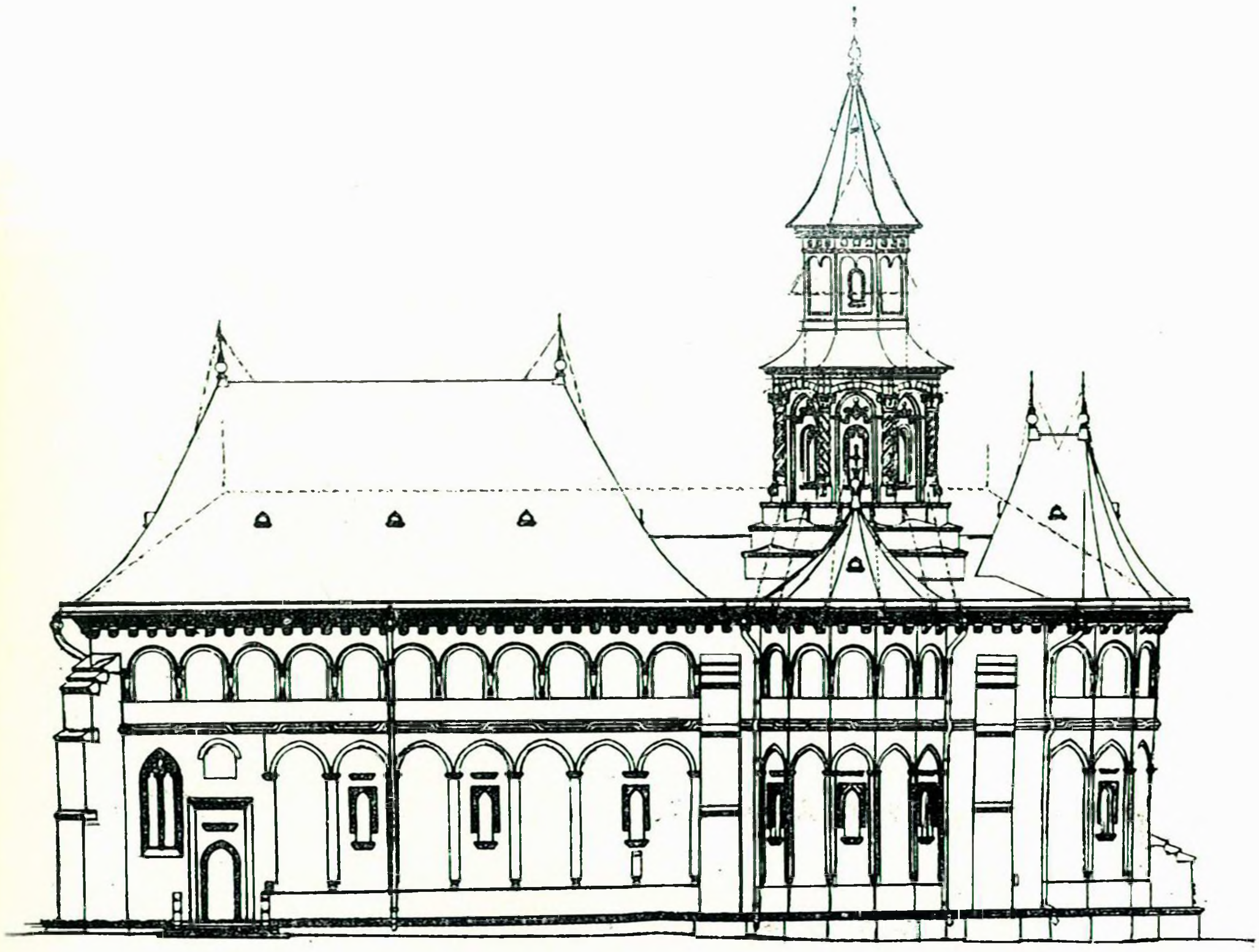

Fig. 18 — Releveul dinspre sud al bisericii, după K. A. Romstorfer. Liniile punctate marchează cotele acoperişului şi ale turlei înaintea restaurării din 1901-1902.

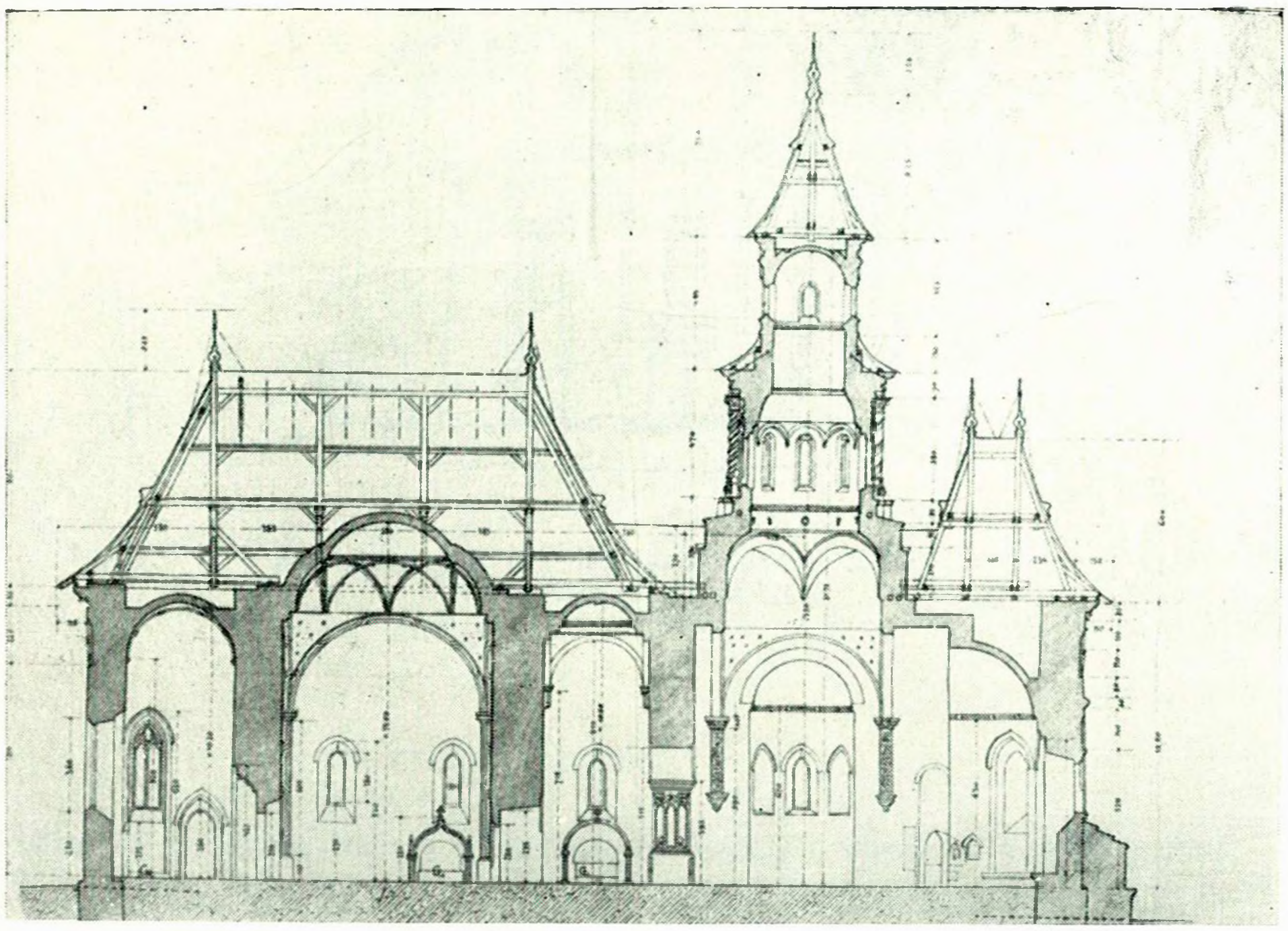

Fig. 19 — Secţiune longitudinală a bisericii după K. A. Romstorfer.

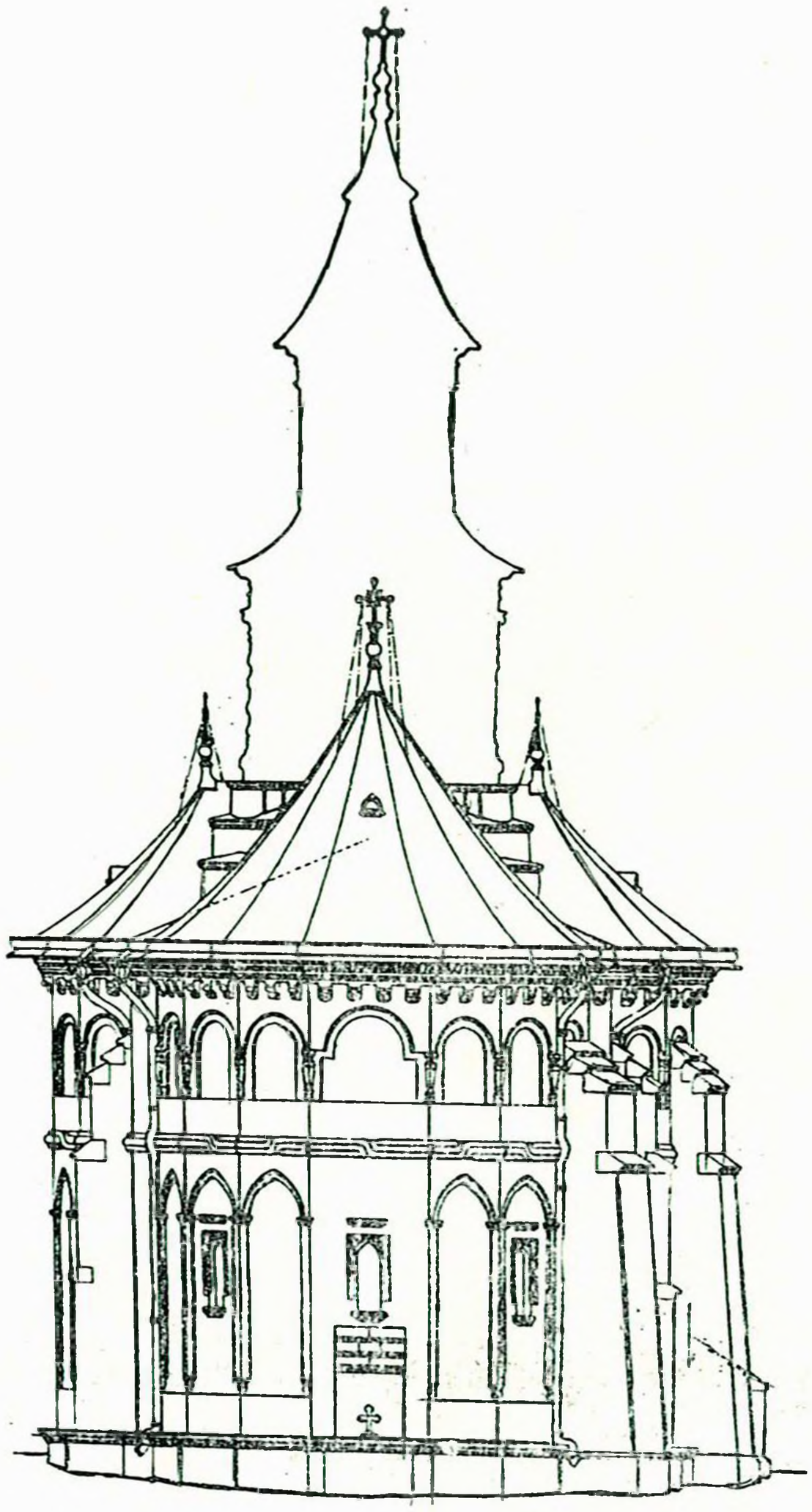

Fig. 20 — Releveul bisericii dinspre est, după K. A. Romstofer.

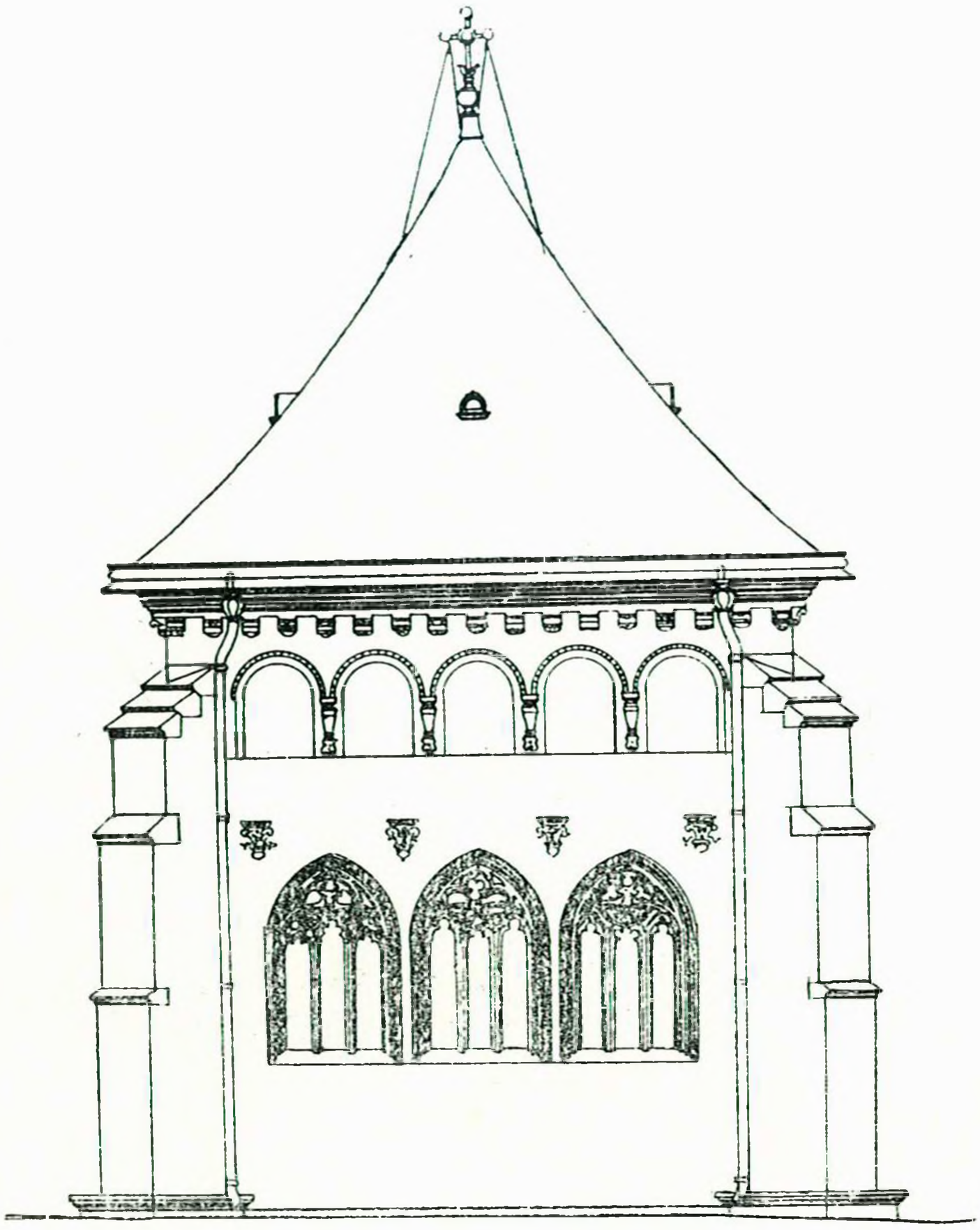

Fig. 21 — Vedere dinspre vest a bisericii, după K. A. Romstorfer.

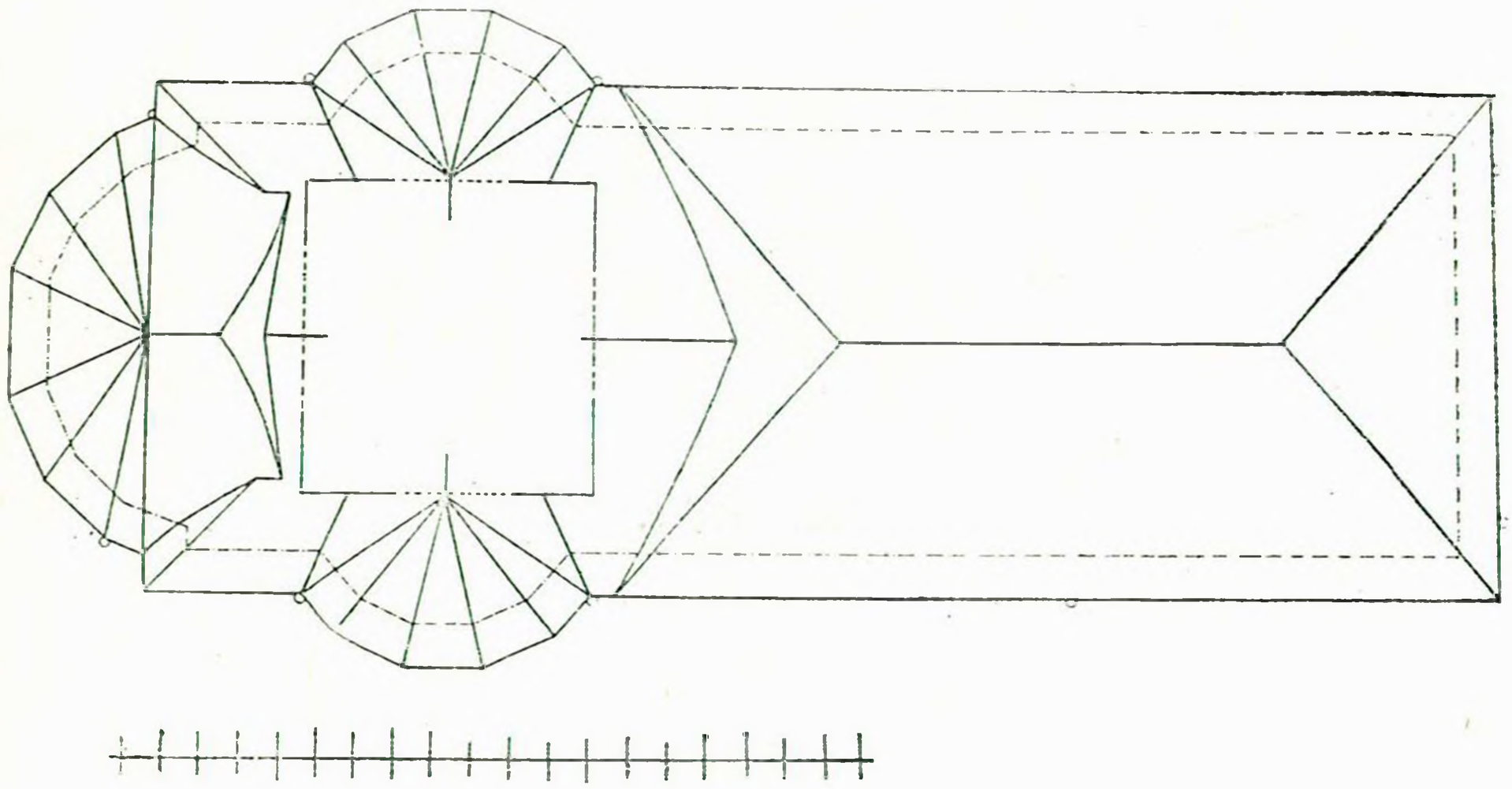

Fig. 22 — Reconstituirea acoperişului bisericii, după K. A. Romstorfer.

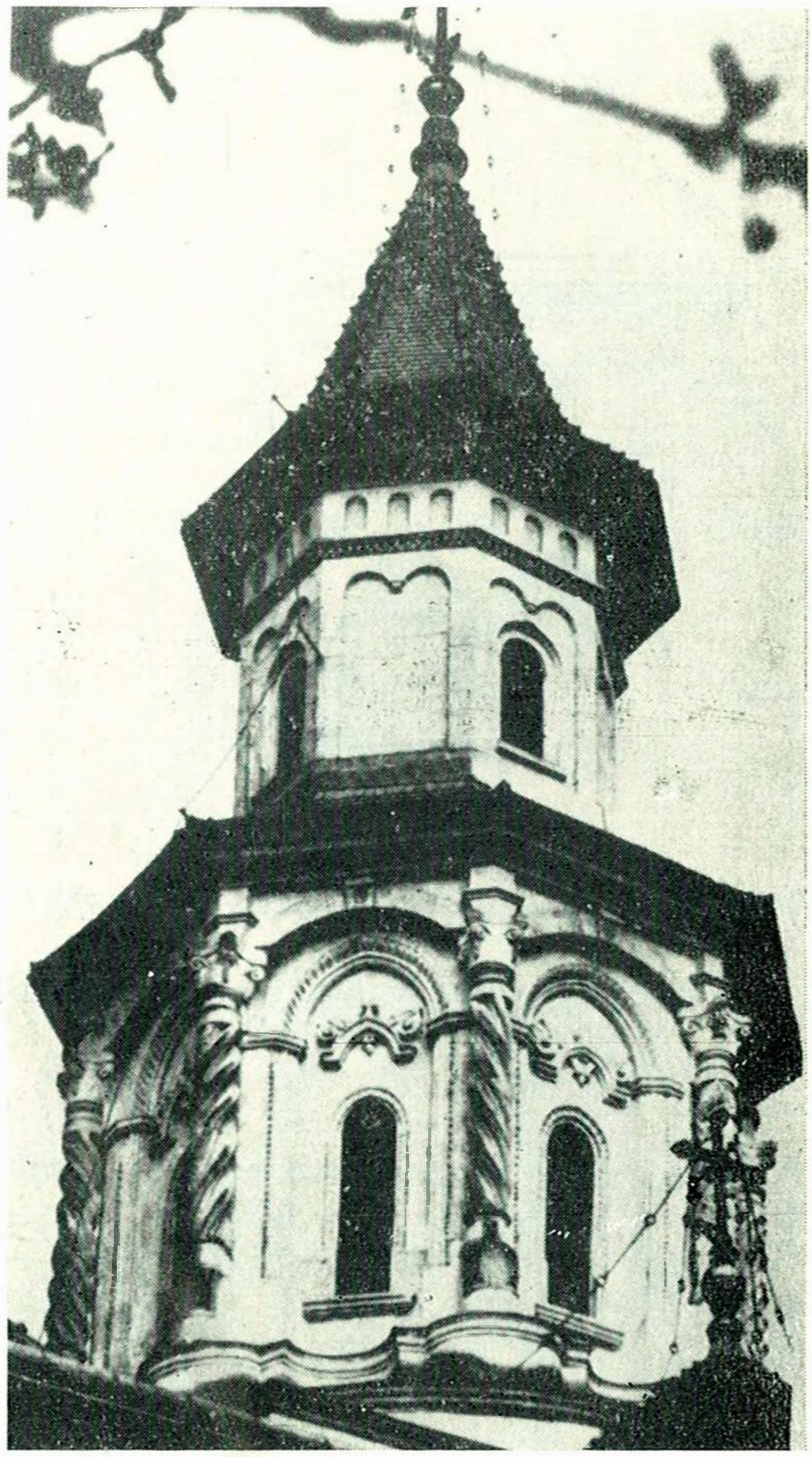

Fig. 23 — Turla bisericii după modificările aduse de Iacov Putneanul şi K. A. Romstorfer.

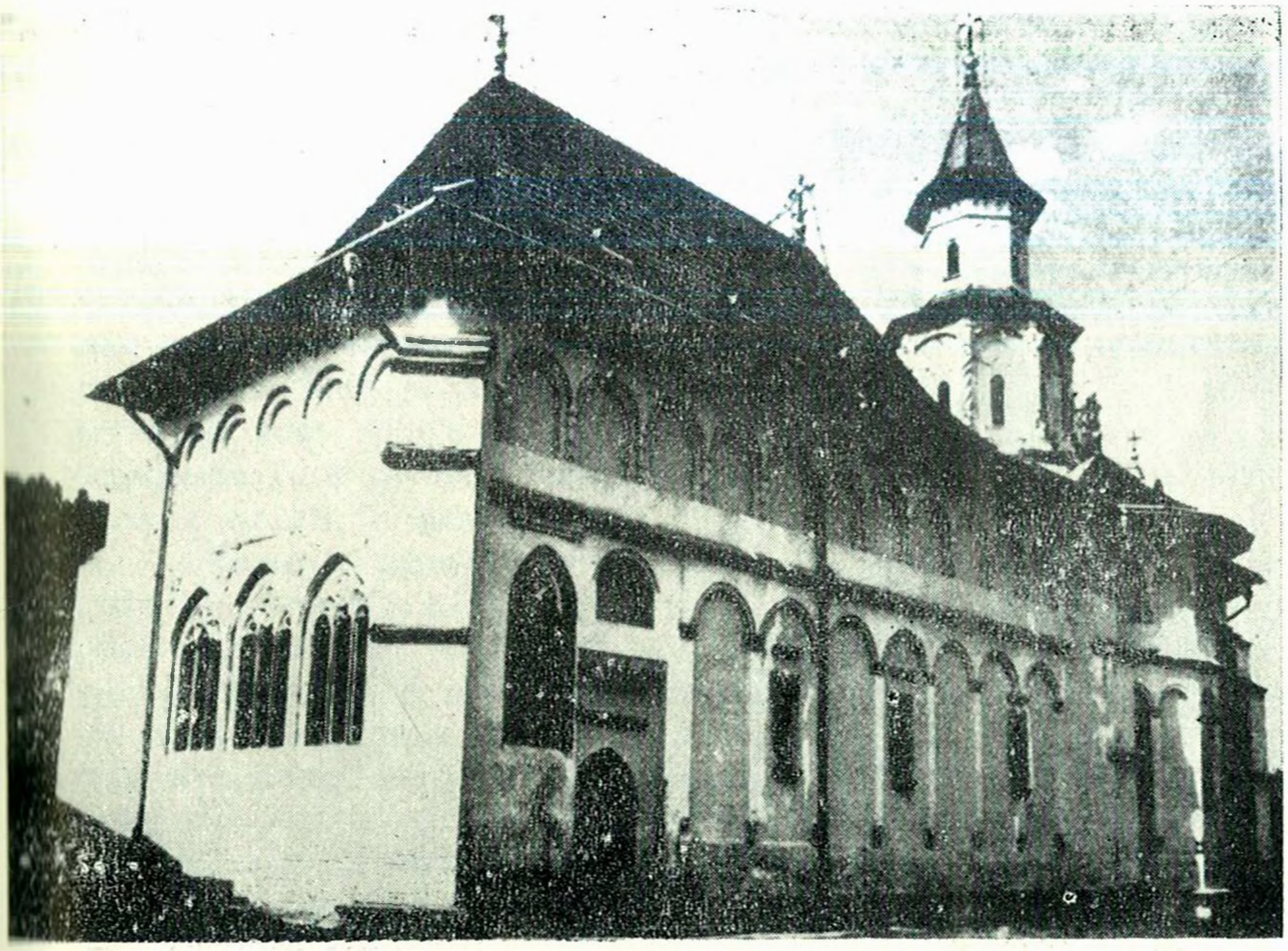

Fig. 24 — Biserica mănăstirii Putna în forma restaurată de Romstorfer. Vedere dinspre sud, după Gheorghe Moisescu, Mănăstirea Putna la 500 de ani de la întemeiere, Viena, 1966, p. 15, fig. 6.

Fig. 25 — Biserica mănăstirii Putna. Vedere parțială dinspre sud-est, după ultima restaurare. (Foto Gheorghe Rebenciuc).

Fig. 26 — Biserica mănăstirii Putna după restaurarea lui K. A. Romstorfer. Vedere dinspre est, după N. Constantinescu, 1965.

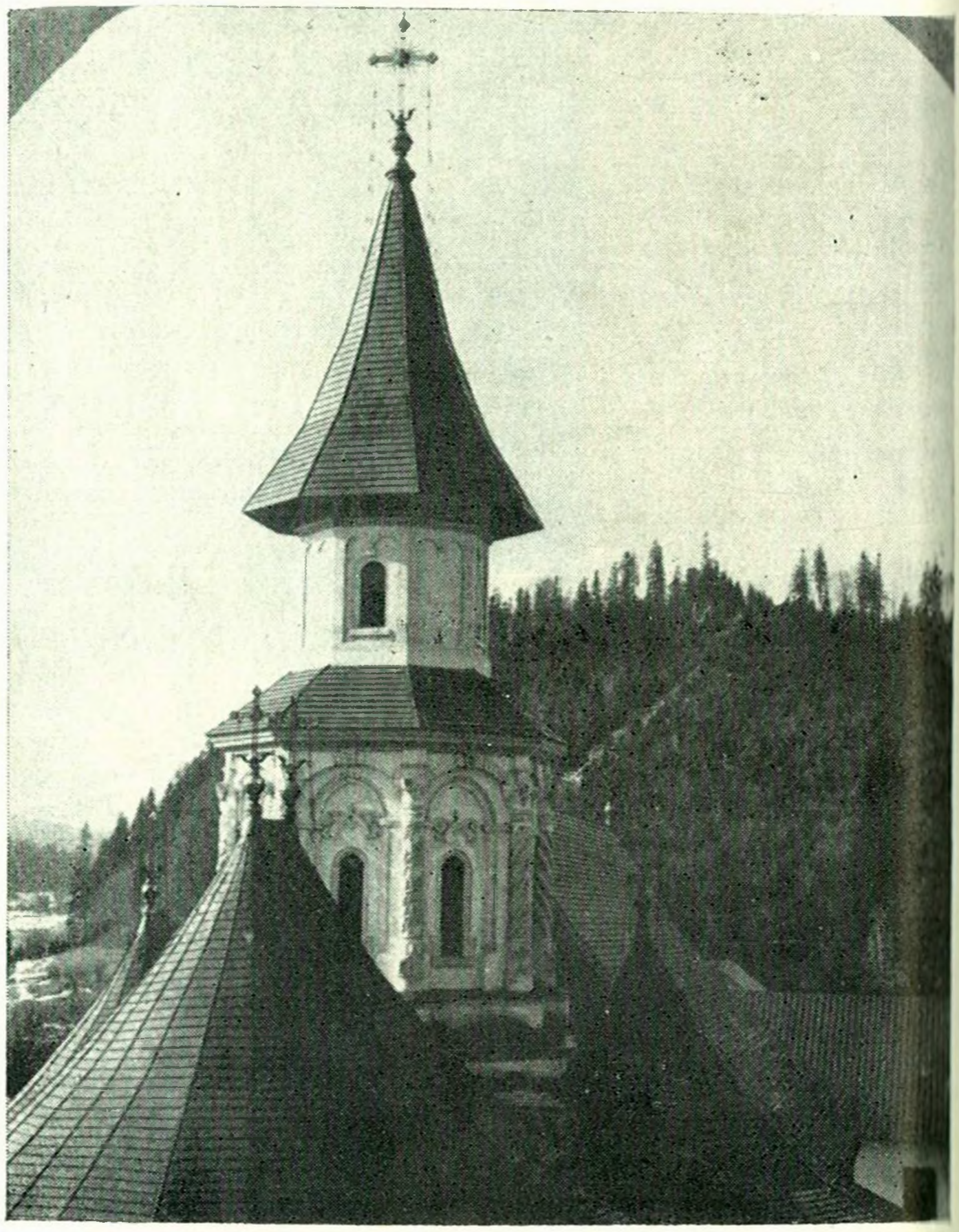

Fig. 27 — Articulaţiile acoperişului după ultimele restaurări.

fac, la mijloc şi lateral, trei arcade, frînte uşor în arce gotice, constatate pentru prima dată, cu aceeaşi funcţie delimitativă, la biserica mănăstirii Galata din Iaşi. S-au adus, de asemenea, unele modificări sistemului de boltire al naosului, ale cărui arce transversale sînt sprijinite pe o succesiune de pilaştri, susţinuţi de console, aşa cum „se găsesc la Dragomirna, Solca şi Trei Ierarhi, dar care nu existau încă pe vremea lui Ştefan cel Mare"[48]. Numărul ferestrelor a fost sporit de la una la trei pentru fiecare absidă, păstrîndu-se însă formele ancadramentelor iniţiale cu baghete încrucişate şi arcuri în acoladă.

Deasupra camerei mormintelor se boltesc două semicalote, dispuse transversal, avînd între ele, pe direcţia est-vest, un arc despărţitor, sculptat în piatră cu stilizări fitomorfe. Lumina pătrunde aici, dinspre sud şi nord, prin două ferestre cu aceleaşi ancadramente de inspiraţie gotică, iar trecerea din gropniţă în pronaos se face printr-o uşă, practicată în zidul plin care le desparte şi al cărei ancadrament de piatră, cioplită în profilatură gotică, prezintă unele asemănări cu ancadramentele uşilor din turnul tezaurului, numai că proporţiile celui dintîi sînt mai ample decît ale celor din urmă şi au detalii decorative mult mai complicate. Remarcăm în pronaos, ca element inexistent în vechea biserică, aşa numitul *motiv al torsadei*, cu funcţie pur decorativă, marcînd articulaţiile pereţilor pe verticalele celor patru încheieturi, dar şi la baza sistemului de boltire, compus aici din două semicalote inegale şi suprapuse. Cea mai mare dintre ele, este străbătută de nervuri care o segmentează în zone triunghiulare cu bazele orizontale şi cu vîrfurile în sus. Patru ferestre, la fel cu cele menţionate pînă acum, sînt dispuse două cîte două în pereţii laterali, iar un portal cu uşa perfect dreptunghiulară şi cu muluri în retrageri succesive, arcuite semicircular la partea superioară străpunge peretele vestic al pronaosului, asigurînd legătura cu pridvorul închis, care este boltit în două semicalote orientate transversal şi despărţite între ele printr-o nervură mediană, pe direcţia est-vest. Fiecare semicalotă, la rîndul ei este străbătută de cîte două nervuri, încrucişate exact la centru, segmentînd cele două bolţi în cîte patru zone egale, cu unghiuri adiacente. Generos luminat, pridvorul dispune de cîte o fereastră în pereţii laterali şi de trei ferestre în peretele vestic, toate cinci fiind – conform unei vechi tradiţii – considerabil mai mari decît ale celorlalte încăperi şi au ancadramentele arcuite ogival, cu menouri profilate şi cu decoraţii trilobate, înscrise în cercuri şi semicercuri ajurate la nivelul fiecărei ogive.

Accesul în biserică este asigurat prin două portaluri, practicate în pereţii de sud şi de nord ai pridvorului, ambele fiind, de asemenea, gotice, cu muluri ogivale în retrageri succesive, urmate la partea superioară de cîte un lintel profilat şi de cîte un timpan arcuit semicircular, cu destinaţia de a încadra şi adăposti imaginea zugrăvită a hramului, în speţă, scena *Adormirii Maicii Domnului.*

Pe colţurile exterioare, de sud-vest şi nord-est, ale pridvorului,

48. Ştefan Balş, *op. cit.*, p. 431.

se ridică, pînă aproape sub cornişă, două contraforturi puternice, prevăzute cu lăcrimarii dispuse în trepte succesive pentru a facilita scurgerea rapidă a ploilor de pe suprafaţa lor. Alte patru contraforturi, identice cu primele, au fost aşezate, cîte unul, în stînga şi în dreapta fiecărei abside laterale, iar sub fereastra centrală a horei altarului s-a construit un singur contrafort, mult mai scurt decît celelalte şase. Că la reclădirea bisericii în secolul al XVII-lea a fost refolosit material recuperat din zidurile vechiului edificiu a dovedit-o, printre altele, şi una din pietrele încorporate la partea superioară a contrafortului sudic al absidei altarului, care a păstrat pînă în zilele noastre urmele unei picturi reprezentînd o stea cu cinci colţuri, executată în foiţă de aur, aplicată pe un fond albastru, sugerînd bolta cerească [49], expusă acum în muzeul mănăstirii.

Deşi zidurile bisericii reclădite între anii 1653-1662 reiau întocmai planul vechiului edificiu ştefanian, paramentul acestora nu mai este rezolvat acum în alternanţe de pietre şi cărămizi, decorate la zona superioară cu discuri ceramice, ca pe vremea primului ctitor, ci în spiritul arhitecturii religioase moldoveneşti de la sfîrşitul veacului al XVI-lea şi din secolul al XVII-lea. Remarcăm, în primul rînd, acel brîu median răsucit în torsadă, care încinge de jur împrejur biserica, apărut în Molddva mai întîi la Galata (1579-1584), apoi la Dragomirna (1606-1609) şi la Trei Ierarhi (1639), sub influenţa arhitecturii din Muntenia, unde este constatat pentru prima oară la Biserica episcopală a Curţii de Argeş, în primii ani ai veacului al XV-lea. Mai remarcăm apoi că vechile arcaturi, care decorau faţadele bisericilor lui Ştefan cel Mare, dispuse pe trei registre, micşorate succesiv spre cornişă – de la arcade la firizi şi de aici la ocniţe [50] – sînt substituite, la refacerea din secolul al XVII-lea, numai cu două registre de arcade oarbe, dispuse deasupra şi dedesubtul torsadei mediane. Cele de deasupra sînt mai scunde, se arcuiesc semicircular şi se sprijină pe o succesiune corespunzătoare de colonete, sumar modelate; cele de la registrul inferior sînt mult mai înalte, se arcuiesc ogival, se sprijină pe o serie de pilaştri adosaţi, susţinuţi, de console şi decoraţi cu capiteluri profilate. Ca şi brîul în torsadă, acest sistem de arcaturi decorative apare pentru prima oară în Moldova la aceeaşi biserică a mănăstirii Galata, fapt care, alături de alte elemente comune ambelor monumente, l-a determinat, la vremea sa, pe Gheorghe Balş să conchidă că „Putna izvorăşte – în mod general – din planul Galatei" şi că „face totodată parte din seria începută de Dragomirna" şi continuată apoi de Solca, Bîrnova, Barnovschi, Trei Ierarhi, Sf. Onufrie şi Cetăţuia, care sînt, după el, „principalele biserici din această familie" [51].

---

49. A se vedea Ion Nestor şi colaboratori, *op. cit.*, p. 269; Ioana Grigorescu, *op. cit.*, p. 102 şi fig. 1 C/b. În cel din urmă studiu sînt remarcate, în plus, „mai ales la contraforturi şi la faţadele pridvorului (...) pietre mari de gresie în care se văd găurile de prindere şi ridicare, tipice construcţiilor din vremea lui Ştefan cel Mare".

50. Vasile Drăguţ, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, p. 27, art. *arcatură*.

51. G. Balş, *Bisericile moldoveneşti din veacurile al XVII-lea şl al XVIII-lea*, p. 187.

Cunoscînd riguros acum planul primei biserici construite de Ştefan cel Mare la Putna, se cuvine să afirmăm că aceasta a renăscut din sine însăşi între anii 1653-1662 şi că, dimpotrivă, planimetric şi spaţial, Galata îşi are obîrşia în vechiul plan al Putnei, dimpreună cu toate celelalte biserici atribuite aceleeaşi familii arhitectonice. Sub influenţa Galatei, Putna îşi schimbă aşadar numai sistemul decorativ al paramentului, sistemul de boltiri interioare şi structura peretelui despărţitor dintre naos şi gropniţă.

Este mai greu de precizat, pe baza înfăţişării actuale a bisericii, cum arătau turla şi acoperişul acesteia după reconstruirea întregului edificiu de către Gheorghe Ştefan şi Eustratie Dabija, deoarece ambele elemente au suferit noi prefaceri în secolele următoare. Pentru aceasta însă, de o mare importanţă documentară este un tablou anonim în ulei, reprezentînd mănăstirea Putna şi împrejurimile sale, executat la 1757 din iniţiativa mitropolitului Iacov, în memoria primei sfinţiri a bisericii pe vremea lui Ştefan cel Mare. Din păcate urmele acestui tablou sînt pierdute acum, dar lucrarea a fost frecvent reprodusă fie direct după original, fie sub forma unei schiţe concentrate, înfăţişînd numai complexul monastic, fără împrejurimi şi fără personaje [52]. Se vede limpede în

---

52. K. A. Romstorfer, p. 9. fig. 2, reproducere după original. Autorul arată că lucrarea originală se găsea la reşedinţa arhiepiscopală şi că o copie după ea exista chiar în mănăstirea Putna. Aflăm de la el că, în original, legendele erau scrise cu litere slavone pe locurile şi în dreptul construcţiilor reprezentate; în reproducerea sa, acestea sînt numerotate şi explicate separat. Romstorfer consideră, probabil pe baza însemnărilor din tabloul original, că mitropolitul figurat în compoziţia din dreapta picturii nu-l evocă pe Teoctist I, la prima sfinţire din veacul al XV-lea, ci îl reprezintă pe însuşi Iacov Putneanul închinînd simbolic lui Ştefan cel Mare ctitoria refăcută de el în veacul al XVIII-lea (p. 7-9); Raimund Friedrich Kaindl, *Geschichte der Bukowina*, Czernowitz 1904, p. 88-89, fig. 15, reproducere după original; I. Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina*, Bucureşti, 1916, p. 11, fig. 5, reproducere după original; G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, p. 193, fig. 301, desen parţial, cu legenda: „Mănăstirea Putna, după o pictură păstrată la mănăstire (Romstorfer)". Deşi trimite la Romstorfer, unele detalii de aici nu coincid cu cele din reproducerea arhitectului austriac. Turnurile de colţ, bunăoară, au cîte trei ferestre în fiecare perete dinspre sud, pe cîtă vreme cele din reproducerile după original nu prezintă decît o singură fereastră şi anume, în peretele corespunzător al turnului din colţul sud-vestic. Faptul că în acest desen după tabloul de la mănăstire apare şi fîntîna din incintă, despre care ştim că a fost făcută de Iacov Putneanul în anul 1761, ne determină să opinăm că tabloul de la arhiepiscopie nu era identic cu cel de la mănăstire şi că primul înfăţişa mănăstirea Putna înaintea refacerilor substanţiale întreprinse de mitropolitul Iacov, iar al doilea după aceste refaceri. Dealtfel, deşi desenul reprodus de Balş nu este prea clar exact în zona turlei îngăduie totuşi să deslusim aici coloanele torse, în stil baroc, adăugate sigur de mitropolit după anul 1760. Dacă prezumţia noastră este întemeiată, înseamnă că cele două reprezentări sînt cu atît mai preţioase, deoarece una înfăţişează mănăstirea aşa cum arăta în 1757, iar cealaltă după restaurarea sa generală. A se vedea în continuare: Corina Nicolescu, *Arta în epoca lui Ştefan cel Mare*, în vol. *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti. 1964, p. 310, fig. 21, reproducere parţială în desen, cu trimitere la Romstorfer şi cu datare greşită: „După un desen din 1737"; Gheorghe Moisescu, *Mănăstirea Putna*, Viena, 1966, p. 39, fig. 20, reproducere parţială, cu datare greşită: „după un desen din anul 1737"; N. Constantinescu, *Mănăstirea Putna*, p. 10, fig. 3, reproducere integrală după lucrarea originală, cu legenda: „Mănăstirea Putna. După o pictură veche". În text, autorul apreciază că „pictura

această reprezentare că reconstructorii din veacul al XVII=lea au respectat întocmai nu numai desfăşurarea planimetrică a bisericii lui Ştefan cel Mare, ci şi formele originare ale turlei şi, mai cu seamă, ale acoperişului, înalt, cu pante repezi şi distinct articulate pe fiecare din părţile constitutive ale monumentului, respectiv, conice deasupra absidelor laterale, în patru ape cu baza tronconică pe absida altarului, în patru ape foarte înalte pe gropniţă, nartex şi exonartex. Deasupra naosului se înalţă turla, prevăzută cu o învelitoare circulară la bază şi cu alta tronconică la partea superioară, din care porneşte sprinten, la rîndul său, *lanternoul* cu acoperişul conic. Reproducerile după tabloul discutat oferă însă o viziune de ansamblu asupra întregului complex mănăstiresc de la Putna, aşa cum arăta acesta în anul 1757, cînd Iacov Putneanul abia îşi începuse marea operă de restaurare a faimosului aşezămînt (vezi fig. 9=10=11).

In mod curent, se afirmă că la cutremurul din 1739 „biserica mănăstirii din nou a fost stricată", că s=au ruinat atunci „şi cîteva din turnurile aflătoare în cele patru unghiuri ale zidului şi însuşi zidul care împresoară mănăstirea"[53]. In tabloul de la 1757, toate acestea se află în picioare, exact pe locurile în care au fost confirmate şi de cercetările arheologice din ultimul pătrar de veac. Astfel, pe latura estică a incintei se văd, clar dispuse, turnul porţii de intrare în mănăstire, cu acoperiş piramidal în patru ape, apoi, mai spre nord, un turnuleţ cilindric şi cu acoperişul conic, după care urmează, aproximativ pe locul actualei clopotniţe, turnul cu plan dreptunghilar şi cu acoperiş piramidal din epoca lui Ştefan cel Mare, azi dispărut. Mai sus de acestea, pe latura nordică, se distinge o clădire cu etaj, probabil un corp de chilii, iar în colţul nord=vestic un turn de clopotniţă, cel puţin tot atît de înalt ca şi turnul tezaurului, cu plan rectangular şi cu acoperiş piramidal, despre care se ştie că data, de asemenea, din epoca lui Ştefan cel Mare şi care ulterior a dispărut. Pe latura vestică, între turnul tezaurului şi clopotniţa dispărută, se afla un corp de clădiri, în care funcţionau stăreţia şi un arhondaric. In sfîrşit, pe latura sudică, unde fusese casa domnească, se distinge acoperişul în două ape al unei clădiri despre care se crede că adăpostea trapeza şi anexele ei: cuhnia, cămările, beciul etc. Incinta descrie în pictura de la 1757 un patrulater cu laturile aproximativ egale, iar pe colţurile de sud=est şi sud=vest este întărită de cîte un bastion cu plan rectangular, cu acoperiş piramidal şi cu metereze dispuse imediat sub nivelul streaşinilor. Metereze aveau şi zidurile perimetrale, întărite pe dinafară cu numeroase contraforturi distribuite la distanţe egale. Intreaga incintă era înconjurată cu un şanţ de apărare, alimentat de apa mai multor izvoare care se aflau în panta dinspre

---

dinainte de refacerile din veacul al XVIII-lea, *păstrată în colecţia mănăstirii* (subl. ns. Cl. P.), înfăţişează biserica aproximativ cum arată ea astăzi" (p. 17). Rezultă, aşadar, din afirmaţia subliniată de noi, că la data elaborării şi publicării acestei lucrări (1966-1967), tabloul încă se găsea la Putna.

53. Dimitrie Dan, *Mănăstirea şi comuna Putna*, p. 16. A se vedea şi K. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 14.

nordul mănăstirii, iar preaplinul acestora - după cum rezultă din tablou – îşi avea asigurată scurgerea, printr-un canal sinuos, în albia pîrîului Putna. Aflăm de la Romstorfer că izvoarele dăinuiau încă pe vremea sa şi că, parţial, şanţul de apărare mai putea fi recunoscut pe latura vestică a mănăstirii. Tot el ne atrage atenţia că accesul în mănăstire, pe sub turnul porţii din latura estică, era precedat de trecerea unui pod mobil, care – după împrejurări – putea fi ridicat sau lăsat peste şanţul cu apă din această zonă [54].

Pentru a cunoaşte înnoirile datorate mitropolitului Iacov la Putna trebuie să stabilim mai întîi ce deteriorări au survenit aici după refacerile din 1653-1662 şi cauzele care le-au determinat. Majoritatea cercetătorilor, după cum am văzut, consideră că avariile remediate în vremea sa au fost provocate de cutremurul din 1739. Să nu uităm însă că la numai trei decenii după refacerea bisericii de către Gheorghe Ştefan şi Eustratie Dabija, adică în 1691, mănăstirea fusese mai întîi devastată şi incendiată de leşii lui Ioan Sobieski şi de complicii lor cazaci. Vartolomei Măzăreanu, care se afla în mănăstire la data seismului, fiind apoi şi martor ocular al reparaţiilor discutate, nu enumeră printre cauzele acestora, în mod expres, şi cutremurul. El arată că, în 1755, cînd ilustrul mitropolit purcede la înnoirea generală a mănăstirii, aceasta, „din întîmplările vremilor şi a nepăcilor, iară mai mult şi din nepurtarea de grijă a iegumenilor, s-au învechit foarte, că biserica s-au descoperit, zidul au căzut mai tot, turnul de pe poartă s-au risipit (...), trepăderile (trapezele) cele de piatră încă din vremile căzacilor erau arse şi stricate, cît şi copacii crescuseră deasupra şi chiliile s-au învechit de tot, turnul cel de pus odoarele era descoperit, în scurt: toate cîte sînt în mănăstire erau stricate" [55].

Intr-o *Istorisire a ctitoriei mitropolitului Iacov în mănăstirea Putna*, ca şi în a sa *Istorie pentru sfînta mănăstire Putna*, prima scrisă în 1759, iar a doua în 1761, Vartolomei Măzăreanu menţionează lucrările întreprinse de „părintele nostru chir Iacov" pînă la data ultimei scrieri. Mai întîi, el „s-au apucat de zidul ogrăzii cel dimprejurul mănăstirii, (...) şi tot din temelie nou l-au făcut şi, săvîrşindu-l, l-au şindrilit şi l-au tencuit şi l-au văruit frumos". Odată cu înnoirea zidului, a fost construit şi actualul turn al porţii, puţin mai la est de cel vechi, din epoca lui Ştefan, care, după cutremurul de la 1739, căzuse în ruină. Noul turn, de plan pătrat, cu latura la bază de 8 metri şi înălţimea pînă la streaşină de 10 metri, are un parter şi un etaj, ambele boltite. Acoperişul său este piramidal, în patru ape, iar parterul constituie însuşi gangul de comunicare între incintă şi exterior, prevăzut cu porţi masive de stejar, legate în fier, echipate cu drugi de blocare şi cu orificii de tir (vezi fig. 12-13). Refacerea zidurilor şi a turnului porţii s-au încheiat pînă în anul 1757, aşa cum rezultă din tabloul executat atunci, dar şi din inscripţia de pe stema lui Constantin Racoviţă, încastrată în peretele vestic al acestui turn. Cu acelaşi prilej, a fost încastrată, în peretele estic al noului turn, stema cu pisanie, atribuită

---

54. K. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 15.
55. Vartolomei Măzăreanu, *Istorie pentru sfînta mănăstire Putna*, p. 61.

lui Ştefan cel Mare, înnoită, probabil, şi ea după vechea stemă din 1481, care trebuie să se fi deteriorat odată cu vechiul turn al intrării, poate chiar la data cutremurului amintit.

In prima *Istorisire...*, citată de noi, se spune că „clopotniţa fiind crăpată şi plecată foarte şi întru mare primejdie de cădere, au săpat groapă mare pînă în temelie întru care, puind mulţime de piatră, i-au zidit picior foarte ţapăn şi o au îndreptat"[56]. Clopotniţa despre care se vorbeşte în acest document nu putea fi decît turnul din colţul nord-vestic al incintei, singurul – din toate turnurile vizibile în tabloul de la 1757 – adecvat unei asemenea destinaţii, prin deschiderile sale mari şi arcuite semicircular la nivelul penultimului etaj. Romstorfer sesiza amănuntul interesant că, în tabloul menţionat, pe turnul acesta apare un orologiu, invizibil însă în reproducerea din cartea sa, dar destul de clar conturat – sub cele trei ferestre din peretele sudic al edificiului – în reproducerea mai sus discutată din cartea lui G. Balş. Mai aflăm de la Măzăreanu că în anii 1758 şi 1759, mitropolitul „au făcut (...) trapezariile cele de piatră, cu cuhne şi pităria tot de piatră; iară deasupra au făcut biserica, întru numele prea lăudaţilor Apostoli Petru şi Pavel, foarte iscusită şi cu catapeteazma iarăşi iscusită, nu de puţin preţ fiindcă lucrul acelei catapetezme au mers mai mult aur; iară lîngă acea biserică au făcut şi chilii, în care mai pe urmă au petrecut însuşi sfinţia sa"[57]. In anul următor, 1760, el „au acoperit biserica cea mare cu acoperemînt foarte iscusit" şi turnul, „unde se pun lucrurile mănăstirii, supt care au făcut scări şi deasupra scărilor acoperămînt". Rezultă din desenul publicat de G. Balş, pe care îl considerăm o reprezentare veridică a Putnei după înnoirile din veacul al XVIII-lea, că refăcînd acoperişul, mitropolitul Iacov i-a menţinut – cu mici excepţii – formele moştenite de la Gheorghe Ştefan şi Eustratie Dabija, care, la rîndul lor, le menţinuseră pe cele din vremea lui Ştefan cel Mare. In sfîrşit, încheie arhimandritul Vartolomei, „întru acestaşi an 1761, văzînd sfinţia sa că în mănăstire nu este apă (...), au făcut înlăuntrul mănăstirii o cişme cu apă foarte curată şi bună şi dindestul (...) şi au acoperit-o cu cerdac frumos".

La această dată şi cu aceeastă fîntînă, existentă – în funcţie – şi astăzi, la sud-est de biserică, în apropierea turnului porţii, se încheie relatările lui Măzăreanu despre lucrările mitropolitului Iacov, dar nu şi lucrările înseşi. Paretisindu-se în 1760 din jilţul mitropolitan şi stabilindu-se definitiv la Putna, zelosul renovator îşi continuă opera de restaurare a mănăstirii pînă la sfîrşitul vieţii (1778). Fortifică zidul dinspre nord al bisericii, a cărui temelie cedase la cutremurul din 1739, adăugîndu-i încă cinci contraforturi, pe lîngă cele două originare, după cum urmează: unul la absida alta-

---

56. *O istorisire a ctitoriei mitropolitului Iacov în mănăstirea Putna*, semnată de Vartolomei arhimandrit, Calistrat igumen şi Natanail eclesiarh. Apud Melchisedec, *O visită...*, p. 271.

57. Vartolomei Măzăreanu, *Istorie pentru sfînta mănăstire Putna*, p. 62-63. Despre paraclisul „Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel", menţionat aici de Măzăreanu, Dimitrie Dan afirmă că mitropolitul Iacov l-a construit din lemn, la 1759, şi că între anii 1850-1854, pe locul acestuia s-a construit altul de zid, cu acelaşi hram.

rului, trei la absida laterală şi unul în dreptul peretelui dintre camera mormintelor şi pronaos ; consolidează turla, care se fisurase în urma aceluiaşi cutremur, şi o împodobeşte – în spiritul epocii sale – cu opt coloane baroce, dispuse în horă de-a lungul muchiilor tamburului octogonal. Răsucite şi decorate cu diferite stilizări sculpturale, finalizate în capiteluri corintice, acestea sînt executate dintr-un calcar poros şi aproape alb, adus de la Nistru, material din care a refăcut şi partea superioară a lanternoului, modificată ulterior de Romstorfer[58] ; pavează din nou cu lespezi de piatră biserica, în 1762, iar în 1773 o înzestrează cu un nou iconostas, de asemenea, în stil baroc, existent şi azi[59].

Potrivit unor aserţiuni, Iacov Putneanul ar fi avut şi iniţiativa repictării interioare a bisericii. Nicolae Iorga accentua că cel de al treilea ctitor al Putnei nu a înnoit arhitectura acesteia, ci numai „ridică tot ceea ce căzuse, înlocui tot ceea ce lipsea şi *făcu toată zugrăveala cea nouă, din care se văd cîteva urme în pridvor, nu prea strălucite, ce e dreptul*" (subl. n. Cl. P.)[60]. Dar cele douăsprezece figuri de sfinţi, întregi, ca şi scena Maicii Domnului cu Pruncul, amplasată la mijloc şi anturată de încă douăsprezece busturi mai mici, de prooroci, toate ocupînd o bună parte din peretele estic al pridvorului, nu constituie singurul eşantion de pictură murală care s-a păstrat aici, fie de la Iacov Putneanul, fie dintr-o perioadă mai recentă. Alte urme transpar prin stratul de văruială din partea interioară a baldachinului sub care se află mormîntul lui Bogdan al III-lea, iar o scenă a hramului, respectiv, *Adormirea Maicii Domnului*, este bine vizibilă în timpanul de deasupra portalului sudic al pridvorului[61].

Se mai atribuie mitropolitului Iacov reconstruirea casei domneşti de la Putna, pe care Romstorfer o identifica în mereu-amintitul tablou din 1757 cu acea clădire situată la nord-estul bisericii, considerată de el drept cea mai importantă construcţie din cîte se văd în această pictură[62]. Săpăturile arheologice din ultimul pătrar de veac au stabilit însă, cum se ştie acum, că reşedinţa domnească de la Putna se afla pe latura sudică a mănăstirii şi este greu de precizat ce mai rămăsese din ea în vremea lui Iacov Putneanul. După cum rezultă din desenul publicat de G. Balş, aici se găsea pe atunci o clădire destul de modestă, acoperită cu şindrilă, ca şi toate celelalte construcţii, dealtfel, din incinta mănăstirii, inclusiv biserica şi zidurile perimetrale.

Cu această înfăţişare generală, marcată în detalii de unele

---

58. K. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 35-36 ; G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, p. 147 ; Idem, *Bisericile moldoveneşti din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea*, p. 187 ; Arh. Ştefan Balş, *op. cit.*, p. 437-438.

59. K. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 15.

60. Nicolae Iorga, *Românismul în trecutul Bucovinei*, Bucureşti, 1938, p. 252.

61. După minuţioase cercetări, Romstorfer conchidea că biserica refăcută de Vasile Lupu, Gheorghe Ştefan şi Eustratie Dabija „nu a purtat nici un fel de pictură", iar din analiza mortarului trăgea concluzia că nici „mitropolitul Iacov nu prevăzuse o zugrăvire, cel puţin la exterior' (Cf. K. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 38-39). A se vedea şi Irineu Crăciunaş-Suceveanul, *Bisericile cu pictură exterioară din Moldova* (II), în „M. M. S.", XLVI (1970), nr. 3-6, p. 146-148.

62. K. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 15 şi 19.

elemente baroce ale veacului al XVIII-lea, mănăstirea Putna îşi păstrează identitatea arhitectonică pînă pe la mijlocul secolului al XIX-lea. Intre anii 1852-1854 se procedează la demolarea laturii nordice a zidului de incintă şi la mutarea ei cu 25 de metri mai la nord; sînt prelungite, apoi, pe distanţa corespunzătoare, spre aceeaşi direcţie, laturile de est şi de vest, lărgindu-se astfel considerabil incinta; se demolează turnul rectangular de pe latura estică şi clopotniţa din colţul nord-vestic, ambele dăinuind pe locurile respective din vremea lui Ştefan cel Mare, precum şi turnurile din colţurile de sud-est şi sud-vest, care erau vizibile în tabloul de pe vremea lui Iacov Putneanul.

Intre anii 1854-1856 se demolează „clădirea solidă cu etaj a ctitoriei" (?), de pe latura sudică; locuinţele de lemn ale egumenului şi vicarului, din latura vestică; paraclisul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, din acelaşi material şi de pe aceeaşi latură, precum şi chiliile de lemn ale călugărilor, din latura nordică. In locul tuturor dependinţelor demolate, se construiesc, în aceleaşi intervale de timp, următoarele edificii din piatră şi cărămidă: o clopotniţă provizorie, pe latura de est, pentru păstrarea clopotelor demontate din vechea clopotniţă; o clădire fără etaj, lungă de 46,50 metri, pe latura de sud, pentru bucătărie, trapeză, cămări, chilii etc.; un corp de chilii fără etaj, în lungime de 42,20 metri, pe latura de nord şi, în sfîrşit, clădirea cu etaj, pe latura vestică, pentru egumenie, cancelarie, bibliotecă, arhondărie, căreia i se ataşează, la aripa nordică, un paraclis nou, de zid, cu acelaşi hram, în locul vechiului paraclis de lemn[63]. Acesta din urmă avea iniţial numai altar şi naos. Mărit spre vest în vremea noastră, acum dispune de un altar cu absidă semicirculară, de un naos cu abside laterale drepte, decroşate în masa pereţilor, de un pronaos cu turlă pe centrul boltit şi de un pridvor închis, cu intrare pe latura nordică. Lumina pătrunde în paraclis numai prin două fereste practicate în absida principală şi în cea nordică. Toţi pereţii interiori sînt împodobiţi cu o pictură modernă, de inspiraţie bizantină, conţinînd numeroase şi interesante elemente localizatoare, executată cu talent de fraţii Mihai şi Gavril Moroşan, între anii 1979-1981. Din păcate, vechiul iconostas de la mitropolitul Iacov nu se mai găseşte la Putna şi nici acela făcut la mijlocul veacului trecut pe cheltuiala arhimandritului Artemon Bortnic şi a ieroschimonahului Venedict Smighelschi[64]. Se află însă în curs de realizare un iconostas nou, sculptat în lemn de stejar, cu motive decorative tradiţionale, fitomorfe şi zoomorfe, a cărui execuţie a fost încredinţată fraţilor Ioan şi Vasile Rezmeriţă, meşteri iscusiţi din Grumăzeştii Neamţului.

O acuarelă datorată lui F. X. Knapp, care poate fi datată în jurul anului 1856, cunoscută şi dintr-o schiţă foarte sumară publicată de Romstorfer[65], reprezintă biserica întocmai cum arăta în

---

63. Arhiva mănănstirii Putna, *Registrul nr. 2/1856*, f. 7-23; Dimitrie Dan, *Mănăstirea Putna*, p. 17-18; K. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 19-22; Ştefan Balş, *op. cit.*, p. 437-440.

64. Dimitrie Dan, *Mănăstirea Putna*, p. 30.

65. K. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 21 fig. 5.

urma refacerilor din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea. Atrage atenţia mai cu seamă acoperişul ei, în care s-au perpetuat, surprinzător de fidel pînă la această dată, formele, proporţiile şi articulaţiile variate ale acoperişului originar, specific epocii lui Ştefan cel Mare, în pofida tuturor vicisitudinilor prin care a trecut necropola gloriosului voievod. Acuarela abordează parţial aşezămîntul. Sînt surprinse distinct, pe lîngă biserică, noua clădire cu etaj a stăreţiei, spre latura vestică ; o porţiune din corpul chiliilor, pe latura nordică, vizibilă prin deschiderea dintre contraforturile pridvorului şi casa egumenească ; fîntîna cu „cerdac" şi turnul porţii, pe latura estică, înaintea construirii scării de zid actuale, care duce la etajul acestui turn, supranumit acum „al lui Eminescu", în memoria substanţialei contribuţii pe care şi-a adus-o marele poet la organizarea impresionantei serbări de la Putna, din anul 1871. Nu mai apare turnul circular din nordul porţii, iar turnul rectangular, cu acoperiş piramidal în patru ape, vizibil pe aceeaşi latură, în dreptul absidei altarului, dar fără legătură cu zidul perimetral, este clopotniţa improvizată, construită în anii 1854-1856. Din perspectiva dată este firesc să nu se vadă construcţiile de pe latura sudică, turnul tezaurului şi paraclisul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel de pe latura vestică, precum şi o bună parte din dependinţele de pe latura nordică, aflătoare dincolo de biserică (vezi fig. 14-15).

Acuarela lui F. X. Knapp are o deosebită valoare documentară, deoarece înfăţişează biserica înaintea unor noi prefaceri. Ea apare aici, ca pe vremea lui Iacov Putneanul, cu o largă învelitoare de şindrilă, care, ulterior, va fi succesiv modificată. Mai întîi, după anul 1856, acoperişul de şindrilă este înlocuit cu altul de tablă neagră, fără să i se modifice şi formatul originar. In 1859 însă, acesta este radical transformat, fiind înlocuit cu un acoperiş de tinichea roşie, nearticulat, aşezat uniform deasupra tuturor părţilor constitutive ale monumentului, înghiţind, totodată, în interiorul său şi o bună parte din tamburul turlei, care îşi pierde astfel simţitor elansarea [66].

Noi prefaceri au loc la Putna în anul 1882, cînd se demolează clopotniţa provizorie de pe latura estică şi se construieşte actuala clopotniţă în stil romanic, înaltă de 19,30 m. cu plan pătrat, de 6,60 X 6,60 m. şi cu trei etaje, avînd cîte două ferestre arcuite semicircular pe fiecare latură a primelor două şi cîte trei ferestre similare la ultimul nivel, deasupra căruia se înalţă acoperişul piramidal în patru ape. Cu acelaşi prilej, probabil, se construieşte şi scara de zid, adosată peretelui nordic al turnului porţii, în locul celei de lemn care asigurase pînă atunci accesul la etajul acestui edificiu.

Astfel arăta ansamblul arhitectonic de la Putna în anul 1901, cînd arhitectul austriac Karl A. Romstorfer procedează la o nouă restaurare a bisericii. Potrivit propriilor sale relatări, el nu a operat modificări esenţiale decît la partea superioară a turlei şi, mai ales, la configuraţia generală a acoperişului. Considerînd eronată soluţia sprijinirii poalelor lanternoului direct pe capitelurile coloanelor

---

66. *Ibidem*, p. 19, fig. 4 şi p. 20-21. A se vedea şi Dimitrie Dan, *Mănăstirea Putna*, p. 29.

torse, adăugate de Iacov Putneanul, Romstorfer demontează această parte a turlei, construieşte peste capiteluri o succesiune de arce din piatră, deasupra cărora reface lanternoul, supraînălţîndu-l cu peste un metru faţă de cota maximă anterioară[67]. Dacă această intervenţie la turlă poate fi apreciată astăzi ca neştiinţifică, readucerea acoperişului la forma sa apropiată de cea originară constituie totuşi meritul arhitectului austriac, conservator pe atunci al monumentelor din Bucovina (vezi fig. 16-23). In reconstituirea formei sale tradiţonale, Romstorfer s-a sprijnit atît pe acuarela profesorului Knapp, cît şi pe studierea acoperişurilor de biserici figurate în picturile votive ale ctitoriilor lui Ştefan cel Mare, punînd astfel din nou în valoare silueta zveltă a turlei, armonios proporţionată şi în deplin acord cu jocul de forme şi înălţimi al acoperişurilor care marchează distinct absidele laterale, altarul, pronaosul şi pridvorul[68]. Pentru învelitoare, el aduce din Galiţia ţiglă smălţuită, roşie şi neagră, în formă de solzi, pe care o montează în anumite combinaţii, obţinînd – după opinia sa – „o decoraţie corespunzătoare" (eine entsprechende Musterung). G. Balş, dimpotrivă, era de părere „că încercările de reconstruire a acestei forme de acoperiş, ce le-a încercat Romstorfer la unele biserici, întrebuinţînd ţigla, n-au prea dat rezultate frumoase, nici elegante", demonstrînd, totodată, pe baza unei scrisori de la Alexandru Lăpuşneanu, dar şi pe baza unor cercetări arheologice întreprinse chiar de Romstorfer la Cetatea Sucevei, că în Moldova lui Ştefan cel Mare ţiglele şi olanele încă nu se foloseau în asemenea scopuri[69].

Cu ţigle-solzi au fost acoperite şi alte edificii din incinta mănăstirii: turnul tezaurului, turnul porţii, chiliile, trapeza etc. Stăreţia de pe latura vestică şi clopotniţa din 1882 au rămas, în continuare, acoperite cu tablă.

Pe vremea restaurărilor executate de Romstorfer, s-a procedat şi la elaborarea unui proiect general de zugrăvire a bisericii, operaţie pe care urma s-o efectueze pictorul academist Karl Jobst din Viena, dar care – din motive necunoscute nouă – nu s-a mai realizat[70]. Se pare totuşi că pereţii fuseseră pregătiţi în acest scop, deoarece cu prilejul decapărilor întreprinse în toamna anului 1968, „s-a dat peste primul strat de mortar amestecat cu cîlţi, ceea ce arată că se avea în vedere pictarea bisericii în interior şi exterior"[71].

Ajungînd cu asemenea prefaceri pînă în zilele noastre, mănăstirea Putna este supusă unor noi operaţii de restaurare, precedate însă, acum, de riguroase cercetări ştiinţifice, menite să-i confere o înfăţişare cît mai apropiată de tradiţiile arhitecturii monastice din Moldova. Pentru aceasta, sondajele arheologice inaugurate în

---

67. K. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 41-42 şi planşa nr. 2, fig. 7. A se vedea şi Ştefan Balş, *op. cit.*, p. 438-439.
68. K. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 20-21 şi 39-41.
69. G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, p. 196.
70. K. A. Romstorfer, *op. cit.*. p. 43.
71. Irineu Crăciunaş-Suceveanul, op. *cit.*, p. 147. Informaţia a fost furnizată autorului de către călugării Pimen Zainea şi Iachint Unciuleac, îndrumători pe atunci la mănăstirea Putna.

1955 continuă şi astăzi, în vederea elucidării multiplelor aspecte nelămurite încă. După investigaţii minuţioase, efectuate mai ales între anii 1968-1970, sub conducerea Direcţiei monumentelor istorice, se trece la restaurarea bisericii. Vechiul acoperiş cu ţiglă, de la Romstorfer, este înlocuit de altul nou, cu tablă de cupru şi cu streşinile mult mai largi, rotunjite amplu pe deasupra celor două contraforturi ale pridvorului, în zona cărora arhitectul austriac făcuse unghiuri drepte. Asigurîndu-se astfel aruncarea apelor pluviale şi a zăpezilor abundente cît mai departe de temeliile edificiului, potrivit raţiunii funcţionale primordiale a unui asemenea tip de acoperiş, a devenit posibilă înlăturarea ulucelor şi burlanelor la care apelase Romstorfer în acelaşi scop, implicîndu-le însă inestetic în plastica generală a paramentului, ritmată calm de succesiunile celor două registre de arcaturi (vezi fig. 24-27). Cu acelaşi prilej sînt pregătiţi şi pereţii interiori ai bisericii în vederea zugrăvirii lor [72]. Se restaurează, în acelaş timp, turnul tezaurului, căruia i se înlocuieşte acoperişul de ţiglă cu altul de tablă, i se înlătură platoşa de zidărie adăugată în secolul al XVII-lea, i se reface plafonul boltit din camera de la parter şi i se opturează uşa – inexistenţa iniţial – care făcuse posiblă într-o vreme comunicarea directă între această cameră şi incintă.

Potrivit unui plan elaborat în toamna anului 1970, cu concursul unor specialişti de la Institutul de arheologie, Institutul de istorie „Nicolae Iorga", Institutul de istoria artei, Direcţia monumentelor istorice, Direcţia muzeelor, Institutul de arhitectură, Departamentul cultelor şi de la alte instituţii, se prevede reamenajarea spaţiului din vestul bisericii, ocupat pînă atunci de clădirea cu etaj a stăreţiei, care fusese construită între anii 1854-1856 şi a cărei aripă dreaptă ascundea în spatele ei mai mult de trei sferturi din turnul tezaurului, unicul edificiu de la Putna rămas cvasiintact din epoca lui Ştefan cel Mare. Tot atunci se hotărăşte „amplasarea şi realizarea unui nou muzeu pentru expunerea colecţiilor existente şi sistematizarea integrală a spaţiului interior şi exterior al complexului mănăstiresc" [73]. In consecinţă, vechea clădire a stăreţiei, de pe latura vestică, este demolată şi pe locul ei s-a construit actualul sediu al muzeului şi bibliotecii, inaugurat la 6 iunie 1976, un edificiu cu etaj, impunător, elegant şi sobru, totodată, dispunînd de cele mai bune condiţii pentru etalarea şi conservarea nepreţuitului tezaur artistic şi istoric, păstrat aici de veacuri cu devoţiune şi sacrificii.

S-a demolat, în continuare, clădirea construită la 1856 pe latura nordică şi s-a ridicat, în locul ei, actuala construcţie cu parter şi mansardă, rezervată stăreţiei, chiliilor călugăreşti, trapezei şi bucătăriei, toate inaugurate în anul 1978. Spre deosebire de vechea clădire din veacul trecut, prozaică şi monotonă, străină arhitecturii

---

72. Teofilact Ciobîcă, *Contribuţii la istoria mănăstirii Putna*, (egumenii), Putna, 1980, p. 53. Lucrare aflată în manuscris la mănăstirea Putna, sub nr. de inv. 137.

73. Radu Florescu şi Lucian Roşu, *Complexul monumental Putna — discuţii în legătură cu unele rezultate ale cercetărilor la acest monument*, în „Buletinul monumentelor istorice", anul XL, nr. 1/1971, p. 79.

tradiţionale din incintele mănăstirilor bucovinene, ca şi cea de pe latura sudică, dealtfel, actuala construcţie de pe latura nordică se apropie de pitorescul arhitecturii noastre mănăstireşti, fiind dotată şi cu două pridvoare deschise ale căror acoperişuri se sprijină pe stîlpi de lemn, ciopliţi şi crestaţi în stilul deregilor întîlniţi la cerdacele caselor ţărăneşti. Toate acoperişurile de ţiglă din incintă sînt înlocuite acum cu învelitori de tablă, ţiglele menţinîndu-se numai la acoperişurile anexelor gospodăreşti, care au fost mutate însă din faţa mănăstirii în spatele ei.

Actualmente se continuă restaurarea zidurilor perimetrale, prevăzîndu-se refacerea drumului lor de strajă şi se află în curs de elaborare proiectul reconstituirii casei domneşti, pe baza investigaţiilor arheologice, care încă nu s-au încheiat în zona sudică a incintei, dar şi pe baza unui releveu din prima jumătate a secolului al XIX-lea, reprezentînd, probabil, acest edificiu, aşa cum răzbise el prin vreme pînă la data respectivă [74].

Metamorfozată mereu, sub curgerea implacabilă a veacurilor, mănăstirea Putna rămîne astfel, în continuare, o permanenţă a conştiinţei româneşti, asupra căreia fiecare epocă şi-a imprimat propria-i pecete, rămîne, mai presus şi mai durabil decît pietrele din care este alcătuită, un simbol polarizant al tuturor românilor cu temelii statornice în faptele glorioase şi pilduitoare ale marelui său ctitor, un simbol pe care vremurile, cu necontenitele lor prefaceri, nu au izbutit să-l mistuie, să-i erodeze înţelesurile adînci, izvorîte din înseşi adîncurile neamului şi ale gliei strămoşeşti, ci, dimpotrivă, i le-au sporit, ridicîndu-l în zonele cele mai înalte ale spiritualităţii româneşti. Se află aici, „între murii mănăstirii" – cum scriau în martie 1870 Eminescu şi alţi tineri organizatori ai memorabilei *Serbări de la Putna* – „Sacrele oseminte ale unui erou român, care cu braţul său puternic a fost cel mai mare apărător al românismului în Orient şi al civilizaţiei creştine în secolul al XV-lea. El a înfrînt incursiunile barbare, nu numai spre gloria şi fericirea naţiunii române, ci şi spre binele Europei întregi.

Ştefan cel Mare este acel brav (. . .) la mormîntul căruia fiii naţiunii române îşi pleacă genunchii, sărutînd fierbinte ţărîna străbună" [75].

Claudiu PARADAIS

---

74. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 6; Vasile Drăguţ, *Arta gotică în România*, p. 157 şi p. 185, nota 58. Reamintim că într-un document de la 1856, existent în arhiva mănăstirii Putna, printre construcţiile demolate între 1854-1856 este menţionată şi o „clădire solidă cu etaj a ctitoriei", de pe latura sudică. Releveul în discuţie este, probabil, al acelei construcţii. (A se vedea prima trimitere de la nota 63).

75. Apud Teodor Bălan, *Serbarea de la Putna*, 1871, Cernăuţi, 1932, p. 67-68. Este vorba de *Apelul Comitetului central din Viena*, din martie 1870, semnat de Nicolae Teclu, preşedinte, Petru Pitei, casier şi Mihai Eminescu, secretar.

Sfîntul Sofronie al Ierusalimului, Anacreontica

Sfîntul Sofronie al Ierusalimului, numit şi scolasticul, trăieşte între anii 550-638, iar între anii 634-638, el este patriarh al Ierusalimului. Este unul dintre cei mai distinşi Sfinţi Părinţi, un scriitor ales, profund gînditor şi mare apărător al diotelismului, viguros luptător împotriva ereziei monotelite, cu mult înainte de Sinodul al VI-lea ecumenic, ţinut la Constantinopol în anul 681, cînd s-a publicat, în mod solemn, mărturisirea ortodoxă, că „*în Hristos sînt două voinţe şi două lucrări sau energii, corespunzătoare celor două firi, neamestecate şi neschimbate, neîmpărţite şi nedespărţite, precum şi neopuse una alteia, cea omenească supuindu-se întru totul voinţei şi lucrării celei divine*“ [1]. Mărturisirea ortodoxă de la Sinodul al VI-lea ecumenic are la bază, în mare măsură, învăţătura dogmatică a Sfîntului Sofronie.

Opera scrisă a Sfîntului Sofronie este întinsă şi variată. El are opere dogmatice, patristice, aghiografice şi poetice. Este şi poet cult, cunoscător al metricii şi prosodiei poeziei elenice şi ne-a lăsat o colecţie de poezii religioase, numită *Anacreontica*, scrisă după toate regulile poeziei clasice. Colecţia aceasta de poezii este numită Anacreontica pentru că poeziile pe care le cuprinde, în număr de 23, sînt scrise în metru anacreontic, adică în forma lor exterioară sînt ode în versuri, care respectă particularităţile prosodice şi metrice ale poetului *Anacreon* [2]. Cine a fost Anacreon ? [3] Anacreon (Anakreon) a fost unul dintre poeţii lirici greci, care a trăit între anii 560-478, a. Hr. şi care şi-a petrecut o bună parte din viaţa sa la curtea tiranului Policrate din insula Samos, în Marea Egee, şi altă parte la Atena, sub alt tiran, Hipparh. Grija şi îndatorirea lui, ca poet, era ca, prin dulcegăriile poeziilor lui, cîntate cu vocea şi cu un instrument cu coarde, să producă veselie la sărbătorirea stăpînilor lui. Anacreon era sufletul banchetelor şi al plăcerilor lor. De aceea, poeziile lui erau, propriu-zis, cîntece de amor şi cîntece de masă, „cîntece de pahar“, cum s-ar numi azi. Ele nu s-au ridicat la o concepţie mai înaltă, de viaţă şi au rămas jos, fără nici o jenă pentru autor, lîngă masa cu vin însoţită de plăcerile dragostei, cu versuri ca acestea : „Voi să joc şi să fiu vesel lîngă dulcele Lycaios“ ; „Vă las cu bine dară, eroilor, căci lira-mi / numai de amor răsună“. Tema şi subiectul acestor poezii sînt epicureice, cum se vede.

Anacreon, cu dulcegăriile poeziilor lui, a influenţat şi începuturile poeziei româneşti : poeţii Văcăreşti şi Costache Conache. Aproape în întregime, opera poetică a acestor poeţi ai noştri este poezie erotică, plină de retorică sentimentală.

Colecţia de ode a Sfîntului Sofronie poartă numele de Anacreontica numai pentru că aceste ode sînt scrise în metru anacreontic, adică sînt scrise în versuri asemănătoare cu ale acestui poet, cu o metrică foarte variată, dactili cu trohei, de regulă tetrametru, dar ele n-au nimic comun cu poetul Anacreon, în privinţa conţinutului. Odele Sfîntului Sofronie sînt poezii pline de frumuseţea formei, dar mai ales de frumuseţea fondului şi ele exprimă sentimentele de evlavie creştină, de admiraţie faţă de cele mai însemnate momente ale istoriei mîn-

---

1. *Istoria bisericească universală*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, vol. I, Bucureşti 1956, p. 268.

2. Vezi *Patrologie*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă Bucureşti, 1956, p. 289-290.

3. Vezi *Histoire de la literature greque*, par Alfred Croiset et Maurice Croiset, tome second, Paris, 1914, p. 252-271 ; Maria N. Grigorescu, *Istoria literaturii elene*, Bucureşti, 1942, p. 107-108; N. I. Barbu şi colaboratori, *Istoria literaturii universale*, Bucureşti, 1969, p. 33-34.

tuirii neamului omenesc. Ele conţin teologie dogmatică, morală, pastorală, omiletică, în versuri. Sfîntul Sofronie, mare dascăl al Bisericii, pune poezia în slujba credinţei creştine ; altfel spus, talentul lui de poet, de versificator creştin cult, îl pune în slujba predicii creştine, pentru ca s-o facă cît mai atrăgătoare, pentru ca să ajungă la determinarea voinţei credincioşilor, prin mişcarea inimii, cu versuri frumoase. Versurile sînt numai mijloace artistice, pentru a transmite adevărurile dreptei credinţe, cu succes sigur. Acesta a fost gîndul Părinţilor bisericeşti poeţi şi tot acesta a fost şi gîndul mitropolitului Bisericii noastre, Dosoftei, cînd a scris Psaltirea în versuri, care s-a răspîndit pe toată faţa pămîntului românesc, contribuind la aceasta şi versurile ei scurte, cu o structură ritmică populară, chiar cîntate.

De ce a preferat Sfîntul Sofronie prosodia şi metrica lui Anacreon, în alcătuirea versurilor sale, ştiind că poezia lui este lipsită de sentimente superioare şi de idei morale ? A preferat această formă de versificare, pentru că ea era totuşi foarte plăcută ca formă, era compusă în ritmuri pline de vioiciune şi de muzicalitate. Pe Sfîntul Sofronie nu-l interesau ideile şi sentimentele poeziei anacreontice, adică fondul ei, ci forma ei, în versuri scurte, de patru-cinci picioare, pe care a înfrumuseţat-o, potrivit cu porunca Sfîntului Pavel : „Toate să le încercaţi, ţineţi ce este bun“ (I Tesaloniceni 5, 21). Scopul didactic este ajuns mai sigur, dacă ideile, oricît de adînci ar fi, sînt îmbrăcate în versuri sau în figuri stilistice frumoase. Ce uşor se învaţă şi ce bine se ţine minte, de exemplu, o strofă în versuri scurte din Psaltirea în versuri a lui Dosoftei (ps. 150): „Lăudaţi-L cu tot omul / Întru sfinţii Săi pre Domnul / Lăudaţi-L în vărtute / Cere Domnul de oşti multe“.

Anacreontica[4] Sfîntului Sofronie cuprinde 23 de ode, în majoritate versuri de patru picioare, trohei, iambi, dactili. Iată aceste ode: Oda I-a : La Bunăvestirea Născătoarei de Dumnezeu; oda a II-a: La Naşterea Domnului; oda a III-a: La închinarea magilor; oda a IV-a: La Întîmpinarea Domnului; oda a V-a: La Botezul lui Hristos, Domnul nostru; oda a VI-a: La minunea Marelui Dumnezeu şi Mîntuitorului Iisus Hristos, faţă de Lazăr; oda a VII-a: La Întîmpinarea Domnului cu frunze de palmier (la Florii); oda a VIII-a: La Cina cea de taină şi dumnezeiască a Mîntuitorului Iisus Hristos şi Dumnezeu; oda a IX-a: La Sfîntul Apostol Pavel; oda a X-a: La nevoinţele Sfîntului Apostol Pavel ; oda a XI-a : La Sfîntul Ioan Teologul ; oda a XII-a : La primul martir, Ştefan; oda a XIII-a: La Sfînta Tecla, prima muceniţă ; oda a XIV-a: La cucerirea cetăţii sfinte, Ierusalimul, de către perşi (numai un singur vers a mai rămas din această odă). Din subnotiţa latinească nr. 47, se vede că aici este vorba de cucerirea Ierusalimului de către perşi, de către Chosroe Persanul, la anul 614. Însăşi Sfînta Cruce a fost dusă în Persia. Despre restituirea ei, Sfîntul Sofronie scrie în oda a XVIII-a ; oda a XV-a : Către sine însuşi sau către cel pierdut. (Lipseşte în întregime. Această odă, ca şi oda a XVI-a, vorbeşte despre martirii din Egipt, în timpul persecuţiei lui Diocleţian) ; oda a XVI-a : La sfinţii martiri din Egipt (începutul acestei ode lipseşte) ; oda a XVII-a : Pentru Narsis, episcopul Ascalonului şi despre dogme ; oda a XVIII-a : Pentru cinstita Cruce ; oda a XIX-a : La Înălţarea Domnului şi cu privire la sine însuşi ; oda a XX-a : Despre dorinţa fierbinte pe care o avea, de a revedea cetatea sfîntă, Ierusalimul, şi locurile sfinte ; oda a XXI-a : Cu privire la tatăl său, Minas, economul Alexandriei, care a fost învinuit, pe nedrept, că a primit favorabil, pe Teodosie, fiul lui Mauricius ; oda a XXII-a : Cu privire la Pavel, conducătorul strălucit, şi la Maria, mama sa, adormită în Domnul ; oda a XXIII-a : a lui Sofronie, monahul, doctorul sufletesc, cu privire la Iosif (fiul patriarhului Iacov).

Vom reda aceste ode anacreontice ale Sfîntului Sofronie al Ierusalimului, în limba română, în ordinea în care se găsesc în colecţie. Ele sînt înscrise în versuri, cum am spus, pline de muzicalitate, în poezia originală, dar noi le vom traduce în proză, cu fidelitate faţă de textul grecesc.

Oda I: **La Bunăvestirea Născătoarei de Dumnezeu**[5]

Te rog fierbinte, Marie, dă-mi şi mie o limbă de foc de la Duhul Sfînt, care S-a pogorît peste apostoli.

---

4. *Migne,* P. G., LXXXVII, col. 3733-3838.
5. *Ibidem*, col. 3733-3737.

Cum este și firesc, este cu neputință și chiar cutremurător pentru o limbă muritoare, să tîlcuiască nașterea cea din tine, care s-a arătat oamenilor, de la Dumnezeu, o Maică a lui Dumnezeu !

Dumnezeu Tatăl a creat, cu înțelepciune, toate cîte există, pentru ca și creatura să fie părtașă, pentru totdeauna, la bunurile dumnezeiești. Pentru aceasta, Dumnezeu, după ce a luat țărînă din pămînt, a creat neamul omenesc, dăruind oamenilor mari daruri.

Toate neamurile pămîntului proslăviți prin cîntări sfînta zămislire a Fecioarei Maria. Tot neamul muritorilor să cînte, laolaltă, cîntare sfîntă, pentru zămislirea preaaleasă a Mariei.

Dumnezeu a pus pe pămînt stăpînitor și conducător pe Adam, părintele neamului omenesc, pentru ca să ia conducerea tuturor lucrărilor pămîntești ale Creatorului. Urîciosul diavol însă a dușmănit pe Adam, care își ducea viața în sfințenie și, de aceea, șarpele l-a omorît, clătinîndu-și sabia înșelăciunii peste el. Tot neamul omenesc, întreținînd întunericul în minte și în simțire, s-a aplecat iarăși pe pămînt prăbușindu-se.

Printre ruinele morții, Dumnezeu însă văzînd toate acestea, slobozind cu putere mila Sa, împreună cu părerea de rău pentru soarta oamenilor, a trimis pe Fiul Său, ca om, pentru ca să mîntuiască pe oameni. Pentru că toți muritorii au pierit prin lucrările diavolului, Dumnezeu le-a dat pe Fiul Său, Cuvîntul, ca să-i ajute. Pentru că satana le-a stricat fericirea muritorilor, Dumnezeu le-a dat pe Cel născut al Său, ca să înlăture primejdia de la ei, cei nedreptățiți de diavol. El a trimis pe îngerul Gabriel, slujitorul Său sfînt, într-o cetate sfîntă, pe care o numim Nazaret [6], la Maria floarea cea sfîntă. Alesul vestitor al lui Dumnezeu a grăit atunci către Fecioara: „Bucură-te, Marie, preasfîntă, Dumnezeu să fie cu tine". Copila, primind cuvîntul îngerului, cu gînduri și inimă curată, cugeta întru sine foarte adînc, ce să fie acest cuvînt al lui Dumnezeu atoateveghetorul. Îngerul slujitor însă iarăși a grăit către Maria, cu cuvinte dulci: „Alungă-ți teama, Marie, că ai aflat har de la Dumnezeu; Dumnezeu, Fecioară, a preaînchipuit trupul tău, atunci cînd a arătat profetului rugul cel nears; Dumnezeu, închipuind mai dinainte trupul tău, Marie, i-a arătat profetului un rug neaprins [7]. Dobîndind minte dumnezeiască, vei naște, dumnezeiește, un Prunc, pe Care Îl vei chema Iisus, pentru că El va mîntui poporul".

Atunci fiind vorba despre Pruncul minunat, nemaiîntîlnit între muritori, Fecioara a grăit către înger: „De unde va fi aceasta mie, cea care sînt departe de paturile de nuntă"?

Iar îngerul a grăit către Fecioara: „Duhul lui Dumnezeu cel Sfînt, împreună cu puterea Sa cea prea mare se va coborî peste tine, prea cinstită Fecioară. Luînd putință de la Dumnezeu, vei naște Prunc, chiar fără de sămînță și, de aceea, neamul omenesc Îl va numi Însuși Fiul lui Dumnezeu. Numai tu singură dintre oamenii de pe pămînt ai primit slava heruvimilor, Marie preacinstită. Tu singură, Marie, ai primit, cu sfințenie, slava heruvimilor din partea întregului neam al muritorilor. Dumnezeu cu zgomote izbitoare, va face ca Cel născut al tău să stăpînească tronul lui Iesei, casa lui Iacov".

După acestea, copila înțeleaptă a grăit din nou către înger: „*Fie mie, roaba Domnului, după cuvîntul Tău*".

Atunci, îngerul, slujitorul Domnului, lăsînd Fecioara, a zburat la cer; îndată a apărut dezvoltarea minunată a pîntecului Mariei.

Cel pe Care cerul cel nemăsurat și nemăsurabil în lățime nu L-a cuprins în interiorul său, L-a cuprins pîntecul tău cel preacinstit, prea cuminte Fecioară; Cerul n-a cuprins Cuvîntul-Logos al lui Dumnezeu, Marie, dar sînul tău de mamă, cel preacurat, L-a cuprins.

Înțeleptul Iosif, crezînd că tînăra Fecioară a rămas grea pe ascuns, a voit

---

6. Dedesubtul textului există o notă, care ne informează că într-unul din Codice este scris „Ghenezaret" (Γενεσαρέθ), în loc de Nazaret.

7. Rostirile acestea se găsesc scrise de Moise, în cartea Ieșirea III, 2-5, unde se istorisește „chemarea lui Moise".

s-o înlăture, tot pe ascuns. El era un iubitor al dreptăţii Legii [8], şi de aceea n-a arătat că tînăra Fecioară este vinovată; el voia să-i dea Mariei un prilej de fugă. Pe cînd Iosif cugeta cu mintea lui astfel de gînduri pămînteşti, deodată a venit peste el un somn dulce şi îngerul Domnului îi spunea, în vis, dreptului Iosif: Iosife, înlătură-ţi învinuirea din mintea ta, şi ia pe Maria, logodnica ta, că ea va naşte Prunc de la Duhul Sfînt. Alungîndu-şi îndată bănuiala, aduce acasă pe Maria, ca s-o păstreze ca Fecioară, numind-o soţie nenuntită.

În pîntecele tău, de Dumnezeu primitor, Marie, tu porţi universul întreg, avînd vasul purtător al înţelepciunii Celui Care a născut lumea. Purtînd în măruntaiele tale pe Părintele lumii, Marie, tu porţi însăşi lumea întreagă în măruntaiele tale, prea alese.

Oda a VI-a: **La minunea marelui Dumnezeu şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, faţă de Lazăr** [9]

O boală nemiloasă stăpînea, cîndva, pe Lazăr, cel credincios în Dumnezeu, care era un frate cuminte al înţeleptei Maria şi al Martei.

Ambele surori trimiseră vorbă, îndată, lui Hristos, zicîndu-I: Doamne, pe cel pe care Tu îl iubeşti, îl chinuie o boală cumplită. Blîndul Hristos a răspuns: Boala aceasta este în afară de moarte; ea este pentru Mine, ca să se arate clar slava Mea. El a zis, în taină, ucenicilor: Iubiţii Mei copii, Lazăr a adormit. Ducîndu-Mă la El, Eu îl voi scula din somn, ca pe un prieten ce-Mi este.

Marto şi Mario, mergeţi înaintea chitarei noastre, care vesteşte salvarea fratelui. Marto şi Mario, loviţi coardele chitarei mele, căci ea face să răsune cîntarea fratelui vostru. Ei, însă, repetau mereu că Lazăr doarme, crezînd că este vorba de un somn, iar nu de moarte; din somn, el, iarăşi, va ieşi.

Hristos le-a spus însă, din nou, limpede, sfinţilor Săi ucenici: Lazăr cel cuminte, a murit, şi eu Mă duc la el, cît se poate de repede. Marta cea harnică, aflînd că Se apropie Hristos, a alergat repede, în întîmpinarea Lui, spre marginea oraşului [10], spunînd aceste cuvinte: Hristos vine la o casă din Betania, ca să facă să crească credinţa, prin puterea Sa dătătoare de viaţă; Fratele meu n-ar fi văzut urma morţii, dacă Tu ai fi rămas aici, şi tocmai de aceea, eu ştiu că Tu, chiar şi acum, voieşti să-l salvezi.

Îndată, Hristos a spus: Fratele tău va ieşi din mormînt.

Marta, stînd de faţă, auzind acestea, a zis: Eu ştiu sigur că atunci, cînd va sosi răsunătorul sfîrşit al ciclului de ani, Lazăr va ieşi din mormînt, împreună cu toţi morţii.

Desigur, a răspuns îndată Hristos, căci Eu sînt învierea; cel ce va păstra credinţa în Mine, va scăpa de lanţurile morţii.

Veniţi toţi la Betania, ca să vedeţi pe Hristos, răpindu-l de la moarte pe Lazăr, cel cu plînset. Să alergăm împreună, bărbaţilor, să vedem că Hristos a venit să cheme pe Lazăr de la pierzanie.

---

8. Legea prevedea pedepse şi blesteme foarte grele pentru „femeia care şi-a călcat credincioşia către bărbatul său“ (Numeri 5, 19-31); bătrînul Iosif respecta prevederile Legii dar se înfricoşa şi de chinurile pe care le-ar fi suferit Fecioara Maria, dacă el şi-ar fi dat în vileag bănuiala sa.

9. Migne, P. G., LXXXVII, col. 3760-3765.

10. Autorul textului din colecţie, a pus dedesubt, o notiţă în limba latină, pe care o redăm în româneşte: „Pietatea credincioşilor a păstrat amintirea locului în care Marta I-a ieşit înainte, Mîntuitorului, Care, după cum se spune, şedea pe o piatră, aşteptînd pe Maria, care Îl chema. Această piatră, totdeauna socotită piatră de cinste, era la treizeci de paşi depărtare de casa Martei şi, după cum afirmă Adrichomius, era alături de un bazin cu apă“.

Atunci Marta a răspuns: Eu cred că Tu eşti Hristos Unul-Născut al lui Dumnezeu, Care ai venit pentru întărirea vieţii.

Fiind cuprinsă de o nespusă bucurie, Marta a fugit, în grabă, acasă şi i-a şoptit Mariei, la ureche: Te cheamă Învăţătorul.

Atunci, Maria, mult întărită, s-a dus mai repede acolo, la Hristos, cu lacrimi în ochi, strigînd în gura mare cuvîntul pe care i-l spusese Marta mai înainte.

O mare mulţime de evrei, vecini cu Lazar, s-au adunat, plîngînd, crezînd că Maria a plecat la mormînt ca să-şi plîngă fratele.

Hristos, ridicîndu-l pe Lazăr din morţi, a ridicat Betania la o mare înălţime, adică la un mare rang, Hristos a împlinit o dorinţă a oraşului Betania, ridicînd pe Lazăr mort deja.

Hristos, privind curgerea lacrimilor ochilor Mariei, a întrebat-o, mai înainte de orice vorbă. El Însuşi lăcrămînd: Unde este mormîntul mortului?

Iar mulţimea, îngrămădindu-se acolo, zice: Iată, cît de mult îl iubea pe mort!

Cel care a făcut pe un orb să vadă nu poate să salveze pe un prieten?

Atunci, Hristos, împreună cu mulţime care fremăta, a venit acolo unde era mormîntul, şi a zis: Părinte, Eu Te proslăvesc cu cîntări de mulţumire, că M-ai ascultat, ca totdeauna. De fapt, Eu am grăit acestea pentru mulţimile care sînt de faţă, ca să cunoască toţi că Tu M-ai trimis să vin aici.

Ca să facă să înceteze lacrimile neamului omenesc, Hristos Însuşi, în public, varsă lacrimi de milă.

Hristoase, ca să faci să înceteze vărsarea de lacrimi a neamului omenesc, Tu verşi rîuri de lacrimi.

Ajungînd la mormîntul mortului, Hristos a poruncit să ridice piatra de la uşa mormîntului.

Miroase, a zis Marta, că este a patra zi.

Într-un chip plăcut însă Hristos i-a spus: Oare, nu ţi-am spus, copilă, cuvîntul acesta, anume că, dacă ai credinţă puternică în Mine, vei vedea slava lui Dumnezeu?

Atunci s-a făcut un freamăt puternic în mulţime: Iisus a strigat, cu glasul Său cel sfînt: Iubite Lazăr, fără nici o şovăire, vino, haide, ieşi afară mai repede. Mortul, înviorat, a ieşit afară, îndată, cu legăturile înfăşurate pe el. Hristos a spus să-l dezlege de legături, deîndată ce el a fost dezlegat de moartea însăşi.

Lazăre, împreună cu Maria şi tu, Marto, daţi-ne şi nouă să vedem pe Dulcele Hristos!

Mario, şi tu, înţeleaptă Martă, împreună cu Lazăr, faceţi-mă ca şi eu să fiu iubit, ca cei iubiţi ai lui Hristos!

Oda a VII-a: La Întîmpinarea Domnului cu frunze de palmier (la Florii)[11]

Cu şase zile înainte de sărbătoarea sfîntă Paştile, a venit Iisus în locul în care scăpase de la pieire pe Lazăr cel mort. Iar cînd S-a apropiat de înălţimea cea sfîntă a Muntelui Măslinilor, a trimis pe doi din ucenicii Săi în Betfaghe, poruncindu-le: Duceţi-vă, într-o fugă, în orăşelul din faţă şi aduceţi de acolo mînzul asinii, cu mama lui, iar stăpînului care vă va întreba, cu glas tare, de ce doriţi să dezlegaţi asinii, răspundeţi-i că Hristos a zis să faceţi aceasta, şi îndată El vi-i va trimite înapoi. O zi de veselie s-a arătat pentru cei ce se tem de Dumnezeu, aducînd însă o teamă teribilă pentru toţi evreii. A venit o zi foarte plăcută pentru cei ce se închină lui Hristos, dar pentru evreii cei prea necredincioşi, a fost o zi înspăimîntătoare. Ucenicii au împlinit îndată poruncile

11. Migne, P. G., LXXXVII, col. 3765-3773.

lui Dumnezeu, căci au adus odată cu mama şi pe mînzul ei, încă nesupus la cazmă, (adică nefolosit pînă atunci, nici la călărie, nici la tracţiune). Pe un mînz care nu a învăţat jugul cel greu, cu care să transporte oamenii, ei au urcat îndată pe Hristos, după ce au fost aşezaţe pe el hainele Lui sfinte. Şi un sfînt profet a prezis acestea în Carte [12], căci a zis: Arată-te cu strălucire, fără frică, scumpă fiică a Sionului, căci, iată Împăratul-Dumnezeu, blînd, Carele locuieşte în cerul cel mare, vine la tine să te mîntuiască, şezînd pe un mînz de asină. Hristos se duce în grabă în cetatea Ierusalimului, ca să moară pentru răscumpărarea muritorilor.

Hristos a venit în cetatea Ierusalimului, ca să moară pentru neamul muriotirilor.

Cetăţenii, şi copiii, şi bărbaţii bătrîni, împreună cu mulţimile străine, alergau împreună la Ierusalim pentru sărbătoarea Paştilor. Mulţimile, ştiind că Hristos se îndreaptă în grabă spre cetatea Ierusalim, ţinînd sus stîlpări (ramuri) mari de palmieri, Îl întîmpinau în fuga mare. Unii alergau înaintea Lui, avînd mănunchiuri de ramuri de măslini, iar alţii alergau, avînd buchete de flori de arbori; alţii îşi aruncau hainele lor pe cale. În fine, unii, care Îl adorau într-o mare măsură îşi întindeau hainele lor curate pe drumurile gloduroase, pe unde avea să treacă Hristos.

Haideţi, bărbaţilor, grăbiţi-vă, cît mai mult, să întîmpinaţi pe Hristos cu minuni de frunze verzi de arbori. Neamul omenesc, ţinînd în mîini ramuri verzi, aleargă înaintea lui Hristos.

Înţelegînd că Se apropie Hristos de panta Muntelui Măslinilor, împreună cu ucenicii, cetăţenii şi toţi străinii, veniţi la sărbătoarea Paştilor, I-au adus o cîntare nouă, strigînd cu un sunet ascuţit şi melodios: Slavă întru cei de sus, Împăratului, Fiul lui David. Binecuvîntat este Cel ce vine în numele slăvitului Dumnezeu; şi iarăşi, preafericită să fie puterea Tatălui lui David care vine.

În locul hainelor, noi să arătăm inimile curate pentru ca să intre Hristos într-un lăcaş, potrivit pentru El.

Îndată, preoţii iudei, auzind cîntarea preastrălucită a mulţimii care striga împreună cu apostolii, au grăit către Fiul lui Dumnezeu: Învăţătorule, porunceşte ca mulţimea, împreună cu ucenicii, să înceteze să mai grăiască ceea ce le iese din gură, pentru că strigă nişte lucruri cu totul nemăsurate. Îndată Hristos le-a răspuns: Nelegiuiţilor, adevărat vă spun că dacă Eu voi face ca aceştia, despre care ziceţi voi, să înceteze să mai vorbească, pietrele cele fără grai vor vorbi. Atunci intrînd ei pe porţile oraşului, toată cetatea s-a cutremurat şi se întrebau unul pe altul: Spune-mi, cine este Acesta? Fiecare răspundea cu o judecată sănătoasă: Cel ce vine este Regele Iisus, profetul din Galileia, de neam din Nazaret.

Plîngeţi, copii ai sinagogii dezgustătoare, că Hristos ridică la mare cinste neamurile muritorilor. Fiul lui Israel, care cinsteşte umbra Legii, suspină că neamurile cinstesc pe Hristos.

Venind Hristos în Templul din Ierusalim, scînteietor de ornamentele de aur, au venit orbi, şi cei cu picioare şi mîini uscate, iar El le-a dat tuturor sănătate. Preoţii, înfuriaţi însă cunoscînd faptele măreţe ale lui Hristos, au trîmbiţat, sus şi tare duşmănos, în mijlocul Templului, imnul încîntător al copiilor, adresat lui Hristos. Scornind şi trîmbiţînd nebuneşte o minciună, ei strigau Regelui tuturor: Tu nu crezi ce zic copiii? Dar Hristos a răspuns: Da! Dar voi încă n-aţi citit cuvîntul răsunător în Scripturile care glăsuiesc: Gura pruncilor şi a celor ce sug o vei deschide pentru laudă? [13]

Tot omul să-I înalţe lui Hristos cîntările ieşite din gurile nevinovate ale copiilor care-I cîntau. Şi noi să-I aducem totdeauna lui Hristos cîntările ieşite din gurile ce strigau din plin ale copiilor iubitori de Hristos.

Pr. prof. N. PETRESCU

---

12. Zaharia IX, 9.
13. Psalmul VIII, 2.

MITROPOLITUL DOSOFTEI

martie
25 v

Preacuviosul părintele nostru Teofilact, episcopul de Nicomidia, în 6332, [şi Pavel Mărturisitorul]*

Acesta fericit era de la părţîle Anatolului şi petrecîndu-ş viaţa de mic. Din providenţia lui Dumnezău, ieşi de-acoleá la Ţarigrad şi adunîndu-să cu ispravnicul celóra ce slujăsc la boierii împărăteşti, de le zîc lătineşte asecritis, de dau slujbele. Acesta era Tarasie, marele pravoslaviei străluminători, carele fu ales de Dumnezău patriarh Ţarigradului. De-acii, lăsînd de bună voie scaunul, stătu într-a lui loc Pavel Chiprineanul lumină pre sveştnic. Şi-ndată minunatul arhiereu fece mănăstire aproape de gîrla Mării Negre şi-ş fece călugări pre Teofilact şi pre Mihail. De-acii, deaca le ştiu bunătăţîle, i-au luat la casa sa cea de rugă şi preste puţînă vreme îi fece episcopi, pre Mihail în Sináde, iară pre fericitul Teofilact în Nicomidía. Dară bunătăţîle lui multe, ce-au făcut svinte beserici, şi
26 r bolniţe, | şi milostenie la săraci! Dară atîta de milos, cît mergea la cei bolnavi de-i spăla cu uncrop cu mîna sa şi-i ştergea pre acei betegi, stricaţ de rane şi stricaţ de punoaie! Şi deaca s-au sfîrşit marele Tarasie patriarhul, luminînd 19 ani, stătu în scaun înţăleptul Nichifor patriarh. Atunci s-au făcut o tîmplare grea de lacrămi, c-au început spurcatul Leon Armeníe, acel urît lui Dumnăzău şi creştinilor, carele îndată s-au pornit asupra svintelor icoane. Şi oblicind patriarhul Nichifor, luă cu sine arhiereii, pre Emilian de Chizíc, şi pre Evtimie de Sardéon, şi pre Iosíf de Solún, şi pre Evdoxie de Amoría, şi pre Mihail de Sináde, cu alţîi mulţ, şi pre fericitul Teofilact. Şi mersă la acel lepădat de lege tíran şi naintea lui adusără multe cuvinte svinte dín Svînta Scriptură. Dară el, ca o aspidă astupîndu-ş urechile, n-au vrut să-nţăleagă. De-acii fericitul Teofilact îi zîsă: „Văzu-te că calci răbdarea lui Dumnăzău şi dălgotărpenia, dară ţ-va veni curund cumplită stricătură şi răsîpă de holbură şi nime nu te va scoate pentru cuvintele acestea". Dară spurcatul, împlîndu-să de mînie, au izgonit pre toţ şi i-au trimis la închisori. Pre svîntul Nichifor la ostrovul Tasul, iară pre fericitul Mihail de Sináde la Evdochiada. Şi pre alţîi pre aiurea. Iară pre svîntul Teofilact în Stróvila cetate, carea-i supt pusoarea Chiverrotonilor, lîngă Talatéa. Într-aceea răbdă svîntul acesta ispovednic 30 de ani şi s-au răpăosat cătră Domnul. De-acii preste puţîntei ani s-au potolit iresele ereticeşti ş-au luminat pravoslavia, în zîlele svintei împărătese avgustă Teodora şi fiiul ei Mihail, şi svîntul patriarh Metodie atunci adusără svintele moştii a prepodobnicul părintele nostru Teofilact de la izgnanie la Nicomidía, de le pusără în svînta de dînsul făcută beserică.

Acesta fericitul Pavel de Plusiada, Mărturisitoriul, au fost în zîlele iconobóreţîlor. Ş-au însulţat cu dumnezăieşti cuvinte ca cu neşte săgeţ pre ceia ce să turba asupra svintei beserici şi pre

---

* Vezi precizările făcute în MMS, LV, 1979, nr. 1-2, p. 1[illegible] i 131. Vezi şi nr. 3-6/1979, p. 382-384, nr. 7-8/1979, p. 561-562, nr. 9-12/1979, p. 727-728, nr. 1-2/1980, p. 143-144, nr. 3-5/1980, p. 365-370, nr. 6-8/1980, p. 611-612, nr. 9-12/1980, p. 784-785.

26 v ceia ce strica tăria legii și răsîpiia svintele icoane, de | răsîpiia podoaba și cuviința svintelor beserici, sprejenindu-i și întrebînd cu răspunsuri tari din Svînta Scriptură pentru svînta icoană a Domnului Hristos. Suferi izgnanii și urgii, și grele nevoi. Și așe bine și vitejește biruind, dede cu pace sufletul la Dumnezău.

De la svîntul împărat cel dintăi a Țarigradului, Marele Constantin, au împărățît în Țarigrad 87 de împărați. Și dintr-înșii, deaca trecură de la Constantin svîntul 33 de împărați, stătu Leon Isavru întăiul iconobóreț, înșelat de niște jidovi astrologi. Și mult l-au dojenit svîntul Gherman patriarhul din Svînta Scriptură, și nu vru spurcatul. Acesta au făcut pre amirá de Damasc de-au tăiat mîna svîntului Ioan Damaschin. La dechevrie 4. Și după dînsul spurcatul său fiiu Constantin Cufuritul, carele s-au cufurit în scăldătoarea botezului. Și murind cumplit cu pedeapsă amară, s-au potolit goana de pre svintele icoane, al 37 împărat, Constantin împărat cu Irina, maică-sa. De-acii Nichifor, și Stavrachie, și Mihail Rangavé. După acești 5, iară stătu un spurcat de iconobóreț, în zîlele svîntului patriarh Nichifor, carele așijdere l-au dojenit și pre acesta, și nu vru să să pocăiască. Carele peri rău, cîntînd catavasía вѣсѣχ цра̀ ѕкорыша̀ любо́вїа̀ (că era cîntăreț de cînta bine). Și atunce, în zua de Crăciun, îl tăiară în beserică. Leon Arménie, al doile iconomah, și fiiu-său Mihail Hîrcavul Travlos, și Teófil, bărbatul svintei Teodorei, carea, după moartea lui, cu fiiul ei Mihail au adus svintele icoane la cinste lui Dumnezău în svînta beserică. Și s-au tăiat de-atuncea iconoborenia de la împărați ș-au odihnit creștinii de la 46 de împărăție pănă la 87 de împărățîie, la Constantin Paleolog, cînd au luat turcii. 35 dentăi și 40 de-apoi. Numai acei 6 ce zîsăm au fost iconobóreț. Dară acmu, nu de mult, o sămănară Calvin și Liuter prin Ardeal, și nemții. Două feliuri de eretici, calvinii și liuteranii. Precum feceră, așe îș și aflară plată de la Dumnezău, concenire vieții sale.

Glosar

amirá = guvernator
beteag = bolnav, suferind
bolniță = spital
concenire = exterminare, nimicire
dălgotărpenie = îndelungă răbdare
dede = dădu
fece, feceră = făcu, făcură
holbură = furtună, vîrtej de apă, vîltoare
iconoborenie = luptă împotriva icoanelor
iconoboreț = luptător împotriva icoanelor
iconomah = luptător împotriva icoanelor
iresă = erezie
ispovednic = mărturisitor
izgnanie = exil, surghiun
oblici = a afla, a auzi
prepodobnic = preacuvios
pusoare = poziție, așezare
strălumănător = care luminează tare
uncrop = apă caldă, fierbinte

N. A. URSU

Un engolpion descoperit la Căbești-Bacău

Printre descoperirile obiectelor de tip cruce — relicvar se numără și cea de pe teritoriul satului Căbești, comuna Podu Turcului, județul Bacău.

Engolpionul a fost găsit în vara anului 1965 de către cetățeanul Spiridon Ichim, cu ocazia muncilor agricole de vară, în punctul denumit Ruseni, situat în hotarul satului Căbești.

În memoria cetățenilor din sat se păstrează o serie de informații, conform cărora, toponimul Ruseni denumea un sat dispărut, situat pe versantul răsăritean al unei coline ce coboară în pantă lină spre pîrîul Pereschivului. Din aceeași sursă rezultă că acolo exista o biserică ce aparținea satului cu pricina, o aglomerare de piatră de rîu venind în sprijinul confirmării acestei ipoteze. În urma executării lucrărilor agricole cu tractorul, la adîncimi mai mari decît pînă atunci, piatra a fost răvășită și odată cu aceasta a fost scos la suprafață prezentul engolpion. La fața locului, nu au fost găsite și alte materiale care să ateste existența unei așezări contemporane engolpionului. Resturile de piatră sfărmată și răvășită se mai văd și astăzi și ele puteau să aparțină temeliei unei biserici de lemn. Un sondaj efectuat la punctul Ruseni ar putea confirma existența unui lăcaș de cult care să justifice prezența crucii-relicvar aici.

Din cruciulița pectorală de tipul engolpion de formă dublă s-a păstrat numai o jumătate, reprezentînd crucificarea, cealaltă s-a pierdut în vremurile de demult. Capetele cruciuliței sînt rotunjite, brațele fiind egale două cîte două. Medalionul din partea superioară a fost rupt din vechime și nerecuperat, iar în partea centrală, spre dreapta, sub brațul figurii crucificate a lui Iisus Hristos, o perforație cu diametrul de 2 mm străpunge crucea.

Partea de cruce-relicvar care s-a păstrat are în planul central reprezentat în relief trupul lui Iisus Hristos răstignit, drapat, cu nimb, corpul ușor torsionat. Sub ambele brațe sînt incizate inscripții al căror înțeles și sens este greu de descifrat, încercînd să reproducă alte modele mai vechi.

Brațele în cruce se termină cu medalioane ovale pe care sînt realizate în relief busturile a trei sfinți cu nimb, cel din partea superioară fiind lipsă. Nu se poate ști cu exactitate pe cine reprezintă aceste chipuri datorită formei imprecise a tiparului în care s-a turnat. În partea inferioară, medalionul se continuă cu o urechiușă spintecată.

Reversul piesei este mărginit de un chenar continuu care, prin cuplarea cu cealaltă parte a engolpionului, putea cuprinde în interior o relicvă sfîntă. Fiecare dintre medalioane au în partea dinspre interior, de o parte și de alta, cîte o mică protuberanță.

Cruciulița din bronz este ușor patinată, datorită oxidării de-a lungul timpului. Dimensiunile brațelor mici sînt aproximativ de 5,6 × 1,9 cm., iar a brațelor mari de 5,9 × 1,9 cm., la care s-ar putea adăuga 1,5 cm., reprezentînd lungimea medalionului rupt și dispărut.

Cealaltă jumătate a cruciuliței, care în cazul nostru, ca și în alte descoperiri similare, nu s-a recuperat, are reliefată figura Maicii Domnului cu Pruncul Iisus în mîna stîngă, cunoscută în iconografia bizantină sub numele de Panagia Hodegetria [1].

---

1. Victor Spinei și Gabriela Coroliuc, *Date cu privire la circulația unor obiecte de cult din sec. XII-XIII*, în SCIVA, nr. 3, 1976, p. 321 și nota 3.

Crucea pectorală de la Căbeşti se alătură altora asemănătoare, descoperite în spaţiul est-carpatic. Exemplare identice s-au descoperit la Ibăneşti [2], Vorniceni [3] (judeţul Botoşani), Piatra Neamţ [4] (judeţul Neamţ) şi Codăeşti [5] (judeţul Vaslui). La acestea se mai pot adăuga exemplarele din nordul Bucovinei, păstrate în colecţiile Muzeului judeţean din Suceava. O parte din crucea-relicvar reprezentînd ca şi cea pusă în discuţie, scena răstignirii, s-a descoperit în cuprinsul cetăţii de la Soroca, iar din Transilvania, dintr-o localitate necunoscută s-a păstrat în colecţiile Muzeului de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca un engolpion întreg [6]. Revenind în Moldova, unde circulaţia acestor obiecte de cult a fost destul de intensă, aducem în discuţie şi exemplarul asemănător descoperit la Cîndeşti [7] (judeţul Neamţ). Dintr-un mormînt de pe cuprinsul unei necropole din sec. XIII-XIV de la Trifeşti [8] (judeţul Iaşi), provine un alt exemplar asemănător cu cel pus în discuţie.

In clasificarea făcută de Victor Spinei, engolpionul din Căbeşti se încadrează din punct de vedere tipologic în *tipul A* [9]. In ceea ce priveşte proveniența, la fel ca şi celelalte piese asemănătoare, crucea este de origine kieveană şi a pătruns pe teritoriul Moldovei ca urmare a relaţiilor de schimb cu cnezatele ruseşti în secolele XII-XIII. Ele sînt totodată o dovadă grăitoare a menţinerii legăturilor Bisericii Ortodoxe dincolo de arcul carpatic, în Transilvania.

Incepînd cu mijlocul secolului al XIII-lea, cînd a avut loc marea invazie tătară în Europa, producerea acestor cruciuliţe-relicvar a încetat pentru totdeauna.

Inscripţiile slave incizate pe engolpionul de la Căbeşti, datînd de la începutul secolului al XIII-lea, alături de cele de la Brăieşti, Botoşani, Codăeşti, reprezintă cele mai vechi monumente de scriere slavonă cunoscută pînă astăzi pe teritoriul Moldovei.

Avînd în vedere descoperirile făcute pînă acum, putem afirma că localitatea Căbeşti reprezintă cea mai sudică aşezare din Moldova, unde a apărut engolpionul de tip kievean. In eventualitatea cînd la Ruseni-Căbeşti vor fi efectuate săpături arheologice, noi date certe vor fi dezvăluite în legătură cu prezenţa acestui obiect de cult în contextul cultural arheologic corespunzător epocii feudalismului timpuriu.

Dorinel ICHIM

---

2. *Istoria României*, II, Bucureşti, 1962, fig. 40 dreapta; R. Teodorescu şi R. Florescu, în *Istoria artelor plastice din România* (Red. G. Oprescu), I, Bucureşti, 1968, pl. 98; R. Teodorescu, în *Pagini de veche artă de la origini pînă la sfîrşitul secolului al XVI-lea*, Bucureşti, 1970, fig. 40/2; V. Spinei, SCIV, 21, 1970, p. 235-236 şi fig. 5/1 a-b.

3. V. Spinei; SCIV, 21, 1970; p. 235 şi fig. 5/4 = 6/3.

4. C. Matasă, BCMI, 31, 1938, 97, p. 131-132 şi fig. 81.

5. Ghenuţă Coman, *Noi cercetări arheologice din jumătatea sudică a Moldovei cu privire la secolele V-XI*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, Vaslui, I, 1979, p. 93 şi fig. 15/4.

6. Victor Spinei şi Gabriela Coroliuc, *op. cit.*, p. 321 şi notele 12, 13 şi 14.

7. Dan Gh. Teodor, *Obiecte de cult din sec. XII-XIII pe teritoriul Moldovei*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LI (1975), nr 1-2, p. 82 şi fig. 6 şi 7/1.

8. Victor Spinei, *Les relations de la Moldavie avec le Byzance et la Russie au premier quart du II-e millénaire à la lumière des sorces archéologique*, în „Dacia", XIX, 1975, p. 237 şi fig. 6/3.

9. Victor Spinei şi Gabriela Coroliuc, *op. cit.*, p. 323-324.

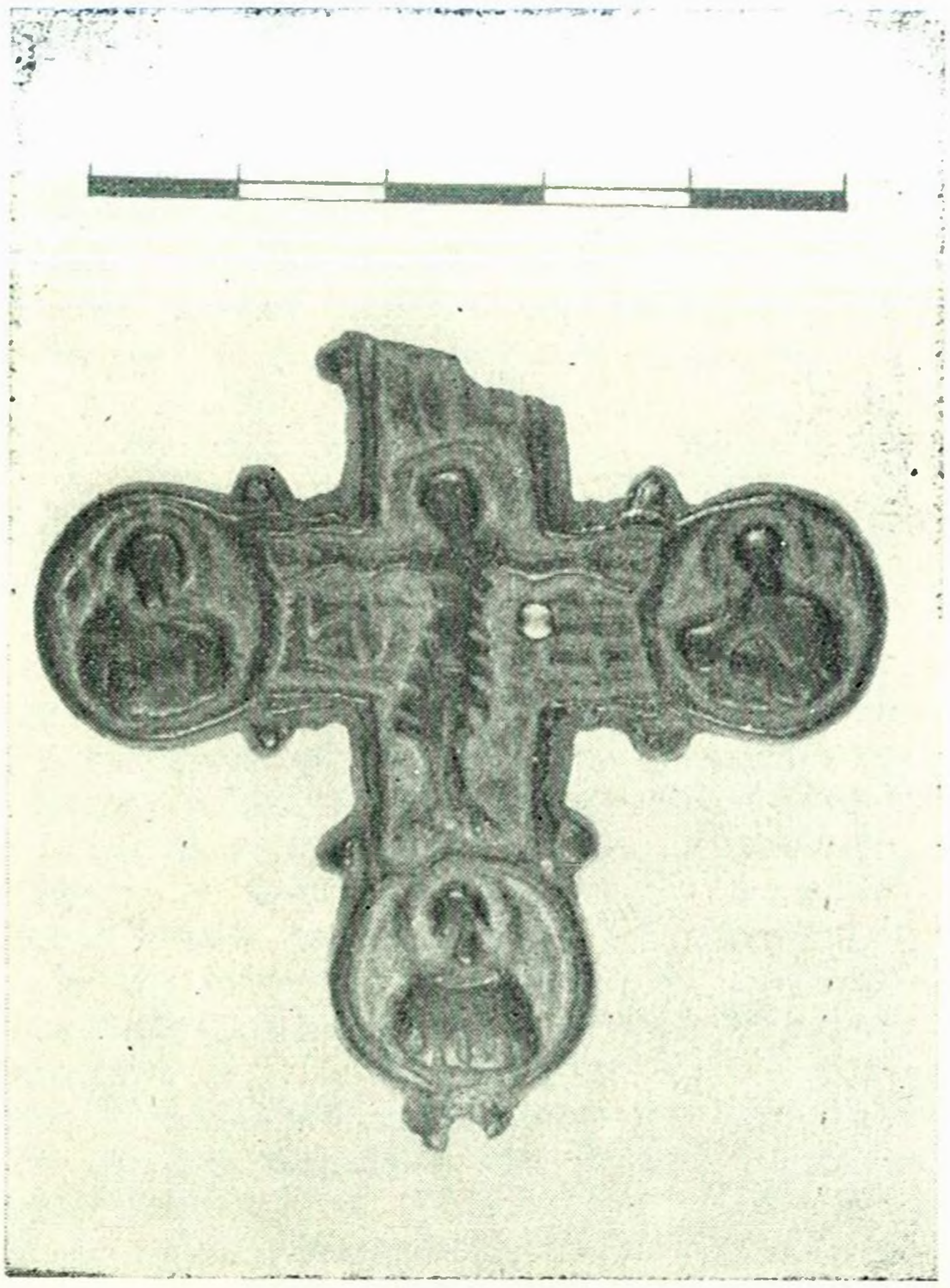

Engolpionul de la Căbești — Bacău.

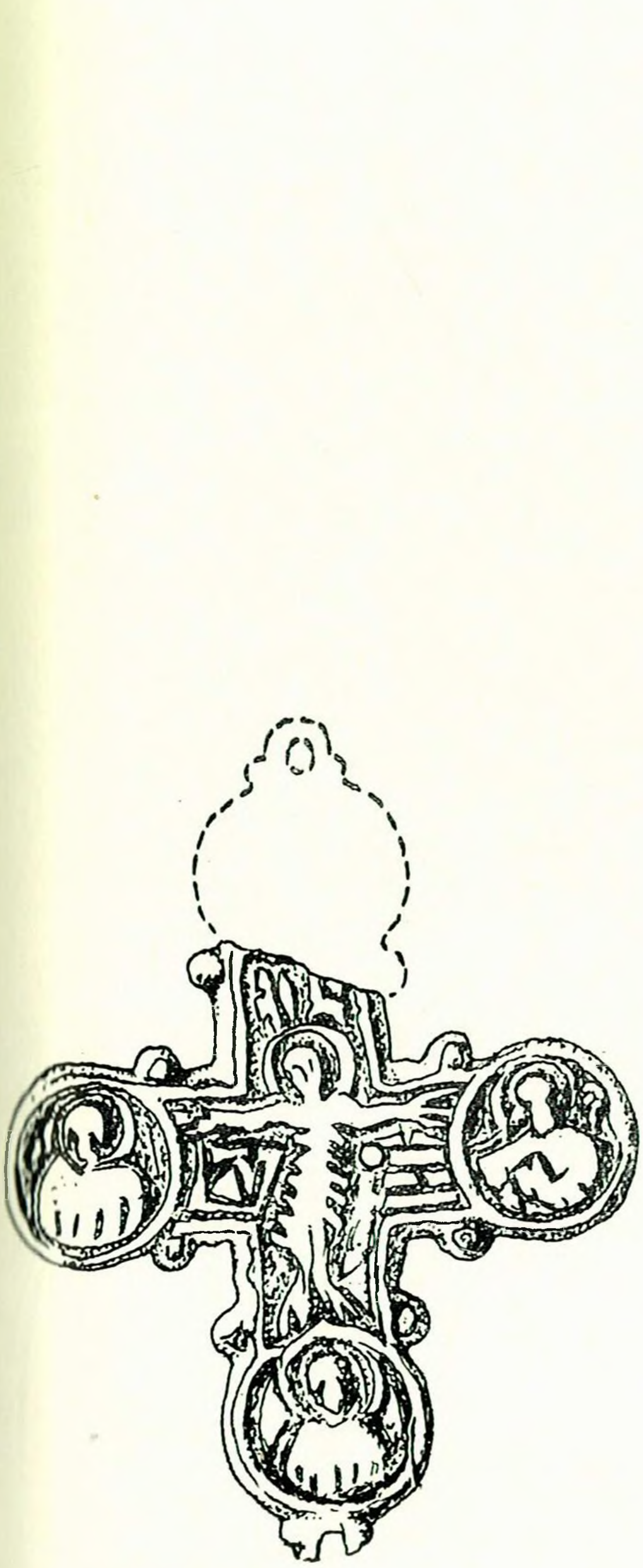

Engolpionul de la Căbești — Bacău.

Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" din Iași la 40 de ani

Studiile istorice pînă la cel de-al doilea război mondial, „au fost ilustrate, la Iași, de prestigioase personalități ale istoriografiei române și universale". Aici, în acest mediu cărturăresc au desfășurat activitate științifică istorici de înaltă distincție ca Dimitrie Cantemir, Mihail Kogălniceanu, A. D. Xenopol, N. Iorga, I. Ursu, Oreste Tafrali, Ilie Minea, Gheorghe I. Brătianu, Andrei Oțetea, Gh. Ghibănescu, M. Costăchescu, Al. Boldur ș.a. Operele științifice scrise și publicate de acești istorici au îmbogățit literatura de specialitate, pe de o parte, dar, în același timp, au dat dimensiuni școlii istorice de la Iași, pe de alta.

Acum patru decenii, la stăruința prof. Ilie Minea, titularul catedrei de Istoria românilor de la Universitatea ieșeană, spre a se îmbina activitatea didactică cu cercetarea științifică, Seminarul de istoria românilor de pe lîngă Facultatea de Litere și Filosofie a fost transformat în Institutul de istoria românilor „A. D. Xenopol". Prin înființarea acestui institut, Iașul a fost „înzestrat cu o instituție de cercetare istorică, ca și cele două mari centre universitare din București și Cluj, unde institute de istorie națională și universală, precum și de studii bizantine, funcționau mai de multă vreme".

Vineri 20 și sîmbătă 21 februarie a. c., la filiala Iași a Academiei R. S. R., a avut loc o sesiune științifică omagială de comunicări prilejuită de împlinirea celor patru decenii de la înființarea institutului ieșan. La deschiderea festivă a lucrărilor sesiunii, printre alte personalități ale vieții culturale ieșene, a luat parte și Inalt Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei. Au rostit scurte cuvîntări prin care au marcat importanța culturală a evenimentului Domnii: Alecu Floareș, secretar al Comitetului județean P. C. R. Iași, M. Todosia, rectorul Universității „Al. I. Cuza" Iași, prof. R. Teodorescu din partea Academiei de Științe sociale și politice a R. S. R., Secția istorie-arheologie, prof. Șt. Ciobanu din partea Ministerului Educației și Invățămîntului, apoi s-au citit mesaje de salut trimise de D-nii: Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P. C. R. București, acad. Ștefan Pascu, directorul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, acad. Emil Condurachi, din partea Asociației internaționale de studii sud-est europene, Șt. Ștefănescu, membru corespondent al Academiei R. S. R., directorul Institutului de istorie „N. Iorga" din București, prof. Al. Boldur, fost director al Institutului din Iași, D. M. Pippidi, membru corespondent al Academiei R. S. R., directorul Institutului de arheologie București, prof. D. Berciu, directorul Institutului de tracologie București, Adrian Pricop și D. Ivănescu din partea Arhivelor statului ș.a.

In continuare, prof. dr. docent M. Petrescu-Dîmbovița, directorul Institutului „A. D. Xenopol" din Iași, a făcut o amplă și documentată expunere prin care a scos în relief contribuțiile istoricilor ieșeni și ale Institutului local de istorie. Domnia Sa, mai întîi, s-a referit la colecțiile de documente, monografiile istorice și operele de sinteză publicate de istoricii ieșeni, pînă la izbucnirea celui de al doilea război mondial, apoi s-a ocupat de publicațiile periodice ale Institutului „A. D. Xenopol": „Cercetări istorice", „Studii și cercetări istorice", „Studii și cercetări științifice", „Anuarul..." și „Arheologia Moldovei" și, în genere, de activitatea științifică a istoricilor și cercetătorilor ieșeni, menționînd titlurile comunicărilor și studiilor cum și numele celor ce le-au întocmit.

O mare dezvoltare au luat după cel de-al doilea război mondial, a subliniat Domnia Sa, săpăturile arheologice efectuate de: M. Petrescu-Dîmbovița, D. Andronic, N. Zaharia, E. Zaharia, D. Gh. Teodor, V. Neamțu, E. Neamțu, Stela Cheptea, M. Florescu, A. Florescu, V. Chirica, V. Mihăilescu-Bîrliba, I. Ioniță, S. Teodor, S. Gavril, V. Spinei ș. a. care au scos la lumină vestigii ce atestă

cultura națională și spirituală a celor ce au locuit neîntrerupt pe pămîntul patriei noastre.

Printre operele privind istoria noastră medievală, modernă și contemporană au fost menționate cele 11 volume de documente care au apărut în perioada 1951-1957, cele trei volume din seria Documenta Romaniae Historica, cum și unele lucrări tipărite în publicațiile periodice ale Institutului sau în volume aparte prin străduniile unor harnici profesori și cercetători ieșeni: C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, Nistor Ciocan, D. Agachi, Georgeta Ignat, N. Grigoraș, D. Ciurea, Val. Popovici, D. Berlescu, V. Cristian, D. Bădărău, C. C. Angelescu, Gh. Platon, Pr. Paul Mihail, L. Boicu, I. Agrigoroaiei, D. Vitcu, N. Corivan, C. Turcu, Al. Zub, C. Botez, Gh. Buzatu, Em. Bold, C. Sandu Ville, Corneliu Istrati, A. Macovei, Stela Măries, Ec. Negruți, Iuliu Ciubotariu, A. Șandru, M. Rusănescu, I. Saizu, Șt. Gorovei, D. Urmă, L. Ieșanu, Ven. Ciobanu, I. Toderașcu ș. a.

Expunerea prof. dr. docent M. Petrescu-Dîmbovița, ascultată cu vădit interes, a scos în lumină substanțiala contribuție adusă de istoricii ieșeni de la Institutul „A. D. Xenopol" la îmbogățirea bibliografiei istorice.

Lucrările sesiunii omagiale au continuat pe secțiuni: *A.* Arheologie, istorie veche și istorie medie și *B.* Secția de istorie modernă și contemporană. In cadrul celor două secțiuni au fost prezentate numeroase comunicări științifice, întocmite de profesori și cercetători din Iași, București și Cluj-Napoca după care au urmat discuții interesante.

Multe dintre operele științifice și, în general, studiile publicate de istorici ieșeni, sînt de mare utilitate pentru cei care vor să cunoască diferite aspecte ale vieții spirituale de odinioară a poporului nostru și, cu atît mai mult, pentru cei care se ocupă de istoria noastră bisericească. Participarea Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist la festivitatea prilejuită de popasul aniversar, organizat de Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol", ca și discuțiile purtate de Inalt Prea Sfinția Sa cu istorici și cercetători științifici de la această instituție de cultură au marcat însemnătatea unor opere cu caracter istoric pentru cunoașterea temeinică a trecutului nostru bisericesc. Mai întîi, volumele de documente istorice sînt necontenit cercetate deoarece cuprind referiri la instituțiile bisericești, la ierarhi și chiar la unele practici religioase. Amintesc apoi, că în paginile publicațiilor Institutului „A. D. Xenopol" au apărut studii și diferite articole cu tematică bisericească: Locul cazaniei lui Varlaam în vechea noastră literatură omiletică din sec. XVI și XVII (Gr. Scorpan), Lucruri noi despre arhitectura și pictura mănăstirii Golia (D. Constantinescu), Forma veche a bisericii Sf. Trei Ierarhi (N. Grigoraș), Note de pe cărțile bisericești de la Tutcani (Șt. Bujoreanu), Mănăstirea Neamțului ca factor de cultură (D. Simonescu), Mănăstirea Galata (N. Grigoraș), Primele mănăstiri și biserici moldovenești (N. Grigoraș), Daniil Sihastrul (C. Turcu) etc.

S-a reliefat, în sfîrșit, că unii dintre istoricii ieșeni, îndeosebi medieviștii și arheologii, au publicat în revista noastră lucrări cu tematică bisericească, alții au făcut diferite expuneri, în fața îndrumătorilor de la monumentele bisericești, referitoare la valoarea artistică și culturală a acestor comori ale neamului nostru, iar alții — Al. Andronic. Șt. Măries, Gh. Buzatu, I. Caproșu, V. Ciobanu, N. Grigoraș, L. Șimanschi, C. Turcu și D. Vitcu — au alcătuit micromonografii asupra unor biserici și mănăstiri moldovenești, care au fost incluse în volumul *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, 1975. Intregul cler din Moldova, începînd de la Intîiulstătător Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist, de la Comitetul redacțional al revistei „Mitropolia Moldovei și Sucevei", și de la fiecare preot se adresează cu prilejul popasului aniversar, un cuvînt de înaltă prețuire pentru munca osîrdnică

desfășurată de profesorii și cercetătorii științifici din cadrul Institutului „A. D. Xenopol“ Iași, urîndu-le, totodată, spor bogat în activitatea lor cărturărească.

P. S.

„Viața românească“ la a 75-a aniversare

De numele fostei capitale a Moldovei, Iași, se leagă *apariția* și *dăinuirea* mai multor reviste care marchează — fiecare în parte — momente în evoluția socială și culturală, nu numai a Moldovei, dar și a întregului popor român.

Cu „Albina românească“ din 1829, Asachi marca începutul culturii naționale prin școala în limba națională; cu „Dacia literară“, în 1840, Kogălniceanu inaugura o literatură românească cu „duh“ național; cu „Contemporanul“ din 1881, Ion Nădejde punea bazele unei literaturi în care aducea în atenția oficialității pe muncitori și pe țărani, doi factori de bază ai progresului social, ignorați atîta vreme. In pragul veacului nostru, Constantin Stere și G. Ibrăileanu, încălziți — în tinerețe — la flacăra idealurilor sociale ale „Contemporanului“, își propuneau să ducă mai departe năzuințele predecesorilor. Dacă „Dacia literară“ a pregătit Unirea de la 1859, „Viața românească“ a pregătit prin colaborarea scriitorilor din toate provinciile istorice românești, unirea tuturor românilor în granițele firești ale statului nostru național. Ea a sugerat, s-a identificat în toată existența ei cu întreaga noastră viață românească. In paginile ei s-a propus apoi, soluția marilor probleme social-politice ale românilor adunați în granițele naturale: împroprietărirea țăranilor, votul obștesc și cultură națională pentu toți românii.

„Viața românească“ urmărea să aducă în paginile ei întreaga spiritualitate românească, cu toate problemele social-politice și literare ale ei. In consecință, în paginile ei se găsesc analizate toate problemele social-politice și literare care au frămîntat societatea românească din perioada modernă și contemporană a statului nostru național în acest colț de răsărit al Europei.

In perspectiva timpului, „Viața românească“ stă, împreună cu „Convorbiri literare“ și „Contemporanul“, cu toată demnitatea, alături de publicațiile unor mari popoare europene, a căror istorie n-a fost așa de zbuciumată ca a noastră.

Primul număr al „Vieții românești“ poartă data: martie, 1906. Constantin Stere era menționat ca director pentru partea literară, iar Paul Bujor pentru cea științifică. Ibrăileanu era secretar de redacție. După puțin timp, cel de al doilea director părăsi revista și în locul lui intră I. Cantacuzino.

La apariția primului număr, mulți intelectuali ai vremii o apreciară ca „cea dintîi revistă europeană“ a noastră. Al. Vlahuță o compara cu „La revue des deux mondes“ din Franța.

In articolul „Către cetitori“ din primul număr al revistei, scris de Ibrăileanu, după unele idei din el, atribuit însă directorului revistei, se găsesc unele idei poporaniste. Iată cîteva: O transformare de imensă anvergură în viața poporului nostru se va produce cînd „țărănimea va căpăta — în stat — valoarea socială proporțională cu valoarea sa numerică, economică, morală și națională, cînd vom fi *un popor*, cînd toate clasele sociale vor fi ale *aceluiași* popor, cînd trecerea de la vîrful la baza piramidei sociale se va face pe nesimțite“[1]. Denumirea curentului este lansată cu precauție: „Și, dacă este nevoie să dăm idealului nostru cultural,

---

1. Către cetitori în „Viața românească“, 1906, anul I, martie 1, p. 6.

național și democrație, un nume cuprinzător — numele său este Poporanismul“ [2].

In completare, Ibrăileanu definea în cronica literară: „Scriitori și curente“, profilul scriitorului poporanist: „...scriitorul român, care măcar *cînd vorbește de țărani*, ar putea să-și arate recunoștința către ei și prin răspîndirea unei atmosfere de simpatie și milă pentru dînșii, și n-o face, ci dimpotrivă, răspîndește antipatia, n-are un suflet înalt, își „exprimă sentimente“ inferioare cu, sau fără talent — „imagini“! — nu este un om la înălțimea vremii și a idealurilor celor mai sfinte ale *poporului* său: Nu este poporanist!“ [3].

In aceste puține citate se află sîmburele *„poporanismului politic“* și al celui „literar“ împletite, dar nu identice.

Din ele se vede că *poporanismul* era definit ca un sentiment de *recunoștință*, de *simpatie*, de *datorie* pentru țărănime.

In viața *politică*, acest sentiment îi va îndemna pe poporaniști să lupte pentru reforme, care să ducă la îmbunătățirea condițiilor politice, economice și culturale ale țărănimii [4].

In privința poporanismului literar, noțiune clarificată tot în manifestul „Către cetitori“, se spunea, pledînd pentru promovarea specificului național în literatură, că această notă specifică o dă țărănimea, care, în țara noastră e singura „clasă pozitivă“, care „a păstrat mai curat sufletul românesc“ [5]. Afirmarea acestei note specifice este o componentă a geniului unui popor, cu care intră în cultura universală. „Un popor nu-și poate justifica dreptul la existența distinctă în sînul popoarelor civilizate, decît dacă poate contribui cu ceva la cultura universală, dîndu-i nota specifică a geniului său“ [6]. Scriitorii erau îndemnați, astfel, să aibă o anumită *atitudine* față de realitatea socială românească.

In nr. 2 (1906) al „Vieții românești“, termenul „atitudine“ este înlocuit cu *„sentiment“*. Scriitorii erau îndemnați să oglindească cu simpatie viața țărănimii. Dar cum? Ei nu trebuie să cadă în greșeala sămănătoriștilor, idealizînd viața țărănească, prezentată numai pe latura ei sărbătorească, ci, scriitorul poporanist trebuie să prezinte un *țăran viu*, cu *necazurile*, cu *greutățile*, cu *înapoierea* lui, justificîndu-se astfel reformele politice și economice care trebuiau făcute. Aici găsim legătura între poporanismul politic și cel literar.

Ideile acestea erau explicate tot în același număr al revistei, în articolul „Morala în artă“. In el se arată clar: „Poporanismul, încă și încă o dată, nu e o *teorie*, e *sentimentul* de recunoștință, de simpatie și de datorie față cu țărănimea. In *politică*, acest sentiment va îndemna pe cineva să lupte pentru revendicările politice și economice. În chestiile *culturale* îl va îndemna să jertfească pentru cultivarea țărănimii. In *literatură*, „Poporanismul va însemna atitudinea de simpatie a scriitorului față cu clasa țărănească“ [7].

Și tot în acest număr din Viața românească, Ibrăileanu mai aduce o clarificare a termenului: „Poporanism ca tendință, nu înseamnă să scrii spre a fi înțeles de popor, nu însemnează să scrii în limba poporului...“ [8].

Peste 5 ani, în articolul „Iarăși poporanismul“ se mai precizează: „Poporanismul ajută pe scriitor să fie realist“. Și explicitează: „Scriitorul trebuie să înfățișeze un „țăran om“, simpatia contribuind — doar — „să vadă just în viața celor mici și în sufletul lor“. Deci, „originalitate în artă și realism în zugrăvirea vieții țărănești“.

---

2. Către cetitori, 1906, anul I, martie 1, p. 7.
3. G. I., Cronica literară. („Scriitori și Curente“), V. r., nr. 1, p. 138-139.
4. Viața românească, nr. 8. (Cronica internă. Mizeria țărănimii și repartizarea proprietății, p. 99-111).
5. Viața românească, nr. 1, Către cetitori, p. 6.
6. *Ibidem*, p. 5.
7. Viața românească, nr. 2, 1906, Morala în artă, p. 306.
8. *Ibidem.*

Cînd era vorba să dea exemple — din literatura română — spre a explicita „adevărul vieții“ în artă, se referea la Creangă, Slavici, Delavrancea, Goga, Sadoveanu, Agîrbiceanu [9].

Seria I a Vieții românești și-a întrerupt apariția în 1916, pricinuită de intrarea României în primul război mondial.

La reapariția „Vieții românești“ (seria a II-a) în 1920, Ibrăileanu aduce și alte precizări la ideile menționate pînă aici. In noile condiții de viață ale țărănimii, cînd la orizontul vieții ei apăreau: împroprietărirea, votul obștesc, cultură pînă în cel mai îndepărtat sat, Ibrăileanu arată că „poporanismul a fost un punct de vedere democratic și moral — un sentiment — din care s-a privit literatura care trata viața țărănimii“.

Artistului nu i s-a pus altă condiție, decît să aibă talent [10]. Acest principiu democratic și moral, din care transpuse simpatia pentru popor și interesul pentru specificul național, a atras marea majoritate a scriitorilor spre revista ieșeană.

In „Adevărul iiterar și artistic“ din 1926, Ibrăileanu mai preciza: „Viața românească a tipărit pe toți scriitorii români. Ea a continuat tradiția veche din Moldova începută de „Dacia literară“ de a reprezenta întreaga literatură națională“ [11].

In paginile „Vieții românești“ se putea publica orice literatură cu talent, fără a fi însă potrivnică idealurilor morale și sociale promovate de revistă. Putea să apară în revistă literatură care să pledeze pentru reformele sociale, culturale, politice în favoarea țărănimii. Așa au făcut: Spiridon Popescu, I. I. Mironescu, Jean Bart, M. Sadoveanu, Hogaș, Galaction, Topîrceanu, Brătescu-Voinești, Goga, D. D. Pătrășcanu. Era o literatură impregnată de umanism, cu tendințe social — democratice, o literatură în ansamblu realistă. Cînd s-a publicat și literatură simbolistă, scriitorilor li s-a cerut talent, moralitate, democrație. Printre aceștia au fost: Ion Minulescu, Al. A. Philippide, Demostene Botez, Ion Barbu, Lucian Blaga, Adrian Maniu, N. Davidescu, Ion Pillat, Elena Farago, Ion Vinea, G. Bacovia.

Alături de aceștia, publică în continuare: M. Sadoveanu, I. Agîrbiceanu, Brătescu-Voinești, Galaction, D. D. Pătrășcanu I. I. Mironescu. Acestora li se adaugă o generație nouă: Ionel și Al. O. Teodoreanu, Cezar Petrescu, Gib Mihăescu, Otilia Cazimir, Lucia Mantu, George Lesnea, Damian Stănoiu, Henriette Ivonne Stahl ș. a.

Această, a doua perioadă a „Vieții românești“ a reeditat strălucirea primei, aducînd în prim plan o generație nouă de scriitori, cu probleme sociale mai noi, cu o viziune artistică mai nouă.

Intrucît starea sănătății lui Ibrăileanu se înrăutățea de la an la an, împiedicîndu-l să se mai consacre exclusiv revistei, se hotărî s-o predea unei noi echipe, care se afirmase cu strălucire chiar în paginile „Vieții românești“. Este vorba de Mihai Ralea și George Călinescu. Primul dintre ei, întors din Franța imediat după primul război mondial, luase parte alături de Ibrăileanu la toate campaniile de apărare a ideilor democratice cultivate în revistă. Se afirmase apoi prin strălucite studii de critică literară și de filozofie a culturii. La fel și George Călinescu prin tot ce publicase în revistele vremii era un nume de mare prestigiu în critica literară a vremii.

Noua conducere a „Vieții românești“, instaurată la 1 ianuarie 1933, îi cere lui Ibrăileanu să facă un bilanț al activității din cadrul „Vieții românești“ spre a se desprinde cu mai multă claritate zările către care urmează să se îndrepte glorioasa publicație. In aceste împrejurări, Ibrăileanu scrie „După 27 de ani“ articolul apărut în nr. 1-2 al „Vieții românești“ din 1933.

Articolul este o retrospectivă cu accente riguroase de critică socială și culturală a ceea ce a fost înainte de apariția „Vieții

---

9. Viața românească, nr. 12, 1911, Iarăși poporanismul, p. 482.
10. Viața românească, nr. 1, 1920, Miscelaneea, p. 160-161.
11. Adevărul literar și artistic, nr. 269, 1926 (Ibrăileanu).

românești“ în 1906 și, totodată, o rememorare cu referiri la programul revistei de la apariție pînă în momentul cînd ea era predată unei noi conduceri spre a o duce mai departe, conform unui crez social și cultural care se profila în noile condiții [12].

Concret, cei de la „Viața românească“ voiau un țăran „care să trăiască într-un sat cu case de cărămidă, luminate cu electricitate, lucrînd pămîntul cu mașini perfecționate, ori lucrînd în fabricile create în jurul satelor“. In privința problemei culturale, Ibrăileanu arăta că gruparea literară de la „Viața românească“ a militat pentru crearea unei vieți culturale de care să profite și țărănimea: posibilitatea de a parcurge treptele întregului învățămînt, pentru ca, în final, să se bucure de bunurile culturale ale întregii umanități. Iar ca rezultat al asimilării culturii umane să se creeze o cultură națională.

Finalul retrospectivei este sugestiv pentru programul conducerii căreia i se încredința revista: „Transformarea iobagilor în cetățeni s-a realizat, sau mai exact s-au realizat condițiile transformării acestora în cetățeni. A rămas să li se dea cultura potrivită spre a deveni europeni.

Acesta era, de acum, programul celor care voiesc ridicarea poporului la nivelul țărilor avansate“.

Sub conducerea lui Ralea și Călinescu revista a continuat drumul pe care apucase din 1920. In această perioadă, au colaborat, în continuare, scriitorii amintiți, ajunși acum în faza maturității lor artistice.

Menționăm colaborările de început: Tudor Arghezi: „Cetatea veche“ (versuri), C. Stere: „Cum am devenit director al „Vieții românești“, Jean Bart: „Hoții de cereale“, Ionel Teodoreanu: „Golia“, Mihai D. Ralea: „Misiuni pentru viitor“, G. Călinescu la „Cronica literară“ recenzează următoarele cărți: C. Stere, In preajma revoluției IV, „Hotarul“; M. Sadoveanu: „Uvar“; L. Rebreanu: „Răscoala“; Ion Pilat: „Caetul verde“; I. Minulescu, 3 și Rezeda 4; Dragoș Protopopescu: „Iarmarocul metehnelor“. Alți colaboratori: P. Comarnescu, Al. Rosetti, Al. Graur, M. Sevastos, D. I. Suchianu, Petre Pandrea. La numerele următoare: M. Sadoveanu, H. P. Bengescu, Ion Vinea, Camil Petrescu, O. Goga, I. Agîrbiceanu, Paul Zarifopol, Tudor Vianu, Ion Minulescu, Anton Holban, Al. O. Teodoreanu, N. Davidescu, N. Sevastos, Ilarie Voronica, Ion Barbu, Izabela Sadoveanu ș. a.

La 6 septembrie 1940, Viața românească și-a încetat apariția odată cu instaurarea la conducerea țării a unui regim potrivnic ideilor democratice susținute de revistă de la întemeierea ei. I-a propus conducerii publicației că dacă vrea să mai apară, să se abțină de la orice considerente politice susținute mai înainte rămînînd o revistă numai literară. Conducerea a refuzat această propunere care contrazicea întreaga tradiție a revistei de cîteva decenii.

„Viața românească“ va reapare la 1 noiembrie 1944 sub conducerea lui M. Ralea și D. I. Suchianu. In articolul: „La reapariția „Vieții românești“, Mihai Ralea făcea un bilanț al activității revistei, subliniind ideile constante pentru care revista a luptat de-a lungul existenței ei. „Treizeci și mai bine de ani, spune M. Ralea, „Viața românească“ a luptat glorios și fără prihană, în nenumărate campanii pentru toate temele democrației sociale românești. Două generații de scriitori și gînditori de stînga și-au așternut în paginile ei talentul și credințele lor. Aici, s-a dat lupta pentru pămînt țărănesc, pentru vot universal, pentru dezrobirea muncitorimii, pentru afirmarea unei democrații integrale, pentru drepturile social-politice ale țărănimii, pentru literatura militantă, socială. Trei decenii „Viața românească“ a fost școala și tribuna concepțiilor

---

12. Viața românească nr. 1-2, ian.-febr. 1933, G. Ibrăileanu. *După 27 de ani*, p. 5-9.

despre umanitarism. In timpul regimurilor atoritare, a fost refugiul publicațiilor de stînga“ [13].

Perspectivele deschise societății românești la 23 August 1944, urmînd să fie consolidate, grupul de oameni de cultură care militaseră în paginile ei pînă la 6 septembrie 1940, se adună și reiau lupta pentru democrație. Puține publicații se pot mîndri că reluîndu-și activitatea sînt în continuarea luptei pentru aceleași nobile idealuri.

Colectivul redacțional de la această dată înainte reprezintă a treia generație pusă în serviciul democrației.

In sfîrșit, ultima etapă a „Vieții românești“, pînă în vremea noastră, începe cu nr. 1, iunie 1948, cînd revista devine organul Societății scriitorilor din România. „Cuvîntul înainte“ al Redacției, este o privire retrospectivă asupra întregii ei existențe, dar și un program de viitor.

Cu privire la trecut se remarcă: („Viața românească“) a oferit paginile sale unor scriitori plini de iubire pentru popor. S-a interesat cu solicitudine de păsurile și frămîntările acestuia. „Imbrățișînd unele idei înaintate ale epocii ea a avut să sufere, dar a rămas pînă la suprimarea sa din 1940, de dictatura fascistă, unul din locurile de întîlnire ale scriitorilor progresiști ce s-au succedat de-a lungul acestor patru decade“. „A continuat o creație scriitoricească strîns legată de viața maselor largi ale poporului“. „A mărturisit fără nici un ocol atitudinea sa ideologică, militantismul pentru o literatură, o artă, o cultură realistă în viziune, optimistă în spirit, prietenă și susținătoare a oamenilor muncii“. Prin publicarea tuturor scriitorilor din granițele naturale ale poporului român, reprezentînd întreaga viață românească a pregătit unirea cea mare a tuturor românilor.

Pentru viitor, va milita pentru o literatură care, avînd rădăcini adînci în trecut, să fie în același timp nouă, expresie a efortului creator și a luptei pentru promovarea unei alte vieți în țara noastră, pentru o artă accesibilă și, în cel mai înalt înțeles al cuvîntului, educatoare.

In paginile ei, încă de la primul număr întîlnim nume cunoscute pentru atitudinea lor democratică: M. Sadoveanu, M. Beniuc, Camil Petrescu, Emil Isac, Aurel Baranga, Zaharia Stancu, Silvian Iosifescu, N. Moraru, Radu Boureanu, Perpessicius, Al. Philippide.

Număr de număr, pînă azi, „Viața rămânească“ a analizat și analizează în paginile ei fenomenul literar, social și politic românesc de pe poziții democratice, rămînînd cea mai însemnată revistă din istoria presei românești.

I. *D. LĂUDAT*

Urme ale teatrului antic pe teritoriul Dobrogei

Dobrogea, vatră a strămbunilor noștri, păstrează încă bogate și neștiute mărturii, de o incalculabilă valoare, privind trecutul îndepărtat, structurat de-a lungul epocilor istorice. Se investighează de mai bine de un veac tainele istoriei pe acele plaiuri, descoperindu-se mereu noi comori ale unor vechi centre de civilizație: ziduri, fragmente de construcții, coloane, capiteluri, inscripții, sarcofage, uriașe coșciuge de piatră sau marmură, închinări de monumente zeilor, monumente închinate morților. Se scot din pămînt obiecte de artă din aur, argint, bronz, vase de lut lucrate cu mult meșteșug, amfore, statui și statuete, edificii, temple, ziduri de cetăți, comori din monede care toate vin să între-

---

13. Viața românească nr. 1, 1944, noiembrie, M. Ralea: *La reapariția „Vieții românești“*, p. 3.

gească istoria nescrisă a acestui colț de lume. De mare valoare documentară pentru ceea ce ne propunem în rîndurile de față este și lucrarea recentă a istoricului bulgar Hristo Danov, „*Tracia antică*“ [1].

Săpăturile științifice pe ruinele celor trei cetăți grecești: Istria, Tomis și Callatis, scot la lumină memorabile pagini de istorie. Nu demult s-au descoperit construcții străvechi de teatre și amfiteatre, bănci din piatră, măști de teatru și figuri de actori, capete de măști de sileni din ceramică, unele colorate [2]. Mi s-a părut deosebit de important a adînci înțelesul acestor vestigii, pentru că ele sînt legate de un fenomen religios care a stat la originea lor. La începuturile teatrului antic, a tragediei și comediei, stă puternica influență a cultului lui Dyonysos, divinitate tracică, răspîndit pe acele plaiuri. Tragedia și comedia antică sînt strîns legate de cultul lui Dyonysos practicat în vechime în acele ținuturi [3]. Tot pentru aceste spectacole ale teatrului antic pledează și colecția de măști de la Muzeul de arheologie Constanța [4]. Este suficient să amintim că ceremoniile religioase sub forma unor improvizații jucate de închinătorii lui Dyonysos, au căpătat dezvoltare scenică, desăvîrșindu-se în timp, cu toate elementele de arhitectură și teme de inspirație. Cel care, după tradiție, a conceput ideea unor măști de pînză spre a spori puterea de emoție pare să fi fost Thespis. Este de reținut faptul că expresia cea mai înaltă a poeziei grecești, drama, își trage originea sa din corurile sărbătorilor dionisyace, deschizînd visului căi noi [5]. Profesorul Mihnea Gheorghiu a fost îndreptățit să susțină „*cît de multe sînt argumentele ce pot îndreptăți cercetarea izvoarelor tragediei pe meleagurile noastre* [6]. Spre a sublinia aspectele care ne interesează, ne vom

---

1. Hristo M. Danov, „*Tracia antică*“, traducere de prof. univ. dr. Constantin Velichi, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 87 și 91.

„Ca izvoare pentru dezvoltarea istorică a tracilor și în special a dezvoltării lor spirituale n-am putea trece cu vederea vestigiile monumentelor de artă antică în care ținuturile trace vechi sînt atît de bogate. De asemenea descoperirile arheologice demonstrează că o mare parte din datele autorilor antici referitoare la unele aspecte importante ale culturii spirituale a vechilor traci, la moravurile și obiceiurile lor, la reprezentările și credințele lor religioase, la sărbătorile și riturile lor, la cunoștințele lor științifice sau la realizările lor artistice (în domeniul muzicii și dansului) corespund întru totul adevărului“.

2. Canarache V., *Măști și figurine Tanagra din atelierele de la Callatis-Mangalia*, Constanța, 1969, p. 36: „După tipurile clasice și populare de actori tragicomici șezînd pe fotolii de piatră, avem o serie de cca. 20 măști diferite, care reprezentau desigur personaje din străvechile legende din piesele autorilor celebri din secolele V-III î. e. n. O analiză amănunțită făcută de un specialist, ar putea duce la identificări surprinzătoare“.

3. Vito Pandolfi, *Istoria teatrului universal*, Editura Meridiane, București, 1971, p. 27.

4. Constantin Scorpan, *Reprezentări bacchice*, Constanța, 1966, p. 16.

5. Ovidiu Drîmba, *Istoria literaturii universale*, București, 1968, p. 76: „De acum înainte drumul teatrului este deschis. În curînd, legenda lui Dionysos va fi înlocuită cu subiecte din trecutul istoric sau legendar al „oamenilor“, vor apărea măștile reprezentînd tipuri umane, coriștii și actorul se va urca pe o estradă spre a fi văzuți de public și, în fine, Eschil introduce al doilea actor“.

6. Mihnea Gheorghiu, *Dionysos*, București, 1970, p. 24: „Urmărind așa cum apare pe vasele antice în albastru, tipul arhaic, tracic a lui Dionysos, care seamănă cu tinerii bărboși din garda lui Decebal de pe Columnă, ne-au făcut să ne gîndim la cît de multe sînt argumentele ce pot îndreptăți cercetarea izvoarelor tragediei pe meleagurile noastre. Și m-am întrebat mereu dacă, printre atîtea etimologii acordate termenului Tragos (țap) pus la originea tragediei nu ne putem opri definitiv: la *Thracos*, la poporul de unde alaiul dionysiac a pogorît spre sud către zările senine și afeminate, apollinice“.

referi, în primul rînd, la istoria celor trei cetăți grecești: *Istria Tomis, Callatis.* „În secolul al VII-lea î. e. n., grecii de pe coastele Asiei Mici și din Grecia propriu-zisă, încep o mare acțiune de emigrare. Fie că nu aveau loc la ei acasă, din cauza mulțimii populației, fie din dorința de cîștig mai mare, grupuri întregi vin și se așează pe țărmurile Mării Negre, întemeind o serie de orașe care erau și cetăți și antrepozite comerciale în același timp. Pe coastele de apus ale Mării Negre, ele se țin lanț; așa ia ființă Istria — (657 î. e. n.). Pe locul actualei localități Constanța, aceeași ionieni fondează Tomis. Astăzi pe ruinele Calatidei se înalță Mangalia. De la o vreme coloniștii — negustori greci au pătruns chiar înlăuntrul pămîntului getic și anume pe calea așa de lesnicioasă a Dunării. Urcînd cu corăbiile lor fluviul, ei au întemeiat astfel un antrepozit comercial la Barboși, un altul la Hîrșova și chiar un oraș la Axiopolis, lîngă Cernavoda“[7]. Centrele comerciale și culturale grecești, deosebit de importante, au fost strîns legate de lumea tracică și s-au influențat reciproc[8]. Coloniștii își mențineau formele de viață, tradițiile religioase și culturale, ca și metropolele din care plecaseră. Arheologul ceh Miculos Dŭsek, un bun cunoscător al preistoriei regiunii carpato-danubiene pontice, confirmă cele de mai sus. „Scenele reprezentate pe produsele de ceramică greacă au fost împrumutate de multe ori din mitologia tracă. Pe de altă parte, tezaurele de aur, argint și bronz, ca și alte monumente tracice, poartă la rîndul lor, urme ale influenței culturale grecești sau din Asia Mică, pe lîngă forma proprie tracă de exprimare artistică“[9]. Aici pe țărmul Mării Negre a avut loc întîlnirea a două mari civilizații: cea grecească și miraculoasa lume a tracilor. Prin urmare, nimic surprinzător în faptul că la începutul secolului al VII-lea numărul monumentelor grecești în Tracia meridională și pe coasta apuseană a Pontului Euxin era — după cum atestă descoperirile — în creștere[10]. Cercetătorul Constantin Scorpan[11], aduce prețioase indicii privind temple închinate lui Dionysos și vestigii de teatre. Sînt prezentate un număr de 30 monumente cu reprezentări dionisyace, plăci de marmură cu basoreliefuri, unele cu inscripții, statui de marmură, statuete de terra cotta, elemente arhitectonice cu aceleași reprezentări. „Celebrarea lui Dionysos în regiunea Dunării de Jos a determinat aici apariția și dezvoltarea spectacolelor de teatru. Teatrul antic pe teritoriul Dobrogei este dovedit de o serie de descoperiri arheologice. Aceste izvoare ne arată că în orașele de pe țărmul de vest al Mării Negre se organizau, periodic, concursuri de muzică și de poezie, la care participau cluburi de cîntăreți (himnozi), afiliate Thiasosului. La Histria au fost chiar descoperite băncile unui astfel de teatru[12]. Monumentele arheologice din colecțiile Muzeului județean de arheologie din Constanța „măști-scenice din terra cotta și o friză de marmură ornamentală cu măști de satir în relief, confirmă ipoteza teatrului antic pe teritoriul Dobrogei[13]. Geniul religios tracic a influențat puternic gîndirea grecească[14]. Este

---

7. C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Craiova, 1953, p. 27.

8. Iosif Const. Dragan, *Noi, Tracii. Istoria multimilenară a neamului românesc*, Scrisul românesc, Craiova, 1976, p. 160.

„Datorită acestor relații de bună vecinătate, coloniile grecești din Pontul Euxin au construit temple de marmură, teme cu mozaicuri după moda antică, teatre, în care se dădeau spectacole de dans și de muzică...“.

9. Dr. Miculas Dŭsek, *Tracii în bazinul carpatic*, în „Magazin istoric“, august, 1972, p. 36.

10. Emil Condurachi, *Miraculoasa lume a tracilor*, în „Magazin istoric“, august, 1972, p. 6.

11. Constantin Scorpan, *op. cit.*, p. 17.

12. *Ibidem*, p. 16.

13. *Ibidem.*

14. Pr. D. Hrițcu, *Dionysos în Grecia*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, XLIX (1973), nr. 9-10, p. 637.

unanim recunoscut că Orfeu, patronul muzicii, ca și Dionysos al vinului, aparțineau mitologiei traco-getice[15]. Figura miticului aed pătrunde pînă și în operele dramatice și muzicale ale renașterii italiene[16]. Confruntarea dintre spiritul dionysiac și apollinic a dat naștere tragediei. În Grecia Dionysos era un zeu „străin", fiind adus din Tracia. Serbările date în cinstea lui au dus la apariția reprezentărilor teatrale la Atena. Dar în același timp, fapt deosebit de semnificativ, tragedia nu s-a mărginit să exprime doar idei și sentimente religioase; acestea au fost și un punct de plecare, pentru întinse explorări ale naturii umane în lupta ei de a se înțelege pe sine și a-și găsi un echilibru în cuprinsul existenței[17]. Spiritul tragic ia naștere în Grecia în momente de criză și derută spirituală. Zeii homerici nu mai prezintă decît ficțiuni, simple creațiuni ale omului. Scepticismul și îndoiala cuprind sufletele și odată cu aceasta sentimentul dureros al autoînțelegerii. Vasile Pârvan în dialogul său platonic „Anaxandros" exprimă concludent ideea dramei religioase a omului. Se poate spune că spiritul dionysiac, misterele dionysiace, prin tot ce promiteau ele: nemurirea, credința și speranța în viața viitoare, fericirea, continuarea acestor plăceri și dincolo de moarte, au avut semnificația unei eliberări și renașteri religioase, putere dătătoare de viață, suportul moral. În contextul celor de mai sus, mi s-a părut interesantă și ispitioare zăbovirea asupra urmelor teatrului antic pe teritoriul patriei noastre. Grecia a asimilat o influență străină, cea tracică și a transformat-o după tiparele genului propriu[18].

Profesorul Radu Vulpe este îndreptățit a recunoaște că litoralul, pe care Istria, Tomis și Callatis s-au născut și au prosperat, a devenit, prin aceste orașe, dintr-un simplu hotar de spumă între uscat și apă, linia de lumină de la întîlnirea a două lumi cu moduri diferite de viață, cu nivele diferite de dezvoltare. Pe această linie a strălucit cea dintîi flacără care a sudat istoria veche a patriei noastre la istoria universală[19]. Legăturile dacilor cu lumea greacă au lăsat urme adînci, săpate în piatră care ne vorbesc pînă în

---

15. George Breazul, *Pagini din istoria muzicii românești*, Editura muzicală, București, 1966, p. 80 :

„Dacă marea familie a tracilor, din care se trăgeau și frigienii, făceau parte și geto-dacii, vechii locuitori ai pămîntului românesc — „cei mai viteji și mai cinstiți dintre traci", cum îi caracterizează Herodot. În *Geographica*, Strabo afirmă că „după melodie, după ritm, după instrumentele muzicale și *întreaga muzică, se consideră că este tracă și asiatică, iar cei ce au cultivat muzica mai înainte vreme sînt traci:* Orfeu, Muzeos, Thamiris, Eumolpios". Lira, instrument muzical al lui Orfeu, atît de mult întrebuințată de către elini și atît de frecvent menționată în literatura antică, este, după tradiția elină, de origine tracică, ea este preluată și trecută în patrimoniul culturii muzicale a vechilor greci, de la barbarii din nord, de la traci". Tracologul bulgar Hristo M. Danov, în *op. cit.*, p. 202, susține : „Numeroase sînt știrile pe care le dau scriitorii antici, greci și romani, despre minunatul cîntăreț trac Orfeu, despre predecesorul său Thamiris, precum și despre vestitul muzicant Linos. După o veche tradiție scrisă, Linos era fatele lui Orfeu. Tracii cunoșteau acțiunea liniștitoare a muzicii. După cum afirma Theopompos, geții, rudele și vecinii direcți ai tracilorl aveau obiceiul să trimită soli pentru tratative de pace, care recitau textul, mesajului referitor la intențiile lor pașnice în sunete de citeră. Dar tracii din tribul maedilor, anume Senthes și Rhonakes, au născocit un fluier ciobănesc — o singură țeavă (flaut, „caval").

16. Venera Antonescu, *Esențe antice în configurații moderne*, Editura universală, București, 1973, p. 85.

17. Alexandre Fol, *Assimilation et résistence ă la culture gréco-romaine dans le monde ancien.* Travaux du VI-e Congres internationale d'Études clasiques, București, 1976, p. 270.

18. Mihai Gramatopol, *Moira, Mythos, drame*, București, 1969, p. 181.

19. Radu Vulpe, *Vechi focare ale civilizației, Istria, Tomis, Callatis*, Editura Științiifică, București, 1966, p. 9.

ziua de azi. Odată cu mărfurile, ca: stofe, untdelemn și vinuri, veneau în cetățile pontice pe drumurile mării din insulele grecești și idei — religioase, filozofice, politice, precum și înrîuriri artistice și literare. Mulțumită acestora, viața culturală a cetăților n-a încetat să se dezvolte în strînsă legătură cu viața culturală a metropolelor din sud [20]. Prin acest negoț, Histria, Tomis și Callatis au avut, datorită acestui fapt, un număr mare de edificii obștești, sedii pentru principalele colegii de magistrați militari sau civili, gimnaze și teatre, potrivit cu condițiile lor materiale. Grecii care au venit să populeze aceste locuri, au apropieri și afinități cu băștinașii geto-daci. D. M. Pippidi susține că religia cetăților grecești din Dobrogea e religia claselor dominante din metropolele Greciei și ale Asiei Mici. „În fiecare dintre aceste orașe un străvechi fond de datini și credințe, venite cu primii coloniști continuă să domine conștiința socială multă vreme după ce asupra-i începe să se facă simțită atracția exercitată de cultele tracilor vecini. Din numărul acestora unele — ca acel al lui Dionysos pătruns în Grecia încă din mileniul al doilea î. e. n. și răspîndit în cele mai multe cetăți de-a lungul perioadei arhaice — încetează de a mai fi socotite drept culte străine. Pentru grecii dobrogeni, care-l aduc cu dînșii pe corăbii și aveau să continuie a-l slăvi pînă tîrziu în epoca imperială, Dionysos e un zeu de-al lor de acasă, adorat în forme deprinse de veacuri și cinstit prin epitete ce se întîlnesc în Megara ori în Asia Mică“ [21]. Se poate vedea cum același zeu se întoarce pe căi ocolite în patria s-a adus de coloniști, regăsindu-și vechii săi închinători, creînd un element de apropiere între noii veniți și populația geto-dacă. Faptul se explică prin existența unor legături stabile între colonii și metropolele lor [22].

Cercetătorul C. Scorpan atestă că marea răspîndire a cultului lui Dionysos în Dobrogea și regiunile dunărene constă în faptul că populațiile tracice au recunoscut în Dionysos o veche divinitate proprie. Celebrarea lui a determinat și în aceste regiuni apariția și dezvoltarea spectacolelor de teatru [23]. Legăturile dacilor, din marea seminție tracă, cu lumea greacă, venită în aceste părți a creat o stare de bogăție și înflorire în orașele pomenite. Era deci firesc ca pe lîngă temple și alte edificii ca: gimnazii, băi și alte monumente să fi înflorit și teatrul.

De mare însemnătate pentru noi însă este a scoate la lumină geniul strămoșilor noștri care au împrumutat culturilor străine amprenta puternică a fondului autohton [24]. Dumitru Berciu afirmă că religia și mitologia greacă au moștenit multe elemente din credințele, divinitățile și temele mitologice tracice. În arta și folclorul românesc răzbat de asemenea ecouri ale milenarei moșteniri tracice, după cum întîlnim și la alte popoare ale Europei de sud-est [25]. Dezbaterile din cadrul celor două congrese internaționale

---

20. D. M. Pippidi și D. Berciu, *Geții și grecii la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri pînă la cucerirea independenții*, Editura Academiei R. S. România, București, 1965, p. 240.

21. Idem, *Din istoria Dobrogei*, vol. I, București, 1965, p. 252.

22. Hristos M. Danov, *op. cit.*, p. 409: ‚Este cunoscut că din cauza apropierii de Tracia, în special geții din Thasos cunoșteau încă din patria lor cultele trace și aceasta nu mai puțin decît conaționalii lor de pe litoralul trac al Mării Negre. După cum se știe, Callatis, „nepoată“ a Megarei, a fost întemeiată de Heraclea Pontica spre finele secolului al VI-lea î. e. n., în urma unei întrebări a Metropolei adresată oracolului de la Delphi. Avînd în vedere acest fapt, nu este de mirare că nu de mult s-a găsit la Callatis o inscripție, din nefericire foarte deteriorată din care se vede totuși că orașul a întreținut legături și cu templul de la Delphi în epoca elenistică“.

23. Constantin Scorpan, *op. cit.*, p. 17.

24. Dumitru Berciu, *Neamuri și triburi tracice*, în „Magazin istoric“, iulie 1970, p. 21.

25. Idem, *Milenara vatră carpatică a tracilor*, în „Magazin istoric“, iulie 1972, p. 2.

de tracologie au dovedit că „tracii au creat o civilizație superioară, pe ale cărei bogate moșteniri aveau să se dezvolte popoarele din Europa sud-estică. Pentru noi această moștenire are o valoare cu totul deosebită, „constituind substratul nostru ancestral multimilenar“ [26].

Băștinașii geto-daci primesc civilizația greacă, adusă pe țărmul de apus al Mării Negre de către coloniști, începînd cu sec. VII î. e. n. și oferă aici un teren prielnic, de credințe religioase asemănătoare cu cele legate de vechile sanctuare, asimilînd creatorii cele mai valoroase elemente etnice și romane.

Mărturiile arheologice atestă că și pe teritoriul Dobrogei antice (cum era și firesc) cultul zeului Dionysos ocupă un loc de frunte, mai cu seamă în cetățile Pontului stîng — Histria, Tomis, Callatis, care erau puternice focare de propagare a culturii și religiei grecești. Contactul cu aceste centre, așa cum arată Herodot, a determinat chiar pe unii sciți să adopte cultul lui Dionysos. În epoca elenistică și apoi romană, funcționau pe teritoriul Dobrogei asociații ale cultului dionysiac, numite Thiasos sau Speira oficiale, dar și secrete (mystere) cu membri de rînd, conducători și preoți. În aceste asociații intrau cetățeni de vază și magistrați ai orașelor. Uneori, cum este cazul în Tomis, rolul conducător era deținut de femei. Aceste asociații aveau chiar posibilitatea materială de a ridica temple, de a organiza sacrificii și serbări dionysiace [27]. Toate aceste serbări erau însoțite de muzică, dans și poezie. Așa s-a născut în Grecia, tragedia și comedia din cultul lui Dionysos-Bachus, divinitate străină pe pămîntul Greciei, ajunsă acolo de la traci. „Înainte de a ajunge o distracție profană, reprezentațiile teatrale au avut în Attica un accentuat caracter religios. Lucrul devine evident pentru cine nu uită că de-a lungul cele mai glorioase perioade a dramarturgiei eline spectacolele s-au desfășurat în strînsă legătură cu cultul lui Dionysos, în prezența preoților și în incinta templelor acestui zeu. Chiar datele la care se organizau de două ori pe an, cu prilejul principalelor sărbători dionysiace — dovedesc, dacă mai era nevoie, că, destinate să cinstească divinitatea, astfel de ceremonii constituiau în ochii contemporanilor acte rituale, momente ale unei religii ale cărei manifestări se împleteau cu principalele aspecte ale vieții obștești [28].

Considerentele de mai sus sînt suficiente pentru a desluși valoarea istorică și culturală a acestor inestimabile vestigii de teatre de pe teritoriul Dobrogei.

În ce privește nașterea tragediei și comediei din serbările închinate lui Dionysos-Bachus „problema este veche și a preocupat mintea multor scriitori mai vechi și mai noi, fiind încă de mare actualitate“ [29]. Congresul al II-lea de tracologie care s-a ținut la București în septembrie 1976, a făcut o „reconsiderare“ a importanței neamurilor tracice în istoria antică. Arheologia își spune

---

26. D. M. Pippidi și D. Berciu, *op. cit.*, p. 262.
27. Constantin Scorpan, *op. cit.*, p. 15.
28. *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976, p. 238: „De celebrarea Dionysiilor se leagă apariția dramei ca gen literar, în cele două forme mai bine cunoscute, tragedia și comedia, începînd din epoca clasică. Dionysiile orășenești erau însoțite de spectacole de teatru la care asista corpul cetățenesc întreg, în frunte cu magistrații. Cu acest prilej se citeau decretele de cinstire votate de Adunarea poporului, deprindere observată și în cetățile grecești din Dobrogea, cum rezultă din numeroase documente epigrafice“.
29. Paul Mac Kendrick, *Pietrele dacice vorbesc*, Editura Științifică, București, 1978, p. 155. „În Dobrogea, cultele grecești sînt în mod firesc predominante, dată fiind îndelunga asociere a cetăților de pe țărm cu lumea elenă, cetăți care vreme de un mileniu au rămas uimitor de credincioase zeilor patriei. Numai în Tomis găsim o pleiadă formată din Dionysos Apollo etc“.

cuvîntul în mod hotărîtor. Este singura în măsură să producă noi și suficiente date pentru reconstituirea istoriei și culturii vechilor traci. Pentru noi, românii, tracologia reprezintă o parte integrantă a istoriei patriei, deoarece elementul trac a avut un rol primordial în etnogeneza poporului român[30].

S-a afirmat cu drept cuvînt că acolo unde izvoarele scrise sînt puține ele sînt suplinite de nenumărate și incontestabile alte dovezi păstrate în arhiva imensă care este pămîntul. Documentele arheologice reprezintă un tezaur excepțional de informație istorică. Toate aceste urme ale trecutului se cer interpretate obiectiv. Ele vorbesc de istoria străvechiului nostru pămînt românesc. Valorificarea lor științifică constituie un omagiu adus strămoșilor noștri; în același timp o contribuție la afirmarea mîndriei naționale. Moștenim o străveche civilizație, cu virtuți artistice și spirituale de rezonanță internațională, ce a îmbogățit într-o măsură considerabilă zestrea umanității.

Urmele teatrului antic de pe teritoriul patriei noastre și originile lor tracice străvechi constituie încă o contribuție de seamă a strămoșilor noștri la îmbogățirea tezaurului civilizației și culturii universale.

Pr. D. HRIȚCU

Iosif M. Vasu — un merituos reprezentant al școlii românești de pictură bisericească

Numele ne este cunoscut și va rămîne pentru totdeauna în amintirea celor care l-au întîlnit și-l vor reîntîlni prin lucrările executate de-a lungul întregii sale vieți.

Despărțirea a intervenit pe neașteptate, la 13 ianuarie 1981, cînd pictorul se pregătea să-și reînceapă activitatea la pictarea catedralei din orașul Sf. Gheorghe.

Cu dispariția sa, viața artistică de pe cuprinsul Patriarhiei Române pierde un artist care și-a dăruit întreaga sa activitate penelului, un om adevărat, de o rară modestie, care a lăsat nenumărate mărturii ale talentului său creator.

Născut la 18 februarie 1908, în comuna Hangu, județul Neamț, într-o familie modestă, Iosif M. Vasu dovedește din fragedă copilărie înclinații pentru desen și pictură. Venit la București urmează Academia de Arte frumoase, la clasa profesorului Camil Ressu la început, dar, absolvind în 1933 clasa de artă monumentală a profesorului Costin Petrescu. Cu maestrul său va lucra la fresca Ateneului Român începînd tot acum și primele picturi bisericești. In paralel face pictură de șevalet, gravură acuarelă, expunînd în saloanele oficiale de artă și devenind apoi membru în Comisia de pictură bisericească a Sfintei Patriarhii în cadrul căreia a depus o susținută activitate în îndrumarea și afirmarea tinerelor talente.

Dintre bisericile pictate în tehnica frescă, remarcăm cele din București, Brașov, Zărnești, Predeal, Petroșani, Cugir, Reșița, Timișoara, Piatra Neamț, Tecuci etc.

Bun tehnician, desenator abil, artistul stătea zile întregi în fața peretelui rece, căutînd podoabele cele mai potrivite cu care să învește pereții albi ai bisericii. Tainele frescei le deprinsese după ani și ani de muncă; le stăpînea cu siguranță și le-a împărtășit cu dărnicie elevilor săi, care l-au urmat întocmai.

Picturile executate de artist se impun prin bogăția cromatică, chipurile sfinților sînt desfășurate în armonie scenică; folosește

---

30. Valeriu Leahu, *Expoziția „Traco-dacii, istorie și civilizație"* în „Revista muzeelor și monumentelor", 1976, nr. 6, p. 12.

adesea compozițiile piramidale, unitatea ansamblului pictural, subliniind atmosfera de pioșenie și meditație. Ceea ce se remarcă în mod deosebit este bogăția elementului popular local, receptat în decorarea scenelor, practică deprinsă de artist în urma numeroaselor peregrinări la mănăstirile Bucovinei, dar și expresia comuniunii cu meșterii anonimi ai secolelor renașterii artistice moldovenești.

Friza zodiacelor pictată pe parapetul cafasului catedralei din Tecuci, este o notă nouă reintrodusă în pictura bisericilor noastre sub imperiul acelorași generoase surse de inspirație. Pictura reprezentînd Maica Domnului pe tron cu Pruncul Iisus în brațe, înconjurată de Sfinții Arhangheli din calota altarului aceleiași catedrale impresionează prin monumentalitate. Ingeniozitatea compoziției desfășurate piramidal îi conferă un dinamism aparte; paleta cromatică este variată și perfect armonizată.

Iosif M. Vasu a fost și un bun pictor restaurator; l-au condus la numeroasele sale reușite atît talentul deosebit, cît și adînca venerație în fața slujitorilor de frumos din toate timpurile creației românești. Stau mărturie icoanele de lemn și pe sticlă din valoroasa sa colecție, adunate cu discernămîntul aceluia care și-a iubit și înțeles pe breslașul anonim, căutător și el al simbolurilor de frumos.

Pictorul dispărut își perpetuiază memoria și prin lucrările în mozaic executate în mai multe locuri din țară între care cele reprezentative sînt la Mănăstirile Antim, Cașin și bisericile Giulești, Pantelimon, „Sf. Gheorghe“ Grivița, „Sf. Ioan“ (Piață) din București.

In biserica „Nașterea Maicii Domnului“ din Timișoara, pe un perete al cafasului ne privește un chip luminos, blînd, senin; în mîini poartă însemnele îndeletnicirii lui dintotdeauna: penelul și culorile. Portul este simplu, al celui ce trudește neîntrerupt pentru găsirea artei adevărate; ochii săi privesc peste timp, înspre memoria sa și dinspre viața sa. O semnătură modestă fixează în permanenta prefacere a lumii călătoria zugravului Iosif M. Vasu.

Arhit. Gh. BRATILOVEANU

Importante descoperiri arheologice la Mănăstirea Putna

Grija permanentă a statului nostru pentru păstrarea și restaurarea monumentelor istorice și de artă, adevărate vetre ale culturii noastre naționale, unele dintre ele așezăminte de evlavie străbună, se observă la orice pas. Ele oferă oricărui doritor de a cunoaște trecutul și cultura noastră, puternice și grăitoare mărturii documentare și istorice că poporul român, s-a afirmat, prin credința strămoșească și unitatea sa de neam, liber și independent. Lupta pentru apărarea și afirmarea libertății și neatîrnării etnice a celor ce au aceeași limbă, «a vechilor cazanii», este axul central al spiritualității românești, în care sînt oglindite devenirea și ființarea permanentă pe vatra părintească «din veac în veac» a neamului care, așezat «la răscrucea furtunilor» și silit uneori «de a trăi de la o bejenie la alta», a stat «cu sabia în mînă de strajă la toate zările». Ca mărturii, multiseculare, mănăstirile și bisericile noastre zugrăvesc fidel și acest zbucium al luptelor de apărare, dar și geniul intelegenței noastre românești.

Săpăturile arheologice, care au avut loc, cu ocazia lucrărilor de restaurare din ultimii ani, au adus și alte mărturii documentare și istorice, alăturîndu-le celor păstrate în aceste vetre sacre, unde flacăra credinței și a conștiinței naționale n-a încetat niciodată să ardă. Dintre acestea amintim descoperirea Palatului domnesc al neîntrecutului voievod Ștefan

IOSIF M. VASU — AUTOPORTRET (pictură frescă).

cel Mare (1457-1504). Dacă pînă acum era numai bănuită existența acestui palat, prin săpăturile efectuate s-au putut face considerații și măsurători precise privind acest important edificiu care reflectă gradul de cultură și civilizație, caracteristic epocii ștefaniene.

De asemenea, s-au mai descoperit temeliile unei clădiri destinate personalului mănăstirii și ale unei magazii pentru provizii, în ale cărei încăperi încă se mai păstrează resturi de cereale carbonizate. Totodată, aceste săpături au înlesnit identificarea unor monede care circulau în epocă. Fragmentele de ceramică, prezentînd o uimitoare gamă cromatică, sînt de o rară frumusețe, iar prin faptul că pe unele din ele este înscris numele marelui domnitor, dobîndesc calitatea de prețioase documente istorice.

Aceste importante descoperiri arheologice aduc o nouă lumină în înțelegerea vieții social-economice și a rolului Mănăstirii Putna una din cele mai mari și importante vetre de cultură și credință străbună din Moldova secolelor al XV-lea și al XVI-lea, încredințîndu-ne încă o dată că Biserica dreptmăritoare a slujit, întotdeauna, conștiința etnică, arătîndu-se prin aceasta că a răsărit din sînul poporului, sprijinind eficient năzuințele și vrerile acestuia.

Diac. V. NECHITA

O nouă revistă ortodoxă

Cu titlul „Biserică și Teologie" și subtitlul „Anuar bisericesc și teologic al Sfintei Arhiepiscopii a Tiatirelor și Marii Britanii" a apărut o nouă revistă ortodoxă de format mare (tomul I, 1980, 595, de pagini), publicată de Arhiepiscopul Dr. Methodios Fuyas al Tiatirelor și al Marii Britanii, cu centrul editurii la Thyateira House, 5, Craven Hill, Londra W 2. Arhiepiscopul Dr. Methodios este unul dintre cei mai prolifici publiciști greci, cu formație teologică germană și mai ales engleză, avînd de pe acum două doctorate „honoris causa" și conducînd cea mai importantă eparhie greacă din Europa.

Începînd din anul 1968, cînd a fost ales Mitropolit al Etiopiei — „de Axum" —, a reorganizat Biserica Ortodoxă Greacă de acolo în așa fel încît a fost socotită printre cele mai bine organizate și mai active din diaspora. În acest răstimp a condus cele două reviste mari ale Bisericii grecești: una din Etiopia — „Abba Salama", în limba engleză — și una din Grecia — „O Ecclesiastikos Pharos", din Alexandria, în limba greacă —, care a ocupat locul întîi printre publicațiile teologice grecești.

Venirea Arhiepiscopului Dr. Methodios — mare prieten al Bisericii și Țării noastre — la conducerea Bisericii Ortodoxe Grecești din Anglia a dus și la apariția unei noi reviste de dimensiuni excepționale: „Biserică și Teologie". Pentru aceasta a mobilizat de la început nume și studii grecești și engleze dintre cele mai strălucite ale contemporaneității după cum vom vedea.

Revista este prevăzută cu următoarea conducere: Arhiepiscopul Methodios al Tiatirelor, *editor*, și două grupe: Prima, de șapte *împreună-editori* și cea de a doua de nouăsprezece *asistenți împreună-editori*, formată din clerici ai eparhiei Marii Britanii, de origine greci și englezi.

Tomul I pe anul 1980, scris mai mult în englezește decît în grecește, are un cuprins deosebit de interesant, din toate domeniile Teologiei de astăzi, inclusiv, cel ecumenic. Mitropulitul stă mereu în frunte cu profunde studii, de preferință dogmatice.

În cele ce urmează vom aminti cele 22 de studii, cu un scurt rezumat al fiecăruia, apoi Bibliografia, necrologurile și indexul general de la sfîrșit.

Primul articol al Arhiepiscopului Dr. Methodios al Tiatirelor este continuarea subtitlului, studiu teologico-filozofic, început în tomul al LXI-lea din 1979 al revistei Ekklesiastikos Pharos, p. 18, cu titlul general de „*Sensul termenilor „prosopon", „fire", „esență", „Ipostas", „unire ipostatică", „perihoreză" „kenoză" și „iconomie", cu sensurile latine paralele din Biserica Veche*"; prezentul studiu se ocupă de teologii „*urmași ai lui Atanasie cel*

Mare pînă la 381" (p. 5-14), care au tratat problemele raporturilor dintre persoanele Sfintei Treimi, în cadrul terminologiei filozofice contemporane lor.

În studiul următor, „*Schiţă biografică a Sfîntului Vasile cel Mare*", de Prof. Stelian Papadopoulos de la Facultatea din Atena (autor al marelui studiu intitulat „Viaţa unui mare sfînt: Vasile al Cezareei", editura Diaconiei Apostolice, Atena, 1979, 512 p.), se analizează, pe ani, bogata şi variata activitate a Sfîntului Vasile de la naştere (în 329 sau 330) pînă la moartea lui (în 379, ianuarie; v. p. 1586). Prof. C. N. Tsirpanlis, din New-York, publică în continuare (p. 87-98) „*Unele reflecţii asupra Hristologiei lui Filoxenue*", trăitor în Arhiepiscopia Antiohiei în secolul V, în care, după o schiţă biografică şi expunerea scrierilor sale monofizite de exegeză, teologie şi spiritualitate monastică, se dezvoltă mai pe larg greşelile doctrinale privitoare mai ales la semnificaţia soteriologică a morţii Domnului.

Urmează studiul Mitropolitului Partenie al Cartaginei (p. 99-104), cu titlul „*Sfînta Mitropolie a Catarginei*" şi cu subtitlul „*Enoriile — comunităţi ale prizonierilor*" ni se dă o pagină din istoria tragică a creştinilor din nordul Africii, în secolul al XVII-lea.

Mitropolitul Elenopolei, Dr. Athanasiu Papa, semnează articolul liturgic „*Despre veşmintele ieratice şi liturgice*" (p. 105-109), pornind de la cele bizantine, iar Arhiepiscopul Dr. Methodios al Tiatirelor aminteşte (p. 110-112) că în 1980 s-au împlinit 1500 de ani de la naşterea celebrului *Amicius Manlius Turquatus Severinus Boethius* (circa 480-circa 524), socotit martir şi sfînt în creştinătatea primară. Este autorul unor capodopere creştine şi mai ales filozofice ale epocii, dintre care se aminteşte în special „*De consolatione Philosophiae*", care le depăşeşte pe toate în frumuseţe şi profunzime. (A fost publicată — text şi comentar — de Ioachim Gruber la New-York, ed. de Gruyter, 1978).

Prof. F. F. Bruce face elogiul *Facultăţii de Teologie de la Manchester*, la 75 de ani de la întemeiere (p. 113-117).

Mitropolitul Cartaginei, Partenie, dă şi un *Raport* detailat şi documentat oficial *al Dialogului teologic dintre ortodocşi şi vechi-catolici* către Prea Fericitul Patriarh Nicolae al Alexandriei (p. 118-130). (A se vedea un rezumat al aceluiaşi dialog, în „Ortodoxia" nr. 2, aprilie-iunie 1980, p. 428-430)

Conceptul de nemurire la L. N. Tolstoi este titlul rezultatului studiului operei celebrului romancier făcut de Prof. Louis J. Schein. Autorul se arată extrem de sever, condamnînd concepţia lui Tolstoi, care ar susţine o supravieţuire a speciei umane în abstract mai curînd decît una personală, în concret (p. 431-443).

Urmează importantul studiu al Prof. Vasile Th. Stavridis de la Şcoala din Halki, intitulat *Ortodoxie şi diaspora*, cu subtitlul *Poziţia actuală şi situaţia canonică a Diasporalei ortodoxe*. Această lucrare cu o bibliografie excepţional de bogată (p. 141-196) şi foarte actuală, care prezintă problema diasporalei ortodoxe se bucură de un larg interes, fiind una din problemele ce se vor dezbate de către Sfîntul şi Marele Sinod.

Urmează două studii ale Prof. T. F. Torrance, în legătură cu Alianţa Mondială a Bisericilor Reformate: primul este intitulat *Alianţa Mondială a Bisericilor Reformate trimite o delegaţie oficială la Patriarhia Ecumenică* (Istambul, 26-30 iulie 1979), cu subtitlul: *Memorandum asupra relaţiilor ortodoxo-reformate*. Acest memorandum este profund din punct de vedere dogmatic, indicînd caracteristicile Bisericilor Reformate (influenţate de augustinism, în opoziţie cu pelagianismul, socotind Biserica o comuniune a celor aleşi, şi privitor la Taine); dar Calvin s-a orientat după Părinţii greci şi după „cei apuseni", Irineu şi Ilarie, aparţinînd tot tradiţiei acestora în ce priveşte învăţătura despre Sfînta Treime, Hristologie, Soteriologie şi Eshatologie. Mai departe, autorul face o analiză foarte strînsă şi demonstrează apostolicitatea credinţei în punctele principale de dogmatică şi în ce priveşte partea practică a Bisericilor Reformate. Este unul dintre studiile cele mai plăcute ale revistei, prin deschiderea evidentă a profesorului Torrance către învăţătura ecumenic-ortodoxă (p. 197-205).

Al doilea studiu poartă acelaşi titlu şi subtitlu (p. 206-211). Autorul, analizînd fundamentul teologiei calvine şi ale celei ortodoxe şi constatînd unele acţiuni binefăcătoare în activitatea ecumenică din vremea noastră — citîndu-l pe Eminenţa Sa Methodios de Axum în acest context —, recomandă ca discuţiile ortodoxe-reformate să înceapă cu Sfînta Treime şi să

continue cu Fiul și cu Sfîntul Duh, apoi cu Euharistia, Biserica și ministeriul. Justificarea o dau Sfinții Părinți alexandrini și capadocieni, care au arătat că acordul trinitar este încurajator pentru toate celelalte probleme care se discută. În cazul nostru, trebuie, așadar, să rezolvăm învățătura „Filioque" și apoi să trecem mai departe. Profesorul Torrance sfîrșește interesantul său studiu cu elogiul teologiei grecești care este „cea mai interesantă pentru teologia noastră științifică modernă, ca și pentru unirea în Hristos astăzi a întregii Biserici", amintind în treacăt noțiunea de autoritate, care joacă un rol așa de mare în Biserica Romano-Catolică, pălește în fața problemelor majore ale Bisericii creștine în lumea de azi.

Urmează un întins și documentat studiu asupra lui Mitrophan Kritopulos, datorit D-rului Rev. Colin Davey, cu titlul: *Mitrofan Kritopulos (1589-1639) și legăturile dintre Bisericile Ortodoxă, Romano-Catolică și Reformată* și cu subtitlul: *Pionier al unității*.

Rev, dr. Colin Davey este traducătorul în englezește al cărții grecești a Prof. V. I. Istavridis, „Ortodoxie și Anglicanism"; și-a completat studiile universitare la Atena și, ca atare, e bun cunoscător al Teologiei ortodoxe și secretar al Comisiei pentru dialogul ortodoxo-anglican. El publică acest studiu imens, pe baza tuturor documentelor privitoare la viitorul patriarh ortodox. În numărul 1 al revistei „Biserică și Teologie" din 1980 (p. 212-286), el urmărește pas cu pas viața lui Mitrofan Kritopulos, pînă ce ajunge la Oxford și la Londra. După o prefață scurtă, în care mulțumește tuturor celor care l-au ajutat cu cărți și documente — (instituții și persoane competente, inclusiv Arhiepiscopul Methodios al Tiatirelor) —, el începe descrierea vieții începînd cu localitatea biblică Bereea (Fapte 17, 10-12), unde s-a născut Kritopulos. Urmează descoperirea vieții monastice din Muntele Athos, unde marele patriarh intră la vîrsta de 17 ani și rămîne acolo șapte ani. Este cuprinsul cap. I, intitulat „Grecia". Cap. al II-lea, „Ortodoxia și Apusul", expune în primul paragraf problema lui Chiril Lukaris, unchiul lui Kritopulos, în Biserica Ortodoxă, descriind acțiunea acestuia în cadrul marii bătălii împotriva prozelitismului romano-catolic; în al doilea paragraf, „Ortodoxia și Roma", iar în al treilea, „Ortodoxia și Reforma". Drama Ortodoxiei, în care Kiril Lukaris avea să fie marele martir, este desfășurată documentar în tensiune de Rev. Colin Davey. Este unul dintre cele mai atractive studii ale revistei, prin bogăția de informații și precizări ale acestei drame. El va continua.

Profesorul de la Salonic Dr. Petros Vassiliadis publică studiul „*A existat Q*"? cu subtitlul *O examinare critică a argumentelor aduse împotriva existenței documentului Q de la Streeter încoace*. Este vorba despre existența unui izvor comun dincolo de Sfinții Evangheliști Matei și Luca, pe lîngă Marcu care a făcut să culmineze criticismul biblic în 1924, odată cu apariția cărții *Patru evanghelii a învățatului englez Streeter*. Problema existenței acestui izvor comun, care se adaugă la problema *loghiilor*, a lui Marcu — Evanghelia primară — și a tradiționalului Matei — întîiul evanghelist —, pe lîngă aceea a Tradiției orale, a provocat în Apus o dispută nesfîrșită, pe care după cincizeci de ani o rezumă autorul într-un studiu publicat în teza sa de doctorat, susținută în grecește, la Atena, în 1977, iar acum în limba engleză (p. 287-328), cu încheierea următoare: „Unele dintre argumentele de mai sus duc, în general, spre folosința de către Sf. Matei și Sf. Luca a altor surse, în afară de Marcu, dar majoritatea lor, în special ultimele patru, combinate cu cele trei care rămîn, ar părea că cer folosirea unui singur document scris...". Concluzia aceasta a profesorului Vassiliadis ridică, fără îndoială, alte probleme din punct de vedere ortodox.

Tot unui profesor de la Universitatea din Salonic, Apostolos At. Glavina, doctor în Teologie, aparține articolul *Documente oficiale privind recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe din Albania*. Progresul acestei probleme este pus în legătură cu eliberarea Peninsulei Balcanice de sub stăpînirea turcească pe de o parte, iar pe de altă parte în legătură cu rezistența generală la actele de acest fel ale Patriarhiilor răsăritene grecești. Discutarea acestor documente începe deci cu războiul de eliberare ruso-româno-turc și se termină la sfîrșitul anului 1937 (p. 329-367).

Un studiu lung, dar încă neterminat. asupra iconomiei oferă Profesorul John Henry Paul Roumann de la Facultatea de Teologie luterană din Philadelphia (Statele Unite), cu titlul: „*Folosirea în izvoarele grecești pînă*

către anul 100 înainte de Hristos a iconomiei şi a termenilor înrudiţi cu ea". Este de observat că acest studiu este precedat de alte două părţi publicate în „Ekklesiastikos Pharos" în 1979, III-IV, p. 482-529 şi în 1979, I-IV, p. 563-603.

Studiul continuă deci, în partea pe care o expunem, cu capitolul II intitulat: „*Iconomia şi termenii înrudiţi cu ea aplicaţi la o familie mai întinsă, în Stat*", referindu-se de pildă la; ordine, grija de armată sau probleme militare, sau la cetate, la societate sau afaceri politice, administrative etc. Se fac cercetări speciale asupra termenilor administrativi în lumea elenistică şi în Egiptul Ptolemaic, în epoca romană şi dincolo de ea. Expunerea se încheie cu terminologia breslelor, a organizaţiilor sociale şi a diferitelor activităţi religioase (analizîndu-se şi cîteva texte nou-testamentare ca: I Corinteni 4, 1-2; Tit 1, 7; I Petru 4, 10 şi Sf. Ignatie, Pol. 6, 1).

Este evident că partea care va cuprinde Oikonomia în creştinism ne va interesa foarte mult, ţinînd seama de rolul pe care l-a avut în Biserica creştină de la început. Nuanţele ei în lumea veche, în care s-a dezvoltat Biserica, ne ajută să-l pătrundem mai adînc şi mai înaintat, mai corect (p. 368-430).

În continuarea unui studiu început în volumul LXI al revistei Ekklisiastikos Pharos", Prof. Rev. Dr. T. J. Dennis de la Wall House, Eton College din Windsor, îl determină în „Ekklysia kai Theologia", la p. 431-458, cu acelaşi titlu: „*Apărarea învăţăturii despre învierea trupului la Sf. Grigore de Nisa*". Studiul este interesant pentru că autorul a căutat să răspundă la toate chestiunile care au împărţit pe cercetători, ca, de pildă, îndreptăţirea monofizismului de a se sprijini pe învăţătura Sf. Grigore de Nisa, influenţa origenismului asupra sa, dacă Mîntuitorul a primit întreaga fire omenească în Întrupare, sau un trup individual, dacă trupurile omeneşti sînt la învierea generală identice cu al Mîntuitorului, sau prefăcute numai parţial etc. Dar nu discută nici el influenţa platonismului asupra scrierilor Sf. Grigore, în special, şi a şcolii alexandrine, în general, problemă care a agitat mult spiritele în Apus, mai ales la începutul veacului nostru.

Autorul tăgăduieşte, în concluzie, unitatea de gîndire a Sfîntului Grigore de Nisa, arătînd că în special, în cuvîntările funebre („De Mortuis"), în „Despre suflet şi Înviere" şi în scrierile antiapolinariste, el manifestă o adevărată ostilitate şi pesimism faţă de trup. Problema însăşi a învierii trupurilor nu se punea pentru o teologie care rezolva totul prin eshatologie, în general, adică printr-un proces vertical în care omul se tot înalţă printr-o purificare a sufletului, care triumfă asupra trupului, făcîndu-se distincţie între lumea inteligibilă şi cea sensibilă, şi chiar între ascetism şi misticism. Autorul citează în special a doua parte a Scrisorii către Teofil şi tratatul împotriva lui Eunomiu, pentru a arăta modul în care firea omenească pierde caracteristicele sale particulare, însuşirile sale proprii şi cîştigă calităţi dumnezeieşti în locul lor. Dintr-o fiinţă trecătoare, muritoare, slabă, coruptibilă şi neînsemnată, omul devine veşnic, nemuritor, puternic, neschimbător, incoruptibil, mare. Blestemul se preface în binecuvîntare, păcătoşenia e desfiinţată şi el intră în stăpînirea imposibilităţii, a înţelepciunii şi a sfinţeniei. El devine Dumnezeu, Logos, viaţă lumină, har şi adevăr. Unele expresii discutate chiar de contemporanii săi au fost explicate: Omul devine Dumnezeu „prin implicaţie", de pildă; prefacerea firii omeneşti nu este desăvîrşită pînă la Înviere şi Înălţare chiar pentru Domnul; cu atît mai mult pentru om. Petavius făcea deosebire între calităţile „esenţiale" şi cele „accidentale", iar Sf. Grigorie ar vorbi numai despre acestea din urmă ca perfectibile, adică purificarea şi sublimarea umanităţii — ceea ce implică integritatea substanţei şi formei trupului primit. În legătură cu aceasta se mai aminteşte expresia care caracterizează raportul fire omenească — fire dumnezeiască: „O picătură de oţet în ocean" şi în acelaşi timp, faptul că o prefacere reală a firii omului se realizează în învierea generală.

În acest context, autorul discută şi problema asemănării şi deosebirii trupului înviat al Domnului şi al creştinului, după Origen şi Epifaniu, insistînd asupra ştergerii păcatului şi asupra nemuririi (p. 431-459). El adaugă că rezolvarea acestei probleme se impunea prin interesul concepţiei tradiţionale soteriologice.

Am insistat asupra acestui studiu, care este făcut de membrul unei Biserici care nu simpatizează cu aspectele mistice ale Răscumpărării. Concluziile sale nu sînt întru totul acceptabile, dar ele arată forţa unei tradiţii

— aceea a şcolii alexandrine —, care a strălucit în special prin Părinţii veacului al IV-lea, influenţînd apoi pe Sf. Maxim Mărturisitorul şi pe Sf. Ioan Damaschin.

Urmează un articol cu *Minunea de la Konae şi locul ei geografic*, de Dr. Otto F. A. Meinardus (p. 459-469). In *Observaţiile introductive*, autorul aminteşte că iconografia Sf. Arhanghel Mihail a jucat un rol important în pietatea, teologia şi iconografia ortodoxă, ca unul dintre căpeteniile cereşti care luptă împotriva duşmanilor (Daniel 10, 13 şi 21 ; 12, 1). În Apocalipsă, Sfîntul Mihail învinge „balaurul cel mare" (12, 9). Sfinţii Părinţi îl identifică cu protectorul şi apărătorul credincioşilor, căruia Dumnezeu îi dă anumite sarcini. El aduce la tronul dumnezeiesc rugăciunile oamenilor şi însoţeşte sufletele pe calea către rai. La Adormirea Maicii Domnului, Mîntuitorul îi încredinţează sufletul ei curat şi la judecata din urmă Sf. Mihail este „praepositus Paradisi". Pentru creştinii din Frigia însă, Arhanghelul Mihail este prin excelenţă făcătorul de minuni şi această credinţă este ilustrată de tradiţia bizantină iconografică a minunii de la Khonae. De fapt, examinarea acestei tradiţii arată, spune autorul, transferul de nume de la Colose la Khonae (astăzi satul Honaz), în apropiere.

Este vorba de o traditie răspîndită mai ales în Rusia şi descrisă în Minee la data de 6/19 septembrie : Sf. Arhip se roagă în biserică, ori în faţa bisericii, iar Sf. Mihail loveşte cu lancea fîntîna bisericii şi despică o stîncă prin care trec două torente care se prefac în aghiazmă. Localitatea era numită altădată Khairetopa şi a fost locul unei lupte, de durată, interreligioasă, între păgîni şi creştini, care a dat naştere altor tradiţii avînd pe Sfîntul Mihail în centru.

Apele din Colose aveau reputaţia terapeutică sfîntă înainte de vremurile apostolice în întreaga Frigie, scrie autorul : acestui fapt se datoreşte şi zidirea cele mai frumoase biserici din regiune, închinată Sfîntului Arhanghel, distrusă de turci în 1189. Autorul descrie regiunea şi istoria ei politică şi religioasă pe scurt şi reproduce două fotografii ale ei şi alte două ale icoanelor Sf. Arhanghel din secolele XIV-XV.

Dialogul Bisericilor Romano-Catolică şi Ortodoxă ocupă 32 de pagini (470-502); el este însă în faza pregătitoare şi este reprezentat în formă de discursuri ale conducătorilor comisiei mixte, cu titlul general : „Texte privitoare la deschiderea dialogului teologic al Bisericilor Romano-Catolică şi Ortodoxă".

După o mică *introducere* (p. 470-471), urmează *lista membrilor comisiei* interortodoxă la dialogul cu Biserica Romano-Catolică (p. 471-473) şi o serie de *cuvîntări ocazionale*. Prima cuvîntare este a Arhim. Isidor, conducătorul şi exarhul patriarhal al Patmosului, adresată participanţilor comisiei mixte la dialogul Bisericilor Romano-Catolică şi Ortodoxă, cu prilejul popasului lor în mănăstirea Patmos (p. 473-474), urmată de rugăciunea pentru binecuvîntarea dialogului (p. 475). A doua cuvîntare este a Mitropolitului Meliton al Calcedonului, însărcinatul extraordinar al Patriarhului (p. 476-480); a treia a Cardinalului Ioan Willebrands, la doxologia inaugurală a dialogului teologic din Patmos (480-485); a patra, a Mitropolitului Partenie al Cartaginei, reprezentantul Patriarhiei Alexandriei (p. 485-487); a cincea, a Mitropolitului Miron Hrisostomul, ţinută în timpul Sf. Liturghii (p. 487-494). Urmează *Comunicatul comisiei teologice* pentru dialogul Bisericilor Romano-Catolică şi Ortodoxă (29 mai-4 iunie 1980), ţinut în insula Rodos (495-496) şi speranţele legate de acest dialog (p. 497-502). (Ele s-au exprimat astfel : „Dialogul teologic, un instrument efectiv ca să descopere identitatea pur creştină). *Mesajul din partea Patriarhului Dimitrie : Importanţa dialogului ecumenic pe calea unităţii* (p. 497-498); *Răspunsul Papii Ioan Paul al II-lea* (p. 499-500); *Adresa omagială a Mitropolitului Meliton* (p. 500-502).

În următoarele patru pagini (p. 503-506) sînt redate *cuvîntările ţinute de Papa Paul al II-lea şi de primul ambasador al Greciei la Sf. Scaun, Ştefan Stathatos*. Nu am insistat asupra cuprinsului acestui capitol al dialogului cu Romano-catolicismul şi asupra celui care urmează, deoarece în revistele noastre se publică în mod obişnuit dări de seamă asupra adunărilor ecumeniste de către delegaţii români ai Bisericii Ortodoxe Române.

Discuţii teologice între ortodocşi şi anglicani este titlul dării de seamă a Episcopului Timotei al Melitoupolei asupra sesiunii de anul acesta a dialogului ecumenic ortodoxo-anglican, care s-a ţinut la Llandaff-Anglia, între

14 şi 21 iulie 1980. Distinsul prelat, vicar al Arhiepiscopiei Greceşti a Marii Britanii, face aici o observaţie justă privitoare la refuzul unui delegat grec — Prof. Romanides — de a prezenta un referat asupra temei ce i se încredinţase. Urmează *lista participanţilor* (p. 507-510) şi *comunicatul asupra discuţiilor doctrinale ortodoxo-anglicane* (p. 511-512).

Eruditul Prof. Preot George Dragas de la Universitatea din Dutham publică studiul „*Natură şi har, după Sf. Atanasie*" (p. 513-554), de excepţională valoare. El aminteşte faptul că Părinţii greci şi Teologia ortodoxă n-au făcut niciodată deosebire totală între *fire* şi *har* şi, de aceea, după cădere, Dumnezeu şi omul n-au fost separaţi radical. Aceasta înseamnă că în mîntuire n-a lucrat în mod exclusiv harul centrat pe Dumnezeu, ceea ce ar fi produs în mod inevitabil predestinaţianismul în unele cazuri chiar o răscumpărare limitată. Pentru greci, chiar dacă Dumnezeu are întotdeauna întîietate în har şi la creaţie, ca şi la mîntuire, omul are şi el un rol responsabil. Dar tocmai tragedia căderii sale şi prelungirea ei demonstrează, oricît de paradoxal ar părea aceasta, integritatea şi responsabilitatea omului.

În studiul prezent, autorul a căutat să precizeze, printr-o cercetare strînsă, poziţia Sfîntului Atanasie, Părintele Ortodoxiei, pe temeiul scrierilor sale dogmatice timpurii *Împotriva neamurilor*, *Despre întrupare* şi cele *Împotriva arienilor*.

Dacă firea este categoria imanenţei şi harul e categoria transcendenţei, perspectiva hristologică constituie o unire a ambelor categorii care cuprinde o împăcare existenţială (ipostatic-personală) a omului cu Dumnezeu. Această unire este o împlinire eshatologică a evenimentului creaţiei, care e în parte fărîmiţată şi obscură în istoria căderii omului. În inima ei se găseşte noţiunea comuniunii ipostatice divină-umană a unirii. Accentul pe adjectivul „ipostatic" este crucial din cauză că el mărturişeşte faptul că existenţa omenească prin creaţie nu este absorbită, de cea dumnezeiască, nici cea dumnezeiască de cea omenească. Firea rămîne o categorie de deosebire între Dumnezeu şi om, dar e subordonată harului. Harul rămîne menţiune personală ca relaţie legată în mod personal cu Dumnezeu şi omul. Acţiunea lui nu e nici în întregime dumnezeiască, nici în întregime omenească, ci arată omenescul care se odihneşte pe persoana lui Hristos, Dumnezeul-Omul. Dacă ar fi în întregime dumnezeiască, ar duce la predestinaţianism, şi dacă ar fi întru totul omenească, la pelagianism. Ca theantropică, ea cuprinde atît Treimea, cît şi Biserica. E *meteusis* şi *sonousia* în act şi persoană a Treimii cu omenirea. Dar persoana lui Hristos rămîne cheia şi criteriul acestei comuniuni. De unde formula centrală a lui Atanasie: *Acest har e tot ce e mai bun* (p. 513-554).

La rubrica *bibliografie* sînt prezentate în paginile următoare (555-565), pe scurt, cinci cărţi importante din diferitele secţii ale Teologiei, de editorul revistei, Arhiepiscopul Methodios al Tiatirelor şi Marii Britanii: W. Ward Gasque şi Ralph P. Martin (editori), *Istoria Apostolică şi Evanghelică*, Eseuri biblice şi istorice prezentate lui F. F. Bruce la a 60-a aniversare a zilei de naştere (Presa Pater noster, 1970, 378 p.). P. Moinardus, C. F. A., „Grecii din Tiatira" (Atena, 1974, 184 p. cu 54 ilustraţii). „Bisericile Ortodoxe şi Apusul", Studii asupra Istoriei Bisericii (Editată de Derek Bakdr, vol, 13. Pentru Societatea de Istoria bisericească, Basil Blackwell, Oxford, 1976, 336 + XII p.). Karanibola Penteleimonos, Mitropolitul Corintului, „Rînduielile canonice ortodoxe", (Ed. Casa Astyr., Atena, 1978, 381 p.). Theodorokopoulos I., *Copilăria grecilor* (Atena, 1979), *Curente filozofice contemporane* (Atena, 1980) şi *Platonismul, Introducere, Texte vechi şi noi* (Atena, 1980).

Secţia *necrologuri* (p. 566-569) omagiază pe *Prof. Pr. George Florovsky* şi pe *Prof. Geofrey Lempe*. Prof. Pr. George Florovsky s-a născut la Odesa la 23 august 1893 şi a făcut Facultatea de Ştiinţe Naturale, completînd pregătirea cu cunoştinţe literare şi filozofice şi, la Praga, de Drept canonic. A fost unul dintre capii Teologiei diasporalei ruse, ortodoxe, din 1917 fiind profesor, pe rînd, la Sofia, la Praga, Paris, Jugoslavia, New-York, Harvard, Princeton. A publicat studii importante în mai multe secţii teologice, dar principala sa specialitate rămîne Patrologia. În 1931, a apărut, în rusește: „Părinţii răsăriteni ai primelor patru veacuri"; în 1933, „Sfinţii Părinţi din secolul al cincilea pînă la optulea"; iar în 1937, a publicat o sinteză sistematică a Teologiei ortodoxe ruse în „Căile teologiei rusești". Împreună cu Mitropolitul Gherman al Tiatirelor şi Marii Britanii, a contat printre princi-

palii întemeitori ortodocşi ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor. A rămas pînă la moarte unul dintre membrii permanenţi ai Comisiei pentru Credinţă şi Constituţie. A primit doctorate de la Universităţile din Edimburg, Salonlc, Yale şi New-York. A fost membru al Academiei Americane de Arte şi Ştiinţe, al Academiei din Atena şi al celei Britanice. S-a stins din viaţă la 11 august 1979, la Princeton, unde a fost profesor pînă la moarte, la Facultatea Presbiteriană, ca mare prieten al Preşedintelui McCord. Necrologul aparţine ilustrului său discipol, Pr. Prof. John Meyendorff de la Academia Sf. Vladimir din New York.

Prof. S. W. Sykes din Durham elogiază pe unul dintre cei mai vestiţi profesori contemporani ai Angliei, *Geoffrey Lampe* (1912-1980). A fost erou în al doilea război mondial, capelan la Colegiul Sf. Ioan din Oxford şi, după cîţiva ani de profesorat la Birghmingham, a rămas la Cambridge pînă la sfîrşitul vieţii. Principalele publicaţii au fost: „Lexiconul patristic grec" (1961-1969), „Pecetea Duhului" (1951 şi 1969), „O istorie a învăţăturii creştine" (editată de alţi trei profesori), „Plinătatea lui Hristos", „Învăţăturile evanghelice despre justificare şi răscumpărare" (1962), „Dumnezeu ca Duh" (1977). Autorul evidenţiază influenţa lui în epoca noastră asupra teologiei engleze şi asupra studenţilor şi colegilor săi în general.

Un *Indice bibliografic general*, opera Prof. Hristu Ianoula, încheie cartea (p. 571-595).

Pe coperta ultimă se aminteşte că revista „Biserică şi Teologie", deşi este organ al Arhiepiscopiei Tiatirelor şi Marii Britanii, primeşte şi alte contribuţii ale scriitorilor şi teologilor eruditi. Se precizează că sînt acceptate subiecte de Istorie bisericească şi Arheologie, Doctrină creştină, Istoria izvoarelor creştinismului, Istoria Bisericilor Ortodoxe şi a relaţiilor interbisericeşti.

* * *

Din cele prezentate s-a putut observa contribuţia pe care această revistă o aduce întru cunoaşterea teologiei greceşti şi spre intensificarea lucrării pe tărîm ecumenic.

Prof. N. CHIŢESCU

Publicaţii de spiritualitate ortodoxă editate de comunităţile româneşti de peste hotare

Prin revista noastră (vezi amănunte în nr. 6-8/1980), cititorii au fost informaţi despre unele publicaţii de spiritualitate ortodoxă, editate de comunităţile ortodoxe româneşti de peste hotare. Între timp au sosit la redacţie numere noi ale acestor publicaţii care au nu numai menirea de a prezenta aspecte din viaţa parohiilor şi comunităţilor respective, ci şi aceea de a oferi cititorilor ştiri din viaţa Patriei şi a Bisericii Ortodoxe Române, păstrînd astfel legătura cu limba şi tradiţiile strămoşilor, cu credinţa străbună.

De la Stockholm am primit, recent, revista „*Candela*" anul VII (1979), nr. 3-5 (28-29), publicaţie religios-culturală a parohiei ortodoxe române din capitala Suediei, care apare prin strădania unui comitet de redacţie, condus de P. C. Pr. paroh drd. Ştefan N. Sandu.

Din sumarul acestui număr amintim „Pastorala la Naşterea Domnului 1979" a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, chemare la credinţă, nădejde stăruitoare şi dragoste fierbinte, referatul „Revelaţia şi Sfînta Scriptură" prezentat de Dl. prof. dr. Nicolae Chiţescu la Truro-Cornwall în Anglia, în cadrul dialogului ortodoxo-anglican din 7-11 iulie 1975, şi articolele prof. univ. dr. doc. Dumitru Berciu („Etnogeneza poporului român în lumina istoriografiei actuale româneşti"), prof. univ. dr. Ion Horaţiu Crişan

(„Dacia lui Burebista“) și Dumitru Stancu („Starea românilor și a maghiarilor din Transilvania de la 1900 și pînă în prezent. Date statistice“ — în limbile română și engleză).

În cuprinsul revistei mai aflăm, printre altele, știri din viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, a comunităților ortodoxe române de peste hotare și a parohiei ortodoxe române din Stockholm, informații despre unele manifestări culturale românești în capitala Suediei (o expoziție de artă decorativă și sculptură, organizată în galeria „România“, expoziția „Vestigii dacice din Munții Orăștiei“, deschisă în sala de expoziție a Bibliotecii Regale, și concertele naistului Gheorghe Zamfir la Catedrala din Stockholm) etc.

Tot din Suedia a sosit la redacție buletinul „*Credința și viață*“ anul I, nr. 2 (aprilie-iunie) 1980, editat de parohia ortodoxă română din Malmö, prin strădania unui comitet de redacție condus de P. C. Pr. paroh drd. Mihai Radu. În acest număr remarcăm articolele „Biserica — Trup tainic al Domnului“ de Pr. Mihai Radu și „Bucuria comuniunii“ de drd. Toader Doroftei, cîntărețul bisericii ortodoxe române din Malmö, prezentarea Eminenței Sale Dr. Per-Olov Ahrén, noul episcop de Lund, și însemnările de călătorie pe vechile locuri creștine din Asia Mică, semnate de Dl. Sava Gârleanu. Mai aflăm știri din viața Bisericii Ortodoxe Române, aspecte din viața spirituală a parohiei ortodoxe române din Malmö și altele.

Buletinul parohiei ortodoxe române din Salzgitter (R. F. Germania) „*Păstorul cel bun*“ anul IV (1980), nr. 2 (aprilie-iunie) are în cuprins „Pastorala la Învierea Domnului 1980“ a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, partea a doua a articolului lui Virgil Cândea „Was Sie über Rumänien wissen sollen“, evocarea legendei construirii bisericii de la Voroneț de către Ștefan cel Mare de Pr. Vasile Florea, note despre „*Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*“ a lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, prima gramatică tipărită a limbii române, cugetări despre patrie etc.

„*Renașterea*“ este buletinul parohiei ortodoxe române „Nașterea Domnului“ din München (R. F. Germania). Numărul 2 (aprilie-iunie) din 1980 cuprinde în paginile sale: „Pastorala de Sfintele Paști 1980“ a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, articolele „Regatul lui Burebista — prima formațiune statală din spațiul românesc“ (Prof. Ioan Mircea Bogdan) și „Convertirea lui Blaise Pascal“ (Pr. Prof. Ion Bunea), însemnări despre centenarul Arghezi (Gheorghe Remete), note despre „Chipul mamei“ (Virgil Moldovan), știri din viața Bisericii și cronica parohială.

Din Republica Federală Germania am primit, de asemenea, la redacție nr. 4-6 (aprilie-iunie) 1980 al buletinului „*Viața creștină*“, editat de parohia ortodoxă română „Sfîntul Nicolae“ din Offenbach — Frankfurt am Main. Din cuprinsul buletinului amintim: „Pastorala la Învierea Domnului 1980“ a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, articolele „Burebista“ (drd. Ioan-Vasile Leb) și „Europa și Independența României“ (ing. Gheorghe Băran), o evocare a lui George Enescu de Pr. Teodor Popescu și alta a lui Tudor Arghezi de Dionisie Dărău, poeziile „Iisus din copilărie“ de Vasile Voiculescu și „Țara mea“ de Ioan Nenițescu, cronica parohială ș. a.

Numărul 2 (aprilie-iunie) din 1980 al buletinului „*Strana românească*“ al parohiei ortodoxe Române „Buna Vestire“ din Bruxelles, care apare în limbile română și franceză, cuprinde în prima parte rugăciuni, telegrama trimisă de comitetul parohial Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, cu prilejul celei de a șaptezecea aniversări, articolul „Lumina Învierii“ de Pr. prof. D. Stăniloae, însemnările Silviei Pascani despre „Ouăle roșii de Paști“, note despre cultele în România de astăzi și despre organizarea Patriarhiei Ortodoxe Române. Tot în această parte mai găsim rubricile „File de calendar“ și „Spre aducere aminte“, citate din Sfînta Scriptură și din Sfinții Părinți și poezii de Vasile Militaru (Psalmul 1 și „Imn copilului“).

Partea a doua a cuprinsului este pusă sub semnul „Cîntării României“ și ne oferă însemnări despre „Ideea de patrie“ (Aurel

Rău) și despre Dacia. Importantă și semnificativă este rubrica „Pămînt și suflet românesc", unde găsim articolul lui I. Simionescu „Viitorul neamului românesc" și poeziile „Oltenii lui Tudor" de George Coșbuc, „Limba noastră" de Pr. Alexe Mateevici, „Cîntecul gintei latine" de Vasile Alecsandri, „Limba noastră" (fragment) de George Sion și «Azi, clopotele..." de Mircea Dem. Rădulescu. Sînt evocate de asemenea momente din relațiile româno-belgiene.

Din Cleveland, Ohio, am primit la redacție nr. 3 (mai-iunie) și nr. 4 (iunie-august) din 1980 ale „*American Romanian Review*", editată în limba română și engleză de „The American Romanian Heritage Foundation, Inc".

Numărul 3 cuprinde articole despre Simion Bărnuțiu (al cărui chip se află pe coperta revistei), despre Emanuil Gojdu și despre Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920 prin care a fost recunoscută, pe plan internațional, Unirea, înfăptuită deja, a Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu patria-mamă, precum și un material documentar despre aurul românesc și exploatarea lui de-a lungul veacurilor. În numărul 4 al revistei sînt publicate articole despre Constantin Brîncoveanu (imaginea sa se află pe copertă), despre Ștefan Octavian Iosif și despre oameni de seamă din istoria culturii românești. În ambele numere întîlnim rubricile: Portul popular românesc, Calendar cultural-istoric, Viața emigranților români la începutul emigrației, povești populare românești (în limba engleză), știri culturale și rețete culinare ale bucătăriei românești tradiționale.

„Învierea" revistă de teologie și cultură românească editată de Comitetul parohial al Reprezentanței Patriarhiei Ortodoxe Române în Ierusalim, apare acum prin strădania P. C. Arhim. Vasile Cornilă, superiorul Așezămintelor românești de la Locurile Sfinte. Numărul 4-6 (aprilie-iunie 1980) cuprinde în paginile sale „Pastorala la Învierea Domnului 1980" a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, articolele „Înălțarea Domnului" și „Pogorîrea Sfîntului Duh" de P. C. Arhim. Vasile Cornilă, un portret al Sfîntului Mare Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință și ocrotitorul bisericii ortodoxe române din Ierusalim, creionat de Pr. prof. Nicolae Neaga, un documentar despre Burebista (Ana Popa), un reportaj al P. C. Maici Eufrasia Sîrbu despre Te-Deum-ul săvîrșit în ziua de 1 iunie, ziua onomastică a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, și poemul „Marele Preot" de Ioan Alexandru.

Gh. BADEA

Constantin Turcu

Sîmbătă 29 noiembrie 1980, a trecut la cele veșnice Constantin Turcu, cărturar bine cunoscut, mai cu seamă în Moldova. Născut în ziua de 13 februarie 1903, la Izvorul Alb, comuna Buhalnița, județul Neamț, el a absolvit în anul 1917 școala elementară de la Grințieș-Bistricioara, același județ, în anul 1925, Liceul „Petru Rareș" de la Piatra Neamț, iar în 1929 facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București. Odată cu diploma de licență a obținut și certificatul de absolvire a Seminarului pedagogic universitar din București. Începînd de la 1 iulie 1930 pînă la 31 august 1942 a funcționat ca secretar al liceului la care el însuși învățase. În acest răstimp, în fiecare an școlar, a predat, îndeosebi, Limba română și Istoria la diferite școli medii din Piatra Neamț.

Îndrăgostit de documente istorice și de cronici vechi, Constantin Turcu s-a dăruit, cu hărnicie stăruitoare, muncii de descoperire și cercetare a actelor și scrierilor de demult cu privire la istoria poporului nostru. Spre a-și înmulți cunoștințele și, în același timp, spre a avea cîmp și posibilități de cercetare mai mari

telor, lansată de J. Astruc (1753), care sesizează în textul actual al Pentateuhului existenţa a trei izvoare distincte: Iahvist, Elohist I şi Elohist II.

În 1805-1806, de Wette propune o altă ipoteză şi anume, ipoteza fragmentelor. Tot de Wette, în 1840, susţine ipoteza completărilor, la care va adera şi Ewald, profesorul lui Welhausen. După părerea sus-numitului teolog, Pentateuhul ar fi alcătuit dintr-o scriere fundamentală, completată apoi cu o serie întreagă de texte. În 1853, Hupfeld inseră în cadrul ipotezei documentelor Deuteronomul, alături de cele trei documente propuse de J. Astruc, cu o sută de ani înaintea sa.

La începutul secolului al XX-lea, Julius Welhausen a dat o formă definitivă ipotezei documentelor. Sistemul său, completat apoi de lucrările de critică literară, poate fi rezumat la următoarele ipoteze: 1. Perioada de elaborare a tradiţiilor orale ale lui Israel coincide cu epoca judecătorilor sau mai precis cu cea a regatului israelit nedivizat; 2. documentul iahvist a fost redactat în regatul de sud, în secolul al IX-lea î. d. Hr.; 3. Elohistul, după opinia şcolii de critică textuală, a fost redactat în nord, în secolul al VIII-lea î. d. Hr.; 4. după căderea Samariei, un redactor, numit de unii „iehovist", avea să fuzioneze aceste două documente Iahvist şi Elohist într-unul singur; 5. pentru şcoala lui Welhausen, Deuteronomul este identic cu Legea găsită de regele Iosia în 622 î. d. Hr. (IV Regi 22) şi deci redactarea acestui document a fost posibilă înainte de această dată; 6. Profetul Iezechiel, în timpul exilului (secolul al VI-lea î. d. Hr.), a pus bazele Codului sacerdotal (P); Spre anul 400 î. d. Hr., un redactor sacerdotal avea să fuzioneze cele patru documente (J.E.D. şi P.) într-un corp comun pe care astăzi îl desemnăm cu numele de Tora sau Pentateuh. În fine, în timpul lui Alexandru Macedon (300 î. d. Hr.), Pentateuhul era considerat drept o colecţie canonică.

În mare vogă la unii biblicişti contemporani, sistemul lui Welhausen are şi destule puncte slabe, ţine să precizeze H. Cazelles în prima parte a Introducerii (p. 128). De exemplu, şcoala de critică textuală elimină apriori elementul supranatural din ţesătura atît de complexă a Pentateuhului. Răspunsurile la tezele sistemului welhausenian nu întîrzie să apară. Cornely şi Vigouroux, dar mai ales E. Mengenot în lucrarea sa „L'authenticité mozaique du Pentateuque", încearcă pe baza argumentelor biblice interne şi externe să dovedească originea mozaică a Pentateuhului. Mengenot face apel în aserţiunile sale la tradiţia iudaică (Filon, Flavius, Talmud) şi la cea creştină (Origen, Ciril al Alexandriei, Sf. Grigorie de Nysa etc.).

Conciliul II Vatican, prin decretul „Dei verbum", departe de a respinge încercările şi rezultatele şcolii de critică textuală, subliniază fecunditatea şi valoarea studiilor bazate pe cunoaşterea vechiului Orient, pe analiza genurilor literare, a legilor şi a tratatelor de alianţă.

După această acţiune istorică, autorul primei părţi trece la analiza fiecărui document subliniind pe lîngă elementele isagogice şi teologia celor patru izvoare.

Partea a II-a. Primele cărţi profetice, de J. Delorme şi J. Briend (p. 245-325). Canonul ebraic trece în rîndul cărţilor Nebiim rişonim (Primii profeţi) pe: Iosua, Judecători, I şi II Samuel şi I şi II Regi. Aceasta pentru că tradiţia iudaică (Iosef Flavius, Contra Apionem, Baba Bathra, 14) aşează ca autori ai acestor scrieri pe profeţii: Iosua (cartea cu acelaşi nume), Samuel (pentru Judecători şi Samuel) şi Ieremia (pentru Regi). Autorii trec apoi la analiza fiecărei cărţi în parte uzînd de cele mai recente descoperiri arheologice. Săpăturile întreprinse de pildă de D-ra K. Kenyon (1952-1958) au scos la lumină vestigiile celui mai vechi oraş din lume, Ierihon (7000 î. d. Hr.), care după părerea lui P. Vincent a fost distrus pe la anul 1250 î. d. Hr., cam în aceeaşi perioadă în care a avut loc Exodul fiilor lui Israel, dacă luăm în consideraţie data propusă de Roland de Vaux pentru acest eveniment (jumătatea secolului al XIII-lea î. d. Hr.). Aşadar, cauza distrugerii acestei cetăţi ar fi asediul ei de către seminţiile lui Israel.

Partea a III-a. Profeţii posteriori, de A. Gelin, L. Manloubou şi Th. Chary (p. 329-475). În capitolul I al acestei părţi, autorii ţin să precizeze conturul profilului profetic şi locul său în vechiul Orient. Pentru aceasta ei recurg la o serie întreagă de texte provenind din Mesopotamia, Egipt ori Siria. Mai mult, Biblia oferă ea însăşi cîteva informaţii cu privire la profeţii extrabiblici (III Regi 18).

În continuare, autorii se opresc asupra profetismului biblic, recurgînd la

analiza etimologică şi la denumirile pe care le poate primi noţiunea respectivă. A. Gelin şi colaboratorii săi înfăţişează date literare privitoare la genurile profetice (istorisiri, oracole, imne, confesiuni). Cu acest prilej, autorii părţii a III-a reliefează importanţa profetismului biblic din punct de vedere social, religios şi moral. Scrierile profetice sînt analizate în ordine cronologică:

Cap. II — *Profeţii secolului al VIII-lea î. d. Hr.* (Amos Osea, Miheia şi Isaia);

Cap. III — *Profeţii secolului al VII-lea î. d. Hr. şi începutul secolului al VI-lea* (Sofronie, Naum, Avacum, Ieremia);

Cap. IV — *Profeţii epocii exilice* (Iezechiel, Isaia 40-55);

Cap. V — *Profetismul în epoca persană* (538-332; Agheu, Zaharia, Isaia 24-27, Isaia 56-66, Avdie, Ioel, I Isaia 34-35, Ionà, Maleahi).

Partea a IV-a. Ketubim, sau Aghiografele, de P. Auvray (p. 477-677). Prima secţiune a părţii a IV-a e dedicată Psalmilor. Autorul insistă asupra originii, istoriei, autorilor şi doctrinei literaturii psaltice.

Secţiunea a doua, *Autorii Aghiografelor,* debutează cu o serie de preliminarii care încearcă să contureze în linii mari, literatura sapienţială orientală (fenomenul sapienţial, scrieri sapienţiale din Egipt, Mesopotamia, Ugarit). În capitolele I-X ale acestei secţiuni, P. Auvray dezbate. detaliat, problemele isagogice ridicate de cărţile poetice şi sapienţiale.

Partea a V-a, Cărţile Deuterocanonice, de A. Lefevre şi M. Delcor (p. 680-742). În această parte a Introducerii, autorii analizează scrierile care nu sînt cuprinse în canonul ebraic, numite de catolici deuterocanonice, de ortodocşi anaghinoscomena, iar de protestanţi apocrife. Aceste cărţi se găsesc în traducerea greacă a Vechiului Testament, Septuaginta. S-ar putea crede date fiind deosebirile dintre Biblia ebraică şi Septuagintă, că au existat două canoane: unul palestinian şi altul alexandrin. Totuşi, manuscrisele de la Qumran au modificat în mod sensibil concepţiile de pînă acum privitoare la istoria canonului. Ele arată că noţiunea de canon în unele cercuri religioase iudaice se deosebea în mod esenţial de cea a iudaismului oficial de tip fariseic. Astfel, Psaltirea descoperită în grota a XI-a de la Qumran cuprinde alături de psalmii canonici, şi alţii necanonici, inexistenţi în Biblia ebraică. În continuare, autorii analizează aceste scrieri de dată tardivă, care fac trecerea de la epoca Vechiului la cea a Noului Testament.

Concluzie. Formarea Vechiului Testament, de P. Grelot (p. 742-835). Autorul încearcă, la finele acestui volum, să prezinte în linii mari principalele etape ale istoriei literaturii poporului ales, de la epoca tradiţiilor orale şi pînă la fixarea lor în scris. P. Grelot arată apoi modul în care tradiţiile aşternute în scris au fuzionat prin prelucrarea unui sau altui redactor. Istoria literaturii e prezentată în corelaţie cu cea a poporului ales.

Prin materialul bibliografic imens, prin volumul informativ şi argumentarea solidă a tezelor, lucrarea *„Introducere în Vechiul Testament“* îşi merită pe deplin calificativul de lucrare „clasică“, fiind foarte utilă pentru înţelegerea Vechiului Testament din punct de vedere al originii, istoriei, conţinutului şi mesajului.

Drd. Eugen PENTIUC

Calendarul **Credinţa (The Faith),** editat de Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română din America şi Canada, 1980, 248 p.

Între publicaţiile de spiritualitate ortodoxă ale parohiilor româneşti din diaspora, semnalate în dese rînduri în paginile revistei noastre, almanahul Calendarul *Credinţa* se bucură de o binemeritată receptivitate din partea cititorilor. Desigur, toate publicaţiile sînt străbătute de „fiorul tainei unităţii noastre ca neam şi Biserică“, dar acest lucru este mai pregnant oglindit de acest almanah, din paginile căruia abundă mărturiile statorniciei simţămintelor frăţeşti şi mărturisirii credinţei străbune cu „căldura dragostei care ne ţine pe toţi strîns uniţi unii de alţii“. Cel care citeşte această publicaţie, într-adevăr, este cuprins de o anume „oră a hotărîrii“, care luminează înţelegerea multiplelor aspecte pe care le îmbracă trăirea şi mărturisirea credinţei strămoşeşti pe acele meleaguri de dincolo de ocean de către românii „fii credincioşi ai Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române“.

Cuprinsul cu bogat, materiale bine

rînduite ne încredinţează de faptul că „năzuinţele noastre mari sînt comune", izvorînd din acelaşi fond sufletesc — dorinţa fiinţială a românilor dintotdeuna şi de pretutindeni de a fi una în grai şi în închinare.

Bucuriile şi emoţiile trăite cu prilejul întîlnirii românilor, care datorită vitregiei vremurilor şi-au găsit loc de fiinţare departe de vatra strămoşească, cu Întîistătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Iustin, în fruntea unei delegaţii sinodale a Bisericii Ortodoxe Române care a luat parte la jubileul semicentenarului înfiinţării Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America, înserate în rubrica „Anul aniversar 1979", vădesc aceeaşi unitate „a credinţei, limbii şi a datinilor pe care străbunii noştri le-au apărat cu cinste de-a lungul veacurilor".

Chemările părinteşti ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin de a fi pe mai departe păstrătorii aceleeaşi unităţi sufleteşti sub oblăduirea Bisericii Ortodoxe Mame, se conturează ca „punct de plecare spre noi înfăptuiri menite să dovedească vrednicia şi binefacerile unităţii frăţeşti a tuturor românilor ortodocşi pe continentul american" — urmaşi vrednici ai celor de la care au primit, odată cu viaţa, zestrea nepreţuită a virtuţilor.

Vizita delegaţiei Bisericii strămoşeşti este redată pe larg, cu referiri la importanţa acestei întîlniri cu credincioşi de pe acele plaiuri îndepărtate, semnificaţiile şi ecourile pe care le-a avut această vizită pentru viaţa şi mărturisirea lor, dar nelipsind nici reliefarea frumuseţilor Patriei mame, a bisericilor şi plaiurilor româneşti, a însemnătăţii pe care o au, în sfîrşit, legăturile bisericeşti ale Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America şi Canada cu Biserica Ortodoxă Română, „care-i asigură celei dintîi legătura comuniunii apostolice cu întreaga Biserică Ortodoxă întemeiată de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos prin Sfinţii Săi Ucenici şi Apostoli".

Un moment important al acestei vizite l-a constituit Congresul aniversar al Arhiepiscopiei Misionare ţinut la Detroit — Michigan între 27-29 aprilie 1979, care a prilejuit mărturisirea — dealtfel chintesenţa a ceea ce a însemnat această vizită pentru românii stabiliţi în Statele Unite şi Canada — că prezenţa Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin şi a delegaţiei sinodale la acest jubileu „este cu adevărat un act istoric de mare importanţă" şi un puternic îndemn de a face totul „spre slava lui Dumnezeu şi spre preamărirea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române".

În continuare, în rubrica *„Cuvinte de folos"* sînt înserate o seamă de predici şi cuvinte de învăţătură: *Preaching în the presence of Jesus Christ* de Fr. Dr. Vasile Vasilachi; *Nădejde... nădejde* de Protopop vicar Ioan Bugariu; *Emanuel — Amin-ul cel veşnic* de Arhim. Felix Dubneac; *Iisus Hristos lumina oamenilor* de Pr. Dr. Dumitru Bodale; *Autoritatea bisericească în Ortodoxie* de Preot George Chişcă; *Tineretul şi Biserica* de Pr. Ioan Ioniţă: *Confession — Good for ghe soul* de Pristmonk Jerome Newville; *Seeking the Kingdom of God* de Diacon Nickolas Apostola; *Naşterea din Apă şi din Duh* de Arhim. Paulin Popescu şi *Dreams of the Past, Hopes for the Future* de Monica Reid.

Iar *O, ce veste minunată* (colinda), *Bucovina* de Vasile Alecsandri, *Despre unitatea românească* de Pr. Prof. Dr. Milan Şesan şi *Semnificaţia marilor noastre aniversări* de Preot Profesor Vasile Ignătescu alcătuiesc o altă rubrică semnificativ intitulată: *„La fereastra neamului"*, din care reiese că „pecetluirea unităţii româneşti", realizată prin unirea cea Mare din 1918 a consfinţit adevărul că una ni-e legea şi neamul.

În sfîrşit, rubrica *„File de cronică"* prezintă activitatea de slujire a fiilor Bisericii noastre, depusă spre afirmarea unuia şi aceluiaşi ideal: *unitatea tuturor românilor de pretutindeni în mărturisirea credinţei şi în trăirea conştiinţei de neam.*

Din cele prezentate am încercat să arătăm bucuria pe care fiecare român o trăieşte în întîlnirea cu ceilalţi de un neam şi de o credinţă, prin citirea unor asemenea publicaţii de spiritualitate ortodoxă din diaspora, între care un loc aparte îl ocupă *Calendarul Credinţa,* editat de Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română din America şi Canada, pe care-l recomandăm că căldură tuturor celor ce doresc să cunoască năzuinţele comune ale fraţilor noştri din diaspora de a sluji neamul şi Biserica strămoşească.

Diac. V. NECHITA

Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, **Istoria Bisericii Ortodoxe Române,** vol. I, Bucureşti, 1980, 608 p. + material ilustrativ, hărţi şi indice de nume.

Cel dintîi volum — vor mai apare încă două — al valoroasei lucrări Istoria Bisericii Ortodoxe Române, rodul unor îndelungate strădanii ale Părintelui profesor de la Institutul teologic din Sibiu, Mircea Păcurariu, este o sinteză care, cum mărturiseşte autorul, continuă pe cele anterioare.

Cercetătorii şi, în genere, categoriile de cititori, care vor să cunoască trecutul Bisericii Ortodoxe Române sau diferite aspecte ale vieţii ei, au la îndemînă o bogată literatură — monografii privind viaţa unor ierarhi de aleasă vrednicie, unor schituri, biserici şi mănăstiri, unor eparhii, unor etape din istoria vieţii religioase a românilor, inscripţii din locaşurile de închinare, însemnări de pe cărţile de cult, colecţii de documente, lucrări în legătură cu arta şi cultura bisericească, note şi însemnări publicate în cărţi aparte sau în reviste şi ziare etc. Ei pot folosi şi lucrările de sinteză, adică istorii ale Bisericii Ortodoxe Române, cum sînt cele întocmite şi publicate, în secolele trecute, în contextul condiţiilor şi materialelor documentare cunoscute de Petru Maior, Al. Geanoglu-Serviodax, Andrei Şaguna, Nicolae Tincu Velia, Filaret Scriban, cum şi acelea scrise şi publicate în secolul nostru de Ioan Lupaş, Silviu Dragomir, Ştefan Meteş, Simion Reli, Nicolae Iorga, Gheorghe I. Moisescu împreună cu Ştefan Lupşa şi Alexandru Filipaşcu.

An de an, s-au descoperit documente noi de mare însemnătate pentru trecutul nostru istoric, vestigii arheologice care atestă o viaţă religioasă creştină pe teritoriul patriei noastre în aşa numitul mileniu al tăcerii, s-au formulat ipoteze interesante, s-au făcut interpretări judicioase în perspectiva orientărilor cărturăreşti actuale asupra fenomenilor bisericeşti, încît se poate spune, o sinteză, o istorie a Biserici Ortodoxe Române, o lucrare privind viaţa ortodoxă a românilor, de totdeauna şi de pretutindeni, era absolut necesară, ba, aş adăuga, chiar aşteptată.

Autorul, în ***prefaţa*** acestei cărţi, schiţează cîteva din gîndurile care l-au preocupat scriind această sinteză pe care, în treacăt, le menţionez: viaţa „Bisericii româneşti de pretutindeni", „cultura şi arta bisericească cu toate formele lor de manifestare", viaţa preoţilor români de altădată", „legăturile Bisericii noastre cu Bisericile Ortodoxe surori şi contribuţia românească la susţinerea acestora", „Sprijinul dat de Biserică la înfăptuirea idealurilor de libertate, independenţă şi unitate naţională ale poporului român", „educaţia patriotică a studenţilor teologi, întărirea dragostei lor faţă de trecutul poporului român şi al Bisericii strămoşeşti, precum şi a ataşamentului faţă de idealurile măreţe ale epocii în care trăim".

Fiind destinată, cu prioritate, studenţilor teologi, cu alte cuvinte, avînd caracterul unui curs universitar, în ***introducere,*** autorul se ocupă de probleme care au menirea de a familiariza studenţimea cu această disciplină: Istoria Bisericii Ortodoxe Române, obiectul, definiţia, însemnătatea, scopul, metoda de cercetare şi periodizarea istoriei Biserici Ortodoxe Române, ştiinţele auxiliare, cum şi lieratura de specialitate sau bibliografia generală. Imensul material privind trecutul Bisericii noastre neputînd „fi stăpînit şi prezentat, deodată, în totalitatea şi complexul său de succesiune şi de cuprins", spre deosebire de istoricii de pînă acum, Mircea Păcurariu, din necesităţi de ordin metodic, îl periodizează după două criterii: ***logic*** (sau după conţinut) împărţind faptele istorice „în diferite categorii, pe tipuri, potrivit caracteristicilor lor comune", şi ***cronologic,*** împărţind materia „pe perioade istorice, caracterizate prin anumite tendinţe sau însuşiri". Iată perioadele: I. — începutul răspîndirii creştinismului pe teritoriul de formare a poporului român pînă la pătrunderea slavilor la noi, în jurul anului 600; II — secolele VII-XIV, etapa închegării celor dintîi formaţiuni politice româneşti încheiată cu întemeierea Munteniei şi a Moldovei, etapă în timpul căreia a continuat procesul de organizare bisericească; III — secolele XIV-XVIII, desăvîrşirea canonică a Bisericii din Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, dezvoltarea culturii şi a artei bisericeşti, înflorirea monahismului, legăturile cu alte Biserici Ortodoxe surori, înfruntarea catolicismului şi protestantismului în Transilvania,

„dezbinarea" bisericească de la 1701 din Transilvania, epoca fanariotă ; IV — începutul secolului XIX pînă la 1918, domniile pămîntene, unificarea politică a Ţărilor Române, reforme bisericeşti, autocefalia, refacerea Bisericii Ortodoxe în Transilvania, după evenimentele din secolul XVIII, organizarea bisericească sub Andrei Şaguna; V — de la 1918 pînă în zilele noastre, organizarea unitară a Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhia şi remarcabilele înfăptuiri bisericeşti contemporane.

O recenzie, oricît de dezvoltată ar fi ea şi oricît de măiestrit ar fi întocmită- nu pune în lumină decît, enunţiativ, valoarea unei cărţi. De aceea, de la început, mărturisesc că Istoria Bisericii Ortodoxe Române, de Mircea Păcurariu, trebuie citită cu luare aminte, spre a înţelege prin ce se remarcă această carte, spre a cunoaşte părerile şi contribuţiile autorului la dezlegarea şi elucidarea unor probleme referitoare la viaţa religioasă a românilor.

Înainte de a înşira căile prin care s-a răspîndit creştinismul pe teritoriul locuit de strămoşii noştri, autorul se ocupă de istoria Daciei în secolul I î. Hr., de cucerirea acesteia de către romani şi de organizarea ei ca provincie romană, care cuprindea Transilvania, Banatul, Oltenia şi o fîşie de teritoriu în stînga Oltului — celelalte teritorii ale ţării noastre au continuat să fie locuite de dacii liberi —, apoi afirmă că religia creştină a pătruns pe teritoriul locuit pînă astăzi de români, începînd, chiar din secolul I d. Hr., după tradiţie, prin Sfîntul Apostol Andrei, apoi prin colonişti, ostaşi şi negustori din imperiul roman, printre care, de bună seamă, erau şi creştini, prin sclavi şi captivii aduşi de goţi în Dacia.

Argumentul de căpetenie prin care se dovedeşte pătrunderea, creştinismului la noi, pe cînd romanii stăpîneau Dacia, adică în perioada de început a etnogenezei poporului român, este cel lingvistic. Terminologia prin noţiunile de bază ale credinţei creştine, mai puţin aceea referitoare la organizarea bisericească, este de origină latină, fapt care arată că propovăduirea s-a făcut în limba latină ; elocvente sînt în acest sens, rugăciunea „Tatăl nostru" şi Simbolul credinţei, care cuprind termeni latini în proporţie de 90%. De reţinut că unii termeni latini din lexicul nostru, care denumesc aceleaşi noţiuni religioase, se deosebesc de cei folosiţi în Biserica apuseană, fapt care dovedeşte că Evanghelizarea noastră nu s-a făcut de către misionari „oficiali" veniţi din apus ; aceşti termeni s-au format în cadrul romanităţii de la noi ; cu alte cuvinte, ei au o evoluţie şi o cristalizare fonetică specifică regiunilor locuite de români, cum a demonstrat, dealtfel, şi părintele profesor D. Stăniloae într-un studiu publicat în „B. O. R." nr. 3-4/1979.

În continuare, autorul se ocupă de mai multe fapte istorice care atestă viaţa şi diferite manifestări creştine pe teritoriul Patriei noastre în secolele IV-VI — martiri creştini în ţinuturile dunărene, mărturii arheologice, referiri literare, Episcopia Tomisului, monumente de artă bisericească în Scythia Minor, jurisdicţia Arhiepiscopiei Justiniana Prima asupra unor regiuni româneşti — folosind bibliografia la zi. Viaţa creştină în patria noastră este atestată şi de mărturii care se referă la populaţiile migratoare care, succesiv, au trecut pe aici: goţi, huni, gepizi, avari (p. 171-172). Slavii sînt atestaţi de izvoare literare şi arheologice în teritoriile extracarpatice ale ţării noastre, autorul înţelegînd regiunile româneşti de la sud şi est de Carpaţi, apoi în Transilvania, în secolul VI. Ei au trecut în secolul VII la sudul Dunării, împărţind populaţia romanică din bazinul dunărean în două grupe: la nordul fluviului, *dacoromânii* din care s-au desprins, la apus, *istroromânii*, iar la sud *macedoromânii*, din care s-au despărţit *meglenoromânii*. Fapt foarte important pentru istoria noastră, remarcat de istorici şi etnologi, pe care şi Mircea Păcurariu îl aduce în discuţie, este deznaţionalizarea şi asimilarea slavilor din nordul Dunării de către dacoromanii autohtoni, în timp ce populaţii romanice din sud au fost asimilate de slavi. Bulgarii pătrunzînd în teritoriul pe care-l ocupă, acum, pe la sfîrşitul secolului VII, s-au creştinat „oficial" în anul 864, în timpul ţarului Boris. „Creştinismul, consideră autorul, a înlăturat deosebirile etnice dintre protobulgari, slavi şi populaţia tracă romanizată, condiţie necesară pentru formarea unui popor bulgar unitar" (p. 174).

O problemă care a dat naştere la discuţii, uneori aprinse, este originea şi misiunea fraţilor Chiril şi Metodie. „Originari din Tesalonic, ei sînt

consideraţi de către unii istorici ca fiind greci de neam, de alţii slavi, dar, crede autorul, putea să fie şi descendenţi ai vechii populaţii romanice din Peninsula Balcanică" (p. 175); ei au pus bazele „scrierii slave şi au tradus primele cărţi din greceşte în slavoneşte, şi anume în graiul vechi al slavilor din jurul Tesalonicului". Aceşti doi fraţi au lucrat pe tărîm misionar, îndeosebi în Moravia şi Panonia. Unii din ucenicii acestor fraţi (Clement, Constantin, Naum, Anghelarie, Ioan exarhul ş. a.) s-au îndreptat spre Bulgaria unde au fost primiţi cu bunăvoinţă de ţarul Boris (p. 178-179). Prin străduniile acestora a continuat încreştinarea populaţiei slavo-bulgare, s-a desăvîrşit slavizarea bulgarilor şi s-au pus bazele culturii şi ritului de formă slavă, care avea să se răspîndească, treptat, la alte popoare, adică cu limba slavă de cult şi cu scrisul slav, printre care şi al nostru. Aceasta nu înseamnă, nicidecum, că în această etapă (sec. IX-XI) istorică a avut loc creştinarea strămoşilor noştri. Autorul aduce numeroase argumente care dovedesc că poporul nostru era, deja creştinat (p. 178-179).

Spre deosebire de istoricii anteriori, Mircea Păcurariu, bun cunoscător al vieţii religioase din Transilvania, fiind el însuşi ardelean, beneficiind, apoi de literatura de specialitate publicată, între timp, plecînd şi de la vestigiile arheologice deosebite cu prilejul săpăturilor efectuate în ultimile două decenii, în această regiune românească, în capitolele privind viaţa bisericească a Transilvaniei în secolele IX-XVI arată că ea a fost, totdeauna, vie şi organizată, deşi românii şi ortodoxia au trecut prin împrejurări tragice. Atît termenii creştini ortodocşi preluaţi de unguri de la români şi slavi (p. 201), fapt care arată că exista deja o viaţă bisericească, la noi, atunci cînd au venit ei, cît şi acel Irotei hirotonit la Constantinopol ca episcop al Ungariei în secolul X, cum şi episcopiile româneşti din secolele IX-XI (p. 204-210), mănăstirile, basilicile, vechile biserici sau acel arhiepiscop Ghelasie, care conduc la concluzia că în Transilvania a fiinţat o arhiepiscopie, sînt probe care pun în lumină viaţa creştină cu diferitele ei laturi şi forme de manifestare în Transilvania.

Ca şi marea majoritate a istoricilor noştri, Mircea Păcurariu crede că Vicina, unde a fost reşedinţa mitropolitului Iachinat înainte de a fi transferat la Cîmpulung sau Argeş (p. 243-244), era situată lîngă Isaccea, făcînd parte din statul nou întemeiat — Ţara Românească.

Preluînd opinia istoricului bucovinean, D. Dan, susţinută în zilele noastre de profesorul P. Rezuş, care cere însă temeiuri justificative, Mircea Păcurariu afirmă că scaunul mitropolitan al Moldovei a fost fixat de cei dintîi domnitori în oraşul Rădăuţi care ar fi fost şi capitala Moldovei (p. 258-259). O opinie asemănătoare avea şi Episcopul Melchisedec, cu deosebirea că el plasa scaunul mitropolitan al Moldovei la Roman. Nu sîntem, cumva, în faţa unor atitudini de patriotism local?

Deplin întemeiată este părerea profesorului Mircea Păcurariu cu privire la viaţa monahală la noi, susţinînd şi argumentînd că pe teritoriul ţării noastre au existat aşezări călugăreşti şi călugări înainte de a doua jumătate a secolului al XIV-lea, adică înainte de Cuviosul Nicodim, care, potrivit unor păreri mai vechi, ar fi introdus monahismul la noi.

Istoria bisericească nu este numai expunerea unor date cronologice cu privire la eparhiile şi la mănăstirile din cele trei ţări româneşti, sau cu privire la ierarhii care au păstorit în scaunele chiriarhale din patria noastră. Mircea Păcurariu, în cadrul volumului pe care-l prezint, n-a trecut cu vederea, ba, dimpotrivă, a dat cuvenita atenţie eparhiilor, mănăstirilor şi ierarhilor români, folosind bogata bibliografie pe care a avut-o la dispoziţie. El însă nu s-a mulţumit cu atît; n-a făcut numai expuneri privind anumite date şi anumite momente din viaţa Bisericii, ci a reliefat, în mai multe capitole, substanţiala contribuţie adusă de Biserica Ortodoxă Română în dezvoltarea culturii naţionale. În mai multe capitole (XII, XIII, XXII, XXIII, XXIV, XXV), el a scos în evidenţă străduania călugărilor din mănăstiri şi a unor ierarhi luminaţi, de a copia texte religioase, de a le împodobi artistic, de a tălmăci din alte limbi ceea ce era necesar bunei desfăşurări a vieţii bisericeşti, de a întocmi cronici, de a tipări cărţi pentru românii de pretutindeni, slujind, astfel, unitatea românească. Ortodoxia, apare limpede din cartea profesorului Mircea Păcurariu, este concepţia despre

lume şi viaţă care a adus partea sa de contribuţie la cristalizarea arhilecturii bisericeşti, la realizarea frescelor care stau alături de renumitele capodopere ale genului, la făurirea bunurilor de cult de nepreţuită valoare artistică. În condiţiile timpului, Biserica Ortodoxă Română, a arătat cu prisosinţă autorul, şi-a adus partea sa de contribuţie la dezvoltarea culturii noastre.

Două capitole ale cărţii sînt consacrate legăturilor Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici Ortodoxe în secolele XIV-XVI. Fiind ramuri ale Ortodoxiei, Bisericile româneşti au stat în strînsă legătură cu Bisericile Ortodoxe surori: a Constantinopolului, cu celelalte Patriarhii apostolice şi cu Bisericile învecinate slave din sud şi de la nord-est. Faptele şi datele istorice menţionate de autor pun în lumină aceste legături. Sentimentele şi ideile credincioşilor ortodocşi români, a arătat el, au fost exprimate în ajutoarele trimise mănăstirilor din Sfîntul Munte Athos.

Deoarece se afirmă, într-un loc (p. 180), că „grecizarea Bisericii bulgare la începutul secolului XI, prin arhiepiscopii greci de la Ohrida şi sufraganii lor, n-a putut avea nici o influenţă asupra vieţii bisericeşti de la noi", iar în alt loc (p. 331), reproducînd ceea ce este exprimat în Pravila Mare (1652) şi în Descrierea Moldovei „nu se pleacă nici Ohridului, nici Constantinopolei", cred că Mircea Păcurariu nu este de părerea unor istorici care susţin că Bisericile Române ar fi fost dependente, în anumite împrejurări de Patriarhia Ohridei.

Repet ceea ce spuneam mai înainte, valoarea unei cărţi poate fi temeinic cunoscută dacă această carte este citită în întregime. De aceea, recomand această carte celor ce vor să cunoască istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Cred că sîntem în faţa celei dintîi opere de sinteză privind viaţa Bisericii strămoşeşti, scrisă cu grijă, cînd se formulează ipoteze, cu mare atenţie la document, cu discernămînt critic.

Pr. Scarlat PORCESCU

România în relaţiile internaţionale, 1699-1939. Coordonatori: L. Boicu, V. Cristian şi G. Platon, au mai colaborat: I. Agrigoroaiei, J. Benditer, Em. Gold, Ven. Ciobanu, Aurel Filimon şi V. Russu, Editura Junimea, Iaşi, 1980, 566 p. în 8°.

Se ştie că istoriei relaţiilor internaţionale ale României dintre anii 1699 şi 1939 i-au fost consacrate pînă acum numeroase studii. Multe însă sînt depăşite, astfel că se resimţea acum lipsa unei lucrări de sinteză asupra acestei îndelungate şi zbuciumate perioade de timp din istoria poporului nostru, în care societatea europeană, deci şi cea românească, a parcurs trei orînduiri sociale; sfîrşitul celei feudale, moderne şi au început să trăiască în cea socialistă.

Perioada dintre anii amintiţi a fost zbuciumată de revoluţii, contrarevoluţii, războaie juste şi nejuste, prăbuşiri de imperii din a căror dezagregare au ieşit la o viaţă proprie mai multe naţiuni. În aceste uriaşe prefaceri un rol de însemnătate deosebită, chiar ponderea acestor transformări s-au datorat marilor puteri, care şi-au impus hotărîrile prin forţele de care dispuneau.

Centrul manifestărilor politice româneşti — au subliniat autorii lucrării — la începutul secolului al XVIII-lea a fost în Moldova şi în Ţara Românească, care vor forma ulterior nucleul viitorului stat românesc. In cursul secolului al XVIII-lea situaţia istorico-geografică a teritoriului locuit de români a devenit una din problemele de deosebit interes a marilor puteri europene, începînd din secolul al XVIII-lea din cauză că Imperiul otoman intrase pe panta dezagregării. Acesta a fost motivul pentru care centrul diplomaţiei europene s-a deplasat spre răsărit, iar viitorul teritoriului locuit de români a devenit preocuparea cardinală şi permanentă a acestei diplomaţii. Partenerii de confruntare din răsăritul Europei au devenit în principal: Imperiul austriac şi cel ţarist. De relaţiile dintre aceste două imperii s-a legat şi evoluţia politică a românilor, deoarece cele două mari puteri occidentale: Anglia şi Franţa au văzut în români ultimul bastion în calea expansiunii Austriei şi a imperiului ţarist. S-a subliniat clar de Ven. Ciobanu, în

capitolul care tratează epoca dintre 1699 şi 1815, că războaiele ruso-turce şi austro-ruso-turceşti au plasat ţările române în centrul politicii europene, că o nouă etapă a evoluţiei raporturilor internaţionale începe cu anul Congresului de la Viena (1815) care consfinţînd căderea Franţei imperiale a impus Rusia între principalele puteri continentale. Aceste puteri împreună cu Imperiul otoman au consolidat reacţiunea continentală făcînd front comun pentru înăbuşirea aspiraţiilor naţionale ale popoarelor asuprite, impunînd deci un imobilism politic. In continuare, s-a evidenţiat că în perioada dintre anii 1699-1815 au ieşit la suprafaţă contradicţiile dintre membrii Coaliţei antiotomane, de care diplomaţia otomană a beneficiat oarecum, deşi Austria şi Rusia şi-au extins teritoriile în dauna Imperiului otoman. Autorul atrage atenţia asupra faptului că pacea de la Carlowitz (1699) cu toate că a dat Porţii un răgaz a însemnat şi primirea unei grele lovituri, care a dus la îngrădirea puterii ei expansioniste, punînd în acelaşi timp în discuţie proiecte de împărţire a Imperiului otoman. In cadrul unor asemenea preocupări—cum se exprimă autorul în expunerea sa — „s-a conferit Principatelor, fie şi într-o manieră specifică, o pondere deosebită în cadrul relaţiilor internaţionale din centrul, răsăritul şi sud-estul Europei“ (p. 14-15), În cadrul contactelor diplomatice din secolul al XVIII-lea turcii au încredinţat unor domnitori ai Principatelor misiuni cu caracter diplomatic — deoarece înainte de a fi numiţi domni fuseseră uneori dragomani ai Porţii — deci politica lor susţinea pe aceea a Porţii şi nu interesele românilor. S-a atras însă atenţia şi asupra faptului că această perioadă este şi a memoriilor, adresate de români, unor mari puteri cărora le-au cerut să înlăture suveranitatea otomană. Asemenea acţiuni cu timpul au dus la punerea problemei Unirii şi apoi a independenţei. Deşi Moldova şi Ţara Românească şi-au văzut în această perioadă rolul diminuat prin impunerea unui regim de conducere străin (turco-fanariot) şi prin răşluiri teritoriale, şi-au putut menţine un loc important în relaţiile internaţionale, reuşind să-şi salveze „fiinţa naţională şi statală, făcînd paşi noi pe calea grea şi lungă a creării statului unitar român“ (p. 67).

III. *1815-1853 (G. Platon)*. Autorul afirmă că aceasta este perioada de timp în care s-a dezvoltat între români tendinţa de eliberare de sub suveranitatea otomană şi de formare a unui stat independent în cadrul comunităţii statelor europene. S-a accentuat că Congresul de la Viena a deschis „Era insurecţiilor“ cu caracter social, politic şi naţional. Între acestea un loc aparte l-a avut Revoluţia din 1821 a grecilor şi a românilor, ca şi celelalte revoluţii din apusul european. Toate au demonstrat că popoarele nu mai puteau rămîne în cadrul unor rînduieli perimate impuse de marile puteri. Sentimentul naţional al popoarelor înglobate în marile imperii devenise o adevărată forţă politică, deşi după revoluţiile de la 1848, reacţiunea a apărut atotbiruitoare. Antagonismul dintre Anglia şi Rusia, politica Franţei de a ieşi din izolarea în care fusese împinsă după anul 1815, încercările Prusiei de a realiza unitatea germană a avut o importanţă excepţională asupra luptei popoarelor pentru libertate, independenţă şi unitate, care a dus la triumful principiului naţionalităţilor.

Defavoarea de către ţar a Eteriei şi a revoluţiei condusă de Tudor Vladimirescu a dat turcilor noi posibilităţi de a interveni în Principatele Române, creînd totodată şi condiţiile favorabile unei intervenţii ţariste. Cunoscînd planurile ţariste, de acum înainte li se va opune Anglia. În contextul intereselor contracdictorii ale marilor puteri românii vor reuşi „să impună problema românească în cadrul celor de prim-plan“ (p. 74). În continuare, autorul demonstrează că „înăbuşirea revoluţiilor de la 1848 şi restatornicirea statu-quoului şi a ordinei au sporit considerabil influenţa Rusiei pe continent şi mai cu seamă în Balcani“ (p. 79).

Obiectul rivalităţii dintre Anglia şi Rusia a rămas Imperiul otoman, dar punctul de întîlnire şi de impact dintre tendinţele acestor puteri au rămas Principatele Române, a căror situaţie a dobîndit un caracter european. În condiţii deosebit de grele, românii s-au impus prin propriile lor forţe, reuşind să obţină sprijinul opiniei publice progresiste ale Europei. S-a ajuns astfel ca în timpul războiului Crimeei să se impună atenţiei europene ideea formării statului naţional român, deci recunoaşterea pe plan oficial a acestei probleme de stringentă acuitate.

Autorul conchide just că „problema românească, expresie a luptei naţiu-

nii române, s-a impus treptat în relaţiile dintre statele europene".

IV. *1853-1866 (L. Boicu)*. Perioada dintre aceşti ani — subliniază autorul — a avut „ o însemnătate recunoscută pentru evoluţia relaţiilor interstatale ulterioare" (p. 136), sud-estul european redevenind principala zonă de confruntare a intereselor principalelor puteri europene, datorită crizei Imperiului otoman, dar şi luptei popoarelor pentru eliberarea socială şi naţională, iar statele germane şi Austria şi-au activat interesul pentru regiunea Dunării de Jos.

Implicarea nemijlocită a Principatelor Române în regimul de navigaţie a Dunării, resursele lor economice, dar mai ales aşezarea lor între cele trei mari imperii: austriac, otoman şi ţarist le-au impus pe primul plan al confruntărilor politice. Autorul citează părerea unor „reflexe ale opiniei publice europene, care au confirmat că chestiunea Orientului se rezumă în întregime în cea a Principatelor române" (p. 136). Şi, cum afirma şi Seton Watson, ele au jucat „rolul decisiv" în noua fază a crizei orientale. Soarta Principatelor Române prin care erau nevoite să treacă trupele ţariste, care tindeau spre Constantinopol, a început să preocupe toate puterile europene. Austria se opunea consecvent planurilor ţariste în Balcani. Totuşi urmărindu-şi planul, în iulie 1853 trupele ruseşti au ocupat Principatele Române. Evenimentul a avut un larg ecou european. A urmat pătrunderea flotelor anglo-franceze în Bosfor, ceea ce a dus la declanşarea războiului. Austriei, ca să intre în Coaliţia anglo-franceză, i s-au oferit Principatele Române.

Retragerea trupelor ţariste din Principate a dus la ocuparea lor de către austrieci. Între preliminăriile tratatului de Pace de la Paris (1856) primul s-a referit la Principatele Române, iar al doilea la regimul Dunării devenită arteră principală de comerţ a Europei. Reglementarea statutului politic al Principatelor Române indica întărirea prezenţei şi influenţei europene, îndeosebi a celei franceze, o slăbire a influenţei ruseşti şi a înlăturării Imperiului otoman. Autorul subliniază că prin apelul făcut poporului român de a-şi expune doleanţele aveau de a face cu o inovaţie diplomatică, căreia i-a urmat unele dintre evenimentele cele mai însemnate din istoria poporului nostru şi anume; dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, iar lupta pentru desăvîrşirea Unirii a menţinut chestiunea română pe ordinea de zi a Cancelariilor europene. Pe plan internaţional problema română a fost readusă de lovitura de stat a lui Alexandru Ioan Cuza (mai 1864). Toate evenimentele amintite, prezentate documentat şi clar, demonstrează că de acuma românilor li s-a deschis calea împlinirii emancipării naţionale, a făuririi României moderne.

V. *1866-1875 (V. Russu)*. În perioada prezentată anterior s-a arătat că statul român a reuşit să se impună ca un factor important în evoluţia relaţiilor internaţionale, iar între anii 1866-1875 ponderea lui a crescut mult. Atenţia întregii Europe îndreptată asupra statului român s-a datorat eforturilor continui depuse pentru dobîndirea independenţei naţionale deşi evenimentul de la 11 februarie 1866 a surprins şi nemulţumit puterile garante, deoarece a survenit într-un moment de gravă tensiune diplomatică. Puterile garante au reacţionat pentru a contracara consecinţele, care însă au dus la o confruntare între autorii actului de la 11 februarie, care respingeau tutela puterilor garante. Astfel s-a reuşit ca să se dejoace planurile puterilor care urmăreau destrămarea statului român şi impunerii unei anumite conduite guvernului provizoriu.

Conferinţa ambasadorilor de la Constantinopol s-a văzut pusă în situaţii de a se mărgini doar la proteste şi de a se recunoaşte înfrîntă, astfel calitatea garanţilor a devenit anacronică. Totuşi rezolvarea succesiunii lui Alexandru Ioan Cuza s-a dovedit dificilă, fiindcă majoritatea puterilor garante, cu excepţia Franţei, s-au pronunţat categoric împotriva aducerii unui prinţ străin pe tronul României. Cercurile conducătoare româneşti nu s-au descurajat. Astfel, politica faptului împlinit a avut şi de data aceasta un rol decisiv. Aducerea pe tron a lui Carol de Hohenzollern a fost îndeplinită cu toată opoziţia Austriei şi a Turciei. Consecinţele acestei victorii şi aprobarea Constituţiei prin care s-a hotărît ca statul să aibă numele de România, au fost acte extrem de importante, pentru că indicau foarte clar locul pe care România urma să-l ocupe în concernul european.

Sporirea continuă a ponderii statu-

lui român în cadrul relaţiilor internaţionale, au făcut ca marile puteri, rînd pe rînd, să accepte înfiinţarea în capitalele lor a agenţiilor diplomatice româneşti. Aceste agenţii vor apăra drepturile României împotriva îngerinţilor Porţii, care încă susţinea că România făcea parte din Imperiul ei. Astfel au pregătit românii, terenul pentru obţinerea independenţei României.

VI. *1875-1878 (A. Filimon şi V. Cristian)*. Perioada dintre aceşti ani este ultima în care se încheie lupta pentru cucerirea independenţei de stat a României, precedată de o lungă bătălie diplomatică care a urmat războiului dintre anii 1877-1878. Bătălia a fost grea pentru că marile puteri, care urmăreau limitarea independenţei României sub pretextul modificării art. 7 din Constituţie, care limita drepturile politice a locuitorilor ce nu erau de religie creştină. Alte condiţii ce voiau să ne fie impuse şi care ar fi limitat suveranitatea României şi puteau aduce alte implicaţii asupra raporturilor internaţionale au fost respinse de români. Experienţa românilor, cu toate jertfele făcute în război a fost dură, dar rînd pe rînd marile puteri i-au recunoscut necondiţionat independenţa. În acest sens s-a manifestat mai întîi guvernul italian, în timp ce cel german a fost iritat de aşa zisa „dezertare" italiană. Guvernul german bănuia că o Românie independentă nu va mai putea fi silită să accepte pretenţiile bancherilor germani, în special în problema căilor ferate. După semnarea convenţiei din octombrie 1879 prin care s-a acordat României garanţiile cerute după alte tratative, care au durat pînă în februarie 1880 s-a putut încheia şi ultima etapă a luptei pentru cucerirea independenţei României. De acum poziţia ei internaţională se va consolida tot mai evident.

VII. *1878-1914 (V. Cristian)*. Indiscutabil — cum a subliniat V. Cristian — „afirmarea României pe plan internaţional între anii 1878-1914 merită un loc aparte" (p. 302). Rolul pe care-l putea juca în acţiunile diplomatice internaţionale a determinat o intensificare a acţiunii de atragere a ei, în special după pacea de la Bucureşti, din partea ambelor grupe de puteri, care se confruntau. Cea mai hotărîtă acţiune în acest sens, din partea Puterilor centrale a avut-o Germania şi Austria. Atitudinea opiniei publice româneşti a fost însă hotărîtoare. Chiar şi unele cadre de seamă ale diplomaţiei austro-ungare şi-au dat seama de imposibilitatea creării unei alianţe valabile acceptată de români faţă de politica dusă de imperiali în Transilvania, şi, ca atare, cei mai realişti diplomaţi considerau just că România nu va fi o aliată a puterilor centrale. Datorită divergenţelor de neîmpăcat dintre români şi austro-ungari, a căutat să profite diplomaţia franco-rusă, care milita pentru desprinderea României de tripla alianţă. Totuşi România nu şi-a definit politica externă nici înaintea izbucnirii războiului pentru că semnase un tratat de alianţă cu Puterile Centrale dar era dispusă la apropierea de Antantă, a cărei luptă corespundea mai mult cu aspiraţiile generale ale tuturor românilor. Acuma s-a văzut „reala putere a forţelor profunde care acţionau asupra diplomaţiei, în special, factorul naţional" (p. 374).

VIII. *1914-1918 (I. Agrigoroaiei)*. Autorul a observat just că în poziţia României, în perioada primului război mondial, se disting două etape, prima cuprinde anii de neutralitate (1914-1916), iar a doua etapă de participare la război (1916-1918). La rîndul ei, ultima perioadă poate fi împărţită în timpul de participare la război alături de Antantă (august 1916 — decembrie 1917) şi pînă la armistiţiul de la Focşani, a doua cuprinde perioada de timp în care România a respectat pacea separată cu Puterile Centrale, iar a treia timpul dintre octombrie — noiembrie 1918, în care România a redeschis ostilităţile cu Puterile Centrale. S-a subliniat că tratatul de pace cu aceste puteri a impus României sacrificii grele. Acest tratat a fost un adevărat *dictat* fiindcă România a fost obligată la sacrificii grele, materializate în cedări de teritorii şi la o adevărată subjugare economică. Această pace nu putea fi acceptată de nici un român, însă eforturile Puterilor Centrale au fost depăşite de evoluţia evenimentelor. Opinia publică românească era mereu de partea antantei, de la care aştepta ajutorul pentru îndeplinirea idealurilor ei. Astfel guvernul Marghiloman a demisionat (6 noiembrie) iar noul guvern român în frunte cu generalul Coandă a declarat nule toate actele guvernului anterior şi deci şi tratatul de pace. La 9-10 noiembrie a fost din nou mobi-

lizată armata română. Ministrul român de război a cerut armatei germane să depună armele şi apoi să părăsească teritoriul României. Armata aliată din Balcani, comandată de Franchet d'Esperey, după ce a ocupat întreaga Peninsulă a ajuns la Dunăre pe care a şi trecut-o. Imperiul austro-ungar se afla într-o fază de dezagregare avansată. Armata noastră a trecut în Bucovina şi în celelalte teritorii care fuseseră anexate de puterile străine. Astfel România a redevenit aliata Antantei şi va participa la Conferinţa păcii care şi-a deschis lucrările la 18 ianuarie 1918. Realizarea unităţii de stat a României a fost rezultatul luptei întregului nostru popor.

IX. *1919-1933 (Em. Bold)*. Desăvîrşirea unităţii naţionale a României a marcat o nouă etapă a istoriei noastre care de acum se va afirma şi acţiona cu energie pentru apărarea suveranităţii, independenţei şi integrităţii sale teritorialc. Evident că aceasta se putea realiza acţionînd şi colaborînd cu toate statele pe baza unei depline egalităţi, în sensul intangibilităţii tratateior de pace. Aceste obiective corespundeau intereselor poporului nostru.

După distrugerile celor patru ani de război, care adusese grave suferinţe şi enorme distrugeri de bunuri materiale şi umane s-a înţeles că popoarele doreau un climat de pace, de justiţie şi libertate. S-au ivit însă noi litigii, neînţelegeri grave între statele mari şi cele mici, între învingători şi învinşi, chiar şi între foştii aliaţi. S-a ajuns astfel ca foştii aliaţi să-i pună României condiţii politice şi economice, care îi diminuau independenţa şi suveranitatea naţională. De asemenea, s-au agravat disputele dintre marile puteri pentru cucerirea pieţei româneşti. S-a subliniat, atent şi cu pregnanţă de autor, că dorinţa României de a se manifesta ca un stat liber, independent şi suveran a iritat şi nemulţumit marile puteri care au situat-o în grupul ţărilor cu interese limitate, ca atare nici n-au invitat-o la discuţia tratatului de pace cu Germania. Astfel, cu toate protestele României nu i s-a pus la dispoziţie tratatul de pace cu Germania decît după ce a fost redactat şi doar cu cinci minute înainte de a fi semnat.

Deşi s-a recunoscut unirea Transilvaniei cu România, delegaţia maghiară de la Conferinţa păcii a avut posibilitatea să se lanseze în manifestări revizioniste, pretinzînd retragerea autorităţilor române şi organizarea unui plebiscit. Acestui proiect i s-a opus categoric preşedintele Franţei, deşi cererile Ungariei erau susţinute de unii diplomaţi englezi şi italieni. În toată această perioadă, Ungaria a dus o intensă propagandă revizionistă.

În continuarea expunerii, Em. Bold arată că România s-a opus tuturor încercărilor de imixtiune a marilor puteri în afacerile ei interne, mai ales în chestiunea naţionalităţilor conlocuitoare. România a susţinut hotărît că la „baza statutului şi activităţii Ligii Naţiunilor trebuie să stea principiul egalităţii juridice a tuturor statelor" (p. 465). România şi-a declarat adeziunea la orice formulă care tindea la perfecţionarea pactului Ligii Naţionale, care urmărea înscăunarea în lume a climatului de pace, semnînd Convenţiile care defineau agresorul şi agresiunea.

În expunerea sa Em. Bold demonstrează că dezarmarea şi securitatea internaţională au fost susţinute permanent de România, dar neajungîndu-se la o înţelegere între statele membre ale Ligii şi pentru că unele din marile puteri susţineau revizionismul a iniţiat organizarea Micii Înţelegeri (1933) şi înfiinţarea Înţelegerii Balcanice (1934), prin care să se suplinească slăbiciunile Ligii Naţiunilor. S-a recunoscut apoi curînd rolul Micii Înţelegeri la anihilarea tendinţelor revizioniste. Ţările mici şi mijlocii şi-au dat seama că trebuie să ia măsuri de apărare. Considerînd primejdioasă constituirea şi tendinţele directoratului celor patru mari puteri, au urmat totuşi evenimente grave. Statele fasciste şi revizioniste şi-au atins scopurile anihilînd sistemul de alianţe axat pe apărarea statu-quoului teritorial, desfiinţarea Micii Înţelegeri, a Înţelegerii Balcanice şi minimalizarea rolului Ligii Naţiunilor.

X. *1934-1939 (J. Benditer)*. În acest capitol se tratează „politica agresivă a ţărilor fasciste, încurajarea revizionismului, adîncirea contradicţiilor dintre marile puteri, politica de concesii şi compromis a puterilor occidentale faţă de agresori. Totuşi România şi-a continuat politica de apărare a integrităţii teritoriale, a suveranităţii sale militînd pentru securitate şi colaborare prin acţiuni susţinute.

În concluzie, lucrarea prezentată şi discutată are merite excepţionale deoarece pe baza unor bogate referinţe istorice, autorii ei au reuşit să ilustreze şi explice locul şi rolul României în relaţiile internaţionale dintre anii 1699 şi 1939. Orice lector îşi poate astfel forma o perspectivă de înţelegere a evenimentelor, a evoluţiei lor, a locului şi rolului cuvenit, dar cîştigat şi menţinut atît de greu de România în relaţiile ei contemporane.

N. GRIGORAŞ

Leonid Boicu, **Diplomaţia europeană şi cauza română,** Iaşi, Ed. Junimea, 1978, 261 p.

Rezistînd ispitei de a se risipi într-o problematică amplă, sugerată îndeobşte de hazardul descoperirilor documentare, legitimată în cazul său de o largă deschidere culturală şi de vaste lecturi, istoricul Leonid Boicu s-a îndreptat, aşa-zicînd, cu precădere spre un domeniu de mare însemnătate pentru istoria noastră, încă insuficient explorat, acela al relaţiilor internaţionale din epoca modernă. Cîteva cărţi de un remarcabil relief profesional, excelent primite de specialişti ca şi de marele public, i-au adus deja consacrarea. Ele se referă îndeosebi la epoca formării naţiunii române şi a statului respectiv, epocă scrutată cu atenţie, cu metodă şi comprehensiune, spre a-i contura imaginea din perspectiva raporturilor interstatale. Prima sa carte notabilă, în această direcţie, privea *Austria şi Principatele Române în vremea războiului Crimeii* (1972): ocazie de a sonda, sub unghiul amintitelor raporturi, asiduităţile habsburgice la Dunărea de Jos după revoluţia de la 1848 şi factorii care le-au contracarat, în favoarea românilor. A doua, *Adevărul despre un destin politic* (1973), înfăţişa, critic şi reparator, personalitatea lui Gr. Al. Ghica, domnul „convenţional" care a înţeles, în aceeaşi epocă de adînci contradicţii, să se pună în serviciul cauzei naţionale. A treia urmărea *Geneza „chestiunii române" ca problemă internaţională* (1975), cercetînd-o nuanţat, pe întinderea unui secol ce se vădeşte a fi fost decisiv pentru destinul românesc, secol de noi eforturi spre libertate, asupra căruia Leonid Boicu s-a oprit, împreună cu alţi istorici, în volumele *Independenţa, lupta milenară a poporului român* (1977) şi *La voie des Roumains vers l' indépendance* (1977). Ultima sa carte, *Diplomaţia europeană şi cauza română (1856-1859)*, apărută la Editura Junimea (1978), reia firul problematicii, sondînd cu aceeaşi competenţă perioada dintre conferinţa de la Paris, care a pus capăt războiului Crimeii, şi Unirea Principatelor, perioadă care a însemnat, după lungi disensiuni şi dispute triumful cauzei române. Este vorba de conduita puterilor europene cu privire la dorinţa românilor de a-şi constitui un stat naţional unitar, într-o epocă dintre cele mai interesante, mai vii, mai spectaculare, căci a lansat toate soluţiile şi a sfîrşit prin a o impune pe cea mai potrivită. Perspectiva e şi în acest caz aceea a istoriei diplomatice: opţiune din care autorul a ştiut să tragă profit, confruntînd mereu factorii externi, de conjunctură, cu acţiunea factorilor lăuntrici, de permanenţă situîndu-se în punctul cel mai fericit al unei asemenea cercetări, care e însăşi intersecţia dintre planuri. „În istoria politică, ca şi în oricare domeniu al vieţii sociale, împrejurările externe, oricît de puternice ar fi ele, rămîn exterioare. Din nimic, cum se spune, nu se poate naşte nimic; ca să se exercite, o înrîurire din afară trebuie să aibă un obiect influenţabil, care, la rîndu-i, a fost, este şi va fi întotdeauna factorul decisiv al propriei sale deveniri", ne explică autorul opţiunea metodologică, demonstrînd încă o dată că „românii înşişi au fost artizanii propriei lor organizări naţional-statale" (p. 5) şi că ei s-au servit cu abilitate, inteligenţă, tărie de împrejurările externe tocmai în acest scop. Cum s-a ajuns la Unirea Principatelor, „de ce, cît şi cum marile puteri au înlesnit, complicat sau au încercat să împiedice triumful cauzei române" este ceea ce istoricul explică în aceste pagini de o mare densitate documentară, convins totuşi că o temă atît de generoasă în fapte şi idei nu se poate epuiza într-o carte. O asemenea carte nu e, desigur, nici rezumabilă. Plină de fapte, interesul ei major nu rezidă totuşi în faptele înseşi, (simple materiale de construcţie),

ci în analiza critică a acestora şi în amplasarea lor semnificativă. Dacă *Geneza „chestiunii române" ca problemă internaţională* decela premizele Unirii, noul volum înlesneşte străbaterea unei etape ce a dus efectiv la izbînda, chiar dacă parţială, a idealului formulat de generaţia paşoptistă. Prin intermediul lui accedem la dezbaterile Congresului de la Paris privind „chestiunea română" (cap. I). Prin el urmărim exprimarea dorinţelor naţionale în Adunările Ad-hoc, a căror însemnătate a fost sesizată încă atunci şi cărora timpul nu face decît să le sporească relevanţa (cap. II). Descifrăm apoi temeiurile acelei „soluţii hibride" care a fost Convenţia de la Paris (cap. III), despre care ambasadorul Franţei la Constantinopol, Ed. Thouvenel, afirma, atunci, că nu va putea să subziste fără modificări şi că orice modificare se va face în sensul Unirii. Ultimul capitol (IV) prezintă, succint, contextul extern al dublei alegeri a colonelului Cuza, alegere care a însemnat victoria cauzei române. Cu cîteva zile înainte de eveniment şi fără a fi avut cunoştinţă de pregătirile moldo-muntene în acest sens, ci numai luînd în seamă starea de spirit a românilor, ambasadorul Austriei la Paris, contele Hübner, nota în jurnalul său, la 18 ianuarie 1859: „Cuza a fost ales domn al Moldovei şi va fi de asemenea, al Valahiei". Era o profeţie verosimilă, izvorîtă din cunoasterea unor realităţi ce aveau să-şi spună, în adevăr, cuvîntul. În acelaşi sens comentase „Messager du Midi", la 6 noiembrie 1857, opţiunea clară pentru Unire şi reforme a Adunărilor Adhoc: „Vocea poporului a fost mai puternică decît aceea a cupidităţii şi a ambiţiei. Cu toate intrigile, dorinţa naţională s-a manifestat... Să sperăm că intrigile unei diplomaţii lipsite de loialitate vor eşua încă o dată şi că vom avea fericirea să contemplăm unul din cele mai frumoase spectacole care există sub soare: acela al drepturilor unui popor, recunoscute şi apărate de Europa întreagă". Drumul spre această împlinire, cu toate meandrele lui, cu poteci desprinse documentar într-o direcţie sau alta, drum luminat aici de clarviziune şi entuziasm, umbrit în altă parte de intrigi separatiste sau de calcule mioape ale diplomaţiei, este chiar tema cărţii pe care Leonid Boicu a adăugat-o acum unui palmares ştiinţific deja impresionant. Ea aprofundează o epocă dintre cele mai dramatice şi îngăduie concomitent definirea mai precisă a unei personalităţi istoriografice de la care sîntem în drept să aşteptăm încă multe contribuţii de cel mai viu interes.

Al. ZUB

Gheorghe Zaharia, **Condiţia juridică a femeii în dreptul internaţional,** Editura Junimea, Iaşi, 1980, 239 p.

Lucrarea pe care ne propunem mai curînd să o semnalăm decît să-i facem o prezentare, şi aceasta pentru că ţine de domeniul specialităţii, ca disciplină, dar prin elaborare şi redactarea cursivă şi deosebit de limpede, se adresează publicului larg cititor, se situiază *„la confluenţa originalităţii şi pionieratului"*.

Cu acest aviz al autorului *Cuvîntului înainte,* Prof. univ. dr. Nicolae Ţaţomir, cititorul va descoperi în filele lucrării, pe de o parte, istoria luptei femeii pentru emancipare, oglindită în principiile juridico-sociale, în diferite religii şi aceasta prin prisma diferitelor orînduiri sociale, care s-au succedat de-a lungul veacurilor, iar pe de altă parte modul cum orînduirea noastră priveşte locul şi rolul femeii în viaţa socială.

Structurat în cinci capitole, materialul informativ oferă cititorului o privire de ansamblu edificantă şi realistă. Este acesta un mare merit al lucrării, ea însăşi produsul unei gîndiri care izvorăşte din realităţile vieţii şi prin vasta experienţă a autorului se adresează în mod constructiv unor realităţi cunoscute de cititori, dar care însă nu erau întotdeauna gîndite şi trăite la nivelul responsabil pe care-l propune Gheorghe Zaharia, el însuşi învestit cu mari responsabilităţi în viaţa social-obştească.

Primul capitol: *Necesitatea reglementării drepturilor şi libertăţilor femeii. Evoluţia regimului juridic al femeii,* un tentant excurs istorico-filozofic asupra problemei puse în discuţie, se individualizează în întregul lucrării prin elucidarea statutului ontologic al femeii şi în funcţie de acesta prin judecarea nepărti-

nitoare pe care o face modului cum acest statut a fost înţeles de diferite societăţi, sisteme filozofice şi religii, de-a lungul secolelor, şi prin justificarea îndreptăţirii năzuinţelor care, constituindu-se, vor da conţinut a ceea ce, îndeobşte, numim lupta femeilor pentru emancipare. Este capitolul care va înlesni, prin atentă lecturare, oricărui teolog o folositoare regîndire a referatului biblic despre creearea primilor oameni. Firește, nu de aceasta este preocupat autorul.

Plecînd de la principiul că „omul trebuie considerat ca totalitate biosocială" (p. 25), de la adevărul pe care-l atestă experienţa istorică, anume: „Condiţiunea femeii a avut întotdeauna o influenţă deosebită asupra constituirii, funcţionării şi evoluţiei societăţii omeneşti", deşi „condiţiunea social-politică şi juridică a femeii a diferit în istorie de la o epocă la alta şi de la un popor la altul, în funcţie de condiţiile materiale ale vieţii sociale, de tradiţii, moravuri, grad de cultură etc.", autorul va ajunge la concluzia că „în problema feminină s-au înfruntat idei şi partide diferite încă din cele mai vechi timpuri" (p. 26).

Cu spirit analitic şi răspundere de istoric, autorul prezintă această înfruntare de idei şi partide. Vom remarca modul cum face judecăţi de valoare asupra poziţiei pe care a avut-o, şi am spune noi o are, Biserica. În acest sens, autorul spune: „În condiţiile orînduirii feudale, familia şi instituţia căsătoriei constituiau un domeniu al vieţii sociale pe care orînduirea respectivă îl considera a fi de competenţa Bisericii. Biserica creştină a conferit căsătoriei, în conformitate cu scopul ei etic, o însemnătate spirituală, a considerat-o ca fiind o instituţie care îi aparţine întru totul şi a trecut-o între taine. În aceste împrejurări, istorice, reglementarea juridică a căsătoriei în cadrul actelor normative laice avea să oglindească în special elementele care defineau poziţia Bisericii" (p. 43-44).

Se cade, de asemenea, să remarcăm analiza pe care o face autorul modului cum societatea românească, în cunoscuta sa evoluţie, s-a preocupat de locul şi rolul femeii. „Documentele româneşti — afirmă autorul — cuprind referiri la obiceiul pămîntului privind instituirea căsătoriei. Aceste documente păstrează dovezi din care se constată mai mult folosirea unor nomocanoane formate din norme de drept canonic şi laic. Astfel de nomocanoane au cunoscut o largă circulaţie în Ţările Române, fiind folosite de domnitori ca mijloc de unificare a legislaţiei în scopul centralizării puterii statului. Nomocanoanele erau legiuiri canonico-juridice, de origină romano-bizantină, adaptate la specificul Ţărilor Române şi folosite aici în limba slavonă sau greacă, încă din secolul al XV-lea" (p. 58). Autorul se ocupă în continuare de modul cum s-a desfăşurat acţiunea de emancipare a femeii după 1848 şi în epoca modernă a istoriei noastre. Totul este documentat prezentat şi convingător expus. Sînt lucruri care se cuvin lecturate, cu sentimentul îmbogăţirii cunoştinţelor atît sub latură informativă, cît şi valoros interpretativă.

Capitolul II: *Formele organizatorice şi mijloacele de stabilire şi reglementare a condiţiei juridice a femeii,* fixează cadrul juridic, la nivel constituţional, al dezbaterilor întrunirilor internaţionale şi al organizaţiilor internaţionale, acordîndu-se îndreptăţită prioritate Naţiunilor Unite, care dezbat problema privind condiţia juridică a femeii în dreptul internaţional. Autorul conchide, după prezentarea documentată şi judicios analizată a problematicii, că „participînd direct la lucrările organismelor O. N. U. cît şi la lucrările altor foruri internaţionale, România socialistă adoptă o conceptie realistă, fermă, capabilă să rezolve problemele social-umanitare din lume" (p. 95).

În cel de al treilea capitol, sugestiv intitulat: *Principii şi programe care stau la baza reglementării condiţiei juridice a femeii,* autorul prezintă diferite declaraţii, convenţii, iniţiative şi hotărîri ale organizaţiilor internaţionale, analizîndu-le obiectiv şi în contextul evoluţiei lor problematice. El constată că lupta pentru emanciparea femeii, pentru acordarea unui statut egal cu al bărbatului, cunoaşte tradiţii îndelungate şi s-a manifestat de-a lungul timpului şi în diverse ţări, în moduri cu totul diferite" (p. 99). În cele din urmă, autorul conchide că viaţa de zi cu zi demonstrează, aşa cum s-a discutat şi concluzionat şi în cadrul O.N.U., că este necesară „la realizarea marilor obiective ale vieţii internaţionale" participarea femeilor „în orice calitate şi în condiţii

egale cu bărbaţii" (p. 116). Un deziderat existenţial cu înrîuriri deosebit de folositoare pentru viaţa oamenilor secolului nostru.

Capitolul III: *Consacrarea pe plan internaţional a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale femeii. Tendinţe şi progrese,* împărţit în mai mult subcapitole, este o sinteză extrem de utilă asupra a tot ceea ce s-a întreprins pe plan internaţional şi în cadrul O. N. U., în această privinţă. *Prezentarea drepturilor, politice şi social-culturale* înlesneşte realizarea acestei sinteze, iar anexele din finalul capitolului nu sînt simple exemplificări, ci mărturii documentare. Gh. Zaharia pune în lumină contribuţia pe care a adus-o ţara noastră, „care a dovedit în practică că înţelege să sprijine acţiunile pentru rezolvarea problemelor social-umanitare din lume, în interesul păcii, progresului popoarelor".

În ultimul capitol al lucrării, V: *Condiţia juridică a femeii în România,* autorul prezintă modul cum a evoluat condiţia juridică a femeii în epoca modernă şi contemporană. Se reliefează rolul pe care l-a avut în dezvoltarea învăţămîntului la noi *„Societatea femeilor române"*, constituită în 1825, organizarea primelor şcoli pentru fete în vremea Regulamentului Organic, înfiinţarea în 1850, la Braşov, a organizaţiei intitulate *„Prima reuniune a femeilor române",* avînd ca ţel „creşterea fetiţelor române mai sărace", precum şi rolul pe care l-au avut unele reprezentante ale mişcării feministe: Sofia Cocea, „publicistă şi luptătoare pentru Unirea Principatelor", Elena Cuza, „care a organizat Azilul Elena Doamna din Bucureşti, pentru fete orfane", Ana Davilla şi Cornelia Emilian „care au organizat prima şcoală profesională de fete din Iaşi la 1870 şi care aveau să organizeze o bază ce îşi propunea să lupte pentru recunoaşterea drepturilor politice ale femeilor" (p. 164-169). Din 1863 a luat fiinţă la Iaşi un Cerc al femeilor, care din 1867 s-a constituit în „Uniunea Femeilor Române", din Iaşi (p. 165). Sînt prezentate, în continuare, toate iniţiativele şi eforturile care s-au depus pentru crearea cadrului, evident parţial, juridic al egalităţii femeii cu bărbatul şi dobîndirea drepturilor pe care ontologic le au.

Un loc aparte în iconomia lucrării ocupă rolul femeii după statornicirea noii orînduiri sociale în ţara noastră. După 23 August 1944, ia fiinţă *Federaţia Democrată a Femeilor;* femeile sînt integrate în lupta întregului popor pentru democratizarea ţării, iar în 1948 se înscriu, în Constituţia din aprilie, drepturile femeii şi se fixează statutul politic şi juridic al acestora.

Constituţia R. S. România din 21 august 1965 garantează „tuturor cetăţenilor, fără deosebire de naţionalitate, rasă, sex sau religie, egalitatea în drepturi în toate domeniile vieţii economice, politice, juridice, sociale şi culturale" (p. 188), prevederi constituţionale care asigură „participarea activă a femeilor la conducerea întregii societăţi" (p. 215).

Deosebit de semnificative apar indicaţiile preşedintelui ţării, Domnul Nicolae Ceauşescu, la Conferinţa Naţională a Femeilor din 1978, prin care sublinia că trebuie „să fie combătute cu cea mai mare energie şi lichidate cu desăvîrşire orice tendinţe sau manifestări retrograde de subapreciere a femeilor, a capacităţii lor de a conduce şi organiza, de a întruni cele mai mari răspunderi în viaţa noastră socială" [1] (p. 214).

Cu bibliografia selectivă şi rezumatele în engleză, franceză, germană şi rusă se încheie această valoroasă lucrare.

Condiţia juridică a femeii în dreptul internaţional, lucrarea lui Gh. Zaharia, se impune în cadrul apariţiilor de specialitate, dar meritul cel mai de seamă este că adresîndu-se cititorilor oferă acestora o sinteză monografică a luptei femeilor dintotdeauna şi de pretutindeni pentru emancipare şi pentru dobîndirea drepturilor. Şi acest preaviz îl oferă autorul cititorilor prin imaginea reprodusă pe copertă: *Statuia Independenţei din Iaşi.*

Prin modul cum a fost concepută şi elaborată această lucrare, ea se recomandă ca o carte de valoare informativă şi orientativă, care nu poate lipsi din biblioteca personală.

Pr. C. BUZDUGAN

---

1. *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate,* vol. 16, Editura Politică, Bucureşti, 1979, p. 105.

George Muntean, **Periplu bucovinean,** în «România Literară» anul XII, 49, joi 4 decembrie 1980, p. 20 21.

Bucovina, Ţara Fagilor în care a apus Soarele Moldovei, ,,pămînt cîntînd în imagini" şi în acordurile lirice, pline de optimism ale baladei nemuritorului rapsod de la Stupca, atrage, de veacuri, întru desfătarea sufletească, prin simţirea virtuţilor strămoşilor care odihnesc întru nădejdea învierii în acest pămînt sfînt, prin frumosul operelor artistice ca şi al peisajului, numeroşi turişti: fii ai pămîntului străbun şi străini, personalităţi ale culturii, artei, din toate domeniile de activitate.

Anul acesta a vizitat Nordul Moldovei şi scriitorul Guilermo Diaz-Plaja, membru al Academiei regale spaniole şi preşedintele Asociaţiei scriitorilor şi artiştilor spanioli, aşa cum consemnează autorul articolului pe care-l semnalăm. Scriitorul mărturiseşte că de 40 de ani nutreşte marea lui dorinţă de a vizita România şi acum, împreună cu soţia sa, doamna Concepcion Toboada, ajunşi în ţara noastră ţineau neapărat să vadă Bucovina şi, îndeosebi, mănăstirile.

Prima cunoştinţă cu ,,Dulcea Bucovină" oaspeţii o fac la Mănăstirea Dragomirna, ctitoria cărturarului şi artistului miniaturist Mitropolitul Anastasie Crimca. Uimiţi de măreţia ei specifică, au exclamat: ,,Dar aceasta este o adevărată fortăreaţă". Aici oaspeţii răsfoiesc primele file de istorie a poporului nostru. Li s-a părut ceva ,,ciudat" că o mănăstire este şi o adevărată fortăreaţă. Este un adevăr al istoriei noastre, întrucît Dragomirna rămîne ,,o adevărată fortăreaţă", ca, dealtfel, fiecare veche mănăstire din ţara noastră. Un popor trăieşte şi rezistă peste veacuri prin cultură, dezvoltată în toate formele cerute de nevoile desăvîrşirii sale spirituale. Mănăstirea Dragomirna, ,,adevărată fortăreaţă", locaş de închinare, vatră de cultură şi artă religioasă şi naţională, în acelaşi timp, ,,ciudat" pentru oaspeţi, pentru noi, totul este firesc: ipostaze ale spiritualităţii şi istoriei noastre.

De la Dragomirna, oaspeţii au pornit la Voroneţ ,,o minune a lumii"... carte tradusă în piatră şi culoare, unul din marile noastre ,,incunabule" şi ,,tezaure de cultură a umanităţii" în faţa căruia oaspeţii au exclamat: ,,Magnifico!, Magnifico!, Magnifico! şi au mărturisit: ,,Văzusem imagini, citisem, ni se povestise, dar realitatea întrece orice asteptare". Voroneţul ,,carte tradusă în piatră şi culoare". Această denumire îmi aminteşte de remarca făcută de un istoric român: Noi românii în vechime ne-am scris istoria nu în cuvinte, ci în opere de artă — construcţii în piatră şi lemn, sculptură, pictură, cusătură, ţesătură şi alte genuri ale artei plastice — şi în muzică orală, apoi scrisă. Am făcut aceasta pentru că prin muzică şi artă plastică, tocmai datorită limbajului lor specific, omul se exprimă, într-o formă sintetică şi mai pe înţelesul tuturor, mai bine, mai mult decît prin cuvîntul scris sau vorbit.

,,Magnifico" rostit de oaspeţi, de trei ori, era cuvîntul cel mai potrivit şi cuprinzător pentru cazul de faţă. Priveau o operă de artă într-un veşmînt şi cu un conţinut liturgic-teologic. Oaspeţii înţelegînd aceasta au folosit tocmai acest cuvînt liturgic ,,Magnifico!", care exprimă nu numai admiraţia, ci şi înţelegerea ,,în parte", cum zice Apostolul, a ceea ce ei vedeau în această ,,carte". Mai mult, acest ,,Magnifico!" exprimă bucuria comuniunii sufleteşti cu care personajele sfinte, din ,,carte", iar prin ele cu Dumnezeu, Care se face cunoscut şi apropiat oamenilor nu numai în actul propriu-zis liturgic, ci şi ,,în operele artei liturgice, icoanele". ,,Prin sfinţii care sînt pe pămîntul lui minunată a făcut Domnul toată voia întru ei" (Psalmul 15, 3).

Drumeţia trebuia continuată. Ajunşi la Mănăstirea Humor, ilustrul scriitor remarcă: ,,Aceste monumente inspiră o apropiere şi chiar o respectuoasă familiaritate, lăsîndu-se citite fără ascunzişuri". Dacă la Voroneţ au deslusit şi au gustat frumuseţea şi adevărul artei noastre liturgice prin acel ,,Magnifico!", aici, la Humor încep să înţeleagă şi să simtă şi mai bine simplitatea limbajului lesne de citit şi înţeles.

Arta liturgică — atît arhitectura locaşului de cult cît şi pictura — exprimă aceleaşi adevăruri mîntuitoare ca şi Evanghelia fiecare în limbajul ei, prima în linii şi culori, a doua în cuvinte. Mai mult, limbajul artei liturgice este la fel de simplu, sobru în forma sa de exprimare şi bogat în conţinutul mesajului său, ca şi cel al Evangheliei. Această simplitate şi bogăţie în acelaşi timp, a ,,sărăciei duhului" şi ,,curăţiei inimii" din fericire

pentru a înlesni înţelegerea aceluiaşi mesaj divin vestit de Evanghelie: cunoaşterea lui Dumnezeu (Ioan 17, 3), cunoaştere care este o lucrare de curăţire şi sfinţire a omului. Această lucrare este una de iubire, de dăruire unul altuia, pe de o parte, şi toţi lui Dumnezeu, pe de altă parte, este un raport frăţesc-filial străin de spiritul juridic care duce la o împărţire între oameni şi la o distanţiere între oameni şi Dumnezeu. Iată de ce arta noastră liturgică inspiră o apropiere şi chiar o respectuoasă familiaritate, lăsîndu-se citite fără ascunzişuri.

Această atmosferă de ,,apropiere şi respectuoasă familiaritate" arta noastra liturgică o realizează cu mijloacele ei specifice. Astfel, sfinţii sînt înfăţişaţi totdeauna în poziţie frontală pentru a crea o comuniune între ei şi noi, pe de o parte, şi între noi (ei împreună cu noi) şi Dumnezeu. Privirea ochilor lor este îndreptată spre noi, dar duhul lor tinde spre Dumnezeu, lăsîndu-ne şi pe noi împreună cu ei, părînd că vor să ne apuce de mînă pentru a fi înaintea lui Dumnezeu împreună cu noi, iar prin aceasta creînd acea atmosferă de comuniune cu Dumnezeu. Această comuniune se realizează tot într-un cadru liturgic, în atitudine şi stare de rugăciune la care ne asociază şi pe noi, creînd în sufletul nostru starea de rugăciune, atunci cînd privim. Reprezentarea sfinţilor din profil este străină artei liturgice ortodoxe pentru că această reprezentare crează starea nu de comuniune, ci una de fugă, de ascundere, de izolare. Iuda se înfăţişează din profil.

Atmosfera de ,,apropiere şi respectuoasă familiaritate" este creată şi de locaşul de cult prin mijlocirea liniilor arhitecturale şi volumul spaţiului ,,pe măsura omului", încă atunci cînd stăm înăuntru şi chiar în afara lui ne simţim apropiaţi sufleteşte între noi, pe de o parte, şi cu Dumnezeu, pe de altă parte, ca într-o casă, în ,,casa lui Dumnezeu" cum este numit uneori locaşul de cult, simţindu-ne mai bine fraţi între noi şi cu toţii fii ai lui Dumnezeu, ,,împreună cetăţeni cu sfinţii şi casnici ai lui Dumnezeu" (Efeseni 2, 19).

Arta liturgică bizantină — arta noastră veche românească fiind ,,de ambianţă bizantină" a renăscut şi a ,,botezat" arta antică pentru a o face părtaşă la lauda lui Dumnezeu şi renaşterea omului nu numai a ei. În acest scop — renaşterea omului şi lauda lui Dumnezeu — Renaşterea bizantină a dematerializat culorile şi a supus asceziei liniile pentru a realiza frumosul etic, iar spaţiul l-a conceput ,,pe măsura omului" pentru a crea atmosfera de familiaritate a locaşului de cult.

Tocmai această frumuseţe a artei noastre liturgice constatau şi gustau oaspeţii în Bucovina, deşi veniţi dintr-o lume unde s-a petrecut o ,,renaştere" a artei şi nu şi ,,un botez" el ei.

Cît despre specificul artei noastre, ,,a monumentelor" noastre bisericeşti, cu simplitatea ei în forma de exprimare, ,,lăsîndu-se citită fără ascunzişuri", îl întîlnim şi în arta populară a costumului naţional a cărui frumuseţe este gustată de toţi, tocmai prin această simplitate în care se cuprinde bogăţia spirituală a simţămintelor noastre de frumos.

Aceste trăsături ale artei noastre în general şi ale artei liturgice, în special, au înlesnit dintotdeauna, ceea ce numim astăzi, spiritul ecumenic, ,,familiaritatea", pentru că şi prin ceea ce oaspeţii au văzut în Bucovina, mănăstirile, ne-au devenit mai apropiaţi, cum ei înşişi au mărturisit-o.

Părăsind mănăstirea Humor şi ajunşi la Vatra Moldoviţei oaspeţii au privit cu multă plăcere frescele în ,,lumea clară şi oarecum severă a după amiezii". Au asistat la slujba vecerniei, unde au primit şi explicaţiile necesare. Masa de aici a fost un ,,banchet" în felul recomandat de Platon. Mîncarea a fost numai un pretext pentru purtarea unor înălţătoare discuţii cu privire, între altele, ,,la mulţimea tradiţiilor româneşti legate de Bădica Traian, acest mare împărat de origină iberică".

Frumuseţea drumului şi a peisajului între Moldoviţa şi Suceviţa era gustată cu nesaţ de oaspeţi apreciind-o prin cuvintele exclamate la orice pas: Mira!, Mira!

Iată-i ajunşi la Suceviţa. ,,Măreţia monumentului, prospeţimea frescelor, zidurile înconjurătoare de o masivitate îmblînzită de verdele ierbii însorite, autohtonitatea viziunii de ansamblu, negrul mişcător al unei călugăriţe sau albul veşmîntaţiei vreunui ţăran localnic închegau o armonie ce încheia într-un chip cu adevărat fericit itinerarul, — mărturiseşte călăuza oaspeţilor —, prin preajma acestor minuni ale istoriei, culturii şi sufletului neamului de oameni de aici".

La Suceviţa, oaspetele a făcut această frumoasă şi firească mărturisire: ,,Într-adevăr, noua mea carte de călătorie nu se putea încheia fără un capitol cu impresii şi meditaţii asupra

României. Sînteţi o naţiune formată aici, la răscrucea marilor culturi şi drumuri ale lumii, împrejurare ce v-a creat adesea situaţii patetice, dar v-a conferit şi un rol foarte important în concertul ideilor şi actelor fundamentale europene. Tot ce ştiam şi am văzut pînă aici confirmă plenar aceste constatări. Iar ca fraţi întru latinitate şi în dorinţa de a vedea o Europă şi o lume unitară şi paşnică, noi trebuie să cunoaştem locuri şi lucruri, să vorbim şi să scriem despre ele, să le apărăm. Vreau să fiu considerat un prieten al României".

În drum, spre Rădăuţi, trecînd prin Marginea, s-au abătut pe la atelierul de ceramică neagră unde călăuza a explicat oaspeţilor : ,,Sînt semne că îndeletnicirea e practicată aici de pe vremea dacilor şi că Onciul, Iorga, Ioan Nistor şi alte personalităţi marcante au afirmat că poate nicăieri în ţară nu e condensată atîta istorie pe un spaţiu atît de restrîns ca aici". La aceste explicaţii oaspetele a avut o licărire revelatoare în priviri şi a mărturisit : ,,Ştiţi, îmi dau seama tot mai mult în cîte privinţi se aseamănă istoria noastră şi felul nostru de a fi şi a înţelege lumea. De la împrejurarea că grecii vechi au venit cam în acelaşi timp la voi şi în Catalonia, că strămoşii voştri şi ai noştri au fost învinşi de romani şi pînă în contemporaneitate, cînd sîntem datori să apărăm tot mai mult marea moştenire a spiritului mediteranian, pe care nu-l putem pierde, e un drum foarte lung, pe un spaţiu continental, dar cu răsfrîngeri mult mai ample, în care noi ne întîlnim adesea şi mereu semnificativ".

Poposind la casa părintească, a călăuzei, în Bilca, oaspeţii au admirat frumoasa gospodărie ţărănească, comparînd-o cu ,,un mic muzeu de cultură şi civilizaţie ţărănească cu avantajul de a fi încă în funcţiune". În timpul discuţiilor purtate aici, ilustrul scriitor a mărturisit că ,,în zilele acestea am auzit atîtea cuvinte asemănătoare cu ale noastre, mai ales cele catalane" încît întrebîndu-se, rîzînd a zis : ,,oare românii vorbesc catalana sau catalanii româna ?"

În drum spre Suceava, au zăbovit cîteva momente la Catedrală şi la biserica lui Bogdan din Rădăuţi, apoi au vizitat Muzeul tehnicilor populare din zonă, unde în faţa unei pive şi-a adus aminte că citise de mai multe ori pasajul din Don Quijote al lui Cervantes în care se vorbeşte despre respectivul instrument, dar că e prima dată cînd îl vede. ,,Iată, mărturiseşte oaspetele, cum uneori îţi poţi regăsi cine ştie unde semne ale propriei civilizaţii. Sînt foarte instructive aceste mici muzee locale şi ele mi s-au părut modele de protecţie a tezaurelor voastre şi ale noastre, de toate nuanţele".

Oaspetele văzînd că toate monumentele vizitate sînt restaurate mărturisea : ,,Sînt impresionante eforturile ce se fac la voi pentru protejarea monumentelor de toate felurile, hotărîrea şi acurateţea cu care se restaurează părţile cele vechi. Totul îţi permite să-ţi faci o imagine clară asupra dimensiunilor, vechimii, menirii şi expresivităţii acestor comori, asupra celor ce le-au realizat şi asupra celor ce le valorifică astăzi cu inteligenţă şi un simţ al realităţii, exemplară".

La aeroportul Salcea din Suceava, înainte de despărţire după ce călăuza a amintit oaspetelui că nu departe de acest loc se află plaiurile natale ale lui Eminescu şi Nicolae Iorga, oaspetele, cu oarecare melancolie, pentru despărţire şi satisfacţie pentru cele văzute, a spus : ,,Un gînd al meu se îndreaptă acum recunoscător spre Basterra, Eminescu, Iorga şi către alţii care mi-au alimentat în timp curiozitatea şi cunoştinţele despre ţara şi cultura voastră".

Stăpîniţi de emoţia despărţirii de Bucovina unde s-au împărtăşit din plin de frumuseţile ei, unde a avut emoţia fraternităţii noastre, cum Basterra a avut-o la Roma, potrivit mărturisirii ilustrului scriitor, au urcat în avion cu dorinţa arzătoare a revenirii în Dulcea Bucovină, loc în care se trăieşte ,,emoţia fraternităţii", a ecumenismului.

Atunci, timpul le va permite să-şi întregească imaginea şi cunoştinţele despre Bucovina, vizitînd Putna cu mormîntul Marelui Voievod, colecţia de obiecte religioase şi cea din turnul porţii, cu obiectele comemorative ale serbării din 1871, cu semnificaţiile ei adînci şi permanente ale conştiinţei unităţii naţionale prin cultură, limbă, artă şi evlavie străbună, precum şi alte locuri şi monumente.

Călăuza, George Muntean, prin cunoştinţele, iscusinţa şi ataşamentul sufletesc faţă de valorile cercetate împreună cu oaspeţii a fost la înălţimea cuvenită, făcîndu-şi, prin aceasta, „slujba sa deplină" (II Timotei 4, 5).

Contribuţii de istorie literară: o sursă necunoscută a meditaţiei în literatura română, de *N. A. Ursu*, în «Cronica», anul XV, nr. 49 (775), 15 decembrie 1980, p. 7.

Profesorul N. A. Ursu, bine cunoscut pentru contribuţiile sale, parte publicate în revista noastră, continuă, prin articolul pe care-l semnalăm acum, seria preocupărilor sale de redescoperire şi restituire a unor lucrări ale culturii noastre vechi. „Lucrînd de mai multă vreme la pregătirea unei ediţii critice a operelor lui Gh. Asachi (primul volum a apărut în în 1973, iar al doilea a fost predat de curînd Editurii Minerva), el a fost obligat să se ocupe mai atent de numeroasele meditaţii în versuri sau în proză ale acestui scriitor sau publicate anonim în „Albina românească" şi în alte periodice publicate de el. Cu acest prilej — continuă autorul — a trebuit să mă introduc în problematica meditaţiei din întreaga literatură română a epocii, pentru a încerca să soluţionez, în primul rînd, în beneficiul ediţiei operelor lui Gh. Asachi, două aspecte care mi s-au părut esenţiale în cercetarea meditaţiei româneşti din epoca respectivă, şi anume: *originalitatea* meditaţiilor, mai ales, în proză, care abundă în periodicile româneşti de atunci, sub diverse semnături sau anonime, şi *paternitatea* celor publicate anonim".

La lămurirea celor două aspecte ale problemei: originalitatea şi paternitatea, N. A. Ursu a fost condus şi de constatarea pe care a făcut-o, anume că, (în majoritatea cazurilor, înălţimea cugetărilor filozofice, morale, sociale sau ştiinţifice, pe un fond teologic mai liberal, raţionalist, precum şi stilul poetic deosebit de elevat al unora din meditaţiile respective nu pot fi explicate „în mod satisfăcător numai prin cultura şi experienţa literară a scriitorilor români care le semnează ori cărora le sînt atribuite, chiar cînd este vorba de un Asachi sau Ediade".

Înainte de a arăta adevărata sursă a meditaţiilor, autorul face cunoscut stadiul cercetărilor anterioare cu privire la acest gen literar la noi. Meditaţia în versuri sau în proză, cu conţinut îndeosebi filozofic-religios, dar şi moral, social, ştiinţific etc., care a avut epoca ei de înflorire în secolul al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea, fiind cultivată cu predilecţie de romantici, a cunoscut o largă dezvoltare şi în literatura română din secolul trecut. În istoria noastră literară, mai ales în ultimul timp, au apărut o serie de studii speciale sau de sinteză asupra meditaţiei româneşti), între care primul loc îl ocupă lucrarea lui Mihai Zamfir, ***Proza poetică românească în secolul XIX***, Bucureşti, 1971, apoi cea a Antonetei Macovei, ***Lirica românească de tip meditativ (1800-1850)***, teză de doctorat susţinută la Universitatea din Iaşi, în 1973, lucrare în curs de publicare. Numeroase referinţe la meditaţiile româneşti în versuri sau în proză se găsesc şi în lucrările lui Mircea Anghelescu, ***Preromantismul românesc (pînă la 1840)***, Bucureşti, 1971, şi Paul Cornea, ***Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideilor şi literatura între 1780-1940***, Bucureşti, 1972)".

„Puţini istorici literari au presupus că o bună parte din meditaţiile româneşti, mai ales în proză, care nu au fost declarate traduceri ori imitaţii, sînt totuşi traduceri sau au modele în literatura europeană a vremii. În mod obişnuit, ele sînt considerate opere originale, iar cele publicate anonim sînt în general atribuite editorilor periodicilor în care au apărut. Mihai Zamfir, de exemplu, care a întreprins cel dintîi studiu sistematic asupra acestei specii în literatura română (vezi, îndeosebi, capitolul intitulat ***Primele proze poetice româneşti: Meditaţiile în proză***, din op. cit., p. 81-129), conchide că apariţia în literatura noastră a meditaţiei în proză a corespuns unei necesităţi interne şi că „această specie a căpătat de la început un profil românesc distinct, ce ar putea fi cu greu confundat; în favoarea ipotezei organice poate fi invocat ca argument şi faptul că noua specie a fost cultivată atît de scriitorii la curent cu mişcarea literară europeană (Asachi, Eliade, D. Rallet), cît şi de amatori în sensul adevărat al cuvîntului (N. Velia, Vasici-Ungureanu etc.)" (p. 97).

„După cum vom vedea — afirmă autorul — urmare a unei temeinice şi competente cercetări, adevărul este că majoritatea meditaţiilor în proză aflate în periodicele româneşti de pînă la 1870 sînt traduceri sau uşoare adaptări. Sursa lor principală este bogata colecţie de meditaţii a lui Heinrich Zschokke, ***Stunden der Andacht zur Beförderung wahren Christenthmus und häusliche Gottes vererhung***

publicată între anii 1809-1916 și reeditată de numeroase ori în tot cursul secolului trecut. La Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, sub cota II-46.477, se găsește o ediție completă, în opt volume, apărută la Aarau, în 1837, iar sub alte cote volume din ediții apărute tot la Aarau, în 1835 și 1853. La noi, mai ales în Moldova și Țara Românească, a avut o largă răspîndire traducerea în limba franceză a operei lui Zschokke, intitulată *Meditations religieuses, en forme de discours, pour toute les èpoques, circonstances et situations de la vie domestique et civile traduites par MM. Monnard et Gence, d'après l'ouvrage allemand intitulé Studen der Andacht.* Din traducerea franceză, la Biblioteca Academiei R. S. România se află trei volume disparate dintr-o ediție, probabil în opt volume, apărută la Paris, Strasbourg, Londra și Bruxelles, între anii 1829-1836, iar sub cota II-161.810 ediția completă în șase volume, apărută la Bruxelles în 1839.

Heinrich Zschokke (1771-1848), cunoscut scriitor german care și-a desfășurat aproape întreaga activitate didactică, politică și literară în Elveția, a fost un adept al pedagogiei pestalozziene și, cum îl califică unii biografi ai săi, un adevărat campion al iluminismului. Vasta lui operă literară și publicistică a avut ca obiectiv principal educația și instrucția păturilor de jos și mijlocii ale populației, pentru care s-a bucurat de o largă popularitate.

Cartea citată, însumînd peste 3500 pagini, cuprinde 413 meditații cu conținut variat: religios, moral, social, patriotic, științific. În original majoritatea acestor meditații au la început cîte o scurtă poezie, tot cu caracter meditativ, pe teme biblice, care în versiunea franceză sînt traduse în proză și tipărite cu caractere mai mici. Conținutul instructiv și educativ al meditațiilor lui Zschokke, în spiritul ideologiei iluministe a epocii, corespunde întru totul programului politic și cultural iluminist al cercurilor literare ale lui Gh. Asachi, I. Eliade-Rădulescu și Gh. Barit. Valoarea lor literară deosebită, unele fiind adevărate poeme în proză, oferea în același timp și prilejul unei lecturi agreabile. Ca atare, unele dintre ele au fost traduse, adaptate sau luate ca model de către unii scriitori și publiciști din perioada 1830-1870, între care Gh. Asachi, I. Ediade-Rădulescu, C. Munteanu și alții.

Atît în versiunea originală cît și în traducerea franceză, opera lui Heinrich Zschokke a fost editată anonim, fapt pentru care și în literatura noastră meditațiile traduse din colecția sa au apărut fără mențiunea autorului. Numai în rare cazuri traducărorii afirmă că textul respectiv este „din Meditații religioase", indicîndu-se astfel versiunea fraceză a operei lui Zschokke. În consecință, prezența masivă a acestui scriitor în presa românească din prima jumătate a secolului trecut și, prin el, contactul direct al iluminismului românesc cu această modalitate de manifestare a iluminismului german au rămas necunoscute. În indicile de autori al *Bibliografiei analitice a periodicelor românești* de pînă la 1858, Zschokke este menționat doar de trei ori, dar nu ca autor al vreunei meditații. În majoritatea cazurilor și traducătorii meditațiilor lui Zschokke apărute în periodicele românești și-au păstrat anonimatul.

„Înainte de a comunica o parte din rezultatele pe care le-am obținut, continuă autorul, prin raportarea unor meditații aflate în periodicele românești la cele din colecția lui Zschokke (nu mă voi referi și la cele pur religioase), menționez faptul că 55 de meditații din versiunea franceză a cărții lui Zschokke au fost traduse de Gavril Munteanu și publicate la Buzău, în 1839 și 1840, sub titlul *Meditații religioase*, iar 17 meditații, traduse după textul original de Mihail Velceanu, au apărut la Sibiu, în 1875, sub titlul *Meditațiuni spirituale pentru înaintarea creștinismului adevărat și a cultului dumnezeiesc de casă.* Unele texte traduse de C. Munteanu au fost traduse și de M. Velceanu, după ce fuseseră traduse între timp și de alții, în diverse periodice".

În continuare, N. A. Ursu dă titlurile meditațiilor, arătînd pentru fiecare sursă, Meditation, traducerea franceză din opera lui Zschokke sau prelucrare și periodicele în care au apărut aceste meditații, după care conclude: „Evident, corespondențele stabilite între meditațiile lui Heinrich Zschokke și traducerile sau prelucrările lor publicate în periodicele românești, îndeosebi în cele editate de Gh. Asachi, care m-au interesat în mod special, nu micșorează meritele unor scriitori ca Asachi, Eliade, Barit și alții, cărora le-au fost atribuite aceste meditații drept opere originale. Receptarea mesajului lor iluminist în cultura noastră și efortul de a le traduce ori prelucra cît mai aproape de nivelul

artistic superior al originalului sau al versiunii franceze constituie merite destul de mari pentru scriitorii respectivi. Identificarea acestei surse străine impune însă ducerea pînă la capăt a acţiunii de depistare a prezenţei lui Zschokke în meditaţia românească din secolul trecut şi revizuirea în spiritul adevărului istorico-literar al studiilor privitoare la această specie în literatura română".

Dăm, pentru completa noastră informare, titlurile periodicelor şi meditaţiilor cercetate de N. A. Ursu în studiul mai sus amintit:

Periodicele: Albina românească, Almanah de învăţătură şi petrecere, Gazeta de Moldavia, Muzeu naţional, Curier de ambele sexe, Vestitorul bisericesc, Buzău şi Foaie pentru minte, inimă şi literatură.

Titlurile meditaţiilor: Scrisoarea unui sihastru din munţii Carpaţi asupra simţirilor la începutul Anului nou (această meditaţie de Anul nou se repetă sub diterite titluri: Anul nou, Cugetări la începutul anului. . ., Sîmbăta moşilor (se mai repetă), Grăuntele de sămînţă, Neaua sau omătul, Dorinţa folosului obştesc (cu alt titlu: Jertfirea pentru binele obştesc sau Folosinţa publică), Cometa, meditaţie (cu titlul, mai tîrziu, Preţuirea vieţii), Numele cel bun după moarte, Cerul înstelat, Ducerea iernii, primăvară. Meditaţie evlavioasă şi Evlavia de primăvară, Cum poate fi omul ferice, Spectacol în ceri (este traducerea meditaţiei Contemplation de firmement), Concordia sau unirea cetăţeană (sau cu alt titlu: Unirea cetăţeană), Patria pătimindă, Giudecata prezentului, Soarta popoarelor, Datoria omului de a făptui prin bune exemple, Junimea patriei, Dignitatea naţională, Luna, Stima poporului (Respectul către ţară, cu alt titlu), Căsătoria, Tatăl familiei, Tînărul, Tînăra, Junimea patriei, Fecioara, Religiozitate şi juneţe, Viaţa soţială (socială), Activitate (silinţă) folositoare.

Cum vedem, varietatea temelor este mare. Ele răspund unei cerinţe firești, dintotdeauna, a sufletului omului care vrea permanent să desluşească cît mai bine sensul lucrurilor, evenimentelor, al faptelor şi rostului vieţii sale.

Omul este, cum a zis Blaise Pascal, „O trestie care cugetă". Deci numai omul cugetă şi în măsura în care el cugetă este om.

Puterea de cugetare a omului pe care i-a dat-o Dumnezeu împreună cu simţirea, voinţa, conştiinţa şi libertatea alcătuiesc chipul lui Dumnezeu în om. De aceea, şi prin lucrarea de cugetare, de meditaţie, omul realizează ceva din asemănarea cu Dumnezeu, în măsura în care desluşeşte „sensul" celor din jurul său şi al vieţii sale, potrivindu-şi viaţa cu acest „sens", adevăr al lucrurilor. Autorul german al meditaţiilor ca şi autorii traducerilor şi prelucrărilor meditaţiilor au simţit din plin această cerinţă a sufletului omenesc de a medita, de a cugeta.

Sîntem încredinţaţi că lectura acestor meditaţii contribuie la o sensibilizare a sufletului nostru, la o spiritualizare, chiar la o pregătire corespunzătoare în vederea mărturisirii în Taina spovedaniei, unde omul poate să se cunoască cel mai bine, să se cunoască pe sine şi să înţeleagă mai mult şi mai adevărat „sensul" vieţii, al lucrurilor şi al evenimentelor pe care le trăieşte.

În secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, asistăm la o înflorire în literatura română nu numai a genului literar al al meditaţiei, ci şi al altor genuri din literatura teologică. Acum se traduc foarte multe opere din literatura patristică cu conţinut foarte variat: moral, dogmatic, liturgic, canonic, aghiografic, filocalic. Acest din urmă gen împreună cu meditaţiile, a contribuit la o cultivare, sensibilizare, în adevăratul sens al cuvîntului, al sufletului nostru românesc. Kecragarionul, traduceri din Confesiunile Fericitului Augustin, cuprinde, cum ştim, meditaţii teologice de o frumuseţe literară şi adîncime moral-filozofică neegalată.

Studiul profesorului N. A. Ursu este o contribuţie nu numai de istorie literară, ci şi una de istorie a spiritualităţii, în sensul mai larg al cuvîntului, dîndu-ne imboldul de a cerceta îndeaproape şi cu interesul cuvenit cuprinsul acestor meditaţii pentru folosul duhovnicesc. Citindu-le vom descoperi sensul şi frumosul spiritual al lucrurilor şi al vieţii.

Arhim. Pimen ZAINEA

Corespondenţă: Alexandru Ion Cuza şi Costache Negri (Text ales şi stabilit, traducere, studiu introductiv de Emil Boldan), Editura „Minerva" Bucureşti, 1980, 570 p.

Masivul volum de 570 pagini de „Corespondenţă: Al. I. Cuza — C. Negri", căruia i se adaugă un studiu

introductiv de 50 de pagini tipărite cu „petit", studiu bogat în idei cu privire la autorii scrisorilor și la semnificația evenimentelor legate de scrisorile respective, ne pun în fața unei lucrări foarte valoroase pentru înțelegerea unora din marile evenimente ale istoriei noastre politice, sociale și culturale din timpul Unirii Principatelor (1859-1866). Editorul volumului este profesorul Emil Boldan, cunoscut prin studiile sale despre: *Costache Negri, epistolierul* (1964), *Prietenia și colaborarea literară dintre C. Negri și Vasile Alecsandri* (1962), *Costache Negri, Scrieri social-politice* (1978), despre *M. Kogălniceanu, călător peste hotare* (1968), despre *Fabulele lui Donici* (1968), despre *Alecu Russo* (1956), despre *Școala Ardeleană* (1959), despre *Cronicarul Miron Costin* (1956) etc.

De reținut pentru noua lucrare pe care o recenzăm: „Corespondența: Alexandru Ion Cuza — Costache Negri" cunoașterea amănunțită, a profesorului Emil Boldan, a epocii 48-iste, în care se face primul pas spre unirea cea mare a românilor, începînd cu Unirea Moldovei cu Țara Românească, din 1859.

Scrisorile lui C. Negri și Al. I. Cuza sînt prezentate în limba franceză, așa cum și le-au scris și traduse în românește și însoțite de note explicative cerute de textul respectiv.

Sînt prezentate, mai întîi, scrisorile lui C. Negri și apoi ale lui Al. I. Cuza, fiindcă cele ale lui Negri constituie un fond bogat, ocupînd cea mai mare parte a volumului; iar ale lui Al. I. Cuza sînt puține ca număr (cele mai multe fiind doar ciorne sau copii făcute de Baligot de Beyne, secretarul cabinetului domnesc).

Scrisorile lui Cuza trimise la Constantinopol lui C. Negri — trimisul său special — să trateze acceptarea sa ca domn al Țărilor Românești de Înalta Poartă și să susțină chestiunea secularizării averilor mănăstirești în fața aceleiași instanțe, au intrat într-o mare parte pe mîna adversarilor lui Cuza care le-au distrus. Arhiva cu documente (acte, scrisori, însemnări, extrase din ziare românești și străine) referitoare la cei peste 7 ani de domnie ai săi, a fost ridicată de Dimitrie A. Sturdza care s-a găsit în fruntea complotiștilor în noaptea de 11 februarie 1866. Acesta a încredințat-o — tocmai în 1912 — lui Bianu, directorul și organizatorul Bibliotecii Academiei Române.

Scrisorile aparținînd acestui volum sînt publicate în limba franceză — cum și le adresau autorii lor — și traduse în limba română de editor.

Al. I. Cuza și C. Negri și-au încrucișat destinele de timpuriu pînă către sfîrșitul vieții.

Autorul studiului introductiv urmărește desăvîrșirea formației intelectuale a tinerilor: Negri și Al. I. Cuza — primul în Italia, cel de-al doilea la Paris. De reținut că Al. I. Cuza se înscrie ca și V. Alecsandri la Medicină, pe care o părăsește pentru studii juridice, completate cu „Științele războiului", întorcîndu-se în țară în 1839 și cu titlul de „membru al societății economiștilor" din Paris. Negri, întors în țară, va urma și cursurile Academiei Mihăilene unde preda I. Ghica și M. Kogălniceanu. La Mînjina, moșia părintească a lui C. Negri, tinerii care se adunau aici din Țara Rămânească și Moldova: Kogălniceanu, Alecsandri, Russo, Bălcescu, Bolintineanu, Ion Ionescu de la Brad ș. a., înfiripează proiecte pentru renașterea patriei comune. Aici „nu mai erau munteni și moldoveni, ci numai români; nu erau două țări, ci una: Patria mamă". La 31 ianuarie 1844, se proclamă desrobirea țiganilor, eveniment la care participă Kogălniceanu, Alecsandri, C. Rollea, D. Ralet. Cu ocazia acestui eveniment Al. I. Cuza refuză să primească în foaia de zestre a soției pe robii țigani atribuiți de părinții ei (anul 1844).

Anul 1844 îi găsește pe cei doi prieteni alături în lupta împotriva despotismului, Negri este împiedicat să ia parte la adunarea de la hotelul „Petersburg" din Iași, dar Cuza este prezent alături de Alecsandri, cu care ocazie propun domnitorului Mihail Sturza reforme democratice, pe care acesta le refuză.

Cu această ocazie, luînd cuvîntul, Cuza se adresează participanților: „Fraților, să murim. Dar să ne pregătim pentru a muri. Cu moartea noastră trebuie să deschidem nației noastre un viitor vrednic de mărirea trecutului strămoșilor noștri români. Astăzi, toate națiile învie; trebuie să învie și a noastră".

De remarcat, că printre semnatarii Proclamației partidului național din Moldova se află — totuși — și C. Negri.

Manifestația tinerilor progresiști este privită rău de M. Sturza. Încercînd s-o reprime, arestează pe unii dintre participanți, între care și pe Al. I. Cuza. Reușește însă să scape și, alături de Alecsandri și Russo, trece în Transilvania, la Brașov. iar de aici se

duce la Marea Adunare de pe „Cîmpia Libertăţii“ de la Blaj, din 3-5 mai 1848. Aici, se găsesc alături de ardelenii: Simion Bărnuţiu, Avram Iancu, August Treboniu Laurian, Axente Sever, Gh. Sion, Dimitrie Brătianu, C. Negri.

În Moldova, Mihail Sturza dă declaraţia din 8 noiembrie 1848 de iertare şi îngăduire să se întoarcă în ţară toţi cei ce se manifestaseră potrivnici domnitorului. Tinerii revoluţionari participanţi alături de transilvăneni pe Cîmpia de la Blaj, refuză invitaţia domnitorului moldovean, îndreptîndu-se spre Cernăuţi, unde vor fi adăpostiţi la Cernauca, moşia familiei Hurmuzachi. De aici, C. Negri şi Al. I. Cuza pleacă la Paris continuînd propaganda în favoarea unirii Principatelor române.

În capitala Franţei, cîştigă atenţia unor intelectuali francezi ca: Edgar Quinet, Jules Machelet, precum şi a tînărului gazetar Arthur Baligot de Beyne, viitorul şef al cancelariei lui Al. I. Cuza.

După o scurtă şedere la Paris, Cuza pleacă la Constantinopol, de unde va reveni în ţară cu noul domnitor al Moldovei: Grigore Ghica (1849-1856).

Sub noua domnie, Cuza şi Negri ocupaseră posturi de încredere. Ca să şi-i apropie şi sub căimăcămia lui Vogoride (14/26 februarie 1857), sînt menţinuţi în slujbă, în posturi însemnate. Cuza este avansat la gradul de colonel (12 sept. 1858), ajutor al hatmanului miliţiei, apoi chiar hatman, comandant al întregii armate moldovene.

Ales domnitor la 5 ianuarie 1859, Negri şi Alecsandri care refuzareră propunerea ce li se făcuse deveniră sfetnicii apropiaţi ai domnitorului, mai ales în politica externă. Negri este conducătorul delegaţiei moldovene trimise la Constantinopol pentru recunoaşterea lui Cuza ca domnitor al Moldovei. (Reales şi în Ţara Românească la 24 ianuarie 1859, delegaţia munteană, în frunte cu I. I. Filipescu, N. Rosetti şi colonelul Ieronim, va merge la Constantinopol, în acelaşi scop).

Neprevăzînd acest lucru, dealtfel nestipulat în vreun document, Sultanul s-a găsit într-o situaţie neaşteptată. De aici încolo, vor veni o serie de piedici pe care Sultanul le va pune, dar C. Negri, cu înţelepciunea şi tactul politic înnăscut, le va învinge.

Scrisorile din perioada de continuă tatonare a lui Negri în chestiunea recunoaşterii lui Cuza ca domnitor şi apoi în aceea a secularizării averilor mănăstireşti intrate în stăpînirea grecilor, sînt pline de dramatism, dar şi de înţelepciune din partea domnitorului Cuza şi a delegatului său la Poartă-Costachi Negri.

Meritul editorului, care este un excelent cunoscător al lui C. Negri, este dintre cele mai mari în privinţa depistării acestora şi a prezentării cu variate note legate de istoria poporului român din acea vreme.

Din scrisorile lui Negri către domnitorul Cuza înţelegem cîtă răbdare i-a trebuit reprezentantului nostru la Poartă, în misiunea încredinţată, ca să nu irite diplomaţia turcească. Aceeaşi atitudine o recomanda şi lui Cuza. Cînd domnitorul român, sătul de atîta aşteptare, se hotărîse să forţeze nota prin intrarea în Bucureşti în fruntea armatei, Negri îl sfătuieşte să mai aştepte. În sfîrşit, prin scrisoarea din 11/23 septembrie 1859, Negri îl înştiinţează pe domnitorul Cuza că *textul firmanelor de investitură ca domnitor peste ambele ţări,* este trimis prin doi colonei turci, care sînt în drum spre Bucureşti.

După ce s-a realizat acest pas, urma *trimiterea firmanului de recunoaştere a Unirii* celor două ţări româneşti. Şi acesta se va cîştiga cu greutate. Ţările româneşti deşi aveau acelaşi domnitor, lucrau cu *„camere“* separate: una la Bucureşti şi alta la Iaşi.

Turcii plănuiau să recunoască *unirea* numai pe timpul domniei lui Cuza. În cele din urmă, la 4 decembrie 1859, C. Negri îl anunţă pe domnitorul Cuza că-i trimite firmanul de domnie peste amîndouă ţările româneşti, prin Theodor Callimachi, secretarul agenţiei române la Constantinopol, recunoscîndu-se *unirea* lor.

Prin scrisoarea din 9/21 aprilie 1861, Negri îl înştiinţează pe Cuza că „Sublima Poartă“ a dispus să se publice în „Jurnal de Constantinopole“ — gazeta ei — decizia în problema *Unirii.* (Decizia urma să fie însoţită de o scrisoare măgulitoare la adresa lui Cuza, pe care Negri trebuia s-o prezinte Domnitorului).

Problema secularizării averilor mănăstireşti închinate a constituit o altă preocupare majoră a activităţii lui Negri, după înfăptuirea celor menţionate mai înainte. „La 13/25 decembrie 1863, Cuza prezintă — prin guvernul său — proiectul de lege al secularizării, care fu votat cu entuziasm. Domnitorul a primit călduroasele felicitări

ale municipalității și ale corporațiilor din București în problema secularizării și pentru sancționarea votului Adunării. Mitropolitul a pus să se oficieze un Te-Deum în toate bisericile României". „Mii de adrese de felicitare au sosit Domnitorului din partea județelor. Municipalitatea Rîmnicului-Sărat a votat o medalie de aur pentru C. Negri".

Reacția puterilor ostile secularizării, ca și a călugărilor greci, nu s-a lăsat mult așteptată. După publicarea legii în Monitorul Oficial din 7/19 decembrie 1863, au urmat proteste la București. Fuad Pașa, marele vizir, declară votul camerei române, în privința secularizării, nul și neavenit. Consulii generali ai Rusiei, Angliei și Austriei declarau cam același lucru. Călugării greci amenințau, cu suprimarea, pe domnitor și pe C. Negri.

După votarea legii, problema esențială era cuantumul despăgubirilor. S-a propus suma de 150 milioane de piaștri, care urma să fie împrumutată de statul român de la doi bancheri din Constantinopol. „Negri desfășoară aici o vastă activitate în vederea închiderii discuțiilor legate de un act care făcea țara noastră să reintre definitiv în posesia unui sfert din teritoriul său și ne scăpa, în același timp, de un element străin, ostil și puternic prin bogățiile sale, pe care-l aveam în permanență în mijlocul nostru". Negri a stăruit pînă la sfîrșitul activității sale diplomatice să se încheie această chestiune presantă. Soluționarea ei definitivă s-a produs abia după abdicarea silită a lui Cuza. Ea a avut consecințe în bine pentru dezvoltarea economiei noastre naționale.

Dar între scrisorile lui Negri către Cuza, sînt unele și cu caracter particular, adică în afara situației sale de diplomat al domnitorului la Poartă. Sînt scrisori cu caracter particular bazate pe o veche și statornică prietenie. În momentele de „răceală" dintre domnitor și doamna Elena, „soția sa", Negri intervine cu mult tact, elogiind pe „fermecătoarea Doamnă, pe care e cu neputință să n-o stimezi profund după ce ai cunoscut-o". Pe Baligot îl întreabă cu admirație sinceră: „de ce rămîne Ea mereu la țară, pînă și iarna".

În altă scrisoare, Negri ia poziție hotărîtă față de zvonul ce-i ajunsese la ureche că domnitorul vrea să abdice „exasperat de atîtea dificultăți interne și externe". Negri îl imploră „să nu mai vorbească nimănui de această intenție", cu atît mai mult cu cît „misiunea" lui este de a continua să întruchipeze „principiul unirii", „fără de care nu vom fi niciodată nimic". Indemnîndu-l pe domnitor să-și continue misiunea îi spune: „Dimpotrivă, perseverați de a merge pe drumul pe care Vi l-a hotărît Providența, pentru binele ambelor țări". „Treceți cu curaj peste tristele ambiții ale unor smintiți care-și pun persoana lor deasupra aceleia a patriei"...

Multe pagini din acest volum de Scrisori, fie că aparțin lui Negri, fie domnitorului Cuza, sînt adevărate pagini de jurnal, în care tensiunea lor spirituală este emoționantă.

Cuza trăia o realitate în țară, Negri alta la Constantinopol, ambele avînd — în fond — același țel: slujirea țării.

Cuza a fost tot timpul domniei un luptător neegalat pentru marele eveniment întruchipat, pe care dacă nu-l domina, cu o renunțare totală la orice mulțumire personală, se destrăma, și alt moment cine știe cînd se mai ivea. Din scrisorile lui Cuza, înțelegem marea tensiune pe care a trăit-o și care i-a scurtat viața. Din ele se vede foarte bine cît îi datorim lui Cuza pentru schimbarea soartei poporului nostru prin jertfele zilnice pe care le-a făcut. Căci, în ce avem acum, se află și o parte a voinței, a sacrificiului personal pe care domnitorul Unirii și al poporului l-a dat, cu o sută de ani și mai bine, țării sale.

I. D. LĂUDAT

Mihail Diaconescu, **Marele cîntec,** Editura Eminescu, București, 1980, 537 p.

Nu puțină îi este bucuria celui care descoperă în *Marele cîntec* un imn închinat luptei pentru afirmarea prezenței românești pe vatra străbunilor noștri, manifestată prin continuitatea de cultură și statornica mărturisire de credință. Dacă „un atlas cultural ne-ar arăta că noi românii — cum spunea D. Almaș undeva — sub apăsarea vicisitudinilor istoriei, n-am dispărut o singură secundă de pe harta culturii", tot atît de adevărată este neîntrerupta mărturisire a credinței creștine ortodoxe

„prigonită adesea cu foc şi cu sabie", (p. 296). Ioan Căianu Valahus şi Mitropolitul Sava Brancovici sînt personificările tocmai acestor coordonate. Ca ipostază a doinei, Ioan Căianu Valahus este cel ce integrează „cîntecul nostru", care străbate „rosturile îndepărtate şi ascunse ale firii, „culturii europene", în secolul al XVII-lea, făcînd-o „cîntec al lumii întregi" (p. 86), în timp ce Mitropolitul Sava Brancovici, „vestit şi ca teolog, şi ca ierarh" (p. 145), este martirul simbol al întregii Transilvanii, plină de „vechea credinţă, neclătită cu nimic, adică legea strămoşească „a ţării, adică a românilor, cei mai vechi şi mai numeroşi" (p. 324). Ioan Valahus, care caută să arate lumii „ce adîncimi necuprinse" şi „frumuseţi de nespus se,află într-o doină românească de jale sau într-un joc ţărănesc de-al nostru, de pe Mureş" (p. 198), se alătură chipului luminat al mitropolitului Sava Brancovici, simbolul românilor şi al credinţei lor. „Printre cei mai vechi creştini din lume" (p. 328), românii, „au biserici de lemn în toate satele", biserici „tare sărace, acoperite uneori chiar şi cu paie, în care vin credincioşi săraci la preoţi săraci". Ei au „una şi aceeaşi obîrşie", iar „mitropoliţii, episcopii, popii şi călugărilor românilor umblă în toate cele trei părţi ca la ei acasă", propovăduind credinţa ortodoxă, „tainica legătură sufletească prin care românii de pretutindeni sînt atît de strîns uniţi", „fără putinţa de a fi clintiţi" (p. 326) din cetatea bătrînilor Carpaţi.

Pentru că propoveduiesc credinţa ortodoxă, care îi face pe români „să se simtă strîns uniţi cu fraţii lor de o limbă şi de un neam din Moldova şi Ţara Românească" (p. 452), tocmai în pragul uniaţiei, preoţii care „sînt uneori mai săraci decît credincioşii lor" (p. 329), şi mai mult urmăriţi ca „nişte tîlhari şi răufăcătorii primejdioşi pururea gata de împotrivire şi nesupunere, de răscoală chiar" (p. 332). Vădind un substrat ontologic, solidaritatea lui Ioan Valahus cu românii, ia uneori proporţiile unei mărturisiri : „Aş vrea, pe cît îmi stă în putinţă, să-i ajut pe oropsiţii şi împilaţii de un neam cu mine... batjocoriţi pe nedrept" (p. 460).

Toate acestea, măiestrit prezentate de Mihail Diaconescu, ne fac să participăm efectiv şi afectiv la unul din cele mai dramatice momente din istoria luptei pentru afirmare naţională a românilor din Transilvania — sfîrşitul veacului al XVII-lea, cînd multe mănăstiri şi biserici ortodoxe au fost dărîmate „din temelie" pretutindeni, „de prin Munţii Apuseni, de prin Făgăraş sau Maramureş" (p. 535).

Dar dacă Ioan Căianu Valahus se pierde uşor şi duios, ca o doină de pe Mureş, Mitropolitul Sava Brancovici, martirul pentru legea românească, devine simbolul care înveşniceşte lupta românilor pentru apărarea credinţei strămoşeşti — dîrză şi permanentă mărturie a fiinţării lor ca neam în „cetatea Ardealului". Aşadar, meritul deosebit al lui Mihail Diaconescu este acela că a închinat prin *Marele cîntec*, în primul rînd, un frumos şi fermecător imn etosului şi Ortodoxiei româneşti.

Diac. V. NECHITA

Cronica bisericească

A. — Actualităţi ecumenice

Apropiata deschidere a dialogului ortodoxo-luteran

La Skalholt, Islanda, s-au desfăşurat timp de o săptămînă, în luna septembrie, lucrările Comisiei interortodoxe însărcinate cu pregătirea dialogului cu Bisericile luterane. Această întîlnire, găzduită de Biserica luterană de stat din Islanda, a fost cea de a treia şi ultima întîlnire interortodoxă pregătitoare. Primele două au avut loc în Suedia (1978) şi, respectiv, în Republica Federală Germania (1979).

La rîndul ei, Comisia Bisericilor luterane pentru dialogul cu Ortodoxia s-a întrunit în martie 1980, la Academia ortodoxă din Creta.

Comisia interortodoxă, formată din 17 reprezentanţi ai diferitelor Biserici Ortodoxe din întreaga lume, a anunţat, la 13 septembrie, că lucrările pregătitoare s-au încheiat şi că dialogul poate să înceapă în cursul anului viitor. De asemenea, Patriarhia Ecumenică a fost informată că trebuie numită comisia teologică interortodoxă pentru angajarea oficială a dialogului cu Bisericile luterane.

Lucrările Comisiei au fost prezidate de Mitropolitul Emilianos Timiadis, care şi-a exprimat nădejdea că va fi folosită „o nouă metologie pentru dialogul cu luteranii: în locul comparării poziţiilor respective ale Bisericilor, va trebui să avem în faţa noastră oglinda învăţăturii Bisericii Una în Hristos". Dialogul va fi dificil, a declarat Miropolitul Emilianos, fiindcă Reforma este o perioadă prin care Bisericile Ortodoxe n-au trecut. Dar, „dacă secolul al XI-lea a fost epoca schismei între Răsărit şi Apus, dacă secolul al XVI-lea a fost epoca Reformei, atunci secolul al XX-lea va trebui să fie epoca întîlnirii şi înţelegerii". Mitropolitul Emilianos a subliniat că dialogul ortodoxo-luteran se practică deja la nivel local şi a dat exemplu Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Luterană din ţara noastră, între care în ultimii treizeci de ani au avut loc discuţii fructuoase, şi al Patriarhiilor de Constantinopol şi Moscova, care au avut, de asemenea, discuţii teologice cu Bisericile luterane.

Prima sesiune de lucru a Comisiei teologice pentru dialogul ortodoxo-luteran este prevăzută pentru toamna anului 1981. În prima fază, tema discuţiilor va fi eclesiologia. (*Soepi*, nr. 23, 18 septembrie 1980).

Un nou „ghid practic" pentru studiul militarismului. După crearea, în ianuarie 1979, a „Programului pentru dezarmare şi împotriva militarismului şi cursei înarmărilor", Comisia Bisericilor pentru Afaceri Internaţionale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor a publicat de curînd un nou ghid practic intitulat „Militarismul şi ordinea militară mondială", care are rolul de a uşura studierea de către Biserici a problemelor legate de militarism.

„Ghidul" a fost redactat de Ernie Regehr, cercetător la Institutul pentru pace şi pentru studierea conflictelor de pe lîngă Universitatea din Waterloo (Ontario, Canada). Ernie Regher este, de asemenea, directorul proiectului „Fier de plug" (referire la versetul biblic: „Preface-vor săbiile în fiare de pluguri" — Isaia 2, 4), un grup de lucru al Consiliului Canadian al Bisericilor asupra problemelor militarismului.

„Ghidul practic" are patru capitole consacrate structurilor militarismului, acţiunilor şi rădăcinilor sale şi atitudinii Bisericii faţă de această problemă.

Ca şi „Programul pentru dezarmare şi împotriva militarismului şi cursei înarmărilor", „Ghidul practic" are rolul de a încuraja Bisericile să analizeze cu un ochi critic situaţia din ţările lor, pentru a studia urmările cursei înarmărilor asupra populaţiei, asupra nivelului de trai, asupra respectării drepturilor omului şi stabilirii priorităţilor economice şi politice. (*Soepi*, nr. 23, 18 septembrie 1980).

O delegaţie a Patriarhiei Ecumenice la Vatican. În cadrul schimbului de vizite anuale între Patriarhia Ecumenică şi Biserica Romano-Catolică cu prilejul sărbătoririi sfinţilor ocrotitori — 30 noiembrie, la Constantinopol, sărbătoarea Sfîntului Apostol Andrei, şi 29 iunie, la Roma, sărbătoarea Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel —, o delegaţie a Patriarhiei Ecumenice condusă de Mitropolitul Meliton de Calcedon, a făcut o vizită la Vatican, la sfîrşitul lunii iunie.

Delegaţia a avut un lung schimb de vederi şi informaţii cu reprezentanţi ai Secretariatului Vaticanului pentru Unitatea Creştinilor, acordîndu-se o atenţie deosebită temei dialogului teologic ortodoxo-romano-catolic, început în insula Patmos.

Mitropolitul Meliton s-a întîlnii, de asemenea, cu Cardinalul Agostino Casaroli, secretarul de stat al Vaticanului.

În ziua de 28 iunie, delegaţia a fost primită în audienţă de Papa Ioan

Paul al II-lea, după ce conducătorul delegaţiei, Mitropolitul Meliton de Calcedon a avut o lungă convorbire particulară cu papa.

În mesajul transmis Papei de Patriarhul Ecumenic Dimitrios I se reliefează că „în această nouă şi importantă etapă a împăcării noastre în Hristos, în timp ce intrăm în comuniunea gîndului teologic de a sluji, în credinţă faţă de adevăr, sfînta cauză a unităţii, să fie totdeauna chemaţi să cultivăm şi să facem mai profundă între noi comuniunea dragostei pentru a sluji mai precis şi într-un chip mai rodnic sfînta voinţă a Domnului şi să grăbim sosirea acelei sfinte şi glorioase zile, dorită de toţi, în care vom celebra, în plină comuniune Taina Bisericii în Taina dumnezeieştii Euharistii, spre slava tainei Sfintei Treimi".

În cuvîntul său, papa a subliniat că „dialogul teologic care s-a deschis oficial în insula Patmos e un eveniment important şi, în raporturile dintre catolici şi ortodocşi, este evenimentul major nu numai din acest an, ci de multe secole încoace... Intrăm într-o nouă etapă a raporturilor noastre, pentru că dialogul teologic constituie un aspect esenţial al dialogului mai amplu dintre Bisericile noastre".

Duminică, 29 iunie, ziua Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, delegaţia Patriarhiei Ecumenice a asistat la Missa solemnă oficiată de Papa Ioan Paul al II-lea. (*Notizie Ortodosse*, nr. 14, 1 iulie 1980).

Prima întîlnire a Comisiei mixte — „un mare succes", declară Mitropolitul Meliton de Calcedon. Într-un interviu acordat ziarului londonez *Times*, (12 iunie 1980) în legătură cu necesitatea de a se supune revizuirii primatul şi infailibilitatea papală, Mitropolitul Meliton de Calcedon a definit „un mare succes" prima întîlnire a Comisiei mixte pentru dialogul oficial între Bisericile Ortodoxă şi Romano-Catolică.

„Primul obiectiv, a declarat Mitropolitul Meliton, consta în manifestarea existenţei active a Comisiei mixte, acest obiectiv a fost atins. Treizeci de delegaţi ai Bisericii Romano-Catolice şi treizeci de delegaţi ai tuturor Bisericilor Ortodoxe s-au întîlnit la o conferinţă, pentru prima dată de secole... Al doilea obiectiv consta în necesitatea ca delegaţii să se cunoască între ei, să se roage în comun şi să înveţe să fie (să stea) împreună. Acesta a fost un aspect important... Al treilea obiectiv consta în adoptarea şi definirea ordinei de zi pentru prima etapă a dialogului şi în stabilirea metodologiei potrivit căreia trebuie să se desfăşoare dialogul; şi acest obiectiv a fost atins. Acum sîntem gata pentru dialogul de substanţă".

Mitropolitul Meliton şi-a exprimat convingerea că ambele Biserici vor trage un folos din unire: „Cred că Bisericile apusene vor fi avantajate de întoarcerea lor la izvoare şi de contactul experienţelor liturgice şi spirituale ale Răsăritului; se vor îmbogăţi cu tradiţiile mai contemplative şi mai spirituale ale Bisericilor răsăritene". (*Notizie Ortodosse*, nr. 14, 1 iulie 1980).

Pregătirea misionară a preoţilor ortodocşi. În perioada 20-25 septembrie va avea loc la Mănăstirea ortodoxă Zica (Jugoslavia) o consfătuire teologică privind pregătirea preoţilor ortodocşi pentru slujbele misionare în parohii. Cei aproximativ patruzeci şi cinci de participanţi la această întîlnire, cu tema este „Predicarea şi transmiterea credinţei creştine astăzi", vor fi oaspeţii Patriarhiei de Belgrad.

Pr. prof. Ion Bria, care face parte din Comisia „Misiune şi Evanghelizare" a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a declarat că „se va studia modul în care trebuie să formăm preoţii şi modul în care organizăm parohiile noastre ortodoxe, pentru ca ei să trăiască mai bine chemarea lor misionară".

La Zica se va încerca să se definească responsabilităţile pe care vor trebui să şi le asume preoţii ortodocşi dincolo de predicare şi de celebrarea euharistică, noile forme de limbaj şi de comunicare necesare pentru transmiterea credinţei creştine astăzi în afara incintei bisericii. (*Notizie Ortodosse*, nr. 15, 1 august 1980).

Gh. BADEA

B. — **Arhiepiscopia Iaşilor**

O A S P E Ţ I

Vizita unei delegaţii de călugări budişti în ţara noastră

Evoluţia situaţiei internaţionale din ultimii ani scoate în evidenţă, din ce în ce mai pregnant, importanţa unui climat mondial de pace, indispensabil bunei dezvoltări şi progresului omenirii întregi. Astăzi, mai mult ca oricînd, se simte nevoia creării şi instaurării unor condiţii de muncă şi viaţă din care să lipsească acele elemente nocive care duc la dezagregarea societăţii umane şi mai ales din care să fie înlăturate în primul rînd: propaganda de război, cursa înarmărilor, rasismul, într-un cuvînt, violenţa care, sub diferitele ei aspecte, chirceşte libertatea umană.

Conştientă de necesitatea şi urgenţa luptei pentru pace, Biserica Ortodoxă Română este profund angajată şi sprijină acţiunile menite să consolideze pacea în întreaga lume. Ca exemplu al acestei preocupări este suficient să menţionăm două recente acţiuni promovate de Biserica Ortodoxă Română.

În sesiunea din decembrie 1980, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române lansează un apel călduros la lupta pentru pace către toate Bisericile creştine şi organizaţiile religioase internaţionale a căror contribuţie la înlăturarea spectrului războiului este necesară.

În al doilea rînd, şi, ca exemplu practic al angajării efective în lupta pentru pace a tuturor organizaţiilor religioase, Biserica Ortodoxă Română a primit şi sprijinit vizita unui grup de călugări budişti din Japonia aflaţi într-un marş sau pelerinaj al păcii prin întreaga lume, ca acţiune îndreptată împotriva cursei înarmărilor şi mai ales împotriva armelor nucleare, a căror putere de distrugere este cunoscută nu numai membrilor acestui grup, ci lumii întregi.

Vizita acestui grup a început la 29 decembrie 1980. La sosire, grupul de călugări budişti a fost întîmpinat de Dl. Remus Rus, lector de Istoria Religiilor la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti, şi P. C. Pr. I. Protopopescu, din partea Serviciului de Relaţii Externe Bisericeşti al Patriarhiei Române.

Din grup au făcut parte: Venerabilul Atsushi Kawagishi, conducătorul delegaţiei şi mai marele pagodei „Păcii" din Hiroşima, Revd. Kihachiro Oyama, Revd. Seiji Handa, Revd. Shiro Nagase şi Revd. Tsutomu Kijima. Pe tot parcursul vizitei în ţara noastră, care a durat pînă în ziua de 7 ianuarie 1981, grupul a fost însoţit de Dl. Remus Rus.

Acest marş al păcii este strîns legat de acţiunile pentru pace iniţiate cu ocazia sesiunii speciale a Adunării Generale a Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru dezarmare care a avut loc în 1978 şi în perspectiva celei de a doua Sesiuni Speciale ce urmează a se ţine în 1982. Cu toate acestea, el se conturează şi ca o acţiune specific religioasă pornită la iniţiativa comunităţii budiste din Japonia, ca demonstraţie împotriva acelor orori, pe care Japonia le-a trăit la sfîrşitul celui de al doilea război mondial, cînd armata americană a lansat cele două bombe atomice asupra oraşelor Hiroşima şi Nagasaki, nimicind peste 140.000 de vieţi omeneşti.

Cu ocazia celei de a V-a Conferinţe generale a Conferinţei budiştilor din Asia pentru pace, care s-a ţinut la Ulan Bator în iunie 1979, s-a luat hotărîrea organizării unei Adunări mondiale a tuturor religiilor pentru a dezbate problema dezarmării generale şi nucleare. La iniţiativa călugărilor budişti din Japonia, adunarea se va ţine la Tokio în aprilie 1981.

În cadrul programului de vizită, conceput şi aprobat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, oaspeţii au vizitat centre religioase de seamă din Biserica Ortodoxă Română, mănăstiri, parohii şi oraşe universitare, cu care ocazie s-a putut da glas neliniştii tuturor doritorilor de pace în faţa escaladării cursei înarmărilor.

La Bucureşti, grupul budist a fost primit de P. S. Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar-patriarhal, salutîndu-l în numele Prea Fericitului

Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe. În discuţiile ce au avut loc a fost evidenţiată preocuparea permanentă a tuturor religiilor pentru pace. Oaspeţii au fost informaţi despre acţiunile întreprinse de Biserica Ortodoxă Română în sprijinirea păcii şi ca ilustrare le-a fost înmînat Apelul pentru pace al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Apelul a făcut o impresie deosebită prin profunzimea şi umanismul creştin al ideilor exprimate.

De la Bucureşti, grupul s-a îndreptat spre Moldova. În drum s-a făcut un scurt popas la Centrul eparhial al Episcopiei Romanului şi Huşilor. Aici, oaspeţii au fost primiţi şi s-au întreţinut cu P. S. Episcop Eftimie, care a relevat aspecte şi dimensiuni doctrinare ale creştinismului care îi dau dreptul de a fi numit „religia păcii". La rîndul lor, oaspeţii au accentuat asupra doctrinei nonviolenţei, ahimsa, specifică religiei hinduse şi budiste. Totodată ei au informat pe Prea Sfinţia Sa de faptul că Venerabilul Nichidatsu Fujii, conducătorul suprem al comunităţii budiste japoneze „Nihonzan Myohoji", a fost colaborator al lui Mahatma Gandhi, pe care l-a însoţit în marşurile sale demonstrative non-violente împotriva dominaţiei britanice în India. „Marşul păcii" pe care îl face acest grup, este considerat ca o continuare a luptei nonviolente a lui Mahatma Gandhi, de această dată însă pentru dezarmare generală şi nucleară.

Al doilea popas a fost făcut la Centrul mitropolitan al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, la Iaşi, unde oaspeţii au putut sărbători Anul Nou potrivit tradiţiei religioase budiste. Totodată ei au participat şi la Sfînta Liturghie a Sfîntului Vasile cel Mare, oficiată în impunătoarea Catedrală mitropolitană de de către I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, înconjurat de un numeros sobor de preoţi şi diaconi.

În cuvîntul de Anul Nou, I. P. S. Mitropolit Teoctist a făcut bilanţul realizărilor din Arhiepiscopia Iaşilor, mulţumind lui Dumnezeu pentru binecuvîntările Sale şi pentru harul divin care a dat posibilitatea unor împliniri excepţionale în viaţa Arhiepiscopiei. Totodată, Înalt Prea Sfinţia Sa a rugat pe Bunul Dumnezeu să fie prezent în viaţa şi lucrarea credincioşilor ortodocşi în noul an, ca element de tărie spirituală.

În continuare, au fost prezentaţi membrii delegaţiei budiste, explicîndu-se şi motivul prezenţei lor în capitala Moldovei.

A doua zi, cu ocazia primirii de către I. P. S. Mitropolit Teoctist a preoţilor din oraşul Iaşi şi din împrejurimi, a avut loc şi o recepţie oficială a delegaţiei budiste, într-un cadru festiv deosebit.

Delegaţia budistă a fost invitată să vorbească în faţa preoţilor. A luat cuvîntul venerabilul Atsushi Kawakishi, care a spus: „Sîntem deosebit de recunoscători Bisericii Ortodoxe Române şi I. P. S. Mitropolit Teoctist pentru a ne fi invitat să vorbim împotriva ororilor bombei atomice lansată în ziua de 6 august 1945 la orele 8,15 asupra oraşului Hiroşima şi în istoria umană".

După ce a arătat consecinţele acelei dezastruoase bombe, consecinţe care se resimt şi în zilele noastre, a spus în încheiere: „Totodată dorim să mărturisim în faţa dumneavoastră că apreciem în mod deosebit Apelul pentru pace din 16 decembrie 1980, adresat tuturor doritorilor de pace de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Fie ca toate religiile lumii să se unească în lupta pentru pace!".

I. P. S. Mitropolit Teoctist descriind în fraze extrem de vii şi mişcătoare ororile cauzate de primele explozii nucleare de la Hiroşima şi Nagasaki, a accentuat necesitatea luptei pentru dezarmare. Fiecare om trebuie să se simtă chemat spre a contribui la crearea unui climat de destindere, de apropiere şi de colaborare. Noi trebuie să ne străduim pentru asigurarea unui viitor luminos şi fericit celor ce vin după noi. „*De aceea* — a spus I. P. S. Sa — *prezenţa lor la acest moment ne face şi mai negrăită emoţia pe care o trăim ca fii ai Bisericii noastre slujitoare a vieţii, a păcii şi a bunei înţelegeri, aduse de Iisus pe pămînt prin întruparea Sa din Sfînta Fecioară! Totodată, momentul acesta pe care-l trăim acum ne convinge, încă o dată, că religia nu poate rămîne în afara vieţii, a preocupărilor de fiecare zi, ci ea trebuie să fie în mijlocul acestora, ca expresie a păcii la care ne-a chemat Dumnezeu, a vieţii pe care avem menirea să o desăvîrşim neîncetat. Şi noi, aici la Iaşi, acum la pragul dintre cei doi ani, unul care a trecut şi altul pe care l-am început, s-a întîmplat să avem ca oaspete această delegaţie, aflată în marşul lumii pentru pace, ceea ce a făcut ca întîlnirea noastră să devină un*

moment foarte important pentru lucrarea de slujire a Bisericii, a credincioşilor noştri ortodocşi. Pentru că sărbătorile din zilele acestea sînt sărbători ale păcii — avînd în miezul lor Întruparea, Naşterea Domnului, momentul împăcării omului cu Dumnezeu, dar şi cu semenii săi — au armonizat simţămintele slujirii noastre creştine cu această chemare a oamenilor lumii doritori de pace, de viaţă. Noi toţi, fiii acestui pămînt strămoşesc, am fost iubitori de pace, apărîndu-ne cu preţul sîngelui demnitatea şi viaţa liberă; totdeauna am luptat şi luptăm pentru pace. Lupta noastră măreaţă pentru împlinirea unui deziderat al întregii omeniri, Pacea, *îl are în frunte pe însuşi preşedintele ţării, Dl. Nicolae Ceauşescu, care în toate ocaziile şi împrejurările caută să dea glas acestei dorinţe profund umanitare de a fi pace, linişte, bunăînţelegere, apropiere şi colaborare între oameni şi popoare, spre zidirea unei vieţi noi pentru întreaga omenire. În toate contactele, cel dintîi fiu al ţării şi al neamului nostru, se face solul dorinţelor noastre; pacea şi viaţa sînt probleme care ne preocupă permanent, căci prin ele ne înălţăm spre libertate, independenţă şi înnoire.*

Iar noi, fii Bisericii noastre, ca fii ai Părintelui Ceresc, Domn al păcii, trebuie să fim neadormiţi împlinitori ai moştenirii lăsate de Domnul nostru Iisus Hristos: „Pace vă las vouă, Pacea Mea dau vouă" (Ioan 14, 27). De aceea fiecare moment al predicii, al slujirii şi activităţii noastre este împletită fiinţial cu lupta aceasta pentru pace, cu orice acţiune pacificatoare, fiindcă menirea noastră este de fii ai păcii, fii ai împărăţiei lui Dumnezeu care este „pace şi bucurie în Duhul Sfînt" (Romani 14, 17),

Mulţumesc membrilor delegaţiei pentru cuvîntul pe care ni l-au adresat şi le dorim ca rîvna lor să le fie încununată cu bucuria păcii, ai căror slujitori şi noi sîntem. Roadele păcii împodobesc viaţa noastră şi ne dă nădejdea unui viitor fericit pentru toţi cei ce vor veni după noi, copiii noştri de aceea le dorim să fie cît mai bogate în ţara noastră şi în întreaga lume".

Au fost vizitate apoi diferite obiective culturale şi religioase ca: Bisericile Sf. Trei Ierarhi, Golia şi Galata, Mănăstirea Cetăţuia şi Muzeul de Istorie şi de Artă.

La 3 ianuarie oaspeţii au plecat spre Cluj-Napoca. Aici au fost întîmpinaţi în Catedrala arhiepiscopală de P. S. Arhiereu-vicar Justinian Maramureşanul.

Prea Sfinţia Sa a evocat zbuciumul cauzat de cel de al doilea război mondial, subliniind necesitatea imperioasă a instaurării unui climat de pace şi bunăînţelegere între oameni.

A răspuns venerabilul Kawagishi, arătînd că există o dorinţă comună a celor care cred în Dumnezeu de a se instaura o atmosferă de pace în întreaga lume. Războiul nuclear să nu aibă loc, căci aşa cum a văzut poporul japonez, un astfel de război ar însemna anihilarea omenirii. În încheiere, el a îndemnat la rugăciune şi solidaritate comună în lupta împotriva înarmării generale şi nucleare.

Luni, 5 ianuarie, după o scurtă întîlnire cu I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului, oaspeţii au plecat spre Oradea.

Aici au fost primiţi oficial de P. S. Episcop Vasile al Oradiei în Catedrala episcopală, unde oaspeţii au asistat la Sfînta Liturghie. P. S. Episcop Vasile a rostit un cuvînt de învăţătură, salutînd pe membrii delegaţiei budiste şi arătînd scopul venirii lor în ţara noastră. Răspunzînd, oaspeţii şi-au exprimat speranţa că omenirea se va uni în lupta împotriva cursei nesăbuite a înarmărilor.

În după-amiaza aceleiaşi zile, s-a făcut o vizită la parohia Tinca, unde oaspeţii s-au întreţinut cu credincioşii, fiind deosebit de impresionaţi de viaţa şi libertatea religioasă din România.

Înainte de a pleca din oraşul Iaşi, delegaţia budistă a avut amabilitatea să ne dea următorul interviu:

Întrebare: Am înţeles că sînteţi angajaţi într-un marş al păcii. Ce anume v-a determinat să faceţi acest marş?

Răspuns: Da. Sîntem angajaţi într-un „marş al păcii" şi aceasta pentru mai multe motive. Însă motivul cel mai important este faptul că supravieţuirea omenirii este ameninţată de prezenţa armelor nucleare, iar cursa înarmărilor devine din ce în ce mai mult o realitate de temut. Reprezentăm o naţiune care a trăit dezastrul războiului nuclear. De aceea, nu putem să stăm fără a ridica vocea şi a preveni omenirea de un nou dezastru nuclear. Toate religiile trebuie să se unească pentru a preveni izbucnirea unui război nuclear şi să lupte pentru o lume fără război şi fără arme.

Întrebare: Cînd şi de unde aţi pornit în acest marş? Cînd şi unde se va sfîrşi?

Răspuns: Prea Venerabilul Nichidatsu Fujii şi-a asumat sarcina de a organiza acest marş mondial pentru pace. El este acum în vîrstă de 96 de ani şi îndeplineşte funcţia de Preceptor al ordinului „Nihonzan Myohoji". În această calitate el a luptat pentru pace peste 60 de ani. Acest marş al păcii constă din trei stagii:

Stagiul I al marşului mondial pentru pace a început cu un pelerinaj de la Jiyosumi la Hiroşima, la 28 august, şi s-a terminat la 6 august 1980. Sarcina acestui marş a fost de a vizita bazele militare americane, cerîndu-se abolirea lor şi apelîndu-se la oameni în scopul prevenirii unui război nuclear.

Stagiul 2 al marşului mondial pentru pace a început la 6 august 1980, odată cu terminarea primei acţiuni. Două echipe au fost trimise de la Hiroşima pentru inaugurarea „pagodei păcii" de la Milton din Anglia. Misiunea lor s-a terminat după înmînarea mesajului de la Hiroşima. Prima „pagodă a păcii" din emisfera apuseană a fost ridicată la Milton Keyens, lîngă Londra, şi a fost terminată la 21 septembrie 1980.

Am început cel de al treilea stagiu de la Milton Keyens, din Anglia, după ceremonia de inaugurare a „pagodei păcii", ducînd mesajul: *„Alegeţi viaţa!"*.

Acest marş se va încheia la Kiyosumi, Japonia, în aprilie 1981, cînd va avea loc Adunarea mondială a Conducătorilor religiilor pentru dezarmare generală şi nucleară de la Tokio.

Întrebare: Consideraţi că un astfel de marş înlesneşte o apropiere între religiile şi popoarele lumii?

Răspuns: În timpul călătoriei noastre mulţi credincioşi şi luptători pentru pace ne-au sprijinit şi ni s-au alăturat. Adunarea mondială a tuturor credincioşilor pentru dezarmare generală şi nucleară va fi o expresie puternică a conştiinţei oamenilor şi femeilor de diferite credinţe în sprijinirea păcii.

Fără îndoială, credem că în acest fel oamenii de diferite credinţe şi ideologii pot să se unească şi să sprijine idealul păcii şi al frăţiei.

Întrebare: În societatea japoneză există o credinţă tradiţională legată de datoria filială. În ce măsură respectarea acestor datorii poate fi o bază de consolidare şi lărgire a relaţiilor dintru oameni?

Răspuns: Datoria filială este o credinţă tradiţională japoneză exprimată în învăţătura lui Budha. Ea reprezintă una din cele mai de seamă doctrine.

Fiecare unitate familială reprezintă pe scară redusă societatea generală umană. Fiecare naţiune este o familie. După cum copiii trebuie să respecte părinţii, tot aşa fiecare membru al societăţii trebuie să se simtă responsabil pentru toţi oamenii şi pentru toate femeile. Datoria filială este o datorie a fiecărei fiinţe umane faţă de tot ceea ce reprezintă viaţă omenească: copii, femei, bărbaţi, bătrîni. Sîntem convinşi că dacă datoria filială este respectată în întreaga lume, nu vor mai avea loc omucideri şi violenţe.

Întrebare: Aţi vizitat România şi aţi avut posibilitatea să cunoaşteţi nemijlociti atît viaţa din ţara noastră cît şi religiozitatea poporului. Ce impresii v-au lăsat?

Răspuns: În primul rînd, sîntem foarte impresionaţi de viaţa Bisericii Ortodoxe din România, care este o ţară socialistă. Am avut o imagine deosebită despre situaţia religioasă de aici. Acum însă am văzut că Biserica este liberă. Ea poate lucra şi construi multe lăcaşuri de cult.

În al doilea rînd, am fost impresionaţi de credinţa profundă a poporului şi de numărul mare de credincioşi prezenţi la slujbe. Bisericile pe care le-am vizitat la Iaşi, Cluj şi Oradea au fost pline pînă la refuz de credincioşi.

Construirea de noi biserici şi participarea largă la serviciile religioase sînt exemple clare ale libertăţii religioase din România.

În al treilea rînd, trebuie să menţionăm munca pentru pace îndeplinită de Preşedintele Nicolae Ceauşescu, care este foarte mult admirat ca luptător pentru pace în întreaga lume.

În cele din urmă, Apelul pentru pace al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române este un exemplu limpede al luptei pentru pace în România.

Tot ceea ce am văzut în România ne arată că nu sîntem singuri în strădaniile noastre pentru pace.

Ven. Atsushi Kawagishi
Revd. Kihachiro Oyama — Revd. Seiji Handa
Revd. Shiro Nagase — Revd. Tsutamu Kijima

Interviul a fost realizat de P. C. Consilier cultural C. Buzdugan și Lector Remus Rus.

Lector Remus RUS

Anul Nou la Centrul eparhial

Întîlnirile, dar mai ales cele prilejuite de sărbătorirea Anul Nou sînt adevărate revărsări ale bucuriei, căci prin bilanțul împlinirilor se temeluiește nădejdea neîncetatei înălțări, după cuvîntul apostolului: „Bucurați-vă în nădejde" (Romani 12, 12). Dintotdeauna, poporul nostru a prețuit cum se cuvine aceste întîlniri, înfrumusețîndu-le cu neasemănate datini și obiceiuri, iar pentru fiii Biserici noastre ele au devenit tradiționale.

Însă anul acesta, spre deosebire de alți ani, întîlnirea Inalt Prea Sfințitului Părinte Mitropolit Teoctist cu slujtorii Catredralei mitropolitane, cu personalul administrativ de la Centrul eparhial și cu preoți din municipiul Iași, prin prezența la Iași a unei delegații din Japonia compusă din călugării budiști: Atsushi Kawagishi, superiorul pagodei din Hiroșima, Kihachiro Oyama Shiro Nagase, Seiyi Handa și Tsutamu Kijima aflată într-un marș al lumii pentru pace, care au vizitat Centrul eparhial între 31 decembrie 1980-3 ianuarie 1981, însoțiți de Dl. Remus Rus, lector la Institutul Teologic din București, prilejul sărbătoririi începutului de An Nou a fost cu totul deosebită, înscriindu-se în cronica Eparhiei noastre ca un moment unic de chemare și de încredințare că numai printr-o viață pașnică și liberă întreaga omenire poate nădăjdui un viitor fericit și plin de strălucirile celor mai măreț împliniri.

Bucuria întîlnirii pentru acest motiv, a fost mai deplină, încredințîndu-ne că „Dumnezeul păcii" (I Tesaloniceni 5, 23), „ne-a chemat spre pace" (I Corinteni 7, 15) și că pacea este „nădejdea la care ne-a chemat" (Efeseni 1, 18) Mîntuitorul.

Îndemnul Sfîntului Apostol Pavel de a trăi „în bună pace" (I Tesaloniceni 5, 13) cu semenii noștri, a spus în cuvîntul pe care l-a rostit cu acest prilej Înalt Prea Sfințitul Teoctist, a găsit întotdeauna un puternic și viu ecou în viața și slujirea Bisericii Ortodoxe Române. Poporul român încă de la origini este cunoscut ca un popor pașnic. Piciorul de plai al vetrei noastre străbune n-a fost niciodată umbrit de violență. Sîngele strămoșilor a sfințit această neclintită și jertfelnică voință de pace. Pe toate meridianele globului sîntem cunoscuți ca vașnici și neobosiți lucrători de pace.

În acest context se înscrie și slujirea Bisericii noastre, care recent a dat glas voinței sale de pace și bunăînțelegere între toți oamenii prin *Apelul către Bisericile creștine, religiile din întreaga lume și oamenii doritori de bine de pretutindeni.* Pentru noi, fiii Bisericii strămoșești, pacea este o altă față a vieții (Romani 8,6), pentru că fără pace nu poate fi concepută viața creștină și, cu atît mai mult, mîntuirea fiecăruia din noi (Iacob 3, 17-18). De aceea, pentru făcătorul de pace, adevăratul fiu al lui Dumnezeu (Matei 5, 9), nu există limite. Slujirea păcii este adevărata urmare a lui Iisus, prin Care avem „pace cu Dumnezeu" (Romani 5, 1), căci El ne-a adus „Evanghelia păcii" (Fapte 10, 36).

Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Teoctist, în încheiere, a îndemnat pe toți slujitorii sfintelor altare să se arate și de acum înainte aceeași lucrători, plini de dăruire, pentru statornicirea păcii între oameni și popoare, alături de toți fiii Patriei, neobosiți împlintori ai tuturor înfăptuirilor menite să asigure poporului nostru și întregii lumi un viitor pașnic și fericit.

Conferința pastoral-misionară și administrativă

În ziua de 22 ianuarie 1981, s-au desfăşurat, la Centrul eparhial Iaşi, lucrările conferinţei pastoral-misionare şi administrative cu protopopii şi misionarii protopopeşti, sub preşedinţia Înalt Prea Sfinţitului Părinte Mitropolit Teoctist.

În dezbaterea problemelor înscrise pe ordinea de zi, intervenţiile Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist au avut darul să sublinieze şi mai mult însemnătatea lucrării pe tărîm pastoral-misionar şi actualitatea slujirii preoţeşti, îndemnînd pe cei prezenţi de a face totul pentru încununarea muncii slujitorilor bisericeşti cu cele mai frumoase roade. Datoria de slujitor al Altarului strămoşesc şi al Patriei se oglindeşte în strădania pentru întărirea unităţii sufleteşti dintre păstoriţi. Veghea necontenită mai ales şi lucrul bine făcut, „cu timp şi fără timp" în slujirea de apostol a fiecărui slujitor trebuie să fie coordonate esenţiale ale activităţii pastoral-misionare. Aceasta presupune dăruire şi apropiere faţă de credincioşi, astfel ca slujirea preoţilor să fie legată de nevoile spirituale, duhovniceşti, ale credincioşilor. Înalt Prea Sfinţia Sa a îndrumat pe toţi ca, în munca lor de zi cu zi, să se dea viaţă hotărîrilor Sfîntului Sinod.

În partea a doua a conferinţei, P.P. C.C. Pr. Toma Rîpă, Pr. R. Mironovici şi Pr. Buzdugan, consilieri administrativi, au expus, pe sectoare, probleme de ordin administrativ, economic gospodăresc şi cultural, după care P. C. Prot. Vasile Hrestic-Fălticeni, în numele celor prezenţi, a încredinţat pe I. P. S. Părinte Mitropolit Teoctist că vor depune toate stăruinţele pentru punerea în practică a hotărîrilor Sfîntului Sinod dîndu-se viaţă preţioaselor îndrumări şi îndemnuri ale Întîistătătorului Bisericii din Moldova.

Adunarea generală a C.A.R.C. din Arhiepiscopia Iaşilor

Joi, 22 ianuarie 1981, la Centrul eparhial au avut loc lucrările Adunării generale a C.A.R.C. din Arhiepiscopia Iaşilor, desfăşurate sub conducerea P. C. Pr. Dumitru Hadîrcă, consilier administrativ pentru probleme economice. Deschizînd şedinţa P. C. Sa a trecut în revistă activitatea acestui organism pe anul 1980, subliniind rolul său samaritean.

În continuare, Dl. Ioan Zamfirescu, secretarul C A. R. C. din Arhiepiscopia Iaşilor, a prezentat darea de seamă anuală.

La discuţiile care au urmat, au luat cuvîntul: Pr. D. Matei-Vatra Dornei, Pr. Anania Roşca-Dorohoi şi Pr. Mihai Gheorghiu-Botoşani.

În partea a doua a lucrărilor, P. C. Pr. Dumitru Hadîrcă, mulţumind pentru încrederea şi preţuirea care i s-a acordat, prin alegerea consecutivă timp de peste trei decenii, în demnitatea de preşedinte al C.A.R.C. din Arhiepiscopia Iaşilor, aduce la cunoştiinţă Adunării generale că mandatul de 4 ani pe care l-a deţinut după ultimele alegeri, din 1977, s-a expirat şi, astfel, urmează ca la propunerea Comitetului de conducere Adunarea generală să aleagă un nou preşedinte.

Prin urmare, Adunarea generală, în vederea efectuării procedurii prevăzute în Regulamentul B. O. R. la art. 13, desemnează Prezidiul de alegere, format din P.P. C.C. Prot. Th. Irimia, preşedinte, Pr. Gh. I. Popovici-Iaşi şi Prot. T.Moroşan-Cîmpulung.

P.P. C.C. Prot. Vasile Hrestic-Fălticeni şi Pr. Ioan Ciornei-Rădăuţi sînt desemnaţi secretari.

P. C. Prot. Th. Irimia, potrivit prevederilor regulamentare, propune alegerea Comitetului şi Comisiei de verificare, invitînd pe membrii Adunării generale să facă propuneri.

În urma votului depus de membrii Adunării generale se desemnează Comitetul de conducere: P.C. Pr. D. Isopescu, inspector bisericesc este ales preşedinte, P. C. Pr. Ioan Sava-Hîrlău şi Dl. Ioan Zamfirescu. Se procedează la predarea gestiunii.

Luînd cuvîntul, P. C. Prot. Th. Irimia a subliniat îndelungata activitate.

în calitate de președinte a C. A. R. C. din cadrul Arhiepiscopiei Iașilor, a P. C. Pr. D. Hadîrcă, consilier-economic, care prin muncă asiduă și pricepere a fost un adevărat model de dăruire spre binele celor care au solicitat într-un fel sau altul ajutorul C. A. R. C.

În numele Adunării generale, P. C. Prot. Th. Irimia aduce P. C. Pr. D. Hadîrcă cordiale felicitări și urări de viață îndelungată.

În cuvîntul rostit cu acest prilej, P. C. Pr. D. Isopescu mulțumește pentru încrederea ce i s-a acordat, prin alegerea în această nouă demnitate, făgăduind că va face totul pentru a fi la înălțimea așteptărilor.

Diac. V. NECHITA

Conferințele preoțești din luna martie 1981

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a fixat, pentru prima conferință preoțească din anul acesta, o temă de mare actualitate și, în același timp, de mare importanță pentru activitatea pastorală: „*Respectarea ordinei de drept a Republicii Socialiste România, îndatorire patriotică a fiecărui cetățean. Conduita preotului în societate, exemplu pentru credincioși*".

În Arhiepiscopia Iașilor, lucrările conferințelor s-au desfășurat la sediile protopopești în zilele de 17 martie, la protopopiatele Iași, Dorohoi și Rădăuți; 18 martie, la protopopiatele Pașcani, Tg. Neamț, Botoșani și Cîmpulung-Moldovenesc; 19 martie, la protopopiatele Hîrlău, Piatra Neamț și Fălticeni; 20 martie, la protopopiatul Suceava.

Conducerea lucrărilor conferințelor a fost încredințată de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist următorilor delegați chiriarhali: P. C. Pr. Constantin Sîrbu, vicar administrativ, la protopopiatele Iași, Pașcani, Piatra Neamț și Suceava; P. C. Pr. Toma Rîpă, consilier administrativ, la protopopiatele Hîrlău, Botoșani și Dorohoi; P. C. Pr. Costache Buzdugan, consilier administrativ, la protopopiatul Tîrgu Neamț și P. C. Pr. Dimitrie Isopescu, inspector bisericesc, la protopopiatele Cîmpulung-Moldovenesc, Fălticeni și Rădăuți.

La protopopiatele Iași, Botoșani și Fălticeni, lucrările conferințelor preoțești s-au desfășurat sub conducerea directă a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist.

Deschizînd lucrările conferințelor, delegații chiriarhali au trasmis tuturor preoților arhierești binecuvîntări din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist, urîndu-le succes în activitatea misionară și pastorală și, potrivit îndrumărilor date de Centrul eparhial, au făcut o prezentare a principalelor evenimente petrecute în ultimul timp în viața Patriei și a Bisericii.

În continuarea lucrărilor, P. P. C. C. preoți: Corugă Matei-Iași, Ailioaiei Gheorghe-Pașcani, Cîrlan Costache-Hîrlău, Panaitescu Mihai-Piatra Neamț, Astanei Gheorghe-Tîrgu Neamț, Vieriu Aristotel-Botoșani, Tartacan Nicolae-Dorohoi, Cărărușă Gheorghe-Suceava, Petrovici Iorgu-Cîmpulung Moldovenesc, Irimescu Petru-Fălticeni și Sîrghi Valentin-Rădăuți au susținut referatele cu tema rînduită de Sfîntul Sinod pentru luna martie 1981.

Prin aspectele ei multiple, reliefate cu competență în referatele prezentate și viu dezbătute în luările de cuvînt pe marginea acestora, tema conferințelor preoțești din luna martie 1981 a pus în lumină participarea conștientă și deplină a clerului nostru la viața socială, la toate acțiunile patriotice care au menirea să asigure ordinea de drept. Ordinea de drept, a spus, printre altele, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist, este pîrghia unei națiuni bine închegate și bine organizate. Primele pravile din țara noastră au avut conținut religios și laic. Pravila de la Iași a lui Vasile Lupu, de exemplu, cuprindea elemente de drept roman, bizantin și moldovenesc. Legiuirile statului nostru socialist exprimă trăsături de umanism, de dragoste față de om, de cultură, de libertate religioasă. Statutul Bisericii Ortodoxe Române și cele 12 Regulamente bisericești, aprobate de Conducerea statului nostru, au conținut etic și umanist și sînt în deplină concordanță cu legile statului nostru. Înalt Prea Sfințitul Teoctist a subliniat importanța temei pentru slujitorii Sfîntului Altar prin aspectele ei referitoare la con-

duita preotului în societate, în familie, în relaţiile cu credincioşii şi cu autorităţile locale ale puterii de stat. Obligaţia noastră, a preoţilor, este să ne încadrăm în ordinea de drept a statului nostru, să fim mereu exemplu pentru credincioşi, prin faptă şi viaţă.

În partea a doua a conferinţei preoţeşti au fost prezentate rapoarte de activitate şi s-au discutat probleme de interes administrativ gospodăresc, pastoral misionar şi social-obştesc.

În încheierea lucrărilor au fost transmise îndrumări şi dispoziţii ale Centrului eparhial privind buna desfăşurare a activităţii pastorale a slujitorilor sfintelor altare.

Gh. BADEA

Cursurile de pregătire profesională a muzeografilor, gestionarilor-custozi şi a supraveghetorilor de sală din cadrul Mitropoliei Moldovei şi Sucevei

(Iaşi, 23 februarie — 7 martie 1981)

Mărturie a realizărilor vrednicilor noştri înaintaşi, expresie a dragostei şi cinstirii lor, Patrimoniul Cultural Naţional arată grija deosebită acordată de către înalta noastră Conducere de stat valorilor materiale şi spirituale ale trecutului istoric al patriei. Roade ale evlaviei, hărniciei şi înţelepciunii poporului nostru, bisericile şi mănăstirile monumente istorice poartă peste veacuri candela nestinsă a idealurilor de pace, libertate şi înfrăţire ale neamului românesc. Datorită lucrărilor de restaurare executate în ultimii ani, aceste oaze de linişte fremătînd de istorie, vor duce mai uşor povara timpului, slujind viitorimii drept pildă şi mărturie a talentului creator care împodobesc chipul străbunilor.

La fiecare monument istoric, vizitatorii sînt întîmpinaţi de acei cărora li s-a încredinţat misiunea de a ajuta pe vizitatori să cunoască înfăptuirile culturale ale strămoşilor noştri, să fie pătrunşi de fiorul sacru al istoriei noastre naţionale. Din acest motiv, reuşita activităţii lor este legată de permanenta îmbogăţire a cunoştinţelor, de înţelegerea cît mai profundă a fenomenului istoric: atît a trecutului glorios, cît şi a prezentului înfloritor al patriei.

Devenite tradiţionale, cursurile de pregătire a muzeografilor, gestionarilor-custozi şi a supraveghetorilor de sală din cadrul Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, oglindind grija părintească a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist, s-au desfăşurat anul acesta la Centrul eparhial Iaşi între 23 februarie şi 7 martie a. c.

Deschiderea oficială a cursurilor a avut loc în ziua de 23 februarie, în prezenţa Înalt Prea Sfinţitului Părinte Mitropolit Teoctist, a membrilor Permanenţei Consiliului eparhial, a P. C. Arhim. Pimen Zainea, exarhul mănăstirilor din Moldova. Din partea Onoratului Departament al Cultelor a participat, ca delegat, Dl. inspector general I. Gaşpar.

După ce P. C. Pr. C. Buzdugan, consilier cultural, a prezentat, pe scurt, tematica generală şi modul de desfăşurare a cursurilor, Înalt Prea Sfinţitul Părinte Mitropolit Teoctist a rostit un cuvînt, reliefînd importanţa deosebită a comorilor culturale aflate în custodia Bisericii Ortodoxe Române, grija permanentă pe care Conducerea de stat o acordă Patrimoniului Cultural Naţional şi îndatoririle patriotice ce revin instituţiilor care posedă astfel de bunuri în vederea păstrării, restaurării şi punerii lor în valoare.

Cursurile au înlesnit îmbogăţirea cunoştinţelor. Expunerile prezentate s-au bucurat de o înaltă ţinută ştiinţifică. Varietatea temelor a reţinut în permenenţă atenţia participanţilor, oferindu-le un bun prilej de lărgire a orizontului cultural. Prelegerile referitoare la etnogeneza poporului român, la romanitatea şi continuitatea lui, la vechimea şi răspîndirea creştinismului pe teritoriul patriei noastre au completat şi aprofundat temele tratate la cursurile din anii anteriori, punîndu-se în lumină rezultatele ultimelor cercetări istorice şi arheologice. Iată cîteva teme ce evidenţiază viabilitatea fiinţei

istorice a poporului român, rodnicia lui spirituală: „Primele tipărituri românești. Rolul lor în promovarea și consolidarea unității naționale", „Circulația manuscriselor românești în Moldova și valoarea lor pentru promovarea unității naționale", „Clerici ortodocși moldoveni alcătuitori de cronici", „Local și național în cultura română", „Etnogeneza românească în lumina ultimelor descoperiri arheologice".

O atenție sporită s-a acordat prelucrării normelor generale de conservare a bunurilor de patrimoniu, asigurării de condiții optime pentru spațiile muzeale. S-a insistat asupra situațiilor concrete, expunerile prezentate de specialiști fiind dezbătute pe larg în orele de colocviu.

Interesul pentru problemele trecutului s-a împletit cu preocuparea pentru cunoașterea măreților realizări ale României contemporane, a rolului țării noastre în lupta pentru pace și progres. „Inițiative și contribuții românești în cadrul O. N. U. Propuneri românești în cadrul reuniunii de la Madrid privind realizarea unui climat de securitate", „Realizări și perspective în dezvoltarea economică a României socialiste", „Îmbunătățirea continuă a calității vieții — țel suprem al conducerii statului nostru" sînt teme care reflectă împlinirile și aspirațiile oamenilor muncii din patria noastră.

Orele de colocviu programate după fiecare prelegere au constituit cea mai nimerită metodă de sedimentare a cunoștințelor noi primite și de lămurire deplină. Unele expuneri au fost însoțite de proiecții, facilitîndu-se astfel receptarea și înțelegerea problemelor.

La aceste cursuri au prezentat expuneri: prof. Vasile Drăguț, rectorul Institutului de Arte Plastice „N. Grigorescu" din București, Ion Voicu, consilier în ministerul afacerilor externe, prof. Ioan Radu Mircea, Ioan Arhip, directorul Complexului muzeistic Iași, profesori de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iași: Gavril Istrati, Ilie Grămadă, I. D. Lăudat, Gh. I. Filip, I. Solcanu, C. Andronovici, V. Nechita, I. Toderașcu, I. Caproșu, P. Olcescu, cercetători de la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" din Iași: Al. Zub, V. Spinei, Dan Gh. Teodor, prof. Alex. Radu de la O. P. C. N. Județul Iași, reprezentanți ai Consiliului Culturii și Educației Socialiste: A. Aricescu, Aurel Moldoveanu și Andrei Paleolog.

Printre conferențiari s-a aflat și P. C. Pr. Scarlat Porcescu, fost vicar-administrativ. Indicațiile privind conduita profesională și cetățenească date, în expunerile făcute de către Dl. I. Gaspar, delegatul Onoratului Departament al Cultelor au fost însușite cu sentimentul înaltei responsabilități patriotice.

Bogăția și noutatatea tematicii, nivelul ridicat la care au fost abordate problemele, interesul viu acordat de către participanți au contribuit la reușita cursurilor și la atingerea scopului propus: perfecționarea cadrelor ce își desfășoară activitatea la bisericile și mănăstirile monumente istorice și de artă din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

La închiderea cursurilor, Constantin Chirilă, muzeograf la Mănăstirea Putna, străveche vatră de evlavie ortodoxă și simțire românească a adresat Înalt Prea Sfințitului Părinte Mitropolit un cuvînt de mulțumire, în numele cursanților, pentru părinteasca purtare de grijă și pentru prețioasele îndrumări. Subliniind calitatea de străjeri ai realizărilor slăviților noștri înaintași, Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Teoctist a arătat, în cuvinte pline de frumusețe, că vrednicia aceasta trebuie împlinită în spiritul tradiției noastre ortodoxe, slujind totdeauna lui Dumnezeu și oamenilor.

N. DASCĂLU

Prăznuirea hramului Seminarului teologic din Mănăstirea Neamț

Hotărîrea primului Congres al profesorilor de teologie de la Atena (1936) de a avea ca patroni toate școlile teologice ortodoxe pe Sfinții Trei Ierarhi: Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie de Nazianz și Sfîntul Ioan Gură de Aur, a prilejuit și anul acesta festivități deosebite la Seminarul teologic din Mănăstirea Neamț.

Festivitatea a început în seara zilei de 29 ianuarie, cînd într-un cadru sărbătoresc, profesorii şi elevii s-au rugat împreună în paraclisul „Sfîntul Pantelimon" din incinta Seminarului, săvîrşind Vecernia unită cu rînduiala Litiei.

Slujba de seară a luat sfîrşit cu un cuvînt rostit de Pr. prof. Irina Vasile, care le-a vorbit elevilor despre importanţa Sfinţilor Trei Ierarhi în domeniul teologiei.

Festivitatea s-a continuat a doua zi dimineaţa, 30 ianuarie, cînd s-a săvîrşit Utrenia, Sf. Liturghie şi Parastasul ctitorilor, al profesorilor şi elevilor adormiţi în Domnul.

A urmat apoi programul festiv dedicat zilei Sfinţilor Trei Ierarhi, care s-a desfăşurat în sala de festivităţi a Seminarului.

Programul a fost deschis cu Imnul de stat cîntat de întreaga asistenţă.

A urmat apoi cuvîntul festiv intitulat: „Sfinţii Trei Ierarhi şi creştinii din ţinuturile carpato-pontice", rostit de P. C. Pr. prof. C. Cojocaru, care printre altele a amintit că Sfîntul Vasile cel Mare şi relaţiile cu Junus Soranus şi cu episcopul tomitan Bretanion în legătură cu creştinarea prin misionari capadocieni a ţinuturilor din nordul Dunării şi cu mutarea în Capadocia a moaştelor Sfîntului Sava Gotul. Participarea episcopului tomitan Gherontius la Sinodul II ecumenic, unde a fost preşedinte Sfîntul Grigorie de Nazianz. Legăturile episcopului Gherontius cu părinţii capadocieni. Relaţiile Sfîntului Ioan Gură de Aur cu episcopul tomitan Teotim. Intervenţia lui Teotim pentru apărarea Sfîntului Ioan Gură de Aur în legătură cu învinuirile aduse acestuia că ar fi adeptul ideilor lui Origen. Iar în concluzie vorbitorul a arătat că creştinismul tomitan şi cel din nordul Dunării a fost ortodox şi la păstrarea credinţei ortodoxe au contribuit şi relaţiile celor trei mari dascăli şi ierarhi, împreună cu creştinii de pe meleagurile noastre!

Corul elevilor a interpretat apoi diferite bucăţi muzicale (Cîntarea a IV-a de la Mărimurile Sf. Trei Ierarhi, Cerurile spun, Cîntarea Sfîntului Ambrozie, Stihira a IV-a de la Vecernie, glas VI, Pe-al nostru steag, Miluieşte-mă, Dumnezeule) intercalate cu poezii de Ioan Alexandru (Trei Ierarhi, Izvorul, Naşterea), precum şi cu bucăţi din opera Sfinţilor Trei Ierarhi (Despre preoţie de Sf. Ioan Gură de Aur, Despre fugă de Sfîntul Grigorie de Nazianz şi Către tineri de Sfîntul Vasile cel Mare).

Festivitatea a luat sfîrşit prin cuvîntul de mulţumire al P. C. Pr. prof. Mihai Vizitiu, directorul Seminarului, adresat conferenţiarului, profesorilor şi elevilor care s-au străduit ca festivitatea să se desfăşoare în bune condiţii, precum şi oaspeţilor veniţi să ia parte la sărbătorire.

Prof. Eugen RUSU

Hramul Catedralei mitropolitane-Iaşi

Prăznuirile — comuniuni de har şi de bucurie — întăresc trăirea noastră creştină. Slava şi strălucirile întîmpinărilor trăite ne înalţă sufletele, ca pe nişte Taboare ale credinţei, pînă la vederea necuprinsei lumini dumnezeieşti, făcîndu-ne să zicem împreună cu Apostolii: Bine este nouă aici! Astfel, an de an, hramul Catedralei mitropolitane — acest Sion al dreptei noastre credinţe strămoşeşti — ne procură înălţătoare momente de trăiri duhovniceşti.

Anul acesta, revărsările de bucurie ale prăznuirii Întîmpinării Domnului au fost încununate de Sfînta Liturghie săvîrşită de Înalt Prea Sfinţitul Părinte Mitropolit Teoctist. Slujitori şi credincioşi s-au înălţat sufleteşte, adăpîndu-se din cuvîntul părintesc al Întîistătătorului Bisericii din Moldova. Ce icoană mai vie a întîmpinării lui Hristos ni se poate oferi în aceste clipe de măreaţă prăznuire, decît aceea a comuniunii noastre cu toţi sfinţii ieşiţi din neamul nostru! Bucuria trăită în slava prăznuirilor ne-a încredinţat de vederea strălucirilor luminii celei dumnezeieşti, deschizîndu-ne inimile şi sufletele către sfinţenie şi desăvîrşire.

Iată cum noi sîntem cu toţii una în timpul Sfintei Liturghii, avînd pe Mîntuitorul Iisus Hristos în mijlocul nostru, după însuşi cuvîntul Său (Matei 18, 20).

Împărtășindu-ne din același potir al credinței — spunea Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Teoctist — sîntem încredințați că am fost chemați spre „o singură nădejde" (Efeseni 4, 4), care este Dumnezeu, și de a Cărui dragoste nimeni nu se poate desparte.

Adăpîndu-se din apa cea vie și întăritoare a bucuriei prăznuirii, credincioșii au plecat fiecare spre rosturile lor cu dorința de a spori, prin muncă și dăruire, în tot ceea ce este bun și ziditor în slujirea Patriei și a Altarului strămoșesc.

Slujbe arhierești

Comuniunile de bucurie, trăite în cadrul slujbelor noastre bisericești, în special Sfînta Liturghie, apropie și mai mult pe credincioși între ei, pe de o parte, și de părintele lor duhovnicesc, pe de altă parte. Aceste daruri ale bucuriei, împărtășite în comuniunea de har și de rugăciune, sînt cu atît mai strălucitoare cu cît sînt prilejuite de slujbele săvîrșite de Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Teoctist, care încununează întotdeauna slava acestora cu un mîngîietor și întăritor cuvînt de învățătură.

Credincioșii ieșeni au avut nespusa bucurie de a se împărtăși din emoția întîlnirilor cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist nu numai la Catedrala mitropolitană, ci și la unele parohii din municipiul Iași, unde Înalt Prea Sfinția Sa a săvîrșit Sfînta Liturghie.

Biserica Golia. Duminică 8 februarie 1981, Înalt Prea Sfințitul Mitropo- Teoctist a oficiat Sfînta Liturghie în biserica Golia. După Sfînta Liturghie, Înalt Prea Sfinția Sa a ținut un părintesc cuvînt de învățătură, explicînd pericopa evanghelică din duminica respectivă.

Femeia samarineancă — a spus Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist — este un model de credință tare și neclintită, model de adevărată mărturisire a lui Iisus Hristos ca Dumnezeu și Mîntuitor. De aceea, ea s-a învrednicit să primească mîngîiere și tămăduire, ascultîndu-i Dumnezeu glasul rugăciunii. Iisus ne apare astfel ca vindecătorul trupurilor și sufletelor noastre de toată durerea și suferința păcatului, plin de milă și compătimire și de toată purtarea de grijă a unui Părinte preabun Care, pe tot cel ce se îndreaptă cu speranță și credință tare spre ajutorul, mîngîierea și tămăduirea Sa, zicînd: „Doamne, ajută-mă" (Matei 15, 25), îl vindecă slobozindu-l de toată apăsarea păcatului. Așa trebuie să-L mărturisim pururea pe Iisus pentru a lua vindecare de osînda lui Adam, spre a ne bucura de viața veșnică.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. C. Preot paroh D. Hadîrcă, consilier economic, a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Părinte Mitropolit Teoctist pentru înălțătoarea slujbă săvîrșită.

Biserica Zlataust. În duminica următoare, 15 februarie a. c., Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist a săvîrșit Sfînta Liturghie în biserica Zlataust din Iași.

În cuvîntul pe care l-a rostit cu acest prilej, Înalt Prea Sfinția Sa, referindu-se la pericopa zilei, pilda Vameșului și a Fariseului, a arătat bucuria pe care o simt cei ce se roagă cu smerenie. Adevărata rugăciune nu poate izvorî decît din evlavie și din slujire înmiresmate de setea după sfințenie. Rugăciunea noastră, a românilor, pornită dintr-un suflet doritor de frumos, de bine, de pace, de adevăr și de viață luminoasă, a fost întotdeauna bineplăcută lui Dumnezeu. Ca mărturie a acestui fapt stau sfinții răsăriți din sînul neamului nostru care, drepți și temători de Dumnezeu fiind, au împodobit vatra părintească cu nenumărate și neprețuite vrednicii.

De aceea, și noi se cade să le urmăm credința și rugăciunea cu frumusețea și strălucirile faptelor bune, îmbogățind cu noi vrednicii tezaurul credinței strămoșești. Pentru părintescul cuvînt de învățătură rostit, P. C. Prot. Th. Irimia a mulțumit în numele credincioșilor Arhipăstorului Bisericii din Moldova.

Duminică, 8 martie a. c., I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, săvîrșind Sfînta Liturghie în biserica **„Sfîntul Haralambie"** din Iași, le-a prilejuit enoriașilor o aleasă bucurie. Cuvîntul rostit de Înalt Prea Sfinția Sa a adăugat acestei bucurii acea plinătate ce caracterizează orice întîlnire a credincioșilor și preoților Bisericii din Moldova cu Întîistătătorul lor duhovnicesc.

Îndemnînd pe cei prezenţi la săvîrşirea a tot felul de fapte bune, Înalt Prea Sfinţitul Părinte Mitropolit Teoctist a subliniat că toţi creştinii au chemarea de a se face pilde vii de credinţă lucrătoare, aşa cum cum au fost şi înaintaşii noştri, ctitori de vetre ale luminii, ale credinţei şi culturii, încălzind nădejdile şi vrerile noastre naţionale de-a lungul veacurilor.

În timpul Sfintei Liturghii, la momentul rînduit în tipicul nostru bisericesc, P. C. Pr. paroh Dimitrie Isopescu, inspector bisericesc, a fost hirotesit iconom stavrofor.

Biserica „Ziua Crucii". Duminică, 29 martie 1981, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a săvîrşit slujba de resfinţire a bisericii „Ziua Crucii" din Iaşi, care, datorită preoţilor slujitori, contribuţiilor credincioşilor şi ajutorului oferit de Centrul eparhial Iaşi, a fost reparată, iar pictura restaurată şi completată cu noi scene iconografice.

După citirea Sfintei Evanghelii, Înalt Prea Sfinţitul Teoctist a rostit un înălţător cuvînt de învăţătură, arătînd ce mare importanţă are Sfînta Cruce în opera mîntuirii, în viaţa Bisericii şi a credincioşilor.

La momentele potrivite, Înalt Prea Sfinţia Sa a hirotonit în preot pe diaconul Dumitru Puzariuc, pe seama parohiei Bucşoaia, protopopiatul Cîmpulung, judeţul Suceava, şi în diacon pe tînărul teolog Dănilă Gheorghe. P. C. Preot paroh D. Sărătură a făcut o dare de seamă asupra modului cum s-au desfăşurat lucrările.

În cuvîntul rostit la sfîrşitul Sfintei Liturghii, Înalt Prea Sfinţitul Teoctist a arătat importanţa Tainei Preoţiei în viaţa Bisericii şi a îndemnat pe credincioşi să păstreze unitatea de credinţă a Bisericii noastre strămoşeşti, să fie şi destoinici fii ai Bisericii, luminaţi de flacăra iubirii frăţeşti, de duhul unităţii şi al păcii.

P. C. Pr. C. Buzdugan, consilier cultural şi slujitor la acea parohie, a mulţumit în numele credincioşilor Înalt Prea Sfinţiei Sale pentru înălţătoarea slujbă săvîrşită.

Diac. V. NECHITA

†

CHEMAŢI LA DOMNUL

Preotul Alexanrdovici Simeon

În ziua de 4 noiembrie 1980, s-a stins din viaţă Preotul pensionar Alexandrovici Simeon, din Bălușeni, judeţul Botoşani.

Născut în anul 1889, în Boroseni, după cursurile absolvite la şcoala din localitate, a urmat Seminarul teologic, fiind hirotonit în 1916 pe seama parohiei Păşcăuţi. A fost transferat la parohia Bisericani, apoi la Bolotina, Ursoaia, Brehueşti-Botoşani, Dumbrăveni-Suceava, din nou la Brehueşti şi Bălușeni-Botoşani, de unde s-a pensionat. Şi-a făcut datoria de părinte al familiei sale şi de părinte sufletesc al enoriaşilor ce i-au fost încredinţaţi spre păstorire.

În parohiile unde şi-a desfăşurat activitatea, a fost un bun gospodar, reparînd biserici şi case parohiale şi înzestrînd bisericile cu cele necesare. Cu credincioşii a avut o comportare cuviincioasă, atrăgătoare spre cele duhovniceşti. Era iubit pentru dragostea şi căldura cu care slujea Domnului şi poporului.

A fost depus în biserica din Bălușeni, de unde a fost condus la locul de veci.

Slujba înmormîntării a fost oficiată de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Prot. Gr. Diaconu, care în cuvîntul său a evidenţiat activitatea celui mutat către Domnul. Au mai vorbit P. P. C. C. Preoţi: M. Gheorghiu, care l-a cunoscut îndeaproape, evocîndu-i chipul şi rîvna pentru slujba Domnului, D. Cîrnici, Emil Soescu şi V. Acatrinei.

Pr. Gh. AIRIMIŢOAIE

Preotul Constantin Popovici

În dimineaţa zilei de 1 ianuarie 1981 a încetat din viaţă Preotul Constantin Popovici, fost paroh al parohiei Todireşti, judeţul Iaşi.

S-a născut în ziua de 11 aprilie 1895 în comuna Ruginoasa, judeţul Iaşi, din părinţii Gheorghe şi Cristina Popovici. A urmat cursurile şcolii primare în comuna natală, după care s-a înscris la Seminarul teologic „Veniamin Costachi" din Iaşi. În anul 1916 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Avereşti-Huşi, unde îşi desfăşoară activitatea timp de 5 ani. Din anul 1921 şi pînă la data pensionării din 1976, timp de 55 ani a slujit la parohia Todireşti, unde reuşeşte în colaborare cu vrednicii săi enoriaşi să ctitorească o biserică.

Preotul Constantin Popovici a fost un slujitor devotat Bisericii, modest, muncitor şi bun cu enoriaşii. Pentru merite în activitatea sa a fost hirotesit iconom stavrofor.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în ziua de duminică, 4 ianuarie a. c., de un sobor de preoţi, în frunte cu P. C. protopop Mihai Mocanu. Despre viaţa şi activitatea Preotului Constantin Popovici au vorbit P. C. prot. M. Mocanu şi P. C. Pr. paroh I. Baciu.

A fost înmormîntat în curtea bisericii parohiale, în cripta familiei, alături de soţia sa, presbitera Clara, decedată în anul 1976.

Prot. M. MOCANU

Preotul Iacoban Constantin

În dimineaţa zilei de 3 ianuarie 1981, la capătul a peste 44 ani de slujire la sfîntul altar şi peste 67 ani de viaţă, a trecut la cele veşnice, cel ce a fost preotul Iacoban Constantin, de la parohia Bucşoaia, comuna Frasin, protopopiatul Cîmpulung-Moldovenesc, judeţul Suceava.

Născut la 11 mai 1913, în comuna Satu Mare, judeţul Suceava, a urmat şcoala primară în satul natal şi liceul la Cozmin. Înclinat spre cele duhovniceşti, urmează Facultatea de Teologie din Cernăuţi, pe care a terminat-o în anul 1936. Paralel cu Teologia urmează şi cursurile unui an la Facultatea de Filosofie din Cernăuţi. În anul 1936 se căsătoreşte cu tînăra Huţan Elisabeta.

La 28 martie 1937 este hirotonit preot şi numit preot ajutător la parohia Buninţi, comuna Mihoveni, judeţul Suceava, unde funcţionează 6 luni.

La 1 noiembrie 1937 a fost numit preot paroh la parohia Dănila, judeţul Suceava, unde păstoreşte cu vrednicie pînă în anul 1949, cînd este transferat, la cerere, la parohia Bucşoaia. După 44 ani de slujire, a trecut către Domnul. În cele două parohii, Dănila şi Bucşoaia, a desfăşurat o bogată activitate din punct de vedere pastoral misionar şi administrativ.

Preotul Iacoban Constantin a desfăşurat o deosebită activitate culturală. A publicat în reviste articole şi recenzii, a redactat în manuscris o lucrare, intitulată „Axiologia Bisericii Ortodoxe" şi monogarfia satului Bucşoaia.

A fost delegatul P. P. C. C. preoţi din protopopiatul Cîmpulung-Moldovenesc la C. A. R. al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei. De asemenea, făcea partea din comisia de verificare a lucrărilor de la conferinţele de orientare şi administrative. Lua parte activă la toate şedinţele şi conferinţele de la protopopiatul Cîmpulung Moldovenesc.

Pentru activitatea deosebită şi meritele ce le-a avut, a primit rangul onorific de iconom stavrofor.

Corpul neînsufleţit al preotului Iacoban Constantin a fost depus în biserica din parohia Bucşoaia. Miercuri, 7 ianuarie 1981, după săvîrşirea Sf. Liturghii, a fost oficiată slujba prohodului.

În biserică a vorbit P. C. Pr. Toader Bodnar, fost preot paroh în această parohie, P. C. Protopop Moroşan Teodor, care a transmis condoleanţele cuvenite familiei din partea I. P. S. Mitropolit Teoctist şi a Consiliului eparhial, P. C. Pr. Solcan Gheorghe, iar la mormînt a vor-

bit P. C. Pr. pensionar Timoceanu Vasile, P. C. Pr. pensionar Creţu Nicolae şi Ilică Ipolit, din parohia Dănila, P. C. Pr. Moroşanu Vasile. Toţi au scos în evidenţă activitatea celui decedat.

După oficierea celor rînduite, trupul Preotului Iacoban Constantin a fost coborît în mormîntul de lîngă biserica parohială.

Prot. Teodor MOROŞAN

Preotul Ioan Pantalon

În ziua de 10 ianuarie 1981, în urma unei boli scurte şi necruţătoare, a încetat din viaţă în plină activitate şi putere de muncă Preotul Ioan Pantalon de la parohia Hiliţa, comuna Costulen, judeţul Iaşi.

Născut la 11 decembrie 1904 în comuna Movileni, jud. Iaşi în sînul unei familii de muncitori agricoli şcoala primară a urmat-o în satul natal şi apoi Seminarul „Veniamin Costache".

Paralel cu pregătirea de preot a urmat şi şcoala normală de învăţător.

Se căsătoreşte în 1927 cu învăţătoarea Raţă Eleonora. Familia le-a fost binecuvîntată cu 2 fii: Iancu-medic şi Gheorghe-inginer.

A fost hirotonit la 17 mai 1928 pe seama parohiei Hiliţa, unde timp de 53 ani a slujit pînă la trecerea către Domnul.

Între anii 1975-1980, enoriaşii din parohia Hiliţa, sub conducerea parohului Ioan Pantalon, ajutat de Sf. Mitropolie şi de donatori generoşi, au construit o măreaţă biserică care se încadrează armonios între edlficiile de folos obştesc din Hiliţa.

Înzestrat cu alese însuşiri, a slujit Biserica şi şcoala cu zel pastoral, cu tact, înţelepciune şi dăruire pentru binele păstoriţilor săi.

Slujba înmormîntării a fost oficiată de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Pr. Constantin Căliman, delegatul protopopiatului Iaşi. Printre cei care au evocat figura luminoasă a Preotului Ioan Pantalon au fost Pr. C. Căliman, Pr. Ioan Pîrţac, din partea preoţimii, Profesorul Pruneanu Gheorghe şi un consilier din partea Consiliului parohial.

În sunetele clopotelor, plîns de familie şi de credincioşi corpul neînsufleţit a fost coborît în cripta familiei din curtea bisericii Hiliţa.

Bunul Dumnezeu să-l odihnească cu drepţii.

Pr. C. CĂLIMAN

Preotul Antonie Zugrav

În seara zilei de 11 ianuarie 1981, la locuinţa proprie din Cîmpulung-Moldovenesc, s-a stins din viaţă Preotul Antonie Zugrav, în etate de 81 de ani.

Părintele Antonie a văzut lumina zilei de 13 ianuarie 1900 în comuna Păltinoasa, judeţul Suceava.

La vîrsta de 11 ani rămîne orfan de tată. Şcoala primară o face în satul natal, iar liceul la Cîmpulung-Moldovenesc şi Suceava.

După terminarea liceului, avînd dorinţa şi vocaţia de a sluji lui Dumnezeu şi oamenilor, se înscrie la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, pe care a absolvit-o în anul 1927. Între anii 1927-1930 face Facultatea de Drept.

În anul 1930 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Iordăneşti, unde funcţionează un an, apoi se transferă în parohia Corlata, comuna Berchişeşti, protopopiatul Suceava, unde slujeşte 9 ani. La cerere, se transferă la parohia Vatra Moldoviţei, protopopiatul Cîmpulung-Moldovenesc, unde funcţionează 24 ani, avînd o bogată activitate. Aici cu ajutorul enoriaşilor şi al Sf. Mitropolii, construieşte o biserică. La sfinţirea bisericii a fost hirotesit iconom. De aici este transferat la parohia Drăgoieşti, unde slujeşte 5 ani, apoi în anul 1963 se pensionează şi se stabileşte la Cîmpulnng-Moldovenesc.

Preotul Antonie Zugrav a fost un bun liturghisitor, predicator, misionar şi administrator al bunurilor mobile şi imobile ale parohiilor ce le-a păstorit. Blînd, popular, sfătos, ajuta pe fiecare cu fapta şi cu cuvîntul, bun coleg şi preot.

În ziua de 14 ianuarie 1981, la biserica „Sf. Nicolae" din Cîmpulung, s-a săvîrşit Sf. Liturghie, după care s-a oficiat slujba înmormîntării Preotului Antonie Zugrav.

P. C. Protopop Teodor Moroşan a transmis familiei simţăminte de compasiune din partea I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a Consiliului eparhial şi a evidenţiat calităţile şi împlinirile dobîndite de regretatul preot în timpul slujirii. Au mai vorbit P. C. Pr. Păduraru Dragoş şi, la mormînt, P. C. Pr. Dolgu Petru.

Sicriul a fost coborît în cripta familiei, din cimitirul „Ionei", oraşul Cîmpulund-Moldovenesc.

Pr. T. MOROŞAN

Preotul Petru Pralea

În ziua de 15 februarie 1981, după o scurtă suferinţă, a încetat din viaţă preotul pensionar Petru Pralea, fost parohul parohiei Păuşeşti, comuna Dumeşti, judeţul Iaşi, satul său natal.

S-a născut la 24 martie 1904 din părinţii Vasile Pralea-preot şi presvitera Maria. Şcoala primară o urmează în satul natal, după care urmează Seminarul teologic din Roman, absolvindu-l în 1925.

În continuare, urmează Facultatea de Teologie din Bucureşti, fiind declarat licenţiat în anul 1929. Este hirotonit preot, în anul 1930, pe seama parohiei Păuşeşti, în locul părintelui său, decedat. Între timp, urmează şi cursurile Facultăţii de Drept din Iaşi, obţinînd astfel a doua licenţă în anul 1937. Păstoreşte cu multă vrednicie parohia Păuşeşti, neîntrerupt, pînă în anul 1972, cînd, din motive de sănătate, se retrage la pensie.

Pentru activitatea sa deosebită a fost distins cu rangul onorific de iconom stavrofor, îndeplinind şi funcţia de apărător bisericesc. Pentru pregătirea sa deosebită, pentru bunătatea sa, pentru firea-i sociabilă, a fost iubit şi stimat de colegi şi de enoriaşii pe care i-a păstorit peste patru decenii.

A încetat din viaţă la Buhuşi, unde se retrăsese în ultima vreme, iar slujba înmormîntării s-a săvîrşit în ziua de 17 februarie 1981, de un sobor de preoţi, în biserica din cimitirul „Eternitatea"-Iaşi.

Despre viaţa şi activitatea sa a vorbit P. C. Pr. Laurenţiu Popovici-Iaşi.

Plîns de enoriaşii pe care i-a păstorit, corpul neînsufleţit al vrednicului Preot Petru Pralea a fost depus în cripta sa din cimitir.

Pr. Toma RÎPĂ

Preotul Colceriu Dumitru-Emil

În ziua de 9 martie 1981 a încetat din viaţă, după o lungă şi grea suferinţă, Preotul Colceriu Dumitru-Emil, un vrednic slujitor al altarului din parohia Bicazu-Ardelean, judeţul Neamţ.

Născut în această comună de buni români, la 26 octombrie 1906, Colceriu Dumitru-Emil, la numai doi ani, rămîne orfan de mamă, alături de alţi trei fraţi, urmînd cu greu şcoala primară, liceul şi Academia Teologică la Blaj şi Cluj, devine un slujitor de vocaţie şi un luptător pentru unitatea naţională a poporului român.

A păstorit în parohiile Săcalu de Pădure, judeţul Mureş, Vlădiţa şi Izvorul Mureşului, judeţul Harghita, cea mai mare parte la Bicazu-Ardelean, precum şi în parohiile Rădeni, Izvorul Alb şi Bicaz, de unde s-a şi pensionat.

Pentru meritele sale a primit distincţia de protopop stavrofor.

Corpul neînsufleţit a fost depus în biserica parohială din Bicazu-Ardelean, unde în ziua de 12 martie s-a făcut prohodirea. P. C. Protopop I. Pricop a scos în evidenţă meritele defunctului, transmiţînd din încredinţarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, sincere condoleanţe familiei îndoliate şi credincioşilor parohiei.

Prot. I. PRICOP

C. — Episcopia Romanului şi Huşilor

Conferinţa preoţească din luna martie 1981

Prima conferinţă de orientare cu subiectul *„Respectarea ordinei de drept a Republicii Socialiste România, îndatorire patriotică a fiecărui cetăţean, conduita preotului în societate, exemplu pentru credincioşi"* din anul 1981 a avut loc la protopopiatele din Episcopia Romanului şi Huşilor după cum urmează:

În ziua de 17 martie a. c., Prea Sfinţitul Episcop Eftimie a condus personal lucrările conferinţei de orientare la protopopiatul Roman, unde tema a fost prezentată de către preotul Ardeleanu Vasile de la parohia Brănişteni.

În aceeaşi zi, s-a ţinut conferinţa la protopopiatul Bacău, prezidată de către P. C. Pr. Ioan Mareş, vicar administrativ, lucrarea fiind susţinută de preotul Chiribău Ioan de la parohia Plopana, şi la protopopiatul Vaslui, prezidată de către P. C. Pr. Toderici Nicolae, consilier administrativ, lucrarea fiind susţinută de preotul Sandu Dumitru de la parohia Pribeşti.

În ziua de 18 martie a. c. s-au ţinut conferinţe la protopopiatul : Moineşti, prezidată de către P. C. Pr. Pelin Constantin-inspector eparhial, referent fiind preotul Popa Jenică de la parohia Sf. Nicolae-Moineşti, şi la Huşi, prezidată de către P. C. Pr. Cazan Costică consilier administrativ, referent preotul Chirilă Longhin de la parohia Tăbălăneşti.

În ziua de 19 martie a. c., s-au ţinut conferinţe la protopopiatele: Bîrlad, unde a prezidat P. C. Pr. Cazan Costică, consilier administrativ, iar preotul Grosu Emil de la parohia Pueşti-Sat, referent. La Tg. Ocna, conferinţa a fost prezidată de către P. C. Pr. Constantin Pelin, inspector eparhial, tema fiind susţinută de către preotul Izvoranu Dumitru de la parohia Bereşti.

În cuvîntul de deschidere, P.P. C.C. protopopi, după ce au salutat prezenţa Prea Sfinţitului Episcop, a delegaţilor Prea Sfinţiei Sale, au făcut referiri asupra temei rînduite de Sfîntul Sinod şi au făcut cunoscut celor prezenţi numele preoţilor care au fost desemnaţi pentru întocmirea conferinţelor, precum şi pe aceia asupra cărora s-au orientat comitetele de lectură de la protopopiate, spre a susţine lucrările.

P. S. Episcop, precum şi delegaţii P. S. Sale, care au fost rînduiţi să prezideze conferinţele, au prezentat în faţa preoţilor, la protopopiatele respective, o sinteză a evenimentelor mai importante din viaţa Patriei şi a Bisericii noastre, ce s-au succedat de la ultima conferinţă de orientare.

Referenţii au susţinut lucrările, după care, dintre cei prezenţi s-au înscris şi au luat cuvîntul în completarea temei mai mulţi preoţi.

La fiecare protopopiat au fost prezentate şi cîte două rapoarte de activitate.

Prea Sfinţitul Episcop Eftimie şi delegaţii Centrului eparhial Roman au reliefat importanţa temei rînduite de Sfîntul Sinod pentru această confe-

rință a prezentat pentru preoțimea noastră, care întotdeauna în decursul istoriei s-a identificat cu aspirațiile poporului pe care l-a slujit.

După ce s-au făcut cuvenitele aprecieri asupra referatelor și rapoartelor de activitate prezentate, precum și asupra discuțiilor purtate pe marginea temei respective, Prea Sfințitul Episcop Eftimie a arătat că împletindu-și, de-a lungul istoriei pe aceste plaiuri românești, destinele și lucrarea ei cu cele ale poporului român, Biserica Ortodoxă Română și-a păstrat structura ei teandrică și lucrarea sa mîntuitoare. Pe drumul acesta al bunelor tradiții al Bisericii Ortodoxe Române, al propovăduirii învățăturilor lui Iisus Hristos și al slujirii poporului, mergem noi preoții, slujitori ai lui Dumnezeu, conștienți de misiunea noastră în sfintele altare, iar în societate cetățeni slujitori devotați statului și poporului. Slujirea patriei este una din formele iubirii universale creștine, Însăși Hristos Domnul și-a iubit patria Sa.

Respectarea onestă a legilor patriei este exemplul de respectare și pentru credincioși, căci numai îndeplinind noi legea și credincioșii iau exemplu să o respecte, „deplin" (II Timotei 4,5).

Urmînd pilda strămoșilor noștri, care îngemănau credința cu dragostea de glia străbună, rugăciunea cu munca și drepturile firești cu datoriile obștești, să susținem ordinea de drept socialistă, știind că ea este la temelia zidirii României noi și fericite.

Această ordine de drept — spune Domnul Nicolae Ceaușescu — „exprimă voința și interesele întregului popor, servește înfloririi patriei, bunăstării celor ce muncesc, asigură manifestarea liberă a aptitudinilor și capacităților cetățenilor în viața politică, economică și social-culturală".

Avem, prin urmare, îndatorirea de a cunoaște, de a respecta legile țării noastre socialiste și de a le populariza în rîndurile credincioșilor, cu cuvîntul și cu fapta.

Fiecare dintre noi să simtă îndemnul și bucuria de a fi părtași la epocalele transformări și la zidirea vieții celei noi „care-și are baza în ordinea de drept socialistă" din țara noastră atît de binecuvîntată, frumoasă și bogată, ctitorită de cel mai iubit fiu al poporului, Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România.

Pr. C. PELIN

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

Preotul Grigore Dimitriu

S-a stins din viață, în ziua de 20 ianuarie 1981, cu puține zile înainte de a împlini venerabila vîrstă de 80 de ani, vrednicul slujitor al sfîntului altar, Preotul Grigore A. Dimitriu.

Născut în satul Siminicea, comuna Dumbrăveni, județul Suceava, după terminarea școlii elementare în satul natal, simțind chemarea către slujirea preoțească, și-a îndreptat pașii spre Seminarul din Huși, pe care l-a absolvit ca șef de promoție, în anul 1925.

Încă din ultima clasă de Seminar, apreciat de vrednicul de pomenire Preot prof. Ioan Negoiță directorul Seminarului în acea vreme, pentru sîrguința și conștiinciozitatea sa, l-a promovat în funcția de secretar al școlii, timp în care urmează și cursurile Facultății de Teologie din Cernăuți al cărei licențiat devine în 1929.

Hirotonit preot pe serma parohiei „Sfinții Voievozi" din Bîrlad, Preotul Grigore Dimitriu desfășoară aici o bogată activitate pastorală și administrativ-gospodărească. Era un preot muncitor, energic, entuziast, bun

organizator. A condus „Asociaţia Clerului" din fostul judeţ Tutova, a înfiinţat Banca de Credit şi Ajutor Reciproc „Frăţia" din Bîrlad şi a fost iniţiatorul apariţiei revistei „Păstorul Tutovei". În paginile acestei reviste au apărut cîteva dintre articolele sale, între care „Amintirile" Preotului Vasile Grigorescu din Fălticeni, catehetul lui Nicu Gane, se pare, şi a lui Ioan Creangă.

În condiţiile grele ale celui de al doilea război mondial şi în anii imediat următori, a organizat şi condus la Bîrlad un cămin pentru eleve, fiice de preoţi, care în afară de întreţinere primeau şi o educaţie aleasă.

În anul 1952 a fost transferat la parohia Oituz (Grozeşti), judeţul Bacău, unde în satul Ferăstrău a sprijinit lucrările de înălţare a unei biserici. În anul 1975 se retrage la pensie.

Slujba înmormîntării s-a săvîrşit după rînduială, iar corpul neînsufleţit a fost înmormîntat în cripta pe care şi-a pregătit-o în preajma bisericii parohiale din Oituz.

Pr. Petru PAIU

Preotul Gheorghe Şelaru

În noaptea de 25 spre 26 februarie 1981 se stinge din viaţă, la locuinţa sa din oraşul Bacău, Preotul Gheorghe Şelaru, fost poroh al parohiei Valea Şoşii, comuna Poduri, judeţul Bacău.

S-a născut la 23 aprilie 1908 în localitatea Brusturoasa, judeţul Bacău.

Preotul Gheorghe Şelaru urmează cursurile Seminarului Teologic „Sf. Gheorghe" din oraşul Roman, apoi studiile timp de 2 ani la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, pe care le întrerupe hirotonindu-se preot pe seama parohiei Buzdugani. După scurt timp, trece la parohia Leonteneşti, iar după 2 ani trece la parohia Valea Şoşii-Poduri, pe care o păstoreşte pînă la pensionarea sa în anul 1976.

Concomitent cu activitatea pastorală, îşi reia studiile teologice continuîndu-le la Institul Teologic din Bucureşti, şi obţinînd licenţa în teologie în anul 1962.

În parohia Valea Şoşii a lăsat frumoase realizări pe plan duhovnicesc, pastoral, ca şi pe plan gospodăresc.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 1 martie 1981 în biserica „Cuvioasa Paraschiva" din Poduri, de către un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Prot. I. Andrioaie.

Despre viaţa şi activitatea Preotului Gh. Şelaru au vorbit: P. C. Prot. I. Andrioaie, care a arătat rolul preoţiei Mîntuitorului Hristos în lume, rolul preotului în parohie şi în societate, scoţînd în relief calităţile sufleteşti ale Preotului Gh. Şelaru, P. C. Pr. P. Moraru, actualul paroh al parohiei Valea Şoşii-Poduri, P. C. Pr. C. Nemţeanu, de la parohia vecină Corneţu, P. C. Pr. I. Grigoraş, de la parohia Brusturoasa locul de naştere a Preotului Gh. Şelaru, coleg de clasă.

A fost înmormîntat în cimitirul bisericii „Cuvioasa Parascheva".

Pr. P. MORARU

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Iassy
et de l'Evêché de Roman et de Huşi

LVIIe ANNÉE — No. 1-3, janvier-mars 1981

S O M M A I R E

L'Union est la joie et l'élévation du peuple

L'Union — crédo et accomplissements *(Métropolie de la Moldavie et de Suceava* 3
Petru ABRUDAN, L'union est l'acte énergique de toute la nation roumaine 5

160 ans de la Révolution de T. Vladimirescu

Gh. PLATON, La Révolution de 1821 — phénomène de synthèse, tournant décisif dans le développement de la société roumaine 13

E t u d e s

P. Prof. D. STĂNILOAE, Le mystère indicible de l'Unique suprême . 27
P. assistant N. DURĂ, Dispositions et normes canoniques concernant l'administration du Saint Chrême. La Consécration du Saint Chrême sur le territoire de notre pays, expression éloquente de l'autocéphalie de l'Eglise Roumaine à travers les siécles . 39

Activité pastorale

† *TEOCTIST, Archevêque de Iassy et Métropolite de la Moldavie et de Suceava,* A la veille du Nouvel An ; «Venez, les bénis de Mon Père»! 58

H o m é l i e s

Archidiacre prof. Ioasaf GANEA, Au Baptême du Seigneur . . 69
P. Prof. Mihai VIZITIU, Au Dimanche du publicain et du pharisien 72

Le juste enseignement de l'Eglise

P. candidat au doctorat N. DRAGOMIR, Dispositions canoniques concernant la fixation de la date des Pâques (se référant au calendrier rectifié) 74

Cinq siécles de la consolidation du Monastère de Putna

Claudiu PARADAIS, Aspects architectoniques initiaux et métamorphoses ultérieures 82

Pages patristiques

Saint-Sophronie de Jérusalem, Anacréontica, Ode I, Ode VI et Ode VII, présentation et traduction par *P. prof. N. Petrescu* . 109

Vies des Saints

Métropolite Dosoftei, Notre très pieux père Théophilacte l'évêque de Nicomidie en 6332 (et Paul le confesseur) (*N. A. Ursu*) . 115

Notes 117

Un «engolpion» découvert à Căbeşti-Bacău *(Dorinel Ichim)* ; L'Institut d'Histoire et d'Archéologie «A. D. Xenopol» de Iassy à sa 40 ième anneé d'existance *(P. S.)* ; «Viaţa românească» à sa 75 ième anniversaire *(I. D. Lăudat)* ; Vestiges du théâtre antique sur le territoire de la Dobroudja *(P. D. Hriţcu)* ; Iosif M. Vasu — un représentant réputé de l'école roumaine de peinture ecclésiastique *(Archit. Gh. Bratiloveanu)* ; Importantes découvertes archéologiques au Monastère de Putna *(Diacre V. Nechita)* ; Une nouvelle revue orthodoxe *(Prof. N. Chiţescu)* ; Publications de spiritualité orthodoxe éditeés par les communautés roumaines de l'étranger *(Gh. Badea)*; Constantin Turcu *(P. Sc. Porcescu)*.

Comptes — rendus . . . 143

Introduction à la Bible, tome II, Introduction critique à l'Ancien Testament, sous la direction de Henri Cazelles, ed. Desclee et Cie, Paris 1973, 853 pages *(Eugen Pentiuc)* ; **Le calendrier «The Faith»** édité par l'Archevêché Missionnaire Orthodoxe d'Amérique et de Canada, 1980, 248 pages *(Diacre V. Nechita)* ; *P. prof. docteur Mircea Păcurariu*, **Histoire de l'Eglise Ortodoxe Roumaine,** tome I, Bucarest 1980, 608 pages, matériel visuel, cartes et table de noms *(P. Scarlat Porcescu)*; **La Roumanie dans ses relations internationales, 1699-1939,** Coordonnateurs: L. Boiciu, V. Cristian et G. Platon avec la collaboration de I. Agrigoroaiei, J, Benditer, Em. Bold, Ven. Ciobanu, Aurel Filimon et V. Russu, Éditions Junimea, Iassy, 1980, 556 pages *(N. Grigoraş)*; *Leonid Boiciu,* **La Diplomatie européenne et la cause roumaine,** Éditions Junimea Iassy, 1978, 261 pages *(Al. Zub)*; *G. Zaharia,* **La Condition juridique de la femme dans le droit international,** Ed. Junimea, Iassy. 1980, 239 pages *(P. C. Buzdugan)* ; *George Muntean,* **Périple en Bucovine,** en „România Literară", année III ième, 49, jeudi, le 4 décembre 1980, pages 20-21 ; **Contributions d'histoire littéraire; Une source inconnue de la méditation dans la littérature roumaine** par N. A. Ursu, en „Cronica" année XV ième, no. 49 (775), le 15 décembre 1980, page 7 *(Archim. Pimen Zainea)* ; **Correspondance:** Al. Ioan Cuza et Costache Negri (texte choisi et établi, traduction, étude introductif par Emil Boldan), éd. Minerva, Bucarest, 1980, 570 pages *(I. D. Lăudat)* ; *Mihail Diaconescu,* **La Grande Chanson,** éd. Eminescu, Bucarest, 1980, 537 pages *(Diacre V. Nechita)*.

Chronique ecclésiastique

A. — Actualités oecuméniques *(Gh. Badea* 168

B. — L'Archevêché de Iassy 171

HÔTES: Visite d'une délégation de moines bouddhistes dans notre pays *(Remus Rus)* ; Le Nouvel An au Centre épiscopal ; Conférence pastoral-missionnaire et administrative; L'Assemblé générale du C. A. R. de l'Archevêché de Iassy *(Diacre V. Nechita)*; Conférences presbytérales du mois de mars 1981 *(Gh. Badea)* ; Cours de préparation professionelle des muséographes, gestionnaires et surveillants de l'Archevêché de Moldavie et de Suceava, Iassy, du 23 fevrier au 7 mars, 1981 *(N. Dascălu)* ; Fête patronale du Séminaire Théologique au Monastère de Neamţ *(Prof. Rusu V. Eugen)* ; Fête patronale de La Cathédrale métropolitaine à Iassy ; Messes épiscopales *(Diacre V. Nechita)*.

† APPELÉS DEVANT DIEU: Prêtre Alexandrovici Simeon *(P. Gh. Airimiţoaie)*; Prêtre Constantin Popovici *(P. M. Mocanu)* ; Prêtre Iacoban Constantin (*P. Teodor Moroşan)* ; Prêtre Ioan Pantalon *(P. C. Căliman)* ; Prêtre Antonie Zugrav *(P. T. Moroşan)* ; Prêtre Petru Pralea *(P. Toma Rîpă)* ; Prêtre Colceriu Dumitru-Emil *(Archip. I. Pricop*).

C. — L'Evêché de Roman et de Huşi 186

La conférence ecclésiastique du mois de mars 1981 *(P. C. Pelin*).

† APPELÉS DEVANT DIEU: Prêtre Gr. Dimitriu *(P. Petru PAIU)* ; Prêtre Gh. Şelaru *(P. P. Moraru)*.

Însemnări 117

Un engolpion descoperit la Căbești-Bacău *(Dorinel Ichim)*; Institutul de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol» din Iași la 40 de ani *(P. S.)*; «Viața românească» la a 75-a aniversare *(I. D. Lăudat)*; Urme ale teatrului antic pe teritoriul Dobrogei *(Pr. D. Hriţcu)*; Iosif M. Vasu — Un merituos reprezentant al școlii românești de pictură bisericească *(Arhit. Gh. Bratiloveanu)*; Importante descoperiri arheologice la Mănăstirea Putna *(Diac. V. Nechita)*; O nouă revistă ortodoxă *(Prof. N. Chițescu)*; Publicații de spiritualitate ortodoxă editate de comunitățile românești de peste hotare *(Gh. Badea)*; Constantin Turcu *(Pr. Sc. Porcescu)*.

Recenzii 143

Introduction à la Bible, tome II, Introduction critique à l'Ancien Testament, sous la direction de Henri Cazelles (Introducere în Biblie, Introducere critică în Vechiul Testament, sub redacția lui H. Cazelles), ed. Desclée et Cie, Paris, 1973, 853 p. *(Drd. Eugen Pentiuc)*; Calendarul «Credința» (The Faith), editat de Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă din America și Canada, 1980, 248 p. *(Diac. V. Nechita)*; *Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu*, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. I, București, 1930, 608 p. + material ilustrativ, hărți și indice de nume *(Pr. Scarlat Porcescu)*; România în relațiile internaționale, 1699-1939, Coordonatori: *L. Boiciu, V. Cristian și Gh. Platon*, au mai colaborat: *I. Agrigoroaiei. J. Benditer, Em. Bold, Ven. Ciobanu, Aurel Filimon și V. Russu*, Editura Junimea, Iași, 1980, 556 p. *(N. Grigoraș)*; *Leonid Boicu*, Diplomația europeană și cauza română, Editura Junimea, Iași, 1978, 261 p. *(Al. Zub)*; *Gheorghe Zaharia*, Condiția juridică a femeii în dreptul internațional, Editura Junimea, Iași, 1980, 239 p. *(Pr. C. Buzdugan)*; *George Muntean*, Periplu bucovinean, în „România literară", anul XII, 49, joi 4 decembrie 1980, p. 20-21; Contribuții de istorie literară; O sursă necunoscută a meditației în literatura română, *de N. A. Ursu*, în „Cronica", anul XV, nr. 49 (775), 15 decembrie 1980, p. 7 *(Arhim. Pimen Zainea)*; Corespondență: Alexandru Ion Cuza și Costache Negri (text ales și stabilit, traducere, studiu introductiv de Emil Boldan), Editura Minerva, București, 1980, 570 p. *(I. D. Lăudat)*; *Mihail Diaconescu*, Marele cîntec, Editura Eminescu, București, 1980, 537 p. *(Diac. V. Nechita)*.

Cronica bisericească

A. — Actualități ecumenice *(Gh. Badea)* 168

B. — Arhiepiscopia Iașilor 171

OASPEȚI: Vizita unei delegații de călugări budiști în țara noastră *(Lector Remus Rus)*; Anul Nou la Centrul eparhial; Conferința pastoral-misionară și administrativă; Adunarea generală a C. A. R. C. din Arhiepiscopia Iașilor *(Diac. V. Nechita)*; Conferințele preoțești din luna martie 1981 *(Gh. Badea)*; Cursurile de pregătire profesională a muzeografilor, gestionarilor-custozi și a supraveghetorilor de sală din cadrul Mitropoliei Moldovei și Sucevei (Iași, 23 februarie-7 martie 1981) *(N. Dascălu)*; Prăznuirea hramului Seminarului teologic din Mănăstirea Neamț *(Prof. Rusu Eugen)*; Hramul Catedralei mitropolitane-Iași; Slujbe arhierești *(Diac. V. Nechita)*.

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Preotul Alexandrovici Simeon *(Pr. Gh. Airimițoaie)*; Preotul Constantin Popovici *(Prot. M. Mocanu)*; Preotul Iacoban Constantin *(Prot. Teodor Moroșan)*; Preotul Ioan Pantalon *(Pr. C. Căliman)*; Preotul Antonie Zugrav *(Pr. T. Moroșan)*; Preotul Petru Pralea *(Pr. T. Rîpă)*: Preotul Colceriu Dumitru-Emil *(Prot. I. Pricop)*.

C. — Episcopia Romanului și Hușilor 186

Conferința preoțească din luna martie 1981 *(Pr. C. Pelin)*.

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Preotul Grigore Dimitriu *(Pr. P. Paiu)*; Preotul Gheorghe Șelaru *(Pr. P. Moraru)*.

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LVII, Nr. 4 — 6 APRILIE — IUNIE 1981

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

Independenţă, unitate, libertate

9 Mai, Ziua independenţei şi a devenirii noastre *(Mitropolia Moldovei şi Sucevei)* 213
I. TODERAŞCU, Mihai Viteazul şi conştiinţa unităţii etnice a românilor 216

La sărbătoarea sărbătorilor

† *TEOCTIST, Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei*, Pastorală la Sfintele Paşti — 1981 227
† *EFTIMIE, Episcop al Romanului şi Huşilor*, Pastorală la Sfintele Paşti — 1981 233

S t u d i i

Pr. Ilie MOLDOVAN, Aspecte ale revelaţiei divine în perspectiva dialogului ecumenic 237
Drd. Eugen PENTIUC, Noţiunea de dreptate în epistolele pauline 254
† *EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor*, Miron Costin şi împrejurările în care oraşul Roman a devenit legat de această mare personalitate a poporului român 261

1600 de ani de la Sinodul II ecumenic

Pr. IUSTIN GAŞPAR, Sinodul al II-lea ecumenic din Constantinopole (381) şi viaţa creştină din Scythia Minor-Dobrogea de astăzi 272
Arhim. Pimen ZAINEA, Aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie. 279

Pe tărîm pastoral

† *TEOCTIST, Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei*, La Ierusalimul Ortodoxiei româneşti 292
Voieşti să te faci sănătos? 297
Cinstirea sfintelor moaşte, chezăşie a unităţii de credinţă şi de neam 303

P r e d i c i

Pr. prof. C. TODICESCU, La Înălţarea Domnului 311
Pr. Şt. SLEVOACĂ, Sfînta Liturghie 312

Cartea românească veche

Pr. Paul MIHAIL, Molitvenicul mitropolitului Dosoftei, Iaşi — 1681. La împlinirea a 300 de ani de cînd a fost tipărit . 315

Locaşuri de închinare şi evlavie străbună

Dr. Angela PAVELIUC-OLARIU, Biserici de lemn din ţinuturile Botoşanilor 334
Pr. drd. V. UNGUREANU, Biserica mănăstirii Probota ca monument de artă bisericească 344

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LVII, Nr. 4 — 6 APRILIE — IUNIE 1981

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† I. P. S. TEOCTIST, Mitropolitul Moldovei și Sucevei

MEMBRI

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași

P. C. Pr. IOAN MAREȘ, vicar administrativ, Roman

P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamț

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex. 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3".

42.420

9 Mai, ziua independenţei şi a devenirii noastre

Imaginea INDEPENDENŢEI a fost plăsmuită în chipul unei fecioare fluturînd o eşarfă albă în vîntul înmiresmat al lui Florar, cu privirile pierdute departe, în zare, scrutînd parcă prin timp, viitorul. Monumentala statuie ce domină Piaţa Independenţei din Iaşi ne face prezentă în inimi epocala victorie de la 1877. Ideea materializată în bronzul dur, închipuind statornicia unui neam care a înfruntat cu bărbăţie şi seninătate vitregiile istoriei, exprimă în mod sugestiv aspiraţiile, năzuinţele şi caracterul unui popor matur, moştenitor al vitejiei, hărniciei şi priceperii dacilor şi romanilor.

Pentru un popor, independenţa reprezintă garanţia liberei lui dezvoltări şi afirmări, premiza oricărei realizări pe calea progresului. Românul a purtat în suflet peste veacuri dragostea de pămîntul străbun şi nostalgia unei vieţi libere, nesupuse nimănui din afară, căci, aşa cum spunea poetul nostru naţional, «idealul neatîrnării vine din vechime, ca un atribut esenţial al poporului român în fiecare etapă a dezvoltării lui istorice, independenţa fiind un drept pururea în vigoare, iar tradiţia şi încercările ei de a o restitui n-au încetat niciodată». Dacă unirea înseamnă putere, independenţa devine o necesitate pentru punerea în valoare a acestei puteri, aşa încît după 24 ianuarie 1859, ziua de 9 mai 1877 se impunea ca o urmare firească.

Idealurile de independenţă, libertate şi convieţuire paşnică cu celelalte popoare străbat ca un fir roşu de la un capăt la altul istoria noastră naţională: pilda dată de Dromichetes mîndrului Lisimah avea să fie repetată, pe alte coordonate istorice, de către înaintaşii noştri. Mircea cel Bătrîn, slăvitul Ştefan-voievod, bravul Mihai, simbolul unităţii noastre naţionale, Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Principatelor Unite, au fost reprezentanţii aceloraşi năzuinţe ale tuturor românilor.

Marile biruinţe din istoria neamului sporesc în strălucire pe măsură ce vremea le încununează cu povara anilor, cu idealurile de mai bine ale generaţiilor care urmează, arătîndu-le acestora deosebita importanţă, de temelii ale neamului, a jertfelor înaintaşilor.

Primăvara lui 1877 coboară peste timp înveşmîntată în nestrămutata bucurie a dobîndirii independenţei patriei, eveniment de deosebită importanţă istorică şi naţională, însemnînd împlinirea unui vis ce a însufleţit generaţii după generaţii şi a deschis porţi de lumină celor care vin.

Înaintarea pe drumul progresului nu se putea înfăptui fără înlăturarea anacronicei suzeranităţi otomane şi a protectoratului marilor puteri. Este meritul oamenilor politici din a doua jumă-

tate a secolului al XIX-lea, care au inițiat o largă mișcare eliberatoare, urmînd cursul evenimentelor internaționale și participînd la ambele acțiuni diplomatice menite să găsească momentul prielnic pentru declanșarea bătăliei decisive în lupta pentru neatîrnare. Memorabile sînt cuvintele lui Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe al țării, de atunci,care anunța cu emoție: «Sîntem națiune de sine stătătoare... sîntem o națiune liberă și independentă...». La 9 mai 1877, forul legislativ al țării proclama «independența absolută a României». Era acum nevoie ca bătălia, cîștigată pe plan diplomatic, să fie confirmată și pe cîmpul de luptă. Și în curînd dorobanții, roșiorii, călărețiii și artileriștii români aveau să pecetluiască cu sînge dorința unui neam! Expresie a jertfelor din veacurile care au trecut, mărețul act de proclamare a independenței reprezintă o piatră de hotar pentru destinul poporului nostru. Eroii de la Smîrdan, Plevna, Rahova, Vidin se alătură celor jertfiți pe altarul neamului la Rovine, Vaslui, Stănilești, celor care și-au dăruit viața pentru ca neamul să trăiască în pace și neatîrnare. Tuturor li se cuvine cinstire în acest început de mai.

Românii de la 1877 s-au bătut vitejește. «La Plevna, la Rahova, la Palanca, românii au dovedit că sînt adevărați urmași ai străbunilor lor, că știu să apere o cauză dreaptă, că sînt un popor de bărbați stăpîni pe soarta lor. Asta ne leagă, ne împreună, ne încheagă, asta silește lumea să recunoască în noi un popor compus din oameni de același fel, binecuvîntat» — se scria în Telegraful român din 29 decembrie 1877. Eroismul românilor avea să fie elogiat nu numai de către aliați, ci și de marile puteri europene. «Daily Telegraph» și «Le Temps» aduceau la cunoștință cititorilor lor desfășurarea evenimentelor, subliniind în nenumărate rînduri bravura armatei române.

Alături de ruși și bulgari, românii au cucerit, în 1877, o victorie de răsunet, confirmînd încă o dată legea implacabilă a istoriei că un popor nu poate fi ținut subjugat pentru veșnicie. Nicolae Iorga arată că actele de vitejie din războiul pentru independență au pecetluit «consolidarea morală a statului român».

Dobîndirea independenței naționale a însemnat pentru cultura și civilizația românească un salt extraordinar, descătușînd energii creatoare nebănuite. O muncă plină de abnegație în științe, arte, diplomație, avea să încununeze dobîndirea independenței politice, cu progresul material și spiritual. Crezul națiunii române libere avea să fie înfățișat de același Kogălniceanu astfel: «Dacă voim să fim o națiune liberă și independentă, nu este pentru ca să neliniștim pe vecinii noștri, nu este pentru ca să fim un popor de îngrijiri pentru dînșii, din contra și încă mai mult decît pînă acum, o națiune hotărîtă să ne ocupăm de noi, să ne ocupăm de națiunea noastră, să ne ocupăm de dezvoltarea ei, de dezvoltarea bunei stări morale și naționale, iar nicidecum ca să îngrijim, ca să neliniștim pe cineva; vrem să fim independenți, voim să trăim cu viața noastră proprie».

Poporul nostru și-a cucerit independența prin jertfă și sînge,

nu a așteptat să-i fie făcută cadou de către alte state. Era o necesitate istorică, pentru că numai așa românii puteau să pășească cu fruntea sus pe treptele devenirii întru ființă și perenitate.

Florile lui mai, simbol al tinereții și purității naturii, își istovesc și anul acesta frumusețea, aducîndu-se ca ofrandă celor ce au căzut pentru neatîrnarea patriei. Ele se vor preface în țărînă, așezîndu-se mai aproape de trupurile eroilor noștri, dar vor reînvia în mai viitor, căci memoria neamului nu piere niciodată. În sufletul poporului român, 9 MAI 1877 rămîne o dată înscrisă cu litere de aur, o zi dintr-un veac, înveșnicind un ideal.

În această zi de 9 MAI — Ziua independenței, ziua Victoriei —, clerul Bisericii Ortodoxe Române, începînd de la ierarhii ei și pînă la preoții din enorii, înalță rugăciuni Bunului Dumnezeu pentru că a cercetat și ajutat poporul nostru și aduc omagiul bine meritat, cinstire aleasă tuturor celor ce au făurit independența patriei, celor ce s-au acoperit de glorie pe cîmpiile de luptă. Totodată, ei se angajează că vor sprijini toate strădaniile Conducerii de stat pentru progresul și dezvoltarea multilaterală a patriei, vor adăuga eforturile lor la eforturile întregului nostru popor pentru viitorul nostru fericit, pentru omenie și dreptate, pentru pace în lume.

Credincioșii ortodocși, împreună cu toți fiii patriei pășesc cu hotărîre fermă la realizarea unui viitor strălucit, plin de împliniri, manifestîndu-și deopotrivă recunoștința vie față de cei ce au luptat pentru cucerirea libertății și independenței țării, cum și încrederea neabătută în forțele și virtuțile creatoare ale neamului românesc, care înscrie noi și însemnate file de istorie în cronica sa.

Ca fii ai poporului — clericii și credincioșii — în calitatea lor de apostoli ai unității și păcii, vor sprijini cu entuziasm patriotic programul cuprinzător al Frontului Democrației și Unității Socialiste, identificîndu-se cu năzuințele și idealurile de bunăstare, libertate, independență și unitate națională.

Ca întotdeauna, mereu alături de popor, clerul și credincioșii ortodocși din Arhiepiscopia Iașilor se bucură de toate realizările patriei socialiste și sprijină loial, prin metodele și mijloacele lor, progresul obștesc, material și spiritual al acesteia. Ei participă cu elan și încredere la munca de zidire nouă a întregului nostru popor.

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Mihai Viteazul și conștiința unității etnice a românilor

Unirea țărilor române sub conducerea lui Mihai Viteazul constituie, pentru istoria noastră, un *moment de referință*. Prin înfăptuirea ei, Mihai Viteazul a depășit mentalitatea politică a timpului, aceea a separatismului de tip medieval, și a conturat românilor „un cadru politic de perspectivă". El a fost cel dintîi suveran român care s-a putut intitula, *pe temei real* și în condițiile pluralității politice specifice evului mediu, „domn al Țării Românești și al Ardealului și a toată Țara Moldovei".

Actul politic de la 1599-1600 a suscitat un interes cu totul aparte. Cei ce s-au lăsat atrași de faptele și personalitatea *voievodului nostru simbol* s-au întrebat, firesc, care a fost motivul real, „imboldul autentic" care l-a determinat pe Mihai Viteazul să realizeze un organism statal nou prin dobîndirea Transilvaniei și a Țării Moldovei. Răspunsul ne este oferit, credem, de însuși voievodul unificator. Din gîndirea lui politică, mărturisită în mai multe ocazii, reiese că ceea ce l-a determinat să-și treacă oștirea în Transilvania și Moldova și să aducă aceste țări românești sub conducerea lui a fost *nevoia de apărare*. In octombrie 1599, înainte de a angaja bătălia de la Șelimbăr, Mihai Viteazul explicase nunțiului papal Malaspina de San Severso, care intervenise pentru medierea păcii, că el a venit în Transilvania nu din dorința de ocupație sau dominație, ci pentru că Andrei Báthory devenise aliatul turcilor ; pe cînd el era „hotărît să trăiască și să moară ca dușman al turcilor" („di voler vivere e morire (come) inimico del turco") [1]. Mihai era conștient de interdependența politică a statelor românești în fața pericolului otoman. Nu întîmplător, domnul muntean intervenise, în noiembrie 1598, pe lîngă împăratul Rudolf al II-lea pentru iertarea lui Sigismund Báthory, întors, după prima abdicare, în Transilvania. El arăta suveranului habsburgic că „Sigismund a scos sabia... contra turcilor.." și că, împreună au respins „puterea neînvinsă a sultanului...". Fără alianța Transilvaniei, arăta Mihai, „socotesc că este peste putință ca țara mea să poată rămîne scutită de mari primejdii..." [2]. La 14 noiembrie 1599, în scrisoarea trimisă înaltului pontif, nunțiul Malaspina insera o afirmație a lui Mihai Viteazul după care Transilvania și Țara Românească „sînt atît de împreunate și legate una de alta, încît căzînd una cade și celălaltă și păstrîndu-se una se păstrează și cealaltă..." [3]. La 26 ianuarie 1600, după realizarea primei etape a planului său, Mihai scria împăratului austriac : „...Ardealul și Țara Românească în ce loc sînt, tot norocul creștinătății este aruncat pe aceste două țări, că Dumnezeu să ferească de-ar apuca turcul aceste

---

1. Hurmuzachi, *Documente*, III/1, p. 512.
2. *Ibidem*, p. 313.
3. *Ibidem*, p. 512 ; *Călători străini despre țările române*, vol. IV, Ed. Științifică, București, 1972, p. 159.

două țări, ar fi pieire a toată creștinătatea..." [4] Se sublinia, astfel, nu numai vechea idee de avanpost a statelor românești, ci și forța militară sporită a noii sale stăpîniri.

Dobîndirea Moldovei, care îl preocupa pe Mihai de mai mulți ani, a fost determinată tot de rațiuni politico-militare. La 8 martie 1598, într-o convorbire cu diplomatul raguzan Ioan de Marini-Poli, voievodul muntean avea să spună: „trebuie să-l alung cu forța pe acel voievod al Moldovei, ca dușman al creștinătății; nu pentru a-i cotropi țara, și nici dintr-o lăcomie oarecare, *dar ca să nu poată aduce o piedică la planul expediției în Turcia*" (subl. ns.)[5]. Foarte interesantă pentru ideea urmărită este o afirmație a lui Mihai Viteazul reținută și comunicată de Gheorghe Rați, solul său pe lîngă curtea imperială habsburgică, lui B. Pezzen care, la rîndu-i, a înregistrat-o în raportul său din 11 ianuarie 1600 trimis împăratului: „Cînd voi fi adus în puterea mea cele trei țări, atunci cu adevărat voi putea apuca pe turc de barbă și voi aduce cu atît mai mult servicii creștinătății" [6]. Ceea ce-l preocupa, în special, era unitatea de luptă a țărilor române. Mihai Viteazul explicase comisarilor imperiali din Transilvania, în mai 1600, după încheierea campaniei împotriva lui Ieremia Movilă, că el a intrat în Moldova nu din „pofta de a domina" sau din „dorința de glorie", ci pentru că aflase, „în mod sigur" („certo cognovissemus"), că fostul domn al țării de la est de Carpați, împreună cu Sigismund Báthory, „intenționa să invadeze Transilvania alături de turci și de tătari... Afirmăm asta în mod sigur" („ita certe affirmamus") — ținea să precizeze domnul unificator [7]. Intr-o altă scrisoare, din 17 iunie 1610, expediată din Iași acelorași comisari imperiali, domnul tuturor românilor revine asupra acestor idei. Campania pentru dobîndirea Moldovei a fost determinată de o trebuință urgentă („ipsa necesitate urgente"); el a atacat pentru a se apăra, prevenind un atac. Intervenția în Moldova și instituirea stăpînirii sale aici — reiese din această epistolă — i-au asigurat păstrarea Transilvaniei. Voievodul credea că ar fi fost un pericol „dacă am îndrepta armele contra turcilor lăsînd dușmanul (Ieremia Movilă și aliații săi, n. ns.) în spate..." [8]. In ansamblu, Mihai considera că toate acțiunile sale se circumscriu politicii coaliției creștine, ceea ce înseamnă, în fond, o reafirmare a ideii *unității statelor creștine* în fața pericolului otoman [9]. Necesitatea ca țările române să formeze un front unit antiotoman a fost reliefată de Mihai Viteazul și în memoriul trimis împăratului Rudolf al II-lea, la 17 ianuarie 1601, atunci cînd voievodul, biruit „dar nu doborît", se afla la Viena: „Turcii bat din palme. nebuni de bucurie, pentru că văd aceste țări (românești)... supuse lor. Acestea li plac turcilor. In viitor

4. N. Iorga, *Documente noi, în mare parte românești, relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*, în „An. Acad. Rom., Mem. secț. ist.", s. II, tomul XX (1897-1898), p. 477.
5. Hurmuzaki-Iorga, *Documente,* XII, p. 333.
6. *Ibidem*, p. 610.
7. Hurmuzaki, *Documente*, III/2, p. 469.
8. *Ibidem*, IV/1, p. 75-76.
9. I. Toderașcu, *Ideea de independență în izvoarele diplomatice medievale românești,* în „Analele șt. ale Univ. „Al. I. Cuza"-Iași, Istorie, tomul XXIII (1977), p. 19.

se vor bucura şi mai mult de Ardeal... pentru că din Ţara Românească şi Moldova, Ardealul se poate lua uşor..." [10].

Din perspectiva acestor informaţii, cărora li se pot adăuga şi altele, este evident că unirea Ţării Româneşti cu Transilvania şi cu Moldova a fost determinată de *necesitatea de apărare. Unite,* ţările noastre îşi puteau asigura mai lesne *independenţa.* Prin acţiunea sa, Mihai Viteazul a refăcut frontul românesc antiotoman, dezmembrat prin venirea lui Ieremia Movilă la cîrma Moldovei şi a lui Andrei Báthory la conducerea Transilvaniei, domni de orientare filopolonă şi filoturcă. Sesizînd, cel dintîi, sensul adevărat al actului politic de la 1599-1600, A. D. Xenopol avea să scrie că Mihai Viteazul intuind pericolul a acţionat „ca să sfărîme şi la nord pericolul care-l ameninţa de la sud, puterea turcească, în prietenii otomanilor, Andrei Báthory, Ieremia Movilă şi polonii" [11]. La acelaşi punct de vedere a ajuns şi P. P. Panaitescu [12]. „Unificarea celor trei ţări române sub cîrmuirea lui Mihai Viteazul, scria el, a pornit de la alianţa acestor state împotriva turcilor..." [13]. Cooperarea forţelor militare din Ţara Românească, Transilvania şi Moldova, ca postulat, „idee directoare a cîrmuirii lui Mihai" a fost considerată drept temei al unirii şi de Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu. Numai astfel „puteau fi echilibrate raporturile cu Poarta şi... păstrate drepturile esenţiale ale celor trei state..." [14].

Dacă unirea ţărilor române înfăptuită de Mihai Viteazul *a fost determinată* de raţiuni politico-militare, nu-i mai puţin adevărat că acest act *a fost înlesnit* de o multitudine de factori care, definesc caracterul unitar al evoluţiei poporului român în evul mediu.

---

10. N. Iorga, *Scrisori de la boieri, scrisori de domni,* ed. II-a, Vălenii de Munte, 1925, p. 249.

11. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană,* vol. V ed. III-a, Bucureşti, 1927, p. 315.

12. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul,* Bucureşti, 1936, p. 217; Idem, *De ce au fost Ţara Românească şi Moldova ţări separate?,* în vol. „Interpretări româneşti", Bucureşti, 1947, p. 145-146; Idem, *Problema unificării politice a Ţărilor Române în epoca feudală,* în vol. „Studii privind Unirea Principatelor", Ed. Academiei, Bucureşti, 1960, p. 63-67.

13. Idem, *Problema unificării politice...,* p. 64.

14. Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor,* vol. II, Bucureşti, 1976, p. 376-377. Pe aceeaşi poziţie se situiază, într-un studiu de analiză temeinică a izvoarelor şi C. Rezachevici: „... dobîndirea stăpînirii ţărilor române de la apus şi răsărit de Carpaţi n-a reprezentat doar un act de ambiţie şi curaj, ci *o necesitate de apărare*". (*Gîndirea politică a lui Mihai Viteazul şi etapele elaborării planului de dobîndire a Moldovei,* în vol. „Mihai Viteazul, Culegare de studii", redactori coordonatori Paul Cernovodeanu şi C. Rezachevici, Bucureşti, 1975, p. 72-73). M. Berza era de părere că actul politic săvîrşit de Mihai Viteazul a fost „răspunsul românesc la una din problemele cele mai acute ale Europei răsăritene: aceea a organizării politice a spaţiului carpato-dunărean, spaţiu românesc din punct de vedere etnic, dar — într-o vreme cînd acest criteriu era departe încă de a fi hotărîtor în relaţiile internaţionale — teritoriu de competiţie între puterile vecine, atrase de aşezarea şi bogăţia lui şi dornice să creeze o întinsă zonă de apărare a propriilor state". Cum nici una din puterile competitive (Imperiul otoman, Polonia, Imperiul habsburgic) n-au găsit modalitatea cea mai potrivită pentru realizarea acestui scop, a intervenit „soluţia lui Mihai, de organizare a spaţiului etnic românesc prin români..." (*Mihai Viteazul şi unirea ţărilor române,* în vol. „Ştefan Meteş, la 85 de ani", Cluj-Napoca, 1977, p. 258).

Este vorba, în special, despre unitatea și armonia geografică, mișcările demografice interne, evoluția social-politică, legăturile economice, politice și culturale dintre statele românești, conștiința unității de neam, de limbă și de credință etc.

Conștiința unității românești a fost exprimată, sub diferite forme, de tot poporul nostru: țărani, păstori, meșteșugari, negustori, cărturari, boieri și domni, slujitori ai Bisericii. Formele de exprimare a acestei conștiințe au fost diferite. Intre acestea, *solidaritatea și întrajutorarea între români* este deosebit de frecvent atestată. Unirea realizată de Mihai Viteazul a prilejuit puternice asemenea manifestări. Iobagii din Transilvania, în cea mai mare parte români, s-au răsculat la intrarea lui Mihai în această țară românească. Izbucniri violente au avut loc după victoria de la Șelimbăr (18/28 octombrie 1599). „Mare parte a țăranilor este în răscoală", scria St. Bocskay lui Gh. Basta la 2 noiembrie 1599. Trimițînd vești la Viena (6 noiembrie 1599), David Ungnad anunța că „toți oamenii de rînd dintre țărani s-au răsculat împotriva nobililor pe care i-au ucis". In a doua jumătate a lunii noiembrie, aflăm din scrisoarea lui Sigismund Forgács, adresată lui Nicolae Palfy, că răscoalele erau în plină desfășurare. Cronicarul contemporan, St. Szamosközy, avea să relateze, nu fără a exagera, că „la vestea luptei nenorocite (de la Șelimbăr), care s-a răspîndit cu cea mai mare iuțeală în întreaga țară, *neamul românilor care locuiește în satele și cătunele Transilvaniei,* răsculîndu-se peste tot, s-a unit cu poporul venit (de peste munți) și atît uniți, cît și deosebit, au prădat în lungul și latul țării. *Căci încurajați de încrederea că au un domn din neamul lor...,* au ocupat drumurile și au ucis pretutindeni... au năvălit în casele nobililor, au prădat bunurile și au săvîrșit stricăciuni... După Szamosközy, domnul muntean ar fi fost instigatorul răscoalelor: „Mihai, încă înainte de intrarea sa, a aținat în ascuns întreagă sărăcimea românilor din Transilvania, prin tainica lucrare a preoților săi... să maltrateze și să ucidă pe nobili; s-a urmărit distrugerea nobilimii din Transilvania". Evident, sîntem în fața unei prezentări tendențioase, una dintre acelea care au urmărit să-l discrediteze pe Mihai Viteazul. Ambroziu Simigianus, un alt cronicar, a recunoscut însă că alături de români s-a răsculat și țărănimea altor neamuri din Transilvania: „În acea vreme, abia aflate aceste lucruri, (victoria de la Șelimbăr), s-au răsculat oamenii de toate stările, dar mai ales românii transilvăneni...". Ecoul mișcărilor prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania a stăruit încă multe decenii. El a fost consemnat și de cronicarul sas G. Kraus, care a scris, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, că „românii s-au răsculat atunci la intrarea lui Mihai în Transilvania, deoarece tiranul (Mihai) era din poporul lor, anume român"[15].

Solidaritatea românească s-a manifestat și în momentele critice din toamna lui 1600 și vara anului următor, 1601. După bătălia

---

15. Ștefan Pascu, *Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania,* în „Studii și materiale de istorie veche", I (1956), p. 123-151; P. P. Panaitescu, *Problema unificării politice a Țărilor române în epoca feudală...,* p. 67-71.

nenorocită de la Mirăslău (8/18 septembrie 1600), românii din Braşov au încercat să-l ajute pe Mihai Viteazul. La 1 octombrie 1600, locuitorii români din Şcheii Braşovului au colaborat cu trupele lui Mihai, încercînd „să ocupe prin surprindere oraşul şi să-l predea oştirii româneşti“ [16]. Întors de la Praga, Mihai Viteazul se afla, la începutul lunii iulie 1601, la Satu Mare, unde urma să-şi unească oastea cu aceea a generalului Gh. Basta. Satele românești erau deja informate despre revenirea lui Mihai în Transilvania. Românii din Făgăraş au alcătuit o ceată de 1100 luptători care a acţionat în favoarea domnului român [17]. Apoi, uciderea domnului unificator a afectat pe ţăranii români din Transilvania care şi-au arătat deschis indignarea [18].

Aceste manifestări de solidaritate şi întrajutorare românească nu trebuie considerate doar „instincte fireşti“, „izbucniri de sentimente populare“ [19]. Ele sînt, mai curînd, forme ale conştiinţei unităţii etnice şi lingvistice [20].

O întrebare s-a pus şi ea rămîne de actualitate. A avut Mihai Viteazul conştiinţa unităţii etnice? Păşind cu oştile lui pe pămîntul Transilvaniei şi apoi al Moldovei a fost conştient că pătrunde în ţări de structură românească? Răspunsul nu poate fi, după opinia noastră, decît afirmativ. Chiar dacă nu dispunem, în acest sens, decît de o mărturie directă şi aceea, datorită provenienţei ei, impune unele rezerve, există altele indirecte dar mult mai concludente. Este vorba despre unele dintre măsurile guvernării lui, ce ne duc cu gîndul la marele boier, stăpîn al unui întins domeniu [21], instruit şi cu experienţă politică, care, asemenea contemporanilor şi colaboratorilor săi, era conştient de unitatea etnicului românesc. Ajuns domn, Mihai Viteazul a avut, o dată mai mult, posibilitatea să se convingă de acest adevăr.

Din anii lui Mihai Viteazul datează una dintre cele mai clare afirmări a conştiinţei de neam şi de confesiune religioasă. Un grup de boieri munteni, potrivnici voievodului din pricina marelui efort reclamat de războiul antiotoman, în frunte cu Dan vistiernicul şi Vintilă clucerul, s-a refugiat în Moldova. De aici, boierii fugari au intrat în legătură cu cancelarul polon J. Zamoyski, marele duşman al voievodului unificator, solicitîndu-i sprijin pentru detronarea lui Mihai şi aşezarea pe tronul Ţării Româneşti a lui Simion Movilă, fratele lui Ieremia Movilă, domnul Ţării Moldovei. Pentru a-l convinge, boierii au argumentat: „pentru ca să fim împreună şi în unire cu Ţara Moldovei căci că sîntemu toţi de o lege şi de o limbă“ [22].

16. I. Minea, *Românii din Braşov şi Mihai Viteazul*, în „Cercetări istorice“, VIII-IX (1932-1933), nr. 1, p. 232-237.

17, P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul...*, p. 242-243.

18. Silviu Dragomir, *Mormîntul lui Mihai Viteazul şi vechea catedrală de la Alba Iulia*, în „An. Acad. Rom.“, Mem. Secţ. ist.“, s. III, tomul XXI, p. 487.

19. P. P. Panaitescu, *Problema unificării politice...*, p. 67 şi urm.

20. I. D. Suciu, *Aspecte ale unităţii poporului român în secolele XIV-XV*, în „Studii“, 6 (1969), p. 1065-1076.

21. I. Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, în „Studii şi materiale de istorie medie“, IV (1960), p. 468-476.

22. N. Iorga, *Scrisori de la boieri...*, p. 40-43.

Afirmația aceasta, din 1598, se repetă în anul următor, 1599, cînd o parte din boierii potrivnici lui Mihai Vitezul, rămași în Țara Românească, scriau pribegilor din Moldova să insiste, în sensul menționat mai sus, pe lîngă Ieremia Movilă și, prin intermediul acestuia, pe lîngă cancelarul și marele hatman polon [23].

De acest adevăr, căruia boierii i-au găsit o formulare atît de explicită, va fi fost convins și Mihai Viteazul. Amintim, în primul rînd, mărturia directă pomenită mai sus. Un *Avviso*, apărut la Roma în 1599 de sub presele tipografice ale lui Nicolo Mutij, ne informează că înaintea unei bătălii voievodul s-ar fi adresat oștenilor săi cerîndu-le să se poarte vitejește, „...*pentru gloria nației lor și a românilor, de la care făceau mărturia că se trag*" („....per la gloria della lor natione et di que romani, da cui facevano professione di discendere...") [24]. Astfel de știri, transmise prin foile de informare ori ziarele ocazionale, trebuie preluate cu prudență. Este foarte posibil ca tipograful să fi pus în seama lui Mihai Viteazul cuvinte pe care el nu le-a rostit. Cert este că, descendența romană a românilor era un fapt notoriu.

Dar dacă, așa cum spuneam mai sus, știrile directe, formulările precise lipsesc, există în schimb celelalte, indirecte. Sînt unele măsuri practice din guvernarea lui ca domn al Țării Românești, iar apoi al țărilor române unite, mai convingătoare decît afirmațiile teoretice.

Asemenea altor domni români, Mihai Viteazul a acordat o deosebită atenție Bisericii Ortodoxe, instituție care, în trecutul nostru, a fost factor de conservare etnică și de apărare a independenței. Românii, faptul este știut, s-au opus otomanilor nu numai ca români ci și ca creștini [25]. Biserica a avut, de asemenea, un rol deosebit în dezvoltarea culturii românești. Pe lîngă mănăstiri au luat ființă primele centre de caligrafiere, de miniaturistică, școli, tipografii etc. Această realitate a fost recunoscută de toți istoricii noștri [26].

În conștiința poporului român, unitatea de neam, de limbă și de lege erau inseparabile. Păstrarea unității de credință însemna, implicit, conservarea unității de neam și de limbă. De aceea, pentru românii din Transilvania, ortodoxia a fost „contrafortul spiritual al conștiinței (lor) de neam" [27].

Domnii români de la sud și est de Carpați au sprijinit, permanent, Biserica Ortodoxă din Transilvania. Unele biserici de aici (Șcheii Brașovului, Rășinari, Rîșnov, Vad, Făgăraș, Ocna Sibiului, Lușărdea, Rîmeț, Feleac, Cetatea de Baltă, Zărnești, Lancrăm, Alba Iulia, Sîmbătă de Sus, Deva etc.) au fost zidite ori reparate cu fonduri bănești din Țara Românească și Moldova. Altele au primit însemnate danii din partea domnilor munteni și moldoveni. Cărțile tipărite în limba

---

23. Șt. Ștefănescu, *Știri noi cu privire la domnia lui Mihai Viteazul*, în „Studii și materiale de istorie medie" V (1962), p. 175-188.

24. Hurmuzaki, *Documente*, III/2, p. 530.

25. Al. Constantinescu, *Creștin și creștinătate în istoria poporului român*, în „Biserica Ortodoxă Română", XCVI (1978), nr. 3-4, p. 273.

26. *Istoria României*, III, Ed. Academiei, București, 1964, p. 270.

27. L. Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Ed. științifică, București, 1966, p. 91.

română, în tipografiile de la Cîmpulung, Govora, Buzău, Rîmnic, Bucureşti, Snagov, Tîrgovişte, Iaşi, au circulat în număr apreciabil şi în Transilvania. A existat o adevărată „politică culturală" a factorilor politici din Ţara Românească şi Moldova faţă de românii din Transilvania, cărora li s-au făcut donaţii substanţiale de cărţi necesare cultului.

Mihai Viteazul a acordat tot sprijinul şi protecţia trebuitoare Bisericii Ortodoxe din Transilvania. În tratatul din 20 mai 1595, încheiat cu principele Sigismund Báthory, se prevedea ca preoţii şi călugării români din Transilvania „să fie lăsaţi în obiceiul şi tradiţia din vechime, cu ritul, ceremoniile şi libertăţile lor". Se obţinea, astfel, o mare izbîndă. Biserica Ortodoxă, nerecunoscută pînă atunci, intra astfel între confesiunile recepte. În acelaşi tratat se vorbea despre „jurisdicţia" Mitropoliei de Tîrgovişte asupra Bisericii româneşti din Transilvania „după dispoziţia dreptului bisericesc şi a rînduielilor acestei ţări" (Ţara Românească, n. ns.), clauză care nu excludea, însă, autonomia Bisericii româneşti din Transilvania [28].

Mihai Viteazul a ctitorit mai multe biserici în Ardeal contribuind, şi în acest fel, la unitatea spirituală românească. Cea mai importantă a fost Mănăstirea Sfînta Treime din Alba Iulia, devenită apoi reşedinţa mitropolitană a Transilvaniei [29], considerată de N. Iorga „cel mai trainic şi mai de folos aşezămînt al neamului nostru de peste Carpaţi" [30]. Biserica a fost zidită în urma vizitei pe care Mihai Viteazul, împreună cu banul Mihalcea, Radu Buzescu şi alţi sfetnici, a făcut-o lui Sigismund Báthory în iarna anului 1596-1597, pentru a discuta problema reluării războiului antiotoman. Cu acest prilej, Mihai Viteazul a obţinut consimţămîntul principelui de a construi, în afara zidurilor cetăţii de scaun, o mănăstire, care a şi fost înălţată în cursul anului 1597. Acolo a fost înmormîntat Aron Vodă tiranul, fostul domn al Moldovei şi aliat a lui Mihai Viteazul, decedat la Vinţul de Jos. Tot acolo a fost adus, mai tîrziu şi în mare taină, ne informează cronicarul Gh. Brancovici, trupul ctitorului, ce fusese înmormîntat, după asasinat, pe Cîmpia Turzii [31].

Pe timpul stăpînirii sale în Transilvania, Mihai Viteazul a înălţat şi alte biserici pentru românii ortodocşi, la Ocna Sibiului, Luşăr-

---

28. Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Ţara Românească şi Moldova în secolele XVI-XVIII*, Sibiu, 1968, p. 12-13.

29. Mitropolia, ca formă superioară de organizare a Bisericii, exista în Transilvania încă din secolul al XV-lea (V. Drăguţ, *Zugravul Mihu şi epoca sa*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", 1/1966, p. 39-47; Al. Găină, *Legături bisericeşti şi culturale între Transilvania şi Moldova în timpul lui Ştefan cel Mare*, în „Mitropolia Ardealului", XXII (1975), nr. 11-12, p. 865-866). Mihai Viteazul a construit un locaş corespunzător cu rostul acestei instituţii în Ardeal (Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 13).

30. N. Iorga, *Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi Mitropolia Ardealului*, în „An. Acad. Rom., Mem. secţ. ist." s. II, tom. XXVII (1905), p. 1-17; Cu ocazia sinodului de la Alba Iulia (din 1701) pentru instalarea lui Atanasie ca episcop unit al Transilvaniei, trei braşoveni au stat în poarta bisericii şi au strigat că nu pot suporta ca în biserica ridicată de Mihai Viteazul să se instaleze un episcop unit cu Biserica Romei (Candid C. Muşlea, *Biserica Sfîntul Nicolae din Şcheii Braşovului*, vol. I. Braşov, 1943, p. 139-141).

31. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 491 şi urm.

dea, Rîmeț și Tîrgu Mureș [32]. Zugrăveala de pe pereții acesteia din urmă se mai vedea încă pe la 1900 [33].

Mihai Viteazul s-a îngrijit și de situația confesională a românilor din Maramureș. În 1597, el a asigurat numirea egumenului Serghie de la Tismana ca episcop al Eparhiei Muncaciului, sub jurisdicția căreia intrau și românii maramureșeni [34].

După unirea Transilvaniei cu Țara Românească, în octombrie 1599, Mihai a obținut, prin tratative, de la împăratul Rudolf al II-lea, dreptul ca Biserica Ortodoxă din Transilvania să fie recunoscută ca religie „receptă", alături de acelea catolică și luterană [35].

Faptul că Mihai Viteazul a sprijinit Biserica Ortodoxă din Transilvania are o semnificație aparte, și nu numai religioasă. Este, în această atitudine, și o dovadă a conștiinței unității de neam. Pentru că reluăm, ideea, în epoca feudală conștiința de neam, de limbă și de confesiune religioasă erau inseparabile.

Pe lîngă atenția acordată Bisericii, „principalul suport ideologic al statului feudal" [36], Mihai Viteazul a făcut multe alte dovezi ale conștiinței sale de domn român. Întors din Moldova, unde, după isprăvirea campaniei, a rămas la Iași, centrul cîrmuirii sale în țara de la est de Carpați, timp de aproape o lună de zile (27 mai — sfîrșitul lunii iunie [37], Mihai Viteazul avea de rezolvat în Transilvania numeroase probleme. La 6 iulie el se afla la Alba Iulia, capitala Transilvaniei și reședința supremă a țărilor române unite. Aici, ca domn „al Țării Românești și al Ardealului și a toată Țara Moldovei", întărea lui Iane și Preda, logofeți, o ocină cumpărată în satul Mănăilești" [38]. La 11 iulie Mihai scria din Alba Iulia cancelarului polon Zamoyski [39], iar a doua zi, pe 12 iulie, a convocat Dieta Transilvaniei pentru data de 20 iulie 1600 [40]. Este cea de a treia dietă a guvernării lui Mihai în Transilvania, care și-a desfășurat lucrările între 20-27 iulie 1600 și care prezintă, pentru istoria noastră, un interes cu totul particular. *Acum, cînd unirea țărilor române era un fapt împlinit, Mihai Viteazul a intervenit în favoarea țăranilor români iobagi și a preoțimii române* [41]. La punctul 23 din hotărîrile acestei diete se spune că, *la cererea domnului,* nobilimea încuviințează „ca toate satele lăzuite, atît satele ungurești cît și cele săsești, să îngăduie pășunat liber, în locurile și hotarul necultivat, satelor românești... ce

---

32. Pr. prof. N. Șerbănescu, *Mănăstiri și biserici ctitorite de Mihai Viteazul*, în „Mitropolia Banatului", XXVI (1977), nr. 10-12, p. 692-703.
33. Traian Popa, *O biserică a lui Mihai Viteazul în Tîrgu-Mureș*, în „Societatea de mîine", nr. 4/1926, p. 62.
34. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 14.
35. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 175-176; Gheorghe I. Moisescu, Ștefan Lupșa, Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 403.
36. *Istoria României*, vol. III, p. 270.
37. I. Toderașcu, *Unirea politică a țărilor române sub Mihai Viteazul și orașul Iași*, în curs de tipărire, p. 20.
38. *Documenta Romaniae Historica, B, Țara Românească*, vol. XI, Ed. Academiei, București, 1975, p. 553-554.
39. Hurmuzaki, *Documente*, supl. II/1, p. 624.
40. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XII, p. 964.
41. Ioachim Crăciun, *Dietele Transilvaniei ținute sub domnia lui Mihai Viteazul (1599-1600)*, în „Anuarul Inst. de ist. națională", VII (1936-1938), București, 1939, p. 638-639.

sînt hotarnice cu ele". La articolul următor, al 24-lea, din lucrările acestei diete, se menţionează: „în ce priveşte a doua *dorinţă a măriei sale,* ca persoanele preoţilor români să nu poată fi silite de nimeni la robotă, am respectat şi în această privinţă dorinţa măriei sale şi am hotărît ca preoţii români să fie scutiţi pretutindeni, în persoana lor, de astfel de slujbe" (subl. ns.). Sîntem, aşadar, în faţa unui fapt istoric deosebit de important. Mihai Viteazul a intervenit, în dietă, *„ca român, pentru ţăranii şi preoţii români din Ardeal"* (subl. ns.) [42].

În vara anului 1600, Mihai Viteazul, atunci domn al tuturor românilor, şi-a făurit un nou sigiliu ale cărui emblemă şi legendă ilustrează faptul politic împlinit. În emblemă se află *stema Moldovei*, „capul de bour avînd steaua între coarne iar în dreapta şi stînga soarele şi crai nou". Acvila cruciată, însoţită de soare în stînga şi de lună în dreapta, plasată în semicercul din partea superioară a cîmpului sigilar, reprezintă *„stema heraldică tradiţională a Ţării Româneşti"*, folosită din secolul al XIV-lea (subl. ns.). În partea inferioară este aşezată *stema secundară a Ţării Româneşti.* Este vorba despre două personaje care reprezintă pe domn şi pe fiul său asociat la domnie (în dreapta este domnul, în stînga fiul). Între cele două personaje se găseşte un pom cu rădăcini răsfirate, care pot sugera fenomenul descălecatului. Tulpina copacului este flancată de doi lei afrontaţi care simbolizează Dacia şi reprezintă, în această combinaţie heraldică, *stema Transilvaniei.* Legenda este, în esenţă, aceeaşi cu titulatura din documente: „Io Mihail voievod al Ungrovlahiei, Ardealului şi Ţării Moldovei" [43].

Introducerea leilor, semnul heraldic al Daciei încă din perioada romană, în sigiliul făurit după realizarea unirii ţărilor române, poate fi pusă în legătură cu concepţia politică a lui Mihai Viteazul, intenţia sa de a reface vechea Dacie [44]. Aşadar, Mihai Viteazul era conştient de o realitate istorică românească, aceea a unităţii teritoriale, care nu este altceva decît un aspect al conştiinţei unităţii de neam [45].

---

42. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 167. Efectul acestor măsuri şi, în general, al politicii lui Mihai faţă de preoţii ortodocşi români din Transilvania, se poate lesne deduce din hotărîrea dietei ungureşti întrunită la Letzfalu, la 25 octombrie 1600, cînd voievodul unificator pierduse Ardealul: „Fiindcă stricăciunea şi pericolul nostru de acum a venit din cele două ţări române... nici un popă românesc să nu mai poată intra niciodată din cele două ţări române: (cf. Ştefan Meteş, *Mănăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria,* Sibiu, 1936, p. LXXXII).

43. Maria Dogaru, *Simbolul Daciei şi sigiliile lui Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor", nr. 2/1975, p. 169-171; Idem, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric,* Bucureşti, 1976, p. 59-60.

44. Idem, *Simbolul Daciei...*, p. 171. În 1874, cînd B. P. Haşdeu a vizitat Alba Iulia a mai putut vedea încă, în Catedrala catolică de acolo, „o tablă de metal care atîrna de la plafonul pridvorului catedralei. Pre tabla aceea erau împreunate marcele Ardealului, Munteniei şi Moldovei..., semnul domniei lui Mihai Viteazul...". Informaţia se păstrează în memoriile, inedite, ale avocatului memorandist Rubin Patiţa (cf. Ştefan Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1977, p. 82, nota 49).

45. Eugen Stănescu, *Geneza noţiunii de „România". Evoluţia conştiinţei*

Pentru reconstituirea profilului de om politic român al lui Mihai Viteazul, deosebit de sugestivă este introducerea limbii române, ca limba oficială, alături de latină și maghiară, în cancelaria Transilvaniei. Colaboratorii săi, Bărcan vistiernicul și Teodosie logofătul își scriau în limba română chitanțele pentru banii primiți de la oficialitățile orașelor Cluj, Bistrița și Tîrgu Mureș. La fel procedau banul Udrea și pîrcălabii români de la Făgăraș în corespondența lor cu bistrițenii. Mihai însuși elaborează hrisoave în limba română pentru orașul Rîșnov și pentru boierii făgărășeni din Sărata [46]. În arhiva personală a domnului, găsită, după asasinat, în cortul de pe Cîmpia Turzii și ajunsă, apoi, în Arhiva imperială de război de la Viena (Kriegsarchiv Wien) s-au găsit mai multe documente în limba română, foarte interesante pentru gîndirea politică a lui Mihai Viteazul [47]. Așa sînt, bunăoară, instrucțiunile trimise solilor săi Mihalcea și Stoica, aflați la curtea imperială habsburgică, în vederea reglementării statutului politic al Transilvaniei [48]. Tot astfel, cauzele dobîndirii Moldovei, ce urmau să fie comunicate regelui polon Sigismund al III-lea de către Gh. Rațiu și Stroe Buzescu, au fost sintetizate de voievodul unificator într-o scrisoare redactată în românește [49]. Să mai amintim, aici, că protocolul încheiat de Mihai Viteazul cu medicul Bartolomeu Pezzen, diplomatul lui Rudolf al II-lea, în urma discuțiilor privind situația juridică a Transilvaniei purtate la Alba Iulia (12-20 iulie 1600), s-a păstrat și într-o variantă românească [50].

Utilizarea limbii române în cancelaria Transilvaniei a atras protestul nobilimii ungurești și săsești. În dieta din iulie 1600, aceștia și-au manifestat deschis indignarea, motivînd că „unii nobili... n-au putut înțelege din ele (scrisorile domnești, subl. ns.) porunca și voia măriei tale" [51]. Dar limba română continuă să fie folosită. Atitudinea lui Mihai Viteazul ar putea astfel să justifice, măcar în parte, neliniștea nunțiului Malaspina care, în raportul trimis papei după intrarea domnului român în Transilvania, scria că Mihai are intenția să guverneze această țară „după obiceiul românesc..." [52].

Preferința lui Mihai Viteazul pentru folosirea lîmbii române, care nu poate și nu trebuie socotită doar ca un fapt în sine, ni se relevează și din însemnările făcute, de mîna lui, pe unele documente. Sînt însemnări, fără excepție, în limba română [53], scurte, conchise, pe spatele unor acte redactate în limbi pe care voievodul nu le cunoștea. Astfel, pe documentul ce cuprindea condițiile puse de Andrei Báthory turcilor, el avea să scrie: „Ce-au trimes Batăr Andreiuș la [îm]păratul turcesc pentru pacea", iar scrisoarea primită de la Guilhen de San Clemente, ambasadorul spaniol la Praga, conținea nota-

---

de unitate teritoritorială în lumina denumirilor interne, în vol. „Unitate și continuitate în istoria poporului român", București, 1968, p.246-254.

46. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 164.
47. N. Iorga, *Documente nouă, în mare parte românești...*, p. 455 și urm.
48. *Ibidem*. p. 477-478.
49. *Ibidem*, p. 473.
50. *Ibidem*, p. 483-484.
51. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 164.
52. *Călători străini...*, vol. IV, p. 164.
53. M. Berza. *op. cit.*, p. 257.

rea: „De la solul Şpanei carele şade lîngă Împăratul". Pe o altă scrisoare, cu ştiri primite de el la Praga din partea lui Ladislau Rákoczy, a notat lapidar: „De la Racovţi Laeş", iar pe varianta românească a cererilor prezentate de Mihai diplomatului austriac Bartolomeu Pezzen este scris: „Duhtor Peţi, cu ce-au venit"[54]. Cea mai cunoscută dintre însemnările făcute de Mihai Viteazul este aceea de pe verso-ul exemplarului în limba maghiară a protocolului încheiat cu solul imperial mai sus amintit:

„Şi hotaru Ardealului
Pohta ce-am puhtit
Moldova, Ţara Românească".

Aceste cuvinte, cărora li s-au atribuit şi sensuri străine de realitatea istorică, exprimă concis dorinţa voievodului unificator de a întregi hotarele Transilvaniei răşluite de habsburgi şi recunoaşterea stăpînirii asupra Moldovei şi Ţării Româneşti[55]. În sfîrşit, amintim aici că pe contrapagina jurămîntului depus de Ioan Captury, numit de Mihai, pîrcălab al Sucevei, voievodul a scris: „A lu Căpturi, pentru jurămîntul"[56].

Din vremea lui Mihai Viteazul datează cea dintîi cronică în limba română despre a cărei existenţă sîntem siguri. Este cronica oficială a domniei, scrisă de marele logofăt Teodosie Rudeanu şi intercalată în compilaţia munteană din secolul al XVII-lea[57]. Că acest letopiseţ a fost scris în limba română ne-o spune Baltasar Walther, silezianul căruia îi datorăm, pentru evenimentele de pînă la 1597, o versiune latinească a acestei scrieri istorice[58]. Informaţia este confirmată şi de o menţiune tîrzie, din cronica bisericii catolice din Tîrgovişte, unde se spune că „descrierea războaielor sale (ale lui Mihai Viteazul, subl. ns.) s-a extras pentru memorie din cronica românească"[59].

Actele de guvernare, ca şi celelalte dovezi aduse de noi în discuţie şi cărora li se pot alătura, desigur, şi altele, vin să reconstituie profilul unui om politic român conştient de unitatea etnică, lingvistică şi confesională a poporului nostru.

Mihai Viteazul, „domn şi crai de întregire românească", nu putea, din perspectiva faptelor sale, să fie străin de o realitate pe care contemporanii şi colaboratorii săi au exprimat-o atît de clar.

I. TODERAŞCU

---

54. N. Iorga, *Documente nouă, în mare parte româneşti* .., p. 455, 482.
55. C. Rezachevici, *Cunoscuta însemnare a lui Mihai Viteazul privind stăpînirea ţărilor române şi semnificaţia ei reală*, în „Apulum", XIII (1975), p. 347-350.
56. N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. 5; *Documenta Romaniae Historica*, B, XI, p. 530.
57. Dan Simonescu, *Introducere la Istoria Ţării Româneşti (1290-1690). Letopiseţul Cantacuzinesc*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1960, p. XXIV.
58. Idem, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, în „Studii şi materiale de istorie medie", III p. 59.
59. „Arhiva istorică a României", I/2, p. 52, col. 2.

✝ TEOCTIST

DIN MILOSTIVIREA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL IAȘILOR ȘI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Iubitului cler, cinului monahal și tuturor binecredincioșilor creștini din această de Dumnezeu-păzită Arhiepiscopie, har, milă și pace de la Dumnezeu-Tatăl, iar de la Noi, arhierească binecuvîntare

„Rămîneți întru iubirea Mea"
(Ioan 15, 9)

Iubiți fii duhovnicești,

Fericită și adînc grăitoare este și rămîne pentru noi această veșnică chemare a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, această dorință pururea stăruitoare cu care El, Stăpînul a toate, ne arată cît de mult ne prețuiește și ne iubește. Este vie și hotărîtoare, ca și cum în aceste luminate clipe de Paști și, în acest dumnezeiesc locaș de închinare al părinților noștri, i-am auzi glasul Său blînd, zicîndu-ne: „Rămîneți întru iubirea Mea". *În adevăr așa și este. Împreună cu Sfinții Apostoli am trăit momentele de frămîntări, îngrijorări și întristări evocate de slujbele sfintelor denii, iar acum luminați de adevărul învierii, ca și ei, vestim tuturor cu mare bucurie: „Hristos a înviat!".*

În preajma sfîntului prestol ne aflăm lîngă mormîntul învierii, iar în sfînta biserică, în grădina unde era săpat mormîntul cel nou, tresăltăm la vestea îngerească, asemenea harnicelor mironosițe. Zorii dimineții de astăzi, revărsîndu-se peste întreaga fire, sînt străbătuți, ca și acum aproape două mii de ani, de același glas al îngerului înveșmîntat în strălucire neasemănată, aducînd pe pămînt vestea cea mult dorită: „Nu vă temeți, că știu că pe Iisus cel răstignit Îl căutați. Nu este aici; căci s-a sculat precum am zis; veniți de vedeți locul unde a zăcut" *(Matei 28, 5-6).*

În liniștea acestei grădini strămoșești, sfîntul locaș de închinare, așadar, și în lumina Sfîntului Mormînt, unde, an de an, fericiții noștri înaintași au mărturisit într-un glas și un cuget adevărul învierii, venim cu făcliile credinței să continuăm firul de aur al crezului și datinilor ortodoxe, exprimate în imnul de Paști: „Hristos a înviat din morți cu moartea pe moarte călcînd și celor din mormînturi viață dăruindu-le". *Rostit și cîntat, dar mai ales trăit, acest adevăr stă la temelia credinței noastre și el ne călăuzește pașii pe urmele bătătorite de Sfinții Apostoli, adeverind împreună cu ei:* „Am văzut și mărturisim că Tatăl a trimis pe Fiul, Mîntuitor al lumii" *(I Ioan 4, 14). Pentru aceasta Sfînta noastră Biserică socotește ziua de astăzi coroana sărbătorilor „primăvara*

sufletelor pentru că Hristos, ca un soare răsărind din mormînt a treia zi, a îndepărtat urma cea întunecată a păcatului nostru". „Astăzi este primăvara sufletelor ; că Hristos, ca un soare răsărind din mormînt a treia zi, a alungat iarna cea întunecată a păcatului nostru" *(Sf. Ioan Damaschin : Duminica Tomii, peasna 1). Ca* „stîlp şi temelie a adevărului" *(I Timotei 3, 15), cum o defineşte Sfîntul Apostol Pavel, şi deci chezăşie neclintită a mîntuirii noastre, Biserica ţine să ne aducă aminte şi acum, cînd „Îl vedem pe Hristos strălucind în lumina cea neapropiată a învierii", de cuvîntul Său îndemnător adresat ucenicilor şi nouă tuturor, cînd zice :* „Rămîneţi întru iubirea Mea".

Iubiţi credincioşi,

Să urmăm pe Iisus „în foişorul cel mare" *(Marcu 14, 15), înconjurat de ucenicii Săi, în încăperea pregătită unde El* „cu dor a dorit să mănînce Paştele cu ei" *(Luca 22, 15). Cu credinţă şi cu dragoste să intrăm, să ne apropiem şi să ne facem părtaşi „Cinei celei de Taină", săvîrşită de Însuşi Mîntuitorul Iisus Hristos şi încredinţată apoi Sfinţilor Apostoli să o îndeplinească* „spre pomenirea Sa" *(Luca 22, 19). Prevestitoare a jertfei şi învierii Sale şi, icoană vie a dragostei dumnezeieşti, Cina cea de Taină, Sfînta Euharistie statornicită atunci a rămas şi s-a continuat de-a pururi ca lucrare a Duhului Sfînt prin care împlineşte şi se manifestă Biserica. Rînduind pentru vecie Sfînta Cuminecătură, miezul Sfintei Liturghii şi izvorul tuturor darurilor mîntuitoare, Domnul nostru Iisus Hristos* „ştiind că a sosit timpul Său, ca să treacă din lumea aceasta la Tatăl, iubind pe ai Săi din lume" *(Ioan 13, 1), le-a dat pildă de smerenie şi de apropiere prin spălarea picioarelor.*

Dar pentru ca ei să nu rămînă întristaţi, ci să aibă pace întru El, le-a împărtăşit întreaga Sa iubire printr-o lungă, duioasă şi frumoasă cuvîntare. Ultima înainte de patimile, răstignirea, moartea şi învierea Sa, aceasta este pentru noi un izvor nesecat de învăţătură. Este mesajul luminos al dragostei Sale desăvîrşite şi nemărginite, al grijii Sale părinteşti, al duioşiei frăţeşti. Dacă în alte împrejurări din viaţa Sa pămîntească, Iisus îi mustra pe unii pentru necredinţa sau nepriceperea lor, în seara Cinei celei de Taină, Bunul Învăţător îi înarmează sufleteşte cu tot ceea ce înţelepciunea Sa dumnezeiască putea să dea din vistieria Sa spre a-i pregăti să întîmpine cu curaj toate cele ce trebuiau să se împlinească potrivit celor scrise în Lege, în Prooroci şi în Psalmi despre moartea şi învierea Sa cea de a treia zi (Luca 24, 16-46).

Cu ochii credinţei Îl vedem pe Iisus în mijlocul ucenicilor, în toată măreţia Sa de Fiu al lui Dumnezeu şi Fiu al Omului gata a se aduce jertfă, ca „Miel al lui Dumnezeu" (Ioan 1, 36), gata a înfrunta şi a zdrobi moartea pentru mîntuirea noastră, ca biruitor al morţii şi al păcatului (Isaia 53, 4-5 ; I Corinteni 15, 3). Atenţi şi încă nepregătiţi cu duhul întru înţelegerea nemuritoarelor adevăruri, rostite de Iisus în aceste clipe unice din viaţa Sa pămîntească, apostolii dornici de a le cunoaşte şi a le adînci, interveneau cu întrebări, ca şi cu alte prilejuri. Graiurile lui Iisus

le străbate auzul și inima mai viu, mai stăruitor, mai mișcător ca oricînd. Inima lor simte iubirea lui Iisus, mintea lor se arată mai deschisă spre primirea cuvintelor izvorîte dintr-o dragoste pe care numai Bunul Dumnezeu știe să ne-o arate nouă, fiilor Săi. Din vistieria înțelepciunii cuvintelor lui Iisus, dragostea și atașamentul Său pentru cei ce L-au urmat timp de aproape trei ani și jumătate strălucesc de la un capăt la altul. În clipele de despărțire de ei, ca timp și loc, Mîntuitorul li se dăruiește deplin și definitiv, așa cum se va dărui Crucii și Mormîntului, pentru a-i ferici și a ne ferici pe toți prin învierea Sa. În glasul Său răsună unul după altul adevărurile veșnice, oprindu-se și stăruind asupra unității desăvîrșite cu El și cu Tatăl, zicîndu-le: „Întru acesta a fost slăvit Tatăl Meu, ca să aduceţi roadă multă şi să vă faceţi ucenici ai Mei". „Precum M-a iubit pe Mine Tatăl, așa v-am iubit și Eu pe voi; rămîneți întru iubirea Mea" *(Ioan 15, 8-9).*

Dreptmăritori creștini,

Rostită în clipa instituirii Sfintei Euharistii și îndată după prima comuniune pascală cu ucenicii, chemarea lui Iisus, ca aceștia să rămînă în iubirea Lui, dobîndește pentru noi ca și pentru ei, valoare de mesaj sfînt pururea de înțeles și de urmat. Este de aceeași însemnătate ca și cuvîntul auzit tot atunci pentru Sfînta și dumnezeiasca Cuminecătură: „Aceasta să o faceţi întru pomenirea Mea" *(Luca 22, 19).* „Cine ne va da aripi ca de porumbel" *(Psalmul 54, 6) spre a ne înălța pînă la piscul înțelegerii acestei chemări? Izvorîtă din noianul de negrăit al bunătății Tatălui ceresc, chemarea aceasta o auzim din gura Fiului Său, Cel Unul-Născut, Iisus Hristos, adresată ca unor prieteni și frați, făcîndu-se una cu noi, precum El este una cu Tatăl în iubire, potrivit spuselor Sale. Din sălașul bătrînețelor sale adînci, insula Patmos, Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan, cunoscut în creștinătate ca apostolul iubirii,* „acela care la Cină s-a rezemat de pieptul lui Iisus" *(Ioan 21, 20), stăruie asupra virtuții iubirii creștine, scriind:* „Vedeţi, iubiţilor, ce fel de iubire ne-a dăruit nouă Tatăl, ca să ne numim fii ai lui Dumnezeu, şi sîntem" *(I Ioan 3, 1).*

Sîntem, așadar, obiectul iubirii Mîntuitorului Iisus Hristos. Sîntem dragostea, bucuria și lauda Lui, cum în repetate rînduri spune ucenicilor Săi. Contemplînd acest adevăr, vestitul teolog al Bisericii Capadociei, Sfîntul Grigorie de Nazianz, îl înfățișează în unul din imnele sale, astfel: „Slava Ta, o Hristoase, este omul pe care Tu l-ai pus aici, înger şi vestitor al strălucirii Tale, o Lumină!" *(P. G. 37, 1327). Înger și vestitor al strălucirii lui Hristos este chemarea celui ce se află în dragostea sa. În acest chip tălmăcește și Sfîntul Apostol Pavel starea noastră harică, adică starea noastră în dreapta credință atunci cînd învață:* „Ca să fim spre lauda slavei Sale, noi cei ce mai înainte am nădăjduit în Hristos. Întru Care şi noi, auzind cuvîntul adevărului, Evanghelia mîntuirii noastre, crezînd în El, aţi fost pecetluiţi cu Sfîntul Duh al făgăduinţei, care este arvuna moştenirii noastre, spre răscumpărarea celor dobîndiţi de El şi spre lauda slavei Sale" *(Efeseni 1, 12-14). Cît de buni, cît de iubitori, cît de binevoitori, cît de jertfitori, cît de silitori în ajutorarea semenului și cît de curați cu inima și*

cu fapta trebuie să fim spre a fi mereu și mereu în lumina acestei chemări liturgice, de îngeri și vestitori ai voii și iubirii lui Dumnezeu!

În această dragoste, în această lucrare care să ne țină neîncetat în legătură cu Dumnezeu, Iisus dorește să rămînem de-a pururi ca în leagănul fiinţării noastre duhovnicești, cînd „ne-am născut din nou" *(I Petru 1, 23),* „din apă și din Duh" *(Ioan 3, 5). Să rămînem, cu alte cuvinte, în Dumnezeu, în lumina și dreptatea Sa, în adevărul și iubirea Sa pentru că* „cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire" *(I Ioan 4, 8), învaţă Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan.* „Și acum, copiii mei, rămîneţi întru El așa cum v-a învăţat" *(I Ioan 2, 27), adaugă același apostol, martor la Cina cea de Taină. În acest leagăn al* „harului ce ne-a fost dat în Hristos Iisus, mai înainte de începutul veacurilor, iar acum s-a dat pe față prin arătarea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Cel ce a nimicit moartea și a adus la lumină viaţa și nemurirea, prin Evanghelie" *(II Timotei I, 9-10), ne-am născut, ne-am botezat, am fost pecetluiţi cu Sfîntul și Marele Mir și ne-am învrednicit de lumină și de nemurire.* „În ce chip cerbul dorește izvoarele apelor" *(Psalmul 41, 1), cum cîntă David, așa noi fiii Bisericii strămoșești, am dorit și ne-am adăpat din izvoarele Duhului, ale învăţăturilor sfinte ale Sfintei Tradiţii, ale Sfintelor Sinoade ecumenice și ale Sfinţilor Părinți, spre a ne îndestula sufletul și a ne lumina mintea.*

Făclie picioarelor noastre pe drumul păstrării integrităţii învăţăturii ortodoxe a Bisericii ne-au fost dreptarele de credinţă ale Sfintelor Sinoade ale întregii creștinătăți și ale celor locale. Împlinirea a 1600 de ani de la cel de-al doilea Sinod ecumenic de la Constantinopol ne găsește pe noi, fiii Ortodoxiei românești, în dragostea Mîntuitorului Hristos, continuînd să sporim moștenirea strămoșească prin evlavia creștinească și vrednicia românească. De la acest Sfînt și Mare Sinod, din 381, avem, împreună cu alte hotărîri de importanţă ecumenică, Simbolul de credinţă, numit niceo-constantinopolitan, nelipsit din slujbele și rugăciunile noastre, ca mărturie a dreptei credinţe și chemare neîncetată pentru unitatea noastră de credinţă. Întru păstrarea și sporirea acestei moșteniri, înaintașii noștri au dăruit Bisericii, celei Una, Sfîntă, Sobornicească și Apostolească, Mărturisirea de credinţă aprobată în anul 1642 de către Sinodul de la Iași. „Mlădiţă vie și roditoare" *(Ioan 15, 1-6) a Tulpinei celei adevărate care este Însuși Mîntuitorul nostru, Iisus Hristos, Biserica Ortodoxă Română a canonizat, în zilele noastre sfinţi mărturisitori și cuvioși din sînul poporului nostru și a sporit scrisul teologic prețuit de creștinătatea ecumenică. Tainele ei ne-au sfinţit pruncia și ne-au binecuvîntat familiile, ne-au înfrumusețat cămara sufletului și ne-au deschis ușile împărătești întru primirea Sfintei Euharistii. Imnele și cîntările ei ne mîngîie auzul în duminici și sărbători și ne înalță spre frumusețile cele cerești. Rugăciunile și laudele ei toarnă balsam întăritor în inimile întristate, care-și duc pe cei răposaţi la locul învierii celei de obște. În Biserică și prin Biserică, rodul dragostei lui Dumnezeu, izvorăsc izvoarele Duhului Sfînt, necesare vieţii și creșterii noastre duhovnicești (Ioan 7, 38-39).*

De cîte ori ne învrednicim a ne îndulci din asemenea bunătăți cerești, de cîte ori trăim deplin clipele liturgice, asemenea ucenicilor la Cina cea de Taină, de cîte ori sîntem convinși că ieșim de la sfînta biserică mai buni, mai iubitori de semeni, mai hrăniți sufletește, de atîtea ori să fim încredințați că ne aflăm în iubirea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. De atîtea ori vom simți mesajul acesta, nespus de scump nouă creștinilor, viu și lucrător în viața și faptele noastre.

Să luăm bine aminte, iubiții mei, *că din cuprinsul acestui scurt, dar adînc îndemn de a rămîne în dragostea lui Iisus nu poate lipsi fapta, fructul credinței și voinței noastre. Din cele de mai sus, se vede cît de nesfîrșit este tărîmul strădaniilor noastre spre a adeveri că răspundem cu dragostea noastră la dragostea Mîntuitorului Iisus Hristos, cu dorința noastră la dorința Sa, cu jertfa noastră la Jertfa Sa răscumpărătoare.*

La împlinirea faptei ne și îndeamnă același apostol al iubirii cînd zice : „Fiii mei, să nu iubim numai din gură, ci cu fapta și cu adevărul“ *(I Ioan 3, 18), sau cum stă scris în altă parte :* „Arată-mi credința ta din faptele Tale“ *(Iacob 2, 18). Iar aceasta deschide credinciosului toate căile care duc spre facerea de bine, către afirmarea propriei sale personalități. Efortul cerut pentru a da grai și a da viață credinței și iubirii din suflet, arată că sfînta și marea noastră chemare, de a fi și a rămîne statornici în iubirea lui Iisus și deci în dreapta credință, însemnează o continuă strădanie în acest scop, o continuă veghe întru atingerea lui. Trebuie să pășim din treaptă în treaptă, ca pe scara văzută de patriarhul Iacob, făcînd legătură între pămînt și cer (Facere 28, 12-17). Credința deschide inima, fapta desăvîrșește voința și mărturisește în fața lui Dumnezeu pentru cel ce o săvîrșește. Înțelesul „rămînerii în dragostea“ Mîntuitorului Hristos se arată în toată frumusețea deplină a acestui dumnezeiesc cuvînt, în credincioșia cu care păstrăm comoara de învățătură și de viață duhovnicească a Sfintei noastre Biserici strămoșești și facem ca aceasta să rodească roduri mîntuitoare de suflet nouă și urmașilor noștri. Îndreptîndu-ne atenția la viața îmbunătățită a vrednicilor noștri înaintași, la statornicia lor pilduitoare cu care au păstrat unitatea de credință, la trăinicia ctitoriilor dăruite de ei de-a lungul și de-a latul scumpei noastre țări, la jertfele cu care ei au apărat brazda străbună, ne dăm seama de înțelepciunea și de bogăția sufletului lor în a păstra și a spori moștenirea scumpă a credinței și a neamului românesc.*

La temelia tuturor izbînzilor, a tuturor afirmărilor poporului nostru, atît pe tărîmul dreptei credințe, cît și pe al strădaniei lui pentru libertate socială și independență națională, au stat dîrzenia și jertfa neprețuită a fiilor săi. Conștiința slujirii poporului cu toate valorile lui nemuritoare, credința, cultura și leagănul dintotdeauna al vieții sale, a însuflețit de-a lungul zbuciumatei noastre istorii, întreaga activitate depusă de ierarhi și cărturari, de voievozi și de întregul popor dintr-o parte și din alta a Carpaților.

Una cu toți acești luceferi, care au strălucit pe bolta vrednicilor noastre multiseculare, se cuvine ca și noi să prisosim în

tot ceea ce este menit să păstreze neștirbit tezaurul credinței noastre dreptmăritoare, precum și în tot ce se îndreaptă spre sporul material și cultural al întregului nostru popor, spre tot ceea ce înalță scumpa noastră țară și înflorește viața fiilor ei. Avem marele privilegiu de a ne fi legănat copilăria în mireasma satului românesc și de a ne fi desfătat privirile cu frumusețile ca de basm ale plaiurilor Mioriței. Epocalele înfăptuiri ale tinerei noastre industrii românești vor ridica pe o nouă treaptă și lucrarea pămîntului pentru a-l face mai roditor și pentru a cultiva fiecare brazdă. În toată această hotărîtoare strădanie, inițiată de conducerea patriei noastre, rolul de căpetenie revine fiecăruia dintre noi. Brațele înfrățite cu unealta, hărnicia împletită cu priceperea și dăruirea cu entuziasmul vor săvîrși așteptata îmbelșugare a roadelor, hrana întregului popor. Împreună cu celelalte cunoscute vrednicii, ce alcătuiesc măreața simfonie a țării și a poporului român, închinată muncii pașnice, prieteniei și cooperării între popoare, această străveche lucrare de pe ogoare din moși-strămoși tălmăcește fidel voința de pace a poporului nostru și dorința lui vie de a se pune stavilă focarelor de război, de a se găsi urgent mijloacele cele mai eficace pentru amuțirea definitivă a armelor de tot felul și de a se depune eforturi pentru înseninarea atmosferei în lume, pentru sălășluirea păcii.

Iubiți fii duhovnicești,

În întîmpinarea acestor gînduri se adaugă lumina și bucuria, pe care le trăim în aceste sfinte zile ale învierii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Ca „fii ai învierii" (Luca 20, 36), noi nutrim, neîncetat, credința și nădejdea că viața, adevărul și dreptatea vor birui, pretutindeni și totdeauna. Pe acestea le avem sădite în ființa noastră de Iisus, Cel ce a biruit moartea, a nimicit păcatul și ne-a trecut din moarte la viață. Le avem, de asemenea, sădite de moșii și strămoșii noștri, ca valori și moșteniri scumpe. Prăznuirea Sfintelor Paști, bucuria trăirii acestor clipe ne chezășuiesc convingerea că sîntem și rămînem cu toții în iubirea lui Iisus Cel înviat.

Ca slujitor al Lui și ca părinte duhovnicesc în Sfînta Sa Biserică, doresc, în aceste zile de Paști, să fiu părtaș la bucuria tuturor, îmbrățișîndu-vă în iubirea Mîntuitorului nostru și să vă întîmpin împreună cu îngerul, vestitor al învierii:

Hristos a înviat!

Al iubirii voastre de tot binele și de toată fericirea rugător,

† TEOCTIST

ARHIEPISCOP AL IAŞILOR
ŞI
MITROPOLIT AL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Dată în reședința mitropolitană din municipiul Iași, la praznicul Învierii Domnului, din anul mîntuirii 1981.

†EFTIMIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

Iubitului nostru cler, cinului monahal și dreptcredincioșilor creștini har, milă și pace de la Dumnezeu, Părintele luminilor, iar de la noi arhierească binecuvîntare

„Hristos a înviat din morți, fiind pîrga învierii celor adormiți..."
(I Corinteni 15, 20)

Iubiții mei fii sufletești,

Nu se cunoaște sărbătoare pe fața pămîntului care să umple inimile creștinilor cu nădejdi mai bogate ca această luminată zi pe care „a făcut-o Domnul ca să ne bucurăm și să ne veselim într-însa". *Nu se cunoaște noapte și dimineață mai minunată ca aceasta, cînd credincioșii cu făclii de ceară în mîini aleargă spre sfintele biserici, din mijlocul cărora, cu glas de biruință, li se vestește înălțătoarele cuvinte:* „Hristos a înviat"!.

Mitropolitul Varlaam al Moldovei, în Cazania tipărită la Iași, în 1643, în una din cuvîntări arată că iarna sînt „viscole și vînturi reci și vremuri geroase de care se îngreuiază oamenii și sînt supărați" dar, dacă vine primăvara, ei se ușurează de acelea de toate și se veselesc, căci „au trecut iarna cu gerul și s-a ivit primăvara cu caldul și seninul" (Cazanie la Duminica întîia a marelui post). Lucru asemănător se întîmplă și în viața noastră sufletească. Iarna se aseamănă cu vremea de răcire în cele duhovnicești, iar primăvara cu încălzirea și întărirea credinței. Pentru noi creștinii, primăvara are și o altă însemnătate, deoarece, în această vreme, s-a întîmplat că după marea suferință a morții pe cruce, după șederea în mormînt timp de trei zile — Domnul a biruit moartea și a înviat din morți *spre bucuria Sfinților Apostoli și a tuturor binecredincioșilor creștini pînă la sfîrșitul veacurilor. Aceasta este pricina pentru care la venirea primăverii ca anotimp, în aceeași vreme, avem și o adevărată primăvară duhovnicească — cea a* Paștelui, a învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Iubiții mei,

Învierea Domnului este temelia credinței noastre și ea este fixată în „Crez" la articolul al cincilea, cînd rostim: „Și a înviat a treia zi după scripturi...". *Prin aceste cuvinte mărturisim că prin învierea lui Hristos am fost cu desăvîrșire mîntuiți.*

Moartea Lui ne-a eliberat din robia păcatului și ne-a împăcat cu Dumnezeu-Tatăl, iar moartea ca acțiune distrugătoare de viață a fost biruită și trupurile noastre nu vor rămîne veșnic

prefăcute în ţărînă, ci vor învia. Şi, aceasta, deoarece trupul Domnului nostru Iisus Hristos este pîrga învierii noastre, şi precum El a înviat, aşa vor învia şi trupurile noastre.

Prin credinţa pe care o mărsurisim în învierea şi despre învierea Domnului, *avem izvorul de viaţă dumnezeiască în această viaţă pămîntească, un izvor de putere şi curăţie; învierea Domnului ne dă putere să ducem adevărata luptă împotriva pornirilor celor rele şi să ajungem să ne asemănăm cu El. De aceea şi Sfîntul Apostol Pavel dădea minunatul îndemn credincioşilor din Colose, cînd spunea:* „Dacă aţi înviat împreună cu Hristos, căutaţi cele de sus, unde se află Hristos, şezînd de-a dreapta lui Dumnezeu. Cugetaţi cele de sus, nu cele de pe pămînt" *(Coloseni 3, 1-2).*

Este de mare nevoie sufletească ca să-L cunoaştem pe Domnul nostru Iisus Hristos şi „puterea învierii Lui", *ca astfel să ajungem* „la învierea cea din morţi" *(Filipeni 3, 10-11). Trăind după învăţătura Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, pe care a lăsat-o prin Sfinţii Apostoli, Bisericii Sale care este* „stîlp şi temelie adevărului" (*I Timotei 3, 15), avem încredinţarea că învierea noastră nu va fi pentru osîndă, ci pentru viaţă (Ioan 5, 29). Încă în timpul petrecerii noastre pămînteşti trebuie să realizăm trăirea în desăvîrşire creştină care să ne ducă la* „Omul cel nou care este făcut după chipul lui Dumnezeu, în dreptate şi sfinţenia adevărului" *(Efeseni 4, 24). Domnul ne-a încredinţat zicînd:* „Eu sînt învierea şi viaţa; cel ce crede în Mine va fi viu, chiar dacă va muri" *(Ioan 11, 25).*

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

Predica Sfinţilor Apostoli despre Domnul nostru Iisus Hristos Cel înviat din morţi a cîştigat la credinţă sufletele şi, ea s-a făcut auzită şi la strămoşii noştri de acum aproape două mii de ani, prin glasul Sfîntului Apostol Andrei „cel întîi chemat". „Apostolii pretutindeni propovăduiau cu tărie mărturia învierii lui Iisus Hristos şi mare har era peste ei toţi" *(Fapte 4, 33), ne adeverează Sfîntul Evanghelist Luca. Credinţa despre învierea Domnului nostru Iisus Hristos, a făcut ca la înaintaşii noştri să se întîmple minunea trăirii în duhul adevărului şi deşi ei n-au fost martorii învierii, ci mărturisitori ai învierii făcînd să rodească trăirea lor în mijlocul semenilor şi a urmaşilor lor pînă în zilele noastre.*

Icoana învierii Domnului nostru ne întîmpină mereu la iconostas, între icoanele catapetesmei, pe scoarţele sfintei Evanghelii, pe pereţii zugrăviţi ai sfintelor noastre biserici. Privind chipul Domnului înviat, biruitor al morţii şi Domn şi Stăpîn al vieţii, să medităm şi să hotărîm învierea noastră. Pe Golgota s-a rînduit jertfa cea mîntuitoare, iar din mormîntul „săpat în stîncă, unde nimeni, niciodată, nu mai fusese pus" *(Luca 23, 53), trupul Domnului a înviat cu puterea Sa dumnezeiască spre bucuria mare a celor de aproape şi a celor de departe, pînă la marginile lumii, pentru toate veacurile.* „Cele despre Mîntuitorul nostru Iisus Hristos şi despre învierea Sa, s-au scris, ca să credeţi că Iisus este Hristos, Fiul lui Dumnezeu, şi, crezînd să aveţi viaţă întru numele Lui" *(Ioan 20, 31).*

Minunată și dumnezeiască zi este Ziua Sfintei învieri. *Ea a fost de la început numită* „Ziua Domnului" *(Apocalipsa 1, 10) sau Duminica. Ea este* „a opta zi" *sau prima a săptămînii după calendarul iudaic (Matei 28; Marcu 15, 2; Luca 24, 1; Ioan 20, 1). Ziua învierii este începutul bucuriei și a lucrării mîntuirii. Ca zi a* învierii Domnului, *Duminica fiecărei săptămîni de peste an ne vestește și ne întărește în credința învierii Domnului și a învierii noastre pe care ne silim să o lucrăm prin credință și fapte bune și, pe care, o așteptăm cu nădejde și dragoste fierbinte. Ceea ce facem astăzi la „Praznicul praznicelor" și „Sărbătoarea sărbătorilor", la ziua învierii Domnului, în solemnitatea și strălucirea luminii este încununarea efortului în dragoste și comuniune frățească, în jurul aceluiași sfînt și dumnezeiesc altar străbun a tot ce a fost silință creștină pentru realizarea binelui, frumosului, dreptății și păcii în noi înșine, în familia noastră — creștinească și românească.*

Cu unul din poeții noștri parcă sîntem și noi îndemnați să rostim:

„E sărbătoare pe cîmpie, și-n suflete e sărbătoare,
Învie firele de iarbă sub ploaia razelor de soare.
Sînt Paștele cele frumoase, și-n fire izvorul lor străbate
Clopotnița-și îndoaie trudnic încheieturile uscate...".

(Octavian Goga, *E sărbătoare*, în vol. Poezii, București, 1963, p. 162.

Iarna pe care am petrecut-o, în adevăr, a fost cu „viscole și vînturi reci și vremuri geroase". Dar a venit primăvara cu „caldul și seninul ei", iar oamenii cîmpiei au pus cu nădejde plugul în brazdă. Peste tot se muncește cu elan, cu însuflețire și cu dragoste.

Rostul nostru pe acest pămînt este de a lucra, de a activa, de a munci pentru ca să prefacem piatra dură în obiect folositor, pentru a scoate spinii și în locul lor a face să crească trandafirii și pomii fructiferi, pentru a smulge pălămida și a face să crească în locul ei grîul și toată roada pentru hrana și bucuria noastră. Să luăm exemple și îndemnuri din Sfînta Scriptură și din Sfînta Tradiție despre muncă, unde avem nenumărate pilde. Să ne aducem aminte doar cum Ghedeon bătea grîu la arie cînd a fost chemat să fie judecător al poporului ales; cum Elisei — ucenicul lui Ilie — era la plug, arînd, cînd a fost chemat la misiunea de profet, iar Amos, profetul, era păstor și cultivator de sicomore. Asemenea lor, întreaga noastră ființă să fie angajată într-o muncă constructivă, roditoare, plină de viață. Tineretul să ia exemplul cel bun de la cei mai în vîrstă și cu mai multă experiență. Fiecare oră, fiecare zi să fie cît mai bine folosită spre a împlini la timp și în bune condiții lucrările de sezon. Este o datorie cetățenească și patriotică, iar pe linia învățăturii creștine este o poruncă dumnezeiască. Dumnezeu-Tatăl este „lucrătorul" și de asemenea și Fiul „lucrează", iar noi trebuie să aducem roada muncii noastre „ca Tatăl să ne dea orice vom cere de la El, întru numele Domnului nostru Iisus Hristos". În spiritul acestei învă-

ţături, Sfîntul Apostol Pavel a dat porunca aceasta: „Cine nu vrea să lucreze, acela să nu mănînce“ *(II Tesaloniceni 3, 10).*

Iubiţii mei fii,

Trăim în scumpa noastră patrie muncind spre binele şi fericirea noastră şi ne străduim să facem cunoscut tuturor efortul nostru şi rodul muncii noastre. Iubim ca lumina ochilor cel mai mare bun al omenirii: „Pacea“. În atmosfera de pace s-au vindecat rănile războiului, s-au acoperit nenorocirile produse de calamităţile naturale, s-a dat avînt creator celor mai îndrăzneţe înfăptuiri.

Cu toţii dorim pacea şi ea nu este numai salutare, *ci şi* mesaj dumnezeiesc. *Domnul, în ziua învierii Sale, a salutat pe Sfinţii Săi ucenici şi apostoli cu cuvintele atît de binecunoscute:* „Pace vouă“, *iar nouă tuturor ne-a încredinţat fericirea:* „Fericiţi făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema“ (Matei 5, 9).

La acest prilej dumnezeiesc, vă îndemn să sporim rugăciunile şi lucrarea noastră pentru statornicirea unei păci durabile în lume, fără grija războaielor şi armelor distrugătoare de vieţi şi de bunuri materiale şi spirituale pe care generaţiile le-au adunat ca mărturie a efortului pentru mai bine şi întărirea cunoaşterii existenţei omenirii.

Iubiţi credincioşi,

În atmosfera de mare bucurie sărbătorească la acest măreţ praznic al învierii Domnului nostru Iisus Hristos, cînd cîntăm „să iertăm toate pentru înviere“ şi să ne zicem „Fraţilor“, se cuvine să prăznuim cu deosebit respect şi cu toată buna cuviinţă şi să facem întreaga noastră viaţă o muncă pentru bucuria noastră şi a celor din jurul nostru.

„Avînd acelaşi duh al credinţei *(II Corinteni 4, 13) şi ştiind că toate cîte vi le-am spus sînt spre folosul vostru, mă rog Maimarelui Păstorilor, Cel înviat din morţi ca harul Său să se reverse cu belşug şi să sporească în voi cei mulţi întru slava lui Dumnezeu. Veniţi să ne închinăm Sfintei învieri a lui Hristos, că iată a venit prin Cruce bucurie la toată lumea.*

Cu frăţească dragoste şi părintească purtare de grijă, vă fac urări de sănătate, cu sporuri deosebite în munca nobilă pe care o împliniţi pe ogoare, în fabrici sau în orice alt loc de muncă, întîmpinîndu-vă cu salutarea care străbate veacurile:

„Hristos a Înviat!“

Al vostru de tot binele voitor şi pururea către Domnul fierbinte rugător,

† *EFTIMIE*

EPISCOPUL ROMANULUI ŞI HUŞILOR

Dată în reşedinţa noastră din Roman, la praznicul Învierii Domnului nostru Iisus Hristos din anul 1981, aprilie 26.

Aspecte ale revelaţiei divine în perspectiva dialogului ecumenic

Mărturisirea unui singur adevăr de credinţă de către toate Bisericile creştine, preocupate insistent să păstreze o lucrare comună, în deplină solidaritate, pe toate tărîmurile vieţii, constituie scopul primar al mişcării ecumenice. Desigur, restaurarea teologică trebuie să fie pregătită, cu anticipaţie, pe linia unei aprecieri progresive de înţelegere şi iubire frăţească între creştini. Acest lucru însemnînd avansarea discuţiilor teologice, într-un climat de reciprocă stimă şi preţuire. In acest sens s-a iniţiat în sînul mişcării ecumenice constituirea unor dialoguri bilaterale, între diverse comunităţi creştine, interesate să aducă în dezbatere probleme de natură teologică, în speranţa rezolvării lor pozitive. De pe acum, dialogul teologic bilateral se arată a fi inima discuţiilor interconfesionale de prestigiu şi una dintre cele mai preţioase căi care duce la unitatea creştină. Temele care s-au propus spre discutare şi aprofundare în dialogurile teologice, cunoscute pînă în prezent, privesc anumite preocupări particulare ale Bisericilor care le-au iniţiat. Sînt însă teme de un ordin special, a căror introducere în dialogul ecumenic devine un imperativ care nu mai suferă amînare: ele au menirea să verifice puterea formativă a credinţei creştine însăşi, înainte de orice reputaţie confesională a unei poziţii teologice[1]. Una din cele dintîi idei, căreia îi revine această misiune, este aceea de Dumnezeu, mai precis aceea a cunoaşterii lui Dumnezeu, datorită descoperirii săvîrşite de El Insuşi, într-un act care se numeşte Revelaţie divină.

Eficienţa dialogului ecumenic, după cum se constată din experienţa dobîndită, depinde de o deplasare de accente fundamentale în conştiinţa comunităţilor creştine contemporane, care nu este străină de modul în care cugetăm pe Dumnezeu şi primim lumina descoperirilor Sale. Ecumenismul însuşi e un tip original al concepţiei despre Dumnezeu şi al unei viziuni despre creaţie, Hristos şi Biserică[2]. Cunoaşterea lui Dumnezeu e totuna cu o deşteptare a sufletului nostru, cu o trezire la realitatea spirituală şi orientarea lui spre universul divin. De receptarea mesajului pe care ni-l împărtăşeşte Dumnezeu, în actul descoperirii Sale, se leagă o transformare a conştiinţei noastre, o modificare a ei sau o formare de noi organe spirituale îndreptate spre lumea de unde ne grăieşte El. Cunoaşterea devine astfel trăirea vie a legăturii ce o avem cu un Dumnezeu personal. In lumina acestei descoperiri, limitele conştiinţei individuale se năruiesc, iar în locul lor apare sentimentul participării la măreţia sobornicităţii. Oare „lumina cunoştinţei" ce o primim de la Dumnezeu nu ar putea topi şi cerbicia îngustei gîndiri confesionale? Iată

---

1. Nikos N. Nissiotis, *Présence Téologique, relation oecumenique et unité de l'Orthodoxie aujourd'hui*, în „Contacts", XVI (1964), nr. 47, p. 175.

2. E. Schillebeeckx, *L'unique témoinage de la dialoque dans la recontre avec le monde*, în „Oecumenica", Annales des Recherche Oecumenique, 1969, p. 170.

de ce ne propunem, în cele ce urmează, să arătăm că introducerea în dialogul teologic a temei privitoare la Revelaţia divină poate constitui ea însăşi un autentic factor de convergenţă ecumenică, întrucît aduce cu sine o întărire a accentului ce presează asupra conştiinţei noastre, făcînd planul gîndirii teologice să se încline mai mult în direcţia unităţii de acţiune şi mărturisire creştină în lume.

Ca mod de afirmare a solidarităţii creştine pe teren practic şi ca năzuinţă spre unitate, avînd ca ţel mărturisirea unui singur adevăr de credinţă, ecumenismul nu poate fi identificat numai cu forma pe care a dobîndit-o în prezent, prin Consiliul Ecumenic al Bisericilor, ci poate fi găsit peste tot unde creştinismul iese din izolarea faţă de lume în actualitatea vie a epocii noastre şi se afirmă prin transmiterea unui mesaj divin. Restaurarea teologică pe care o pretinde propagarea adevărului lui Hristos, prin mişcarea ecumenică, nu priveşte pe credincioşii particulari, pe teologi sau pe specialişti, ci direct Bisericile creştine, formate din cler şi popor, fiind o lucrare nedespărţită de realităţile lor intime, spirituale, cît şi de prezenţa lor în lume. De aceea, comunităţile bisericeşti se cuvine să se preocupe ele însele de prelucrarea temelor ce urmează a fi introduse în dezbaterile dialogului ecumenic, netezînd cărările care duc spre înţelegere şi consens. Avînd convingerea că tema Revelaţiei divine, cu unele aspecte controversate în decursul vremii, ar putea să fie reluată într-un viitor dialog ecumenic, la care să participe teologi ortodocşi şi romano-catolici, ne propunem să arătăm, în cele ce urmează care sînt liniile ei de convergenţă ecumenică şi de maximă eficienţă spirituală. O înţelegere comună a adevărului creştin, care exprimă cu fidelitate mesajul divin, trebuie să însemne şi o înţelegere mai profundă a lui, privit dintr-un nou centru de semnificaţii spirituale.

Sensul Revelaţiei divine sau cunoaşterea lui Dumnezeu prin har. Creştinismul apare pe pămînt ca religie a iubirii. Invăţătura creştină exprimă neţărmurita dragoste a lui Dumuezeu faţă de zidirea mîinilor Sale. Dar acest lucru e totuna cu un fel de răsturnare a valorilor religioase ale lumii în care El se afirmă. Evreii şi neamurile sînt unificaţi prin aceeaşi trebuinţă de mîntuire, căreia starea de alunecare progresivă în păcat îi conferea o notă de nelinişte şi aşteptare[3]. Apărut în mijlocul acestor două grupări umane, creştinismul este religia descoperirii divine supreme. Ideea revelării lui Dumnezeu în Iisus Hristos se opune în mod categoric oricărei tentative de înserare a creştinismului pe linia unei evoluţii naturale a credinţelor religioase. Creştinismul este intervenţia lui Dumnezeu în istoria mîntuirii într-un fel prin care se întrerupe cursul ei firesc, iar credinciosul este introdus într-un domeniu cu totul inaccesibil pentru puterile lui. Fără această intervenţie, universul la care credinciosul are acces ar fi rămas închis cu desăvîrşire. In lumina acestei constatări, sîntem îndreptăţiţi să spunem că între Revelaţia divină şi o credinţă aşa-zisă naturală apare o opoziţie

3. R. Schulte, *La préparation, de la Revélation trinitaire*, în „Mysterium salutis", Dogmatique de l'histoire du salut, vol. 5, 1970, p. 105-113.

ce nu trebuie nici exagerată şi nici ignorată. Astfel ne putem da seama că Iisus Hristos nu este o reeditare a lui Moise, deşi profetul conducător al fiilor lui Israel, este o prefigurare sau tip al Mîntuitorului, după cum nu este o reeditare a lui Seneca, ci Insuşi Fiul lui Dumnezeu. El nu a împrumutat nici de la profeţi şi nici de la marii întemeietori de religii sau făuritori de sisteme morale nimic, deşi i-a fost pregătită calea venirii Sale în lume de mulţi dintre aceştia. Hristos a dat totul şi a înnoit totul. El a recreat lumea şi a zidit o făptură nouă, chiar dacă nu au rămas nefolosite cărămizile provenite din demolarea existenţei umane adamice şi a lumii vechi, dinainte de plinirea vremii.

Credinţa este certitudinea despre existenţa lui Dumnezeu ca realitate personală supremă, realitate distinctă de tot ceea ce ne înconjoară, întrucît ea nu stă în continuitate de substanţă cu noi sau cu natura [4]. Nota aceasta, distinctivă şi superioară faţă de ordinea naturii, a realităţii ultime, susţinută de orice religie, este redată, în generalitatea ei, în ceea ce se înţelege prin atributul de sacru. Numai acolo există o religie, unde există şi conştiinţa că realitatea divină este altceva decît natura privită în ea însăşi. Sacrul implică cu necesitate credinţa într-un Dumnezeu distinct de lume. Acestei distincţii a creştinismului pe linia unei evoluţii naturale a ideilor şi credinţelor religioase, revelarea lui Dumnezeu în Hristos i se opune în mod real. Revelaţia aceasta presupune, într-adevăr, o intervenţie a lui Dumnezeu în istoria mîntuirii, deosebită şi ea însă devine evidentă numai în baza certitudinii că realitatea divină supremă se descoperă credinciosului printr-un act personal, adică prin Revelaţie. Dacă Dumnezeu nu şi-ar face cunoscută voinţa Sa prin Revelaţie, atunci credinciosul nici nu ar putea ajunge, numai prin puterile sale proprii, la cunoaşterea realităţii ultime, la cunoaşterea persoanei divine. Fără Revelaţie, adică fără o înrîurire pe care o exercită Dumnezeu asupra credinciosului, prin descoperire „naturală" în tot momentul şi prin descoperire supranaturală, numai în anumite momente din istoria mîntuirii, credinciosul nu ar putea ajunge la cunoaşterea Lui şi în consecinţă nu ar putea fi posibilă nici legătura cu El, adică religia. Revelaţia ca element constitutiv al religiei, o deosebeşte de orice metafizică. Religia nu poate trăi din conştiinţa că ea este numai un produs al spiritului omenesc, ci are nevoie de certitudinea că Dumnezeu are latitudinea de a se descoperi pe Sine. O analiză a religiei, care nu pătrunde pînă la noţiunea Revelaţiei, nu este o analiză a religiei empirice, ci este cel mult o idee despre religie [5]. In cultul închinat zeului soarelui sau zeului furtunii, păgînii nu adresau totdeauna adorarea lor, a fenomenelor materiale, căci adesea aceste manifestări erau considerate de ei ca hierofanii, adevărate descoperiri ale lui Dumnezeu în natură. Desigur, e foarte dificil de a distinge idolatria de credinţele religioase autentice ale politeiştilor. Dar acest lucru nu ne împiedică să constatăm în orice religie prezenţa unei cunoaşteri

---

4. Prot. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 7.

5. H. Scholz, *Religionphilosophie*, Berlin, 1922, p. 114.

şi a unei adorări a adevăratului Dumnezeu. Spre deosebire de toate celelalte religii precreştine, care prin Revelaţie menţin o legătură cu Dumnezeu, în creştinism se afirmă o venire mai aproape a Divinităţii, fără ca aceasta să se piardă în ordinea naturală, arătîndu-se ca o etapă radical nouă în comuniunea dintre Dumnezeu şi om. Conştiinţa acestei apropieri e, mai întîi, o mărturie mai clară, mai puternică şi mai adîncă despre existenţa lui Dumnezeu ca realitate supremă. Cunoaşterea lui Dumnezeu, care constituie un anumit aspect al participării subiectului uman la descoperirea acestei lumi divine se modelează după principiul „transcedentului care coboară", trezind în credincios puteri spirituale noi. Numai în măsura în care răspundem „iubirii" ce coboară de sus, putem nădăjdui să cunoaştem voia lui Dumnezeu, sensul legăturii noastre cu Dumnezeu şi, atît cît ne este îngăduit, lucrarea şi persoana divină în unitatea lor indestructibilă.

Certitudinea că o realitate ultimă de caracter personal se revelează credinciosului din interes pentru destinul lui spiritual, care stă la temelia cunoaşterii lui Dumnezeu prin har, nu a putut să apară decît în condiţiile noi pe care le-a adus creştinismul ca religie a iubirii. Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, a venit în lume ca om între oameni, ca un Tu al fiecăruia dintre ei, intrînd în comuniune directă şi intimă cu ei. Cînd conştiinţa celor dintîi creştini a ajuns în situaţia acestei supreme întîlniri, ea a mărturisit cu înfiorare că e în posesia cunoaşterii realităţii supreme. Emanînd dintr-o presiune reală pe care o exercită divinul asupra ei, mărturia conştiinţei rămîne garanţia adevărului pe care ni-l împărtăşeşte Revelaţia divină. Ea rămîne şi vocea prezenţei divine de care e plină tradiţia Bisericii creştine. Punctul ei de origine este intervenţia supranaturală din actul întrupării. E vorba însă de o voce ce nu mai are acelaşi ecou în toate confesiunile creştine contemporane. In teologia apuseană încă mai înainte de Reformă, a apărut o concepţie referitoare la descoperirea lui Dumnezeu prin care se afirmă o distanţă sau un interval între conştiinţa pe care o avem despre Divinitate şi realitatea divină însăşi. Totodată, a apărut şi tendinţa construirii unor tălmăciri subiective, a unor interpretări particulare acordate acestei realităţi ultime, ca un rezultat firesc al slăbirii legăturii pe care conştiinţa creştină o are cu Dumnezeu. Revelaţia pierde astfel sensul unei mişcări descendente, a unei iubiri care coboară, ajungînd a fi înlocuită cu o cunoaştere a lui Dumnezeu prin analogie, adică prin ceva ce e străin de El, de iniţiativa şi iubirea Lui. Sensul acestei cunoaşteri e numai ascendent, pornind de la realitatea creată, la Dumnezeu Creatorul[6]. E adevărat că teologia evului mediu, din Apus, adaugă, chiar cu insistenţă că deasupra acestei cunoaşteri mai e o înţelepciune a Sfîntului Duh, în care Dumnezeu este cunoscut şi gustat nu prin idei analoage, clare şi distincte, ci prin infuzia harului divin, a dragostei de sus, a iubirii Celui neasemănat după fiinţă, dar care s-a făcut om după chip şi asemănare. Intre cunoaşterea lui Dumnezeu, pe cale firească

---

6. Vezi Jaques Maritain, *Reflexiuni asupra inteligenţei*, ed. II, trad. V. Iordăchescu, 1928, p. 322.

și înțelepciunea Duhului sau Revelația supranaturală rămîne un hiatus cu neputință de trecut, rămîne o distanță prin care actul însuși al Revelației divine e despicat în două. Dacă în gîndirea răsăriteană, care pune accentul pe unitatea dintre Revelația naturală și cea supranaturală, există uneori tendința confundării lor, în gîndirea apuseană întîlnim tendința unei separații esențiale, care aduce cu sine, de cele mai multe ori, proeminența cunoașterii scolastice a lui Dumnezeu, în dauna cunoașterii prin har, singura cale în măsură să ne pună în legătură cu realitatea divină. Intre aceste două atitudini, discursul ecumenic este chemat să arunce o punte de întîlnire și înțelegere.

Raportul dintre Revelația naturală și cea supranaturală. Concepția despre Dumnezeu și despre cele două moduri ale cunoașterii Sale, din scolastica apuseană medievală se dezvoltă în condițiile specifice conștiinței care nu mai simte în mod viu prezența și inițiativa Divinității în actul descoperirii Sale, lăsînd loc subiectului uman să-și construiască din elemente ale elaborării proprii cunoștințe despre Dumnezeu. De fapt, e vorba despre un eșafodaj teologic, mai complicat, în care sînt implicate o serie de presupoziții, care se susțin unele pe altele și fără de care unitatea lor ar fi neinteligibilă. Aceste presupoziții sînt următoarele: a. Distincția dintre lumina naturală a rațiunii, – capabilă să surprindă în concepte, prin ea însăși, esența abstractă a lucrurilor, adică sensul lor de a fi, precum este capabilă să cunoască pe Dumnezeu prin analogie – și dintre lumina suprafirească a Revelației, prin care Dumnezeu se comunică pe Sine așa cum este sau cum vrea să fie cunoscut; b. Deosebirea dintre natură și supranatură, pe care de fapt se reazimă distincția de mai sus; c. Deosebirea categorică între teologia naturală și cea revelată, drept consecință a distincției dintre cunoașterea firească a lui Dumnezeu și cea supranaturală, abordată și definită ca dogmă la sinodul Vatican, I. In ce privește prima distincție, ea precizează ideea că cunoașterea lui Dumnezeu prin har nu e o cunoaștere prin esență, ci prin consubstanțialitate, prin uniune ipostatică, adică prin asocierea firii omenești cu firea dumnezeiască. Realizată în întruparea Mîntuitorului, această unire este continuată în ființa Bisericii, în cuprinsul căreia credinciosul primește infuzia de har. Dar această infuzie nu unifică cunoașterea divină, ci o lasă pe mai departe împărțită [7]. In legătură cu a doua distincție, proprie teologiei apusene tomiste, dintre natură și supranatură, se specifică o tează, după care lumea naturii, poate fi înțeleasă de rațiune direct, în cauzele ei secundare și particulare, în mod independent de cauza ei primară, divină; pe cînd lumea naturii divine e rezervată contemplației și extazului, dincolo de categoriile inteligenței. Este vorba despre o suprapunere a unui univers divin (așa cum a fost conceput de către Dionisie Areopagitul) peste un alt univers pămîntesc (așa cum l-au înțeles elinii), fără o punte de trecere necesară între aceste două lumi. Numai deosebirea hotărîtă dintre teologia naturală și cea revelată reiese

7. J. Maritain, *Sort d'homme*, Neuchâtel, 1943, p. 79.

cu necesitate. De data aceasta însă se pare că teologia naturală pierde, în expunerea adevărului religios, caracterul revelaţional[8].

Tradiţia răsăriteană nu a făcut niciodată o deosebire atît de hotărîtă între Revelaţia naturală şi cea supranaturală. „Revelaţia se desfăşoară şi îşi produce roadele în cadrul celei naturale, ca un fel de ieşire mai accentuată în relief a lucrării lui Dumnezeu de conducere a lumii fizice şi istorice spre ţinta pentru care a fost creată, după un plan stabilit din veci. Revelaţia supranaturală restabileşte numai direcţia şi dă un ajutor mai hotărît mişcării întreţinute în lume de Dumnezeu prin Revelaţie naturală"[9]. Această considerare a raportului dintre cele două moduri ale descoperirii divine implică şi ea anumite temeiuri doctrinare. In Ortodoxie, lumea naturii este capodopera atotputerniciei creatoare a lui Dumnezeu. Armonia unitară în care sînt rînduite părţile ei componente exprimă, în forme finite, infinita gîndire plină de dragoste a lui Dumnezeu. Teologia răsăriteană nu concepe posibilitatea de a privi „în abstract" universul creat, independent de Dumnezeu care l-a făcut şi-l ţine. Dacă fără Revelaţie nu se poate cunoaşte deosebirea dintre creat şi necreat, precum nu se cunoaşte în mod evident creaţia din nimic sau distanţa infinită dintre făptură şi Creator, tot la fel nu se poate considera nici lumea existînd de sine, în afară de Dumnezeu, pentru că acest lucru ar transforma-o în haos. In Ortodoxie, e cu neputinţă de susţinut o deosebire formală între natural şi supranatural, în sensul gîndirii apusene. Nici un aspect al lumii nu este închis în sine, ci e un semn al unei alte realităţi, a ceva ce se găseşte mai departe sau mai adînc. „Creatura apare de la început purtînd imprimată în ea creaturalitatea ca o trăsătură fenomenală, de aceea ea trimite cugetul într-o relaţie simbolică spre Creator şi-L oglindeşte"[10]. Lucrurile din lume îşi pierd, în felul acesta, autonomia de existenţă. Ele nu sînt independente, ci devin semne sau simboluri ale intenţiilor lui Dumnezeu. Chiar acolo unde lipseşte Dumnezeu din natură, cum e în cazul prezentei păcatului, existenţa Lui e indicată de nefiinţa care paşte lumea neluminată de faţa Domnului, lucrarea Lui avînd puterea de a întoarce răul în bine. Tradiţia ortodoxă tăgăduieşte existenţa ordinii naturale neutre, căci a exista înseamnă a participa la fiinţă sau la neant, la lumea harului sau lumea păcatului. Se înţelege, de asemenea, că în aceste condiţii de gîndire o distincţie între o teologie naturală şi alta revelată este de neconceput.

Pentru a ajunge la o unitate de vedere, din perspectiva căreia discursul ecumenic să constituie cu adevărat un punct de convergenţă între aceste două poziţii teologice, e necesar să punem în evidenţă distincţia dintre Revelaţia naturală şi cea pozitivă, ţinînd seamă de natura proprie a Revelaţiei însăşi. In actul Revelaţiei naturale, Divinul se manifestă prin lucruri şi evenimente aparţinînd, în principiu, unei ordini universal accesibile, pe cînd în Revelaţia supranaturală sau pozitivă prezenţa şi voia lui Dumnezeu se trans-

---

8. Mircea Florian, *Scrieri alese*, Bucureşti, 1968, p. 180-182.
9. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol, I, Bucureşti, 1978, p. 9.
10. Max Scheler, *Vom Ewigen Menschen*, Berlin, 1933, p. 383.

mit prin cuvinte şi persoane umane[11]. O realitate transcendentă concepută ca persoană nu se poate descoperi decît printr-o lucrare revelaţională pozitivă. E vorba de o diferenţă care priveşte atît conţinutul revelaţional, cît şi modul de transmitere al acestui conţinut. In ce priveşte conţinutul, o Revelaţie pozitivă rezultă într-un oarecare fel dintr-o „decizie liberă" a lui Dumnezeu şi se face în termeni precişi, pronunţaţi sau exprimaţi în scris de către o persoană particulară, într-un anumit moment. Cuvintele şi persoanele umane pot transmite într-un mod adecvat naturii divine „gîndurile pe care le primesc de la Dumnezeu, pe cînd Revelaţia naturală este limitată la lucrările lui Dumnezeu în creaţie. Aceasta din urmă este acţiunea prin care Dumnezeu descoperă credincioşilor cunoştinţe despre Sine şi despre raportul Său cu făptura, prin mijlocirea creaţiei şi a puterilor firesti de cunoaştere a spiritului omenesc[12]. Cea dintîi are un caracter istoric, limitat în timp, cea de a doua are un caracter permanent, ţinînd de lucrarea proniatoare a lui Dumnezeu. In acest fel se poate ajunge la un punct de vedere foarte însemnat în teologia ecumenică, care nu face o deosebire formală între Revelaţia naturală şi cea pozitivă, întrucît vede în această lucrare o acţiune divină propriu-zisă, dar face o deosebire materială, adică una de fapt.

Deosebirea despre care vorbim nu înseamnă independenţă între cele două forme ale Revelaţiei. Descoperirea divină supremă în Hristos e în acelaşi timp o descoperire în Scriptură şi în natură. In Noul Testament aflăm, pe lîngă afirmarea unei noutăţi absolute în ce priveşte Revelaţia, oarecare indicii prin care constatăm că descoperirea pe care ne-a adus-o „plinirea vremii" nu se mărgineşte la cele scrise, ci ea cuprinde şi alte elemente, pe care noi le considerăm „naturale". Sfîntul Apostol Pavel ne grăieşte astfel: „După ce Dumnezeu odinioară, în multe rînduri şi în multe chipuri, a vorbit părinţilor noştri prin prooroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul, pe care l-a pus moştenitor a toate şi prin care a făcut şi veacurile" (Evrei 1, 1-2). Ceea ce caracterizează Revelaţia „creştină" nu este aceea că ea se prezintă în mod exclusiv verbală (sau pozitivă), ci faptul că revelarea Cuvîntului a subsumat în sine toate celelalte forme ale descoperirii divine[13]. De aceea şi demersul teologic trebuie să ţină seama de unitatea pe care o prezintă Revelaţia divină, cu specificarea faptului însă, ca descoperirii naturale să i se asigure caracterul ei autentic revelaţional.

Condiţiile ontologice ale Revelaţiei naturale. Nu orice cunoştinţă privitoare la Dumnezeu şi la raportul Său cu lumea, cîştigată cu mijloacele firesti ale subiectului uman, se numeşte în teologie „Revelaţie". Noţiunea de Revelaţie nu poate cuprinde afirmaţii ezitante şi contradictorii. Am văzut, mai înainte, că

11. Vezi Pr. Prof. Isidor Todoran, *Etapele revelaţiei*, în „Mitropolia Ardealului", I (1956), nr. 1-2, p. 79-84.

12. G. Florovsky, *L'ideé de la création dans la philosophie crétienne*, în „Logos", I (1928), nr. 1, p. 14.

13. Louis Dupré, *L'autre dimension, essai de philosophie de la religion*, trad. M. Jossua, Paris, 1977, p. 218.

obiectul Revelaţiei naturale îl constituie cunoaşterea lui Dumnezeu prin mijlocirea lucrării Sale în lume. De aceea, ea şi corespunde celei dintîi acţiuni sau intenţii divine de automanifestare, pe care Dumnezeu o săvîrşeşte în creaţie ca şi în lucrările Sale providenţiale. Numai o cunoştinţă în care se reflectă această acţiune poartă pecetea actului revelator. Ea opune, într-adevăr, credinţa într-un Dumnezeu viu şi activ în creaţie, unui simplu principiu transcendent formulat de gîndire. Din acest motiv, numai pe baza unui anumit criteriu o cunoştinţă despre Dumnezeu poate fi considerată ca Revelaţia naturală. Acest criteriu, care urmează să-l analizăm, ţine de o concepţie privitoare la prezenţa şi lucrarea lui Dumnezeu în creaţie, dar care diferă în cele două teologii, răsăriteană şi apuseană. Tendinţa ecumenică, specifică teologiei contemporane, urmăreşte apropierea acestor două puncte de vedere.

In teologia apuseană, în care a pătruns adînc gîndirea filosofică a lui Toma de Aquino, lumea apare ca opera raţiunii luminate a lui Dumnezeu. E vorba despre o viziune care ţine să se opună panteismului ce se infiltrase în cugetarea evului mediu, prin intermediul lumii şi gîndirii orale, confundînd lumea şi lucrarea firească cu lumea şi lucrarea supranfirească [14]. Pentru tomişti, toate lucrările vin de la Dumnezeu, avînd o consistenţă proprie. Această densitate proprie a lucrurilor create e dată în faptul că toate există prin ele însele. Lumea are astfel o rînduială pe care o respectă şi voinţa lui Dumnezeu Insuşi. Repetînd o formulă aristotelică, orice lucru are materia şi forma sa. Materia şi forma, care constituie elementele lucrurilor create, sînt termeni corelativi. Materia este materialul, iar forma rămîne ideea constitutivă sau esenţa. Ele nu preexistă lucrurilor. Nici chiar formele lucrurilor nu preexistă în oceanul infinit al paradigmelor divine. Tiparele lucrărilor, care sînt altceva decît formele, se găsesc într-adevăr în înţelepciunea divină, ca şi pentru teologii răsăriteni, de la Dionisie Pseudo-Areopagitul la Sfîntul Ioan Damaschinul. Dar aceste tipare au la tomişti numai un rol creator, iar nu unul constitutiv. Excluzînd rolul constitutiv al ideilor divine şi dînd pe seama lui Dumnezeu înfăptuirea creaţiei, tomismul a acordat cauzelor secundare rolul de a îndeplini în lume lucrarea proniei cereşti, rol pe care în răsărit nu-l au decît energiile necreate veşnice. Faptul că lucrurile există înseamnă, pentru tomişti, că ele sînt inteligibile, adică pot fi înţelese de raţiunea umană în rosturile lor, iar, pe de altă parte, că operaţiile lor sînt eficace, adică au o putere proprie de a produce efecte. Existenţa lumii se înscrie astfel într-o logică naturală coerentă. Orice fiinţă vine de la Dumnezeu. Intre lucruri şi Dumnezeu, cauza creatoare şi primordială, se înterpune o lume a cauzelor de contact, a cauzelor secundare. Toate noţiunile pe care ni le oferă această lume a cauzelor secundare sînt elemente care ne ajută să ajungem, prin analogie, la cunoaşterea lui Dumnezeu, cauza supremă a tuturor lucrurilor.

Felul în care se încadrează în această viziune tomistă o cunoştinţă referitoare la Dumnezeu pune sub semnul întrebării

---

14. Jaques Maritain, *Distinguer pour unir ou les degrés du savoir*, Paris, 1932, p. 491-493.

valoarea ei revelațională. Am văzut că teismul tomist îngăduie considerarea materială a universului, independent de Dumnezeu, cauza lui formală. Dacă e cu putință să înțelegem lumea „în abstract", prin cauzele ei secundare, fără să avem în vedere acțiunea imediată a harului lui Dumnezeu, tăgăduirea lucrării proniatoare și și prin aceasta a Revelației naturale însăși, nu mai are nimic nelegitim. In punctele ei esențiale, teologia tomistă prezintă o ușoară alunecare spre deism [15]. Lucrarea harului, redusă de tomiști la o vagă „prezență de imensitate", e înlocuită de o acțiune divină care se exercită asupra lumii numai în mod indirect, prin mijlocul „legilor naturale", rînduite de Dumnezeu din veci. Cu toată imensitatea Sa, „lucrarea" lui Dumnezeu în natură rămîne deosebită de acțiunea Sa harică, ca și cum creația și harul ar fi două acte esențial distincte ale lui Dumnezeu, între care nu ar fi nici o relație ontologică. Distincția ce se face între natură și supranatură își descoperă tocmai aici însemnătatea ei. Vorbind despre creația dinainte de întrupare, tomiștii nu se deosebesc de filosofii Eladei, iar vorbind de întrupare o privesc ca pe un al doilea moment cosmic, adăugat în timp celui dintîi, iar nu ca pe o realitate implicată intenționat în creația însăși. In aceste condiții, Revelația naturală își pierde valoarea proprie, fiind redusă la o simplă cunoștință despre Dumnezeu, pe care și-o formulează credinciosul singur.

In gîndirea ortodoxă aflăm o altă viziune asupra existenței, precum aflăm și alte șanse de evaluare a Revelației naturale. Lumea nu e posibil a fi separată ontologic de prezența lui Dumnezeu. „Aceasta este starea specifică a creaturii, că ea este incapabilă ființial de a se căuta pe sine și desăvîrșirea ideii sale, fără a năzui, în același timp, la altceva decît la ea însăși și de a iubi infinitul care stă la baza propriei sale întemeieri" [16]. Ideea apuseană despre o creație autonomă și distantă față de Creator, rămîne necunoscută teologiei răsăritene, căci aceasta afirmă cu tărie taina „firii care participă" la Dumnezeu. Pentru aceasta însă creația nu este lipsită de o densitate proprie. Universul creat nu se prezintă ca în platonism, drept o slabă copie a lui Dumnezeu, că lumea apare ca o ființă absolut nouă, ca o creație autentică. Ideile divine nu sînt însăși ființa lui Dumnezeu, ci ele sînt chiar despărțite de esența divină prin voință, în așa fel încît gîndirea lui Dumnezeu, rațiunile dinamice preexistente lucrurilor, nu implică o determinare necesară a făpturii create. Creația este o lucrare liberă a lui Dumnezeu, nu o revărsare naturală, adică o emanație precum este iradierea energiilor dumnezeiești [17]. Cu alte cuvinte, lumea este o operă proprie a unui Dumnezeu personal. Acest lucru nu înseamnă însă că teologia răsăriteană consideră acțiunea lui Dumnezeu asupra lumii sub forma cauzalității eficiente. Cauza motrice sau eficientă (causa efficiens) dă lucrurilor existența din afară, nefiind un element constitutiv al realității pe care o deter-

15. Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie*, Neuchâtel, 1965, p. 18.
16. Hans Urs von Balthasar, *Kosmiche Liturgie*, Freiburg im Breisgau (Herder), 1941, p. 103.
17. Olivier Clément, *Le Christ, terre des vivants*, Paris, 1976, p. 91.

mină. E o cauzalitate mijlocită prin puterile supraadăugate ale harului divin, la care ţin foarte mult tomiştii. Pentru teologia ortodoxă însă, divinul formează raţiunea de a fi interioară a lucrurilor. Cauzalitatea formală sau formativă, de care e vorba (causa formalis), atinge însăşi ontologia făpturii şi o determină în sens divin. Gîndirea răsăriteană nu ajunge, considerînd lumea ca o creaţie autentică, pe tărîmul unui naturalism sec şi steril din punct de vedere religios, întrucît ea vede harul divin implicat în chiar actul creator. Absenţa harului e de neconceput pentru natura creată, în opoziţie cu orice „natură pură" căreia i s-ar adăuga harul[18]. In lumina acestei viziuni, teologia ortodoxă nu acceptă distincţia dintre lumina naturală a inteligenţei şi lumina suprafirească a Revelaţiei. Cunoaşterea nu este împărţită de către două domenii diferite, în funcţie de către natură şi supranatură, prin care Revelaţia naturală însăşi ar fi un lucru cu neputinţă, de conceput. In schimb, gîndirea răsăriteană oferă un criteriu după care poate fi recunoscută Revelaţia naturală.

Aportul teologiei ortodoxe la soluţionarea ecumenică a problemei raportului dintre Revelaţia naturală şi cea supranaturală. Sarcina teologiei este aceea de a răspunde, mai întîi, la întrebarea cum e cu putinţă ca „transcendentul" să poată fi cu adevărat „revelat". Budismul şi unele forme ale hinduismului neagă posibilitatea pentru absolut de a se revela, pentru că nu concep pe Dumnezeu ca persoană. Chiar şi anumite ramuri ale „religiilor revelate" neagă absolutului posibilitatea de a se revela în mod „natural", întrucît consideră pe Dumnezeu izolat cu totul de lume şi închis în propria Sa transcendenţă. In general, confesiunile creştine afirmă că Dumnezeu se descoperă El Insuşi. Pentru unele dintre acestea însă descoperirea pozitivă înlătură pe cea naturală, umbrind-o atît de mult încît ea îşi pierde propria ei semnificaţie şi astfel periclitînd pînă şi conceptul de Revelaţie.

Dumnezeu se descoperă pe Sine, fără să înceteze a rămîne în acelaşi timp transcendent[19]. Dar acest adevăr nu poate fi susţinut decît de pe poziţia teologiei ortodoxe. E o poziţie ce nu se identifică nici cu panteismul, care confundă pe Dumnezeu cu lumea şi nici cu teismul tomist, care alunecă spre deism. In raport cu panteismul, gîndirea ortodoxă nu identifică esenţa lumii cu esenţa lui Dumnezeu. Ideile-forţă, ascunse în structura existenţei, iradiind dintr-un centru unic, aparţin celor Trei Persoane divine a căror esenţă sau fiinţă e una. Ele se află din veşnicie în adîncul inaccesibil al lui Dumnezeu, neidentificate cu fiinţa Lui şi sînt puse în mişcare de Creator de bună voie. Raţiunile divine reprezintă principiul sau norma dinamică şi intenţională de participare a făpturii la viaţa divină. Aceste energii apar în planul sensibil al existenţei noastre în calitate de cauze creatoare şi proniatoare, alcătuind jocul relaţiilor fenomenale, ca fonduri adînci, transcendente, care depăşesc

18. Paul Evdokimov, *De la nature et de la grâce, dans la théologie de l'Orient*, în „1054-1954, l'Eglise et les Eglises...", vol. II, col. „Irenika", II, ed. Belgique, p. 185.

19. L. Dupré, *op. cit.*, p. 219.

catogoriile lumii create, dar se şi încorporează în ele. Fiinţa şi energia exprimă două moduri ale existenţei lui Dumnezeu, doi poli existenţiali ai Revelaţiei Sale personale. In ce priveşte fiinţa sau firea, Dumnezeu ne rămîne necunoscut. Psalmistul ne spune că „Dumnezeu şi-a făcut din întuneric locaşul Său". Orice concept privitor la firea lui Dumnezeu este o simplă închipuire. Conceptele pe care noi ni le formulăm, după înţelegerea noastră firească, întemeindu-ne pe o închipuire gîndită, crează idoli din Dumnezeu, în loc să ne descopere pe Dumnezeu Insuşi [20]. După Sfinţii Părinţi capadocieni, nu există decît un singur nume prin care se poate exprima firea dumnezeiască: este cutremurul (uimirea-mirarea) de care este cuprins sufletul credinciosului cînd se gîndeşte la Dumnezeu. Sfîntul Grigore de Nazianz ne spune: „Este cu neputinţă de a exprima firea lui Dumnezeu şi este încă mai puţin posibil de a o cunoaşte". Această neputinţă de a cunoaşte firea dumnezeiască nu are numai un aspect negativ, privind operaţia noastră conceptuală, ci şi unul care priveşte o experimentare, o pregătire pentru întîlnirea cu Dumnezeu care se revelează, angajînd fiinţa întreagă a celui care vrea să-l cunoască. „A vorbi despre Dumnezeu e lucru mare; dar a se curăţi cineva pentru Dumnezeu, este un lucru şi mai mare" spune, de asemenea Sfîntul Grigore de Nazianz [21].

In gîndirea ortodoxă, actul revelator nu aparţine fiinţei, ci energiei sau lucrării lui Dumnezeu. „Dacă se are în vedere mărirea şi slava minunată, scrie Sfîntul Irineu, nimeni nu poate vedea pe Dumnezeu fără să moară, căci Tatăl este de necuprins, dar în virtutea dragostei, a condescendenţei Sale, El acordă celor ce-L iubesc acest mare dar, vederea lui Dumnezeu, aşa cum profeţii l-au anunţat. Căci omul, prin el însuşi, nu vede pe Dumnezeu, dar Dumnezeu, pentru că El vrea, este văzut de oameni" [22]. Distincţia pe care Sfîntul Irineu o face între cunoaşterea fiinţei lui Dumnezeu, şi cunoaşterea prin condescendenţă sau prin har, este aceeaşi distincţie pe care o va face, mai tîrziu, şi palamismul între esenţa inaccesibilă şi energia revelatoare. „Dumnezeu, scrie Sfîntul Grigore Palama, printr-o sporire a bunătăţii Sale faţă de noi, fiind transcendent tuturor lucrurilor, de negîndit şi negrăit, consimte să ia parte la cunoaşterea noastră şi invizibil să devină vizibil în supraesenţiala şi inseparabila Sa putere" [23]. Trecînd peste categoriile obişnuite ale înţelegerii, neaplicabile în cazul realităţilor divine, doctrina energiilor necreate din Ortodoxie, reprezintă o incontestabilă coerenţă logică, care asigură o descoperire reală a lui Dumnezeu, harismatică şi actuală. Această gîndire nu împarte pe Dumnezeu în tenebrele esenţei inaccesibile şi manifestările Sale luminoase, cîtă vreme susţine că El este întreg prezent în esenţă şi energie. Fiinţei

---

20. Vl. Lossky, *Essai sur la théologie mistique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944, p. 31-32.

21. Oratio XXVIII, Teologica II, în P. G. XXXVI, 28 A. C.

22. *Contre les hérésies*, livre IV, tome I-II, texte et traduction, edition critique sous la direction de A. Rousseau, în „Sources chrétiennes", Paris, 1965, IV, 20, 5, p. 639.

23. Grégoire Palamas, *Défeuse des saints hésychastes*, introd. texte critique, trad. et notes de Jean Meyendorff, Louvain, 1959, Triada I, 3, p. 129.

divine nu i se adaugă energia ca o realitate străină de sine, căci, în virtutea unei voinţe comune Celor Trei Persoane divine, în condescendenţa divină acţionează Sfîntul Duh Insuşi. „Dumnezeu se arată în toate viziunile, afirmă Sfîntul Irineu, ...Dumnezeu-Tatăl ca Cel ce este revelat, prin lucrarea Sfîntului Duh şi mijlocirea Fiului".

Stabilind condiţiile în care are loc Revelaţia naturală, nu am izolat-o prin acest lucru de Revelaţia pozitivă. Dimpotrivă, am pus-o într-o legătură organică, directă, de cea supranaturală. Dumnezeu, în calitatea Sa de cauză formală, nu apare, în gîndirea ortodoxă, ca o pură posibilitate pentru orice, că e în mod real viu şi activ. Scolastica, dominată de conceptul prezenţei de imensitate a lui Dumnezeu în lume, n-a văzut în fiinţa lui Dumnezeu decît actul pur, atotputernicie goală de conţinut şi abstractă. Chiar şi acţiunea Sa harică îl menţine pe Dumnezeu „la distanţă", cîtă vreme şi harul divin e tot o realitate creată. Pentru teologia ortodoxă însă creaţia şi harul se întrepătrund în mod tainic. In infinita Sa activitate şi în multiforma Sa prezenţă, Dumnezeu intră, potrivit concepţiei energiilor divine, în raport special şi adecvat cu fiecare aspect şi individualitate a lumii create. Dinanismul acestei prezenţe divine nu exprimă numai bogăţia de perspective ale manifestării providenţei dumnezeieşti, ci înseamnă apropierea caldei iubiri părinteşti. Prezenţa activă şi dinamică a lui Dumnezeu în lume e în acelaşi timp şi o prezenţă intimă, de apropiere, care pregăteşte relaţia de comunicare directă cu transcendentul. Raţiunile divine, care sprijină nemijlocit existenţa lucrurilor, fiind deopotrivă cauze şi forme ale lor, nu sînt altceva decît energiile harului sau exemplarele înţelepciunii divine ale Logosului preexistent. Impreună ziditor al lumii cu Tatăl şi cu Sfîntul Duh, Logosul e ipostasul divin ce se întrupează. De aici rezultă legătura organică dintre acţiunea divină proniatoare şi harul răscumpărător, dintre Revelaţia naturală şi cea supranaturală. Răsăritul mărturiseşte prin marii săi dascăli şi teologi, că între creaţie şi răscumpărare există o revelaţie încă înainte de veac, care arată că lucrurile nu pot fi înţelese deplin decît în planul mîntuirii. „Taina întrupării Cuvîntului, zice Sfîntul Maxim Mărturisitorul, cuprinde în sine înţelesul tuturor ghicitu rilor şi chipurilor din Scriptură şi ştiinţa tuturor lucrurilor văzute şi cugetate... Cel ce a cunoscut înţelesul tainic al învierii, a cunoscut scopul spre care Dumnezeu a întemeiat toate de mai înainte"[24]. Dacă în ordinea vieţii naturale, Logosul este principiul creator şi păstrător al fiinţei, în ordinea răscumpărării, acelaşi Logos exercită o acţiune lăuntrică asupra făpturilor reunite în plinătatea Trupului Său tainic, împărtăşindu-le bogăţia energiilor dumnezeieşti prin Sfîntul Duh şi lumina harului le aduce adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu şi prin Dumnezeu a lumii. Revelaţia supranaturală apare ca o precizare a celei naturale, ca o punere în lumină a datelor cu care cunoaşterea firească a lui Dumnezeu e înzestrată.

---

24. *Filocalia română*, vol. II, trad. Prot. D. Stăniloae, Sibiu, 1945, Capete gnostice, I, 66, p. 148.

Revelaţia naturală sub aspectul înregistrării mesajului ei divin. In perspectiva automanifestării realităţii divine, orice religie trebuie să fie revelată. Transcendentul nu poate fi constrîns să se manifeste în afară, descoperindu-se pe sine. Spiritul uman nu ar fi putut niciodată să-l cucerească. Pentru primirea luminii prin care Dumnezeu se revelează, subiectul uman însuşi trebuie să fie înzestrat cu o natură ce are capacitatea transcenderii de sine, reuşind să înregistreze astfel mesajul unei lumi de dincolo [25]. Pe de altă parte, Revelaţia nu poate fi decît o lucrare specifică a lui Dumnezeu, iar organul care îi captează sensul nu poate fi nici el decît o facultate cu ceva particular în ea, căci posesiunea la care ea ajunge nu-i parvine pe o cale comună, aceea care este deschisă, fără distincţie, oricărui subiect uman. Ce este creaţia sau care sînt urmele lucrării divine în creaţie, sînt lucruri pe care oricine le poate înţelege din natură, dar cele în legătură cu Dumnezeu, care îl privesc pe Dumnezeu ca persoană, aparţin unui har specific şi constituie conţinutul unei credinţe, întrucît sînt rezultatul unei descoperiri divine. Cînd un credincios mărturiseşte că Dumnezeu se revelează, el vrea să spună că îl cunoaşte pe Dumnezeu prin El Insuşi. In cazul Revelaţiei pozitive, organul care înregistrează mesajul divin este profetul, dar în cazul Revelaţiei naturale rămîne credinciosul. „Revelaţia este momentul în care noi ne aflăm judecaţi nu de noi înşine sau de aproapele nostru, ci de cineva care ne cunoaşte tainele ultime ale inimii" [26]. „Cunoaşterea" relevată diferă de cunoaşterea obişnuită, atît prin maniera de percepere, cît şi prin „obiectul", ei. Ca atitudine receptivă în faţa adevărului descoperit, credinţa naturală este un corelativ esenţial al Revelaţiei. De aceea, condiţiile în care ea înregistrează mesajul divin se impun şi ele atenţiei teologilor, în tratarea temei referitoare la descoperirea divină, în perspectivă ecumenică.

Cunoaşterea lui Dumnezeu este, în primul rînd, o cunoaştere prin har, potrivit gîndirii răsăritene, fără ca activitatea spiritului să fie într-un fel oarecare suprimată, ci dimpotrivă, ridicată, în dependenţă de puterea divină pe care o dobîndeşte, la cea mai înaltă potenţă. Numai credinţa vie e în măsură să deschidă ochii sufletului spre vederea rînduielii şi măreţiei lucrării dumnezeieşti din creaţie, ajutîndu-l pe credincios să perceapă raţiunile divine ale lucrurilor. Deşi Revelaţia naturală e o acţiune a lui Dumnezeu de care luăm cunoştinţă prin opera creaţiei, ea este totuşi o comuniune personală cu Cel de sus, căci ea implică legătura cu „cineva" care nu poate fi cunoscut fără voinţa acestuia de a se arăta, intrînd într-o relaţie particulară cu noi. In acest sens spunem că a cunoaşte pe Dumnezeu înseamnă a primi un har de la El, după cum spunem că fiinţa supremă nu se demonstrează, ci ea se trăieşte printr-un act originar intraductibil. Această cunoaştere după Sfîntul Maxim Mărturisitorul, „e întemeiată pe principii ce nu pot fi demonstrate, ca una ce este temelia lucrurilor mai presus

25. Karl Rahner, *L'homme à l'écout du verbe*, trad. franç., Paris 1968, p. 119.

26. H. Richard Niebuhr, *The Meaning of Revelation*, New York, 1962 p. 152-153.

de minte şi de raţiune"[27]. Revelaţia naturală este descoperirea unei cunoştinţe care se dăruieşte subiectului cunoscător. Pe măsură ce această experienţă se intensifică, sporeşte şi capacitatea de înregistrare a ei. Sfinţii Părinţi ne arată că în cazul Revelaţiei, conştiinţa urmează o direcţie opusă aceleia a reflexiei logice: în loc de a ajunge la o spontaneitate care sporeşte deodată cu exerciţiul, ea merge în sensul unei receptivităţi totale.

Intuirea specific religioasă a unei realităţi transcendente presupune înzestrarea sufletului cu o facultate sădită în firea umană de la creaţie. Insuflarea în această fire a unui „duh de viaţă" (Geneză 2, 7), care o apropie dintru început de fiinţa dumnezeiască, ne arată că ea este rînduită spre divin. Intemeiat pe activitatea sa gînditoare, spiritul uman ia cunoştinţă despre Dumnezeu prin iluminare. Dovada existenţei lui Dumnezeu e pentru spirit lăuntrică. Ea derivă din faptul gîndirii lui Dumnezeu, printr-o deschidere faţă de El. A gîndi pe Dumnezeu înseamnă a te afla în lumina Lui. Acest adevăr poate fi verificat şi cu privire la lucrurile lui Dumnezeu. Pornind de la o cunoştinţă oarecare referitoare la unul din lucrurile existente, ajungem şi la depăşirea ei. Cugetul nostru, care face constatarea raţiunii divine prin care acel lucru subsistă, trece şi la constatarea existenţei Aceluia care este în acelaşi timp izvorul şi ţinta tuturor realităţilor create. A deosebi, în termenii teologiei medievale, existenţa de esenţă, e ceva cu neputinţă în cazul cunoaşterii lui Dumnezeu prin har. Sub puterea ce o exercită asupra noastră realitatea divină însăşi, dovedirea existenţei lui Dumnezeu nu este atît de mult un argument, cît o evidenţă. Existenţa aceasta priveşte înţelesul de fiinţă care nu poate să nu fie, întrucît e percepută de spiritul nostru ca atare. Structura raţională a argumentului ontologic pentru dovedirea existenţei lui Dumnezeu, fiind o transpunere pe plan conceptual a condiţiilor în care are loc cunoaşterea revelată, aduce cu sine specificarea că, deoarece fiinţa divină poate fi gîndită, ea şi există de fapt. Obiecţiunea ce se aduce argumentului ontologic, prin afirmaţia că gîndirea existenţei nu e totuna cu existenţa de fapt, nu are nici o putere în cazul de faţă, cînd Dumnezeu Insuşi este Acela care se descoperă. Legătura dintre Revelaţia naturală şi cunoaşterea lui Dumnezeu, argumentată prin proba ontologică, rămîne semnificativă. O minte luminată are de la sine conceptul fiinţei necesare sau perfectă, la care se referă argumentul ontologic. Cei care tăgăduiesc valoarea operaţiei pe care o săvîrşeşte mintea, trecînd de la gîndire la existenţă, cu intenţia de a demonstra că trecerea aceasta este nelegitimă, ca şi în situaţia „sutei de taleri" pe care avînd-o în gînd nu înseamnă că o avem şi în realitate, uită că compară lucruri cu totul deosebite. „Talerii" sînt realităţi contingente, relative, pot să fie sau să nu fie. Dar Dumnezeu nu poate să nu fie, El fiind realitatea absolută, atestată lăuntric[28]. Spiritul descoperă, astfel, în sine, un glas mai adînc decît sine, o lumină a cugetului, un îndreptar, o călăuză intreioară. Indemnat de adîncul cel mai intim al cugetului,

---

27. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, I, 9, p. 127.
28. S. Aurelii Augustini, „*De magistro*", în „Izvoare de filosofie", Bucureşti, 1943, p. 142.

sufletul credinciosului e într-o necontenită încercare de transcendere, pe care o realizează însă numai prin întîlnire cu transcendența însăși. Înțelegerea de data aceasta este izvorîtă din credință, fără de care nu există nici o cunoștință cu adevărat religioasă.

In teologia apuseană, cu principii formulate în scolastică, locul credinței naturale l-a luat reflecția îndreptată spre existența lumii exterioare. Revelația naturală, dacă se mai poate numi astfel, are ca temei acordul minții cu obiectele din afară: „acordatio mentiset rei". Mintea tinde să se ridice spre Dumnezeu, nu direct, prin iluminare, ci progresiv din concluzie, pe treptele analogiei. Inteligența, care este o lumină de sine stătătoare, se lipsește de simțul religios care călăuzește cugetul lăuntric, predîndu-se exclusiv în seama raționamentelor. Pentru tomiști, credința nu va mai fi decît adeziunea inimii în întunerecul cugetării, iar nu o lumină care ne mijlocește descoperirea lui Dumnezeu în lucruri. Deși credința va fi socotită de ei mai departe, din cauza realităților supreme spre care se îndreaptă, mai nobilă decît inteligența, ea rămîne, ca formă de cunoaștere, mai prejos, iar uneori ignorată cu totul. A ajunge, însă, pe calea rațiunii discursive pînă la Dumnezeu nu este un lucru lipsit de dificultăți. Ființa făpturilor, cînd este privită numai în ea însăși, nu mai oglindește rațiunile divine, fiind puțin relevată pentru aceea a lui Dumnezeu. Tipul argumentării tomiste, cunoscut dealtfel și de filosofii eleni, este următorul: lucrurile există, prin urmare există și Dumnezeu. Intre acestea două propoziții intervine aplicarea principiului cauzalității. Existența lucrurilor are o cauză. Această cauză trebuie să aibă, la rîndul ei, o altă cauză. Astfel se ajunge, în cele din urmă, la cauza primă. Dar această cauză primă, care este una cu Dumnezeu, nu are nici o evidență intuitivă și nu ne spune nimic cu privire la ființa sau persoana divină. Dumnezeu nu ne apare ca un soare inteligibil al creației zidite de El, ci numai ca un fenomen de limită, admis numai pentru că altfel nu s-ar putea evita scepticismul. Temeiul capital al argumentării, în cazul de față, rămîne procesul discursiv, care micșorează pînă la dispariție locul Revelației naturale în cugetarea creștină.

In dialogul ecumenic, teologia tomistă aduce cu ea aserțiunea existenței unei lumi reale, a unei făpturi care își trage ființa de la Dumnezeu, dar care există în sine, prin cauze imanente, afirmîndu-se, în acțiunile ei proprii, într-o manieră de libertate și autonomie. Universul creat nu este o simplă manifestare a Divinității, pentru că nu este o emanație și nici nu provine dintr-o materie preexistentă, căreia i-ar fi stabilit rînduiala un demiurg. Viziunea unei altertăți în care apare făptura în raport cu Creatorul constituie aspectul pozitiv al punctului de vedere tomist, în schimbul de idei cu teologii ortodocși, fiind vorba de o alteritate care nu privește locul, ci natura. In această viziune, firea zidită este o realitate nouă, veritabilă dinamică, animată de o putere luminoasă, pe care Dumnezeu Insuși a sădit-o în ea, ca o tendință către transcendență. Tomismul însă nu reușește să surprindă această putere și să o traducă în concepte, pentru a fi tezaurizată în depozitul Revelației naturale. După tomiști, conștiința noastră se îndreaptă spre lucruri în măsura în care sînt „în afară de noi",

dar nu le poate prinde decît „în esenţa lor", în logosul lor. Esenţele la care ne referim reprezintă felul lucrurilor de a fi, care totuşi nu sînt în lucruri, ci în noi, iar în acest fel existenţa intimă a lucrurilor ne rămîne ascunsă [29]. Cunoaşterea noastră nu prinde decît în mod abstract realitatea din afară de noi, nu o percepe în ceea ce are propriu, ceea ce înseamnă că ideile la care ajunge raţiunea pe această cale: ideile de cauză primă, de act pur, perfecţiune metafizică, sînt concepte goale, poate chiar false şi idolatre, fără nici o densitate de ordin religios [30]. Cunoaşterea discursivă nefiind ontologică, predicativă, ci numai relaţionistă, ea nu ne poate conduce la adevăr, ci ne procură numai noţiuni care nu sînt decît chipuri, spărturi artificializate şi mumificate ale realităţii. Ideea de Dumnezeu la care se poate ajunge pe această cale a principiilor necesare şi universale, prin raţiunea discursivă, oglindeşte în sine o abstracţiune incapabilă să dea satisfacţie inteligenţei în căutarea obiectului său propriu. Ea ne dovedeşte că nu poate suplini nici una din datele ce ni le conferă Revelaţia naturală.

In perpectiva dialogului ecumenic, demersul privitor la elementele de bază ale Revelaţiei divine, trebuie să însemne o reevaluare a raţiunii umane ca facultate cu priză în real, punînd în deplină lumină valoarea conştiinţei de sine şi caracterul posesiunii adevărate a obiectului ei [31]. In cazul cunoaşterii lui Dumnezeu, inteligenţa trebuie să tindă nu numai spre o reprezentare schematică a realităţii, în care străbate divinul, ci spre comuniunea cu Divinul Insuşi. Intrebarea e, cum e posibil să aflu calea prin care pot ajunge în contact viu cu Dumnezeu, fără să părăsesc domeniul în care Dumnezeu se face cunoscut în creaţie? In vreme ce scolastica occidentală a operat o separaţie între cunoaşterea lui Dumnezeu şi iubirea Lui, teologii răsăriteni au legat cunoaşterea de iubire. Cunoaşterea nu poate înainta decît ajutată de iubire. Singura cunoaştere reală, din punct de vedere religios, este aceea care depăşeşte discursivitatea şi lumea conceptelor goale şi se adînceşte în transcendent, pentru a surprinde sensurile raţiunilor divine ce susţin făpturile. In gîndirea ortodoxă, intuirea acestor raţiuni divine nu e confundare în noaptea neştiinţei, ci un izvor de lumină [32]. Prin această cunoaştere nu se suprimă posibilitatea de concepere reală a lui Dumnezeu. Pentru aceasta însă ea trebuie să rămînă înscrisă în cîmpul descoperirii divine, fiind, în acelaşi timp, dependentă atît de elementul divin, cît şi de cel uman. E vorba, deci, de cunoaştere nu prin iubire numai, ci în actul iubirii [33]. Subiectul şi obiectul cunoaşterii nu rămîn două realităţi opuse, dar nici nu se contopesc, ci sînt trecute pe un plan nou, care depăşeşte atît subiectivitatea, cît şi obiectivitatea: în viaţa şi sfera de lucrare a Sfîntului Duh.

---

29. J. Maritain, *Reflexiuni*..., p. 13, 17-22, 98.
30. Maurice Blandel, *Le Proces de l'inteligence*, Paris, 1922, p. 237-238.
31. *Ibidem*, p. 102-103.
32. M. Lot-Borodine, *Doctrine de la deification dans l'Eglise greque jusqu'au XI siècle*, în „Revue d'Histoire des Religions", tom. 7, 1933, p. 46.
33. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iubire şi adevăr, pentru o depăşire a dilemei ecumenismului contemporan*, în „Ortodoxia", XIX (1967), nr. 2, p. 289.

Interesul pentru aprofundarea învățăturii creștine privitoare la Revelația divină nu poate să rămînă în domeniul mai mult sau mai puțin speculativ, al Teologiei Fundamentale, ci el trebuie să devină un fapt de mare însemnătate în preocupările ecumeniste contemporane. Conceptul de Dumnezeu are menirea să lumineze drumul ascendent al eforturilor ce se depun astăzi în vederea restaurării teologice a unității creștine. Cunoașterea lui Dumnezeu prin har, pe care e fundamentată Revelația naturală, cere o depășire a discursivității în ce privește actul cognitiv, precum și stabilirea unei legături între conștiința umană și subiectul divin. Faptul că teologia ortodoxă a arătat într-un mod particular locul pe care îl deține suveranitatea și inițiativa divină în actul Revelației naturale o îndreptățește să aibă un cuvînt hotărîtor în dialogul ecumenic. Dovedind că Dumnezeu este prezent nemijlocit în univers, iubindu-l pe om ca făptură a mîinilor Sale, această gîndire e în stare să pună bazele unei teologii ecumenice. Astfel ea izbutește să ne convingă că unitatea de acțiune a tuturor creștinilor într-o lume nouă, în interesul fericirii omului pe acest pămînt, corespunde unei viziuni clare ce se referă la universalitatea harului divin. Puterea creatoare a lui Dumnezeu a fost pusă în mișcare de iubire, iar necontenita tendință de ridicare a spiritului uman către Dumnezeu, exprimată printr-o aspirație firească de cunoaștere și acțiune, nu este decît răspunsul făpturii la o chemare înțeleasă ca iubire ce coboară de sus. Creșterea în această iubire asigură posibilitatea cunoașterii reale a lui Dumnezeu. Și aici e totul. Căci una este cunoașterea care are sursa în efortul uman și este însoțită de o iubire care acționează de jos în sus și alta este iubirea de sus, darul lui Dumnezeu, îndurarea lui Dumnezeu de creatură, slava Cuvîntului întrupat. Cunoașterea adevărată este unirea celor două în actul revelator, comuniunea iubirii noastre cu Logosul divin, comuniune ce are loc sub directa înrîurire a Sfîntului Duh.

Pr. Ilie MOLDOVAN

Noţiunea de dreptate în epistolele pauline

Lucrarea de faţă îşi propune să contureze în linii mari concepţia Sfîntului Apostol Pavel despre dreptate, ca noţiune strîns legată de actul îndreptării. Şi aceasta pentru că unii teologi tratează „îndreptarea" ca noţiune autonomă, fără nici o referire la dreptate (δικαιοσύνη)[1], justificînd astfel mîntuirea doar prin credinţă (sola fide). Inainte de a trece la creionarea acestei noţiuni, se impune o scurtă incursiune în cadrul învăţăturii Vechiului Testament, pe care Sfîntul Pavel, ca fost cărturar iudeu o cunoştea foarte bine şi nu de puţine ori învăţătura sa îşi înfinge adînc rădăcinile în solul gîndirii veterotestamentare. Evident, între concepţia veterotestamentară despre dreptate (ţedaca) şi cea noutestamentară, în expresia paulină, (dikaiosyni) există destule deosebiri care fac obiectul subpunctului trei al prezentei lucrări.

Noţiunea de dreptate (צְדָקָה ţedaca) în Vechiul Testament. Noţiunea de dreptate e întîlnită şi în Vechiul Testament, fiind desemnată în textul masoretic prin următorii termeni: צַדִּיק ţedec = drept; צָדַק ţadac = a fi drept, a face drept, a îndrepta; צְדָקָה ţedaca = dreptate. In Vechiul Testament dreptatea (ţedaca) e întotdeauna un concept de relaţie[2]. In acest context, Noe, Avraam, Iov sînt consideraţi a fi drepţii Vechiului Testament adică, parteneri de dialog ai Dumnezeului celui viu. Mai mult, credinţa lui Avraam e identică cu dreptatea, adică cu comuniunea divin-umană care în cazul acestui patriarh ia forma Legămîntului (בְּרִית berit). Aşadar, Dumnezeu e drept pentru că menţine făgăduinţele Sale, iar omul pentru că se supune cu credinţă la auzul poruncilor divine[3].

Dumnnzeu ca Judecătorul cel drept dă poporului ales o lege, un dreptar al vieţii morale: „Binevoit-a Domnul întru dreptatea Lui ca legea Lui s-o facă mare şi măreaţă" (Isaia 42, 21). Prin promulgarea legii veterotestamentare Iahve cheamă pe om la comuniune, la plinirea dreptăţii. Astfel, tot cel ce-l caută pe Domnul caută dreptatea, adică, starea firească de comuniune divin-umană, perturbată de păcatul protopărinţilor: „In fiecare zi Mă caută pentru că ei voiesc să ştie căile Mele ca un popor care făptuieşte dreptatea şi de la legea Domnului nu se abate. Ei Mă întreabă despre legile dreptăţii şi doresc să se apropie de Dumnezeu" (Isaia 58, 2). Cunoaşterea dreptăţii şi urmarea ei devine în acest context o cale sigură de apropiere a omului de Dumnezeu, de micşorare a distanţei dintre cei doi parteneri de dialog. Mai mult, Mesia e numit adeseori „Domnul dreptăţii noastre" (יְהוָה צִדְקֵנוּ Iahve ţidchenu) (Ieremia 23, 6), subliniind o dată în plus dimensiunea etico-socială a învăţăturii Vechiului Testament.

Alături de sfinţenie (קֹדֶשׁ codeş), dreptatea (ţedaca) reprezintă una din trăsăturile fundamentale ale gîndirii biblice vetero-

---

1. W. G. Kummel, *Theology of the New Testament*, London, 1970.
2. E. Jacob, *Théologie de l'Ancien Testament*, Geneva, 1967, p. 130.
3. G. von Rad, *La Genèse*, Montreux 1968, p. 187

testamentare. Strîns legată de caracterul social al acestei gîndiri, dreptatea devine cea mai de preţ virtute moral-socială. Omul Vechiului Testament aspiră, aşadar, la săvîrşirea dreptăţii, integrîndu-se tot mai organic în viaţa comunităţii. Nimbul acestei virtuţi încununează alături de bunătate, credincioşie (אמנה emuna) şi dragoste Legămîntul dintre Iahve şi poporul său (Oseea 2).

Dreptatea ca virtute socială stă, prin urmare, la baza colectivităţii umane, cimentînd raporturi armonice între membrii acesteia. Legea Vechiului Testament, ca expresie a voinţei divine, pretinde de la om săvîrşirea faptelor morale bune, într-un cuvînt, săvîrşirea dreptăţii înţeleasă ca slujire a semenilor: „Dacă eşti drept, ce dar îi faci sau ce primeşte El (Dumnezeu) din mîna ta? Răutatea ta poate să strice unui om ca tine, dreptatea ta să folosească celui ce este ca şi tine născut din femeie" (Iov 35, 7-8). Din acest motiv Iov îl zugrăveşte pe omul vîrtuos înveşmîntat în dreptate: „Mă îmbrăcam întru dreptate ca într-un veşmînt şi judecata mea cea dreaptă era mantia mea şi, turbanul meu" (Iov 29, 14).

In Vechiul Testament, totul aspiră la împlinirea dreptăţii, la reintrarea în cadrul firesc al comuniunii divino-umane, reprezentată la început de imaginea grădinii edenice (גן עדן) gan eden = grădina armoniei). Din acest motiv, „împărăţia lui Dumnezeu" e o realitate spirituală tot mai prezentă în cadrul istoriei biblice veterotestamentare e întemeiată pe dreptate, iar Mesia „va împărăţi pe tronul şi peste împărăţia lui David ca s-o întărească şi s-o întemeieze prin judecată şi prin dreptate" (Isaia 9, 6).

Pe lîngă această imagine a dreptăţii, în Vechiul Testament mai putem întîlni şi o altă concepţie cu totul inedită, prezentată profetic şi făcînd aluzie la dreptatea noutestamentară. In Isaia 10, 22 se afirmă că „dreptatea lui Dumnezeu e nemăsurată" (שופה צדקה şotef ţedaca = dreptatea se revarsă). Acest torent de viaţă divină inepuizabilă conferă dreptăţii contururi elastice. Dumnezeul Vechiului Testament e Dumnezeul unui veşnic exod[4]. In acest sens, iubirea infinită a Dumnezeului celui viu eclactează cadrul dreptăţii veterotestamentare, chemînd pe om la o tot mai accentuată comuniune cu Creatorul său. De aceea, dreptatea Vechiului Testament inclusă în sfera legămîntului[5] tinde spre o împlinire aşa cum legea veterotestamentară sau reperul acestei dreptăţi se plineşte prin întruparea Fiului lui Dumnezeu (Galateni 4, 4).

Dreptatea (δικαιοσύνη) **în concepţia Sfîntului Apostol Pavel.** Sfîntul Pavel vorbeşte despre dreptatea creştină (dikaiosyni), plasînd această noţiune într-un context mai larg şi anume, în cadrul doctrinei soteriologice. Dreptatea în concepţia paulină e strîns legată de noţiunea îndreptării. De aceea, pentru înţelegerea corectă a dreptăţii noutestamentare, în viziunea Sfîntului Pavel, trebuie în primul rînd să definim „îndreptarea" pe care o realizează Fiul lui Dumnezeu întrupat.

Sfîntul Apostol Pavel, Marele convertit pe drumul Damascului, îşi dezvoltă concepţia sa plecînd, întotdeauna, de la Evanghe-

4. L. Bouyer, *Le Père invisible*, Paris, 1976, p. 172.
5. W. G. Kummel, *Theology of the New Testament*, Londra 1979, p. 196.

lia Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, baza propovăduirii sale fiind în întregime hristologică [6]. Aşadar, ce înţelegea Sfîntul Pavel prin îndreptarea săvîrşită de Mîntuitorul? Iată ce afirmă marele Apostol în Epistola către Romani: „Dar acum în afară de lege s-a arătat dreptatea lui Dumnezeu... dar dreptatea lui Dumnezeu vine prin credinţa în Iisus Hristos pentru toţi care cred, căci nu e deosebire fiindcă toţi au păcătuit şi sînt lipsiţi de slava lui Dumnezeu, îndreptîndu-se în dar cu harul Lui, prin răscumpărarea cea întru Hristos Iisus. Pe care Dumnezeu L-a rînduit jertfă de ispăşire prin credinţa în sîngele Lui. Ca să-şi arate dreptatea Sa pentru iertarea păcatelor celor mai înainte făcute, întru îngăduinţa lui Dumnezeu, ca să-şi arate dreptatea Sa în vremea de acum, spre a fi El drept şi îndreptînd pe cel care trăieşte din credinţa lui Iisus... căci socotim că prin credinţă se va îndrepta omul fără faptele legii" (3, 21-28). Dreptatea lui Dumnezeu sau lucrarea divină de mîntuire (îndreptare) a omului căzut se arată la plinirea vremii. Mai mult îndreptarea oamenilor e săvîrşită de Mîntuitorul Iisus Hristos prin jertfa Sa ispăşitoare, jertfă rînduită din veşnicie de către Părintele Său ceresc. Această „rînduială" sau plan divin întrece, firește, puterea noastră de înţelegere, constituind dreptatea divină pe care Dumnezeu şi-o manifestă adeseori în cadrul istoriei biblice. Astfel, la întrebarea Sfîntului Ioan Botezătorul cu privire la motivul Botezului Domnului, Mîntuitorul îi dă următorul răspuns: „Lasă acum, că aşa se cuvine nouă să împlinim toată dreptatea" (Matei 3, 15). In acest loc, dreptatea e identică cu iubirea divină, iubire care cuprinde, deopotrivă, atît chenoza cît şi jertfa Fiului lui Dumnezeu.

Rodul dreptăţii manifestată în jertfa Mîntuitorului e iertarea păcatelor, îndreptarea omului căzut. Şi pentru a evidenţia mai bine caracterul hristocentric al îndreptării, Sfîntul Apostol Pavel face următoarea aserţiune: „Prin credinţă se va îndrepta omul, fără faptele legii" (Romani 3, 28). Prin aceste cuvinte, marele Apostol ţine să precizeze că îndreptarea e o lucrare divină, săvîrşită cu ajutorul harului. Totuşi, el nu este un antinomist, el nu respinge în chip radical legea, cînd afirmă că dreptatea vine din credinţă, pentru că la el imperativul legii e înlocuit de imperativul iubirii şi jertfei Mîntuitorului [7].

W. Kummel aducea în sprijinul admiraţiilor sale solafideiste textul paulin în care Avraam e prezentat ca exemplu de credinţă: „Precum şi Avram a crezut în Dumnezeu şi i s-a socotit lui ca dreptate. Să ştiţi deci că cei care sînt din credinţă, aceştia sînt fiii lui Avraam. Iar Scriptura văzînd dinainte că Dumnezeu îndreptează neamurile din credinţă dinainte a binevestit lui Avraam: „că se vor binecuvînta în tine toate neamurile. Deci cei ce sînt din credinţă se binecuvintează împreună cu credinciosul Avraam" (Galateni 3, 6-9). Firește, credinţa lui Avraam, deschiderea sa sinceră, plină de nădejde în faţa Dumnezeului celui viu e virtute de mare preţ, desemnată cu ajutorul termenului de „dreptate" (צְדָקָה). Mai

6. H. Conzelmann, *Théologie de Nouveau Testament*, Geneva, 1967, p. 178.
7. H. Wendland, *Ethik des Neuen Testaments*, Gottingen, 1970, p. 50.

mult, fiii lui Avraam sînt toţi cei care cred, iar în baza făgăduinţelor făcute de Dumnezeu patriarhului, ei sînt şi beneficiarii acestor promisiuni divine. Totuşi, să nu uităm că Sfîntul Apostol Pavel vorbind tot despre Avraam, în Epistola sa către Evrei, ţine să facă următoarea precizare: „Prin credinţă, Avraam, cînd a fost încercat, a adus pe Isaac... Dar Avraam a socotit că Dumnezeu este puternic să-l învieze şi din morţi" (Evrei 11, 17, 19). Fapta lui Avraam s-a născut din credinţă. Dreptatea patriarhului nu poate fi concepută în afara faptelor sale. Cînd vorbeşte despre lege, Sfîntul Apostol Pavel are în vedere suma dispoziţiilor cultice proprii Vechiului Testament şi nu imperativul moral divin cuprins în legea mozaică, care se împlineşte în porunca iubirii creştine. De aici şi atenţionarea sa: „Din faptele legii nimeni nu se va îndrepta" (Galateni 2, 16).

In unele cercuri iudaice precreştine, se vehicula ideea îndreptării nu prin faptele bune ale celui vinovat, ci prin harul lui Dumnezeu. Astfel, într-un text găsit în grotele de la Qumran şi provenind de la gruparea religioasă a esenienilor, putem citi următoarele: „Dacă mă împiedic din cauza ticăloşiei mele, rămîn totuşi drept prin dreptatea lui Dumnezeu" (1 Q. 11, 12) [8]. Iar scrierea apocrifă Ezra IV face următoarea afirmaţie: „Dreptatea şi bunătatea Ta, Doamne, se arată prin îndreptarea celor care nu au comoara faptelor bune" (Ezra IV, 8, 36) [9].

S-ar părea că la prima vedere textele pauline care vorbesc despre îndreptarea prin credinţă au suferit o oarecare influenţă din partea gîndirii eseniene. Totuşi, să nu uităm, cultura marelui Apostol nu îngăduie vehicularea unei asemenea ipoteze. Mai mult, Vechiul Testament e pentru Sfîntul Apostol Pavel un nesecat izvor de inspiraţie şi un fundament solid în argumentările sale. Laxismul moral al textelor de mai sus poate fi exprimat laconic şi de afirmaţia: „Numai prin bunătatea Ta omul este îndreptat" (Imne 13, 16. 17) [10]. Această concepţie nu are nimic comun cu dinamismul şi responsabilitatea creştină care reies în mod pregnant din toate epistolele pauline.

Strîns legată de noţiunea de îndreptare se găseşte cea de dreptate. Am văzut în cele de mai sus că dreptatea lui Dumnezeu se identifică cu lucrarea Sa de mîntuire, îndreptare a omului căzut în robia păcatului. Dreptatea în sens noutestamentar şi în formularea paulină se suprapune apoi pe ideea unei stări de comuniune personală între Dumnezeu şi omul îndreptat, Mijlocitorul acestei comuniuni fiind Insuşi Iisus Hristos. De aceea înainte de venirea Mîntuitorului, nu putem vorbi despre o dreptate în sens creştin, adică, despre o comuniune personală divino-umană, decît la nivelul individual, al unui receptacol ales în chip special de către Dumnezeu (e vorba de drepţii şi profeţii Vechiului Testament). In acest sens trebuie înţeleasă şi afirmaţia paulină din Epistola către Romani: „Iar Israel urmînd legea dreptăţii nu a ajuns la legea dreptăţi"

---

8. W. G. Kummel, *op. cit.*, p. 195.
9. *Ibidem*, p. 196.
10. T. Gaster, *The Dead Sea Scriptures in English Translation*, Londra, 1964, p. 187.

(9, 31). „Nu a ajuns", pentru că îndreptarea firii umane avea să vină prin jertfa Fiului lui Dumnezeu întrupat.

Sfîntul Apostol Pavel îşi dă seama de identificarea legii mozaice în îndreptarea omului. Mai mult, el consideră vieţuirea sa în tiparele acestei legi drept o pierdere: „Dar cele ce îmi erau mie cîştig, acestea le-am socotit pentru Hristos pagubă" (Filipeni 3, 7). Cu toate acestea legea e „sfîntă, bună, spirituală" (Romani 7, 12-14), fiindcă constituie un prim pas în apropierea lui Dumnezeu de firea umană căzută în păcat. La venirea Mîntuitorului legea Vechiului Testament privită prin prisma îndreptării ia sfîrşit: „Hristos este sfîrşitul legii, spre îndreptare pentru tot cel ce crede" (Romani 10, 4).

Teologul protestant W. Kummel face abstracţie, cînd vorbeşte despre îndreptare, de textele, nu puţine la număr, care afirmă în mod evident necesitatea faptelor bune, a dreptăţii creştine în viaţa celor îndreptaţi prin jertfa ispăşitoare a Mîntuitorului. „Mai departe, fraţilor, afirmă Sfîntul Pavel, cîte sînt adevărate, cîte sînt de cinste, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt de iubit, cîte sînt cu nume bun, orice virtute şi laudă, la acestea să vă fie gîndul" (Filipeni 4, 8).

Activismul moralei creştine iese şi mai bine în evidenţă atunci cînd apostolul neamurilor, vorbind despre îndreptare, face următoarea remarcă: „Fiindcă nu cei ce aud legea sînt drepţi la Dumnezeu ci, cei ce împlinesc legea vor fi îndreptaţi" (Romani 2, 13). La ce lege se referă aici Sfîntul Apostol Pavel, dacă tot în epistola către Romani el afirmă că dreptatea vine din credinţă şi nu din lege? In textul de faţă Pavel vorbeşte despre legea lui Hristos, condensată în porunca iubirii aproapelui. Iubirea supremă de care a dat dovadă Iisus Hristos în timpul jertfei Sale e imperativul moral care pretinde de la creştini o slujire asemănătoare a semenilor[11]. „Purtaţi-vă sarcinile unii altora că aşa veţi împlini legea lui Hristos" (Galateni 6, 2). Deci, legea Vechiului Testament a fost înlocuită de legea lui Hristos. Şi pentru că între Inviere şi Parusie se interpune un anumit interval de timp, creştinii sînt chemaţi la săvîrşirea faptelor bune, vrednice de iubirea lui Dumnezeu[12].

Efesenilor, şi prin ei şi nouă, Sfîntul Apostol Pavel le dă un sfat de netăgăduită importanţă pentru progresul moral: „Să vă dezbrăcaţi de vieţuirea voastră de mai înainte, de omul cel vechi, care se strică prin poftele amăgitoare, şi să vă înnoiţi în duhul minţii voastre şi să vă îmbrăcaţi în omul cel nou după Dumnezeu, zidit întru dreptate şi sfinţenia adevărului" (4, 22, 24). Dreptul zugrăvit de Sfîntul Apostol Pavel e viu prin credinţă (Galateni 3, 11), dar această credinţă nu trebuie înţeleasă ca o acceptare pasivă a unor adevăruri de credinţă, ci ca o deschidere existenţială, ca un răspuns din partea creştinului la chemarea lui Dumnezeu. Şi aceasta pentru că credinţa, în sens noutestamentar-paulin e „lucrătoare prin iubire" (Galateni 5, 6). Firește, mîntuirea, sub aspect obiectiv, îndreptarea noastră, e un dar divin, iar dreptatea noastră nu-i decît un răspuns pe care-l dăm în deplină libertate Dărui-

11. H. Wendland, *op. cit.*, p. 63.
12. *Ibidem*, p. 51.

torului. Fiind „fii ai luminii", creştinii trebuie să ştie că lumina, viaţa lor nouă, are ca roade: bunătatea, dreptatea şi adevărul (Efeseni 5, 9).

Ce este deci dreptatea în sens paulin? Pentru Sfîntul Apostol Pavel a fi drept înseamnă a fi bineplăcut lui Dumnezeu (Efeseni 5, 10). Dreptatea este, aşadar, şi în cazul Sfîntului Pavel un concept de relaţie, o stare firească de comuniune a creştinilor cu Dumnezeu. Alături de vrednicie, dreptatea se identifică cu suma virtuţilor creştine, cu starea de sfinţenie şi puritate morală. Creştinii trebuie să fie „plini de roada dreptăţii care este prin Iisus Hristos slava şi lauda lui Dumnezeu" (Filipeni 1, 11).

După ce în Filipeni 3, 9-12, Sfîntul Pavel vorbeşte despre dreptatea care vine din credinţă, el continuă cu următoarea confesiune: „Dar una fac, uitînd cele ce sînt în urma mea, şi tinzînd la cele dinainte, alerg la ţintă, la răsplata dumnezeieştii chemări de sus întru Hristos Iisus" (Filipeni 3, 14). Apostolul se simte, aşadar, încă departe de dreptatea adusă de Hristos, de aceea el continuă să lupte; progresul spiritual-moral fiind o permanentă negare a stării de inerţie, o continuă trezvie şi lucrare întru Iisus Hristos. Termenul „tinzînd" scoate în evidenţă cu şi mai multă putere dinamismul moralei creştine. „Epectaza" e astfel starea proprie moralei creştine în intervalul dintre Invierea şi Parusia Domnului.

Sfîntul Apostol Pavel mărturiseşte apoi că „iubirea nu se bucură de nedreptate, ci de adevăr" (I Corinteni 13, 6). In concepţia veterotestamentară, dreptatea stă pe acelaşi plan cu adevărul. In orice caz, pentru Sfîntul Pavel iubirea nu şterge nicidecum graniţa dintre dreptate şi nedreptate. Marele Apostol nu numai că respectă binele social, ci mai mult, îl apără şi-l revendică (Romani 13, 3-4). Dreptatea care la antici era prima dintre virtuţi e ridicată în Noul Testament la rangul de iubire [13].

Trecînd acum la iubirea creştină, putem să ne întrebăm pe bună dreptate care este raportul dintre această virtute şi nedreptăţile sociale cu care erau confruntaţi creştinii veacului apostolic. Bazîndu-se pe afirmaţia Mîntuitorului, conform căreia cei prigoniţi pentru dreptate sînt consideraţi fericiţi (Matei 5, 10), Sfîntul Apostol Pavel în I Corinteni 6, 7 şi Romani 12, îndeamnă pe creştini să sufere mai degrabă nedreptăţile care li se fac decît să răspundă cu răul altui rău. Mai mult, ei trebuie să se opună răului cu binele, urii cu iubirea, convinşi fiind că Dumnezeu va pedepsi la timp pe lucrătorii nedreptăţii.

Aşadar, dreptatea în viziunea Sfîntului Apostol Pavel e mai mult decît o virtute. Ea e o stare prin care creştinul intră în comuniune cu Dumnezeu, tinzînd spre asemănarea tot mai accentuată cu Ziditorul său.

După cum s-a văzut, noţiunea veterotestamentară de dreptate (ţedaca) se reliefează ca un concept de relaţie între om şi Creatorul său, sau mai bine zis, între legea scrisă promulgată de Dumnezeu şi omul supus acestei legi. Firește, e un raport mai degrabă de la o persoană la un obiect şi nu între două persoane. De aici

13. *Ibidem*, p. 61

şi insuficienţa legii mozaice în îndreptarea omului. Respectarea poruncilor înscrise în lege nu poate nicidecum substitui frumuseţea dialogului personal dintre om şi Ziditorul său. Din acest motiv, dreptatea veterotestamentară e privită mai mult în dimensiunea ei orizontală, ca virtute fundamentală pentru oricare colectivitatea umană.

Prin venirea Mîntuitorului Iisus Hristos, a Mijlocitorului Noului Legămînt, dreptatea veterotestamentară cedează locul celei noutestamentare. Dreptatea după învăţătura Noului Testament devine expresia comuniunii pe verticală, a comuniuni personale dintre Dumnezeu şi creatura Sa raţională. Indreptat, restabilit în starea de har şi comuniune cu Ziditorul său, creştinul, meditînd continuu la jertfa Mîntuitorului şi urmînd porunca iubirii să făptuiască dreptatea şi pacea. Avînd dreptarul poruncilor divine aureolat de iubirea fără de margini a lui Dumnezeu, creştinul e dator să înainteze pe calea binelui moral, nu de puţine ori anevoioasă: „Orice mustrare, la început, nu pare că e de bucurie, ci de întristare, dar mai pe urmă dă celor încercaţi cu ea roada paşnică a dreptăţii" (Evrei 12, 11).

Relativitatea noţiunii veterotestamentare de dreptate (ţedaca) apare cu şi mai multă claritate dacă ne gîndim la legea talionului. Mai mult, Dumnezeul Vechiului Testament răsplăteşte fiecăruia după faptele sale: „Atunci Tu să asculţi din cer şi să faci judecată robilor tăi, să osîndeşti pe cel vinovat, întorcîndu-i în capul lui fapta lui şi să scapi pe cel drept, dîndu-i după dreptatea lui" (III Regi 8, 32).

In Noul Testament, dreptatea lui Dumnezeu depăşeşte graniţele unei împărţiri echitabile a darurilor divine. Pentru a împlini dreptatea dumnezeiască, Iisus Hristos se jertfeşte substitutiv, împlinind astfel profeţia veterotestamentară referitoare la Ebed Iahve.

In concluzie, dreptatea în sens paulin preia din Vechiul Testament caracterul relaţional al noţiunii „ţedaca", conferindu-i o dimensiune verticală şi personală prin jertfa Mîntuitorului Iisus Hristos. Cuvîntul întrupat se jertfeşte pentru îndreptarea noastră, pentru progresul nostru spiritual şi moral [14]. Noţiunea paulină de dreptate (δυκαιοσύνη) exprimă, în mod evident, dinamismul moralei creştine, la baza căreia stau iubirea şi slujirea exemplară a Mîntuitorului Iisus Hristos, ca realităţi obiective şi chemări subiective.

Drd. Eugen PENTIUC

---

14. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Revelaţia prin acte, cuvinte şi imagini*, în „Ortodoxia", XX (1968), nr. 3, p. 354.

Miron Costin și împrejurările în care orașul Roman a devenit legat de această mare personalitate a poporului român

Orașul Roman, „cetate" voievodală, atestată documentar în secolul al XIV-lea cu numirea de „cetatea noastră, a lui Roman voievod" (30 martie 6900/1362)[1], a fost și este și sediul unei eparhii care a purtat atît titulatura de episcopie cît și pe cea de mitropolie. Cel dintîi dintre eparhioții acestei eparhii din „Tara de Jos", încă în anul 1445 – chir Calist – purta titlul de „preasfințitul mitropolit chir Calist"[2].

Tîrg de intensă activitate comercială, a fost în același timp loc de dezvoltare economică și spirituală. In spațiul acestei așezări s-au întîmplat multe lucruri și s-au acumulat în decursul vremii, o bogată tradiție culturală, „cu obîrșii îndepărtate statornicite prin activitatea numeroșilor copiști ai episcopiei"[3]. In chiliile unor mănăstiri și biserici din oraș, ca și la episcopie, au funcționat școli catehetice, bolnițe ca cea de la „Precista Mare", ctitoria episcopului Ioanichie (secolul al XVIII-lea), transformată în spital în vremea și de către Veniamin Costachi, fiind mai apoi, după Spitalul „Sfîntul Spiridon" din Iași, a doua instituție de acest gen din Moldova[4].

Mulți ierarhi au înscris pagini dense și frumoase în viața eparhiei și a orașului Roman. Unii au fost recunoscuți ca mari învățați: *Vasile* (februarie 1484-1500) „cărturarul"[5], *Macarie* (1531-1548; 1551-1558) „cronicarul"[6], *Dosoftei* (1660-iulie 1671) „versificatorul" care timp de „cinci ai foarte cu osîrdie mare" a versificat Psaltirea „cu multă trudă și vreme-ndelungată, cum am putut mai frumos"... „să poată trage hirea cătră cetitul ei"[7]; alții au fost apărători ai Ortodoxiei: *Pahomie* (1707-1714)[8]

---

1. *Documenta Romaniae Historica*, A Moldova, vol. I, București, 1975, doc. 2, p. 3-4.
2. *Ibidem*, doc. 259, p. 367-368.
3. N. Acrîșmăriței, D. Bîrlădeanu, G. Bunghez, M. Drăgotescu, *Județul Neamț. Ghid turistic*, București, 1971, p. 133.
4. Epifanie Cozărescu, *Biserica „Precista Mare" din orașul Roman*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei" (MMS), XL (1964), nr. 11-12, p. 610-617; Idem, *Istoricul Bisericii „Precista Mare" din orașul Roman*, în „MMS", XLI (1965), nr. 11-12, p. 636-654; Idem, *Biserica „Precista Mare" din Roman*, în „MMS", XLV (1969), nr. 3-4, p. 224-231; *Ibidem* (contiuuare) în „MMS", XLVIII (1972), nr. 1-2, p. 87.
5. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în „Biserica Ortodoxă Română" (BOR), XCIII (1975), nr. 3-4, p. 334; Idem, *Contribuții la istoria Episcopiilor Romanului și Rădăuților în secolul al XVI-lea*, în „MMS", LII (1976), nr. 5-6, p. 322.
6. Idem, *Contribuții la istoria Episcopiilor...*, p. 323-326.
7. *Dosoftei, Psaltirea în versuri, 1673*, ediție critică de N. A. Ursu, Cu un cuvînt înainte de Înalt Prea Sfințitul Iustin Moisescu, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, p. XXIII.
8. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice...*, p. 335

Veniamin Costachi (1796-1803)[9]; alţii au fost luptători paşoptişti ca arhiereul *Iustin Crivăţ Edesis*[10] şi luptători pentru autonomia şi autocefalia Bisericii Ortodoxe Române ca *Melchisedec Ştefănescu* (1879-1892)[11] care a fost şi un luminat luptător pentru unirea ţărilor române şi un sprijinitor neabătut în războiul pentru dobîndirea independenţei din anii 1877-1878. Alături de ierarhi s-au manifestat şi mulţi preoţi şi cîntăreţi ca apărători ai rînduielilor bisericeşti şi cu sentimente patriotice de înaltă ţinută. Este de ajuns să amintim numele preotului *Dimitrie Matcaş*[12].

Oraşul Roman a avut şi proeminente personalităţi în domeniul culturii noastre naţionale, prin a căror activitate s-au creat noi surse de cunoaştere şi noi tradiţii. In Roman la 24 iunie 1818 s-a născut Ion Ionescu de la Brad, savant de renume, fondator al ştiinţelor agricole în ţara noastră, militant activ al Revoluţiei din 1848 şi apărător consecvent al intereselor ţărănimii; în septembrie 1850 s-a născut doctorul Constantin Istrate, pionier al chimiei româneşti[13].

Prestigioase instituţii de cultură au luat fiinţă la Roman în decursul vremii: şcoli particulare, pensioane, şcoli catehetice, seminar, şcoli de cîntăreţi bisericeşti, gimnaziu (actualul liceu „Roman Vodă" – care a sărbătorit împlinirea unui veac de activitate neîntreruptă), iar, în apropiere, la Horia din 1885 funcţionează una dintre primele şcoli de agricultură ale ţării, astăzi liceu agricol ce poartă din anul 1968 numele lui Ion Ionescu de la Brad[14].

După 1870, cu înfiinţarea primei tipografii, Romanul devine şi un important centru publicistic. Printre multele periodice, ziarul „Romanul" (1878-1892) a avut o existenţă mai îndelungată şi s-a bucurat o vreme şi de colaborarea lui N. Iorga. La Roman a apărut şi o revistă a clerului eparhial cu titlul „Cronica Romanului" (după 1922) cu o durată de peste un sfert de veac.

Un muzeu de ştiinţe naturale, un muzeu de istorie, o colecţie de artă a muzeului de istorie cu peste 200 de lucrări, cuprinde printre alte piese remarcabile şi tabloul *Ştefan cel Mare* pictat de Epaminonda Bucevschi în anul 1884 la comanda episcopului Melchisedec[15]. La Episcopie, de curînd, s-a organizat o cameră expoziţională de uz intern, în care s-au aranjat, pentru mai bună conservare, cîteva din principalele obiecte de cult, manuscrise şi tipărituri ale Episcopiei Roman.

Paul de Alep, secretarul patriarhului Macarie al Antiohiei, la 1 septembrie 1656 face o scurtă descriere a oraşului „numit Roman, unde se află mai multe biserici de piatră şi o mănăstire

---

9. *Ibidem*, p. 336.
10. *Ibidem*, p. 336; Iraclie Porumbescu, *Amintiri*, Cluj-Napoca, 1978, „Un episod din 1848", p. 169-179.
11. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice...*, p. 336.
12. Pr. Scarlat Parcescu, *Preoţi ortodocşi din Moldova luptători pentru Unirea ţărilor române*, în „MMS", XXXV (1959), nr. 1-2, p. 37-49; Pr. Gh. Sîrbu, *Economul Dimitrie Matcaş, fost deputat în divanul ad-hoc, profesor şi director la Seminarul din Roman*, în „MMS", XLV (1969), nr. 1-2, p. 9, 14.
13. N. Acrîşmăriţei..., *Judeţul Neamţ...*, p. 133.
14. *Ibidem*, p. 135.
15. Marcel Dragotescu, *Muzee din judeţul Neamţ*, Sibiu, 1974, p. 57.

minunată cu numele Sfînta Parascheva, o clădire foarte frumoasă, ridicată de răposatul Alexandru voievod şi reşedinţa episcopilor. In acest oraş se află multe hanuri frumoase ce aparţin oamenilor care fac rost de trăsuri şi de toate cele de trebuinţă călătorilor"[16]. In acest tîrg-oraş s-au oprit multe delegaţii politice şi bisericeşti, s-au întîmplat însă şi ciocniri, răzmeriţe, incendii, acte de violenţă.

Dacă în amintirea întîlnirilor partizanilor Unirii din 1859, printre care se aflau şi Vasile Alecsandri şi Mihail Kogălniceanu, în grădina casei învăţătorului Ion Ştefănescu s-a sădit o ghindă din care a rodit „Stejarul Unirii"[17], în amintirea tragicului moment al descapitării lui Miron Costin s-a ridicat un monument cu un mic bust al cronicarului. Acest monument se află plasat în piaţeta cunoscută cu numele de „piaţa gîdelui" sau „piaţa Unirii"[18], de lîngă Biserica Precista Mare la intersecţia străzilor Vasile Alecsandri, N. Titulescu şi Alexandru cel Bun. Pe o placă metalică în formă de carte se citeşte: „Nu este alta şi mai frumoasă şi mai de folos zăbavă, decît cititul cărţilor". Pe o placă de marmură se află înscris textul: „Aici a fost decapitat la 1691, datorită intrigilor boiereşti, marele cronicar moldovean: Miron Costin". Tot în această zonă, o placă de marmură aminteşte mereu că aici s-a jucat „Hora Unirii" în acele zile de neuitat ale lui ianuarie 1859[19].

In memoria lui Miron Costin, în anul 1907 s-a întocmit actul de constituire a Societăţii culturale „Miron Costin", societate care a activat cu bune rezultate, punînd bazele unei biblioteci publice, organizînd conferinţe şi concerte, spectacole de teatru şi folclor[20]. In judeţele Botoşani şi Neamţ două comuni poartă numele de Miron Costin. Cît priveşte localitatea „Miron Costin" din judeţul Neamţ (Brăniştenii lui Miron Costin) menţionăm faptul că acolo se află o biserică zidită la anul 1520 de Eremia Vistiernicul. Înăuntru se găseşte mormîntul lui Vasile Costin, mort la anul 1685. In această biserică se mai găseşte o piatră cioplită prismatic ca un stîlp şi scobită pe faţa superioară spre a servi la păstrarea jăratecului necesar la serviciul divin (în vechime nu se făceau sobe în biserică, nici chiar în altar). Biserica aceasta a suferit multe modificări în decursul vremii[21].

In cele ce urmează încercăm să zăbovim asupra personalităţii celui ce a fost cronicarul Miron Costin şi împrejurările în care oraşul Roman a devenit legat de această mare figură a istoriei Moldovei şi a întreg neamului românesc.

Miron Costin este fiul lui Ioan Costin (mare postelnic în 1630 şi hatman în 1633) şi al Saftei fiica lui Miron sulgerul. S-a născut în anul 1633. In anul 1638, părinţii săi se expatriază în Polonia, unde primesc indigenatul şi titlul de nobil polon, împreună cu fiii – Alexandru, Miron şi Potomir. Părinţii căpătînd o moşie în arendă

---

16. *Călători străini despre ţările române*, vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 156.
17. Constantin Mătasă, *Prin Moldova de sub munte*, Bucureşti, 1965, p. 124.
18. *Ibidem*, p. 124.
19. *Ibidem*.
20. N. Acrîşmăriţei..., *Judeţul Neamţ*..., p. 135.
21. Constantin Mătasă, *op. cit.*, p. 127.

lîngă Bar, în Podolia, Miron Costin a urmat Colegiul iezuit de la Bar, cu cele trei clase de gramatică şi două de umanioare în limba latină. Pînă la vîrsta de 20 de ani a trăit în Polonia şi abia în ultimii ani ai domniei lui Vasile Lupu, veni în ţara natală împreună cu fraţii săi. S-a căsătorit cu Ileana Movilă, nepoata fostului domnitor Simion Movilă. Şirul demnităţilor îl începe în anul 1657 ca sulger, apoi paharnic, pîrcălab, mare vornic de Ţara de Sus (1667), şi apoi de Ţara de Jos (1669); în anul 1675 ajunge logofăt, cea mai înaltă demnitate boierească din Moldova. Însoţeşte pe Vasile Lupu în refugiu în Ucraina, împlineşte misiunea de a cere ajutor militar starostelui de Camenita; a servit ca interpret în tabăra lui Gheorghe Ştefan în convorbirile cu comandantul polon Condracki; merge cu Gheorghe Ştefan în Ţara Românească în anul 1655 şi este trimis în anul 1657 la Constantin Şerban Basarab pentru a trata o înţelegere contra turcilor. In anul 1659, ia parte la expediţia turcească împotriva lui Gheorghe Rákóczi II, Transilvania. Istratie Dabija vodă îl trimite sol la regele Poloniei Ioan Cazimir şi-l ia în războiul pornit de turci împotriva austriecilor la Neuhäusel (1662-1663). Cu această ocazie trecînd prin Ţara Românească, a văzut la Severin ruinile podului lui Traian.

In anul 1679 este trimis în solie la hatmanul Sobieski, apoi la Constantinopol şi iarăşi la Ioan Sobieski. In anul 1683 Miron Costin este luat prizionier împreună cu Duca vodă. Constantin Cantemir îl recheamă din Polonia în anul 1685 – şi a fost făcut staroste de Putna. Intre timp între Constantin Cantemir şi Costineşti s-a iscat un conflict din cauza rivalităţilor între familiile feudale cu aspiraţii de a cîrmui ţara, cu Roseteştii (Cupăreştii).

Imprejurările morţii cronicarului, în decembrie 1691, sînt cunoscute din relatările lui Neculcea şi ale lui Dimitrie Cantemir. Pricina morţii lui Miron Costin ar fi fost ambiţia de domnie a fratelui său Velicico. Domnitorul, dînd de firul unui complot al acestuia şi de uneltirile viclene la curtea lui Brîncoveanu, incitat şi de Cupăreşti, a prins pe Velicico şi i-a tăiat capul la Iaşi. La sfatul aceloraşi Cupăreşti, a trimis apoi un vătaf de aprozi să execute şi pe Miron. Acesta se află la moşia lui, Barboşi, copleşit de o mare durere, căci îi murise soţia şi era ocupat cu pregătirile de înmormîntare. Pe cînd aştepta preoţii din satele învecinate, ca să săvîrşească prohodul înmormîntării, au sosit trimişii lui Constantin Cantemir ca să-l ridice şi să=l ducă la Iaşi. Slujitorii intimi l-ar fi sfătuit să fugă spre munţi, însă el – şi aceasta încă este o dovadă a nevinovăţiei lui – care se simţea cu cugetul curat, n-a vrut să se salveze, ci a cerut să fie dus la Iaşi, să se dezvinovăţească în faţa domnului Său. Pornit spre Iaşi, vătaful de aprozi Macri, care avea porunca de a-l ucide fără „să se gîndească la sufletul domnului său care era trecut de 70 de ani", la Roman, l-a decapitat, fără putinţă de a fi înduplecat ca să-l ducă la Iaşi, spre a se dezvinovăţi. Din răutatea şi intriga unui boier Ilie Tifescu zis „Frige-vacă", din pricina îngustimei şi răutăţii sufleteşti a unui vătaf de aprozi – Macri – care altfel n-ar fi ieşit niciodată din anonimat, „capul

cel mai luminat, mintea cea mai cuprinzătoare pe care a avut-o Moldova pînă atunci, a căzut în zăpada drumului"[22].

Viaţa lui Miron Costin, curmată tragic numai la 58 de ani (1633-1691), a fost zbuciumată şi cu puţine răgazuri pentru îndeletnicirea scrisului. Cu toate acestea au rămas de la el opere care „dovedesc nu numai rîvna compunerii, dar şi o indiscutabilă vocaţie"[23]. Miron Costin este „cea mai puternică personalitate a secolului al XVII-lea, nu numai literară şi ştiinţifică, dar şi un eminent om politic de stat"[24]. In şirul marilor cronicari moldoveni, Miron Costin ocupă, prin cultura lui largă şi prin puterea personalităţii sale „un loc proeminent"[25]. Miron Costin este cel mai cult dintre cronicarii moldoveni – singurul care scrie într-o limbă străină pentru a dezvălui originea glorioasă a neamului, trecutul zbuciumat şi nădejdile ce ţara sa le punea în acele vremuri de cumpănă în vecinii creştini. Cu operele în limba străină – polonă – Miron Costin depăşeşte hotarele literaturii româneşti şi, „prin frumuseţea lirismului descriptiv, prin farmecul legendelor populare şi prin eleganţa cu care mînuieşte versul eroic polon, a izbutit să cucerească – după cum o recunosc înşişi istoricii literari străini – un loc de cinste în literatura istorică polonă a timpului său"[26].

Miron Costin a cutreierat în lung şi în lat pămîntul românesc – străbătuse întreaga Transilvanie, poposise la Alba Iulia; fusese în mai multe rînduri în Ţara Românească; privise prin apele limpezi ale Dunării, pragurile podului lui Traian; colindase Maramureşul. Ca nimeni altul a cuprins şi a pătruns problema unităţii neamului. „Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron vodă încoace..." duce istoria Moldovei pînă la anul 1661. Intemeiat pe o cultură solidă şi înzestrat cu mari însuşiri de povestitor, Miron Costin a făcut din letopiseţul său o scriere aparţinînd deopotrivă istoriografiei, gîndirii politice şi beletristicii, în care abundă pasaje memorabile[27].

In lucrarea „De neamul moldovenilor..." în care vrînd să înalţe prestigiul neamului său, Miron Costin îşi propune să arate că românii din Moldova, Ţara Românească şi Transilvania „toţi un neam şi o dată discălecaţi sîntu"[28]. Pentru mai multă încredinţare el îşi invită cititorul să-şi considere situaţia în lumina acestei nobile descendenţe şi din „acéle trecute vremi să pricépem céle viitoare..."[29].

„De neamul moldovenilor este o „capodoperă" şi constituie „actul de naştere al „prozei de idei" în limba română şi totodată prima noastră scriere de polemică ştiinţifică[30].

---

22. Amănunte în legătură cu viaţa lui Miron Costin a se urmări la: N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. II, Bucureşti, 1942, p. 153-157; Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, Bucureşti, 1977, p. 103-106 etc.

23. Al. Piru, *op. cit.*, p. 106.

24. *Ibidem*, p. 103. 25. N. Cartojan, *op. cit.*, p. 172.

26. *Ibidem.*

27. *Istoria poporului român*, Bucureşti, 1972, p. 302.

28. Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei-De neamul Moldovenilor* Bucureşti, 1979, p. 189.

29. *Ibidem*, p. 192. 30. *Ibidem*, p. 263.

In limba polonă Miron Costin a scris „Cronica Ţărilor Moldovei şi Munteniei" şi o „Istorie în versuri polone despre Moldova şi Ţara Românească"[31].

In afară de meritele lui pentru istoriografia moldovenească, Miron Costin mai are şi pe acela de a fi printre iniţiatorii liricei româneşti. „El este primul cărturar care a încercat la noi poema filozofică"[32]. Poemul filosofic „Viaţa lumii" a fost scris între 1671-1673, cînd Miron Costin avea aproape 40 de ani. Are 84 de versuri care tratează despre „deşărtăciuni"[33]. Tema poemului „Viaţa lumii" este luată din Ecclesiast glava 1 „deşărtarea deşărtărilor şi toate sînt deşarte". Este un poem de inspiraţie religioasă[34], dar de esenţă didactică: existenţa fiind scurtă, omul trebuie să se ilustreze prin fapte bune. Binele e ţelul suprem al vieţii[35]. De foarte mare însemnătate este prefaţa acestui poem, *Viaţa lumii*, care în fapt este un mic tratat de versificaţie, primul de acest fel în literatura noastră[36].

Alte versuri se găsesc în „Stihuri împotriva zavistiei" (24 versuri) şi în „Tvorenie Mirona Precest/nago dvornica Velicago nijnei zemli" (18 versuri), în care se arată originea latină a românilor şi acestea din urmă au fost tipărite de Dosoftei la sfîrşitul Psaltirii în versuri – Uniev 1673[37].

Lucrările lui Miron Costin sînt şi opere de educaţie în spirit umanist, cu scopul de a cultiva conştiinţa patriotică prin cunoaşterea istoriei poporului, de a vedea poporul român integrat în ritmul vieţii europene. Miron Costin este preocupat de ideea unei mai largi întinderi a culturii şi pentru dezvoltarea acesteea în limba română[38].

Unii cercetători ai vieţii, activităţii şi, mai ales, ai operei lui Miron Costin s-au preocupat şi de unele aspecte privind atitudinea morală şi religioasă a cronicarului[39]. Mai ales versurile în care

---

31. Al. Piru, *op. cit.*, p. 130.

32. N. Cartojan, *op. cit.*, p. 170.

33. Lucian Predescu, *Istoria literaturii române de la început pînă astăzi*, Bucureşti, (f. an), p. 27.

34. *Dosoftei, Opere, I, Versuri*, ediţie critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, Bucureşti, 1978, p. XXIV.

35. Al. Piru, *op. cit.*, p. 109.

36. N. Cartojan, *op. cit.*, p. 170; Emil Manu, *Arta poetică la români*, Bucureşti, 1979. Este o istorie a opiniilor despre lirism şi versificaţii cuprinzînd texte de la Miron Costin şi C. Conachi pînă la Eugen Barbu şi Ioan Alexandru.

37. *Dosoftei, Psaltirea...*, p. 1059. N. A. Ursu, consideră că aceste 18 versuri despre originea latină a românilor, pe care Dosoftei însuşi le declară operă a lui Miron Costin, aparţin în realitate lui Dosoftei, în sensul că „sînt traduse de el după un original probabil în limba polonă rămas necunoscut pe care l-a compus şi i l-a pus la dispoziţie Miron Costin" (p. 1125). În afara versurilor citate sînt atribuite lui Miron Costin şi 12 versuri intitulate *Apostrof*. N. A. Ursu cu argumente de ordin lingvistic şi stilistic, demonstrează că ele aparţin tot lui Dosoftei (p. 1133-1139).

38. Ion Gh. Stanciu, *O istorie a pedagogiei universale şi româneşti pînă la 1900*, Bucureşti, 1977, p. 163.

39. Romulus Demetrescu (1892-1972), pedagog, critic literar, publicist, profesor de filosofie la Cuj, în anul 1921 se interesa pentru timpul pribegiei lui Miron Costin în Polonia şi despre părerile lui despre istorie, religie etc. Romulus Demetrescu avea intuiţia că unele idei, şi în special cele religioase la Miron Costin vor fi izvorît din unele înrîuriri ale culturii poloneze de

comentează cele în legătură cu viaţa au fost motive de meditaţie şi reflecţie pentru foarte mulţi iubitori de gîndire aleasă [40]. Multe din observaţiile cronicarului presărate în lucrările sale sînt generalizate în aforisme, scoase mai mult din Sfînta Scriptură, unele redate şi cu text slav şi în traducere moldovenească. In multe ocazii foloseşte citate din Sfînta Scriptură atît a Vechiului cît şi a Noului Testament. Incercăm să exemplificăm cîteva. Pentru a arăta că este necesară supunerea faţă de autoritate, el foloseşte textul de la Romani 8, 1: **нѣ естин єдина власт т'ъкмо wт бога** adecă: „Nu=i nice o putere, fără de la Dumnezău dată" [41]; despre înţelepciune: „...precum dzice şi Inţelepciunea lui Solomon: **изъ очст правєд-магw исходитъ разѹм** „ = Den rostul direptului izbucneşte înţelepciunea" [42]. Vrînd să arate viclenia şi vicleşugul turcilor care cu „săgeţi de bumbacu ucig pre oameni" socoteşte că lor li se potriveşte cuvîntul Scripturii: „**очмѧкнѫшє словєса нχ паче и та сѫ стрѣлы**" = „muiatu=s-au cuvintele lor mai mult decît untu-de-lemn şi acele sînt săgeţi" [43]. Intr-o împrejurare cînd Vasile Lupu a vrut să-l lovească prin surprindere pe Matei Basarab şi n-a reuşit, Miron Costin foloseşte ca aforism formula vechi-testamentară: „Iară nu omul, ce Dumnedzău sfărîmă războaiele, precum dzice Scriptura: „**господа сбкрѹшдѫ брани**" [44]. Arătînd faptele nepotrivite şi moartea năpraznică a lui Mihnea vodă adaugă: „Şi cum scrie Sfînta Scriptură: „**и погибє памѧт егw съ шѹмом** = Perit-au pomenirea lui cu sunet" [45]. Vorbind despre relele care s-au abătut asupra ţării Moldovei după scoaterea lui Vasile Lupu din scaun zice: „Nu cu o certare numai ceartă direapta mîniia lui Dumnezdzău, dacă să porneşte spre vreo ţară..." [46].

Cînd are prilejul îşi aduce aminte şi citează şi din cîntările bisericeşti: „De aceasta împărăţie cîntă şi sfînta biserică, întăia slavă, glas 2, la vecernia naşterii Domnului nostru Iisus Hristos: „**авгѹст єдино началствѹѭшѹ на земли**" adecă: „Cîndu Avgustu unul stăpîniia tot pămîntul" [47]. La această cîntare face explicarea: „Acest Avgust împărat al Rîmului au fostu şi în zilele lui au născut şi Mîntuitoriul lumii, fiul şi cuvîntul lui Dumnezeu din preacurata Fecioară Mariia" [48].

Lui Miron Costin nu-i scapă nici diferenţele confesionale şi, într=un loc, descrie într-un anumit fel pe calvini: „iară calvinul numai pre singure pohtele trupeşti, osebite de sfînta săbornică beserecă au scornitu acéia lége..." [49].

Sfînta Evanghelie este „a patru evanghelişti" [50]. Cît despre

atunci (*Scrisori către Ovid Densuşianu*, vol. I, Bucureşti, 1979, Scrisoare — Cluj 17 februarie 1921, p. 284-287).

40. G. T. Kirileanu *Corespondenţă*, ediţie îngrijită de Mircea Handoca, Bucureşti, 1977, p. 13, 39-40, 427-428. În una din scrisori, Mihai Costăchescu face legătură şi asemănare între moartea lui N. Iorga cu cea a lui Miron Costin. „Nu puteam şi nu pot crede că întîmplările din veacul al XVII-lea cu omorîrea lui Miron Costin se pot petrece, fără să fim cu toţii răspunzători de acest păcat, care va apăsa cumplit, ca un blestem, asupra noastră..." (p. 427-428).

41. Miron Costin, *Letopiseţul...*, p. 45.

42. *Ibidem*, p. 64. 43. *Ibidem*, p. 77. 44. *Ibidem*, p. 127.

45. *Ibidem*, p. 177. 46. *Ibidem*, p. 112. 47. *Ibidem*, p. 198.

48. *Ibidem*, p. 199. 49. *Ibidem*, p. 98. 50. *Ibidem*, p. 202.

valoarea Sfintei Scripturi şi a cetitului ei face următoarele consideraţiuni: „...cu cetitul cărţilor cunoaştem pe ziditorul nostru Dumnezeu, cu cetitul laudă îi facem pentru toate ale lui către noi bunătăţi, cu cetitul pentru greşelele noastre milostiv îl aflăm. Din Scriptură înţelégem minunate şi vécinice fapte puterii lui, facem fericită viaţa, agonisim nemuritoriu nume. Singur Mîntuitorului nostru, domnul şi Dumnezeu Hristos, ne învaţă, zicîndu: „ИСПИТАНТЕ ПИСАНІА" adecă „Cercaţi Scripturile". Scriptura departe lucruri de ochi noştri ne învaţă, cu acéle trecute vremi să pricépem céle viitoare"[51]. Sfînta Scriptură este de nepreţuit şi din ea cunoaştem „...lumea, ceriul şi pămîntul, că sîntu zidite după cuvîntul lui Dumnezeu celui putérnic. Crezu, din Scripturi, ştim şi din Scripturi avem şi sfînta credinţă a noastră creştinească şi mîntuirea noastră cu pogorîrea fiiului lui Dumnezeu şi împeliţarea cuvîntului lui, cel mai denainte de veci în firea omenească (denafară de păcatu)"[52]. Pe aceeaşi linie Miron Costin arată că Sfînta Scriptură „...ne deşchide mintea, de ajungem cu credinţa pre Dumnezeu, duhul cel nevăzut şi necoprinsu şi neajunsu de firea noastră, Scriptura departe lucruri de ochii noştri ne face de le putem vedea cu cugetul nostru"[53]. Cît despre modul inspiraţiei scriitorilor Sfintei Scripturi se arată că el este direct şi ilustrează cu exemplul lui Moisi care „...după 2400 de ani au scris letopiseţul de zidirea lumii, că *acela au avut pre însuşi Dumnezeu dascal, rostu către rost*"[54].

Miron Costin foloseşte numiri de sfinţi în graiul vechi: „Sinedriul"[55] pentru Sfîntul Dimitrie (26 octombrie); calendarul este pentru el pe stil neîndreptat „pre calendarul nostru" şi stil îndreptat „pre a papistaşilor" (exemplu 29 septemvrie/9 octombrie)[56]. Datarea o face în ambele forme – „de la zidirea lumii" sau „de la Adam" şi „de la Hristos" (exemplu: 7130 = 1621)[57]. Aminteşte despre aducerea moaştelor Sfintei Parascheva: „Şi în ceşti ai au adus Vasile vodă şi moaştile a sfintei prepodobnei Paraschevei, în anul 7148 = 1640, căriia svinte viaţa şi de pe ce locuri au fostu, să citeşte viaţa ei petrecută cu mare dumnedzăire în Minei, în luna lui octovrie, în 14 dzile"[58].

In viaţa Bisericii este cunoscută şi nu-i scapă nici lui Miron Costin slujba din prima săptămînă a postului mare ca şi cea din săptămîna a cincia cînd se citeşte canonul Sfîntului Andrei Criteanul. Este mai mult ca sigur că într-un loc se referă la săptămîna a cincia – la denia de miercuri cînd se citeşte în întregime canonul Sfîntului Andrei Criteanul: „lară singur, tocmai în dzua cîndu cîntă bisérica canonul Sfîntului Andrei de la Critu, la 8 ceasuri de noapte, gătindu-se Vasilie-vodă de besérică..."[59].

In unele atitudini ale unor personajii, Miron Costin vede trăsături morale creştine: „...şi le porunciia şi Radul-vodă ca un creştin..."[60]; Ieremia-vodă „...n-au vrut să iasă din besérică, pînă n-au săvîrşit Sfînta leturghie, măcaru că-i spuné ca să agiungu

51. *Ibidem*, p. 192. 52. *Ibidem*, p. 190. 53. *Ibidem*, p. 190.
54. *Ibidem*, p. 190. „Rostu către rost" adică gură către gură.
55. *Ibidem*, p. 56. 56. *Ibidem*, p. 59. 57. *Ibidem*, p. 60.
58. *Ibidem*, p. 97. 59. *Ibidem*, p. 115. 60. *Ibidem*, p. 36.

oştile"[61]; „...de laudă este hie la care domnu să hie spre partea creştinească"[62]; „... iară aripa den-a-stînga, a domnilor, ori nedeprinse hirea ţărîlor acestora la foc, ori nu-i trăgea inima pre munténi şi pre ai noştri să margă creştin asupra creştinului, au stătut mai slabu"[63], Barnovshi vodă „... om dumnădzăierescu şi mare rugătoriu spre Dumnedzău. De care mărturisiia Toma vornicul, fiindu postelnic al doilea la dînsul, că în multe nopţi l-au zăritu pe la miiadzănoapte îngenunchiatu înaintea icoanei la rugă, cu mare osîrdie"[64], Moise vodă s-a purtat cuviincios cu cei care îi urmăreau domnia: „...pre care lucru să poate cunoaşte hirea creştină a lui Moysei-vodă"[65].

Unele personajii îi apar marelui cronicar şi istoric cu trăsături morale negative pentru care lucru, de cele mai multe ori, le califică „fără frică de Dumnezeu". Aşa apare soţia lui Ieremia vodă „...de vreme ce au otrăvit pe cumnatu-său, pre Simion-vodă (de va hi aşea) şi de frică lui Dumnedzău depărtată"[66]. La fel apare şi „...Mihnea-vodă domnul muntenescu, om fără de nice o frică spre Dumnedzău, fără nice un teméiu, tiran direptu fantastic, adecă buiguitoriu în gînduri"[67].

O prea frumoasă pagină de păstrarea jurămîntului şi a tainei spovedaniei ne este prezentată prin cazul egumenului Ioasaf de la Mănăstirea Aron vodă, „care era pre acele vremi pe la toţi boierii duhovnic". Ioasaf a fost rugat să ducă un răvaş la domnie „fără să-l vădească cine este" cel care l-a întocmit. Era în timpul zarvei iscate la curtea lui Vasile Lupu din pricina lui Gheorghe Ştefan. „Au mărsu călugărul cu acela răvaş şi l-au dat lui Vasilie Vodă şi îndată ce l-au înţeles, s-au simţitu cuprinsu de primejdii şi au stătut cu mare strînsoare asupra călugărului, să spuie de la cine au ieşit acela răvaş. Au stătutu călugărul dentîiu foarte tarii, priimindu şi moartea, iară a vădi nu poate, că era dat cu taină de ispovedanie răvaşul. Şi dacă s-au strînsu boierii la sfat şi arătîndu călugărului şi munca Vasilie vodă, ca pentru un lucru ca acéla, ce să atingea de domniie şi de atîtea case, deci luîndu-şi egumenul şi de la vlădica Varlaam, care era mitropolit pe atuncè, dezlegare, au spus călugărul, anume cine i-au dat răvaşul..."[68].

El însuşi ctitor al Schitului Drăguşani[69], Miron Costin a împrumutat Mănăstirea Neamţ cu „... noò galbini bani de argint" pentru „tocmala" unor vii din Dealul lui Vodă de la Cotnari în vremea egumenului T[e]ohil. Acest împrumut s-a amplificat cu încă unul de „7 gal[beni] „în vremea egumenului Ghenadie. In total au fost împrumutaţi (9+7)=16 galbeni. Zapisul este din anii 1667-1671 – iulie 12, Iaşi cînd Miron Costin era „mare vornic de Ţara dé Gios"[70].

---

61. *Ibidem*, p. 37. 62. *Ibidem*, p. 40, 66, 103.
63. *Ibidem*, p. 82. 64. *Ibidem*, p. 78. 65. *Ibidem*, p. 81.
66. *Ibidem*, p. 37. 67. *Ibidem*, p. 169. 68. *Ibidem*, p. 116-117.
69. Prot. Iustin Gaşpar, *Un cantacuzin ctitor a patru biserici din împrejurimile Hîrlăului*, în „MMS", LII (1976), nr. 7-8, p. 570, nota 5.
70. Paul Mihail, *Alte acte româneşti de la Constantinopol 1658-1738* (III), în Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi, nr. X, 1973 şi extras, p. 414, doc. 3.

In lucrările sale, Miron Costin aminteşte de unele mănăstiri şi întîmplări în legătură cu ele: jăfuirea mănăstirii Dragomirna de către oastea lui Timuş „...şi nu ca creştini ce mai multu decît păgînii s-au purtat cu acéia mănăstire"[71]; 2. zidiri şi înnoiri făcute de Barnovschi vodă: „...mănăstirea mare în dricul leşilor întîi, ce să dzice Sfînta Mariia şi apoi mănăstirea anume Hangul, în munţi, den pajişte şi Dragomirna a fîrşit iară el, urdzită de Crimca mitropolitul, aproape de oraşul Suceava, aşijderé şi Bîrnova, lîngă Iaşi"[72]; 3. zidiri de biserici şi mănăstiri de către Vasile Lupu: „...în oraşul leşilor, întîi supt numele a tre sfinţi învăţători a bisericii, ce să dzice Tieh Svetitelei, mai pe urmă mănăstire, a Golăi, cu făptură, cum să vede, peste toate mănăstirile aici în ţară mai iscusită"[73]. Mănăstirea Trei Ierarhi „din para focului s-au aprinsu" tot în vremea lui Vasile Lupu[74]; 4.zidiri de capele: Ştefan Tomşa la „a doa domniia... au făcut şi biserica domnească pe poarta curţii"[75]. Unele ctitorii voievodale au fost întărite de unii patriarhi în vizită prin ţările române. Este relatat cazul cînd Barnovschii vodă „au lăsat moşiia sa Toporăuţii, sat la Cernăuţi şi Şipotele la Hîrlău, cu afurisănie a patru patriarşi mănăstirii sale Sfintei Mariei den tîrgu den leşi..."[76].

Lui Miron Costin nu-i scapă feţele bisericeşti din Moldova ca: Mitropolitul Anastasie Crimca, Egumenul de la Aron Vodă Ioasaf, Episcopul Ghedeon de la Huşi, Mitropolitul Varlaam „ieşit la munte la mănăstirea Săcul... 7161 (1653)", precum nici înaltele feţe bisericeşti străine venite în Moldova ca: Petru Movilă „mitropolitul de Chievu" care a participat la nunta unei fiine a lui Vasile Lupu, la Iaşi şi trimisul lui Matei Basarab la aceeaşi nuntă „Ştefan mitropolitul Ţării Muntenéşti"[77].

Cu o largă viziune ecumenistă, Miron Costin a întreţinut legături amicale cu reprezentanţii altor confesiuni creştine. Unele discuţii ca cele purtate cu „un episcop italian", Miron Costin le-a considerat şi apreciat ca fiind „de mare agiutoriu istorii méle", mai ales că se purtau asupra istoriei Moldovei. Este vorba de episcopul romano-catolic Vito Piluzzo care în anul 1679 a scris un catehism în limba română, cu litere latine. Iată cum prezintă această discuţie: „In casa noastră au fostu această voroavă, în Iaşi cu un episcop italian, care între alte, foarte pre voia gîndului mieu; mi-au zis cuvinte de acéste neamuri, dzicînd aşa, şi era om de înţeles: „Mie nu-m trebuieşte să mai citescu la istorii de moldovéni, cine sîntu; pre o samă de obicéiuri, foarte îi cunoscu de unde sîntu, aşa liubovnici la oaspeţi, aşa femeile loru să ferescu de vedérea streinilor şi să dau în laturi, aşa să nu treacă feméia pe dinaintea bărbatului pe drum sau pe cărare, aşa toată viiaţa, în mîncare cu dulceaţă curechiului, numai acestea sărat, atîta osăbire, acéia şi iarna şi vara tot vérde nemurat. Toate acéstea atocma cu italiienii sînt şi a vedere să mărturiséşte o fire"[78].

---

71. *Letopiseţul Ţării Moldovei...*, (Miron Costin), p. 140.
72. *Ibidem*, p. 69. 73. *Ibidem*, p. 96-97. 74. *Ibidem*, p. 111.
75. *Ibidem*, p. 64. 76. *Ibidem*, p. 69-70. 77. *Ibidem*, p. 98.
78. *Ibidem*, p. 195-196.

Aceste cîteva aspecte în legătură cu felul cum prezintă problemele vieţii religioase face ca să vedem în Miron Costin un bun cunoscător al istoriei bisericeşti a Moldovei veacului său, precum şi a teologiei comparată confesional.

Cît priveşte oraşul Roman deşi nu găsim o prezentare amplă, găsim totuşi la Miron Costin cîteva menţiuni din care ne apare ca: 1. oraş de refugiu[79]; 2. oraş înconjurat de sate printre care „mai sus" este indicat a fi Săbăoani[80]; 3. oraş de staţionare voievodală unde „petrecînd Ştefan vodă (este vorba de Gheorghe Ştefan), cerca în toate părţile"[81]; 4. oraş unde s-a dat aceluiaşi domn „steag şi caftan de domnie"[82].

* * *

Miron Costin, pe lîngă preocupările filosofice, poetice şi istorico-patriotice, le-a avut şi pe cele religioase-bisericeşti. Cu pregătire în mediul de la Bar, cu aprofundarea Sfintei Scripturi, cu înţelepciunea cu care a fost înzestrat, relaţii cu mari personalităţi bisericeşti – Petru Movilă, prin rubedenie după soţia sa, cu Mitropolitul Dosoftei şi alţii –, Miron Costin a fost pătruns de sentimente umane făcîndu-se apologet al celor umili şi obidiţi. Deşi într-o epocă de mari frămîntări sociale, de mari diferenţe între clase antagoniste marele scriitor avea o conştiinţă clară care-i spunea să aleagă între bine şi rău, între adevăr şi minciună, între libertate şi robie.

Mereu actual prin prospeţimea ideilor care se degajă din scrierile sale, Miron Costin a fost mentorul a nenumărate generaţii de cititori şi mai ales de scriitori. Mihail Sadoveanu mărturisia că lui Miron Costin datoreşte isvorul inspiraţiei în unele lucrări istorice, mai ales în ce priveşte limba vorbită[83]. Decapitat mişeleşte, el a continuat să ţină trează conştiinţa unităţii neamului, a originei nobile daco-romane, a limbii melodioase şi frumoase, care este limba noastră dulce românească.

Martirul Miron Costin trăieşte în memoria neamului său şi i se ţine candela recunoştinţei aprinsă marilor luptători pentru pace şi libertate, marilor creatori ai literaturii noastre, aşa cum li se menţine şi tuturor ostenitorilor din toate domeniile de activitate dăruiţi slujirii neamului românesc.

Rîndurile de faţă sînt un pios omagiu adus creştinului, martirului, scriitorului, diplomatului, istoricului care a stropit cu sîngele jertfei sale ţărîna Patriei în oraşul Ţării de Jos – Romanul, transformat în cetate a muncii în vremea epocalelor realizări din România Socialistă.

† *EFTIMIE*

EPISCOPUL ROMANULUI ŞI HUŞILOR

---

79. *Ibidem*, p. 51. 80. *Ibidem*, p. 137.
81. *Ibidem*, p. 149. 82. *Ibidem*, p. 150.
83. *Ei l-au cunoscut pe Sadoveanu*, ediţie îngrijită de Constantin Mitru, cu prefaţă de Paul Anghel, Bucureşti, 1973, p. 191.

Sinodul al II-lea ecumenic din Constantinopole (381) și viața creștină din Scythia Minor-Dobrogea de astăzi

Ajuns împărat roman (306-337), Constantin fiul lui Constantinus I Chlorus (293-306) proclamat de către armată, la moartea tatălui său, a acordat libertate de cult creștinilor prin Edictul de la Mediolanum-Milano din anul 313. In conflict cu Licinius (co-împărat din anul 308), începînd din 316 el și-a stabilit reședința principală la Serdica – Sardica, oraș în Moesia Inferioară – azi Sofia. In anii 318-319 a luat titlul de Carpicus-Maximus. După victoria asupra lui Licinius din anul 324, a pus temeliile noii capitale a imperiului pe care a denumit-o după numele său Constantinopol, inaugurînd-o oficial la 11 mai 330[1]. In anul 325 a convocat primul Sinod ecumenic, la Niceea, care a fixat învățătura ortodoxă împotriva ereziei lui Arie.

După înfrîngerea goților din Cîmpia Munteniei – 332, a sarmaților – 334, în ajunul războiului împotriva perșilor, împăratul Constantin se îmbolnăvește și moare în anul 337[2]. Lui Constantin, supranumit „cel Mare" îi urmează la tron fiii săi Constantinus, Constant și Constantius[3]. Constantius primește Asia, Orientul, dioceza Pontului, în Europa Thracia și continuă opera de reorganizare și refacere a limesului danubian, construind o fortăreață împotriva atacurilor goților din partea de est a Munteniei; întreprinde o campanie victorioasă împotriva sarmaților (357-358) din regiunea Banatului de astăzi, ridicînd cetatea Constantin, azi Kubin din Banatul iugoslav[4].

După domniile scurte ale mai multor împărați, Iulian 361-363; Jovian 363-364; Valentin 364-378, este proclamat de către împăratul Gratian ca august al Orientului, la Sirmium în ziua de 19 ianuarie 379, generalul Teodosie, pentru a face față năvălirii goților asupra provinciei romane sud-dunărene[5]. Lui Teodosie, originar din Spania, născut la Cauca-Coca în provincia Segovia i se încredință conducerea jumătății orientale a imperiului roman, la care au trecut atunci și cele două dioceze orientale ale prefecturii Illiricului,

---

1. Petre S. Năsturel, *Treptele Bizanțului*, în „Magazin istoric", anul IV, nr. 4 (37) aprilie, 1970, p. 54.

2. La 22 mai a fost înmormîntat în ctitoria sa din Constantinopole, biserica Sfinților Apostoli, vezi *Dicționar de istorie veche a României* (paleolitic — secolul X), Editura Științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 184-185; I. Rămureanu, *Sinodul de la Sardica din anul 343*, în „Studii Teologice", XIV (1962), nr. 3-4, p. 148.

3. Constantius a fost prezent la moartea tatălui său (I. Rămureanu *op. cit.*, p. 149-150).

4. *Ibidem*, p. 185.

5. Procopius din Caesareea, *Iustinian — Teodora — un cuplu celebru*, în „Magazin istoric", anul V, nr. 2 (47) februarie 1971, p. 93

Macedonia şi Dacia Aureliană, fiecare împărţite în mai multe provincii. Din iunie 379, împăratul Teodosie şi-a stabilit cartierul general la Tesalonic.

Din punct de vedere bisericesc, provinciile romane sud-dunărene aparţineau jurisdicţiei scaunului apostolic de la Roma, care înfiinţase aici numeroase episcopii, cu excepţia provinciilor romane Moesia Inferior şi Scythia Minor – Dobrogea – din dioceza Tracia. Aceste două provincii ale Traciei au aparţinut, totdeauna, imperiului roman de răsărit, iar din punct de vedere bisericesc s-au aflat sub jurisdicţia Bisericii din Constantinopol [6].

Sinodul I ecumenic ţinut la Niceea (325) a condamnat erezia lui Arie. După Sinod, arienii s-au împărţit în trei partide care se combăteau reciproc, „iar cu toţii luptau împotriva Ortodoxiei" [7].

A treia partidă de arieni, apărută după 358, s-au numit „omei" sau „omieni", afirmînd că Fiul este „asemănător cu Tatăl în toate" sau „asemănător cu Tatăl după Scripturi". După aceştia, Fiul are cu Tatăl o similitudine nesubstanţială. In fruntea lor se afla episcopul Accaciu de Cezareea după numele căruia s-au numit şi accacieni [8].

Episcopii ortodocşi apărau termenii „omousiosiu Patri", „deofiinţă cu Tatăl" sau „consubstanţial cu Tatăl", numiţi „omousieni". Din cauza termenului echivoc „omiusios", în loc de „omousios", arienii moderaţi au atras de partea lor episcopi şi clerici între care pe Eusebie al Nicomidiei" [9].

După moartea lui Constantin cel Mare, cei trei fii ai săi recheamă din exil pe toţi episcopii. Episcopul Romei Iuliu I (337-352) convoacă la 341 un Sinod la Roma, care reabilitează pe Sfîntul Atanasie şi alţi episcopi ortodocşi. Hotărîrile Sinodului au fost aduse la cunoştinţa răsăritenilor. Aceştia convoacă un sinod la Antiohia (341), care condamnă pe Sfîntul Atanasie, iar termenul omousios este evitat [10]. După sinodul din Antiohia, Eusebie al Nicomidiei moare şi simpatizanţii acestuia aleg, ca succesor, pe Macedonie, care va fi întemeietorul ereziei pvenmatomahilor.

Din iniţiativa împăratului de apus au loc mai multe sinoade Sardica în 343, ale cărui hotărîri sînt primite de Constantius, stăpînitor al imperiului de răsărit. După omorîrea împăratului de apus, Constantius s-a stabilit la Sirmium-Mitroviţa, capitala provinciei Panonia Inferior, devenit acum un centru bisericesc. Aici s-au ţinut mai multe sinoade în 351, 357 şi 359, urmate de alte sinoade la Aquileea, Arelate, Seleucia din Isauria pentru răsărit şi Rimini (Arminium) pentru apus, aprobînd în cele din urmă for-

---

6. Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopol — 381*, în „Studii Teologice", XXI (1969), nr. 5-6, p. 341-424.

7. Pr. Prof. Ioan Rămăreanu, *Frămîntările şi sinoadele ariene după sinodul I ecumenic de la Niceea*, în Istoria bisericească universală, vol. I, Bucureşti, 1975, p. 242-247.

8. *Ibidem*, p. 245.

9. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Lupta Ortodoxiei împotriva arianismului de la Sinodul I ecumenic pînă la moartea lui Arie*, în „Studii Teologice, XIII (1961), nr. 1-2, p. 13-15.

10. *Istoria bisericească universală...*, p. 237.

mula „omiană" spre tulburarea şi confuzia multor clerici şi credincioşi [11].

In focul discuţiilor ariene referitoare la Dumnezeirea Fiului a apărut o nouă erezie care a început să pună în discuţie „Dumnezeirea Sfîntului Duh, egalitatea şi consubstanţialitatea Lui cu Tatăl şi cu Fiul", primind numirea de luptător contra Duhului Sfînt, pnevmatomahi, macedonieni, maratonieni. Cel dintîi care s-a ridicat împotriva pnevmatomahilor a fost Sfîntul Vasile cel Mare, care i-a combătut în lucrarea sa, „*Despre Sfîntul Duh*". Pnevmatomahii au ţinut un sinod la Cizic, în anul 376, adoptînd o formulă de credinţă, potrivit căreia Sfîntul Duh era trecut în rîndul creaturilor [12]. Sfîntul Epifanie († 403), Sfîntul Grigorie de Nazianz, Sfîntul Grigorie de Nisa, scriitorul alexandrin Didim cel orb († 398) au scris tratate „*Despre Sfîntul Duh*" în care combat erezia pnevmatomahilor.

Noul împărat al Bizanţului, Teodosie cel Mare (379-395), dă la 28 februarie 380 din Tesalonic un edict către popoarele imperiului, poruncind ca toţi supuşii să adere la adevărata credinţă „a unei singure Dumnezeiri a Tatălui, a Fiului şi a Sfîntului Duh, de aceeaşi mărime şi Treime". Acest edict este reînnoit la 10 ianuarie 381 din Constantinopole [13].

Intîistătătorii Bisericilor din jumătatea orientală a imperiului sînt convocaţi într-un Sinod ecumenic, care s-a deschis la Constantinopole, în ziua de 9 mai 381 şi a durat pînă la 9 iunie a aceluiaşi an. La acest Sinod au luat parte 150 de episcopi. Preşedinţia sinodului o deţine episcopul Meletie al Antiohiei, apoi Sfîntul Grigorie de Nazianz în calitate de episcop al Constantinopolului, iar după retragerea sa, la 31 mai 381, este ales un laic, în vîrstă înaintată, Nectarie (381-397) [14].

Sinodul de la Constantinopole din 381 a rostit anatema contra tuturor ereziilor, îndeosebi, contra diferitelor fracţiuni ariene, eunomiene, arieni sau eudoxieni, contra semiarienilor, pnevmatomahi, contra sabelienilor, marcelienilor, fotinienilor, apolinariştilor. Sinodalii adoptară o definiţie dogmatică prin care se mărturiseşte consubstanţialitatea şi deosebirea celor trei persoane divine pentru a combate şi pe pnevmatomahi, precum şi întruparea desăvîrşită a Cuvîntului Fiului lui Dumnezeu, pentru a combate erezia lui Apolinarie. „Simbolul constantinopolitan" din 381 adoptă şi completează, simbolul de la Niceea, numit de acum „niceo-constantinopolitan", care este recunoscut „ca cel mai preţios tezaur de credinţă pe care l-a transmis vechea Biserică Ecumenică nedespărţită" [15].

In totalitatea lucrărilor sale, inclusiv, canoanele, Sinodul din Constantinopole din 381 „constituie unul dintre cele mai importante evenimente din istoria creştinismului". Hotărîrile acestuia au fost aprobate de cei 150 episcopi prezenţi şi recunoscute ca hotărîri ale celui de al doilea Sinod ecumenic, atît de apuseni cît şi de răsăriteni [16].

---

11. *Ibidem*, p. 239. 12. *Ibidem*, p. 242. 13. *Ibidem*.
14. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul al II-lea ecumenic...*, p. 359.
15. *Ibidem*, p. 373. 16. *Ibidem*, p. 386.

Intre episcopii participanţi la Sinodul al II-lea ecumenic din Constantinopole, 71 au fost din dioceza orientului, grupaţi în jurul bătrînului episcop Meletie al Antiohiei; din Palestina 9 episcopi în frunte cu Sfîntul Chiril al Ierusalimului; din provincia Fenicia 9 episcopi ca Zeno din Tir şi Timotei din Beirut; din Siria 14 episcopi în frunte cu Meletie al Antiohiei şi Flavian; din Arabia 6 episcopi, din Osroene 3 episcopi; din Mesopotamia 3 episcopi; din Augusta Euphantensis 5 episcopi; din Cilicia 8 episcopi între care Diodor din Tars din dioceza Pontului provincia Bitinia 5 episcopi din Capadocia 6 episcopi între care Helladiu de Cezareea, Sfîntul Grigore de Nisa, fratele Sfîntului Vasile cel Mare şi Petru de Sevasta din Armenia Mică 2 episcopi; din Amasia Pontului 1 episcop; din Palemoniacus Ponti 1 episcop; din dioceza Asia, provincia Pamfilia 10 episcopi; din Licaonia 13 episcopi; din Pisidia 15 episcopi; din Licia 9 episcopi; din Frigia 4 episcopi din dioceza Tracia-Europa provincia Moesia Inferior şi Scythia Minor – Dobrogea sau Dacia Pontică 3 episcopi şi anume pe Gerontius sau Terentius de Tomis – Constanţa, numit şi Terennius, succesorul lui Betranion – Vetranion – care a apărat Ortodoxia niceeană în timpul împăratului Valens, Aethepius de Cherson în Crimeea şi Sebastian de Auchialos din Tracia [17].

Menţionarea unui episcop de Tomis la Sinodul II ecumenic din Constantinopole apare în „Lista sinodală siriacă la nr. 142: Terentius al cetăţii Tomis" [18].

In „Legea" împăratului Teodosie promulgată la 30 iulie 381 în Heracleea se poruncea ereticilor arieni să retrocedeze ortodocşilor bisericile pe care le ocupaseră. Totodată, împăratul Teodosie recunoscînd lucrările Sinodului II ecumenic indică pentru fiecare dioceză sau provincie mai importantă pe episcopii ortodocşi mai de seamă, care trebuiau să vegheze la păstrarea dreptei credinţe. Episcopii din Tracia şi Sciţia (Sciţia Minor sau Dacia Pontică) trebuiau să păstreze comuniunea credinţei cu episcopul Terentius de Tomis şi Martyris de Marcianopolis [19]. Menţionarea de episcopi la Tomis, în Dobrogea, încă din anul 325, reîntărită în 381, evident, presupune organizarea unei episcopii, a unor centre creştine ortodoxe puternice aflate în comuniune cu centrele creştine din sudul ca şi din nordul Dunării, cum dovedeşte martirul Sfîntului Sava Gotul. Procesiunea transferării moaştelor Sfîntului Sava Gotul din părţile Buzăului, prin Scythia Minor – Dobrogea, spre Cezareea Capadociei unde păstorea arhiepiscopul Sfîntul Vasile cel Mare şi pentru care mijlocise proconsulul Iulius Soranus şi episcopul Terentius întăreşte ideea vieţii creştine ortodoxe organizate în Scythia Minor.

Cercetările ştiinţifice din ultimii ani, inclusiv, cercetările arheologice, atestă puternica viaţă creştină ortodoxă în Scythia Minor-Dobrogea, din primele secole şi în numeroase centre episcopii din sudul Dunării şi aceasta cu cel puţin o jumătate de secol înainte de Niceta de Remesiana [20].

---

17. *Ibidem*, p. 351, vezi şi nota subsidiară 104 de la aceeaşi pagină.
18. *Ibidem*. 19. *Ibidem*, p. 351 şi 381.
20. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980, p. 134. Domiţian (81-96) în anul 86 a prefăcut Sciţia în provincie

Fără îndoială, „cea mai veche instituţie bisericească cunoscută pînă acum pe teritoriul patriei noastre este „Episcopia Tomisului", Constanţa de azi, a cărei existenţă poate fi urmărită documentar în secolele IV-VI[21]. „Cetatea Pontică", Tomis a fost întemeiată prin secolele VII sau VI î. H. de coloniști greci din Milet. La început o „factorie", o modestă aşezare comercială dependentă de coloniile greceşti Hystria la nord şi Calatis la sud. Treptat importanţa economică a Tomisului creşte. Intre anii 72-71-61 î. H. Dobrogea ajunge sub stăpînirea romană şi primeşte „alianţa Romei ca Civitas faederata", făcînd parte din provincia Macedonia. Prin anii 60 î. H. ajunge în conflict cu geto-dacii, acceptînd dominaţia lor. După anul 44 î. H., mai precis după anul 28 î. H., Tomisul accepta protectoratul roman. In anul 8 î. H., a fost exilat la Tomis marele poet Publius Ovidius Naso († 17 d. Hr.). In anul 46 d. Hr. întreaga Dobrogie a fost cucerită de romani, fiind anexată la provincia Moesia. In timpul lui Diocletian (284-305), Dobrogea a fost dezlipită de Moesia Inferior şi transformată în provincie aparte cunoscînd o dezvoltare ascendentă economică, politică, culturală, religioasă, dobîndind un rol preponderent în „comunitatea pontică"[22].

In Tomis era reşedinţa pentarhului, a cîrmuitorului acestei confederaţii, Pentapolis, astfel că oraşul devine centrul politic şi administrativ al ţinutului înconjurător. Păstrîndu-şi autonomia, dreptul de a bate monedă proprie, urbea cunoaşte cea mai mare dezvoltare pe la mijlocul secolului al II-lea, intitulîndu-se „metropolă a Pontului". Către sfîrşitul secolului al III-lea cunoaşte o nouă înflorire devenind capitala Scythiei Minor. Bogăţia şi renumele ei atrag populaţiile migratoare, goţii, hunii, avarii, din cauza cărora s-a pustiit încetul cu încetul.

Locuitorii Tomisului (Constanţa), au primit credinţa creştină prin predica Sfîntului Apostol Andrei[23]. Ulterior creştinismul s-a răspîndit prin coloniști romani, militari cum atestă şi o gemă descoperită în Constanţa, acum la Londra, datînd din secolul IV sau VII una din cele mai vechi mărturii arheologice creştine din ţara noastră. Martirii din Scythia Minor sub Diocleţian, apoi Liciniu, printre care Macrobiu, Lucian, Zotic, Marceliu dovedesc vitalitatea şi vechimea creştinismului în rîndurile populaţiei de aici[24]

Episcopia Tomisului e atestată documentar din anul 369, deşi se presupune că primul ei episcop, Evanghelicus e înainte de această dată, ca şi Efrem şi Tit. Cert este că la Sinodul I ecumenic de la Niceea din 325 a participat şi un episcop din Scythia, poate din Tomis. Episcopul Vetranion – Bretanio a venit în conflict cu împăratul Valens (364-378) şi pentru sfinţenia vieţii a fost trecut în rîndul sfinţilor, prăznuindu-se la 25 ianuarie[25]. In anul 381, la Sinodul al II-lea ecumenic, întîlnim – cum am arătat mai sus – pe episcopul Gherontie, numit şi Terentius, pe care Teodosie I îl îndatora să vegheze la păstrarea ortodoxiei în oraşele din Scythia Minor.

---

romană numind-o Moesia Inferioară (Cf. Nicolae Mitru, *Cultele religioase din Tomis*, în „Studii teologice", XXIII (1971), nr. 5-6, p. 406).

21. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 130.
22. *Ibidem*. 23. *Ibidem*, p. 55-56. 24. Nicolae Mitru, *op. cit.*, p. 411.
25. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 132.

In anul 392 este amintit Episcopul Teotim I despre care relatează Ieronim în scrierea sa „*De virus ilustribus*", iar Sfîntul Ioan Damaschin în „*Sfintele Paralele*" păstrează fragmente din opera literară a Sfîntului Teotim. Scriitorii bisericeşti Socrate şi Sozomen precizează că Episcopul Teotim I era „scit", „daco-roman". Acest Teotim I, făcînd misionarism printre huni, a fost ajutat de marele părinte bisericesc, Sfîntul Ioan Gură de Aur, Arhiepiscopul Constantinopolei.

Teotim I, la rîndul său în anul 400, a luat parte la un sinod în Constantinopol prezidat de Sfîntul Ioan Gură de Aur. In 403, Teotim I pleacă din nou la Constantinopole, luînd apărarea Sfîntului Ioan Gură de Aur, împotriva acuzaţiei pe care i-o aducea episcopul Eftimie al Salaminei „că ar avea simpatii origeniste"[26].

La lucrările celui de al III-lea Sinod ecumenic de la Efes este al 170-lea semnatar al celor 12 anatematisme ale Sfîntului Ciril al Alexandriei, iar la sentinţa de condamnare a lui Nestorie întîlnim numele episcopului urmaş al lui Teotim I, Timotei. Aflăm apoi la Tomis pe Episcopul Ioan despre care ne relatează scriitorul contemporan Marius Mercator care a trăit şi la Constantinopole, subliniind „că a fost unul din cei mai buni teologi ai timpului" şi unul „din cei mai aprigi adversari ai nestorianismului şi eutihianismului (monofitizismul), menţinîndu-se mereu pe linia învăţăturii ortodoxe". In actele sinodului din Constantinopole din 449 care condamnă pe Eutihie aflăm un alt episcop, pe Alexandru, care semnează al 7-lea. La Sinodul al IV-lea ecumenic de la Calcedon n-a luat parte din cauza invaziei hunilor, dar ulterior a semnat hotărîrile Sinodului.

După Alexandru aflăm episcop la Tomis pe Teotim al II-lea, cunoscut din răspunsul pe care îl dă scrisorii împăratului Leon I (457-474) că „primeşte fără rezerve hotărîrile Sinodului de la Calcedon. După Teotim II îl aflăm pe episcopul Paternus, nume pomenit pe un disc de argint aurit refăcut înainte de anul 518, disc ce ar fi aparţinut catedralei episcopale din Tomis, de unde ar fi fost luat de avari şi îngropat la Malaia Perescepina, lîngă Poltava în Ucraina, descoperit în 1912, păstrîndu-se pînă astăzi la muzeul Ermitaj[27] din Leningrad. Numele episcopului Paternus se leagă de disputele hristologice ale vremii. In anul 520 ia parte la alegerea noului patriarh ecumenic Epifanie, în Constantinopole, semnînd al 7-lea.

In disputa „celor 3 capitole" întîlnim pe Episcopul Valentinian din Tomis, care cere explicaţii Papei Virgilius pentru atitudinea sa[28].

Din anul 553 ştirile despre Episcopia Tomisului încetează, probabil din cauza incursiunilor avarilor care în 587 distrug principalele aşezări din Scythia Minor şi Moesia Inferior.

Dintr-o scrisoare a „*Călugărilor sciţi*" către împăratul Iustin şi din alte scrisori, rezultă că în secolul VI existau şi alte episcopii pe teritoriul Scythiei Minor. Descoperirile arheologice din anii noştri confirmă această realitate. Informaţia dintr-o „*Listă a tuturor mitropoliţilor, arhiepiscopilor şi episcopilor din cuprinsul Patriarhiei ecumenice, la începutul secolului VI cunoscută sub denumirea de „Notitia Episcopatuum"* şi publicată în 1891 de bizantinologul Carl de Boar, în Scythia Minor erau trecute 14 scaune episcopale

26. *Ibidem*, p. 135. 27. *Ibidem*, p. 137. 28. *Ibidem*, p. 138-139.

şi anume: în Axiopolis (Cernavodă), Capidava, Carsium (Hîrşova), Callatis (Mangalia), Constantiana la nord de Histria, Histria, Trophaeum Traiani, Adamclisi, Troesmis (Igliţa)-Tulcea, Noviodunum (Isaccea)-Tulcea, Salsovia (Mahmudia)-Tulcea, Halmyris (Dunavăţul de Jos)-Tulcea, Zaldapa, Dionysopolis (Balcic) în Bulgaria, toate înfiinţate la începutul secolului al VI-lea şi au durat pînă la căderea limesului dunărean în anul 602. In fruntea acestora episcopul de Tomis avea calitatea de „episcopus metropolitanus", Paternus fiind se pare primul mitropolit [29].

Pe lîngă episcopii amintiţi în Scythia Minor se cunosc şi teologi „care au adus o contribuţie substanţială la îmbogăţirea tezaurului teologic patristic, printre care Ioan Casian, Dionisie Exiguul (cel Mic) şi călugării sciţi" [30].

Ioan Casian, de neam scit, născut pe la 360, a primit o educaţie aleasă. In anul 380 călătoreşte la Locurile Sfinte unde rămîne 5 ani. Către anul 400 vine la Constantinopole unde a fost hirotonit diacon de către Sfîntul Ioan Gură de Aur. Pleacă la Roma să apere pe Sfîntul Ioan Gură de Aur. Rămîne la Roma fiind hirotonit preot. Către anul 415 pleacă în Marsilia, unde întemeiază două mănăstiri, una de călugări şi alta de călugăriţe, cărora le-a alcătuit primele reguli monahale din apus, organizîndu-le după modelul celor răsăritene. El moare către anul 435, fiind venerat ca sfînt şi prăznuit de Biserică la 29 februarie. Ca teolog, combate nestorianismul şi învăţătura Fericitului Augustin despre supremaţia harului şi predestinaţie. Prin lucrările sale, prin întreaga sa activivitate, Sfîntul Ioan Casian este unul din reprezentanţii de seamă ai literaturii patristice de la începutul secolului al V-lea [31].

Dionisie cel Mic (Exiguul) de neam scit, născut în anul 470, este chemat la Roma de papa Gelasiu şi rămîne într-o mănăstire de aici pînă în anul 545. Face multe traduceri din limba greacă în limba latină. De numele său e legată fixarea cronologiei erei creştine, luînd pentru prima dată ca punct de plecare pentru numărarea anilor Naşterea Mîntuitorului, fixînd-o la anul 754 în loc de 749 ab urbe condita, dată care implica o eroare de 4-5 ani [32].

„Călugării sciţi" reprezintă un curent teologic care a atras atenţie la vremea respectivă.

Se poate conchide că Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopole cu problemele sale: lupta împotriva pnevmatomahilor, păstrarea ortodoxiei neîntinate stabilită de primul Sinod ecumenic de la Niceea din 325, mărturisirea simbolului Niceo-constantinopolitan au găsit un puternic ecou în centrele creştine din Scythia Minor-Dobrogea, conduse de personalităţi marcante, de teologi luminaţi şi hotărîţi să păstreze comuniunea cu marile centre ortodoxe ale vremii. Veacurile următoare vor înregistra aceste străduanii şi chemări la unitatea de credinţă, la colaborare ortodoxă şi la rezolvarea tuturor problemelor litigioase prin consens unanim, liber consimţit.

Pr. Iustin GAŞPAR

---

29. *Ibidem*, p. 140. 30. *Ibidem*, p. 142. 31. *Ibidem*, p. 141.
32. *Ibidem*, p. 142; Valeriu Anania, *Creatorul cronologiei moderne*; *Dionisie cel Mic*, în „Magazin istoric", anul XV, nr. 2 (167), februarie, 1971, p. 28-29.

„Aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie"

Aceste adevăruri de credinţă formulate de Sinodul al doilea ecumenic de la Constantinopol, în anul 381, şi mărturisite în Simbolul Credinţei au călăuzit şi au dat sens înalt trăirii noastre creştine. Invierea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos a făcut începutul învierii noastre cu trupuri nestricăcioase în viaţa veacului ce va să fie, iar în veacul de acum a dat puterea prefacerii noastre, adică înduhovnicirea, îndumnezeirea persoanei noastre umane. Pe ea s-a temeluit propovăduirea Apostolilor şi credinţa noastră (I Corinteni 15, 14).

Învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie fac parte din „componentele eshatologiei universale, — desăvîrşirea lumii trecute prin sfîrşitul formei actuale a ei; a doua venire a lui Hristos; învierea generală a morţilor şi schimbarea trupurilor celor de pe pămînt; Judecata universală din urmă; viaţa veşnică întru fericire sau nefericire" [1]. „Dintre ele, cel puţin primele trei vor avea loc într-un fel de simultaneitate, dar cauza tuturor va fi a doua venire a lui Hristos. Sau Hristos va veni a doua oară întru slavă pentru a le produce pe toate celelalte" [2].

„Această aşteptare a venirii Domnului a doua oară, întru slavă, era atît de vie în sufletele primilor creştini încît ei socoteau că sfîrşitul lumii va fi iminent, într-un viitor foarte apropiat, chiar în timpul vieţii lor (I Tesaloniceni 4, 13-17; II Tesaloniceni 2, 1-12). Ea stăpînea atît de mult sufletele lor, încît ajunseseră la exagerarea pe care autorul epistolelor amintite a combătut-o. Odată cu venirea Domnului va avea loc învierea morţilor şi prefacerea celor vii, răpirea lor întru întîmpinarea Domnului în văzduh. Cei înviaţi şi cei transformaţi vor fi „pururea cu Domnul" (I Tesaloniceni 4, 17). Astfel, petrecîndu-se unirea noastră deplină cu Hristos în viaţa veacului ce va să fie, Il vom vedea „faţă către faţă" (I Corinteni 13, 12). Apostolul exprimă cu toată claritatea această dorinţă vie de unire cu Hristos cînd zice: „Căci pentru mine viaţa este Hristos şi moartea un cîştig. Dacă însă a vieţui în trup înseamnă a da roadă lucrului meu, nu ştiu ce voi alege. Sînt strîns din două părţi: doresc să mă despart de trup şi să fiu împreună cu Hristos, şi aceasta e cu mult mai bine. Dar este mai de folos, pentru voi să zăbovesc în trup..." (Filipeni 1, 21-24).

---

1. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol. III, Bucureşti, 1979, p. 352-353.
2. *Ibidem*, p. 353.

În perioada creştină postapostolică, în scrierile Părinţilor apostolici avem frumoase pagini de teologie creştină, izvorîte dintr-o „inimă plină de înflăcărare pentru adevărul pe care l-au acceptat şi în care cred; pentru ei Hristos este totul“ [3]. Citind aceste pagini, vedem nestrămutata credinţă şi aşteptare a creştinilor din această perioadă, privind învierea morţilor şi viaţa viitoare. Aşteptarea lor era o permanentă strădanie de vieţuire după poruncile lui Dumnezeu, „cu cuviosie“ [4].

Credinţa în învierea morţilor şi viaţa veşnică, pentru apologeţii perioadei postapostolice, îşi are temeiul, în afară de faptul învierii Domnului, în scopul creării omului. „Punîndu-ne aceeaşi încredere în viitor, pe cît am făcut-o în trecut, şi luînd în considerare firea noastră proprie, noi, oamenii, îndrăgim pe de o parte această fragilă şi trecătoare existenţă, pe care o numim „cea de azi“, dar, pe de altă parte, ne punem cu toată puterea nădejdea şi într-o viaţă veşnică. O viaţă pe care nu ne-o plăsmuim în chip vanitos, bazîndu-ne doar pe simple visuri, pe care să le hrănim cu speranţe înşelătoare, ci în care ne încredem cu toată tăria, prin cel mai sigur garant, care este Dumnezeu (Evrei 7, 2); căci, potrivit sfatului Său, atunci cînd l-a adus pe om la viaţă, Creatorul i-a dat suflet nemuritor şi un trup sensibil, dîndu-i raţiune şi insuflîndu-i o lege, prin care ar vrea să apere şi să păstreze toate darurile de care l-a învrednicit şi care să-i asigure o viaţă raţională şi o existenţă conştientă. Şi ştim foarte bine că Dumnezeu n-ar fi creat o astfel de fiinţă şi n-ar fi prevăzut-o cu toate condiţiile de supravieţuire, dacă El n-ar fi dorit continuarea acestei existenţe. Scopul creării omului confirmă, deci, dăinuirea lui pentru veşnicie, dar în această dăinuire e implicată şi învierea, fără de care omul n-ar putea supravieţui.

Cînd ne gîndim la crearea omului, implicit ne gîndim că trebuia să şi existe un singur scop, atît pentru sufletul cît şi pentru trupul lui. Preţuirea deopotrivă a sufletului şi a trupului postulează în mod obligatoriu şi învierea trupurilor moarte şi descompuse, fără de care o nouă împreunare firească a celor două componente, suflet şi trup, nu s-ar putea concepe. Cel care a primit minte şi raţiune este omul, nu numai sufletul singur. Datorită acestui fapt, omul trebuie să dăinuiască etern sub forma ambelor elemente, fapt care ar fi de neconceput fără înviere. Căci, dacă n-ar exista înviere, atunci nici omul, ca atare, n-ar putea dăinui. Dacă omul n-ar putea supravieţui, totul ar fi zadarnic, în zadar i s-ar fi însoţit sufletului nevoi şi pasiuni trupeşti, cu tot avîntul lor; în zadar ar fi împiedicat trupul de mustrarea şi de frîul sufletului, spre atingerea ţelului final al înclinărilor şi dorinţelor, zădarnică ar fi activitatea raţiunii, zădarnică funcţionarea minţii, zădarnică înţelepciunea,

3. *Scrierile Părinţilor Apostolici*, în „Părinţi şi Scriitori bisericeşti“, vol. I, trad. Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1979, p. 10.

4. Idem, *op. cit.*, p. 60, cap. XXVI; p. 64, cap. XXXV.

dreptatea, practicarea oricărei virtuţi, promulgarea şi controlarea oricărei legi, cu un cuvînt, zădarnic ar fi tot ce poate fi măreţ şi frumos în viaţa oamenilor şi pentru oameni.

Mai mult, însăşi crearea omului şi înzestrarea lui cu toate darurile s-ar dovedi fără de nici un rost. Însă fiindcă nici toate aceste lucrări ale lui Dumnezeu şi nici toate aceste daruri, care provin de la El, nu pot fi socotite zădarnice şi fără rost, atunci în chip necesar trebuie legată de dăinuirea veşnică a sufletului şi prelungirea vieţii trupeşti, precum şi corolarul ei firesc, învierea“ [5].

Această aşteptare este o permanentă încordare, o tindere a persoanei umane cu toată fiinţa sa către Dumnezeu, întrucît „omul e după chipul lui Dumnezeu, pentru că, avînd un suflet înrudit cu Dumnezeu, tinde spre Dumnezeu, sau se află într-o relaţie vie cu Dumnezeu“ [6].

Această încordare a omului spre unirea cît mai intimă cu Dumnezeu, numită de Sfinţii Părinţi epectază, care începe încă de pe acest pămînt, Fericitul Augustin a exprimat-o magistral în Confesiunile sale: „Inquietum est cor meum donec requiscat in Te“. Biserica ne-o pune zilnic în faţă, în cadrul cultului, la slujba Vecerniei, prin cuvintele psalmistului: „Către Tine Cel ce locuieşti în cer am ridicat ochii mei. Iată precum sînt ochii robilor la mîinile stăpînilor lor, precum sînt ochii slujnicii la mîinile stăpînei sale, aşa sînt ochii noştri către Domnul Dumnezeul nostru, pînă ce se va milostivi spre noi“ (Psalmul 122, 2).

Aşteptarea învierii morţilor şi viaţa veacului ce va să fie străbate ca un fir roşu întreaga gîndire şi trăire creştină, pecetluind întreaga noastră viaţă, de la naştere pînă la trecerea acestui prag spre viaţa veşnică.

În cele ce urmează ne vom mărgini numai la trei aspecte: *cultul morţilor, trăirea creştină liturgică* şi *teologia artei icoanei*, în care ne mărturisim aşteptarea învierii morţilor şi a vieţii veacului ce va să fie.

Cultul morţilor îşi dobîndeşte deplina semnificaţie şi importanţă odată cu viaţa creştină. Trupul este templul Duhului Sfînt şi mădular al trupului tainic al lui Hristos (I Corinteni 6, 15, 19); el este destinat înnoirii la obşteasca înviere (I Corinteni 15, 49-54); pe mormintele martirilor se săvîrşea Sfînta Liturghie, iar mai tîrziu, pînă astăzi, în piciorul prestolului şi la Antimise se pune cîte o părticică de Sfinte Moaşte. Cinstirea dată morţilor, ca purtători ai chipului lui Dumnezeu şi realizatori ai asemănării Lui, temple ale Duhului Sfînt, este un act de comuniune permanentă cu ei, şi după moarte, pentru că împreună cu ei aşteptăm pe Mîntuitorul cînd „iarăşi va veni cu slavă să judece viii şi morţii“, ştiind că „noi cei vii, care vom fi rămas

---

5. Atenagora Atenianul, *Despre învierea morţilor*, în „Apologeţi de limbă greacă“, Colecţia „Părinţi şi Scriitori bisericeşti“, vol. II, trrd... Pr. prof. T. Bodogae, Olimp Căciulă, D. Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980, p. 385-386.

6. D. Stăniloae, *op. cit.*, vol. I, Bucureşti, 1978, p. 390.

pînă la venirea Domnului, nu vom lua înaintea celor adormiţi... cei morţi întru Hristos vor învia întîi. După aceea noi cei vii, care vom fi rămas vom fi răpiţi, împreună cu ei, în nori, ca să întîmpinăm pe Domnul în văzduh, şi aşa pururea vom fi cu Domnul" (I Tesaloniceni 4, 15-17). Deşi „nu toţi vom muri la a doua venire a Domnului — precizează Apostolul — însă toţi ne vom schimba, deodată, într-o clipeală de ochi, la trîmbiţa cea de apoi. Căci trîmbiţa va suna şi morţii nestricăcioşi vor învia, iar noi ne vom schimba. Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace întru nestricăciune şi acest trup muritor să se îmbrace întru nemurire" (I Corinteni 15, 51-53). Actul schimbării noastre, al îmbrăcării trupului nostru întru nestricăciune şi nemurire e precedat, deci, de actul învierii celor morţi. Acest act de comuniune întru înviere şi prefacere a noastră şi a celor adormiţi, Biserica l-a cultivat şi creştinii l-au însuşit şi mărutrisit cu toată dragostea şi conştiinţa importanţei şi răspunderii mîntuirii lor, ştiind că dacă omul poate cădea singur în greşeală, el nu se poate ridica decît în comuniune cu alţii, cu toţi, atît cu cei vii, cît şi cu cei din veac adormiţi.

Taina mîntuirii noastre este taina slujirii fratelui nostru întru iubirea creştină, prin care arătăm iubirea de Dumnezeu (I Ioan 4, 20-21 ; Matei 24, 40, 45).

Comuniunea cu cei din veac adormiţi, în cadrul cultului morţilor, se păstrează prin slujbele pe care le facem pentru ei, ca şi prin faptele de milostenie pe care le săvîrşim în numele lor, pentru iertarea păcatelor lor, cu nădejdea şi credinţa că la obştească înviere vom învia împreună cu ei spre moştenirea vieţii veşnice fericite. Noi nu ştim dacă cei adormiţi, pentru care ne rugăm sau facem milostenie, se află în stare de fericire sau nefericire. Dragostea noastră însă faţă de ei, fraţii noştri întru Hristos, ne cere să facem aceasta pentru că avem datoria să iubim pe orice om şi chiar orice creatură a lui Dumnezeu, dar mai ales pe om, care, fiind plăsmuit de Dumnezeu după chipul Său, a adormit întru nădejdea învierii şi a vieţii veşnice.

Dragostea faţă de cei morţi cu care dorim să rămînem permanent în comuniune o arătăm încă de pe patul morţii lor, îngrijindu-ne ca ei să moară spovediţi, împărtăşiţi şi cu lumînarea în mînă. Murind în acest fel, prin grija noastră, dobîndim liniştea şi bucuria sufletească de a ne fi făcut datoria cuvenită faţă de cei cu care rămînem mai departe în comuniune, întru nădejdea învierii şi a vieţii veşnice ce va să fie. Rugăciunile pentru cei morţi ne pun în comuniune de dragoste vie şi sporeşte credinţa şi nădejdea noastră în aşteptarea învierii lor şi a noastră şi a vieţii veacului ce va să fie, de care vrem să ne împărtăşim împreună cu ei. În cazul cînd cei adormiţi se află în ceata sfinţilor, aflînd izvorul vieţii, cerem în rugăciunile noastre pentru ei să aflăm şi noi calea spre acest izvor prin pocăinţă (Binecuvîntările morţilor), deci intrăm mai intim în duhul lor de vieţuire şi ne împărtăşim de harul mijlocirilor lor înaintea tronului lui Dumnezeu în jurul căruia se află, aducîndu-I neîncetată laudă. Oricum, comuniunea în rugăciune cu cei

adormiţi este o comuniune de dragoste între ei şi noi, pe de o parte, şi între noi împreună cu ei şi Dumnezeu, pe de altă parte, comuniune care sporeşte nădejdea noastră întru aşteptarea învierii şi a vieţii veşnice.

Miridele scoase la proscomidie, atît pentru cei vii, cît şi pentru cei morţi, chiar şi pentru pruncii născuţi înainte de vreme şi aşezate în jurul agneţului, împreună cu celelalte miride pentru cele nouă cete şi cîrmuitorii bisericeşti şi de stat şi ctitorii vii sau adormiţi, sînt expresia cea mai vie şi grăitoare a comuniunii cu toţi sfinţii, cu toţi cei din veac adormiţi „întru nădejdea învierii şi a vieţii veşnice cu împărtăşirea lui Dumnezeu", cum încheie preotul la proscomidie pomenirea celor adormiţi. Această formulă este rostită la toate slujbele cînd facem pomenirea pentru cei morţi şi, deci, prin ea Biserica păstrează şi trezeşte în sufletele noastre cît mai vie nădejdea, aşteptarea noastră a învierii şi vieţii veşnice în duhul comuniunii cu cei din veac adormiţi.

Împărţirea de haine, mîncare, bani şi alte binefaceri la săraci, în numele şi pentru iertarea păcatelor celor adormiţi, ca expresie a dragostei şi comuniunii cu ei întru nădejdea învierii şi a vieţii veşnice, sînt acte prin care introducem în această comuniune a noastră cu ei şi pe cei cărora le facem binele, le împărţim binefacerea. Aceştia intră în comuniune şi cu cei adormiţi, nu numai cu noi, cei vii, prin faptul că-şi amintesc de viaţa lor, rostesc numele lor şi cînd primesc binefacerea se roagă pentru ei rostind: „Dumnezeu să-i ierte". Aceste fapte de binefacere în numele celor adormiţi sînt în acelaşi timp şi fapte de umanism creştin pentru cei în nevoi, pe care Biserica l-a cultivat cu multă atenţie şi în cadrul cultului pentru cei morţi de-a lungul veacurilor. Prin aceste binefaceri, Biserica a arătat că, potrivit învăţăturii ei formulată de Sfinţii Părinţi, noi trebuie să fim cu adevărat nişte iconomi ai bunurilor materiale dobîndite pe cale cinstită, prin muncă, şi le împărţim, potrivit formulei liturgice „ale Tale dintru ale Tale", celor ce cer Stăpînului tuturor, al oamenilor şi al bunurilor materiale, ajutorul trebuitor, celor care în afara voinţei şi puterii lor de muncă nu pot să aibă cele necesare. Prin aceste binefaceri materiale, materia acestei lumi trecătoare o facem părtaşă şi lucrătoare la mîntuirea noastră, a celor cărora le dăm ca şi a celor în numele cărora le dăm, dobîndind în locul celor stricăcioase cele nestricăcioase şi în locul celor vremelnice cele veşnice (Stihoavna vecerniei de marţi şi sîmbătă, glas I).

Aceste binefaceri în numele celor răposaţi, faţă de cei săraci, îşi au temeiul în Evanghelia Duminicii Înfricoşătoarei Judecăţi, unde ni se arată că vom fi judecaţi după faptele bune sau absenţa lor faţă de cei din nevoi şi care au avut trebuinţă de ajutorul nostru. Aceasta o înţelegem mai bine din faptul că Biserica a orînduit ca, în ajunul acestei Duminici, sîmbătă, să se facă pomenire de obşte pentru cei din veac adormiţi cu care trebuie să stăm în comuniune de dragoste permanentă întru nădejdea învierii şi a vieţii veşnice de care ne vom împărtăşi

în măsura binefacerilor făcute de noi ca expresie a dragostei faţă de ei.

În noaptea de Paşti, ne împărtăşim de bucuria învierii şi simţim puterea de înnoire duhovnicească a fiinţei noastre împreună cu cei adormiţi, aşa cum rostesc cîntările din această noapte sfîntă. Din lumina pe care o primim în noaptea de Paşti, aprindem lumînare şi o punem la mormintele celor care odihnesc în jurul Bisericii, împărtăşindu-se prin aceasta şi ei de harul iertării şi înnoirii adus lumii întregi de Mîntuitorul, Care a înviat din mormînt. Prin aceasta ne facem vestitori celor din veac adormiţi, precum femeile mironosiţe, ai învierii Mîntuitorului, începutul şi chezăşia învierii noastre a tuturor. Tabloul cimitirului luminat de lumînări în noaptea Paştelui sugerează tabloul luminos al învierii obşteşti, luminat de Izvorul luminii zilei celei neînserate a veacului ce va să fie. Mai mult, în această sfîntă noapte de Paşti, după terminarea slujbei, mergem la mormîntul celor adormiţi, aşa cum este obiceiul în multe părţi ale ţării, aşternem ştergar pe mormînt, pe care punem pasca, ouăle şi celelalte mîncăruri binecuvîntate, şi mîncăm împreună cu cei vii din familie, simbolizînd comuniunea noastră cu cei adormiţi cu care ne împărtăşim tainic din ospăţul bucuriei şi binecuvîntării învierii, adică cu cei din veac adormiţi, cu care dorim şi nădăjduim să înviem împreună spre viaţa cea veşnică şi fericită. Tot în această noapte de Paşti, se împarte gratuit aşa-zisul Paşte, artosul şi vinul, de către o familie în numele celui adormit din neamul ei, care a avut o moarte tragică, cu nădejdea că prin rugăciunile celor care primesc acest „paşte" se va împărtăşi şi el, la învierea cea de obşte, de viaţa veşnică cea fericită.

Cînd în biserică aprindem lumînări, simbolul luminii învierii Mîntuitorului ca şi al luminii faptelor noastre cele bune (Matei 5, 17), cu care vom întîmpina pe Dreptul Judecător la învierea cea de obşte, aprindem lumînări şi pentru cei răposaţi nu numai pentru noi cei vii, însufleţiţi de nădejdea şi conştiinţa aşteptării noastre împreună cu ei a învierii şi vieţii veşnice. Cînd adormim în Domnul, sîntem aşezaţi în mormînt cu faţa spre răsărit, de unde va veni Răsăritul cel de sus întru slavă să judece viii şi morţii. Aşezarea în mormînt arată că sîntem permanent în stare de aşteptare a învierii şi a vieţii veacului ce va să fie.

După cum vedem, subliniind doar numai cîteva aspecte, cultul morţilor cuprinde o bogăţie imensă de sensuri înalte ale vieţii; este un izvor nesecat al comuniunii noastre permanente atît cu cei vii, cît şi cu cei morţi şi, cu toţii, cu Dumnezeu. Acest cult este expresia cea mai vie a aşteptării neclintite a învierii morţilor şi a vieţii veacului ce va să fie.

Trăirea vieţii creştine întru aşteptarea învierii şi a vieţii veşnice fără cultul morţilor, aşa cum am arătat mai sus, ar fi prea săracă şi străină de adevărul evanghelic al comuniunii noastre cu toţi cei din veac adormiţi întru nădejdea învierii şi a vieţii veşnice, ar slăbi această comuniune a noastră cu ei şi, împreună cu ei, cu Dumnezeu; ar fi o trăire parţială, în izolare, străină de duhul dragostei comuniunii cu toţi fiii lui Dumnezeu, fraţii noştri din veac adormiţi; am fi stăpîniţi de

un duh individualist exagerat, dus pînă la anarhie; dragostea noastră faţă de semeni s-ar mărgini numai la această viaţă şi nu ar trece graniţele pămîntescului ca să ajungă acolo unde tocmai ea singură din toate virtuţile va rămîne (I Corinteni 13, 8, 13).

Cultul morţilor ne leagă permanent de pămîntul străbun în care ne-am născut, pentru că în el odihnesc osemintele moşilor şi strămoşilor noştri întru nădejdea învierii şi a vieţii veşnice, şi în el ne vom odihni şi noi, întru aceeaşi nădejde şi aşteptare sfîntă, şi deci din el, împreună cu strămoşii, vom ieşi la înviere. „Potrivit învăţăturii Sfinţilor Părinţi, Hristos a îndumnezeit trupul încă în cursul vieţii pămînteşti, umplîndu-l de putere şi prin efortul lui de a se menţine curat... trupul înviat al lui Hristos nu este numai o dovadă dată nouă de Tatăl, că şi noi vom învia, ci este şi un izvor de viaţă dumnezeiască pentru noi în viaţa pămîntească, un izvor de putere şi de curăţie. E un izvor de putere de pnevmatizare, pentru a ne menţine şi a spori şi noi în curăţie şi în pnevmatizarea care duce la înviere. De această pnevmatizare ţine progresul într-o transparenţă care, fiind o continuă personalizare şi întărire a persoanei noastre, e în acelaşi timp o întărire a comuniunii între noi şi Dumnezeu şi între noi înşine“ [7].

Prin trupul înviat al lui Hristos iradiază, neîmpiedicată, puterea Celui care a făcut acest trup nestricăcios, conducînd pe toţi cei ce se vor împărtăşi de El la înviere şi la nestricăciune, ba conducînd întreaga creaţiune la incoruptibilitate şi la transparenţă... la o totală personalizare a cosmosului, în Hristos şi în oameni...“ [8]. „Numai perspectiva învierii ne dă puterea să ducem adevărata luptă cerută de ea — lupta împotriva pasiunilor, lupta pentru sensibilizare, pentru transparenţă, pentru comuniune, pentru asemănarea cu Hristos, puterea Celui care a înviat, susţinîndu-ne pe această cale“ [9]. „Spre această stare de sfinţenie, de înduhovnicire, se ridică întrucîtva în viaţa aceasta ascetul, sfîntul“ [10], împlinind „voia lui Dumnezeu care este — cum spune Sfîntul Apostol Pavel — sfinţirea vieţii noastre“ (I Tesaloniceni 4, 3). Orice creştin, deci, are această chemare de a fi sfînt (I Tesaloniceni 4,4 ; I Petru 1, 15-16).

Dacă numai perspectiva învierii ne dă puterea să ducem adevărata luptă cerută de ea... înduhovnicirea... aşteptarea noastră a învierii şi vieţii veacului ce va să fie este o permanentă nevoinţă duhovnicească pentru a face din trupurile noastre adevărate temple ale Duhului Sfînt, avînd în noi aceleaşi simţiri ca şi Hristos (Filipeni 2, 5). Sălăşluirea lui Dumnezeu Însuşi în noi se face, cum se ştie, în Taina Euharistiei. Prin împărtăşirea cu Trupul Domnului sîntem „conduşi la înviere şi nestricăciune“ [11]. Pentru a ne învrednici ca să ne împărtăşim cu preacuratul Trup şi scump Sîngele Domnului Dumnezeului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Biserica ne pune înainte

---

7. Idem, *op. cit.*, vol. II, Bucureşti, 1977, p. 168-169.
8. *Ibidem*, p. 180. 9. *Ibidem*, p. 182.
10. Idem, *op. cit.*, vol. III, Bucureşti, 1979, p. 418.
11. Idem, *op. cit.*, vol. II, p. 180.

calea de pregătire ascetică : postul, rugăciunea, cercetarea cugetului, spovedania și faptele bune.

Asceza cerută de trăirea creștină, în general, și, mai ales, pentru pregătirea noastră de a ne învrednici să primim dumnezeieștile Taine se face totdeauna, sub îndrumarea Bisericii în scaunul de duhovnicie sau spovedanie. Asceza variază după timp și loc, după starea sănătății, locul de muncă, puterea fizică și psihică a fiecărei persoane. Ea poate fi diminuată față de regula generală a Bisericii, dar niciodată și nicidecum desființată. Scopul ei nu este în sine, ci în lucrarea ei de sensibilizare a trupului față de cele duhovnicești, pentru ca omul să poată să-și recapete sănătatea simțurilor îmbolnăvite de păcat, ca atunci cînd gustă din dumnezeieștile Taine să vadă „cît de bun este Domnul“ (Psalmul 33, 8). Asceza, adică trăirea vieții creștine în vederea înduhovnicirii noastre, este acea tensiune, epectază, de unire cît mai intimă și adevărată cu Dumnezeu. Este o tindere a noastră către înviere și viața veacului ce va să fie.

În toate rugăciunile pregătitoare pentru Sfînta Cuminecătură, ca și în celelalte rugăciuni, canoane și chiar în rugăciunile dimineții și ale serii, cerem ajutorul lui Dumnezeu ca să putem să ne curățim de păcatele făcute cu fapta, cu gîndul sau cu cuvîntul, cu simțurile, ca să putem da un răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Dumnezeu, ca să întîmpinăm pe Domnul, cînd va veni iarăși cu slavă să judece viii și morții, împreună cu toți Sfinții, ca să ne învrednicim să înviem întru viața veșnică cea fericită, ca să vedem lumina slavei celei negrăite a lui Dumnezeu după ce ne-am învrednicit a primi Trupul și Sîngele Domnului, cerem să ajungem „să ne împărtășim mai adevărat în ziua cea neînserată a Împărăției lui Dumnezeu“, viața veacului ce va să fie.

Trăirea creștină este o trăire liturgică, de rugăciune și fapte bune, de comuniune cu Dumnezeu și cu semenii noștri, toate îndreptate ca și cultul spre înviere și viața veșnică, unde omul și cosmosul ajung la starea cea dintîi de frumusețe și legătură cu Dumnezeu, Creatorul lor.

Dacă lumea Vechiului Testament a trăit în așteptarea venirii Mîntuitorului, care a adus mîntuirea obiectivă tuturor oamenilor, lumea Noului Testament, noi trăim în așteptarea venirii a doua oară a aceluiași Mîntuitor (Fapte 1, 11) întru slavă, pentru a ne răsplăti, după faptele noastre, lucrarea de mîntuire subiectivă cu ajutorul Duhului Sfînt care revarsă harul său sfințitor și al faptelor noastre cele bune.

Lucrarea de înduhovnicire, îndumnezeire a persoanei umane începută la Pogorîrea Sfîntului Duh, Biserica dreptmăritoare o îndreaptă și către cei din veac adormiți întru nădejdea învierii și a vieții veșnice. Așa cum știm, sîmbăta în ajunul Duminicii Mari, se face pomenire pentru cei morți, ca și ei prin rugăciunile Bisericii și ale noastre, citite la vecernia din ziua praznicului, după Liturghie, să se împărtășească, împreună cu noi, de harul îndumnezeitor coborît peste întreaga Biserică.

Dacă la înviere, în viața veacului ce va să fie, oamenii vor trăi fără să se mărite sau să se însoare, ca îngerii (Matei

22, 30), în viaţa veacului de aici, viaţa monahală preînchipuie acea viaţă. Tunderea în călugărie se numeşte „primirea îngerescului chip". Îngeri în trup au fost numiţi toţi marii trăitori şi nevoitori, „purtători de Dumnezeu" şi „cîntaţi de Biserică", „oameni cereşti şi îngeri pămînteşti". Sfîntul Ioan Botezătorul este înfăţişat în icoana ortodoxă purtînd aripi ca îngerii. Asceza, ca lucrare a lor şi a harului îndumnezeitor, a făcut din ei icoane vii ale vieţii veacului ce va să fie, a unirii celei mai intime cu Dumnezeu, după darul lui Dumnezeu.

Trupurile unor sfinţi rămase în stare de nestricăciune, Sfînte Moaşte, ca urmare a vieţii lor de sfinţenie aleasă, sînt o mărturie şi o icoană a stării de nestricăciune a trupurilor noastre, de care ne vom învrednici la învierea în viaţa veacului ce va să fie. Mireasma binemirositoare care izvorăşte din ele este icoana frumuseţii vieţii duhovniceşti a vieţii viitoare. Starea de nestricăciune a trupurilor înviate şi desfătarea de vederea frumuseţii celei nespuse a slavei lui Dumnezeu, de care ne vom împărtăşi toţi cei care aşteptăm învierea şi viaţa veacului ce va să fie, sînt daruri „gătite de Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El", pe care Apostolul (I Corinteni 2, 9) ni le prezintă ca „Cele ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-a suit".

Această stare de nestricăciune şi frumuseţe a îndumnezeirii persoanei umane din viaţa veacului ce va să fie, Biserica ne-o pune permanent în faţa ochilor, mai mult sugerînd-o, în icoană. Icoana, în acest caz, devine, ca şi cuvîntul Scripturii Noului Testament, o călăuză, un pedagog către înviere şi viaţa veacului ce va să fie, aşa cum a fost cuvîntul Scripturii Vechiului Testament către Hristos (Galateni 3, 24). Ceea ce Apostolul ne-a arătat în cuvinte, starea veacului ce va să fie, icoana ne arată în culoare şi desen, cu aceeaşi sobrietate. Apostolul, în cuvintele de mai sus, n-a spus cum este în sine starea lumii veacului ce va să fie, cum arată cele gătite de Dumnezeu celor drepţi, ci mai degrabă ce nu sînt ele, adică ceva mai presus de cele pe care le percep simţurile noastre pămînteşti, sugerînd, prin aceasta, că ele sînt mai mult decît putem să ne închipuim şi să înţelegem, trezînd în noi, cei care aşteptăm învierea şi viaţa veacului ce va să fie, dorinţa de a depune tot efortul să ne învrednicim a ne împărtăşi de aceste bunătăţi şi frumuseţi duhovniceşti ale veacului ce va să fie.

Starea şi frumuseţea veacului ce va să fie sugerate de icoană sînt îndestulătoare, ca şi cuvintele Scripturii, pentru a le înţelege şi a tinde către dobîndirea lor. Aceeaşi lucrare de călăuză către viaţa veacului ce va să fie o are şi locaşul de cult, biserica, care prin alcătuirea arhitecturală şi împodobirea cu icoanele şi scenele aranjate la locuri bine stabilite, ilustrează istoria iconomiei mîntuirii noastre. Totul este înfăţişat sub semnul şi în tensiunea aşteptării acelei zile neînserate a veacului ce va să fie. Linia desenului exprimă tensiunea spre acea zi, iar culorile aşternute cu măiestria cerută de regula artei icoanei dematerializează, fără să derealizeze, atît trupurile cît şi veşmintele sfinţilor, ca şi peisajul înconjurător care este redat

realist, dar nu naturalist[12]. Totul este transfigurat şi stînd în biserică simţi că cerul s-a coborît pe pămînt, iar pămîntul se înalţă la cer, aşa cum cîntă şi Biserica: „în biserica slavei Tale stînd, în cer ni se pare...“ (Tropar la Utrenie).

Trupurile Sfinţilor, prin linia desenului, sînt înfăţişate în acea tensiune — tindere către Dumnezeu în atitudine de rugăciune şi desăvîrşită ascultare — aducînd, înfăţişînd trupurile lor ca pe nişte jertfe (Romani 12, 1). Trupurile sînt transfigurate, par trupuri cereşti, subţiate de asceză, pline de Duhul Sfînt şi avîntîndu-se spre cele cereşti. Hainele cu care sînt acoperite şi ele par transfigurate, transparente, lăsînd să se citească prin ele linia trupului pe care-l acoperă ca pe un lucru sfînt, de taină, templul Duhului Sfînt, iar conturul lor urmează conturul, linia trupului, care sugerează — cum am spus — avîntul duhovnicesc, tensiunea către unirea deplină cu Dumnezeu. Totul sugerează cerul nou şi pămîntul nou. Redarea epidermei trupului, cu toată înfăţişarea ei vizibilă ochiului pămîntesc din arta Renaşterii, este străină şi chiar potrivnică artei icoanei ortodoxe. Frumuseţea redată de arta icoanei bizantine nu este în primul rînd estetică, ci etică, nu-i frumuseţea trupului pămîntesc, ci a celui ceresc (I Corinteni 15, 44).

Durerea chinurilor suferite de martiri nu este redată prin încreţirea frunţii sau şiroaie de lacrimi curgînd pe obraz, ci prin acea seninătate prin care se arată că durerea este stăpînită şi învăluită de bucuria şi nădejdea slavei veacului ce va să fie, de care se vor împărtăşi (Romani 8, 18; I Petru 1, 6, 7) toţi cei care se bucură în Domnul (Psalmul 31, 12; 32, 1). Staticismul, hieratismul, cu care sînt înfăţişate chipurile sfinţilor în iconomia ortodoxă, exprimă culmea tensiunii, tinderii lor către Dumnezeu şi starea de uimire în faţa celor pe care ochiul nu le-a văzut... De aceea sînt înfăţişaţi cu ochi mari şi larg deschişi, privind într-un punct nedefinit, spre Dumnezeu Care nu este cuprins de spaţiu.

Redarea spaţiului înconjurător, peisajul cu construcţii sau vegetaţie, ca şi trupurile sfinţilor, dematerializate dar nu derealizate, realist dar nu naturalist prezentate, arată tensiunea „suspinului naturii“ (Romani 8, 22) după înfierea de care se va împărtăşi şi ea în viaţa veacului ce va să fie.

În icoană totul este înfăţişat în tensiunea spre viaţa veacului ce va să fie, o lume pămîntească în strădania ei de a deveni cerească, înnoindu-se din zi în zi. Această lume în drumul ei spre unirea intimă cu Dumnezeu ne atrage şi pe noi care o privim, ca împreună cu ea să aşteptăm învierea — înnoirea deplină şi moştenirea vieţii veşnice. Persoanele Sfinte sînt înfăţişate, totdeauna, din faţă; chiar şi atunci cînd trupurile sînt înfăţişate din profil, feţele sînt înfăţişate, dacă nu în întregime din faţă, cel puţin trei sferturi. Înfăţişarea din profil este rezervată numai persoanelor negative, cum a fost Iuda, de

---

12. Aceşti patru termeni aparţin lui Paul Evdochimov, în lucrarea sa *La connaisance de Dieu selon la Tradition orientale, VIII: La Connaissance de Dieu dans la Tradition icongraphique,* Lyon, 1967, p, 121.

exemplu. Numai faţa privită în întregime este proprie realizării comuniunii dintre persoanele sfinte din icoane şi cei care le privim. Privirea faţă în faţă este între cei care nu au nimic de ascuns, a celor care vor să se cunoască şi să-şi comunice reciproc dorinţele lor. Faţa din perspectivă, pe jumătate văzută, arată că acea persoană ascunde ceva, fuge de comuniune, se simte vinovată (Ioan 13, 30) şi îi este ruşine de a se întîlni în priviri cu altă persoană. O asemenea persoană nu mai este în tensiune spre înviere şi viaţa veacului ce va să fie, pentru că simţindu-se vinovată ştie că învierea pentru ea va fi nu spre viaţă, ci spre osîndă, iar viaţa veşnică va fi întru nefericire.

Lumea icoanei înfăţişată în tensiunea aşteptării învierii şi a vieţii veşnice este mărturisirea şi tălmăcirea cea mai vie, lucrătoare şi pe înţelesul tuturor, a învăţăturii Bisericii, formulată în Simbolul credinţei la Sinodul al II-lea ecumenic cu privire la credinţa noastră în învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie. De aceea, înstrăinarea de cultul icoanei, lepădarea de ea sau înfăţişarea ei în afara regulelor consacrate pentru a putea fi purtătoarea mesajului ei adevărat, trăirea tensiunii, aşteptării învierii şi a vieţii veacului ce va să fie, duce nu numai la lepădarea sau tăgăduirea întrupării în care îşi are temeiul existenţei ei, ci şi la slăbirea acestei tensiuni sfinte, aşteptării învierii şi a vieţii veşnice. Ea fiind o călăuză, pedagog în această tensiune ne arată plastic, atît cît este cu putinţă omeneşte, frumuseţea şi starea omului şi a cosmosului din viaţa veacului ce va să fie, cît şi modelul, chipul omului şi al lumii acestui veac care este în aşteptare cu starea sa de sfinţenie. Fără această călăuză tensiunea omului către viaţa veşnică rătăceşte în atîtea erezii, datorită faptului că în mintea omului care se roagă fără această înfăţişare plastică a veacului ce va să fie apar fel de fel de fanteziste ; imagini ale minţii care n-au nimic din concretul întrupării, nimic din duhul unităţii şi sfinţirii, unirii Duhului, cum au imaginile iconografice. Aşa ne explicăm diversificarea credinţei şi împărţirea lumii creştine cu o trăire în care „lipseşte preocuparea de înduhovnicire a omului“ [13], acolo unde lipseşte icoana cea adevărată şi cultul ei potrivit învăţăturii Bisericii neîmpărţite. Frămîntările, agitaţiile şi goana după prozelitism, din sînul grupărilor creştine lipsite de icoane, care aşa cum am spus mai sus sînt sigure călăuze pe calea înduhovnicirii omului, arată goana lor în căutarea a ceea ce au pierdut.

Icoana, datorită sfinţirii ei prin rugăciune şi aghiazmă mare cum prevede Molitfelnicul, şi prin adevărul ei iconografic, adică înfăţişarea ei după regulile stabilite de Biserică, este nu numai o călăuză spre sfinţenie, ci şi un izvor de sfinţenie care sălăşluieşte în ea prin harul sfinţitor dat de sfinţirea ei.

Este adevărat că, în cazuri excepţionale, ne rugăm şi fără icoană, şi în afară de biserică, fără ca aceasta să însemne că nu avem nevoie de ele. Dimpotrivă, aşteptăm cu multă ardoare sufletească să ajungem acolo unde avem posibilitatea să ne rugăm avînd în faţa noastră icoane, în biserică.

---

13. D. Stăniloae, *op. cit.*, vol. III, p. 377.

Faptul că, potrivit tradiţiei, icoanele din casele noastre sînt aşezate în partea de răsărit, ca şi altarul bisericii, şi atunci cînd ne rugăm fără să avem icoană, de exemplu, cînd sîntem pe cîmp, ne îndreptăm cu faţa spre răsărit aceasta este o formă a mărturisirii şi aşteptării învierii şi vieţii veşnice către care ne îndreptăm întreaga noastră trăire ; răsăritul astral este simbolul Răsăritului celui de sus, Soarele dreptăţii, izvorul nemuririi noastre care „iarăşi va să vină cu slavă şi cu cinste să judece viii şi morţii". Cu această nestrămutată credinţă „aşteptăm învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie".

Credincioşii Bisericii noastre strămoşeşti s-au străduit totdeauna ca să trăiască în dreapta credinţă şi să adoarmă întru ea, cu nădejdea învierii şi a vieţii veşnice şi nu să cerceteze şi să fixeze sfîrşitul acestui veac, venirea a doua a Mîntuitorului, învierea morţilor şi începerea veacului ce va să fie. Ei au socotit că această preocupare este potrivnică învăţăturii Bisericii şi cuvintelor Mîntuitorului că nimeni dintre oameni nu ştie cînd va fi sfîrşitul lumii (Matei 24, 36 ; Fapte 1, 7) şi deci ar fi cea mai mare impietate ca omul să stabilească sorocul sfîrşitului lumii, pe care Dumnezeu îl ştie şi numai El îl va hotărî. De aceea, hiliasmul nu-şi are nici o temeinicie şi-l lipseşte pe om de adevărata preocupare în viaţa sa — înduhovnicirea care este starea omului din viaţa veacului ce va să fie [14]. Dimpotrivă, în strădania de înduhovnicire, de înnoire, de realizare a chipului lui Dumnezeu în om, ajungînd la starea de asemănare, prin har, cu El, cerută de rostul întrupării prin care Dumnezeu s-a făcut om ca omul să se facă Dumnezeu, după har, credinciosul nostru, într-un elan de viguros optimism, a făcut părtaş la această înnoire şi cosmosul. A creat opera de artă, sugerînd transfigurarea materiei, în care totul se îndreaptă spre frumuseţea şi bucuria veacului ce va să fie. Frescele, arhitectura bisericilor secolelor XV-XVII, ca şi a celor de lemn mai vechi, miniaturile şi broderiile epocii lui Ştefan cel Mare, Mioriţa, cea mai reprezentativă operă a creaţiei literare româneşti populare, toate exprimă iconografic şi plastic bucuria întîmpinării vieţii veacului ce va să fie. Moartea este socotită ca o nuntă, suprema bucurie a unirii mistice a omului cu Hristos, substituit aici fiicei Împăratului, nuntă la care participă firea, cosmosul transfigurat. Participarea elementelor naturii la nunta din Mioriţa este firească, pentru gîndirea omului pămîntului nostru, chiar dacă personajele sînt inversate — Mirele nu mai este Hristos, ca în Cîntarea Cîntărilor sau în teologia mistică, ci omul, iar Mireasa nu mai este omul, sufletul omului, ci Hristos şi Acesta substituit fiicei Împăratului. Este firească această participare pentru că, atît în icoană cît şi la slujbele Bisericii, elementele naturii sînt permanent prezente şi indispensabile : pîinea şi vinul la Euharistie, untdelemnul la Maslu, apa la Botez, salcia la Florii, teiul la Rusalii, fructele şi altele care toate sînt sfinţite, transfigurate, purtătoare de harul sfinţitor ; prin această stare şi rost al lor de participare la sfinţirea omului în vederea vieţii veacului ce va să fie, se împărtăşesc şi ele de o stare de transfigurare, de

14. *Ibidem.*

înnoire. Mai mult, unele din ele — cum e salcia la Florii — se fac pilduitoare și dovezi ale înnoirii omului, subliniindu-se prin aceasta învățătura Bisericii că mîntuirea este o lucrare de înnoirea, de vindecare și transfigurare, și nu un act juridic de satisfacție oferit lui Dumnezeu pentru jignirea adusă prin păcatul neascultării primilor oameni.

Fiii Bisericii strămoșești au păstrat permanent, în mărturisirea și așteptarea învierii morților și a vieții veacului ce va să fie, același optimism care era și în sufletele primilor creștini, cum mărturisește Minucius Felix: „Liniștiți, modești și fără grijă, prin dărnicia Dumnezeului nostru, ne întărim nădejdea în fericirea și în viața viitoare, crezînd mereu în prezența și măreția Lui. Renaștem și trăim de pe acum o viață fericită, cînd privim în viitor“ [15]. Trăirea vieții noastre creștine întru credința, nădejdea învierii și a vieții veșnice a fost propovăduită și invocată permanent de Biserică prin slujbele, rugăciunile, tainele și sărbătorile mari, praznicile împărătești. Praznicul împărătesc al Schimbării la Față ne arată chipul slavei lui Hristos-Dumnezeu, slavă de care s-a împărtășit și firea noastră omenească prin purtarea ei de către persoana Mîntuitorului Iisus Hristos. Această slavă, „lumină pururea fiitoare“ din Împărăția veacului ce va să fie, de care ne vom împărtăși și noi pe măsura darului lui Dumnezeu și a străduințelor noastre de înduhovnicire, ne este arătată acum de ultimul praznic împărătesc din ciclul anului bisericesc. În acest sens, Schimbarea la Față este o icoană a veacului ce va să fie. Acest praznic transformă starea noastră de așteptare a vieții veacului ce va să fie într-o stare de vedere a slavei ei — pe măsura puterilor omenești — și o pregustare a ei (Matei 17, 4). Este o pășire pe pragul Împărăției ce va să fie. Potrivit unei tradiții mai vechi, prima icoană pe care trebuie să o picteze un ucenic în cele ale zugrăviei este icoana Schimbării la Față. Această icoană se pictează cu culori de lumină. În felul acesta, ucenicul se inițiază ca toate culorile icoanelor să le lumineze, să le transfigureze, dematerializîndu-le, pentru a le face purtătoare ale mesajului de sugerare a „luminii pururea fiitoare“, a strălucirii drepților (Matei 13, 43) din împărăția cerurilor.

Icoana Schimbării la Față, în special, ca și oricare altă icoană, în general, numită și „fereastră către veșnicie“ [16] sînt expresia cea vie și adevărată a tensiunii noastre întru așteptarea învierii și a vieții ce va să fie. Mărturisirea acestor adevăruri s-a făcut mereu în duhul preocupării permanente de înduhovnicire a credinciosului sub îndrumarea Bisericii. Aceasta este arătată cel mai bine de stihira glas I, de la Utrenia de luni, din care reies că: „Altă lume pe tine suflete te așteaptă și Judecătorul va să vădească cele ascunse ale tale și rele. Deci nu rămînea în acestea de aici, ci apuca înainte, strigînd către Judecătorul: Dumnezeule, milostiv fii mie și mă miluiește“.

Arhim. Pimen ZAINEA

---

15. *Apologeții de limbă greacă*, colecția citată, p. 386, nota 57.

16. Konrad Onasch, *Ikonen*, Union Verlag, Berlin, 1961, p. 9 „Fenster in die Ewigkeit“.

La Ierusalimul Ortodoxiei românești *

În aceste clipe de luminoasă serbare a Înălțării Domnului la cer ne întîlnim din nou în fața acestui măreț aghiazmatar al Mănăstirii Neamț spre a aduce rugăciuni de mulțumire Bunului Dumnezeu și Maicii Domnului pentru toate cele dăruite nouă, poporului și țării noastre, pentru tot binele primit și pentru aceste binecuvîntate bucurii de a ne întîlni și anul acesta la hramul slăvit al acestui leagăn de evlavie străbună. Împreună cu clerul sfintelor noastre mănăstiri, săvîrșim astăzi după datini și rînduieli ortodoxe, tot ceea ce șirul de călăuzitori și viețuitori ai Lavrei, ctitorită de Mușatini, ne-a transmis din tezaurul gîndirii și viețuirii lor. Sînt bucuros, drept aceea, să vă întîmpin și astăzi, ca și în alte împrejurări, sub aceleași raze de soare binefăcătoare ale Ortodoxiei noastre românești, cu rostirea tradițională : Hristos S-a înălțat! Adevărat că S-a înălțat!

Și nu sînt trăiri mai frumoase și mai înălțătoare în viața unui ierarh ca atunci cînd este înconjurat de colaboratorii săi din ogorul Domnului, preoți și monahi, și de bunii credincioși ai sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române. Privindu-vă fețele senine și chipurile împodobite cu straiele portului nostru românesc, semnele topirii sufletești cu moșii și strămoșii noștri, îmi dau seama de puritatea sufletului, de gîndurile cucernice care v-au îndemnat să vă îndreptați pașii spre «Ierusalimul Ortodoxiei românești», spre altarele Sfintei Mănăstiri Neamț. Văzîndu-vă ținuta de evlavie sînt încredințat că inima fiecăruia dintre dumneavoastră a devenit un altar, de unde se înalță ca tămîia rugăciunea tainică bineprimită de Dumnezeu în jertfelnicul cel mai presus de ceruri.

Adevărat. Ce imn de slavă mai pătrunzător am putea înălța Bunului Dumnezeu decît această rugăciune obștească, decît această înmănunchere de năzuințl sfinte, decît aceste cuvinte de preamărire a Prea Sfintei Treimi și de aducere aminte a ceea ce am fost noi românii din obîrșia noastră și mai cu seamă aceea ce sîntem noi astăzi ca popor, ca țară, plini de muncă și dăruire pentru cultură, progres și civilizație ? Acest imn de slavă îl împletim astăzi împreună «din acest locaș sfînt» (Psalmul 19, 2), pe care nemuritorul Ștefan cel Mare l-a zidit spre pomenirea sa și a neamului nostru, închinîndu-l Înălțării Mîntuitorului Hristos. Fericit și slăvit gînd ! Fericită și slăvită bucurie ! Fericită și adînc semnificativă pomenire săvîrșim astăzi ! Hărăzindu-i acestui măreț locaș, drept zi de serbare Înălțarea Domnului, nebiruitul Domn al Țării Moldovei, de acum peste 500 de ani, a adaos ctitoriei moșilor săi, Mușatini, veșnicia artei românești și ideei de continuă înălțare. Mesajul sărbătorii de astăzi, Înălțarea Domnului, este acela al bucuriei trăite de apostolii și ucenicii Lui, în clipele dumnezeiești-

---

* Cuvînt rostit la Înălțarea Domnului la Mănăstirea Neamț, după sfințirea apei la aghiazmatar, 4 iunie 1981.

lor încredinţări: «Iată, Eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrşitul veacului!» (Matei 28, 20), al încrederii, al statorniciei în credinţă, al rîvnei şi străduinţei în înălţarea spre virtute şi desăvîrşire. Subliniindu-le pe acestea, Biserica noastră îşi îndeamnă fiii spre o muncă şi o străduinţă înteţită care să ducă şi spre înălţarea vieţii fiilor ei în ceea ce priveşte cultura, bunăstarea şi independenţa ţării. Purtînd în suflet mesajul deplin al sărbătorii de astăzi, strămoşii noştri au făcut din hramul Mănăstirii Neamţ, o culme a unui popas duhovnicesc şi românesc de obşte.

Sărbătorim, aşadar, Înălţarea Domnului nostru Iisus Hristos la cer, Ispasul nostru românesc. Viaţa pămîntească a Mîntuitorului Hristos începe cu Naşterea în peştera modestă din Betleem cum aflăm scris în Sfînta Evanghelie şi ia sfîrşit acum, după patruzeci de zile de la slăvita Sa înviere din morţi, după cum citim în Faptele Apostolilor (1, 1-10). Întreaga creştinătate se închină, slăveşte şi priveşte cu ochii credinţei spre muntele Eleonului, locul sfînt de unde Mîntuitorul Iisus Hristos S-a înălţat în văzul Sfinţilor Săi ucenici şi Apostoli. Faptul înălţării îl găsim zugrăvit şi în Sfînta Evanghelie după Luca, atunci cînd Iisus «le-a deschis mintea ucenicilor ca să priceapă Scripturile». După ce i-a numit «martorii» tuturor descoperirilor dumnezeieşti, Iisus «ridicîndu-şi mîinile i-a binecuvîntat. Şi pe cînd îi binecuvînta S-a despărţit de ei şi S-a înălţal la cer. Iar ei închinîndu-se Lui, s-au întors în Ierusalim cu bucurie mare» (24, 45, 48, 50-52).

Ca pe un dar nemuritor, Apostolii au primit această «bucurie mare». Ca şi ei am primit-o şi o primim neîncetat şi noi toţi. Purtînd-o în suflet sărbătorim, an de an, Înălţarea Domnului. Cu această încredinţare ne îndreptăm paşii la Mănăstirea Neamţ în ziua Înălţării spre a ne bucura unii de alţii şi spre a ne îmbogăţi credinţa unii de la alţii. Este sărbătoarea, ca şi celelalte sărbători închinate Mîntuitorului Iisus Hristos care ne adună şi ne uneşte pe toţi în aceleaşi simţiri creştine, pe această vatră de evlavie a Mănăstirii Neamţ. Inimile noastre simt căldura bucuriei depline pe care o împărtăşim astăzi. Bucuria noastră, ca aceea a ucenicilor şi apostolilor Domnului, se cade să înfrunte orice fel de barieră spre a ne contopi în aceeaşi credinţă, în aceeaşi evlavie ca şi moşii şi strămoşii noştri. Ca şi Învierea lui Hristos, clipa de bucurie a Înălţării Sale de pe pămînt la cer, ne revarsă tuturor «toată darea cea bună şi tot darul desăvîrşit» căci «de sus este, pogorîndu-se de la Părintele luminilor» (Iacob 1, 17).

Adevăratul nostru calendar porneşte şi se tot desăvîrşeşte din însăşi viaţa şi jertfa Mîntuitorului Hristos. Toate zilele liturgice cu slujbele şi imnele închinate lor de Sfinţii Părinţi actualizează din neam în neam viaţa Mîntuitorului, înconjurat de Maica Prea Curata, cea mai cinstită decît Heruvimii şi Serafimii şi de toţi sfinţii care alcătuiesc calendarul ce ne ţine strîns uniţi în jurul Sfîntului Altar în aceeaşi dreaptă credinţă şi în dragostea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustin.

Ca şi altarul bisericii lui Ştefan cel Mare din incinta mănăstirii, închinat de el Înălţării Domnului, toate altarele străbune de pe întinsul ţării noastre au sprijinit unitatea de credinţă şi unitatea noastră

națională. În bucuria praznicului de astăzi îi cuprindem, drept aceea, și pe frații noștri care țin sărbătorile de peste săptămînă după așa-zisul calendar. În treacăt vă spuneam că și acest calendar neîndreptat a fost pînă acum îndreptat de Biserica Ortodoxă de mai multe ori, spre a fi pus în acord cu datele științei. Viața, patimile, jertfa Mîntuitorului Iisus Hristos, Învierea Sa, Înălțarea la cer, Sfînta Treime, Pogorîrea Sfîntului Duh, toate duminicile reprezintă o mareață desfășurare a adevăratului calendar. Acesta, împletit cu dragostea evanghelică și cu dragostea frățească este cu adevărat valabil pentru o bună orientare în trăirea creștină. Numai iubirea sinceră, numai unitatea noastră de neam constituie poarta și calea păstrării tezaurului credinței celei adevărate. Sfinții Părinți ai Ortodoxiei tuturor timpurilor atît de mare preț puneau pe virtutea dragostei, încît aceasta era prețuită de ei mai mult decît oricare rînduieli de disciplină bisericească. Marele trăitor al învățăturilor monahale din secolul V, Sfîntul Maxim Mărturisitorul spune în legătură cu dragostea de aproapele: «Credeți-mă, fiii mei, că nimic altceva n-a pricinuit în Biserică schismele și ereziile, decît faptul că nu iubim din inimă pe Dumnezeu și pe aproapele nostru». Biserica Ortodoxă Română, în deplină unitate cu întreaga Ortodoxie, păstrătoarea acestui tezaur mîntuitor moștenit de la Sfinții Apostoli, din ziua Rusaliilor și pînă astăzi prăznuiește Înălțarea Domnului împreună cu Patriarhia Ierusalimului, împreună cu Patriarhia Ecumenică de Constantinopol, împreună cu toate Bisericile Ortodoxe din lume. Nu poate exista deci nici un motiv care să stea în calea închinării noastre împreună ca astăzi cînd frații noștri, care țin calendarul vechi se află, spre bucuria noastră, între noi. Așa cum privim acum la acest aghiazmatar istoric al Mănăstirii Neamț și așa cum ne privim și ne rugăm unii cu alții, tot așa credincioșii ortodocși din întreaga lume rostesc rugăciunile Înălțării, răsunînd în diferile graiuri ale neamurilor fiecărei Biserici, aceleași pe care le-ați auzit aici.

Sărbătoarea Înălțării Domnului trebuie, de aceea, să ne fie îndemn de unitate în credință, de păstrare a luminii învățăturii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, deoarece El înaintea Înălțării a încredințat Apostolilor marea și sfînta misiune de a fi martorii Cuvîntului Său. Ei și noi, urmașii lor, rămînem de-a pururi martorii adevărului Înălțării și ai tuturor învățăturilor lăsate de El. Cu mintea deschisă «ca să priceapă Scripturile», Sfinții Apostoli înțelegeau adîncul cuvintelor îndreptate către ei: «Și iată, Eu trimit peste voi făgăduința Tatălui Meu; voi însă ședeți în cetate, pînă ce vă veți îmbrăca cu putere de sus» (Luca 24, 49). Puterea de sus avea să fie Duhul Sfînt, care lucrează în Biserică din veac și pînă în veac. Este Duhul adevărului dumnezeiesc, Duhul cel sfințitor care face din pescari apostoli și din păgîni mucenici, care preface pîinea și vinul în însuși Trupul și Sîngele Domnului, care ne sfințește sufletele, casele, viața și strădaniile. Același Duh Sfînt lucrează în văzul și auzul nostru prin Sfintele Taine ale Bisericii, săvîrșite de preoții rînduiți potrivit statornicirilor bisericești.

Este, așadar, de înțeles bucuria cu care Apostolii s-au întors

din Betania la Ierusalim. Era pentru ei și este pentru noi împlinirea bucuriei făgăduite lor de Mîntuitorul Iisus Hristos, ca să rămînă în sfînta cetate pînă ce îi va îmbrăca cu putere de sus. Bucuria aceasta din Ziua Înălțării este bucuria noastră a credincioșilor și a slujitorilor sfintelor biserici și mănăstiri. Este bucuria tuturor celor care vin în Mănăstirea Neamț, locașul Înălțării, bucuria tuturor celor care își pleacă frunțile la mormintele ctitorilor acestei mănăstiri, care sărută cu evlavie icoana dăruită de Ioan al VII-lea Paleologul. O bucurie pe care o trăim neîncetat și care, pe măsură ce depănăm firul vieții și al anilor, în aceeași măsură bucuria noastră duhovnicească sporește. Cu cît venim la biserică mai des, cu cît ne rugăm cu mai multă credință, cu cît iubim pe semenii noștri mai din inimă, cu atîta bucuria noastră crește, cu atîta bucuria lăsată de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos este mai deplină și roditoare în viață. Întîlnirea noastră tradițională, an de an, în acest loc ca și în anii trecuți cu Prea Fericitul Iustin, pe atunci Mitropolitul Moldovei și Sucevei, iar acum Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, este învești mîntată în lumina bucuriei Înălțării Domnului. Avem astfel încredințarea că nu sîntem închiși sufletește și trupește, ci simțim dragostea și rugăciunile fraților noștri de pretutindeni. Împreună muncim în celelalte zile pe ogoare sau în alte părți, avînd încredințarea comuniunii de simțiri și de fapte, avînd totdeauna în mijlocul nostru pe Mîntuitorul Iisus Hristos. Aceasta este bucuria noastră deplină. Astăzi și totdeauna. Dar mai ales aici în acest loc, la ctitoria părinților noștri, a Mușatinilor : Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și Sfînt și a urmașilor lor. Ctitorind aceste sfinte locașuri, ei ni le-au lăsat ca pe niște oaze duhovnicești de înălțare și de încredere.

Cu sprijinul deosebit de prețios al Conducerii noastre de stat continuăm lucrările de păstrare a chiliilor mănăstirești care adăpostesc valori istorice și artistice. Schelele de la turnul clopotniței și cele de la cetate mărturisesc acest lucru. Vă amintiți, cei care ați fost anul trecut că din acest loc vorbea venerabilul Patriarh al Bisericii Armene din Ierusalim, care vă spunea că un asemenea ținut frumos ca ținutul Neamțului, cu asemenea mănăstiri, ca Mănăstirea Neamț, se cuvenea să aibă un asemenea cer senin și soare luminos și un popor harnic, un popor generos, ospitalier, un popor creator în artă, cultură, în viață, în tehnică și civilizație. Erau cuvintele și glasul acelui slujitor de la locurile sfinte care, impresionat de credința și evlavia credincioșilor ortodocși români, a dat glas simțămintelor sale de admirație pentru Biserica și poporul nostru. Nu este singurul, dealtfel, sînt atîtea și atîtea personalități, conducători de Biserici, conducători de confesiuni creștine, oameni de cultură și de artă, care rămîn impresionați de viața noastră bisericească, de condițiile de lucrare ale Bisericii Ortodoxe Române și ale tuturor cultelor din țara noastră.

Ați auzit aici răspunsurile liturgice intonate armonios de către tinerii teologi care se pregătesc pentru slujirea preoțească. Seminarul se află în grija celor două eparhii din Moldova, iar în aceste zile, la recolta unui an de studiu și de muncă, ziua de astăzi constituie, de asemenea, o bucurie și pentru ei. Înălțarea

Domnului este pentru ei un exemplu de dragostea cu care vin credincioșii din ținuturile îndepărtate pentru a se închina la sfintele altare ale Mănăstirii Neamț și la altarele celorlalte mănăstiri din împrejurimi, văzînd evlavia credincioșilor.

Cu Înălțarea Domnului la cer se încheie viața pămîntească a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Este adevărul mărturisit de toată creștinătatea, în simbolul niceo-constantinopolitan: «Și S-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui». Cu toate acestea, Iisus se află prezent pururea în Biserică, se află între noi prin lucrarea Duhului Sfînt în Liturghie și în Sfintele Taine. Cu această bucurie pe care o trăim în ziua Înălțării Domnului nostru Iisus Hristos să vă înapoiați la casele dumneavoastră, cu mîngîierea că sînteți fiii Bisericii noastre strămoșești, fiii Bisericii Ortodoxe Române. Păstrați bucuria sfîntă a întîlnirii și a rugăciunilor înălțate împreună în dragostea noastră, pentru toți credincioșii români. Ați auzit cît de mișcătoare a fost rugăciunea de dezlegare a păcatelor. Biserica și preotul niciodată nu dușmănesc, ci totdeauna fac rugăciuni pentru pace, pentru sănătate, pentru mîntuire și pentru iertare. Biserica, potrivit poruncii Mîntuitorului Iisus Hristos, iartă și dezleagă, vindecă și alină, înalță și fericește pe creștini și pe slujitorii săi. Așa ne învață Însuși Mîntuitorul cînd spune: «Pentru cei bolnavi am venit și nu pentru cei sănătoși» (Marcu 2, 17; Luca 5, 31-32). Biserica ne iartă pe toți cînd cerem sincer acest lucru. Se cuvine ca inima noastră să fie plină de dragoste pentru toți frații care fie din pricina calendarului, fie dintr-o înțelegere greșită a Sfintei Scripturi, nu sînt în același leagăn al Ortodoxiei românești, nu sînt pe aceeași vatră părintească cu noi, fiii Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române. Purtați, așadar, iubiți frați și surori, acest mesaj al iubirii și al grijii părintești, al iertării, al păcii, al înțelegerii, al frățietății și al unității noastre de credință. Purtați îndemnul stăruitor de a fi, în același timp, mai departe cetățeni buni ai patriei noastre scumpe.

Vă știu și v-am și văzut peste tot de-a lungul și de-a latul țării trudind cu brațele pe ogoare. Dealtfel, brațele și mintea românească, unitatea și entuziasmul tuturor transformă și înalță țara neîncetat. Acestea crează izvoare de lumină și de energie, înfrumusețează localitățile, viața, căminele și asigură viitorul fericit. Sub semnul unității, trebuie să se desfășoare viața creștinilor, viața românilor, al muncii și al aspirațiilor de mai bine și de înălțare. Totdeauna pe români i-au înfrățit munca și pămîntul strămoșesc, brazda străbună, apărată de strămoșii și de eroii noștri.

Trăim o epocă bogată în înfăptuirii înălțătoare. Vremea noastră este vremea înnoirilor și a afirmărilor obștești, a doririlor de pace, resimțite pretutindeni pe globul pămîntesc. Cunoaștem cît de important și de așteptat este totdeauna în lume cuvîntul, apelul Președintelui R. S. România, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru pace, pentru înțelegere, pentru prietenie și colaborare internațională. Toții fiii poporului nostru au trăit emoția patriotică a curajosului cosmonaut român Dumitru Prunariu, care a străbătut cerurile, și a coborît pe pămînt, dobîndind aprecierea lumii întregi.

Românul a fost și este înzestrat, este creator, este stăpîn pe știința și calitățile sale intelectuale. Să avem încredere în conducerea țării noastre și în înțelepciunea poporului nostru, în munca lui creatoare și să adăugăm la aceasta cinstea, omenia, slujirea și dragostea noastră a tuturor ca fii buni și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române și ca cetățeni loiali ai scumpe noastre țări.

Mulțumindu-vă din toată inima pentru prezența și osteneala dumneavoastră vă felicit cu prilejul praznicului sfintei mănăstiri și rog pe Bunul Dumnezeu să vă dăruiască putere, tărie, sănătate, fericire și bucurie spre a ne întîlni și altă dată în acest loc sfînt. Dragostea și pacea, înțelegerea și buna voioșie să prisosească pururea în viața, în căminele și în munca dumneavoastă a tuturor. Fiți și rămîneți martori ai dragostei noastre părintești față de toți cei apropiați și scumpi inimilor dumneavoastră, împărtășindu-vă binecuvîntarea Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh. Amin.

Voiești să te faci sănătos?*

Ca totdeauna, Sfînta Evanghelie de astăzi (Ioan 5, 1-15), ne-a prilejuit din nou îndestularea sufletelor, însetate după frumusețile dumnezeiești, din izvorul învățăturilor minunate și neprețuite ale credinței. Ne aflăm încă în strălucirile luminii celei neînserate ale învierii Domnului nostru Iisus Hristos, care luminează și încălzește de-a pururi inimile creștine. Și nu numai în aceste zile de după Paști ne împărtășim de slava și bucuria învierii, ci și în fiecare Duminică de peste an, la fiecare Liturghie, mărturisim biruința vieții asupra morții, a binelui asupra răului, a virtuții asupra păcatului. Neîncetat mărturisim și trăim comuniunea noastră cu Mîntuitorul Iisus Hristos și cu învățătura Sa.

Cîntările și rugăciunile dumnezeieștii Liturghii sînt adevărate imne închinate învierii lui Hristos, a biruinței vieții asupra morții și ele înalță sufletele și înviorează dorirea către cele veșnice. Astăzi L-am văzut și ascultat pe Iisus în Ierusalim, nu numai predicînd și învățînd, ci vindecînd, dînd viață și curățind de păcate pe un bolnav în suferință cruntă de 38 de ani. Obișnuiți să vedem în fiecare nouă vindecare puterea Sa dumnezeiască, ne dăm seama că El este cu noi pînă la sfîrșitul veacurilor, săvîrșind binefaceri în Biserica slavei Sale.

Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan, nedespărțit de Cel ce l-a chemat la apostolat, înfățișează împrejurările întîlnirii lui Iisus cu nefericitul paralitic. Adeverind întîmplarea, ucenicul iubit

---

* Cuvînt rostit în Catedrala mttropolitană din Iași, Duminică 17 mai 1981, cu ocazia vizitei lui Glen Garfield Williams, însoțit de P.S. Episcop Antonie al Buzăului.

de Domnul, o situiază geografic și istoric, făcînd lesne de identificat locurile și obiceiurile vremii de atunci. Credincioși în puterea dumnezeiască, în lucrarea îngerilor și în realitatea faptelor miraculoase, iudeii știau că, lîngă Poarta Oilor, scăldătoarea Vitezda era locul unor astfel de vindecări. Pînă în vremea noastră, locul acesta evocă cele relatate de Sfînta Evanghelie.

Descrierea vie ca de martor ocular ne face să vedem aievea mulțimea de bolnavi: orbi, șchiopi, uscați, așteptînd să se vindece. Căci un înger al Domnului tulbura apa și cine intra întîi după tulburarea apei, se vindeca de orice boală era ținut. Intre numeroșii suferinzi, care așteptau clipa cea mare a însănătoșirii, se afla și bietul slăbănog învrednicit de îndurarea Mîntuitorului. De 38 de ani, acesta tot aștepta să intre primul în apă, dar nu avea pe nimeni ca să-l ajute. Ce icoană zguduitoare ni se înfățișează aici! Cît de singur și neajutorat era omul, înainte de venirea lui Hristos, Doctorul trupurilor și Mîntuitorul sufletelor noastre! In același timp, uimește puterea credinței sale și siguranța răspunsului dat, fără urmă de îndoială: „Doamne, nu am om ca să mă arunce în scăldătoare, cînd se tulbură apa; că pînă vin eu, altul se coboară înaintea mea" (Ioan 5, 7). Dacă după aproape două mii de ani, întîmplarea aceasta răscolește orice inimă, cu atît mai mult n-a impresionat atunci pe toți cei de față. Omul așteptat de 38 de ani de acest bolnav S-a ivit acum la locul așteptării, în carne și oase. Dumnezeu răsplătește credința lui ca și credința multora dintre noi. Părintele Ceresc a trimis în lume pe Fiul Său Cel Unul-Născut pentru a vindeca pe toți fiii pămîntului. Iisus a fost așteptarea nu numai a acestui om de la Vitezda, măcinat de boală, ci El era așteptarea tuturor popoarelor, era Lumina spre descoperirea lor. Insuși Fiul Omului se arată la Poarta Oilor, căutînd pe cel ce aștepta aici de 38 de ani, spre a-l ajuta să fie aruncat în scăldătoare și să-l vindece de toată suferința. De bună seamă, Iisus, ca Dumnezeu a toate știutorul, cunoștea dorința care l-a ținut pe slăbănog lîngă acest ochi de apă atîta timp, „știind că este așa încă de multă vreme", totuși face apel la conștiința și voința lui, întrebîndu-l: „Voiești să te faci sănătos?" (v. 6). Ori, înțelepciunea dumnezeiască nu anulează voința omului. Ci dimpotrivă. Deci pretutindeni în Sfînta Scriptură întîlnim aceeași sublimă importanță arătată omului ca făptură a lui Dumnezeu. Voința noastră are un rol covîrșitor în dobîndirea mîntuirii și, de bună seamă, în vindecarea trupului și a sufletului. Ea ne face ca întreaga noastră activitate, întreaga credință și gîndirea să ne fie îndreptate spre dobîndirea mîntuirii prin credință și săvîrșirea faptelor bune. Ce ne-am face noi oare fără voință, această însușire fundamentală și definitorie pentru ființa umană, înzestrată cu rațiune și gîndire, cu minte și cu puterea de a iubi, de a crede și de a nădăjdui? Cu ajutorul voinței, iubim, hotărîm și răspundem de faptele noastre. Este greu să preferi, să alegi, fără a voi aceasta. Este, de asemenea, peste putință să te dăruiești unei slujiri, fără a cumpăni singur, a hotărî și a voi.

Așadar, iată ce mare adevăr ne pune în față Evanghelia de astăzi, prin acest apel al lui Iisus la voința de însănătoșire a

slăbănogului. Dumnezeu cere omului participarea sa personală la actul mîntuirii, cu toate cele trei facultăți de bază ale sufletului: rațiunea, voința și iubirea. Pentru a ajunge astfel la asemănarea cu Dumnezeu, după al cărui chip am fost creați, se cere, în primul rînd, voință. Pentru aceasta valorează ea atît de mult și Iisus face apel la ea în convorbirea cu acest slăbănog, bineînțeles, fără a ignora celelalte facultăți. Răspunsul slăbănogului ne aduce aminte de răspunsul afirmativ dat îngerului Domnului de către Sfînta Fecioară Maria, cînd a zis: „Fie mie, după cuvîntul tău". Aceasta trebuie să fie ținuta de totdeauna a bunului creștin în fața voii lui Dumnezeu. Aceasta se arată în diferite chipuri, făcînd mereu apel la voința noastră care, stăpînită de dragoste față de Creatorul și binefăcătorul nostru, arvunește mîntuire. Creîndu-l pe om după chipul și asemănarea Sa, Dumnezeu l-a hărăzit cu puterea de a-și hotărî destinul măreț, ajutîndu-l cu harul Său. Acest adevăr ridică învățătura ortodoxă la cea mai înaltă valoare, arătîndu-l pe om în toată frumusețea lui sufletească. Cu deosebită pătrundere scrie despre aceasta cunoscutul teolog din secolul al XIV-lea, Nicolae Cabasila. Arătînd că dragostea lui Dumnezeu este spațiul libertății noastre, el sublinia: „De fapt, Mîntuitorul nu se mulțumește să cheme la El pe cel ce Îl iubește, ci El coboară și îl caută El Însuși; El, Cel darnic, se îndreaptă spre sărăcia noastră, se înfățișează El Însuși, declară dragostea Sa și roagă să I se plătească la înapoiere; în fața unui refuz, El nu se retrage, nu se formalizează de defăimare; înlăturat, El așteaptă la ușă și face totul spre a-și arăta iubirea" [1].

Ca și în cazul vindecării slăbănogului, cînd se scoate în evidență puterea voinței prin participarea personală la actul mîntuirii, găsim numeroase exemplare în Sfînta Scriptură, de unde se poate vedea rolul covîrșitor și statornic al întîlnirii voinței lui Dumnezeu cu voința omenească.

De bună seamă, cine voiește să fie sănătos, să aibă integre și sufletul și trupul, acela voiește cu toate facultățile sufletului său. La această deschidere de voință și de iubire, Iisus și-a arătat direct puterea Sa dumnezeiască, zicîndu-i: „Scoală-te, ia patul tău și umblă!" (v. 8), iar bolnavul, din acea clipă, s-a făcut sănătos. Cuvîntul lui Iisus s-a dovedit mai puternic decît puterea miraculoasă a apei din scăldătoare și mai folositor decît chiar lucrarea îngerului, care tulbura apa. Minunîndu-se de puterea iubirii dumnezeiești, Sfîntul Maxim Mărturisitorul spune: „Iată că Mîntuitorul a dat puterea de a deveni pentru veșnicie fii ai lui Dumnezeu: pentru totdeauna, mîntuirea noastră stă în voința noastră" [2].

Unii dintre noi au trecut sau trec prin împrejurări grele, fiind supuși bolilor cînd, pe lîngă ajutorul medicilor, au simțit și ajutorul credinței sincere în Dumnezeu. Credința cea adevărată te face nu numai să nu te simți singur, ci mai mult ea procură sentimentul nobil al demnității, puterea de a birui suferința și răul, ca urmare a păcatului. Ea te ajută să te simți, în lupta cu

---

1. *Viața în Hristos*, cap. VI, A. 1.
2. *Liber asceticus*, P. G. XC, 953, B.

păcatul, nu singur și părăsit, o trestie în bătaia vînturilor, ci adevărat fiu a lui Dumnezeu, chemat spre lumină și sfințire. Credința și conștiința de fiu al Bisericii dreptmăritoare, te face părtaș comuniunii ei de har și de iubire.

Așadar, iată cum credința, nădejdea statornică în împlinirea celor făgăduite nouă de Dumnezeu ne dă puterea de a ne regăsi ca purtători ai chipului lui Dumnezeu. Ne aprinde dorința și voința să devenim moștenitori ai binecuvîntării lui Dumnezeu, „părtași dumnezeiești firi" (II Petru 1, 4). Iată cît de fericiți putem fi noi, fiii Bisericii strămoșești, știindu-ne clipă de clipă în iubirea lui Dumnezeu, păstrători ai credinței „cea cu mult mai scumpă decît aurul cel pieritor, care să ne fie spre laudă, spre mărire și spre cinste" (I Petru 1, 7). Primim aceste cuvinte ca pe niște scumpe și nemuritoare daruri dumnezeiești. Tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Române, credința ne este mai scumpă decît aurul, pentru că o moștenim de la Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți ai Ortodoxiei. Păstrînd-o neștirbită, ea este spre lauda înaintașilor noștri, spre mărirea lui Dumnezeu și spre cinstea noastră, a urmașilor lor.

De aceea, niciodată, nu s-a spus și nu se poate spune că n-are cine să ne ajute ca pe acel biet slăbănog de la Vitezda. Mîntuitorul Hristos a fost cu strămoșii noștri daco-romani încă de la primirea botezului, prin predica și lucrarea Sfîntului Apostol Andrei. Prin tainele Bisericii, avem împărtășire cu harul lui Dumnezeu și comuniune cu toți sfinții, cu toți cei care din neamul nostru au mărturisit pe Hristos.

De aceea, putem spune împreună cu Sfîntul Apostol Pavel: „odihnește în Hristos inima mea" (Filimon 1, 20), pentru că toate dorirele și toate năzuințele fiecăruia dintre noi își află sens și devenire, creștere și împlinire în Biserica Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Sălășluind în ea, prin harul său, ne face părtași acestuia, iar inima noastră este sălașul Său, este comoara noastră, așa cum Insuși ne încredințează că „unde este comoara ta, acolo va fi și inima ta" (Matei 6, 21).

Fără El, agonisita noastră, alergarea noastră nu ar fi încununate cu cununile vieții veșnice. Nădejdea și credința noastră fiind pururea în Dumnezeu, avem „făgăduința vieții de acum și a celei ce va să vină" (I Timotei 4, 8), pentru că „a vieții este Hristos" (Filipeni I, 21). Numai avînd asemenea încredințări săvîrșim noi tot felul de fapte bune și trăim chemarea de a ne sfinți continuu în „nădejdea slavei, adică Hristos Cel dintru noi" (Coloseni 1, 27).

Iată de ce am spus că, în fiecare duminică, ne împărtășim din bucuria și lumina învierii lui Hristos. Iisus sălășluiește în inimile noastre cu adevărat și este viața noastră întru Dumnezeu (Coloseni 3, 3-4), iar „pacea lui Hristos, întru care am fost chemați" (3-15), sălășluiește în inimile noastre, alungînd orice neliniște și însingurare. Sfînta Liturghie, am putea spune, este minunata scăldătoare a sufletelor, curățindu-ne prin împărtășirea cu Trupul și Sîngele Domnului de toată neputința păcatului. Ea ne îmbracă, prin comuniunea de har și de rugăciune, cu Iisus „întru dragoste care este legătura desăvîrșirii" (Coloseni 3, 14),

dîndu-ne puterea să alergăm în întîmpinarea lui Hristos, întrucît cuceriți am fost prin harul cel sfințitor de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos (Filipeni 3, 12). Cutremurătoare taină este această învățătură, pe care ne-o înfățișează Sfînta Evanghelie astăzi, căci vedem pe Insuși Iisus pregătindu-ne calea ca să ne întîmpine pe fiecare în parte. Iubirea și prețuirea Lui ne copleșesc întreaga ființă, întrucît nici un cuvînt nu ar putea reda acest adevăr așa de adînc și de uimitor. El ne vindecă și ne tămăduiește toate durerile, ne înalță și ne mîntuiește sufletele. De aceea, toată dorirea noastră este spre „răsplata dumnezeieștii chemări de sus întru Hristos-Iisus" (Filipeni 3, 14).

Iată motivul bucuriei noastre, care-și are izvorul în bucuria învierii și cît de fericiți putem fi noi, slujitorii și credincioșii Bisericii dreptslăvitoare, că se pogoară peste noi asemenea revărsări de haruri ale Sfîntului Duh. În Biserică noi ne simțim înaripați, auzind cuvîntul Evangheliei care ne încredințează neîncetat de prezența lui Hristos alături de noi și în mijlocul nostru. Și înaintașii noștri s-au simțit, de-a lungul secolelor în Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească, uniți în stare să apere independența și libertatea țării, să afirme unitatea de neam și de limbă, și să îmbogățească mereu credința și cultura poporului nostru. Între acestea, ne stau mărturie sfinții odrăsliți din neamul nostru, ca și evlavia noastră față de sfințitele moaște ale Prea Cuvioasei Parascheva din această catedrală, de cele ale Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, de ale Sfintei Filofteia de la Mănăstirea Curtea de Argeș, de ale Prea Cuviosului Dimitrie Basarabov de la București, care nu întîmplător sînt așezate în ctitoriile ce împodobesc vechile capitale românești. Credința și roadele ei se împletesc cu trecutul nostru național. Sfinții aceștia ne sînt pilde vii de credință statornică și de curată mărturisire a lui Hristos, dar și mărturii ale permanenței și neîntreruptei noastre ființări ca neam pe aceste plaiuri. De aceea, cu deosebită bucurie, ne oprim asupra oricărui adevăr de credință, cum este și cel împărtășit nouă de pericopa zilei de astăzi. Ori de cîte ori ne întîlnim și ne rugăm împreună în acest Sion al credinței noastre strămoșești, trăim și adevărurile în care se oglindește devenirea noastră ca români și ca următori ai Evangheliei lui Hristos. Acesta este semnul că binecuvîntarea Domnului este peste noi. Drept recunoștință, să împlinim îndemnul Sfîntului Apostol Petru care zice: „Puneți și din partea voastră toată sîrguința și adăugați la credința voastră: fapta bună, iar la fapta bună: cunoștința, la cunoștință înfrînarea, la înfrînare răbdarea, la răbdare evlavia, la evlavie iubirea frățească, iar la iubirea frățească dragostea" (II Petru 1, 5-7).

*

Dar bucuria noastră trăită la Sfînta Liturghie a fost sporită prin prezența distinșilor oaspeți de la Geneva: Dl. Glen Garfield Williams, cu doamna, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, P. S. Sa Episcopul Antonie al Buzăului, P. C. Pr. prof. D. Popescu, directorul de studii al C. B. E. și de Dl. asistent Cezar Vasiliu de la Institutul teologic din București. Această întîlnire, care ne-a prilejuit împreună participarea la Sfînta Litur-

ghie, este o nouă mărturie a dorinței de cunoaștere și apropiere dintre Bisericile Creștine. Contactele dese dintre oamenii Bisericilor sînt, am putea spune, semnele timpului nostru. Mîntuitorul Iisus Hristos ne adună și ne cheamă pe toți creștinii. El face apel mereu la voința noastră, a celor ce aparținem diferitelor Biserici și confesiuni, de a fi una, precum și Prea Sfînta Treime pe care o mărturisim una este (I Ioan 5, 6). De aceea ne-am rugat, cu deosebită căldură, cu încredințarea că prin ajutorul Sfîntului Duh „Care sălășluiește întru noi" (II Timotei 1, 14), străduințele noastre de cunoaștere reciprocă vor fi ziditoare. „Noi cei mulți un trup sîntem în Hristos și fiecare sîntem mădulare unii altora" (Romani 12, 5) și că trebuie să „ne silim să păzim unitatea duhului întru legătura păcii. Este un singur trup și un singur duh, precum și chemați ați fost la o singură nădejde a chemării voastre" (Efeseni 4, 3-4).

Slujind împreună cu Prea Sfințitul Episcop Antonie, la care s-a adăugat și rugăciunile Domnului Glen Garfield Williams, această chemare apostolică a găsit ecou adînc în inimile tuturor. Sîntem încredințați că mergînd pe acest drum al rugăciunii, dialogul teologic început între diferitele Biserici va dobîndi roade binecuvîntate.

P. S. Episcop Antonie este unul dintre ierarhii de frunte ai Bisericii Ortodoxe Române, colaborator prețios și apropiat a doi mari patriarhi, vrednicul de pomenire Justinian și Prea Fericitul Patriarh Iustin, recunoscuți în toată lumea creștină prin străduința lor în slujba unității Bisericii și a păcii. Acum o săptămînă, împreună, ne aflam la Carry-de-Rouet de lîngă Marsilia, în Franța, unde am participat la o ședință de lucru a Comitetului Consultativ al C. B. E. din care face parte și Biserica noastră ca membră fondatoare. În cadrul acestui for creștin, oaspeții noștri depun o deosebit de prețioasă muncă. Cu acest prilej, am avut bucuria rară să pășim pe urmele Cuviosului Ioan Casian, unul dintre călugării învățați din Sciția Minor, Dobrogea de astăzi. Temeliile bisericii în care a slujit în secolele IV-V acest strămoș al nostru, cu altarul din piatră se păstrează, împreună, cu mormîntul sfîntului în cripta Mănăstirii Sfîntul Victor din orașul Marsilia. Cu emoție ne-am atins de sfînta masă și de mormîntul de sub ea, și ne-am închinat în fața sfintelor moaște expuse credincioșilor spre cinstire.

Așadar, iată că întîlnirea de astăzi ne duce cu gîndul la multiplele contacte ale Bisericii noastre cu diferite Biserici sau confesiuni creștine în cadrul organismelor internaționale creștine și ecumenice. Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhii, profesorii sau prin alte distinse personalități, activează statornic în susținerea apropierii și cunoașterii dintre creștinii de pretutindenea, luînd poziție sau inițiind acțiuni menite să statornicească un climat de frățietate, de bunăvoire și de iubire. Iată că astăzi, ca rod al acestor apropieri, îl avem pe secretarul general al C. B. E., Dl. Williams, care ne-a vizitat în mai multe rînduri Biserica noastră strămoșească. Slujitorii altarului străbun sînt receptivi la toate acestea, manifestîndu-și dragostea și bunăvoința în promovarea unor asemenea acțiuni.

Biserica Ortodoxă Română este o Biserică deschisă și nu precupețește nici un efort în această privință. De aceea, ea este prezentă în toate organismele creștine internaționale cu inițiative și propuneri fructuoase, cu contribuții remarcabile și prețuite, promovînd și pe această cale climatul de destindere, de apropiere și colaborare dintre state și popoare, inițiate de Conducerea noastră de stat. Biserica noastră este, după cum se știe o Biserică a păcii și a prieteniei între toți oamenii, de aceea, neîncetat se roagă „pentru pacea a toată lumea" și „pentru unirea tuturor". Mărturisind prezența Mîntuitorului Hristos în mijlocul nostru, astăzi am trăit și ne-am împărtășit din învățătura Sa. Intr-adevăr, o asemenea bucurie, izvorîtă din trăirea chemării lui Iisus de a fi una, este o bucurie care nu se poate lua de la noi. Dar ea va fi deplină cînd vom reuși ca prin ajutorul Duhului Sfînt să fim una. Această bucurie trăită acum este un preludiu dătător de mari speranțe, de nădejdi neclintite că vom ajunge să slujim cu toții lui Iisus, potrivit mesajului Său de unitate, de pace, de bunăvoire și de înfrățire. Este pasul uriaș pe care lumea creștină l-a făcut în vremea noastră. Îndemnul lui Iisus din Sfînta Evanghelie: „Scoală-te, ia-ți patul și umblă" să fie pentru noi viu și lucrător. Să ascultăm chemarea sfîntă. Încredințarea că și pentru apostolii unității creștine, El, Mîntuitorul este Omul așteptat, să luăm patul suferințelor dezbinării și să umblăm pe drumul greu al adevăratului creștinism, lucrînd cu curaj unitatea Duhului întru legătura păcii.

Cu deosebită dragoste frățească salutăm distinșii oaspeți cu rugăciuni către Iisus, spre a ne întări voința și a ne aprinde și mai mult în suflete dorința de însănătoșire a tuturor rănilor Bisericii, ca să slujim cu un singur cuget, cu o singură inimă și închinare și o singură mărturisire, sfînta și mult dorita unitate a Bisericii.

Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh să binecuvînteze întîlnirea și pașii noștri în slujirea Bisericii Mîntuitorului Iisus Hristos.

Cinstirea sfintelor moaște, chezășie a unității de credință și de neam*

Am trăit astăzi pe această vatră strămoșească, Mănăstirea Sfîntul Ioan cel Nou din cetatea Sucevei, a cărei istorie străbate veacurile de la Alexandru cel Bun pînă la noi, clipe de înălțare sufletească, izvorîtoare de aleasă simțire creștinească și românească. Sîntem adunați aici, nu numai din părțile Moldovei și Bucovinei, ci și de pe alte plaiuri strămoșești, ca niște adevărați

* Cuvînt rostit la Mănăstirea Sfîntul Ioan cel Nou din Suceava, de Sînziene, 24 iunie 1981.

frați din aceeași mamă — Biserica Ortodoxă Română. Ziua de astăzi, cinstită din cele mai adînci vremuri de credincioșii drept-slăvitori din Bucovina, din Moldova, din Maramureș sau din Transilvania, constituie unul dintre popasurile duhovnicești care oglindesc unitatea noastră de simțire, de credință, de limbă și de datini creștinești. Inaintașii noștri au trăit ca și noi ziua de Sînziene ca pe o adevărată culme de înălțare sufletească, ca pe o adevărată oază de comuniune în credință și în unitate de neam. Aici la Suceava, ei au găsit ocrotirea și mijlocirea Sfîntului Ioan cel Nou, la racla căruia au îngenuchiat și s-au rugat, an de an, de la Alexandru cel Bun, întemeietor de țară, pînă la noi.

Așadar, de aproape 600 de ani Sînzienele de la Suceava oglindesc statornica noastră ființare în jurul altarului strămoșesc, de la care ne venea mîngîierea în clipe de restriște, speranța în clipe de suferință, bucurie în clipe de durere, nădejdea și credința că Dumnezeu ne „este scutul și ajutorul nostru" (Psalmul 32, 20) în clipe de obidă. Luptînd pentru păstrarea credinței ortodoxe, pentru apărarea independenței și a libertății naționale, înaintașii noștri au fost călăuziți pururea de adevărul veșnic că „după ce veți suferi puțină vreme", Dumnezeu „vă va duce la desăvîrșire, vă va întări, vă va împuternici, vă va întemeia" (I Petru 5, 10). Această încredințare i-a adunat, aici, de Sînziene, cu toată credința și evlavia, cu toată cucernicia și smerenia. Astfel sfințitele moaște ale Sfîntului Ioan de la Suceava ne aduc aminte de tot ceea ce avem mai de preț în învățătura Bisericii noastre, mărturisită neștirbit de moșii și strămoșii noștri și adeverită de istoria zbuciumată a țării noastre.

Din paginile ei cunoaștem că Biserica Moldovei în preajma anului 1400 era Mitropolie condusă de Iosif I Mușat, cel din neamul moldovenilor. Înseamnă că țara și cetatea Sucevei reprezentau sub domnia pașnică de 32 de ani a lui Alexandru cel Bun, o forță spirituală în întreaga Ortodoxie. Înțeleptul voievod ne-a lăsat, pe lîngă organizarea Bisericii, Sfinte Moaște, numeroase ctitorii, cu tezaure și odoare artistice și culturale valoroase. Și dacă ne gîndim că secolul XV este epoca în care voievozii români, întemeietori de țară, au reușit să se impună atenției contemporanilor de a căror apreciere și cinstire s-au bucurat și că Biserica s-a arătat atunci în toată slava și strălucirea ei, contribuind prin specificul slujirii ei la afirmarea națională și culturală a înaintașilor noștri ne dăm seama și mai mult de măreția momentului de care se leagă sărbătoarea de azi. Slujirea neamului dintru începuturi se vădește a fi vie și lucrătoare pînă în zilele noastre, căreia și noi, credincioși sau slujitori, ne facem părtași zi de zi. Prin ea am fost și sîntem părtași marilor împliniri istorice, sprijinindu-le cu neclintire, ca poporul nostru să pășească liber și stăpîn pe destinele sale către bogate și noi afirmări naționale. Prezența moaștelor Sfîntului Ioan la Suceava, ale Prea Cuvioasei Parascheva la Iași, ale Sfintei Filofteia la Curtea de Argeș, vechile capitale românești, reprezintă mărturii ale Ortodoxiei și vrednicilor înaintașilor noștri, și a luptei lor pentru independență.

Pentru noi ca români ortodocși, moaștele nu sînt numai bunuri spirituale de cult, aducătoare de mîngîiere și de liniște în sufletele credincioase, ci și încredințări vii care înaripează patriotismul, fiind legate de istoria și cultura noastră națională. De aceea, ele ne apropie și ne fac să trăim unitatea românească de totdeauna și, totodată, ele ne integrează trăirii și mărturisirii cu adevărat creștine, neștirbite și curate, așa cum le-am moștenit din moși strămoși. Sfintele moaște ne învață că și noi, cei care am îngenunchiat și am atins racla Sfîntului Ioan, acest odor de neprețuit al Sucevei, sîntem chemați, după cuvîntul Apostolului, „la sfințire" (I Tesaloniceni 4, 7), împreună cu moșii și strămoșii noștri din rîndul cărora mulți s-au învrednicit de darul sfințeniei. În lumina acestora sîntem încredințați de posibilitatea pe care o avem fiecare din noi, „prin harul lui Hristos" (Galateni 1, 6), de a ajunge la starea de curăție, de sfințenie și desăvîrșire, la care au ajuns sfinții străduindu-se să fie bineplăcuți lui Dumnezeu prin tot felul de fapte bune, de vrednicii și virtuți ale credinței. Cum știm, credința curată ne leagă de tot ceea ce înseamnă în trecutul nostru strădanie de necontenită înălțare duhovnicească, prin muncă și viață slujitoare. Credința luminată prin aceasta ne leagă, de asemenea, de idealul desăvîrșirii, de viitor, de devenirea fiecăruia în parte. De aceea, această credință dreptmăritoare îi deschide credinciosului sincer perspectivele unei deveniri măreți, încununate de desăvîrșire și de sfințenie. În felul acesta fiii Bisericii noastre încredințați că ei înșiși sînt „chemați ca să ia făgăduința moștenirii veșnice" (Evrei 11, 8), întotdeauna s-au străduit și se străduiesc „în toată petrecerea vieții" să devină sfinți (I Petru 1, 15), plini de toată curăția și vrednicia.

Ei au știut întotdeauna să împace credința cu dragostea de țară, cu supunerea față de cîrmuirea țării, împletind evlavia și munca cu rugăciunea, cu iubirea de brazda strămoșească, de vatra părintească, pe care au înfrumusețat-o cu geniul lor creator. Păstrarea credinței celei curate a însemnat sacrificiu și jertfă, aduse pentru independența și suveranitatea țării, pentru libertatea și afirmarea neamului și a culturii naționale. Știm de cîtă cinstire se bucură eroii în slujbele Bisericii noastre, pomenindu-i cu respect și adîncă emoție la fiecare Sfîntă Liturghie.

Trăind acest adevăr, ne simțim una cu ei, așa cum ne simțim una cu Mîntuitorul și cu sfinții Săi. Apărînd brazda strămoșească și jertfindu-se pentru neam, eroii s-au jertfit și pentru credință, pentru apărarea altarelor străbune și de aceea ei se bucură de o cinstire asemănătoare celei pe care o manifestăm față de apărătorii credinței dreptslăvitoare. Viața lor trebuie să fie pildă vieții noastre. Sacrificiul lor este deci viața noastră. Jertfa lor este libertatea noastră, pentru care ei au luptat îndelungat. Năzuințele lor sînt împlinirile noastre, de care ne bucurăm ori de cîte ori ne împărtășim din bucuria unor asemenea popasuri duhovnicești ale credinței. De aceea se cuvine să luăm aminte, mai ales astăzi, cînd ne-am împărtășit cu toții din bucuria întîlnirii și comuniunii de aici, trăind unitatea cu sfinții și cu înaintașii noștri, cu care ne simțim a fi un singur trup după imaginea Sfîn-

tului Apostol Pavel: „Și pacea lui Hristos, întru care ați fost chemați, ca să fiți un singur trup, să stăpînească în inimile voastre" (Coloseni 3, 15).

Sfîntul mucenic Ioan, numit cel Nou, om ca și fiecare din noi, purtător de trup ca și noi, viteaz în credință, a pătimit pentru învățătura lui Hristos, pecetluind cu prețul vieții sale iubirea față de Dumnezeu și față de oameni. Așa a ajuns să fie cunoscut și cinstit de creștinii Cetății Albe ca și de cei de pe plaiurile noastre strămoșești. De aici, moaștele lui au fost aduse la Suceava de către Alexandru cel Bun, înrîurind în bine evlavia credincioșilor români. Cinstirea sfinților și a moaștelor îmbogățesc credința și viața religioasă. Credința dobîndește un conținut concret, iar trăirea creștină nu poate fi abstractă, ruptă de realitățile firești, ci își află noi împliniri în frumusețile eroismului creștin. Sfintele moaște, pe care se săvîrșește Liturghia, ca și Sfîntul și Marele Mir sînt semnele autocefaliei unei Biserici. Ca Biserică autocefală, Biserica noastră se călăuzește după propriile ei legiuiri și rînduieli, aprobate de Sfîntul Sinod, corespunzînd trăirii credinței adevărate, dar specifice și potrivite năzuințelor fiilor ei. Păstrînd legătura dogmatică și canonică deplină cu Ortodoxia, ea nu este și nu poate fi supusă altei autorități bisericești din afară, ci ea păstrează tezaurul de credință pe care-l au toate Bisericile Ortodoxe, avîndu-și datinile și trăirea specifică. Ea prețuiește și respectă tezaurul spiritual al tuturor Bisericilor, însă ea depune eforturi să-l îmbogățească pe al său, ca pe un izvor neprețuit al desăvîrșirii și mîntuirii credincioșilor ei.

Sfintele moaște, sfinții pe care Biserica îi pomenește și îi cinstește în calendarul său, din care fac parte și sfinți odrăsliți din neamul nostru ca ierarhul Ilie Iorest și cuvioșii Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara, care au luptat pentru apărarea și afirmarea neamului românesc, canonizați la 10 octombrie 1955, sînt încredințări ale autocefaliei și lucrării ei sfințitoare. Din aceeași vreme, secolele XVII-XVIII, ne amintim de lupta lui Oprea Miclăuș de la Sălișteе, care a mers la curtea imperială din Viena pentru apărarea drepturilor românilor din Transilvania, ca și de mitropolitul Sava Brancovici, care a devenit un simbol al luptei românilor pentru libertate și apărarea unității de credință și neam. Iată de ce vă spuneam că sfinții și moaștele sînt pentru noi mărturii și încredințări ale luptei pentru apărarea credinței și ale drepturilor poporului nostru, mărturii ale afirmării independenței și libertății lui naționale. Faptul că sfinții Bisericii noastre sînt recunoscuți și de celelalte Biserici Ortodoxe, cum este Patriarhia Constantinopolului, a Ierusalimului, a Antiohiei, sau cea a Alexandriei este semnul sobornicității credinței noastre. Reamintim aceste adevăruri pentru a le cunoaște mai bine și pentru că ele sînt scumpe Bisericii și poporului nostru. Sînt pecetea trăirii comuniunii noastre de astăzi și dintotdeauna și ne leagă, făcîndu-ne un singur trup cu moșii și strămoșii noștri, cu sfinții și eroii pe care i-a dat neamul nostru românesc. Așadar, după luminosul cuvînt al Sfîntului Apostol Pavel, „să luăm seama unul altuia, ca să ne îndemnăm la dragoste și la fapte bune, fără să părăsim Biserica noastră, precum le este obiceiul unora" (Evrei 10, 25, 26).

„Să urmăm același dreptar" (Filipeni 3, 17), pe care l-au avut și înaintașii noștri, „păstrînd taina credinței în cuget curat", (I Timotei 3, 9) și neumblînd pe cărările dezbinărilor celor care „au rătăcit de la credință" (I Timotei 6, 10). Străduindu-ne în urmarea pildei de credință a celor ce și-au încheiat viața în sfințenie și în curăție, să fim încredințați că „întru această voință sîntem sfințiți" (Evrei 10, 10) și astfel ne vom împlini creștinește și românește chemarea și menirea noastră de moștenitori ai celor care întru vrednicie au primit „cununa vieții, pe care a făgăduit-o Dumnezeu celor ce Îl iubesc pe El" (Iacob 1, 12).

Deci noi nu sîntem slujitori și credincioși ai unei Biserici străine de neamul și de vrerile noastre ale tuturor, după cum bine ați văzut, ci sîntem închinătorii credinței moșilor și strămoșilor noștri, „numai dacă ținem pînă la sfîrșit, cu neclintire, îndrăzneala mărturisirii și lauda nădejdii noastre" (Evrei 3, 6). Iar pe cei care după cuvîntul marelui Pavel, „au rătăcit de la credință" (I Timotei 6, 21), mergînd la alte adunări, străine de adevărata și frumoasa învățătură predicată de Biserica noastră de aproape două mii de ani, îi chemăm și îi așteptăm cu dragoste părintească și frățească să revină la sînul Bisericii noastre, adevărata mamă și ocrotitoare duhovnicească. Orice dreptcredincios român este fiul acestei Biserici, care își are rădăcinile în pămîntul acesta străbun, sfințit de jertfele și vredniciile înaintașilor. Ce alte mărturii și încredințări am mai putea dori, avîndu-le pe toate acestea, avînd pe sfinții răsăriți din neamul nostru, avînd sfințitele moaște, odoare de neprețuit ale credinței dreptslăvitoare, flori și roade din care ne îndestulăm cu toții ?

Este importantă cunoașterea acestora, fiindcă ele ne arată păstrători credincioși ai adevărurilor care ne fac „împreună moștenitori și mădulare ale aceluiași trup și împreună-părtași ai făgăduinței în Hristos Iisus prin Evanghelie" (Efeseni 3, 6). Necunoașterea acestor adevăruri sau răstălmăcirea lor, uneori cu rea credință, îi abate pe unii dintre credincioșii noștri de la făgașul dreptei credințe. Dar ce poate fi mai frumos, mai înălțător pentru noi decît comuniunea noastră de aici, încununată de Sfînta Liturghie ? Oricîte citiri biblice sau poezii s-ar rosti într-o adunare, oricîte imne melodioase s-ar intona, toate nu pot dobîndi frumusețea și bogăția Sfintei Liturghii, care ne unește cu Însuși Mîntuitorul Iisus Hristos prin Sfînta Euharistie. Participarea la Sfînta Liturghie și împărtășirea cu Sfintele Taine are loc întotdeauna în prezența lui Iisus „nădejdea noastră" (I Timotei 1, 1), înconjurat de Sfinții Apostoli și de toți sfinții care au bineplăcut lui Dumnezeu. În Biserica lui Dumnezeu lucrează, Duhul Sfînt sfințind fiecare mădular al trupului lui Hristos. De aceea noi sîntem „templu al lui Dumnezeu", iar „Duhul lui Dumnezeu locuiește în noi" (I Corinteni 3, 16).

Numai cine nu-și simte rădăcinile în acest pămînt străbun, uitînd de mamă, de tată, de moși și de strămoși, numai acela rămîne ispitit să se rupă din trupul Bisericii părinților noștri și să se îndrepte spre alte adunări, și tot atît de bucuros dorește

să plece din țară, spre alte țări sau ținuturi, lipsite de cerul senin, plin de poezie și de doină românească. Numai cel gol de aceste adevăruri, poate să se lipsească de această comuniune frățească, de credință și de cuget românesc, se poate lipsi de privirea mamei, a tatălui și a fraților săi scumpi, rătăcind printre străini. Pilda fiului din Evanghelie care s-a întors la dragostea părintelui său, primit de acesta cu nețărmurită bucurie se trăiește mereu. Și Biserica noastră, așteaptă ca o mamă pe toți cei ce au părăsit sînul ei plin de ocrotire și de dragoste. Cine n-a simțit mîngîierea rugăciunilor și a dragostei ei, sau cine n-a trăit bucuria cerească a darurilor ei ? Toți fiii ei din neamul nostru. Cît de frumoasă și plină de hrană duhovnicească este o icoană ortodoxă, un chip de sfînt zugrăvit pe pereții bisericilor noastre ? Arta noastră bisericească, prețuită și admirată de către iubitorii de frumusețe din toate colțurile lumii, este mesajul credinței ortodoxe. Cît de însingurat și zbuciumat poate fi cel ce se leapădă de această bogată moștenire și se îndreaptă spre alte meleaguri ! Ar putea cineva uita mormîntul lui Ștefan cel Mare și lupta lui pentru apărarea credinței, sau primele cuvinte gîngurite la sînul mamei ? Am putea uita oare figura de mamă eroină a doamnei Oltea înmormîntată la Probota, de unde a răsărit glasul de poet cîntător și apărător de țară al lui Dosoftei, sau de mama care l-a încurajat pe Ștefan în apărarea țării cu prețul vieții sale? Am putea oare păși în aceste Sioane ale credinței noastre românești fără a simți trupurile celor ce sînt îngropați aici și care și-au apărat legea și neamul, vetre ale scrisului românesc cultivat de atîția și atîția truditori, pe care-i elogia marele nostru savant Nicolae Iorga: „Călugărașii inițiatori, primii ctitori ai graiului vorbit, cea mai scumpă și mai glorioasă a noastră comoară“ [1], mănăstirile unde au înflorit arta și cultura noastră națională ? A te îndepărta de Biserică, de comuniunea noastră de credință, de întîlnirile și popasurile noastre duhovnicești, înseamnă a te înstrăina de slujirea, de lucrarea plină de dăruire și jertfelnicie cărora s-au făcut părtași și înaintașii noștri. Ori acest lucru e foarte dureros. Omul e făcut pentru comuniune, pentru dialog și nu pentru singurătate, căci bucuria spre care este chemat e rodul comuniunii. Harul și iubirea sînt prezente tot în comuniune și nu în singurătate. Cîtă bucurie n-am trăit noi astăzi fiind împreună și privindu-ne unii pe alții ! Această bucurie a desăvîrșit întîlnirea noastră, a vădit lucrarea Sfîntului Duh care sfințește toate.

Bunul Dumnezeu ne-a rînduit nouă o bucurie deplină, aceea de a fi împreună și de a ne împărtăși unii de la alții cu cuvîntul, cu privirile, cu rugăciunea, cu împărtășirea și împreună — participarea la comuniunea de har și de iubire. Și acestea toate le datorăm lui Iisus cel înviat din morți, mărturisit de înaintașii noștri de la Sfîntul Apostol Andrei, pînă astăzi. Le datorăm acestei tradiționale sărbători ale acestei mănăstiri.

Sînt bucuriile și frumusețile dreptei credințe care ne adună an de an de Sînziene aici la Suceava în jurul raclei Sfîntului

---

1) N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, București, 1937, p. 433.

Ioan cel Nou. Sfințitele moaște au un însemnat rol în cultul și rugăciunea noastră, larg și cuprinzător pentru viața noastră. Biserica ne îndrumă, ne învață ca în această cinstire să descifrăm sensul adînc al viețuirii noastre. Noi ne descoperim și ne recunoaștem, prin această cinstire, filiația noastră, de credință. Sîntem fiii unui popor și avem părinți vrednici, care și-au înfrumusețat viețuirea cu tot felul de virtuți, pe care îi urmăm prin mărturisirea aceleași credințe dreptslăvitoare. Trăim legăturile permanente ale acestei credințe, pe care negîndu-le înseamnă că desconsiderăm însăși trăirea, viețuirea noastră. Pentru acest motiv, pentru noi, credincioși și slujitori, a fi în același timp fiu al Bisericii și al poporului este un lucru de adevărată mîndrie, care ne îndeamnă la străduință neîncetată de a face totul în a ne arăta la înălțimea vredniciilor înaintașilor noștri. Cu aceeași dragoste și credință cu care mergem pe ogoare ne închinăm și slujim la sfintele altare.

Și cu acest prilej vă îndemn ca să fiți pe mai departe aceiași buni credincioși și fii statornici ai Bisericii, plini de devotament și loialitate pentru poporul și țara noastră, păstrători ai datinilor creștinești și românești. Depuneți toate eforturile pentru ca prin contribuția fiecăruia țara noastră să se înalțe pe cele mai înalte culmi de dezvoltare, de cultură și civilizație. Bunii credincioși moldoveni, ca dealtfel toți fiii Bisericii noastre, poartă în sufletele lor aceste năzuințe nobile și mărețe. Purtați cu cinste și vrednicie numele de creștin și de român, de fii ai Bisericii strămoșești și de fii ai patriei noastre scumpe și dragi, pentru libertatea și independența căreia au luptat și moșii și strămoșii de-a lungul veacurilor. Oriunde vă veți afla să vă mîndriți cu o asemenea cinste și vrednicie. Să fiți la înălțimea tuturor chemărilor, așa cum au fost dintotdeauna fiii Bisericii noastre, cunoscută și apreciată astăzi în toată lumea creștină. Salba Bucovinei, moștenită de la voievozii noștri, mănăstirile Putna, Sucevița, Moldovița, Dragomirna împreună cu Voronețul, Humorul și Arborea să ne fie îndemnuri ca și noi să adăugăm acestor vrednicii strădaniile noastre de zi cu zi, încît oaspeții de peste hotare, care vin și admiră talentul și geniul creator al înaintașilor, să fie plăcut impresionați de înfăptuirile zilelor noastre, de înnoirile care armonizează trecutul cu prezentul pe acest picior de plai străbun.

La acestea toate să vă gîndiți cînd vă bucurați în trăirea comuniunii de rugăciune și de muncă, de simțiri și de năzuințe. Nimeni nu poate sta în afara acestei comuniuni. De aceea, cum vă spuneam, nu poate fi pentru noi românii comuniune lipsită de

bucuria curatei credințe împreunate cu jertfelnica iubire față de patrie și de poporul ai cărui fii sîntem. Nu avem nevoie de alte slujiri sau adunări decît acestea care ne fac să fim așa cum ne-a vrut Mîntuitorul, dar și înaintașii noștri: una în credință, una în iubirea față de țară. Pe acestea le avem și le trăim în întîlnirile noastre, a căror har sfințitor nu se poate afla la alte adunări sau peste hotare. Comuniunea de har și de iubire, de pace și de curate satisfacții se trăiește numai pe vatra caldă părintească. A merge la alte adunări înseamnă a te înstrăina de izvorul credinței, de părinți și de înaintași. A căuta în alte adunări și nu în comuniunea Bisericii strămoșești frații tăi de un neam este un lucru dureros și trist, pentru că înseamnă a nesocoti statornicia înaintașilor în dreapta credință, mormintele lor din jurul altarului strămoșesc. Duceți mai departe, tuturor celor dragi și scumpi inimilor dumneavoastră aceste adevăruri, ca împreună cu ei să slujim plini de dăruire, cu credință și cu entuziasm, Biserica noastră strămoșească, țara și poporul nostru. Fiți slujitorii păcii, ai muncii și ai omeniei, respectuoși și plini de devotament și loialitate față de Conducerea noastră de stat, față de președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, pe care cu toții îl vedem cît se străduiește ca țara și poporul nostru să fie cunoscute pe toate meridianele globului. Să fim permanent conștienți de faptul că fiecare dintre noi trebuie să se găsească în lauda și admirația de care se bucură țara și Președintele ei.

Bunul Dumnezeu să vă răsplătească osteneala pe care ați luat-o, venind aici, ca să ne rugăm împreună. Binecuvîntările, dragostea, darurile, bucuria și împărtășirile acestei comuniuni să ne împodobească neîncetat viața cea creștinească și românească, ca într-un cuget să simțim chemările credinței celei adevărate și curate, slujind Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească.

† TEOCTIST
ARHIEPISCOP AL IAȘILOR
ȘI
MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

La Înălțarea Domnului

„S-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui...“

Dreptul rege David, luminat de Duhul Sfînt, vede aproape cu zece secole înainte pe Iisus Hristos, Care venea să învingă moartea prin moarte, să distrugă păcatul, să surpe iadul și, încărcat de glorie, să se ridice în ceruri pentru a se așeza de-a dreapta Tatălui. „Popoare și neamuri ale pămîntului deschideți-vă buzele voastre pentru cîntări sfinte, deschideți-vă inima pentru bucurie, bateți din palme, dați slavă Celui ce din răsărit se ridică mai sus decît cerurile“ (Psalmul 47). Marele eveniment prezis de către profet este împlinit. Biserica își adună pe fiii ei în această zi măreață și-i îndeamnă să sărbătorească gloria cerescului său Mire, care în această a 20-a seculară aniversare, părăsind pămîntul udat cu sudorile și sîngele Lui, merge triumfător să-și ia locul lîngă Părintele Ceresc.

Patruzeci de zile s-au scurs de cînd Iisus a ieșit glorios din mormînt. Arătîndu-se de mai multe ori ucenicilor Săi, i-a convins de realitatea învierii Sale ; le-a vorbit despre Biserica și despre Împărăția Sa, le-a dat instrucțiunile necesare asupra învățăturii, legilor de disciplină și Sfintele Taine. Și arătîndu-Se pentru ultima oară, ia cu Sine pe Mama Sa și pe ucenicii Săi și, traversînd Valea lui Iosafat, se îndreaptă către Muntele Măslinilor. De aici privirea Sa se oprește un moment asupra Ierusalimului, pentru a-i zice ultimul adio ; sub ochii Săi se deschide Valea lui Iosafat, se înfățișează grădina Ghetsimani și ceva mai departe Ierusalimul, Sionul, Moria, palatul lui Irod și a lui Caiafa, pretoriul lui Pilat, templul și ceva mai departe între coline, durerosul Calvar. Iisus este pe punctul de a părăsi lumea și a se întoarce la Părintele Său. El privește cu duioșie la ucenicii Săi și trecînd de la unul la altul le adresează cîte un îndemn. Mamei Sale îi lasă grija Bisericii ; lui Petru îi repetă : „Iubește-mă“ ; lui Ioan : „Rămîi întru dragostea Mea“ ; lui Toma : „Toate sînt cu putință celui ce crede“ ; Mariei din Magdala : „Ai grijă de partea cea bună...“.

Deodată figura Sa se umple de-o strălucire dumnezeiască și ridicîndu-Și mîinele binecuvintează pe cei de față, înălțîndu-Se apoi către cele cerești. Înconjurat de ceata sufletelor mîntuite prin jertfa Sa și de miile de îngeri, El străbate văzduhul cu imne și cîntări. Un glas se aude răsunînd : „Deschideți voi porțile veșnice, ca să intre Împăratul Slavei! Cine este acest împărat al slavei ? Domnul cel puternic și tare ; Domnul cel puternic în războaie, acesta este Împăratul Slavei“. Și pătrunzînd prin cetele îngerești se prezintă în fața Tatălui Său Ceresc : „Părinte, misiunea Mea este împlinită. Eu Te-am preamărit pe pămînt ; a venit vremea ca și Tu să mă preamărești în ceruri“. Părintele Său îl primește cu cuvintele : „Șezi de-a dreapta Mea“. „Și s-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui“. Mielul care a fost sacrificat, este acum demn de a primi toată puterea, divinitatea, înțelepciunea, gloria și binecuvîntarea în vecii vecilor (Apocalipsa 5, 12). Astfel se încheie viața pămîntească a lui Iisus Hristos. Începînd cu o mare minune, întruparea Sa, sfîrșește cu alta tot așa de mare, înălțarea. Înălțarea Sa la cer este în armonie cu toată existența Sa pămîntească, ea este consecința firească a întrupării și învierii Sale. Dacă Iisus a trebuit să se nască, să moară și să învie, trebuia să se și înalțe. Pămîntul nu mai convenea umanității Sale îndumnezeite. Opera Sa s-a împlinit. Adevăratul Său loc nu mai era pămîntul, ci cerul, lîngă Părintele Său Ceresc. Și de acolo de sus El conduce Biserica. Prin înălțarea Sa la cer, El își continuă activitatea de mare Arhiereu, mijlocind pe lîngă Dumnezeu pentru iertarea noastră, călcătorii de lege. El prezintă veșnic Tatălui Ceresc rănile Sale sîngerînde și-i potolește mînia, pornită pe dreptate asupra oamenilor. De cîte ori Dumnezeu provocat de nedreptățile lumii, n-ar fi trebuit s-o pedepsească ; însă la vederea Mielului Iisus Hristos, mînia Sa cea dreaptă se potolește, iar brațul Său se dezarmează. Aceasta este cauza pentru care Dumnezeu, se arată așa de milos la cîntărirea greșalelor noastre. Din ochii Săi se reflectă totdeauna iubirea unui bun Părinte și brațul Său este întins pentru a ne binecuvînta. Iisus veșnic urmărește suspinurile noastre și primește rugăciunile noastre pe care le poartă înaintea Tronului Ceresc, sprijinindu-le cu rănile suferințelor Sale.

„Toată puterea mi s-a dat în cer și pe pămînt“ (Matei 28, 18) : și această putere Iisus înțelege s-o manifeste ca Mijlocitor (I Timotei 11, 5). „Că unul este Dumne-

zeu, unul şi mijlocitor între Dumnezeu şi oameni, Omul Iisus Hristos, şi al nostru apărător" (I Ioan 11, 1); „Fraţii mei, acestea scriu vouă ca să nu păcătuiţi şi dacă cineva va păcătui, mijlocitor avem către Tatăl pe Iisus Hristos cel drept".

Iată, fraţilor, tezaurul de unde se coboară pe pămînt toate binefacerile, iată adevăratul izvor al binecuvîntărilor care inundă pămîntul! Dar noi cerem aşa de rar sprijinul Său; buzele noastre stau încuiate, cînd este vorba de a ne ruga. Parcă rugăciunea este o rămăşiţă a vremurilor trecute, fără justificare astăzi. Adevărul însă este altul. Rugăciunea este o necesitate pentru suflet, tot aşa de imperioasă, cum este aerul pentru viaţa trupească. Prin rugăciune sufletul inspiră darurile cereşti, după cum tot prin rugăciune expiră gîndirile şi afecţiunile sufleteşti faţă de Dumnezeu.

Iisus înălţîndu-Se la cer, ne arată că spre acolo trebuie să se îndrepte şi aspiraţiile noastre. Această viaţă este principiul altei vieţi, care nu va avea sfîrşit; venim de la Dumnezeu şi tot la El trebuie să ne întoarcem. Acolo însă nu putem ajunge prin desfătări trupeşti, ci prin sforţări şi sacrificii. Sfîntul Apostol Pavel ar spune: Nimeni nu poate să nădăjduiască că va urma pe Hristos în slava Sa, dacă mai întîi nu L-a urmat în suferinţele Sale. Nimeni nu poate să aibă parte de bucuriile Sale, dacă mai întîi nu va avea parte de întristările Sale. Iisus se înalţă la cer de pe Muntele Măslinilor — la cîţiva paşi de Ghetsimani, Pretoriu şi Calvar — locul suferinţelor şi al durerilor Sale. El vrea să ne arate că trecînd pe acolo a împlinit toate spre mîntuirea neamului omenesc.

„Orcine voieşte să vină după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea şi să-Mi urmeze Mie" (Marcu 8, 34). Cerul este al nostru, cu o condiţie: să mergem pe urmele lui Hristos, avîndu-L veşnic ca o icoană de imitat în calea vieţii noastre.

Înălţarea lui Iisus la cer este ultima mare minune de viaţă pămîntească. El oferă ucenicilor Săi şi creştinătăţii întregi încă un semn al providenţei Sale. Şi cum în toată viaţa Sa pămîntească a avut milă faţă de durerile acestei lumi şi astăzi şopteşte către Părintele Său: „Milă-Mi este de popor". Şi astăzi El tămăduieşte rănile şi vindecă durerile celor ce cer de la El. „Cereţi şi vi se va da". „Toate cîte cereţi, crezînd veţi lua". Şi, înălţîndu-Se la cer, Iisus vrea să ne smulgă de la pămînt, pentru a ne înălţa către preocupări mai înalte, către un ideal de perfecţiune, prin dreptate, conştiinciozitate şi sfinţenie. Iisus cere să luăm crucea şi să-I urmăm Lui. Aceasta înseamnă a ne ridica peste pasiunile noastre: a învinge ce-i josnic în noi, a ne împlini curajos datoria, a practica binele şi a detesta răul, a ne apăra de tot ce ne întinează. Iar ce ne cere Iisus nu este imposibil. Istoria ne stă martoră. La vocea Lui devotamentul, abnegaţia şi eroismul sublim au răsărit pretutindenea. Omul este capabil de acte, care fac gloria geniului uman. Sărbătoarea înălţării lui Iisus la cer este un prileţ de curate gînduri, aspiraţii şi hotărîri către o viaţă ce ne va înălţa şi pe noi pe treapta ridicată a vieţii umane. Facem parte din trupul tainic al Domnului nostru Iisus Hristos, sîntem mădulare al acestui trup (I Corinteni 6, 15) Această calitate ne dă dreptul la variate şi valoroase daruri supranaturale. Acestea, folosite cum trebuie, ne deschid drumul spre înălţarea noastră la cerul unicelor bucurii ale veşniciei. Drumul cerului însă trece mai întîi pe pămînt. Şi după cum vom folosi aceste daruri, aici, aşa ne vom creşte aripile zborului spiritual. Pe pămînt se pregăteşte cerul. Iubirea de Dumnezeu şi de aproapele aici se fructifică. Ajutorul lui Dumnezeu nu ne lipseşte. Să-l cerem numai. Să-l cerem în numele lui Hristos şi ni se va da (Ioan 16, 23). Hristos S-a înălţat! Amin.

Pr. prof. C. *TODICESCU*

Sfînta Liturghie

Cineva a zis cu drept cuvînt că cea mai nobilă lucrare a sufletului omenesc este rugăciunea. Însă cea mai desăvîrşită formă de rugăciune şi cea mai puternică este Liturghia. „Nu este ceva mai de folos nouă, zice Sfîntul Simeon al Tesalonicului, nici mai plăcut lui Dumnezeu ca jertfa liturgică, pentru că ea este lucrarea Mîntuitorului, înnoirea oamenilor şi părtăşia Lui cu noi".

Într-adevăr, toate slujbele cultului Bisericii noastre sînt fapte omeneşti, sînt chipuri şi expresii ale evlaviei şi dragostei de cele sfinte ale omului.

Pe cînd Liturghia este suprema faptă de iubire a lui Dumnezeu faţă de om, este pogorîrea Celui Preaînalt la noi.

Cercetînd viaţa religioasă a popoarelor lumii, vedem că oamenii în toate timpurile şi pe întreaga faţă a pămîntului au simţit nevoia să aducă sacrificii pe altarele credinţelor lor, jertfind roade ale cîmpului, animale, ba chiar şi fiinţe omeneşti. Explicarea acestui fapt atît de universal nu poate fi alta decît conştiinţa păcatului. Oamenii s-au simţit vinovaţi înaintea lui Dumnezeu, iar conştiinţa vinovăţiei îi silea pe păcătoşi să caute să-l împace pe Stăpînul, să încerce a-L face binevoitor şi indulgent.

În nici o religie nu se vede acest lucru mai clar ca în cultul vechilor evrei. Cititorul Vechiului Testament este impresionat peste măsură de mulţimea jertfelor pe care israiltenii le aduceau Domnului Savaot : arderi de tot, jertfe la marile praznice, jertfe de fiecare zi. Ce-i drept, grămezile de cereale închinate lui Dumnezeu şi mulţimea turmelor de miei şi de ţapi jertfiţi la templu n-aveau puterea să şteargă păcatele poporului. Însă jertfele acelea aveau darul de a menţine mereu trează conştiinţa vinovăţiei oamenilor. Ele aveau mai cu seamă scopul de a preînchipui adevărata jertfă izbăvitoare care avea să vină „la plinirea vremii".

Ceea ce n-au izbutit să împlinească păgînii şi evreii, adică să mijlocească satisfăcător pentru păcat, să sfinţească pe cei ce se apropiau de Dumnezeu, aceea s-a lucrat în legea nouă, prin Dumnezeu-Omul Iisus Hristos. Acesta, din dragoste nemărginită faţă de oameni, s-a întrupat, a pătimit, s-a lăsat răstignit pe Cruce, aducînd ca jertfă însuşi Trupul şi Sîngele Său neprihănit. Mîntuitorul lumii „*a intrat o singură dată în Sfînta Sfintelor, nu cu sînge de ţapi şi de viţei, ci cu însuşi sîngele Său şi a dobîndit o veşnică răscumpărare*" (Evrei 9, 12). Pe muntele Golgota, Iisus s-a jertfit Tatălui o dată pentru totdeauna. Jertfa ispăşitoare adusă în vremea lui Ponţiu Pilat este valabilă pentru întreaga omenire şi nu se mai poate repeta.

Dar Dumnezeu a voit ca de roadele morţii de pe Cruce să se împărtăşească toate generaţiile de credincioşi, din orice veac, pînă la sfîrşitul lumii. În înţelepciunea Lui, El a aflat un mijloc prin care acea jertfă sîngeroasă să se înnoiască, adică să se facă actuală pentru toţi iertarea de păcate cîştigată de „Mielul lui Dumnezeu". Este Sfînta Liturghie.

Fraţilor! Era în ajunul zilei marei ispăşiri de pe Golgota. Domnul nostru Iisus Hristos se afla la cină cu cei doisprezece ucenici. După ce le-a vorbit despre cele ce urmau să se întîmple cu El şi cu Biserica Lui, Mîntuitorul a luat în mîinile Sale pîine, a binecuvîntat-o, a frînt şi a dat-o celor de faţă zicînd : „*Luaţi, mîncaţi, acesta este trupul Meu*". Apoi, luînd o cupă de vin, a oferit-o ucenicilor şi le-a zis : „*Beţi dintru acesta toţi, acesta este sîngele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulţi se varsă spre iertarea păcatelor*" (Matei 26-28). Apoi a adăugat îndată : „*Aceasta să faceţi spre pomenirea Mea*" (Luca 22, 19).

Aceste cuvinte au puterea unui testament şi ele arată momentul aşezării Sfintei Liturghii ca jertfă a religiei creştine şi, totodată, obligaţia credincioşilor de a o comemora. Urmaşii apostolilor, adică, episcopii şi preoţii, împlinesc porunca Mîntuitorului prin faptul că ei aduc pe sfîntul altar roadele grîului şi ale viţei, se roagă îndelung, iar acele daruri, prin puterea şi venirea Sfîntului Duh, se sfinţesc şi se prefac în însuşi Trupul şi Sîngele Fiului lui Dumnezeu.

O, negrăită minune! . . . În vremea Sfintei Liturghii biserica este o nouă Golgotă, altarul închipuieşte Crucea, iar darurile aduse şi sfinţite se prefac în însăşi fiinţa care a răscumpărat păcatele lumii. „Între jertfa văzută şi sîngeroasă de pe Golgota şi cea tainică din Sfînta Liturghie nu este deosebire esenţială. Unul şi acelaşi Hristos se jertfeşte în amîndouă, numai că în una în chip sîngeros, în alta nesîngeros, fără durere". Mari şi minunate sînt binefacerile care izvorăsc din Sfînta şi Dumnezeiasca Liturghie.

Se zice că un rege al Franţei avea o piatră de mare preţ : un diamant de strălucită frumuseţe. Din admiraţie faţă de acea rară bijuterie, el a poruncit să se graveze pe diamant următoarele cuvinte : „Cine mă are pe mine nu va fi sărac niciodată".

Vorbind despre comoara inegalabilă a Sfintei Biserici, despre jertfa liturgică, putem zice cu mult mai multă îndreptăţire decît regele francez cu diamantul : „Cine are Liturghia, nu va fi sărac niciodată. Dimpotrivă, se va umplea de toate bunătăţile".

Mai întîi, jertfa Mielului care se aduce de către slujitorii sfinţiţi pe sfintele

altare mijloceşte şi obţine de la Dumnezeu-Tatăl cea mai mare binefacere: iertarea păcatelor noastre. Moartea şi învierea Mîntuitorului este comoara, Liturghia este cheia care deschide această bogăţie pentru noi. Crucea este pomul vieţii încărcat cu roade cereşti. Liturghia ne face părtaşi la aceste roade de mîntuire.

Jertfele pentru păcate ale Legii vechi nu puteau face desăvîrşiţi pe cei ce se apropiau de templu. Pe cînd sîngele lui Hristos, jertfa neprihănită, curăţă, sfinţeşte pe credincioşi şi-i face vii în credinţă ca să slujească Dumnezeului celui viu (Evrei 9, 14). „*Iartă-le lor păcatele*", a strigat Iisus pe Golgota. Aceeaşi cerere o înalţă El Tatălui cînd pe sfînta masă se lasă înjunghiat „pentru toţi şi pentru toate". Comuniunea cu Hristos, unirea cu Dumnezeu este altă lucrare minunată a Liturghiei. „*Cel ce mînîncă trupul Meu şi bea sîngele Meu rămîne întru Mine şi Eu întru el*", a zis Domnul (Ioan 6, 56). Cine poate rămînea rece şi nepăsător în faţa acestei promisiuni şi taine a Domnului Iisus? Firește, noi îl putem întîlni pe Hristos în multe şi variate chipuri: cînd stăm de vorbă cu El în rugăciune, cînd citim sau ascultăm cuvintele Lui, cînd împlinim o fapfă de iubire în numele Lui... Dar părtăşia cea mai desăvîrşită cu Mîntuitorul este în Sfînta Liturghie cînd, prin taina Sfintei Euharistii, El ni se dă ca hrană şi băutură, ca merinde pentru întărirea vieţii duhovniceşti, ca arvună pentru viaţa veşnică. „*Eu sînt pîinea cea vie, care s-a pogorît din cer. Cine mănîncă din pîinea aceasta viu va fi în veci*" (Ioan 6, 51).

Şcoală a dreptei credinţe este în al treilea rînd Dumnezeiasca slujbă. Căci în vremea petrecerii dreptslăvitorilor creştini în biserică, Duhul Sfînt îşi revarsă darurile înţelepciunii Sale şi lumina Sa cerească în minţile şi inimile celor ce ascultă sfînta slujbă. Apostolul şi Evanghelia care se citesc sînt părţi din cuvîntul cel veşnic al lui Dumnezeu, care este lumina lumii. Recitarea Crezului este mărturisirea publică a credinţei pe care am moştenit-o din străbuni. Iar predica preotului sau cazania sînt tălmăciri ale Evangheliei pentru cei ce caută calea, adevărul şi viaţa. Cine sîntem, de unde venim, încotro ne ducem, ce valoare, ce direcţie şi ce rost are viaţa omului între leagăn şi mormînt — iată ce învăţăm în casa Domnului. Aşa că un cercetător asiduu al bisericii poate să-şi unească bucuria sa cu a psalmistului de demult şi să exclame: „*Doamne, bună-mi este mie legea gurii Tale, mai mult decît mii de comori de aur şi de argint*" (Psalmul 118, 72).

Sfînta Liturghie ne ajută, apoi, să ne regăsim şi să ne întărim unitatea noastră spirituală, să alcătuim o comunitate de membri ai trupului lui Hristos, să fim uniţi într-o mare familie de fraţi.

Cînd stăm în biserică, nu ne adunăm ca într-o sală să ascultăm un concert, nici nu stăm laolaltă ca firele de nisip pe o plajă. Ci prin cîntările în comun, prin mărturisirea Simbolului de credinţă şi mai ales prin împărtăşirea din acelaşi potir, noi formăm un popor al lui Dumnezeu, un organism uriaş unit în Hristos, în acest mare trup duhovnicesc care este Biserica.

În toate cele şase zile de peste săptămînă trăim separaţi unul de altul, fiecare la munca şi îndatorirea sa. Duminică ne restabilim unitatea în credinţă şi în dragoste, solidaritatea sfîntă de copii ai lui Dumnezeu, deci de fraţi. Legătura aceasta se înfăptuieşte nu numai între cei vii, ci se lărgeşte şi la cei ce au păşit înaintea noastră. Căci cunoaşteţi bine că în sfînta slujbă se pomenesc „toţi cei mai înainte adormiţi părinţi şi fraţi ai noştri", căci jertfa se aduce şi pentru morţi. Cei răposaţi se împărtăşesc şi ei, la fel cu noi, din roadele răscumpărătoare ale Crucii, căci şi lor le dă Hristos prin sîngele Său iertare de păcate şi viaţa de veci.

Vă spuneam cîndva că o picătură de apă, socotită izolat, e unul din cele mai slabe lucruri din lume. Dar unită cu miile şi milioanele de picături din sînul mării, acea neînsemnată părticică devine val uriaş, cu o formidabilă putere. Aşa e şi în latura spirituală: un credincios văzut în el însuşi, poate fi slab, şovăielnic, fricos. Însă încorporat în trupul Bisericii, el se împărtăşeşte din harul şi puterea lui Iisus Biruitorul morţii.

În sfîrşit, Sfînta Liturghie hărăzeşte curaj şi mîngîiere pentru nesfîrşitele necazuri ale vieţii. „Apropierea de Domnul, care e de faţă cu trupul pe sfînta masă din altar, ne dă putere şi nădejdi nebănuite. El se roagă împreună cu noi, El Însuşi mijloceşte pentru noi în faţa lui Dumnezeu-Tatăl, ducîndu-I rugăciunile, cererile, durerile şi dorinţele noastre şi rugîndu-se pentru împlinirea lor. Odată cu El se roagă pentru noi şi Maica Domnului şi Sfinţii ale căror mijlociri le cerem în vremea Sfintei Liturghii". De aceea bine zicea Nicolae Cabasila: „Nu se află o altă formă de rugăciune care să poată atît de mult şi care să ne dea nădejdi mai tari ca cea adusă prin această înfricoşată jertfă".

Fiind izvorîtoare de atîta har și putere, vom înțelege motivul pentru care Sfînta Biserică a impus încă din cele mai vechi timpuri obligația ca dreptmăritorii creștini să ia parte cu credință și cu dragoste la dumnezeiasca slujbă, în fiecare duminică și sărbătoare. Cine nu cercetează biserica și nu iubește jertfa liturgică nu are părtășie cu Hristos, nu mai este un mădular viu al trupului Său, ci este ca o mlădiță moartă, uscată, bună doar de a fi tăiată și aruncată în foc.

De aceea să ascultăm ce ne învață Sfîntul Maxim Mărturisitorul: „Tot creștinul să se afle des în sfînta biserică, și să nu lipsească niciodată de la Sfînta Liturghie, pentru sfinții îngeri care sînt de față și scriu de fiecare dată pe cei ce intră și se înfățișează lui Dumnezeu și care fac rugăciuni pentru ei; de asemenea, pentru harul Sfîntului Duh care în timpul Liturghiei e în chip nevăzut mereu prezent".

Așa cum cercetează cerbul izvorul de apă, așa să dorească sufletele voastre dumnezeiasca slujbă. Prin ea veți obține iertare, pace, mîngîiere și mare milă.

Pr. Șt. SLEVOACĂ

Cartea românească veche

Molitvenicul mitropolitului Dosoftei, Iași=1681

La împlinirea a 300 de ani de cînd a fost tipărit

Mitropolia Moldovei și Sucevei, în cadrul valorificării moștenirii cărturărești a mitropolitului Dosoftei, a editat celebra operă a lui Dosoftei, *Psaltirea în versuri,* 1673, ediție critică, de N. A. Ursu, cu un cuvînt înainte de I. P. S. Iustin Moisescu, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1974.

Cu prilejul aniversării a 350 ani de la nașterea lui Dosoftei, Biblioteca Centrală Universitară din București și Comisia Națională a Republicii Socialiste România pentru U.N.E.S.C.O. au publicat volumul *Dosoftei. 1624-1693. Biobibliografie,* București, 1974, cu studiu introductiv de prof. dr. doc. I. C. Chițimia, care cuprinde 584 de titluri referitoare la viața, opera și studii asupra operei, mitropolitului Dosoftei. *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900,* Editura Academiei, București 1979, are 175 titluri. Alte lucrări apărute după 1974 asupra *Molitvenicilor* manuscrise și tipărite, începînd de la Coresi și pînă la Dosoftei, arată interesul către această carte de ritual[1]. Revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei" a consacrat memoriei mitropolitului Dosoftei un număr special.

În cele ce urmează, vom prezenta conținutul *Molitvenicului* din 1681, cu caracteristici necunoscute altor cărți, vom sublinia noul pe care-l aduce această carte prin gravura originală românească și vom arăta activitatea unor modești artiști, reprezentanți

---

1. Liviu Onu, *Precizări în legătură cu cîteva fragmente găsite recent din Molitvenicul lui Coresi*, în „Limba română", 1973, nr. 5, p. 453-466.

înzestraţi ai poporului român, care au creat în acel timp cîteva comori ale artei decorative româneşti.

În *Bibliografia românească veche*, vol. I [2], la f. 238-239 se reproduce *Catalogul sau Catastihul* prescurtat, tipărit în carte la f. V nenumerotată, cu arătarea greşită a titlurilor şi a foilor. De pe *Molitvenicul* original, aflat în Biblioteca Academiei Române, sub cota 72, transcriem întregul cuprins, cu arătarea fiecărui titlu şi a paginei.

Catalog sau catastih de tot ce este în această s[fîntă] *carte.*

F. 1-16 Rînduială la sv[î]nta Богоявленїе [Epifanie].
F. 16v-32v чинъ wсщенїю водъ мсца августа, к д днь (Rînduiala la sfinţirea apei, luna august în 1 zi).
F. 33-35 Logodna.
F. 35v-42v Cununiia.
F. 42v-43v M[o]l[i]tve feménii în zua întîe.
F. 43v-44 M[o]l[i]tva de pecetluit cuconul luînd nume a opta zî de la naşterea sa.
F. 44 M[o]l[i]tva feménii născătoare după 40 de zîle.
F. 44v M[o]l[i]tva maicii cuconului.
F. 44v-46 M[o]l[i[tvă ş[i] altă cuconului la 40 de zîl[e].
F. 46-46v M[o]l[i]tvă feménii cînd să tîmplă de pierde.
F. 46v-51 M[o]l[i]tvă la făcutul oglaşenicului.
F. 51-58 Slujba sf[î]ntului botez.
F. 58-59v M[o]l[i]tva la tunsul părului, urmată de poruncile Vechiului Testament.
F. 60-78v S[fi]ntele masle ce să slujesc de з (şapte) preuţ strînşi în biserică sau în casă.
F. 78v-79 M[o]l[i]tva colivelor.
F. 79 M[o]l[i]tva cărnii la Paşti.
F. 79v Ş[i] alta [molitvă] la Paşti.
F. 79v-81v Molitva cea mare de la d[u]hovnic ucenicilor de ispovadă.
F. 81v-82v Molitva de [a]furisanie [de la colontitlu].
F. 82v-83 M[o]l[i]tva la groază de tunete şi fulgere.
F. 83-84 Molitvă de rugă la toată litiia.

---

2. — Dosoftei. *Opere, I, Versuri,* Ediţie critică de N. A. Ursu, Editura Minerva, Bucureşti, 1978, 543 p.

— I. Bianu, Nerva Hodoş, Bucureşti, 1903.

— Al. Mareş, T. Furdui, *Un fragment inedit din Molitvelnicul tipărit de Coresi*, S.C.L., 24, 1973, nr. 1, p. 57-59.

— I. Gheţie, *Cîteva observaţii filologice asupra Molitvelnicului Marţian*, în „Limba Română", 24, 1975, nr. 1, p. 23-38.

— Al. Mareş, *Un fragment românesc de Molitvenic din sec. al XVI-lea*, în „Limba Română", 20, 1971, nr. 2, p. 131-139.

— Magdalena Georgescu, *Contribuţii la problema unificării limbii literare. Despre ediţiile succesive ale Molitvelnicului din sec. al XVIII-lea*, în „Limba Română", 24, 1975, nr. 4, p. 323-331.

— Florian Dudaş, *Tipărituri şi manuscrise după tipărituri ale Mitropolitului Dosoftei identificate în vestul Transilvaniei*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LIV (1978), nr. 9-12, p. 749-752.

— M. Bordeianu, *Molitvenicul slavo-român de la Iaşi*, „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LIII (1977), nr. 5-6, p. 474-479.

F. 85-85v Dentru s[fi]nţi părintelui nostru Ioan, arhiepisc[o]pul de Costinopol [sic] rost de aur, cuvînt de învăţătură la s[fî]nta Gioi mare.
F. 86-86v Cînd cade ceva în puţ sau fîntînă de să spurcă.
F. 86v-87 Slujbă de cădea ceva spurcat de pro[a]spăt în vas cu oloi sau vin, sau miiare, sau într-altă.
F. 87-87v M[o]l[i]tvă pe vasul ce s-a fi spurcat cu ceva.
F. 87v M[o]l[i]tvă grîului sau făninii sau altă legumă ce s-a hi spurcat.
F. 88-93 Slujba sv[i]ntei Priceştenii.
F. 93-101v M[o]l[i]tve la sv[î]nta Priceştenie.
F. 101v-103 Şi această m[o]l[i]tvă de mulţumită.
F. 103v A s[fî]ntului marelui Vasili învăţătură tinerilor.
F. 103v-106 M[o]l[i]tva pre stihuri a s[fî]nt[u]lui Simeon Metafarst în to[a]te zîle să-şi citească tot creştinul.
F. 106-107 Această s[fî]ntă m[o]l[i]tvă umilicio[a]să este de treabă creştinului căzut în boală să ş-o citească cu lacrîmi. Făcută-i de kir Ioan Vrotopol, arhivraciul Kerkiresci şi scoasă de pre elineaşte.
F. 107-117 Slujba Precloneniilor пѧтдесѧтницей (a Cincizecimei) colontitlu M[o]l[i]tve пѣтдесѧт (p. 109).
F. 117-117v Tropariul... şi otpustul aşa este aicea. Trebuie să-l zicem şi noi ca alalţi pravoslavnici, cum îl zic Ruşii şi Grecii şi scaunele cele mai mare s[fi]nte.
F. 117v-119v M[o]l[i]tve pentru ploaie. Făcute-s de s[fi]nţia sa Kalist Patriarhul de Ţ[a]rigrad.
F. 120-125v Ispovedania.
F. 126-128v Cazanie la pogrebaniia provodului creştinesc.
F. 128v-129v [Cazania la] [s]fîrşitul pruncesc.
F. 129v-131 S[fî]ntul Grigorie de Neochesarisa făcătorul minunelor la noiemvrie 16. Bogosloviia pe trei limbi a s[fî]ntului Grigorie.
F. 131-132 M[o]l[i]tvă casei cînd are vro supărare de draci, de farmeci şi făpturi drăceşti.
F. 132v albă.
F. 133-150v Provodnicul rumâneşte creştinesc pentru mireni.
F. 150v-151 Blagosloveniia tămîei.
F. 151-155 Greşiturile ce se află într-această s[fî]ntă carte.

La paginaţia cărţii, adeseori se întîlnesc repetări sau lipsesc cifrele. Alteori, colontitlul este greşit sau modificat.

Asupra întregii opere a lui Dosoftei, marele mitropolit al Moldovei (1671-1686), în *Tratatul de istoria literaturii române*, I, ed. II [3], se subliniază că, prin tipăriturile sale, Dosoftei a introdus limba română în Biserică. George Ivaşcu, în prestigiosul volum *Istoria literaturii române*, a analizat şi a arătat că mitropolitul Dosoftei a deschis zăgazurile între limba literară a epocii şi toată „semenţia românească", făcînd din Biserică instituţia eficientă în răspîndirea limbii române literare pînă la ultimul credincios [4].

3. Bucureşti, 1970, p. 406-417.
4. Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 207.

Pentru valoarea sa intelectuală, cunoscător al limbii greceşti din care făcea traduceri, al limbii latine şi al limbilor slavonă, ucraineană, rusă şi polonă, Dosoftei este denumit umanist occidental[5].

Patriarhul Ioachim al Moscovei asemăna pe mitropolitul Dosoftei, după înţelepcinnea sa, cu Moise, iar ca iubitor de înţelepciune cu Solomon[6].

Lupta care în această perioadă a dus-o mitropolitul Dosoftei pentru afirmarea limbii române în Biserică s-a exprimat şi prin originalitatea gravurilor din cărţile sale. Creşterea conştiinţei naţionale, înlăturarea cîte puţin a influenţelor străine, explică adînca adeziune a meşterului român la ornamentul local şi reţinerea faţă de alte motive şi modele. Odată cu aceasta, artistul gravor nu se temea de contactul cu arta manuscriselor bizantine şi slavone. Din analiza gravurilor de lemn, se va constata că meşterul a preluat elemente decorative din manuscrisele de la Athos şi a creat altele. Stilul gravurilor lui Dosoftei continuă pe cel al vechilor manuscrise care circulau în Ţările române. Grafia acestor cărţi este legată cu ornamentarea manuscrisului din anii care au precedat ediţia. În acelaşi timp, gravura cărţii exprimă ideea centrală a conţinutului cărţii.

Neexplicabil rămîne faptul cum într-o mare lucrare ştiinţifică: *Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la 1918*, de Mircea Tomescu[7], unde pe multe pagini se studiază cartea românească veche, nu se vorbeşte despre gravura existentă sau creată în cărţile mitropolitului Dosoftei. La capitolul: *Forma grafică a cărţii din secolul al XVII-lea* (p. 70-85), nu se atrage atenţia, măcar prin reproducerea unei gravuri sau foi de titlu din cărţile care au deschis drumul limbii române.

Gravura cărţilor mitropolitului Dosoftei[8] se deosebeşte de gravura somptuoasă a *Cazaniei* lui Varlaam din 1643. Ea se deosebeşte şi de gravura monahului sculptor Ioil de la Uniev de la care, din anii 1658-1659, s-au păstrat patru piese[9]. Gravura din cărţile mitropolitului Dosoftei este o gravură originală, adaptată, la scopul cărţilor de a cultiva limba română în Biserică. Ea are simbolurile ei, va fi generalizată de la o tipăritură la alta, va apare la distanţe de timp, va avea însă o unitate[10].

Centrul care va concentra gravura va fi *Molitvenicul* din

---

5. Communications de la délégation française aux VII Congrès International des slavistes, Paris, 1973, p. 225.

6. Revista Patriarhiei din Moscova, nr. 3, 1974, p. 52.

7. Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 216.

8. Pentru gravurile din tipăriturile mitropolitului Dosoftei vom folosi termenii consacraţi: *placă* pentru foaie de titlu, *frontispiciu*, pentru gravura în lăţimea paginei la începutul slujbelor sau a capitolelor, *iniţiale* mari ornate şi *finaluri*. În tipăriturile mitropolitului, nu vom afla *vinieta*, adică gravura de mică dimensiune, care este introdusă în mijlocul textului.

9. ŧ Nestor Vornicescu-Severineanul, *Patru xilogravuri din anul 1658-1659: comentar şi ilustraţii la Rugăciunea Domnească*, în „Mitropolia Olteniei" XXIII (1971), nr. 11-12, p. 802-822.

10. Retipărirea unor gravuri, în perioada de la 1680 la 1686, în atîtea cărţi, pun în evidenţă tăria lemnului pe care ele au fost săpate. După opinia cercetătorilor, gravura era lucrată pe lemn de păr, care suportă mii de extrase.

1681. În *Molitvenic,* mitropolitul Dosoftei va reproduce gravura cea mai reprezentativă din cărţile sale anterioare: *Liturghii,* 1679, şi *Psaltirea slavo-română,* 1680. Pentru *Molitvenic* se vor crea şi alte gravuri şi simboluri. Apoi, tot din gravurile *Molitvenicului,* va introduce piese în *Paremii,* 1683, *Liturghii,* 1683 şi *Vieţile Sfinţilor,* 1682, 1683 şi 1686.

În *Molitvenic,* 1681, tradus din limbile slavonă şi greacă, Dosoftei va folosi tabla cu foaia de titlu a *Psaltirei* din 1680. Tot de acolo va reproduce Stema Moldovei, după cum aceeaşi Stemă va împodobi cartea în limba greacă: *Întîmpinarea contra Primatului Papal,* Iaşi, 1682. Din *Psaltire* va folosi frontispiciile: Hristos, Trei îngeri, Deisis, Arhanghelul Mihail, literar Г cu înger, iniţialele mari Ф şi Д ornate şi cîteva litere mijlocii.

În schimb pentru *Molitvenic* va fi gravată litera ѧ cu simbolul cuvintelor evanghelistului Ioan. În această carte se va tipări gravura originală: Maica Domnului, însoţită de Cuvioasa Parascheva, Mucenicul Ioan, cu inscripţie românească şi, prin simbolul literei T, se va arăta participarea oamenilor la slujba Bobotezei.

Noul pe care-l aduce *Molitvenicul* constă în grafica care-l împodobeşte şi în simbolurile pe care le reprezintă, în străduinţa de a introduce limba română în trebuinţa zilnică a poporului.

Pe cînd *Cazania* lui Varlaam, tipărită cu 38 de ani în urmă, era destinată a fi cartea de lectură care se făcea publică la sărbători şi duminici şi numai la biserică, *Molitvenicul* era arma zilnică a fiecăruia, începînd de la naştere, trecînd prin toate fazele vieţii şi sfîrşind cu înmormîntarea.

Molitvenicul lui Dosoftei era cartea mobilizatoare pentru folosirea limbii române în casa fiecăruia, la nevoile fiecăruia, la actele sfinţitoare ale fiecăruia şi la întîmplările fiecăruia. Cartea îmbrăţişează toată viaţa creştinului, sub variate ipostaze, al cărei conţinut pînă atunci era neînţeles pentru mirean. De aceea, preotul care o folosea pentru întîia dată trecînd de la tradiţia consacrată a limbii slavone avea nevoie de rînduieli bisericeşti şi de chipuri sfinte, care să-l hotărască spre pasul cel mare al folosirii molitvelor în limba poporului.

Pentru aceasta, *Rînduiala la sfînta Bogoiavlenie* este prilejul cel mare al legăturii comune dintre Biserică şi popor. Sfinţirea apei Iordanului este sărbătoarea aşteptată a întregului sat sau oraş, apa reprezentînd viaţa fiecăruia şi prin care se sfinţesc toate. *Rînduiala la sfînta Bogoiavlenie* sau sfinţirea Iordanului, cu care se începe *Molitvenicul* (f. 1-16), era pentru mitropolitul Dosoftei simbolul unirii obştei creştine. Pentru întîia dată *apărea tipărită această slujbă în limba română.* Participarea şi unirea poporului, care ieşind din biserică mergea la izvoarele apelor, se manifestă prin cîntarea: „Glasul Domnului peste ape" şi cu răspunsurile la slujba Iordanului, pe care le dădea oamenii, care le rosteau în limba maternă (f. 7v, 14v) sau cîntînd: „Sfinte Dumnezeule" (f. 21) sau răspunzînd la toate stihurile (f. 35). Această participare comună la alte slujbe se va mani-

festa prin aceea că „poporul [rosteşte]: Părintele nostru carele eşti în ceriuri“ (f. 41) sau cîntă „Ţie Doamne“ (f. 64v) şi „sfîrşeşte poporul: Amin“ (f. 36).

Astfel, slujba Iordanului devenea în viaţa satului şi a oraşului o manifestare publică, poporul confirmînd adeziunea lui la mentalitatea nouă care se crea în societatea de atunci [11].

Pentru însemnătatea slujbei Iordanului faţă de restul conţinutului *Molitvenicului,* mitropolitul o tipăreşte cu un caracter de literă plină şi formă semiuncială. Toate arătările tipiconale sînt date numai în limba română, spre deosebire de cărţile sale anterioare *Liturghie* 1679 şi *Psaltire* 1680. Pentru a spori atenţia asupra însemnătăţii slujbei toate literele începătoare ale fiecărei cereri, din ectenii şi ale fiecărei molitve, sînt tipărite în roşu. Iniţialele mari ornate Ф şi Д, în alt loc imprimate în negru, aici sînt tipărite în roşu. Tipărirea în două culori a slujbei Iordanului şi a Sfinţirii apei arată caracterul festiv al acestor slujbe subliniat de mitropolitul Dosoftei.

Prin aşezarea în fruntea *Molitvenicului* său al slujbei Bobotezei, mitropolitul Dosoftei evidenţiază însemnătatea apei sfinţite şi a semnelor cunoscute în Biserica Ortodoxă, de-a lungul secolelor, şi *folosirea ei încă din timpurile apostolice.*

Deşi *Molitvenicile* slavone anterioare, începînd cu a lui Petru Movilă, Kiev, 1646, *Molitvenicul,* Lvov, 1645, *Molitvenicul,* Lvov, 1668, sau cele ulterioare greceşti, *Evhologhion,* Veneţia, 1684, *Evhologhion,* Veneţia, 1691, încep cartea cu *Rugăciunea la naşterea pruncului,* mitropolitul Dosoftei dă un sens mai mare slujbei Iordanului şi cu ea începe şirul molitvelor în limba română.

Apa sfinţită a Iordanului este permanenta prezenţă a harului divin în viaţa creştinului şi în casa fiecăruia, iar întîmplările văzute, descrise şi tipărite chiar de Petru Movilă, se pot verifica de fiecare credincios. De aceea, rostirea rugăciunilor în limba maternă are primul scop şi aşezarea slujbei Bobotezei în fruntea *Molitvenicului* este *unică* în şirul lung al molitvenicilor slavone, greceşti şi al celor româneşti, pînă în timpurile noastre.

Alături de textul pregătit şi formulat de mitropolit, mînă în mînă au lucrat tipograful şi gravorul.

Nu se formulase pînă atunci severa urmare a canonului aşezării rînduielilor din *Molitvenic.* De aceea, la aşezarea rînduielilor şi molitvelor din cartea sa, mitropolitul va face o excepţie.

Grafica, mai mult decît fresca de pe peretele unei biserici, va înfăţişa, în *Molitvenic,* schimbările produse în ornamentarea cărţii bisericeşti. Decoraţia cărţii se va întemeia pe aceleaşi principii fundamentale ca şi cele anterior tipărite, dar se va introduce noul potrivit concepţiei mitropolitului.

Tradiţia bizantină şi apoi cea slavă explică textul cu imaginea autorilor, care s-a tradus în Evul Mediu în reproducerea figurilor celor patru evanghelişti [12].

---

11. Alexandru Duţu, *Modele, imagini, privelişti,* Cluj-Napoca, 1979, p. 11.
12. Vera D. Lichacova, *Byzantine miniature,* Moscova, 1977, p. 9.

În *Molitvenicul* din 1681, mitropolitul, pe foaia de titlu, sintetizează sfinţenia şi jertfa Vechiului Testament, care duce spre Noul Testament întruchipat în Maica Domnului cu Pruncul în braţe, înconjurată de Arhanghelii Mihail şi Gavriil.

Placa de lemn, săpată fin cu vrej de viţă de vie, înfăţişează pe latura dreaptă pe Aron cu cadelniţa şi chivotul legii la piept, pe Moise cu tablele legii în mîini şi aureola în jurul capului, pe latura stîngă pe Melchisedec, preotul din veac, cu potirul în mînă, şi pe Abraam patriarhul, avînd ca semn distinctiv al jertfei lui Isaac, un cosor, unealtă locală. Toate personajele sînt în busturi, au aureola în jurul capului şi sînt cu faţa îndreptată spre medalionul central Maica Domnului cu Pruncul în braţe, prin legătura vrejului de acant şi ornament de baroc.

Ideea cu care începe *Molitvenicul,* că apa sfinţită a Iordanului „ceaţa lumii o curăţeşte" şi „însătatul norod l-ai adăpat", se transformă pentru mitropolitul Dosoftei în realitate, prin limba română, care de acum intră în rîndul limbilor sfinte ale Bisericii Ortodoxe. Într-adevăr, într-un cadru de miniatură de numai 6 × 3 cm se reprezintă scena luptei dintre Goliat şi micul David.

Faţă de scena descrisă[13], unde oştirea era aşezată în linie de bătaie, în rînduri, unii în faţa altora, meşterul gravor aşează lupta pe un teren cu dealuri şi văi, asemănătoare reliefului local moldovean. Goliat apare înarmat cu suliţa lungă pe muchie de deal, îmbrăcat în zale, în spate urmat de un cavaler înarmat, care duce la imaginea mulţimii de oaste. Micul David, îmbrăcat în cămaşă, apare în vale, în spate cu două corturi, dintre care unul are în vîrf un steag, ceea ce înseamnă că este al ţării. În loc de praştie în mînă şi pietricele în traistă, cum e consemnat că avea David[14], gravorul moldovean pune în mînă lui David o măciucă, armă populară la români.

Prin aşezarea acestei gravuri la începutul cărţii, simbolic e reprezentată limba română în lupta pentru folosirea *Molitvenicului.*

Pentru participarea oamenilor vii la slujba Iordanului, grafic se exprimă aceasta prin iniţiala T (f. 9). Noua metodă de reprezentare constă în faptul că T este format prin două figuri omeneşti, necunoscute în alte tipărituri. Această metodă duce la îndepărtata influenţă a manuscriselor bizantine de la Athos, unde iniţiala T, în mărimea asemănătoare, reprezintă pe Hristos sau pe Sf. Grigore Teologul[15].

În *Molitvenic,* iniţiala T, cu care începe molitva cea mare a sfinţirii aghezmei, reprezintă pe oamenii, bărbat cu barbă şi şi căciulă, femeie cu plete pe spate, participanţi la slujba Bobotezei, îmbrăcaţi în sumanele lor. Astfel, gravorul a reprodus în creaţia sa conţinutul cărţii.

În gravura *Molitvenicului* se vădeşte că meşterii gravori

---

13. 1 Regi 17, 20-21.
14. 1 Regi 17, 40.
15. *The Treasures of Mount Athos, Illuminated Manuscript,* Ekdotike Athenon, I, 1974, p. 107, fig. 109, p. 114, fig. 116.

erau oameni culţi, cu orizont larg. Litera iniţială ✤ de *creaţie românească*[16] o gravează deosebit de artistic (f. 40). Deşi litera apăruse în tipăriturile anterioare, prin nimic deosebindu-se de altele, în *Molitvenic* ea capătă un sens mai larg. În gravarea literei se arată meşteşugul, dar aici este şi un simbol. Săparea vulturului este un simbol al evanghelistului Ioan, cu slovele începătoare ale pericopei Evangheliei de Paşti : ЕВ. Iw[ан]. ѿ начале бѣ с<лово> и бг҃ъ бѣ слово „Ev[anghelia] Io[an]. La început era Cuvîntul şi Dumnezeu era Cuvîntul" arată scopul nemărturisit al *Molitvenicului* şi indicaţia autorităţii. Acest scop era introducerea *cuvîntului românesc* în slujba Bisericii pentru fiecare credincios.

Acelaşi scop, de a face să se deprindă slujba românească, este arătarea că, la vreme de năpaste, „tot poporul cîntă şi se roagă".

Manifestarea publică comună a poporului, unit prin limba slujbelor bisericeşti şi mai ales la sfinţirea apei Iordanului, obicei introdus în viaţa Moldovei, se va manifesta de mitropolit şi mai tîrziu, cînd va fi peste hotarul ţării. Cronicarul Ion Neculce ţine să se ştie că slujba sfinţirii Iordanului a mitropolitului Dosoftei în Polonia se transforma în „ţeremonie după obiceiul ţării noastre şi să miera Craiul şi toţi domnii leşeşti şi lăuda frumoasa ţeremonie... a ţării noastre"[17].

Iniţialele mari ornate Г.Д.Ф.Л. sînt tipărite în roşu. Literele г şi д apar în *Psaltirea slavo-română* 1680 (f. 46 şi 128), dar sînt în negru. Litera ornată Т (f. 9) din *Molitvenic* este *unicat*. Litera Т reprezintă trunchiul copacului împletit cu vreji care se termină cu două bucle de floare, asemănătoare cu litera Т din manuscrisul de la Athos[18]. Sub această literă Т stau în picioare două figuri reprezentînd o femeie şi un bărbat în port popular. Atitudinea figurilor este aceea a demonstraţiei cu braţele întinse spre tulpină, ei atingînd cu picioarele rădăcina, Т fiind simbolul rădăcinii lui Iesei, adică omenirea este prezentă la Botezul lui Hristos.

Iniţialele, artistic lucrate, ale *Molitvenicului* sînt următoarele : Г cu înger, Д. Т. Л. de două ori în mărime de 3 × 2,5 cm, Ф de 2,3 × 2 cm şi д de două ori în mărime 1,8 × 1,3 cm, total 10 piese, dintre care 8 sînt noi creaţii.

Frontispiciile cărţii sînt în număr de opt, dintre care una reprezentînd *Deisis* în mărime de 10,5 × 3 cm, de la începutul cărţii, alta reprezentînd Sf. Îngeri ai Vechiului Testament în

16. Ilie Minea, ✤ *literă de creaţie românească*, în „Cercetări istorice", VIII-IX, 1932-1933, nr. 1, p. 276 şi 1934, nr. 3, p. 271.

17. *Cronica lui Ion Neculce copiată de Ioasaf Luca, Manuscrisul „Mihail"*, Bucureşti, 1980, p. 44. „Îl punea craiul Sobieţchi [pe mitropolitul Dosoftei], de să îmbrăca cu veşmintele cele scumpe şi scotea şi odoarăli mitropolii ţării noastre şi slujia liturghie la zile mari şi la Bobotează [şi făcea] Iordan cu ţeremonie după obiceiul ţării noastre şi să miera Craiul şi toţi domnii leşeşti şi lăuda frumoasa ţeremonie ce are Biserica Răsăritului şi a ţării noastre".

18. *The Treasures of Mount Athos*, I, 1974, p. 161, fig. 188 ; p. 293, fig. 376.

1. Foaia de titlu a Molitvenicului, *Iaşi, 1681*

2. Frontispiciu Maica Domnului cu inscripție românească

3. Inițiala ᛏ de creație românească

4. Inițiala T *de reminiscență athonită*

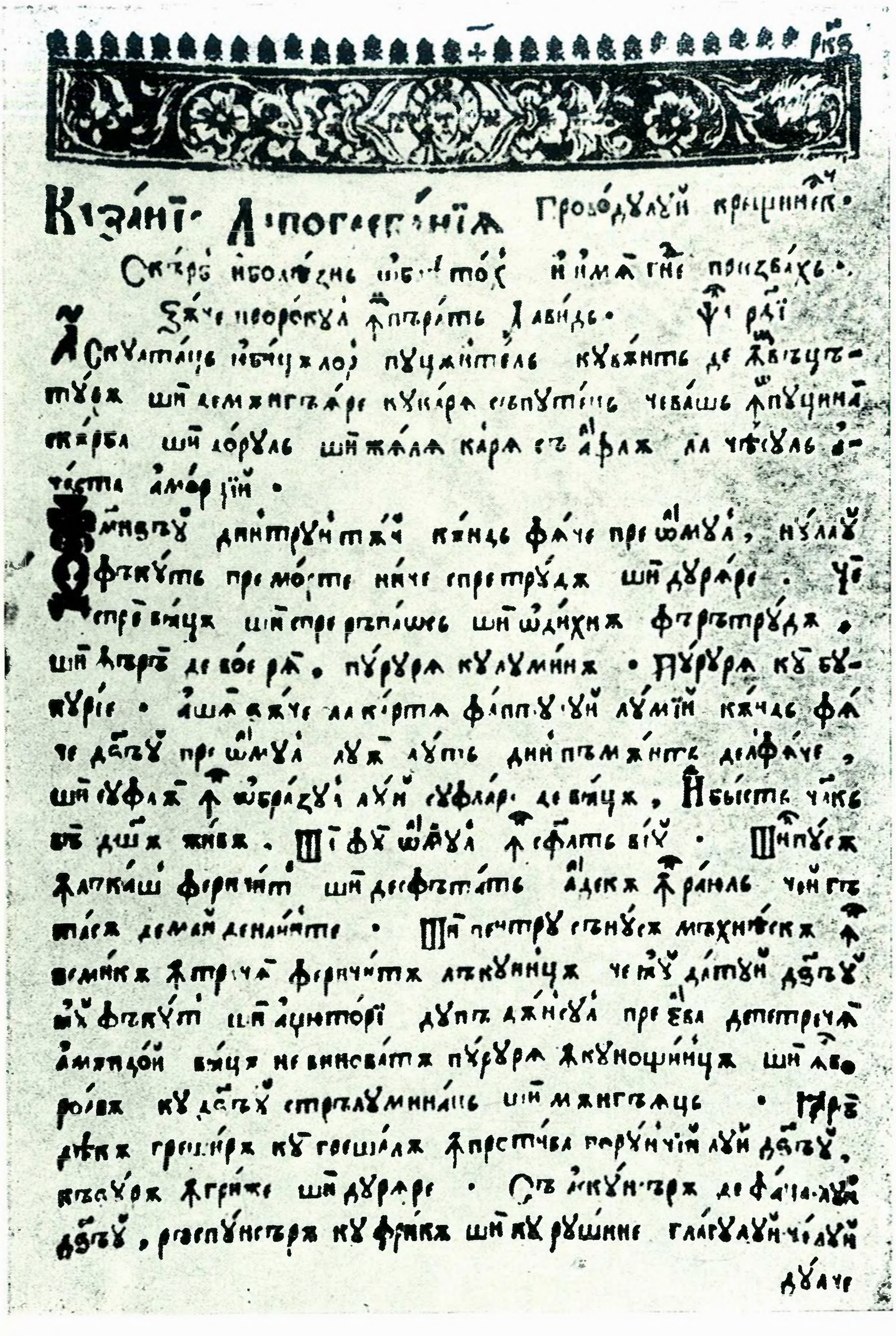

5. Începutul Cazaniei la ediția I-a

КАЗАНІЄ ЛА ПОГРЕБАНІЇ
Провод҃хи крєщинєск҃.

Скрбѣ нєолѣзнє ѡвретшхѣ нимѣ гдн҃е призвахѣ. Ѯхѵе пророкѵлъ длпсрать Двнде. ѱалѡм рд҃ѣ. Ѧскѵтаць нєнцѧлорь пѵцянтєѧ кѵєжнтѣ дє ѧмѣцштѹрѫ шн҃ демянгъѧре кѵ кѧрѧ стрѵтіцѣ чевѧш ѧѵцянѧ скрбѣ шн҃ дорѵлѣ шн҃ жѧлѣ кѧрѧ стѧфлѫ да чѣѵѧлъ ѧчєста ѧмѡрцїн҃.

Дмнєзѵ дпнтрѵнтїн҃ кѧнде фѧче прєѡмѵлъ. нѵллѵ фѧкѵтѣ прє мѡрте нѧче спрєтрѣдѫ шн҃ дѵрѧре. Ѵє спрє вѣцѫ шн҃ спрєрѫпѧшєѣ шн҃ ѡдїхнѫ фѣрѫтрѣдѫ. шн҃ фѣ рѣ дєѡсрѧ. Пѵрѵрѧ кѵлѵмїнѫ. Пѵрѵрѧ кѵєѵкѵрїє. ѱшѧ бѫче ѧлкѧртѧ фѧптѵлѵй лѵмїй кѧнде фѧче дмнєзѵ прєѡмѵлъ лѵѫ лѵтѣ дпнптѵмѧнтѣ дѣ фѧче. шн҃ гѵфлѫ ѧѡєрѧсѵлъ лѵй гѵфлѧре девѣцѫ. Нєвѣстѣ чѧкѣ вѣ дшѫ жй ѫ. Шн҃ фѵ ѡмѵлъ ѧгфлѧтѣ вїѵ. Шпѧпѵєѫ ѧлѧкѧшь фє рѣчѣтѣ шй дєгфѣтѧтѣ лѵйкѫ ѧрѧмль чй гѣтѧєѫ дєман дпнѧтѣ. Шн҃ пѣтрѵ стѧнѵєѫ мѣхнѣєскѫ ѧнємїнкѫ ѧтрѧ чѧ фєрнчѧтѫ ѧпкѵїнцѫ чєѵ дѧтѵй Дмнєзѵ мѵ фѣкѵтѣ шн҃ ѧцнтѡрї дѵпѣ дѫнєѵль прє ѣвль дєпѣтрєчѧ ѧмѫндѡй вѣ цѫ нєвїновѧтѫ, пѵрѵрѧ ѧнѵпощѣнцѫ шн҃ ѧєѡрѡлєѫ кѵ дмнєзѵ, стрѣлѵмїнѧць шй мѫнгѣлѫ. Ѳрѣ дѣкѫ грєшѣрѫ кѵ грєшѧлѫ ѧпротївл порѵнчїй лѵй дмнєзѵ. Кѧдѵрѫ ѧгѣнѣтѣ шн҃ дѵрѧре. Сѣ ѧпкѵнєгрѫ дїфѣцл лѵй дмнєзѵ. рєпѵєѣтрѫ кѵ фрїкѫ шй кѵрѵшїнє Гѧлѧлѵй ѱѧлѵй дѵлче

шй

6. Începutul Cazaniei la ediţia a II-a

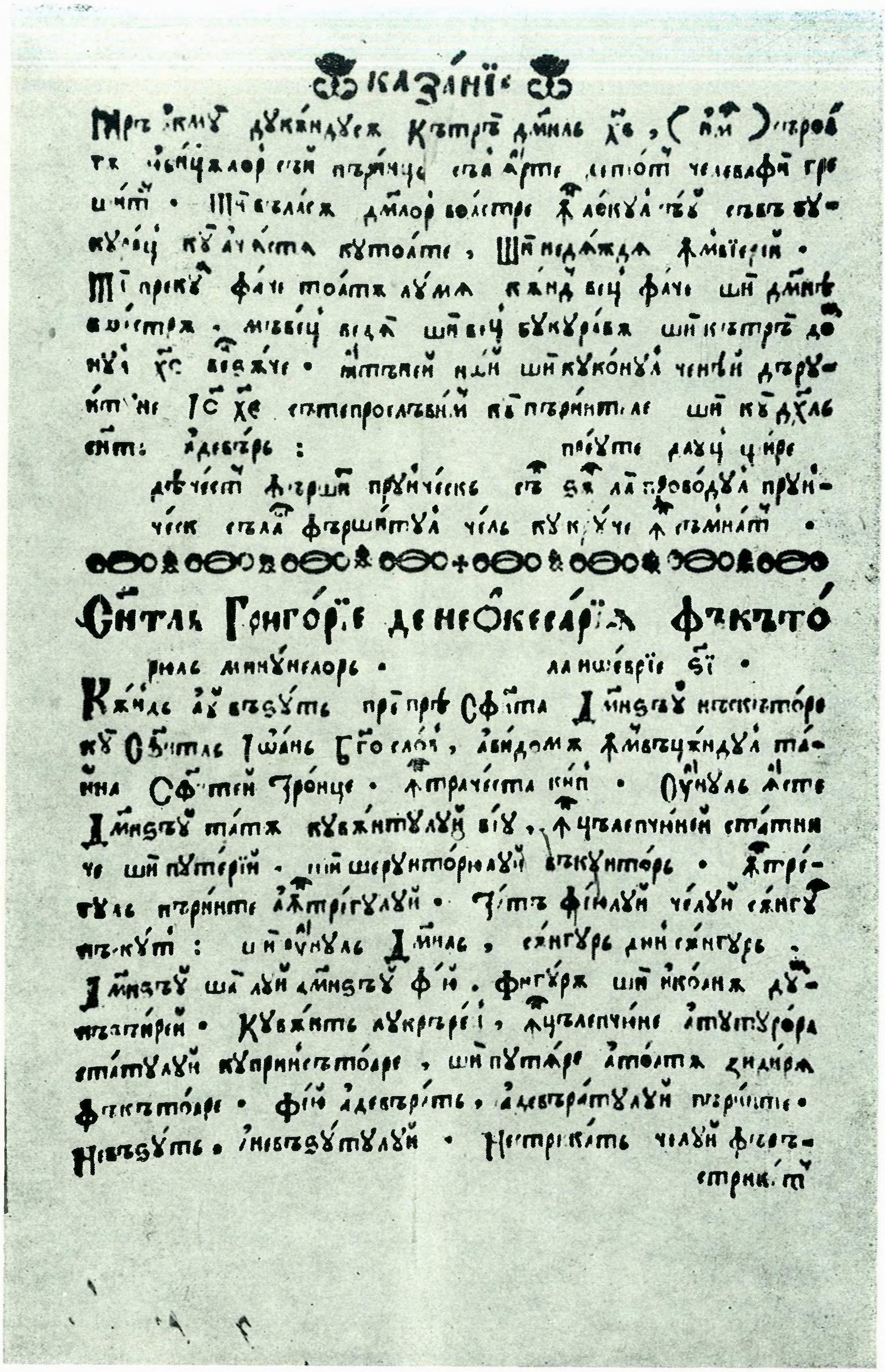

7. Sfîrşitul Cazaniei la ediţia I-a

ЛА ПОГРЕБАНІЄ

Цѣ чѣ цѣжѣ фрнчмѣцѣ дела дмнвѣѣ • шн ѧчѧста •
фрнче дстнне шнбнне ѯц вафн • Кѣ трѣнш пѣцѧнтѣѧ
шнцай ѧгонисѧтѣц мѣлтѣ • Скончѧвѣѧ вѣмѧлѣ, нспатѣнѣ лѣта многа • Кѣтай сфѣршнтѣ дскѣртѣжрѧме, шнцай дмплѣтѣцѣ ан лѣнцї • Кѣ цай ѧгонисѧтѣ ман мѣлтѣ.

Гѧрѣ ѧкмѣ дѣкѧндѣѣ кѣтрѣ Дмнѣлѣ хс, (нмѧ)
Строѧѣ нѣнцѧлорѣстѣй Пѣрнцѣ сѣѧ фрте дстѣ человѣ фн грешнтѣ • Шн вѣлѣѣ дѣмнлорѣ сѣстре длокѣѧстѣ сѣ вѣ бѣкѣрѧцѣ кѣ ѧчѧстѧ кѣтоѧтѣ, шн нѣдѧждѧ дмнѣрѣй • Шнпрекѣмѣ фѧче тоѧтѣ лѣмѧ кѧнде вѣцѣ фѧче шн дѣмнѣвешѧстрѣ • мѣвцѣ ведѣ шнвѣцѣ бѣкѣрѧвѣ шнкѣтрѣ домнѣлѣ хс вѣцѣ ѣѧче • нтѣнй пой шнкѣкѣнѣлѣ чѣнѣй дѣрѣнтѣне Іс хе сѣтѣ прогѧтвнмѣ кѣ пѣрнтелѣ • шндѣлѣ Евнтѣ ѧдевѣрѣ •

Прѣтѣ дѧѣцѣ цнре двчѣстѣ фѣршнтѣ прѣнчѣскѣ сѣлѣ ѣѧче ѧпровѣдѣлѣ прѣнчѣскѣ сѣлѧшѣ фѣршнтѣлѣ чѣѧ кѣ прѣче дстѣмнѧтѣ •

8. Sfîrşitul Cazaniei la ediţia a II-a

mărime de 11 × 3,5 cm. trei reprezentînd *Deisis* în mărime 11 × 2 cm şi ultima reprezentînd pe Arhanghelul Mihail în mărime de 11 × 1,5 cm. Toate frontispiciile au, pe lîngă figuri, ornament floral. Săpatul figurilor în lemn s-a făcut după desene pentru fiecare, cu nuanţe neînsemnate între cele care au acelaşi subiect : *Deisis*. Tematica tuturor frontispiciilor în primul rînd este *Deisis*, adică Hristos împreună cu Maica Domnului şi Ioan Botezătorul, apoi numai Hristos, urmat de cei trei îngeri de la masa lui Abraam şi Sf. Arh. Mihail, ceea ce reprezintă tradiţionala iconografie românească.

La finalul cărţii se află o gravură care reprezintă simbolic participarea oamenilor la conţinutul cărţii. În mărime de 5,5 × 4 cm, cu un ornament floral baroc, extremităţile vrejului curbat se termină la dreapta cu figura unui bărbat avînd mînecă lungă şi cămaşă dreaptă, cu capul acoperit şi, în stînga, cu figura unei femei, cu cămaşă înfloratăă, faţa mică şi broboadă pe cap. Ambele figuri, în medalioane, privesc frontal şi, în atitudine arătătoare, spre centrul reprezentînd o ghindă care se sfîrşeşte cu o floare (f. 132).

Pe lîngă aceste ornamente, în carte se află şi nouă marginalii care despart unele rugăciuni, formate din semne tipografice ovale, stanţe, puncte şi cerculeţe mici. În plăcile gravate nu se observă crăpături sau uzajul folosirii lor. Ele sînt noi ca prezentare şi imaginea apare proaspătă.

La acestea se adaugă o gravură *originală românească* de mare valoare, prin compoziţia şi simbolul ce-l reprezenta. Gravura este concepţia mitropolitului şi vine să sublinieze ideea *Molitvenicului* în limba română. Mitropolitul face legătura în pămîntul Moldovei cu personajele sfinte. Compoziţia are, în centrul ei, pe Maica Domnului şezînd pe tron frontal, avînd două lumînări pe laturi, cu privire semnificativă. Expresia gestului şi aplecarea către Prunc măreşte stabilirea unui raport emoţional între personajele ce stau înaintea ei. Ea reproducea modelul de pe cunoscuta icoană de la Mănăstirea Moldoviţa.

Gravura din *Molitvenic* se deosebeşte de gravura Maicii Domnului de pe verso foii de titlu din *Acatistul,* tipărit la Uniev, la 1673, de acelaşi mitropolit, unde Maica Domnului şade pe o estradă şi are pe cap o coroană înaltă, în mîna dreaptă ţine o cărţulie, cu stînga susţine Pruncul care ridică mîna dreaptă spre obrazul ei.

În gravura din *Molitvenic,* în jurul tronului Maicii Domnului, pe două trepte mai jos, pe latura dreaptă este înfăţişat chipul Cuvioasei Parascheva în picioare, în haine monahale, în atitudine rugătoare, cu mîinile îndreptate spre tronul împărătesei, avînd ca semn distinctiv, numai aureola din jurul capului şi inscripţia prescurtată. Pe latura stîngă se află Mucenicul Ioan de la Suceava, în picioare, îmbrăcat în haine, cu mantia pe umeri, şi, la mijloc, este încins, cu faţa acoperită cu barbă. Are mîinile rugătoare şi privirea îndreptată spre Maica Domnului cu Pruncul în braţe (f. 120).

Aceste două figuri istorice din gravura ce s-a tipărit se

referă la două fapte petrecute în Biserica Moldovei. Întîi, la evenimentul aducerii moaştelor Cuvioasei Parascheva, prezentă la Sinodul ortodox de la Iaşi în 1642. Al doilea la autoritatea consacrată a Mucenicului Ioan de la Suceava, adus de la Cetatea Albă, la începutul organizării Bisericii din Moldova sub Alexandru cel Bun. Ambele figuri se deosebesc mult de gravurile aceloraşi sfinţi din *Cazania* din 1643. Acolo, Cuvioasa Parascheva are coroană pe cap, şade pe tron ca împărătească, cu haine bogate şi crucea în mîna dreaptă. Acolo, Mucenicul Ioan are privirea înfruntătoare, o sabie mare în mînă cît statura sa şi este înconjurat de clădiri înalte.

Compoziţia se completează cu şapte capete de îngeri în jurul tronului. Întreaga scenă are elemente ornamentale în stil baroc şi sfîrşeşte avînd la bază, de o parte şi de alta, capul unui bărbat şi al unei femei.

În centrul de jos al acestei gravuri avînd numai dimensiunile 9,5 × 6 cm, fiind o adevărată miniatură din manuscrise, are evocatoarea chemare MAPÏA, urmată de strigătul obştesc: **кѣкѵрѣте а тѵтѵроу бѣкѵріе.** Acest strigăt obştesc de bucurie este opus formulei consacrate din *Acatistul* aceluiaşi mitropolit, tipărit la Uniev, 1673, unde Maica Domnului este preamărită cu „Bucură-te nevastă, nenevestită“ (f. 7, 8, 13v etc.)

Introducerea sfinţilor, veneraţi în Biserica Moldovei, în *Molitvenicul* fiecărei biserici de sat şi tîrg, avea menirea de a-i înfăţişa ca apărători ai ţării, alături de rolul de a fi cunoscuţi în toate provinciile româneşti.

Introducerea capului de om în gravură, necunoscut pînă atunci în ornament, arată participarea oamenilor la preamărirea Maicei Domnului şi a Pruncului în limba românească. În aceeaşi jumătate a secolului al XVII-lea, figura de om va fi introdusă în manuscrisele greceşti şi slavone care circulau în Ortodoxie[19], după cum, mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea, imaginea omului va fi cultivată în arta populară românească[20].

Gravurile nu sînt semnate, ca semn al participării comune a meşterilor români la sfînta lucrare a mitropolitului, deşi tipograful şi-a imprimat numele la sfîrşitul cărţii. Textele care însoţesc gravurile sînt în limba română: „Maria, Bucură-te a tuturor bucurie“, simbolic arată bucuria, că cele ce urmează sînt în graiul aceluia care se roagă şi se spovedeşte. Aceasta, spre deosebire de gravurile din *Cazania* lui Varlaam, semnate de acel vestit gravor Ilie, unde, la gravuri, textele sînt în slavonă.

Bisericile au primit cartea aşteptată după *Liturghierul* tipărit cu doi ani mai înainte (1679) şi în curînd tirajul s-a epuizat. Mai tîrziu, după cîteva decenii, la cererea unor preoţi de a avea *Molitvenicul* pentru slujba în noile locaşuri sfinţite, li se recomandă de a prescrie cartea pe loc![21] Nu se ştie numărul

19. Manio Stoianov, Украса на славянските ръкописи в България, Sofia, 1973, mss 448-45o.

20. Paul Petrescu, *Imaginea omului în arta populară românească*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1969.

21. Arhivele Statului Iaşi, *Dosarul Bisericii Banu pe 1720*, p. 12.

de exemplare tipărite şi preţul cu care s-au vîndut. Desigur, că s-au recuperat cheltuielile hîrtiei şi lucrului. Arhiva veche a Mitropoliei Moldovei a ars în vagoane, în decursul bombardamentului, la evacuarea din aprilie 1944.

Gravurile şi iniţialele din *Molitvenic* n-au fost influenţate de ornamentica tiparului de la Moscova.

Cercetarea amănunţită a albumului Орнаментика книг московской печати XV-XVII в.[22] în care sînt reproduse 737 frontispicii, iniţiale şi finaluri, ne-a dus la concluzia că din ele nici unul n-a fost folosit ca model.

Caracterul literelor de tipar s-a primit de la Moscova, în urma cererii din 1679 a mitropolitului Dosoftei către patriarhul Ioachim şi Nicolae Milescu[23]. Tipografia de la Moscova, începînd din 1648, avea patru caractere de litere, din care unul numit „biblic". Cu aceste patru caractere de litere, tipografia a şi tipărit cărţile sale în tot cursul secolului al XVII-lea[24]. Cu unul din aceste patru caractere de literă, probabil cel „biblic", primit de la patriarhul Ioachim, mitropolitul Dosoftei a tipărit *Psaltirea* din 1680 şi *Molitvenicul* 1681, precum şi celelalte cărţi.

Totuşi grafica nu este cea a cărţilor de la Moscova. Explicaţia este următoarea: începînd din anul 1670, se produce o criză în ornamentul cărţilor tipărite la Moscova. Această criză durează pînă la 1678, cînd se tipăresc cărţile îndreptate, ceea ce caracterizează aceste cărţi, îndreptate de greşeli şi inovaţii, este că în toate frontispiciile, cadrele şi finalurile, este imprimată crucea cu patru colţuri. Această cruce cu patru colţuri, pe care creştinii de rit vechi o numesc cruce „latină" sau „pecetea antihristă", este înlăturată de ei şi se păstrează crucea cu opt colţuri din tipăriturile vechi. Noile cărţi îndreptate se distingeau uşor prin acest ornament de cele neîndreptate[25].

În *Molitvenicul* din 1681, în gravura celor trei îngeri oaspeţi ai lui Abraam, gravorul sapă crucea îngerilor cu patru colţuri, spre deosebire de *Cazania* lui Varlaam, unde crucea apare cu opt colţuri la Sfîntul Teodor Tiron.[26]. Astfel şi prin aceasta se arată originalitatea gravurii *Molitvenicului*.

Să urmărim, în continuare, gravura creată în *Molitvenicul* din 1681.

Ucenicul care a tipărit *Molitvenicul* din 1681, ieromonahul Mitrofan, a fost un continuator al noului curent românesc introdus în Biserică. Despre vrednicia ieromonahului Mitrofan, patriarhul Dositei al Ierusalimului a tipărit, în anul următor, 1682, aceste rînduri: „În anul 1680, fiind în Iaşi şi văzînd pe Moldoveni că au tipografie, iar Grecii nu, muream de necaz. Iar Dumnezeu ne aduse pe un Român ieromonah, anume Mitrofan, şi i-am dat şasezeci lei şi ne-a construit o tipografie nouă... tri-

---

22. A. S. Zernova, Орнаментика книг московской печати XVI-XVIII в., Moscova, 1952.
23. *Istoria literaturii române*, I, ed. II, Bucureşti, 1970, p. 406.
24. A. S. Zernova, *op. cit.*, p. 22.
25. *Ibidem*, p. 26.
26. Atanasie Popa, *Cazania lui Varlaam 1643*, Timişoara, 1944, p. 48, fig. 41.

mitem cartea lui Nectarie în contra Primatului Papei şi contra aşteptării noastre se tipăreşte.“ [27].

Va continua oare ieromonahul Mitrofan ajuns episcop al Buzăului bogăţia gravurilor din tipăriturile mitropolitului Dosoftei?

Cercetînd cărţile tipărite la Buzău de către episcopul Mitrofan *(Molitvenicul* 1659, monumentala operă *Mineele,* 1698, *Pravoslavnica Mărturisire)* nu am găsit nici un frontispiciu, nici o gravură, nici o iniţială sau finală asemănătoare cu gravura din cărţile mitropolitului Dosoftei. Aceasta se datoreşte faptului că tot ce a fost în tipografia Mitropoliei din Iaşi s-a pierdut, odată cu strămutarea silită a mitropolitului Dosoftei în Polonia în anul 1686, cum este trecut în *Cronică* de Ion Neculce. Iar în anul următor, 1687, tătarii au ars Mitropolia Veche şi au stricat totul, zice acelaşi cronicar. Din cauza acestor grave evenimente, plăcile gravate artistic au pierit fie prin foc, fie prin risipire, chiar pe locul unde au ornat cărţi pentru limba românească.

Pentru rugăciunile din *Molitvenic*, pentru prima dată auzite de credincios şi citite de preot, cu unele cuvinte neînţelese, mitropolitul are conştiinţa că aceste cuvinte trebuiau să fie înlocuite cu altele vorbite de credincioşi. De aceea, la sfîrşitul cărţii, el dă mai multe înţelesuri aceluiaşi cuvînt. Cuvîntul grec „ilastirion“ de la sfinţirea apei (f. 19r, 8) se înlocuieşte cu „milostivitoare“; pentru cuvîntul „stanmă“ (f. 19r, 9) se dau variantele „păhar, cupă, cană“; pentru „au obştituşi“ (f. 21v, 12) = „au însoţituşi“; pentru cuvîntul grecesc „omousiea“ (f. 24v, 7) dă explicaţia: „prin acea de ompreună fiinţă troiţă“; în loc de „legătura ta“ (f. 24v, 16), „testamentul tău“; cuvintele „s-au pastăţît munţii cu tabărcia“ (f. 48v, 1) sînt înlocuite cu „au ridicat măgurile cu cîntariul“; pentru „ghenina“ (f. 48v, 15) foloseşte cuvîntul care va rămîne pînă astăzi „genunea, gheena, matca“; cuvîntul „savvanul“ (f. 58, rînd 8) este înlocuit prin „pînza, crijma“; cuvîntul „zua sărbătorii“ (f. 29v, 26) prin „zua sîmbetei, zua cea de răpaos“; cuvîntul „împregiur stanţiile“ (f. 63v, 17) prin „circumstanţiile, încungiurările“; cuvîntul grecesc „efiemeros“ (f. 83v, 3) prin „o îngrijeşti“. Alteori explicarea merge, ca o completare a rugăciunii de la împărtăşanie (f. 102v, 6), prin arătarea că „simţurile sînt cinci la trup: vederea, mirosul, auzul, gustul, pipăitul. Iară la suflet sînt alte, cinci: mintea, gîndul, părerea, nălucirea, priceperea.

Mitropolitul Dosoftei, în noua orînduire a conţinutului *Molitvenicului,* pe lîngă slujba Bobotezei introduce molitva marelui Vasile pentru învăţătura tinerilor, molitva pe stihuri a Sfîntului Simeon Metafrast pentru tot creştinul, molitva arhivraciului Ioan Vratopol pentru cel căzut în boală, teologia pe trei limbi privind Sfînta Treime a Sfîntului Grigorie de Neocezareea.

Mitropolitul Dosoftei, la aceste molitve, aduce compunerea sa proprie, anume *Cazania în pogrebania creştinilor şi a prun-*

27. *Bibliografia românească veche*, I, p. 257.

cilor. Ea se citeşte după rugăciunile de dezlegare, de afurisanie după indicaţia dată la f. 148.

Apariţia nouă în ritualul înmormîntării a *Cazaniei* rostită de preot nu avea precedent în *Molitvenicile* manuscrise slavone sau în cele româneşti care circulau pe atunci şi au fost studiate de N. Drăganu. Opera mitropolitului Dosoftei, *Cazania la pogrebanie,* nu imita pe cea publicată de mitropolitul Petru Movilă în *Trebnic,* Kiev, 1646, care avea în frunte versetul „iată moartea intră pe ferestrele noastre", luat de la Ieremia, 21, 9. *Cazania* mitropolitului Dosoftei nu reproducea nici, pe cea tipărită în *Trebnic,* Lvov, 1649, care avea, drept baza învăţăturii, zicerea din Eclesiastul: „mai bine este să mergi în casă de plîns" (7, 2).

Pînă atunci, în Biserica Moldovei, credinciosul auzea, la sărbători şi duminici, învăţături din *Cazania* lui Varlaam. Acum, pentru înmulţirea cuvîntului românesc şi mîngîierea obştei rămase după mireanul mort sau a părinţilor copilului, mitropolitul compune învăţătura sa, rezultat al cercetării scripturilor.

Luînd versetul „necaz şi durere am aflat şi numele Domnului am chemat" din Psalmul 114, 3-4, mitropolitul justifică puţinul cuvînt de învăţătură şi de mîngîiere, ca să micşoreze scîrba şi dorul şi jalea celor din jurul mortului.

Folosind texte din Facerea, din Psalmii lui David, de la Apostolul Pavel, din evangheliştii Ioan şi Matei, din Sf. Părinţi, autorul pune în gura răposatului vorbe pline de bucuria veşnică la întoarcerea sufletului în locaşurile cele luminate, în pace şi linişte, viaţă şi înviere. În continuare, exprimă mulţumirea pe care o aduce răposatul tuturor celor care, prin dragostea arătată, au petrecut trupul lui la mormînt. În încheiere, evocă părinţii, fraţii, prietenii şi cunoscuţii cărora se lasă nădejdea învierii.

Pentru *Cazania* rostită la prunci, mitropolitul foloseşte versete din Apostolul Pavel, de la evanghelistul Matei, evanghelistul Marcu, prorocul Isaia. Mitropolitul consideră heruvimii că sînt chipul pruncilor, iar, tălmăcind limba cărţilor Legii vechi, că heruvimii sînt plinul ştiinţei. În continuare, pruncul adormit roagă pe părinţi să-l ierte de va fi greşit lor şi arată că, în lipsa sa, ei să se bucure de nădejdea învierii, cînd vor putea zice lui Iisus Hristos: Iată, noi şi pruncul care ne-ai dăruit. În încheierea *Cazaniei,* mitropolitul face ştire preotului că această parte să o zică numai la îngroparea pruncilor, iar la cea a mirenilor pînă unde este însemnat cu cruce sfîrşitul.

Cazania, mitropolitul Dosoftei a tipărit-o în *Molitvenicul* său la f. 126-128v şi între f. 128v şi 129v, *sfîrşitul pruncesc.* Aşa este ea cunoscută. La Biblioteca Academiei Române, la exemplarul unic al Molitvenicului nr. 72, este alăturată posterior legăturii primare o fascicolă de 4 foi, fără numere de paginaţie şi care are şi tipar deosebit. Această fascicolă aparte n-a fost menţionată în descrierea *Molitvenicului* din *Bibliografia românească veche,* vol. I şi IV.

Cel dintîi care a semnalat aceste patru foi a fost D. Puşchilă, în *Molitvenicul lui Dosoftei,* Bucureşti, 1914, el atrage atenţia că „se află adăugată *Cazania Pogrebaniei* tipărită şi mai înainte în *Molitvenic*, însă cu oarecare schimbări" (p. 1).

Cercetînd cu amănuntul aceste patru foi, constatăm că ele fac parte din o *nouă ediţie, îmbunătăţită, a Cazaniei* şi că fascicola are ornament şi aşezarea tiparului care diferă de cele imprimate anterior.

Semnalăm că toate textele slavone, tipărite în *Molitvenic,* în noua ediţie, sînt reproduse numai în româneşte, că noua ediţie are chiar unele fraze şi cuvinte în plus. Din faptul că nu are numerotarea foilor şi are sfîrşitul pe o pagină albă, rezultă că noua ediţie a apărut ulterior *Molitvenicului.*

Pentru valoarea ei, pentru faptul că cuprinsul ei a rămas necunoscut şi pentru a pune în evidenţă ceea ce are în plus faţă de textul tipărit în *Molitvenic,* publicăm integral această ediţie, subliniind toate diferenţele. Din această ediţie se păstrează numai două exemplare.

Cazanie la pogrebaniia provodului creştinesc *

Скрбь и болѣзнь wбрѣтwхъ и имѧ гдне призвахъ (Necaz şi durere am aflat şi numele Domnului am chemat]. Zice prorocul împărat David, psalom 114 : Ascultaţi iubiţîlor puţîntel cuvînt de învăţătură şi de mîngîiere cu care să puteţi cevaş înputîna [1] scîrba şi dorul şi jalea carea se află la ceasul acesta a morţii.

D[u]mn[e]zău dintru-ntîi cînd fece pre omul, nu l-au făcut pre mo[a]rte nice spre trudă şi durere, ce spre viaţă şi spre răpaos şi odihnă fără trudă şi fără de voie rea. Pururea cu lumină. Pururea cu bucurie. Aşe zîce la cartea faptului lumii cînd fece D[u]mn[e]zău pre omul luă lut din pămînt de-l fece suflă în obrazul lui suflare de viaţă. и бысть члкь въ дшѫ жйвѫ şi fu omul în s[u]fl[e]t viu. Şi-l pusă în lăcaş fericit şi desfătat, adică în raiul ce-i gătasă de mai denainte. Şi pentru să nu să mîhnească în nemică într-acea fericită lăcuinţă, ce i-au datu-i D[u]mn[e]zău, i-au făcut şi agiutori după dînsul pre Eva, de petrecea amîndoi viaţă nevinovată pururea în cunoştinţă şi în voroavă cu D[u]mn[e]zău, străluminaţi şi mîngîiaţi. Iară deacă greşiră cu greşală împotriva poruncii lui D[u]mn[e]zău, căzură în grije şi durere. Să ascunsără de faţa lui D[u]mn[e]zău, răspunsără cu frică şi cu ruşine glasului celui dulce // şi mîngîios [2] a dulcelui D[u]mn[e]zău. Tăgăduiră vina şi prihana aruncară asupra sv[i]nţii sale. Să scăpară de fericinţă, luară ticăinţîe, să izgoniră de la odihna aceluia lăcaş luminat, şi căzură în truda aceştii lumi. Aşa-i zisă D[u]mn[e]zău. *Blăstămat pămîntul în lucrurile tale, cu ostenele vei mînca dintr-însul to[a]te zilele vieţii tale, spini şi ghimpi va creşte ţie şi vei mînca iarba pămîntului*

---

* Textul care se găseşte numai în ediţia de faţă a fost cules cu cursive. În subsol arătăm diferenţele de tipar.

1. Înputîna / împuţina.
2. mîngîios / mîngînos.

și cu sudo[a]rea obrazului tău vei mînca pîinea ta, pînă ce ti-i întoarce în pămînt de unde ești luat, că pămînt ești și-n pămînt te vei înto[a]rce[3]. Scîrbă și durere are omul în lumea aceasta, că de ar fi custul ѳ sau ıı de ani, mai mult petrece cu trudă și durere. De-i scurtă iarăși ca floarea ce dimineață îmfloreşte[4] și pînă în sară să veştejeşte, totu-i de-a tocma cu viața cea lungă de pre pămînt, că bunătatea sporeşte, precum zîce înțăleptul: *S-au [s]fărșit curund îmlînd ani lungi, că plăcut fu lui D[u]mnăzău s[u]fletul lui. Derept aceasta s-au sărguit din* mijlocul vicleşugului[5]. Strigîndu-i D[o]mnul H[risto]s la sine din greul și din truda a aceştii lumi precum zîce sîngur sv[i]nția sa la *evanghelistul*[6] Ioan glava 27.

Veniți cătră mine toți trudiții și-nsărcinații și eu vă voi odihni. Și iarăș, oile mele glasul mieu ascultă, și eu le știu pre iele, și după mine mărg, și eu viață vecnică voi da lor, și nu vor pieri în veci[7]. De la scîrbă și de la trudă și durerea aceştii lumi ne // chiamă la sine D[o]mnul cu glasul sv[i]nții sale cel dulce și mîngîios precum ne și zîce. Să nu să mîhnească inema voastră. Credeț în D[u]mn[e]zău și în mine să credeț. În casa părintelui mieu sălaşe multe sînt, iară de nu, zîsaș hi vouă voi merge să gătez loc voaă. Și de voi merge și voi găta loc voă, iarăș voi veni și voi lua-vă la mine, ca unde sînt eu și voi să fiți. Și mai gios iarăș zîce D[o]mnul H[risto]s cătră părintele său, gl[ava], 17, 24 [versetul] Părinte, aceia carii i-ai dat mie, voia mi-i ca unde sînt eu, și ei să fie, să vază slava mea carea ai dat mie.

Precum să vede adevărat că scîrba și durerea și truda noastră de pre pămînt o au scurtat D[u]mn[e]zău cu nedejdea învierii, pentru învierea fiului său D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s, precum și apostolul Pavel zîce. N-aș vrea de voi fraților a nu ști pentru răpăosații, ca să nu vă faceți voia rea ca alalți ce n-au nedejde. Că de vreme ce credem cum I[isu]s au murit și au învis, așa și D[u]mn[e]zău pe cei morți întru I[isu]s îi va aduce cu dînsul. Că aceasta vă grăim voaă cu cuvîntul D[o]mnului, că noi cești vii ce vom rămînea, la venirea D[o]mnului nu vom întrece pre cei morți. Că sîngur D[o]mnul cu poruncă și cu glas de arhanghel și cu trîmbița lui D[u]mn[e]zău să va pugorî din ceri, și morții în H[risto]s să vor scula întîi. Aicea adevereşte sv[i]nția sa Pavel apostol, cum la zua de-apoi a sfîrșitului lumii n-or muri toț, ce numai ce s-or premeni dintr-a ceastă fire grea și muritoare, în fire iușoară și stătă//toare. Precum zîce aiurea, glava: **въ сиже не вмремь въсиже азмбнймсѧ въ мъгновенїи wка.** Că toți n-om muri, ce toți ne vom premeni în clipala ochiului. Și așa vor îngădui cești vii sculatul morților celor direpți întîi, după aceea, noi cești vii și rămași de moarte depreună cu dînșii vom fi apucați

---

3. textul în slavonă.
4. îmfloreşte / înfloreşte.
5. textul în slavonă.
6. evanghelistul / evg
7. textul în slavonă.

în nuări întimpinare D[o]mn[u]lui în văzduh, şi aşa pururea decii cu D[o]mnul vom fi.

Aicea adevereşte s[f]inţia sa apostolul Pavel cum zua de apoi a sfîrşitului nu va fi tuturor într-un chip, căce că direpţîlor le va fi cu bine, iară răilor le va fi cu rău. Că cei buni îi vor lua mării de pre pămînt de-i vor sui întîmpinarea D[o]mnului H[risto]s cu bucurie, iară cei răi vor rămînea gios premeniţi şi ei, însă nu ca direpţii, ce cu premeneală grozavă precum este păcatul de grozav şi urît, aşa vor fi de grozavi şi urîţi şi cu multă groază vor aştepta răspunsul de perire vecinică. Iară cei buni vor fi luminaţi de bucurie negrăită în lucoarea lui D[u]mn[e]zău. Precum D[o]mnul H[risto]s zîce Ev[an]ghe//listul Matei : гі тогда праведници просвѣтлтсѧ ꙗкѡ слнце Atunce direpţii să vor strălumina ca soarele.

De aceea bucurie dorind David, proorocul zîce, скажй мьі гн кончинж мом. Spune-mi D[oa]mne sfîrşitul mieu. Să-i vie mai de sîrg acea zî, în care ş-ar zîceşi : Съй день иже сьтвори гъ възрадѣемсѧ и възвелймсѧ вънь. Aceasta-i zua ce-au făcut D[o]mnul să ne bucurăm şi să ne veselim într-însă. Precum iarăşi apostolul Pavel zîce : Dorind a să dezlegarea de la lume şi cu H[risto]s a fi // cu mult mai bine este.

Pentru-aceea şi dumnealui şerbul lui D[u[mn[e]zău (имж) ducîndu-să dintr-această lume ce-i cu scîrbe şi durere şi cu trudă pururea, la răpaosul ce l-au chematul D[u]mn[e]zău zîce s[u]f[le]tului său, întoarnă-te sufletul mieu de la moarte, ochii miei de la lacrimi şi picioarele mele de lunicuşi. Bine voi plăcea D[o]mnului în lumina viilor, adecă cu ceea voi lăcui deacmu ce lăcuesc în lumina lui D[u]mn[e]zău. Bine că m-au scos D[u]mnăzău dintr-această lume cu ticale şi cu păcate, deacmu am hălăduit den tunerecul ei la lăcaşele cele luminate în lumea cea de sus unde nu este altă împărăţîe fără de a lui D[umne]zău, unde-i pace şi linişte şi odihnă nencetată, şi răpaos fără trudă, wвратисѧ дше мож въ покой твой la viaţa şi la învierea ta în mîna lui D[u]mn[e]zău de unde te-au dat, lăsînd trupul în pămînt de unde ţi l-au zîdit.

[S]fîrşitul *sau Conețul*

† Cu acestea mulţămeşte dumilor voastre tuturora pentru dragoste, priinţă şi milă ce aţi arătat la ducerea dumisale depre această lume de l-aţi petrecut pînă la odihna trupului său la mormînt. Şi luîndu-şi zua bună să roagă să-l iertaţi din ce v-au greşit şi v-au scîrbit lăcuind în lume cu dumnea-voastră.

Şi să-i zîceţi : D[u]mn[e]zău să-l ierte !

Că nime pre lume nu-i să nu greşască lui D[u]mn[e]zău şi // de-aproapelui de-ar custa să vai numai o zî, că numai sîngur D[u]mn[e]zău este fără greşală. Pentr-aceea să roagă dumilor vo[a]stre tuturor şi să-i zîceţi D[u]mn[e]zău să-l ierte.

Că pănă acmu această scurtă şi trecătoare viaţă pre pămînt

au lăcuit împreună cu noi cu oamenii, iară acmu lăsînd lumea, părinţii, fraţîi, prietinii şi cunoscuţîi, lăsînd tuturor nedejdea învierii, cu carea să să mînghie pentru dorul dumisale cel frăţăsc, ştiind că preste puţînă vreme vine mîngîierea şi răpaosul cel vecinic a nostru a tuturor D[o]mnul H[risto]s şi să ro[a]gă tuturor dumilor vo[a]stre să-i zîceţi : D[u]mnăzău să-l ierte.

[S]fîrşitul pruncesc

Pentru-aceea voi zîce cu apostolul Pavel cătră dumnea-vo[a]stră cinstiţii părinţi a iubitului cucon. N-aş vrea de voi fraţîlor să vă faceţi voia rea, Math[ei] 11, 25. Că aşa zîce D[o]mnul H[risto]s, mărturisescu-mă ţie părinte, D[o]mnul Ceriu-lui şi pămîntului, că le ascunseşi[8] acestea de cătră cei înţălepţi şi pricepători şi le-ai descoperitu-le cuconilor ; ei[9], aşa-i[10] părinte, că aşa fu bună vrerea naintea ta.

La 18 cap zîce :

Că să apropiară ucenicii la I[isu]s zîcînd, oare cine este mai mare în împărăţîia ceriului şi chemînd I[isu]s un cucon îl pusă în mijlocul lor şi zîsă, adevăr // grăiesc voaă, de ni-ţi întoarce-vă şi să fiţi ca cuconii, ni-ţi întra în împărăţîia cerurilor.

Că atunci adusără la sfinţia sa cuconi ca să-ş pue mînule svinţii sale pre dînşii să-i blagoslovască. Iară ucinicii îi ţînură rău. Iară D[o]mnul I[isu]s zîsă, lăsaţi cuconii nu-i oprireţi a veni la mine, că unora ca aceştia este împărăţîia ceriurilor şi-ş pusă sv[i]nţia sa mînule pre dînşii şi la ev[an]ghelie Marco 10 cap, la verşul 13, zîce că i-au luatu-i îm braţe de i-au bl[a-go]s[lo]vit.

Aiurea, iarăş la Mathei 18 cap, zîce :

Căutaţi[11] să nu (cumva) lăsaţi ne băgat în samă vrunul de aceşti mici că vă spuiu voaă că îngerii lor în ceruri pururea văd faţa părintelui mieu celui ce-i în ceriuri. Pentr-aceea şi prorocul bl[ago]s[lo]vind pre D[u]mn[e]zău zîce : **бlсквнь есь на прєстолѣ слави црсвїѧ твоєго сѣдѧи на хєрвимѣхъ.** Că heruvimii sînt în *chipul pruncilor*[12]. Precum şi zugravii au luat de-i zugră-vesc cu şarurile în obraz pruncesc. Şi[13] heruvim pre limba cărţii legii vechi să zîce : plinul ştiinţei[14]. Că aceia îngeri sînt mai sus decît toate nalturi de odihneşte D[u]mn[e]zău pre dînşii ca-n scaun, închipuind cu pruncii, că ei nu ştiu ce-i păcatul, *ce sînt plini de ştiinţa lui D[u]mn[e]zău, precum şi în Ierusalim îl ştiură, lăudîndu-l din braţele maicelor zîcîndu-i :* **wсанна въ вышнихъ бlсквнь грѧдыи въ имѧ гднє.**

---

8. ascunseşi / ascunsăş.
9. ei / eíe.
10. aşa-i / aşa.
11. căutaţi / căotaţi.
12. chipul pruncilor / îngeri pruncesti.
13. şi / că.
14. plinul ştiinţei / cuconi. Nota noastră : în catastih la greşiturile de la f. 154 adaogă : Heruvim plenitudo stienţiae, plinul ştiinţei, adecă liubovul, că-i împlutura legii lui Dumnezeu, că pruncii pururea au liubovi şi priinţă.

Zîce-voi dară cătră tine, cuconule, cu to[a]te acestea fericin//ţe ce ţî să fericeşte de la D[u]mn[e]zău şi aceasta. Ferice de tine şi bine îţi va fi, că trăiş puţîntel şi ţ-ai agonisituţ mult СКОНЧАВСѦ ВЪ МАЛѢ ИСПЛЪНИВ ЛѢПА МНОГА. Că te-ai sfîrşit în scurtă vreme şi ţ-ai împlutuţ ai lungi, că ţ-ai agonisit mai mult.

Iară acmu, ducîndu-să cătră D[o]mnul H[risto]s (НМѦ) [numele] să roagă iubiţîlor săi părinţi să-l ierte de tot ce le va fi greşit. Şi vă lasă dumilor vo[a]stre în locul său să vă bucuraţi cu acestea cu toate şi nedejdea împvierii. Şi precum face toată lumea cînd veţi face şi dumnevoastră, mă veţi vedea şi veţi bucura-vă şi cătră Domnul H[risto]s veţi zîce: iate-nei [15] noi şi cuconul ce ne-ai dăruitu-ne I[isu]se H[ristoa]se să te proslăvim cu părintele şi d[u]hul sv[î]nt adevăr.

Preute, dau-ţi ştire de acest [s]fîrşit pruncesc, să le [16] zîci la provodul pruncesc. Să laşi [s]fîrşitul cel cu cruce însămnat.

Molitvenicul în limba română, cu gravură originală şi ornamentaţie bogată, a fost *căutat* în toate provinciile româneşti. Despre circulaţia lui şi însemnările aflate pe puţinele exemplare cunoscute din bibliotecile publice exemplificăm fragmentar numai nume şi date.

Exemplar de la Biblioteca Academiei R. S. România, cota 72 D 3:

Să se ştie că acest m[o]litvenic [este] al popii Barbul din Braşov feciorul Buburutei din Braşov (f. 33v-35).

Această carte ce să zice Militävnic s-au dăruit sfintei biserici din Satul Lung de gocimanul Radul al Opriitoi să pomenească la pomeanic. Radu, Stanca, let ×ЗСЛ-АѰГКВ (f. 44-46).

Această sf[î]ntă şi D[u]mnezeuană carte este a sf[i]ntei biserici Satu Lungu hranu sf[i]nţii voievozi. Şi am scris la anul 1790 ghenar 26. Sandul Verzea dascal (f. 132v).

Pe scoarţa a doua:

Scris-am eu Bucur dascalu ot Satu Lungu pre acest m[o]l[i]-tovnic 14 l[et] 73 СМВ (1734).

Exemplar de la Biblioteca Academiei R. S. România, 72 D 2:

Acestu molebnic ci esti a mănăstirii Oltenii [Cozia] ci este cumparat de moşul meu Andronic vel vist[iernic] şi fiind şters iscălitura moş[ului] meu l-am iscălit eu şi găsindu-l şi la izvodul mănăstirii l-am dat iar la mănăstire... (sec. XVIII) (f. 73-75).

Biblioteca Academiei R. S. România, 72 D 1:

Az popa Luca să ştie [că] această carte anume militävnic românescu cu täte trebile căte să cad creştinului... am scris eu pr[ot] Luca ПАПАГНЕ СЪ СПАНА И ЧАДѠ МОИ И РОДИШЕЛЮ И СЪНЪ МОИ Ioniţă şi fiica me Nastasie fatha mare И БРАШНЕ МОЕ ГЕѠРГЕЕ, ВЕЛИКЪ ИѰНЪ С СЕСТРА МОЕ ПАПАГНЕ ВЪРВАРА (sec. XVIII început) (f. 75).

---

15. iate-nei / iată-nei.
16. le / e.

Exemplar la Ştefania Burlacu, Iaşi, str. Paladie, nr. 9 A :

Această sfîntă carte anume Molităvnic pruncescu mi l-au dăruit mie popii lui Ion ot Serboteşti[28] sîn Ursul... preutul Nicolai ca să fie pomană lui şi părinţilor (sec. XVIII) (f. 3v-5).

Eu Necuţi s[î]n Artenii Ghiniţi ot Orhei + această carte anume m[o]lit[ve]nic" (f. 60-61) [lipsă foi]. Ca să-i fii lui pomană и чад их тофан и снъ мои [lipsă foaie] в лет ×зсї (1702). иwан дѳка воевод[29] (f. 64-65).

* * *

După 300 ani de la tipărirea *Molitvenicului,* astăzi mai sînt puţine exemplare, în comparaţie cu *Cazania* lui Varlaam sau alte cărţi româneşti din secolul al XVII-lea. Una din cauze ar fi obiceiul din epoca tipăririi *Molitvenicului* (1681), ca pe racla preotului mort, pe lîngă potir şi cruce, să se pună *Molitvenicul.* Acest obicei este consemnat prin tipar în *Molitvenicul* de la Buzău din 1699, la f. 232v, de episcopul Mitrofan.

Circulaţia *Molitvenicului,* Iaşi, 1681 s-a făcut apoi în toate provinciile locuite de români, după cum dovedesc însemnările aflate pe multe exemplare. Unele au fost reţinute de feţele bisericeşti şi folosite pînă la desfacerea cărţilor şi ruperea foilor. În fine, Molitvenicul, ca şi alte bunuri ale Bisericii şi ale Neamului, au trecut prin foc, prădăciune şi bejăniile atîtor ani.

În încheiere, arătăm că *Molitvenicul mitropolitului Dosoftei* rămîne în istoria cărţii româneşti un monument original prin orînduirea slujbelor, în fruntea cărora a fost aşezată sfinţirea apei Iordanului, la care poporul dădea răspunsuri în limba maternă. Prin gravurile unice cu care a fost împodobit, prin simbolurile pe care le exprimă conţinutul lui, *Molitvenicul* rămîne o podoabă a Bisericii şi o carte de excepţie pentru afirmarea artei din secolul al XVII-lea la români.[30].

Pr. Paul MIHAIL

---

28. Şerboteşti, com. Soleşti, jud. Vaslui.

29. Constantin Duca voievod, 12 septembrie 1700-23 iunie 1703.

30. Gravurile din tipăriturile lui Dosoftei de la Iaşi au fost reproduse întîi în *Bibliografia românească veche,* vol. I, 1903 : Maica Domnului, cu însemnarea românească, p. 209 ; *Psaltire în versuri* p. 211, *Liturghie* p. 223, *Psaltire slavo-română,* p. 228, 229 ; *Molitvenic* p. 238 ; *Vieţile sfinţilor* p. 241 ; *Parimiile* p. 264 şi în *Dosoftei 1624-1693, Bibliografie.* Aniversări UNESCO. Lucrare editată cu ocazia implinirii a 350 de ani de la naşterea cărturarului român, Bucureşti, 1974, p. 101 : *Psaltirea în versuri,* Uniev, 1673, sub nr. 5, 6 şi 7 ; *Preacinstitul acatist,* Uniev, 1673, sub nr. 8 ; *Dumnezăiasca liturghie,* Iaşi, 1679, sub nr. 9 ; *Psaltirea slavo-română,* Iaşi, 1680, sub nr. 10, 11 ; *Viata şi petrecerea svinţilor,* Iaşi, 1682, sub nr. 14 şi 16; *Paremiile peste an,* Iaşi, 1683, sub nr. 17.

Locaşuri de închinare şi evlavie străbună

Biserici de lemn din ţinuturile Botoşanilor

Istoric. Zona Botoşanilor reprezintă teritoriul cuprins între Siret şi Prut, situat în extremitatea nord-estică a ţării, învecinîndu-se la sud de judeţul Iaşi, la vest cu judeţul Suceava, la nord şi est limita fiind marcată de graniţa cu U. R. S. S.

Zona Botoşanilor cuprinde de fapt mare parte din Cîmpia Centrală a Moldovei. Relieful este reprezentat în partea nordică printr-o zonă deluroasă a depresiunei Jijiei cu coline domoale ce nu depăşesc 200 m altitudine. Spre est se întinde o zonă de cîmpie în lungul Prutului, iar spre vest, zona de terase înalte de pe malul stîng al Siretului cu înălţimi mai mari de circa 300 m, culminează în sud-vest cu prelungirea nordică a culmei Dealului Mare, care atinge altitudinea maximă de 593 m [1].

Părţile coborîte ca altitudine şi mai plane din lungul culmei Siretului, „Şeaua Bucecea" au oferit din foarte vechi timpuri condiţii prielnice pentru aşezări omeneşti, au jucat rolul unei porţi de vie circulaţie omenească între ţinuturile de munte şi cele de cîmpie [2].

Săpăturile arheologice efectuate pe teritoriul zonei Botoşanilor, au dovedit o continuitate de locuire începînd din paleolitic şi pînă în feudalism [3]. Popularea constantă a teritoriului dintre Siret şi Prut este motivată de condiţiile prielnice vieţii umane, oferită de relieful cu terase joase, apă la dispoziţie şi pădure mai puţină (ţinut de stepă şi silvo-stepă). Astfel, complexele de mamut, coarne de reni, unelte de silex, „ateliere" de prelucrarea silexului de la Ripiceni-Izvor, resturile faunistice de la Darabani aparţin paleoliticului, dovedit şi în staţiunile Mitoc, Ghireni, Ştefăneşti, Dorohoi, Flămînzi. Uneltele descoperite la Truşeşti şi Drăguşeni, Corlăteni şi Hăneşti marchează neoliticul pe aceste locuri.

Cultura Cucuteni este bine reprezentată la Drăguşeni, Horlăceni, Crasnaleuca etc. Numeroasele descoperiri din epoca bronzului (unelte, ceramică şi alte materiale) de la Broscăuţi, Ştefăneşti şi Miorcani, remarcabil fiind depozitul de unelte şi arme de bronz de la Ilişeni, comuna Santa Mare, documentează procesul închegării triburilor proto-trace. Cele aproape 100 puncte arheologice între care şi cetăţile de pămînt de la Stînceşti, Dersca şi Cotu-Copălău sînt mărturii care demonstrează perioada de cristalizare a civilizaţiei traco-getice din prima epocă a fierului.

Imprejurimile oraşului Botoşani sînt bogate în materiale aparţinînd secolului I î. e. n. — I e. n. (Stînceşti, Cătămărăşti, Răchiţi etc.) şi perioadei carpice, corespunzătoare provinciei romane — Dacia (Cucorăni, Botoşani, Ipoteşti, Stăuceni).

Populaţia daco-romană, care după retragerea Imperiului evoluiază pe cuprinsul întregului teritoriu al fostei Dacii, este bine documentată arheologic şi antropologic în numeroasele aşezări şi necropole tip Sîntana de Mureş de pe cuprinsul judeţului, dintre care amintim: Dealul Cărămidăriei — Botoşani, Nichiteni, Hăneşti, Miorcani. Migraţia slavă găseşte aici o populaţie autohtonă aflată într-un stadiu superior de civilizaţie. Toate aşezările aparţinînd secolelor VI-VII, cît şi celor următoare descoperite pe întreg cuprinsul judeţului (cum ar fi cele de la Ripiceni, Cucorăni, Lozna), conţin materiale aparţinînd populaţiei autohtone daco-romane, în asociaţie cu materiale ale migratorilor.

Fortificaţiile de pămînt din secolele VII-XI de la Fundu-Herţii, Baranca, Dersca, Şendriceni, Tudora ş. a. — atestă lupta dîrză a românilor împotriva valului tîrziu de popoare în migraţie. În legătură cu drumurile care legau regiunile nordice ale Europei de zona mediteraneană, cît şi partea occidentală de cea răsăreteană ce pun şi începuturile oraşului Botoşani, pe la mijlocul secolului al XV-lea (1439) [4]. Cercetări recente confirmă acestea prin descoperirea la Hudum,

---

1. Victor Tufescu, *Dealul Mare Hîrlău*, Bucureşti, p. 12.
2. Ibidem, p. 132-133
3. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, E. Zaharia, *Aşezări din Moldova de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1904.
4. Grigore Ureche şi Simion Dascălu, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Craiova, 1934, p. 20.

în apropierea Botoșanilor, a numeroaselor produse meșteșugărești de proveniență orășenească. Și în secolele următoare, negustorii români cît și străini, vor străbate vechile drumuri ce trec pe aici, după cum ne-o dovedesc obiectele, monedele descoperite, dar și privilegiile comerciale date negustorilor bistrițeni, polonezi sau brașoveni. Într-un astfel de document[5] se menționa pentru prima dată Dorohoiul (1407), loc în care se plătea vamă pentru comerțul cu Lehia încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun.

Pentru secolele XVI și XVII-XVIII, documentele[6] menționează numeroase așezări pentru zona studiată.

Secolul al XIX-lea marchează o etapă nouă în dezvoltarea așezărilor din zonă.

Arhitectura religioasă a zonei. In peisajul arhitectural al așezărilor din zona Botoșanilor, un loc aparte îl ocupă bisericile de lemn, puțin cunoscute și cercetate pînă în prezent. Spunînd aceasta ne gîndim atît la bisericile care au folosit ca materie primă lemnul sub formă de bîrne aparente cît și la cele care au pereții din furci și nuiele lipite cu lut sau din vălătuci (valci), ultimile două categorii fiind mai slab reprezentate în zonă. La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea existau pe teritoriul fostului județ Dorohoi 56 biserici de lemn[7]. In 1909 existau în același județ 159 biserici dintre care 85 erau „de bîrne, gard, vălătuci și scînduri"[8]. Cam în aceeași perioadă (1906) pe teritoriul fostului județ Botoșani existau 46 biserici de lemn[9]. Către sfîrșitul anului 1910 numărul bisericilor de lemn de pe același teritoriu era de 50[10]. Legătura dintre bisericile de lemn și casele țărănești semnalată în toate zonele țării[11] este prezentă mai mult ca oriunde și în zona cercetată. Aspectul exterior al bisericilor vechi este modest, nu diferă cu mult de cel al caselor țărănești din zonă.

Clădiri scunde cu pereții văruiți, avînd planul asemănător cu cel al unei case țărănești cu trei încăperi dispuse longitudinal adaptate nevoilor cultice, cu ferestre mici, cu acoperiș în patru ape, din draniță, fără turn, doar cu două cruci de dimensiuni reduse dispuse la ambele capete ale coamei, de departe nu se deosebesc cu nimic de casele alăturate. (Pl. 1-3).

Dimensiunile bisericilor sînt apropiate de cele ale caselor țărănești (bisecile din Bălușeni, Rădăuți-Prut, Zăicești, Ionășeni, Dorohoi au lungimea de maximum 14 m și lățimea de cca. 6 m). Cealălalt aspect al legăturii dintre biserici și casele țărănești, sesizat și de Paul Petrescu în lucrarea amintită și care se referă la „viața" monumentelor se poate urmări cu ușurință și în zona cercetată. Din motive nenumărate bisericile au fost mutate dintr-un loc în altul în decursul timpului.

Astfel biserica din Brehuiești (Vlădeni) a fost mutată de pe malul Siretului din cauza revărsării apelor. Din același motiv a fost mutată și biserica din Mîndrești (Vlădeni) Biserica. „Sf. Dimitrie" din Vorniceni, ctitorie din secolul al XVI-lea, a fost mutată din dumbrava de deasupra satului (unde fusese altădată un sat mic), în satul actual odată cu desființarea primului sat. Biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Zăicești[12] a fost inițial (după spusele oamenilor din Săliște) la locul numit Tărăboi unde se mai află și acum Sf. Masă. Turcii au năvălit în noaptea Paștelui și au măcelărit locuitorii. Satul s-a mutat mai sus cu aproxima-

---

5. C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, București, 1971, p. 223.

6. M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I (1374-1437); II (1438-1456), Iași, 1931-1932; Idem, *Documente de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1948; Idem, *Documentele moldovenești de la Ștefăniță voievod (1517-1527)*, Documenta Romaniae Historica, Seria A, vol. I-II, București, 1975.

7. C. Ciocoiu, *Note la monografia bisericilor parohiale și filiale din județul Dorohoi*, Dorohoi, 1894.

8. ***, Prefectura județului Dorohoi, *„Expunerea situației județului Dorohoi pe anul 1909"*, p. 5.

9. ***, *Cultul ortodox din județul Botoșani*, 1906.

10. Al. H. Simionescu, *Situația bisericii creștine ortodoxe din județul Botoșani la finele anului 1910*, Botoșani, 1911, p. 22.

11. Paul Petrescu, *Unitatea de concepție constructivă și decorativă a bisericilor de lemn românești*, în „Studii și cercetări de istoria artei", seria Arta plastică, nr. 1967, p. 24.

12. ***, *Cultul ortodox din județul Botoșani*. 1906, p. 69.

tiv 700 m, strămutîndu-se aici și biserica. Biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Broscăuți a fost mutată din sat în cimitir, la 1910 [13].

Bisericile „călătoreau" dintr-un loc în altul. Multe biserici au fost aduse și de peste Prut de proprietarii moșiilor. Astfel, biserica „Sf. Voievozi" din satul Costești, comuna Nicșeni a fost adusă de la Tîrnauca, dăruită locuitorilor de cineva din familia Balș [14]. Biserica „Adormirea Maicii Domnului" de la Nicolae Bălcescu a fost adusă de la Piciorogani, desfăcută în timpul Principelui Mihai Sturza, de pe proprietatea sa, apoi restaurată cu cheltuielile unui boier Aga Costandachi la anul 1842 [15]. Tot de peste Prut, fără să se cunoască exact localitatea, a fost adusă și biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Popeni-Brăești unde familia Vîrnav avea moșie [16]. Biserica „Sf. Nicolai" de la Dămileni a fost adusă din Bucovina de la Storojinet la 1856 de proprietarul Cristea Dămileni, în locul altei bisericuțe de lemn, ce fusese în Sălișteni [17].

Biserica „Sf. Nicolai" din Nicșeni a fost adusă de la Corlăteni [18]. Biserica „Înălțarea Domnului" din Slobozia a fost adusă de la Lișna de proprietarul Anastasie Bașotă la 1882 [19]. Biserica „Sf. Voievozi" a fost adusă de la Păltiniș la 1848 la Cotul Miculinții unde se află și în prezent [20].

Biserica „Sf. Impărați" de la Șerpenița a fost adusă de la Grigorești de pe Siret la 1830 [21] de locuitorii satului. La fel biserica „Sf. Voievozi" din Pîrîul Negru (Dersca) a fost adusă din Bucovina [22] de Ioan Lăzărescu. In unele cazuri numai tîmplele au fost aduse din altă parte. La biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Mihălășeni, tîmpla a fost adusă de la Iași [23]. Tîmpla bisericii „Buna Vestire" din Vițcani, este adusă de la două biserici, o parte de biserică din Dersca și o parte de la Blîndești-Botoșani [24]. Biserica „Sf. Voievozi" din Fundu-Herții (Cristinești) are tîmpla din Tureatca, de peste Prut [25]. La biserica din Vatra (Concești) „Adormirea Maicii Domnului" tîmpla este din satul, desființat, Bobești [26]. La biserica „Sf. Voievozi" din Buhoghina (Vîrful Cîmpului) tîmpla a fost adusă de la Fîntînele [27]. La biserica „Sf. Nicolai" din Corlăteni icoanele împărătești din tîmplă sînt de la biserica desființată din Șendriceni-Gherghel [28]. Tîmpla bisericii din Cernești a fost adusă de la Jorovlea, unde ar fi fost o biserică frumoasă dăruită satului de un boier C. Haret. Odată cu tîmpla s-au adus și 30 de cărți în limba slavonă [29].

In viața bisericilor din lemn au existat și alte momente semnificative: furturile de biserici: astfel, biserica „Sf. Ierarh Nicolae", care se află în prezent la Tudor Vladimirescu, a fost adusă de pe hotarul cu Poiana de către locuitorii satului Serafinești [30], în centrul satului, unde a rămas multă vreme, pînă cînd a fost cumpărată de locuitorii din Tudor Vladimirescu.

Biserica „Duminica tuturor sfinților" din Corjăuți a fost adusă de la Pomîrla prin 1810 [31] (Boierul Bașotă o desfăcuse promițînd-o hliboceniilor sau corjăuțenilor. De teama celor din Hliboca, corjăuțenii, au luat-o ei). In afara cazurilor cînd bisericile au fost obținute există și alte situații: biserici dăruite. Așa a fost cazul bisericii „Sf. Voievozi" din Costești (Nicșeni) care a fost dăruită locuitorilor de o văduvă din familia Balș [32].

Inălțarea unei biserici reclama fonduri ce depășeau de cele mai multe ori posibilitățile obștei. Fiind vorba de sate care aparțineau în marea majoritate proprietarilor de pămînt, aceștia erau și ctitorii bisericilor (In 1921 doar o,5% din locuitorii fostului județ Dorohoi îl reprezeantau răzeșii, iar pentru fostul județ

---

13. C. Ciocoiu, *op. cit.*, p. 34.
14. ***, *Cultul ortodox din județul Botoșani*, p. 102.
15. Ibidem, p. 214. 16. C. Ciocoiu, *op. cit.*, p. 32.
17. *Ibidem*, p. 83.
18. ***, *Cultul ortodox din județul Botoșani*, p. 159.
19. C. Ciocoiu, *op. cit.*, p. 156. 20. *Ibidem*, p. 105.
21. *Ibidem*, p. 127. 22. *Ibidem*, p. 44.
23. *** *Cultul ortodox din județul Botoșani*, p. 65.
24. C. Ciocoiu, *op. cit.*, p. 43. 25. *Ibidem*, p. 64.
26. *Ibidem*. p. 88. 27. *Ibidem*, p. 49. 28. *Ibidem*, p. 29.
29. ***, *Cultul ortodox din județul Botoșani*, p. 87.
30. C. Ciocoiu, *op. cit.*, p. 182.
31. Informator Ion Buliga, 76 de ani, sat Corjăuți, comuna Hilișeni Horia.
32. ***, *Cultul ortodox din județul Botoșani*, p. 102.

Botoșani acest procent era de 2,1 %[33]). Așa se explică faptul că bisericile din Hilișeu-Curt, Saucenița, Brăești, Popeni-Brăești, Buhoghina (Vîrful Cîmpului), Bogza (Vîrful Cîmpului), Talpa, Dămileni, Conceşti, Vatra (Hudești), Bajura (Darabani), Hănești, Bobulești, Cristești, Cotîrgaci, Stroești, Nicolae Bălcescu, Prisăcani, Busuioceni-Brăești, Corjăuți, Hilișeu Gafencu, Teioasa (Păltiniș), Cordăreni, Pîrîul Negru (Dersca), Prelipca (Văculești) au fost ctitorite de proprietarii moșiilor respective. Adeseori întîlnim printre ctitori boieri cu titluri de ban, hatman, spătar, velhovnic, postelnic, biv vel, pitar etc. Astfel banul Ioan Ghițescu ctitoricește biserica din Prelipca, postelnicul Ghica hatman biserica din Havîrna, spătarul N. Holban ctitoricește biserica din Călinești, hatmanul Costache Jora ctitoricește biserica din Mihălășeni, velhovnicul Stratilat biserica din Cerchejeni, hatmanul Iordache Ghica biserica din Răuseni.

Printre fondatorii bisericilor din zona Botoșanilor întîlnim preoți și alți clerici. Așa este cazul bisericilor din Stracova, Corlăteni, Crăiniceni, Mitoc și Hrișcani, au fost ctitorite de preoți. Biserica din Vlădeni a fost ctitorită de ierodiaconul N. Chirilă, biserica din Vițcani este ctitorită de Maria Marino Monaha, iar biserica din Suharău a fost ctitorită de Ananii arhiereu Sevastio. Biserica din Păltiniș a fost ctitorită de monahul Isaia, iar cea din Guranda de Schimonahia Suzana Codrescu, biserica din Popeni (Brăești) a fost ctitorită, de asemenea, de monahia Vîrnav. Arhimandritul Rafael ctitorește biserica „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril" din Icușeni (Vorona).

Multe din biserici au fost ridicate cu cheltuiala obștei satului „grămada satului". Așa este cazul bisericilor din Horlăceni, Bivol, Săveni, Vorniceni, Bold, Corlăteni, Saucenița (Văculești), Sîrbi [34].

Construcția sau aducerea din alt sat a unei biserici însemna un mare sacrificiu pentru obște, atunci cînd era ridicată prin eforturi proprii. Astfel, pentru biserica „Sf. Voievozi" adusă din Botoșani la Cotîrgaci de către proprietarul moșiei Alecu Miclescu, locuitorii au făcut boeresc „timp de 2 ani de zile fiecare locuitor au făcut cîte jumătate falce prașilă, jumătate secere, și o falce coasă, iar cu carul trebuia să meargă oriunde erau chemați" [35]. Pentru a avea biserică nouă, locuitorii din comuna Dîngeni, unde cea veche fusese nimicită prin trăsnet, s-au dus la proprietarul moșiei Iorgu Mavrocordat și și-au vîndut drepturile lor de cîrciumă pe 15 ani, fără a lua bani, obligîndu-l pe proprietar de a le clădi biserica în locul unde mai fusese. Proprietarul și-a luat angajamentul de a le face biserică, însă suma cuvenită de la proprietar n-a ajuns, așa că au fost nevoiți a mai aduna bani cu o „condică de milă", eliberată după cerere de la mitropolie [36]. In cîteva cazuri bisericile au fost ctitorite de obștea satului împreună cu proprietarul respectiv (Comănești, Bașeu). Doar biserica din Bold a fost ctitorită de obștea răzeșilor.

Periodizare. A încerca o periodizare a bisericilor de lemn din zona Botoșanilor este destul de dificil. In viața acestor monumente au intervenit succesive modificări. Multe biserici au suferit de-a lungul timpului reparații, unele au fost mutate dintr-un loc în altul suferind cu acest prilej modificări în structura planului etc.

Incercînd totuși o periodizare relativă, bazîndu-ne pe inscripțiile existente la bisericile din Dorohoi, Cervicești, Schei-Orășeni, Hilișeu Curt, Liveni-Vîrnav, Vlădeni (Dersca), Buhoghina, (Vîrful Cîmpului), Ibănești, Suharău, Brăești, Popeni (Brăești), Broscăuți, Cordăreni, Gafencu, Havîrna, Talpa (Vîrful Cîmpului) etc., precum și pe mențiunile aflate în alte materiale bibliografice [37], bisericile din zona

---

33. Petru Poni, *Statistica răzeșilor*, București, 1921, p. 84.

34. Datele cu privire la ctitori sînt luate din lucrările lui C. Ciocoiu, „*Note la monografia bisericilor parohiale din judetul Botoșani*", Dorohoi, 1894, „*Cultul ortodox din județul Botoșani*", 1906 și Nicu Filipescu Dubău „*Dicționar geografic al județului Dorohoi*", 1891.

35. ***, *Cultul ortodox din județul Botoșani*, 1906, p, 199.

36. Ibidem, p. 141.

37. Materialele referitoare la bisericile de lemn din zonă (vezi trimiterile anterioare) menționează starea în care se aflau aceste biserici pe parcursul timpului (începînd de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea) cu modificările intervenite în construcția lor: înlocuirea acoperișurilor din stuf sau paie cu acoperiș de șindrilă, tăbănuirea pereților cu scîndură, adăugarea pridvorului etc. Astfel, în „*Situația bisericii ortodoxe române din județul*

Botoşanilor, cele mai bine reprezentate fiind din secolul al XVIII-lea (27 biserici) şi secolul al XIX-lea (39 de biserici). Din secolul al XVII-lea există doar 4 biserici, iar pentru secolul al XVI-lea este menţionată doar biserica de la Rădăuţi-Prut [38].

Dintre bisericile amintite în prezentul studiu ne vom opri asupra acelora care prezintă elemente de valoare artistică deosebită în arhitectură şi decor. Dintre acestea pot fi amintite bisericile din Bălușeni, Schit-Orășeni, Dorohoi, Cervicești, Curt-Hilișeu, Zăicești, Vorniceni, Brăești, Corjăuți, Serpeniţa, Horlăceni etc. Acestea se remarcă prin elemente de decor aflate în special pe ancadramentul uşii de la intrare, pe peretele despărţitor dintre pronaos şi naos, prin grija cu care meşterul popular a lucrat consolele, bolţile, cheile de boltă etc.

Materiale de construcţie. In ţinutul Botoşanilor suprafeţele acoperite de păduri au fost puţine [39]. Lemnul de construcţie se găsea cu greu. In acest sens trebuie făcută de la început menţiunea că deşi lemnul se găsea atît de greu, totuşi la construcţia majorităţii bisericilor din zonă s-a folosit în mod excepţional lemnul sub formă de bîrne, procurat cu mari sacrificii, ca semn al preţuirii şi respectului faţă de aceste locaşuri. Astfel, pentru construcţia unor biserici lemnul s-a adus de la distanţe mari. La construcţia bisericii de la Cişmăneşti (Mihălăşeni), lemnul a fost adus de la Hîrlău [40], iar pentru construcţia bisericii „Sf. Nicolai" din Avrămeni lemnul a fost adus de la Ungureni [41]. Pentru reconstruirea bisericii noi din Săveni, lemnul necesar a fost adus de la fabrica Falva din Bucovina [42]. Din acelaşi motiv, bisericile au fost construite şi din nuiele, pe schelet de furci şi din vălătuci (valci-amestec de paie cu pămînt). Lemnul a fost folosit sub toate formele: trunchiuri de copaci, ramuri, nuiele etc.

Piatra a fost utilizată în special pentru temelii sub forma bolovanilor de rîu. Pămîntul a intrat în construcţia bisericilor din nuiele şi a celor din vălătuci sau valci — în combinaţie cu paie de grîu sau secară. Dintre esenţele lemnoase folosite la construcţia bisericilor cel mai des a fost folosit stejarul — rezistent la umezeală şi care se găsea din abundenţă în puţinele păduri din partea locului. La o singură biserică s-a folosit bradul. Este vorba de biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Popeni (Brăeşti).

Pentru construcţia acoperişurilor s-au folosit paiele şi stuful pînă în secolul al XIX-iea cînd au apărut acoperişurile confecţionate din şindrilă. Tabla a fost întrebuinţată începînd din secolul al XX-lea. Deşi lipsea lemnul, numărul bisericilor construite din bîrne este considerabil mai mare decît al celor din nuiele sau din vălătuci. Pentru fostul judeţ Dorohoi existau în 1893, 29 biserici din bîrne, 13 biserici din bîrne tencuite şi văruite, 3 biserici din bîrne tăbănuite cu scîndură, 4 biserici din bîrne şi vălătuci şi numai 2 biserici din nuiele [43]. Pe teritoriul fostului judeţ Botoşani, erau în 1906, 19 biserici de bîrne, 6 de lemn şi vălătuci şi nuiele şi 2 din paianturi [44].

Tradiţia vorbeşte şi despre existenţa unei biserici cu pereţii de stuf şi lipită cu lut, la Dîngeni [45], care ar fi fost nimicită prin trăsnet. Biserici de bîrne se găsesc prezente în întreg cuprinsul zonei constituind poate o mărturie a existenţei unei arhitecturi laice care a folosit, altădată, lemnul sub forma de bîrne,

---

Botoşani la finea anului 1910" de Al. Simionescu, p. 2, 3, apar un număr de 39 de biserici care au fost reparate în interior şi exterior în preajma anului 1910.

38. În urma unor cercetări de suprafaţă efectuate de către prof. N. Zaharia (Iaşi) şi Corina Nicolescu, în 1971 s-au descoperit în preajma acestei biserici resturi ceramice aparţinînd în special sec. al XV-lea şi al XVI-lea. De aici şi ipoteza că biserica ar putea fi încadrată în această perioadă.

39. Ion Ionescu, *Agricultura română din judeţul Dorohoi*, p. 16. „A 8-a parte din întinderea judeţului este acoperită de pădure. Pădurile sînt mai cu seamă în plăşile Coşula, Herţa, Berhomete şi Prutul de Sus. În celelalte plăşi sînt prea puţine păduri".

40. ***, *Cultul ortodox din judeţul Botoşani*, p. 119.

41. Ibidem, p. 121.

42. C. Ciocoiu, *op. cit.*, p. 109.

43. *Ibidem*.

44. ***, *Cultul ortodox din judeţul Botoşani*, 1906, p. 141.

45. Ibidem, p. 141.

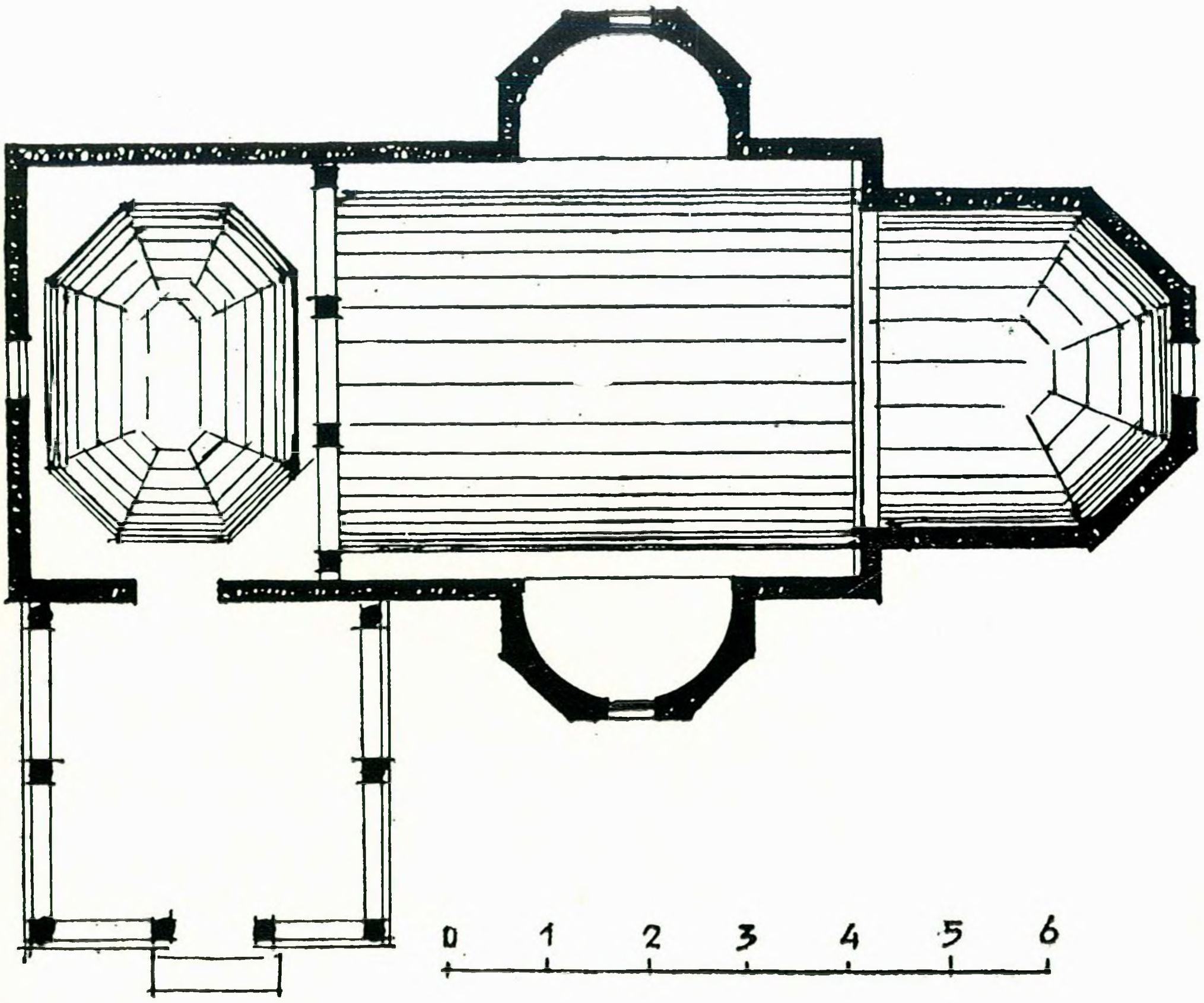

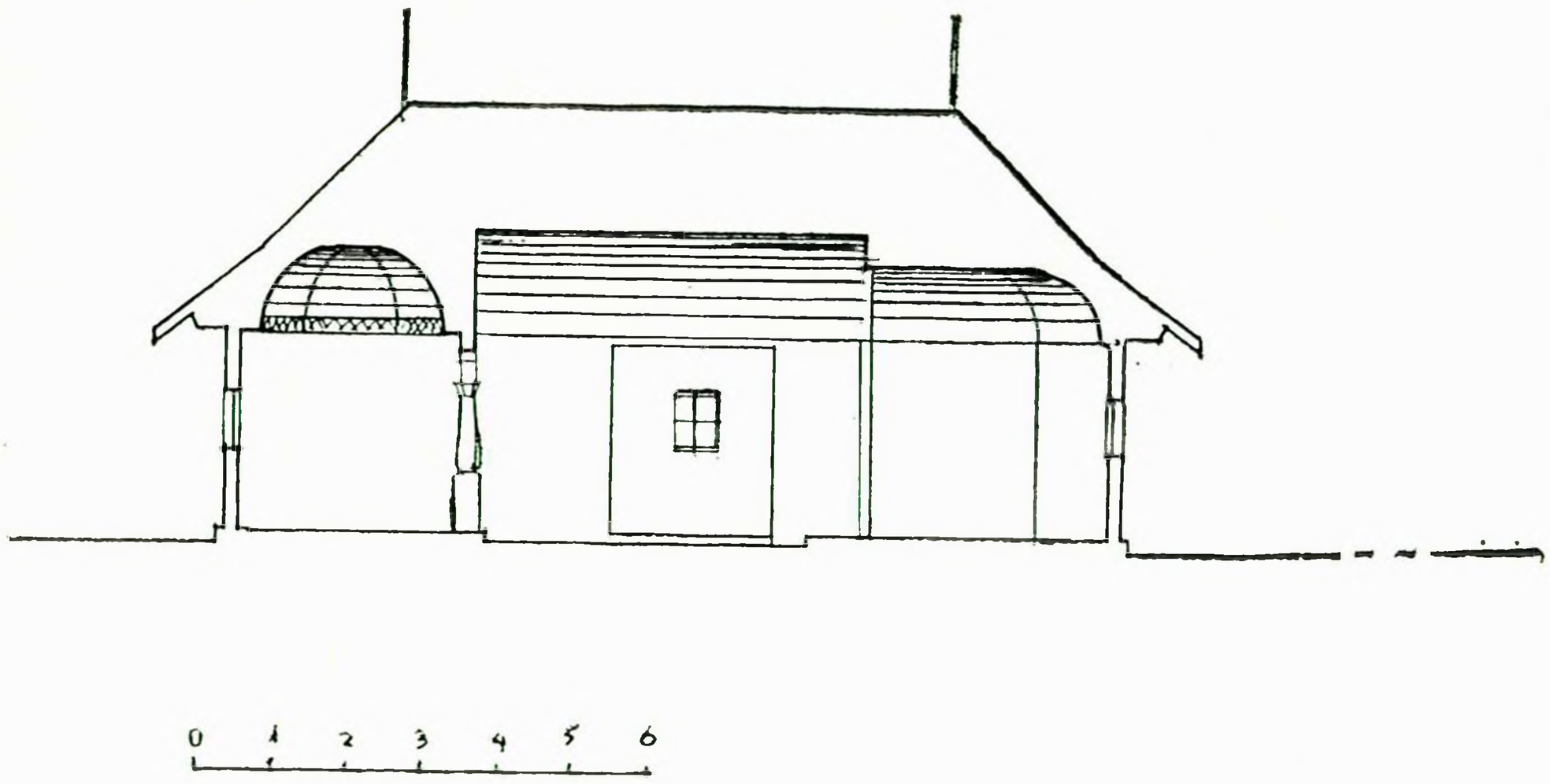

Fig. 1. Biserica din Brăeşti, plan şi secţiune longitudinală

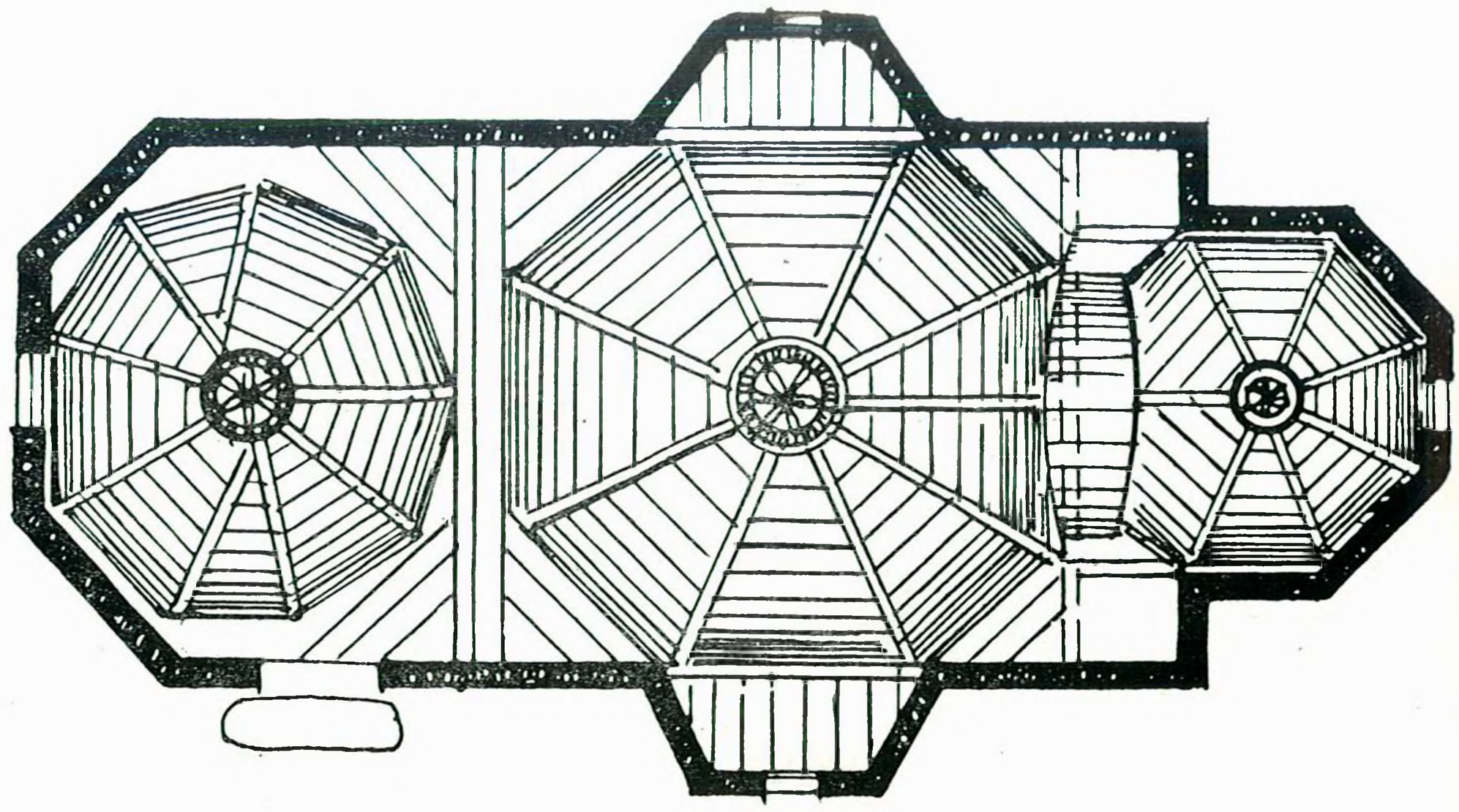

0 1 2 3 4 5 6

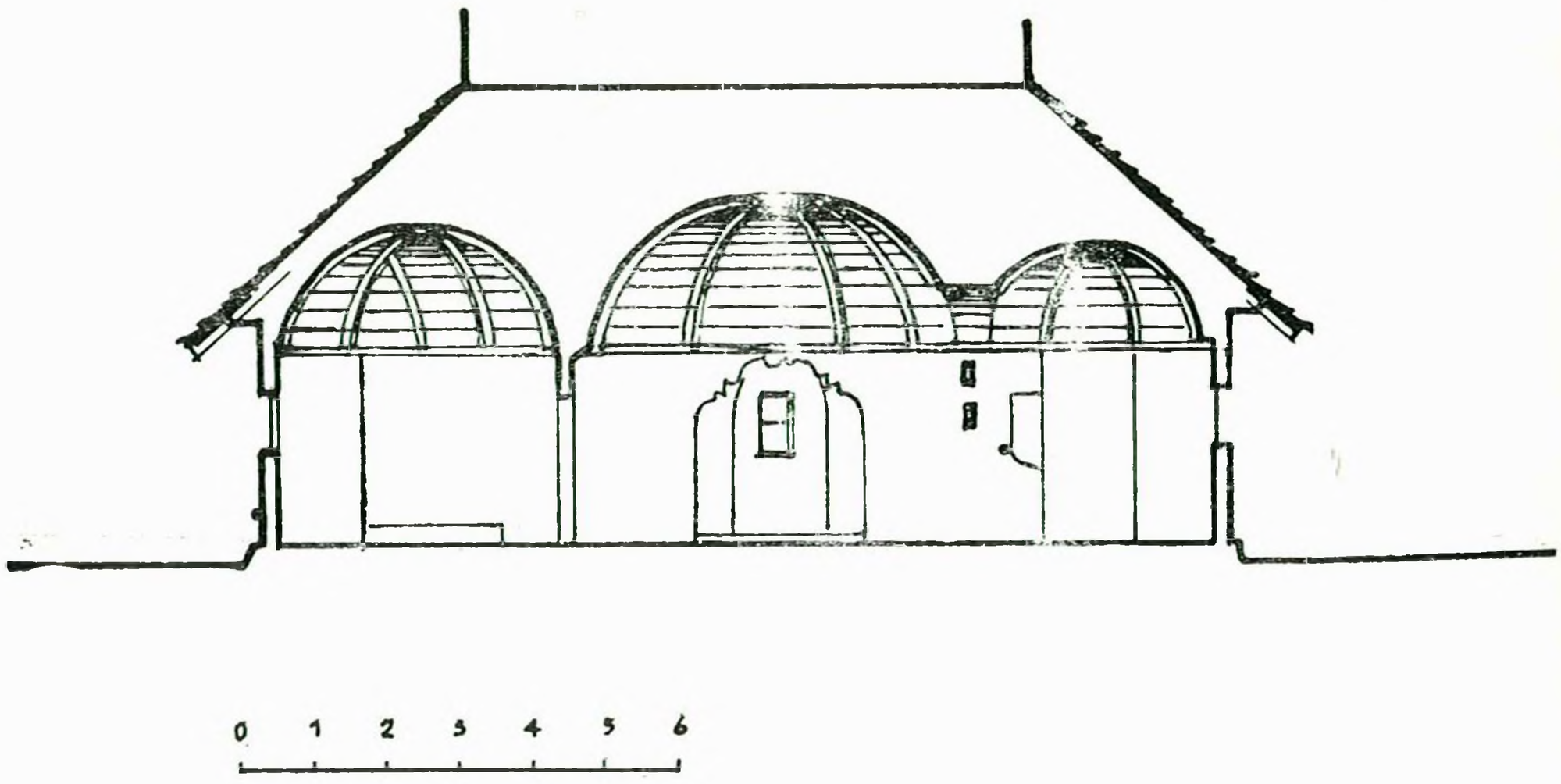

0 1 2 3 4 5 6

Fig. 2. Biserica din Bălușeni, plan și secțiune longitudinală

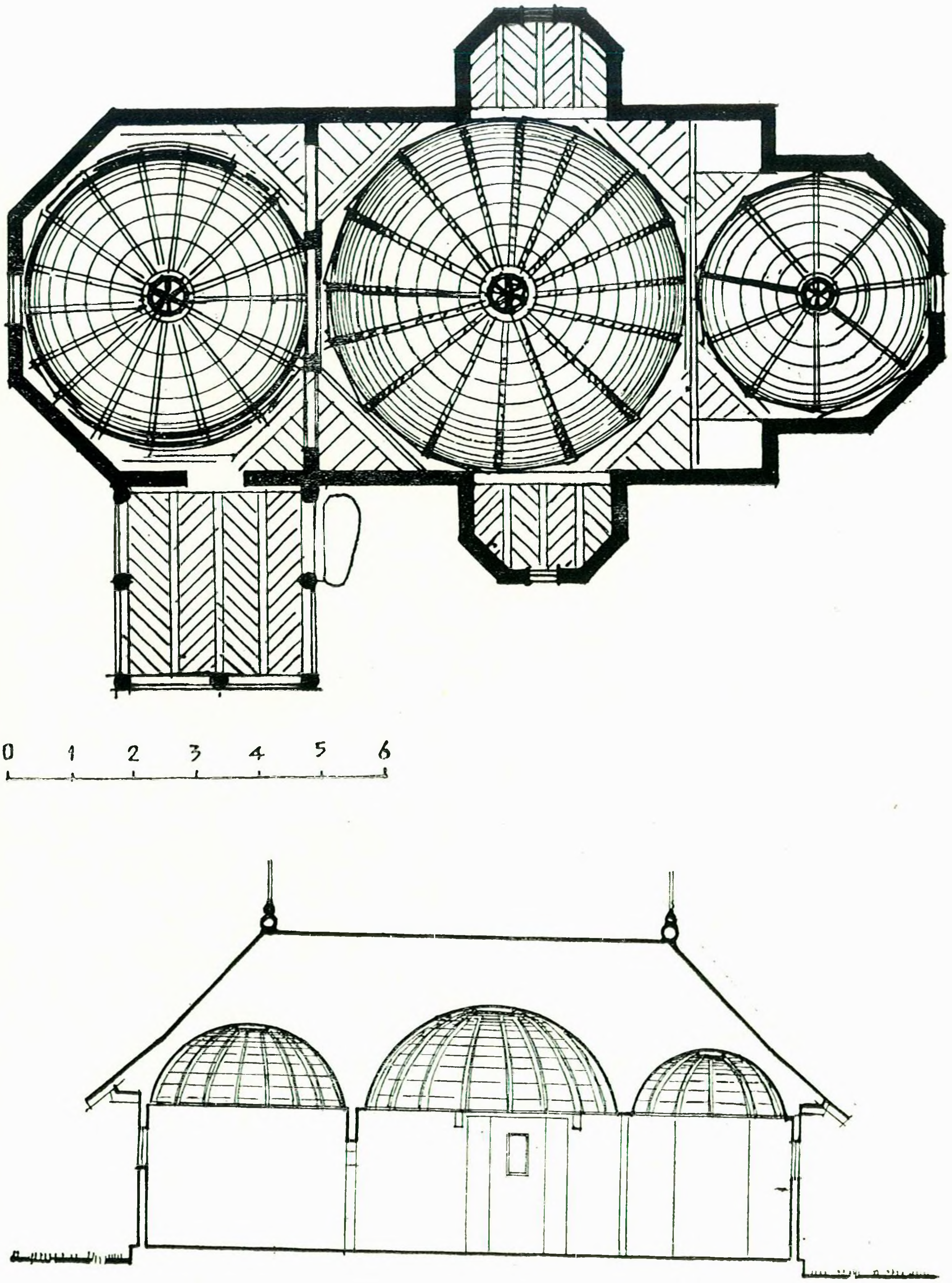

Fig. 3. Biserica din Cerviceşti, plan şi secţiune longitudinală

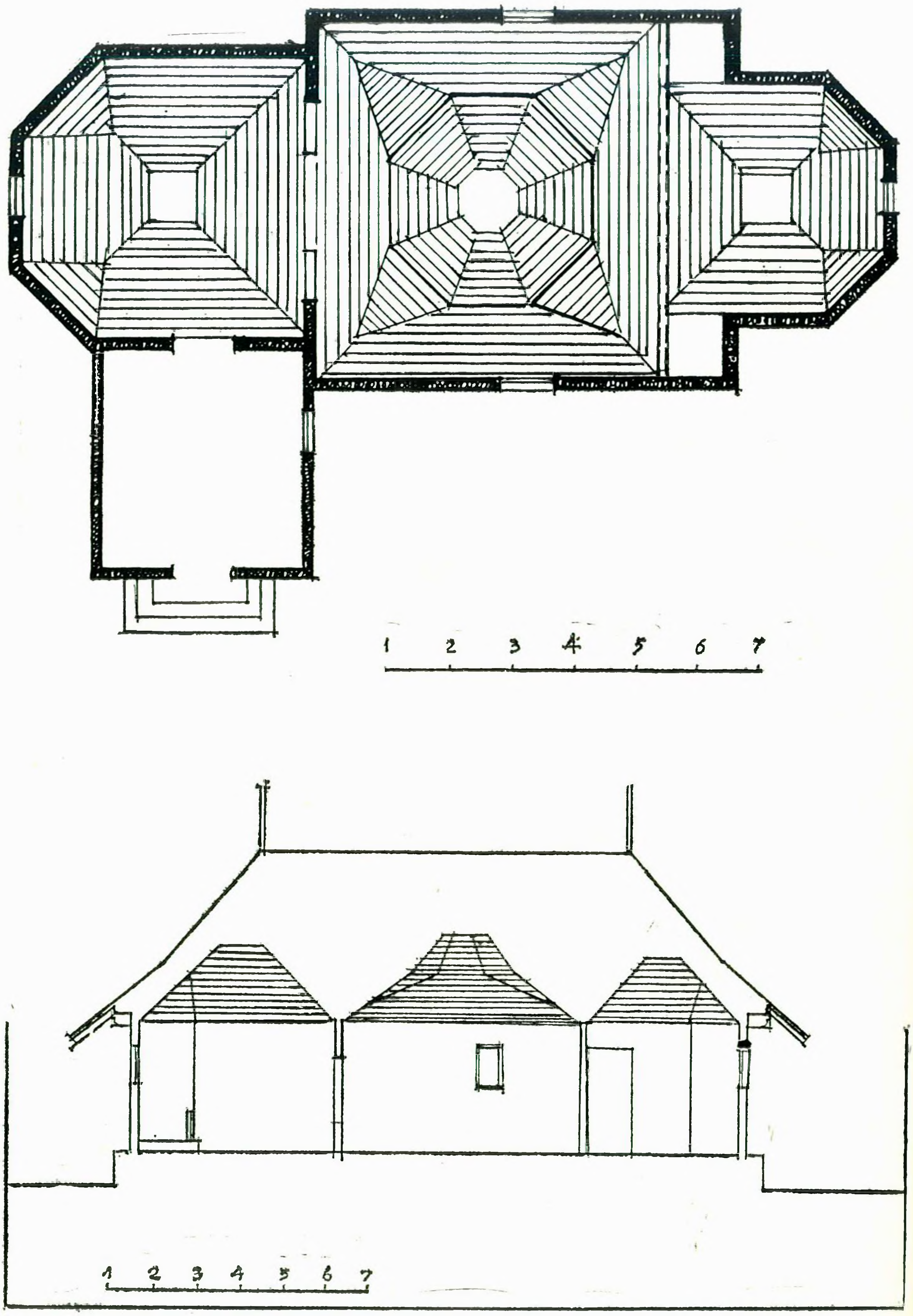

Fig. 4. Biserica din Dorohoi, plan şi secţiune longitudinală

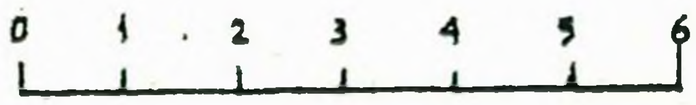

6

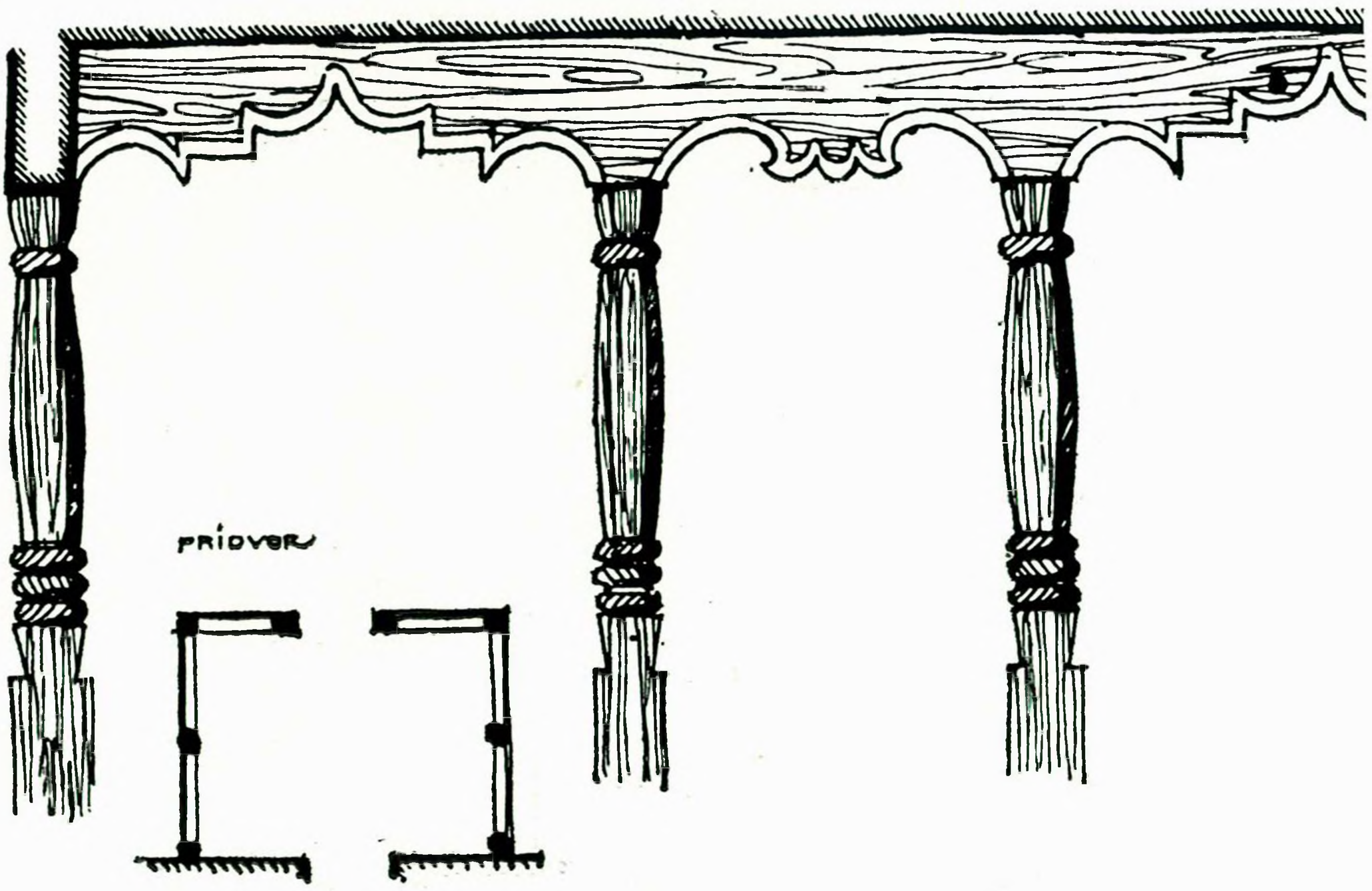

Fig. 5. Biserica din Brăeşti, detaliu pridvor.

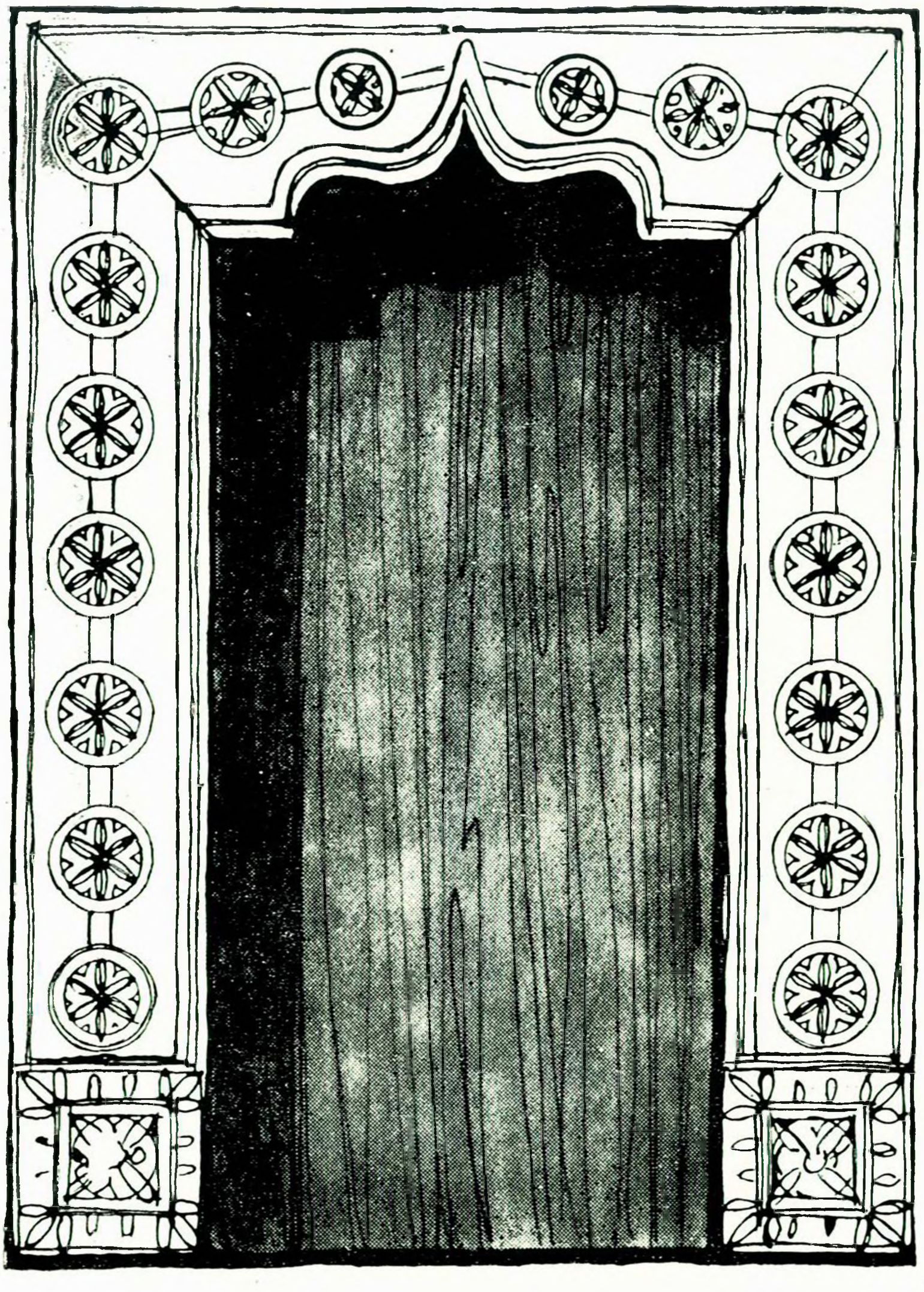

Fig. 6. Biserica din Brăești. Detaliu portal

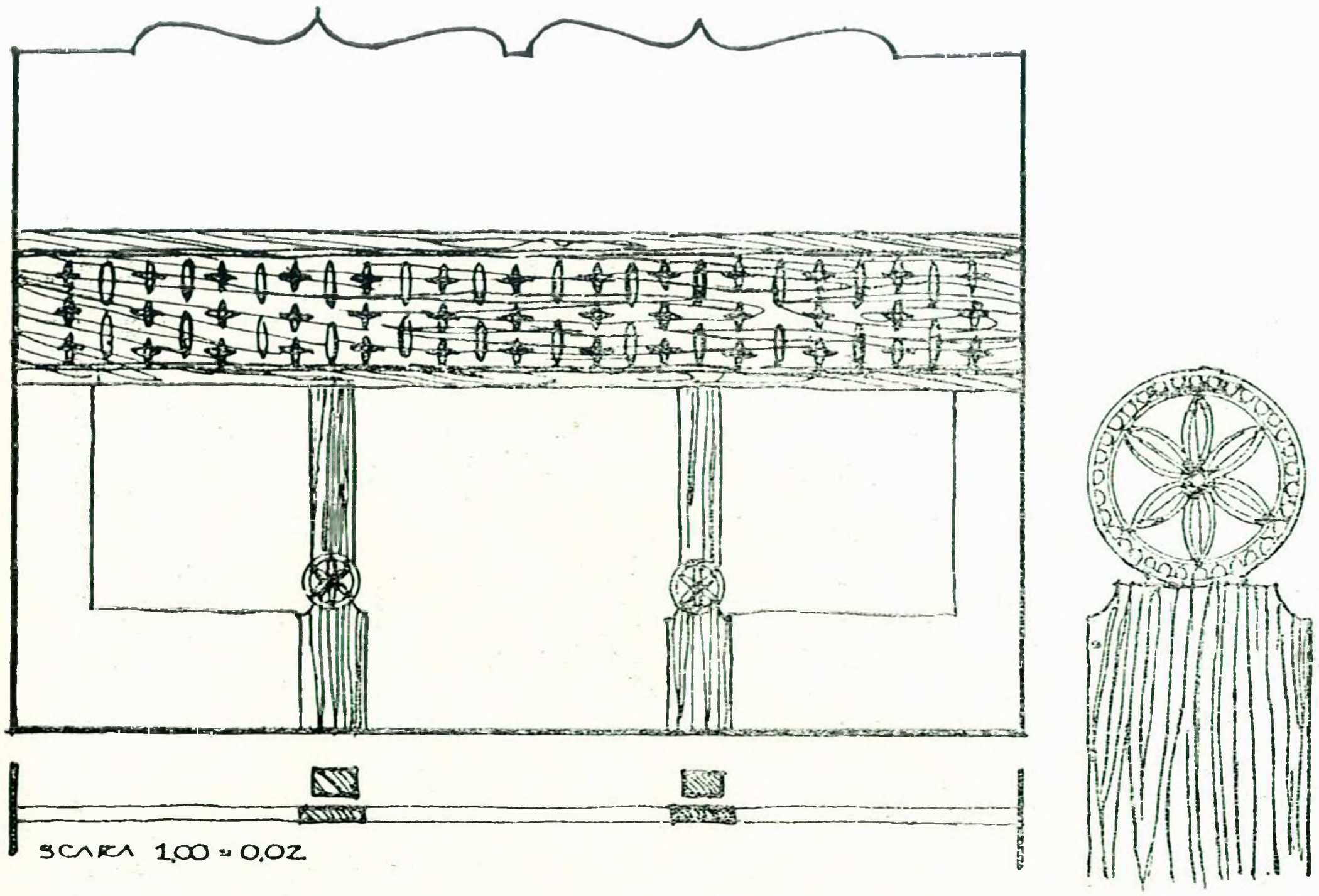

Fig. 7. Peretele despărțitor dintre pronaos și naos la biserica din Hilișeu-Crișan

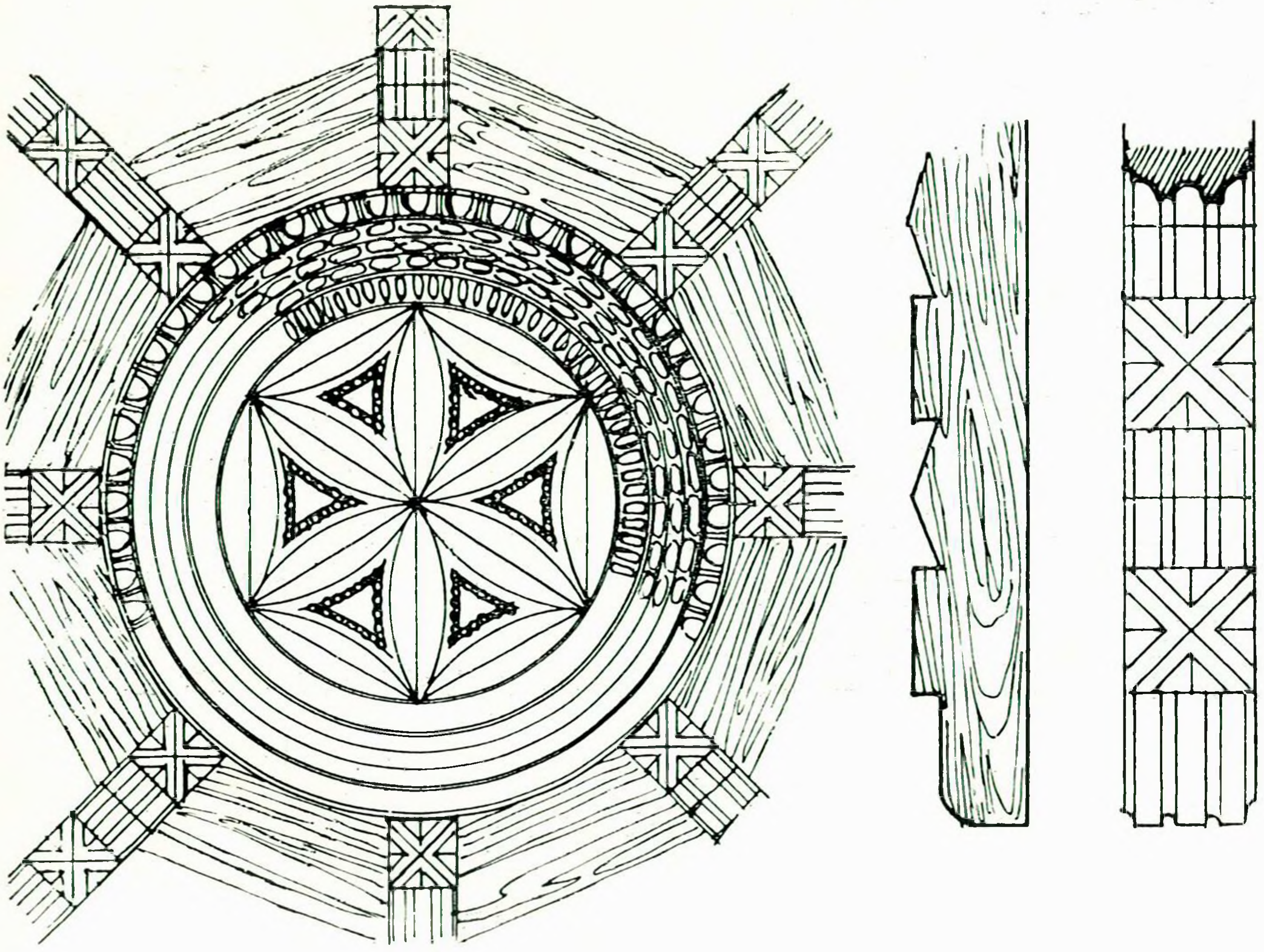

Fig. 8. Biserica de lemn din Bălușeni. Detaliu-cheie de boltă

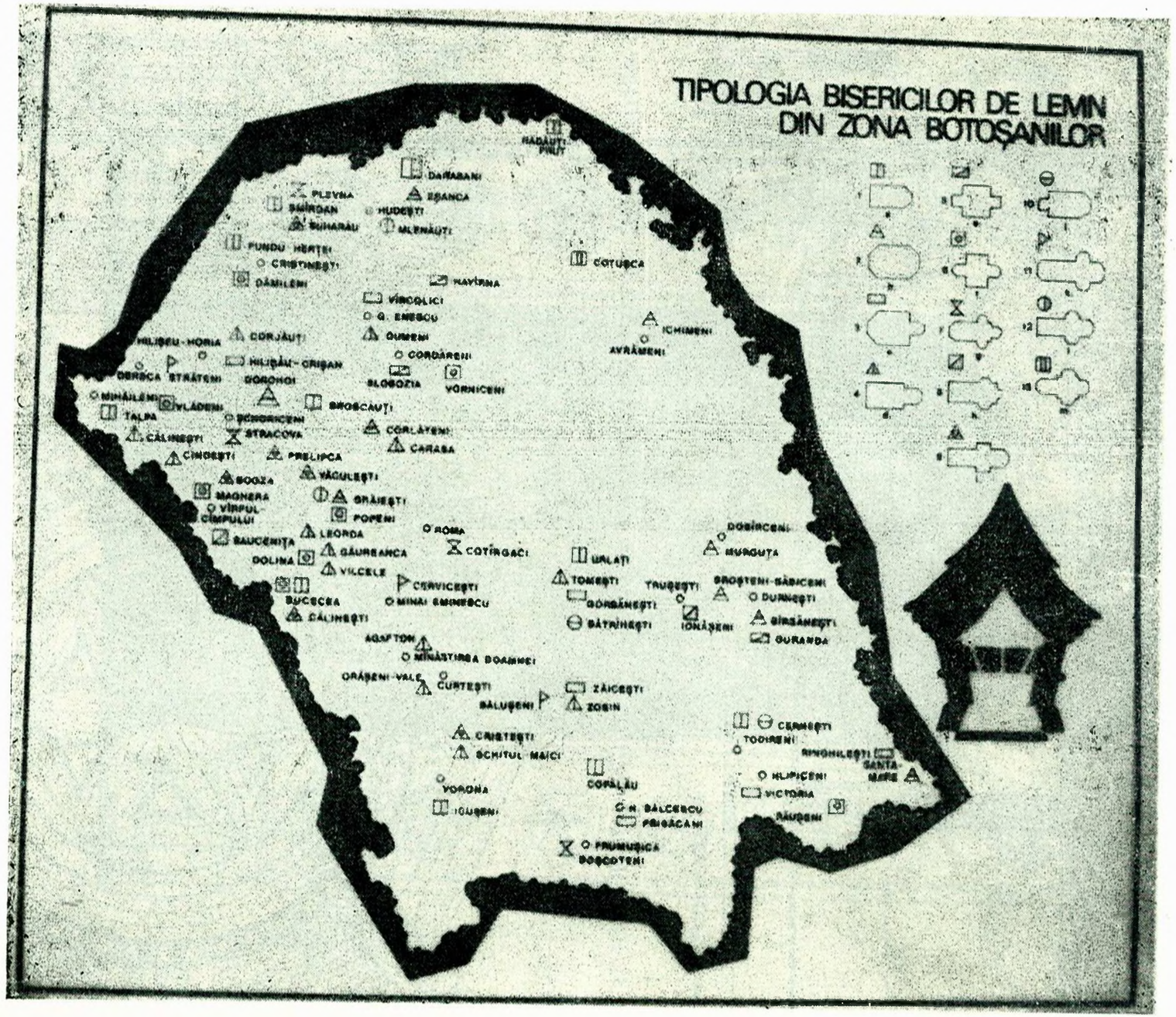

Hartă. Tipologia bisericilor de lemn din zona Botoșanilor

Foto 1. Îmbinarea grinzilor „în cleşte" la biserica Sfîntul „Dimitrie-Vorniceni"

Foto 2. Pridvor adăugat ulterior la biserica „Intrarea Maicii Domnului în Biserică"-Stracova (sec. XVIII)

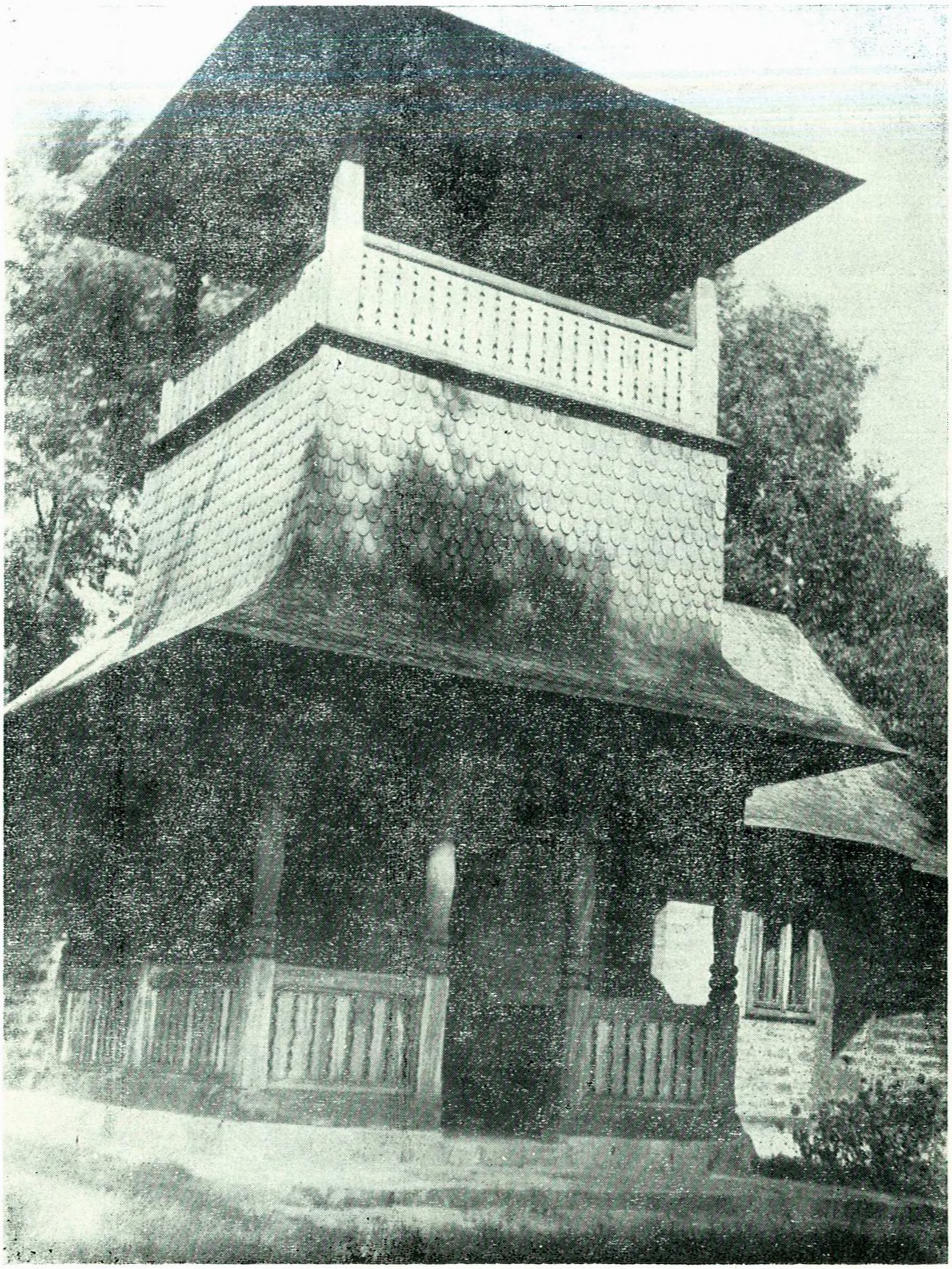

Foto 3. Pridvorul bisericii „Adormirea Maicii Domnului" — Brăeşti (sec. XVIII)

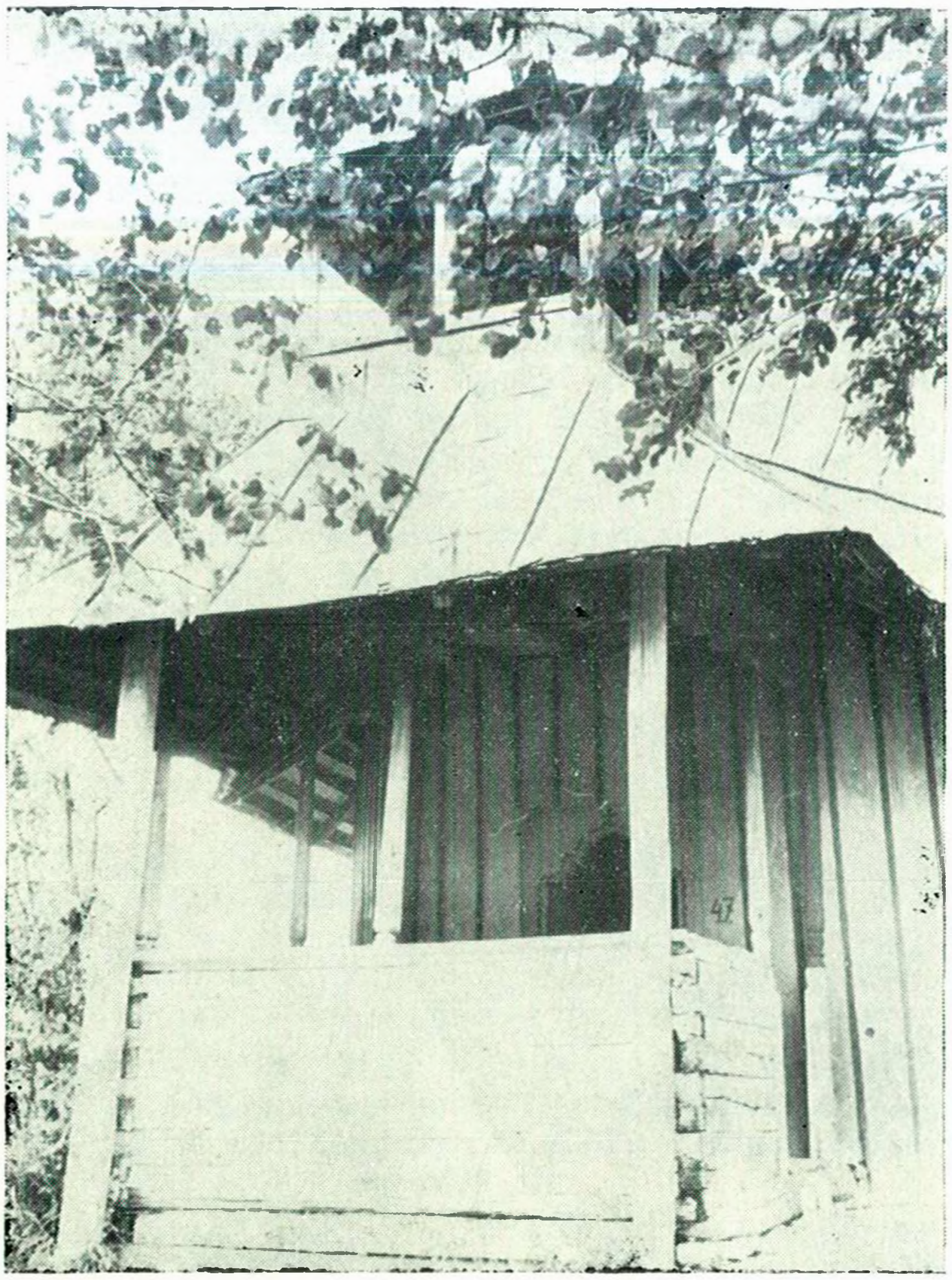

Foto. 4. Pridvorul din bîrne încheiate „în cleşte" al bisericii „Adormirea Maicii Domnului" din Cervicesti (sec. XVIII)

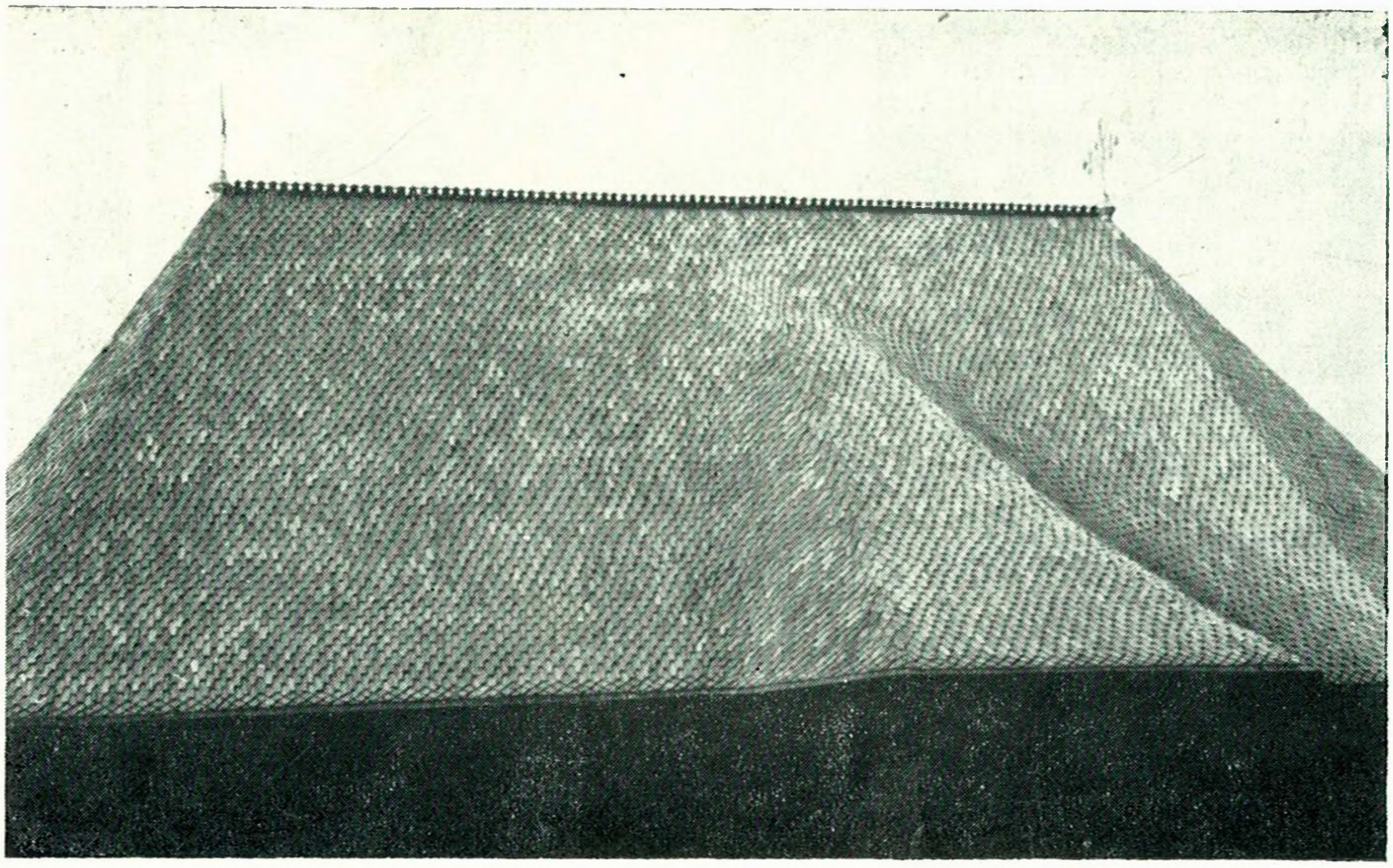

Foto. 5. Draniţă tăiată în „cioc de raţă" la biserica „Sfîntul Dimitrie — Vorniceni

chiar acolo unde informatorii neagă cu tărie acest lucru, invocînd lipsa pădurilor. Așa este cazul pentru Lunca Prutului unde pădurea a dispărut[46], dar altădată probabil s-au construit și aici case din bîrne, dovadă biserica veche din timpuri necunoscute, existentă la Rădăuți Prut, construită din bîrne (Foto 2).

Tehnica. Majoritatea bisericilor au fost construite din bîrne (așa cum am arătat anterior). Pe o temelie de piatră de rîu, înaltă de 30-40 cm. se fixau tălpile din bîrne groase, cioplite în acțiune pătrată „în patru dungi" cu latura de 25-30 cm. Deasupra tălpilor se așezau bîrne în cununi orizontale încheiate la colțuri „în clește" (Foto 3). Acestea formau pereții. Bîrnele erau cioplite în secțiune pătrată ; o singură excepție : la construcția bisericii de la Rădăuți-Prut s-au folosit bîrne rotunde avînd un diametru de 20-25 cm. In literatura de specialitate, acest mod de a construi face parte din sistemul constructiv Blockbau. Așa este cazul bisericilor din Vorniceni, Brăești, Saucenița, Prelipca, Cristești, Prisăcani, Rădăuți-Prut, Hilișeu-Crișan, Agafton, Cotîrgaci etc.

In zona Botoșanilor cîteva biserici au fost construite dintr-un schelet de furci de stejar îngropate în pămînt. Intre acestea, pe brîie de lemn erau îngrămădite nuiele și vălătuci, lipite cu pămînt. De exemplu, biserica din Guranda — 1865; biserica din Coțușca — 1892; biserica din Zăicești (Bălușeni) etc.

Plan și evelație. Planul bisericilor de lemn din zona cercetată cuprinde în general pronaosul, naosul și altarul. In procesul de evoluție a arhitecturii bisericești apare începînd din secolul al XVIII-lea pridvorul. La construcțiile mai vechi care inițial nu aveau prevăzut în plan pridvorul, acesta a fost adăugat ulterior, ca de exemplu, la bisericile de la Rădăuți-Prut, Stracova, Horlăceni.

Forma cea mai veche de plan întîlnită în zona Botoșanilor este cea dreptunghiulară cu absida altarului poligonală cu trei laturi nedecroșată. In această categorie intră bisericile din Icușeni, Copălău, Talpa (Mihăileni), Broscăuți, Smîrdan (Suharău), Rădăuți-Prut, Bucecea etc.

Acest plan derivă din însăși casa țărănească[47]. Apropierea aceasta se poate observa și din așezarea ușii de intrare (pe lateral, ca la casa țărănească), formatul, dimensiunile și dispunerea ferestrelor — aproape identice cu cele de la casele țărănești (ca de exemplu bisericile de la Brăești, Dorohoi, Horlăceni, Stracoca, Rădăuți-Prut, Bălușeni, Ionășeni etc.) (Fig. 1-2).

Cel mai răspîndit tip de plan în zona cercetaiă îl constituie cel de format dreptunghiular cu absida altarului poligonală cu trei laturi nedecroșată și decroșată „reprezentînd formele străvechi, întîlnite pe întreaga arie de formare a poporului român"[48]. În cadrul acestui tip se încadrează, în majoritate, bisericile ce aparțin secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, dar și unele dintre bisericile noi construite în secolul al XX-lea (așa este cazul bisericii dIn Cîndești (Mihăileni) construită în 1914, al bisericii din Smîrdan (Suharău) construită în în 1921-1923 și al bisericii din Orășeni-Vale construită în 1925-1930. Păstrarea acestui plan inițial deosebit de simplu denotă orientarea arhitecturii populare locale spre cele mai simple forme.

Așa cum se prezintă tipurile de plan se poate observa, cu ușurință, existența unei varietăți, păstrîndu-se o oarecare proporție numerică, în cazul tipurilor de plan mai simple. La biserica „Sf. Dumitru" din Vorniceni și biserica „Sf. Voievozi" din Stracova, se poate urmări trecerea de la planul dreptunghiular cu absida poligonală nedecroșată la planul mai complicat cu abside laterale, treflat.

Tipologia bisericilor din zona Botoșanilor ilustrează unitatea existentă în întreaga Moldovă și în întreaga țară (unele tipuri de plan ca cel de format dreptunghiular cu absida altarului poligonală nedecroșate cu trei laturi, fiind frecvent întîlnite în Transilvania, Banat, Muntenia etc., precum și cel cu naosul supralărgit și absida altarului și pronaosului poligonale sau dreptunghiulare, întîlnite frecvent în Muntenia, considerat ca tip autohton al acestei provincii)[49].

---

46. Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, București, 1965. vol. III. p. 381.

47. Ioana Cristache Panait, Titu Elian, *Bisericile de lemn din Moldova*, în „Buletinul monumentelor istorice", nr. 2/1972, p. 43, nr. după care dăm, în anexă, reprezentări grafice.

48. Ibidem, p. 45. 49. *Ibidem*.

In ce priveşte elevaţia trebuie subliniată lipsa turnului la bisericile vechi din zona Botoşanilor, fiind numeroase cazurile cînd turnul clopotniţei este o construcţie separată de biserică[50]. Mai tîrziu apare şi turnul, situat, în cazul bisericilor din Moldova, deasupra pridvorului la intrare, în care sînt aşezate clopotele şi toaca[51]. Turnul este scund, plasat de obicei pe latura de sud a bisericii. Ceea ce merită subliniat cu privire la elevaţia bisericilor din zonă e înălţimea acoperişului care dă o notă specifică acestor construcţii (exemplu bisericile de la Dorohoi, Ionăşeni, Cerviceşti etc.).

Pridvorul. La bisericile din zona cercetată pridvorul apare mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea. El este de obicei amplasat la sud şi mai rar în vestul construcţiei. Este vorba de cele mai multe ori de un pridvor închis, lucrat din scînduri simple pe patru furci cu o temelie de piatră, fără elemente de decor. El apare în dauna proporţiilor construcţiei (Foto 2).

Puţine sînt bisericile care au pridvorul lucrat artistic. Este cazul bisericilor din Brăeşti şi Cerviceşti. La biserica din Brăeşti întîlnim pridvorul deschis, cu stîlpii ornamentaţi cu toruri de frînghie la bază şi sus, cu arcade festonate şi un cerdac lucrat din scînduri traforate. Mai simplu, dar avînd arcade decorate cu stîlpi fasonaţi cu măestrie, cu un cerdac lucrat din lodve încheiate „în cleşte", merită amintit şi pridvorul bisericii din Cerviceşti (Foto 3).

Acoperişul. Acoperişul bisericilor de lemn din zona cercetată păstrează aceleaşi caracteristici cu cel al caselor bătrîneşti. Este înalt, cu pante repezi (pentru scurgerea apei, a zăpezii etc.). Un exemplu elocvent poate fi în acest sens biserica „Sf. Dumitru" din Vorniceni biserica din Ionăşeni, şi biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Dorohoi. Uneori pantele acestea se îndulcesc către poale (aşa este cazul bisericilor din Cerviceşti şi Dorohoi) (Foto 4).

Bisericile care au primit în decursul timpului abside laterale au acoperişul unic, el se pliază cuprinzînd şi absidele laterale (Vorniceni, Stracova, Horlăceni, Bălueni etc.).

In general, streaşina acoperişurilor nu este prelungită prea mult, bisericile din zonă neavînd console ornamentate artistic. Doar la biserica din Schit-Orăşeni streaşina este prelungită pe latura de vest, ca o influenţă a bisericilor bucovinene din Arbore, Părhăuţi şi Gura Humorului[52]. O singură biserică, cea din Corjăuţi, are acoperişul pe două nivele, aşa cum se întîlneşte des în Maramureş[53].

Bolţile. Deşi modeste în aparenţă, bisericile de lemn din zona Botoşanilor prezintă în sistemele de boltire o mare varietate ilustrată în îmbinarea mai multor sisteme de boltire în cadrul aceleiaşi biserici. Sistemul de boltire al bisericilor din zonă este divers atît ca realizare tehnică, cît şi ca decor. Legătura cu casele ţărăneşti din zonă apare aici prin prezenţa tavanului drept la unele biserici, în special pe naos (biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Zăiceşti şi capela din acelaşi sat, biserica din Prelipca (Sauceniţa etc.).

Tipul de boltă cel mai des întîlnit este cel semicilindric ce sugerează cerul[54] (biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Sauceniţa). Bolţile semicilindrice întîlnite des în zonă apar îmbinate uneori cu alte sisteme de boltire dovedind ingeziozitatea meşterului popular. Astfel biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Brăeşti are naosul şi altarul boltite semicilindric, iar pronaosul are o boltă pe plan poligonal alungit din fîşii curbe (Fig. 1).

Biserica „Sfinţii Impăraţi" din Horlăceni (1788) are naosul cu boltă semicilindrică, iar pronaosul şi absida prevăzute cu bolţi pe plan poligonal. La biserica din Schit-Orăşeni întîlnim aceeaşi îmbinare de boltire. Pronaosul şi naosul au bolţi din fîşii curbe pe plan poligonal, iar altarul este acoperit de o boltă semicilindrică transversală.

Intr-o măsură mai redusă se întîlnesc şi bolţile sub forma unei calote sferice din fişii curbe, unite, în chei de boltă frumos realizate uneori (bisericile din Zăiceşti, Bălueni, Schit Orăşeni, Cervicești, Cristeşti) (Fig. 2-3). De remarcat este sistemul de boltire întîlnit la biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Dorohoi, care are pronaosul şi altarul acoperite cu cîte un trunchi de piramidă,

---

50. Vezi lista anexă nr. 1. 51. Vezi lista anexă nr. 2.
52. Ioana Cristache Panait, Titu Elian, *op. cit.*, p. 49.
53. *Ibidem.* 54. *Ibidem.*

iar bolta naosului este formată din două bolți suprapuse din fîșii drepte. (Pl. 4). La biserica „Sf. Voievozi" din Bălușeni (1710), bolțile de pe pronaos, naos și altar sînt pe plan poligonal din fîșii curbe unite printr-o cheie de boltă în formă de rozetă, prin nervuri sculptate cu măiestrie (Fig. 2).

Decorația. Prețuirea acordată bisericilor s-a manifestat și prin grija deosebită în privința ornamentării acestora, în mod diferit, față de casa țărănească din zonă care se remarcă prin simplitatea accentuată în acest sens. Măiestria meșterului moldovean este vădită în realizarea unor elemente de decor ce reprezintă adeseori motive geometrice diverse (profile, frînghii, romburi, triunghiuri etc.) și în măsură mai redusă motive florale stilizate. Ca un element caracteristic pentru decorul crestat în lemn putem aminti prezența rozetei realizată într-o multitudine de forme, prezentată singular sau îmbinată cu alte motive, geometrice sau vegetale, stilizate. Decorul este amplasat pe ancadramentul ușilor de la intrare, peretele despărțitor dintre naos și pronaos, tîmple etc.

Aminteam de pridvoarele deschise întîlnite la bisericile din Brăești și Cerviceşti, cu stîlpi și arcade frumos lucrate (Fig. 5). Nu trebuie uitat în acest sens și ancadramentul ușii de intrare la biserica din Brăești, frumos decorat cu 16 rozete dispuse în lanț, cel al biserici din Bălușeni sculptat cu flori și profile „în unghii", cel al bisericii din Hilișeu-Crișan decorat cu motivul rozetei îmbinat în diverse modalități cu motive florale stilizate etc. (Fig. 6).

O atenție specială acordă meșterul popular peretelui care desparte pronaosul de naos. Acesta este frumos decorat la bisericile din Schit-Orășeni, Brăiești, Cerviceşti, Hilișeu-Crișan. Acest perete este format din stîlpi prevăzuți cu arcade, frize etc., pe care întîlnim aceleași motive de la ancadramentul ușilor sau pe tîmple (Fig. 7). Deosebită atenție se acordă ornamentației bolților în special la cele ce au baza poligonală. La acestea apar sculpturi pe nervuri și pe cheile de pe boltă care există de obicei sub forma unei rozete (bisericile din Bălușeni, Cerviceşti, Zăiceşti etc.) (Fig. 8).

La frumusețea de ansamblu a bisericilor contribuie și acoperișul atît prin forma lui, cît și prin modul în care este așezată dranița în „coada rîndunicii", „bot de rață", în „solzi" sau „dreaptă". Coama acoperișului este decorată la fel ca și la case, ea avînd motive traforate în scîndură și dranițe tăiate cu model (bisericile din Brăești, Dorohoi, Vorniceni) (Foto. 11). In exterior, bisericile din zonă nu au console meșteșugit lucrate sau alte elemente de decor în afara brîului median în frînghie, întîlnit la bisericile din Dorohoi, Serpenița și Schit-Orășeni.

Pictura. Din cercetările făcute rezultă că bisericile vechi din zona cercetată nu păstrează nici o urmă de pictură murală, de unde putem conchide că aceste biserici nu au fost pictate. Pe pereții acestora sînt fixate doar icoane de lemn despre a căror proveniență nu sînt date concludente. Se pare că multe au fost aduse de călugări sau de negustori. La bisericile din Cotîrgaci, Cristești, Vorniceni, Ionășeni, Dămileni, Dămăcheni, Ceir, Hilișeu-Drișan, Dorohoi, se află cîteva icoane prețioase datînd din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, lucrate pe lemn cu tempera.

Ceea ce se cunoaște, este faptul că în cîteva locuri apar nume de pictori și zugravi locali. Așa poate fi amintit I. Munteanu din Dorohoi care a pictat tîmpla la biserica „Nașterea Maicii Domnului" din Concești[55], icoanele impărătești de la biserica „Sf. Voievozi" din parohia Bivol-Lățescu[56], icoanele împărătești de la biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Ivăncăuți (Păltiniș)[57]. Un alt nume de pictor și sculptor menționat este cel al lui I. Cristescu din Botoșani, care pictează și sculptează tîmpla și icoanele împărătești de la biserica „Nașterea Maicii Domnului" și „Sf. Patriarh Alexandru" — din parohia Coțușca[58], zugrăvește tîmpla în două rînduri de iconițe la biserica „Sf.Nicolai" din Nichiteni[59] și tîmpla de la biserica „Sf. Mucenic Pantelimon" din Bașeu[60]. Mai întîlnim menționat numele lui Gh. Gavrilescu care zugrăvește tîmpla bisericii „Înălțarea Domnului" din Ibănești[61]. Andrei Puhman din Hudești, zugrăvește tîmpla bisericii „Sf. Dimitrie" din Bajura-Darabani[62], V. Smîdu care pictează icoana Maicii Domnului și strana la biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel" din Bold[63], I. Grebleș care

---

55. I. Ciocoiu, *op. cit.*, p. 88.
56. *Ibidem*. p. 107, 57. *Ibidem*, p. 94. 58. *Ibidem*, p. 106.
59. *Ibidem*, p. 107. 60. *Ibidem*. p. 87.
61. *Ibidem*, p. 82. 62. *Ibidem*, p. 92. 63. *Ibidem*, p. 128.

pictează biserica „Sf. Nicolai" din Comănești (Suharău) (1892)[64], Ierei Vasile Zugravul, cel care a pictat icoanele împărătești și biserica „Sf. Dimitrie" din Vorniceni (1873)[65]. Biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Dorohoi (1792) a fost pictată de zugravul Ananii de la Suceava, așa cum arată inscripția aflată în interiorul bisericii.

Printre zugravi și pictori de tîmplă sînt și clerici. Teofil, arhidiaconul istoristratul, pictează icoana Domnului Iisus Hristos din tîmpla de la biserica „Sf. Voievozi" din Buhoghina (Vîrful Cîmpului)[65]. La unele biserici apar și numele meșterilor ce le-au lucrat. Astfel, apare în inscripția aflată la biserica „Sf. Nicolai" din Havîrna: „Această e biserica făcută prin știința și osteneala lui Toader Darie meșter ce a lucrat-o"[67]. Biserica filială din Cotul Miculinții, comuna Cotușca, are ușile împărătești datate 22 mai 1828, avînd inscripția: „Aceste dveri au fost lucrate de Al. Tudoșanu"[68]. Biserica „Sf. Gheorghe" din Vlădeni (Dersca) are inscripția: „Această biserică s-au făcut... în anul 1785, iun. 8, meșter a fost ierodoaconul Nicolai Chirilă zet ego Zaharia"[69]. Biserica filială „Sf. Dimitrie" din satul Vicoleni are pomenit meșterul în inscripția „Să se știe care au făcut-o: eu Macovei meșter... (1769)"[70], iar biserica din Cerviceşti are în inscripție menționați meșterii Ion sîn Dumitrașcu și Grigore Dulgher „din leat 1787, aprilie 5".

In interior bisericile sînt împodobite cu textile și țesături, unele de mare valoare artistică. Pe jos sînt scoarțe și lăicere din lînă cu colorit vegetal țesute în stative, avînd o ornamentică bazată în special pe motive geometrice și floral stilizate (pomul vieții, vasul cu flori etc.). Icoanele au prinse deasupra ștergare, lucrate în casă.

Integrîndu-se fenomenului artistic românesc bisericile de lemn din zona Botoșanilor întregesc peisajul arhitectural al acestui colț de țară, făcîndu-l mai pitoresc, mai inedit.

Dr. Angela PAVELIUC-OLARIU

ANEXA I

Lista bisericilor avînd turnul clopotniței construit separat

1. Biserica „Adormirea Maicii Domnului", (1779) Dorohoi. Clopotniță păstrată, așezată pe 4 stîlpi, cu pereții de scîndură.

2. Biserica „Adormirea Maicii Domnului". Hilișeu-Curt, comuna Hilișeu-Horia. Clopotniță așezată în partea de răsărit, lîngă biserică, avînd următoarea inscripție: „Această clopotniță este fondată de doamna Ana Curt, născută Berneasca, în anul 1832, ghenar, 10".

3. Biserica „Adormirea Maicii Domnului", (1794) Saucenița (Văculești). Clopotniță așezată pe stîlpi la intrare, acoperită cu șindrilă.

4. Biserica „Adormirea Maicii Domnului", Cordăreni-Gafencu. Clopotniță așezată la poarta bisericii avînd un clopot ce poartă data 1816.

5. Biserica „Sf. Nicolae", Vîrgolici (1764) (G. Enescu). Clopotniță de lemn, situată la intrarea în cimitir.

6. Biserica „Sf. Nicolae" Havîrna. Clopotniță construită din lemn în 1875, alături de biserică.

7. Biserica „Sf. Voievozii", Călinești (Bucecea). Clopotniță situată în curtea bisericii, construită din lemn pe 4 stîlpi.

8. Biserica „Sf. Treime și Sf. Voievozi", Talpa (Blîndești). Clopotniță construită pe stîlpi, la intrare.

9. Biserica „Sf. Voievozi" Fundu-Herții (Cristinești). Clopotniță așezată pe stîlpi, la intrare, avînd un clopot datat 1804.

10. Biserica „Sf. Nicolai", Suharău. Clopotniță așezată pe stîlpi de lemn, acoperită cu șindrilă, așezată la intrare.

---

64. *Ibidem*, p. 85. 65. *Ibidem*, p. 124. 66. *Ibidem*, p. 41.
67. *Ibidem*, p. 105. 68. *Ibidem*, p. 44.
69. ***, *Cultul ortodox din județul Botoșani*, p. 122.
70. Ioana Cristache Panait, Titu Elian, *op. cit.*, p. 51.

11. Biserica ,,Sf. Mucenic Pantelimon", Bașeu (Mlenăuți). Clopotniță de lemn, situată în curtea bisericii.

12. Biserica ,,Nașterea Maicii Domnului", Concești. Clopotniță situată la intrarea în cimitir.

13. Biserica ,,Adomirea Maicii Domnului", Vatra (Hudești). Clopotniță așezată pe 4 stîpi, în fața bisericii.

14. Biserica ,,Adormirea Maicii Domnului", Ivăncăuți (Păltiniș). Clopotniță așezată pe 4 stîlpi, în fața bisericii.

15. Biserica ,,Sf. Voievozi", Cotul Miculinții (Coțușca). Clopotniță din scîndură, așezată la intrarea în cimitir.

16. Biserica ,,Sf. Neculai", Drăgușeni. Clopotniță așezată pe stîlpi, la poarta bisericii.

17. Biserica ,,Sf. Voievozi" Manoleasa. Clopotniță așezată la poarta cimitirului.

18. Biserica ,,Buna Vestire" Lozna (Dersca). Clopotniță situată în curtea bisericii.

ANEXA II

Lista bisericilor cu turnul clopotniței situat deasupra pridvorului

1. Biserica ,,Sf. Mucenic Gheorghe", Cobîla (com. Șendriceni).

2. Biserica ,.Intrare-n biserică" Stracova (com. Șendriceni). La intrarea în biserică apare inscripția: „Această clopotniță s-a făcut de cucernicul popă Gavril Ropală la anul 1795".

3. Biserica ,,Sf. Împărați", Horlăceni.

4. Biserica „Sf. Nicolae" Corlăteni.

5. Biserica ,,Sf. Voievozi" Carasa (Corlăteni).

6. Biserica „Sf. Nicolae" Dămileni (com. Cristinești).

7. Biserica „Buna Vestire" Crăiniceni (Horodiștea).

8. Biserica ,,Sf. Voievozi" Cuzlău-Păltiniș.

9. Biserica ,,Sf. Nicolae" Mitoc.

10. Biserica ,,Sf. Ioan" Bivol-Dobîrceni.

11. Biserica ,,Sf. Gheorghe" Hănești.

12. Biserica ,,Buna Vestire" Vițcani-Mihăileni. Clopotnița are două clopote datate 1893.

13. Biserica ,,Sf. Voievozi" Pîrîul Negru (Dersca).

14. Biserica ,,Sf. Gheorghe" Vlădeni (Dersca).

15. Biserica ,,Sf. Nicolae" Bogza (Ionășeni).

16. Biserica ,,Sf. Gheorghe" Serpenița-Manoleasa.

17. Biserica „Sf. Vasile" Ichimeni-Avrămeni.

Biserica mănăstirii Probota ca monument de artă bisericească

Considerații generale asupra evoluției artei moldovenești pînă la Petru Rareș. Arta bisericească din Moldova, bine conturată și precizată, este legată, fără îndoială de epoca lui Ștefan cel Mare. Ultimele cercetări care s-au întreprins la diferite monumente istorice și de artă de pe plaiurile Moldovei au adus la lumină urme de netăgăduită valoare privind cristalizarea unei civilizații premergătoare epocii de organizare a statului feudal moldovean și, în același timp, mărturii grăitoare despre preocupările artistice ale băștinașilor din acest spațiu geografic. Este suficient să amintim în acest sens descoperirea unei fundații de casă domnească la Mănăstirea Putna, care pare a fi cel mai de timpuriu din epoca lui Alexandru cel Bun. Cercetătorii au afirmat și susțin, cu argumente logice, acest adevăr asupra căruia ultimele descoperiri arheologice vin să arunce raze de lumină. Din secolul al XIV-lea, secol în care s-a constituit Moldova ca stat, nu ni se păstrează nici o urmă de pictură murală, dar există motive pentru a crede că primele ctitorii domnești — de la Rădăuți sau de la Siret — nu au fost lipsite de podoaba grăitoare a culorilor. Apoi e greu de crezut că bisericile celor mai vechi mănăstiri ca: Neamț, Sf. Nicolae din Poiană, Bistrița etc., „au rămas albe, fără picturi, știind prea bine că pictura nu era o simplă decorație murală, ci o foarte complexă reprezentare a dogmelor“ [1]. În Moldova, odată cu organizarea statului feudal și mai ales după organizarea Mitropoliei, pictura a luat o mare dezvoltare [2].

Arhitectura a cunoscut în Moldova lui Ștefan cel Mare o epocă înfloritoare. Păstrînd unele rădăcini adînci ale artei populare autohtone, la care s-au adăugat influențe ale arhitecturii bizantine, venite prin Athos, precum și influențe gotice, venite din Transilvania și din Polonia arhitectura moldovenească în epoca lui Ștefan cel Mare, se conturează, treptat, se individualizează, pînă devine un stil nou de artă, „stilul moldovenesc“. Între caracteristicile arhitecturii moldovenești reținem în primul rînd „folosirea arcelor diagonale care permit reducerea la jumătate a diametrului turlei Pantocratorului, realizînd o expresivă etajare a planurilor interioare și o elegantă elansare pe verticală a siluetei întregului monument. Caracteristică este, de asemenea, compartimentarea acoperișului, soluție derivată din arhitectura gotică. De origine gotică sînt și portalele și ancadramentele ușilor și ferestrelor, precum și contraforții care sprijină zidurile verticale la exterior, toate aceste elemente intrînd în mod stabil în compunerea bisericilor moldovenești încă din epoca lui Ștefan cel Mare. În decorația fațadelor este de semnalat prezența arcadelor care ritmează rotundul absidelor și al plăcilor de ceramică smălțuită care accentuează zona de sub cornișe“ [3].

În felul acesta se ajunge la o împăcare a tendinței de orizontalitate, vădită

---

1. Vasile Drăguț, *Introducere. I. Arhitectura religioasă, pictura murală*, în vol. „Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei“, Iași, 1974, p. 16.

2. Irineu Crăciunaș, *Vechea pictură bisericească din Moldova (sec. XV-XVII)*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, XLI (1965), nr. 9–10, p. 469.

3. Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 11; *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 724.

de arhitectura bizantină, cu aceea de verticalitate, caracteristică a arhitecturii gotice.

Prof. V. Vătășianu, aducînd în discuție originea creatorilor stilului moldovenesc, consideră pe bună dreptate, că aceștia sînt autohtoni. Ei au reușit „să creeze din spiritul tradiției băștinașe, din influențele bizantine și occidentale, tipul specific moldovenesc“ [4].

Ceea ce se cade să remarcăm, atunci cînd vorbim de închegarea stilului moldovenesc, este fără îndoială legătura lui cu viața social-politică, a epocii respective. „După anii tulburi care au urmat săvîrșirii din viață a lui Alexandru cel Bun, începuturile domniei lui Ștefan cel Mare nu au beneficiat de liniștea necesară pentru o activitate artistică larg desfășurată. Concentrîndu-și atenția asupra nevoilor de ordin defensiv, marele voievod a fost preocupat în primul rînd să refacă și să întărească cetățile Moldovei, ale căror ziduri erau un chezaș în lupta împotriva agresorilor otomani. Vreme de trei decenii, din 1457 pînă în 1487, întreaga atenție a domniei s-a concentrat asupra edificiilor militare și civile, monumentele religioase constituite acum, fiind puține la număr și nu întru totul reprezentative“ [5].

Arhitectura religioasă moldovenească reflectă această trăsătură și apare pe deplin grăitoare în acest sens la bisericile: Sf. Cruce din Pătrăuți și Sf. Procopie din Milișăuți, aceasta din urmă fiind distrusă în timpul primului război mondial.

Pe aceeași linie de dezvoltare se înscrie și pictura moldovenească, ca dealtfel, și altele numite „minore“, care au exercitat, așa cum s-a afirmat, o mare influență asupra picturii. „Într-adevăr, dacă în cadrul arhitecturii religioase constructorii moldoveni din epoca lui Ștefan cel Mare s-au străduit să interpreteze formele bisericii Sf. Nicolae din Rădăuți și Sf. Treime din Siret, în creația picturală se recunosc ecourile lui Gavril Uric, al cărui mesaj de noblețe umană era tot mai înțeles [6].

Primul ansamblu de pictură murală, databilă în primii ani ai domniei lui Ștefan col Mare (în orice caz după 1453) s-a păstrat în mica biserică din Lujeni (azi în R. S. S. Ucraineană), ctitoria boierului Vitold. Aceste picturi, împreună cu cele din biserica Sf. Nicolae din Rădăuți, executate probabil în anii 1479-1481, și cu cele din Biserica din Dolhești, ctitoria hatmanuluf Șendrea (ante 1481), formează un prim grup de opere, reprezentative pentru muralismul moldovenesc în prima parte a domniei lui Ștefan cel Mare. Iar ar trebui să le adăugăm — fie și cu titlu documentar — pe acelea ce decorează biserica mănăstirii Putna, monument preferat al voievodului și pe care trebuie să ni-l imaginăm ca un adevărat creuzet al izbînzilor artistice din deceniile următoare“ [7].

Arta bisericească moldovenească va cunoaște o nouă epocă de evoluție și înflorire în timpul domniei lui Petru Rareș.

Ctitorii bisericești ale lui Petru Rareș. Domnitor ambițios, dornic să redea Moldovei gloria pe care aceasta și-o cucerise în timpul „Atletului creștinătății“, neînfricat luptător pentru independența țării, Petru Rareș, primul domnitor român care a întrevăzut necesitatea unirii tuturor românilor, anticipînd astfel, visul realizat apoi, pentru o scurtă perioadă de Mihai Viteazul, a arătat, în zbuciumatele sale domnii, o mare purtare de grijă noii înfloriri a artelor bisericești.

Ivan Semenovici Peresvetov, un învățat lituanian, a afirmat că Petru Rareș „era un filozof și un doctor înțelept“ [8]. Om al Renașterii, domnitorul Petru Rareș va lăsa ca moștenire poporului român valoroase monumente de artă, care alcătuiesc, astăzi bunuri inestimabile ale patrimoniului cultural național și, în același timp, universal, concretizate, mai ales, în împodobirea bisericilor cu picturi interioare și exterioare.

Dar Petru Rareș a fost și un ctitor de biserici. Prima sa ctitorie este biserica mănăstirii Probota.

---

4. *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, București, 1959, p. 311.
5. Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 16 și 11.
6. Sorin Ulea, *Gavriil Uric primul artist român cunoscut*, în „S.C.I.A.“, 1964/2.
7. Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 16-17; Irineu Crăciunaș, *op. cit.*, p. 472.
8. *Călători străini despre țările române*, vol. I, București, 1968, p. 449.

Întrucît urmează să ne ocupăm îndeaproape de această primă ctitorie, vom face mai întîi o succintă prezentare a celorlalte ctitorii ale sale.

Se pare că, după Probota, voievodul Petru Rareș a zidit, *la Baia, biserica Adormirea Maicii Domnului.* Inscripția ne spune că această biserică a fost înălțată „în anul 7030, luna septembrie 12, iar al domniei sale anul al cincilea și al șaselea curgător“ [9]. Este, așa cum s-a afirmat, o reproducere a planului bisericii logofătului Gavril Trotușan de la Părhăuți din 1522 [10]. În special, pridvorul este o copie a celui de la Părhăuți, fiind un pridvor-clopotniță, care face, de fapt, trecerea de la pridvorul închis la cel deschis.

În anul 1532, în timpul domniei lui Petru Raieș, se sfințește „una din cele mai desăvîrșite creații ale arhitecturii moldovenești“ și anume biserica mănăstirii Moldovița [11]. „Naosul acestei biserici este supraînălțat și pus în evidență de o turlă ridicată în interior pe arce în consolă, pandantivi și arce piezișe, iar în exterior pe două baze stelate“ [12]. Pronaosul este alungit, pridvorul este deschis, sensibil deosebit față de cel de la Humor. Întîlnim, la portaluri și la ancadramentele ferestrelor, motive gotice cu influențe renascentiste. La Moldovița se păstrează unul dintre cele mai de seamă ansambluri ale picturii moldovenești.

O altă ctitorie a lui Petru Rareș, este *biserica Sfîntul Dumitru din Suceava,* zidită între anii 1534-1535, după un plan asemănător aceluia al bisericii Sf. Gheorghe din Hîrlău, a lui Ștefan (1492), la care s-a adăugat însă un element caracteristic arhitecturii moldovenești, din epoca lui Rareș, și anume pridvorul închis [13]. Această ctitorie se aseamănă cu Probota, cu singura deosebire că absida principală are, ca la Humor, nouă laturi.

Grigore Ureche afirmă că în timpul lui Petru Rareș s-ar fi construit și *biserica Sfîntul Dumitru din Hîrlău* [14], care este o copie a bisericii Sfîntul Gheorghe din acel oraș, ctitorie a lui Ștefan cel Mare. Se pare că biserica ar fi fost construită între anii 1540-1542.

În anul 1532, Petru Rareș a executat *lucrări de restaurare la biserica mănăstirii Bistrița* [15], înălțată de Alexandru cel Bun, a împrejmuit-o cu zid și a împodobit-o cu pictură. Ultimele cercetări arheologice au adus la iveală fragmente de frescă la casa domnească a lui Petru Rareș de la Bistrița, aflată acum în curs de restaurare. În același an, voievodul moldovean a zidit, *la Rîșca, biserica Sfîntului Ierarh Nicolae,* o copie a bisericii lui Ștefan, Sfînta Cruce din Pătrăuți [16], cheltuiala făcîndu-se, cum arată inscripția, „prin mîna smeritului episcop Macarie al Romanului și prin mîna lui Teodor Balș, logofeții lui Petru Voievod“ [17].

Printre ctitoriile lui Petru Rareș, trebuie să trecem și începuturile zidirii *catedralei episcopale din Roman* [18], *biserica din Tg. Frumos, cu hramul Cuvioasa Parascheva* [19], *pridvorul bisericii Voroneț* [20] și *restaurarea paraclisului lui Ștefan din cetatea Hotinului* [21].

În sfîrșit, pentru a încheia această sumară trecere în revistă a ctitoriilor lui Rareș, vom aminti că în timpul domniei acestui voievod, au fost înălțate de către

---

9. *Monumente istorice...*, p. 181 ; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1976, p. 283.

10. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963, p. 370.

11. *Ibidem*, p. 367.

12. *Monumente istorice...*, p. 184.

13. *Ibidem*, p. 193.

14. *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 155.

15. *Monumente istorice...*, p. 207.

16. Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 370.

17. C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 283.

18. Scarlat Porcescu, *Biserica episcopală din Roman*, București, 1970, p. 10 ; *Monumente istorice...*, p. 211-216.

19. Idem, *Înfăptuiri culturale artistice bisericești pe vremea Domnitorului Petru Rareș*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, LIII (1977), nr. 10-12, p. 781.

20. *Ibidem.*

21. C. C Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op cit.*, p. 283.

demnitari domnești și boieri, bisericile: *Humor, Coșula, Horodniceni, Zăhărești, Dancu, Sfîntul Gheorghe-Botoșani, Uspenia din același oraș* și *Voscrisenia* (biserica Învierii) *din Suceava*[22].

Caracterele specifice ale monumentelor lui Petru Rareș. În timpul domniei lui Petru Rareș, stilul moldovenesc format în epoca lui Ștefan cel Mare adăuga, grație influențelor renascentiste și legăturilor pe care voievodul le avea în primul rînd cu Transilvania, dar și cu Țara Românească, noi caracteristici, arhitectura din epoca sa, înregistrînd astfel „un remarcabil progres"[23].

Monumentele păstrează planul trilobat, unele elemente gotice, gropnița, pridvorul, care la unele biserici apare închis, iar la altele deschis; de fapt, acesta constituie un element nou, ca și decorația fațadelor, înlocuind, în exterior, ceramica smălțuită cu pictura murală și pătrunderea influențelor renascentiste în special la ancadramentele exterioare[24].

De fiecare dată cînd se fac referiri la realizările artistice din timpul domniei lui Petru Rareș, cercetătorii spun că avem de-a face cu o epocă de aur a picturii bisericești din Moldova: „Aceasta nu pentru că epoca precedentă nu ne-a lăsat picturi, și încă foarte frumoase; dar, în afară de faptul că frescele din veacul al XVI-lea s-au păstrat mai bine și pot fi studiate mai ușor, în acest veac pictura moldovenească cunoaște cea mai mare dezvoltare; ea acopere acum în întregime și cele mai mici părți ale bisericii, nu numai în interior dar și în exterior, unde stăpînește ca o suverană de necontestat. În acest veac, artiștii moldoveni îndrăznesc să fie ei înșiși, adică să-și arate originalitatea lor, fie în tematica iconografică, fie în realizarea artistică, fie în viața puternică pe care o exprimă sfinții zugrăviți de ei"[25].

Mănăstirea Probota. Scurt istoric. După aceste sumare considerații privind caracterele specifice ale artei bisericești în epoca lui Petru Rareș, vom încerca să prezentăm biserica mănăstirii Probota ca monument de artă.

Ea este așezată nu departe de orașul Pașcani, spre nord, în apropierea Siretului. Documentele moldovenești vorbesc despre existența unei mănăstiri, „care iaste în Poiană, între Șomuz și pîrîul Probati"[26]. Este vorba despre actul emis la 2 iulie 1398 de către Ștefan I Mușat (1394-1399), prin care dăruia două sate mănăstirii cu hramul Sfîntul Nicolae din Poiană. „Pînă la mijlocul secolului al XV-lea, în documente se vorbește consecvent de *Mănăstirea Sfîntul Nicolae din Poiană*. Începînd cu anul 1442, ea se numește și Pobrata, iar mai tîrziu se va ajunge prin metateză la Probota. Înțelesul acestei denumiri este acela de „frăție" a călugărilor aflați la mănăstire"[27].

De-a lungul anilor, Mănăstirea Sfîntul Nicolae din Poiană s-a bucurat de mai multe danii domnești, ceea ce denotă importanța acestui vechi așezămînt monastic. Mitropolitul Dosoftei în actul de închinare a mănăstirii Probota către Sfîntul Mormînt, 1677, arată că mănăstirea este ctitorie mușatină și ajunsese în paragină. El menționează că Ștefan cel Mare a făcut biserica din nou „au făcut-o de isnoavă", lăcaș care, la rîndul său, s-a prăbușit, fiind refăcut la stăruința egumenului Grigore Roșca, rudă cu voievodul Petru Rareș.

Potrivit unui pomelnic scris în 1823, Ștefan I Mușat a înălțat o biserică, prima ctitorie, apoi Ștefan cel Mare „a zidit a doua mănăstire de piatră, mai la vale, lîngă pîrîu și au înzestrat-o cu cîteva moșii și odoare"[28].

Multă vreme asupra ctitoriilor domnești de la Probota a plutit incertitudinea. În ultimii ani, s-au făcut săpături arheologice, încheiate cu rezultate de

---

22. *Monumente istorice...*, p. 782.
23. P. Constantinescu-Iași, *Evoluția stilului moldovenesc*, Iași, 1924, p. 7; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 357.
24. *Monumente istorice...*, p. 13.
25. Paul Henry, *Les églises de la Moldavie du Nord*, Paris, 1930, p. 473.
26. M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, Iași, 1931, p. 16; *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, (1384-1448), București, 1976, p. 7.
27. Gh. Buzatu, *Mănăstirea Probota*, București, 1968, p. 6.
28. Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice*, București, 1885, p. 150.

excepțională valoare și însemnătate pentru arta și cultura veche din Moldova. „Principalul rezultat al cercetărilor a constat în descoperirea zidurilor unei biserici denumită de noi în mod convențional *Probota I*, edificiu care va fi refăcut integral în condițiile respectării în linii mari a vechii planimetrii comportînd suficiente trăsături proprii pentru a fi denumit *Probota II*“ [29].

Arheologii Lia și Adrian Bătrîna consideră că prima ctitorie de la Probota a fost înălțată la sfîrșitul secolului al XIV-lea. În această biserică a fost înmormîntat Bogdan al II-lea, tatăl lui Ștefan cel Mare, cît și mama lui Ștefan, Oltea Doamna. „Odată ajuns pe tronul Moldovei, Ștefan se va ocupa de locul de veci al tatălui său, așezîndu-i pe mormînt o frumoasă lespede funerară, iar în semn de gratitudine, pentru bunăvoința cu care călugării primiseră rămășițele pămîntești ale voievodului înfrînt, dar și cu intenția de a construi un locaș impunător în care să strămute osemintele părintelui său, marele voievod va proceda la ridicarea unui nou așezămînt — în condițiile menținerii în funcțiune a celui vechi, împrejurare ce explică necesitatea noului amplasament — „mai la vale“ —, prevăzut cu o încăpere destinată a primi osemintele celui ce a fost Bogdan al II-lea cît și a altor membri ai familiei domnitoare, la o dată la care Putna nu era încă ridicată, oricum anterioară sau în preajma anului 1465, astfel încît va putea adăposti în gropniță trupul Mariei-Oltea, una din cele două cripte aparținîndu-i, probabil cea dinspre sud. Ținînd cont de faptul că în interiorul bisericii nu au fost descoperite decît cîteva oseminte, reînhumate dezordonat în colțul de nord-vest al pronaosului, care nu pot fi atribuite lui Bogdan al II-lea, apreciem că în momentul decesului Oltei-Maria s-a petrecut și exhumarea osemintelor voievodului, aflate în biserica veche și reînhumarea lor în aceeași criptă“ [30].

După afirmațiile acestor cercetători, Probota veche, aflată astăzi în ruină, ar fi prima ctitorie a lui Ștefan cel Mare și monumentul la care „pentru prima dată poate fi dovedită, împreună cu decorația ceramică, prezența unei picturi murale exterioare, modalitate artistică ale cărei origini pot fi astfel căutate încă în primii ani de domnie ai lui Ștefan cel Mare“ [31]. Aceste valoroase rezultate, în măsura în care ar fi confirmate și de alte descoperiri, rezolvă unele necunoscute legate de originea picturilor exterioare și infirmă afirmațiile referitoare la datarea acestor ansambluri murale.

Ce-a făcut Petru Rareș la Probota? Iată ce ne răspunde pisania: „Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh, iată eu robul stăpînului meu Iisus Hristos, Io Petru Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, fiul lui Ștefan Vodă cel Bătrîn, a binevoit domnia mea, cu buna mea voie, în al patrălea an al stăpînirii (mele) împărătești, a zidi acest hram întru numele arhiereului și făcătorului de minuni Nicolae, fiind egumen chir Grigore în anul 7038 oct. (1530)“ [32].

O altă inscripție, păstrată pe zidul construcției de deasupra turnului de la intrarea în incintă, adaugă: „Această mănăstire a făcut-o Petru Voevod la anul 7038 și s-a îngrădit după moartea lui, de doamna lui Elena și copiii ei Io Iliaș Voevod și Ștefan și Constantin la anul 7058 luna septembrie 4 (1530-1550)“ [33].

Petru Rareș a voit să transforme Probota în necropolă domnească. El a început lucrările de zidire a bisericii la îndemnul vărului său Grigore Roșca, egumen al acelei mănăstiri, după cum atestă scrisoarea acestuia din urmă din 19 sept. 1563, adresată călugărilor de la Probota [34].

Biserica este înconjurată de ziduri masive, înălțate din piatră brută de către Iliaș Voievod.

Arhitectura bisericii. Sub aspect arhitectonic, biserica mănăstirii Probota, ctitoria lui Petru Rareș, se aseamănă cu biserica „Înălțarea Domnului“ din incinta mănăstirii Neamț. De plan triconc, biserica are dispuse la unghiurile pridvorului două contraforturi. Absidele laterale sînt încadrate de alte două perechi de contraforturi, în timp ce absida principală este susținută de un picior

29. Lia și Adrian Bătrîna, *Date noi cu privire la prima ctitorie datorată lui Ștefan cel Mare: Mănăstirea Probota*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, LIII (1977), nr. 7-9, p. 590.
30. *Ibidem*, p. 593-594.
31. *Ibidem*, p. 598.
32. *Monumente istorice...*, p. 178.
33. Scarlat Porcescu, *Înfăptuiri culturale artistice...*, p. 779.
34. *Documente privind Istoria României veacul XVI-lea, Moldova*, vol. II, (1551-1570), București, 1951, p. 168.

de contrafort amplasat chiar sub fereastra altarului. Un soclu puternic înconjoară, la partea inferioară, biserica, sporind rezistența zidurilor și constituind, totodată, un pitoresc element al decorului fațadei exterioare. În partea superioară a zidului se aliniază sub cornișă un șir de ocnițe rotunde, care înconjoară corpul bisericii, fără a cuprinde și pridvorul și care se dublează la cele trei abside. Sub acest șir de ocnițe se întind, pînă la soclu, arcade oarbe lungi și strîmte. Biserica este acoperită cu șindrilă. Turla mică, de deasupra naosului, de formă octogonală, se înalță pe două baze stelate, element nou în arhitectură, avînd la exterior patru ferestre mici dreptunghiulare.

Interiorul bisericii este astfel compartimentat: Pridvorul, de formă dreptunghiulară, este închis. Pe latura vestică sînt dispuse patru ferestre, iar pe pereții laterali cîte două. La intrare (pe peretele de sud), deasupra unei frumoase uși gotice, se află pisania amintită mai înainte. Trecerea din pridvor în pronaos se face pe o ușă construită, de asemenea, în stil gotic. Elementul caracteristic al pronaosului, împărțit în două travee printr-un arc dublu transversal pe axa longitudinală, îl constituie bolțile sale originale și frumos pictate, și anume două calote sprijinite pe sistemul complex al arcurilor piezișe, ca la biserica Sfîntul Gheorghe din Hîrlău, a lui Ștefan cel Mare. Din pronaos se trece în camera mormintelor (gropniță), acoperită de o foarte frumoasă boltă semicilindrică transversală pe axul principal. Aici au fost înmormîntați Petru Rareș cu soția sa, Elena, fiul lor, Ștefan Rareș, doamna Oltea, mama lui Ștefan cel Mare, și, după ultimile cercetări, tot aici au fost reînhumate rămășițele pămîntești ale lui Bogdan al II-lea, tatăl marelui voievod moldovean, aduse de la vechea Probotă (Sfîntul Nicolae din Poiana Siretului), construită de Ștefan cel Mare.

Naosul bisericii este flancat de două abside laterale. În dreptul turlei se află un mozaic de marmură albă, roșie și cenușie.

Pardoseala bisericii este din piatră. Bolta naosului este realizată în stilul moldovenesc simplu, al arcurilor piezișe. Turla are în interior formă cilindrică, iar afară octogonală, fiind sprijinită pe două baze stelare, dintre care cea de jos mai mare.

Absida altarului este acoperită cu o boltă în sfert de sferă. Atît proscomidiarul cît și diaconiconul sînt luminate prin patru ferestre mici. În general, „meșterii care au înălțat Probota au respectat în mare parte normele stilului moldovenesc pe care le-au îmbinat cu fantezie și măiestrie. Aprecierea potrivit căreia această biserică reprezintă *o culme* în evoluția stilului moldovenesc, exprimă un adevăr“ [36].

Pictura bisericii. Așa cum am menționat mai sus, arheologii care au făcut săpături la Probota veche, consideră că biserica înălțată de către Ștefan cel Mare (azi în ruină), a fost pictată în interior și exterior. În acest sens ei scriu: „Nu putem încheia înainte de a menționa împrejurarea că atît planul cît și modalitățile artistice de zugrăvire și împodobire a exteriorului bisericii de la Probota, au lăsat o vie impresie în memoria istorică, constituind autentice prototipuri autohtone pentru arhitectura și pictura moldovenească și mărturisind în timp, marele prestigiu pe care-l va fi avut prima necropolă al celui mai ilustru domn al Moldovei“ [37]. Prin urmare, la Probota cea nouă, ctitoria lui Petru Rareș, impodobită cu pictură interioară și exterioară în 1532, ne aflăm de fapt în fața continuării unei tradiții inaugurate de către Ștefan cel Mare, la biserica sa de la Probota, care era și prima lui ctitorie.

Pictura originală a avut de suferit, mai ales în perioada cînd monumentul a trebuit să facă față nu numai necruțătorului dinte al timpului și intemperiilor, ci și ruinei în care ajunsese. Atît pictura interioară, cît și cea exterioară s-a degradat, iar în anul 1844, cînd s-au executat lucrările de restaurare, unele porțiuni, probabil grav deteriorate, au fost repictate, acoperindu-se frescele inițiale cu var, cum s-a întîmplat cu fațadele exterioare [38].

Dintre scenele originale ale picturii din interior care ni s-au păstrat, aceea care se impune în primul rînd este „Judecata de apoi“, zugrăvită în pridvor. Prof. I. D. Ștefănescu spunea, referindu-se la această scenă, că ne aflăm în fața „celei

---

35. *Monumente istorice...*, p. 178.
36. *Ibidem*, p. 179.
37. Lia și Adrian Bătrîna, *op. cit.*, p. 598-599.
38. Sorin Ulea, *L'Origine et la signification ideologique de la peinture exterieure moldave*, în „Revus Roumaine d'Histoire“, 1/1963, p. 31.

mai strălucitoare picturi monumentale moldoveneşti“ [39]. Desfăşurarea scenei este perfect armonizată cu spaţiul arhitectonic. Compoziţia acoperă bolta întreagă. În mijlocul bolţii sînt reprezentaţi, în zbor, patru îngeri, care deschid porţile cerului. Învăluit într-o mantie mov, Dumnezeu-Tatăl ocupă poziţia centrală, iradiind o atmosferă de deplină pace. Bustul este încadrat, într-un cerc pătrat, de un cerc de lumină. Pe marginea pătratului, care la rîndul său este circumscris de un cerc, sînt zugrăvite capete de îngeri. Bolta este împodobită numai de heruvimi. Pe peretele de răsărit se continuă scena Judecăţii, fiind zugrăvită tema iconografică *Deisis*. Iisus Hristos, preaslăvit, ascultă ruga Apostolului Ioan şi a Sfintei Fecioare, care imploră milostivire, pentru păcatele oamenilor. În registrul inferior de pe acest perete este reprodusă *Etimasia,* pregătirea scaunului de judecată, iar în arcaturile zidurilor laterale ale pridvorului sînt zugrăviţi îngeri, orientaţi cu feţele către biserică.

Porţiuni din pictura originală se mai păstrează, deşi într-un stadiu de mare degradare, pe cele două bolţi ale pronaosului, care sînt zugrăvite cu chipuri de serafimi şi sfinţi, pictaţi în triunghiurile sferice ale bolţilor.

Compoziţia principală din pictura pronaosului o constituie reprezentarea celor şapte sinoade ecumenice. De asemenea, pe pereţii drepţi ai pronaosului apare sinaxarul, care aduce în faţa ochilor chipurile sfinţilor din toate lunile anului şi momente din faptele sau moartea lor martirică.

Frescele din camera mormintelor ca şi cele din naos sînt din veacul al XIX-lea. Ele a fost aşternute peste frescele originale. În camera mormintelor, pe peretele de miazănoapte, este înfăţişat un copil, care se închină Sfîntului Nicolae. Tabloul are o inscripţie slavonă, care indică numele lui Ioan, fiu al lui Petru Rareş, care a murit de timpuriu. Inscripţia păstrează şi anul 1532 care e considerat ca an al zugrăvirii bisericii.

Cum era şi firesc, *pictura exterioară* a avut mult de suferit. Faţadele de nord şi vest păstrează doar urme ale picturii, în timp ce pe latura sudică şi de răsărit unele scene s-au păstrat mai bine. Aşa, de exemplu, peretele sudic păstrează compoziţiile: Arborele lui Iesei, în jurul ferestrei de la gropniţă, Imnul Acatist, în jurul ferestrelor pronaosului, şi scena Asediului Constantinopolului, întîlnită la mai multe din bisericile cu pictură exterioară.

Picturile la Probota, ca dealtfel, întreaga pictură executată în vremea domniei lui Petru Rareş, este expresivă şi prezintă aspecte luate din viaţa Moldovei şi, mai ales, din viaţa de toate zilele a oamenilor acelor timpuri şi ţinuturi.

Chipurile zugrăvite sînt reprezentate în atitudini de mişcare; costumele sînt luate după modelele vremii, iar culorile folosite încadrează armonios şi integral monumentul în mediul său geografic, în natura înconjurătoare.

E ştiut că şcoala autohtonă de pictură a atins în epoca lui Petru Rareş una dintre cele mai înalte culmi. Pictura Probotei, de la care nu lipseşte scena Asediul Constantinopolului, dă expresie dorinţei voievodului moldovean de a păstra ţara neatîrnată şi, în egală măsură, tezaurul de credinţă neştirbit.

Înzestrată, de-a lungul veacurilor, cu danii şi odoare, biserica de la Probota a cunoscut şi epoci de înflorire, dar şi de decădere.

Prădată de tîlhari, care i-au dat foc, în anii 1621-1622, biserica a fost refăcută parţial de hatmanul Gheorghe Coci şi Şerban Vornicul, apoi de Mitropolitul Dosoftei, care şi-a avut metania la Probota. În 1667 a fost închinată Sfîntului Mormînt.

Sculptura în piatră şi lemn. Dintre operele de valoare artistică, rămase la Probota şi păstrate în muzeul R. S. România, avem *Jilţul domnesc al lui Petru Rareş, o masă şi un tetrapod,* toate frumos sculptate în lemn de stejar. De asemenea, la Probota, se păstrează *o uşă de lemn de stejar masiv,* provenită de la vechile chilii şi care este considerată a fi din epoca lui Petru Rareş.

În ultimii ani s-au făcut săpături arheologice, ale căror rezultate, parţial cunoscute pînă acum, sînt de mare însemnătate pentru istoria artei moldoveneşti. Ele sînt în curs de desfăşurare.

Biserica mănăstirii Probota este un moment de artă care se impune, prin arhitectura şi pictura sa, între celelalte monumente istorice şi de artă bisericească din epoca respectivă.

Pr. drd. V. UNGUREANU

---

39. *L'Évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie,* Paris, 1928, p. 104.

MITROPOLITUL DOSOFTEI

mai
135 r

Vitejia svintei mucenițe Teodosiei *

Această svîntă muceniță ficioară era din Țarigrad, fiĭcă a creș-
tini buni. Că fiind stearpă maică-sa, mersă la mănăstirea svintei
135 v Anastasiei pentru ruga și i să arătă | svînta Anastasia în miazănoapte
și-i zîsă: «Nu fii mîhnită, că vei purcede grea și vei naște». Și deș-
teptîndu-să, spusă bărbatului. Și-i zîsă bărbatul: «Viu Dumnezău, că
de va fi făt, da-l-voi lui Dumnezău; de-a hi fată, da-o-voi svintei
Anastasiei». Deci deaca născu, era fată, și botezînd i-au pus nume
Teodosia. Și deaca trecură 17 ani, muri tătăl ei, iară Teodosia mersă
la mănăstirea svintei Anastasiei și se fece călúgăriță. Și odănăoară
stînd ea la miazănoapte la rugă, se ivi dracul de-i zîsă: «Teodosio,
te pui în price cu mine; eu voi cerca om de te-a face de ti-i lepăda
de Hristos și de-nchinăciunea icoanei lui». Și preste puțînă vreme
luînd împărățiia Leon spurcatul Isavrul, rădică goană asupra creș-
tinilor pentru svintele icoane și goni pre svîntul Gherman pătriarhul
de la scaun. Și svintele icoane, ce-s făcute în cinstea lui Dumnezău,
le scoasă și le zdrobi, carile arăta chipul Domnului Hristos cum
s-au născut din Svînta Ficioară Mária, cum fu purtat în svintele
brațele ei cele ficiorești prunc și cum l-au aplecat, cum l-au culcat în
iesle, cum svinții îngeri din ceri l-a născut l-au slăvit și păstorilor
l-au mărturisit, cum vîlholnicii de la Răsărit i-au închinat daruri,
cum au mărs la Eghipet, cum iarăș s-au întors în Nazaret, cum au
crescut, cum au petrecut, cum s-au botezat de Ioan în Iordan, mărtu-
risindu-l din ceriul deșchis glasul Părintelui iubit al său fiiu, și
Duhul cel Svînt în chip de porumb pugorînd și odihnind pre însul,
și alalte svinte icoane, în carile arată minunile ce-au făcut și învăță-
turile, și în Cana Galileiului din apă făcînd vinul la nuntă, întăia
sa minune, și pîinile înmulțînd, din cinci pîini la cinci mii de nărod
prisosîră 12 coșnițe, și alte într-alt rînd, învierea morților, și slăbă-
nogilor sculare, și săcilor, ologilor, orbilor, și scularea lui Lazăr de
patro zîle mort împuțît, și patimile svinții sale, și răstignirea pre
cruce, și îngroparea svinții sale, și arătarea către svinții săi apos-
toli, și pipăirea Tomei, și înălțarea în ceri cu slavă mare din mun-
tele Eleonului denaintea mulțîmii ucenicilor, și trimiterea Svîntului
său Duh ce-au trimis ucinicilor de la Părintele luînd. Acestea svinte
icoane, cu acestea chipuri svinte ce arată tuturor, nu numai proștilor
136 r ce nu știu carte, ce și căr | tularilor, cámai multă dragoste pre Dum-
nezău aprind, prăvindu-le și cinstindu-le, ducînd cinstea sus cu
inema la Dumnezău. Dară și icoanele svinților, scrise vitejiile lor
și muncile ce-au răbdat, acestea svinte icoane de cinste lui Dum-

---

* Vezi precizările făcute în MMS, LV, 1979, nr. 1-2, p. 129 și 131. Vezi și nr. 3-6/1979, p. 382-384, nr. 7-8/1979, p. 561-562, nr. 9-12/1979, p. 727-728, nr. 1-2/1980, p. 143-144, nr. 3-5/1980, p. 365-370, nr. 6-8/1980, p. 611-612, nr. 9-12/1980, p. 784-785, nr. 1-3/1981, p. 115-116.

nezău le strica. Ca și un vrăjmaș cumplit, cînd nu poate strica la trup, el strică la haine, ca cîinele. Așe vrăjmașii lui Dumnezeu, neputîndu-i strica svinției sale, strică icoanele, șaruri și lemne nevinovate și nesimțite, puindu-le ocări mincinoase. Că cela ce ocărește vasul, sau haina, sau armele, sau chipul cuiva, ocerește pre acela a cui sînt lucrurile. Că de-au fost la cinste în legea veche icoanele de lemn și de piatră, și de aur, și de aramă, c-au fost cortul legii cosut tot cu chipuri de îngeri și chivotul cu heruvimi, și catapeteazma, și lespezile, cu cît mai vîrtos acmu la creștini svintele icoane. Că idolii păgînilor s-au părăsît, acei ce ducea cinste dracilor și la păcate îndemnare, cu Zevs la spurcările toate cele trupești și cu Afrodita la curvii nestîmpărate, cu Bahus la beție, cu alții la alte răutăț tot feliul. Așe era idolii păgînilor, de ducea cinste dracilor și pierzare sufletelor. Iară svintele icoane duc cinstea la Dumnezău și îndemn creștinilor spre spăsenie.

Deci așe acel păgîn și fără de lege Leon Isavru sfărîma svintele chipuri. Și era la poarta cetății Țarigradului o icoană a lui Iisus Hristos, Domnul nostru, bătrînă, făcută cu pietricele ce să cheamă músie. Învață să o strice cu ciocanele. Și suindu-să pre scară stricătoriul, alergă svînta Teodosia cu alte călúgărițe de-l oborî gios cu scara și muri. Și mersă și la patriarhul Anastasie, ereticul ce stătu în locul svîntului Gherman, de-l ponoslui și-l fece vrăjmaș besericii lui Hristos. Atunce acel spurcat împărat trimisă mulț ostaș la mănăstire de tăie toate călúgărițele în sabie, iară pre svînta Teodosie o băgă în temniță, dîndu-i cîte o sută de rane pe zî. Și a opta zî învață de o purtară prin tot tîrgul, bătîndu-o. Și sosînd la tîrgul búorului, o ucisără cu un corn de arete, aflînd în drum cela ce o ducea, și așe dede la Dumnezău sufetul ei svînta lui Hristos muceniță.

Glosar

apleca = a alăpta
arete = berbece
búor = bour, un fel de bou sălbatic ; copac înalt lăsat ca semn de hotar în pădure
cámai = și mai, mai mult
dede = dădu
fece = făcu
músie = mozaic
oborî = a dobori, a prăvăli
ponoslui = a mustra, a imputa
price = împotrivire, ceartă
scris = pictat, zugrăvit
spăsenie = mîntuire
șaruri = culori, vopsele
vîlhovnic = mag, înțelept

N. A. URSU

Cripta unei bazilici creștine descoperită la Tomis

Cu prilejul unor lucrări de construcție edilitară efectuate, în prima jumătate a lunii noiembrie 1980, la Tomis (Constanța de azi), s-a descoperit cripta unei bazilici creștine.

Arheologi de la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța au cercetat această criptă care se află în sectorul de sud-vest al peninsulei tomitane, la nord de str. 9 Mai, la est de str. Karl Marx și la vest de str. Maior Șonțu.

*

Orientarea acestui străvechi locaș creștin este SEE-NVV cu absida SEE. Corpul absidal din care făcea parte cripta era orientat spre răsărit. O situație specială determinată de intervenția constructorului a făcut ca peretele de vest al criptei să apară în profilul săpăturii. Cripta se află în corpul absidei, din care se mai păstrează construcția în arc din partea de NE, la numai 35 cm sub nivelul actual de călcare. In stadiul actual al cercetării s-a putut studia doar cripta și casa scărilor care făcea accesul din absidă în criptă. Casa scărilor mai păstrează un număr de 5 trepte realizate din calcar, lungi de 62-65 și 68 cm, înălțimea lor variind între 30 și 49 de cm. Pe peretele de est al căii de acces se mai păstrează mortarul antic de culoare albă care acoperea peretele din piatră — zidul fiind din piatră și legat cu mortar alb-roziu, cu cărămidă pisată în compoziție.

In momentul descoperirii, s-a constatat că între camera criptei și casa scărilor era ridicat un zid de 40 cm, lucrat din piatră legată cu pămînt, ceea ce denotă că micul locaș a fost închis repede, probabil într-un moment de restriște pentru acest oraș. In felul acesta se asigurau relicvele în criptă. După evacuarea pămîntului care a pătruns în camera subterană a criptei, a apărut o încăpere boltită avînd o lungime de 1,52 m, o lățime 1,22 m și o înălțime maximă în tavanul boltit de 2,05 m. Tavanul boltit este realizat din cărămidă pătrată cu laturile de 33 cm, groase de 4 cm așezate pe un pat de mortar. Inclinația primului rînd de cărămizi pe pereții propriu-ziși ai criptei dau și unghiul de deschidere a bolții — 31°. Pe pereții de nord-est, de est și vest, la 78 cm de la nivelul de călcare în criptă, apare cîte o nișă boltită, înaltă de 56 cm și lată de 44 cm. In nișa de la peretele de răsărit — astupată etanș cu o cărămidă obișnuită, dar cioplită special pentru a închide nișa, s-a descoperit *in situ* un vas de sticlă de formă globulară cu profilul teșit, avînd două torți prinse de gîtul cilindric și de umerii vasului. Acest vas s-a găsit într-o casetă din lemn de cireș (descompusă în timpul descoperirii). Caseta a fost îmbrăcată inițial într-o pînză ale cărei urme se mai păstrează pe fragmentele ei de lemn.

Analizele de laborator au scos la iveală urme de ulei în interiorul vasului, probabil Sfîntul și Marele Mir, fiind astupat cu dop de plută, descompus în momentul descoperirii.

Deasupra nișei de răsărit se păstrează o cruce de tip „crux latina", vopsită în roșu, decolorată din cauza umidității și a timpului. Trebuie subliniat că pe toți pereții criptei, realizați din piatră legată cu mortar alb-roziu, se păstrează tencuiala peste care a fost marcată crucea de care s-a amintit. Atît crucea pictată cît și vasul-relicvar din sticlă datează construcția în secolele V-VI d. Hr.

Menționăm că această descoperire a făcut obiectul unei comunicări, prezentată de arheologul V. Georgescu la Sesiunea științifică a Muzeului de Istorie Națională și Arheologie din Constanța, între 20-21 noiembrie 1980.

Sperăm că vor continua cercetările la acest important monument creștin, prin strădania, grija permanentă și competența ce-i caracterizează pe specialiștii de la Constanța. Pe lîngă alte noutăți, probabil se vor descoperi și porțiuni din temeliile bazilicii, măcar cele din partea de nord, unde pămîntul încă nu s-a săpat, pentru a fi consolidate și păstrate, bazilică de care este legată sau mai bine zis în corpul căreia este integrată cripta, descrisă sumar mai sus, de o rară frumusețe arhitectonică. Astfel, fiind vorba de *a șasea bazilică creștină* descoperită la Tomis, se poate spune că era bazilicii paleocreștine (sec. IV-VII) și-a lăsat puternic amprenta în străvechiul și „prea strălucitul oraș al tomitanilor".

*

Locașurile creștine de tip bazilical din sec. IV-VI, descoperite pînă acum în acest oraș, pe de o parte, reprezintă cele mai concludente „mărturii ale unei activități constructive și ale unei vieți creștine importante și organizate", așa cum se exprima un istoric de artă, iar pe de alta fac dovada vechimii și vitalității creștinismului pe planurile străbunilor noștri din Dacia Pontică (Dobrogea de azi) și în mod deosebit la Tomis — metropola acestei străvechi provincii a neamului nostru.

Această importantă descoperire arheologică reprezintă o contribuție valoroasă pentru istoria poporului și creștinismului nostru.

† *EPIFANIE NOROCEL-TOMITANUL*
Episcop-vicar

Grigore Țamblac în tradiția românească

Organizarea Bisericii din Țara Românească și Moldova vine după întemeierea statelor feudale românești: Moldova și Țara Românească. Recunoașterea mitropolitului Iosif la conducerea Bisericii din Moldova a întîmpinat greutăți din partea Patriarhiei din Constantinopol. Conflictul s-a lichidat odată cu începerea domniei lui Alexandru cel Bun contemporan cu Patriarhul Matei al Constantinopolului.

Patriarhul a trimis în Moldova pe ieromonahul Grigore Tamblac și pe diaconul Manoil Arhon ca să cerceteze și să stabilească legalitatea numirii mitropolitului Iosif, stingînd astfel, conflictul existent. In urma acestei situații, Patriarhia dobîndește o nouă Mitropolie dezvoltată din Episcopia Cetății-Albe.

Ca să dea prestigiu Mitropoliei Moldovei, la îndemnul mitropolitului Iosif, domnitorul Alexandru cel Bun a adus la Suceava moaștele Sfîntului Ioan cel Nou de la Cetatea Albă, unde se afla înmormîntat.

Cu ocazia acestui eveniment, Grigore Țamblac, care venise să liniștească conflictul, a făcut panegiricul Sfîntului Ioan cel Nou, în limba slavonă, panegiric devenit prima operă literară originală, în limba slavonă, cunoscută la noi, iar el primul scriitor din această perioadă, la noi.

Cu studiul vieții și operei lui Grigore Țamblac s-au ocupat mulți istorici literari: români și străini.

Cea mai intensă monografie este aceea alcătuită de episcopul Melchisedec al Romanului, tipărită în 1884, avînd peste 100 de pagini[1].

Despre viața și opera lui Țamblac au scris numeroși *istorici literari români:* N. Iorga, N. Cartojan, Ștefan Ciobanu, Sextil Pușcariu, Alexe Procopovici, Emil Turdeanu, Pr. Prof. Gheorghe Moisescu,

1. Episcopul Melchisedec al Romanului, *Viața și scrierile lui Grigore Țamblac*, București, 1884.

Pr. Prof. Mircea Păcurariu, Gheorghe Mihăilă, I. C. Chițimia ș. a., *dintre bulgari:* Penio Rusev, A. Davidov și Velcev; iar *dintre ruși:* P. Sîrcu și A. I. Iațimirski.

In legătură cu *originea* și *locul nașterii*, cei mai mulți biografi îl socotesc că este bulgar născut la anul 1367 la Tîrnovo. Și-a trăit viața în Bulgaria, în Moldova, în Rusia, și în Serbia.

Și-a început pregătirea teologică pe lîngă vestitul patriarh Eftimie de Tîrnovo.

De aici, a trecut la Patriarhia din Constantinopol, unde și-a îmbogățit cultura teologică. Apoi, a fost trimis în Moldova pentru stingerea conflictului amintit. Aici a rămas cîțiva ani, ajutîndu-l pe Alexandru cel Bun să organizeze viața bisericească a țării. Cu sprijinul său s-a înființat o școală domnească la Suceava pentru formarea cărturarilor necesari statului și Bisericii. Alexandru Hașdeu crede că era o „școală juridică" după modelul celei de la Constantinopol, școală în care s-au tradus Pravilele și se pregăteau slujitorii Bisericii [2].

Ștefan Bârsănescu, pedagog român, crede că Țamblac a avut rolul de *dascăl* la curtea lui Alexandru cel Bun, cuvîntările sale ținute la Mitropolie fiind privite ca un adevărat curs de morală teologică. Aceasta îndreptățește concluzia că în epoca domnitorului Alexandru cel Bun s-a putut constitui la Suceava, în jurul domnitorului țării, un cerc de cărturari, o Academie [3].

De aici înainte, datele despre viața și activitatea lui Țamblac sînt nesigure.

Istoricii literari români: N. Cartojan [4] și Ștefan Ciobanu [5] cred că în timpul șederii pe lîngă Mitropolia din Suceava, Țamblac era și starețul Mănăstirii Neamț, (1403-1406).

Istoricii literari bulgari Penio Rusev, A. Davidov și Gh. Dancev [6] resping această părere. Ei cred că Țamblac a avut în Moldova rolul de a deștepta conștiința pericolului turcesc care amenința țările Europei după trecerea turcilor în partea de apus a Bosforului. Aceeași istorici literari acceptă că Țamblac era un apărător al Ortodoxiei prin predicile ținute la Mitropolie, dar resping ideea că era în același timp și starețul Mănăstirii Neamț. El era mai degrabă un diplomat în haine preoțești cu misiunea de a salva Ortodoxia de pericolul islamismului.

După timpul petrecut în Moldova, cercetătorii vieții sale arată că a trecut în Rusia, unde unchiul său — Kiprian — era mitropolitul Moscovei.

La moartea acestuia în 1407, el i-a făcut un binemeritat panegiric.

Melchisidec crede că de aici s-a întors la Mănăstirea Neamț unde era stareț.

In 1414, cneazul Vitold l-a chemat în Lituania, numindu-l mitropolit al Kievului, împotriva voinței mitropolitului Moscovei. In această calitate a participat la sinodul de la Constanța din 1418, reprezentînd — se pare — la rugămintea lui Alexandru cel Bun și clerul moldovean. Sinodul acesta urmărea reunificarea Bisericii, despărțită la 1054. Se avea în vedere apărarea de pericolul otoman. Sinodul nu și-a atins scopul pentru care fusese convocat, căci în sînul Bisericii catolice apăruseră dezbinările produse de Wicliff și Huss, care au ocupat întregul program al sinodului.

Părăsind Mitropolia Kievului, Țamblac nu se putea întoarce

---

2. Alexandru Hașdeu, *Curierul român nr. 10 si 11 din 1839.*

3. Ștefan Bârsănescu, *Academia domnească a lui Alexandru cel Bun*, în Revista învățămîntului superior, anul X, nr. 9, 1968, p. 89-98, reprodus în volumul „Pagini nescrise din istoria culturii românești, sec. X-XVI" București, 1968 p. 146-156.

4. N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, 1980, p. 33.

5. Șt. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, I, 1947, p. 58-62.

6. Penio Rusev, A. Davidov, *Grigore Țamblac v România u v starata rumănska literatura*, Sofia, 1966.

în Bulgaria, căci ea fusese invadată de turci. I. A. Iațimirsky crede că Țamblac, de aici, s-a întors la stăreția sa de la Neamț, unde a rămas pînă la moarte în 1450.

Unii sitorici literari — Penio Rusev, A. Davidov și Gh. Dancev, precum și Emil Turdeanu — resping această părere[7].

Ideea aceasta, pe care și-a însușit-o Melchisedec, a găsit-o exprimată în *Istoria Mănăstirii Neamț*[8] alcătuită de Andronic, privită cu neîncredere de istoricii literari ai vremii, cît și de cei de azi.

Țamblac nu s-a mai putut întoarce în Bulgaria și atunci a trecut în Jugoslavia, unde a fost starețul mănăstirii Deciana. In 1427, la moartea despotului sîrb Ștefan, i-a făcut necrologul pe care l-a scris mai tîrziu, elogiind pe despot, poporul sîrb și viața mănăstirească de aici[9].

Unii istorici literari ca Sextil Pușcariu și Alexe Procopovici cred că a rămas aici pînă la moarte[10].

Episcopul Melchisedec crede că din Serbia a trecut la Mănăstirea Neamț unde și-a păstrat în continuare rangul, murind în 1450. Faptele par adevărate — spune Melchisedec — întrucît pînă la 1452 nu se menționează nici un stareț la Neamț, de la 1427 pînă la această dată.

După tradiția locului, se spune că Țamblac a fost înmormîntat în pridvorul bisericii care a precedat actualul locaș ridicat de Ștefan cel Mare. De aici, se crede că osemintele lui Țamblac au fost depuse în pridvorul actualei biserici, atunci cînd a fost ridicată de marele Voievod moldovean, dinaintea icoanei Sfintei Înălțări.

Predicile ținute la Suceva oglindesc misiunea căreia se consacra predicatorul[11]. Tema lor de predilecție era apărarea credinței creștine. Unele au un conținut moralizator, altele au caracter apologetic.

In panegiricul închinat *Marelui mucenic Gheorghe*, Țamblac se ridica împotriva conversiunilor la islamism petrecute în patria sa.

In predica la *Duminica Floriilor*, răspundea atacurilor musulmane îndreptate împotriva creștinismului, stigmatizînd violența folosită de mahomedani ca mijloc de convertire la religia lor. In aceea *Despre milă și săraci*, Țamblac sugera domnitorului și marii boierimi să fie generoși cu refugiații bulgari veniți în Moldova, fiindcă aceștia își lăsaseră tot avutul pradă turcilor spre a-și salva viața și tradițiile. Aceste predici, alcătuite în spiritul vremii, pătrunse de un sincer misionarism, în care era inclusă dragostea pentru tradiție, au făcut o puternică impresie asupra ascultătorilor. Printre ei, mulți erau refugiați aici după căderea Bulgariei sub turci, care-i intuiau și mai bine gîndurile exprimate. Privite în semnificația lor, predicile lui Țamblac, ținute la Suceava, exprimau o idee curentă în vremea respectivă: groaza

---

7. Emil Turdeanu, *Grégoire Camblac, faux arguments d'une biographie*, în Revue des études slaves, 22, 1946, p. 46-61.

8. Să se vadă și: Epifanie Norocel, *Grigorie Țamblac și Mănăstirea Neamț*, în M.M.S., XLIX (1973), nr. 7-8, p. 560-561; Pr. Dr. Paul Mihail, *Geneza studiului întocmit de Episcopul Melchisedec, despre Grigore Țamblac*. în M.M.S., XLV (1969), nr. 7-9, p. 505, col. II și 507, col. I și II.

9. G. Mihăilă, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, 1972, p. 119; K. Mecev, *Grigore Țamblac*, Sofia, 1969, p. 82-122.

10. Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, 1930, p. 15; Alexe Procopovici, *Introducere în studiul literaturii vechi*, Cernăuți, 1922, p. 61.

11. Asupra numărului de predici ținute la Suceava părerile istoricilor literari diferă. (Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, 1980, p. 401; N. Cartojan, *op. cit.*, p. 33; Melchisedec, *op. cit.*, p. 80-82).

de islasism și dragostea pentru tradițiile care erau amenințate cu pieirea *din partea dușmanilor* a căror apropiere o simțeau. Aceste sentimente le dădeau viață, făcîndu-i pe ascultători să trăiască intens actualitatea. Prin ele, Țamblac s-a manifestat ca un mare orator al vremii și ca un scriitor sincer și inspirat [12].

Cea mai valoroasă scriere a lui Țamblac din punctul de vedere al legăturii cu realitățile din acea vreme ale Moldovei este „Viața Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, ocrotitorul Moldovei". Torturat de tătari într-un port românesc la Marea Neagră — Bălgrad sau Cetatea Albă — martirul Ioan piere apărîndu-și cu tărie credința străbună. Discuția dintre el și călău amintește disputa ideologică dintre creștini și mahomedani din timpul convertirii forțate la islamism a populației din Peninsula Balcanică. Imaginea martirului Ioan dobîndește treptat caracter moldovenesc, devenind român, grație momentului istoric al timpului. Aceasta dă originalitate operei lui Țamblac. Ea este în același timp și operă literară prin conținutul dramatic și prin forma aleasă a exprimării. Țamblac și-a văzut eroul cu ochii scritorului care privește realitatea pătruns de dramatismul ei. Povestirea sa este naturală și se desfășoară într-un plan realist, nicidecum convențional, legendar. Elementele specifice vieților de sfinți nu sînt folosite decît pentru a ilustra atmosfera tradițională. Meritul principal al scrierii constă în crearea unui personaj — erou, apărător al tradițiilor populare. Scrierea a fost alcătuită în slavona medio-bulgară la cererea domnitorului Alexandru cel Bun. Ea cuprinde o interesantă descriere a Cetății Albe, a scaunului de judecată al conducătorului tătarilor de aici, iar în finalul narațiunii se referă la felul cum au fost primite moaștele Sfîntului în cetatea de scaun a țării, întîmpinate de domnitor și de curtea sa. Este o pagină de evocare a vieții societății românești pătrunsă adînc de sentimentul religios.

Această scriere hagiografică s-a răspîndit prin numeroase copii scrise cu mîna. Dintre cele 31, cîte se păstrează, cea mai veche a fost făcută la Mănăstirea Neamț de caligraful Gavril, de pe originalul lui Țamblac [13]. Scrierea a fost alcătuită în slavona medio-bulgară la cererea domnitorului Alexandru cel Bun. Inaintea lui Țamblac mai compusese doar monahul Filotei „pripealele" sale — cîntări în cinstea Maicii Domnului — și Nicodim avusese o corespondență dogmatică cu patriarhul Eftimie.

Mai tîrziu, în veacul al XVII-lea, această scriere a lui Țamblac a fost tradusă în limba română și a intrat în Cazania lui Varlaam din 1643. Odată cu circulația acestei cărți, pe întreg pămîntul românesc, scrierea lui Țamblac a împrumutat și ea din prestigiul cărții în care era cuprinsă. Un ierarh ardelean, Nicolae Colan, caracteriza astfel Cazania lui Varlaam: „Nu cunosc nici o carte — afară de Sfînta Scriptură — care să fi dus în casa cea duhovnicească a românului mai multă lumină decît „Cazania" mitropolitului Varlaam" [14].

Tot lui Grigore Țamblac îi aparțin: Panegiricul patriarhului Eftimie, Povestire despre strămutarea moaștelor Sfintei Paraschiva de la Tîrnova la Vidin, Panegiricul mitropolitului Kiprian al Kievului.

Deși aceste scrieri sînt alcătuite în limba slavă, ele dețin un loc însemnat în cultura veche românească. Nicolae Iorga apreciindu-le spune: „Autorul lor este un bun cunoscător al stilului clasic

---

12. Aprecieri asupra valorii lor literare au făcut: N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, Vălenii de Munte, 1908, p. 63; N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, București, 1980, p. 47; Șt. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București, 1947, p. 62; Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii „Epoca veche"*, Sibiu, 1930, p. 15; *Istoria literaturii române*, București, 1962, p. 205-207.

13. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 292-293.

14. Pr. T. Bodogae, *Mitropolitul Varlaam ca teolog*, în M.M.S. XXXIII (1957), nr. 10-12, p. 775.

în omiletică și un retor dibaci". N. Cartojan le apreciază ca „primele scrieri de acest gen în cultura veche românească". Ștefan Ciobanu arată că „predicile lui Țamblac vădesc un discipol al școlii oratorice bizantinoslave. Dar, străine ca limbă, cuvîntările lui Țamblac n-au avut nici un răsunet în lumea românească și nici o importanță pentru cultura noastră națională. Ele merită să fie menționate, totuși, pentru valoarea lor universal-creștină și pentru motivul că ele s-au născut în țara noastră". Tratatul Academiei apreciază „Viața sfîntului Ioan cel Nou" ca „singura viață de sfînt compusă în slavonește pentru români, păstrată în text original".

În concluzie: Grigore Țamblac a fost un personaj de Renaștere și un reprezentant al umanismului în răsăritul Europei. Și-a desfășurat viața în cele mai înalte cercuri sociale, dar a fost și desăvîrșit sub raportul culturii și al comportării în viață. A renunțat cu sinceritate la cele mai înalte titluri, mîngîindu-se cu cel de monah pe care l-a prețuit și l-a cinstit ca și pe cel de mitropolit. A fost un *cărturar* de prestigiu, în rîndul întîi un mare *teolog*. A fost în același timp și un mare patriot, un iubitor al țării sale.

A fost un apărător al tuturor popoarelor creștine din răsăritul Europei amenințate de expansiunea otomană în aceeași măsură să-și piardă credința, dar și ființa națională. In această perioadă cele două noțiuni erau strîns legate una de alta. El a arătat lumii că turcii reprezintă pentru întreaga Europă — la vremea respectivă — un mare pericol din momentul cînd au trecut în partea de apus a Bosforului.

Prin zbuciumata sa viață și capacitate de gîndire, Țamblac a rămas pentru români un scriitor notabil al unei perioade culturale, iar pentru Ortodoxie, în general, un reprezentant de prestigiu.

I. D. LĂUDAT

Însemnări voievodale pe cărți vechi românești și pe obiecte din metale prețioase

În marginea de sud a vechiului tîrg, *Roman*, în punctul de întîlnire ale străvechilor drumuri ce leagă: *Suceava, Iașul, Vaslui* și *Bacăul*, străjuiește de cîteva secole *clopotnița turn* a bisericii „*Precista Mare*". Zidită cu rost strategic, pe șanțul de nord, ce apăra vechea cetate a Mușatinilor, în unghiul primejdioaselor drumuri, turnul clopotniței are temelii adînci, ziduri masive sprijinite de patru forturi puternice, cu o fereastră îngustă pentru săgeți și gloanțe. Această fortăreață s-a confruntat cu valurile de năvălitori, cu pîrjoluri, cutremure și alte primejdii aduse de vremuri vitrege.

Alături, biserica „*Precista Mare*", cu rînduială de veche mănăstire, în complexul marelui spital, monument istoric își deschide zilnic ușile pentru credincioșii dornici de rugăciune și reculegere. Trecutul acestei biserici și al cimitirului din jurul ei se apropie de evenimentul istoric al întemeierii Moldovei. Cimitirul cel nou a fost amplasat la marginea dinspre nord a tîrgului... și în el a fost clădită „ad hoc" o bisericuță de lemn: o capelă funerară [1], în jurul anului 1450. Atît biserica „*Adormirea*" cît și clopotnița au fost ridicate mai tîrziu, în forma actuală. Pregătiri pentru ridicarea unei biserici de zid în vechiul cimitir, s-au făcut încă de către domnitorul Alexandru Lăpușneanu care „ar fi pregătit materiale și tere-

1. Dr. Epifanie Cozărăscu, *Biserica Precista Mare din Roman*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei, XL (1964), nr. 11-12, p. 612.

nul bisericii „*Precista Mare*" din Roman, ridicată de Doamna Ruxanda, soția sa [2].

Însă, vremuri silnice, nu i-au îngăduit lui Alexandru Lăpușneanu, nici în prima, nici în cea de a doua domnie, în Moldova, să ridice biserica de la Roman. Nici chiar soacra lui — Elena — soția lui Petru Rareș „care a plătit cu viața" [3] faptul că a protejat pe Joldea, pretendentul la scaunul domnesc. Abia văduva lui Alexandru Lăpușneanu, *Doamna Ruxanda,* a ridicat biserica „*Precista Mare*", fie pentru durerea cauzată de moartea mamei ei, ctitora Catedralei din Roman, fie pentru amare mustrări de cuget, acuzată de a nu fi străină de otrăvirea soțului ei.

Biserica a fost zidită într-un timp scurt, de patru luni (23 mai-15 septembrie 1569). Iată pisania: „Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh, evlavioasa și de Dumnezeu iubitoare, *Doamna Ruxanda* — Maica Domnului Bogdan Voievod —, cu osîrdie și cu zeloasa dorință, a zidit acest hram, întru numele adormitei *Preciste* stăpînei noastre de Dumnezeu Născătoare, pentru sănătatea și pomenirea ei, pentru mîntuirea celor întru buna cinstire adormiții părinților ei. Și s-au pus temelia zidirii la 23 ale lunii mai și s-a săvîrșit în luna septembrie 15 zile anul 7077/1569" [4].

Graba zidirii acestui sfînt locaș, să fi fost determinată de presimțiri negre pentru apropiatul ei sfîrșit? Abia se terminase la 15 septembrie solemnitățile de sfințire și „*Ruxanda rămasă văduvă la 33 ani*, s-a îmbolnăvit în noiembrie 1569 și la 12 ale lunii a murit" [5].

Nu s-au împlinit două secole și această ctitorie domnească, era aproape de ruină, părăsită și ea și cimitirul din jurul ei.

Instalat ca Episcop de Roman, *Ioanichie Hasan,* a luat măsuri în anul 1753, de a reconstrui din temelii biserica „*Precista*".

În anul 1756, ne spun documentele, cînd domnitorul Moldovei Constantin Cehan Racoviță, care era donator și ctitor, trecea spre Iași pentru a se instala în cea de a doua domnie, biserica era terminată de zidit.

Între domnitorii dornici de cultură, evlavioși și cu hotărîrea de a sluji țara și biserica se numără și „*Io Konstandini Tihan Racoviță Voevoda*" [6], care a domnit în Moldova în prima domnie între anii 1749-1750 și a doua oară între 1756-1757; iar în Țara Românească între 1753-1756 și 1763-1764 [7].

Piosul domnitor trecînd cu alai domnesc, spre Iași, prin tîrgul Roman a fost poftit „să găzduiască la Episcopie unde i se făcu primire cu paradă religioasă și cîntări după obicei" [8]. Gazda, Episcopul Ioanichie Hasan, a prezentat domnitorului o amănunțită și convingătoare expunere asupra rezidirii din temelii a bisericii „*Precista Mare*", la care tocmai se terminaseră lucrările.

Istovit de cheltuielile mari, evlaviosul episcop nu mai avea mijloace bănești, pentru înzestrarea ei cu obiectele sfinte necesare cultului. De aici se deduce că la demolarea bisericii zidite de Ruxanda doamna, în anul 1569, nu se recuperase prea mult din interiorul vechii biserici, mai ales din inventarul cultic.

Domnitorul Racoviță s-a lăsat deplin convins la expunerea însuflețită a episcopului și a cerut să vadă biserica nou-zidită. „A doua zi, 25 martie, fiind Blagovișteniile, au mers domnul la o biserică de piatră, a Precistei, pe care o făcuse episcopul, de am ascultat liturghia. Dintr-această mergere, zice cronicarul, [9] care

---

2. Drd. Al. Găină, *Biserica din Moldova în timpul lui Alexandru Lăpușneanu,* în „Studii Teologice", XXVIII (1976), nr. 7-10, p. 664.
3. *Ibidem*, p. 658.
4. *Anuarul Eparhiei Romanului,* 1936, București, p. 62.
5. Pr. Iustin Gașpar, *Rareș și familia sa,* în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", LV (1979), nr. 3-4, p. 376.
6. *Dicționar Enciclopedic Român*, vol. IV, București, 1966, p. 14.
7. *Ibidem.*
8. Pr. Gh. Adăscăliței, *Istoricul Bisericii,* ms. p. 8.
9. Enache Kogălniceanu, *Istoricul Bisericii*, ms. p. 8.

însoțea alaiul domnesc, au dăruit și domnul multe lucruri: veșminte, candele, moșii, vii, țigani și altele, făcîndu-se Măria Sa ctitor dimpreună“ [10].

Din însemnările cronicarului însoțitor aflăm: „Plăcîndu-i foarte mult slujba religioasă, biserica, iarăși precum și toată gospodăria zămislită în jurul ei, la purcedere, Vodă felicită pe episcop îmbrăcîndu-l în „ferega blănită cu aur“ ceea ce echivala cu o înaltă prețuire. De asemenea, îi mai oferi și tot ajutorul său pentru înzestrarea noului așezămînt“ [11].

Același cronicar ne spune că domnitorul „vărsa pe loc suma de 1.275 lei bani gata“ [12].

Se ridicase doar o biserică de piatră, relativ modestă și mai ales săracă și neînzestrată și iată că într-o singură zi — de „*Buna-Vestire*“ a devenit în scurtă vreme, una dintre cele mai bogate mănăstiri (neînchinate) din țară, obținînd astfel posibilitatea să desfășoare o rodnică activitate pe tărîmul ocrotirii sociale și al asistenței sanitare obștești“ [13].

Prin ocrotirea socială și asistență sanitară se înțelege rolul jucat de Mănăstirea *Precista Mare* — în înființarea, organizarea și întreținerea mărețului edificiu spitalicesc — din preajma bisericii, care a funcționat și alinat multe suferințe omenești atît din Roman, cît și din alte părți ale Moldovei.

Ajuns la Iași, domnitorul Racoviță a rămas cu gîndul la biserica „*Precista Mare*“ din Roman. A făcut imediat comandă domnească de a se turna vase scumpe de argint și a se procura cărți și veșminte și alte odoare pe care le-a trimis în scurt timp prin emisari domnești, la Roman. Așa au sosit: „Vase de cult lucrate artistic din argint masiv, discuri pentru anaforă, potire de împărtășanie și pentru păstrat Sfintele Taine, candele filigranate, veșminte preoțești și arhierești țesute din fir de aur și altele“ [14].

Toate obiectele voievodale, pe lîngă valoarea lor intrinsecă, pe lîngă înalta tehnică și artă în care au fost confecționate, au mai primit un plus de strălucire, prin inscripțiile scrise și semnate de mîna donatorului pe cărțile de slujbă iar pe cele metalice au fost imprimate cuvintele:

„*Io Konstandin Cehan Racoviță V.vod.*“ și al soției sale:

„*Sultana doamna K.O.N.R.V.V.D.*“.

Imprimarea blazonului domnesc, cu capul de bour (Stema Moldovei) și alături *corbul cu crucea în cioc*, stema Țării Românești, ridică și mai mult valoarea istorică a acestor obiecte, atestînd dorința de unire a celor două țări surori, mai ales că el domnise în ambele țări. Autorii istoricului bisericii „*Precista Mare*“ își arată o mare amărăciune „că din întreg tezaurul de obiecte prețioase, hărăzite mănăstirii sale, din Roman, de către acest domnitor, puține au mai rămas în prezent la locul lor. Parte din argintărie a fost retopită în decursul vremii și transformată, iar altă parte din care și veșminte arhierești, au fost sustrase din biserică de către răuvoitori, în vremuri de restriște“ [15].

Din fericire se mai păstrează o mică parte din bogatul tezaur, care dovedește îndeajuns atît înalta lor valoare artistică și istorică, cît și evlavia domnitorului care le-a mîngîiat cu privirile și le-a însemnat cu propria lui mînă.

1. Pe o Evanghelie tipărită la Moscova (doar cu o jumătate de veac înainte) în anul 1702, în timpul țarului Petru Alexandrovici (Petru cel Mare), în limba slavonă veche, domnitorul Constantin Racoviță a scris: „Această sfîntă și Dumnezeiască Evanghelie, fere-

---

10. Pr. Gh. Adăscăliței, *op. cit.*, p. 8.
11. *Ibidem*, p. 9.
12. *Ibidem*.
13. *Ibidem*, p. 8.
14. *Ibidem*.
15. *Ibidem*, p. 9.

cată în argint, este afierosită de noi Konstandin Tihan Racoviță Voevoda, la sfînta și dumnezeiasca monastire ce s-au zidit prin ajutorul nostru în tîrgul Romanului întru pomenirea hramului *Adormirea Prea Sfintei Slăvitei de Dumnezeu Născătoare și Pururea Fecioarei Mariei pentru pomenirea noastră la anul 1757*“ [16] (urmează semnătura domnitorului și pecetea domnească în tuș roșu).

Se mai păstrează în inventarul bisericii un *Ceaslov* și o *Psaltire* provenite de la acest domnitor.

2. *Ceaslovul*, tipărit în anul 1751, este legat în coperte de lemn îmbrăcate în piele maro, în stare nu prea bună, deoarece lipsesc trei foi de la început. Prin grija și priceperea Dr. Epifanie Cozărăscu, lipsa celor trei foi a fost restabilită, anexînd o foaie scrisă frumos și citeț, cuprinzînd atît inscripția domnească, cît și alte precizări de mare preț. „Acest *Ceaslov* tipărit în anul 1751 în lavra Pecersca din Kiev în limba slavonească, a fost donat Mănăstirii Precista, dimpreună cu alte multe odoare, de către domnitorul Moldovei Constantin Tehan Racoviță V“.

La fila a patra se citește următoarea însemnare domnească întărită cu pecetea cea mică „gospod“: „Acest Ciaslov l-am afierosit noi Constantin Tihan Racoviță Vodă la sfînta noastră mănăstire, din tîrgul Romanului unde se prăznuiește hramul *Adormirii Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioara Mariei*, pentru pomenirea noastră la anul 1757 gen.“.

Pe contra copertei se află a doua însemnare prețioasă scrisă: „manu propria“ de acel Vartolomeu Irodiacon, care mai înainte de a veni în Mănăstirea Precistei, după evenimentele din 1775, fusese copist de manuscrise la Episcopia Romanului, îndeletnicire aleasă pentru care a fost confundat de unii cu însuși Arhimandritul Vartolomei Măzăreanul“.

Prin 1784, însoțind pe ierodiaconul Gherasim Putneanul, care pînă atunci slujise ca dichiu al Episcopiei, Vartolomei intră în Mănăstirea Precistei. Superiorul său devine egumen, fondează bolnița (1787) și moare în 1797, lăsîndu-și îndatorirea de a conduce mai departe destinele mănăstirii și a săvîrși „ospitalul“.

Vartolomei este acela care, ajutat și de Episcopul Veniamin Costachi, transformă bolnița rudimentară, în spitalul adevărat prin zidirea primului local propriu, angajarea în 1798 a celui dintîi medic Tosephus Müchr medicae doctor și procurarea unei spițării. Iată însemnarea:

„*Mîna mea știe că va putrezi,*
Iar numele în veci se va pomeni“.

Mărețul spital de astăzi este o mărturie vie că previziunea lui Vartolomei s-a adeverit. Pentru conformitate *ss/Dr. Cozărăscu Epifanie* 15. VIII. 1961“ [17].

Desigur un mare merit a avut Gherasim Putneanul care a pus început spitalului mănăstirii Precista, unde pînă atunci se adăposteau sărmanii [18].

În urma încercărilor vitrege prin care a trecut mănăstirea și inventarul ei, în decursul celor 224 ani, i-au mai rămas totuși cîteva obiecte de argint, îndeajuns, ca să ateste elocvent, evlavia domnitorului Constantin Racoviță, cît și nivelul ridicat, de tehnica de turnare a metalelor la jumătatea secolului al XVIII-lea în Moldova.

---

16. *Ibidem*. La sfîrșitul acestui valoros „istoric“ preotul Gheorghe Adăscăliței, care l-a întocmit, a menționat următoarele: „Materialul folosit la întocmirea acestui istoric a fost luat din cîteva articole publicate în revista „Mitropolia Moldovei“ de către Dr. Epifanie Cozărăscu din Roman“.

17. Desigur un mare merit a avut Gherasim Putneanul care deși nu toate informațiile din cuprinsul acestei foi scrisă de Dr. Cozărăscu vizează tema noastră, totuși am reprodus-o întregime, considerînd marea lor valoare documentară — atestînd strînsa legătură între biserica *Precista Mare* și înființarea, și evoluția marelui spital, monument istoric.

18. *Anuarul Episcopiei Romanului...*, p. 136.

3. Cea mai de seamă podoabă ornamentală și cel mai valoros odor de cult, al bisericii *Precista Mare* este, desigur, *candelabrul de argint*, în formă de ciorchin simetric și armonios. O candelă mare la mijloc, de care sînt prinse meșteșugit lateral, alte patru candele de aceeași formă și model, dar proporțional mai mici, dau candelabrului o armonioasă simetrie de proporții și dimensiuni apreciabile: 1 m înălțime și 0,80 m diametru. Este așezat sus, în fața ușilor împărătești, la bun adăpost, ceea ce a făcut să fie salvat de la pericolul multelor cutremure care s-au abătut cu prisosință asupra locașului divin, mai ales cel din 1838, care a adus distrugeri atît de mari încît a trebuit ca biserica să fie rezidită aproape din temelii. Atunci credem că s-au distrus multe din odoarele sfinte, care făceau mîndria *Precistei*, trebuind a fi retopite, după cum spun cu mîhnire autorii istoricului.

Domnitorului îi era scump și drag acest odor, deoarece l-a trimis de la Iași la Roman, cu emisari speciali însoțiți de un hrisov domnesc, în care spunea: „Noi Constantin Mihai Tihan Racoviță, cu mila lui Dumnezeu Domnul Moldovei, de vreme ce Sfîntul Dumnezeu, ne-a ajutat înzestrînd-o cu toate cele trebuincioase după cum se cuvine unui Dumnezeesc lăcaș, care toate sînt arătate la osebite hrisoave Domniei Mele. Dar pentru podoaba și înfrumusețarea acestei sfinte Case Dumnezeești am mai fiorosit, Domnia Mea, un policandic de argint cu cinci candele ca să fie în Sfînta Mănăstire neclintit și nestrămutat și nimeni să nu cuteze a strămuta acest lucru Dumnezeesc, alta mai multă nu zicem fără decît pîrîș să aibă pe Sfînta de Dumnezeu Născătoare Precista, la dreptul și înfricoșatul județ, de care să ferească Dumnezeu că groaznic și înfricoșat lucru iaste a cădea cineva în mîinile celui viu — Noi Constantin Voevoda 7265/1756/septembrie 10 Ștefan Buhăescu treti logofăt procitach“ [19]. In partea de jos a policandrului se găsește marcat anul confecționării, 1753.

Între obiectele ce se mai găsesc astăzi, în tezaurul bisericii, ca avînd inscripția domnitorului Constantin Racoviță mai enumerăm:

4. Un vas de argint pentru aghiazmă (dimensiuni 0,18 × 0,29m), avînd imprimat „*Bourul*“ și inscripția: „Donat de Constantin Tihan Racoviță, în 1720“ [20]. Este frumos brodat chenarul în care este imprimat bourul, stema Moldovei.

5. O frumoasă tabla de argint din 1756, pentru sfînta anaforă.

6. Un potir de argint ornamentat cu inscripția: „Pomenește Doamne întru împărăția Ta pre robul Tău Constantin Kehan Racoviță, Voevoda“.

7. Un alt potir de argint, cu iconițe metalice în medalioane, gravate cu diferite scene, mai ales, din patimile Mîntuitorului și pe care scrie: „Pomenește Doamne întru împărăția Ta, pre robul Tău Constantin Kehan Racoviță Voevoda“. Din cauza medalioanelor florale numele „*Racoviță*“ nu a încăput decît prescurtat „*R.C.*“.

Toate aceste cărți și odoare bisericești sînt astăzi bunuri de mare valoare care au intrat în patrimoniul cultural-național. Păstrarea și valorificarea lor este o îndatorire atît creștină cît și patriotic-cetățenească.

Pr. C. CHIRIAC

Vestigii strămoșești

CETATEA DACICĂ DE LA LITENI, JUDEȚUL SUCEAVA. În localitatea Liteni, în urma cercetărilor arheologice conduse de prof. Mircea Ignat, muzeograf principal la Muzeul județean Suceava, s-au scos la lumină urmele unei cetăți dacice, cu șanțuri de apărare și elemente de fortificație, prima „davă“ descoperită pe teritoriul județului Suceava. Urmele „davei“ de la Liteni oferă noi mărturii materiale despre dezvoltarea social-economică, în secolele

19. Pr. Gh. Adăscăliței, *op. cit.*, p. 10. 20. *Ibidem* — Probabil data turnării.

I î. e. n. — I e. n., a acestei părți a statului dac centralizat și independent.

„Dava" de la Liteni a fost intens locuită, după cum atestă urmele de locuințe, vetrele, cuptoarele, gropile pentru păstrarea proviziilor. Au fost descoperite, de asemenea, piese de fier și ceramică, lucrate într-o tehnică asemănătoare celei din cetățile dacice cunoscute pînă acum, ceea ce dovedește încă o dată unitatea lumii geto-dacice. („Zori noi", nr. 9651 dni 30 sept. 1980).

AȘEZAREA CUCUTENIANĂ DE LA LOZNA, JUDEȚUL BOTOȘANI. Efectuarea unor șanțuri de drenare a apei în turbăria de la Lozna a furnizat indicii despre existența unei platforme de locuințe străvechi, fiind scoase la iveală un vas suport în formă de binoclu și cîteva fragmente ceramice.

Intreprinzînd cercetări, prof. Paul Șadurschi de la Muzeul județean de istorie Botoșani a descoperit, sub turbă, o așezare străveche de 12 locuințe, care datează din faza a II-a a culturii Cucuteni (AB), fază căreia îi aparține și așezarea de la Corlăteni, unde a făcut săpături în perioada 1949-1951 Ion Nestor. Dintre cele 12 locuințe, care au o vechime de circa 5.000 de ani, cea mai mare este locuința nr. 2. În ea au fost descoperite un altar cu forma unui dreptunghi, o figurină antropomorfă, toporașe de marnă, rîșnițe, o fusaiolă („Clopotul", nr. 4.473 din 12 septembrie 1980).

TEZAURUL GETO-DACIC DE LA DEALUL BOBULUI. Făcînd săpături pe locul fostei cetăți geto-dacice de la Dealul Bobului, arheologii de la Muzeul „Dimitrie Cantemir" din Huși au descoperit un tezaur alcătuit din 14 fibule de argint, 2 inele, 6 brățări, o pereche de cercei, 2 coliere și alte podoabe. Tezaurul, ale cărui piese sînt lucrate cu multă măiestrie artistică, datează din secolele III-II î.e.n. și are o deosebită valoare istorică și documentară, fiind o mărturie a unei puternice civilizații geto-dacice în zona centrală a Moldovei („Scînteia", nr. 11.750 din 1 iunie 1980).

O CETATE DACICĂ LA BUNEȘTI. Tot în apropierea Hușilor, la Bunești, a fost descoperită o cetate dacică întărită cu val de apărare, datînd din sec. IV-III î.e.n. A fost scos la lumină un bogat material arheologic: obiecte de fier, ceramică dacică, obiecte de podoabă și monede de argint („Scînteia", nr. 11.857 din 4 octombrie 1980).

CETATEA GETO-DACICĂ DE LA COȚOFENI. Săpăturile arheologice de la Coțofeni, județul Dolj, au scos la lumină vestigiile unei cetăți geto-dacice, ocupînd o suprafață de șase hectare. Cetatea avea trei centuri de fortificație, care, spre deosebire de fortificațiile altor cetăți geto-dacice construite mai ales din piatră sau valuri de pămînt, erau făcute din zidărie de cărămidă.

A fost descoperită atît ceramică locală, lucrată la roată și datînd din secolul al IV-lea î. e. n., cît și ceramică grecească din perioada clasică, dovadă a legăturilor comerciale ale populației geto-dacice cu cetățile grecești din sudul Dunării („România liberă", nr. 11.167 din 22 septembrie 1980).

FERMĂ DE PE VREMEA ROMANILOR. După ce în urmă cu cîțiva ani a descoperit, în depresiunea Miercurea Sibiului, un complex viticol roman și o stațiune balneară romană, lectorul universitar Nicolae Dranga de la Institutul de învățămînt superior din Sibiu, continuînd săpăturile arheologice, a scos la lumină, anul acesta, o a doua fermă romană, specializată însă în cultura cerealelor. Locuința era alcătuită din două interioare — o intrare, o sală mare și alte trei încăperi, înconjurînd o piscină rectangulară, construită din cărămizi. Pardoseala era din plăci de lut ars. Pe lîngă vilă se aflau numeroase anexe gospodărești.

După părerea lectorului universitar Nicolae Dranga, e vorba de o locuință cu atrium de tip italo-roman, prima construcție rurală romană de acest tip descoperită pînă în prezent în Dacia Superior, care atestă modul de viață roman în Transilvania după cucerirea ei de către Traian („România liberă", nr. 11.168 din 23 septembrie 1980).

Gh. BADEA

Publicații de spiritualitate ortodoxă ale parohiilor românești din străinătate

Mai mult decît orice, legătura cu vatra părintească te integrează spațiului și timpului neamului căruia îi aparții. Și noi românii am trăit necontenit această legătură ființială cu pămîntul strămoșesc, apărarea căruia ne-a fost dintotdeauna sensul afirmării năzuințelor și vrerilor noastre naționale. „Sărăcia și nevoile și neamul" sînt cea mai concretă expresie a unității de grai și de credință a noastră a tuturor celor care, ca și strămoșii noștri daco-romani, ne-am ținut lipiți de Carpați — acest bastion al ființei noastre naționale —, în fața tuturor vîltorilor ce s-au abătut de-a lungul veacurilor, peste acest „picior de plai".

Nimeni, niciodată, nu ne-a putut despărți sau răsfira printre alte neamuri, înstrăinîndu-ne de casa sufletului nostru, căci doina nu a încetat să ne aline dorul — așa cum cîntă poetul: „Bate vîntul din Carpați / Și-mi aduce dor de frați". Această permanență a legăturii cu vatra strămoșească, aureolată de frumusețile *Mioriței*, o vădesc și publicațiile de spiritualitate ortodoxă ale parohiilor românești din diaspora, întărită fiind de păstrarea aceleiași unități în jurul Altarului credinței noastre dreptslăvitoare.

1. *Credința (The Faith).* In nr. 11-12/1980, pe prima pagină, este publicată *Pastorala la Nașterea Domnului-1980* a I. P. S. Arhiepiscop Victorin, care face chemare tuturor românilor din America și Canada de a se înscrie, cu cinste, „cu toți și cu toată familia în rîndul celor binecredincioși", pe care Nașterea Mîntuitorului i-a unit, făcîndu-i părtași de adevărata fericire a vieții.

Articolele „God in humanity and humanity in God", by Fr. dr. Vasile Vasilachi, „Moș Crăciun" de Arhim. Iustinian Dalea, „I'm a good Christian" de Fr. Nicholas Apostola, „Christmas", the fest of union betwen God and man", de Fr. Ioan Ioniță, tratează diferite aspecte ale uneia din cele mai mărețe sărbători ale creștinismului, Intruparea și arătarea Mîntuitorului nostru Iisus în lume.

Cronica eparhială este oglindită în „International Orthodox Youth Festival Held at Vala ma-Finland", de Timothey J. Rucho, predisent of R. O. Y. A., și „Din viața eparhiei — Aniversarea în California", privind misiunea parohiei „Sfinții Arhangheli" din Los Angeles, păstorită de P. C. Pr. prof. V. Ignătescu, care din acest an, 1 februarie 1980, publică un buletin lunar „Buna Vestire", cuprinzînd diverse probleme privind această misiune.

2. *Vestitorul.* Noul Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală cu sediul la Paris, P. S. Adrian Hrițcu-Botoșăneanul, în „Pastorala la Nașterea Mîntuitorului Hristos, din anul mîntuirii 1980", după ce arată importanța copleșitoare a Nașterii Domnului Iisus pentru mîntuirea noastră, îndeamnă pe toți dreptcredincioșii celor 26 de comunități aflate sub jurisdicția Arhiepiscopiei, ca mărețul praznic să le fie „tuturor prilej de iubire frățească, de unitate sufletească cu ortodocșii români de pretutindeni, dar mai ales cu ortodocșii români de pe aceste meleaguri, prin Sfînta Biserică, să simtă duhul Crăciunului în toată bogăția tradițională, să fie părtași la lucrarea harică a Bisericii-mame și să se împărtășească de toată lumina și bucuria adusă lumii de dumnezeiescul Prunc Iisus".

Lumina praznicului Nașterii străbate și articolele „Colind în durata românească", de Arhim. B. V. Anania, și „Noël, naissance humaine du Fils de Dieu", de Père Marc-Antoine Coasta de Beauregard. Arhidiac. V. Axinia, în „Botezul Domnului, izvorul mîntuirii noastre", subliniază importanța Botezului pentru renașterea, creșterea și desăvîrșirea noastră cea în Dumnezeu, iar Pr. prof. dr. Aurel Grigoraș, în „Icoana, expresie a întrupării Domnului Hristos", arată rolul icoanei în propovăduirea și explicarea Cuvîntului lui Dumnezeu, în dobîndirea mîntuirii și încredințarea de împăr-

tășirea vieții veșnice, ca loc al prezenței și lucrării harului lui Dumnezeu, Cel împreună cu noi pînă la sfîrșitul veacurilor.

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, exarhul Patriarhiei Române pentru comunitățile din Europa Centrală și Occidentală, prin „Cei care se fac tuturor toate", închină cîteva rînduri preoților care slujesc la altarele ortodoxe române risipite pe meleagurile Europei, departe de locurile natale, împlinind nevoile duhovnicești ale confraților stabiliți definitiv ori temporar în afara țării de baștină și care, cu toată tinerețea vîrstei lor, nu o dată, manifestă atîta maturitate încît sînt capabili să facă față celor mai complexe probleme ridicate de „păstorirea" unor suflete cu tendințe, înclinări și frămîntări din cele mai diferite, fiind nevoie să înțeleagă pe fiecare, să se apropie de oricine, astfel încît nimeni să nu fie lipsit de asistența religioasă trebuitoare. Preotul dr. Șt. Slevoacă, în „Moștenirea strămoșească", arată că „noi românii ortodocși avem o moștenire de la părinți", formată „mai presus de orice", din credința strămoșească în care au trăit și murit moșii și strămoșii noștri, apoi tradiția, acea comuniune spirituală cu toți cei din neamul de la Dunăre și Carpați, conștiința că aparținem nobilei ginte latine, altoite pe rigurosul trunchi traco-dacic, din sud-estul Europei, unde am fost făclieri de cultură și civilizație, unde geniul nostru național o creat opere „mai durabile ca arama" și limba românească cea frumoasă și dulce ca un fagure de miere, „limba vechilor cazanii". Această zestre este „moșia noastră", iar noi românii „avem datoria nu numai s-o păstrăm, ci s-o înmulțim, s-o îmbogățim prin contribuția noastră valoroasă, făcînd-o să rodească tot mai mult și mai valoros" și cei din străinătate să aibă ca și Daniil o fereastră mereu „deschisă spre Patria-mamă, ca să nu uite Ierusalimul cel părintesc", menținînd legătura permanentă cu „Biserica, parohia sau comunitatea credincioșilor, ca ramură vie a marelui arbore care este Biserica Română".

In „Un foarte călduros bun venit noului conducător al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală", se prezintă un important moment din cronica acelei eparhii: instalarea P. S. Episcop-vicar Adrian Hrițcu-Botoșăneanul, duminică 16 noiembrie 1980, în cadrul Sfintei Liturghii oficiate de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, exarhul Patriarhiei Române pentru comunitățile ortodoxe românești din Europa Centrală și Occidentală, la care au luat parte delegații din partea Bisericilor Ortodoxe, Romano-Catolice și Protestante, a Facultății de Teologie protestantă liberă din Paris și a Comunității reformate din Bd. Batignolles, precum și cunoscutul profesor de teologie ortodoxă, Dl. Olivier Clément.

Un alt moment din viața acelei eparhii l-a constituit participarea la Congresul de la Avignon-1980 a reprezentanților comunităților ortodoxe române, consemnat sub titlul „Congresul Fraternității ortodoxe", care a vădit părtășia tuturor românilor de pe acele meleaguri, preoți și dreptcredincioși creștini„ la diaspora ortodoxă din Europa Occidentală și, de asemenea, posibilitățile lor de a-i îmbogăți patrimoniul duhovnicesc cu valorile proprii tradițiilor și spiritualității Bisericii Ortodoxe Române".

3. *Învierea (The Resurection).* Aniversării momentului creării statului național unitar român la 1 decembrie 1918, în nr. 11-12/1980, i s-a închinat cîteva articole: „1918 — 1 decembrie — 1980", de Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu; „Incheierea procesului de formare a Statului național român — rod al luptei întregului popor român", de Ștefan Mihai Horea și „Transilvania — 1918", de Prof. Gh. Jitaru, în care este subliniată contribuția Bisericii strămoșești la făurirea acestei mărețe înfăptuiri naționale.

Dar locul principal în paginile acestei publicații îl ocupă publicarea chiar pe prima pagină a „Apelului către credincioșii ortodocși români de peste hotare" și a „Apelului către Bisericile creștine, religiile din întreaga lume și oamenii doritori de bine de

pretutindeni", ale Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. P. C. Arhim. Vasile Cornilă în „Nașterea Domnului" arată roadele Intrupării lui Iisus pentru desăvîrșirea noastră cea în Dumnezeu.

4. *Strana românească*, în nr. 3/1980, are un cuprins destul de bogat din care reținem atenția în mod deosebit: „Lucrarea sfinților îngeri în lume", de Pr. C. Pîrvu, care este un frumos excurs de anghelologie; „Marii preoți ai Daciei, promotori ai culturii antice", de Pr. Traian Mihailovici. Autorul arată că „marele merit al învățaților preoți constă mai ales în faptul că au unificat noțiunile de cult și de cultură într-o simplă entitate", aducînd astfel o contribuție majoră la consolidarea unității etnice și spirituale a dacogeților, „pentru care legea dreptății a constituit temelia vieții sociale, alături de concepția despre nemurire, idealul suprem atît religios, cît și etnic al vieții și existenței lor". Foarte emoționantă este însă descrierea Bucovinei și a Maramureșului, cu tot ceea ce au ancenstral și specific aceste două ținuturi românești, făcută de M. E. Schwitters de la TV NOS (Hollande), în „Ils tiennent à laisser quelques chose derière eux". De pildă, curtea țărănească, stăpînită de poarta bogat ornamentată, i-a apărut autorului ca un loc sacru al familiei românești, adevărat „simbol al vieții, visării și disciplinei, al elanului și măsurii", care caracterizează existența noastră românească.

Nr. 4/1980 prezintă un conținut și mai bogat în rînduirea căruia se poate ușor descifra osteneala Părintelui Vasile Palade, parohul parohiei ortodoxe române din Bruxelles, ce publică acest buletin. „Abecedar creștin — Rostul icoanei în cultul ortodox" cuprinde învățături ale dreptei credințe despre rostul și sensul închinării la sfintele icoane. I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, la rubrica *Cuvînt bun*, „Un Domn, o credință, un Botez", reliefează importanța Sfîntului Botez pentru viața fiecărui creștin, în calitatea sa de chemat la împărtășirea din darurile împărăției lui Dumnezeu spre sfințire și spre mîntuire.

Marele praznic al creștinătății, Nașterea Domnului sau Crăciunul, este larg evocat în „Gînduri de sărbătoarea Nașterii Domnului — Crăciunul copilăriei", de Pr. Vasile Palade, „Comori ale spiritualității românești, colindele. Semnificația colindelor", de Pr. prof. dr. C. Galeriu, și „Nașterea Domnului în adorarea poeților români și în colinde", în care sînt înserate poezii de Coșbuc, Goga, Blaga, Voiculescu, Mircea Dem Rădulescu și colindele „Trei păstori", „Am plecat să colindăm", „Moș Crăciun cu dalbe plete" și „Praznic luminos", precum și întregul ciclu al sărbătorilor de iarnă în „Din valorile tradiționale ale poporului român. Obiceiuri de iarnă la români", de Cornel Irimie și Marcela Nicula și „Sărbătorile iernii", de Petre Ghelmez. Evocări ale frumuseților plaiurilor strămoșești sînt făcute cu adîncă simțire poetică de Jean Welle la rubrica *Culture, patrie et religion*, în „Le latin tel qu'on le parle...". Autorul care a vizitat România, profund impresionat de inegalabila împletire dintre istorie și frumos ce te petrece la tot pasul, face un reportaj cu subtile observații, pline de sens și de candoare, și pentru cel ce le-a văzut și le cunoaște ca și pentru ceilalți, a acestor frumuseți, călătorind de la Sinaia și Predeal la Brașov, de la Dragomirna, pornind din Suceava, la Arbore, Rădăuți, Putna, Marginea, Sucevița, Moldovița, pînă la Cîmpulung și de aici spre Ardeal. Acestor minunate descrieri, făcute de o inimă plină de trăire dar și de o mînă cu har, li se asociază, parcă dîndu-le sens, „Candela de la Putna", a P. C. Arhim. B. V. Anania.

5. In *Biserica românească*, publicația parohiilor ortodoxe române din Milano și Torino, nr. 3/1980, apare P. S. Episcop dr. Antonie Plămădeală cu un capitol din „Clerici ortodocși ctitori de limbă și cultură românească: Cu smerenie pe scurt despre unii clerici în cultura românească", secondat de I. N. Ciolan cu „Biserica Românească păstrătoarea și apărătoarea ființei noastre naționale". Părintele Ștefan Slevoacă evocă pe „Sfinții Petru și Pavel", zelul și slujirea lor, iar Părintele Traian (Valdman) în „Schimbarea la Față a Domnului, arătare a slavei Sale dumnezeiești", subliniază că noi

creștinii sîntem chemați spre împărtășirea luminii taborice, care este „o anticipare a luminii învierii", a luminii celei neînserate. Pr. dr. Dumitru Bodale înfățișează cu pilde scripturistice „Măsura dreptății lui Dumnezeu". Desigur că nu am putea trece peste cuprinsul acestui număr fără a aminti și de „Omagiu poetului Arghezi", în care preotul Traian Valdman face o comemorare a poetului, cu prilejul centenarului nașterii acestuia.

Numărul 4/1980 al aceleeași publicații cuprinde o prezentare a unității de grai și de credință, oglindite în „Contextul politic european al constituirii statului național român și la semnificația acestuia pentru România", de Pr. Gh. Vasilescu. Numai un asemenea popor unit, care se simțea ca la el acasă, putea să ofere tuturor celor ce s-au stabilit, de-a lungul secolelor, pe aceste plaiuri „o călduroasă primire", arătîndu-se ospitalier și primitor, vrea „adevăratul moștenitor al fondului strămoșesc modelat de creștinism, de religia iubirii și comuniunii" cum ne încredințează Pr. Tr. Valdman în „Omenia românească și frăția cu naționalitățile conlocuitoare din România". Din sumar mai fac parte: „Dumnezeu este îndelung răbdător", de Pr. dr. Dumitru Bodale, „Sfînta Parascheva", de Pr. Gh. Vasilescu și „Bună dimineața la Moș Ajun" de Părietele Traian.

6. *Altarul străbun*, foaia parohiilor ortodoxe românești din Australia și Noua Zeelandă, prezintă chiar pe prima pagină „Hotărîrea Adunării generale a Parohiei ortodoxe române „Sf. Petru și Pavel" din Melbourne-Australia de a cumpăra biserica și casa parohială, proprietate a Bisericii Catolice Apostolice din Australia. Desigur că acest fapt reprezintă o mare realizare a acelei parohii, oglindind starea înfloritoare în care se află actualmente, prin strădania și slujirea preoților și dreptcredincioșilor creștini de pe acele meleaguri. Fr. Constantin Iana în „Orthodoxe Church, Bible, Tradition and their relationschip" reliefează relațiile ființiale dintre Biserică, Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, dar mai ales locul ultimelor două în viața și mărturisirea Bisericii lui Hristos-Cuvîntul. De aceea, cinstea de a propovădui Cuvîntul Evangheliei și de a sluji ca niște „iconomi ai tainelor lui Dumnezeu" o au numai cei aleși și hirotoniți de Biserică, după cum ne încredințează Pr. dr. D. Bodale, în „Stai neînfricat pe drumul misiunii". Personalitatea lui „Nicolae Iorga" este evocată de Iancu Buzilă. Iar Pr. Dumitru Găină, în „Burebista, întemeietor de stat", evidențiază faptul că statul centralizat întemeiat acum 2050 de ani, de-a lungul veacurilor, a devenit simbolul statorniciei, continuității și rezistenței neamului românesc pe pămîntul său de baștină și care se va menține în decursul celor două milenii, spre mîndria poporului nostru".

7. *Păstorul cel Bun*. Nr. 4/1980 se înscrie pe aceeași linie de prezentare a adevărurilor istoriei neamului și a credinței strămoșești. La rubrica *Was sie über Romänien wissen sollen*, Prof. Virgil Cândea este prezent cu „Triumph der Schrift in der Sprache des Volkes", un prodigios excurs de istorie literară. Crăciunul cu datele sale specific românești este evocat de Pr. Vasile Florea în „O, ce veste minunată". Părintele Dumitru Bodale, cu pilde scripturistice, prezintă „Sfințenia lui Dumnezeu". Noi ne facem următori chemării de a ne sfinți prin tot felul de fapte bune, prin lupta cu păcatul, dar mai ales prin Taina Mărturisirii și Impărtășirii cu Sîngele și Trupul Domnului nostru Iisus Hristos.

N-am putea încheia acestă sumară prezentare a publicațiilor de spiritualitate ortodoxă ale parohiilor românești din diaspora, fără a nu reda cîteva versuri din „Plugușorul de peste zări", de Theodor Chiriacopol apărut în acestă din urmă publicație:

„Aho, aho, copii și frați,
Cîți prin lume-mprăștiați...
Gînd la gînd vă adunați...
Voi niciodată nu uitați
Că de-o mamă sînteți frați
De la bădica Trăian
Să trăiți întru mulți ani!"

Diac. V. NECHITA

Preotul profesor Milan-Pavel Şesan

În după amiaza zilei de Duminică, 7 iunie 1981, a Sfinţilor Părinţi de la Sinodul I ecumenic, a trecut la cele veşnice, după ce fusese grijit cu cele sfinte, cel ce a fost Preotul protopop stavrofor profesor dr. dr. Milan-Pavel Şesan.

S-a născut la 5 aprilie 1910, în Cernăuţi, ca fiu al cunoscutului canonist Pr. dr. Valerian Şesan († 1940) şi Bozena Maria Şesan (născută Nemec) din Praga († 1956). Face studii la Cernăuţi şi Praga, obţinînd la Praga, în 1935, titlu de doctor în istorie şi filosofie, pe baza tezei : „Împărţirea administrativă a Imperiului bizantin în timpul domniei Comnenilor şi Anghelilor" (apărută în 1942) ; iar la 15 februarie 1937 obţine titlul de doctor în teologie, pe baza tezei : „Istoria Bisericii Ortodoxe din Serbia, de la încreştinarea sîrbilor pînă la desfiinţarea Patriarhatului de Pec-Ipek de către turci în anul 1766".

Tînărul Milan-Pavel Şesan este numit, în iunie 1935, lector onorific de limba cehă pe lîngă Catedra de Slavistică de la Facultatea de litere şi filozofie din cadrul Universităţii din Cernăuţi ; în noiembrie 1935 este numit asistent suplinitor la catedra de Istorie Bisericească Universală a Facultăţii de teologie din cadrul aceleeaşi universităţi, iar la 1 octombrie 1937 este numit profesor agregat la această catedră, rămasă vacantă prin trecerea renumitului profesor Romulus Cândea la o altă disciplină. Preotul profesor Milan-Pavel Şesan funcţionează la Suceava ca profesor titular din ianuarie 1942, iar între anii 1946-1948 este şi director al Institutului de istorie de pe lîngă Facultatea de teologie din Suceava. În perioada iunie-decembrie 1948 funcţionează doar nominal ca profesor de Istoria Bisericii Române la Facultatea de teologie din Bucureşti, iar în perioada decembrie 1948-august 1952, ca profesor de Teologie fundamentală şi Istoria religilor la Institutul teologic Universitar din Sibiu şi apoi, la acelaşi institut, ca titular la catedra de Istorie Bisericească Universală, de la 1 septembrie 1952 pînă la pensionare, 1 octombrie 1980.

In iunie 1935, tînărul teolog Milan-Pavel Şesan se căsătoreşte cu tînăra Elena-Maria, (născută Jangj) din Kolin, Cehoslovacia, căsătorie din care s-au născut trei copii, doi rămaşi în viaţă : Irina Boldor, (născută în 1937) profesoară de muzică la Cluj-Napoca şi Dragoş-Dimitrie Milan Şesan (născut în 1943), absolvent al Facultăţii de Filologie din Cluj-Napoca.

Tînărul teolog Milan-Pavel Şesan a fost hirotonit diacon la 25 martie 1936, iar la 10 ianuarie 1943 este hirotonit preot, obţinînd mai apoi titlul onorific de protopop stavrofor.

Preotul profesor Milan-Pavel Şesan a desfăşurat o impresionantă activitate didactică, ştiinţifică, publicistică, ecumenistă şi pastorală. În cei 46 de ani de profesorat a format generaţii întregi în spiritul credinţei străbune. A publicat peste două mii de studii, articole, cuvîntări, recenzii, material omiletic ş. a., prin care a adus şi originale contribuţii în domeniul istoriei bisericeşti universale (circulaţia cuvîntului „ortodox", problema cirilo-metodiană, husitismul etc.) şi în domeniul istoriei culturii româneşti (introducerea limbii române în Biserică etc.).

Preotul Prof. dr. Milan-Pavel Şesan se număra printre primii teologi români care, după al doilea război mondial, au reprezentat Biserica Ortodoxă Română peste hotare. Profesorul Milan-Pavel Şesan a fost membru în comitetele de organizare şi conducere ale Conferinţei Creştine pentru Pace de la Praga şi în Conferinţa Bisericilor Europene (Mişcarea Nyborg). Pentru bogata şi complexa sa activitate, el a fost decorat cu 16 ordine şi medalii bisericeşti şi de stat.

Prohodul s-a oficiat în Catedrala mitropolitană din Sibiu, marţi 9 iunie 1981, în prezenţa Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae al Ardealului şi a Prea Sfinţitului Episcop Emilian de Alba Iulia, de către un sobor de preoţi profesori şi slujitori ai catedralei, în frunte cu Prea Sfinţitul Episcop Lucian Făgărăşanul.

Şirul cuvîntărilor a fost deschis de P. S. Episcop Lucian, care a adus un ultim omagiu Preotului profesor Milan-Pavel Şesan din partea membrilor Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Au luat apoi cuvîntul P. C. Arhid. prof. dr. Rector Constantin Voicu, care a prezentat în linii mari viaţa şi activitatea celui dispărut, şi P. C. Pr. dr. Viorel Ioniţă, care a omagiat personalitatea răposatului, din partea Institului teologic Universitar din Bucutreşti.

Prof. Se. Herman Binder a adus un ultim omagiu celui dispărut, din partea Institutului luteran din Sibiu ; a vorbit apoi P. C. Pr. Ioan Vlad, în numele slujitorilor Catedralei mitropolitane din Sibiu, unde Preotul profesor

Milan-Pavel Şesan a slujit şi predicat în nenumărate rînduri, iar în încheiere a vorbit studentul Sauca Ioan din anul IV, care a adus un ultim omagiu profesorului drag, din partea studenţilor.

Corpul neînsufleţit al celui ce a fost Preotul profesor Milan-Pavel Şesan a fost depus în cimitirul central din Sibiu, în armonia imnelor religioase executate de corul studenţilor teologi, sub conducerea P. C. Pr. prof. Gheorghe Şoima.

Pr. dr. Viorel IONIŢĂ

Părintele Constantin Nonea

În ziua de 19 iunie 1981, după o scurtă dar grea suferinţă, s-a stins din viaţă Preotul Constantin Nonea, fost consilier cultural şi vicar-administrativ la Mitropolia Moldovei şi Sucevei.

Constantin Nonea s-a născut la 1 martie 1902 în comuna Şcheia, judeţul Iaşi, fiind cel mai mic din cei unsprezece fii ai lui Petrache şi Maranda Nonea. Părinţii săi, ţărani simpli, dar cu prestigiu — tatăl fusese şi primar în comună, — i-au insuflat dragostea de Biserica strămoşească, ataşamentul şi preţuirea faţă de glia sfinţită de jertfa moşilor şi străbunilor noştri, cultivîndu-i iubirea de tot ce este nobil şi frumos în viaţă. De mic rămîne orfan de mamă, cînd nici nu împlinise vîrsta de 2 ani. Tatăl fiind plecat să lucreze pentru întreţinerea familiei, Costăchel — cum i se spunea — este luat în oblăduirea bunicilor săi, Măriuca şi Toader.

Cursurile şcolii primare le urmează în satul natal, avîndu-l ca învăţător pe Nicolae Bălăuţă, care împreună cu d-ra Hăulică îl vor îndruma să se înscrie la şcoala pregătitoare din Vaslui. Dar rămînînd orfan şi de tată este nevoit să facă un timp cărăuşie la pietrăria din Şcheia, meşteşug cu care se îndeletniceau toţi nevoiaşii satului. Şi cu toate acestea nu întrerupe studiile ci, fiind ajutat de cumnatul său Gheorghe Ştefan, urmează gimnaziul din Negreşti. Deşi confruntat cu tot felul de lipsuri şi de nevoi, se afirmă ca un elev eminent, pentru care motiv va lua parte la concursul „Tinerimea română" şi împreună cu alţi trei colegi de ai săi reuşeşte să obţină premiul întîi pe ţară, la ale cărei festivităţi de premiere — ce au avut loc la Ateneul român din Bucureşti —, luînd parte şi N. Iorga care îi va felicita personal: „Bravo, moldovenii mei; sînt mîndru de voi". Terminînd gimnaziul, va urma cursurile Seminarului „Veniamin Costachi" din Iaşi între anii 1918-1924, absolvind ca premiant, motiv pentru care se va bucura de o bursă, acordată de Episcopul Iacob Antonovici al Huşilor. Prin străduinţă şi conduită, în timpul studiilor universitare, va fi numit ajutor de bibliotecar al Facultăţii, pe lîngă prof Romulus Cândea, de a cărui preţuire se va bucura întotdeauna.

În 1928 obţine titlul de licenţiat în teologie. Concomitent cu studiile teologice a urmat şi cursurile Facultăţi de istorie, obţinînd în anul 1947 titlul de licenţiat în istorie cu distincţie. Fire rîvnitoare şi studioasă, datorită excelentelor calităţi intelectuale, la propunerea consiliului profesoral al Facultăţii de teologie va acorda tînărului licenţiat Constantin Nonea o bursă de studii la Atena în vederea pregătirii tezei de doctorat, dar fiind chemat de Episcopul Iacob Antonovici ca profesor suplinitor la Seminarul din Huşi, renunţă la această bursă. Funcţionează ca profesor pînă în 1929. Îşi satisface serviciul militar, după care în 1930, la 22 septembrie, se căsătoreşte cu d-ra Maria Iaraş. Dumnezeu le-a binecuvîntat căsătoria cu doi copii: Valerian, inginer, şi Veturia, medic. La 14 octombrie acelaşi an este hirotonit diacon pe seama Catedralei mitropolitane. Acordîndu-i-se o bursă de studii la Berlin, în acelaşi an, va audia pe profesorii Hans Liezman, Erich şi Reinhold Selberg, Adolf Deissman ş. a. După întoarcerea de la Berlin, la 1 octombrie 1931, este numit consilier referent cultural la Centrul eparhial şi la 14 ale aceleiaşi luni este hirotonit preot pe seama Catedralei mitropolitane, la altarul căreia va sluji pînă la sfîrşitul vieţii, cu excepţia anilor 1959-1960, perioadă în care a fost paroh al bisericii Barnovschi din Iaşi. Pentru deosebitele merite de slujitor al altarului dar şi pe tărîm administrativ-gospodăresc este numit vicar-administrativ la 1 august 1952.

Întreaga sa activitate de slujire închinată Bisericii şi binelui obştesc,

caracterizită de o exemplară dăruire şi punctualitate, a fost întotdeauna secundată de o pilduitoare dragoste frăţească faţă de toţi cei din jurul său. Ca un adevărat om de omenie oricui îi era cu inima deschisă, sfătuindu-l cu bună chibzuinţă şi rînduială. Seninul feţii izvorît din iscoditorii săi ochi albaştri şi calzi, inundaţi de o blajină şi statornică încredere în viaţă, în bine şi în frumos, era expresia unei inimi nobile şi umanitare. „Cu timp şi fără timp" slujba şi-a făcut-o întotdeauna deplin, cu multă conştiinciozitate, dovedind simţul realităţii în slujirea intereselor superioare bisericeşti Ca o preţuire şi o recunoaştere a tuturor meritelor sale a fost decorat cu „Ordinul Republicii Populare Române cls. a IV-a".

Aleasa ţinută morală şi umanitară, în anii de după al doilea război mondial, îl va înscrie în rîndul colaboratorilor apropiaţi ai P. F. Patriarh Justinian — „Părintele orfanilor" şi ai I. P. S. Mitropolit Teoctist, pe atunci mare eclesiarh, exarh şi apoi vicar la Mitropolia Moldovei, promotorii campaniei de refacere şi de ajutorare a satelor din Moldova prin asistenţa deschisă organizată la parohii, în cele mai numeroase acţiuni avînd îndrumător şi sfătuitor pe Înalt Prea Sfinţitul Părinte Mitropolit Teoctist. S-a arătat în orice împrejurare un sprijinitor al ecumenismului local din ţara noastră şi al tuturor înnoirilor, pe al căror drum au păşit fii patriei noastre sub înţeleapta Conducere de stat în ultimele decenii de viaţă nouă şi înfloritoare.

Activitatea sa de slujire a Bisericii a fost însă în mod fericit împletită de o aleasă activitate ştiinţific-literară. Ca teolog a ştiut să îmbine acrivia ştiinţifică şi frumuseţea stilului, aşa cum o dovedesc numeroasele sale studii şi publicaţii, cele mai multe apărute în revista noastră. Dintre acestea amintim în primul rînd lucrarea: „*Cum se poate orîndui cronologia vieţii Sfîntului Apostol Pavel pe baza inscripţiei de la Delphi?*", care reflectă preocupările sale teologice.

Ca scriitor s-a afirmat prin farmecul şi candoarea povestirilor sale care au ceva comun cu dulceaţa *Amintirilor din copilărie* ale lui Ion Creangă. Pornit ca şi acesta din lumea satului, vistieria întîmplărilor apărute în paginile publicaţiilor „*Însemnări ieşene*" sau „*Moldova copiilor*" va fi neîmputinată. Încununarea îndeletnicirilor sale literare va fi însă publicarea mai multor volume de povestiri şi întîmplări: „*Cum creşte mintea*" „*Comoara nefermecată*", „*Leacuri pentru minte. Păţanii moldoveneşti*", „*Copii, babe şi moşnegi*", „*Moartea cărturarului*" şi „*Movila lui Faur*". Ca o deosebită apreciere şi preţuire a preocupărilor sale literare sînt numeroasele sale prietenii cu reprezentanţi de seamă ai scrisului românesc, ai artei sau ai scenei. Între aceştia, amintim pe Părintele prof. dr. Dumitru Stăniloae, Gala Galaction, Liviu Stan, Mihai Codreanu, George Lesnea, fraţii Teodoreanu, Nicolae Labiş, I. D. Ştefănescu, G. M. Cantacuzino, Miluţă Gheorghiu, Marioara Davidoglu, Margareta Baciu, Gică Popovici, Constantin Ramadan, Ştefan Ciubotăraşu şi alţii, cu o parte dintre ei purtînd corespondenţă de o viaţă.

Corpul neînsufleţit a fost depus în biserica Barnovschi, după cum i-a fost dealtfel şi dorinţa. Vineri 19 iunie a. c., pe la orele 19,00, Înalt Prea Sfinţitul Părinte Mitropolit Teoctist, înconjurat de soborul Catedralei mitropolitane, a citit rugăciunile de dezlegare pentru cei adormiţi. În cuvîntul pe care l-a rostit cu acest prilej, Înalt Prea Sfinţia Sa a subliniat personalitatea celui mutat către Domnul, şi deosebitele-i calităţi sufleteşti consolînd familia îndurerată.

Înmormîntarea a avut loc duminică 21 iunie a. c. Slujba înmormîntării a fost oficiată de PP. CC. preoţi: Constantin Sîrbu, vicar-administrativ delegatul I. P. S, Părinte Mitropolit Teoctist, Costache Buzdugan, consilier-cultural, Constantin Popovici, parohul bisericii Barnovschi, Gheorghe I. Popovici, parohul bisericii „Sf. Constantin şi Elena" din Iaşi, Ioan Loghin Ţurcanu, parohul bisericii „Sf. Dumitru"-Balş din Iaşi, Constantin Căliman, parohul bisericii „Sf. Lazăr" Iaşi, Constantin Barna, parohul bisericii „Buna-vestire"-Iaşi şi diaconii: Vasile Vaida şi Vasile Nechita slujitori ai Catedralei mitropolitane. Figura luminoasă a celui mutat către Domnul a fost reliefată de PP. CC. preoţi: Constantin Sîrbu, Constantin Popovici şi Ioan Loghin Ţurcanu. În dangătul jalnic al clopotelor, sicriul a fost coborît în cripta familiei din cimitirul „Eternitatea" din Iaşi.

Prin ţinuta sa, prin pregătirea şi preocupările sale cărturăreşti, Preotul Constantin Nonea se înscrie ca o aleasă personalitate în şirul vrednicilor slujitori bisericeşti care au lucrat cu rîvnă spre folosul Bisericii strămoşeşti şi mai binele vrednicului nostru popor.

Diac. V. NECHITA

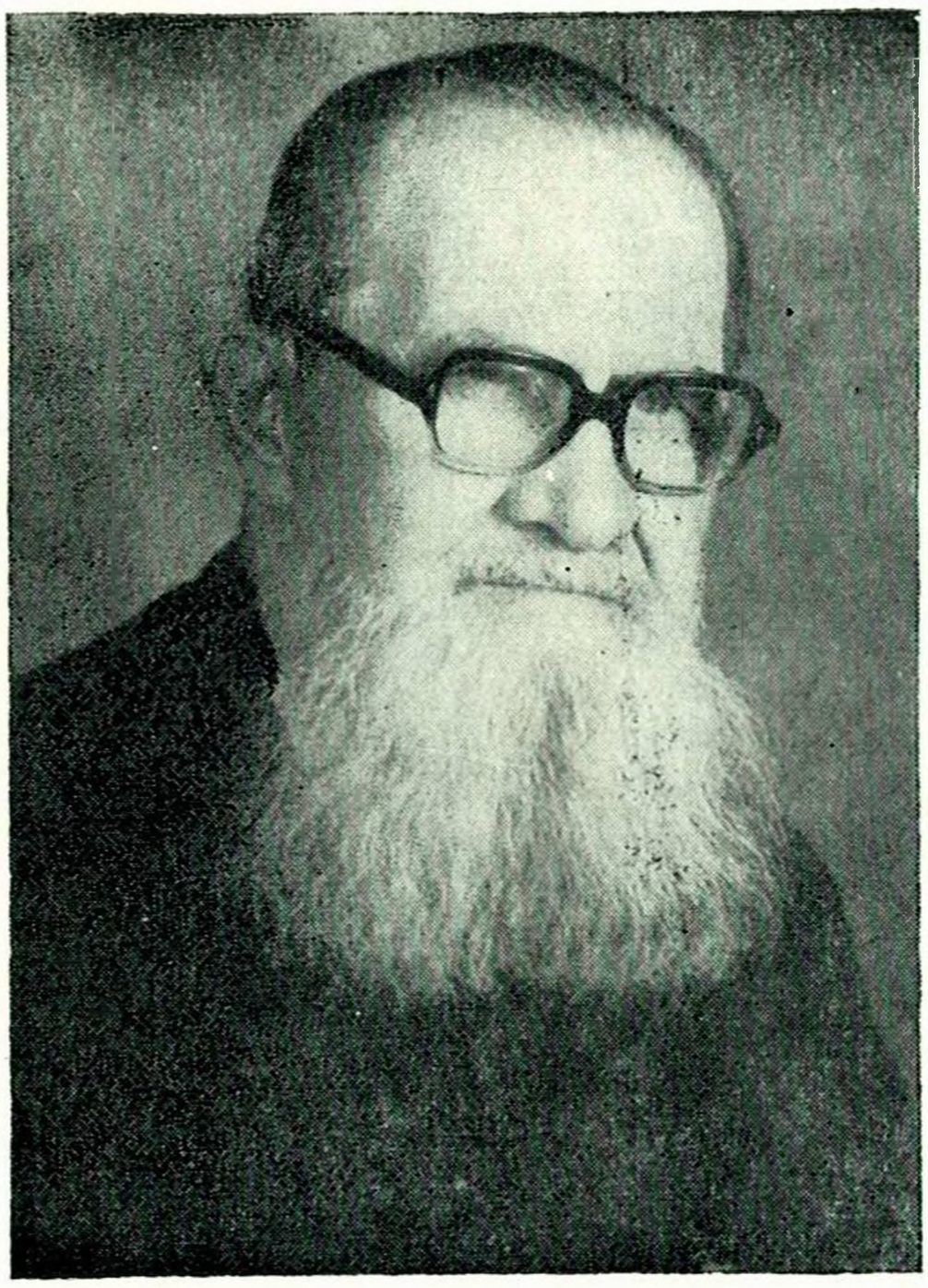

Părintele Constantin Nonea

Recenzii

Istoria oraşului Iaşi, Editura Junimea, Iaşi, 1980, vol. I. 675 p. + material ilustrativ, autori C. Cihodaru, V. Cristian, M. Dinu, V. Neamţu, M. Petrescu-Dîmboviţa, Gh. Platon, D. Rusu, M. Timofte; redactori responsabili Constantin Cihodaru şi Gheorghe Platon.

Acum cîţiva ani, în 1974, tot la Editura Junimea, a părut cartea *Iaşii vechilor zidiri* de Dan Bădărău şi Ioan Caproşu. Cea mai mare parte a cuprinsului acestei cărţi este consacrată clădirilor, fie ele civile, fie religioase, care pun în lumină personalitatea urbanistică a oraşului. Autorii înşişi spun că „n-au intenţionat să scrie o istorie a Iaşilor", dar n-au neglijat trecutul acestei aşezări în perimetrul căreia s-au înălţat, în decursul timpului, aceste clădiri. Cel ce a citit această carte a dobîndit, fără nici o discuţie, interesante „date topografice şi geografice" asupra oraşului, a cunoscut „mărturiile străvechi" referitoare la această aşezare care avea să devină un nucleu spiritual, o expresie tipică a Moldovei, a putut afla opinii şi ipoteze formulate de istorici în legătură cu numele oraşului şi, mai mult decît atît, s-a dumerit cu privire la „dezvoltarea economică socială şi culturală" a acestei aşezări urbane în diferite etape istorice pînă la anul 1821. Cartea care a văzut lumina tiparului în anul 1974, rod al străduinţelor profesorilor Dan Bădărău şi Ioan Caproşu, este „o sinteză ştiinţifică atît asupra istoriei cît şi asupra monumentelor" Iaşului.

Spre deosebire de „Iaşii vechilor zidiri", în care s-a acordat prioritate construcţiilor civile şi religioase, monografia „Istoria oraşului Iaşi", tipărită de curînd, cuprinde mult mai mult material istoric referitor la vechimea oraşului şi la formele sub care s-a manifestat viaţa în această aşezare. Cum arată Eugen Nechifor, primarul municipiului Iaşi, în *Cuvînt înainte*, cartea are menirea de a dezvălui contemporanilor „rolul pe care această aşezare, locuitorii săi l-au jucat în viaţa economică, politică şi socială a românilor de pretutindeni, prestigiul pe care şi l-a cîştigat, prin veacuri, în conştiinţa întregii naţiuni". C. Cihodaru şi Gh. Platon, amintind în *Introducere*, că „oraşul a dat patrimoniului naţional inestimabile valori materiale şi spirituale", anunţă structura lucrării „pe şase mari părţi, cu subdiviziunile respective", ţinînd seama de „periodizarea generală a istoriei patriei".

Plecînd de la ceea ce s-a descoperit cu prilejul săpăturilor arheologice, atît în vatra tîrgului, cît şi în împrejurimi, autorii pun în valoare o realitate istorică şi anume aceea că zona geografică în care este situat Iaşul a fost, totdeauna şi neîntrerupt, locuită începînd din paleolitic.

Vestigiile arheologice, adică fragmentele de cultură materială şi spirituală de la sfîrşitul erei trecute şi începutul erei noastre, descoperite, arată limpede că locuitorii acestei zone erau geto-daci, purtînd denumirea de carpi care, treptat, au fost „romanizaţi în urma unui proces de îndelungat şi strîns contact cu cultura romană" (p. 37). În contextul condiţiilor politice, sociale şi economice din secolele XII-XIV s-a ajuns la formarea oraşelor moldovene printre care şi Iaşul.

„În perioada începuturilor şi pînă tîrziu, în secolul al XVI-lea, oraşul ocupa o mică întindere, avînd piaţa şi vama în centru şi în imediata lor apropiere curtea" (p. 53). Piaţa oraşului, potrivit unor documente tîrzii, era situată în spaţiul dintre bisericile Barnovschi şi „Sf. Lazăr", clădite firește, ulterior, probabil, în locul unor vechi locaşuri de lemn. Aici, în acest spaţiu, era ceea ce vechile documente numesc „dricul" oraşului. La sfîrşitu secolului al XVI-lea, oraşul era mai întins ca înainte, dar destul de mic. Astfel, biserica „Albă" în locul căreia avea să fie zidită biserica „Stratenia" la sfîrşitul secolului al XVII-lea, cunoscută în documente sub numele de „mitropolia nouă", cum şi biserica Golia erau în afara oraşului. Treptat, oraşul s-a mărit iar numărul locuitorilor a crescut. În acest oraş, din consideraţiuni politice, la jumătatea secolului al XVI-lea, s-a mutat scaunul domnesc al Moldovei. Cum era natural, s-au dezvoltat îndeletnicirile economice, meşteşugurile, comerţul. Devenind cel dintîi oraş al Moldovei, s-au luat şi unele măsuri

edilitare privind alimentarea cu apă, salubritatea (construirea băilor), podirea unor uliţe, iluminatul public, înfiinţarea unor spitale etc. Alături şi în locul curţilor domneşti vechi s-a clădit, după mutarea capitalei la Iaşi, curtea domnească ; în acelaşi timp, apar cele dintîi construcţii civile (casele boiereşti) şi clădirile religioase (biserici şi case mănăstireşti).

În acest, cel dintîi, volum al monografiei este prezentată, amănunţit şi documentat, istoria Iaşului din diferite puncte de vedere pînă în anul 1821. Al doilea volum, în curs de elaborare, se va ocupa, negreşit, de istoria Iaşului modern.

S-a spus, pe bună dreptate, că Iaşul a fost un oraş cultural, adică un mediu în care s-au dezvoltat, de timpuriu, activităţile artistice-culturale ; călătorii străini care au trecut în secolul al XVI-lea, prin oraş, au semnalat forme de viaţă culturală printre care existenţa unor „rapsozi populari" care cîntau „acompaniaţi uneori de instrumente muzicale" (p. 74). Buna desfăşurare a treburilor la cancelaria domnească a cerut înmulţirea ştiutorilor de carte, a redactorilor şi copiştilor de documente, a cunoscătorilor de limbi străine. Aşa au apărut dascăli, ucenici, grămătici, logofeţi, dieci, o bibliotecă la curtea domnească (p. 76), copişti de pravile şi texte religioase. În vederea construcţiilor civile şi bisericeşti au apărut, la Iaşi, constructori, unii străini şi, fără îndoială, alţii localnici. În cuprinsul acestei scrieri găsim diferite amănunte referitoare la casele boiereşti din diferite sectoare ale oraşului.

Începînd din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, apar la Iaşi cele dintîi şcoli ; în secolul al XVII-lea numărul lor a crescut ; printre cele mai importante este „şcoala de la Trei Ierarhi", întemeiată pe vremea lui Vasile Lupu ; ulterior, s-au înfiinţat Academia domnească şi alte şcoli, iar, la începutul secolului al XIX-lea, prin stăruinţa mitropolitului Veniamin, Seminarul de la Socola. Alte forme de cultură care s-au dezvoltat la Iaşi, despre care s-au ocupat autorii monografiei, sînt tipografiile, începînd cu aceea din vremea lui Vasile Lupu, activitatea tipografică, cărţile tipărite, traducerile şi istoriografia.

Autorii n-au lăsat la o parte nici edificiile religioase, adică bisericile, care au fost clădite începînd din secolul al XV-lea pînă în anul 1821, făcînd, totodată, aprecieri referitoare la stilul arhitectonic şi la şcoala moldovenească de pictură. Cea dintîi biserică despre care este vorba în monografie este „Sfîntul Nicolae" descrisă de călătorul Trifon Korobeinikov cu prilejul călătoriei pe care acesta a făcut-o, în Moldova, în anul 1593. Alt locaş de închinare, clădit la finele secolului al XV-lea sau începutul secolului al XVI-lea este Biserica „Albă", în locul căreia Duca Vodă şi Anastasia Doamna — soţia sa — au zidit biserica „Stratenia" care, la rîndul ei, a fost înlocuită de actuala catedrală mitropolitană. Ulterior, au fost înălţate bisericile : Dancu (nu mai există), Galata (descrisă amănunţit în monografie), Aroneanu (situată în apropiere de Iaşi), Sfînta Vineri (astăzi nu mai este), Hlincea, Golia, Sf. Sava, Sf. Trei Ierarhi (prezentată amănunţit), Nicoriţa, Balica (Frumoasa) refăcută ulterior, „biserica de pe Poartă", Barnovschi, Sf. Ioan Botezătorul, „Sf. Atanasie" Copou, Sf. Ilie (nu mai există), Vovidenia, Cetăţuia, Sf. Teodori, Sf. Gheorghe, Curelari şi Talpalari. Printre bisericile care au fost înălţate în această etapă istorică a Iaşului sînt şi Socola, Sf. Ioan Zlataust şi Schimbarea la Faţă, despre care nu s-a scris în monografie. În legătură cu biserica Sf. Gheorghe (Mitropolia Veche), zidită de mitropolitul Gavriil Calimache în 1761-1762, să se vadă monografia „Catedrala mitropolitană din Iaşi" (p. 20-37), în care subsemnatul a elucidat unele probleme.

Încheind această prea succintă prezentare a monografiei „Istoria oraşului, Iaşi" relev că sîntem în faţa celei dintîi lucrări de mari proporţii în legătură cu istoria acestui oraş, privită în ansamblu. Autorii au folosit, cred, toate scrierile care au apărut pînă acum, referitoare la fosta capitală a Moldovei, la diversele activităţi economice, sociale, politice, culturale, care s-au desfăşurat aici, inclusiv însemnările călătorilor străini despre oraş — unele dintre ele, subliniez, sînt contradictorii şi, chiar, tendenţioase, mai cu seamă acelea care provin de la unii occidentali de alte confesiuni — documentele istorice publicate, inscripţiile cunoscute, operele literare etc. Interpretînd judicios materialul bibliografic, pe deasupra, vestigiile arheologice desco-

perite în zonă, ei au venit cu răspunsuri și concluzii întemeiate sau au formulat ipoteze în legătură cu unele aspecte ale trecutului istoric al Iașului.

Recomand stăruitor această monografie fraților preoți care vor să cunoască detalii privind istoria fostei capitale a Moldovei.

Arhimandrit Veniamin Tohăneanu, **Mănăstirea Brîncoveanu-Sîmbăta de Sus,** Sibiu, 1980, Editura Centrului mitropolitan Sibiu, 26 p., fotografii alb-negru și policromii, rezumat în limbile franceză, germană și engleză.

Situată „sub înaltele pridvoare de piatră ale munților Făgăraș, acolo unde lanțul lor se întrerupe într-o uriașă poartă de trecere către frații de dincolo de munți", Mănăstirea de la Sîmbăta de Sus, ctitorită de domnul martir Constantin Brîncoveanu, restaurată, cu patru decenii în urmă, de pururea pomenitul mitropolit Nicolae Balan al Ardealului, ale cărui rămășițe pămîntești sînt înhumate în acest sfînt locaș, împreună cu mănăstirile lui Mircea cel Mare și Vlad Țepeș de la Scorei, a lui Dan al II-lea de la Simca Nouă și a lui Negru Vodă de la Breaza, toate în ruină, atestă legăturile strînse pe care domnii Munteniei le-au avut cu Transilvania.

Autorul monografiei pe care o semnalez, Arhimandritul Veniamin Tohăneanu, starețul mănăstirii, aduce în conștiința celui ce citește scrierea sa că munții Carpați, fapt de mare importanță, n-au fost hotar între frați. Spre locașul de la Sîmbăta, chiar cînd era o ruină, mai cu seamă, la „Izvorul Tămăduirii", se adunau credincioși de la nord și de la sud de Carpați pentru a se ruga împreună Celui Atotputernic. Mănăstirea aceasta, ca atîtea altele, presărate în depresiunile carpatice, a menținut, mereu vie, flacăra unității românești.

În cîteva pagini de text, împletit cu fotografii, mănăstirea este descrisă din punct de vedere arhitectural. Interesante și deplin concludente considerații se fac, în continuare, în legătură cu pictura veche păstrată, ca și cu aceea efectuată acum mai bine de patru decenii.

În preajma acestui istoric locaș viețuiesc cîțiva monahi care, potrivit vechilor pravile, se roagă și întrețin, pilduitor, prin muncă necontenită gospodăria mănăstirească. Unii dintre ei lucrează într-un atelier în care se pictează icoane pe sticlă.

Imprimată în condiții poligrafice remarcabile, lucrarea arhimandritului Veniamin Tohăneanu destinată, mai cu seamă, turiștilor, înlesnește cunoașterea unor aspecte ale trecutului și, deopotrivă, a unor realități românești actuale.

P. S.

Dionisie din Furna, **Carte de pictură,** trad. de Smaranda Bratu Stati și Șerban Stati, Cuvînt înainte de Vasile Drăguț, Studiu introductiv și antologie de ilustrații de Victor Ieronim Stoichiță, Editura Meridiane, București, 1979, 280 p.

După versiunea lui Dionisie din Furna, în editura Mitropoliei Banatului a apărut, în același an, la Timișoara, *Erminia picturii bizantine,* cu text îndreptat, completat și indici de C. Săndulescu Verna și o precuvîntare de *Nicolae,* Mitropolitul Banatului.

Două tipăriri ale aceleași lucrări datorată „celui mai nevrednic /prea smeritului / dîntre zugravi, ieromonahul Dionisie din Furna", cum semnează în precuvîntarea cărții sale *Erminia pentru meșteșugul zugrăviei* sau *Carte de pictură.*

Editura Meridiane dă la lumina tiparului o traducere nouă, făcută acum, după edițiile Constantinidis, Atena, 1885, și Papadopoulos-Kerameus, Petersburg, 1900, pe cînd Editura Mitropoliei Banatului dă la lumină o tipăritură mai veche, cea în versiunea lui Macarie de la Căldărușani, 1805, „nu însă cu textul ei greoi și deseori neînțeles din cauza transcrierii ad literam a cuvintelor grecești, ci într-o limbă comună, nouă celor de azi".

Lucrarea originală a ieromonahului atonit, care a circulat, bucurîndu-se de mare cinste, în mai multe traduceri, a făcut ca, de-a lungul

anilor, aceleaşi îndrumări să fie traduse sau formulate în termeni mai expliciţi şi chiar mai îmbogăţite, „fără însă a modifica structura originală a scrierii". De aici înţelegem că apariţia unei lucrări ca aceasta, de circulaţie mare, cu transcrieri şi traduceri numeroase, apărută în acelaşi timp, dar sub egida a două edituri, este cu totul firească, fiind, împreună cu alte studii şi monografii consacrate artei vechi româneşti, „instrumente de lucru şi de informare cît mai circumstanţiate".

Comparîndu-le, găsim în cele două ediţii aproape acelaşi conţinut, cu aceleaşi capitole şi subtitluri. Ediţia Mitropoliei Banatului, spre deosebire de aceea apărută la Editura Meridiane, se face pentru o înţelegere mai uşoară a problemelor, o sistematizare pe capitole distincte, dînd, prin aceasta, caracter de manual şcolar pentru pictor (ucenicul în cele ale zugrăviei), ceea ce şi este în fapt cartea de pictură a lui Dionisie din Furna. De asemenea, ediţia menţionată cuprinde şi mici capitole din alte redactări mai vechi a temelor. De exemplu, la capitolul 34 se adaugă 9 reţete cu privire la verniu (p. 58-61). După capitolul 73 se adaugă un supliment pentru „feluri de a zugrăvi veşminte în frescă" (p. 84). Pentru îndreptarea zugravilor, dovediri la vreo cîteva greşeli pe care ei le fac din nebăgare de seamă (p. 292-293) sau capitolul cu privire la icoanele din tîmplă care pot fi pictate, numărul lor fiind mai mare (p. 290) şi alte mici adăugiri lămuritoare.

Ediţia de la Mitropolia Banatului are în vedere, în primul rînd, lumea iconografilor fără a exclude pe cei nespecialişti în meşteşugul zugrăviei. De aceea, şi-a îngăduit să adauge şi un capitol cu privire la pictura pe sticlă (p. 72), tehnică cu totul străină Erminiei lui Dionisie, picturii de tradiţie bizantină şi potrivnică chiar prevederilor canonice, care cer ca chipurile sfinţilor să fie zugrăvite pe materiale rezistente.

Ediţia de la Meridiane rămîne fidelă versiunii de bază de la care mai tîrziu, se va porni pe „calea unor viitoare studii comparative şi să asigure atît specialistului, cît şi iubitorului de artă în general, un mijloc eficient pentru a pătrunde originalitatea şi autenticitatea picturii medievale româneşti" (p. 10). Iată o motivaţie în plus, pe deplin îndreptăţită, a apariţiei simultane a cărţii de pictură a lui Dionisie în două edituri.

Fideli acestui scop, autorii ediţiei documentează prin imprimarea în alb-negru a unor icoane din frescele cele mai reprezentative din zonele învecinate ţării noastre datînd din secolele anterioare şi contemporane frescelor noastre din Moldova, în vederea înţelegerii mai uşoare în ce măsură meşterii noştri au respectat modelele şi canoanele erminiei şi a originalităţii lor creatoare.

Ediţia de la Mitropolia Banatului reproduce destule icoane, explicîndu-le proveniența nu în dreptul fiecăreia şi nu în cuprins, ci în capitolul „Note de persoane (p. 348-397), procedeu care pentru cei nespecialişti îngreuiază înţelegerea lor, a şcolilor sau a epocii în care au apărut. Atmosfera de măreţie a icoanei de tradiţie bizantină este mai puţin înălţătoare prin prezenţa unor icoane de factură populară. Dacă scopul prezentării acestor icoane de „factură populară" este tocmai de a arăta că ele sînt un ecou, slab, al măreţiei dumnezeieşti a icoanei clasice de tradiţie bizantină, că, şi în aceste lucrări sînt prezente elementele minime ale iconografiei clasice, ortodoxe, deci nu s-a produs acel proces de înstrăinare a icoanei Bisericii ca în Renaştere, în lumea creştină de Apus, rostul prezenţei lor în Erminia picturii bizantine, ediţia timişoreană, este binevenit şi îndreptăţit.

Urmărind, în primul rînd, scopul practic de învăţare a zugrăvirii şi nu al studiilor de specialitate, ca şi de valorificare a unei creaţii autohtone mai noi, această ediţie alcătuieşte mult mai bogat capitolul de „termeni tehnici şi explicaţii", în comparaţie cu „glosarul" din ediţia de la Bucureşti.

Consecventă scopului practic, „sacrificînd acrivia filologică pentru folosul acelora de la care aşteptăm — arăta I. P. S. Mitropolit Nicolae — să-şi pună talentul, priceperea şi jertfelnicia în slujba împodobirii sfintelor locaşuri cu pictură autentică şi valoroasă" (p. 9), prin ediţia timişoreană, autorii nu au ţinut să dea explicaţii sau să încerce un studiu introductiv de teologie a icoanei, deoarece cei cărora le este destinată Cartea de pictură sînt persoane care posedă elementele de bază ale cunoaşterii teologiei icoanei în afară de pricepe-rea lor, talentul lor. Apoi, credinţa şi rugăciunea lor, ale celor care

aştern culorile şi conturează chipurile sfinţilor sînt teologie şi teologhisire (Evagrie Ponticul, *Cuvinte despre rugăciune,* cuv. 60, în Filocalia tad. rom. de Pr. prof. dr. D. Stăniloaie, Sibiu, 1947, vol. I, p. 81), condiţie fără de care nu se poate concepe lucrul icoanei (L. Ouspenski, *Essai sur la théologie de l'icone dans l'Église Orthodoxe,* I, Paris, 1960, p. 12) şi chiar înţelegerea ei (n. n.).

Autorul studiului introductiv la ediţia bucureşteană a simţit nevoia îndreptăţită să facă o mică introducere cu cîteva consideraţii de teologie a icoanei. Aici subliniază, cu toată claritatea, succint, învăţătura ortodoxă cu privire la „cultul şi înţelegerea conţinutului teologic şi a formei artistice a icoanei". Cinstea dată icoanei se transmite prototipului" (p. 16), potrivit învăţăturii Bisericii, formulată de Sfîntul Vasile cel Mare. „Prosternarea (închinarea, n. n.) în faţa imaginilor (icoanelor, n. n.) nu este o atitudine estetică" (ci una liturgică, cultică, n. n.) (p. 17). Valoarea imaginii (sfinte, a icoanei, n. n.) nu este localizată în atributele ei estetice, ci în rolul ei de „trimitere" către cel reprezentat" (prototip n. n.) (p. 18). „Ruptura de concepţia clasică despre artă este totală: pentru greci imaginea era demnă de a fi socotită o reprezentare a zeului prin faptul că era frumoasă ; pentru creştini, icoana Fecioarei sau a lui Hristos, prin însăşi faptul că (ipotetic) îi reprezenta (înfăţişa, n. n.), nu mai cerea nici o altă calitate" (p. 18).

În studiul introductiv, citîndu-se şi alţi autori care au studiat icoana, nu ca teologi, ci ca specialişti în studiul artei, icoana fiind, cum se ştie, şi artă şi teologie, iar — pentru noi — în primul rînd, teologie, teologie vizuală, se folosesc şi afirmaţii care nu sînt în deplină concordanţă cu cele de mai sus privitor la înţelegerea icoanei.

„Alături de conceptul de „înfrumuseţare" (kosmisis), prin care se justifica decoraţia locaşului de cult, concepţie încă de descendenţă elenistică, — cel puţin după cum ne-au transmis documentele scrise — prima dovadă a unei preţuiri speciale acordate imaginii, diferită de cea estetică cu care ne obişnuise antichitatea, apare prosternarea în faţa icoanelor" (p. 16). Aceasta se contrazice cu ceea ce a spus mai sus: „Ruptura de concepţia clasică despre artă este totală...". Deci prosternarea apare nu „alături", ci împotriva conceputului de înfrumuseţare. Este cazul să subliniem că acest concept de prosternare se naşte în Vechiul Testament, înaintea celui elenistic de înfrumuseţare. Atitudinea poporului evreu înaintea celor doi heruvimi care străjuiau chivotul (Ieşire 37, 6-9) era de prosternare. Din cele afirmate înţelegem că decoraţia localului de cult era justificată nu de conceptul de înfrumuseţare, ci de „valoarea imaginii localizată nu în atributele ei estetice, ci în rolul ei de „trimitere către cel reprezentat", prototipul.

Afirmaţia „prosternare... are o dublă origine: derivă, pe de o parte, din ceremonialul de curte al decadenţei romane şi apoi al Bizanţului: prosternarea în faţa împăratului, iar pe de altă parte, din cultul relicvelor" (p. 17) este în dezacord cu ceea ce a spus mai sus Sfîntul Vasile cel Mare: „Cinstea dată icoanei se transmite prototipului" şi „Valoarea imaginii este localizată în... rolul ei de trimitere la cel reprezentat", la prototip, iar prototipul unei icoane nu a fost împăratul, ci un sfînt sau Una din persoanele Sfintei Treimi. Cultul relicvelor nu a generat cultul icoanei, ci s-au născut împreună, în acelaşi timp trimiţînd împreună la prototipurile lor, sfinţii, care au realizat în trupurile lor chipul şi asemănarea Prototipului lor, care este Dumnezeu.

Afirmaţia că prosternarea „se generalizează" în secolul al VI-lea nu rezistă unei analize istorico-dogmatice, deoarece avem consemnată în scris, prin urmare documentar, învăţătura Bisericii formulată în secolul al IV-lea de Sfîntul Vasile cel Mare cu privire la cinstirea (prosternarea) dată icoanei, învăţătură temeluită pe Evanghelia propovăduită şi trăită încă din perioada creştinismului „primitiv" şi nu în afara lui sau mai tîrziu (p. 16).

Că „a avut loc o evoluţie lentă de la aniconism la simbolism şi în fine la figurativ", la icoană (p. 16) este o afirmaţie în parte adevărată, deoarece nu putem vorbi de un aniconism, de vreme ce în Vechiul Testament erau cei doi heruvimi, iar trecerea a fost de la simbolism nu la figurativ ci, în cazul nostru, la icoană ; nu orice figurativ este şi iconic.

„Evoluţia lentă", care s-ar fi încheiat în secolul al VI-lea, prima „epocă de aur" a Imperiului Bizantin,

nu poate fi susţinută. Un lucru este sigur, şi anume că icoana a fost făcută nu pentru credincioşii Bisericii, ci pentru cei care se abăteau de la învăţătura Bisericii, dîndu-le acestora din urmă noi lămuriri. De aceea, în secolele următoare a avut loc nu oficializarea cultului icoanelor, ci biruinţa învăţăturii Bisericii despre cultul icoanelor asupra ereziei iconoclaste.

Autorul studiului introductiv la Cartea de pictură a lui Dionisie din Furna, editată de Meridiane, se situiază pe poziţia istoricului de artă, abordînd şi aspectul teologic al icoanei enunţînd mărturii patristice, fără a le corobora şi a le încadra în istoria bisericească universală.

Parcurgînd paginile Erminei lui Dionisie din Furna în ambele edituri, care într-un fel se completează, fiecare îşi poate agonisi folosul îndreptăţit : cunoştinţe în meşteşugul zugrăvirii de icoane, iniţiere în cunoaşterea formei artistice şi a conţinutului teologic al icoanei, gustarea frumuseţii acestei arte, satisfacţia sufletească în urma constatării că arta icoanei noastre străbune a rămas în cadrul de bază al tradiţiei iconografice bizantine, ca teologie vizuală, alături de cea scrisă în cuvinte de Părinţii Bisericii, aducînd totodată o contribuţie originală, prin specificul ei autohton, local, de îmbogăţire şi dezvoltare a acestei culturi şi arte creînd „Bizanţ după Bizanţ" în cadrul ariei geografice şi spiritualităţii noastre de două ori milenare.

Arhim. Pimen ZAINEA

Gheorghe I. Brătianu, **Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti,** Bucureşti, Editura Eminescu, 1980, 291 p.

La scurt timp după încheierea celui de-al doilea război mondial, a apărut în librării cartea *Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti,* de Gheorghe I. Brătianu, profesor la Universitatea din Bucureşti. Tipărită într-un număr mic de exemplare din cauza crizei de hîrtie şi din cauză că, în învolburarea evenimentelor care au urmat groaznicului măcel, privirile tuturor erau aţintite la alte probleme, cartea profesorului Gh. I. Brătianu, apreciată de specialişti ca o lucrare de referinţă, a trecut, aproape, neobservată. Ea a fost retipărită, în anul 1980, ad litteram, înainte de începerea lucrărilor Congresului internaţional de ştiinţe istorice de la Bucureşti. Epuizarea acestei cărţi, în cîteva zile, constituie o mărturie care arată că, într-adevăr, apariţia ei este un eveniment editorial de mare însemnătate.

Un amplu studiu introductiv, întocmit de Valeriu Rîpeanu, dă amănunte referitoare la viaţa fostului profesor, remarcă unele particularităţi caracterologice ale istoricului savant şi omului politic Gheorghe I. Brătianu şi, totodată, reliefează faptul că această operă, retipărită acum, nu este numai un instrument de lucru pe biroul omului de ştiinţă, ci şi o lucrare utilă pentru mulţimile de cititori care vor să cunoască zbuciumata noastră istorie.

Gheorghe I. Brătianu, născut în anul 1898, a fost, cum s-a remarcat, „unul dintre cei mai mari istorici pe care i-a avut ţara noastră". El a funcţionat ca profesor de istorie universală la Universitatea din Iaşi timp de 17 ani. În 1940, după moartea dramatică a savantului Nicolae Iorga, Brătianu a trecut la catedra pe care neuitatul nostru dascăl a ocupat-o la Universitatea din Bucureşti, decenii de-a rîndul. În capitală, el a condus şi Institutul de istorie care poartă numele ilustrului său înaintaş. Totodată, a fost ales şi membru al Academiei Române.

Om integru, corect, cinstit, înflăcărat de simţăminte adînc umane, Gheorghe I. Brătianu n-a fost un veleitar politic, n-a urzit şi n-a manevrat în culise, ci şi-a păstrat demnitatea cerută de catedra universitară. Deşi i s-au oferit şi i s-au propus poziţii înalte în aparatul de conducere al statului, cu toate acestea el a refuzat.

Cele mai multe dintre scrierile profesorului Gheorghe I. Brătianu, întocmite riguros ştiinţific, sînt consacrate, unele celui dintîi mileniu al istoriei poporului nostru, iar altele realităţilor din viaţa strămoşilor noştri, înainte de întemeierea statelor româneşti. În mod deosebit, l-a interesat romanitatea, continuitatea, unitatea şi organizarea statală a românilor. Într-o vreme cînd circulau opinii neîntemeiate, ba, chiar, tendenţioase, cu privire la etnogeneza românilor şi la teritoriul pe care au locuit stră-

moşii noştri, cînd se puneau sub semnul întrebării unele realităţi istorice, cînd se cerea revizuirea tratatului încheiat la Versailles, Gheorghe I. Brătianu afirma că „România este întemeiată pe truda a două milenii", iar poporul nostru este „singurul popor al Europei ce a păstrat nu numai graiul şi datina, dar şi numele Romei". În opera sa cardinală, *O enigmă şi un miracol istoric : poporul român,* demonstra cu argumente convingătoare că poporul român este o existenţă bimilenară în spaţiul carpato-ponto-dunărean, în care a stat permanent neclintit.

Gîndind şi interpretînd dialectic evenimentele istorice, preocuparea de căpetenie a istoricului Gheorghe I. Brătianu în cartea sa *Tradiţia istorică...*, pe care o semnalez, este valorificarea tradiţiei cu privire la întemeierea statelor româneşti. „Tradiţia despre unele evenimente sau stări de lucruri, spune el, păstrată de izvoare istorice, altele decît documentele sau monumentele contemporane", consemnată, ulterior, în diferite scrieri, s-a bucurat multă vreme de preţuire, a fost, adică, acceptată ca izvor al istoriei. Sîntem, aşadar, în faţa unei *teze*.

Spiritul critic, dominant în secolul „luminilor", a început să sape la temeliile tradiţiei. Critica, treptat, a înlăturat ceea ce a păstrat tradiţia despre unele evenimente. Istoricii, în interpretarea faptelor şi în stabilirea concluziilor se întemeiază „numai pe mărturia precisă a documentelor cu dată certă". *Antiteză,* prin urmare, faţă de unele poziţii ale istoriografiei mai vechi. „Legea ritmului hegelian, susţine Gheorghe I. Brătianu, îşi afirmă încă o dată valoarea". Astfel, pornind de la descoperiri noi sau de la unele interpretări, a survenit revalorizarea tradiţiei desconsiderată, un timp, de ştiinţa istorică modernă ; s-a ajuns deci, la *sinteză*.

Spre a demonstra punctul său de vedere, înainte de a lua în consideraţie tradiţiile istorice despre întemeierea statelor româneşti, autorul cărţii se referă la exemple luate din istoria universală. Unele evenimente, afirmă el, la care se referă Homer în Iliada şi Odiseia, au fost puse, un timp, sub semnul întrebării, pentru ca, după săpăturile arheologice efectuate de Schliemann, să se ajungă la concluzia că ele au fost reale. De asemenea, unele evenimente despre care relatează *Biblia* au fost apreciate ca simple plăsmuiri, păstrate de tradiţie, pentru ca, ulterior, să se constate adevărul. În sfîrşit, tradiţiile consemnate în poemele epice *Chanson de Roland*, *Niebelungenlied* şi *Cantar del mio cid* au fost revalorizate, deoarece ele au la origină evenimente reale.

Luînd, critic, în considerare tradiţiile istorice despre întemeierea statelor româneşti, Gheorghe I. Brătianu afirmă că acestea au valoarea lor, deoarece s-au adunat temeiuri care le confirmă. Dacă a fost un timp şi au fost unii istorici care n-au acceptat tradiţia descălecatului, atît în Muntenia cît şi Moldova, astăzi, susţine Gheorghe I. Brătianu, întemeiat dealtfel pe A. D. Xenopol ca şi pe D. Onciul, toţi istoricii sînt de acord că „întemeierea statelor româneşti ale Munteniei şi Moldovei îşi au originea în cetăţuia Carpaţilor". Transilvania, aşadar, a fost vatra sau leagănul românilor, unde, potrivit unor puternice tradiţii consemnate după două-trei veacuri şi confirmate, între timp, de probe istorice, au existat voievodate. Descălecătorii au întemeiat cele două state româneşti, împreună cu localnicii pe care i-au găsit.

Descălecatul fiind, deci, fapt istoric, neîndoielnic, o retragere a românilor, conchide Gheorghe I. Brătiauu, la sudul Dunării, apoi o revenire la nordul fluviului este exclusă. „În loc de a vedea pe români suind de la Dunăre spre munţi", cum susţin unii istorici, „îi aflăm coborînd de la munte spre Dunărea".

Reeditarea acestei importante opere este un fapt editorial de mare importanţă. Ea „a deschis drumul spre o valorificare amplă a moştenirii „istoricului Gheorghe I. Brătianu care, într-o anumită împrejurare, a spus că faptele şi evenimentele pe care le dovedeşte istoria „creează adesea conştiinţa unor stări şi unor drepturi".

Pr. Scarlat PORCESCU

Nicolae Cojocaru, **Pîrteştii de Sus — o aşezare din Bucovina. Monografie folclorică,** Bucureşti, 1980, 255 p.

Satului românesc, creatorul şi depozitarul unei fecunde culturi populare, „purtătorul matricei noastre stilistice" — cum avea să îl caracteri-

zeze Lucian Blaga —, i s-au ridicat de-a lungul anilor, alese monumente dăltuite în suflete înflăcărate şi închinate spre veşnică amintire generaţiilor viitoare. Un astfel de elogiu îl constituie şi monografia alcătuită de Preotul Nicolae Cojocaru, lucrare în care este valorificat, în primul rînd, tezaurul spiritual înmagazinat de două sectoare înrudite ale culturii, al etnografiei şi al folclorului.

Prezentînd cititorilor volumul, nu putem să nu ne amintim de lucrarea exemplară a lui Victor Păcală, *Monografia comunei Răşinariu*, Sibiu, 1915, şi cea de peste ani, *Monografia folclorică a satului Berchişeşti, judeţul Suceava*, a profesorului Procopie Jitaru, apărută în 1973, şi pe care autorul le va fi avut probabil drept model în munca de cercetare, sistematizare a materialului şi apoi de elaborare. Dealtfel, cea de a doua a şi fost citată de Preotul N. Cojocaru.

După o *Prefaţă* semnată de I. C. Chiţimia şi un *Cuvînt înainte*, lucrarea cuprinde următoarele compartimente: *Istoria şi geografia satului* (p. 15-79), *Populaţia* (p. 80-89), *Ocupaţiile locuitorilor* (p. 90-105), *Tehnica populară* (p. 106-116), *Arta populară* (117-127), *Tradiţii şi obiceiuri folclorice* (p. 128-204), *Folclor literar* (p. 205-231), *Credinţe şi practici magice* (p. 232-240), *Anexe* (p. 241-244) şi *Glosar* (p. 245-251).

În primul capitol, după tratarea pe scurt a problemelor legate de aşezare şi oiconim, este reconstituită, pe baza unei riguroase documentări, istoria satului din timpuri străvechi şi pînă în 1415, cînd devine ocină mănăstirească prin voinţa lui Alexandru cel Bun, care-l face danie mănăstirii Humor „pentru pomenirea sfînt răposaţilor părinţilor noştri...", şi de la această dată pînă în epoca contemporană. Pe scurt, sînt tratate problemele legate de şcoală şi biserică. Biserica, această vatră dintîi a culturii neamului nostru, este atestată documentar încă de la 15 martie 1490, cînd este trecută de către Ştefan cel Mare, împreună cu alte cîteva zeci, Episcopiei Rădăuţiului.

Interesante sînt şi problemele legate de toponimie. Numele de locuri şi de ape curgătoare capătă o explicaţie istorică sau legendară, după caz, iar uneori sînt susţinute de argumente de ordin lingvistic.

Nu sînt lăsate la o parte nici aspectele legate de climă, faună şi floră. După cum subliniază profesorul dr. doc. I. C. Chiţimia în *Prefaţă*, autorul „vorbeşte despre plante (mai cu seamă cele fragile) şi animale, cu o înţelegere exemplară, plasîndu-le în anotimpuri sau pe locuri variate, uneori cu nume cunoscute în general (...), alte ori cu nume puţin cunoscute, dar identificabile în tratate ştiinţifice: clocotici *(Aristolochia clematitis)* papa găinii *(Taraxacum officinalis)*, pojarniţă *(Crepis pulchra)*, sudoarea *(Pulmonaria officinalis)*, rîşcov *(Lactarius deliciosus)* etc...".

În capitolele IV-VIII, Preotul N. Cojocaru reuşeşte cu succes să zugrăvească în termeni bine definiţi vastul tablou al vieţii etno-folclorice a acestei minunate vetre de sat românesc ce este pe valea Soloneţului. Sînt surprinse şi redate pînă la minuţiozitate obiceiurile legate de principalele evenimente ale vieţii omului: naşterea, căsătoria, moartea; cele prilejuite de sărbătorile de iarnă sau de peste an, precum şi cele legate de ciclul duminical sau alte sărbători ocazionale. Ceea ce îl caracterizează pe românul pîrteştean este jovialitatea. Jocul, cîntecul şi dansul îl însoţesc de la un capăt la altul al existenţei sale. Chiar şi pe ultimul său drum, el este însoţit de melodia duioasă, dar tristă a unui caval şi de sfîşietoarele chemări ale trîmbiţei.

Nu ne-am propus o comparare cu alte lucrări similare şi nici referiri la lucrări monografice specializate (ca de exemplu cele de tipul lucrărilor lui Simion Florea Marian), întrucît nici autorul nu a urmărit un asemenea scop. Ceea ce îşi propune acest volum este surprinderea specificului local. „Satele nu ţin să se conformeze toate la rînduielile unuia singur. În port, în obiceiuri, în cîntec, fiecare sat ţine la autonomia şi aureola sa", afirma poetul citat mai sus. Şi într-adevăr, autorul reuşeşte să surprindă nota predominant particulară a acestui sat în manifestările sale de cultură populară. În acelaşi timp, prin tematica producţiunilor literare anonime, prin unele obiceiuri, satul se circumscrie unui areal folcloric mai mult sau mai puţin întins. Uneori, obiceiurile îşi au rădăcini ce se pierd în negurile istoriei. Obiceiul *tîrşului*, semnalat şi în Prefaţă, ca brad verde ce se pune la poarta flăcăilor la onomastică, ca simbol al vigorii bărbatului „arată clar un străvechi cult al bradului la strămoşii autohtoni şi apoi la români". Obiceiul depăşeşte limitele bazinului,

Soloneţului, avînd o arie de răspîndire mai largă în Bucovina. Este viu şi în localităţile de pe valea Suhei bucovinene, mai ales la Stulpicani.

Culegerea de folclor propri-zisă din capitolul al VII-lea ilustrează doar două genuri : liric şi epic. Credem că ar fi fost un cîştig pentru lucrare: şi, evident, o întregire a tabloului zugrăvit, dacă din vastul material oferit cu ocazia reprezentărilor dramatice ce au loc la sărbătorile de iarnă s-ar fi selectat cîteva texte reprezentative pentru zona respectivă.

Lucrarea, „un modest omagiu închinat vetrei strămoşeşti", reactualizează probleme legate de istoria spirituală nu numai a unui sat care depăşeşte cinci veacuri şi jumătate de existenţă atestată documentar, ci a unui teritoriu cu mult mai întins, a acestui leagăn de românism care a fost întotdeauna Bucovina.

Monografia cucereşte atît prin variaţia şi rigurozitatea documentării şi informării, dar mai ales prin căldura şi dragostea faţă de locurile natale, care emană din fiecare pagină, din fiecare rînd al cărţii. Este meritul Preotului Nicolae Cojocaru de a fi adus în lumină o aşezare cu o atît de frumoasă tradiţie folclorică.

V. DIACON

Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi, XVI, 1979 şi XVII, 1980.

Cele două volume ale valoroasei publicaţii periodice ieşene, editată de istorici şi cercetători de la Universitatea „Al. I. Cuza" şi de la Institutul de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" al Academiei de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România, cuprind atît de multe şi de importante studii, comunicări, documente comentate, însemnări, recenzii şi note bibliografice — volumul XVI — 1979 p. 672, iar XVII — 1980 p. 896 — încît o prezentare oricît de sumară ar fi ea, ar cere zeci de pagini.

Din bogatul material al volumului XVI menţionez lucrările semnate de Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, I. Saizu, D. Şandru, Valentin Ciorbea, Mariana Păvăloiu şi Valeriu Florin Dobrinescu referitoare la epocalul act din istoria poporului român — eliberarea patriei înfăptuită la 23 August 1944. Personalitatea lui Ştefan cel Mare este evocată, cu prilejul împlinirii a 475 de ani de la moartea sa, de L. Şimanschi, Ştefan S. Gorovei şi Alexandru Andronic. La 120 de ani de la unirea principatelor, Pavlo Gianfelici (Roma) se referă, într-un articol, la Unirea Munteniei şi Moldovei în opinia publică italiană. Diferite probleme privind istoria noastră veche sînt tratate în studii semnate de C. Cihodaru — Observaţii cu privire la procesul de formare şi de consolidare a statului feudal Moldova în sec. XI-XIV (I) (continuarea studiului în vol. XVII — 1980), — Ştefan S. Gorovei — Poziţia internaţională a Moldovei în a doua jumătate a veacului al XIV-lea, Victor Spinei — Începuturile vieţii urbane la Bîrlad şi problema berladnicilor, Vasile Neamţu, Eugenia Neamţu şi Stela Cheptea — Contribuţii la problema urbanizării aşezării de la Baia în secolul al XIV-lea, şi Ştefan Lemny — Cîteva noi menţiuni privitoare la românii din secolul al XVI-lea. Alte studii sînt semnate de : Dumitru Vitcu, Constantin C. Angelescu, D. Ciurea, Virgil Apostolescu, G. D. Iscru, V. Russu şi M. Timofte, I. Ciupercă, I. Saizu, Valeriu Florin Dobrinescu, Marina Ileana Sabados, G. Marieş, Adriana Macovei, V. Cristian, Al. Zub, Nistor Ciocan, Paul Cernovodeanu şi Miron Cibo.

Volumul XVII — 1980 cuprinde, între altele, studii cu privire la istoria noastră veche semnate de următorii istorici : Dan Gh. Teodor — Probleme actuale ale etnogenezei poporului român, C. Cihodaru (continuarea studiului al cărui titlu a fost amintit), L. Şimanschi — Cele mai vechi sigilii domneşti şi boiereşti din Moldova, — D. Ciurea — Evoluţia şi rolul politic al clasei dominante din Moldova în secolele XV - XVIII, Const. A. Stoide — Basarab al II-lea (1442-1444), Alexandru Andronic şi Rica Popescu — Vaslui, reşedinţa voievodală în secolele XV-XVI, Andrei Corbea — Cu privire la corespondenţa lui Vlad Ţepeş cu Matei Corvin, Octavian Bounegru — Observaţii privind vămile Dobrogei romane, N. Gostar şi V. Lica — κωγαίονον Strabo VII, 3,5 (C. 297 — 8).

Istoricii şi cercetătorii N. Gostar, D. Stanciu, V. Cristian, Gh. Buzatu,

Ioan Scurtu, Valeriu Florin Dobrinescu, Gh. I. Florescu, I. Saizu, Paul Păltănea, Gh. Pungă, Gabriel Bădărău, Const. C. Angelescu, M. Stanciu, V. Ciorhea, C. Gh. Marinescu, Ecaterina Negruţi, E. Bold, D. Şandru, I. Ciupercă, Janeta Benditer, Alexandru I. Gonţa, Dumitru V. Marin şi Iulia D. Marin, Tudor Mateescu, V. Russu şi D. Vitcu, Ştefan S. Gorovei şi Gheorghe Platon semnează articole privind aspecte ale istoriei românilor. Cu probleme de teorie istorică se ocupă Al. Zub — Descriptivism şi istorie filosofică, T. Ghideanu — Concepţia social-politică a lui Eminescu, V. Catargiu — Ontologia istoriei la Vasile Pârvan? Iulian Paşaliu — Structuralismul genevez şi perspectivele cercetării istorice. Semnalez că printre colaboratorii la „Anuarul" 1979 se numără şi Pr. Paul Mihail care continuă publicarea documentelor româneşti de la Constantinopol (V). Un articol — O ferecătură de carte necunoscută din Moldova, din secolul al XVI-lea — care pune în lumină o problemă de ordin artistic cu implicaţii religioase este semnat de Mariana Ileana Sabados. Printre numeroasele recenzii şi note bibliografice asupra cărţilor cu tematică istorică, tipărite în ultimii ani, sînt şi acelea privitoare la cărţi istorice bisericeşti: Monografia Mitropoliei Banatului de I. D. Suciu, Mănăstiri din Banat de Prot. Ion B. Mureşianu, Almanahul capelei ortodoxe române din Baden-Baden (1976), Almanahul Parohiei Ortodoxe Române din Viena (1977), Contribuţii aduse de slujitori bisericeşti pentru independenţa de stat a României în anii 1877-1878 de Nestor Vornicescu, În slujba ortodoxiei româneşti, năzuinţelor de unitate naţională a culturii române: Mitropolitul Iacob Putneanul 1719-1778, de Teoctist, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, Catedrala Mitropoliei Banatului de I. D. Suciu, semnate de Al. Zub şi Istoria Bisericii Ortodoxe Române, ed. II, 1978 de Mircea Păcurariu.

Remarc forma ştiinţifică-academică a tuturor studiilor şi articolelor publicate în cele două volume ale Anuarului pe care, doar, le-am enunţat. Marea majoritate a colaboratorilor sînt profesori la Universitatea „Al. I. Cuza" şi cercetători la Institutul de istorie şi arheologie din Iaşi. Strădaniile cărturăreşti ale istoricilor ieşeni din zilele noastre continuă strădaniile înaintaşilor care au pus bazele şcolii istorice din acest vechi centru cultural al ţării noastre.

Alcătuitorii monografiilor istorice bisericeşti ca şi cei care se ocupă de diferite probleme de istorie bisericească găsesc în acest „Anuar" un preţios material documentar.

P. S.

Un cîntec despre România. Poezie contemporană greacă.

Antologie, prefaţă, note de Andreas Rados. Cuvînt înainte de Ilias Iliou, Editura Junimea, Iaşi, 1980, XVI + 144 p.

„Un cîntec despre România" — acesta este titlul frumoasei antologii de poezie contemporană greacă pe care Editura ieşeană Junimea a oferit-o, de curînd, cititorilor. Antologia cuprinde cincizeci şi cinci de poeme, creaţii ale patrusprezece cunoscuţi poeţi greci, şi constituie expresia lirică a dragostei şi stimei acestora, şi prin ei ale poporului elen, faţă de România, faţă de poporul nostru. Ea a apărut prin străduinţele lui Andreas Rados de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza".

Florilegiul de poezie greacă apărut la Editura Junimea este şi o mărturie a relaţiilor de prietenie care, de veacuri, leagă popoarele român şi elen, dornice să se cunoască şi să se înţeleagă pe baza tradiţiilor şi aspiraţiilor comune. Dealtfel, numeroase fapte de cultură, luptele pentru libertate socială şi naţională ale popoarelor balcanice au, de foarte multe ori, acelaşi spaţiu de desfăşurare. „Amîndouă ţări balcanice, fără însă a fi vecine, — scrie, în cuvîntul către cititorul român, domnul Ilias Iliou, — Grecia şi România au foarte strînse relaţii politice şi culturale, care durează de milenii, căci vechii daci, care au trăit pe teritoriul României de azi, nu sînt decît ramura de nord a tracilor, aşezaţi în Macedonia grecească şi în Tracia şi care, dealtfel, au dat Greciei antice pe un Miltiade şi pe un Olor (tatăl lui Tucidide)". În continuare, Ilias Iliou aduce şi alte dovezi

ale relaţiilor, reînnoite de-a lungul secolelor, dintre cele două popoare. Pînă astăzi, copiii greci amintesc de Valahia, cea bogată în viţă de vie, şi de Bucureşti, în colindele pe care le cîntă de Crăciun şi de Anul Nou; cîntecele demotice sînt o mărturie a emigrării în masă, în epoca ocupaţiei otomane, din Grecia de Nord cu pămîntul ei nefertil şi muntos, spre cîmpiile roditoare ale Munteniei şi Moldovei; în Principate au funcţionat tipografii greceşti: la Mănăstirea Cetăţuia de lîngă Iaşi, au apărut lucrările: „Întîmpinare în contra primatului Papei" (1682) a patriarhului Nectarie, „În contra ereziilor" (1683) a Sfîntului Simeon, arhiepiscopul Tesalonicului, şi „Slujbele sfinţilor martiri Sergiu şi Vachu" (1864), iar la Bucureşti s-au tipărit în 1690 „Manualul împotriva schismei" şi „Vieţile paralele" ale lui Plutarh. Mulţi călugări greci se stabilesc în Principate şi desfăşoară aici o bogată activitate cărturărească, făcînd traduceri, copiind manuscrise şi împodobindu-le cu miniaturi. Matei, mitropolitul Mirelor, căruia Radu Şerban Basarab i-a încredinţat egumenia mănăstirii Dealul, a scris în versuri greceşti o cronică intitulată „Istoria celor întîmplate în Ţara Românească de la Şerban Vodă pînă la Gavril Vodă...", operă cu numeroşi cititori şi mulţi imitatori, la vremea ei [1].

În cadrul aceloraşi relaţii, care nu cunoşteau hotarele impuse de stăpînirea otomană, „trebuie menţionată emoţia pe care au trezit-o, în rîndul grecilor înrobiţi, luptele purtate de Mihai (Viteazul) împotriva turcilor; operele culte şi cîntecele folclorice cuprind imnuri închinate gloriei sale; faptele sale înălţătoare au fluturat asupra elenismului un suflu de libertate" [2]. Într-adevăr, se afirmă că Mihai Viteazul aprinsese „nădejdile creştinilor din Balcani, care vedeau în el un mîntuitor de sub jugul păgînilor" [3]. Voievodul român şi-a jertfit viaţa ca să apere neatîrnarea ţării şi „să capete un loc în creştinătate" [4]. Epopeea lui Mihai Viteazul a fost cîntată, în primul rînd, de vistiernicul său Stavrinos, într-un poem epic de 1312 versuri, intitulat „Vestitele vitejii ale lui Mihai Vodă...".

Poemul, tipărit abia în 1638, la Veneţia, s-a bucurat de o mare popularitate, cunoscînd mai multe ediţii şi devenind o carte populară. Mai puţin cunoscut este poemul cărturarului cretan, Gheorghios Palamidis, contemporan şi el cu viteazul voievod muntean. Păstrat într-un singur manuscris aflat la British Museum, poemul lui Palamidis intitulat „Istoria cuprinzînd toate faptele, vitejiile şi războaiele prea strălucitului Mihai Vodă, domnul Ţării Româneşti, al Transilvaniei şi al Moldovei...", a fost publicat în 1881 de elenistul Émile Legrand. Cît de populară a rămas figura lui Mihai Viteazul printre grecii dornici de libertate ne-o dovedesc nu numai numeroasele manuscrise care notează cîntecele populare greceşti, ci chiar circulaţia acestora pînă în zilele noastre pe o arie foarte întinsă. Astfel, Émile Legrand a auzit din gura unui cerşetor pe străzile Rusciucului (Bulgaria), în 1871, un cîntec pe care Teodor Burada îl va culege în Macedonia [5]. Iată, de exemplu, cum este înfăţişată într-un cîntec popular grecesc plecarea lui Mihai la luptă: „Mihai-Bei ni s-a pornit să se ducă să se bată / Ia Evangheliile din Valahia şi Crucea din Constantinopole / Înainte merge Crucea, în urmă Evangheliile, / Iar Mihai-Bei, printre ele, ca soarele, ca luna" [6].

Acestea sînt doar unele din aspectele multiplelor relaţii româno-elene, care continuă şi astăzi. „Putem afirma, scrie Ilias Iliou, că prietenia greco-română este tradiţională. Scriitori şi preoţi greci din zilele noastre, oameni de artă, cultură, ştiinţă preiau ştafeta acestei sfinte prietenii din mîinile predecesorilor lor şi o predau urmaşilor". Aceştia, ca şi mulţi alţii din diferite părţi ale lumii, sînt impresionaţi de meleagurile însorite ale României, mărinimia proverbială a locuitorilor acestei ţări carpato-dunărene, vitejia, hărnicia, talentul creator al poporu-

---

1. Vezi amănunte la N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, Bucureşti, 1980, p. 427 şi passim şi C. Th. Dimaras, *Istoria literaturii neogreceşti*, Bucureşti, 1968, p. 85.
2. C. Th. Dimaras, *op. cit.*, p. 85.
3. N. Cartojan, *op. cit.*, p. 146.
4. Vezi C. Th. Dimaras, *op. cit.*, p. 85-86 şi, mai ales, N. Cartojan, *op. cit.*, p. 146-147; vezi de asemenea, Andreas Rados în *Prefaţa* antologiei, p. VIII-XI.
5. N. Cartojan, *op. cit.*, p. 146-147.
6. Apud Andreas Rados, *op. cit.*, p. VIII.

lui“ [7], după cuvîntul alcătuitorului antologiei. Aşa se explică numeroasele poeme închinate poporului român, prieteniei care leagă cele două ţări şi popoare, dovadă în plus că „în poezia Greciei moderne s-a constituit chiar o anumită tematică — slăvirea plaiurilor româneşti şi a virtuţilor poporului român. S-a scris, putem spune, fără a exagera, o literatură valoroasă, prin care s-a meditat asupra sensurilor şi rosturilor fundamentale ale existenţei românilor în lume, asupra potenţialului românesc de a-şi proiecta problemele cardinale în orizontul mitului şi al legendei, deci, o poezie a realităţilor profunde, dar şi o poezie despre acel inefabil spaţiu mitic“ [8].

Legendele şi istoria neamului nostru se află la loc de cinste printre izvoarele de inspiraţie ale poeţilor greci contemporani. Victor Sivetidis cîntă pe Zamolxe, „un stîlp ce stă-ntre stînci, / mai-nalt ca ele însă cu un cap, / al Dacilor zeu mult cutezător, / bărbat şi rege“ şi pe dacii care „de veacuri / se nasc cu zeii-odată / şi luceferi / în loc de verighete poartă ei“. Acelaşi poet se reculege în tăcerea tainică de la „Putna, nestemată-n inelul României“, unde „în faţa preaslăvitului lăcaş / neputincios şi palid / e / Cuvîntul“ şi unde „România-şi / descheie larg cămaşa ei de sînge, / ca să-şi arate-a venelor zvîcnire / şi trupul ei dintr-un stejar viteaz“. În r-un alt poem, Victor Sivetidis re nvie figura lui Mihai, prin braţul căruia „cei mulţi / Şi-au fost dorit / Să cerce-al spadei tale ascuţiş / În bătălia pentru Libertate“. Mihai Viteazul este un simbol, o flacără pururi vie pentru toţi românii: „La prima bătaie a inimii tale / Au răspuns ecouri de clopote / Deasupra şi dincolo de Carpaţi / Viforoasa tresărire a Libertăţii / Deasupra iureşului de Biruinţă. / Pentru aceea eşti şi rămîi tot mai viu / Şi ieri şi azi şi mîine / Şi-n veacul veacului. / Pentru aceea patria ta / Nu te caută printre morminte, / Nici printre pietre funerare, / Căci împrăştii lumină din toate / Cîmpiile, munţii şi rîurile / Din toţi ochii copiilor / Şi din toate testamentele celor duşi. / Pentru acel Azi, pentru acest Mîine / Şi de toate mai presus / Pentru acest Mîine“.

Evocînd Istoria antică, Rita Boumi-Pappá recheamă în memorie şi pe păstorii şi ţăranii daci, „mereu săraci, / nevinovaţi, umiliţi şi trădaţi / ţinte neschimbătoare ale furtunilor, / ...oameni simpli şi anonimi, / pe coarnele plugului / în şesuri întinse / crescători de albine, podgoreni şi păstori, / furnici de pe ţărmurile mănoase ale Euxinului“.

La rîndul său, Gheorghia Delighiani-Anastasiadi o caută pe Ana Ipătescu, „carbonară mîndră, / alături de Bălcescu“, „pe chipul fetelor / în ţinuta distinsă a femeilor frumoase, / în ramurile plopului nesfîrşit de verde, / în aerul scriind vioiciunea ta înaltă şi zveltă“ şi o găseşte „lumină, / cu-a României soartă-n palma ta / şi cu al libertăţii marş pe buze, / cu stelele întregii lumi în piept“.

La Mănăstirea Nicula, o icoană pe sticlă îl ajută pe Kostas Asimakopoulos să înţeleagă cît de armonios s-au împletit de-a lungul istoriei noastre evlavia creştină şi dragostea de patrie: „La mănăstirea Nicula / un călugăr mi-a dăruit o icoană / pe care cu evlavie / după-obiceiuri bătrîne / a pictat-o pe sticlă / Şi Hristos pe ea-i gol / ca Adevărul sau ca Ideea Supremului Sacrificiu / şi din coastele Lui / o viţă de vie-ncolţeşte / şi se-nalţă şi se pleacă asupră-I / cu-o umbră cu struguri plini de mustul beţiei. / Iar El cu palmele / i-apucă şi-i strînge... / vin din adîncul măruntaielor Lui / într-o imensă tavă cu pahare / -naintea-I. / Închid ochii / şi forma pe sticlă se schimbă. / Din lupte şi jertfe pîcle dese, / din zori şi din negura serilor, încheagă-n icoană Ideea de Patrie“. În Moldova, Kostas Asimakopoulos ar vrea să se închipuie ctitor alături de „boierii veliţi care cu evlavie / înălţau în Moldova biserici / ... zugrăviţi aidoma sfinţilor / purtînd drept ofrandă zidirea-le“ şi alături de „sfinţii bizantini, / vajnici şi credincioşi luptători / care în bisericile Moldovei v-a fost dat să rămîneţi / pe pereţi, cu feţele radiind / de lumînări şi rugi de vecernie nenumărate“, iar în loc de zidire să ţină „o carte / al cărei temei este aceeaşi adîncă iubire, / curată încredere“.

Poeţii greci şi-au oprit privirile asupra marilor personalităţi ale culturii româneşti: „De Caragiale, Slavici şi Călinescu, / de Creangă, părintele poveştilor populare, / şi de Eminescu-al epicului „memento mori“ / am fost fermecat mai înainte

7. *Ibidem*, p. VII.
8. *Ibidem*.

de a-ţi călca roditoarea ta glie", scrie Makis Apostolatos.

Poetul nostru naţional este cel mai des evocat, cu evlavie şi cu admiraţie de poeţii elini (Rita Boumi-Pappá îl numeşte „principe poet, lebădă ucisă"; Nikos Pappas îl vede „ascuns în izvoarele toate, / în livezile verzi şi grele de roade" etc.). La fel de bine sînt cunoscuţi Bacovia, Băncilă şi Constantin Brîncuşi, pe care Iannis Manikas îl numeşte un porumbel alb şi frumos — / pildă a ceea ce înţelegem prin spirit luminos / într-o ţară de slavă".

Cu talent şi cu dragoste, poeţii antologaţi cîntă Dunărea şi Carpaţii, marea şi Bucureştiul, întinderile Bărăganului şi Moldova înveşmîntată sărbătoreşte, Transilvania străbună şi Dobrogea cu ferestrele ei larg deschise spre lume, noile ctitorii ale României şi privighetorile neamului nostru.

„Pămînt al făgăduinţei şi al primenirilor armonioase" (Makis Apostolatos), România primeşte cîntecul poeţilor Greciei contemporane ca semn al dragostei lor şi al năzuinţei comune de pace şi de înţelegere, avînd convingerea, atît de frumos exprimată de Iannis Manikas, că „soarele va răsări mîine pentru toţi în Balcani, / trandafirii odrăsli-vor în zori peste tot în Balcani".

Gh. BADEA

D. Prodan, **Răscoala lui Horea,** vol. I şi II, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1979, 602 p. + 766 p. + 1 hartă.

Frămîntările confesionale din secolul al XVIII-lea ale românilor din Transilvania cu rădăcini „în particularităţile iobăgiei şi în lupta pentru emancipare naţională", conduse de Visarion Sarai şi Sofronie de la Cioara, sînt încununate de marea răscoală din 1784, ai cărei conducători au fost Horia, Cloşca şi Crişan. Academicianul David Prodan consacră acestei mari şi îndreptăţite răscoale o amplă investigaţie, adevărată „rejudecare a materialului documentar însuşi" (I, p. 7), privind această revoltă a cărei urmare esenţială a fost „desfiinţarea şerbiei" (II, p. 713).

Monumentala monografie *Răscoala lui Horea*, în care autorul îşi propune să cerceteze, „nu numai generalitatea, ci şi particularitatea răscoalei" ale cărei rădăcini „trebuiesc căutate... în evoluţia poporului român însuşi, în particularităţile iobăgiei sale, în lupta lui proprie de emancipare" (I, p. 14), este compartimentată pe zece mari capitole: I. *Geneza răscoalei* (p. 7-211); II. *Preludiul răscoalei : Conscripţia militară* (p. 213-280); III. *Desfăşurarea răscoalei* (p. 281-505); IV. *În neliniştea aşteptării* (p. 506-599); V. *A doua fază a răscoalei* (p. 5-220); VI. *Activitatea comisiei regale de investigaţie* (p. 221-340); VII. *Ianuarie-Februarie* (p. 341-440); VIII. *Sancţiuni* (p. 441-524); IX. *Consecinţe* (p. 525-646); X. *Răsunetul răscoalei peste hotare* (p. 647-702), *Un cuvînt de încheiere* (p. 703-714) şi un bogat *Indice de nume şi locuri* (p. 715-763).

Autorul prezintă detailat cauzele, desfăşurarea şi consecinţele marii răscoale — moment crucial al luptei de emancipare naţională şi socială —, „începută pe plan politic din cadrul organului cuprinzător al întregului popor fără deosebire care era Biserica" (I, p. 62). Lupta de emancipare a iobăgimii „va fi temeiul popular al luptei de emancipare a însuşi poporului român", pe care „un întreg complex de caracteree distinctive, istorice, social-economice, etnice, spirituale" îl separă de celelalte popoare" şi totodată îl „solidarizează". Românii „se disting etnic, avînd, începînd cu limba şi îmbrăcămintea şi sfîrşind cu credinţele, un complex propriu" creat în primul rînd de „Ortodoxie, care s-a păstrat nealterată, necontaminată de alte religii, constituind o întreagă lume aparte, opusă lor. Poporul român a fost angrenat în ea în aşa măsură încît aici ortodox e sinonim cu român" (I, p. 57-58). De aceea, în cadrul acestei revolte se accentuează şi mai mult adevărul că „român, ortodox, iobag se suprapun pînă la identitate" (II, p. 710) şi că român şi lege românească „sînt cele două noţiuni care întreţin, accentuează o conştiinţă românească, o conştiinţă de neam românesc" (I, p. 58).

Din excelenta prezentare, riguros documentată, făcută de academicianul David Prodan reiese cît se poate de clar rolul preoţimii angrenate în viaţa socială „prin însăşi originile acţiunii, din cadrele Bisericii", „prin

profesiune, prin complexitatea implicaţiilor sale în viaţa lor (a ţăranilor iobagi n. ns.) şi, mai ales, prin starea aproape identică", pentru că „preotul sătesc pe domenii nu e decît un cvasiiobag", „osîndit la aceeaşi muncă a braţelor, încercat mereu şi el de calamităţile servituţii". Chiar dacă preoţimea este „implicată în luptele naţionale ale intelectualităţii, şi în cele confesionale sau sociale ale ţărănimii" (I, p. 62), participînd la această răscoală nu va schimba caracterul acesteia „întru totul ţărănesc" pentru că „ţărani sînt şi preoţii" (II, p. 703) prin starea lor socială, religioasă şi naţională.

„E de la sine înţeles", avînd în vedere situaţia cu nimic mai presus a preoţimii faţă de iobagi, „solidarizarea atîtor preoţi cu ţăranii" (I, p. 159), în această răscoală „stimulată acum direct sau indirect şi de lupta politică naţională în curs, de reflexele ei, transmise în primul rînd de preoţime, participantă şi la lupta politică şi la răscoală" (II, p. 711); preoţii avînd rolul de „înaintemergători, principali agitatori" (I, p. 535) în „propagarea mişcării" (I, p. 159).

„Numele multor preoţi părtaşi ai răscoalei", aproape neobservat, „se varsă în aceeaşi masă a ţărănimii" (II, p. 706), adusă de asuprirea nobililor în situaţia de a înfrunta „şi armata la nevoie" şi să încerce „şi gestul disperării: mai bine moartea decît întoarcerea la vechea stare, sub vechii lor stăpîni!" (II, p. 49).

Astfel, odată izbucnită, răscoala ia proporţii, „lărgindu-şi simultan aria cu iuţeala focului sau a revărsărilor de ape" (II, p. 708), iar „crucea purtată drept steag în fruntea cetelor insinuează o cruciadă românească". „Adversităţile confesioale româneşti dinainte... (II, p. 711) al cărei obiectiv principal era exprimat „într-o viziune proprie mentalităţii ţărăneşti", şi anume: „nobilime şi iobăgie să nu mai fie!" (II, p. 703).

Preoţii pentru că „erau cei care ştiau să scrie" devin persoanele prin care „se propagau agitaţiile în scris" (I, p. 535), înlesnind astfel întinderea răscoalei de la un comitat la altul, dar mai mult decît atît, ei sînt cei care formulează „programatic, aspiraţiile (care dealtfel au şi fost prezentate nobilimii la 11 noiembrie 1784 n. ns.) ...Trebuie presupus mai întîi Popa Dănilă, la care urma să vină răspunsul. Popa Costan apoi, cel care a avut rol proeminent în răscoală, fiind căpitan imediat următor lui Crişan" (I, p. 424). Ei sînt întîlniţi la tot pasul, ca „aţîţători", pentru că „popii au citit porunca (lui Horea n. ns.), sat de sat" (II, p. 47), ridicînd pe ţărani la răscoală. Mai mult, la 1 noiembrie 1784, la Curechiu, datorită aţîţării acestora „veniră ţărani cu preoţii lor şi din sate care nu fuseseră reprezentate la Mesteacăn" (I, p. 286).

De aceea, ei nu sînt numai suspectaţi ci, „mulţi peste măsură", „prinşi în comitate şi ţinuţi în prinsoare" (II, p. 333).

Aşa de pildă, la Alba Iulia erau în închisoare un mare număr de preoţi între care: „Popa Constantin din Crişicior. Popa Avram din Uibăreşti, Popa Ion din Mesteacăn, Popa Ion din Romos, Popa Simion din Rîmeţ, Popa Gherman din Pîclişa, Popa Ion Crişănuţ din Bistra, Popa Petru din Lupşa, Popa Petru Nicula din Arada, Popa Ion din Balomir, Popa Nicolae şi Popa Ion din Mihalţ, Popa Gavrilă Sular din Mogoş" (II, p. 244-245). Tot în scopul opresiunii răscoalei, preoţii din comitatul Hunedoara sînt arestaţi. La Deva apar închişi: „Popa Antonie din Folt, Popa Constantin din Rapolt, Popa Toader din Băcăinţi, Popa Lazăr din Galaţi, Popa Zaharie din Bretea, Popa Dumitru din Sîngeorz-Ohaba" şi alţii (II, p. 231). Ca o oglindire concretă a participării preoţimii la această răscoală este şi numărul de 33 de preoţi din 1244 de deţinuţi din comitatul Bihor (II, p. 515).

Dintre condamnaţii la moarte prin tăierea capului şi tragerea pe roată în cursul lunii februarie fac parte Popa Constandin alias Turcin din Crişcior, de vreo 32 de ani, şi Popa Ion Crişănuţ alias Hagi din Bistra, de vreo 56 de ani (II, p. 496-497).

Condamnări la carceră şi la muncă silnică pe diferite durate au suferit: Popa Zaharia (II, p. 507-508), Popa Dumitru Marcu din Certeje (I, 185, 192, 205 şi II, 456), Popa Ion din Micăsasa, Popa Gheorghe din Agrişteа, Popa Achim din Sîngeorz de Pădure (II, 256-257), Popa Onul (Vonul) din Bedeleu şi Popa din Pintic, acestora din urmă li s-a comutat pedeapsa cu moartea (II, p. 511-512).

Dar toate acestea nu vor linişti teama şi groaza nobililor de pornirea unei noi răscoale, aşa cum o vădesc mulţimea propunerilor făcute de ei „împotriva preoţilor socotiţi princi-

palii instigatori ai răscoalei" (II, p. 328).

De aceea, împotriva preoților, „instigatorii poporului" (II, p. 229), sînt îndreptate cele mai severe pedepse. În cazul cînd se vor ivi tulburări, ei „să fie prinși și fără milă pedepsiți" (II, p. 639), ba fără multă judecată să fie trași în țeapă (II, p. 640). În documentele dietei din luna martie 1790, citim: „Nu preoții români au fost oare capii, sfătuitorii... în răscoala românească de la 1784?" (II, p. 641).

Lecturînd excepționala monografie *Răscoala lui Horea,* cercetătorul istoriei bisericești, teologul și preotul Bisericii dreptmăritoare desprinde din bogăția documentelor și a faptelor prezentate, că slujitorii Bisericii noastre au fost întotdeauna în mijlocul păstoriților lor, împărtășind aceleași nevoi și sprijinind statornic năzuințele de libertate, de independență și afirmare națională ale poporului din care au odrăslit.

Diac. V. NECHITA

I. D. Suciu, **Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănățene,** Editura Facla, Timișoara, 1980, 188 p.

Elementele de unitate ale poporului român, peste granițele, nedrepte, care l-au separat o vreme, au fost permanent invocate de istoricii noștri. O tratare de ansamblu se impune tot mai mult, acum cînd baza de informare, arheologică și documentară, oferă toate datele trebuitoare.

Cartea lui I. D. Suciu, cunoscutul cercetător de istorie a Banatului, se înscrie pe direcția acestor preocupări. ***Contribuțiile istorice bănățene la unitatea poporului român*** sintetizează cercetările mai vechi și mai noi ale autorului, pentru evul mediu și cel modern, încheindu-se cu eliberarea și unirea Banatului la patria strămoșească. I. D. Suciu a reținut pentru această sinteză informațiile cele mai viabile, mai convingătoare, punînd continuu accent pe permanența legăturilor dintre românii bănățeni și ceilalți, indiferent de statutul politic al Banatului. ***Conștiința unității etnice,*** arată cu frecvență autorul, a fost un factor determinat în menținerea și potențarea acestor relații.

Un fenomen care decurge din conștiința unității de neam a fost ***întrajutorarea dintre români.*** Cnejii și voievozii români din Transilvania și Banat, arată I. D. Suciu, și-au găsit scăparea, atunci cînd s-au aflat în situații critice ca urmare a tendințelor de independență față de regii Ungariei, la sud și est de Carpați, la cei care erau de același neam, români.

Colaborarea militară a fost de natură să înlesnească legăturile românilor din Banat cu muntenii și moldovenii. Unii pretendenți munteni și-au găsit adăpost sau sprijin în Banat. Domnul muntean Mircea Ciobanul a fost „purtătorul de cuvînt al Porții" în relațiile cu Transilvania și Banatul. Datorită intervenției sale, din 1552, Banatul de Lugoj-Caransebeș n-a fost cucerit de turci, menținîndu-se pînă în 1658. Mihai Viteazul, domnul de întregire românească, a acordat o atenție deosebită relațiilor cu românii bănățeni. Matei Basarab a primit ajutor de la vitejii bănățeni pentru ocuparea tronului Țării Românești. Trupele române din Banatul de Lugoj-Caransebeș l-au sprijinit pe aga Matei și nu oștenii lui Gh. Rakoczy I. Relațiile militare au continuat și după anexarea, în 1658, a Banatului de Lugoj-Caransebeș la Pașalîcul de Timișoara și apoi, după ocuparea Banatului de austrieci. Marile momente ale epocii moderne, Revoluția lui Tudor, Revoluția de la 1848, Unirea Principatelor Române, Războiul pentru independență au fost ocazii de strîngere a relațiilor interromânești. Românii bănățeni au fost gata să intre în serviciul lui Tudor în vreme ce revoluționarii din armata acestuia și-au găsit adăpost în Banat. Intre revoluționarii anului 1848 s-au stabilit contacte și legături care, și acestea, aveau să confere revoluției un caracter unitar. Românii bănățeni au colaborat la Unirea Principatelor Române și au sprijinit războiul pentru neatîrnarea totală a României. Aceste înfăptuiri istorice au avut consecințe pozitive asupra istoriei Banatului, „asupra orientării politice a românilor din monarhia habsburgică". Unirea Banatului cu patria străbună a fost rezultatul unei neîntrerupte colaborări între români.

I. D. Suciu a acordat atenția cuvenită ***mișcărilor demografice*** din spațiul românesc, ca factor deosebit de important în menținerea și po-

tenţarea legăturilor dintre români. Imigrările, în special din Banat spre Principate, individuale ori în grup, determinate de cauze economice, sociale ori politice, s-au accentuat în a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi au constituit un fenomen curent în secolele următoare.

Schimbul de valori culturale între Banat şi Principate a constituit o permanenţă, atît în evul mediu cît şi în epoca modernă. In Banat au activat copişti moldoveni iar în Principate dascăli din Banat. Cărţile tipărite la Iaşi, Neamţ, Tîrgovişte, Buzău, Bucureşti, Rîmnic, Craiova, Braşov, Sibiu, Orăştie, Bălgrad (Alba Iulia) ori Cluj au circulat şi în Banat. Cartea a desfiinţat hotarele politice artificiale. Ea a fost concepută ca un bun al tuturor românilor. Presa a avut un rost aparte în strîngerea relaţiilor dintre provinciile române. Prin intermediul acesteia, informaţiile s-au transmis mai rapid şi mai sigur. In coloanele unor ziare s-au întîlnit colaboratori din toate teritoriile locuite de români.

Unitatea poporului român, la care facem referinţă atit de des, a fost un fapt real. Aceasta se poate desprinde şi din lucrarea lui I. D. Suciu, întocmită cu muncă, pasiune şi onestitate. Astfel de lucrări, care să sintetizeze evoluţia unitară a poporului nostru sînt tot mai necesare. Ele constituie nu altceva decît un act de restituire istorică.

I. TODERAŞCU

N. Cartojan, **Istoria literaturii române vechi,** Bucureşti, 1980, 590 p.

Inscriindu-se pe linia preocupărilor de valorificare a moştenirii culturale, prezenta ediţie (anunţată încă din 1969!) a *Istoriei literaturii române vechi* a cunoscutului medievalist Nicolae Cartojan, constituie un eveniment editorial aşteptat atît de specialişti cît şi de masele largi de cititori care vor să se informeze asupra începuturilor literaturii române.

Deşi vine după treizeci şi cinci de ani de la apariţia ultimului volum al primei ediţii (apărută în trei volume, între 1940-1945), exegeza lui Cartojan asupra literaturii române vechi se menţine în actualitate, cucerînd cititorul — specialist sau nu — prin justeţea afirmaţiilor şi precizia metodei.

Operă de căpătîi a istoriei noastre literare, alături de studiile de medievalistică comparată asupra cărţilor populare în literatura românească, tratatul de istoria literaturii vechi aduce un punct de vedere puţin uzitat pînă la Cartojan, acela de urmărire a evoluţiei noastre literare în contextul evoluţiei literaturilor romanice şi într-o strînsă interdependenţă cu fondul de cultură bizantino-slav.

La data cînd apărea primul volum din *Istoria literaturii române vechi*, „cercetătorul, studentul sau omul de cultură nu dispuneau, practic, de nici un tratat în care să afle adunată şi sistematizată, decantată şi analizată în lumina ultimelor rezultate toată agonisita unei ştiinţe ce avea deja în urma ei aproape un secol de existenţă" (p. XIII).

Prezenta ediţie, cu o prefaţă *(Un tratat clasic de istoria literaturii române vechi)* de Dan Zamfirescu şi o postfaţă şi bibliografie finală de Dan Simonescu, este revizuită şi completată sub raportul informaţiei bibliografice. Primele două volume au fost revizuite, completate şi adnotate de autor. Bibliografia selectivă continuă pe cea a lui Cartojan din momentul apariţiei celor trei volume şi se opreşte în 1979. Un al doilea compartiment al bibliografiei înregistrează operele lui N. Cartojan cît şi studiile care s-au scris despre istoricul literar.

Sinteza lui Cartojan tratează o perioadă destul de largă, începînd cu primele noastre manifestări culturale în aria sud-est europeană şi pînă la stolnicul Constantin Cantacuzino, ultimul autor studiat. Tratatul este compartimentat în trei mari părţi: 1) *De la origini pînă la epoca lui Matei Basarab şi Vasile Lupu;* 2) *De la Matei Basarab şi Vasile Lupu pînă la Şerban Cantacuzino şi Dimitrie Cantemir* şi 3) *Epoca lui Şerban Cantacuzino şi a lui Constantin Brîncoveanu* (acestea fiind şi subtitlurile celor trei volume apărute între 1940-1945).

Pentru început, Cartojan încadrează primele manifestări de viaţă culturală naţională *la răspîntia a două lumi: Occidentul latin şi Orientul bizantino-slav*, urmărind ca prin această comparaţie să se scoată în evidenţă remarcabilele contacte ale literaturii noastre medievale cu literaturile romanice, italiană, franceză

şi spaniolă, precum şi influenţele exercitate asupra noastră şi căile de penetraţie a culturii bizantino-slave.

Cartojan nu se rezumă la o prezentare de date cu caracter istorico-literar, considerînd ca insuficientă stăpînirea materialului autohton, şi se îndreaptă cu toată încrederea către literaturile slave ale popoarelor cu care literatura noastră a intrat în contact.

Pornind de la aceeaşi premisă ca şi N. Iorga, dar cu rezultate remarcabile, aceea a distincţiei dintre „fenomenul literar" şi „documentul cultural", aplicată literaturii vechi, N. Cartojan reuşeşte să surprindă magistral destinul unei literaturi care îşi căuta calea de afirmare.

Polarizîndu-se spre mănăstiri, *focare de cultură*, cum le numeşte autorul, manifestările spirituale ale neamului nostru iau forme diferite: existenţa unor biblioteci de manuscrise slave şi a şcolilor unde se putea învăţa limba slavonă şi, mai ales, arta caligrafiei. „In liniştea patriarhală a locaşurilor de reculegere sufletească, călugării harnici copiau cu răbdare, pentru slava lui Dumnezeu şi pentru mîntuirea sufletului lor, textele Sfintelor Scripturi, împodobindu-le cu viniete, miniaturi şi iniţiale colorate frumos...". La acestea să adăugăm broderiile religioase şi pictura murală şi vom avea imaginea de ansamblu a manifestărilor culturale începînd cu veacurile XIII-XIV.

Cultura slavă în ţările noastre, „suflet românesc în limba slavonă", s-a manifestat mai întîi în domeniul literaturii religioase. Cel mai vechi cărturar care şi-a „înveşmîntat gîndirea şi simţirea în formele limbii slavone" fiind Filotheiu, de la care au rămas multe copii ale unui polieleu, imn religios destinat să fie cîntat. Nu sînt uitaţi nici Grigorie Ţamblac, arhimandritul Teodosie de la Neamţ, Vasile, episcop al Romanului pe vremea lui Ştefan cel Mare şi Eustratie, protopsaltul din Mănăstirea Putna.

Pe larg este tratată şi istoriogrfia slavonă în Moldova. Cronicii lui Ştefan cel Mare îi sînt discutate toate versiunile. Mai întîi cea germană şi apoi cele slavoneşti: *Letopiseţul de la Bistriţa, Letopiseţul de la Putna, Letopiseţul lui Azarie, Cronica anonimă, Cronica moldo-polonă.* Această cronică a fost continuată de trei călugări moldoveni: Macarie, Eftimie şi Azarie, ultimul fiind şi ce din urmă cronicar al Moldovei, care scrie în limba slavonă.

Tot aici este tratat şi cel „mai de seamă moment al cugetării şi simţirii româneşti în limba slavonă", care este *Invăţăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie.*

Lucrarea lui N. Cartojan cucereşte şi prin frumuseţea şi acurateţea stilistică. Indiferent de paginile la care deschidem volumul, bogăţia informaţiei şi modul de expunere ţine treză curiozitatea cititorului. Iar faptul că, aproape în toate cazurile, conţinutul operelor este povestit pe scurt, face lectura foarte atrăgătoare. Nu putem încheia fără a face o trimitere în acest sens la paginile închinate lui Petru Movilă, care ajunge mitropolit al Kievului într-o epocă cînd Ortodoxia trăia „o mare dramă" şi despre care învăţatul rus Venelin avea să afirme: „Se pune întrebarea care din cei doi bărbaţi cu numele de Petru este reformatorul îndrăzneţ al Imperiului rusesc şi căruia, prin urmare, i se cuvine titlul istoric de mare: Petru I, împăratul Rusiei, sau Petru Movilă".

Incă de la apariţie, sinteza lui Cartojan n-a dobîndit „prestigiu la care o menea exemplara ţinută ştiinţifică şi etică a celui ce închinase o viaţă acestei literaturi vechi" (p. XIII). Greu de conceput că astăzi va mai apărea o lucrare de autor de o asemenea amploare care să-l egaleze pe N. Cartojan.

V. DIACON

Cronica bisericească

A. — Actualităţi ecumenice

După cum se ştie din informaţia istoricului bizantin Nichifor Calist (secolul al XIV-lea), ,,după ce-a predicat în cetăţile Pontului stîng locuit de greci, romani şi geto-daci, trecînd prin Tracia, a ajuns la Bizanţ, iar de aici, coborînd prin Macedonia şi Tesalia (Sfîntul Apostol Andrei), a ajuns în oraşul Patras din Achaia (Grecia), aproape de golful Lepanto, unde avea să moară de moarte martirică, fiind răstignit pe cruce în formă de X, care pînă azi se numeşte crucea Sfîntului Andrei" *(Istoria bisericească*, II, 30 în P. G., CXLV, col. 860 CD).

În timpul împăratului Constanţiu (337-361), la 3 martie 356 sau 357, moaştele Sfîntului Andrei au fost strămutate la Constantinopol, cu prilejul sfinţirii bisericii-martyrium a ,,Sfinţilor Apostoli".

Sfîntul Ambrozie menţionează că bisericile din Milan, Nola şi Brescia au primit părţi din sfintele lui moaşte. Capul, dus la Roma în secolul al XV-lea, unde fusese adăpostit în biserica ortodoxă cu hramul ,,Sf. Andrei", a fost restituit Bisericii Ortodoxe a Greciei de către Biserica Romano-Catolică, printr-un ,,act de frăţietate creştină". Readus la Patras, cinstitul cap al Sfîntului Apostol Andrei a fost aşezat într-o raclă de aur pe care s-au gravat cuvintele: „În spirit de înţelegere şi ca semn al unei deosebite iubiri".

Sesiunea celei de a treia subcomisii pentru dialogul oficial ortodoxo-romano-catolic

În rezoluţia adoptată la sfîrşitul primei întîlniri oficiale a Comisiei mixte pentru dialogul ortodoxo-romano-catolic, care s-a desfăşurat în luna iunie 1980, în insula Rodos, s-a stabilit ca, în prima fază a dialogului teologic între Bisericile Ortodoxe şi Romano-Catolică, să fie examinată şi discutată tema: ,,Taina Bisericii şi a Euharistiei în lumina tainei Sfintei Treimi". Această temă trebuie analizată sub trei aspecte:

1) Cum trebuie înţeleasă natura sacramentală a Bisericii şi a Euharistiei în raport cu Hristos şi cu Sfîntul Duh? Care este relaţia dintre taină — în principal Euharistia — şi hristologie, pnevmatologie şi triadologie?

2) Care este relaţia dintre Euharistia celebrată de episcopii locali şi taina lui Dumnezeu-Unul într-o comuniune a trei Persoane?

3) Care este relaţia între această celebrare euharistică a Bisericii locale şi comuniunea tuturor Bisericilor locale în unica Sfîntă Biserică a lui Dumnezeu Unul întreit în Persoane?

Au fost create trei subcomisii independente care vor analiza cele trei aspecte ale temei propuse spre cercetare. Ele îşi vor prezenta rapoartele Comitetului de coordonare, ce se va întruni între 25 şi 30 mai 1981, la Veneţia (Vezi componenţa Comitetului de coordonare şi a celor trei subcomisii în nr. 6-8/1980 al revistei noastre).

Subcomisia nr. 3 s-a reunit între 5 şi 9 octombrie 1980, la Chevetogne (Belgia), în mănăstirea ,,Înălţarea Sfintei Cruci".

Subcomisia a doua se va întruni la Roma între 27 şi 31 decembrie 1980, iar prima, cu începere de la 29 aprilie 1981, la Opole, în Polonia.

După cum se ştie, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului este membru a comitetului de coordonare, iar P. C. Pr. prof. Ştefan Alexe face parte din prima subcomisie.

("Episkepsis", nr. 234 şi 239 din 1980).

Inaugurarea unei emisiuni ortodoxe la „France-Culture"

Conducerea postului de radio ,,France-Culture" a dat Comitetului interepiscopal ortodox din Franţa posibilitatea de a organiza două emisiuni ortodoxe pe lună, o duminică din două, de la ora 8 la 8,30.

Inaugurînd prima emisiune, la 5 octombrie, I. P. S. Mitropolit Meletios al Franţei, preşedintele Comitetului interepiscopal ortodox, a spus printre altele: „Întîlnirea Ortodoxiei şi Apusului este desigur unul dintre principa-

lele evenimente ale secolului nostru. Franța joacă în această întîlnire un rol privilegiat. Nepoții și strănepoții emigranților ortodocși sînt acum deplin integrați în viața franceză... Francezii de baștină au luat loc printre ei. A apărut o gîndire ortodoxă de expresie franceză și Institutul „Saint Serge" de la Paris, aflat sub oblăduirea Patriarhiei ecumenice, îi ocrotește cu curaj moștenirea... Mărturia Bisericii Ortodoxe ar vrea să se situeze într-o continuitate neîntreruptă raportată la Biserica nedespărțită a primelor secole, la Tradiția Apostolilor, a Martirilor și a Sfinților Părinți. În această mărturie, Biserica este resimțită drept comunitate euharistică, iar teologia ca experiență mistică...

Importantă este pacea, lumina, frumusețea unei celebrări, care, în Hristos înviat, unește și pune în mișcare liturghia cosmică, marea liturghie a vieții. Importantă este bucuria pascală, puterea Învierii izvorîtă din Euharistie, posibilitatea oferită fiecăruia de a participa la existența trinitară devenind o persoană în comuniune".

Obiectivele emisiunii ortodoxe sînt: dialogul ecumenic, cateheza ortodoxă, aprofundarea sensului Liturghiei, al sfintelor icoane, al ascezei ortodoxe și, deci, între altele, al rugăciunii lui Hristos, și tradiția filocalică.

„Ni se pare, a spus în încheiere I. P. S. Meletios, că există o perspectivă ortodoxă, uneori neașteptată și liberatoare, cu privire la problemele, dealtfel inseparabile, ale vieții personale și ale vieții colective, cu privire la dragostea bărbatului și a femeii, la sensul creativității umane, la relația umanitate-cosmos, în definitiv înseși fundamentele culturii".

(„Episkepsis", nr. 239 din 15 oct. 1980).

Opinii ale teologilor greci în legătură cu problema revizuirii cultului ortodox

Diac. drd. Constantinos Caraisaridis face o sinteză a opiniilor unor teologi greci contemporani în legătură cu problema revizuirii cultului ortodox.

Deși Ortodoxia a rămas credincioasă cultului de la început al Bisericii nedespărțite în ceea ce privește esența și formele de bază, ea răspunde și astăzi nevoilor religioase ale diferitelor Biserici locale; cu toate acestea, și în sînul Bisericii Ortodoxe au loc frămîntări și căutări în legătură cu anumite laturi ale cultului, cum ar fi modul oficierii anumitor slujbe, durata lor etc., știindu-se că schimbarea fundamentală a modului de viață a omului contemporan împiedică uneori desfășurarea tradițională a cultului Bisericii Ortodoxe. Dealtfel, chiar înainte de prima Conferință panortodoxă de la Rodos s-a alcătuit o listă de teme liturgice care își așteaptă dezlegarea în cadrul viitorului Mare Sinod Panortodox.

După ce prezintă părerile prof. Panaghiotis N. Trembelas, prof. Evanghelos D. Teodoru, prof. Ioan M. Fundulis, arhim. Ghervasios Paraschevopulos, prot. Constantinos N. Calinikos, pr. icon. Constantinos Papaghianis, mitropolitului Dionisie L. Psarianos al Serviei și Kozaniei și ideile din Memoriul adresat Sfîntului Sinod al Bisericii Greciei de către corpul didactic al Seminarului teologic din insula Tinos, autorul notează, în chip de concluzie, cîteva principii liturgice ale Sfîntului Simeon, Arhiepiscopul Tesalonicului († 1429), așa cum sînt expuse de profesorul de liturgică Ioan M. Fundulis din Tesalonic:

1) Respectul desăvîrșit față de formulele liturgice din tradiția Bisericii;

2) Căutarea sensului adevărat al acestora și interpretarea lor corectă și sistematică din punct de vedere istoric și duhovnicesc;

3) Folosirea rațională a interpretării tainice și simbolice, prin care se descoperă spiritul simbolurilor sfinte și urcă pe credincios de la cele văzute la cele nevăzute;

4) Săvîrșirea cu atenție și evlavie a sfintelor slujbe, cunoscînd importanța și tîlcul lor, pentru ca acestea să-și atingă scopul, adică sfințirea preoților și a poporului credincios;

5) Distincția între practica liturgică a mănăstirilor și cea a bisericilor de enorie, acceptîndu-se prescurtările necesare în bisericile de mir;

6) Principiul adaptării — cu înțelepciune — a sfintelor slujbe la nevoile pleromei Bisericii, ținînd seama de împrejurările specifice ale vieții creștinilor și de cerințele epocii, dar și principul pogorămîntului față de neputințele și slăbiciunile pleromei;

7) Principiul încurajării creaţiei de noi texte liturgice, rugăciuni şi imne şi introducerea lor în cărţile liturgice tradiţionale pentru completarea, îmbunătăţirea şi înnoirea acestora;

8) Respectul faţă de tradiţiile şi obiceiurile liturgice locale şi păstrarea lor, în măsura în care ele nu contravin adevăratei credinţe şi rînduielilor liturgice generale;

9) Recunoaşterea unui centru de orientare, cunoscut pentru tradiţia liturgică nealterată şi aceasta nu pentru înăbuşirea tradiţiilor liturgice locale sau pentru realizarea unei uniformizări liturgice rău înţelese, ci pentru precizarea stilului liturgic tradiţional şi pentru a arăta cum trebuie privite în viitor problemele cultului.

(„Studii teologice", XXXII (1980), nr. 1-2).

Arheologul André Parrot

La 24 august 1980 s-a stins din viaţă, la Paris, André Parrot, una dintre figurile de seamă ale arheologiei contemporane. El a fost unul dintre pionierii săpăturilor arheologice în Orientul Apropiat. Pastor luteran şi doctor în teologie, André Parrot avea pasiunea disciplinelor de la graniţa arheologiei cu teologia. Dealtfel, cercetările şi lucrările sale au lărgit considerabil domeniul care interesează Biblia. Împreună cu André Malraux, el a întemeiat marea colecţie de istoria artei „*L'Univers des formes*", în care a publicat două splendide volume despre arta din Sumer şi Assur.

Devenit primul director al Muzeului Louvre, André Parrot a reorganizat în întregime departamentul antichităţilor orientale, în special secţiunea Orientului Apropiat, pentru că, după spusele lui, „nu reprezintă această zonă pentru toţi oamenii leagănul civilizaţiei şi, pentru credincioşi, ţara unde Revelaţia s-a manifestat de mai multe ori şi în felurite chipuri?" (*Le musée du Louvre et la Bible*"). Datorită lui André Parrot, cei ce vizitează muzeul Louvre pot merge pe urmele lui Avraaam din Sumer şi Babilon spre Palestina, apoi la fenicieni şi în Persia, putînd să cunoască viaţa cotidiană, religia, arta şi chiar dispariţia popoarelor prin mijlocul cărora a drumeţit poporul lui Dumnezeu.

Rezultatul contribuţiei sale remarcabile la descoperirea oraşului Mari, distrus la începutul mileniului al II-lea î. e. n., s-a concretizat în lucrările „*Mari, une ville perdue... et retrouvée par l'archéologie française*" şi „*Decouverte des mondes ensevelis*".

Pentru cei ce doresc să se iniţieze în metodele ştiinţei arheologiei, André Parrot a publicat „*Clefs pour l'archéologie*".

Deosebit de importantă pentru cunoaşterea lumii Bibliei este frumoasa colecţie „*Cahiers d'archéologie biblique*", apărînd din 1952, în care André Parrot şi colaboratorii săi au prezentat documente despre potop şi turnul Babel, despre Avraaam şi epoca sa, despre Ninive, Babilon, Samaria, templul din Ierusalim, călătoriile Sfîntului Apostol Pavel etc.

(„La vie protestante", nr. 32 din 12 septembrie 1980).

Gh. BADEA

B. — Arhiepiscopia Iaşilor

O a s p e ţ i

In seara zilei de 9 aprilie 1981 au sosit, de la Cluj, la Centrul eparhial Iaşi, canonicul Michael Moore, şeful serviciului Relaţii externe al Btserieli Anglicane, şi Dl. Patrick Gilbert, secretar general al Societăţii pentru promovarea cunoaşterii între creştini.

Întîmpinaţi de P. C. Pr. C. Buzdugan, consilier administrativ, oaspeţii au fost conduşi la căminul preoţesc, unde au fost cazaţi pe toată durata şederii în Iaşi.

A doua zi, dimineața, Dl. Patrick Gilbert a vizitat catedrala, unde a admirat pictura lui Gh. Tattarescu, apoi sala de festivități, primind explicații cu privire la viața și activitatea unor vestiți ierarhi ai Moldovei și Sucevei reprezentați în tablouri — rod al talentului unor mari maeștri ai penelului românesc — și biblioteca, unde s-a informat despre fondul de cărți, numărul cititorilor etc. În continuare, a vizitat, de asemenea, biserica „Sf. Trei Ierarhi", sala gotică și biserica „Sf. Nicolae Domnesc", fiind impresionat de arhitectură, și de arta vechilor icoane românești. Dl. Patrick Gilbert a vizitat Casa Dosoftei și Muzeul de artă de la Palatul Culturii din Iași.

La amiază, oaspeții au fost primiți, la cererea lor, de Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Teoctist, care i-a reținut la dejun.

După ce și-a exprimat bucuria de a-l reîntîlni pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist, canonicul Michael Moore a evocat amintirile pe care le păstrează despre vizita Inalt Prea Sfinției Sale, ca delegat al B. O. R.. la instalarea primatului Bisericii Anglicane, Donald Coggan. A fost abordată problema bunelor relații dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană. Dl. Patrick Gilbert s-a interesat cum este organizat învățămîntul teologic la noi.

S-a discutat despre activitatea Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Mișcării ecumenice și despre participarea Înalt Prea Sfințitului Părinte Mitropolit Teoctist la întrunirile ecumenice din acest an.

Oaspeții au mulțumit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit pentru primire și pentru discuțiile purtate, mărturisind că vor păstra amintiri frumoase despre această întîlnire și despre vizita făcută la Iași.

După amiază, Dl. Patrick Gilbert a vizitat Mănăstirea Cetățuia, unde a admirat icoanele și pictura din biserică, manifestînd interes asupra modului cum este organizată viața monahală în Biserica Ortodoxă Română.

Seara, oaspeții au participat la denie, exprimîndu-și bucuria duhovnicească de a fi părtași, în acest chip, la frumusețea și bogăția cultului ortodox.

Sîmbătă, 11 aprilie, la orele 9, oaspeții au părăsit Iașul, îndreptîndu-se spre București.

Gh. BADEA

Conferințele preoțești din luna mai 1981

Tema fixată de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru conferințele preoțești din luna mai a. c., cu titlul: „Acțiuni și poziții ale Bisericii Ortodoxe Române în cadrul organizațiilor creștine mondiale pentru apărarea păcii și soluționarea problemelor litigioase în lume pe cale pașnică", cuprinde preocupări și inițiative de o importanță majoră în lumea contemporană.

Lucrările conferințelor s-au desfășurat la sediile protopopești în perioada 26-29 mai a. c.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei a participat la conferințele preoțești de la Protopiatele Iași și Tîrgu Neamț, în cadrul cărora, la momentul potrivit, a adus noi completări pe marginea subiectului tratat de referenți și a dat cuvenitele îndrumări preoților.

Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist, lucrările conferinței au fost prezidate de următorii delegați chiriarhali: La Protopopiatele Pașcani și Hîrlău, P. C. Pr. Constantin Sîrbu, vicar administativ; la Protopopiatele Piatra Neamț și Tîrgu Neamț, P. C. Pr. Toma Rîpă, consilier administrativ; la Protopiatele Rădăuți și Cîmpulung Moldovenesc, P. C. Pr. Radu Mironovici, consilier administrativ; la Protopopiatele Suceava, Iași și Fălticeni, P. C. Pr. Costache Buzdugan, consilier administrativ; la Protopopiatele Botoșani și Dorohoi, P. C. Pr. Dimitrie Isopescu, inspector bisericesc.

În deschiderea lucrărilor conferinței, delegații chiriarhali au transmis arhierești binecuvîntări din partea Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,

apoi au făcut o prezentare a principalelor evenimente de interes naţional şi bisericesc din ultima vreme.

Datorită actualităţii temei stabilite de Sfîntul Sinod pentru conferinţele din această lună, slujitorii sfintelor altare din Arhiepiscopia Iaşilor şi-au manifestat încă o dată preocuparea pentru problemele păcii şi ataşamentul faţă de poziţia Statului nostru în lupta pentru apărarea, menţinerea şi întărirea păcii pe planeta noastră. Biserica cheamă pe oameni la pace, la înfrăţire şi de aceea nu-i este străină nici o acţiune care are ca scop prefacerea săbiilor în fiare de plug şi a lăncilor în seceri (Isaia 2, 4).

Au susţinut referate cu tema rînduită de Sfîntul Sinod următorii P. P. C. C. preoţi: Ioan Guşă-Iaşi, Solovăstru Dănilă-Hîrlău, Nicolae Păvăluc-Paşcani, Dumitru Ailincăi-Piatra Neamţ, Nicolae Baciu-Tîrgu Neamţ, Constantin Mandache-Rădăuţi, Mihai Axinia-Fălticeni, Nicanor Peţenghea-Cîmpulung Moldovenesc, Constantin Crainicu-Suceava Mihai Rotaru Dorohoi şi Ştefan Vasile-Botoşani.

Discuţiile purtate pe marginea referatelor întocmite au pus în lumină mesajul de pace evanghelică pe care ni l-a dăruit Mîntuitorul Hristos şi datoria tuturor creştinilor de a-l face viu şi lucrător în lume.

Preoţii din Protopopiatele Iaşi şi Tîrgu Neamţ au trăit bucuria întîlnirii cu arhipăstorul lor duhovnicesc, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, şi posibilitatea de a-i asculta cuvîntul de povăţuire.

Vorbind despre activitatea reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe Române în cadrul organizaţiilor creştine mondiale pentru apărarea păcii, Înalt Prea Sfinţia Sa a subliniat faptul că, de fiecare dată cînd s-a pus problema păcii, ierarhii, delegaţii Bisericii noastre, au dat glas simţămintelor ce animă pe toţi creştinii din Patria noastră. Biserica Ortodoxă Română activează în cadrul Consiliului Mondial al Păcii ca membră fondatoare, participă încă de la început la Conferinţa Creştină pentru Pace, îşi aduce preţioase contribuţii la lucrările Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi la alte organizaţii internaţionale care urmăresc apropierea între popoare. Eforturile Bisericii Ortodoxe Române se împletesc cu cele ale întregului nostru popor în lupta pentru pace.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit accentuează că preotul trebuie să fie un om al timpului său, să slujească pe credincioşi cu mijloace specifice misiunii sale, dar să fie încadrat activ în societate, în acest secol al vitezei şi al exploziei informaţionale. A fi ortodox înseamnă a fi bun creştin dar şi bun cetăţean. Românul ortodox este un creştin-cetăţean, om iubitor de ţară, de pace, om care activează pentru ca viaţa de aici să fie imaginea împărăţiei lui Dumnezeu.

În partea a doua a conferinţei, au fost prezentate rapoarte de activitate şi s-au discutat probleme de interes administrativ-gospodăresc şi pastoral-misionar. În încheierea lucrărilor au fost transmise îndrumări din partea Centrului eparhial pentru mai buna desfăşurare a activităţii din parohii.

N. DASCĂLU

Praznicul Învierii Domnului la catedrală

Bucuria nemărginită adusă de preaslăvitul praznic al învierii Domnului a fost, şi anul acesta, simţită din plin la Catedrala mitropolitană din Iaşi; această bucurie venind „prin cruce", cum cîntă Biserica, adică prin patimile sfinte ale Mîntuitorului nostru Iisus Hristos pe care le comemorăm şi le trăim aievea în tot cursul săptămînii mari. Mîngîierea şi bucuria de care ne-am împărtăşit a fost îmbogăţită de participarea la slujbele deniilor din Joia şi Vinerea Mare a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, care a slujit împreună cu părinţii catedralei. Dacă harul mîntuitor conlucrează cu toţi fiii Bisericii, în aceste zile ale săptămînii patimilor, prin prezenţa Păstorului Bisericii moldovene la slujbele deniilor, în catedrală, participă întreaga Biserică a Moldovei.

Sîmbăta cea mare se apropia de sfîrşit. Credincioşi de toate vîrstele se îndreptau spre catedrală, stăpîniţi de reculegere sufletească, pentru

a se împărtăşi din bucuria învierii în momentul începerii slujbei la miezul nopţii.

Cu cîteva clipe înainte de miezul nopţii, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit, după ce a împărţit credincioşilor, adunaţi în biserică, din „lumina lui Hristos care luminează tuturor", înconjurat de preoţii şi diaconii slujitori, înveşmîntat în ornate liturgice, s-a îndreptat la locul obişnuit din faţa catedralei, unde totul era pregătit pentru săvîrşirea slujbei învierii. Mulţimea sta nemişcată în jurul tetrapodului pe care era pusă Sfînta Evanghelie, în jurul Păstorului lor, a Părintelui duhovnicesc al Bisericii moldovene.

Luînd binecuvîntare, după rînduială, diaconul a început să citească pericopa Evangheliei care de fapt relatează, atît cît a îngăduit Dumnezeu să cunoaştem, evenimentul, cum s-a petrecut faptul învierii din morţi a Domnului nostru Iisus Hristos. După citirea pericopei Evangheliei şi rostirea ecteniei mari, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, cu inima plină de bucuria învierii, a anunţat vestea că: Hristos a înviat !, la care credincioşii cu un singur glas şi cu o inimă au răspuns: Adevărat a înviat !. După cum se spune în cîntarea liturgică din această noapte sfîntă, „acum toate s-au umplut de bucurie şi cerul şi pămîntul...", căci întreaga mulţime, împreună cu preoţii slujitori cîntau Hristos a înviat, ţinînd în mîini lumînări aprinse. Sub privirile părinteşti ale Întîistătătorului Bisericii Moldovei lui Ştefan cel Mare, la umbra catedralei ctitorită de vrednicii şi pururea pomeniţi mitropoliţi Veniamin şi Iosif, faptul învierii se trăia aievea.

În această atmosferă de bucurie, o clipă din cea a vieţii veacului ce va să fie, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist şi-a citit însuşi Pastorala sa, din conţinutul căreia s-au făcut auzite adînci şi înălţătoare învăţături ale Bisericii în graiul vechilor cazanii, înmiresmate de parfumul harului românesc al bătrînelor cronici moldoveneşti. Toate cele rostite au avut menirea de a se înţelege mai bine lucrarea de mîntuire şi bucuria duhovnicească pe care Mîntuitorul a adus-o lumii prin învierea Sa.

După aceasta, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, înconjurat de sfinţiţii slujitori şi mulţimea credincioşilor, a intrat în catedrală unde s-a continuat slujba învierii şi a Sfintei Liturghii.

În zorii zilei, cînd slujba s-a terminat, toţi cei prezenţi la catedrală s-au îndreptat, cu inimile pline de bucuria învierii, fiecare la casa sa, ducînd cu aleasă bucurie din jertfa binecuvîntată după rînduială pentru a se împărtăşi din ea şi a se bucura împreună cu toţi cei de acasă.

După amiază, la slujba Vecerniei, „a doua Înviere", cum se zice în popor, biserica catedralei era din nou plină de credincioşi pentru a prăznui şi a se veseli duhovniceşte de învierea Domnului. Acum, la soborul slujitorilor, s-au adăugat şi PP. CC. Părinţi Consilieri, colaboratori apropiaţi ai Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit la Centrul eparhial. La timpul potrivit, după tradiţie, s-a citit pericopa Sfintei Evanghelii în mai multe limbi, urmînd apoi, la stihoavnă, sărutarea Sfintei Evanghelii şi a Sfintei Cruci. Mulţimea credincioşilor cu aleasă bucurie, în linişte şi ordine, se apropia să sărute Sfînta Evanghelie pe care o ţinea în mîini însuşi Înalt Prea Sfinţitul Mitopolit, primind acum şi binecuvîntarea părintească şi cuvintele întîmpinate creştinească ale praznicului „Hristos a înviat".

După vecernie, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, împreună cu PP. CC. Părinţi Consilieri administrativi şi slujitorii catedralei, au mers în sala de festivităţi unde PP. CC. preoţi din municipiul Iaşi aşteptau, după tradiţie, să se întîlnească cu Părintele lor duhovnicesc, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist.

Aici, odată cu împărţirea binecuvîntării părinteşti, în atmosfera plină de bucurie, adusă de praznicul învierii, I. P. S. Sa a dat celor prezenţi îndrumări înţelepte, menite să aducă un spor de bucurie, evlavie şi aleasă trăire creştinească în lucrarea de pastoraţie a slujitorilor sfintelor altare.

Atmosfera întîlnirii plină de bucuria praznicului învierii a fost în chip tainic un moment de trăire în comuniune duhovnicească, prin prezenţa celor de faţă, cu toţi slujitorii sfintelor altare ale Bisericii moldovene.

Praznicul învierii la Catedrala mitropolitană din Iaşi a fost cu adevărat un popas de înălţare sufletească, o mărturisire a credinţei şi o trăire împreună cu toţi fiii Bisericii străbune, statornici în mărturisirea aceleiaşi credinţe strămoşeşti cu moşii şi strămoşii noştri.

Arhim. Pimen ZAINEA

Festivitatea închiderii anului şcolar 1980-1981 la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ

Cursurile anului şcolar 1980-1981 la Şcoala de Cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ s-au încheiat în ziua de 27 iunie a. c., cu serbarea ţinută în sala de festivităţi.

La această festivitate au participat: P. C. Pr. consilier administrativ Costache Buzdugan, delegat al Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, P. C. vicar administrativ Ioan Mareş, delegat al Prea Sfinţitului Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor, profesorii Seminarului, personalul şcolii, părinţi şi rude ale elevilor.

În cuvîntul de deschidere, P. C. Pr. prof. Mihai Gh. Vizitiu, directorul Seminarului, a făcut o amănunţită expunere asupra activităţii desfăşurate în cursul anului şcolar 1980-1981. Între altele P. C. Sa a spus: „Cursurile anului şcolar 1980-1981 s-au desfăşurat în acelaşi climat de muncă şi disciplină specifică învăţămîntului românesc actual, adăugînd ceea ce este specific învăţămîntului nostru teologic, rugăciunea În această atmosferă de muncă şi rugăciune, s-a lucrat cu stăruinţă şi încredere pentru realizarea unor oameni morali, cinstiţi, a unor caractere puternice capabile să lupte împotriva răului.

Conştienţi de menirea lor în şcoală, profesorii au avut în centrul preocupărilor lor zilnice buna instruire şi educare a elevilor noştri, pentru a face din ei buni cetăţeni, oameni cu o înaltă conştiinţă, care să se cunoască pe ei înşişi, să-şi cunoască datoriile şi drepturile, să iubească şi să cinstească pe oameni, trăind în pace cu toţi, oameni care să ţină la credinţa moşilor lor, preoţi cetăţeni şi patrioţi, să-şi iubească neamul şi patria pînă la jertfelnicie şi să se angajeze cu o clară poziţie creştinească la continua înflorire a vieţii din patria noastră. Toate acestea le-am făcut — după îndemnul Sfîntului Apostol Pavel — din conştiinţă".

A reliefat apoi, munca depusă de toţi factorii educativi din procesul formării elevilor seminarişti din punct de vedere moral şi patriotic-cetăţănesc, în cadrul unei activităţi desfăşurate sub directa şi neobosita supraveghere şi conducere a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist.

Adresîndu-se absolvenţilor, vorbitorul le-a dat îndemnuri cum să-şi continuie pregătirea lor de viitori slujitori ai Bisericii şi ai Patriei.

În încheierea cuvîntării sale, vorbitorul a adus mulţumiri Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist, Prea Sfinţitului Episcop Eftimie şi Departamentului Cultelor pentru grija deosebită pe care o arată pentru bunul mers al şcolii, asigurîndu-i că şi pe viitor la Seminarul din Mănăstirea Neamţului se va munci cu mai multă abnegaţie şi cu o mare responsabilitate.

După aceasta, în cadrul unui scurt program artistic, corul Seminarului dirijat de P. C. Pr. prof. Anibal Panţiru a interpretat cîteva bucăţi muzicale religioase şi patriotice din care amintim: „Pe-al nostru steag...", Mîndră zi a libertăţii...", „Frumoasă ţară, dulce Românie...", „De Tine, Doamne..." „Cu noi este Dumnezeu...", „Doamne al puterilor..." şi „Taina creştinătăţii...". Dintre poeziile recitate menţionăm: „Ţăranul" de Ioan Alexandru, „Mama lui Ştefan cel Mare" de Dimitre Bolintineanu.

În numele absolvenţilor a vorbit Lupaştean-Barfă Petru care a spus între altele: „Dorim din toată inima să-mbrăţişăm palma blîndă a Mîntuitorului care mereu ne ocroteşte şi să-L slujim cu toată dărnicia şi demnitatea. Dorim să fim preoţi adevăraţi şi să tremurăm în faţa îndemnului Sfîntului Apostol Pavel: „Nu fi nepăsător faţă de harul care este în tine".

Exprimînd în continuare gîndurile absolvenţilor, vorbitorul a mulţumit profesorilor pentru contribuţia adusă la zidirea lor, încredinţîndu-i că vor fi adevăraţi purtători de lumină acolo unde vor merge. A mulţumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist şi Prea Sfinţitului Episcop Eftimie pentru înalta grijă şi ocrotire acordată pentru a ajunge demni de preoţie şi buni cetăţeni ai patriei, precum şi Departamentului Cultelor, asigurîndu-i că nu vor precupeţi nimic pentru a face ca Sfînta Biserică să triumfe „atît pe pămînt cît şi în cer".

P. C. Pr. Consilier-administraţiv Costache Buzdugan a adus arhiereştile binecuvîntări ale Înalt Prea Sfinţiei Sale şi a spus: „Epoca pe care o trăieşte Biserica noastră astăzi este cea mai frumoasă epocă pe care a cunoscut-o istoria Bisericii Ortodoxe Române pe aceste plaiuri. Graţie condiţiilor noi de viaţă, Biserica îşi desfăşoară activitatea sa liberă şi este chemată parcă mai mult decît oricînd să sprijine toate iniţiativele, să-şi aducă partea sa de contribuţie la acest proces epopeic de făurire a unei lumi mai bune, de creştere a bunăstării întregului nostru popor. Se poate spune că acolo unde este vorba de lucru obştesc, acolo este prezentă şi Biserica, cu lucrarea ei harică, cu vocaţia ei, cu sprijinul ei". La îndrumarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist, Prea Cucernicia Sa a îndemnat pe toţi elevii, ca întorcîndu-se în parohiile din care provin, să păstreze zilnic legătura cu preotul paroh, să fie mereu prezenţi acolo unde preotul îşi desfăşoară activitatea în lucrarea de cancelarie, să se străduiască pentru dobîndirea cunoştinţelor noi în legătură cu acţiunea ce se desfăşoară pe plan naţional, aceea a punerii în lumină a bunurilor patrimoniale.

Aducînd arhiereştile binecuvîntări din partea Prea Sfinţitului Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor, P. C. vicar administrativ Ioan Mareş a recomandat absolvenţilor seminarului, recunoştinţa permanentă faţă de profesorii „care au rupt din fiinţa lor spirituală şi intelectuală pentru a-i modela spre idealul măreţ al slujirii preoţeşti".

Reliefînd rolul Seminarului teologic de la Neamţ, P. C. Sa a spus: „În acest aşezămînt cărturăresc vi s-a cizelat conştiinţa de sine, aici aţi fost cultivaţi şi educaţi ca să vă intergraţi în toate valorile vieţii pentru că preotul trebuie să fie un om de cultură, raportat la tezaurul cultural al timpului în care trăim şi-n colaborare cu toţi factorii de cultură. Aici vi s-au cultivat virtuţile ca să deveniţi slujitori ai lui Dumnezeu şi slujitori ai omului. Aici aţi înţeles mai bine că, credinţa este pentru un slujitor al altarului a doua natură a sa. Aici aţi înţeles mai profund noţiunea de iubire, că un slujitor al atarului trebuie să fie un izvor nesecat de iubire faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni. Datorită eforturilor profesorilor dumneavoastră aţi putut înţelege Taina jertfei Euharistice, pentru restabilirea armoniei între cer şi pămînt, între Dumnezeu şi om. Aici aţi pătruns în opera şi în viaţa Mîntuitorului Hristos, în opera şi în viaţa Sfinţilor Apostoli. Aici aţi înţeles mai mult că Biserica a contribuit la păstrarea şi transmiterea artei şi culturii, literaturii, a limbii noastre româneşti la păstrarea tradiţiilor noastre naţionale".

Festivitatea s-a încheiat cu înmînarea premiilor, elevilor care s-au distins la studii şi purtare.

V. ŢOC

De Înălţarea Domnului la Mănăstirea Neamţ

Dintre toate hramurile mănăstirilor din nordul Moldovei, cel al Mănăstirii Neamţ, „Înălţarea Domnului", ocupă locul cel dintîi în spiritualitatea Bisericii noastre strămoşeşti. Prăznuirea Înălţării Domnului se răsfrînge şi asupra celorlalte mănăstiri căci credincioşii ajunşi la lavra Neamţului, cu cîteva zile înainte de praznic, după ce şi-au lăsat prinoasele la altarele bisericilor mănăstirii, continuă pelerinajul şi la celelalte oaze de trăire creştină din împrejurimi, pentru a se închina şi a lăsa şi acolo din obolul lor, roadă a agonisitei fiecăruia prin muncă cinstită, pentru rugăciunile trebuitoare bunului spor în viaţa lor.

În seara privegherii praznicului şi, mai ales, a doua zi, la slujba agheasmei, în incinta mănăstirii, în jurul agheasmatarului, evlavioşii credincioşi, aşteptată cu aleasă bucurie ca la timpul potrivit, după săvîrşirea slujbei de sfinţire a apei, să-şi ia fiecare agheasmă şi pentru cei de acasă, păstrînd-o chiar pentru trebuinţele şi nevoile lor sufleteşti în tot cursul anului pînă la următorul hram al mănăstirii.

Şi anul acesta, ca şi în anii trecuţi, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, înconjurat de un sobor mare de preoţi şi diaconi, după sfinţirea apei şi citirea rugăciunii mari de dezlegarea păcatelor, a rostit mult aşteptatul cuvînt de învăţătură, îndrumare şi mîngîiere sufletească a mulţimii pelerinilor veniţi la „Ierusalimul Ortodoxiei româneşti", cum pe bună dreptate, numea Înalt Prea Sfinţia Sa Mănăstirea Neamţ.

În continuare, Înalt Prea Sfinţia Sa a subliniat, între altele, frumuseţea şi adevărul credinţei şi învăţăturii Bisericii noastre străbune, oglindite şi prilejuite de slăvitul praznic al Înălţării Domnului nostru Iisus Hristos cu trupul la cer.

Înălţarea Domnului, a spus Înalt Prea Sfinţia Sa, „este sărbătoarea care ca şi celelalte sărbători ne adună şi ne uneşte pe toţi în aceleaşi sentimente creştine, pe această vatră de evlavie a mănăstirii Neamţ..., în aceeaşi evlavie ca şi moşii şi strămoşii noştri".

Stîndu-i la inimă, permanent, deplina unitate de credinţă, care trebuie să stăpînească inimile credincioşilor, fiii duhovniceşti ai Înalt Prea Sfinţiei Sale, a arătat că „adevăratul calendar porneşte şi se desăvîrşeşte din însăşi viaţa şi jertfa Mîntuitorului Hristos... şi ne ţine strîns uniţi în jurul sfîntului altar, în aceeaşi dreaptă credinţă şi în dragostea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustin... Toate altarele străbune de pe întinsul ţării noastre au sprijinit unitatea de credinţă şi unitatea naţională. În bucuria praznicului de astăzi îi cuprindem, drept aceea, şi pe fraţii noştri care ţin sărbătorile de peste săptămînă după aşa-zisul calendar neîndreptat... care a fost pînă acum îndreptat de Biserica Ortodoxă de mai multe ori, spre a fi pus de acord cu datele ştiinţei".

„Cu această bucurie pe care o trăim în ziua Înălţării Domnului, să vă înapoiaţi la casele dumnevoastră cu mîngîierea că sînteţi fiii Bisericii noastre strămoşeşti, fiii Bisericii Ortodoxe Române".

Cu inima plină de adevărata dragoste părintească faţă de fiii duhovniceşti, a adresat alese şi înţelepte îndemnuri ca acestea: „Se cuvine ca inima noastră să fie plină de dragoste pentru toţi fraţii care, fie din pricina calendarului, fie dintr-o înţelegere greşită a Sfintei Scripturi, nu sînt în acelaşi leagăn al Ortodoxiei româneşti, nu sînt pe aceeaşi vatră părintească cu noi, fiii Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române. Purtaţi, aşadar, iubiţi fraţi şi surori, acest mesaj al iubirii şi al grijii părinteşti, al iertării, al păcii, al înţelegerii, al frăţietăţii şi al unităţii noastre de credinţă. Purtaţi îndemnul stăruitor de a fi, în acelaşi timp, mai departe, cetăţeni buni al patriei noastre scumpe".

După împărtăşirea şi a altor îndemnuri şi învăţături părinteşti şi binecuvîntarea mulţimii credincioşilor, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, însoţit de Prea Sfinţitul Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor, înconjuraţi de soborul slujitorilor, s-au îndreptat spre incinta mănăstirii, pentru a săvîrşi Sfînta Liturghie, ale căror răspunsuri au fost date de elevii Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamţ. Aici în incinta mănăstirii, mulţimea credincioşilor cu trupurile aproape nemişcate şi cu ochii aţintiţi spre podiumul din mijloc, pe care se desfăşura slujba, cu inimile reculese, alcătuia un tablou care era icoana cea mai fidelă a trăirii credinţei noastre străbune. Totul părea o mărturisire deplină de credinţă, tocmai prin această prezenţă plină de reculegere, prin cuvîntul liturgic, ce pune în lumină adîncul simţămintelor şi năzuinţei creştine de înălţarea sufletească prin muncă şi rugăciune, arată unitatea de credinţă şi comuniune cu ctitorii muşatini, între care cel mai de seamă fiind Ştefan cel Mare, care împreună cu toţi voievozii şi strămoşii noştri au ştiut să exprime, prin ctitoriile lor, frumosul sufletului şi al statorniciei credinţei lor străbune. De aceea, participarea noastră la hramul mănăstirii Neamţ este o împărtăşire din sfinţenia lui Dumnezeu şi din duhul evlaviei voievozilor şi strămoşilor noştri care au ştiut să aşeze pe cela mai înalte trepte vrednicia muncii şi simţămintelor lor, spre slava lui Dumnezeu şi cinstirea neamului nostru românesc.

De Sînziene la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou-Suceava

Hramul Mănăstirii Sfîntul Ioan cel Nou din vechea capitală a Moldovei, oraşul Suceava, este, cum bine se ştie, unul din momentele de seamă ale trăirii creştine a fiilor Bisericii din Moldova şi Bucovina. Prăznuirea hramului a fost cinstită, de-a lungul veacurilor, cu o însufleţire deosebită, de către credincioşii ortodocşi în frunte cu ierarhii şi voievozii lor.

Odată cu aducerea moaştelor Sfîntului Ioan cel Nou, în anul 1402, de la Cetatea Albă şi aşezarea lor în biserica Mirăuţilor şi apoi în cea ctitorită de Bogdan şi Ştefăniţă, voievozi muşatini, hramul vechii catedrale mitropolitane din Suceava se sărbătoreşte nu la 23 aprilie, Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe, ci la 24 iunie, Naşterea Sfîntului Ioan Botezătorul, Sînzienele, cînd au fost aduse în Suceava moaştele Sfîntului Ioan cel Nou, a cărui sărbătorire a fost rînduită de Biserică şi consemnată în calendar la 2 iunie. Acest moment din ziua de 24 iunie a sosirii moaştelor Sfîntului Ioan la Suceava a fost întîmpinat şi trăit de strămoşii noştri cu multă însufleţire şi cu conştiinţa importanţei sale istorice pentru viaţa noastră spirituală românească, încît pînă astăzi stăpîneşte inimile credincioşilor, făcîndu-i să pornească în pelerinaj, din toate colţurile ţării, ca să ajungă cel tîrziu la privegherea hramului şi să se închine moaştelor Sfîntului Ioan de la Suceava. Iată că, deşi Sfîntul Ioan cel Nou se cinsteşte prin slujbă la 2 iunie în biserică, poporul doreşte să-i aducă lauda cuvenită în ziua sosirii sfintelor sale moaşte în urbea muşatinilor de la Suceava. De aceea, şi vechea catedrală a fostei Mitropolii a Moldovei din Suceava, şi după mutarea sediului Mitropoliei odată cu cea a capitalei la Iaşi, în secolul al XVI-lea, rămasă mănăstire, cu rînduiala slujbelor de catedrală, şi-a rînduit ţinerea hramului în cinstea Sfîntului Ioan cel Nou, ale cărui moaşte se păstrează în acest sfînt locaş de cult.

În ziua de Sînziene, 24 iunie, se comemorează în fiecare an şi se retrăieşte aievea momentul întîmpinării sfintelor moaşte, mărturisindu-se totodată unitatea de credinţă şi a păstrării neştirbite a legăturii noastre cu strămoşii, ctitori de ţară, care au mărturisit aceeaşi credinţă şi s-au închinat tuturor sfinţilor între care şi Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava.

Şi anul acesta, mulţimea credincioşilor veniţi la prăznuirea hramului de la Suceava şi-au dobîndit împlinirea marii lor bucurii duhovniceşti de a avea în frunte stătător la rugăciune pe Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, care, cu părintească purtare de grijă pentru folosul sufletesc al credincioşilor veniţi la prăznuire, a rînduit ca după terminarea slujbei privegherii să se săvîrşească, în continuare, slujba Paraclisului Maicii Domnului şi apoi cea a Acatistului Sfîntului Marelui Mucenic Ioan cel Nou.

Credincioşii cu aleasă evlavie, pe rînd au continuat să se închine sărutînd racla cu sfintele moaşte, dînd preoţilor care străjuiau la raclă hainele celor de acasă, ca să le atingă de aceasta, ca astfel şi aceştia să se împărtăşească atît de darurile lui Dumnezeu prin mijlocirea Sfîntului Ioan cel Nou, cît şi de bucuria hramului de la Suceava, realizînd acea comuniune creştină deplină, întru bucuria Domnului care „a făcut minunate voile Sale întru sfinţii Săi". Această faptă de dragoste a celor veniţi la hram faţă de cei de acasă, pentru a „împărtăşi şi altora sfinţenia lui Dumnezeu cu mîinile lor", poate şi trebuie socotită o slujire creştină de adîncă trăire duhovnicească din darurile lui Dumnezeu. Învăţătura despre lucrarea şi trăirea creştină a fost, într-un mod magistral de limpede, expusă în faţa mulţimii credincioşilor de către Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, a doua zi la slujba Sfintei Liturghii, înainte de a săvîrşi hirotonia în preot a tînărului ierodiacon Ghenadie Şerban, fiul osîrduitoarei obşti monahale de la Mănăstirea Sfîntul Ioan cel Nou-Suceava. Pe lîngă aceasta, I. P. S. Mitropolit a arătat, în continuare, că harul preoţiei nu se ia fără rînduială, ci, potrivit cuvintelor Sfintei Scripturi: „Nimeni nu-şi ia singur cinstea aceasta" (Evrei 5, 4), ci ea „se dă celui chemat de la Dumnezeu", prin ierarhii Bisericii, care au succesiune apostolică. A arătat apoi că unii credincioşi stăpîniţi de duhul neascultării, neprimind calendarul îndreptat, s-au desprins de Biserică nefiind recunoscuţi nici chiar de Bisericile care au rămas, din binecuvîntate pricini, cu calendarul neîndreptat. Ei nu au înţeles, fiind stăpîniţi de duhul slavei deşarte, că nu adoptarea calendarului îndreptat duce la des-

părţirea de succesiunea apostolică a preoţiei, ci neascultarea şi despărţirea de Biserica aflată în comuniune cu toate Bisericile Apostolice.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a rostit cuvîntul de învăţătură atît de aşteptat de credincioşi.

Înalt Prea Sfinţia Sa, încheind, a subliniat rolul cultului sfinţilor şi al moaştelor în viaţa Bisericii şi a Neamului, arătînd că „credinţa fără sfinţi şi moaşte este lipsită de concretul realităţii, întrucît sfinţii şi moaştele lor sînt pentru noi mărturii şi încredinţări ale luptei pentru apărarea credinţei şi a neamului, mărturii ale independenţei şi suveranităţii naţionale, dar şi ale autonomiei noastre bisericeşti.

Frumuseţile Ortodoxiei noastre româneşti sînt rădăcini care ne leagă de pămîntul străbun, de moşii şi strămoşii noştri şi ne unesc cu cerul în duhul comuniunii frăţeşti, ca fii ai aceluiaşi pămînt strămoşesc şi ai aceleiaşi Biserici a moşilor şi strămoşilor noştri.

Iubirea de patrie şi credinţa străbună o simţim mereu şi aceasta ne face ca să rămînem statornici în vrerea de a trăi şi lucra în ţară".

După citirea rugăciunii de dezlegare a păcatelor, potrivit rînduielii şi tradiţiei slujbelor hramului, I. P. S. Mitropolit Teoctist a binecuvîntat pe toţi credincioşii, care au plecat spre casele lor cu sufletele sfinţite de rugăciunile slujbei, prin împărtăşirea cu agheasmă, anaforă şi cu inimile încălzite şi minţile luminate de frumuseţea şi adevărul celor împărtăşite prin cuvintele Arhipăstorului lor, ducînd cu ei, în duhul slujirii creştine, sfinţenia lui Dumnezeu primită prin rugăciunile Sfîntului Ioan cel Nou, pentru „a împărtăşi" şi pe cei de acasă.

Arhim. Pimen ZAINEA

†

CHEMAŢI LA DOMNUL

Ieromonahul Ieronim Petrescu

În ziua de 9 aprilie 1981 a trecut la cele veşnice blîndul părinte ieromonah Ieronim Petrescu, din obştea mănăstirii Rîşca, judeţul Suceava.

Născut în anul 1908, august 21, în comuna Lespezi, judeţul Iaşi, din părinţii agricultori Toader şi Casandra Petrescu, tînărul Ioan a fost îndemnat de cugetul său curat să-şi îndrepte paşii către viaţa duhovnicească. Astfel, după satisfacerea serviciului militar, intră ca novice în obştea Schitului Boureni, pendinte de Mănăstirea Neamţ, şi după cuvenita perioadă de ispitire a fost tuns în cinul monahal, în Mănăstirea Neamţ, în anul 1946.

Pentru trăirea vieţii călugăreşti şi devotamentul său în ascultările încredinţate, este hirotonit ierodiacon, apoi ieromonah în 1955, pe seama mănăstirii Slatina.

Fiind un iscusit meşter în prelucrarea artistică a lemnului, a fost chemat de vrednicul de pomenire, Patriarhul Justinian, la atelierul de tîmplărie din cadrul mănăstirii Antim. Aici părintele Ieronim s-a făcut pildă vrednică de urmat prin trăire duhovnicească, împletind rugăciunea personală şi slujirea la altar cu munca mîinilor, făurind cu dalta şi rindeaua mobilă de o frumuseţe rară şi trăinicie îndelungată.

Rînduit şi în alte mănăstiri, Horaiţa, Sihăstria şi altele, să organizeze ateliere de tîmplărie, la bătrîneţe, în anul 1974, se retrage la Mănăstirea Rîşca, unde lucrează mai puţin arta tîmplăriei, fiind slăbit cu puterile trupeşti. Aici lucrează mai mult cele ale preoţiei, liturghisind aproape zilnic, spovedind şi citind rugăciuni, povăţuind şi ajutînd din puţinul său pe toţi cei care veneau cu aleasă nădejde întru împlinirea cererilor pentru cele de folos duhovnicesc.

Gîndul morţii pururea l-a avut în minte şi inimă. Cu un an înainte şi-a confecţionat singur sicriul, cu mîinile tremurînd de slăbire adusă de bătrîneţe şi cu sufletul arzînd de dorul de a se muta către Domnul.

Slujba înmormîntării a fost săvîrşită de un sobor de ieromonahi, sub protia P. Cv. Părinte Stareţ Teofil Popa, după care a fost coborît în mormîntul pregătit în cimitirul mănăstirii.

Arhim. Pimen ZAINEA

Protosinghelul Tihon Lupu

În ziua de 12 aprilie 1981, Duminica a V-a din Post, la orele 10, cînd în paraclisul mănăstirii Sucevița se săvîrşea Sfînta Liturghie, s-a stins din viaţă, vrednicul şi modestul preot pensionar Tihon Lupu, în etate de 82 ani.

Născut la 3 mai 1899, în comuna Holoşniţa, judeţul Soroca, a urmat şcoala primară, iar ca meserie şi-a ales apicultura.

La vîrsta de 14 ani, în ziua de 1 martie 1913 el îmbracă haina de rasofor în Mănăstirea Rughi-Soroca, la 27 decembrie 1924 se călugăreşte în aceeaşi mănăstire, la 15 noiembrie 1925 este hirotonit irodiacon, iar la 15 decembrie 1926 este hirotonit ieromonah.

În 1945 vine la Mănăstirea Sucevița şi pentru conştinciozitatea sa întru împlinirea ascultărilor monahale i se acordă rangul de protosinghel.

Ieromonahul Tihon a purtat cu cinste haina smereniei călugăreşti timp de 68 de ani, dintre care 56 de ani ca preot duhovnic.

Înmormîntarea a avut loc marţi, 14 aprilie 1981, în cimitirul comun al parohiei Sucevița. Slujba înmormîntării a fost săvîrşită de către preoţii: P. C. Arhimandrit Bolaş Vasile-Vicenţiu, paroh în Voevodeasa, P. C. Iconom stavrofor, preot pensionar, Leon Pînzanu, P. C. protosinghel Climent Teuşan, de la Mănăstirea Sucevița, P. C. Pr. Casian Bucescu, paroh în Sucevița, şi P. C. diacon-pensionar Grigorie Ţurcanu, iar răspunsurile au fost date de corul mănăstirilor Sucevița şi Moldovița, condus de P. Cv. Stareţă Aniţei Xantipia.

În biserică a vorbit P. C. Arhimandrit Bolaş Vicenţiu, evocînd calitatea de vrednic duhovnic a celui ce se mutase către Domnul, iar la cimitir a vorbit P. C. Pr. Casian Bucescu, subliniind smerenia şi blîndeţea care împodobeau chipul Protosinghelului Tihon.

Pr. Casian BUCESCU

Preotul Daniel Danielescu

În dimineaţa zilei de 12 mai a. c., a trecut către Domnul Preotul pensionar Daniel Danielescu, domiciliat în comuna Gîrcina, judeţul Neamţ.

Fiul cîntăreţului bisericesc Vasile Danielescu din comuna Farcaşa, satul Popeşti, judeţul Neamţ, născut la 14 decembrie 1902, între cei 14 copii, din încrengătura unei familii viguroase, mulţi fiind slujitori ai Bisericii, Daniel Danielescu a urmat şcoala primară în satul natal, gimnaziul în Piatra Neamţ şi cursul superior al Seminarului teologic „Veniamin Costachi" din Iaşi. La vîrsta de 22 ani este hirotonit preot pe seama parohiei Valea Albă-Războieni, judeţul Neamţ, funcţionînd apoi în mai multe parohii — Ciumuleşti, Îngăreşti, Sarata, Dobreni, de unde se pensionează în 1965 — şi reîncadrîndu-se la parohiile Turtureşti şi Bîrgăuani. În toate parohiile unde a păstorit, a lucrat cu rîvnă pentru unitatea de credinţă, pentru promovarea noului şi a binelui în relaţiile sociale, pentru înfrumuseţarea vieţii morale a oamenilor şi pentru împodobirea locaşurilor de cult.

Corpul său neînsufleţit a fost depus în biserica parohiei Gîrcina, unde în ziua de 16 mai a. c. a avut loc şi prohodirea. Prin necrologul rostit, P. C. Prot. I. Pricop a scos în evidenţă meritele defunctului, transmiţînd din partea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei sin-

cere condoleanţe familiei îndurerate şi credincioşilor prezenţi. Un cuvînt de rămas bun a rostit P. C. Pr. Visarion Puiu, parohul parohiei Gîrcina, ca semn de preţuire pentru cel dispărut.

Prot. I. PRICOP

Preotul Simion Belţa

În dimineaţa zilei de 19 mai 1981, a trecut la cele veşnice Preotul Simion Belţa.

Născut la 1 septembrie 1911, din părinţi ţărani, Onofrei Belţa şi soţia sa Sofia, a absolvit şcoala primară în satul natal, apoi gimnaziul din oraşul Siret, fiind foarte sîrguincios la învăţătură şi avînd o purtare şcolărească exemplară.

După terminarea Facultăţii de teologie şi luarea licenţei în anul 1936 solicitînd numirea în postul de preot paroh din satul natal, de unde la cerere, a fost transferat la Dărmăneşti Suceava-Boldur Timiş-Băleni Dîmboviţa-Siret şi în urmă la Burla-Rădăuţi, de unde s-a şi pensionat.

A fost depus în biserica „Sf. Nicolae", din Rădăuţi, de unde în ziua de 22 mai a. c., după slujba religioasă de înmormîntare, oficiată sub protia P. C. Protop, I. Ciornei, a fost condus la cimitirul oraşului.

Din partea consătenilor a vorbit, în biserică, preotul V. Timoceanu şi preotul Ioan Belţa de la parohia Ciocăneşti, iar la cimitir preotul Dragoş Botezat de la parohia Horodnicul de Jos. Vorbitorii au scos în evidenţă activitatea celui ce sa mutat către Domnul.

Pr. V. TIMOCEANU

Preotul Nicolae Lazăr

În vîrstă de 90 de ani, s-a stins din viaţă, la data de 21 iunie 1981, Preotul Nicolae Lazăr, în oraşul Rădăuţi, judeţul Suceava,

Fiu de preot, defunctul s-a născut la 28 aprilie 1890, în comuna Butnăreşti, judeţul Neamţ. După terminarea cursului primar în satul natal, a urmat Seminarul „Veniamin Costachi" din Iaşi, pe care absolvindu-l, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Broşteni. De aici s-a transferat la parohia Gulia-Dolhasca, apoi la parohia Dolina, comuna Leorda-Botoşani, unde a funcţionat pînă în anul 1975, cînd a fost pensionat.

Slujitor plin de demnitate, este apreciat de forurile superioare, stimat de preoţime şi iubit ca un adevărat părinte de enoriaşii săi. A făcut cinste clerului, depunînd o muncă deosebită în cei 65 de ani de activitate. A reparat biserici şi a construit din temelie casa parohială din Dolina.

La data de 24 iunie a. c., în faţa catafalcului pe care se afla sicriul regretatului adormit în Domnul, încadrat de numeroase coroane — semn al stimei faţă de cel plecat dintre noi —, s-a săvîrşit slujba înmormîntării. Într-o atmosferă inpregnată de durere şi pietate, un sobor de preoţi au înălţat rugăciuni de îndătinată prohodire.

Aducînd cuvînt de părintească şi duioasă mîngîiere îndoliatei familii, au rostit cuvîntări P.P. C.C. preoţi: Teodor Dăscălescu din Botoşani, Ştiuler Stelian din Leorda şi Fărtăiş Zaharia din Rădăuţi, scoţînd în relief calităţile sufleteşti şi realizările Preotului Lazăr Nicolae.

Cortegiul, format din mulţimea credincioşilor pentru a aduce un ultim omagiu fostului lor părinte sufletesc, s-a îndreptat spre cimitirul oraşului

Rădăuți, unde corpul neînsufleţit a fost coborît în criptă, întoţit de regretul celor dragi ai săi, precum şi al asistenţei, care-i vor păstra o pioasă amintire.

Pr. Dragoş BOTEZAT

Monahul Calistru Bostan

La 24 iunie a. c., a încetat din viaţă, după o scurtă suferinţă, la Mănăstirea Neamţ, monahul Calistru Bostan. De loc din satul Moişa, comuna Boroaia, judeţul Suceava, s-a născut la 12 iunie 1909. După satisfacerea serviciului militar, la 20 ianuarie 1934, a intrat în viaţa monahală la Mănăstirea Neamţ. A împlinit cu rîvnă toate ascultările la care era rînduit, lucrînd la prescurărie, clopotărie şi paraclis. Timp de 47 de ani a trăit numai în obştea mănăstirii Neamţ. A lucrat şi la brutăria mănăstirii. A trăit, cu înţelegere, misiunea şi răspunderea pe care o avea, prin ascultările pe care le împlinea, considerînd ca o datorie sfîntă lucrarea pentru obşte. A fost un exemplu de ascultare în obştea nemţeană şi a lăsat fraţilor săi monahi mesajul disciplinei şi îndemnul de a fi uniţi în frăţietate, bazată pe dragoste creştină şi ascultare.

La 27 iunie, preoţi şi diaconi, în frunte cu P. C. Arhim. Efrem Chişcariu, starețul mănăstirii, au oficiat slujba înmormîntării monahilor, după care corpul neînsufleţit a fost condus, de familie şi părinţii din mănăstire, la mormîntul din cimitirul Bogoslov.

Diac. I. IVAN

C. — Episcopia Romanului şi Huşilor

Conferinţa de orientare din luna mai 1981

Şedinţele conferinţei de orientare din luna mai a. c., din cadrul Eparhiei Romanului şi Huşilor, au fost programate de către Prea Sfinţitul nostru Episcop Eftimie în zilele de: 18 mai, la Protopopiatele Bacău şi Vaslui ; 19 mai, la Protopopiatele Roman, Moineşti şi Huşi ; 20 mai, la Protopopiatul Bîrlad şi 22 mai, la Protopopiatul Tg. Ocna.

Tema programată de Sfîntul Sinod pentru această conferinţă a fost: „Acţiunea şi poziţia Bisericii Ortodoxe Române în cadrul organizaţiilor creştine mondiale pentru apărarea păcii şi soluţionarea problemelor litigioase din lume pe cale paşnică".

Şedinţele conferinţei de orientare de la Protopopiatele Bacău, Moineşti şi Tg. Ocna au fost prezidate de Prea Sfinţitul Episcop Eftimie, însoţit de P. C. Pr. Pelin Constantin, inspector bisericesc, şi P. C. Pr. Toderici Nicolae, consilier administrativ. Delegat al P. S. Episcop pentru conducerea conferinţelor de orientare de la Protopopiatele Vaslui, Huşi şi Bîrlad a fost P. C. Pr. Mareş Ioan, vicar administrativ. La protopopiatul Roman a fost delegat P. C. Pr. Cazan Costică, consilier economic.

După oficierea Te-Deum-ului, lucrările conferinţelor de orientare au fost deschise de către P.P. C.C. Protopopi, expunîndu-se apoi cronica evenimentelor interne din viaţa Bisericii şi a Patriei noastre: prezentarea referatelor cu tema propriu-zisă a conferinţei; au urmat discuţiile pe marginea referatelor prezentate şi, după aceea, susţinerea rapoartelor de activitate pastorală şi socială şi analiza activităţii misionare. În încheiere, s-au făcut aprecierile cuvenite de P. S. Episcop şi de delegaţii Centrului eparhial asupra referatelor prezentate, a completărilor făcute, precum şi asupra activităţii pastorale, sociale şi misionare, desfăşurată la parohii.

În cele din urmă s-au făcut comunicări de ordine şi diverse.

Referatele au fost prezentate la protopopiate de următorii preoţi: Bîrliba Ioan de la parohia Văleni, pentru Protopopiatul Roman; Radu Ilie de la parohia Dămieneşti, pentru Protopopiatul Bacău; Albu Gheorghe de la parohia Asău, pentru Protopopiatul Moineşti; Simion Constantin de la parohia Bogdăneşti, pentru Protopopiatul Tg. Ocna; Vulpe Petru de la parohia Mărăşeni, pentru Protopopiatul Vaslui; Grigore Ioan de la parohia Vutcani I, pentru Protopopiatul Huşi; Paiu Petru de la parohia „Sf. Voievozi"-Bîrlad, pentru protopopiatul Bîrlad.

Atît P. S. Episcop Eftimie cît şi delegaţii Centrului eparhial au arătat, în cuvîntul de deschidere, importanţa ce o prezintă tema acestei conferinţe, în contextul vieţii internaţionale actuale, şi contribuţia pe care ţara noastră, în frunte cu distinsul ei conducător, o aduce în vederea făuririi „unei lumi mai drepte şi mai bune", precum şi aportul slujitorilor sfintelor altare străbune la împlinirea măreţelor idealuri sociale şi spirituale ale poporului pe care-l slujim, reflectate prin marele spectru al identităţii noastre de slujitori ai păcii şi bunei înţelegeri între oameni şi popoare.

Delegaţii Centrului eparhial au prezentat în cadrul acestor şedinţe evenimentele interne şi externe ale Bisericii şi Patriei noastre care s-au succedat între cele două conferinţe de orientare.

În pastoralele P. S. Episcop Eftimie se întîlnesc expresii ca: „Să propovăduim pacea cu cuget bun", „să luptăm cu toată rîvna pentru omenie şi pace", „să zicem fraţilor şi celor ce ne urăsc", „să facem să sporească în inimile noastre iubirea şi pacea".

Nici o latură a Bisericii lui Hristos pe pămînt nu poate arăta mai limpede divinitatea ei ca acţiune de statornicire a păcii, în care se cuprinde scopul întrupării Domnului păcii, a cărei solie exprimată de îngeri: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace întru oameni bunăvoire" a fost mesajul pe care poporul român şi Biserica noastră l-au purtat peste veacuri pînă la noi, slujind acest măreţ ideal, în cadrul tuturor reuniunilor creştine, începînd de pe pămîntul sfînt al ţării noastre „şi pînă la marginile pămîntului".

S-a evidenţiat aportul Bisericii Ortodoxe Române în cadrul conferinţelor interconfesionale, a consiliului şi comitetelor de luptă pentru pace, precum şi îndatoririle preoţimii noastre în împlinirea acestui măreţ ideal.

În partea a doua a conferinţelor, s-au prezentat rapoartele de activitate pastoral-misionară şi administrativ-bisericească.

Pr. I. MAREŞ

Biserica „Sfinţii Mucenici Mina şi Haralambie" din municipiul Bîrlad

În ziua de 31 mai 1981, credincioşii din oraşul Bîrlad au trăit momente de aleasă bucurie duhovnicească, prilejuite de slujba arhierească săvîrşită de Prea Sfinţitul Episcop Eftimie, cu prilejul redeschiderii bisericii „Sfinţii Mucenicii Mina şi Haralambie".

Avariată la seismul din 4 martie 1977 și restaurată prin rîvna preotului paroh, iconom stavrofor Constantin Ciopraga, și a tuturor enoriașilor, s-a reușit nu numai să i se dea forma originală, dar să se restaureze și pictura, precum și înzestrarea din nou cu mobilier și obiecte de cult.

Întîmpinat după obiceiul strămoșesc, cu pîine și cu sare, Prea Sfințitul Episcop pășește printre mulțimea credincioșilor care îi oferă buchete de flori, împărtășindu-le arhierești binecuvîntări.

Un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P. C. protopop iconom stavrofor Petru Tufaru, cu Sfînta Evanghelie și cu Sfînta Cruce îl întîmpină, cu imnul arhieresc, pe Prea Sfințitul Episcop la intrarea în biserică. Tuturor le-a răspuns Prea Sfințitul Episcop cu tradiționala urare de „bine v-am găsit".

Săvîrșindu-se rînduiala cuvenită, P. S. Sa a trecut la oficierea slujbei de redeschidere a bisericii, în prezența unui mare număr de credincioși. La cererea credincioșilor, care nu au putut pătrunde în biserică pentru a asculta slujba, Prea Sfințitul Episcop a oficiat Sfînta Liturghie, afară, lîngă locașul de cult, spre marea bucurie a tuturor celor prezenți. În cadrul Sfintei Liturghii, la momentul potrivit, Prea Sfinția Sa a hirotonit în diacon pe tînărul Raia Nuță, absolvent al Seminarului teologic.

Într-o liniște perfectă s-a desfășurat slujba, iar la timpul cuvenit, preotul paroh, stăpînit de o emoție și o mare mulțumire sufletească, a făcut o succintă prezentare asupra felului cum au decurs lucrările de reparație a bisericii și de restaurare a picturii, precum și reînnoirea mobilierului, aducînd respectuoase mulțumiri Prea Sfințitului Episcop pentru dragostea arătată, pentru oficierea slujbei arhierești și sprijinul material pe care l-a acordat pentru terminarea acestor lucrări. De asemenea, a mulțumit organelor de stat locale pentru larga înțelegere arătată față de terminarea acestor lucrări.

Așteptat cu deosebită bucurie, a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Eftimie care, printre altele, a spus: „Ne aflăm încă sub influența marelui eveniment ce a trecut, acela al învierii Domnului nostru Iisus Hristos, adevăr de necontestat, nu numai pentru Sfinții Apostoli ca martori oculari, ci și pentru noi toți care credem și mărturisim că Hristos este Fiul lui Dumnezeu. Iisus Hristos este prezent, necontenit, în Biserica pe care El a întemeiat-o, iar prin harul Sfîntului Duh, care călăuzește neîncetat Biserica Sa și pe credincioșii săi, pe calea adevărului, a iubirii față de aproapele, a cunoașterii lui Iisus Hristos, spre mîntuire". În continuare, P. S. Sa a arătat că prezența Mîntuitorului în viața credincioșilor se face prin Sfintele Taine, printre care și cea săvîrșită astăzi, Taina Hirotoniei, prin care viitorul preot, stăpînit de dragostea de a învăța, conduce și sfinți, va duce mai departe învățătura Bisericii noastre Ortodoxe, făcînd din credincioșii rînduiți spre păstorirea lui, buni fii ai Bisericii și ai Patriei noastre. Stăruind asupra rolului pe care-l are creștinul ortodox în societatea de astăzi, Prea Sfinția Sa îndeamnă, în încheiere, pe toți cei prezenți să fie exemple de cinste, de corectitudine, atît în familiile lor, cît și la locul unde muncesc, pentru ca toți la un loc să facem ca atît Biserica noastră Ortodoxă, — păstrătoarea tezaurului de cultură și artă —, cît și Patria noastră, în sînul căreia trăim și muncim, să prospere tot mai mult pe drumul civilizației, al afirmării în rîndul celorlalte Biserici și popoare, pentru care conducătorul statului nostru, făuritorul României moderne de astăzi, este un exemplu de dăruire, cinste și omenie".

Mulțumiți sufletește pentru frumoasa slujbă arhierească la care cei prezenți au dat răspunsurile în cor, cît și pentru cuvintele frumoase de învățătură, s-au despărțit de păstorul lor cu nădejdea revederii a o altă slujbă arhierească.

Potrivit tradiției, a urmat o agapă oferită de credincioșii din parohie.

Prot. P. TUFARU

†

CHEMAŢI LA DOMNUL

Preotul Haralambie Manoilescu

În ziua de 3 aprilie 1981 s-a stins din viaţă, în urma unei îndelungate şi necruţătoare suferinţe, Preotul Haralambie Manoilescu, paroh al parohiei Buhăeşti, din protopopiatul şi judeţul Vaslui.

Născut la 5 septembrie 1923, în oraşul Iaşi din părinţii Aglaia şi Octav Manoilescu, după terminarea şcolii primare urmează cursurile Seminarului teologic „Veniamin Costachi" pe care îl termină, printre fruntaşi, în anul 1943.

În acelaşi an, la 15 septembrie, primeşte Taina Preoţiei şi este numit preot pe seama parohiei Berceni I, de unde se transferă la 15 ianuarie 1947 la parohia Hoiseşti, judeţul Iaşi, iar la 15 iulie 1958 la parohia Fîstîci, judeţul Vaslui, de unde, după 11 ani de rodnică activitate, trece la parohia Buhăeşti, Protopopiatul Vaslui, unde păstoreşte pînă în clipa morţii.

Corpul neînsufleţit a fost depus la biserica „Sfinţii Voievozi" din Iaşi, unde i s-a oficiat în ziua de 7 aprilie slujba pogribanei, de către întru Hristos fraţi preoţi slujitori, în frunte cu P. C. Pr. Toma Rîpă, consilier administrativ la Arhiepiscopia Iaşilor.

Calităţile de bun slujitor, chivernisitor al Tainelor lui Dumnezeu şi bun părinte al enoriaşilor parohiilor prin care a trecut în cei 37 ani de preoţie au fost evidenţiate de către P. C. Pr. consilier Toma Rîpă, în calitate de fost coleg.

P. C. Pr. Prot. Vasile Ulea din partea preoţilor Protopiatului Vaslui, precum şi de unii foşti ucenici ai săi.

Din partea enoriaşilor din Buhăeşti a vorbit învăţătorul pensionar Cehan Ioan.

P. C. Pr. Laurenţiu Popovici, în numele şi din partea foştilor profesori ai seminarului, a evidenţiat vocaţia pentru preoţie şi calităţile de bun liturghisitor ale celui mutat către Domnul.

Regretat de familie, colegi, prieteni şi cunoscuţi, corpul neînsufleţit după ocolirea bisericii a fost condus la „Cimitirul Eternitatea" din Iaşi.

Prot. V. ULEA

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Iassy
et de l'Evêché de Roman et de Huşi

LVIIe ANNÉE — No. 4-6 avril-juin 1981

S O M M A I R E

Indépendance, unité, liberté

Le 9 Mai, jour de l'indépendance et de l'avenir du pays *(La Métropolie de la Moldavie et de Suceava)* 213
I. TODERAŞCU, Michel le Brave et la conscience de l'unité éthnique des Roumains 216

À la fête des fêtes

† *TEOCTIST, Archevêque de Iassy et Métropolite de la Moldavie et de Suceava,* Pastorale à l'occasion des Pâques — 1981 . 227
† *EFTIMIE, Evêque de Roman et de Huşi,* Pastorale â l'occasion des Pâques — 1981 233

E t u d e s

P. Ilie MOLDOVAN, Aspects de la Révélation divine dans la perspective du dialogue oécuménique 237
Drd. Eugen PENTIUC, Notion de justice dans les épîtres paulines 254
† *EFTIMIE, Evêque de Roman et de Huşi,* Miron Costin et les circonstances qui ont lié la ville de Roman de cette grande personnalité du peuple roumain . . . 261

1600 années du II iéme Synode oecuménique

P. Iustin GAŞPAR, Le 2 ième Synode oecuménique de Constantinople (381) et la vie chrétienne de la Scythia Minor-Dobroudja d' aujourd 'hui 272
Archim. Pimen ZAINEA, J'attends la ressurection des morts et la vie éternelle 279

Dans le domaine pastoral

† *TEOCTIST, Archevêque de Iassy et Métropolite de la Moldavie et de Suceava,*
Au Jérusalem de l'Orthodoxie roumaine . . . 292
Veux-tu être guéri ? 297
Le respect des saintes reliques, preuve de l'unité et de foi nationale 303

S e r m o n s

P. prof. T. TODICESCU, A l'Ascension du Seigneur . . . 311
P. Şt. SLEVOACĂ, La Sainte Liturgie 312

Livre roumain ancien

P. Paul MIHAIL, Le Rituel du métropolite Dosoftei, Iassy — 1681, à sa 300 ième année de son apparition . . 315

Lieux de prière et de dévotion ancestrale

Dr. Angela PAVELIUC-OLARIU, Églises en bois aux environs de Botoşani 334
P. drd. Vasile UNGUREANU, L'Église du monastère de Probota — monument d'art ecclésiastique 344

Vies de Saints

Métropolite Dosoftei. La bravoure de la Sainte martyre Teodosia *(N. A. Ursu)* 351

Notes 353

Crypte d'une basilique chrétienne découverte à Tomis *(Evêque Epifanie Norocel-Tomitanul)*; Grigore Ţamblac dans la tradition roumaine *(I. D. Lăudat)*; Notes voïvodales sur de vieux livres roumains et sur des objets en métaux précieux *(P. C. Chiriac)*; Vestiges ancestraux *(Gh. Badea)*; Publications de spiritualité orthodoxe des paroisses roumaines de l'étranger *(Diacre V. Nechita)*; Archiprêtre prof. Mihail Pavel Şesan *(P. dr. Viorel Ioniţă)*; Le prêtre Constantin Nonea *(Diacre V. Nechita)*.

Comptes — rendus . . . 371

Histoire de la ville de Iassy, tome I er, Editions Junimea, Iassy, 1980, 675 p.; *Archim. Veniamin Tohăneanu,* Monastère Brîncoveanu Sîmbăta de Sus, Sibiu, 1980, 26 p. *(P. Scarlat Porcescu)*; *Dionisie de Furna,* Livre de peinture, Editions Meridiane, Bucarest, 1979, 280 p. *(Archim. Pimen Zainea)*; *Gh. I. Brăteanu,* La Tradition historique sur la fondation des états roumains, Editions Eminescu, Bucarest, 1980 *(P. Scarlat Porcescu)*; *Nicolae Cojocaru,* Pîrteştii de Sus — un habitat de Bucovine. Monographie folklorique, Bucarest, 1980, 255 p. *(V. Diacon)*; Annuaire de l'Institut d'histoire et d'archéologie „A. D. Xenopol"-Iassy, tome XVI ème, 1979, et XVI ème, 1980 *(P. Sc. Porcescu)*; Une chanson sur la Roumanie. Poésie contemporaine grecque, Editions Junimea, Iassy, 1980, 144 p. *(Gh. Badea)*; *D. Prodan,* La Révolution de Horea, tomes I er et II ème, Editions scientifique et encyclopédique, Bucarest, 1979, 620 p. + 766 p. *(Diacre V. Nechita)*; *I. D. Suciu,* L'Unité du peuple roumain. Contributions historiques de Banat, Editions Facla, Timişoara, 1980, 188 p. *(I. Toderaşcu)*; *N. Cartojan,* Histoire de la littérature roumaine ancienne, Bucarest, 1980, 590 p. *(V. Diacon)*.

Chronique ecclésiastique

A. — Actualités oecuméniques *(Gh. Badea)* . . . 388

B. — L'Archevêché de Iassy 390

HÔTES *(Gh. Badea)*; Conférences ecclésiastiques du mois de mai 1981 *(N. Dascălu)*; Fête de la Ressurection du Seigneur à la cathédrale *(Archim. Pimen Zainea)*; Festivité de fin d'année scolaire 1980-1981 à l'École de chantres d'église et au Séminaire théologique du Monastère de Neamţ *(V. Ţoc)*; A l'Ascension du Seigneur au Monastère de Neamţ; À „Sînziene" au Monastère Saint Jean le Nouveau-Suceava *(Archim. Pimen Zainea)*.

† APPELÉS DEVANT DIEU: Le moine Ieronim Petrescu *(Archim. Pimen Zainea)*; Le prêtre Tihon Lupu *(P. Casian Bucescu)*: Le prêtre Daniel Danilescu *(Archip. I. Pricop)*; Le prêtre Simeon Belţa *(P. V. Timoceanu)*; Le prêtre Nicolae Lazăr *(P. Dragoş Botezat)*; Le moine Calistru Bostan *(Diacre I. Ivan)*.

C. — L'Evêché de Roman et de Huşi 401

Conférence d'orientation du mois de mai 1981 *(P. I. Mareş)*; L'Eglise „Saints martyrs Mina et Haralambie" du municipe de Bîrlad *(Archip. P. Tufaru)*.

† APPELÉS DEVANT DIEU: Le prêtre Haralambie Manoilescu *(Archip. V. Ulea)*.

Vieţi de Sfinţi

Mitropolitul Dosoftei, Viteja svintei mucenițe Teodosiei *(N. A. Ursu)* 351

Însemnări 353

Cripta unei bazilici creștine descoperită la Tomis *(Episcop Epifanie Norocel-Tomitanul)*; **Grigore Țamblac în tradiția românească** *(I. D. Lăudat)*; **Însemnări voievodale pe cărți vechi românești și pe obiecte din metale prețioase** *(Pr. C. Chiriac)*; **Vestigii strămoșești** *(Gh. Badea)*; **Publicații de spiritualitate ortodoxă ale parohiilor românești din străinătate** *(Diac. V. Nechita)*; **Preotul profesor Mihail Pavel-Șesan** *(Pr. dr. Viorel Ioniță)*; **Părintele Constantin Nonea** *(Diac. V. Nechita).*

Recenzii 371

Istoria orașului Iași, vol. I, Editura Junimea, Iași, 1980, 675 p.; *Arhimandrit Veniamin Tohăneanu,* **Mănăstirea Brîncoveanu-Sîmbăta de Sus,** Sibiu, 1980, 26 p. *(Pr. Scarlat Porcescu)*; *Dionisie din Furna,* **Carte de pictură,** Editura Meridiane, București, 1979, 280 p. *(Arhim. Pimen Zainea)*; *Gh. I. Brătianu,* **Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești,** Editura Eminescu, București, 1980, 291 p. *(Pr. Sc. Porcescu)*; *Nicolae Cojocaru,* **Pîrteștii de Sus — o așezare din Bucovina.** Monografie folclorică, București, 1980, 255 p. *(V. Diacon)*; **Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol"-Iași,** vol. XVI, 1979 și vol. XVII, 1980 *(Pr. Sc. Porcescu)*; **Un cîntec despre România. Poezie contemporană greacă,** Editura Junimea, Iași, 1980, 144 p. *(Gh. Badea)*; *D. Prodan,* **Răscoala lui Horea,** vol. I și II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, 620 p. + 766 p. *(Diac. V. Nechita)*; *I. D. Suciu,* **Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănățene,** Editura Facla, Timișoara, 1980, 188 p. *(I. Toderaşcu)*; *N. Cartojan,* **Istoria literaturii române vechi,** București, 1980, 590 p. *(V. Diacon).*

Cronica bisericească

A. — **Actualități ecumenice** *(Gh. Badea)* 388

B. — **Arhiepiscopia Iașilor** 390

OASPEȚI *(Gh. Badea)*; **Conferințele preoțești pe luna mai 1981** *(N. Dascălu)*; **Praznicul Învierii Domnului la catedrală** *(Arhim. Pimen Zainea)*; **Festivitatea închiderii anului școlar 1980-1981 la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț** *(V. Țoc)*; **De Înălțarea Domnului la Mănăstirea Neamț; De Sînziene la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou-Suceava** *(Arhim. Pimen Zainea).*

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Ieromonahul Ieronim Petrescu** *(Arhim. Pimen Zainea)*; **Protosinghelul Tihon Lupu** *(Pr. Casian Bucescu)*; **Preotul Daniel Danilescu** *(Prot. I. Pricop)*; **Preotul Simeon Belța** *(Pr. V. Timoceanu)*; **Preotul Nicolae Lazăr** *(Pr. Dragoș Botezat)*; **Monahul Calistru Bostan** *(Diac. I. Ivan).*

C. — **Episcopia Romanului și Hușilor** 401

Conferința de orientare din luna mai 1981 *(Pr. I. Mareș)*; **Biserica „Sfinții Mucenici Mina și Haralambie" din municipiul Bîrlad** *(Prot. P. Tufaru).*

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Preotul Haralambie Manoilescu** *(Prot. V. Ulea).*

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LVII, Nr. 7 — 9 IULIE — SEPTEMBRIE 1981

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

CUPRINSUL

Zi de bucurie și de înălțare

23 August — Ziua eliberării sociale și naționale *(N. Dascălu)* . 429

Oamenii de știință și pacea

Al XVI-lea Congres internațional de istorie a științei. Simpozionul „Oamenii de știință și pacea" *(N. Dascălu)* . . 432

La 1600 de ani de la Sinodul al II-lea ecumenic

† *TEOCTIST*, *Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei*, Lucrare călăuzitoare a Sfîntului Duh 434
† *EFTIMIE*, *Episcop al Romanului și Hușilor*, Simbolul niceo-constantinopolitan. Importanța lui pentru viața Bisericii și valoarea lui ecumenică 441

Studii

Pr. dr. N. MACSIM, Răscumpărarea în teologia Sfîntului Maxim Mărturisitorul 447
Drd. Eugen PENIUC, Fundamentarea veterotestamentară a cultului Sfintelor Icoane 470
Pr. I. VÎRLAN, Rolul credincioșilor mireni în Biserica Ortodoxă Română 482

Predici

Pr. dr. Simion RADU, Apostolatul faptelor creștinești . . 493
Pr. V. VĂCĂREANU, Curățenia sufletească 495

Cartea românească veche

Pr. Sc. PORCESCU, Tetraevanghelul de la Homor (1473) cu portretul lui Ștefan cel Mare. Un secol de la prezentarea sa la Academia Română (1881-1981) 498

Dreapta învățătură a Bisericii

Pr. prof. M. VIZITIU, Păstrarea și trăirea dreptei credințe, îndatorire a fiecărui slujitor și credincios creștin . . 530
Arhid. prof. Iosaf GANEA, Cimitirul parohial 534

În slujba lucrării ecumenice

Arhim. Pimen ZAINEA, Aportul monahismului român ortodox în cadrul Mișcării Ecumenice 539
Pr. C. BUZDUGAN, O rugăciune pentru refacerea unității bisericești, alcătuită de către Mitropolitul Veniamin Costachi, Mănăstirea Slatina, 1844 546

Pagini patristice

Sfîntul Sofronie patriarhul Ierusalimului 550-638, Anacreontica : Oda a II-a ; a III-a ; a IV-a ; a V-a ; a VIII-a ; a IX-a ; a X-a și a XII-a *(Pr. prof. N. Petrescu)* 547

File din istoria Bisericii Ortodoxe din Moldova

Pr. Iustin GASPAR, 340 de ani de la aducerea sfintelor moaște ale Prea Cuvioasei Parascheva la Iași 558

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

UL LVII, Nr. 7 — 9 IULIE — SEPTEMBRIE 1981

DACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† I. P. S. TEOCTIST, Mitropolitul Moldovei și Sucevei

MEMBRI

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași

P. C. Pr. IOAN MAREȘ, vicar administrativ, Roman

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamț

REDACTOR RESPONSABIL

GHEORGHE V. BURCĂ, Iași

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex. 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3".

42.420

23 August – ziua eliberării sociale și naționale

Istoria neamului își are semne de carte la fiecare pagină de început a unui nou capitol. Înaintașii le-au însemnat cu litere de foc în sufletul poporului și cu cît se înalță Patria pe spirala progresului material și spiritual, ele sporesc în strălucire. Cînd anul își desfoliază partea pe care scrie 23 August, întreaga suflare românească își pune strai de sărbătoare și se întoarce în istorie pentru a cinsti pe cei ce au smuls neghina nedreptății din țarina neamului și au sădit mirabila sămînță ce rodește prezentul luminos.

Lupta de veacuri a poporului român pentru libertate și neatîrnare, pentru dreptate și o mai demnă viețuire își găsește în gloriosul eveniment de la 23 August 1944 o meritată împlinire. Ceea ce unii din strămoși au cunoscut pentru puțină vreme, iar alții au trecut sub glie luptînd cu dorul de libertate neîmplinit, transmis urmașilor, a devenit realitate în acel zbuciumat deceniu al cincilea din veacul căruia-i sîntem contemporani. Ca o columnă între vechi și nou, între lumea sărăciei, a subdezvoltării, a jafului și a deznădejdii și lumea certitudinilor, a speranțelor și a viselor împlinite, momentul 23 August reprezintă piscul de lumină necesar în istoria devenirii poporului român, sortit să îndure secole de-a rîndul povara nemiloasă a jugurilor străine.

Anul acesta, la a 37-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, poporul nostru cinstește, de asemenea, și pe doi dintre aceia care au știut să dea expresie și forță de realizare idealurilor străbune la 380 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul și 160 de ani de la Revoluția lui Tudor Vladimirescu. Patria-și trăiește din plin independența și tinerețea perpetuă a entuziasmului creator. Virtuțile ce au caracterizat poporul nostru de-a lungul întregii sale istorii și-au găsit temei de rodnicie și în condițiile situației internaționale dezastruoase provocate de rătăcirile fasciste.

Victoria de la 23 August 1944 este opera întregului popor condus de alianța tuturor forțelor democratice și patriotice din țară. Monștrilor născuți de o orînduire aflată în agonie, poporul român le-a opus triumful rațiunii, al lucidității în judecarea legităților ce guvernează istoria. Rapacității orbite de propria-i nebunie, generația progresistă din 1944 nu i s-a impus numeric ci cu încrederea nestrămutată care însuflețește pe toți cei care sînt

conştienţi că de partea lor este dreptatea, crez care a însoţit pe străbuni şi i-a purtat cu dîrzenie pe sinuoasele cărări ale istoriei. De aceea nu este de mirare că Bucureştiul a fost prima capitală de pe continent eliberată în anii celui de-al doilea război mondial de către forţele rezistenţei naţionale, fără nici un ajutor din afară. *Importanţa actului de la 23 August 1944 este subliniată de către Preşedintele Nicolae Ceauşescu, ctitor de istorie, participant activ la evenimentele vremii, în cuvinte cu puteri profunde: „Declanşarea revoluţiei de eliberare socială şi naţională din august 1944 a inaugurat o etapă nouă în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor şi năzuinţelor de dreptate şi libertate ale poporului român, a cuceririi depline a independenţei şi suveranităţii naţionale, a afirmării României ca naţiune liberă şi demnă în rîndul naţiunilor lumii. Înfăptuirea insurecţiei a marcat începutul unor ample mişcări sociale ale maselor largi ale poporului, în frunte cu clasa muncitoare, conduse de partidul comunist, pentru transformarea revoluţionară a societăţii româneşti".*

Actul insurecţional din patria noastră a avut consecinţe de seamă în încleştările militare din estul Europei, grăbind sfîrşitul războiului.

După ce a scuturat jugul fascist de pe umerii proprii, România, deşi cu trupul însîngerat de rănile pricinuite de cotropitori, a găsit tăria de a participa şi la eliberarea statelor vecine Ungaria, Polonia, Cehoslovacia alături de trupele sovietice şi de patrioţii din ţările respective. Astfel, bravii noştri eroi şi-an adus o contribuţie remarcabilă, recunoscută de întreaga lume la prefacerea în cenuşă a unui imperiu întemeiat pe jaf şi cotropire, a unei doctrine false care şi-a revărsat veninul asupra planetei într-un moment de ezitare a opinei publice mondiale.

Moment de răscruce în devenirea patriei, actul eliberator de la 23 August 1944 a deschis calea unor transformări epocale, a marcat un început de eră. Instaurarea primului guvern democratic, la 6 martie 1945, abolirea monarhiei şi trecerea puterii în mîinile clasei muncitoare, naţionalizarea principalelor mijloace de producţie, cooperativizarea agriculturii sînt trepte din marşul accelerat către civilizaţie şi progres. În cei 37 de ani de la eliberare, patria şi-a primenit fiinţa şi destinele. Dintr-o ţară aservită economic monopolurilor străine, în care agricultura practicată cu mijloace de producţie rudimentare reprezenta principala sursă de venituri, în anii construcţiei socialiste România a devenit un stat independent şi suveran, cu o economie industrial-agrară puternică, dezvoltată accelerat şi armonios. Grăitor este

faptul că producţia industrială este astăzi de aproape 50 de ori mai mare decît în 1938. Prestigiul fără precedent de care se bucură în lume patria noastră reflectă politica înţeleaptă prin care Conducerea de stat călăuzeşte spre împlinire destinele unui popor destoinic, cu tradiţii multiseculare care-şi afirmă potenţele creatoare şi îşi cunoaşte rosturile în istorie. Industria şi agricultura, arta şi cultura afirmă valenţele multiple ale geniului românesc într-o societate ale cărei trăsături fundamentale izvorăsc din grija faţă de om, libera lui dezvoltare şi împlinire, creşterea bunăstării materiale şi spirituale.

*

„Trăim în miezul unui ev aprins" şi de aceea toţi fiii patriei sînt datori să se înfrăţească în rapsodia muncii pentru a ridica ţara pe noi culmi de civilizaţie şi progres, pentru ca visele noastre avîntate să se prefacă-n fapte.

Suflet din sufletul neamului, Biserica Ortodoxă Română, slujitoare a intereselor poporului îşi îndeamnă credincioşii să se integreze plenar în fluxul transformărilor revoluţionare de astăzi, să fie creştini „în timp, iar nu în contra-timp". Ca factor în procesul triadic om-Dumnezeu-aproape orice creştin este implicat în realităţile contemporane, este chemat să răspundă „hic et hunc" la apelurile societăţii în care trăieşte. Participantă activă la lucrările Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, la toate acţiunile obşteşti menite să contribuie la bunăstarea neamului, Biserica noastră promovează principiile păcii, frăţiei şi egalităţii între oameni şi în organizaţiile creştine internaţionale din care face parte: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferinţa Bisericilor Europene, Conferinţa Creştină pentru Pace. Credincioasă tradiţiilor sale, Ortodoxia românească slujeşte patria pe drumui împlinirii tuturor aspiraţiilor.

23 August sărbătoarea eliberării noastre este şi sărbătoarea viitorului fericit al patriei şi bucuria de a-i fi împreună-făuritori.

N. DASCĂLU

Al XVI-lea Congres internațional de istorie a științei. Simpozionul „Oamenii de știință și pacea"

În perioada 26 august — 3 septembrie 1981, capitala patriei noastre a găzduit lucrările celui de-al XVI-lea Congres Internaţional de istoria ştiinţei, forum internaţional organizat de Uniunea Internaţională de Istorie şi Filozofie a Ştiinţei — Divizia de istorie a ştiinţei, precum şi de Academia Republicii Socialiste România cu sprijinul U.N.E.S.C.O.

În suita manifestărilor dedicate progresului cunoaşterii umane şi studierii implicaţiilor morale şi sociale ale marilor cuceriri ştiinţifice, reuniunea de la Bucureşti se înscrie între preocupările de prim rang ce frămîntă omenirea modernă.

Alegerea capitalei României ca loc de desfăşurare a lucrărilor celui de al XVI-lea Congres internaţional de Istoria Ştiinţei, constituie o dovadă elocventă a prestigiului de care se bucură în lume ţara noastră datorită politicii sale consecvente de pace, prietenie şi colaborare cu toate popoarele, fără deosebire de orînduire socială, de rasă sau de convingere. În acelaşi timp, pune în evidenţă înalta preţuire acordată ştiinţei româneşti care, prin reprezentanţii ei, a adus contribuţii valoroase la îmbogăţirea tezaurului, împlinirilor omenirii.

De la uneltele de minerit ale omului paleolitic descoperite la Cotu-Miculinţi (Botoşani) — asemenea ustensile fiind printre cele mai vechi cunoscute în lume —, pînă la avionul cu reacţie inventat de Henry Coandă şi la descoperirile senzaţionale ale unor savanţi ca: Nicolae Paulescu, Ştefan Procopiu, Victor Babeş ş. a., geniul creator românesc a contribuit activ la marele proces de cunoaştere şi stăpînire a tainelor naturii.

Desfăşurate sub înaltul patronaj al Doamnei academician doctor inginer Elena Ceauşescu, prim vice-prim ministru al guvernului, preşedintele Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie, lucrările Congresului au reunit peste 1200 oameni de ştiinţă din 50 de ţări ale lumii, de pe toate continentele, printre care mari personalităţi ştiinţifice, laureaţi ai premiului Nobel, preşedinţi de academii, conducători de agenţii ale O. N. U, specialişti din toate ramurile ştiinţei.

Tema principală a Congresului: „Ştiinţă şi tehnologie, umanism şi progres", a slujit participanţilor ca o deviză în expunerile lor şi pentru activitatea viitoare. În condiţiile uimitorului progres al disciplinelor ştiinţifice, astăzi cînd asistăm la o multiplicare şi la o specializare a domeniilor cunoaşterii umane, se impune, mai mult ca oricînd, ca fiecare om de ştiinţă să participe cu picătura lui de creativitate la creşterea fluviului uriaş care este ştiinţa. Cele peste 800 de comunicări ştiinţifice prezentate au dezbătut aspectele filozofice şi sociale ale progresului ştiinţific, modul cum ştiinţa a contribuit la bunul mers al societăţii umane de-a lungul istoriei.

„Ştiinţa şi arheologia din antichitate pînă în anul 1600", „Ştiinţa şi societatea", „Ştiinţa, tehnologia şi problemele dezvoltării sociale — comparaţii şi perspective istorice", „Revoluţia în biologia secolului

al XX-lea" sînt cîteva din subiectele comunicărilor prezentate în cadrul celor 14 secţiuni ştiinţifice şi 7 şedinţe tematice, împărţite pe grupe şi subgrupe de lucru.

Pe agenda congresului s-au înscris şi patru importante aniversări: împlinirea a 1000 de ani de la naşterea lui Ibn Sina (Avicenna), bicentenarul lui Denis Poisson, centenarul lui Gogu Constantinescu şi bicentenarul lui George Stephenson.

La propunerea României, în zilele de 2 şi 3 septembrie a avut loc o masă rotundă cu tema: „Tendinţe viitoare în dezvoltarea ştiinţei şi tehnologiei, vizînd o dezvoltare socială şi umană". S-a insistat asupra orientării eforturilor tuturor oamenilor de ştiinţă spre idealurile păcii şi cooperării.

La încheierea lucrărilor congresului, participanţii au semnat un *Mesaj* în care se accentuează responsabititatea morală a oamenilor de ştiinţă faţă de viitorul fericit al omenirii. „Avem convingerea că oamenii de ştiinţă, toată intelectualitatea omenirii vor activa fără ostenire pentru ca toate popoarele lumii să se bucure de minunatele rezultate ale ştiinţei şi tehnologiei, ale progresului economic şi cultural pentru ca toate naţiunile să se dezvolte libere şi independente să poată privi şi să păşească cu încredere şi demnitate spre viitor", se spune în *Mesaj*. Legătura indisolubilă dintre progesele ştiinţei şi necesitatea punerii tuturor realizărilor din acest important domeniu în slujba idealurilor de pace, prietenie, colaborare şi înfrăţire între popoare şi-a găsit o fericită exprimare în faptul că, la numai o zi de la încheierea celui de-al XVI-lea Congres de istorie a ştiinţei, au început la Bucureşti, sub înaltul patronaj al preşedintelui Republicii Socialiste România, Domnul N. Ceauşescu, lucrările simpozionului internaţional „Oamenii de ştiinţă şi pacea". Grija conducătorului nostru iubit pentru prosperitatea patriei, dragostea faţă de om şi preocuparea pentru viitorul lui fericit transpar şi din *Mesajul* adresat de către Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu participanţilor la simpozion. „În zilele noastre rolul fundamental în determinarea cursului istoriei, îl au popoarele, masele largi populare de pretutindeni. Locul oamenilor de ştiinţă, vital interesaţi în cauza progresului şi păcii este alături de popoarele care luptă pentru apărarea vieţii şi muncii lor paşnice, pentru dreptul de a-şi făuri destinul în mod liber, fără nici un amestec sau presiune din afară, de a-şi consacra resursele şi energia în scopul propriei propăşiri materiale şi spirituale. Indiferent de deosebirile de concepţii filozofice, politice, religioase, oamenii de ştiinţă trebuie să-şi unească tot mai strîns rîndurile şi împreună cu forţele iubitoare de pace de pretutindeni, să se ridice împotriva politicii imperialiste, de dominaţie, împotriva războiului, pentru o lume a dreptăţii, egalităţii şi păcii".

Reuniunile internaţionale de la Bucureşti din toamna acestui an reprezintă un pas înainte pe drumul destinderii, coalizării tuturor forţelor umane în scopul pătrunderii tainelor universului, înfrăţirii tuturor popoarelor pentru înţelegerea rosturilor adînci şi a misiunii fiinţei umane pe pămînt. Progresul ştiinţific trebuie să se integreze idealurilor majore ale omenirii, să-şi dovedească rolul benefic şi constructiv pe care l-a avut de-a lungul istoriei, cînd dimensiunea morală a însoţit valenţele creatoare.

N DASCĂLU

La 1600 ani de la Sinodul al II-lea ecumenic

Lucrare călăuzitoare a Sfîntului Duh

După învățătura ortodoxă, revelația sau descoperirea dumnezeiască „Taina voii lui Dumnezeu" (Efeseni 1, 9), cum o numește Sfîntul Apostol Pavel, se află cuprinsă în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție. Încercînd să pătrundă și să înțeleagă cu rațiunea încălzită de credință și de iubire „adîncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu" (Romani 11, 33), Sfinții Apostoli și urmașii lor au simțit întotdeauna nevoia în lucrarea lor a unei călăuze văzute. Încă pe cînd se găseau în apropierea Mîntuitorului Hristos și, îndeosebi, în cuvîntarea Sa de despărțire dinaintea Patimilor, El i-a încredințat asupra acestei călăuze, cînd le-a spus : „Dar Mîngîietorul, Duhul Sfînt, pe care-L va trimite Tatăl, în numele Meu, Acela vă va învăța toate și vă va aduce aminte despre toate cele ce v-am spus Eu" (Ioan 14, 26). Și această făgăduință a fost păstrată cu sfințenie în viața bisericească și a rămas dreptar sfînt pentru tot ceea ce slujitorii și credincioșii doreau și așteptau să fie rînduite pentru mîntuirea tuturor.

Revărsînd, necontenit, prin Sfintele Taine, Sfîntul Har și darurile Sale în Biserica — Trup tainic al Domnului nostru Iisus Hristos —, Sfîntul Duh, Duhul adevărului călăuzește „la tot adevărul" (Ioan 16, 13). Această lucrare călăuzitoare a Duhului Sfînt *se arată mai ales atunci cînd mădularele Bisericii, prin ierarhii și reprezentanții ei, se adună, precum Sfinții Apostoli au făcut odinioară la Ierusalim (Fapte 15, 1-31), pentru a adînci, a explica, a formula și a rîndui spre ținere neschimbată și trăire deplină adevărurile dumnezeiești înveșmîntate în cuvînt și simțire omenească.*

În cronica multiseculară a Bisericii „stîlp și temelie adevărului" (I Timotei 3, 15) s-au înscris astfel de adunări ale ierarhilor și slujitorilor ei dintre care un număr de șapte, prin importanța lor și prin receptarea unanimă a adevărurilor formulate și și promulgate, au dobîndit calificativul de Sinoade ecumenice.

Anul acesta se împlinesc 1600 de ani de la ținerea celui de al doilea Sinod ecumenic, Constantinopol, 381 d. H., prilej binecuvîntat de a reîmprospăta hotărîrile luate și adevărurile de credință prin puterea și cu lucrarea Sfîntului Duh. Prilej, de asemenea, în ceea ce privește responsabilitatea uriașă a întregii creștinătăți angajate în drumul refacerii unității de credință, a împliniriî cuvîntului dumnezeiesc „ca toți să fie una" (Ioan 17, 21) de a stărui nu numai în înmulțirea dragostei și a rugăciunii, ci și a întoarcerii cu evlavie și smerenie la metodele și căile folosite de către sfinții noștri înaintași întru dreapta slujire a adevărului mîntuitor, același pentru toți, unul și același pentru toate veacurile.

La Sinodul apostolic, ținut la Ierusalim în anul 50 d. H., Sfinții Apostoli, asupra cărora Duhul Sfînt se revărsase la Cinci-

zecime, după ce au dezbătut îndelung problemele ivite atunci în viața Bisericii, au spus într-un glas „părutu-s-a Duhului Sfînt și nouă să nu vi se pună nici o greutate în plus în afară de cele ce sînt necesare" (Fapte 15, 28). Aceste cuvinte descoperă sensul adînc al lucrării sinodale, care se desfășoară, întotdeauna, sub asistența sau adumbrirea Sfîntului Duh. Iconomia dumnezeiască a Sfîntului Duh are tocmai acest scop: credinciosul să nu fie împovărat în căutările sale, ori de cîte ori încearcă să înțeleagă adevărurile dumnezeiești și totodată, să-și dea limpede seama de „cele ce sînt necesare" în scopul dobîndirii mîntuirii sufletului. De aceea, Biserica slujindu-i pe fii ei, și împlinindu-și prin aceasta misiunea Sa în lume, a vegheat la păstrarea neștirbită a adevărurilor Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții. Abateri de la dreapta credință, numită de Sfinții Părinți și scritorii bisericești regula de credință, *precum și unele erezii au apărut din primele secole ale creștinismului. Apărînd adevărurile de credință, explicînd adevăratul înțeles și valoarea soteriologică a acestora și combătînd orice abatere de la dreapta credință, cei dintîi Sfinți Părinți ca: Ignatie al Smirnei, Irineu de Lungdunum, Teofil al Antiohiei, Ipolit sau scritori bisericești: Iustin Martirul și Filozoful, Tertulian etc., au zăgăzuit încercările unora de a se desprinde de la Trupul Domnului și au contribuit prin aceasta la păstrarea unității Bisericii și a vieții bisericești.*

Începînd însă cu veacul al IV-lea în sînul Bisericii apar frămîntări complexe, care duc la neînțelegeri și, în cele din urmă, la apariția unor grupări și curente creștine, inițial schismatice apoi eretice, ca de pildă: arianismul, macedonianismul, apolinarismul, nestorianismul etc. În această atmosferă de amenințare a ruperii unității vieții bisericești, Sfinții Părinți depun eforturi mari, lămurind prin scrieri și prin întreaga lor slujire îndatorirea tuturor creștinilor de a se afla mereu sub razele ocrotitoare și binefăcătoare ale rugăciunii Domnului nostru Iisus Hristos „ca toți să fie una" (Ioan 17, 21).

Căutînd să aducă la împlinire testamentul sfînt al unității în credință și trăire creștină, conducătorii Bisericii au hotărît ținerea unor Sinoade ecumenice. Privind cu atenție scopul ținerii acestor Sinoade ecumenice, constatăm că preocuparea centrală a lor „a fost unitatea de credință, de doctrină și de disciplină în tot cursul Bisericii. Această unitate era garanția unității în mare a însești vieții creștine"[1]*, unitate care se realizează și se manifestă prin mărturisirea acelorași adevăruri dumnezeiești propovăduite de Mîntuitorul și rînduite de către Sfinții Săi Apostoli.*

După ce Biserica una, sfîntă, sobornicească și apostolească, a formulat la Sinodul I de la Niceea (325) primele șapte articole ale Simbolului de credință, care fixează dreapta învățătură despre lucrarea creatoare și proniatoare a Tatălui Ceresc și despre lucrarea mîntuitoare adusă lumii, din nemărginita dragoste a Tatălui, de către Domnul nostru Iisus Hristos, a apărut o nouă erezie,

---

1. Pr. prof. Ioan G. Coman, ***Sinoadele ecumenice și importanța lor pentru viața Bisericii***, în „Studii Teologice", XIV (1962), nr. 3, p. 298.

care punea în discuție Dumnezeirea Sfîntului Duh, egalitatea și consubstanțialitatea Lui cu Tatăl și cu Fiul. Cei care puneau în discuție această învățătură adeverită de Sfînta Scriptură, tălmăcită în scrierile Sfinților Părinți și mărturisită de Sfînța Tradiție, precum și de întreaga practică bisericească s-au numit pnevmatomahi, *adică luptători împotriva Sfîntului Duh,* macedonieni *după numele căpeteniei lor, Macedoniu, care păstorise Biserica de la Constantinopol în două rînduri (342-346 și 351-360) și* marato-nieni, *de la Maratoniu, care după mărturia istoricului Socrate a fost adevăratul întemeietor al ereziei pnevmatomahilor*[2].

După cum este binecunoscut, erezia pnevmatomahă este o continuare a celei ariene. Sfîntul Atanasie cel Mare (†373) relatează, în prima dintre scrisorile sale către Serapion de Thmuis, că acesta îl înștiințase de „unii care au părăsit pe arieni din cauza blasfemiei aduse contra Fiului lui Dumnezeu, au început să învețe greșit contra Sfîntului Duh, spunînd că el este nu numai o creatură, ci și unul dintre spiritele slujitoare și se deosebește de înger numai prin grad. Nu putem decît să ne mirăm de nesocotința lor, deoarece ei, care nu vor ca Fiul lui Dumnezeu să fie o creatură, și în aceasta gîndesc bine, au suportat să audă că Duhul Fiului este creatură"[3].

Marele apărător al Ortodoxiei, Sfîntul Atanasie cel Mare, de la care avem de fapt primul tratat teologic despre Sfîntul Duh, sesiza legătura strînsă dintre învățătura despre persoana și opera răscumpărătoare și mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos și lucrarea Sfîntului Duh în Biserică și în lume. În acest sens el spunea: „Într-adevăr, dacă aceștia gîndesc greșit despre Sfîntul Duh, nu pot gîndi corect despre Fiul. Căci dacă gîndesc corect despre Fiul, gîndesc corect și despre Duhul, care de la Tatăl purcede și fiind propriu Fiului, se dă prin Acesta Apostolilor și tuturor celor ce cred în El"[4].

Această expunere atît de limpede apare în toată lumina ei și în timpul nostru, fiind de cea mai mare actualitate și importanță pentru mișcarea ecumenică. Ortodoxia românească activă în lucrarea ecumenică stăruie asupra necesității realizării unei și aceleiași mărturisiri de credință pentru a se ajunge la comuniune. Unitatea mărturisirii de credință este o condiție indispensabilă a unității bisericești care se realizează deplin și eficient atunci cînd toți se împărtășesc dintr-o Pîine *și dintr-un* Potir[5] *— Sfînta Euharistie este expresia reală și dinamică a unității bisericești realizate prin mărturisirea de credință, care cuprinde toate adevărurile dumnezeiești, formulate și propovăduite de către Biserica dreptmăritoare.*

Sinodul II ecumenic, care și-a deschis lucrările la începutul

---

2. Socrate, *Istoria bisericească,* II, 45, P. G. LXVII, 360 A.

3. *Epistola I-a către Serapion,* P. G. XXVI, 532 (Sozomen, *Istoria bisericească,* LXVII (1200); cf. Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopol (381).* Învățătura despre Sfîntul Duh și Biserică, Simbolul constantinopolitan, în „Studii Teologice", XXI (1969), nr. 5-6, p. 328.

4. *Ibidem,* 2, 534 B.

5. *Liturghier,* București, 1974, p. 180.

lunii mai a anului 381, este cunoscut în istoria Bisericii creștine ca deosebit de important pentru că, prin formularea ultimelor cinci articole din Simbolul credinței, a pus în lumină, de fapt, valoarea unității mărturisirii de credință, de a cărei integritate depinde lucrarea Sfîntului Duh în viața Bisericii, în viața credincioșilor și în lume.

De asemenea, Sfinții Părinți de la Sinodul II ecumenic au introdus cinci „adaosuri, împliniri sau îndreptări" în textul Simbolului constantinopolitan, pentru că ele lămuresc, lărgesc și întregesc sensul textului Simbolului niceean fără să modifice în genere conținutul lui. Acestea sînt :

1. *„Făcătorul cerului și al pămîntului" ;*
2. *„Mai înainte de toți vecii" ;*
3. *„A coborît din cer și de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioara" ;*
4. *„S-a răstignit pentru noi în timpul lui Ponțiu Pilat și a pătimit și s-a îngropat" ;*
5. *„Șade de-a dreapta Tatălui" și „a Cărui împărăție nu va avea sfîrșit"* [6].

Deși personală, lucrarea Sfîntului Duh în Biserică, în viața credincioșilor și în lume, devine o lucrare „de viață făcătoare", *pentru că se săvîrșește treimic, adică în numele și prin puterea Sfintei Treimi. Duhul Sfînt este* Domnul de viață făcătorul *pentru că purcede de la Tatăl (Ioan 15, 26). Duhul Adevărului despre Care Domnul nostru Iisus Hristos spune că „nu va vorbi de la Sine", ci „Mă va slăvi, pentru că din al Meu va lua și vă va vesti" (Ioan 16, 13-14), împlinește prin lucrarea Sa voința mîntuitoare a Tatălui, realizată obiectiv prin întruparea, jertfa, învierea, înălțarea și șederea Fiului de-a dreapta Tatălui. În acest, sens, lucrarea Sfîntului Duh este lucrare a Sfintei Treimi : „Toate cîte are Tatăl ale Mele sînt ; de aceea am zis că din al Meu va lua și vă vesti vouă" (Ioan 16, 15) și, teologhisind aceste adevăruri scripturistice, participanții la Sinodul II ecumenic vor spune că pentru lucrarea săvîrșită, Sfîntul Duh „împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit".*

Voind să precizeze, deopotrivă, caracterul de Persoană a Duhului Sfînt, de Persnană a Sfintei Treimi, deoființimea și consubstanțialitatea Lui cu Tatăl și cu Fiul, sinodalii, care aveau în unanimitate convingerea și conștiința că această învățătură este „după rînduiala Apostolilor" [7]*, așează în Simbolul credinței și formula că Duhul Sfînt este „Acela Care a grăit prin prooroci", evidențiind, prin aceasta, lucrarea Mîngîietorului în epoca veterotestamentară.*

Trăsătura caracteristică și pilduitoare pentru lucrarea și slujirea creștină contemporană a Sinodului II ecumenic o constituie unitatea de credință, de învățătură și de disciplină. *Această unitate este concepută ca autencitate a credinței, învățăturii și disciplinei, autenticitate pe care Sfinții Părinți de la cel de al doilea Sinod ecumenic o pun în lumină, raportînd-o la* învățătura evan-

---

6. Pr. prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 366-367.
7. Teodoret, *Istoria bisericească*, P. G. LXXXII, 1216-1217.

ghelică, rînduiala apostolică, şi la credinţa statornicită de către Sinodul I ecumenic. *Astfel, la 28 februarie 380, împăratul Teodosie promulgînd un edict în favoarea Ortodoxiei niceene, scria între altele: „... să credem, după rînduiala apostolică şi învăţătura evanghelică, într-o singură Dumnezeire a Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh, de aceeaşi mărire în Sfînta Treime“* [8]. *Iar în scrisoarea de mulţumire a sinodalilor către Teodosie se spunea: „În timpul în care ne-am întrunit la Constantinopol, potrivit scrisorilor măriei voastre, mai întîi am reînnoit armonia dintre noi, apoi am stabilit articole scurte,* confirmînd credinţa Părinţilor de la Niceea *şi anatematizînd ereziile ivite contra ei, iar pe lîngă acestea am stabilit şi canoane speciale, pentru bunul mers al Bisericilor“* [9].

Definiţiile dogmatice ale Sinodului II ecumenic au fost autentic interpretate şi unanim receptate de către Sinodul IV ecumenic, Calcedon, 451. Sfinţii Părinţi de la acest Sinod, în şedinţele a II-a şi a V-a arătau importanţa Simbolului constantinopolitan, afirmînd: „Simbol înţelept şi mîntuitor al harului dumnezeiesc, care învaţă desăvîrşit despre Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh şi arată întruparea Domnului celor ce o primesc cu credinţă... Credinţa celor 318 Părinţi rămîne neatinsă. Iar faţă de cei ce se luptă cu Duhul Sfînt, confirmă învăţătura despre fiinţa Sfîntului Duh predată mai tîrziu de cei 150 de Sfinţi Părinţi adunaţi în capitală, învăţătură pe care aceia au făcut-o cunoscută tuturor, nu ca şi cînd ar fi introdus ceva ce lipsea, ci arătînd cu mărturii scripturistice ideea lor despre Sfîntul Duh, contra celor ce au încercat să-i nege stăpînirea“ [10],

Căutările pe care în anumite epoci le-au manifestat unii creştini dornici de a redescoperi şi trăi credinţa primară găsesc în învăţătura formulată şi hotărîrile luate de Sinodul II ecumenic un răspuns nu numai mulţumitor, ci pilduitor şi constrîngător din punct he vedere moral. Dorinţa de a reveni la începuturile vieţii creştine, dorinţă firească dacă ne gîndim la unele înstrăinări la care s-a ajuns prin stirbirea sau denaturarea tezaurului de credinţă află împlinirea în exemplul pe care-l oferă Sfinţi Părinţi participanţi la Sinodul II ecumenic, care mai întîi, aşa cu arătam mai sus, au „reînnoit armonia“ *dintre ei, apoi au* „stabilit articole scurte“, *prin care însă confirmau credinţa şi rînduielile statornicite. În acest exemplu descoperim calea pe care trebuie să se*

---

8. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 343.
9. *Ibidem*, p. 369-370.
10. *Ibidem*, p. 371.

meargă în strădaniile ecumenismului contemporan. Pentru refacerea unității mărturisirii de credință, a cărei cunună va fi unitatea bisericească, nu este nevoie de înnoire, ci de reînnoire. *Iar* reînnoirea *înseamnă ținerea adevărurilor evanghelice, rînduite de Sfinții Apostoli și statornicite de către Sinoadele ecumenice.*

Toate acestea însă nu se pot realiza decît prin Biserica cea „una, sfîntă, sobornicească și apostolească" *în care Botezul și odată cu el toate Sfintele Taine, se administrează valid, ele însele fiind mărturii ale prezenței și lucrării Sfîntului Duh în Biserică, în viața credincioșilor și în lume, prin harurile și darurile Sale, care se revarsă asupra celor ce păstrează și mărturisesc dreapta credință.*

Sinodul II ecumenic atît prin formulările adevărurilor de credință, cît și prin canoanele sau normele disciplinare promulgate pune în lumină caracterul unificator al lucrării Sfîntului Duh. Fiind de-o ființă cu Tatăl și cu Fiul, fiind Acela Care a grăit prin prooroci și Care s-a pogorît la Rusalii, Duhul Adevărului prin Taina Botezului ne unește cu Iisus Hristos, făcîndu-ne fiii Acestuia și ne unește cu toți oamenii: „Pentru că într-un Duh ne-am botezat noi toți, ca să fim un singur trup, fie Iudei, fie Elini, fie robi, fie liberi, și toți la un Duh ne-am adăpat" (I Corinteni 12, 13). Lucrarea unificatoare a Sfîntului Duh nu desființează personalitatea religioasă a omului, ci o desăvîrșește integrînd-o comunității, Trupului Tainic al Domnului, care este Biserica. De aceea, Sfintele Taine conferă credinciosului harul numai în măsura în care ele sînt administrate de Biserica păstrătoare a întregului tezaur de credință. „Dacă Biserica este sacrament sau Taină în sensul de comuniune realizată între Dumnezeu și totalitatea credincioșilor, Tainele ca acte sînt mijloace prin care se extinde și se menține continuu această legătură care constituie ființa Bisericii" [11]. *De aceea, Sfintele Taine nu se pot desprinde de ființa și viața Bisericii, ca Trup tainic al Domnului. Pentru că numai din El și în El „tot trupul bine alcătuit și bine încheiat, prin toate legăturile care îi dau tărie, își săvîrșește creșterea potrivit lucrării măsurate fiecăruia din mădulare, și se zidește întru dragoste" (Efeseni 4, 16).*

Împlinirea a 1600 de ani de la ținerea Sinodului II ecumenic are pentru noi, ierarhii, slujitorii și fiii Bisericii Ortodoxe Române și o altă semnificație. Omagiind strădaniile și grija Sfinților Părinți participanți la acel Sinod, noi omagiem și grija înaintașilor noștri care s-au numărat printre sinodali și care s-au stră-

---

11. Pr. prof. D. Stăniloae, *Din aspectul sacramental al Bisericii,* în „Studii Teologice", XVIII (1966), nr. 9-10, p. 533.

duit ca dreapta credinţă, propovăduită de Sfîntul Apostol Andrei, cel întîi chemat, şi de numeroşi ucenici şi martiri, să fie păstrată neştirbită şi neschimbată.

În lista sinodală siriacă, păstrată pînă în vremea noastră, aflăm că la Sinodul II ecumenic a participat şi Gerontius sau Terentius de Tomis (Constanţa) numit şi Terennius[12]*, care iscălea înaintea lui Martirie de Marcianopol*[13]*. Chipul acestui sfînt arhipăstor ne apare aureolat de dragostea care o arăta păstrării dreptei mărturisiri de credinţă şi de grijă părintească arătată păstoriţilor săi. Aflîndu-se la Heracleea, împăratul Teodosie publică la 30 iulie 381, o lege prin care propunea arienilor să retrocedeze ortodocşilor bisericile pe care le ocupaseră. Istoricul Sozomen ne relatează că totodată, Teodosie a indicat pentru fiecare diocezã sau provincie mai importantă, nominal, pe episcopii ortodocşi care să vegheze la păstrarea dreptei credinţe şi la aducerea la îndeplinire a hotărîrilor Sinodului II ecumenic. „Episcopii din Tracia sau Sciţia, e vorba de Scythia Minor sau Dacia Pontică, trebuiau să păstreze comuniunea credinţei cu episcopii Terentius de Tomis şi Martyrius de Marcianopol“* [14].

Urmaş al venerabilului Bretanio sau Vetranion „bărbat de un merit deosebit şi care îşi cîştigase mare renume prin curăţenia moravurilor sale“, cel care apărase ortodoxia niceeană şi făcuse „zădarnice încercările lui Valens“ [15]*, Episcopul Gherontie „era o autoritate în materie de credinţă şi de învăţătură ortodoxă“* [16].

„Ţinînd adevărul în iubire“ (Efeseni 4, 15), Părinţii Bisericii noastre şi, la îndemnul lor, dreptmăritorii creştini de pe binecuvîntatele plaiuri româneşti au păstrat dreapta credinţă, au împodobit cu măiestrie artistică şi evlavie locaşurile lor de închinare şi s-au dovedit prin toate acestea mădulare viguroase ale Bisericii Ortodoxe.

† TEOCTIST
ARHIEPISCOP AL IAŞILOR
ŞI
MITROPOLIT AL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

---

12. Pr. prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 351.
13. Sozomen, *Istoria bisericească*, VII, 9, P. G., LXVII, 1459.
14. *Ibidem*, 1440.
15. *Ibidem*, 1344.
16. Vezi, *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice şi monumente de artă creştină*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, Galaţi, 1977, p. 75-76.

Simbolul niceo-constantinopolitan. Importanța lui pentru viața Bisericii și valoarea lui ecumenică

Se împlinesc anul acesta 1600 de ani de la ținerea celui de al II-lea Sinod ecumenic la Constantinopol vestita capitală a imperiului roman de Răsărit.

Cu acest prilej ne propunem să reîmprospătăm în gîndirea și simțirea religioasă a credincioșilor Bisericii dreptmăritoare însemnătatea Simbolului de credință pentru viața Bisericii Una și valoarea acestui Simbol în strădaniile ecumenice pe care ostenitorii în lucrarea de refacere a unității bisericești le depun cu multă rîvnă și deplină responsabilitate.

Păstrătoare a învățăturii Domnului nostru Iisus Hristos, fără adăugiri sau știrbiri, precum și a rînduielilor și așezămintelor Sfinților Apostoli, Biserica „Dumnezeului celui viu, stîlp și temelie adevărului" (I Timotei 3, 15) era chemată din nou, la un scurt interval de timp, să dea mărturie, după frămîntările și dezbinarea arianismului, despre Persoana Sfîntului Duh și lucrarea Sa călăuzitoare spre cunoașterea Adevărului și dobîndirea mîntuirii sufletelor, în Biserica nedespărțită, prin revărsarea harului mîntuitor asupra credincioșilor care primeau Sfintele Taine.

Importanța Sinoadelor ecumenice pentru viața Bisericii, păstrarea și propovăduirea dreptei credințe este îndeobște cunoscută. „Sinoadele ecumenice și-au exercitat și își exercită, începînd cu primul dintre ele, autoritatea și influența, neîntrerupt, de mai bine de 16 veacuri în Biserică și în cultura creștină. Scopul lor principal a fost omogenitatea credinței și a disciplinei sub aceeași cupolă a Ortodoxiei și menținerea sau restaurarea climatului de înțelegere și dragoste între conducătorii diferitelor Biserici pe de o parte și între creștinii în ansamblu pe de alta" [1].

Între hotărîrile cu caracter dogmatic ale Sinodului II ecumenic se înscrie și formularea ultimelor cinci articole ale Simbolului de credință și „cele cinci, adaosuri, împliniri sau îndreptări mai mici introduse de Părinții Sinodului al II-lea ecumenic în textul Simbolului constantinopolitan, pentru că ele lămuresc, lărgesc și întregesc sensul textului Simbolului niceean fără să modifice în genere conținutul lui" [2]. *Sinodul niceo-constantinopolitan a fost receptat de Biserica nedespărțită și integrat în cultul public și particular al Bisericii dreptmăritoare, iar Biserica Romano-Catolică și Bisericile și confesiunile religioase, protestante, provenite din ea, l-au primit adăugînd, în veacul al VI-lea*

---

1. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Sinoadele ecumenice și importanța lor pentru viața Bisericii*, în „Ortodoxia", XIV (1962), nr. 3, p. 291.

2. Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopol (381), Învățătura despre Sfîntul Duh și Biserică, Simbolul constantinopolitan*, în „Studii Teologice", XXI (1969), nr. 5-6, p. 366. Cele cinci împliniri mai mult decît adaosuri sînt: 1. „Făcătorul... p. 366-367.

doctrina Filioque. „Filioque a fost introdus de latini în Crezul niceo-constantinopolitan și folosit în liturghia latină, începînd cu sinodul local din Toledo, în 589; apoi, confirmat de sinodul englez din Hatfield în 680, cu ocazia convertirii la catolicism a regelui arian al vizigoților (Recarede), sub pretextul că ar pune în evidență deplina dumnezeire a lui Hristos și egalitatea Sa cu Tatăl. Deși regele Carol cel Mare insistă ca Bisericile din Spania, Italia, Franța și Germania să rostească Crezul cu adaosul Filioque (dealtfel „Libri Carolini" ca și sinodul din Gentlly, atacă expresia „ex Patre per Filium" care circulă paralel cu Filioque), totuși papa Leon al III-lea refuză introducerea Simbolului modificat, în Biserica Romei. Cu toată această opoziție la propunerea lui Henric al II-lea, papa Benedict al VIII-lea acceptă în 1014 Crezul interpolat în Biserica Romană, fără consimțămîntul Bisericilor Răsăritene" [3].

Cu adaosul Filioque și discuțiile teologice interconfesionale, de fapt ortodoxo-romano-catolice, pe care le-a generat de-a lungul secolelor pînă în vremea noastră, înregistrăm și noi prima modificare adusă Simbolului niceo-constantinopolitan. Integrat în cultul Bisericii Romano-Catolice și al celor Protestante cu acest adaos se ridica, totodată, un nou obstacol în încercările de reunire a Bisericilor de Răsărit cu cele din Apus.

Lucrurile nu se opresc, din păcate, aici. La începutul secolului al XVIII-lea L. S. Le Nain de Tillemont în lucrarea sa Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique, *IX, Bruxelles, 1732, susține „cel dintîi că simbolul n-a fost compus de sinod, ci i s-a prezentat de către Sf. Epifaniu, Arhiepiscopul Ciprului († 403), pentru că Simbolul se găsește în scrierile lui. Și deși e cu totul inexact că Sf. Epifaniu a participat la sinodul al II-lea ecumenic, cum presupunea Tillemont, părerea că Simbolul a existat mai înainte la Sf. Epifaniu și că n-a fost formulat direct de către Sinod, a găsit totuși apărători* [4]. *Reluînd problema stabilirii paternității niceo-constantinopolitane a Simbolului de credință, John Hort († 1892) lansează și susține ipoteza că Simbolul a fost compus de către Sf. Chiril al Ierusalimului pe baza simboalelor din „constituțiile apostolice", celui antiohian și celor păstrate în Epistolele Sf. Atanasie al Alexandriei († 373) către Serapion de Thmuis* [5].

Adolf Harnack, cunoscut cercetător, dar și contestator al paternității unor opere patristice, a susținut, analizînd istoric și filologic, dar plecînd de la ipoteze greșite, că „în adevăr Ciril al Ierusalimului a prezentat Sinodului al II-lea ecumenic vechiul Simbol al Bisericii Ierusalimului reîntocmit de el, dar Simbolul numit al Sinodului II ecumenic nu are nici o legătură cu acest sinod, pentru că nici nu provine, nici nu putea să provină de la

---

3. Pr. prof. dr. Ion Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 178.

4. Hrysostomos Papadopulos, *Simbolul Sinodului al II-lea Ecumenic. Studiu istoric și critic*, trad. de Teodor Popescu, în „Biserica Ortodoxă Română", XLIII (1925), nr. 5, p. 257.

5. *Ibidem.*

el. Sinodul, luat în sine, n-a întocmit nici un Simbol, iar Simbolul numit al lui nu există pînă la Sinodul al 4-lea ecumenic, ci a fost compus de un necunoscut în ajunul acestui Sinod și atribuit pe nedrept Sinodului al II-lea ecumenic. În consecință, simbolul e ortodox și a ajuns în adevăr „ecumenic", prin faptul că s-a impus în Biserică, nu e însă monument dogmatic autentic al Sinodului al II-lea ecumenic" [6]. *La rîndul său, Joh. Kunze lansa ipoteza că Simbolul constantinopolitan nu este altceva decît mărturisirea de credință pe care Nectarie, viitorul episcop al Bisericii de Constantinopol a făcut-o în fața lui Diodor de Tars, care i-a administrat Taina Botezului la alegerea lui Nectarie ca episcop al capitalei imperiale. Această mărturisire a fost inclusă apoi în scrierea* Ancoratus *a Sfîntului Epifaniu. Ori, după cum se știe Sf. Epifaniu de Salamina (Cipru) nu a participat la Sinodul II ecumenic și prin urmare nu putea indica să se rostească simbolul alcătuit de el și păstrat în sus-amintita scriere.*

Este mai mult decît posibil că Nectarie a rostit un crez care era în uzul serviciului baptismal în acea vreme la Constantinopol. Prin urmare aici această părere „mai mult ingenioasă decît adevărată" [7] *nu poate fi susținută.*

Supozițiile, chiar și atunci cînd se vor științific demonstrate nu pot birui adevărul. Și adevărul este acesta că, Crezul pe care-l rostim astăzi în rugăciunile noastre de zi cu zi și la Sfînta Liturghie este opera celor 150 de Părinți adunați la Constantinopol în 381 pentru a combate erezia pnevmatomahilor.

Așa cum s-a remarcat, în Noul Testament nu găsim formulat un Crez, care să fi fost transmis Bisericii. Găsim însă acele cunoscute regula fidei, *reguli de credință care au un caracter dogmatic, fiind adevăruri revelate care nu au avut nevoie să fie explicitate pentru a fi înțelese de credincioși. Astfel de* regula fidei *au fie conținut* hristologic, *de exemplu „Domn este Iisus" (I Corinteni 12, 13) ; „Că de vei mărturisi cu gura ta că Iisus este Domnul și crezi în inima ta că Dumnezeu L-a înviat pe El din morți, te vei mîntui" (Romani 10, 9), fie conținut trinitar: „Drept aceea, mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh" (Matei 28, 19).*

În epoca bărbaților apostolici apar, mai întîi la administrarea Tainei Sfîntului Botez, și primele mărturisiri de credință. Este meritul Sf. Iustin Martirul și Filozoful (cca 150) de a fi încercat pentru prima dată elaborarea unei astfel de mărturisiri scurte de credință, deci a unui Crez, necesar în cult la primirea Tainei Sfîntului Botez [8].

De asemenea, subliniem faptul că Sfîntul Ignatie Teoforul amintește de folosirea unui Crez la Botez și la Sfînta Liturghie, în formularea următoare: 1. „Fiți surzi, dar, cînd cineva vă vor-

---

6. *Ibidem,* p. 257-258.
7. Pr. prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 368-369.
8. *Sfîntul Iustin Martirul și Filozoful, Apologiile. Apologia întîia,* trad. de Pr. prof. Olimp N. Căciulă, în colecția „Părinți și scriitori bisericești", vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 66-67.

bește altceva decît de Hristos, Cel din neamul lui David, Cel din Maria, Care cu adevărat S-a născut, a mîncat și a băut, Care cu adevărat a fost prigonit pe timpul lui Pilat din Pont, Care cu adevărat a fost răstignit și a înviat în văzul celor cerești, al celor pămîntești și al celor dedesubt; 2. Care cu adevărat a înviat din morți, înviindu-L pe El Tatăl Lui; după asemănare, Tatăl Lui ne va învia în Hristos Iisus și pe noi, care credem în El fără de Care nu avem viața cea adevărată" [9].

Învățătura Simbolului de credință era una dintre îndatoririle fundamentale ale catehumenilor.

Pînă la formularea Simbolului niceo-constantinopolitan și receptarea treptată, dar unanimă, de către Biserica Una au circulat și alte Crezuri: Crezul apostolic *sau* Crezul roman vechi, *nereceptat de către Bisericile Ortodoxe, ci de către Biserica Romano-Catolică, apare în secolul III la Roma, iar din secolul IX se folosește la Botez în Bisericile apusene Romano-Catolică și, după apariție, în cele protestante.*

Crezul atanasian, *care nu aparține Sf. Atanasie, deoarece în partea a doua reflectă dogma hristologică formulată la Calcedon, apare în limba latină în secolul VI. La începutul secolului VIII se recita la serviciile de dimineață. În Biserica Romano-Catolică e folosit puțin, în timp ce la anglicani înlocuiește la marile sărbători* crezul apostolic [10].

Am arătat cele de mai sus pentru a scoate în lumină formularea Simbolului niceo-constantinopolitan care nu este o noutate în viața Bisericii, ci continuă, dinamic, o tradiție care coboară pînă la acele regula fidei *din Noul Testament. Această conștiință o aveau Sfinții Părinți de la Sinodul II ecumenic cînd scriau: „Noi am rămas la credința evanghelică hotărîtă de cei 318 Părinți de la Niceea. Voi și noi, și toți cîți nu răstălmăcesc cuvîntul adevăratei credințe, trebuie s-o aprobăm ca pe cea mai veche credință în armonie cu Botezul, care ne învață să credem în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, adică într-o singură Dumnezeire, putere și ființă a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, de aceeași cinstire și demnitate, a cărei împărăție e veșnică, în trei ipostasuri, adică în trei persoane desăvîrșite"* [11]. *Aceeași tradiție este confirmată și autentic interpretată de către Sinodul IV ecumenic, Calcedon, 451. Părinții, participanți la acest atît de important Sinod ecumenic pentru viața Bisericii, grăiau: „Credința celor 318 Părinți rămîne nestinsă. Iar față de cei ce se luptă cu Duhul Sfînt, confirmă învățătura despre ființa Sfîntului Duh predată mai tîrziu de cei 150 de Sfinți Părinți adunați în Capitală, învățătură pe care aceia au făcut-o cunoscută tuturor, nu ca și cînd ar fi introdus ceea ce lipsea, ci arătînd cu mărturii scripturistice ideea lor despre Sfîntul Duh, contra celor ce au încercat să-i nege stăpînirea"* [12].

---

9. Sfîntul Ignatie, *Către Tralieni*, trad. de Pr. D. Fecioru, în Colecția „Părinți și scriitori bisericești, vol. 1. Scrierile Părinților Apostolici", Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, p. 172.
10. Pr. prof. Dr. Ion Bria, *op. cit.*, p. 120.
11. Pr. prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 361.
12. *Ibidem*, p. 371.

Spre a conchide această primă parte a celor expuse mai sus vom arăta că negarea paternității Simbolului niceoconstantinopolitan nu a fost împărtășită de teologi aparținînd Bisericilor Ortodoxe, Romano-Catolice și Protestante. Ei au arătat cu mult temei că acele ipoteze nu pot fi susținute, în ciuda argumentelor aduse.

Hrisostomos Papadopoulos, fost arhiepiscop al Atenei, care a elaborat un studiu, amintit de noi, într-un spirit și cu metode de cercetare științifică, arată limpede că „simbolul a fost întocmit de Sinodul al II-lea ecumenic. Pentru că Simbolul lui Epifaniu nu e același cu al Sinodului al II-lea ecumenic, ci e simbolul primului Sinod ecumenic, completat în mod neîngrijit cu expresiuni și cuvinte luate din simbolul Sinodului al II-lea ecumenic, iar Simbolul numit al lui Ciril, dedus din titluri puse mai tîrziu în Catehezele lui și din alte cîteva locuri, e inexistent. Ipotezele după care Simbolul constantinopolitan a fost prezentat Sinodului al II-lea ecumenic de către Epifaniu, după Tillemont, de către Ciril după Harnack, de către Nectarie, după Kunze, rămîn nedovedite, iar afirmația lui Harmack, că nici urmă de Simbol nu există înainte de Sinodul al IV-lea ecumenic, se lovește brusc de mărturii numeroase și indiscutabile... cuprinsul Simbolului și mărturiile și indiciile istorice privitoare la el, de la Sinodul al II-lea ecumenic pînă la Sinodul al IV-lea întăresc tradiția istorică despre simbol și dovedesc incontestabil autenticitatea lui și absoluta lui autoritate, ca provenind de la Sinodul al II-lea ecumenic“ [13].

Simbolul niceo-constantinopolitan are o mare însemnătate pentru viața Bisericii. El constituie, de fapt, cea mai scurtă mărturisire de credință și în același timp cea mai cuprinzătoare și mai clară. El este rostit de către toți credincioșii creștini în rugăciunile lor particulare, împreună în biserică la Sfînta Liturgihe și la celelalte servicii divine.

Nimeni nu poate deveni mădular al Bisericii dreptmăritoare a lui Hristos Domnul dacă, personal în cazul unui matur sau nașii la Botez, în cazul în care este botezat un prunc, nu rostește Crezul. Mai mult, Jertfa Euharistică este în cultul ortodox precedată de rostirea Simbolului de credință, ca expresie a unității mărturisirii de credință. Se dă mărturie prin aceasta că fără o mărturisire de credință comună nu poate fi nici împărtășire din același Potir. Comuniunea euharistică este în cazul acesta expresia unității depline a Bisericii celei „una, sfîntă, sobornicească și apostolească“.

---

13. Hrysostomos Papadopoulos, *op. cit.*, p. 263.

Simbolul niceo-constantinopolitan ne vorbește despre Dumnezeu-Tatăl Creatorul și Proniatorul a toate, despre Iisus Hristos-Mîntuitorul lumii, iar prin înălțarea, șederea de-a dreapta Tatălui și venirea Sa la dreapta judecată, El este Domn și Împărat, despre Sfîntul Duh, Care purcede de la Tatăl și care a grăit în Vechiul Testament prin prooroci, iar în Biserică prin Sfintele Taine ne împărtășește harul de viață dătător. Prin urmare, Simbolul rezumă adevărurile trinitare, hristologice, pnevmatologice, eclesiologice și misteriologice. El este o bază comună către care trebuie să conveargă toate străduințile ecumenice.

Valoarea ecumenică a simbolului constă, în primul rînd, în ciuda adaosului Filioque, în faptul că a fost receptat de către Bisericile, Cofesiunile și chiar unele grupări creștine.

El este integrat cultului fiind, prin aceasta expresia Bisericii mărturisitoare și doxologice.

De asemenea, Simbolul niceo-constantinopolitan îl găsim explicat, evident, cu nuanțe confesionale, în Catehismele și mărturisirile de credință ale Bisericilor și Confesiunilor creștine istorice.

Mai presus de toate, acest Simbol rămîne, prin actul receptivității, o mărturie a Bisericii una și nedespărțită, păstrătoare a adevărurilor de credință descoperite de către Mîntuitorul și propovăduite de Sfinții Apostoli.

Stăruind asupra importanței Crezului niceo-constantinopolitan pentru viața Bisericii și lucrarea ecumenică din vremea noastră, avem în același timp convingerea că fiii Bisericii dreptmăritoare își vor spori lucrarea de păstrare a dreptei credințe, care este atît de concis și limpede cuprinsă în acest Simbol. Ei trebuie să se arate întru toate mădulare vii și lucrătoare, „păstrînd taina credinței în cuget curat" (I Timotei 3, 19) pentru ca ținînd adevărul să ușureze lucrarea de reunire a Bisericilor spre împlinirea testamentului Domnului nostru Iisus Hristos „ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, în Mine și Eu în Tine așa și aceștia în Noi să fie una, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis" (Ioan 17, 21).

† *EFTIMIE*

EPISCOPUL ROMANULUI ȘI HUȘILOR

Răscumpărarea în teologia Sfîntului Maxim Mărturisitorul

1. **Cadrul teologiei Sfîntului Maxim.** Puţine au fost, în teologia creştină de Răsărit, personalităţile care să egaleze în profunzime şi acrivie gîndirea teologică a Sfîntului Maxim Mărturisitorul. La vremea în care îşi face apariţia în aria cugetării ortodoxe, Sfîntul Maxim avea să facă probe de mare dascăl şi de neîntrecut polemist, ca unul care avea să se impună prin soluţiile normative în probleme hristologice şi antropologice, în urma condamnării oficiale de către Biserică a lui Origen.

Prin pana lui Origen, ideile lui Platon îşi făcuseră apariţia într=un mod ilicit şi arbitrar în teologie, iar acest lucru devenise cu atît mai alarmant cu cît prezenţa lui Origen facilita adopţiunea, fără prea mult discernămînt, a ideilor sale din partea unora dintre eminenţii săi discipoli. Cu totul neasimilabil la tradiţia creştină, cu toate că fecundase timp de mai multe generaţii cugetarea patristică, sistemul de gîndire a lui Origen avea să fie condamnat în repetate rînduri, şi cu deosebire prin hotărîrile sinodului de la 553, iar acest lucru avea să pună teologilor bizantini dificila dilemă, între a continua pe mai departe soluţiile origeniste în probleme doctrinare şi a le respinge cu hotărîre, întemeind o metafizică creştină nouă, pe baze cu totul diferite de cele origeniste [1].

O altă personalitate influentă în perioada ce premerge apariţia Sfîntului Maxim Mărturisitorul pe tărîmul teologiei patristice este, în timpul domniei lui Iustinian, aceea a monofizitului Sever de Antiohia, care prin proeminenţa sa eretică avea să provoace o puternică derivă a teologiei vremii sale către o atitudine aproape exclusiv apologetică, simptom al unui statism în cercetare, al unei atitudini pur defensive care păgubeşte adevărata explorare teologică.

In acest climat de incertitudine şi şovăire, apariţia în orizontul patristicii a marelui Mărturisitor al dreptei credinţe, avea să marcheze un studiu nou şi avansat, o depăşire a vechilor polemici, prin formularea unui sistem de cugetare solid şi capabil să răspundă într=o manieră nouă, edificatoare, la problemele pe care le crease, înaintea sa, teologia lui Origen.

Prin modul său propriu, conciliator şi profund ortodox, Sfîntul Maxim face probă de mare părinte al teologiei bizantine, prin aceea că prin intermediul sistemului său, în care tradiţiile valabile din trecut îşi găsesc fiecare în parte locul său legitim, aveau să fie menţinute pe mai departe în sînul creştinismului oriental unele idei ale lui Origen şi Evagrie, pe de o parte, precum şi ale capodocienilor,

---

1. J. Meyendorff, *Le Christ dans la théologie byzantine*, Ed. du Cerf, Paris, 1969, p. 177.

ale lui Chiril şi ale lui Pseudo-Dionisie, pe de altă parte. Este adevărat că uneori s-a pretins cu exagerare că în formarea spiritului teologiei Sfîntului Maxim ar fi contribuit şi unele influenţe origeniste, evagriene, aristoteliciene, platonic şi neoplatonic. In chip efectiv, Sfîntul Maxim utilizează o terminologie în acest sens, dar în sinteza sa teologică, eminentul teolog patristic, departe de a se lăsa determinat de unele idei neortodoxe, îşi însuşeşte într-o manieră cu totul personală toate ideile străine despre care s-a făcut menţiune, asimilîndu-le în chip magistral la impecabila sa ortodoxie. Toate ideile împrumutate devin, în teologia sa, un bun al său propriu, fiind supuse unei selecţii şi unui discernămînt care impune prin respectul ce el îl acordă elementelor tradiţionale, moştenite de la predecesori. Tocmai acest respect pentru tradiţie îl pune pe Sfîntul Maxim în afara oricăror suspiciuni de erezie. Multe dintre ideile de căpetenie din teologia sa nu sînt în realitate decît preluări şi aprofundări ale unor probleme doctrinare tratate deja parţial de către predecesorii săi, între care îndeosebi Grigorie de Nyssa, Grigorie de Nazianz şi Chiril de Alexandria. In acest fel, se poate spune că teologia sa ni se prezintă „nu ca o simplă sinteză de nuanţe sincrestiste, ci ca instanţă în faţa căreia învăţături neclare sau echivoce în ortodoxia lor sînt elucidate şi, în funcţie de valabilitatea lor, acceptate sau înlăturate", aşa cum a fost cazul cu scrierile areopagitice, care au determinat în chip esenţial concepţia sa mistico-ascetică şi care aveau să facă epocă tocmai datorită autorităţii Sfîntului Maxim. Sinteza creată de el şi dusă apoi la bun sfîrşit de către Ioan Damaschinul, avea să fie decisivă pentru întreaga teologie bizantină, şi în ansamblu pentru cea ortodoxă ulterioară.[2].

Apreciată în ansamblu, teologia Sfîntului Maxim Mărturisitorul se prezintă ca o explicare doctrinară a concepţiei creştine despre Dumnezeu, natură şi om. Deşi abordînd probleme teologice din toate domeniile – exegetic, dogmatic, ascetic, mistic, liturgic şi poetic – şi afirmîndu-se în acest fel ca teolog universal, Sfîntul Maxim aprofundează cu prioritate marile probleme doctrinare, îndeosebi pe cele hristologice şi soteriologice, formulînd soluţiile clasice ale Ortodoxiei în materie de hristologie. Hristos se află în centrul teologiei sale, El constituie modelul sublim şi idealul suprem către care trebuie să aspire tot creştinul.

Prin uzul corect al filozofiei elene profane şi prin asimilarea ei neabuzivă la tradiţia creştină, prin care avea să creeze cea mai grandioasă concepţie despre existenţă, om şi lume, Sfîntul Maxim Mărturisitorul avea să facă dovada celui mai adînc cugetător bisericesc din veacul al VII-lea[3].

---

2 *Ibidem*, p. 178; Diac. asist. Viorel Ioniţă, *Sinodul al VI-lea, ecumenic şi importanţa sa pentru ecumenismul actual*, teză de doctorat, în „Studii Teologice", XXX (1978), nr. 5-8, p. 413.

3. Pr. prof. I. G. Coman, *Patrologie*, manual pentru Institutele Teologice, Bucureşti, 1956, p. 280-281. Din viaţa şi opera Sfîntului Maxim Mărturisitorul, redăm cîteva date mai semnificative de ordin bio-bibliografic. Proeminenta figură patristică a veacului al VII-lea s-a născut la Constantinopol, în jurul anului 580, dintr-o familie nobilă. Înzestrat cu o înaltă cultură la nivelul epocii sale, el funcţionează o vreme ca secretar al împăratu-

2. **Caracteristica sistemului doctrinar al Sfîntului Maxim Mărturisitorul.** Din studiul operei marelui, cugetător patristic, se degajă natura complexă şi modul organic în care el înţelege să trateze marile probleme doctrinare, faptul că ele sînt considerate într-o solidă contextură logică, ceea ce şi explică la el lipsa unei ordini succesive a temelor, toate aflîndu-se într-o strînsă relaţie şi dependenţă reciprocă, indisolubilă. La Sfîntul Maxim, temele fundamentale sînt încadrate „într-o arhitectură dogmatică, care se cere respectată pentru buna lor rezolvare"[4]. Cuprinzînd „într-o sinteză generală şi profundă întreaga teologie creştină", Sfîntul Maxim ne oferă „o deschizătură prin care poţi vedea întreg orizontul Ortodoxiei"[5].

---

lui Heraclie, apoi îmbrăţişează monahismul, pe la anul 630. De frica perşilor, fuge în 645 în Africa de Nord, fiind întîlnit la Cartagina, unde poartă o dispută teologică cu Pir sau Pirrhus, expatriarhul Constantinopolului, în prezenţa a numeroşi episcopi, ieşind biruitor în această luptă a sa împotriva monotelismului. De la Cartagina, Maxim pleacă pe la 646 la Roma, unde combătu mai mulţi ani în şir erezia monotelită şi reuşi să determine pe papa Martin I ca să condamne monotelismul într-un sinod anume convocat în acest scop la anul 649 la Latrran, unde odată cu erezia au mai fost condamnate Ekthesis-ul lui Heraclie şi Typos-ul lui Constans II. În semn de răzbunare, Constans II dispune arestarea lui Maxim, şi aducerea lui la Constantinopol în anul 653, unde a fost judecat doi ani mai tîrziu şi exilat în Tracia, la Bizya, apoi la Perberis. La 662 este readus la Constantinopol şi judecat pentru a doua oară, cerîndu-i-se să renunţe la concepţia sa ditiletă. Din cauză că îşi menţine şi aici cu hotărîre convingerea sa ortodoxă nestrămutată, împotriva ereziei monotelite, Sfîntul Maxim este schingiuit şi retrimis în exil la Lazika, pe ţărmul estic al Mării Negre, unde moare în suferinţă în vara aceluiaşi an, 662. Pentru statornicia cu care şi-a apărat convingerile sale şi pentru cugetarea sa profundă şi clarvăzătoare în probleme doctrinare mult controversate la epoca sa, a fost supranumit pe bună dreptate şi cu deplin temei „Mărturisitorul".

În exegeză, marele teolog face uz de metoda alegorică sau anagogică. Printre operele exegetice, mai semnificative sînt: *Ambigua la Sfîntul Grigorie Teologul*, *Şcholii la operele Sfîntului Dionisie Areopagitul*, şi *Despre diferite chestiuni şi nedumeriri din Sfînta Scriptură către Talasie*.

Operele sale dogmatice reprezintă contribuţia de importanţă capitală pe care Sfîntul Maxim o aduce în lămurirea problemei hristologice şi în combaterea monofizitismului. Între acestea, îndeosebi: *Opuscule teologice şi polemice*, care nu sînt decît rezultatele unor lucrări mai detaliate în problemele menţionate, şi *Despre suflet*, unde abordează probleme de antropologie creştină.

4. *Ibidem*.

5. I. Bria, *Cunoaşterea lui Dumnezeu după Sfîntul Maxim Mărturisitorul*, în „Studii Teologice", IX (1957), nr. 5-6, p. 310. Dintre numeroasele studii asupra operei Sfîntului Maxim Mărturisitorul, se pot consulta cu mult folos de informare şi următoarele: H. U. von Balthasar, *Kosmische Liturgie*, Freiburg im Breisgau (Herder), 1941; M. Th. Disdier, *Les fondements dogmatiques de la spiritualité de Saint Maxime le Confesseur*, în „Echos d'Orient", 1930, p. 296-313; Pr. prof. D. Stăniloae, *Filocalia*, vol. II şi III, Sibiu, 1947 şi 1948; I. Ică, *Probleme dogmatice în dialogul Sfîntului Maxim Mărturisitorul cu Pirrhus*, în „Ortodoxia", XII (1960), nr. 3, p. 352-373; I. H. Dalmais, *L'oeuvre de Saint Maxime le Confesseur*, în „Vie spirituelle", Suplément, 21 (1952), p. 216-226; A. Argyriou, *Maxime le Confesseur. Le mystère du salut*, textes traduits avec une introd. par I. H. Dalmais, col. „Les écrits des Saists", Namur, 1964, 182 p.; I. H. Dalmais, *L'anthropologie spirituelle de Saint Maxime le Confesseur*, în „Recherches et Debats", 36 (1961), p. 202-211; Idem, *La*

In sistemul maximian, teognosia se interpretează prin doctrina cu privire la iconomie, antropologia în lumina concepţiei hristologice, iar dogma eshatologică în perspectiva ideii de providenţă. Prin Sfîntul Maxim Mărturisitorul, teologia este ridicată la nivelul unei ştiinţe universale, existenţa formînd la el un întreg armonios, natura, materia şi omul împletindu-se cu energiile divine. Viaţa fiinţelor şi creaţiunea în ansamblu nu sînt decît o curgere eternă din Dumnezeu şi către Dumnezeu, izvorul şi ţinta ei finală[6].

Tema centrală a întregii teologii maximiene o constituie hristologia, care precum s-a spus este organic conexată la antropologie, ambele convergînd în chip firesc către soteriologie. Prin întruparea Sa ca om, Logosul divin, descoperit în persoana lui Iisus din Nazaret, iniţiază procesul de îndumnezeire a omului, al cărei scop este acela al restabilirii în creatura umană a chipului primordial sădit în el de la creaţie. In această ipostază a sa, ca Dumnezeu adevărat şi om adevărat, Hristos se revelează în lume ca un al doilea Adam, ca model şi principiu al unei vieţi noi, ca ideal suprem al omului; El are în fiinţa Sa excepţională două naturi distincte şi două voinţe sau lucrări corespunzătoare, radical deosebite şi în acelaşi timp indisolubil şi organic coordonate prin iconomia divină, cea omenească supunîndu-se de bună voie celei dumnezeeşti, în chip firesc şi fără nici o constrîngere exterioară[7].

In cadrul soteriologiei Sfîntului Maxim, temele mai de seamă ce sînt abordate se referă în principal la dualismul biblic Creator-creatură, la antropologia biblică şi la problema liberului arbitru ca origine a păcatului şi ca izvor al răului în sînul creaţiei, la providenţa divină şi la întruparea Logosului, iar în strînsă legătură cu întruparea, la ideea de restaurare a naturii umane şi la aceea a unirii ipostatice, respectiv a teandriei Logosului, aceasta de pe urmă angajînd pe marele cugetător bisericesc la o reflecţie aprofundată asupra ditelismului sau diotelismului – cum a fost

---

théorie des „logoi" des créatures chez Saint Maxime le Confesseur, în „Révue des Sciences Philosophiques et Théologiques" (Kain), 36 (1952), p. 244-249; Idem, *Le vocabulaire des activités intellectuelles, volontaires et spirituelles dans l'anthropologie de Saint Maxime le Confesseur*, în „Mélanges offerts au P.M.D. Chenu", Paris, 1967, p. 189-202; Idem, *La fonction unificatrice du Verbe Incarné dans les oeuvres spirituelles de Saint Maxime le Confesseur*, în „Sciences Ecclésiastiques", 14 (1962), p. 445-459; I. M. Garrigues, *La Personne composée du Christ d'après Saint Maxime le Confesseur*, în „Revue Thomiste", LXXXII (1974), nr. 2, p. 181-204; Idem, *L'énergie divine et la grâce chez Maxime le Confesseur*, în „Istina", 1974, nr. 3, p. 272-296; Idem, *Maxime le Confesseur. La charité, avenir divin de l'homme*, préface de M. J. Le Guillon (Theol. hist, 38), Paris — Beauchêsne, 1976, 208 p.; J. L. Marion, *Les deux volontés du Christ selon Saint Maxime le Confesseur*, în „Résurrection", 41 (1973), 42-43 (Bourges); Alain Riou, *Le monde et l'Église selon Maxime le Confesseur*, în „Coll. Théologie Historique", nr. 22, Beauchêsne, Paris, 1973, 279 p; Milan Şesan, *Din hristologia patristică*, „MMS", XLVII (1971), nr. 7-8, p. 432-454; Lars Thunberg, *Microcosm and Mediator: The Theological Anthropology of Maximus the Confessor*, Lund, 1965; P. Sherwood „*The earlier Ambigua of Saint Maximus*", Studia Anselmiana, 36, Rome, 1955, p. 194-177; I. Hausherr, *Ignorance infinie* dans „Orientalia Christiana Periodica", 2, 1936, p. 351-362; W. Völker, *Maximus Confessor als Meister des geistlichen Lebens*, Wiesbanden, 1965.

6. Pr. prof. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 281.
7. *Ibidem*.

denumită dogma celor două voinţe şi a celor două lucrări corespunzătoare în persoana Mîntuitorului, ca urmare a puternicelor frămîntări doctrinale din vremea sa în jurul ereziei monotelite – care susţinea o singură voinţă şi o singură lucrare în Hristos [8].

3. **Raportul Creator-creatură.** a) *Dumnezeu cel nemişcat şi mişcarea în creaţie.* Una dintre erorile origeniste, se referă la problema creaţiei. In această privinţă, Origen este puternic dominat de concepţia platonică a eternităţii lumii, după care la început lumea exista sub forma imuabilă şi statică a „lumii ideilor", iar apoi ar fi parvenit treptat la existenţa concretă, diversificată, ca urmare a căderii spiritelor raţionale printr-un abuz al libertăţii de voinţă. Această materializare a inteligenţelor eterne s-ar fi produs odată cu apariţia mişcării şi a timpului istoric, ca o „manifestare temporală şi dinamică a unei existenţe eterne şi imobile" [9].

In faţa aberaţiunii lui Origen, Sfîntul Maxim precizează un preţios punct de vedere ortodox. Principiul mişcării, şi prin urmare, începutul timpului şi al existenţei create nu este în afara lui Dumnezeu, ci în totală dependenţă de El, ca unul care este cauza primordială a tuturor şi ţinta lor supremă, scopul lor ultim spre care tind în chip natural. Dumnezeu e Creator absolut şi unic al întregii creaţii şi nimic nu fiinţează în afara Lui, independent de actul Său creator. Condiţia creaturii presupune mobilitate, mişcare în cadrele spaţio-temporale ale existenţei create. Privilegiul de imobilitate, făpturile nu-l pot avea în chip firesc, ca pe o stare sădită în condiţia lor de făpturi, ci el poate fi dobîndit ca un dar divin, ca un act al iubirii divine, ca o „imobilitate în Dumnezeu" cel nemişcat şi veşnic. Această „imobilitate în Dumnezeu" trebuie înţeleasă la Sfîntul Maxim în sensul de îndumnezeire a făpturii. Mobilitatea făpturii constituie nota ei distinctivă şi specifică în raport cu Creatorul ei, a cărui infinitate şi eternitate, în care încetează orice mişcare „din lipsă de spaţiu", nu este altceva decît o realitate ambiantă a divinităţii, pe care însă Dumnezeu o transcende în chip „incomensurabil şi inefabil" [10].

In acest fel, în faţa concepţiei intelectualiste de paternitate platonică, din tezele origeniste, care presupune preexistenţa lumii inteligenţelor ca o realitate în afara lui Dumnezeu, Sfîntul Maxim opune dualismul biblic Creator-creatură, în care Dumnezeu se revelează în creaţie ca Pantocrator, a toate ziditor, ca infinit transcendent în raport cu lumea, ca singură cauză eternă necauzată de nimic a tuturor celor existente, Creator al tuturor din purul neant, prin atotputernicie şi bunăvoinţă. In chip esenţial, marele

---

8. În problema monotelită, vezi teza de doctorat a Diac. asist. Viorel Ioniţă, *op. cit.*, p. 357-485.

9. J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 179.

10. *Ibidem*, p. 180.

teolog subliniază că ideea de creaţie implică în chip necesar şi pe aceea de mişcare, care la rîndul ei se raportează cauzal la o forţă externă şi superioară, ca una care nu este decît doar efectul creat al actului atotputernic al Creatorului celui necreat şi veşnic [11].

b) *Ideea de participare.* Intocmai după cum creaţiunea presupune în ansamblul ei un act primordial de mişcare, tot astfel şi raţiunea de a fi a creaturilor implică, la rîndul ei, o anumită orientare, o aspiraţie nativă şi cu totul firească în direcţia unei ţinte finale, a unui scop suprem al existenţei, în vederea căruia ele au fost create. In concepţia Sfîntului Maxim Mărturisitorul, fiinţele raţionale au fost create „după chipul" şi „spre asemănarea" lui Dumnezeu. In actul creaţiei, Dumnezeu le comunică patru din proprietăţile divine, prin care El le menţine şi le conservă, şi care sînt: existenţa şi nemurirea, bunătatea şi înţelepciunea. Dintre acestea, primele două au fost acordate esenţelor, reflectînd chipul lui Dumnezeu în fiinţele create, iar celelalte se referă la destinul firesc al făpturii, la idealul ei de asemănare cu Creatorul, respectiv la ceea ce Sfîntul Maxim exprimă prin *ideea de participare.* Tot ceea ce există în sînul creaţiei, întreaga suflare de viaţă provine din Dumnezeu şi tot ce provine la origine din Dumnezeu nu poate decît să revină tot la Dumnezeu în chip firesc, ca spre o concluzie logică a părtăşiei la existenţa Aceluia. Existenţa ca dar se cere în continuare dăruită sau redată Aceluia de la care provine darul ei şi Care stă la începutul şi la sfîrşitul existenţei efemere a făpturilor. Participarea a tot ce viază, la Dumnezeu care este viaţă, nu este decît condiţia logică a perpetuării vieţii, şi în ultimă instanţă a eternizării ei. In măsura în care fiinţele se menţin în relaţie cu izvorul vieţii lor, cu Dumnezeu, ele se menţin în existenţa lor, iar în măsura în care se îndepărtează de El, ele îşi pierd orientarea lor justă şi pierd din forţa lor vitală, dizolvîndu-se în totala nefiinţă. Deşi infinit şi transcendent în raport cu creaţia, şi prin urmare neîmpărtăşibil în fiinţa lui inaccesibilă, Dumnezeu se face prin condescendenţă părtăşibil, fără ca prin această comunicare a Sa cu făptura să afecteze în vreun fel totala lui transcendenţă şi inaccesibilitate. In sînul creaţiei raţionale, Dumnezeu se face părtăşibil prin intermediul unui logos natural, prin ceea ce se manifestă în fiinţa raţională ca sens sau raţiune a lor ultimă, ca lege înscrisă în firea umană, care o îndrumează către o trăire a vieţii cu un sens determinat, cu un ţel final precis şi sublim. Dar dacă înainte de cădere, această participare directă a omului la Dumnezeu nu era stingherită de nici un inconvenient al firii, care încă nu era supusă corupţiei, după cădere ea nu se mai poate realiza numai prin puterile umane proprii, ci presupune o specială intervenţie divină, avînd indispensabilă nevoie de ajutorul Harului divin. In concepţia Sfîntului Maxim, participarea e în chip organic legată şi condiţionată de Har; singură acţiunea Harului, acceptată în chip liber ca o conlucrare cu puterile

11. *Ibidem*, p. 179-183.

sufleteşti proprii, poate să deschidă fiinţei umane perspectivele şi calea îndumnezeirii. Această „mişcare" a omului către îndumnezeire, înţeleasă ca o participare statornică la ambianţa vieţii harice implică o relaţie specială a sa cu Logosul divin, relaţie în cadrul căreia se manifestă mai în concret rolul cosmic al Logosului [12].

Concepţia maximiană despre univers, care stă la rîndul ei în strînsă legătură cu aceea despre mîntuire, este în esenţă antropocentrică. Reluînd ideea predilectă a Sfîntului Grigorie de Nyssa, aceea a omului „microcosmos", Sfîntul Maxim consideră că omul are de împlinit o menire specială în sînul creaţiei, prin însăşi poziţia şi structura sa deosebită ca creatură. El concentrează în sine cele trei aspecte diferite ale lumii create, cel sensibil sau fizic, cel psihic şi cel raţional, fiind chemat să reunească în propria sa fiinţă întreaga existenţă. Astfel lumea sensibilă, materială, se adaptează cu desăvîrşire la cele cinci simţuri ale omului, iar cele cinci simţuri la rîndul lor sînt dominate de cinci forţe sufleteşti, ale căror imagine sînt. Prin uzul corect al acestor forţe, sufletul îşi împlineşte propriul său destin, descoperind în acelaşi timp pe Dumnezeu, Care se tăinueşte pe Sine în misterele universului. In acest fel, mişcarea naturală a omului către Dumnezeu posedă „o rezonanţă cosmică", în sensul că prin intermediul ei „omul descoperă pe Dumnezeu în lume, iar lumea are nevoie de om pentru a se întoarce la Creatorul său. Prin intermediul chipului, lumea îşi descoperă Prototipul". In acest sens, în sînul vieţii fiinţelor, Sfîntul Maxim descoperă cinci dualităţi sau diviziuni fundamentale : condiţia de creatură şi aceea de necreat, cea raţională şi cea sensibilă, cerul şi pămîntul, raiul şi universul, sexul masculin şi cel feminin. Or, istoria mîntuirii omului se desfăşoară tocmai în cadrul acestor dualităţi sau diviziuni, prin faptul că omul participă prin însăşi fiinţa lui psiho-fizică la fiecare dintre acestea în parte, ca unul care a primit ca misiune şi destin al său specific pe acela de a le depăşi pe toate, în mişcarea sa liberă către Dumnezeu. El trebuie să se manifeste şi să acţioneze în sînul creaţiei ca o „legătură naturală" între diferitele ei extremităţi, fiind chemat să le readucă în final la primordiala lor unitate în Dumnezeu. In propia sa natură unică, omul este chemat să reunească şi să armonizeze diferitele naturi separate din sînul creaţiei. Prin urmare, sensul „mişcării" omului către Dumnezeu este acela al unei restabiliri a armoniei naturale a creaţiei şi a unirii ei totale şi finale în Dumnezeu. Tocmai pentru acest motiv, şi cu această perspectivă sublimă, omul a fost creat cel de pe urmă pe scara creaţiei materiale [13].

In demonstrarea acestui destin special al omului, Sfîntul Maxim avea să dezvolte şi concepţia sa despre Logos.

4. **Logosul ca persoană divină şi „logosul" din creaturi.** In concepţia Sfîntului Maxim Mărturisitorul, în starea originară dinaintea căderii, natura umană se bucura de statutul unei autodeterminări orientată în chip natural în direcţia împlinirii des-

12. *Ibidem*. p. 181-185.

13. *Ibidem*, p. 187-190.

tinului său veritabil, avînd privilegiul unei înţelegeri sau intuiri naturale a rostului cu care a fost creat şi bucurîndu-se de posibilitatea unei comunicări directe cu divinitatea. In starea sa originară, omul pentru a se putea orienta în direcţia participării sale la ambianţa vieţii divine harice, a îndumnezeirii sale, nu avea decît să se conformeze la normele propriei sale naturi, în care Creatorul a imprimat de la început un „logos" special, un logos al făpturilor, care se manifestă în om prin conştiinţa sa morală, sau prin legea sa morală naturală, şi care orientează în chip firesc creatura umană către descoperirea şi însuşirea practică a valorilor spirituale de adevăr, bine, frumos şi dreptate[14].

Doctrina maximiană despre Logos face parte din mulţimea de argumente anti-origeniste şi stă în strînsă legătură cu ideea de participare, despre care s-a făcut menţiune. Logosul divin, prin care toate au fost aduse la existenţă, conţine în sine întreaga diversitate a creaturilor. Ca existent din eternitate în sînul dumnezeirii, Logosul ca persoană divină e supraesenţial, inaccesibil şi, ca atare, neparticipabil în raport cu creatura. Totuşi, ca unul care se manifestă în creaţie ca dătător de viaţă, Logosul divin „prin Care toate s-au făcut", se face părtăşibil către creatură, prin aceea că i se comunică sub forma individualizată a multiplelor „logoi", care orientează şi dau un sens precis şi un scop final existenţei făpturilor. Numai în măsura în care se menţine în relaţie cu Logosul său, creatura poate să participe la plenitudinea vieţii, la Dumnezeu care este izvorul vieţii; separată de logosul său, dimpotrivă, creatura se pierde în totala nefiinţă. Prin intermediul şi acţiunea lăuntrică a logosului sub această formă individualizată a făpturilor, întreaga creaţie, universul în ansamblul său participă la dumnezeire, în virtutea mişcării sale firesti către ţinta finală a tuturor creaturilor, care le este înserată la propria lor natură, prin însuşi actul creaţiei. Căci, după Sfîntul Maxim Mărturisitorul „definiţia oricărei naturi este logosul activităţii sale esenţiale" sau în termenii unui teolog modern „natura este o tendinţă, un plan... un sistem de mişcare"[15].

Prin ideea de „lege naturală", considerată ca dinamism propriu al făpturii, Sfîntul Maxim nu concepe totuşi creaţiunea ca pe o entitate autonomă, ci el pune cu precădere mişcarea ei naturală în direcţia participării la Dumnezeu, în dependenţă de acţiunea tainică a Logosului divin asupra logosului creaturilor. Logosul din creaturi este deci în chip esenţial un act al Logosului divin. Şi sigură menţinerea unei relaţii de reciprocitate şi a unei stricte dependenţe a logosului creaturilor de Logosul divin garantează via-

---

14. *Ibidem*, p. 186-187.

15. *Ibidem*. p. 181-183; H. U. von Balthasar, *Liturgie cosmique*, Paris, 1949, p. 98. Această idee, a Logosului supranatural şi a logosului creaturilor, e împrumutată de Sfîntul Maxim din teologia Sfîntului Iustin Martirul şi Filozoful († 165). Ca Raţiune divină supremă, Logosul conduce lumea şi istoria către desăvîrşire, iar întruparea acestei Raţiuni în om, i-a dat acestuia „conştiinţa că el este solidar cu cosmosul, în care el trebuie să realizeze deplinul echilibru ontologic şi moral al fiinţei sale" (Cf. Pr. prof. I. G. Coman, *Elemente de antropologie în operele Sfîntului Iustin Martirul şi Filozoful*, în „Ortodoxia", XX (1968), nr. 3, p. 393).

bilitatea celui dintîi, manifestînd cu elocinţă rolul cosmic al celui de pe urmă. In consecinţă, restabilirea chipului lui Dumnezeu din făpturi ca reflex al Prototipului care i-a dat formă şi existenţă concretă şi împlinirea destinului de asemănare cu Creatorul presupun, în teologia Sfîntului Maxim, o viziune *sinergistă*. Prin singură colaborarea naturii umane cu Harul divin, făptura poate avea părtăşie, prin condescendenţă, la viaţa divină şi prin urmare la mîntuire [16].

Această colaborare a naturii umane cu Harul divin, care implică ideea de întrupare sau de înomenire a Logosului, fără de care Harul nu s-ar fi putut împărtăşi creaturii, ne conduce în cugetarea marelui teolog cu privire la căderea omului şi la cauzele căderii sale, care motivează întreaga istorie a mîntuirii.

5. **Sorgintea răului — voinţa gnomică.** In explicarea originii răului, Sfîntul Maxim scoate cu pregnanţă în relief ideea de libertate a voinţei, pe care Creatorul o acordă făpturilor raţionale, omului şi îngerilor, şi prin care El înţelege să menţină demnitatea acestor creaturi speciale la un nivel superior faţă de tot restul creaţiunii.

In starea care precede căderea, omul se bucura de o *libertate „naturală"*, care era menită să-l orienteze ca un fel de dreptar natural către cunoaşterea şi ascultarea lui Dumnezeu. Avînd în sine impregnată matricea chipului ce trebuie să aspire la Prototip, omul fusese destinat la starea de necoruptibilitate şi de unire cu Creatorul, desigur aceasta în cazul în care el ar fi făcut un uz corect al libertăţii sale de voinţă, ajutat fiind în acest sens de înclinaţia sa naturală către Binele Suprem, către Dumnezeu. Fiind deci creat după chipul şi întru asemănarea lui Dumnezeu, omul nu avea decît să urmeze în chip firesc şi neconstrîns de nimic din lăuntrul sau din afara sa, normele propriei sale naturi, pentru a ajunge la ţelul final de fericire şi de îndumnezeire care i-a fost hărăzit. El nu avea prin urmare încă acea conştiinţă a alegerii unei anumite libertăţi, care avea să intervină după cădere, pentru că încă nu experiase răul în natura sa, aceasta nefiind încă supusă corupţiei. De bună seamă că şi mişcarea firească, nesilită a omului către bine presupunea la rîndul ei un anumit efort de statornicire a voinţei în conformitate cu legile propriei sale naturi, totuşi această libertate nu consista încă într-o alegere permanentă şi armonioasă între mai multe posibilităţi sau căi de împlinire a normelor binelui. După cădere, însă, libertatea sa nu mai este deplină, ci este îngrădită de pasiuni, de constrîngeri lăuntrice şi exterioare. „Mişcarea naturală" a omului către Dumnezeu a fost prin urmare întreruptă prin revolta omului faţă de Creatorul său, prin deturnarea lui de la destinul său firesc de îndumnezeire. Consecinţele acestei revolte aveau desigur să se răsfrîngă tot asupra propriei sale naturi. In această privinţă, reluînd o temă frecventă în teologia patristică, Sfîntul Maxim insistă asupra *autodeterminării* libere a omului ca origine a răului. In teologia patristică, răul nu e consi-

16. J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 184.

derat o entitate de sine stătătoare, o forţă antagonică şi coeternă a binelui, ci o „lipsă care împiedecă forţele inerente naturii să acţioneze potrivit cu ţelul lor", lipsă care provine din însăşi alegerea personală şi liberă a omului, din liberul său arbitru, sau din ceea ce Sfîntul Maxim denumeşte *voinţă gnomică*. Rupîndu-se de bunăvoie de relaţia sa firească cu Dumnezeu, omul se ataşează în chip nefiresc la lumea simţurilor, la condiţia vremelnică de creatură. Urmarea acestei orientări nefireşti avea să fie pierderea relaţiei sale naturale cu Dumnezeu şi ca atare pierderea unei orientări corecte în raporturile sale normale cu creaţia, cu cosmosul ambiant. După Sfîntul Maxim, sorgintea răului stă, prin urmure, în abuzul libertăţii de voinţă, în voinţa *„deliberativă"* sau *„gnomică"*, pe care teologul patristic o deosebeşte de cea *naturală*, de aceea care călăuzea pe om către bine. Voinţa gnomică sau deliberativă survenind ca urmare a unei atitudini nefireşti, sau împotriva observării fireşti a legii naturale orientate în direcţia binelui, consistă în chip esenţial într-o alegere în afara firii, într-o alegere dezordonată şi dezorientată, care cu anevoie mai întrevede calea de întoarcere către binele hărăzit ei de Creator [17].

In starea ei originară, natura umană nu era destinată în chip expres, nici plăcerii sensibile din lucruri şi nici suferinţei la care ea angajează, ci plăcerea veritabilă urma să fie gustată la un înalt nivel spiritual pe cale intelectuală, prin înălţarea raţiunii către realităţile dumnezeieşti. Dar odată întors către condiţia creată, către plăcerea din lucruri, suferinţa şi moartea devin pentru om realităţi inevitabile, deoarece omul în loc să caute viaţa şi eternizarea ei în Creatorul vieţii, o caută în chip neautentic în creatură, care la rîndul ei este supusă aceluiaşi destin al morţii şi stricăciunii pe care-l urmează de astă dată, după cădere, omul [18].

In strînsă legătură cu aceasta, Sfîntul Maxim dezvoltă o interesantă *teorie a afectelor*, pe care o va prelua de la el mai tîrziu şi teologul Nicolae Cabasila. In acest sens, înţelepciunea divină a prevăzut de la bun început rolul de antidot al suferinţei în faţa tentaţiei simţurilor şi a ataşamentului prea excesiv la condiţia vieţii după cele ale trupului. Ca un fel de rană – avertisment, care rememorează consecinţele nefaste ale unei experienţe aparent fericite, dar care în realitate este cu substrat dureros, suferinţa a fost rînduită de Dumnezeu ca un fel de avertisment în faţa tentaţiei omului de a considera ca firesc şi legitim ataşamentul său la lumea sensibilă, la ceea ce procură vieţii după trup o plăcere inconsistentă şi vremelnică, împiedicîndu-l să se realizeze sufleteşte în perspectiva eternizării. La rîndul ei, moartea apare în aceste condiţii ca o eliberare şi ca o curmare a acestui şir nesfîrşit de alternanţe succesive între plăcerea care procură durere şi durerea care determină la căutarea plăcerii ca o evaziune necesară, dar în acelaşi timp ca o persistenţă în rătăcire, ca o ratare la nesfîrşit a vieţii autentice [19].

---

17. *Ibidem*, p. 186-191.
18. *Ibidem*, p. 191.
19. *Ibidem*, p. 191-192; Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă* pentru Institutele Teologice, vol. 2, Bucureşti, 1978, p. 94.

Ca o ilustrare în concret a acestei coruptibilităţi continui a naturii umane, care se cere a fi curmat în sfîrşit prin moarte, Sfîntul Maxim subliniază gravitatea *transmiterii* nefaste a corupţiei originare în urmaşi, transmitere determinată de această dialectică a vieţii omeneşti între plăcere şi suferinţă. Toţi descendenţii lui Adam se nasc sub osînda păcatului, toţi prin natura lor se nasc cu o libertate fragmentată şi limitată şi cu înclinările native către păcat. Toţi, ca atare, sînt înglobaţi la acelaşi destin al sufe=rinţei corelate la plăcere şi al morţii care le succede. In această privinţă, dacă în tradiţia patristică de pînă la el se vorbea de o *mortalitate ereditară*, Sfîntul Maxim vine cu această idee nouă, asimilată la doctrina ortodoxă ulterioară, a culpabilităţii sau *coruptibilităţii ereditare*, care motivează la rîndul ei mortalitatea ereditară [20].

Căderea omului, plasat în centrul întregii creaţii şi chemat să o reunească laolaltă în sine, a însemnat – în viziunea marelui teolog răsăritean – o adevărată catastrofă cosmică, pe care singură întruparea Cuvîntului mai putea să o remedieze.

ó. **Răscumpărarea în Hristos.** Doctrina cu privire la răs=cumpărare a Sfîntului Maxim Mărturisitorul este în chip esenţial dinamică, presupunînd o dublă „mişcare": una divină, către om, care consistă în a face pe Dumnezeu părtăşibil la creaţie şi alta umană, către Dumnezeu, orînduită de însuşi Creatorul încă de la creaţie şi restaurată în Hristos. In teo=logia maximiană a răscumpărării descoperim o densă şi vigu=roasă hristologie, care avea să marcheze o etapă deosebit de importantă în procesul edificării doctrinale a teologiei răsăritene, atît în ce priveşte consolidarea poziţiilor sale în raport cu ereziile la care este confruntată, cît şi în ce priveşte atitudinea ei comba=tivă faţă de respectivele erezii. In controversele hristologice, aportul de căpetenie al Sfîntului Maxim se raportează în principal la aspec=tul recapitulativ al răscumpărării şi la problema unirii celor două firi şi a celor două voinţe corespunzătoare, divină şi umană, în persoana unică a lui Iisus Hristos, respectiv la ceea ce s=a denumit „diotelism" sau „ditelism" ortodox, ca replică în faţa teoriilor ere=tice de orientare monofizită şi monotelită. Unirea ipostatică a celor două „mişcări", sintetizate în persoana unică a Cuvîntului celui întrupat al lui Dumnezeu, reprezintă esenţialul dogmei hristologice a Sfîntului Maxim Mărturisitorul[21].

a) *Răscumpărarea ca restaurare.* Pentru Sfîntul Maxim Mărturisitorul, opera lui Hristos este în chip esenţial o *„re=capitulare"* sau o *„restaurare"* [22], în sensul de reintegrare a

---

20. J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 192.

21. *Ibidem*, p. 195.

22. Ideile de chip şi asemănare, de restaurare şi recapitulare în Hristos, de teandrie şi sinergie, atît de scumpe soteriologiei tradiţionale sînt preluate de Sfîntul Maxim, pe cît se pare, de la Sfîntul Irineu († 202), care a dus la vremea sa o puternică polemică împotriva ereziilor gnostice. De altfel, Sfîn=tul Irineu este cel dintîi în a fi semnalat caracterul universal al recapitu=

omului la condiţia sa naturală de la origini, dinaintea căderii, de reorientare a naturii către existenţa autentică originară, de conformitate a ei la ţelul final care i-a fost hărăzit de la creaţie. Logosul, prin care toate au fost din început create, reorientează şi reintegrează – asumîndu-şi-o – întreagă creaţia, care a părăsit „mişcarea" pe care Dumnezeu i-a rînduit-o ei în chip firesc din începuturi.

Diviziunile fundamentale din sînul creaţiei, devenite prin păcat elemente de dezintegrare şi corupţie universală sînt biruite prin întruparea Logosului. Astfel, prin naşterea Sa din Fecioară, Hristos depăşeşte opoziţia sexelor; prin moartea şi învierea Sa, El distruge dezbinarea care apăruse după cădere între univers şi paradis; prin înălţarea Sa la cer, El reuneşte cerul cu pămîntul, înalţînd întru slavă trupul Său omenesc, conatural şi consubstanţial cu trupul nostru, pe care El şi-l asumase. Depăşind prin trupul şi sufletul Său starea îngerilor, El restabileşte unitatea dintre lumea văzută şi cea nevăzută, asigurînd armonia întregii creaţii; ca om, El împlineşte în chip efectiv adevăratul destin din început al omului, pe care El Insuşi i l-a prestabilit ca Dumnezeu, şi de la care omul s-a îndepărtat prin neascultare, acela de a reuni pe om cu Dumnezeu, şi prin el întreagă creaţia. In acest fel se revelează către om scopul final al planului divin cu privire la creaţie, care este acela al îndumnezeirii omului şi a cosmosului. Prin acest act chenotic de restaurare a omului, Dumnezeu devine părtăşibil fiinţei umane în ansamblul ei: către suflet, oferindu-i un caracter de neschimbabilitate şi statornicie, şi către trup, oferindu-i nemurirea, ca rod al întrupării Logosului şi al colaborării firii umane cu Harul divin [23].

Dar calea răscumpărării, pentru a fi săvîrşită în chip efectiv, se cere să fie şi parcursă într-un mod personal de către fiecare om în parte, ea lasă total libere acceptarea şi refuzul omului, presupunînd un efort de voinţă propriu, o conformare pe măsura demnităţii la care Creatorul, în respectul şi iubirea Sa către făptură, acceptă să colaboreze cu natura noastră prin acţiunea nevăzută a

---

lării în Hristos, ca un bun interpret al Sfîntului Pavel. De la el, avea să continuie problema soteriologică şi Sfîntul Atanasie cel Mare († 373), căruia îi revine sarcina să precizeze dogma ortodoxă în faţa ereziei arianiste şi a celei apolinariste. La Sfîntul Atanasie, ţinta finală a răscumpărării este îndumnezeirea omului, în timp ce la Sfîntul Grigorie de Nyssa († 395), iese cu pregnanţă în relief aspectul cosmic sau universal al restaurării. La Sfîntul Grigorie de Nyssa, cosmosul readus la armonie este Biserica vie a lui Hristos, zidirea cea nouă a lumii. Contemporan cu Sfîntul Grigorie, Sfîntul Ioan Gură de Aur († 407) subliniază şi el, la rîndul său, cosmicitatea sau universalitatea Bisericii, Biserica preexistînd la el deja din paradis, dar manifestarea ei văzută făcîndu-se concomitent cu descoperirea evenimentului mîntuirii, prin întruparea lui Hristos. Preluînd locul acelei „sterpe Biserici păgîne" din epoca Vechiului Aşezămînt, Biserica lui Hristos se manifestă ca organul văzut al împlinirii iconomiei divine în lume (Cf. Arhim. Chesarie Gheorghescu, *Învăţătura ortodoxă despre iconomia dumnezeească şi iconomia bisericească*, teză de doctorat, în „Studii Teologice", XXXII (1980), nr. 3-6, p. 337-346; Pr. Ilie Moldovan, *Aspectul hristologic şi pnevmatologic al Bisericii după Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în „Studii Teologice", XX (1968), nr. 9-10, p. 707-711.

23. J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 193-194.

Harului. E ceea ce patristica răsăriteană a definit ca *sinergie*. Prin urmare mîntuirea deşi realizată obiectiv de către Hristos, este nu mai puţin o chestiune subiectivă, de libertate personală şi de efort personal; „Mîntuirea noastră, zice Sfîntul Maxim Mărturisitorul, depinde de voinţa noastră [24].

Precum se vede, doctrina soteriologică a marelui teolog se întemeiază în chip fundamental pe *ideea de participare* sau de *comuniune*, care fără a exclude Harul divin sau libertatea umană le presupune deopotrivă ca parteneri indisociabili, într-o colaborare desăvîrşită şi armonioasă, şi această în virtutea întrupării Logosului şi ca rod efectiv al teandriei Sale. Hristos prin întrupare ne oferă dealtfel El Insuşi modelul conlucrării Harului cu libertatea, prin unirea ipostatică a firilor în unica Sa persoană divino-umană, firile Sale reprezentînd în chip deplin şi ipostatic cele două „mişcări" ale participării în planul iconomiei, cea divină către creatură şi cea umană către Creator [25].

In această privinţă aportul teologiei Sfîntului Maxim Mărturisitorul cu privire la modul unirii ipostatice a firilor, şi a celor două voinţe corespunzătoare în Hristos rămîne considerabil, prin soluţiile juste pe care el le propune în faţa ereziilor monofizită şi monotelită din epoca sa.

b) *Ditelismul.* „Recapitularea" sau „restaurarea" naturii umane în Hristos implică, în teologia Sfîntului Maxim, asumarea de către Cuvîntul întrupat a *„energiei"* sau voinţei umane şi restabilirea ei în conformitate cu planul divin de mîntuire de la început. In Hristos există, ca urmare a unirii firilor divină şi umană, două energii şi două voinţe corespunzătoare. Această doctrină a celor două energii şi voinţe în persoana lui Hristos, denumită şi diotelism sau ditelism, se opune în chip hotărît doctrinei neortodoxe a monotelismului, care a frămîntat vreme îndelungată teologia Bisericii creştine din primele veacuri şi, cu deosebire, în veacul al VII-lea. Aportul Sfîntului Maxim Mărturisitorul în această problemă avea să fie remarcabil [26].

---

24. *Ibidem*, p. 202-305. 25. *Ibidem*.

26. Monotelismul, ca doctrină recunoscută oficial a apărut la început ca un fapt politic, sau mai curînd ca o formulă teologică oferită de către patriarhul Serghie al Constantinopolului împăratului Heraclie, cu scopul politic de a uni cu ajutorul ei provinciile monofizite de la marginea imperiului cu Biserica oficială, făcîndu-le aliate împotriva perşilor. Tulburările au început să apară îndeosebi după semnarea, la 633, a unui pact de unire între patriarhul Serghie al Constantinopolului şi monofiziţi, prin persoana patriarhului Cyrus din Alexandria. Acum începe opoziţia ortodoxă împotriva acestei abateri doctrinare de la linia calcedoniană. Disputele s-au dus la început între Serghie şi Sofronie, acesta din urmă la început călugăr la Alexandria, iar mai apoi patriarh al Ierusalimului. Ea continuă, după moartea lui Serghie, prin succesorul acestuia, Pyrrhus, faţă de care avea să ia atitudine şi Sfîntul Maxim Mărturisitorul. A rămas celebră, în această privinţă, disputa de la Cartagina, la 645, dintre Sfîntul Maxim şi patriarhul Pyrrhus, purtată în prezenţa a numeroşi episcopi şi care s-a păstrat ca unul dintre documentele cele mai preţioase din istoria disputelor monotelite (Cf. Ioan Ică, *Probleme dogmatice în dialogul Sfîntului Maxim Mărturisitorul cu Pyrrhus*, în „Ortodoxia", XII (1960), nr. 3, p. 352-354).

Confundînd sfera noţiunii de natură cu aceea a noţiunii de persoană şi atribuind persoanei proprietăţile naturii, iar naturii, proprietăţile persoanei, monoteliţii şi-au construit întreaga lor învăţătură pe această confuzie fundamentală, abătîndu-se de la definiţia doctrinară a sinodului de la Calcedon, potrivit căreia prin unirea ipostatică fiecare fire îşi păstrează nealterate proprietăţile specifice. Prin această confuzie, monoteliţii şi-au creat o noţiune de persoană transcendentă, abstractă, care în ultimele ei consecinţe poate conduce la un dochetism subtil şi inacceptabil [27].

De bună seamă, în disputa întreprinsă, Sfîntul Maxim nu duce o simplă polemică facilă, de dragul polemicii, ci el îşi pune tot sufletul în elucidarea problemelor doctrinare, probleme care pentru el constituie esenţa vieţii creştine însăşi. Hristologia pentru el nu este „un simplu joc întelectual", ci ea înseamnă „soteriologie, adică interesul discuţiilor este în ultimă instanţă mîntuirea sufletului" [28].

Aşa se explică fervoarea cu care Sfîntul Maxim Mărturisitorul apără ortodoxia dogmei hristologice şi prin care el avea să doboare această ultimă încercare de a evita calea pe care i-a indicat-o hristologiei sinodul de la Calcedon. El a demascat şi combătut cu o vigoare dialectică rară lipsa de temeinicie a monotelismului, risipind toate subtilităţile şi echivocurile lui, aprofundînd şi precizînd în acelaşi timp, într-o formă definitivă, pînă în cele mai mici amănunte, învăţătura ortodoxă nealterată despre cele două voinţe şi lucrări în Hristos. Hristologia sa avea să fie confirmată la sinodul al VI-lea ecumenic (de la 680-681), înrîurind în chip decisiv întreaga teologie a timpului său şi orientînd în continuare hristologia răsăriteană posterioară [29].

In tradiţia care precede teologia Sfîntului Maxim, existau deja precedente de mare pondere în favoarea ditelismului. Dogma fusese deja formulată şi susţinută cu vigoare de către capodocieni şi Atanasie cel Mare. Părinţii capodocieni făceau o distincţie fundamentală între esenţa divină inaccesibilă, transcendentă şi lucrarea sau „energia" divină, care indică ceea ce e părtăşibil în Dumnezeu. Pentru Sfîntul Maxim doctrina monotelită nu este în ultimă instanţă decît un „cripto-monofizitism" [30].

In hristologia sa, relaţia fundamentală dintre esenţa şi energia divină e strîns legată de distincţia dintre norma preexistentă şi naturală şi modul său propriu de existenţă sau ceea ce s-a numit „ipostas". In raport cu creaţia, Dumnezeu este inaccesibil în fiinţa Sa, dar se revelează în energiile Sale ca Treime, iar ipostasele sînt modalităţi personale ale fiinţei unice şi eterne. După maniera ipostaselor divine, omul posedă şi el, de asemenea, o ordine naturală prestabilită de Dumnezeu şi comună întregii specii umane, dar drama lui stă în aceea că după cădere „modul său de existenţă" ipostasul său, este în opoziţie cu propria lui natură. Modul său autentic de existenţă nu avea să fie posibil de restaurat decît prin întruparea lui Hristos şi prin vieţuirea lui concretă şi pilduitoare

---

27. Ioan Ică, *op. cit.*, p. 356, 372-373.
28. Viorel Ioniţă, *op. cit.*, p. 411.
29. Ioan Ică, *op. cit.*, p. 355-373.
30. J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 196.

ca om. In consecinţă, triunghiul ipostas-natură-energie, constituie cheia întregii teologii hristologice a Sfîntului Maxim Mărturisitorul[31].

Continuînd şi confirmînd în acest sens definiţia sinodală de la Calcedon, Sfîntul Maxim ia atitudine în faţa nestorianismului şi monofizitismului, şi implicit faţă de monotelism. Potrivit cu modul calcedonian de a înţelege unirea celor două firi în persoana lui Hristos, Sfîntul Maxim susţine că prin această unire firile îşi păstrează nealterate caracteristicile proprii şi că această unire este *„ipostatică"* şi nu „naturală", ca în concepţia monofizită şi nu e nici o unire după energie sau voinţă, ca în concepţia nestoriană. Această unire ipostatică a firilor constituie marea taină şi marea şansă pentru omenitatea noastră, care este restaurată tocmai în virtutea purităţii depline, a lipsei totale de păcat a omenităţii lui Hristos. Necunoscînd prin firea Sa umană opoziţia la voinţa Tatălui şi avînd prin firea Sa dumnezeiască o unică şi deplină voinţă comună, cu voinţa Părintelui Său, Hristos restabileşte natura noastră în conformitate cu ea însăşi, cu scopul ei primordial, cu intenţia divină de la creaţie. La Sfîntul Maxim, păcatul s-a produs, nu la nivelul naturii umane, ci la acela al voinţei libere, al liberului arbitru. Tocmai acesta avea să înlesnească restaurarea omului, prin punerea liberului arbitru, în persoana Mîntuitorului, în deplină conformitate cu natura Sa omenească, şi prin păzirea lui de orice deviere şi nesupunere. Restaurarea omenităţii noastre se produce prin asumarea naturii noastre, creată bună şi după chipul lui Dumnezeu, în persoana Cuvîntului divin întrupat, care este Arhetipul nostru şi care devine astfel ipostasul determinant al voinţei noastre, al modului nostru propriu de existenţă[32].

Prin urmare, sursa păcatului fiind liberul arbitru omenesc, mîntuirea omului presupune deci şi un efort de voinţă, o conformare a voinţei umane la voinţa Creatorului, la intenţia cu care El a creat făptura noastră. Cu alte cuvinte, mîntuirea omului depinde în mare măsură, precum s-a spus, şi de propria lui voinţă. In această privinţă, Sfîntul Maxim nu e întru nimic pelagian, deoarece doctrina răscumpărării e întemeiată la el pe ideea de participare şi comuniune, presupunînd în egală măsură aportul Harului divin şi cel al libertăţii umane, într-o deplină şi armonioasă conlucrare. Unitatea deplină a Harului şi libertăţii umane a fost restabilită în persoana Logosului prin unirea ipostatică a firilor.

Sub aspect subiectiv, răscumpărarea în concepţia Sfîntului

---

31. *Ibidem*, p. 196-198.

32. *Ibidem*, p. 199-200. Dintre toţi gînditorii patristici anteriori Sfîntul Maxim Mărturisitorul, acela care a oferit soluţii solide în problemele suscitate de monofiziţi şi nestorieni a fost Sfîntul Chiril al Alexandriei († 444). Împotriva *dioprosopismului nestorian*, Sfîntul Chiril susţine că unirea divino-omenităţii lui Hristos nu este numai o legătură morală, ci una reală, desăvîrşită. Această unire s-a făcut „după ipostas", adică în unul şi acelaşi neschimbat ipostas preexistent al Logosului, în care sens Sfîntul Chiril utilizează şi expresia care îi este proprie „o *singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvîntul*". Scopul întrupării este răscumpărarea omului, statornicită prin iconomia divină, de unde şi expresia de „*unire iconomică*". Prin aceasta, teologul calcedonian înţelege că Logosul divin prin întrupare ne încorporează la sine, în virtutea naturii Sale umane, pentru a face din trupul nostru trupul Său purificat şi îndumnezeit (Cf. J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 18-19, 100; Arhim. Chesarie Gheorghescu, *op. cit.*, 353-360).

Maxim, presupune o concepţie dinamică despre natura umană, potrivit căreia omul prin liberă voinţă operează o continuă autodepăşire a stării sale naturale, pentru a comunica pe un stadiu superior, suprafiresc, cu prezenţa nevăzută, harică a Arhetipului său. Singură această cooperare teandrică, această sinergie tainică, în care dumnezeirea nu păgubeşte întru nimic prin atingerea de omenitatea noastră, iar aceasta de pe urmă concurează în chip liber şi firesc cu Harul neconstrînsă de nimic din afară, constituie condiţia şi garantul realizării scopului suprem al creaturii, acela de ajungere la starea de chip al Arhetipului.

In definitiv, aportul factorului uman în actul mîntuirii nu consistă, în ultimă instanţă, decît în acceptarea şi în adeziunea liberă a omului la întîlnirea dublei mişcări de participare divino-umană în iconomia mîntuirii, care s-a petrecut odată pentru totdeauna în persoana Verbului divin celui înomenit, a lui Iisus Hristos. Iar această acceptare pe deplin liberă din partea omului constituie condiţia însăşi a mîntuirii şi a îndumnezeirii sale[33].

* * *

Considerată în ansamblu, teologia răscumpărării la Sfîntul Maxim Mărturisitorul se prezintă ca un sistem unitar şi organic, într-o contextură logică precisă şi de o profunzime rar întîlnită, pe măsura fidelităţii sale la izvorul patristic pe care l-a preluat şi continuat, cu preţioase aprofundări, îmbogăţindu-l în continuare cu un inestimabil aport personal de aleasă şi clarvăzătoare gîndire ortodoxă, expresie a modului în care el a înţeles să intuiască şi să aplice deopotrivă adevărurile de credinţă atît de zelos mărturisite şi apărate de eroare, la experienţa vieţii sale personale, care i-a fost la fel de curată şi de ireproşabilă, ca şi ortodoxia învăţăturii sale.

Ortodoxia răsăriteană a moştenit şi păstrat cu sfinţenie ca pe un preţios dreptar de credinţă şi ca pe un inestimabil tezaur de tradiţie teologia marelui Mărturisitor al dreptei credinţe, care

---

33. În problema teandriei Logosului, teologul Vl. Lossky face o remarcă deosebit de interesantă. Lossky consideră că expresia „*unire ipostatică*", deşi comodă şi foarte larg folosită în hristologie, este în realitate improprie, defectuoasă şi aceasta pentru motivul că ea ar conduce la ideea unei naturi sau substanţe umane preexistente întrupării, care ar fi inclusă în ipostasul Cuvîntului. Căci în realitate natura sa umană nu a început să existe în această condiţie a ei de natură sau substanţă specială decît în momentul întrupării, adică în unitatea persoanei Fiului înomenit al lui Dumnezeu. Deci „omenitatea lui Hristos, prin care El este „consubstanţial cu noi", n-a avut niciodată vreun alt ipostas decît acela al Fiului lui Dumnezeu". Dacă noi astăzi înţelegem în chip corect dogma calcedoneană a unirii „neamestecate" şi „nedespărţite" a firilor, e tocmai pentru că noi deosebim persoana sau ipostasul Fiului, de natura sau esenţa Sa. El este „o persoană care nu e formată *din* două naturi..., ci care este *în* două naturi...". Persoana sau ipostasul înseamnă, la VI. Lossky, „ireductibilitatea omului la natura sa". Nu e vorba de „ceva" ireductibil, ci de „cineva" care se deosebeşte de propria sa natură, care-şi depăşeşte propria natură, deşi continuînd-o în sine, care o face să existe ca natură umană prin această depăşire, şi care totuşi nu există în sine însuşi în afara naturii pe care o „enipostaziază" şi pe care el o depăşeşte în permanenţă (Vl. Lossky, *A l'image et à la ressemblance de Dieu*, collection. Le buisson ardent, Ed. Aubier — Montaigne, Paris, 1967, p. 115-118).

își menține peste secole, pînă în plină actualitate, o indiscutabilă vigoare și o surprinzătoare prospețime, prin soluțiile magistrale pe care le propune în probleme de teologie deosebit de controversate.

Dar cu toată această deosebită valoare, teologia Sfîntului Maxim Mărturisitorul nu a fost decît în ultimele decenii ale veacului nostru cunoscută și prețuită în apusul catolic, care începe a se preocupa abia în ultima vreme, dar tot mai intens, de gîndirea marelui cugetător patristic.

Dovada cea mai elocventă a acestei preccupări o constituie apariția, pe scena teologiei catolice, a gîndirii marelui savant paleontolog Teilhard de Chardin, care deși neteolog prin formație, invită și determină teologia romano-catolică la o regîndire a întregului ei sistem doctrinar, prin modul în care el abordă în chip inevitabil și probleme de teologie. Indiscutabil, nu s-ar putea pretinde că Teilhard de Chardin va fi cunoscut teologia Sfîntului Maxim. Dar la un studiu atent al tezelor teilhardiene care privesc concepția sa religioasă, nu putem scăpa din vedere o izbitoare asemănare între o bună parte dintre ideile sale centrale și teologia gînditorului ortodox, care pare să prindă viață sub pana lui Teilhard, în ciuda deviațiilor acestuia către un fel de „gnosticism modern", sau către ceea ce se vrea cu orice preț să fie „ un creștinism al oamenilor culți", un creștinism „modernizat" și reformulat în funcție de mentalitatea veacului nostru de emancipare multilaterală.

Această analogie de gîndire, care provoacă inevitabil la un studiu comparativ al celor doi mari cugetători, legați peste veacuri prin larga tradiție, creștină din răsărit și din apus, ne poate servi totodată și ca un bun dreptar în înțelegerea și în aprecierea unor prețioase puncte de vedere din sistemul de gîndire al lui Teilhard de Chardin. Pentru că, de bună seamă, cu toate că gîndirea filozofului religios, născută dintr-o încercare de conciliere a concepției sale antropologice cu crezul său creștin, ajunge la unele concluzii cu totul străine de concepția creștină tradițională despre lume, om și întruparea Cuvîntului, totuși o bună parte dintre aspectele gîndirii sale prezintă un interes deosebit pentru teologie, impunîndu-se prin grandoare și subtilitate și propunînd unele soluții complementare pe marginea unor probleme rămase încă deschise în teologie, cum este îndeosebi problema antropologică.

7. **Teilhard de Chardin în lumina teologiei Mărturisitorului și a tradiției patristice.** In viziunea religioasă a lui Teilhard de Chardin, Hristos proniază universul ca un centru iradiant de energii vitale, ca o prezentă activă și plenară a vieții în întreg cosmosul, cu toate că Teilhard nu neagă în același timp nici dimensiunea istorică a operei lui Hristos ca Răscumpărător al lumii pe calea teandriei și a Crucii. Hristos este Izvorul primordial, Mediul activ și dătător de viață și termenul final al tuturor, al existenței în totalitate, El este forța care proniază întreaga devenire cosmică, rezumînd oarecum în sine cosmosul. Teilhard ne propune în consecință, o hristologie de dimensiuni cosmice, o hristologie proporționată la dimensiunile mereu sporite ale unui univers în continuă expansiune și devenire. El îl con-

cepe pe Hristos ca pe un Răscumpărător, nu numai al sufletului „supranatural", ci şi al întregii alcătuiri fizice care condiţionează sufletele. Cosmosul, în care acţionează omul, este mediul divinizat prin întrupare, care divinizează pe om prin comuniunea iubirii şi care poate să-l îndumnezeiască printr-o frăţie universală a iubirii [34].

In acest sens, Teilhard vorbeşte despre un *Hristos cosmic* şi despre o continuă *Hristogeneză*, care în gîndirea lui se interferează la cosmogeneză şi la antropogeneză. Cu alte cuvinte, devenirea continuă a lumii şi a omului coincide, la el, cu o creştere continuă a lui Hristos cosmic către împlinirea eshatologică a tuturor celor existente pînă la dimensiunile nemărginirii şi ale îndumnezeirii, o înălţare şi o spiritualizare a lor nesfîrşită în Dumnezeu cel nemărginit şi etern, în care toate sfîrşesc prin a fi absorbite, sintetizate reunificate ca într-o „pleromă" a unităţii absolute. Această viziune hristo-cosmică trădează, la Teilhard de Chardin, o sensibilă tendinţă către panteism, deşi el pretinde că substituie panteismului ceea ce el numeşte „*panhristism*", înţelegînd prin aceasta plenitudinea prezenţei divine a Logosului în creaţie, înţeleasă temporal şi spaţial, în virtutea universalităţii sau a cosmicităţii lui Hristos [35].

Intemeiat pe descoperirea modernă a evoluţiei biologice, a unui univers în continuă devenire Teilhard îşi justifică prin aceasta afirmaţia sa că lumea fizică nu se află într-un regim static închis, ci într-unul de continuu progres, de avînt şi dezvoltare continuă către o tot mai desăvîrşită conştientizare; El pretinde că evoluţia cosmică nu se petrece la întîmplare, ci ea este „*dirijată către*" ţeluri precise şi superioare, către o necontenită şi nedefinită spiritualizare, iar acest proces mereu ascendent de conştientizare şi de nesfîrşită spiritualizare a lumii este în chip esenţial ireversibil. Teilhard se pronunţă, în consecinţă, în favoarea unui declarat „*evoluţionism spiritualist*" [36].

Precum se vede, întreg edificiul gîndirii religioase a lui Teilhard de Chardin este dictat de ideea unei concilieri posibile între viziunea creştină tradiţională şi viziunea ştiinţifică modernă, a unui univers în regim de evoluţie şi devenire. In fapt, nu încercarea de conciliere între aceste două concepţii este falsă, ci modul în care Teilhard amestecă două planuri de gîndire total diferite, angajînd

34. Teilhard de Chardin, *Hymne de l'Univers*, Seuil, 1961, p. 36, 79-80; *La Vie Cosmique*, 1916 (E. T. G.), Grasset, 1965, p. 59-60; 273; *Mon Univers* (E. T. G.), 1918, p. 273; *Quelques réflexion sur la Conversion du Monde* (1936), Oeuvres IX, p. 161-165.

35. Idem, *La vision du Passé* (1949), Oeuvres III, p. 337, 348, *Le Phénomène Humain* (1938-1940), Oeuvres I, 2e partie, p. 159-165, 184, 284; *Mon Univers* (1924), Oeuvres IX, p. 79; *Du Cosmos à la Cosmogenèse*, Oeuvres VII, p. 271; Cf. J. P. Coutagne, *Une vision christique de l'univers. Teilhard de Chardin*, în *Que dites-vous de Christ? De Saint Marc à Bonhoeffer*", Éd. du Cerf, Paris, 1969, p. 135-180. Asupra lui T. de Chardin se pot consulta, între alte studii şi următoarele: Cl. Guénot, *Esprit et Matière dans la philosophie de Teilhard*, în „*Teilhard de Chardin et la penseé catholique*", Seuil, Paris, 1965, p. 67-85; J. Piveteau, *Le P. Teilhard de Chardin savant*, Fayard, 1964; H. de Lubac, *La pensée religieuse du P. Teilhard de Chardin*, Aubier, Paris, 1962; P. Smulder, *Le vision de Teilhard de Chardin*, Desclée de Brouwer, 2e éd. 1965; G. Crespy, *Le pensée théologique de Teilhard de Chardin*, Édit. Univ., 1961; Cl. Tresmontant, *Introduction à la pensée de Teilhard de Chardin*, Seuil, Paris, 1956.

36. *Oeuvres*, III, p. 220-222; Cf. J. P. Coutagne, *op. cit.*, p. 144.

teologia pe un tărîm cu totul străin de preocupările ei. El încearcă să integreze revelaţia divină biblică la descoperirile ştiinţifice moderne. Teilhard preconizează o regîndire a vechilor adevăruri creştine, cînd consideră că acest lucru trebuie făcut, nu în lumina tradiţiei evanghelice, ci în aceea a cosmologiei profane.

Desigur că marele merit al lui Teilhard stă în aceea de a fi deschis teologiei perspective noi, pe care aceasta va trebui să le exploreze, şi acest lucru îndeosebi cu privire la hristologie, care se cere valorificată mai în profunzime, pe linia ideii pauline a recapitulării tuturor în Hristos. In această privinţă, gîndirea lui Teilhard se apropie în chip sensibil de gîndirea patristică, îndeosebi de aceea a Sfîntului Maxim Mărturisitorul.

Pe aceste fundamente, patristic şi teilhardian deopotrivă, s-ar putea aprofunda şi mai mult raporturile dintre antropogeneză (înţeleasă ca o umanizare progresivă a universului) şi hristogeneză (sau divinizarea progresivă a omului, prin şi în Hristos), distingînd de bună seamă între aceste două procese, deoarece nu orice progres sau cucerire umană poate fi interpretată ca o extensiune a Impărăţiei lui Dumnezeu la creaţie. Dealtfel, cadrul evoluţionist în care sînt amestecate printr-o confuzie de planuri hristogeneza, antropogeneza şi biogeneza, forţează oarecum împlinirea eshatologică a lumii şi a omului, plasînd în timpul istoric al evoluţiei fizice, *evoluţia psihică* rezervată vieţii viitoare, cum este cazul cu ideea de hristificare a lumii materiale, care deşi e pregătită încă de pe acum, din prezentul istoric, prin umanizarea progresivă a universului, ea nu se va împlini în chip desăvîrşit decît la finele istoriei, în metaistorie, cînd toate se vor preamări în final prin Iisus Hristos[37].

Prin concepţia sa panhristică, Teilhard de Chardin face dovada de un *„hristomonism optimist"*, către care sînt din ce în ce mai mult tentate în chip excesiv toate confesiunile creştine. Căci împlinirea soteriologică a omului şi a Bisericii înţeleasă ca societate a celor încorporaţi la Hristos, deşi se realizează în cadrele spaţio-temporale ale istoriei şi cosmosului, nu este a se confunda cu progresul mundan general, antropocentric, care nu se înfăptuieşte decît în absolută paralelă cu cel hristocentric, şi ca urmare nu este îngăduită o asociere forţată de planuri, între cel eclezial şi cel social. Pentru evitarea confuziilor, e necesară o menţinere a ecleziologiei pe linia sensului ei scripturistic, care ne scuteşte de eroarea unei atitudini extremiste, unilaterale, fie de cea pro-mundană, fie de cea pro-ecleziastică în exclusivitate[38].

Dar oricare ar fi neajunsurile şi punctele discutabile ale tezelor lui Teilhard de Chardin, meritul său de seamă este cu precădere acela de a fi stimulat întreagă cugetarea teologică creştină la o aprofundare cît mai sobră a problemelor pe care ele le suscită în cosmologie, în antropologie şi în hristologie, dacă nu poate mai curînd la o cercetare şi la o însuşire mai atentă a soluţiilor pe care ni le propune, în aceste probleme, mereu actuala şi permanent

---

37. Cf. J. P. Coutagne, *op. cit.*, p. 177-180.

38. Nikos Nissiotis, *L'Église, monde transfiguré*, în vol. *„L'Eglise dans le monde"* (Coll. Église en dialogue), nr. 2, Paris, éd. Mame, p. 11-80 (cf. Anca Manolache, recenzie în „Ortodoxia", XXII, (1970), nr. 4, p. 569-570).

valoroasa noastră teologie patristică. Nu trebuie să neglijăm faptul că, deşi la o distanţă venerabilă de epoca noastră, care este şi epoca lui Teilhard de Chardin, Părinţii Bisericii noastre răsăritene au statornicit poziţii solide şi durabile cu privire la doctrina hristologică.

Astfel, dacă s-a spus fără temei că lumea în care acţiona Logosul ioaneic şi paulin era fixă, că ea nu suferea o evoluţie propriu zisă, deşi era în mişcare, totuşi această evoluţie exista, dar ea nu era la fel de bine percepută şi înregistrată ca astăzi. Căci, ce altceva decît „Logosul total al Sfîntului Iustin" ar putea fi „Neo-Logosul" lui Teilhard de Chardin, conceput ca principiu evolutiv al unui univers în continuă mişcare? Acest principiu evolutiv al lumii, n-a fost el oare enunţat la fel de bine în înseşi paginile Scripturii şi în scrierile a numeroşi autori creştini din epoca patristică, cum este cazul cu Grigorie de Nyssa, Fericitul Augustin, Sfîntul Maxim Mărturisitorul şi alţii? Iar ideea unei evoluţii rapide a lumii, care accelerează „pleromatizarea", respectiv creşterea lumii în Hristos, nu este ea oare de bună seamă ceea ce Părinţii capodocieni numeau „epectază", iar Sfîntul Maxim Mărturisitorul o numea „progres" sau „ascensiune"? Acest progres şi această desăvîrşire angajează pe om şi cosmosul în ansamblul său, chiar şi atunci cînd ele se numesc spirituale [39]. Căci sub atracţia lui Hristos, universul întreg este condus spre ţinta finală a împărăţiei lui Dumnezeu, prin transcenderi succesive [40].

De bună seamă că „teologia ortodoxă poate veni cu ajutorul ei preţios întru întîmpinarea tendinţei actuale a teologiei catolice de a valorifica – în hristologie şi soteriologie – punctul de vedere teilhardian de a situa pe Hristos în evoluţia cosmosului", şi realmente „în adevărul creştin găsim destule lumini pentru deslușirea evoluţiei cosmice. Căci în special dogma creaţiei, a providenţei, a întrupării, a învierii şi a împărăţiei finale nu sînt nimic altceva decît descoperirea ei" [41].

In concepţia ortodoxă, între Creator şi creaţie se petrece o continuă uniune, diriguită de forţa divină ca sursă şi ca susţinătoare a energiilor harice şi a energiilor din sînul creaţiei, ca una care este în chip efectiv „ultimul subiect al întregii realităţi divine şi create, fără ca vreo una să-şi piardă ceva din caracterul ei. Pe drept cuvînt, Sfinţii Părinţi au lărgit înţelesul termenilor calcedonieni „nedespărţit" şi „neamestecat" aplicîndu-i raportului general dintre Dumnezeu şi lume" [42].

O teologie a evoluţiei este, prin urmare, nu numai posibilă, dar chiar justificată de patristica răsăriteană. Ea poate fi reformulată şi adaptată la modalităţile de exprimare mai noi ale teologiei moderne, cu precizarea însă, că principiul ei corectiv va trebui

---

39. Pr. prof. I. G. Coman, *Elemente de antropologie în operele Sfîntului Iustin Martirul şi Filozoful*, în „Ortodoxia", XX (1968), nr. 3, p. 390.

40. Cf. Pr. prof. D. Stăniloae, *Cîteva trăsături caracteristice ale Ortodoxiei*, în „Mitropolia Olteniei", XXII (1970), nr. 7-8, p. 734.

41. Pr. prof. C. Sîrbu, *Sistemul teologic al lui Teilhard de Chardin*, in „Ortodoxia", XXV (1973), nr. 4, p. 544.

42. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 145.

să primeze în faţa oricărei tendinţe deviaţioniste. Acest principiu impune ca să fie formulat punctul de vedere creştin autentic, fără vreo deformare şi fără a-l transpune în chip neligitim pe planul filosofiei[43].

Teologia panhristică a lui Teilhard de Chardin merită să fie totuşi reţinută, ca reflectînd de fapt ceea ce are mai fundamental concepţia creştină despre lume şi om, ca o rememorare a hristologiei tradiţionale în termenii modernităţii, ca o readucere pe primul plan de preocupări a teologiei Logosului din epoca marilor dispute hristologice. Căci într-adevăr, nu se poate vorbi despre un Logos Creator al lumii, a Cărui prezenţă activă şi dinamică să nu se comunice efectiv şi necurmat pe toată extensiunea în timp şi în spaţiu a creaţiei, ci să se întrerupă într-un atît de mare şi de inexplicabil interval, cum este cel de la originile lumii şi pînă la înomenirea Cuvîntului. Şi nu se vede în chip lămurit cum altfel s-ar fi desfăşurat actul de proniere al Creatorului în creaţie, precum şi revelaţia sa profetică în lumea Vechiului Aşezămînt, dacă nu concedem cu Teilhard că El a fost prezent în chip neîntrerupt şi mereu activ în lume, ca un Centru iradiind de viaţă şi de energie, diriguind, stimulînd şi potenţînd ca un adevărat Suflet al cosmosului, întreaga sa devenire organică, întreagă evoluţia sa ascendentă, de la forme la început simple către forme, mereu tot mai complexe, de la materia anorganică, la universul însufleţit al fiinţelor vii, de la teluric la spiritual, de la uman la divin, ca cel ce este Logosul lumii, raţiunea ei de a fi, şi raţiunea legitaţii ei. Hristos nu este numai Creatorul, ci şi Pronietorul şi totodată ţelul ultim al tuturor fiinţelor, al cosmosului în întregul său, după cum ne învaţă Sfîntul Maxim Mărturisitorul. Punînd principiul vieţii în materie, Cel nematerialnic umple universul de energiile Sale necreate dar continuu creatoare, ca unul care în atotputernicia Sa, nu lasă lumea odată creată în părăsire, ci o călăuzeşte către rostul ei final potenţînd-o şi orientînd-o în permanenţă către o necurmată acţiune progresivă de spiritualizare, de sfinţire şi îndumnezeire.

Fără a admite întru totul ipoteza lui Teilhard de Chardin după care fiinţa umană ar reprezenta doar stadiul cel mai recent, dar nu ultimul, pe scara evoluţiei biologice, nu putem să nu reliefăm odată mai mult ideea măreaţă din teologia Sfîntului Maxim Mărturisitorul, după care omul a fost creat cel de pe urmă în ordinea creaţiei, tocmai pentru că lui şi nu altcuiva, avea să-i încredinţeze rolul cel mai înalt în sînul creaţiei, acela de „microcosmos", de unificator al tuturor celor create, ca unul care Singur este chemat la părtăşia îndumnezeirii, în virtutea „chipului" lui Dumnezeu sădit în el de la creaţie.

De fapt, omul este creat nu ca un „chip" deja împlinit al lui Dumnezeu, ci „după chipul" Său, sau în vederea împlinirii „chipului", avînd adică imprimată în fiinţa sa chemarea şi menirea elevaţiei, prin efort propriu, către treapta de „chip", de a se înălţa continuu de la o legătură nedeplină cu Izvorul infinit al vieţii, la unirea deplină cu El, în Hristos Cel ce vine, în Hristosul eshatologic, în viitorul lui Dumnezeu către care se îndreaptă inevitabil în-

43. Cf. Pr. prof. C. Sîrbu, *op. cit.*, p. 544.

treaga creaţie, întreg cosmosul în devenire, în continuă spiritualizare. Singură această unire cu Hristos care ne încorporează la această devenire universală, constituie garantul şi putinţa unui progres infinit al omului, în toate dimensiunile fiinţei sale. E ceea ce hristologia unui teolog patristic, a Sfîntului Chiril al Alexandriei, ne sugerează prin ceea ce el numeşte „*unire iconomică*“ [44] în persoana Logosului întrupat, în sensul că prin coabitarea dumnezeescului şi a omenescului în persoana unică a lui Hristos, Logosul e prezent în toate etapele vieţii sale umane, şi prin aceasta în întreagă omenitatea noastră şi în întreg cosmosul, ca putere divină care ne călăuzeşte, ne însoţeşte şi ne potenţează în actul împlinirii totale a rostului nostru în lume.

Făcut după chipul lui Dumnezeu, omul îşi îndeplineşte în permanenţă menirea sa de a se realiza pe sine şi lumea, în colaborare necurmată cu Dumnezeu. Căci „Cuvîntul lui Dumnezeu a lăsat neterminat, atît cosmosul mare, cît şi cosmosul mic, ca să le creeze în continuare pe amîndouă cu colaborarea omului“ [45]. Ca urmare „prin activitatea sa, creştinul continuă întruparea Logosului pe plan cosmic“ [46].

Parcurgînd în Hristos calea de la starea „după chipul“ Lui, la starea „chipului“ său autentic, omul are ca început şi ca termen final al vieţii sale în Dumnezeu pe Hristos. In acest sens istoria devine pentru om calea către viaţa nesfîrşită, către eternitatea lui Dumnezeu. Această tendinţă spre infinit e sădită în însăşi calitatea omului de fiinţă „după chipul“ lui Dumnezeu, dar ea nu se poate realiza decît numai în Hristos. Ea constituie destinul nostru din chiar însuşi începutul existenţei umane. Omul a fost creat cu menirea de a fi îndumnezeit, cu această chemare sădită în fiinţa lui către îndumnezeire, ca printr-însul să fie readusă la deplină unitate întreaga creaţiune, ca lumea să nu fie o realitate separată de Dumnezeu. Tocmai de aceea Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat, pentru îndumnezeirea lui şi pentru unificarea tuturor în Dumnezeu. Căci numai în armonie cu voinţa Creatorului legile creaţiunii lucrează în mod organizat, şi nu haotic [47]. In acest sens, teologi catolici ca Ladislau Boros şi Karl Rahner vorbesc despre o atingere a unui punct culminant, a unei maturităţi spirituale a omului în moarte, de o predare totală de sine a omului către Tatăl, cu care el a fost reconciliat prin Hristos [48].

In acest sens, concepţia unui universalism panhristic înţeles în termenii unei Biserici vii, a unei prelungiri harice de proniere şi de asistenţă divină a lui Hristos cel înomenit şi apoi preaslăvit în sînul creaţiei, semnalată odată mai mult în teologie prin tezele lui

---

44. Cf. Arhim. Chesarie Gheorghescu, *op. cit.*, p. 359.

45. Pr. Gh. Butnaru, *Temeiurile doctrinale ale optimismului creştin*, în „Studii Teologice“, IX (1957), nr. 5-6, p. 341.

46. *Ibidem*.

47. Panaghiotis Nellas, *Zoon theoumenon. (Perspective pentru o înţelegere ortodoxă a omului)*, Atena, 1979 (Pr. Prof. D. Stăniloae, recenzie în „Ortodoxia“, XXXII (1980), nr. 3, p. 561-564).

48. Cf. Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, Bucureşti, 1978, p. 222-223.

Teilhard de Chardin, dar formulată încă de la început de către Părinţii Bisericii, între care excelează Sfîntul Maxim Mărturisitorul, rămîne de o mare actuatitate şi vigoare, umplînd de sensuri profunde şi sublime termenii hristologiei şi antropologiei creştine.

Acest mod de a înţelege lumea şi omul, se întemeiază negreşit pe viziunea Părinţilor statornicită în sinoade ca dreptar al credinţei evanghelice şi el îşi află deplină motivaţie şi fundamentare în teandria Logosului şi în concepţia diotelită, hotărnicită în sinoade şi apărată cu dîrzenie de marile personalităţi teologice din perioada ereziilor hristologice. In această lumină, se poate înţelege mai în profunzime temeiul atitudinii lor combative şi categorice în faţa monofizitismului, a nestorianismului, a dochetismului şi monotelismului, precum şi justeţea formulei calcedoniene „neamestecat" şi „nedespărţit".

In perspectiva maximă, sfera noţiunii pauline de „kerygmă", cu raportare la întruparea Cuvîntului, se lărgeşte considerabil, extinzîndu-se de la sensul primar de înomenire, la acela al asumării totale a întregii creaţii şi nu numai a naturii umane, prin persoana şi opera răscumpărătoare a Fiului lui Dumnezeu celui veşnic.

Fără a diminua, ci dimpotrivă subliniind încă o dată mai mult rolul primordial al întrupării Cuvîntului în iconomia divină a mîntuirii, tezele hristologice şi cosmologice ale lui Teilhard de Chardin, rectificate în lumina teologiei autentic ortodoxe a Sfîntului Maxim Mărturisitorul, ne ajută să înţelegem întruparea lui Hristos, nu într-un mod oarecum reducţionist şi cvasidemiurgic, ca pe o intervenţie sporadică a lui Dumnezeu în istoria omului, ci în termeni de cosmogeneză (în perspectiva unei lumi care se dezvoltă progresiv, pentru a-şi atinge deplina împlinire), privind nu numai trecutul, ci şi viitorul, sau mai curînd totalitatea istoriei lumii, pe care Hristos cel preaslăvit o recapitulează.

In acest sens, cosmosul în întregimea lui „se îndreaptă lent către atingerea unei conştiinţe totale a propriului său mister"[49] care se va descoperi în chip desăvîrşit în Dumnezeu, Cel ce se revelează lumii ca „Alfa şi Omega, începutul şi sfîrşitul" tuturor (Apocalipsa 22, 13).

Pr. dr. N. MACSIM

---

49. M. Tavernier, *Bilan et tâches de la christologie*, în „*Que dites-vous du Christ? De Saint Marc à Bonhoeffer*", Ed. du Cerf, Paris, 1969, p. 80-81.

Fundamentarea veterotestamentară a cultului Sfintelor Icoane*

La prima vedere, cultul Sfintelor Icoane nu poate avea decît o bază scripturistică noutestamentară ori patristică. Şi aceasta, pentru că porunca a II-a a Decalogului interzice reprezentarea plastică a Persoanei divine. Cu toate acestea, rădăcinile cultului Sfintelor Icoane pornesc din adîncul gîndirii biblice veterotestamentare.

Dată fiind în Ortodoxie însemnătatea Sfintelor Icoane pentru viaţa duhovnicească a creştinilor, vom încerca şi noi în cele ce urmează să prezentăm cultului Sfintelor Icoane o bază scripturistică veterotestamentară. In acest sens, două sînt argumentele pe care le oferă Vechiul Testament în sprijinul cinstirii Sfintelor Icoane şi anume: comunicabilitatea ca trăsătură definitorie a Dumnezeului celui viu şi apoi nenumăratele simboluri cultice veterotestamentare. Firește, fără împlinirea pe care o aduce Noul Testament, aceste argumente ar fi lipsite de orice valoare demonstrativă.

Inainte de a trece la tratarea propriu-zisă a subiectului ales, trebuie să mai precizăm că atunci cînd vorbim de Sfintele Icoane ne gîndim în primul rînd la Icoana Mîntuitorului care implică justeţea celorlalte reprezentări iconografice (ale Sf. Treimi, ale Maicii Domnului şi ale Sfinţilor)[1].

1. Semnificaţia teologică a teofaniilor veterotestamentare

Incă din momentul primordial al creaţiei, Dumnezeul Vechiului Testament Se revelează ca un Dumnezeu transcendent şi totodată personal, înzestrat cu raţiune şi voinţă. Creaţia „ex nihilo" înlătură orice supoziţie cu privire la natura divină a lumii. Creind lumea „din nimic", doar prin puterea Cuvîntului Său, Dumnezeu Se descoperă pentru întîia oară ca o fiinţă transcendentă, deosebită de zidirea Sa. Cu totul altfel stau lucrurile în religiile politeiste. De pildă, la asirobabilonieni lumea e o emanaţie a fiinţei divine, iar omul e creat din sîngele zeului Kingu, între lume şi divinitate neexistînd nici o deosebire[2].

Dar transcendenţa nu e unica trăsătură a Dumnezeului celui viu. Imperativul „să fie" rostit de Creator, devine în acest context proba cea mai elocventă a personalităţii şi voinţei atotputernice a Dumnezeului celui viu. Mai mult, lumea se prezintă ca un produs concret al voinţei divine. Ea poartă în sine pecetea perfecţiunii, deoarece e conformă cu planul Ziditorului. La sfîrşitul celor şase zile creaţionale, „Dumnezeu a privit toate cîte a făcut şi iată erau bune foarte" (Geneza 1, 31). „Bune foarte" (טוב מאד tov meod) e un concept de relaţie care subliniază conformitatea ce există între-

---

* Lucrare de seminar, susţinntă în cadrul pregătirii pentru doctoratul în teologie, întocmită sub îndrumarea Pr. prof. Mihai Chialda care a dat şi avizul pentru publicare.

1. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Icoanele în cultul ortodox*, în „Ortodoxia", XXX (1978), nr. 3, p. 575.

2. C. Daniel şi At. Negoiţă, *Gîndirea asiro-babiloniană în texte*, Bucureşti, 1975, p. 12.

voința divină („să fie") și lume, ca expresie concretă a acestei voințe.

In concepția Vechiului Testament, Dumnezeul creației e identic cu Cel al chemării lui Avraam, chemare cu care dealtfel debutează istoria mîntuirii noastre. Chemînd pe Avraam și apoi pe urmașii acestuia, Dumnezeul Vechiului Testament inaugurează și apoi punctează cu intervențiile Sale personale istoria poporului biblic, dirijînd-o spre împlinirea timpurilor mesianice[3]. Așadar, istoria Vechiului Testament e un lung șir de chemări divine și căutări umane, un lanț interminabil de teofanii care scot în evidență caracterul antinomic al ființei divine și anume, transcendența și personalitatea Dumnezeului celui viu (Hai Elohim). De aici și imposibilitatea cunoașterii exhaustive a Persoanei divine, imposibilitate exprimată sugestiv de aghiografii Vechiului Testament prin folosirea alternativă a termenilor care desemnează ființa transcendentă și a celor care circumscriu manifestările personale ale Dumnezeului celui viu.

In conștiința poporului biblic, Iahve e o persoană care prin ființa Sa transcendentă depășește întotdeauna timpul și spațiul manifestărilor Sale. „Cunoaște de astăzi și ține minte că Dumnezeul tău este Dumnezeu sus în cer și jos pe pămînt și nu mai este altul afară de El" (Deuteronom 4, 39).

Pentru a evidenția și mai bine caracterul antinomic al Persoanei divine, vom înfățișa în cele ce urmează o suită de termeni biblici veterotestamentari care exprimă atît transcendența cît și personalitatea Dumnezeului celui viu.

„Fața Domnului" (פְּנֵ יהוה pen Iahve, פָּנִים panim = față, chip). Pentru a desemna ființa inefabilă a lui Iahve, Vechiul Testament folosește în mod constant noțiunea de „față" (panim). „Și Moise a zis: Arată-mi slava Ta!". Zis-a Domnul către Moise: „Eu voi trece pe dinaintea ta toată Slava Mea, voi rosti numele lui Iahve înaintea ta și pe cel ce va fi de miluit îl voi milui și cine va fi vrednic de îndurare, de acela Mă voi îndura". Apoi a adăugat: „Fața Mea (פָּנַי panai) nu vei putea s-o vezi că nu Mă poate vedea omul și să rămînă viu" (Ieșirea 33, 18-20). Așadar, „fața" e identică cu ființa divină. Ea nu poate fi contemplată de receptacolul uman căci în acest caz el ar dispărea în neființă[4].

Mai mult, această „față" (ființă) e învăluită în întuneric (עֲרָפֶל arafel = întuneric, beznă). „Și a stat tot poporul departe, iar Moise s-a apropiat de întunericul (arafel) unde era Dumnezeu" (Ieșirea 20, 21). Interesant e apoi faptul că în acest întuneric în care e învăluit Iahve, Moise primește porunca a doua a Decalogului care interzice reprezentarea plastică a ființei divine: „Să nu vă faceți dumnezei de argint și nici de aur să nu vă faceți" (Ieșirea 20, 23). La acest întuneric ontic se va referi și regele Solomon în mometul tîrnosirii templului ierusalimitean: „Domnul a spus că binevoiește să locuiască în întuneric (arafel)" (III Regi 8, 12).

In pofida celor spuse mai sus, (Ieșirea 24, 10) afirmă că bătrînii care îl însoțeau pe Moise „au văzut pe Dumnezeu" (אֱלֹהֵי אח

3. L. Schockel, *La Parole inspirée*, Paris, 1971, p. 183.
4. L. Bouyer, *Le Père invisibile*, Paris, 1976, p. 83.

וירא'ו vairu et elohe). Totuşi aghiograful acestor rînduri nu e în stare să descrie decît manifestarea vizibilă (מראה mare = chip, imagine) a unui spot luminos. In alt loc (Numeri 12, 8), Dumnezeu face următoarea precizare: „Cu el (adică, cu Moise) grăiesc gură către gură la arătare şi aievea, iar nu în ghicitură şi el vede *fata Domnului*". Dar traducerea în limba română a acestui verset nu consună cu textul masoretic unde nu avem פנ יהוה pen Iahve = fata Domnului" ci תמונה יהוה temuna Iahve = „reprezentarea Domnului". Aşadar, aici trebuie să citim „el vede o reprezentare a Domnului" adică, manifestarea vizibilă a Persoanei divine şi nicidecum fiinţa Sa inefabilă. Această traducere consună apoi şi cu cele afirmate în Ieşirea 33, 18 u. Prin urmare, „faţa Domnului" (pen Iahve) e învăluită în întuneric (arafel), iar omul e incapabil să o contemple. Cu toate acestea Dumnezeu cel Sfînt (קדוש cadoş = sfînt, transcendent) Se pogoară din îndurare la nivelul receptacolului uman şi Se lasă contemplat şi descris în manifestările Sale personale.

„*Slava Domnului*" כבוד יהוה chebod Iahve). Pentru a desemna caracterul personal al Dumnezeului celui viu, Vechiul Testament foloseşte o suită întreagă de termeni. Dintre aceştia cel mai des întîlnit e cel de „slavă" (כבוד cabod). Expresia „slava Domnului" (chebod Iahve) devine în acest context termenul generic pentru desemnarea manifestărilor divine luate în ansamblul lor. „Slava Domnului" e aşadar expresia personalităţii Dumnezeului celui viu: „Să cîntăm Domnului căci cu slavă S-a preaslăvit" (Ieşirea 15, 1). Prin urmare, Domnul „Se preaslăveşte" (Se face cunoscut) prin „slava" Sa (manifestarea Persoanei Sale). Etimologia, cuvîntului ebraic כבוד cabod = „slavă" vine în sprijinul acestei interpretări[5]. Dacă „faţa Domnului" e o realitate ascunsă privirilor lui Moise, atunci „slava Domnului" poate fi oricînd contemplată nu numai de marele profet, ci şi de restul poporului biblic: „Slava Domnului (chebod Iahve) s-a pogorît pe muntele Sinai şi l-a acoperit norul şase zile, iar în ziua a şaptea a strigat Domnul pe Moise din mijlocul norului. Chipul slavei Domnului (מראה כבוד יהוה mare chebod Iahve) de pe vîrful muntelui era în ochii fiilor lui Israel ca un foc mistuitor (כאש אכלת cheeş cohelet (Ieşirea 24, 16-17). In Numeri 14 10 putem citi: „Dar iată slava Domnului s-a arătat în nor tuturor fiilor lui Israel la cortul adunării". Aşadar, pentru aghiografii Vechiului Testament întreaga creaţie e o manifestare a voinţei divine („Cerurile spun slava lui Dumnezeu" cf. Psalm 18, 1). Mai mult corul serafimilor din viziunea inaugurală a profetului Isaia afirmă omniprezenţa „slavei Domnului": „Sfînt, Sfînt, Sfînt Domnul Savaot, plin este tot pămîntul de slava Lui" (Isaia 6, 3). Prin urmare, Cel Sfînt (transcendent) Se descoperă, umple tot pămîntul de semnele prezenţei şi lucrării Persoanei Sale. In această ordine de idei, timpurile eshatologice se vor desfăşura sub semnul cunoştinţei „slavei

5. Cuvîntul „slavă" כבוד cabod) derivă de la verbul כבד cabed = a fi greu. Deci „slava" implică ideea de greutate. Aşadar, cînd vorbim de „slava" unei persoane ne gîndim în primul rînd la manifestarea ei vizibilă.

Domnului" : „Căci pămîntul se va umple de cunoştinţa slavei Domnului, întocmai ca apele care acoperă sînul mării" (Avdie 2, 14). In afară de termenul generic de „slavă", Vechiul Testament foloseşte o gamă variată de noţiuni, care desemnează unul sau altul din aspectele concrete ale personalităţii Dumnezeului celui viu.

„*Norul*" (ענן anan) ar fi o primă formă de manifestare a Dumnezeului Vechiului Testament, un semn (אות ot) sau simbol al prezenţei şi lucrării Acestuia în mijlocul poporului biblic, mai ales în timpul călătoriei sale prin pustiu. „Atunci S-a pogorît Domnul în nor (anan), a stat acolo şi a rostit numele Domnului" (Ieşirea 34, 5). Mai mult, fiii lui Israel sînt conduşi de Iahve spre pămîntul făgăduinţei, semnele prezenţei divine fiind: „stîlpul de nor" (în timpul zilei) şi „stîlpul de foc" (עמוד אש amud eş) în timpul nopţii (Numeri 14, 14). „Stîlpul de nor" (עמוד ענן amud anan) e prezent la intrarea în cortul adunării (Ieşirea 33, 9) şi în ziua tîrnosirii templului solomonic: „Cînd preoţii au ieşit din locaşul sfînt, un nor a umplut templul Domnului" (III Regi 8, 10).

„*Focul*" (אש eş). Alături de „nor", „focul" e semnul prezenţei divine îndeosebi în timpul călătoriei prin pustiu (Numeri 9, 23). In plus el e un element component al teofaniei de pe muntele Sinai: „Iată muntele Sinai fumega tot, că Se pogorîse Dumnezeu pe el în foc (eş)" (Ieşirea 19, 16).

„*Ingerul Domnului*" (מלאך יהוה malac Iahve). Cuvîntul ebraic מלאך (malac) înseamnă „trimis" şi ca urmare poate fi aplicat şi în cazul persoanelor umane (Agheu 1, 13). Prin „îngeri", fiinţe spirituale care se descoperă sub chipul omului, lucrează Insuşi Iahve. De data aceasta semnele lucrării divine nu mai sînt alese din rîndul fenomenelor naturale, ci din cel al fiinţelor cereşti, care justifică titulatura de „Iahve Savaot" (יהוה צבאות = Domnul oştirilor) conferită Dumnezeului Vechiului Testament[6]. Spre deosebire de „faţa Domnului", „îngerii Domnului" pot fi contemplaţi şi descrişi: „Şi a cunoscut Ghedeon că acesta este îngerul Domnului (malac Iahve) şi a zis Ghedeon: „Vai de mine, Stăpîne Doamne, că am văzut pe îngerul Domnului faţă către faţă (panim el panim)" (Judecători 6, 22). „Faţa" (panim) în acest caz nu desemnează fiinţa lui Dumnezeu ci chipul uman sub care apare îngerul (malac). Rolul îngerilor în cadrul revelaţiei Vechiului Testament e deosebit de important, dacă ne gîndim la faptul că un înger al Domnului a condus poporul biblic prin pustiu (cf. Ieşirea 33, 2) iar perioada Judecătorilor e plină de anghelofanii.

Firește, Dumnezeul Vechiului Testament S-a folosit şi de alte semne pentru a face cunoscută lucrarea Sa (de exemplu: duh (רוח ruah), cuvînt (דבר dabar), adierea vîntului lin (קול דממה דקה col demama daca). Noi nu ne-am oprit decît asupra acelor semne care se adresează privirilor receptacolului uman.

Alături de simbolurile vetero-testamentare prin care Dumnezeu îşi face cunoscută prezenţa şi lucrarea Sa în istoria biblică, Vechiul Testament mai conţine o serie de imagini specifice viziunilor profetice,

6. G. Kittel, *Dieu*, în „Dictionnaire biblique", Geneva, 1968, p. 70.

imagini care reprezintă plastic Persoana divină şi care constituie după părerea noastră cel mai solid argument veterotestamentar adus în sprijinul Icoanei creştine[7].

Dacă simbolul (norul, focul) era un semn al prezenţei divine, imaginea e însăşi reprezentarea Dumnezeului celui viu. Imaginile din viziunile profetice sînt rezultatul unei reflecţii teologice inspirate care are ca obiect de cercetare omul ca chip a lui Dumnezeu. De fapt, însuşi omul e o imagine a lui Dumnezeu. Creat după „chipul" (צלם ţelem = chip imagine, modelul pe care îl are olarul în minte) lui Dumnezeu (Geneza 1, 27) omul e icoana Ziditorului său. Prin urmare, în calitatea omului de „chip a lui Dumnezeu" îşi găsesc explicaţia logică şi teologică imaginile întîlnite în cadrul viziunilor danielice. Mai mult, omul ca chip a lui Dumnezeu constituie un argument destul de solid în fundamentarea veterotestamentară a cultului Sf. Icoane.

„Cel vechi de zile" (עתיק יומין atic iomin). In viziunea profetului Daniel (cap. 7), Dumnezeu e reprezentat plastic sub chipul unui bătrîn, aureolat de slava divină: „Am privit pînă cînd au fost aşezate scaune, şi S-a aşezat Cel vechi de zile (עתיק יומין atic iomin); îmbrăcămintea Lui era albă ca zăpada; iar părul capului Lui era curat ca lîna; tronul Său flăcări de foc, roţile lui foc arzător" (Daniel 7, 9). Din această viziune, numai focul e un element cunoscut din teofaniile veterotestamentare (vezi teofania de pe muntele Sinai unde focul e semnul distinctiv al prezenţei divine, cf. Ieşirea 19). Chipul (imaginea) uman sub care apare Dumnezeu e elementul inedit al acestei viziuni profetice. Interesant e apoi faptul că Daniel reconstituie în cap. 7 al cărţii sale drumul creaţiei începînd cu reprezentările animaliere şi sfîrşind cu venirea „Celui vechi de zile" (atic iomin) avînd chipul omului, subliniind prin aceasta demnitatea persoanei umane de chip a lui Dumnezeu.

Daniel e pe deplin convins că omul ca chip a lui Dumnezeu poate fi cea mai fidelă reprezentare a Persoanei divine. Trebuie să mai amintim apoi că imaginea vizionară a „Celui vechi de zile" avea să devină modelul clasic pentru reprezentarea iconografică a lui Dumnezeu Tatăl în Icoana Sf. Treimi.

„Fiul Omului" (בר אנוש bar enoş, în aramaică). Tot în viziunea profetului Daniel, cap. 7, întîlnim un alt personaj care întruneşte în persoana sa trăsături umane şi divine. Evident şi în acest caz putem vorbi despre o imagine a Dumnezeului celui viu. Nu mai e vorba aici de un semn al prezenţei divine, ci de o repezentare, apariţia lui Dumnezeu sub chipul omului. Iată ce afirmă profetul Daniel: „Am văzut în vedenia de noapte şi iată pe norii cerului (anane) venea cineva ca Fiul Omului (כנד אנוש chebar enoş) şi El a înaintat pînă la Cel vechi de zile (atic iomin) şi a fost dus în faţa Lui" (Daniel 7, 13). Un prim element al viziunii e „norul" (anan), care în Vechiul Testament poate constitui unul din semnele prezenţei divine. Al doilea element, personajul care se apropie de Cel vechi de zile, e definit prin cuvintele „chebar enoş" (cineva ca Fiul Omului). Expresia „Fiul Omului" (bar enoş, în

7. Roland de Vaux, *Ancient Israel*, New York, 1965, vol. II, p. 327.

aramaică; ben adam, în ebraică) indică apartenența acestui personaj la marea familie umană, adică omenitatea sa. Dar „Fiul Omului" vine pe norii cerului (semnul prezenței divine) așadar, El întrunește în Persoana Sa trăsături umane și divine. In acest caz, „Fiul Omului" e o prefigurare veterotestamentară a Fiului lui Dumnezeu întrupat.

Așadar, din cele de mai sus putem trage cîteva concluzii. In primul rînd, Dumnezeul Vechiului Testament numit de Iov חקר (heched, adînc de nepătruns, Iov 11, 7) e o ființă transcendentă, inefabilă, desemnată în Vechiul Testament prin termenul de „față" (panim) învăluită în întuneric. Dar, din îndurarea față de lucru mîinilor Sale, Dumnezeu Se descoperă prin intermediul semnelor vizibile, de la cele mai terifiante (foc, nor) pînă la cele mai sensibile și mai proprii ființei Sale spirituale (imaginea Fiului Omului).

Dumnezeu supraspațial și supratemporal, Iahve Se descoperă ca Persoană deschisă comuniunii cu persoanele umane[8]. In această ordine de idei, teofaniile veterotestamentare au o deosebită semnificație teologică în fundamentarea cultului Sfintelor Icoane. Ele demonstrează o dată în plus trăsătura definitorie a Persoanei divine, comunicabilitatea Ei. Așadar, comuniunea dintre Dumnezeu și oameni e posibilă și realizabilă prin intermediul unor semne (simboluri) alese de Iahve din realitatea imanentă. Manifestîndu-Se prin semnele expuse mai sus, Dumnezeu nu desconsideră valoarea lumii, ci o arată vrednică de a constitui mediul transparent al intervențiilor Sale în cursul istoriei veterotestamentare. Mai mult, imaginile întîlnite în viziunea profetului Daniel demonstrează demnitatea persoanei umane zidite după chipul lui Dumnezeu și posibilitatea unirii personale a divinului cu umanul.

2. Porunca a doua a Decalogului și simbolurile cultului mozaic

Prin porunca a doua a Decalogului, Dumnezeul Vechiului Testament interzice în mod evident reprezentarea plastică a Persoanei Sale. Iată care e conținutul acestei porunci: *„Să nu-ți faci chip cioplit* (לֹא תעשה לך פסל lo taase leca pesel) și nici un fel de asemănare a nici unui lucru din cîte sînt în cer sus și din cîte sînt pe pămînt jos și din cîte sînt în apele de sub pămînt! *Să nu te închini lor* (לֹא תשתחוה להם lo tiștave lahem) nici să le slujești că Eu Domnul Dumnezeul tău sînt un Dumnezeu zelos, care pedepsesc pe copii pentru vina părinților ce Mă urăsc pe Mine pînă la al treilea și al patrulea neam și Mă milostivesc pînă la al miilea neam către cei ce Mă iubesc și păzesc poruncile Mele" (Ieșirea 20, 4-6).

Porunca a doua a Decalogului interzice așadar orice reprezentare plastică a Dumnezeului celui viu pentru că, „a-ți face chip cioplit" înseamnă a te îndepărta de Revelația Vechiului Testament. Am văzut în cele de mai sus cît de clară era în conștiința poporului biblic distincția dintre ființa lui Dumnezeu („fața") și semnul

8. U. von Balthassar, A. Deissler, A. Hammon, *Dieu et la révélation de la Trinitée*, în „Mysterium Salutis", Paris, 1970, vol. V, p. 325-326.

(„slava") prin care această fiinţă Se manifestă în cadrul istoriei veterotestamentare. Mai mult, Dumnezeul Vechiului Testament nu Se revelează într-un singur fel, ci El trece de la o manifestare la alta depăşind întotdeauna timpul şi spaţiul descoperirilor Sale[9].

Porunca a doua a Decalogului interzice apoi orice închinare adusă „chipului cioplit" (פסל pesel = statuie, idol) într-un cuvînt, cultul idolatru. Totuşi, în baza comunicabilităţii divine şi din dorinţa firească a omului de a permanentiza semnele prezenţei divine, cultul mozaic are un pronunţat caracter simbolic. Edificiile şi obiectele cultice sînt construite după modelul divin primit de Moise pe muntele Sinai: „Cortul şi toate vasele şi obiectele lui să le faci după modelul (תבנית tavnit) ce-ţi voi arăta Eu, aşa să le faci" (Ieşirea 25, 9). Ca şi simbolurile alese de Dumnezeu din natură, cele existente în cadrul cultului mozaic au la baza lor manifestarea Persoanei divine, într-un cuvînt revelaţia divină veterotestamentară. Cu totul altfel stau lucrurile în cazul „chipului cioplit" (al idolului). El apare ca rezultat al fanteziei umane (de ex. viţelul de aur din Ieşirea 32) şi nu are la baza sa o poruncă divină sau un model divin (tavnit).

Dacă cultul mozaic e lipsit de orice reprezentare plastică a Dumnezeului celui viu, nu-i mai puţin adevărat că el abundă în simboluri. Vom înfăţişa în cele ce urmează principalele simboluri cultice veterotestamentare, care constituie o prelungire a celor alese de către Dumnezeu în drumul Său spre persoanele umane.

„Cortul adunării" (אהל מועד ohel moed). Pe muntele Sinai, imediat după promulgarea legii, Moise primeşte din partea lui Dumnezeu porunca referitoare la construirea Cortului sfînt (Ieşirea 25, 9). Mai mult, Cortul sfînt e semnul distinctiv al prezenţei divine în mijlocul poporului biblic (Ieşirea 25, 8) tot aşa cum templul de mai tîrziu va fi considerat „casa numelui lui Dumnezeu" (III Regi 8).

După consolidarea monarhiei israelite, regele Solomon va transforma acest cort într-un edificiu impunător. In jurul templului solomonic, a cărui temelie a fost pusă pe locul indicat printr-o teofanie se va ţese o întreagă teologie. Zidind templul ierusalimitean, Solomon e convins că ridică „casă numelui lui Dumnezeu" (II Regi 7, 13), iar atît timp cît această casă e în picioare, Dumnezeu e prezent în mijlocul poporului Său (III Regi 6, 13). Totuşi, după fiinţa Sa, Iahve e un Dumnezeu transcendent care locuieşte în cer: „Să asculţi rugăciunea robului Tău şi a poporului Tău Israel, cînd ei se vor ruga în locul acesta; să asculţi din locul şederii Tale cel din ceruri (שמים אל מקם שבתך אל el mecom şivteca el şamaim), să asculţi şi să miluieşti" (III Regi 8, 30). Aghiograful acestor rînduri a folosit în mod intenţionat verbul ישב (iaşav) = a locui permanent şi nu שכן (şacan) = a face un popas, verb folosit în cazul manifestărilor divine (de ex. numele Domnului locuieşte (şacan) în templu) şi aceasta pentru a scoate şi mai bine în evidenţă transcendenţa fiinţei divine.

Aşadar, templul e o casă sfîntă, de rugăciune (Isaia 37, 13)

---

9. H. Cazelles, *Introduction critique a l'Ancien Testament*, Paris, 1973, p. 211.

căreia i se cuvine cinstire: „Voi intra în casa Ta, închina-mă-voi spre sfînt locaşul tău, întru frica Ta" (Psalm 5, 7). Cinstirea locaşului de cult poate fi exprimată apoi şi prin simpla îndreptare a mîinilor spre templu (Psalm 27, 2). Prin urmare, cortul, templul, chivotul şi celelalte obiecte cultice erau cinstite de fiii lui Israel şi considerate drept semne sfinte ale prezenţei divine. Mai mult, Mîntuitorul şi Sf. Apostoli au cinstit prin prezenţa lor templul ierusalimitean care constituia şi pentru ei o adevărată „casă de rugăciune" (Matei 21, 13). Firește, „ochii Domnului sînt pretutindeni" (Pilde 15, 3), dar templul e semnul vizibil al prezenţei lui Dumnezeu prin Numele Său în mijlocul poporului biblic.

„*Chivotul*" (ארון aron-cutie, cufăr, chivot). In Deuteronom 10, 1-5 se relatează că Moise a făcut un chivot (aron) din lemn de salcîm, în care a pus cele două table de piatră pe care erau săpate cele zece porunci. Din acest motiv(Ieşirea 26, 30 şi 40, 21) numeşte acest chivot „chivotul mărturiei" (aron haedut). „Mărturia" e dată firește de cele zece porunci. Chivotul, după (Ieşirea 25, 10-22), nu e altceva decît o cutie din lemn de salcîm lungă de patru coţi, lată de doi coţi şi jumătate şi înaltă tot de doi coţi şi jumătate. Deasupra acestei cutii se găseşte un copac de aceeaşi mărime cu chivotul, numit כפרת (caporet) adică „locul iertării", fiind astfel în acord cu rădăcina verbală כפר (caper-a ierta) şi rolul pe care-l juca acest capac (caporet) de „Ziua ispăşirii" (iom hachipurim Levitic 16). Aşezat în Sfînta Sfintelor. (debri), chivotul mărturiei era cadrat de doi heruvimi care acopereau cu aripele lor capacul acestuia.

Care este semnificaţia teologică a acestui obiect cultic? In cele mai multe din pasajele biblice care fac referire la el, chivotul este semnul vizibil al prezenţei lui Dumnezeu. Astfel, cînd e adus în tabăra israeliţilor, filistenii sînt convinşi că Insuşi Dumnezeu a venit la poporul Său (I Regi 4, 7), iar capturarea chivotului e identică cu absenţa Persoanei divine: „S-a dus slava lui Israel, căci s-a luat chivotul Domnului" (I Regi 4, 22). Ca semn al prezenţei divine, chivotul e cinstit de întreaga obşte israelită: „Aşa a adus David şi tot poporul chivotul Domnului cu strigăte şi cu sunete de trîmbiţe" (II Regi 6, 15).

In Cronici 28, 2 chivotul e numit „aşternutul picioarelor Domnului" (חמוד רגליו hamod raglav), ceea ce vine în concordanţă cu afirmaţia psalmistului: „Intra-vom în locaşul Lui, închina-ne-vom la locul unde au stat picioarele Lui" (Psalm 131, 7). Şi dacă ne gîndim la faptul că „chivotul mărturiei" (aron haedut) mai e numit şi „chivotul legămîntului" (aron haberit, cf. Deuteronom 10, 1-5), atunci putem foarte uşor să facem o paralelă între acest obiect cultic veterotestamentar şi piedestalul statuii zeului egiptean Thot sub care a fost găsită „Cartea morţilor". Acest fapt demonstrează o dată în plus caracterul istoric al relatărilor veterotestamentare, atestat şi de documentele literare extrabiblice contemporane cu cărţile Vechiului Testament [10].

---

10. R. de Vaux, *op. cit.*, p. 301.

Aşadar, „chivotul legămîntului" (aron haberit) se prezintă ca un receptacol al celor zece porunci şi, în acelaşi timp, ca un semn al prezenţei divine, fiind adeseori numit „tron" sau „aşternut al picioarelor Domnului". De abia în timpul exilului puteau fi scrise aceste rînduri, în care întregul univers e numit tron şi aşternut al picioarelor lui Dumnezeu: „Cerul este tronul Meu şi pămîntul aşternutul picioarelor Mele! Ce fel de casă Imi veţi zidi voi şi ce loc de odihnă pentru Mine?" (Isaia 69, 1).

„Heruvimii" (כרובים cheruvim). In Vechiul Testament, cuvîntul „cheruvim" poate primi două accepţiuni şi anume: 1) heruvimi ca obiecte de cult; 2) heruvimi fiinţe prezente în cadrul teofaniilor veterotestamentare.

Heruvimii-obiecte de cult apar odată cu cortul adunării. In acest sens, Moise primeşte din partea lui Dumnezeu următoarea poruncă: „Apoi să faci doi heruvimi de aur; şi să-i faci ca dintr-o bucată, ca şi cum ar răsări din cele două capete ale capacului" (Ieşirea 25, 18). Mai mult, Iahve, Se descoperă deasupra chivotului şi a celor doi heruvimi (Ieşirea 25, 22). Aceste statuete de aur masiv aveau să devină odată cu ridicarea templului solomonic două piese sculptate în lemn de salcîm, înalte de zece coţi. Firesţe, dată fiind mărimea heruvimilor din templu, ei nu mai erau prinşi de chivot, ci doar îl încadrau, avînd forţele îndreptate spre Hecal (II Cronici 3, 13). Chipuri de heruvimi împodobeau apoi basoreliefurile templului solomonic (III Regi 6, 29). Pentru a putea cunoaşte semnificaţia teologică a acestor obiecte de cult, trebuie mai întîi să deslusim funcţiile heruvimilor fiinţe concrete.

Cînd vorbeşte despre Dumnezeu, Vechiul Testament foloseşte o gamă întreagă de imagini poetice dintre cele mai îndrăzneţe. Astfel, începînd cu epoca Judecătorilor, Dumnezeu e numit „Iahve Savaot care stă pe heruvimi" (יהוה צבאות יושב הכרובים Iahve Tevaot ioşev hacheruvim (I Regi 4, 4). După Psalm 81, 2 „Păstorul lui Israel" stă pe heruvimi, iar în cîntecele cele mai vechi Iahve stă pe heruvimi şi pe aripile vîntului (Psalm 17, 11). Dar heruvimii din aceste locuri scripturistice nu sînt simple imagini poetice, ci mai mult ca sigur, ei corespund unor fiinţe concrete.

Sfînta Scriptură vorbeşte pentru prima dată despre heruvimi în Geneză 3, 24. Aceste fiinţe sînt aşezate de Dumnezeu la intrarea în grădina Edenului pentru a păzi drumul spre pomul vieţii.

In Iezechiel cap. I profetul exilului ne prezintă patru fiinţe (חיות haiot), fiecare avînd cîte patru feţe: de bou, de leu, de vultur şi de om. In cap. X al cărţii sale acelaşi profet identifică „fiinţele" (haiot) din viziunea inaugurală cu cei patru heruvimi care purtau tronul slavei divine. La Iezechiel, descrierea heruvimilor e probabil produsul reflecţiei teologice care are loc concomitent cu desfăşurarea teofaniei. [11].

Oricum, avînd în faţa ochilor „chipul slavei Domnului", purtat de patru fiinţe care inspirau putere şi înţelepciune, profetul se simte nevoit ca în timpul descrierii să folosească o serie de ele-

---

11. Idem, *Bible et Orient*, Paris, 1967, p. 233.

mente luate din mediul său cultural. Şi pentru ca să scoată şi mai bine în evidenţă puterea şi înţelepciunea pe care o degajă aceşti heruvimi, Iezechiel recurge la procedeul sintezei, combinînd astfel elementele zoomorfe cu cele antropomorfe.

Aşadar, heruvimii care flanchează chivotul legămîntului pot fi luaţi ca semne ale prezenţei divine, dar la fel de bine pot fi consideraţi drept reprezentări plastice ale unor fiinţe concrete descoperite de teofaniile Vechiului Testament. Heruvimii sculptaţi din templul solomonic constituie expresia unui stadiu intermediar între epoca simbolurilor veterotestamentare şi cea a reprezentărilor plastice (icoanele), proprie timpurilor creştine. Menţionăm că aceste statui n-au fost nicicînd luate drept „chipuri cioplite" ci venerate ca atare. Ca şi fiinţele pe care le reprezintă, heruvimii sculptaţi din Sfînta Sfintelor au fost întotdeauna consideraţi drept simboluri sacre ale prezenţei Dumnezeului celui viu.

Copacii, florile, leii sînt alte elemente plastice care împodobesc pereţii templului solomonic: „Pe toţi pereţii de jur împrejur, pe dinăuntru şi pe dinafară a făcut chipuri săpate de heruvimi, de finici şi de flori îmbobocite" (III Regi 6, 29). Toate elementele existente în basoreliefurile templului au o semnificaţie simbolică. Finicii amintesc de pomul vieţii (Geneza 2; Iezechil 31, 8), heruvimii sculptaţi de fiinţele care păzeau intrarea în grădina Edenului (Geneza 3, 24). Mai mult, heruvimii din templul vizionar al lui Iezechiel aveau două feţe: una de om şi alta de leu (Iezechiel 41, 19). De leu, pentru că Vechiul Testament foloseşte acest motiv zoomorf atunci cînd vorbeşte despre atotputernicia lui Dumnezeu (cf. Oseia 13, 7).

Aşadar, cultul mozaic cu toate că e lipsit de reprezentarea plastică a divinităţii, are un pronunţat caracter simbolic. Cortul, templul, chivotul, heruvimii sînt semnele prezenţei divine. Firește, în decursul istoriei sale, poporul biblic a fost nu de puţine ori gata să cadă în păcatul idolatriei. Astfel, „şarpele de aramă" din semn al puterii tămăduitoare a Dumnezeului celui viu (Numeri 21) devine nu după mult timp idolul Nehuştan, scos din templul solomonic de către regele Iezechia în sec. al VIII-lea î. d. Hr. (IV Regi 18, 4).

Aşteptînd ca Moise să coboare de pe muntele Sinai, fiii lui Israel cer lui Aron să le facă un „viţel de aur" (probabil boul Apis al egiptenilor) căruia să-i aducă aceeaşi adorare ca lui Dumnezeu (Ieşirea 32). Chipurile cioplite (aştartele şi baalii) invadează viaţa religioasă a poporului evreu, mai ales după schisma lui Ieroboam. In faţa idolatriei, profeţii iau atitudine fermă, comparînd-o cu desfrîul religios al fiilor lui Israel. Iată, ce afirmă profetul Osea: „Şi o voi pedepsi pentru zilele de sărbătoare în cinstea lui Baal, căruia îi aducea tămîieri, atunci cînd se gătea cu inelele sale îşi punea podoabele sale şi se ducea după iubiţii ei iar pe Mine M-a dat uitării", zice Domnul (2, 15).

Aşadar, prin porunca a doua a Decalogului, Dumnezeu interzice reprezentarea plastică a fiinţei Sale, dar totodată El îngăduie existenţa simbolurilor cultice ca expresie a unui stadiu intermediar în geneza icoanei creştine.

3. Concluzii

Din cele de mai sus putem trage cîteva concluzii. In primul rînd, în Vechiul Testament nu putem vorbi despre existenţa reprezentării plastice a lui Dumnezeu şi nici despre un cult al Icoanelor. Totuşi cultul creştin al Sfintelor Icoane poate primi şi o fundamentare vetero-testamentară.

Un prim argument veterotestamentar îl constituie descoperirea lui Dumnezeu în istoria poporului biblic, prin intermediul semnelor vizibile. In acest caz, lumea devine un mediu transparent pentru prezenţa şi lucrarea Persoanei divine. Simbolul e astfel un semn sensibil al prezenţei lui Dumnezeu.[12]. Simbolurile veterotestamentare exprimă apoi distincţia dintre Dumnezeu şi creatură, pe de o parte şi comunicabilitatea Persoanei divine, pe de altă parte. In acest context, simbolul ca mijloc de manifestare a fiinţei divine este propriu Vechiului Testament. In epoca veterotestamentară Dumnezeu lucrează de la distanţă, rămînînd ascuns în transcendenţa fiinţei Sale.

Spre deosebire de simbol (ot-semn), în cazul „chipului cioplit" (pesel) distincţia dintre transcendent – imanent, divin – uman dispare cu totul. Prin porunca a doua a Decalogului epoca Vechiului Testament e lipsită de orice reprezentare plastică a divinităţii şi aceasta din două motive :

1. Dumnezeul Vechiului Testament nu Se uneşte în chip personal şi pentru totdeauna cu vreunul din semnele prezenţei Sale. Am văzut în cele de mai sus că apariţiile Sale nu sînt decît tranzitorii şi mereu sub alte chipuri.

2. Dată fiind înclinaţia popoarelor antice spre idolatrie, absenţa poruncii a doua a Decalogului ar fi înlesnit căderea poporului biblic în acest păcat al „neamurilor".

Al doilea argument în fundamentarea veterotestamentară a cultului Sf. Icoane, ar fi existenţa simbolurilor cultice. Prin edificiile şi obiectele cultice nevoia firească a omului de a permanentiza semnele prezenţei divine e în mod relativ satisfăcută. Mai mult, dacă teofaniile veterotestamentare exprimă comunicabilitatea Persoanei divine prin semnele vizibile luate din natură, simbolurile cultice ale Vechiului Testament devin în accest caz expresia necesităţii şi posibilităţii unei permanetizări a semnelor divine.

De ce nu putem vorbi despre Icoană şi cultul ei în epoca Vechiului Testament ? Pentru că nici un simbol vetero-testamentar nu

---

12. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 476.

poate să-l reprezinte în chip fidel pe Dumnezeu a Cărui ființă rămîne ascunsă în întunericul transcendenței. El nu Se unește niciodată în chip personal cu semnele manifestărilor Sale. Vechiul Testament devine în acest context istoria căutărilor umane și divine: „Ție a zis inima mea: „Pe Domnul voi căuta. Te-a căutat fața mea, fața Ta, Doamne, voi căuta" (Psalm 26, 13). Dar fața lui Dumnezeu nu Se unește în chip personal cu cea a omului. Imaginea „Fiului Omului" (bar enoș) care prefigurează unirea ipostatică a celor două firi (divină și umană) în Persoana Mîntuitorului e doar un element vizionar ce ține de domeniul viitorului (Daniel 7, 13). Totuși demnitatea omului de chip al lui Dumnezeu (Geneza 1, 27) și imaginile divine zugrăvite de viziunea profetului Daniel constituie după părerea noastră cele mai solide argumente în fundamentarea [illegible] a reprezentării iconografice. Dacă omul e zidit după chipul lui Dumnezeu (fiind icoana acestuia) atunci Dumnezeu Se poate revela la „plinirea vremii" sub chipul omului.[13].

Așadar, pînă la venirea în trup a Fiului lui Dumnezeu poporul biblic a trăit sub semnul transcendenței și atotputerniciei divine. Nevoia unei comuniuni divino-umane personale se făcea tot mai simțită: „O, de-ar fi îngăduit omului să stea de vorbă cu Dumnezeul său cum stă de vorbă un om cu prietenul său" (Iov 16, 21).

Așadar, teofaniile, imaginile din viziunile profetice și simbolurile cultice converg spre geneza icoanei creștine ca mijloc de înduhovnicire a creștinilor, așa cum o descrie Sf. Apostol Pavel: „Iar noi toți privind ca în oglindă slava Domnului (oglindită pe chipul Mîntuitorului) ne prefacem din slavă în slavă ca de la Duhul Domnului" (II Corinteni 3, 18). Dar pînă la apariția icoanei creștine, simbolurile Vechiului Testament au întreținut între Dumnezeu și om o comuniune tot mai accentuată, dirijînd astfel istoria spirituală a omenirii spre întruparea Fiului lui Dumnezeu.

Drd. Eugen PENTIUC

---

13. L. Bouyer, *op. cit.*, p. 180.

Rolul credincioşilor mireni în Biserica Ortodoxă Română

Prin Biserică, s-a înţeles de la început ierarhia şi poporul dreptcredincios. Aceste elemente intră, în mod obligatoriu, în definirea Bisericii. In toţi membrii acesteia lucrează puterea harului în timp şi loc [1].

Ei se deosebesc în realitate prin starea harică permanentă obţinută prin Sfintele Taine, care nu se pot repeta. Pentru credincioşi se folosesc doi termeni: laici şi mireni. Aceştia sînt întrebuinţaţi ca sinonime, dar diferă din punct de vedere etimologic. „Laic" derivă din grecescul λάος = popor. Etimologia aceasta este relevantă pentru eclesiologia şi soteriologia creştină. Biserica este una, sfîntă, sobornicească şi apostolească, după cum mîntuirea lui Hristos prezintă un aspect recapitulativ. Ea are în vedere şi spaţiul nelimitat al slujirii Bisericii.

Cuvîntul, „mirean" „cel uns cu mir" a apărut în limba română din contextul misteriologiei ortodoxe. Taina Sfîntului Mir îndreptăţeşte pe creştini la o slujire limitată potrivit stării lor harice. Astfel, atotştiinţa credincioşilor, despre care vorbeşte Sfîntul Apostul Ioan în prima sa epistolă (II, 20), înseamnă în fond: „Voi ştiţi cum vă puteţi mîntui, în Duhul Sfînt şi în numele lui Iisus Hristos" (I Ioan IV, 2, 3, 13). Dealtfel, cuvîntul Apostolului Ioan a fost confirmat în tradiţia Bisericii.

Legat de probleme doctrinare s-a înfiripat noţiunea de ecumenicitate şi de „consensus Ecclessiae dispersae". Biserica în totalitate este infailibilă şi, prin consensul ei, au fost recunoscute Sinoadele ecumenice. Intreaga viaţă sacramentală, canonică, teologică, a fost hotărîtoare în această privinţă şi, la aceasta, a contribuit şi evlavia credincioşilor. Preocuparea lor se îndrepta spre mîntuirea sufletului şi spre desăvîrşirea creştină. Prin urmare, se împlinea nădejdea cea bună a creştinilor: de unire cu Dumnezeu şi de păstrare a propriei persoane. Acestea asigură împreună propria veşnicie. Spre aceasta Biserica a fost călăuzită de Duhul adevărului şi plinitorul a toate.[2].

Sfînta Scriptură foloseşte, pentru cele două elemente ale Bisericii, termenii de păstor şi turmă. Evident avem de-a face cu un sens figurat al cuvintelor. Termenii delimitează un singur aspect din învăţătura mîntuitoare. „Turmă şi păstor" arată datoria ierarhiei de a lua aminte la viaţa religioasă a credincioşilor. Aceştia nu constituie în mod propriu o turmă, o adunare de oameni lipsiţi de dreptul la decizie. Dimpotrivă, întregul cult şi toată viaţa Bisericii întregesc demnitatea omului în lumina învăţăturii creştine.

---

1. Teoctist, *Cuvînt la hirotonia în Arhiereu*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXVIII (1950), nr. 3-6, p. 34.

2. Teodor M. Popescu, *Colaboratorii preotului*, în „BOR", LXXIII (1956), nr. 7, p. 627.

Starea privilegiată de creştini, temple ale Duhului Sfînt, vase alese ale harului, fii ai lui Dumnezeu situează pe membrii mireni ai Bisericii „deasupra oricărei asemănări reale cu o turmă" [3].

Cunoaşterea raportului dintre elementul laic şi cel ierarhic prezintă o îndoită importanţă pentru preot. Intîi, se pot desprinde principii sănătoase de pastoraţie, mergînd uneori pînă la revizuirea atitudinii faţă de elementul mirean. Mădularele trupului tainic al Domnului sînt necesare unele altora. Ele îşi datorează preţuire, întrucît înaintează duhovniceşte spre statura bărbatului desăvîrşit.

In al doilea rînd, pe acest raport, se consolidează chipul văzut al Bisericii, se dinamizează arterele de viaţă ale acesteia.[4]

Ca factor consitutiv al Bisericii, elementul mirean are o misiune proprie şi îndreptăţirea de a lua parte activă la desfăşurarea vieţii bisericeşti, ba chiar este răspunzător de această viaţă. [5].

Unitatea harică a Bisericii, o dă ierarhia. Ea a fost voită şi rînduită de sus spre împlinirea trebuinţelor sufleteşti ale credincioşilor. Unitatea dintre membrii ei se menţine şi se întăreşte pe temeiul sinodalităţii, prin colaborare în slujirea cuvîntului.

In lucrarea de mîntuire, preotul însufleţeşte pe credincioşi, aşa cum arăta I. P. S. Mitropolit Teoctist: „Credinţa, zelul şi căldura cu care părintele se roagă şi slujeşte iradiază şi asupra ascultătorilor, sporind dragostea şi frăţia între ei şi îmulţindu-le dorul după faptele cele bune" [6]. El este ridicat dincolo de pragul comun al semenilor, dar numai în Biserică, desăvîrşind prin har „în numele sfintei încredinţări a apostoliei, ceea ce lipseşte pentru ceilalţi" [7].

Preotul este convins că această încredinţare a dobîndit-o spre împlinirea nevoilor duhovniceşti ale credincioşilor [8]. După sîrguinţa şi rîvna depusă în slujirea Cuvîntului, se înfiripează în jurul preotului o comunitate de rugăciune şi de trăire duhovnicească aleasă. Rolul de a învăţa, a sfinţi şi a conduce conferă preotului o autoritate deosebită în faţa credincioşilor. Aceasta însă este acceptată în mod deliberat de către credincioşi [9], în deplină libertate odată cu mărturisirea de credinţă, de expresie a nevoii de mîntuire. La adeziunea implicită a credincioşilor, ierarhia concede, în duhul dragostei, că mirenii au îndreptăţiri anumite în ordine harică, întrucît, pe lîngă lucrarea sfinţitoare a preotului, mîntuirea se realizează şi prin virtuţile şi străduinţele personale. Colaborarea dintre preot şi credincios este de drept divin ca şi Biserica [10].

---

3. Pr. dr. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică*, Sibiu, 1939, p. 27.
4. *Ibidem*, p. 13.
5. *Ibidem*, p. 30.
6. *Rostul cursurilor de îndrumare misionară pentru preoţi*, în „B O R", LXVIII (1950), nr. 3-6, p. 248.
7. † Teoctist, Arhiepiscop şi Mitropolit, *Iconomi ai harului*, în „M O", XXVII (1975), nr. 1-2, p. 3.
8. Pr. prof. Ene Braniştе, *Legăturile preotului cu credincioşii*, în „B O R", XC (1972), nr. 3-4, p. 350.
9. Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 627.
10. Pr. dr. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 36.

Ierarhia dă expresie concretă acestor îndreptăţiri ale credincioşilor. Ea recunoaşte în primul rînd, apoi reglementează, drepturile credincioşilor în limitele impuse de necesităţile Bisericii. Autoritatea ierarhică poate fi privită, la rîndul său, ca un izvor de drepturi pentru mireni. Acestea, ca or[illegible]ice drept în Biserică, nu au numai un caracter de folos moral, ci şi unu[illegible]l de îndatorire [11].

Sfînta Biserică a fost întemei[illegible]să în actualitate la Cincimîntuitorului nostru Iisus Hristos şi ad[illegible]primul veac, Biserica era zecime, după predica Sfinţilor Apostoli. In [illegible]zenţa şi activitatea apostolică prin excelenţă. Este vorba de pre[illegible] Bisericii pentru Sfinţilor Apostoli, dar şi de lucrarea şi predica [illegible]l şi rîvna extindere, pentru întemeierea de noi comunităţi. Ze[illegible] apostolească stăpîneau pe fiecare creştin.

In această perioadă, se conturează, definitiv, învăţătura despre Biserică. Ea este înscrisă în Sfînta Scriptură. Disocierea între elementul ierarhic şi cel mirean priveşte obligativitatea şi instituirea celui dintîi pentru slujire. Rodul creşterii duhovniceşti aparţine de aceea Bisericii în întregime. Despre aceasta vorbeşte Sfîntul Apostol Pavel în prima epislolă către Corinteni (III, 9) : „...noi ai lui Dumnezeu împreună lucrători sîntem; voi sînteţi ogorul lui Dumnezeu, zidirea lui Dumnezeu". Toate harismele şi darurile creştinilor susţineau această zidire. In capitolul XII al aceleiaşi epistole ne lasă o imagine vie a chipului duhovnicesc al Bisericii. Există felurite daruri, slujiri şi lucrări, dar acelaşi Duh (v. 4-6). Harismele nu constituiau prerogativa unei categorii de creştini, căci „Duhul suflă unde voieşte". Prin daruri, creştinii devin mădulare ale Bisericii. Totalitatea acestora alcătuieşte „Trupul lui Hristos, ceea ce Apostolul neamurilor numea „templul Duhului Sfînt". Or prin continuitate apostolică, aceste daruri lucrează întotdeauna în Biserică, chiar dacă nu sub forma harismelor extraordinare (proorocia, vorbirea în limbi, darul tămăduirilor).

Sfîntul Duh se află în noi din momentul în care am devenit membri ai Bisericii care Il cheamă necontenit spre sfinţirea vieţii creştinilor. Că stă în puterea acestora să se învrednicească de binecuvîntarea lui Dumnezeu şi de venirea Duhului se arată în încheierea capitolului (V, 31): „Rîvniţi la darurile cele mai desăvîrşite".

In epistola către Romani (XII, 1), găsim ideea că, în mod nediferenţiat, creştinii reprezintă o „jertfă vie, sfîntă, bineplăcută lui Dumnezeu, ca închinarea cea duhovnicească". Toţi membrii Bisericii se străduiesc să ajungă la o mai mare sfinţenie. Desăvîrşirea credincioşilor echivalează, în concepţia Sfîntului Apostol Pavel, chiar cu o preamărire, o împlinire a Domnului şi a operei Sale mîntuitoare (Efeseni I, 22-23).

Propovăduirea Cuvîntului, sfinţirea omului şi a naturii şi conducerea poporului pe calea mîntuirii sînt atribute ale Bisericii. Ierarhia îşi primeşte puterea ca o însărcinare din partea lui Hristos şi a Bisericii Sale. Totuşi nici credincioşii nu sînt lipsiţi de putere şi de anumite atribuţii în Biserică. Acest fapt îl exprimă convin-

---

11. *Ibidem*, p. 34.

gător Sfîntul Apostol Petru în prima epistolă (II, 9) : „Voi sînteţi seminiţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiţi în lume bunătăţile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată". Autorul se inspiră din Vechiul Testament (Ieşire 19,6), fără ca inversiunea ce o operează în expresia împărăţie preoţească să producă o schimbare de fond.

Aceasta aparţine Bisericii, evitîndu-se individualizarea. In plus, funcţia acestei preoţii este de mărturie comună, de vestire în lume. Textul apostolic are la bază o îndoită autoritate: inspiraţia divină şi calitatea ierarhică a autorului. De aceea, se adresează acesta creştinilor: „voi sînteţi...". Cu toate acestea, unii îl folosesc pentru înlăturarea stării preoţeşti din Biserică. Sfîntul Apostol Petru consideră preoţia universală ca o stare harică activă deasupra stării naturale în care împărăţea păcatul. El vorbeşte despre „bunătăţile", experienţa duhovnicească de care sînt capabili toţi membrii Bisericii.

Intercondiţionarea celor două elemente ale Bisericii a fost ilustrată de Sfinţii Părinţi prin rolul locaşului de cult în viaţa comunităţii. Acesta este destinat comunităţii de rugăciune, iar hirotonia se face tocmai pe seama lui [12]. Acest principiu este observat cu strictețe şi astăzi. De asemenea, de la început, Sfînta Liturghie avea un caracter public. Ea se săvîrşea în prezenţa obligatorie a credincioşilor fiind o jertfă a tuturor pentru toţi. „Poporul, zice Sfîntul Ciprian, are puterea fie de a alege preoţi vrednici, fie de a recuza pe cei nevrednici şi de a contesta o alegere făcută fără ştirea lui" (Ep. LXVII, 3) [13]. Preoţii erau aleşi din rîndurile poporului. Criteriul alegerii îl constituia valoarea personală a viitorului cleric. Garanţia acesteia o oferea episcopul şi poporul. Din colaborarea strînsă şi participarea activă a mirenilor la viaţa Bisericii, a rezultat în epoca primară instituţia clerului inferior. Clerul superior se recruta dintre membrii clerului inferior şi odată ales, prezenta toată siguranţa că treburile Bisericii sînt pe mîini bune. Hirotonia, pe lîngă harul Duhului Sfînt, dădea şi un prestigiu sacru personalităţii celor aleşi [14].

La început, ierarhia nu îndeplinea peste tot întreita slujire care îi revine prin Taina Hirotoniei. De cunoaşterea învăţăturii de credinţă se ocupau didascălii. Ei erau harismatici, dar slujitori laici. Şi după pierderea harismei, au continuat să înveţe, pregătindu-se cu mai multă sîrguinţă pentru a fi la înălţimea slujirii. Balsamon, în comentariu la canonul 62 apostolic, observă că toţi ortodocşii sînt datori să mărturisească credinţa. [15]. Dintre misionarii, predicatorii şi învăţătorii laici mai renumiţi, amintim pe Sfîntul Iustin Martirul şi Filozoful, Panten, Frumenţiu şi Edesiu, care au predicat în Abisinia, Origen. Chiar Sfîntul Grigorie Luminătorul, fiind laic, a convertit o bună parte din armeni şi pe regele lor

---

12. Canonul 6 al Sinodului IV ecumenic.
13. Prof. Teodor M. Popescu, *Cler şi popor în primele trei secole*, în Studii Teologice („S T"), I (1949), nr. 9-10, p. 717.
14. *Ibidem*.
15. Pr. dr. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 70.

Tiridat II, după care a primit hirotonie în episcop pe seama comunităţii armene.

Fericitul Augustin vede în Biserică continuitatea şi actualitatea slujirii arhiereşti a Mîntuitorului: „După cum toţi ne numim creştini din pricina ungerii tainice, tot astfel toţi ne numim preoţi, întrucît sîntem membri, ai unicului sacerdoţiu al lui Hristos" [16]. Creştinii sînt asociaţi la preoţia lui Hristos, pentru că prin ei şi pentru ei se consumă jertfa nesîngeroasă din Sfînta Liturghie. Prezenţa lor condiţionează, într-o măsură, împlinirea jertfei euharistice, întrucît toţi formează o preoţie: „Ei jertfesc împreună cu preoţii propriu-zişi şi oficiază, slujesc Domnului împreună cu aceştia... La Liturghie, se roagă şi creştinii cu clerul şi, în acest sens, ei se cheamă participanţi la duhovniceştele sfinte acte" [17]. Credincioşii sînt, la rîndul lor, învăţători şi călăuzitori spre mîntuirea lor şi a altora, dar fără o răspundere pentru comunitatea bisericească.

Rugăciunile pe care le fac credincioşii personal şi viaţa de jertfă pe care o practică pentru ei înşişi şi în relaţiile lor cu alţii îşi iau puterea din „aducerea continuă a jertfei lui Hristos şi din împărtăşirea de ea". [18].

Este interesantă evoluţia denumirii slujbei divine a Liturghiei. La început, se numea „frîngerea pîinii" şi se distingea, în cadrul aceluiaşi serviciu divin, de rugăciuni (anaforaua de astăzi). Frîngerea pîinii este un act de cult perpetuat pînă astăzi. Pentru creştinii de la început, însemna mai ales o imagine în stare să le sensibilizeze dorinţa după Sfînta Impărtăşanie. Ea a căpătat putere de simbol grăitor pentru participarea deplină a elementului mirean la jertfa cea fără de sînge. Din acest simbol, s-a născut ideea de lucrare pentru popor care a conferit denumirea slujbei de „Sfînta Liturghie".

Pentru Sfîntul Ignatie al Antiohiei, elementul mirean este tot atît de plin de har ca Biserica însăşi. Trupul lui Hristos: „Biserica este o societate harică şi o lume nouă. Ea este deci mulţime, popor, iar acest popor este constituit bisericeşte împreună cu clerul. Este principiul sfînt de care atîrnă existenţa şi viaţa ei" [19]. Elementul laic în Sfînta Biserică este tot aşa de permanent şi obligatoriu ca şi Sfintele taine şi canoanele. [20] După canoane, preotul sau episcopul este dator să primească cu toată inima pe un „păcătos care se pocăieşte" (canonul 52 apostolic). Altfel, pedeapsa poate merge pînă la caterisire. Preoţii datorează credincioşilor dragoste şi zel în împlinirea misiunii lor. Să amintim gîndurile frumoase ale Sfîntului Ioan Gură de Aur: „Mîine voi fi cu voi la ceasul rugăciunii pentru că, unde sînt eu, sînteţi şi voi şi, unde sînteţi voi, sînt şi eu. Noi sîntem un singur corp şi corpul nu se va lăsa despărţit de cap, nici capul de corp. Chiar dacă sîntem despărţiţi prin spaţiu, sîntem uniţi prin dragoste. Nici moartea nu ne poate despărţi. Dacă trupul

---

16. *Ibidem*, p. 54.
17. *Ibidem*, p. 16.
18. Pr. prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*. vol. 2, Bucureşti, 1978, p. 235.
19. Prof. Teodor M. Popescu, *Cler şi popor...*, p. 714.
20. B. Florin, *Contribuţii la dezvoltarea dreptului bisericesc român în veacul XX*.

meu va muri, sufletul va trăi şi va păstra amintirea credincioşilor săi. Sînt gata să-mi dau de o mie de ori viaţa pentru voi şi nu trebuie să-mi mulţumiţi pentru aceasta"[21].

Lucrarea de pastoraţie necesită pregătire superioară, comparativ cu nivelul de cultură şi civilizaţie al credincioşilor. Preotul are nevoie de o orientare justă în complexitatea vieţii sociale. De orientarea preoţilor la nivelul exigenţelor de azi, se îngrijeşte Sfîntul Sinod prin învăţămîntul teologic, cursurile de îndrumare misionară şi conferinţele preoţeşti şi fiecare chiriarh în eparhia lui. De la aceasta, primesc preoţii puterea şi învestirea în parohie ca şi îndemnurile de suflet folositoare. De aceea, I. P. S. Mitropolit Teoctist recomandă preoţilor să facă părtaşi pe credincioşi la întreaga lor lucrare, căci „bucuria întreagă stă în comuniune, în capacitatea ca, împărtăşind şi altora ce am primit, să înmulţim darul spre înălţimea acestei alăturări şi noi dăruiri celor ce aşteaptă să le dobîndească". [22]. Preotul îşi desăvîrşeşte formaţia sa pastorală în contactele vii cu credincioşii. Pentru aceasta, trebuie să se apropie de ei cu grijă şi răspundere părintească. In Biserica Ortodoxă Română, nu s-a înregistrat vreo mişcare a laicilor în vederea obţinerii unor drepturi şi îndatoriri deosebite decît acelea dintotdeauna. Aceştia participă activ la slujirea cultică, administrativă şi pastorală a Bisericii, potrivit cu Tradiţia, dispoziţiile canonice şi legiuirile bisericeşti. Prin organizarea statutară a vieţii bisericeşti, credincioşii se bucură de drepturi clare. Participarea mirenilor la puterea bisericească se referă mai mult sau mai puţin la cele trei laturi ale activităţii preoţeşti: învăţătorească, sfinţitoare şi conducătoare. Deoarece le lipseşte calitatea harică a preoţiei speciale, se poate vorbi „stricto sensu" de participare la activitatea învăţătorească şi de conducere. In ce priveşte activitatea învăţătorească, am văzut că laicii participau la programul didactic al comunităţii şi, uneori, contribuiau substanţial la precizarea şi definirea doctrinei. Epoca de astăzi se caracterizează prin uriaşe acumulări de cunoştinţe în toate domeniile. Este necesar deci ca mirenii să se instruiască şi sub aspect religios. Ei pot înrîuri formarea conştiinţei creştine în mediul lor familial. Prin aceasta, nu se ştirbeşte dreptul şi autoritatea preotului, deoarece cunoştinţele necesare credinciosului mirean se dobîndesc în contactul cu Sfînta Biserică: din ascultarea şi trăirea profundă a serviciului divin, din ascultarea predicilor şi catehezelor, din învăţarea rugăciunilor absolut necesare, din însuşirea măcar sumară a învăţăturii de credinţă. Se poate continua cu citirea Sfintei Scripturi, a Cărţii de învăţătură, precum şi cu oricare lectură religioasă recomandată de preot. Această îndatorire a credinciosului laic nu constituie o concesie sau derogare din partea preotului. Ea este înscrisă în „Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române", art. 42: „Membrii parohiei au îndatorirea de a susţine, întări şi răspîndi credinţa Bisericii Ortodoxe". Se ştie că, în Biserica Ortodoxă, credinciosului i se permite citirea tîlcuirii Sfintei Scripturi.

---

21. Pr. prof. Ene Branişte, *op. cit.*, p. 353.
22. *Apostolat social în slujba înaltelor valori*, „Mitropolia Olteniei", XXVIII (1976), nr. 1-2, p. 10.

Un ajutor preţios, poate primi preotul în munca misionară de la credincioşii statornici, mai ales sub aspectul preventiv al acesteia. Fiindcă, se ştie, eventualele victime ale prozelitismului sînt mai întîi rupte de contactul viu şi constructiv cu preotul. In cazurile acestea, de izolare morală, rolul laicilor apare în prim plan. După posibilităţi, ei încearcă să preîntîmpine alunecarea de la unitatea Bisericii punînd la curent şi pe preot cu astfel de situaţii. Speranţele preotului de a menţine în Biserică pe cel încercat pentru o clipă vor fi reale. Oricum, el va putea acţiona cît nu e prea tîrziu.

Din apropierea cu ierarhia, mirenii înţeleg că sînt trimişi la o slujbă în Biserică. Cu alte cuvinte, se solidarizează cu preotul liturghisitor care împarte cu ei ceva din rolul său[23]. La administrarea Sfintelor Taine în Biserica Ortodoxă, se foloseşte formula: „Se botează...", „se împărtăşeşte...", „se cunună...".

După această formulă, subiectul tainei este primitorul ei. Preotul nu săvîrşeşte taina în numele său. Autorul nevăzut al acesteia este Iisus Hristos. Deşi la pasiv, subiectul indică adeziunea deliberată şi implicată a primitorului la lucrarea tainică. Mai mult valabilitatea tainei, efectul ei, nu depinde de vrednicia slujitorului, ci de credinţa şi dorinţa primitorului. Sfinţii Părinţi afirmă că preoţia mirenilor este reală, în prelungire spre obîrşia preoţiei sacramentale. In raport cu aceasta, preoţia laicilor trebuie considerată treapta primă sau a patra ca număr a acestei preoţii[24]. Sfinţii Părinţi accentuează jertfa, posibilitatea şi datoria de a jertfi ca note caracteristice preoţiei laice. Jertfa se aduce de întreaga Biserică, elementele sale şi toate prinoasele închipuind pîrga vieţii omeneşti.

„Credincioşii sînt părtaşi la Sfînta jertfă, deopotrivă interesaţi şi angajaţi la ea ca şi preotul.... Ei trebuie să participe în adevăratul înţeles al cuvîntului, să conlucreze efectiv la Sfînta jertfă care se aduce pentru ei şi în numele lor sau din partea lor"[25].

Sfînta Liturghie, pe lîngă împărtăşirea euharistică, mijloceşte ajutorul dumnezeesc în viaţa particulară a credincioşilor, pentru diferite trebuinţe. Acestea sînt înscrise în Liturghier în capitol aparte: *Adunare de cereri la felurite trebuinţe din viaţa omului.* Acesta se încheie semnificativ cu: *Pentru cererea şi cîştigarea celor de trebuinţă şi de folos şi în vreme de orice nevoie şi primejdie omenească.* In Sfînta Liturghie fiecare poate face o experienţă duhovnicească, plecînd de la problemele sale: „Tu, deci, Stăpîne, cele puse înainte nouă tuturor spre bine le întocmeşte, după trebuinţa deosebită a fiecăruia". Cei mulţi se roagă pentru semenul lor şi pentru toată Biserica. De fapt, rugăciunea în cadrul Sfintei Liturghii se completează pe două planuri, al anaforalei şi răspunsurilor credincioşilor. Aceştia săvîrşesc o exegeză de tip doxologic a „misterului liturgic", păstrînd ceva din inefabilul credinţei lor. Răspunsurile

23. Teodor M. Popescu, *Colaboratorii preotului...*, p. 628.
24. Pr. dr. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 47.
25. Diac. Ene Braniştе, *Participarea la Liturghie şi metodele pentru realizarea ei*, în „S T", I (1949), nr. 7–8, p. 618.

liturgice sînt afirmaţii categorice pătrunse de virtuţile teologice. In comuniune, credincioşii îşi oferă toată fiinţa lor lui Dumnezeu. Pe lîngă taina Altarului, se împlineşte o taină a Naosului, pătrunsă mai mult de apofatism. Este un moment de totală adoraţie şi credincioşii păstrează tăcere asupra îndreptăţirilor fireşti la astfel de cuvinte de mărire: „Pe Tine Te lăudăm, pe Tine Te binecuvîntăm, Tie Ţi mulţumim, Doamne, şi ne rugăm Tie, Dumnezeului nostru".

Simbolul credinţei a precedat acest moment, dar, în acelaşi gînd de adoraţie se păstrează tăcere asupra prefacerii euharistice. Sufletul creştinului va cunoaşte efectul binefăcător al tainei după împărtăşire şi-l va exprima nestăvilit în rugăciunile de mulţumire (Exemplu: *Rugăciunea a treia, a Sfîntului Simeon Metafrastul).* Prin rugăciuni şi mijlociri însufleţite, mirenii aduc o jertfă bineplăcută lui Dumnezeu. Altarul fiecăruia este inima (I Corinteni III, 16-17) şi pe ea se aduce jertfa cea duhovnicească (I Petru II, 5)[26].

In cazuri excepţionale mireanul are dreptul de a săvîrşi Sfîntul Botez. Este vorba în special de muribunzi. Canoanele îndreptăţesc pe orice credincios să săvîrşească Sfîntul Botez, cu respectarea formulei treimice şi a materiei văzute. Ulterior, dacă cel botezat supravieţuieşte, rînduiala se completează ulterior de preot.

La construirea şi repararea bisericilor, la înzestrarea cu obiecte de cult şi cu inventar de uz comun pentru înfrumuseţare, credincioşii îşi dau obolul cu toată pietatea şi dragostea. Cînd nu e nevoie de construirea sau repararea unui locaş de cult în parohia lor, ei se socotesc totuşi îndreptăţiţi la calitatea de ctitori, donatori, miluitori şi făcători de bine ai Sfintei Biserici şi pomeniţi ca atare. Prin actele de binefacere faţă de sfîntul locaş, credincioşii ortodocşi participă, la starea de preoţie aleasă. Ei asociază slujirea celor sfinte de darul lor hărăzit cultului divin. Ei vor ca acest dar să fie întrebuinţat la sfînta slujbă şi să-l vadă la loc de cinste.

Prin prezenţa activă la cultul divin, mirenii alcătuiesc Biserica Duhului Sfînt, un „popor care se roagă" şi adunarea lor limitată în cadrul locaşului de cult reconstituie Biserica cea mare, cu frumuseţea şi puterea ei morală.

Deoarece cuprinde o comunitate văzută, Biserica avea nevoie, pe lîngă disciplina adusă de credinţă, de cult şi de canoane, şi de o organizare administrativ-riguroasă. Aceasta nu se compară cu vreo formă politică de guvernămînt. Ea reflectă învăţătura trăită liturgic şi prevederile canonice şi depinde invariabil de doctrină. In principiu, Biserica se conduce pe bază ierarhic-sinodală. Conducerea ei este legată de persoana episcopului, cel care împărtăşeşte harul.

La rezolvarea problemelor care nu ţin strict de ordinea sacramentală, a participat de la început şi elementul mirean. Ierarhiei i-au fost rezervate problemele cultice, de doctrină şi de disciplină a clerului. In prezent, rolul mirenilor în conducerea Bisericii este stabilit prin *Statutul pentru organizarea şi funcţionare a Bisericii Ortodoxe Române.* Acesta înscrie la loc de cinste participarea

26. Prof. N. Chiţescu, *Sfintele Taine*, în „S T", I (1949), nr. 7-8.

elementului mirean la puterea conducătoare. S-au statornicit organele prin care credincioşii îşi exercită drepturile la conducerea treburilor bisericeşti. Ca o trăsătură generală, mirenii sînt reprezentaţi la orice nivel de organizare bisericească, de la parohie pînă la patriarhie, şi în toate unităţile.

La nivel de parohie, funcţionează Adunarea parohială şi Consiliul parohial. Ele sînt organe deliberative.

Adunarea parohială este compusă din „toţi bărbaţii, credincioşi majori ai parohiei, de sine stătători, nepătaţi şi care îşi îndeplinesc îndatoririle morale şi materiale faţă de Biserică şi aşezămintele ei" (art. 52).

Indeplinirea acestor criterii se constată de preotul paroh. Adunarea parohială lucrează analog, după aceleaşi principii după care se conduc toate organele obşteşti în Statul nostru. Ea hotărăşte în toate problemele parohiei. Ca o atribuţie importantă „desemnează prin alegere pe preoţi şi diaconi din parohie, precum şi pe cîntăreţi". Aceasta însă la cererea chiriarhului respectiv.

Consiliul parohial îndeplineşte atribuţiile Adunării parohiale în intervalul dintre sesiuni. Practic, el rezolvă toate problemele curente şi majore legate de bunul mers gospodăresc, economic-administrativ al parohiei. Consiliul parohial alege dintre membrii săi de la 1 la 3 epitropi. Aceştia constituie organul executiv alături de paroh. Atribuţiile lor sînt de natură economică, de administrare a bunurilor parohiale şi financiară.

Comitetul parohial este un organ executiv şi un preţios auxiliar în munca pastoral-misionară şi gospodărească a preotului. Din el, pot face parte şi femei sau numai femei. Comitetul parohial are atribuţii gospodăreşti, filantropice, culturale, catehetice şi misionare pentru viaţa Bisericii. El găseşte căile concrete pentru îndeplinirea acestora.

In organele parohiale, elementul mirean este cel mai puternic reprezentat. Aşa de pildă, în cazul Adunării parohiale, raportul dintre elementul clerical şi cel laic este neglijabil.

In sarcina preotului, cade datoria de a-i iniţia, îndruma şi stimula pe membrii organelor parohiale în atribuţiile lor efective. La rîndul lor, aceştia vor înţelege şi aprecia rolul de colaboratori ai preotului, de credincioşi aleşi între ceilalţi şi puşi în numele tuturor în slujba imediată a Bisericii. Aceasta aprinde şi răsplăteşte zelul lor[27]. In plus, preotul promovează, ca un sănătos principiu pastoral, legătura strînsă cu toţi credincioşii. Acest lucru întăreşte în sufletele credincioşilor ideea şi conştiinţa de parohie, unitate cu personalitate juridică, constituind un mijloc de apărare a unităţii de credinţă, o stavilă împotriva propagandei sectare şi o măsură practică pentru preîntîmpinarea ruperii enoriaşilor de preot şi de parohie. Căile concrete stau la îndemîna şi la alegerea potrivită a preotului.

La nivel de eparhie funcţionează Adunarea eparhială şi Consiliul eparhial, avînd în alcătuire şi membri mireni. Adunarea eparhială este „organul deliberativ pentru toate chestiunile administrative, culturale şi economice ale eparhiei". Ea este compusă

27. Teodor M. Popescu, *Colaboratorii preotului...*, p. 630.

din 30 de membri: 10 clerici şi 20 mireni. Susţine interesele religioase şi drepturile Bisericii, conform legilor ţării, deleagă un cleric şi doi mireni ca reprezentanţi eparhiali în Adunarea Naţională Bisericească, alege pe membrii Consiliului eparhial, pe membrii Consistoriului eparhial, cu aprobarea Chiriarhului, examinează şi aprobă toată activitatea economică şi culturală a eparhiei ajută bisericile sărace, acordă burse şi semiburse, hotărăşte asupra configuraţiei teritoriale a parohiilor şi protopopiatelor, se îngrijeşte de învăţământul teologic şi de catehizare în eparhie.

Consiliul eparhial este organul executiv al Adunării eparhiale şi conduce lucrările administrative bisericeşti, culturale, economice şi fundaţionale pentru întreaga eparhie. In timpul dintre sesiunile Adunării Eparhiale, îndeplineşte o bună parte dintre atribuţiile acesteia. In componenţa sa intră şi şase mireni aleşi pe termen de patru ani de Adunarea eparhială.

La nivel central, funcţionează Adunarea Naţională Bisericească şi Consiliul Naţional Bisericesc. Adunarea Naţională Bisericească este „organul reprezentativ central al Bisericii Ortodoxe Române pentru toate chestiunile economice-administrative şi pentru cele care nu intră în competenţa Sfîntului Sinod". Ea se constituie prin delegarea a cîte unui membru cleric şi doi laici din partea fiecărei Adunări eparhiale, la care se adaugă membrii Sfîntului Sinod.

Atribuţii: susţine interesele şi drepturile Bisericii Ortodoxe Române, reglementează toate treburile economice, culturale şi administrative ale Bisericii, hotărăşte asupra schimbării titulaturii Mitropoliilor, Arhiepiscopiilor şi Episcopiilor, a întinderii lor teritoriale şi a înfiinţărilor de noi eparhii, alege pe membrii Consiliului Naţional Bisericesc.

Consiliul Naţional Bisericesc este organul suprem administrativ şi, totodată, organul executiv al Sfîntului Sinod şi al Adunării Naţionale Bisericeşti. Se compune din nouă membri aleşi: trei clerici şi şase mireni, la care se adaugă consilierii administrativi permanenţi. El exercită atribuţiile Adunării Naţionale Bisericeşti mai puţin cele care se referă la sine şi la titulatura şi întinderea eparhiilor.

Colegiul Electoral Bisericesc are un caracter ocazional în viaţa Bisericii Ortodoxe Române şi o singură sarcină: alegerea chiriarhilor. Componenţa lui nominală diferă de la caz la caz. Se compune din Adunarea Naţională Bisericească şi Adunarea Eparhială a scaunului pentru care se face alegerea.

Acest organ reprezintă un exemplu strălucit de participare a elementului mirean la viaţa Bisericii. Majoritatea membrilor săi o alcătuiesc mirenii. In plus, el continuă tradiţia ortodoxă ca instituirea chiriarhilor să se facă prin alegere. Intrucît e ales de Biserică, Chiriarhul devine de drept organul conducător sau de decizie al eparhiei în toate treburile [28].

---

28. Partea despre organele de conducere a fost alcătuită după Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române.

Viaţa spirituală a comunităţii ortodoxe este dominată de raporturile dintre cler şi popor. Participarea regulată a mirenilor la cult întreţine treaz sentimentul şi interesul lor religios şi moral. Din contactul cu credincioşii, preotul obţine un cîştig însemnat în definirea chipului său de păstor. Ca să activeze pe credincioşi, preotul foloseşte predica, cateheza, întîlniri individuale. Poate folosi şi prilejul bun pe care îl oferă Taina Mărturisirii, cînd persoana credinciosului se arată mult mai maleabilă.

Reuşita în pastoraţie depinde şi de colaborarea cu membrii Consiliului şi Comitetului parohial după ce, în prealabil, i-a edificat în problemele Bisericii, ale credinţei şi ale cultului divin. Astfel, se face mai treaz sensul comunitar al cuvîntului Biserică. Pentru preoţi, aceasta înseamnă Trup tainic al Domnului realizat vizibil în forma unei parohii strînsă în jurul lui şi al aceluiaşi altar şi împărtăşindu-se din acelaşi „Sfînt Trup şi Sînge" (I Corinteni X, 17).

Este bine să se întreprindă catehizarea mistagogică a credincioşilor, adică iniţierea lor în tainele Bisericii în semnificaţia Sfintei Liturghii şi a cultului divin în genere. Cunoaşterea semnificaţiilor ascunse (tipice, simbolice, mistice) înlătură prezenţa indiferentă la cult, sporeşte interesul şi respectul credincioşilor faţă de măreţul edificiu al rînduielilor liturgice. Efectele se vor resimţi în viaţa religioasă şi morală, nelăsînd la o parte nici faptele de milostenie.

Sprijinîndu-ne pe zelul creştinilor, am putea actualiza valori religioase nebănuite şi la cei cunoscuţi ca fiind mai indiferenţi. Pentru aceasta, preotul trebuie să aparţină cu totul slujirii sale, să arate credinţă şi nădejde statornică în cuvîntul şi harul lui Dumnezeu şi pentru nici un motiv să nu descurajeze după cuvîntul Sfîntului Ioan Gură de Aur: „Pescarii... chiar dacă şi-au aruncat de mai multe ori mrejele şi n-au prins nimic, nu-şi părăsesc îndeletnicirea lor; cu atît mai mult trebuie să facem noi aceasta".

Pr. I. VÎRLAN

Apostolatul faptelor creștinești

Pedagogia a formulat principiul sănătos de educație că exemplul bun este drumul cel mai scurt pentru a cuceri inima omului și a determina voința spre fapte bune.

Trimițînd în lume pe ucenici la vestirea Evangheliei, Domnul nostru Iisus Hristos le-a cerut în primul rînd trăire, fapte bune, zicînd: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd ei faptele voastre cele bune să preamărească pe Tatăl vostru Cel din ceruri“ (Matei 5, 16).

Desigur, cuvîntul poate determina salturi calitative în viața omenească, atunci cînd este „dres cu sare“ — cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Coloseni 4, 6) — adică este bine ales și rostit cu tact și înțelepciune. Dar dacă el nu este urmat de faptă vie, pălește și se răcește, iar sufletul recade în bezna care omoară. Fapta bună cucerește mintea și inima, luminează rațiunea, încălzește și întărește voința, dă viață, zidește și înalță pînă la Hristos-Dumnezeu, Cuvîntul cel întrupat al Tatălui ceresc (Ioan 1, 1).

In viața creștină toate faptele bune își au izvorul în dragostea infinită, eternă și universală a lui Dumnezeu față de lume, care trimite pe pămînt pe Fiul Său să o mîntuiască (Ioan 3, 14). Dragostea este esența Legii noi — criteriul văzut după care se cunosc adevărații creștini (Ioan 13, 35). Dealtminteri, ea este esența Dumnezeirii (I Ioan 4, 8). Ea înnobilează relațiile religios morale și sociale și dă o nouă orientare spiritului uman lucid, creează o nouă și superioară concepție despre lume și viață, în care omul, binele și fericirea lui sînt considerate valori absolute, iar idealul acestei valori dinamizează istoria omenirii pînă la sfîrșitul veacurilor.

Sfinții Apostoli trăiesc și împlinesc porunca dragostei și preamăresc pe Dumnezeu și în cele mai grele împrejurări din viața lor. Astfel, Petru și Ioan mărturisesc în fața poporului puterea dumnezeiască a Mîntuitorului Iisus Hristos care lucrează prin ei (Fapte 4, 7), și sînt duși la judecată în sinedriu. Dar, deși sînt oameni simpli, răspund cu toată demnitatea și înțelepciunea, încît toți se mirau de ei „și îi cunoșteau că fuseseră cu Iisus“ (Fapte 4, 13). Ei nu au uitat că Mîntuitorul a zis: „Cel ce are poruncile Mele și le păzește, acela este care Mă iubește“ (Ioan 14, 21). Este iubirea faptei bune care rămîne și creează. La fel a fost viața creștinilor din epoca Părinților apostolici, dín veacul II. Asistența lor în duhul dragostei a făcut o impresie excepțională asupra păgînilor, încît mulți se încreștinau. „Priviți-i cum se iubesc“, spuneau ei și aceasta i-a convins de superioritatea noii religii (Epistola către Diognet).

Faptele creștinești din veacurile primare rămîn pildă grăitoare pentru totdeauna. Ele trebuie imitate. In mijlocul frămîntărilor de azi, ca creștini, trebuie să lucrăm în așa fel ca cei ce ne văd, prieteni sau dușmani, să se însufleţească de dragoste față de Hristos-Dumnezeu și să se simtă atrași de viața Lui altruistă, jertfelnică și umanitară. De conduita creștinilor depinde ca Dumnezeu să fie preamărit și adorat. Stilul nostru creștin de viață, modul de a lucra, de a gîndi și a vorbi, tonul prietenos și voios, firea blîndă și veselă, toate influențează fericit pe cei din jur. La fel dragostea de aproapele, binefacerea și asistența lui, pacea și dreptatea, îngăduința și răbdarea, buna rînduială și împlinirea conștiincioasă a datoriilor care ne revin în orice situație sînt cartea de vizită a trăirii noastre creștine. De aceea, întreg comportamentul nostru particular sau public, individual sau social, trebuie să fie pătruns de cea mai înaltă conștiință creștină, încît cei ce ne observă și ne judecă să spună că sîntem cu adevărat creștini și Duhul lui Hristos ne călăuzește și trăiește în noi. Cu alte cuvinte, întreaga noastră viață socială să releveze trăirea interioară și ascunsă în Hristos. Ea să fie dovada vie a prezenței lui Hristos Dumnezeu la cîrma minții și inimii noastre. Ca să ajungem aici este necesar, însă, să trăim zilnic cu Domnul cîteva clipe de rugăciune și meditație. Acestea ne înviorează și ne întăresc puterile spiritual-morale în lupta cu toate necazurile și greutățile care vin peste noi.

Lumea contemporană este o lume nouă pe care n-o mulțumesc vorbele, chiar cele mai frumoase. Ea dorește ceva mai mult, cere fapte în sprijinul celor afirmate de creștini. Și pe drept cuvînt. Omenirea de azi așteaptă de la creștinii

de toate confesiunile, fără nici o discriminare artificială, să arate prin fapte concludente, puterea generatoare de viață nouă pe care o are Evanghelia Domnului pentru bunăstarea oamenilor și a popoarelor.

Ca creștini, avem marea obligație să răspundem acestui imperativ social contemporan. De aceea, în viața morală trebuie să trăim așa fel ca, în tot ceea ce facem, în gînd, în vorbă și faptă, în lucrurile mici și mari, să oglindim influența binefăcătoare a dragostei lui Dumnezeu asupra noastră și prin noi asupra binelui și fericirii tuturor oamenilor, indiferent de credință. In modul acesta afirmăm concret eterna actualitate a Evangheliei în viața omenirii și revelăm misiunea socială a Bisericii creștine în lume, căci se știe că, exemplul bun, trăirea virtuoasă, este mijlocul cel mai sigur pentru a converti sufletele la Hristos și a face pe oameni mai fericiți, mai mult decît prin predici frumoase și cuvinte alese, dar trădate prin atitudini inconsecvente.

Imperativul zilei cere apostolatul faptelor creștinești, adică fapte bune, nu vorbe deșarte. Lumea de azi caută la faptele vieții noastre creștinești mai mult decît la orice altceva. Ea vrea să vadă pe Hristos Dumnezeu în viața noastră, și prin noi, să vină la El.

Apostolatul faptelor creștinești izvorăște din comuniunea noastră cu Hristos Dumnezeu și din solidaritatea interumană integrală. Această bidimensiune a spiritualității creștine se traduce în viață de dragoste față de Dumnezeu și dragoste activă față de aproapele (Matei 22, 37). Cu alte cuvinte, pe plan religios, să fim statornici în credință și dragoste față de Dumnezeu și să lucrăm neîncetat pentru preamărirea Sa, iar pe plan moral să prețuim valoarea intrinsecă a omului și progresul comunității umane. Să ne aplecăm cu grijă și să ținem seama de interesul celor mici și încercați și mai puțin de egoismul nostru, care ne depărtează de Dumnezeu și de semenul nostru. Acesta este dezideratul social-creștin vital al epocii noastre și trebuie realizat de toți, pentru că este condiția de bază a întregului progres spiritual-moral și material al omenirii.

La realizarea acestui deziderat care afirmă, implicit, vitalitatea și eficiența Evangheliei în istorie sînt chemați toți creștinii, preoți și laici, de toate confesiunile. In consecință, toți trebuie să avem trează conștiința răspunderii în fața lui Dumnezeu, de semenii noștri, de orice neam și lege, pentru că toți sîntem fiii lui Dumnezeu și frați întreolaltă, oglindim în ființa noastră chipul Părintelui ceresc și sîntem chemați să ajungem la asemănarea cu El și să fim fericiți. A venit vremea ca și laicii să facă opera samarineanului din Evanghelie (Luca 10, 25), să facă pe creștin demn de crezare prin practicarea continuă a iubirii față de semeni pe întreg întinsul vieții sociale, dovedind solidaritatea cu semenul și neexcluzînd nici pe cel de altă credință și nici pe cel care nu practică nici o credință religioasă.

Dealtminteri însăși esența duhului creștin este acțiune pură, este faptă bună pusă în slujba binelui și fericirii semenului nostru de orice neam și lege, care are nevoie de ajutorul nostru (Matei 25, 34-42).

Faptul acesta ne impune tuturor creștinilor să nu mai trăim izolați și indiferenți unii față de alții, ci să fim legați într-o solidaritate socială organică, să fim ca frații aceleiași familii, luptînd umăr la umăr, în lumea cea nouă, pentru o viață mai bună și mai frumoasă pentru oamenii de pretutindeni. Așa au lucrat primii creștini și s-au impus cu demnitate. De aici a izvorît viața virtuoasă, care rămîne model și ideal pentru acțiunea creștină ecumenică de azi, pentru că „inima și sufletul mulțimii celor ce au crezut erau una și nici unul nu zicea că este ceva al său din averea sa, ci erau toate de obște... și mare har era peste ei toți. Și nimeni nu era lipsit între ei, fiindcă toți cîți aveau țarini sau case, le vindeau și aduceau prețul celor vîndute și-l puneau la picioarele apostolilor și se împărțea fiecăruia după cum avea cineva trebuință“ (Fapte 4, 32-35).

Viața de obște este permanent efectul minunat al dragostei lucrătoare care deschide adîncurile inimii, o purifică de patimi și egoism și o îndeamnă la slujire și jertfă altruistă. Numai dragostea de Dumnezeu și de aproapele arde rădăcinile mîndriei și invidiei, ale urii și răutății dintre oameni și popoare, pe care le dezbină și le învrăjbește, le aruncă în suferințe și dureri, în războaie și moarte. Dragostea deschide izvoarele virtuților religios-morale și sociale, care sfințesc sufletul și îndumnezeiesc viața tuturor. Această dragoste se realizează pe făgașul autentic al vieții și faptelor ziditoare de veac nou.

Să ne străduim, deci, fiecare să reactivăm duhul dragostei creştine în viaţa noastră, ca să intensificăm apostolatul faptelor bune în relaţiile sociale. Aşa facem voia lui Dumnezeu, Îl preamărim pe El şi slujim binelui general uman.

Aceasta înseamnă că depunem tot efortul ca să realizăm ideea ecumenistă în Biserică şi să ne identificăm sincer cu idealurile umanitare de dreptate socială universală, de egalitate, înfrăţire şi libertate pentru toţi oamenii, peste diferenţele de rasă, religie, clase etc. Să reactivăm faptele dragostei creştine în colaborare şi asistenţa internaţională în abolirea exploatării omului, în lupta anticolonialistă şi în lupta pentru dezarmare generală şi totală, pentru pace în toată lumea.

Desigur că apostolatul faptelor creştineşti este un ideal înalt şi implică o luptă eroică încordată, plină de răbdare şi perseverenţă, împotriva răului din noi şi din lume. Lucrul acesta însă nu trebuie să ne descurajeze şi să ne facă să cedăm greutăţilor. In scopul acesta ne trebuie să avem o conştiinţă trează — ca şi Sfinţii Apostoli — că misiunea noastră vine de sus şi o îndeplinim prin slujire, în numele lui Hristos-Dumnezeu. Ca atare, nu putem renunţa la ea fără să ne facem vinovaţi de trădarea chemării noastre de creştini (Matei 7, 21). Vom avea să răspundem în faţa lui Dumnezeu. Să nu uităm că prin slujire şi luptă pentru Hristos şi prin Hristos ajungem la viaţa de veci.

Pentru acest ideal au luptat părinţii şi strămoşii noştri. Pentru el trebuie să luptăm şi noi toată viaţa şi să-l lăsăm ca testament urmaşilor noştri, pentru că numai prin el ne mîntuim în veacul de acum şi în cel viitor.

Pr. dr. Simion RADU

Curăţenia sufletească

„Fericiţi cei curaţi cu inima,
că aceia vor vedea pe Dumnezeu“
(Matei 5, 8)

După învăţătura Bisericii, omul este făptura cea mai deosebită a lui Dumnezeu. In Sfînta Scriptură se spune explicit că Dumnezeu a făcut pe om, după chipul şi asemănarea Sa. L-a făcut din trup şi suflet. „Trupul este Biserica Duhului Sfînt“, ne învaţă Sfîntul Apostol Pavel, iar sufletul este scînteia dumnezeiască, care înnobilează pe om, de aceea omul este perfecţiunea creaturilor. S-a spus că omul este soarele universului, căruia poeţii i-au închinat imne de slavă, aşa cum este acea Cîntare Omului a marelui poet Tudor Arghezi. Omul e o fiinţă plămădită istoric, e soarele societăţii noastre, deplin încrezător în puterile sale, cu faţa spre viitor, e Omul de omenie, căruia societatea noastră înnoită îi întinde frumoase ofrande materiale şi spirituale pe măsura priceperii, muncii şi hărniciei sale, iar Biserica străbună întotdeauna cu „slavă şi cu cinste îl încununează pre dînsul“.

Poporul în marea lui înţelepciune spune că chipul omului este oglinda sufletului şi că este înnobilat cu o frumuseţe pe care o pricepi şi o simţi direct, tot numai cu sufletul.

Frumuseţea spirituală a omului fără vicleşug sau ascunzişuri sufleteşti vin

dinlăuntrul nostru şi această viaţă interioară se impune atenţiei pentru a fi cercetată, primenită şi mereu îmbogăţită.

Domnul nostru Iisus Hristos atotcunoscătorul sufletelor şi inimilor noastre fericeşte pe asemenea făpturi, de aceea psalmistul David cere : „Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi Duh drept înnoieşte întru cele din lăuntru ale mele".

Este vorba aici de inima duhovnicească, dinlăuntrul nostru. Inima este „izvorul voinţii şi originea hotărîrilor de destin al vieţii noastre omeneşti. O inimă bună şi curată este deschisă nu numai Cuvîntului lui Dumnezeu, ci şi tuturor poveţelor ce ne vin de la îndrumătorii şi binefăcătorii noştri, de aceea „cu toată străjuirea să păzim curăţenia şi bunătatea inimei" (Poverbe 4, 23).

Sfînta Scriptură pune în faţa noastră multe pilde care ne arată că prin curăţenia sufletească avem bucurii duhovniceşti bineplăcute lui Dumnezeu. Datorită curăţeniei inimii, dreptul Simeon şi proorociţa Ana s-au învrednicit să vadă şi să ia primii în braţe pe Pruncul Iisus cînd a fost adus spre închinare la biserică.

Curăţenia sufletească este prima condiţie pe care o cere Mîntuitorul Hristos la îndeplinirea oricărei fapte. Prin aceasta ni se arată însemnătatea părţii lăuntrice a faptei, adică a intenţiei ce-i stă la temelie. „Din inimă ies gînduri rele, ucideri, desfrînări, furtişaguri, mărturii mincinoase, hule" (Matei 15, 19).

Poftele, gîndurile necurate sînt seminţe din care odrăslesc păcatele şi deci acestea trebuie smulse din rădăcini. Curăţenia sufletească este primă treaptă spre sfinţenie.

Să ne întoarcem gîndurile şi privirile noastre la noi înşine şi viaţa din jurul nostru şi cu aceeaşi inimă curată să înfăţişăm lucrurile după o judecată sănătoasă ajutaţi fiind de experienţa noastră de toate zilele, dar şi de luminile cărţilor, care au cercetat sufletul omenesc care este oglinda fiecăruia dintre noi.

Omul cu inima curată şi cu sufletul deschis are o privire senină, cu zîmbetul pe buze, plin de viaţă şi dornic parcă de a face mereu ca şi cei din jurul său să fie asemenea lui. In viaţa noastră familiară şi în aducerile aminte din copilăria noastră încercăm întotdeauna duioase şi nostalgice amintiri plăcute de ambianţa caldă ce am gustat-o în asemenea momente, care nu se şterg niciodată din cămara sufletelor noastre.

Curăţenia sufletească este un tonifiant privind pe de o parte dragostea şi buna dispoziţie pentru munca ce o avem de depus fiecare dintre noi. Curăţenia inimii noastre naşte bună dispoziţie în relaţiile ce le avem cu semenii noştri. Această curăţenie este însoţită de sinceritate totală şi dăruire pe altarul slujirii lui Dumnezeu şi pe altarul înnobilării sufletelor plăpînde întru educarea şi formarea urmaşilor noştri, fii ai Bisericii noastre, dar şi cetăţeni luminaţi, încălziţi de dragostea neţărmurită faţă de Patrie. In afară de cîştigul acesta moral, constatăm la asemenea oameni şi un spor material în gospodăria personală.

Omul care nu are inima curată, în singurătatea şi liniştea de care are nevoie în momente de odihnă, este stăpînit de gînduri negre şi o nelinişte parcă pune stăpînire pe întreaga lui fiinţă. Este neliniştea unor suflete pe care le-au analizat scriitorii, considerîndu-le „suflete moarte".

Prin curăţenia sufletească se produce acea armonie şi acel echilibru sufletesc, care naşte încredere în noi înşine, dar şi o putere de muncă; El aduce mulţumire sufletească pentru îndeplinirea din dragoste a unei misiuni ce ne este încredinţată. „Fă-ţi datoria oricînd ; totdeauna va fi cineva care să te vadă : tu

însuți" (N. Iorga). Diaconul Coresi în munca sa de talmăcitor și tipograf al cărților bisericești, care au îmbogățit tezaurul limbii noastre românești spunea: „Nu mi-am dat nici o odihnă, nici genelor mele somn... pînă ce am ajuns să săvîrșesc acest lucru".

Domnul nostru Iisus Hristos ne îndeamnă în acest sens zicînd: „Lucrați pînă e ziuă că va veni noaptea cînd nimeni nu va mai lucra" (Ioan 9, 4).

Se impune deci ca fiecare dintre noi să ne rezervăm puțin răgaz în fiecare zi pentru a sta de vorbă cu noi înșine și folosul ne va fi mare.

Să ne străduim a păstra echilibrul și armonia interioară, pentru că sînt aducătoare de sănătate și bună dispoziție care sînt mai de preț decît aurul.

Pentru curățenia sufletească, Biserica pune la îndemîna credincioșilor mijloace sfințitoare, care toarnă în suflete și inimi picături ca roua dimineții, „curățindu-ne de toată întinăciunea și necurățenia". Dintre aceste lucrări sfințitoare amintim Sfintele Taine, a Spovedaniei și a Impărtășaniei. Biserica ne învață că orice creștin are nevoie de această primenire și „aeresire" a vieții noastre lăuntrice și, dacă nu se poate realiza în toate cele patru posturi de peste an, măcar în Postul Mare, pentru ca „să ne curățească pre noi de toată nedreptatea" (Ioan I, 9).

Cu sufletele și inimile curate, împăcați cu noi înșine o nouă încredere în puterile noastre pentru a gusta din plin frumusețea zilelor noastre, respectînd rînduielile date de Dumnezeu, cultivînd florile alese ale virtuților creștine, podoabe ale omului creat de Dumnezeu.

Să deschidem ușa sufletelor și inimilor noastre curate și înnoite și cu inimă curată să primim cele de folos sufletelor noastre.

„Toate să se facă cu bunăcuviință și după rînduială" (I Corinteni XIV, 40).

Să nu fim depășiți de viață și nici de preocupările prezentului. Viața noastră să se întrepătrundă cu viața din jurul nostru. Ca fii ai luminii și ai harului să îmbrățișăm cu toată căldura toate treburile de interes obștesc, care au ca scop sporirea și înfrumusețarea vieții sub toate aspectele, fiind „împlinitorii cuvîntului, nu numai ascultătorii lui" (Iacov 1, 22).

Bunul simț românesc și omenia din noi presupun respectarea bunului obștesc, respect pentru om și semenii noștri, respect pentru dreptate, adevăr și frățietate.

Să slujim cu bună credință nobilele idealuri ale poporului nostru.

Primeniți și cu aceeași inimă curată „să ne îmbrăcăm ca aleși ai lui Dumnezeu" în straiele înnoitoare slujind lui Dumnezeu, rugîndu-L să reverse în sufletele noastre aceeași rîvnă și dragoste de lege și moșie pe care au avut-o strămunii noștri, făgăduind că vom păstra și spori zestrea pe care ne-au lăsat-o moștenire.

Pr. V. VĂCĂREANU

Tetraevanghelul de la Homor (1473) cu portretul lui Ştefan cel Mare

Un secol de la prezentarea sa la Academia Română (1881=1981)

Pe la mijlocul lunii septembrie 1881, deci acum un secol, episcopul Melchisedec al Romanului a făcut „o excursie în Bucovina", cu scopul de a cunoaşte ctitoriile strămoşeşti care pun în lumină pietatea ctitorilor, ingeniozitatea constructorilor şi măiestria artistică a sculptorilor şi zugravilor de altădată. La Cernăuţi, primul obiectiv al excursiei, Melchisedec a fost primit „cu cea mai afabilă bunăvoinţă şi dragoste adevărat frăţească" de mitropolitul Bucovinei, Silvestru Moraru. Inaltul arhipăstor al Bucovinei a arătat oaspetului său două Tetraevangheliare moldoveneşti în limba slavonă: unul scris, la îndemnul lui Ştefan cel Mare, „cu mîna eromonahului Nicodim", în anul 1473, apoi dăruit mănăstirii Homor, iar al doilea scris cu cheltuiala mitropolitului Moldovei şi Sucevei, Grigorie (Roşca), în anul 1550 şi dăruit mănăstirii Voroneţ.

Tetraevanghelul de la Homor are o deosebită importanţă pentru istoria românilor, deoarece pe una din filele sale se păstrează portretul autentic al domnului Ştefan cel Mare, cum şi două însemnări, iar pe altele, cronici în adevăratul sens al cuvîntului, referitoare la evenimente dramatice din viaţa Moldovei; în acelaşi timp, ele sînt mărturii concludente privind „odiseea" acestui Tetraevanghel.

Slavistul I. Bogdan a făcut o sumară descriere a celor două Tetraevangheliare, din care reproduc cele ce urmează în legătură cu cel de la Homor: [1]. „Evangheliarul de la Homor pe lîngă portretul lui Ştefan cel Mare, pe lîngă miniaturile celor patru evanghelişti, pe lîngă cele patru viniete şi iniţiale de la începutul fiecărei evanghelii şi pe lîngă chenarul foarte interesant compus din motive luate din ţesături româneşti înlăuntrul căruia este scris epilogul (însemnarea votivă), are o legătură de argint aurit împodobită în faţă cu patru pietre ovale, iar în dos cu patru cuie de argint ce serviau ca postamente". Pe scoarţa din faţă este gravată scena *Înălţarea Domnului*, iar pe cea din dos scena *Adormirea Maicii Domnului* şi inscripţia: *„Io Ştefan voevod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voevod, a ferecat această evanghelie în mănăstirea de la Homor, la anul 6995, noiembrie 20"* (1487). Iniţial, probabil în 1473, Tetraevanghelul a fost legat în scoarţe de lemn învelite în piele. După 14 ani, Ştefan cel Mare l-a ferecat dîndu-i înfăţişarea pe care o are acum.

Insemnarea votivă, numită de I. Bogdan *epilog*, cuprinde următoarele: *„Evlaviosul şi de Hristos iubitorul domn Io Ştefan voe-*

---

1. I. Bogdan, *Evangheliile de la Homor şi Voroneţ din 1473 şi 1550*, în Analele Academiei Române", seria II, Tomul XXIX: 1906-1907, Memoriile Secţiunii istorice, Bucureşti, 1907, p. 646-651.

vod, domn al țării Moldovlahiei, puse să se scrie acest tetraevanghel cu mîna ermonahului Nicodim și-l dete mănăstirii de la Homor, spre pomenirea sufletului său și a părinților săi și a copiilor săi, egumen fiind atunci popa Gherontie, și s-a sfîrșit în luna lui iunie în 17 la anul 6981" (1473).

O notiță din 1541-1546 arată că, în anul 1538, cînd a intrat sultanul Soliman în Moldova ca să înlăture pe Petru Rareș din scaunul domnesc, călugării de la Homor au trimis Tetraevanghelul la Ciceu; acolo l-a găsit domnul pribeag Petru, l-a păstrat, l-a luat cu el la Constantinopol, apoi, revenind la 1541 în scaun, l-a dat din nou mănăstirii Homor: *„ In anul patruzeci și șase peste șapte mii (7046-1538) s-a întîmplat să se ridice împăratul turcesc cu toată țara sa, cu părțile de răsărit și cu cele tătărești și cu cele muntenești asupra acestei biete țări a Moldovei, în zilele domnului Petru voevod și toată țara s-a înspăimîntat. Iar noi, călugării de la Homor, din pricina groazei ce cuprinsese țara, am trimis acest tetraevanghel la Cetatea Ciceiului. Și cînd i s-a întîmplat domnului Petru voevod să iasă din domnie, el trecu la cetatea sa Ciceiul și găsi acolo acest tetraevanghel și luîndu-l la sine și în mîinile sale, îl ținu la sine cîtă vreme a petrecut în cetatea Ciceiului. Iar cînd s-a dus la țara turcească îl luă iarăși, îl luă cu sine și la Țarigrad și păstră și acolo în mîinile sale sfînta evanghelie. Și peste puțină vreme, aflîndu-se în țara turcească se milostivi de el Dumnezeu și preacurata lui maică și-i dădu coroana domniei, ca să fie iarăși domn al țării Moldovei și al creștinilor. Și veni cu turcii și luă în mîini schiptrul, adică steagul țării Moldovei și veni cu bine la vestita sa cetate de scaun Suceava și dete iarăși acest sfînt tetraevanghel sfintei mănăstiri a Homorului pentru sufletul său și pentru sufletul părintelui său Ștefan voevod cel Bătrîn, egumen fiind în vremea aceea Paisie ermonahul, cel care l-a fost trimis"* (la Ciceu).

În anul 1653 cazacii lui Timuş Hmelniţchi au intrat în Moldova spre a-l ajuta pe Vasile Lupu să-şi menţină scaunul domnesc. Cu acel prilej, ei au prădat mai multe mănăstiri printre care şi Homorul luînd Tetraevanghelul; o notiţă din 1656 relatează că ostaşii generalului Kemeny au luat de la cazaci această carte „în mijlocul luptei". Ea a fost răscumpărată de Gheorghe Ştefan şi dăruită la Homor în ziua de 25 septembrie 1657: *„ In cursul anilor 7162 (1654) venit-au Timuș Hmelnițchi cu cazacii aici în țara noastră moldovenească, fiind doamna lui Vasile Voevod închisă în cetatea Sucevei pînă ce Timuș Hmelnițchi care era ginerele lui Vasile Voevod a venit cu oștile sale ca să o scoată din cetatea Sucevei. Și în vremea aceea prădară și arseră bisericile și mănăstirile, bătură și sfînta mănăstire a Homorului, (prădînd) toate sculele frumoase, podoabele și odăjdiile ei; și nimic n-a rămas din averea sfintelor mănăstiri și s-a întîmplat să cadă și acest sfînt tetraevanghel în mîinile cazacilor. Intr-aceea, cu ajutorul lui Dumnezeu, venit-am noi cu oștile noastre și cu ale lui Gheorghe Racoți, măria sa prințul Ardealului, și în toiul luptei cu cazacii îl luară oștile de la cazaci; și ajunse acest sfînt tetraevanghel în mîinile marelui gheneral cu numele Chimin Ianăș, iar de la măria*

sa l-am răscumpărat noi Io Gheorghe Ştefan Voevod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei. Şi apoi domnia mea m-am milostivit şi am dat acest sfînt tetraevanghel iarăşi în sfînta mănăstire sus scrisă a Homorului, ca să fie de pomană domniei mele şi de ajutor, cînd voi avea nevoie de ajutor întru iertarea păcatelor. Acum cînd l-am răscumpărat e cursul anilor de la Adam 7165 (1657), luna lui septembrie în 25".

Ambele notiţe sînt scrise într-o cursivă foarte înaintată: „cea dintîi este încadrată de un chenar simplu ce aminteşte de vechile chenare bizantine şi de chenarele primelor manuscrise slave de sud". Cunoscutul slavist român a adăugat „că portretul din Evangheliarul de la Homor este a lui Ştefan cel Mare, nu al lui Petru Rareş, mi se pare neîndoielnic, cu toate îndoielile exprimate de B. P. Haşdeu", apoi a încheiat cu următoarea apreciere: „din multe puncte de vedere (cele două manuscrise-Homor şi Voroneţ) sînt superioare manuscriselor slave de sud din acelaşi timp şi chiar celor ruseşti,.. ele sînt copiate şi ilustrate la noi în ţară, mai toate sînt legate în ţară. Ornamentica şi miniaturile lor constituiesc o parte interesantă din istoria picturii române, iar legăturile lor o parte din istoria orfevreriei române".

S-a demonstrat între timp că, în Moldova, încă din vremea lui Alexandru cel Bun, vestitul caligraf-pictor Gavriil Uric a pus bazele unei şcoli de caligrafie şi miniaturistică ale cărei izvoare se întîlnesc în arta bizantină. Artişti de mai tîrziu printre care Nicodim, Teodor Mărişescu ş. a. „au dus cu fidelitate tradiţiile ornamentale — motivele decorative ale frontispiciilor şi iniţialelor, reprezentarea evangheliştilor etc. — moştenite de la Gavriil Uric, organizatorul şcolii moldoveneşti de artă a cărţii"[2],

Episcopul Melchisedec a remarcat valoarea monumentală-artistică a celor două „cărţi masive". Mai mult decît atît, învăţatul episcop a intuit însemnătatea celor două Tetravengheliare pentru istoria neamului nostru. Cel de la Homor, avea să sublinieze el, dăruit de Ştefan, „cuprinde portretul marelui erou carele, după toate semnele, este adevăratul său portret", iar cel de la Voroneţ păstrează pe coperta ultimă „icoana sfîntului Daniil de la Voroneţ — Daniil Sihastrul — în întreaga lui statură"[3].

Indată după întoarcerea sa din Bucovina, Melchisedec, în calitatea sa de membru al Academiei Române, a comunicat colegilor săi din acest înalt for de cultură ceea ce a văzut el la reşedinţa mitropolitană din Cernăuţi. Unii dintre ei, impresionaţi de valoarea artistică a celor două Tetraevangheliare şi, îndeosebi, de cel de la Homor, în care se află chipul lui Ştefan cel Mare, şi-au manifestat dorinţa

---

2. Sorin Ulea, *Gavriil Uric, primul artist român cunoscut*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", nr. 2/1964, p. 262: Al. Elian, *Moldova şi Bizanţul în secolul al XV-lea*, în „Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare", Bucureşti, 1964, p. 173; Em. Lăzărescu, *Trei manuscrise moldoveneşti de la Muzeul de Artă*, în „Cultura...", p. 588; M. Berza, *Trei tetraevanghele ale lui Teodor Mărişescul, în Muzeul istorie de la Moscova*, în „Cultura...", p. 589-650; Vasile Drăguţ ş. a., *Pictura veche*, în „Pictura românească în imagini", Bucureşti, 1970, p. 25.

3. „Analele Academiei Române", seria II, tomul IV, şedinţele ordinare din 1881-1882, Secţiunea I, Partea administrativă şi dezbaterile, Bucureşti, 1882, p. 18 şi urm.

de a-l vedea. Printr-o scrisoare, datată 14 octombrie 1881, trimisă de la Roman mitropolitului Silvestru, Melchisedec, după ce menţionează că „a dobîndit impresii frumoase cu prilejul vizitei la Cernăuţi", adaugă, între altele, următoarele: „Am comunicat impresiunile mele amicilor mei şi toţi vă stimează pe nevăzute, Dl. Neculai Ionescu [4].... s-a hotărît să vină în toamna aceasta la Cernăuţi ca să vă vadă şi să vă ceară binecuvîntarea". In continuare, ierarhul de la Roman scrie celui de la Cernăuţi că „portretul lui Ştefan cel Mare din Evanghelia de la Homor a deşteptat dorul de a-l vedea mai curînd în toţi cei ce au auzit de dînsul. Eu am comunicat această descoperire la Academie"; venind chiar în acea zi, la Academie, continuă Melchisedec, D-nii Stîrcea şi Hurmuzaki — originari din Bucovina — au apreciat „acel portret ca o mare achiziţionare naţională". Mitropolitul Silvestru este rugat, apoi, respectuos, să binevoiască" a se trimite o copie de pe icoana de la urma Tetraevanghelului, unde este Marele Ştefan, precum şi a sfîntului Daniil de pe scoarţa Evangheliei de la Voroneţ. Eu voiu face un memoriu asupra lor, adaugă Melchisedec, şi le voi supune Academiei, pentru a se putea forma un adevărat portret al Marelui Ştefan şi al cuviosului Daniil care să se generalizeze în toată România" [5].

Primind scrisoarea, mitropolitul Silvestru a încredinţat pictorului Epaminonda Bucevschi misiunea de a „scoate nişte facsimile şi desemnuri de pe aceste evanghelii", adică de a face copiile solicitate. Două scrisori primite de episcopul Melchisedec arată că dorinţa acestuia a fost îndeplinită. Una de la Epaminonda Bucevschi, datată 1 noiembrie 1881, prin care i se comunică următoarele: „După dorinţa Inalt Prea Sfinţiei Voastre, mi iau libertatea de a trimite 6 facsimile din Evangheliarul lui Ştefan cel Mare şi anume: nr. 1, 2, 3, facsimile de scrisoare privitoare la istoria cărţii; nr. 4, dispoziţiunea tabloului întreg pe care se află portretul lui Ştefan; nr. 5, copie, acurată a figurii lui Ştefan; nr. 6, probe de iniţiale şi ornamente aflătoare în Evangheliar". Pictorul, după ce anunţă pe Melchisedec că trmite şi copie de pe legătura Evangheliarului de la Voroneţ, în care este reprezentat cuviosul Daniil, comunică: „Am călătorit zilele trecute la mănăstirea Putna şi am fost ales de fericit de a descoperi pe o icoană cusută şi dăruită mănăstirii de Ştefan cel Mare, un alt portret cu asemenea semne caracteristice ca şi acel din Evangheliar şi am comunicat facsimilul domnului profesor Ionescu din Iaşi" [6]. Incheind scrisoarea sa, pictorul Bucevschi comunică episcopului Melchisedec că se va duce şi „la mănăstirea Homorului cu scop de a face unele studii"; în sfîrşit, adaugă că însuşi mitropolitul l-a însărcinat să scrie această scrisoare dar „în scurt timp va răspunde" şi el. Peste cîteva zile, la 4 noiembrie 1881, Melchisedec scria pictorului Bucevschi: „Am primit albumul trimes de D-voastră şi vă mulţumesc prea mult.

---

4. Profesor de istorie la Universitatea din Iaşi, membru al Academiei Române.

5. Const. C. Diculescu, *Din corespondenţele episcopului Melchisedec*, Bucureşti, 1909, p. 69.

6. Scrisoarea a fost publicată de Pr. Paul Mihail, *Din coreapondenţa episcopului Melchisedec*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 5-6/1959, p. 596, după Corneliu Gheorghian, *Pictorul Bucevschi şi portretul lui Ştefan cel Mare*, în „Făt Frumos", 1934, p. 17-20, 57-62, 97-102.

Eu am făcut asupra lui un memoriu pe care am să-l prezint Academiei Române dimpreună cu albumul“ [7].

A doua scrisoare primită de Melchisedec, datată 5 noiembrie 1881, este semnată de mitropolitul Silvestru. Mai întîi, mitropolitul mulţumeşte „din toată inima pentru onoarea şi bucuria sufletească“, îndeplinindu-i-se dorinţa de a vedea şi a „cunoaşte în persoană“ pe episcopul învăţat al Romanului de care auzise pînă atunci, apoi adaugă: „In privinţa portretului Marelui Ştefan s-au executat toate după dorinţa P. S. Voastre şi cred cum că toate copiile scoase din Tetraevanghele referitoare la Marele Ştefan şi la Cuviosul Daniil se vor fi aflînd deja în mîinile P. S. Voastre. Dl. Bucevschi, pictorul arhidiecezei mele, călătorind la m-rea Putna a aflat într-adevăr un al doilea portret cusut foarte măestru şi ezact [8], carele consună pe deplin cu portretul din Tetraevanghel, prin urmare nu se mai poate trage la îndoială autenţia portretului.

Dl. Ionescu, carele mai deunăzi a petrecut cîteva zile în Cernăuţi, s-a interesat mult de portretul acesta, pentru aceia s-a trimis şi d-sale atît copia după Tetraevanghel cît şi cea de pe icoana cusută de mînă din Putna... De-ar mai fi în privinţa portretului Marelui Ştefan oarecare informări, bine voiţi a mă înştiinţa“ [9].

Episcopul Melchisedec a anexat materialul ilustrativ, primit, la *memoriul* prezentat Academiei Române în ziua de 13 noiembrie 1881. Referindu-se la împrejurările în care a cunoscut Tetraevanghelul şi făcîndu-i o descriere sumară, episcopul, în acel memoriu, afirma că „portretul marelui erou... după toate semnele este adevăratul lui portret iar nu fantasie a vreunui pictor ulterior, de exemplu, ca portretul ce este cunoscut pînă astăzi şi carele este copiat de pe zidul vreunei biserici actuale de G. Asaki“ [10]. Argumentele aduse de Melchisedec spre a-şi susţine opinia sînt următoarele: 1. Tetraevanghelul a fost scris de bună seamă, la porunca lui Ştefan cel Mare, apoi dăruit mănăstirii Homor cum arată însemnarea votivă; 2. Dacă privim înfăţişarea artistică a manuscrisului şi dacă gîndim la şcoala de caligrafie şi miniaturistică, în plin avînt pe vremea marelui domn, autorul Tetraevanghelului nu putea fi decît un ucenic pregătit la această şcoală, adică în acest climat artistic; 3. Vîrsta personajului care, în scena cu portretul, oferă cartea corespunde cu vîrsta domnului în vremea cînd a fost copiat şi ornat acest Tetraevanghel;

---

7. *Ibidem*. corespondenţa Silvestru Moraru-Melchisedec-Bucevschi a fost publicată, parafrazat, de acelaşi Corneliu Gheorghian, *Bucovina în pictură*, în „Boabe de grîu“, V/9, p. 540-545.

8. Este vorba de portretul lui Ştefan cel Mare brodat pe o dveră păstrată în colecţia de obiecte bisericeşti de la Putna.

9. Const. C. Diculescu, *op. cit.*, p. 70-71.

10. „Analele Academiei Române“, *op. cit.*, p. 19. În legătură cu prototipul care a stat înaintea ochilor lui G. Asachi, Melchisedec va face unele precizări în *alt memoriu* intitulat *O vizită la cîteva mănăstiri şi biserici antice din Bucovina*, supus Academiei Române la 6 mai 1885 („Analele Academiei Române“ seria II, tom. VII, Secţia II, *Memorii şi notiţe*, Bucureşti, 1885, p. 251-253); avînd el, negreşit, în memorie „discuţiunile urmate (la şedinţele din 1881-1882 ale acestui înalt for) asupra adevăratului portret al eroului nostru a conchis că G. Asachi a văzut, în vreo împrejurare oarecare, un portret al domnului Ştefan lucrat de „Vasile Popovici din tîrgul Sucevei la leat 1797, februarie 18“, pe care l-a luat ca prototip pentru o lucrare a sa care a răspîndit, în Moldova, opinia că Ştefan a purtat barbă.

4. particularităţile caracterologice ale domnului Ştefan cel Mare sînt surprinse cum nu se poate mai bine prin mijlocirea desemnului şi a culorilor; 5. Vestimentaţia personajului îngenunchiat înaintea Sfintei Fecioare, cu cartea în mîinile sale, este de epocă, adică din secolul al XV-lea, „Pentru mine, conchide Melchisedec, n-a mai rămas nici o îndoială că acesta este adevăratul şi autenticul portret al marelui Ştefan şi că el nu trebuie să rămînă ascuns ci dat publicităţii, spre a-l avea fiecare român în casa sa şi a se inspira de la el privindu-l şi amintindu-şi faptele lui cele mari eroice şi creştineşti“ [11].

Discuţiile cu privire la portretul voievodal, începute la 13 noiembrie 1881, au continuat în şedinţele din 20. XI, 27. XI, 28. XI, 11. XII, 18. XII, 1881 şi 24. I. 1882 [12]. La aceste discuţii au luat parte activă, cum se va vedea în cele ce urmează, renumiţi oameni de cultură, membri ai Academiei Române. Deoarece, chiar în acel timp, era aproape terminată lucrarea de turnare a statuiei lui Ştefan cel Mare, la iniţiativa unor fii ai neamului nostru, înflăcăraţi de simţăminte patriotice, spre a fi aşezată într-o piaţă a Iaşului — în treacăt, menţionez că Ştefan cel reprezentat de statuie este complet deosebit de

Pictura votivă cu portretul lui Ştefan cel Mare din Tetraevanghelul de la Homor.

11. „Analele Academiei Române“, seria II, tomul II, şedinţele ordinare din 1881-1882, Bucureşti, 1882, p. 19.

12. *Ibidem*, p. 28, 32,39, 54, 56, 58.

cel portretizat în Tetraevanghelul de la Homor — discuţiunile de la Academia Română apar cu atît mai interesante.

Dezbaterile care au avut loc în 1881-1882 pe tema portretului din Tetraevanghelul de la Homor pot fi considerate un capitol de mare însemnătate al istoriei noastre culturale. Înainte de a mă referi la părerile şi ipotezele formulate de academicieni cu privire la autenticitatea portretului, socot utilă o referire sumară la portretele marelui voievod, pe care le întîlnim în unele picturi murale de la ctitoriile sale, în broderii din vremea domnului, cum şi în picturile mai noi în care este reprezentat chipul său, deoarece în toiul discuţiilor s-a vorbit mereu de ele.

1. Compoziţiile votive de la bisericile slăvitului Ştefan, în care el însuşi apare în calitatea sa de ctitor, documente plastice de mare valoare, au atras privirile unor istorici şi, în mod deosebit, a unor istorici ai artei româneşti [13]. Unele dintre compoziţiile acestea au fost, între timp, martelate apoi refăcute, iar altele stilizate sau reîmprospătate cu straturi noi de culoare. Se mai păstrează pînă astăzi portretele din compoziţiile votive de la bisericile: *Sf. Ilie-Suceava, Voroneţ, Sf. Nicolae Rădăuţi, Pătrăuţi, Sf. Nicolae Dorohoi* şi *Dobrovăţ*. Care dintre portretele acestea este autentic? Care îl reprezintă pe Ştefan cel Mare aşa cum era el în realitate? Care dintre zugravi l-a cunoscut direct pe marele domn şi a izbutit să redea prin linii şi culori particularităţile sale psihico-somatice?

Amintesc, în treacăt, că tabloul votiv de la biserica Sf. Ilie-Suceava a fost martelat, foarte probabil, în anul 1538, cu prilejul invaziei otomane în Moldova, apoi refăcut [14]. Ştefan, în acest tablou votiv, are înfăţişarea unui bărbat matur, viguros, faţa rotundă, cu plete mari revărsate pe umeri, cu mustăţi, dar fără barbă. Cred că zugravul care a refăcut portretul avea în memoria sa chipul ctitorului din tabloul votiv originar.

Portretul lui Ştefan şi, în genere, pictura din naosul şi altarul bisericii Voroneţ, efectuată în ultimul deceniu al secolului al XV-lea, deci pe vremea ctitorului, n-a fost martelată. Ştefan, aici, are aceeaşi înfăţişare ca în tabloul de la Sf. Ilie-Suceava, cu pletele şi mustăţile blonde.

Deşi nu sînt temeiuri concludente în legătură cu identitatea personajelor din compoziţia votivă de la biserica Sfîntul Nicolae-

---

13. Nicolae Iorga, *Domnii români după portrete şi fresce contemporane*, Sibiu, 1930, planşe diferite; O Tafrali, *Portretele lui Ştefan cel Mare şi Petru Rareş şi ale familiei lor de la Voroneţ şi Homor*, în „Arta şi arheologia" I, fasc. II, 1928, Iaşi; G. Balş, *Bisericile şi mănăstiriie moldoveneşti...*, vol. I, Bucureşti, 1926, vol. II, Bucureşti, 1928 şi vol. III, Bucureşti, 1933; N. Grigoraş, *Statuia lui Ştefan cel Mare din Iaşi*, în „Cercetări istorice", Iaşi, 1972; Sorin Ulea, *Datarea ansamblului de pictură de la Dobrovăţ*, în „Studii şi Cercetări de Istoria Artei", 2/1961; M. A. Musicescu, *Consideraţii asupra picturii din altarul şi naosul Voroneţului*, în „Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare", Bucureşti, 1964, p. 367-368; Teodora Voinescu, *Portretele lui Ştefan cel mare în arta epocii sale*, în „Cultura...", p. 463-478; Virgil Vătăşianu, *Probleme privind arhitectura Moldovei şi a Ţării Româneşti din secolul XV*, în „Buletinul Monumentelor Istorice", 2/1972; Ion I. Solcanu, *Portretul lui Ştefan cel Mare în pictura epocii sale*, în „Cercetări istorice", Iaşi, 1975, p. 83-99; Claudiu Paradais, *Pe urmele unui portret celebru al domnului Ştefan cel Mare*, în „Cronica", nr. 4/1981, Iaşi.

14. Ion I. Solcanu, *op. cit.*, p. 88.

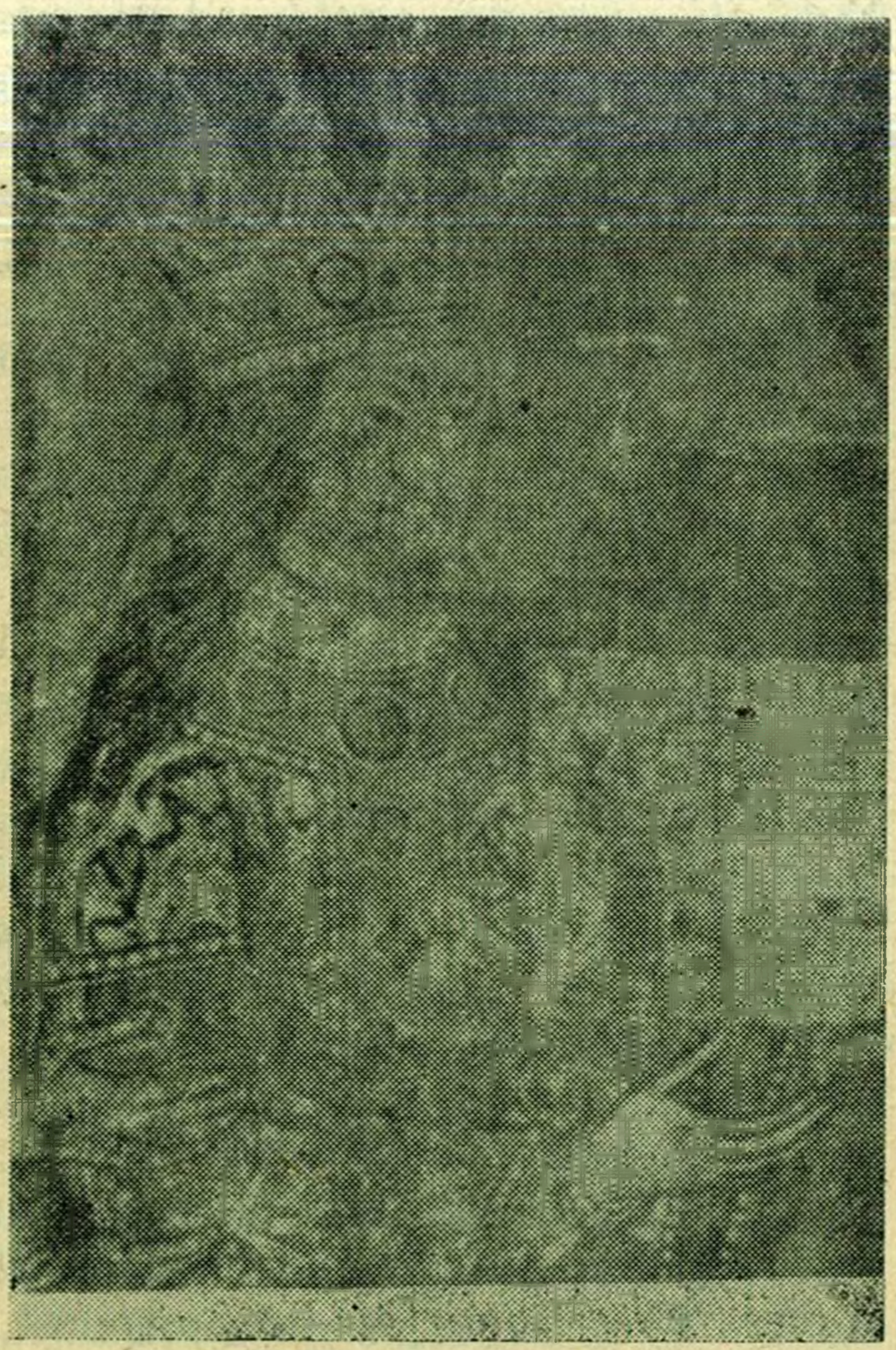

Portretul lui Ştefan cel Mare de la Dobrovăţ.

Portretul lui Ştefan cel Mare de la Voroneţ.

Rădăuţi, cu toate acestea, se presupune că al doilea personaj din grupul celor reprezentate în această compoziţie este Ştefan cel Mare, care a acoperit cu lespezi lucrate artistic mormintele domneşti din această biserică şi care, în penultimul deceniu al secolului al XV-lea, a pictat, probabil, biserica [15]. Pictura originară, însă, a fost, între timp, acoperită cu picturi noi.

Studiind tablourile votive de la bisericile Pătrăuţi, Sf. Nicolae-Dorohoi şi Dobrovăţ, cercetători şi istorici ai artei medievale moldoveneşti au ajuns la următoarele concluzii: Pictura de la Pătrăuţi este refăcută după 1538, an dramatic, cînd acea veche a fost martelată, deci portretul lui Ştefan cel Mare nu este autentic. Unii cercetători cred că pictura bisericii Sf. Nicolae din Dorohoi, inclusiv tabloul votiv, au fost săvîrşite în ultimii ani ai vieţii marelui voievod, iar alţii sînt de părere că biserica a fost pictată în timpul lui Ştefăniţă. Portretul lui Ştefan cel Mare însă este, în parte, martelat [16]. Biserica Dobrovăţ a fost pictată în anul 1529 pe cînd în Moldova domnea Petru Rareş. Personajele din compoziţia votivă sînt Ştefan cel Mare, Bogdan al III-lea şi Petru Rareş. Fiind realizat la un sfert de secol de la moartea sa, în portretul lui Ştefan întîlnim figura şi aerul său specifice [17], fapt care demonstrează că zugravul a văzut în vreo împrejurare oarecare pe ctitorul bisericii Dobrovăţ sau a cunoscut el un portret al domnului pe care l-a luat ca model.

Pînă la restaurarea bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc din Iaşi, efectuată la finele secolului trecut, pe peretele vestic al pronaosului acestui locaş s-a păstrat o compoziţie votivă în care se afla portretul lui Ştefan cel Mare, care semăna cu acela din Tetraevangheliarul de la Homor [18]. Acest portret însă, cum se va arăta în continuare, a fost realizat pe vremea domnilor Antonie Ruset sau Gheorghe Duca (1676-1680) [19]. In biserica din Bădeuţi, distrusă în timpul celui dintîi război mondial, de asemenea, se afla un portret al marelui domn, cu barbă, săvîrşit de un pictor bucovinean la jumătatea secolului al XIX-lea [20].

Deşi portretele de la Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi şi Bădeuţi nu se mai păstrează, cu toate acestea le-am adus în discuţie deoarece în timpul dezbaterilor de la Academie, în legătură cu autenticitatea portretului din Tetraevanghelul de la Homor, s-au făcut referiri şi la unul şi la celălalt.

La portretele lui Ştefan cel Mare, amintite, păstrate în picturile murale se adaugă şi cel care apare într-o scenă a ansamblului *Varlaam şi Ioasaf* care ornează bolta en berceau şi pereţii gangului de intrare a turnului-clopotniţă de la mănăstirea Neamţ. În această scenă, plasată pe peretele sudic al gangului, Ioasaf călugăr, cu capul

---

15. *Ibidem*, p. 89-92.
16. *Ibidem*, p. 92.
17. Sorin Ulea, *Datarea ansamblului de pictură de la Dobrovăţ*, în „Studii şi Cercetări de Istoria Artei", nr. 2/1961, p. 485.
18. Ion I. Solcanu, *op. cit.*, p. 95; această apreciere o făceau N. Ionescu şi V. Alecsandri, dar cu unele rezerve în ceea ce priveşte autenticitatea, la şedinţa din 13 noiembrie 1881 a Academiei Române, după ce episcopul Melchisedec a citit memoriul său.
19. *Monumente istorice bisericeşti din Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, Iaşi, 1974, p. 78-79.
20. „Analele Academiei Române", 1882, p. 15.

aureolat de nimbul sfinţeniei, purtînd o cruce mică în mînă, prezintă Mîntuitorului Iisus pe Ştefan cel Mare [21]. Intregul ansamblu a fost pictat spre sfîrşitul secolului al XV-lea — temeiuri puternice conduc la această concluzie [22] — deci pe vremea lui Ştefan cel Mare dar repictat, culoare peste culoare, în primele decenii ale secolului al XIX-lea [23]. Portretul lui Ştefan din această scenă seamănă foarte bine cu portretul din tabloul votiv de la biserica Sf. Nicolae-Dorohoi.

Potrivit concluziilor la care s-a ajuns, singurul portret mural al domnitorului Ştefan cel Mare, nemartelat, stilizat sau reînnoit, între timp, cu alte cuvinte singurul portret original, realizat chiar în zilele sale, aşadar, o mărturie grăitoare, concludentă, în privinţa chipului său, este cel din biserica Voroneţ.

Ştefan cel Mare, potrivit acestui portret, avea capul rotund, tip brahicefal, fruntea largă, privirea pătrunzătoare, purta plete blonde revărsate peste umeri, şi mustăţi, de asemenea blonde. Pictorului E. Bucevschi i s-a părut că domnul, în acest portret, ar avea „puţină barbă“ [24], dar, privit cu atenţie, nu se poate pune această concluzie. Pe cap el poartă coroana cu fleuroni. Portretul pune în lumină particularităţile specifice ale ctitorului: vigoarea fizică şi fermitatea sufletească. Deşi celelalte portrete ale slăvitului Ştefan din compoziţiile murale sînt martelate, ca, de pildă, cel de la Dorohoi, sau realizate după un sfert de secol de la moartea sa, cum este cel de la Dobrovăţ, sau refăcute şi reînnoite, fără măiestrie artistică, la date care nu se cunosc sigur, ca acelea de la Sf. Ilie-Suceava, Pătrăuţi şi Sf. Nicolae Rădăuţi, totuşi ele sînt asemănătoare cu cel de la Voroneţ încît s-ar putea afirma că acesta este un prototip.

2. Din fericire, se păstrează cîteva ţesături şi broderii din vremea domnului Ştefan cel Mare — epitafe, acoperăminte de mormînt, dvere, epitrahile — fie în colecţiile mănăstireşti, fie în diferite muzee din ţară sau de peste hotarele ţării noastre. Aceste valori de importanţă istorică-artistică au fost studiate de specialişti. In cele ce urmează

---

21. I. D. Ştefănescu, *Le roman de Varlaam et Joasaph illustré en peinture*, extrait de „Byzantion“, tome VII, fasc. 2 (1932), p. 364.

22. *Ibidem*, p. 366.

23. *Ibidem*, p. 352. La portretele cunoscute ale marelui Ştefan se adaugă şi cel păstrat la mănăstirea Vatoped (Athos), de fapt un basorelief executat în anul 1496; domnul a fost, acolo, ctitor, „Ştefan apare ca un om bătrîn... figura [sa].. este o efigie funerară... domnul apare fără viaţă, dar nu fără expresie. Este unul dintre chipurile cele mai reale şi, totodată, mai patetice din galeria de portrete ce ne-au rămas de la cel mai mare domn pe care l-au avut românii. Bătrîn, păstrînd în partea de jos a figurii trăsăturile dîrze pe care o lungă şi grea domnie trebuie să le fi înscris pe chipul său; partea de sus a acesteia este cea a unui om adînc ostenit. Trăsăturile sînt încă nete, nasul drept, sprîncenele lungi, frumos arcuite. Pe acest portret, aflat dincolo de hotarele ţării, modestul cioplitor în piatră a imprimat vajnicului luptător pentru independenţa ţării sale, trăsăturile unei personalităţi“ (Teodora Voinescu, *Portretele lui Ştefan cel Mare în arta epocii sale*, în „Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare“, Bucureşti, 1964, p. 477).

24. „Analele...“, *op. cit.*, p. 58. „Figura sa apare matură, învestită cu autoritatea unui stăpînitor de ţară. Este, dintre toate, figura cea mai animată, cea mai portretizată din reprezentările sale în frescă ale timpului. Mîinile cu care ţine biserica sînt vii, degetele lungi, subţiri, sînt articulate şi reliefate“ (Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 475).

mă refer, doar, la broderiile în care apare portretul lui Ştefan cel Mare. Călătorind, în octombrie 1881, la mănăstirea Putna, pictorul Epaminonda Bucevschi a avut surpriza de a cunoaşte o *Dveră*, brodată în anul 1485. In cîmpul central al broderiei se află scena *Răstignirea lui Iisus*, iar jos, în medalioane, chipurile domnului Ştefan cel Mare şi al doamnei Maria Voichiţa. Cu convingerea că aduce o contribuţie la elucidarea problemei ce era la ordinea zilei — chipul autentic al marelui domn — Bucevschi, din proprie iniţiativă, a făcut „un facsimil" pe care l-a arătat mitropolitului Silvestru, apoi

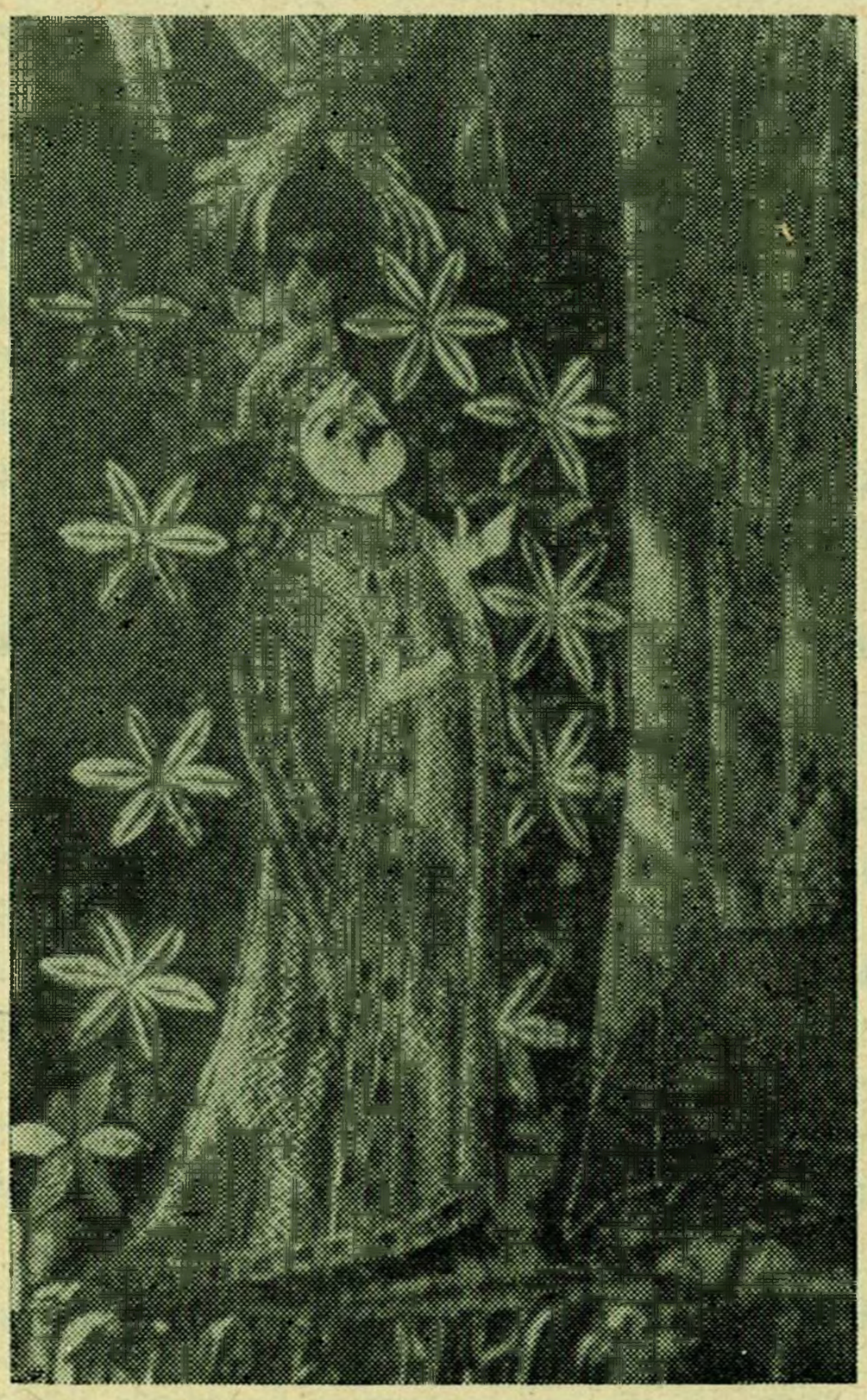

Portretul lui Ştefan cel Mare de pe Dvera de la Putna.

l-a trimis profesorului N. Ionescu. Scriind episcopului Melchisedec, la 5 noiembrie 1881, mitropolitul se referea şi la acest portret „carele consună pe deplin cu portretul din Tetraevanghel" [25]. Intr-adevăr, portretul de pe această dveră este aidoma cu portretul din Tetraevanghel. Ştefan are faţă rotundă, mustăţi, plete pe umeri şi spate; pe cap poartă coroana de fleuroni, iar mîinile îi sînt puţin ridicate ca pentru rugăciune [26].

---

25. Vezi nota nr. 8.

26. În colecţia de obiecte bisericeşti de la mănăstirea Putna se păstrează un epitrahil, la poalele căruia sînt brodaţi în medalion un Ştefan şi un Alexandru. Spre deosebire de portretul care apare pe dveră, cel de pe epitrahil îl înfăţişează pe Ştefan cu barbă de culoare neagră. Epaminonda Bucevschi nu s-a referit la acest portret, nu pentru că n-a remarcat epitrahilul, ci l-a trecut sub tăcere deoarece, cred, era convins că cele două per-

In timpul discuţiilor care s-au purtat, în ziua de 24 ianuarie 1882, la Academia Română, privind autenticitatea portretului lui Ştefan cel Mare din Tetraevanghelul de la Homor, Grigore Tocilescu, membru corespondent, a prezentat academicienilor un *Epitrahil* de

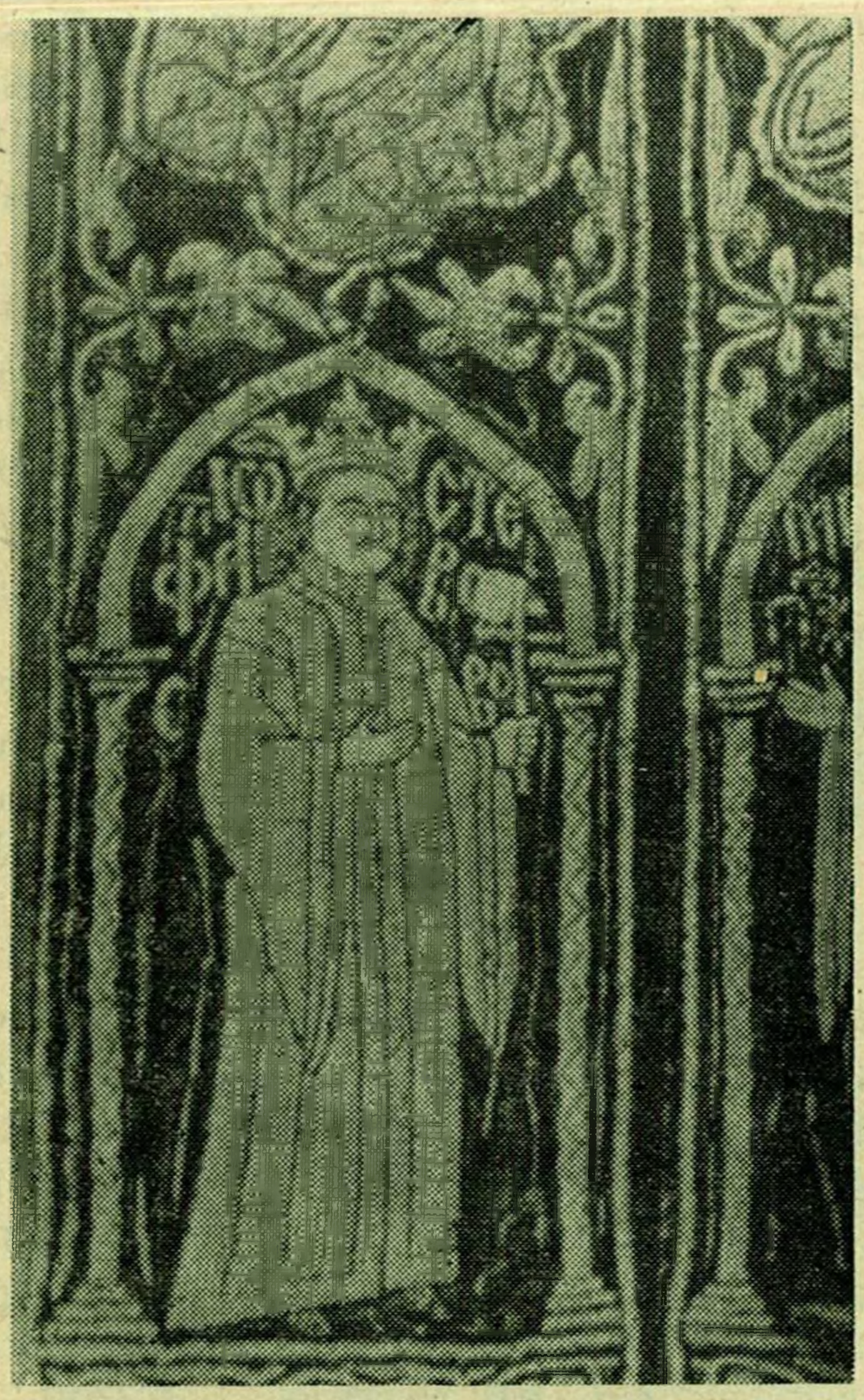

Portretul lui Ştefan cel Mare de pe Epitrahilul de la Dobrovăţ.

sonaje sînt domnul Ştefan al II-lea şi fiul său Alexandru. Nu se cunosc împrejurările în care acest epitrahil a ajuns la Putna. I. D. Ştefănescu afirma că portretele sînt ale lui Ştefan cel Mare şi fiului său Alexandru (*Broderiile din a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în „Cultura...", p. 483). Teodora Voinescu (*Portretele lui Ştefan cel Mare în arta epocii sale*, în „Cultura...", p. 469), după O. Tafrali, *Le trésor byzantin et roumain du monastère Putna*, Paris, 1925 şi N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, Bucureşti, 1934, care cred că personajele de pe epitrahil sînt Ştefan cel Mare şi fiul său Alexandru. „Figura lui Ştefan, frontală, încadrată de plete blonde, cu sprîncenele groase ce se îmbină la rădăcina nasului, are ochii enormi, privirea fixă, halucinantă, a unora dintre sfinţii bizantini... Chipul lui Ştefan nu este aici un portret, ci rămîne un simbol, rupt parcă din galeria de sfinţi aşezaţi unii sub alţii în epitrahilele epocii". Ştefan S. Gorovei crede că personajele din epitrahilul de la Putna sînt Ştefan al II-lea şi fiul său Alexandru (*Muşatinii*, 1976, p. 72). Claudiu Paradais, de asemenea, crede că este vorba de Ştefan al II-lea şi Alexandru, fiul său, întemeindu-se îndeosebi pe faptul că această broderie se deosebeşte ca factură artistică de broderiile din vremea marelui Ştefan; ea este mai apropiată de broderiile din vremea lui Alexandru cel Bun (*Mănăstirea Putna*, manuscris). E. Turdeanu (*La broderie religieuse en Roumanie*, în „Buletinul Institutului român din Sofia", I/1941, nr. 1), menţionează că portretul lui Ştefan cel Mare s-a păstrat şi pe un epitrahil de la Voroneţ (1488-1490), dar figura sa este complet ştearsă" (Teodora Voinescu, *op. cit.* p. 476).

la Muzeul Naţional de antichităţi, adus acolo cu cinci ani în urmă de la biserica Dobrovăţ[27], ctitoria lui Ştefan cel Mare. La poalele acestei piese liturgice sînt brodaţi ctitorul, în picioare, şi doamna Maria Voichiţa, soţia sa, tot în picioare. Data cînd a fost lucrat acest *Epitrahil* nu este notată şi nici cînd a fost el dăruit, dar însemnarea *Io Ştefan Voevod,* plasată pe trei rînduri, de o parte şi de alta a capului personajului reprezentat, dă certitudinea că acesta este Ştefan cel Mare. Chipul domnului din acest epitrahil este asemănător cu cel brodat pe *Dvera* de la Putna şi cu cel păstrat în Tetraevanghelul de la Homor.

Prezentînd *Epitrahilul* de la Dobrovăţ, Grigore Tocilescu adăuga că, spre deosebire de portretele din picturile murale care, între timp, au pierdut înfăţişarea originară, cel brodat pe acest veşmînt, ca şi cel brodat pe *Dvera* de la Putna, au completat alţi academicieni, au valoare documentară incontestabilă.

3. De la Cernăuţi, unde, la jumătatea lunii septembrie 1881, făcuse o vizită mitropolitului Silvestru Moraru şi unde a cunoscut Tetraevanghelul cu portretul lui Ştefan cel Mare, episcopul Melchisedec s-a dus la mănăstirea Putna, apoi, rînd pe rînd, la alte biserici şi mănăstiri, monumente istorice de artă, din Bucovina. La 6 mai 1885, deci cu patru ani mai tîrziu, el a prezentat la Academia Română un memoriu cu tema *O vizită la cîteva biserici şi mănăstiri antice din Bucovina* în care a introdus un paragraf cu privire la vechiul *portret al marelui Ştefan,* avînd negreşit în memorie „discuţiunile urmate (se referea, firește, la discuţiile din 1881-1882 la Academia Română) asupra adevăratului portret al eroului nostru“[28].

Prin acest memoriu, Melchisedec comunica, între altele, că, în trapeza mănăstirii Putna, se păstra un tablou, în ulei, pe pînză, al domnului Ştefan cel Mare pe care se află următoarea însemnare: *„Acesta iaste chipul lui Ştefan voevod, fiul lui Bogdan cel Bătrîn, care au domnit în pămîntul Moldovei 47 de ani. S-au scos după alt chip foarte vechi din zilele măriei sale, în anii de la Hristos 1456 (?) prin osîrdia sfinţiei sale Paisie Ioanovici, egumenul sf. mînăstiri Putna. Şi s-au lucrat de smeritul Vasile Popovici din Tîrgul Sucevei, la leat 1797, februarie 28“.* Domnul, în acest tablou, are înfăţişarea unui eremit. El este îmbrăcat într-un sacos cu ornamente florate în jurul gîtului şi la piept. Capul său are o formă alungită, ochii încoronaţi de sprîncene arcuite sînt aţinţiţi în jos, mustăţile acoperă buzele cărnoase, barba este răsfirată în jurul feţei, iar pletele sînt revărsate pe umeri şi pe spate. Pe cap poartă o coroană cu fleuroni. Expresia feţii arată că domnul este îngîndurat, frămîntat, copleşit, parcă, de amărăciune. Cum de s-a ajuns la un astfel de tablou, admiţînd chiar că Vasile Popovici a avut în faţa sa un portret vechi, cînd, se ştie prea bine, în Bucovina, erau atîtea mărturii plastice pe care un pictor le-ar fi putut folosi ca izvoare, spre a reda chipul autentic al domnului Ştefan!? Potrivit unei tradiţii păstrată de monahii putneni, explicaţia ar fi următoarea: In a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, după anexarea Bucovinei la

---

27. „Analele...“, *op. cit.,* p. 59.

28. „Analele Academiei...“, seria II, tom. VII, secţia II, Memorii şi notiţe, Bucureşti, 1885, p. 251-253.

imperiul habsburgic, cîteva mănăstiri din această regiune românească au fost desfiinţate iar viaţa locuitorilor era îngrădită şi stînjenită. Zugravul Vasile Popovici realizînd portretul pe care episcopul Melchisedec l-a văzut în trapeza mănăstirii Putna şi-a imaginat un Ştefan, trist, îndurerat de soarta Moldovei sale[29].

Tot la mănăstirea Putna se mai află încă un portret, în ulei, al domnului Ştefan cel Mare, asemănător cu cel lucrat de Vasile Popovici, deosebindu-se însă de acela printr-un detaliu semnificativ. Ştefan ţine în mîna dreaptă o sabie. Intristarea şi amărăciunea voie-

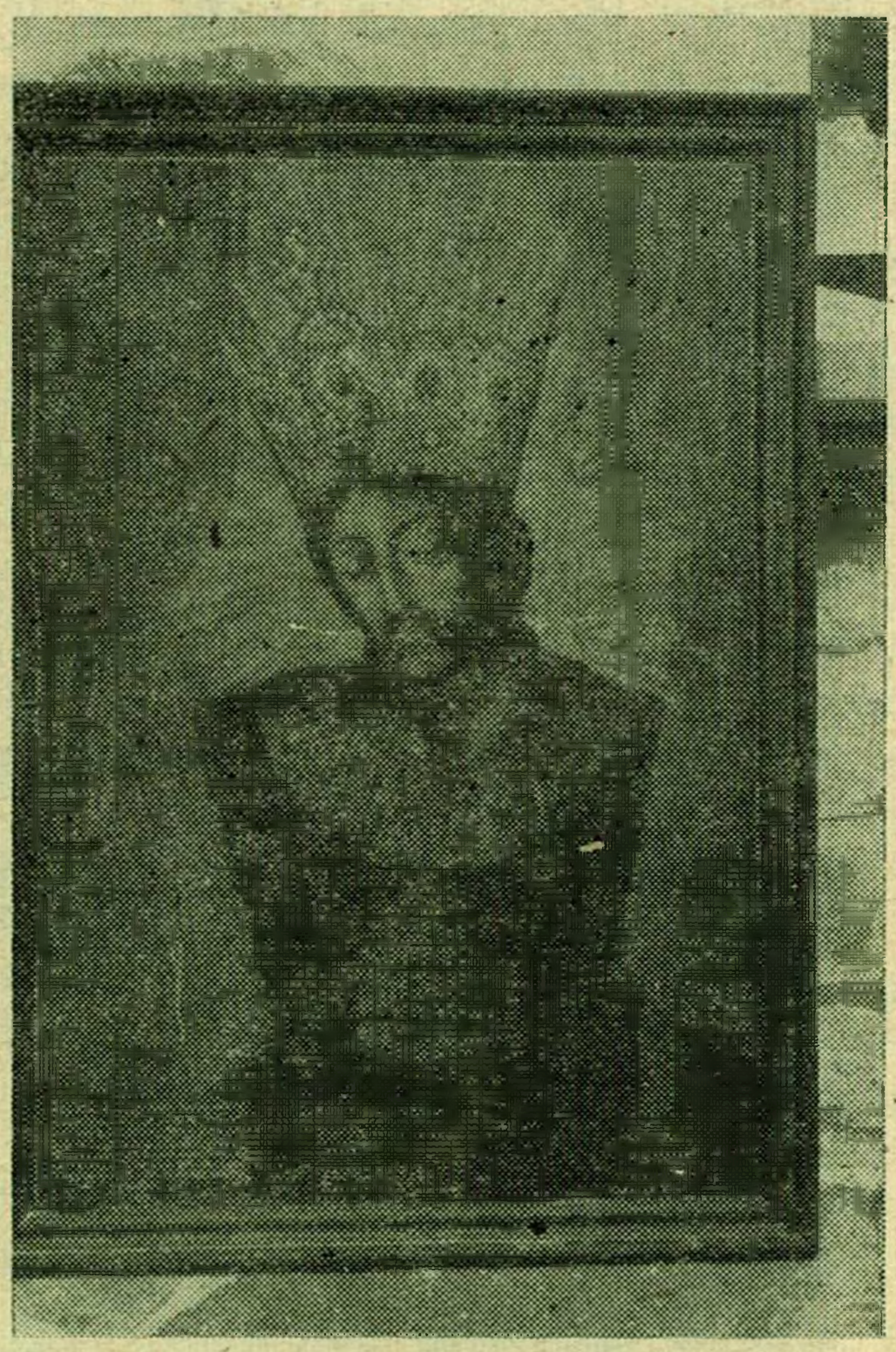

Portretul lui Ştefan cel Mare din Turnul „Eminescu" Putna, executat de „smeritul Vasile Popovici din Tîrgul Sucevei la leat 1797, februarie 28".

vodului, pe de o parte, şi sabia, pe de altă parte, conduc la concluzia că tradiţia păstrată de vieţuitorii Putnei, privind împrejurările şi condiţiile în care a fost lucrat portretul, este întemeiată. Acest de-al doilea portret este expus în biserica mănăstirii chiar lîngă mormîntul lui Ştefan. Nefiind semnat, nu se cunoaşte cine l-a lucrat şi nici cînd a fost lucrat. Referindu-se la un singur portret, înseamnă că Melchisedec nu l-a văzut pe-al doilea. D. Dan[30] aminteşte într-o monografie că, deasupra mormîntului lui Ştefan „este atîrnat un

29. La această tradiţie despre care a scris M. Eminescu (*Scrieri politice şi literare*, vol. I, Bucureşti, 1955, p. 210-211) se referă şi Remus Niculescu (*Gheorghe Asachi şi începuturile litografiei în Moldova*, în „Studii şi cercetări de bibliografie, I/1955, p. 77).

30. D. Dan, *Mănăstirea şi comuna Putna*, Bucureşti, 1905, p. 55.

portret în ulei, al lui Ştefan cel Mare, lucrat de pictorul Spulak din Cernăuţi". Fără îndoială, este vorba de cel de al doilea portret.

La reşedinţa mitropolitană din Iaşi se păstrează un portret al marelui Ştefan, întru totul, la fel cu cel atîrnat lîngă mormîntul lui Ştefan la care s-a referit D. Dan. Pe portretul de la Iaşi se află următoarea însemnare: *„Ştefan cel Mare domn şi ctitor al Moldovei au domnit de la anul 1458 (?) pînă la 1504 iulie în 2 (?). Acesta au zidit monastirea aceasta după cum să vedi la anul* ×зд *septembrie* ʌ. *Acest chip s-au făcut acum la anul 1827 februarie 4. Copie de V. Gallin 1913"*. Modelul pe care l-a folosit V. Gallin nu este men-

Portretul lui Ştefan cel Mare din biserica mănăstirii Putna, de lîngă mormînt. Executat de Spulak. (Foto Gheorghe Rebenciuc).

ţionat, dar în însemnarea redată mai sus se notează că „acest chip s-au făcut acum la anul 1827 februarie 4". Informaţia este importantă pentru că ajută să descoperim portretul după care a făcut el copia. Deocamdată, reţinem că Gallin n-a cunoscut tabloul lucrat de V. Popovici în anul 1797.

Episcopul Melchisedec, în memoriul prezentat Academiei Române, la 6 mai 1885, menţionează că G. Asachi a cunoscut, în vreo împrejurare oarecare, portretul de la Putna (cel lucrat de V. Popovici), l-a luat ca prototip pentru un tablou lucrat de el însuşi, fiind pictor, şi astfel s-a răspîndit, în Moldova, opinia că Ştefan cel Mare a purtat barbă.

Intr-adevăr, după ce s-a întors de la Viena, prin 1822-1823 [31], G. Asachi a lucrat în peniţă portretul lui Ştefan cel Mare. „Preţioasa stampă nu este semnată şi nici nu poartă indicaţia atelierului în care a fost imprimată, cum era şi firesc pentru o simplă încercare de amator“ [32]. Sub portret se află însemnarea: „Ştefan cel Mare / Domn şi irou a Moldovii / au domnit de la 1458 (?) pină 1504 iulie în 2“, redată şi în franceză, cum şi versurile.... iscălite de G. Asachi în varianta editată mai tîrziu de Institutul Albinei: „Iată iroul Moldovii cării au fost duios părinte / Şi în cursul vieţii sale neobositul scutitoriu / Umelit în zi de triamv şi în sirbirea legii sfinte / Era ager întru arme ca un fulger tunetoriu“. „Chipul înfăţişat aici de G. Asachi aminteşte mai degrabă pe smeritul constructor de biserici decît pe aprigul purtător de războaie care a fost Ştefan cel Mare. Faţa prelungită, ochii plecaţi în jos, pletele revărsate pe umeri ca şi nimbul de raze care înconjoară capul eroului dau acestui chip un aer de melancolie mistică, de resemnată şi mîhnită visare. Voievodul îşi reazemă dreapta pe mînerul săbiei — în tabloul lucrat de V. Popovici, Ştefan nu poartă sabie — şi este înveşmîntat într-un fel de stihar în bogata alurghidă prinsă în jurul gîtului şi cu engolpionul pe piept. Costumul de aspect eclesiastic şi împărătesc totodată este întregit printr-o coroană cu nouă ramuri“ [33]. Prototipul folosit de G. Asachi a fost, foarte probabil, tabloul pe care l-a văzut cu prilejul unei vizite la mănăstirea Putna, zugrăvit de „smeritul V. Popovici din tîrgul Sucevei la leat 1797 febr. 28“. Nu-i exclus să fi cunoscut şi alt portret al marelui Ştefan, mai vechi, la care se referă şi zugravul sucevean, în care voievodul avea sabie. Atît portretul lui V. Popovici şi eventualul „chip foarte vechi“, cît şi portretul realizat de G. Asachi sînt plăsmuiri. Artiştii plastici din secolul al XIX-lea — Constantin Lecca, Alexandru Asachi, Carol Popp de Szathmari, Th. Aman ş. a. — din necesităţi didactice-pedagogice au zugrăvit, litografiat şi cromolitografiat portretul lui Ştefan cel Mare folosind ca model stampa realizată de G. Asachi [34].

Deoarece portretul care se află, acum, la mănăstirea Putna, lîngă mormîntul lui Ştefan, la care se referea D. Dan [35] atribuindu-l unui pictor, Spulak, seamănă pînă la detalii cu portretul realizat de G. Asachi, cred că acest pictor a pictat tabloul spre sfîrşitul secolului al XIX-lea — dacă ar fi fost lucrat mai înainte, Melchisedec l-ar fi văzut în 1881 — avînd ca model o litografie sau cromolitografie care

---

31. Remus Niculescu, *op. cit.*, p. 73.

32. *Ibidem.* 33. *Ibidem.*

34. *Ibidem*, p. 77-80. La cererea lui Asachi, pictorul Felice Giani a pictat scena *Ştefan cel Mare şi mama sa Oltea Doamna* (R. Niculescu, *op. cit.*, p. 83-84), iar Iosef Müller, la recomandarea aceluiaşi G. Asachi, a pictat scenele *Mama lui Ştefan cel Mare refuză fiului ei intrarea în cetatea Neamţ* şi *Ştefan cel Mare al Moldovei pronunţă testamentul său politic în 1504*. În aceste picturi, Ştefan cel Mare are barbă. Alţi desenatori şi pictori l-au reprezentat pe Ştefan, la fel, în compoziţii destinate îndeosebi şcolilor: *Ştefan şi aprodul Purice, Ştefan şi Daniil Sihastrul, Ştefan şi Vrîncioaia, Bătălia de la Baia, Lupta împotriva lui Ioan Albert la Dumbrava Roşie, Înmormîntarea ostaşilor moldoveni căzuţi în bătălia de la Valea Albă, Ştefan pe patul morţii dînd sfaturi fiului său Bogdan* etc.

35. Vezi nota 30.

au circulat în Moldova şi în alte regiuni româneşti pînă cînd Academia Română a ajuns la concluzia că portretul lui Ştefan cel Mare din Tetraevanghelul de la Homor redă chipul autentic al voievodului. În anul 1913, pictorul V. Gallin din Botoşani a făcut o copie, păstrată acum la Mitropolia Moldovei şi Sucevei, după un portret despre care afirmă că datează din „1827 februarie 4", negreşit, pentru biserica Sf. Nicolae din Botoşani, ctitoria marelui Ştefan, deoarece aminteşte cu exactitate anul cînd a fost ea zidită [36]. Reproducînd, în

Portretul lui Ştefan cel Mare
de Gh. Asachi.

lucrarea sa, anii cînd a început domnia lui Ştefan şi cînd a sfîrşit ea, întocmai cum sînt menţionaţi pe stampa cu portretul realizat de G. Asachi, am convingerea că el a folosit ca prototip lucrarea acestuia. Amintind că acest chip „s-au făcut la anul 1827 februarie 4", avem dovada că G. Asachi a realizat portretul în acel an.

Reiese din expunerea sumară cu privire la portretele cunoscute ale domnului Ştefan cel Mare că tablourile în ulei şi litografiile în care este reprezentat acest strălucit domn nu pun expresiv în lumină trăsăturile sale caracteristice, spre deosebire de compoziţiile votive de la bisericile înălţate prin osîrdia sa şi, mai ales, spre deosebire de broderiile amintite mai sus, care sînt mărturii revelatorii. Atît por-

36. *Monumente istorice bisericeşti din Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, Iaşi, 1974, p. 107.

tretele din compoziţiile votive, cît şi acelea care apar în broderii, sînt expresii plastice ale portretului literar al domnului Ştefan schiţat de cronicarul Grigore Ureche în letopiseţul său. In categoria acestor portrete prin mijlocirea cărora deslușim înfăţișarea somatică a voievodului, cum şi unele din dominantele sale sufleteşti, intră şi portretul păstrat în Tetraevanghelul de la Homor, caligrafiat de ieromonahul Nicodim, în anul 1473, la dorinţa şi porunca lui Ştefan cel Mare. Acest portret, semnalat de episcopul Melchisedec, este cel mai grăitor document, contemporan voievodului, cu privire la autenticitatea chipului său.

După ce Melchisedec a citit la Academie memoriul său, în şedinţa din 13 noiembrie 1881, dezvăluindu-şi totodată convingerea că, în Tetraevanghelul scris de Nicodim, avem chipul autentic al domnului Ştefan cel Mare, atît în acea şedinţă, cît şi în cele ce au urmat pînă la aceea din 24 ianuarie 1882, cînd, de fapt, s-a încheiat discuţia, academicienii, vestiţi oameni de cultură, şi-au exprimat fiecare opiniile. Astfel, *N. Ionescu,* scoţînd în evidenţă importanţa acestei descoperiri istorice, a adăugat că „Academia este datoare să dea comitetului statuiei lui Ştefan cel Mare din Iaşi opiniunea sa asupra adevăratului portret al lui Ştefan Vodă", deoarece acest comitet necunoscînd figura istorică a domnului a preferat să dea artistului Frémiet „figura cea legendară [37]. *Ion Ghica* a sugerat să se facă unele „copii de pe paginile mai importante ale Evangheliarului", care să fie popularizate prin diferite publicaţiuni [38]. *D. Sturdza* a afirmat că nu cunoaşte o descoperire aşa de importantă ca aceea a P.S.S. Episcopului de Roman, „Avem, acum, o Evanghelie de la Ştefan Vodă, un monument istoric, ba încă şi adevăratul portret al marelui domn" [39].

Propriu-zis, dezbaterile în legătură cu portretul au început la şedinţa din 20 noiembrie 1881. Notez că, de la această şedinţă a lipsit *B. P. Haşdeu,* care, după ce a luat cunoştinţă de portret, a susţinut, un timp, că el aparţine lui Petru Rareş. *Iacob Negruzzi* nu s-a îndoit de autenticitatea portretului. Cel cunoscut pînă acum a adăugat el, este un portret tradiţional, care ne pune în faţa unui chip venerabil, pe cînd cel din Evangheliar consună cu ceea ce se ştie despre marele domn. In afară de aceasta, însemnările votive arată categoric că această carte a fost scrisă şi ferecată la îndemnul lui Ştefan cel Mare, ceea ce, a completat el, constituie dovezi convingătoare privind autenticitatea portretului. Sub aspect artistic, manus-

---

37. „Analele..." 1881-1882, p. 15; Comitetul de la Iaşi, reiese din intervenţia profesorului N. Ionescu, a acceptat opinia Academiei, a telegrafiat sculptorului Frémiet, la Paris, să aştepte instrucţiuni, dar, se pare, la acea dată, statuia era deja turnată.

38. *Ibidem*, p. 16.

39. *Ibidem;* În continuare, D. Sturdza a recomandat publicarea acestor monumente spre a fi cunoscute tuturor. Academia trebuie să urmărească aceste lucrări nu „ca pînă astăzi în mod sporadic". „Ar fi bine să se facă un album al domniei lui Ştefan Vodă", iar arhitectul Lecomte du Nouy, care restaura în acel timp mai multe biserici din ţara noastră „să fie însărcinat a scoate portretul lui Ştefan cel Mare de la Sf. Nicolae din Iaşi, cu totul din locul lui... ca să se păstreze sub sticlă". D. Sturdza credea, ca, dealtfel, şi alţi membri ai Academiei, că portretul lui Ştefan de la Sfîntul Nicolae din Iaşi este autentic; ulterior s-a dovedit că a fost refăcut în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

crisul aparţine şcolii de caligrafie şi miniaturistică din vremea lui Ştefan cel Mare [40]. D. Sturdza, motivînd că portretul cunoscut, pînă acum, al lui Ştefan cel Mare este apocrif, „invenţie portretistică a lui Asachi", a susţinut autencitatea portretului din Evangheliar, a rugat să se ţină seama de el la „turnarea statuiei lui Ştefan Vodă" şi, totodată, a insistat să se ia măsuri pentru conservarea compoziţiei votive de la biserica Sf. Nicolae din Iaşi[41], neştiind că este o operă tîrzie. *V. Alecsandri*, în calitatea sa de preşedinte al comitetului pentru ridicarea statuiei lui Ştefan la Iaşi, a apreciat „figura închipuită, deja, de sculptorul Frémiet considerînd-o frumoasă, deşi este o ficţiune care are ca sursă tipul inventat de G. Asachi, dealtminteri, călăuzit „de nobile sentimente". La început, V. Alecsandri avea unele rezerve asupra portretului din Tetraevanghel dar, ulterior, s-a convins de autenticitatea sa fiind „tocmai cum cineva îşi poate închipui pe viteazul domn" [42].

La 20 noiembrie 1881, s-a hotărît, cum reiese din sumarul şedinţei, convocarea secţiunilor istorică şi filologică, pe ziua de 22 ale acelei luni [43], dar nu s-a păstrat nici un act în legătură cu vreo astfel de şedinţă. Viitoarea întrunire a membrilor Academiei a avut loc în ziua de 27 noiembrie 1881 [44]. Ce s-a întîmplat ? Răspunsul îl avem dacă citim corespondenţa dintre episcopul Melchisedec şi mitropolitul Silvestru : La 24 noiembrie 1881, învăţatul episcop al Romanului scria ierarhului de la Cernăuţi că, după ce a primit *albumul cu facsmilele din Tetraevanghelul de la Homor*, trimis de pictorul E. Bucevschi, l-a supus Academiei Române cu un memoriu ; Academia l-a primit cu bucurie şi l-a recomandat secţiunii istorice pentru a-l studia şi a lua o deciziune în legătură cu autenticitatea portretului. „In sînul secţiunii istorice, a adăugat Melchisedec, Dl. Haşdeu a exprimat oarecare îndoială care constă în aceia că portretul din Tetraevanghel nu ar fi al Marelui Ştefan, ci al lui Petru Rareş.... D-lui n-a putut convinge pe nime... cu toate acestea spre a putea mai exact decide şi a nu rămînea nici o îndoială chiar şi d-lui Haşdeu, s-a decis ca Academia să roage pe I. P. S. Voastră ca, dacă va fi posibil, să trimiteţi la Bucureşti, anume la Academie, Tetraevanghelul de la Homor pentru vreo cîteva zile prin o persoană ce se va bucura de încrederea I. P. S. Voastre. Nouă ne-ar părea bine ca acea persoană să fie d-l pictor Bucevschi, care ca om apreciat în arta picturii ar putea să dea Academiei toate deslușirile trebuitoare pentru picturile din Tetraevanghel. In tot cazul, chiar dacă veţi hotărî a trimite Tetraevanghelul prin o altă persoană. D-l Bucevschi totuşi să vie. Cheltuiala venirei şi întoarcerii va fi pe socoteala Academiei iară recunoştinţa pentru această binefacere a Inalt Prea Sfinţiei Voastre va fi neştearsă din Analele Academiei şi din inimile membrilor ei". Incheind, Melchisedec comunica mitropolitului Silvestru că Academia a încredinţat secretarului ei, N. Densuşianu, membru corespondent, o scrisoare prin care i se face rugămintea de a trimite Tetraevanghelul [45].

In ziua de 25 noiembrie 1881, N. Densuşianu se afla, deja, la Cernăuţi. El aducea şi scrisoarea episcopului Melchisedec şi o adresă din partea Academiei Române prin care se intervenea pe lîngă mitro-

40. *Ibidem*, p. 29-30. 41. *Ibidem*. 42. *Ibidem*.
43. *Ibidem*, p. 31. 44. *Ibidem*, p. 32.
45. Const, C. Diculescu, *op. cit.*, p. 73-74.

polit pentru trimiterea Tetraevanghelului. Scrisoarea, datată 25 noiembrie 1881, semnată de mitropolit şi expediată episcopului prin N. Densuşianu, este concludentă: „Primind epistola Preasfinţiei Voastre şi a d-lui preşedinte al Academiei Române şi încredinţîndu-mă în persoana d-lui Densuşianu, plenipotenţiarul Academiei, n-am aflat de lipsă de a mai trimite la Bucureşti o persoană de aici cu Tetraevanghelul arhiepiscopiei, ci am dat cartea la mîna numitului domn. Rog însă ca după făcuta întrebuinţare să mi se trimită pe o cale sigură cartea iarăşi îndărăt fără tărăgănare deoarece se interesează mulţi de dînsa". Mitropolitul Silvestru anunţa, totodată, că scrie tot

Portretul lui Ştefan cel Mare de Epaminonda Bucevschi.

atunci lui E. Bucevschi, la Viena, cu nădejdea că în cinci-şase zile el va fi în Bucureşti [46].

Mitropolitul Silvestru a scris, în aceeaşi zi, de 25 noiembrie 1881, lui Epaminonda Bucevschi, informîndu-l că a primit cele două scrisori de la Bucureşti — a episcopului Melchisedec şi a preşedintelui Academiei — prin N. Densuşianu. Amîndoi îl roagă să trimită Tetraevanghelul „pentru studiul critic şi deciziunea Academiei", ceea ce a şi făcut dînd „cartea la mîna d-lui Densuşianu". Totodată, se comunică pictorului că este poftit la Bucureşti unde este neapărată trebuinţă de el „spre darea socotinţei la respectiva deciziune a Academiei", cunoscînd că spesele de transport şi osteneala vor fi supor-

46. *Ibidem.*

tate de Academie. „Aşa dar, continuă mitropolitul, nu întrelăsa prilejul acesta binevenit de a te da cunoscut în Bucureşti prin care venitorul ţi se va putea asigura", apoi îl roagă să fie ţinut la curent „cu cîteva cuvinte" pentru că a asigurat pe cei din Bucureşti că va fi acolo. Încheind, îi spune că „afacerea este urginte pentru statuă[47] a cărei finalizare s-a sistat"[48].

Altă scrisoare a mitropolitului Silvestru, nedatată, trimisă episcopului Melchisedec, arată că ierarhul de la Roman mulţumea celui de la Cernăuţi, la 5 decembrie 1881, pentru că a trimis Tetraevanghelul la Bucureşti. Mitropolitul se scuză că n-a răspuns imediat deoarece a fost la Viena. „Sosind deci de cîteva zile, scrie el.,., vin a vă răspunde respectuos la cele atinse. Mă bucur mult că în trimiterea Tetraevanghelului putui face un serviciu sau cel puţin o plăcere ilustrei Academii Române. După întrebuinţarea făcută precum spusei şi d-lui Densuşianu, binevoiţi a mă înştiinţa spre a face dispunere asupra modului de trimitere a cărţii, de care se interesează cei ce cercetează reşedinţa arhiepiscopală". Mitropolitul mai comunică episcopului că pictorul Bucevschi pe care l-a întîlnit la Viena „stă deagata de a călători la Bucureşti după ce va fi primit avizul din partea Academiei şi banii de călătorie..," [49].

In sfîrşit, ultima scrisoare din seria celor referitoare la Tetraevanghel, poartă data de 23 decembrie 1881 şi este trimisă de episcopul Melchisedec mitropolitului Silvestru. Din această scrisoare reiese, între altele, că ministrul Cultelor a trimis bani de drum pictorului Bucevschi „ca să vină deadreptul la Iaşi... unde are a veni şi ministrul (V. A. Urechia) ca să studieze un portret al Marelui Ştefan ce se zice că este pe peretele bisericii Sf. Nicolae-Domnesc din Iaşi spre a se completa noţiunile despre portretul în chestiune"[50].

N. Densuşianu s-a întors la Bucureşti, „cu o repeziciune adevărat fenomenală"[51]. In şedinţa din 27 noiembrie 1881 a Academiei s-a citit adresa sa[52] „şi s-a depus spre a fi discutat Evangheliarul de la Homor"[53]. Tot în aceiaşi zi, se primesc la Academie, de la Iaşi, un Evangheliar dăruit de Ştefan cel Mare bisericii Sf. Nicolae — ctitoria sa — din fosta capitală a Moldovei şi „o ilustraţiune după un Evangheliar al lui Alexandru cel Bun, făcută în Bucovina prin îngrijirile pictorului Panaiteanu din Iaşi". In această ilustraţiune, Alexandru cel Bun este reprezentat ca şi Ştefan cel Mare în Tetraevanghelul de la Homor, oferind „cartea Evangheliilor"[54]. Cum se vede, pentru eluciderea problemei care era în discuţie la Academia Română, se luaseră măsurile care apăreau necesare.

Remarcînd că, la şedinţă sînt „cîţiva oaspeţi care, poate, nu

---

47. Este vorba de statuia lui Ştefan cel Mare de la Iaşi, despre care, foarte probabil, îl va fi informat preşedintele Academiei, în scrisoarea sa.

48. Corneliu Gheorghian, *Bucovina în pictură*, în „Boabe de grîu" V/9. p. 543.

49. Const. C. Diculescu, *op. cit.*, p. 75.

50. *Ibidem*, p. 76.

51. B. P. Haşdeu, *Portretul lui Ştefan cel Mare*, în „Columna lui Traian", IX, tom. III, 1882.

52. Probabil o scrisoare din partea Mitropoliei Bucovinei.

53. Analele...", *op. cit.*, p. 32.

54. *Ibidem*.

cunosc status causae", *Titu Maiorescu* a rugat să se facă o expunere introductivă. In calitatea sa de preşedinte al şedinţei, *D. Sturdza* a făcut o descriere detailată a Tetraevanghelului, insistînd asupra însemnărilor şi miniaturilor ce le cuprinde ; în încheiere, el a informat că episcopul Melchisedec are convingerea că portretul este al domnului Ştefan cel Mare, în timp ce B. P. Haşdeu crede că ar fi al lui Petru Rareş [55].

Prezent la şedinţă, *B. P. Haşdeu* a expus argumentele care l-au convins că portretul nu este al domnului Ştefan cel Mare : 1. In Evul mediu portretul celui ce dăruia o carte unei biserici apare pe primele pagini şi nu la sfîrşitul ei; 2. Portretele evangheliştilor sînt lucrate de o mînă iar al personajului din tabloul votiv de alta; 3. Diferenţa de colorit — o nuanţă de albastru la evanghelişti şi alta la portret, violetul numai la Maica Domnului — arată că sînt mîini deosebite ; 4. Portretul lui Ştefan cel Mare, publicat de Asachi, în care domnul poartă barbă are o bază căci e găsit la biserica de la Bădeuţi ; 5. Portretul lui Ştefan fără barbă din biserica Sf. Nicolae-Domnesc de la Iaşi a fost zugrăvit mai tîrziu, deci nu este autentic ; 6. „Figura imberbă şi rubicondă" nu aminteşte particularităţile psihologice ale domnului. Ştefan „este mai bine închipuit la Bădeuţi sub aerul de călugăr şiret" ; 7. Portretul brodat pe dvera de la Putna poate fi al domnului Petru Rareş dar nu se poate pronunţa pînă nu-l vede ; 8. Spaţiul alb din miniatura cu portretul conduce la concluzia că această scenă este posterioară. Ştefan n-ar fi dăruit un Tetraevanghel neterminat ; 9. Evanghelistii sînt zugrăviţi pe o pagină a pergamei al cărei dos este lăsat alb nescris" [56] ; aceasta ar însemna că ei sînt zugrăviţi astfel din porunca lui Ştefan ; portretul voievodal „este zugrăvit pe o foaie scrisă în dos" — ceea ce înseamnă că miniatura cu portretul, realizată de un călugăr, este posterioară lui Ştefan cel Mare ; dacă artistul ar fi scris şi ornat acest Tetraevanghel din porunca lui Ştefan i-ar fi zugrăvit portretul la început şi nu la sfîrşit [57].

Argumentele aduse de reputatul învăţat B. P. Haşdeu, referitoare îndeosebi la miniatura cu portretul voievodal au fost discutate şi analizate în mai multe şedinţe ale Academiei, pînă la aceea din 24 ianuarie 1882, cînd, în sfîrşit, el şi-a schimbat părerea. Rînd pe rînd, cu privirile necontenit aţintite la filele, miniaturile şi înfăţişarea acestui preţios Tetraevanghel, unii dintre membrii înaltului for de cultură — istorici şi critici literari renumiţi — au formulat ipoteze, au emis teorii, au cumpănit cu adîncă seriozitate, cu discernămînt şi rigurozitate ştiinţifică, au adus probe, pînă s-a ajuns la concluzia că portretul din miniatura Tetraevanghelului este al domnului Ştefan cel Mare. Nu reproduc desfăşurarea discuţiilor după sumarele şedinţelor Asademiei — amănuntele ar abate atenţia de la ceea ce este esenţial — ci scot doar în relief, sintetic, contribuţiile academicienilor la rezolvarea acestei probleme atît de importante pentru cultura noastră veche, pentru istoria naţională.

S-a spus, de pildă, că potrivit erminiilor, portretele sfinţilor şi ale personajelor din compoziţiile votive se zugrăveau după anume tipare, că violetul era culoarea „rezervată pentru Maica Domnului",

55. *Ibidem*, p. 34. 56. *Ibidem*, p. 44. 57. *Ibidem*.

că diferenţa dintre mîinile evangheliştilor şi ale sfintei Fecioare, pe de o parte, şi acelea ale domnului din miniatură, pe de alta, este evidentă (V. A. Urechia, Grigore Ştefănescu — membru al secţiunii ştiinţifice — George Chiţu, episcopul Melchisedec)[58]. Numărul mare al portretelor în care Ştefan cel Mare nu are barbă este un indiciu care dovedeşte că, într-adevăr, voievodul n-a purtat-o; uniformitatea grafiei demonstrează că a fost un singur copist şi anume ieromonahul Nicodim care a caligrafiat Tetraevanghelul „timp de cîţiva ani"; iluminatorii (miniaturiştii) au putut fi mai mulţi, fapt care explică diferenţele dintre portretele evangheliştilor şi acela al domnului; dacă portretul ar fi al domnului Petru Rareş, zugrăvit în amintirea faptului că el a redat Tetraevanghelul mănăstirii Homor, ar fi fost logic ca această carte să apară în forma în care se vede ea acum adică ferecată, ştiut fiind că ferecarea s-a făcut cu sprijinul lui Ştefan cel Mare, la cîţiva ani după ce fusese scrisă; „din contră, în icoană (miniatură) se vede o carte încă neferecată şi altfel ornamentată, probabil aspectul Evangheliarului înainte de ferecare" (Titu Maiorescu)[59]. Putea, oare, iluministul Tetraevanghelului să zugrăvească „pe Petru Rareş restituitorul şi nu pe Ştefan Vodă donatorul?" Miniatura arată că sîntem în faţa unei ofrande şi nu a unei restituiri. Pentru această restituire era deajuns însemnarea de la Petru Rareş" (George Chiţu)[60]. În însemnarea votivă a Tetraevanghelului, Ştefan cel Mare apare cu titulatura цар молдовлахнскон; domnul a purtat această titulatură, doar 2-3 ani, începînd din anul 1473, după ce a biruit pe Radu cel Frumos, domnul Munteniei, pînă în 1476 cînd a fost „stropşit la Valea Albă"; cartea este scrisă deci într-un moment tulbure (după) izbînda efemeră din 1473"; însemnarea votivă arată că întreaga lucrare era terminată la 17 iulie 1473; celelalte două însemnări — din vremea lui Petru Rareş (1541-1546), a doua sa domnie, şi a lui Gheorghe Ştefan (25 septembrie 1657) — demonstrează că atît Petru Rareş cît şi Gheorghe Ştefan, respectînd dispoziţia lui Ştefan cel Mare, „au readus la mănăstirea Homor darul făcut... au respectat donaţiunea"; dacă portretul din miniatură ar fi al domnului Petru Rareş, ar fi trebuit să apară alături de însemnarea care aminteşte de restituirea cărţii de către acest domn (foaia a 7-a verso) şi nu la sfîrşit; miniatura cu portretul, fără nici o îndoială, a domnului Ştefan, a fost plasată mai spre sfîrşitul Tetraevanghelului, deoarece domnul stăpînit de „sentimente pioase", n-ar fi acceptat să apară înainte de portretele evangheliştilor; portretul din Tetraevanghelul de la Homor exprimă „adevărata fizionomie a domnului Ştefan, concordă pe deplin cu însuşirile sale psihologice", cum, de altfel, o vedem şi în dvera de la Putna, dăruită de marele domn în anul 1500, descrisă de pictorul Epaminonda Bucevschi *(Nicolae Ionescu)*[61].

Invocîndu-se asemănarea portetului din Tetraevanghel cu cel de la biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi — s-a dovedit între timp că acest portret a fost realizat mai tîrziu dar, negreşit, ţinînd seama de cel originar — şi cu cel brodat pe *Dvera* de la Putna, s-a susţinut că Nicodim a zugrăvit chipul autentic al domnului Ştefan *(Grigore Tocilescu)*[62]. Portretul din Tetraevanghel consună cu portretul lite-

58. *Ibidem*, p. 34-36.
59. *Ibidem*, p. 36-37.
60. *Ibidem*, p. 38.
61. *Ibidem*, p. 38-42.
62. *Ibidem*, p. 43-44.

rar schiţat de Grigore Ureche, punînd în lumină firea războinică a domnului Ştefan; pe verso foii unde se termină Evanghelia Sfîntului Ioan, se află însemnarea votivă „după care vine sinaxarul Evangheliei şi pe ultima foaie a sinaxarului se află portretul; atît portretul cît şi însemnarea au fost intenţionat plasate la sfîrşit, din motive de mare modestie şi sinceră pietate; Cartea lui Dumnezeu se începea cu cuvîntul lui iar pomenirea omului pios se punea mai la o parte"; însăşi bordura miniaturii sale este „de o mare simplitate contrastînd cu restul ornamentaţiilor"; însemnarea călugărilor de la Homor privind peregrinarea Tetraevanghelului ca şi aceea a domnului Gheorghe Ştefan, fiind de mare importanţă istorică, au fost rînduite pe foile albe de la începutul Tetraevanghelului; dacă n-ar fi existat portretul lui Ştefan în această carte, ce motive ar fi îndemnat pe călugării de la Homor ca să zugrăvească portretul domnului Petru Rareş!? Niciunul n-ar fi îndrăznit, în condiţiile vremii, să acorde atenţie mai mare restituitorului decît donatorului; autorul însemnării celei dintîi se referă la împrejurările grele prin care a trecut Petru Rareş, la pribegia sa în Ardeal şi Constantinopol, la tatăl său, Ştefan cel Mare, şi la egumenul mănăstirii, dar nu pomeneşte nimic despre portret; oare, n-ar fi adăugat el că, tot acum, a fost zugrăvit portretul lui Petru Rareş? N-ar fi lăsat, oare, Petru Rareş, o însemnare în care să precizeze că el este donatorul Tetraevanghelului? „Dacă portretul lui Ştefan nu se afla de la început, nimeni n-ar fi îndrăznit să zugrăvească portretul unui domn posterior"; portretele evangheliştilor din Tetraevanghel seamănă cu portretele evangheliştilor din alte Evangheliare vechi, fiind realizate potrivit unor norme ermineutice, pe cînd portretul lui Ştefan este „necontestat după natură cum o confirmă vioiciunea colorilor şî impresiunea caracteristică a fizionomiei. Ştefan e făcut cu mîna mai liberă decît toţi ceilalţi sfinţi; există în portretul lui o încarnaţiune naturală"; portretele lui Ştefan cel Mare din compoziţiile votive de la Bădeuţi şi Sf. Nicolae din Iaşi sînt, în ceea ce priveşte autencitatea, discutabile, deoarece ambele biserici „au fost obiectul unor transformări" ulterioare (D. A. Sturdza) [63]; foarte probabil, discuţia cu privire la autenticitatea portretului n-ar fi avut loc „dacă din întîmplare nu s-ar fi descoperit portretul de la Bădeuţi şi ar fi fost cunoscute numai acelea de la Homor, Putna şi Iaşi" *(Iacob Negruzzi)* [64].

La şedinţele ordinare din 11 şi 18 decembrie 1881 ale Academiei, au continuat discuţiile cu privire la autenticitatea portretului din Tetraevanghelul de la Homor. Intre altele, *V. A. Urechia,* care era şi ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, a comunicat că ministerul a trimis bani de drum pictorului Epaminonda Bucevschi ca să vină în zilele de 20 şi 23 decembrie la Iaşi pentru ca, împreună cu arhitectul ministerului să studieze portretul mural al domnului Ştefan cel Mare de la biserica Sf. Nicolae din Iaşi [65]; *B. P. Haşdeu* a citit o scrisoare primită de la „d-l Marian din Cernăuţi" [66], din

---

63. *Ibidem*, p. 45-48; cu prilejul unei călătorii la Iaşi, în primele zile ale lunii decembrie 1881, D. A. Sturdza s-a convins că portretul mural al domnului Ştefan cel Mare de la biserica Sf. Nicolae este realizat mai tîrziu.
64. *Ibidem*, p. 53.
65. *Ibidem*, p. 54.
66. Probabil Simion Florea Marian.

care reiese că Ştefan cel Mare în portretele de la Bădeuţi, Voroneţ şi Sfîntul Ilie poartă barbă [67]; s-a dovedit, ulterior, că informaţiile sale nu erau întemeiate. La 18 decembrie, D. A. Sturdza comunica membrilor Academiei că „s-au împlinit cele patru săptămîni pentru cît ni s-a împrumutat" Tetraevanghelul; tot atunci ministrul V. A, Urechia a propus să se dea lui D. A. Sturdza misiunea de a se îngriji de facsimilarea Evangheliarului, ceea ce el a acceptat [68].

In sfîrşit, la şedinţa extraordinară din 24 ianuarie 1882 s-au încheiat discuţiile care au durat mai bine de două luni şi la care au luat parte renumiţi oameni de cultură nerăbdători de a cunoaşte şi răspîndi adevăratul chip al domnului Ştefan cel Mare. In timpul dezbaterilor s-au formulat ipoteze, s-au adus argumente pentru autenticitatea portretului din Tetraevanghelul de la Homor, au survenit şi obiecţiuni, s-au făcut consideraţiuni critice, luîndu-se în atenţie portretele murale de la ctitoriile marelui voievod, cele de pe broderii şi cele mai noi, litografii sau în ulei. La capătul acestor discuţii, uneori aprinse, s-a ajuns la concluzia că personajul din compoziţia miniată, care oferă Sfintei Fecioare Tetraevanghelul, este Ştefan cel Mare, ctitorul acestei cărţi.

La şedinţa din 24 ianuarie 1882 a participat şi pictorul Epaminonda Bucevschi, cunoscător al picturilor murale de la bisericile din Bucovina, deci în calitate de expert. Răspunzînd invitaţiei pe care i-o făcuse Academia, el a trecut prin Iaşi — nu în decembrie 1881, cum i se propusese, ci în ianuarie 1882 — spre a se documenta cu privire la portretul lui Ştefan cel Mare din biserica Sf. Nicolae-Domnesc. Prezentat academicienilor, pictorul E. Bucevschi a arătat copiile portretelor pe care le făcuse în Bucovina şi la Iaşi, apoi a dat următoarele lămuriri: Ştefan în portretele de la Voroneţ, Sf. Ilie-Suceava şi Pătrăuţi nu are barbă; *unul singur* pe care nu-l numeşte, „are puţină barbă dar abia însemnată"; portretul de la biserica Sf. Nicolae din Iaşi este din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, deci neautentic; portretul mural al domnului Petru Rareş de la biserica Homor nu seamănă cu portretul din Tetraevanghelul dăruit acestei biserici de Ştefan cel Mare; portretul de la Bădeuţi a fost zugrăvit de „un biet zugrav care trăieşte şi azi la Seret"; ştergînd o parte din pictura nouă, a aflat că a fost odinioară un portret a lui Ştefan Vodă, dar nu mai rămăsese din el decît o bucată de frunte şi coroana; zugravul de la Siret l-a închipuit cum a crezut [69].

---

67. Analele..., *op. cit.* p. 56.

68. *Ibidem,* p. 56. Din intervenţia lui D. A. Sturdza reiese că mitropolitul Silvestru al Bucovinei a trimis Tetraevanghelul numai pentru patru săptămîni.. În şedinţa din 6 martie 1882, acelaşi D. A. Sturdza, referindu-se la Tetraevanghelul de la Homor, declara: „Am adus aici acest monument minunat. Dar ce facem cu el? Mîine-poimîne vom trebui să trimitem acest Tetraevanghel înapoi..." (Anale..., p. 111). Se va fi cerut mitropolitului Silvestru, la capătul celor patru săptămîni, adică în decembrie 1881, să încuviinţeze prelungirea !? Potrivit unei intervenţii a pictorului Bucevschi, la şedinţa din 24 ianuarie 1882 a Academiei, Tetraevanghelul nu mai era de faţă, ceea ce înseamnă că era expediat la Cernăuţi. Ştirile, cum se vede, sînt contradictorii.

69. *Ibidem*, p. 59-60; Bucevschi a mărturisit că, la *îndemnul d-lui Hurmuzaki din Cernăuţi*, a făcut copia portretului de la Bădeuţi, pe care a trimis-o lui B. P. Haşdeu.

La informaţiile revelatorii ale pictorului Bucevschi s-a adugat o deosebit de importantă surpriză care a grăbit concluzia acceptată în unanimitate de academicieni. Grigore Tocilescu a supus înaltului for cultural un *Epitrahil* adus la Muzeul Naţional de Antichităţi de la biserica Dobrovăţ cu cîţiva ani mai înainte, pe care sînt brodate portretele „lui Ştefan Vodă şi al doamnei Maria". Portretul domnului seamănă foarte bine cu cel din Tetraevanghelul de la Homor: Domnul „este fără barbă, blond, cu faţa bucălată". Prezentînd acest Epitrahil cu portretul voievodal, Tocilescu a conchis că „portretele murale rămîn... pe al doilea plan", deoarece cu prilejul unor lucrări ulterioare ele au putut fi schimbate, ceea ce nu s-a întîmplat cu portretele brodate[70]. In faţa situaţiei noi, B. P. Haşdeu a declarat, în şedinţă, „că acum chestiunea a făcut un pas decisiv; dintre toate documentele, epitrahilul de la Dobrovăţ este cel mai izbitor; cu el lumina se face azi aproape deplină"[71]. În continuare, el a remarcat că broderia nu este datată dar următoarele argumente îl conving că este de la Ştefan cel Mare: 1. Biserica Dobrovăţ la care s-a păstrat atîta timp epitrahilul este zidită de marele domn: 2. Din punct de vedere tehnic-artistic epitrahilul este asemănător ca un epitaf tot de la Dobrovăţ, datat 1496, fapt care demonstrează că ambele sînt lucrate de aceleaşi mîini; 3. Pe Epitrahil apare chipul unui om în vîrstă care nu poate fi decît Ştefan la anii cînd a zidit această biserică (1503-1504); 4. Portretul brodat pe epitrahil este identic cu cel din Tetraevanghelul de la Homor[72]. Deşi, a încheiat B. P. Haşdeu, miniatura cu portretul pare a fi brodată mai tîrziu decît celelalte ilustraţiuni şi deşi este inexplicabilă plasarea ei la sfîrşitul Tetraevangheluului, cu toate acestea „mă unesc pe deplin cu părerea că Ştefan cel Mare este reprezentat în Evangheliarul de la Homor în concordanţă cu patrafirul de la Dobrovăţ; după cum pînă aici portretul lui Ştefan cel Mare era portretul cu barbă, de aici înainte cel fără barbă rămîne portretul lui"[73].

---

70. *Ibidem*, p. 59. 71. *Ibidem*, p. 60. 72. *Ibidem*. p. 61.

73. *Ibidem;* În presa vremii au apărut diferite articole, unele chiar cu caracter satiric, referitoare la discuţiile care s-au purtat la Academia Română în legătură cu portretul autentic al domnului Ştefan cel Mare. Iulia Haşdeu, fiica istoricului, scria din Paris tatălui ei, cerîndu-i lămuriri în legătură cu această problemă. Nu cunosc scrisoarea ei, dar este parafrazată în răspunsul dat: „Mă întrebi ce trebuie să crezi despre portretul lui Ştefan cel Mare. In drăgălaşa ta scrisoare îmi scrii: la plecarea din Bucureşti l-am lăsat bărbos în manualurile cele ilustrate ale d-lor Urechia şi Florenţiu; de atunci, pe malurile Senei, tot aşa l-am visat de cîte ori mă răzbea dorul de ţară. Să fie oare adevărat că acum l-aţi ras şi că nici chiar dumneta n-ai putut să-i scapi un fir de barbă"? În scrisoarea de răspuns, Haşdeu comunică fiicei sale tot ceea ce s-a discutat la Academia Română în intervalul noiembrie 1881-ianuarie 1882, relativ la autenticitatea portretului lui Ştefan cel Mare şi încheie cu frazele următoare: „...Ceia ce nu se scuză însă este ridicolul pe care unele organe de publicitate s-au încercat să arunce asupra dezbaterilor academice despre portretul lui Ştefan cel Mare. Niciodată o societate literară n-a fost mai cu tact, mai răbdăruie, mai nepărtinitoare, mai persistinte în limpezirea unei probleme şi rareori s-a prezintat o problemă care să fi meritat mai multă simpatie din partea naţiunii. Pentru noi Ştefan cel Mare este un tată; să nu fi fost mintea şi braţul acestui semizeu, România şi, poate jumătatea Europei, erau de mult strivite sub iataganul lui Mahomet II şi al lui Baiazid Fulgerul. Ei bine, este permis copiilor postumi de a nu dori

S-a remarcat, în şedinţa din 24 ianuarie 1882, că pentru această înaltă instituţie românească recunoaşterea de către marele învăţat B. P. Haşdeu a temeiniciei convingerilor pe care, deja, colegii săi le aveau, în legătură cu adevăratul chip al domnului Ştefan cel Mare, a fost un fapt de onoare [74]. In acea zi, odată cu încheierea discuţiilor prilejuite de miniatura votivă, cu portretul voievodal din Tetraevanghelul de la Homor, a început o etapă nouă în reprezentarea iconografică a domnului Ştefan. Mai limpede spus, dovedindu-se că picturile în ulei, unele litografii şi gravuri cu chipul lui Ştefan, care au circulat în secolul al XIX-lea, sînt doar ficţiuni, este drept, roade ale entuziasmului patriotic, dar plăsmuiri, s-a revenit la documente, adică la izvoarele istorice în care Ştefan apare aşa cum era el în realitate. Impresionat de frumuseţea şi importanţa istorică a momentului, D. A. Sturdza a sugerat şi îndemnat să se ridice lui Ştefan cel Mare, „pe lîngă monumentul de la Iaşi, un alt monument reproducînd toată opera artistică a timpului său. Cunoaştem pe Ştefan cel Mare ca războinic, să-l arătăm şi domn protector al artei“ [75].

Cu regret, trebuie să amintesc, aici, că statuia de la Iaşi, „turnată“ deja la 24 ianuarie 1882, nu-l reprezintă pe Ştefan cel real, nu aduce, adică, în conştiinţa celui ce se află în preajma ei figura marelui nostru erou.

La încheierea dezbaterilor, academicienii n-au adoptat o hotărîre privind reprezentarea plastică a slăvitului Ştefan. Unanimitatea însă, la care s-a ajuns în legătură cu chipul autentic al voievodului, are, în istoria culturii noastre, valoarea unui canon. Incepînd de la 24 ianuarie 1882, artiştii plastici, fie pictori ca Epaminonda Bucevschi, Costin Petrescu, St. Dimitrescu, C. Agafiţei ş. a., sculptori ca O. Han, Iftimie Bărleanu, Mircea Ştefănescu sau scriitori şi istorici ca Barbu Ştefănescu-Delavrancea, M. Sadoveanu, N. Iorga ş. a., ţinînd seama de pasajul din letopiseţul lui Grigore Ureche în care întîlnim particularităţile caracterologice ale voievodului, de portretul din Tetratevanghelul de la Homor — un sugestiv prototip — ca şi de celelalte portrete contemporane marelui nostru erou sau din primele decenii ale secolului al XVI-lea, au exprimat, prin mijlocirea penelului, dalтei şi condeiului, trăsăturile sale specifice: vigoarea şi fermitatea. Ei au lăsat tablori, statui şi creaţii literare în care sînt surprinse şi redate privirea pătrunzătoare a *baciului* Moldovei, cumpănirea sa în atitudini, neînduplecarea în hotărîrile luate.

Cel dintîi portret, în ulei, al domnului Ştefan cel Mare a fost realizat de Epaminonda Bucevschi, bineînţeles după ianuarie 1882, la rugămintea episcopului Melchisedec. Nu se cunoaşte, pînă acum, un act prin care episcopul a cerut acestui pictor un tablou al marelui domn, dar o scrisoare, datată Roman 25 februarie 1884, trimisă de V. Mandinescu episcopului Melchisedec, la Bucureşti, este concludentă: „Astăzi am primit de la gară portretul Marelui Ştefan, lucrat

---

să cunoască şi să păstreze portretul unui tată? Tu mă înţelegi, Lilico dragă, mă-nţelegi ca fiică şi ca română; mulţi încă n-au înţeles Academia“ (B. P. Haşdeu, *Portretul lui Ştefan cel Mare*, în „Columna lui Traian“, IX, tom. III, 1882, p. 115-116, 192).

74. *Ibidem.*

75. *Ibidem.*

şi expediat de dl. Bucevschi de la Viena. A ajuns în foarte bună stare, căci este aşezat în o cutie de scînduri lungă şi lată. Acasă am deschis capacul de deasupra şi am văzut şi eu portretul. Este foarte frumos; în faţa lui se vede şi inteligenţa şi vigoarea. Portretul este aşezat în ramă aurită, frumoasă şi mare. Am închis portretul în cutie şi l-am lăsat aşa în antretul caselor mari. Poate că veţi găsi în cale a vi-l trimite la Bucureşti. Cred că ar face impresie, mai cu seamă la deschiderea sesiunii Academiei. Am plătit 64 lei transportul şi vama. Scrisoare n-am primit pînă acum"[76]. De bună seamă, episcopul va fi comandat pictorului Bucevschi după ce, în unanimitate, membrii Academiei s-au pronunţat în legătură cu autenticitatea portretului din Tetraevanghelul de la Homor. La 6 martie 1884, episcopul Melchisedec a prezentat la Academie o fotografie a portretului primit; toţi academicienii l-au apreciat şi au cerut fotografii. „Costul acestui portret în sumă de 892 franci calculaţi în aur a fost achitat de episcopul Melchisedec prin Banca Românească din Bucureşti"[77].

La împlinirea unui secol de la dezbaterile interesante referitoare la autenticitatea portretului din Tetraevanghelul de la Homor, subliniez că doi ierarhi — mitropolitul Silvestru Moraru al Bucovinei şi episcopul Melchisedec Ştefănescu al Romanului — la întîlnirea lor din septembrie 1881, au ajuns cei dintîi la concluzia că portretul voievodal din renumitul Tetraevanghel este al marelui Ştefan. Concluzia acestor ierarhi, deplin întemeiată, pune în lumină pregătirea lor cărturărească, atenţia pe care o acordau ei valorilor patrimoniului cultural-naţional şi, deopotrivă, patriotismul lor pilduitor.

Altă problemă discutată în acelaşi timp cu aceea a autenticităţii portretului fiind, oarecum, legate între ele, este spaţiul alb din dreapta compoziţiei votive privită din faţă. *Titu Maiorescu* credea că Tetraevanghelul este scris de ieromonahul Nicodim, dar miniaturişti au fost mai mulţi, de aceea, decorarea apare neterminată[78]. *B. P. Haşdeu*, susţinîndu-şi teza cu privire la autenticitatea portretului, a afirmat că Ştefan cel Mare a dăruit Tetraevanghelul mănăstirii Homor, dar, nici într-un caz, nu l-a dăruit neterminat; scena, potrivit părerii sale, este opera unui miniaturist de mai tîrziu, iar portretul al domnului Petru Rareş[79]. El însă n-a dat un răspuns clar cu privire la spaţiul alb. *G. Chiţu* credea că spaţiul a fost lăsat alb, ab initio, spre a primi ulterior un portret[80]; *V. A. Urechia* a susţinut că locul era rezervat pentru o însemnare cum se vede într-o litografie după o icoană germană din secolul al XV-lea, în care se află însemnarea în latină: „Iohannes dux Valachiae..." păstrată la Academia Română[81]. *Grigore Ştefănescu*, plecînd de la faptul că Tetraevanghelul era o carte grea pe care Ştefan ctitorul n-ar fi putut-o ţine singur, credea că în cealaltă parte, adică în spaţiul care acum este

---

76. Pr. Paul Mihail, *op. cit.*, p. 601; Corneliu Gheorghian, *Pictorul Bucevschi şi portretul lui Ştefan cel Mare*, în „Făt Frumos", 4/1934, p. 101-102.

77. Corneliu Gheorghian, *Bucovina în pictură*, în „Boabe de grîu", V/9. Tabloul lucrat de Epaminonda Bucevschi se află, acum, la Muzeul de Istorie din Roman.

78. „Analele...", *op. cit.*, p, 36.

79. *Ibidem*, p. 36-37.

80. *Ibidem*, p. 37.

81. *Ibidem*, p. 37, 62.

alb, trebuia să apară doamna sa [82]. *Nicolae Ionescu* a susţinut că, iniţial, spaţiul a fost destinat pentru portretul soţiei lui Ştefan, Maria de Mangop, cu care se căsătorise în septembrie 1472; după ce a biruit pe Radu cel Frumos, domnul Munteniei, Ştefan cel Mare aducea, captive, la Suceava, în noiembrie 1473, deci pe cînd Nicodim scria Tetraevanghelul, pe soţia domnului înfrînt, Maria, şi pe tînăra sa fiică, Maria Voichiţa, cu care avea să se căsătorească în anul 1478, după moartea Mariei de Mangop; miniaturistul, cunoscînd ceea ce se petrecea la curtea domnească (N. Ionescu afirma, chiar, că Maria de Mangop era repudiată), a preferat să lase, deocamdată, spaţiul alb [83]. Prin urmare, după ce Tetraevanghelul a fost predat mănăstirii Homor nu s-a mai încercat complectarea spaţiului alb.

Părerile academicienilor, expuse în şedinţele din noiembrie-decembrie 1881 şi ianuarie 1882, sînt o dovadă care arată că problema spaţiului s-a pus chiar după semnalarea Tetraevanghelului, dar nu s-a ajuns la o soluţie, la o concluzie unanim acceptată.

În ultima vreme, *Teodora Voinescu* şi *Claudiu Paradais* presupun că spaţiul alb dezvăluie „intenţia artistului de a echilibra compoziţia prin reprezentarea acolo a unui personaj care să completeze tipul piramidal în care a fost concepută scena" [84]. În timp ce Teodora Voinescu crede că spaţiul alb nu este decît un loc rezervat pentru un personaj care n-a mai apărut, şi nu un loc în care, iniţial, a fost un personaj „degajat ulterior", Claudiu Paradais, dimpotrivă, este convins că într-un astfel de manuscris, comandat de Ştefan cel Mare, compoziţia votivă n-a putut fi nefinalizată; în realitate, ar fi vorba de „un proces de degradare care a înaintat dinspre dreapta spre stînga", afectînd şi chenarul care a fost „făcut şi degradat" [85]; chiar „din capul locului", crede că în zona albă a fost portretul unui personaj al familiei lui Ştefan, poate al fiului său, Alexandru, poate al Mariei de Mangop, pentru care înclină cel mai mult, sau al Mariei Voichiţa, care „cu timpul s-a şters sub influenţa unor factori de microclimat" [86]. Portretul acesta, crede istoricul menţionat, întregea compoziţia dîndu-i aspect piramidal.

Deşi problema spaţiului alb a fost şi este încă discutată, cu toate acestea, nu avem pînă acum un răspuns convingător la întrebarea: de ce a rămas acest spaţiu astfel!? Mai întîi, luînd aminte la felul în care Ştefan ţine în mîinile sale Tetraevanghelul, la poziţia înclinată a acestei cărţi, cercetătorul, ştiind că în covîrşitoarea majoritate a compoziţiilor votive ctitoriile apar pe verticală, se poate întreba dacă mai era nevoie de un al doilea personaj, pandant, cu mîinile pe acest preţios manuscris. Luînd apoi în considerare faptul că, mai totdeauna, ctitorii cu familiile lor apar în compoziţiile votive de la biserici, la stînga, dacă privim o astfel de compoziţie, din faţă, nu la dreapta — Voroneţ, Dobrovăţ, Sf. Ilie Suceava, Homor, Moldoviţa, Sucevita— se poate crede că acest spaţiu a fost tratat coloristic. Cu vremea, în acest caz, mai greu însă de acceptat o astfel de explicaţie, culorile folosite în această zonă, neavînd pigmenţi care asigură durabilitatea,

---

82. *Ibidem*, p. 62.
83. *Ibidem*, p. 61-62.
84. Claudiu Paradais, *Pe urmele unui portret celebru al lui Ştefan cel Mare*, în „Cronica" 4/1981, p. 8.
85. *Ibidem*.
86. *Ibidem*.

s-au degradat împreună cu unele părţi ale chenarului. Dacă este o degradare, cum se spune, din cauza factorilor de microclimat, de ce numai în zona aceasta şi de ce spaţiul alb este, parcă, geometric?

Unele indicii privind timpul cînd a fost lucrată compoziţia votivă, cum şi personajul care ar fi fost zugrăvit în spaţiul acum alb, le avem în înfăţişarea sub care se păstrează Tetraevanghelul oferit de Ştefan cel Mare Sfintei Fecioare. In şedinţa din 27 noiembrie 1881 a Academiei Române, *Titu Maiorescu* observa că în această compoziţie „se vede o carte încă neferecată şi altfel ornamentată, probabil aspectul Evangheliarului înainte de ferecare“[87]. Tetraevanghelul fusese copiat de Nicodim, în anul 1473 şi oferit mănăstirii Homor într-o legătură mai simplă. Potrivit însemnării de pe coperta de argint, înşirată sub scena Inălţarea Domnului, celebrul manuscris a fost ferecat în anul 1487, deci 14 ani mai tîrziu. Luînd în consideraţie aspectul pe care-l are Tetraevanghelul în compoziţia votivă şi data cînd a fost el ferecat, Titu Maiorescu ajungea la concluzia, întru totul întemeiată, că portretul voievodal nu este nici într-un caz al domnului Petru Rareş — cum susţinea Haşdeu — ci al marelui Ştefan. Dacă acest portret ar fi al celui dintîi, cu alte cuvinte, dacă miniatura ar fi fost lucrată pe vremea acestui domn, ferecătura manuscrisului ar fi aceea din anul 1487. Reiese, aşadar, că miniatura în care apare portretul voievodal, dacă n-a fost lucrată în anul 1473, cînd Tetraevanghelul fusese copiat, fără îndoială ea este anterioară anului 1487 cînd a fost executată frecătura.

In acest răstimp, 1473-1487, Ştefan cel Mare a avut soţie pe Maria de Mangop, care a murit în anul 1478, apoi pe Maria Voichiţa. Să fi zugrăvit, oare, miniaturistul portretul Mariei de Mangop care s-a degradat sau a fost şters, împreună cu unele părţi ale chenarului, spre a face loc altui portret? Să fi fost zugrăvită Maria Voichiţa al cărei portret va fi fost ulterior şters, neavînd dreptul la această cinstire, deoarece în vremea cînd Tetraevanghelul a fost copiat nu era încă soţia lui Ştefan!? Intrebări firești la care nu se pot da răspunsuri lămuritoare. Cred că investigaţii şi cercetări ştiinţifice vor putea conduce la o concluzie, adică vom cunoaşte dacă acest spaţiu a rămas alb sau dacă, în limitele sale, a fost portretul unui personaj care, între timp, a dispărut din motive pe care nu le ştim.

Incheind aceste rînduri, notez că nici o carte românească, pe cît ştiu, nu are o istorie atît de încărcată, cu aspecte uneori dramatice, ca Tetraevanghelul din 1473, încît ea echivalează, cum s-a remarcat, cu „o veritabilă odisee“. Deşi nu avem, în cuprinsul acestui manuscris, o indicaţie în legătură cu locul în care a căpătat forma în care se prezintă cercetătorilor, cu toate acestea, cei care l-au studiat au admis că a fost caligrafiat şi decorat la Mănăstirea Putna, unde, cu sprijinul lui Ştefan cel Mare, se organizase un *scriptoriu* în care, între alţii, lucra şi „mult păcătosul Nicodim diaconul“. In anul 1467, acest diacon a scris pentru mănăstirea Putna mineiul pe

87. „**Analele....**“ *op. cit.*, **p. 37.**

luna aprilie[88]. Foarte probabil, Nicodim a fost ridicat, între timp, la treapta de ieromonah şi, în această calitate, a scris el, în anul 1473, Tetraevanghelul care-i poartă numele. De la Putna, cartea a fost trimisă la Homor, mănăstire pentru care fusese destinată de marele Ştefan. In anul 1538, „cînd s-a năpustit împăratul turcesc (Soliman cel Mare)... asupra acestei biete ţări a Moldovei", călugării de la Homor au trimis Tetraevanghelul la Ciceu, în Transilvania; acolo a fost aflat de Petru Rareş „şi luîndu-l la sine şi în mîinile sale îl ţinu la sine cîtă vreme a petrecut în cetatea Ciceiului, iar cînd s-a dus la ţara turcească îl luă iarăşi cu sine şi la Ţarigrad"; redobîndind tronul Moldovei, Petru Rareş „veni cu bine la vestita sa cetate de scaum Suceava", în anul 1541, avînd cu el şi Tetraevanghelul pe care îl „dete iarăşi" mănăstirii Homorului. Venind în anul 1653 cu oaste căzăcească spre a ajuta pe socrul său, Vasile Lupu, care-şi pierduse tronul, Timuş Hmelniţchi, „bătură şi sfînta mănăstire a Homorului" şi împreună cu alte odoare „s-a întîmplat să cadă şi acest sfînt Tetraevanghel în mînile cazacilor"; de la cazaci a fost smuls de oştile conduse de generalul Ianoş Kemeny, sosite în ajutorul lui Gheorghe Ştefan; acesta, după ce a ajuns domn al Moldovei, a răscumpărat preţiosul manuscris şi l-a trimis la sfînta mănăstire Homor „ca să fie de pomană domniei mele şi de ajutor". In împrejurări care nu se cunosc destul de bine, foarte probabil, după ce autorităţile habsburgice au desfinţat, spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea, mai multe mănăstiri din Bucovina, printre care şi Homorul unde se află manuscrisul Nicodim, operele de valoare istorică-artistică păstrate la aceste aşezări monahale a căror activitate înceta, au fost strămutate, cele mai multe şi mai importante, îndeosebi, la Sucevita, Putna şi Dragomirna. Tetraevanghelul de la Homor cu celebrul portret al domnului Ştefan cel Mare a ajuns la reşedinţa episcopală de la Cernăuţi, unde, la sfîrşitul anului 1781, fusese mutat de la Rădăuţi scaunul episcopal al Bucovinei. Cu prilejul vizitei pe care a făcut-o la Cernăuţi, în sepembrie 1881, mitropolitului Silvestru Moraru al Bucovinei — între timp episcopia fusese ridicată la treapta de mitropolie — episcopul Melchisedec a văzut Tetraevanghelul scris de Nicodim cu portretul lui Ştefan cel Mare. La reşedinţa mitropolitană, învăţatul episcop al Romanului văzuse şi Tetraevanghelul dăruit mănăstirii Voroneţ, în anul 1550, de mitropolitul Grigorie Roşca pe a cărui scoarţe se află portretul cuviosului Daniil Sihastrul. In cunoscutul său *memoriu*, supus Academiei Române la 13 noiembrie 1881, Melchisedec s-a ocupat de cele două importante manuscrise. La dorinţa şi solicitarea membrilor Academiei Române, în noiembrie 1881, Tetraevanghelul a fost trimis la Bucureşti, spre a fi studiat. Nu se cunosc condiţiile în care a fost păstrat Tetraevanghelul în timpul celui dintîi război mondial, dar după terminarea marelui flagel el era expus în muzeul arhiepiscopal din Cernăuţi.

Organizîndu-se, în anul 1925, la Paris şi Geneva, o expoziţie de artă veche românească, au fost expediate vreo 200 de obiecte de mare valoare istorică şi artistică, adunate din muzee şi de la diferite biserici şi mănăstiri din ţară. Cu încuviinţarea cancelariei mitropolitane

88. M. Berza, *Miniaturi şi manuscrise*, în „Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare", Bucureşti, 1958, p. 372.

din Cernăuţi, a Comisiunii monumentelor istorice din Bucovina şi prin stăruinţa consilierului D. Dan, au fost trimise la Bucureşti şi de acolo la Paris şi Geneva, din mănăstirile şi bisericile Bucovinei, „exemplare caracteristice pentru pictură, mobilier, ţesături şi argintărie, reprezentînd întreaga artă veche din al XIV-lea pînă în al XIX-lea secol". Printre exemplarele trimise se afla şi „Evangheliarul lui Ştefan cel Mare". Nu se menţionează care Tetraevanghel a fost expediat însă cred că a putut fi cel de la Homor. Atît la Paris cît şi la Geneva, au notat contemporanii, expoziţia a avut un mare succes, demonstrînd că românii au o istorie [89].

In intervalul 1940-1957, Tetraevanghelul a fost păstrat în colecţia de obiecte cu valoare istorică-artistică de la mănăstirea Dragomirna [90]. Organizîndu-se, în anul 1957, cînd se împlineau cinci secole de la urcarea lui Ştefan cel Mare pe tronul Moldovei, o expoziţie la Muzeul de artă din capitala ţării, manuscrisul a fost trimis acolo. La încheierea expoziţiei a revenit în Bucovina, dar nu la Dragomirna, ci la Putna, unde fusese caligrafiat şi decorat. Raţiuni superioare au condus, în anul 1971, la hotărîrea de a strămuta Tetraevanghelul la Bucureşti spre a fi expus în Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România; în colecţia de obiecte bisericeşti de la Putna a fost expus, în anul 1973, un facsimil lucrat de specialişti de la muzeul bucureştean.

Rînd pe rînd, această preţioasă expresie a sensibilităţii şi măiestriei artistice a înaintaşilor noştri a peregrinat de la Homor în Transilvania, apoi la Constantinopol, în mîinile cazacilor, ale oştilor lui Ianoş Kemeny, din nou la Homor, la Cernăuţi, probabil la Paris şi Geneva, Dragomirna, la Putna şi la Bucureşti. Acum, spre deosebire de alte opere similiare realizate în chiliile mănăstireşti de odinioară, păstrate în biblioteci şi muzee de peste hotare, fiind chiar în aceste condiţii, mărturii, factori grăitori de referinţă, Tetraevaghelul de la Homor se află acasă, pe pămîntul în care a fost el urzit şi realizat.

Această ramură a patrimoniului nostru cultural pune, sugestiv, în lumină unele dintre dominantele spirituale ale înaintaşilor, sensibilitatea lor artistică, ingeniozitatea şi marea lor măiestrie, ca şi osîrdia pilduitoare a celor ce l-au înfăptuit.

Păstrînd pe una dintre paginile sale compoziţia votivă în care apare portretul lui Ştefan cel Mare, „cea mai veridică imagine a marelui voievod", Tetraevanghelul are valoarea unui document istoric deplin convingător, unui document care deşteaptă şi dezvoltă sentimente patriotice, atitudini, de mare preţuire pentru ceea ce au creat înaintaşii noştri.

Pr. Sc. PORCESCU

---

89. V. Drăghiceanu, *Monumente reprezentative din vechea artă română expusă în expoziţiile din Paris şi Geneva în anul 1925*, în „Buletinul Comisiunii monumentelor istorice", nr. 48/1926, p. 62 şi urm.; într-un catalog, am primit această informaţie de la Cl. Paradais, *Expozition de L'art roumain ancienne et moderne*... au Musée du Jeu de Paume à Paris, du 25 mai au 1-er Août 1925, Paris, 1925, 88 p. + 24 pl., Tetraevanghelul de la Homor nu este menţionat, ceea ce denotă că n-a fost trimis la această expoziţie.

90. Dr. Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget şi simţire românească*, Bucureşti, 1981, p. 10.

Dreapta învățătură a Bisericii

Păstrarea și trăirea dreptei credințe, îndatorire a fiecărui slujitor și credincios creștin

In scopul readucerii omului la viața de comuniune cu Creatorul și participării lui la fericirea și slava veșnică (II Timotei 2, 10) din care căzuse în urma săvîrșirii păcatului neascultării, Dumnezeu-Tatăl L-a trimis în lume pe Unicul Său Fiu, Iisus Hristos, ca prin El „toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pămînt, fie cele din ceruri, făcînd pace prin El, prin sîngele crucii Sale" (Coloseni 1, 20), aducîndu-ne „răscumpărarea și iertarea păcatelor" (Efeseni 1, 7). „Prețul răscumpărării pentru toți" (I Timotei 2,6) a fost Jertfa Mîntuitorului de pe Sfînta Cruce, care a cuprins în chip obiectiv pe toți oamenii. Misiunea Domnului nostru Iisus Hristos în lume a fost, așadar, mîntuirea tuturor (I Timotei 2, 4) din robia păcatului și reașezarea lor în starea primordială de fericire și comuniune treimică. Bisericii, care este trupul lui Hristos (Efeseni 1, 22-23), i-a fost încredințată, prin puterea Duhului Sfînt, actualizarea operei mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos în lume, și angajarea credincioșilor la zidirea Trupului tainic pînă cînd „*toți vor ajunge la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu*" (Efeseni 4, 13). Lucrarea Bisericii este o lucrare misionară preluată de la Insuși Intemeietorul ei, Iisus Hristos, de către Sfinții Apostoli și transmisă pînă în zilele noastre, prin urmașii acestora: episcopii. „In esență, misiunea Bisericii este prelungirea și împlinirea (Efeseni 1, 23) misiunii lui Hristos în istorie; este slujire a lui Dumnezeu și slujire a oamenilor pentru o misiune în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor. Obiectul sau sfera misiunii Bisericii îl constituie toți cei care au fost recapitulați și mîntuiți obiectiv în Iisus Hristos, tinzînd să facă din fiecare un mădular conștient și activ al Trupului. Această lucrare urmărește atît păstrarea neștirbită a adevărurilor de credință, cît și unitatea spirituală a credincioșilor ei"[1], după modelul unității Sfintei Treimi, exprimată în sublimul testament al Mîntuitorului din rugăciunea arhierească: „Dar nu numai pentru aceștia Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine, prin cuvîntul lor, ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis. Și slava pe care Tu Mi-ai dat-o, le-am dat-o, *ca să fie una, precum Noi una sîntem*. Eu întru ei și Tu întru Mine, *ca ei să fie în chip desăvîrșit una*" (Ioan 17, 20-23).

Păstrarea tuturor credincioșilor, ca și căutarea și readucerea celor care din diferite motive s-au rupt din Trupul lui Hristos (a se vedea pilda despre oaia cea pierdută, Luca 15, 1-7) constituie unul din aspectele principale ale misiunii Bisericii. Dar, atît păstrarea credincioșilor în Biserică cît și reintegrarea celor care s-au îndepărtat depind de modul cum este apărată, păstrată și trăită unitatea de credință a Bisericii lui Hristos, „stîlp și temelie adevărului" (I Timotei 3, 15), de către slujitorii ei și de fiecare membru în parte.

Preotul este misionarul Domnului nostru Iisus Hristos, trimisul Lui (Ioan 20, 21) și, în această calitate, are ca îndatorire principală permanentă să apere și să păstreze învățătura Acestuia. Pentru a-și putea îndeplini această îndatorire, preotul trebuie să fie un foarte bun cunoscător al „învățăturii celei sănătoase" (Tit 1, 9), arătîndu-se „hrănit cu cuvintele credinței și ale bunei învățături" (I Timotei 4, 6) în care trebuie să dovedească „neschimbare, cuviință" (Tit 2, 7). „El trebuie să fie luminat permanent de o conștiință puternică ortodoxă, ce a răzbătut în timp, ca să nu scape vreo abatere și să poată sesiza la timp deosebirile de învățătură ce aduc mult rău parohiei. Dator este preotul, nu numai să cunoască temeinic învățătura de credință ortodoxă, ci să o și propovăduiască stăruitor, „cu timp și fără timp" (II Timotei 4, 2), să lucreze în așa fel ca în turma încredințată să nu pătrundă „lupii răpitori" (Matei 7, 15 ; Fapte 20, 29) și „proorocii mincinoși" (Matei 7, 15: II Petru 2, 1)[2].

---

1. Pr. prof. dr. Ioan I. Icã, *Formarea misionară a viitorilor preoți — îndatorire și preocupare esențială a tuturor cadrelor didactice în cadrul disciplinelor de învățămînt*, p. 2 (conferință în manuscris).

2. Pr. Constantin Mitea, *Păstrarea unității de credință — îndatorire a preotului și a organelor parohiale*, în „Indrumător bisericesc", Sibiu, 1981, p. 191.

Prevăzînd pericolul pierderii credinței chiar a unora dintru ucenicii Săi, de bună seamă spre a ne da nouă exemplu, Mîntuitorul îi îndeamnă să rămînă statornici: „Să nu se tulbure inima voastră; credeți în Dumnezeu, credeți și în Mine" (Ioan 14, 1), iar Sfîntului Petru îi spune direct: „Iar Eu M-am rugat pentru tine *să nu piară credința ta.* Și tu, oarecînd, întorcîndu-te, întărește pe frații tăi" (Luca 22, 32). Trimițînd pe ucenici la propovăduire, Mîntuitorul le poruncește: „Mergînd învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh, *învățîndu-le să păzească toate* cîte v-am poruncit vouă" (Matei 28, 19-20). De ce îi atenționează Mîntuitorul pe Sfinții Apostoli asupra păstrării credinței? Pentru că, chiar în vremea Sa apăruseră prooroci falși (Matei 7, 15) și învățători mincinoși, iar în vremea Sfinților Apostoli aceștia s-au înmulțit, punînd în pericol tinerele comunități creștine. Din pricina aceasta, Sfinții Apostoli îi îndeamnă pe credincioși la o veghere atentă asupra păstrării credinței adevărate. In acest sens, Sfîntul Ioan scria: „Iubiților, nu dați crezare oricărui duh, ci ispitiți duhurile de sînt de la Dumnezeu, fiindcă mulți prooroci mincinoși au ieșit în lume" (I Ioan 4, 1). La fel scria credincioșilor și Sfîntul Petru arătîndu-le că: „...între voi vor fi învățători mincinoși, care vor strecura eresuri pierzătoare... Mulți se vor lua după învățăturile lor rătăcite și, din pricina lor, calea adevărului va fi hulită" (II Petru 2, 1-2), iar Sfîntul Pavel se adresa lui Timotei cu cuvintele: „Păzește-te pe tine însuți și învățătura; stăruiește în ea, căci, făcînd aceasta, și pe tine te vei mîntui și pe cei care te ascultă" (I Timotei 4, 16). El îl aseamănă pe tînărul episcop unui ostaș, care trebuie să-și dovedească vrednicia în luptă: „Luptă-te lupta cea bună a credinței... la care ai fost chemat.,. păzește ceea ce ți s-a încredințat, depărtîndu-te de vorbirile deșarte și lumești și de împotrivirile științei mincinoase, pe care unii, mărturisind-o, au rătăcit de la credință" (I Timotei 6, 12, 20). Sfaturi asemănătoare îi dă marele apostol și celuilalt episcop pus de el în Creta, lui Tit, îndemnîndu-l să se țină *„de cuvîntul cel credincios al învățăturii,* ca să fie destoinic și să îndemne la învățătura cea sănătoasă și să mustre pe cei potrivnici" (Tit 1, 9). Iar, în aceea atît de duioasă întîlnire cu preoții din Efes, la Milet, Sfîntul Pavel le spunea: „Drept aceea, luați aminte de voi înșivă și de toată turma, întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi ca să păstoriți Biserica lui Dumnezeu, pe care a cîștigat-o cu însuși sîngele Său. Căci eu știu aceasta, că după plecarea mea, dintre voi înșivă se vor ridica bărbați, grăind învățături răstălmăcite, ca să tragă pe ucenici după ei. Drept aceea, privegheați" (Fapte 20, 28-31). Indemnul adresat preoților de a păstra dreapta învățătură și pe credincioși îl întîlnim și la alți Sfinți Apostoli. Astfel, Sfîntul Petru referindu-se la datoriile preoților scria: „Pe preoții ce dintre voi îi rog ca unul ce sînt împreună preot și martor al patimilor lui Hristos și părtaș al slavei celei ce va să se descopere: păstoriți turma lui Dumnezeu, dată în paza voastră... Fiți treji, privegheați. Potrivnicul vostru, diavolul, umblă, răcnind ca un leu, căutînd pe cine să înghită, căruia stați împotrivă, tari în credință" (I Petru 5, 1-2, 8-9). In același sens se adresa Sfîntul Apostol Ioan îngerilor (adică păstorilor) Bisericilor din Smirna, Pergam, Tiatira și Filadelfia (Apocalipsa 2-3).

Dar, îndatorirea de a păstra dreapta credință nu revine numai păstorilor, ci și credincioșilor, ca cei ce sînt mădulare ale aceluiași Trup — Biserica. De aceea, scriind credincioșilor din Efes, Sfîntul Apostol Pavel îi îndemna să păzească „unitatea Duhului întru legătura păcii. Este un singur trup și un singur Duh, precum și chemați ați fost la o singură nădejde a chemării voastre; este un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu și Tatăl tuturor, Care este peste toate și prin toate și întru noi toți" (Efeseni 4, 3-6). In această calitate a lor, de mădulare ale Unicului Trup, credincioșii trebuie „să fie sănătoși în credință" (Tit 2, 2), „să se întărească în credință" (Coloseni 2, 7), să dovedească statornicie (Coloseni 1, 23), și să o păzească cu conștiința curată (I Timotei 3, 9; Evrei 10, 22).

Iată doar cîteva versete, temeiuri biblice, pentru păstrarea dreptei-credințe, de către slujitorii și credincioșii Bisericii. Dar, „credința ortodoxă nu este un sofism omenesc, ci o trăire a Revelației dumnezeiești spre slujirea lui Dumnezeu în Sfînta Treime, a semenilor și a fiecăruia în parte, în vederea mîntuirii sufletelor, a trăirii virtuoase pe pămînt și spre ajungerea vieții veșnice" [3]. Prin urmare, nu-i suficient să mărturisim credința, ci mai ales, să o dovedtm prin fapte. Mîn-

---

3. Pr. prof. dr. M. Șesan, *Despre Ortodoxie*, în „Indrumător bisericesc", Cluj-Napoca, 1979, p. 78.

tuitorul Insuşi spune că: „Nu oricine îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în împărăţia cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Celui din ceruri“ (Matei 7, 21).

Sfînta Scriptură ne arată că, atît slujitorii, cît şi credincioşii Bisericii trebuie să-şi dovedească credinţa prin fapte. Sfîntul Apostol Petru, vorbind despre datoriile preoţilor arată că aceştia trebuie să fie „pilde pentru turma încredinţată lor“ (I Petru 5, 3). Sfîntul Pavel, scriind lui Timotei îi spune: „Nimeni să nu dispreţuiască tinereţele tale, *ci fă-te pildă credincioşilor* cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu duhul, *cu credinţa*, cu curăţia“ (I Timotei 4, 12); iar lui Tit îi zice: „Intru toate arată-te pe tine pildă de fapte bune (Tit 2, 7). Dovedirea credinţei prin fapte se cere şi din partea credincioşilor. Astfel, Filimon este îndemnat de Apostolul neamurilor ca „părtăşia lui la credinţă să se facă lucrătoare în deplina cunoştinţă a oricărei fapte bune“ (v. 6). Sfîntul Iacov exprimă şi mai categoric acest adevăr, cînd zice: „credinţa fără de fapte moartă este“ (2, 20). Prin urmare, atît din partea preotului, cît şi din partea credinciosului se cere un acord deplin între credinţă şi viaţă, între ceea ce învaţă şi ceea ce face în viaţa de fiecare zi, aşa cum ne îndeamnă Sfîntul Apostol Petru „puneţi şi din partea voastră toată sîrguinţa şi adăugaţi la credinţa voastră fapta bună“ (II Petru 1, 5).

Odată cu dezvoltarea şi răspîndirea creştinismului în lume, Biserica a avut de luptat şi cu ereziile pe care le-a combătut atît prin cuvînt, cît şi prin scris. Aceste abateri de la credinţa apostolică au fost condamnate oficial în Sinoadele ecumenice şi locale, iar hotărîrile luate în aceste sinoade au devenit obligatorii pentru întreaga Biserică.

In ceea ce priveşte apărarea credinţei, prin scris, trebuie să arătăm că bărbaţii apostolicii, apologeţii creştini„ Sfinţii Părinţi şi scriitorii bisericeşti, în unanimitate, au îndemnat pe conducătorii bisericeşti la păstrarea adevărurilor de credinţă. Acesta este şi motivul pentru care unele din canoanele Bisericii Ortodoxe sînt foarte ferme în aplicarea pedepselor faţă de preoţii care nu-şi îndeplinesc misiunea învăţătorească, fără de care nu se poate concepe apărarea credinţei şi păstrarea ei. Astfel, canonul 58 apostolic zice: „Episcopul sau preotul care nu poartă grijă de cler sau de popor şi *nu-l învaţă* buna cinstire de Dumnezeu, să se afurisească, iar dacă stăruie în această *nepurtare* de grijă şi se leneveşte, să se caterisească“. De aici rezultă că prima datorie a preotului este aceea de *a învăţa* pe credincioşi adevărurile de credinţă. „Nu trebuie să uităm că *omul crede, rămîne statornic în credinţă şi o păstrează* numai în măsura în care este luminat, iar aceasta vine mai ales prin stăruinţa preotului... Orice absenţă, uitare, neglijenţă sau lenevie, îngăduie duhului celui rău să surpe zidul cetăţii creştine şi să pătrundă tot mai adînc şi mai ameninţător la temeliile ei“ [4]. Iar dacă unul dintre clerici s-ar îndepărta de adevărurile de credinţă ortodoxă şi ar răspîndi cărţi eretice, acela trebuie să se caterisească (vezi canonul 60 apostolic). La fel, canonul 62 apostolic glăsuieşte că clericul care se leapădă de credinţă să fie exclus din Biserică [5].

Foarte lămurit ne este arătată datoria preotului şi a credincioşilor de a păstra dreapta credinţă, de canonul 7 şi Sinodului al III-lea ecumenic, care zice: „Nimănui să nu-i fie îngăduit să propovăduiască altă credinţă în afară de cea hotărîtă de Sfinţii Părinţi, împreună cu Sfîntul Duh. Iar cei ce ar îndrăzni să alcătuiască o altă credinţă sau să o propovăduiască celor ce ar voi să se întoarcă la cunoştinţa adevărului aceştia, dacă ar fi episcopi sau clerici, să fie îndepărtaţi: episcopii din episcopat şi clericii din cler; iar de ar fi laici, să fie anatematizaţi“ [6]. Acest canon, apără credinţa stabilită de Sfinţii Părinţi în primele două Sinoade ecumenice, dar el rămîne valabil şi actual pentru viaţa Bisericii dintotdeauna. Dovadă? Tot un canon, apărut mult mai tîrziu, şi anume, canonul 19 al Sinodului trulan: „Căpeteniile Bisericilor trebuie ca în orice zi, şi îndeosebi în duminici să înveţe pe tot clerul şi poporul cuvintele pietăţii, culegînd temeliile adevărului şi îndrumările din Sfînta Scriptură, netrecînd peste marginile acum statornicite sau peste tradiţia purtătorilor de Dumnezeu Părinţi. Iar dacă s-ar întîmpla vreo nedumerire scripturistică, să nu o interpreteze altfel decît, precum au statornicit luminătorii şi dascălii Bisericii în scrierile lor. Căci prin învăţăturile Părinţilor amintiţi mai

---

4. Pr. C. Dron, *Canoanele — text şi interpretare*, vol. I, Bucureşti, 1932, p. 186-187.
5. *Ibidem*, p. 190-198.
6. Idem, vol. II, Bucureşti, 1935, p. 134-135.

sus, popoarele vor ajunge să cunoască cele ce sînt bune și vrednice de urmat, precum și cele ce sînt nefolositoare și de lepădat, îndreptîndu-și viața spre mai bine“ [7]. Din acest canon se atrage atenția asupra „îndatoririi pe care Biserica o pune în fața păstorilor, sfătuindu-i să nu treacă peste ceea ce este statornicit sau peste tradiția rămasă de la Sfinții Părinți. Numai astfel procedînd, se poate urma neobosit firul tradiției și păstra curată învățătura creștină“ [8]. In același sens, găsim precizări și în canoanele emise de Sinoade locale precum: canonul 11 al Sinodului de la Sardica și canonul 131 (121) al Sinodului de la Cartagina. Din aceste canoane se desprinde concluzia că grija Bisericii n-a fost numai de a formula dogme și a promulga hotărîri, ci și de a le încredința spre păstrare celor care aveau chemarea de la Dumnezeu de a fi păstorii credincioșilor. De aceste îndemnuri patriotice și prevederi canonice au ascultat și românii ortodocși. Strămoșii românilor, traco-geto-dacii, romanizați, care în secolul al VII-lea formau deja poporul român unitar și cu limbă proprie, au stat de la început în contact direct cu „Ortodoxia“, îndeosebi, prin mijlocirea Episcopiei și apoi a Mitropoliei de la Tomis-Constanța. Existența ei este atestată între anii 304-821, aflată toată această perioadă în legătură cu Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol. Vlădicii ei au participat la Sinoade ecumenice sau au semnat ulterior deciziile [9], apărînd în felul acesta adevărurite divine. Credința înaintașilor noștri este și credința noastră care ne leagă de Dumnezeu și pe care Biserica dreptmăritoare, prin ierarhii, preoții și credincioșii ei, o apără și o mărturisește de aproape două milenii.

Biserica Ortodoxă Română a știut că fiecare credincios este un membru al Trupului tainic al Domnului nostru Iisus Hristos, un împreună-lucrător în via Domnului și că „Biserica lui Hristos nu poate să se dezvolte și să aibă o viață cu adevărat luminoasă și înălțată decît dacă toate mădularele ei sînt vii și lucrătoare“ [10]. De aceea, slujitorii și credincioșii noștri trebuie să fie convinși că datoria lor principală este de a păstra cu sfințenie și de a trăi autentic tezaurul de credință creștină ortodoxă.

In ceea ce ne privește pe noi, clericii, nu putem avea o datorie mai mare decît aceea de a lucra cu timp și fără timp, cu sinceritate și devotament, cu credință și iubire spre împlinirea țelului dorit dintru început de Mîntuitorul, „ca toți să fie o turmă și un păstor“ (Ioan 10, 16). Păstrarea credinței este ca o luptă pe care și preotul și credincioșii trebuie să o poarte toată viața. O luptă pe care s-o purtăm mai întîi cu noi înșine „cercetîndu-ne și văzînd dacă ***sîntem în credință***“ (II Corinteni 13, 5) cum ne îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel. Exemple în această privință sînt înaintașii noștri în ale preoției și credinței pe care tot Apostolul neamurilor ne îndeamnă să-i urmăm: „Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au grăit vouă cuvîntul lui Dumnezeu; priviți cu luare aminte cum și-au închinat viața și le urmați credința“ (Evrei 13, 7). Oare ce îndemn poate fi mai actual decît acesta? Sau de ce să nu luăm chiar exemplul Sfîntului Pavel, care simțindu-și sfîrșitul aproape, în testamentul său spunea: „Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit“ (II Timotei 4, 7).

Păstrarea credinței este un lucru bineplăcut lui Dumnezeu după cum ne arată Insuși Mîntuitorul: „***Fericiți sînt cei ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu și-l păzesc***“ (Luca 11, 28). Păstrarea și trăirea dreptei-credințe aduce ca răsplată din partea lui Dumnezeu: „cununa dreptății, pe care Domnul o va da tuturor celor ce au iubit arătarea Lui“ (II Timotei 4, 8) și petrecerea împreună cu Domnul după cum El Insuși a făgăduit, zicînd: „Bine slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost credincioasă, peste multe te voi pune; intră întru bucuria Domnului tău“ (Matei 25, 21).

Pr. Prof. M. VIZITIU

---

7. *Ibidem*, p. 265-266.
8. *Ibidem*.
9. Pr. prof. dr. M. Șesan, *op. cit.*, p. 76.
10. † I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Iisus Hristos viața noastră*, Sibiu, 1973, p. 385.

Cimitirul parohial

I. **Vechimea cimitirului creştin.** Cuvîntul cimitir vine de la grecescul (κοιμητήριον) cimitirion, coemiterium sau cimeterium, loc de odihnă[1], cuvînt care derivă din verbul grecesc (κοιμάω), chimao = a dormi, căci în creştinism moartea se socoate un somn dulce, o unire cu Iisus Hristos, mult rîvnită. Acest cuvînt a fost folosit de creştini, chiar din primele veacuri. Iată un temei în acest sens: prefectul roman Emilian se adresează lui Dionisie al Alexandriei cu aceste cuvinte: „Sub nici un chip nu va fi îngăduit vouă nici altora să ţineţi adunare sau să învăţaţi, în acele locuri numite cimitire“[2].

Cimitirele erau, de obicei, aşezate, în apropierea unei căi şi în afară de oraş, într-un loc cuviincios şi nu unde se aflau locurile de îngropare ale păgînilor şi ale celor de altă credinţă; cu timpul, ele au fost organizate în apropiere de mormîntul unui sfînt mucenic, ca, atunci, cînd creştinii se adună, la ziua lui ca să-l cinstească şi să-i ceară mijlocire, să fie pomeniţi în rugăciune şi morţii lor cerînd lui Dumnezeu să li se ierte păcatele[3].

Locurile de îngropare ale credincioşilor au fost numite şi cripte (κρύπτη), loc ascuns[4]. Chiar Fericitul Ieronim († 420) foloseşte acest cuvînt „crypta“[5] pentru cimitir, pe motiv că primii creştini îşi ascundeau morţii de frică, ca nu cumva trupurile lor să fie profanate de păgîni, mîncate de fiare sălbatice sau cîini vagabonzi.

Apologetul Tertulian († 220), pentru a desemna cimitirele foloseşte cuvîntul de „Areae sepulturarum“[6].

Cimitirile au fost socotite de la început „locuri sfinte“[7] pentru că în ele se îngropau creştinii cei sfinţiţi prin Sfintele Taine, şi tot aici, de multe ori, se săvîrşea Sfînta Liturghie, chiar pe lespedea de piatră sau marmură a vreunui mormînt de mucenic, care era aşezată înafară, la suprafaţa pămîntului şi în felul acesta „numirea de cimitir (chimitirion) a devenit sinonimă cu numirea de Biserică“[8]. Cu timpul, pe aceste morminte de mucenici, din cimitire, s-au ridicat biserici măreţe şi paraclise pentru slujbe şi pentru cei adormiţi.

II. **Legătura între cimitire şi mormintele sfinţilor mucenici.** Creştinii, în timpul persecuţiilor, sec. I-IV, pînă la Edictul de la Milan (313), s-au rugat mai ales în catacombe, în acele locuri ascunse unde ei îşi îngropau şi morţii. Aici se săvîrşea şi Sfînta Liturghie, în biserici mici, smerite, grote şi peşteri întunecoase, pe mormintele sfinţilor mucenici, deci nu numai la suprafaţă, cum am văzut, ci şi în catacombe.

Aceste morminte sfinte servind şi ca Sfinte Mese, au fost numite „Sfinte Mese mormînt“, fiind destul de numeroase în catacombele Romei şi în cele din Alexandria, şi ele au dobîndit, de timpuriu, o funcţie liturgică pentru că pe lespedea lor se oficia Sfînta Jertfă, din care se împărtăşeau credincioşii. Ele au avut şi funcţie de proscomidare, cum la început a avut şi Sfînta Masă[9].

O masă mormînt „este a lui Ipolit“[10]. Autoritatea bisericească rînduia ca preoţii, în fiecare duminică, să meargă să celebreze Sfînta Liturghie pe mormintele martirilor[11].

Cu timpul, pornind de la ideea că Sfînta Masă era şi mormînt, mormînt de mucenici, simbolizînd şi Mormîntul Domnului, mulţi clerici cu viaţă mai aleasă, au dorit să fie înmormîntaţi sub ea sau alături, ca să fie mai aproape de Dum-

---

1. Dr. V. Mitrofanovici, *Liturgica...*, cap. ţintirimele, 1929, p. 235.
2. Apud dr. Badea Cireşeanu, *Tezaurul Liturgic*, tom. III, Cimitirele, Bucureşti, 1912, p. 316.
3. Dr. V. Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 236.
4. Dr. B. Cireşeanu, *op. cit.*, p. 358.
5. *Ibidem*. 6. *Ibidem*.
7. Pavel Lebedev, *Liturgica*, cap. Despre cimitire, Bucureşti, 1899, p. 152.
8. *Ibidem*.
9. Pr. Prof. P. Vintilescu, *Liturghiile Bizantine. Privire istorică*, Bucureşti, 1943, p. 7.
10. Arhid. Ioasaf Ganea, *Sfînta Masă, studiu istorico-liturgic*, teză de licenţă, 1945, p. 25.
11. *Ibidem*, p. 64.

nezeu și de Harurile Sale cele bogate. Acest lucru l-au dorit și mulți conducători de popoare creștine și unii ctitori de biserici. Din sec. IV-V au fost îngropați sub Sfînta Masă mulți episcopi și preoți [12], ca să fie acolo unde au slujit toată viața lor. Chiar Sfîntul Ambrozie ar fi dorit să fie îngropat sub Sfînta Masă a unei biserici din Milano, loc pregătit pentru el. Cedă însă acest loc sfinților mucenici Ghervasie și Protasie. „Se cuvine — zice el — acest loc de onoare, mai ales martirilor". Și „este drept ca aceste victime triumfătoare să se odihnească, în locul, în care Iisus Hristos se află victimă" [13].

Așezarea trupurilor sfinților mucenici sub Sfînta Masă, era motiv de încurajare la martiraj. Sfîntul Ciprian îi îndemna pe mulți credincioși să mărturisească pe Iisus Hristos, asigurîndu-i că trupurile lor vor fi îngropate sub Sfînta Masă [14].

Au existat multe legi păstrate și în timpul lui Teodosie al II-lea și Justinian I, și reînnoite prin edicte care opreau îngroparea mirenilor în biserici și în orașe, dar aceste măsuri nu s-au aplicat și „la relicvele martirilor, ale apostolilor și profeților, uciși din răutatea persecutorilor" [15] relicvele martirilor au fost mult cinstite de credincioși și pe locul unde au suferit ei martirajul au fost ridicate biserici în cinstea lor.

Abia din secolul al VI-lea au dobîndit și credincioșii „privilegiul înmormîntărilor în nartica exterioară (curte), ori cîmpia dinafara bisericii" [16]. Ei au socotit aceasta ca o mare cinste pentru că puteau să primească hrana cea duhovnicească de la biserică, unde au fost botezați.

In secolele următoare, legile cu privire la înmormîntări au variat. La noi prin legiuirile din timpul lui Alexandru I. Cuza s-a hotărît ca toți cei adormiți să fie înmormîntați, în afară de sate, orașe și de curtea bisericii.

Menționăm însă, că toți cei înmormîntați, indiferent în ce loc au primit binecuvîntarea bisericii, prin preoți, la mormînt, chiar de la început. Mărturii scrise avem însă abia din a doua jumătate a secolului al VI-lea, la Grigore Turoneanul. „Dar acel loc, unde trebuie să se îngroape, întreabă el, nu este el sfințit cu o binecuvîntare preoțească?" [17]. Se înțelege că da. Și această binecuvîntare se dădea mortului în lunga lui călătorie către Domnul, cimitirul dobîndind, totodată, caracter de loc sfînt, de aceea profanatorii erau pedepsiți ca profanatori ai Bisericilor [18]. Batjocorirea mormintelor era socotită un sacrilegiu și de către Stat și de către Biserică: Sfîntul Vasile cel Mare, prin canonul 669, pedepsea aspru pe profanatorii de morminte.

In cimitire, apoi, s-a dezvoltat de la început și cultul morților. Aici se făceau slujbe speciale pentru ei: parastase, sărindare, se rosteau cuvîntări funebre etc. Cele dintîi cinstitoare a celor adormiți au fost sfintele mironosițe care dis-de-dimineață au venit să ungă trupul Domnului cu miresme și exemplul lor a trecut peste veacuri. La mormintele celor adormiți se făceau și acte de milostenie. Un temei îl găsim în Vechiul Testament unde se spune: „Fii darnic cu pîinea și vinul tău la mormîntul celor drepți" (Tobit 4, 17).

III. **Cimitirul parohial.** După ce am privit succint și, în-general, cimitirul ortodox, începînd din perioada postapostolică și în perioadele următoare, ca: nume, vechime, legătura lui cu mormintele sfinților mucenici, cimitirul în catacombe, ieșirea lui din aceste locuri și plasarea lui în afară, lîngă biserică, orașe și sate, sau în mijlocul celor din urmă, îngropările sub Sfînta Masă a unor clerici, sfinți etc. să ne ocupăm de cimitirul parohial ortodox, la noi, în care sînt depuse trupurile morților noștri adormiți întru Domnul, stînd ei în legătură cu noi, cei vii, ca fii ai Bisericii lui Hristos și fiind părtași cu noi, la mîntuire, pe care o cerem în rugăciunile noastre, atît pentru noi cît și pentru ei.

---

12. I. D. Ștefănescu, *Analecta Auteles, tissus et brodéries liturgiques*, București, 1940, p. 106.

13. P. Alarg, *Rome souterraine, deuxième édition*, Paris, MDCCCXXVII, p. 554.

14. Cyprianus, *Liber de laude martyri*, nr. 29, apud dr. V. Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 221.

15. Dr. Badea Cireșeanu, *op. cit.*, p. 360.

16. *Ibidem.*

17. Gregor Turon, *De Gloria Confessor*, cap. CVI; apud dr. B. Cireșeanu, *op. cit.*, p. 363.

18. *Ibidem*, p. 364.

Pentru ei îi pomeneşte şi Biserica, la diferite slujbe. Preotul se roagă zicînd: „Incă ne rugăm pentru cei mai înainte adormiţi părinţi şi fraţi ai noştri". Sfîntul Apostol Pavel zice: „Să faceţi rugăciuni, cereri, mijlociri, mulţumiri pentru toţi oamenii" (I Timotei 2, 1). Se înţelege şi pentru cei morţi, că şi aceştia sînt vii prin Iisus Hristos. Şi aceste rugăciuni vor fi primite de Dumnezeu, pentru că Mîntuitorul a zis: „Toate cîte veţi cere, rugîndu-vă cu credinţă, veţi primi" (Matei 21, 22). Şi tot El a zis: „Cereţi şi vi se va da; căutaţi şi veţi afla" (Luca 11, 9).

Ne rugăm pentru cei adormiţi, pentru că trupurile lor, deşi sînt depuse în pămînt, în cimitir, ele vor învia, ca şi trupul Domnului, cum spune Sfîntul Apostol Pavel: „Pentru că de credem că Iisus Hristos a murit şi a înviat, tot aşa (credem) că Dumnezeu, pe cei adormiţi întru Iisus, îi va aduce împreună cu El" (I Tesaloniceni 4, 14). Şi marele Apostol continuă: „Pentru că Insuşi Domnul, întru poruncă, la glasul arhanghelului şi întru trîmbiţa lui Dumnezeu, se va pogorî din cer, şi cei morţi întru Hristos, vor învia întîi" (I Tesaloniceni 4, 16).

Şi dacă cei răposaţi ale căror trupuri sînt templele Duhului Sfînt, vor învia şi vor fi cu Domnul, întru nestricăciune şi viaţă veşnică, şi cu care formăm o unitate spirituală, se cade, nu numai să ne rugăm pentru ei, ci să îngrijim şi locurile unde dorm, cimitirile, şi vom primi plată de la Dumnezeu şi recunoştinţă de la oameni [19].

Cimitirele se cade să fie îngrijite şi pentru că ele sînt locuri sfinte. In multe cimitire au fost construite biserici cu hramul dreptului Lazăr, cel înviat a patra zi din morţi, multe morminte, apoi, au icoana Invierii Domnului şi podoabe de flori, care sînt semenele învierii şi ale vieţii.

In multe cimitire se oficiază şi Sfînta Liturghie.

Toate acestea sînt temeiuri puternice pentru preotul paroh şi pentru credincioşii parohiei de a le îngriji cu luare aminte.

IV. **Indatoririle preotului paroh şi ale consiliului parohial în legătură cu cimitirul.** Aceste îndatoriri sînt numeroase, căci cimitirul numai este considerat numai un loc religios: de îngropare a celor adormiţi, ci şi un loc în care se găsesc unele vestigii de artă, cum vom arăta mai departe, vestigii care fac parte din patrimoniul cultural naţional. După felul cum preotul paroh le apreciază şi le îngrijeşte, se poate cunoaşte cît de mult iubeşte el biserica cu toate bunurile ei cultural-artistice.

Cimitirul şi biserica arată ca o oglindă, ca o icoană minunată vrednicia preotului paroh, şi nu numai dragostea lui faţă de Dumnezeu, ci şi de popor, de misiunea lui preoţească.

Cele dintîi sarcini ale preotului paroh şi ale organelor parohiale sînt:

1. Se vor lua măsuri pentru împrejmuirea cimitirului cu gard viu: salcîmi, lilieci, arbuşti şi chiar plopi, ori cu gard de sîrmă, cu stîlpi de beton armat ca să fie cît mai durabil. Mulţi preoţi de la oraşe şi sate au înţeles acest lucru şi au împrejmuit cimitirele cu sute de metri de gard.

2. Să fie înfrumuseţat cimitirul cu ajutorul familiilor celor repausaţi şi cu al personalului bisericesc spre a fi bine proporţionat şi în spiritul tradiţiei româneşti ortodoxe [20].

3. Să se observe cu stricteţe toate „normele sanitare epidemice ale organelor specializate de stat" [21].

4. Se vor tăia cărări printre morminte, ca să se poată merge printre ele. Aceste cărări vor avea acces în aleele principale, mult mai largi, pe care să se poată merge cu carul sau maşina în scopul curăţirii cimitirului şi transportării morţilor.

5. Să se sădească flori atît pe cărări, cît şi pe alei, flori de diferite culori şi specii, care dau şi un aspect plăcut cimitirului şi varsă valuri de parfum. Aceste flori, ca să fie mereu proaspete, vor fi udate, mai ales seara, de aceea se cere să fie o sursă de apă în cimitir. Apa are şi un înţeles simbolic: ea înseamnă viaţă, înviere, renaşterea la o nouă viaţă. Şi Domnul zice că trebuie să ne naştem din apă şi din Duh. Florile vor alterna într-o simfonie de culori, ca într-un

---

19. Pr. I. N. Ionescu Amza, *Rostul parastaselor*, Bucureşti, 1937, p. 20.
20. Diac. Ioan N. Floca, *Îndrumător bisericesc, Cimitirul parohial,* Sibiu, 1974, p. 161.
21. *Ibidem.*

covor panoramic cu mulțimea florilor sădite de credincioși pe mormintele celor repausați, scumpi lor, ca trandafiri multiculori, iasomie, viorele, tămîioare, stînjenei roșii și galbeni, crini, garoafe și alte multe flori. Aceste flori, aici, în cimitir, nu sînt numai podoabe materiale, ci ele au și un simbolism al lor: ele sînt semne de viață, de bucurie, de nădejde și arată că acel pe care îl străjuiesc la mormînt va reveni la o altă viață, cum și ele au revenit, în primăvară din amorțirea iernii, prin curățenia, mirosul și prospețimea lor; ele îmbie pe credincioși la virtute, la sfințenie și rugăciune. Florile sînt și semne de dragoste a credincșilor pentru frații lor adormiți, întru Domnul nostru Iisus Hristos. In aceste înțelesuri au fost ele folosite de poporul nostru, de secole, de cînd el s-a trezit la viață creștină, pe aceste locuri binecuvîntate de Dumnezeu.

6. Să se sădească în cimitire și mici arbuști, lilieci, brazi, care fiind mereu verzi, ne duc cu gîndul că și cei adormiți din morminte, nu sînt morți, ci vii. Se poate sădi pe margine și viță de vie, ca simbol al Sfintei Euharistii, pomi fructiferi, care pot fi evaluați în scopul întreținerii cimitirului, iarbă gazon.

7. Să se așeze la fiecare mormînt o cruce, care este împodobită, deopotrivă, și de Darul Sfîntului Duh, revărsat asupra ei, și de diferite decorații: sculpturi, picturi, forme de mozaic, flori decorative, linii simetrice, romburi etc., executate artistic de mîini iscusite. Străjuind la căpătîiul celui mort, crucea arată că cel repausat este părtaș la Crucea Domnului și că va învia cu Cel ce a fost răstignit pe ea.

Frumoasă dumbravă de semne mîntuitoare și putere a lui Dumnezeu sînt crucile într-un cimitir!

Crucea pe mormînt este pavăză, semn de mărturisire a lui Iisus Hristos, în această viață, este semn de pecetluire și biruință și cu aceste semnificații datează ea de la început în tradiția noastră românească. Strămoșii noștri, de multe ori, din cauza sărăciei, puneau numai o cruce din crengi de cetină la căpătîiul celui adormit și plecau mulțumiți la locul lor de muncă, știind că și-au pus morții sub acest mîntuitor semn.

8. In afară de Sfînta Cruce, mormîntul trebuie să fie împodobit și cu candele care au o valoare simbolică: se roagă și ele lui Dumnezeu în felul lor pentru cel adormit, și arată că ele străjuiesc o inimă scumpă și un creștin.

9. Păstorii de suflete și consiliile parohiale vor avea în vedere, în legătură cu amenajarea și buna întreținere a cimitirelor, următoarele: Cimitirul să nu fie așezat aproape de locuințele credincioșilor; să nu fie săpate fîntîni în apropierea cimitirului; să nu fie plasate pe locuri nesigure, inundabile, roase de eroziuni, ci pe un loc uscat și înalt[22], nu se vor săpa gropi de cimttir „în apropiere de biserică... în curtea bisericii sau sub biserică“[23]. Cimitirul se cere să nu fie așezat la răscruce de drumuri, ca să nu fie călcat de trecători, păscut de vite, sau profanat de răufăcători; dezgroparea morților se face numai cu aprobarea Bisericii și a organelor de stat[24].

V. **Importanța culturală, artistică și istorică a cimitirului parohial.** Cimitirul prin crucile și troițele sale minunat împodobite, care prin taine din tainele artelor, prin florile dăltuite pe lespezile unor morminte: figuri geometrice, îmbinări de culori și de gînduri, prin diferite însemnări, expresii ale unor idei și sentimente adînc umane, are o mare valoare cultural-artistică și totodată națională. Pilduitor este, în această privință, cimitirul de la Săpînța, din Maramureș, neîntrecut în arte de tot felul, care prin mîna artistului popular, ne dă și starea sufletească a celor ce odihnesc sub lespezile de mormînt, în fond încercări de caracterizare a oamenilor.

Valoarea artistică a cimitirului este vădită și de bisericile, paraclisele și criptele sale, de mausoleele „ridicate pe morminte“[25]. Multe din aceste edificii au fost declarate monumente istorice[26], de arhitectură impunătoare, picturi de mare valoare și sculpturi care prin forțele lor multiple au trecut hotarele cimitirelor la casele și clădirile publice din apropiere, și chiar în covoarele țărănești. Acest lucru se observă mai ales în apropierea cimitirelor mari din patria noastră.

In cimitire se găsesc și multe documente istorice, care trebuie păstrate cu mare sfințenie de către preotul paroh. De pildă, pe lespezile de mormînt se

---

22. *Ibidem.* 23. *Ibidem.* 24. *Ibidem.*
25. *Ibidem.* 26. *Ibidem*

află versuri cu conţinut religios şi laic, adevărate poeme, îmbrăcate într-o limbă românească veche. Ele oferă ocazia de a compara vocabularul din vremi îndepărtate şi diferite particularităţi ale limbii vechi cu limba de astăzi. Este destul să cercetăm numai cîteva versuri aşternute pe lespezile unor morminte de la cimitirele din Bucureşti, Iaşi, Cluj-Napoca, Timişoara ş. a. sau de la cimitirele din mănăstiri — grăitor în acest sens este epitaful de pe mormîntul Sfîntului Calinic de la Cernica —, spre a înţelege că, într-adevăr, aceste versuri ascund idei şi sentimente şi, în acelaşi timp, sînt pagini de limbă românească. Cîte încununări de laude se cuvin acelor preoţi parohi, care valorifică aceste bunuri patriotice — naţionale, din cimitire, ocrotindu-le şi îngrijindu-le spre a dăinui în veac.

Cimitirele scoase la iveală de săpăturile arheologice atestă incontestabil continuitatea noastră pe aceste meleaguri. Prin ele „se poate face dovada că poporul nostru a păstrat vii, pînă în vremea noastră, caracterele de viaţă şi de muncă ale strămoşilor noştri daci şi romani“ [27].

In cimitire sînt înmormîntaţi eroi, care au apărat cu preţul vieţii lor pămîntul şi neamul românesc. Să amintim numai de cimitirul de la „Ţebea“, în care Avram Iancu, erou al poporului nostru, odihneşte sub gorunul lui Horea [28]. Sînt şi alte morminte de eroi ale căror cruci se înalţă biruitoare spre cer, mărturisind credinţa lor în Dumnezeu.

Cimitirile sînt şi locuri de reculegere sufletească. In ele cei vii îşi potolesc dureri, se roagă şi au legături cu cei adormiţi, în comuniune sufletească.

Cimitirele „sînt şi locuri turistice de o atracţie deosebită“ [29], atît pentru români cît şi pentru mulţi străini.

Aceştia studiindu-le, laudă coeziunea noastră sufletească cu cei adormiţi, puterea Ortodoxiei noastre româneşti, mereu dinamică şi spiritul nostru artistic cu care împodobim aceste morminte strămoşeşti.

Mulţimea cimitirelor cu mulţi viteji, fii ai poporului nostru sînt temeiuri puternice, în faţa lumii, că noi ne-am născut pe aceste locuri, unde aceştia îşi dorm somnul de veci, oasele lor sînt comori din care izvorăsc multe puteri pentru urmaşi. „Aici, zice George Coşbuc, s-au îngropat mereu ai mei şi (aici) am să mă îngrop şi eu“ [30]. In aceste cimitire au fost îngropaţi poeţi, scritori, mari artişti, figuri de mari ierarhi [31]. Nu fără importanţă sînt şi cimitirele mănăstireşti în care, afară de monahii simpli au fost înmormîntaţi şi monahi de o înaltă cultură, ierarhi şi mari personalităţi laice ale culturii noastre.

Cimitirile sînt oraşe subpămîntene şi „palate ale păcii“ [32]. In ele, de multe ori, se înfrăţesc popoare diferite. In adevăr, în multe cimitire odihnesc oameni de credinţe şi neamuri deosebite: români, ruşi, bulgari etc., prin ei s-au înfrăţit şi cei vii, care vin la mormintele lor, închegîndu-se în felul acesta, un adevărat ecumenism interortodox şi interconfesional. Lucrul acesta s-a observat şi în războiul de independenţă din 1877, cînd erau cimitire comune pentru cei căzuţi: eroi români; bulgari şi ruşi şi pentru care se făceau parastase îndeobşte, semn de înfrăţire.

„Unele cimitire au devenit chiar locuri de inspiraţie poetică sau locuri de întruniri“ [33], în vreme de pace şi răsmeriţă şi păstrătoare de vechi obiceiuri: cimitirul de la Săpînţa, de pildă, numit şi „cimitirul veseliei“, în afară de creaţiile poetice-artistice, a păstrat, pînă azi, prin atîtea învolburări istorice multe tradiţii dacice [34].

Cimitirele au fost şi locuri de pelerinaj. La început erau vizitate mormintele sfinţilor mucenici, apoi şi bisericuţele, paraclisele, mausoleele, sfintele moaşte.

Spre „mormintele eroilor poporului din Parcul Libertăţii din Bucureşti şi spre cimitirile de la Mărăşti, Mărăşeşti, Şelimbăr, Mirăslău [35] şi din alte localităţi se îndreptă astăzi, mulţi vizitatori arătînd prin aceasta iubirea de patrie şi de poporul nostru muncitor. Este o datorie sfîntă a noastră

---

27. *Ibidem*, p. 163. 28. *Ibidem*. 29. *Ibidem*.
30. George Coşbuc, *Fire de tort* (Poezii, I), *Vara*, Bucureşti, 1966, p. 134.
31. Diac. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 169.
32. Nicodim Eclesiarhul, *Epitaf, cap. Epitaful Mănăstirii Cernica*, Rm. Vilcea, 1943, p. 55.
33. Diac. I. N. Floca, *op. cit.*, p.1 63.
34. *Ibidem*. 35. *Ibidem*, p. 164.

să-i avem totdeauna pe acești eroi, în inima noastră să ne rugăm pentru ei, să le împodobim mormintele cu florile dragostei noastre și a respectului nostru.

Cimitirul parohial este un loc comun, public, locul păcii și al înfrățirii între cei vii și cei morți, care confirmă prin atîtea practici, învățături și slujbe autenticitatea Ortodoxiei noastre, pe aceste locuri scumpe de două ori milenare.

In cimitir întîlnim, într-o măsură mai mare sau mai mică, toate artele: arhitectură, pictură, sculptură, literatură, cu razele, am putea zice, într-un focar minunat, pe fundalul religios care formează urzeala sfîntă pe care ele sînt țesute, ca o beteală de bogății, dînd un tot armonic și unitar ca și sufletul românesc.

Cimitirul parohial este și forță dătătoare de viață, biruință în necaz, prilej de bucurii și nădejdi, cînd am fost strîmtorați; punînd urechea pe mormintele înaintașilor — moșii și strămoșii noștri — am simțit parcă inima bătîndu-le și dîndu-ne ajutor.

Pentru toate acestea, și multe altele, cimitirul parohial trebuie, îngrijit și cinstit, arătînd că sîntem solidari cu cei dispăruți ai noștri și alcătuind cu ei o mare familie cum mulțimea podoabelor de grîu se leagă împreună într-o singură pîine, dătătoare de viață.

Arhidiac. Prof. Ioasaf GANEA

În slujba lucrării ecumenice

Aportul monahismului ortodox român în cadrul Mișcării Ecumenice

Împlinirea a 20 de ani de la reintrarea Bisericii noastre Ortodoxe Române în Consiliul Ecumenic al Bisericilor ne dă prilejul punerii în lumină a contribuției aduse de cei ce au depus eforturi pentru netezirea căii ce va duce la realizarea unității creștine.

„Importanța hotărîtoare a prezenței și activității Ortodoxiei a fost deseori discutată și reliefată după reintrarea ei în Mișcarea Ecumenică. In acest cadru, Prea Fericitului Patriarh Iustin i s-a pus la postul de teliviziune din Paris (cu prilejul sesiunii Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor din 31 iulie — 16 august 1967) întrebarea: „Care este aportul Ortodoxiei în dialogul ecumenic?". Răspunsul a fost bogat și cuprinzător: „În dialogul ecumenic, Ortodoxia aduce conștiința unității bisericești trăită veacuri de-a rîndul. În duhul, teologia și cultul ortodox, creștinii pot găsi sursele și modalitatea de a realiza unirea lor văzută.

Ortodoxia aduce în Mișcarea Ecumenică interpretarea tradițională a Sfintei Scripturi, dezvoltarea succesivă a gîndirii teologice, bogăția cultului religios și frumusețea angelică a vieții sale spirituale.

Pe scurt, Ortodoxia pune la dispoziția Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic întregul său tezaur de credință și de viață în Iisus Hristos" [1].

Vorbind despre Biserica Ortodoxă Română, care „păstrează alături de Evanghelia Domnului Tradiția patristică, în scrierile Sfinților Părinți și în hotărîrile Sinoadelor ecumenice — „izvoale originare și autentice ale creștinismului", Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin spunea: „Noi, ca Biserică veche, ne considerăm mai aproape de izvoarele originale și autentice ale creștinismului și ne compor-

---

36. Dr. Badea Cireșeanu, *op. cit.*, p. 365.

1. Prof. N. Chițescu, *Ecumenism și unitate creștină în concepția Prea Fericitului Patriarh Dr. Iustin Moisescu,* în Mitropolia Moldovei și Sucevei („MMS"), LVI (1980), nr. 3-5, p. 266.

tăm ca atare. Păstrăm cu sfinţenie bunele tradiţii moştenite de la înaintaşi şi ne străduim să urmăm Evanghelia lui Hristos, învăţătura transmisă de Sfinţii Părinţi şi cele hotărîte de Sfintele Sinoade în vremea cînd în Biserică nu se ivise nici o dezbinare“ [2].

La invitaţia primită din partea Fundaţiei „Pro Oriente“ din Viena, de a ţine o conferinţă în cadrul acestui for teologic, Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, prezentînd tema: „*Opera Sfîntului Vasile cel Mare în evlavia credincioşilor români*“, arăta între altele că „izvoarele comune ale gîndirii şi experienţa milenară a sfinţilor noştri înaintaşi ne cheamă, neîncetat, la sporirea eforturilor în realizarea idealului suprem“ „ca toţi să fim una“ (Ioan 17, 21).

Luminata noastră întîlnire, aureolată de prezenţa Mîntuitorului Iisus Hristos în mijlocul nostru (Matei 28, 20) se înscrie în rîndul acelora din ultimii ani, la care P. F. Patriarh, ierarhi şi profesori ai Bisericii Ortodoxe Române au înălţat din acest loc gîndul şi hotărîrea, plină de însufleţire, pentru promovarea ecumenismului, idealul arzător al refacerii unităţii creştine şi sprijinirea eforturilor de colaborare, apropiere, prietenie şi pace între popoarele bătrînului nostru continent european şi pretutindeni în lume“ [3].

Între aprecierile elogioase ale cotidianului *Die Presse* din ziua conferinţei, cu privire la cele prezentate de I. P. S. Mitropolit Teoctist se consemna şi acestea: „Cu multe exemple istorice s-a evidenţiat evlavia religioasă, valoarea teologică a scrierilor Sfîntului şi influenţa sa asupra vieţii monahale din vremea sa.

Mitropolitul Teoctist a fost de părere că operele teologice în care Sfîntul Vasile cel Mare întăreşte învăţătura despre Treime a Sfîntului Atanasie ar putea să constituie astăzi puncte de plecare pentru Mişcarea Ecumenică“ [4].

Ecumenismul a călăuzit gîndirea şi trăirea creştină a credincioşilor Bisericii noastre strămoşeşti din cele mai vechi timpuri. Aşa cum mărturiseşte unul dintre dascălii noştri de teologie românească: „Ecumenismul are rădăcini vechi în Biserica Ortodoxă Română. Dacia cucerită de împăratul Traian ca şi provinciile situate la Răsărit, Scythia Minor, Dobrogea actuală, parte integrantă a Statului român au constituit din vremuri îndepărtate adevărate spaţii şi căi de ecumenism şi universalism. Dunărea, Pontul Euxim sau Marea Neagră, afacerile sau ambiţiile riveranilor puneau în legătură nenumăraţi oameni, venind din ţinuturi uneori foarte depărtate îndreptîndu-se spre ele...

Monahii sciţi au făcut aproape tot atît cît şi Sfîntul Ioan Casian prin călătorii şi şederea lor la Roma, Constantinopol şi în alte părţi, cum şi prin problemele pe care le ridicau...

Aceste mănăstiri din Scythia stimulau zelul pentru desăvîrşirea duhovnicească. Acest zel a împins probabil pe Casian şi pe Gherman să plece la Locurile Sfinte şi în Egipt unde monahismul era organizat de curînd în chip sistematic. Nimic nu este orientat aşa de ecumenic ca monahismul care nu cunoaşte hotare etnice şi ale cărei aspiraţii către desăvîrşire trec prin universale. Monahii sciţi realizează contacte ecumenice între Constantinopol, Roma şi Africa fie prin călătorii, fie prin corespondenţă... Zelul deosebit pentru Ortodoxie şi dragostea pentru desăvîrşirea duhovnicească sînt contribuţii specifice aduse de creştinismul scitic ecumenismului general patristic...

Patru categorii de oameni ai Bisericii au contribuit la crearea şi consolidarea ecumenismului şi a continuităţii daco-romane în Scythia Minor: Episcopii de Tomis, misionarii, monahii şi scriitorii... Misionarii erau în mare parte monahi, iar unii monahi erau scriitori“ [5].

Odată cu intensificarea activităţii, de după al doilea război mondial, a Mişcării Ecumenice şi mai ales după reintrarea Bisericilor Ortodoxe, între care şi cea a noastră, 20 noiembrie 1961, prezenţa şi activitatea monahilor români în cadrul acţiunilor ecumenice s-a intensificat şi ea. Din activitatea monahilor români vom aminti, în primul rînd pe aceea depusă de ieromonahul Antonie Plămădeală, astăzi Episcop al Buzăului, care, în timpul studiilor de doctorat în Anglia a vizi-

---

2. *Ibidem*. p. 267.

3. Conferinţa Înalt Prea Sfinţitului Mtropolit Teoctist la Fundaţia „*Pro Oriente*“ *din Viena*, în „MMS“, LV (1979), nr. 3-6, p. 256.

4. *Ibidem*, p. 259.

5. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Contribuţia scriitorilor patristici din Scythia Minor — Dobrogea — la patrimoniul ecumenismului creştin în secolele IV-VI*, în „Ortodoxia“, XX (1968), nr. 1, p. 3-24.

tat foarte multe centre bisericești, mai ales mănăstiri unde prin discuții și conferințe a făcut cunoscut lumii Europei apusene trăirea și învățătura, rînduiala și activitatea din mănăstirile noastre ca expresie a trăirii și teologiei ortodoxe românești.

Monahii pictori, dintre cei mai iscusiți, fac cunoscut peste hotarele țării frumusețea și adevărul Ortodoxiei în general și a celei românești în special nu prin limbajul cuvintelor care se cere totdeauna să fie tradus pentru a fi înțeles, ci prin limbajul universal al culoritor și desenului, adică al teologiei vizuale, al icoanei. Astfel, Arhimandritul Sofian Boghiu de la Mănăstirea Antim pictează o biserică în Liban (1971-1973), iar între anii 1980-1981 în Siria, avînd ca ajutoare pe frații Moroșanu Mihai și Gavriil și respectiv pe ierodiaconul Vartolomeu Florea de la Mănăstirea Sihăstria. În anul 1971, tot de la Mănăstirea Antim merge în S. U. A., în cadrul Arhiepiscopiei noastre Ortodoxe Române Misionare, Arhimandritul Felix Dubneac, zugrav de fresce, care pictează biserici, iar în anul 1978 pictează, la solicitarea conducerii Universității din Detroit (S. U. A.) în aula universității cîteva scene cu teme istorice privind momentele mai importante din istoria unirii noastre naționale. În anul 1972, la invitația Bisericii din Etiopia, monahia Macrina Ștefan de la Mănăstirea Pasărea pictează și îndrumează în pictura bisericească călugărițele din Mănăstirea Sabata din Etiopia. Picturile acestor monahi rămîn, peste veacuri, fără îndoială mărturii și prezențe ecumenice ale Ortodoxiei noastre.

„Comuniunea" călăuzește permanent teologia și trăirea ortodoxă. Iconografia ortodoxă tocmai acest duh îl cultivă și îl inspiră în sufletele tuturor celor ce le privesc spre contemplare, rugăciune. În pictura Bisericii Ortodoxe, mișcarea, poziția trupurilor, privirea sfinților sînt îndreptate, caută totdeauna către persoana principală din compoziția respectivă, adică spre una din persoanele Sfintei Treimi pentru a intra în comuniune duhovnicească cu Dumnezeu. Sfinții din icoane privesc și se îndreaptă, în același timp, și unii către alții și către privitor, către noi, pentru ca împreună cu noi și noi cu ei, să ne îndreptăm în rugăciunile noastre către Dumnezeu. Sfinții sînt prezentați în icoană totdeauna în mișcare, într-o mișcare mai mult a sufletului însetat de apropierea de Dumnezeu și mai puțin a trupului, într-o mișcare de înnoire, de îmbunătățire a persoanei lor. Starea de extaz a omului înaintea lui Dumnezeu în înfățișarea statică a trupului nu este cunoscută în teologia ortodoxă și deci nici în iconografie. Tocmai această atmosferă de comuniune și înnoire oglindită de iconografia ortodoxă a remarcat-o și au simțit-o, între nenumărații oaspeți străini care ne-au vizitat țara și președintele Asociației scriitorilor și artiștilor spanioli, comuniunea pe care el o denumea cu termenul de „apropiere și respectuoasă familiaritate" [6].

Tocmai acest duh de „comuniune" creat și de pictura Bisericii Ortodoxe trebuie să fie cumpăna diriguitoare în strădaniile Mișcării Ecumenice, așa cum făcea cunoscut Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin în cuvîntarea rostită la sesiunea anuală a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor care a avut loc la Canterbury, între 12-23 august 1969: „În jurul unui pol au apărut, îndeosebi, preocupări strict teologice de promovare a unității Bisericii, iar la polul opus au fost concentrate necesitățile de dezvoltare economică, dreptate socială și pace universală. De o parte, deci izolare de istoria omenirii, de altă parte, o identificare a creștinismului cu umanismul societății laice. Dar Biserica nu se poate recunoaște pe ea însăși în misiunea ei evanghelică, dacă este plasată într-unul sau altul din aceste cadre.

De aceea, aprofundînd sensul și lărgind perspectivele de la Upsala, Consiliul Ecumenic al Bisericilor se străduiește acum să pună accentul pe ideea de „comuniune" a Bisericilor, ca formă de viață a unității Bisericii, înglobînd în preocupările sale toate necesitățile fundamentale ale vieții omenești..." [7]. Tocmai această comuniune înfățișează și inspiră pictura ortodoxă, cum am amintit mai sus, și contribuie și ea, prin mîna smeriților monahi și creștini în general, meșteri ai zugrăviei, la realizarea și trăirea „comuniunii" creștine pentru care Mișcarea Ecumenică se străduiește să o realizeze. Frescele smeriților noștri monahi realizate la bisericile din afara țării, ca și cele din țară, sînt o permanentă chemare la binefacerile „comuniunii" creștine în duhul Bisericii prin înnoirea, îmbunătățirea vieții noastre cu ajutorul faptelor bune și harului dumnezeiesc, împărtă-

---

6. George Munteanu, *Periplu Bucovinean,* în „România Literară", anul XII, joi 4 decembrie 1980, p. 20-22.

7. Prof. N. Chițescu, *op. cit.*, p. 262-263.

şit prin Sfintele Taine ale Bisericii Una (şi nedespărţită), Sfîntă, Sobornicească şi Apostolească.

Frescele care înfăţişează momentele Unirii noastre naţionale, realizate cum am mai amintit, de P. C. Arhim. Felix Dubneac în aula Universităţii din Detroit S. U. A. pot fi considerate prin tematica lor ca o expresie a ecumenismului românesc în care am asociat, am gîndit şi ne-am străduit numai prin unitatea bisericească, ci şi pentru cea naţională, gîndire care este la inima fiecărui român, deci şi a unui călugăr. Pentru gîndirea noastră românească, aceasta este cu totul firească pentru că „Biserica Ortodoxă se manifestă ca Biserică care slujeşte şi Ţara“ [8].

Expoziţiile de icoane pe sticlă ale părintelui Arhim. Veniamin Tohăneanu care au avut loc în mai multe rînduri în S. U. A. şi în Europa sînt manifestări şi contribuţii dintre cele mai autentice ale ecumenismului românesc. Icoanele pe sticlă sînt o teologie ortodoxă, slujindu-se de geniul popular al artei culorilor. Acest gen de icoane arată cît de legată este de popor teologia ortodoxă şi cît de ortodoxă este gîndirea şi trăirea poporului, — expresie a unităţii noastre de gîndire şi trăire românească.

Părinţii Arhimandriţi: Gherasim Cristea, stareţul Mănăstirii Căldăruşani, devenit apoi arhiereu-vicar, Iustinian Dalea, eclesiarh mare la Catedrala patriarhală, maicile stareţe Eustochia Ciucanu de la Agapia şi Lucia Dumbravă de la Pasărea ca şi alte persoane, călugări şi călugăriţe care au frecventat cursurile de iniţiere în limba germană din Regensburg, începînd din anul 1971, prin conferinţele şi discuţiile purtate, prin slujbele şi cîntările bisericeşti au desfăşurat o activitate de ecumenism mult apreciată în cercurile în care şi-au făcut vie prezenţa lor românească.

Din delegaţiile Bisericii Ortodoxe Române la diferite intruniri şi conferinţe din cadrul Mişcării Ecumenice, în afară de ierarhi şi profesori de teologie, au făcut parte şi monahi. De exemplu la a V-a adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Nairobi-Kenya, 23 noiembrie — 10 decembrie 1975) au fost prezente şi stareţele: Nazaria Niţă de la Văratec şi Lucia Dumbravă de la Pasărea [9].

În multe cazuri Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la diferite întruniri din cadrul Mişcării Ecumenice de delegaţii formate numai din monahi şi monahii. În acest cadru, ei au susţinut referate şi au purtat discuţii dînd lămuririle cerute pentru a face cunoscut cît mai bine Ortodoxia şi, în special, viaţa călugărească din ţara noastră, năzuinţele noastre dintotdeauna de refacere a unităţii bisericeşti. Spre exemplificare, vom aminti cîteva din aceste întruniri şi participări ale monahilor noştri sau simple vizite făcute de ei la invitaţia diferitelor personalităţi eclesiastice şi de stat, ca şi vizitele unor călugări sau călugăriţe străine în ţara noastră sau desfăşurarea unor întruniri în vederea cunoaşterii, apropierii şi colaborării intercreştine din vremea noastră, care a avut loc în mănăstirile noastre.

Monahiile: Heruvima Timaru, stareţa Mănăstirii Tigăneşti şi Cecilia Negraru, muzeograf la Mănăstirea Vatra Moldoviţei, au făcut o vizită în Anglia, între 20 iunie — 17 iulie 1972, la invitaţia Graţiei Sale Michael Ramsy, primatul Bisericii Anglicane. Cu această ocazie, ele au vizitat mănăstiri de călugări, constatînd apropieri în ce priveşte trăirea şi munca în mănăstiri, între cele din Anglia (anglicane) şi România [10].

Arhimandritul Lucian Florea, actualmente episcop vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, şi monahia Nazaria Niţă, din cadrul Aşezămîntului Ortodox Român din Ierusalim, au luat parte la inaugurarea Institutului Ecumenic de cercetări teologice de la Tantur (Ierusalim) în anul 1972-1973 şi la colocviul ce a avut loc cu acel prilej unde a conferenţiat P. C. pr. prof. Ioan G. Coman care a arătat, între altele, că prezenţa daco-romanului Ioan Casian la Ierusalim, originar din Scythia, este o prezenţă românească încă din secolele IV-V [11].

Prezenţa şi activitatea micii obşti monahale de la Aşezămîntul Ortodox Român din Ierusalim înscrie o pagină frumoasă de ecumenism. Creştini, de dife-

---

8. Cuvîntul I. P. S. Mitropolit Iustin la închiderea lucrărilor *Consultaţiei teologice a femeilor ortodoxe la Mănăstirea Agapia, 11-17 august 1976*, în „MMS“, LVIII (1976), nr. 9-12, p. 76.

9. *Participarea delegaţiei Biserica Ortodoxă Română la cea de a V-a adunare a C. E. B. — Nairobi*, în Biserica Ortodoxă Română („BOR“), XCIII (1975), nr. 11-12, p. 1551.

10. „BOR“, XC (1972), nr. 9-10, p. 996.

11. „BOR“, XC (1972), nr. 9-10, p. 988.

rite confesiuni şi chiar necreştini vin aici să asiste la slujbe, să privească picturile biserici şi cer explicaţii cu privire la cultul ortodox, arta bisericească şi viaţa călugărească din Biserica noastră Ortodoxă. Slujbele de la hramul bisericii ca şi alte slujbe din cursul anului, la care participă slujitori ortodocşi care aparţin altor Biserici naţionale, constituie adevărate momente de trăire creştină în duh ecumenic.

Prezenţa personalului nostru, potrivit protocolului din acea ţară, la recepţiile date de Reprezentanţele bisericeşti şi de stat sînt fericite prilejuri de frumoase şi rodnice discuţii şi schimburi de experienţă prin care se leagă şi se cultivă apropieri şi prietenii în duh autentic ecumenic.

Pelerinii monahi români care vizitează şi astăzi Locurile Sfinte, Muntele Sinai şi Muntele Athos continuă firul duhului ecumenic al înaintaşilor sciţi cum s-a amintit mai sus. Unii dintre ei s-au stabilit aici şi, nevoindu-se, au ajuns la starea de sfinţenie pe care Biserica le-a recunoscut-o prin canonizarea lor[12].

Maicile Nazaria Niţă, stareţa Mănăstirii Văratec, şi Heruvima Pică, de la Mănăstirea Ţigăneşti, iau parte ca delegate ale Bisericii Ortodoxe Române la întîlnirea reprezentanţilor protestanţi şi catolici ai societăţilor de diaconese şi diaconi, organizată între 28 iunie — 5 iulie 1976 de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor în Franţa, la L'Abresie, lîngă Lyon cu tema: *„Koinonia şi Diakonia"*. Scopul întîlnirii a fost reorganizarea activităţii acestor organisme religioase în slujba societăţii contemporane încît diaconia să aibă dimensiune ecumenică.

Delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a arătat că femeile, în cadrul comitetelor parohiale ajută pe preoţi, iar diaconii ajută pe preoţi şi episcopi[13].

Monahiile: Eustochia Ciucanu, stareţa Mănăstirii Agapia, Cecilia Negraru, muzeograf la Mănăstirea Vatra Moldoviţei, şi Eufrasia Sîrbu, cu metanie de la Mănăstirea Agapia, de la Reprezentanţa Română a Bisericii noastre la Ierusalim, au reprezentant Biserica Ortodoxă Română la a VIII-a întrunire ecumenică de călugăriţe de la Grandchamp-Elveţia, 21-23 august 1978, cu tema: *„Vie Consacrèe et Unitè"*. Delegaţia Bisericii noastre a prezentat coreferatul: *„Organizarea vieţii monahale în România în baza Regulamentului de organizare şi funcţionare a vieţii monahale în Biserica Ortodoxă Română"*. Coreferatul a fost urmat de interesante discuţii care au pus în lumină specificul şi frumuseţea vieţii monahale româneşti în duhul Sfinţilor Părinţi, trezind interesul pentru multe persoane de a vizita şi vedea la faţa locului viaţa şi activitatea din mănăstirile noastre.

Monahiile: Lucia Dumbravă, stareţa Mănăstirii Pasărea, Cecilia Negraru şi Adriana Cojocaru, muzeografe la Mănăstirile Vatra Moldoviţei, respectiv, Sucevita, la invitaţia Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Irineu de Chania (Creta) au făcut, între 26 septembrie — 26 octombrie 1978, o vizită în Creta şi în alte părţi. Cu acel prilej, călugăriţile române au discutat despre spiritualitatea vieţii călugăreşti din ţara noastră[14].

La invitaţia Bisericii Anglicane din Canada, monahiile stareţe Niţă Nazaria şi Lucia Dumbravă au făcut o vizită între 28 aprilie-28 iulie 1979, în vederea unui schimb de experienţă, împărtăşind obştilor călugăreşti anglicane din Canada cadrul general şi specificul vieţii călugăreşti din Biserica noastră. Cu această ocazie, au prezent diapozitive şi înregistrări de muzică şi slujbe din mănăstirile din România[15]. În anul următor, două călugăriţe, Andreea şi Thelm-Anne de la Mănăstirea Sfîntul Ioan, Ontario-Canada, cu acelaşi scop, în schimb de experienţă, vin în România şi sînt găzduite la Mănăstirea Văratec unde participă activ la viaţa de obşte a acestei mănăstiri şi vizitează şi alte mănăstiri din ţară. Ele au avut posibilitatea să cunoască nemijlocit experienţa de viaţă mănăstirească ortodoxă românească.

Călugăriţele Eustochia Ciucanu şi Heruvima Timaru, stareţele Mănăstirilor Agapia, respectiv, Ţigăneşti au participat, ca delegate ale Bisericii Ortodoxe Române la Reuniunea Ecumenică a organizaţiei Kaire-Diakonia, între 7-12 iunie 1979, care a avut loc la Güstrow (R. D. G.), reuniune organizată de Biserica Evanghelică din R. D. G. cu temele: *„Dumnezeu este mai mare decît inima noastră şi discerne totul"* şi *„Crucea în lume, Crucea pentru lume, slujirea şi prezenţa ei în Taina slujitorului lui Dumnezeu"*. Delegaţia Bisericii noastre a activat în

---

12. „BOR", XCIX (1981), nr. 1-2, p. 67-75.
13. „BOR", XCIV (1976), nr. 7-8, p. 975-976.
14. „MMS", LIV (1978), nr. 9-12, p. 801.
15. Romanian Orthodox Church News („ROC"), VIII (1978), nr 4, p. 46.

cadrul grupelor de lucru, prezentînd aspecte ale organizării şi vieţii monahale în Biserica Ortodoxă Română [16].

Monahiile, Eustochia Ciucanu şi Cecilia Negraru au participat, între 28 august — 2 septembrie 1979, ca delegate ale Bisericii Ortodoxe Române la Reuniunea Interconfesională a călugăriţelor care a avut loc la Mănăstirea Bethleem din munţii Voirons (Franţa) pentru lucrările celei de a IX-a reuniuni. Reuniunea a fost organizată de Centrul Ecumenic „Las Missionaras de la Unitad" (Madrid). Tema principală a fost intitulată: *„Spiritualitatea violenţei în Fericiri"*. Delegaţia română a prezentat tema: *„Suferinţa crucii şi crucea semn al biruinţei"*. Lucrările acestui congres au analizat situaţia rolului actual al monahismului în problemele majore ale lumii contemporane [17]. Avînd în vedere că Biserica noastră strămoşească este slujitoare, prin excelenţă, din toate timpurile a societăţii, a poporului în mijlocul căruia trăieşte, delegaţia noastră a avut de spus un frumos cuvînt, aducînd o edificatoare contribuţie şi împărtăşind celor prezenţi valoroasa experienţă a trăirii vieţii călugăreşti ca slujire a omului.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de monahiile Eustochia Ciucanu şi Heruvima Timaru la Conferinţa Internaţională Kaire-Diakonia, 12-18 iulie 1980, la invitaţia Bisericii Luterane din Suedia, care a avut loc la Vadstena, la care au participat 30 delegaţii de diverse confesiuni, cu tema: *„Taina lui Iisus Slujitorul"*. Delegaţia română a avut o bogată contribuţie [18].

La Seminarul pan-european al zilei mondiale de rugăciune, între 1-6 septembrie 1980, la Edinburg (Anglia) cu tema: *„Vie Împărăţia Ta, facă-se voia Ta"*, Biserica Ortodoxă Română a delegat pe monahiile: Niţă Nazaria, stareţa Mănăstirii Văratec, şi Eufrasia Poiană, de la Mănăstirea Dealul. Delegatele ortodoxe române au susţinut o serie de comunicări privind exegeza neprotestantă, organizarea mănăstirilor şi viaţa religioasă în România [19].

Monahiile Adriana Cojocaru, de la Mănăstirea Sucevita, şi Macrina Ştefan, de la Mănăstirea Pasărea, au reprezentat Biserica Ortodoxă Română la Întîlnirea Interconfensională a călugăriţelor de la Assisi (Italia), între 8-13 septembrie 1980, care a dezbătut tema: *„Fericirile"*. Delegaţia română a prezentat diapozitive cu mănăstirile şi bisericile cu pictură exterioară din Moldova şi au vorbit despre viaţa monahală în România. Împreună cu celelalte participante, la încheierea lucrărilor, călugăriţele române au vizitat mănăstiri din Roma şi din alte părţi ale Italiei [20].

Părinţii Arhimandriţi: Irineu Chiorbeja, consilier patriarhal, şi Gamaliil Vaida, stareţul Mănăstirii Cozia, au reprezentat Biserica Ortodoxă Română la lucrările Congresului Internaţional şi Interconfesional al călugărilor, între 27 octombrie - 3 noiembrie 1980, care a avut loc la Layola (Spania), cu tema: *„Trăirea Tainei Bisericii"*. Delegaţia română a vorbit despre situaţia şi spiritualitatea monahismului ortodox român [21].

Un grup de călugări din Mănăstirea Sihăstria-Neamţ, în frunte cu P. C. Arhim. Ilie Cleopa, au vizitat mănăstirile din Muntele Athos şi cîteva din Grecia în septembrie - octombrie, 1977. Cu acest prilej, au avut loc discuţii şi schimburi de experienţă între călugării athoniţi şi cei români. Vizita s-a înscris pe firul neîntrerupt al legăturilor frăţeşti dintre mănăstirile greceşti şi cele româneşti. Prezenţa românească la Muntele Athos rămîne o prezenţă, de-a lungul veacurilor, ecumenică, de referinţă [22].

La colocviul ecumenic de la Mănăstirea Bischoy-Egipt, ţinut între 1-5 mai, cu tema: *„Rolul vieţii monahale în predica Bisericii în zilele noastre"*, organizat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul, din care mai făceau parte Arhim. Irineu Chiorbeja, consilier patriarhal, şi monahia Cecilia Negraru, muzeograf la Mănăstirea Vatra Moldoviţei, a pus în lumină locul şi rolul monahismului în viaţa Bisericii. Cu acel prilej putem vorbi de un nou

---

16. Idem, IX (1979), p. 55.
17. *Ibidem*, p. 58.
18. Idem, X (1980), nr. 3, p. 70.
19. *Ibidem*, p. 75.
20. *Ibidem*, p. 78.
21. Idem, nr. 4, p. 101.
22. „BOR", CXV (1977), nr. 9-12, p. 903. Vezi şi Virgil Cândea, Constantin Simionescu, ***Die Beziehung der Rumänen zum Berge Athos***, Editura sport-turism, Bucureşti, 1979.

schimb de experienţă între monahismul românesc şi cel egiptean, constatîndu-se, reciproc, că am trăit totdeauna acelaşi duh al Bisericii una şi neîmpărţită[23].

Părinţii Arhimandriţi: Vasile Vasilache, Paulin Popescu, Felix Dubneac, care activează în folosul credincioşilor pe continentul american desfăşoară o bogată şi frumoasă activitate ecumenică. Prin slujbele religioase în biserici, cîntările bisericeşti, corurile religioase, manifestările culturale: dansuri, cîntece, costume naţionale din cadrul festivalurilor anuale, Biserica şi ţara noastră sînt prezente „în miniatură" nu numai în inimile românilor stabiliţi acolo, ci şi ale americanilor care vin cu multă plăcere să le vadă şi să le guste frumuseţea lor neîntrecută.

Dacă monahismul nostru, cum se poate desprinde din cele de mai sus, s-a făcut din încredinţarea Bisericii, mesagerul spiritualităţii noastre româneşti, a gîndirii şi trăirii creştine, animate totdeauna de spiritul ecumenic în cadrul vizitelor în afara ţării în cadrul aceluiaşi organism al Mişcării Ecumenice, monahismul nostru găzduieşte întruniri ecumenice, precum şi grupuri mici sau persoane individuale, contribuind şi pe această cale la o mai bună cunoaştere şi o mai mare apropiere între oameni în duh ecumenic. Amintim din acestea cîteva:

Mănăstirea Cernica găzduieşte între 27-30 mai 1975, lucrările Comisiei teologice a Conferinţei Creştine pentru Pace[24], iar la Mănăstirea Agapia s-a ţinut între 11-17 august 1976, Consultaţia teologică a femeilor ortodoxe cu tema: *„Rolul Femeii ortodoxe în Biserică şi Societate"*[25]. La lucrările acestor întruniri au luat cuvîntul, cum era şi firesc, călugări şi, respectiv, călugăriţe din diferite mănăstiri şi au prezentat referate privind viaţa religioasă în general şi cea monahală în special. După terminarea lucrărilor, oaspeţii au vizitat mănăstiri din împrejurimi, apreciind modul cum sînt organizate şi felul de trăire duhovnicească a monahismului românesc.

În timpul slujbelor, la care au participat, oaspeţii au putut să înţeleagă şi să guste din duhul „comuniunii", care domină atît slujbele liturgice, cît şi arhitectura şi podoaba picturilor bisericilor noastre. Ei au înţeles mai bine ceea ce spunea Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin în cuvîntarea rostită în catedrala Oratoire du Louvre din Paris în care a dezvoltat ideea comuniunii de trăire duhovnicească şi de rugăciune în comun în Bisericile Ortodoxe, aflate dintotdeauna într-o unire tainică cu Dumnezeu şi cu semenii: „Lăsînd la uşa bisericii „toată grija lumească" cum spune imnul ceresc al Heruvimilor, creştinul ortodox trăieşte în toată puterea bucuria unirii sale cu semenii şi cu Dumnezeu. Mai mult decît în orice alte împrejurări în timpul slujbei comune din biserică se învederează unirea vădită a credincioşilor"[26]. Să amintim şi de grupurile, de două-trei persoane, care au venit cu gîndul sincer de a se împărtăşi din binefacerile comuniunii oferite de slujbele noastre şi de întreaga noastră trăire creştină. Astfel, călugăriţele Eillen Mary şi Mary Angela de la Mănăstirea Fairecares-Oxford au făcut o vizită în ţara noastră şi au petrecut un timp, între 18 aprilie-18 mai 1978, la Mănăstirea Văratec, participînd activ la viaţa de rugăciune în biserică şi la treburile de gospodărie ale mănăstirii[27].

Sister Ninke de Vries, stareţa Mănăstirii protestante Grandchamp (Elveţia) şi sister Silvia, de la aceeaşi mănăstire, au vizitat mănăstirile noastre, fiind găzduite la Mănăstirea Văratec, între 15-29 septembrie 1976, participînd efectiv la viaţa mănăstirii pentru a înţelege mai bine şi a se împărtăşi din duhul rînduielilor monahale ortodoxe[28].

Două călugăriţe, Elisabeth Iudbeck şi Anne Heucke de la Mănăstirea Stift Bethleem (R. D. G.) au vizitat mănăstirile din ţară, fiind găzduite, între 19 iunie-12 iulie 1979, la Mănăstirea Agapia, unde de asemenea au participat efectiv la viaţa mănăstirii[29].

Merită să amintim că prezenţa turiştilor la mănăstirile noastre îmbracă şi o formă generală de ecumenism. Persoane de diferite credinţe, vizitînd mănăstirile şi bisericile monumente istorice şi de artă, înţeleg în chip nemijlocit, bogăţia, adevărul şi frumuseţea spiritualităţii noastre ortodoxe, trăite în mănăstiri şi la

---

23. „ROC", IX (1979), nr. 2, p. 67-68.
24. „BOR", XCIII (1975), nr. 5-6, p. 619.
25. „MMS", LII (1976), nr. 7-12, p. 647-648.
26. Prof. N. Chiţescu, *op. cit.*, p. 266.
27. „ROC", VIII (1978), nr. 2, p. 76.
28. Idem, VI (1976), nr. 4, p. 20.
29. Idem, IX (1979), nr. 3, p. 62.

parohii. Deschise totdeauna tuturor, pelerini, închinători sau turişti, împărtăşind cuvîntul de îndrumare, lămurire şi povăţuire în problemele puse de cei care păşesc pragul lor, străjerii acestor locaşuri fac dovada unui cuprinzător duh ecumenic, tălmăcit din vechime prin omenie şi ospitalitate — virtuţi, care au stăpînit sufletul nostru românesc.

Din cele arătate pînă aici, menţionînd numai o parte din numeroasele iniţiative, acţiuni şi participări, reiese că monahismul nostru românesc a trăit şi a promovat un ecumenism în toate timpurile. La inima noastră a stat permanent, deopotrivă, năzuinţa şi strădania pentru unitatea de trăire creştină şi naţională.

Pentru întărirea celor de mai sus consemnăm mărturisirea făcută de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, la tribuna Fundaţiei „Pro Oriente" cu prilejul mai înainte amintit: „Deschisă dialogului, în cel mai deplin înţeles al cuvîntului, credincioasă slujirii omenirii pe drumul căutărilor ei spre înţelegere şi pace, Biserica Ortodoxă Română de pe făgaşul învăţăturii evanghelice a abordat cu rîvnă şi înaltă conştiinţă creştină problemele legate de prezentul şi viitorul umanităţii întregi. Spiritualitatea ei strălucită şi bogată de obîrşie apostolică, care a rodit de-a lungul vremii pe acelaşi pămînt strămoşesc o agonisită mîntuitoare prin statornicia în credinţă şi lucrarea duhovnicească a tuturor fiilor ei, a fost împărtăşită cu dragoste şi celorlalte Biserici surori precum şi tuturor celor ce au năzuit întru aceasta. Gîndirea şi scrisul, arta şi cultura, slujirea şi întocmirile noastre de pe tărîmul vieţii duhovniceşti, din trecut şi mai cu seamă din prezent sînt aşteptate şi citite cu sete deosebită" [30]. Această mărturisire a călăuzit toate acţiunile întreprinse de monahii noştri, sub îndrumarea directă a Bisericii, în cadrul lucrării ecumenice la care participă activ şi efectiv.

Tot ceea ce se împărtăşeşte altora de monahi s-a făcut din convingerea că ei înşişi se împărtăşesc permanent din bucuriile şi binefacerile vieţii de obşte în care trăiesc, reflectînd duhul „comuniunii" cu scopul de a ne cunoaşte „mai bine şi a ne iubi mai mult" pentru „ca toţi să fim una" (Ioan 17, 21) şi „într-un gînd să mărturisească pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfîntul Duh, Treimea cea de o fiinţă şi nedespărţită".

Arhim. Pimen ZAINEA

O rugăciune pentru refacerea unităţii bisericeşti alcătuită de către Mitropolitul Veniamin Costachi, Mănăstirea Slatina, 1884

Ne propunem să semnalăm, în cele ce urmează, o rugăciune alcătuită pentru refacerea unităţii bisericeşti de către, întotdeauna vrednicul de pomenire, Mitropolitul Veniamin Costachi. Era cu totul firesc ca acest ilustru ierarh al Bisericii Moldovei, a cărui viaţă a fost o neîncetată luptă pentru unitatea poporului dreptcredincios şi înălţarea acestuia prin cunoaşterea exactă şi nenuanţată a adevărurilor de credinţă să-şi îndrepte gîndul, marcat de o adîncă trăire ortodoxă, către testamentul Mîntuitorului Iisus Hristos „ca toţi să fie una" (Ioan 17, 21).

Cu mare responsabilitate teologică face aceasta! El, care definea ruptura de la 1054 *„înfricoşata shismă"* şi constata că principiul primar al învăţăturii creştine, dragostea faţă de adevăr — ca expresie a rămînerii întru dragostea mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos — nu mai era preţuit, ci „omorînd duhul Evangheliei şi făcînd pe cei ce se numesc următorii lui Hristos a se cunoaşte, nu *prin dragoste, ci prin ură şi dezbinare* (subl. n.), au rădicat din nou în mijloc păretele vrajbei, pre carele surpasă Hristos cu a Sa Cruce, *lăţind între răsărit şi apus umbră întunecoasă...*" [1], scria o foarte frumoasă rugă pentru unitatea Bisericii.

---

30. „MMS", LV (1979), nr. 3-6, p. 254.

1. Cuvînt introductiv la „Piatra Scandelei", în *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ, 1946, p. 213.

Aceasta se păstrează în finalul *Cuvîntului înainte* de la „Piatra Scandelei sau lămurire. Despre începutul şi pricinile adevărate ale shismei şi neînţelegerei îmbelor Biserici de Răsărit şi Apus. Cu arătarea celor cinci deosebiri de căpitenie. Alcătuite de iubitoriul de Dumnezeu Episcopul Cernicăi şi al Calabritei în Pelopones Ilie Miniatu. Acum traduse în limba românească de smeritul Veniamin Kostachi Proin-Mitropolit al Moldaviei.. Iaşii la Kantora Foiei Săteşti 1844“[2].

Pentru profunzimea teologică şi adîncirea trăirii, am putea spune, într-un mod dramatic a crizei de unitate în toate operele vieţii, — a nu se uita epoca sa şi mai ales viaţa lui atît de zbuciumată —, reproducem integral această rugăciune:

„Dumnezeule! cel unit în treime, adă prin lumina doctrinei şi prin puterea virtuţei moralului tău pre toţi la unirea ortodocsiei, împreună prin dragostea evanghelică inimile noastre a tuturora, ca toţi întru un gînd să umblăm în casa ta cea Dumnezeească; surpă păretele din mijloc al vrajbei, ce diavolul urătoriul binelui, au înălţat ca pre un turn babilonic al neînţelegerei pînă la nourii tulburi; sparge negura amăgirilor lui, întru a cărora întuneric rătăcesc oile besericei; strălucească soarele Dumnezeirei tale, ca cu focul iubirei sale, aprinzînd haritatea în inimile fiilor şi fraţilor mei creştini, eară cu lucirea adevărului vecinic luminându-ne, să îndrepteze paşii noştri pre căile mîntuirei, ca aşa vrednici făcîndu-ne de soarta aleşilor tăi, seminţia noastră aice să moştenească pămîntul pe care l-ai dat strămoşilor, eară acolo să nu ni ruşinăm, cînd se va arăta preste noi lumina feţei tale!“ [3].

Constantă a întregii evoluţii istorice a poporului român, năzuinţa spre plenară unitate a găsit în gîndul şi scrisul ierarhului moldav putinţa de afirmare. Este această rugăciune, fără îndoială, expresia simţirii, vrerii şi lucrării româneşti de pretutindeni şi dintotdeauna. In acelaşi timp, este dovada de netăgăduit că testamentul Domnului nostru Iisus Hristos „ca toţi să fie una“ a constituit nu un prilej de speculaţie, ci o preocupare a cugetării noastre teologice şi o expresie a trăirii eclesiale româneşti.

Semnalînd în contextul strădaniilor ecumenice această rugăciune, subliniem că dintotdeauna Biserica noastră s-a aflat în slujba împlinirii testamentului Domnului nostru Iisus Hristos şi conştiinţa că această lucrare s-a făcut nu numai „cu timp şi fără timp“, ci şi în mod „deplin“ (II Timotei 4, 2 şi 5).

Pr. C. BUZDUGAN

Pagini patristice

Sfîntul Sofronie, patriarhul Ierusalimului (550-638), Anacreontica

Oda a doua: La Naşterea Domnului [1]

Marie, adu-mi iarăşi pe Duhul Sfînt, prin rugăciunile tale, ca să proslăvesc, după cuviinţă, pe Fiul tău, Dumnezeu.

Cezar-împăratul a poruncit ca toată lumea din imperiul lui să pornească degrabă să se înscrie în cetatea din care-şi trage obîrşia. De aceea, Iosif cel cu bun renume, luînd pe Maria, logodnica cea nenuntită şi neprihănită, care încă nu născuse, a plecat din Nazaret la Betleem. Amîndoi erau din acelaşi ţinut, din aceeaşi sămînţă, din acelaşi orăşel, şi toate acestea erau ale marelui David, care a fost rege şi profet. Fericita Odraslă a Mariei va mîntui toate. Eu cînt răscumpărarea oamenilor mîntuiţi.

Naşterea cea aleasă a Mariei, în mod vădit, mîntuie toate.

Eu cînt momentele de răscumpărare ale oamenilor.

Eu voi spune că Fiul lui Dumnezeu S-a născut în Betleem; voi mai spune

---

2. *Ibidem*, p. 211. 3. *Ibidem*, p. 213.

1. Migne, P. G., vol. 87, 3, col. 3739-3749.

că legile naşterii cea din Maria sînt legi ale unei firi ascunse muritorilor. Cuvîntul-Logosul S-a născut în chip minunat, divin, mai înainte de orice timp, căci Fiul este de aceeaşi vîrstă şi de aceeaşi fiinţă cu Tatăl cel fără de timp, adică veşnic. Acum El iarăşi S-a născut, în chip minunat, din Preasfînta Fecioară. Cel care naşte toate timpurile, din nou S-a născut în timp. El S-a arătat, din nou, în chip dumnezeiesc, după ce S-a născut din Dumnezeu-Tatăl, în chip nepătimitor, şi S-a arătat acum ca Om muritor, din Fecioara muritoare care L-a născut.

Fiindcă Maria, Născătoarea de Dumnezeu, a născut acum, tot acum eu voi proslăvi bucuria cea mare a muritorilor; voi cînta bucuria oamenilor, fiindcă Maria a născut pe Dumnezeu, iar Cel născut S-a arătat lumii în chip minunat, adică într-un chip străin de legile firii. Domnul Hristos unind, fără despărţire, natura muritoare a oamenilor cu natura sfîntă a lui Dumnezeu, a ieşit în lume, văding ambele naturi. El, Cel preaputernic, a putut să înlăture amestecarea celor două firi sau naturi şi a rămas cu ele nedespărţite şi nedespărţibile, şi de aceea S-a arătat cu două firi, fiind deci cu o dublă fire, dumnezeiască şi omenească. El, fiind Cuvîntul, şi Dumnezeu a toate a binevoit a Se face muritor, pentru ca pe muritorii căzuţi să-i unească cu Dumnezeu-Creatorul. Hristos Insuşi a venit ca mijlocitor al Tatălui şi al neamului omenesc, fiindcă El este înţeles. sau conceput ca Dumnezeu, care grăieşte între oameni, avînd şi fire omenească, muritoare. De îndată ce Creatorul întregii lumi S-a arătat pe pămînt, lumea a fost izbăvttă de greşeala înspăimîntătoare. Venind Dumnezeu pe pămînt, neamul muritorilor a scăpat de cel mai cumplit păcat. Tocmai de aceea, trebuie să adaug că cea care a născut, Fecioara Maria, este Maica lui Dumnezeu, în chip legal, fiindcă acum ea naşte pe Dumnezeu, unit cu firea muritorilor. Este o minune străină, adică nemaipomenită, iubiţilor, faptul că Fecioara a născut şi că ea a continuat să rămînă Fecioară, chiar dacă s-a supus încercării naşterii de Prunc, adică chiar după ce a născut. De aceea, slăvitul profet a numit-o „nor uşor", fiindcă ea a născut fără sămînţă bărbătească, ploaia cea înţelegătoare. Profetul, iarăşi prevăzător, a spus că Maria, cea nenuntită, este cartea cea nescrisă şi nouă, care nu este scrisă cu mînă muritoare.

Acum, arătîndu-se învăţăturile de credinţă, a murit diavolul înşelăciunii, ucigătorul de oameni. Arătîndu-se învăţăturile lui Dumnezeu, a pierit diavolul, tătăl minciunii, cel care ucisese oamenii.

După ce Fecioara a născut, fără întinăciune omenească, pe Pruncul bucuriei, pe Cel Care hrăneşte neamul cuvîntătorilor, L-a aşezat în ieslea necuvîntătoarelor. Inţelepciunea lui Dumnezeu a izbăvit neamul omenesc, care căzuse din starea de înţelepciune, punîndu-l din nou în starea de fiinţă raţională, muritoare. Atunci, o ceată de îngeri, părăsind cerul, a coborît pe pămînt şi a alcătuit un cor cu cîntări sfinte. Ingerii aduceau, cu adevărat, o cîntare de laudă şi de bucurie: *Să se arate slavă Celui ce stăpîneşte în cer şi pe pămînt pace desăvîrşită, în voinţa neamului omenesc.*

Eu cînt imnul cetelor îngereşti şi mă închin minunii Naşterii Domnului. Inchinîndu-mă neîncetat minunii naşterii slăvite a lui Dumnezeu, eu cînt cîntarea melodioasă a îngerilor.

Dar un înger al lui Dumnezeu a grăit unor păstori din ţinutul acela, care făceau de strajă, în timpul nopţii, împrejurul turmelor lor: Vă îndemn să ascultaţi, fără teamă, şi să înţelegeţi că acum, vi S-a născut Hristos în Betleem. In grabă duceţi-vă să vedeţi pe Pruncul-Dumnezeu învăluit, în pînze subţiri, în iesle.

Păstorii au părăsit munţii cei goi şi, alergînd iute, au aflat Pruncul în peşteră, împreună cu Maria Născătoarea.

Unindu-vă şi mergînd pe acelaşi, drum cu sfinţii păstori, grăbiţi-vă şi voi spre ieslea de Dumnezeu primitoare.

In acelaşi timp, tot împreună eu sfinţii păstori, alergaţi cn toţii spre peşteră, sălaşul sfînt al lui Dumnezeu.

Oda a treia: La închinarea magilor

Eu cînt călătoria şi evlavia magilor celor buni şi drepţi, fiindcă ei, care veneau din Persia, îmi aţîţau lira mea.

Din seminţia lui Iuda S-a născut Prunc Unic, al Mariei, împăratul tuturor, în Betleem, devenit oraş foarte slăvit[2] de către toţi.

Cel care domnea atunci peste evrei era fiul lui Antipater[3], cel care a plecat din Ascalon şi domnea aici, împotriva legilor, fiind sub garanţie romană.

Atunci, aleşii magilor foarte renumiţi au ieşit din părţile Răsăritului şi mergînd în grabă, au intrat în Ierusalim.

Lumea să urmeze steaua către Hristos, împreună cu magii, care şi-au luat daruri ca să le aducă lui Hristos, de curînd născut.

Acum, toţi să alergăm la Hristos, odată cu magii, uitîndu-ne bine la steaua cea nouă şi urmînd-o.

Magii întrebau oamenii: Oare unde este, cetăţenilor, Impăratul care S-a născut acum din neamul sfînt al lui Iuda? Căci la naşterea Lui cea sfîntă, noi am văzut steaua Lui şi, ca nişte supuşi, am venit să-I aducem închinăciune şi supunere sfîntă.

Atunci, pe furiosul rege al ţinutului — pe Irod — care înţelesese toate cele spuse de magi, l-a cuprins o tulburare grozavă. In acelaşi timp se tulburaseră de acestea şi nişte locuitori, foarte răi ai acelui ţinut (al Ierusalimului). El, Irod, a întrunit pe preoţi şi pe cei ispitiţi în Scripturile Sfinte şi-i întreba: Unde este să se nască Hristos cu trup omenesc?

Eu voi spune că neamul magilor viguroşi şi hotărîţi este un neam fericit, pentru că ei au îmbrăţişat credinţa înaintea tuturor neamurilor. Eu îi voi numi „*Sfinţii magi*", pentru că ei au aflat credinţa cea sfîntă înaintea tuturor neamurilor.

Preoţii au răspuns îndată la întrebarea lui Irod: In orăşelul Betleem, o parte dintr-un ţinut ales al Iudeei, că aşa a scris un profet.

Atunci regele, îngrijorat şi nerăbdător, a chemat pe magi în ascuns şi a aflat de la ei, lămurit, în ce vreme s-a arătat steaua. El le spunea lor, cu gîndul şiret, trimiţîndu-i la Betleem: repede, iubiţilor, plecaţi şi cercetaţi cu de-amănuntul despre Prunc. După ce Il veţi vedea cu ochii voştri, întru totul înştiinţîndu-mă şi pe mine, cu bunăvoinţă, pentru ca şi eu să vin îndată să-mi plec capul înaintea Lui.

O, rege Irod, tu i-ai întrecut pe toţi cu imprudenţa ta; mai este vreun omorîtor de Hristos, adică vreun hristocid aşa de cumplit de care să se fi auzit? O, rege Irod, tu te-ai arătat nemintos, cînd ai crezut că tocmai tu însuţi ai să ucizi pe Hristos, contra voinţei Sale, printr-un şiretlic.

Magii primind în cugetul lor poruncile nelegiuite ale regelui Irod, au lăsat Ierusalimul şi au venit în Betleem, iar lumina strălucitoare minunată a stelei, pe care ei o văzuseră în patria lor, mergea înaintea lor pînă la casa Pruncului, adică pînă deasupra staulului cu ieslea în care se găsea pruncul[4]. Ei se minunau văzînd stălucirea divină şi, intrînd „în casă", au văzut pe Hristos, împreună cu Mama Sa. Căzînd la picioarele lui Dumnezeu, magii I-au adus aceste daruri: tămîie şi aur frumos, iar al treilea dar era mireasma patriei lor (smirnă). Hristos a primit prada Samariei şi bogăţiile Damascului, mai înainte de a zice „tată şi

---

2. In oda precedentă, Betleemul a fost numit „orăşel", iar acum este numit „oraş foarte slăvit", după proorocia lui Miheia (5, 2), pentru că aici S-a născut Hristos.

3. Este vorba de *Irod cel Mare (40-41 d. Hr.)*, privilegiat de Senatul roman. Este numit *Antipater*, după Antipater Idumeul (55-43 î. Hr.), din care descindea (Vezi † Valerian Zaharia, *Flori alese dia grădina Sfintelor Scripturi — Concordanţa biblică*, Oradea, 1955, p. XVII-XVIII). Dedesubtul textului grecesc este o notă în limba latină, în care se arată că „acest Antipater" se numea Irod Ascalonitul (Herodes Ascalonita), după locul pe care-l părăsise şi se făcuse stăpîn peste ţinutul Ierusalimului, „fiind un monstru foarte îngrozitor, de o cruzime ce nu se poate descrie" (infandae crudelitatis monstrum teterrinum). (Iosif Flavius, *Antichităţile iudaice*; cartea a XIV-a a cap. 8 şi urm.).

4. Cuvîntul grecesc „μέλατρον" înseamnă şi „casă, locuinţă", dar aici are înţelesul de „φάτνη" (staul, iesle).

Sfînta Scriptură numeşte casă, locuinţă orice loc propriu pentru locuit şi, de aceea, Sfîntul Matei (2, 11) numeşte *casă* chiar *peştera* în care se găsea staulul de vite (vezi Migne, P. G., vol. 87, 3, col. 3747, sub notiţa 25). De aceea, am tradus cuvîntul grecesc, arătat mai sus, folosit de Sfîntul Sofronie, cu „casă" şi am adăugat „staul".

mamă“ [5]. Incă mic fiind, Hristos a primit puterea Damascului împreună cu bogăţiile samarinene. Magii, luînd înştiinţare, în vis, că regele Irod vine după ei ca un fluviu năvalnic revărsat, s-au întors în patria lor urmînd altă cale.

Mai marele oştirilor îngereşti ale lui Dumnezeu, Arhanghelul Gavriil, i-a spus lui Iosif, în vis: „Ia Pruncul şi pe Mama Lui şi fugi în ţara Nilului. Căci, numaidecît, fiul lui Antipater — Irod — va urmări Pruncul, pentru ca, nenorocitul să-L prindă şi să-L ucidă cu sabia lui duşmănoasă“. Iosif degrabă trezînd Pruncul din somn, de la sînul Mamei, luînd împreună cu El şi pe Mama Sa, au fugit în Egipt.

Spaima şi uimirea au copleşit inima mea, cînd am văzut că Dumnezeu fuge de mînia oamenilor. O mare spaimă şi uimire învăluie inima mea pentru faptul că Domnul Hristos a fugit de mînia şi ura unui tiran. Acel rege, Irod, care era un al doilea Faraon şi mai rău, s-a arătat mîniat pentru că sfinţii magi s-au întors în patria lor prin altă parte. Atunci, cu o furie grozavă, Irod a poruncit ca toţi copiii să fie ucişi cu sabia, toţi cîţi s-au născut în Betleem de cînd s-a arătat steaua [6]. Atunci s-a împlinit glasul cuvintelor adevărate ale profetului, pe care, ca slujitor al lui Dumnezeu şi văzător al batjocoririi faţă de Dumnezeu, le-a scris în Cărţile Sfintei Scripturi: *Glas în Rama* [7] *care se tîlcuieşte „înalt, ridicat“*, adică răspîndit în lung şi în lat, *s-a auzit; Rahela* [8] îşi jeleşte cu gemete copiii, plîngînd neîncetat şi îngrozindu-se pentru că nu mai sînt.

Cinstiţi cu toţii martiriul pruncilor, iubiţilor, pentru ca să vedem pe Hristos.

Să ne aducem aminte, cu părere de rău, de luptele sfinte ale pruncilor, pentru ca ei să ni-L facă şi nouă milostiv pe Dumnezeu.

Oda a patra: La Intîmpinarea Domnului [9]

Am ajuns din Betleem în Sfînta casă a lui Dumnezeu, adică în Templul din Ierusalim, împreună cu Fecioara, de Dumnezeu Născătoare, care purta Pruncul în braţe.

O, evanghelistule Luca, adu-mi cartea, iar tu, profetule David, dă-mi chitara ca să-I aduc o îndoită cîntare lui Hristos, Cel ce S-a născut cu o dublă fire.

Hristos Dumnezeu, Cel din mîna lui Dumnezeu, este egal cu Cel din care S-a născut şi, iarăşi, El este egal ca om cu Maica Sa, Născătoarea, căci El S-a arătat ca Om muritor. De aceea, eu voi numi *Unire fără amestecare* (συνθέτον... ἀσυγχύτως) pe Cel care S-a arătat în trup, fiindcă observ că în El sînt două naturi desăvîrşite, după unirea lor.

Hristos vine la Tatăl, la Dumnezeu. Să ne grăbim şi noi, să alergăm pe urmele Domnului.

Deoarece Hristos a pornit, ca un copil spre Dumnezeu-Tatăl, grăbiţi-vă şi voi toţi să alergaţi către Dumnezeu.

Fiindcă s-a împlinit timpul obişnuit al Sfintei Născătoare, precum porun-

---

5. Sfîntul Sofronie, urmînd pe Iustin Martirul şi pe Sfîntul Epifanie al Ciprului, dă o tîlcuire istorică închinării magilor, arătînd că cele trei daruri închipuie bogăţiile Samariei, bogăţiile şi puterea Damascului, duse înaintea regelui Asiriei şi mirodeniile, aromate, bogăţiile Răsăritului, de unde veneau magii (Vezi Isaia 8, 4 şi Migne, *loc. cit.*, subnotiţa 26).

6. Jalnicul masacru al copiilor s-a întîmplat în cel de-al 42-lea an al lui Augustus. Această veste s-a auzit nu numai în Rama, ci s-a răspîndit în lung şi-n lat, în Roma, şi a ajuns pînă la urechile împăratului însuşi, care după cum scrie Macrobius (*Saturnalia*, cartea a II-a, cap. IV), după ce a auzit că Irod între copiii ucişi, de doi ani şi mai în jos, a fost chiar şi fiul său, se zice că ar fi exclamat în public cuvîntul acesta: Melius est Nerodis porcum esse quam filius = Este mai bine să fii porcul lui Irod, decît să fii fiul lui (Vezi Migne, *op. cit.*, col. 3749, subnotiţa 30).

7. Vezi Migne, *loc. cit.*, col. 3749, citat după Fericitul Ieronim, *Comentariu la Matei*, cap. 2.

8. Rahela a fost soţia patriarhului Iacob şi mama lui Iosif şi Veniamin. Ea se socotea mama fiilor lui Israel şi era îngropată în Betleem (Fac. 35, 19). Prin Rahel se înţeleg toate mamele pruncilor tăiaţi de Irod (Vezi Noul Testament, Padova, 1959, pag. 19, subnotiţa 18).

9. Migne, P. G., vol. 87, 3, Col. 3749-3756.

ceşte Legea lui Moise, profetul credincios, părinţii au adus pe Pruncul-Dumnezeu la Ierusalim, ca să-L readucă lui Dumnezeu, ca Om, Cel Care totdeauna este Una cu Dumnezeu. Era o Lege Sfîntă, şi anume, că orice parte bărbătească, ce deschide porţile preasfinte ale naşterii, să fie numit „sfînt lui Dumnezeu“ [10]. Legea poruncea ca, în acelaşi timp să aducă o jertfă: două turturele, iar celor sărmani legea le îngăduia să aducă doi pui de porumbei. Hristos, dăruind tuturor libertate a înlăturat povara practicilor mozaice. El, Care a eliberat de sub Lege neamul omenesc. S-a arătat slujitor al Legii.

In cetatea Ierusalimului, locuia un preot cu numele Simeon, mare profet, purtător al Duhului lui Dumnezeu. El cinstea, cu vrednicie puterea dumnezeiască în mintea lui sfîntă şi aştepta să vadă el însuşi Mîngîierea neamului lui Israel. Duhul Sfînt i-a dat un cuvînt, dumnezeieşte grăitor, că el nu va ajunge la moarte, mai înainte de a vedea pe Fiul lui Dumnezeu. El a ieşit repede din casă şi a intrat în Templul sfînt, căci Sfîntul Duh îl conducea ca să afle pe Hristos Însuşi. Legea lui Moise a luat sfîrşit acum, pentru că Hristos, arătîndu-Se, i-a adus sfîrşitul.

Părinţii, împlinind Legea, au adus Pruncul la preotul Simeon, iar el a primit pe Dumnezeu, cu bunăvoinţă, în mîinile sale drepte. Dîndu-şi bine seama că are în faţă minuni nemaipomenite, pe care nimeni nu le-a mai văzut altădată, şi-a aţintit ochii spre înălţimea cerului şi a rostit către Tatăl Pruncului: *„Dumnezeule, acum slobozeşte pe robul Tău în pace, după cuvîntul Tău, că am văzut mîntuirea Ta, căci această mîntuire ai dat-o tuturor oamenilor, întru arătare, în chip vădit, lumină spre descoperirea neamurilor şi slavă poporului Tău Israel“* [11].

O, Simeoane, tu te arăţi fericit faţă de înaintaşii tăi, pentru că eşti singurul care ai primit pe Hristos în braţe. In sufletele părinţilor a sălăşluit o stare de uimire, la auzul cuvintelor de Dumnezeu-văzătorului Simeon, fiindcă ei nu cunoşteau adîncimea ascunsă a înţelepciunii proniei divine. Atunci, profetul Simeon, după aceste cuvinte, întinzîndu-şi mîinile, duce Pruncul Născătoarei Maria, zicîndu-i: *Acest Prunc, Preasfîntă, este spre ridicarea multora; în acelaşi timp este spre pieirea neamurilor înseşi şi ca un semn care va stîrni împotrivire, iar în sufletul tău, Fecioară, va pătrunde sabie ascuţită, pentru ca să descopere gîndurile din nenumărate inimi* [12]. O îndreptăţită pietate este arătată de către toţi: tu, cel dintîi, Simeoane, ai cunoscut pe Hristos, Cel ce este. Vestea a ajuns îndată la sfînta proorociţă Ana, care era fiica lui Fanuel, din seminţia lui Aşer. Ea era o văduvă înţeleaptă, nu de puţini ani, ca vîrstă fiind totdeauna în templu, ca să ceară îndurarea lui Dumnezeu, prin cîntări; nefăcînd nici o vîlvă, a venit şi ea lîngă ei, pe picioarele ei bătrîne şi a spus locuitorilor din Ierusalim că S-a arătat Hristos.

Fecioara Maria, fără să dea uitării cele auzite din gura lui Simeon, păstra în inima ei toate aceste cuvinte. Luîndu-şi Pruncul, ea a plecat în Nazaret.

Marie, Maica Domnului, Simeoane şi Iosife însuţi împreună cu Ana înduraţi-vă şi miluiţi-ne pe noi toţi, cei care ne rugăm.

Oda a cincea: La Botezul lui Hristos, Dumnezeul nostru [13]

De departe, din pustiul iubit, de la Iordanul sfînt, înainte cu înaintemergătorul lui Dumnezeu, eu voi cînta o melodie sfîntă.

Marele profet al lui Dumnezeu s-a arătat copil divin, grăbindu-se spre pustiurile renumite, urmînd să ducă o viaţă duhovnicească deosebită. Ioan Botezătorul era din părinţi drepţi care vieţuiau după legile sfinte, fapt pentru care el a fost plin de Duhul lui Dumnezeu chiar din pîntecele maicii sale. De aceea, el se abţinea de la vin sau orice altă băutură de sicheră (o băutură îmbătătoare a evreilor), ca şi de mîncărurile care sînt foarte plăcute celorlalţi muritori.

Copil preaales a lui Zaharia, începe cuvîntul, cu buze poetice. Fiu al preaînţeleptului profet, profet sfînt al lui Dumnezeu, începe tu cuvintele înţelepte.

---

10. Vezi: Ieşire, 13, 2; 22, 29; 34, 19; Numeri 3, 13; 8, 16.

11. Sfîntul Sofronie schimbă puţin forma acestei rugăciuni pe care o găsim la Luca 2, 29-32, din nevoia de a satisface cerinţele de prosodie metrică ale poeziei în care scrie.

12. *Ibidem.*

13. Migne, P. G., vol. 87, 3, col. 3756-3760.

Ioan avea o hrană aleasă care îi apărea totdeauna, fără caznă: ***acridele***[14] îi erau hrana lui, mierea sălbatică şi rădăcinile. El purta o haină sfîntă, din păr aspru de cămilă, iar peste coapsa lui avea o cingătoare tăiată din piei de animale. A ieşit vestitorul dumnezeiesc, care aleargă înaintea Fiului lui Dumnezeu, pentru că pe acesta l-a ridicat Tatăl, ca să arate tuturor pe Fiul Său.

Pentru că acum s-a arătat plinirea tainei Dătătorului de lumină şi noi să cîntăm imnuri cu chitare purtătoare de lumină. Plinirea tainei celei alese, arătîndu-se, şi noi, luînd chitare vestite, vom rosti imnuri sfinte.

El s-a arătat pe pămînt, aducînd oamenilor răscumpărarea sfîntă; a apărut dar o lumină care ne-a făcut să vedem cu cuviinţă şi pietate pe Dumnezeu. Intr-un ţinut prea ales, el învăţa toate, cu curaj; atunci a început să curăţe pe cei născuţi din Iuda cu repejiunea valurilor (Iordanului). Vorbind poporului care era de faţă, el îi spunea să-i facă cărările drepte, duhovniceşte înţelegînd, cît mai repede cu putinţă lui Dumnezeu, Cel ce va să vie. De aceea, Sfîntul Ioan Botezătorul dobîndea mare cinste de la toţi cei care îl vedeau. Tocmai pentru aceasta, poporul evreu credea că el este Hristos însuşi. Tot neamul oamenilor prea credincioşi şi-a spălat trupurile cu valurile de apă care au primit pe Dumnezeu în Iordan. Neamul oamenilor prea iubitori de credinţă îşi curăţea trupurile cu repejunile valurilor care au cuprins pe Dumnezeu.

Vestitorul Ioan, acestea cugetînd, zicea poporului: „Cine v-a arătat vouă, fii ai unor vipere nenorocite, să fugiţi de mînie? Eu nu fac altceva aparte, decît ceea ce a scris profetul (Isaia), căci el a prezis că eu sînt glasul care strigă în pustie. De aceea, eu, înaintemergător, vă spăl cu apele repezi (ale Iordanului); îndată însă va să strălucească înaintea noastră Cel care este mai tare decît mine în putere. Eu însumi, cu toate că mă arunc la picioarele dumnezeieşti ale Lui, nu ştiu cum să-I dezleg cu mîna curelele încălţămintelor Sale sfinte.

Impăratul Hristos Şi-a spălat Trupul cu apele Iordanului, pentru ca să spele petele de necurăţie ale întregului neam omenesc. Arătîndu-Se, Hristos Şi-a scufundat trupul în repejunile Iordanului, ca să cureţe necurăţia neamului omenesc de sub pămînt, adică din iad. Numai El singur vă curăţă pe voi cu ape minunate, revărsînd un foc spiritual, care curge din Duhul Sfînt. Aducînd cu Sine o lopată deasă de vînturat, El curăţă propria Sa arie, şi aducînd grîul acasă El arde toate paiele. Atunci a venit Insuşi Hristos către marele Său profet ca să-L boteze şi pe El, repede, în repejunile Iordanului. Profetul s-a reţinut de la săvîrşirea acestui fapt, zicînd: eu însumi am nevoie de apele Tale repezi, aşa încît Tu, Impărate, de ce vii la mine?

Valul mare de apă curăţă păcatele oamenilor. Eu voi cînta puterea curăţitoare a apelor. Curentul de apă curăţă răutăţile oamenilor: voi vesti puterea deosebit de mare a curentului de apă preacurată.

Iar Soarele-Hristos a zis: Lasă acum. Ia aceasta, fiindcă Mie Mi se cade să împlinesc astfel dreptatea.

Profetul întinde mîna dreaptă în Iordan şi, cu inima tremurîndă, a scufundat pe Impăratul, Cel Care este curăţia ispăşitoare a tuturor. Glasul Tatălui striga: Acesta este Fiul Meu, iar Duhul Sfînt era peste Hristos, ca un porumbel. Unul Dumnezeu S-a arătat în Treime, în chip văzut. Pe Acesta adoraţi-L cu credinţă toate neamurile!

Unul Dumnezeu S-a arătat în Treime: Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh; noi pe El singur Il adorăm, adică lui Dumnezeu-Unic ne închinăm.

---

14. Dedesubtul odei, se face etimologia cuvîntului *acrides*, în latineşte, şi se arată înţelesul acestui cuvînt. „Cuvîntul ἀκρίδες provine de la cuvîntul ἄκρα şi, în termeni diminutivi se mai adaugă ἀκρισίδος şi ἄκρις-εος, care înseamnă: înălţime, lăcustă (săritoare în sus), vîrf de munte. Aici ἀκρίδες înseamnă: părţile cele mai înalte ale ierburilor (spicele lor) — τὰ ἄκρα τῶν Βοτανῶν — şi vlăstarele lor (mlădiţele) plantelor — φυτῶν Βλαστήματα — pe care negustorii de legume, în Roma, le numesc în mod curent: „puntarele, mazzichi".

Cuvîntul *acrides* înseamnă şi lăcuste, care sînt mai mari, în părţile acelea, şi au gust de raci, dar se vede că autorul subnotiţei acceptă celelalte înţelesuri: vîrfuri ale ierburilor şi vlăstare ale plantelor, care intrau în hrana Sfîntului Ioan Botezătorul. Socotim că hrana sa consta şi din spice de ierburi şi din vlăstare de plante şi din lăcuste şi, de aceea, textul trebuie tradus cu termenul cuprinzător „acrides", iar nu cu „lăcuste".

Oda a opta: La Cina cea de Taină și Dumnezeiască a Mîntuitorului Iisus Hristos și Dumnezeu [15]

Acum, du-mă, liră divină, la Sfînta Cruce, ca să fiu părtaș și eu, împreună cu Domnul, la Masa cea de taină.

Se cade, acum, să vestim cu glas tare, puterea dumnezeiască a lui Hristos și, în același timp, să anunțăm sfîrșitul Legii preînchipuitoare, scrisă de Moise.

Pe cînd Fiul lui Dumnezeu se găsea pe roditorul munte al Măslinilor [16], le vorbea sfinților Săi ucenici, prezicîndu-le cea de-a doua venire a Domnului. Țineți minte această învățătură, pe care v-o spun clar, că peste două zile va fi Paștele Legii.

Grăbiți-vă cu toții către Cina Mielului lui Dumnezeu, fiind cu inimile foarte curate, în toate tainele lor.

Pe Mine, însă, Fiul Omului, mă vor prinde, împinși de o ură cumplită, preoții, poporul, cetățenii și vor tăbărî pe Mine cu bice aspre, făcute din curele de piele. Se vor năpusti împotriva Mea cu vorbe furioase. Îmi vor umple fața de scuipat și, înnebunind de ură, împreună cu Pilat Mă vor omorî, cu moarte pe cruce. Dar Eu, sfărîmînd locuințele și porțile morții, luînd pe Adam, a treia zi Mă voi scula din morți. Hristos ne-a dăruit un ospăț sfînt, înlăturînd ospățul mieilor pascali mozaici. Pentru ca să împlinesc Legea, pe care Eu Insumi am dat-o odinioară, du-te acum, Petre, în cetate împreună cu fiul Salomeei. Pe cînd vesteau ei acestea, în cetate, îi întîmpină îndată un tînăr, ducînd un vas de lut pe umeri plin cu apă dulce. Călcînd pe urma clară a piciorului acestui om, care calcă viguros, mergeți și voi, în grabă, pe drum, pînă acolo unde va merge el. Acolo întrebați pe stăpînul încăperii celei mai mari a casei [17], așa precum vă spuneam: Care este locașul, în care să vin, să mănînc Paștele cu ucenicii Mei?

De la Cina sfîntă a lui Hristos, alungați cît mai iute pe ticălosul și trădătorul Iuda!

Înțelegînd hotărîrea Mea, stăpînul vă va arăta numaidecît foișorul de sus, în care pregătiți-Mi cît mai repede Cina Sfîntă. Ascultînd și înțelegînd acestea, ucenicii au alergat repede în cetate, au aflat și au făcut cele ce le-a spus Hristos [18].

Dumnezeu, împreună cu ucenicii, a venit la ceasul potrivit în casa luminoasă, strălucitoare, aducînd dealtfel, cu Sine, sfîrșitul Legii, Mielul Fiului lui Dumnezeu, mîncînd Mielul lui Moise, mielul Legii vechi, a așezat Însăși minunea tuturor (adică Trupul și Sîngele lui Hristos, mîncare și băutură pentru toți).

Oricare dintre muritori dorește cu ardoare pe Hristos, să mănînce, împreună cu toți, fără vicleșug, Cina Lui. El Insuși S-a dat pe Sine Miel de răscumpărare neamului omenesc, la Cina cea de taină, închipuind moartea Sa proprie.

Masa fiind încoronată cu ghirlande de flori, S-a scălat Domnul și a turnat apă într-un vas (probabil, de lut). Și-a scos sfintele veșminte, a spălat cu sfintele Sale palme picioarele slăbuțe ale ucenicilor și le-a șters cu ștergarul pe care-l avea. Dîndu-Se pildă de smerenie muritorilor, împotriva semeției celor ce se mîndreau, Domnul Hristos, îmbrăcîndu-și hainele Sale, a venit iarăși la masă.

Și pe mine, cel ce sînt în necurăție, Hristoase, curățește-mă, spălîndu-mă tot timpul cu sfintele Tale mîini.

Lumina lumii, Mîntuitorul, după ce a luat pîinea, a dat-o ucenicilor; luînd paharul ales, după ce a făcut amestecul vinului cu apa (κεράσσας), [19], le-a dat ucenicilor zicînd: Beți sîngele Meu care iartă păcatele.

---

15. Migne, P. G., vol. 77, 3, col. 3772-3776.
16. Matei 24, 3; Marcu 13, 3.
17. În nota nr. 84 se spune, în latinește: „Sofronie socotește că stăpînul foișorului, în care Domnul Hristos a stat la Cină, a fost un oarecare om bogat".
18. În nota nr. 85 este o reflecție morală aplicativă a autorului, care prezintă textul Sfîntului Sofronie, tot în latinește: Ucenicii au împlinit îndată poruncile Mîntuitorului și acest fapt ni se pune înaintea ochilor noștri, ca o medalie a noastră, ori de cîte ori se repetă: „cele ce le-a spus Hristos..."
19. Cuvîntul κεράσσας, participiul aorist pasiv de la verbul κεράννυμι = a amesteca, în proporții juste, în mod potrivit, este folosit de Sfîntul Sofronie ca

Ridicînd glas de bucurie faţă de Fiul şi cîntînd cîntări de laudă lui Dumnezeu, au plecat spre valea împădurită a Muntelui Măslinilor, împreună cu lumini aprinse.

O, milostivire, o iubire, pentru care Hristos Şi-a dat propriul Său Trup, spre mîncare!

Oda a noua: La Sfîntul Apostol Pavel[20]

Pavele, albină a virtuţilor, du-mă şi pe mine la stupii tăi, pentru ca, recoltînd şi eu mierea ta, să fiu şi eu părtaş la hrana cea sfîntă.

Rege al cîntărilor şi profetule, dă-mi şi mie putinţa să fac să vibreze chitara ca să cînt căpetenia virtuţilor — pe Pavel — cu cîntări înţelepte.

Marele slujitor al lui Dumnezeu se naşte din neamul lui Avraam, creşte în Tarsul Ciliciei şi se arată în lume, cu numele de Pavel. Mergînd pe drumul sfinţilor neamului său, înţelept din copilărie el a lăsat patria sa proprie, oraşul distins al părinţilor.

Pavele, tu eşti rădăcina iubitorilor de credinţă, căci tu ai produs mlădiţele credinţei, într-un pămînt mult uscat.

El învăţase, cu însufleţire Sfintele Scripturi ale părinţilor săi în cetatea Ierusalimului, de la dascălii care cugetau înţelepciunea. După ce a isprăvit de învăţat legile dumnezeieşti, el a devenit un fariseu înfocat, un fariseu de frunte, şi de aceea, el era un persecutor într-o măsură şi mai mare a celorlalţi închinători ai lui Dumnezeu. El devasta, în mod sălbatic, toate casele creştinilor şi, aducînd pe toţi sfinţii (creştini) în Cetatea Ierusalimului, îi preda la moarte.

O, cu ce minte, cu ce nebunie se ridica Pavel ca să omoare toată ceata înţelepţilor! El alunga sfînta credinţă, ridicîndu-se ca un persecutor nebun, venea în fiecare cetate şi pedepsea pe toţi sfinţii (creştinii). El a luat scrisori rele de împuternicire de la căpeteniile rele, ca să aducă legaţi în lanţuri pe sfinţii care trăiau în Damasc.

Cuvîntul-Dumnezeu, care priveghează din ceruri şi care întoarce cerul, cu cuvîntul Său şi cu lumina cea atotmăreaţă, fulgerătoare, l-a transformat într-o clipă pe Pavel. In miezul zilei, strălucind o lumină care face să dispară lumina ochilor, -a izbit pe Saul de pămînt; el, care era furios, cu o răutate mare, acum zace la pămînt[21].

Hristos, Proniatorul tuturor, împreună cu Tatăl, l-a făcut pe Pavel, din duşman al Lui, închinător al lui Iisus, Cel Care lovit de la distanţă, voind ca Pavel, cel care a fost lovit de aproape să cunoască pe Cel Care a lovit de la distanţă, i-a vorbit cu blîndeţe lui Pavel, care căzuse la pămînt: Este ceva uimitor, Saule, ceea ce vei face tu împotriva credincioşilor creştini, prigonindu-Mă, acum pe Mine. Saul, la rîndul său, răpunde: Spune-mi, tu cine eşti?

Dumnezeu, iarăşi vorbind cu glas tare, spune lui Saul care-L întrebase: Eu sînt, zice Iisus, din orăşelul Nazaret. Iarăşi îşi spune Cel ce poartă toate: Eu sînt Cel pe Care tu Il prigoneşti; greu îţi va fi să izbeşti cu picioarele tale plăpînde în ţepuşele tari. Pavele tu eşti copleşit de întunerecul dens al dimineţii, spune-Mi de unde ai să străluceşti, cu toate luminile strălucitoare?[22] Purtîndu-ţi

---

să atragă atenţia că la Cina cea de taină, Mîntuitorul a folosit vinul şi apa, dînd ucenicilor să bea. Este o dezaprobare a multor eretici: hidroparastaţii, care se împărtăşeau numai cu apă armenii, care puneau numai vin în potir, pentru Sfînta Împărtăşanie, şi protestanţii de mai tîrziu (vezi nota 99, în limba latină, de la această coloană).

20. Migne, P. G., vol. 87, 3, col. 3776-3780.

21. Subnotiţa nr. 95 spune, în latineşte, că pe locul convertirii Sfîntului Pavel, aproape de Damasc, pietatea creştinilor a ridicat o biserică în amintirea Sfîntului Apostol Pavel despre care vorbesc Guillenus Tyrius *(De bellisacris liber*, III). şi Fer. Augustin *(De conversione: S. Paladi*, servo 14). Fer. Augustin spune acestea: Locurile înseşi mărturisesc ceea ce s-a întîmplat atunci, în acea zi şi ceea ce citim şi credem noi acum.

22. Autorul traducerii, în latineşte, luminează acest text greu de înţeles printr-o subnotiţă (17), spunînd că Pavel a fost pedepsit cu „un întuneric de dimineaţă", pentru erorile iudaismului, dar „melodul" (Sfîntul Sofronie) se întreabă, mirat, pe bună dreptate: cum a putut un bărbat atît de întunecat să vestească neamurilor *lumina* credinţei?

încă întunerecul neguros în ochi, du-te în cetate, unde Eu îţi voi spune din nou, Pavele, cele ce trebuie să faci tu. Tu vei fi lumină strălucitoare neamurilor, învăţîndu-le lumina dumnezeiască ; tu vei osîndi pe Israel, care este neamul tău necredincios.

Atunci, înţelegînd Saul că Iisus Hristos îl cheamă la El, luîndu-i de mîini pe cei care-l însoţeau, i-a urmat ca unul care era încă orb.

Hristos, arătîndu-i-se, într-un vis de noapte, într-un somn profund lui Anania, un bărbat sfînt, l-a trimis îndată la Saul [23].

Pavel a privit întunerecul ca un izvor de lumină, pentru ca să înlăture negura cea deasă a minţii oamenilor.

Anania, dînd ascultare cuvintelor temătoare, a alergat în grabă la prigonitorul Pavel, aducîndu-i dubla lumină pentru ambii ochi.

După ce a alungat întunericul cel greu şi odată cu el şi îngîmfarea inimii, Saul, îmbrăcînd haina Sfîntului Botez, s-a umplut de harul lui Dumnezeu. Călcînd în picioare, cu bărbăţie, învinuirea dojenitoare a evreilor faţă de el, luptători împotriva lui, el tulbura poporul cel trist, învăţînd pe oameni adevărul despre Sfînta Treime.

Pavele, tu ai fost plin de lumina cea pururea fiitoare ; luptă-te cu toate făcliile dătătoare de lumină !

Oda a zecea: La nevoinţele Sfîntului Apostol Pavel [24]

O, liră sfîntă, du-mă iarăşi la Pavel, care călătoreşte, ca să cînt iarăşi dumnezeieşte nevoinţele încordate ale lui.

Dregătorul regelui Aretas păzea cetatea Damascului [25], ca să-l prindă pe Pavel şi să-l omoare, minunea credincioşilor. Dar ucenicii Domnului, cunoscînd lucrul pe care l-a plănuit Aretas şi anume vrea să omoare pe văzătorul de Dumnezeu — Pavel şi că vrea să fie prieten evreilor, îl lasă în jos printr-un coş, de pe nişte ziduri foarte înalte, ascunzîndu-l pe Pavel, cel nou venit în credinţă,

Pricinuind neamurilor lumina strălucitoare a credinţei, Pavele, te-ai arătat lor fulger strălucitor.

De aici, Pavel a plecat spre oraşele Arabiei şi Siriei, fugind de ucigaşul Aretas, scăpînd de furia lui sălbatică. Voind să înlăture rătăcirile întunecoase de pe tot pămîntul, el a străbătut tot pămîntul, curăţind neamul omenesc, Pavel a contemplat pe Dumnezeu, cu ajutorul lui Dumnezeu, sălăşuit în ochii cei preacuraţi şi s-a ridicat la al treilea cer ca să înveţe înţelepciunea lui Dumnezeu.

O, coş ceresc, cum ai fost coborît din acest cer sau de unde ai dobîndit o astfel de hrană ca s-o porţi cu tine ?

De acolo — din al treilea cer — Pavel a venit în raiul sfînt, unde a auzit cuvinte neconsistente, nemaiauzite, care nu se pot vorbi de către oamenii care grăiesc omeneşte. Potrivit poruncilor dumnezeieşti, Pavel s-a dus în grabă în cetatea lui Dumnezeu — Ierusalimul, dorind să-l vadă pe Petru, întîiul apostol. In cetatea Ierusalimului, el iarăşi, combătea cuvintele întortochiate (labirintice) ale nepoţilor lui Iuda [26], cu cuvintele sale dumnezeieşti. Fruntaşii neamului evreu, înfuriindu-se cu mare mînie, voiesc să ucidă pe Pavel, din cauza mustrărilor lui usturătoare.

Pavele, tu ce ai fost dăruit ca dar, de la nemuritorul Dumnezeu tuturor oamenilor pierduţi sufleteşte.

Pavel, vorbind, îndulcea jalea tuturor credincioşilor, pentru că acum el propovăduia credinţa în toată lumea, credinţă pe care, altădată, o pustiia.

Fraţii l-au trimis îndată pe Pavel, cel fără de vină, în Tars, ca străin în ţară străină... Dar Barnaba a plecat spre Tars, ca să aducă pe Pavel să înveţe pe sirieni ca să se închine lui Hristos. El îi învăţa pe toţi, în mod deschis, să cinstească dumnezeieşte pe Dumnezeu-Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh, singurul stăpînitor a toate.

Văzînd strălucirea pe care a dobîndit-o Pavel de la Dumnezeu, acum voi

---

23. Traducătorul, în latineşte, al acestei ode, menţionează (notiţa 98), că locuinţa lui Anania era în partea de apus a oraşului Damasc şi, odinioară, ea a fost trasformată în biserică, ale cărei dărîmături sau ruine încă şi acum sînt arătate călătorilor.

24. Migne, P. G., vol. 87/3, col. 3780-3784.

25. Cf. 2 Corinteni 11, 32,

26. Cf. Fapte 9, 29.

dănţui, după cîntarea divină. Întocmai ca un rîu care curge pe pămînt şi care irigă satul, tot aşa a făcut Pavel, mergînd la neamuri. El a fost învăţat de Înţelepciunea, Cuvîntul lui Dumnezeu, să propovăduiască credinţa lui Dumnezeu, fapt pentru care, înduplecînd toate neamurile, le-a adus la Dumnezeu. Pavel a fost adus să facă aceasta de către Providenţa cea preaînţeleaptă, atunci cînd, împreună cu Simon Petru, a aruncat bine sorţul de împărţire a locului de predicare. Pavel a luat toate neamurile, dîndu-i-se către (apostolul) fecioară [3], iar preaînţeleptul Petru a luat pe fiii consîngenilor lui, evreii.

Care dintre muritori era înţelept ca Pavel? Care dintre pămînteni a văzut pe Dumnezeu, aşa cum L-a văzut el? Iubindu-i pe toţi, deopotrivă, şi pe neamuri şi pe fiii lui Iuda [28] evreii, îi învăţa pe toţi în mod neabătut ca să adore pe Dumnezeu, în mod desăvîrşit.

Fiind foarte plăcut tuturor şi fiind întru totul şi cu toţi părtaşi la aceleaşi simţăminte, Pavel s-a arătat tuturor, toate, ca pe toţi să-i mîntuiască. Picurînd în suflet picături ale învăţăturilor înţelepte, dogmele credinţei, ale lui Dumnezeu, el îi atrăgea pe toţi la Hristos, Creatorul a toată lumea.

Pavele, *fruntaş al sfinţilor slujitori* [29], tu singur ai izbutit să faci obşti sau turme de credincioşi între neamuri!

Oda a douăsprezecea: La primul martir, Arhidiaconul Ştefan [30]

Eu proslăvesc virtutea, nevoinţele, victoria slăvitului Ştefan şi voi chema, împreună cu apostolii, ceata martirilor, ca să facem o horă de sărbătoare. Ştefan s-a oştit pentru Împăratul-Dumnezeu alături de apostoli şi, primul între martiri, şi-a încins tîmplele cu coroane de flori [31]. De aceea, eu voi înfăţişa, ca într-un tablou, slava dublă a lui Ştefan [32], fiindcă el este strîns unit cu apostolii şi pentru că el străluceşte primul între martiri. Pentru aceste motive, ceata Sfinţilor Apostoli l-a rînduit, îndată, în rangul întîi pe slujitorul şi marele văzător de Dumnezeu, pe bărbatul de Dumnezeu însuflat (pe „bărbatul plin de credinţă şi de Duhul Sfînt", Fapte 6, 5).

Cel care cîntă nevoinţele lui Ştefan ştie să-şi sature inima de o mare bucurie.

Fiind plin de dragoste faţă de Dumnezeu şi plin de puterea harului, Sfîntul Arhidiacon Ştefan a săvîrşit o mulţime de minuni înaintea poporului.

Copleşiţi de o ură întunecoasă, unii dintre evreii cruzi au venit să urzească discuţii cu Ştefan, despre învăţături dumnezeieşti. Aceştia erau un neam furios, o ceată a celui mai rău diavol — Veliar [33], o ceată din oraşul Farului, Alexandria Egiptului, şi din Asia şi Cilicia. Martirul, aruncînd împotriva lor, fulgerător, cuvinte neîntrerupte din înţelepciunea inimii sale, respingea cuvintele pline de invidie ale acelui neam, precum vînturile care suflă puternic respingînd norii.

Voi împleti coroana dumnezeiescului Ştefan, culegînd flori din cupele de flori scrise [34].

Dîndu-şi seama de biruinţa lui Ştefan, prin cuvintele sale sfinte, numaidecît ei au adus nişte bărbaţi, părinţi ai minciunii, care strigau împotriva lui. Aceştia

---

27. Se vede că aici este indicat Apostolul Ioan (vezi nota 6 de subtext şi Galateni 2, 7 şi urm., în latineşte).

28. Cf. 1 Corinteni 9, 19 şi urm.

29. Relevăm atributul adscris Sfîntului Pavel de către Sfîntul Sofronie: „*Fruntaş al sfinţilor slujitori*": Ἁγίων μιστιπόλων, ὄρχαμε Παῦλε (Paule, sanctorum princeps sacerdotum). Este utilă aceasta pentru a înţelege că textul cu privire la primatul apostolic al Sfîntului Petru, din cuvîntul Sfîntului Sofronie: „*Laudă Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel*", Migne, P.G., vol. 87,3, col. 3538: „Petru, corifeul apostolilor" trebuie înţeles că exprimă primatul între egali, iar nu un primat jurisdicţional.

30. Migne, P. G., 87,3, col. 3789-3796.

31. Expresia aceasta poetică (vezi nota 22) este inspirată după Horatius, lib. IV, odà I, v. 32: „vincire novis tempora floribus" (şi-a încins tîmplele cu flori nobile).

32. Expresia „dubla slavă" (τὸ διττὸν εὔχον) arată că Sfîntul Arhidiacon Ştefan se înscrie şi în numărul apostolilor şi este şi cel dintîi martir (vezi nota 20, în latineşte).

33. 2 Corinteni 6, 15.

34. In greceşte este cuvîntul metaforic „caliciu", cupa sau învelişul extern al unei flori îmbobocite.

spuneau că au auzit cuvinte de hulă împotriva Dumnezeului părinţilor lor, împotriva dumnezeiescului Moise, cuvinte ieşite din vorbirea înţeleaptă a lui Ştefan. Strigînd cu mare putere, aceştia întărîtînd poporul, prin înşelătorie, şi pe preoţii cei mai răi, au prins îndată pe Ştefan. Fiind aprinşi de beţia nebuniei, ei au adus la judecată pe văzătorul de Dumnezeu, pentru că ei care erau cei mai nedrepţi oameni s-au sprijinit pe cei mai răi martori.

Ştefane, tu ţi-ai creat un nume slăvit, pentru că porţi în tine coroana credinţei.

Potrivit obiceiului, sucind cuvîntul minţii sfinte, ei declarau că Hristos ar fi zis că va strica templul lui Solomon, că va da lui Israel o Lege nouă, că va schimba poruncile şi datinile lui Moise, fiindcă n-au fost rînduite cu înţelepciune. Tot poporul acela împreună cu păstorii lui sufleteşti a fost amăgit, ascultînd martorii mincinoşi şi i-a pus în faţă Sfîntului Ştefan învinuirile aduse. Ei îşi aţinteau privirea la faţa lui care revărsa o strălucire dumnezeiască, căci presfînta lui faţă avea frumuseţea chipului unui înger.

Intre sfinţi întîi pe tine te voi cinsti, Ştefane, pentru că tu ai suferit primul patima lui Hristos!

Preotul care era mai mare peste toţi, adică arhiereul, avînd mintea zdruncinată de vuietul mulţimii, i-a poruncit lui Ştefan să dea socoteală de aceste învinuiri grave.

Deschizîndu-şi gura, pricepută la vorbire, Ştefan a spus, uşor, că Hristos a zis că El este sfîrşitul Legii înseşi a lui Moise. Tocmai ceea ce nu pricepeţi este că voi faceţi pe Dumnezeu potrivnic vouă; de aceea, voi, ca şi părinţii voştri, aţi omorît pe Hristos, ca nişte nelegiuiţi. Iar Ştefan, plin de Duhul Sfînt, îşi aţinteşte privirea la cer şi vede pe Insuşi Hristos-Dumnezeu şezînd de-a dreapta Tatălui.

Ştefan s-a făcut începătură a cetei martirilor, pentru credinţă, pentru curaj.

El le spunea, arătîndu-le clar, tuturor, că cerul s-a deschis pentru ca să vadă pe Hristos-Impăratul, şezînd de-a dreapta Tatălui. O furie sălbatică s-a sălăşluit în inima celor care erau de faţă împotriva mucenicului şi, de aceea, năvălind asupra lui, aruncau o ploaie de pietre în el [35]. Drept răspuns, Ştefan se ruga, fără nici o răutate, ca Dumnezeu să ierte cu bunătate pe cei care îl ucid, şi să le ierte lor şi păcatul furios pe care îl săvîrşesc. Murmurînd în şoaptă, el a zis: Hristoase, primeşte acum duhul meu! Ingenunchind pe pămînt şi-a trimis duhul în cer.

Ştefane, purtătorule de Hristos, roagă-te ca Domnul Hristos să-mi fie mie milostiv, pentru faptele mele cele rele!

Traducere de Pr. prof. N. PETRESCU

---

35. In subnotiţa 31, traducătorul latin consemnează mărturii istorice (din Beda şi Evagriu), care spun că una din pietrele cu care a fost omorît Sfîntul Ştefan a fost adunată şi păstrată de un credincios din Ancona (Italia) şi că a fost înălţat de mult timp un sfînt locaş pentru primul martir creştin. Tot aici, se mai spune că o piatră cu care s-a aruncat în Sfîntul Ştefan era foarte mult venerată în Biserica Apostolilor, construită în Sion, iar locul martiriului, lîngă Ierusalim, a fost cinstit de Eudaria, cu un temp u foarte măreţ.

File din istoria Bisericii Ortodoxe din Moldova

340 de ani de la aducerea sfintelor moaște ale Prea Cuvioasei Parascheva la Iași

La 14 octombrie, Biserica Ortodoxă face pomenire pentru Prea Cuvioasa noastră Maică Parascheva.

Cum s-a subliniat „sărbătoarea aceasta are o importanţă covîrşitoare, deoarece rămăşiţele pămînteşti ale Prea Cuvioasei, învrednicite de Dumnezeu cu darul facerii de minuni, se găsesc mai bine de 340 de ani în Moldova“ [1]

Ierarhi, istorici, preoţi, s-au preocupat de fixarea unei biografii cît mai apropiată de realitate, lucrare anevoioasă din cauza confuziilor, în sinaxare pomenindu-se de cinci Sfinte Parascheva [2], precum şi din cauza puţinelor mărturii documentare. Episcopul Melchisedec, cel dintîi biograf al Cuvioasei Parascheva, a scris un studiu mai întins în anul 1889 [3], după care au apărut numeroase „comunicări“ [4], despre viaţa şi istoricul sfintelor moaşte ale Prea Cuvioasei Paraschéva, neadunate însă într-un studiu unitar, încercare pe care ne propunem în cele de mai jos.

Date biografice : familia, locul şi anul naşterii. Familia Prea Cuvioasei Parascheva era originară din Epivat — Ipovata — orăşel de lîngă Silivria în Tracia, pe ţărmul Mării Negre [5]. Părinţii, renumiţi şi de bun neam [6] i-au asigurat copilei o bună creştere, dar contradicţiile societăţii în care trăiau, sărăcia unora şi belşugul altora, au determinat de timpuriu pe copila Parascheva să iubească pe cei săraci şi obijduiţi. De aceea, slujba Acatistului o pomeneşte ca pe cea care „haina cea scumpă cu a cerşetorului a schimbat-o“ [7]. Renunţînd la dragostea părinţilor după trup, ea a părăsit locul natal, Epivatul, spre a se dedica slujirii săracilor, împodobirii sufletului ei cu faptele cele bune. Urma în felul acesta şi exemplul fratelui ei mare care, de asemenea, părăsise casa părintească şi se dedicase slujirii Domnului nostru Iisus Hristos, devenind episcop al Madiţilor, cu numele de Eutihie-Eufimie [8].

---

1. Preot Sc. Porcescu, *Cuvînt festiv la hramul Sfintei Cuvioase Parascheva,* în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, („MMS“), XXV (1949), nr. 10-12, p. 28-32, reportaj de Pr. I. Sandu.

2. Sfînta Parascheva, sora Sfîntului Fotini, martiră în timpul lui Nero, prăznuită la 16 februarie; Muceniţa Parascheva, de pe timpul lui Antoniu Piul, sec. II, fiică a lui Agaton şi a Politei; Muceniţa mare Parascheva, sub Diocleţian, în anul 304, martirizată la 26 iulie, cunoscută în Biserica Rusiei ca Sfînta Vineri — Piatniţa; Sfînta Parascheva de la Polaţc, secolul al XIII-lea, fiică a cneazului Vasile Regvod, decedată la Roma, cunoscută ca sfîntă latină Praxada; Cuvioasa Parascheva din Epivatul Traciei, decedată în jurul anului 1023, care nu e identică cu Sfînta Vineri (Vezi Pr. prof. Milan Şesan, *Cinstirea Cuvioasei Parascheva,* în „MMS“, XXX (1955), nr. 3, p. 130-136).

3. Melhisedeck, episcop de Roman, *Viaţa şi minunile Maicei noastre Paraschevei cei nouă şi istoricul sfintelor ei moaşte,* fără anul şi locul apariţiei, p. 52.

4. O listă bibliografică înserăm la notele lucrării.

5. După Rafail Guriotul Sfînta Cuvioasă Parascheva a trăit între anii 1035-1050 (cf. Melhisedek, *op. cit.*, p. 36). Că a trăit în prima jumătate a secolului al XI-lea e de părere şi Pr. prof. Milan Şesan, *op. cit.*, p. 260.

6. Melhisedek, *op. cit.*, p. 35; *„Epivatele, turceşte Boiados localitate pe ţărm departe de Constantinopole spre Mesemvris, cale de 12 ore“* (cf. Dimitrie Cantemir, apud Melhisedek, *op. cit.*, p. 35, nota 1; „Epivat, 50 km spre apus de Constantinopole, pe coasta nordică a Mării Marmora — de origine greco-tracă“, Pr. prof. M. Şesan, *op. cit.*, p.260).

7. *Acatistier*, Ediţia I-a, Bucureşti, 1971, icosul al X-lea.

8. Melhisedek, *op. cit.*, p. 34. Pe acesta îl laudă Mihail Pselos, scriitor bizantin (Idem, p. 36); *Cazania lui Varlaam* — 1643 îl caracterizează: „Arhiereu şi păstoriu la scaunul ce se cheamă Imadita ...şi după moartea lui izvor de mir revărsa trupul său“. „Lauda acestui sfînt Euthimie compusă de Georgie (Grigore) Kipriul, Patriarhul Constantinopolului — în traducerea românească este specificat al Ierusalimului — la 1284 sub Andronic Paleologul, manuscris aflat la Biblioteca Sf. Sinod Moscova, condica 250, după mărturia lui Christian Mathei“ (Melhisedek, *op. cit.*, p. 36-37).

Itinerariul drumeţiei Prea Cuvioasei Parascheva este mai greu de precizat, dar „biografii“ ei arată că în Constantinopole a vieţuit la Mănăstirea „Maicii Domnului“ din suburbia Iraclia Pontului timp de 5 ani. Pleacă apoi în Palestina şi se stabileşte în pustia Iordanului unde rămîne pînă la 25 de ani. Revine la Constantinopole, se închină în bisericile de aici, se reîntoarce în Epivat, unde după doi ani încredinţează sufletul Mirelui ei, Domnul nostru Iisus Hristos [9].

Moaştele Prea Cuvioasei Parascheva la Tîrnovo, în Ţara Românească, Belgrad şi Constantinopole. Intrucît „în sfinţi străluceşte Hristos“, atunci e adevărat că „între Dumnezeu şi omul credincios continuă legăturile mijlocite de harurile divine aşa precum a lămurit-o Sf. Grigore Palama“ [10]. Constatîndu-se că trupul sfintei este făcător de minuni s-a dezgropat şi s-a depus în biserica „Sfinţilor Apostoli“ din localitatea Epivat, unde rămîn 150 de ani, pînă în jurul anului 1200. Pe timpul lui Ioan Asan al II-lea, în 1223, sfintele moaşte ale Sfintei Cuvioasei Parascheva au fost aduse în capitala statului româno-bulgar, Tîrnovo, şi depuse într-o capelă lipită de reşedinţa voievodului. Cînd delegaţia Bisericii Ortodoxe Române alcătuită din Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoţit între alţii şi de P. S. Episcop Teoctist, face o vizită Bisericii Ortodoxe Bulgare, participînd la instalarea primului patriarh bulgar, în 1954, ei vizitează între altele şi fosta reşedinţă a ţarului româno-bulgar din Tîrnovo pe Taroveţ în spatele căreia „se vede perfect temelia bisericii ţarului cu hramul Sfintei Paraschiva“ [11].

Două documente vorbesc despre această biserică. Unul scris cu prilejul unei serbări de Patriarhul Eftimie — relatează despre *Viaţa Sfintei Parascheva*, ale cărei moaşte au fost aduse aici în timpul lui Ioan Asan al II-lea, în 1223, al doilea document e o piatră cu inscripţia „Sfînta Parascheva“, în limba greacă [12]. După distrugerea imperiului româno-bulgar, sultanul Baiazid dăruie sfintele moaşte ale Sfintei Cuvioase Parascheva voievodului Ţării Româneşti, Mircea cel Bătrîn [13].

După lupta de la Nicopole acelaşi Baiazid le-a luat din Ţara Românească şi le-a dăruit Anghelinei, Kneaghina Serbiei, şi au fost duse la Belgrad [14]. După 1521, turcii, cucerînd Serbia, Soleiman al V-lea readuce sfintele moaşte ale Sfintei Cuvioase Parascheva la Constantinopole predîndu-le, pe bani Patriarhiei. De aici vor fi aduse la Iaşi, în 1641.

Prea Cuvioasa Parascheva la Iaşi. Indeplinîndu-se condiţiile cerute de turci şi de patriarhul de Constantinopole [15], acesta dispuse ca 3 mitropoliţi să însoţească sfintele moaşte, Ioanichie al Heracleei, Partenie al Adrianopolei şi Teofan al Vechilor Patre, Palem-Patron [16].

---

9. Melhisedek, *op. cit.*; Protos. Justinian Dalea, *La Cuvioasa Maica noastră Paraschiva, 14 octombrie*, în „Glasul Bisericii“, XVII (1958), nr. 9, p. 816-818, fixează Epivatul în Tracia, în sud-estul Bulgariei. Sfînta călătoreşte din Epivat spre Ierusalim, Constantinopole, Heracleea 5 ani, pe valea Iordanului pînă la 25 de ani“. Dr. Gherasim Timuş, *Dicţionar aghiografic*, Bucureşti, 1898, p. 642-643: „Sfînta Paraschiva se naşte în Epivat-Tracia, se duce la Constantinopole, apoi la Halcedon, apoi la Heracleea Pontului unde stă 5 ani pe lîngă Biserica Maicii Domnului, apoi în pustiul Iordanului, într-o mănăstire de călugăriţe, la Iope pînă la 25 de ani, cînd revine în Constantinopole apoi în satul Calicratia, în Biserica Sf. Apostoli, 2 ani este îngropată şi dezgropată şi depusă în Biserica Sf. Apostoli“.

10. Preot prof. M. Şesan, *op. cit.;* p. 265. Este cea mai critică istorie a moaştelor Sfintei Cuvioase Parascheva, dar care se opreşte la incendiul din Sala gotică de la Trei Ierarhi, din 1888.

11. Ovidiu Marina, *Însemnări din Bulgaria,* Bucureşti, 1954, p. 278.

12. *Ibidem.* 13. Melhisedek, *op. cit.,* p. 26.

14. De aici denumirea „cea sîrbă“ (Melhisedek, *op. cit.).*

15. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Iaşi, 1896, p. 9: „Acest domn, Vasile Lupu ajută şi pe patriarhia de Constantinopole a-şi plăti parte din datorie şi anume 28.000 de ruble pentru care patriarhul îi învoieşte aducerea moaştelor Sfintei Parascheva din Constantinopole la Iaşi“.

16. N. Grigoraş în *Biserica Trei Ierarhi din Iaşi*, Iaşi, 1962, p. 28, redă inscripţia din nişa în care a fost depusă racla cu moaştele Sfintei Parascheva „pe soclul raclei este o placă de marmură neagră (...) pe această placă este gravată o inscripţie lungă... cu litere aurite care relatează pe larg aducerea moaştelor la Iaşi“.

Astfel, în anul 1641, luna iunie, sfintele moaşte ale Sfintei Cuvioase Parascheva au fost aduse la Iaşi. Gravura din Cazania lui Varlaam [17], frescele interioare din biserica episcopală din Roman [18] şi din biserica Sfinţii Trei Ierarhi din Iaşi redau procesiunea aducerii Sfintelor Moaşte de la Constantinopole la Galaţi [19] şi de la Galaţi la Iaşi.

O lungă perioadă de timp sfintele moaşte fiind depuse într-o nişă special construită în biserica Sfinţii Trei Ierarhi, ctitoria voievodului Vasile Lupu, au rămas în acel loc. Către sfîrşitul veacului al XIX-lea Lecomte de Nouy, procedînd la restaurarea monumentului de artă Sfinţii Trei Ierarhi, a cerut să fie transferată racla cu sfintele moaşte în Sala gotică din curtea bisericii Trei Ierarhi. Interiorul clădirii sălii gotice fiind mistuit de foc în 1888, în noaptea de 25-27 decembrie, flăcările au cuprins şi racla de argint, topind-o şi rămînînd nevătămate doar sfintele moaşte. Faptul a fost considerat şi consemnat ca o minune dumnezeiască [20]. Tot către sfîrşitul acelui veac, Mitropolitul Iosif Naniescu încheind lucrările Catedralei mitropolitane, ctitorită de mitropolitul Veniamin Costachi, dispune transferarea sfintelor moaşte ale Prea Cuvioasei Parascheva din biserica Trei Ierarhi în noua Catedrală sub baldachin [21]. Racla nouă în care se află sfintele moaşte ale Sfintei Cuvioase Parascheva a fost lucrată parte din argintul recuperat după incendiu, parte donat de o credincioasă din Fălticeni [22].

Pe timpul celui de al doilea război mondial s-a hotărît strămutarea sfintelor moaşte ale Prea Cuvioasei Parascheva din Iaşi într-o regiune din vestul ţării. Astfel se convine cu autoritatea militară din anul 1944 ca locul de transfer să fie Rîmnicul Vîlcea — Govora, dar în cele din urmă se decide rămînerea lor la Mănăstirea Ciorogîrla — Sămurcăşeşti, situată la 12 km vest de Bucureşti, ctitoria din 1808 a vornicului Constantin Samurcaş şi a soţiei Sale Zoe-Zînca [23]. Au fost readuse la Iaşi în noiembrie 1944 [24].

In anul 1955, la 10 octombrie, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în şedinţă solemnă, a hotărît generalizarea cultului unor sfinţi cu moaşte în ţara noastră şi canonizarea unor sfinţi români. Intre sfinţii al căror cult s-a generalizat a fost şi Prea Cuvioasa Parascheva [25].

La aceste şedinţe solemne au luat parte pe lîngă Intîistătătorii Bisericii

---

17. *Ibidem*, p. 27-30.

18. Melhisedek, *op. cit.*, p. 28, 31 ; G. T. Kirileanu, *Contribuţie la istoricul raclei Sfintei Parascheva din Iaşi, în fragment broşură fără titlu* p. 84-93; Ion Testiban, *Prea Cuvioasa Paraschiva în frescele de la Catedrala Episcopală de la Roman*, „MMS", XXXVII (1961), nr. 3-4, p. 297-300.

19. Episcopii Evloghie de Roman şi Gheorghe de Huşi o întîmpină la Galaţi. Mitropolit la Iaşi era Varlaam (cf. Pr. prof. M. Şesan, *op. cit.*, p. 136).

20. G. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 83: „O mare parte din podeala paraclisului, a ars catafalcul enorm şi racla, topindu-se argintăriile ce o înfrumuseţau, au ars parte din veşmintele din lăuntru, dar s-au găsit neatinse pe jăratecul dogorîtor moaştele Sfintei!".

21. La 9 ianuarie 1889, „un convoi de preoţi în odăjdii au dus racla (este vorba de racla cea veche păstrată într-o magazie) pe umerii lor, iar în curtea Mitropoliei i-a primit Înaltul Ierarh, care a condus sicriul înlăuntru, aşezîndu-l în partea dreaptă a clădirii, unde se află şi azi" (G. T. Kirileanu, *op. cit.*).

22. De Ana Botez, lucrarea fiind executată de argintarul Gh. Ropală din Iaşi, iar lucrul a fost gata la 29 august 1891 şi aşezarea sfintelor moaşte în racla nouă, a fost la 8 octombrie 1891 (G. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 87).

23. In această mănăstire — în palatul din imediata apropiere Tudor Vladimirescu scrise *Proclamaţia sa către Ţară*, iar la plecare lasă o frumoasă cruce cu o inscripţie. Tot aici a fost înmormîntată mama eroului Valter Mărăcineanu la 27 decembrie 1842, fiica lui Zoe şi Alecsandru I. Samurcaş, prinţesa Suţu-Ghica. După 1821 armatele turceşti au distrus mănăstirea (cf. Prof. R. Ilie, *Mănăstirea Ciorogîrla-Samurcaş*, în „Glasul Bisericii", XIII (1954), nr. 9-10, p. 531-534).

24. Telegrama tranzitată a fostului patriarh Nicodim nr. 28.891 din 22 octombrie 1944 (vezi Dosar 71, vol. V/1944, în Arhiva Mitropoliei Moldovei şi Sucevei-Iaşi) şi telegramelor nr. 5839 din 24 octombrie 1944 şi nr. 16.499 din 30 octombrie 1944.

25. A se vedea „BOR", LXXIII (1955), nr. 11-12, p. 1030-1039.

noastre Ortodoxe Române, în frunte cu vrednicul de pomenire Patriarhu Justinian, şi reprezentanţi ai unor Biserici Ortodoxe surori [26]. In ziua de 13 octombrie 1955, Grigorie Mitropolitul Leningradului şi Novgorodului, şi Sofronie, Mitropolitul Tîrnovei, P. S. Paladie, episcopul Volîniei, au fost prezenţi la Iaşi unde a doua zi au oficiat, alături de I. P. S. Mitropolit Sebastian, slujba hramului Prea Cuvioasei Parascheva [27]. Cu acel prilej, s-a citit Enciclica Sfîntului Sinod al B. O. R. privitoare la cinstirea sfinţilor cu moaşte în ţara noatră [28].

Sfintele moaşte ale Prea Cuvioasei Parascheva atrag pe credincioşii drept-măritori în impunătoarea Catedrală mitropolitană din Iaşi pentru a preamări pe Dumnezeu, Părintele luminilor de la Care coboară tot darul desăvîrşit şi toată darea cea bună.

Pr. Iustin GASPAR

I

LISTA

Bisericilor cu hramul Sfintei Cuvioase Parascheva (Moldova)

Pentru a avea o imagine cît mai completă a evlaviei credincioşilor noştri faţă de Prea Cuvioasa Parascheva, redăm bisericile din Moldova care poartă hramul ei.

1. *Biserici cu hramul Sf. Cuvioase Parascheva din veacul al XV-lea :*

Biserica	Precista Mare-Roman	— 1408
,,	Ştefăneşti Botoşani	sec. XV
,,	Dolheşti Mari	— 1481
,,	Cotnari	— 1495

2. *Biserici cu hramul Sf. Cuvioase Parascheva din veacul al XVI-lea :*

Biserica	Miroslăveşti — Paşcani, filială	— 1511
,,	Tg. Frumos	— 1540
Catedrala episcopală din Roman		— 1542-1550

3. *Biserici cu hramul Sf. Cuvioase Parascheva din veacul al XVII-lea :*

Biserica	Sf. Vineri din Iaşi (azi dispărută)	— 1615
,,	Sf. Parascheva-Ştefăneşti, Botoşani	— 1620

4. *Biserici cu hramul Sf. Parascheva din veacul al XVIII-lea :*

Biserica	din Brehueşti-Botoşani	— 1773
,,	Fărcaşa-Neamţ	— 1774
,,	Mitocul Dragomirnei-Suceava	— 1792

5. *Bisericii cu hramul Sf. Parascheva din veacul al XIX-lea :*

Biserica	din Hilişeu-Cloşca, Botoşani	— 1813
,,	din Botoşani	— 1816
,,	Albeşli — Costiugeni, Botoşani	— 1820
,,	Banu-Iaşi, filiala	— 1820
,,	Prapa Doamna-Iaşi	— 1825
,,	Cristeşti-Hereşti	— 1836
,,	Bîrnova	— 1853
,,	Costuleni	— 1859
,,	Ciumuleşti-Suceava	— 1873

---

26. Idem, p. 1061.
27. Idem, p. 1066-1067.
28. Idem, p. 1071.

6. *Biserici cu hramul Sf. Parascheva din veacul al XX-lea :*

Biserica	din Vlădeni-Mîndreşti	— 1900
,,	Lişna-Dorohoi	— 1901
,,	Roma-Botoşani	— 1908
,,	Pleşeşti-Fălticeni	— 1913
,,	Bursuc-Lespezi	— 1918
,,	Călăraşi	— 1928
,,	Brodina-Suceava	— 1929
,,	Băluşeni-Tocileni	— 1935
,,	Dumeşti-filiala Banu	— 1936
,,	Prigoreni Tg. Frumos Iaşi	— 1938
,,	Cristeşti-Orăşeni	— 1939
,,	Uideşti Toleşti	— 1939
,,	Pătrăuţi-Suceava	— 1946
,,	Popricani-Epureni	— 1949
,,	Capela Ibăneasa	— 1949
,,	Bosanci-Suceava	— 1950
,,	Ştiubieni-Botoşani	— 1960

Vieţi de sfinţi

MITROPOLITUL DOSOFTEI

sept. 6 v

Svînta Ermioní, una din fetele lui Filip apostol*

Filip svîntul apostol, deaca boteză pre Candáchie, avînd svinţia sa 4 fiice, carile evanghelistul Luca prorociţe le numeşte şi ficioare le mărturiseşte, din carile Ermioní şi Evtihía merseră în Asia Mică, cercînd să afle pre svîntul Ioan Bogoslov. Şi neaflîndu-l, căce l-au mutatu-l Dumnezău ca pre Ilie şi Enoh, află pre Petronie,
7 r ucenicul | lui Pavel apostol. Şi luînd învăţătură şi poucenie de la dînsul, închipuia obiceiele lui. Ermioní să zăbăviia şi cu meşterşugul doftoriei. Pentru-aceea multă mulţîme veniia la dînsă, şi pre toţ tămăduia cu numirea Domnului Hristos. Şi trecînd Traian fmpărat asupra persilor, pîrîră pre svînta că-i creştină. Şi o adusără naintea sa, ispitindu-să cu amăgituri să o măgulească de cătră Hristos. Şi deaca nu putu, învăţă de o bătea preste obraz multe ceasuri. Ce Ermioní, văzînd pre Domnul Hristos şezînd în scaun în chipul lui Petronie, întărindu-o şi îmbărbătînd, întru nemică nu băga samă bătăile. Şi deaca văzu împăratul stávărul şi tăria gîndului ei, i să fece ruşine şi o slobozî. De-atunce descălecă în Asia ospătărie, de răcoriia şi adăposta pre toţ sufleteşte şi trupeşte. Şi era acoló pururea a vedea slăvit pre Domnul Dumnezău de toţ oamenii, cît au trăit Traian împărat. Şi deaca muri şi stătu ginere-său Adrian, şi oblici de rîndul svintei, trimisă de o adusără naintea sa şi-i zîsă: «Spune-mi, bătrînă, de cîţ ai eşti, şi de ce neam eşti, şi în ce ţînut petreci». Iară svînta răspunsă: «Domnu mieu Hristos ştie de cîţ ai sînt şi de ce neam sînt». Şi zîsă împăratul: «Luaţî-i tîmbariul şi o bateţ fără cruţat», zîcîndu-i: «La celea ce te-ntreabă îm-

* Vezi precizările făcute în MMS, LV, 1979, nr. 1-2, p. 129 şi 131. Vezi şi nr. 3-6/1979, p. 382-384, nr. 7-8/1979, p. 561-562, nr. 9-12/1979, p. 727-728, nr. 1-2/1980, p. 143-144, nr. 3-5/1980, p. 365-370, nr. 6-8/1980, p. 611-612, nr. 9-12/1980, p. 784-785, nr. 1-3/1981, p. 115-116, nr. 4-6/1981, p. 351-352.

păratul răspunde-i cu smerenie». Și bătîndu-o tare, psalómul era în rostul ei. Și slugile obosîră, învățâ pre alte slugi să-i bată în talpe piroane. Și deaca-i bătură piroane în talpe, svînta mulțămi lui Dumnezău, iară mînia tíranului mai mult s-au aprins. Și învățâ să topască într-o căldare rășină și plumb, și smoală cu iarbă pucioasă, să o arunce în nontru. Și deaca să înherbîntă foarte, iară svînta căută în ceri și să însămnă cu svînta cruce, și intră în căldare. Și îndată să stînsă focul, și plumbul s-au vărsat. Și deaca văzu împăratul, zîsă să dea zăgneată căldării, să i să topască oasele. Și dederă foc de iznoavă, vedea pre svînta nebăgînd samă, stînd în mijlocul căldării ca și într-un mijloc de roauă. Și zîsă cătră tíranul svînta: «Viu Domnul Dumnezăul mieu, cum nu sîmț tu șezînd afară, așe nu sîmț eu nemică de înfocătura aceștii căldări». Iară el, mirîndu-să, să
7 v sculă de pre scaun și mersă de să | atinsă cu mîna de căldare, și-i rămasără unghile la căldare lipite cu buricile degetelor. Atunce svînta zîsă: «Mare-i Dumnezăul creștinilor». Mînié pre-mpăratul, și înherbîntă o tigaie, de o înfocă de-i mergea scînteiele, și acoló în tigaie aruncă pre svînta goală. Iară svîntul înger ce era cu dînsă au răsprăștiat focul și pre mulț au pîrjolit, iară ea ședea ca pre otavă verde în tigaie, slăvind pre Dumnezău. Și deaca văzu împăratul Adrian preaslăvita minune, să cutremură și învățâ să o scoață din tigaie, temîndu-să să nu pață și el ceva de foc. Și deaca ieși, zîsă: «Impărate, Domnul mieu m-au adormit în tigaie, și m-am văzut închinînd lui Iraclí, bozului celui mare». Iară lui îi păru bine și-nvățâ să o bage în capiștea cea cu idoli. Atuncea svînta fece rugă întru sine la Dumnezău, iubitoriul de om al nostru, și-ndată să fece tunet din ceri și căzură toț idolii de să sfărîmară și să feceră pulbere. Și ieși de zîsă împăratului: «Întră, împărate, de agiută dumnezăilor tăi, că ei căzură, și sînguri nu să pot scula». Și deaca-ntră de-ș văzu perirea dumnezăilor împăratul învățâ să o scoață afară să-i taie capul. Și luîndu-o Teodul și Timotei, o dusără denafara cetății. Și neașteptîndu-i svînta rugă, să răpeziră cu obrăznicie asupră-i, și le săcară mînule. Deci căzură la svînta și cu toată inema crezură în Domnul nostru Iisus Hristos, și să însănătoșară. Și să rugară svintei să facă rugă pentru dînșii cătră Dumnezău să le ia sufletele naintea ei. Și fece svînta rugă, și adormiră și ei și ea. Și veniră creștinii cei credincioș de le luară moștiile și le astrucară în Efes, la loc ales și însămnat, întru slava Tatălui și Fiiului și Duhului Svînt.

G l o s a r

ai = ani
astruca (a) = a înmormînta
boz = idol
capiște = templu, loc de închinare
de iznoavă = din nou
descăleca (a) = a întemeia, a înființa
măguli (a) = a încînta, a amăgi
moștii = relicve, moaște
oblici (a) = a afla
otavă = iarbă nouă, fragedă
poucenie = învățătură religioasă
psalom = psalm
rînd = rînduială, treabă, purtare
rost = gură
stavăr = statornicie
tămădui (a) = a vindeca
tîmbar = veșmînt femeiesc, mantelă
zăgneată = intensificare, aținare a focului

N. A. URSU

Biserica de lemn cu hramul „Sfîntul Gheorghe“ din satul Vorovești, comuna Miroslava, județul Iași

Satul. Pe şoseaua Iaşi — Voineşti — Ţibana, între dealurile Buzainet, Cheptănar, Dragalina, Via Gloduri şi Leorda cu Ponoarele de o parte şi de alta a pîrîului Cheptănar, este situat satul Voroveşti din cumuna Miroslava, judeţul Iaşi [1]. Satul Voroveşti împreună cu Uricani sînt aşezări omeneşti străvechi. Astfel, pe „Dealul Cimitirului“, pe suprafaţa unui tăpşan înclinat, situat la circa 200 m nord de cimitir, s-au descoperit fragmente ceramice din Hallstatt, de la începutul epocii migraţiilor (sec. IV e. n. şi din perioada feudalismului dezvoltat sec. XV-XVI şi XVII-XVIII).

Pe partea estică a Dealului Uricani, în direcţia satului Brătuleni, în jurul unei fîntîni la circa 600-700 m sud a acestui sat, s-au descoperit fragmente ceramice care aparţin probabil perioadei de trecere de la neolitic la începutul epocii bronzului (faza Horodiştea-Fălteşti). In cuprinsul acestei aşezări s-au găsit şi mici lipituri de perete de formă solzoasă, păstrînd urme de nuiele care nu depăşesc grosimea unui creion. Pe suprafaţa uşor înclinată a podişului de pe Dealul Uricanilor, ca şi în secţiunea prezentată de rîpa care delimitează podişul dinspre sat s-au descoperit numeroase fragmente ceramice din perioada de tranziţie de la neolitic la începutul epocii bronzului. Pe lîngă resturile de vase caracteristice acestei culturi, s-au mai găsit „o figurină antropomorfă, cu corpul plat, o piatră de rîşniţă de formă naviculară cioplită din gresie silicioasă de culoare cenuşie şi numeroase aşchii şi microlame de silex patinat în alb sau albastru“ [2].

Documentar, satul Voroveşti e amintit din anii 1530-1537, cînd Petru Voievod întăreşte, lui „Mihul portar de Suceava stăpînirea peste 3 părţi din satul Voroveşti, de la Cîrligătură“, vîndute acestuia de Ilarion şi sora sa Magdalena „feciorii lui Dragoş Corabă... cu drese de împărţeală de la Ştefan voievod — tatăl domnului... şi peste o prisacă din hotarul Voroveştilor, aproape de pîrîul Fîntînilor, cu pomăt vîndută de Theofan episcop de Rădăuţi“ [3].

In 1602 (7110) martie 27, Ieremia voievod întăreşte uric lui „Grama aprodul şi femeii lui Ana, fata Urîtei, nepoata Adochiei, jupîneasa lui Mihul hatman care stăpîneşte peste 3 părţi de ocină din satul Voroveşti, de la Cîrligătură, cu loc de heleşteu, de moară, iaz şi prisacă, care fuseseră vîndute de Nichita diac, fratele Anei lui Doni negustorul din Tg. Iaşi“ [4]. In 1645 (7154) septembrie 28, Vasilie Voievod întăreşte lui Gheorghe Roşca, vistier, stăpînirea peste „a patra parte din jumătate de sat din Voroveşti, cumpărată de la Moisi fiul lui Ion Albici“ [5]. In 1665 (7173) aprilie 28, se face „o cercetare“ spre deslușire „celui ce au stăpînit o jumătate din a patra parte din Voroveşti de Manole din Todireşti, după poruncă domnească“ [6]. In 1704 Mihai Racoviţă Voievod întăreşte uric Episcopiei de Rădăuţi, unde era episcop Ghideon, „stăpînirea asupra... alt loc

---

1. In 1902 satul Voroveşti era situat în comuna Uricani, astăzi Miroslava, plasa Stavnicul, jud. Iaşi, fiind situat pe valea dintre dealul Uricani la est şi Dragalina la vest, (cf. Lahovari, Brăteanu, Tocilescu, *Marele dicţionar geografic*, vol. I, Socec, Bucureşti, 1902, p. 776; Ion Iordan, Petru Gîştescu, D. I. Oancea. *Indicatorul localităţilor din România*, Editura Acad. R. S. R., Bucureşti, 1974, p. 273.

2. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa şi Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova, de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea.* Editura Acad. R. S. R., Bucureşti, 1970, p. 222.

3. Direcţia Arhivelor Centrale, *Catalogul documentelor moldoveneşti*, supliment 1 (1403-1700), Bucureşti, 1975, doc. nr. 83, p. 59.

4. *Ibidem, doc. nr. 207, p. 92.* Rezultă că e vorba de aceleaşi „3 părţi în satul Voroveşti“, aparţinînd în 1530 lui Mihu portar de Suceava.

5. *Ibidem, doc. nr. 657, p. 218.*

6. *Ibidem, doc. nr. 818.*

de prisacă cu pomeți din hotarul Voroveștilor, lîngă pîrîul Fîntînilor, cumpărat de răposatul Pahomie, fost episcop de Rădăuți de la Petru Vartic“ [7]. Iar în 1816 Voroveşti aparţine Mănăstirii Galata-Iaşi [8]. In 1864 satul Voroveşti cuprindea 65 de familii [9].

Biserica. Călugării de la Mănăstirea Galata au înfiinţat schitul Voroveşti, pe la jumătatea secoluiui al XVII-lea cu pereţii din bîrne, acoperişul cu şindrilă, clopotniţa pe 4 furci. Acest schit fiind distrus în războiul dintre ruşi şi turci, în 1798 preotul Vasile reconstruieşte biserica cu hramul „Sfîntul Gheorghe“ din Voroveşti, din bîrne de stejar, cu lut, pe temelie de piatră, căptuşită interior şi exterior cu scîndură. Acoperişul e cu tablă.

Biserica este de plan treflat, cu abside laterale interioare şi exterioare, avînd

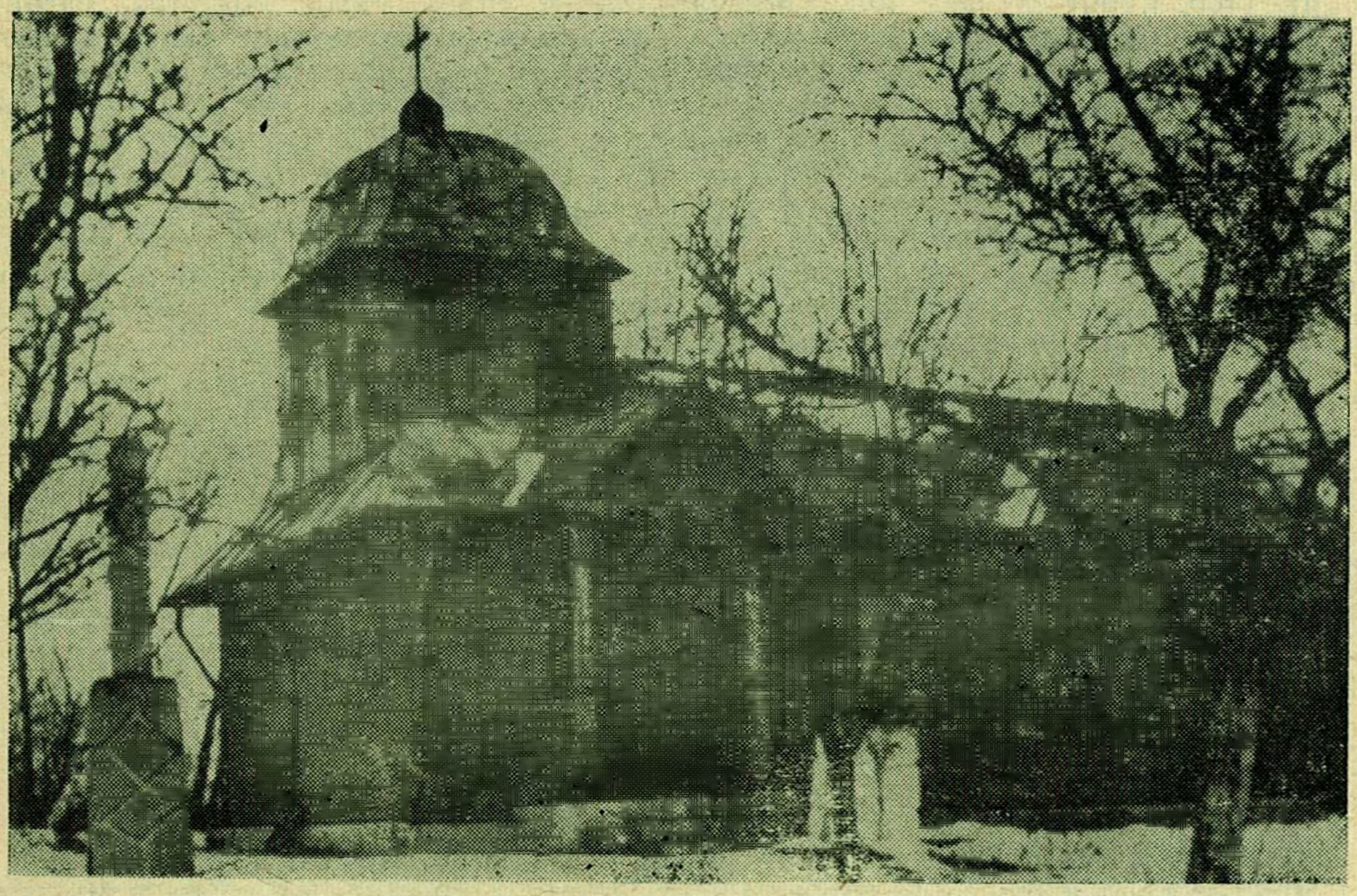

Biserica „Sf. Gheorghe“ Voroveşti, com. Uricani, jud. Iaşi (sec. XVII).

6 ferestre, cu despărţiturile tipiconale : pronaos, naos şi altar. Clopotniţa e deasupra pronaosului bisericii. Intrarea e prin sud. Nu are pictură murală, pereţii sînt văruiţi. Catapeteasma e din lemn de tei sculptat. Icoanele praznicare sînt zugrăvite în 1818 [10]. Ca arhitectură, biserica din Voroveşti face parte dintre

---

7. *Ibidem,* vol. V (1701-1720), Bucureşti, 1975. Doc. nr. 319 din 3 mai 1704 (7212).

8. Corneliu Istrate, *Condica vistieriei-Moldovei din anul 1816,* Editura Acad. R. S. R., Iaşi, 1979, p. 115, numără locuitori birnici 18, oameni fără bir. 6, scutiţi de slugerul Gheorghe Iconomi. Aparţine M-rii Galata din 1598 (7106) mai 6 cînd Ieremia Moghilă voievod întăreşte uric. Vezi în *Catalogul documentelor moldoveneşti* din arhiva istorică Centrală a statului, vol. I (1378-1620), Bucureşti, 1957, doc. 1019.

9. *Direcţia Arhivelor Statului Iaşi,* F. M. M., Dosar 58 A/1864.

10. *Arhiva Protopopiatului Iaşi. Dos. inv. ob. şi Doc. istorice T—Z., nr. 38.*

„bisericile de tipul trilobat", cel mai răspîndit în Moldova [11]. In biserică se păstrează icoana Sfîntului Arhanghel Mihail de la vechea biserică — începutul secolului al XVIII-lea, un Sfînt Aer din 1846, alte cărţi de slujbă bisericească din anii 1756 (un apostol), un tipicon (din 1816), o evanghelie (1858). In curtea bisericii există 3 pietre funerare dintre anii 1816-1818 cu inscripţie cirilică şi greacă. Intre anii 1911-1913, biserica a fost reparată. In 1956 a fost iarăşi reparată, reînnoindu-i-se fundaţia prin tălpoaie de stejar, temelie de piatră cu mortar de ciment [12].

Preoţi. Cel dintîi preot cunoscut la biserica din Voroveşti pare să fie *Vasile*, care a decedat prin 1846 [13]. Alt preot cunoscut e Anton Corbu, născut în 1850, 6 clase seminar, decret numire 1664 din 1895, august 26. Număr decret confesor 2529, anul 1894, aprilie 8, sachelar decret nr. 18 din 3 ianuarie 1906. La 7 iulie e transferat la Munteni [14]. Preotul Vasile Constantinescu, decret numire nr. 697, născut 1872 şi destituit 1907, aprilie 18 [15]. Ion Zamfirescu, decret nr. 1460, numit 28 mai 1902, decedat 1904 [16]. Preot Vasile Grigoraş, paroh, născut 6 decembrie 1904, seminar gr. II, număr decret numire 8013 din 15 decembrie 1928, confesor 20 septembrie 1929, nr. decret 5370, demisionat pe 1 octombrie 1929, eliberat carte canonică nr. 5233 din 12 septembrie 1929 [17]. Preot Vasile Botez, paroh, născut la 11 martie 1904, seminar gr. II, decret nr. 6602 din 25 noiembrie 1929, ieşire din eparhie cu carte canonică nr. 5586 din iulie 1940 [18]. Preot Leonida Stadnicov, paroh, refugiat, numit cu ordinul nr. 6326 din 12 iulie 1940, transferat la parohia Baia [19]. Preot Alexandru Ţurcanu, paroh, născut la 27 aprilie 1911, seminar gr. II, ordin numire 10.024 din octombrie 1940 [20]. Ieşit la pensie 1978, octombrie în prezent paroh e preotul Sîrghie Vasile transferat aici de la parohia Păuşeşti, anul 1978.

Biserica de lemn cu hramul „Sfinţii Impăraţi Constantin şi Elena" din satul Golăeşti, comuna Golăeşti, judeţul Iaşi

Satul. Dincolo de satele Coada Stîncii, Bosia-Bereşti, între Jijia şi Prut, sînt aşezate satele Golăeşti, Celebiu, Podu Jijiei şi Bran, toate în comuna Golăeşti, parohia Golăeşti şi satele Petreşti Medeleni, Grădinari din comuna Petreşti[1]. Aceste sate, unele care îşi trag obîrşia de la nume de om[2] între aceştia numărîndu-se şi Medeleni bine cunoscut[3] în literatura română, altul care aminteşte de vechiul dregător al Moldovei — Golîie[4], sînt aşezări omeneşti care datează din perioada Hallstattului. „Astfel, în marginea sud-estică a satului, la circa

---

11. I. Cristache Panait, T. Elian, *Bisericile de lemn din Moldova* „MMS", XLV (1969), nr. 7-9 p. 483 fixează data zidirii acestei biserici în 1768.
12. *Arhiva Protopopiatului Iaşi. Dosar citat.*
13. *Ibidem.*
14. Arhiva „MMS", *Evidenţa personalului clerical Iaşi*, dos. 20/1915.
15. *Ibidem.* 16. *Ibidem.* 17. *Ibidem*, dos. nr. 21/1929.
18. *Ibidem*, mutat în Bucureşti, *dosar nr. 20 din 1940.*
19. *Ibidem*, 1 dec. 1941.
20. *Ibidem*, transferat Slătioara la 1 august 1941.

1. C. Chiriţă, *Dicţionar geografic al Jud. Iaşi*, Socec, Bucureşti, 1888, p. 257; Ion Iordan, Petre Gîştescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităţilor din România*, Editura Acad. R. S. R., Bucureşti, 1974, p. 106-107, 148, 176, 198; Gh. I. Lahovari, I. Brătianu, Grigore Tocilescu, *Marele dicţionar geografic al României*, vol II, Socec, Bucureşti, 1899, p. 405.
2. Direcţia Arhivelor Statului, *Catalogul documentelor moldoveneşti*, vol. II, Bucureşti, 1959, doc. nr. 1701.
3. Fenomenul numit „medelenism", curent în arta prozatorului Ionel Teodoreanu în „La Medeleni", Editura Minerva, Bucureşti, 1978, p. 372.
4. Direcţia Arhivelor Statului, *op. cit.*, vol. I, Bucureşti, 1957, doc. nr. 186.

400-500 de metri nord-est de satul Golăeşti, pe marginea terasei inferioare a Jijiei către Lunca Prutului s-au descoperit fragmente ceramice aparţinînd Hallstattului şi perioadei feudalismului timpuriu (sec. XI-XII) cu resturi analoage celor descoperite în aşezarea feudală timpurie de la Răducăneni". La „Rîpa Spînzuratului", la sud-vest de sat, pe un platou mic, situat în marginea podişului, s-au descoperit fragmente ceramice aparţinînd perioadei de tranziţie de la neolitic la epoca bronzului şi eventual de la începutul Hallstattului, de la începutul epocii migraţiilor (sec. IV î. e. n.) din perioada prefeudală (etapa protodridu) şi din perioada feudalismului tîrziu (sec. XVIII). Pe acelaşi loc s-au descoperit şi aşchii de silex patinat, zgură vitroasă, lipituri de perete cu urme de spoire cu *mal*, precum şi fragmente de oase omeneşti şi de animale cu carac-

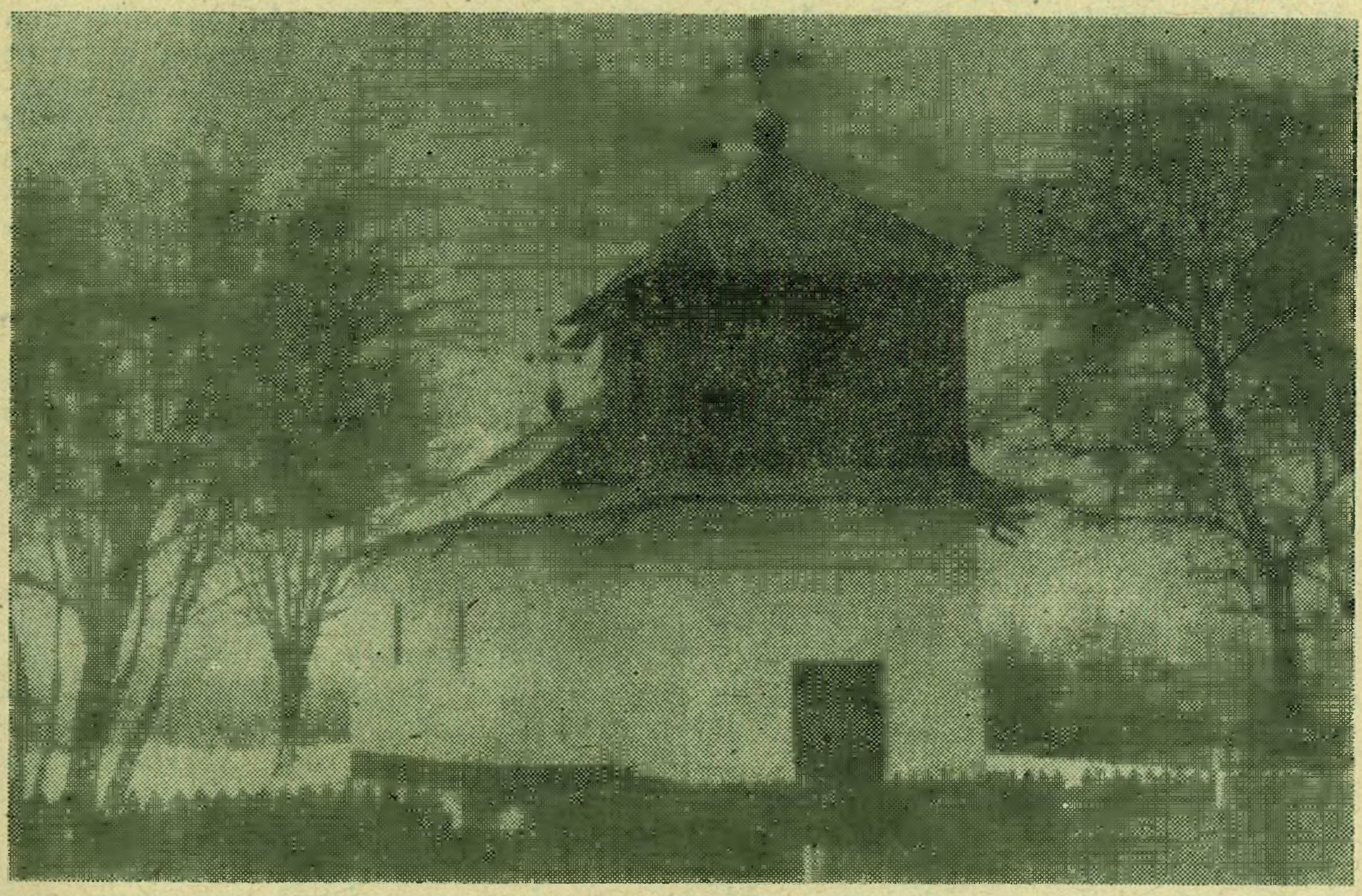

Biserica Sfinţii „Împăraţi Constantin şi Elena" din Golăeşti.

ter de vechime"[5]. Documentar, satele componente comunei Golăeşti sînt menţionate din secolul al XV-lea. Astfel, un document din 1488 (6996), ianuarie 9, dat de Ştefan domnul Moldovei, întăreşte lui Golâe de la Răbrice, satul Golăeşti[6]. Alte numeroase documente se referă la satele din jurul Golăeştilor, mai ales, asupra localităţii Petreşti[7], Medeleni, Chişărăi-Grădinari. Un document,

5. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa şi Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea,* Editura Acad. R. S. R., Bucureşti, 1970, p. 673-274.

6. Direcţia Arhivelor Statului, *Catalogul documentelor...* vol. I, p. 186.

7. *Ibidem.* Doc. nr. 714 din 15 septembrie 1583 (7092); doc. nr. 863 din ian.-iul. 1591 (7099); doc. nr. 1019 din 6 mai 1598 (7106) cînd aparţinea Mănăstirii Galata; doc. nr. 1032 (cca. 1598). Alte documente se referă la alte sate componente comunei Petreşti, astfel doc. nr. 277 din 29 mai 1678 ; *Ibidem,* vol. IV, 1676-1700, Bucureşti, 1970, doc. nr. 1904 din 26 martie 1694 (7205).

nr. 875 din 1709 (7217), iunie 30, face menţiune de un Golăeşti pe apa Bîrladului [8].

Biserica. Parohia Golăeşti se compune din satele Golăeşti, Cilibiu, Podu Jijiei şi Bran. In satul Cilibiu a existat o biserică, monument istoric, din veacul al XIX-lea, distrusă în cel de al doilea război mondial. După 1945 a fost înălţată o biserică din cărămidă [9]. Biserica din Golăeşti cu hramul „Sf. Impăraţi Constantin şi Elena" datează din secolul al XIX-lea. Biserica este de plan navă, cu absida semicirculară a altarului şi pridvor închis, plan pătrat, pe care se înalţă turnul clopotniţei. Pereţii clopotniţei sînt din scîndură, tencuiţi. Intrarea în biserică se face prin partea de vest. O scară laterală urcă din pridvor la cornişa clopotniţei. Printr-o uşă în peretele de vest al bisericii se intră în pronaos. Un perete transversal, cu o largă deschidere la mijloc, cu partea superioară în arc bizantin desparte pronaosul de naos. Proscomidiarul şi dlaconiconul au plafoanele drepte, ca şi pridvorul, pronaosul şi altarul. Naosul are plafonul boltit în formă semisferică. Lumina pătrunde prin 6 ferestre dreptunghiulare, cîte una la altar şi pridvor şi cîte două la naos şi pronaos. Pe bolta naosului e pictat Pantocratorul. Alte picturii nu există. Catapeteasma e de lemn fără ornamentaţii sculpturale. Icoanele sînt zugrăvite în ulei fără chenare, de un pictor necunoscut. Stilul picturii e cel al renaşterii din secolul al XIX-lea. Biserica deţine 3 evanghelii îmbrăcate în argint, ediţiile 1845 şi 1923. In al doilea război mondial, biserica a suferit avarii, ceea ce a determinat o reparaţie radicală după anul 1945 [10].

Preoţi. Parohia Golăeşti, cu biserica „Sf. Impăraţi Constantin şi Elena", a avut ca filiale bisericile „Sf. Dumitru", „Sf. Nicolae" şi „Pogorîrea Sf. Duh", fostă Lăzăreni, alipită cu cătunele Chişărăi-Grădinari, Petreşti şi Medeleni [11]. La această parohie au funcţionat, potrivit informaţiilor documentare pe care le deţinem, preoţii: Vasile Golăescu — 15 februarie 1853 [12]; Preot Constantin Mihăilescu, paroh, avînd cursurile seminarului gr. I, este numit în 1895, iulie 7, la ambele biserici. Cîntăreţi: D. T. Popovici, D. Pîntea, Dănilă Vasile. Preot N. Donos, născut la 23 februarie 1885 în comuna Dobrovăţ, jud. Vaslui. Studii — diplomă de licenţă în Teologie din Bucureşti nr. 7627/1915. Hirotonit la 22 aprilie 1906 de Mitropolitul Partenie. Confesor militar campania 1916-1918, distincţii bisericeşti: iconom stavrofor la 10 mai 1921 (ord. nr. 1355). Mutaţii: în mai 1916 paroh la parohia Golăeşti — Iaşi; iunie 1918, paroh la parohia Dobrovăţ — Vaslui; octombrie 1919 la biserica domnească Bîrlad; octombrie 1921, paroh la Epureni — Huşi.

Funcţii: Profesor la seminar 14. XI. 1919 — 1 XI. 1941; director asesor

---

8. ***Ibidem***, vol. V — 1701-1720, Bucureşti, 1975.

9. Arhiva Protopopiatului Iaşi, ***Inventar obiecte şi docum. ist. E-G.***, nr. 17, Parohia Golăeşti.

10. ***Ibidem.***

11. Arhiva MMS., Dosar evidenţă personal clerical Decizia Ministerului 1435/dos. 27; Este interesantă şi biserica cu hramul „Pogorîrea Sf. Duh" din satul Medeleni, la început în comuna Golăeşti-Iaşi, sat situat în lunca Prutului, la vest de satul Petreşti. Biserica e pe malul Prutului, o construcţie veche, Hramul „Pogorîrea Sf. Duh", datează dinainte de 1864, stil românesc după un plan cu totul aparte, făcînd parte dintr-un vechi schit mănăstiresc-plan cruce cu un adaos spre răsărit, cu pridvor, deasupra turnul de lemn al clopotniţei. Pereţii sînt din bîrne şi pămînt bătut la scîndură. Acoperişul e cu tablă. Pereţii văruiţi exterior şi interior. Intrarea prin partea dinspre răsărit şi o alta dinspre nord. Pronaosul şi naosul formează o singură încăpere. Plafonul bisericii este boltit. Sinodiconul din 1874 precizează că biserica e din 1778, restaurată în 1864 de Alexandru Donici. In 1920 a fost restaurată de familia N. Gh. Toma, în 1947, de familia Moraru. Catapeteasma e un cadru simplu de lemn, icoanele catapetesmei sînt pe pînză aplicată pe cadrul de lemn. Stilul picturii-bizantin. In 1966 e preot Martiniuc Ilie, cf. Arhiva Protopopiatului Iaşi, (Inventar obiecte şi docum. istorice, p. 30).

12. *Direcţia Arhivelor de stat Iaşi, Fond MM., Dos. 58 A/1864.* Existau 80 de familii.

la Episcopia Huşilor 14. IX. 1923 — 1. I. 1925; consilier referent la aceeaşi episcopie 14. II. 1926 — 1. I. 1927 şi revizor eparhial 1. IV. 1926 — 1. X. 1930.

Preotul Anastasie Popovici, paroh, 29 ian. 1910 oprit serviciul preoţiei şi demisionat în 1910. Preot Adam Beligan, paroh, născut 1859, cu seminar gr. I, decret nr. 2731, numit în 1910 iunie 18, decedat 1923 [13]. Preot Ioan Filimon, născut în comuna Popeşti — Iaşi, la 26 septembrie 1898, cu seminar gr. II, decret. nr. 3033 din 1923, paroh şi în prezent.

Cunoaştem şi numele unui cîntăreţ bisericesc, pe nume Gh. Beligan, 1910, iunie 3.

Pr. Iustin GASPAR

Însemnări

Manifestări organizate de Patriarhia Ecumenică cu prilejul împlinirii a 1600 de ani de la Sinodul al II-lea ecumenic

După proclamarea anului 1981, ca an consacrat celui de al doilea Sinod ecumenic, cu prilejul împlinirii a 1600 de ani de la convocare, făcută de Patriarhul ecumenic Dimitrios I în mesajul de Crăciun 1980, Sinodul constantinopolitan a anunțat și organizarea unor manifestări speciale la Constantinopol, locul de desfășurare a acelui mare și foarte important sinod. Astfel, în scrisoarea adresată la 28 ianuarie 1981 Papei Ioan Paul al II-lea cu privire la organizarea festivităților de la Constantinopol cu prilejul împlinirii a 1600 de ani de la Sinodul al II-lea ecumenic, Patriarhul ecumenic Dimitrios I, după ce îl invită să trimită un reprzentant la festivitățile care vor avea loc în Noua Romă în perioada 5-7 iunie 1981, îi face cunoscut că a hotărît să dea o Enciclică patriarhală și sinodală pentru a reliefa semnificația evenimentului, să treacă în calendarul ortodox pe Sfinții Părinți de la Sinodul al II-lea ecumenic, care vor fi cinstiți printr-o slujbă specială în prima duminică din luna iunie și că reprezentanții Tronului ecumenic din străinătate vor organiza în eparhiile lor manifestări ecleziastice și academice dedicate evenimentului amintit. De asemenea, se vor organiza simpozioane și seminarii teologice la Centrele patriarhale de la Vlatades — Salonic și Chambésy — Geneva și, în sfîrșit, se vor edita două volume de studii „ale teologilor noștri și străini", pentru a sublinia semnificația teologică și importanța acestui sfînt sinod ecumenic.

Înțelegînd caracterul acestor manifestări deschise creștinilor din întreaga lume, Papa Ioan Paul al II-lea, în răspunsul său din 8 aprilie 1981, scria: „Văd în această invitație un semn al voinței noastre comune de a face să crească comuniunea între Bisericile noastre".

I. *Festivitățile de la Constantinopol*

Dorind să dea acestor manifestări un caracter panortodox și intercreștin, Sfîntul Sinod al Patriarhiei ecumenice a invitat pe conducătorii Bisericilor Ortodoxe locale, ca și pe cei al altor Biserici creștine, să trimită reprezentanți la Constantinopol pentru festivitățile din perioada 5-7 iunie. Aproximativ 60 de personalități ecleziastice din toată lumea s-au întîlnit cu acel prilej: dele-

13. Este strămoş al actorului Radu Beligan.

gați ai Bisericilor Ortodoxe locale din diferite țări și continente (menționăm că din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat o delegație condusă de Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor al Olteniei), mitropoliți, episcopi și alți ierarhi ai Tronului ecumenic din America, Europa și Australia, reprezentanți ai Bisericilor surori neortodoxe, înalți demnitari ai organizațiilor creștine internaționale, profesori de la facultățile și institutele teologice, exponenți ai vieții monastice ortodoxe.

In dimineața zilei de 6 iunie, la Fanar, participanții la festivitate au fost primiți în audiență de Patriarhul ecumenic care a spus că „un astfel de eveniment e sărbătorit împreună cu toți creștinii din lume reprezentați în mic de noi toți, smeriți slujitori reuniți în pelerinaj în chiar locul de desfășurare a uneia dintre cele mai importante expresii ale autorității supreme a Bisericii. După șaisprezece secole, ne întîlnim din nou nu numai în templul Sfintei Irina, lucrare a omului, ci în templul construit nu de mînă omenească, templul Bisericii nedespărțite, al păcii lui Hristos, unde totul este dăruit și hotărît de Duhul Sfînt".

In aceeași zi a fost vizitată biserica „Sfînta Irina", în care, cu șaisprezece secole în urmă, s-au desfășurat lucrările Sinodului al II-lea ecumenic, iar seara delegații au asistat la slujba vecerniei săvîrșită în cinstea celor 150 de Părinți ai Sinodului de către Patriarhul ecumenic în catedrala „Sfînta Fecioară" din Stavrodromi.

După vecernie a urmat conferința Mitropolitului Hrisostom al Mirelor, profesor de teologie dogmatică la facultatea de teologie din Chalki, „Argumente istorico-dogmatice ale ecumenicității Sinodului al II-lea ecumenic", în care, cu multă competență și extremă claritate, a expus criteriile ecumenicității Sinodului (elementul pnevmatologic predominant în toate fazele sale și manifestat în lucrarea și hotăririle sale; rațiunile dogmatice care l-au determinat; strînsa corelație între Sinodul al II-lea ecumenic și Sinodul I de la Niceea; reprezentarea și prezența totală a credinței și tradiției ortodoxe în sinod; hotărîrile și definițiile sale dogmatice, concretizate mai ales în formularea definitivă a Simbolului de credință; lucrarea sa canonică privind structura și conducerea ansamblului Bisericii Ortodoxe din Orient (v. can. 2 și 3); desemnarea caracterului ca „ecumenic" după un an de la convocarea sa, pe de o parte de înșiși Părinții Sinodului, pe de altă parte de toți cei de după ei). Mitropolitul Hrisostom a scos în relief, de asemenea, semnificația și importanța Simbolului de credință al Sinodului al II-lea ecumenic pentru toată creștinătatea de azi și importanța canonului 3 pentru ansamblul Bisericilor lui Hristos și în special al Bisericilor Ortodoxe.

Duminică, 7 iunie, zi închinată de acum, după calendarul ortodox, Sfinților Părinți de la Sinodul al II-lea ecumenic, Dumnezeiasca Liturghie a fost săvîrșită în catedrala patriarhală „Sfîntul Gheorghe" din Fanar. Sub protia Patriarhului ecumenic au oficiat Mitropolitul Meliton al Calcedoniei, decanul sinodului constantinopolitan, ierarhii Tronului ecumenic aflați în eparhiile din străinătate și delegații diferitelor Biserici Ortodoxe locale.

In timpul Sfintei Liturghii, de la amvon, secretarul șef al Sfîntului Sinod a citit în întregime Enciclica patriarhală și sinodală promulgată la 12 martie 1981. „Lucrarea acestui Sinod, se spune în Enciclică, a fost cu adevărat minunată. Și de aceea bucuria Bisericii e mare la această aniversare, prin care exprimăm sentimente de recunoștință și de venerație față de Hristos, Ziditorul Bisericii, care ne-a făcut demni pe voi și pe noi, de a celebra și concelebra, cu sufletul vesel și cu inima înflăcărată această scumpă aniversare... A fost legată în mod salutar de evenimentele bisericești ale epocii, care, cu caracterul lor negativ, îl provocaseră; și a devenit, prin grația lui Dumnezeu, cu atît mai constructivă, încît nu a încetat să influențeze de șaisprezece secole viața Bisericilor din Orient și din Occident cu soluțiile și cu hotărîrile sale inspirate de Dumnezeu și, mai ales, cu

Simbolul de credință proclamat și mărturisit în comun de toți creștinii și cunoscut de atunci ca Simbolul de la Niceea — Constantinopole, cinstit astfel de toate Sfintele lui Dumnezeu Biserici".

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, Patriarhul ecumenic s-a adresat participanților la festivitate, spunînd între altele: „Azi, după 1600 de ani, ne întoarcem noi, creștinii, pe pămîntul Bisericii nedespărțite, în comuniunea Duhului Sfînt; dar pentru scopuri pe care numai Domnul le cunoaște și din motive provenind de la factori nu în chip exclusiv teologici, ne întoarcem dezbinați și pelerini nostalgici ai unității creștine universale, ai Bisericii nedespărțite, ai Bisericii una, sfîntă, sobornicească și apostolească, ai Simbolului nostru de credință comun... Astfel, de la amvonul lui Grigorie Teologul și al lui Nectarie — episcopi ai Constantinopolului — proclamăm această aniversare ca semn al Domnului, unificator al trecutului Bisericii cu prezentul și cu viitorul, pînă la sfîrșitul veacurilor. Aceasta prin afirmarea și formularea veșnicei expresii vii, a prezenței și mărturiei în lume a Bisericii una, sfîntă, sobornicească și apostolească a lui Hristos. Aceasta este voia Domnului. Aceasta este rațiunea de a fi a Bisericii Sale. Aceasta este cerința lumii întregi". Au răspuns Mitropolitul Partenie al Cartaginei (Patriarhia de Alexandria) în numele reprezentanților Bisericilor Ortodoxe locale: („Fiecare Sinod ecumenic e o întîlnire cu Duhul Sfînt; are înăuntrul lui suflul Său; e totdeauna o nouă Cincizecime, care biruie spațiul și timpul și se unește cu veșnicia adevărului și iubirii de oameni... Scopul fiecărui Sinod ecumenic este unitatea tuturor, mărturisirea și viața adevărului și iubirii de Dumnezeu care cuprinde totul, rabdă totul și, mai ales, nădăjduiește totul"), Cardinalul Maximilien de Fürstenberg, în numele Bisericii Romano-Catolice și al altor Biserici surori neortodoxe („Astfel, învățătura primului Sinod de la Constantinopol este iarăși și mereu expresia credinței comune a întregului creștinism. Pe această bază comună creștinii de azi continuă să proclame aceeași Evanghelie a mîntuirii și Bisericile caută să restabilească deplina comuniune prin intermediul unui dialog leal al dragostei și adevărului pentru a pune capăt tuturor divergențelor care s-au manifestat în trecut. Acest dialog, în această zi comemorativă, a devenit rugăciune)" și pastorul Philip Potter, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor în numele Organizațiilor creștine internaționale („Simbolul niceo-constantinopolitan, Simbolul cel mai folosit de toți, este într-adevăr baza pentru unitatea creștină și o normă pentru Mișcarea ecumenică").

In timpul Vecerniei și al Sfintei Liturghii a fost cîntat, pe o compoziție a Mitropolitului Evanghelos de Perga, Simbolul niceo-constantinopolitan, așa cum a fost el formulat de Părinții Sinodului și așa cum s-a păstrat neschimbat în Biserica Ortodoxă. De asemenea, în timpul acestor două slujbe solemne s-a cîntat pentru prima dată, și astfel a fost introdusă oficial printre textele liturgice ortodoxe, „Slujba Sfinților Părinți teofori ai celui de al II-lea Sfînt Sinod ecumenic", compusă în mod special pentru acest prilej de „Imnograful Marii Biserici a lui Hristos", cunoscutul monah athonit Gherasim Macragiannanitis.

Importantele festivități desfășurate „prin pronia dumnezeiască" în același loc în care a avut loc Sinodul al II-lea ecumenic s-au încheiat cu un prînz oficial în onoarea delegaților prezenți, urmat de un schimb de toasturi între Patriarhul ecumenic Dimitrios I și delegați.

In salutul său de încheiere, Patriarhul ecumenic a arătat că „nu este posibil să realizezi o evanghelizare în lumea contemporană ignorînd greșelile noastre din trecut și realitatea de azi. Prin sfînta și marea cauză a formulării și mărturisirii „Crezului" creștinilor, adică prin lucrarea sa principală, Sinodul al II-lea ecumenic avea drept scop „ca umanitatea unită să recunoască și să slăvească pe Dumnezeu. La această mare chemare noi, creștinii, am greșit în

mare parte; și trebuie să mărturisim acest lucru cu sinceritate și cu umilință.

Acum noi sîntem chemați să acceptăm o nouă responsabilitate și să ne orientăm din nou — noi înșine și alții — spre meditație, spre autocritică și spre o luare de conștiință a datoriei noastre față de lumea creștină, față de cea necreștină (...) Ca episcop al acestui oraș, conchidea Patriarhul ecumenic, interpretînd spiritul Sfîntului și Marelui Sinod al II-lea ecumenic, în orice context istoric, — trecut sau prezent —, dar totdeauna și cu fermitate plini de dumnezeiască înflăcărare, îi chemăm pe toți, în primul rînd pe creștini, la unitate în jurul unicului Simbol de la Niceea-Constantinopole; în al doilea rînd chemăm toate marile religii la o întîlnire creatoare în jurul credinței într-un singur Dumnezeu și toate forțele pozitive și creatoare ale umanității la colaborare pentru a transforma orice forță anonimă de întuneric, anarhie și terorism, care amenință valoarea supremă a acestei lumi: omul, pentru care trebuie să fim hotărîți să luptăm pînă la sfîrșit ca Biserici creștine".

Au rostit toasturi de răspuns Arhiepiscopul Elia de Irenopolis (Patriarhia Antiohiei), Episcopul Irineu de Niș (Patriarhia Serbiei), Mitropolitul Nestor al Olteniei (Patriarhia Română), Episcopul Nestor de Smolensk (Patriarhia Bulgară), Protopresbiterul Nikola Kargioma (Biserica Finlandei), Episcopul copt Samuel, Episcopul Gerald Ellison (Biserica Anglicană), pastorul Daniel Martensen (Federația Luterană Mondială) și prof. Elia Iconomu (decanul Facultății de teologie a Universității din Atena).

Festivitățile de la Constantinopol, cu înaltul lor nivel spiritual, desfășurate — după cum a subliniat Patriarhul ecumenic —, „prin pronia dumnezeiască" în același loc în care s-a ținut Sinodul al II-lea ecumenic cu șaisprezece secole în urmă, constituie deja prin acest simplu fapt un adevărat succes; și nu numai pentru Biserica Ortodoxă, ci, fără îndoială, pentru toată lumea creștină. Dealtfel, prezența — într-o formă sau alta — a tuturor Bisericilor creștine și comemorarea Sinodului căruia i se atribuie o mărturisire de credință — Simbolul niceo-constantinopolitan — în mod obiectiv pînă acum comun tuturor creștinilor, pun clar în lumină caracterul inter-creștin al festivităților și determină necesitatea prioritară a temei unității ecleziale. Într-adevăr, tema restabilirii deplinei unități între creștini a dominat festivitățile în toate fazele lor, dîndu-le o semnificație precisă și deschizînd o perspectivă concretă prin ecumenism și prin căile pe care acesta le va putea urma în viitor cu consecvență și siguranță.

II. *Seminarul teologic al Centrului ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy*

Printre manifestările pe care Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice le-a închinat împlinirii a 1600 de ani de la Sinodul al II-lea ecumenic, întrunit la Constantinopol în 381, se numără și Seminarul teologic organizat la Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy — Geneva, în perioada 29 aprilie — 5 iulie 1981, cu tema „Semnificația și actualitatea Sinodului al II-lea ecumenic pentru lumea creștină de astăzi".

Au participat aproximativ 60 de profesori și tineri teologi din diferite Biserici ortodoxe locale, din diaspora ortodoxă, ca și din alte Biserici și confesiuni creștine (Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. C. Pr. prof. Dr. Dumitru Stăniloae).

Tematic, comunicările și expunerile prezentate la acest Seminar s-au grupat după următoarele cinci puncte:

1. Condițiile și argumentele istorico-dogmatice ale Sinodului;
2. Simbolul de credință al Sinodului;
3. Problematica pnevmatologică, ax central al lucrării dogmatice a Sinodului;
4. Problematica canonică și, în mod deosebit, celebrul canon 3 al Sinodului;

5. Problematica actuală, mai ales înțeleasă ce privește primirea și aplicarea credinței Sinodului de către omul modern;

6. Alte contribuții teologice.

In plus, Seminarul a beneficiat de contribuția cîtorva personalități reprezentative ale Mișcării ecumenice dintre care unele, de asemenea, au luat parte la o masă rotundă cu tema: „Continuitate și reînnoire — eventuala formulare a unui simbol al credinței, care ar angaja și ar uni lumea creștină divizată, ar fi posibilă și de dorit astăzi?".

1. *Condițiile și argumentele istorico-dogmatice ale Sinodului*

a. Primul conferențiar, A. M. Ritter, profesor la Facultatea de teologie din Heidelberg și specialist în Sinodul al II-lea ecumenic, a dezvoltat, ca introducere generală tema: „Convocarea Sinodului privită în cadrul său istorico-dogmatic".

Mai întîi, prof. M. A. Ritter a amintit „transferul constantinian" care a dus la victoria creștinismului ca religie oficială în statul roman. In continuare, conferențiarul s-a referit la deciziile canonice ale Sinodului și, în mod particular, la canonul 3 care conferea Constantinopolului un primat de onoare, „pentru că acest oraș este noua Romă" și a examinat problema de a se ști pînă la ce punct acest canon corespundea realităților politice ale noii structuri administrative a Imperiului roman creștinat. In ultima parte a conferinței, prof. A. M. Ritter s-a ocupat de lucrarea dogmatică a Sinodului, considerîndu-l, mai ales, sub optica politicii ecleziastice a epocii și, în chip deosebit, în raport cu profundul sentiment de responsabilitate pentru restaurarea unității Bisericii de care erau hrăniți Sfîntul Vasile cel Mare și oamenii Bisericii care împărtășeau ideile și pozițiile sale.

b. Profesorul Panayotis Christou, directorul Centrului patriarhal de studii patristice din Salonic, a prezentat „Ereziile combătute de Sinodul al II-lea ecumenic", enumerate de fapt în canonul I al Sinodului și anume: eunomienii sau eudoxienii, semiarienii sau pnevmatomahii, sabelienii, marcelienii, fotinienii și apolinariștii, insistînd, în detaliu, mai ales asupra ereziei omoousienilor, asupra diversificărilor sale interne, ca și asupra imposibilității în care s-au găsit adepții săi de a ajunge la un acord cu privire la aplicarea termenului „omo[i]ousion" și de la Duhul Sfînt.

c. Mitropolitul Hrisostom Constantinidis al Mirelor, profesor de teologie dogmatică la Facultatea de teologie de la Chalki, a prezentat conferința „Argumente istorico-dogmatice ale ecumenicității Sinodului al II-lea ecumenie", pe care a susținut-o la Constantinopol, la 6 iunie.

d. Profesorului Demetrios Thiraios i se datorează comunicarea „Sinodul al II-lea ecumenic privit în cadrul său cultural și filozofic", în care sînt prezentate două lumi — a Orientului și a Occidentului —, fiecare cu propria sa tradiție culturală seculară, care s-au întîlnit în lucrarea, realizată în 381, a formulării credinței lor comune.

2. *Simbolul de credință al Sinodului*

La această temă au fost prezentate o serie de comunicări care aveau rolul de a elucida unele probleme ca: sursele biblice ale Simbolului, legătura sa cu Simbolul de la Niceea pe care a vrut să-l completeze, originile sale patristice etc.

Două comunicări tratînd despre „Fundamentele biblice ale Simbolului de credință al Sinodului", prima a Profesorului Edmund Schlink de la Heidelberg, care a examinat problema din punct de vedere protestant, cercetînd-o în cadrul sub care se prezenta în sînul Bisericii primare, iar a doua a Pr. prof. Theodoros Stylianopoulos de la Facultatea de teologie „Holy Cross" din Brooklyn,

care a prezentat punctul de vedere ortodox, au constituit o condiție necesară pentru celelalte analize: „Originea Simbolului de credință de la Constantinopol așa cum reiese din studiul comparat al izvoarelor“ (Prof. W. Scheemelcher), „Sinodul al II-lea ecumenic“ (Prof. Jean Karmiris, președintele Academiei din Atena) și „Argumentele patristice ale teologiei Simbolului în ceea ce privește, mai ales, purcederea Duhului Sfînt“ (Marcos Orphanos, profesor adjunct la facultatea de teologie din Atena).

3. *Problematica pnevmatologică*

Partea centrală a lucrărilor Seminarului a fost, desigur, cea despre teologia Duhului Sfînt, așa cum este ea trăită astăzi în contextul divizării creștinilor în Biserici și confesiuni separate. A fost prezentat punctul de vedere ortodox (reprezentat de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, Pr. Boris Bobrinskoy, prof. Olivier Clément) și confruntat cu cel al romano-catolicilor (Pr. J. M. Garrigues, Prof. Yves Congar), al vechilor catolici (prof. H. Aldehoven), al anglicanilor (D. Allchin) și al protestanților (prof. G. Widmer, prof. W. D. Hauschild, Dr. L. Vischer).

a. Preotul profesor Dumitru Stăniloae, tratînd despre „Doctrina purcederii Duhului Sfînt din Tatăl și relația acestuia cu Fiul ca bază a adopțiunii filiale și a dumnezeirii omului“, a propus teza după care Părinții Bisericii din Orient, deși au susținut părerea că Duhul Sfînt purcede numai de la Tatăl nu și de la Fiul, au admis totuși totdeauna că există un raport special între Fiul și Duhul. Așa se explică de ce Fiul și Duhul acționează în comun în scopul mîntuirii omului, păstrînd fiecare propria sa identitate.

b. In expunerea „Invățătura Sinodului despre Sfînta Treime ca fundament și imagine a comuniunii în sînul Bisericii și a unității sale“, prof. W. D. Hauschild a insistat, mai ales, asupra faptului că neintroducerea în textul Simbolului din 381 a unor determinări ontologice privind Duhul nu era numai rezultatul unei „iconomii“ care îi menaja pe pnevmatomahi — o „iconomie“ justificată de condițiile politico-sociale ale epocii —, ci urmarea unei luări de cunoștință profundă că Duhul Sfînt este înainte de toate obiectul unei experiențe duhovnicești și nu al unei teorii ontologice abstracte.

c. Prezentînd „Invățătura despre Duhul Sfînt și semnificația sa pentru omul de astăzi“, prof. Olivier Clément a dezvoltat mai ales două puncte:

1. Duhul Sfînt este Domnul vieții și, pentru această rațiune, El pătrunde și fructifică toată viața creștinului;

2. Adorarea și doxologia Duhului Sfînt, împreună cu Tatăl și cu Fiul, deschid perspectiva unui acces decisiv și doxologic la nesfîrșita profunzime a persoanei. Experiența persoanei este făcută în cadrul raportului ontologic al comuniunii și al iubirii. Intr-adevăr, prin experiența Duhului sîntem călăuziți la Tatăl Care, prin sacrificiul Fiului, liberează pe om din singurătate și îi deschide din nou calea comuniunii.

Alte comunicări au deplasat centrul de interes asupra persoanei Fiului și asupra raportului Său cu Tatăl, pe de o parte, și cu Duhul, pe de alta.

Astfel, Preotul Dietrich Wiederkehr, profesor la Facultatea de teologie din Lucerna, a insistat mai ales asupra experienței suferinței și pătimirii al căror purtător este Fiul și și-a pus întrebarea asupra categoriilor — teologice, dar și neteologice — prin care această experiență poate fi asimilată de noi.

Pe de altă parte, problema lui Filioque, adică a raportului precis între Fiul și Duhul, a provocat o serie de analize. In studiul „Filioque ieri și azi“, Preotul Boris Bobrinskoy a făcut istoricul problemei și și-a exprimat părerea că, dacă romano-catolicii ar retrage Filioque din Simbolul de credință, acest fapt ar reda credinței forma sa originară comună și ar face din Simbolul din 381 „un Simbol al unității și al dragostei“.

Dr. Lukas Vischer a examinat „Controversa actuală asupra lui

Filioque și consecințele sale teologice. Filioque din punct de vedere ecumenic", adică tratată prin prisma teologiei ecumenice actuale.

Pr. prof. J. M. Garrigues a analizat „Poziția romano-catolică în controversa actuală asupra problemelor în legătură cu Filioque".

Această analiză a fost completată de Pr. Pierre Duprey care a insistat mai ales asupra eforturilor întreprinse astăzi de Secretariatul pentru Unitatea Creștinilor al Vaticanului în vederea apropierii punctelor de vedere romano-catolic și ortodox, ca și asupra ultimelor desfășurări — promițătoare — ale dialogului teologic între cele două Biserici.

„Punctul de vedere al vechilor catolici asupra lui Filioque" a fost prezentat de Pr. Herwig Aldenhoven, profesor la Facultatea veche catolică din Berna.

„Poziția anglicană în controversa actuală asupra problemelor legate de Filioque" a fost expusă de Rev. prof. Donald Allchin, iar „Poziția reformată în controversa asupra lui Filioque" a fost prezentată de prof. Gabriel Widmer de la facultatea de teologie a Universității din Berna.

In sfîrșit, dezbaterea asupra Duhului Sfînt și perspectivele sale au făcut obiectul comunicării Dr. Yves Congar „Sinteză generală a problematicii pnevmatologice".

4. *Problematica canonică*

Lucrarea canonică a Sinodului a făcut obiectul a trei contribuții ortodoxe:

a. Mitropolitul Panteleimon (Rodopoulos) de Tyroloi și Serention, rectorul Universității din Salonic, a analizat conceptele „Primat de onoare, comuniune, jurisdicție", sprijinindu-se pe canonul 3 al Sinodului și insistînd asupra primatului de onoare al Tronului ecumenic.

b. Prof. Vlassios Pheidas a examinat în detaliu „Principiile și criteriile aplicate de Sinod în vederea fixării limitelor jurisdicționale ale Bisericilor locale ale epocii".

c. Pr. prof. Jean Meyendorff a tratat subiectul „Primatul de onoare al Tronului de la Constantinopol — canonul 3 al Sinodului al II-lea ecumenic", în care a spus, printre altele, că acest primat însemna o autoritate morală, nu una juridică. Episcopul Constantinopolului era doar episcop al Noii Rome, el nu era încă „înălțat deasupra structurii administrative". Acest primat moral nu era limitat din punct de vedere geografic. Limitarea geografică va fi introdusă pentru prima dată prin canonul 28 al Sinodului al III-lea ecumenic de la Calcedon. Este necesar a-și defini Constantinopolul primatul său din punctul de vedere al aplicării sale funcționale și să facă aceasta luînd în considerație nu ceea ce era Constantinopolul în epoca bizantină, ci în raport cu semnicația originară a acestui primat de onoare, așa cum era el recunoscut de ansamblul Bisericii. In secolul nostru, a concluzionat prof. Meyendorff, Biserica noastră Ortodoxă este o structură eclezială cu caracter pluralist și multinațional. Bizanțul se bucura de un mare prestigiu altădată, dar nu acum. Toate Bisericile Ortodoxe trebuie să ajute Tronul ecumenic pentru a-și putea exercita primatul său într-un chip constructiv și adaptat nevoilor actuale ale credincioșilor ortodocși.

5. *Problematica actuală*

Contribuțiile de la această temă s-au referit la diversele moduri în care este primit sau ar putea fi primit Simbolul niceo-constantinopolitan de lumea de azi, ținînd seama de întreaga diversitate a formelor și ideilor care dau chip vieții sale. Mai are ceva de spus omului de azi simbolul din 381? Ce ecou întîlnește el atît printre creștini, cît și printre atei sau în rîndul credincioșilor altor religii?

a. Prof. H. Slenczka de la Heidelberg a vorbit despre „Carac-

terul ecumenic al Sinodului de la Constantinopol și receptarea sa de către lumea creștină de azi".

b. Mitropolitul Damaskinos (Papandreou) de Tranoupolis a prezentat „Mărturisirile de credință ale Bisericii de Răsărit și Simbolul de la Niceea-Constantinopol în cadrul dialogului ecumenic actual".

c. Todor Sabev, profesor la Facultatea de teologie din Sofia și secretar general adjunct al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, s-a ocupat de „Caracterul obligatoriu al Simbolului din 381 pentru Bisericile care recunosc Sinodul al II-lea ecumenic". Trei teologi ortodocși: Prof. Nikos Nissiotis în „Incercare de interpretare actuală a învățăturii Simbolului despre Sfînta Treime" și „Abaterile triadologice în teologia contemporană", Pr. Atanasie Jeftici (Yeftitch) în „Primejdiile ereziilor triadologice în teologia contemporană" și Dr. Christos Yannaras, prezentînd lucrarea lui J. Moltmann: „Treime și Impărăția lui Dumnezeu", au abordat, în continuare, fiecare din punctul său de vedere, abaterile de la Simbolul de credință niceo-constantinopolitan, care li se par lor actuale și primejdiile unor noi erezii care decurg din acestea.

Episcopul Maxim (Aghiorgoussis) de Pittsburg și teologul romano-catolic Christoph von Schönborn, profesor la Facultatea de teologie din Fribourg, și-au consacrat contribuțiile temei: „Continuitate și reînnoire. Cum să înțelegem și să mărturisim astăzi, cu fidelitate față de origini, doctrina despre Sfînta Treime formulată în Simbolul credinței, în Bisericile cu substrat cultural greco-roman".

Ultimele trei comunicări au fost consacrate de susținătorii lor (Mitropolitul Ghiorghios Khodr al Muntelui Liban, Mgr. Jean Vodopivec, profesor la Universitatea urbaniană din Roma, și Pr. Vitaly Borovoy) temei „Mărturisirea Simbolui de credință, astăzi, în societățile necreștine".

6. *Alte contribuții teologice*

In cadrul Seminarului, organizatorii au invitat cîteva personalități cunoscute pentru contribuția lor la Mișcarea ecumenică.

Astfel, în ziua de duminică 24 mai, Cardinalul Jean Willebrands, Arhiepiscop de Utrecht și președinte al Secretariatului pentru Unitatea Creștinilor al Vaticanului, a pronunțat, în biserica „Sfîntul Pavel" din Chambésy, un discurs solemn despre „Semnificația și actualitatea Sinodului al II-lea ecumenic de la Constantinopol din 381", iar în ziua de duminică 28 iunie, Dr. Philip Potter, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a rostit în aceeași biserică predica vorbind despre Simbolul de credință din 381 ca despre expresia cea mai universal admisă a credinței creștine și bază ce poate să devină punctul de unire al tuturor creștinilor, nucleul viitoarei unități creștine.

La masa rotundă, discuția a fost condusă de Mitropolitul Damaskinos de Tranoupolis și a întrunit pe Mitropolitul Emilianos (Timiadis) de Silivri și pe Pr. prof. Ion Bria, din partea ortodoxă, pe Pr. prof. Crispino Valenziano, din partea romano-catolicilor, și prof. Gabriel Widmer, din partea protestantă.

In sfîrșit, prof. W. Pannenberg, prof. Megas Farantos, (Facultatea de teologie din Atena) și prof. Jean Zizoulas au încercat să răspundă la întrebarea dacă știm în ce măsură Simbolul de credință din 381 este în stare să exprime atitudinea creștinului contemporan față de Revelație, ca și față de lume.

III. *Simpozion asupra Sinodului al II-lea ecumenic al Centrului patriarhal de studii patristice de la Salonic*

Cu binecuvîntarea Patriarhului ecumenic Dimitrios I, în perioada 25-27 august 1981 s-a organizat un simpozion pe tema Sinodului al II-lea ecumenic la Centrul patriarhal de studii patristice de la Salonic. Lucrările simpozionului s-au deschis cu Sfînta Liturghie oficiată în capela Mănăstirii Vlatadon, după care partici-

panții au fost salutați de Mitropolitul Pantelimon al Salonicului și de prof. Panayotis Christou, directorul centrului.

Au fost prezentate următoarele comunicări, marți 28 august: „Ce a precedat convocarea Sinodului al II-lea ecumenic și activitatea Sfîntului Grigorie Teologul la Constantinopol“ prof. Constantin Bonis, (membru al Academiei din Atena); „Al doilea Sinod ecumenic și Sfîntul Grigorie de Nyssa“ (prof. Elie Moutsoulas); „Personalitatea împăratului Theodosie“ (Da Aliki Stouyannaki); „Argumente ecleziologice ale dogmei Sfintei Treimi“ (Pr. prof. Jean Romanides); „Argumentele biblice ale învățăturii Sfîntului Grigorie Teologul despre Sfîntul Duh“ (Dr. Athanasie Theoharis); Evaluarea eclezială a Sinodului al II-lea ecumenic“ (monah Maxim Lavriotis).

Miercuri, 26 august: „Influența Sinodului al II-lea ecumenic asupra imnografiei liturgice ortodoxe și, în mod special, asupra lui Roman Melodul“ (prof. Nicolas Tomadakis); „Sinodul al II-lea ecumenic în calendarul sărbătorilor Bisericii și în imnografie“ (Th. Detorakis); „Participarea apusenilor la Sinodul al II-lea ecumenic“ (prof. Th. Zissis); „Interpretarea canonului 7 al Sinodului al II-lea ecumenic de „Collyvades“ și de Constantin Oikonomou“ (prot. Gheorghios Metallinos); „Sfintele canoane ale Sinodului al II-lea ecumenic după Nicodem de la Muntele Athos“ (monah Theoclit Dionysiatis); „Sinodul al II-lea ecumenic și relațiile Bisericilor între ele“ (Ierom. Anastasie Papaioannou); „Canoanele Sinoadelor II și III ecumenice și jurisdicția episcopului de Constantinopol“ (prof. E. Chryssos); „Biserica din Illyricum și Sinodul al II-lea ecumenic“ (prof. A. Anghelopoulos).

Joi, 27 august: „Reprezentarea Duhului Sfînt printr-o formă umană în iconografia ortodoxă“ (prof. Th. Provatakis); „Reprezentarea Sinodului al II-lea ecumenic în manuscrisele bizantine ilustrate“ (Da Catherina Kalamartsi Katsarou); „Icoane postbizantine provenind de la Muntele Athos și având ca temă sinoadele ecumenice“ (Jean Tavlakis) și „Caracterul Sinodului al II-lea ecumenic“ (prof. Panayotis Christou). (*Episkepsis*, nr. 247 din 5. 03. 1981, nr. 256 din 15. 07. 1981, nr. 259 din 1. 10. 1981; *Notizie Ortodosse*, Edizione speciale, 10 giugno, 1981).

Gh. BADEA

Așezare dacică la Dumbrava-Ciurea, județul Iași

Arheologia, prin vestigiile pe care le scoate din străfundurile pămîntului și ale timpului, confirmă adevărul permanentei și statornicei noastre ființări ca neam pe aceste plaiuri strămoșești, adevăr pe care istoria, după cum spune marele patriot N. Bălcescu, are misia de a-l arăta și demonstra.

Prin grija deosebită a Conducerii de stat, săpăturile arheologice din țara noastră au cunoscut o etapă înfloritoare. Numeroase vestigii, atestînd dezvoltarea vieții spirituale și materiale, au fost descoperite pe toate ținuturile locuite de români. Intre acestea, se înscrie și descoperirea recentă a așezării unui sat dacic, datînd din secolele I-II d. H., în zona podișului central moldovenesc, la Dumbrava-Ciurea, pe promontoriul denumit de localnici „La Căprărie“. Aici au fost identificate, în urma săpăturilor, un grup de locuințe, o necropolă și diferite materiale care atestă continuitatea locuirii dacice pe aceste plaiuri estcarpatice în primele veacuri ale erei noastre, precum și dezvoltarea pe care au cunoscut-o cultura materială și spirituală, relațiile acestei populații cu lumea greco-romană, celtică și sarmatică. Au fost determinate ca ocupații de bază ale acestei populații, cu precădere sedentară: agricultura, păstoritul

și creșterea vitelor, pescuitul și vînătoarea, nelipsind olăritul și metalurgia. Atenția specialiștilor a fost reținută însă de identificarea unui *colț de cult dacic*, într-una din locuințe, constituit din două figurine din ceramică modelate în forma unor mistreți, două cățui miniaturale, un rhyton și o roată cu raze — ceea ce constituie un aspect inedit al vieții spirituale dacice. La acestea se adaogă o valoroasă piesă arheologică. Este vorba de o tabletă ceramică incizată, avînd, potrivit părerilor specialiștilor, un decor cosmic. Acest fapt este o atestare că dacii aveau preocupări astronomice, confirmînd informația istoricului Iordanes, din secolul al VI-lea, că dacogeții acordau o deosebită atenție filozofiei și astronomiei. Așadar, importanța descoperirilor arheologice de la Dumbrava-Ciurea reiese din aceea că ele atestă nu numai continuitatea populației geto-dacice pe aceste plaiuri, ci și preocupările, relațiile și dezvoltarea vieții, un prim loc ocupîndu-l, desigur, spiritualitatea religioasă.

Pravila de la Putna la patru sute de ani
(1581-1981)

Mănăstirile noastre au fost dintotdeauna vetre de credință și locașuri de cultură românească, unde au înflorit cele dintîi școli ale neamului în care s-a cultivat dragostea de țară, de frumos și de cunoaștere. Secole de-a rîndul, mănăstirile noastre s-au arătat a fi depozitarele neprețuitului tezaur cultural național, lăsat moștenire de generațiile înaintașilor dar, totodată, și centre de creație ale altor inestimabile valori, care vădesc inefabilul geniu creator al poporului nostru.

Intre acestea un rol de primă mărime l-a jucat și Mănăstirea Putna, aleasa ctitorie a lui Ștefan cel Mare, unde s-au scris multe cărți, printre care *Letopisețul Putna I și Letopisețul Putna II* și s-a dezvoltat, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, vestita școală greco-slavo-română, cu o activitate didactică deosebită [1], „avînd dascăli renumiți ca: ritorul Eustatie în 1493, Antonie Protopsaltul în 1546, ritorul și scholasticul Lucaci în 1581" [2], pînă „pe vremea arhimandritului Vartolomei Măzăreanul, care spune clar că pe timpul său existau „o școală mare, o școală mică, tot sub un acoperemînt" [3].

Printre dascălii acestei școli a fost și ritorul Lucaci, care ne-a lăsat cel mai vechi manuscris juridic românesc și, totodată, cel mai vechi text literar moldovensc, cunoscut pînă în zilele noastre sub numele de „*Pravila de la Putna*" sau „*Pravila ritorului Lucaci*", pe care l-a scris la îndemnul și cu cheltuiala lui Eustatie — cel care, la 30 martie 1575, era egumenul mănăstirii, apoi, un an mai tîrziu, 1576, episcop al Romanului, iar în 1581 primise marea schimă, retrăgîndu-se la Putna [4], — după cum arată și însemnarea de la f. 8 v, că Pravila a fost terminată la 8 iulie 1581.

Nomocanonul, împărțit în 89 de paragrafe, cu titlul *Pravila Sfinților Apostoli și a celor șapte sfinte săboare ale preacuvioșilor și purtătorilor de Dumnezeu părinții noștri*, despre episcopi și despre călugări și despre oameni mireni, învățături de tot felul, are 354 de foi, cuprinzînd text slavon cu traducere românească interliniară (134 pagini) și text românesc (10 pagini). Ceea ce ne interesează cel mai

1. Ștefan Bârsănescu, *Pagini nescrise din Istoria culturii românești (sec. X-XVI)*, București, 1971, p. 235.

2. *Pravila ritorului Lucaci*, text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, București, 1971, p. 14.

3. Pr. prof. Petru Rezuș, *Școlile de la Mănăstirea Putna*, în MMS, XLII (1966), nr. 7-8, p. 516.

4. Nicolae N. Smochină și N. Smochină, *O pravilă românească din veacul al XVI-lea. „Pravila Sfinților Părinți după învățătura lui Vasile cel Mare", întocmită de ritorul și scolasticul Lucaci, în 1581*, în BOR, LXXXIII (1965), nr. 11-12, p. 1046.

mult este textul cu traducerea interliniară de la f. 249-279 și textul românesc de la f. 204 v — 210 v, acesta din urmă avînd titlul *Pravila sveņților oteți după învățătura a marelui Vasilie*, care ni-l arată pe ritorul Lucaci, nu ca „un simplu copist, care să fi reprodus „cu fidelitate" modelul pe care-l avea în față, ci unul care și-a permis să aducă unele contribuții în scopul de a îmbunătăți traducerea românească", adaptînd cuprinsul *Pravilei* la realitățile românești din acea vreme și modelînd-o în rostirea firească a graiului „din nordul Moldovei, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea"[5]. Ne putem ușor da seama de personalitatea și prestigiul ritorului Lucaci, analizînd textul atît de curgător și plin de înțeles, dacă ne gîndim că *Pravila* precede cu șase decenii scrierile lui Varlaam. Limba pe care o folosește în textul românesc este foarte clară, asemănîndu-se mult cu limba vorbită în zilele noastre. Aceasta este dovada concludentă că limba noastră românească n-a fost înlocuită niciodată de limba slavonă, că poporul a vorbit, întotdeauna, limba în care s-a născut. De aici și necesitatea traducerii interliniare. Așadar, meritul mare al ritorului Lucaci este în primul rînd de a ne lăsa o *Pravilă* adaptată la „necesitățile morale, canonice și juridice ale poporului român" din vremea sa, dar mai ales un text literar scris într-o limbă curgătoare, care „îl situează — pe ritorul Lucaci n. n. — printre fruntașii culturii românești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea"[6].

Lexicul este bogat în termeni juridici, bisericești și teologici, cum ar fi: botez-botegiune, canun, cercătură, cumenecătură, curundu, dereptare-dreptate, direpț-derept, fămeaie, feciur, fiiastru-fiiastră, frîmseațe, giudeca-giudecată, giudeț, giura-giurămînt, grăi-greime, hiclean, hiecare, hină (fină), hir, iertăciune, ispoveadnic, închinătură, îndărăt-înderăptu, îndelunga-îndelungătură, înimă, însurăciune, întăriciune, întreire, jărtăvnic, lăcui-lăcuire, leage, leturghie, (den) lontru, lumînare, mărturisi-mărturie, menciună, mențe, moiere-muiare, nănaș-nănășie, neștiuntă, nevastă, oltariu, oprealește, pocaanie, pocăință, poținel-puținel, printru, prespre, prietinșug, răotate, săbor, sămășlui-sămășluire, sămenție-semenție, semențesc, (a) svîrși, smearenie, smentează, smenti-smîntă, spăsi-spășire, spăsitoriu, stepenă, tocmală, trupăsc-trupește, (a) vădui, văduo, vearde, veache, vendeca, vreame, vreare etc., ca și în unele expresii de uz curent: a fi la știre, de-a hir a păr, a lua amente, carte de tocmală și altele, care sînt întrebuințate și astăzi, ceea ce ne oglindește puterea de exprimare și redare plastică a limbii românești, vorbite pe aceste plaiuri străbune, încă înainte de a o fi rostuit în versuri, ctitorul poeziei și al limbajului liturgic[7], Mitropolitul Dosoftei. Desigur că asta presupune o vechime și mai mare a acestor termeni, care nu puteau fi întrebuințați pentru prima dată în *Pravila* lui Lucaci. Chiar dacă unii din acești termeni sînt pentru prima dată atestați acum, deși se credeau că aparțin secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, este concludent că sînt mai vechi cu cel puțin cîteva decenii, dacă nu chiar cu mult mai mult. Așadar, iată că în primul rînd, manuscrisul de la Putna are și o deosebită valoare pentru istoria limbii dar și a culturii românești. Fiind scrisă în una din cele mai mari locașuri de cultură națională din secolul al XVI-lea, Mănăstirea Putna, parte în grai străbun, ne arată că se predica și se spovedea în limba poporului. Cînd preotul avea nevoie de pravilă pentru a da unele epitimii, limba, cel mai prețios document al vechimii, statorniciei și permanenței noastre pe vatra strămoșească, a fost mijlocul de comunicare și întrarmare duhovnicească, expresie, totodată, a conștiinței și unității noastre naționale.

Diac. V. NECHITA

---

5. *Pravila ritorului Lucaci*, p. 30-31.
6. Nicolae N. Smochină și N. Smochină, *op. cit.*, p. 1062.
7. Dosoftei, *Dumnezeiasca Liturghie*, 1679, ed. critică de N. A. Ursu Iași, 1980.

Profesorul I. D. Ștefănescu

La vîrsta patriarhilor biblici, în ziua de 10 iulie 1981, într-o clinică din Iași, a trecut în lumea umbrelor prof. I. D. Stefănescu. Binecuvîntat de Atotțiitorul cu îndelungă înzilire, cu daruri și însușiri remarcabile, regretatul profesor a cercetat și studiat, cu pasiunea omului de știință, arta medievală românească, îndeosebi pictura bisericilor moldovenești ctitorite în secolele XV-XVI. Numeroasele studii monografice, publicate în diferite reviste, ca și operele de sinteză, redactate și scrise cu grijă cărturărească, în care sînt expuse opiniile și concluziile sale, îl înscriu printre exploratorii culturii românești de altădată, printre bizantinologii poporului nostru. Opera sa, chiar dacă posteritatea aduce puncte de vedere și contribuții noi, rămîne pentru cercetătorii și istoricii artei medievale o strădanie și un important factor de referință.

I. D. Ștefănescu s-a născut la 16 iulie 1886, în comuna Preajba-Teleorman, prin urmare, într-o regiune care a dat țării scriitori de mărimea întîia ca: Gala Galaction, Zaharia Stancu, Marin Preda ș. a. După absolvirea liceului, s-a înscris la Facultatea de Drept a Universității din București pe care a absolvit-o ca licențiat, în anul 1908, și la Facultatea de Litere și Filozofie a aceleiași universități la care și-a luat licența în anul 1909. La Facultatea de Litere și Filozofie a Sorbonei-Paris a trecut, în anul 1928, examenul de doctor în Litere și Filozofie. In orașul-lumină, a cunoscut și audiat bizantinologi vestiți, printre care: Charles Diehl, Paul Henri, André Grabar, G. Millet ș. a.

Agonisind o cultură variată și temeinică, atît în instituțiile de învățămînt superior din țară și străinătate, cît și prin lecturi, investigații și cercetări proprii, I. D. Ștefănescu a activat, decenii de-a rîndul, ca profesor universitar în țară și străinătate. Pe lîngă activitatea sa didactică, el a desfășurat o bogată și consistentă activitate literar-științifică. Operele scrise de el oglindesc cercetările pe care le-a făcut și concluziile la care a ajuns. Ceea ce a scris I. D. Ștefănescu stă, alături de operele bizantinologilor și ale istoricilor artei medievale, la dispoziția celui ce dorește să cunoască aspecte ale culturii bizantine și ale creațiilor artistice de odinioară.

I. D. Ștefănescu a funcționat, rînd pe rînd, ca profesor de Istoria Artei și Estetică la Școala de Belle Arte din București și de Istoria Artei și Arheologie orientală bizantină și românească la Universitățile din Iași, Cernăuți și București; după retragerea sa la pensie a fost profesor universitar consultant. In calitatea sa de profesor, el a predat cursuri la diferite instituții de învățămînt superior din străinătate: conferențiar la Universitatea din Atena, conferențiar la Școala de înalte studii și științe istorice de la Paris, profesor de Istoria artei bizantine la Universitatea catolică din același oraș și conferențiar la Institutul de filologie și de artă de pe lîngă Universitatea din Bruxelles.

Dintre operele sale de sinteză amintesc, doar, pe cele care poartă următoarele titluri: *Contribution à l'étude de peinture murales valaques*, Paris, 1928, 90 p. + 10 planșe, *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie*, Paris, 1928, 338 p., *La peinture religieuse en Valachie et en Transilvanie, depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Paris, 1932, 439 p. + XXX planșe (vol. I) și 96 planșe (vol. II); *Le roman de Barlaam et Joasaph illustré en peinture*, extras „Byzantion" VII/1932, fasc. II; *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie. Nouvelles recherches*, Paris, 1932, vol. I, 192 p. și vol. II 52 planșe; *Iconographie de la Bible. Images bibliques commentées*, Paris, 1938, 46 p. + 96 planșe; *Études d'iconographie et d'histoire. Portraits, inconnus de Georges Mogila, Métropolite de Moldavie, et Pierre Mogila, Métropolite de Kiew*, 1935; *Monastère de Neamțu, L'Église de L'Ascension. Les peintures muralles*, în volumul omagial „I. P. S. Nicodim Patriarhul României, la împlinirea vîrstei de 80 ani", București, 1946; *Arta*

balcanică şi arta religioasă a Ţărilor Româneşti, București, 1943; *Broderiile de stil bizantin şi moldovenesc în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în volumul „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare", București, 1964; *Arta veche a Maramureşului*, București, 1968; *Iconografia artei bizantine şi a picturii feudale româneşti*, București, 1973; *Origines occidentales de l'art roumain ancien*, Paris, 1933.

In revistele „Byzantion", „Revista Fundațiilor", „Revista Istorică Română", „Analecta" ș. a., I. D. Ștefănescu a publicat studii prin care a adus importante contribuții la cunoașterea artei medievale românești, în general, și la cunoașterea unor biserici și mănăstiri, monumente istorice, din Moldova și din alte regiuni românești (Rîșca, Bălinești, Lujeni, Buciulești, mănăstirile Bucovinei etc.), în special.

Unele dintre studiile sale au apărut în revistele bisericești; amintesc cîteva dintre ele: Restaurarea monumentelor istorice, considerațiuni de principiu privitoare la picturile murale și icoane, Luminarea picturilor murale, principii și probleme, Natura și clasicismul în arta creștină, Pictura renașterii bizantine, Planul și devizul iconografic, Pictura bisericească. Noțiuni de tehnică: mozaicul, fresca, tempera și pictura în ulei, Pictura bizantină de icoană, Școala de pictură din mănăstirile Cernica și Căldărușani. Ucenicia lui N. Grigorescu, în „Glasul Bisericii" (1-2, 3-4, 11-12/1960, 5-6/1961, 11-12/1961, 9-10/1965, 3-4/1969; Sfinții Apostoli Petru și Pavel, în „Mitropolia Banatului" (3-4/1967), Averea de artă religioasă a Moldovei. Tezaurul de la Putna, Averea artistică a Bisericii Ortodoxe în Moldova, Icoane de artă din Moldova, Originea și evoluția unor teme care apar în arta bisericească — vulturul, crucea, soarele, luna, copacul — în „Mitropolia Moldovei și Sucevei" (8-9/1957, 5-6/1958, 9-12/1959, 1-2/1964).

Pentru a caracteriza și valorifica opera profesorului I. D. Ștefănescu, se cere cunoașterea tuturor scrierilor sale și, neapărat, competența specialistului în bizantinologie și istoria artei medievale. Se va găsi, într-o zi, sper, omul care va cerceta critic, în profunzime, tot ceea ce a scris el, reliefînd contribuțiile aduse de acest neobosit cărturar la clarificarea unor probleme ale domeniului cultural căruia i s-a dăruit. Pînă atunci, cel ce are înaintea ochilor săi scrieri publicate în răstimpul celor șase decenii de activitate de I. D. Ștefănescu nu poate să nu remarce că el este, la noi, un deschizător de drum în acțiunea de cunoaștere a artei medievale, cu precădere, pictura bisericească. Ca tot cel ce lucrează, el a comis și erori, unele dintre ele semnalate de specialiști care au zăbovit săptămîni și luni de-a rîndul, în preajma ansamblelor de pictură de la cunoscutele noastre ctitorii, privind mai cu seamă datarea și autenticitatea acestora. Este foarte adevărat, unele din opiniile sale, în lumina cercetărilor noi, sînt discutabile, adică puse sub semnul întrebării, dar se recunoaște că multe ipoteze, interpretări și concluzii formulate de el după ce a studiat analitic, în spirit exegetic, operele de artă, îndeosebi picturile murale și icoanele, sînt întru totul întemeiate.

I. D. Ștefănescu a privit și cercetat un ansamblu de pictură religioasă, de asemenea, o icoană, cu ochii criticului și istoricului de artă, dar și cu ochii teologului. In această ordine de idei, sînt impresionante comentariile pe care le-a făcut și dezlegările pe care le-a dat, în scrierile sale, referitoare la tematica acestor picturi. Cu totul remarcabile sînt contribuțiile sale privind iconografia, adică orînduirea picturilor potrivit unui fir dogmatic și unui plan liturgic. In Comisia de pictură bisericească de la Patriarhia Ortodoxă Română, la care a lucrat multă vreme, a venit, totdeauna, cu sugestii și soluții care au acoperire în vechile erminii.

Aș aminti, în sfîrșit, că, în tinerețea sa, I. D. Ștefănescu a cunoscut în casa socrului său, scriitorul Al. Vlahuță, pe unii dintre renumiții noștri scriitori: B. Ștefănescu-Delavrancea, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, O. Goga ș. a., de asemenea, pe marele pictor N. Grigorescu; de aceea, conferințele sale ținute în diferite orașe, printre

care și Iași, cu privire la freamătul cultural-literar din primele decenii ale secolului nostru, înviorate de evocări interesante, erau totdeauna așteptate și apreciate.

Inchei aceste rînduri cu mărturisirea că I. D. Ștefănescu a fost și fiu credincios al Bisericii strămoșești. Elocventă, în această privință, este telegrama sa trimisă Inalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, din clinica în care i s-au sfîrșit zilele: „In pragul unei grele operații vă sărut mîna și recunoscător vă cer cu adînc respect să sprijiniți rugăciunile mele convinse către Stăpînul nostru al tuturor, în genunchi, I. D. Ștefănescu".

Acum el se odihnește, pentru veșnicie, în cimitirul mănăstirii Agapia, alături de soția sa trecută dincolo, în urmă cu cîțiva ani, și de unicul său fiu, plecat, de tînăr, mai înainte. Strădaniile, operele și convingerile sale vor reține atenția tuturor celor ce vor dori să cunoască vibrațiile cultural-artistice de altădată ale neamului nostru.

Profesorul Ilie Minea

Implinindu-se la 15 iulie a. c. o sută de ani de la nașterea distinsului istoric Ilie Minea, care a lucrat aproape un sfert de secol ca profesor la Facultatea de Litere și Filozofie a universității ieșene, foștii săi studenți au organizat un popas aniversar patronat de rectoratul universității, decanatul Facultății de Istorie și de Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" din Iași. Cu acest prilej, cîțiva dintre ucenicii profesorului Ilie Minea, astăzi ei înșiși istorici de prestigiu, au evocat, prin comunicările prezentate, viața și activitatea științifică a fostului lor profesor.

Nu de mult, cu prilejul altui popas aniversar — împlinirea a patru decenii de la înființarea Institutului „A. D. Xenopol", în mare măsură rod al strădaniilor profesorului Ilie Minea — la sediul acestei instituții de cultură s-a ținut o sesiune de comunicări; unele dintre ele au scos în relief contribuțiile acestui profesor la îmbogățirea studiilor istorice.

Profesorul Ilie Minea s-a născut la 15 iulie 1881, în satul Turcheș situat în Țara Bîrsei, nu departe de Brașov; părinții săi au fost țărani; a urmat liceul „Andrei Șaguna" din Brașov, apoi Literele și Filozofia la Universitatea din Budapesta, unde a luat și doctoratul; de la Budapesta a trecut la Viena spre a se specializa la Universitate și la Institutul istoriografic; revenind în Transilvania, a fost numit profesor la Seminarul ortodox din Caransebeș și liceul din acel oraș; cîtva timp a funcționat ca profesor la un liceu din Bratislava. In anul 1910, el a trecut în România, unde, îndrumat de Dimitrie Onciul, titularul catedrei de Istoria românilor de la Universitatea din București, s-a pregătit mai ales în domeniul istoriei naționale, prin cercetările făcute la Arhivele Statului și la Academia Română. Incepînd din anul 1919, Ilie Minea a funcționat, neîntrerupt pînă la 20 februarie 1943, cînd a încetat din viață, mai întîi ca profesor suplinitor, apoi ca titular, la catedra de

Istoria românilor de la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Iași. Atît înainte de a ajunge la Iași, cît și după aceea, Ilie Minea a publicat cîteva cărți și numeroase studii care se disting „prin obiectivitate științifică, originalitate în tratare, ca și prin rezultatele obținute, cum și printr-o exprimare limpede și luminoasă". Aproape în tot ce a scris el se vede o adevărată „erupție de erudiție". S-a remarcat, într-adevăr, prin silința sa pentru documentare și acumulare, dar s-a făcut observația că, uneori „liniile directoare", „ideile" sînt acoperite de mulțimea detaliilor.

Nu am intenția să înșir operele științifice ale profesorului Ilie Minea. Vreau, numai, să arăt că n-a ignorat istoria Bisericii Ortodoxe Române. El, este adevărat, n-a scris și publicat lucrări de sinteză în legătură cu viața Bisericii Ortodoxe Române sau cu unele laturi ale trecutului ei — cum au făcut N. Iorga, I. Lupaș, Șt. Meteș, Silviu Dragomir, I. Nistor și alții (mă refer numai la istoricii laici) dar a pubilicat cîteva studii, note și însemnări, cele mai multe în revista „Cercetări istorice", referitoare la diferite probleme bisericești, ceea ce demonstrează că, printre preocupările sale cărturărești a fost și trecutul Biericii. Notez, în cele ce urmează, titlurile scrierilor sale de istorie bisericească: *Episcopia Caransebeşului, Vârşeţ-Caransebeş* (1906), *Numiri vechi la noi pentru nartex şi pridvor* (1925), *Despre mănăstirea Todirenii* (1928), *Pomelnicul Mănăstirii Bistriţa* (1933), *Despre Noul Testament din 1648* (1931), *Cînd s-a clădit Mănăstirea Secu* (1931), *Sfîrşitul Mitropolitului Damian şi chestiunea succesorului acestuia* (1933), *Mitropolitul Mardarie* (1940), *Ceva despre Mitropolitul unit Atanasie* (1926), *Ştiri noi despre propaganda catolică în Moldova în secolul XVII* (1926), *In legătură cu grafitele de la biserica din Hîrlău* (1926), *Despre cea mai veche biserică din Iaşi* (1938) ș. a. Cei ce vor să cunoască temeinic trecutul nostru bisericesc, au la îndemînă, așadar, și ceea ce a scris Ilie Minea.

Aș vrea să relev că, în viziunea sa, *Pomelnicul de la Bistriţa* este o cronică de mare valoare documentară. Interesante sînt, în sfîrșit, concluziile sale preluate, ulterior, de alți istorici și cercetători, în legătură cu locul unde și timpul cînd s-a scris *Letopiseţul moldovenesc*. El a susținut că primul letopiseț moldovenesc, între timp pierdut, s-a scris la curtea domnească, pe vremea lui Ștefan cel Mare. Letopisețul de la Bistrița, ca și Letopisețul Putna I și Letopisețul Putna II, sînt variante prescurtate, ale Letopisețului scris la curtea domnească. Variantele menționate după opinia profesorului Ilie Minea, sînt scrise de viețuitori din mănăstirile respective.

Cititorii acestei reviste se alătură cu sentimentele lor de cinstire celor ce au cinstit memoria profesorului Ilie Minea.

Pr. Sc. PORCESCU

Recenzii

Teologia Morală Ortodoxă, vol. I, II, Bucureşti, 1979, 1980, 478, 455 p.

Apariţia unui tratat de Teologie Morală Ortodoxă nu reprezintă numai un eveniment editorial de primă importanţă, ci este cu atît mai valoroasă cu cît dezvoltarea învăţămîntului nostru teologic universitar o impunea ca o necesitate. Grija Prea Fericitului Patriarh Iustin pentru îmbogăţirea culturii noastre teologice şi pregătirea unor slujitori de nădejde ai Bisericii strămoşeşti a coordonat strădaniile unui colectiv de profesori experimentaţi, care au activat ani în şir la catedrele de Teologie Morală ale Institutelor Teologice din Bucureşti şi Sibiu (I. P. S. Mitropolit Nicolae Mladin, P. P. C. C. Diaconi: Orest Bucevschi şi Ioan Zăgrean, Dl. Constantin Pavel, şi P. C. Pr. Ioan Bunea), pentru editarea unei lucrări de morală creştină ortodoxă.

Elaborat într-o primă formă în anul 1953, tratatul a fost folosit pentru predarea Moralei creştine la cele două Institute teologice din Patriarhia Română. Cu unele completări şi revizuirea capitolelor existente, lucrarea a fost editată în două volume în anii 1979 şi 1980.

Tratatul respectă întru totul, în alcătuire, forma de manual, un instrument de lucru preţios pus la îndemîna studenţilor teologi şi a tuturor celor ce vor să aprofundeze principiile morale ale învăţăturii creştine ortodoxe. Fără a neglija celelalte orientări din domeniul studiat, opus-ul prezintă cu limpezime învăţătura Bisericii, descoperind cititorului tainele credinţei creştine, delimitînd cu precizie ceea ce este ortodox de tot ceea ce nu este în concordanţă cu doctrina creştină. Prezenţa unui ierarh în fruntea comisiei de elaborare a tratatului a inoculat, se pare, un spirit de acribie ştiinţifică în exprimarea sensurilor vieţii în Hristos. Pentru că morala este transpunerea în practică a învăţăturii teoretice, este verificarea credinţei abstracte, formulată în dogme. „Dogmatica ne înfăţişează învăţăturile de credinţă în mod static, în timp ce în morală avem de-a face cu credinţa în realizările ei practice, cu credinţa în acţiune, cu credinţa în dinamismul ei“ (vol. I, p. 15).

Impărţirea tratatului în două volume s-a făcut după criteriul adoptat în organizarea materialului: respectînd diviziunile tradiţionale ale Moralei creştine ortodoxe (Morala generală şi Morala specială), autorii au rezervat cîte un volum pentru fiecare parte.

Primul volum se deschide cu o parte introductivă în care sînt prezentate în şase paragrafe: definiţia, raportul cu celelalte discipline, izvoarele, metodele, împărţirea şi utilitatea Teologiei Morale. De asemenea, unul din paragrafe are ca subiect studierea comparativă a moralelor confesionale în lumina spiritului ecumenist.

Din însăşi definiţia Teologiei Morale: „Disciplina teologică, care, pe temeiul revelaţiei dumnezeieşti, cuprinsă în Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie şi propoveduită de Sfînta noastră Biserică, înfăţişează în mod sistematic normele după care creştinul trebuie să se conducă spre a-şi ajunge scopul său ultim, asemănarea cu Dumnezeu, Binele suprem“ (vol. I, p. 9), se poate deduce caracterul general al manualului: de expresie fidelă, nedisimulată şi nesofisticată a învăţăturii Bisericii. Tot în această parte introductivă, sînt analizate notele specifice fundamentale ale doctrinelor morale ale celor trei mari confesiuni creştine: ortodoxă, catolică şi protestantă, reliefîndu-se poziţia de echilibru a învăţăturii ortodoxe, care cunoaşte rolul prioritar al factorului revelaţional dar nu neglijează nici elementul uman, ci le armonizează într-o împreună-lucrare, dinamică sinergismul.

Caracterul hristocentric, sobornicesc şi duhovnicesc al Moralei creştine ortodoxe o determină nu numai să fie compatibilă cu spiritul ecumenist, ci şi să militeze permanent pentru refacerea unităţii creştine.

Introducerea se încheie cu o substanţială listă bibliografică, enumerînd scrieri ce tratează chestiuni de morală, de la începuturile creştinismului şi pînă în epoca modernă. Sînt inserate şi studiile cu subiecte de specialitate, publicate în ultimii 30 de ani în revistele noastre bisericeşti,

vădind intenţiile exhaustive ale autorilor în problema literaturii Teologiei morale şi dorinţa lor de a pune la dispoziţia celor interesaţi o călăuză sigură.

Morala generală este structurată în două părţi, corespunzătoare participării Creatorului şi creaturilor raţionale la ordinea morală :

I. Condiţiile realizate de Dumnezeu pentru ordinea morală ;

II. Activitatea liberă a omului în raport cu ordinea morală.

Prima parte analizează detaliat cele trei condiţii fundamentale realizate de Dumnezeu pentru împlinirea şi conservarea ordinei morale: legea morală, conştiinţa morală şi libertatea voinţei. Cu puternice temeiuri scripturistice şi patristice, tratatul îşi desfăşoară logic conţinutul, deducîndu-şi sistematic, unele din altele, noţiunile prezentate. Acolo unde a fost cazul, s-a făcut apel şi la argumentele raţionale, luate din cugetatarea unor autori antici sau moderni sau pur şi simplu din experienţa imediată a convieţuirii sociale a oamenilor fiinţe integrate prin natură planului axiologic.

Secţiunea dedicată activităţii libere a omului în raport cu ordinea morală delimitează încă pin primul paragraf al capitolului întîi sfera faptelor care se supun judecăţii din punct de vederc moral ; numai faptele săvîrşite liber şi conştient pot fi calificate ca moral — bune sau moral — rele. Plecînd de la această constatare preliminară firul expunerii urmăreşte în capitolul următor, latura luminoasă a acţiunilor morale umane, prezentînd virtutea ca pe o dispoziţie permanentă spre realizarea binelui, împlinire ontologică a menirii omului, necontenită ascensiune spre actualizarea datului creatural, chipul lui Dumnezeu şi transformarea lui în asemănare cu Creatorul. Sînt prezentate trăsăturile specifice ale virtuţii creştine comparativ cu concepţiile antice de virtute, pe care le depăşeşte, asimilindu-le dorului de desăvîrşire al omului care a asistat la coborîrea lui Dumnezeu în istorie.

Al treilea capitol înfăţişează păcatul, îndepărtarea creaturii de Dumnezeu şi consecinţele lui dezastruoase pentru fiinţa umană. Prin păcat, omul îşi pierde statutul său existenţial de fiinţă liberă, fiind robit, de bunăvoie, în lianele înşelătoare ale păcatului.

Textele biblice şi cuvintele Sfinţilor Părinţi vin să întărească de fiecare dată temeinicia afirmaţiilor.

In volumul al doilea, principiile prezentate în Morala generală sînt coborîte în împrejurările concrete ale vieţii. Fără a se transforma în cazuism, Morala specială cuprinde, în cele două secţiuni (Morala individuală şi Morala socială), elementele esenţiale ale trăirii în conformitate cu principiile evanghelice. Datoriile morale ale creştinului sînt împărţite, pentru studiu, după marea poruncă a iubirii: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău... Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi. In aceste două porunci se cuprind toată legea şi proorocii“ (Matei 22, 37-39). Deci Morala individuală va avea o constituţie tripartită : datoriile către Dumnezeu, cele faţă de sine şi datoriile faţă de persoana aproapelui.

Capitolele rezervate raportului dintre om şi natură exprimă atitudinea Bisericii în problemele ce preocupă lumea modernă datorită progresului ştiinţific şi tehnologic. Insistînd asupra dimensiunilor morale care trebuie să însoţească orice acţiune umană pe tărîmul pătrunderii tainelor naturii şi punerii lor în slujba idealurilor celor mai înalte, Morala creştină relevă cu pregnanţă faptul că în ultimă instanţă omul este chemat să înfăptuiască binele, să participe cu toată fiinţa la trăirea valorilor spirituale veşnice. Identificînd fiinţa Binelui cu Dumnezeu, Morala creştină concepe toată activitatea credincioşilor ca fiind îndreptată spre comuniunea cît mai deplină cu Binele suprem; ţinta finală a acţiunilor morale fiind preamărirea lui Dumnezeu, mîntuirea, asemănarea cu Creatorul, fericirea veşnică, deci nu se mai poate vorbi de un scop obiectiv şi unul subiectiv, ci de un terţiu inclus, care identifică şi esenţializează într-o dimensiune superioară cele două aspecte.

In cea de a doua parte a volumului II sînt prezentate datoriile creştinului în calitate de component al unei societăţi : familie, stat, Biserică, accentuîndu-se valenţele comunitare ale principiilor morale creştine, iar în ultimul capitol se înfăţişează căile progresului spiritual, învăţătura despre desăvîrşirea morală, temă dezvoltată pe larg în volumul al treilea. Valorificînd tezaurul de înţelepciune biblică şi patristică pe

care-l posedă Biserica strămoşească, lucrarea actualizează, în contextul civilizaţiei contemporane, dreptarele de vieţuire creştină, frumuseţea şi adîncimea trăirii cu şi în Hristos.

Redactat într-un stil sobru, didactic, tratatul de Teologie Morală creştină ortodoxă îşi merită cu prisosinţă numirea de manual. Fundamentată pe temeiuri biblice şi patristice solide, lucrarea se adresează nu numai studenţilor Institutelor noastre teologice, ci şi preoţilor care o pot folosi cu succes în activitatea pastorală, precum şi credincioşilor dornici să cunoască mai în profunzime învăţătura Bisericii Ortodoxe. Deşi manualului i se poate sesiza un schematism exagerat şi tenta scolastică, prezentarea sistematică a materialului, stilul limpede ca apa de izvor, conferă tratatului pe lîngă atributul de documentat, şi pe cel al accesibilităţii.

Aşadar, editarea celor două volume de Teologie Morală Ortodoxă este o contribuţie de seamă la dezvoltarea culturii teologice româneşti, un eveniment care merită toată atenţia şi consideraţia cititorului.

N. DASCĂLU

Preot prof. Dr. Mircea Păcurariu, **Istoria Bisericii Ortodoxe Române,** vol. II, Bucureşti, 1981, 707 p.

În paginile acestei reviste, nr. 1-3/ 1981, semnalam, printr-o scurtă recenzie, apariţia celui dintîi volum al operei *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, rodul strădaniilor cărturăreşti ale Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu de la Institutul teologic ortodox din Sibiu. Remarcam, atunci, că această operă este o importantă contribuţie ştiinţifică prin care se îmbogăţeşte literatura teologică de specialitate. Autorul, la redactarea acestei opere, a folosit izvoarele bibliografice, la zi, pe baza cărora a interpretat analitic faptele istorice, legîndu-le unele de altele, în timp şi spaţiu.

Deşi viaţa trecută a Bisericii Ortodoxe Române, cu toate laturile şi formele ei de manifestare, este expusă cronologic, pe secole şi regiuni, cu toate acestea, privind evenimentele în ansamblu, autorul, a surprins sintetic idei şi particularităţi dominante ale fiecărei etape din istoria noastră bisericească.

Amintesc că Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu mărturisea că „imensa materie a istoriei Bisericii noastre nu poate fi stăpînită şi prezentată deodată în totalitatea şi complexul ei de succesiune şi de cuprins; de aceea, ea se împarte în interes de studiu“ (vol. I, p. 15). Impărţirea, în viziunea autorului, este logică şi cronologică, deci clasarea faptelor „în diferite categorii, pe tipuri, după caracteristicile lor comune“, apoi studierea lor „pe perioade istorice, caracteristice prin anumite tendinţe sau însuşiri“. Istoria se desfăşoară într-un flux continuu, dar ea îşi schimbă aspectul de la o etapă la alta. De pildă, ideile noi, descoperirile, inventţille, revoluţiile politice şi sociale imprimă istoriei direcţii noi pe care istoricul trebuie să le ia în seamă. Ţinînd seama şi de faptul că viaţa Bisericii s-a desfăşurat pe pămîntul patriei, paralel cu viaţa poporului român, în istoria căruia se disting diferite etape, Mircea Păcurariu a ajuns la concluzia „că întreaga istorie a Bisericii Ortodoxe Române poate fi împărţită în cinci perioade“: I. Organizarea primelor comunităţi creştine pe pămîntul patriei noastre (sec. II — anul 600); II. Organizarea vieţii bisericeşti încheiată cu recunoaşterea canonică a mitropoliilor româneşti (sec. VII-XIV); III. Desăvîrşirea organizării canonice a Bisericii în cele trei ţări române şi dezvoltarea culturii şi artei bisericeşti (sec. XIV-sec. XVIII); această perioadă este subîmpărţită după cum urmează: a) sec. XV-XVI; b) sec. XVII; c) sec. XVIII — revoluţia din anul 1821; IV. Revoluţia din 1821-1918; V. 1918-1980.

In cel dintîi volum, este expusă viaţa Bisericii Ortodoxe Române, începînd din secolul II pînă la înfăptuirea unirii celor trei ţări române sub Mihai Viteazul. Al doilea volum tratează, în continuare, perioada a treia a istoriei Bisericii Ortodoxe Române (începutul secolului al XVII-lea — începutul secolului al XIX-lea).

Potrivit planului tematic, enunţat în primele pagini ale volumului I, autorul, în cel de-al doilea volum al lucrării, pe care-l semnalez acum, a avut în vedere, cu prioritate, ierarhi remarcabili care au păstorit în diferite scaune chiriarhale româneşti, mitropoliile şi episcopiile ţării, mănăstiri, arta bisericească, literatura teologică în această perioadă a istoriei bisericeşti, cum şi preoţimea ortodoxă română în secolele XVII-XVIII.

De pildă, despre mitropolitul Anastasie Crimca, ierarh care a păstorit în primii ani ai secolului al XVII-lea, — nu am intenţia să arăt ce scrie şi cum scrie despre fiecare ierarh ci, doar, despre cîţiva dintre ei pe care-i consider de mărimea întîia — autorul menţionează că este unul dintre cei mai luminaţi ierarhi din trecutul Bisericii noastre; ctitoriile sale de la Dragomirna, vestitele sale manuscrise ornate cu măiestrie artistică, spitalele întemeiate şi ocrotite de el îl aşează printre ierarhii mari ai Moldovei. Despre Varlaam notează că s-a remarcat prin editarea cărţilor în limba română, prin sprijinirea transilvănenilor în acţiunea lor pentru apărarea Ortodoxiei şi prin străduniile sale pentru făurirea limbii române literare. Mitropolitul Petru Movilă, scrie autorul, a rămas adînc fixat în istoria Ortodoxiei, el fiind fondatorul primei instituţii de învăţămînt superior la Kiev, iniţiatorul unor revizuiri a traducerilor slavo-ucrainiene, autorul unor cărţi de doctrină teologică printre care Mărturisirea Ortodoxă, precursorul operei de „occidentalizare" a ţărilor ruseşti, sprijinitorul unor iniţiative şi acţiuni culturale în Moldova şi Ţara Românească. Mitropolitul Dosoftei este o figură luminoasă, primul poet român, primul ierarh care a început traduccrea cărţilor de slujbă în limba română, unul dintre primii făuritori ai limbii române literare. Deşi nu consacră un capitol special mitropolitului Iacob Putneanul, totuşi, subliniază autorul, acest ierarh este figura cea mai luminoasă a ierarhiei moldovene în secolul al XVIII-lea.

Printre ierarhii care au păstorit în Ţara Românească, sînt pomeniţi mitropoliţii Teofil şi Ştefan, care, cu sprijinul unor colaboratori, au tipărit cărţi de slujbă, juridice şi de îndrumare morală în limba română, dar şi cărţi în limba slavonă pentru alte „neamuri înrudite cu noi după credinţă". In timpul arhipăstoriei mitropolitului Teodosie al Ungrovlahiei s-a tipărit Biblia de la Bucureşti (1688) şi a continuat procesul istoric de românizare a slujbelor bisericeşti. Mitropolitul Antim Ivireanul a slujit Biserica şi neamul nostru cu înaltă vrednicie şi, în acelaşi timp, a dat sprijin creştinilor ortodocşi de limbă greacă, arabă şi georgiană; el a desăvîrşit procesul de românizare a slujbelor bisericeşti şi s-a remarcat ca predicator şi îndrumător; în viziunea autorului, Antim Ivireanul este cel mai de seamă mitropolit al Ungrovlahiei din toate timpurile. Episcopul Iosif al Argeşului este alăturat marelui său contemporan, mitropolitul Moldovei Veniamîn Costachi.

Dintre ierarhii transilvăneni, cu activitate remarcabilă, asupra cărora insistă autorul, notez pe Ilie Iorest, Simion Ştefan şi Sava Brancovici, mitropoliţi ai Ardealului în secolul al XVII-lea. Simion Ştefan a luptat pentru apărarea credinţei strămoşeşti în faţa multelor încercări de înstrăinare şi a lăsat culturii româneşti acel dar nepreţuit care este Noul Testament din 1648, iar Sava Brancovici are marele merit de a fi rezistat, cu preţul vieţii sale, încercărilor de „calvinizare" şi chiar de distrugere a Ortodoxiei în Transilvania.

Cum era firesc, Mircea Păcurariu s-a ocupat şi de dezbinarea Bisericii Ortodoxe transilvănene înfăptuită la 1700 şi, în cîteva capitole ale lucrării, de viaţa Bisericii unite. Printre ierarhii uniţi distinşi, a fost episcopul Inochentie Micu, cea mai puternică personalitate politică a poporului român din Transilvania, în secolul al XVIII-lea; el a iniţiat acţiunea pentru drepturile politice ale românilor din Transilvania, punînd la baza programului său romanitatea, vechimea şi continuitate pe aceste meleaguri a poporului din care făcea parte. Şcoala Ardeleană cu ideologia sa cunoscută, cum şi memoriile înaintate de români, printre care vestitul Supplex Libellus Walachorum, pentru îmbunătăţirea situaţiei lor naţionale şi sociale, au ca temelie, potrivit părerii autorului, străduniile episcopului Inochentie Micu.

Evenimentele mai importante care au avut loc în eparhiile ortodoxe române, în această perioadă, sînt amintite sumar, în cîteva capitole, atît cît îngăduie o sinteză destinată, în primul rînd, studenţilor teologi. Remarc în această lucrare, că se găsesc informaţii privind viaţa bisericească a românilor din Banat, Arad, Bihor şi Dobrogea, cu mult mai mult decît în cele ce au apărut pînă acum.

Referitor la monahism şi la viaţa mănăstirească, în genere, se găsesc ştiri concludente expuse în trei capitole ale lucrării, unele privind acţiunile de însănătoşire ale monahismului, cum este aceea din anul 1626 a domnului Miron Barnovschi şi acelea iniţiate de episcopul

Pahomie al Romanului, de stareţul Vasile de la Poiana Mărului şi de stareţul Paisie de la Neamţ-Secu, în secolul al XVIII-lea, iar altele privind ctitoriile din cele trei ţări româneşti, în jurul cărora au vieţuit călugări sau călugăriţe; deoarece, în secolele XVII-XVIII, multe din mănăstirile noastre au fost închinate aşezămintelor bisericeşti din Orientul ortodox, autorul a acordat un spaţiu, în lucrarea sa, şi legăturilor Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericile Ortodoxe surori.

Intemeiat pe documente istorice şi pe o bogată bibliografie pe care o înşiră la sfîrşitul fiecărui capitol, înzestrat cu discernămînt critic şi cu însuşirea de a surprinde şi reda sintetic fenomenele istorice bisericeşti, Pr. prof. Mircea Păcurariu a izbutit, cum notam, dealtfel, cînd prezentam cel dintîi volum, să scrie o istorie a Bisericii Ortodoxe Române care este utilă atît studenţilor teologi, cît şi celor ce doresc să cunoască trecutul vieţii bisericeşti a românilor. Deşi puţine la număr, ilustraţiile, atîtea cîte sînt, şi hărţile anexate, contribuie la înmulţirea şi fixarea cunoştinţelor celui ce le cercetează. Preoţii au la îndemînă, acum, pe lîngă alte scrieri referitoare la trecutul Bisericii Ortodoxe Române — monografii şi lucrări de sinteză — şi cele două volume (nu peste mult va apare şi al III-lea) ale Istoriei Bisericii noastre, scrise de Pr. prof. Mircea Păcurariu pe care le vor putea folosi ca izvoare de documentare.

Pr. Sc. PORCESCU

Ion I. Solcanu, **Datarea ansamblului de pictură de la biserica Arbure. II. Pictura exterioară. Inceputurile picturii exterioare din Moldova,** în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol" Iaşi, vol. XVIII, 1981, p. 167-181.

Autorul, un pasionat cercetător în domeniul artei medievale româneşti, permanent preocupat de a aduce cît mai multă lumină în cunoaşterea valorilor artistice ale vechilor noastre biserici, este binecunoscut cititorilor revistei noastre prin studiile publicate în ea. Pornind de la constatarea că „marea majoritate a cercetărilor artei medievale româneşti plasează începuturile picturii exterioare moldoveneşti în primii ani ai domniei lui Petru Rareş, cu toate că unii nu exclud nici posibilitatea împodobirii cu fresce a unor zone ale faţadelor încă din vremea lui Ştefan cel Mare" (p. 167) şi explicînd că „datarea începuturilor picturii exterioare din Moldova în primii ani din deceniul patru al secolului al XVI-lea se datorează faptului că cea mai mare parte a monumentelor care păstrează fresce şi azi au fost construite în vemea domniei lui Petru Rareş" (p. 167), autorul „va dezvolta opinia sa potrivit căreia pictura exterioară din Moldova îşi are începuturile în vremea domniei lui Ştefan cel Mare şi că decorul faţadelor de la bisericile Arbure şi Bălineşti sînt printre primele ansambluri cu decor pictural pe faţade care ni se păstrează, în timp ce ansamblurile cu picturi exterioare de la Humor, Moldoviţa, Voroneţ (faţadele pridvorului) reprezintă apogeul unui fenomen artistic de la al cărui început trecuseră mai multe decenii" (p. 167). Demonstraţia autorului „apelează, în primul rînd, la logică şi apoi la datele arheologice, istorice şi iconografice" (p. 167).

Tehnica de lucru datorită căreia frescele au putut rezista intemperiilor pînă astăzi şi „elaborarea programului içonografic, care apare atît de închegat încă de la monumentele Sf. Gheorghe-Hîrlău, Probota, Sf. Gheorghe-Suceava, Humor, Moldoviţa, datate între anii 1530-1537, nu se putea realiza numai în 7 ani" (p. 168), remarcă autorul.

El aduce şi alte argumente în sprijinul opiniei sale: „Identificarea unor urme de fresce pe faţadele bisericilor lui Ştefan cel Mare de la Putna, Voroneţ, Neamţ şi Probota I-II". „Săpăturile arheologice de la Putna — precizează autorul — au confirmat afirmaţia cronicarului despre prima biserică de la Putna" în sensul că „tot cu aur poleită, zugrăveală mai mult aur decît zugrăveală, şi pe dinăuntru şi pe dinafară". La biserica de la Voroneţ, pe faţada de vest a pronaosului, deci a construcţiei ridicate la 1487 de către Ştefan cel Mare, imediat sub cornişă, se descoperea de către Orestie Luţia, cu decenii în urmă, un bandou pictural cu elemente florale... la biserica Inălţării-Neamţ, pictarea celor două şiruri de ocniţe cu chipuri de îngeri,

prooroci şi apostoli constituie un început al Cinului, resturile de frescă găsite la bisericile ştefaniene Probota I-II, făcînd şi ele dovada existenţei cel puţin a „unui început de cin", existenţa unor decoruri exterioare ante 1504 la biserica Sfîntul Ioan din Vaslui, ridicată de Ştefan cel Mare la 1490, potrivit mărturiei unui însoţitor al solului polonez Jerzy Krasinski şi a lui Paul de Alep, ca şi la biserica domnească Sf. Nicolae din Iaşi, potrivit informaţiei date de călătorul rus Trifon Korobeinikov (p. 168-169). Toate aceste date sînt în favoarea opiniei autorului. Argumentele pentru autor nu sînt epuizate. „In acest sens, inventarierea tuturor bisericilor construite în vremea lui Ştefan cel Mare şi a urmaşilor acestuia pînă la 1547, care păstrează încă picturi exterioare, sau despre care avem ştiri că au avut decor de fresce pe faţadă, este de natură să nuanţeze afirmaţia de mai sus. Lista acestora ar cuprinde: 1-2. Probota I-II; 3. Putna; 4. Voroneţ; 5. Pătrăuţi; 6. Milişăuţi; 7. Sf. Ilie-Suceava; 8. Sf. Ioan Vaslui; 9. Sf. Gheorghe-Hîrlău; 10. Sf. Neculai-Iaşi; 11. Neamţ; 12. Bălinesti; 13. Arbure; 14. Dobrovăţ; 15. Probota-ctitoria lui Petru Rareş; 16. Sf. Gheorghe-Suceava; 17. Humor; 18. Baia; 18. Moldoviţa; 20. Sf. Dumitru-Suceava; 21. Coşula.

Exceptînd Probota I-II, ale căror fresce sînt convingător datate în vremea lui Ştefan cel Mare, lista indică un număr de 19 biserici care au avut sau au încă decor pictural în exterior. Nouă dintre acestea — Putna, Voroneţ, parţial Pătrăuţi, Milişăuţi, Sf. Ilie-Suceava, Sf. Ioan-Vaslui, Neamţ, Arbure, Bălineşti, Sf. Nicolae-Iaşi — au fost pictate în interior în vremea lui Ştefan cel Mare. Dacă admitem ideea apariţiei picturii exterioare în vremea lui Petru Rareş, mai exact la 1530, cînd se consideră a fi realizat ansamblul pictural de la biserica Sf. Gheorghe-Hîrlău, înseamnă că toate cele 19 biserici au fost decorate pe dinafară după această dată. De remarcat însă că 10 dintre acestea au şi picturi interioare şi, atunci, se impune întrebarea: cînd puteau fi realizate toate acestea?

Dacă pentru majoritatea monumentelor atribuite lui Petru Rareş sau domniei acestuia sînt indicii mai sigure privind zugrăvirea lor între anii 1532-1547, rămîn de precizat anii decorării în exterior a monumentelor epocii ştefaniene: Putna, Pătrăuţi, Milişăuţi, Vaslui, Hîrlău, Iaşi, Neamţ, Bălineşti şi Arbure. Cum Petru Rareş era fiul lui Ştefan cel Mare şi începuse programul de decorare a ctitoriilor ilustrului său tată cu biserica de la Dobrovăţ — cum s-a demonstrat — şi l-a continuat cu biserica Sfîntul Gheorghe-Hîrlău — cum se presupune — şi logic ar fi fost să-şi urmeze programul de zugrăvire cu celelalte monumente, în cazul în care acestea nu ar fi avut pînă atunci picturi exterioare, firesc ar fi deci să atribuim epocii acestuia decorarea celor 19 exterioare şi a celor 10 interioare de biserici. Ştiind însă că, din 1530 (care după Sorin Ulea ar fi anul de debut al picturii exterioare din Moldova) şi pînă la 1547 (anul în care s-a realizat decorul faţadelor pridvorului de la biserica Voroneţ), Petru Rareş a domnit efectiv 14 ani, că zugrăvirea unei biserici în interior şi în exterior nu putea fi efectuată decît în lunile calde, cel mult în perioada mai-septembrie, înseamnă că zugravii lui Petru Rareş ar fi avut la dispoziţie efectiv 14 sezoane a cîte cincişase luni fiecare pentru decorarea a 19 exterioare de biserici.

Posibilitatea unei astfel de performanţe, într-o domnie nu prea liniştită şi într-un timp atît de scurt, este greu de admis. Iată deci un alt raţionament care ne determină să apreciem că tot în timpul domniei lui Ştefan cel Mare au fost decorate în exterior, pe suprafeţe ce diferă de la an la an şi de la monument la monument, deci pe măsură ce se acumula experienţa alături de Probota I-II şi celelalte ctitorii ale sale de la Putna, Milişăuţi, Pătrăuţi, Voroneţ (poate mai mult decît acel bandou floral semnalat de Oreste Luţia), Neamţ, Vaslui, Iaşi etc., sau cele ale logofătului Ioan Tăutul şi a portarului de Suceava, Luca Arbure-Bălineşti şi Arbure, fără a fi însă în măsură, deocamdată, de a stabili cu rigurozitate ordinea realizării acestui program.

Alte sugestii în sprijinul plasării picturii exterioare încă în vremea domniei lui Ştefan cel Mare, mai mult, chiar, a elaborării în mare a programului iconografic al frescelor exterioare, ni le oferă studiul comparativ al dispoziţiei şi al structurii compoziţionale ale unor teme de pe faţadele bisericilor ştefaniene şi rareşiene, în ordinea cronologică a datării prezente, privind realizarea decorului mural şi în ordinea cronologică a construirii monumentelor în cauză" (p. 169-174).

In ce priveşte pictura interioară a bisericii de la Arbure, autorul reaminteşte de concluziile la care a ajuns în studiul anterior: „Datarea ansamblului de pictură de la biserica din Arbure. I. Pictura interioară, publicat în acelaşi Anuar (XII, 1957), p. 35-55, precizînd că „ea a fost realizată la cîţiva ani după terminarea construcţiei, la 1503-1504; că la 1541 s-au refăcut unele picturi distruse, probabil de turci, ocazie cu care s-a realizat cea mai mare parte a actualului tablou votiv din naos, dar utilizînd şi unele elemente ale tabloului votiv iniţial, conchizînd, atunci, că toate acestea deschid o nouă perspectivă asupra datării picturilor exterioare.

In ce priveşte picturile exterioare, ele au fost executate, potrivit opiniei autorului — anunţată şi cu alt prilej — imediat după 1503-1504, ca şi frescele interioare. Autorul ajunge la această concluzie pornind de la „identitatea stilistică dintre frescele interioare şi cele exterioare, identitate remarcată deja de unii cercetători“ (p. 175). Argumentele pe care autorul le dezvoltă în studiul său, „sprijinul realizării întregului ansamblu de picturi de la biserica Arbure de către o singură echipă de zugravi, privesc stilul şi tehnica de lucru, precum: a. plasarea în scenă a personajelor; b) desenul; c) tipologia personajelor; d) gama cromatică; e) tehnica de lucru“ (p. 175).

Autorul mai aduce şi alte argumente privind prezenţa şi locul unor compoziţii sau persoane prezentate în frescele de la Arbure în comparaţie cu alte ansambluri picturale ale bisericilor epocii.

Referindu-se la semnificaţia compoziţiei picturale *Arborele lui Iesei*, plasarea ei „la vedere, pe faţada de sud a bisericilor voievodale era cerută de raţiuni politice ale domniei, în speţă de sugerarea descendenţei voievodale a celui aflat în vîrful piramidei feudale moldoveneşti şi respectarea acestuia ca un dat ceresc. Din raţiuni similare, dar de pe alte planuri sociale, aceeaşi temă era dispusă la ctitoriile boiereşti pe faţada de nord..., ceea ce impune concluzia că o atare plasare a *Arborelui lui Iesei* pe faţadele bisericiior... constituie o caracteristică a picturii exterioare din Moldova de la sfîrşitul secolului al XV-lea şi din prima jumătate a secolului următor şi că programul iconografic al faţadelor era cristalizat încă de la sfîrşitul domniei lui Ştefan cel Mare“ (p. 179-180). Autorul menţionează că la această concluzie a ajuns şi cercetătorul Dumitru Năstase care aprecia că „pictura exterioară moldovenească a apărut către sfîrşitul domniei lui Ştefan cel Mare... şi că în jurul anului 1530 trecuseră ca la vreo trei decenii de la apariţia primelor ansambluri de pictură exterioară moldovenească“ (p. 180).

In încheiere, autorul conchide că ansamblul de pictură exterioară de la Arbure face parte din „asamblurile iconografice coerente, pe deplin închegate care existau încă la cumpăna secolelor XV-XVI“. Studiul are la sfîrşit şi un rezumat în limba franceză.

Studiul autorului, prin ceea ce îşi propune este foarte valoros. O anume reţinere suscită afirmaţia autorului cu privire la Arborele lui Iesei, a cărui reprezentare ar depăşi semnificaţia graniţelor „teologale“.

Mesajul teologic al *Arborelui lui Iesei* era acela de a arăta că Iisus Hristos, după trup, a avut strămoşi, a fost o persoană istorică şi nu o ficţiune, cum credeau greşit docheţii. Pe plan politic, acest mesaj se poate transmite în cultul strămoşilor. Orice popor ca şi Iisus Hristos are strămoşi. Toate persoanele — strămoşii — din arbore sînt înfăţişate într-un cadru artistic-iconografic de comuniune. Ramurile care încadrează fiecare persoană şi care pornesc dintr-o singură rădăcină crează atmosfera de comuniune între ei. Mai mult, atitudinea fiecărei persoane şi mişcarea se îndreaptă către Iisus Hristos, născut din Fecioara Maria, care a avut strămoş pe David născut din Iesei (Matei 1, 5-6), iar această îndreptare se face nu individual, ci în comuniune unul cu altul, ramurile, privirile, mişcările corpurilor; atitudinile lor nu-i izolează, ci-i unesc într-un duh familiar pe care îl remarca şi un călător străin contemporan. Acest duh de comuniune s-a transpus şi pe plan politic, naţional, în viaţa fiilor pămîntului nostru strămoşesc. Cultul strămoşilor, materializat prin îngrijirea mormintelor lor şi a slujbelor pentru ei care „au adormit întru nădejdea învierii şi a vieţii veşnice“. Această comuniune şi acest cult deschide perspectiva trăirii vieţii noastre în veşnicie, ne leagă de ei, de pămîntul în care zac şi din care ne-am născut, dînd sens în acelaşi timp ş celei pămînteşti şi tocmai această

perspectivă şi credinţă în veşnicie ne-a dat tăria rezistenţei şi puterea creaţiei în operele de artă. Chiar şi numai pentru aceste consideraţii se cădea să fie zugrăvit *Arborele lui Iesei*, dacă nu mai amintim şi de altele, tot atît de îndreptăţite.

Observaţia judicioasă a autorului cu privire la posibilitatea pusă sub semnul întrebării, a pictării celor 19 ansambluri picturale în cele 14 zoane de lucru, în timpul celor 14 ani de domnie a lui Petru Rareş, de către meşteri moldoveni „implică, potrivit afirmaţiei sale (p. 180), reconsiderarea multor ipoteze privind atît datarea unor ansambluri de pictură exterioară, cît şi, mai ales, cele referitoare la originea, evoluţia şi semnificaţia acestui excepţional fenomen artistic al evului mediu românesc".

Pornind de la această observaţie, ca şi de la identitatea stilului, tehnicii de lucru şi a gamei cromatice din frescele exterioare cu cele interioare, pe de o parte, iar pe de alta, pornind de la opinia că anul 1541 din inscripţia de deasupra uşii din naos care menţionează că „Dragoş zugrav, fiul popii Coman din Iaşi au zugrăvit... anul 7049-1541" vrea să arate că „s-au refăcut unele picturi distruse probabil de turci" (p. 175) autorul fixează data pictării frescelor de la Arbure în primul deceniu al secolului al XVI-lea (p. 180).

De observat că şi cercetătorul ieşean I. Caproşu opinează că anul 1541 din inscripţia amintită „trebuie pus, totuşi, în legătură cu reîmprospătarea sau refacerea unor părţi din pictura originară şi nu cu executarea acestei picturi", adică a tabloului funerar (I. Caproşu, *Biserica Arbure*, în MMS, L (1974), nr. 5-6, p. 410). Totuşi, cînd datează pictarea ansamblului, el precizează: „Cronologic, construcţia de la Arbure, pictată cu şase ani înaintea celei de la Voroneţ (1547 n.n.), este penultima biserică pictată în exterior din epoca lui Petru Rareş" (p. 411), adică în anul 1541.

Pentru dl. prof. Vasile Drăguţ, specialist în istoria artei medievale, care semnează şi studiul *Dragoş Coman meşterul frescelor de la Arbure*, Editura Meridiane, 1969, anul 1541, din inscripţia amintită, precum şi consideraţiile privind „gama cromatică unitară... unele detalii de execuţie comune diferitelor zone ale picturii" (p. 26), îl conduc la convingerea să aprecieze anul 1541 ca un an al executării frescelor de la Arbure, precizînd că „decoraţia interioară a fost executată într-o singură campanie de lucru, încheiată în anul 1541, indicată de amintita pisanie pictată" (p. 26), după care a urmat imediat executarea frescelor exterioare (p. 30).

Studiul se impune să fie citit cu deosebit interes, pentru că suscită pasiune în cercetarea şi recunoaşterea vechii noastre arte, în care se oglindeşte spiritualitatea poporului nostru.

Arhim. Pimen ZAINEA

Constantin Daniel, **Scripta aramaica,** vol. I, Bucureşti, 1980.

In Studiul *introductiv*, autorul, încercînd să stabilească locul civilizaţiei siriene (arameene) între celelalte civilizaţii ale lumii, arată între altele că „volumul de faţă prezintă unele aspecte istorice şi literare ale acestei vaste culturi care este foarte puţin cunoscută şi despre care s-a scris fragmentar şi relativ puţin, despre care nu există o lucrare de ansamblu nici în literaturile străine" (p. 7). Studiul introductiv are 15 capitole: I. Popoarele semite în lume; II. Canaaneeni în Siria şi Palestina; III. Arameii; IV. Intemeierea statelor arameene; V. Statele arameene din Siria; VI. Arameenii în Mesopotamia sudică; VII. Statele arameene din epoca tîrzie; VIII. State şi triburi arameene; IX. Modul de producţie tributal la arameeni; X. Limba aramaică; XI. Scrierea aramaică; XII. Arta arameeană; XIII. Religiile arameene; XIV. Expansiunea limbii arameene; XV. Aporturi arameene la culturi asiatice şi europene.

Arameii sînt atestaţi documentar după egipteni, sumerieni, evrei şi canaaneeni, în mileniul al II-lea î. e. n., în contextul neamurilor semite. Autorul observă cu acuitate de fin psiholog că „eterna reîntoarcere *corsi e ricorsi* a istoriei popoarelor, în trei trepte: *nomadism, sedentarism urban şi decădere prin lux şi moliciune,* se poate regăsi în istoria popoarelor semite din Orient" (p. 11). Arameii au venit din pustiul arabic, după cum reiese din Vechiul Testament. Vechii evrei par a fi fost ara-

mei ; Terah, Batuel şi Laban sînt numiţi aramei (p. 13-14). Arameii se vor aşeza în jurul Asiriei care le va fi un rival puternic. In Siria vor intra în contact cu hittiţii, amoreii şi canaaneenii (fenicienii). Sfînta Scriptură menţionează statele arameene din secolele al XI-lea şi al XII-lea: Aram-Sobah, Aram-Rekhob, Aram Ma'akah, Gesur şi Damasc (p. 20-21). Modul de producţie a fost cel tributal.

Conform celor istorisite de *Regi*, arameii vor intra în contact cu evreii şi se vor război pe timpul regilor: Saul (1020-1000), David (1000-970), Solomon (970-933), Omri (885-874), Ahab (874-853), Ioasaf (871-849), Ioas (798-783), Ieroboam II (783-748). Arameii se vor alia cu Babilonul împotriva Asiriei pe timpul lui Salmansar IV (782-722), Tiglatfalasar III (745-725), Sargon II (722-705), Senacherib (704-681).

Existenţa statelor arameene din Siria a încetat în secolul VIII î. e. n., iar a celor din Mesopotamia în secolul IX î. e. n., dar istoria lor politică va continua, deoarece vor întemeia state ceva mai tîrziu. Limba arameeană se aseamănă foarte mult cu cele canaaneene. Sfînta Scriptură are locuri scrise în aramaică: *Geneza*, 31, 47; *Ieremia* 10, 11; *Daniel* 2, 46; 7, 28; *Ezra* 4, 8 sq; 6, 18; 7, 12-26; *Protoevanghelia Matei*, iar *Evanghelia Ioan* a fost rostită în aramaică şi scrisă apoi în limba elină clasică, deoarece „arameeana devenise o limbă de cultură, iar pe de altă parte era limba vecinilor imediaţi din nord ai evreilor" (p. 52). Un număr de texte în aramaică se află şi în manuscrisele de la Marea Moartă.

Scrierea aramaică, de la dreapta la stînga, a preluat alfabetul de la fenicieni, cea mai veche scriere fiind cea *estrangele* (p. 82). Arta arameeană a suferit influenţe hittite, asiriene, egiptene, feniciene; totuşi are o tematică vastă oglindită în manuscrise, icoane creştine executate de pictori sirieni, monumente sau opere de artă musulmane, lucrate de arameeni (p. 86).

Religia arameilor era politeistă, pantheonul zeităţilor fiind foarte bogat; de remarcat că nu practicau jertfele umane. In privinţa ideilor religioase se observă influenţa egipteană (p. 91).

Cultura siro-aramaică a influenţat culturi asiatice şi europene prin: scriere, introducerea rimei în poezie, scriitori şi gînditori vestiţi, împăraţi şi împărătese pe care i-au dat lumii, traducerea filosofilor elini, arhitectul Kallinikos (inventatorul focului grecesc), muzica bizantină (imnuri, condacuri, sistemul celor opt glasuri).

1. *Scripta aramaica* propriu-zisă cuprinde: I. *Manuscrisele de la Marea Moartă şi literatura aramaică a iudeilor*. Din manuscrisele de la Marea Moartă, „cea mai senzaţională descoperire a secolului nostru", manuscrise aparţinînd esenienilor, n-a fost publicat decît *Sulul Templului*. Printre manuscrise a fost găsit şi *Apocriful Genezei (Sulul lui Lamech)* care are relaţii cu *Cartea Enoch*. Autorul traduce ambele manuscrise într-un stil original, ca dealtfel toate textele din Scripta aramaica. *Apocriful Genezei* a fost scris în forma sa actuală „la începutul, ori în ultimii ani ai secolului I î. e. n., folosindu-se izvoare ebraice sau arameene scrise ori orale" (p. 123).

2. *Inscripţii arameene dinainte de era noastră*. Autorul afirmă că aceste inscripţii arameene strînse de H. Donner şi W. Rollig „datează din secolele X-IX î. e. n. şi sînt făcute mai ales pe piatră, mai rar ostraka" (p. 144). Inscripţiile nr. 202, 216, 222-224, 225-226, 279 au şi o *Notiţă instructivă* înainte de textul lor propriu-zis.

3. *Papirusuri şi ostraka arameene din Egipt*. Arameii şi iudeii din Elephantina şi Syene sînt atestaţi de documente în aramaică şi chiar feniciană: papirusul conţinînd Scrisoarea unui tată către fiul său, Act de acordare a unui împrumut cu dobîndă şi o convenţie cu privire la un zid despărţitor.

4. *Literatura aramaică ghemarică:* I. Mişna: II. Tratate posterioare Mişnei; III Tosefta; IV. Baraita; V. Ghemara; VI. Talmudul; VII. Midraşim; VIII. Targum; IX. Combaterea magiei, astrologiei şi superstiţiilor în scrierile talmudice. Apoi extrase din Pirge Abot, Răbdarea lui Hillel, Nimicirea Ierusalimului şi cauzele ei, Netemeinicia astrologiei.

5. *Kabala şi literatura aramaică*, în care autorul defineşte Kabala. Se ocupă de istoria şi psihologia ei, de cartea ei fundamentală — Zoharul — din care ne prezintă trei traduceri semnificative: Simbolul muncii, Faptele lui Abac şi Plata lucrătorului,

6. *Enigmaticii mandeeni - ultimii gnostici şi literatura lor aramaică.* Capitolul tratează despre gnosticism (caractere generale, origini, sisteme gnostice, cauzele apariţiei), despre mandeeni, gnoza, limba şi gramatica lor, urmate de traduceri semnificative ale textelor mandeene: Apostolul vieţii, Acordarea unui nume, Litanie la căpătîiul unui om ce-şi dă duhul, Suferinţele Ierusalimului, Alegorie despre formarea obştii mandee, Cele o mie şi douăsprezece întrebări.

7. *Literatara şi scrierea siro-aramaică,* a cărei înflorire a atins apogeul în secolele III-VII. După ce prezintă scrierea, autorul spune: „Primele scrieri în siriacă sînt traduceri din Vechiul şi Noul Testament, dar pe lîngă acestea există o serie de texte în siriacă ce pornesc din cercurile eretice şi gnostice" (p. 355). Mai este tratată literatura siriacă a mişcărilor nestoriană şi monofizită, după care urmează o serie de traduceri, dintre care reţinem un valoros imn al Sfîntului Efrem Sirul *Despre ferocitatea hunilor.*

La cele 9 hărţi, inscripţii şi schiţe, tabele ale unor scrieri vechi şi alfabetele acestora, clişee cu fragmente din manuscrisele de la Marea Moartă, se adaugă 40 planşe alb—negru şi 8 planşe color — imagini grăitoare ale „gîndirii aramaice" şi ale popoarelor cu care arameenii au intrat în contact. *Scripta aramaica*, fiind menită să deschidă noi drumuri de studiu şi cercetare celor pasionaţi de orientalistică, este primită cu viu interes nu numai de specialişti, cu atît mai mult cu cît majoritatea traducerilor apar, pe această cale, pentru prima dată în limba română, sub condeiul unui bun cunoscător al limbii originale. Pentru importanţa sa deosebit de mare în studiul biblic, lucrarea trebuie să fie în orice bibliotecă teologică.

Liviu I. STOINEA

Constantin Gh. Radu, Neculai N. Maftei, **Dăneşti. Etnografie şi folclor,** Bucureşti, 1980, 240 p.

După prima lucrare dedicată satului Dăneşti de Constantin Gh. Radu şi Neculai N. Maftei [1] considerată ca „una dintre cele mai temeinice monografii de sat apărute pînă în 1970", a doua lucrare, a aceloraşi fii ai Dăneştilor, intitulată *„Etnografie şi folclor"* are darul să restabilească adevărul denaturat într-o altă lucrare *„Dăinuiri dăneştene"* [2].

Purtînd „girul" profesorilor universitari, Dr. Emilia Comişel şi Vasile Adăscăliţei, autorii reuşesc să redea „o imagine completă asupra satului Dăneşti", să atragă atenţia „asupra frumuseţii neasemuite a creaţiilor noastre naţionale" şi oferă „rodul bogat şi pur pe care un sat vasluian, ca atîtea altele, plin de personalitate l-a modelat într-atîta istorie".

Munca autorilor se reflectă în cunoaşterea documentelor istorice şi arheologice privind originea satului Dăneşti, în capitolul intitulat: *„Toponimia comunei Dăneşti"*. Din capitolul următor *„Satul şi gospodăria dăneşteană"* aflăm că Dăneşti face parte din categoria „satelor de tip grupat", cu gospodării unitare, între bordei şi case cu două odăi, folosind mijloacele de iluminat de la opaiţ la lămpi cu petrol, cu construcţii anexă, astăzi în cea mai mare parte radical modificate graţie condiţiilor materiale de care se bucură oamenii zilelor noastre, făuritorii vieţii celei noi.

In continuare, lucrarea ne introduce în îndeletnicirile locuitorilor: agricultura, viticultura, apicultura, morăritul, lemnăritul, reamintind denumiri de obiecte care în anii noştri se mai păstrează doar în muzee etnografice.

Capitolul II, *Folclor,* ne arată că *„datinile, poveştile, muzica şi poezia* sînt arhivele popoarelor. Cu ele se poate oricînd reconstitui trecutul întunecat". Culegerile de folclor nou, cîntece populare, instrumente populare, apoi „jocuri de copii cu jucării şi fără jucării, jocurile bătrîneşti, toate acestea au şi valoare istorică". Lucrarea include de la p. 108-135 indicaţii coregrafice ale unor jocuri populare din Dăneşti (întocmite

1. Dăneşti, *Comitetul pentru cultură şi artă al judeţului Vaslui,* 1970, 239 p., recenzată în „MMS", anul 1972, nr. 3-4, p. 261-263.

2. Vezi I. Caproşu, recenzie, cu titlul: *O cercetare monografică,* în „Cronica", XVI (1981), nr. 24 (802) din 12 iunie.

de Gheorghe Ilaşcu, coregraf), după care continuă cu „Creaţii literare, proverbe şi zicători, strigături, ghicitori, descîntece, snoave, poveşti, obiceiuri rituale la naştere, nuntă, la înmormîntare, datini la marile sărbători de peste an, colindele, pluguşorul, capra, calul, jienii.

Capitolul III este consacrat „Artei populare" în care se includ „ţesăturile şi cusăturile, portul popular. Lucrarea se încheie cu o „hartă toponimică" a Dăneştilor, cu „Bibliografie" şi „Cuprinsul".

Prezentînd lucrarea autorilor Constantin Gh. Radu şi N. N. Maftei se cade să subliniem două fapte: unul, legătura ce trebuie să existe între toţi factorii de cultură dintr-o localitate, care să se concretizeze în realizări notabile sub aspect cultural-literar, şi, al doilea fapt, că unul dintre aceşti doi autori Constantin Gh. Radu este preot.

Deci, ca rod al străduniilor unui preot şi al unui profesor lucrarea reţine atenţia şi se impune ca pildă şi îndemn pentru oricare iubitor al cunoaşterii satului românesc sub aspect etnografic şi folcloric.

Neculai N. Maftei-Constantin Gh. Radu, **Fii ai comunei Dăneşti, judeţul Vaslui,** Căminul cultural Dăneşti, 1981, 357 p.

Lucrarea „Fii ai comunei Dăneşti" cum sublinia academicianul Emil Condurachi „reprezintă nu numai un mare efort de documentare, dar şi o foarte preţioasă contribuţie la istoria Moldovei, atît din punctul de vedere al prezenţei active a locuitorilor şi urmaşilor lor din această comună, la tot ce înseamnă progresul social, economic şi cultural, adus Moldovei noastre dragi, dar şi la istoria generală a pămîntului şi poporului nostru".

Satul Dăneşti, cum se menţiona şi în volumul „Dăneşti" redactat de aceiaşi autori, este un sat străvechi şi „constituie dovada unei continuităţi... deosebit de elocventă". „Găsim printre fiii localităţii şi comunei Dăneşti oameni de toate vîrstele şi de toate condiţiile, răzeşi- dîrzi, oşteni de-ai lui Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare, harnici truditori ai pămîntului, ai tehnicii, ai ştiinţei etc".

„Incepînd din secolul al XVIII-lea, din comuna Dăneşti s-au ridicat numeroşi oameni de cultură şi ştiinţă, patrioţi luminaţi, cărturari, luptători curajoşi a căror amintire se cuvine să se păstreze vie". Cum subliniază autorii „am putea include în această categorie pe acei bărbaţi neînfricaţi în luptă, stăpînitori de sate ca Ivaşcu, Velua Murgu, Petre Glodeanu, Rîşcanu, Dan Vameşu, de care amintesc pînă astăzi satele Murgeşti (Bereasa), Glodeni, Rîşcani şi Dăneşti".

In acelaşi secol, al XVIII-lea, trei cărturari dăneşteni stabiliţi în Iaşi, se alătură efortului general de răspîndire a scrisului şi limbii române în Biserică, şcoală şi în viaţa publică. Aceştia sînt: Evloghie Dascălul, Gheorghe Evlogie şi Pricopie Ardariovici Golăescu. Din secolele trecute, ne apare, ca vrednică de remarcat, memoria unor dregători domneşti ca: Andrei Bîndoc, Andrei Kogălniceanu, Constantin Gr. Moşuleţ sau a unor fruntaşi ai satului ca: Nicoară Golia, Costin Spătărelu, Toader Perse, Neculai C. Moşuleţ.

In focul răscoalei din 1907 „s-au evidenţiat prin spirit organizatoric, putere de convingere şi de mobilizare Gheorghe Căpăţînă, Petre Cozma, Ion Kogălniceanu şi Ion Popa".

Dăneşti, este însă şi „leagănul unor personalităţi ştiinţifice de renume mondial ca medicul Grigorie T. Popa, membru al Academiei Române, creator de şcoală, savant, profesor, educator, publicist şi literat, ca acad. Emil Condurachi, istoric şi arheolog de valoare mondială, personalitate marcantă a ştiinţei contemporane". „Emil Racoviţă, participant la expediţia antartică din 1897-1899, întemeietor al Biospeologiei, militant socialist consecvent, savant recunoscut, membru şi preşedinte al Academiei Române", în cinstea căruia satului Surăneşti, „unde savantul şi-a petrecut copilăria şi adolescenţa, i s-a atribuit numele „Emil Racoviţă".

In ultimii ani s-au ridicat tineri cercetători, cadre didactice universitare, doctori în diferite ramuri ale ştiinţei, printre aceştia „enumerîndu-se Neculai N. Trifan, Anton C. Ciureanu, Adrian D. Creţu", la care adăugăm şi numele merituoşilor autori: N. N. Maftei şi preotul Constantin Gh. Radu. Din cele 437 personalităţi ridicate din comuna Dăneşti, 9 oameni de ştiinţă şi cadre didactice universitare, 12 slujitori ai artei şi culturii, 129 educatori, învăţători şi profesori,

35 preoţi, 7 jurişti, 41 apărători ai pămîntului strămoşesc, 50 economişti, 31 ingineri şi tehnicieni în industrie şi construcţii, 25 lucrători din transporturi, poştă şi telecomunicaţii, 11 cadre medicale, 37 lucrători în agricultură şi silvicultură, 21 lucrători ai organelor locale de stat, 9 mame eroine, 7 conducători ai răscoalelor ţărăneşti din 1907, 13 dregători domneşti.

Dedicînd această lucrare tuturor celor care prin munca lor au contribuit la dezvoltarea ştiinţei, învăţămîntului, artei şi culturii, autorii pun în lumină şi un alt adevăr al vieţii creatoare şi mereu înnoitoare din patria noastră, anume că de la o margine a ţării la cealaltă există numeroase talente, oameni, care cu rîvnă şi stăruinţă nu precupeţesc timpul, elanul, voinţa şi gîndul pentru bunăstarea vrednicului nostru popor.

Pr. Anton FRUNZA

Virgil Cândea, **Raţiunea dominantă,** Cluj-Napoca, 1979

Iată o carte pe care englezul ar califica-o, de ar fi citit-o, ca opera unui adevărat *scholar*. *Raţiunea dominantă* de Virgil Cândea este un studiu despre umanismul românesc scris de un umanist contemporan. Atît Virgil Cândea cît şi P. S. Antonie Plămădeală, autorul lucrării *Ctitori de limbă şi cultură românească* (1977), şi Dan Zamfirescu care a redat cititorului contemporan scrierile didactice ale domnitorului Neagoe Basarab, fac şcoală. Atitudinea lor de respect faţă de cultura naţională veche, dragostea lor laborioasă care îi îndeamnă să reactualizeze scrierile strămoşilor întru litere, studiindu-le cu atenţie, corectitudinea lor, ştiinţa lor, iată suficiente raţiuni pentru a-i considera pe ei înşişi umanişti, umanişti români ai epocii moderne.

Titlul volumului adoptă pe cel al unei opere filozofice din secolul întîi al é. n., în mod eronat atribuită lui Josephus Flavius şi care reprezintă prima scriere de acest gen tradusă şi publicată în limba română (Bucureşti, 1688). Acest titlu reprezintă o introducere rezumativă la monografia *umanismului român* care urmează, ca un prim capitol. Aceasta este urmată de: *Umanismul lui Udrişte Năsturel şi agonia slavonismului cultural în Valahia* şi: *Nicolae Milescu şi începutul traducerilor umaniste în limba română.* Cele două culmi ale culturii româneşti din acele vremuri sînt proiectate, în capitolul următor, asupra imaginii *Intelectualului sud-est european în secolul al XVIII-lea,* ceea ce tinde să epuizeze problema vorbind despre oamenii de litere greci, români, bulgari, sîrbi, bosnieni, din Herţegovina, croaţi, turci şi arabi creştini. Cartea se încheie cu capitolul: *Istoriografia umanismului românesc.*

Interesul membrului corespondent al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice a R. S. România, Virgil Cândea, pentru Orientul creştin este cunoscut datorită contribuţiei sale esenţiale la cunoaşterea artelor melkite *(Mesaje ale icoanei*, în *Icoane melkite,* 1969). In ce priveşte aceste studii asupra literaturii române, această nouă carte continuă editările sale ale operelor lui Dimitrie Cantemir, Alexandru Odobescu, Nicolae Bălcescu şi monografia lui Constantin Cantacuzino.

Fineţea analizei, erudiţia analistului, claritatea stilului, precizia detaliului mereu în armonie cu structura solidă a acestor contribuţii la istoria umanismului românesc (acesta este subtitlul cărţii: *Contribuţii la istoria umanismului românesc)* recomandă de la sine această carte care va face epocă.

Traian Herseni, **Cultura psihologică românească,** Bucureşti, 1980, 261 p.

Eseul lui Traian Herseni *Cultura psihologică românească* circumscrie istoria ideilor psihologice în cultura noastră, plecînd de la un punct de vedere generos şi real, acela că, mult anterior apariţiei psihologiei ca ştiinţă, oamenii din cele mai vechi timpuri şi-au formulat întrebări privitoare la suflet şi, conform cu răspunsurile date, şi-au construit concepţii sau credinţe legate de această componentă de bază a fiinţei umane (p. 255). Lexicul, folclorul şi obiceiurile unui popor, analizate în chip potrivit, pot da seama de cele mai vechi idei psihologice ale poporului respectiv. Este ceea ce îşi propune Traian Herseni (plecat dintre noi nu mult după apariţia acestei cărţi) în a doua secţiune a

opului său (p. 23-50). Specializarea anumitor oameni în problemele sufletului, impusă de însăşi profesiunea lor, dă naştere unei *psihologii clericale* specifice (p. 51-92). Demersul autorului în această direcţie aduce contribuţii în domeniul reevaluărilor nerealizate încă de nici un cercetător. Păstrînd distanţa obiectivităţii cercetătorului, el face cea mai completă prezentare a psihologiei clericale din cele publicate pînă acum, capitolul respectiv rămînînd o lucrare de referinţă dintre cele mai complete, izvoare manuscrise şi tipărite fiind folosite şi, deseori, citîndu-li-se cuprinsul integral.

In partea cărţii lui intitulată: *Psihologia enciclopedică* (p. 93-138), autorul urmăreşte evoluţia opiniilor asupra omului şi a vieţii sale psihice în scrieri din toate domeniile, fie istoric, fie filologic, juridic ş.a.m.d. *Psihologia filozofică* (p. 139-208) cuprinde analiza acestor idei aşa cum pot fi ele găsite în operele filozofice, pe cînd *Psihologia ştiinţifică* (p. 209-254) aspiră să epuizeze atitudinile faţă de problema analizată ale medicilor, ale naturaliştilor şi, finalmente, ale psihologilor de laborator. Opera este precedată de *Psihologia, fenomen al culturii* (p. 7-22), parte introductivă care obişnuieşte cititorul cu maniera lui Traian Herseni de a-şi trata subiectul.

Aspectul istoric al eseului se impune prin efortul de a cita aproape tot ce s-a publicat în domeniu (să nu uităm manuscrisele) pînă în prezent, articole de revistă sau chiar de ziare. În cazul titlurilor mai importante, mai puţin cunoscute sau mai greu accesibile, se adaugă tabla de materii. Acestea nu fac lectura indigestă, deoarece Traian Herseni este unul dintre rarii umanişti care a asimilat tot şi care discută problemele cronologiei cu uşurinţă şi eleganţă, ceea ce nu dăunează receptării gîndirii sale subtile, nici căldurii pasiunilor sale intelectuale, nici frumuseţii simple a discursului său tihnit, expozitiv. Iată nişte calităţi suplimentare ale paginilor sale, care conving, la rîndul lor, asupra valorii cărţii pentru că se ştie: *ceea ce este bine gîndit este rostit clar şi frumos*...

Aspectul inedit al volumului îşi află rădăcinile în puctul de vedere al autorului (expus mai sus) care se instituie piatră de unghi a întregului edificiu: el îngăduie o viziune asupra unei *psihologii totale*, termen pe care regretăm că nu l-am întîlnit în filele cărţii dar, cu certitudine, idee pe care Traian Herseni a dorit s-o impună cînd a ajuns la concluzii, atunci cînd scoate în evidenţă faptul că „psihologia populară se întemeiază pe bunul simţ, atunci cînd subliniază că psihologia clericală îşi găseşte temeiul în revelaţie şi în hotărîrile sinodale, atunci cînd vădeşte că psihologia filozofică se sprijină pe raţiune şi pe argumente, iar psihologia ştiinţifică, prin natura ei însăşi, se bazează pe fapte şi anume pe acele fapte ce pot fi observate şi înregistrate în chip obiectiv, controlate de oricine recurge la aceleaşi metode" (p. 259-260).

Lui Traian Herseni i se cuvin toate laudele pentru a fi sugerat anumite motive fascinante pentru meditaţia oricărui admirator al culturii româneşti, şi în primul rînd, pentru a fi accentuat aspectul pragmatic al psihologiei populare (care nu s-a extins defel, ci a devenit „periferică", în viziunea cercetătorului, p. 16), această psihologie despre care dovedeşte că nu constituie numai o nevoie teoretică, de cunoaştere, ci una cu preponderenţă practică, „existenţială" (p. 48); or, el subliniază că psihologia populară nu a secătuit, ci continuă să se dezvolte în paralel cu cea ştiinţifică, şi astăzi, după cum o dovedesc numeroase idiotisme contemporane explicînd psihicul uman (p. 48). S-ar părea că aceasta este ideea pe care o îndrăgeşte scriitorul cel mai mult, datorită faptului că îşi încheie lucrarea cu o analiză a operei lui Mihai Ralea, din citatele respective ieşind în evidenţă că cercetărilor de laborator (insuficientele cercetări de laborator) este strict obligatoriu să li se adauge urmărirea omului total în toate manifestările lui vitale şi sociale (p. 252); tocmai aceasta izbuteşte să facă psihologia populară, cîteodată *sans façon*, dar totdeauna la obiect. Aşadar, opul lui Herseni debutează şi se încheie cu ideea psihologiei totale, pentru care psihologia „populară rămîne un tezaur de documentare şi izvor de inspiraţie" (p. 26).

Pentru întîia oară în istoria psihologiei româneşti (şi este foarte probabil ca lucrul să fie adevărat şi pentru istoria psihologiei universale) se aduc informaţii foarte precise şi se fac remarci foarte riguroase asupra mişcării ortodoxe a isihasmului, care a avut reprezentanţi de seamă în mănăstirile româneşti.

In încheiere, o sugestie mascată, cu

o mare putere de atracţie: aceea a posibilităţii de a urmări diferitele şcoli de psihologie populară — căci cercetătorul descoperă în domeniul paremiologic „lupte de opinii", opinii deduse din experienţe de viaţă şi culturale distincte, în sînul aceleiaşi populaţii (p. 38).

Cultura psihologică românească reprezintă o carte incitantă pentru curiozitatea ştiinţifică, o carte ce restituie culturii noastre un mare număr de savanţi uitaţi (printre care Eufrosin Poteca), o carte ce restituie în dimensiunea lor cu adevărat impresionantă savanţi al căror nume s-a tocit de prea deasa folosire (depildă Rădulescu-Motru), o carte ce întăreşte gloria celor care şi-au făcut renumele în alte domenii (ca Titu Maiorescu) şi mai ales o carte ce deschide perspectivele unei viitoare istorii a ideilor antropologice în ţara noastră, lăsînd moştenire capitolul asupra psihologiei gata scris.

Lector M. RĂDULESCU

Cronica bisericească

A. — Arhiepiscopia Iaşilor

Vizita Înalt Prea Sfinţitului Damianos, Arhiepiscop al Sinaiului, Raithului şi Firanului, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Peninsula Sinai şi stareţ al Mănăstirii Sfînta Ecaterina

În ziua de 18 iulie 1981, I. P. S. Damianos, Arhiepiscopul Sinaiului împreună cu P. C. Arhimandrit Sofronie, Mare eclesiarh al Mănăstirii Sfînta Ecaterina din Muntele Sinai, însoţiţi de Dl. Ciomu din partea Patriarhiei Ortodoxe Române au sosit la Centrul eparhial Iaşi, ca oaspeţi ai Patriarhiei, la invitaţia P. F. Părinte Patriarh Iustin. Au fost întîmpinaţi potrivit îndrumării I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, reţinut de interese superioare bisericeşti, de către P. C. Arhim. Pimen Zaineà, exarhul mănăstirilor. Oaspeţii au fost găzduiţi la căminul Centrului eparhial.

A doua zi, duminică 19 iulie, cu binecuvîntarea I. P. S. Mitropolit Teoctist, distinşii oaspeţi au slujit, împreună cu un sobor de preoţi şi diaconi, la Catedrala mitropolitană, Sfînta Liturghie.

La sfîrşitul slujbei, P. C. Arhim. Pimen Zainea a prezentat credincioşilor pe oaspeţi şi a urat, din partea I. P. S. Mitropolit Teoctist, bun venit şi dorinţa de a se simţi bine în timpul vizitei atît la Centru cît şi la mănăstirile din cuprinsul Arhiepiscopiei. P. C. Sa a spus oaspeţilor, între altele, că bucuria împreună-slujirii cu Întîistătătorul Bisericii Peninsulei Sinai a fost trăită din plin în măreaţa catedrală ctitorită de pururea pomeniţii Mitropoliţii Veniamin Costachi şi Iosif Naniescu, iar la frumuseţea catedralei, conferită de arhitectura şi picturile ei se adaugă şi cea a prezenţei numeroase a credincioşilor care au participat la Sfînta Liturghie oficiată de către I. P. S. Arhiepiscop Damianos. P. C. Sa a mai amintit oaspeţilor de evlavia credincioşilor noştri faţă de Locurile Sfinte şi Muntele Sinai, cu Mănăstirea Sfînta Ecaterina, unde s-a scris de către stareţul Mănăstirii Sfînta Ecaterina, Sfîntul Ioan Scărarul, acea carte de îndrumare duhovnicească numită *Scara* pe care credincioşii noştri o citesc cu multă evlavie din cele mai vechi timpuri. O dovadă în acest sens sînt manuscrisele care se păstrează şi ediţiile tipărite care au circulat în toate provinciile româneşti.

În cuvîntul de răspuns, I. P. S. Arhiepiscop Damianos a ţinut să mulţumească P. F. Părinte Patriarh Iustin pentru invitaţia de a vizita România şi I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei pentru înlesnirea creată de a vizita mănăstirile din Moldova, de unde au venit cel mai mare număr

de pelerini, în ultimul timp, la Muntele Sinai cu ocazia vizitării Locurilor Sfinte. I. P. S. Sa a spus între altele că se simte fericit de a fi slujit în frumoasa catedrală de la Iaşi, vechiul oraş de cultură şi istorie, şi a precizat că este primul arhiepiscop al Sinaiului care vizitează România. Doreşte ca vizita I. P. S. Sale să fie o mărturie a relaţiilor strînse care dăinuiesc de veacuri între Bisericile noastre Ortodoxe.

După-amiază, oaspeţii au vizitat biserici din oraşul Iaşi : Galata, Sfinţii Trei Ierarhi, Golia şi Mănăstirea Cetăţuia. Peste tot au admirat frumuseţea arhitecturii, valoarea artistică a sculpturilor de la Trei Ierarhi, originalitatea picturilor de la Golia şi Cetăţuia şi buna întreţinere a acestor aşezăminte sfinte ale culturii, istoriei şi evlaviei noastre străbune.

Spre seară, în aceeaşi zi, oaspeţii s-au îndreptat spre mănăstirile din zona Neamţului, fiind găzduiţi la Mănăstirea Văratec.

A doua zi, 20 iulie, pomenirea Sfîntului Ilie, oaspeţii au asistat la slujba Sfintei Liturghii în biserica Mănăstirii Văratec. La sfîrşitul Sfintei Liturghii, I. P. S. Arhiepiscop Damianos a împărţit anaforă.

De la Văratec, oaspeţii au plecat la Mănăstirile: Agapia, Neamţ, Secu şi Sihăstria, admirînd frumuseţile operelor de artă specifice fiecăreia, luînd cunoştinţă în cadrul discuţiilor purtate cu mai marii acestor obşti, de felul de viaţă pe care îl duc vieţuitorii acestor aşezăminte. La Mănăstirea Sihăstria, I. P. S. Arhiepiscop Damianos a ţinut să discute cu P. C. Arhim. Ilie Cleopa pe care l-a cunoscut la muntele Sinai, cu ocazia vizitei făcute de P. C. Sa la acea mănăstire. P. C. Sa a vorbtt despre trăirea şi învăţătura părinţilor nevoitori.

Seara au fost găzduiţi la Mănăstirea Sfîntul Ioan cel Nou-Suceava, iar a doua zi, 21 iulie, oaspeţii au vizitat mănăstirile şi bisericile din Bucovina: Dragomirna, Humor — aici au vizitat şi noua biserică în curs de pictare —, Voroneţ şi Vatra Moldoviţei, unde I. P. S. Arhiepiscop a apreciat pictura exterioară. Icoanele româneşti, mai ales frescele, îmbogăţesc şi lămuresc multe probleme de teologie şi învăţături ale Sfinţilor Părinţi. Cunoscător al teologiei icoanei, I. P. S. Arhiepiscop Damianos a rămas uimit de bogăţia şi frumuseţea, de adevărul şi forma plastică şi populară a teologiei noastre iconografice şi a tezaurului de cultură şi artă a poporului nostru. Trecînd prin sate şi oraşe, a admirat frumuseţea şi varietatea de stil a caselor ţărăneşti, spunînd că ele vădesc gustul rafinat pentru frumos al poporului nostru ca şi bunăstarea materială a ţăranilor. Văzînd oraşe în construcţie, lucrări de reparaţii şi întreţinere la mănăstiri, a spus că ţara noastră este un vast şantier : oamenii noştri sînt stăpîniţi de avîntul înnoirii vieţii. Lucrările de restaurare făcute la mănăstiri şi terminate l-au făcut să înţeleagă că acest duh de înnoire stăpîneşte mai multă vreme inimile noastre româneşti. I s-a spus că un preţios sprijin primim de la Conducerea de stat pentru lucrările de restaurare, ca şi pentru crearea de condiţii optime în vederea conservării bunurilor din patrimoniul naţional.

Înalt Prea Sfinţia Sa, Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Peninsula Sinai, unde sărbătorile bisericeşti se ţin după calendarul neîndreptat, nu a văzut nici o oprelişte în dorinţa sa de a sluji Sfînta Liturghie împreună cu părinţii de la Catedrala mitropolitană din Iaşi, slujitori ai Bisericii noastre strămoşeşti, care a adoptat calendarul îndreptat. Aceasta este o dovadă în plus că îndreptînd calendarul, păstrăm dreapta credinţă şi important este nu ţinerea sărbătorilor după calendarul îndreptat sau neîndreptat, ci trăirea creştină în ascultarea de Biserică ai cărei fii sîntem şi care păstrează unitatea de credinţă în legătura de dragoste cu toate Bisericile surori Ortodoxe.

Oaspeţi

Între 12-16 mai a. c., Reverendul Karol Filip, reprezentant al Bisericii Ortodoxe Siriene din India de Sud, însoţit de P. C. Pr. asist. Alexandru Stan, de la Institutul Teologic Universitar-Bucureşti, au vizitat mănăstiri şi biserici — monumente istorice — din judeţele Suceava şi Neamţ. Oaspetele a admirat arhitectura locaşurilor sfinte care prin planul lor exprimă învăţătura Bisericii Ortodoxe cu privire la lucrarea de mîntuire a omului care se săvîr-

şeşte în duhul comuniunii-sugerat, creat de planul adunat al locaşului şi înălţarea sufletească spre cele cereşti, sugerată prin prezenţa turlei pe bolta căreia este pictat, totdeauna, Pantocratorul. Oaspetele a remarcat, de asemenea, că sfinţii, pictaţi pe pereţii bisericilor atît în interior cît şi în exterior, se mişcă şi trăiesc momentul respectiv, martiriul sau viaţa însăşi, în atitudine liturgică, de rugăciune şi oferire a lor, lui Dumnezeu în duhul comuniunii între ei şi, în acelaşi timp, între ei şi noi toţi cu Dumnezeu. Aceasta este teologia comuniunii treimice, cea mai desăvîrşită : Dumnezeu, sfinţii şi noi cei vii de pe pămînt. Acest duh al comuniunii, oaspetele l-a putut observa şi în viaţa obştilor mănăstirilor noastre pe care le-a vizitat.

În zidurile de apărare ale mănăstirilor ctitorite de voievozii noştri, oaspetele a înţeles vrerea noastră de a ne apăra tezaurele artistice, mărturii ale spiritualităţii şi geniului creator al poporului nostru şi, în acelaşi timp, ale dreptei credinţe care pentru noi a fost şi chezăşuitoare a unităţii naţionale şi odată cu acestea ne-a apărat şi glia străbună în care odihnesc moşii şi strămoşii noştri, „care au adormit întru nădejdea învierii şi a vieţii veşnice" şi cu care, deci, vom învia şi noi. Odată cu aceste frumuseţi ale bisericilor şi mănăstirilor noastre, oaspetele a înţeles frumuseţea chipului poporului şi patriei noastre de două ori milenare.

Între 15-19 mai a. c., Pastorul dr. Glen Garfield Williams, secretarul general al Conferinţei Bisericilor Europene, împreună cu doamna sa, însoţiţi de Dl. lector Cezar Vasiliu de la Institutul Teologic Bucureşti, au vizitat Centrul eparhial, mănăstiri şi biserici din nordul Moldovei şi zona Neamţului.

În prima parte a vizitei lor la Iaşi, unde au admirat frumuseţile bisericilor, ctitorii voievodale: Trei Ierarhi, Golia, Galata şi Mănăstirea Cetăţuia, au fost primiţi de către I.P.S. Mitropolit Teoctist la reşedinţa mitropolitană din Iaşi. Aici, în cadrul discuţiilor, s-a subliniat rolul Conferinţei Bisericilor Europene în cadrul Mişcării Ecumenice, contribuţia P.F. Patriarh Iustin adusă, ca membru fondator, şi a I. P. S. Mitropolit Teoctist, ca membu în Comitetul Consultativ, la promovarea tuturor acţiunilor acestei instituţii intercreştine.

Duminică, 17 mai a. c. oaspeţii au asistat la Sfînta Liturghie, oficiată de I. P. S. Mitropolit Teoctist şi P. S. Episcop Antonie al Buzăului, înconjuraţi de soborul slujitorilor Catedralei mitropolitane, în cadrul căreia s-a săvîrşit şi hirotonia în diacon a unui tînăr teolog. Explicaţiile privind importanţa şi semnificaţia momentelor liturgice le-au fost date de către P. C. Consilier Pr. C. Buzdugan.

La momentul liturgic potrivit, I. P. S. Mitropolit Teoctist a rostit un cuvînt de învăţătură pornind de la pericopa evanghelică a zilei. În cadrul cuvîntării, s-a referit apoi la contribuţia pe care Biserica Ortodoxă Română — una dintre cele mai viguroase ramuri ale Ortodoxiei —, o aduce în cadrul lucrării pe tărîm ecumenic, reliefînd activitatea în acest domeniu a P. F. Patriarh Iustin.

Apoi a prezentat credincioşilor din Catedrală, pe oaspeţi şi pe P. S. Episcop Antonie al Buzăului. P. S. Episcop Antonie a rostit, în continuare, un cuvînt, arătînd care este scopul pe care îl urmăreşte C. B. E., subliniind contribuţiile pe care ierarhii şi teologii români le aduc, în timpul reuniunilor plenare sau pe secţii ale acestui prestigios forum creştin european.

În continuare, pastorul Glen Garfield Williams a rostit un cuvînt de răspuns la cele menţionate de ierarhii antevorbitori, mulţumind pentru prezentarea făcută şi mărturisind aprecierea şi admiraţia sa pentru evlavia credincioşilor ortodocşi români. Asistarea sa la slujbă este un mare cîştig pentru experienţa sa pe tărîm ecumenic.

În după amiaza aceleiaşi zile, oaspeţii, însoţiţi de I. P. S. Mitropolit Teoctist au plecat la mănăstirile din judeţul Neamţ şi Seminarul teologic.

Ajunşi la Mănăstirea Agapia, au fost întîmpinaţi de soborul mănăstirii. P. C. Maică stareţă Eustochia Ciucanu, după ce le-a adresat salutul de bun venit, le-a mărturisit marea bucurie a întregii obşti de a primi, în atmosfera plină de bucuria Învierii Domnului, pe cei care lucrează cu mult sîrg la realizarea unei apropieri cît mai durabile între Bisericile din Răsărit şi Apus, apropiere care este un permanent izvor de bucurie duhovnicească.

După ce au vizitat biserica şi muzeul mănăstirii şi au ascultat prezentarea făcută de P. C. Maică stareţă asupra vieţii administrative, culturale şi gospodăreşti din mănăstire, Dl. Williams a spus între altele că: „Este un

moment deosebit de semnificativ pentru mine. De mai bine de 20 de ani mi s-a vorbit de Agapia, dar abia acum o văd cu deosebită emoţie". El a mărturisit că numele mănăstirii stăpîneşte inimile nevoitorilor unui aşezămînt monahal, cunoscut în toată lumea nu numai pentru valorile sale artistice-bisericeşti, ci şi pentru duhul dragostei exprimat sub chipul şi denumirea ospitalităţii.

În continuare, I. P. S. Mitropolit Teoctist a rostit un cuvînt, spunînd între altele: *„Biserica noastră strămoşească are legături întinse cu toate Bisericile creştine şi cu toate confesiunile. Dl. Williams este secretarul general al C. B. E., care cuprinde în organizaţia sa aproape toate confesiunile din Europa. Domnia Sa duce o muncă grea şi îndelungată. Biserica noastră face parte chiar de la fondare şi a avut în prezidiul ei pe I. P. S. Mitropolit Iustin, actualul Patriarh al B. O. R. Am participat acum cîteva zile la Marsilia la întrunirea Prezidiului şi Consiliului Executiv al C. B. E., unde s-a adus o nouă contribuţie pentru apropierea dintre Est şi Vest. Prezenţa Bisericii noastre peste hotare se face permanent simţită. Ea duce o muncă neobosită pentru pace, dezarmare, prosperitate. Vizita distinşilor oaspeţi se înscrie ca un moment de referinţă în viaţa lucrării C. B. E. şi de bună seamă a B. O. R., iniţiatoare şi promovatoare a acestor concepţii şi principii"*.

De la Agapia, oaspeţii au vizitat Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ. Aici P. C. Pr. M. Vizitiu, directorul Seminarului, după ce a rostit cuvîntul de bun sosit, a făcut prezentarea acestui aşezămînt teologic şi apoi a condus pe oaspeţi să vadă condiţiile de cazare şi studiu ale elevilor seminarişti.

Aici, I. P. S. Mitropolit Teoctist a luat cuvîntul, spunînd între altele: „Această vizită are loc după şedinţa comună de la Marsilia. Preşedintele ţării, Domnul Nicolae Ceauşescu a spus că trebuie să se depună toate eforturile pentru pace, pentru dreptul la viaţă, pentru prosperitate, ceea ce este şi scopul C. B. E. Mijloacele de apropiere între oameni sînt dragostea, încrederea şi rîvna către cunoaşterea între oameni. Aşa trebuie să fie găsite şi pacea şi înfrăţirea". În continuare, s-a amintit oaspeţilor că pregătirea clerului nostru se face în două institute teologice şi şase seminarii în care se predă, în afară de studiile teologice şi limbi străine, şi cunoştinţe de cultură generală.

După ce au ascultat, cu multă bucurie cîteva cîntece intonate de seminarişti, oaspetele şi-a mărturisit bucuria care-l stăpîneşte ca urmare a celor văzute şi ascultate la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ. Apoi a făcut un mic istoric al naşterii, dezvoltării şi activităţii C. B. E., subliniind obiectivele sale specifice pentru a se ajunge la dorita unitate creştină ca cei care, cum sublinia Domnia Sa, avem „un singur Domn. o credinţă şi un botez".

De la Seminar au mers şi au vizitat mănăstirile: Neamţ, Secu şi Sihăstria, constatînd că aceste aşezăminte monahale sînt adevărate vetre de cultură şi evlavie străbună, iar prezenţa şantierelor de restaurare la aceste mănăstiri, arată că munca, în mănăstiri, a fost, alături de rugăciune, cele două căi ale desăvîrşirii creştine.

A doua zi, marţi 19 mai a. c., oaspeţii au vizitat mănăstirile Văratec şi Bistriţa.

Pe tot parcursul vizitei, I. P. S. Mitropolit Teoctist a insistat, pe lîngă discuţiile teologice, şi asupra importanţei şi valorii artistice a monumentelor noastre religioase. A arătat că acestea sînt prezentate turiştilor români şi străini de către personalul mănăstiresc bine pregătit, care a urmat ani de-a rîndul cursuri de perfecţionare special organizate. A subliniat sprijinul continuu pe care Biserica îl primeşte din partea Statului român în acţiunea de restaurare, conservare şi valorificare a comorilor de artă bisericească. De asemenea, a subliniat cadrul în care slujitorii bisericeşti îşi desfăşoară activitatea.

De la Bistriţa, oaspeţii, mulţumind I. P. S. Mitropolit Teoctist pentru vizita făcută, au plecat, împreună cu P. S. Antonie la Buzău.

În ziua de 7 iunie a. c. un grup de 14 persoane, însoţit de ambasadorul Greciei la Bucureşti, au vizitat o parte din bisericile şi mănăstirile, monumente istorice, din Nordul Moldovei. Aici ei au admirat frumuseţea arhitecturii şi picturilor bisericilor noastre, constatînd fondul comun al teologiei noastre ortodoxe tălmăcite în graiul plasticizant al culorilor şi liniilor frescelor observînd, în acelaşi timp, şi specificitatea autohtonă vădită în cumpănirea, „măsura" care a stăpînit şi călăuzit gîndirea, trăirea, arta şi

cultura noastră, „măsură" care nu este altceva decît „dreapta socoteală" care chezăşuieşte desăvîrşirea în tot ceea ce gîndim şi facem. Ei au putut vedea locul unde s-a realizat „Bizanţ după Bizanţ" mărturie a unei duble continuităţi: autohtone şi a celei a imperiului bizantin într-o originală sinteză.

Tot în ziua de 7 iunie a. c. Dl. Adriansc, primarul oraşului Vileborg-Belgia, membru al Comisiei interpalmamentare Belgia-România, preşedintele Asociaţiei „Dacia" din Belgia, împreună cu doamna, însoţiţi de prof. Florea din Bucureşti, au vizitat mănăstirea Văratec din judeţul Neamţ.

Aici, oaspeţii au putut admira frumoasa aşezare a mănăstirii şi au remarcat lucrarea maicilor de slujire a aproapelui, oferind găzduire tuturor celor care doresc şi simt nevoia să se reconforteze în atmosfera liniştită şi înălţătoare creată de stilul ţărănesc al caselor măicuţelor şi de ospitalitatea lor ca expresie a slujirii aproapelui întru zidirea sufletească şi dobîndirea puterii de muncă spre binele obştesc.

În ziua de 11 iunie a. c., ziaristul vest-german Keiser, împreună cu soţia, însoţiţi de Dl. Orba din cadrul Ministerului de Externe, au vizitat Mănăstirea Sucevita, fiind întîmpinaţi de semnatarul acestor rînduri. Oaspeţii au vizitat, în aceeaşi zi şi alte mănăstirii din nordul Moldovei. În cadrul discuţiilor, purtate în timpul mesei, şi-au exprimat admiraţia pentru modul în care au fost restaurate mănăstirile, pentru buna rînduială care le caracterizează activitatea zilnică, pentru amabilitatea întîlnită şi pentru frumuseţea locurilor în care sînt aşezate acestea.

Oaspeţii s-au interesat de felul cum se pregăteşte un novice pentru a se consacra vieţii monahale. Ei au apreciat faptul că mănăstirile noastre au fost totdeauna deschise lumii din afară şi mai ales că mulţi credincioşi vin în mănăstiri pentru nedumeririle sufleteşti, pe care le au, spovedindu-se şi primind îndrumările trebuitoare fără ca să părăsească pe părinţii lor duhovniceşti, preoţii de parohie, cu care stau în permanentă legătură spirituală. Mai mult, mulţi credincioşi apelează şi la îndrumările maicilor, ca la nişte „părinţi duhovniceşti". Oaspeţii au înţeles, din aceasta, contribuţia valoroasă pe care o aduc vieţuitorii mănăstirilor în viaţa spirituală a credincioşilor Bisericii noastre strămoşeşti, înţelegînd că zidurile mănăstirilor nu închid nişte oameni ci se deschid permanent tuturor, socotindu-i pe toţi fiii lui Dumnezeu.

În ziua de 13 iunie a. c., I. P. S. Mitropolit Teoctist a primit la reşedinţa mitropolitană din Iaşi, pe Dl. Rudolph Aggrey, ambasadorul Statelor Unite la Bucureşti, împreună cu doamna şi fiica sa.

Frumuseţea bisericilor şi mănăstirilor moldovene cu frescele lor nemuritoare şi arhitectura lor cumpănită atrage multă lume din afara ţării, cum bine ştim. Această frumuseţe a atras şi pe distinşii oaspeţi americani. Ei au făcut o vizită I. P. S. Mitropolit Teoctist nu numai pentru faptul că I. P. S. Sa este purtătorul de grijă permanent, gospodarul acestor valori artistice şi istorice, ci şi pentru faptul că I. P. S. Sa este o persoană bine cunoscută lumii americane prin desele vizite de lucru în cadrul legăturilor pe care Biserica Ortodoxă Română le are cu fiii ei deveniţi cetăţeni americani şi care-şi trăiesc viaţa lor religioasă ca orice român cu inima mereu legată de vatra în care s-a născut, s-a botezat şi odată cu pieptul mamei a supt şi din bunătăţile spirituale ale Neamului.

Vizita înalţilor oaspeţi americani s-a înscris în şirul neîntrerupt al relaţiilor statornicite între România şi America.

Tot în aceeaşi zi, I. P. S. Mitropolit Teoctist a primit la reşedinţă pe Alexander Papaderos, rectorul Academiei teologice din Creta, care a vizitat Centrul eparhial şi monumentele istorice bisericeşti din Iaşi. Oaspetele, ca dascăli de teologie, a înţeles cu multă uşurinţă teologia icoanelor noastre şi contribuţia acestor icoane — „tratate de teologie vizuală" — la teologia Bisericii Ortodoxe în general. El a înţeles că starea de îndumnezeire a cosmosului şi a omului în special, oglindite de icoanele noastre este înfăţişată cu acea sfîntă cumpănire, dreaptă socoteală, creînd acea atmosferă de familiaritate şi arătînd că îndumnezeirea omului este starea lui de îmbunătăţire spirituală în care nu apare nimic ieşit din comun ci totul se petrece lăuntric şi este acoperit de smerenie şi demnitate care înveşmîntează nişte chipuri de oameni ca toţi oamenii din lumea lui Dumnezeu. Oaspetele a putut vedea sinteza creatoare realizată în arta noastră veche de tradiţie bizantină, nu o simplă copie ci integrare în milenara artă care a fost încărcată cu tot ce a putut da mai bun lumea antică în domeniul artelor plastice, a frumosului moral

şi estetic şi care a primit botezul creştin, dîndu-i şi frumuseţea lumii reînnoite prin întruparea Fiului lui Dumnezeu.

Între 2-5 iulie a. c., un grup de turişti, de origine română din Sofia, conduşi de P. C. Pr. Alexandru Armand Munteanu, parohul parohiei ortodoxe române din capitala Bulgariei, a vizitat Centrul eparhial Iaşi, mănăstirile şi bisericile monumente istorice din Iaşi, zona Neamţului şi din Bucovina.

Cu acest prilej oaspeţii au retrăit amintirile copilăriei lor, perindîndu-se prin faţa ochilor lor icoanele la care au îngenuchiat la rugăciune, ascultînd dangătul clopotelor bisericilor odată cu cel al turmelor de oi şi al cîntecelor Mioriţei, savurînd florile cîmpurilor în care au copilărit, cu parfumul lor asemănător miresmei de tămîie, şi şi-au alinat sufletele îngenuchind la racla Sfintei Parascheva, „mult folositoare" celor ce vin cu credinţă şi dragoste pentru a dobîndi cererea de folos. Ei au constatat că duhul frăţiei între fiii patriei noastre de naţionalităţi diferite stăpîneşte, ca întotdeauna, inimile tuturor integrîndu-i pe toţi în duhul înnoitor din patria noastră, R. S. România.

În ziua de 3 iulie a. c. grupul participanţilor englezi la cel de al III-lea Congres al istoricilor româno-englez a fost primit de I. P. S. Mitropolit la reşedinţa mitropolitană.

Oaspeţii, Richard Clogg, Trevor J. Hope, E. D. Tappe, Hany Nanak, Denis Deletant, Maurice Pearton şi David Turnock, însoţiţi de acad. Ştefan Pascu, împreună cu Doamna Cornelia Bodea şi Dl. prof. Mircea Petrescu-Dîmboviţa, după ce au vizitat Centrul eparhial şi Catedrala mitropolitană s-au întreţinut cu I. P. S. Mitropolit Teoctist, discutînd despre relaţiile dintre poporul român şi englez, dintre cele două Biserici — Română şi Anglicană — cît şi despre lucrările Congresului în promovarea apropierii şi cunoaşterii dintre popoare, la afirmarea libertăţii, dreptăţii, independenţei şi unităţii fiecărui stat şi popor din lume.

I. P. S. Mitropolit Teoctist a încredinţat pe oaspeţi că vizitînd bisericile şi mănăstirile, monumente istorice, din Arhiepiscopia Iaşilor, îşi vor face reale impresii despre valoarea trecutului nostru naţional, dar şi despre împlinirile prezentului.

Duhul de familiaritate, de comuniune, cum se exprima cu altă ocazie un oaspete străin, şi liniştea creată în sufletele vizitatorilor de mănăstirile noastre prin frescele şi arhitectura bisericilor au fost simţite şi de oaspeţii englezi cu ocazia vizitei lor la aceste vetre ale spiritualităţii noastre româneşti.

Între 15-17 iulie a. c. a vizitat Centrul eparhial Iaşi şi mănăstirile din nordul Moldovei, pastorul reformat, Jacques Galtier, superiorul bisericii reformate Batignolle din Paris, împreună cu doamna, însoţiţi de P. C. Arhid. Vasile Axinia, inspector bisericesc din cadrul Serviciului Relaţiilor Externe al Patriarhiei Române.

Pretutindeni, oaspeţii şi-au mărturisit admiraţia pentru frumuseţile naturale şi farmecul monumentelor care se îmbină neînchipuit de minunat, făcînd repetate mărturisiri de a reveni cu vizita în ţara noastră.

Înzestraţi cu o mare sensibilitate pentru frumos, care, cum ştim, la noi este materializat în gradul cel mai înalt şi în frescele vechilor noastre biserici ca şi în arhitectura lor, oaspeţii noştri au fost deschişi sufleteşte cu un deosebit interes faţă de tot ceea ce contribuie la sensibilizarea, înnobilarea sufletului omenesc. Ei au înţeles lucrarea binefăcătoare a limbajului artistic al teologiei noastre ortodoxe, teologie care este înţeleasă şi lucrează în sufletul omului numai în atitudinea şi starea lui liturgică de rugăciune şi comuniune cu orice om. Mănăstirile noastre prin arta lor liturgică sînt centre de ecumenism, adevărate universităţi în care ecumenismul este nu numai văzut, ci şi trăit cu toată lumea, de la facerea ei şi pînă la sfîrşitul ei, cînd va intra în odihna şi bucuria zilei a opta, a zilei celei neînserate, aşa cum se ilustrează în frescele bisericilor noastre. Pentru aceste constatări oaspeţii şi-au exprimat dorinţa de a reveni să viziteze România. Nu puţin folos vor agonisi şi cum bine ştim, nu puţini sînt cei care au această dorinţă legitimă.

În zilele de 12-14 august un grup de teologi de la Centrul „Saint Irénée" din Lyon a vizitat bisericile şi mănăstirile din zonele Suceava şi Neamţ. În noaptea de 13-14 a fost găzduit la Seminarul teologic Neamţ, unde

a doua zi a servit şi micul dejun. Oaspeţii au rămas plăcut impresionaţi de frumuseţile de azi şi din vechime ale ţării noastre. Frescele exterioare şi viaţa mănăstirilor vizitate de ei i-au făcut să înţeleagă mai bine frumuseţile Ortodoxiei noastre româneşti.

În zilele de 19-21 septembrie a. c., ambasadorui Finlandei Olli Bergman cu soţia, însoţit de P. C. Prot. Alexandru Ciurea şi o familie de români canadieni, Miki şi Zefan Perozini, din Edmonton — Alberta, au fost oaspeţii I. P. S. Mitropolit Teoctist. În ziua de duminică 20 septembrie au participat la slujba Sfintei Liturghii din Catedrală. Ambele familii, fiind de religie ortodoxă au gustat din plin, potrivit mărturisirii lor, frumuseţile Ortodoxiei româneşti tălmăcite în slujbele noastre. Au apreciat buna stare de conservare a locaşurilor noastre de cult şi lucrările de restaurare a bisericilor, monumente istorice, cu ocazia vizitei în municipiul Iaşi. În ziua de 21 septembrie oaspeţi finlandezi au vizitat mănăstirile Secu şi Neamţ.

În zilele de 24-26 septembrie a. c., Dl. Uffe Gjerding, secretar pentru Europa al Comisiei CIRCWAS din cadrul C. E. B., însoţit de Pr. asistent Al. Stan de la Institutul Teologic din Bucureşti au vizitat mănăstirile din cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor, zonele Suceava şi Neamţ. Oaspetele străin a remarcat rostul instructiv şi pedagogic al frescelor bisericilor noastre, cultivînd gustul pentru frumosul estetic şi moral.

În zilele de 27-29 septembrie, Eminenţa Sa Andreas Aarflot, Episcopul întîistătător al Bisericii Evanghelice din Norvegia, cu soţia, însoţiţi de Dl. Gustav Weber, secretar general al Episcopiei Evanghelice din Sibiu, au vizitat nordul Moldovei. Oaspeţi au rămas plăcut impresionaţi de frumuseţea locaşurilor de cult şi buna lor întreţinere.

În zilele de 29-30 octombrie a. c., P. C. Arhim. Kirazoglu Atanasie, P. C. Ierod, Polichromakos Nicodim de la Mănăstirea Lavra-Athos din Grecia, însoţiţi de P. C. Arhim. Ilarion Lupaşcu, egumenul schitului românesc Prodron din cadrul mănăstirii Lavra, au vizitat bisericile şi mănăstirile din Iaşi. În ziua de 29 octombrie au săvîrşit Sfînta Liturghie, împreună cu I. P. S. Mitropolit Teoctist. La plecare oaspeţii au mărturisit că au admirat foarte mult frumuseţea bisericilor din Iaşi şi le-a plăcut felul cum este organizat Centrul eparhial. De la Iaşi oaspeţii au plecat să viziteze mănăstirile din zonele Neamţului şi a Sucevei pentru a cunoaşte mai bine specificul vieţii monahale româneşti.

Arhim. Pimen ZAINEA

Conferinţele preoţeşti din luna septembrie 1981

Pentru conferinţele preoţeşti din luna septembrie a. c., Sfîntul Sinod al B. O. R. a stabilit o temă cu puternice rezonanţe patriotice, inspirată din măreţele aniversări prin care întregul nostru popor aduce un cald omagiu înaintaşilor: *Figuri de clerici ortodocşi români participanţi la lupta pentru libertate naţională şi dreptate socială (cu prilejul împlinirii în anul 1981 a 160 de ani de la revoluţia lui Tudor Vladimirescu şi comemorarea a 380 de la moartea lui Mihai Viteazul).*

În Arhiepiscopia Iaşilor, lucrările conferinţelor s-au desfăşurat după cum urmează: la Protopopiatele Iaşi, Dorohoi, Tîrgu-Neamţ, Cîmpulung-Moldovenesc în ziua de 22 septembrie, la Protopopiatele Botoşani, Rădăuţi, Paşcani, 23 septembrie, la Protopopiatele Hîrlău, Piatra Neamţ şi Fălticeni, 24 septembrie şi la Protopopiatul Suceava, 25 septembrie.

Lucrările conferinţelor au fost prezidate, din încredinţarea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, de următorii delegaţi chiriarhali: P. C. Pr. Constantin Sîrbu, vicar administrativ, la Protopopiatele Hîrlău şi Paşcani, P. C. Pr. Scarlat Porcescu, la Protopopiatele Iaşi şi Suceava, P. C. Pr. Radu Mironovici, consilier administrativ, la Protopopiatele Botoşani şi Dorohoi, P. C. Pr. Costache Buzdugan, consilier administrativ, la Protopopiatele Rădăuţi, Cîmpulung-Moldovenesc şi Fălticeni, P. C. Pr. Constantin Mosor, profesor la Seminarul teologic-Neamţ, la Protopiatul Piatra

Neamţ şi P. C. Pr. Dimitrie Isopescu, inspector eparhial, la Protopopiatul Tîrgu-Neamţ.

În deschiderea lucrărilor conferinţelor, delegaţii chiriarhali au transmis participanţilor arhiereşti binecuvîntări din partea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, apoi au prezentat o sinteză a principalelor evenimente interne şi externe petrecute în ultima vreme în viaţa Patriei şi a Bisericii strămoşeşti. Subiectul conferinţei a fost dezvoltat, pe baza unui bogat material bibliografic, de către următorii P. P. C. C. preoţi: Ioan Cîrciuleanu-Iaşi, Aurel Chiroşcă-Botoşani, Aurel Turtureanu-Suceava, Grigore Peptu-Hîrlău, Alecu Amarinei-Piatra Neamţ, Teoctist Caia-Tîrgu Neamţ, Petru Crăciun-Cîmpulung Moldovenesc, Dimitrie Valenciuc-Rădăuţi, Emil Ciomîrtan-Dorohoi, Vasile Ailioaiei-Paşcani şi Alexandru Argatu-Fălticeni.

În referatele prezentate şi în discuţiile purtate pe marginea temei, referenţii preoţi au subliniat trăsătura fundamentală a B. O. R. de Biserică slujitoare, mereu alături de suferinţele şi năzuinţele poporului, militantă activă pentru independenţă naţională şi dreptate socială. Dovadă peremptorie este însăşi istoria neamului care ţine la loc de cinste şi numeroşi ierarhi, preoţi, monahi sau simpli credincioşi care şi-au pus viaţa în slujba măreţelor idealuri ce au animat dintotdeauna poporul român.

Domnia lui Mihai Viteazul, filă glorioasă în epopeea Patriei noastre, a reunit în efortul de refacere a unităţii naţionale şi pe oamenii Bisericii pentru că era vie în conştiinţa tuturor românilor imaginea Daciei Felix. Mihai Viteazul a pregătit campania de unire sub un singur sceptru a celor trei ţări române şi cu ajutorul clericilor ortodocşi. Documentele vremii menţionează că viteazul voievod lămurise întreaga plebe a românilor din Transilvania prin acţiunea tainică a calugărilor săi, pe care „i-ar fi trimis în ascuns călugări şi preoţi prin ţară, peste munţi, în satele româneşti, dînd de ştire de sosirea sa şi sfătuindu-i să se scoale asupra nobililor". Din înaltul sfat al ţării făceau parte şi cei trei ierarhi: mitropolitul Ungro-vlahiei Eftimie şi episcopii Teofil de Rîmnic şi Luca de Buzău. Din rîndul preoţimii domnitorul şi-a ales sfetnici de nădejde (preotul Neagoslav, trimis cu treburi politice pe lîngă protopopul de Braşov, preotul Stoica din Farcaşa, care deţinea slujba de logofăt, popa Toader din Sîngeorz ş a.), sau a găsit oameni de încredere, gata să-l ajute în momente grele (egumenul Teofan de la Mănăstirea Bistriţa, care adăposteşte pe voievod cînd era în primejdie). După cucerirea Transilvaniei, Mihai Viteazul a cerut şi a obţinut recunoaşterea Bisericii Ortodoxe Române din acea provincie între confesiunile „recepte", a scutit preoţimea ortodoxă de robotă şi a dispus punerea în bună rînduială a treburilor bisericeşti. Acest lucru reflectă grija domnitorului pentru cei ce au sprijinit împlinirea dorinţei de veacuri a românilor, unirea într-un singur stat.

Revoluţia lui Tudor Vladimirescu va cunoaşte o contribuţie de seamă din partea membrilor Bisericii strămoşeşti. Ca în toate momentele de răscruce din istoria neamului, şi de această dată slujitorii altarelor şi-au făcut pe deplin datoria faţă de Patrie. Mitropolitul Dionisie Lupu şi episcopul Ilarion al Argeşului s-au alăturat mişcării, sprijinind împreună cu alţi clerici lupta pentru dezrobirea naţională şi socială a românilor. Că preoţimea ortodoxă română s-a aflat mereu lîngă cei obidiţi şi împilaţi reiese şi din faptul că între cererile formulate de Tudor se aflau şi unele referitoare la situaţia clerului din Ţara Românească: „Asemenea şi toate dările preoţeşti să se scază, rămîind după cuviinţă. Şi preoţi cu dare de bani să nu se mai facă, ci numai care va fi destoinic şi face trebuinţă".

Popasurile aniversare din acest an ne readuc în memorie două episoade din lupta străbunilor noştri pentru făurirea României moderne. Biserica Ortodoxă Română, fiinţă din fiinţa neamului, nu s-a înstrăinat niciodată de problemele poporului, ci şi-a adus din plin contribuţia, prin propovăduire şi jertfă, la împlinirea măreţelor idealuri de independenţă, suveranitate naţională şi dreptate socială. Purtînd în inimi respectul faţă de înaintaşi, misiunea noastră, a celor de azi, este cu atît mai mare pentru că, aşa cum spunea Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist într-una din cuvîntări, „clerului îi revine sarcina să-şi potrivească lucrarea cu aspiraţiile noi ale poporului nostru, aşa cum preoţii şi ierarhii din trecut ai B. O. R. şi-au potrivit lucrarea cu năzuinţele poporului nostru din cursul diferitelor epoci istorice".

Avînd vii în conștiință jertfele și înfăptuirile înaintașilor, clerul și credincioșii Bisericii noastre trebuie să-și onoreze față de poporul căruia aparțin statornicia în tradițiile bimilenare.

În partea a doua a lucrărilor au fost prezentate rapoarte de activitate și s-au dezbătut probleme economico-administrative în vederea bunei desfășurări a activității preoților parohi. Delegații chiriarhali au analizat și lămurit împreună cu participanții la conferințe chestiuni referitoare la activitatea pastoral-misionară și administrativ-gospodărească, au transmis indicații din partea Centrului eparhial.

N. DASCĂLU

Consfătuire pastoral-misionară cu preoții din Arhiepiscopia Iașilor în perioada 13-25 iulie a. c. la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț

Preocupat de neîncetata îmbunătățire calitativă a lucrării de slujire, depuse pe tărîm pastoral-misionar, de către preoții din Arhiepiscopia Iașilor, pentru întărirea unității de credință, Inalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Teoctist a dat îndrumări, rînduind personal și îngrijîndu-se, îndeaproape, de tematica și organizarea unei consfătuiri pastoral-misionare la Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț, la care să fie chemați slujitori ai Altarului strămoșesc, care au în parohii probleme pastorale deosebite, ca prin contactul unora cu alții și prin participarea activă la seminarii și discuții să-și împărtășească reciproc unele experiențe și metode duhovnicești de a-i menține pe credincioși uniți la sînul Bisericii drepslăvitoare.

Potrivit îndrumărilor I. P. S. Mitropolit Teoctist consfătuirea, care s-a desfășurat în perioada 13-25 iulie a. c., a fost rînduită în două părți tematice principale: prima privind îndreptarea calendarului, iar cea de a doua, aspectele și problemele ridicate de cei ce răstălmăcesc dreapta învățătură a Bisericii.

Deschiderea cursurilor a avut loc în ziua de 13 iulie a. c., la care a luat parte, ca delegat al Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist, P. C. Pr. C. Buzdugan, consilier cultural.

Bine chibzuită pentru a-și atinge scopul urmărit, consfătuirea și discuțiile foarte antrenante au fost susținute de P. P. C. C. preoți profesori ai Seminarului teologic, de misionarii protopopești și de alți preoți, rînduiți de Centrul eparhial, avînd preocupări și experiențe binevenite acestei consfătuiri.

Temele au cuprins, prin conținutul și varietatea lor, aspecte ale slujirii pastorale, metode de realizare a acesteia și mijloace de întărire a unității de credință în parohiile cu probleme misionare.

În prima săptămînă au fost expuse și discutate la seminarii următoarele teme: *Calendarul îndreptat,* referent P. C. Pr. Scarlat Porcescu; *Pidalionul și îndreptarea calendarului,* referent P. C. Arhid. prof. I. Ivan; *Relațiile dintre Bisericile Ortodoxe surori și problema calendarului îndreptat,* referent P. C. Pr. C. Buzdugan, consilier-cultural; *Rînduieli canonice privind serbarea Sf. Paști,* P. C. Pr. Gh. Chihaia, misionar protopopesc-Tg. Neamț; *Căi și mijloace pentru readucerea stiliștilor la Biserică,* referent P. C. Arhim. Ilie Cleopa-M-rea Sihăstria; *Păstrarea și trăirea dreptei credințe, îndatorire a fiecărui slujitor și credincios creștin,* P. C. Pr. prof. M. Vizitiu, directorul Seminarului teologic; *Preoția-rînduieli canonice și legiuiri bisericești. Privire specială asupra Tainei Hirotoniei din punct de vedere al concepției stiliste,* referent Pr. prof. C. Cojocaru; *Validitatea Tainelor după sf. canoane și legislația bisericească,* P. C. Prot. I. Pricop-P. Neamț.

În a doua săptămînă au fost expuse și dezbătute, în cadrul unor discuții aprofundate, teme privind învățăturile Bisericii noastre strămoșești puse la îndoială de unii credincioși, după cum urmează: *Preoția harică și preoția universală și cinstirea Sfintei Cruci,* referent P. C. Consilier Pr. C. Buzdugan; *Iuvățătură ortodoxă despre icoană,* referent P. C. Arhim. Pimen Zainea,

exarhul mănăstirilor; *Învăţătura ortodoxă despre Sf. Scriptură*, referent P. C. Arhid. prof. I. Ivan; *Hotărîri canonice şi legiuiri bisericeşti privind lucrarea preoţească şi Botezul creştin*, referent P. C. Pr. prof. C. Cojocaru; *Glosolalia*, referent, P. C. Pr. Victor Moise-Vama, jud. Suceava; *Botezul copiilor*, P. C. Pr. C. Bobric, misionar protopopesc-P. Neamţ; *Tradiţie şi tradiţia bisericească*, referent P. C. Pr. V. Marian, misionar protopopesc-Iaşi.

La aceste cursuri au participat cîte 30 de preoţi, în fiecare săptămînă, luînd parte la discuţii şi punînd în lumină aspecte practice.

Sîmbătă, 25 iulie 1981, s-a încheiat consfătuirea pastoral-misionară. Din partea I. P. S. Mitropolit Teoctist a fost delegat P. C. Pr. D. Isopescu, inspector bisericesc, care transmiţînd binecuvîntări din partea Inalt Prea Sfinţiei Sale, în cuvîntul pe care l-a rostit, a arătat că scopul acestei consfătuiri, aşa cum sublinia în cuvîntul de deschidere P. C. Consilier Pr. C. Buzdugan, se va vădi cu prisosinţă în roadele pastoral-misionare şi pe care Biserica noastră, Întîistătătorul Bisericii din Moldova, factorii coordonatori şi de răspundere, colaboratorii I. P. S. Mitropolit Teoctist de la Centrul eparhial le vreau cît mai bogate.

A îndemnat pe cei prezenţi ca, prin lucrarea de slujire a Altarului strămoşesc, luînd exemplul personal al Părintelui nostru duhovnicesc, I. P. S. Mitropolit Teoctist, să se facă tuturor chemare vie şi pilduitoare pentru slujirea lui Hristos şi a Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească şi apostolească.

Diac. V. NECHITA

Întîlnirea colegială la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ a absolvenţilor anului şcolar 1970/71

In ziua de 9 iulie a. c., absolvenţii Seminarului teologic din anul şcolar 1970/71, după ce au primit aprobarea şi binecuvîntarea Inalt Prea Sfinţitului, Părinte Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, s-au întîlnit şi s-au revăzut după zece ani. Cu mare satisfacţie, s-a constatat că toţi absolvenţii anului şcolar 1970/71 sînt hirotoniţi preoţi şi păstoresc parohii în Eparhiile Iaşi, Roman şi Bucureşti. Din scurtele prezentări făcute de cei prezenţi, s-a — reliefat interesul pentru activitatea pastorală, unii dintre ei avînd aproape zece ani în pastoraţie, iar cei mai mulţi au reuşit să păstreze şi să reînnoiască locaşurile de cult în bune condiţiuni, să întreţină o atmosferă irenică cu credincioşii din parohie şi o ambianţă ecumenică pe plan local cu credincioşii şi deserventii altor culte.

S-a săvîrşit în capela Seminarului un Te-Deum, după care, trecîndu-se în sala de cursuri a anului cinci, s-a desfăşurat programul cu apelul şi prezentarea de către fiecare avsolvent a modului cum şi-a folosit timpul celor zece ani de la terminarea seminarului.

Din partea foştilor profesori — prezenţi la întîlnire — li s-a ţinut cîte un *cuvînt-lecţie*: pentru limba şi literatura română — Pr. prof. V. Irina, îndrumări misionare — Pr. C. Bobric, liturgică — Pr. prof. Gh. Aparaschivei, exegeza biblică — Arhid. prof. I. Ivan.

S-a dat o agapă, cu care prilej s-au formulat mulţumiri şi s-au trimis telegrame: Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, Prea Sfinţitului Eftimie Episcopul Romanului şi Huşilor şi Onoratului Departament al Cultelor. S-a trimis o telegramă şi fostului director al absolvenţilor, timp de patru ani, Prea Sfinţitul Epifanie Tomitanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos.

Cu multă îndatorare s-a mulţumit Prea Cucernicului Părinte Director Pr. prof. Mihai Vizitiu pentru înţelegerea şi ospitalitatea cu care a întîmpinat pe absolvenţii anului 1971.

A fost o zi plină de bucurii şi rodnică în stimularea activităţilor viitoare ale celor ce s-au întîlnit cu încredinţarea că la revederea din anul

1991 se vor prezenta cu realizări tot mai rodnice în slujba Sfintei noastre Biserici şi a scumpei noastre Patrii.

Seriile care reuşesc să facă astfel de întîlniri, cum a fost şi cea din 1979 a absolvenţilor anului şcolar 1968/1969, demonstrează unitatea colegială, fiind un excelent mijloc de stimulare în continuarea activităţilor care revin unui adevărat slujitor al Sfîntului Altar.

Diac. I. IVAN

La Mănăstirea Sucevița de 6 august

În fiecare an, în ziua Schimbării la Faţă a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Mănăstirea Sucevița, vechi şi atît de important aşezămînt de trăire duhovnicească şi valoare istoric-artistică, îşi prăznuieşte hramul.

În acest an, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a săvîrşit Sfînta Liturghie, în cadrul căreia au fost hirotoniţi: Ierodiaconul Visarion Barcău în ieromonah pentru Mănăstirea Bistriţa din protopopiatul Piatra Neamţ şi tînărul licenţiat în teologie Clement Gheorghiu în diacon.

Apoi, Înalt Prea Sfinţia Sa a rostit un părintesc cuvînt de învăţătură spunînd că aşa cum ne-am adunat astăzi la Mănăstirea Sucevița, la 15 august la Mănăstirea Putna unde este mormîntul lui Ştefan cel Mare, la Sînzîene la Suceava etc., aşa se adunau şi moşii şi strămoşii noştri. În ziua hramului, ei se simţeau români; veneau la biserică sau la mănăstire îmbrăcaţi în straie româneşti, iar de la 1848 avînd şi tricolorul nu numai în inima lor, ci şi aievea ca să le menţină năzuinţele, să le încălzească dorul de libertate şi de independenţă a ţării, să le sporească nădejdea într-o viaţă mai bună şi mai fericită. S-au scurs anii, vremea a trecut, poporul român a rămas statornic. Deşi despărţit în provinciile istorice pe care le cunoaştem, prin frontiere artificiale, sub stăpîniri străine şi-a păstrat credinţa ortodoxă, simţirea naţională, rămînînd strîns legat de pămîntul nostru strămoşesc. Şi iată, poporul român s-a ridicat la lumină, deasupra nevoilor şi graţie străduinţelor înţeleptului conducător de stat îşi zideşte astăzi în ochii noştri o viaţă nouă.

Aşa precum ucenicii cei mai apropiaţi ai Mîntuitorului Hristos se simţeau bine pe Tabor şi noi astăzi la fel ne simţim pe Taborul nostru românesc. Hramurile noastre au sensul românesc de credinţă şi de năzuinţă continuă de a ne schimba viaţa din bine în mai bine, de a deveni din ce în ce mai buni. De aceea, această zi de Schimbare la Faţă trebuie să însemneze pentru fiecare dintre credincioşi hotărîrea de a se arăta profund trăitori ai credinţei strămoşeşti şi ai datinilor noastre, legaţi de ţara şi poporul nostru, de tot ceea ce se realizează astăzi, pentru viitorul nostru strălucit, al întregului nostru popor. În continuare a îndemnat pe credincioşi să lucreze mai cu rînvă şi să răspundă la toate chemările vremurilor pe care le trăim. Strămoşii de la Sucevița ne cheamă pe toţi la unitatea de credinţă, de gînd şi de fapte astăzi, în jurul conducerii noastre de stat, la încredere şi la muncă, aşa cum ne-am obişnuit noi românii.

Împărtăşind arhiereştile binecuvîntări credincioşilor şi vieţuitorilor mănăstirii, în încheiere s-a oficiat un polihroniu.

De Adormirea Maicii Domnului la Mănăstirea Putna

În ziua de 15 august, la prăznuirea Adormirii Maicii Domnului, credincioşii se adună la Mănăstirea Putna pentru a aduce un prinos de recunoştinţă nemuritorului voievod Ştefan cel Mare şi Sfînt. În acest an, împlinindu-se 510 ani de la sfinţirea locaşului de cult şi 110 ani de la Congresul studenţilor români pentru unitate naţională, cînd au aniversat 400 de ani de la sfinţirea mănăstirii şi au adunat în urnă pămînt din toate provinciile româneşti — simbol al unităţii naţionale, prăznuirea hramului a adus un plus

de bucurie şi trăire duhovnicească. Mulţi bucovineni în costume tradiţionale româneşti au adus flori de recunoştinţă măritului voievod, pentru tot ce a realizat în vederea păstrării unităţii şi independenţei naţionale.

Slujba Sfintei Liturghii a fost oficiată de către I. P. S. Mitropolit Teoctist înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi. La momentele potrivite au fost hirotoniţi tînărul licenţiat în teologie Florean Vasile în diacon şi în preot Ilieş Dumitru pentru parohia Cucuteni, comuna Leţcani, judeţul Iaşi. La sfîrşitul Sfintei Liturghii, I. P. S. Mitropolit a rostit o cuvîntare, spunînd: *„Pe fiecare dintre dumneavoastră, pe toţi cei care vin la Mănăstirea Putna, îi aduce credinţa în Dumnezeu şi dragostea faţă de trecutul nostru, faţă de tot ceea ce strămoşii noştri au simţit de-a lungul veacurilor, ca să ne lase o moştenire atît de scumpă, cum avem noi românii, credincioşii ortodocşi. Noi, poporul român, am avut o singură credinţă şi aceea a fost credinţa noastră strămoşească. Ortodoxia noastră s-a păstrat de-a lungul secolelor, în ciuda despărţirii românilor prin graniţile artificiale: bucovinenii au fost de o parte, transilvănenii în altă parte, moldovenii şi muntenii, de asemenea. Cu toate acestea, tezaurul de credinţă şi graiul strămoşesc i-au unit întotdeauna, i-au ţinut strîns legaţi de tulpina neamului nostru“.*

Vorbind despre praznicul Adormirii Maicii Domnului, I. P. S. Mitropolit a continuat: *„Ştiu că pe fiecare dintre dumneavoastră aceeaşi dragoste, acelaşi dor v-au adus aici, mai ales la Mănăstirea Putna, să trăim cîteva clipe de înălţare, aici lîngă mormîntul sfînt al celui care a fost nebiruitul Ştefan, voievodul Moldovei de acum mai bine de 500 de ani; să ne plecăm genunchii la ctitoria sa, să ne atingem paşii de pămîntul pe care a păşit el, să medităm la această vatră de cultură şi de credinţă ortodoxă românească, pentru a putea duce mai departe toate îndeletnicirile noastre creştineşti şi româneşti. Cît de fericiţi sînteţi dumneavoastră bucovinenii, cît de fericiţi sîntem noi românii, că am putut să avem în secolul al XV-lea un asemenea conducător de oşti şi de popor cum a fost Ştefan cel Mare, care a atras admiraţia întregii lumi din vremea sa, nu numai prin înţelepciunea, vitejia şi curajul său, dar şi prin credinţa şi cultura pe care el a dat-o poporului român. Noi ne sfinţim, ori de cîte ori păşim pe locurile acestea — unde sînt şi mormintele strămoşilor lui Ştefan cel Mare, şi de aceea vă îndemn să fiţi cetăţeni buni ai Patriei noastre, buni români. Cine este un credincios bun, legat de Biserica neamului său, este întotdeauna şi un bun român. Noi, slujitorii Bisericii, nu facem deosebire între munca noastră pe care o consacrăm Sfintei Biserici şi munca pe care o consacrăm ţării, poporului, viitorului nostru al tuturor, ci în aceeaşi măsură ne străduim să sprijinim din toată inima acţiunile Conducerii noastre de stat, îndreptate spre continua înălţare şi înflorire a ţării noaste scumpe. Şi pe noi toţi ne însufleţeşte pacea, munca, progresul, cultura noastră naţională, tot ceea ce are poporul nostru. Ne însufleţeşte Conducerea ţării noastre prin toată munca pe care o desfăşoară. De aceea fiţi mereu, aşa cum au fost strămoşii noştri buni muncitori, ospitalieri, paşnici, în toată viaţa“.*

După ce a împărtăşit binecuvîntări arhiereşti soborului şi vieţuitorilor Mănăstirii Putna, I. P. S. Mitropolit Teoctist a acordat distincţii bisericeşti unor preoţi şi diaconi care au adus o contribuţie deosebită slujirii Bisericii Ortodoxe Române şi Patriei noastre, înscriindu-se o nouă slavă pentru viitorime în cartea de aur a acestui sfînt locaş.

Prot. I. CIORNEI

Biserica din parohia Moldoviţa

Biserica „Adormirea Maicii Domnului“ din Moldoviţa datează din anul 1896. În curgerea vremii, ea a fost renovată de mai multe ori (1956, 1966. 1971). În anul 1977 s-a hotărît să înceapă lucrările de renovare la biserică.

Duminică, 16 august 1981, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, Întîistătătorul Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, răspunzînd cu dragoste părintească la dorinţa fiilor săi duhovniceşti, a venit la parohia Moldoviţa pentru

a încununa strădaniile credincioşilor prin slujba de sfinţire a bisericii parohiale.

Întîmpinat după tradiţia noastră românească cu pîine şi cu sare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a săvîrşit slujba de sfinţire a bisericii prin stropirea cu aghiazmă şi ungerea cu Sfîntul şi Marele Mir.

În continuare, Înalt Prea Sfinţia Sa, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit, afară, sub bolta cerului albastru, Sfînta şi Dumnezeiasca Liturghie, la care răspunsurile au fost date de corul bisericii din parohia „Sfîntul Nicolae"-Vama, dirijat de P. C. Pr. A. Beraru. În cadrul Sfintei Liturghii, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a hirotonit în preot pe diaconul Vasile Florean, pe seama parohiei Mogoşeşti-Siret din protopopiatul Paşcani, arătînd credincioşilor însemnătatea şi sfinţenia hirotoniei, una din cele şapte taine ale Bisericii noastre ortodoxe.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, P. C. Arhim. Ilie Cleopa, vieţuitor în Mănăstirea Sihăstria-Neamţ a rostit un cuvînt, referindu-se la hramul bisericii „Adormirea Maicii Domnului", la Sfînta Biserică, în general, şi la păstrarea dreptei credinţe ortodoxe, aducînd numeroase temeiuri biblice, dogmatice, canonice şi tradiţionale.

După otpust, Preotul A. Goraş a făcut o dare de seamă asupra vieţii religioase din parohie şi asupra modului cum s-au desfăşurat lucrările.

Luînd cuvîntul, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist şi-a exprimat, dintru început, admiraţia pentru dragostea cu care a fost întîmpinat de credincioşi şi pentru atenţia cu care ei au ascultat cuvîntul P. C. Arhim. I. Cleopa. Referindu-se la actul sfinţirii, Înalt Prea Sfinţia Sa a arătat însemnătatea lucrării arhiereşti de pregătire a Sfîntului Prestol: spălarea, stropirea cu aromate, ungerea cu Sfîntul şi Marele Mir, aşezarea Sfinţilor Evanghelişti, îmbrăcarea şi pecetluirea sa.

Slujba de sfinţire a unei biserici îmbrăţişează pe toţi credincioşii. În această zi pot trece prin Sfîntul Altar, atît bărbaţi cît şi femei. În viaţa unei biserici, ca şi a unei persoane, toţi participă la o astfel de clipă. Biserica ne pune înainte totul. Ea este călăuza celor care vor să se mîntuiască.

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos rămîne în permanenţă o pildă vie de viaţă şi de jertfelnicie. El a întărit pe Sfinţii Apostoli care, la rîndul lor, au organizat Biserica şi ea s-a dezvoltat mereu prin credincioşii ei. Ea a mers în pas cu progresul. Mitropoliţii Anastasie Crimca, Varlaam, Dosoftei, Antim Ivireanul şi alţi călugări, scriitori şi artişti, au fost precursorii deschiderii spre toate formele de viaţă a Bisericii.

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a amintit că anul acesta se împlinesc 1600 de ani de la cel de al II-lea Sinod ecumenic de la Constantinopol (381), cînd s-a formulat simbolul nostru de credinţă, aşa cum îl rostim şi noi astăzi.

În încheiere, Înalt Prea Sfinţia Sa a îndemnat pe credincioşi să fie cetăţeni devotaţi ai ţării, ai acestor mîndre plaiuri pe care le vizitează cu încîntare şi românii şi străinii, să fie credincioşi buni, să păstreze cu scumpătate şi să arate fraţilor lor adevărul credinţei, făcînd ca Biserica să fie una, un locaş al românilor. De asemenea, Înalt Prea Sfinţitul a îndemnat pe toţi cei prezenţi să iubească ţara noastră, poporul român şi pe conducătorii lui în frunte cu Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu, ctitorul României contemporane.

A hirotesit sachelar pe Preotul paroh Aurel Goraş, ca o răsplată a strădaniilor sale.

P. C. Prot. T. Moroşanu, a adresat I. P. S. Mitropolit un cuvînt de adîncă mulţumire pentru slujba oficiată şi cuvîntul rostit.

Biserica din parohia Blăgeşti-Paşcani

În forma ei actuală, biserica „Pogorîrea Sfntului Duh" din parohia Blăgeşti Paşcani datează din neuitatul an al răscoalelor ţărăneşti-1907. Ea însă a fost înălţată de credincioşii din valea Siretului, pe urmele unei alte biserici mai vechi, care a fost mistuită de un incendiu. Biserica a fost renovată de mai multe ori, ultima dată începînd cu anul 1979.

Lucrările fiind duse la bun sfîrşit, în ziua de 30 august 1981, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a oficiat Sfînta Liturghie, precedată de slujba tîrnoseniei. La timpul cuvenit, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a hirotonit în diacon pe tînărul teolog Serafim Scrobuţ. Cu acest prilej a rostit un cuvînt de învăţătură, subliniind că Biserica, în înţelesul ei general, este o adunare, dar nu orice fel de adunare, ci o adunare la Altarul unde au fost puse Sfinte Moaşte şi chipurile sfinţilor evanghelişti, după ce s-a uns cu Sfîntul şi Marele Mir. Nu poate fi Biserică fără preot, fără Sfintele Taine, fără tradiţie. Candidatul

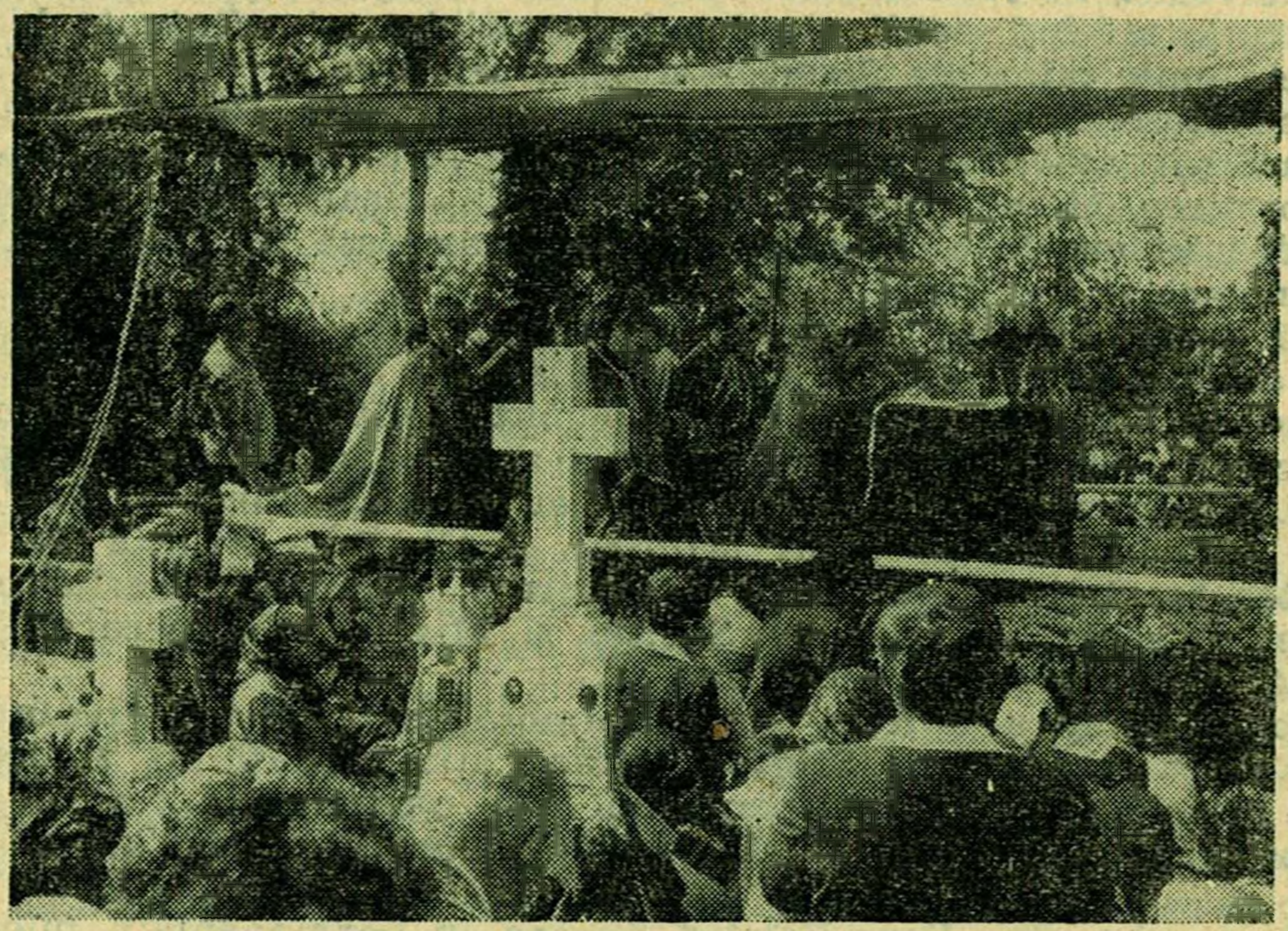

I. P. S. Mitropolit TEOCTIST, săvîrşind Sfînta Liturghie cu prilejul sfinţirii bisericii „Pogorîrea Sfîntului Duh", din Blăgeşti-Paşcani.

la hirotonie are studiile necesare pentru a împlini misiunea preoţească. Iată de ce, a arătat Înalt Prea Sfinţia Sa, nu oricine se poate autointitula preot.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, Preotul C. Andrei a făcut o dare de seamă asupra activităţii pastorale, administrativ gospodăreşti, şi a mulţumit Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit, pentru ajutorul neprecupeţit şi pentru înălţătoarea slujbă săvîrşită şi autorităţilor, pentru sprijinul acordat.

În cuvîntul de învăţătură, pe care l-a rostit, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a vorbit despre credinţa strămoşească ce a întărit pe fiii acestor plaiuri legaţi de pămînt şi de neam, ţinîndu-i uniţi în jurul Sfîntului Altar. Exprimîndu-şi bucuria că se află în mijlocul credincioşilor, Înalt Prea Sfinţia Sa a arătat că Sfîntul Duh, care este ocrotitorul acestei biserici, s-a pogorît peste cei prezenţi şi la Cincizecime.

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a vorbit despre rolul şi importanţa picturii în viaţa Bisericii.

În încheiere, a îndemnat pe credincioşi să păstreze cu sfinţenie credinţa strămoşească, tradiţia, iubirea, numele de român şi să fie totodată devotaţi faţă de Patrie şi de conducătorii ei.

P. C. Prot. M. Mocanu a mulţumit, în numele preoţilor şi credincioşilor din protopopiatul Paşcani, Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit pentru cuvîn-

tul rostit spre zidire sufletească. Momentul înălțător și de trăire duhovnicească s-a încheiat cu un polihroniu.

Biserica din parohia Galu

Tradiția locală și unele vestigii de construcții din parohia Galu de pe valea Bistriței, păstrează și acum amintirea unei biserici vechi, care a fost mistuită de foc.

Actuala biserică, cu hramul *Sfinții arhangheli Mihail și Gavriil*, datează din anul 1900. În ultimii ani s-au făcut lucrări de întreținere și s-a împodobit locașul cu pictură.

Duminică, 6 septembrie 1981, credincioșii din acea parohie au trăit clipe de înălțare sufletească cu prilejul slujbei de sfințire, săvîrșită de Înalt Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

Înalt Prea Sfinția Sa a săvîrșit Sfînta Liturghie, în cadrul căreia a hirotonit preot pe seama parohiei Buhăceni din protopopiatul Botoșani, pe diaconul Serafim Scrobuț. Cu acest prilej, Înalt Prea Sfințitul a spus credincioșilor că atît biserica zidită, asupra căreia s-a pogorît Sfîntul Duh astăzi, cît și Biserica vie, credincioșii ei, au nevoie de preot, de Sfintele Taine, de Sfînta Liturghie, fără de care nu este nici Biserică, nici mîntuire. Mîntuitorul Iisus Hristos este Arhiereul cel Mare care a străbătut cerurile (Evrei 4, 14). El Însuși a instituit Taina Preoției care se săvîrșește numai de arhiereul canonic al locului și nimeni nu-și poate lua singur cinstea aceasta. La sfîrșitul Sfintei Liturghii, Preotul Gh. Astanei a prezentat un raport asupra modului cum s-au desfășurat lucrările, mulțumind Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist pentru ajutorul acordat și înălțătoarea slujbă pe care a săvîrșit-o, cum și factorilor de răspundere de al căror sprijin s-a bucurat.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist a rostit un cuvînt de învățătură. După ce a arătat ce este mărturisirea de credință și ce importanță are pentru fiecare creștin în parte păstrarea, mărturisirea și trăirea credinței ortodoxe, Înalt Prea Sfinția Sa i-a îndemnat să fie mîndri că sînt creștini din moși strămoși, că sînt fii ai unui popor harnic și de omenie, condus cu înțelepciune de iubitul nostru președinte, Domnul Nicolae Ceaușescu, și să-și împodobească sufletele cu virtuți.

În încheiere, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist a hirotesit iconom pe parohul Gh. Astanei, slujitor la acea biserică.

După Polihroniu, P. C. Prot. I. Boca a mulțumit respectuos, in numele tuturor, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist pentru slujba săvîrșită și pentru cuvîntul de învățătură care va rămîne adînc roditor în viața credincioșilor.

De Sîntămărie la Mănăstirea Vorona

Prin așezarea sa protejată de păduri, prin puritatea și pitorescul plaiurilor sale înconjurătoare, Mănăstirea Vorona, din preajma Botoșanilor, este o vatră de liniște, de înălțare sufletească, de credință și sfințenie.

Cele două biserici ale ei, prima cu hramul Adormirea Maicii Domnului (1793), cea de a doua cu hramul Nașterea Maicii Domnului (1835), împreună cu biserica cimitirului cu hramul Sfîntul Nicolae (1835), formează treimea locașurilor sale de închinare.

În fiecare an, în ziua de 8 septembrie, Nașterea Maicii Domnului,

hramul mănăstirii, credincioşi din împrejurimi se îndreaptă către ea, pentru a se împărtăşi din atmosfera de rugăciune şi de sfinţenie.

Anul acesta, ca şi în cei precedenţi, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a săvîrşit Sfînta Liturghie la acea mănăstire.

Un grup de elevi seminarişti şi studenţi teologi au dat răspunsurile la Sfînta Liturghie.

La sfîrşit Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a rostit un cuvînt de învăţătură. Între altele Înalt Prea Sfinţia Sa a spus că anul acesta s-au împlinit 1600 de ani de la cel de al II-lea Sinod ecumenic (381), cînd s-a întocmit Simbolul credinţei-Crezul. El s-a păstrat de 16 secole rostindu-se la fiecare Sfîntă Liturghie. Ziua de Sîntămărie se prăznuieşte în fiecare an. Credinţa şi cuvîntul Sfintei Evanghelii rămîn însă aceleaşi. Cei ce doresc să se desăvîrşească se schimbă. Esenţa rămîne aceeaşi. Copilul care a rostit azi Crezul va fi credinciosul din anul 2000. El ne-a înlocuit pe toţi. Sfînta Liturghie a pus în el credinţa, simţirea şi gîndirea Sfinţilor Părinţi. Mai pot fi oare credincioşi care să se îndoiască de adevărul ortodox şi să caute mîngîierea în altă parte decît aici în îmbrăţişarea celor două biserici? Prin rostirea Crezului noi depunem mărturia unităţii vieţii noastre sufleteşti. Neamul nostru are aceeaşi limbă, aceeaşi cultură, aceeaşi tradiţie care vor fi duse mai departe de cel care astăzi a rostit Crezul şi a fost împreună slujitor cu noi.

Arhipăstorul Bisericii din Moldova a îndemnat pe credincioşi să caute izvorul limpede al credinţei noastre drepte şi să-l păstreze cu sfinţenie. În continuare, Înalt Prea Sfinţitul a vorbit despre sărbătoarea Naşterii Maicii Domnului, Fecioara Maria-pildă de credinţă, de bunătate, de ascultare şi, ea însăşi, rod al rugăciunilor.

Poate cineva să nu o cinstească de vreme ce ea însăşi spune: „Iată de acum mă vor ferici toate neamurile“ (Luca I, 48)? Noi toţi o avem ocrotitoare şi îndurătoare. Cele două sărbători închinate Maicii Domnului, la 8 septembrie şi 15 august, sînt o dovadă de cinstirea pe care strămoşii noştri o dădeau Maicii Domnului. Păstraţi cu sfinţenie, a spus Înalt Prea Sfinţia Sa, tot ce poporul român a avut mai bun în fiinţa sa: hărnicia, bunătatea, credinţa, omenia. Fiţi harnici, iubiţi ogorul care ne hrăneşte pe toţi, fiţi devotaţi Conducerii noastre de stat, în frunte cu Dl. Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii noastre dragi, care ne călăuzeşte cu înţelepciune pe calea progresului şi fericirii.

Vă binecuvintez şi mă voi ruga neîncetat ca Maica Domnului să vă fie ocrotitoare şi răsplătitoarea tuturor.

Cu aceasta, Înalt Prea Sfinţia Sa şi-a încheiat cuvîntul de învăţătură.

La sfîrşit s-a făcut un Polihroniu.

Diac. T. M.

†

CHEMAŢI LA DOMNUL

Preotul Gheorghe Atanasiu

În ziua de 2 iulie 1981 a trecut la cele veşnice Preotul Gheorghe Atanasiu, fostul paroh al parohiei Cozmeşti-Paşcani în vîrstă de 79 ani.

S-a născut la data de 24 martie 1903, în localitatea Păstrăveni, judeţul Neamţ, dintr-o familie de ţărani, buni creştini, cu şase copii, din care doi aveau să slujească Sfîntul Altar. După absolvirea şcolii elementare, trece ca elev al Seminarul teologic din oraşul Roman, pe care-l absolveşte în anul 1924. În anul 1926 se căsătoreşte cu tînăra Gheorghiu Maria din localitatea Gherăeşti-Roman. În acelaşi an este hirotonit preot, de către mitropolitul Nicodim, pe seama parohiei Ciohorăni unde păstoreşte cu vrednicie pînă în anul 1938, cînd se transferă la parohia Cozmeşti unde, păstoreşte timp de 40

de ani, adică pînă în anul 1978. Datorită suferinţelor sale fizice, el se retrage la pensie, continuînd să locuiască în mijlocul enoriaşilor pe care i-a păstorit cu aleasă dragoste. A fost şi va rămîne în inimile enoriaşilor săi un bun părinte, îngăduitor, blînd, modest şi înţelegător. S-a bucurat de stima şi aprecierea enoriaşilor, a intelectualilor, a colegilor şi a familiei.

Corpul neînsufleţit al Preotului Gheorghe Atanasiu a fost depus în biserica parohială, unde în ziua de duminică, 5 iulie, după Sfînta Liturghie, a fost prohodit de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop Mihai Mocanu, în prezenţa enoriaşilor din Cozmeşti şi împrejurimi.

Despre viaţa şi activitatea părintelui Gheorghe Atanasiu au vorbit: P. C. Prot. Mihai Mocanu, P. C. Pr. Anton Frunză-Iaşi P. C. Pr. N. Baciu-Păstrăveni-Neamţ şi P. C. Pr. Dumitru Cristea, parohul parohiei Cozmeşti.

Corpul neînsufleţit a fost depus în cripta familiei, din cimitirul parohial.

Prot. M. MOCANU

Preotul Mihai Galinescu

Pe valea Bistriţei, la Pîngărăcior, glasul tînguitor al clopotelor au vestit adormirea întru Domnul a vrednicului de pomenire Preotul Mihai Galinescu, care şi-a dat obştescul sfîrşit în zorii zilei de 12 iulie 1981.

Născut în comuna Hangu, judeţul Neamţ, la 24 aprilie 1912, al doilea din cei şapte copii ai cîntăreţului bisericesc Ioan Galinescu, tînărul Mihai, fire plăpîndă şi meditativă, este atras spre preoţie, urmînd Seminarul şi Facultatea de Teologie şi obţinînd licenţa în anul 1937.

Începe slujirea preoţească la 1 februarie 1938, ca preot la Mănăstirea Văratec şi o continuă la Pîngărăcior, de la 1 noiembrie 1941 şi pînă la capătul vieţii sale.

Înzestrat cu multe calităţi, a contribuit din plin la formarea credincioşilor în spiritul multiplelor prefaceri sociale, al iubirii de glie şi al unităţii de credinţă. Preocupat de o cît mai bună pregătire profesională, a călătorit şi în multe ţări din lume, purtînd cu el mesajul firii sale de iubire a oamenilor şi de cinstire a ţării sale.

De numele său se leagă zidirea unei frumoase biserici de piatră în Pîngărăcior, clopotniţă separată şi casă, la care lucrări a contribuit material şi a lucrat personal.

A fost depus în biserica din Pîngărăcior, unde a avut loc şi slujba prohodirii, joi 16 iulie 1981.

P. C. Prot. I. Pricop a rostit necrologul, transmiţînd din partea I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei cuvînt de mîngîiere familiei îndurerate.

În numele preoţilor vecini, colegi şi prieteni, P. C. Pr. Cristofor Bălănescu, de la parohia Vaduri, a evocat chipul celui mutat către Domnul.

A fost înmormîntat în cimitirul parohial.

Prot. I. PRICOP

Preotul Nicolae Sfrijan

În zorile zilei de duminică, 23 august a. c. s-a stins din viaţă după o suferinţă de cîteva luni, Preotul Nicolae Sfrijan în vîrstă de 81 ani.

S-a născut în satul Lunca Moldovei (Buzaţi), comuna Timişeşti, judeţul Neamţ, în ziua de 17 noiembrie 1900.

A absolvit şcoala elementară în satul natal, după care a urmat Seminarul „Veniamin Costachi" din Iaşi.

În anul 1920 se căsătoreşte, iar în anul 1924 este hirotonit preot pe seama parohiei Mirosloveşti. A păstorit această parohie pînă în anul 1960, cînd la cerere este transferat la parohia Ciohorăni, unde rămîne pînă în anul 1963, cînd iese la pensie.

Ca pensionar a suplinit temporar parohiile Moţca, Timişeşti, Paşcani, şi Cristeşti.

S-a distins ca un bun gospodar şi slujitor şi a pus multă rîvnă pentru unitatea de credinţă a enoriaşilor săi.

Corpul neînsufleţit a fost depus în biserica parohială „Sfînta Treime" din Miroslovești, iar în ziua de 25 august a fost prohodit de un sobor de preoţi de pe Valea Moldovei.

Activitatea sa pastorală şi socială a fost scoasă în evidenţă de preotul paroh Constantin Movileanu şi preotul Ioan Podaru de la parohia Cristeşti.

Rămăşiţele pămînteşti au fost înhumate în cripta de lîngă biserica parohială în dangătul clopotelor şi regretul familiei şi a enoriaşilor care-i vor păstra memoria ca bun slujitor.

Pr. C. MOVILEANU

Preotul Nicolae Dragoslav

În ziua de 14 septembrie 1981, după o scurtă şi grea suferinţă a încetat din viaţă Preotul Nicolae Dragoslav. Născut în anul 1912 în comuna Albeşti, judeţul Vaslui, din părinţii Şerban şi Safta, al optulea din cei 10 copii, a urmat cursurile şcolii primare în satul Idrici, după care s-a înscris la gimnaziul din Vutcani şi liceul „Cuza Vodă" din Huşi. Deşi lipsit de posibilităţi materiale a urmat cursurile Facultăţii de teologie.

In anul 1942 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Bălăceana, din ţinutul Lăpuşnei, după care s-a transferat la Hunia-Dolj; Floreşti şi Corodeşti-Tutova şi Delenii de Sus-Vaslui. Pentru o meritorie activitate pastorală, la cerere, este transferat apoi la parohia Valea Lupului-Iaşi. Dornic de o şi mai intensă activitate pastorală, la 1 ianuarie 1965, prin transfer reciproc cu preotul Ioan Harasim, a fost numit la parohia Sineşti, protopopiatul şi judeţul Iaşi, unde va desfăşura o bogată activitate pastoral-misionară şi administrativ-gospodărească. Prezent în mijlocul păstoriţilor săi, permanent a găsit timp de a se face „tuturor toate", după cuvîntul Apostolului neamurilor.

Activitatea desfăşurată la Sineşti i-a fost încununată de renovarea şi repictarea bisericii, pe care a înzestrat-o cu încălzire termică, construirea unei case de prăznuire, reamenajare şi înfrumuseţarea curţii bisericii.

O neaşteptată şi grea suferinţă însă i-a curmat firul vieţii tocmai cînd gîndea, împreună cu credincioşii, la noi împliniri spre înfrumuseţarea bisericii şi a incintei acesteia, îndurerînd nu numai inimile enoriaşilor, ci şi pe ale soţiei împreună cu cei trei copii, care l-au ajutat şi susţinut în acestă exemplară activitate de slujire închinată Altarului credinţei strămoşeşti.

Joi, 17 septembrie, sub protia P. C. Protopop Irimia Teodor, un sobor de preoţi: Gheorghe I. Popovici-„Sf. Împăraţi Constantin şi Elena"-Iaşi şi Constantin Căliman-„Sf. Lazăr"-Iaşi, Constantin Tătărucă-Podu Iloaiei, Gh. Butucea, pensionar, şi diac. V. Nechita, după săvîrşirea slujbei înmormîntării preoţilor, au condus spre locul de veci, pe cel mutat către Domnul. Despre viaţa şi realizările preotului Nicolae Dragoslav a vorbit P. C. Protopop Teodor Irimia, subliniind dorinţa lui de a înfăptui cît mai multe şi mai frumoase realizări spre întărirea unităţii şi comuniunii credincioşilor în jurul Altarului strămoşesc.

ASISTENT

Cîntăreţul bisericesc Petru Suhani

În ziua de 18 august 1981, după o suferinţă deosebit de grea, a încetat din viaţă Cîntăreţul bisericesc Petru Suhani de la parohia „Sfîntul Dumitru"-Rădăuţi.

S-a născut la 9 august 1909, în comuna Boian-Cernăuţi şi, datorită

educaţiei primite în familia sa, de mic a dovedit înclinaţie şi preţuire pentru Biserică, credinţă şi datinile strămoşeşti.

După absolvirea şcolii elementare din satul natal, a urmat Şcoala de cîntăreţi bisericeşti din Cernăuţi, însuşindu-şi o pregătire excepţională. Este încadrat cîntăreţ în anul 1928, împlinindu-şi îndatoririle cu multă competenţă şi devotament, pînă la sfîrşitul vieţii sale.

Fire blîndă, slujitor plin de demnitate, cunoscător pasionat al tipicului, a cîntării psaltice şi corale, posedînd o bibliotecă muzicală bogată, a format şi condus corul bisericii, spre admiraţia şi recunoştinţa credincioşilor prezenţi la sfintele slujbe.

Bunătatea, conştiinciozitatea, hărnicia şi omenia i-au caracterizat întreaga viaţă. Slujba înmormîntării a fost oficiată de P. C. Protopop Ioan Ciornei, înconjurat de un sobor de preoţi. Personalitatea şi realizările celui decedat au fost evocate de Pr. Zaharia Fărtăiş, parohul bisericii „Sfîntul Dumitru", şi de Pr. Ioan Boghean.

Plîns de familie şi de cei ce i-au adus un pios omagiu pe ultimul său drum pămîntesc, trupul său neînsufleţit a fost coborît în mormînt.

Pr. Dragoş BOTEZAT

B. — Episcopia Romanului şi Huşilor

Conferinţele preoţeşti din luna septembrie 1981

În zilele de 22, 23 şi 24 septembrie a. c., au avut loc la protopopiatele din Episcopia Romanului şi Huşilor conferinţele de orientare, cu tema planificată de Cancelaria Sfîntului Sinod, intitulată: „*Figuri de clerici ortodocşi români, participanţi la lupta pentru libertate naţională şi dreptate socială. Cu prilejul împlinirii în anul 1981 a 160 de ani de la revoluţia lui Tudor Vladimirescu şi comemorarea a 380 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul*".

Prea Sfinţitul Episcop Eftimie a prezidat lucrările conferinţei de orientare de la Protopopiatul Tg. Ocna. La celelalte protopopiate, P. S. Sa a delegat pe: P. C. Preot Mareş Ioan, vicar administrativ, la Protopopiatul Roman; P. C. preot Toderici Nicolae, consilier administrativ, la protopopiatul Bacău, P. C. preot Cazan Costică, consilier economic, la Protopopiatele Vaslui, Bîrlad şi Huşi şi P. C. preot Pelin Constantin, inspector eparhial, la Protopopiatul Moineşti.

Delegaţii Centrului eparhial Roman, după oficierea Te-Deumului, au prezentat în sala de şedinţe cronica evenimentelor interne şi externe din Patria noastră, care au avut loc între 1 iunie şi 20 septembrie a. c.

Referatele au fost susţinute de următorii preoţi: La Protopopiatul Roman — P. C. preot Bogza Grigore de la parohia Moldoveni, judeţul Neamţ; la Protopopiatul Bacău — P. C. preot Sandu Octav de la parohia Negri; la Protopopiatul Moineşti — P. C. preot Bodea Costel de la parohia Lapoş; la Protopopiatul Tg. Ocna — P. C. preot Marinel Ioan de la parohia Mănăstirea Caşin; la Protopopiatul Vaslui — P. C. preot Başceauşu Arghir de la parohia Căzăneşti; la Protopopiatul Huşi — P. C. preot Mazilu Corneliu de la parohia Rîşeşti şi la Protopopiatul Bîrlad — P. C. preot Ioan Dima de la parohia Perieni.

Pe marginea referatelor, la discuţii, au luat cuvîntul preoţi şi cîntăreţi bisericeşti, care au evidenţiat momente din istoria neamului referitoare la epoca lui Mihai Viteazul şi a lui Tudor Vladimirescu, legate de eforturile depuse secole de-a rîndul de înaintaşii noştri pentru făurirea statului unitar naţional şi independent şi împlinirea năzuinţelor de veacuri ale poporului nostru de libertate şi dreptate socială, pace şi egalitate, armonie şi frăţie

înscrise cu sînge eroic pe pămîntul României — idealuri împlinite la 23 August 1944, popas istoric și piatră de hotar în istoria multimilenară a neamului românesc.

Cei aproape 70 de preoți, care au luat cuvîntul, s-au referit și la faptul că Biserica și poporul dreptcredincios au slujit la altarul neamului și prin lupta și jertfa lor s-a scris o singură istorie, aceea a poporului român.

După ce au fost evidențiate figuri de clerici, care, alături de voievozii neamului și marii revoluționari, au contribuit prin muncă, prin luptă și prin jertfă la scrierea istoriei acestui neam, vorbitorii au reliefat aportul slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române, reflectat prin apostolatul social la împlinirea măreților transformări sociale din țara noastră, coordonate de bază ale fericirii poporului și înfloririi scumpei noastre Patrii.

După prezentarea rapoartelor de activitate, Prea Sfințitul Episcop Eftimie și delegații Centrului eparhial Roman au făcut aprecieri atît asupra referatelor cît și a completărilor care au contribuit la integrarea acestei teme în istoria neamului nostru.

În concluzie, s-au dat îndrumări practice preoților, precizîndu-se că exemplul înaintașilor, de slujire a măreților idealuri ale poporului nostru constituie o problemă de conștiință pentru fiecare preot, pentru fiecare cetățean în parte.

Prea Sfințitul Episcop, a precizat că, în ficecare an, poporul nostru sărbătorește evenimente legate de istoria sa. În ființa poporului nostru este înrădăcinată unitatea de neam, limbă, de cultură, de tradiție și de conștiință națională.

Marii cronicari ai timpurilor au înscris în paginile vechilor cronici evenimentele istorice în forma lor cea mai curată.

Conștiința unității naționale a existat dintotdeauna la toți românii din cele trei provincii, fiind cultivată prin credința noastră strămoșească, prin pravilele românești, prin tipăriturile lui Coresi, Simion Ștefan și Varlaam, a cărui „Carte de învățătură" este pentru toți românii; tipărituri pe care cei ca Badea Cîrțan le purtau dincolo și dincoace de munți.

Prea Sfinția Sa a arătat în continuare, aportul pe care slujitorii sfintelor altare l-au adus întotdeauna la împlinirea visului de aur al poporului nostru; amintind de figuri de vlădici ca: Eftimie, Ioan de Prislop și Luca al Buzăului și preoți ca popa Stoica din Fărcaș etc., sfătuitori și luptători alături de Mihai Viteazul; precum și vlădici ca Ilarion de Argeș, Dionisie Lupu și preoți ca Eufrosin Poteca, Ghenadie Arhimandritul, Ivanciu și Chiriac de la Tismana — duhovnicul lui Tudor Vladimirescu.

Acum cînd poporul prin luptă și jertfă și-a realizat visul de aur — de unitate națională și de dreptate socială —, fiecare preot, credincios testamentului înaintașilor, să fie alături de popor și de năzuințele lui, conștient fiind că misiunea pe care o are, reflectată prin apostolatul social, înseamnă slujirea lui Dumnezeu prin slujirea omului, a societății în care ne naștem, trăim și murim.

În partea a doua a conferințelor, s-au dat citire rapoartelor de activitate administrativ-gospodărești și pastoral-misionare ale preoților.

Pr. Ioan MAREȘ

Biserica din parohia Deleni, comuna Hoceni, protopopiatul Huși, județul Vaslui

Duminică, 21 iunie 1981, P. S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor a oficiat slujba de sfințire a bisericii „Sfîntul Neculai" din parohia Deleni, protopopiatul Huși, județul Vaslui.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. S. Episcop Eftimie a hirotesit „iconom stavrofor pe Preotul paroh Văleanu Neculai, care în raportul său a arătat că biserica din Deleni datează de aproape 200 de ani. În continuare, în mod deosebit, a mulțumit P. S. Episcop Eftimie pentru slujba de sfințire și Sfînta Liturghie pe care le-a săvîrșit îmbogățind duhovnicește pe credincioși.

La cuvîntul, P. S. Episcop Eftimie a felicitat pe Preotul paroh Văleanu Neculai şi a adresat cuvinte de laudă tuturor credincioşilor pentru dragostea cu care au contribuit din agonisita lor la renovarea acestui frumos locaş de închinare. P. S. Sa a îndemnat pe credincioşi să-l împodobească şi cu căldura sufletelor lor în zilele de duminici şi sărbători, după cuvîntul liturgic: „În casa Ta, Doamne, în cer mi se pare a sta...". Referindu-se la pericopa zilei, Duminica Tuturor Sfinţilor, Prea Sfinţia Sa a spus: „Această sărbătoare a Tuturor Sfinţilor cunoscuţi şi necunoscuţi are o semnificaţie mai largă, subliniată de Sfîntul Apostol Pavel în pericopa Apostolului de astăzi în aceste cuvinte: „Şi toţi aceştia, care pentru credinţa lor au fost de pomenire, n-au primit ce le fusese făgăduit, pentru că Dumnezeu rînduise pentru noi ceva mai bun, ca ei să nu ia fără de noi desăvîrşirea" (Evrei 11, 39-40). Între aceste două Biserici, a Sfinţilor şi a noastră, a credincioşilor, există cea mai strînsă legătură, comuniune caracterizată de acelaşi Apostol astfel: „Deci, dar, nu mai sîntem străini şi venetici, ci împreună cetăţeni cu sfinţii şi din casa lui Dumnezeu" (Efeseni 2, 19).

Mulţumind autorităţilor locale pentru sprijinul acordat şi tuturor credincioşilor pentru contribuţia adusă, P. S. Sa a binecuvîntat pe cei prezenţi.

Biserica din satul Hurdugi, parohia Gușiței, protopopiatul Huși, județul Vaslui

În ziua de 28 iunie 1981, P. S. Episcop Eftimie, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit slujba de sfinţire a bisericii „Sfîntul Gheorghe" din parohia Gușiței, judeţul Vaslui.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, Preotul paroh Spătaru Constantin, în cuvinte mişcătoare, a exprimat nespusa bucurie a enoriaşilor săi pentru clipele de înaltă trăire duhovnicească procurate de slujba oficiată de către P. S. Episcop Eftimie. A făcut apoi un scurt istoric al acelor locuri, unde s-a născut marele cărturar şi domnitor Dimitrie Cantemir, a expus modul cum au decurs lucrările de reparaţii şi împodobire a bisericii şi a mulţumit organelor locale care au arătat o largă înţelegere, precum şi tuturor credincioşilor, care prin obolul lor s-au înscris în rîndul ctitorilor.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop Eftimie şi-a exprimat deplina satisfacţie pentru grija pe care credincioşii au arătat-o acestui locaş de închinare. Referindu-se la pericopa zilei (Matei 4, 18-22), P. S. S. a spus: „Ca şi pe primii Apostoli, Domnul ne cheamă şi pe noi, neîncetat, prin glasul Evangheliei şi al sfinţiţilor slujitori, care este glasul şi cuvîntul Lui Însuşi. Chemarea făcută atunci Apostolilor se repetă mereu, pentru fiecare din noi: „Veniţi după mine..." Căci fiecare din noi, dacă vrea, poate deveni în cercul său de viaţă, un trimis al Domnului şi El nu ne trimite să-I vestim cuvîntul departe, ci aici aproape, acasă la noi între fraţii, rudele, cunoscuţii şi prietenii noştri. Numai aşa vom merita pe drept numele de creştini, adică de următori ai lui Hristos şi închinători ai Lui. Şi numai de vom avea sufletul simplu, bun şi curat ca al Sfinţilor Apostoli, credinţa, dragostea şi statornicia lor faţă de Iisus, vom cîştiga, ca şi ei, cununile măriri celei cereşti".

P. S. Episcop Eftimie a hirotesit sachelar pe Preotul paroh Constantin Spătaru, iar pe preotul Oniţă Gheorghe de la Parohia Urlaţi, în iconom-stavrofor.

În încheiere, Prea Sfinţia Sa a binecuvîntat pe cei ce au luat parte la Sfînta Liturghie.

Prot. C. GĂLUŞCĂ

Biserica parohiei Vutcani II, comuna Vutcani, judeţul Vaslui

În parohia Vutcani II, protopopiatul Huşi, biserica cu hramul „Sfîntul Nicolae", construită din piatră în anul 1853 de către credincioşii acestei parohii şi distrusă aproape în întregime de cutremurul din 4 martie 1977, a fost restaurată în anii 1979-1981, construindu-se pereţii din cărămidă şi acoperindu-se cu tablă.

Ziua de 13 septembrie 1981 a fost pentru credincioşii parohiei un prilej de bucurie duhovnicească, datorat slujbei de sfinţire a bisericii „Sfîntul Nicolae" din Vutcani II, oficiată de către Prea Sfinţitul Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi în frunte cu P. C. Protopop Constantin Gălușcă, după care a săvîrşit şi Sfînta Liturghie.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, Preotul paroh Ioan Grigore suplinitor din parohia Vutcani I, care a suplinit şi condus lucrările de restaurare a bisericii atît timp cît a fost vacantă, a evocat momentul festiv, mulţumind Prea Sfinţitului Episcop Eftimie pentru săvîrşirea slujbei de tîrnosire a bisericii, a făcut un scurt istoric al satului, scoţînd în evidenţă originea şi vechimea satului de răzeşi şi urmele marilor voievozi pe aceste meleaguri şi personalităţi distinse ca fii ai satului cum ar Calinic Dima, episcop de Huşi (1879-1886) şi alţii, continuînd cu o scurtă dare de seamă asupra modului în care s-au desfăşurat lucrările, mulţumind enoriaşilor şi altor factori de răspundere pentru sprijinul acordat, precum şi P. S. Episcop Eftimie pentru ajutorul material de care s-a bucurat şi pentru osteneala de a oficia această slujbă. Apoi P. S. Episcop Eftimie a hirotesit iconom stavrofor pe P. C. Preot paroh Ioan Grigore, pentru meritele sale deosebite, şi pe P. C. Preot Constantin Cosma de la parohia Roşieşti, judeţul Vaslui.

Luînd cuvîntul, Prea Sfinţia Sa şi-a exprimat bucuria că munca şi osteneala credincioşilor a fost împlinită. Aici se vede frăţietatea, dragostea creştină şi unitatea sufletească a enoriaşilor uniţi cu preotul în biserică.

Apoi, P. S. Sa a vorbit despre importanţa locaşului de închinare în Noul şi Vechiul Testament. Templul Vechiului Testament era numit Casă de rugăciuni. În Templul lui Solomon, a intrat Maica Domnului, pînă la vîrsta de 15 ani cît a trăit pe lîngă Templu, şi după aceea Domnul Iisus a intrat în această biserică unde s-a rugat, a predicat şi a avut discuţii cu cărturarii şi legiuitorii vremii. Astăzi, sfinţind această biserică, ea devine locaş dumnezeiesc pentru binecredincioşii creştini.

Biserica este împodobită cu sfintele icoane, cu semnul Sfintei Cruci, pe care le avem ca obiecte de cult şi le ţinem în mare cinste, închinîndu-ne în faţa lor şi sărutîndu-le ca acei ce ştim că cinstirea şi închinarea care le-o dăm noi se duce la chipul real, dar spiritual dincolo de formele văzute, În biserică aţi primit Taina Sfîntului Botez şi v-aţi botezat copiii, în biserică aţi primit Taina Sfintei Împărtăşanii, v-aţi cununat şi în ea ne sfinţim viaţa noastră, în ea ni se împărtăşeşte harul Sfîntului Duh, aici primim învăţătura ortodoxă statornicită în cele şapte sinoade ecumenice. Biserica e aşezată pe învăţătura Mîntuitorului, a Sfinţilor Apostoli şi a Sfinţilor Părinţi. Nu poate avea pe Dumnezeu Tată, cine nu are Biserica mamă. În afară de Biserică nu există mîntuire. Cei ce părăsesc Biserica, îmbrăţişînd vreo erezie îşi pierd mîntuirea, pentru că au părăsit capul şi obîrşia adevărului. Sfîntul Ciprian ne învaţă că în Biserică devenim mai buni, mai drepţi, mai respectuoşi; aici învăţăm să ne înfrăţim între noi, să fim oameni cinstiţi, să muncim cu sîrg şi să avem dragoste de glia strămoşească.

P. S. Episcop a îndemnat pe credincioşi să se îngrijească de recoltă, să-şi strîngă agoniseala de pe cîmp la vreme, ca astfel să-şi aducă contribuţia la sporirea avutului obştesc şi înflorirea Patriei. Să se îngrijească de sănătatea copiilor, să-i îndrumeze la învăţătură, să le dea o bună educaţie morală şi religioasă, să-i înveţe rugăciuni, îndemnîndu-i călduros să cerceteze biserica şi să păstreze cu sfinţenie tradiţia dreptei credinţe. Mulţumind organelor de stat locale, care ne dau posibilitatea să ne ducem munca noastră

în condiţii optime, şi autorităţilor de stat care sînt preocupate de a aduce mai multă pace în lume, înfrăţire între oameni şi popoare.

În cele din urmă, P. S. Sa a adus felicitări P. C. Preot paroh Vasile Şova, căruia i-a făcut instalarea la parohie odată cu sfinţirea bisericii, dîndu-i îndemnul să fie la înălţimea chemării sale de preot. De asemenea, a felicitat pe credincioşii parohiei, mulţumind în mod deosebit celor care au contribuit într-un fel sau altul la restaurarea locaşului de cult care s-a sfinţit.

A urmat apoi un Polihroniu.

În după amiaza aceleiaşi zile, P. S. Episcop Eftimie a făcut o vizită canonică la biserica „Sfîntul Gheorghe" din parohia Vutcani I, construită în timpul păstoririi preotului Gheorghe Vasilache, şi la filiala cu hramul „Sf. Constantin şi Elena" din Măluşteni, ctitoria familiei Corbu, păstorită de P. C. Pr. Ioan Grigore, apreciind rîvna slujitorului şi a credincioşilor pentru întreţinerea sfintelor locaşuri şi a casei parohiale.

A doua zi, de Înălţarea Sfintei Cruci, P. S. Episcop Eftimie, însoţit de P. C. Prot. C. Găluşcă, a făcut vizite canonice în parohiile Ghermăneşti şi Arsura din judeţul Vaslui. La Ghermăneşti, P. S. Episcop Eftimie a asistat la Sfînta Liturghie, la sfîrşitul căreia Preotul paroh Vasile Balan a arătat atît bucuria sa cît şi a credincioşilor prezenţi în număr mare, de a-l avea pe Prea Sfinţia Sa în mijlocul lor. În aceeaşi zi, P. S. Sa a făcut o vizită canonică la parohia Arsura, păstorită de tînărul preot Ioniţă Ioan. Biserica cu hramul „Sf. Nicolae" este ctitoria prof. dr. N. Gh. Lupu. Tînărului preot, nu de mult venit în parohie, P. S. Sa i-a dat sfaturile şi îndrumările de a activa cu rîvnă în slujba de zidire spirituală a credincioşilor şi grija pentru a-i avea uniţi în jurul Sfîntului Altar.

Protos. Mina DOBZEU

†

CHEMAŢI LA DOMNUL

Preotul Nicolae Pavalachi

În ziua de 4 iulie a. c., la patriarhala vîrstă de 89 ani, a fost chemat la Domnul, unul dintre cei mai distinşi slujitori bisericeşti ai Eparhiei Romanului şi Huşilor, Preotul Iconom stavrofor Nicolae Pavalachi, fost protopop de Roman.

Născut dintr-o familie de oameni modeşti, după terminarea şcolii primare în oraşul natal, Roman, a urmat Seminarul „Veniamin Costachi" din Iaşi. După absolvire a intrat în cler, dar şi-a continuat studiile, devenind licenţiat în Teologie. Cu demnitate preoţească el a păstorit, pe rînd, în parohiile: Negri, Trifeşti, N. Bălcescu şi „Sfîntul Gheorghe"-Roman, şi, timp de aproape 30 de ani, a deţinut postul de protopop al Romanului.

Slujba înmormîntării s-a săvîrşit în biserica „Sfîntul Gheorghe"-Roman în ziua de 9 iulie a. c., sub protia P. C. Preot C. Platon, fost consilier-administrativ la Eparhia Romanului şi Huşilor. La ceremonie, în afară de familie, au asistat cunoscuţi şi foşti enoriaşi întristaţi că se despart, pentru totdeauna, de bunul lor păstor sufletesc.

Despre viaţa şi activitatea celui dispărut a vorbit, în numele P. S. Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor, P. C. consilier administrativ Nicolae Toderici scoţînd în evidenţă, mai întîi, importanţa Tainei Preoţiei, care aşează pe umerii celor ce o primesc îndatorirea de a conduce credincioşii pe calea mîntuirii. Preotul Nicolae Pavalachi şi-a îndeplinit cu prisosinţă toate obligaţiile care revin unui slujitor bisericesc; cu evlavie şi cinste a slujit Sfîntul Altar, contribuind din plin, la păstrarea credinţei strămoşeşti, la practicarea virtuţilor, la statornicirea unei vieţi spirituale, din cele mai înălţătoare. Exemplu de modestie şi de părinte duhovnicesc Preotul Nicolae Pavalachi a fost în acelaşi timp şi un bun gospodar, clădind din temelie, între altele, biserica din parohia N. Bălcescu.

Ca protopop s-a remarcat în faţa preoţilor printr-o adîncă maturitate în gîndire, prin tact, fiind drept şi corect.

În încheiere, P. C. Preot N. Toderici, a transmis familiei condoleanţe din partea P. S. Episcop Eftimie, ca paroh la parohia păstorită multă vreme de Preotul Nicolae Pavalachi a mărturisit că vor simţi mereu lipsa neuitatului păstor sufletesc.

A vorbit, apoi, P. C. Preot N. Burlacu de la parohia „Sfinţii Voievozi"-Roman în numele preoţilor din oraşul Roman, P. C. Sa, în cuvinte mişcătoare, a scos în relief vrednicia Preotului Nicolae Pavalachi, un slujitor demn şi exemplu pilduitor pentru toţi preoţii.

După terminarea serviciului religios, corpul neînsufleţit al regretatului Preot Nicolae Pavalachi a fost înhumat în cripta familiei din cimitirul „Eternitatea"-Roman.

Pr. N. TODERICI

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Iassy
et de l'Evêché de Roman et de Huşi

LVIIe ANNÉE — No. 7-9 juillet-septembre 1981

SOMMAIRE

Journée de joie et d'élévation

23 Août — Fête de la libération nationale *(N. Dascălu)* . . . 429

Les hommes de science et la paix

Le XVI-ième Congres international d'histoire et des science. Le symposium „Les hommes de science et la paix" *(N Dascălu)* 432

À la 1600 aniversaire du II ième Sinode oecumenique

† *TEOCTIST, Archevêque de Iassy et Métropolite de la Moldavie et de Suceava*, L'Action dirigeante du Saint Esprit 434

† *EFTIMIE, Evêque de Roman et de Huşi*, Le Crédo Niceo — Constantinopolitain. Son importance pour la vie de l'Eglise et sa valeur oecuménique 441

Etudes

P. dr. N. MACSIM, Le salut dans la théologie du St. Maxim le Confesseur 447

Eugen PENTIUC, Points d'appui vétéro-testamentaires du culte des saintes icones 470

P. I. VÎRLAN, Rôle des chrétiens laïcs dans l'Eglise Orthodoxe Roumaine 482

Sermons

P. dr. Simion RADU, L'Apostolat des faits chrétiens . . . 493

P. V. VĂCĂREANU, La pureté spirituelle 495

Livre roumain ancien

P. Sc. PORCESCU Le Tétraévangile de Homor (1473) avec le portrait d'Etienne le Grand. Un siècle de son représentation à l'Académie Roumaine (1881-1981) . . . 498

La juste doctrine de l'Eglise

P. prof. M. VIZITIU, Le maintien et l'existence par la juste foi, impératif pour chaque serviteur de l'Eglise et pour chaque fidel chrétien 530

Prof. archid. Ioasaf GANEA, Le cimetière paroissial . . . 534

Au service de l'oecuménisme pratique

Archim. Pimen ZAINEA, L'Apport du monachisme roumain dans le Mouvement Oecuménique 539

P. C. BUZDUGAN, Une prière pour refaire l'union ecclésiastique, composée par le métropolite Veniamin Costachi, Monastère de Slatina, 1844 546

Pages patristiques

St Sofronie de Jérusalem 550-638, Anacreontica: Odes II; III; IV; V; VIII; IX; X et XII ième *(P. prof. N. Petrescu)* . 547

Pages d'histoire de l'Eglise Orthodoxe de Moldavie

P. Iustin GASPAR, 340 ans depuis que l'on a apporté les Saintes reliques de la Trés Pieuse Parascheva à Iassy . 558

Vies de Saints

Métropolite Dosoftei, „Svînta Ermioni“, l'une des filles de Philippe l'Apôtre *(N. A. Ursu)* 562

Eglises ancestrales

P. I. GASPAR, L'église en bois au patron St Georges du village de Vorovești, com. Miroslava, dép. de Iassy ; L'église en bois aux patrons „Sts Empéreurs „Constantin et Hélène“, du village de Golăești, com. Golăești, dép. de Iassy. . 564

Notes 569

Actions entreprises par la Patriarchie Oecuménique à l'occasion de la 1600 ième anniversaire du II ième Synode oecuménique *(Gh. Badea)* ; Habitat dacique à Dumbrava-Ciurea, dép. de Iassy ; Le Code de Putna, à ses 400 ans (1581-1981) *(Diacre V. Nechita)* ; Le professeur I. D. Ștefănescu ; Le professeur Ilie Minea *(P. Sc. Porcescu)*.

Comptes — rendus . . . 584

Théologie Morale Orthodoxe, tome I er, II ième, Bucarest, 1979, 1980, 478, 455 p. *(N. Dascălu)* ; *P. prof. dr. Mircea Păcurariu*, L'Histoire de L'Eglise Orthodoxe Roumaine, tome II ième, Bucarest, 1981, 707 p. *(P. Sc. Porcescu)* ; *Ion Solcanu*, Datation de l'ensemble de peinture d'Arbure II. Peinture extérieure. Les débuts de la peinture extérieure de la Moldavie, dans „l'Anuaire de l'Institut d'histoire et d'archéologie „A. D. Xenopol“, Iassy, tome XVIII ième, 1981, p. 167-189 *(Archim. Pimen Zainea)* ; *C. Daniel*, Scripta Aramaica, tome I er, Bucarest, 1980 *(Liviu I. Stoinea)* ; *Constantin Gh. Radu, Neculai N. Maftei*, Dănești. Etnographie et folklore, Bucarest, 1980, 240 p. ; *Neculai N. Maftei, Constantin Gh. Radu*, Fils de la commune de Dănești, dép. de Vaslui, *Foyer cultural-Dănești*, 1981, 357 p. *(P. Anton Frunză)* ; *Virgil Cândea*, Raison dominante, Cluj-Napoca, 1979 ; *Traian Herseni*, La culture psychologique roumaine, Bucarest, 1980, 261 p. *(Lecteur M. Rădulescu)*.

Chronique ecclésiastique

A. — L'Archevêché de Iassy 597

Visite de Son Eminence Damianos, Archevêque de Sinaï, Raïth et Firan, le Dirigent de l'Eglise orthodoxe de la Péninsule de Sinaï, Supérieur du Monastère „Sainte Catherine“ ; Hôtes *(Archim. Pimen Zainea)* ; Conférences présbytériales du mois de septembre 1981 *(N. Dascălu)* ; Consultation pastorale-missionnaire au Séminaire théologique du Monastère de Neamț *(Diacre V. Nechita)* ; Rencontre collégiale de ceux qui ont achevé les cours du Séminaire théologique du Monastère de Neamț en 1970/1971 *(Diacre I. Ivan)* ; Au Monastère de Sucevița le 6 août ; A la fête de l'Assomption au Monastère de Putna *(Archip. I. Ciornei)* ; L'Eglise de la paroisse de Moldovița ; L'Eglise de la paroisse de Blăgești-Pașcani ; L'Eglise de la paroisse de Galu ; A „Sîntămărie“ au Monastère de Vorona *(Diacre T. M.)*.

† APPELÉS DEVANT DIEU : Le prêtre Gheorghe Atanasiu *(Archip. M. Mocanu)* ; Le prêtre Mihai Galinescu *(Archip. I. Pricop)* ; Le prêtre Nicolas Sfrijan *(P. C. Movileanu)* ; Le prêtre Nicolas Dragoslav *(Assistant)* ; Le chantree d'église Petru Suhani *(P. Dragoș Botezat)*.

B. — L'Evêché de Roman et de Huși 615

Conférences presbytériales du mois de septembre 1981 *(P. I. Mareș)* ; L'Eglise de la paroisse de Deleni, com. de Hoceni, présbytérat de Huși, dép. de Vaslui ; L'Eglise du village de Hurdugi, paroisse de Gușiței, presbytérat de Huși, dép. de Vaslui *(Archip. C. Gălușcă)* ; L'Église de la paroisse de Vutcani II, com. de Vutcani, dép. de Vaslui *(Protos. Mina Dobzeu)*.

† APPELÉS DEVANT DIEU : Le prêtre Nicolae Pavalachi *(P. N. Toderici)*.

Vieți de Sfinți

Mitropolitul Dosoftei, Svînta Ermioni, una din fetele lui Filip apostol *(N. A. Ursu)* 562

Locașuri de străbună închinare

Pr. Iustin GASPAR, Biserica de lemn cu hramul „Sfîntul Gheorghe“ din satul Vorovești, com. Miroslava, jud. Iași; Biserica de lemn cu hramul „Sfinții Impărați Constantin și Elena“ din satul Golăești, com. Golăești, jud. Iași. . 564

Însemnări 569

Manifestări organizate de Patriarhia Ecumenică cu prilejul împlinirii a 1600 de ani de la Sinodul al II-lea ecumenic *(Gh. Badea)*; Așezare dacică la Dumbrava-Ciurea, jud. Iași; Pravila de la Putna, la patru sute de ani (1581-1981) *(Diac. V. Nechita)*; Profesorul I. D. Ștefănescu; Profesorul Ilie Minea *(Pr. Sc. Porcescu).*

Recenzii 584

Teologia Morală Ortodoxă, vol. I, II, București, 1979, 1980, 478, 455 p. *(N. Dascălu)*; *Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu,* Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. II, București, 1981, 707 p. *(Pr. Sc. Porcescu)*; *Ion I. Solcanu,* Datarea ansamblului de pictură de la biserica Arbure II. Pictura exterioară. Inceputurile picturii exterioare din Moldova, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol“ Iași, vol. XVIII, 1981, p. 167-181 *(Arhim. Pimen Zainea)*; C. *Daniel,* Scripta aramaica, vol. I, București, 1980 *(Liviu I. Stoinea)*; *Constantin Gh. Radu, Neculai N. Maftei,* Dănești. Etnografie și folclor, București, 1980, 240 p.; *Neculai N. Maftei, Constantin Gh. Radu,* Fii ai comunei Dănești, jud. Vaslui, *Căminul cultural Dănești,* 1981, 357 p. *(Pr. Anton Frunză)*; *Virgil Cândea,* Rațiunea dominantă, Ciuj-Napoca, 1979; *Traian Herseni,* Cultura psihologică românească, București, 1930, 261 p. *(Lector M. Rădulescu).*

Cronica bisericească

A. — Arhiepiscopia Iașilor 597

Vizita Înalt Prea Sfințitului Damianos, Arhiepiscop al Sinaiului, Raitului și Firanului, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Peninsula Sinai și stareț al Mănăstirii Sfînta Ecaterina; Oaspeți *(Arhim. Pimen Zainea)*; Conferințele preoțești din luna septembrie 1981 *(N. Dascălu)*; Consfătuire pastoral-misionară la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț *(Diac. V. Nechita)*; Intîlnirea colegială la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț a absolvenților anului școlar 1970/1971 *(Diac. I. Ivan)*; La Mănăstirea Sucevița de 6 august; De Adormirea Maicii Domnului la Mănăstirea Putna *(Prot. I. Ciornei)*; Biserica din parohia Moldovița; Biserica din parohia Blăgești-Pașcani; Biserica din parohia Galu; De Sîntămărie la Mănăstirea Vorona *(Diac. T. M.).*

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Preotul Gheorghe Atanasiu *(Prot. M. Mocanu)*; Preotul Mihai Galinescu *(Prot. I. Pricop)*; Preotul Nicolae Sfrijan *(Pr. C. Movileanu)*; Preotul Nicolae Dragoslav *(Asistent)*; Cîntărețul bisericesc Petru Suhani *(Pr. Dragoș Botezat).*

B. — Episcopia Romanului și Hușilor 615

Conferințele preoțești din luna septembrie 1981 *(Pr. I. Mareș)*; Biserica din parohia Deleni, com. Hoceni, protopopiatul Huși, jud. Vaslui; Biserica din satul Hurdugi, parohia Gușiței, protopopiatul Huși, jud. Vaslui *(Prot. C. Găluşcă)*; Biserica parohiei Vutcani II, com. Vutcani, jud. Vaslui *(Protos. Mina Dobzeu).*

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Preotul Nicolae Pavalachi *(Pr. N. Toderici).*

P. 12

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LVII, Nr. 10 — 12 OCTOMBRIE — DECEMBRIE 1981

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

Aniversarea Republicii

30 Decembrie la a treizeci și patra aniversare *(Mitropolia Moldovei și Sucevei)* 625

Slăvirea și lucrarea păcii

„În interesul păcii și liniștii pe planeta noastră". „Manifestare puternică a voinței de pace a poporului român" *(Mitropolia Moldovei și Sucevei)* 627

La praznicul păcii

† *TEOCTIST, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei,* Pastorală la Nașterea Domnului 1981 . . . 662
† *EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor,* Pastorală la Nașterea Domnului 1981 669

Studii

Arhim. Pimen ZAINEA, Icoana Nașterii Domnului Iisus Hristos și semnificația ei teologică redată în frescele bisericilor din nordul Moldovei 674
Pr. Mircea ŞFICHI, Porunca dumnezeiască: „Să nu ucizi" . . 696

Slujitori ai Ortodoxiei și scrisului românesc

Ştefan S. GOROVEI, Petru Movilă. Contribuții 704
Gavril ISTRATE, Coresi 400 716

Pe tărîm pastoral

† *TEOCTIST, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei,*
Chemările păcii și ale vieții 725
Frumusețí ale Ortodoxiei noastre . . . 731

Dreapta învățătură a Bisericii

Pr. D. AILINCĂI, Harismele și rolul lor în viața Bisericii primare 737

Predici

Pr. N. NEGRU, Slujind cauza sfîntă a păcii — slujim lui Dumnezeu 748
Pr. N. CIUDIN, Despre prietenie 750
Pr. Gh. ARSENE, La Sfîntul Apostol Andrei 752
Pr. Gh. DRĂGULIN, La Sfîntul ierarh Spiridon . . . 754

Aniversări

Prot. T. POPESCU, George Enescu — un veac de la nașterea sa . 756
Diac. conf. P. I. DAVID, Un acord perfect în spiritualitatea românească: George Enescu 760
Pr. I. GOAGĂ, Amintiri despre genialul compozitor, George Enescu 767

Vieți de Sfinți

Mitropolitul Dosoftei, Pomenirea dintru svinț părintele nostru Ioan, arhiepiscopul de Țarigrad, cu rostul de Aur *(N. A. Ursu)* 770

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LVII, Nr. 10 — 12 OCTOMBRIE — DECEMBRIE 1981

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† I. P. S. TEOCTIST, Mitropolitul Moldovei și Sucevei

MEMBRI

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor
P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași
P. C. Pr. IOAN MAREȘ, vicar administrativ, Roman
P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamț

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex. 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3".

42.420

30 Decembrie la a treizeci și patra aniversare

Înscrisă cu litere de aur în viața poporului nostru, ziua de 30 Decembrie 1947 este socotită zi de naștere a Republicii Populare. 30 Decembrie 1947 reprezintă o culme pe care au visat-o vizionarii și revoluționarii veacurilor trecute în frunte cu Nicolae Bălcescu și o treaptă spre înfăptuirile politico-social-culturale de după 23 August 1944.

Cu o agricultură rudimentară, cu o industrie ca și inexistentă, cu un standard de viață redus, cu un procent crescut de analfabeți, poporul nostru sub conducerea înțeleaptă a noii orînduiri, a păşit din etapă în etapă, din cincinal în cincinal, pe drumul progresului și al bunăstării.

Dinamica industrială, agricolă, îmbunătățirea continuă a condițiilor de viață a tuturor oamenilor muncii constituie realități care contribuie la creşterea prestigiului statului pe plan internațional. Poziția de neclintit a Conducătorului țării noastre este pe linia menținerii suveranității, independenții și păcii în lume.

Aflîndu-se „în permanent dialog cu țara", „dezvoltînd politica științifică în consens cu exigențele realității", promovînd „unitatea — temeiul independenței și propășirii națiunei noastre socialiste", țara noastră oferă cultura, ca un bun tuturor oamenilor, spre a făuri „omul nou", capabil să desăvîrşească construcția societății socialiste în patria noastră.

Țara noastră întreține relații economice și diplomatice cu peste 140 de state. Numeroși șefi de state vizitează țara noastră. Se oferă condiții optime pentru variate consfătuiri și congrese. Se face cunoscută astfel fața nouă a oraşelor și satelor, căile de acces, locurile de odihnă și agrement utilate pe măsura solicitărilor celor mai exigente spirite. Se poate susține că la a 34-a aniversare a zilei Republicii țara noastră se prezintă cu un chip cu adevărat nou. În cursul anului 1981, spre a ne limita doar la ultimul an, s-au înregistrat succese remarcabile. În același timp, pe plan internațional, poziția adoptată de Conducerea statului nostru de a se înlătura armele nucleare din Europa determină o diminuare a poziției de forță și dictat în relațiile

dintre state şi conturează posibilitatea stabilirii unei păci durabile şi echitabile. Desfiinţarea concomitentă a aliaţelor şi blocurilor militare existente, punerea în aplicare a prevederilor Declaraţiei României din mai-iunie 1978, cu privire la problema dezarmării conţin concluzia lucidă, de permanentă actualitate, „reprezentînd principiul umanist cardinal şi preliminar oricărei decizii în problemele relaţiilor internaţionale: „Dreptul la viaţă, dreptul la pace este un drept fundamental al oricărui popor".

Biserica Ortodoxă Română, ca instituţie de slujire a lui Dumnezeu şi a oamenilor, sprijină toate eforturile Conducerii poporului nostru. Prezenţa delegaţilor ei la consfătuiri interne şi internaţionale, de conţinut social, ecumenist sau istoric-bisericesc oferă o bază de apropiere, de colaborare, de înţelegere a problemelor majore care confruntă omenirea de astăzi. În chip deosebit se înscriu eforturile Prea Fericitului Patriarh Iustin, ale Înalţilor ierarhi ai Bisericii noastre, ale Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist, care prezintă punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române, făcînd pretutindeni cunoscută viaţa religioasă din ţara noastră.

Accentuînd necesitatea ca preoţimea ortodoxă să se dovedească în slujba credincioşilor, a idealurilor lor, în slujba Patriei, Republica Socialistă România, Înaltul Arhipăstor prin viu grai, prin scrieri, prin pilda activităţii, cu timp şi fără timp, stă model de urmat pentru toţi slujitorii, care se văd activînd ca cetăţeni şi ca preoţi „fii ai cerului şi ai pămîntului".

Sărbătorind cea de a 34-a aniversare a Republicii ca fii devotaţi ne angajăm să fim alături de toţi fiii buni ai Patriei noastre, constructori activi, militînd pentru viaţă, pentru pace şi bunăînţelegere.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

„În interesul păcii și liniștii pe planeta noastră". „Manifestare puternică a voinței de pace a poporului român"

Glasul de pace. Spectaculoasele realizări din domeniul științei și tehnicii, creșterea accelerată a potențialului economic al planetei, au atras și consecințe nedorite pentru omenirea contemporană. Orientarea minunatelor cuceriri ale geniului uman către scopuri distructive a provocat neliniște și îngrijorare în legătură cu menținerea unui climat de pace, prietenie și colaborare între popoare. Situația internațională actuală a devenit alarmantă, perspectivele sumbre ale declanșării unui nou război nu pot lăsa indiferentă opinia publică mondială. Toate eforturile trebuie să fie îndreptate în direcția stăvilirii intensificării cursei înarmărilor, a deturnării fondurilor alocate industriei producătoare de arme, în vederea folosirii lor în scopuri pașnice. Cele mai înaintate forțe ale omenirii își dau seama că izbucnirea unui conflict atomic înseamnă extirparea speței umane, absurditatea unei asemenea inițiative constînd în faptul că nu mai există învinși și învingători, ci biruința e a neantului, a non-sensului asupra tuturor. În aceste împrejurări hamletiana dilemă „a fi sau a nu fi" dobîndește proporții universale. Răspunsul se impune cu valoare de axiomă: liniștea, pacea și frăția între oameni, la toate nivelele organizării sociale, este singura alternativă viabilă, condiția fundamentală pentru edificarea unei lumi a prieteniei și colaborării pașnice între națiuni, pentru împlinirea destinelor luminoase ale civilizației și culturii umane.

Strămoșii noștri ne-au dăruit pentru eternitate solia păcii transfigurată în albastrul Voronețului, în cîntecul ciobanului mioritic și purtată cu bărbăție și responsabilitate patriotică prin valurile istoriei noastre bimilenare. Poporul nostru, înzestrat cu o vocație ființială a păcii, și-a exprimat cu consecvență atitudinea de condamnare a tuturor acțiunilor care amenință pacea lumii, sprijinind cu entuziasm orice propunere menită să consolideze frăția și colaborarea între oameni și popoare. Binecunoscută și unanim apreciată în întreaga lume este contribuția activă a președintelui României, Domnul Nicolae Ceaușescu, la salvgardarea păcii, la promovarea celor mai nobile idealuri de dezarmare generală, securitate și colaborare între toate statele, fără deosebire de orînduire socială. Conducerea statului nostru militează activ pentru soluționarea pe cale pașnică a oricăror diferende dintre state, pentru creșterea încrederii între oameni și construirea unei lumi mai bune și mai drepte. La O.N.U. și în alte foruri și reuniuni internaționale, în cadrul diferitelor

negocieri de dezarmare, al reuniunii general-europene de la Madrid, cu prilejul întîlnirilor şi convorbirilor la nivel înalt, România a militat neobosit pentru cauza dezarmării. Principiile realiste şi constructive promovate de Preşedintele ţării, Domnul Nicolae Ceauşescu, şi-au găsit o vibrantă expresie în inimile tuturor iubitorilor de pace.

A P E L U L

pentru dezarmare şi pace al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste din Republica Socialistă România

Biroul Executiv al Consiliului Naţional al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, întrunit în şedinţă lărgită la Bucureşti, în ziua de 30 octombrie 1981, şi-a însuşit în unanimitate aprecierile şi considerentele expuse de preşedintele ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, cu privire la situaţia internaţională, actuală, la căile de depăşire a problemelor grave ce confruntă omenirea, precum şi propunerile cu privire la desfăşurarea unei vaste acţiuni politice de masă în ţara noastră, menite să permită manifestarea puternică a voinţei de pace a poporului român, a hotărîrii întregii naţiuni socialiste de a acţiona neabătut împotriva intensificării cursei înarmării, pentru dezarmare generală, şi în primul rînd dezarmare nucleară, pentru securitate, colaborare şi pace în întreaga lume.

Consiliul Naţional al F.D.U.S. dă o înaltă apreciere iniţiativei tovarăşului Nicolae Ceauşescu, pătrunsă de un spirit de înaltă grijă şi răspundere pentru viaţa şi liniştea popoarelor, pentru destinele civilizaţiei umane, pentru făurirea unei lumi a prieteniei şi colaborării paşnice între toate naţiunile. Considerăm că această nouă şi importantă iniţiativă este de natură să mobilizeze şi mai mult forţele poporului român în înfăptuirea politicii principiale, constructive, promovate pe arena mondială de România socialistă, de preşedintele ţării, să sporească contribuţia poporului nostru la măreaţa luptă a forţelor înaintate, progresiste, a maselor largi populare de pretutindeni, hotărîte să-şi apere liniştea, munca paşnică, libertatea şi independenţa.

România socialistă, preşedintele Nicolae Ceauşescu se bucură de un binemeritat prestigiu pe arena mondială, pentru consecvenţa şi hotărîrea cu care militează în scopul lichidării factorilor de încordare, tensiune şi conflict din viaţa internaţională, pentru soluţionarea problemelor complexe ale lumii de azi în concordanţă cu interesele şi năzuinţele vitale ale popoarelor. Un profund ecou şi o deplină aprobare au găsit în rîndul opiniei publice internaţionale nenumăratele propuneri şi iniţiative concrete ale ţării noastre, ale preşedintelui Nicolae Ceauşescu, în direcţia opririi cursei înarmărilor, a trecerii la măsuri practice de reducere a cheltuielilor, efectivelor militare şi armamentelor, de apărare a libertăţii şi independenţei popoarelor, grav ameninţate de actualul curs al vieţii mondiale. Adoptarea unor asemenea măsuri, promovarea acestei

politici constituie astăzi singura alternativă la un război nimicitor, reprezintă condiţia primordială a instaurării unui climat de înţelegere, securitate, colaborare şi pace.

Pornind de la aceste considerente, Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste cheamă toate organizaţiile sale componente, oamenii muncii din întreaga ţară — muncitori, ţărani, intelectuali, bărbaţi şi femei, tineri şi vîrstnici, pe toţi cetăţenii, fără deosebire de naţionalitate — să-şi spună cuvîntul în cadrul unor largi manifestări publice, să organizeze adunări populare, demonstraţii, marşuri ale păcii şi alte acţiuni de masă, cerînd să se întreprindă şi să se intensifice acţiunile tuturor statelor şi popoarelor pentru împiedicarea amplificării cursei înarmărilor şi sporirii arsenalului militar pentru măsuri concrete în domeniul dezarmării şi, în primul rînd, al dezarmării nucleare, pentru eliberarea omenirii de coşmarul unui nou război. Aceasta exprimă importanţa deosebită pe care partidul şi statul nostru o acordă rolului poporului nostru — constructor eroic al socialismului —, care îşi făureşte în mod conştient propria istorie, un viitor demn şi fericit — în elaborarea şi promovarea întregii politici interne şi externe a ţării, în conducerea tuturor domeniilor vieţii sociale, a întregii societăţi.

Poporul român este conştient că înfăptuirea măreţelor sale aspiraţii de zidire a celei mai drepte şi umane orînduiri-comunismul, ca şi realizarea năzuinţelor tuturor popoarelor spre bunăstare şi progres sînt condiţionate în mod vital de înlăturarea pericolului războiului, de instaurarea unei păci trainice pe planeta noastră. Cauza păcii şi colaborării face parte inseparabilă din concepţia de viaţă a poporului nostru, a societăţii socialiste pe care o edificăm, se identifică cu idealurile nobile ale socialismului şi comunismului.

Poporul român este conştient că în uriaşele eforturi pe care le depun astăzi forţele înaintate ale omenirii pentru dezarmare, pace şi destindere un rol esenţial trebuie să-l aibă ţările socialiste care, prin însăşi natura orînduirii lor, prin ideile care le călăuzesc, sînt în mod organic interesate în lichidarea oricăror acte de agresiune internaţională, a oricăror pericole de război, în apărarea independenţei şi libertăţii tuturor popoarelor, a dreptului lor sacru de a-şi făuri viitorul în linişte şi pace, aşa cum şi-l doresc. Ţărilor socialiste, forţelor sociale înaintate de pretutindeni le revine îndatorirea de a-şi uni eforturile într-un singur şuvoi pentru a bara calea războiului, pentru a salvgarda pacea.

Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste din România apreciază în mod deosebit şi priveşte cu profundă simpatie marile mişcări de masă care au loc în ţările Europei occidentale, consacrate opririi amplasării de noi rachete nucleare cu rază medie de acţiune pe continentul nostru, împiedicării producerii bombei cu neutroni, împotriva planurilor şi a intenţiilor de escaladare a politicii de înarmări. Poporul român îşi uneşte glasul cu masele populare din aceste ţări, cu toate naţiunile în nobila luptă pentru pace, care oglindeşte rolul sporit pe care îl

joacă astăzi popoarele în determinarea cursului evoluţiei istorice. Ne afirmăm solidaritatea deplină cu celelalte naţiuni în eforturile pentru înlăturarea primejdiilor care ameninţă viaţa şi munca lor paşnică, însuşi viitorul lor, spunînd — pînă nu este prea tîrziu — **un NU hotărît războiului!**

Considerăm că forţele iubitoare de pace de pretutindeni, popoarele trebuie să se manifeste cu cea mai mare energie pentru a determina guvernele, parlamentele, conducerile statelor să abordeze o politică nouă, constructivă, pătrunsă de o răspundere maximă pentru soarta şi viitorul popoarelor, a păcii mondiale.

Adresăm tuturor organizaţiilor de masă şi obşteşti, maselor populare din toate ţările Europei, ale Americii, de pe toate celelalte continente apelul de a acţiona în cea mai strînsă unitate pentru trecerea la înfăptuirea obiectivelor stringente ale securităţii, destinderii şi colaborării internaţionale.

Să acţionăm pentru instaurarea unui climat în care toate popoarele să se poată dezvolta liber şi suveran, la adăpost de orice amestec sau agresiune din afară!

În interesul păcii şi liniştii pe planeta noastră, să ne ridicăm cu toată energia împotriva politicii de continuare a înarmărilor!

Pornind de la situaţia deosebit de gravă creată în Europa, ca urmare a acumulării în această parte a lumii a unui uriaş arsenal de arme de distrugere în masă — să cerem cu toată energia oprirea amplasării şi desfăşurării pe continent a rachetelor nucleare cu rază medie de acţiune şi trecerea neîntîrziată la tratative concrete în acest scop!

Să spunem un NU hotărît bombei cu neutroni! Să ne ridicăm cu fermitate pentru scoaterea în afara legii a tuturor armelor de distrugere în masă!

Să acţionăm hotărît, împreună cu toate popoarele, cu toate conştiinţele lucide de pe continent, pentru a evita ca Europa să fie nimicită în cadrul unei conflagraţii nucleare!

Să ne pronunţăm cu toată energia pentru ca actuala reuniune de la Madrid să stabilească convocarea unei conferinţe consacrate întăririi încrederii şi dezarmării în Europa!

Să acţionăm ferm pentru un echilibru militar care să nu pună în pericol securitatea şi pacea nici unei ţări şi care să fie realizat nu pe seama sporirii înarmărilor, ci prin diminuarea şi reducerea lor treptată!

Să impunem să se treacă cu toată hotărîrea la îngheţarea cheltuielilor militare la nivelul anului 1981 şi la reducerea treptată, în următorii ani, a bugetelor militare cu cel puţin 10 la sută pînă în 1985.

Să impunem încetarea oricărei demonstraţii de forţă, a manevrelor militare la graniţele altor state, a manevrelor de mare anvergură, a oricăror acţiuni ce pot genera tensiune şi neîncredere între state!

Să cerem în modul cel mai ferm ca minunatele cuceriri ale geniului uman, ale ştiinţei şi tehnicii moderne să fie puse exclusiv în slujba păcii şi progresului — şi nu a distrugerii şi a războiului!

Să conlucrăm strîns pentru a determina pe promotorii înarmărilor să renunţe la poziţiile lor periculoase, să pună capăt cu desăvîrşire politicii de înarmări, folosirii forţei şi ameninţării cu forţa, astfel ca toate problemele litigioase să fie soluţionate numai prin tratative, pe cale paşnică!

Să facem totul pentru ca imensele bugete militare, fondurile cheltuite pentru înarmare să fie folosite pentru înfăptuirea programelor de dezvoltare economică şi socială ale fiecărei ţări, pentru sprijinirea popoarelor din ţările subdezvoltate în eforturile lor de progres, pentru făurirea unei lumi mai drepte şi mai bune! Să facem ca politica de dezarmare să contribuie la lichidarea decalajelor dintre state, la instaurarea noii ordini economice — condiţie esenţială a păcii şi progresului, a stabilităţii politice şi economice mondiale!

Să acţionăm ca Organizaţia Naţiunilor Unite, celelalte organizaţii şi organisme internaţionale să joace un rol mult mai activ în unirea şi participarea tuturor naţiunilor la eforturile pentru pace, pentru dezarmare şi colaborare între popoare!

Viaţa, întreaga desfăşurare a evenimentelor internaţionale demonstrează necesitatea creşterii rolului popoarelor în soluţionarea tuturor problemelor care privesc pacea şi progresul umanităţii, a întăririi solidarităţii şi conlucrării lor în afirmarea politicii de destindere, de pace şi independenţă naţională. Să ne unim deci forţele, să conlucrăm în modul cel mai activ pentru a pune stavilă politicii de încordare şi război, pentru afirmarea politicii de destindere şi înţelegere, de pace şi colaborare internaţională.

Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste, în numele întregului popor român, adresează tuturor organizaţiilor democratice, opiniei publice, popoarelor din toate ţările chemarea de a întreprinde noi şi tot mai puternice acţiuni consacrate cauzei păcii şi dezarmării.

Să asigurăm înfăptuirea dreptului fundamental al tuturor popoarelor la viaţă, pace şi libertate, printr-o largă mişcare unită a tuturor forţelor iubitoare de pace, să împiedicăm izbucnirea unui nou război, să instaurăm liniştea şi securitatea pe planeta noastră!

Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste îşi exprimă convingerea că toate organizaţiile componente, toţi oamenii muncii din patria noastră, fără deosebire de naţionalitate, vor acţiona cu hotărîre, desfăşurînd largi acţiuni de masă, pentru a face puternic auzit în lume glasul de pace şi colaborare al României socialiste, voinţa de neclintit a întregului nostru popor de a-şi aduce întreaga contribuţie la înfăptuirea idealurilor şi aspiraţiilor supreme ale omenirii de a trăi în colaborare şi înţelegere, într-o lume a păcii şi progresului!

Noua şi strălucita iniţiativă a Domnului Preşedinte, Nicolae Ceauşescu se înscrie ca o contribuţie de primă mărime la crearea unui climat de pace, destindere şi securitate, în care porumbeii păcii să îndepărteze prin zborul lor imaculat nesigu-

ranţa, teama, groaza, neîncrederea. Popoarele lumii au nevoie de pace şi bunăînţelegere pentru a-şi putea afirma şi înfăptui aspiraţiile de progres şi prosperitate, de deplină libertate şi independenţă. Chintesenţă a politicii statului nostru, întemeiată pe înţelegerea profundă a realităţilor îngrijorătoare ce confruntă situaţia internaţională, „Apelul pentru dezarmare şi pace al F.D.U.S." sintetizează cu înţelepciune şi clarviziune învăţăturile istoriei, decantînd din încrengăturile experienţei jertfelnice a poporului român, răspunsul cel mai lucid care poate soluţiona complexa situaţie internaţională. „Apelul" conţine măsuri concrete care puse în practică ar produce o serioasă înseninare pe planeta noastră. Izvorînd din tradiţiile multiseculare ale poporului român, chemarea F.D.U.S. a avut un larg ecou atît în ţară cît şi peste hotare. Întregul popor şi-a manifestat energic, prin acţiuni de masă şi obşteşti aprobarea pentru propunerile cuprinse în mişcătorul text al „Apelului". Prin impresionante marşuri ale păcii, demonstraţii, adunări populare, mitinguri conştiinţa opiniei publice din patria noastră s-a făcut pavăză în faţa oricăror încercări de primejduire a păcii pe planeta noastră. În fabrici şi uzine, în întreprinderi şi instituţii, oamenii muncii de pretutindeni şi-au unit simţămintele într-un singur glas, condamnînd cu hotărîre amplificarea cursei înarmărilor şi sporirea arsenalelor militare. Muncitori, ţărani, intelectuali, bărbaţi şi femei, tineri şi vîrstnici, fără deosebire de naţionalitate şi-au exprimat ataşamentul faţă de Conducătorii Patriei noastre dragi şi încrederea în triumful ţelurilor supreme ale omenirii. Umanismul socialist şi-a găsit o vie întruchipare în numeroasele manifestări prin care poporul român, conştient că viitorul fericit al tuturor oamenilor nu se poate împlini decît renunţîndu-se la orice fel de arme, la folosirea forţei sau a ameninţării cu forţa, a adresat lumii întregi, **«pînă nu este prea tîrziu»**, pateticul mesaj de pace şi colaborare. Prin telegramele adresate Conducerii de Stat, vrednicului bărbat care veghează neobosit la cîrma destinelor Patriei, oamenii muncii din toate colţurile ţării au aprobat în unanimitate politica promovată de Statul român în direcţia dezarmării şi păcii.

Pe toate meridianele lumii, înflăcăratul mesaj al F.D.U.S. a fost receptat cu intensitate maximă. Forţele doritoare de pace din întreaga lume au dat o înaltă apreciere noii iniţiative a Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, personalitate lîngă numele căreia stau la loc de cinste acţiunile concrete puse în slujba păcii mondiale. Difuzarea „Apelului F.D.U.S." ca document oficial al Adunăriii Generale a O.N.U., prezentarea lui în şedinţa plenară a convorbirilor de la Viena, privind reducerea trupelor şi armamentelor şi măsuri adiacente în Europa centrală, reprezintă recunoaşterea la cel mai înalt nivel a politicii principiale şi constructive a României socialiste ca unică modalitate de soluţionare a problemelor acute privind lupta pentru pace. Agenţiile internaţionale de presă, ziarele şi revistele, posturile de radio şi televiziune din întreaga lume au acordat o atenţie deosebită modului în care suflarea românească, strîns unită la

chemarea Preşedintelui ţării, se adresează cu fermitate întregii omeniri pentru apărarea păcii şi viitorul fericit al tuturor oamenilor. Impresionantele acţiuni de masă desfăşurate în ţara noastră sînt puse alături de marşurile păcii care au avut loc în luna noiembrie la Madrid, Roma, Bruxelles, Tokio etc., subliniindu-se contribuţia remarcabilă a poporului român la menţinerea unui climat de pace şi colaborare între naţiuni. Cotidianul elveţian „Neue Zürcher Zeitung" îşi informează cititorii în acest sens, menţionînd: „Conform aşteptărilor, preşedintele României a plasat răspunsurile în cadrul concepţiei generale românești privind dezarmarea, potrivit căreia implantarea de noi rachete nucleare cu rază medie de acţiune şi perfecţionarea celor deja existente au mărit considerabil, în ultimii ani, capacitatea de distrugere, ameninţînd tot mai mult viaţa tuturor statelor europene. De aceea, guvernele şi popoarele europene trebuie să întreprindă paşi hotărîţi pentru împiedicarea amplasării de noi rachete şi pentru retragerea şi distrugerea celor existente". De asemenea, în revista indiană „East European Trade" se poate citi: „Contribuţia preşedintelui Nicolae Ceauşescu merită pe deplin o menţiune cu totul specială. El este un simbol al păcii şi al bunei înţelegeri. Suferinţele aduse omenirii de războaie îl neliniştesc permanent. El doreşte o pace globală, pentru totdeauna, nefiind de acord cu ideea că războaiele sînt inevitabile. El susţine că forţa nu trebuie să fie folosită pentru reglementarea disputelor". Asemenea menţiuni sînt, doar, numai două dintre sutele de mărturii ale amplitudinii ecoului internaţional al „Apelului pentru dezarmare şi pace al F.D.U.S.".

Un alt act fundamental, vădind înaltul spirit de responsabilitate pentru liniştea şi securitatea planetei este şi *Apelul M. A. N. a R. S. R. către parlamentele, guvernele şi popoarele ţărilor europene, ale S. U. A. şi Canadei,* adoptat în sesiunea din 27-28 noiembrie 1981. Chemarea forului legislativ suprem reflectă grija reprezentanţilor poporului român pentru viitorul demn şi fericit al Patriei, pentru instaurarea unui climat de pace şi încredere între popoare, pentru făurirea unei lumi mai bune şi mai drepte, după cum reiese din conţinutul textului.

A P E L U L

Marii Adunări Naţionale a Republicii Socialiste România către parlamentele, guvernele şi popoarele ţărilor europene, ale Statelor Unite ale Americii şi Canadei

Marea Adunare Naţională, întrunită în sesiune în zilele de 27-28 noiembrie 1981, pătrunsă de înaltă grijă şi spirit de răspundere faţă de interesele supreme ale poporului nostru, faţă de securitatea, pacea, viaţa şi liniştea celorlalte naţiuni, îşi exprimă profunda preocupare în legătură cu agravarea situaţiei internaţionale, determinată în special de cursa înarmărilor, de acumularea unui uriaş arsenal de arme nucleare tot mai per-

fecţionate, de menţinerea şi apariţia unor noi conflicte şi stări de încordare între state, de ascuţirea contradicţiilor dintre diferite ţării şi grupuri de ţări. O deosebită îngrijorare ne produc planurile de amplasare a unor rachete nucleare cu rază medie de acţiune în Europa, care pun într-o mare primejdie libertatea, securitatea şi însăşi viaţa popoarelor europene, ca şi pacea întregii omeniri.

Marea Adunare Naţională dă o înaltă apreciere şi aprobă întru totul expunerea făcută de secretarul general al partidului, preşedintele ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, la recenta plenară a C. C. al P. C. R., care exprimă poziţia României faţă de situaţia internaţională actuală, faţă de realităţile politice de pe continentul nostru, precum şi punctul de vedere al ţării noastre cu privire la căile depăşirii încordării din raporturile dintre state, la oprirea cursei înarmărilor, în special la oprirea amplasării şi dezvoltării de noi rachete nucleare în Europa, la eliberarea continentului nostru de arme atomice, la imperativul unirii tuturor forţelor politice şi sociale, a tuturor popoarelor pentru îndepărtarea pericolului războiului şi salvgardarea păcii şi securităţii internaţionale. Marea Adunare Naţională apreciază că strălucita iniţiativă de pace a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, pătrunsă de înaltă responsabilitate pentru destinele poporului nostru şi ale întregii omeniri, a dinamizat energiile şi forţele întregii noastre naţiuni în slujba marilor idealuri de progres, pace şi bună convieţuire ale popoarelor, pentru întărirea colaborării României cu toate naţiunile europene, cu întreaga omenire, în apărarea bunului celui mai de preţ — existenţa liberă şi demnă, viaţa, pacea.

Poporul nostru — ca şi celelalte popoare europene — consideră că, în actualele împrejurări create în Europa, obiectivul central, cel mai arzător, ce stă în faţa noastră, a tuturor popoarelor de pe continent, este oprirea amplasării de noi rachete cu rază medie de acţiune, trecerea la reducerea substanţială, de o parte şi de alta, a acestor armamente, a tuturor armamentelor nucleare, eliberarea totală şi definitivă a Europei de arma atomică.

Marea Adunare Naţională salută apropiata deschidere a negocierilor de la Geneva, dintre Uniunea Sovietică şi Statele Unite ale Americii, consacrată opririi amplasării şi dezvoltării, precum şi retragerii rachetelor nucleare cu rază medie de acţiune din Europa. Poporul nostru ca întreaga opinie publică europeană şi mondială, urmăreşte cu deosebit interes şi aşteaptă ca negocierile să ducă la măsuri şi hotărîri practice, concrete în direcţia soluţionării constructive a acestei probleme vitale a continentului nostru, a securităţii, destinderii şi păcii mondiale.

În legătură cu aceasta, Marea Adunare Naţională a luat act cu satisfacţie, salută şi dă o înaltă apreciere declaraţiilor secretarului general al C. C. al P. C. U. S., preşedintele Prezidiului Suprem al U. R. S. S., L. I. Brejnev privind dorinţa Uniunii Sovietice de a se ajunge la un acord asupra renunţării totale

de către cele două părţi — Occidentul şi Răsăritul — la toate tipurile de armament nuclear cu rază medie de acţiune îndreptate spre obiective din Europa, a transformării Europei într-un continent liber de arma nucleară. De asemenea, Marea Adunare Naţională a luat act cu interes şi apreciază pozitiv declaraţiile preşedintelui Statelor Unite ale Americii, Ronald Reagan, potrivit cărora Statele Unite ale Americii sînt dispuse să meargă pînă la anularea amplasării de noi rachete cu rază medie de acţiune în Europa şi reducerea armelor nucleare strategice şi că sînt gata să negocieze propunerile sovietice. Deşi există deosebiri esenţiale între declaraţiile celor doi şefi de stat, opinia publică europeană şi mondială apreciază că ele exprimă dorinţa celor două state de a duce tratative şi nutresc speranţa că acestea vor duce la un acord privind eliminarea armamentelor cu rază medie de acţiune, a oricărui fel de armament nuclear din Europa.

Ar avea o deosebită importanţă ca încă de la începutul negocierilor să se convină asupra hotărîrii de oprire a amplasării şi dezvoltării de noi rachete, de reducere a celor existente, iar la încheierea negocierilor să se ajungă la înţelegerea reducerii armamentului nuclear cu rază medie de acţiune a nivelul cel mai scăzut, urmînd să se treacă la eliminarea tuturor tipurilor de arme nucleare şi eliberarea continentului nostru de arma atomică.

Marea Adunare Naţională consideră că obiectul negocierilor interesează în cea mai înaltă măsură toate popoarele şi statele de pe continentul nostru, punînd în cauză înseşi securitatea, libertatea, independenţa şi dreptul lor fundamental la viaţă, înseşi prezentul şi viitorul lor. De aceea, apare ca o necesitate firească, obiectivă ca toate statele de pe continent să participe, într-o formă sau alta, la tratativele privind oprirea amplasării şi dezvoltării rachetelor nucleare cu rază medie în Europa, pentru a-şi putea expune poziţiile şi asuma o răspundere mai mare în soluţionarea acestor probleme, pentru a contribui la realizarea unor înţelegeri acceptabile pentru toate părţile.

În ce o priveşte, România doreşte să participe nemijlocit la discutarea şi soluţionarea acestei probleme cardinale a continentului, de care depind munca paşnică şi însăşi viaţa poporului nostru, ca şi a celorlalte popoare europene.

Pornind de la faptul că, în procesul dezarmării şi întăririi securităţii, încrederii şi păcii în Europa, o importanţă deosebită are crearea unor zone denuclearizate, ale colaborării şi bunei vecinătăţi, România este hotărîtă să facă totul pentru extinderea bunelor relaţii de colaborare între toate statele din Balcani, pentru transformarea acestei regiuni într-o zonă a păcii, lipsită de arma nucleară.

Tocmai în direcţia dezarmării şi păcii sînt orientate marile demonstraţii şi manifestări ale maselor populare ce se desfăşoară în prezent în statele europene. Ele exprimă hotărîrea fermă a popoarelor europene de a spune un NU categoric continuării înarmării nucleare a continentului, de a împiedica

agravarea situaţiei politice internaţionale, de a înlătura primejdia izbucnirii unui război nimicitor.

În acest sens se desfăşoară, de asemenea, uriaşa mişcare pentru pace a poporului nostru, care exprimă înalta sa conştiinţă politică, hotărîrea de a acţiona, împreună cu celelalte popoare europene, pentru dezarmare şi, în primul rînd, pentru securitate şi pace.

Dînd glas voinţei şi hotărîrii întregului nostru popor, Marea Adunare Naţională adresează tuturor popoarelor, guvernelor şi parlamentelor Europei, Statelor Unite ale Americii şi Canadei chemarea de a acţiona neîntîrziat, în modul cel mai energic, pentru apărarea intereselor vitale de libertate, securitate şi pace. Înainte ca rachetele să intre în acţiune, înainte ca bombele atomice să fie aruncate asupra continentului, acum, pînă nu este prea tîrziu, cînd sîntem în viaţă şi putem acţiona, să facem totul pentru a reduce şi elimina arma nucleară de pe continentul nostru, pentru a împrăştia norii ameninţători care s-au adunat deasupra Europei, pentru a apăra dreptul fundamental al popoarelor noastre, al popoarelor de pretutindeni la viaţă, la libertate şi pace!

Sîntem pe deplin convinşi că, acţionînd cu energie, în strînsă conlucrare şi unitate, putem bara calea războiului! Stă în puterea popoarelor noastre de a opri evoluţia periculoasă a vieţii internaţionale, de a determina reluarea şi continuarea politicii de destindere şi colaborare, pentru a opri cursa înarmărilor, pentru trecerea la dezarmare şi, în primul rînd, la dezarmare nucleară!

Marea Adunare Naţională a Republicii Socialiste România salută propunerile şi iniţiativele altor state europene menite să pună capăt agravării situaţiei politice pe continent, să ducă la accelerarea procesului de dezarmare şi, în primul rînd, la dezarmare nucleară, şi consideră că activitatea guvernelor, a parlamentelor are un rol foarte important în înfăptuirea acestui obiectiv, în întărirea păcii, securităţii şi colaborării pe continent.

În ce priveşte Republica Socialistă România, Marea Adunare Naţională declară că ea este gata să susţină şi să ia parte la orice acţiune constructivă orientată în acest scop şi împuterniceşte guvernul român să întreprindă tot ce este necesar pentru a-şi spori contribuţia la eforturile generale pentru dezarmare, destindere şi pace pe continent, la succesul tratativelor privind oprirea amplasării şi dezvoltării, precum şi lichidarea armamentului cu rază medie de acţiune, la realizarea unei Europe paşnice şi unite.

Să facem totul pentru respectarea dreptului popoarelor europene de a se dezvolta libere pe calea progresului, colaborării şi păcii, pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru dezarmare generală şi, în primul rînd, pentru dezarmare nucleară, pentru întărirea securităţii şi colaborării pe continent, pentru edificarea unei lumi mai bune şi mai drepte pe planeta noastră!

Înflăcărata chemare a M.A.N. cuprinde încrederea poporului nostru în victoria binelui, a dreptei judecăţi. Subliniind

gravitatea situaţiei „Apelul" îmbrăţişează varianta optimistă, pentru că efortul unit al tuturor oamenilor de pe planetă poate să înlăture orice piedică ce stă în calea viitorului luminos. Aşa cum relevă Domnul Nicolae Ceauşescu, preşedintele Patriei noastre, într-una din magistralele sale cuvîntări: „Imperativul cel mai arzător al zilelor noastre este unirea eforturilor şi conlucrarea tot mai strînsă a popoarelor, a celor mai largi forţe sociale şi politice, indiferent de concepţiile lor filozofice şi religioase, a întregii opinii publice mondiale, pentru oprirea agravării situaţiei internaţionale, pentru reluarea şi continuarea cursului spre destindere şi colaborare, pentru promovarea fermă a unei politici de respect, al independenţei şi suveranităţii popoarelor, de securitate şi pace".

Ca o sinteză a puternicelor manifestări ce au avut loc în întreaga ţară, marea adunare populară de la Bucureşti din ziua de 5 decembrie 1981, a reafirmat voinţa hotărîtă a întregului popor de a se angaja cu toate forţele, alături de celelalte naţiuni, în lupta pentru apărarea dreptului sacru al tuturor popoarelor la viaţă, la dezvoltare liberă şi suverană. Cei peste 300.000 de participanţi şi-au manifestat preţuirea pentru strălucitele iniţiative ale preşedintelui ţării, concentrîndu-şi gîndurile şi sentimentele în chemarea fierbinte adresată popoarelor şi forţelor progresiste de pe glob, aşa cum se desprinde din „*Apelul poporului* român către popoarele şi forţele progresiste şi democratice din întreaga lume, pentru dezarmare şi pace, pentru securitate, independenţă şi progres", al cărui text îl redăm integral în continuare: „Noi, cei peste 300.000 de participanţi la marea adunare populară de la Bucureşti din ziua de 5 decembrie 1981, dînd glas voinţei întregii naţiuni, adresăm, în numele Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste din Republica Socialistă România, al poporului român, un fierbinte apel la luptă unită pentru dezarmare şi pace, tuturor popoarelor lumii, forţelor iubitoare de pace de pretutindeni.

Dorim să reafirmăm în modul cel mai hotărît de la tribuna acestei mari adunări populare — care încununează şi continuă pe o treaptă superioară puternicele manifestări şi acţiuni de masă desfăşurate în întreaga ţară — deplina aprobare şi sprijinul nostru total faţă de noua şi strălucita iniţiativă de pace a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, hotărîrea neclintită a întregului popor român de a acţiona cu toate forţele, alături de celelalte popoare ale lumii, în slujba marilor idealuri ale păcii, libertăţii şi independenţei, a eliberării omenirii de coşmarul războaielor nimicitoare. Înflăcăratele chemări cuprinse în magistrala cuvîntare rostită, la închiderea adunării, de secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, preşedintele Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, au găsit un profund ecou în inimile noastre, au dinamizat puternic energiile întregii ţări în lupta pentru pace, pentru apărarea dreptului sacru al popoarelor la viaţă, la dezvoltare liberă şi suverană.

În actualele împrejurări, cînd s-a ajuns la o agravare externă a situaţiei internaţionale, cînd are loc o intensificare fără precedent a înarmărilor, cînd în Europa, devenită un imens arsenal de arme nucleare, se urmăreşte amplasarea a noi rachete cu rază medie de acţiune, a noi arme de distrugere în masă, cînd viaţa întregii planete este ameninţată, poporul român consideră că nu există problemă mai importantă pentru omenire, pentru toate naţiunile lumii, decît aceea de a-şi uni forţele şi de a acţiona împreună, în modul cel mai hotărît, pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru dezarmare, pentru un climat de încredere, colaborare şi pace.

Considerăm că trebuie făcut totul pentru ca Europa — care a dat şi dă atît de mult civilizaţiei şi progresului — să fie eliberată de arma atomică, de pericolul unui dezastru nuclear. Susţinem întru totul poziţia exprimată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, în legătură cu negocierile dintre Uniunea Sovietică şi Statele Unite ale Americii şi ne manifestăm speranţa că acestea se vor desfăşura într-un spirit de înaltă responsabilitate pentru pacea continentului şi a întregii lumi.

În asigurarea păcii pe continentul nostru sînt direct interesate toate ţările europene — şi este firesc şi necesar ca ele să ia parte, într-o formă sau alta, la negocieri, să-şi spună activ cuvîntul, să-şi asume responsabilităţi în rezolvarea acestei probleme vitale pentru existenţa Europei. În numele întregului popor, ne declarăm deplinul acord cu Apelul Marii Adunări Naţionale, cu hotărîrea forului legislativ suprem al ţării, ca România să participe activ la discutarea şi soluţionarea problemelor privind dezarmarea, pacea şi securitatea pe continent. Totodată, sprijinim unanim înaltul mandat încredinţat preşedintelui ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, de a se adresa personal conducătorilor Uniunii Sovietice şi Statelor Unite ale Americii, precum şi conducătorilor celorlalte state semnatare ale Actului Final de la Helsinki, de a întreprinde toate demersurile pentru a se trece la oprirea amplasării de noi rachete cu rază medie de acţiune, pentru retragerea celor existente, pentru o Europă fără arme nucleare!

În aceste momente decisive pentru soarta umanităţii, cînd în Europa se adună norii negri ai unei furtuni catastrofale, poporul român, în numele dreptului fundamental al oamenilor la viaţă, existenţă liberă, la pace, adresează tuturor popoarelor europene, popoarelor de pe celelalte continente, iubitorilor de pace din întreaga lume, o vibrantă chemare de a ne uni glasurile şi a spune un NU hotărît cursei înarmărilor, un NU hotărît rachetelor nucleare, un NU hotărît bombei cu neutroni, un NU hotărît armamentelor atomice de orice fel! Să impunem să se treacă la măsuri concrete, practice de dezarmare, în primul rînd de dezarmare nucleară! Să spunem un DA răspicat politicii de destindere şi colaborare, politicii de independenţă, securitate şi pace în întreaga lume!

Noi, popoarele europene, fie că ne aflăm în Est sau la Vest, în Nord sau în Sud, sîntem direct ameninţate de armamentul nuclear existent şi de cel ce ar urma să se amplaseze pe con-

tinent. De aceea, trebuie să facem totul pentru a se ajunge la oprirea amplasării de noi rachete cu rază medie de acţiune, la reducerea substanţială — şi de o parte şi de alta — a acestor armamente, a tuturor armamentelor nucleare, la eliberarea totală şi definitivă a continentului de arma atomică!

Să militäm pentru lichidarea împărţirii continentului nostru în blocuri militare şi grupări economice opuse!

Să acţionăm cu hotărîre pentru succesul reuniunii de la Madrid, pentru convocarea unei conferinţe consacrate încrederii şi colaborării, o Europă unită din care să fie eliminat pentru totdeauna spectrul războiului atomic!

Să facem totul pentru a se ajunge la realizarea unui echilibru militar nu prin intensificarea înarmărilor, ci prin reducerea acestora la un nivel cît mai scăzut!

Să cerem să se treacă la retragerea trupelor şi lichidarea bazelor militare de pe teritorii străine, la reducerea forţelor armate, precum şi a armamentelor, inclusiv a celor clasice, a tuturor tipurilor de arme!

Să impunem să se păşească cu hotărîre pe calea diminuării bugetelor de război, a reducerii uriaşelor cheltuieli militare, care apasă tot mai greu pe umerii popoarelor! Să facem ca fondurile economisite pe această cale să fie puse în slujba lichidării subdezvoltării, a soluţionării unor probleme sociale din diferite ţări ale lumii!

Să asigurăm ca uriaşa forţă a atomului să nu fie niciodată folosită pentru distrugere şi război, ci să fie pusă exclusiv în slujba omului, a bunăstării şi fericirii sale, a progresului şi civilizaţiei omenirii! Cei ce vor dezlănţui atomul să fie siguri că nu vor scăpa de forţa lui nimicitoare, iar dacă, printr-o minune, ar rămîne în viaţă, nu vor putea scăpa de judecata dreaptă a oamenilor, a popoarelor.

Să acţionăm în aşa fel încît Organizaţia Naţiunilor Unite să contribuie mai activ şi mai eficient la unirea eforturilor tuturor naţiunilor pentru apărarea păcii, pentru dezarmare şi colaborare în lume!

Este convingerea noastră fermă că stă în puterea popoarelor ca, prin acţiuni unite, tot mai energice, să oprească evoluţia periculoasă a evenimentelor, să impună adoptarea de măsuri concrete care să ducă la eliminarea pericolului războiului, la înfăptuirea dezarmării, la salvgardarea păcii. Conlucrînd strîns, popoarele pot făuri cea mai puternică armă, arma unităţii, arma păcii şi colaborării.

Manifestîndu-ne întreaga solidaritate cu lupta popoarelor pentru pace, cu marile mişcări şi demonstraţii de masă din ţările Europei şi din alte ţări, noi, participanţii la marea adunare populară din Capitala României socialiste, însuşindu-ne în modul cel mai profund înflăcăratele chemări adresate popoarelor, tuturor iubitorilor de pace, de preşedintele României socialiste, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, exprimăm legămîntul solemn

al poporului român de a acţiona neabătut, într-o strînsă unitate cu toate naţiunile, cu forţele progresiste şi democratice de pretutindeni, împotriva războiului, pentru dezarmare, pentru o politică plină de responsabilitate faţă de destinele omenirii, pentru o lume mai bună şi mai dreaptă, a păcii şi colaborării internaţionale.

Lupta noastră este o luptă dreaptă — şi va triumfa!

Năzuinţa pentru apărarea păcii – conştiinţa multiseculară şi statornică a Bisericii

La Sfînta Patriarhie. Biserica Ortodoxă Română, deplin integrată în fluxul aspiraţiilor şi împlinirilor întregului popor, a primit cu viu interes şi şi-a însuşit ca pe un crez în slujirea neamului şi a intereselor majore ale omenirii înălţătorul mesaj de pace al F. D. U. S., organizaţie în care sînt reprezentate toate categoriile şi păturile sociale din ţara noastră şi în cadrul căreia activează şi reprezentanţii cultelor religioase din Patria noastră.

În ziua de 2 noiembrie, la Palatul patriarhal din Bucureşti a avut loc o consfătuire în cadrul căreia au fost analizate mijloacele optime prin care Biserica noastră să se alăture acţiunilor de masă îndreptate în favoarea dezarmării şi creării unei Europe fără arme. S-a hotărît că ierarhii, preoţii, cadrele didactice împreună cu studenţii şi elevii şcolilor teologice trebuie să aibă în inimi torţa păcii, solia frăţiei între oameni şi popoare.

Însemnătatea păcii pentru credincioşii tuturor cultelor religioase din ţara noastră este reliefată cu pregnanţă şi de întrunirea conducătorilor celor 14 culte din ţara noastră, în ziua de 9 noiembrie, la Palatul patriarhal. Consfătuirea a stabilit măsuri concrete pentru sprijinirea, de pe poziţie specifică, a tuturor iniţiativelor Conducerii de stat în scopul consolidării păcii. Cu acest prilej a fost adresată următoarea telegramă Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România, Preşedinte al F. D. U. S.:

MULT STIMATE ŞI IUBITE DOMNULE PREŞEDINTE,

Luînd cunoştinţă cu deosebită bucurie şi satisfacţie de Apelul Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste pentru dezarmare şi pace, lansat la iniţiativa Domniei Voastre, conducătorii cultelor religioase din Republica Socialistă România, întruniţi astăzi 9 Noiembrie 1981 la Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române, îşi exprimă totala lor adeziune cu conţinutul acestui însufleţitor Apel, precum şi hotărîrea lor fermă de a mobiliza întregul cler şi credincioşii lor pentru a participa activ în acţiunile pentru dezarmare şi apărarea păcii.

In acest scop, în deplină unitate de vederi, am hotărît să convocăm în zilele de 25 și 26 noiembrie a. c., o Conferință a tuturor cultelor religioase din țara noastră, cu participarea și a unor reprezentanți ai Bisericilor și organizațiilor religioase din străinătate, pentru a exprima voința arzătoare a tuturor slujitorilor și credincioșilor de a trăi în pace, de a apăra pacea și de a spune un NU hotărît acelora care amenință dreptul fundamental al oamenilor și popoarelor la viață, la pace, la o existență liberă și demnă.

CONDUCĂTORII CULTELOR RELIGIOASE DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Pentru exprimarea înaltei consideraţii şi a deplinei adeziuni faţă de Apelul pentru dezarmare şi pace al F. D. U. S., de asemenea, la data de 10 noiembrie 1981 a fost convocat, într-o sesiune extraordinară, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Întrunirea a fost încununată de o telegramă adresată Preşedintelui ţării, Domnul Nicolae Ceauşescu :

MULT STIMATE DOMNULE PREȘEDINTE,

În această vreme de mare cumpănă pentru destinele omenirii, cînd nori negri și grei se ridică amenințători la adresa păcii și a vieții pe planeta noastră, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au luat cunoștință cu viu interes și satisfacție de Apelul Frontului Democrației și Unității Socialiste pentru dezarmare și pace, adresat tuturor locuitorilor pămîntului României, precum și popoarelor din toate țările lumii.

Document izvorît dintr-o apreciere lucidă și realistă a situației din lumea de azi, în care cursa înarmărilor face ca pe glob să se acumuleze forțe uriașe de distrugere, inițiativa lansată de Domnia Voastră vine să stimuleze în noi toți voința de pace și hotărîrea de a contribui prin toate mijloacele la păstrarea și apărarea ei. Înțelegem inițiativa Domniei Voastre ca pe un act de înflăcărat patriotism, ca pe un act de iubire față de Patria noastră pentru a cărei liniște, pace, independență, suveranitate și libertate sînteți un exemplu de luptător pentru noi toți. Inițiativa Domniei Voastre este în același timp un act de înalt umanism, de preocupare pentru întreaga lume, pentru toți oameni de pe pămînt care, ca și noi, vor să trăiască în pace, să creeze, să muncească și să se bucure în tihnă de roadele muncii lor.

Exprimîndu-și deplina lor adeziune față de vibranta chemare, fără precedent, inițiată de Domnia Voastră, devenită document istoric al neamului nostru, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în sesiune extraordinară în ziua de 10 noiembrie 1981, vă asigură că împreună cu clerul și toți fiii Bisericii nu vor precupeți nici un efort pentru a-și spori activitatea de slujire a idealurilor de pace promovate de Domnia Voastră. Clerul și credincioșii noștri vor înălța rugăciuni pentru

(Matei 5, 9), sădind-o în sufletele credincioșilor, devine pentru noi misiune permanentă de îndeplinit.

Zarea lumii se întunecă din ce în ce mai mult și, odată cu această nefericită prevestire, se întunecă și bucuria din inimile oamenilor. Zăngănitul zilnic al armelor copleșește încrederea de viitor, iar continua lor înmulțire cu neașteptate posibilități de distrugere, creează omenirii cele mai chinuitoare stări de neliniște, de nesiguranță, de frică, ajungîndu-se în pragul deznădejdii. Sumele uriașe cheltuite, și acestea în continuă creștere, această nesățioasă cursă a înarmărilor are grave înrîuriri asupra existenței a milioane și milioane de oameni de pe pămînt. În timp ce uriașe avuții se risipesc pe fel de fel de arme atomice și cu neutroni, pe întreținerea armatelor, mai mult de un sfert din populația pămîntului suferă de foame, este roasă de boli, nu are unde să se adăpostească și zace încă în întunericul neștiinței. Bătrînul continent european suferă sub apăsarea și amenințarea uriașelor cantități de arme, uriașe arsenale, gata oricînd să-i curme existența, doar în cîteva clipe.

Din mijlocul popoarelor sale se ridică și se fac auzite tot mai puternice împotriviri din partea mulțimilor, a căror conștiință nu mai poate rămîne înăbușită în fața înrăutățirii situației din lume, ca urmare a creșterii pericolului de război. Noi nu am rămas și nu putem rămîne nepăsători. Biserica Ortodoxă Română, prin glasul Întîistătătorului ei, Prea Fericitul Patriarh Iustin, și-a afirmat statornic atașamentul neprecupețit pentru pace. Ea și-a unit voința cu a întregului nostru popor, ale cărui aspirații pașnice sînt cunoscute în zbuciumata noastră istorie.

De aceea, noi, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, sprijinim înfăptuirile pașnice ale poporului și toate inițiativele sale pentru pace și cooperare internațională. Alături de toți fiii Patriei noastre, am întîmpinat și aderat cu toată hotărîrea la noua și strălucita inițiativă pentru dezarmare și pace a Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România, lansat de Frontul Democrației și Unității Socialiste, întregului nostru popor și celorlalte popoare de pe pămînt.

Conștienți de înrăutățirea gravă, privind pacea în Europa și în lume, că omenirea se află în pragul unui cataclism nuclear, convinși că imnul păcii și bunei-învoiri, că simfonia păcii, voința și glasurile iubitorilor de pace trebuie să anuleze sinistrul cortegiu al amenințărilor de încordare și război, să pășim cu mai multă hotărîre în a promova tot ce este îndreptat spre făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, o lume a păcii.

A sosit ceasul ca fiecare conștiință să fie trează, ca fiecare glas să se ridice cu hotărîre împotriva acțiunii inumane de înarmare și de folosire a științei pentru nimicirea vieții. A venit ceasul ca întreaga creștinătate să aleagă și să acționeze pentru salvarea vieții, a vieții tuturor oamenilor, darul fundamental al fiecărui om. Să dăm o dimensiune nouă păcii prin rugăciunile, străduințele și înmănunchierea eforturilor în slujirea Patriei. Să pășim cu fermitate în rîndurile vestitorilor și făcă-

torilor de pace din toate părțile lumii, spre a se face din Europa și din fiecare țară de pe pământ, sanctuare în care să se celebreze neîncetat imnul păcii pe pământ și al buneivoiri între oameni.

Tatăl Atotțiitorul, Cel pe Care Îl numim „Domn al Păcii" (Isaia 9, 5), Fiul cel jertfit și înviat, Cel Care este „Pacea noastră" (Efeseni 2, 14), Duhul cel de viață-dătător, Treimea cea de o ființă și nedespărțită, să binecuvinteze toate strădaniile închinate păcii și buneivoințe pe pământ".

Într-o atmosferă plină de entuziasm, în încheierea acestei manifestări a cultelor religioase au fost adoptate o *Moțiune* și o *Chemare a cultelor religioase din R. S. R. pentru dezarmare, pace și bună înțelegere între oameni și popoare* pe care le redăm, în continuare, integral :

MOȚIUNE

Însufleţiţi de noua iniţiativă de pace a Preşedintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceauşescu, şi de Apelul pentru dezarmare şi pace, adresat tuturor cetăţenilor Patriei noastre, precum şi tuturor organizaţiilor şi oamenilor de bine din întreaga lume, de către Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste, noi, conducătorii şi reprezentanţii tuturor Cultelor religioase din Republica Socialistă România, ne-am întrunit în zilele de 25 şi 26 noiembrie 1981, pentru a da expresie atitudinii noastre faţă de problemele majore, care preocupă tot mai mult omenirea de azi.

Conştienţi fiind de faptul că escaladarea fără precedent a cursei înarmărilor, mai ales a celor nucleare, a amplasării de noi rachete cu rază medie de acţiune în Europa, a producerii de noi tipuri de arme de distrugere în masă, cum este bomba cu neutroni, duc la continuarea stării de încordare şi conflicte punînd tot mai mult în pericol securitatea şi independenţa popoarelor, pacea şi buna înţelegere între oameni.

Îndemnaţi fiind de preceptele noastre religioase şi pentru a preîntîmpina o catastrofă ce ar distruge planeta noastră, noi, conducătorii şi reprezentanţii cultelor religioase din România, dînd expresie sentimentelor şi voinţei tuturor membrilor comunităţilor noastre, ne exprimăm adeziunea fermă şi totală la Apelul pentru pace şi dezarmare al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, prin care s-a manifestat voinţa unanimă de pace şi libertate a întregului popor român.

Alături fiind de toți oamenii de bună credință din țara noastră și din întreaga lume, vom spori rugăciunile noastre pentru pacea și bunăstarea lumii, vom fi propovăduitori ai păcii în mijlocul credincioșilor noștri, pe care îi vom însufleți să participe activ la tot ce se întreprinde în slujba păcii și a încrederii în viitorul pașnic al omenirii.

La îndemnul vibrant al Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, vom continua prin mijloace proprii să aducem contribuția noastră la înfăptui-

rea măreţului program de pace, libertate şi bună înţelegere între oameni şi popoare, iniţiat de Preşedintele Nicolae Ceauşescu, de România socialistă în scopul prevenirii şi înlăturării pentru totdeauna a pericolului unui război nuclear, pentru crearea unei lumi mai bune şi mai drepte, pentru un viitor fericit al tuturor oamenilor de pe planeta noastră.

C H E M A R E A

Cultelor religioase din Republica Socialistă România pentru dezarmare, pace şi bună înţelegere între oameni şi popoare

Conducătorii şi reprezentanţii Cultelor religioase din România, împreună cu distinşii oaspeţi de peste hotare, în consensul mărturisirilor noastre de credinţă şi în numele credincioşilor noştri pe care îi călăuzim întru împlinirea năzuinţelor lor spirituale, întruniţi în marea adunare consacrată păcii, ce a avut loc la Bucureşti în zilele de 25 şi 26 noiembrie 1981, pentru a dezbate situaţia internaţională actuală, sînt cutremuraţi de marele pericol care planează asupra omenirii.

Împreună cu toţi oamenii de bine de pretutindeni, constatăm cu profundă îngrijorare escaladarea fără precedent a cursei înarmărilor, mai ales a celei nucleare, continuarea stării de încordare şi conflicte, accentuarea dorinţei de dominare, consolidarea în mod nejustificat a zonelor de influenţă, sporind tot mai mult pericolul la adresa securităţii şi independenţei popoarelor, a păcii şi bunei înţelegeri între oameni.

În faţa primejdiei crescînde a unui nou război, noi, slujitorii altarelor, care propovăduim pacea, dreptatea, egalitatea şi fraternitatea între oameni şi popoare, avem datoria sfîntă să acţionăm concret pentru împiedicarea distrugerii vieţii pe planeta noastră, ştiind că viaţa este cel mai preţios dar făcut de Dumnezeu oamenilor.

Conştienţi de misiunea şi responsabilitatea noastră pentru păstrarea valorilor universale ale geniului uman, în numele adevărului şi binelui suprem, care stau la temelia credinţei fiecăruia dintre noi, şi solidari cu întregul popor român, precum şi cu iubitorii de pace din întreaga lume, ne intensificăm acţiunile pentru salvgardarea păcii pe planeta noastră.

Am considerat ca o datorie de conştiinţă să răspundem, împreună cu întregul popor român, la Apelul pentru dezarmare şi pace al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, cel mai larg organism reprezentativ din ţara noastră — care cuprinde toate organizaţiile de masă şi obşteşti, precum şi Cultele religioase — care a fost lansat la iniţiativa Domnului Nicolae Ceauşescu, preşedintele Republicii Socialiste România şi adresat tuturor popoarelor de a acţiona în cea mai strînsă unitate pentru trecerea imediată la înfăptuirea obiectivelor stringente ale securităţii, destinderii şi colaborării internaţionale.

Avînd în credinţa noastră temeiuri pentru promovarea

idealurilor omenirii contemporane, Cultele religioase din România îşi aduc contribuţia lor la consolidarea păcii între oameni şi popoare, spunînd un NU hotărît războiului şi cursei înarmărilor. Ele socotesc că o nouă ordine economică mondială poate fi o garanţie pentru statornicirea păcii în lume şi sprijină cu mijloacele lor specifice propunerile româneşti privind securitatea, cooperarea şi pacea în Europa şi în întreaga lume.

Cu aceste convingeri, noi, reprezentanţii Cultelor religioase din România, adresăm guvernelor tuturor statelor, Organizaţiei Naţiunilor Unite, precum şi tuturor oamenilor doritori de bine din întreaga lume, chemarea stăruitoare de a acţiona neabătut împotriva intensificării cursei înarmărilor, pentru dezarmare generală şi, în primul rînd, pentru dezarmare nucleară, pentru reducerea cheltuielilor militare, pentru oprirea amplasării şi desfăşurării pe continentul european a rachetelor nucleare, cu rază medie de acţiune, pentru retragerea şi distrugerea celor existente, pentru interzicerea producerii şi folosirii bombei cu neutroni şi altor arme de ucidere în masă.

Adresăm, în acelaşi timp, chemarea noastră tuturor Bisericilor, tuturor religiilor şi organizaţiilor religioase din întreaga lume, de a-şi spori rugăciunile lor către Cel Atotputernic pentru pacea, bunăstarea şi fericirea tuturor, de a educa pe credincioşii lor în spiritul dragostei de Dumnezeu şi de oameni, al încrederii şi respectului unora faţă de alţii, de a intensifica relaţiile interconfesionale, interreligioase şi interumane, în vederea slujirii omului de azi, a sprijinirii idealurilor sale de pace, dreptate, libertate şi bunăstare, de a organiza pe — plan local, regional şi continental — întruniri prin care să se promoveze angajamentul ferm în slujba apărării vieţii, a relaţiilor de prietenie, armonie şi cooperare între toţi oamenii, de a crea în sufletele credincioşilor redobîndirea spiritului de încredere reciprocă şi în viitorul paşnic al omenirii.

Slujitori şi credincioşi ai tuturor religiilor, oameni de bună credinţă din întreaga lume,

Înălţaţi-vă glasurile, ca nişte trîmbiţe ale păcii, şi spuneţi răspicat

NU cursei înarmărilor!

NU amplasării de rachete şi bombe cu neutroni în Europa!

NU morţii nucleare!

Vegheaţi la pacea lumii, vegheaţi la viaţa lumii!

Viaţă şi pace planetei noastre!

CONDUCĂTORII CULTELOR RELIGIOASE
DIN
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Astăzi, cînd omul descifrează cele mai ascunse structuri ale materiei, descoperind şi luînd în stăpînire uriaşele energii atomice, ca cetăţeni loiali ai Patriei noastre socialiste şi ca fii ai Bisericii strămoşeşti, se impune, mai mult ca oricînd, să veghem la păstrarea dimensiunii morale a acestor cuceriri.

Domesticirea imenselor forţe care sălăşluiesc în infinitul microcosmic este menită să clădească un adevărat paradis terestru, dar renunţarea la luminile raţiunii tocmai după ce iscoditoarea minte umană a pătruns asemenea taine, poate avea efecte inimaginabile. Soarta planetei nu priveşte doar cîţiva oameni politici, ci trebuie să frămînte pe fiecare locuitor al ei, deoarece pacea şi armonia sînt indisolubil legate de viitorul fericit al tuturor. Datele statistice arată că potenţialul distructiv al arsenalului nuclear şi clasic existent în Europa întrece de mii de ori puterea bombei de la Hiroshima putînd distruge de mai multe ori globul pe care-l locuim. Opinia publică mondială, toate forţele doritoare de bine de pretutindeni, trebuie să-şi mobilizeze energiile pentru ca Europa, „continentul lumină", străvechi leagăn de civilizaţie şi cultură, să nu-şi mistuie frumuseţile create de-a lungul mileniilor în secunda nefericită a dezlănţuirii catastrofei nucleare.

Ţara noastră este cunoscută în întreaga lume pentru poziţia ei fermă în sprijinul dezarmării totale şi consolidării păcii. Propunerile româneşti vizează obiective concrete : îngheţarea şi reducerea treptată a cheltuielilor şi efectivelor militare, asumarea de către statele posesoare de arme nucleare a angajamentului de a nu folosi aceste arme împotriva statelor care nu deţin asemenea armament, de a nu amplasa noi arme nucleare, încetarea producţiei, eliminarea din dotarea forţelor militare, interzicerea folosirii şi scoaterea în afara legii a oricăror arme de exterminare în masă, renunţarea la hotărîrea privind amplasarea şi dezvoltarea de noi rachete cu rază medie de acţiune în Europa, trecerea la retragerea celor existente, convocarea unei conferinţe pentru întărirea încrederii şi dezarmare în Europa, crearea de zone denuclearizate, restrîngerea continuă a activităţii blocurilor militare în vederea desfiinţării lor, reglementarea prin mijloace paşnice a diferendelor dintre state. Dacă aceste deziderate ar deveni realităţi, popoarele care suferă din cauza sărăciei, foametei, analfabetismului ar putea face un pas uriaş în direcţia lichidării acestor plăgi, iar celelalte naţiuni, prin utilizarea imenselor resurse care se cheltuiesc actualmente pentru înarmare, în scopul dezvoltării şi progresului ar cunoaşte un salt apreciabil.

I. **Arhiepiscopia Iaşilor.** a. La iniţiativa Centrului eparhial, clericii şi credincioşii din toate parohiile, în ziua de duminică, 8 noiembrie a. c., au înălţat, în cadrul Sfintei Liturghii, **rugăciuni pentru pacea lumii,** iar în **predici şi meditaţii** au fost susţinute chemările vibrantului Apel pentru dezarmare şi pace al F. D. U. S.

b. La cea de a patra conferinţă de orientare din acest an care a avut ca temă : „Lupta pentru pace în etapa actuală" desfăşurată în municipiile reşedinţe de judeţ din Arhiepiscopia Iaşilor, s-au reunit preoţi şi cîntăreţi bisericeşti din protopopiatele aflate pe raza acestora.

Botoşani. În municipiul Botoşani conferinţa preoţească a avut loc în ziua de 9 noiembrie. Au participat slujitori biseri-

ceşti din protopopiatele Botoşani şi Dorohoi. Cei prezenţi au avut bucuria de a avea în mijlocul lor pe părintele lor duhovnicesc, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist care a condus lucrările.

Relevînd noua şi valoroasa iniţiativă a Domnului Nicolae Ceauşescu în lupta pentru apărarea păcii, I. P. S. Mitropolit a prezentat apoi textul „Apelului pentru dezarmare şi pace al F.D.U.S. din R. S. România", vibrantă chemare la înţelepciune şi colaborare paşnică între popoare. „Acesta este conţinutul Apelului şi după cum aţi reţinut fiecare frază reprezintă o idee nouă, o idee actuală, de mare conţinut, pentru atitudinea pe care trebuie s-o aibă întreaga omenire astăzi, în faţa acestei primejdii. Nu se vede şi nici nu se întrezăreşte o altă armă decît cea a voinţei popoarelor, arma bunăvoinţei, a dialogului pe toate planurile".

Au luat cuvîntul următorii PP. CC. preoţi : Ilie Daniliuc-Tudora, Nicolae Tartacan-Darabani, Emil Ciomîrtan-Trestiana, Mihai Ciobanu-Răchiţi, Stelian Ştiuler-Leorda, Dumitru Buţerchi-Bucecea, Veniamin Guja-Icuşeni, Anania Roşca-Dorohoi, Alexandru Bardieru-Botoşani, Dumitru Carp-Unţeni, Gheorghe Grigoraş-Mîndreşti, Constantin Ciobanu, protopop-Dorohoi, Clement Gheorghiu-Chiţoveni, Ioan Petrovici-Serafineşti, Grigore Diaconu, protopop-Botoşani, Mihai Gheorghiu, Ilie Avasiloaie-Botoşani, Gheorghe Viziteu-Prăjeni, Nicolae Bîrzu-Sulita, Dumitru Doroftei-Pădureni-Copălău, Ilie Cojocaru-Broscăuţi şi cîntăreţii bisericeşti Dumitru Aonicioaie şi Mihai Bultoc-Botoşani.

În continuare, I. P. S. Mitropolit Teoctist a dat citire telegramelor adresate Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele R. S. România, precum şi Domnului prof. Ioan Roşianu, Preşedintele Departamentului Cultelor.

Expresii ale încrederii şi respectului faţă de politica înţeleaptă a Conducerii noastre de stat, cele două mesaje confirmă deplina adeziune a Bisericii Ortodoxe Române la eforturile pentru dezarmare şi pace în întreaga lume. „De bună seamă prin rugăciuni, prin predici, prin atitudinea fiecăruia dintre noi, trebuie să se reflecte întotdeauna ataşamentul pentru poporul nostru, pentru munca lui, ataşament pentru Biserica noastră strămoşească, pentru tot ceea ce în anii aceştia de libertate, de independenţă şi suveranitate deplină a poporului s-a înălţat de-a lungul şi de-a latul ţării. Aş dori ca activitatea şi atitudinea pentru pace să nu se limiteze numai la întîlnirea de astăzi, ci ea trebuie să fie zi cu zi pentru fiecare din noi", a spus în cuvîntarea de încheiere I. P. S. Mitropolit.

Suceava. Într-o atmosferă de deosebit entuziasm, în ziua de 17 noiembrie a. c., s-au desfăşurat lucrările conferinţei de orientare la care au participat protopopii, preoţii, stareţii şi ceilalţii angajaţi ai unităţilor bisericeşti de pe cuprinsul judeţului Suceava. Din prezidiu au făcut parte: I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, Dl. Gheorghe Florescu, secretar

al Comitetului Executiv al Consiliului Popular judeţean Suceava, PP. CC. protopopi Ioan Ciornei-Rădăuţi, Vasile Hrestic-Fălticeni, Mandache Ciubotar-Suceava, Teodor Moroşanu-Cîmpulung.

După ce s-a dat citire Apelului şirul discuţiilor a fost deschis de către Dl. Gh. Florescu, secretar al Consiliului Popular judeţean Suceava. Vorbitorul a arătat că inechităţile economico-sociale existente la ora actuală pe glob ar putea fi ameliorate prin schimbarea destinaţiei fondurilor alocate pentru înarmare. Ţara noastră militează cu consecvenţă pentru împlinirea acestor deziderate majore. Contribuţia Domnului Nicolae Ceauşescu, preşedintele R. S. România, „arhitectul păcii" este recunoscută şi apreciată în întreaga lume. Adresîndu-se participanţilor, Dl. Gh. Florescu a spus: „Dumneavoastră în calitate de intelectuali şi păstori de suflete, în cadrul F. D. U. S.-ului, vă puteţi desfăşura activitatea şi nobila misiune de slujire a păcii, a omului nou, în modelarea conştiinţelor şi în îndrumarea spre mai bine a credincioşilor".

S-au înscris apoi la cuvînt PP. CC. preoţi: T. Moroşanu-protopop-Cîmpulung, Teodor Bodnar-Gura Gumorului, Nicolae Pentelescu-Suceava, Aurel Turtureanu-Gura Humorului, Ioan Ciornei protopop-Rădăuţi, Arhim. Iachint Unciuleac-stareţul mănăstirii Putna, Octavian Sabin-Vicovul de Sus, Al. Lăzăreanu-Bosanci, Şerban Mihordea, misionar protopopesc-Suceava, Victor Moise-Vama, Dragoş Păduraru-Cîmpulung, Ioan Lungu-Preoţeşti, Nicolae Apostol-Fălticeni, Petru Dolgu-Broşteni, Adrian Lucaşevici-Gemenea, Aurel Goraş-Moldoviţa, Iosif Popa-Dolhasca, Constantin Sava-Humor, Toma Doroftei-Dorna Candrenilor, Viorel Sava, Văratec-Suceava, Vasile Pahon-Pătrăuţi şi cîntăreţul Laurenţiu Zofotă-Suceava.

Fii ai plaiurilor bucovinene, gură de rai căreia geniul creator al strămoşilor i-a amplificat stălucirea cu salba minunatelor mănăstiri, participanţii şi-au exprimat atitudinea fermă de condamnare a intensificării cursei înarmării nucleare şi de orice fel, relevînd rolul păcii de „mamă a tuturor bunătăţilor". Înălţătoarea manifestare de adeziune deplină la poziţia statului nostru în problema păcii a culminat în cuvîntarea I. P. S. Arhipăstor: „Legătura cu pămîntul pe care-l muncim, cu neamul din care am odrăslit, cu credinţa dreaptă pe care o avem moştenire de la înaintaşi, să fie lucrătoare la unitatea naţiunii noastre, a fiinţei noastre naţionale. Apelul la pace să fie propoveduit cu pasiune şi dăruire în slujire, precum ilustrul nostru conducător, Domnul Nicolae Ceauşescu, o doreşte din plin prin orizontul larg deschis întregii lumi".

S-a prezentat apoi textul telegramei adresate Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele R. S. România, înmănunchiere a simţămintelor de dragoste şi preţuire ale celor prezenţi pentru conducătorul iubit al patriei.

Piatra Neamţ. Slujitorii bisericeşti din protopopiatele Piatra Neamţ şi Tîrgu Neamţ s-au întrunit la 18 noiembrie a. c. în municipiul reşedinţă de judeţ pentru cea de a patra

conferinţă de orientare din acest an. Lucrările au fost conduse, din încredinţarea I. P. S. Mitropolit Teoctist de către P. C. Pr. R. Mironovici, consilier administrativ şi P. Cuv. Arhim. Pimen Zainea, exarhul mănăstirilor.

După prezentarea „Apelului pentru dezarmare şi pace al F. D. U. S. au urmat discuţii. Au luat cuvîntul: P. Cuv. Ciprian Zaharia-stareţul mănăstirii Bistriţa, PP. CC. preoţi: Gh. Comăniţă, Constantin Munteanu-Piatra Neamţ, Ioan Istrati-Pîrîul Cîrjei, Ioan Cojan-Pîngăraţi, Ioan Gherasim-Vînători, Cezar Rădescu-Podoleni, P. Cuv. stareţă Nazaria Niţă-Văratec, P. Cuv. Ştefan Guşă-stareţul schitului Durău, Constantin Bobric-Taşca, Gheorghe Chihaia-Bălţăteşti, Leonard Trifan-Borleşti, Mihai Oancea-Almaş, Artemie Moldovan-Telec, Gheorghe Hostiuc-Dămuc, Anton Pintilie-Hangu, Arcadie Grigoreanu-Cîndeşti, Gheorghe Astanei-Galu, Dumitru Ailincăi-Huisurez, Gheorghe Filip-Săvineşti, Constantin Corbu-Dărmăneşti, Nicolae Cozma-Tg. Neamţ, P. Cuv. Arhim. Pimen Zainea, exarh al mănăstirilor, Ioan Pricop-protopop Piatra Neamţ.

Din cuvîntările celor prezenţi a reieşit integrarea organică a slujitorilor Bisericii în lupta pentru apărarea păcii. Vorbitorii au expus sentimentele lor în accente ferme, marcate de lirism şi hotărîre nestrămutată de a traduce în viaţă poruncile evanghelice, căci „cît de frumoase sînt picioarele celor ce vestesc pacea, celor ce vestesc lucrurile bune!“ (Romani 10, 15).

Telegramele adresate Domnului Nicolae Ceauşescu, preşedintele R. S. România, precum şi Domnului prof. Ion Roşianu, preşedintele Departamentului Cultelor reflectă atmosfera de puternică însufleţire în care s-au desfăşurat lucrările conferinţei. „Nu trebuie ca luminile vieţii şi ale raţiunii să fie întunecate de forţele negre ale războiului. Dorim ca lumea să-şi găsească echilibru în relaţia dintre dezarmare şi dezvoltare, iar razele destinderii să încălzească nădejdile a milioane şi milioane de oameni“ se spune în mesajul adresat Preşedintelui ţării.

Iaşi. În ziua de 19 noiembrie a. c. s-au desfăşurat în sala Filarmonicii „Moldova“ din Iaşi, lucrările conferinţei preoţeşti programată pentru trimestru patru. Preşedintele conferinţei, I. P. S. Mitropolit Teoctist, vajnicul purtător al mesajului de pace al B. O. R. atît în forurile bisericeşti interne cît şi în cele internaţionale, a prezentat textul „Apelului“ şi a condus desfăşurarea lucrărilor. Din prezidiu au făcut parte şi Dl. Gheorghe Zaharia, secretar al Consiliului Popular Judeţean Iaşi, reprezentanţi ai cultelor: Alois Fekete-locţiitor cu delegaţie al provicarului din Iaşi din cadrul Arhiepiscopiei romano-catolice din Bucureşti, decanii Iosif Doboş şi Ştefan Erdes-Bacău, Eduard Ferentz, prorectorul Institutului teologic romano-catolic Iaşi, Domnul Simon Kaufmann, preşedintele Comunităţii mozaice Iaşi, pastorul Iosif Morcan, din partea Cultului baptist P. C.vicar administrativ C. Sîrbu şi PP. CC. protopopi: Teodor Irimia-Iaşi, Ioan Sava-Hîrlău, Mihai Mocanu-Paşcani. Reliefînd duhul ecumenic al conferinţei, I. P. S. Mitropolit a arătat importanţa bunelor relaţii dintre culte în lupta unită pentru dezarmare

în rîndul fiilor neamului, care în unanimitate își exprimă adeziunea și, în același timp, apreciază această nouă inițiativă a Dumneavoastră, — ctitorul României contemporane și mesager al aspirațiilor poporului nostru —, este pentru noi o îndatorire morală de a ne spori eforturile în sprijinirea tuturor inițiativelor de pace, colaborare și destindere. Unindu-ne glasul cu al întregului popor, vom face totul pentru ca în locul încordării și al învrăjbirii să se statornicească dragostea de oameni și să sălășluiască pacea între popoare.

Totodată, ne angajăm să sprijinim, cu rîvnă și adîncă simțire patriotică, strădaniile depuse pentru întărirea unității morale a vrednicului nostru popor și pentru instaurarea unui climat de înțelegere, securitate și colaborare în lume".

În încheierea lucrărilor, orchestra şi corul Filarmonicii au oferit participanţilor prin mijlocirea celei mai spirituale arte, muzica, una din cele mai emoţionante chemări la pace și frăție între oameni : „Oda bucuriei" de L. van Beethoven.

A doua zi, 20 noiembrie a. c., I. P. S. Mitropolit Teoctist a fost mesagerul Bisericii strămoșești și la mitingul de pace care a avut loc în Piața Unirii din Iași. Cu acel prilej, în fața celor 70.000 de participanți, adunați pentru împlinirea celor mai scumpe idealuri de pace și bunăvoire între oameni pe pămînt, I. P. S. Sa a rostit următorul cuvînt : *„Cu simțăminte de entuziasm patriotic și de profundă recunoștință pentru noua inițiativă de pace a Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele R. S. România, concretizată în Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, exprim la această adunare, în numele credincioșilor și clerului de pe strămoșeștile și mereu reînnoite plaiuri ale Moldovei și Dulcii Bucovine, ca și al celorlalte Culte religioase din această parte a țării, adeziunea și hotărîrea fermă de a face totul pentru ca mesajul acestui Apel să străbată deplin în conștiința tuturor oamenilor și să rodească, prin graiul faptelor, acțiuni și hotărîri care să ducă la statornicirea păcii pe pămînt și la creșterea bunăstării obștești.*

Împreună cu toți fiii neamului nostru dăm o înaltă apreciere tuturor inițiativelor și eforturilor pe care personal Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, ctitorul României contemporane multilateral dezvoltate, le depune statornic pentru ca să înceteze pustiitorul foc al morții pe glob, pentru încetarea cursei înarmărilor și reducerea cheltuielilor militare, ca uriașele fonduri ce se risipesc în acest nefericit scop să fie îndreptate spre creșterea nivelului de trai a milioane și milioane de oameni care nu se bucură nici de dreptul la existență. Noi, slujitorii altarelor străbune, legați de glia strămoșească, apărată și sfințită prin jertfe de înaintași, deslușim în această strălucită inițiativă ca și în conținutul atît de bogat al Apelului vibrațiile inimii pentru țara și poporul nostru, deslușim eforturile pe care cel dintîi fiu al neamului nostru, Președintele Țării le depune cu pilduitoare abnegație.

Ca slujitori ai vieții și vestitori ai păcii și, mai ales, potrivit chemării noastre creștine de a fi în lume „făcători de pace" (Matei 5, 9), privim cu multă îngrijorare faptul că în viața internațională asistăm la agravarea încordării, că se nasc noi conflicte

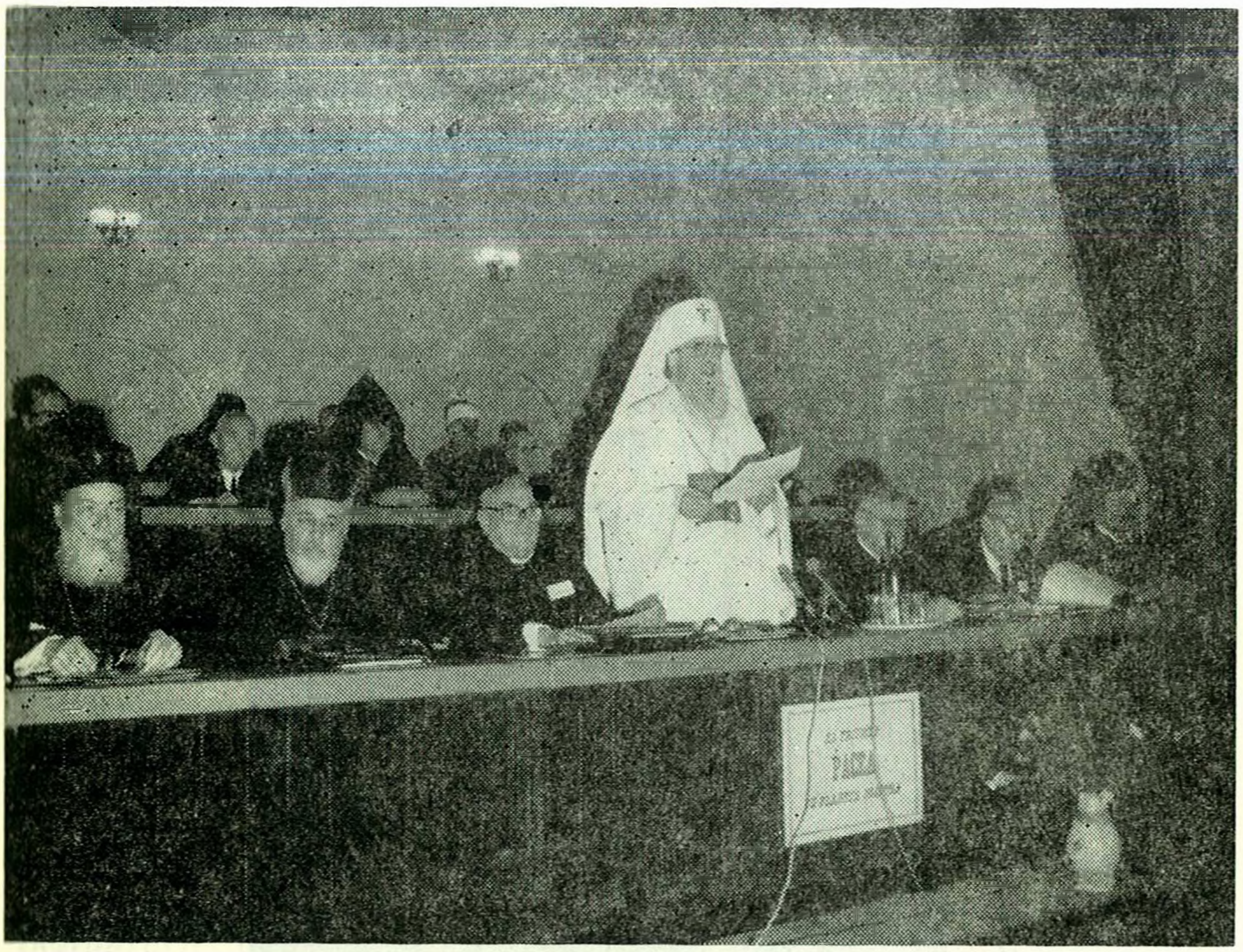

P. F. Patriarh ***IUSTIN*** *rostind cuvîntarea la adunarea cultelor pentru dezarmare și pace — București, 1981.*

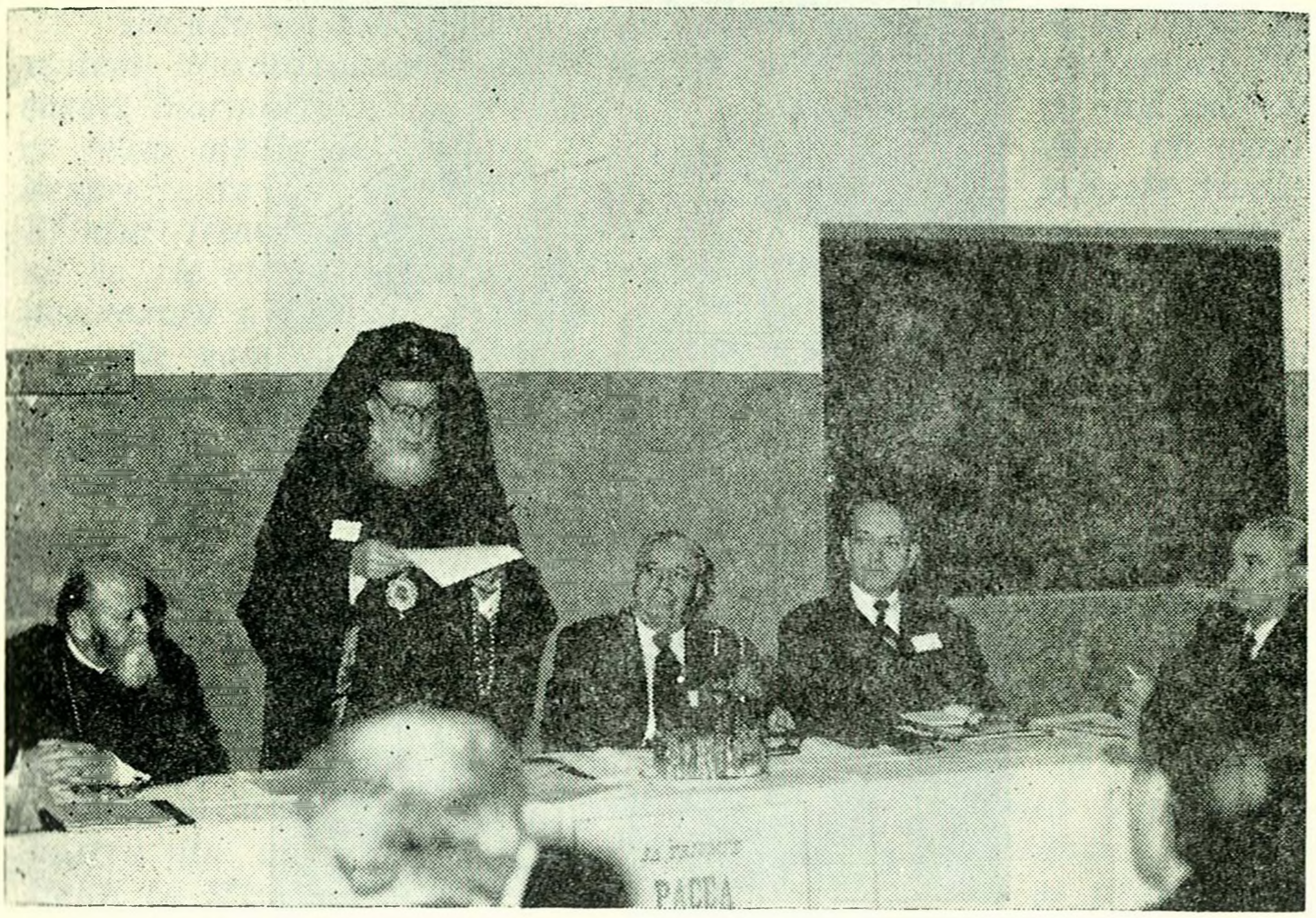

I. P. S. Mitropolit TEOCTIST, rostind cuvîntul la consfătuirea Cultelor pentru pace — București, 1981.

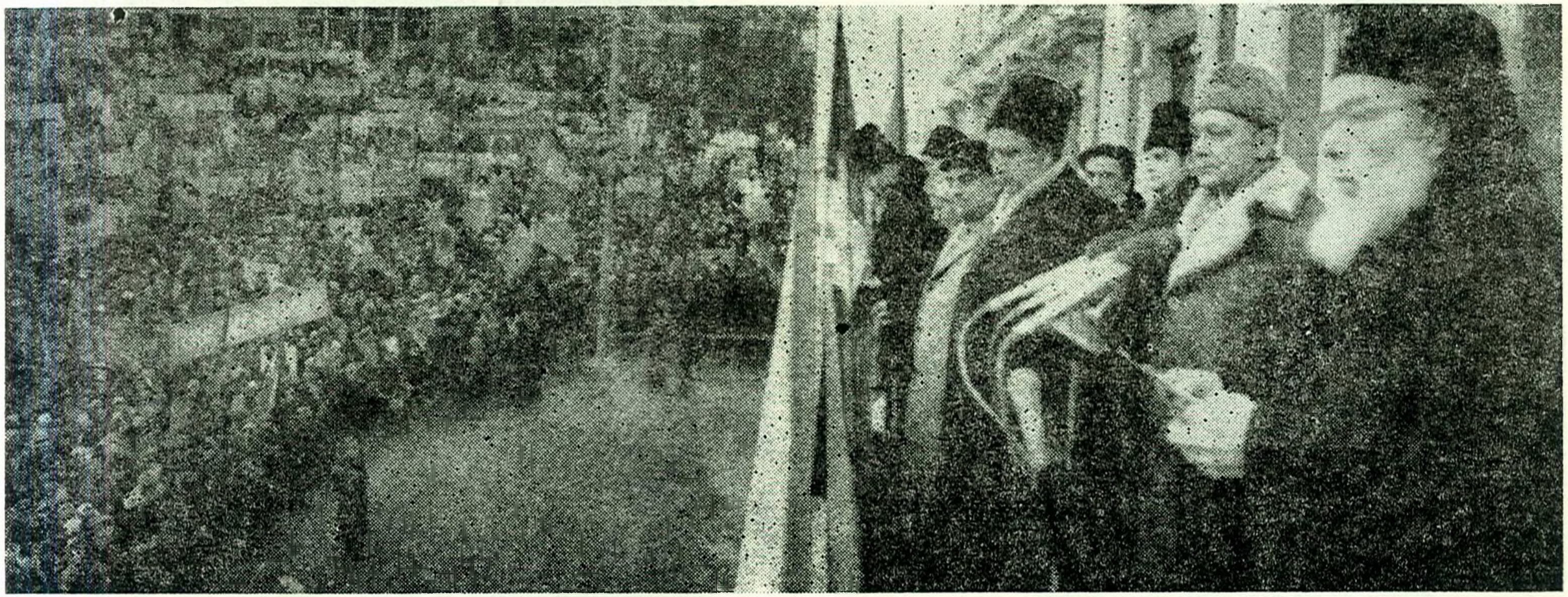

I. P. S. Mitropolit TEOCTIST, rostind cuvîntarea la Mitingul pentru dezarmare şi pace — Iaşi, 1981.

primejdioase, iar pericolul izbucnirii unui nou război mondial crește cu fiecare zi.

Această înrăutățire, această răsturnare de valori, prin degradarea științei geniului uman, menită distrugerii și morții, nu poate stinge din cugetele luminate însă nădejdea că se poate face și trebuie să se facă totul pentru stăvilirea oricăror încercări îndreptate către însîngerarea sau nimicirea omenirii și pentru soluționarea conflictelor prin tratative, prin schimburile de idei și opinii.

Față de aceste triste realități, responsabilitatea fiecărui om, a fiecărui credincios sau închinător al Dumnezeului vieții devine tot mai mare. Nu putem rămîne nepăsători la sinistrul zăngănit de arme, la uriașa dezlănțuire a înarmărilor. Nu putem fi spectatorii unui dezastru mondial. De aceea, recunoscători Conducerii de stat, ne alăturăm marelui front al păcii și sprijinim strădaniile pentru apărarea acestui măreț bun al omenirii, pentru dezarmare cît mai grabnică și, în primul rînd, pentru dezarmarea nucleară.

Pentru noi, slujitorii Bisericii, „pacea — așa cum am avut prilejul să remarc și la Parlamentul Mondial a popoarelor pentru Pace de la Sofia din toamna anului 1980 — este mesaj divin și poruncă evanghelică, testament și mărturie a lucrării noastre în lume și pentru lume". Arzătoarea cerință de pace, necesitatea instaurării unui climat de pace și de securitate în Europa și în întreaga lume, au pătruns adînc în inimile tuturor. În fiecare chemare din Apelul pentru pace și dezarmare a Frontului Democrației și Unității Socialiste noi vedem o chemare a slujirii noastre, care este slujire a vieții, a păcii și a progresului.

Unindu-ne glasul cu al întregului popor român, ai cărui fii sîntem dintotdeauna și pentru totdeauna, spunem un răspicat NU cursei înarmărilor, bombei cu neutroni și amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune în Europa. Vom face totul ca omul, despre care un înțelept părinte al Bisericii din primele secole, Sfîntul Irineu, spunea că este „slava lui Dumnezeu pe pămînt", să nu fie victima armelor, pradă a fricii, a nesiguranței și pradă nevinovată a forțelor oarbe și nimicitoare ale războiului.

Ne vom strădui „cu timp și fără timp" să sădim în conștiința credincioșilor încrederea că forțele răului și ale oricărei modalități de distrugere a vieții nu au puterea să o biruiască, să-i întunece sclipirile ei.

Vom aduce la cunoștință tuturor credincioșilor conținutul vibrant al Apelului pentru dezarmare și pace, această nouă și strălucită inițiativă a Președintelui Republicii Socialiste România și Președinte al Frontului Democrației și Unității Socialiste, Domnul Nicolae Ceaușescu, avînd convingerea fermă că ea este mărturia cea mai expresivă a năzuințelor poporului român, făuritorul vieții celei noi, care dorește ca pe pămînt să fie pace și între oameni bunăvoire. Legați de agonisita epocală a poporului nostru din anii dreptei sale orînduiri, de glia străbună și conștienți că trecutul său încercat și, mai ales, munca și atașamentul său pentru pace, cooperare și prietenie, ca trăsături proprii ființei

şi vieţii sale îl îndreptăţeşte la un viitor mai fericit, aducem acestei măreţe adunări încredinţarea că slujitorii şi credincioşii altarelor ortodoxe şi ai celorlalte culte vor sprijini din convingere religioasă şi cu mîndrie patriotică lupta poporului român pentru pace, pentru dezarmare şi colaborare între popoare şi pentru apărarea independenţei şi suveranităţii Patriei, Republica Socialistă România".

c. **La Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ.** În sala de festivităţi a Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamţ a avut loc, vineri 20 noiembrie 1981, o însufleţită adunare pentru pace la care au participat cadrele didactice, elevi, personalul administrctiv, vieţuitori ai Mănăstirii Neamţ, muncitori de la Tipografia Centrului mitropolitan, protopopi, stareţi şi stareţe de la mănăstirile din împrejurimi.

Toţi împreună au dat glas adeziunii unanime la noua şi strălucita iniţiativă de pace a Domnului Nicolae Ceauşescu, a României Socialiste, la întreaga politică internă şi externă a statului nostru. Pe pereţii sălii au fost rînduite lozinci pe care se puteau citi: „Ceauşescu ne învaţă, s-apărăm dreptul la viaţă", „Avem un ţel frumos şi sfînt, trăiască pacea pe pămînt!", „Să triumfe pacea pe pămînt!", „România să trăiască, Pacea lumii să-nflorească!".

Prima parte a adunării a fost deschisă cu imnul de stat al Republicii Socialiste România, interpretat de întreaga asistenţă, după care a urmat citirea „Apelului F. D. U. S." de către P. C. Pr. prof. Constantin Cojocaru. Apoi a luat cuvîntul P. C. Pr. prof. Mihai Vizitiu, directorul Seminarului, care a prezentat pe larg problema dezarmării şi păcii, menţionînd aportul Bisericii strămoşeşti la înfăptuirea acestui deziderat. P. C. Sa a arătat că, alături de toţi oamenii iubitori de pace şi progres, profesorii, elevii şi toţi salariaţii Seminarului teologic Neamţ, sprijină cu toată fiinţa noua iniţiativă de pace a Preşedintelui ţării noastre, Domnul Nicolae Ceauşescu şi susţin întotdeauna asemenea iniţiative pronunţîndu-se hotărît împotriva înarmărilor de orice fel. „Vrem să slujim Biserica, Patria şi pe oamenii ei, în pace, nu sub ameninţarea bombelor... Aşa cum pentru pîinea cea de toate zilele ne rugăm, dar şi muncim pentru ea, aşa şi pentru înfăptuirea păcii trebuie să muncim. Şi noi, cei ce lucrăm în această şcoală, o vom face cît ne vor ţine puterile pentru binele ţării, al Bisericii şi al nostru al tuturor".

Au urmat apoi rostiri de cuvîntări referitoare la aceeaşi problemă a dezarmării şi păcii cuprinsă în Apel. Printre vorbitori au fost P. C. Arhim. Efrem Chişcariu, stareţul Mănăstirii Neamţ, P. C. Pr. prof. Caia Teoctist, Petroniu Bulbucan, responsabilul Tipografiei, P. C. Arhim. Gherontie Ştefan, stareţul Mănăstirii Secu, şi elevii seminarişti: Alchidin Gabriel, Borş Iulian, Horiceanu Radu, Albu Pavel, Mocanu Ghiţă, Vadana Ioan, Papuc Ioan, Hurjui Nicolae, Iftime Viorel, Petraru Ioan şi Matei Victor.

Au fost expediate telegrame Domnului Nicolae Ceauşescu, preşedintele R. S. România, Domnului Ion Roşianu, preşedintele Departamentului Cultelor, şi P. F. Părinte Patriarh Iustin Moisescu al B. O. R.

În partea a doua a festivităţii a urmat prezentarea unui program de coruri închinate dezarmării şi păcii în lume, executate de elevii seminarului dirijaţi de Pr. prof. Anibal Panţiru. Au fost interpretate bucăţile corale: „Sub al păcii stindard", „Pe-al nostru steag", „Marşul tineretului pentru pace", „Domneasckă pacea pe pămînt". Apoi s-au recitat de către elevi poeziile: „Pace-mi doresc" (Vasile Mihai), „Porunca omeniei" de V. Tulbure (Iftime Viorel), „În slujba păcii" de Pr. C. Ionescu (Papuc Ioan) şi „Suprema noastră avere" de Adrian Păunescu (Cernat Vasile).

În încheiere a luat cuvîntul P. C. Pr. prof. Mihai Vizitiu, directorul şcolii, care a făcut o succintă prezentare a celor ce s-au spus, îndemnînd pe cei prezenţi pentru a-şi aduce fiecare contribuţia la înţelegerea şi buna convieţuire dintre oameni, la pace.

II. **Episcopia Romanului şi Huşilor.** În baza temeiului Cancelariei Sfîntului Sinod nr. 12.522/1981, sub directa îndrumare a Prea Sfinţitului Episcop Eftimie, au găsit un ecou larg în conştiinţele preoţilor şi credincioşilor din Episcopia Romanului şi Huşilor, ideile păcii exprimate în istoricul Apel pentru dezarmare şi pace al F. D. U. S. concretizate în următoarele iniţiative:

a. **Rugăciuni speciale pentru pace.** În toate bisericile din Eparhia Romanului şi Huşilor, la Sfînta Liturghie, s-a oficiat Te-Deum pentru pace, rînduit de Prea Sfinţitul Episcop Eftimie, închinat măreţei iniţiative întreprinse în acest sens de Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Iustin.

În această atmosferă s-au rostit rugăciuni ca acestea: „Cînd lipseşte virtutea noastră, nu ne lăsa, Doamne, Dumnezeul nostru şi nu depărta mila Ta de la noi...;

Caută spre plîngerea, suspinul şi tînguirea neamului omenesc, care munceşte şi se roagă pentru pace, dreptate şi bunăînţelegere între oameni şi popoare şi îndepărtează orice gînd vărsător de sînge ale vrăşmaşilor şi ne miluieşte pe noi...;

Auzi-ne pe noi, Dumnezeule, auzi-ne pe noi, în ziua necazului nostru şi dăruieşte conducătorilor de popoare, duhul înţelegerii, duhul temerii de Dumnezeu, ca să Te cunoască pe Tine, unul adevăratul Dumnezeu, care eşti Pacea a toată lumea. Să învingă pacea Ta; Pacea cea adevărată, pe care a-i dat-o ucenicilor Tăi şi printr-înşii la toată lumea Ta, Doamne...".

b. **Predici închinate păcii.** În cadrul Sfintei Liturghii, de asemenea, preoţii au fost îndrumaţi să rostească şi au rostit predici privind dezarmarea, oprirea amplasării de noi rachete nucleare cu rază medie de acţiune pe continentul nostru, împie-

dicarea producerii bombei cu neutroni şi, mai ales, lupta pentru apărarea păcii.

Prin glasul păstorilor de suflete fiecare credincios a înţeles că „nu există o învăţătură creştină despre război, ci numai o învăţătură creştină despre pace, ceea ce înseamnă că războiul nu-şi are justificare în învăţătura evanghelică şi nu este un ideal creştin".

Un adevărat creştin, nu poate fi decît acel ce urmează poruncile evanghelice ale „Domnului Păcii", întrucît — aşa cum ne învaţă Sf. Vasile cel Mare — „nimic nu este mai dulce de auzit decît pacea".

Dumnezeul creştin este „Domnul iubirii, al iertării şi al păcii" (Romani 15, 33).

Pacea este o poruncă permanentă şi obligatorie pentru toate popoarele şi aceasta se reflectă din cuvintele Sf. Apostol Pavel, al căror ecou planează peste veacuri şi generaţii, zicînd: „Căutaţi pacea cu toată lumea şi sfinţenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul" (Evrei 13, 14).

Sfinţii Părinţi au slujit lui Dumnezeu şi oamenilor în duhul păcii şi al sfinţeniei precizînd că: „Nimic nu-i mai bun decît pacea" (Sf. Ignatie); „Ea este esenţa Dumnezeirii" (Sf. Vasile cel Mare), şi „Maica tuturor bunurilor" (Sf. Ioan Gură de Aur), „Pacea este garanţia armoniei şi frumuseţei universale" (Sf. Grigore Nazianz).

c. **Conferinţe festive închinate păcii.** Preoţii Eparhiei noastre, în zilele de 9, 11, 17 şi 19 noiembrie a. c., întruniţi la Centrul eparhial Roman (9 noiembrie), la protopopiatul Tg. Ocna (11 noiembrie), Bacău (17 noiembrie) şi Vaslui (19 noiembrie) au trăit înălţătoare sentimente închinate măreţului imperativ al zilelor noastre, închinate dezarmării şi păcii.

Aceste întruniri au fost transformate în adevărate mitinguri ale clerului din Ţara Moldovei de Jos, dedicate păcii, la care nota dominantă a constituit-o citirea şi prelucrarea „Apelului pentru dezarmare şi pace al F.D.U.S.".

La fiecare sediu protopopesc, după oficierea Te-Deumului, preoţii în cor au cîntat imnul „Trei culori", urmînd prezentarea cronicii evenimentelor interne şi externe ale Patriei noastre, stăruindu-se asupra şedinţei Consiliului Naţional al F. D. U. S. şi prelucrarea Apelului pentru dezarmare şi pace al F. D. U. S., precum şi întîlnirile Preşedintelui Nicolae Ceauşescu cu oamenii muncii din judeţele Brăila, Galaţi, Satu Mare, Maramureş şi Sălaj, transformate în adevărate manifestări de exprimare a voinţei de pace a poporului nostru.

Prea Sfinţitul Episcop Eftimie a condus personal aceste şedinţe festive închinate păcii la care s-a citit Apelul pentru dezarmare şi pace al F. D. U. S. Preoţii vădindu-şi adeziunea, cu entuziasm, au scandat: „Ceauşescu, Pace"; „Nu vrem război, pace lumii dorim noi"; „Ceauşescu şi poporul, pace lumii — viitorul"; „Jos acei ce vor război, pentru pace luptăm noi" etc.

După citirea Apelului au luat cuvîntul un număr de 106 preoţi, care în numele clerului şi credincioşilor acestei eparhii, şi-au exprimat adeziunea lor faţă de adoptarea Apelului pentru dezarmare şi pace al F. D. U. S. Ideile şi principiile profund umane care se cuprind în „Apelul pentru dezarmare şi pace al F. D. U. S. au pătruns în fiinţa fiecăruia dintre noi, fapt pentru care alături de întregul nostru popor şi împreună cu toate popoarele iubitoare de pace susţinem: NU bombei cu neutroni; NU amplasării de rachete nucleare pe continentul european; NU vrem război şi moarte. Noi dorim să trăim în linişte şi pace şi să ne bucurăm de roadele muncii noastre, pentru că un climat de pace nu se poate crea cu arma în mînă şi de aceea noi dorim să întindem o mînă frăţească oricărui om cinstit şi iubitor de pace".

Într-o atmosferă vibrantă de entuziasm patriotic şi spirit umanitar, preoţii au scandat: „Ceauşescu şi poporul; Pace lumii — viitorul".

Atît în cadrul festiv al întîlnirilor cu preoţii din Eparhie cît şi la mitingurile dedicate dezarmării şi păcii care au avut loc în municipiile Roman şi Piatra Neamţ, Prea Sfinţitul Episcop Eftimie a exprimat în numele clerului şi credincioşilor din Eparhia Romanului şi Huşilor adeziunea deplină faţă de Apelul pentru dezarmare şi pace al F. D. U. S. La mitingul de la P. Neamţ a spus între altele:

„Este lucru constatat de oricine că trăim într-un secol al civilizaţiei şi al culturii.

Dezvoltarea imensă a culturii şi ştiinţei, au determinat pe savanţi să realizeze valori materiale şi spirituale inestimabile, în toate domeniile de activitate. Ştiinţa şi tehnica avansată au fabricat pe lîngă alte bunuri de valoare şi arme ucigătoare, care de care mai perfecţionate şi mai periculoase pentru a distruge nu numai vieţi omeneşti, dar şi comorile de mare valoare create şi agonisite de oamenii iubitori de artă, de ştiinţă şi cultură, care sînt azi ameninţate de bombele nucleare şi cu neutroni.

În faţa acestor primejdii, omul este obligat să acţioneze într-un fel, însă nu egoist, să se pună numai pe sine la adăpost, ci universal, pentru toată lumea. Şi atunci care este arma cea mai puternică de apărare a vieţii omeneşti şi a acestor bunuri materiale şi spirituale, în faţa acestor primejdii? Răspunsul este uşor, este PACEA.

În această conjunctură încordată pe plan internaţional cînd potrivit dictonului: „Homo homini lupus" (om pentru om este lup)

în această antiteză om contra om, se ridică un om mare, al cărui nume este Președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele F. D. U. S., care a luat o nouă inițiativă pentru pace și dezarmare, pentru bunăstarea poporului nostru și a omenirii întregi. Această inițiativă este exprimată prin vibrantul Apel pentru dezarmare și pace elaborat de F. D. U. S. al R. S. România, la 30 octombrie 1981.

El cuprinde un profund umanism, cu un larg răsunet în masa oamenilor din țara noastră și de peste hotare, fiind primit cu stimă și interes de Organizația Națiunilor Unite, precum și de toate țările democratice; de Guvernele tuturor statelor din întreaga lume.

Apelul este un document oficial, o garanție în fața istoriei contemporane, față de care poporul se angajează să adere și să aducă o contribuție substanțială la înfăptuirea idealurilor mărețe de a trăi și realiza pacea, progresul și evitarea unui război nuclear. Face apel la conștiința popoarelor iubitoare de pace, să acționeze la oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare „cît nu este prea tîrziu".

În încheiere, de la fiecare protopopiat ca și de la Centrul eparhial unde au fost organizate aceste întîlniri ale păcii în numele clerului și credincioșilor au fost transmise telegrame Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu, promotor al noilor idei de dezarmare și pace adresate lumii contemporane.

Redăm, mai jos, textul integral al telegramei transmise de la Protopopiatul Tg. Ocna — Bacău și publicată în ziarul „România liberă", anul XXXIX, nr. 11.524 din 17 noiembrie 1981:

„Slujitorii Bisericii Ortodoxe Române din Protopopiatele Moinești și Tg. Ocna, județul Bacău, așezate în zona subcarpatică și istorică a Trotușului și Oituzului, ne îndreptăm gîndurile cu respect și recunoștință către Dumneavoastră Domnule Președinte, care sînteți pildă de jertfelnică dăruire în inițiativa nouă de pace și dezarmare, de reducerea bugetelor militare, împotriva amplasării bombei cu neutroni și a rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune pe continentul european și inițiativei de securitate și pace statornică pe planeta noastră.

Credincioși fiind testamentului strămoșilor noștri și străluciților voievozi care au ctitorit și apărat glia noastră românească; ca fii și cetățeni ai Patriei și poporului ale căror destine și idealuri le conduceți cu cea mai înaltă vrednicie, ne exprimăm pe deplin adeziunea față de Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste și vă încredințăm în numele clerului și credincioșilor noștri că ne angajăm și în viitor

cu toată dăruirea și credința vrednicului popor, sporindu-ne activitatea noastră în lumina celor mai înalte idealuri contemporane de pace și dreptate socială, pentru prosperitatea neamului și pentru înălțarea tot mai sus a scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România".

În această atmosferă, în care pulsează dorul de viaţă, de fericire şi de pace, întîlnirile preoţilor din această istorică Eparhie prilejuite de exprimarea adeziunii faţă de Apelul pentru dezarmare şi pace s-au încheiat prin intonarea în cor, cu simţire şi trăire patriotică, a frumosului şi istoricului imn „Pui de Lei".

Asemenea prilejuri au consemnat manifestări de adeziune deplină a slujitorilor şi credincioşilor Bisericii din cuprinsul Mitropoliei Moldovei şi Sucevei la vibranta chemare a F.D.U.S. Tot acum au fost adresate telegrame înaltei Conduceri de stat, prin care slujitorii altarelor străbune din Moldova se angajează să sprijine cu toate forţele nobilele iniţiative îndreptate în slujba cauzei păcii şi securităţii.

Documente de importanţă istorică, întruchipări ale năzuinţelor de pace şi progres ale poporului român apelurile adresate omenirii contemporane de către cele mai competente foruri reprezentative ale R. S. România şi ale Cultelor din Patria noastră, numeroasele acţiuni de masă exprimînd adeziunea deplină a întregului popor la iniţiativele de pace ale Conducerii de stat, au înscris o pagină memorabilă în istoria luptei pentru pace.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

La praznicul păcii

† TEOCTIST

DIN MILOSTIVIREA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL IAȘILOR ȘI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Iubitului cler, cinului monahal şi tuturor binecredincioşilor creştini din această de Dumnezeu-păzită Arhiepiscopie, har, milă şi pace de la Dumnezeu-Tatăl, iar de la Noi, arhierească binecuvîntare

„Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire“ (Luca 2, 14)

Iubiţi fii duhovniceşti,

Slăvim, din adînci vremuri, cu această prea frumoasă cîntare, Naşterea Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Ca şi îngerii de la Betleem, de acum aproape două mii de ani, o intonăm şi noi în aceste zile de luminoasă sărbătoare închinată întrupării Fiului lui Dumnezeu. Prin înţelesul mîntuitor şi prin adevărul său tot mai actual, acest imn răsună, an de an, pentru noi ca o chemare sfîntă, la pace şi la bunăvoire. Este un imn care aparţine cerului, «celor de sus», puterilor cereşti, dar, în aceeaşi măsură, el ni se adresează şi nouă celor „de pe pămînt“, deschizîndu-ne inima către dobîndirea şi apărarea bunurilor de nepreţuită valoare pentru viaţă, care sînt pacea în lume şi bunăvoirea între oameni. Legaţi de slujirea acestor chemări atît de vii, moşii şi strămoşii noştri le-au cîntat în acelaşi chip şi, mai cu seamă, le-au dat adevărata lor strălucire prin evlavia cu care au păstrat dreapta credinţă, prin omenia şi statornicia vieţuirii lor pe pămîntul din străbuni.

Din inima şi simţirea lor au odrăslit colindele noastre, în care ne întîlnim cu viaţa, cu bunătatea, cu bucuriile şi cu năzuinţele lor, îndreptate spre păstrarea credinţei, a unităţii neamului şi a dăinuirii sale. Păstrîndu-le ca pe moşteniri de inimă şi de suflet, din izvoarele nesecate ale acestora şi din comoara Sfintelor Scripturi sorbim neîncetat putere, avînt şi încredere pentru continua îmbunătăţire a vieţuirii noastre şi pentru marele folos al biruinţei păcii în lume şi al buneiînţelegeri între oameni. Cu tărie credem că aşa va fi, deoarece, sărbătoarea naşterii Domnului este pentru noi, fiii credincioşi ai Bisericii noastre strămoşeşti, cel mai măreţ imn închinat vieţii, păcii şi bucuriei depline.

La triumful acestora ne şi îndreaptă luarea-aminte cîntarea îngerească : „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire“ *(Luca 2, 14). Este sfîntă această vestire,*

prin care ni se arată vremea împlinirii celor întrezărite și scrise limpede de profeții Vechiului Testament cu privire la nașterea Mîntuitorului Hristos, «Mesia, chip luminos», cum Îl cîntăm în colinde. Este mesaj sfînt pentru că vestește pacea și bunăvoirea cu care Fiul lui Dumnezeu începe viața pămîntească, încă din ieslea modestă din preajma orășelului Betleem. Este sfîntă această cîntare și mereu vie, neîncetat răscolitoare de inimi și întăritoare de dreaptă închinare, văzînd aievea în Pruncul Iisus culcat în ieslea sărăcăcioasă, mărturia grăitoare a nesfîrșitei iubiri a lui Dumnezeu față de noi toți.

Sărbătorim și cinstim, așadar, în aceste luminate zile de praznic, viața, bucuria, pacea; valori și izvoare a tot ceea ce ne este creștinește și românește, mai trebuitor și mai scump traiului și viitorului nostru. Cu bogăția unor astfel de lumini, Sărbătoarea Nașterii Domnului a intrat în străvechile rînduieli bisericești ortodoxe la 25 decembrie al fiecărui an și cu neîntrecutele ei datini a fost prăznuită din neam în neam pe pămîntul nostru strămoșesc.

Totdeauna, ca și acum, ea a fost prilejul mult dorit și așteptat de obștească înălțare sufletească, de statornice bucurii, împărtășite sub bolțile sfintelor noastre locașuri de închinare, și, a fost deopotrivă, timp de sfinte și neuitate regăsiri în frumusețea colindelor păstrate prin viu grai la vetrele străbune. Acest văzduh de trăiri ale celor mai strălucite valori sufletești, de optimism, de pace și bunăvoire, de bunătate și deschidere față de semeni este dat la iveală de vestirile Crăciunului nostru drag, cînd le auzim:

«Astăzi s-a născut Hristos,
Mesia chip luminos,
Lăudați și cîntați,
Și vă bucurați».

Iubiții mei,

De ziua acestei sărbători a bucuriei, vieții, păcii și a tuturor frumuseților noastre nemuritoare, inima mea de părinte duhovnicesc se deschide larg către voi toți, credincioșii și slujitorii sfintelor altare de pe plaiurile bătrînei Moldove și ale dulcei Bucovine, precum și către bunii credincioși și vrednicii preoți din Arhiepiscopia Sibiului, spre a trăi împreună clipele mîntuitoare ale întrupării Domnului nostru Iisus Hristos. Gîndul că mă adresez unor adevărați închinători și statornici păstrători ai comorilor dumnezeiești ale Sfintei noastre Biserici, credincioși care fac din crezul, munca și iubirea de patrie, adevăratul lor sens de viață, îmi toarnă în suflet adîncă și statornică mîngîiere. De aceea, cuvintele slăvitului Apostol Pavel adresate credincioșilor din Tesalonic, vi s-ar potrivi, cu adevărat, zicîndu-vă împreună cu el: „Fraţilor, ne-am simţit mîngîiaţi întru voi, prin credinţa voastră... şi ce mulţumire, pentru voi, putem să dăm în schimb lui Dumnezeu, pentru toată bucuria cu care ne bucurăm pentru voi, înaintea Dumnezeului nostru? Noaptea şi ziua ne rugăm cu prisosinţă, ca să vedem faţa voastră şi să împlinim lipsurile credinţei voastre“ *(I Tesaloniceni 3,*

7, 9-10). Cu ochii sufletului meu vă văd fețele luminate în aceste clipe. Vă simt bătăile inimilor la primirea adevărului mîntuitor al Întrupării Domnului. Vă văd păşind spre Betleemul cel ceresc, altarul nostru strămoşesc şi, asemenea înțelepților magi, aduceți în loc de darurile trecătoare, pe cele nemuritoare din ofranda credinței, nădejdii şi dragostei față de „Pruncul care ni-s-a dat nouă... Înger de mare sfat şi Domn al păcii" *(Isaia 9, 5).*

Acum, la Naşterea lui Iisus, cunoaştem, iubiții mei, *înțelesul adevărat al cuvîntului sfînt care zice:* „Aşa a iubit Dumnezeu lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veşnică" *(Ioan 3, 16). Pruncul dumnezeiesc, Care de la Duhul Sfînt şi din Sfînta Fecioara Maria S-a întrupat şi S-a făcut om, pune dintru început două mari adevăruri de credință, cu adînci înrîuriri în viața noastră duhovnicească. Cel dintîi priveşte lumea şi, în primul rînd, omul — cununa întregii făpturi, care, aşa cum ne învață Sfînta Scriptură, este opera lui Dumnezeu. Şi Dumnezeu îşi iubeşte făptura în aşa măsură încît pentru fericirea şi mîntuirea acesteia trimite în lume, ca jertfă, pe unicul Său Fiu, Domnul nostru Iisus Hristos. Subliniind acest adevăr, acelaşi Apostol al dragostei creştine, Sfîntul Evanghelist Ioan, scrie în prima sa epistolă:* „Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său Cel Unul-Născut, L-a trimis în lume ca prin El viață să avem" *(4, 9). Al doilea adevăr, în strînsă legătură cu cel de mai înainte, se referă la roadele întrupării şi jertfei lui Dumnezeu. El se sacrifică pentru toți ca toți să* „aibă viață şi mai mult să aibă" *(Ioan 10, 10), bucurîndu-se şi de această viață şi de cea veşnică, viața cea fără de sfîrşit, adică de nemurirea care este una din însuşirile lui Dumnezeu.*

Atît firea văzută cu toate tainele şi frumusețile ei, cît şi omul cu întreaga sa zestre, cu întreaga sa capacitate de a pătrunde dincolo de hotarele lumii văzute, îşi au izvorul în dragostea lui „Dumnezeu care este iubire" *(I Ioan 4, 8). Însăşi această capacitate a omului de a descifra şi a pătrunde adîncurile firii îl aşează mai presus de ea şi prin această însuşire omul desăvîrşişte opera dumnezeiască, înnobilează şi dă sens legilor şi bunurilor întregii creații. Tălmăcind iubirea cea dumnezeiască, prin întruparea Mîntuitorului Hristos, Sfîntul Atanasie cel Mare ne învață că nu se putea ca zidirea lui Dumnezeu să rămînă nedesăvîrşită: «Pentru aceasta Cuvîntul desăvîrşit al lui Dumnezeu se îmbracă în trup nedesăvîrşit; El vrea să răscumpere datoria noastră în locul nostru şi să desăvîrşească prin persoana Sa ceea ce lipsea omului. Însă omului îi lipseau nemurirea şi calea spre paradis»*[1].

Dreptmăritori creştini,

Înveşmîntați deci în iubirea lui Dumnezeu, ca roade ale acesteia, sîntem hărăziți bucuriei nobile a vieții, împlinirilor sfinte ale acesteia, trăirii îmbelşugate a frumuseților ei. Ca fii ai lui Dumnezeu şi deci ai Sfintei Biserici, sîntem înzestrați cu harul

1. *Contra arienilor*, II, 66, P.G., XXVI, 288.

de a dobîndi, prin credință și fapte bune, desăvîrșirea, îndumnezeirea, nemurirea. Calea care duce către aceste scumpe agonisiri este Însuși Mîntuitorul Hristos, „Calea, Adevărul și Viața" *(Ioan 14, 6). Înfăptuirea acestora are loc numai și numai în lumea în care trăim, pe pămîntul pe care-l pășim, cu oamenii, cu toți oamenii, care trăiesc pe el, care cred, creează și îl înfrumusețează. Pe toți îi iubește Dumnezeu ca un bun Părinte. Pentru mîntuirea tuturor fără vreo deosebire, El a trimis pe pămînt pe Fiul Său, pe Pruncul Iisus, pe Care Îl slăvim astăzi și totdeauna împreună cu îngerii din ceruri. Iar o* „mai mare dragoste decît aceasta, *spune Mîntuitorul Hristos,* nimeni nu are, ca viaţa lui să şi-o pună pentru prietenii săi" *(Ioan 15, 13). Din această viață trebuie să trăim. Din adevărul Său să ne luminăm. Din dragostea Sa să o înmulțim neîncetat pe a noastră pentru semeni și pentru lume. Lumea și semenii, neamul și țara alcătuiesc pentru fiecare din noi loc și prilej de a pune în valoare marea și sfînta poruncă a iubirii creștine, adevărată vatră de mîntuire, de rodire a credinței celei drepte.*

Adevărul și harul dumnezeiesc sălășluiesc în Sfînta Biserică, în învățătura și Tainile ei. Iar ea, ca o mamă iubitoare, ni le împărtășește cu îmbelșugare. Rodirea acestora în viața noastră depinde însă de fiecare din noi: de felul cum primim, cum le înțelegem și, mai cu seamă, cum le trăim. Depinde de vredniciile noastre. Fiecare din noi, în condițiile și împrejurările date, putem și trebuie să fim chivote ale păstrării și strălucirii acestor daruri. Precum Mîntuitorul prin luarea chipului nostru, aici pe pămînt, a săvîrșit izbăvirea noastră de păcat, tot astfel și nouă ne este dat ca de aici de pe pămînt să ne înălțăm, prin vredniciile noastre, la starea de fii ai lui Dumnezeu și moștenitori ai împărăției Sale. Către aceasta ne îndeamnă una din cîntările slujbei Nașterii Domnului: „Hristos din ceruri, întîmpinaţi-L, Hristos pe pămînt, înălţaţi-vă". *Iar pentru a ne înălța la El trebuie să-L slujim nu numai pe El Însuși, ci și pe toți semenii, în aspirațiile lor drepte și bune. Se cade, apoi, să-L slujim nu numai din credinţă, nu numai cu sufletul, ci și cu întreaga noastră ființă, cu toată puterea și rîvna noastră. Și nu doar în mod abstract, ci cu trup și suflet, deoarece și El a mîntuit, nu o lume imaginară, abstractă, ci lumea creată, pe omul din carne și oase, zidit după chipul Său. Acest adevăr îl aflăm vestit încă în psalmii lui David, cu multe secole înainte de Nașterea Mîntuitorului cînd acest prooroc și liră a dumnezeieștilor Scripturi cînta opera mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos:* „Dumnezeu, Împăratul nostru înainte de veac, în mijlocul pămîntului a făcut mîntuirea" *(Psalmul 73, 13).*

Iubiţi credincioşi,

Ar însemna să nu avem o înțelegere luminată și deplină a marii noastre sărbători, Nașterea Domnului; să nu fi pătruns în adîncul tainei pentru care Fiul lui Dumnezeu S-a făcut, prin întrupare, „Fiu al Omului" *(Marcu 10, 45), dacă nu ne-am strădui să dăm grai acelora fapte care să le dea valoare adevărurilor împărtășite nouă cu acest prilej. Pacea de pe pămînt și bunăvoirea între oameni, din imnul îngeresc (Luca 2, 14), trebuie să fie călăuze*

vieții de aici ca slava lui Dumnezeu să fie deplină. De binefacerea acestora pentru bunăstarea oamenilor și popoarelor, pentru orînduirea vieții lor pe temeliile dreptății și binelui nimeni nu se mai îndoiește. Cu atît mai mult cu cît pacea și bunăvoirea, dreptatea și libertatea, aceste, atît de dumnezeiești și firești bunuri, bunuri fundamentale pentru viața oamenilor, au fost deseori încălcate sau nesocotite.

Dar niciodată, în existența ei de mai multe ori milenară, omenirea nu s-a aflat ca în zilele noastre în pragul unui groaznic cataclism atomic, așa cum din nefericire îl arată a fi noile arme nimicitoare. Viitorul planetei noastre și, deci, viitorul bătrînului nostru continent european, leagăn de credință și de cultură, se află în grea cumpănă. Între granițele sale se află uriașe cantități de armament cu neașteptată putere de distrugere a tot ceea ce s-a făurit de secole, ca expresie a artei și istoriei. Cît de înspăimîntător, de dureros și de inuman este să constați folosirea științei, această cucerire a geniului uman, pentru nimicirea vieții însăși, în loc să o slujească! Cîtă nesocotință și cît dispreț pentru darul lui Dumnezeu, omul și viața lui, lumea și frumusețile ei, pămîntul și firea înconjurătoare cu bunurile lor hărăzite îndestulării tuturor! Chipul de îngerească gingășie al lui Iisus ca „Prunc tînăr“ *(Isaia 9, 5) ne dezvăluie dragostea și viața lui Dumnezeu. Și acest chip Îl vedem în fiecare semen, în fiecare ființă omenească de pe fața pămîntului. Povara înarmărilor tot mai sporită aruncă umbra morții asupra a milioane și milioane de oameni, asupra acestor chipuri, toți prunci ai lui Dumnezeu, și așa în unele părți din lume, pradă lipsurilor de tot felul, bolilor, foametei și unui întreg cortegiu de suferințe.*

În această zare întunecată au răsărit razele unor mari nădejdi prin Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, inițiat de Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România. Cel dintîi fiu al poporului nostru, avînd la inimă viitorul poporului și al țării, agonisita spirituală și materială din vremea dreptei noastre orînduiri, este și cel dintîi dintre conducătorii țărilor Europei care a ridicat glasul pentru pace și dezarmare, dînd semnalul întregii omeniri, cît nu este prea tîrziu, spre a-și uni eforturile întru salvarea păcii, a vieții și a viitorului umanității. În cronica eforturilor pentru pace, pagina înscrisă de Marele Sfat al țării în ziua de 29 noiembrie a. c., cînd acesta, dînd glas voinței întregului popor, a împuternicit pe Președintele României de a face demersuri pe lîngă Conducătorul Uniunii Sovietice și cel al Statelor Unite și către cei ai popoarelor semnatare ale Actului final de la Helsinki, pentru o grabnică oprire a înarmării, această pagină va rămîne imprimată cu litere de aur, consfințînd aportul adus de «Omul anului 1981 pentru pace», fiu și conducător iubit al poporului român.

Ca închinători ai Bisericii noastre dreptmăritoare care, de-a lungul istoriei sale zbuciumate, a făcut din slujirea păcii un crez al ființării sale, iar în zilele noastre această slujire a așezat-o ca

piatră de temelie la zidirea vieții sale înfloritoare ne-am alăturat și ne unim voința cu a tuturor fiilor Patriei noastre dragi rostind cu hotărîre: Nu armelor, Nu războiului, Nu morții! Singura noastră cale și sigură pentru toată omenirea atît de zbuciumată este calea păcii, calea cooperării, calea bunei-credințe și a încrederii. Este calea luminoasă a vieții pe care trebuie să mergem cu nesovăire. Este calea viitorului luminos al nostru și al întregii omeniri spre care să pășim cu toată încrederea.

Marile adevăruri că salvarea păcii, promovarea înțelegerii și asigurarea viitorului omenirii depind de solidaritatea oamenilor, a tuturor oamenilor din lume. Voința unită a tuturor conștiințelor reprezintă o forță mai presus decît orice fel de armă atomică sau cu neutroni. Forța rațiunii luminate trebuie să biruie și nu puterea oarbă a armelor. Dreptul sfînt la viață și nu destinul morții sau al nimicniciei este hărăzit omului, această coroană a firii care are menirea să sălășluiască pururea pe tărîmul înfloritor a unui climat de pace, de prosperitate, bucurîndu-se de toate binefacerile științei și tehnicii. Către rolul covîrșitor al păcii și frăției-tății dintre oameni înalță mintea cititorilor săi, ctitorul versului românesc, Mitropolitul Moldovei, Dosoftei, în stihurile sale:

«Cine face zid de pace,
Turnuri de frăție,
Duce viață fără greață
'Ntr-a sa bogăție.
Că-i mai bună, împreună,
Viața cea frățască,
Decît armă ce destramă
Oaste vitejească»
(Psalmul 132).[2]

În climatul de muncă avîntată, de continuă dezvoltare multilaterală s-a înălțat scumpa noastră patrie, în decurs de peste un deceniu și jumătate. Cu sufletul, cu vitejia și cu brațele lor, strămoșii noștri au iubit plaiul și brazda străbună și le-au apărat cu prețul vieții. Cu aceeași căldură a sufletului, cu dăruire pilduitoare și cu muncă neprecupețită, toți fiii pămîntului românesc însuflețiți de Președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu a cărui inimă vibrează cu inima tuturor, uniți în gînd, voință și acțiune, creează, zidesc și înalță, an după an, țara visurilor noastre, România contemporană, liberă, independentă și suverană. În acest șuvoi de crez și de faptă, elan și disciplină, de efort și conștiinciozitate să ne aflăm locul și rostul fiecare dintre noi.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Cunoscînd că toată această strădanie închinată țării și semenilor noștri, dezvoltării vieții obștești, constituie tot atîtea forme de slujire a păcii, se cuvine ca toate să le înrourăm, neîncetat, cu

2. *Psaltirea...*, Ed. Iași, 1974, p. 955.

rugăciunile noastre pentru așezarea în lume a duhului binefăcător al liniștii, al înțelegerii și al încrederii. Pentru această biruință trebuie să lucrăm fără răgaz. Cuvîntul Scripturii nu încetează să ne arate „cît de frumoase sînt pe munți picioarele trimisului care vestește pacea“ *(Isaia 52, 7), iar îndemnul apostolic* „trăiți în pace cu toții oamenii“ *(Romani 12, 18) se cuvine să-l urmăm neîncetat. Mîntuitorul nostru Iisus Hristos dăruindu-ne pacea Sa, fericește în mod deosebit pe* „făcătorii de pace“ *(Matei 5, 9). Este vorba de efort, de acțiune, de o anumită atitudine pentru instaurarea păcii. Ea nu vine de la sine, ci noi, fiecare din locul său să o caute, să o vestească pretutindeni, să o facă. În felul acesta, razele păcii vor pătrunde învingător nu numai în lume, ci ideea păcii va cuprinde mintea și inima tuturor,* „ca să se făurească din arme pluguri“ *(Isaia 2, 4). Încrezători în biruința făcătorilor de pace, în triumful vieții în lume, să prăznuim în aceste simțăminte Crăciunul nostru dorit. Să întîmpinăm după datina românească Anul Nou, 1982 și să rugăm pe Domnul păcii, Pruncul Iisus, Care este pacea noastă (Efeseni 2, 14), ca împărăția ei să se instaureze definitiv pe pămînt.*

Dorindu-vă ca Sfintele Sărbători să vă afle sănătoși cu toți cei scumpi inimii voastre și să le sărbătoriți cu bucurie și voie bună, vă îmbrățișez părintește cu urarea din moși strămoși ca „Nașterea lui Hristos să vă fie de folos“.

LA MULȚI ANI !

Al vostru părinte duhovnicesc pentru tot binele pururea rugător.

Dată în reședința Noastră mitropolitană, din municipiul Iași, la praznicul Nașterii Domnului din anul mîntuirii 1981.

†EFTIMIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

Iubitului nostru cler, cinului monahal și binecredincioșilor creștini din cuprinsul acestei eparhii, har, milă și pace de la Părintele îndurărilor, bucuriilor și păcii, iar de la smerenia noastră, arhierească binecuvîntare

„Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire“ (Luca 2, 14)

Iubiții mei fii sufletești,

Cu ajutorul lui Dumnezeu vin din nou în mijlocul vostru pe calea aceasta, a cuvîntului de suflet ziditor, prin pastorala de la Praznciul mare al Nașterii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. *De fiecare dată, reîmprospătăm împreună, în dragoste frățească, momentele de aleasă trăire duhovnicească pe care le-au avut acum aproape două mii de ani atîtea suflete credincioase, care au trăit în frumusețe și curățenie sufletească așteptînd* „Răsăritul cel de sus“ *(Luca 1, 78) ca să lumineze* „pe cei care șed în întuneric și în umbra morții și să îndrepte picioarele noastre pe calea păcii“ *(Luca 1, 79) cum, profetic, se exprima dreptul Zaharia, tatăl Sfîntului Ioan Botezătorul.*

Timpurile profețite pentru venirea Mîntuitorului în lume ajunseseră la împlinirea lor. „O mlădiță din Iesei“ — *tatăl lui David —,* „un vlăstar din rădăcina lui“ *(Isaia 11, 1), trebuia să se ridice în mijlocul ruinei religioase și morale în care se afla societatea sclavagistă de atunci. Această* mlădiță, *acest* vlăstar *nu putea fi decît de origine dumnezeiască, care să împlinească toate speranțele, să desăvîrșească toate făgăduințele, să statornicească echilibrul într-o viață părăduită în toate aspectele ei.*

A trebuit să se nască o nouă Evă, adevărata mamă a celor vii, care prin dumnezeiescul Prunc să distrugă crima și moartea. Maria *este numele acestei creaturi privilegiate, care prin frumusețea interioară și prin darul lui Dumnezeu s-a învrednicit să fie* Născătoarea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos — *adevărata mlădiță, adevăratul vlăstar și urmaș al lui David și al lui Avraam.*

În vremea împăratului Octavian August, pe cînd în Siria ocîrmuia Quirinius (Luca 2, 1—2), în Betleemul din ținutul Iuda al Palestinei de atunci, mergînd Sfînta Fecioara Maria cu dreptul Iosif să-și îndeplinească îndatorirea de a răspunde chemării unui recensămînt, în condiții de mare smerenie și sărăcie, în staulul

vitelor, a născut, Sfînta Fecioară, pe Mîntuitorul lumii, pe Domnul nostru Iisus Hristos (Luca 2, 4—7). Colindele, în frumusețea graiului inspirat al poporului creator de frumuseți literare, păstrează și transmit, din generație în generație, mesajul păcii și al bucuriei, alături de ceea ce întreaga Biserică creștină o face în tot timpul anului și, mai ales, acum, cînd Il proslăvim pe „Domnul Păcii", *care* „S-a întrupat de la Duhul Sfînt şi din Maria Fecioara şi S-a făcut om", *cum — așa de lămurit — mărturisim mereu în Simbolul nostru de credință.*

„Dacă prin Adam cel dintîi zidit a venit în lume moartea, prin al doilea Adam — Iisus Hristos — a venit în lume viața" *(Romani 5, 14; I Corinteni 15, 21, 45 etc.). Pentru viața pentru care El a venit și ne-a dăruit-o, sufletele noastre sînt în deplină mîngîiere și bucurie.*

La Betleem, la locul nașterii Mîntuitorului, biserica ce s-a înălțat acolo de către împăratul Constantin cel Mare, în secolul al IV-lea, în peștera în care lumina zilei nu pătrunde, zeci de candele luminează mereu ca un simbol de veșnică recunoștință și adorare a Domnului din partea întregii lumi creștine.

Magii, chemați de cer, au venit spre a aduce omagiu Pruncului Iisus prin acele cunoscute daruri: „aur, tămîie și smirnă" *(Matei 2, 11). Aceste daruri au fost privite ca ofrande și simboluri ale invitării credincioșilor la ospățul credinței și al dragostei și păcii. Păstorii și magii alăturîndu-se mulțimii de oaste cerească au primit mesajul nașterii Domnului și s-au învrednicit a fi primii vestitori ai venirii Domnului în lume și ai Evangheliei păcii. De atunci și pînă la sfîrșitul lumii, Biserica preluînd acest mesaj, nu a încetat și nu va înceta să-l predea credincioșilor ei pentru ca Soarele Evangheliei să nu apună niciodată.*

Iubiții mei fii,

Domnul nostru Iisus Hristos, după relatarea pe care ne-o face Sfîntul Apostol Pavel, este „Pacea noastră" *(Efeseni 2, 14). Venirea Sa în lume, așa cum am arătat mai înainte, s-a făcut la vremea cînd dezechilibrul social-politic — religios-moral era ajuns la culme. El a venit ca să surpe* „peretele din mijloc al despărțiturii" și desființînd vrăjmășia a binevestit Pacea în așa fel încît prin El să avem apropiere către Tatăl, într-un Duh" *(Efeseni 2, 15, 17—18). Preluînd noi acest dar nu mai sîntem* „străini și locuitori vremelnici", *ci sîntem* „împreună-locuitori cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu" *(Efeseni 2, 19), zidiți pe temelia apostolilor și a proorocilor, cu rosturi bine precizate, pentru ca să creștem spre a ajunge la desăvîrșire.*

Într-o astfel de viziune, de măreție și splendoare dumnezeiască, viața noastră pe acest pămînt trebuie trăită în cea mai aleasă curățenie, în cea mai desăvîrșită ordine și cinste, în cea mai frumoasă armonie, în adevărată comuniune a frăției, dragostei și păcii.

Pacea pe care ne-a dăruit-o Domnul și pe care noi ne-o dorim mereu, nu este numai un „pact" *care permite o viață liniș-*

tită o anumită bucată de timp și nici numai „un timp al Păcii" în opoziție cu „timpul războiului". Pacea *este condiția principală a existenței noastre zilnice; ea este starea omului care trăiește în armonie cu natura, cu semenii, cu el însuși, cu Dumnezeu.* Pacea *este tot atît de necesară cum este apa, aerul și toată roada cea întreținătoare a vieții. Concret: pacea este binecuvîntare, odihnă, liniște, slavă, bogăție, progres în toate, creativitate, mîntuire.*

Domnul a creat „Pacea" *(Isaia 45, 7), iar* „omul făcător de pace are urmași" *(Psalm 36, 37) nu ca cei care zic:* „Pace! Pace! Și numai pace nu-i" *(Ieremia 6, 14), ci ca cei pentru care pacea este unul dintre cele mai prețioase bunuri spirituale. Mîntuitorul a zugrăvit pacea ca o căutare, ca o flămînzire și o însetoșare după ea. Pacea este o valoare pozitivă și se exteriorizează prin fapte bune. Venind Domnul în lume ne dă garanția că* „El este pacea noastră" *(Miheia 5, 4) și ne va da pacea fără sfîrșit sau cum se exprimă proorocul Isaia* „Pacea fără de hotare" *(9, 6).*

Pămîntul a fost creat de Dumnezeu și pus sub stăpînirea oamenilor nu ca să aibă oamenii unde să se bată, ci ca să-l muncească și din el să scoată cele ce trebuie pentru viață. Războiul se organizează în vederea distrugerii, din care rezultă atîtea nenorociri, iar pacea, din contra, se întemeiază în vederea construirii. Datoria oamenilor este aceea de a înlocui energia războiului și a o transforma în energie a muncii creatoare.

Iubiții mei,

Nădejdea proorocilor și a înțelepților devine realitate dobîndită în Iisus Hristos, căci păcatul este învins în El și prin El; însă atîta timp cît păcatul nu a murit în orice om, atît timp cît Domnul n-a venit pentru ziua cea din urmă, pacea este mereu o dorință și sălășluiește într-un viitor pe care vrem să-l facem prezent. Mesajul profetic își păstrează încă valoarea sa: „Roada dreptății se seamănă întru pace celor ce lucrează pacea" *(Iacob 3, 18) adică, în plenitudinea bunurilor și în comuniunea Celui Care le dă fericirea. Sfînta Scriptură ne arată că* „Pacea în rolul ei omenesc este manifestare a vieții frățești" *(Psalm 40, 10; Ieremia 20, 10),* „o convenție care sancționează o alianță" *(Numeri 25, 12), un tratat de bună vecinătate. Dumnezeu a zidit universul pentru om și de aceea psalmistul declară că* „dreptatea și pacea s-au sărutat" *(Psalm 84, 11), iar drept urmare* „Domnul va da bunătate și pămîntul va da rodul său" *(Psalm 84, 12 — 13).*

În lumea zilelor noastre însă, asistăm la o sporire a cursei înarmărilor ceea ce constituie un grav pericol la adresa păcii, a vieții pe pămînt, care aruncă poveri insuportabile pe umerii popoarelor, reprezintă o risipă nesăbuită a resurselor umane și materiilor prime, întoarce știința de la rostul ei de a sluji progresul, stînjenește activitatea liniștită a popoarelor. De aceea, considerăm că, astăzi, nu este îndatorire mai deosebită ca aceea de a lupta din

răsputeri pentru făurirea climatului de pace, păstrător al culturii și al marilor comori artistice pe care le avem moștenire a geniului creator al neamului nostru și al omenirii întregi, din veacuri îndepărtate pînă în zilele noastre.

În numele credinței noastre celei temeluite pe pace și progres, în numele simțămintelor patriotice și umane, trebuie ca toți să ne dăruim păzirii și păstrării păcii, pentru cinstea spiritului rațional, pentru noblețea geniului uman.

Iubiți mei fii sufletești,

Pericolul înarmării cu arme strategice, cu încărcături dintre cele mai distrugătoare în masă, așa cum este și cea despre care ați auzit mereu vorbindu-se — cea cu neutroni —, a făcut ca în toată lumea să se ridice glasuri care să ceară anularea acestora. La noi în țară, luna noiembrie a anului acestuia, a fost marcată de o vastă acțiune în favoarea promovării cauzei dezarmării, a îndepărtării pericolului războiului.

Din inițiativa Președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, s-a pornit măreața campanie în favoarea păcii, iar Frontul Democrației și Unității Socialiste a lansat Apelul în acest scop continuînd să popularizeze ideea dezarmării cu toate mijloacele de care dispunem. În toate județele țării au avut loc manifestări, la care au participat sute de mii de oameni, prin care s-a evidențiat pericolul în care se află lumea și s-a cerut o sporită luptă pentru apărarea păcii.

În numele păcii, pentru apărarea valorilor umanității au scris, au luat cuvîntul oameni de toate vîrstele și de toate profesiile și și-a spus cuvîntul și Sfînta noastră Biserică Ortodoxă Română prin glasul autorizat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin și al celorlalți ierarhi, membri ai Sfîntului Sinod.

Bărbați și femei, tineri și bătrîni au primit Apelul *Frontului Democrației și Unității Socialiste ca pe o expresie vie și elocventă a politicii statornice, principiale și constructive a Conducerii patriei noastre, ca o nouă și strălucită inițiativă elaborată de Domnul Nicolae Ceaușescu, ca nobilă mărturie a grijii deosebite pe care o poartă pentru viitorul lumii, pentru afirmarea și împlinirea înaltelor aspirații ale poporului român.*

Din rostul pe care îl am de păstor al vostru, vă îndemn, iubiții mei, cu toată ființa mea, din sentimentele de adîncă trăire religioasă, patriotică, cetățenească și umană, să urmați fără șovăire îndemnurile de luptă prin acțiunile cele mai adecvate pentru a se putea pune stavilă pericolului care ne pîndește.

Ne rugăm: „Dă-ne, Doamne, pacea Ta“, *dar în același timp acționăm cu toată stăruința la apărarea ei.*

Prea iubiții mei fii,

Un buchet de sărbători stă înaintea noastră: Naşterea Domnului, Tăierea împrejur cu Anul Nou *și* Botezul Domnului *sau*

Boboteaza. *La această treime de sărbători se adaugă și cea a vieții noastre românești, sărbătoarea de la 30 Decembrie, care ne amintește de momentul de acum 34 de ani cînd țara noastră a trecut la o nouă formă de conducere — cea de Republică. Anii de construire socialistă au condus țara noastră pe culmi de glorie, de înflorire și bunăstare.*

Anul pe care îl încheiem a fost un an care a stat sub semnul muncii neobosite pentru asigurarea existenței tuturor. O iarnă timpurie a împiedicat multe treburi, dar eforturile susținute ale tuturor au făcut ca să se strîngă totul de pe cîmp. S-a manifestat și cu acest prilej solidaritatea românească tradițională *cu toată dăruirea și responsabilitatea.*

În pragul acestor strălucite sărbători, vă rog, prea iubiții mei „odihniți, în Hristos, inima mea" *(Filimon 1, 20) și* „fiți fii ai păcii" *(Luca 10, 6), după porunca Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Dorim, ne rugăm și luptăm ca* „Pacea" *să fie și să rămînă cu noi în toate zilele vieții noastre.*

Am încredințarea că veți fi „făcători de pace" *(Matei 5, 9), deoarece doriți să fiți fii ai lui Dumnezeu și, ca următori ai lui Dumnezeu, nu puteți decît să declarați un puternic NU războiului și un statornic DA păcii.*

Dumnezeul păcii și al iubirii de oameni să ne dăruiască „adîncă și stătătoare pace" (din rugăciunea din timpul Axionului de la Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare).

Vă doresc, iubiții mei, *să petreceți Sfintele Sărbători în deplină sănătate, belșug în toate, cu multe bucurii și pace și, întăriți trupește și sufletește, să începeți anul care vine cu sporite puteri și cu hotărîrea fierbinte de a se instaura pacea pe pămînt spre a fi* „între oameni bunăvoire !".

Al vostru de tot binele voitor și către Domnul fierbinte rugător.

Dată în reședința noastră episcopală din Roman la *praznicul Nașterii Domnului* din anul mîntuirii 1981.

Icoana Naşterii Domnului Iisus Hristos şi semnificaţia ei teologică redată în frescele bisericilor din nordul Moldovei

Curăţia şi adîncimea adevărurilor teologice, valoarea artistică şi importanţa istorică-naţională oglindite în frescele nemuritoare ale bisericilor din nordul Moldovei, zămislite de fiii pămîntului nostru strămoşesc, urmaşii „geţilor nemuritori", sînt binecunoscute astăzi şi apreciate şi de cei din afara ţării care vin să le cunoască şi să le admire, ca simpli turişti sau să le studieze, cu interesul cuvenit, ca pasionaţi cercetători.

Temele acestor fresce sînt, firește, teologice. Prin ele, Biserica noastră strămoşească a îndrumat pe fiii ei întru dobîndirea vieţii veşnice prin înnoirea, îmbunătăţirea vieţii pămînteşti, fără să uite vreodată să-i îmbărbăteze, în strădania lor de trăire şi apărare a dreptei credinţe, să păstreze şi, la nevoie, să apere hotarele îndreptăţite ale gliei străbune şi să sporească moştenirea spirituală lăsată de străbuni, cultura scrisă în documente şi cronici, în culorile şi liniile frescelor şi ale miniaturilor, în ornamente şi figuri adîncite în piatră, lemn sau metale, în construcţiile cu aleasă măiestrie arhitecturală ale bisericilor, cetăţilor, caselor de lemn sau piatră, în viul grai al baladelor şi colindelor, al doinelor, al Mioriţei.

Dacă aceste fresce, prin conţinutul şi mesajul lor sînt icoane ale teologiei noastre ortodoxe, prin specificul lor, cînd e vorba de forma şi mijloacele de exprimare a conţinutului teologic, ele sînt şi „icoane" ale spiritualităţii noastre strămoşeşti. Alături de mesajul lor pur religios, de păstrare cu tărie a adevărului de credinţă şi a curăţiei trăirii ei în duhul unităţii şi comuniunii, într-un cadru naţional şi ecumenic, în acelaşi timp, ele au menţinut un mesaj naţional, de închegare a unităţii vieţii româneşti în duhul strămoşilor, au lăsat posterităţii aceeaşi limbă şi simţire, sinceră ospitalitate, bunăînţelegere cu toţi vecinii, de multe ori cu preţul atîtor jertfe.

Icoanele din aceste fresce care ne împărtăşesc adevărul teologic prin culoare şi desen cu darul lor de călăuzire fără greş pe calea trăirii noastre creştine au avut şi darul de a ne cultiva simţul estetic nu numai al ochilor trupeşti, ci şi al ochilor sufleteşti ca să avem, ceea ce spune Mîntuitorul „ochi de văzut" ca privind la cele din jurul nostru să „vedem" şi să deslușim şi sensul evenimentelor care ne-au învăluit în decursul istoriei noastre de două ori milenară, înţelegînd că „după zile de furtună vine şi vreme bună", aşa cum, după căderea omului a venit şi ridicarea şi înnoirea lui sufletească prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos.

In cele ce urmează ne propunem să insistăm asupra icoanei Naşterii Domnului, încercînd să desluşim, pe cît vom putea, însemnătatea ei teologică. Facem aceasta şi pentru că „ultimul temei pentru icoană în creştinism este faptul întrupării lui Dumnezeu" [1].

Faptul întrupării Mîntuitorului a avut loc, după Sfînta Scriptură, la „plinirea vremii" (Galateni 4, 4). Comentatorul teolog, citat mai sus, explică pe larg temeiul apariţiei icoanei creştine: „Taina împlinirii vremii se înfăptuieşte, după mărturiile transmise, printr-un şir neîntrerupt de evenimente, care dau omului continuu puterea contemplării. Lumina lor, unită cu dorul după cunoaşterea realităţii depline a lui Dumnezeu întrupat, se reflectă încă din perioada timpurie a Bisericii.

După mărturiile Sfintei Scripturi, planul lui Dumnezeu de la făgăduinţă la împlinire se face tot mai vizibil pe pămînt. Dumnezeu se comunică poporului ales, mai întîi în scopul eliberării din robia Egiptului. Dar El uneşte această eliberare de un legămînt, pe care voieşte să-l încheie cu poporul ales. El se face cunoscut lui Moise în rugul aprins ca Dumnezeul lui Avraam, Isaac şi Iacov, ca Acela Care, prin numele Său, este continuu prezent în poporul Său (Exod 3, 13). Acest Dumnezeu este nevăzut, dar îşi arată puterea în toate. El cere de la poporul Său o credincioşie exclusivă faţă de El, deşi acest popor vieţuieşte în mijlocul unor popoare care şi-au creat chipuri de zei, ca idoli. Prin aceasta, El a chemat la o vieţuire cu totul deosebită decît cea pe care o practică întregul mediu înconjurător.

Intre condiţiile acestui Legămînt se cuprinde şi oprirea strictă a confecţionării unor chipuri de zei (Exod 20, 3-5; Deuteronom 4, 10).

Dumnezeul cel transcendent, Care nu poate fi cuprins în nici un chip şi ţine cu mare rîvnă la credincioşia poporului Său, voieşte să locuiască în mijlocul acestui popor într-un cort, a cărui alcătuire trebuie să se înfăptuiască după indicaţii precise. Domnul se va arata lui Moise de deasupra acoperemîntului de aur al sicriului, care este partea cea mai sfîntă a cortului. Indicaţiile prescriu pregătirea unor obiecte şi covoare de mare preţ, ba chiar a unor chipuri de heruvimi turnaţi din aur, aşezaţi la capetele acoperămîntului şi reprezentînd duhurile create cele mai apropiate de Dumnezeu din toată creaţiunea (Exod 25, 27).

Domnul cere ca tron al prezenţei Sale nevăzute în mijlocul poporului o construcţie a mîinii omeneşti, care are chipurile îngerilor ca limită simbolică precis desenată. De aceea, acoperemintele cortului, ca locuinţă a Domnului, poartă şi ele chipul acestor heruvimi.

In momentul istoric al eliberării poporului şi al încheierii Legămîntului, conducătorii mijlociţi ai poporului sînt învredniciţi de însăşi vederea lui Dumnezeu (Exod 24, 9).

Deşi se spune despre Domnul că „a pus întunericul ca acoperămînt al Său" (Psalmul 17, 13) şi că locuieşte în „desişul norilor",

---

1. Wilhelm Nyssen, *Începuturile picturii bizantine*, Bucureşti, 1975, p. 11.

El se apleacă la Moise şi la chemarea lui cu milostivire îi îngăduie să vadă trecerea Sa, fără ca Moise să poată vedea faţa Domnului. Căci nici un om nu poate vedea faţa Lui şi să rămînă în viaţă (Exod 33, 18).

După ocuparea Canaanului, poporul trăieşte în aşteptarea unor noi făgăduinţe şi mai mari, care îşi au punctul final în timpul mesianic al unei păci care va cuprinde toate popoarele. In viziunea proorocilor este exprimat un nou mod al experienţei nemijlocite a lui Dumnezeu.

Iahve Cel nevăzut se lasă văzut ca un om (Exod 6, 1; Ezechil 1, 1; Daniil 7, 9=14).

Acest element vizionar apare la proorocii lui Israil totdeauna ca punctul culminant al grăirii lor profetice şi dă cuvîntării proorocului o tărie neclintită, întemeiată pe arătarea lui Dumnezeu. Această arătare culmineză cu întruparea Fiului lui Dumnezeu continuîndu-se în toate celelalte etape ale activităţii Sale pămînteşti, botezul, patimile, învierea, înălţarea"[2].

Sfîntul Ioan Damaschin, explicînd foarte limpede temeiul icoanei creştine, scrie: „Scriptura spune: N=aţi văzut chipul lui Dumnezeu (Deuteronom 4, 12). Cum va fi înfăţişat în icoană ceea ce este nevăzut? Cum va fi zugrăvit ceea ce este fără greutate, ceea ce este nedefinit şi fără formă? Cum va fi colorat cel fără de corp? Cum i se va da formă celui fără de formă? Dar ce se arată în chip tainic în aceste locuri din Scriptură? Negreşit, să nu faci icoana lui Dumnezeu cel nevăzut. Dar cînd vezi că cel fără de corp S=a făcut pentru tine om, atunci vei face icoana chipului omenesc. Cînd Cel nevăzut S=a arătat văzut în trup, atunci vei înfăţişa în icoană asemănarea Celui Care S=a făcut văzut. Cînd cel fără de greutate, fără de calitate şi fără de mărime, din pricina superiorităţii firii Lui, „Cel Care există în chipul lui Dumnezeu" (Filipeni 2, 5) „a luat chip de rob" (Filipeni 2, 7), prin această apropiere de calitate şi cantitate şi a îmbrăcat chipul corpului atunci zugrăveşte=L în icoane şi aşează=L spre contemplare pe Acela care a primit să fie văzut. Zugrăveşte pogorîrea Lui fără de nume, naşterea din Fecioară, botezul în Iordan, Schimbarea la Faţă de pe Tabor, patimile, mijlocitoarele nepătimiri, minunile... înălţarea la cer. Zugrăveşte-le toate, şi cu cuvîntul şi cu culorile, în cărţi şi în icoane"[3].

Iar în alt loc zice: „Firea corpului n=a devenit dumnezeire, ci după cum Cuvîntul, fără să se schimbe a devenit trup, rămînînd ceea ce era mai înainte, tot astfel şi trupul a devenit Cuvînt, nepierzînd nimic din ceea ce este, ci, mai degrabă, identificîndu=se cu Cuvîntul după ipostază. Pentru această pricină, plin de încredere, zugrăvesc pe Dumnezeul nevăzut, nu ca nevăzut, ci ca Unul care pentru noi s=a făcut văzut prin participarea la carne şi la sînge (Evrei 2, 14). Nu zugrăvesc dumnezeirea nevăzută, ci zugrăvesc corpul văzut al lui Dumnezeu"[4].

---

2. *Ibidem*, p. 15-20.
3. Sfîntul Ioan Damaschin, *Cultul icoanelor*, trad. D. Fecioru, Bucureşti, 1937, tratatul III, p. 107.
4. *Ibidem*.

Din cele de mai sus înţelegem cum Dumnezeu, în decursul istoriei, nu a încetat niciodată să se facă cunoscut oamenilor şi să intre în comuniune cu ei, iar „la plinirea vremii" s-a arătat în trup" (I Timotei 3, 16), pe cît a putut cuprinde omul şi a binevoit Dumnezeu, sub chipul cel mai apropiat pentru înţelegerea omului, întruparea Sa fiind deci ultimul temei pentru icoană în creştinism.

Elementele componente ale icoanei Naşterii, ca pentru orice icoană dealtfel, îşi au temeiul în Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie. Tradiţia iconografică completează icoana cu unele elemente luate din izvoarele apocrife care întăresc, într-o formă mai populară, cele relatate de textele canonice.

Astfel, Sfîntul Evanghelist Matei relatează despre arătarea, în vis, lui Iosif, a îngerului care-i spune să nu se teamă a lua pe Maria, logodnica sa, „că ceea ce s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfînt. Ea va naşte Fiu... Acestea toate s-au făcut ca să se împlinească ceea ce s-a zis de Domnul prin prooroci" (1, 18-25); că „Iisus s-a născut în Betleemul Iudeei, în zilele lui Irod, regele... Magii de la Răsărit au venit la Ierusalim... văzînd la Răsărit steaua Lui... au venit să se închine lui (2, 1-2)... Şi intrînd în casă au văzut pe Prunc împreună cu Maria, Mama Lui, şi căzînd la pămînt s-au închinat Lui, şi deschizînd vistieriile lor, I-au adus Lui daruri: aur, tămîie şi smirnă" (2, 11).

Sfîntul Evanghelist Marcu nu relatează nimic despre Naşterea, ci numai despre Botezul lui Iisus în Iordan de către Sfîntul Ioan Botezătorul (1, 9).

Sfîntul Evanghelist Luca relatează mai întîi despre Bunavestire (1, 26-38), apoi recensămîntul populaţiei din porunca Cezarului August, „fiecare în cetatea sa". Aşa s-a suit şi Iosif... în Iudeea, în cetatea lui David, care se numeşte Betleem... ca să se înscrie împreună cu Maria, cea logodită cu el, care era însărcinată" (2, 1-5). Apoi descrie pe larg faptul dumnezeiesc al Naşterii lui Iisus: „Dar pe cînd erau ei acolo, s-au împlinit zilele ca ea să nască. Şi a născut pe Fiul ei Cel Unul-Născut şi L-a înfăşat şi L-a culcat în iesle, căci nu mai era loc pentru ei în casa de oaspeţi. Şi în ţinutul acela erau păstori, stînd pe cîmp şi făcînd de strajă noaptea împrejurul turmei lor. Şi iată îngerul Domnului a stătut lîngă ei şi slava Domnului a strălucit împrejurul lor. Şi ei s-au înfricoşat cu frică mare. Dar îngerul le-a zis: Nu vă temeţi. Căci, iată, vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul; Că vi s-a născut astăzi Mîntuitor, care este Hristos Domnul, în cetatea lui David. Şi acesta vă va fi semnul: Veţi găsi un prunc înfăşat, culcat în iesle. Şi deodată s-a văzut împreună cu îngerul, mulţime de oaste cerească, lăudînd pe Dumnezeu şi zicînd: Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire! Şi după ce îngerii au plecat de la ei, la cer, păstorii vorbeau unii către alţii: să mergem doar pînă la Betleem, să vedem cuvîntul acesta ce s-a făcut şi pe care Domnul ni l-a făcut cunoscut. Şi grăbindu-se, au venit, şi au aflat pe Maria şi pe Iosif şi pe Prunc, culcat în iesle. Şi toţi cîţi auzeau se mirau de cele spuse lor de către păstori. Iar Maria păstra toate

aceste cuvinte, punîndu-le în inima sa. Şi s-au întors păstorii, slă-vind şi lăudînd pe Dumnezeu, pentru toate cîte auziseră şi văzuseră precum li se spusese" (Luca 2, 6-20). Cum vedem, Sfîntul Evanghelist Luca dă cea mai completă descriere a faptului dumne-zeiesc al Naşterii.

Sfîntul Evanghelist Ioan spune foarte succint că „Cuvîntul S-a făcut trup şi s-a sălăşluit între noi" (1, 14). „Fiul cel Unul-Născut, care este din sînul Tatălui, Acela, L-a făcut cunoscut pe Dumnezeu (pe care) nimeni nu L-a văzut vreodată" (1, 18).

In afară de aceste elemente ale icoanei Naşterii date de Sfîn-tele Evangheliii, mai întîlnim asinul, boul şi leul cu semnificaţia lor mesianică potrivit proorociei lui Isaia (1, 3; 65, 25). In mai toate vechile icoane ale Naşterii sînt înfăţişate şi două moaşe, femei amintite în textele evangheliei apocrife unde se descrie naşterea şi copilăria lui Iisus Hristos [5].

Inainte de a trece la analiza elementelor componente ale icoa-nei, cîteva consideraţii de ordin general se impun. Compoziţia icoa-nei Naşterii urmează, aproape întru totul, celor descrise în erminia lui Dionisie din Furna [6]. Unele compoziţii din frescele noastre, aşa cum vom constata la locul potrivit, sînt mai simple, îndeosebi cele din amsamblul pictural Arborele lui Iesei, subliniind o latură sau alta a lucrării de înnoire a firii împărtăşită prin Naşterea după trup a Fiului lui Dumnezeu, deci fără ca prin această simplificare să seştirbească cu ceva din oglindirea mesajului dumnezeiesc al Naşterii. Prezenţa, în icoană, şi a altor fapte sau persoane care sînt legate în timp, anterior sau posterior de faptul dumnezeiesc al Naşterii, cum sînt magii sau moaşele care pregătesc scăldatul Pruncului arată că icoana, în general, deci nu numai cea a Naş-terii, cuprinde şi înfăţişează şi alte momente pe lîngă cel principal. Mai mult, în icoana Naşterii, Pruncul apare nu numai în iesle ci şi în scăldătoare sau pe braţul unei moaşe gata să-L bage în scăl-dătoare. Aceasta arată că icoana este ca şi o carte care cuprinde mai multe acţiuni secundare care întregesc pe cea principală. De aici înţelegem că icoana nu este înfăţişarea „fotografică" a momen-tului, a faptului singular ci împreună cu partea sa pregătitoare şi apoi cu urmarea sa: lucrarea de înnoire a firii. De aceea, cele înfăţişate în icoană nu sînt într-o manieră naturalistă, ci transfi-gurată, arătînd că chipul lumii înfăţişate în icoană este cel înnoit, înduhovnicit, este reprezentarea lumii veacului ce va să fie, pe care icoana ni-l arată „nu deplin ci ca într-o oglindă" (II Corinteni 3, 18), „căci umblăm prin credinţă, nu prin vedere" (II Corinteni 5, 7) „Neprivind noi la cele ce se văd, ci la cele ce nu se văd, fiindcă cele ce se văd sînt trecătoare, iar cele ce nu se văd sînt veşnice" (II Corinteni 4, 18). De aici înţelegem învăţătura Bisericii potrivit căreia „momentele singulare ale mîntuirii, care s-au petrecut pe pămînt, conţin totdeauna mîntuirea în întregime şi anume venirea

5. I. D. Ştefănescu, *Iconografia artei bizantine şi picturii feudale româ-neşti*, Bucureşti, 1973, p. 96.

6. *Carte de pictură*, traducere de Smaranda Bratu-Stati şi Şerban Stati, 1979, p. 128.

lui Dumnezeu în trup şi schimbarea acestei lumi prin venirea Sa[7]. Icoana ne face cunoscut, deci, nu numai faptul istoric al mîntuirii, ci şi chipul mîntuirii realizate în om şi în întreaga fire a cosmosului. Mai mult, ea are deci nu numai un rol didactic, de informare, ci şi unul de formare, de lucrare harică, sfinţitoare, săvîrşită de Persoana înfăţişată pe icoană sau prin mijlocirea ei, în cazul icoanelor sfinţilor.

Şi acum, analizînd pe rînd fiecare element component al icoanei Naşterii cu ajutorul textelor Sfintei Scripturi şi ale Sfintei Tradiţii fixate în scris, mai tîrziu, şi în cărţile de cult, în cazul de faţă în slujba praznicului, apelînd şi la învăţătura Sfinţilor Părinţi, putem preciza temeiul şi înţelesul lor, precum şi mesajul pe care fiecare element component în parte şi întreaga compoziţiei a icoanei îl poartă.

Faptul dumnezeiesc al Naşterii se petrece în Betleemul Iudeei (Matei 2, 1) ţinut cu un relief muntos, ceea ce înfăţişează şi icoana Naşterii. Munţii, ca şi întregul peisaj, sînt redaţi nu naturalist, ci cu înfăţişare care arată, prin culoare şi linii, o înnoire, devenind „pămînt nou" (Apocalipsa 21, 1). Innoirea este sugerată şi de prezenţa în toată compoziţia a culorii albe, culoarea scutecelor Pruncului, albul fiind simbolul curăţiei morale (Psalmul 50, 8), al înnoirii, adusă de Pruncul Iisus odată cu Naşterea Sa. Culorile, folosite de zugrav în redarea peisajului, ne trimit la cele din Apocalipsă şi arată că au suferit nişte schimbări ca din cauza unui soare puternic, aşa cum arată peisajul din pustiul Sinai. Aceste modificări petrecute în icoana Naşterii se datoresc Soarelui dreptăţii Care „din Fecioara Maria a răsărit", cum cîntă stihurile praznicului. Munţii şi dealurile, prin liniile lor, sugerează o mişcare de înălţare, de bucurie duhovnicească săltînd de veselie „ca berbecii", cum zice psalmistul (113, 4-6). Vîrfurile munţilor sînt tăiate pentru a simboliza copleşirea lor de bucurie duhovnicească a faptului dumnezeiesc şi al înnoirii lor. Această stare duhovnicească este subliniată şi de cîntarea stihoavnei din Duminica dinaintea Naşterii: „Impodobeşte-te Betleeme, pămîntul Iudeei, şi te veseleşte că dintru tine a răsărit Dumnezeul nostru. Auziţi munţi şi dealuri şi laturile cele de prin prejurul Iudeei că vine Hristos să mîntuiască pe omul pe care l-a zidit", „Munţi şi dealuri, cîmpii şi văi, popoare şi seminţii, neamuri şi toată suflarea strigaţi, umplîndu-vă de dumnezeiască veselie" (idem oda 6). Iată deci cum natura redată nu cu realismul lumii căzute, ci cu realismul lumii înnoite se face icoană şi pildă a înnoirri omului credincios care priveşte şi se roagă în faţa unei astfel de icoane. Şi dacă mai observăm şi faptul că munţii sînt înfăţişaţi, în elansarea lor, în trepte, ne ducem cu mintea la scara virtuţilor a Sfîntului Ioan Scărarul, figurată în frescele noastre (Sucevita, Rîşca), care ne învaţă că viaţa duhovnicească este un permanent urcuş pe treptele trăirii virtuţilor creştine, nelipsind nici căderile din care trebuie să ne ridicăm şi acest urcuş ni-l face mai uşor harul sfinţitor adus lumii odată cu Naşterea Fiului lui Dumnezeu în Betleemul Iudeei.

---

7. W. Nyssen, *op. cit.*, p. 82.

Acest peisaj, pămîntul Iudeei în care se naşte cu trupul Fiul lui Dumnezeu (la Humor – în gropniţă şi la Arbore – în Acatist) este mărginit de o linie, respectiv de un contur rotund care, mai ales la Arbore, pare să ne sugereze faptul că meşterii vremii ştiau că pămîntul este rotund, concepţie foarte înaintată pentru vremea lor. Pentru cazul de faţă, în icoana Naşterii, linia, conturul de formă circulară simbolizează ideea desăvîrşirii şi a infinitului, a veşniciei dumnezeieşti care învăluie şi înnoieşte cosmosul, deci şi Betleemul Iudeei.

Peştera în care S-a născut Fiul lui Dumnezeu nu este menţionată expres de Sfînta Scriptură care spune doar: „Şi a născut pe Fiul... şi L-a culcat în iesle" (Luca 2, 7). Din textul Sfintei Scripturi reiese că locul unde S-a născut era un adăpost de animale, care, aşa cum se poate vedea şi astăzi, prin configuraţia sa, poate fi numit, pe bună dreptate peşteră. Textele liturgice ca şi cele ale erminiilor au folosit de la început denumirea de peşteră şi nu de staul pentru că este mai potrivit cu înţelesul duhovnicesc al locului naşterii, a coborîrii lui Dumnezeu în lumea întinată de păcat.

Fericitul Ieronim aminteşte de locul Naşterii Domnului, denumindu-l cu termenul de peşteră, în descrierea călătoriei Sfintei Paula la Betleem: „De aici s-a dus apoi Paula la peştera Mîntuitorului. Ea a văzut locul sfînt unde s-a oprit Fecioara şi grajdul..."[8]. In slujba praznicului, la ceasul I, se spune: „Şi a sosit vremea naşterii şi nici un loc nu era de sălăşluire, ci ca un palat frumos, peştera Impărătesei s-a arătat, Hristos se naşte ca să ridice chipul cel mai înainte căzut".

In icoană, peştera este mai mult sugerată decît înfăţişată, şi aceasta foarte sumar, arătîndu-se mai mult gura, deschiderea în faţa căreia se află Pruncul pus în iesle. La Voroneţ, în scena sinaxarului se arată la gura ei un perete şi un acoperiş din lespezi mari de piatră. In Arborele lui Iesei, la Sucevita şi Voroneţ, ea nici nu este figurată ci doar sugerată printr-o pată de culoare neagră. Deci figurată, mai mult sau mai puţin, sau numai sugerată, totdeauna cu culoare închisă, neagră, ea trimite la înţelesul ei simbolic: adîncul păcatului în care omul s-a scufundat prin greşeala neascultării, „la faptul că Dumnezeu Insuşi, potrivit imnelor liturgice şi învăţăturilor Sfinţilor Părinţi, prin harul venirii Sale, a eliberat pămîntul de închiderea în el însuşi"[9]. Cuvintele psalmistului întăresc acest înţeles: „Dintru adîncuri am strigat către Tine, Doamne, Doamne, auzi glasul meu!" (129, 1). „Adevărul a răsărit din pămînt" (84, 12). „Impăratul nostru a făcut mîntuire în mijlocul pămîntului" (73, 13). Cîntările praznicului şi ele arată tot acest înţeles: „Pe mine cel ce m-am făcut peşteră tîlharilor, Doamne, Cel ce Te-ai născut în peşteră arată-mă casă a Ta şi a Tatălui şi a Duhului Tău" (Oda 8, 22 decembrie). „Vine să strălucească lumină neînserată celor ce erau mai înainte întunecaţi şi întru

8. *Ibidem.*

9. Idem, *Pămînt cîntînd în imagini*, trad. de Pr. prof. dr. D. Stăniloae, Bucureşti, 1978, p. 115.

nevoi" (Oda 7, 24 decembrie). „Cercetatu=ne=a pe noi de sus Mîntuitorul, Răsăritul răsăriturilor. Şi cei dintru întuneric şi din umbra morţii, am aflat adevărul că din Fecioară S=a născut Dom=nul" (Luminînda praznicului). Iată motivul pentru care iconografia şi textele liturgice folosesc sau mai bine=zis sugerează peştera şi nu staulul sau un interior de casă.

Ieslea, în care este pus Pruncul este figurată mai mult ca un sicriu sau chiar ca un prestol, aşa cum observă un tîlcuitor con=temporan al iconografiei noastre, la Moldoviţa, în scena Arborele lui Iesei, „sub bolta peşterii, ieslea Pruncului capătă arhitectura unui altar, prestol. Pruncul Insuşi ia chipul oferirii unei jertfe negrăite" [10].

Fiul Cel Unul Născut este reprezentat înfăşat şi culcat în iesle (Luca 2, 7). Şi aici înfăşarea şi culcarea ne este înfăţişată într=o manieră nu naturalistă, ca a oricărui prunc, ci ca a „Prun=cului tînăr, Dumnezeu Cel mai înainte de veci" (Condacul praz=nicului), încoronat cu aureolă, simbolul luminii şi al slavei dumnezeieşti, arătată atît „la Naştere cît şi la Schimbarea la Faţă pe Tabor". Deci, pe cît au putut cuprinde ucenicii cuvintele Sfîntului Evan=ghelist Ioan cuprinde taina întrupării de la Naştere pînă la Schim=barea la Faţă, începutul zilei a opta, a veacului ce va să fie. „Şi Cuvîntul S=a făcut trup şi S=a sălăşluit între noi şi am văzut slava Lui, slavă ca Unuia=Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr" (Ioan 1, 14). Culoarea albă a scutecelor aminteşte, tot de aceeaşi lumină dumnezeiască a Taborului pe care Dumnezeu o împărtăşeşte lumii încă de la Naşterea Sa. Această culoare, în icoana Naşterii este pusă în întregul peisaj al scenei. Pruncul înfă=ţişat în această culoare plină de lumină şi aşezat la gura peşterii cu semnificaţia ei trimite la înţelesul dat de cuvintele Sfîntului Evanghelist Ioan: „Şi lumina luminează în întuneric şi întunericul nu a cuprins=o" (1, 5).

Feşile cu care este înfăşurat Pruncul ne amintesc mai mult de înfăşurăturile de îngropare pe care iconografia noastră ni le pre=zintă în icoana învierii lui Lazăr, mort de patru zile. Poziţia tru=pului cu starea sa nemişcată este mai mult cea a mortului, iar aşe=zarea sa în iesle sugerează starea sa de jertfă aşa cum iconografia noastră Îl înfăţişează aşezat pe discosul liturgic în axul principal al absidei altarului în interior sau în exterior la bisericile cu pic=tură exterioară. Cîntările praznicului întăresc aceste înţelesuri: „Domnul Iisus născîndu-Se în Betleemul Iudeei, de la Răsărit venind magii s=au închinat lui Dumnezeu celui ce S=a întrupat şi deschi=zînd vistieriile lor, cu osîrdie daruri cinstite i=au adus: aur lămurit, ca Impăratului veacurilor, tămîie ca unui Dumnezeu al tuturor şi ca unui mort de trei zile, smirnă ca unui fără de moarte" (Stiho=avna Litiei praznicului). „Magii... mai înainte vestind a Sa îngro=pare de trei zile, adică „prin aur şi smirnă şi tămîie" (Slava de la Litie, 26 decembrie). „Născutu=Te=ai după trup, în mormînt şi la moarte a merge ai voit şi iarăşi a învia a treia zi" (Irmos, oda 6, 24 decembrie). De aici înţelegem şi învăţătura Bisericii, potrivit

---

10. Idem, *Începuturile picturii bizantine...*, p. 82.

căreia „momentele singulare ale mîntuirii care s=au petrecut pe pămînt, conţin totdeauna mîntuirea în întregime...“ [11]. Biserica, în imnografia sa, a căutat să dea semnificaţie duhovnicească feşilor şi scutecelor albe cu care este înfăşat Pruncul în icoana sa. „După datina omenească primeşti înfăşare în scutece, Prunc arătîndu=te prin care dezlegi legăturile greşelilor mele“ (Oda 7, 24 decembrie). „Cu scutece se înfaşă şi se dezleagă legăturile cele cu multe împle=tituri ale păcatelor“ (Oda 6, 25 decembrie). „Făptura leapădă acum toată vechitura, văzînd pe Ziditorul zidindu=se şi înnoin=du=te pe tine, prunc făcîndu=se şi la frumuseţea cea dintîi aducîn=du=te“ (Oda 4, 24 decembrie). „Domnul Iisus născîndu=Se din Curata Fecioară, s=au luminat toate“ şi „lumină ne=a strălucit nouă, Hristoase Dumnezeule, venirea Ta, lumina cea din lumină, strălu=cirea Tatălui, toată făptura ai luminat“ (Stihiri la Doamne stri=gat=am, 26 decembrie), ne=a luminat cu o lumină „mai presus de pricepere“ (Ibidem, 30 decembrie). Toate aceste adevăruri ale înno=irii duhovniceşti, icoana Naşterii le sugerează, ne face să le înţele=gem, în sensul de a prinde ceva din ele, prin culoarea albă a scu=tecelor şi prin felul cum sînt înfăşurate feşile Pruncului. Iată de ce numai această reprezentare a Pruncului culcat în iesle şi înfăşat este conformă cu textul Evangheliei (Luca 2, 7) şi cu mesajul icoa=nei: înnoirea omului şi a lumii.

Înăuntrul peşterii sînt reprezentate două animale, asinul şi boul, care stau cu capetele plecate asupra Pruncului culcat în iesle. Ele apar în cele mai vechi reprezentări ale Întrupării [12]. Potrivit tradiţiei, asinul a slujit la fuga în Egipt, iar conform textului Evan=gheliei (Matei 21, 2, 7 şi textele paralele), a servit la intrarea în Ierusalim. Boul este simbolul jertfelor Vechiului Testament. Prezenţa lor trimite, potrivit unui iscusit comentator al icoanei [13], la locul din proorocul Isaia (1, 3), unde prezenţa boului şi a asinului poate fi înţeleasă într=un sens mai apropiat: „Boul îşi cunoaşte stăpînul şi asinul ieslea domnului său, dar Israel nu Mă cunoaşte; poporul Meu nu Mă pricepe“. Acelaşi comentator spune că „boul şi asinul închipuie cele două popoare“ [14], după cuvîntul lui Avacum: „În mijlocul celor doi vieţuitori te=ai arătat“ (3, 2, Vulgata); poporul iudeu şi poporul păgîn care au intrat în Biserică. Întrucît ieslea întrupării devine altarul lumii, din care se oferă pîinea cuvîntului lui Dumnezeu ca hrană popoarelor pămîntului, în taina Crăciunului este privită, închinată şi slăvită întreaga mîntuire, aşa cum a expri=mat=o în cuvinte pelerina Paula: „Slăvit să fie Betleemul, Casă a pîinii, unde s=a născut pîinea care a coborît din cer“ [15].

„Taina venirii lui Hristos este taina pîinii. Betleem, casa pîinii, arată că încă de la prima venire a lui Hristos s=a vădit darul pe care Cel născut îl pregăteşte pe seama a lor săi; nu numai venirea, ci şi mîntuirea; nu numai mîntuirea, ci şi împărtăşirea de El în pîi=nea călătoriei pînă la a doua venire“ [16].

---

11. *Ibidem.*
12. *Ibidem.*
13. Idem, *Pămînt cîntînd...*, p. 115.
14. Idem, *Începuturile...*, p. 82.
15. *Ibidem.*
16. Idem, *Pămînt cîntînd...*, p. 116.

Cîntările praznicului subliniază aceeaşi semnificaţie : „In ieslea dobitoacelor este pusă masă de taină (Oda 1, pavecerniţă, 22 decembrie) din care se împărtăşesc cele două popoare, iudeu şi păgîn, simbolizate de cele două animale, popoare care au intrat în Biserică, primind Pîinea vieţii veşnice". „Din ospăţul Stăpînului şi din masa cea nemuritoare în peştera cea săracă, cu gînduri înalte, veniţi credincioşilor să ne îndulcim, cunoscînd pe Cuvîntul cel ce S=a născut" (Oda 9, pavecerniţa, 22 decembrie).

In evlavia şi gîndirea poporului nostru cu privire la Naşterea Domnului, prezenţa celor două animale este o prezenţă de slujire umană faţă de Pruncul născut în sezon de iarnă şi în condiţii, din cele mai sărăcăcioase, aşa cum arată două versuri dintr=un colind : „Şi boii peste El suflau, căldură ca să=l facă". In aceasta trebuie să vedem răspunsul fiinţelor cuvîntătoare, atribuit de evlavia credincioşilor noştri, la binefacerile lui Dumnezeu Care Se naşte cu trup pentru înnoirea întregii zidiri, după care şi ele „împreună cu toată făptura suspină" să se împărtăşească (Romani 8, 22).

In unele icoane ale Naşterii în afară de asinul şi boul, figuraţi în peşteră şi cu capetele deasupra Pruncului mai apar, în afara peşterii, pe cîmp, boul şi leul (Sucevita) sau numai leul, boul şi asinul, pe cîmp, fără ca boul şi asinul să mai apară şi în peşteră (Voroneţ şi Sucevita, în Arborele lui Iesei). In această icoană se oglindesc cele spuse de proorocul Isaia : „Lupul va paşte la un loc cu mielul, leul va mînca paie cu boul... Nimic rău şi vătămător nu va fi în muntele Meu cel sfînt" (65, 25), sau „...viţelul şi puiul de leu vor mînca împreună şi un copil îi va paşte... leul ca şi boul vor mînca paie" (11, 6, 7), adică va fi pacea pe pămînt adusă de „Domnul păcii" cum spune acelaşi prooroc (9, 5). Animalele sînt înfăţişate în cîmp, la păscut, aproape de Prunc care le paşte, cum zice proorocul. Ele arată surprinse şi cuprinse de spaimă văzîndu=se în faţa leului. Leul, văzîndu=le, în apropierea sa, se porneşte să le sfîşie, dar toate se opresc în pornirile lor firesti, ale firii lor decăzute şi se privesc una pe alta cu oarecare încredere că vor putea, pînă la urmă, să convieţuiască în pace. Aceasta este deja începutul împărăţiei păcii aduse de Domnul ei care S=a născut, aşteptarea făpturii ca să fie izbăvită „din robia stricăciunii, ca să se bucure de libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu" (Romani 8, 21).

Deasupra Pruncului străjuieşte steaua care a călăuzit pe magi (Matei 2, 2, 9). Ea este simbolul Pruncului „o stea va ieşi din Iacov" (Numeri 24, 17). Acestea sînt subliniate şi de cîntarea praznicului: „Steaua iată a răsărit din seminţia lui Iuda pe care cunoscînd=o împăraţii (magii n. n.) au pornit de la răsărituri şi se silesc să ajungă să vază pe Hristos, în Betleem cu trupul născut" (Oda 6, 20 decembrie).

Steaua nu este figurată în icoana Naşterii din Arborele lui Iesei pentru că aici Pruncul este descris de proorocul Isaia sau de alţi prooroci care ne arată nu steaua, ci pe Insuşi Pruncul, împlinirea proorociei în care Pruncul este numit Steaua care răsare din Iacov.

La Humor, în pictura din încăperea mormintelor, din ciclul vieţii Maicii Domnului, din cerul, simbolizat printr-o linie de cerc, care se deschide, coboară o rază, ce trece printr-o stea şi ajunge deasupra Pruncului. Raza simbolizează pe Insuşi Pruncul numit în imnologia ortodoxă şi „Raza Tatălui". Cerul care se deschide arată împlinirea dorinţei strigate de proorocul Isaia: „O, de ai desface cerurile şi Te-ai pogorî" (64, 1). Deci Dumnezeu S-a pogorît acum şi S-a apropiat de om şi omul de Dumnezeu. La Humor, în reprezentarea Acatistului, din cer coboară două raze, ce se unesc într-un punct, care poate să exprime aceeaşi idee de deschidere a cerului. La Sucevița, în Sinaxar, din cer coboară trei raze, simbolizînd cele trei persoane ale Sfintei Treimi dintre care, cea de la mijloc, se termină cu un cerc din care pornesc alte trei raze simbolizînd tot Sfînta Treime care se arată mai desăvîrşită la Iordan. Aşadar, Naşterea anticipează şi chiar cuprinde şi taina arătării Sfintei Treimi. Aici sub chipul celor trei raze, iar la Iordan în chip desăvîrşit Fiul Care primeşte Botezul, Tatăl Care glăsuieşte şi Duhul Sfînt Care Se coboară ca un porumbel (Matei 3, 16-17). Cele trei raze figurate în două registre – în pictura de la Sucevița – poate să simbolizeze Sfînta Treime în Vechiul şi în Noul Testament.

In afara peşterii, în faţa ei, îmbrăcată în purpură împărătească stă Sfînta Fecioara Maria, Născătoare de Dumnezeu, Maica Domnului, Teotocos, Biserica.

„La origine, pictorii arătau pe Maica Domnului stînd în faţa lui Iosif, îndată după Naştere pentru a sublinia ideea că a născut fără dureri. Sfîntul Ioan Gură de Aur adaugă că „ea însăşi a aşezat Copilul în iesle şi apoi L-a luat pe genuchii ei"[17]. Aceasta este arătată şi de o cîntare a praznicului: „Fecioara ţinîndu-L în braţe şi închinîndu-se Lui şi sărutîndu-L ca o maică..." (Oda 8, 23 decembrie), „Maria a suferit asemenea tuturor femeilor – continuă acelaşi Sfînt Părinte –, fiindcă Hristos S-a împărtăşit cu adevărat de firea omenească. Messaritis, comentatorul mozaicurilor din bazilica funerară împărătească „Sfinţii Apostoli", a Bizanţului, descriind Naşterea lui Hristos, arată că Maria „poartă pe faţă semnele unei femei care a suferit.... Aceasta pentru ca Intruparea să nu fie de nimeni bănuită. In relaţie cu aceste două idei diferite, descoperim de-a lungul veacurilor două înfăţişări ale Mariei: Maria stă întinsă, liniştită pe patul său, sau dreaptă, rezemată de spătar cu braţele de-a lungul trupului. Chipul şi atitudinea nu poartă urme de suferinţă. Mai apare culcată pe o parte, întoarsă spre privitor; îşi sprijină capul pe un braţ; celălalt, încovoiat, se reazimă pe piept. Chipul tras şi obosit poartă urme de suferinţă. Cea dintîi atitudine este proprie Apusului, Italiei mai ales; cea de a doua, Orientului (Capadociei) şi Bizanţului"[18].

In frescele noastre, din nordul Moldovei, întîlnim ambele atitudini predominînd tipul propriu Bizanţului, adică stînd culcată. In ambele înfăţişări, prin gestul mîinilor, privirea interiorizată exprimă

---

17. I. D. Ştefănescu, *op. cit.*, p. 94.
18. *Ibidem*.

starea sufletească mai puţin de durere şi mai mult de contemplare, de uimire în faţa faptului dumnezeiesc al Întrupării petrecut într=un cadru cu totul vrednic de uimire încît, aşa cum precizează Sfîntul Evanghelist Luca (2, 1): „Maria păstra toate aceste cuvinte, punîndu=le în inima ei", văzînd împlinindu=se, şi în ea, zicerile proorocilor. Este atitudinea liturgică, de tăcere cu buzele şi de laudă cu inima, de închinare a întregii noastre fiinţe în faţa Tainei.

La Humor, în Imnul acatist, şi mai ales la Moldoviţa, în Arborele lui Iesei, îndeosebi, Maica Domnului este înfăţişată „şezînd şi ascultînd, cu toate că perna violetă din spatele ei lasă să se înţeleagă că e culcată, cum este înfăţişată în toate celelalte reprezentări. Privirea ei se îndreaptă spre evenimentul mai presus de înţelegere, oglindindu=l" [19]. Ea ascultă şi pune în inima ei şi cuvintele proorocului Isaia, înfăţişat în stînga ei care dănţuieşte de bucurie şi=i arată proorocia sa scrisă privind faptul dumnezeiesc al Naşterii. „Iată Fecioara va lua în pîntece şi va naşte fiu şi vor chema numele lui Emanuel" (7, 14).

Fecioara Maria are înfăţişarea care exprimă cu o forţă rar întîlnită, smerenia, ascultarea şi dragostea ei faţă de Dumnezeu şi în acelaşi timp faţă de om, de omenirea întreagă pe care ea le=a arătat cînd a rostit înaintea îngerului pentru toată lumea şi pentru fiecare în parte: „Fie mie după cuvîntul tău" (Luca 1, 38). Această stare sufletească copleşeşte pe cea a durerii naşterii şi mai ales pe cea a mîhnirii sale faţă de frămîntările lui Iosif.

In toate celelalte icoane din frescele noastre, Sfînta Fecioară este înfăţişată stînd culcată.

Astfel la biserica Arbore, în ciclul de scene pictate, reprezentînd Viaţa Maicii Domnului din camera mormintelor, Maica Domnului stă culcată privind spre Iosif, cu mîna dreaptă sub cap, iar cu cea stîngă sprijinită de=a lungul trupului. Aici durerea naşterii pare copleşită de durerea pentru mîhnirea lui Iosif care şade pe o piatră cu un băţ în mînă, iar cu stînga îşi acoperă faţă din partea stîngă, de către Fecioara Maria şi Pruncul Iisus, avînd să arate că este foarte ruşinat de faptul Naşterii pe care, aşa cum mărturiseşte Sfîntul Evanghelist Matei (1, 19=20), nu l=a înţeles la început atunci cînd „s=a aflat avînd în pîntece de la Duhul Sfînt" (1, 18). Starea sufletească de frămîntare a lui Iosif este exprimată şi mai bine în scena de la Humor. In ambele scene (de la Arbore şi Humor), unde îndoiala e arătată sub chipul unui bătrîn, bătrîneţea aici fiind simbolul omului învechit cu totul în păcat care cu greu se leapădă de el şi nu primeşte înnoirea duhovnicească, îmbrăcat ca şi păstorul, într=o sarică, cu un băţ în mîna stîngă, pe care i=l dă lui Iosif, şi cu dreapta gesticulînd spre Iosif adîncit în gîndurile îndoielii, cu mîna stîngă sub barbă, îi spune, arătîndu=i lui Iosif băţul, că nu poate fi adevărată naşterea feciorelnică, după cum nu se poate crede nici că băţul uscat din mîna lui mai poate înverzi. La Vatra

19. W. Nyssen, *Pămînt cîntînd...*, p. 115.

Moldoviţei, în scena Imnul Acatist, îndoiala este foarte şteasră la înfăţişare. Deşi Maica Domnului pare foarte copleşită, nu atît de durerile naşterii, cît, mai ales, de frămîntarea lui Iosif, prin privirea ei adîncită în adevărul şi măreţia faptului dumnezeiesc al Naşterii mai presus de fire vrea să-l liniştească şi să-l îndemne să ia aminte la cele scrise de prooroci despre dumnezeiasca Intrupare şi la cuvintele de lămurire şi îmbărbătare ale îngerului rostite înainte de Naştere: „Iosife, fiul lui David, nu te teme a lua pe Maria, logodnica ta, că ceea ce s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfînt. Ea va naşte Fiu şi va chema numele lui: Iisus, căci El va mîntui pe poporul său de păcate..." (Matei 1, 19-21). Toată această frămîntare a lui Iosif, mărturisită de Evanghelie, Biserica a consemnat-o atît în cîntările liturgice cît şi în icoanele pictate, căutînd să prindă, pe cît a fost cu putinţă, adevărul faptului dumnezeiesc al Intrupării cu cele două laturi ale sale, dumnezeiască şi omenească, frămîntarea dar şi încredinţarea lui Iosif. Pentru a sublinia adevărul pururea fecioriei Maicii Domnului: Fecioară înainte, în timpul şi după naştere a rămas; Biserica a rînduit ca în icoana Maicii Domnului să se pună cele trei stele, două în faţă, în dreptul umerilor, iar una pe maforion, în dreptul frunţii.

Frămîntarea lui Iosif şi dialogul între Fecioara şi Iosif, consemnate de cîntările praznicului, sînt de o duioşie şi sinceritate fără egal, făcîndu-ne să înţelegem că îndoiala şi nedumerirea lui Iosif erau ca şi cele ale Apostolului Toma: porneau din intenţia lor sinceră de a nu fi înşelaţi în credinţa lor, îndoiala lor devenind sfîntă, una din cele mai neclintite dovezi ale adevărului faptului dumnezeiesc al Naşterii şi, respectiv, al Invierii.

„Acestea, zice Iosif către Fecioara Maria, ce lucru este acesta care văd întru tine? Nu mă pricep şi mă minunez! In loc de cinste ruşine, în loc de veselie întristare, în loc ca să mă laud, ocară mi-ai adus mie. Nu voi mai putea suferi defăimarea oamenilor, pentru că de la preoţi din Biserica Domnului ca pe o nevinovată te-am luat şi ce este aceasta ce se vede" (Slava, glas 8, ceasul I, împărătesc).

„Cînd Iosif cu întristarea s-a rănit, Fecioară la Betleem mergînd ai strigat către dînsul: Pentru ce te mîhneşti şi te tulburi văzîndu-mă avînd în pîntece? Necunoscînd nicicum înfricoşata taină care este întru mine. Leapădă dar toată frica şi cunoaşte lucrul preaslăvit că Dumnezeu S-a pogorît pe pămînt pentru milă, în pîntecele meu şi acum trup a luat. Pe acesta născîndu-L, eu, te vei închina ca Făcătorului tău pe Care îngerii Îl laudă neîncetat şi-L slăvesc împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt" (Tropar glasul 2, ceasul 9 împărătesc). Nedumerirea lui Iosif în timpul dinainte de naştere (Matei 1, 19-25) ca şi în timpul naşterii a fost risipită, aşa cum se spune în textele Evangheliei (Matei 1, 24; 2, 14-15) sau în cel liturgic: „Iosife, spune nouă cum pe Fecioara pe care ai luat-o din cele sfinte, avînd în pîntece, o aduci în Betleem? Eu, zice, proorocii am cercat şi înştiinţare luînd de la înger m-am încredinţat, că pe Dumnezeu va naşte Maria nepovestit, la a Cărui

închinăciune Magii de la Răsărit vor veni cu daruri cinstite" (Slavă la ceasul 3 împărătesc).

La Voroneţ, în reprezentarea Naşterii din Sinaxar, Fecioara este înfăţişată culcată pe jumătate, dar ridicată şi rezemată cu spatele de un jilţ sau de spătarul patului, cu mîinile pe genunchi privind spre Pruncul Iisus cu duioşie, cu bucurie şi uimire, avînd privirea adîncită în contemplarea dumnezeiescului fapt petrecut. Această stare sufletească o exprimă în chip magistral cîntarea praznicului (stihuri de la utrenie, 25 decembrie). „Ce te minunezi Maria, ce te spăimîntezi de lucrul ce este întru tine? Că pe Fiul cel fără de ani L-am născut, zice, zămislirea Celui ce S-a născut nedumerind-o, fără bărbat sînt şi cum voi naşte fiu. Naştere fără sămînţă cine a văzut? Dar unde vrea Dumnezeu se biruieşte rîn-duiala firii, precum scrie. Hristos S-a născut din Fecioară în Bet-leemul Iudeei". Aici, Fecioara este înfăţişată cu o stare sufletească ce vădeşte deplina ei încredinţare că Iosif, în cele din urmă, se va dumeri. De aceea, ea nu-l mai priveşte, ci îl lasă să se frămînte în faţa îndoielii, figurată ca de obicei sub chipul bătrînului, cu căciulă pe cap, întinzînd lui Iosif băţul uscat cu un gest ce arată stăruinţa de a-l îndupleca pe Iosif care, în ciuda stăruinţei îndoielii, stă mai rezervat, nevrînd să se lase cu totul pradă îndoielii, ştiind că, pînă la urmă, poate se va dumeri.

La Voroneţ, în scena Arborele lui Iesei, pictorul a înfăţişat numai Pruncul pus în iesle care arată ca un mormînt, adîncimea lui fiind marcată de culoarea neagră, Fecioara şi trei animale: asinul (ca un cal), boul şi leul. Aici, Maica Domnului, cu mîna stîngă sub cap şi cu dreapta arată spre Cel Unul-Născut, Care odată cu Naşterea Sa a adus pacea şi în lumea necuvîntătoarelor. Cele trei animale, aflîndu-se faţă în faţă sînt cuprinse de spaimă, boul şi asinul văzîndu-se în faţa leului, leul este cuprins de porni-rea sa de a sfîşia cele două animale, dar toate se opresc din por-nirile lor fireşti, de spaimă, respectiv de pradă, şi se privesc stăpî-nite de un duh de apropiere, de convieţuire paşnică parcă nedu-merite de această nouă stare a convieţuirii lor în pace. Gestul mîinii Maicii Domnului, arătînd spre Pruncul Iisus, dă sensul şi înţe-legerea celor petrecute şi în lumea necuvîntătoarelor, adică pacea dintre cele trei animale este împlinirea celor proorocite de Isaia (65, 25), izvorul ei este Domnul păcii (Isaia 9, 5). Această pace este începutul celei din ziua a opta, împărtăşită lumii de Fiul lui Dum-nezeu odată cu Naşterea Sa după trup. Gestul mîinii Maicii Dom-nului arătînd spre Fiul lui Dumnezeu Cel născut după trup din ea, trimite la cuvintele spuse ucenicilor la Cana Galileei: „Faceţi orice vă va spune El" (Ioan 2, 5), adică îndrumă atenţia între-gii făpturi către Făcătorul şi Mîntuitorul ei. Este gestul de dezle-gare a oricărei nedumeriri privind faptele minunate, înnoirea făpturii, adusă şi începută odată cu Naşterea. Această înnoire, de care se face părtaşă întreaga făptură este o lucrare de îmbunătăţire, de însănătoşire a firii stricate prin păcat şi se săvîrşeşte treptat prin efort personal şi cu ajutorul lui Dumnezeu, Maica Domnului apare aici ca o mijlocitoare în a ne arăta calea, adevărul şi viaţa aces-tei înnoiri.

Ingerii, slujitori permanenţi ai tainelor lui Dumnezeu, sînt prezenţi şi la Naştere, potrivit cuvîntului Evangheliei (Luca 2, 9-15). In pictarea Naşterii figurată în ansamblul Arborelui lui Iesei lipsesc pentru că slujirea lor de vestitori ai Naşterii aici este făcută de prooroci, mai ales de proorocul Isaia, excepţie făcînd de la aceasta scena de la Sucevita.

De obicei, ei apar în număr de trei, amintind de prezenţa lor la stejarul din Mamvri sub chipul cărora S-a arătat Dumnezeu unul în fiinţă şi întreit în persoane, Intruparea Fiului lui Dumnezeu. fiind o arătare tot treimică, potrivit învăţăturii Bisericii, tălmăcită în cîntările praznicului. Doi îngeri privesc la Prunc sau spre cer, aducînd laudă lui Dumnezeu cu cîntarea: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire" (Luca 2, 14), iar al treilea, numit de comentatori şi îngerul întrupării, priveşte spre păstori vestind Intruparea. Dar iconografia ortodoxă înfăţişează numărul îngerilor foarte diferit. Astfel, în pictura Naşterii de la Sucevita, în Arborele lui Iesei, apare numai un înger, cel „al Intrupării", care vesteşte ciobanilor. La Humor, în ciclul Viaţa Maicii Domnului, sînt înfăţişaţi numai doi îngeri, făcînd pandant cu Magii. Aici sînt înfăţişaţi în atitudine de adorare şi de slujire a dumnezeieştii taine, cu mîinile întinse şi acoperite de un văl, ca la Botez. Parcă după ce şi-au făcut misiunea lor de vestitori, lăsînd pe păstor să vestească Naşterea trîmbiţînd din bucium, ei rămân mai departe să privească şi se apropie ca şi Magii, să se închine aducînd laudă şi cinste şi Fecioarei Maria, Impărăteasa cerului şi a pămîntului, Născătoarea de Dumnezeu.

In reprezentarea de la Arbore, în Imnul Acatist, sînt şase îngeri, trei de o parte şi trei de altă parte. Ei îşi fac apariţia de după stîncile Betleemului, înclinîndu-se şi privind cu sfială şi bucurie la arătarea „tainei celei din veac ascunsă şi de ei neştiută" care acum s-a arătat prin Născătoarea de Dumnezeu. Slujba lor o fac aşa cum glăsuieşte psalmistul (2, 11) „cu frică" şi „se bucură de El cu cutremur". Unul dintre ei priveşte cu multă duioşie la nedumerirea lui Iosif şi starea sufletească a Maicii Domnului faţă de frămîntarea lui Iosif. Nimic înfăţişat mai uman şi trăit cu sinceritate taina dumnezeieştii Intrupări ca în pictura de la Arbore, din Imnul Acatist.

La Sucevita, în reprezentarea Sinaxarului, apar patru îngeri, privind cu aceeaşi uimire şi bucurie la arătarea tainei celei din veac ascunsă. Numărul de patru îngeri poate să trimită la cei trei tineri aruncaţi în cuptorul cu foc lîngă ei apărînd şi un al patrulea care avea „faţa ca a unuia dintre fiii zeilor" (Daniil 3, 25) şi care era, potrivit tîlcuirilor Sfinţilor Părinţi, Iisus Hristos Care la plinirea vremii, S-a născut din Fecioara în care sălăşluindu-se focul dumnezeirii nu a ars pîntecele ei, precum nici focul cel din Babilon n-a ars pe cei trei tineri (Daniil 3, 27).

Intre martorii şi vestitorii faptului dumnezeiesc al Naşterii, amintiţi de Evanghelie sînt şi păstorii (Luca 2, 8-20). In icoanele Naşterii din frescele noastre apare numai un păstor sau nu apare niciunul.

Deşi Erminia lui Dionisie de Furna aminteşte că în reprezen-

tarea Naşterii figurează şi oi[20], potrivit textului scripturistic, pe cînd în frescele de pe pereţii mănăstirilor din nordul Moldovei nu e figurată nici o oaie. Excepţie face numai pictura de la Sucevița din Sinaxar şi din Imnul Acatist unde apar mai multe oi, şase oi păscînd, iar mai jos zece oi adăpîndu-se la un izvor care iese din-tr-un jgheab. Această reprezentare a izvorului ne trimite la apele Iordanului, ale Botezului ca şi la cuvintele Evangheliei (Ioan 4, 14; 6, 35; 7, 37-38) ape curgătoare spre viaţă veşnică. Absenţa oilor, sau a păstorilor, sau prezenţa numai a unui singur cioban se explică cel mai bine prin învăţătura Bisericii cu privire la icoană potrivit căreia zugravul se mărgineşte, totdeauna, să redea numai esenţia-lul, creînd în arta iconografică acea sobrietate şi monumentalitate. Această concepţie artistică-liturgică îndrumează iconografia noas-tră românească veche pînă la începutul secolului al XVI-lea, cînd în arta iconografică intră concepţia povestirii care face ca să fie compoziţia încărcată cu mai multe elemente, iar cu începutul seco-lului al XVII-lea, în cazul nostru la Sucevița, îşi face loc concep-ţia decorativului în care peisajul este redat cu lux de amănunte, făcîndu-se, prin aceasta, un început de a înfăţişa în icoană nu chipul lumii restaurate, înnoite prin Intrupare, ci chipul lumii obiş-nuite, realismul lumii decăzute, ceea ce nu e cazul însă la Suce-vița, unde, în ciuda acestei tendinţe spre peisaj obişnuit, se redă numai ceea ce mărturiseşte Evanghelia şi cu sensul teologic-dogmatic al icoanei. Dacă zugravul a omis prezenţa păstorului dintr-o pic-tură, mai ales, din cea din cadrul Arborelui lui Iesei, nu a omis prezenţa lui şi din alte ansambluri, mai ales din interiorul bisericii încît pictura Naşterii prezentă în locaşul de închinare are în alcă-tuirea sa şi prezenţa păstorului. Prezenţa oilor a fost omisă în icoa-nele vechilor noastre fresce, fie din motivul mai sus amintit, adică pentru a nu încărca prea mult icoana, mai ales că spaţiul rezervat icoanei era prea redus, fie pentru faptul că înţelesul şi simbolul oii în istoria iconomiei mîntuirii lumii în Vechiul Testament prefigura pe „Mielul lui Dumnezeu Cel ce ridică păcatul lumii" (Ioan 1, 29) Care acum era deja prezent înfăşat şi culcat în iesle în stare de jertfă, simbolul devenind deci realitate.

Magii Melhilor, Baltazar şi Gaşpar, nume date de tradiţie, sînt înfăţişaţi bust în pictarea propriu-zisă a Naşterii şi nu călări ca în alte scene cu Naşterea din ciclul Imnului Acatist. La Humor în pictura propriu-zisă a Naşterii din ciclul Imnului Acatist apare un cal alergînd singur (probabil zglobiu de bucuria slujirii lui, după ce, împreună cu ceilalţi doi au adus pe Magi să se închine Prun-cului Iisus).

Magii lipsesc din pictura Naşterii din Arborele lui Iesei pen-tru că venirea lor are loc în Noul Testament.

Deşi înfăţişaţi bust, ei arată că merg cu grăbire (Humor), cuprinşi de sfială şi bucurie (Voroneţ), purtînd în mîini chivote de forma unor biserici în care se află darurile: aur, smirnă şi tămîie. Ei se îndreaptă spre Pruncul Iisus. Intre ei şi Prunc, iconograful a aşezat pe Maica Domnului. Acest loc intermediar între Prunc şi Magi tălmăceşte slujirea de mijlocitoare a Maicii Domnului între

20. Dionisie de Furna, *op. cit.*, p. 128.

lume şi Dumnezeu. La Sucevița, în Sinaxar, Maica Domnului priveşte spre Magi, arătînd cu mîna dreaptă tot spre ei. Este un gest care tîlcuieşte slujirea ei de primire a Magilor şi de prezentare odată cu ei şi a darurilor lor la Fiul Unul-Născut. Este icoana închinării darurilor noastre lui Dumnezeu, idee redată în vechile noastre tablouri votive. Gestul exprimă rolul de mijlocitoare a Maicii Domnului între oameni şi Dumnezeu într-un raport nu cu un conținut juridic ca între superior şi inferior ci de comuniune, filial. Sfînta Fecioară Maria este fiica lui Dumnezeu, ca orice făptură omenească dar şi Maica Domnului, Maica lui Dumnezeu Cel întrupat. Inchinarea noastră şi a darurilor pe care le aducem o facem nu izolat şi nu numai pentru noi, ci în comuniune cu semenii noştri. Numărul de trei al Magilor, fixat de tradiție, număr trei-mic, exprimă tocmai această idee de comuniune, cea mai desăvîrşită comuniune[21]. Această închinare a Magilor prin mijlocirea Maicii Domnului exprimă cea mai deplină comuniune între oameni, pe de o parte şi dintre oameni şi Dumnezeu, pe de altă parte, între care cea dintîi dintre oameni şi în chip deplin, a realizat-o Maica Domnului.

Cînd Magii au venit să se închine au găsit Pruncul în iesle, ne spune Sfîntul Iustin Martirul, în timp ce Sfîntul Epifanie al Ciprului şi Eusebiu al Cezareei socoteau că Magii au găsit Pruncul în casă[22], bazîndu-se pe textul Evangheliei (Matei 1, 16; 2, 11). Această părere a inspirat pe pictorii apuseni, cealălaltă pe cei din Răsărit. De aceea, textele slujbelor praznicului, ca şi icoanele din frescele noastre vechi, arată că Magii cînd au venit să se închine au găsit pe Prunc în peşteră şi culcat în iesle, subliniind înțelesul duhovnicesc al locului şi slujirii lor.

„Şi voi Magilor mergeți să vedeți mîntuirea în iesle înfăşată pe Carele steaua L-a arătat deasupra peşterii, pe Domnul dătătorul de viață Cel Care mîntuieşte neamul nostru" (Stihoavnă, 20 decembrie).

„Cerul Ți-a adus Ție, Celui ce Te-ai culcat prunc în iesle, pîrga neamurilor, prin stea chemînd pe Magi, pe care nici sceptrurile, nici tronurile nu i-au înspăimîntat, ci nemărginita sărăcie. Că ce poate fi mai prejos decît peştera? Şi ce poate fi mai smerit decît scutecele, întru care a strălucit bogăția Dumnezeirii Tale? Doamne, slavă Ție!" (Ipacoi, glas 8, 25 decembrie).

Comentariul teologic al slujirii lor scoate şi alte înțelesuri înalte ale faptei lor: „Filantropia divină primeşte înțelepciunea tuturor timpurilor. Preoții sacerdoțiului împărătesc, filozofii şi savanții, toți slujitorii culturii, în măsura în care ea este cult al Duhului, învață de la Mîngîietorul să cînte lauda lor. Creația lor, în punctele sale înaintate şi curățite se justifică cînd ea pătrunde această lume şi desemnează prin anticipare profetică imaginea Impărăției"[23].

---

21. Pr. prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Bucureşti, 1978, p. 310.

22. I. D. Ştefănescu, *op. cit.*, p. 95.

23. Paul Evdokimov, *L'Art de l'Icône, la Théologie de la Beauté, Desclée de Brouwer*, 1970, trad. în manuscris, p. 173.

Magii venind să se închine „s-a surpat mulţimea idolilor" (Slava de la vecernia praznicului), ei sînt pîrga neamurilor care au venit să se închine lui Hristos (Oda 4, 25 decembrie). Aici este o mare taină a înţelepciunii lui Dumnezeu. Daniil era fenician, Iov idumeu, regina din Saba, din Arabia, Melchisedec fără mamă şi tată (Evrei 7, 3). Sfinţi şi drepţi, ei sînt din afara lui Israel, dar plăcuţi lui Dumnezeu, căci „se temeau de El şi săvîrşeau dreptate. „Alături de Alianţa cu Israel, zice Sfîntul Irineu, stă Testamentul Neamurilor" [24].

Magii se fac slujitorii tainei întregi aşa cum se arată şi în cîntarea praznicului: „Prin smirnă moartea, prin aur puterea împărătească, iar prin tămîie stăpînirea Dumnezeirii au arătat împăraţii, căpeteniile neamurilor, aducîndu-Ţi Ţie Celui ce Te-ai născut în peştera Betleemului, mai presus de fire" (Oda 5, 24 decembrie).

In slujirea lor, ei s-au învrednicit să vadă mai mult decît proorocii: „Văzut ai fost pe cît era cu putinţă proorocilor să Te vadă dar în vremile cele mai de pe urmă, făcîndu-Te om te-ai arătat tuturor oamenilor în Betleem cetatea Iudeei, steaua arătîndu-Te pe Tine cel netîlcuit, cititorilor în stele" (Oda 9, 24 decembrie).

In reprezentare mai apar, cele două moaşe care se pregătesc să scalde Pruncul într-o cristelniţă. Prezenţa lor aici îşi au temeiul, precizează un comentator al icoanei, în Evanghelia apocrifă a Naşterii Mariei şi copilăriei lui Iisus, numele lor fiind Zelemi şi Salomia [25]. „Iosif se duse să aducă o moaşă, dar cînd s-a întors în peşteră Maria născuse pe Iisus. Şi Iosif a zis Mariei: „Ţi-am adus două moaşe. Pe Zelemi şi Salomia, care aşteaptă la intrarea peşterii". Maria a zîmbit. Iar Iosif i-a spus: „Nu rîde, ia seama să n-ai nevoie de vreun leac". Cînd Zelemi s-a apropiat de Maria, i-a cerut să-i dea voie să o pipăie. Şi cînd Maria i-a îngăduit aceasta, moaşa a strigat cu glas tare: „Doamne, fie-ţi milă de mine, niciodată n-am aflat lucrul acesta. Sînii ei sînt plini de lapte, a născut un băiat şi e fecioară... Fecioară a luat în pîntece, fecioară a născut şi fecioară a rămas", Salomia, cealălaltă moaşă s-a îndoit de vorbele lui Zelemi şi a pipăit-o şi ea pe Maria. Mîna ei, drept pedeapsa îndoielii, s-a uscat dintr-o dată. Plîngînd a cerut iertare. Un tînăr nespus de frumos la chip s-a ivit dintr-o dată şi i-a zis: „Vin-aproape de copil, închină-te Lui, atigîndu-l cu mîna ta şi El te va vindeca: că El este Mîntuitorul lumii şi al tuturor celor ce nădăjduiesc într-Insul". Salomia s-a închinat, a atins marginea scutecului în care era înfăşat Hristos şi îndată mîna i s-a vindecat" [26].

Prezenţa celor două moaşe pregătind scăldatul Pruncului lipseşte din compoziţia Arborelui lui Iesei pentru că fapta lor aparţine Noului Testament. In pictura de la Moldoviţa, din Imnul Acatistului, sînt prezente moaşele şi cristelniţa dar nu şi Pruncul, figurat

---

24. *Ibidem*.
25. I. D. Ştefănescu, *op. cit.*, p. 96.
26. *Ibidem*.

de obicei în braţele unei moaşe. La Moldoviţa, în Sinaxar ca şi la Humor, în Imnul Acatist, Pruncul este înfăţişat stînd în picioare în cristelniţă ca la Botez în apele Iordanului. Această înfăţişare a Pruncului, alături de cea în care el este arătat înfăşat în scutece şi aşezat în ieslea ce arată ca un prestol sau ca un mormînt, este încă o dovadă că scena Naşterii înfăţişează întreaga mîntuire, adică în ea există mai multe evenimente, fapte ale mîntuirii ca în Evanghelie, îndreptîndu-ne privirea spre Botezul Domnului. Aşa cum ştim, pînă în secolul al IV-lea, Naşterea era sărbătorită odată cu Botezul, Epifania. Textele liturgice subliniază acest lucru: „Astăzi se naşte din Fecioară Cel Care are în mînă toată făptura... Închină-mu-ne Naşterii Tale Hristoase. Invredniceşte-ne să vedem şi dumnezeiască arătarea Ta" (Slavă glas 6, ceasul 9 împărătesc). „Dumnezeu de la miazăzi s-a arătat şi voieşte a se spăla în apele Iordanului ca un om" (Slavă, Laude, 23 decembrie).

Dacă prezenţa moaşelor în icoana Naşterii pregătind scăldatul Pruncului, dovadă, în faţa dochetismului, a existenţei trupeşti, a Naşterii adevărate a lui Iisus, îşi are temeiul în Evanghelia apocrifă, prezenţa scăldătorii în formă de cristelniţă şi mai ales înfăţişarea Pruncului în cristelniţă stînd în picioare ca în apele Iordanului, fapta generală a scăldatului Pruncului capătă altă semnificaţie, avînd temeiul în învăţătura Bisericii de a privi taina Intrupării în totalitatea ei şi este o mărturie a sărbătoririi împreună a celor două evenimente sfinte: Naşterea şi Botezul pînă în secolul al IV-lea.

Icoana Naşterii înfăţişează faptul dumnezeieştii Intrupări potrivit textului Sfintei Scripturi, Sfintei Tradiţi şi îndrumărilor iconografice ale Bisericii. Taina Intrupării este slujită de întreaga zidire, pentru că lucrarea ei de „înnoire" potrivit textului liturgic s-a revărsat asupra întregului cosmos, cum se arată şi în cîntarea praznicului: „Ce vom aduce Ţie, Hristoase? Că Te-ai arătat pe pămînt ca un om pentru noi. Fiecare din făpturile cele zidite de Tine mulţumire aduce Ţie: îngerii, cîntarea, cerul, steaua, magii, darurile, păstorii, minunea, pămîntul, peştera, pustiul, ieslea, iar noi pe Maica Fecioara. Dumnezeule, Cel ce eşti mai înainte de veci, miluieşte-ne pe noi" (Stihira de la Doamne strigat-am, la praznic, 25 decembrie). Această slujire este răspunsul ei la fapta iubirii de oameni a lui Dumnezeu. „Domnul vine între ale Sale, cu adevărat, cu străină naştere ca pe cei ce se înstrăinaseră de la desfătarea raiului iarăşi să-i aducă la Sine, să-L primim născîndu-Se în peşteră" (Oda 8, 20 decembrie).

Icoana Naşterii ne oferă o bogăţie de învăţături teologice şi îndrumări iconografice. Din acestea vom sublinia cîteva pentru a înţelege mai bine icoana, teologia ei.

Icoana Naşterii, ca orice icoană întocmită după învăţătura Bisericii noastre, înfăţişează lumea nu în starea ei căzută în păcat, ci în starea de înnoire împărtăşită odată cu Naşterea după trup a Fiului lui Dumnezeu din Sfînta Fecioara Maria, în Betleemul Iudeei. Această înnoire este numai sugerată, o vedem „ca prin oglindă, în ghicitură", urmînd ca în viaţa veacului ce va să fie să ne împărtăşim de ea mai din plin, cînd vom vedea „faţă către faţă" (I

Corinteni 13, 12). Această sugerare se face prin culoare, linie şi înfăţişarea corespunzătoare tocmai pentru a vedea „în parte" chipul lumii înnoite. Tocmai această putere indicatoare a lumii înnoite prin har dă icoanei caracterul ei liturgic şi valoarea ei teologică. Fără această putere indicatoare, ea rămîne o operă de artă pură, fără conţinut teologic, rămîne o scenă, un tablou, cel mult religios şi nicidecum o icoană, persoana înfăţişată, un om şi nu un sfînt.

De aceea, Pruncul Iisus nu este înfăţişat ca orice prunc, ci ca un „Prunc tînăr, Dumnezeu mai înainte de veci", scutecele sale amintind mai mult de pregătirile de îngropare, liniile şi culorile prin tonalităţile lor sugerează dematerializarea, înnoirea materiei şi a lumii, nuanţe ce conturează o lumină care nu porneşte din interiorul şi nici din afara compoziţiei, ci de la Pruncul înfăşat în scutece albe şi cu aureolă. Culoarea albă este simbolul curăţiei morale, al înnoirii, aureola simbolul slavei, al luminii, atributul înnoirii dăruite de Pruncul din iesle. Această lumină nu ne arată ceea ce este înfăţişat ci cum este înfăţişată starea de înnoire, chipul lumii înnoite. Această lumină, atributul înnoirii este plasticizarea textului evanghelic: „Cuvîntul, care S-a făcut trup, era Lumina cea adevărată Care luminează pe tot omul, care vine în lume" (Ioan 1, 9, 14; 6, 35, 48; 10, 10; 14, 6). Pentru a scoate în evidenţă contrastul între chipul lumii înnoite şi cel al lumii căzute, pictorul înfăţişează chipul Pruncului înfăşat în alb pe fondul negru al peşterii sau al ieslei figurate mai mult ca un mormînt.

Lumina, atributul înnoirii, plasticizată în icoană, Biserica o cîntă cu multă evlavie în textele liturgice ale Praznicului: „Domnul Iisus născîndu-Se din Curata Fecioara s-au luminat toate" şi „Lumină ne-a strălucit nouă Hristoase Dumnezeule venirea Ta, lumina cea din Lumină, strălucirea Tatălui, toată făptura ai luminat, toată suflarea te laudă pe Tine, chipul slavei Tatălui" (Stihiri la Doamne strigat-am, 25 decembrie).

Persoanele din icoană privesc Pruncul Iisus în atitudine de rugăciune singura stare sufletească de primire şi înţelegere a tainelor lui Dumnezeu, a lui Dumnezeu întrupat.

Sfînta Fecioara Maria este înfăţişată ca o maică adevărată, Născătoare de Dumnezeu, chip al Bisericii, arătîndu-se cu duioşie şi închinăciune către „Pruncul tînăr – Dumnezeu mai înainte de veci": „Căruia plecîndu-se ca o slujnică, Maica i s-a închinat" (Şi acum... stihoavna, 20 decembrie), arătînd înţelegere, îngăduială pentru frămîntarea lui Iosif, bucurie şi smerenie în primirea cinstei care i se cuvine de Maică a lui Dumnezeu întrupat (Matei 2, 11), „iată de acum mă vor ferici toate neamurile" (Luca 1, 48-49).

Persoanele şi celelalte elemente alcătuitoare ale icoanei sînt rînduite de pictor într-un anumit fel încît prin mişcarea, atitudinea şi locul fiecăruia se oglindeşte o perfectă comuniune între ele şi a lor cu Izvorul deplinei şi adevăratei comuniuni cu „Pruncul tînăr – Dumnezeu mai-nainte de toţi vecii", comuniune subliniată şi de cîntarea sărbătorii: „Cerul şi pămîntul s-au unit astăzi, născîndu-Se Hristos. Astăzi Dumnezeu pe pămînt a venit şi omul la cer s-a suit...". Comuniunea este rodul înnoirii, iar înnoirea se

face în duhul comuniunii avînd în centru, în mijloc, nu numai iconografic, ci şi real, tainic pe Cel „Care pentru noi oamenii şi pentru a noastră mîntuire S-a pogorît din Ceruri şi S-a întrupat de la Duhul Sfînt şi din Fecioara Maria şi s-a făcut Om".

Icoana Naşterii plasticizează, pe înţelesul tuturor şi în duhul adevărului dumnezeiesc, învăţătura Bisericii privind Răscumpărarea aşa cum o arată şi textele liturgice ale Praznicului: „Hristos se naşte ca să ridice chipul cel mai înainte căzut" (Tropar, vecernie, 24 decembrie); „cu dumnezeiasca Ta naştere mi-ai dat mie înnoire şi la bunătatea cea dinainte m-ai adus" (Oda 1, pa-vecerniţă, 24 decembrie). „Cel ce era întru început la Dumnezeu, Dumnezeu Cuvîntul acum văzînd firea noastră cea neputincioasă de demult, o întăreşte ca să se păzească pe sine întru a doua împărtăşire, arătînd-o iarăşi liberă de patimi" (Oda 6, 25 decembrie). Nici o satisfacţie, ci iubire părintească, nici o distrugere totală a alcătuirii umane şi a cosmosului, ci o înnoire, nici o sustragere a darului paradisiac, ci o vindecare, însănătoşire întru libertate şi ascultare fiască, spre dobîndirea stării celei dintîi.

De aceea, icoana Naşterii este rînduită canonic de Biserică şi nu de pictorul care numai o execută, o scrie, de aici şi numele de zugrav, ea este opera nu a unui atelier şi nici a unei şcoli, ci a Bisericii care este „stîlp şi temelie adevărului" (I Timotei 3, 15), iar prin aşa-zisele şcoli de pictură, trebuie să înţelegem centrele spiritualităţii Bisericii universale, localizate în cadrul bisericilor locale, care contribuie permanent la îmbogăţirea formelor de trăire în duhul unităţii şi adevărului, „crezut pretutindeni, totdeauna şi de toţi", aşa cum afirma scriitorul bisericesc Vincenţiu de Lerin.

Iconarul nu poate să introducă în icoană elemente neprevăzute în Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie sau să nu respecte îndrumările de bază ale erminiei. Ea poate fi mai simplă sau mai bogată, dar totdeauna cu elementele proprii ei. Nici cele prezente în icoană nu pot fi înfăţişate oricum, ci în aşa fel ca să poată sugera înnoirea lumii şi comuniunea duhovnicească, altfel se falsifică adevărul Intrupării, se înstrăinează trăirea creştină de duhul înnoirii duhovniceşti, se ajunge la nesocotirea cinstei şi rostului icoanei şi cu aceasta a Intrupării. De exemplu a înfăţişa în icoană Pruncul Iisus ca orice copil şi culcat într-o iesle ca orice iesle şi nu în starea lui de jertfă în mormînt sau ca pe un altar, care se oferă lumii spre mîncare înseamnă a înfăţişa numai latura omenească, văzută cu ochiul trupului, naturalistă nu înnoită, înduhovnicită, înseamnă a înfăţişa numai pe omul din Dumnezeu-Omul, înseamnă că Fiul lui Dumnezeu a venit numai ca să se arate lumii nu şi ca să Se dea spre îndreptare lumii, spre viaţa veşnică în Taina Euharistiei arătată la Betleem, la care ne trimite şi steluţa liturgică pusă deasupra Agneţului. „Şi venind steaua, s-a oprit deasupra unde era Pruncul".

Frescele şi icoanele noastre vechi sînt cele mai bune călăuze atît pentru pictori şi credincioşi ca să înţeleagă icoana în conţinutul şi mesajul ei.

Innoirea în arta iconografică înseamnă reîmprospătarea continuă a trăirii adevărului revelat, în duhul Tradiţiei în care se păstrează forma artistică cea mai potrivită pentru exprimarea con-

ţinutului teologic. Se întîlneşte aici duhul vechilor iconari care zugră=veau icoanele cu cea mai mare curăţie sufletească şi trupească potrivit rînduielilor canonice şi îndrumărilor erminiei bisericeşti. Numai acest duh al înnoirii sufleteşti poate să conducă pe iconar la înmulţirea formelor şi liniilor care să vădească atît continuitatea celor anterioare şi să fie încărcate cu puterea de sugerare lesni=cioasă a frumuseţii lumii înnoite prin har. Creşterea puterii de sugerare înseamnă originalitate.

Dintre toate icoanele prin care se mărturiseşte taina mîntuirii şi Intruparea lui Dumnezeu, cea a Naşterii Domnului după trup, este cea mai cunoscută şi mai ales cea mai prezentă în casele cre=dincioşilor creştini. Ea este purtată în ajunul Naşterii de preoţii Bisericii în fiecare casă pentru ca taina Intrupării să fie nu numai vestită ci şi văzută. După ce îngerii vestesc pe păstori că S=a năs=cut Mîntuitorul (Luca 2, 10), „păstorii vorbeau unii către alţii: Să mergem dar pînă la Betleem, să vedem Cuvîntul acesta ce s=a făcut care Domnul ni l=a făcut cunoscut" (Luca 2, 15). Deci păstorii au mers să vadă Cuvîntul vestit de îngeri. Ei s=au încredinţat de adevărul lor prin simţul vederii. De aici înţelegem cum „graiul" icoanei însoţeşte şi completează pe cel al cuvîntului vorbit sau scris, îl explică pe înţelesul tuturor prin limbajul său plastic universal.

Vederea icoanei Naşterii, ca şi a oricărei alte icoane, lucrează în noi plinirea credinţei, aşa cum înfăşurăturile de îngropare ale Domnului văzute de Sfîntul Evanghelist Ioan au lucrat în el deplina încredinţare că Iisus a înviat: „Şi a văzut şi a crezut" (Ioan 20, 8).

Tot prin vedere, Natanael s=a încredinţat de adevărul cuvintelor spuse de Filip despre Iisus „despre Care a scris Moise în Lege şi proorocii" (Ioan 1, 45, 46) şi a primit făgăduinţa „să vadă lucruri şi mai mari" (Ioan 1, 50, 51), „cerul deschizîndu=se...".

Potrivit învăţăturii Bisericii, formulată şi în textul liturgic, momentele istoriei iconomiei mîntuirii se repetă real în chip tainic ori de cîte ori Biserica prăznuieşte momentul sfînt respectiv. Fiul lui Dumnezeu pururea Se întrupează şi Se naşte în chip tainic ori de cîte ori serbăm Naşterea Domnului. Această întrupare se săvîrşeşte nu numai în biserică unde facem slujba, ci şi în casele noastre cînd preotul intră cu icoana Naşterii, în care este prezent în chip duhovnicesc ca în peştera din Betleem, şi se vesteşte Naşterea de slujitorii Bisericii. Mai mult Naşterea, în Biserica noastră este ves=tită şi de colindători.

Prezenţa copiilor şi mai ales a colindelor în vestirea Naşterii Domnului trimit la existenţa magilor şi a culturii timpului în slujii=rea Tainei. Colindele, fiind creaţii ale culturii strămoşilor noştri înainte de primirea Evangheliei, au fost primite atît de Biserica noastră strămoşească cît şi de celelalte Biserici Ortodoxe, colinde pe care treptat le=a încreştinat, îmbrăcîndu=le în haina luminoasă a textului şi melodiei printr=o potrivire cu textul liturgic şi cu duhul cîntării Bisericii încît să poată mărturisi nu numai de botezul lor, ci şi de lumea din care au venit adică cea a strămoşilor înainte de primirea creştinismului.

In plastica icoanei Naşterii, Biserica noastră strămoşească pri=meşte elemente specifice peisajului românesc. Păstorul este îmbrăcat

cu cojoc ca şi ciobanii noştri, iar mai tîrziu, pictorul N. Tonitza, la Durău, în icoana Naşterii înfăţişează tot un peisaj muntos, ca şi al Betleemului care în realitate este masivul Ceahlăului cu cele două vîrfuri ale sale: Panaghia şi Toaca. Aceasta poate să tălmăcească atît caracterul universal al faptului dumnezeiesc cît şi participarea peisajului românesc în slujirea Tainei şi împărtăşirea lui de înnoirea adusă de Mîntuitorul lumii prin trupeasca Sa naştere.

Imbinarea elementelor specifice româneşti: colindele şi peisajul cu textele liturgice şi biblice în sărbătoarea şi icoana Naşterii Domnului vădeşte echilibrul sufletului nostru românesc şi deschiderea noastră ecumenică spre tot ceea ce poate sluji Taina în duhul adevărului şi al unei comuniuni cît mai cuprinzătoare aşa cum a fost slujită şi în peştera Betleemului Iudeei.

Arhim. Pimen ZAINEA

Porunca dumnezeiască: „Să nu ucizi"

(Exod 20, 13)

Prin această poruncă, Sfînta Scriptură opreşte categoric omuciderea. Dintru început, chiar, acest mare păcat a fost oprit prin legea morală, sădită în conştiinţa omului la creaţie.

Potrivit învăţăturii creştine, omul, în dubla sa alcătuire, trup şi suflet, are un destin, o valoare şi importanţă unică în univers. „Dumnezeu l-a zidit pe om spre nestricăciune şi l-a făcut după chipul fiinţei Sale" (Înţelepciunea lui Solomon 2, 23). Deci, spre deosebire de celelalte vietăţi, omul ocupă un loc unic în univers atît prin creaţie, „după chipul lui Dumnezeu", cît şi prin destin, „spre nestricăciune". „El locuieşte pe pămînt, dar este cetăţean al cerului"[1]. Această unicitate se referă atît la suflet, cît şi la trup. De aceea, „existenţa noastră umană, implicit viaţa trupească, trebuie preţuită cel mai mult din rîndurile existenţelor"[2]. A întrerupe viaţa unui om, înseamnă din punct de vedere creştin, a suprima o făptură făcută după chipul lui Dumnezeu pentru un destin superior, „înseamnă a crea un gol şi a tulbura planul divin al [illegible] căci fiecare om reprezintă şi actualizează într-o formă unică chipul lui Dumnezeu"[3]. Trupul fiind destinat nestricăciunii, moartea este numai o stare provizorie. Deşi este zidit din lut, el este vasul de mare cinste prin care sufletul îşi făureşte destinul său nemuritor şi „trebuie păstrat ca pe un templu al lui Dumnezeu"[4].

Prin binefacerile Sfintelor Taine, Mîntuitorul ne „asociază în

---

1. „Epistola către Diognet", în Scrierile Părinţilor apostolici, trad. de Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1979, p. 340.
2. Pr. prof. D. Stăniloae, „Să nu ucizi", în „Biserica Ortodoxă Română" (BOR), LXXXII (1964), nr. 1-2, p. 82.
3. *Ibidem*, p. 87.
4. *Scrierile părinţilor apostolici...*, p. 98.

chip mistic şi totuşi real morţii şi învierii Sale; trupul şi sufletul se încorporează lui Hristos, devenind o parte din El Insuşi „un autre lui même"[5]. Invăţătura creştină valorifică şi preţuieşte trupul omenesc, împodobindu-l cu un nimb de măreţie uluitoare şi făcîndu-se cunoscut adevărul, că prin Sfintele Taine se depune în trupul nostru pămîntesc „un germine de nemurire, o pecete indelebilă, care-l va face să fie cunoscut în ultima zi ca membru al lui Hristos"[6]. Acest trup pe care îl purtăm noi, a fost şi trupul lui Hristos, în afară de păcat, şi deci, un trup omenesc este înălţat la cer, la dreapta Tatălui, luînd parte la mîntuirea lumii, la stăpînirea universului.

A ridica viaţa unui om înseamnă o crimă împotriva umanităţii, fiindcă „sîntem unii altora mădulare" (Romani 12, 5) şi, în acelaşi timp, o crimă împotriva cerului, fiindcă „Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul Său" (Geneză 9, 6). De aceea, în Sfînta Scriptură se prevede pedepsirea acestui păcat mare: „De va ucide cineva pe un om, să fie dat morţii" (Exod 21, 12). Sau: „De va vărsa cineva sînge de om, sîngele aceluia de mînă de om se va vărsa" (Exod 9, 6). In Noul Testament, se confirmă acelaşi sens: „Toţi cei ce scot sabia, de sabie vor muri" (Matei 26, 52). Sau: „Cel ce ucide cu sabia, însuşi trebuie să fie ucis cu sabia" (Apocalipsă 13, 10).

Primul caz de omucidere pe pămînt, este fratricidul lui Cain care, din invidie a ridicat viaţa fratelui său Avel (Geneză 4, 8-10).

„*Omuciderea* este deci crima aceluia ce ridică viaţa semenului său, fără nici o autoritate legitimă şi fără să poată justifica cu nimic acest act"[7].

Acest păcat strigător la cer are mai multe sensuri. In primul rînd, el se referă la suprimarea vieţii aproapelui sau crimă în înţelesul cel mai direct al cuvîntului. Apoi este omuciderea în masă, adică războiul nedrept de cotropire, care este cea mai mare crimă împotriva umanităţii. El disprefuieşte dreptul la viaţa şi destinul de dezvoltare spirituală a unor popoare întregi, răpindu-le demnitatea şi libertatea pentru a le înrobi. Prin război „omuciderea atinge forma cea mai scelerată, ca mijloc, pe scară mare, pentru a împiedica dezvoltarea ascendentă a umanităţii"[8]. Toate bunurile materiale şi spirituale ne sînt încredinţate de Dumnezeu şi avem a da socoteală de întrebuinţarea lor în faţa judecăţii cereşti. De aceea, creştinul nu poate consimţi ca aceste bunuri să-i fie răpite, ci, trebuie să se folosească, cu cel mai mare curaj, de dreptul de legitimă apărare, cu preţul jertfei vieţii sale, „prin toate mijloacele potrivite, necesare şi proporţionate"[9].

Alt sens al omuciderii este cel moral. Potrivit Sfintei Scripturi, o astfel de faptă este şi o crimă morală, care nu este mai puţin gravă decît uciderea fizică, ba chiar şi mai gravă.

Cînd se săvîrşeşte asupra omului o acţiune de distrugere a

---

5. F. Prat, *La théologie de Saint Paul*, Première partie, Paris, 1913, p. 265-266.
6. *Ibidem*, p. 164-165.
7. *Dicţionnaire de théologie catolique*, Tome septiéme, Paris, 1922, p. 35.
8. Pr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 94.
9. B. Häring, *La loi du Christ*, Tom. III, Paris, 1966, p. 363-364.

personalităţii sale, prin minciună, răutate şi denigrare sau prin atragere şi corupere la păcat şi pierzanie, prin sminteală, cum scris este în Sfînta Scriptură, această acţiune constituie o crimă morală, care este osîndită de Mîntuitorul, în termenii cei mai tari: „Vai lumii din pricina smintelilor! Că smintelile trebuie să vină, dar vai de acela prin care vine sminteala... mai bine i-ar fi lui să-şi atîrne de gît o piatră de moară şi să fie aruncat în adîncul mării" (Matei 18, 6-7).

Porunca a cincea din Decalog „să nu ucizi", se referă nu numai la viaţa corporală a semenilor, ci deopotrivă şi la viaţa morală, care constituie un drept şi o datorie de a o apăra, cu nimic mai prejos decît viaţa trupească. Demnitatea şi integritatea personalităţii omului sînt bunuri ce trebuie apărate, potrivit învăţă-turii Mîntuitorului, chiar, mai mult decît dreptul la viaţă a tru-pului: „Nu vă temeţi de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu-l pot să-l ucidă, ci să vă temeţi mai vîrtos de acela care poate să piardă şi sufletul şi trupul în gheena" (Matei 10, 28). Din acest text se desprinde, deci, adevărul că acela care distruge viaţa morală, sufletul semenului, „este mai rău decît un ucigaş, este mai criminal decît acela care distruge viaţa trupului" [10].

Cînd omul îşi suprimă propria lui viaţă, cade în păcatul *sinuciderii*, păcat care în fond se asimilează cu omuciderea. In decursul istoriei au fost curente de gîndire, care recomandau sinu-ciderea ca pe o faptă curajoasă şi onorabilă. Partizanii acestor curente îşi justificau poziţia, în general, în felul următor: „Prin sinucidere nu se comite nici o nedreptate sau violenţă, căci nu faci rău nimănui. Este o nebunie să suferi răul pe care-l poţi evita şi de care poţi scăpa fără să faci rău nimănui. Trebuie să rămîn în viaţă atîta vreme cît mă simt bine şi trebuie să ies din ea, cînd mă simt rău" [11]. Astfel, filozofii stoici, în antichitate, considerau sinuciderea ca pe un act inegalabil de curaj şi înţelepciune, care îl ajută pe om să iasă din viaţă, „ca dintr-o cameră plină de fum". Şi în timpurile moderne, au fost mulţi gînditori care au împărtăşit aceeaşi opinie. Apologeţii sinuciderii au făurit pretextul că s-ar recurge, în mod neîntemeiat la porunca a cincea din deca-log „să nu ucizi", pentru a combate sinuciderea, deoarece această poruncă nu s-ar referi la persoana proprie, ci la persoana altora. In Noul Testament nu s-ar găsi nici un cuvînt care să oprească sinuciderea – afirmă asemenea interpretări. Hristos şi ucenicii Săi n-au pomenit în privinţa aceasta nimic se zice. Această dificultate aparentă o rezolvă Fer. Augustin, după cum urmează. Specificarea cu privire la persoană nu lipseşte fără motiv în cărţile sfinte, deoarece oprirea acestui păcat se cuprinde în porunca „să nu ucizi". Nu se adaugă „pe aproapele tău", fiindcă această poruncă opreşte uciderea în general, fără referinţă la persoană, fără să se excludă persoana proprie. Pentru a exemplifica mai bine această problemă, Fer. Augustin face comparaţie cu alt text: „Să nu aduci

---

10. C. Quievreux, *La loi ou le Décalogue*, Paris, 1914, p. 374-376.
11. J. J. Rousseau, *Iulie, ou la nouvelle Hélois*, Paris, (fără an), p. 312-230.

mărturie mincinoasă asupra aproapelui tău". De aici nu se poate conchide că minciuna ar fi îngăduită împotriva ta însuţi şi că ea n-ar fi un păcat, în cazul acesta. Dacă minciuna este oprită împotriva aproapelui, desigur este oprită şi împotriva ta însuţi. Porunca a cincea, „nu ucide", nu exceptează pe nimeni, nici chiar pe acela care o primeşte, adică persoana proprie" [12]. Deci această poruncă opreşte categoric omuciderea, atît cu privire la persoana altuia, cît şi cu privire la persoana proprie, fără limită. „Ar fi ceva straniu şi contradictoriu ca această poruncă să oblige pe om ca să respecte viaţa aproapelui său şi să nu o respecte pe a sa proprie" [13].

Potrivit învăţăturii creştine, omul nu dispune de un drept absolut nici asupra vieţii altuia şi nici asupra vieţii sale proprii. După cum omul nu-şi dă singur viaţa, tot aşa nu are dreptul să şi-o ridice singur. In puterea omului stă numai întrebuinţarea vieţii în bine sau în rău, iar începutul vieţii şi sfîrşitul nu-i aparţine. „Dreptul asupra vieţii este asemănător aceluia pe care-l avem asupra unui lucru străin, care este un drept de administraţie. Numai Dumnezeu posedă dreptul absolut asupra vieţii fiecărui om; omul a primit numai o plenitudine relativă asupra vieţii, iar acest drept nu implică dreptul de a distruge viaţa" [14]. Viaţa este un dar de la Dumnezeu, încredinţat omului spre a se folosi şi bucura de el, însă Dumnezeu rămîne, mai departe, cu dreptul suveran de proprietate. In Sfînta Scriptură se confirmă acest adevăr: „Eu omor şi înviez şi nimenea nu poate scăpa din mîna Mea" (Deuteronom 32, 39). „Căci Tu ai stăpînire peste viaţă şi peste moarte" (Înţelepciunea lui Solomon 16,13). „Voi nu sînteţi ai voştri" (I Corinteni 6, 19-20). De aceea, cînd omul atentează la viaţa altuia sau la viaţa sa proprie, se amestecă într-un drept străin şi comite, în primul rînd, o nedreptate, o crimă de les-majestate divină; îşi însuşeşte o putere şi o autoritate mai presus de Dumnezeu.

Omul nu a apărut la întîmplare pe pămînt. Dumnezeu i-a fixat o datorie şi un scop pe care trebuie să-l ajungă şi pentru care va da socoteală în faţa judecăţii divine. Intreruperea vieţii înainte de vreme este un mare păcat împotriva omului, deoarece întrerupe, în mod arbitrar, lucrarea de desăvîrşire personală, scop pentru care i-a fost dată viaţa. Concepţia mahomedanismului, în această privinţă, coincide întocmai cu cea creştină: Omul, zice Coranul, nu moare decît prin voinţa lui Dumnezeu, după hotărîrea care fixează sfîrşitul vieţii sale. Virtutea, care este mai presus de toate, este resemnarea docilă, care te face să suporţii totul cu răbdare. Sinuciderea, după Coran, nu este privită decît ca o dezertare gravă de la cea mai fundamentală datorie" [15].

Omuciderea sub ambele aspecte, cu privire la persoana altuia sau cu privire la persoana proprie, este un foarte mare păcat nu numai împotriva omului însuşi şi împotriva lui Dumnezeu, ci şi împotriva societăţii, căci omul nu este creat numai pentru sine

---

12. Fer. Augustin, *La cité de Dieu*, Trad. par L. Moreaux, Paris, (fără an), tom. I, cap. XX, p. 39-40.
13. Quievreux, *op. cit.*, p. 391.
14. J. Pruner, *Théologie morale*, tom. I, Paris, 1920, p. 640-642.
15. Émil Durkheim, *Le suicide*, Paris, 1897, p. 373.

însuşi. El este, în foarte mare măsură, produsul societăţii şi este dator să-i întoarcă acesteia, cît mai mult, binefacerile pe care le-a primit. A refuza această îndatorire înseamnă a săvîrşi o dezertare morală, socială şi religioasă: „A comite un furt făcut genului uman" [16]. „Prin suprimarea vieţii unui om, nu se opreşte numai un organism fizic de a mai pulsa, ci se întrerupe o destinaţie spirituală neînlocuibilă şi se privează întreaga umanitate de una din potenţele sale; cine ucide un om opreşte dialogul lui Dumnezeu cu unul din partenerii Săi de pe pămînt" [17].

Omuciderea are multe cauze. Izvorul cel mai bogat al criminalităţii, fie împotriva semenilor sau împotriva omului însuşi, a fost şi rămîne alcoolismul care, în ciuda civilizaţiei şi culturii moderne, este cel mai mare flagel moral al lumii contemporane, ce aduce după sine creşterea procentului de degeneraţi din naştere, cu diferite urmări fiziologice şi morale, ce alimentează criminalitatea. In lumina statisticilor făcute pe plan mondial, se conchide că există o strînsă legătură între aceste două păcate. Ereditatea este încă un factor important care transmite la urmaşi un temperament slab, unele predispoziţii şi tendinţe spre crimă, cum se poate constata destul de frecvent în multe familii. Ereditatea nu oferă însă o explicaţie totală a omuciderii, ci numai contribuie la aceasta, printr-o înclinaţie ce o favorizează [18]. Cauzele care generează sau favorizează, în special, păcatul sinuciderii sînt de ordin fizic, dar mai ales de ordin psihic. Astfel, cele mai cuprinzătoare sînt: suferinţa morală, tristeţea şi descurajarea. Toate acestea macină temelia cea mai sănătoasă a fiinţei umane, optimismul, speranţa şi curajul de a înfrunta greutăţile şi necazurile vieţii. „Speranţa, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, este ancora de susţinere a vieţii şi lanţul care ne leagă de cer". Tot din această categorie fac parte şi diferite stări psihopate ca: melancolia, ipohondria, alienaţia mintală, pesimismul, gelozia excesivă şi altele. La acestea se mai adaugă şi diferite mustrări de conştiinţă, frica de ruşine, precum şi unele nenorociri familiale şi materiale.

Printre cauzele de ordin fizic, se numără la loc de frunte, diferite defecte fizice, boli incurabile şi deseori, o viaţă plină de îmbuibare şi lene, lipsită de un ideal de muncă. De aceea şi sinuciderea mai poate fi definită: „Sfîrşitul vieţii celei distruse din punct de vedere spiritual şi trupesc" [19].

Cu cît mergem spre viitor, aceste acte de disperare sporesc tot mai mult, „fiind mai frecvente între bărbaţi decît între femei, manifestîndu-se, mai ales, în centrele urbane cele mai aglomerate ale lumii. Din statistici rezultă că sinuciderile găsesc cei mai mulţi aderenţi în lumea cultă, care are un sistem nervos mai epuizat prin suprasolicitări sau plăceri excesive şi care este, deci, mai sensibilă în raport cu amărăciunile vieţii decît mulţimile simple de agricul-

---

16. *Enciclopedie théologique*, tom. 32, Paris, 1849, p. 1014-1015.
17. Pr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 84, 89.
18. Émil Durkheim, *op. cit.*, p. 55-81.
19. H. Andrutsos, *Sistem de morală*, trad. de Dr. I. Lancrăjan, Sibiu, 1947, p. 182.

tori şi muncitori, care duc o viaţă mai apropiată de natură şi mai echilibrată"[20].

Pe lîngă cauzele mai sus arătate, păcatul sinuciderii mai are la bază şi un individualism anarhic care nu recunoaşte nici o autoritate şi suveranitate asupra vieţii personale, de care vrea să dispună în mod absolut, respingînd orice subordonare şi obligaţie faţă de societate şi faţă de Dumnezeu. Argumentul invocat este clasic: „Nu are nimeni autoritatea şi dreptul de a impuune cuiva o viaţă pe care nu o poate trăi după placul personal şi pe care n-a dorit-o".

In evoluţia gîndirii omeneşti se găsesc argumente contradictorii cu privire la acest fenomen. La popoarele primitive, sinuciderea era impusă de societate pentru bătrîni, infirmi şi văduve. In lumea greco-romană, părerile au fost împărţite. Mari înţelepţi şi eroi au crezut că găsesc o ieşire onorabilă şi curajoasă din viaţă căutînd moartea: Hanibal, Caton, Mitridate şi atîţia alţii. La aceste două popoare, sinuciderea era considerată, mai mult, un păcat împotriva statului, decît împotriva individului. Cei în cauză trebuie „să apeleze la senat pentru a li se aproba acest act de disperare, ce era privit ca ilegitim, numai dacă nu era autorizat de stat"[21]. In antichitate, cei mai mari apologeţi ai sinuciderii, au fost filozofii ce ţineau de şcoala stoică: Zenon, Seneca, Epictet, Marcu Aureliu şi alţii care justificau acest act ca pe un drept al omului asupra lui însuşi, ca pe o dovadă a libertăţii şi suveranităţii sale. Alţi înţelepţi mari, ca Platon, Aristotel şi Socrate, osîndeau cu străşnicie acest păcat ca pe o răzvrătire împotriva societăţii şi împotriva lui Dumnezeu. De exemplu, Socrate spunea: „Dumnezeu ne-a fixat postul de luptă şi numai El singur poate să ne ridice această îndatorire; trebuie să aşteptăm deci ora şi porunca Sa"[22]. Acelaşi Socrate însă a oscilat şi acceptat moartea prin sinucidere. Aproape toţi înţelepţii antici şi cei stoici, n-au fost întru totul constanţi, ci au avut atitudini contradictorii. Atît la marii gînditori, cît şi în conştiinţa popoarelor antice, stăpîneşte însă ideea sănătoasă că întreruperea forţată a firului vieţii, este un păcat faţă de societate şi faţă de Creator. Concluzia ce se poate desprinde, deci, din gîndirea antică, este aceea că osîndirea acestui act este predominantă şi că el n-a fost un fapt indiferent în conştiinţa popoarelor, în dreptul şi morala lor. Ecouri îndepărtate ale pesimismului antic au ajuns şi la unii mari gînditori moderni ca: Montaigne, Schopenhauer, Goethe şi alţii, care au susţinut aceleaşi argumente vechi, pe tema renunţării la viaţă.

Creştinismul, prin învăţătura sa în sprijinul omului, al muncii, al respectării şi îndatoririlor faţă de viaţă, a influenţat pozitiv în măsură foarte largă, la limitarea acestui mare flagel al omenirii, omuciderea. In această privinţă „religia a avut un rol puternic profilactic"[22 bis]. Prin afirmarea unei vieţi dincolo de mormînt, care nu se poate dobîndi decît prin îndeplinirea integrală a îndatoriri-

---

20. *Ibidem.*
21. É. Durkheim, *op. cit.*, p. 373-375.
22. É. Baudin, *Cours de philosophie morale*, Paris, 1936, p. 239-241.
22 bis. É. Durkheim, *op. cit.*, p. 432-435.

lor către această viaţă, creştinismul a ridicat valoarea vieţii omeneşti. Intreruperea acestei vieţi este privită de învăţătura creştină ca o uzurpare a unui drept ce se cuvine numai lui Dumnezeu şi „este echivalentă cu ateismul practic, în toată plenitudinea sa" [23].

Se poate susţine că „osîndirea sinuciderii la popoarele europene, n-a devenit un fapt general, decît datorită apariţiei creştinismului" [24].

Printr-o preocupare moral-religioasă, creştinismul combate toate patimile care ameninţă viaţa şi cultivă toate virtuţile care o ajută şi susţin. Astfel osîndeşte cu străşnicie lăcomia, trîndăvia intelectuală şi fizică, alcoolismul şi orice fel de exces, în general.

De asemenea, osîndeşte toate simţămintele depresive ca: descurajarea, tristeţea, pesimismul, melancolia şi laşitatea, care alimentează dezgustul faţă de viaţă. Tristeţea în viaţă, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, este o adevărată calamitate, un lucru mai vătămător decît orice influenţă a duhului rău; ea vine mai ales din cauza necunoaşterii valorii relative a lucrărilor omeneşti, ducîndu-ne la hotărîrea de a scăpa de viaţă punînd sfîrşit zilelor" [25]. Pe de altă parte, creştinismul cultivă simţămintele care întreţin legătura şi dragostea faţă de viaţă: optimismul, cumpătarea, curajul şi răbdarea, virtuţi care ajută pe om să înfrunte cu seninătate şi resemnare suferinţele şi necazurile inerente vieţii.

Intreruperea firului vieţii este considerată de învăţătura creştină un mare păcat împotriva omului însuşi, împotriva societăţii şi împotriva lui Dumnezeu, drept cea mai mare slăbiciune şi laşitate şi nicidecum un act de curaj şi eroism. Sfînta Scriptură îndeamnă astfel: „Să nu vă lăsaţi osteniţi slăbind în sufletele voastre. In lupta voastră cu păcatul, nu v-aţi împotrivit încă pînă la sînge" (Evrei 12, 4). „Dumnezeu nu ne-a dat duhul fricii, ci al puterii" (II Timotei 1, 7). „In necazuri fiţi răbdători" (Romani 12, 12). „Cu răbdare să ducem lupta care ne stă înaintea noastră" (Evrei 12, 1-2). „Pururea vă bucuraţi" (I Tesaloniceni 5, 16).

Pentru cei ce cred în Dumnezeu, un mijloc de prim ordin, în vederea prevenirii unor păcate aşa de mari, este reînviorarea credinţei în Dumnezeu care este o barieră puternică şi verificată în calea puhoiului întunecat al tuturor păcatelor şi care însufleţeşte, în acelaşi timp, energia morală, cumpătarea, seninătatea, echilibrul moral şi răbdarea în faţa relelor inevitabile ale vieţii, considerînd descurajarea un păcat împotriva bunătăţii şi credinţei în Dumnezeu.

Omuciderea nu este numai un fenomen moral-religios, ci este şi un fenomen social.

O societate echitabil organizată, cum recomandă sistemul actual de viaţă, taie din rădăcini atîtea cauze care generează depresiunea morală şi mizeria materială, care, la rîndul lor, sînt cele mai fecunde izvoare ale criminalităţii. Pe calea reformelor sociale, se caută şi se realizează mereu soluţii care să evite şomajul, să încadreze în muncă pe toţi oamenii, făcîndu-i utili societăţii şi

---

23. J. Pruner, *Théologie morale*, tom. I, p. 645-646.
24. Gustave Belot, *Étude de morale positive*, tom. II, Paris, 1921, p. 145-155.
25. P. Legrand, *Saint Jean Chrysostome*, Paris, 1924, p. 187-189.

asigurîndu=le, astfel, dezvoltarea personalităţii fiecăruia. Cu cît se organizează mai bine dreptul la muncă şi la viaţă pentru toţi oamenii, „cu atît mai mult, ei sînt preveniţi de descurajare, lene, pesimism şi criminalitate, deoarece li se trezeşte, în felul acesta, interesul faţă de viaţă"[26]. De aceea, în sistemul actual de viaţă, criminalitatea, sub ambele aspecte, se manifestă mult mai redus ca în alte sisteme sociale, care printr=o libertate exagerată, alimentează tot felul de patimi şi manifestări bolnăvicioase, care favorizează aceste fenomene. Doctrinele sociale bazate pe o concepţie individualistă, prin care omul nu recunoaşte nici o autoritate şi nici o suveranitate a societăţii deasupra intereselor sale personale, „generează sinuciderile într=un grad foarte intens şi aceste fenomene sporesc paralel cu progresul doctrinelor individualiste"[27]. „Nu vom putea scăpa de sinucideri, decît în măsura în care ne vom socializa"[28]. Printr=o grijă perseverentă, societatea noastră urmăreşte, pe calea unor reforme echitabile, să apere viaţa, limitînd excesele individualismul anarhic, precum şi atîtea cauze de ordin moral şi material care favorizează omuciderea.

Căutarea fericirii pămînteşti este pentru creştin o trebuinţă justă şi naturală, însă trebuie cunoscută valoarea relativă a tuturor bunurilor pămînteşti, de care nu trebuie să se lege orbeşte şi servil. Trebuie evitate ideile exagerate asupra vieţii, care duc la extreme. In locul unei fericiri himerice, care coboară repede în descurajare, trebuie căutată liniştea şi mulţumirea sufletească la care se ajunge prin modestie, cumpătare, seninătate, eforturi de muncă şi răbdare. Aportul raţiunii este insuficient în scopul acesta şi, de aceea, ea trebuie sprijinită printr=o voinţă fermă. Fericirea netulburată nu este de domeniul lumii trecătoare. Aspiraţiile vieţii, trebuie suportate în spirit de pocăinţă şi ispăşire, căci suferinţa şi răul în lumea aceasta au nu numai un rol negativ, ci şi pozitiv, educativ, în slujba binelui. Suferinţa şi răul, zice Fer. Augustin, au locul lor în ordinea stabilită de providenţă, ele sînt esenţiale creaturii. Răul moral este abuzul de libertate, iar răul fizic este datorit slăbiciunii creaturii[29].

Creştinul trebuie să ştie că este subordonat propriului său destin de viaţă şi scop, este subordonat societăţii şi lui Dumnezeu şi că atunci cînd atentează la viaţa sa sau a semenilor, el se lezează pe sine însuşi, lezează societatea şi pe Dumnezeu.

De aceea, „principiul subiectiv al fericirii individuale şi al falsei suveranităţi, trebuie subordonat principiului obiectiv al îndatoririlor către sine însuşi, către societate şi către Dumnezeu"[30].

Pr. Mircea SFICHI

---

26. Gustave Belot, *op. cit.*, p. 156-168.
27. É. Baudin, *op. cit.*, p. 243-245.
28. É. Durkhein, *op. cit.*, p. 432.
29. F. Cayré, *Précis de patrologie*, tom. I, Paris, 1927, p. 659.
30. É. Baudin, *op. cit.*, p. 239-242.

Petru Movilă

Contribuţii

In rîndul personalităţilor care au ilustrat cultura românească în veacul al XVII-lea – şi e un veac aşa de bogat în figuri luminoase de cărturari patrioţi, ca mitropoliţii Anastasie Crimca, Varlaam şi Dosoftei ai Moldovei, Antim Ivireanul al Ţării Româneşti, Simion Ştefan al Ardealului, Grigore Ureche, Udrişte Năsturel, Miron Costin, Nicolae „Milescu", Gheorghe Brancovici, fraţii Greceanu, stolnicul Constantin Cantacuzino, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir... – un loc aparte este rezervat lui Petru Movilă, a cărui operă a depăşit (ca şi în cazul lui Nicolae „Milescu" şi Dimitrie Cantemir) graniţele ţării de origine, făcînd din el „una din figurile cele mai reprezentative ale culturii din ţările Europei răsăritene în prima jumătate a secolului al XVII-lea"[1]. Pentru cunoaşterea vieţii şi activităţii sale, au rămas fundamentale bogatele studii ale lui Ghenadie Enăceanu[2] şi P. P. Panaitescu[3]. Acum, la acest dublu popas, aniversar şi comemorativ totodată, nu poate fi inutilă o trecere în revistă a cîtorva date, mai mult sau mai puţin cunoscute din biografia acestui prinţ al Bisericii şi patron al culturii, care a fost Petru Movilă, cu atît mai mult cu cît cea mai „recentă" schiţă biografică a Mitropolitului de Kiev a fost publicată acum trei decenii şi jumătate[4].

Nu vom insista, aici, asupra familiei din care descinde această strălucită figură a culturii noastre. Am făcut-o, sumar, în alt loc[5], şi vom reveni, pe larg, într-un studiu special. Vom aminti, numai, că primul strămoş cunoscut este *Cozma Moghilă*, paharnic în sfatul lui Ştefan cel Mare şi Bogdan al III-lea, mort pe la 1513; fiul acestuia şi al Marenei (din familia marilor boieri Hudici), numit *Dragotă* (neatestat decît de pomelnicul de la Sucevita), a fost tatăl marelui logofăt *Ioan Movilă*, călugărit *Ioanichie* şi mort pe la 1565. Din a doua sa căsătorie, cu o Maria – pe care avem suficiente motive să o bănuim a fi o fiică mai puţin cunoscută a lui Petru Rareş[6] –

---

1. G. Mihăilă, *Două scrieri literare ale lui Petru Movilă adresate compatrioţilor săi*, în volumul *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, Bucureşti, 1972, p. 183 (în continuare, vom cita: G. Mihăilă, *Contribuţii*).

2. *Petru Movilă*, în „Biserica Ortodoxă Română" („BOR"), VII (1883), şi VIII (1884), reunite apoi în volumul *Din istoria bisericească a românilor. „Meşterul Manole" şi „Petru Movilă"*, Bucureşti, 1887.

3. *L'influence de l'oeuvre de Pierre Moghila, archevêque de Kiev, dans les Principautés Roumaines*, în „Mélanges de l'école roumaine en France", Paris, 1926, Première partie, p. 3-92.

4. N. M. Popescu, *Petru Movilă*, în „BOR", LXV (1947), nr. 1-3, p. 9-29.

5. Ştefan S. Gorovei, *Movileştii*, în „Magazin istoric", nr. 6/1973, p. 64-72.

6. Cf. I. Miclescu-Prăjescu, *New data regarding the installation of Movilă Princes*, în „The Slavonic and East European Review", vol. XLIX, 1971, p. 214-234; Ştefan S. Gorovei, *Pe marginea unei filiaţii incerte: Maria Movilă — fiica lui Petru Rareş*, în „Cercetări istorice" (serie nouă), XI, Iaşi 1980, p. 325-330.

s-au născut Ieremia, Simion, Gheorghe şi Ana-Şcheauca (soţia hatmanului Melentie Balica, mort în 1586). Dintre aceştia, Gheorghe s-a călugărit de tînăr, a fost episcop de Rădăuţi şi apoi mitropolit al Moldovei[7], iar Ieremia Movilă a devenit, la 28 august 1595, domn al Moldovei[8]. Incă din 1593, Ieremia fusese primit, la recomandarea marelui cancelar şi hatman al Coroanei, Jan Zamoyski, şi a episcopului de Cracovia, Filip Padniewski, în rîndurile nobilimii polone[9], cu propriul herb: *Mohila*[10]. In stema sa, figurează şi stemele celor doi – herburile Jelita şi Nowina – cum se vede pe splendida miniatură de pe un pergament din 1599[11].

In 1596 – anul naşterii lui Petru Movilă – la recomandarea lui Ieremia vodă, a primit şi Simion indigenatul polonez[12], fiii săi adoptînd, mai tîrziu, aceeaşi stemă, care figurează şi pe tipăriturile mitropolitului de Kiev. Astfel, *Petru Movilă s-a născut nobil şi indigen polon*, ceea ce, desigur, nu a rămas fără urmări asupra personalităţii sale. Despre mama sa, *Marghita*, s-a încetăţenit credinţa că era catolică[13]; originea ei a rămas incertă, fiind considerată dacă nu unguroaică, măcar polonă[14]! Cum s-a observat, însă, „afară de nume, nu-i altă dovadă pentru această afirmare"[15]. In adevăr, Marghita Movilă nu era nici unguroaică, nici polonă, ci *fiică şi nepoată de boieri moldoveni*: tatăl ei, *Gavrilaş Hâra* – al cărui prenume îl poartă un frate al mitropolitului, Gavril vodă Movilă – era, probabil, fiul lui Nicoară Hâra, „chelarul" lui Petru Rareş în 1538[16], avansat în 1541 pîrcălab de Hotin şi mort în 1545[17]; mama Doamnei Marghita, *Marinca*, era fiica lui Ioan

---

7. Ultima contribuţie dedicată acestui ierarh — Ioan V. Dură, *Figuri de ierarhi moldoveni: Mitropolitul Gheorghe Movilă*, în „BOR", LXXXIX (1971), nr. 1-2, p. 187-203; v. şi Ştefan S. Gorovei, *Note şi îndreptări pentru istoria Mitropoliei Moldovei*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" („MMS"), LVI (1980), nr. 1-2, p. 80-81.

8. Data pe stilul vechi; jurnalul expediţiei lui Zamoyski, publicat de I. Corfus în „Revista Arhivelor", nr. 2/1970, p. 537 (şi reluat în *Călători străini despre ţările române*, III, Bucureşti, 1971, p. 645) dă data de 6 septembrie (stilul nou). Pentru domnia şi personalitatea lui Ieremia Movilă, v. D. Ciurea, *Despre Ieremia Movilă şi situaţia politică a Moldovei la sfîrşitul sec. XVI şi începutul sec. XVII*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", istorie, Iaşi, 2/VIII, 1957, p. 323-335 şi Răzvan Theodorescu, *Itinerarii medievale*, Bucureşti, 1979, p. 45 şi urm., p. 155 şi urm.

9. Humuzaki, *Documente*, Supliment II, 1, p. 325-326.

10. K. Niesecki, *Herbarz Polski*, VI; v. şi vol. VIII, p. 536.

11. Hurmuzaki, *Documente*, Supliment II, 1, p. 516; originalul în Biblioteca Academiei, pachet 323; am reprodus această splendidă miniatură în „Magazin istoric", nr. 6/1973, coperta 2. Pentru stemele Mitropolitului Petru Movilă, v. mai jos, nota 48.

12. K. Niesecki, *op. cit.*, VIII, p. 536.

13. Toate indicaţiile la N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 11-13 şi notele; un rol de seamă în acreditarea acestei teze l-a avut, desigur, C. Gane, *Trecute vieţi de Doamne şi Domniţe*, vol. I.

14. Sever Zotta, *Ştiri noi despre Movileşti*, în „Arhiva Genealogică", II, 1913, p. 243; idem, *Un indiciu genealogic privitor la Doamna Marghita (Melania) a lui Simeon Movilă VV*, în „Revista Arhivelor", I, 1924, p. 139.

15. N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 12-13.

16. Pentru rolul său, v. Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. II, Bucureşti, 1958, p. 153; I. Bogdan, *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 99.

17. Ştefan S. Gorovei, *Găneştii şi Arbureştii (Fragmente istorice, 1538-1541)*, în „Cercetări istorice" (serie nouă), II, Iaşi, 1971, p. 155.

Stroici şi sora lui *Luca Stroici* († 1610), mare logofăt al Moldovei, boier erudit (lui i se datorează prima consemnare a rugăciunii *Tatăl nostru* în limba română *cu litere latine)*, ctitorul principal (mare ctitor) al mănăstirii Dragomirna, unde a şi fost înmormîntat[18]. O soră a Marghitei, Teodosia – al cărei prenume îl poartă şi o soră a lui Petru Movilă, moartă chiar în anul naşterii acestuia – căsătorită cu Andrei, hatman în Moldova (1586-1592, cu întreruperi) şi logofăt în Tara Românească (1593-1595)[19], a fost soacra lui Vasile Ureche, fratele cronicarului[20].

Căsătoria lui Simion Movilă cu Marghita Hâra s-a făcut pe la 1589-1590 şi din ea au rezultat opt copii: Mihail[21], Gavril, Petru, Pavel († 24 mai 1607), Ioan şi Moise, Teodosia († 28 septembrie 1596) şi Ruxanda[22]. Cu excepţia Ruxandei, soarta tuturor copiilor lui Simion Movilă e cunoscută, dar cariera cea mai strălucită aparţine, desigur, lui Petru, născut în 1596, „illo die [...] – vor spune mai tîrziu ucenicii săi, care deţineau, probabil, informaţia chiar de la păstorul lor spiritual – quo suus obiit patronus Petrus" (Sfîntul Petru, mitropolit al Rusiei), adică la 21 decembrie[23]. Constatarea e interesantă, întrucît confirmă ipoteza că, măcar în unele cazuri, numele de botez se dădeau după numele sfîntului zilei de naştere[24]. Tatăl său, Simion Movilă, era, la vremea aceea, hatman şi pîrcălab de Suceava în domnia propriului său frate.

Petru a copilărit în Moldova, unde şi-a început şi studiile, cu un profesor trimis de *Frăţia* din Liov[25]. A avut parte de o copilărie zbuciumată, după cum a fost şi viaţa Movileştilor în acei ani de la începutul secolului al XVII-lea. In primăvara anului 1600, cînd Mihai Viteazul a intrat în Moldova, Petru şi-a urmat părinţii în cetatea Cameniţei, unde a rămas vreme de un an; între timp, în octombrie, Simion devenise domn al Ţării Româneşti, dar soţia, Marghita, îi rămăsese la Cameniţa, cu copiii şi pentru scoaterea lor de acolo, unde stăteau ca un fel de gaj, Simion însuşi a trebuit să meargă la Cameniţa, la începutul lui aprilie 1601, împreună cu Ieremia vodă[26]. Un sol muntean în Polonia, logofătul Dan Danilovici, ruga, la 23 aprilie 1601, pe Jan Zamoyski să elibereze din Cameniţa pe Doamnele Elisabeta şi Marghita Movilă[27].

---

18. Idem, *Anastasie Crimca. Noi contribuţii*, în „MMS", LV (1979), nr. 1-2, p. 149-151.

19. Pentru cariera sa, v. N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV-XVII*, Bucureşti, 1971, p. 290-291.

20. Pentru toate aceste înrudiri — studiul nostru *Movileştii şi înrudirile lor* (ms).

21. Pe piatra sa de mormînt, de la Mănăstirea Dealul, se arată că, la moarte, în decembrie 1607, avea 16 ani şi jumătate; se născuse, deci, prin iunie 1591; de aici se poate deduce vremea căsătoriei părinţilor săi. Anul 1590 fusese acceptat şi de Ghenadie Enăceanu.

22. *Documente privind istoria României*, A. Moldova, 2/XVII, p. 100.

23. N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 15 şi nota 1.

24. Este şi cazul lui Dimitrie Cantemir, născut la 26 octombrie.

25. N. M. Popescu, *op. cit.* p. 17-18.

26. Cf. Nicos Gaidagis, *Însemnări privitoare la istoria românilor de pe cărţi vechi*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi, 1974, p. 127: „şi cu domnul Io Simeon voievod şi cu *toţi fiii* domniei sale" *(subl. ns.)*.

27. Sever Zotta, *Ştiri noi despre Movileşti*, p. 231.

E de crezut că Doamna şi copiii nu-l vor fi însoţit pe Simion vodă nici în timpul celei de a doua domnii a acestuia în Muntenia (noiembrie 1601 – iulie 1602). După scurta domnie a lui Simion vodă în Moldova (iulie 1606[28] – 14 septembrie 1607) şi după aceea, şi mai scurtă, a fiului său, Mihăilaş vodă, înfrînt de vărul Constantin în lupta de la Ştefăneşti (16-19 decembrie 1607)[29], Doamna Marghita s-a refugiat, cu toţi fiii ei, la curtea lui Radu vodă Şerban, cu a cărui fiică Ancuţa s-a logodit Mihăilaş. Peste cîteva zile, însă, acesta a murit (27 decembrie 1607) şi a fost îngropat la Mănăstirea Dealul (mai tîrziu, domniţa Ancuţa se va căsători cu Nicolae-Pătraşcu, fiul lui Mihai Viteazul). Din Ţara Românească, Marghita şi fiii ei au trecut în Transilvania, în primăvara anului următor şi apoi în Polonia, unde au găsit adăpost la Zolkwa, moşia hatmanului Stanizlaw Zolkiewski, pe care unele izvoare îl indică drept *unchi* al fiilor lui Simion Movilă[30]. Cronica armenilor din Cameniţa notează în 1619 că Doamna lui Simion a stat la Zolkwa (cu fiii ei, firește), 12 (recte 11) ani, pe lîngă hatman[31]. Faptul este dovedit prin diverse ştiri pe care le avem din intervalul 1608-1618. Astfel din aceeaşi cronică aflăm că, la 20 august 1612, Zolkiewski, „prinţul Kievului", a venit la Cameniţa, împreună cu „Gavrilaşco vodă, fiul lui Simeon"[32], iar la 9 ianuarie 1614, acelaşi Gavril Movilă trimitea, de la Zolkwa (Zolkiew), o scrisoare contelui Gheorghe Drugeth de Homonna[33]. In aceşti ani, Petru Movilă şi-a continuat studiile cu un profesor tot al *Frăţiei* din Liov[34] şi, poate, în *Academia Zamoiska*, de la Zamosc[35]. El a fost, astfel, produsul aceleiaşi spiritualităţi, sub a cărei influenţă s-au format şi rudele sale, cronicarii Grigore Ureche şi Miron Costin.

In mai 1618, Gavril Movilă a fost domn al Ţării Româneşti, unde, însă, a plecat singur. Abia peste un an, în aprilie 1619, l-a urmat Doamna Marghita cu *doi fii*[36], care sînt, desigur, Moise şi Ioan, căci Petru însuşi nu a stat niciodată la curtea din Tîrgovişte a fratelui său, cum a crezut N. Iorga, la un moment dat[37]: el a

---

28. După moartea lui Ieremia (30 iunie 1606), tronul a fost preluat de fiul său Constantin, pînă pe la 10 iulie, după care a fost acordat lui Simion (Ştefan S. Gorovei, *O lămurire: domnia ereditară a familiei Movilă*, în „Revista de istorie", 7/28, 1975, p. 1093-1094.

29. Cf. Vasile Lungu, *Mihăilaş vodă Movilă şi Moldova în anul 1607*, în „Cercetări istorice", 1/VIII-IX, 1933, p. 89-103.

30. Cf. nota 14.

31. H. Dj. Siruni, *Mărturii româneşti despre România*, în „Academia Română, Memoriile Secţiunii Istorice" („*ARMSI*"), seria III, tom. XVII, 1936, p. 19; I. Vásáry, *Armeno-kipchak parts from the Kamenets Chronicle*, în „Acta Orientalia Scientiarum Hungaricae", 2/XXII, 1969, p. 158.

32. H. Dj. Siruni, *op. cit.*, p. 18.

33. A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, IX, Bucureşti, 1937, p. 1.

34. N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 17-18; Hurmuzaki, *Documente*, Supliment II, 2, p. 387-388.

35. P. P. Panaitescu, *Petru Movilă şi românii*, în volumul *Contribuţii la istoria culturii româneşti*, Bucureşti, 1971, p. 587 (în continuare, vom cita: P. P. Panaitescu, *Contribuţii*).

36. H. Dj. Siruni. *op. cit.*, p. 19.

37. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase*, în *Studii şi documente...*, VII, p. CXXXIII.

rămas în Polonia şi la 23 ianuarie 1620 (cu cîteva luni înainte de terminarea domniei), Gavril vodă scria din Tîrgovişte contelui Balthasar Kemény, că aducătorul scrisorii avea şi misiunea de a ajunge „la fratele nostru mai mic, Petraşcu vodă, *pe care leşii l-au oprit acolo în vremea venirii noastre aici*". Turcii se pregăteau să atace Polonia – sîntem în ajunul războiului din 1620-1621 – şi Gavril vodă ar fi vrut să-şi scoată fratele dintre poloni, pentru ca „în vremea mergerii [turcilor] asupra lor să nu se găsească printre ei", cerînd contelui să-i acorde permisiunea de a trece prin Transilvania[38]. Petru Movilă nu a mai ajuns, atunci, în Tara Românească: în luna mai, Gavril a fost mazilit şi, „împreună cu maica lui şi *doi fraţi*", a trecut munţii în Transilvania, de unde, însă, principele Gabriel Bethlen „nu i-a îngăduit să-şi urmeze drumul, căci el voia să meargă în ţara leşească, ci l-a oprit şi l-a pus sub pază într-o cetate"[39], probabil la Satu-Mare; de acolo, în mai 1621, Doamna Marghita intervenea la castelanul Péchy pentru a se da o moşie fiilor ei[40].

Rămas în Polonia, Petru Movilă a avut ca „protector" întîi pe însuşi hatmanul Stanislaw Zolkiewski, iar după moartea acestuia pe cîmpul de la Tuţora (9/19 septembrie 1620), pe hatmanul Jan-Karol Chodkiewicz, alături de care a participat la expediţia de la Hotin, din anul următor[41]. Jurnalul acestei expediţii ne-a păstrat o mărturie emoţionantă a atitudinii sale în timpul campaniei: „Pătraşcu, fiul lui Simion, fostul domn al Ţării Româneşti, care păstra nădejdea nestrămutată [...] că ţara nu va fi pustiită", a intervenit la marele hatman pentru interzicerea prădăciunilor în satele moldovene[42]. La 14/24 septembrie 1621, şi cel de-al doilea protector al său a murit.

La mijlocul anului următor, tînărul „voievodici" moldovean, cum îşi va spune pînă tîrziu, a plecat la Kiev, cumpărînd în preajma oraşului moşia Rubejowka[43]. Pe mama sa, de care se despărţise în 1619, n-avea să o mai revadă niciodată: în acelaşi an 1622, Doamna Marghita a murit în pribegia sa din Transilvania[44]. Petru Movilă visa, în această vreme, tronul Moldovei: la 15 octombrie 1622, regele Sigismund al III-lea al Poloniei îl recomanda marelui vizir, pentru domnia Moldovei, pe „Petrus Mohyla, filius illustrissimi quondam Simeonis Mohyla palatini Valachiae", ca pe

---

38. A. Veress, *op. cit.*, p. 212 (subl. ns). În *Arhiva Istorică a României*, I, 2, 1865, p. 190, se află un document dat la 12 februarie 1618 de Gavril Movilă ca domn al Munteniei, împreună cu fraţii săi Petru, Ioan şi Moise. Între semnături, ale lui Petru şi Moise lipsesc. *Data*, însă, e suspectă.

39. Andrei Pippidi, *Cronica armenilor din Cameniţa — noi spicuiri privitoare la istoria românilor*, în „Studii", 1/26, 1973. p. 148 (subl. ns.).

40. A. Veress, *op. cit.*, p. 232. Despre pribegia Movileştilor în Transilvania, v. Ştefan Meteş, *Domni din principatele române pribegi în Transilvania în veacul XVII*, în „Gînd românesc", II, 1934, p. 44-56.

41. N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 19; P. P. Panaitescu, *Contribuţii*, p. 588.

42. *Călători străini despre ţările române*, IV, Bucureşti, 1972, p. 493.

43. N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 20.

44. A. Veress, *op. cit.*, p. 253; înclinăm a crede că totuşi a fost îngropată la Sucevita, căci 13 ani mai tîrziu, la moartea lui Gavril Movilă, Ioan vola să-l îngroape „în Moldova, unde mi se odihnesc *părinţii*" (*ibidem* p. 358).

„un tînăr cu suflet ales şi demn de virtuţile strămoşilor săi"[45]. Şi mai tîrziu, în „dietinele" de la Wisnia, în noiembrie 1624 şi decembrie 1625, meritele lui Petru Movilă au fost elogiate, subliniindu-se că, în lupta de la Hotin, „nu puţin a slujit Republicii, în paguba sănătăţii lui" – cu alte cuvinte, *a fost rănit* – şi s-a hotărît să se ceară regelui domnia Moldovei pentru el[46]. Curînd însă, cariera de pretendent i se va încheia, prin urcarea pe tronul Moldovei a rudei sale, Miron Barnovschi Moghilă (1626), împotriva căruia, firește, nu putea fi contracandidat. Va purta, însă, întotdeauna, titlul voievodal[47] şi o frumoasă stemă, cuprinzînd capul de bour şi acvila munteană, adăugate herburilor polone în care fuseseră primiţi Movileştii[48].

Aşezat la Rubejowka, Petru Movilă întreţinea strînse relaţii prieteneşti cu stareţul Lavrei Pecerska, Zaharia Kopistenski († 1627) şi cu însuşi Mitropolitul Kievului, Iov Boreţki († 2 martie 1631). La moartea primului, a fost ales (6 septembrie 1627) şi apoi, îmbrăcînd rasa călugărească, a fost hirotesit, în decembrie, arhimandrit egumen al Marii Lavre[49]. In această calitate l-a primit pe ieromonahul Varlaam (viitorul mitropolit al Moldovei), sol al lui Miron vodă Barnovschi la ţarul Moscovei, căruia i-a dat şi el o scrisoare de recomandare, datată 30 decembrie 1628[50] şi semnată „Petru Moghilă, domn ereditar al ţărilor Moldovlahiei şi Ungrovlahiei, din mila lui Dumnezeu mare arhimandrit al Sfintei Marii Lavre făcătoare de minuni din Peştera Kievului"[51]. Cu această întrevedere, menţionată de Petru Movilă şi în însemnările sale autografe[52], încep „legăturile intelectuale ale şcolii din Kiev cu Moldova" (cum şi-a intitulat P. P. Panaitescu cel de-al treilea capitol al lucrării sale din 1926) şi care sînt prea bine cunoscute pentru a mai insista aici asupra lor.

Viitorul biograf al marelui ierarh-cărturar nu va trece, desigur, peste „afacerile" lui Petru Movilă, afaceri care, uneori, l-au dus şi în faţa judecătorilor, cum a fost procesul din 1631, pentru averea unchilor Luca şi Vasile Stroici, al căror moştenitor şi rudă mai apropiată se considera a fi[53] (am arătat, deja, că bunica sa maternă Marinca Hâra era sora lui Luca Stroici). Dealtfel, nu era prima înfăţişare la o judecătorie; încă de pe la 1614, mama

---

45. Hurmuzaki, *Documente*, Supliment II, 2, p. 524; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 579.

46. *Akta Grodzkie i Ziemskie*, vol. XX, p. 217 şi 225.

47. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 585.

48. Pentru stema lui Petru Movilă, v. N. A. Bogdan, *Herbul Mitropolitului Petru Movilă*, în „Arhiva", Iaşi, XXIX, 1922, p. 120-121; o reproducere ilustrează articolul lui P. P. Panaitescu, *Petru Movilă şi Rusia*, în „Nădejdea", 1 ianuarie 1933, p. 12; Dan Cernovodeanu, *Heraldica bisericească în ţările române*, în „BOR", XCIII (1975), nr. 7-8, p. 962-968. V. şi „Studii şi cercetări de numismatică", II, p. 373.

49. N. M. Popescu, *op cit.*, p. 20.

50. Silviu Dragomir, *Contribuţii privitoare la relaţiile Bisericii româneşti cu Rusia în veacul XVII*, în „ARMSI", seria II, tom XXXIV, 1912, p. 84-86.

51. *Ibidem*, p. 85.

52. Ghenadie Enăceanu, *op. cit.*, p. 181 şi urm.

53. Wl. Lozinski, *Prawem i lewem*, ed. II, Liov, 1904, vol. II, p. 107; Sever Zotta, *op. cit.*, p. 221.

sa Marghita fusese chemată la judecată, *cu fiii ei*, pentru 95.000 de galbeni şi 200.000 de taleri, pe care Simion vodă i-ar fi datorat fratelui său Ieremia[54]. Mai tîrziu, a avut un lung proces cu un armean din Liov, pentru nişte saci cu bani şi săbii aurite[55]. Ca mirean, încă, Petru Movilă primise cîteva moşii în dar de la hatmanul Zolkiewski, în voievodatul Belz[56]. Interesul pe care îl arăta afacerilor materiale nu ne dă, însă, dreptul să-l considerăm pe Petru Movilă un om lacom, iubitor de arginţi; din contra, avem mărturii despre *dărnicia* sa. Astfel, chiar în anul procesului pentru moştenirea Stroiceştilor, în 1631, a fost vizitat de fratele său Ioan, căruia i-a dăruit „o mulţime de lucruri de valoare"[57]. Alte obiecte preţioase, „din odoarele domneşti", le zălogise mai de mult unui grec din Liov, pentru a obţine un împrumut de 5200 de ducaţi, de care avea nevoie fratele Gavril, pe vremea cînd era voievod al Munteniei[58]; moşiile din ţară nu le-a revendicat, ci le-a lăsat în stăpînirea rudelor[59] (le va readuna Miron Costin, după ce va deveni soţul Ilenei Movilă, fiica lui Ioan Movilă, şi nepoată de frate a mitropolitului de Kiev). Prin testament, a lăsat celuilalt frate – singurul supravieţuitor la vremea aceea – Moise (1666), moşiile dăruite de Zolkiewski, iar banii şi odăjdiile – ctitoriilor sale[60]. Şi, desigur, nu puţin va fi cheltuit, din propria-i avere, pentru aceste fundaţii religioase şi culturale; o spune dealtminteri, el însuşi: „Bogăţiile strămoşilor mei, voievozii"[61], au constituit baza materială a marilor sale înfăptuiri.

Ca arhimandrit al Lavrei Pecerska, Petru Movilă a participat, în calitate de reprezentant şi locţiitor al mitropolitului de Kiev, la lucrările Dietei care au condus la alegerea regelui Vladislav al IV-lea (13 noiembrie 1632)[62], cel alături de care luptase la Hotin[63]. Regele în schimb, a sprijinit alegerea sa în scaunul mitropolitan al Kievului, devenit din nou vacant, confirmîndu-l apoi, la 12 martie 1633, ca arhiepiscop mitropolit al Kievului, Galiţiei şi al întregii Rusii (Rutenia)[64]; alegerea se făcuse cu condiţia să păstreze şi conducerea Lavrei[65]. N-a lipsit nici binecuvîntarea şi confirmarea Patriarhului ecumenic de la Constantinopol,

---

54. Wl. Lozinski, *op. cit.*, p. 106; Sever Zotta, *op. cit.*, p. 220. Vezi şi Hurmuzachi, *Documente*, Supliment II, 2, p. 387-388.

55. *Ibidem*; Sever Zotta, *op. cit.*, p. 221.

56. S. Golubev, *Kievskii Mitropolit Petr Moghila*, I, Kiev, 1883, p. 48 (după fişele P. P. Panaitescu).

57. Neagoe Popea, *Memoriile lui Ioan Kemény*, Bucureşti, 1899, p. 22-23 — ştiri trecute cu vederea de editorii volumului V din seria de *Călători străini*.

58. P. P. Panaitescu, *Contribuţii*, p. 579-580.

59. *Ibidem*, p. 595.

60. *Ibidem*, p. 584-585.

61. Testamentul său, din 22 decembrie 1646.

62. S. Golubev, *op. cit.*, p. 470 şi urm.

63. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 588.

64. N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 13. În octombrie 1634, însă regele Vladislav şi Petru Movilă se vor găsi în opoziţie, din cauza şcolilor în limba latină — cf. S. Golubev, *op. cit.*, vol. II, 92-94.

65. Irineu, Mitropolitul Moldovei, *Petru Movilă şi Sinodul de la Iaşi*, în „Mitropolia Moldovei", XVIII (1942), nr. 10-12, p. 493.

Chiril Lucaris[66], care i-a dat şi titlul de exarh patriarhal[67] şi a cărui memorie o va apăra după tragica sa moarte. Sfinţirea ca mitropolit s-a făcut la Liov şi un contemporan, J. Jerlicz, ne încredinţează că în fruntea soborului care a oficiat slujba a fost mitropolitul Varlaam al Moldovei[68].

Astfel, Petru Movilă este al treilea cleric şi al doilea înalt ierarh pe care familia Movilă l-a dat Ortodoxiei. Nobil polon şi conducător al unei eparhii ruse, *el a rămas, însă, un fiu al poporului român.* Rolul său în progresul cultural al românilor e considerabil, realizîndu-se prin influenţa, directă şi indirectă, a operei lui Petru Movilă, influenţă pornită de la Kiev, unde, încă din noiembrie 1631, el înfiinţase – ca executor testamentar al mitropolitului Boreţki – *Colegiul* devenit apoi *Academia* care i-a purtat numele[69] şi care a fost un factor de cultură ortodoxă în secolele următoare.

Dar opera culturală a lui Petru Movilă nu poate fi ruptă de împrejurările politice în care a fost înfăptuită; aceste împrejurări, legate de urmările Uniaţiei de la Brest (1595), au fost explicate de P. P. Panaitescu, ca şi de ceilalţi autori care s-au ocupat de acest subiect. Modul în care Petru Movilă a înţeles să lupte, *prin cultură*, pentru apărarea Bisericii Ortodoxe a provocat confuzii, chiar între contemporanii săi, unii socotindu-l – precum Meletie Smotriţki – uşor de captat pentru Unire[70], alţii declarînd chiar că numai „in publico est schismaticus, sed occulte est unitus et libentissime desiderat unionem"[71], în timp ce papa însuşi îl îndemna, în 1643, să treacă la catolicism[72]. Confuzia pornea din folosirea culturii în haina limbii latine, socotită a fi un mijloc de expresie exclusiv al Bisericii Romano-Catolice[73], ca şi din atitudinea lui Petru Movilă faţă de raporturile dintre Biserică, stat şi cetăţeni. Această atitudine, de largă toleranţă, care a putut fi interpretată drept criptocatolicism, e, de fapt, *o trăsătură caracteristică a întregii familii a Movileştilor* – este, deci, în cazul lui Petru Movilă, o urmare a atmosferei din familie şi a educaţiei sale.

Bernardino Quirini, venit în 1597 ca episcop al catolicilor din Moldova şi Muntenia, ne-a lăsat preţioase informaţii despre această atmosferă; el îl descrie pe Ieremia vodă Movilă ca pe un principe care „nu face nici o deosebire între ortodocşii săi şi între catolici"[74], ctitoreşte biserici catolice şi le face danii[75], asistă, cu întreaga sa

---

66. N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 23.
67. S. Golubev, *op. cit.*, vol. I, p. 543.
68. Augustin Z. N. Pop, *Viaţa Mitropolitului Varlaam al Moldovei*, în „MMS", XVIII, (1942), nr. 10-12, p. 498.
69. Irineu, Mitropolitul Moldovei, *op. cit.*, p. 490-491.
70. *Ibidem*, p. 486.
71. Raport din 1635, semnalat de Andrei Pippidi, *En marge d'un livre récent sur Cyrille Lucaris*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes", 4/VIII, 1970, p. 718.
72. Hurmuzaki, *Documente*, IV, 1, p. 681-682; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 577, nota 2, semnalează o lucrare al cărei autor afirmă, chiar, că Petru Movilă era, de fapt, catolic !
73. Vezi mai jos, „speranţele" lui Baksic, întemeiate pe acest fapt.
74. *Călători străini...*, IV, p. 43.
75. *Ibidem*, p. 41, 186, 337, 341; vezi şi vol. V, p. 181.

curte, la mari slujbe catolice, participînd, chiar, la procesiunile organizate în asemenea ocazii[76]. Aceeaşi atitudine o avea şi fratele său, mitropolitul Gheorghe Movilă, care participa şi el la asemenea slujbe şi procesiuni[77].

Originalitatea operei lui Petru Movilă constă, deci, în *modalitatea înfăptuirii ei* şi P. P. Panaitescu a evidenţiat acest lucru în repetate rînduri: „Deşi a fost un luptător pentru Ortodoxie, totuşi a luat, pentru apărarea Bisericii Răsăritului, armele Bisericii Catolice, sau, mai lămurit, în reforma lui culturală el s-a inspirat din Biserica latină"[78].

Această caracteristică a mişcării culturale de la Kiev – *mişcare iniţiată, organizată şi susţinută de românul Petru Movilă* – s-a transmis, prin unii din reprezentanţii ei, şi operei culturale înfăptuite de aceştia în ţările române. Pietro Deodato Baksic, episcop al Sofiei, vizitînd Moldova în toamna anului 1641, a găsit Colegiul de la Iaşi desfăşurîndu-şi activitatea în limba latină, ceea ce i se părea înaltului ierarh de bun augur pentru propaganda catolică: „Acest domn – scrie Baksic, referindu-se la Vasile Lupu – a făcut în Iaşi o mănăstire [Trei Ierarhii-*n. ns.*], în care a adus călugări din Rusia [Rutenia, Ucraina-*n. ns.*] şi ţin şcoală latinească şi aproape toţi ştiu limba latină; mai mult chiar starețul[79] e un bun teolog, dar se ţine cu totul de legea grecească. Totuşi, bunul Dumnezeu poate face, cînd va voi el, ca *aceştia* [moldovenii-*n. ns.*] *să cunoască adevărul, avînd ei cunoştinţă de cultură latină*"[80]. Acest text – care confirmă, totodată, ipoteza lui P. P. Panaitescu, după care „baza învăţămîntului" în „colegiile filiale" ale celui de la Kiev era tot limba latină – arată clar confuzia pe care contemporanii o făceau între *forma* şi *fondul* operei de reformă culturală, pornită din iniţiativa lui Petru Movilă.

In legătură cu sfîrşitul „perioadei kievene" a Colegiului de la Trei Ierarhi – înfiinţat de Vasile vodă Lupu în 1640, cu sprijinul lui Petru Movilă – merită menţionată ştirea, furnizată de celebrul Marco Bandini, că şcoala a ars „nu e anul – în duminica septuagesimei"[81]. Cum Bandini scrie în 1647, urmează că incendiul a avut loc la 25 ianuarie 1646[82]. Probabil că, profitînd şi de dezafectarea temporară a clădirilor Colegiului, Meletie Syrigos a uneltit „izgonirea", erudiţilor kieveni şi înlocuirea lor cu călugări greci, ceea ce trebuie să se fi petrecut în cursul anului 1646 – deci chiar în anul morţii lui Petru Movilă – de vreme ce în primăvara anului 1647 Bandini putea nota că Vasile Lupu „s-a sîrguit mult şi a făcut foarte mare

---

76. *Ibidem*, vol. VI, p. 41.
77. *Ibidem*, p. 37, 41.
78. P. P. Panaitescu, *Petru Movilă şi Rusia*, în „Nădejdea", 1 ianuarie 1933, p. 11.
79. Sofronie Poceaţki, fostul rector al Academiei din Kiev.
80. *Călători străini...*, V, p. 225.
81. *Ibidem*, p. 328.
82. Paştele romano-catolic a fost, în acel an, la 29 martie; totuşi, dacă însemnările despre Iaşi datează din aprilie 1647 — mai jos, spune că Iaşii au ars „în cele *patru luni* din anul acesta de 15 ori" (*ibidem*, p. 328-329; subl. ns.) — cum trebuie înţeleasă precizarea că, de la incendiul din „duminica septuagesimei" încă „nu e anul"?! Să fie o interpolare?

cheltuială ca să aducă studiile latine în Moldova, însă toate încercările au fost zadarnice"[83], eşecul nu pare să fi fost foarte recent.

In clădirea ridicată de Vasile Lupu, însă, a continuat să funcţioneze o şcoală pînă la 1724, cînd un nou pojar, mai puternic, a distrus totul, rămînînd „locul slobod şi pustiu"[84].

*

Relaţiile lui Petru Movilă cu ţările române au depăşit cadrul influenţelor pe care P. P. Panaitescu le-a studiat cu atîta erudiţie în lucrarea din 1926; de-a lungul anilor, el însuşi a adus noi contribuţii în acest domeniu. Astfel, după ce în 1939 a semnalat un manuscris din vremea lui Ştefan cel Mare şi care aparţinuse mitropolitului[85], în 1942, cînd s-a aniversat tricentenarul Sinodului de la Iaşi[86] – în organizarea căruia Movilă a avut un rol de frunte, fără să fi participat la lucrările lui – P. P. Panaitescu a dat la iveală substanţialul studiu *Petru Movilă şi românii*[87], iar în 1965 a tipărit articolul *O carte necunoscută a lui Petru Movilă dedicată lui Matei Basarab*[88].

Punctul central al lucrării din 1942 l-a constituit semnalarea a două scrieri ale lui Petru Movilă: sfaturile acestuia către fratele său Moise, domn al Moldovei (1630-1631, 1633-1634) şi „cuvîntarea duhovnicească" rostită în 1645, la căsătoria domniţei Maria, fiica lui Vasile Lupu, cu Janusz Radziwill. Cele dintîi, pe care P. P. Panaitescu le considera ca avînd „o deosebită importanţă istorico-literară", putînd fi puse alături „de sfaturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie"[89], au fost reeditate integral, în anii din urmă, de prof. G. Mihăilă[90] şi de prof. Damian P. Bogdan[91]. Ele se află, sub formă de prefaţă, într-o ediţie a *Triodului înflorat*, tipărit la Kiev în 1631. După epuizarea acestei ediţii, *Triodul înflorat* a fost retipărit în 1640, 1642 şi 1643. La ediţia din 1642, tipograful Mihail Sliuska a pus în fruntea cărţii o prefaţă adresată „Strălucitului Io Matei Basarab, din mila lui Dumnezeu voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei şi a toată Podunavia, încă şi al

---

83. *Ibidem*, p. 329.

84. Dan Bădărău, Ioan Caproşu, *Iaşii vechilor zidiri*, Iaşi, 1974, p. 107.

85. *Un autograf al lui Petru Movilă pe un tetraevanghel al lui Ştefan cel Mare*, extras din „Revista Istorică Română", IX, 1939. La Biblioteca Bodleyană din Oxford, Marcu Beza a descoperit un „manuscris de muzică religioasă bizantină din veacul al XVI-lea", cu semnătura autografă a lui Petru Movilă (Marcu Beza, *Documente româneşti în arhive străine*, în „Magazin istoric", nr. 10/1968, p. 66).

86. Pentru care este o bogată bibliografie; vezi, mai recent, Prof. Christian Suttner, *Noi date şi precizări în legătură cu Sinodul de la Iaşi din anul 1642*, în „BOR", XCIII, (1975), nr. 9-10, p. 1107-1113.

87. În „BOR", LX (1942), nr. 9-10; reeditat în *Contribuţii*, p. 575-595.

88. În volumul *Omagiu lui Petre Constantinescu-Iaşi*, Bucureşti, 1965, p. 295-301. În afară de cele citate pînă aici, P. P. Panaitescu a consacrat aceluiaşi subiect şi cîteva articole de popularizare — cel din „Nădejdea", citat *supra*, nota 78 şi *Petru Movilă, ctitor al tipografiilor române din veacul XVII*, în *Almanahul Grafiei Române*, Craiova, 1931, p. 116-120.

89. P. P. Panaitescu, *Contribuţii*, p. 580.

90. În *Literatura română veche*, vol. II, Bucureşti, 1969, p. 264-266 şi în *Contribuţii*, p. 191-197.

91. *Les enseignements de Pierre Movilă adressés à son frère Moise Movilă*, în „Cyrillomethodianum", I, Salonic, 1971 p. 1-25.

părţilor de peste munţi, Amlaşului şi Făgăraşului herţeg şi celelalte"[92], arătînd că „porunca şi binecuvîntarea şi îndreptarea" pentru tipărirea *Triodului* îi fuseseră date de „preasfinţitul Arhiepiscop şi Mitropolit a toată Rusia, chir Petru Movilă"[93].

Dedicarea acestei cărţi lui Matei vodă Basarab *în 1642* ni se pare semnificativă: înţeleptul mitropolit va fi vrut să medieze pentru stingerea vrajbei dintre domnul Munteniei şi Vasile Lupu, nu numai în vederea Sinodului, care urma să se ţină în toamna aceluiaşi an la Iaşi, dar şi în perspectiva, mai largă, a închegării unei coaliţii creştine antiotomane, care intra şi în vederile regelui Vladislav al IV-lea al Poloniei. Şi ne putem chiar întreba dacă împăcarea celor doi domni români, în 1644, nu va fi fost opera îndirectă, tot a mitropolitului Movilă – prin misiunea lui Varlaam, cunoscute fiind relaţiile care existau între aceşti doi ierarhi – aşa cum aderarea Moldovei la Liga antiotomană fusese pregătită şi prefaţată de căsătoria domniţiei Maria cu cneazul Janusz Radziwill, mijlocită şi ea de Petru Movilă. Ştim, din memoriile lui Kemény, că încă din 1643 Radziwill ceruse principelui Rákóczy al Transilvaniei „să intervină pe lîngă Vasile Lupu, ca acesta să-i dea în căsătorie pe fiica sa"[94]. Deşi Kemény scrie că, din neabilitatea unui sol trimis la Poartă, Vasile vodă „s-a simţit jignit şi a respins mijlocirea principelui", recurgînd „la mijlocirea Mitropolitului de Kiev"[95], documente publicate recent arată că încă din 1643, dînd urmare primei intervenţii, Vasile Lupu s-a adresat porţii, anunţîndu-i intenţia de a o căsători pe Maria şi cerînd permisiunea pentru nuntă[96]. Din scrisoarea voievodului moldovean se vede că intenţiona să-şi dea fiica unui nobil „din neamul aceleiaşi case" din care fusese şi mama ei, adică doamna Tudosca. Aluzia se referă, credem, la înrudirea Tudoscăi cu neamul Movileştilor (prin mama ei, Irina Bucioc, fiica lui Ioan Prăjescu cel Bătrîn)[97] şi, prin ei cu însuşi cneazul Radziwill, care fusese căsătorit prima dată cu Ecaterina Potocki, nepoată de fiică a lui Ieremia vodă Movilă.

Căsătoria a avut loc la Iaşi, la 5 februarie 1645[98]. „Slujba cununiei a fost săvîrşită de mitropolitul Kievului, anume Petru, cel mai de seamă dintre toţi oamenii Bisericii din întreaga Rusie [...] căruia mitropolitul ţării [Varlaam-*n. ns.*] i-a cedat locul, ca să săvîrşească el ceremoniile cununiei", va scrie, mai tîrziu, germanul Happel[99], după datele unui martor ocular. Cuvinte frumoase are şi

---

92. P. P. Panaitescu, *O carte necunoscută...*, extras, p. 4.

93. *Ibidem*, p. 5. Bibliografii — români şi străini — de pînă la P. P. Panaitescu nu au cunoscut nici un exemplar din acest *Triod;* Panaitescu l-a descris după un exemplar găsit la Mănăstirea Secu; ulterior, a mai fost descoperit un exemplar — cf. „MMS", XLV (1969), nr. 7-9, p. 512-514 şi XLIX (1973), nr. 1-2, p. 129.

94. *Călători străini...*, V, p. 134; solia a avut loc în luna septembrie 1643 — *ibidem*, nota 26.

95. *Ibidem*, p. 134-135.

96. Aurel Decei, *Relaţiile lui Vasile Lupu şi Matei Basarab cu Poarta în lumina unor documente inedite*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie", Cluj, XV, 1972, p. 64 — document din 1643.

97. Această înrudire era afirmată, uneori, şi în documentele interne, precum cel din 31 martie 1640 (Biblioteca Academiei, pachet 118; copie la Institutul de istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol" din Iaşi).

98. *Călători străini...*, V, p. 647. 99. *Ibidem.*

Kemény pentru Petru Movilă, pe care îl vede ca „un bun cărturar [...] şi foarte cinstit şi blînd"[100]. La această ceremonie, desfăşurată, în somptuoasa biserică a Trei Ierarhilor, mitropolitul Movilă a rostit o splendidă „cuvîntare duhovnicească", „parte în limba polonă, parte în limba română"[101], tipărită în acelaşi an la Kiev, „numai în limba polonă"[102], în două „ediţii": una dedicată lui Janusz Radziwill, iar cealaltă lui Vasile Lupu[103]. P. P. Panaitescu a avut norocul să descopere, la Liov, un exemplar din cea de-a doua ediţie, tipărind, în traducere, numai prefaţa dedicatorie[104]. Textul polon şi traducerea integrală au fost editate abia acum cîţiva ani de prof. G. Mihăilă[105].

A doua zi după marea ceremonie de la Trei-Ierarhi, îl vedem pe Petru Movilă exercitîndu-şi drepturile sale de moştenitor al moşiilor părinteşti[106], ceea ce e încă o dovadă că, după 38 de ani de absenţă[107], el se simte la fel de puternic legat de pămîntul românesc. In toamnă, un raport veneţian din Constantinopol îl arăta „confidentissimo" cu voievodul Moldovei, uneltind împreună împotriva împărăţiei otomane[108]. S-a stins din viaţă la o vîrstă cînd putem crede că era încă în deplinătatea puterilor fizice şi intelectuale. Testamentul său datează din 22 decembrie 1646[109]. După unele ştiri, ar fi murit două zile mai tîrziu: aşa glăsuieşte o notiţă de pe un manuscris rusesc din Moldova[110] şi tot aşa notează şi E. Picot în lucrarea sa – 24 decembrie stil vechi[111]. Totuşi, un contemporan al mitropolitului, acelaşi Jerlicz, amintit şi mai sus, a consemnat moartea acestuia „la 1 ianuarie 1647, ziua Anului Nou, sărbătoarea ruteană a Sfîntului Vasile, joi spre vineri, la patru ore din noapte"[112]. Crezare trebuie să dăm desigur, acestei notiţe: 1 ianuarie stil nou corespunde cu 22 decembrie stil vechi, astfel încît 24 decembrie va fi fost ziua înmormîntării[113].

Incheind aceste note, ne îngăduim să exprimăm un deziderat: acela de a avea la îndemînă, într-o zi[114], înmănunchiate într-un volum sau două, textele cele mai reprezentative ale lui Petru Movilă – predici, cuvîntări, lucrări polemice, scrisori – alături cu o monografie a vieţii şi activităţii lui. Ceea ce el merită cu prisosinţă. Căci

---

100. *Ibidem*, p. 136.
101. G. Mihăilă, *Contribuţii*, p. 214.
102. *Ibidem*.
103. P. P. Panaitescu, *Contribuţii*, p. 590.
104. *Ibidem*, p. 591-592.
105. G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 197-212 (în polonă) şi 212-228 (în română).
106. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 595: renunţă la stăpînirea unui sat!
107. S-ar părea, totuşi, că a mai fost în Moldova, în 1610, la Suceviţa (poate într-un pelerinaj?).
108. Hurmuzaki, *Documente*, IV, 2, p. 537.
109. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 584.
110. „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", II, 1, 1884, p. 133.
111. E. Picot, *Pierre Movilă (Mogila)*, în: E. Legrand, *Bibliographie hellénique*, IV, Paris, 1896, p. 119.
112. N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 28, nota 1.
113. În manuscrisul respectiv, e vorba de un „cuvînt" rostit „la 24 decembrie, ziua răposării..", apoi slujba; *cuvîntul* şi *slujba* s-ar potrivi mai bine înmormîntării.
114. Poate cu prilejul unei viitoare aniversări.

ca o floare românească, crescută în ogor străin, dar ale cărei seminţe s-au întors ca să rodească şi în pămîntul străbun, Petru Movilă este – cum l-a definit, atît de plastic, P. P. Panaitescu – *„un dar românesc făcut Ortodoxiei“* [115], culturii universale, de unde, apoi, a revenit celei naţionale într-o formă pe care el însuşi a sintetizat-o admirabil în aceste cuvinte din prefaţa *Antologhionului* din 1636: „V-am procurat şi nu voi înceta să vă procur, pînă la moarte, *cărţi şi profesori...*“.

Ştefan S. GOROVEI

Coresi 400

Cartea românească veche a avut, printre cei dintîi slujitori ai ei, pe diaconul Coresi, a cărui activitate face epocă în viaţa noastră culturală. Stabilit la Braşov, pe la jumătatea secolului al XVI-lea, el tipăreşte, între anii 1558-1581, un număr impresionant de cărţi, cele mai multe în limba română, care stau la baza culturii noastre naţionale şi a limbii române literare. E vorba, se înţelege, de traduceri efectuate, de cele mai multe ori, după modele slave. Transpunerea textelor în româneşte nu i se datorează lui Coresi; el era doar tipograf. In limba acestor cărţi se reflectă, în primul rînd, graiul din sudul Transilvaniei. Aproape toate particularităţile lingvistice, întîlnite în textele respective, s-au păstrat, pînă astăzi, în vorbirea din partea locului, cum vom avea ocazia să constatăm în cursul expunerii noastre.

Activitatea tipografică a lui Coresi, se încheie la 1581, exact acum 400 de ani deci, şi prin ea, limba noastră începe să capete forma care, îmbunătăţită mereu, va ajunge să exprime, ca oricare limbă de mare cultură, toate nuanţele gîndirii umane. Traducerile braşovene, mult mai răspîndite decît manuscrisele maramureşene şi avînd avantajul unei mai accentuate unităţi, se vor constitui în adevărate modele de la care nu se va mai putea abate nici unul dintre cărturarii de mai tîrziu; limba noastră literară se va clădi pe acest nucleu. Cei patru sute de ani, cîţi au trecut de la imprimarea ultimei cărţi coresiene, capătă, în felul acesta, o semnificaţie deosebită. Credem, prin urmare, că se cuvine să îmbrăţişăm, într-o privire sintetică, întreaga activitate a diaconului braşovean referitoare la cultura naţională. Iată, în ordine cronologică, cărţile tipărite de el, în limba română.

1. **Intrebare creştinească,** tipărită probabil în anul 1559. Unii specialişti presupun o dată mai tîrzie (1561)[1].

115. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 595 (subl. ns.).

1. Cf. D. Mazilu, *Diaconul Coresi*, Ploieşti, 1933, p. 17; Florica Dimitrescu, în Introducere la *Tetraevangelul lui Coresi*, Bucureşti, 1963, p. 10. Vezi şi Pandele Olteanu, *Contribuţii la studiul elementelor slave din cele mai vechi traduceri româneşti*, II. *Verbe, adjective, adverbe, prepoziţii, particule*, în „Limbă şi literatură“, VI, 1962, p. 70.

Majoritatea specialiştilor văd în această lucrare o retipărire a *Catehismului luteran* publicat la Sibiu în 1544, din care, însă, nu ni s=a păstrat nici un exemplar: „Catehismul *Intrebare creştinească* este unicul exemplar cunoscut pînă acuma din această ediţie, care este probabil o retipărire a ediţiei tipărite de Filip Maler (Philippus Pictor) la Sibiu în 1544, din care nu s=a aflat pînă acuma nici un exemplar"[2].

Acest singur exemplar din *Intrebare creştinească*, ajuns pînă la noi, ni s=a transmis printr=un „Sbornic" păstrat în comuna Ieud, din Maramureş, descoperit în august 1921 de către Andrei Bîrseanu, cu ocazia unei expoziţii care a avut loc la Sighet în cadrul sesiunii generale a „Astrei".

Limba acestui manuscris pledează pentru originea ardelenească a traducerii.

Dacă lăsăm la o parte unele particularităţi morfologice, cum ar fi pluralele de tipul *folosure* (p. 10), *lucrure* (6, 17, 18), *rîndure* (17), *veacure* (13) ori forma unică, pentru singular şi plural, *cerere* (p. 19, 20), pe care nu le putem atribui unei anumite zone geografice, restrînse, cele mai multe particularităţi, fonetice, morfologice şi lexicale ne duc la concluzia că textul a fost fundamentat pe baza graiurilor ardeleneşti. In aceste graiuri se păstrează, pînă astăzi, fonetisme ca *derept* (p. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 22), *hitlean* (16), *păhar* (22), *singe* (22), *striin* (8) şi, în raport cu graiurile din Muntenia, s=ar putea cita şi *tuturor* (13), faţă de *tutulor*. Ardeleneşti sînt formele gramaticale de tipul *înoise*, în loc de *înoiase* (14), inversiunile: *răstignitu=s=au* (14), *veni=va* (14) şi cuvintele: *crai* (2), *cuminecătură* (7, 21), *hasnă* (9), *mainte* (9), *pită* (16, 21), ca şi *sculatul* (din morţi!), în loc de *înviere* (15).

Am pomenit, mai sus, de substantivul *cerere*, care sună la fel şi la plural, cum se vede din exemplele: „Cîte *cerere* sînt în Tatăl nostru?" (p. 19); „şapte *cerere* sînt" (19) şi „patru *cerere* de pre viaţa aceştii lumi" (20).

Mai menţionăm faptul că traducătorilor respectivi nu le era cunoscut cuvîntul *fecioară* şi se folosesc, în locul lui de fată: „Şi den Maria *fată*, om făcu" (p. 14).

Incheiem cu semnalarea unui slavonism, care se păstrează, de asemenea, pînă în momentul de faţă, în Transilvania. Este vorba de *ocenaş, ocenaşe*, cu înţelesul de rugăcuni: „zi *ocenaş* rumâneşte, să înţelegem" (p. 16). In vorbirea ardelenească, de astăzi: „Du-te şi-ţi fă *ocinaşele* şi te culcă!".

2. *Tetraevanghelul românesc*, tipărit în colaborare cu Tudor Diac, la Braşov, în anul 1561, a ajuns pînă la noi în opt exemplare. Dintre acestea patru se găsesc în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, unul la Biblioteca Universităţii din Cluj=Napoca, unul la Muzeul Naţional din Budapesta, altul la muzeul „Cetăţii Făgăraşului" şi, ultimul, la Sibiu, în biblioteca Mitropoliei[3].

---

2. Ion Bianu, *Întrebarea creştinească*, Editura „Cultura Naţională", 1925, p. I.

3. Vezi Doina Braicu, Victor Dunea, *Cartea veche românească din secolele XVI-XVII în colecţiile Arhiepiscopiei Sibiului*, Sibiu, 1980, p. 49-50.

Unul dintre aceste exemplare a fost descoperit la Mănăstirea Ciolanu, în munţii Buzăului, în vara anului 1888. Altul a aparţinut lui George Bariţ, un al treilea a fost cumpărat, la 6 martie 1907, de la anticarul Kuperman din Iaşi. *Exemplarul de la Cluj a fost proprietatea lui Iulian Marţian, din Năsăud,* cel de la Făgăraş provine din donaţia Mariei Toma Fărcaş, iar cel de la Sibiu a fost proprietatea Mănăstirii Sibiel.

Din această lucrare avem o ediţie, fără pretenţii ştiinţifice, datorată lui Gherasim Timuş Piteşteanu, cu o prefaţă de Constantin Erbiceanu (Bucureşti, 1889). Ediţia reprezintă textul descoperit la Mănăstirea Ciolanu. Este primul text cunoscut de specialişti. In *Precuvîntarea* lui C. Erbiceanu citim:

„Publicarea noastră este mai mult o ediţie populară, fără nici o pretenţie de erudiţiune filologică. Din lipsa caracterelor cirilice cu care este imprimat Tetraevanghelul lui Coresi, pe care de a ni le procura ar fi fost prea costisitor, am retipărit numai textul cu litere latine străbune, cît am putut mai exact, spre a putea cu uşurinţă fi cetit de tot românul" (p. VI).

Ediţia pe care ne-a dat-o, în 1929, M. Gaster, *Tetraevanghelul diaconului Coresi din 1561,* nu reprezintă textul lui Coresi. Lucrul acesta a fost demonstrat de N. Drăganu, în *Dacoromania* III, p. 499-500[4].

Editura Academiei Republicii Socialiste România a publicat, în anul 1963, o ediţie ştiinţifică sub titlul: *Tetraevanghelul tipărit de Coresi, Braşov 1560-1561, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănicesti, 1574.* Ediţia este alcătuită de Florica Dimitrescu.

Din prefaţa lui Erbiceanu, la ediţia din 1889, rezultă că limba textului respectiv nu este unitară şi nu aparţine unei zone pe care am putea-o delimita precis. Dimpotrivă, autorul prefeţei dă a înţelege că ne găsim în faţa unui amestec de tendinţe, ceea ce s-ar putea spune, cu alte cuvinte, că ne găsim în faţa unei traduceri care a fost elaborată de mai mulţi cărturari, nu de unul singur: „Din cît s-au putut observa din cetirea textului pare iarăşi foarte probabil că *manuscriptul evangeliilor a fost în parte poate tradus, în mare parte însă decopiat de pe alte manuscripte mult mai vechi,* şi de care erau multe între români. La această părere am ajuns numai după ce am constatat deosebiri mari între un evangelist, cînd l-am comparat cu altul. Aşa: evangelistul Ioan este cel mai bine tradus şi expresiile ca şi frazele din el sînt mai puţin arhaice şi mai puţine localisme, pe cînd în Luca abundează acestea la tot pasul. *S-a mai observat că limba în genere din Tetraevanghel nu este oglinda numai a unei localităţi, ci cuprinde cuvinte, expresiuni şi chiar fraze ce sînt şi pînă acum în întrebuinţare în diferite localităţi şi provincii româneşti.* Am dat şi peste fraze şi bucăţi care sînt aşa de bine şi limpede exprimate încît s-au conservat pînă în prezent în toate ediţiile evangeliilor imprimate pînă la noi, *ceea ce dovedeşte că în limba bisericească veche multe expresiuni şi cuvinte, prinzînd rădăcini adînci prin deprindere în auzul poporului, traducătorii din timpi n-au*

4. Cf. şi *Dacoromania*, I, p. 351.

îndrăznit a se atinge de acele locuri, ci le-au conservat aşa cum li s-au dat de tradiţia poporului“ [5].

Afirmaţiile lui C. Erbiceanu mi se par deosebit de importante şi e de mirare că ele au trecut neobservate.

Din lectura atentă a epilogului acestei cărţi, se impune concluzia că diaconul Coresi nu era şi traducătorul tipăriturilor braşovene, ci numai meşterul tipograf, în sarcina căruia revenea imprimarea cărţilor: „Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiiului şi cu sfrăşitul Duhului Sfînt, în zilele măriei lui Ianăş crai, eu jupînul Hanăş Begner den Braşov am avut jelanie peîntru sfintele cărţi creştineşti tetraevgl, şi *am scris* aceste sfente cărţi de învăţătură, să fie popilor rumîneşti să înţeleagă, să înveţe rumînii cine-s creştini cum grăiaşte şi sfîntul Pavel apostol cătră corinteni 14 capete: în sfînta beserică mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înţeles decît 10 mie de cuvinte neînţelese în limbă striină. *După aceea vă rugăm toţi sfenţi părinţi oare vlădici, oare episcopi, oare popi, în cărora mînă va veni aceste cărţi creştineşti, cum mainte să ceteascâ, necetind să nu judece, nici să săduiască.* Şi cu zisa jupînului Haneş Begner, *scris-am* eu diacon Coresi ot Tîrgovişte şi Tudor diiac. Şi s-au început în luna lu mai 3 zile şi s-au sfrăşit în luna lu ghenuarie 30 zile. Vă leato (în anul) 7 mie 69 în cetate în Braşov“ (BRV, I, p. 44, 45).

Să se observe cum verbul *a scrie* este atribuit o dată lui Hanăş Begner şi altă dată lui Coresi şi diacului Tudor. In amîndouă cazurile sensul lui nu este cel de bază. In primul caz trebuie să înţelegem prin el verbul *a suporta cheltuielile* tiparului, *a avea grijă să se tipărească*, iar în al doilea pe cel de *a culege şi a tipări* cartea.

Vorbind despre însemnătatea Tetraevanghelului lui Coresi, criticul şi istoricul literar Şerban Cioculescu reproduce „frumosul epilog“ al cărţii [6], pentru o mai bună lămurire a cititorului nefamiliarizat cu textele noastre vechi. Dar în transcriere s-a strecurat o greşeală pe care, sîntem siguri, autorul o va corecta într-o ediţie viitoare. Este vorba de înlocuirea, în pasajul de mai jos, a conjuncţiei *oare* (variantă arhaică şi dialectală a lui *ori!)* prin pronumele *care*: „După aceea vă rugăm toţi sfenţi părinţi, *oare* vlădici, *oare* episcopi, *oare* popi, în cărora mînă va veni aceste cărţi creştineşti, cum mainte să ceteascâ, necetind să nu judece, nici să săduiască“.

Inlocuirea la care ne referim a putut fi uşurată de numeroasele construcţii asemănătoare formate cu ajutorul pronumelui. Iată doar cîteva exemple, extrase din opera lui Sadoveanu: „Numai păduri şi iar păduri; şi trăiau pe-aici nişte lifte spurcate, *care* cu capul cît o stamboală, *care* cu nişte colţi ca la lupi, *cari* lungi cît un stînjen, *cari* scurţi de-o palmă“ *(La noi, în Viişoara,* 1907, p. 186); „Peste cei treizeci de oameni au mai năvălit două sute în scurtă vreme: *care* cu funii, *care* cu trăgători, *care* cu beţe“ *(Soarele în baltă*, 1944, p. 415-416); „Măria ta, făcu el întîmpi-

5. C. Erbiceanu, *Precuvîntare la Tetraevanghelul lui Coresi*, p. IX.
6. *Varietăţi critice*, Bucureşti, 1966, p. 11.

nare cu un respect afectat, eu am avut bun dascăl în lucrarea pămîntului pe tatăl meu, iar tatăl meu, pe cît mi-a povestit el, a avut învăţător pe tatăl măriei tale. Umblau şi ei aşa cercetînd pe moşie, cum umblăm noi acuma. După ce s-a fost săturat boierul cel bătrîn de cît cheltuise cu maşinile, *care* din Anglia, *care* din Germania, *care* din Franţa, apoi a arătat tatei pe cele mai potrivite cu oamenii de la noi, cu pămîntul şi cu văzduhul" *(Opere,* XII, 463).

In limba veche, varianta aceasta *(oare!)* era mult mai răspîndită decît în limba de astăzi, atît în secolul al XVI-lea cît şi în al XVII-lea. In ultima carte a lui Coresi *(Carte cu învăţătură,* 1581), ea se întîlneşte, după informaţia pe care mi-o dă Corneliu Dimitriu, de 37 de ori, pe cînd forma literară, *ori,* care se vede că o concura serios pe cealaltă, apare şi ea de 32 de ori. Cu o frecvenţă mult mai slabă (abia de patru ori!) ne întîmpină şi varianta regională, ardelenească, *vare.* Este interesant de constatat că, uneori, întîlnim, în acelaşi context, două dintre variantele semnalate, ca şi în „Intrebare creştinească", dealtfel: „Cine va vrea *ori* bărbat *ori* muiere, *oare* bogat *oare* sărac, *ori* mai mare *ori* mai mic, pre acea cale bună să vie după mine" [7].

„Că ispită prea mare aduce oamenilor, *vare* cu chinuri reale, *oare* cu priimire de dulceaţă, cu scîrbe amu şi cu nevoie muncind inimile oamenilor" [8].

Paralelismul acesta ne duce la concluzia, cunoscută, dealtfel, că limba literară se găsea într-o fază incipientă, că majoritatea normelor care urmau să stea la baza ei nu erau încă definitivate.

In secolul al XVII-lea se menţine în *Cazania* lui Varlaam (Iaşi, 1643), fie sub influenţa textelor anterioare, fie în baza contactului foarte strîns pe care ierarhul moldovean l-a avut, în permanenţă, cu limba populară. Pînă în momentul de faţă, conjuncţia respectivă îşi păstrează aspectul arhaic, cu deosebire în graiurile nordice, atît în Moldova cît şi în Ţara Oaşului. L-am înregistrat eu însumi în vorbirea unor ţărani de prin judeţele Iaşi şi Vaslui. A fost semnalat, de asemenea, şi în sudul Transilvaniei, zona geografică în care s-au efectuat şi s-au tipărit traducerile coresiene [9].

Din numărul mare de exemple pe care le întîlnim în *Cazania* lui Varlaam ne oprim doar la două, trei:

„Deci, *oare* pentru lene, *oare* pentru dar, *oare* pentru voe de om, *oare* pentru nesocotinţa sa sau a slugilor celor *rreale* ce le dau să giudece, nu să face giudeţul direpţ" (23).

„Căci că deaca dobîndim ceva bine din mînule lui Dumnedzău, *oare* sănătate îndelungă, *oare* avuţie, *oare* cinste şi mărie, atuncea cătră aceea ne legăm sufletul şi inima şi mentea noastră..." (183).

„Oraşe, cetăţi, locuri, biserici socotesc şi feresc şi agiută; şi

---

7. Ediţia din 1914, p. 67.
8. *Ibidem*, p. 398.
9. Cf. Ovid Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915, p. 96, 101, 148, 205.

tot creştinul, *oare* păcătos, *oare* direpţ, are cineş îngerul său socotitoriu, iară alte limbi toate au cîte un înger" (378). „Cine ce va face unuia de-aceşti mai mici, *oare* bine, *oare* rău, mie face" (402).

Deşi sîntem înclinaţi să atribuim această variantă, a conjuncţiei *ori*, vorbitorilor care aparţin graiului moldovenesc, pe motivul că ea constituie o trăsătură aparte a graiului respectiv, pînă astăzi, nu putem neglija prezenţa ei în cele două texte coresiene şi în unele texte dialectale provenite din sudul Transilvaniei.

Vom conchide, aşadar, că, pe lîngă influenţa limbii vorbite din Moldova, care poate fi invocată în multe împrejurări cînd e vorba de Varlaam, nu putem neglija rolul textelor ardeleneşti, anterioare, care de asemenea stau la baza limbii şi stilului marelui mitropolit moldovean de la mijlocul secolului al XVII-lea.

3. *Lucrul Apostolesc* (sau *Apostolul)*, Braşov 1563, transmis în trei exemplare necomplete, păstrate, toate în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, a fost reprodus, în fotocopie, de acelaşi Ion Bianu, în anul 1930. O descriere a Apostolului ne-a dat Constantin I. Karadja în comunicarea intitulată *Despre Lucrul Apostolesc al lui Coresi de la 1563* (în Memoriile Secţiei Literare, seria III, tom. II, mem. 6, Bucureşti, 1924).

Unul dintre celei trei exemplare existente, şi anume cel donat de Karadja, a fost proprietatea hatmanului Gavril, fratele lui Vasile Lupu. In secolul al XIX-lea el a aparţinut scriitorului antiunionist Nicolai Istrati. O însemnare a acestuia ne arată că exemplarul a fost cumpărat din Transilvania, în anul 1850.

Vedem, prin urmare, cum, de la Iaşi, unde se găsea această carte în secolul al XVII-lea, în vremea lui Vasile Lupu, ea a peregrinat peste munţi, de unde avea să se întoarcă iarăşi în Moldova, în secolul al XIX-lea. Această peregrinare este, ea însăşi, o dovadă a rolului tipăriturilor coresiene în consolidarea limbii noastre literare şi a unităţii spirituale a poporului român.

4. *Evanghelia cu învăţătură*, cunoscută, mai ales sub numele de *Cazania I.* A fost tradusă, probabil, din ungureşte, nu din slavă ca celelalte, şi a fost tipărită la Braşov, în anul 1564. Nu ni s-a păstrat decît într-un singur exemplar, care provine din biblioteca lui Timotei Cipariu, de la Blaj.

Intrucît sînt îndoieli în privinţa traducerii (din ungureşte!) şi a anului imprimării acestei cărţi, mi se pare potrivit a reproduce, aici, punctul de vedere exprimat de autorii *Bibliografiei româneşti vechi*, vol. I, p. 52:

„Există controversă asupra autorului traducerii Evangheliarului, a Apostolului şi a acestei Cazanii, precum şi asupra anului tipăririi acestor două din urmă. Nu este locul aici de a intra în amănuntele acestei controverse. Observăm totuşi că, dacă se admite că Coresi a tipărit Apostolul şi Cazania, după cum tipărise Evangheliarul de la 1560-61, anii tipăririi Apostolului (1570 după Creţu) şi a Cazaniei (1575 după Cipariu), trebuiesc puşi înainte de 1570 (sau poate de 1568), cînd s-a imprimat prima Psaltire românească, deoarece în epilogul Cazaniei nu se pomeneşte nimic de această psaltire, cu toate că a fost tipărită de acelaşi Coresi.

Sbiera [10] aduce argumente foarte plauzibile pentru anul 1564, argumente trase din biografia lui Forró Miklos, care a fost prins şi condamnat la moarte în 1564, iar din 1566 i se pierde urma. Pe de altă parte diaconul Coresi, care tipărise pînă atunci cărţile sale, cînd cu sprijinul ungurilor, cînd cu al saşilor, pare a fi rămas cu aceştia din urmă, în momentul cînd confesiunea protestantă se desparte în luterană a saşilor, calvină a maghiarilor şi unitariană a săcuilor (deoarece în 1581 publică *Evanghelia cu învăţătură* după îndemnul şi cu cheltuiala lui Lucas Hirscher), – iar despărţirea reformaţilor se face după hotărîrea dietei din Turda, în anul 1564. Am admis această dată pentru Cazanie, iar pentru Apostol propunem data de 1563, ca fiind tipărit înainte de Cazanie şi probabil după Evangheliarul slavonesc din 1562".

Pandele Olteanu, în articolul *Les originaux slavo-russes des plus anciennes collection d'homélie roumaines* (publicat în „Romanoslavica" IX, 1963), susţine că prima Cazanie a lui Coresi (1564) n-a fost tradusă după un original maghiar, cum admit, în general, toţi specialiştii, ci ar fi avut tot un model slav, ca şi celelalte traduceri din epocă (p. 166-169).

5. *Molitvenic*, Braşov, 1564, a fost tipărit împreună cu Cazania I-a şi este tradus tot din ungureşte. A fost republicat, fragmentar, cu o scurtă introducere, de Nerva Hodoş, în 1903 [11]. Editorul îl reproduce în alfabet chirilic dar îl transcrie şi în caractere latine.

6. *Liturghier*, Braşov, 1570.

„Singurul exemplar care se cunoaşte pînă în prezent din ediţia Liturghierului a fost descoperit de N. Sulică în biblioteca Sf. Nicolae din Braşov. Urmaşii lui Sulică au vîndut acest exemplar bibliotecii Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia şi Sibiu, unde se păstrează în prezent". După acest exemplar avem, acuma, o ediţie recentă datorată lui Al. Mareş, *Liturghierul lui Coresi. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de...*, Bucureşti, Editura Academiei, 1969.

7. *Psaltire*, Braşov 1570 (vezi mai departe *Psaltirea slavo-română*, 1577).

8. *Psaltirea slavo-română* (1577) despre care Candrea crede că reproduce în partea românească, textul *Psaltirii româneşti* din 1570 care, la rîndu-i provine dintru-un prototip comun cu psaltirile anterioare (şcheiană şi voroneţiană!).

Textul românesc al acestei cărţi a fost reprodus, în alfabet chirilic, şi transcris cu litere latine de B. P. Haşdeu, în 1881, sub titlul: *Psaltirea publicată româneşte la 1577 de diaconul Coresi.* Editorul promitea, într-un al doilea volum, un studiu bibliografic şi un glosar comparativ, pe care, însă, nu ni le-a mai dat.

Textul original al acestei cărţi a fost descoperit de Al.

---

10. *Mişcări culturale*, p. 58-59.

11. *Un fragment din Molitvenicul diaconului Coresi (1564)*, publicat cu o introducere de Nerva Hodoş, Bucureşti, 1903 (XV + 28 pagini). De fapt e vorba de un extras din *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor şaptezeci de ani*, Bucureşti, 1903, p. 235-276.

Odobescu la Mănăstirea Bistrița din Oltenia (vezi *Scrieri literare și istorice*, I, 1887, p. 354).

O ediție care corespunde celor mai exigente cerințe științifice, a acestei cărți, ne-a dat Stela Toma: *Coresi*, Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589. Text stabilit. Introducere și Indice de Stela Toma, 1976, Editura Academiei Republicii Socialiste România.

9. *Pravila sfinților oteți* (1570-1580), reprodusă, fragmentar, în fotocopie de I. Bianu: *Texte de limbă din secolul XVI. II. Pravila Sfinților Apostoli*, București, 1925. Provine din același „Sbornic" descoperit la Ieud, în august 1921, de Andrei Bîrseanu.

10. *Evanghelia cu învățătură* sau *Cazania a II-a*, Brașov, 1581, este lucrarea cea mai importantă dintre toate tipăriturile coresiene.

Din informațiile date de Doina Braicu și Victor Bunea, *Cartea veche românească din secolele XVI-XVII în colecțiile Arhiepiscopiei Sibiului*, Sibiu, 1980, p. 55, rezultă că această cazanie „este cea mai răspîndită tipăritură românească a secolului al XVI-lea".

Unul dintre exemplarele care au ajuns pînă la noi provine din comuna Liteni, județul Suceava.

Cartea a fost reeditată de Sexil Pușcariu și Al. Procopovici, în 1914 (cfr. articolul meu *Sextil Pușcariu editor al lui Coresi* în volumul *100 de ani de la nașterea lui Sextil Pușcariu (1877-1948). Comunicările simpozionului din 14. I. 1977*, Cluj-Napoca, 1977, p. 36-48; cf. și id., *Sextil Pușcariu (O sută de ani de la naștere)*, în volumul *Studii de limbă, literatură și folclor*, IV, Reșița, 1978, p. 395-410.

Caracterele generale ale limbii traducerilor coresiene se suprapun pe vorbirea din sudul Transilvaniei și pe aceea din Banat și Crișana. Cine este familiarizat, cît de cît, cu limba textelor vechi își dă seamă că din zona respectivă provin atît fonetismele *derept, dereptate, nederept; cură* (pentru *curge!*); *baînie* și *viînie* (pentru *baie* și respectiv, *vie!*); *putredi, neputredire; jucăreie* (în loc de *jucărie!*); *fune, salce* (în loc de *funie, salcie*) etc. etc., și formele *el învise* (în loc de *el a înviat!*), *el ști* (pentru *el știe!*). Toate acestea se întîlnesc, în mod obișnuit, în vorbirea de peste munți, pînă în momentul de față; cu atît mai mult erau cunoscute în secolul al XVI-lea. Forma *a învis* (pentru *a înviat!*) se menține, spre exemplu, în formula legată de obiceiul potrivit căruia copiii trec, din casă în casă, în ziua de Paști, spunînd: „Dumnezeu *în zis*", la care li se răspunde: Adevărat *ca-nzis*".

O frecvență relativ mare au, în textele coresiene, formele de imperativ negativ, formate de la infinitivul lung, ca în Hunedoara, Banat și Crișana. Iată o parte dintre exemplele extrase doar din *Tetraevanghelul* din 1561. Citez după ediția din 1889: *nu aruncareți* (p. 12); *nu avereți* (credință) (55, 103); *nu vă chemareți* (52); *nu*

(oă) cîştigareţi (12, 19); *nu dareţi* (12); *nu ieşireţi* (55); *nu oă grijireţi* (11, 20); *nu oă îmbrăcareţi* (83); *nu judecareţi* (12); *nu lăsare* (42); *nu oprireţi* (93, 94); *nu oă potrivireţi* (9, 10); *nu oă spămîntareţi* (110); *nu oă temereţi* (21, 33, 38, 102).

Textele coresiene ne-au transmis, de asemenea, o serie de cuvinte proprii vorbirii din Transilvania. Unele dintre acestea au rămas, în continuare, în graiuri şi n-au intrat în limba literară, dar altele au fost, degrabă, preluate de o serie de cărturari din celelalte provincii istorice (Moldova, Muntenia) şi au devenit bunuri comune. Din prima categorie fac parte *băsău, filer, hasnă, inie, straste, tar, tăroasă, oipt*, pe cîtă vreme *cumineca* (în loc de *împărtăşi!*), *cuminecătură* (pentru *împărtăşanie*), *june* (sinonim al lui *tînăr*), *muiere, oaspe* şi chiar *mainte* (în locul lui *adineauri!*) sînt, în general, la îndemîna celor care ţin un condei în mînă.

Vocabularul textelor coresiene şi, în general, vocabularul tuturor textelor din secolul al XVI-lea ridică şi altfel de probleme. Date fiind diferenţele culturale dintre ţinuturile noastre româneşti observăm şi aici o scădere a elementelor slave, în raport cu textele moldoveneşti din secolul al XVII-lea, spre exemplu. La fel sînt în scădere şi cuvintele de origine greacă. In schimb, întîlnim o serie de elemente latineşti moştenite, necunoscute în Moldova şi în Muntenia (*auo*, pentru strugure; *blăm*, pentru umblăm; *cumineca şi cumine-care*, citate mai sus; *duroare, oipt* etc.).

Numărul mare de traduceri, pe care le-a tipărit Coresi, ca şi limba lor mai îngrijită decît a manuscriselor rotacizante, au contribuit la impunerea acestor texte peste tot unde se milita pentru introducerea limbii naţionale în cult. Influenţa lor a fost determinată de faptul că, fiind tipărite, s-au bucurat nu numai de un prestigiu deosebit ci şi de o neobişnuită răspîndire. Colectarea exemplarelor, care ni s-au păstrat, de pe tot întinsul ţării este cea mai bună dovadă că ele erau cerute pretutindeni. Dacă nu neglijăm faptul că în traducerile ulterioare se pot urmări anumite elemente care au fost preluate din traducerile braşovene va trebui să conchidem că prin ele începe drumul care duce spre unitatea limbii noastre scrise. Ele au vorbit, deopotrivă, românilor din vestul şi nordul Carpaţilor, cît şi celor din răsărit şi din sud. Se poate afirma, deci, fără teama de a exagera, că la începutul limbii noastre scrise a fost diaconul Coresi.

Gavril ISTRATE

Chemările păcii și ale vieții*

Ședința noastră are loc în zilele de entuziasm general și de intens patriotism trăite de-a lungul și de-a latul plaiurilor străbune de toți fiii poporului nostru. Izvorul acestora îl aflăm în deplina unitate de gînd și de faptă cu care se pun temelii trainice unui viitor luminos, atît pentru țara noastră cît și pentru toată lumea.

Clerul și credincioșii noștri și-au exprimat cu hotărîre aderarea deplină la Apelul pentru dezarmare și pace lansat la inițiativa Președintelui țării care a strălucit în lume ca o rază de lumină și speranță, ca o chemare la viață a tuturor oamenilor umbriți de frica morții și a unui cataclism nuclear de pe urma căruia nu ar mai rămîne viață pe pămînt. Această nouă inițiativă de dezarmare și pace dă glas, de fapt, voinței întregului popor român, cunoscută întregii lumi, voință îmbrățișată de toată omenirea, deoarece voința și idealul tuturor este menținerea climatului de pace și cooperare, de bunăstare și prosperitate, dreptate și muncă.

Inarmările crescînde alimentează declanșarea unui nou război mondial, iar cheltuielile imense apasă pe umerii popoarelor, oprindu-le din calea dezvoltării la care sînt îndreptățite creîndu-se decalajul economic, prăpastia între țările bogate și cele sărace, subdezvoltate. Iată de ce acest Apel, izvorît din inițiativa unui strălucit conducător de stat, a însemnat o rază de lumină, de nădejde, o chemare vie spre viață și progres, spre un viitor luminos și prosper. El face parte din șirul marilor preocupări contemporane pe care Președintele României, Domnul Nicolae Ceaușescu, le nutrește pentru o lume fără arme și fără războaie, mai dreaptă și mai bună. Stă în puterea oamenilor din Europa și din toată lumea de a alege drumul vieții, al cooperării, al încrederii în propriile lor forțe.

Ideea de pace și înfăptuirea ei constituie, așa cum reiese din conținutul Apelului, năzuința poporului român, care de-a lungul existenței sale pe această vatră străbună a avut drept stea călăuzitoare pacea. El și-a apărat libertatea și neatîrnarea, legea, glia și independența față de toți cei ce căutau să-i răpească aceste bunuri sfinte; conștient că mărețele împliniri de pînă acum, ca și cele viitoare, n-au fost, nu sînt și nu vor fi posibile decît într-un climat de pace și cooperare.

Este firesc, așadar, ca chemările Apelului, adevărate coordonate ale iureșului creator din țara noastră, să străbată ca un suflu înviorător toate inimile și vrerile românești, ca o sevă de gîndire și de simțire pentru toți fiii patriei noastre.

---

* Cuvînt rostit la deschiderea lucrărilor sesiunii anuale a Adunării eparhiale, duminică 29 noiembrie 1981.

Am rămas impresionat că atunci, cînd am pomenit în fața credincioșilor din parohia Ripiceni, cu prilejul sfințirii noii biserici de chemările Apelului și le-am vorbit despre binefacerile păcii și ce a însemnat epoca de pace pentru poporul nostru, toți și-au arătat părtășia și hotărîrea lor de a răspunde cu munca și dăruirea lor pilduitoare. Cu aceeași încredere au luat cuvîntul numeroși slujitori ai altarelor la adunările închinate păcii, la conferințele de orientare și de pe amvoanele bisericilor.

Din același imbold, la inițiativa P. F. Iustin a avut loc la Institutul teologic din București Adunarea Cultelor pentru pace unde cu satisfacție s-a subliniat unitatea de gînd și de faptă a clerului, în frunte cu ierarhii Bisericii noastre, precum și ai deservenților celorlalte culte în susținerea luptei pentru dezarmare și pace. Poporul român, care a cunoscut ca și alte popoare ororile războiului, plătind scump cu lipsurile, durerile și suferințele pe care le-a cauzat războiul, mai ales în Moldova — unde multe orașe au fost aproape total distruse, între care și Iașul nostru —, nu mai dorește să retrăiască astfel de momente pline de groază și de urgiile morții. Dacă lumea întreagă vorbește despre Hiroshima atît de mult, de urgiile pe care le-a semănat acolo moartea, putem spune că și noi am avut un fel de Hiroshima a noastră, adică distrugeri de vieți omenești și de bunuri materiale, ruine și dureri care nu pot fi uitate. Cele două războaie mondiale au lăsat urme adînci în sufletele și inimile noastre, care nu se pot șterge ușor. Mai sînt încă proaspete mormintele victimelor de război. Incă nu s-au vindecat rănile mamelor, ale părinților și copiilor, care au pierdut pe cei scumpi ai lor. Generația noastră și cele ce vor veni după noi nu mai pot suporta o asemenea stare. Mai cu seamă un război nuclear care se făgăduiește a fi neașteptat de îngrozitor, un cataclism în urma căruia n-ar mai fi supraviețuitori, căci uriașa energie atomică declanșată ar distruge tot ceea ce înseamnă viață, existență, ființă.

Nu-i nevoie să fim specialiști spre a ne da seama cîtă pagubă aduc omenirii armele nimicitoare. Cîte dureri, suferințe, boli și flagele nu s-ar putea înlătura cu sumele uriașe investite nu spre o viață mai fericită și înfloritoare, ci spre moarte și distrugerea vieții lăsate de Dumnezeu! Oare, cînd atîtea suferințe și nevoi sînt față în față cu pericolul unui război nuclear, noi — care am fost liberați prin „legea duhului vieții în Hristos Iisus" de „legea păcatului și a morții" (Romani 8, 2) — putem să așteptăm cu resemnare un asemenea sfîrșit dezastruos, neluptînd pentru pace, pentru viață? Căci dacă la Hiroshima s-a distrus atît de mult cu o bombă nespus de mică față de uriașele cantități de armament nuclear acumulat în lume, cu cît mai îngrozitoare și mai nimicitoare ni se vădesc urmările unui astfel de război! Noi cei ce mărturisim pe Iisus „Calea, Adevărul și Viața" (Ioan 14, 6), nu trebuie oare să ne purtăm ca cei ce avem „lumina vieții" (Ioan 8, 12), luptînd „cu armele luminii" (Romani 13, 12) pentru viață, pentru pace, cu atît mai mult cu cît noile arme, din ce în ce mai sofisticate, sînt îndreptate spre distrugerea a ceea ce este mai de preț pe pămînt — omul, pentru care a venit

Însuși Iisus ca să-i dea „cuvîntul împăcării" (II Corinteni 5, 19) și al „vieții celei veșnice" (Ioan 6, 68) ? Dacă s-ar distruge viața și cununa sa, omul, ne întrebăm : atunci care mai este rostul existenței pe pămînt ? Fără viață ce ar mai însemna pămîntul, mai bine-zis, ce-ar mai rămîne din frumusețile cu care Dumnezeu a împodobit pămîntul ? Și atunci, firește, fiecare dintre noi, trebuie să gîndească așa ca un adevărat fiu al lui Dumnezeu. Datoria tuturor este să apărăm sensul existenței, chemarea omului, pe care Dumnezeu le-a rînduit potrivit făgăduințelor Sale! Dacă Dumnezeu a creat toate lucrurile Sale bune (Facere 1, 25), dînd omului menirea de a le înnoi permanent, ca un preot al întregului univers, cum se exprimă unul dintre Sfinții Părinți ai Bisericii, de ce să nu luptăm pentru păstrarea vieții și a existenței, pentru apărarea păcii și a însăși creației lui Dumnezeu, rînduită de Creator nouă ca să o stăpînim (Facere 1, 28), iar nu să fie sortită distrugerii ?

Cît de mare este distanța între felul de a gîndi și lucra pentru om și viața lui și între acele metode care folosesc știința cu puterea ei uimitoare pentru distrugerea omului și chiar a vieții de pe pămînt! O simplă greșeală în mînuirea armelor cu neutroni — căci o greșeală nu poate fi prevăzută sau controlată totdeauna —, ar putea declanșa o catastrofă de dimensiuni continentale sau chiar planetare. In acest caz nefericit este de presupus că nimeni nu ar mai supraviețui. Nimeni n-ar mai rămîne să scrie în vreo cronică urmările unui astfel de dezastru. Așadar, iată, cît de mult a evoluat pe scara aceasta a lăcomiei, a nesățioasei dorințe de îmbogățire și acaparare, puterea de distrugere războinică a omenirii, care a atins stadiul de distrugere totală. Cîtă deosebire este între lupta de odinioară purtată de David și Goliat și situația din lumea de astăzi, cînd cei care dețin asemenea arme de distrugere — deși sînt conștienți că nu vor supraviețui cataclismului declanșat de acestea —, dintr-o demonică pornire doresc să vadă lumea făcută scrum, fără învinși și învingători! Toți cei cu mintea luminată se întreabă: cui folosește și la ce slujește faptul că s-au inventat atîtea arme ale morții, iar pentru apărarea vieții, a sănătății, a existenței s-a făcut atît de puțin ? Oare, să fie aceasta adevărata chemare a omului, menirea pe care i-a dat-o Creatorul ? Așadar, iată, atîtea întrebări ale omenirii, frămîntări și neliniști în fața acestei triste stări — motive pentru noi, slujitori și credincioși de a nu rămîne indiferenți avînd „mărturia conștiinței" (Romani 2, 15), dar mai presus de toate chemarea de a ne face „arme ale dreptății pentru Dumnezeu" (Romani 6, 13), Care „ne-a chemat spre pace" (I Corinteni 7, 15). Urmînd „același dreptar" (Filipeni 3, 16) care este „Evanghelia păcii" (Efeseni 6, 15) nu putem să fim liniștiți în fața gîndului celor ce vor să distrugă însăși „lumina vieții" (Ioan 8, 12) pe care o avem prin Iisus Hristos, Cel ce a venit ca lumea „viață să aibă și încă din belșug să aibă" (Ioan 10, 10), ci ne îndeamnă să luptăm pentru „înnoirea minții" (Romani 12, 2) tuturor celor ce nu gîndesc cele ale vieții și ale păcii, fiind conduși „de legea păcatului și a morții" (Romani 8, 2) și pentru ca în lume să domnească

„cele ale păcii și cele ale zidirii unuia de către altul" (Romani 14, 19). Acestea ne dau nădejdea necurmată că Dumnezeu nu va lăsa creația Sa pradă nimicniciei și pieirii — după cum ne încredințează profetul Isaia: „Eu întocmesc lumina..., Cel ce sălășluiește pacea și restriștei îi lasă cale: Eu sînt Domnul care fac toate acestea. Picurați voi ceruri rouă de sus și norii să reverse în ploaie dreptatea! Pămîntului să se deschidă și să odrăslească mîntuirea și dreptatea să dea mlădițe laolaltă: Eu, Domnul, am zidit toate acestea!" (45, 7-8). De aceea, pentru slujitorii Bisericii Ortodoxe Române imperativele Apelului pentru pace și dezarmare reprezintă preocupări profunde, angajante și ferme, ale conștiinței noastre creștine, de închinători ai lui Dumnezeu ai Cărui împreună-lucrători sîntem la sfințirea creației și nu la distrugerea ei, căci „voia lui Dumnezeu aceasta este: sfințirea noastră" (I Tesaloniceni 4, 3).

Dumnezeu a dăruit tuturor oamenilor cîte un dar și o chemare (Romani 11, 29), pentru a-și aduce o contribuție proprie la fericirea și prosperitatea întregii omeniri, prin înflorirea științei, tehnicii, artei și culturii — toate menite să înfrumusețeze și să ușureze viața omului pe pămînt. Făcînd lumea mai umană, pe sine mai bun, natura curată, omul contribuie la opera dumnezeiască a Creatorului, aducîndu-și o contribuție unică, de nerepetat și de neînlocuit, la înfrumusețarea vieții și la desăvîrșirea creației și a lui însuși. Sfinții Părinți ai Bisericii învață în chip convingător că strădania fiecăruia dintre noi se desfășoară în sînul creației, pe pămînt și nu în afara acesteia. Astfel, omul este în fața lui Dumnezeu răspunzător de mîntuirea sa și, în virtutea deplinei sale libertăți, de destinul firii înconjurătoare care „a fost supusă deșertăciunii — nu de voia ei, ci din cauza aceluia care a supus-o", adică păcatul. Dar „făptura însăși se va izbăvi, scrie Sfîntul Apostol Pavel, din robia stricăciunii, ca să se bucure de libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu" (Romani 8, 20-21). În acest fel înțelegem chemările la apărarea vieții, a păcii, drepturi fundamentale prevăzute în Apel care își găsesc noi și felurite ecouri și împliniri potrivite cu menirea noastră de fii ai lui Dumnezeu și de „împreună-lucrători ai lui Dumnezeu" (I Corinteni 3, 9). Viața este însăși pacea, liniștea omului împăcat cu sine și cu firea înconjurătoare, cu semenii și cu tot ceea ce Dumnezeu a creat pentru a-i face viața mai frumoasă, mai ușoară, mai plăcută. Noi trebuie să înlăturăm orice zbucium și durere și să facem statornice în viața noastră toate cele rînduite de Dumnezeu pentru liniște și desăvîrșire.

Poporul nostru, dintotdeauna, a fost apărătorul, dar și poetul vieții, cîntărețul tuturor frumuseților care înnobilează viața. De aici entuziasmul și însuflețirea tuturor izvorîte din chemările Apelului ale cărui ecouri au trecut peste hotarele țării. Se vorbește destul de des despre rolul „ideilor forță" și putem spune că ideile Apelului sînt astfel de idei care determină la hotărîte acțiuni și adeziuni. Intr-adevăr, aceste idei în comparație cu cele de bravură și de vitejie, de patriotism în apărarea patriei pe timp de război, ar fi „idei forță" care determină la acțiuni de apărare a

păcii, de evitare a războiului și de asigurare a vieții și a fericirii tuturor oamenilor și popoarelor, idei izvorîte din dorința universal oglindită de gîndirea omenirii că binele și frumosul, dreptatea și adevărul învinq întotdeauna. Iar adevărul pentru noi este însăși viața. Iată că ideea de pace și înțelegere, de apropiere, colaborare și conlucrare, de încredere și cunoaștere reciprocă este astăzi „forța" biruitoare care trebuie să predomine în lume, mai ales în Europa, îngreuiată de povara armelor, a căror creștere dacă nu este diminuată sau cel puțin limitată, poate fi oricînd catastrofală! Să ne facem mereu mesagerii acestei idei pentru îmbunătățirea climatului de încredere, de consolidare a dialogului, de readucerea problemelor litigioase la masa tratativelor.

Munca și înfăptuirile poporului nostru oglindite în Planul unic de dezvoltare, aprobat de Marea Adunare Națională, pune muncii pecetea atașamentului de pace și cooperare cu toate popoarele lumii. Este oglinda preocupării permanente a poporului nostru de muncă pașnică și creatoare, de făurire a vieții sale înfloritoare. După cum cunoașteți, Marea Adunare Națională și-a însușit cu entuziasm Apelul pentru dezarmare și pace, văzînd în cuprinsul lui voința și hotărîrea fiecărui fiu al națiunii, angajat în iureșul creator al înălțării patriei noastre dragi. Țara și poporul nostru au îndreptat apel către toate popoarele Europei, ca toți să vegheze la fruntariile „împărăției păcii", ca nu cumva o catastrofă atomică să transforme bătrînul continent și chiar planeta noastră în împărăția neființei, a morții și nimicniciei.

Președintelui țării, Domnului Nicolae Ceaușescu, i s-a încredințat de Marea Adunare Națională sarcina istorică de a face demersuri pe lîngă conducătorii Uniunii Sovietice și Statelor Unite în vederea dialogului inițiat și, de asemenea, să îndrepte chemarea către statele europene, care au semnat Actul final de la Helsinki și care au reprezentanți la întrunirea de la Madrid pentru a găsi calea înțelegerii și evitării pericolului războiului nuclear.

Acestea sînt chemările, semnele și nădejdile pe care le trăim, în această atmosferă de înalt patriotism care animă întregul nostru popor, sădind în noi încrederea că cei ce veghează la pacea și liniștea omenirii sînt mulți și dispun de forțele rațiunii, mai puternice decît orice forță nucleară. Imaginea omenirii bîntuite de valuri ne duce gîndul la copilul din poveste aflat într-o corabie gata să se scufunde. Convins de destoinicia tatălui său, aflat la cîrma vasului, el își vedea în liniște de rosturile lui, în ciuda agitației generale.

Ca fiecare dintre dumneavoastră împărtășesc convingerea că această corabie nu se va scufunda atîta timp cît la cîrma ei avem pe Părintele nostru al tuturor, care a dat oamenilor menirea de a se naște pe acest pămînt stăpînindu-l „din neam și de-a pururi", căci niciodată „nu va mai fi potop, ca să pustiască pămîntul" (Facerea 9, 11-12) și care va pune mereu la veghea omenirii minți așa de luminate. Această convingere a fost împărtășită și de participanții la Adunarea cultelor din R. S. România, la București, din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Iustin. Deși

spațiul limitat al aulei Institutului teologic a determinat restrîngerea participanților, trebuie să relev însă faptul că totuși au participat 42 de reprezentanți din diferite țări, exprimîndu-și adeziunea lor la dorința și voința statornicirii unui climat de pace și de sprijinire a luptei pentru apărarea păcii și a vieții, așa cum sînt exprimate în moțiunea pe care au formulat-o participanții la această adunare, chemări lansate tuturor oamenilor de bine din întreaga lume, precum și tuturor Bisericlor și conducătorilor de culte din toate țările. Desigur că această adeziune, așa cum vă spuneam, a fost însoțită de alesele aprecieri și elogii la adresa lucrării Bisericii noastre, a gîndirii teologiei românești, a întîistătătorilor Bisericii noastre care pe plan ecumenic și intercreștin promovează apropierea și cunoașterea reciprocă dintre oameni și popoare în vederea colaborării și cooperării, într-un climat de deplină încredere, la promovarea pașnică a vieții și tuturor bunurilor ei. Acestea au dovedit tuturor că într-o țară ca a noastră, călăuzită de un conducător înțelept, exprimînd hotărîrea tuturor fiilor ei, iureșul creator de viață nouă, munca și înfăptuirile epocale, care unesc pe toți fără deosebire pe același făgaș și îmbrățișează ideea păcii. De aceea, momentele trăite la Adunarea de la București au fost clipe de adevărat ecumenism creștin și uman pentru afirmarea celor mai înalte valori ale vieții contemporane care, ca o răsfrîngere a luminii soarelui într-o picătură de rouă, a scos la iveală mărturisirea adevărului dumnezeiesc că pacea a fost lăsată de Dumnezeu oamenilor ca să se bucure de ea, căci „Domnul va binecuvînta pe poporul Său cu pace" (Psalmul 28, 11).

Iată pentru ce am stăruit asupra „ideilor forță" ale Apelului F.D.U.S., dînd glas încrederii noastre în voința lui Dumnezeu, voință de viață și de pace (Psalmul 84, 6, 8), care vine în întîmpinarea voinței omenirii angajate în lupta pentru apărarea păcii și a vieții, strădanie care trebuie să fie încununată de binecuvîntarea lui Dumnezeu. Cunoscînd că sînteți stăpîniți de aceleași sentimente, am dat glas convingerii noastre unanime că viața și pacea omenirii vor fi întotdeauna afirmate și că viitorul întregii omeniri va fi asigurat prin lupta celor înarmați cu duhul păcii ca să ducă lupta pentru combaterea războiului, pentru viață. Slujitorii și credincioșii Bisericii noastre au luat cunoștință de chemările Apelului și în duminicile trecute, ei au spus NU hotărît războiului și armelor de tot felul și DA vieții, păcii și prosperității, așa cum au spus-o, de-a lungul secolelor, înaintașii noștri, împletind prin muncă și jertfelnicie darul păcii cu cel al vieții. Aceste idei și chemări ne călăuzesc pașii pe drumul păcii și al colaborării, al bunăvoirii și cooperării între oameni spre înfrumusețarea și încununarea vieții cu un viitor luminos și strălucit!

Frumuseți ale Ortodoxiei noastre*

Am trăit astăzi împreună clipe de înălțare sufletească, clipe de meditație și adîncire a credinței noastre strămoșești, a învățăturii Sfintei noastre Biserici, clipe unice de părtășie cu frumusețile Ortodoxiei noastre românești. Puține biserici de proporțiile acesteia, de o arhitectură măreață, mi-au fost dat să văd în parohiile Eparhiei, iar pictura cu care ați înzestrat-o așează acest sfînt locaș în rîndul altor opere monumentale din preajma Rădăuților. Dacă în această parte de țară avem atîte frumuseți, biserici și mănăstiri străbune, în fruntea cărora strălucește Mănăstirea Putna cu mormîntul lui Ștefan cel Mare, datorăm totul bogăției întru dreapta închinare a strămoșilor noștri. Ori de cîte ori ne îndreptăm privirile și pașii spre aceste așezări ne cuprinde un simțămînt de pioșenie față de o asemenea moștenire de neprețuită valoare. In același timp, încerc o deosebită bucurie văzînd credincioșii și preoții că nu rămîn mai prejos decît înaintașii slăviți, silindu-se să le întrețină, să le împodobească, să le redea frumusețe din sufletul și din simțirea lor curată. Aceasta este, dealtfel, și pecetea epocii pe care o străbatem. Este oglinda viețuirii, și jertfelniciei întregului nostru popor. De curînd m-am înapoiat dintr-o călătorie din Jugoslavia, Suedia și Elveția, însoțind pe Prea Fericitul Patriarh, unde ne-au întîmpinat conducători de Biserici în catedralele și așezămintele lor. Mi-a rămas în minte celebra catedrală din Uppsala, alături de altele, binecunoscute în Europa.

Impresionează prin proporțiile arhitectonice, prin simfoniile ogivelor, prin înălțimile bolților în care se întretaie și se pierd melodiile corurilor și sunetele orgilor, dar inima de român nu se biruie de toate acestea. Mirul alinător și mîngîietor după care însetează fiul Bisericii noastre numai și numai aici la noi acasă sub bolțile bisericilor strămoșești îl simțim cum cuprinde întreaga noastră ființă. In ziua de astăzi — zi de sfințire a bisericii de aici, din Horodnicul de Sus, sufletele noastre au tresăltat de prezența divină, ca și lui Solomon în locașul slavei lui Dumnezeu.

Formele și conținutul slujbelor ortodoxe, cîntările din imnologia Bisericii noastre și citirile din Sfînta Scriptură și însăși participarea credincioșilor, fără a avea posibilitatea să se așeze în bănci, crează starea de comuniune deplină între noi toți și între Prea Sfînta Treime, înconjurată de cetele îngerești și de chipurile sfinților din icoane, care slujesc și se roagă împreună cu noi. In felul acesta trăim încredințarea că nu sîntem singuri. Că fiecare credincios nu este părăsit, nu este zdrobit de povara păcatului sau pierdut ca personalitate în imensitatea și sub apăsarea spațiilor imense, fără zare. Ci, alături și împreună cu toți frații și surorile de neam și de trăire ortodoxă, cu rugăciunile și

---

* Cuvîntare rostită duminică 15 noiembrie 1981, la sfințirea bisericii din Horodnicul de Sus, protopopiatul Rădăuți, jud. Suceava.

cîntările fiecăruia și a tuturor, eşti întîmpinat de chipurile sfinților, primit în iubirea lor, în apropierea lui Dumnezeu, ca „fiu și casnic" (Romani 8, 15) al împărăţiei Lui.

Ne mîngîiem, așadar, că vieţuirea îmbunătăţită de care dați dovadă totdeauna, ca și astăzi cînd viscolul puternic nu va împiedicat să pregătiți sfinţirea noilor lucrări de la biserică. Rînduiala spălării și împodobirea Sfintei Mese, așezarea sfintelor moaște, ungerea cu Sfîntul și Marele Mir, Sfînta Liturghie — sînt atîtea izvoare de frumuseți pe care le putem realiza noi toți, cei ce participăm la rînduielile bisericești. Singuri nu ne dăm seama de toate acestea și nu le realizăm în toată plinătatea lor.

Dintre acestea, cea mai grăitoare asupra trăirii unităţii de credinţă este cea a sfinţirii bisericii. Orice clădire are o temelie pe care se sprijină toate formele ei arhitecturale. Este de la sine înţeles că dacă temelia nu se pune cum trebuie clădirea nu va rezista chiar dacă este construită dintr-un material bun. Cu atît mai mult acest adevăr este valabil pentru noi cei ce alcătuim edificiul duhovnicesc al Bisericii. Temelia credinţei noastre este Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiţie, adică tot ceea ce Sfinţii Apostoli și urmașii lor au statornicit pentru mîntuirea noastră pe baza învăţăturii Mîntuitorului Hristos. Temelia a pus-o Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, prin învăţătura Sa, Sfînta Evanghelie scrisă apoi de cei patru Sfinţi evangheliști. Insuși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos spune: „Pe această piatră voi zidi Biserica Mea" (Matei 16, 18). Sfîntul Apostol Pavel precizează: „Nimeni nu poate pune o altă temelie, decît cea pusă, care este Iisus Hristos" (I Corinteni 3, 11).

Deci orice fel de învăţătură, orice fel de practică sau rînduială bisericească, orice mod în mărturisirea credinţei trebuie să izvorască din învăţătura Sfinţilor Apostoli, a ucenicilor lor și a urmașilor acestora, să se sprijine pe așezămintele lor sfinte, în miezul cărora se află Sfînta Liturghie și Sfintele Taine rînduite de către Mîntuitorul în Biserică. Nu poate exista o altă temelie decît temelia pusă de Mîntuitorul Hristos simbolizată și actualizată neîncetat prin însăși clădirea bisericii cu toate părţile ei arhitectonice, cu semnificaţia liturgică a fiecărei părți. La temelia Sfintei Mese s-au așezat sfintele moaște ale martirilor, după ce aceasta s-a spălat. Reprezentînd și mormîntul Domnului și altar de jertfă, Sfînta Masă se unge cum ați luat seama cu Sfîntul și Marele Mir. La fiecare colţ se lipește icoana unuia din cei patru Sfinți evangheliști. Această lucrare sfinţitoare trebuie să fie făcută numai de ierarhul canonic ales, episcop sau mitropolit, recunoscut în această slujire de Conducerea poporului, a ţării noastre. Nu orice lucrare a oricărui predicator sau a oricărui slujitor, chiar îmbrăcat în veșminte bisericești poate să fie valabilă și sfinţitoare. Ci acele Sfinte Taine săvîrșite de preoții, episcopii, sau mitropoliții Bisericii, aleși canonic, recunoscuți de toate Patriarhiile ortodoxe și de conducerea ţării respective. Temelia pe care noi o avem acum la Sfînta Masă se sprijină pe învăţătura Sfinţilor evangheliști care sînt cele patru coloane ale credinţei noastre dreptmăritoare și pe moaștele sfinţilor care au murit pentru Hristos. Acest adevăr îl rostim cînd zicem: „Cred într-una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică". Căci Biserica este

una, pentru că Unul a fost Intemeietorul ei; ea este sfîntă fiindcă este izvor de sfințenie și de mîntuire; sobornicească, deoarece este răspîndită pretutindeni și este călăuzită de Sfintele Sinoade, ecumenice și locale, și este apostolică, deoarece ea păstrează cu credincioșie învățătura Sfinților Apostoli și a urmașilor lor pînă în zilele noastre. Mărturia păstrării apostolicității o aflăm și în existența icoanelor Sfinților evangheliști la Sfînta Masă în biserică, în citirea Sfintei Scripturi a Noului Testament, în succesiunea Hirotoniei, a preoției. Rînduiala de astăzi ne-a făcut pe toți părtași acestei învățături. La spălarea Sfintei Mese au venit și credincioși, în numele dumneavoastră al tuturor, iar îmbrăcămintea așezată pe ea este lucrată de bunele credincioase din parohie, cu mîinile lor măiestre. Toți credincioșii au drepturi în biserică astfel, să cînte, să se roage, să aprindă lumînări, să citească cele rînduite de preotul slujitor și să ajute la săvîrșirea Sfintei Liturghii și a celorlalte slujbe cu cele necesare în acest scop mîntuitor: prescuri, vin, vase, obiecte, veșminte etc.

Iată, învățăminte de mare preț pentru dezvoltarea armonioasă a întregii obști creștinești în jurul Sfîntului Altar. Biserica acum sfințită este imaginea Bisericii care este Trupul Domnului din care facem parte. In ea ne naștem, ne împărtășim, creștem și vieţuim. Și tot în ea trebuie să ne găsească sfîrșitul, așa cum zilnic ea se roagă. Aceasta este și Biserica părinților noștri, a neamului nostru, Biserica în care s-au proslăvit sfinții lui Dumnezeu. Lucrarea pe care ați văzut-o acum adună în același făgaș de sfinte revărsări pe toți credincioșii și credincioasele parohiei la întreaga desfășurare a slujbelor dumnezeiești. Impreună ne dăm seama de însemnătatea Ortodoxiei, de binefacerile duhovnicești ale învățăturii ei. Ne dăm seama apoi de însemnătatea credinței în viața părinților noștri, a voievozilor noștri: Mușatinii — Alexandru cel Bun sau Ștefan cel Mare — și atîția alții, care au apărat independența și libertatea poporului român strîns legați de credința acestuia. Cînd Ștefan cel Mare după fiecare luptă de apărare zidea cîte un sfînt locaș, el urmărea păstrarea permanenței neamului românesc, permanența noastră pe toate ținuturile strămoșești în cultură, în limbă, în valori și frumuseți sporite neîncetat, de-a lungul veacurilor.

Comori de artă și izvoare de istorie, locașurile ortodoxe cu picturile, cu lumina albastrului de Voroneț, toate transmit mesajul creator al tuturor fiilor acestui pămînt. Cînd cu sprijinul Conducerii de stat, înălțăm o nouă biserică ca cea de la Ripiceni pe care am sfințit-o duminica trecută și ca atîtea altele din cuprinsul Patriarhiei noastre sau cînd realizăm o nouă pictură ca

cea de aici, continuăm firul de aur al înaintașilor noștri. Sîntem în șuvoiul lor de viață, de simțire și de credință. Iubiții mei, oare, mai trebuie să apelăm la Sfînta Scriptură, la argumente, la dovezi de păstrarea unității de credință? Felul cum ați participat la sfînta slujbă și felul în care mi se pare că înțelegeți ceea ce vă spunem noi astăzi, toate acestea arată că dumneavoastră cunoașteți dreapta credință și însemnătatea ei. Dumneavoastră știți ce rol important a avut și are Biserica noastră în rîndul creștinătății și în viața poporului nostru. Impreună cu adevărurile ortodoxe, se cade să le avem limpezi și cele pe care țara și poporul nostru le are scumpe la inima tuturor, adică pacea, munca, cinstea și omenia, independența și suveranitatea noastră națională. Noi, Biserica cum ați auzit și acum și cum știți foarte bine, nu avem alt cuvînt la altar sau la rugăciune și alt cuvînt la adunarea pe care o vom avea la Iași pentru pace, la Suceava, sau la F. D. U. S., sau la M. A. N. Aceleași cuvinte, iubiții mei, de unitate, aceleași cuvinte de pace, aceleași cuvinte de arătarea frumuseților poporului nostru, a dorinței lui de cooperare binefăcătoare, aceleași le arătăm oriunde am fi.

Valoarea supremă pentru viața omenirii este cu adevărat pacea în lume. Oare preocuparea aceasta ne-ar putea fi străină? De bună seamă că nu. După cum de-a lungul veacurilor ea nu ne-a fost străină. Ne-a fost străin oare acest gînd și această dorință a noastră acum 36 de ani, cînd s-a eliberat poporul nostru și cînd a scăpat de cel mai groaznic război pe care l-am trecut noi, cel de al doilea, pentru că pămîntul scump al lui Ștefan cel Mare a fost pradă acestui sîngeros război? De pe urma lui, mai ales din părțile Iașului și pînă la munte n-a rămas decît scrum și jale. Imi amintesc cu strîngere de inimă de anul 1945 și următorii, cînd alături de fruntașii poporului nostru mi-am adus contribuția pentru vindecarea rănilor de război, acțiune condusă în acea vreme de vrednicul de pioasă memorie Justinian, fostul patriarh al Bisericii noastre. Printre multe cerințe urgente era atunci rînduirea copiilor orfani în familii binevoitoare spre a-i salva din lipsuri și a fi îngrijiți. Scene înspăimîntătoare și emoționante au fost. Ne dăm seama ce însemnează o epocă de de pace, ca aceea pe care noi am trăit-o odată cu creșterea materială, în industrie, în agricultură, în toate sectoarele de viață, epoca marilor împliniri din ultimii 15 ani cînd țara s-a înălțat, satele au înflorit, instituțiile de cultură au propășit și cînd mănăstirile și bisericile noastre monumente istorice tot în acești ani au fost reînnoite, restaurate — o mîndrie pentru noi toți. Oriunde ne ducem,

auzim dorințe numeroase de a vizita România, Bucovina cu frumusețile ei fără asemănare.

Cum să nu ne fie scumpă pacea, starea de binecuvîntată prosperitate spirituală și materială? Ne îngrijorează colosala înmulțire a armelor din cele mai nimicitoare pe care numai o minte sortită răului a putut să le inventeze spre a omorî viața de pe pămînt. Dacă s-ar declanșa energia atomică nucleară, ar însemna catastrofă apocaliptică pentru planeta noastră, nu numai pentru o țară sau pentru o altă țară. De aceea, este necesar ca toate mințile luminate să-și ridice glasurile împotriva cursei înarmărilor, a creșterii bugetelor militare. De aceea, ecoul Apelului F.D.U.S. la inițiativa Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele R.S. România este deosebit de mare, în toată lumea, pe tot globul pămîntesc. Să ne unim glasurile și hotărîrile cu ale tuturor acelora care apără pacea și bunăvoirea între oameni. Să fim convinși că forța atîtor voințe și gînduri curate, atîtor inimi însuflețite pentru binele și fericirea țării noastre și a întregii omeniri va fi nebiruită. Prin muncă, prin dăruire și disciplină luptă pentru pace poporul nostru. Roadele muncii dumneavoastră înfloritoare, cum mi-ați arătat, vredniciile dumneavoastră ca lucrători pricepuți și harnici ai ogoarelor, metodele de lucru pe care le aveți în comuna dumneavoastră sînt toate mărturii că sînteți oamenii păcii. Venind, am văzut gospodăria cu întocmirile ei care dă la iveală o minte luminată, dă la iveală muncă stăruitoare, atașament. Cu cît țara noastră va fi mai înfloritoare și poporul nostru cu o stare mai bună, cu atît va fi în stare ca să-și ridice glasul și să impună pacea oriunde ea este amenințată.

Vă felicit în frunte cu părintele paroh Popescu Gheorghe cinstit acum cu cel mai mare rang pentru mulțumirea și bucuria pe care mi-ați procurat-o. Părintele merită această distincție acordată aici la altarul unde slujește, înconjurat de colaboratorii și enoriașii săi. Vă felicit pe toți și pentru faptul că astăzi ați găsit cu cale, deși nu s-a stabilit dinainte, sfințirea, ci doar în ultimile zile; totuși rămîn surprins de repeziciunea cu care ați luat cunoștință despre evenimentul acesta. Am fost bucuros că toate locurile au fost ocupate pînă la refuz și a trebuit să folosim și Sfîntul Altar ca să vă facem privirea limpede pentru slujba noastră. Bucuria noastră să fie îndemn pentru păstrarea unității de credință, aceste bunuri mîntuitoare, frumuseți ale strădaniei voastre. Ce-ar mai putea oare dori un credincios mai mult, decît ceea ce noi astăzi am putut împreună să aducem lui Dumnezeu, mulțumirile noastre, rugăciunile noastre atît de pătrunzătoare.

Cum ar putea să fie cineva spre a nu lua aminte cît de folositor este să te simți pe vatra părintească, să simți căldura mamei să te îndestulezi cu hrana ei, cu iubirea și grija ei? Să nu fie nimeni așa. Căci vatra părintească, Biserica, este mama cea adevărată, pe ea o avem, iar hrana mîntuitoare, învățătura auzită aici, nu la alte adunări, o auzim cu limpezimile de izvoare ale Duhului Sfînt.

De aceea, iubiții mei, pe lîngă îndemnurile de pace și de participări la tot ceea ce va fi de aici înainte, ca acțiuni închinate păcii, păstrați dreapta credință ortodoxă, unitatea de credință. Faceți-vă fiecare o bucurie de a spune unui frate de-al dumneavoastră, român adevărat de credință, cu îndemnul: Vino frate înapoi la făgașul de unde ai plecat. Pleacă-ți urechea la glasul părinților din morminte care cheamă înapoi la dreapta credință, la altarul unde s-au botezat, la altarul unde s-au cununat ei și părinții lor. Pentru ce-l urgisiți, pentru ce plecați? Pentru noi și pentru ei pururea ne rugăm. Sfînta Liturghie este a tuturor. Deși ei s-au despărțit, dar noi îi pomenim și ne rugăm veșnic pentru mîntuirea tuturor. Iar noi nu-i putem lipsi din dragostea noastră. De dragoste și rugăciune cu toții avem trebuință, iar locul înfloririi dragostei și rugăciunii, locul culegerii roadelor lor a fost, este și va fi sfînta și dumnezeiasca biserică, locașul Prea Sfintei Treimi. Bunul Dumnezeu să vă răsplătească tuturor, să vă dăruiască sănătate, împlinirea tuturor gîndurilor bune și rugăciunilor pe care le-ați înălțat astăzi. Darul și dragostea Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu voi cu toți, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Harismele și rolul lor în viața Biserici primare

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, în cuvîntul pe care-l adresează ucenicilor înainte de patima Sa, la Cina cea de taină, le face promisiunea că va trimite un alt Mîngîietor: „Și Eu voi ruga pe Tatăl și va da vouă alt Mîngîietor ca să fie în veac împreună cu voi, Duhul Adevărului" (Ioan 14, 16-17).

Prin Înălțarea Sa la cer, Mîntuitorul nu încetează a lucra la mîntuirea noastră, dimpotrivă, din starea de proslăvire lucrează cu toată puterea care i-a fost dată în cer și pe pămînt (Matei 28, 18) în Duhul Sfînt care lucrează veșnic și inseparabil cu El. Intreaga activitate a Mîntuitorului Iisus Hristos de mîntuire a neamului omenesc stă sub semnul desăvîrșitei conlucrări cu a Sfîntului Duh. „Duhul este unit cu Tatăl și cu Fiul și nu este divizibil, prezența Duhului la întrupare și la Botez arată că Sfîntul Duh este în tot locul inseparabil de Tatăl și de Fiul, că nu există nici un interval între Ei" [1]. „Duhul Sfînt, cu puterea Sa dumnezeiască nu mai stă numai în slujba vieții și a perfecțiunii naturale, ci se pune în slujba lucrării mîntuitoare a lui Iisus Hristos" [2].

Intre activitatea Mîntuitorului Hristos și a Sfîntului Duh este o interferență și o colaborare perfectă, „întregul proces de restaurare, înnoire, îndumnezeire a omului pe care-l vizează Dumnezeu, își trage forțele din trupul purtat de Dumnezeu Cuvîntul răstignit și înviat, străbătut și umplut de Duhul" [3].

Sfîntul Atanasie arată cu măiestrie caracterul reciproc și complementar al sensului lucrării Fiului și Sfîntului Duh: „Cuvîntul a asumat trupul pentru ca noi să primim Duhul Sfînt. Dumnezeu S-a făcut purtător de trup, pentru ca noi să ne facem purtători de Duh" [4]; așa cum Nicolae Cabasila spune: „Care este efectul și rezultatul actelor lui Hristos? ...Nimic altceva decît coborîrea Duhului Sfînt peste Biserică" [5].

Iconomia Fiului lui Dumnezeu pentru mîntuirea neamului omenesc este inseparabilă de iconomia Sfîntului Duh și organic legată de aceasta.

„Față de iconomia Fiului, Duhul are o lucrare proprie, dar nu separată de a Lui, cu o dublă perspectivă: istorică și eshatologică" [6].

Se pogoară la Cincizecime și, „prin însăși coborîrea Lui dă existență reală Bisericii; prin Duhul curge și crește viața cea dumnezeiască în Biserică, crește Biserica însăși" [7].

La primele Rusalii, Sfinții Apostoli au primit plenitudinea darurilor și puterilor apostolice, precum și harul necesar întrebuințării acestor daruri și puteri.

Lucrarea generală mîntuitoare a Duhului Sfînt în Biserică se efectuează prin harul dumnezeiesc, sau ea însăși este harul dumnezeiesc.

In genere se înțelege prin har tot ceea ce Domnul dă în dar creaturilor sale, fără nici un merit din partea lor.

---

1. Sf. Vasile cel Mare, *Traité du Saint Esprit*, în „*Sources chrétiennes*", nr. 17, Paris, Edition du Cerf, 1947, p. 173.
2. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 375.
3. Pr. Lect. Dumitru Radu, *Caracterul ecleziologic al Sfintelor Taine*, teză de doctorat, în „Ortodoxia", XXX (1978), nr. 1-2, p. 2.
4. *De Incarnatione* 8; P. G. XXVI, 996 c.
5. P. Evdochimov, *L'Esprit Saint dans la Tradition Orthodoxe*, Les Editions du Cerf, Paris, 1969, p. 87, citat de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „*Sfîntul Duh în revelație și în Biserică*", „Ortodoxia", XXIV (1974), nr. 2, p. 220.
6. Pr. prof. Ioan Bria, *Prezența și lucrarea Sfîntului Duh în Biserică*, în „Ortodoxia", XXX (1978), nr. 3, p. 490.
7. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, București, 1978, p. 302.

„După sfatul voii Sale (Efeseni 1, 11), ne-a dat nouă har în temeiul căruia s-a menținut legătura neîntreruptă între lume și Dumnezeu.

In raport cu acest dar, numit general, harul adus de Iisus Hristos este „har peste har" (Ioan 1, 16).

Prin moartea Sa pe cruce a cîștigat pentru noi harul Sfîntului Duh, pentru care motiv Sfîntul Apostol Pavel numește harul ca harul Domnului nostru Iisus Hristos (Romani 16, 24).

Prin har, Duhul Sfînt unește în mod fundamental pe credincios cu Hristos, înzestrîndu-l cu puteri care îl ridică deasupra puterilor obișnuite ale naturii lui"[8], „căci Duhul Sfînt care-și face locaș în sufletele credincioșilor (I Corinteni 6, 19), îi ajută pe aceștia, întărindu-i întru slăbiciunile lor (Romani 8, 26), și produce în ei roada Lui" (Galateni 5, 22).

In vederea mîntuirii subiective, Sfîntul Duh conferă harul, deci puterea de a parcurge împreună cu Hristos calea parcursă de El, cu trupul Său, pînă la proslăvire, care ne izvorăște din Sfintele Taine.

Dar în vederea edificării trupului său tainic al Bisericii, Sfîntul Duh înzestrează pe unii membri din cadrul Bisericii cu un dar special numit harismă.

Noțiunea harismei. Cuvîntul harismă (χάρισμα) înseamnă dar gratuit[9]; și derivă de la verbul χαρίζομαι = a acorda favoruri, a fi generos, a dărui din dragoste. Termenul este întîlnit în Noul Testament de 17 ori; de 16 ori în Epistolele pauline și o dată în prima Epistolă a Sfîntului Apostol Petru (cap. 4), iar în Cartea Faptele Apostolilor se găsesc relatate numeroase fenomene harismatice.

Uneori termenul are un sens larg, semnificînd o dovadă sau un efect al dragostei lui Dumnezeu față de oameni (Romani 11, 29; II Corinteni, 1, 11), sau binefacerile cîștigate prin meritele deosebite ale Mîntuitorului Hristos, în acest sens, fiind cuprinsă întreaga stare harică a creștinilor (Romani 5, 15).

Tot în acest sens este numită harismă și credința (Romani 12, 3), dragostea (I Corinteni 13. 3), chiar viața veșnică (Romani 6, 23).

Deci în aceste cazuri, termenul se aplică cu sensul general de χάρις, desemnînd harul divin. Harisme, în sens larg, sînt numite și acele daruri care rezultă din eflorescența harului mîntuitor obținut prin Sfintele Taine.

In această categorie putem enumera următoarele harisme: diaconia sau darul slujirilor, darul milosteniilor, al mîngîierii, al învățării, al ajutorării, al ospitalității (Romani 12, 8; I Corinteni 12, 28).

O altă categorie de harisme, a harismelor propriu-zise, avînd caracter de fapte cu totul excepționale, de minuni sau semne (σημεῖα) aveau la bază o lucrare extraordinară a Sfîntului Duh.

Aici pot fi cuprinse: darul vindecărilor, al tămăduirilor, al felurimii limbilor, al tălmăcirii limbilor, al profețiilor, al facerii de minuni.

Aceste daruri le găsim enumerate la Faptele Apostolilor 10, 44-45; I Corinteni 12, 28; 8-10; Romani 12, 6-8; Efeseni 4, 11.

Harismele propriu-zise se pot produce și independent de harul sfințitor, după voia lui Dumnezeu.

„Acordarea lor nu se face după criteriul meritelor personale, ci numai după bunăvoința lui Dumnezeu și numai în folosul Bisericii"[10], iar harismele pe care le-am definit ca avînd un caracter mai general sînt dependente de har, ele se manifestă în cîmpul acțiunii harului sfințitor.

Astfel de daruri, ca efecte ale lucrării intense și abundente a Sfîntului Duh pot fi apanajul multor membri ai Bisericii.

Numărul unor astfel de harisme poate fi mare și de aceea nu poate să fie fixat cu precizie, depinzînd de voia Sfîntului Duh, care le acordă potrivit cu nevoile diverse ale fiecărei comunități.

„La drept vorbind, numărul lor depinde de nevoile speciale ale fiecărei

---

8. F. Prat, *La Theologie de Saint Paul*, Paris, 1927, vol. II, p. 151.

9. Diac. prof. N. I. Nicolaescu, *Actualitatea Epistolei I către Corinteni a Sf. Ap. Pavel*, în „Studii Teologice", III (1951), nr. 3-4, p. 190, nota 36.

10. J. Lagrange, *Saint Paul, Epitre aux Romains*, ed. III, Paris, 1922, p. 298.

comunități și de voia Domnului, putînd varia de la o Biserică la alta și de la o epocă la alta" [11].

In Faptele Apostolilor, fenomenele harismatice sînt semnalate la cap. 24, 41, 43 cu ocazia înființării primei comunități la Cincizecime în Ierusalim; 3, 11; 4, 31; 5, 1-12; 9, 42; 10, 48; minunile săvîrșite de Filip în Samaria (8, 5-8); Invierea Tavitei din Iope (9, 42); Botezul lui Corneliu și semnele minunate la Cezareea (10, 46); Botezul și faptele minunate de grăire în limbi la Efes (19, 6); Orbirea lui Elima vrăjitorul din Cipru (13, 6-12); Vindecarea ologului din Listra (14, 8-11); Invierea lui Eutihie din Troia (20, 7-12); Fapta minunată de a anihila veninul de șarpe, săvîrșită de Sfîntul Apostol Pavel (28, 3-6); Izgonirea demonului pitonicesc la Filipi (16, 16-18).

Sfîntul Apostol Pavel enumeră multe feluri de harisme, dar nu le clasifică; în Epistoalele sale, menționează în patru locuri harismele: a) In Epistola I Corinteni, cap. 12, menționează nouă harisme: 1. cuvîntul înțelepciunii; 2. cuvîntul cunoașterii sau al înțelegerii; 3. credincioșia; 4. darul tămăduirilor; 5. darul facerii de minuni; 6. proorocia; 7. glosolalia; 8. deosebirea duhurilor; 9. tălmăcirea limbilor.

b) In Epistola către Romani, cap. 12, 6-8, enumeră între harismatici pe cei care posedă darul: 1. proorociei; 2. darul slujirii; 3. darul învățării; 4. darul îndemnării; 5. darul milosteniilor; 6. darul cîrmuirilor; 7. darul mîngîierilor.

c) In Epistola I către Corinteni, cap. 12, 2-30, enumeră între harisme: 1. apostolia; 2. darul învățării; 3. proorocia sau profeția; 4. darul săvîrșirii minunilor; 5. darul vindecărilor; 6. darul ajutorărilor; 7. darul cîrmuirii; 8. darul vorbirii în limbi; 9. darul tălmăcirii lor.

d) In Epistola către Efeseni, cap. 4, 11, sînt socotiți harismatici: 1. apostolii; 2. proorocii sau profeții; 3. evangheliștii sau binevestitorii; 4 păstorii; 5. învățătorii. De remarcat faptul că unele harisme sînt repetate sau denumite cu termeni sinonimi.

Impărțirea harismelor. Din prezentarea tabloului numeroaselor harisme, deducem că sînt: 1. harisme care se prezintă ca fapte extraordinare, ce se pot împlini deci exclusiv din puterea și voia Sfîntului Duh, și 2. harisme care se dezvoltă pe puterea, deprinderile, dispozițiile native ale credincioșilor. Mai pot fi împărțite și astfel: 1. harisme ale cunoașterii viitoare; 2. de acțiune sau de întărire a descoperirii; 3. de vestire a cuvîntului, sau în: 1. intelectuale; 2. taumaturgice; 3. funcțiuni.

Diversitate harismelor. „Dată fiind bogăția nesfîrșită a harului, nesfîrșite sînt și darurile, atîtea cîte roade produc lucrările Duhului Sfînt în suflete" [12].

Sfîntul Apostol Pavel ne sugerează această diversitate de daruri în unitate prin imaginea corpului omenesc: „După cum într-un singur corp membrele nu au aceeași lucrare, astfel și noi, un corp fiind, fiecare sîntem membre unii pentru alții" (Romani 12, 4-5).

„Ca formă de manifestare, harismele sînt felurite, dar toate purced din aceeași sursă, toate servesc aceluiași scop, toate arată aceeași putere divină" [13].

Varietatea funcțiilor înfăptuite de fiecare element constitutiv este complementară și reciprocă în sînul Bisericii.

Diversitatea darurilor nu-și avea originea în diversitatea meritelor personale, ci în mod unic în harul lui Dumnezeu și în hotărîrea voinței sale, căci unitatea Duhului nu exclude diversitatea darurilor.

„Unitatea în diversitate și diversitatea în unitate, aceasta este legea lui Dumnezeu Insuși care este unul în esență, dar felurit în perfecțiuni..... aceeași lege a trecut și în lucrările harului, ca și în cele ale naturii... Duhul este unul,

---

11. L. Cerfaux, *Le chretien dans la Theologie paulinienne*, Les Edition du Cerf, Paris, 1962, p. 223.

12. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 321.

13. Diac. prof. N. I. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 192.

dar darurile sînt felurite Dumnezeu împărtăşindu-le fiecăruia în măsura în care socoteşte de cuviinţă“ [14].

Originea şi trăsăturile harismelor. Ca un atribut esenţial, harismele au un caracter supranatural şi excepţional, fiind rezultatul unei revărsări excepţionale a puterii Sfîntului Duh ; în ele se împlineşte profeţia lui Ioil (3, 1 ; Fapte 2, 16), precum şi făgăduinţa Mîntuitorului făcută celor 11 Apostoli înainte de Înălţare.

Originea harismelor este aşadar dumnezeiască, depăşeşte facultăţile naturale ale celor care le posedă.

Caracterul excepţional trebuie admis şi pentru acele daruri care ar părea că pot să fie efectuate numai cu facultăţile naturale, ca de exemplu : ajutorările, operele de caritate creştină, mîngîierile ; deoarece se împlineau cu un devotament, dăruire sau participare neobişnuită, cum este cazul strîngerii colectei din Macedonia pentru creştinii sărmani din Ierusalim, unde se vede solicitudinea maximă, jertfa făcută prin voia lui Dumnezeu (II Corinteni 8, 5).

Toate harismele sînt daruri excepţionale, numai că la unele dintre ele caracterul supranatural este mai evident, la altele mai puţin. Unii exegeţi de orientare raţionalistă le identifică cu darurile obişnuite care izvorăsc din trăirea duhovnicească şi spun că nu trebuiesc desemnate ca forme extraordinare, căci ceea ce este străin de spiritul omenesc, ceea ce împotriveşte legilor sale fireşti nu poate fi adăugat omului de nici o putere“ [15].

Dar harismele se adaptează perfect structurii omului, comportamentul uman de asemenea se acomodează acţiunilor divine ; dată fiind filiaţia divină el este receptiv şi dispus a fi organ al Sfîntului Duh. ,,Harismele nu au nimic comun cu misterele păgîne, nu se poate admite o astfel de origine a lor“ [16].

In Sfintele Evanghelii se păstrează mărturii neîndoielnice referitoare la chemarea profetică a Mîntuitorului şi chiar la manifestările extatice din viaţa Sa. ,,Creştinismul devine religia fondată esenţialmente pe intervenţia Duhului. Credinţa în învierea Domnului este ea însăşi bazată pe apariţii ce sînt fenomene cu caracter profetic şi spiritual“ [17].

Deci, originea harismelor este divină, ,,căci nu se putea întîmpla ca cei ce slujiseră mult timp înşelătoriei demonilor şi fuseseră ţinuţi de patimi să le fie acum uşor să creadă şi să înveţe adevărul, dacă nu s-ar fi arătat în mod evident graţia divină prin dovada credinţei şi a minunilor“ [18].

Din stabilirea originii divine a harismelor, se poate deduce criteriul pentru deosebirea adevăratelor harisme de fenomenele pseudoharismatice. Regula stabilirii adevăratelor harisme este aceasta : ,,nimeni grăind în Duhul lui Dumnezeu, nu zice : Anatema să fie Iisus, şi nici nu poate să zică : Domn este Iisus Hristos decît în Duhul Sfînt“ (I Corinteni 12, 3). Harismele sînt deci daruri supranaturale, excepţionale, extraordinare ale Duhului Sfînt, care se acordă atît membrilor ierarhiei bisericeşti, cît şi unor credincioşi, pentru împlinirea nevoilor Bisericii primare de răspîndire a noii credinţe şi a Evangheliei adusă de Mîntuitorul Hristos, pentru iudei şi neamuri.

Numărul harismelor este nelimitat, corespunzător trebuinţelor şi condiţiilor fiecărei comunităţi. Unele au fost specifice Bisericii primare, altele se perpetuiază mereu în atmosfera de înălţare şi îmbunătăţire a multor creştini,

In general, harismele urmăresc propăşirea, binele comunităţii respective, şi nu doar a harismaticului.

Harismele în viaţa Bisericii. Apostolul (ὁ ἀπόστολος). Apostolatul primei generaţii creştine nu este o instituţie luată din iudaism, ci o instituţie pur creştină.

Este adevărat că în Epistola II către Corinteni termenul are un sens mai larg de ,,trimis“ sau de vestitor (8, 23), aşa cum era şi la evrei după

---

14. A. Monod, *Explication de l'Epitre de Saint Paul aux Ephesiens*, p. 56.

15. D. Schultz, *Die geistes Gaben der ersten Christen*, Breslau, 1836, p. 17.

16. L. Cerfaux, *op. cit.*, p. 223. 17. *Ibidem*, p. 225.

18. Teodoret al Cirului, *Comentarii la Epistola I Corinteni*, Migne P. G., col. 319.

distrugerea templului din Ierusalim, prin apostoli înțelegîndu-se cei trimiși să întărească comunitatea din diaspora.

Apostolatul iudeu este însă o instituție străină, tîrzie, necunoscută din izvoarele vechi rabinice, nici de Iosif Flaviu.

In general, cuvîntul „apostol" arată pe discipolii direcți ai Mîntuitorului, adică pe cei 12 apostoli, dar el nu se aplică în mod exclusiv lor [19].

Sfîntul Apostol Pavel se numește singur apostol, afirmă caracterul harismatic al apostolatului său și spune că l-a primit direct de la Domnul Hristos, deci de la Dumnezeu (Romani 1, 5 ; Galateni 1, 1), prin chemare specială, rînduit spre vestirea Evangheliei lui Dumnezeu.

Colaboratorii săi sînt numiți de asemenea apostoli, de exemplu Barnaba (I Corinteni 9, 4-6 și Galateni 2, 9), Andronic și Iunias, „care sînt vestiți între apostoli" (Romani 16, 7).

La Sfîntul Apostol Pavel, cuvîntul desemnează pe „cei care introduceau pe creștini în tainele mai adînci ale credinței, după ce aceștia erau inițiați în elementele ei de către evangheliști și învățători" [20].

Cu vremea sensul acesta larg s-a restrîns și se va folosi pentru a desemna pe apostolii direcți ai Mîntuitorului Hristos (I Corinteni 9, 1-2).

După opinia celor mai mulți comentatori, apostolatul era deci darul de a expune cu o extraordinară putere de convingere, noțiunile fundamentale ale credinței creștine, dar care se exercită în virtutea unei iluminări excepționale din partea Sfîntului Duh.

Evanghelistul (ὁ εὐαγγελιστής). Expresia nu are nimic comun cu autorii celor patru Evanghelii. Sfîntul Apostol Pavel înțelege prin evangheliști pe binevestitorii creștini care cutreierau satele și orașele predicînd pe Hristos. In acest fel este numit evanghelist Filip — unul din cei 7 diaconi (Fapte 21, 8), și tot în acest sens scrie Sfîntul Apostol Pavel lui Timotei : „Să faci lucru de evanghelist" (II Timotei 4, 5).

„Erau asemănători în lucrarea lor cu misionarii creștini de azi" [21].

Sînt menționați de Sfîntul Apostol Pavel și-n Epistola către Efeseni 4, 11 ; de asemenea în Faptele Apostolilor 8, 40 : „diaconul Filip trecînd prin toate localitățile propovăduia Evanghelia".

Așadar evangheliștii erau harismatici care răspîndeau Evanghelia, adică propoveduiau vestea bună a împărăției lui Hristos. Ei precedau munca altor lucrători în terenul duhovnicesc sau „întăreau comunitățile deja existente, întemeiate de apostoli" [22] activitatea lor fiind înrudită cu a apostolilor.

Profeții (οἱ προφῆται). Profeții primeau puterea exercițiului lor prin inspirația de la Duhul Sfînt.

Ei expuneau și adînceau adevărurile de credință, atrăgeau aminte asupra nădejdii ce trebuiau să o aibă ucenicii lui Iisus, asupra vieții viitoare, asupra destinului Bisericii (I Corinteni 14, 3).

Deci slujba lor nu era aceea de a prezice viitorul, ci aceea de dascăli și interpreți ai Sfintei Scripturi.

Dacă puteau prezice și viitorul cu tainile sale, acest lucru se întîmpla pentru dovedirea chemării dumnezeiești a profetului.

Astfel Agab a profețit foamete mare (Fapte 12, 27), de asemeni suferințele Sfîntului Pavel (Fapte 11, 11).

Intre profeți, în Cartea Faptele Apostolilor, sînt menționați Iuda și Sila, Barnaba și Pavel (15, 32) ; Simon, Niger, Lucius, Menahem (13, 1); cele patru fiice fecioare ale lui Filip (21).

Harisma profeției s-a bucurat de o deosebită apreciere din partea Sfîntului Apostol Pavel, recomandîndu-o cu prioritate față de glosolalie [23].

El spune : „Aș dori ca toți să vorbiți în limbi, dar mai ales să proo-

---

19. Pr. Constantin Gheorghe, *Harismele după Sfîntul Apostol Pavel*, în „Studii Teologice, XXV (1973), nr. 1-2, p. 25.

20. L. Fonk, *Charismata*, în Lexicon Biblicum, Edit. Mart, Hagen, vol. I. Paris, 1905, col. 834.

21. Diac. dr. Haralamble Rovența, *Epistola către Efeseni*, București, 1921, p. 95.

22. F. Prat, *op. cit.*, p. 181.

23. Hans Conzelmann, *Theologie du Nouveau Testament*, Paris, f. a., p. 55.

rociţi; cine proorocește este mai mare decît cine vorbește în alte limbi" (I Corinteni 14, 5).

Invăţătorii (οἱ διδάσκαλοι). Lucrarea lor particulară este διδασκαλία (învăţătura). Spre deosebire de evanghelişti, ei predicau, învăţau într-un loc stabil. Sensul lucrării lor se desprinde clar din Epistola I către Timotei 4, 13-16: „Ia bine seama la citire, la îndemnare şi la învăţătura care o dai altora"; lui Tit de asemeni îi spune: să fie model la împlinirea faptei bune la care sfătuia pe tineri (Tit 2, 7).

Cîţiva prezbiteri se ostenesc în propoveduirea cuvîntului şi cu învăţătura (I Timotei 5, 17), iar Sfînta Scriptură este de folos la această învăţătură (II Timotei 3, 16).

Se înţelege că instruirea făcută de aceştia avea un aspect sistematic, metodic, iar una şi aceeaşi persoană putea împlini misiunea de profet şi învăţător, sau de apostol şi evanghelist.

La Faptele Apostolilor 13, 1, aceleaşi persoane sînt desemnate şi cu calitatea de profet, şi cu cea de învăţători, iar la Efeseni 4, 11 şi I Timotei 5, 17, aceleaşi persoane întrunesc două calităţi: „Şi El Insuşi a dat pe unii apostoli, pe alţii profeţi, pe alţii *binevestitori, pe alţii păstori şi învăţători*" şi, respectiv: „preoţii care rînduiesc bine, să fie învredniciţi de îndoită cinste, mai ales ei care se ostenesc în cuvînt şi în învăţătură".

Aceste noţiuni nu însumează două categorii de harismatici, ci una şi aceeaşi, păstorii (ποιμένα) fiind şi învăţători în cele ale credinţei şi vieţii morale, căci păstorirea însăşi implică şi învăţătură, aşa cum spune şi Fericitul Ieronim: „Nimeni nu poate să-şi însuşească numele de păstor dacă nu poate să şi înveţe pe cei pe care îi păstoreşte".

Cuvîntul înţelepciunii (λόγος σοφίας) şi cuvîntul cunoaşterii (λόγος γνώσεως) este harisma „vorbirii duhovniceşti pentru a exprima lucrurile duhovniceşti" (I Corinteni 2, 13); capacitatea pnevmatică de a exprima realităţi suprafireşti"[24], „de a exprima sistematic adevărurile speculative ale religiei creştine, adică dogmele şi tainele care depăşesc puterea noastră de înţelegere"[25], cum se arată la I Corinteni 2, 6-15 şi Romani 11, 33-36.

Harismaticul care avea cuvîntul cunoaşterii expunea adevărurile mai elementare ale credinţei, avea „darul de a învăţa, de a explica pe înţelesul tuturor, cu ajutorul analogiilor cunoscute"[26].

Ei făceau cateheza obişnuită destinată majorităţii credincioşilor, cum spune şi Sfîntul Apostol Pavel evreilor: „Căci voi iarăşi aveţi trebuinţă să învăţaţi cele dintîi începuturi ale cuvintelor lui Dumnezeu şi aveţi trebuinţă de lapte, nu de hrană tare" (Evrei 5, 12).

Aşadar, harismaticul dăruit cu cuvîntul înţelepciunii şi cu cuvîntul ştiinţei, nu poseda în mod absolut înţelepciunea şi ştiinţa, ci numai darul de a explica anumite învăţături de credinţă.

Credinţa (πίστις). Este vorba de credinţa ca harismă, aceea pe care o poate avea cineva într-un grad mai mare, de credinţă mai intensă.

Despre această harismă le vorbeşte Mîntuitorul Hristos Sfinţilor Apostoli (Matei 17, 20; Marcu 9, 23), asigurîndu-i că cu ea pot muta şi munţii din loc. „Nu este vorba de credinţa mîntuitoare"[27], de virtutea teologică despre care vorbeşte Sfîntul Apostol Pavel în Epistola către Romani 4, 24 sau la 5, 1-2 care stă la temelia întregii vieţi creştine şi a îndreptării noastre, ci de credinţa cu harismă.

Deci harisma credinţei este darul conferit numai unor creştini, care unită cu puterea voinţei personale, poate urca trepte neobişnuite şi cel ce o are devine capabil să facă minuni.

---

24. A. Lemonnyer, *Charisma*, în Dictionnaire de la Theologie catholique vol. I, col. 1233.

25. Diac. prof. N. I. Nicolaescu, *op. cit.*, 192.

26. *Ibidem.*

27. Jean Hering, *La première épître de Sainte Paul aux Corinthiens II, l. a.*, p. 109.

Darul facerii de minuni (ἐνεργήματα δυνάμεων). Este vorba de o harismă cu multiple manifestări: de vindecare, de izgonire a demonilor, de depistare și pedepsire a unor mari păcatoși: vrăjitori, ghicitori; de învierea morților, de salvare din primejdii. Toate aceste harisme nu puteau fi săvîrșite decît cu puterea lui Dumnezeu, erau deci fapte ce depășeau legile firești, fără să le anuleze. Aceste fapte minunate izvorăsc din darul credinței făcătoare de minuni, sînt manifestări ale acestei credințe.

Darul tămăduirilor (χάρισμα ἰαμάτων). Este darul în virtutea căruia unii slujitori ai Bisericii, prin rugăciune sau prin atingerea bolnavilor cu mîinile, cu hainele sau numai cu umbra îi vindecau. Astfel de fapte minunate sînt relatate în număr mare în cartea Faptele Apostolilor: „vindecarea șchiopului de către Sfîntul Petru (3, 2-9); diferite vindecări ale bolnavilor scoși în străzi pe paturi și pe așternuturi (5, 15); vindecarea lui Enea de către Sfîntul Petru (9, 34); vindecarea unui șchiop în Listra (14, 10); vindecări în Efes săvîrșite de Sfîntul Apostol Pavel (18, 11) vindecarea tatălui lui Popliu la Melite de Sfîntul Apostol Pavel (28, 8-9); vindecări săvîrșite de Filip (8, 7).

Aceste vindecări nu se petreceau ca efecte ale unei arte medicale, ci cei care le săvîrșeau erau înrîuriți în mod supranatural. Ele constituiau astfel un temei pentru succesul predicii creștine, pentru determinarea sufletelor la convertire, apoi la progres și viață de sfințenie și în credință.

Deosebirea duhurilor (διάκρισις πνευμάτων), era „darul care dădea capacitatea de discernămînt între darurile adevărate și cele false, puterea identicării cu exactitate a originii, naturii și caracterului fiecărei harisme, spre a elimina pe cele neadevărate și păgubitoare“ [28].

In vremea creștinismului primar, apăreau indivizi care pretindeau a fi iluminați de Dumnezeu, și prooroci mincinoși, ispitind și înșelînd pe creștini, de aceea Sfîntul Apostol Pavel îi atenționează pe creștini: „Nimeni să nu vă amăgească nici într-un chip“ (I Tesaloniceni 2-3).

Mai ales la Corint unde își făcuseră apariția înșelători ai credinței, impostori, Sfîntul Apostol Pavel veghează pentru a opri supraviețuirea păgînismului cu tot cortegiul de practici dionisiace.

„Aceeași formă exterioară caracterizează într-o măsură și manifestările harismatice și fenomenele de mantică și transpuneri dionisiace“, [29] deci o formă asemanătoare de manifestare corespunde la două realități psihologice distincte ca natură. Sfîntul Apostol Pavel impune regula care trebuie să conducă comportamentul creștin, ei nu trebuiau să-și piardă controlul lor, în actele lor, să nu alunece în confuzie. „Spiritul profeților este supus profeților“ (I Corinteni 14, 32), prin urmare ei nu pot să-și piardă controlul în actele lor, în timp ce mantica păgînă rămîne mereu impersonală, dionisiacă, aproape de beție“. „In cazul harismaticilor se păstrează personalitatea și conștiința libertății; dacă Dumnezeu îi supune la ascultare nu suprimă reacțiile lor“ [30].

Din Epistola I Corinteni 14, aflăm că harismaticul dotat cu acest dar putea spune dacă profetul vorbea sub influența Sfîntului Duh sau sub cea a spiritelor întunerecului, ori din propriile sale rătăciri.

Corintul era cetatea ce deținea o puternică moștenire de practici stranii, oculte, acolo se aflau zodieri, ghicitori mincinoși care derutau pe localnici. „In timp ce proorocul cu cugetul treaz, cu înțelepciune și cu cunoștință de împrejurări, știe ce grăiește, și totul spune în cunoștință, ghicitorul își iese din minți, suferă sila, este împins și se tîrăște ca un nebun“ [31].

Darul vorbirii în limbi sau glosolalia (γλώσσαις λαλεῖν). Era darul vorbirii în limbi exercitat cu puterea Sfîntului Duh, după făgăduința Mîntuitorului nostru Iisus Hristos (Marcu 15, 17).

Prima manifestare a acestui dar a avut loc la Cincizecime, la Ierusalim, cînd ucenicii, plini de Duh Sfînt au început a vorbi în limbile tuturor

---

28. Diac. prof. N. I. Nicolescu, *op. cit.*, p. 193.
29. L. Cerfaux, *op. cit.*, p. 223.
30. Ic. stavr. dr. P. Deheleanu, *Glosolalia sau vorbirea în limbi*, *Arad f. a.*, p. 5.
31. *Ibidem*, p. 48.

neamurilor din lumea de atunci (Fapte 2, 4). Glosolalia era puterea de a preamări cineva pe Dumnezeu cu un entuziasm, deosebit, într-o limbă străină, ,,nu ca poliglot pe cale naturală, ci ca inspirat în stare de extaz" [32].

Ce sînt în sine harismele, nu putem afla nici din Sfintele Evanghelii, nici din Faptele Apostolilor; doar manifestările lor ne sînt relatate: ,,Şi toţi se umplură de Duh Sfînt, şi au început a vorbi în alte limbi după cum Duhul le dădea a vorbi, şi erau iudei locuitori în Ierusalim, bărbaţi temători de Dumnezeu şi orice neam al celor care se află sub cer. Şi după ce s-a făcut acest sunet, s-a adunat mulţimea şi s-a tulburat pentru că fiecare îi auzea vorbind în limba sa proprie. Şi toţi erau uimiţi şi se minunau zicînd: Oare nu sînt galileeni toţi aceştia care vorbesc? Cum dar auzim fiecare limba noastră în care am fost născuţi?" (2, 4-12).

Fenomenul acesta are efecte admirabile, străinii auzind pe cei care mai înainte nu le cunoscuseră limba, vorbind în limbile lor se minunau şi astfel deveneau receptivi pentru primirea mesajului evanghelic. ,,Limbile vorbite erau limbi omeneşti existente, graiuri ale diferitor popoare". [33]

La I Corinteni 13, 1, unde se arată superioritatea dragostei în raport cu harismele, se menţionează pentru prima dată şi ,,limbile îngereşti", dar aceasta nu ne poate indica faptul că glosolalia ar fi vorbirea în limbi îngereşti. ,,Limbile îngereşti sînt pentru îngeri, nu pentru oameni care le rostesc cu organe vocale sensibile şi sînt ţinuţi de condiţiile materiale, fizice" [34]; glosolalia era vorbirea unei limbi articulate, inteligibile, alcătuită din sunete diverse, de la cele mai simple pînă la cele mai diverse, pentru că putea exprima o rugăciune, un psalm, o binecuvîntare (I Corinteni 14, 9).

Deosebirea ce există între fenomenul glosolaliei petrecut la Ierusalim (Fapte 2, 3-12) şi cel menţionat în Epistola către Corinteni 12, 10; 14, 2-6, consistă în faptul că se petrec în situaţii specifice, dar în ambele cazuri este vorba de acelaşi dar extraordinar care lucrează în cei care vorbesc.

La Ierusalim erau străini, iar la Corint erau localnici. Pentru străini era inteligibilă, grăirea în limbi, iar pentru corinteni era nevoie de tălmăcitor (I Corinteni 14, 5). ,,La Ierusalim numai în limbi se putea propovedui, cu folos, străinilor, pe cînd la Corint nu era nevoie, fiind localnici; de aceea glosolalia era inferioară harismei proorociei sau tălmăcirii" [35].

Din această raţiune Sfîntul Apostol Pavel dezaprobă preţuirea excesivă a glosolaliei de către creştinii din Corint şi le recomandă să rîvnească şi celelalte daruri duhovniceşti, precizînd că ,,cel ce grăieşte în limbi pe sine se zideşte, iar cel ce proroceşte, zideşte Biserica" (I Corinteni 14, 1-5). De asemeni pentru a-i feri de abuzuri, pentru a nu cădea în extreme incompatibile cu spiritul practicilor şi credinţei creştine, care la Corint se înregistrase, Sfîntul Apostol Pavel le recomandă să fie cu moderaţie faţă de acest dar, căci ,,dacă s-ar aduna Biserica toată laolaltă şi toţi ar vorbi în limbi şi ar intra şi neştiutori sau necredincioşi, nu vor zice oare că sînteţi nebuni? Iar dacă ar prooroci toţi, el este dovedit de toţi, este judecat de toţi, cele ascunse ale inimii se învederează şi astfel, căzînd cu faţa la pămînt se vor închina lui Dumnezeu, mărturisind că Dumnezeu este într-adevăr printre voi" (I Corinteni 14, 22-25).

,,Prin această reglementare ce o face Sfîntul Apostol Pavel nu sîntem îndreptăţiţi să bănuim vreo urmă de dispreţ din partea lui asupra acestui dar" [36], ci doar îi previne asupra modului echilibrat de a folosi darurile, nu ca într-o competiţie, obţinînd performanţe spirituale prin utilizarea exagerată a acestui dar, încît să degenereze în dezordine. Glosolalia pentru a-şi atinge scopul de dar în serviciul Bisericii trebuie să fie completată cu harisma *tălmăcirii limbilor şi a interpretărilor* (ἑρμενεῖα γλωσσῶν). Acesta era darul de a face înţelese cuvintele celui ce vorbea, de a le traduce în limba ascultătorilor. Uneori aceeaşi persoană era înzestrată cu ambele daruri, alteori lipseau tălmăcitorii şi, atunci vorbitorul în limbi nu putea face înţeleasă vorbirea sa. In această situaţie, sfatul Sfîntului Pavel este ca cel ce vorbeşte în limbă ,,să se roage să şi tălmăcească"

---

32. *Ibidem*. 33. *Ibidem*.
34. L. Cerfaux, *op. cit.*, p. 226. 35. A. Lemonnyer, *op. cit.*, col. 1237.
36. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 239.

(I Corinteni 14, 13), ca astfel să fie în acord spiritul cu mintea, „pentru că dacă mă rog în limbă insuflată spiritul meu se roagă, iar mintea mea este neroditoare. Ce este dar ? Mă voi ruga cu Duhul mă voi ruga însă și cu mintea ; voi cînta cu Duhul, voi cînta însă și cu mintea“ (I Corinteni 14, 14).

Darul tălmăcirii avea deci drept scop să faciliteze trecerea rugăciunii, laudei închinate lui Dumnezeu de pe planul suprasensibil în cel sensibil, comprehensibil, de aceea din perspectiva utilității Sfîntul Pavel spune că „în Biserică vreau mai curînd să vorbesc cinci cuvinte cu mintea ca să învăț și pe alții, decît mii de cuvinte în limbă“ (I Corinteni 14, 19).

Ajutătorii (ἀντιλήμψεις) erau slujitori care se ocupau de îngrijirea bolnavilor, sau a celor infirmi. Faptele săvîrșite de ei izvorau din cel mai înalt spirit de jertfă, fără a fi împlinite pe calea obișnuită.

Indemnătorii sau sprijinitorii erau cei care, prin puterea Sfîntului Duh, lucrau consecvent în direcția îndemnării la într-ajutorare, ei înșiși, oferindu-se de model la acțiuni de ajutorare. Sînt menționați la Epistola Romani 16, 4 unde este vorba de Aquila și Priscila, care și-au pus viața în pericol pentru a scăpa pe Sfîniul Pavel ; la Faptele Apostolilor „și-și vindeau averile și le împărțeau la toți după cum avea cineva trebuință“ (2, 45) ; la Filipi : „ați făcut bine luînd parte împreună cu mine la strîmtoarea mea“ (4, 14).

Miluitorii sau cei cu darul milosteniilor (οἱ μεταδιδόντες), aveau darul de a face opere de caritate, de dragoste creștină (ἡ ἐλεημοσύνη). Sînt menționați în Epistola Romani (12, 8), împreună cu mîngîietori (οἱ παρακαλές), adică cu acei creștini zeloși care mîngîiau și îmbărbătau pe cei afați în suferință.

Intîistătătorii sau cîrmuitorii — cei înzestrați cu darul conducerii comunităților creștine (ἡ κυβέρνησις). Funcțiile lor constau în a ocîrmui treburile bisericești, în perioada de formare a comunităților. La Epistola I Tesaloniceni 6, 12 este vorba de oameni care stau în fruntea credincioșilor „și-i conduc și-i sfătuiesc“.

In Epistola către Evrei (13, 17), se spune despre conducători că propoveduiesc cuvîntul lui Dumnezeu și priveghează asupra sufletelor. Ulterior, aceste atribuții sau funcții au fost preluate de membrii ierarhiei bisericești, care prin taina hirotoniei aveau puterea de a învăța, a sfinți și a conduce pe credincioși.

Harismele au coexistat cu ierarhia bisericească, apoi o parte din cele cu un caracter excepțional, extraordinar, cum au fost ; glosolalia, darul facerii de minuni au încetat în manifestările lor, iar celelalte, deși nu au aceeași intensitate ca la început au fost exercitate de către membrii ierarhiei.

Rolul harismelor în viața Bisericii primare. Harismele sînt „darul de nuntă cu care Hristos și-a împodobit mireasa la Cincizecime“ [37].

Harismele propriu-zise se conferă unor anumiți membri ai Bisericii, „nu atît spre folosul lor personal, cît spre folosul general, pentru binele comunității și edificarea corpului tainic al Domnului“ [38].

Din prezentarea harismelor propriu-zise sau mai generale, putem desprinde faptul că au fost o serie de daruri ale Sfîntului Duh, care înzestrau pe unii oameni, aparținînd în majoritate ierarhiei bisericești să săvîrșească fapte ieșite din comun (I Corinteni 12, 11), deosebit de necesare în condițiile de început ale Bisericii.

Lucrarea Sfîntului Duh prin harisme la destinele Bisericii primare este incomensurabilă : Insuși actul de aducere la existență a Bisericii se realizează prin Duhul Sfînt, fiind în același timp un act revelațional. Este actul de putere prin care Hristos pătrunde pentru prima dată în oameni prin Duhul său în mod deplin, și-i unește cu Sine. Duhul Sfînt lucrează continuu în și din Biserică, pentru că, Hristos cel ce se află în credincioșii uniți cu El este ca un izvor continuu, din care țîșnește puterea care îi ține vii, care fortifică de fiecare dată din nou viața spirituală slăbită în ei“ [39].

---

37. Diac. prof. N. I. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 190.
38. *Ibidem*, p. 129.
39. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 239

Deşi harismele nu duceau în mod necesar pe harismatici la mîntuire, în virtutea acestei puteri (I Corinteni 14, 2), pentru toţi creştinii, însă, harismele erau izvoare de întărire, de desăvîrşire a vieţii creştine, iar pentru cei necredincioşi erau ocazii deosebite, excepţionale, şi dintre cele mai potrivite de a se deschide noii religii şi a se converti.

Manifestările Sfîntului Duh, în primele zile ale creştinismului, au fost numeroase prin efecte minunate care aveau darul de a uimi pe necredincioşi şi a-i determina la îmbrăţişarea noii religii.

In faza de întemeiere a Bisericii s-a produs acea revărsare din belşug a darurilor extraordinare, încît acele daruri au pecetluit caracteristic epoca primară. Creştinismul în prima sa fază de dezvoltare avea mare trebuinţă de aceste daruri, atît pentru extindere cît şi pentru consolidarea sa.

Organismul bisericesc era în stadiul de formare, învăţătura de credinţă nu era încă dezvoltată, sistematizată; ierarhia deşi instituită, nu-şi putea recruta membrii după o pregătire prealabilă de durată, cum s-a făcut mai tîrziu; cultul nu era definitivat" [40]. Deci toate aceste condiţii reclamau imperios acţiunea urgentă şi binefăcătoare a Sfîntului Duh de a interveni cu puterile Sale neobişnuite la consolidarea şi susţinerea Bisericii.

Răspîndirea creştinismului în veacul apostolic prin lucrarea atît a membrilor ierarhiei, cît şi a harismaticilor era un obiectiv prioritar, o sarcină de căpătîi, lăsată de însuşi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos: „Mergeţi în toată lumea şi propoveduiţi Evanghelia la toată făptura" (Marcu 16, 15) şi Insuşi Domnul „trimiţînd peste ei făgăduinţa Tatălui" (Luca 24, 49), „era pururea împreună cu ei, întărindu-le lucrarea prin semnele ce urmau" (Marcu 16, 15).

Sfîntul Duh vine şi se sălaşluieşte în Apostoli, ucenici, harismatici, lucrează din interiorul lor cu putere atît la mîntuirea lor, cît şi la a acelora cu care veneau în contact; le întăreşte voinţa, le potenţează maxim puterile sufleteşti, ferindu-i de greşeli şi determinîndu-i să stăruie consecvent în credinţa în Hristos, le sădeşte şi dezvoltă viaţa dumnezeiască a trupului lui Hristos, le imprimă pe Hristos în chipul lor sufletesc, ca şi ei să imprime altora pe Hristos în sufletele lor.

Lucrarea Fiului este organic legată de lucrarea Sfîntului Duh. El este cu noi pînă la sfîrşitul veacurilor. Altfel nu putem spune că Domn este Iisus decît în Duhul Sfînt (I Corinteni 12, 3). „Dacă n-ar fi Duhul nici nu am putea numi pe Iisus Domn, n-am putea chema nici pe Dumnezeu Tată" [41].

Sfîntul Duh este purtătorul darurilor revărsate de Dumnezeu nouă pentru a dovedi primirea jertfei Fiului Său şi le revarsă dfn belşug Bisericii, la a cărei temelie sălăşluieşte veşnic. Crează Biserica văzută ca instituţie, dar o crează, cu putere şi-n sufletele credincioşilor.

Duhul Sfînt acoperă ca ipostas, sau actualizează Biserica în întregimea ei, aşa cum sufletul acoperă sau actualizează cu totalitatea funcţiilor sale totalitatea funcţiilor corpului; prin darurile obişnuite sau extraordinare este în slujba unirii membrilor Bisericii, a prevenirii dezbinărilor, a unităţii întregii Biserici; după ce a întemeiat-o a făcut-o să depăşească vicisitudinile şi dificultăţile începutului. „Duhul ţine legate între ele mădularele prin darurile care se intercondiţionează. Toate membrele dotate cu daruri diferite completează prin aceasta Corpul lui Hristos şi în unitatea Duhului transmit unii altora bunătăţile acestor daruri care le sînt necesare, tuturor, făcînd pe toţi să se bucure de toate darurile [42].

Harismele fiind variate colaborează toate şi se completează spre năzuinţa şi binele aceloraşi Biserici. Membrele corpului omenesc sînt mai multe, dar tocmai pluralitatea este aceea care constituie integritatea vitală a organismului nostru fizic; slujirile duhovniceşti sînt numeroase, dar numai multiplicitatea lor asigură plenitudinea de har şi de viaţă a Bisericii" [43].

---

40. Pr. dr. Ştefan Slevoacă, *Harismele în Biserica primară,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XXXIV (1958), nr. 9-10, p. 706.

41. Sf. Ioan Gură de Aur, *În Sanctam Pentecosten*, hom. II, P. G., 50, col. 458.

42. Sf. Vasile cel Mare, *Liber de Spiritu Sancto,* P. G. 32, col. 108.

43. Diac. prof. N. I. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 105.

Harismele urmăreau să fie în slujba Bisericii, a comunității, aveau deci o funcție socială, promovau raporturile de reciprocitate, cumuniune, promovau binele obștesc atît pe planul vieții religioase cît și a acelei sociale; harismaticul era condus de principiul datoriei față de colectivitate, și față de membrii ei în parte: ,,De vreme ce rîvniți la daruri duhovnicești, căutați să prisosiți în cele ce sînt spre zidirea Bisericii" (I Corinteni 14, 12), căci ,.fiecăruia i se dă arătarea Duhului spre folosul tuturor" (I Corinteni 12, 7).

Din cele expuse pînă aici am văzut că harismele au fost activate de puterea Sfîntului Duh pentru a împlini lipsurile Bisericii primare, pentru a consolida, extinde și menține sau întreține, pentru a uni pe păgîni sau necreștini și pentru a rodi în sufletele lor și a celor ce au primit noua credință, puteri noi și virtuți noi vrednice de mîntuire și de chemarea lor. Harismele au fost un dar de la Dumnezeu pentru Biserica Sa, pentru credincioșii ei, ca să le întărească acțiunile debutului în confruntare cu rutina și neconformismul păgînilor la noua religie, ca ,,cei care nu se conving prin cuvînt să fie rușinați prin puterea semnelor, căci nu erau spre utilitatea celor care le operau, nu zideau pe cei credincioși, ci pe cei necredincioși" [44], de asemeni Sfîntul Clement Romanul spune că ,,cel ce s-a învrednicit de un dar harismatic, să-l folosească nu pentru sine, ci pentru ceilalți credincioși" [45].

Odată Biserica consolidată, liberă în desfășurarea vieții sale, organizată temeinic cultic și canonic, harismele extraordinare au început să devină tot mai rare în manifestările lor, pînă cînd unele din ele, cele mai evidente, au încetat să se manifeste; așa au fost: glosolalia, darul facerii de minuni, proorocia ș.a.

Dar prin această încetare a lor, iconomia Sfîntului Duh nicidecum nu a slăbit sau diminuat asistența și lucrarea asupra Bisericii Sale, ci folosindu-se de alte mijloace, de alte modalități specifice, adaptabile noilor condiții ale Bisericii în istorie, lucrează neîncetat cu putere prin ierarhia bisericească.

Biserica are astfel o dimensiune harismatică, care decurge din natura ei sacramentală și se împărtășește prin Sfintele Taine, instituite de Mîntuitorul Hristos și lucrate în Sfîntul Duh, la nivel atît personal, cît și eclezial. In varietatea de slujiri și harisme, slujirea episcopală are o funcție de convocare, de coordonare și recapitulare.

In liturghia episcopală, care este modelul celebrării euharistice prin excelență, toate slujirile bisericești și harismele personale ale unei Biserici locale sînt coordonate și recapitulate, participînd astfel la preoția lui Hristos.

,,Slujitorul ca și harismaticul nu-și îndeplinește slujba sau lucrarea sa decît în și prin Duhul Sfînt, care este duhul preoției veșnice, activitate, a lui Iisus Hristos" [46], de aceea iconomia Fiului și a Sfîntului Duh sînt legate indisolubil și nu se poate face disociere între una și alta, așa cum încearcă azi unele ramuri ale unor culte creștine protestante, eliminînd structurile sacramentale și rupînd continuitatea cu tradiția se plasează pe linia promovării unei însușiri radicale, prin pretinsa funcție profetică.

Această tendință este total deplasată, prin faptul că se disociază lucrarea Sfîntului Duh de lucrarea Fiului.

Din perspectivă hristologică, Biserica învață că lucrările Fiului și Sfîntului Duh rămîn mereu organic unite; harul lui Hristos, dăruit lumii prin actele istorice ale întrupării, morții și învierii, este perpetuat ca fapt eficient prin Sfîntul Duh. Așadar Biserica creștină nu este privată de harisme, dacă se menține pe linia autentică a desfășurării vieții religioase, dacă nu exclude structurile sacramentale sau dacă nu cade în extreme care înlătură contactul, legătura cu așezămintele Bisericii: ierarhia, Sfintele Taine, dogme, practici liturgice.

Dacă episcopii nu au primit și puterea harismelor extraordinare — căci puterea de a face minuni, de a fi glosolali nu s-a transmis, ci Dumnezeu alege organele Sale cum voiește — ei au primit în schimb harisma deplină a conducerii, care-i îndreptățește să învețe și să săvîrșească Sfintele Taine.

Departe de a minimaliza valoarea și rolul harismelor extraordinare, Sfîntul Apostol Pavel arată corintenilor o altă cale mai înaltă, prin care să rîvnească

---

44. Constituțiile Apostolice, *De harismatibus*, VIII; P. G., tom I, col. 1061.
45. Ep. I ad Cor., cap. 48, 5, P. G., tom I, col. 309.
46. Pr. prof. Ioan Bria, *op. cit.*, p. 494.

ja daruri mai mari, la dragostea care încununează întreaga trăire creştină (I Corinteni 13, 1-13).

Harismele extraordinare au fost date în momente deosebite din viaţa Bisericii, de aceea au un caracter tranzitoriu, ele putînd fi, după voia lui Dumnezeu reactualizate, însă prin specificul lor nu conduc în mod necesar la mîntuire; la mîntuire conduce numai împlinirea poruncii domneşti a iubirii de Dumnezeu şi de aproapele, căci iubirea este împlinirea Legii, esenţa creştinismului, încoronarea Evannghelieiş şi ea poate procura mîntuirea proprie.

La Cina cea de taină, Mîntuitorul Hristos făgăduieşte ucenicilor săi împlinirea tuturor rugăciunilor izvorîte din credinţa în El, dar mai întîi le atrage atenţia asupra faptului că numai iubirea frăţească arată pe adevăraţii creştini (Ioan 14, 12-13 şi 13, 34-35).

Intocmai în acord cu Mîntuitorul Hristos şi cu învăţura Sa învaţă şi Sfîntul Apostol Pavel pe Corinteni.

Dragostea are un aspect religios propriu-zis, referindu-se la atitudinea omului faţă de Dumnezeu şi unul social, privind atitudinea omului faţă de sine şi faţă de semenii săi.

Celor cu dragoste desăvîrşită le izvorăsc harismele bunătăţii, modestiei, blîndeţii, amabilităţii, a dreptăţii individuale şi colective, a căutării adevărului, a încrederii în aproapele, a răbdării necazurilor, a lipsei mîniei sau ambiţiei deşarte, a într-ajutorării, a lipsei de lăcomie sau de egoism ş. a.

Astfel de creştini împletesc strîns lucrarea de închinare şi adorare faţă de Dumnezeu cu slujirea în folosul semenilor.

Din dragoste izvorăşte şi harisma comuniunii creştinilor între ei în aceeaşi unitate de mărtusire şi închinare faţă de Dumnezeu, ca şi aceea a comuniunii faţă de idealuri, aspiraţii şi împliniri între oameni, prin promovarea principiilor umanitare, de luptă pentru pace şi de statornicire a păcii, de înfăptuire a noilor relaţii dintre oameni, bazate pe respect, într-ajutorare, respectare a demnităţii umane, pentru care Hristos S-a jertfit şi a arătat dovada supremei iubiri (Matei 20, 28).

In Biserică totul trebuie să se desfăşoare sub controlul şi îndrumarea ierarhiei conducătoare, ca fiecare să-şi exercite harisma sau slujirea personală, spre binele general, „ca Biserica să capete zidire sufletească" (I Corinteni 14, 5).

Pr. D. AILINCĂI

Predici

Slujind cauza sfîntă a păcii — slujim lui Dumnezeu

Niciodată dorinţa fierbinte de pace pe pămînt nu a fost mai vie în inima noastră şi a tuturor popoarelor ca în vremea noastră. În nici un timp pacea nu a avut pretutindeni atît de mulţi apărători şi prieteni devotaţi. În fabrici şi uzine, licee şi facultăţi, comune şi oraşe, în întreaga ţară au avut şi au loc mitinguri pentru dezarmare şi pace.

În învăţătura Bisericii noastre, nu s-a găsit niciodată împotrivire ideii de progres, de propăşire a poporului. Slujitorii Bisericii străbune au avut în toate timpurile conştiinţa treză că, pacea este izvorul tuturor bunătăţilor materiale şi spirituale.

Propăşirea în bunuri materiale şi spirituale se face numai într-un climat de pace şi cooperare. Acest bun ce nu poate fi preţuit — pacea — oferă posibilitatea realizării trebuinţelor firesti ale fiecărui individ şi ale colectivităţii umane.

Pacea este cea care creează condiţii favorabile desăvîrşirii morale a fiecărui individ, este idealul dintotdeauna al oamenilor dornici de bine, de

bunăstare materială și spirituală. De aceea, Biserica noastră strămoșească, prin membrii săi — creștinii — alături de toată suflarea, dorește și luptă prin mijloacele ei, proprii și firești, pentru păstrarea unui climat de pace și cooperare în lume.

Mesajul păcii primit de către toți fiii Bisericii noastre, de la „Domnul Păcii" — Mîntuitorul Iisus Hristos — a găsit pămînt bun în sufletul clericilor și credincioșilor, a dat expresie sintetică și pregnantă felului în care au înțeles să contribuie la împlinirea dezideratului legitim al tuturor oamenilor, de a trăi în pace și bună colaborare.

Toți fiii acestui pămînt românesc — între care se numără și ierarhii, clericii și credincioșii — muncesc și se dăruiesc în lucrarea lor, pentru un viitor prosper și pașnic într-o lume a echității și justiției. Timpul pentru noi toți a căpătat sub semnul concretizării, ideilor de luptă pentru pace, o consistență nouă. Cursa progresului, a bunăstării materiale și spirituale, accelerează energiile disponibile ale întregului nostru popor, pe proiectul configurat cu îndrăzneală și luciditate.

În dorința noastră fierbinte de a ne făuri un viitor prosper, de depline împliniri materiale și spirituale, conferim cu toții — fii ai României — un sens major eforturilor ca lumea de astăzi, cea de mîine și cea dintotdeauna, să fie o lume a păcii și destinderii, a bunei colaborări.

Sîntem deplin conștienți cu toții că, pentru fertilizarea aspirațiilor de progres și bunăstare materială și spirituală, este de neapărată necesitate climatul de pace și cooperare, ce constituie cadrul de manifestare plenară a virtuților civilizației, cadrul de manifestare a unei vieți lipsite de bomba cu neutroni sau a rachetelor cu rază medie de acțiune.

Peste tot, pe continentul nostru, se militează pentru egalitate, independență și suveranitate națională, pentru nerecurgerea la forță, pentru reglementarea pașnică a diferendelor internaționale, pentru neamestecul în treburile interne, pentru cooperare bazată pe principiile sănătoase ale eticii, echității, ale respectului reciproc.

Lupta dusă astăzi de oamenii iubitori de pace, împotriva celor care voiesc să distrugă pe lîngă bunuri economice și culturale vieți omenești, nu poate lăsa nepăsător pe nici un creștin, și nici pe slujitorii altarului străbun, fiindcă ei au fost alături de luptători pentru libertate, progres și pace, în toate timpurile.

Amintim cîteva nume semnificative, ca: mitropolitul Teoctist I care a sprijinit domnia lui Ștefan cel Mare și Sfînt; Popa Laurențiu care a fost tras în țeapă și ars în piața Clujului, odată cu reprimarea sîngeroasă a războiului țărănesc din 1514; Popa Stoica, brav căpitan al lui Mihai Vtieazul; Popa Șapcă din Celeii Romanaților, cel care a dat semnalul Revoluției la Islaz la 9 iunie 1848; Preotul Neagu Benescu, cel care în Comisia Agrară, instituită după Revoluția de la 1848 cu glas puternic și neînfricat arăta suferințele plugarilor clăcași; Preoți nenumărați uciși în timpul răscoalei din 1907, învinuiți de a fi îndemnat pe țărani la luptă și în multe sate conducîndu-i la lupta pentru libertate; Preoții din timpul teroarei hitleriste ce și-au primejduit liniștea și viața, sprijinind lupta celor mai buni și iubiți fii ai poporului român, care nădăjduiau cucerirea independenței naționale și a libertăților democratice.

Aceste cîteva exemple, fac dovada continuității și permanentei prezențe a slujitorilor altarelor Bisericii noastre în lupta pentru libertate și progres, pentru pace, în decursul tuturor timpurilor.

Ei au știut că Dumnezeu „revarsă pacea peste noi" (Isaia 26, 12) însă, fiecare dintre noi trebuie să aducem partea noastră de contribuție la înfăptuirea acestui ideal. De aceea și noi cei de astăzi trebuie să avem conștiința datoriei de a da fiecăruia ce se cuvine, căci „Pacea va fi lucrul dreptății" (Isaia 32, 17), iar „pacea lui Dumnezeu care covîrșește orice minte, va păzi inimile noastre și cugetele noastre întru Hristos Iisus" (Filipeni 4, 7).

Mîntuitorul Iisus Hristos este Cel ce aduce „pe pămînt pace, între oameni bunăvoire" (Luca 2, 14), El vine ca vestitor și întemeietor al împărăției păcii (Romani 14, 17) și „cel ce slujește în aceasta este plăcut lui Dumnezeu și cinstit de oameni" (Romani 14, 18).

Sfîntul Ambrozie afirmă că „e frumos ca mulțumirea și îndatoririle tale să le unești cu acelea ale comunității neamului omenesc", lucru făcut

de slujitorii Bisericii noastre de-a lungul veacurilor, prin identificare cu aspiraţiile de pace şi propăşire a poporului.

Esenţiala condiţie a vieţii umane, a fost întotdeauna şi este şi astăzi pacea, fiindcă în timp de pace, omul îşi poate îndeplini menirea lui, de a se bucura din plin de roadele muncii sale fizice şi intelectuale.

Se vede lămurit, sub toate aspectele ei — pacea — că este un element constitutiv al învăţăturii noastre creştine, este un element absolut indispensabil propăşirii materiale şi spirituale. Deci, dacă pacea îşi trage seva din învăţătura creştină, atunci în mod cert că ea constituie — evident — un obiectiv major al misiunii Bisericii noastre, care prin membrii şi mijloacele sale de care dispune, ia parte în mod activ la lupta pentru menţinerea climatului de pace şi cooperare în lume.

Întreaga învăţătură creştină pe care Domnul nostru Iisus ne-a descoperit-o prin întruparea Sa, este o învăţătură pusă în slujba omului, a întregii omeniri, pentru propăşirea tuturor, pentru îndepărtarea nedreptăţilor de tot felul, pentru îndepărtarea războaielor distrugătoare de vieţi omeneşti, pentru înfăptuirea şi consolidarea păcii şi a bunei înţelegeri între oameni şi popoare.

Astăzi toţi fiii poporului nostru, de la mic la mare, fac eforturi de a-şi aduce partea lor de contribuţie la progresul în pace al umanităţii.

În virtutea acestei voinţe, ca slujitori ai altarelor sfinte şi fii credincioşi ai Bisericii, să ascultăm de îndemnul făcut de ierarhul nostru care spune: „Mai mult ca oricînd se cuvine să fim strîns uniţi în jurul cîrmuitorilor Patriei, în frunte cu cel mai iubit fiu al ei, cu cel mai mare apărător şi luptător pentru pace, cu cel mai preţuit om politic al zilelor noastre, recunoscut şi apreciat în lumea întreagă, Preşedintele Republicii noastre Socialiste România, Domnul Nicolae Ceauşescu ...care stăruie folositor cu timp şi fără timp, îndeamnă neabătut la tot lucrul bun, veghează cu înflăcărare patriotică la cîrmă, întîlneşte şi poartă discuţii cu conducători de popoare şi şefi de guverne spre a găsi cele mai bune căi care duc la asigurarea păcii pe pămînt".

Rugînd pe Domnul păcii să ia aminte la dorinţa noastră de bine şi pace „Să zicem toţi din tot sufletul şi din tot cugetul nostru", aşa cum se spune în Sfînta Liturghie a Sfîntului Ioan Gură de Aur: „Dăruieşte-le lor, Doamne, paşnică ocîrmuire ca şi noi, întru liniştea lor, viaţă paşnică şi netulburată să trăim, în toată cucernicia şi curăţia".

Pr. N. NEGRU

Despre prietenie

Prietenul adevărat este plin de iubire în orişice vreme, iar în nenorocire el este ca un frate" (Proverbe 17, 17). De obicei, tot prietenul spune: „Şi eu sînt prietenul tău", însă sînt prieteni numai cu numele. „Şi cît de rea este fapta prietenului care stă cu tine la masă, iar în timp de restrişte se dovedeşte a fi duşman !" (Sirah 37, 1-4).

Între oameni sînt multe feluri de prietenii sau legături, cărora li se dă acest nume sfînt, dar unor asemenea legături mai bine li se potrivesc denumirile: învoieli, înţelegeri, pacte sau contracte, fiindcă scopul lor nu este moral şi dezinteresat. Astfel de legături de prietenie de obicei nu ţin prea mult, ci numai atît cît la mijloc este interesul material ce-i leagă pe unii de alţii. Odată ce încetează asemenea interese, încetează şi legătura lor de prietenie, căutînd fiecare momentul potrivit să se desfacă de prietenul închipuit. Însă prieteniile care leagă cu simţăminte nobile inimile unele de altele şi care înveselesc sufletele sînt ca un bun de mare preţ pentru viaţa omului. Prietenia sinceră este sentimentul care leagă două persoane, iar prietenul adevărat este persoana la care ţinem şi care ţine la noi. Este o fericire, cînd asemenea prietenii prind rădăcini încă din tinereţe şi sînt altoite pe simţămintele curate ale tinereţelor.

Prieteniile ce se leagă în tinereţe sînt cu mult mai puternice şi mai calde decît prieteniile ce se încheie la o vîrstă mai înaintată. Ele sînt cu mult mai vii şi pătrund adînc în sufletul nostru, iar ruperea lor provoacă

cele mai dureroase regrete. Totuşi prieteniile se pot lega în orice vreme a vieţii. Sînt cele mai mari binecuvîntări de care ne putem împărtăşi, dacă sînt pornite şi se menţin pe sinceritate şi inimă curată. „Dacă-ţi faci un prieten, fă-l punîndu-l la încercare şi nu te încrede degrabă în el, căci este cîte unul prieten pînă la o vreme, dar nu rămîne astfel în ziua necazului tău. Şi este prieten care se întoarce în duşman şi cearta dintre voi va da-o pe faţă spre ocara ta. Şi mai este prieten, tovarăş de masă, şi care nu va mai rămînea lîngă tine în ziua cînd se vor termina bucatele. Şi cîtă vreme îţi va merge bine, el va fi fratele tău sufletesc şi va vorbi cu inima largă cu cei din casă ; dacă însă vei ajunge nenorocit, el va deveni potrivnicul tău şi de la faţa ta se va ascunde. Un prieten credincios este acoperămînt tare, şi cel ce l-a găsit, a găsit o comoară. Nimic nu preţuieşte mai mult ca un prieten credincios ; nici un cîntar nu poate să-l cîntărească. Un prieten credincios este leacul vieţii şi cei ce se tem de Domnul vor avea parte de el. Cel ce se teme de Domnul va ţine prieteşugul său, căci după inima lui şi-a ales pe prieteni" (Sirah 6, 7-17).

Cu tot dreptul se zice despre asemenea prietenii, că ele ne măresc bucuria şi fericirea şi ne micşorează necazurile şi durerile.

Prietenia fiind de aşa mare importanţă pentru viaţă, să vedem care sînt datoriile noastre faţă de prieteni şi cu ce mijloace se poate întreţine prietenia.

Din cele arătate pînă aici, putem trage concluzia că, baza unei adevărate prietenii este statornicia şi încrederea, fără de care adevărata prietenie n-are nici o valoare. Omul nestatornic şi schimbăcios nu poate încheia prietenii adevărate ci cel mult, în inima lui se nasc sentimente binevoitoare sau de stimă faţă de cineva cu care are legături. Dar sentimentele acestea nu ţin prea mult, căci un favor închipuit, un lucru fără valoare, un cîştig neînsemnat îl face să părăsească pe aceia către care arăta mai înainte o înclinare. Despre omul cu caracter schimbăcios nici nu se poate spune că are caracter, fiind lipsit de cele mai elementare facultăţi morale. Asemenea oameni nu prezintă nici o garanţie pentru viitor şi din pricina aceasta legătura de prietenie cu astfel de oameni nici nu este de dorit să se facă. Unde lipseşte statornicia nu poate fi încredere, unde lipseşte încrederea nu poate fi prietenie, deci între prieteni trebuie să existe statornicie şi încredere deplină.

Pentru susţinerea prieteniei adevărate se cere ca bunii şi adevăraţii prieteni să fie cu inima deschisă şi curată, să fie sinceri şi cu purtarea corectă unul faţă de altul. Nimic nu pune capăt mai uşor adevăratei prieteniii, decît neîncrederea şi bănuiala. Încrederea reciprocă este sufletul adevăratei prietenii. Indată ce slăbeşte această încredere, din prietenia de mai înainte nu mai rămîne decît numai coaja, miezul prieteniei este viermănos şi stricat. Din intimitatea curată de odinioară se naşte mai întîi un fel de curtenie, de politeţe formalistă, apoi urmează maniere afectate de ambele părţi şi în fine apare antipatia şi la urmă ura. Unii oameni cred şi pretind ca faţă de prieteni să ne purtăm tot cu aceeaşi precauţiune, ca şi faţă de duşmani, căci se poate întîmpla, ca prietenul de altădată să ne devină cîndva duşman. Regula aceasta ne înfăţişează o inimă, care nu este capabilă de o adevărată prietenie. Da, îşi are locul şi această regulă, însă nu între prietenii sinceri, ci între prieteniile care au la bază interese pur materiale, unde lucrurile sînt privite din punct de vedere al folosului unei rentabilităţi. Dar se cere ca faţă de prieteni să fim prevenitori. Mulţi greşesc, crezînd că între prieteni fiind o intimitate mare, nu trebuie să fim cu atîta luare aminte la îndatoririle noastre faţă de ei ; aceştia cred că faţă de prieteni ne putem permite o ţinută mai puţin decentă sau chiar dură. Dimpotrivă fiindcă prietenia se bazează pe leagătura ce există între inimi cu simţăminte nobile şi egale, are ca temei dorinţa de a plăcea reciproc şi, ca atare, să căutăm a face această legătură cît mai plăcută. Căci, cu cît oamenii stau mai aproape unii de alţii, cu cît trăiesc în legături mai strînse unii de alţii cu atît este mai necesar să se înlăture tot ce poate da naştere la frecuşuri, care produc amărăciuni, necazuri şi dureri. Ţinuta înfocată, mîndria unul faţă de altul, încăpăţînarea între prieteni nu este îngăduită. Răspunsurile dispreţuitoare, pornirea spre derîdere, firile certăreţe şi contrazicătoare dezbină şi învrăjbesc pe prieteni. Şi tocmai aceasta este partea care se trece mai adesea cu vederea. Nu-i de ajuns să ne arătăm sinceritatea faţă de prieteni în momente

grele, serioase şi de mare importanţă. Acestea se întîmplă rar în viaţa omului. Însă în viaţa de toate zilele, oamenii au de a face între ei mai mult cu datorii morale mici şi prin acestea să căutăm a alina viaţa prietenului nostru. Sfintele Scripturi ne dau sfatul să „rămîi credincios prietenului tău, în sărăcia lui, ca să te bucuri împreună cu el cînd va da de belşug; rămîi cu el în vreme de necaz, ca să iei şi tu parte la fericirea pe care o va afla. Să nu-ţi fie ruşine de prietenul care a căzut în nevoie şi nu te ascunde din faţa lui, căci dacă i se va întîmpla vreun neajuns din nepăsarea ta, oricine va auzi se va feri de tine" (Sirah 22, 21-14).

În lumea noastră sînt mulţi, ba prea mulţi oameni care ţin la prietenii lor, numai atît cît acestora le merge bine. Atîta timp cît le merge bine, ei le sînt prieteni înfocaţi şi iubiţi sau cel puţin aşa se arată. Însă de îndată ce ajunge pe prietenul lor vreo nenorocire, ei încep a se îndepărta de la el; încep a-şi despărţi folosul şi cîştigul de al prietenului lor.

Inima unor asemenea prieteni, într-adevăr, n-a prea simţit multe şi n-a cunoscut că „un frate ajutat de fratele său este ca o cetate tare şi înaltă' (Proverbe 18, 19).

Pr. N. CIUDIN

La Sfîntul Apostol Andrei

Domnul nostru Iisus Hristos abia începuse activitatea Sa publică şi mulţimea Îl urma în toate părţile. Pentru continuarea propovăduirii învăţăturii Sale, Domnul Hristos şi-a ales din mijlocul poporului doisprezece bărbaţi simpli şi cucernici ca să-I fie ucenici credincioşi, să asculte cuvîntul Lui, să ia parte la toate minunile Domnului, pentru a spune tuturor ceea ce au văzut şi auzit de la El.

Despre viaţa acestor ucenici ai Domnului se cunosc multe fapte rămase în scrierile sfinte şi în sinaxare.

Iată că în fiecare an, la 30 noiembrie, în sinaxarul zilei aflăm amănunte despre viaţa şi activitatea Sfîntului Apostol Andrei, cel dintîi chemat de Mîntuitorul la apostolatul slujirii.

Credincioşii creştini îl sărbătoresc pe acest sfînt, respectînd şi diferite obiceiuri locale, mai cu seamă la sate.

Dacă deschidem Sfînta Scriptură la Evanghelia după Sfîntul Matei — parte care s-a citit şi astăzi la Sfînta Liturghie — găsim la capitolul 4, vers. 18, că se spune: „Pe cînd umbla Iisus pe lîngă Marea Tiberiadei a văzut doi fraţi, pe Simon ce se numeşte Petru şi pe Andrei fratele lui care aruncau mrejele în mare, căci erau pescari. Şi le-a zis: Veniţi după mine şi vă voi face pescari de oameni. Iar ei lăsindu-şi mrejele au mers după El" (Matei 4, 18-21). Vedem de aici că Sfîntul Apostol Andrei este un ales al Domnului — un ucenic al lui Iisus. Apoi că el este frate cu Sfîntul Apostol Petru şi că amîndoi aveau ca ocupaţie pescuitul. Înainte de a fi chemat la apostolat, Andrei era ucenic al Sfîntului Ioan Botezătorul — după cum citim în Evanghelia Sfîntului Ioan...". A doua zi din nou stătea Ioan (Botezătorul) şi cu doi din ucenicii lui. Şi privind pe Iisus care trecea pe acolo a rostit: „Iată Mielul lui Dumnezeu". Cei doi ucenici l-au auzit spunînd aceasta şi au pornit după Iisus. Andrei fratele lui Simon Petru era unul dintre cei doi care auziseră pe Ioan şi veniră după Iisus. Acesta găseşte mai întîi pe fratele său Simon-Petru şi-i spune: Găsit-am pe Mesia — adică în tîlcuire pe Hristos" (Ioan 1, 35-37).

Apostolul Andrei este deci primul dintre apostoli care vede pe cel aşteptat de întreaga lume, pe Mîntuitorul, primul care aude cuvintele din gura lui Ioan proorocul „Că Iisus este Fiul lui Dumnezeu", primul care îl urmează lăsînd toate ale lumii,

Sfîntul Apostol Andrei era dintr-un orăşel al provinciei Galileea şi anume Betsaida — după cum citim, „Iar Filip (un alt apostol) era din Betsaida, oraşul lui Andrei şi al lui Petru" (Ioan 1, 45).

Mai înainte de a fi chemat, Andrei era pescar, ca şi mulţi din ceilalţi ucenici, curat la suflet, cu multă înţelepciune, cucernic şi plin de credinţă. Domnul Iisus care cunoaştea inimile şi sufletele oamenilor, l-a ales deci ca

să-i fie „prieten" și lumii folositor. Sfîntul Apostol Andrei face parte deci din rîndul celor 12 apostoli — fiind întîiul chemat după cum ne arată Sfînta Evanghelie ...„Numele celor 12 apostoli sînt acestea: cei dintîi Simon-Petru și Andrei fratele lui... urmînd astfel numele tuturor (Matei 10, 2). Lor le dădu putere asupra duhurilor necurate ca să le scoată și să tămăduiască orice slăbiciune. Sfîntul Apostol Andrei este trimis ca și ceilalți 12, „să propovăduiască împărăția lui Dumnezeu" (Luca 9, 2). El primește ca și ceilalți Apostoli puterea de a ierta sau nu păcatele oamenilor (Ioan 20, 22). Ei au ascultat sfaturile, îndemnurile și toată învățătura Domnului Iisus și mai cu seamă cuvintele: „Aveți credință în Dumnezeu și aveți credință în Mine" (Ioan 14, 1) — căci „cel ce crede în Mine va face și el lucrurile pe care le fac Eu" (Ioan 14, 12) și „orice veți cere întru numele Meu aceia voi face" (Ioan 14-13), „Căci Eu v-am ales pe voi și v-am rînduit să mergeți și roadă să aduceți" (Ioan 14, 15-16).

La toate îndemnurile și sfaturile, Sfîntul Apostol Andrei, ca și ceilalți Apostoli, a zis: „Acum cunoaștem că toate le știi... de aceea credem că ai ieșit de la Dumnezeu" (Ioan 16, 30).

Apostolul Andrei este unul dintre fericiții care au văzut strălucirea lui Hristos, a auzit din gura Dumnezeiescului Învățător — zicîndu-le: „...Fericiți sînt ochii care văd ce vedeți voi. Că zic vouă: Mulți prooroci și împărați au voit să vadă ceea ce voi vedeți, dar n-au văzut și să audă ceea ce auziți — dar n-au auzit" (Luca 10, 23-24).

El a primit puterea apostoliei mai întîi decît ceilalți, de aceea Biserica în cîntările ei zice: „Pre tine cel întîi chemat, Hristos te-a aflat, prea alese Andree, fericite, carele și poruncile vestindu-le lumii, ca și cum ai fi fost cu aripi ai luminat adunările păgînilor". El, Andrei, este dintre cei fericiți, care îl vede pe Mîntuitorul înviat din morți și se întărește și mai mult în credință, iar la pogorîrea Duhului Sfînt este schimbat și el devenind puternic în lucrul Domnului.

După Înălțarea Domnului, Apostolii pornesc în toate părțile lumii și la toate neamurile „să învețe și să boteze", să ducă cuvîntul împărăției lui Dumnezeu și să facă multe și nenumărate minuni.

Apostolul Andrei merge la popoarele păgîne din multe țări — ajungînd pînă la Dunăre și Marea Neagră — Dobrogea de astăzi — unde locuiau strămoșii noștri sciții și tracii — sămînța creștinismului, a Evangheliei lui Hristos, a fost aruncată deci în părțile noastre de acest Sfînt Apostol, de aceea creștinismul nostru este chiar de origine apostolică.

Cărțile și tradiția ne spun că Sfîntul Apostol Andrei a suferit multe în drumul propovăduirii și că a făcut multe minuni, vindecînd pe îndrăciți și multe boale grele, aducînd pe mulți la botez.

Sfîntul Apostol Andrei nu a uitat cuvîntul Domnului care spune; „Cine nu ia crucea și nu urmează Mie, nu este vrednic de Mine. Cine ține la viața lui o va pierde, iar cine-și pierde viața lui pentru Mine o va afla" (Matei 10, 38-39).

Sfîntul Apostol Andrei suferă o moarte martirică într-un oraș din Grecia-Patre, fiind răstignit pe o cruce în formă de X — care s-a și numit Crucea Sfîntului Andrei. El a cinstit astfel, după toate puterile lui — marea fericire de a fi fost chemat de Domnul Iisus în preajma Sa, de a-L vedea și de a-L auzi, cinstire pe care a încununat-o cu moartea lui mucenicească, supremul gest al iubirii față de Hristos „luînd viață veșnică" (Luca 9, 24).

Cinstindu-l și sărbătorindu-l, Biserica îi cîntă printre altele: „Să lăudăm credincioșii pe Andrei mucenicul lui Hristos. Că acesta apa cu mrejele cercînd oarecînd, pești a pescuit. Iar acum lumea a cucerit cu trestia crucii și pe păgîni din înșelăciune i-a întors la botez, și înaintea lui Hristos stînd cere lumii pace și sufletelor noastre mare milă".

Se cuvine iubiți credincioși, să admirăm viața și truda acestui Sfînt Apostol, întîi chemat, care deși a auzit din gura Mîntuitorului primejdiile prin care avea să treacă, plin de credință, dragoste, nădejde și de Duhul Sfînt, nu a dat nici un pas înapoi și a propovăduit Cuvîntul Evangheliei la multe neamuri.

De cîte ori nu va fi repetat Sfîntul Andrei, îndemnul Domnului: „În casa în care veți intra mai întîi ziceți: Pace casei acesteia" (Luca 10, 5). Pacea aceasta o propovăduim mai mult ca oricînd și noi astăzi, căci pacea aduce fericirea în căminuri, în societate, în țară și în întreaga lume.

Sfîntul Andrei a dus lupta împotriva păgînismului, a superstițiilor și

tuturor credinţelor deşarte — datorie ce o avem şi noi, luptînd pentru biruinţa deplină a credinţei luminate în Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu. Avem datoria să ne reîmprospătăm cunoştinţele citind din Sfintele Scripturi, îndemnurile şi sfaturile date Sfinţilor Apostoli de Domnul, înainte de a-i trimite în lume, ştiind că „cel ce vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă şi cel ce vă primeşte pe voi pe Mine Mă primeşte şi cel ce Mă primeşte pe Mine, primeşte pe Cel ce M-a trimis pe Mine" (Matei 10, 40).

De aceea, să ne reîntoarcem cu mintea la zelul, credinţa, munca şi exemplul de sacrificiu al Sfîntului Apostol Andrei ca şi a celorlalţi Sfinţi Apostoli şi să fim urmaşi vrednici întru propovăduirea păcii, credinţei şi dragostei creştine şi să zicem: „Sfinte Andree bucură-te şi săltează că ai primit pe Hristos — pre soarele slavei — dătătorul de viaţă — pre Carele ţiindu-L cu credinţă L-ai şi propovăduit — pre Acela roagă-L neîncetat pentru noi care cu credinţă te cinstim şi te lăudăm pre tine". Amin.

Pr. Gh. ARSENE

La Sfîntul Ierarh Spiridon

Iată că am încheiat această Sfîntă Liturghie săvîrşită întru cinstea şi pomenirea Sfîntului Ierarh Spiridon al Trimitundei, făcătorul de minuni. Se cuvine, aşadar, noi cei adunaţi aici să mulţumim mai întîi Atotiubitorului de oameni Dumnezeu Celui în Treime închinat, pentru că ne-a învrednicit să ne întîlnim încă o dată înaintea acestui sfînt altar spre a lăuda pe unul dintre marii şi fericiţii Săi aleşi.

După cum ştim din învăţăturile credinţei noastre ortodoxe, — fie apostol, fie mucenic, fie călugăr în mănăstire sau ostenitor într-unul din rosturile societăţii —, Sfinţii au fost toţi nişte flori alese în livada Bisericii; pentru ei s-au arătat razele fericirii pe care Tatăl Ceresc a făgăduit-o credincioşilor Săi adevăraţi; pentru ei s-a rostit binecuvîntarea Fiului prin al Cărui sînge sîntem răscumpăraţi din robia păcatului; în ei S-a odihnit Duhul Sfînt cu lucrarea Sa care sfinţeşte şi înnoieşte pe tot omul care vine în lume. Rourînd bogat, rourînd îndelung peste sufletele curate, Harul divin face ca ele să depăşească întunericul păcatelor şi, înfrînînd patimele şi ispitele care ne vin nouă, oamenilor, de la vrăjmaşul diavol, să poposească la limanul sigur al virtuţilor creştineşti.

Dar, ducînd în trup omenesc o viaţă îngerească şi locuind pe pămînt asemenea nevăzutelor puteri cereşti, sfinţii nu s-au depărtat de lumea de aici şi nu şi-au întors faţa de la oameni. Asemenea Mîntuitorului Iisus Hristos pe care „L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viaţă să avem" (I Ioan 4, 9), sfinţii iubesc pe fraţii lor de pe pămînt şi le ajută cu rugăciuni înălţate în momente de ispită sau de cumpănă duhovnicească, bucurîndu-se de întoarcerea şi de mîntuirea unui păcătos.

Oricare om al credinţei poate să mărturisească şi are cuvinte de mulţumire pentru ajutorul primit de la rugătorii noştri cereşti pe căi văzute sau pe cele nevăzute. În această privinţă a comuniunii noastre cu Sfinţii şi a iubirii lor faţă de lume, viaţa şi petrecerea duhovnicească a slăvitului Ierarh Spiridon ne stă înainte ca o pildă vie, pe care Biserica o aminteşte fiilor ei ca pe o mare binecuvîntare din alte vremuri.

Trăitor în veacul al IV-lea, Cuviosul părinte Spiridon a fost chemat prin lucrarea lui Dumnezeu la demnitatea de episcop al Trimitundei din insula Cipru. Înainte de aceasta, el nu s-a retras în pustie, ci a înfruntat vitejeşte viaţa de fiecare zi din lume. S-a căsătorit, a avut copii şi s-a ocupat, în afara slujbelor bisericeşti, cu creşterea oilor şi cu educarea copiilor.

În felul acesta, Sfîntul Spiridon nu se deosebea de păstoriţii săi fără numai printr-un chip ales al blîndeţelor, printr-o înţelepciune a vieţii lipsite de preocuparea cîştigului urît şi printr-o totală nădejde de mîntuire în purtarea de grijă a lui Dumnezeu.

Încă din timpul vieţii, creştinii au observat că, într-adevăr. credinţa păstorului lor sufletesc este dreaptă, evlavia lui curată şi rugăciunea stăruitoare, de vreme ce Domnul l-a învrednicit curînd de harisma facerii de minuni, iar după moarte, cu darul tămăduirilor.

Știm cu toții că fără episcop și fără întreaga ierarhie nu poate exista o legătură reală cu Dumnezeu în Biserică și nu poate fi vorba de adevărata sfințire a credincioșilor, a învățăturii și a călăuzirii lor pe calea mîntuirii.

Vorbitor cu Dumnezeu prin rugăciune, Sfîntul Spiridon a dovedit o legătură permanentă și cu păstoriții săi, mai ales în vremuri de restriște pe care aceștia le-au îndurat.

Citim în viața sa, la un moment dat, o secetă s-a abătut peste ținuturile Trimitundei. În văile ei pietroase, apa se coborîse în adîncuri; pe stîncile sărăcăcioase pe care doar capre răzlețe se mai avîntau să culeagă și cel mai mic fir de iarbă, se întinsese acum arșița dogorîtoare a soarelui din Sud. Seceta nemiloasă apăsa îndeosebi de cei lipsiți; și unde hrana se împuținează se înmulțesc cămătarii, iar mila capătă de multe ori chipul pietrei.

Pentru a veni în sprijinul unui tată de copii pe care spectrul foamei începuse să-l înspăimînte, deznădăjduindu-l, Sfîntul Ierarh s-a rugat îndelung lui Dumnezeu de la care vine „toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit" și a început o acțiune de ajutorare a celui aflat în lipsă. Revenind belșug de recolte, după cîțiva ani în șir de secetă, plugarul acesta a putut vedea că bulgărele de aur primit cîndva din mîna arhiereului s-a prefăcut acum în șarpe.

Meditînd asupra minunii, ne dăm seama că banul și orice bogăție are valoarea unui pumn de aur, dacă este strînsă pentru nevoile firești ale unei familii; ea se face însă în șarpe veninos și blestemat, dacă a fost realizată în vederea cametei celei lipsite de suflet. Iată, iubiți credincioși, a devenit evidentă o altă învățătură a Mîntuitorului Iisus Hristos, care a spus într-o împrejurare: „Căutați mai întîi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă" (Matei 6, 33).

Virtutea omeniei și a prieteniei a împodobit, de asemenea, chipul duhovnicesc al slăvitului Ierarh. Ea l-a făcut să stea mereu în preajma oamenilor, fie că aceștia erau simpli credincioși dintre păstoriții săi, fie că erau mari personalități bisericești ale epocii, cum a fost cazul cu Sfîntul Nicolae. Dealtfel, distanța dintre insula Cipru și scaunul arhiepiscopesc din Mira Lichiei nu despășea cu mult suta de kilometri.

Sentimentul prieteniei leagă de obicei suflete de aceeași coloratură morală, împăcate cu ele însele, smerite și năzuind deopotrivă către ținte cu satisfacții comune. Dacă în mod obișnuit se afirmă că prietenia izvorăște din iubire și puritate, se menține prin sinceritate și prin jertfelnicie, hrănindu-se din mana Adevărului, în cazul Sfinților Spiridon și Nicolae, cuvîntul dobîndește justificarea lui pe deplin întemeiată. Prietenia și iubirea dintre cei doi ierarhi i-a stimulat deopotrivă și s-a verificat cu prilejul Sinodului ecumenic de la Niceea.

Către sfîrșitul celor două sute cincizeci de ani de persecuții religioase, un nou val de furtună s-a abătut asupra creștinilor, suflînd cu tărie dinspre părțiie Egiptului. Arie rătăcitorul, fostul diacon în Alexandria, cugeta despre Persoanele Preasfintei Treimi ca despre lucruri și acțiuni omenești.

Atunci, asemenea unor stîlpi neclintiți în fundamentul lor și ca niște turnuri de apărare ale credinței adevărate, cei doi ierarhi au stat hotărît împotriva lui Arie. Intemeiați pe puterea Adevărului și luminați de lucrarea Sfîntului Duh, care pe cele slabe le întărește, iar pe cele de lipsă le plinește, ei au arătat lămurit credința tradițională, adică Predania ortodoxă și apostolească. Prin ajutorul unei cărămizi alcătuite din lut, apă și căldură, Sfîntul Spiridon a îndemnat să contemplăm în rugăciune și tăcere opera Răscumpărătorului și taina unității celor trei Persoane divine; de asemenea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos să I ne închinăm ca Fiului lui Dumnezeu. Cu toată armătura sofismelor filozofice și a basmelor sale, Arie a fost surpat de către păstrătorii credinței Evangheliei, rămînînd rușinat ca un pește fără de glas.

Pentru aceste fapte și virtuți, Biserica Ortodoxă a cinstit întotdeauna pe Sfîntul Ierarh Spiridon ca pe lauda arhieriei, apărător al dreptei credințe, chip al blîndețelor, mîngîietor al celor nedreptățiți și tămăduitor al celor suferinzi.

Cu inimă curată să-L rugăm pe Sfîntul Ierarh Spiridon ca în viața de aici să ne dăruiască înțelepciunea, iar în cea de dincolo să ne învrednicească și pe noi stării celei de-a dreapta Sa, unde îngerii neîncetat slavoslovesc, slujind împreună cu Sfinții, ocrotitorii noștri cerești.

Pr. Gh. DRĂGULIN

George Enescu — un veac de la nașterea sa

La 19 august 1981 se împlinesc 100 de ani de la naşterea lui George Enescu, cel mai mare muzician român și unul de excepție din istoria muzicii universale. „Enescu a fost, poate, cel mai înzestrat și mai multilateral muzician contemporan" mărturisea unul dintre biografii săi. Datorită frumuseții și înălțimii ideilor pe care le dezvoltă, muzica enesciană se cultivă în cercuri tot mai largi, în țară și în străinătate. Concursurile și Festivalurile George Enescu, ce se țin din trei în trei ani, la București și anul acesta în multe țări din lume, contribuie și ele la răspîndirea și cunoașterea tot mai adecvată a operei maestrului. Cunoașterea mai aprofundată a creației lui se impune tot mai mult pentru toți fiii patriei.

Enescu s-a născut la 19 august 1881, în satul Liveni-Vârnav din fostul județ Dorohoi și a murit la Paris, în noaptea de 3-4 mai 1955. Viața lui se poate împărți în trei părți :

— copilăria, petrecută la țară, pînă la șapte ani ;
— studiile muzicale la conservatoarele din Viena și Paris (1888-1899) ;
— viața lui publică, de artist „nomad", cum zice el, între 19-74 de ani, timp de aproape șase decenii.

Muzicianul nostru național, căruia părinții îi spuneau Jurjac, descinde dintr-o familie cu talente muzicale. Străbunicul lui, Enea Galin, fost cîntăreț bisericesc „atît de frumos cînta, încît îi merse vestea ; bunicul lui, după tată, preotul Gheorghe Enescu (†1898), din comuna Zvorîștea „avea o voce de tenor, vestită în toată împrejurimea" ; bunicul lui, după mamă, tot preot, Ioan Cosmovici, din comuna Mihăileni, cînta la pian și din chitară, lucru rar pe vremea aceea ; tatăl lui, Constantin sau Costache Enescu (1848-1919) era, de asemenea, înzesrtat ca și tatăl său, „cu minunatul dar al cîntecului" și cînta și la vioară. Mama lui, Maria Enescu († 1909), născută Cosmovici, cînta la chitară. Costache Enescu a urmat cinci ani la Seminarul „Veniamin Costachi" din Iași și era întotdeauna ales să conducă corul școlii".

George Enescu a fost al optulea și singurul copil rămas în viață, ceilalți șapte muriseră înainte de nașterea lui : doi în vîrstă foarte fragedă, iar cinci în vara anului 1878, secerați de o molimă de difterie. Se înțelege că părinții priveau la el cu o mare dragoste, dar și cu frica de a nu-l pierde și pe el.

Copilăria, pînă la șapte ani, a petrecut-o în satele Liveni și Cracalia. Casa din Cracalia era așezată peste drum de biserica satului, ale cărei clopote se auzeau atît seara la vecernie, cît și dimineața la slujba cea mare. In curtea acestei case se ținea hora duminicală a satului, la care cîntau muzică populară, felurite tarafuri de lăutari moldoveni — muzică ce îi plăcea nespus de mult lui Jurjac, pe care o putea reproduce întocmai în fredonările lui. In acest mediu rustic și-a trăit Enescu copilăria lui plină de farmec. Din vremea aceea îndepărtată și fericită vor rămîne de-a pururi întipărite în sufletul lui „întinsele lanuri de grîu și de porumb, pîlcurile de păduri, pîrîiașul zglobiu din fundul grădinii, cerul brăzdat de șirurile de păsări călătoare, clopotnița bisericii din sat, hora duminicală, muzica tarafurilor de lăutari, nopțile scînteietoare, cu ciobanii care hăulesc, cu cîini care latră, cu țăranii care doineau în amurg,.." [3]. Toate aceste impresii indelebile vor fi motive de inspirație în creația lui de mai tîrziu, atît în cele două Rapsodii, cunoscute în lumea întreagă, cît și în Suite, în Poema română, și, în general, în toată opera lui.

Văzînd aptitudinile muzicale ale lui Jurjac, părinții i-au adus acasă pe vestitul lăutar Nicolae Chioru din Dorohoi — dar după cîteva lecții, acesta nu mai avea ce să predea genialului copil. L-au dus atunci la Iași, la renumitul profesor de vioară de la Conservator : Eduard Caudella (1841-1924), care apreciind imensele posibilități ale copilului, și cunoscînd insuficiența mediului artistic al Iașilor

---

1. Andrei Tudor, *Enescu*, București, 1958, p. 3.
2. *Ibidem*, p. 8 : cf. Lucian Voiculescu, *George Enescu și opera sa Oedip*, București, 1955, p. 17.
3. Andrei Tudor, *op. cit.*, p. 10 și 51.

din vremea aceea, i-a sfătuit pe părinți ca să-l trimită pe Jurjac într-o mare cetate artistică, la Viena, unde el să audă, să cunoască și să respire numai aerul muzicii. In toamna anului 1888, cu inima sfîșiată, aceștia s-au dus cu copilul la Viena [4]. Acesta, în vîrstă de numai șapte ani și două luni, lua drumul străinătății, la început pentru studii, iar apoi ca mare vedetă internațională a muzicii. In schimb pe măsură ce vremea trecea, în sufletul muzicianului se aprindea un sentiment nou și mistuitor — nostalgia pentru țara și poporul în care-și petrecuse copilăria lui fericită.

Conservatorul vienez îl va absolvi, după cinci ani (1888-1893), cu calificativul „excelent", și cu cîștigarea medaliei Societății muzicienilor vienezi, Gesellschaftmedaille, care nu se acorda decît absolvenților excepționali.

La terminarea studiilor vieneze, Enescu devenise un admirator al muzicii germane, al cărui spirit nu-l va părăsi niciodată ; un impregnat al wagnerianismului, adică un muzician liric, romantic — ca modelul său. Faptul acesta — care nu era rău în sine — îi va produce unele neplăceri cu profesorii lui din Paris, care aveau alte concepții muzicale, și chiar cu el însuși, cînd va dori să devină el însuși, deswagnerizîndu-se.

La Paris a urmat cursurile Conservatorului, timp de patru ani (1895-1899), terminîndu-le cu premiul I și cu cîștigarea marelui și atît de rîvnitului premiu : Le grand prix du Conservatoire.

Parisul de atunci avea o mare strălucire muzicală. El depășise, însă, stadiul romantic, ce subsista încă la Viena, și evoluase spre genuri noi : neoclasicismul, academismul, impresionismul, expresionismul. Personalitatea lui Enescu era însă prea profund românească, pentru ca să se lase modelată de influențe străine. Făcîndu-și, în 1936, un bilanț al formației primite în cele două școli, Enescu afirma : „... eu nu sînt un discipol al Școlii franceze, sînt un impregnat al wagnerianismului. De la vîrsta de șapte ani, eu trăiesc prin Wagner (1813-1883), și numai prin el. Am studiat, am trăit în Franța.., dar nu am urmat școala franceză și nu sînt de acord cu ea decît de cîțiva ani încoace de cînd ea însăși a evoluat spre wagnerianism" [5].

După terminarea definitivă a studiilor, începe pentru Enescu viața lui internațională, ce a durat 55 de ani, între 19-74 de ani. Această mare perioadă de timp o putem diviza în patru etape, și anume : epoca pînă la primul război mondial ; în timpul primului război mondial ; între cele două războaie mondiale, și epoca din timpul și după cel de al doilea război mondial.

Potrivit relatărilor cuprinse în lucrarea Institutului de Istoria Artei al Academiei despre George Enescu — ce nu sînt încă definitive — el a întreprins 1862 de turnee artistice în țară și străinătate, vizitînd 198 de orașe, dintre care 71 în țară și 127 peste hotare. Cele mai multe concerte au fost date la București (445), la Paris (315) și la Iași. Autorii cei mai mult interpretați au fost : Beethoven (256 concerte), Bach (194), Wagner (32) și Brahms ; nu a neglijat propria lui muzică și nici pe aceea a fruntașilor muzicii românești contemporane, ale căror piese le strecura în toate programele, iar uneori consacra recitaluri speciale numai cu muzică românească.

Cu tot pasul uriaș, făcut de muzicienii români de după 1900, în comparație cu precursorii muzicii simfonice românești din secolul al XIX-lea, în țara noastră erau multe și mari lipsuri privitor la propășirea vieții muzicale, la extinderea ei în masa poporului și mai ales la stimularea tinerelor elemente de muzicieni, pe care nu le încuraja nimeni. Enescu s-a gîndit să remedieze, fie și numai parțial, lipsurile acestea, prin : înființarea premiului de compoziție „George Enescu", prin confecționarea unei orgi pentru Ateneu, prin înființarea unei Opere la București și a Societății Compozitorilor Români.

Premiul Enescu era o consacrare și însemna intrarea în viața muzicii pe poarta cea mare. Premiile Enescu s-au acordat la 22 de compozitori, pînă în anul 1946 inclusiv, atîta vreme cît maestrul a putut veni în țară ca să participe la decernarea lor. Menționăm cîteva nume : 1. Nonna Otescu, 1913 ; 2. D. Cuclin, 1913 ; 3. Mihail Jora, 1915 ; 4, Mihail Andricu, 1924 ; 5. Ionel Perlea, 1926 ; 6. Sabin Drăgoi, 1928 ; 7. Dinu Lipatti, 1934 ; 8. Paul Constantinescu, 1938 ; 9. Marțian Negrea, 1938 ; 10. Achim Stoia, 1938 ; 11. Zeno Vancea, 1943 ; 12. Gheorghe Dumitrașcu, 1946. După această dată, inițiativa enesciană a trecut în

---

4. L. Voiculescu, *op. cit.*, p. 70, unde se redau și o parte din spusele lui Gh. Țițeica, în răspunsul său de recepție la Academie al lui G. Enescu.
5. Cf. *George Enescu*, București, 1964, p. 47.

mîinile oficialităţii, care acordă cunoscutele titluri de artist emerit şi artist al poporului.

Piatra de temelia a Societăţii Compozitorilor a pus-o tot maestrul, la 2 noiembrie 1920, cînd era ales preşedinte al ei. Numita Societate îşi propunea, între altele, să cerceteze cu dragoste cîntecul poporului nostru şi să ajute la propăşirea muzicii noastre dincoace şi dincolo de graniţele ţării [6].

Marele deziderat al maestrului a fost înfiinţarea Operei Române, în anul 1921, la a cărei inaugurare a dirijat primul spectacol cu „Lohengrin" de Wagner.

O activitate neobosită a depus el în timpul primului război mondial, prin cutreierarea tuturor spitalelor de răniţi, unde ducea mesajul mîngîietor şi reconfortant al muzicii lui vrăjite. In această privinţă sînt semnificative mărturiile muzicianului-academician Mihail Jora, care pe atunci se afla internat la spitalul Sf. Spiridon din Iaşi, şi vizita, relatată de T. Arghezi, la marele pictor, paralizat, Ştefan Luchian (1869-1916). „Mi-a povestit, istoriseşte Arghezi, că venise noaptea (era în 1915) o umbră cu pelerină ; mută, umbra a scos din pelerină o vioară şi a cîntat. I-a cîntat două ore întregi, parcă o muzică din altă lume. Apoi umbra şi-a luat vioara şi pelerina, s-a apropiat de patul răstignitului şi i-a spus: „Iartă-mă, te rog, sînt George Enescu" [7]. Adăugăm că Enescu a dat mulţime de concerte şi recitaluri în scop de binefacere sau pentru diverse scopuri sociale : ridicare de monumente, pentru copiii orfani, pentru orbi, pentru Crucea Roşie, pentru sinistraţi şi refugiaţi, pentru elevi, studenţi şi profesori, pentru invalizi de război etc., etc., acţiuni din care se vede caldul şi profundul umanism de care era animat ilustrul muzician.

In timpul celui de al doilea război mondial, Enescu, a rămas, de asemenea, în ţară. „Şi de data aceasta el îşi desfăşoară activitatea sa concertistică pentru a răspîndi muzica în rîndurile largi ale publicului, organizînd şedinţe de muzică de cameră, dînd recitaluri de vioară, dirijînd concerte simfonice" [8].

După terminarea războiului, în septembrie 1946, Enescu părăsea ţara şi-şi relua firul concertelor sale internaţionale. El nădăjduia, ca totdeauna, să revină în ţară an de an, dar ocupaţiile multiple şi boala, pe care spera să o amelioreze cu ajutorul medicilor din străinătate, l-au împiedicat să-şi realizeze visul, murind mistuit de nostalgia patriei iubite, la Paris, unde este înmormîntat la cimitirul Père Lachiase. Boala lui de inimă a început în 1950, s-a agravat în 1954, şi s-a terminat la 4 mai 1955.

Este vrednică de amintit, aici, scrisoarea de răspuns a maestrului către şeful Statului, Dr. P. Groza, care îi exprimase, oficial, dorinţa întregii ţări de a-l revedea în mijlocul ei.

Paris în 26 Ian. 1954

MULT STIMATE DOMNULE PREŞEDINTE,

Am primit scrisoarea Domniei Voastre din 23 nov., pentru care Vă mulţumesc călduros şi am citit-o cu mult interes.

Din nefericire Dumnezeu nu mi-a dăruit robusta Domniei Voastre sănătate. De doi ani forţele mele fizice au declinat considerabil şi în momentul de faţă este cu totul peste puterile mele fizice de a întreprinde drumul pînă acasă.

Este şi dorinţa mea cea mai statornică de a mă reîntoarce în ţară şi sper cu ajutorul lui Dumnezeu, şi chiar al doctorilor, că va veni şi ziua aceasta pe care o doresc şi o aştept.

Pentru moment, tot ce mi-a rămas ca forţă şi energie le consacru pentru creaţiunile mele muzicale, cu care am înţeles să slujesc neamul nostru românesc.

Vă sînt recunoscător şi Domniei Voastre şi tuturor acelor ce vor să mă vadă din nou în mijlocul a lor noştri şi Vă rog să credeţi că nu văd în aceasta decît mărturisirea legăturilor sufleteşti între Ţară şi mine, aşa cum a fost în de-a lungul întregii mele vieţi.

---

6. A. Tudor, *op. cit.*, p. 67.
7. L. Voiculescu, *op. cit.*, p. 39.
8. A. Tudor, *op. cit.*, p. 14.

Reînnoindu-Vă expresia gratitudinei mele, Vă rog a primi, domnule președinte, asigurarea sentimentelor mele cele mai alese.

(ss) George Enescu [9]

Autocaracterizîndu-se, maestrul spunea: „In lumea muzicii eu sînt cinci într-unul: compozitor, dirijor, violonist, pianist și profesor. Cel mai mult prețuesc darul de a compune muzica și nici un muritor nu poate poseda o fericire mai mare" [10].

Din lucrările lui finite, în număr de 33, menționăm cîteva din cele mai reprezentative:

1. *Poema Română*, suită simfonică pentru orchestră, Paris, 1897.
2. *Octet*, pentru patru viori, două viole, două violoncele, 1900.
3. *Rapsodia română pentru orchestră nr. 1*, 1901, și *Rapsodia română pentru orchestră nr. 2*, 1902.
4. *Simfonia I, II și III* pentru orchestră mare, orgă, pian și cor — terminată în 1919 și refăcută în 1921.
5. *Oedip*, tragedie lirică, 1932.
6. *Sonata I, II și III pentru vioară și pian*, a III-a are caracter popular românesc, Sinaia, 1926.
7. *Suita III pentru orchestră*, (III Suită sătească, 1938).
8. *Impresii din copilărie*, suită pentru vioară și pian, 1940, dedicată lui Ed. Caudella.
9. *Vox maris*, poem simfonic, 1950, la care autorul a lucrat 15 ani.
10. *Uvertură de concert*, pentru orchestră, pe motive în caracter românesc, 1948.

Inspirația acestor lucrări i-a venit compozitorului într-o întreită sursă: a. din folclor, citat tale quale; b. din prelucrarea folclorului, și c. din neoclasicism.

Folclorul lăutăresc, redat în forma lui autentică, îl găsim în Poema Română și în cele două Rapsodii; sub forma prelucrată, stilizată, îl aflăm îndeosebi în Sonata III-a, în Suita sătească, Impresii din copilărie, în Uvertura de concert, și, în general, în majoritatea lucrărilor lui, chiar și în Octet și în Oedip. Restul compozițiilor sînt lucrate după procedeul clasic, în stil vechi.

După Enescu, folclorul poate fi deci întrebuințat în două feluri direct (— rapsodic) și prin prelucrare, adică prin inspirație din el. Prima metodă are avantajul că ne face cunoscut *melosul popular* în chiar liniile lui melodice, compozitorul neadăugînd la el decît veșmîntul orchestral și îmbinarea armonioasă a motivelor; are însă dezavantajul că muzicianul — folclorist trebuie să se repete la infinit. De aceea Enescu s-a oprit la primele două rapsodii, deși a avut material adunat și pentru a treia rapsodie, pe care n-a mai publicat-o. A preferat atunci a două metodă: inspirație din folclor, prin prelucrarea tematicii lui, ca în Sonata III, 1926 — care pentru acest motiv este considerată ca o piatră de hotar în creația enesciană.

Dintre piesele de inspirație clasică cea mai importantă este Simfonia III-a, denumită de unii „dantescă". Lucrarea aceasta este concepută în trei părți, într-un stil monumental și oarecum transcendent. Ea folosește orga și clopoțelul din serviciile religioase. O interpretare de coloratură religioasă a acestei simfonii a dat-o îndeosebi Ion Nonna-Otescu [11].

Lucrarea cea mai dragă lui Enescu, din toate cîte a zămislit, este Oedip. „N-am căderea de a declara că Oedip este sau nu cea mai desăvîrșită din lucrările mele. Ceea ce pot afirma cu certitudine este că, dintre toate, îmi este cea mai dragă" [12]. Opera Oedip este o lungă meditație filozofică asupra destinului și asupra demnității omenești. Aici e vorba de o mare problemă, aceea a destinului și a omului, care are convingerea că prin nevinovăție e mai puternic decît soarta.

Iată cîteva din aprecierile criticii asupra acestei lucrări: Oedip este o nestemată a gîndirii muzicale din prima jumătate a veacului al XX-lea" [13].

„Oedip apare ca cea mai formidabilă lucrare de muzică dramatică de la Wag-

---

9. L. Voiculescu, *op. cit.*, p. 125.
10. Cf. *George Enescu*, București, 1964, p. 45.
11. Cf. Maximilian Costin, *George Enescu*, p. 42-49.
12. L. Voiculescu, *op. cit.*
13. Ziarul *Adevărul* din 20 martie 1936.

ner încoace. E un fel de Predică de pe munte asupra Nenorocirii şi Durerii pe pămînt" (Emil Fagure).

„Este o muzică austeră, simplă, puternică, a cărei înălţime de cugetare şi sinceritate de sentiment au provocat spiritul auditorilor" (L'Illustration).

N. Iorga interpreta astfel filozofia lucrării: „Oedip este o strălucită operă, în care se reflectă măiestria calmă a biruitorilor voievozi moldoveni şi pietatea adîncă şi discretă a aceloraşi domni înălţători de sfinte locaşuri cu adînc de umbră şi pace şoptită a rugăciunilor de noapte tîrzie".

Despre violonistul Enescu, cei ce l-au auzit cîntînd relatează că artistul era extrem de natural în toate recitalurile lui. Nimic emfatic, nimic afectat. Cu capul plecat pe vioară, cu ochii aproape închişi sau privind în lumea interioară a idealului său artistic, Enescu cînta cu o mare pasiune, cu o trăire emoţională puternică, ce se comunica întregei asistenţe, ce era cuprinsă de un fel de hipnoză colectivă [14].

In materie de interpretare Enescu atingea unele culmi unde nu avea acces nici un muzician contemporan. Aşa este cazul cu interpretarea muzicii lui Bach; la renumitele festivaluri Bach din Strasbourg, Enescu era invitat tocmai în această calitate. „Ascultîndu-l, mi se părea că însuşi geniul bătrînului cantor vorbea direct inimilor noastre" [15].

George Enescu a fost şi profesor de muzică. A fost profesor, dar nu în înţelesul că a mers zi de zi şi an de an la o şcoală, la un conservator, unde să-şi expună prelegerile sale. El a fost profesor în înţelesul larg al cuvîntului, făcînd numai cursuri foarte limitate ca timp, de obicei vara, între lunile iulie-august.

I s-au oferit şi catedre, la Iaşi şi Bucureşti, dar el nu putea veni la aceste şcoli decît cel mult în comisiile de examen, la sfîrşit de an.

Cine zice profesor zice şi elevi. Dintre numeroşii ucenici cărora le-a predat lecţii fie în particular sau în public la unele cursuri, nu amintim decît pe Yehudi Menuhin. Enescu a auzit vorbindu-se despre el, în Statele Unite, prin 1924-1925, cînd Yehudi avea vreo opt ani şi era deja cunoscut în America. Părinţii lui îşi dădeau seama că fiul lor, oricît de excepţional dotat de natură, avea nevoie de studii de perfecţionare, şi atunci, sfătuiţi de specialişti, au ales dintre toţi muzicienii pe George Enescu, care locuia la Paris, unde a venit şi familia Menuhin, legînd o prietenie înduioşătoare cu muzicianul nostru. In această calitate de elev şi prieten, Yehudi a venit la Bucureşti, Sinaia şi Braşov, ca oaspete personal al maestrului şi s-a legat sufleteşte de ţara noastră, cu mult înainte de memorabila serie de concerte publice din mai 1946, cînd ca invitat al guvernului român, celebrul violonist a apărut în toată strălucirea sa de concertist universal, alături de George Enescu. Iubind pe acesta, Yehudi Menuhin a ajuns să iubească muzica românească şi a devenit propagandistul ei.

Relaţii de acestea a avut Enescu cu mulţi alţi învăţăcei de ai săi, care îi continuă felul de înterpretare personală şi-i cîntă în lumea întreaga opera lui nemuritoare, care duce pretutindeni faima numelui său şi a poporului român, a cărui muzică a ridicat-o la rangul de valoare universală.

La 100 de ani de la naşterea sa, cea mai frumoasă comemorare a muzicianului George Enescu este să-i cunoaştem şi să-i preţuim creaţia lui nepieritoare, prin care a slujit arta şi poporul său, atît în ţară cît şi peste hotarele ei, atît în viaţă cît şi după plecarea lui în lumea minunată a veşniciei.

Prot. T. POPESCU

Un acord perfect în spiritualitatea românească: George Enescu

Poporul român s-a impus cu vigoare în civilizaţia lumii în toate domeniile sale pe activitate. Epoca modernă şi contemporană este specifică omenirii prin intensă industrializare, dar sufletul nostru are nevoie şi de linişte, de recreare, iar trupul de odihnă şi refacerea forţelor. Or, acestea din urmă sînt deosebit de

---

14. A. Tudor, *op. cit.*, p. 61.
15. *Ibidem*, p. 24 şi 66.

importante pentru epoca în care trăim. Echilibrul psiho-fizic a fost întotdeauna recomandat la o civilizație ajunsă pe culmi înalte.

Prin aceste mijloace de readucere a omului în sine, de a se cunoaşte pe sine şi a învinge patimile şi greutăţile zilnice care apasă sufletul este şi *muzica*. Un popor fără muzică este un popor surd. O comunitate fără mijloace de armonie (instrumente muzicale, cor etc.) este oarbă.... Un om fără simţ muzical şi fără gustul muzicii este izolat, fără companie şi acompaniament. Nu-i nimic nou şi nici o curiozitate în aceasta. In cele mai vechi mărturii ale ,,ieşirii omului', în afară, armonia (nu numai în muzică, ci în orice artă), picturii (Lescaux, Altamira şi chiar peştera ,,Gura chindiei"-Orşova, Sălaj etc.) constituie un echilibru sufletesc, un acord cu natura înconjurătoare. Divinul Platon considera muzica ,,glasul lui Dumnezeu în om", Hipocrate recomanda ,,vindecarea" prin minunea armoniei, Pitagora considera ritmul ,,o formulă matematică", iar Sfîntul Vasile cel Mare recomanda liniştea prin muzică. Dealtfel, toţi Sfinţii Părinţi sfătuiesc pe căutătorii adîncului divin să coboare sau să urce pe scara armoniei. Toate acestea se găsesc prin descoperirea lui Dumnezeu în Sfînta Scriptură: ,,Cînta-voi Domnului în viaţa mea, cînta-voi Dumnezeului meu cît voi trăi" (Psalmul 103, 34); ,,înţelegeţi-vă între voi în psalmi, în imne şi cîntări duhovniceşti..." (Efeseni 5, 19). De fapt, tot cultul Bisericii Ortodoxe este o cîntare (de bucurie sau tristeţe) a credincioşilor, cerînd mila lui Dumnezeu şi mijlocirea sfinţilor pentru sufletele lor.

*

Anul 1981 a fost un an jubileu, aniversarea centenarului de către UNESCO a doi dintre cei mai de seamă muzicieni ai secolului XX: George Enescu, român din moşi strămoşi, şi Bela Berthok, maghiar din Transilvania, dar care a fost influenţat de undele armoniei trăite şi cîntate de poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare.

George Enescu are o interesantă şi talentată genealogie. In George Enescu s-au înmănunchiat predispoziţiile muzicale ale înaintaşilor. Este interesantă această împletire care a durat cîteva generaţii pînă a ajunge la genialul copil al Dorohoiului, George Enescu. Fiul Bisericii Ortodoxe Române şi-a însuşit arta muzicală de la altar şi strană, ca apoi să se perfecţioneze în muzica grea, din care nu va lipsi elementul popular, trainic şi autentic. G. Enescu nu şi-a pierdut timpul cu ,,tarantele", cu compoziţii ieftine de saloane particulare, ci a intrat, direct, în sanctuarul acordurilor perfecte şi al armoniilor profunde şi emoţionale.

Desigur, este meritul slujitorilor altarelor şi stranelor străbune că i-au dezvoltat lui Enescu simţul muzical, dar şi întîii biografi ai ,,muzicianului fără pereche" [1] au fost preoţi ortodocşi români din părţile locului de naştere. Pe lîngă aceştia am aminti şi pe părintele Gala Galaction, care aprecia dragostea de om, de frumos şi de ţară în opera sonoră a lui George Enescu, însăilîndu-i dese cronici în ziarele timpului şi în *ceata* scriitorilor români [2]. Dar cel ce este începutul de sursă bio-bibliografică, Preotul Nicolae Hodoroabă, rămîne cel mai autentic izvor scris [3].

Strămoşii compozitorului George Enescu au fost identificaţi prin cercetări asidue, de peste 30 de ani, ale neobositului cercetător, muzicologul Viorel Cozma [4].

Galin Enea, străbunicul compozitorului, a fost unul din cei mai vestiţi cîntăreţi de strană din părţile Dorohoiului. El s-a născut în localitatea Siminicea [5], judeţul Botoşani, şi a fost adus la Zvorîştea de către proprietarul moşiei-Vîrfu

---

1. Ion Lotreanu, *Muzicianul nepereche*, în ,,Săptămîna culturală", mai multe numere, august-octombrie 1981.

2. Viorel Cozma, *Enescu azi*, Premise la redimensionarea personalităţii şi operei, Editura Facla, Timişoara, 1981, passim.

3. Pr. N. Hodoroabă, *George Enescu*, Contribuţii la cunoaşterea vieţii sale, Iaşi, 1927.

4. După informaţiile Pr. N. Hodoroabă, şi apoi după spusele Pr. D. Furtună, Viorel Cozma şi-a alcătuit un plan de cercetare a locurilor unde s-a născut George Enescu, adunînd preţioase date de la martori trăitori şi cei ce au copilărit cu genialul muzician (*op. cit.*, p. 31, nota 8).

5. Probabil un loc unde existau tradiţii ale ,,siminocului", joc popular răspîndit aproape în toate provinciile româneşti.

Cîmpului spre ,,a împodobi şi înfrumuseţa slujba religioasă"[6]. Aici şi-a schimbat şi numele, din Enea, în *Enescu*. Iată prima informare asupra numelui. Obiceiul era bun şi sănătos, românesc şi localnic, pentru a scăpa de influenţele greceşti şi slavone. Galin Enea a avut trei fii: Ene, rămas ,,la moşie", altul — nu se cunoaşte numele — (Enescu) preot la Mălini-Fălticeni şi ultimul (sau din mijloc), *Gheorghe Enescu*, bunicul compozitorului.

Gheorghe Enescu s-a născut în anul 1820, în Siminicea sau Zvorîştea. Moştenind talentul tatălui, posedînd şi o voce ,,îngerească", a fost trimis să înveţe carte, cum era situaţia atunci, la Mănăstirea Vorona (judeţul Botoşani), apoi la Şcoala Catehetică de la Botoşani. Aici s-a căsătorit cu Elena Gheorghiu-Filipescu (1825-1917) şi apoi a fost hirotonit diacon şi preot mai tîrziu transferat la Zvorîştea (1846). Cu Preotul Iraclie Porumbescu (Iraclie Colombiovschi cum se numise)[7], Preotul Gheorghe Enescu a intrat în legătură cu revoluţionarii din 1848, dorind schimbarea lucrurilor în Ţara Moldovei.

Preotul Gheorghe Enescu a păstorit Zvorîştea 37 de ani şi s-a bucurat de idealurile sale împlinite prin Unirea Principatelor — 1859 — şi alegerea primului domn în persoana lui Alexandru Ioan Cuza, pe care îl cunoscuse încă din perioada pregătirii Revoluţiei din 1848. Datorită vocii sale, vocaţiei preoţeşti şi responsabilităţii parohiale, preotul Gheorghe Enescu era cunoscut în toată eparhia şi solicitat la slujbe solemne. Moare cu mult înainte de soţie, în 1898, şi este înmormîntat îu curtea bisericii Zvorîştea. Român sănătos, ţăran curat, nepătat în cuget şi simţire, el a avut 10 copii: Nicolae[8], Vasile[9], Costach (tatăl compozitorului), Profira[10], Alexandru[11], Maria[12], Ioan[13], Aglaia[14], Ecaterina[15] şi Elisabeta[16], toţi talentaţi (voci şi instrumente).

---

6. Date despre originea şi familia Enescu, la V. Cosma, *op. cit.*, p. 27.

7. Despre Iraclie Porumbescu s-a scris în ultima vreme o monografie (recenzată de Pr. Gh. Cunescu, în rev. „B.O.R.").

8. Nicolae Enescu, primul copil, a murit înainte de a împlini doi ani de viaţă.

9. Vasile Enescu s-a căsătorit cu Aglaia Camban din Botoşani. Era un foarte bun chitarist şi cînta admirabil dintr-o armonică rusească. A rămas un autodidact. Poseda o frumoasă şi bogată bibliotecă şi avea o parafă specială, ce o aplica pe cărţile ce-i aparţineau. A învăţat singur limba greacă. Nu a avut copii, ultimii ani petrecîndu-i la Botoşani unde-şi clădise o mică casă.

10. Profira Enescu, căsătorită cu Costache Partenie, conducător de diligenţă şi de poştă, nu s-a ocupat cu muzica. A avut şapte copii: Vasile, Elena, Ilie, Maria, Eugenia, Natalia şi Costantin. Pînă azi, în casa mamei compozitorului de la Mihăileni, locuieşte Eugenia, măritată Dumitru. Profira a murit în anul 1923.

11. Alexandru Enescu, cunoscut în familie sub numele de „Alecu" s-a născut la 20 august 1855, la Zvorîştea, şi a murit la 14 iunie 1932, la Focşani. A urmat literele şi dreptul, îndeplinind pe rînd diferite funcţiuni (profesor la liceul din Focşani; procuror al Tribunalului Putna). Cînta bine la vioară şi avea o voce frumoasă. Într-un caiet manuscris, descoperit în colecţia fiicei sale, Alecu îşi notase textele cîntecelor: Pe o stîncă neagră, Adio la o copilă, Chemarea iubitei, Adio la patria, La o tînără fată, Frunză verde de cicoare ş. a. De asemenea, îşi aminteşte fiica sa, Aurica Goangea, el mai cînta la vioară: I-auzi mamă, cîinii latră; Toate păsările dorm; Fata mamei Angot, pe care deseori le-a auzit atît fratele său, cît şi George Enescu, în copilărie. Căsătorit cu Sultana Milea, Alexandru Enescu a avut patru copii: Constantin (un eminent chirurg), Elena, Aurica (farmacistă) şi Eugenia (se pare o remarcabilă pianistă), căreia George Enescu i-a oferit în dar o pianină, la care făceau muzică, la patru mîini, dar care a murit de diabet la vîrsta de numai 20 de ani.

12. Maria Enescu, cunoscută în familie, sub numele de Marghioliţa, era amatoare de muzică şi o remarcabilă desenatoare. Căsătorită la început cu Savencu, un funcţionar din Dorohoi, apoi cu Grigore Budacă, negustor din Mihăileni, a înfiat o fată şi un băiat, ajuns mai tîrziu cîntăreţ bisericesc. Este înmormîntată în cimitirul din Mihăileni, nu departe de Maria Cozmovici Enescu, mama compozitorului.

13. Ioan Enescu, născut în anul 1861, unul din cei mai apropiaţi fraţi ai familiei compozitorului a trăit la Zvorîştea, apoi la Dorohoi, fiind parohul

Costache Enescu, tatăl genialului nostru muzician, s-a născut în toiul revoluției, în anul 1848, în localitatea Zvorîștea. De mic era înclinat spre muzică (ritm, cîntare, instrument). Toți așteptau să-și urmeze tatăl. In acest scop, este înscris la Seminarul Veniamin Costachi din Iași. A urmat 4 clase și, îmbolnăvindu-se grav, Pr. Gheorghe Enescu l-a retras, spre regretul profesorilor, fiindcă era elev ascultător, plin de evlavie neprefăcută, serios, iar la studii avea calificativul eminent, întîiul în clasă în toți anii. După îngrijiri deosebite, cu ajutorul rugăciunilor mamei sale, Elena, postitoare și zi și noapte, Costache s-a întremat, dar n-a mai putut urma școala și a rămas în sat învățător la Vîrfu Cîmpului și apoi la Zamostea. Mai tîrziu, fiind înclinat spre agricultură și trebuindu-i aer și mișcare, intră administrator de moșie la Gh. Cozmovici din Corlăteni și Vorniceni. Își reface sănătatea și arendează o seamă de moșii la Cracalia și Liveni-Vârnav. Intre timp, se căsătorește cu *Maria Cozmovici* din Mihăileni. Cu toate preocupările, nu întrerupe contactul cu cartea: a învățat latina, greaca și franceza (mai tîrziu va citi cronicile muzicale ale fiului său, la Paris). Cunoștea clasicii literaturii universale. A cunoscut personal pe Alecsandri, Kogălniceanu, Eminescu, a luat apărarea lui Creangă. A călătorit în străinătate și avea memoria itinerariilor (Ungaria, Austria, Germania, Elveția, Franța și Anglia). Cînta bine la vioară, fiind acompaniat la chitară de soție. In același timp frecventa concerte la Dorohoi, Botoșani, Fălticeni. Inființase un cor sătesc și o echipă de jocuri populare. In același timp, era dirijorul corului la biserica tatălui său. Se pare că a avut și cîteva compoziții.

In 1883 Costache Enescu se mută la Cracalia, plecînd cu regret din mijlocul a lor săi, cărora le-a lăsat o parte din avere. In noua localitate susține aceleași acțiuni, iar oficialitățile îl numesc primar al comunei. Se îngrijește de viața fiecărui cetățean, de școală, de biserică, de poduri, șosele etc. Cumpănea cu suflet încît „nu exista judecător mai înțelept în Dorohoi". A întărit tradițiile strămoșești, a dat culoare și gust colindelor, orațiilor și a scos poporul la lumină. „De Sfinții Constantin și Elena, veneau sătenii cu flori și miei în brațe să-l felicite..."[17]. De sărbători — Crăciun, Sf. Paști — „chema femeile văduve și săracii, dîndu-le făină, carne, brînză, ouă și bani"[18]. Cu orice prilej de bucurie, totul era pregătit cu bun gust, cîntece, coruri, lăutari... așa s-a legănat George Enescu!

---

bisericii „Sf. Neculai" ctitoria lui Ștefan cel Mare. Aici s-a căsătorit cu Elena Calistru. Om harnic, bun gospodar, dornic de cultură (a înființat școala primară din Sînăuți-Tureatca), cu o voce frumoasă de tenor, a rămas una din figurile de frunte ale Dorohoiului. A murit la 8 septembrie 1945, în vîrstă de 84 de ani fiind înmormîntat în cimitirul din Dorohoi, în același loc cu tatăl maestrului, Costache. Ioan Enescu a lăsat o singură fată (Lucreția, căsătorită Tomaziu), ce avea să fie toată viața în preajma compozitorului Poemei române. Datorită pictorului George Tomaziu — unul din cei patru copii ai Lucreției Enescu — avem astăzi o valoroasă colecție de desene, schițe, acuarele și tablouri ale maestrului Enescu.

14. Aglaia Enescu s-a născut în anul 1863, la Zvorîștea. S-a căsătorit cu preotul Dimitriu, trăind la Hudeștii Mari, jud. Dorohoi. A avut opt copii: Victor, Dumitru, Gheorghe, Lucreția, Sevasta, Victoria, Aglaia și Maria. A murit în 1907, la Suhărău, în urma unei infecții de dalac.

15. Ecaterina Enescu, născută în 1865, era cunoscută sub numele de Tinca. Se pare că a fost un real talent muzical. Rămasă necăsătorită pînă la adînci bătrînețe, moare în 1945. Tinca a învățat perfect franceza și germana, citindu-i pe marii clasici ai literaturii universale în original. Muzica era preocuparea de bază a Tincăi. Cînta din gură pe note, mînuia cu abilitate vioara și se descurca bine la pian. A trăit toată viața la Zvorîștea, unde, se află înmormîntată.

16. Elisabeta Enescu, cel mai mic copil al familiei, s-a născut în 1868, la Zvorîștea, și a murit în 1927. Cînta la vioară. Legată de soțul ei, învățătorul I. Curliuc, a fost nevoită să-și petreacă toată viața la Suharău-Hudești, neputînd să-și dezvolte aptitudinile muzicale, care — se pare promiteau foarte mult. A avut patru copii (Elena, Ion, Constantin, Maria), toți cu mari înclinații artistice. Elena Curliuc, fostă directoare la o școală din Ferentari-București, era o maestră în desenarea obiectelor casnice cu motive populare.

17. Viorel Cosma, *op. cit.*, p. 33.

18. *Ibidem*, p. 34.

In furia ţăranilor răsculaţi, în anul 1907, Costache Enescu a stat liniştit ; pe moşia lui nu s-au întîmplat nemulţumiri. Mai mult, ţăranii răsculaţi fiind trîşi în tribunal, Costache Enescu cere eliberarea lor şi propune arendarea pămînturilor, ceea ce n-a convenit stăpînilor de atunci. Dreptatea este dreptate în veac !

In 1909, Costache Enescu îşi pierde soţia.

Cu toată vigoarea lui aparentă, Costache Enescu este întors de boală, iar suferinţa din tinereţe îi chinuie bătrîneţele. Voinţa înfrîntă, nervii zdruncinaţi fac intrarea morbului lui Parckensohn. Boala s-a agravat ; însuşi Prof. dr. Marinescu îi oferă consultul necesar. In zadar, o paralizie fulger îl ţintuieşte la pat. In 1916, toată românimea este pîrjolită de invadatori. Moldova este îmbîcsită de toate bolile, dar românul suportă mai mult decît crede străinul... Şi iarăşi lumină... Poate fără voia lor, dar cu îndemnul Proniei, românii întorc faţa istoriei spre adevăr, la Mărăşeşti... şi iată visul lui Mihai din nou în realitate.

1 Decembrie 1918, Transilvania revine la Patria-Mumă, luînd exemplul altor surori siluite de vremi şi oameni... El, Costache Enescu, care sărutase pe Peneş Curcanul, trăia aievea cu generalii Dragalina şi Ieremia Grigorescu şi tămîia în lacrimi pe eroina de la Jii, Ecaterina Teodoroiu... Acum numele lui ajunsese, propriul fiu, să cucerească inima omenirii. Dar trupu-i neputincios, deşi sufletul este zelos..., nu mai putea suferi. Este dus la tribunal, după propria dorinţă, şi lasă testament în legătură cu averea sa.

In decembrie 1919, închide ochii pentru totdeauna, rostind în melodia Rapsodiei II : „George, George ai plecat... dai vino iar aici în sat...". Este bine cuvîntarea fiului... care n-a putut să-şi vadă tulpina lipsită de vlagă şi acum de suflet. A fost înmormîntat în cimitirul Eternitatea din Dorohoi.

Referitor la *mama* lui Enescu, aceasta avea un arbore genealogic la fel de strălucit. Cozma Nistor a avut un fiu cu numele Costache, ajuns preot, dar murindu-i soţia a intrat în monahism şi a fost ridicat la treapta de arhiereu în Rădăuţi. El şi-a schimbat numele în Cozmovici. A fost compozitor de muzică psaltică şi multe din manuscrisele sale — mai ales cu muzică bisericească pe mai multe voci — se află în biblioteca Catedralei episcopale din Cernăuţi. Costache Cozmovici a avut trei fii : Ion, Gheorghe şi Constantin. Ion Cozmovici s-a ocupat mai serios de muzică. Acesta a făcut studii seminariale, s-a căsătorit cu Zenovia Vogoride şi a fost hirotonit, după ce studiase compoziţia, pianul şi era şi bun improvizator. Din această căsătorie au rezultat trei copii : Leon, *Maria* şi Elena. Toţi cîntau la pian şi au primit educaţie muzicală în familie [19] .

Maria Cosmovici-Enescu, mama compozitorului, s-a născut la Mihăileni, judeţul Dorohoi — atunci —, în anul 1839. Era o fire meditativă, atrasă de liniştea văilor şi şopotul izvoarelor pe care le fredona, acompaniată la pian... Cînta la biserică şi era nelipsită la serviciile tatălui său. Umbla pe la mănăstiri şi priveghea nopţi întregi, mai ales în zilele de post şi deosebite prilejuri de trăire duhovnicească. Era un temperament melancolic imprimat într-o fire întrebătoare, care ştergea feminitatea feţei sale. Se părea că va intra în mănăstire, de unde tatăl ei o mai luase în cîteva rînduri, dar după absolvirea Şcolii secundare din Cernăuţi, se căsătoreşte cu tînărul învăţător Costache Enescu. La început doreau copii, aşa cum stă bine la o familie de români vajnici, dar durerile sînt mute şi adînci. El cu afecţiuni din tinereţe, ea cu o fire curioasă şi neînţeleasă, un cuplu rezervat, totuşi legat prin dragostea şi bucuria muzicii. Şi iată că vine primul copil ! Stupoare, se naşte mort ; durere surdă, blestem şi iarăşi îndelungi rugăciuni şi metanii pe nefericita mamă. Şi iarăşi lumină, al doilea copil, cer întunecat, tot mort : Jeluirile nu mai contenesc... Incă o speranţă pe nefericita mamă : al treilea copil, născut fără viaţă şi înainte de soroc. Rugăciunile chinuitei mame parcă sînt în zadar, dar nu disperă... ci singură ajutătoare este Sfînta Elisabeta, şi iarăşi o pîlpîiere, dar aproape nimeni nu mai credea : al patrulea copil... tot mort strangulat. Ce durere, nu a naşterii ci a blestemului, pentru tot neamul. Dar ce vină să aibă părinţii, nu cumva strămoşii au greşit sau Dumnezeu încearcă pe unii ca să înţelepţească pe alţii ? Viaţa aparţine Sfîntului Duh.

Maria trebuie să găsească legătura nedezlegată şi blestemul în lanţ. Este îndîrjită ca o leoaică rănită căreia vînătorii i-au luat puii, dar nu uită că poartă un nume Mariam, cea aleasă, cea sfîntă ; nu deznădăjduieşte ca soţia lui Iov să blesteme pe Dumnezeu, ci toată averea dacă ar putea ar dărui-o pentru rugăciuni la Maica Precistă, la Sf. Ciprian şi Sfinţii mucenici Trifon şi Mina. Pe altarele străbune ale ctitorilor moldoveni sînt aduse zguduitoare rugăciuni, acatiste şi

19. *Ibidem*, p. 35-36.

cereri din inima zdrobită de la mai mult păcătoasa Maria decît Maria Egipteanca. Clopotele privegherii, pavecerniței și miezonopticii săpau unde adînci în sufletul Mariei, socotindu-se purtătoare a unor blesteme... Și iarăși răbdare și iarăși lumină, apar 7 fii, toți născuți vii... dar, ca la Sfînta carte, apar și 7 vaci grase care mănîncă pe cele 7 vaci slabe (Facere 41, 20-21). Nici n-au apucat 12 ani și doi mor de meningită, iar ceilalți cinci de o molimă ucigătoare..., ce dramă!

Ce sînge să mai pulseze în inima Mariei, ce rațiunea și ce încredere în viață să mai fi avut Costache-tatăl? Cine a greșit? S-a gîndit că a fugit de preoție, a părăsit pe Dumnezeu și iată rezultatul: șapte duhuri rele în casa sa și cele 4 stihii abătute peste soția sa, răpindu-le pruncii din fașă sau din pîntece! Și ea, zbuciumată mama, a fugit de haina îngerească a mănăstirii și a intrat în lume pentru ca forțele întunericului să o îngrădească... Dar, auzi-ne Doamne pe noi, cei ce sîntem în iadul cel mai de jos și scoate din stricăciune viața noastră, Multmilostive!

De acum, ca și Zaheu-vameșul, au întors înzecit celor păgubiți. Numai chipul Preacuratei de pe icoana de la Neamț cunoștea nu o săgeată în inima Mariei, ci unsprezece; numai chipul Sfintei Ana de pe icoana de la Bistrița înțelegea lumina ochilor Mariei, cărora li se terminase vlaga lacrimilor; numai Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava primea aievea genunchii tociți de metanie și mîinile arzînde de închinăciuni ale Mariei, pentru mijlocire la Maica luminilor pentru dezlegarea blestemului. Nu mă părăsi pînă la sfîrșit, Dumnezeule, miluiește-mă!

Greutatea rugăciunilor, postului, privegherii și meditației coboară balanța dreptății din cer și binecuvîntează firea pentru frumusețea cea dintîi. Și parcă firea înconjurătoare și toate bucuriile pămîntului purtau mantia morții. Soții Enescu se hotărăsc să părăsească localitatea și să-și facă o nouă gospodărire la Liveni-Vârnav. Așa au rupt-o cu Vornicenii, pentru izolarea de groaza celor 11 cruci ce produceau furtună în sufletele lor. Uitaseră vioara după atîtea pogribanii, tăceau chitara și pianul după atîta tristețe: Dumnezeu să-i odihnească!

Dar, după atîtea furtuni, nimeni nu mai aștepta vreme bună. In noua localitate, soții Enescu și-au zidit casă nouă, binecuvîntată fiind piatra de temelie, stropită cu aghiazmă și îmbălsămată cu fum de tămîie de la Locurile Sfinte și de la Sfetagora. Dar așa cum Rahila își plîngea copiii și i-a trimis Dumnezeu pe fiul mîngîierii, i-a luat Dumnezeu ocara, Iosif (Facere 30, 23-24), tot așa ca și Sara la bătrînețe, ca și Ana după o viață de rugă, Maria purta acum în pîntece fără să mai spună ceva. Nu-și pierduse credința, ci dimpotrivă încingea toate uneltirile vrăjmașe pentru a o dispera. Dar ca și Iov spunea: „Numele Domnului fie binecuvîntat în orice momente...“ (Iov 1, 21).

Și darul a venit în ziua de 7/19 august 1881. Din nou după 20 de ani, lumină, pace în suflet, bucurie la toată lumea, fericire în cămin..., s-a născut un prunc.

George Enescu, o apariție pentru veșnicie.

Ca orice mamă, și prin ce dramă trecuse, încredințează odorul tatălui pentru a fi încreștinat, la trei pași de casa lor, în biserica satului, unde Maria făcuse bătătură de metanii și rugăciuni, fiindcă în biserică nu îndrăznea să mai intre, considerîndu-se legată de diavol și blestemat pîntecele ei. Dar ceea ce este cu neputință la oameni, este cu putință la Dumnezeu (Luca 17, 27). Și i-a pus numele *Gheorghe*, ca cel ce a ucis balaurul din familia lor.

„De leagănul copilului nu se va atinge nimeni. Pînă și rudele cele mai apropiate nu-l vor putea admira decît zărindu-l prin fereastră“ scrie neobositul cercetător Viorel Cozma[20]. Pruncul Gheorghe se trezea și adormea în rugăciunile mamei, în acatiste, iar zburdălniciile și ghidușiile erau coordonate de strunele chitarei și clapele pianului. Sosise ceasul din urmă al învierii, rugăciunile de mulțumire și laudă adusă lui Dumnezeu, rugăciunile de mijlocirea la Maica Domnului, la Sfîntul Gheorghe, protectorul Moldovei și al sabiei lui Ștefan cel Mare, la Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava nu mai conteneau. O icoană a Maicii Domnului ce își mîngîie Pruncul străjuia permanent la căpătîiul copilului, iar o candelă cu lumină tremurîndă forma vederea noului născut.

Nimeni nu credea că va trăi, toți se pregăteau pentru evenimente dureroase, dar Dumnezeu are nemăsurată milă. George ajunge în veșnicie încă din secolul nostru. Toate talentele strămoșilor după tată și după mamă prind contu-

---

20. *Ibidem*, p. 37.

ruri noi în genialul copil: vioi, deplin sănătos, entuziast, cu voință de fier, cu credință puternică. La 5 ani dă concerte la vioară, la 7 ani pleacă la Viena, dar mama nu vrea să-l lase. Cu greu este convinsă că el aparține artei, undelor sfinte și armoniei cerești. Și pleacă toată familia în Austria. Maria se îmbolnăvește grav, abia este salvată. Fără copil, viața ei n-are rost. Pleacă la Mănăstirea Varatec, la mătușa sa, Nastasia, care se călugărise după plecarea lui George. Maria Enescu revine la casa părintească, la Mihăileni dar trăiește ca o schivnică, numai cu gîndul la darul cerului, care a înconjurat pămîntul: George.

Și totuși, după atîta suferință, ajunge la vîrsta de 70 de ani și decedează la 17 februarie 1909, cu durere în suflet că nu este fiul lîngă ea. George Enescu era la Paris și n-a putut veni pentru a vedea acel chip fără vlagă, care suferise ca nimeni altul. Ea a fost înmormîntată în cimitirul Mihăilenilor, plînsă de toată obștea [21].

*

Am înșirat toate aceste amănunte, pentru a înțelege pe titanul muzicii noastre și a-i gusta arta sa de durere, de bucurie, de satisfacții. Numai cercetînd genealogia, ne dăm seama de izvoarele autentice ereditare și de inspirație ale lui George Enescu. Crescuse cu copiii satului, auzise cîntece bătrînești, baladele, obiceiurile, tradițiile, văzuse și trăise evlavia ortodoxă. Pentru cine simte toate acestea nu-i greu să înțeleagă rapsodiile, suitele, simfoniile enesciene și chiar Vox maris și opera Oedip, genealogia suferinței sale.

George Enescu la Viena, era nelipsit de la concerte, dar și de la strana Capelei române. La Paris, el găsea deja o tradiție ortodoxă-românească și era permanent la biserica românească. A mîngîiat cu arta sa durerile țăranilor, a tămăduit răni sufletești și era nelipsit de la patul suferinței celor ce au apărat țara și pe oamenii ei în 1916-1918 etc. Și-a făcut ucenici în toată lumea, a avut prieteni pe toate meridianele, el devenind universal. Insă cei mai apropiați dintre români, la Paris, au fost Constantin Brîncuși și Henri Coandă; la Londra, Costache Silvestri, iar la București, mai ales, Paul Constantinescu, căruia i-a dirijat Oratoriul bizantin în primă audiție [22].

Este interesant că toate viorile lui George Enescu purtau semnul crucii, iar pianul, înainte de concert, era binecuvîntat de Mîntuitorul cu Maica Domnului, iconiță pe care o purta permanennt la sînul său. De fapt, casele din Liveni, Dorohoi, Mihăileni, Botoșani, București, Paris sînt protejate de icoane ale Maicii Domnului [23].

George Enescu a murit, la Paris, la 4 mai 1955, și a fost înmormîntat în cimitirul Père Lachaise. A fost înmormîntat cu una din viori, pe piept avînd o icoană a Invierii și Maicii Domnului. Așa a trecut dincolo, fiindcă vremelnicia și-o cîștigase prin credință și artă.

In casa memorială din București, o icoană veche a Precistei ne amintește permanent de evenimentul nașterii, 1881, și de permanența neamului nostru la temelia căruia se află sufletul și gîndirea creatoare ale lui George Enescu.

Diac. conf. P. I. DAVID

---

21. *Ibidem*, p. 39.

22. Alte informații: de G. Sbârcea, „Veșnic tînărul George Enescu". Editura muzicală, București, 1981, și mai ales revista „Muzica", nr. 9/1981, număr închinat celor două mari evenimente ale Patriei noastre: A IX-a ediție a Festivalului internațional George Enescu și Aniversarea a 100 de ani de la nașterea marelui compozitor român George Enescu (1881-1981). Aici se găsesc informații asupra genurilor muzicale, despre arta înnobilării conștiințelor, precum și unele preocupări necunoscute pînă acum (activitate patriotică, schițe de plan, desene, jurnale personale, întîlniri interesante ș. a. m. d.) ale lui George Enescu.

23. Domnul Drăghici, cel mai autentic cunoscător al vieții sale, ne-a încredințat multe din tainele sufletului lui Enescu și ne-a arătat nenumărate icoane și relicve naționale ale genialului muzician.

Amintiri despre genialul compozitor George Enescu

Înainte de a istorisi întîlnirea mea cu marele George Enescu, mă simt obligat să dau unele relații și interpretări vieții autorului genialei opere „Oedip Rege".

Majoritatea criticilor muzicali și biografii lui Gerge Enescu au scris, fiecare în felul său, cu mai multă sau mai puțină competență despre formația personalității sale și despre operele lui muzicale, care culminează cu geniala operă „Oedip", capodoperă intrată încă de la prima ei reprezentare (1936) în patrimoniul culturii muzicale universale.

Despre opera muzicală nu mă voi ocupa în acest articol, ci voi da unele lămuriri preliminare, cu pivire la atingerea operelor lui George Enescu în mersul lor ascendent cu creștinismul.

1. În ascendența sa, întîlnim talentul și preocupările muzicale la strămoșii și părinții săi.

„Așa, străbunicul său, Enea Galin, era cîntăreț bisericesc, vestit pentru vocea sa". „Bunicul, Gheorghe Enescu, a fost și el preot, cu o voce vestită în toată împrejurimea; tatăl său, Costache Enescu deși era și el înzestrat cu darul cîntecului, a rupt tradiția familiei și a devenit, mai întîi învățător, apoi luînd în arendă o moșie, a devenit agricultor" [1].

După mama sa, moștenește deci înclinarea sa spre muzică, iar de la o rudă a sa, fost Episcop, se vădește înclinația gîndirii sale de înaltă spiritualitate [2].

2. Strămoșii, moșii, părinții, creștini credincioși, prin funcția și pregătirea lor religioasă, precum și talentul lor muzical, au influențat înclinării lui George Enescu spre muzică.

Existența poporului român — de-a lungul istoriei sale — „Este o minune!" afirma unul din marii noștri istorici [3].

Poporul nostru, în frunte cu Domnii săi, cu sprijinul Bisericii noastre creștine ortodoxe apărau, împotriva cotropitorilor neamul, legea și moșia, deci, în vremile vechii sale istorii, ca, dealtfel și astăzi, în vremurile noi, poporul nostru alcătuiește un monolit, care trăia și-n sufletul genialului George Enescu — sîngele cu spiritualitatea lui creștină trăia în subconștientul lui.

„Dar, prin ființa lui etnică, nu se poate exterioriza decît ca român. Originea și firea lui străbat inevitabil, el se destăinuiește cu sinceritate și chiar dacă adoptă un limbaj obștesc, cum este cel al muzicii europene, încă se face simțit accentul românesc".

„Aceasta, în toate operele lui, chiar în acele unde nu întrebuințează deschis teme populare. Rapsodiile sau Sonata pentru vioară și pian în la. Cu atît mai mult în „Oedip". Aici subiectul îl ducea către modurile antice, ce se găsesc în folclorul nostru popular".

„Atmosfera totală este a unor vremuri patriarhale de viață, mai mult păstorească, care supraviețuiește încă în munți la Ciobanii Pindului, ai Balcanilor și în Carpații noștri" [4].

„Prin ideile muzicale adînci ale operei sale, Enescu este un compozitor universal. Dar prin originalitatea lor, este un compozitor național" [5], deci patriot.

Acumulînd cunoștințe despre diferite genuri folcloristice, lăutărești și sătești, vocale și instrumentale, despre muzica psaltică, marele muzician s-a simțit atras de gama minoră românească, adică de ehul (glasul) VI al muzicii psaltice [6].

Prin aceste elemente componistice, geniala sa operă, „Oedip" afirmă valoarea universală a muzicii românești.

În concluzia acestui punct este de remarcat legătura cu elementele componistice ale muzicii Bisericii Ortodoxe Române.

---

1. Andrei Tudor, *George Enescu. Viața în imagini*, Editura Muzicală, București, 1958, p. 6.

2. Toate acestea se găsesc în fotografii, în casa memorială George Enescu din satul George Enescu, fost Liveni-Vârnav. Le-am intuit la fața locului.

3. Prof. Gh. I. Brătianu.

4. Em. Ciomac, *„Oedip Rege"* de George Enescu, în revista „Fundațiilor", București, 1936, nr. 6/1 iunie.

5. Octavian L. Cosma, *Oedip-ul Enescian*, p. 351.

6. *Ibidem*, p. 334.

3. Dar legătura lui George Enescu cu Biserica noastră se mai poate descoperi și în prima copilărie, cînd, în mediul unei familii religioase prin tradiție și funcțiune, n-a fost, credem, lipsit de sentiment religios.

În căutarea înălțimilor compoziționale spre genul lirico-dramatic, George Enescu a cercetat tematica orientală, în speță cărțile Vechiului Testament, în care a găsit subiecte, în care a încercat să realizeze o operă, menită să-i satisfacă avîntul său spre înălțimi.

Astfel primele încercări de operă au tratat, în parte, subiecte luate din Sfînta Scriptură : 1. Visul lui Saul ; 2. Ahasveros, în care Enescu a tratat impresionant drumul spre Golgota al Domnului Iisus Hristos urmat de mulțime ; 3. Fiica lui Iephata, în care a tratat megistral monologul lui Iephata din actul I.

În concluzie, trăirea religioasă din casa părintească pe care o purta vizibil, ereditar, în sîngele său din prima copilărie, dă o coloratură religioasă primelor sale încercări de operă, care sînt și rămîn pietre de încercare la construirea genialei sale opere Oedip și care-i va cere munca titanică, pe drumul anevoios al înfăptuirilor extraordinare.

Desigur, că marii compozitori ai occidentului cu care a luat contact în studiile sale, vor exercita o infuență asupra sa, dar nu de creație, ci de formă și de avînt spre înălțimi. Enescu a rămas ceea ce el însuși afirmă ; „Rămăsesem (cu toate aceste contacte de afinitate cu marii compozitori ai apusului) în pofida atîtor kilometri parcurși, băiețelul duios și încăpățînat, care văzuse lumina zilei departe, pe cîmpiile României“ [7].

Dar, în contact cu marile opere ale lui Beethoven, Saint-Saëns, Wagner, Mozart, Liszt etc., ideile sale au luat aripi în căutarea libretiștilor, care să concretizeze ideile lui“ [8], dar în fond Enescu este original, este el însuși, iar cromatismele din toate operele lui sînt autohtone, după cum am arătat mai înainte, cu un pronunțat caracter popular și religios.

Deci, în parte, Enescu este și un susținător al credinței ortodoxe române.

După aceste interpretări preliminare asupra formației personalității lui George Enescu, vom trece mai departe la expunerea personală cum am cunoscut pe marele compozitor.

În vara anului 1923, urmînd ca să aibă loc adunarea generală a Asociației Culturale „Mihail Eminescu“ al cărei sediu era în Tescanii Rosetteștilor, pe atunci reședință de plasă, atît eu cît și învățătorul — director al școlii primare din Tescani, Pintilie Radu, ajuns ulterior, după absolvirea secției pedagogice universitare, profesor și director al Școalei Normale și profesor de limba română la Liceul teoretic, pe atunci „Ferdinand I“, aztăzi „G. V. Bacovia“, știind că marele Enescu este la curte, la Rosetti, ne-am gîndit că n-ar fi nepotrivit lucru să solicităm maestrului violonist George Enescu, o audiție muzicală pentru membrii asociației noastre.

Am pîndit ora cînd D-sa venea la plimbare pe malui Tazlăului și după multe ocolișuri prin lăstărișul de arin de pe mal, am reușit să-i atragem atenția, lucru, care ne-a dat curajul să-i solicităm audiția dorită.

D-sa s-a arătat foarte binevoitor întrebîndu-ne despre componența membrilor asociației noastre.

Pintilie Radu, recunoscut de Dl. Enescu drept frate cu D-ra Pia Radu, domnișoară de onoare a D-nei Alice Rosetti-Tescani, i-a expus, atunci, componența membrilor astfel : majoritatea învățători, cîțiva preoți, magistrați, advocați, profesori, medici și gospodari de frunte locali, în total 60 membri.

După expunerea lui P. Radu, maestrul Enescu ne-a zis: „Profesiunea insului, ori cît ar fi ea de superioară din punct de vedere social, politic și cultural, nu indică neapărat și pe cunoscătorul și înțelegătorul muzicii, deși uneori sîntem siliți să acordăm intelectualilor oarecare înțelegere întru cele ale muzicii.

„Pentru ilustrarea acestor afirmații ale mele — ne-a zis D-sa am să vă istorisesc două întîmplări din viața mea“.

„În anul 1917, după ce cîntasem cu vioara răniților din spitalele din Iași și din alte părți am venit la Tescani să mă odihnesc.

În Tescani, atunci, cantona o brigadă de cazaci, brigadă comandată de un

---

7. Gh. Sbîrcea, *Veșnic tînărul George Enescu*, Editura Muzicală, 1981, București, p. 16.

8. Citat și informat din lucrarea „*Oedip-ul Enescian*“ de Octavian Cosma în care autorul arată evoluția încercărilor lui Enescu pînă la Oedip-Rege.

general-conte, care auzind de sosirea mea la Tescani, el fiind şi bun muzicant, mi-a cerut o audiţie muzicală pentru ofiţerii din brigada comandată de el.

Am fixat de acord o seară de muzică în localul primăriei din Tescani. La ceasul hotărît erau adunaţi în sală circa 70-80 ofiţeri. Le-am cîntat, m-au aplaudat cu frenezie, iar generalul, foarte reverenţios mi-a strîns mîna cu afecţiune, mulţumindu-mi recunoscător.

Şi acum fiindcă Sfinţia Ta eşti preot, am să spun ce mi s-a întîmplat tot aici la Tescani cu un preot.

„Într-o zi de iarmaroc — cînd se adună lume multă de prin satele învecinate, am fost rugat de D-na Tescanu să cînt ceva poporului. M-am executat şi am venit în mijlocul poporului şi am cîntat ceva pentru popor. Deodată, la sfîrşitul unui cîntec, un preot frumos şi chiar elegant îmbrăcat cu barba şi părul puţin brumat mi s-a adresat aşa: „ — Stimate Domnule Enescu! Am admirat digitaţia Dv. de pe strune şi cîntecele ieşite de pe ele şi ne-au plăcut. Dar, noi te rugăm respectuos să ne cîntaţi ceva să jucăm! Cîntaţi-ne o sîrbă, sau o horă!".

„ — Eu, cînd am înţeles că mă crede şi lăutar, m-am executat şi unde a început o sîrbă înfocată, .. şi apoi bătăi din călcîie şi strigăte populare., . şi aşa s-a terminat cîntarea mea de lăutar angajat la iarmarocul din Tescani".

După expunerea acestor întîmplări Domnia Sa a vorbit despre rolul cultural şi social-economic al preotului şi învăţătorului în viaţa ţăranilor români.

A doua zi, potrivit dispoziţiei D-lui Enescu ne-am prezentat toţi membrii asociaţiei la ora 3 p. m. şi am intrat cu toţii — bărbaţi şi femei — în holul Curţii Tescănenilor.

Dl. Enescu a intrat în camera din stînga, care avea deasupra uşii în două canaturi protretul nemuritorului patriot Costache Negri.

Maestrul Enescu ne-a povestit cele două îmtîmplări din viaţa sa la Tescani, ca să ilustreze că vioara este mai greu de înţeles fără pregătire specială şi ne-a făgăduit să ne cînte la pian, era tot atît de virtuos ca şi la vioară.

Ne-am îngrămădit cu toţii în deschizătura uşilor duble şi maestrul Enescu, după cîteva arpegii pregătitoare, ne-a cîntat părţile mai apropiate de muzica populară, din Poema Română şi Rapsodia Română...

Am fost prinşi de o puternică admiraţie de degetaţia celor două mîini ale maestrului, care scoteau din pian refrene armonioase din vechiul cîntec popular „Am un leu şi am să-l beu" şi din „Pe o stîncă neagră într-un vechiu castel, Unde curge-n vale un rîu mititel...".

Melodiile armonioase ajunse populare ne-au răscolit patriotismul nostru şi duioşia aducerilor aminte din copilărie, cînd mamele noastre ne cîntau aceste cîntece devenite piese ale melosului popular.

După aplauzele noastre, maestrul a venit în mijlocul nostru şi ne-a vorbit despre ideea pe care a avut-o de a transpune în operă teme biblice şi legendele poporului român, dar pe care a fost silit să le părăsească neterminate, deoarece n-a avut la îndemînă un libret al unui autor, care să fi putut pune în ordine concepţia sa despre geniul muzical al poporului român.

După aceasta, am ieşit pe terasa curţii, unde fotograful Emil Prato ne-a fotografiat în grup, în mijloc cu maestrul Enescu.

Apoi, personal, am mulţumit maestrului George Enescu pentru bunăvoinţa ce a avut faţă de noi, ca D-sa din înălţimea gloriei sale universale să se coboare şi la nişte simpli intelectuali sătesti şi să ne încînte cu arta şi compoziţia sa, ca valorificator al geniului muzical al poporului român.

D-sa mi-a strîns mîna, l-am salutat toţi cu tot respectul şi am coborît, ca-n vrajă, treptele verandei vechii curţi boiereşti a celor ce au însemnat ceva în istoria patriei noastre, a boierilor Rosetteşti de la Tescani.

... Aşa l-am cunoscut pe genialul compozitor, violonist, pianist, dirijor şi pedagog, cum se califica el însuşi.

Pr. I. GOAGĂ

MITROPOLITUL DOSOFTEI

noiemv.
122 r
122 v

Pomenirea | dintru svinţ părintele nostru Ioan, arhiepiscopul de Ţarigrad, cu Rostul de Aur*

Acesta mare luminători şi glasnic în toată lumea dascal şi-nvăţatori era din cetatea cea mare Antióhia. Tatăl Secund, stratilat[1], şi maica Antusa, creştini şi credincioş amîndoi. Şi îndată la-nceputul vieţii sale luă mare dragoste de cuvinte şi la-nţălesul limbii ş-a cărţii. Şi cu nevoinţa ce-au pus în svînta scriptură şi cu firea cea isteaţă ce avea şi ascuţîtă, deprinsă şi-nvăţă tot meşterşugul învăţăturilor elineşti, urdinînd la Livanie şi Andragatie dascalii şi măiestrii de Antiohía. De-acii şi la Atíne. Şi deaca deprinsă bine cartea elinilor şi svînta carte creştinească, şi sosînd la vîrvul înţălesului ei şi împodobind viaţa sa în curăţîie şi cinste, s-au suit în shimă de cliric de svîntul patriarh din Antiohia, Meletie. Şi de svîntul Flabian fu pus diacón şi preut. Şi încheind mult cuvintele pentru pocăinţă şi pentru podoaba obiceielor, năravurilor şi tălmăcind toată svînta de Dumnezău suflătoare scriptură. Şi lăsînd lumea şi viaţa această trecătoare patriarhul de Ţarigrad, svîntul Nectarie, fu luat de la Antiohia svîntul Ioan, aruncat cu sorţîi şi cu giudeţul svinţilor episcopi, şi cu porunca împăratului Arcadie, şi adus la Ţarigrad, hirotonit şi pus patriarh în împărăteasa cetăţîlor, luînd hirotonia cu pravila. Şi de-acia mai vîrtos s-au întins cu nevoinţa tîlcovaniilor svintei scripturi şi în dăscălia întrebărilor, cu mijlocul căriia au tras pre mulţ la cunoştinţă cu Dumnezău şi la pocăinţă. Şi atîta s-au dat cu nevoinţa şi cu văzdrăjania cît numai ce mînca puţintea zamă de orz şi dormiia puţîntel. Şi nu în pat, nice pre aşternut, ce stînd sau ţîindu-să de funi. Şi de-l oborîia somnul, el şedea. Iară cu cît în prisosîtul omdragostii, a mulţ alalţ au fost chip şi tipari. Pentru-aceea şi în cuvintele sale învăţa învitînd pre toţi cătră acestea bunătăţ şi să să ferească de la camătă şi de la asuprele.
123 r Pentru carea | fu şi în sfadă. Şi întăi cu Evdoxía, cu împărăteasa, ş-au făcutu-o şie vrăjmaşe, că ea apucasă via unii sărace, şi săraca striga cerşind al ei. Şi svîntul o dojeniia să nu ia lucru strein. Şi ne-nduplecîndu-o, o înfrunta şi cu pilda Ezavelii o dojeniia. Iară ea să fece cu totul hiară, ţîindu-să vîrtos de via săracei. Şi fu svinţia sa gonit din scaun, întăi pentru dînsă. A doua, prin mijlocul a unii episcopi, carii să purta mai mult cu sîla decît cu legea. De-acii s-au întors iarăş în scaunul său. Şi mai apoi de toate l-au izgonit la Cúcusul Armeniei. Şi multe scîrbe păţînd, cinstitul suflet lui Dum-

---

* Vezi precizările făcute în MMS, LV, 1979, nr. 1-2, p. 129 şi 131. Vezi şi nr. 3-6/1979, p. 382-384, nr. 7-8/1979, p. 561-562, nr. 9-12/1979, p. 727-728, nr. 1-2/1980, p. 143-144, nr. 3-5/1980, p. 365-370, nr. 6-8/1980, p. 611-612, nr. 9-12/1980, p. 784-785, nr. 1-3/1981, p. 115-116, nr. 4-6/1981, p. 351-352, nr. 7-9/1981, p. 562-563.

1 voievod.

nezău au dat. Și precum spune istoria svinției sale, după izgnania svinției sale toț aceia carii au agiutat cu rău asupra svinții sale au dat moarte rea: unora limbile li s-a înflat ca un dop și s-au nădușit, alții în multe chipuri. Iară-mpărăteasa i-au murit pruncul în pîntece, grea tîmplîndu-să, și i-au putredit pîntecele ș-au împlutu-o viermii de vie. Și striga zîcînd că de-ar fi viu Ioan, eu n-aș muri. Și așe în cazną au murit Evdoxía împărăteasa, carea au fost prilej și începătură a atîta fărădelege, de-au agonisit perire și episcopilor acelora. Și spun cum, după moartea ei, pentru sămn de strîmbătate ce-au făcut asupra svîntului Hrisostom[2], secriiul unde era împărăteasa băgată au tremurat 32 de ai, pănă cînd s-au adus svintele moștiile svîntului Ioan de la Cománe, de Teodosie cel Mic, fiiul Evdoxiei, finul svîntului. Și atunce, aducîndu-l pre svinția sa pre mare, i-au ieșit în tîmpinare împăratul cu tot singlitul și patriarhul cu tot clirosul în curabie împărătească, și cu mult nărod în vase, cu mare tîmpinare cu litii slăvite, de să-mplu marea de lumini și ceriul de tămîi scumpe. Ș-apropiindu-să de Țarigrad, s-au osăbit curabia svîntului ș-au lovit de-au despicat în doauă via săracii, ce era lîngă mare. Să vede pănă astăz locul viei despărțît. Și sosînd la vad, ieșiră de-ntrară cu cîntări, petrecînd pre svinția sa pănă la scaunul svinției sale, la beserica svintei Irinii, și-l pusără în svîntul sintron, adecă în scaun ce este în svîntul oltari, unde șede arhiereul de
123 v hi | rotonește și slujește. Și strigară toț cu tot nărodul: „Priĭmește-ț scaunul, svinte părintele nostru". Și i să-nchină împăratul cu tot nărodul, și-mpăratul căzîndu-i la picioare cu rugă să-i ierte pre maică-sa Evdoxia de năpăști ce-i fece. Și de-acoló luîndu-l cu litie minunată, îl dusără la beserica Svinților Apostoli, unde era împărăteasa astrucată. Și deaca-l pusără în svîntul sintron, adecă scaunul cel svînt patrierșesc ce-i în oltar, unde șede arhiereul de odihnește, atunce deschisă acel dulce și izvorîtori de spăsenie svînt rost a svinții sale la svînta liturghie și zîsă: миръ въсѣмъ, миръ людемъ, миръ и єѵдоѯїиӥ, adecă pace tuturor, pace poporului, pace Evdoxíei. Și îndată, o, minunea ta, Doamne, să potoli mormîntul împărătesii de cutremur ce să cutremura. Legănîndu-să 32 de ai, atunce să ogoi și nu mai tremură. Și după svînta liturghie așezară svintele moștiile svinții sale unde i-au gătat, lîngă svîntul prestol. Și multe minuni s-au făcut de la svinția sa.

Glosar

ai	= ani	*ogoi (a)*	= a potoli
apuca (a)	= a răpi, a uzurpa	*omdragoste*	= dragoste de oameni
astrucată	= înmormîntată	*rost*	= gură
chip	= model	*săracă*	= orfană
fece	= făcu	*shimă*	= îmbrăcăminte, haină
izgnanie	= exil, surghiun	*singlit*	= senat
înviata (a)	= a îndemna, a aţîţa	*spăsenie*	= mîntuire, salvare
litie	= slujbă religioasă	*tîlcovanie*	= tîlcuire
moștii	= relicve, moaște	*urdina (a)*	= a frecventa
nevoință	= strădanie; suferință	*văzdrăjanie*	= cumpătare, înfrînare
oborî (a)	= a doborî		

N. A. URSU

2 Zlatoust.

Schitul Sucmezeu din ținutul Putnei, metoh al Schitului celui mare din Galiția

Multe și variate au fost ajutoarele care porneau din Țările Romîne spre locurile unde bisericele ortodoxe erau primejduite.

Daniile și ajutoarele se îndreptau, în special, spre țările din sud-estul Europei, unde Ortodoxia trebuia susținută împotriva Semilunei. Cea mai frecventă formă de ajutorare a centrelor Ortodoxiei era închinarea unor mănăstiri care aveau de obicei moșii întinse. „Ajutorul românesc s-a făcut simțit începînd cu mănăstirile sîrbești și bulgărești și continuînd cu cele din Macedonia și Epir (Athos, Tracia etc.), spre a nu mai pomeni de opera de susținere a tot felul de așezăminte culturale și religioase din cele patru patriarhii grecești, Constantinopole, Antiohia, Ierusalim și Alexandria, precum și din Trapezunt, Peloponez, Cipru și Sinai".

In cele ce urmează, ne propunem să facem cunoscută, pe bază de documente inedite, ajutorarea ucrainienilor ortodocși din Galiția, în secolul al XVIII-lea, de către Biserica Moldovei.

Documentele și cercetările au dus la identificarea unui monument istoric, Schitul Sucmezău, cu hramul Buna Vestire, din Ținutul Putnei, fost metoh al Schitului Mare din Galiția, închinat de ctitorii săi, vornicii Constantin Balș, tatăl și fiul, împreună cu averi și moșii, pentru susținerea credinței dreptslăvitoare, așa cum vom vedea din hrisovul domnesc al lui Scarlat Grigore Ghica voievod și din cele două diete ale ctitorilor.

Acest monument istoric din Corbeasca, satul Poglețu, județul Bacău, dependent de Episcopia Romanului și Hușilor, a fost de curînd restaurat. La identificarea lui, neașteptată și surprinzătoare, ne-a condus hrisovul domnesc semnat de Scarlat Grigore Ghica Voievod, în 1765, aflat la biserica Sfînta Treime din Burdujeni, ctitorie a arhiereilor Filaret și Neofit Scriban. Hrisovul are următorul conținut:

„Cu mila lui Dumnezeu noi Scarlat Grigore Ghica Voevod Domnul Țării Moldovei.

Face, știri cu acest hrisov al domniei mele. Tuturor cui să cade a ști. Pentru Schitul Blagovesteniile ce este pe hotarul Sucmeziul de la ținutul Putnei. Care ieste făcut din temelie de cinstit și credincios boierului domniei mele dumnealui Kostantin Balșe biv vel vornic și iaste închinat metoh de singur numitul vornic la Schitul cel Mare din țara leșească. La caria schitișor înștiințîndu-mă domnie mea precum că se află cîteva cuvioși călugări ruși rugători către Dumnezeu și binevoind domnia mea a le face cevași chiverniseală de starea lor. Pentru evlavia și rîvna ce a avut-o și către schitul acesta Blagoveșteniile și către Schitul cel Mare din țara leșească unde se prăznuiește Înălțarea Cinstitei Cruci. Unde locuiesc mulțime de părinți călugări pravoslavnici. Iată dar că le-am dat domnia mea acest hrisov al domniei mele. Prin care poruncim și hotărîm că să aibă a scuti pururea în toată vremea domniei mele aceste bucate: o sută stupi de deseatină și o sută oi de gostină și (loc „liber") vedre de vin de vădrărit din vinul ce ar ieși din patru pogoane de vie ce are la Cruce și la Orbeni la Ținutul Putnii. Așișderea și 20 vite ce va avea schitul pentru hrana călugarilor să fie apărate de toată darea ce ar eși asupra vitelor, nici un bun să nu dea. Și iarăși pentru doi linde poslușnici ce s-ar găsi oameni străini fără de bir în visterie, din țara românească ori ungurească și fără nume la vreun sat. Hotărîm să fie apărați de tot birul visteriei nici un ban să nu dea și nici sătenii să n-aibă ai trage la cislă satului. Așișderea și la vreme cînd iau alte mănăstiri și schituri obroc de sare de la ocnă. Acest numit schitu încă să ea pe an cîte o sută de cumpene de sare și cumpăna cîte 20 ocă. Și pentru toate aceste după cum poruncim așa să se urmeze. Și poruncim domnia mea și dumilorvoastre boeri zlotași și tuturor care veți fi rînduiți ori cu ce slujbe a vistieriei văzînd hrisovul domniei mele să dați bună pace, întru nimică să nu supărați. Și poftim domnia mea și prea alții luminați domni ce vor fi după a noastră viiață și domnie, ca să întărească miluirea aceasta numitului Schitu. Și cu cîte le va da mîna să și mai adaugă pentru a lor veșnică pomenirea.

Și s-au scris hrisovul acesta în scaunul domniei mele în orașul Iașilor. De Vasile Gacea diac de divan. La anii 7266 luna aprilie 30.

„Io Scarlat Ghika Voevod".

Hîrtia pe care apare hotărîrea domnitorului Scarlat Ghica este filigranată cu semilună; scrisoarea cu cerneală neagră și roșie, unele inițiale sînt ornate cu motive florate executate în peniță în negru și roșu, semnătura domnitorului este jos, în stînga actului, cu cerneală neagră; pecetea domnească în tuș roșu.

Pentru determinarea cadrului istoric al înființării și închinării acestui schit, cît și pentru însemnarea poziției geografice și topografice, lăsăm să vorbească însuși ctitorul prin diata sa:

Diata lui Constantin Balș Biv Vel Paharnic 7230, april 27

„Iată dar înștiințăm cu aciasta încredințată scrisoare și adevărată distinsă a noastră tuturor cui vor ceti și vor auzi întru adevăr cele scrise mai gios. Că cu

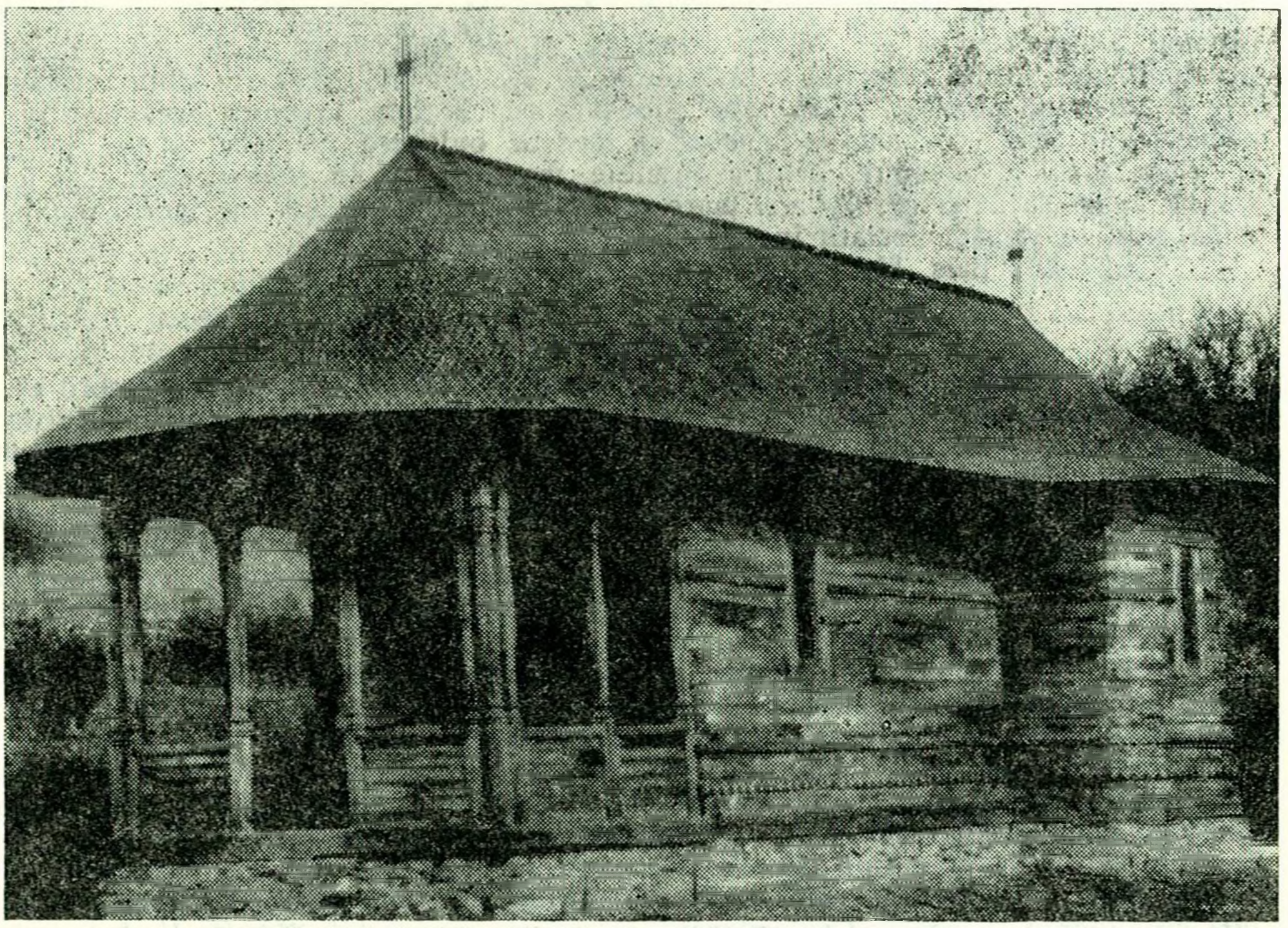

Biserica Sucmezeu, parohia Corbasca, jud. Bacău, refăcută în perioada 1967-1977.

vrerea lui Dumnezeu trăind și noi întraceastă lume cu viață, pînă la vîrsta bătrînețelor multe valur și aducînd asupra sufletului, mai multe rele decît bune după înșelăciunea lumii aceștia.

Ce doar cu vrerea lui Dumnezeu aducîndu-mi aminte de toate că săntru-trecătoare, silitu m-am și am făcut o sffntă mănăstioară ce se cheamă Sucmezău ce iaste pre părăul Poglețului la ținutul Putnei, care îi este hramul a Bunei Vestiri a Prea Sfintei Stăpînei noastre de Dumnezeu Născătoare, și cu ce mi-am dat mîna și putința, am împodobit-o din nuntrul ei, cu cărți, cu veșmînturi și cu alte cu toate precum să vede și cu altile din afară împregiur ei, cu kilii, cu rămnic, cu morișcă, iarăș precum să vede. Și mai dinafară mai după prelaturi, iarăși am întărit-o cu moșii și cu vii și cu țigani, care s-au scris anume. Datu i-am o moșie un satu anume Sucmezeu, carele iaste hotarul ei pre din gios de mănăstioara. Tot într-acel hotar ce s-au făcut mănăstioara, și mai gios se hotărăște cu partea nepoților lui Dodan, iar spre răsărit merge hotarul și pînă în zare dialului, ce se împreună cu hotarul Mășcanilor, iar spre apus merge hotarul ei pînă în apa Siretului, cu loc de arat, și cu loc de fînețe, și cu helești eu iezit cu pește și cu moară gata cu tot venitul din tot locul, și cu două pogoane de

vie în deal, care moşie îmi este mie dată zestre de la răposatul socrul mieu Ilie Katargiul vel Igofăt.

Aşişderea am mai dat şi am întărit şi cu altă moşie anume un sat ce se chiamă Meculinţii la ţara de sus la ţinutul Dorohoiului pe apa Prutului, care moşie iaste a mea de la părinţii mei cu tot venitul ei. Şi am mai dat patru pogoane de vie întregi la satu la Păucesti pre dialul Făntînilor, care vii le-am cumpărat eu; şi iarăşi am mai dat patru pogoane de vie la Crucea în dealul, care iarăşi li-am cumpărat eu şi am mai dat şi un sălaş de ţigani anume: . . . . cu ţiganca lui anume . . . . care ţigani mai sîntu mie daţi de zestre de la răposatul socrul meu Ilie Catargiul vel logofăt. Şi mai întărind-o cu boi, cu vaci, cu stupi, cu oi, cu toate ce să vor hemeri şi vor sălăşlui la această sfîntă mănăstioară. Şi cu toate aceste scrise mai sus socotit-am şi am închinat-o aceasta sfîntă mănăstioară la Sfînta Mănăstire Skitul ce iaste în ţara leşească, unde iaste închinată şi sfîntă mănăstire Suceviţa ce să se pomenească la sfintele jărtvenici sufltele morţilor şi a viilor în veci. Iar cine s-ar ispiti din neamul nostru sau alţii din străini pre urma noastră a să stinge cît de puţin, a trage, sau a strămuta din toate aceste ce-s scrise mai sus date acestei sfinte Mănăstioarei, şi din nuntru şi din afară. Acela să fie blestemat şi afurisit de Domnul Dumnezeu şi de Maica Precista, şi de toţi sfinţii şi de tot soborul prealuminatei sfintei Bisericii a răsăritului, şi de soborul acestor sfinte mănăstiri, şi de mine neiertat, şi să aibă gidecată cu sfintele hramuri acestor sfinte mănăstiri în veci; căci eu nu la moartea mea în bulguire am făcut şi am dat ce la viaţa mea în treziere pentru sufetele morţilor să se pomenească. Aşa am socotit şi am făcut şi pentru mai mare credinţă am întărit, şi am iscălit eu cu mîna mea, să rămăie neclătit în veci.

Constantin Balş, biv vel paharnic, 7260 aprilie 27.

* * *

La o distanţă de aproximativ 20 km. de Sascut, în direcţia nord-est' se află satul Corbasca. Mai spre vest la vreo 4 km., într-o poiană înconjurată de codri seculari, se află micul sat Pogleţu. Pe un deluşor ascuns între case, călătorul neavertizat nu observă o bisericuţă de lemn, prăvălită pe o coastă, cu pridvorul deschis, îmbătrînită şi deteriorată de vreme. Aceasta este schitul. Nimeni nu cunoaşte cînd şi de cine este ridicat. In jurul lui se pot vedea urmele beciurilor şi chiliilor. Cimitirul nou din satul Pogleţu s-a suprapus celui vechi din jurul monumentului. Denumirea de Sucmezău este ungurească şi înseamnă cîmpia castanului.

Cu privire la satul Sucmezău, astăzi necunoscut sub acest nume, sînt mai multe ştiri în documente. El este pomenit în diferite acte de vindere sau de arendare a moşiei pe care se află sau a moşiilor din vecinătate.

In 1660 august 28, Gheorghe Ştefan Voievod rînduieşte pe Toader Paladie biv jicnicer să meargă la Sucmezău pe Polocine să aleagă părţile de moşie cumpărate de Dabija, biv vel vornic de la Irimia Năbădaico şi de la copiii lui. Familia Năbădaice sau Năbădaico a dat mari regaturi sub diverşi domnitori şi avea întinse şi numeroase moşii în ţinutul Putnei. Această familie ar fi avut legături de rudenie cu cea a Cantemireştilor şi cu cea a lui Dabija Vodă, după cumpărăturile ce-şi fac în satele Sucmezău şi Rogoazele.

Schitul Sucmezău apare ca biserică filială în satul Pogleţul, comuna Corbasca, judeţul Bacău. Este menţionat fără a i se identifica vechimea şi ctitorul, în dicţionarele geografice. In Marele Dicţionar, vol. V, 1902, este mai bine şi mai complet descris, arătîndu-se şi presupusul ctitor.

Alcătuind monografia satului Crucea de Sus, din părţile Putnei, C. Bobulescu, bine informat, s-a ocupat de proprietăţile mănăstireşti din această regiune viticolă. Intrucît la Crucea de Sus se aflau şi pogoane de vie donate Schitului Sucmezău, citează aproape în întregime diata vornicului Constantin Balş, fapt ce a înlesnit cercetările noastre.

Schitul este construit din lemn de stejar, pe un plan treflat, are un pridvor sprijinit pe stîlpi, legaţi la partea superioară prin arcuri turtite — două în părţile laterale şi trei spre vest; intrarea în biserică se face prin uşa aşezată la vest; biserica nu are turle; învelitoarea este din şiţă; biserica este luminată prin cinci ferestre, două situate în pereţii pronaosului şi cîte una în axurile absidelor. Ancadramentele ferestrelor sînt din lemn de stejar, cu unele motive sculptate. Faţada bisericii este împărţită în două, printr-un brîu în torsadă, lucrat din lemn de stejar. In afară de pridvorul deschis, în interior, sînt încăperile

tradiționale: pronaos, naos și altar ; între pronaos și naos sînt doi stîlpi de stejar.

La intrarea în biserică, în partea dinspre nord, o singură însemnare arată anul 1828, an cînd a fost reparată.

Prin desființarea Schitului celui Mare (4 iulie 1785), călugării ortodocși s-au refugiat la diferite mănăstiri (Sucevița, Putna, Dragomirna, Coșula, Vorona etc.) ; moșiile pe care schitul le avea în Moldova au trecut, în anul 1785, la Mănăstirea Sucevița. Nici cu acest prilej, la enumerarea bunurilor pe care schitul le avea în Moldova, nu este pomenit Schitul Sucmezău.

Ce s-a întîmplat cu acest schit și cu moșiile sale, cunoaștem din diiata vornicului Constantin Balș din 1 ianuarie 1808.

„Diiata vornicului Constantin Balș, fiul, 1 Ianuarie 1808.

Schitul Sucmeziul după părăul Poglațului, ținut Putnii, unde se cinstește și se prăznuiește hramul Bunelor Vestiri a Născătoarei de Dumnezeu, este ziditu din temelie de răposatul întru fericire părintele mieu Constantin Balș Vornicu și înzestrat cu două moșia Sucmezăul pe care și schitul este zidit și cu altă moșie anume Miculinții din ținutul Dorohoiului, și cu vii, cu vite, cu țigani și cu alte acareturi precum și dania reposatului părintelui mieu se cuprinde. Pe care după ce l-au săvîrșit întru toate și l-au împodobit pe dinlăuntru cu toate veșmintele și cărțile bisericești și pe dinafară cu odăi și cu pometuri, și asemenea înzestrîndu-l cu ocinele de mai sus zise, l-au afierosit la un schit din țara lășască ce se zice Schitul cel Mare. Cîtăva vreme părinții de la numitul Schit, prin călugării ce se trimiteau de acolo, aduna veniturile. Iar după ce s-au împărțit țara leșască, partea unde aceste schit era, au căzut sub soarta austriecești împărății. După care răspîndindu-se părinții de acolo, cei mai mulți au venit aici în Moldova și s-au așezat la Mănăstirea Coșula.

Deci Skitul slobozîndu-se de această afierosire au rămas sub ocrotirea și sprijinirea mea ca a unui drept clironom și fiu al acelui pururea pomenit ctitor al numitului schit. Și fiind răposatul părintele meu și soția mea sunt îngropați la biserica Sfintei Mitropolii cum și eu după mutarea din viața acestui a mă îngropa tot la această sfîntă Mitropolie pentru a noastră veșnică pomenire am socotit ca numitul skit, împreună cu toate afierosirile părintești să le dau și să le afierosesc acestei sfinte Mitropolii. Pe lîngă care mai înmulțesc și mai alăturez de la mine Marvila împreună cu via mea ce este tot pe această moșie ce se megiește cu moșia Skitului. Și cincizeci de matce stupi, opt boi și patru vaci fătătoare și trei sălașe țigani cu țigăncile lor, precum anume sînt cuprinși prin deosebit izvod ce am dat. Și toate acestea de a mea bunăvoință le-am dat Sfintei Mitropolii spre pomenirea mea și a reposaților întru fericirea meamurilor mele.

Pe care să aibă a le stăpîni de astăzi înainte cu pace în veci. Și îndatoresc în numele Domnului pe toți părinții Mitropoliți, ce după vremi vor fi la această Mitropolie, că nici într-un chip să nu le înstrăineze de la sf. Mitropolie ci să rămiie statronice pentru a noastră veșnică pomenire. Pentru care se îndatorește și Mitropolia de-a pururea a ține la numitul Schit doi și trei părinți slujitori la biserică, hrănindu-se din veniturile skitului, ca să se păzească buna rînduială bisericească, și pomenirea fericiților ctitori de la acel sfînt jertfelnic să nu lipsească. Și asemenea să aibă să dea din venitul acestor danii pe tot anul școala școlii ajutoriu cîte cinci sute lei în cîtă vreme va fi în stare această școală, unde neîncetat să pomenească la dumnezeescul jertfelnic numele noastre. Către acestea se mai îndatorește ca în cîtă vreme se va păzi de către înalta pronie starea acestei sfintei Mitropolii, să se pomenească neîncetat numele noastre la Sfintele slujbe și săvîrșiri bisericești. Iar la treisprezece zile ale lunii lui Iulie prea Sfinții părinți Mitropoliți, ce după vreme îi va chema Dumnezeu la stăpînirea acestui acum îndatorați să fie înșiși a sluji spre pomenirea noastră. Iar cînd pentru pricină binecuvîntată înșiși a sluji la numita zi, nu vor putea datori să fie a pune și a rîndui pe alt arhiereu să slujească. Căci pentru aceste s-au dat acest ajutor și danie Mitropoliei. Iar de se va întîmpla după vreme a se lua de către vreo stăpînire moșiile și afierosirile de pe la dumnezeiești locașuri, aceste mai sus pomenite afierosiri să rămîie la unul din neamurile mele ce va fi mai cu apropiere, pe care îl îndatoresc să aibă a da pe tot anul la Sf. Mitropolie cîte trei mii lei în bani din care 500 lei să dea la școala Școlii, precum mai sus s-au zis. Și spre încredințare am iscălit dania aceasta dînd și toate scrisorile ce am avut atît pentru skitul Sucmeziul cum și

pentru moșiile ce, mai sus s-au pomenit, la Sf. Mitropolie punîndu-mi și a me pecete.

1808 gen. 1. *Subscrisu Constantin Balșu vornicu*".

Prin urmare, schitul slobozindu-se la afierosirea făcută cauzei ortodoxe din Galiția, de către ctitorul ei a rămas în seama vornicului C. Balș, în calitate de drept clironom și fiu. Inițiativa acestuia de a transmite această moștenire în folosul Mitropoliei Iași și a dispune ca din ea să se creeze un venit pentru Seminarul de la Socola, de curînd înființat, îl așează în rîndurile boierilor progresiști. Acțiunea culturală a Mitropolitului Veniamin Costachi a fost sprijinită și de alți boieri.

Pr. D. HRIȚCU

O mănăstire dispărută — biserica de la Sîngeap - Iași

Între denumirile „Cociorvei", „Cumpăna", „Cenușăria", „Bereslogi", „Bolohani", „Piciorul Racului", „Basaraba", „Dealul lui Vodă", „Ungureni", „Sticlăria", „Sîngeap", ultima pare să aibă o însemnătate aparte.

Situată la sud de regiunea joasă, din care Bahluiul își culege afluienții superiori, constituind un inel de legătură între culmea apuseană și cea răsăriteană, unde se întinde o regiune de platouri înalte. care se desfac din Bereslogi, el însuși un podiș de 320 m, Cociorvei, tot în forma unui mic platou de 520 m și se continuă la est printr-un podiș întins, dar ceva mai coborît, ca o treaptă mai joasă, e situată platforma Sîngeap, în medie de 400-410 m. „Această verigă sudică ce păstrează ca notă caracteristică platourile largi și înalte, în bună parte cultivate și chiar locuite, care închide spre sud valea largă și joasă a Bahluiului, depășindu-o cu cca 200-300 m, o numim plaiul „Bereslogi — Sîngeap" [1].

Pe această platformă, pe această culme din Pîrcovaci ajungi la Lespezi, străbătînd 20 de km., tot la adăpostul codrului peste „podul de lut", intrat în „Letopiseț", din vremea lui Mihnea Vodă, spre Lespezi, Neamț și Suceava.

Platforma Sîngeap străbătută de pîrîul Sîngeap geologic are vîrstă pontică, corespunzînd platformei, Repedea [2].

Asupra denumirii Sîngeap circulă mai multe ipoteze. Unii istorici [3], consideră că denumirea provine din slavona veche și ar însemna „veveriță cenușie" [4]. Considerînd că mai există și alte localități care își au denumirea de la un animal — Plotun — care înseamnă cerb — Plotunești — s-ar putea admite că aceste mici jucăușe, de obicei roșcate, să fi avut pe aceste meleaguri surori cenușii.

Alți cercetători derivă denumirea Sîngeap de la „cinzeacă", „sîngeap" submultiplu al litrului, egală cu 161 g. care se consuma într-un han situat aici în codru, pe lîngă care s-a înfiripat în timp o așezare omenească. Dar deosebit de interesantă ne apare explicarea denumirii Sîngeap prin frîngerea cuvîntului în părțile sale componente „sînge" — „apă". Cunoscînd că în cultul ortodox centrul liturgic îl formează jertfa cea fără de sînge „și a curs sînge și apă" denumirea poate preciza expres prezența din vechi timpuri pe această platformă a unei „mănăstiri" în care se oficia curent Sfînta Liturghie.

Cele dintîi știri despre localitatea Sîngeap le deținem dintr-o hotarnică a

---

1. Victor Tufescu, *Dealul Mare*, Hîrlău, în Buletinul Societății de geografie, Tomul LVI, 1937, p. 62; I. Cuciureanu *Studiul fizico-geografic al teritoriului orașului Hîrlău și al împrejurimilor*, manuscris, p. 12.

2. *Ibidem*, p. 70.

3. N. Grigoraș și V. Lișman, *Monografia satului Pîrcovaci*, manuscris, p. 21.

4. În Epistola lui Chesarie Daponte către boierul (arhontele) Dudescul bătrînul, din Iași, la 15 decembrie 1885, face amintirea aceleași „veverițe cenușii", numite „sîngeape"; „Căprioare cîte voiești, șoimi cît îț place, de iepuri și cînii se satură, urși și foarte mari „sîngeoape foarte multe", în Revista Teologică anul III, nr. 39; T. Codrescu, *Uricarul*, vol. XXI, Iași, 1892, p. 368, folosește denumirea „sîngeap" ca ornament la unele haine, un rînd straie cu sîngeap, un rînd straie cu blană de samur" etc. — în „Izvod de zestre ce dau fiicei mele Zamfira" din 21 aprilie 1783.

moșiei Hîrlău dată în 3 noiembrie 1757 de voievodul Constantin Cehan Racoviță. În această hotarnică se menționează „poiana lui Sîngeap“ [5].

La 27 noiembrie 1757 un nou hrisov al aceluiași Voievod întărește hotarnica din 3 noiembrie a tîrgului Hîrlău, menționînd de această dată un pîrîu „al lui Sîngeap“ [6].

Pe această platformă Sîngeap, în jurul hanului existent aici, pe pîrîul Singeap cu timpul s-a întemeiat o așezare omenească, un sat. Sporind numărul locuitorilor a fost nevoie de o biserică, de o „mănăstire“. Aceasta a fost zidită din piatră, cu clopotniță și acoperită cu draniță. După relatările locuitorilor din Sticlăria, sat situat în imediata apropiere de această „mănăstire“ rezultă că această „mănăstire“ exista ruinată înainte de 1940. În anii războiului — 1941 — 1945 — piatra provenită din demolarea „mănăstirii“ a fost folosită la pavarea drumului Hîrlău — Lespezi, iar dalele de piatră care fuseseră așternute în incinta mănăstirii au fost luate și folosite la construcția caselor din apropiere.

În 1832 „mănăstirea exista“. Catagrafia din acel an [7], o înscrie cu hramul Sfîntul Porhirie și menționează preoți pe Gheorghe sin preot Ioan și pre Ioan sin preotul Gheorghe, dascăli pe „Costache sin preotul Ioan“ și pe „Alecu sin preotul Ioan“, paraclisier pe „Ioniță sin Gheorghe Buză Murgă“.

Înainte de anul 1865 satul Sîngeap situat pe moșia Ghica-Deleni a fost desființat [8] și odată cu desființarea satului s-a ruinat și „mănăstirea“.

Satul „Sîngeap“ și-a continuat însă existența ceva mai spre est, cu locuitori „sticlari“ muncitori la fabrica de sticlă din această localitate, de unde actuala denumire a satului Sticlăria.

În 1959, deoarece și bisericuța din bîrne din vechiul cimitir —, ridicată după 1865 — se ruinase, a fost zidită o nouă biserică în noul cimitir, cu hramul „Sfîntul Dumitru“, sub conducerea parohială a regretatului preot Ioan Budăi. În același an a fost sfințită de Prea Fericitul Patriarh Iustin, atunci Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

Pr. Iustin GASPAR

---

5. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. IV, partea a II-a, p. 220 — apoi V. Lișman, *op. cit.*, p. 20 ; Pr. I. Vasiliu, *Inscripții de pe clopotele unor biserici din jud. Iași*, în „MMS“, XLVIII (1972), nr. 9-12, p. 813, menționează : „pe clopotul mare din biserica din satul Albești, comuna Brăiești, cu hramul Sf. Voevozi — donat de Gh. Sofianu... Gh. Sîngeapă“..., Cu doi ani înaintea mea absolvea — în 1933 — Seminarul Veniamin din Iași „Sîngeap“ din părțile Botoșanilor.

6. În 1976 cînd am vizitat localitatea Sticlăria, cu preotul paroh de atunci Vasile Ungureanu, am primit confirmarea acestor știri de la localnici. Exista atunci doar temelia fostei mănăstiri Sîngeap.

7. Arhiva statului Iași, Fond visterie, Tr. 185, op. 1011, Dosarul 213 „Satul Delenii și Sîngeapu din dealul Miletinului, ținutul Hîrlăului ; moșia Iordache Ghica ; T. Codrescu, Revista istorică, an II, nr. 3, iunie 1933, Iași, Tipografia, Presa — Bună. Inscripții pe un liturghier tipărit la Iași în 1818 și proprietate a „mănăstirii“ Zbereni — din 1824, ghenar 29: în anul 1829 februarie 1, s-au săvîrșit tatăl nostru „Ierei Gheorghe fiind duhovnic 30 de ani“.

8. Lahovari, Tocilescu, *Marele Dicționar, geografic al României*, vol. III, București, 1900, p. 98-99.

O semnificativă aniversare: 120 de ani de la întemeierea „Astrei"

Mișcarea culturală din Transilvania cunoscută sub numele de „Școala Ardeleană" a dat un real avînt și stării sociale a românilor de peste munți. Demonstrarea de către reprezentanții Școlii Ardelene că românii din teritoriile de pe versantele Carpaților sînt băștinași din vremuri imemoriale și frați între ei a dat naștere unui curent puternic în favoarea emancipării sociale și a unității lor naționale.

Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu peste munți, în Transilvania, și Gheorghe Lazăr, Ion Heliade Rădulescu, Gheorghe Asachi, Veniamin Costachi dincoace de Carpați dau o perspectivă nouă evoluției sociale, culturale și politice românilor în mijlocul cărora se găsesc.

Deși nu aveau un partid politic închegat, pînă în 1881, cînd a luat ființă P.N.R., românii de peste munți au căutat să se afirme ca element politic distinct. Cea dintîi manifestare de amploare o constituie Congresul național de la Sibiu din 15-16 ianuarie 1861, în care se reafirmă revindecarea „independenței politice a națiunii române" și se resping tendințele de „unire" a Transilvaniei cu Ungaria. Legiuirile votate și sancționate de dieta Transilvaniei în 1863 și 1864 privind egalitatea constituțională a poporului român păreau a fi deschis poarta spre o viață nouă, la baza căreia stătea principiul autonomiei Transilvaniei. Dar, împrejurările politice externe și interne au luat calea evoluției imperiului spre o federație de state autonome și, în urma negocierilor dintre reprezentanții politici ai Vienei și Budapestei, au adus, în iunie 1867, la crearea statului dualist austro-ungar.

Noua etapă, care începea acum pentru viața politică a Transilvaniei, avea să dureze o jumătate de veac. Această etapă era inaugurată prin anularea tuturor libertăților constituționale ale românilor.

In condițiile noului regim, românii și-au concentrat, în bună măsură, energia de luptă pe terenul vieții cultural-naționale. Lozinca o dăduse încă de la 1848 Simion Bărnuțiu, în istoricul său discurs de la Blaj: „La cultură națională, cu puteri unite, dacă voiți să vă păstrați ființa adevărată a nației". Aceeași cale o văzuse și N. Bălcescu la 1 ianuarie 1847 cînd sublinia necesitatea unității „mai întîi în idei și sentimente, care să ducă apoi, cu vremea, la unitatea politică".

Din deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea, în centrele mai importante din Transilvania se înființesc societăți literare organizate de învățători și profesori. De la Oradea și Satu-Mare pînă la Brașov și Sibiu, din Timișoara în Maramureș și peste munți în Suceava, Siret și Rădăuți, români de sub stăpînirea habsburgică își crează astfel de așezăminte cultural-naționale, care devin focare de cultură. Ele apar mai întîi la gimnaziile, liceele și școliie pedagogice sau pe lîngă institutele teologice.

Prin bibliotecile înființate, societățile de lectură pun la îndemîna elevilor și publicului adult cărți, dezvoltă deprinderea pentru studiul limbii și literaturii române și dau imbold organizării vieții culturale a maselor, prin cursuri de alfabetizare, reprezentații artistice, biblioteci populare, societăți literare.

In 1851, ia ființă la Oradea: „Societatea literară a junimii române studioase", care pregătește drumul revistei Familia (1865), în 1859 ia ființă la Satu Mare o Societate de lectură. In 1863 și 1867 la Caransebeș și respectiv la Arad iau ființă alte societăți literare. La fel se petrec lucrurile la Brașov și Blaj. Toate aceste

societăți, cu mijloace modeste căutau să mențină conștiința românească în locurile respective pînă cînd vor apărea alte împrejurări mai favorabile evoluției vieții politice.

In acest context cultural ia ființă în condiții mai bune și ca rezultate asemenea, la Sibiu: Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român la 23 octombrie 1861 — prescurtat Astra.

Ideea luptei pentru eliberarea națională a românilor din Transilvania și pentru făurirea unității naționale a tuturor românilor a constituit — pînă în 1918 — ideologia care a fundamentat programul Astrei.

N. Iorga sublinia că însușirea de căpetenie și cea mai scumpă a „Asociației" este unirea în inimi a celor două biserici. De la început Asociația a fost și a lui Șaguna și a lui Suluțiu și a sibienilor și a uniților și a neuniților. Și aceasta alcătuiește însușirea ei de căpetenie și cea mai scumpă.

Folosind legalitatea instituției, cei mai de seamă conducători ai Astrei: Andrei Șaguna, Vasile L. Pop, Iacob Bologa, Timotei Cipariu, George Barițiu, Ion Micu Moldovan, Partenie Cosma, Alexandru Mocsony, Iosif Sterca Suluțiu, Dr. Ioan Rațiu, Octavian Tăslăouanu, Visarion Roman, Octavian Goga, Dr. A. P. Barcianu, Dr. V. Bologa, Ilie Măcelariu etc. au fost la vreme de trebuință și reprezentanți ai mișcării politice românești, susținînd uneori, cu grele sacrificii, interesele neamului. Sînt recunoscute relațiile nemijlocite dintre acești remarcabili bărbați cu Partidul Național Român creat ca instrument politic al rezistenței neamului împotriva vicisitudinilor vremii. Intre Astra și Partidul Național Român a existat, de fapt, o identitate de țeluri, urmărite, însă, pe căi diferite.

Formulată și fundamentată ideologic în condițiile asupririi naționale și sociale a maselor românești din Transilvania, activitatea Astrei a fost orientată constant spre promovarea intereselor naționale ale poporului român, prin întărirea solidarității naționale și ridicarea nivelului *cultural* și *economic* al maselor. Astra a fost de la începutul ființării ei întruchiparea ideilor care au însuflețit și călăuzit intelectualitatea transilvăneană de după 1849, a luptei pentru o cultură națională cu puteri unite, a culturii ca mijloc al realizării unității întregii românimi [1].

Primul președinte a fost mitropolitul ortodox, în funcție, Andrei Șaguna, Vicepreședinte: Timotei Cipariu și secretar: Gheorghe Barițiu.

Activitatea pe care o va desfășura, „Astra" pînă la unirea din 1918 este exprimată în art. 2 al Statutelor ei votate în 1861: „Inaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebite ramuri prin elaborarea și editarea de opere, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință și arte".

Avînd sediul la Sibiu, „Astra" coordonează prin comitetul de conducere întreaga mișcare culturală din orașele și satele Transilvaniei stabilind, în același timp legături trainice cu vechea Românie, atrăgînd în sînul său membri din toate ținuturile.

In primul an avea 745 de membri, iar în 1914: 10.300. Organizată în despărțăminte care corespundeau ținuturilor, „Astra" cuprindea în 1918, 87 de astfel de organisme constituite în cercuri și conduse de comitete alese de adunările generale [2].

In Transilvania, „Astra" își va desfășura activitatea și după 1922 pînă în 1940 după programul adecvat noii situații a Ardealului alipit la Patria Mamă.

---

1. Ion Holhos, Nicolae Nistor, *Contribuția „Astrei" la realizarea unității naționale*, în „Revista Arhivelor" 2, anul XI, București, 1968, p. 9-94.

2. V. Curticăpeanu: *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, teză de doctorat, 1969; Rezumatul tezei de doctorat București, 1969; *Intemeierea Societății Astra și rolul ei în cultura poporului român*, în „Studii", an XIV (1961), nr. 6, p. 1434-1466.

Programul *inițial* pe care și l-a fixat Asociația, în 1861, cu timpul, a devenit tot mai cuprinzător. După trecerea primului deceniu de existență, cîmpul de lucru și mijloacele de activitate ale Asociației se cristalizează progresiv și tot mai limpede.

In prima adunare generală ținută la Brașov, în anul 1862, sub președinția mitropolitului Andrei Șaguna, se schițează un vast program, în care pe lîngă preocupări literare și culturale, se amintea, poate pentru prima dată la noi și despre aspecte economice: grădini și holde cultivate frumos, pomi fructiferi, economie rațională la plugarii noștri. Se concretizau astfel viitoarele secții: *filologică* în frunte cu T. Cipariu, *istorică*, condusă de G. Barițiu, și de *fizico-naturale* condusă de Paul Vasici.

La a doua adunare generală a Astrei, Timotei Cipariu arată necesitatea alcătuirii unei Biblioteci vechi românești, care să cuprindă cărți și manuscrise pînă la 1700, acestea constituind tezaurul limbii românești, izvoarele din care să se extragă tot ce pare demn și apt spre îndreptarea limbii românești, pentru că, spune el, limba românească cu cît era mai veche cu atît fără îndoială era mai aproape de fîntîna ei. In 1862, Timotei Cipariu intervine la guvernul din Viena spre a obține deplina libertate pentru importul de cărți românești din Principatele Române și de oriunde, în folosul bibliotecii care trebuie să fie cît se poate mai completă de cărți românești. Răspunsul de „libera importare de cărți românești în țară“ l-a bucurat mult, la primirea lui în 1863. Astfel s-a creat mare *Bibliotecă națională din Sibiu*.

In primul deceniu preocupările Asociației se concentrară în jurul unor probleme de *cultură*, menite să întărească forța noastră intelectuală.

Printre aceste realizări a fost revista *„Transilvania“* înființată prin hotărîrea adunării generale din anul 1868, ținută la Cluj. Ea devine organul care cuprinde într-o sferă largă preocupările vieții culturale-științifice ale membrilor „Astrei“. „Ea a reflectat totodată lupta neîntreruptă a maselor pentru emanciparea politică, economică și culturală, aducînd o serioasă contribuție la cristalizarea conștiinței naționale românești“.

In ea se îndeamnă publicul să caute documente, inscripții antice: latine și grecești, se publică studii și culegeri de documente în scopul scrierii istoriei adevărate, „care să ne spună adevărul întreg, întru toată golătatea, și, dacă voiți, splendoarea sa, fără ca istoricul să întrebe dacă acel adevăr place cuiva sau nu, dacă-l luminează sau îl arde“.

In coloanele revistei își găsesc loc operele scriitorilor din sudul și răsăritul Carpaților: Bolintineanu, Sion, Boliac, Alecsandri, Creangă, Eminescu, Caragiale, Delavrancea și, de asemenea, producțiile originale din Transilvania ale unor scriitori ca: G. Barițiu, Iustin Popfiu, Iosif Vulcan, Ioan Pop-Reteganul, Iosif Hodoș, Octavian Goga, Octavian Tăslăoanu, George Coșbuc, Ion Agîrbiceanu ș.a. „G. Barițiu i-a dat un sens nou, multiplicîndu-i tematica, orientînd-o spre susținerea intereselor vitale culturale și naționale ale poporului român. Revista — rod al strădaniilor și năzuințelor de unitate națională și culturală a tuturor românilor — a oglindit în coloanele ei momentele cele mai semnificative din istoria poporului nostru, adunînd un bogat tezaur: istoric, lingvistic, literar, pedagogic, etnografic, artistic și moral, dobîndind un profil de revistă enciclopedică. Din conținutul ei se desprind în mod deosebit, materialele istorice-documentare, publicate cu scopul completării cunoștințelor despre originea, continuitatea și evoluția vieții românești în granițele vechii Dacii. „Transilvania“ un adevărat magazin istoric de izvoare și articole istorice este și astăzi un nelipsit instrument critic în mîna istoriografilor și filologilor români“ [3].

Contactul cu masele se făcea prin cărți tipărite în colecția

3. Ion Holhoș și Nicolae Nistor, *op. cit.*, p. 97-98.

„*Biblioteca poporală*". Erau cărți editate exclusiv pentru țărănime, în mijlocul căreia se difuzează zeci de mii. S-au publicat 296 titluri. Aici a apărut, alături de alții, Ion Pop-Reteganul, cu „Povestiri din viața țăranilor". Prin poștă se trimitea pachete cu cărți învățătorilor și preoților cînd aceștia organizau în numele Astrei festivaluri sau întîlniri cu țăranii. Lozinca propagandiștilor culturali ai Asociațiunii a fost: „Noi vă dăm, dar nu vă cerem nimic" [4].

Altă colecție era „*Biblioteca tineretului*" îngrijită de dr. Ion Borcia. Prima lucrare tipărită de colecție a fost schița „Puiul" de I. Al. Brătescu-Voinești.

In 1912 a tipărit broșura: „Cum se-ntorc rîndunelele acasă", tălmăcită de P. S. Episcop de Huși, Nicodim. Colecția se adresa mai curînd copiilor decît tineretului mai în vîrstă.

Altă colecție era: „*Biblioteca Astra*", inițiată în 1914. A fost întreruptă din cauza războiului și continuată în 1920. Era menită mai mult intelectualilor. In nr. 1 s-a publicat: „Istoria literaturii române. Epoca veche", vol. I de S. Pușcariu, profesor universitar, membru al Academiei Române. In nr. 2 al colecției, a apărut: „Tudor Vladimirescu" dramă în 5 acte de N. Iorga. Tot aici a mai apărut volumul: „Discursuri" de Vasile Goldiș, 1928, 150 p. și lucrarea lui I. Domșa: „Biblioteca centrală a Asociațiunii (Astra) istoric, dezvoltare, perspective", — 23 p. „Astra" și organismele ei din majoritatea orașelor Transilvaniei a editat, de asemenea, o serie de reviste și ziare. Numai la Sibiu au apărut: „Transilvania", „Țara noastră", „Foaia poporului", „Corespondența Astrei", „Foaia noastră".

Prin profilul general românesc al cărților publicate, al autorilor incluși deliberat în colecția „Astra" s-a făcut și din carte o speranță și un argument pregătitor al unității naționale. Ea s-a conturat în conștiințe ca o călăuză sigură, un intermediar prestigios al tuturor împlinirilor vizate de românii ardeleni pînă în 1918, un simbol al idealului național.

In aceste colecții au apărut și opere ca: „Epoca Memorandului și a Republicii" de V. Moldovan, „Românii din valea Mureșului" de N. Albu, „De la românii din Maramureș" de Al. Filipașcu, „Alexandru Chiorean alias Bătrînul" de Șt. Pascu, „Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărănimea română" de G. Bujorean.

„Elaborarea și editarea de opuri" făcută de „Astra" a fost un mijloc activ de culturalizarea maselor românești transilvănene, un factor de progres în limpezirea și extensia sentimentelor și demnității naționale, un act major de cultură care merită înțelegerea și recunoștința noastră".

O activitate vastă a desfășurat „Astra" pe terenul organizării, răspîndirii cunoștințelor în mase prin *biblioteci* și *activitatea muzeistică*. Pornind de la ideea *necesității unui fond de cărți*, emisă în 1862, în care să se afle așezate toate productele rezultate din frămîntarea, activitatea, agerimea și voința spiritului întregii noastre națiuni conducătorii Astrei au creat *Biblioteca centrală de la Sibiu* și, totodată, o largă rețea de biblioteci populare în despărțăminte, orașe și sate.

Activitatea de cercetare științifică în cadrul secțiilor Astrei s-a concretizat în editarea unor lucrări valoroase ca: „Părți alese din istoria Transilvaniei", de G. Barițiu, lucrare fundamentată pentru istoriografia modernă a Transilvaniei, „Date istorice privitoare la familiile române" de Ion Cavaler de Pușcariu, „Românii din Transilvania la 1773" de N. Togan, ș. a. (Ion Holhaș și Nicolae Nistor, *op. cit.* p. 96).

Biblioteca Astrei din Sibiu a devenit, cu vremea, una din cele mai bogate și mai de valoare între instituțiile similare din țară.

Preocupați de necesitatea unor expoziții naționale în care să se realizeze „o conlucrare a tuturor românilor", în care „să ne

---

4. Biblioteca „Astra", Sibiu, Asociațiunea „Astra". Activitatea editorială la Sibiu, Sibiu, 1973, p. XXVII.

prezentăm noi înșine așa precum sîntem astăzi, pentru ca să știm de unde trebuie să continuăm în ziua de mîine", conducătorii Astrei au organizat trei mari expoziții.

Prima a fost organizată la Brașov cu prilejul memorabilei adunări generale din anul 1862. Aceasta înfățișa forțele latine ale poporului român.

A doua expoziție națională a fost aceea de la *Sibiu, din 1881*, care a pus în valoare conținutul specific al producției țărănești. Ea a avut un caracter predominant agricol și de industrie casnică. A cunoscut un succes răsunător. Au fost expuse peste 600 de obiecte.

A treia expoziție, organizată în 1905, a avut ca scop înzestrarea *Muzeului național* sau *Casa națională*, cum o numeau contemporanii, realizat din obolul public. „Luase ființă chiar în acel an în clădiri proprii". Suma de bani, considerabilă pentru împrejurările de atunci fusese acoperită din venitul unei loterii și din donații făcute de membrii fondatori. La temelia spirituală a Muzeului stă concepția luminată a lui Gh. Barițiu, care n-a avut fericirea să vadă cu ochii acest triumf strălucit al Astrei, după cum nu-i fusese dat să asiste nici la înființarea „secțiilor", pe care le preconizase dintru început.

De pe urma expoziției colecțiile Muzeului s-au îmbogățit cu 603 obiecte ornate.

Expozițiile organizate de *Asociație*, avură o influență binefăcătoare asupra conștiințelor, indicînd în mare măsură nivelul moral al națiunii, iar „*Muzeul istoric* și *etnografic*" cu cele peste 4.000 *de obiecte* ale nației, reprezenta un patrimoniu cultural unic în analele poporului nostru din Transilvania, așa de proaspăt ieșit din anonimat, sărăcie și întuneric"[5].

Cea mai durabilă operă pe tărîm școlar este *Școala civilă de fete* întemeiată în 1886/87. Ideea acestei școli a avut-o Anania Trombițaș, advocat și referent școlar. Propunerea a fost făcută în Adunarea generală din 3-5 august 1879, de la Sighișoara, iar apelul pentru înființare a fost lansat în 1881 de către reuniunea Femeilor Române din Sibiu. Terenul s-a cumpărat în 1882. Lucrările încep în 1885. Clădirea a fost terminată în vara anului 1886. Deschiderea festivă a coincis cu jubileul de 25 de ani al Astrei. Primul director al Școlii a fost Dr. D. P. Barcianu. Covîrșitorul rost cultural pe care l-a avut școala pentru educația femeii române rezultă și din datele statistice despre frecvența în primul sfert de veac, între anii 1886-1910. Numărul elevelor înscrise la școală în acest interval se ridicase la 2308, dintre care 43 originare din București, iar 203 din alte părți ale Regatului Român[6].

„Unul din dezideratele cărturarilor munteni emigrați în Transilvania la 1821, reînnoit de Societatea literară întemeiată la București în 1827 de a se elabora un Dicționar al limbii române, prin colaborarea oamenilor de cultură români de pe versantele Carpaților, găsește un larg ecou și în cadrul Asociațiunii Transilvane. Principiul exprimat la Brașov, în același an, de către grupul de emigranți că „nici o societate destinată studierii și dezvoltării limbii și culturii române nu se poate întemeia și afirma prin cercetarea graiului și a progresului unei singure provincii, ci prin cunoașterea realităților și năzuințelor de pe toate meleagurile locuite de poporul român, se realizează practic, pentru prima oară, de către Astra, prin elaborarea și editarea, la Sibiu, a „Enciclopediei române". Operă colectivă la care au colaborat cele mai de seamă personalități ale culturii românești din Transilvania și de dincolo de Carpați. Enciclopedia este prima lucrare românească de acest fel: ... prima încercare pe un teren ... neumblat al literaturii române... cea mai vastă și cea mai complicată dintre toate publicațiile (pînă la acea vreme) în limba română (Dr. C. Diaconovich,

---

5. Eugen Hulea, *Astra, istoric, organizare, activitate, statute și regulamente*, Sibiu, 1944, p. 8-9.

6. *Ibidem*, p. 8.

Prefață la tomul I, Biblioteca „Astra“ fond mss. MXXVI/1). O parte din corespondență privind Enciclopedia română se află în Arhivele Statului Sibiu, fond Astra. Fișele de lucru: 40.000 pentru Enciclopedie se găsesc în fondul de manuscrise. La apelul „Astrei“ 172 de cărturari, specialiști în diverse domenii, din toate provinciile românești, cît și din unele centre culturale europene. Dintre aceștia amintim: A. D. Xenopol, Grigore Antipa, Victor Babeș, Titu Maiorescu, Nicolae Teclu, Ovid Densușianu, George Barițiu, Valeriu Bologa, Teodor Burada, I. Bogdan, Gr. Musicescu, Dimitrie Onciul, Polihromie Sîrcu (Univ. din Petersburg), Grigore Todicescu, Iosif Vulcan, D. Voinov, profesorii străini Alphons Tuer (Elveția), Gustav Weigand (Leipzig) ș. a. menționați în prefața la vol. I de Dr. C. Diaconovich.

Semnificația enciclopediei Române, apărută în 3 volume, în peste 3100 pagini, între ani 1896-1904 este mai mare decît aceea a unei simple lucrări de referință. Este prima de acest fel în limba română și a avut un profund caracter național. Arătînd necesitatea apariției enciclopediei pentru a reuni izvoarele culturii și conștiinței noastre naționale într-un bazin comun, accesibil cercurilor celor mai largi, Dr. C. Diaconovich subliniază că lucrarea este menită a da publicului cititor român un laconic dar credincios călăuz în toate chestiunile de interes general, și îndeosebi un inventar cît mai complet al avuțiilor noastre naționale. Ideea conducătoare a Enciclopediei Române, a fost aceea de a deschide o nouă și bogată resursă pentru inavuțirea culturii și întărirea conștiinței noastre naționale. Ea a avut o menire atît științifică cît și național culturală: Enciclopedia Română este menită a populariza științele și a lăți cunoștințele folositoare în sînul poporului nostru, și în vederea împrejurării că națiunea română trăiește despărțită prin multe hotare politice în diferite țări fără centre culturale comune, prin partea ei de interes românesc îndeplinește și o importantă misiune național-culturală[7].

Toate aspectele social-culturale descrise pînă aici arată că Astra s-a dedicat în tot cursul existenței ei străduaniei și întăririi de jos în sus a societății românești din acea vreme. Evadînd din sfera academică, Astra și-a găsit „o menire durabilă în munca de ridicare a mulțimilor românești de la sate așa de neglijate pînă atunci. Mijloacele propuse în acest scop au fost vizate de Gheorghe Barițiu de la prima Adunare generală de la Brașov, din 1862, cînd neobositul și luminatul bărbat preconizase ca program: grija pentru starea agriculturii „la românii transilvăneni, grija pentru horticultură, pomicultură, cultura pădurilor, cultura viermilor de mătase, stupăritul, îmbunătățirea soiurilor de vite cornute, preocupări față de port, de alimentație, eugenie, școli poporale etc. Datorită acestei considerabile lărgiri de program, Astra a devenit o instituție reprezentativă în care își găsiră loc toate problemele noastre colective de ordin național, cultural, social și economic, nu numai în înțeles de preocupare teoretică, ci și de intervenții practice pe teren. Prin aceasta, Asociația se integra în tradiția de luptă a Ardealului românesc, cum așa de frumos și just remarca în 1905 Nicolae Iorga: „Asociația s-a născut din curentul neîntrerupt spre lumină, care a însuflețit de 150 de ani măcar pe românii din Ardeal și țările ungurești, din iubirea adevărată către popor“.

Cît de fericită a fost ideea de a atrage întreg poporul român din Transilvania în sfera preocupărilor sale, s-a văzut cu prisosință din rezultatele obținute în păturile largi, unde Asociația a întîlnit o înțelegere entuziastă și o adeziune numerică impunătoare.

Broșurile Astrei, școlile de alfabetizare, asociațiile gospodărești, conferințele au făcut o imensă operă de deșteptelenire mînînd mulțimile țărănești sub stindardul noilor lozinci. Șezătorile și festivalurile Astrei erau prilejuri binevenite pentru structurarea

---

7. I. Holhaș, Nicolae Nistor, *op. cit.*, p. 96-97.

noului suflet în devenire, iar adunările generale, populate tot mai mult de țărănime, provocau manifestări impunătoare de mîndrie națională și de încredere în viitor.

Urmărind activitatea și realizările asociației în timpul semicentenarului dintre 1861 și 1911 se va constata că ea a meritat din plin încrederea în sprijinul ce i s-a acordat[8].

Una din preocupările de căpetenie ale „Astrei" a fost și grija de creștere a tinerelor generații și înarmarea lor cu cunoștințe temeinice. In acest scop, s-au creat fonduri și s-au acordat stipendii pentru elevi, studenți și meseriași, ca să-și asigure pregătirea necesară aptitudinilor.

Dar, fruntașii Astrei au militat și pentru înființarea învățămîntului universitar în Transilvania. Ei cereau o „Academie română de drepturi" la care să recurgă junimea română din toate părțile locuite de români. In 1883, guvernul de la Buda-Pesta respinge cererea românilor. Fondurile adunate pentru clădire au fost donate Școlii de fete din Sibiu. Odată cu înființarea Universității de stat din Cluj și mai ales în urma creării Partidului Național Român în 1881 conducătorii Astrei, în frunte cu G. Barițiu, au reînceput lupta pentru înființarea unei Universități românești. Memoriul înaintat de Barițiu guvernului revendica o Universitate românească la Cluj în care toate disciplinele să se propună în limba română și de către profesorii români fiindcă „numai aceștia cunosc geniul națiunii și susceptibilitățile ei". Ideea e reluată de „Memorandiști" în 1892, precum și în Apelul din iunie 1912 publicat în ziarul „Românul" de la Arad. Imprejurările politice n-au fost favorabile creării învățămîntului universitar românesc în Transilvania. Aceasta a făcut ca mulți învățați de aici să-și desfășoare activitatea științifică în sudul și răsăritul Carpaților, iar studenții să-și găsească adăpost la Universitatea din București și Iași[9].

In anul 1907, Astra încearcă să dea țărănimii o revistă populară denumită „Țara noastră" sub redacția lui Octavian Goga. După un an de apariție, însă, revista a fost sistată de către autoritățile austro-ungare, în urma unor procese de pretinsă „agitație politică" intentate redactorului și colaboratorilor revistei.

Analizînd activitatea Astrei, ca una din societățile cultural-științifice cele mai prestigioase din trecut, am văzut că succesele ei au fost legate de cele mai multe ori de vrednicia președinților și de problemele aduse în discuție de ei în cadrul adunărilor generale.

Alegerea președintelui se făcea în funcție de prestigiul cultural cel mai mare pe care-l avea cineva în momentul cînd trebuia să se facă alegerea, indiferent de confesiune: ortodox sau greco-catolic. Intîiul președinte a fost mitropolitul Andrei Șaguna întemeietor de instituții și mare animator al lor. Cu ocazia primei adunări generale, în 1861, a fost ales președintele „Astrei". In această calitate a condus trei adunări generale anuale: la Sibiu, la Brașov și la Alba Iulia. Analizîndu-i activitatea ca episcop și mitropolit al Ardealului între anii 1848-1873 și ca președinte al Astrei între anii 1861-1867, activitatea sa se poate caracteriza astfel: „Deși a activat într-un climat politic nefavorabil, a izbutit să ridice biserica ortodoxă din Transilvania din umilința în care se găsea la o strălucire pe care n-a cunoscut-o pînă atunci. Om de cultură superioară, organizator neîntrecut al Bisericii, îndrumător al învățămîntului școlar de toate gradele, diplomat iscusit, păstor cu dragoste adîncă față de fiii săi sufletești, mitropolitul Andrei Șaguna poate fi considerat drept cel mai de seamă ierarh pe care l-a avut Biserica ortodoxă din Transilvania în trecut"[10]. A fost președintele Astrei între anii 1861-1867. Lui i-au

---

8. Eugen Hulea, *op. cit.*, p. 6-7.
9. V. Curticăpeanu, *op. cit.*
10. Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 306-311.

urmat: Vasile L. Pop (1867-1875), Iacob Bologa (1875-1877), Timotei Cipariu (1877-1887), G. Bariţiu (1888-1893), Ion Micu Moldovanu (1893-1901), Alexandru Mocioni (1901-1904), Iosif Sterca Suluţiu (1904-1911), Andrei Bîrseanu (1911-1922).

Adunările generale ale Astrei aveau un caracter ambulant, în sensul că nu s-au făcut tot timpul într-un singur centru, ci, ele s-au ţinut pe întregul teritoriu al românilor de peste munţi. In felul acesta se vedeau la faţa locului situaţiile reale ale poporului român, indiferent de confesiune. Pentru aceasta, în activitatea ei „Astra" a depăşit cîmpul preocupărilor „literare şi ştiinţifice", care păreau la înfiinţare că vor predomina. Punînd-o în contact viu şi nemijlocit cu realităţile naţionale ea a trebuit să acţioneze concret. O importanţă deosebită a avut adunarea generală din 1897 de la Lugoj, unde preşedintele Ion Micu Moldoveanu anunţa descălicarea Asociaţiei în mijlocul bănăţenilor „coborînd coasta munţilor şi înaintînd spre marginile externe ale tărîmului ocupat de neamul românesc". Tot acolo, Alexandru Mocioni proclama principiul solidarităţii naţionale pe teren cultural, exprimîndu-şi convingerea că atîta timp cît poporul român va ţine neclintit la caracterul naţional al culturii sale, în afară de frica lui Dumnezeu, alta nu trebuie să aibă[11]. După ce s-au ţinut adunări generale pe tot cuprinsul teritoriului românesc de peste Carpaţi, cîţiva ani Astra şi-a concentrat atenţia spre părţile de apus ale românilor, în Banat şi Crişana, ţinînd adunări generale la: Beiuş, Băile Herculane, Oraviţa, Baia Mare, Timişoara, Şimleul Silvaniei.

Intre Adunările generale dinainte de Unire, ţinute de Asociaţie, *cea jubiliară din 1911, de la Blaj*, a fost cea mai strălucită prin proporţiile ei neobişnuite şi prin semnificaţia ei naţională. Sărbătorind 50 de ani de existenţă, Asociaţia strînse în jurul său zeci de mii de români: ţărani şi cărturari sub binecuvîntarea mitropoliţilor Meţianu şi Mihalyi „înfrăţiţi în sentimente şi crez românesc".

Aici a început preşedinţia lui Andrei Bîrseanu (1911-1922) şi tot aici, românii trăiră emoţia zborului lui Aurel Vlaicu — sub privirile împăienjenite de emoţie ale mulţimii — simbolizînd virtuţile naţiei în plină ascensiune.

Adunarea generală de la Blaj — 1911 — marca un final maiestos, la capătul unei faze de o jumătate de secol, plin de izbînzi pentru scopurile Astrei.

Adunările generale ale Astrei s-au ţinut în mod obişnuit, întrerupîndu-se în timpul primului război mondial dintre anii 1914-1918.

Andrei Bîrseanu a luat conducerea „Astrei" în plină prosperitate, pe care, însă, vîltoarea războiului mondial o va umbri în curînd.

„Dacă Asociaţia a supravieţuit acolo grele primejdii ca o ameninţare, biruinţa se datoreşte Preşedintelui ei (Andrei Bîrseanu) care, nu numai că i-a salvat existenţa, dar a ştiut să-i imprime şi o activitate de alinare a sufletului românesc, prin zecile de mii de broşuri şi cărţi de rugăciune, distribuite soldaţilor români din tranşee şi spitale în tot cursul războiului". Noul preşedinte ales în persoana lui *Vasile Goldiş*, distins profesor şi mare luptător naţional, a început reorganizarea despărţămintelor — destrămate în cursul anilor de război — prin noi îndrumări programatice potrivite cu situaţia politică şi cu noile idealuri sociale — politice. Românii, cu simţul răspunderii reveniră în curînd la matca Asociaţiei, a cărei reorganizare se făcu repede. In anul 1923, cele 87 de despărţăminte — cîte existaseră în 1914 — se refăcură complet. Nucleele renăscute îşi reiau activitatea mai ales în micile centre urbane şi pe întinsul satelor româneşti a căror mentalitate a suferit mai puţine schimbări. Aşezămintele de căpetenie: *Muzeul* şi *Biblioteca* fură reorganizate, broşurile bibliotecii populare luă drumul din

---

11. Eugen Hulea, *op. cit.*, p. 20.

nou spre sate, conferințele își reluară firul, iar unele despărțăminte se făceau tot mai mult remarcate prin realizări merituoase“ [12].

Din șirul adunărilor generale de după Unire (1918) atrag atenția acelea care nu fuseseră posibile în trecut: cea de la Sighet (din 1921), la Zalău (1926), cea de la Tîrgu Mureș (1934). In cele de la Zalău și Tîrgu Mureș s-au pus în discuție și mari probleme naționale, ca aceea a românilor desnaționalizați. O preocupare deosebită s-a arătat și Moților din Munții Apuseni. Adunarea generală de la *Cîmpeni*, din 1924, a adus aici pe fruntașii bisericii, ai instituțiilor culturale și politice ai vremii — participînd însuși conducătorul Statului — aducînd prin prezența sa, un binemeritat omagiu lui Avram Iancu, de la a cărui naștere se împlineau 100 de ani. Cu această ocazie s-a făcut și sărbătorirea Iancului la cimitirul de la Țebea unde fusese înmormîntat sub gorunul lui Horia.

Altă adunare generală de proporții a fost aceea de la Blaj din 1936, cînd se împlineau 75 de ani de la înființarea Astrei.

Veniră apoi *serbările* organizate de Asociație la centenarul nașterii lui Avram Iancu, pomenirea și cinstirea lui Mihai Viteazul la Mirislău și Turda, momente care scoaseră din nou la suprafață numele instituției. Alături de aceste punți refăcute, distruse de război, V. Goldiș înțelegea să coboare și în inima țării la București făcînd cunoscută în cercurile largi vechea instituție ardeleană cu toate mijloacele ei de ridicare socială și culturală în colaborare cu cele două Biserici din Ardeal.

Organizatoric, Goldiș reînvioră despărțămintele județene cu menirea de a îndruma activitățiie pe unități de plasă. Obțin *loturi* pe seama caselor naționale, concesiuni cinematografice, subvenții în bugetele comunelor și autorităților publice, toate acestea reușind să învioreze activitatea culturală. Apărură, apoi, oameni înflăcărați de idealism, unii dintre ei lucraseră în cadrul Astrei mai de mult, care se înrolară în această muncă nobilă de apostolat anonim.

Goldiș, bolnav, demisionă de la președenția Astrei, lăsînd o atmosferă favorabilă muncii de reînviorare a entuziasmului de altădată.

Dr. Iuliu Moldovan, noul președinte și-a fixat o nouă atitudine, grație căreia Astra și-a deschis drum direct spre țărănime, tineret și regiunile amenințate direct din punct de vedere etnic. Țărănimea răspunde cu entuziasm „mînii calde“ ce i se întindea. Sînt ridicate în scurt timp *case culturale* în care se reintroduce o atmosferă de disciplină trupească și sufletească, cultul tradițiilor, care adusese după sine încredere în conducători și muncă rodnică. Reînvioră *școlile țărănești* care stimulară înființarea de *cooperative rurale, tovărășii țărănești* de tot soiul. Reîncepu *propaganda culturală prin* cărți, reviste, ziare pentru popor, conferințe, șezători, biblioteci sătești. Astra dispune acum de numeroase organe de presă care întrețin noua atmosferă de muncă de redresare: revista Transilvania, Buletinul eugenic și biopolitic, Gînd românesc, Gazeta Transilvaniei, Foaia poporului etc.

„Biblioteca Astrei“ și „Biblioteca poporală“ și-au multiplicat broșurile, răspîndindu-le pînă în cele mai îndepărtate cercuri culturale.

„Prin înnoirea de programe, prin amplificarea și consolidarea organizațiilor sale, prin entuziasmul care se crease, Astra și-a refăcut temeliile și și-a recucerit locul de cinste în sînul poporului român.

Dictatul de la Viena a lovit Asociația, luîndu-i jumătate din organizații. Curînd însă s-a creat din nou *idealul de reîntregire* pe care-l propovăduise cu încredere în destinul românesc [13]. Și în adevăr, încrederea s-a realizat nu peste mult timp. Activitatea

12. *Ibidem*, p. 11-12.
13. *Ibidem*, p. 13-15.

desfășurată decenii de-a rîndul a constituit o zestre în sufletele celor despărțiți. La reîntîlnirea „fraților" de altădată, gîndurile s-au legat mai strîns, viața și-a reluat cursul cu izbînzi și mai mari, în noi condiții de viață.

* * *

In final, încercăm o sinteză a celor discutate în această analiză a activității „Astra".

Deși în *1900*, Adunarea generală a Asociațiunii transilvane (Astra) hotărăște sporirea secțiilor științifice ea face precizarea: „Asociațiunea este o societate *culturală* nu o corporație științific-literară. Activitatea ei pe tărîmurile arătate este doar *un mijloc* pentru ajungerea scopului principal: *înaintarea culturală a poporului român*".

Prin buna organizare a ei, Astra ajunge după 1895 să-și extindă activitatea *asupra tuturor românilor din imperiul austro-ungar, iradiind și dincoace de Carpați*, datorită relațiilor de colaborare cu societățile culturale din România.

Ea stabilește legături cu Academia Română, chiar de la înființarea acesteia (1866-1867), iar fruntașii ei: George Barițiu, Timotei Cipariu, Gavril Munteanu sînt primii membri ardeleni ai Academiei române, primul dintre ei — Barițiu — ajungînd chiar Președintele Academiei Române.

După 1868 între Astra și instituțiile de cultură de peste Carpați, între membrii ei și personalitățile remarcabile ale culturii românești de dincoace de Carpați: Kogălniceanu, Hașdeu, Alecsandri, Iorga ș. a. se stabilesc legături strînse favorizînd un permanent schimb de informații și valori culturale.

In a doua jumătate a veacului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea cînd se declanșează lupta pentru descătușarea popoarelor înglobate în imperiul habsburgic, Astra este factorul important în lupta pentru făurirea unității naționale a tuturor românilor.

Dezbrăcată de caracterul ei provincial, „Astra" proclamă la adunarea generală din 1896, de la Lugoj, principiul solidarității naționale pe tărîm economic, cultural și politic cu toți românii indiferent de granițele din acel timp.

Adunările generale ale Astrei ca și adunările politice ale Partidului Național Român din care făceau parte majoritatea conducătorilor Astrei — pe lîngă conferințele publice susținute de fruntașii lor, organizau serbări populare care antrenau și mobilizau mase mari ale populației românești, adunările respective devenind adevărate școli de educație națională.

De activitatea Astrei se leagă organizarea la sate a unei largi rețele de așezăminte de cultură: biblioteci, cămine culturale, cinematografe, expoziții etnografice și economice, școli țărănești, conferințe. N-a fost uitată nici preocuparea de ridicare economică a satului și orașului românesc. Bunăstarea satului și a orașului era considerată bază a ridicării culturale și a emancipării sale politice. Pentru aceasta Astra a depus stăruința cu privire la ridicarea nivelului cunoștințelor în domeniul economiei agrare. S-a dus o muncă susținută pentru ridicarea nivelului cunoștințelor în domeniul economiei agrare a populației românești de peste Carpați.

Prin întreaga sa activitate dinainte de 1918, Astra a adus o contribuție imensă în progresul social, politic și cultural al românilor de peste munți și al întregii țări.

Momentul Unirii celei mari din 1 Decembrie 1918 a găsit o conștiință omogenă a tuturor românilor care se adunau acum într-o Patrie cu cele mai firești granițe din istoria sa. Astra are o mare contribuție la reușita marelui act al Unirii tuturor românilor [14].

I. D. LĂUDAT

---

14. Ion Holhaș, Nicolae Nistor, *op. cit.*, p. 99-103.

Arhivele Statului din Iași la 150 de ani

Cu 15 decenii în urmă, lua naștere, la Iași, o instituție de cultură, Arhivele Statului. Tot atunci, în fosta capitală a Moldovei, apăreau „Societatea de medici și naturaliști", cea mai veche societate științifică de la noi din țară, și „Academia Mihăileană", școală prin care se făcea un nou pas spre forme superioare de învățămînt. Mai înainte, documentele istorice, mărturii scrise privind istoria patriei, se păstrau „în cadrul Cancelariei domnești, instituțiile centrale, la administrația tîrgurilor și orașelor, la breslele de meșteșugari, pe lîngă casele obștești, mănăstiri și instituții bisericești, la dregătorii mari și mici și la răzeși. Pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, la instituțiile statului și la cele obștești s-au înființat condici în care erau transcrise, uneori în întregime, alteori în rezumat, documentele istorice, spre a se preîntîmpina falsificările. Inmulțindu-se, din zi în zi, actele de tot felul, mai cu seamă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, s-au introdus registrele de intrare și ieșire, de asemenea, dosare sau delele în în care erau grupate și orînduite toate actele.

Nu exista, înainte de anul 1832, cînd de fapt au luat naștere, la Iași, Arhivele Statului, o instituție centrală în care să fie depozitate și păstrate documentele istorice, dar cele mai importante dintre ele, începînd de la jumătatea secolului al XVIII-lea erau predate la Mitropolie. In primele decenii ale secolului al XIX-lea, Mitropolia din Iași „adăpostea în depozitele sale, pe lîngă mărturiile scrise de interes public, și unele acte cu caracter normativ". De pildă, într-o „țidulă domnească către mitropolit", datată 1804, pentru păstrarea unui hrisov, citim următoarele: „domnia mea am hărăzit ca de acum înainte să stea păzite acolo în sfînta mitropoiie împreună cu alte hrisoave și testamenturi a țării". Din nenorocire, o mare parte a documentelor istorice păstrate la mitropolie au fost mistuite de flăcările incendiului din 1827.

Potrivit Regulamentului organic care între altele, prevedea înființarea arhivelor statului și numirea unui arhivist „ca depozitar al acturilor publice și dregătorești", la 1 ianuarie 1832 au fost înființate, la Iași, „Arhivele Statului". Cel dintîi arhivist, numit, pe aceeași dată, a fost Gh. Asachi, care avea ca sarcini adunarea „documentelor publice", elaborarea unui „metod lesnicios" pentru evidența actelor depozitate și îndrumarea celor ce aveau în cadrul instituțiilor misiunea de a întocmi actele, inventaria și preda la Arhivele Statului. Cînd ieșea de la arhive, Asachi spunea că a „adunat înteresante documente ale țării răspîndite și dosite" și a „păstrat cu sfințenie acest sanctuar al drepturilor compatrioților". Succesorul său, începînd din anul 1850, a fost Vasile Alecsandri, care a elaborat un „proiect pentru regularea Arhivelor Statului". El afirma, între altele, următoarele: „Arhiva unui stat este o avere publică, care merită cea mai de aproape îngrijire a cîrmuirii. Ea este colecția tuturor actelor publice, atît administrative cît și judecătorești și politice care slujesc de temei legiuirilor și istoriei patriei". Cu începere din 1855, Arhivele Statului din Iași au fost conduse de distinși oameni de cultură: Gh. Sion, Th. Codrescu, Sever Zota și Gh. Ungureanu; acum în fruntea acestei instituții se află binecunoscutul cercetător al trecutului nostru istoric, Adrian Pricop.

Rînd pe rînd, documentele istorice adunate de la diferite instituții, au fost depozitate și păstrate „în gherghiriile casei lui Alecu Balș", în „trei încăperi din casele lui Costachi Ghica", „la Scoala vasiliană de la biserica Sfinții Trei Ierarhi", „în încăperile Academiei mihăilene", „la Palatul administrativ", „în bolțile bisericii Sf. Spiridon", „în casele bancherului Michel Daniel", „în bolțile închiriate de la Natanson și Orestein", „la mănăstirile Frumoasa și Cetățuia", începînd din 1911, „la mănăstirea Golia", iar din 1977 în impunătorul local construit special, situat pe strada 23 August.

Astăzi, la Arhivele Statului din Iași, se păstrează peste 100.000 de documente istorice, o valoroasă colecție de manuscrise, planuri, hărți, desene de arhitectură, ștampile, fotografii, sigilii etc. Intre fondurile de arhivă păstrate la „Arhivele Statului" din Iași se află și cel al Mitropoliei Moldovei (1827-1900).

Conducerea filialei Iași a Arhivelor Statului a organizat, cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la înființarea acestei instituții, o sesiune festivă de comunicări care s-a desfășurat în aula bibliotecii universitare „Mihai Eminescu" din Iași, în zilele de 16 și 17 decembrie 1981. La această sesiune, profesori și cercetători au prezentat comunicări: A. Pricop, Ilie Dodea, V. Cristian, D. Ivănescu, C. Botez, A, Kareschi, Șt. Hurmuzache, I. Arhip, Gh. Buzatu, Gh. Platon, A. Matei, D. Zaharia, I. Todirașcu, V. Isac, G. Tasiu, L. Simanschi, M. Dorin, V. Dorbinescu, L. Eșanu, G. Crăciun, V. Miron, M. Timofte, D. Rusu, I. Agrigoroaie, Gh. Amarandei, C. Moruzi, Șt. Gorovei, M. Soveja, L. Boicu, D. Vitcu, P. Anghel, C. Cloșcă, E. Cosma ș. a.

Subliniez că adunarea, depistarea și păstrarea documentelor istorice este o acțiune de o importanță națională și culturală covîrșitoare. Cercetătorul trecutului nostru istoric găsește, cu ușurință, izvoare documentare prin mijlocirea cărora poate dobîndi numeroase și variate informații, privind viața de altădată a patriei și poporului nostru.

Notînd că slujitorii altarelor strămoșești, care au printre preocupările lor și întocmirea unor monografii istorice asupra bisericilor, parohiilor, satelor sau fețelor bisericești, găsesc la Arhivele Statului din Iași materiale istorice de mare însemnătate, cum și bunăvoință, comitelul redacțional al acestei reviste și cititorii ei omagiază strădaniile și înfăptuirile tuturor celor ce au lucrat și lucrează la această instituție.

Clinica întîia medicală din Iași (1881-1981), un secol de activitate

La jumătatea secolului XVIII, pe ulița Hagioaei (Bulevardul Independenței, din zilele noastre) se clădea biserica Sf. Spiridon; în jurul ei lua naștere și se organiza o bolniță, cu ajutoarele primite de la diferiți donatori printre care logofătul de vistierie Ștefan Bosie. Prin hrisovul domnesc, data 1 ianuarie 1757, domnul Constantin Cehan Racoviță statornicește înființarea unui „spital pentru hrana, chiverniseala, căutarea și odihna săracilor, a multor bolnavi și neputincioși". Spitalul purta numele Sfîntului Spiridon, hramul bisericii în preajma căreia era organizat. Instituția care avea în grija ei atît spitalul — ulterior și altele din Moldova — cît și biserica va purta tot numele Sfîntului Spiridon. Inființarea spitalului constituia una dintre condițiile „care să asigure desfășurarea învățămîntului medical la patul bolnavului".

La 16 octombrie 1860, domnul Alexandru Ioan Cuza încuviințează înființarea Universității din Iași cu patru facultăți (filozofie, drept, teologie și medicină). Deși se hotărîse organizarea facultății de medicină în cadrul universității ieșene, ea nu și-a început existența decît în anul 1879. Odată cu facultatea apărea a doua condiție care se cerea pentru înființarea unei clinici medicale. Ea lua naștere în noiembrie 1881, prin numirea dr. I. Ciurea ca profesor cu misiunea de a preda „cursul de clinică medicală la facultatea de medicină din Iași. Rînd pe rînd, cea dintîi clinică medicală a spitalului „Sf. Spiridon" — ulterior avea să se organizeze și alte clinici medicale — a fost condusă de următorii renumți profesori doctori: *Ion Ciurea* (1881-1882), *Ludovic Russ jr.* (1882-1911), *Vasile Negel* (1911-1912), *Constantin Bacaloglu* (1912-1930), *Petre Niculescu* (1930-1942), *Gheorghe Tudoran* (1942-1962) și *Constantin Negoiță* (din anul 1963). La

această clinică au funcționat, în decursul timpului, mulți alți medici și un numeros personal medical auxiliar.

Implinirea unui secol de la înființarea Clinicii I medicale în Iași actualizează în conștiința noastră, la acest popas aniversar, strădania și lucrarea profund umană a tuturor celor ce, fie la catedră, fie la paturile bolnavilor, fie în laboratoare, au alinat durerile și au întrarmat pe cei copleșiți de suferințe.

Pr. Sc. PORCESCU

†

Arhiereul Veniamin Nicolae

In ziua de 13 octombrie 1981 a trecut la cele veșnice Arhiereul Veniamin Nicolae. Născut în anul 1920 în orașul Brăila, din fragedă tinerețe a dorit să-și trăiască viața în tihna unei mănăstiri. Astfel, în anul 1941 intră ca frate în Mănăstirea Polovragi-Gorj. In 1943 este tuns în monahism și curînd după aceea a fost hirotonit ierodiacon și apoi ieromonah. In 1946 a fost numit stareț al Mănăstirii sale de metanie, Polovragi.

In 1950 i s-a încredințat răspunderea de exarh al mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Craiovei, iar în 1971 a fost numit stareț al Mănăstirii Căldărușani. Aici s-a îngrijit îndeaproape de bunul mers al vieții mănăstirești, organizează colecția de obiecte bisericești a mănăstirii, publicînd o monografie a Mănăstirii Căldărușani și mai multe pliante pentru a face mai bine cunoscute valorile artistice ale mănăstirii, ale artei noastre naționale.

In 1975, octombrie 16, a fost ales arhiereu-vicar al Episcopiei Buzău. Din motive de sănătate, la cererea sa, se retrage din această funcție în anul 1977, viețuind ca arhiereu pensionar la Mănăstirea Cucoș-Tulcea și apoi la Gorovei Botoșani, unde s-a bucurat de toată atenția și permanenta purtare de grijă din partea I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, creîndu-i-se condițiile corespunzătoare de cazare și locuit și punîndu-i-se la dispoziție cele necesare.

Boala agravîndu-i-se, P. S. Veniamin a hotărît să se interneze într-un spital în București. Aici cu toată îngrijirea corespunzătoare, firul vieții sale s-a curmat.

Slujba înmormîntării s-a săvîrșit în ziua de 17 octombrie în Mănăstirea Cernica de către un sobor de slujitori: doi ierarhi: P. P. S. S. Vasile Tîrgovișteanul și Roman Ialomițeanul, 14 preoți și 5 diaconi, de față fiind călugări și călugărițe din mănăstirile vecine, credincioși cunoscuți și rude ale adormitului întru Domnul.

P. S. Roman Ialomițeanul în necrologul rostit a subliniat înclinațiile și priceperea P. S. Veniamin la lucrurile practice, de administrație, dărnicia și larghețea sa sufletească.

I. P. S. Mitropolit Teoctist a delegat pentru slujba înmormîntării pe P. C. Pr. D. Isopescu, inspector bisericesc.

Dr. Antonie Plămădeală, Episcopul Buzăului, **Dascăli de cuget şi simţire românească,** Bucureşti, 1981, 547 p.

Cartea de care ne ocupăm a fost concepută ca „o adunare solemnă de chipuri de oameni mari ai culturii noastre, de mari patrioţi... o carte a modelelor de cuget şi simţire românească" (p. 5). Autorul, neputînd cuprinde tot ce ar putea intra sub titlul de mai sus, a fost nevoit să se oprească la o parte dintre „ctitorii de limbă şi cultură românească", cu intenţia vădită de a ne atrage atenţia asupra unei tradiţii care trebuie continuată şi de a ne indica drumul care trebuie urmat. Prin ctitori el nu înţelege numai mari personalităţi, care s-au impus, prin activitatea lor, pe plan naţional, ci şi unele instituţii sau momente cruciale din istoria noastră, cum ar fi Mănăstirea Putna, cu şcoala care s-a dezvoltat acolo, primele tipărituri româneşti (Coresi), sinodul de la Iaşi (1642), prima traducere integrală a Bibliei (1688), anul înţelepciunii (1859), *Asociaţia transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român* (1861), cunoscută sub numele de „Astra", anul bucuriei (1918) etc.

Dintre marile personalităţi, din trecut, care au avut un rol deosebit asupra dezvoltării culturale, autorul s-a oprit la Neagoe Basarab, Nicolae Milescu, stolnicul Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, Gheorghe Şincai, Gheorghe Asachi, Gheorghe Lazăr, Anton Pann, Andrei Mureşanu, Simion Bărnuţiu, Costache Negri, Andrei Şaguna etc.

Cititorul îşi dă seama că listele de mai sus ar putea fi mult amplificate, că autorul a fost nevoit să-şi limiteze preocupările, în primul rînd din motive de spaţiu. Fiindcă, altfel, ar fi trebuit să avem, aici, ca în frumoasa carte a academicianului David Prodan (Suplex libellus valachorum!), un capitol special despre Mihai Viteazul sau, ceea ce este acelaşi lucru, despre unirea de la 1600.

La o eventuală revenire asupra subiectului, la o nouă ediţie a cărţii, spre exemplu, va trebui introdus, numaidecît, un capitol despre Şcoala ardeleană, moment într-adevăr crucial în cultura noastră naţională, aşa cum au subliniat, dealtfel, o serie de învăţaţi printre care se numără Nicolae Iorga, G. Ibrăileanu, O. Densuşianu, George Pascu şi alţii.

Din aceeaşi lipsă de spaţiu, credem, nu s-a stăruit nici asupra rolului pe care l-au jucat I. Heliade-Rădulescu, M. Kogălniceanu (cu „Dacia literară"), Vasile Alecsandri, care a dominat literatura naţională timp de 50 de ani, a descoperit şi a publicat poezia populară etc. Un loc aparte i se cuvenea lui Titu Maiorescu şi „Junimii", iar din rîndul ardelenilor meritau atenţie deosebită George Barit şi Timotei Cipariu.

În ce mă priveşte, consider că, într-o eventuală ediţie nouă a cărţii, este nevoie să se trateze în capitole aparte activitatea tipografică a diaconului Coresi şi aceea de deschizător de drumuri, în atîtea direcţii, a Mitropolitului Dosoftei. Dar acesta este un punct de vedere personal şi priveşte, oarecum, viitorul. Să apreciem, mai bine, cartea de care ne ocupăm, nu în funcţie de ceea ce am fi dorit noi să fie, ci în ceea ce este. Să vedem în ce măsură ea răspunde unui mesaj şi găseşte ecou în conştiinţa cititorilor. Prin felul cum a fost concepută şi realizată, ea ne aduce aminte de modul de gîndire al înaintaşilor, din vremea în care limba naţională era considerată ca una dintre cele mai puternice arme de luptă în vederea păstrării fiinţei noastre, a naţionalităţii însăşi. Reprezentanţii Şcolii ardelene au fost cei dintîi care au pus, în mod hotărît, problema legăturii strînse dintre istoria poporului şi cea a limbii, iar cărturarii din secolul al XIX-lea, în frunte cu Alecu Russo, Timotei Cipariu, George Coşbuc, au reluat-o, sub diferite forme, amplificînd-o. Autorul cărţii menţionează „memorabilul discurs al lui Cipariu, despre importanţa limbii naţionale româneşti, ţinut cu ocazia primei adunări a „Astrei" (23 oct. 1861), iar noi vom mai pomeni pe George Coşbuc, ucenic, din acest punct de vedere, al lui Cipariu, care avea să afirme că „Limba e cea mai puternică legătură a unui neam. Ea e sufletul neamului, e firea şi fiinţa lui" (cf. volumul „Dintre-ale neamului nostru", Bucureşti, 1903, p. 86).

Vorbind despre Andrei Mureşanu, „poetul unei singure poezii", autorul combate, cu bună dreptate, părerea lui Titu Maiorescu, potrivit căreia

bardul ardelean n-ar fi jucat rolul pe care i-l atribuie o serie de contemporani. Cu siguranţă că pe Maiorescu l-a „indispus" aprecierea extrem de favorabilă pe care i-o făcuse lui Mureşanu, „inamicul" şefului „Junimii", Aron Densuşianu. E de mirare, totuşi, că marele critic n-a ţinut seama nici de aprecierea lui Eminescu, din „Epigonii", nici de poemul postum „Mureşanu", al cărui model a fost tocmai autorul celebrului „Răsunet". Se ştie, astăzi, şi Maiorescu ştia şi el lucrul acesta, că în „Concursul" de la 1848, Andrei Mureşanu l-a învins pe Alecsandri (cu „Deşteptarea României"), că imnul său a cucerit, imediat şi pentru multă vreme, conştiinţele. Se mai ştie că Andrei Mureşanu este scriitorul care a obţinut cel dintîi premiu literar al „Astrei". Probele aduse aici, în favoarea poetului bistriţean, nu vor fi numaidecît hotărîtoare, pentru valoarea în sine a versurilor lui Andrei Mureşanu, dar ele se constituie în dovezi sigure a influenţei pe care aceste versuri au exercitat-o în epocă.

Cartea doctorului Plămădeală nu poate fi rezumată. Ea trebuie citită. Fiind scrisă frumos, într-un stil avîntat, ea place nu numai prin conţinutul de interes naţional, ci şi prin forma îngrijită şi atractivă. Nu putem recurge la prea multe citate, dar aş vrea să atrag atenţia asupra unui scurt pasaj, referitor la Sinodul de la Iaşi, din anul 1642, unde se pare că moldovenii şi-au exercitat, pentru prima dată, spiritul critic impus în cultura noastră naţională, atît de strălucit reliefat, de Alecu Russo, în secolul al XIX-lea, şi analizat cu profunzime într-una dintre cele mai frumoase cărţi a lui G. Ibrăileanu. Iată-l: „Prin Sinodul de la Iaşi, veacul al XVII-lea a fost veacul nostru teologic, într-o vreme în care între popoarele ortodoxe măcinate ba de catolicism şi uniaţie, ba de sărăcie şi opresiune, Moldova şi moldovenii puteau oferi un echilibru stabil, o capacitate de gîndire măsurată şi dreaptă, capabilă de arbitraj şi mediere în probleme spinoase, controversate" (p. 190).

Şi pentru a ne opri în altă zonă geografică a ţării şi în altă epocă istorică, să vedem cum prezintă autorul rolul „Astrei":

„Asociaţiunea a pregătit şi a marcat un uriaş pas înainte. A fost un instrument miraculos, la îndemîna unei mari mulţimi, a unei întregi naţiuni, instrument în stare să opereze un salt de calitate, o mutaţie ca de la o specie la alta superioară. A fost ca un deget al Providenţei, intervenind în viaţa culturală a Transilvaniei, în nivelul civilizaţiei ei de toate zilele, în trezirea conştiinţei naţionale, a sentimentului şi a datoriei unităţii, iară şi iară. A revitalizat entuziasmul aproape pierdut, înăbuşit de stăpînitorii străini, hrănindu-l de-a dreptul din izvoarele istoriei proprii, amplu şi viguros redescoperite. Căci fără entuziasm, fără această respiraţie a inimii, şi idealurile cele mai mari se ofilesc" (p. 338).

Cititorul poate să ajungă, uneori, la concluzii diferite de cele ale autorului. El poate vedea unele probleme din altă perspectivă, cu o altă interpretare. Dar lucrul acesta prezintă importanţă mai puţină. Interesant este că cititorul rămîne cu o impresie pozitivă, după ce a parcurs cele peste 500 de pagini ale cărţii, şi cu dorinţa de a reveni asupra lor.

Gv. ISTRATE

Preot profesor dr. Dumitru Stăniloae, **Teologia morală ortodoxă,** Manual pentru Institutele teologice, vol. III, Spiritualitatea ortodoxă, Bucureşti, 1981, 319 p.

Materialul din volumul trei de teologie morală pe care-l prezentăm este rînduit în trei părţi şi subdiviziuni.

In introducere, autorul face precizările şi lămuririle necesare pentru o mai bună înţelegere a materialului prezentat în cele trei părţi ale lucrării. Din acestea vom semnala cîteva.

„Dacă morala creştină, generală şi specială, expune condiţiile vieţii morale creştine... cum şi doctrina, în formă analitică, despre păcate şi virtuţi, privite ca nişte stări de sine nelegate între ele, spiritualitatea ortodoxă precizează procesul înaintării creştinului pe drumul desăvîrşirii în Hristos, prin curăţirea de patimi şi prin dobîndirea virtuţilor, proces care se săvîrşeşte într-o anumită ordine... descrie modul în care creştinul poate înainta de la o curăţire de o patimă, la curăţirea de alta şi, deodată cu aceasta, la dobîndirea diferitelor virtuţi... In lumina spiritualităţii ortodoxe... creştinul creşte în Dumnezeu încă în cursul vieţii acesteia, căci împlinirea acestor porunci efectuează

o transformare treptată în ființa lui sau o umplere a lui tot mai mult de prezența lucrătoare a lui Dumnezeu“ (p. 5).

„În Răsărit, se folosește, pentru caracterizarea unirii credinciosului cu Hristos, și termenul îndrăzneț de *îndumnezeire* sau de *participare la îndumnezeire*. Ținta spiritualității creștine ar fi, așadar, trăirea stării de îndumnezeire sau de participare la viața dumnezeiască“ (p. 6).

„La starea de desăvîrșire și de unire tainică cu Dumnezeu nu se poate ajunge decît prin îndelungate eforturi sau nevoințe... nevoințele duhovnicești se numesc asceză iar, nevoitorii asceți. Origen dă numele de asceți creștinilor rîvnitori care se exercitau în mortificarea patimilor și în alte deprinderi în vederea desăvîrșirii... treptat, acești termeni capătă în Răsărit un colorit monahal“ (p. 7).

Dacă „în opinia curentă cuvîntul asceză este asociat ca un sens negativ, în realitate, asceza are un scop pozitiv. Ea urmărește fortificarea firii și eliberarea ei de viermele păcatului care o roade ...sădește în locul patimilor virtuțile...“ (p. 9).

„Unirea creștină cu Dumnezeu realizează sensul adevărat al acestei uniri“ (p. 13) asupra căreia autorul insistă foarte mult precizînd că: „Pe de o parte, ea este unire; nu este o identificare... Ființa noastră nu se preface în ființă divină, pentru că eu-ul nostru nu devine eu dumnezeiesc și de aceea în această trăire eu-ul nostru își păstrează conștiința că, nu prin sine puterile sale se bucură de toate bunurile ce le gustă, ci prin Dumnezeu“ (p. 23).

Spiritualitatea ortodoxă cere participarea omului duhovnicesc la viața semenilor... „fiecare persoană este responsabilă de desfășurarea întregului univers fizic și spiritual... nevoințele duhovnicești nu au nesocotit niciodată lucrul mîinilor ca mijloc de purificare și de călăuzire a omului credincios spre desăvîrșire“ (p. 24-26). Aceste precizări arată realismul, importanța și posibilitatea vieții spirituale în orice loc și pentru orice credincios.

„Spiritualitatea creștină, avînd ca țintă îndumnezeirea omului și unirea lui cu Dumnezeu, fără confundarea în El, are ca bază convingerea unui Dumnezeu personal... conceput nu ca persoană singulară, ci ca o comuniune de persoane în desăvîrșită unitate... o treime de Persoane într-o unitate de ființă... Un progres evolutiv al omului în legătură cu o divinitate concepută ca asență impersonală nu poate avea alt rezultat decît pierderea omului în divinitatea impersonală“ (p. 29).

De aceea, în locul termenului de „mistică“, ortodoxia a preferat, cu deosebire în perioada sfinților părinți și în scrisul marilor trăitori ai unirii cu Dumnezeu, să folosească termenul de „viață în Hristos“, de „viață în Duh“, „de viață duhovnicească“, de „viață în Dumnezeu“ pentru viața creștinului în unire cu Dumnezeu indiferent pe ce treaptă s-ar afla această trăire, deci viața duhovnicească este posibilă pentru orice creștin, „viața care are în sine pe Dumnezeu în diferite grade... nu e un apendice anexat ulterior creștinismului, care s-ar oferi ca o nouă posibilitate unor suflete special înzestrate; ea ține de însuși actul credinței“ (p. 31). Ea „este actualizarea întrupării lui Dumnezeu în credincios“ (p. 30).

Spiritualitatea ortodoxă are un caracter hristologic pnevmatologic, bisericesc. „Pătrunderea lui Hristos în noi se face prin Sfintele Taine“ (p. 43). „Pe orice treaptă de sfințenie s-ar afla un credincios, el rămîne dependent în cursul vieții pămîntești de ordinea ierarhică a Bisericii și trebuie să se împărtășească de Sfintele Taine“ (p. 48).

În capitolul „Marile etape ale vieții spirituale“, autorul precizează: „In împărțirea vieții spirituale în concret, va trebui să ne orientăm după Sfinții Părinți și scriitorii duhovnicești“ (p. 50). De aici înțelegem autoritatea manualului și importanța învățăturilor expuse într-un sistem potrivit materialului și scopului arătat mai sus.

Partea întîi, „Purificarea“ am putea numi-o, pentru problemele tratate și analizele făcute asupra suftetului omenesc în activitatea sa, un manual de căpetenie al duhovnicului și al părintelui duhovnicesc, o călăuză pentru viața duhovnicească a fiecărui creștin în trăirea sa de fiecare zi. Insăși titlurile subdiviziunilor acestei părți arată aceasta: Despre patimi: esența patimilor, patimi și afecte, cauzele ultime ale patimilor și efectele lor, patimile și facultățile sufletului, cum se stîrnesc patimile după doctrina ortodoxă tradițională, împătimirea și grija. Purificarea de patimi prin virtuți: ordinea purificării și metodele duhovnicești patristice, credința, condiție primordială a purifică-

rii, frica de Dumnezeu şi gîndirea la judecată, pocăinţa, înfrînarea, paza minţii sau a gîndurilor, răbdarea necazurilor, nădejdea, blîndeţea şi smerenia, nepătimirea sau starea nepătimaşă.

Din bogatul material al acestor capitole am vrea să redăm aici între multele precizări ale autorului doar acestea două: „Admiţînd că există şi un subconştient pentru bagajul întunecos ce-l purtăm cu noi, socotim că este potrivit ca pentru regiunea unde se cuprind virtual energiile umane ale sufletului şi prin care intră în el energiile divine, să utilizăm termenul de transconştient sau supraconştient“ (p. 73) şi „inima sau starea iubitoare a sufletului are în creştinismul ortodox şi o funcţiune gnoseologică, iar înţelegerea adevărată a minţii este totdeauna şi dragostea faţă de ceea ce înţelege“ (.p. 75).

Am mai vrea să menţionăm aici, pentru frumuseţea conţinutului şi folosul nostru duhovnicesc cuvintele din capitolul „Răbdarea necazurilor“, care aparţin sfinţilor scriitori: Marcu Ascetul şi Isac Sirul: „...prin necazuri ne atrage Dumnezeu de la păcate... necazurile urmează de multe ori păcatelor, chiar dacă le-am mărturisit. Prin ele se restabileşte firea povîrnită şi se întăreşte din nou... necazurile se trimit pentru probare, pentru întărirea firii şi pentru ferirea de greşeli viitoare... ele pot veni chiar cînd nu am păcătuit noi: ne vin pentru păcatele altora... răbdarea lor e semn de putere şi de înţelepciune şi ne înzestrează cu putere şi cu înţelepciune.

In general, necazurile intră în mod necesar în iconomia mîntuirii, cel ce le primeşte fiind scutit de necazurile veşnice“ (p. 141).

Partea a doua „Iluminarea“ cu capitolele: Darurile Sfîntului Duh, Contemplarea lui Dumnezeu in creaţie, Înţelegerea duhovnicească a Scripturii, Cunoaşterea negativă sau apofatică a lui Dumnezeu, în general, Treptele apofatismului, Dinamica raportului dintre teologia negativă şi cea afirmativă, Rugăciunea curată, Metodele pentru înlesnirea rugăciunii curate, Spre Iisus prin adîncul nostru şi Odihna minţii sau apofatismul de gradul al doilea solicită o lectură mai atentă pentru a înţelege adîncimea şi frumuseţea vieţii duhovniceşti ortodoxe.

Oricît de spirituală este lucrarea sufletului în această stare de iluminare, omul nu este desprins cu totul de realitatea vieţii materiale. Potrivit învăţăturii Sfîntului Maxim Mărturisitorul „lucrurile ascund în ele raţiunile divine... Pe drumul apropierii noastre de Dumnezeu stă lumea, prin înţelegerea căreia trebuie să trecem... o atitudine principial negativă faţă de lume ne zădărniceşte însăşi mîntuirea. Lumea este impusă fiecăruia ca o piatră pe care are să-şi ascută facultăţile sale spirituale.

Prin lume creşte omul la înălţimea cunoaşterii de Dumnezeu şi a capacităţii de partener al Lui. Lumea este pedagog spre Hristos... E pomul cunoştinţii binelui şi al răului, pomul de încercare...“ (p. 166).

Cu privire la teologia afirmativă şi negativă, autorul precizează: „Teologia afirmativă face bilanţul celor cunoscute pînă acum. Teologia negativă dă asigurări pentru cunoaşterea viitoare. Departe, aşadar, de a fi o mărturie descurajatoare, teologia negativă este tocmai aceea care înviorează spiritul nostru cu perspectivele nesfîrşite pe care misterul, ca sîn inepuizabil de adevăruri, de revelaţii, le deschide spiritului“ (p. 211).

Partea a treia „Desăvîrşirea prin unirea cu Dumnezeu sau prin îndumnezeire“ cu capitolele: Dragostea şi nepătimirea, Dragostea ca factor de unire desăvîrşită şi ca extaz, Dragostea, cunoaşterea şi lumina dumnezeiască, Despre îndumnezeire.

Nici pe această treaptă de desăvîrşire trăirea noastră creştină nu este lipsită de legăturile sănătoase cu lumea, cu semenii noştri. „Dragostea de semeni creşte din obişnuinţa dragostei faţă de Dumnezeu... iar dragostea faţă de Dumnezeu ni se uşurează prin obişnuinţa cu dragostea faţă de semeni“ (p. 275), arătată în „iubirea calmă de fiecare zi, manifestată în fapte şi în gînduri, în iubire creştină în sens larg“ (p. 274).

„Urcuşul omului spre Dumnezeu începe în Biserică şi se termină în Biserică. In Biserică începe şi se termină acţiunea de desăvîrşire a omului“ (p. 301). „De aceea sfinţii nu ies din Biserică ci se află pe treptele cele mai înalte ale ei şi ale vieţii lor în Dumnezeu“ (p. 301).

„Indumnezeirea în sens larg începe la Botez, întinzîndu-se de-a lungul întregului urcuş spiritual al omului... iar în sens restrîns cuprinde progresul pe care-l face omul dincolo de limita puterilor sale naturale, în planul dumnezeiesc mai presus de fire“ (p. 310). „Temeiul îndumnezeirii omului este faptul că el este făcut după

chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. Prin păcat nu s-a pierdut chipul, dar s-a oprit procesul asemănării cu Dumnezeu“ (p. 312).

„Indumnezeirea în sens restrîns... aparţine de-abia veacului viitor. In timpul vieţii de aici ea e numai anticipată în clipe scurte, în formă de arvună“ (p. 313).

„Indumnezeirea este trecerea omului de la lucrurile create la nivelul energiilor divine. De aceasta se împărtăşeşte omul, nu de fiinţa dumnezeiască“ (p. 318)

Energiile divine nu sînt decît razele fiinţei divine, strălucind din cele trei Persoane divine. Iar de cînd Cuvîntul lui Dumnezeu s-a întrupat, razele acesteia iradiază prin faţa lui umană... De aceea, fericirea veşnică va consta în contemplarea feţei lui Hristos“ (Apocalipsa 22, 4) (p. 319), De aici înţelege, atît importanţa cît şi rostul icoanei pictate după învăţătura Bisericii Ortodoxe Române pentru viaţa spirituală creştină.

Manualul prin problemele pe care le tratează în lumina învăţăturilor şi experienţei Sfinţilor Părinţi, a învăţăturii Bisericii este mai mult decît un manual de şcoală ; este o călăuză pentru păstorul duhovnicesc cît şi a credinciosului care se străduieşte în trăirea vieţii duhovniceşti. El se cere să fie citit nu o dată, ci mereu, toată viaţa, ţinînd loc de îndrumător duhovnicesc.

Manualul de Teologie Morală Ortodoxă, înainte de a ne călăuzi spre culmile înalte ale desăvîrşirii ne călăuzeşte, mai întîi de a intra pe făgaşul nevoinţelor duhovniceşti ferindu-ne de a rătăci pe alte căi străine de învăţătura şi experienţa părinţilor îmbunătăţiţi ai Bisericii.

Autorul rămîne şi prin aceasta valoroasă lucrare adevăratul dascăl de teologie şi iscusitul părinte duhovnicesc al fiilor Bisericii noastre strămoşeşti căruia îi aducem, şi pe această cale, fiască recunoştinţă.

Arhim. Pimen ZAINEA

Henri Cazelles, **Il Messia della Biblia. Cristologia Dell'-antico Testamento (Mesia al Bibliei. Hristologia Vechiului Testament),** traducere italiană de A. Mastrondrea, Editura Borla, Roma, 1981, 207 p.

După cum sublinia şi J. Doré (p. 8), cartea lui H. Cazelles, profesor de exegeza Vechiului Testament la Institutul Catolic din Paris, constituie o sinteză originală şi documentată asupra principalelor etape şi forme de manifestare ale mesianismului veterotestamentar.

După cum se menţionează în introducere, H Cazelles arată că speranţa mesianică apare înainte de toate ca o speranţă a omului care simte în adîncul inimii sale apelul la o viaţă mai frumoasă şi la o lume mai dreaptă“, apel care în lumea vechiului Orient era lansat adesea de către persoana harismatică a regelui.

In acest context, „mesianismul“ întîlnit la popoarele extrabiblice (egipteni, babilonieni, canaaniţi) se confundă cu ideologia regală, fiind adesea o simplă utopie. Vechiul Testament, în baza Revelaţiei divine, reuşeşte să facă trecerea de la ideologia regală la teologia mesianică, de la un mesia imanent (regele harismatic prezent la mai toate popoarele vechi orientale) la un Mesia transcendent (Fiul lui Dumnezeu, vestit de profeţii veterotestamentari).

In capitolul întîi se stăruie asupra cuvîntului Mesia şi sensurile sale în Biblia ebraică (p. 20-25). Intîlnit de 38 ori în Biblia erbraică (T. M.), termenul *maşiah (Mesia)* se referă la persoana regelui şi a arhiereului sau mai degrabă la misiunile celor doi conducători ai poporului Israel, subliniind caracterul sacral ale monarhiei israelite.

Cît priveşte forma gramaticală a cuvîntului *maşiah (Mesia)*, acesta derivă de la verbul *maşah = a unge*, fiind un adjectiv de tip *catil* cu sens pasiv. Astfel, regele israelit, uns cu untdelemn în momentul intronizării (Judecători 9, 8, 15 ; I Samuel 9, 16) devine un *maşiah Iahve (unsul lui Iahve)*, adică slujitorul Dumnezeului celui viu.

In capitolul următor, *Monarhia, ideologia sa şi riturile sale în vechiul Orient* (p. 26-50), autorul insistă asupra caracterului sacral al monarhiilor vechi orientale (Egipt, Mesopotamia, Siria-Palestina).

Egiptul care a influenţat regiunea palestiniană mai ales în perioada 1580-1150 î. d. Hr. a considerat întotdeauna ca dogmă caracterul divin al persoanei regale. Atributele divine ale faraonului pot fi regăsite în titlurile şi riturile legate de persoana suveranului. Aşa cum reiese şi din cuprinsul stelei lui Sehetepribe (cca. 1800 î.d. Hr.), „*fiul zeului Re*“ participă ca guvernator al ţării la natura

zeilor care se manifestă în această lume. Deţinînd mai multe *Ka*-uri (*Ka* = forţă vitală proprie tuturor fiinţelor umane), faraonul emite întotdeauna decrete cu caracter divin (*Hu*).

Dar puterile divine ilustrate de atribute se manifestă şi în riturile regale pe care Fairman (în: S. Hooke, *Myth, Kingship and Ritual*, Oxford, 1958, p. 76) le grupează în trei rubrici privind întronizarea, activitatea şi succesiunea faraonului.

Intronizarea cuprinde trei acte esenţiale: abluţiunea, funcţia şi încoronarea. Primind cele două coroane ale Egiptului de Jos şi de Sus, faraonul primeşte de fapt puterea divină a celor doi zei care guvernează aceste regiuni egiptene.

Cu ajutorul zeilor (Amon, Montu, Seth...) şi a unei harisme speciale *maat* (armonie, ordine), regele e capabil să desfăşoare o politică externă şi internă constructivă.

Faraonul defunct se uneşte cu Osiris, iar urmaşului i se transmite o nouă putere divină.

Mesopotamia cu cele două fluvii ale sale, ale căror inundaţii reprezentau o adevărată calamitate, nu avea nici unitatea şi nici stabilitatea relativă a vieţii egiptene. Spre deosebire de caracterul hieratic permanent al monarhului egiptean, regele mesopotamian era socotit un erou, un „om mare“ (LU. GAL.) fiind divinizat numai în cazuri excepţionale. I se atribuia, firește, un oarecare caracter divin (cf. S. Mowinckel, *He that Cometh*, Oxford, 1956, p. 33), fiind chemat *(nabu)* de către persoana divină ca în cazul regelui persan Cirus şi a zeului babilonian Marduc (în Isaia 45, 1 Cirus nu e chemat de Marduc ci de Iahve). Prin urmare, regele era vicarul zeilor (ishshakku), păstorul fidel al poporului şi marele preot (shangu) primind de la zeul Ea înţelepciune. La moarte e divinizat fiind ataşat zeului vegetaţiei Tamuz.

La Nord şi Vest se referă în primul rînd la monarhilie hitite şi canaanite. Firește, aceste monarhii au influenţat într-o oarecare măsură profilul monarhiei israelite. După J. Gray (*Sacral Kingship in Ugarit*, în Ungaritica VI, 1969, f. 289), regii canaaniţi se găseau într-o „relaţie specială“ cu divinitatea.

În capitolul al treilea *Inceputurile moarhiei israelite* (p. 51-76), aşa cum sublinia şi Roland de Vaux (*Institutions de l'Ancien Testament*, Paris 1957, p. 170) este prezentată monarhia israelită apărută pe la jumătatea secolului al XI-lea î. d. Hr., care avea, ca şi celelalte monarhii orientale, un oarecare caracter sacral.

Pornind de la această constatare, H. Cazelles expune în acest capitol titlurile şi riturile legate de persoana regelui israelit. Se poate observa cu uşurinţă asemănarea care există între epitetele regale veterotestamentare şi cele extrabiblice. Astfel, regele lui Israel e ales de către Dumnezeu (I Samuel 16, 9) devenind fiul lui Dumnezeu (II Samuel 7, 14), iubitul Său (II Samuel 12, 25), slujitorul (II Samuel 7, 11) şi păstorul lui Israel (II Samuel 5, 2). In plus, el e judecătorul *(şofet)* lui Israel şi cum vechiul Orient nu cunoştea principiul separaţiei puterilor, această funcţie implică coexistenţa celor trei puteri: executivă, legislativă şi judecătorească. *Melec Israel (regele lui Israel)* înzestrat cu înţelepciune *(hohma)* de către Iahve (I Regi 3, 12) e mai degrabă un om al deciziilor paşnice decît un erou militar. Cuvîntul *Melec (rege)* provine probabil de la cuvîntul babilonian *malacu* care înseamnă *a sfătui*.

Vorbind de riturile regale israelite, autorul se opreşte îndeosebi asupra unciei ca act fundamental și primordial al întronizării prin care regele devine un *maşiah Iahve (unsul lui Iahve)*. Cel Uns, purificat prin lucrarea duhului *(ruah)* (I Samuel 16, 13) devine un adevărat mijlocitor între Iahve și poporul Său (Psalm 2; 110).

Profeţii şi Mesia în cartea lui Isaia (p. 76-94) este titlul capitolului al patrulea. Profetismul clasic, ca instituţie religioasă a Vechiului Testament apare odată cu scindarea statului iudeu în două regate: Israel și Iuda (cca. 930 î. d. Hr.). Prin profetul Natan, prezent la curtea regelui David (1010-970 î. d. Hr.) mesianismul veterotestamentar se îmbogăţeşte cu un nou profil și anume, cu profilul urmaşului davidic, al *regelui mesianic* (II Samuel 7, 12). H. Cazelles reuşeşte ca în doar cîteva pagini să contureze cu claritate portretul mesianic al urmaşului davidic *(Zera)* aşa cum apare el la profeţii Isaia și Miheia, ambii activînd în Ierusalim în secolul al VIII-lea î. d. Hr. După cei doi profeţi, care dincolo de scăderile dinastiei davidice (Ahaz în timpul războiului siro-efraimit din 735 î. d. Hr. cf. Isaia 7) mai sperau

în Iahve, Mesia va fi înainte de toate un rege, urmaş al lui David (Isaia 11, 1 ; Miheia 5, 1). Mai mult, Emanuel, fiul Fecioarei (Isaia 7, 14), plin de darurile duhului (Isaia 11, 2) va instaura un climat universal de dreptate şi pace eternă (Isaia 9, 6).

In capitolul cinci „*Ultimile străluciri ale monarhiei sacrale în Iuda: Ieremia*" (p. 95-107), autorul urmăreşte speranţa mesianică la ultimii profeţi preexilici Sofonie, Ieremia şi Avacum (sec. VII-VI î. d. Hr.), punctînd totodată momentele esenţiale ale istoriei israelite după căderea Samariei (722 î. d. Hr.) şi pînă la asediul Ierusalimului (586 î. d. Hr.). Reţinem, îndeosebi, portretul profetului Ieremia, acest martir al dreptăţii, care în cei patruzeci de ani de activitate (626-586 î. d. Hr.) ne-a lăsat şi o profeţie mesianică avînd la bază motivul „urmaşului davidic". Este vorba despre o „mlădiţă dreaptă" *(temah ţadic)* care fiind identică cu persoana divină e numită pe drept cuvînt „Iahve — Dreptatea noastră" (Ieremia 23, 5-6).

Despre *Speranţa mesianică în timpul exilului* (p. 108-130) se vorbeşte în capitolul şase. In timpul exiliului care începe cu asediul Ierusalimului (586 î. d. Hr.) îşi desfăşoară activitatea doi mari profeţi: Iezechiel şi Deutero-Isaia (Isaia 40-55). Dacă la Iezechiel referirile la regele mesianic sînt cît se poate de rare, atunci la profetul anonim din secolul al VI-lea î. d. Hr., numit de către exegeţi Deutero-Isaia (Isaia 40-55) portretului mesianic i se adaugă trăsături noi şi esenţiale.

Mesia din Deutero-Isaia e *Ebed Iahve* (slujitorul lui Iahve) trimis de către Iahve mai întîi la fiii lui Israel, iar după aceea la neamuri *(goim)* devenind lumina acestora (Isaia 42-49). Noutatea pe care o aduce Deutero-Isaia constă în sublinierea caracterului expiator substitutiv al jertfei *Ebed-Iahve*, preaslăvit în finalul poemului (Isaia 53).

In baza decretului lui Cirus, regele perşilor (538 î. d. Hr.), fiii lui Israel se întorc din exil (587-538 î. d. Hr.), începînd reconstrucţia Templului ierusalimitean. Lucrările imediat sistate vor fi reluate în 520 î. d. Hr., la apelul lansat de către profeţii Agheu şi Zaharia (p. 131-144).

H. Cazelles plasează începuturile eshatologiei veterotestamentare în epoca persană (538-331 î. d. Hr.). Odată creat, limbajul eshatologic (Agheu 2, 21-23) va fi curînd aplicat la teologia mesianică.

Penultimul capitol, al şaptelea, *Speranţa mesianică în cultul celui de-al II-lea Templu* (145-162), este urmărită şi în litera psaltică, sapienţială, potrivit cărţilor Cronici şi Ezdra-Neemia. Intr-o epocă în care iudeii privaţi de rege aşezau la baza teocraţiei Tora şi Templul ierusalimitean, psalmii postexilici sînt singurii heralzi ai speranţei mesianice. Autorul comentează pe scurt psalmii mesianici (Psalm 2 ; 18 ; 20 ; 21 ; 28 ; 45; 72 ; 84 ; 101 ; 132) care accentuiază filiaţia divină şi rolul mîntuitor al viitorului Mesia zugrăvit ca rege davidic.

In ultimul capitol „*Mesia timpurilor din urmă*" (p. 163-181), ajungînd în epoca elenistică (331-31 i. d. Hr.), autorul subliniază faptul că adeseori vestirea „timpurilor din urmă" *(eshatologia)* se întîlneşte cu revelarea tainelor lui Dumnezeu *(apocalipsa)* într-un limbaj criptic, greu de descifrat. Acest limbaj apare la Amos (sec. VIII î. d. Hr.), se dezvoltă la Iezechiel (sec. VI î. d. Hr.) şi atinge punctul maxim la profetul Daniel pe care Cazelles îl plasează în secolul al II-lea î. d. Hr., în timpul persecuţiei dezlănţuite de Antiohus IV Epifanes (167-165 î. d. Hr.).

In timpul dinastiei haşmoneilor (urmaşii lui Matatia Macabeul) asistăm la apariţia a ceea ce marele exeget Lagrange numea „mesianism transcendental" rupt de instituţiile Vechiului Testament — sacerdoţiu, monarhie — (cf. P. Lagrange vorbea despre motivul mesianic al „Fiului Omului" *(bar enoş* — Daniel 7, 13), care reeditează acum înainte de „plinirea vremii" (Galateni 4, 4) Protoevanghelia din Geneză 3, 15, prima profeţie mesianică referitoare la un urmaş a lui Adam.

Cu finalul acestui capitol sînt trecute în revistă principalele speranţe mesianice întîlnite la esenieni (cei doi Mesia, din Aaron şi din Israel, *(Regula comunităţii* 9, 11) şi fariseii care proiectau obiectul acestor speranţe într-un viitor prea îndepărtat.

Reţinem apoi faptul că iudeii contemporani cu Mîntuitorul, încurajaţi de victoriile Macabeilor aveau să convertească aceste speranţe în adevărate revolte mesianice culminînd cu cea condusă de Simon Bar Cohba (135 d. Hr.).

Cartea părintelui H. Cazelles se încheie cu cîteva *concluzii* (p. 182-184) privind raportul Hristos-profeţii mesianice şi cu *trei excursuri* referitoare la o listă bibliografică şi la cîteva texte vechi orientale care evidenţiază caracterul sacral al monarhiei.

Autorul, uzînd de cele mai recente rezultate ale criticii textuale şi istoriei literaturilor vechi orientale, ne oferă în ultima sa carte o imagine amplă a formelor şi etapelor pe care le străbate speranţa mesianică veterotestamentară în urcuşul său spre împlinire — Mîntuitorul Hristos.

Drd. Eugen PENTIUC

Cronica bisericească

A. — Din viaţa Bisericii Ortodoxe Române

Vizita oficială a delegaţiei sinodale a Bisericii Ortodoxe Române în Iugoslavia

(1 — 7 octombrie 1981)

Dunărea, de-a lungul secolelor, a unit pe fraţii întru aceeaşi credinţă, trăitori şi mărtuiisitori ai lui Iisus, de o parte şi de alta a cursului ei, prin statornicirea legăturilor strînse care au făcut ca multe momente ale istoriei lor să le fie comune. De aceea, vizita delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române, condusă de P. F. Patriarh Iustin, la invitaţia Sanctităţii Sale Gherman, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe, între 1-7 octomrie a. c., a prilejuit trăirea unor alese momente de bucuria revederii şi reîntîlnirii. Delegaţia din care au făcut parte: I. P. S. Părinte Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Epifanie Tomitanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, P. C. Arhidiac. Ion Bănăţeanu, secretarul cabinetului patriarhal, şi P. C. Arhidiac. Laurenţiu Movileanu, slujitor la Catedrala patriarhală, a plecat cu trenul din Bucureşti în seara zilei de 30 septembrie 1981. La gară, delegaţia a fost însoţită de către I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, P. S. Vasile Tîrgovişteanul, Episcop-vicar patriarhal, P. S. Roman Ialomiţeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor, P. S. Gherasim Piteşteanul, Arhiereu-vicar al Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului, P. C. Pr. Constantin Pîrvu, consilier-vicar patriarhal, P. C. Pr. Dumitru Soare, consilier patriarhal, P. C. Pr. Octavian Popescu, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Bucureştilor, şi alte persoane oficiale.

Din partea Departamentului Cultelor a fost de faţă Domnul Preşedinte Ion Roşianu.

La sosire, în gara Vîrşeţ, a ieşit în întîmpinarea delegaţiei Bisericii noastre P. S. Episcop Sava al Şumadiei şi locţiitor al episcopului Banatului sîrbesc înconjurat de preoţi şi credincioşi din cuprinsul Vicariatului ortodox român, în frunte cu P. C. Pr. vicar Moise Ianeş. Prea Fericirea Sa a coborît din tren pentru a se întîlni cu clerul şi cu credincioşii care au dorit cu nerăbdare să se întîlnească şi să revadă pe Întîistătătorii Bisericii noastre.

P. S. Sava a însoţit delegaţia Bisericii Ortodoxe Române care a fost întîmpinată, în gara din Belgrad, de Sanctitatea Sa Gherman, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe, I. P. S. Daniil, Mitropolitul Muntenegrului, P. S. Nicolae, Episcopul Dalmaţiei, P. S. Milutin, Episcopul Timocului, Dl. prof. Gaşevici de la Facultatea de teologie din Belgrad, P. C. ierom. Mitrofan

directorul Seminarului teologic de la Mănăstirea Crîca din Eparhia Dalmaţiei, Protoiereul Mircea Iancovici, secretarul Sfîntului Sinod, Protodiaconul Momir Lecici, şeful cabinetului patriarhal, şi alte personalităţi oficiale.

Au fost de faţă: Domnul Aleksandar Fira, preşedintele Comisiei federale pentru probleme religioase, şi Vlada Stanoevici precum şi alţi reprezentanţi ai oficialităţilor de stat.

De asemenea, a fost prezent şi Dl. Nicolae Mihai, ambasadorul R. S. România la Belgrad.

După rostirea tradiţionalelor cuvinte de bun venit şi exprimarea bucuriei reîntîlnirii, Întîistătătorii celor două Biserici s-au îmbrăţişat frăţeşte. Delegaţia noastră a fost condusă la Catedrala patriarhală, unde preoţi şi diaconi în veşminte, studenţi teologi şi seminarişti în stihare, băieţi şi fete în frumoase costume naţionale, care au oferit flori oaspeţilor, clerici şi credincioşi au întîmpinat pe Întîistătătorii celor două Biserici surori în sunetele clopotelor şi armoniile imnului patriarhal. După ce s-a oficiat un Te-Deum, Sanctitatea Sa Gherman şi P. F. Patriarh Iustin au rostit cuvîntări.

În după amiaza aceleiaşi zile, delegaţia Bisericii noastre, însoţită de Sanctitatea Sa Gherman şi alţi ierarhi sîrbi, a vizitat monumentala biserică „Sfîntul Gheorghe" de pe colina Oplenaţ din oraşul Topola.

Vineri, 2 octombrie a. c., pe la orele 9,00, în palatul patriarhal au avut loc convorbiri între Întîistătătorii celor două Biserici, privind diaspora ortodoxă, dreptul de autocefalie etc.

În dimineaţa aceleiaşi zile, P. F. Patriarh Iustin împreună cu I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei şi I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, însoţiţi de Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman şi I. P. S. Mitropolit Daniil al Muntenegrului, au făcut o vizită autorităţilor de stat din Belgrad, fiind primiţi de Domnul Dobrivoje Vidici, preşedintele Prezidiului R. S. Serbia, Duşan Cikrebici, preşedintele Parlamentului R. S. Serbia, precum şi de Dragomir Stavrev, vicepreşedintele Consiliului Executiv Federal, cu care prilej s-au evidenţiat bunele relaţii de prietenie şi cooperare, de bună vecinătate şi colaborare dintre cele două ţări şi popoare.

P. F. Patriarh Iustin a mulţumit pentru cordiala primire, subliniind rolul celor două Biserici, de-a lungul veacurilor, în sprijinirea popoarelor din care au răsărit pentru afirmarea libertăţii şi independenţei lor naţionale, ceea ce constituie şi pe viitor fundamentul lucrării lor comune în întărirea legăturilor frăţeşti spre fericirea şi bunăstarea fiilor lor, izvorîte din legătura fiinţială a învăţăturii şi slujirii Bisericii Ortodoxe. Au mai fost remarcate şi alte aspecte ale strînsei prietenii şi colaborări româno-iugoslave.

Spre seară, delegaţia Bisericii noastre a vizitat Seminarul teologic „Sfîntul Sava" din Belgrad, unde oaspeţii s-au întîlnit cu profesorii Seminarului şi Facultăţii de teologie, precum şi cu elevii şi studenţii acestor instituţii de învăţămînt. Cu acest prilej I.P.S. Mitropolit Teoctist, din încredinţarea P.F. Patriarh Iustin, a vorbit despre organizarea şi funcţionarea învăţămîntului teologic de toate gradele din Biserica Ortodoxă Română. A prezentat cu o deosebită competenţă întreaga activitate didactică, precum şi modalitatea de desfăşurare a învăţămîntului teologic din şcolile de cîntăreţi bisericeşti, Seminariile teologice, Institutele teologice universitare, cursurile de doctorat în teologie şi cursurile de îndrumare misionară şi pastorală a clerului.

A doua zi, 3 octombrie a. c., delegaţia Bisericii noastre a plecat spre Novi Sad, capitala Provinciei Autonome Voivodina, unde — mai întîi — a vizitat vechea instituţie de cultură sîrbă „Matica Srpska", oaspeţii fiind întîmpinaţi de către prof. Milivoj Nikolajevici, preşedintele academiei, Radivoj Milin, vicepreşedinte, Duşan Popov, secretar, precum şi de alţi colaboratori ai acelei instituţii, după care s-a continuat vizita la conducerea Guvernului Provinciei Autonome Voivodina. Aici au fost primiţi de Radovan Vlajkovici, preşedintele Prezidiului Provinciei Autonome Voivodina, Nikola Kmezici, preşedintele Consiliului Executiv al Adunării Provinciei Autonome Voivodina, precum şi de alte personalităţi. S-au subliniat relaţiile frăţeşti dintre românii şi sîrbii din Banatul românesc şi sîrbesc, vrednici şi loiali cetăţeni ai ţărilor din care face parte, dar şi buni fii ai Bisericii celei dreptslăvitoare.

Au fost vizitate apoi Catedrala episcopală şi Seminarul teologic „Sfîntul Arsenie" din Sremski Karlovci (Karlovit), fiind întîmpinaţi de P. S. Episcop Andrei, de preoţi şi credincioşi. În continuare, s-au vizitat mănăstirile Kruşedol şi Grgeteg din acea eparhie. Gazdele au evidenţiat numeroasele

danii, făcute de voievozii celor trei ţări româneşti, precum şi faptul că Andrei Şaguna a fost călugărit la Kruşedol unde a fost şi stareţ. Mănăstirea, ctitorie a lui Maxim Brancovici în secolul al XVI-lea, s-a bucurat de ajutoarele substanţiale ale lui Petru Rareş şi ale Doamnei Despina, soţia lui Neagoe Basarab.

Duminică 4 octombrie a. c., în Catedrala patriarhală din Belgrad s-a oficiat Sfînta Liturghie de către un sobor de arhierei, preoţi şi diaconi, membri ai delegaţiei Bisericii noastre şi sîrbe, în frunte cu P. F. Patriarh Iustin şi Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman, la sfîrşitul căreia cei doi Întîistătători au rostit ample cuvîntări, care au fost ascultate cu deosebită atenţie de cei prezenţi.

Seara, în capela Patriarhiei Sîrbe, corul preoţilor din Belgrad a prezentat un frumos concert de cîntece religioase.

A doua zi, 5 octombrie a. c., delegaţia a plecat spre oraşul Kragujevac, vizitînd monumentul şi cimitirul de la Şumarice, unde în 1941 fasciştii au

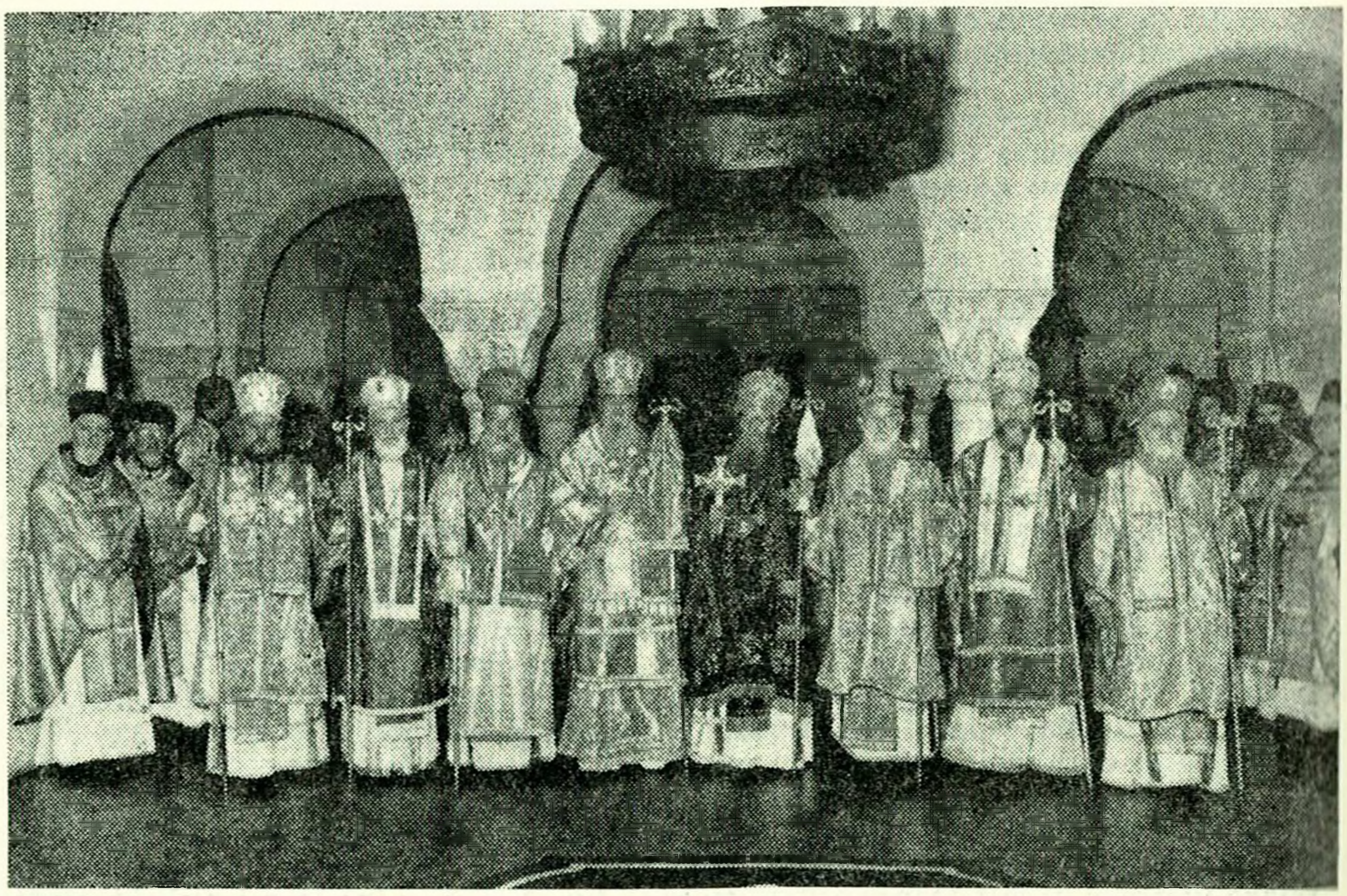

Soborul ierarhilor slujitori, în Palatul Patriarhal din Belgrad, înainte de Sf. Liturghie.

executat un mare număr de persoane, între care şi elevii unui liceu împreună cu profesorii lor. Aici s-a oficiat un trisaghion.

Apoi s-a continuat vizita la uzina de automobile „Crvena Zastava" din Kragujevac, după care oaspeţii au fost întîmpinaţi în Catedrala episcopală din acelaşi oraş de P. S. Sava Episcop de Şumadia, de preoţi, diaconi şi credincioşi. După oficierea unui Te-Deum, P. S. Sava a rostit un cuvînt de bun venit distinşilor oaspeţi, la care P. F. Patriarh Iustin a răspuns, exprimîndu-şi bucuria de a se afla într-o catedrală aşa de frumoasă şi în mijlocul unor vrednici credincioşi ai Bisericii Ortodoxe.

În după masa aceleiaşi zile, delegaţia Bisericii noastre a plecat spre oraşul Kralievo, poposind la străvechea mănăstire Jicea, unde au fost întîmpinaţi de P. S. Andrei, de Jicea, înconjurat de soborul călugăriţelor din mănăstire, de preoţi şi credincioşi din împrejurimi, care a salutat într-un scurt cuvînt pe înalţii oaspeţi. P. F. Patriarh Iustin a apreciat vechimea şi frumuseţea mănăstirii precum şi evlavia credincioşilor. Această mănăstire, ctitorită în secolul al XIII-lea de Sfîntul Sava, a fost prima reşedinţă a Arhiepiscopiei autocefale sîrbe, unde s-au încoronat primii ţari sîrbi şi au fost hirotoniţi primii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Sîrbe.

În ziua următoare, delegaţia Bisericii noastre, plecînd pe valea rîului Ibăr, a vizitat mănăstirea Studenita, din aceeaşi eparhie, de Jicea, ctitorită în secolul al XII-lea de primul ţar al sîrbilor, Ştefan Nemania. Datorită vechimii ei, mănăstirea este considerată mama bisericilor sîrbeşti, impunîndu-se prin arhitectura ei — o reuşită îmbinare între stilurile roman şi bizantin. Necropolă a familiei lui Nemania, istorica mănăstire păstrează o pictură foarte veche, datată în jurul anului 1209. Printre numeroasele documente ce se păstrează acolo un loc de seamă îl ocupă cele privind donaţiile voievozilor români.

În trapeza mănăstirii, distinşilor oaspeţi li s-a oferit un dejun, cu care prilej I. P. S. Părinte Mitropolit Teoctist, din încredinţarea P. F. Patriarh Iustin, a rostit un cuvînt, evocînd trecutul acelui aşezămînt, vatră de credinţă şi cultură.

În seara aceleiaşi zile, Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman a dat o recepţie în cinstea delegaţiei Bisericii noastre, la reşedinţa patriarhală, la care au luat parte: Dobrivoje Vidici şi alte personalităţi din partea autorităţilor locale de stat, Dragustin Teşici, preşedintele Comisiei pentru probleme reli-

P. F. Patriarh IUSTIN şi membrii delegaţiei române în Catedrala ortodoxă sîrbă din Vîrşneţ.

gioase a R. S. Sîrbe, Aleksandar Fira, preşedintele Comisiei federale pentru problemele religioase, Dl. Nicolae Mihai ambasadorul R. S. România la Belgrad, ambasadori şi reprezentanţi ai corpului diplomatic ai diferitelor state la Belgrad, personalităţi ale vieţii social-culturale, ierarhi ortodocşi sîrbi, arhiepiscopul catolic de Belgrad, profesori ai instituţiilor de învăţămînt teologic, consilieri şi protopopi, precum şi alte personalităţi.

A doua zi dimineaţa, miercuri 7 octombrie a. c., după ce au avut loc convorbiri între Întîistătorii celor două Biserici, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a plecat din Belgrad spre comuna Alibunar, unde preoţii şi credincioşii români au întîmpinat, în sunetele clopotelor, cu intonarea imnului patriarhal şi cu aplauze îndelungate pe înalţii oaspeţi români şi sîrbi.

După tradiţionalul Te-Deum, oficiat în biserica românească, P. C. Protopop Adam Măran, parohul acelei biserici, a rostit un cuvînt de bun venit, prezentînd pe scurt datele mai importante privind istoricul bisericii, precum şi viaţa parohiei. Totodată a dat glas simţămintelor de bucurie care au cuprins inimile tuturor preoţilor şi credincioşilor români de a avea în mijlocul lor pe Întîistătătorii şi înalţii ierarhi ai celor două Biserici surori.

P. F. Patriarh Iustin, răspunzînd cuvîntului de bun venit, a exprimat bucuria membrilor delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române de a se întîlni cu preoţii şi credincioşii din cadrul Vicariatului ortodox român, încredinţîndu-i pe cei prezenţi că „Biserica Ortodoxă Română îşi îndreaptă grija sa de mamă iubitoare asupra fiilor ei de pretutindeni, îmbrăţişînd cu aceeaşi căldură şi pe cei din cuprinsul ţării şi pe cei statorniciţi pe alte meleaguri". Subliniind că românii din Banatul iugoslav au dat dovadă, întotdeauna, de statornicie în credinţă, păstrînd cu scumpătate zestrea spirituală a neamului din care au odrăslit şi muncind cu hărnicie alături de popoarele înfrăţite ale acelei ţări „pentru zidirea unei vieţi demne, paşnice şi fericite", P. F. Sa i-a îndemnat să păstreze, în continuare, cu aceeaşi scumpătate credinţa ortodoxă, obiceiurile străbune, pentru unitate şi vieţuire frăţească cu credincioşii sîrbi.

Delegaţia Bisericii noastre a vizitat şi biserica sîrbă din Alibunar, în semn de frăţietate.

Parohia românească din Alibunar a oferit o masă în cinstea înalţilor oaspeţi. A vorbit, în numele autorităţilor locale, primarul comunei Nikola Senicici.

I. P. S. Părinte Mitropolit Teoctist, din încredinţarea P. F. Patriarh Iustin, a rostit un amplu cuvînt, referindu-se la legăturile seculare dintre români şi sîrbi, vădite în numeroasele ajutoare date de voievozii români mănăstirilor Kruşedol, Jicea şi Studeniţa, precum şi de legăturile mănăstirilor Neamţ, Putna, Voroneţ, Hodoş-Bodrog şi Prislop cu creştinii şi călugării sîrbi.

În după amiaza aceleiaşi zile înalţii oaspeţi au vizitat oraşul Vîrşeţ, unde au fost întîmpinaţi de P. S. Sava de Şumadia, locţiitor de episcop al acelei eparhii, la Catedrala episcopală, în aplauzele îndelungate ale credincioşilor în frunte cu soborul de preoţi şi diaconi. După ce s-a oficiat un Te-Deum, P. S. Sava a salutat pe oaspeţi cu un călduros cuvînt de bun venit, reliefînd legăturile de veacuri dintre cele două Biserici.

P. F. Patriarh Iustin, după ce şi-a exprimat bucuria şi admiraţia pentru monumentala catedrală pentru minunatul cor, precum şi pentru mulţimea celor prezenţi a adresat credincioşilor preţioase îndemnuri de a trăi între ei şi cu credincioşii sîrbi în unire şi în pace, împărtăşind aceeaşi comuniune de credinţă şi slujind deopotrivă lui Dumnezeu şi binelui obştesc.

După această festivitate delegaţia Bisericii noastre a vizitat biserica românească din Vîrşeţ, zidită între 1912-1913 şi împodobită cu o frumoaaă pictură. Seara, membrilor delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române li s-a oferit o cină la Palatul episcopal din Vîrşeţ.

La gara din Vîrşeţ, P. F. Patriarh Iustin a mulţumit Sanctităţii Sale pentru deosebita ospitalitate şi dragoste frăţească cu care au fost înconjuraţi membrii delegaţiei Bisericii noastre pe tot timpul vizitei, după care cei doi Întîistătători ai Bisericilor surori, înalţii ierarhi, români şi sîrbi, precum şi ceilalţi membri ai delegaţiei noastre s-au îmbrăţişat frăţeşte, luîndu-şi rămas bun şi exprimîndu-şi nădejdea unor viitoare revederi.

Luînd trenul spre Bucureşti, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române, condusă de P. F. Patriarh Iustin, a sosit în Gara de Nord a doua zi, 8 octombrie, fiind întîmpinată de I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, P. S. Antonie al Buzăului, P. S. Vasile Tîrgovişteanul, Episcop-vicar patriarhal, P. S. Roman Ialomiţeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor, P. C. Pr. C. Pîrvu, consilier-vicar patriarhal, P. C. Pr. D. Soare, consilier patriarhal, P. C. Pr. Octavian Popescu, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Bucureştilor, precum şi de alte persoane oficiale.

Această vizită a delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu P. F. Patriarh Iustin, făcută Bisericii surori din Iugoslavia Biserica Ortodoxă Sîrbă, s-a înscris ca o preţioasă contribuţie la adîncirea secularelor relaţii frăţeşti dintre cele două Biserici precum şi la întărirea relaţiilor de prietenie, colaborare şi bunăînţelegere dintre cele două ţări şi popoare vecine.

Această vizită va rămîne înscrisă cu litere de aur în inimile preoţilor şi credincioşilor din cuprinsul Vicariatului ortodox român din Banatul sîrbesc.

Delegația sinodală a Bisericii Ortodoxe Române condusă de P. F. Patriarh Iustin a făcut o vizită protocolară Bisericii Luterane din Suedia și la Centrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Geneva

(14-20 și 20-25 octombrie 1981)

Sînt cunoscute și unanim apreciate contribuțiile ecumenice ale Bisericii noastre pentru apropierea dintre toți cei ce-L mărturisesc pe Mîntuitorul Iisus Hristos, prin dialogurile sale cu diferite Biserici răsăritene sau apusene. În contextul acestora se înscrie și vizita pe care delegația Bisericii noastre, condusă de P. F. Patriarh Iustin, din care a făcut parte I. P. S. Părinte Mitropolit Teoctist, al Moldovei și Sucevei P. S. Antonie al Buzăului, P C. Pr. prof. Al. Ciurea și P. C. Pr. Gheorghe Bogdan, redactorul revistei „Glasul Bisericii", a făcut-o Bisericii Luterane din Suedia, între 14-20 octombrie 1981, la invitația Eminenței Sale Olof Sundby, Arhiepiscop de Uppsala și Primat al Bisericii Luterane a Suediei.

Miercuri, 14 octombrie 1981, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost întîmpinată pe aeroportul Arlanda, de lîngă Stockholm, de Eminența Sa Olof Sundby, Arhiepiscop de Uppsala și Primat al Bisericii Luterane a Suediei, Lars Carlzon, Episcopul de Stockholm, I. P. S. Pavlos, Mitropolitul grec din Suedia, R. P. George Perry, vicarul Arhiepiscopiei de Uppsala și secretarul cu relațiile externe bisericești, precum și de alte oficialități.

La dineul oferit de Eminența Sa Olof Sundby s-au subliniat legăturile frățești dintre cele două Biserici, ale căror rădăcini se pierd în negura timpurilor străvechi.

A doua zi, vizitîndu-se orașul Uppsala Veche, delegația Bisericii noastre a fost primită la Universitatea Carolina Rediviva, unde dr. Carl-Otto von Sydow, șeful departamentului manuscrise, a prezentat oaspeților numeroase lucrări de valoare, între care și „Codex Argenteus" al lui Ulfila, Episcopul goților.

În aceeași zi, 15 octombrie, seara, la reședința arhiepiscopală a avut loc o întrunire în cadrul căreia Dl. Torsten Kälvemark, directorul unui sector al Relațiilor externe bisericești, pastorul Tore Bergman, directorul organizației „Misiune și Evanghelizare", și Dr. Tord Harlin, directorul Comitetului național al diaconiei, au prezentat oaspeților activitatea de slujire desfășurată pe diverse planuri, a Bisericii din Suedia.

P. F. Patriarh Iustin, mulțumind vorbitorilor, a exprimat nădejdea unei trainice colaborări între creștini și Biserici în contextul de apropiere și cunoaștere reciprocă, promovat la nivel ecumenic de organismele internaționale bisericești.

În ziua de 16 octombrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost primită la palatul regal de Maiestatea Sa, Carl al XVI-lea Gustaf, căruia P. F. Patriarh Iustin i-a transmis din partea Conducerii statului nostru, a poporului român, a clerului și credincioșilor Bisericii noastre strămoșești, urări de bine și sănătate, urări de ani mulți, înconunați cu fericire și prosperitate; aceleași urări P. F. Sa le-a făcut, prin Majestatea Sa, și poporului suedez. Regele Carl al XVI-lea Gustaf, mulțumind P. F. Patriarh Iustin pentru urările făcute, a subliniat relațiile de prietenie și colaborare dintre cele două popoare într-un continuu progres.

În aceeași zi delegația noastră a fost primită de Dl. Karl Boo, Ministrul cultelor, care a oferit oaspeților un dejun. De asemenea, s-a vizitat sediul Consiliului Liber al Bisericilor din Suedia, unde pastorul P. A. Aglert secretarul general, a arătat rolul și slujirea acestui organism.

Seara, Excelența Sa Lars Carlzon, care a vizitat de mai multe ori Biserica noastră, a oferit delegației Bisericii noastre un dineu, prilej cu care s-au remarcat bunele relații frățești dintre cele două Biserici și popoare.

Sîmbătă, 17 octombrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Centrul cultural Sigtuna, iar la prînz a fost invitată la o masă oficială, oferită de Dl. Carl Gustaf von Ehrenheim, trezorierul Federației Luterane Mondiale. Cuvîntările, rostite de Eminența Sa și de P. F. Patriarh Iustin, au

elogiat frumoasele rezultate ale dialogului Eisericii noastre cu Federaţia Luterană Mondială, ca o valoroasă contribuţie ecumenică.

În seara aceleiaşi zile, la orele 18, în Catedrala greacă din Stockholm

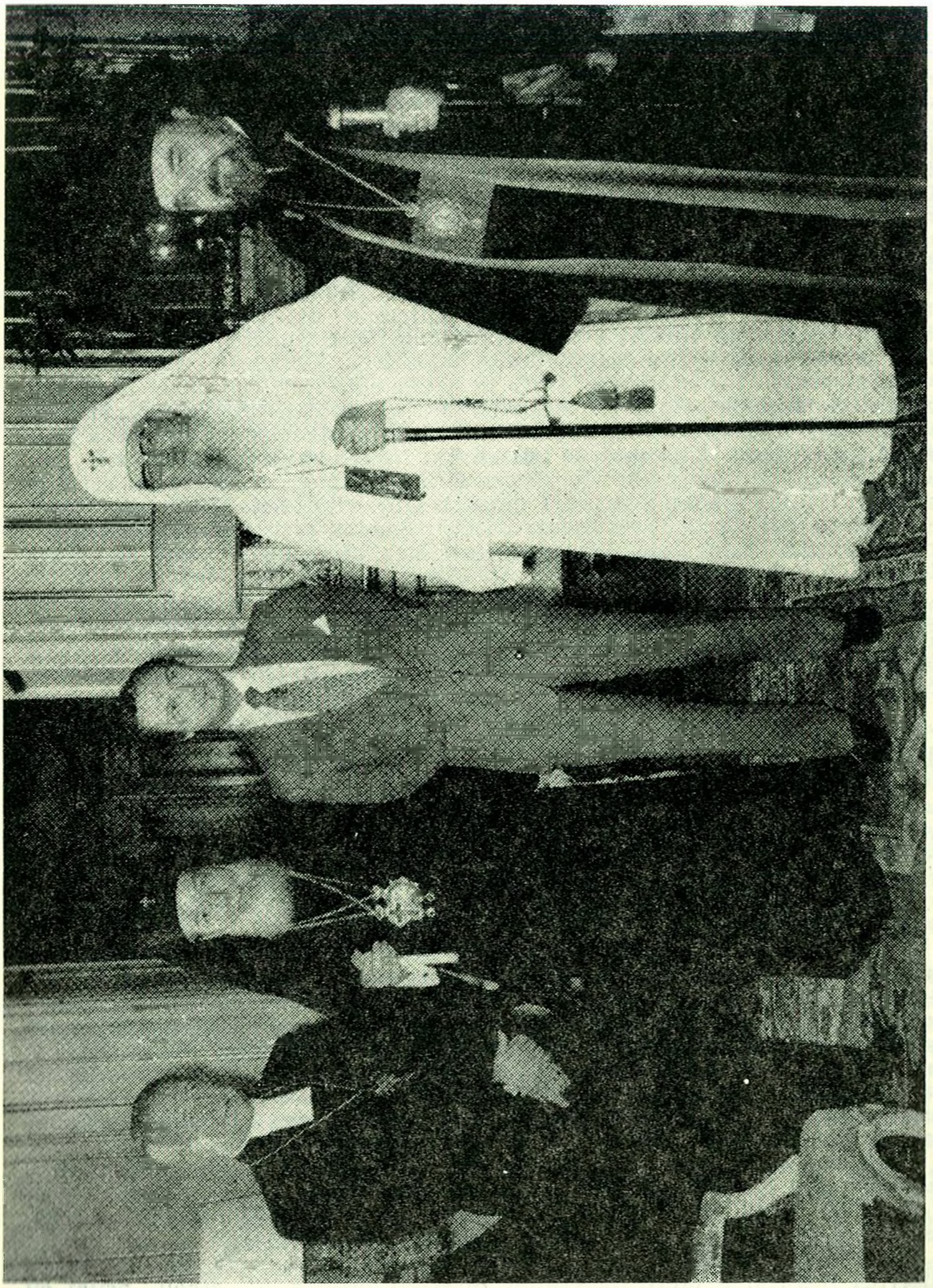

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh IUSTIN la Majestatea Sa Regele Carl al XVI-lea Gustaf al Suediei

s-a oficiat slujba vecerniei, după care membrii delegaţiei noastre s-au întîlnit cu credincioşii ortodocşi români din Stockholm sau din alte oraşe, veniţi să întîmpine pe întîistătătorii Bisericii mame, cărora P. F. Patriarh Iustin le-a rostit o cuvîntare, îndemnîndu-i la menţinerea necontenitei dragoste faţă de Biserica strămoşească şi Patria mamă, la respect şi preţuire faţă de

ţara în care trăiesc, făcînd cinste, deopotrivă, şi demnităţii lor de români dar şi celei de creştini dreptmăritori.

Luni, 18 octombrie, dimineaţa, în Catedrala din Uppsala a avut loc slujba solemnă în cinstea delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române, oficiată de Eminenţa Sa Olof Sundby, înconjurat de un numeros sobor de episcopi şi pastori.

În cuvîntarea rostită, Eminenţa Sa a făcut o detaliată expunere a tradiţionalelor legături frăţeşti dintre Biserica noastră şi Biserica Luterană din Suedia.

La rîndul său, P. F. Patriarh Iustin, într-o amplă cuvîntare de răspuns, a subliniat înalta grijă a Bisericilor pentru împlinirea tuturor deziderateloi omenirii de pace şi colaborare, de apropiere şi instaurarea unui climat de bunăvoire între oameni şi popoare, a căror slujire are un substrat profund creştin, privind angajarea şi posibilitatea noastră faţă de viaţa şi prosperita-

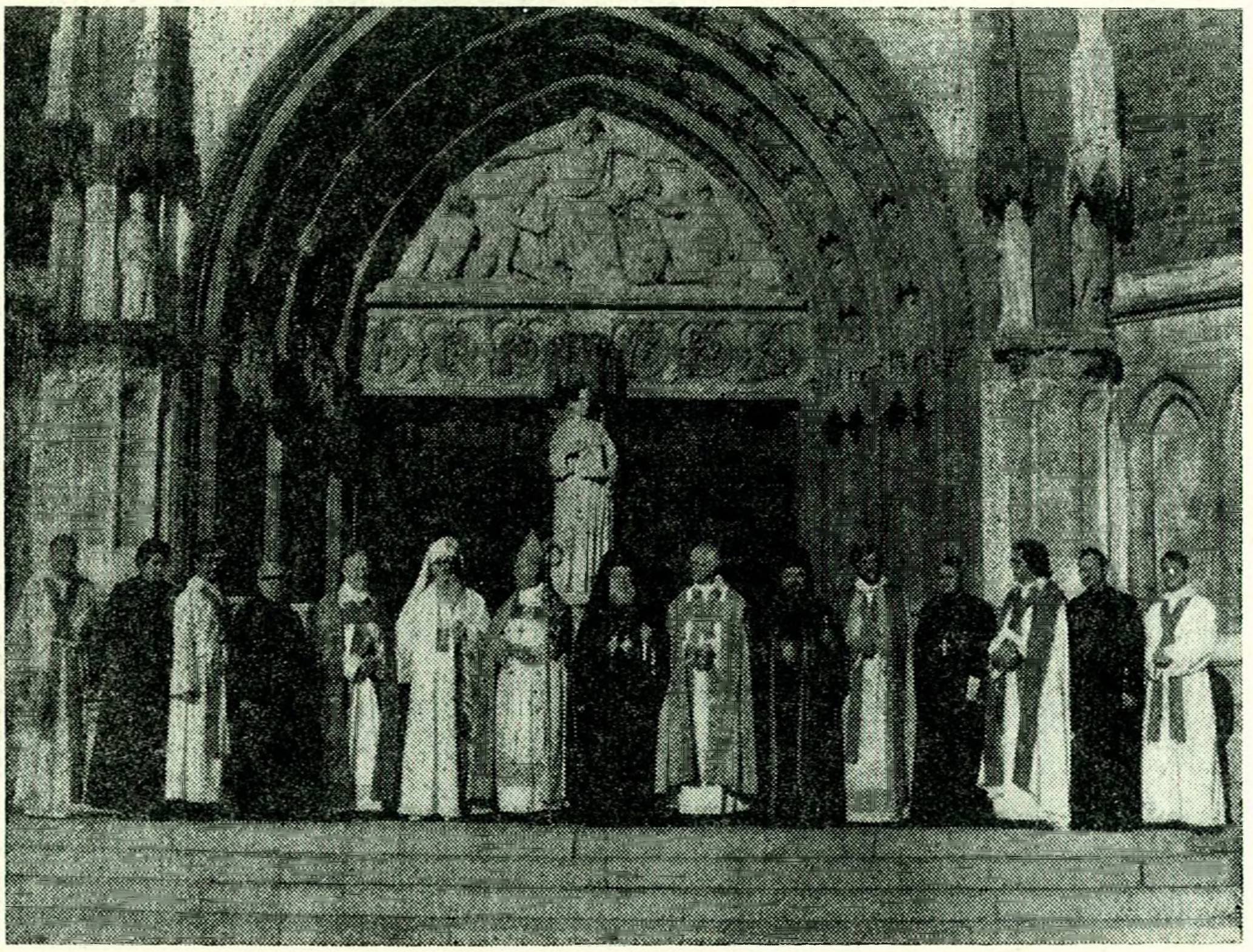

Prea Fericitul Părinte Patriarh IUSTIN şi membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române împreună cu Eminenţa sa Arhiepiscopul Dr. Olof Sundby, Primatul Bisericii Luterane suedeze şi slujitorii Catedralei din Uppsala, la sfîrşitul serviciului divin de duminică 18 octombrie.

tea semenului nostru, care îşi au oglindire, în testamentul Mîntuitorului de a fi cu toţii una.

La dineul oficial, seara, au participat numeroase personalităţi sociale, culturale şi bisericeşti, precum şi ale vieţii politice din Suedia, prilej cu cu care Eminenţa Sa Olof Sundby a elogiat valoroasa şi prestigioasa contribuţie a Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Mişcării ecumenice, prin promovarea dialogurilor bilaterale cu diferite Biserici, între care la loc de cinste se află şi cel cu Bisericile reprezentate de Federaţia Luterană Mondială cu care se află în dialog.

P. F. Patriarh Iustin a vorbit, mulţumind Eminenţei Sale pentru frumoasele aprecieri, despre datoria pe care o au Bisericile, ca mărturisitoare ale „Domnului iubirii şi păcii", precum şi popoarele, de statornicire a unui climat paşnic în lume, propice realizării deziderateloi comune de unitate şi

comunitate spirituală, rezolvării, în acelaşi timp, a tuturor problemelor cu care se confruntă astăzi omenirea.

In după amiaza zilei de marţi, 20 octombrie a. c., delegaţia Bisericii Ortodoxe Române, fiind condusă la aeroport de Eminenţa Sa Olof Sundby şi R. P. George Perry, a plecat cu avionul spre Geneva. De faţă au fost şi reprezentanţi ai Ambasadei române la Stockholm.

Prin întîlnirile şi dialogurile pe care le-a prilejuit vizita delegaţiei Bisericii noastre în Suedia, precum şi prin ecourile ei răsunătoare, aceasta s-a înscris în cronica legăturilor frăţeşti ca o contribuţie de seamă la întărirea dialogului şi colaborării celor două Biserici şi popoare în susţinerea cauzei păcii şi a buneivoiri între toţi oamenii.

*

Între 20-25 octombrie delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită în Elveţia. La sosire pe aeroportul din Geneva delegaţia a fost întîm-

Prea Fericitul Părinte Patriarh IUSTIN la sediul C. E. B. oferă în dar Domnului Philip Potter o icoană ortodoxă.

pinată de Dr. Philip Potter, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Prof. Todor Sabev, secretar general adjunct, PP. CC. preoţi prof. Ion Bria şi Dumitru Popescu, precum şi de alţi reprezentanţi ai CBE cu sediul la Geneva. De faţă a fost şi Dl. Mircea Maliţa, ambasadorul ţării noastre la Geneva.

A doua zi, miercuri 21 octombrie 1981, delegaţia Bisericii noastre a vizitat sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La orele 9,30 a avut loc un serviciu religios la capelă, după care a avut loc întîlnirea cu personalul Consiliului Ecumenic, prilej cu care au avut loc schimburi de mesaje, apoi o întîlnire a P. F. Sale cu „Grupul pentru muncă" al Comisiei Bisericilor pentru afacerile internaţionale şi al Comisiei de ajutor reciproc şi de asistenţă socială pentru refugiaţi. La dineul oferit de Dr. Philip Potter la restaurantul „L'Hôtel de la Paix", la care au participat reprezentanţi ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ai Federaţiei Luterane Mondiale, ai Conferinţei Bisericilor Europene şi ai Alianţei Reformate Mondiale, precum

și reprezentanți ai autorităților guvernamentale, în frunte cu Dl. André Chavanne, președintele Consiliului de Stat al Republicii și al Cantonului Geneva. Secretarul general al Consiliului Ecumenic a subliniat prețuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Română în frunte cu Întîistătătorul ei, P. F. Patriarh Iustin, în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, datorită valoroasei sale contribuții în susținerea tuturor inițiativelor menite să apropie și să unească pe toți creștinii. P. F. Patriarh Iustin, în cuvîntul rostit cu acest prilej, a relevat că Biserica noastră dreptslăvitoare a fost dintotdeauna slujitoarea unității, ceea ce face ca astăzi lucrarea ei să fie o contribuție dinamică la promovarea păcii, dezarmării, colaborării și apropierii tuturor oamenilor și popoarelor, la instaurarea unei noi ordini economice în lume și la deplina respectare a drepturilor omului etc.

A doua zi a fost consacrată dialogului cu Federația Luterană Mondială, al cărei secretar general Dl. Carl Mau, a subliniat importanța acestui dialog pentru apropierea și cunoașterea reciprocă.

Biserica Națională Protestantă din Geneva, al cărei președinte este D-na Nicole Ficher a oferit o masă în cinstea delegației noastre, făcîndu-se cu această ocazie, o trecere în revistă a organizării și activității celor două Biserici, precum și a dorinței lor comune de aprofundare a legăturilor lor frățești.

În după masa aceleași zile, Consiliul de Stat al Republicii și Cantonului Geneva a oferit o recepție în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române. Dl. André Chavanne a făcut o succintă prezentare a relațiilor dintre cele două țări și popoare, animate de aceleași năzuințe de pace, prietenie, colaborare și apropiere.

P. F. Patriarh Iustin a arătat că lupta poporului nostru pentru pace este susținută de toți fiii, alături de care sînt clerul și credincioșii Bisericii strămoșești, luptînd pentru dezarmare și demilitarizare spre binele și fericirea întregii omeniri.

Vineri, 23 octombrie, membrii delegației Bisericii noastre au purtat o serie de discuții cu reprezentanții Conferinței Bisericilor Europene, în frunte cu Dl. Glen Garfiefd Williams, secretar general.

Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Teoctist, membru în Comitetul Consultativ al acestui organism internațional bisericesc, a avut întrevederi și schimburi de păreri, privind diferite probleme ale unei cît mai îmbunătățite activități a acestei Conferințe.

Ziua următoare, 24 octombrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Institutul Ecumenic de la Bossey, fiind întîmpinată de Dr. Karl Hertz, directorul Institutului, de tînărul profesor teolog român din cadrul acestui institut, Dr. Dan-Ilie Ciobotea, precum și de studenți.

Domnul ambasador Mircea Malița a oferit o masă delegației Bisericii noastre, prilej cu care, într-un elogios discurs, a apreciat efortul Bisericilor, între care la loc de frunte se află și Biserica Ortodoxă Română pentru statornicire în lume a unui climat de pace, cooperare și prietenie între oameni și popoare.

P. F. Patriarh Iustin a mulțumit domnului ambasador pentru elogioasele aprecieri față de preocupările creștine contemporane. Seara, membrii delegației au luat parte la slujba vecerniei oficiată la Parohia ortodoxă română din Chambésy, după care întîistătătorii Bisericii noastre s-au întreținut cu cei prezenți la slujbă, îndemnîndu-i pe toți la o statornică iubire a Patriei și a Bisericii, prin păstrarea tradițiilor strămoșești și mărturisirea credinței celei neștirbite, cinstind, în același timp, țara unde trăiesc.

Duminică, 25 octombrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române a luat parte la Liturghia solemnă săvîrșită la Centrul ortodox de la Chambésy de către P. F. Patriarh Iustin și I. P. S. Mitropolit Damaschin de Tranuopolis, directorul Centrului ortodox al Patriarhatului Ecumenic de la Geneva, care în cuvîntările rostite au reliefat bunele raporturi dintre Biserica noastră și Patriarhia Ecumenică, prin cuvîntările rostite, arătînd că între cele două Biserici există relații ale căror începuturi se pierd în adîncurile istoriei.

După masă, delegația Bisericii noastre s-a întors la București.

Diversele contacte și dialoguri, prilejuite de această vizită, confirmă prestigiul și prețuirea de care se bucură activitatea de slujire a Bisericii noastre în cadrul Mișcării ecumenice, precum și a celorlalte organisme internaționale bisericești, contribuție oglindită prin inițiativele statornice

în sprijinirea luptei pentru pace, dezarmare, înţelegere şi bunăvoire, apropiere şi colaborare între oameni şi popoare spre asigurarea unui viitor fericit şi prosper întregii omeniri, confruntată astăzi cu atîtea probleme, a căror rezolvare cere angajarea responsabilă a tuturor celor chemaţi la „întrarmarea păcii".

Diac. V. NECHITA

Festivitatea aniversării Centenarului Institutului teologic universitar din Bucureşti

(12 noiembrie 1881 — 12 noiembrie 1981)

În ziua de marţi 24 noiembrie 1981, Institutul Teologic Universitar din Bucureşti şi-a sărbătorit 100 de ani de existenţă.

Festivitatea a fost cinstită cu prezenţa Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, împreună cu membrii Sfîntului Sinod: I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi locţiitor al Mitropolitului Ardealului, I. P. S. Nestor, Mitropolitul Olteniei, I. P. S. Arhiepiscop Antim al Tomisului şi Dunării de Jos, I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Vadului, Feleacului şi Clujului, P. S. Episcop Antonie al Buzăului, P. S. Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor, P. S. Episcop Emilian de Alba Iulia, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, P. S. Episcop Visarion al Aradului, P. S. Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Roman Ialomiţeanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, P. S. Episcop Lucian Făgărăşanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului, P. S. Episcop Damaschin Severineanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei, P. S. Episcop Timotei Lugojeanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Timişoarei, P. S. Episcop Epifanie Tomitanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Tomisului şi Dunării de Jos, P. S. Episcop Justinian Maramureşanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Clujului, P. S. Gherasim Piteşteanul, Arhiereu-vicar al Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului şi P. S. Gherasim Hunedoreanul, Arhiereu-vicar al Episcopiei Aradului. La festivităţi au mai participat vicari administrativi, consilieri patriarhali şi de la diferite centre episcopale, profesori ai celorlalte Institute teologice din ţară: ortodox, protestant şi catolic, directori ai Seminariilor teologice ale Bisericii Ortodoxe Române şi ale celorlalte culte din ţară, redactori ai revistelor bisericeşti, protoierei şi stareţi ai mănăstirilor din Arhiepiscopia Bucureştilor, conducători şi reprezentanţi ai unor culte religioase din ţară, preoţi şi monahi, doctoranzi şi studenţi teologi.

De asemenea, ca invitaţi ai Patriarhiei Române, au fost de faţă, oaspeţi de peste hotare: ierarhi, preoţi, profesori de teologie, personalităţi marcante ale vieţii bisericeşti internaţionale şi alţi profesori şi reprezentanţi ai diferitelor confesiuni şi culte din străinătate.

Festivitatea a început cu săvîrşirea în biserica „Sfînta Ecaterina", paraclisul Institutului, a slujbei Sfintei Liturghii, de către un sobor de preoţi şi diaconi, cadre didactice ale Institutului. În încheiere s-a oficiat slujba Te-Deumului de mulţumire urmat de un polihroniu pentru Conducătorii bisericeşti şi de stat, ca şi pentru întreaga asistenţă.

După aceea, participanţii au trecut în aula Institutului Teologic unde s-a desfăşurat festivitatea propriu-zisă a centenarului, în două şedinţe de lucru. În cadrul primei şedinţe dedicată aniversării centenarului Institutului Teologic Universitar din Bucureşti, a fost instituit un prezidiu din care au făcut parte: Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, Dl. Director Eugen Munteanu, reprezentantul Departamentului Cultelor, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, I. P. S. Arhiepiscop Antim al Tomisului şi Dunării de Jos şi I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Vadului, Feleacului şi Clujului. Lucrările acestei şedinţe au fost conduse de I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei, fost rector al acestui Institut, care a dat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, rectorul Institutului Teologic. În numele profesorilor şi studenţilor, P. C. Sa a salutat pe distinşii oaspeţi, apoi a evocat momentele principale din istoria Facultăţii de Teologie şi a Institutului Teologic din

București, pe ctitorii și profesorii din diferitele etape ale învățământului nostru teologic superior, roadele și rezultatele lui în cadrul Bisericii și al culturii teologice românești.

În continuare, au fost rostite cuvîntări de salut pentru Institutul centenar de către: P. C. Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului Teologic Universitar ortodox din Sibiu; Dl. Prof. Dr. Janos Erdö, rectorul Institutului Teologic Universitar Protestant Unic din Cluj-Napoca; Pr. Prof. Eugen Trebits, rectorul Institului Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia; P. C. Pr. Prof. Dumitru Dima, directorul Seminarului Teologic din București, care a vorbit în numele tuturor seminariilor teologice ortodoxe din țară; Prof. Dr. Keith Ward, decanul de la „Trinity College" din Cambridge-Anglia; P. C. Pr. Prof. Ioan Bria, de la Institutul Teologic Universitar din București și secretar de studii în Comisia „Misiune și Evanghelizare" din cadrul C. E. B.-Geneva, care a transmis mesajul Past. Dr. Philip Potter, secretarul general al C. E. B.; I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, din partea Patriarhiei ecumenice.

A luat apoi cuvîntul Dl. Director Eugen Munteanu, reprezentant al Departamentului Cultelor, care a rostit o cuvîntare de salut publicată în întregime în ultimul numar al revistei „Studii Teologice" din anul 1981.

În încheierea primei părți a ședinței festive a luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, care a rostit o cuvîntare publicată, de asemenea, în întregime în ultimul număr al revistei „Studii Teologice" pe anul 1981.

După o scurtă pauză, ședința festivă a continuat cu cuvîntările de salut pentru Institut din partea altor participanți la sărbătoare, și anume: Dl. Prof. Dr. George Galitis, de la Facultatea de Teologie din Atena-Grecia; Mons. Franco Pizzagalli, reprezentantul ecumenic al Arhiepiscopiei Romano-Catolice a Milanului-Italia; Dl. Prof. Dr. Nicolae Zabolotsky, reprezentantul Patriarhiei Moscovei; Dl. Prof. Dr. Jürgen Moltmann, de la Universitatea din Tübingen-R. F. Germania; Mons. Dr. Albert Rauch, Directorul Institutului pentru Bisericile din Răsărit din Regensburg-R. F. Germania, și Dl. Prof. Dr. A. M. Ritter, Directorul Seminarului sud-est european din Heidelberg-R. F. Germania.

Toți vorbitorii care au adresat cuvîntări de salut au evidențiat nivelul înalt de pregătire care se face în Institut, valoarea cadrelor didactice și contribuția lor la rezolvarea marilor probleme ale teologiei și lumii contemporane, bunele raporturi dintre Institutul din București și cele pe care ei le reprezintă la festivitate și au făcut urări de noi și mari succese pentru munca de viitor.

A urmat apoi partea a doua a programului aniversar, în care au avut loc ședința festivă și solemnitatea decernării de către Institutul Teologic Universitar din București a titlului academic de „Doctor Honoris Causa" unor personalități teologice și clericale marcante ale vieții bisericești internaționale, pentru activitatea teologică și contribuția lor la promovarea păcii, unității creștine și ecumenismului contemporan. Au fost distinși cu acest titlu: I.P.S. Mitropolit Damaschinos de Tranoupolis, directorul centrului ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy-Geneva, și Past. Dr. Glen Garfield Williams, secretar general al Conferinței Bisericilor Europene de la Geneva-Elveția, ambii prezenți la festivitate.

Referatele de propunere pentru acordarea acestui titlu din partea Consiliului profesoral, au fost întocmite și prezentate de P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae și P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, prorectorul Institutului. Au fost propuși pentru acest titlu și Sanctitatea Sa Vasken I, catolicos al tuturor armenilor (Egimiadzin) și Excelența Sa Episcopul Henric Kunst din Biserica Luterană a R. F. Germania, care însă, neputînd fi prezenți la festivitate, urmează să primească acest titlu cînd vor putea veni la noi în țară.

Diplomele de „Doctor Honoris Causa" au fost înmînate noilor doctori de către P. C. Pr. Prof. Dr. Ene Branișteș, rectorul Institutului, după care cei doi au rostit scurte cuvîntări în care au mulțumit pentru cinstea deosebită acordată prin acest titlu și au evidențiat contribuția Institutului Teologic din București și a teologiei românești în general la rezolvarea marilor probleme care se pun astăzi Bisericilor creștine și lumii contemporane.

La sfîrșitul acestei ședințe, P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, prorec-

torul Institutului, a rostit un cuvînt de încheiere, publicat în întregime în ultimul număr din anul 1981 al revistei „Studii Teologice".

S-a dat apoi citire unei telegrame propusă a fi trimisă Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România, text care a fost aprobat în unanimitate. În telegramă se exprimă recunoștința și mulțumirea pentru sprijinul și solicitudinea arătate învățămîntului teologic universitar din țara noastră. De asemenea, se remarcă faptul că sărbătoarea centenarului Institutului are loc în condițiile uriașei mobilizări a întregului nostru popor pentru apărarea păcii, la care sîntem chemați cu toții prin noua și energica inițiativă pentru pace și dezarmare a Președintelui Nicolae Ceaușescu, exprimată în vibrantul *Apel pentru dezarmare și pace al F.D.U.S.* Totodată, s-a exprimat adeziunea totală la această inițiativă de pace și angajamentul educării și formării viitorilor slujitori ai Bisericii în dragostea pentru glia străbună și slujirea frăției între oameni și popoare.

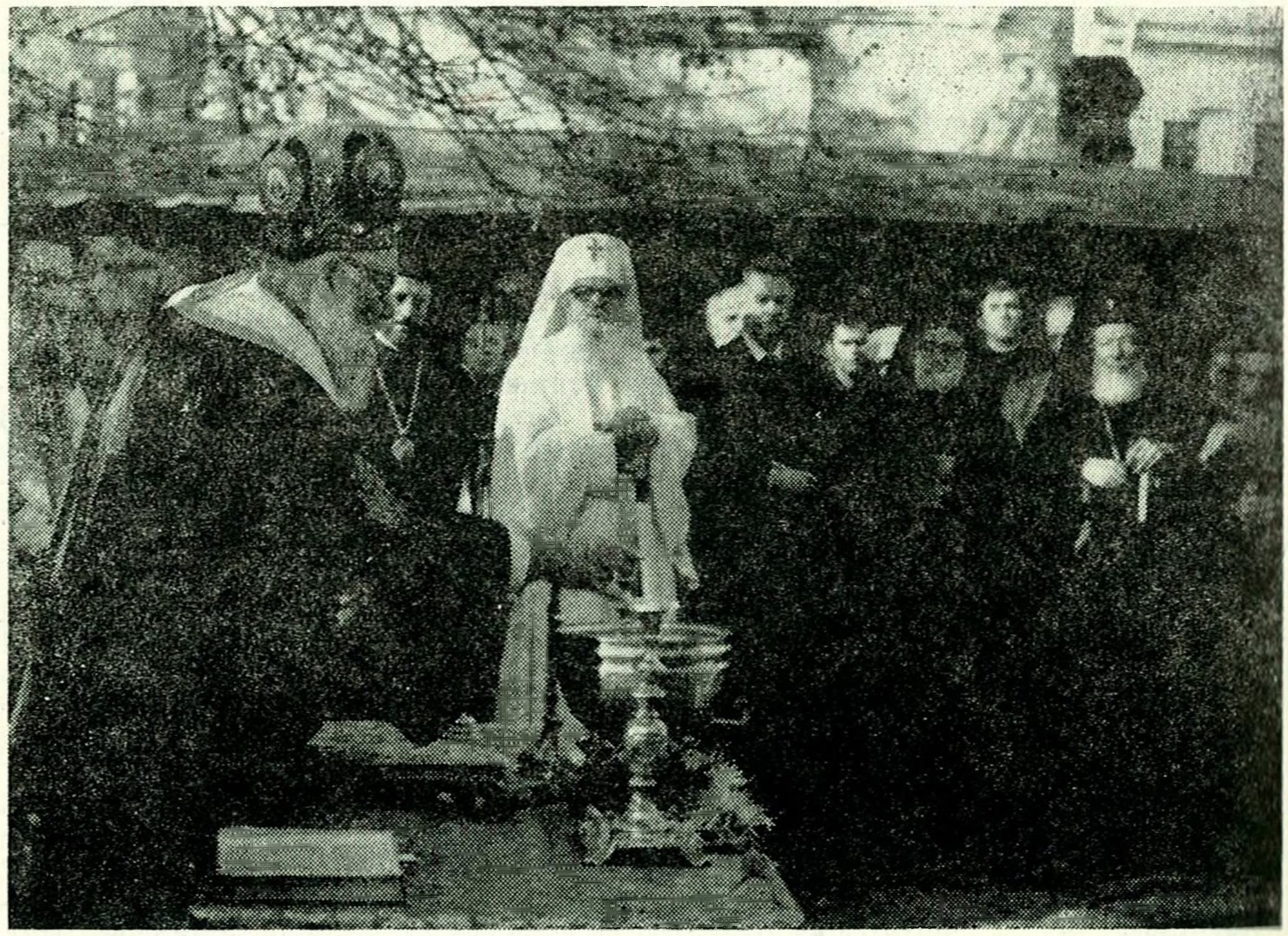

P. F. Patriarh IUSTIN asistînd la slujba de punere a pietrei de temelie a noului corp al Institutului Teologic-București.

La sfîrșitul festivității, I. P. S. Teoctist, Mitropolit al Moldovei și Sucevei, a rostit următorul cuvînt:

„Vom merge acum la slujba de punere a pietrei fundamentale și cu aceasta pășim în cel de-al doilea secol de existență al scumpului nostru așezămînt teologic de unde ne-am adăpat din tinerețe și pînă la bătrînețe cu apa vie, din viața și din belșugul de glorie a sfinților Părinți.

La cele trei coloane preafrumoase pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin le-a prezentat în prelegerea de astăzi, adăugăm din toată inima pe cea de a patra, prin faptul că pășim în aceast secol nou de cultură și gîndire teologică românească cu Patriarhul Iustin la cîrma Bisericii noastre, un conducător venit de la slujirea catedrelor universitare, un patriarh cărturar care, luminos, pune în evidență duhul nou de viață cerut de contemporaneitate, cerut de problemele noi și arzătoare ale popoarelor din lume și de bună seamă de poporul nostru, în primul rînd. Punerea pietrei de temelie noilor clădiri ale acestui Institut însemnează cea de a patra coloană ci și mărturie trainică pentru prisosul de gîndire și viață adus viitorului și trăiniciei așezămîntului nostru teologic.

Vă vom urma și Vă vom sprijini, Prea Fericirea Voastră, în înaltele gînduri pe care le nutriți. Sîntem de față ierarhii Sfîntului Sinod, profesorii, preoțimea, fruntașii eparhiilor și îndreptăm gînd către Bunul Dumnezeu ca aceste proiecte, pe care le-ați enunțat astăzi aici, să le duceți la bun sfîrșit cu fericire, dorindu-Vă mulți ani pentru activitatea arhipăstorească a Prea Fericirii Voastre. Să trăiți întru mulți ani!".

Apoi întreaga asistență a ieșit în curtea Institutului unde a avut loc un moment impresionant, și anume slujba punerii pietrei fundamentale a noilor clădiri ale Institutului Teologic și ale Centrului Ecumenic, care urmează să se construiască alături de localul existent al Institutului Teologic. Slujba a fost oficiată de un sobor de preoți și diaconi, prezidat de P.S. Roman Ialomițeanul, Episcop vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor. Din sobor au făcut parte: P. C. Pr. Mihail Marinescu, consilier eparhial, P. C. Pr. Ioan Neamu, consilier eparhial, P. C. Pr. Conf. Ilie Moldovan, spiritualul șef al Institutului, P. C. Pr. Asist. Nicolae Necula, P. C. Diac Asist. Mihai Colibă, P. C. Diac. Constantin Popescu, de la Catedrala patriarhală și P. C. Diac, drd. Vasile Axinia inspector bisericesc la serviciul Relații externe al Cancelariei Sfîntului Sinod. Răspunsurile au fost date de corul studenților teologi, condus de P. C. Diac. Conf. Nicu Moldoveanu și de corul elevilor seminariști, condus de P. C. Diac. Prof. Marin Velea. Rugăciunea principală a slujbei pentru punerea temeliei unei case noi a fost citită de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, care a și fixat piatra fundamentală ajutat de P. C. Pr. Prof. Ene Branițte, rectorul Institutului, pentru începerea lucrărilor noilor clădiri ale Institutului și Centrului Ecumenic.

Festivitatea aniversării centenarului Institutului Teologic Universitar din București s-a încheiat cu o agapă festivă oferită de conducerea Institutului tuturor participanților, și cinstită de prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin și a reprezentanților Departamentului Cultelor.

În cinstea acestui eveniment deosebit din viața Institutului Teologic Universitar din București și a participanților la festivități, corul studenților teologi, condus de P. C. Diac. Conf. Nicu Moldoveanu, a prezentat joi 26 noiembrie 1981, seara, un frumos program artistic alcătuit din următoarele coruri religioase, clasice, populare și patriotice: *Bine-ați venit!*, de Dl. Prof. N. Lungu; *Imn festiv*, de Al. Podoleanu; *Rugăciune*, de Teodor Teodorescu, pe versuri de Mihai Eminescu; *Veniți toți*, cîntare psaltică din slujba Sfinților Trei Ierarhi (glasul I), armonizată de Dl. Prof. N. Lungu; *Cămara Ta*, cîntare psaltică (glasul VIII), armonizată de Dl. Prof. N. Lungu; *Priveghere* (cor, toacă și pian) de Dl. Prof. N. Lungu, la pian studentul Basica Constantin din anul I; *Mama*, de Ion D. Chirescu, solist studentul Duță Nicolae, anul II; *Marșul Gloriei* din opera „Aida" de G. Verdi; *La Cozia pe Olt*, poem coral de Dl. Prof N. Lungu, declamator studentul Dincu Anghel, anul IV; *Doină și Horă cu strigături*, de Dl. Prof. N. Lungu, solist studentul Paraschiv Florian din anul III; *Românie, țara mea de dor*, de Mircea Neagu; *Sub al păcii stindard*, de Ion D. Chiricescu și *Gaudiamus igitur*, de Kindleben.

Festivitatea aniversării centenarului Institutului Teologic Universitar din București, și participarea la ea a unui număr impresionant de reprezentanți ai Bisericilor și confesiunilor din țară și de peste hotare, au constituit încă un prilej de afirmare a unității Ortodoxiei și de exprimare a duhului ecumenist care se face azi tot mai simțit în sînul tuturor Bisericilor creștine pentru lucrarea lor comună de refacere a unității văzute a Bisericii celei una și de angajare a lor în rezolvarea marilor probleme ale lumii contemporane.

ASISTENT

B. — Arhiepiscopia Iașilor

Sesiunea anuală a Adunării eparhiale

Duminică, 23 noiembrie 1981, la Centrul eparhial, a avut loc sesiunea anuală de lucru a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iașilor, convocată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist.

În prezenţa Înalt Prea Sfinţiei Sale şi a membrilor Adunării eparhiale, în Catedrala mitropolitană, la orele 9,00, s-a oficiat de către un sobor de preoţi şi diaconi un Te-Deum, după care membrii Adunării eparhiale au mers în sala de festivităţi a Centrului eparhial, unde s-au desfăşurat lucrările sesiunii Adunării eparhiale.

Deschizînd lucrările I. P. S. Părinte Preşedinte a arătat că scopul sesiunii de lucru este acela de a analiza activităţile desfăşurate în cadrul Arhiepiscopiei Iaşilor, în cursul anului 1981. Apoi, Înalt Prea Sfinţia Sa a rostit un cuvînt de deschidere a lucrărilor sesiunii anuale ale Adunării eparhiale, publicat separat, după care au urmat luările de cuvînt privind adeziunea tuturor slujitorilor şi credincioşilor de pe plaiurile moldave la imperativele statuate de *Apelul F.D.U.S. pentru dezarmare şi pace.*

Dînd glas hotărîtei angajări în susţinerea luptei pentru pace şi pentru viaţă, vorbitorii au exprimat din partea slujitorilor şi credincioşilor Bisericii noastre totala lor adeziune la chemările lansate de acest *Apel*, comuniunea lor de năzuinţe şi vreri cu poporul din care au răsărit şi a cărui luptă pentru libertate şi neatîrnare, au sprijinit-o cu statornicie, de-a lungul veacurilor.

Dl. I. D. Lăudat a împărtăşit bucuria de a-l fi însoţit pe Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, la conferinţele preoţeşti cînd slujitorii Altarelor străbune şi-au exprimat adeziunea totală, ca pe un crez al lucrării şi slujirii lor. Subliniind groaza şi ororile pe care le aduc războaiele şi-a exprimat convingerea că voinţa tuturor oamenilor este lupta pentru pace, pentru linişte şi un viitor strălucit pentru noi şi cei ce ne vor urma.

P.P. C.C. preoţi Mihai Vizitiu, directorul Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamţ, Ioan Boca, protopop Tg. Neamţ, Teodor Bodnar, Anania Roşca şi Petru Ciobanu, au dat expresie dorinţei slujitorilor Bisericii noastre strămoşeşti din Mdldova de a fi totdeauna, prin cuvînt şi faptă, prin gînd şi vrere „slujitori ai păcii". Omenirea să-şi aibă asigurată pacea şi prosperitatea încît să nu mai fie — cum se exprima I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, ministere ale războiului, ci numai ale păcii, pentru că oamenii în promovarea şi înflorirea vieţii nu s-au folosit de războaie, ci de pace. Această conştiinţă a făcut ca poporul nostru peste care, de-a lungul secolelor, s-au abătut toate vicisitudinile istoriei, neavînd niciodată răgazul unei vieţi liniştite şi fiind permanent cu ochiul treaz spre toate zările vetrei străbune, să fie un popor paşnic şi luptător pentru pace. Continuatoare a unei îndelungate tradiţii de slujire, Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhii, slujitorii şi credincioşii ei drepmăritori, a primit cu deosebită bucurie *Apelul pentru dezarmare şi pace al F. D. U. S.*, această nouă, constructivă şi strălucită iniţiativă de pace a Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, ctitorul României contemporane.

Înat Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a subliniat că Biserica noastră şi slujitorii Altarului strămoşesc au fost întotdeauna sprijinitorii unităţii naţionale, care însemna şi unitatea de credinţă, unitatea de vreri şi de năzuinţe, ai luptei pentru pace, libertate şi neatîrnare.

După aceste vibrante luări de cuvînt, s-a trecut la dezbaterea tuturor problemelor înscrise pe ordinea de zi a sesiunii lucrărilor Adunării eparhiale.

Înalt Prea Sfinţitul Părinte Preşedinte anunţă că potrivit Regulamentelor noastre bisericeşti dările de seamă ale Consiliului eparhial pot fi citite în plen sau pe comisii. Membrii Adunării îşi exprimă unanim dorinţa de a fi citite pe comisii. În acest scop s-au format comisiile, iar lucrările plenare s-au suspendat.

Reluîndu-se lucrările în plen, Înalt Prea Sfinţitul Părinte Preşedinte invită pe preşedinţii celor trei comisii să prezinte referatele privind activitatea Consiliului eparhial pe anul 1981.

P. C. Pr. Anania Roşca-Dorohoi, dă citire dării de seamă a Comisiei administrativ-bisericeşti, din care reiese că viaţa religioasă a credincioşilor ortodocşi din Arhiepiscopia Iaşilor s-a desfăşurat sub permanenta purtare de grijă a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist.

Pe tărîm administrativ-bisericesc s-a remarcat activitatea de slujire a preoţilor, precum şi buna desfăşurare a vieţii monahale în mănăstirile şi schiturile din cuprinsul eparhiei, datorită permanentei şi părinteştii veghori şi directei îndrumări ale Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist.

Dl. I. D. Lăudat-Iaşi a prezentat, la rîndul său, darea de seamă a Comisiei privind activitatea Sectorului cultural, subliniind pronunţatul caracter cultural-social şi pastoral-misionar al acestui sector, apoi probleme privind

patrimoniul cultural național. Editarea revistei „Mitropolia Moldovei și Sucevei", a Calendarului bisericesc, a Antimisului, a Dumnezăiești Liturghii a mitropolitului Dosoftei — ctitorul limbajului nostru liturgic —, a monografiei „Vechea catedrală mitropolitană din Suceava — Biserica „Sfîntul Ioan cel Nou", precum și a altor lucrări. În mod deosebit raportul a subliniat strădaniile permanente depuse de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist, în vederea înviorării și întăririi activității pastoral-misionare și culturale din eparhie, prin studii și părintești cuvîntări de învățătură și îndrumare privind dreapta mărturisire de credință, ca și statornica lucrare de slujire a Bisericii noastre strămoșești, ramură viguroasă a Ortodoxiei. S-a subliniat, de asemenea, grija părintească a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist pentru buna desfășurare a procesului instructiv-educativ la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț, precum și buna păstrare și conservare a bunurilor care aparțin Patrimoniului cultural național.

Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist i-a fost adus un deosebit cuvînt de omagiu pentru ecourile și primirea de care s-a bucurat lucrarea „Pe treptele slujirii creștine", larg comentată în recenziile și prezentările făcute de cunoscute personalități ale scrisului nostru teologic, în publicațiile noastre bisericești, parte din ele editate de comunitățile parohiilor românești din diaspora.

Darea de seamă a Comisiei privind activitatea Sectorului economic-financiar a fost prezentată de P. C. Pr. Gheorghiu Mihai-Botoșani, care a expus Raportul cu privire la activitatea sectorului economic-financiar pe 1981, Raportul cu privire la verificarea și aprobarea contului de execuție bugetară pe perioada 1 octombrie-31 decembrie 1980, Raportul privind verificarea și aprobarea bilanțului pe 1980; Raportul cu privire la verificarea și aprobarea contului de execuție bugetară pe perioada 1 ianuarie — 30 septembrie 1981, ca și Proiectul de plan financiar al Arhiepiscopiei Iașilor pe anul 1982, la Centrului eparhial și al instituțiilor anexe, remarcîndu-se valoroasa și asidua activitate desfășurate în cadrul acestui sector. Pe marginea dărilor de seamă, care au fost prezentate planului sesiunii de cei trei referenți, s-au înscris la cuvînt: D-l prof. univ. dr. doc. Gh. Chipail și D-l V. Pleșca-Cîmpulung, P.P. C.C. preoți Teodor Bodnar, Anania Roșca, Mihai Gheorghiu și Petru Ciobanu.

Au fost supuse la vot de către Înalt Prea Sfințitul Părinte Președinte dările de seamă privind activitatea pe cele trei sectoare (administrativ-bisericesc, cultural-misionar și economic-financiar) desfășurată în 1981, Bilanțul și Contul de execuție bugetară pe perioada 1 octombrie-31 decembrie 1980 și 1 ianuarie-30 septembrie 1981, ca și Planul financiar pe anul 1982 al Centrului eparhial Iași și al celorlalte instituții anexe și au fost aprobate, în unanimitate, de Adunarea eparhială.

În încheierea lucrărilor sesiunii anuale a Adunării eparhiale, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist, apreciind în mod deosebit activitatea depusă de Consiliul eparhial în decursul anului 1981, a rostit următoarea cuvîntare: *„Din dările de seamă prezentate de fiecare sector ne-am putut încredința că numai o strînsă colaborare face munca mai eficientă și o pune în slujba marilor năzuințe nutrite de poporul nostru, năzuințe care se întruchipează în înfăptuirile mărețe de zi cu zi ale tuturor fiilor acestor plaiuri străbune. Cu sprijinul Departamentului Cultelor și al autorităților locale de stat vom duce la îndeplinire printr-o muncă asiduă și permanentă, tot ceea ce ne-am propus, fiindcă clerul și credincioșii Bisericii noastre așteaptă de la noi muncă și dăruire pentru binele vieții noastre obștești, sociale și bisericești.*

La toate sectoarele s-a dus o muncă deosebită pentru îndeplinirea cu succes a tuturor problemelor ce se impuneau a fi rezolvate pentru bunul mers al vieții noastre bisericești.

Mă bucur de impresiile deosebite pe care vi le-a prilejuit munca desfășurată de Consiliul eparhial pe teren economic, cultural și administrativ, impresii cărora le-ați dat glas prin conținutul rapoartelor și prin luările de cuvînt.

Avem în grija noastră lucrări importante ce se desfășoară la monumentele istorice și la parohii, am putea spune chiar foarte grele pentru că nu avem un sector tehnic organizat la Centrul eparhial care să întocmească toată documentația necesară, fiind nevoiți să apelăm la serviciul unor mari arhitecți în acest sens. În fruntea acestor lucrări se situează cele de la Putna

şi de la Neamţ. Aşadar vă puteţi uşor da seama că sectorul economic este nevoit să facă faţă şi altor probleme care nu aparţin strict de sector.

Sîntem recunoscători Departamentului Cultelor, personal Domnului Preşedinte Ion Roşianu, pentru sprijinul acordat în această privinţă ca lucrările noastre să se prezinte aşa cum aţi luat la cunoştinţă din darea de seamă a sectorului economic.

Sectorul cultural este, de asemenea, un sector greu fiind vorba de cultură şi de spiritualitate. Acestea pretind o muncă grea, pentru că a lucra cu idei şi nu cu un material văzut reclamă foarte multă energie depusă. Şi tînărul consilier s-a arătat a fi la înălţime. După trei secole anul acesta a fost tipărit, într-o ediţie îngrijită de Dl. N. A. Ursu, Liturghierul *Mitropolitului Dosoftei al Moldovei, creatorul versului cult românesc dar şi al limbajului liturgic, pentru că atunci cînd în întreaga Europă creştinii din est şi vest, din nord şi din sud nu aveau nici o carte de rugăciune sau o altă slujbă în limba lor proprie, nicidecum un Misselium sau un Breviarum, poporul român datorită Mitropolitului Dosoftei avea Liturghier în limba sa proprie, nemaifiind nevoit să apeleze la limbile greacă sau slavonă. Acest fapt este cu atît mai important cu cît îl impunea o autoritate ierarhică, confirmînd simţirea românească a preotului şi a credincioşilor adunaţi în faţa sfîntului altar pentru rugăciune. Ori acest lucru este o confirmare puternică a nivelului nostru cultural românesc, căci dacă în toată lumea creştină nu putea fi vorba de o astfel de afirmare cultural-naţională ne putem uşor da seama de importanţa tipăririi „pre limba poporului" a Sfintei şi Dumnezăieştii Liturghii de neegalatul Dosoftei. Deci ne bucurăm de o prioritate în această privinţă, care este impusă de talentul şi geniul creator al poporului nostru. El a crezut şi mărturisit întotdeauna pe Dumnezeu în limba strămunilor, datorită acestui genial mînuitor de grai românesc şi trăitor liturghisitor al Ortodoxiei noastre strămoşeşti.*

La sectorul administrativ lucrurile se prezintă mai adunate, căci cu mare greutate poţi contopi două parohii sau înnoi problemele privind personalul. Dar se găsesc şi aici lucruri importante. Se fac multe eforturi din partea noastră în acest sens pentru a satisface toate cerinţele preoţilor şi credincioşilor. De reţinut ar fi cele peste cincizeci de hirotonii pe care le-am săvîrşit în acest an. Dacă am socoti că pentru fiecare hirotonie trebuie să slujeşti de două ori, înseamnă că am slujit mai bine de o sută de ori la Catedrală sau în eparhie pentru a face aceste hirotonii. Aşadar, prezentînd pe toate acestea ce-am putea decît să dăm slavă lui Dumnezeu de al Cărui ajutor ne-am bucurat în tot ceea ce am făcut.

În privinţa Fondului Central Misionar ţinem să mulţumim în primul rînd preoţilor, dar şi părinţilor protopopi, pentru susţinuta lor lucrare încît eparhia noastră s-a situat pe un loc de frunte; de asemenea şi în privinţa Fondului Solidarităţii Internaţionale. Avem privilegiul ca să avem, între celelalte servicii, o contabilitate foarte bine reprezentată de şeful contabil care este un om muncitor şi ţine cu regularitate şi disciplină financiară toate lucrările la zi.

Cu acestea vă mulţumim tuturor căci s-au dus la îndeplinire toate sarcinile, la toate sectoarele, în anul pe care îl vom încheia peste o lună, cu mare folos pentru preoţi şi credincioşi, pentru prosperitatea şi înflorirea vieţii Bisericii noastre strămoşeşti. Aceasta am constatat-o şi pe teren. Peste tot am întîlnit bunăvoinţa asociată cu lucruri neaşteptat de frumoase. La Cîmpulung, la Moldoviţa, la Ripiceni, am văzut lucruri minunate. Pur şi simplu nişte credincioşi care ne dau o negrăită putere de slujire, un fel de elixir al vieţii. Numai cei care nu trăiesc această angajare în munca unită, „plină de dăruire şi jertfelnicie, nu pot să se bucure de asemenea împliniri ale vieţii noastre bisericeşti, desfăşurată în contextul largilor libertăţi democratice de care ne bucurăm.

Vă binecuvîntăm toată această lucrare de slujire şi ne rugăm Bunului Dumnezeu ca să păşim şi în anul viitor pe calea unor astfel de relizări spre binele şi înflorirea scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România, şi spre slava sfintei noastre Biserici strămoşeşti".

În semn de recunoştinţă şi preţuire, în spiritul loialităţii Bisericii noastre strămoşeşti faţă de Înalta noastră Conducere de stat, Înalt Preasfinţitul Părinte Mitropolit Teoctist a propus să se expedieze Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România şi al F.D.U.S.,

următoarea telegramă: „*Însufleţiţi de conţinutul Apelului pentru dezarmare şi pace lansat de Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste la iniţiativa Domniei Voastre, Mult Stimate Domnule Preşedinte Nicolae Ceauşescu, membrii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei laşilor şi Noi personal, întruniţi în şedinţă, am aprofundat cu deosebită atenţie ideile mobilizatoare de o mare şi urgentă actualitate pentru viaţa continentului european, ca şi aceea a lumii întregi, zguduită de nesăţioasa cursă a înarmărilor.*

De aceea, unindu-ne glasul cu al întregului nostru popor, Vă asigurăm că nu vom precupeţi nimic întru slujirea aspiraţiilor neamului, cărora prin gînd, vrere şi faptă le daţi întotdeauna expresie şi vom sprijini toate acţiunile menite să ducă la înălţarea Patriei. Noua iniţiativă pentru dezarmare şi pace a Domniei Voastre a găsit un larg ecou în rîndul slujitorilor şi credincioşilor Bisericii din Moldova şi Bucovina şi hotărîrea de a sprijini toate eforturile, iniţiativele şi acţiunile pentru sălăşluirea păcii în lume. Strîns uniţi cu toţi fiii Patriei noastre, în jurul Conducerii de stat, a Domniei Voastre, Mult Stimate Domnule Preşedinte al României, ne alăturăm voinţa de împotrivire cursei înarmărilor. Rostim un hotărît NU războiului, NU armelor, ci un DA ferm: vieţii, păcii, drepturi fundamentale de care trebuie să se bucure fiecare om.

Pronunţîndu-ne răspicat împotriva războiului şi a cursei înarmărilor şi amplasării de noi rachete cu rază medie de acţiune în Europa, avem convingerea că voinţa unită a tuturor popoarelor pentru pace va birui şi va însenina cerul lumii.

Totodată, Vă încredinţăm, Mult Stimate Domnule Preşedinte Nicolae Ceauşescu, că ne însuşim întru totul politica internă şi externă a ţării noastre şi vom îndemna pe credincioşi la muncă şi disciplină, chezăşie a dezvoltării, bunăstării şi fericirii întregului popor, a înfloririi scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România".

PREŞEDINTELE ADUNĂRII EPARHIALE,

† TEOCTIST

MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

De asemenea, a fost trimisă o telegramă Întîistătătorului Bisericii noastre strămoşeşti, Prea Fericitul Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române: „*Întruniţi în sesiune de lucru a Adunării eparhiale, membrii acesteia şi Noi personal, ne îndreptăm gîndurile către Prea Fericirea Voastră, personalitate binecunoscută în lumea ortodoxă şi animator distins al mişcării ecumenice, spre a Vă exprima sentimentele noastre de preţuire pentru tot ceea ce întreprindeţi întru slujirea Bisericii strămoşeşti şi a scumpei noastre Patrii.*

Şi facem lucrul acesta cu sentimentul că străduniile Prea Fericirii Voastre, depuse în cele două decenii spre înflorirea Bisericii strămoşeşti din Moldova, stau la baza împlinirilor care, cu fiecare an, se înscriu în cronica Mitropoliei Moldovei şi Sucevei.

Excepţionala Consfătuire a Cultelor religioase din R. S. România, graţie iniţiativei Prea Fericirii Voastre, spre a pune în lumină noua iniţiativă de pace a Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, este pentru Noi un îndemn de a lucra cu aceeaşi rîvnă pentru bunăvoire între oameni şi pentru găsirea căii de statornicire a păcii în lume, ca şi pentru păstrarea dreptei-credinţe.

Îngrijoraţi de situaţia vieţii internaţionale, încordată şi ameninţătoare mai ales pentru continentul european, Vă asigurăm că unindu-ne glasul cu al întregului popor, vom spune un hotărît NU războiului, cursei înarmărilor şi amplasării de rachete cu rază medie de acţiune. În aceste simţăminte, rugăm pe Dumnezeu să Vă hărăzească bucuria încoronării noii ctitorii de învăţămînt teologic căreia i-aţi şi pus piatra de temelie.

Încredinţaţi că aşa va fi, Vă dorim ani mulţi şi fericiţi.

PREŞEDINTELE ADUNĂRII EPARHIALE,

† TEOCTIST

MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Au mai fost trimise telegrame în spiritul hotărîtei adeziuni la chemările Apelului F. D. U. S. pentru dezarmare şi pace: Domnului Ilie Verdeţ, prim-ministru al guvernului R. S. România: *„Într-o atmosferă de entuziasm vibrant, membrii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor întruniţi în sesiune anuală de lucru şi Noi personal, Vă exprimăm sentimentele noastre de recunoştinţă pentru solia păcii pe care conducerea de stat, Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu, proeminentă personalitate a vieţii internaţionale şi statornic mesager al năzuinţelor poporului român pentru pace, a îndreptat-o poporului nostru şi popoarelor lumii.*

Unindu-ne glasul cu al întregului popor, Vă încredinţăm că vom face totul pentru ca să sădim în conştiinţa credincioşilor îndatorirea religioasă şi patriotică a slujirii păcii şi bunei înţelegeri.

PREŞEDINTELE ADUNĂRII EPARHIALE,

† *TEOCTIST*

MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Domnului prof. Ion Roşianu, Preşedintele Departamentului Cultelor: *„Cu sentimente de mîndrie patriotică, membrii Adunării eparhiale, întruniţi în sesiune de lucru, azi 29 noiembrie 1981, şi Noi personal, ne îndreptăm gîndul către Dumneavoastră pentru a Vă încredinţa de hotărîrea noastră fermă de a sprijini toate iniţiativele şi eforturile care se depun pentru statornicirea păcii în lume.*

Exprimîndu-ne adeziunea noastră deplină faţă de Apelul pentru dezarmare şi pace al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, expresie a noii iniţiative de pace a Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, personalitate proeminentă a vieţii internaţionale, Vă încredinţăm şi de hotărîrea de a face totul pentru sădirea în conştiinţa credincioşilor a voinţei de pace şi bunăînţelegere.

Odată cu sentimentele noastre de preţuire şi recunoştinţă pentru libertatea religioasă de care ne bucurăm, Vă încredinţăm pe Dumneavoastră, Mult stimate Domnule Preşedinte şi prin Dumneavoastră Înalta Conducere de Stat, că vom sprijini statornic şi cu fermitate noua iniţiativă de pace şi toate iniţiativele, menite să ducă la înflorirea vieţii materiale şi spirituale a vrednicului nostru popor şi la sălăşluirea păcii în lume, a bunei înţelegeri între popoarele Europei şi din toată lumea".

PREŞEDINTELE ADUNĂRII EPARHIALE,

† *TEOCTIST*

MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii: *„Aflîndu-ne în sesiune de lucru, membrii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor şi Noi personal, însufleţiţi de chemările, general valabile şi profund umanitare, ale Apelului pentru dezarmare şi pace al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, care sînt rodul noii iniţiative de pace a Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, ctitorul României socialiste, unanim apreciate în ţară şi peste hotare, Vă încredinţăm nu numai de adeziunea noastră deplină, ci şi de sprijinul eficient întru transpunerea în viaţă a acestor chemări".*

PREŞEDINTELE ADUNĂRII EPARHIALE,

† *TEOCTIST*

MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Au fost trimise telegrame şi preşedinţilor Consiliilor populale judeţene: Botoşani, Iaşi Neamţ şi Suceava, precum şi preşedintelui Consiliului popular municipal Iaşi.

După încheierea lucrărilor sesiunii anuale a Adunării eparhiale a avut loc, la reşedinţa mitropolitană, tradiţionala agapă oferită de Înalt Prea Sfinţitul Părinte Mitropolit Teoctist tuturor membrilor Adunării eparhiale.

Diac. V. NECHITA

Festivitatea de deschidere a cursurilor anului școlar 1981-1982 la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț

În ziua de 12 octombrie a. c., a avut loc festivitatea de deschidere a cursurilor noului an școlar 1981-1982 la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț, la care au participat: Prea Sfințitul Eftimie, Episcopul Romanului și Hușilor, P. C. Pr. Costache Buzdugan, consilier-cultural — delegat al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, profesorii, elevii și personalul administrativ al școlii.

Festivitatea a început cu slujba aghiazmei mici, oficiată de către P. C. Pr. prof. Gh. Aparaschivei, spiritualul școlii, și de elevii seminariști, după care a urmat un Te-Deum.

După intonarea imnului de stat al Republicii Socialiste România, „Trei culori", a urmat cuvîntul de deschidere al P. C. Pr. prof. Mihai Gh. Vizitiu, directorul Seminarului, care, printre altele, a spus: „Am intrat într-un nou an școlar, pentru care s-au depus eforturi susținute de a se asigura condițiile necesare desfășurării nestînjenite încă din prima zi a activității școlare. Un moment important în pregătirea noului an școlar l-a constituit consfătuirea cadrelor didactice din învățămîntul teologic seminarial și universitar, care a avut loc la Institutul Teologic Universitar din București în zilele de 11-12 septembrie a. c., consfătuire la care au participat și membrii Sfîntului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin. Discuțiile purtate și mai ales cuvîntările rostite de membrii Sfîntului Sinod au relevat direcțiile principale trasate de conducerea superioară bisericească, privind formarea și educarea viitorilor slujitori ai sfintelor altare".

În continuare, vorbitorul a menționat interesul deosebit pentru progresul învățămîntului arătat de Președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu care în cuvîntarea sa la deschiderea noului an de învățămînt, la Craiova, a adresat tuturor elevilor și studenților chemarea: „*Însușiți-vă cele mai înalte cunoștințe din toate domeniile; învățați, învățați și iar învățați, să deveniți, cetățeni demni ai patriei noastre socialiste, în stare să duceți mai departe făcliile înalte ale progresului. Vouă tineretului de azi, celor de pe băncile școlilor vă revine înalta misiune istorică de a asigura făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate din România*". În acest sens, toate școlile au fost chemate să-și aducă contribuția lor la progresul material al țării prin muncă. Școala noastră a răspuns acestei chemări, participînd la recoltările de toamnă — acțiune de maximă urgență, unde elevii, sub conduceraa profesorilor, au muncit timp de aproape trei săptămîni în cadrul I.A.S. Dumbrava, a C.P.A. Vînători, a Fabricii de cherestea M-rea Neamț, a monumentului istoric Mănăstirea Neamț, a C. L. F. Tg. Neamț, plus lucrările efectuate în gospodăria școlii în vederea aprovizionării cu cele necesare pentru iarnă. Numărul total de ore de muncă efectuate în această perioadă de cei 178 elevi de la cursurile de zi se ridică la circa 16500. Despre calitatea muncii efectuate de elevii noștri avem numai cuvinte de laudă. Pentru ca activitatea noastră să dea roadele așteptate trebuie să formăm un front comun, profesori și elevi, cum se exprima Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, la consfătuirea amintită. În societate nu este vorba numai de drepturi și de datorii, ci dacă este vorba să fim egali atunci să fim egali și în una și în alta. Nu trebuie să facem concesii; să facem totul ca să nu avem rebuturi, nici un fel de rebut".

În încheierea cuvîntului său, P. C. Pr. prof. Mihai Vizitiu a dat asigurări celor două centre eparhiale, că la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț se va munci cu și mai multă rîvnă și responsabilitate, aducînd în același timp alese mulțumiri Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist și Prea Sfințitului Episcop Eftimie, pentru grija ce o au față de profesori, elevi și personalul administrativ al școlii.

A urmat apoi un scurt program artistic susținut de corul Seminarului, condus de P. C. Pr. prof. Anibal Pantiru, care a interpretat cîteva cîntece religioase și patriotice: „Taina creștinătății", „Voința neamului", „Frumoasă țară, dulce Românie", „Mîndră zi a libertății", „Cîntarea Sfîntului Ambrozie" și „Rugăciune". Au fost recitate poezii: „Sîntem aici", de Lucian Iamandu;

„Patrei"" de Ioan Alexandru; „Iubire de ţară", de Dumitru M. Ion; „Izvorul pîinii", de Simion Tel.

Cu un viu interes a fost aşteptat cuvîntul plin de conţinut al Prea Sfinţitului Episcop al Romanului şi Huşilor, care, după ce a apreciat pozitiv activitatea corpului didactic şi a elevilor la practica agricolă, a reliefat importanţa deosebită a şcolii româneşti în general şi a şcolii teologice în special, şcoli ce pregătesc tînăra generaţie pentru viaţă, pentru muncă. Întreaga cuvîntare a fost presărată sistematic cu îndemnuri practice pentru elevi, îndemnuri izvorîte dintr-o bogată cultură sufletească, dintr-o adîncă trăire duhovnicească. Referindu-se la posibilităţile reale de pregătire a elevilor, Prea Sfinţia Sa a spus: *„Aveţi condiţii foarte bune, local nou, personal didactic cu o înaltă pregătire şi trebuie să profitaţi de această pregătire cărturărească pentru ca să ajungeţi preoţi de nădejde ai Bisericii, cetăţeni demni ai Patriei. Să fiţi ca sămînţa cea bună din Evanghelie, care a căzut pe pămît roditor, sămînţă ce va trebui să aducă rod însutit în parohiile în care veţi merge, sămînţă de care au atîta nevoie credincioşii noştri. Faceţi ca menirea acestui seminar să fie împlinită, străduindu-vă să purtaţi preoţia pe cele mai înalte culmi, aşa cum ne-a fost transmisă de-a lungul veacurilor. Preoţia este un dar deosebit, este o taină dumnezeiască şi această taină a fost instituită şi lăsată de către Mîntuitorul Sfinţilor Apostoli şi succesorilor acestora: episcopi, preoţi şi diaconi. Această mare misiune de a duce pe credincioşi pe calea mîntuirii cere multe sacrificii, multe renunţări ce trebuie depuse chiar din timpul celor cinci ani de seminar. Un preot trebuie să devină pildă vrednică de urmat, nu numai un învăţător al cuvîntului. El trebuie să materializeze predica sa prin fapte zilnice. Societatea noastră are nevoie de oameni cu orizonturi tot mai largi, capabili de a promova noul cu hotărîre, în activitatea generală consacrată progresului omului"*.

P. S. Episcop Eftimie a încheiat cuvîntul său împărtăşind arhiereşti binecuvîntări şi încredinţînd profesorii şi elevii de grija şi dragostea părintească a ierarhilor conducători, pentru desfăşurarea activităţii în condiţii cît mai bune.

Luînd cuvîntul, în încheierea festivităţii, P. C. Pr. prof. Mihai Vizitiu a mulţumit participanţilor, asigurînd conducerea superioară bisericească şi Onoratul Departament al Cultelor că profesorii de la Seminarul teologic Mănăstirea Neamţ îşi vor da toată osteneala pentru a pregăti pe slujitorii de mîine ai sfintelor altare pentru a deveni credincioşi Bisericii strămoşeşti şi vrednici cetăţeni ai Patriei.

V. ŢOC

Prăznuirea Prea Cuvioasei Parascheva la Catedrala mitropolitană din Iaşi

Românii întotdeauna au trăit în jurul Altarului strămoşesc unitatea de credinţă şi de neam. Sărbătorile, prin comuniunea de har şi rugăciune, au fost trăite de ei ca nişte chemări de a se regăsi în această unitate, povăţuiţi de lumina şi adevărul lui Dumnezeu. De aceea, „cu mulţime mare spre casa lui Dumnezeu" (Psalmul 41, 4) au alergat şi la vreme de bucurie şi la vreme de restrişte, simţind în adîncul sufletului ecourile acelui glas care „adînc pe adînc cheamă". Cu aceste trăiri, credincioşii de pe plaiurile moldave, ca de altfel de pe ale întregii ţări păşesc, după tradiţie, de praznicul Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva, la Catedrala mitropolitană din Iaşi, pentru a se împărtăşi din „binecuvîntarea şi viaţa" (Psalmul 132, 3) acestei slăvite prăznuiri, plecîndu-şi genunchii şi frunţile, îngreuiate uneori de drumul lung, în faţa raclei cu sfinţitele ei moaşte.

În ajunul praznicului s-a oficiat slujba Acatistului Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva, după care, în procesiune, s-a înconjurat Catedrala mitropolitană, cu racla cinstitelor ei moaşte, care apoi a fost aşezată sub un baldachin anume pregătit în faţa dumnezeiescului locaş de închinare, unde rînd pe rînd, credincioşi îngenunchind s-au rugat Părintelui ceresc

ca prin mijlocirea „acestei alese fiice a Bisericii" să se învrednicească de, toată plinătatea lui Dumnezeu" (Efeseni 3, 19), întru care „să se îmbrace în nemurire" (I Corinteni 15, 53).

În seara aceleiași zile s-a oficiat slujba vecerniei și a sfințirii artoselor, care au fost aduse de credincioși ca un prinos de ofrandă a credinței și evlaviei lor.

Sfînta Liturghie a fost săvîrșită anul acesta de către delegatul I. P. S. Mitropolit Teoctist, P. S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, înconjurat de soborul stareților mănăstirilor din Moldova, al preoților și diaconilor Catedralei. Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Teoctist însoțea într-o vizită oficială pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin în Suedia și Elveția.

Corul Catedralei mitropolitane a dat răspunsurile la Sfînta Liturghie, după oficierea căreia P. S. Episcop Eftimie a rostit un cuvînt de învățătură, spunînd printre altele: *„Întrucît I.P.S. Mitropolit Teoctist, Arhipăstorul Bisericii din Moldova, din interese superioare bisericești n-a putut să fie prezent în mijlocul dumneavoastră în această zi de mare sărbătoare pentru Mitropolia Moldovei și Sucevei ca să încununeze această prăznuire cu săvîrșirea Sfintei Liturghii, fiind plecat peste hotare, dar cu gîndul alături de toți fiii săi duhovnicești, cu sufletul și cu inima, ne-a revenit smereniei noastre această plăcută misiune de a vă transmite cele mai bune urări de sănătate și bucurie, ca Episcop al Romanului și Hușilor. Pentru mine o asemenea delegație a fost o mare cinste și bucurie, căci alături de părinții slujitori am adus jertfa cea fără sînge la acest strămoșesc altar, unde se află și moaștele Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva, ocrotitoarea Moldovei, a cărei prăznuire ne-a adunat pe toți aici spre a înălța rugăciuni și laude lui Dumnezeu.*

Iubiții mei, deși au trecut 350 de ani de la aducerea la Iași a moaștelor Prea Cuvioasei Parascheva de către domnitorul Vasile Lupu, bucuria care ne adună la această prăznuire crește cu fiecare an, afirmînd statornicia noastră în credință și dreaptă închinare, permanenta noastră ființare pe aceste plaiuri, aici la Iași ca pe o adevărată vatră strămoșească unde cultura și spiritualitatea românească au fost veacuri de-a rîndul reprezentate prin importante momente naționale, cum ar fi declararea — ca o voință comună a tuturor — în mai 1600 de către Mihai Viteazul a unirii celor trei țări române, aici unde s-a cîntat pentru prima dată Hora Unirii. Așadar, românii întotdeauna au văzut în Iași un simbol al unirii și al unității, ideal nutrit de fiii acestor plaiuri încă de la Burebista și Decebal, căci românii deși au fost secole de-a rîndul „despărțiți" în cele trei provincii, ei permanent au trăit sentimentul unității, împărtășindu-și aceleași gînduri și simțiri, vorbind aceeași limbă și avînd aceleași datini și obiceiuri. Mai mult, după cum o știm cu toții, românii au mărturisit neîncetat aceeași credință strămoșească. Deci, noi adunîndu-ne în această comuniune de trăire și de rugăciune continuăm firul de trăire și închinare al moșilor și strămoșilor noștri, care au prăznuit, an de an, aici la Iași cinstirea Prea Cuvioasei Parascheva preamărind pe Dumnezeu, Care a învrednicit pe cei ce s-au împodobit cu alese virtuți cu harul nestricăciunii și al sfințeniei. Această cuvioasă a bineplăcut lui Dumnezeu prin viața ei plină de evlavie și de rugăciune, petrecută în curăție și în săvîrșirea a tot felul de virtuți și fapte bune, așa cum ni se spune în istoricul vieții sale. Prea Cuvioasa Parascheva nu s-a uitat la trupul ei, ci s-a grijit de suflet pentru dobîndirea mîntuirii. Astfel, ajunge să intre în obștea unei mănăstiri din Constantinopol, unde s-a nevoit cu asceza și practicarea virtuților, priveghind și rugîndu-se neîncetat, remarcîndu-se curînd în rîndul celorlalte viețuitoare. Dorind să viziteze locurile sfinte, unde a viețuit și a predicat Iisus Hristos, evlavioasa Parascheva a plecat la Ierusalim, în Țara sfîntă, vizitînd toate mănăstirile și bisericile de pe malurile Iordanului și ale Mării Moarte, ducînd mai departe aceeași viață de rugăciune și asceză.

Dar Bunul Dumnezeu a vrut ca ea să se mute din această viață, în ținuturile ei natale, învrednicindu-se să se întoarcă acasă de la Ierusalim. Trupul ei neînsuflețit a fost îngropat de credincioși și cunoscuți din satul ei natal, într-un loc unde se înmormîntau toți creștinii. După o perioadă mai îndelungată de timp, aproape peste două decenii, a fost dezgropată și văzîndu-se că trupul ei nu a fost supus stricăciunii a fost adusă din

sat la Mănăstirea „Sfinţii Apostoli" din Constantinopol. Ioan Asan, ţarul Imperiului româno-bulgar pe la 1230, auzind de moaştele Prea Cuvioasei care prin puterea lui Dumnezeu neîncetat revărsau peste cei ce le cinsteau nenumărate minuni, le-a luat şi le-a dus în capitala imperiului său la Tîrnovo. Dar de aici, în 1395, iarăşi sînt duse la Constantinopol de turcii care au desfiinţat Imperiul româno-bulgar. Pe vremea evlaviosului voievod Vasile Lupu, Patriarhul Constantinopolului Partenie, în schimbul unei sumei de bani i-a dat moaştele Prea Cuvioasei Parascheva, fiind aduse cu mare cinste şi aşezate în biserica Mănăstirii Sfinţii Trei Ierarhi din Iaşi. De atunci şi pînă astăzi moaştele sfinţite ale Prea Cuvioasei Parascheva ocrotesc aceste plaiuri ale Mlodovei şi pe credincioşii lor, mijlocind cu rugăciuni bineplăcute lui Dumnezeu, la Tatăl ceresc pentru a pogorî peste toţi darurile Sale cele bogate, multe tămăduiri, ajutor, belşug de roade şi întru toate bunăsporire.

Privind la viaţa ei, învăţăm multe lucruri folositoare. Intîi, că toţi avem datoria să-L urmăm pe Iisus Hristos, după îndemnul Sfîntului Apostol Pavel (I Corinteni 4, 16), avînd exemplul sfinţilor care au gîndit toată viaţa lor la fapta cea bună, la smerenie, ascultare şi rugăciune. Cu asemenea fapte de evlavie, cu asemenea cunună de virtuţi ne vom prezenta la Dreptul Judecător.

Prea Cuvioasa Parascheva, bucurîndu-se de raiul cel ceresc pe care şi l-a agonisit prin nevoinţă şi rugăciune, ne este pildă vie pe care trebuie să o urmăm, săvîrşind tot felul de virtuţi. Privind la modul cum şi-a petrecut viaţa, ruga şi munca noastră să fie izvor de bucurie pentru noi şi pentru semenii noştri.

Să fim prezenţi acolo unde sîntem chemaţi şi cu rîvnă să ne îndeplinim slujirea noastră. În aceste ultime zile de toamnă să luăm parte cu toţii la strîngerea roadelor care au mai rămas încă pe cîmp, căci acestea sînt pîinea noastră cea de toate zilele, răsplata dumnezeiască pentru truda noastră.

Să fim ascultători faţă de Conducerea ţării noastre, de cei ce sînt rînduiţi să ne conducă spre un viitor luminos şi spre o viaţă mai prosperă.

Iată, deci, ce trebuie să ducem din această comuniune trăită aici împreună. Totdeauna să ne rugăm ca să fie linişte şi pace, căci războiul aduce numai nenorocire şi dureri.

*Tuturor Biserica şi Patria să ne fie cele două altare scumpe cărora să slujim, cu credinţă, evlavie şi dăruire şi „harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi, totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin" *.*

Cu tradiţionalul polihroniu prăznuirea Prea Cuvioasei Parascheva a luat sfîrşit. În seara aceleiaşi zile racla cu sfintele moaşte a fost dusă şi aşezată în Catedrala mitropolitană.

Crăciunul la Catedrala mitropolitană din Iaşi

Veşnica unire a celor de sus cu cele de jos, realizată prin întruparea Domnului nostru Iisus Hristos, poartă pentru noi românii, prin colindele strămoşeşti, semnul statorniciei şi permanenţei noastre pe vatra părintească, trăite ca şi păstorii Betleemului în slava imnului de pace şi bunăvoire cu toţi oamenii.

De aceea, pămîntul nostru strămoşesc a prelungit în conştiinţa românilor semnificaţia raiului readus de Iisus pe pămînt, ca spaţiu al „împărăţiei cerurilor", fiind numit adesea „gură de rai". Vestirea Naşterii lui Hristos cel „mititel", prin colinde — aceste cîntece de leagăn ale poporului nostru — a constituit, întotdeauna, o importantă dimensiune a permanenţei noastre, a conştiinţei de români şi de creştini care emoţionează sufletul fiecăruia dintre noi, umplindu-ne inima de regăsiri şi de bucurii în comuniune cu moşii şi strămoşii noştri.

---

* Cuvînt rostit de P. S. Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor la prăznuirea Cuvioasei Parascheva, 14 octombrie 1981.

Aceste emoţii şi bucurii le-au adus colindătorii care au purtat binevestirea Naşterii Domnului, venind, după tradiţie, la Părintele nostru duhovnicesc, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, care cu bucurie creştinească şi românească, dar şi cu dărnicie străbună, i-a primit la reşedinţa mitropolitană, binecuvîntîndu-le zelul şi strădania lor de vestitori ai lui Hristos cel întrupat „pentru noi şi pentru a noastră mîntuire".

Între cetele de colindători s-a remarcat grupul condus de P. C. Diacon Mircea Stoleriu, muzeograf la biserica monument istoric Sfinţii Trei Ierarhi din Iaşi şi slujitor la Catedrala mitropolitană.

Însă bucuria acestui preaslăvit praznic a fost încununată de Sfînta şi dumnezeiasca Liturghie, săvîrşită în ziua de Crăciun de Înalt Prea Sfinţitul Părinte Mitropolit Teoctist, înconjurat de soborul preoţilor şi diaconilor Catedralei mitropolitane. Toţi cei prezenţi, după ce au ascultat, la sfîrşitul Sfintei Liturghii, colindele noastre tradiţionale în interpretarea coralei Catedralei, s-au împărtăşit din chemările de bucurie şi măreaţă prăznuire a Naşterii Domnului, adînc teologhisită şi pe înţelesul tuturor expusă în pastorala trimisă clerului, credincioşilor şi cinului monahal din Arhiepiscopia Iaşilor. precum şi celor din Arhiepiscopia Sibiului, de Părintele nostru duhovnicesc. „Sărbătorim şi cinstim, aşadar, în acest zile de praznic, arăta Înalt Prea Sfinţitul Părinte Mitropolit Teoctist, viaţa, bucuria, pacea; valori şi izvoare a tot ceea ce ne este, creştineşte şi româneşte, mai trebuitor şi mai scump traiului şi viitorului nostru. Cu bogăţia unor astfel de lumini, sărbătoarea Naşterii Domnului a intrat în străvechile rînduieli bisericeşti ortodoxe (...).

Totdeauna, ca şi acum, ea a fost prilejul mult dorit şi aşteptat de obştească înălţare sufletească, de statornice bucurii împărtăşite sub bolţile sfintelor noastre lăcaşuri de închinare şi, deopotrivă, de sfinte şi neuitate regăsiri în frumuseţea colindelor păstrate prin viu grai la vetrele străbune. Acest văzduh de trăiri ale celor mai strălucite valori sufleteşti, de optimism, de pace şi bunăvoire, de bunătate şi deschidere faţă de semeni este dat la iveală de vestirile Crăciunului nostru drag, cînd auzim: „Astăzi S-a născut Hristos / Mesia chip luminos, / Lăudaţi şi cîntaţi / Şi vă bucuraţi"...

Ca fii şi slujitori ai Bisericii strămoşeşti dreptmăritoare şi ca fii ai poporului nostru, care de-a lungul istoriei sale zbuciumate, a făcut din slujirea păcii un crez al fiinţării sale, iar în zilele noastre această slujire a aşezat-o ca piatră de temelie la zidirea vieţii sale înfloritoare, ne-am alăturat şi ne unim voinţa cu a tuturor fiilor Patriei noastre dragi rostind cu hotărîre: *NU armelor! NU războiului! NU morţii!*"

Împărtăşind tuturor celor prezenţi arhiereşti binecuvîntări, Înalt Prea Sfinţitul Părinte Mitropolit Teoctist le-a urat multă sănătate, bucurie, fericire şi voie bună de Sfintele Sărbători, a căror comuniune de bucurie şi de sfinţenie să le fie tuturor izvor de neîncetată dorire a păcii şi a desăvîrşiril spre mîntuirea noastră pentru care S-a întrupat Hristos, Domnul păcii.

Diac. V. NECHITA

Serbarea de Crăciun la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ

Taina întrupării Fiului lui Dumnezeu şi a sălăşluirii Lui în lume, ni se arată în sărbătoarea Crăciunului şi noi sîntem chemaţi să mergem în casa lui Dumnezeu să ne închinăm după datina strămoşească şi să preamărim în glas de cîntări şi în colinde pe Fiul întrupat. Deoarece trimiterea Mîntuitorului în lume a fost mult dorită şi mult aşteptată de neamul omenesc, la Naşterea Sa s-a umplut de bucurie şi cerul şi pămîntul, căci prin întruparea Fiului lui Dumnezeu a răsărit lumina cunoştinţei celei adevărate de Dumnezeu, s-a deschis cale la ceruri şi s-a înnoit firea omenească. Frumuseţea datinilor strămoşeşti şi a colindelor, legate de praznicul Naşterii Domnului, aduce sufletului mari bucurii, sporeşte simţămintele noastre duhovniceşti, iar mintea se îndreaptă spre pătrunderea semnificaţiilor profunde.

La Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ, profesorii şi elevii se

străduiesc an de an să păstreze şi să valorifice aceste tradiţii şi obiceiuri — ceea constituie chiar o datorie patriotică — prin prezentarea unei serbări la sfîrşitul fiecărui an calendaristic. Serbarea care a avut loc pe data de 18 decembrie 1981, în sala de festivităţi a seminarului a fost onorată de prezenţa Înalt Prea Sfinţitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi a Prea Sfinţitului Eftimie, Episcopul Romanului şi Huşilor. Au mai participat: PP. CC. stareţi ai mănăstirilor din apropiere şi alţi oaspeţi.

Festivitatea a fost deschisă cu imnul de stat al R. S. România, după care a urmat cuvîntul sărbătoresc dedicat celei de-a 34-a aniversări a Republicii, rostit de P. C. Pr. Prof. Vasile Irina.

Apoi, corul elevilor seminarişti, condus de Pr. Prof. Anibal Panţiru a prezentat un bogat program de colinde, de o deosebită frumuseţe, dintre care amintim: „Bună dimineaţa la Moş Ajun" de I. Costescu, „În seara de Moş Ajun", de M. Trache; „O, ce veste minunată" de Gh. Dima; „Mare minune" de Gh. Cucu; „Trei păstori" de Timotei Popovici; „Moş Crăciun" de Moruzov; „La Vitleem" de N. Lungu şi altele.

După aceea tradiţionalul pluguşor.

A urmat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei şi Sucevei care a spus: *„Ca şi altădată împreună cu P. S. Episcop Eftimie şi cu sfetnici din centrele noastre eparhiale am sosit aici pentru a participa la aceste frumoase datini, nemuritoarele tradiţii şi obiceiuri, colinde, cîntări şi aniversarea celor 34 de ani de cînd poporul nostru şi-a aflat făgaşul de dezvoltare şi de vieţuire aici la noi pe vatra strămoşească cît şi în aria Europei şi a lumii întregi. Ne aflăm într-un locaş de viaţă şi de cultură teologică ortodoxă românească, sîntem pe o vatră străveche de credinţă şi evlavie ortodoxă, aici în această pepinieră unde se pregătesc viitorii noştri slujitori, preoţi, predicatori şi sfinţitori ai poporului nostru dreptcredincios. Serbarea din seara aceasta, precum aţi înţeles, vrea să fie un omagiu adus aniversărilor noastre naţionale a proclamării Republicii noastre, o cinstire pentru datinile noastre nemuritoare şi apoi un moment de bun augur pentru anul care urmează. Ce poate fi mai frumos la început de an decît aceste pagini care se deschid, decît aceste raze de nădejde şi de lumină cu care Biserica noastră ştie să se împodobească, să înfrumuseţeze toate momentele din viaţa noastră religioasă şi naţională.*

Bogăţia programului, aducerea la zi a ceea ce strămoşii noştri au creat atît de înălţător şi atît de frumos, dacă noi am pune în cumpăna aprecierilor noastre ar fi deajuns ca pentru fiecare român să rămînă imaginea ţării, a străbunilor, a înaintaşilor noştri atît de luminoasă cu aceste creaţii pe care ei înşişi le-au gîndit, le-au cîntat şi ni le-au lăsat ca moştenire scumpă, aceste datini, aceste colinzi, care de la sine oglindesc fidel sufletul, bunătatea, generozitatea, geniul creator al poporului român. El şi-a durat între Dunăre şi Mare, între Dunăre şi Carpaţi, cetatea noastră milenară, cu o cultură înaintată şi tradiţii bogate, şi-a durat o veşnicie am putea spune. Acestea le înţelegem din datinile acestea care se înfăţişează privirilor şi minţii cu ocazia sfintelor sărbători ale Crăciunului şi Anului Nou. Am putea să adăugăm în cartea noastră şi cred că şi în gîndurile şi simţămintele dumneavoastră sînt, cînd adresăm cele mai calde felicitări părintelui director, profesorilor şi elevilor, care ca nişte iscusiţi îndrumători au înfăţişat aspecte din trecutul nostru naţional, ne-a adus aceste datini în faţa ochilor şi a simţirilor noastre. Este o nădejde vie pentru noi, ca cei care, aşa cum aţi auzit, împreună cu consiliile noastre eparhiale ne grijim de această şcoală, de rostul tuturor celor care se străduiesc aici. Este un prilej de bucurie pentru aceste rezultate frumoase, pentru aceste simţiri şi pentru acest aer sănătos, curat, care îl imprimă viitorilor slujitori ai Bisericii noastre. Avem nevoie de toate acestea, iubiţii mei, de aceste bucurii, de atîtea zîmbete şi frunţi înseninate, pentru că în lume sînt griji şi sînt atîtea inimi îndurerate şi atîtea fiinţe care tremură de frica unui nou război. M-am bucurat să aud aici şi această preocupare care trebuie să fie a noastră a tuturor, necesară ca aerul, ca lumina, ca hrana; preocuparea de soarta lumii, de destinele păcii, de roadele înţelegerii între oameni. Sîntem un popor — e adevărat — iubitor de pace, de cînd ne ştim noi pe acest pămînt, ştim să preţuim momentele de bucurie şi de pace, dar ştim şi să preţuim şi să unim voinţele de bine în jurul marilor şi minunatelor idei de pace; poporul nostru, al cărui conducător şi sol în zilele precedente, a ridicat glasul cu hotărîre pentru salvarea păcii, pentru a se păstra clipele de bucurie şi de fericire pe care le simte fiecare om de pe faţa pămîntului. Pacea şi liniştea sînt bunurile nepreţuite pentru poporul nostru care a trecut prin atîtea războaie, care a dat atîtea jertfe, care

și-a dat la timp ofranda sa pentru viitorul pe care și-l zidește acum. De aceea noi, slujitorii păcii, propoveduitorii adevărului și ai mesajului dumnezeiesc al Crăciunului de pace și bunăvoire între oameni cum am putea să ne exprimăm altfel, decît într-un cuget cu întregul nostru popor? Cum am putea să nu vibrăm la chemarea de pace și dezarmare a conducătorului țării Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu?

Este drept urmare deosebit de valoros că școala noastră pregătește viitorii slujitori ai altarelor în acest duh de iubire de țară, de respect față de înaintași și cu atașament pentru pace. Aceste cîntări și datini leagă pe fiecare fiu al pămîntului românesc, de tot ceea ce acest pămînt de-a lungul mileniilor a creat și a generat din veac și pînă-n veac. Noi slujitorii, ca și credincioșii Bisericii noastre, trebuie să fim legați de valorile neprețuite din care și-au tras seva de viață înaintașii noștri. Este vorba de acele valori care încheagă neîncetat unitatea de credință și unitatea neamului și poporului nostru.

Nu pot sluji acest scop, tendințele de dezbinare de la dreapta credință pe motive de interpretare a Bibliei sau pe cele sporadice ale unor cîntări de la fosta asociație „Oastea Domnului" sau din alte adunări. Pentru aceasta cultivăm în seminar valorile de credință și ale patriei spre a ști să prețuim frumusețile lor, rolul educativ al acestora pentru un slujitor hărăzit să le slujească în mijlocul bunilor noștri credincioși.

Slujitorii altarelor noastre, viitorii slujitori ai altarelor, trebuie pe acestea să le cultive, întrucît acestea sînt de o ființă cu poporul și cu neamul nostru românesc. Aceste lucruri și frumuseți trebuie să fie aici, în acest loc pe pămîntul țării noastre, flori plantate, sădite mereu, îngrijite, înfrumusețate și dăruind viață tuturor. Ne bucurăm, părinți profesori, și vă felicităm din toată inima pentru această grijă pe care o aveți pentru această conștiință ortodoxă și românească de care dați dovadă în munca dumneavoastră, legînd ceea ce este valoros pentru formarea de viitor a acestor copii cu valorile noastre veșnice românești și ortodoxe. Totdeauna, așa trebuie să lucrați, așa să procedați; astfel, iubiți elevi să dați dovadă să le promovați în fața credincioșilor. Pe acestea să le promovați, acestora mereu să le dați, noi și noi dimensiuni în cuvîntul, în cîntarea și în purtarea dumneavoastră în mijlocul credincioșilor. Sînt valorile noastre, cu ele noi creștem, ne formăm și pășim mereu în viața noastră, în munca noastră, în preocupările noastre. Felicitîndu-vă din toată inima, pentru această reușită și frumoasă serbare, la rîndul nostru vă mulțumim pentru urările pe care ni le-ați transmis, vă dorim profesorilor și elevilor multe mulțumiri și succese în noul an, care să fie un an de pace, un an de roadă îmbelșugată, de împăcare a lumii, de creștere a Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române. Folosesc acest prilej pentru a vă adresa tuturor care ați onorat seara aceasta, să vă adaug din partea mea urări de sănătate, fericire și prosperitate în viață și bucuriile din seara aceasta să vă fie podoaba vieții în anul care vine și în ceilalți ani, cu sănătate și cu fericire".

A luat apoi cuvîntul, P. S. Episcop Eftimie care a spus: *„Am ascultat cu toții cuvîntul I. P. S. Teoctist, care ne-a vorbit despre colindele și datinile noastre strămoșești care sînt de veacuri și care s-au transmis din generație în generație. Nouă nu ne rămîne decît să aducem din partea noastră, a clerului și credincioșilor din Eparhia Romanului și Hușilor — de unde avem și noi aici un număr de elevi care se cultivă pentru a deveni preoți — mulțumirile noastre părintelui director, profesorilor și elevilor, care cu toții s-au străduit să ne ofere nouă tuturor o serbare atît de plăcută și frumoasă pentru destinderea noastră duhovnicească. Serbarea care a fost închinată întîmpinării sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și aniversării a 34 de ani de cînd a fost proclamată Republica, ne-a trezit la toți entuziasmul de felul cum au muncit toți de aici, profesori și elevi. De aceea, și noi le mulțumim, le aducem felicitări tuturor celor ce s-au străduit pentru pregătirea acestei serbări, iar la anul să venim cu aceeași dragoste și plăcere să-i ascultăm, dealtfel, ca în fiecare an. Cu aceste puține cuvinte, aducem din tot sufletul urări tuturor, urări de sănătate, de fericire și Bunul Dumnezeu să ne dea pentru Anul Nou pacea și buna înțelegere între oameni. Sărbători fericite și „La mulți ani!".*

În încheierea programului P. C. Pr. prof. Mihai Vizitiu a mulțumit înalților ierarhi pentru dragostea ce au avut-o de a fi în mijlocul profesorilor și elevilor la această festivitate de Crăciun, urîndu-le, totodată, sărbători fericite și tradiționalul „La mulți ani!".

V. ȚOC

Biserica din parohia Filioara, judeţul Neamţ

În anul 1808, cu ajutorul stareţei Mănăstirii Agapia, Elisabeta Costachi, sora vrednicului de pomenire Mitropolitul Veniamin Costachi, credincioşii din parohia Filioara, comuna Agapia, au ridicat o biserică de lemn care a fost sfinţită la 7 noiembrie 1812 de către Arhimandritul Andronaş.

După aproape 120 de ani, în jurul acestei biserici, a fost înălţat un nou lăcaş de închinare prin stăruinţa preotului Gheorghe Topoliceanu, ale cărui lucrări s-au terminat abia în anul 1948 şi a fost sfinţită, în acelaşi an, tot în ziua de 7 noiembrie, de P. C. Arhimandrit Teoctist Arăpaş, pe atunci exarh al mănăstirilor din Moldova. Zece ani mai tîrziu cînd a fost numit la acea parohie Preotul Ioan Gheorghiţă, biserica se afla în stare de degradare, care a fost remediată prin mai multe lucrări de renovare. În urma cutremurului din 4 martie 1977, s-au surpat bolţile bisericii, dar au fost renovate de credincioşii filioreni prin muncă voluntară. În continuare s-au executat şi lucrările de pictură interioară, în frescă, de către bănăţeanul Ollei Emeric şi înlocuirea mobilierului prin donaţiile credincioşilor, lucrări care s-au terminat în luna martie 1981.

Bucuria şi munca credincioşilor din Filioara au fost încununate prin săvîrşirea slujbei de sfinţire a bisericii de către Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, întîistătătorul Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, în ziua de 1 noiembrie a. c. Înalt Prea Sfinţia Sa a săvîrşit, în continuare, Sfînta Liturghie în timpul căreia a hirotonit diacon pe tînărul Bogus Gheorghe şi preot pe seama parohiei Adormirea Maicii Domnului Ungureni pe diaconul Donisă Vasile.

La sfîrşitul slujbei Preotul Ioan Gheorghiţă a făcut un amănunţit raport în care a arătat etapele mai însemnate ale activităţiii desfăşurate în parohie şi şi-a exprimat bucuria sufletului său că Dumnezeu l-a învrednicit să vadă biserica din parohia sa, cu hramul „Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil", împodobită cu haină luminoasă de sărbătoare. El a mulţumit respectuos Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit pentru ajutorul acordat şi pentru toată osteneala slujbei de sfinţire, autorităţilor şi tuturor celor care au contribuit la redarea lui cultului.

După aceasta, Înalt Prea Sfinţitul a rostit o amplă cuvîntare în care a evocat cu nostalgie anii copilăriei cînd a venit la Seminar, împreună cu alţi tineri dornici să adîncească învăţătura de credinţă ortodoxă, să descopere lumina credinţei, ajungînd la înalta răspundere de părinte duhovnicesc al acestei eparhii.

Referindu-se la viaţa religioasă a credincioşilor din acele părţi, Înalt Prea Sfinţia Sa a spus că noi ne deosebim de alte credinţe prin aceea că nu singuri ne mîntuim ci împreună cu toţi credincioşii creştini. Ortodoxia se defineşte prin această viziune largă a credinţei. Noi ne împărtăşim cu trupul şi sîngele Domnului şi ne rugăm împreună. Unitatea noastră de credinţă este în Evanghelie, în Iisus Hristos. Nimeni nu se poate numi creştin dacă nu se împărtăşeşte cu trupul şi sîngele Domnului care sînt temelia credinţei noastre.

Pietrele singure nu valorează nimic. Toate la un loc orînduite într-o unitate desăvîrşită formează un tot armonios care este locaşul de închinare.

Făcînd părinteşti îndemnuri credincioşilor, Înalt Prea Sfinţitul a spus: „Fiţi, deci, pietre vii ale Bisericii noastre Ortodoxe, formaţi o singură Biserică al cărei cap este Mîntuitorul Hristos. Nici un credincios ortodox nu este în afară de acest edificiu. Biserica vie noi sîntem, căci este formată din faptele şi gîndurile noastre. O Biserică fără viaţă nu are nici o valoare. Unitatea de credinţă o au şi Bisericile creştine Ortodoxe de peste hotare, care ţin legătura cu Biserica Ortodoxă Română, deşi trăiesc şi muncesc departe de ţara noastră şi în alte condiţii".

Referindu-se la ziua recoltei, Înalt Prea Sfinţitul a arătat că la această sărbătoare sîntem prezenţi şi noi. Toate se leagă de problema păcii şi noi ne rugăm pentru pace. Nu este cuvîntare în care neobositul Preşedinte al ţării noastre, Domnul Nicolae Ceauşescu, să nu amintească de binefacerile păcii. Noi ne rugăm lui Dumnezeu să lumineze mintea conducătorilor de ţări şi popoare să nu mai fabrice arme. Alte popoare n-au cunoscut războaie. Noi

am cunoscut urgia războiului. De aceea, trebuie să facem ca glasul nostru să se audă peste tot pămîntul.

În încheiere, Înalt Prea Sfinţitul a felicitat pe Preotul paroh Ioan Gheorghiţă pentru realizările sale în parohie şi pentru frumoasa biserică, pe care credincioşii au înălţat-o prin stăruinţa lor cu dorirea ca fiecare parohie să fie un şantier. Mulţumind autorităţilor de stat, locale, Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat, Înalt Prea Sfinţia Sa a binecuvîntat pe cei prezenţi şi le-a împărtăşit doririle de sănătate şi spor în viaţa duhovnicească.

Pentru neobositele sale strădanii în activitatea pastorală, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a acordat Preotului paroh Ioan Gheorghiţă, rangul de iconom stavrofor.

Biserica din parohia Ripiceni, judeţul Botoşani

In urma lucrărilor de strămutare a localităţilor Lehneşti, Movila Ruptă, Balş, Rîşca şi altele din cauza construirii nodului hidrotehnic „Stînca-Costeşti" pe rîul Prut, a apărul ca necesară şi strămutarea unor edificii social culturale, religioase din aceste sate în parohia Ripiceni, judeţul Botoşani.

Astfel, credincioşii din parohia Ripiceni au fost beneficiarii unui act de mărinimie din partea Conducerii noastre superioare de Stat care le-a acordat fondurile necesare pentru construirea unei noi şi frumoase biserici în satul lor. De asemenea, cu ajutoarele acordate de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist, din fondurile Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, s-a construit aici o casă parohială, s-a împrejmuit biserica cu gard metalic şi s-a renovat biserica din cimitirul parohial. Lucrările au durat timp de 5 ani.

Duminică 8 noiembrie a. c., într-o zi frumoasă de toamnă, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a venit la parohia Ripiceni unde, în fruntea unui sobor de preoţi, a săvîrşit sfinţirea noii biserici cu hramul „Sfînta Treime" şi „Sfinţii Arhangheli" şi Sfînta Liturghie în cadrul căreia, la vremea cuvenită, a hirotonit diacon pe tînărul Oancea Gheorghe şi în preot pe seama parohiei Sineşti-Iaşi pe diaconul Bogus Gheorghe.

După citirea pericopei Sfintei Evanghelii (Luca 8, 41-56), Inalt Prea Sfinţia Sa a rostit un cuvînt de învăţătură în legătură cu învierea fiicei lui Iair, subiniind necesitatea participării omului la lucrările Sfîntului Duh.

La sfîrşitul slujbei, Preotul paroh Larion Neagoe, în cuvîntul său, a arătat cum au început cum s-au executat lucrările de construcţie a bisericii din parohia Ripiceni şi motivele care au condus la înălţarea ei aducînd respectuoase mulţumiri Conducerii noastre de Stat, organelor locale pentru fondurile alocate, Departamentului Cultelor şi tuturor factorilor de răspundere pentru sprijinul acordat.

El a mulţumit cu recunoştinţă Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist pentru ajutoarele şi valoroasele îndrumări pe care i le-a dat în tot timpul lucrărilor şi tuturor celor care au contribuit la terminarea lucrărilor de construcţie a sfîntului locaş de închinare.

Preotul Mihai Gheorghiu, fostul protopop al protopopiatului Botoşani, de asemenea, a rostit un cuvînt omagial Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist.

Luînd cuvîntul, Inalt Prea Sfinţitul a rostit o cuvîntare, în care, printre altele, a spus: „Am venit aici ca să ne manifestăm recunoştinţa noastră faţă de Conducerea Statului, personal Domnului preşedinte Nicolae Ceauşescu, omul de o energie rar întîlnită pentru înţelepciunea cu care călăuzeşte poporul în iureşul de progres care a cuprins întreaga ţară", arătînd apoi că locuitorii strămutaţi aici nu sînt încă omogeni, Inalt Prea Sfinţitul a stăruit asupra unităţii lor în cuget şi simţire, ca o recunoştinţă faţă de Statul nostru pentru înţelegerea şi mărinimia arătată.

Aici a fost o grijă deosebită pentru banul statului. Preotul paroh Larion Neagoe, Preoţii M. Gheorghiu şi Gr. Diaconu, fostul şi respectiv actualul protopop, au urmărit îndeaproape mersul lucrărilor. Mai avem încă de lucru: pictura bisericii, împodobirea parcului cu flori şi plante ornamentale şi altele.

Cele două înţelesuri ale Bisericii — clădirea şi turma cea cuvîntătoare a credincioşilor, presupun prezenţa Mîntuitorului Iisus Hristos. Toţi cei ce aţi fost azi aici şi aţi ascultat Sfînta Liturghie faceţi parte din Biserica Mîntuitorului Hristos. „Unde vor fi doi sau trei..." (Matei 18, 20) presupune aici prezenţa Mîn-

tuitorului Iisus Hristos înţeleasă prin Sfintele Taine. Sfîntul Apostol Pavel spune: „Voi sînteţi biserica Dumnezeului celui viu" (II Corinteni 6, 16), deci credincioşii. Aşa sîntem şi noi astăzi. Creştinii care muncesc laolaltă trebuie să fie buni şi să lumineze ca soarele. Astfel, urmaşii noştri vor cunoaşte cum, bucurîndu-ne de libertate, s-a construit această biserică.

In continuare Inalt Prea Sfinţia Sa a arătat că noi românii şi ţara noastră sîntem în admiraţia lumii întregi pentru vigoarea Preşedintelui nostru Domnul Nicolae Ceauşescu. La *Apelul pentru dezarmare şi pace* lansat, la propunerea preşedintelui ţării noastre, de Consiliul Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste cred că nu este om care să nu-şi spună cuvîntul său în legătură cu problema păcii. Acest *Apel* trebuie să fie viu în inimile noastre ca şi pacea în rugăciunile noastre. Oriunde vă aflaţi, purtaţi-vă cu dragoste faţă de fraţii voştri. Unde poate găsi un prunc dragoste şi căldură decît la sînul mamei sale. Ne doare inima de atitudinea celor care nu cinstesc Biserica mamă şi nici numele de român. Noi stăm neclintiţi în jurul Conducerii de Stat care depune atîta suflet pentru binele şi fericirea tuturor. In încheiere, Inalt Prea Sfinţitul a binecuvîntat pe toţi credincioşii, împărtăşindu-le doriri de bine, de sănătate şi spor în viaţa creştinească.

Pentru strădaniile sale în activitatea pastorală, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a acordat Preotului paroh Larion Neagoe rangul de iconom stavrofor.

T. M.

Sfinţirea bisericii cu hramul „Sf. Dumitrie" din Horodnic de Sus, judeţul Suceava

Duminică 15 noiembrie a. c., la rugămintea P. C. paroh Gheorghe Popescu, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist a săvîrşit slujba de resfinţire a bisericii din Horodnicul de Sus şi Sfînta Liturghie, înconjurat de un sobor de preoţi, încununînd, astfel, terminarea lucrării de pictare a bisericii, executată de pictorul Taflan, în tehnica fresco, timp de aproape patru ani.

La momentele potrivite, din timpul Sfintei Liturghii I. P. S. Sa a hirotonit în preot pe diaconul Dumitru Aniţei pentru parohia Nigoteşti, protopopiatul Fălticeni şi în diacon pe tînărul Cezar Sfrijan, urmînd a fi hirotonit preot pentru parohia Bursuceni, protopopiatul Suceava.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii a vorbit Preotul paroh Gheorghe Popescu, P. C. Pr. Arhim. Iachint Unciuleac, starețul mănăstirii Putna şi P. C. Protopop Ioan Ciornei, cu toţii aducînd mulţumiri Bunului Dumnezeu că i-a învrednicit să ajungă în acea zi măreaţă, cînd I. P. S. Mitropolit Teoctist a resfinţit acea biserică, operă de artă creştină, pentru care credincioşii prezenţi şi soborul preoţilor îi aduc călduroase şi fieşti mulţumiri. S-au adus, de asemenea, mulţumiri organelor locale ale puterii de Stat, celor judeţene şi Departamentului Cultelor pentru tot sprijinul acordat în desfăşurarea lucrărilor în condiţii optime, precum şi credincioşilor din parohie pentru contribuţia lor.

Luînd cuvîntul I. P. S. Mitropolit Teoctist a spus că este deosebit de bucuros că a ajuns să fie în acea zi în mijlocul credincioşilor şi preoţilor din Bucovina, aproape de mormîntul lui Ştefan cel Mare, şi a făcut îndemnuri pentru păstrarea unităţii de credinţă, a unităţii de neam, de patrie şi de conducerea ţării noastre şi împreună să ridicăm glasurile împotriva războiului, împotriva cursei înarmărilor: „*Cel care nu-i desăvîrşit credincios neamului, calităţii lui de român, acela îşi părăseşte şi altarul şi credinţa Nu-i nici un creştin bun, nici un român bun. De aceea, noi insistăm pentru unitate; ne unim glasurile cu al Preşedintelui nostru, cu ale tuturor acelora care susţin dezarmarea şi lupta pentru pace, aşa cum se străduieşte poporul nostru să realizeze acest ţel în condiţii de libertate religioasă şi de desăvîrşite drepturi cetăţeneşti... Poporul român şi-a arătat ataşamentul pentru pace prin lucră-*

rile sale. Iată și această lucrare de reconstrucție a bisericii este închinată păcii și credinței noastre".

În încheiere, I. P. S. Mitropolit a dat îndrumări credincioșilor de a păstra credința ortodoxă a înaintașilor noștri, a strămoșilor noștri și de a participa la toate acțiunile închinate păcii, ce se vor desfășura și în continuare.

Cu împărtășirea arhierești binecuvîntări ale Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist a luat sfîrșit această festivitate deosebit de importantă din istoria bisericii din Horodnic de Sus.

Prot. I. CIORNEI

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

Preotul Dumitru Bordeianu

În noaptea de 13 spre 14 ianuarie 1981 a încetat din viață Preotul Dumitru Bordeianu, parohul bisericii „Duminica Mare" din municipiul Botoșani. Vestea morții sale a îndurerat nu numai familia și parohienii săi pe care i-a păstorit neîntrerupt vreme de 40 de ani, ci și pe toți prietenii și cunoscuții. Preotul Dumitru Bordeianu n-a știut ce-i invidia și răutatea, vrajba și dușmănia. Chipul său pururea zîmbitor, radia numai bunătate; vorba sa plină de înțelepciune conținea numai optimism; calmul său proverbial era prețuit de toată lumea; căminul său stătea pururea deschis pentru oricine.

Unii își dobîndesc înțelepciunea prin studiu sistematic și aprofundat; la el era o înțelepciune nativă cu care se naște românul. Toate aceste însușiri superioare de bunătate, blîndețe, altruism, dragoste de misiunea preoțească le-a moștenit de la părinții săi, Ioan și Hareta, gospodari fruntași și oameni credincioși din comuna Brăești-Botoșani, unde el a văzut lumina zilei la 5 septembrie 1908.

După absolvirea Seminarului de la Dorohoi s-a înscris la Facultatea de teologie din Cernăuți. La 21 mai 1930 a fost hirotonit diacon pe seama Mănăstirii Agafton, deservind concomitent și Catedrala Uspenia din Botoșani. În 1934, a fost hirotonit preot se seama parohiei Cristinești, iar în 1940 se transferă la parohia Duminica Mare-Botoșani, unde a activat neîntrerupt pînă în clipa morții.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în biserica parohială de către un sobor de preoți sub protia P. C. Pr. Dumitru Isopescu, inspector bisericesc, și P. C. protopop Grigore Diaconu, care, în cuvîntările lor, au scos în evidență meritele sale neîntrecute. Din partea credincioșilor a vorbit cîntărețul Gh. Tanasă. Alți vorbitori au arătat calitățile sale sufletești.

Vor trece încă mulți ani și parohienii de la Duminica Mare vor purta neșters în sufletele lor amintirea acestui vrednic slujitor al altarului, Preotul Dumitru Bordeianu.

Pr. Al. BARDIERU

Protosinghelul Longhin Pop

In ziua de 18 octombrie 1981, după o scurtă dar grea suferință a încetat din viață Protosinghelul Longhin Pop, viețuitor în Mănăstirea Neamț.

S-a născut în anul 1926 în comuna Cărbunari, județul Satu Mare. Simțind chemarea pentru viața monahală, în anul 1944 intră ca frate în Mănăstirea Rohia,

unde în anul următor 1945, se călugăreşte, iar în 1946 este hirotonit ierodiacon. In anul 1950 se închinoviază în Mănăstirea Sihăstria-Neamţ. Ca vieţuitor al acestei obşti urmează cursurile Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamţ şi apoi ale Institutului teologic Bucureşti.

Incă din timpul cît era elev seminarist s-a dovedit un bun gospodar şi un iscusit şi harnic meseriaş, participînd în orele libere cu toată dragostea la lucrările de amenajare care se cereau pentru mai buna desfăşurare a vieţii şi activităţii elevilor în seminar.

După ce şi-a luat licenţa în teologie în anul 1959, i s-a încredinţat de către Sfînta Mitropolie a Moldovei şi Sucevei, ascultarea de stareţ, întîi în Mănăstirea Secu, apoi la Mănăstirea Sihăstria şi în cele din urmă la Schitul Durău. Aici la Durău, Părintele Longhin Pop a condus cu pricepere şi devotament lucrările de amenajare a schitului.

Pentru priceperea şi hărnicia sa a fost chemat, cu aprobarea Sfintei Mitropolii, de părinţii din Mănăstirea Neamţ, ca să ajute la buna desfăşurare a muncii din această mare lavră în sectorul economic, mai ales. Aici s-a distins şi ca un iscusit liturghisitor, înfrumuseţînd slujbele cu cîntările bisericeşti pe care le cunoştea şi le executa cu multă măiestrie, căutînd să înveţe pe toţi cei din jurul lui, practica liturgică.

Ospitalitatea şi prietenia ţineau permanent deschisă uşa chiliei Părintelui Longhin. Prezenţa la înmormîntarea sa a unui mare număr de colegi, prieteni şi cunoscuţi a fost dovada cea mai grăitoare a sufletului său bun care, încă în viaţă fiind, şi-a pregătit toate cele necesare pentru înmormîntare după datina creştinească şi românească.

Intr-o atmosferă de compasiune şi caldă comuniune frăţească, P. S. Epifanie Tomitanul, Episcop-vicar al Tomisului şi Dunării de Jos, intim prieten al răposatului, înconjurat de preoţi şi diaconi, în dangătul clopotelor Mănăstirii Neamţ şi melodia cîntărilor de înmormîntare a condus la locul de veci pe cel care a rămas pururi în inimile noastre, bunul Părinte Longhin Pop.

Maica Magdalena Andronic

După o scurtă suferinţă, în ziua de 14 decembrie 1981, Maica Magdalena Andronic, stareţa Mănăstirii Vatra Moldoviţei a adormit în Domnul.

Născută în anul 1903 din părinţi binecredincioşi şi buni gospodari ai vechiului sat bucovinean Pîrteştii de Sus, din fragedă tinereţe a dorit, precum cerbul izvoarele limpezi ale munţilor, viaţa tihnită a mănăstirii. Astfel, la vîrsta de 27 de ani, după absolvirea şcolii profesionale de artă şi după timpul cuvenit de ispitire se consacră vieţii monahale împletind osteneala rugăciunii cu cea a muncii în atelierele de cusături şi ţesătură artistică pe care le-a organizat şi condus în mai multe mănăstiri cu aleasă iscusinţă şi cu tot devotamentul.

Pentru vrednicia ei, în anul 1957, este numită stareţă a Mănăstirii Vatra Moldoviţei. Aici era chemată să contribuie la desăvtrşirea vieţii micii obşti de curînd înfiripată şi prin muncă jertfelnică, cu ajutorul material al Statului şi al Sfintei Mitropolii, să dea viaţă şi să readucă la frumuseţea cea dintîi, prin lucrările de restaurare, vechea ctitorie a luminatului Voievod Petru Rareş.

Muncind zi şi noapte, în fruntea acestei obşti mici, viaţa a prins şi a rodit din plin încît zidurile ruinate au căpătat înfăţişarea şi tăria originală, iar acoperişul bisericii a asigurat protejarea frescelor. Clisiarniţa, cu adevărat o ruină, a fost adusă la starea de început putînd adăposti valorile artistice şi istorice, cîte au mai rămas din zestrea veche a mănăstirii. Chiliile din incintă, şi ele refăcute, şi construcţiile noi ale gospodăriei au asigurat condiţii optime pentru ostenitoarele acestei vetre de cultură şi evlavie străbună. Mica obşte, sub îndrumarea Maicii stareţe Magdalena Andronic a ajuns să fie „un suflet şi o inimă", toate avîndu-le de obşte : munca mîinilor şi prăvila bisericii cu Sfînta Liturghie, întrecîndu-se fiecare în muncă şi nevoinţă, în dragoste şi cinste. Obştea a cunoscut o înflorire a vieţii duhovniceşti odată cu sporirea numărului ascultătoarelor şi a posibilităţilor materiale de întreţinere prin rîvna, dragostea, priceperea şi spiritul de sacrificiu al Maicii stareţe pe care a urmat-o întreaga obşte cu aceeaşi însufleţire.

Cea dintîi la biserică, la gospodărie, în oferirea ospitalității și în întreprinderea oricărei acțiuni de interes obștesc, slujind cu dragoste și respect cu simțul răspunderii de călugăriță și cetățeană cu o înaltă conștiință.

In slujirea de conducere a obștei a avut în toate măsură: în mîngîiere și mustrare, în rugăciune și muncă, împletind în chip armonios împlinirea datoriei față de cerințele vieții bisericești cu cele cerute de îndatoririle legate de vizitele unor delegații de stat străine dornice să cunoască frumusețile Patriei de azi și din trecut.

Se mistuia de rîvna de a face orice lucru cît mai deplin, ca fiecare ascultătoare să se facă tot mai de folos pentru obște și în slujirea celor care vin să se împărtășească din frumusețile Moldoviței și să sporească, din zi în zi, în viața duhovnicească.

Zîmbetul feței Maicii Magdalena, împletit cu seriozitatea cu care asculta, vorbea sau sfătuia erau oglinda sufletului ei îmbunătățit prin muncă și rugăciune, prin slujirea deopotrivă a Bisericii și a Patriei.

Realizarea unei obști cu o viață duhovnicească îmbunătățită și o înflorire a vieții economice și realizările de restaurare prin care construcțiile vechi au căpătat frumusețea cea dintîi, realizări la care Maica Magdalena Andronic, împreună cu obștea au ostenit mult, sînt ca două pagini scrise în cartea istoriei acelei mănăstiri și a Bisericii noastre, cu pana mîinilor harnice, înmuiată în călimara inimii sale jertfelnice, cu cerneala dragostei și a dreptei socoteli cu care și-a trăit viața și a condus obștea, întregind frumusețea acestui colț de rai. Această contribuție a Maicii Magdalena ajutată de obștea mănăstirii a tras în cumpăna balanței aprecierilor celor care au hotărît ca premiul „Mărul de Aur", acordat Patriei noastre pentru frumusețile și valorile ei culturale și artistice să fie depus și păstrat în Mănăstirea Vatra Moldoviței încă din timpul rodnicei stăreții a Maicii Magdalena Andronic.

Cu un sobor de 7 preoți și un diacon, înconjurată de întreaga obște îndurerată de despărțirea de mama ei duhovnicească și mîngîiată de amintirea sufletului ei îmbunătățit oglindit de seninătatea feței ei asemănătoare cu cea a sfinților din frescele bisericii, sub privirile cărora a lucrat la Moldovița, iar acum era prohodită în prezența călugărițelor de aici și ale maicilor starețe de la alte mănăstiri din Moldova și de mulți credincioși din apropiere și din depărtare, care s-au împărtășit din cuvintele duhovnicești ale Maicii Magdalena Andronic și ospitalitatea ei plină de iubirea unei mame duhovnicești, a fost condusă la locul de odihnă veșnică, din cimitirul mănăstirii, ales de ea în timpul vieții, unde întru credința și nădejdea învierii morților și a vieții veacului ce va să fie, aștepta răsplata slugii bune și credincioase de la Dreptul Judecător.

Arhim. Pimen ZAINEA

Preotul Costică V. Voicu

In ziua de 18 decembrie 1981 a adormit întru Domnul, după o suferință de cîteva săptămîni, tînărul preot Costică V. Voicu din parohia Budeni, protopopiatul Fălticeni, județul Suceava, fiind răpus de o boală necruțătoare. Slujba înmormîntării a avut loc, după dorința tînărului preot defunct, în parohia Budeni, pe data de 22 decembrie 1981. Slujba a fost oficiată de un sobor de preoți. Pe ultimul său drum a fost condus de credincioși, rude și colegi de facultate. Despre personalitatea preotului defunct au vorbit: P. C. Părinte protopop Vasile Hrestic, P.P, C.C. preoți Neculai Apostol și Constantin Tudose.

Preotul Costică V. Voicu s-a născut la 27 februarie 1957 în localitatea Crivești jud. Iași, din părinții Vasile și Niculina, buni creștini, țărani modești, chibzuiți în vorbă și faptă. A urmat cursurile Școlii generale din com. Vînători-Pașcani unde familia s-a mutat ulterior, după care a fost admis la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț în anul 1973. După terminarea Seminarului teologic, și-a continuat studiile la Institutul Teologic din București. Harul preoției l-a primit pe 24 iulie 1980, fiind numit preot în parohia Budeni, protopopiatul Fălticeni, județul Suceava.

In scurta activitate de preot și-a îndeplinit cu onestitate și zel pastoral

misiunea încredinţată prin Taina Hirotoniei, după cuvintele Sfintei Scripturi: „Mergînd, învăţaţi toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, învăţîndu-le să păzească toate cîte v-am poruncit vouă..." (Matei 28, 19-20).

Plîns de colegii de la Institutul Teologic, care îi vor purta o vie amintire a fost depus în cripta de lîngă altarul unde a slujit

Bunul Dumnezeu să-i aşeze sufletul „în loc luminat, în loc cu verdeaţă, în loc de odihnă, de unde a fugit toată durerea, întristarea şi suspinarea".

Stud. Liviu I. STOINEA

C. — Episcopia Romanului şi Huşilor

Adunarea eparhială, 1981, festivitate închinată păcii

In coformitate cu art. 90, al. „c" şi art. 97 din Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, precum şi a prevederilor art. 117 din Regulamentul pentru funcţionarea organelor deliberative, în ziua de 29 noiembrfe a. c., a fost convocată Adunarea eparhială a Episcopiei Romanului şi Huşilor, în şedinţă anuală de lucru.

După oficierea Te-Deumului, membrii Adunării Eparhiale s-au întrunit în sala de şedinţe, unde Prea Sfinţitul Episcop Eftimie le-a urat bun venit şi a prezentat, apoi, o cronică a evenimentelor mai importante care au avut loc în ţara noastră în anul 1981 :

— Aniversarea a 300 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul, erou naţional, care în anul 1600 a înfăptuit prima unire a celor trei provincii româneşti sub o singură putere politică, intitulîndu-se Domn al Ardealului, al Moldovei şi a toată Ţara Românească.

— In legătură cu aniversarea a 160 de ani de la moartea marelui revoluţionar Tudor Vladimirescu, Prea Sfinţia Sa a precizat că lupta pentru libertate, egalitate şi dreptate socială a fost dusă de poporul nostru sub conducerea marilor revoluţionari înscrişi în istorie prin jertfa vieţii lor.

— La 19 august 1981 s-au împlinit 100 de ani de la naşterea lui George Enescu, unul dintre cei mai talentaţi muzicieni şi compozitori români contemporani, care timp de 60 de ani s-a afirmat, în ţară şi în străinătate, ca dirijor, compozitor, violonist, pianist şi profesor.

La păstrarea memoriei acestui mare muzician a contribuit şi Centrul nostru eparhial, prin cei 200.000 lei alocaţi în vederea restaurării bisericii familiei Rosetti, de la casa memorială „George Enescu" din Tescani-Bacău.

— La 5 septembrie 1981 s-au împlinit 100 de ani de la naşterea poetului băcăoan George Bacovia, pe care Camil Petrescu îl aşează lîngă Tudor Arghezi, considerîndu-i „inauguratori de eră nouă literară".

— Vineri, 30 octombrie 1981, sub preşedinţia Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România, a avut loc şedinţa Biroului Executiv al Consiliului Naţional al F.D.U.S., ocazie cu care Domnia Sa a prezentat principalele probleme ale situaţiei internaţionale actuale, accentuînd asupra gravelor pericole ce le prezintă cursa înarmărilor, protestînd împotriva amplasării rachetelor cu rază medie de acţiune şi a bombei cu neutroni, cerînd să se acţioneze pentru dezarmare, destindere internaţională, pentru dreptul la viaţă, libertate şi făurirea unei păci trainice.

Participanţii au hotărît să adreseze un „APEL" către toate organizaţiile componente ale F.D.U.S. din ţară şi către organizaţiile democratice din Europa, America şi alte zone ale lumii, pentru a se acţiona împreună la salvarea civilizaţiei, independenţei şi bunei înţelegeri între popoare.

In continuare, Prea Sfinția Sa a dat citire APELULUI pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, după care au urmat discuții, înscriindu-se la cuvînt următorii participanți: Hălăucescu Tiberiu, Pr. N. Vascan, avocat Bortă Dumitru, consilier juridic al Consiliului municipal Roman, medicul C. Budurcă și preoții C. Pelin, inspector eparhial, C. Cazan, consilier economic și P. Tufaru, protopop.

Atît vorbitorii cît și ceilalți membri ai Adunării eparhiale și-au exprimat adeziunea totală față de adoptarea „Apelului pentru dezarmare și pace al F.D.U.S." și dorința de a munci, de a se ruga și de a lupta alături de poporul nostru pentru realizarea unei păci trainice și pentru o Românie fericită.

„NU dorim amplasarea de rachete nucleare pe continentul nostru", „NU categoric bombei cu neutroni". „NU înarmărilor și amplasării de baze militare pe continentul nostru". „NU războiului și morții".

Noi dorim ca alături de poporul nostru și toate celelalte popoare iubitoare de pace, să trăim, să muncim, să fim fericiți.

Pentru aceasta, reprezentanții cultelor din țară s-au pronunțat în ședința din 25-26 noiembrie 1981, care a avut loc la București, împotriva războiului, înpotriva unei euroschime și și-au exprimat în unanimitate dorința de viață, fericire și pace.

Biserica, prin însăși menirea ei, este propovăduitoare și slujitoare a păcii. Prin delegații săi, întotdeauna Biserica și-a spus cuvîntul, în cadrul Conferinței Bisericilor Europene, a Consiliului Ecumenic, în cadrul întîlnirilor creștine pentru pace și chiar în Congresul Mondial pentru Pace. Moscova, Viena, Praga, Varșovia, Budapesta, București etc. au fost capitale în care exponenții Bisericii Ortodoxe Române au votat pentru viață, pace și fericirea tuturor oamenilor.

Vorbitorii s-au angajat să popularizeze „Apelul pentru pace", întrucît pacea face parte din ființa Bisericii și este o poruncă permanentă a „Domnului Păcii.

Mulțumind vorbitorilor, Prea Sfințitul Episcop precizează că civilizația, știința și cultura secolului XX sînt atît de avansate, încît oamenii de știință au făcut descoperiri prin care omenirea ar putea trăi în pace și fericire decenii și secole în șir. Este un mare păcat că descoperirile oamenilor de știință au fost și sînt folosite împotriva științei, civilizației și vieții, creîndu-se arme de distrugere și nu bunuri care să formeze patrimoniul cultural al omenirii.

Față de toate acestea, arma noastră este dorința arzătoare de pace bazată pe cuvintele „Domnului Păcii" care a voit „ca lumea viață să aibă și mai mult să aibă" (Ioan 10, 10).

Inițiativa de dezarmare și pace a Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu, preluată și transmisă prin „Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S." pe toate meridianele lumii, este idealul dorit de întregul nostru popor, este idealul omenirii întregi.

Apelul pentru dezarmare și pace, adresat de F.D.U.S. lumii întregi, are un caracter istoric — și poporul nostru pașnic și-a însușit toate premizele înscrise de el.

Viața este un dar al lui Dumnezeu și nimeni în afară de El nu are vreun drept asupra ei. Noi vrem să trăim în pace cu toate popoarele lumii, și același lucru îl cerem și de la ele.

Dumnezeu a lăsat darurile Sale în mod egal pentru toți oamenii; din același pămînt sîntem plămădiți și din el trăim; soarele și luna, stelele și ploaia și roua sînt revărsate în mod egal de Dumnezeu peste noi. De aceea, numai într-un cadru de dreptate și egalitate și în condițiile unei noi ordini economice și politice internaționale, putem fi frați între noi și fii ai împărăției lui Dumnezeu.

Biserica și slujitorii ei susțin și propovăduiesc această inițiativă înțeleaptă a Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu și își exprimă adeziunea la „Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S.".

Să ne rugăm ca bunul Dumnezeu să dea gînduri bune și curate conducătorilor de popoare, ca să semneze acorduri pentru o pace trainică și definitivă pe planeta noastră.

Prea Sfințitul Episcop, în continuare, a dat citire telegramelor adresate Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu, Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Domnului Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor, Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist, președinților consiliilor Populare Județene Bacău, Neamț și Vaslui și Președintelui Consiliului municipal Roman.

După aceasta, membrii Adunării eparhiale, constituiţi pe secţii, au analizat rapoartele de activitate şi au întocmit referatele pe sectoare prezentîndu-le în plen Adunării eparhiale:

a) Referatul Secţiei administrativ-bisericeşti a fost prezentat de P. C. Ulea Vasile, protopop al Protopopiatului Vaslui;

b) Referatul Secţiei social-culturale şi pastoral-misionare a fost prezentat de P. C. Pr. Petrea Dumitru;

c) Referatul Secţiei economice-financiare a fost prezentat de P. C. Pr. Mardare Constantin.

Pe marginea referatelor celor trei secţii au luat cuvîntul mai mulţi deputaţi: Dl. Avocat Hălăucescu Tiberiu şi PP. CC. protopopi C. Găluşcă, P. Tufaru, C. Mardare şi D. Ciubotaru.

Vorbitorii au apreciat activitatea Eparhiei desfăşurată pe cele trei sectoare, care este mult mai substanţială faţă de cea din anul precedent, şi în care se reflectă totala dăruire a Prea Sfinţitului Episcop Eftimie, aportul părinţilor protopopi şi al preoţilor şi credincioşilor în împlinirea activităţii eparhiale repartizate în cadrul sectoarelor de lucru.

In încheiere, Prea Sfinţitul Episcop şi-a exprimat bucuria că membrii Adunării Eparhiale au luat parte activă la lucrările şedinţei anuale de lucru şi, prin discuţiile purtate, toate problemele au găsit o rezolvare pozitivă.

Apreciem rapoartele şi referatele prezentate şi analizate pe cele trei secţii, din care se reliefează frumoasa activitate desfăşurată în Eparhie în anul 1981, la a cărei împlinire un aport deosebit îl au P. C. Părinţi protopopi, preoţii şi credincioşii, cărora din acest cadru al Adunării Eparhiale le aducem cuvenitele mulţumiri.

Biserica noastră desfăşoară o activitate rodnică pe tărîm social, cultural şi pastoral-misionar şi prin acţiunile social-obşteşti şi de apărare a păcii, ea îşi aduce alături de întregul nostru popor contribuţia cuvenită la promovarea păcii, la prosperitatea şi înflorirea Patriei.

Mulţumind membrilor Adunării eparhiale pentru participare, Prea Sfinţitul Episcop Eftimie declară lucrările Adunării eparhiale închise.

Pr. I. MAREŞ

De Crăciun la Catedrala episcopală a Romanului

Cer înstelat şi noapte, înfrăţită cu Misterul, străpunsă de dangătul de clopot vestitor al Naşterii Mîntuitorului Iisus Hristos, ne tresaltă inimile de bucurie.

După tradiţie, în fiecare an, în seara de ajun al Naşterii Mîntuitorului Iisus Hristos, răsună bucuria copiilor colindători, înfruntînd gerul şi uneori nămeţii de zăpadă, aducînd prin casele noastre, pînă în miez de noapte, vestea cea bună că:

„Astăzi s-a născut Hristos
Mesia chip luminos,
Lăudaţi şi cîntaţi,
Şi vă bucuraţi".

Nesfîrşit de mare e darul cel de sus, pentru că Insuşi Dumnezeu sălăşluieşte în chipul pruncului din iesle. Prin naşterea Sa, Iisus Hristos a domolit suspinurile, a împrăştiat întunericul rătăcitor, a adus descătuşare din robia păcatului, iertare şi împăcare cu Dumnezeu, iar nădejdea vieţii veşnice a prefăcut-o în singura naştere pentru toţi acei care păşesc pe calea Sa, care este „Calea adevărul şi viaţa". Toate sărbătorile creştine sînt de folos sufletelor credincioşilor, dar Naşterea Domnului Iisus Hristos este ziua bucuriei desăvîrşite, întrucît mulţimea obiceiurilor frumoase şi tradiţiilor sfinte completează în strălucire această sărbătoare.

La Episcopia Romanului şi Huşilor această sfîntă sărbătoare a căpătat un

In continuare, Prea Sfinţia Sa a dat citire APELULUI pentru dezarmare şi pace al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, după care au urmat discuţii, înscriindu-se la cuvînt următorii participanţi: Hălăucescu Tiberiu, Pr. N. Vascan, avocat Bortă Dumitru, consilier juridic al Consiliului municipal Roman, medicul C. Budurcă şi preoţii C. Pelin, inspector eparhial, C. Cazan, consilier economic şi P. Tufaru, protopop.

Atît vorbitorii cît şi ceilalţi membri ai Adunării eparhiale şi-au exprimat adeziunea totală faţă de adoptarea „Apelului pentru dezarmare şi pace al F.D.U.S." şi dorinţa de a munci, de a se ruga şi de a lupta alături de poporul nostru pentru realizarea unei păci trainice şi pentru o Românie fericită.

„NU dorim amplasarea de rachete nucleare pe continentul nostru", „NU categoric bombei cu neutroni". „NU înarmărilor şi amplasării de baze militare pe continentul nostru". „NU războiului şi morţii".

Noi dorim ca alături de poporul nostru şi toate celelalte popoare iubitoare de pace, să trăim, să muncim, să fim fericiţi.

Pentru aceasta, reprezentanţii cultelor din ţară s-au pronunţat în şedinţa din 25-26 noiembrie 1981, care a avut loc la Bucureşti, împotriva războiului, înpotriva unei euroschime şi şi-au exprimat în unanimitate dorinţa de viaţă, fericire şi pace.

Biserica, prin însăşi menirea ei, este propovăduitoare şi slujitoare a păcii. Prin delegaţii săi, întotdeauna Biserica şi-a spus cuvîntul, în cadrul Conferinţei Bisericilor Europene, a Consiliului Ecumenic, în cadrul întîlnirilor creştine pentru pace şi chiar în Congresul Mondial pentru Pace. Moscova, Viena, Praga, Varşovia, Budapesta, Bucureşti etc. au fost capitale în care exponenţii Bisericii Ortodoxe Române au votat pentru viaţă, pace şi fericirea tuturor oamenilor.

Vorbitorii s-au angajat să popularizeze „Apelul pentru pace", întrucît pacea face parte din fiinţa Bisericii şi este o poruncă permanentă a „Domnului Păcii.

Mulţumind vorbitorilor, Prea Sfinţitul Episcop precizează că civilizaţia, ştiinţa şi cultura secolului XX sînt atît de avansate, încît oamenii de ştiinţă au făcut descoperiri prin care omenirea ar putea trăi în pace şi fericire decenii şi secole în şir. Este un mare păcat că descoperirile oamenilor de ştiinţă au fost şi sînt folosite împotriva ştiinţei, civilizaţiei şi vieţii, creîndu-se arme de distrugere şi nu bunuri care să formeze patrimoniul cultural al omenirii.

Faţă de toate acestea, arma noastră este dorinţa arzătoare de pace bazată pe cuvintele „Domnului Păcii" care a voit „ca lumea viaţă să aibă şi mai mult să aibă" (Ioan 10, 10).

Iniţiativa de dezarmare şi pace a Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, preluată şi transmisă prin „Apelul pentru dezarmare şi pace al F.D.U.S." pe toate meridianele lumii, este idealul dorit de întregul nostru popor, este idealul omenirii întregi.

Apelul pentru dezarmare şi pace, adresat de F.D.U.S. lumii întregi, are un caracter istoric — şi poporul nostru paşnic şi-a însuşit toate premizele înscrise de el.

Viaţa este un dar al lui Dumnezeu şi nimeni în afară de El nu are vreun drept asupra ei. Noi vrem să trăim în pace cu toate popoarele lumii, şi acelaşi lucru îl cerem şi de la ele.

Dumnezeu a lăsat darurile Sale în mod egal pentru toţi oamenii; din acelaşi pămînt sîntem plămădiţi şi din el trăim; soarele şi luna, stelele şi ploaia şi roua sînt revărsate în mod egal de Dumnezeu peste noi. De aceea, numai într-un cadru de dreptate şi egalitate şi în condiţiile unei noi ordini economice şi politice internaţionale, putem fi fraţi între noi şi fii ai împărăţiei lui Dumnezeu.

Biserica şi slujitorii ei susţin şi propovăduiesc această iniţiativă înţeleaptă a Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu şi îşi exprimă adeziunea la „Apelul pentru dezarmare şi pace al F.D.U.S.".

Să ne rugăm ca bunul Dumnezeu să dea gînduri bune şi curate conducătorilor de popoare, ca să semneze acorduri pentru o pace trainică şi definitivă pe planeta noastră.

Prea Sfinţitul Episcop, în continuare, a dat citire telegramelor adresate Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Domnului Ion Roşianu, preşedintele Departamentului Cultelor, Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Teoctist, preşedinţilor consiliilor Populare Judeţene Bacău, Neamţ şi Vaslui şi Preşedintelui Consiliului municipal Roman.

După aceasta, membrii Adunării eparhiale, constituiţi pe secţii, au analizat rapoartele de activitate şi au întocmit referatele pe sectoare prezentîndu-le în plen Adunării eparhiale:

a) Referatul Secţiei administrativ-bisericeşti a fost prezentat de P. C. Ulea Vasile, protopop al Protopopiatului Vaslui;

b) Referatul Secţiei social-culturale şi pastoral-misionare a fost prezentat de P. C. Pr. Petrea Dumitru;

c) Referatul Secţiei economice-financiare a fost prezentat de P. C. Pr. Mardare Constantin.

Pe marginea referatelor celor trei secţii au luat cuvîntul mai mulţi deputaţi: Dl. Avocat Hălăucescu Tiberiu şi PP. CC. protopopi C. Găluşcă, P. Tufaru, C. Mardare şi D. Ciubotaru.

Vorbitorii au apreciat activitatea Eparhiei desfăşurată pe cele trei sectoare, care este mult mai substanţială faţă de cea din anul precedent, şi în care se reflectă totala dăruire a Prea Sfinţitului Episcop Eftimie, aportul părinţilor protopopi şi al preoţilor şi credincioşilor în împlinirea activităţii eparhiale repartizate în cadrul sectoarelor de lucru.

In încheiere, Prea Sfinţitul Episcop şi-a exprimat bucuria că membrii Adunării Eparhiale au luat parte activă la lucrările şedinţei anuale de lucru şi, prin discuţiile purtate, toate problemele au găsit o rezolvare pozitivă.

Apreciem rapoartele şi referatele prezentate şi analizate pe cele trei secţii, din care se reliefează frumoasa activitate desfăşurată în Eparhie în anul 1981, la a cărei împlinire un aport deosebit îl au P. C. Părinţi protopopi, preoţii şi credincioşii, cărora din acest cadru al Adunării Eparhiale le aducem cuvenitele mulţumiri.

Biserica noastră desfăşoară o activitate rodnică pe tărîm social, cultural şi pastoral-misionar şi prin acţiunile social-obşteşti şi de apărare a păcii, ea îşi aduce alături de întregul nostru popor contribuţia cuvenită la promovarea păcii, la prosperitatea şi înflorirea Patriei.

Mulţumind membrilor Adunării eparhiale pentru participare, Prea Sfinţitul Episcop Eftimie declară lucrările Adunării eparhiale închise.

Pr. I. MAREŞ

De Crăciun la Catedrala episcopală a Romanului

Cer înstelat şi noapte, înfrăţită cu Misterul, străpunsă de dangătul de clopot vestitor al Naşterii Mîntuitorului Iisus Hristos, ne tresaltă inimile de bucurie.

După tradiţie, în fiecare an, în seara de ajun al Naşterii Mîntuitorului Iisus Hristos, răsună bucuria copiilor colindători, înfruntînd gerul şi uneori nămeţii de zăpadă, aducînd prin casele noastre, pînă în miez de noapte, vestea cea bună că:

„Astăzi s-a născut Hristos
Mesia chip luminos,
Lăudaţi şi cîntaţi,
Şi vă bucuraţi".

Nesfîrşit de mare e darul cel de sus, pentru că Insuşi Dumnezeu sălăşluieşte în chipul pruncului din iesle. Prin naşterea Sa, Iisus Hristos a domolit suspinurile, a împrăştiat întunericul rătăcitor, a adus descătuşare din robia păcatului, iertare şi împăcare cu Dumnezeu, iar nădejdea vieţii veşnice a prefăcut-o în singura naştere pentru toţi acei care păşesc pe calea Sa, care este „Calea adevărul şi viaţa". Toate sărbătorile creştine sînt de folos sufletelor credincioşilor, dar Naşterea Domnului Iisus Hristos este ziua bucuriei desăvîrşite, întrucît mulţimea obiceiurilor frumoase şi tradiţiilor sfinte completează în strălucire această sărbătoare.

La Episcopia Romanului şi Huşilor această sfîntă sărbătoare a căpătat un

mai mare farmec, cînd, după slujba de priveghere săvîrșită la biserica Precista Mare din Roman, corala Catedralei episcopale, sub conducerea domnului Știrbu Constantin, a prezentat un frumos program de colinde.

Acest moment de înaltă ținută duhovnicească este însuflețit de prezența Prea Sfințitului Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, care, împreună cu credincioșii prezenți, aștepta să asculte șoaptele de taină ale conlindătorilor:

„Hristos se naște, măriți-L!
Hristos din ceruri întîmpinați-L!"

Un sobor de preoți în frunte cu P. C. Preot Chiriac Constantin, parohul bisericii Precista Mare din Roman, ctitorie voievodală, a făcut tradiționala primire Prea Sfințitului Episcop Eftimie, urîndu-i „Să trăiți întru mulți ani, Prea Sfințite Stăpîne!"

Prea Sfinția Sa a luat loc în jilțul arhieresc, ascultînd repertoriul bogat de colinde, deschis printr-un cuvînt de introducere de către P. C. Protodiacon Ilie Murăraşu. După încheierea concertului religios, P. S. Sa a folosit acest prilej rostind un folositor cuvînt de învățătură, printre altele spunînd: *„Mare este taina creștinătății! Astăzi, „Taina cea din veac ascunsă și de îngerii neștiută ni s-a descoperit, prin tradițiile frumoase, prin colinde și tot felul de cîntări.*

În cinstea Nașterii Pruncului Iisus Hristos, pictorii, sculptorii și literații s-au întrecut a-L prezenta în ieslea Betleemului, în înfățișări cît mai impresionante.

Nașterea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos rămîne ziua cea mai mare din istoria mîntuirii noastre".

După o amplă expunere asupra praznicului Nașterii Mîntuitorului Iisus Hristos, Prea Sfinția Sa a adăugat: *„De aceea, să valorificăm și să scoatem în evidență bogăția și splendoarea tradițiilor noastre ce sînt născute odată cu poporul, să păstrăm dreapta credință. Fiți întotdeauna buni creștini și fii credincioși ai sfintei noastre Biserici Ortodoxe strămoșești, precum și harnici și devotați fii ai scumpei noastre Patrii, slujind cu devotament aceste două mari idealuri, cu toată convingerea voastră".*

In încheiere, P. S. Sa a spus: *„Iisus Hristos cel născut în Betleem să ne ajute a străbate sfintele sărbători ale Nașterii Domnului, ale Anului Nou și ale Botezului Domnului, în deplină sănătate, cu belșug de bucurii curate și să ajungeți întru mulți și fericiți ani!".*

Apoi corala a interpretat imnul arhieresc: Pre Stăpînul și Arhiereul nostru.

In ziua Nașterii Domnului, slujba Sfintei Liturghii a fost oficiată de către P. S. Episcop Eftimie, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi în biserica Precista Mare: la momentele potrivite a fost hirotonit în preot P. C. Diacon Maniu Nicolae, pe seama parohiei Igești, protopopiatul Bîrlad, și diacon tînărul seminarist C. Burlacu.

După otpustul Sfintei Liturghii, Prea Sfințitul Episcop Eftimie a dat citire Pastoralei sale adresată clerului și credincioșilor din Eparhia Romanului și Hușilor. Apoi, Prea Sfinția Sa a împărtășit tuturor celor prezenți binecuvîntări arhierești, după care corul a intonat „Întru mulți ani, Stăpîne!".

Pr. C. CATANĂ

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

Arhimandritul Filaret Toma

În ziua de 5 octombrie 1981 a trecut la cele veșnice Arhimandritul Filaret Toma de la Mănăstirea Sfinții Apostoli „Petru și Pavel" din Huși, în etate de 92 ani.

S-a născut la 14 noiembrie 1889 în comuna Floreşti, judeţul Bălţi, din părinţii: Gheorghe şi Sofia Toma, cu numele Filip. Şcoala primară a făcut-o în comuna sa natală, iar şcoala de cîntăreţi bisericeşti la Bălţi.

Din tinereţe a luat drumul vieţii monahale, fratele Filip primeşte numele de Filaret prin călugărie la Mănăstirea Neamţ în anul 1915. Hirotonit în 1918 ierodiacon, iar în 1921 hirotonit ieromonah la Episcopia Rîmnicul Vîlcea. In 1926 i se încredinţează conducerea Mănăstirii Bujoreni pentru organizarea vieţii monahale unde se remarcă ca un bun gospodar.

In 1929 la Episcopia Huşi i se încredinţează Eclesiarhia Catedralei episcopale şi stăreţia schitului „Vovidenia".

După desfiinţarea Episcopiei în 1949 se reîntoarce din nou la fosta chinovie-Bujoreni, iar în 1951 este chemat iar la Mănăstirea din Huşi ca preot. Din 1968-1976 se află în ascultarea de stareţ al Mănăstirii Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, din Huşi.

În ziua de 8 octombrie 1981 i s-a făcut slujba înmormîntării în Catedrala fostei Episcopii din Huşi de un sobor mare de preoţi şi diaconi care l-au cunoscut.

Din partea Mănăstirii, P. C. Protos. Silvan Costiuc a ţinut un necrolog despre viaţa şi activitatea lui. Din partea preoţilor şi credincioşilor care l-au cunoscut a vorbit P. C. Pr. Iorgu Panişoară. A încheiat vorbirile P. C. preot Constantin Cazan, consilier administrativ şi delegat al Episcopiei Romanului şi Huşilor.

Cortegiul funebru s-a îndreptat spre cimitirul oraşului la mormîntul făcut de el, unde cu evlavie au fost aşezate rămăşiţele pămînteşti ale Arhimandritului Filaret Toma.

Pentru noi, călugării, Arhimandritul Filaret Toma rămîne un frumos exemplu de credinţă, rîvnă pentru Biserică, smerenie, statornicie în viaţa duhovnicească, muncă şi ascultare, iar pentru preoţii din Huşi şi credincioşi, un neuitat duhovnic, sfătuitor şi îndrumător în cele folositoare.

Protos. Silvan COSTIUC

Preotul Constantin Petrea

Marţi, 13 octombrie 1981, după o lungă şi grea suferinţă, a trecut spre cele veşnice Preotul Constantin Petrea de la parohia Perieni din judeţul Vaslui.

Născut în anul 1911, luna octombrie, ziua 13, în satul Stoişeşti, comuna Banca, judeţul Vaslui, dintr-o familie de agricultori, a urmat şcoala primară în satul natal, Seminarul teologic la Huşi şi Facultatea de teologie la Cernăuţi, fiind hirotonit preot pe seama parohiei Raiu din comuna Murgeni, judeţul Vaslui, de unde s-a transferat la cerere în parohia Epureni în acelaşi judeţ şi apoi la parohia Perieni din apropierea oraşului Bîrlad unde a păstorit pînă la moarte.

In toate cele trei parobii pe care le-a păstorit, s-a dovedit a fi la înălţimea tuturor aşteptărilor, atît din punct de vedere misionar-pastoral, administrativ-bisericesc şi economic-gospodăresc, cît şi din punct de vedere social, fiind permanent în fruntea tuturor acţiunilor ce se cereau rezolvate.

In ziua înhumării, sîmbătă 17 octombrie 1981, biserica „Sfîntul Dumitru" din Bîrlad, unde a fost depus, a devenit neîncăpătoare pentru credincioşii din Bîrlad şi din parohiile pe care le-a păstorit, care au venit să conducă pe ultimul drum pe Preotul Constantin Petrea. Rînduiala înmormîntării a fost săvîrşită de un sobor de preoţi, care prin cuvîntările rostite au arătat însuşirile şi înfăptuirile regretatului preot, trecut la Domnul.

De la biserică, cortegiul funebru a pornit spre cimitirul „Eternitatea" din Bîrlad, unde au fost înhumate rămăşiţele pămînteşti ale Părintelui Constantin Petrea.

Pr. Th. LIFICIU

mai mare farmec, cînd, după slujba de priveghere săvîrşită la biserica Precista Mare din Roman, corala Catedralei episcopale, sub conducerea domnului Ştirbu Constantin, a prezentat un frumos program de colinde.

Acest moment de înaltă ţinută duhovnicească este însufleţit de prezenţa Prea Sfinţitului Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor, care, împreună cu credincioşii prezenţi, aştepta să asculte şoaptele de taină ale conlindătorilor :

„Hristos se naşte, măriţi-L !
Hristos din ceruri întîmpinaţi-L !"

Un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Preot Chiriac Constantin, parohul bisericii Precista Mare din Roman, ctitorie voievodală, a făcut tradiţionala primire Prea Sfinţitului Episcop Eftimie, urîndu-i „Să trăiţi întru mulţi ani, Prea Sfinţite Stăpîne !"

Prea Sfinţia Sa a luat loc în jilţul arhieresc, ascultînd repertoriul bogat de colinde, deschis printr-un cuvînt de introducere de către P. C. Protodiacon Ilie Murăraşu. După încheierea concertului religios, P. S. Sa a folosit acest prilej rostind un folositor cuvînt de învăţătură, printre altele spunînd : *„Mare este taina creştinătăţii ! Astăzi, „Taina cea din veac ascunsă şi de îngerii neştiută ni s-a descoperit, prin tradiţiile frumoase, prin colinde şi tot felul de cîntări.*

În cinstea Naşterii Pruncului Iisus Hristos, pictorii, sculptorii şi literaţii s-au întrecut a-L prezenta în ieslea Betleemului, în înfăţişări cît mai impresionante.

Naşterea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos rămîne ziua cea mai mare din istoria mîntuirii noastre".

După o amplă expunere asupra praznicului Naşterii Mîntuitorului Iisus Hristos, Prea Sfinţia Sa a adăugat: *„De aceea, să valorificăm şi să scoatem în evidenţă bogăţia şi splendoarea tradiţiilor noastre ce sînt născute odată cu poporul, să păstrăm dreapta credinţă. Fiţi întotdeauna buni creştini şi fii credincioşi ai sfintei noastre Biserici Ortodoxe strămoşeşti, precum şi harnici şi devotaţi fii ai scumpei noastre Patrii, slujind cu devotament aceste două mari idealuri, cu toată convingerea voastră".*

În încheiere, P. S. Sa a spus: *„Iisus Hristos cel născut în Betleem să ne ajute a străbate sfintele sărbători ale Naşterii Domnului, ale Anului Nou şi ale Botezului Domnului, în deplină sănătate, cu belşug de bucurii curate şi să ajungeţi întru mulţi şi fericiţi ani !".*

Apoi corala a interpretat imnul arhieresc: Pre Stăpînul şi Arhiereul nostru.

In ziua Naşterii Domnului, slujba Sfîntei Liturghii a fost oficiată de către P. S. Episcop Eftimie, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi în biserica Precista Mare: la momentele potrivite a fost hirotonit în preot P. C. Diacon Maniu Nicolae, pe seama parohiei Igeşti, protopopiatul Bîrlad, şi diacon tînărul seminarist C. Burlacu.

După otpustul Sfintei Liturghii, Prea Sfinţitul Episcop Eftimie a dat citire Pastoralei sale adresată clerului şi credincioşilor din Eparhia Romanului şi Huşilor. Apoi, Prea Sfinţia Sa a împărtăşit tuturor celor prezenţi binecuvîntări arhiereşti, după care corul a intonat „Întru mulţi ani, Stăpîne !".

Pr. C. CATANĂ

†

CHEMAŢI LA DOMNUL

Arhimandritul Filaret Toma

În ziua de 5 octombrie 1981 a trecut la cele veşnice Arhimandritul Filaret Toma de la Mănăstirea Sfinţii Apostoli „Petru şi Pavel" din Huşi, în etate de 92 ani.

S-a născut la 14 noiembrie 1889 în comuna Floreşti, judeţul Bălţi, din părinţii: Gheorghe şi Sofia Toma, cu numele Filip. Şcoala primară a făcut-o în comuna sa natală, iar şcoala de cîntăreţi bisericeşti la Bălţi.

Din tinereţe a luat drumul vieţii monahale, fratele Filip primeşte numele de Filaret prin călugărie la Mănăstirea Neamţ în anul 1915. Hirotonit în 1918 ierodiacon, iar în 1921 hirotonit ieromonah la Episcopia Rîmnicul Vîlcea. In 1926 i se încredinţează conducerea Mănăstirii Bujoreni pentru organizarea vieţii monahale unde se remarcă ca un bun gospodar.

In 1929 la Episcopia Huşi i se încredinţează Eclesiarhia Catedralei episcopale şi stăreţia schitului „Vovidenia".

După desfiinţarea Episcopiei în 1949 se reîntoarce din nou la fosta chinovie-Bujoreni, iar în 1951 este chemat iar la Mănăstirea din Huşi ca preot. Din 1968-1976 se află în ascultarea de stareţ al Mănăstirii Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, din Huşi.

În ziua de 8 octombrie 1981 i s-a făcut slujba înmormîntării în Catedrala fostei Episcopii din Huşi de un sobor mare de preoţi şi diaconi care l-au cunoscut.

Din partea Mănăstirii, P. C. Protos. Silvan Costiuc a ţinut un necrolog despre viaţa şi activitatea lui. Din partea preoţilor şi credincioşilor care l-au cunoscut a vorbit P. C. Pr. Iorgu Panişoară. A încheiat vorbirile P. C. preot Constantin Cazan, consilier administrativ şi delegat al Episcopiei Romanului şi Huşilor.

Cortegiul funebru s-a îndreptat spre cimitirul oraşului la mormîntul făcut de el, unde cu evlavie au fost aşezate rămăşiţele pămînteşti ale Arhimandritului Filaret Toma.

Pentru noi, călugării, Arhimandritul Filaret Toma rămîne un frumos exemplu de credinţă, rîvnă pentru Biserică, smerenie, statornicie în viaţa duhovnicească, muncă şi ascultare, iar pentru preoţii din Huşi şi credincioşi, un neuitat duhovnic, sfătuitor şi îndrumător în cele folositoare.

Protos. Silvan COSTIUC

Preotul Constantin Petrea

Marţi, 13 octombrie 1981, după o lungă şi grea suferinţă, a trecut spre cele veşnice Preotul Constantin Petrea de la parohia Perieni din judeţul Vaslui.

Născut în anul 1911, luna octombrie, ziua 13, în satul Stoişeşti, comuna Banca, judeţul Vaslui, dintr-o familie de agricultori, a urmat şcoala primară în satul natal, Seminarul teologic la Huşi şi Facultatea de teologie la Cernăuţi, fiind hirotonit preot pe seama parohiei Raiu din comuna Murgeni, judeţul Vaslui, de unde s-a transferat la cerere în parohia Epureni în acelaşi judeţ şi apoi la parohia Perieni din apropierea oraşului Bîrlad unde a păstorit pînă la moarte.

In toate cele trei parobii pe care le-a păstorit, s-a dovedit a fi la înălţimea tuturor aşteptărilor, atît din punct de vedere misionar-pastoral, administrativ-bisericesc şi economic-gospodăresc, cît şi din punct de vedere social, fiind permanent în fruntea tuturor acţiunilor ce se cereau rezolvate.

In ziua înhumării, sîmbătă 17 octombrie 1981, biserica „Sfîntul Dumitru" din Bîrlad, unde a fost depus, a devenit neîncăpătoare pentru credincioşii din Bîrlad şi din parohiile pe care le-a păstorit, care au venit să conducă pe ultimul drum pe Preotul Constantin Petrea. Rînduiala înmormîntării a fost săvîrşită de un sobor de preoţi, care prin cuvîntările rostite au arătat însuşirile şi înfăptuirile regretatului preot, trecut la Domnul.

De la biserică, cortegiul funebru a pornit spre cimitirul „Eternitatea" din Bîrlad, unde au fost înhumate rămăşiţele pămînteşti ale Părintelui Constantin Petrea.

Pr. Th. LIFICIU

Preotul Vasile Lupescu

Miercuri, 28 octombrie 1981, a trecut la cele veşnice, după o scurtă şi grea suferinţă, vrednicul Preot Vasile Lupescu, parohul parohiei Bălcuţa, comuna Sascut, judeţul Bacău, în vîrstă de 65 ani. S-a născut la 5 iunie 1916, în Viforeni-Bacău, ca fiu al preotului Vasile şi Elisabeta Lupescu.

Copilăria şi anii de şcoală le-a trăit în comuna Bogdăneşti-Bacău, meleagurile moşilor şi strămoşilor săi, unde tatăl său a venit să continuie activitatea misionar-pastorală a mai multor generaţii de preoţi din familia sa.

Seminarul l-a urmat la Roman, iar în anul 1941 a fost declarat Licenţiat în Teologie la Facultatea de Teologie din Suceava, cursurile de licenţă urmîndu-le în întregime la Cernăuţi.

La 19 iulie 1939 se căsătoreşte, iar în februarie 1942 a fost hirătonit preot pe seama parohiei Racovăţ-Soroca, transferat apoi la Grozeşti-Oituz, Conţeşti şi Bălcuţa.

Bisericile din parohiile Conţeşti şi Bălcuţa le-a reparat în urma cutremurului din 1940, împodobindu-le cu pictură şi înzestrîndu-le cu toate cele necesare cultului.

Pleacă cu regretul că nu a putut repara biserica din Bălcuţa care a fost iarăşi avariată la cutremurul din martie 1977.

Modestia şi blîndeţea l-a caracterizat în toată viaţa sa. Era cu multă rîvnă pentru a sluji la Sfîntul Altar. A fost un preot distins, gata oricînd să vină în ajutorul enoriaşilor săi, fapt pentru care s-a bucurat de multă stimă din partea celor ce l-au cunoscut. Sicriul cu rămăşiţele pămînteşti a fost depus în biserica parohială. Slujba înmormîntării a fost săvîrşită duminică, 1 noiembrie 1981, de un numeros sobor de preoţi, dintre care unii au vorbit despre personalitatea regretatului preot Vasile Lupescu (Vasile Văcăreanu, protoiereu pensionar, fost paroh la Bălcuţa; Izvoranu Dumitru de la parohia Bereşti-Sascut, Grosu Pavel de la parohia Buhoci-Bacău şi cîntăreţul bisericesc Gheorghe Brînză), exprimîndu-şi regretul faţă de bunul şi blîndul păstor de care se despart pentru totdeauna.

P. C. Prot. Dumitru Ciubotaru a evidenţiat, de asemenea, personalitatea şi activitatea defunctului, transmiţînd familiei îndurerate şi tuturor credincioşilor prezenţi, arhiereşti binecuvîntări şi cuvinte de mîngîiere din partea Prea Sfinţitului Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor.

In dangăt de clopote, regretat de familie, de credincioşii din parohia Bălcuţa şi din alte parohii, de preoţii din Protopopiatul Tg. Ocna, corpul neînsufleţit al Preotului Vasile Lupescu a fost aşezat în cripta familiei, în apropierea Sfîntului Altar a bisericii la care a slujit cu dragoste şi multă destoinicie, timp de mai bine de 28 ani.

Prot. D. CIUBOTARU

Preotul Ioan Grigoraş

In ziua de 31 octombrie 1981, a încetat din viaţă Preotul iconom stavrofor Ioan Grigoraş de la parohia Brusturoasa, protopopiatul Moineşti.

Născut la 4 februarie 1908 în oraşul Comăneşti, a urmat şcoala primară în oraşul natal, apoi Seminarul şi Facultatea de Teologie din Cernăuţi, unde obţine şi licenţa în teologie.

La data de 5 mai se căsătoreşte, apoi la 1 ianuarie 1931 este hirotonit preot pe seama parohiei Brusturoasa unde a păstorit cu vrednicie timp de 50 de ani şi 10 luni.

Slujind lui Dumnezeu şi oamenilor timp de peste o jumătate de secol, Preotul Ioan Grigoraş s-a remarcat ca un distins slujitor, care pe tot parcursul vieţii sale a fost alături de enoriaşii săi cu cuvîntul şi cu fapta, fiind stimat şi apreciat în mod deosebit de toţi cei ce l-au cunoscut de pe Valea Trotuşului.

Slujba înmormîntării a avut loc marţi 3 noiembrie după rînduiala cuvenită, la care a participat un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Prot. Ioan Andrioaie, ca delegat al Prea Sfinţitului Episcop al Eparhiei Romanului şi Huşilor, din partea căruia a transmis condoleanţe familiei îndurerate şi enoriaşilor îndoliaţi.

La sfîrşitul prohodirii, P. C. Protopop Ioan Andrioaie a vorbit celor prezenţi despre însemnătatea slujirii preoţeşti şi folosul enoriaşilor, accentuînd că cine slujeşte în felul cum a slujit Preotul Ioan Grigoraş „este plăcut lui Dumnezeu şi cinstit de oameni" (Romani 14, 18). Preotul Grigoraş Ioan a fost un săvîrşitor al faptelor bune şi un deosebit gospodar, lăsînd o parohie bine formată şi îngrijit administrată, ştiind că la „Dreptul Judecător faptele lui bune îi vor fi de folos" (Apocalipsa 14, 13).

Despre activitatea sa, în cuvinte alese, au mai vorbit preoţii: Chiriac Gheorghe, Gagos Victor, Zaharescu Alexandru, Lascăr Nicolae şi Boeru Ioan.

Sicriul cu corpul neînsufleţit, al Preotului Ioan Grigoraş purtat pe umeri de preoţii slujitori, a fost condus la cavoul familiei din vreme pregătit în cimitirul din curtea bisericii şi aşezat în mormînt.

Prot. I. ANDRIOAIE

Preotul Ioan Manea

Miercuri, 4 noiembri a. c., a încetat din viaţă Preotul pensionar Ioan Manea de la parohia Coroieşti, judeţul Vaslui.

Născut în anul 1907, în comuna Caşin, judeţul Bacău, dintr-o familie de agricultori, a urmat şcoala primară în satul natal, Seminarul teologic la Roman, Facultatea de teologie la Cernăuţi, fiind hirotonit preot în anul 1930, la Episcopia de Huşi, pentru parohia Coroieşti din judeţul Vaslui, unde a păstorit pînă în anul 1978, cînd, rămînînd văduv, a fost nevoit să se retragă la pensie, spre a se stabili la o fiică a sa, la Galaţi, unde şi-a dat şi obştescul sfîrşit.

În timpul celor 48 de ani de pastoraţie la Coroieşti, Preotul Ioan Manea s-a dovedit a fi la înălţimea aşteptărilor, atît din punct de veder misionar-pastoral, administrativ-bisericesc şi economic-gospodăresc, cît şi din punct de vedere social.

In ziua înhumării, sîmbătă 7 noiembrie 1981, credincioşi din parohia Coroieşti au mers la Galaţi, ca să conducă la locul de veşnică odihnă pe bunul lor păstor, Părintele Ioan Manea.

Rînduiala înmormîntării a fost săvîrşită de un impresionant sobor de preoţi, în frunte cu protoiereul de Galaţi, ca delegat al Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop Antim Nica.

Cuvîntarea funebră a fost rostită de preotul Theodor Lificiu, care a scos în relief viaţa şi activitatea Părintelui Ioan Manea. Rămăşiţele pămînteşti ale regretatului Preot Ioan Manea au fost înhumate în cimitirul Eternitatea din oraşul Galaţi.

Pr. Th. LIFICIU

Preotul Vasile Lupescu

Miercuri, 28 octombrie 1981, a trecut la cele veşnice, după o scurtă şi grea suferinţă, vrednicul Preot Vasile Lupescu, parohul parohiei Bălcuţa, comuna Sascut, judeţul Bacău, în vîrstă de 65 ani. S-a născut la 5 iunie 1916, în Viforeni-Bacău, ca fiu al preotului Vasile şi Elisabeta Lupescu.

Copilăria şi anii de şcoală le-a trăit în comuna Bogdăneşti-Bacău, meleagurile moşilor şi strămoşilor săi, unde tatăl său a venit să continuie activitatea misionar-pastorală a mai multor generaţii de preoţi din familia sa.

Seminarul l-a urmat la Roman, iar în anul 1941 a fost declarat Licenţiat în Teologie la Facultatea de Teologie din Suceava, cursurile de licenţă urmîndu-le în întregime la Cernăuţi.

La 19 iulie 1939 se căsătoreşte, iar în februarie 1942 a fost hirătonit preot pe seama parohiei Racovăţ-Soroca, transferat apoi la Grozeşti-Oituz, Conţeşti şi Bălcuţa.

Bisericile din parohiile Conţeşti şi Bălcuţa le-a reparat în urma cutremurului din 1940, împodobindu-le cu pictură şi înzestrîndu-le cu toate cele necesare cultului.

Pleacă cu regretul că nu a putut repara biserica din Bălcuţa care a fost iarăşi avariată la cutremurul din martie 1977.

Modestia şi blîndeţea l-a caracterizat în toată viaţa sa. Era cu multă rîvnă pentru a sluji la Sfîntul Altar. A fost un preot distins, gata oricînd să vină în ajutorul enoriaşilor săi, fapt pentru care s-a bucurat de multă stimă din partea celor ce l-au cunoscut. Sicriul cu rămăşiţele pămînteşti a fost depus în biserica parohială. Slujba înmormîntării a fost săvîrşită duminică, 1 noiembrie 1981, de un numeros sobor de preoţi, dintre care unii au vorbit despre personalitatea regretatului preot Vasile Lupescu (Vasile Văcăreanu, protoiereu pensionar, fost paroh la Bălcuţa; Izvoranu Dumitru de la parohia Bereşti-Sascut, Grosu Pavel de la parohia Buhoci-Bacău şi cîntăreţul bisericesc Gheorghe Brînză), exprimîndu-şi regretul faţă de bunul şi blîndul păstor de care se despart pentru totdeauna.

P. C. Prot. Dumitru Ciubotaru a evidenţiat, de asemenea, personalitatea şi activitatea defunctului, transmiţînd familiei îndurerate şi tuturor credincioşilor prezenţi, arhiereşti binecuvîntări şi cuvinte de mîngîiere din partea Prea Sfinţitului Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor.

In dangăt de clopote, regretat de familie, de credincioşii din parohia Bălcuţa şi din alte parohii, de preoţii din Protopopiatul Tg. Ocna, corpul neînsufleţit al Preotului Vasile Lupescu a fost aşezat în cripta familiei, în apropierea Sfîntului Altar a bisericii la care a slujit cu dragoste şi multă destoinicie, timp de mai bine de 28 ani.

Prot. D. CIUBOTARU

Preotul Ioan Grigoraş

In ziua de 31 octombrie 1981, a încetat din viaţă Preotul iconom stavrofor Ioan Grigoraş de la parohia Brusturoasa, protopopiatul Moineşti.

Născut la 4 februarie 1908 în oraşul Comăneşti, a urmat şcoala primară în oraşul natal, apoi Seminarul şi Facultatea de Teologie din Cernăuţi, unde obţine şi licenţa în teologie.

La data de 5 mai se căsătoreşte, apoi la 1 ianuarie 1931 este hirotonit preot pe seama parohiei Brusturoasa unde a păstorit cu vrednicie timp de 50 de ani şi 10 luni.

Slujind lui Dumnezeu şi oamenilor timp de peste o jumătate de secol, Preotul Ioan Grigoraş s-a remarcat ca un distins slujitor, care pe tot parcursul vieţii sale a fost alături de enoriaşii săi cu cuvîntul şi cu fapta, fiind stimat şi apreciat în mod deosebit de toţi cei ce l-au cunoscut de pe Valea Trotuşului.

Slujba înmormîntării a avut loc marţi 3 noiembrie după rînduiala cuvenită, la care a participat un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Prot. Ioan Andrioaie, ca delegat al Prea Sfinţitului Episcop al Eparhiei Romanului şi Huşilor, din partea căruia a transmis condoleanţe familiei îndurerate şi enoriaşilor îndoliaţi.

La sfîrşitul prohodirii, P. C. Protopop Ioan Andrioaie a vorbit celor prezenţi despre însemnătatea slujirii preoţeşti şi folosul enoriaşilor, accentuînd că cine slujeşte în felul cum a slujit Preotul Ioan Grigoraş „este plăcut lui Dumnezeu şi cinstit de oameni" (Romani 14, 18). Preotul Grigoraş Ioan a fost un săvîrşitor al faptelor bune şi un deosebit gospodar, lăsînd o parohie bine formată şi îngrijit administrată, ştiind că la „Dreptul Judecător faptele lui bune îi vor fi de folos" (Apocalipsa 14, 13).

Despre activitatea sa, în cuvinte alese, au mai vorbit preoţii: Chiriac Gheorghe, Gagos Victor, Zaharescu Alexandru, Lascăr Nicolae şi Boeru Ioan.

Sicriul cu corpul neînsufleţit, al Preotului Ioan Grigoraş purtat pe umeri de preoţii slujitori, a fost condus la cavoul familiei din vreme pregătit în cimitirul din curtea bisericii şi aşezat în mormînt.

Prot. I. ANDRIOAIE

Preotul Ioan Manea

Miercuri, 4 noiembri a. c., a încetat din viaţă Preotul pensionar Ioan Manea de la parohia Coroieşti, judeţul Vaslui.

Născut în anul 1907, în comuna Caşin, judeţul Bacău, dintr-o familie de agricultori, a urmat şcoala primară în satul natal, Seminarul teologic la Roman, Facultatea de teologie la Cernăuţi, fiind hirotonit preot în anul 1930, la Episcopia de Huşi, pentru parohia Coroieşti din judeţul Vaslui, unde a păstorit pînă în anul 1978, cînd, rămînînd văduv, a fost nevoit să se retragă la pensie, spre a se stabili la o fiică a sa, la Galaţi, unde şi-a dat şi obştescul sfîrşit.

In timpul celor 48 de ani de pastoraţie la Coroieşti, Preotul Ioan Manea s-a dovedit a fi la înălţimea aşteptărilor, atît din punct de veder misionar-pastoral, administrativ-bisericesc şi economic-gospodăresc, cît şi din punct de vedere social.

In ziua înhumării, sîmbătă 7 noiembrie 1981, credincioşi din parohia Coroieşti au mers la Galaţi, ca să conducă la locul de veşnică odihnă pe bunul lor păstor, Părintele Ioan Manea.

Rînduiala înmormîntării a fost săvîrşită de un impresionant sobor de preoţi, în frunte cu protoiereul de Galaţi, ca delegat al Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop Antim Nica.

Cuvîntarea funebră a fost rostită de preotul Theodor Lificiu, care a scos în relief viaţa şi activitatea Părintelui Ioan Manea. Rămăşiţele pămînteşti ale regretatului Preot Ioan Manea au fost înhumate în cimitirul Eternitatea din oraşul Galaţi.

Pr. Th. LIFICIU

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Iassy
et de l'Evêché de Roman et de Huşi

LVIIe ANNÉE — No. 10-12 octobre-decembre 1981

S O M M A I R E

Anniversaire de la République

Le 30 Décembre — à son 34 ième anniversaire *(Métropolie de la Moldavie et Suceava)* 625

Glorification et l'oeuvre de la paix

„À l'intérêt de la paix sur notre planète". „Puissante manifestation de la volonté de paix du peuple roumain" *(Métropolie de la Moldavie et de Suceava)* 627

À la fête de la paix

† *TEOCTIST, Archevêque de Jassy et Métropolite de la Moldavie et de Suceava,* Pastorale à la Naissance du Seigneur 1981 . . 662

† *EFTIMIE, Evêque de Roman et de Huşi,* Pastorale à la Naissance du Seigneur 1981 669

E t u d e s

Archim. Pimen ZAINEA, L'icone de la Naissance du Seingneur Jesus Christ et sa signification théologique presentée sur les fresques des églises du nord de la Moldavie . 674

P. Mircea ŞFICHI, Le loi divin: „Ne pas tuer" 696

Serviteurs d'Orthodoxie et d'écrit roumain

Ştefan S. GOROVEI, Petru Movilă. Contributions . . . 704

Gavril ISTRATE, Coresi 400 716

Dans le domaine pastoral

† *TEOCTIST, Archevêque de Jassy et Métropolite de la Moldavie et de Suceava,* Appels de la paix et de la vie 725

Beautés de notre orthodoxie 731

La juste doctrine de l'Eglise

P. D. AILINCĂI, Les charismes et leur rôle dans la vie de l'Eglise primaire 737

S e r m o n s

P. N. NEAGU, Etre au service saint de la paix, cela veut dire „être au service du Dieu" 748

P. N. CIUDIN, Sur l'amitie 750

P. Gh. ARSENE, A le Saint l'Apôtre André 752

P. Gh. DRĂGULIN, A le Saint Hiérarche Spiridon . . . 754

A n n i v e r s a i r e

Protop. T. POPESCU, George Enescu — un siècle de sa naissance 756

Diac. conf. P. I. DAVID, Un accord parfait dans la spiritualité roumaine: George Enescu 760

P. I. GOAGĂ, Souvenirs sur le génial compositeur, George Enescu 767

Vies de Saints

Métropolite Dosoftei, Commémoration d'un de saints notre père Jean, archevêque de Ţarigrad, avec la bouche d'or *(N. A. Ursu)* 770

Eglises ancestrales

P. D. HRIȚCU, L'Ermitage de Sucmezeu du pays de Putna, appartenant au Grand Ermitage de Galitie . . . 772
P. Iustin GASPAR, Un monastère disparu - l'Eglise de Sîngeap-Jassy 776

Notes 778

Un anniversaire significative: 120 ans depuis la fondation de l'„Astra" *(I. D. Lăudat)*; Les Archives d'Etat de Jassy, à 150 ans; La Premiére clinique médicale de Jassy (1881-1981). Un siècle d'activité *(P. Sc. Porcescu)*; † L'evêque Veniamin Nicolae *(Archim. Pimen Zainea)*.

Comptes — rendus . . . 791

Dr. Antonie Plămădeală, Evêque de Buzău, Maîtres de pensée et d'esprit roumain, Bucarest, 1981, 547 p. *(Gavril Istrate)*; *P. prof. dr. Dumitru Stăniloae*, Théologie morale orthodoxe, Manuel, pour Instituts théologiques, tome III ième, p. 295, Spiritualité orthodoxe, Bucarest, 1981, 319 p. *(Archim. Pimen Zainea)*; *Henri Cazelles*, Il Messia della Biblia. Cristologia Dell' antico Testamento (Messie de la Bible, Christologie de l'Ancien Testament), version italienne de A. Mastrondrea, Editions Borla, Roma, 1981, 207 p. *(Dr. Eugen Pentiuc)*.

Chronique ecclésiastique

A. — De la vie de l'Eglise Orthodoxe Roumaine . . 798

Visite officielle de la délégation de l'Eglise Orthodoxe Roumaine en Jugoslavie (1-7 octobre 1981); La délégation sinodale de l'Eglise Orthodoxe Roumaine, avec Sa Béatitude le Patriarche Justin en tête, a rendu visite protocolaire à l'Eglise Luthérienne de Suède et au Centre du Conseil Oecuménique des Eglises de Genève (14-20 et 20-25 octobre 1981) *(Diacre V. Nechita)*; Festivité d'anniversaire du Centenaire de l'Institut théologique universitaire de Bucarest (12 novembre 1881-12 novembre 1981) *(Assistant)*.

B. — L'Archevêché de Jassy 811

Session annuelle de l'Assemblée éparchiale *(Diacre V. Nechita)*; Festivité de la rentrée scolaire 1981-1982 au Séminaire théologique au du Monastère de Neamț *(V. Țoc)*; Fête de la Pieuse Parascheva à la Cathédrale Métropolitaine de Jassy; Fête de Noël à la Câthédrale Métropolitaine de Jassy *(Diacre V. Nechita)*; Fête de Noël à le Séminaire théologique du Monastère de Neamț *(V. Țoc)*; L'Eglise de la paroisse de Filioara, dep. de Neamț; L'Église de la paroisse de Ripiceni, dep. de Botoșani *(T. M)*; Consécration de l'église au patron „St. Démètre" de Horodnic de Sus, dep. Suceava *(Prot. I. Ciornei)*.

† APPELÉS DEVANT DIEU: Le prêtre Dumitru Bordeianu *(P. Al. Bardieru)*; Protsincelle Longhin Pop; La mère Magdalena Andronic *(Archim. Pimen Zainea)*; Le prêtre Costică V. Voicu *(Liviu I. Stoinea)*.

C. — L'Evêché de Roman et de Huși 830

L'Assemblée éparchiale, 1981, — festivité dédiée à la paix *(P. I. Mareș)*; De Noël à la cathédrale épiscopale de Roman *(P. C. Catană)*.

† APPELÉS DEVANT DIEU: L' Archimandrite Filaret Toma *(Protos. Silvan Costiuc)*; Le prêtre Constantin Petrea *(P. Th. Lificiu)*; Le prêtre Vasile Lupescu *(Prot. D. Ciubotaru)*; Le prêtre Ioan Grigoraș *(Prot. I. Andrioaie)*; Le prêtre Ioan Manea *(P. Th. Lificiu)*.

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Iassy
et de l'Evêché de Roman et de Huşi

LVIIe ANNÉE — No. 10-12 octobre-decembre 1981

S O M M A I R E

Anniversaire de la République

Le 30 Décembre — à son 34 ième anniversaire *(Métropolie de la Moldavie et Suceava)* 625

Glorification et l'oeuvre de la paix

„À l'intérêt de la paix sur notre planète". „Puissante manifestation de la volonté de paix du peuple roumain" *(Métropolie de la Moldavie et de Suceava)* 627

À la fête de la paix

† *TEOCTIST, Archevêque de Jassy et Métropolite de la Moldavie et de Suceava,* **Pastorale à la Naissance du Seigneur 1981** . . 662

† *EFTIMIE, Evêque de Roman et de Huşi,* **Pastorale à la Naissance du Seigneur 1981** 669

E t u d e s

Archim. Pimen ZAINEA, **L'icone de la Naissance du Seingneur Jesus Christ et sa signification théologique presentée sur les fresques des églises du nord de la Moldavie** . 674

P. Mircea ŞFICHI, **Le loi divin: „Ne pas tuer"** 696

Serviteurs d'Orthodoxie et d'écrit roumain

Ştefan S. GOROVEI, **Petru Movilă. Contributions** 704

Gavril ISTRATE, **Coresi 400** 716

Dans le domaine pastoral

† *TEOCTIST, Archevêque de Jassy et Métropolite de la Moldavie et de Suceava,* **Appels de la paix et de la vie** 725

Beautés de notre orthodoxie 731

La juste doctrine de l'Eglise

P. D. AILINCĂI, **Les charismes et leur rôle dans la vie de l'Eglise primaire** 737

S e r m o n s

P. N. NEAGU, **Etre au service saint de la paix, cela veut dire „être au service du Dieu"** 748

P. N. CIUDIN, **Sur l'amitie** 750

P. Gh. ARSENE, **A le Saint l'Apôtre André** 752

P. Gh. DRĂGULIN, **A le Saint Hiérarche Spiridon** 754

A n n i v e r s a i r e

Protop. T. POPESCU, **George Enescu — un siècle de sa naissance** 756

Diac. conf. P. I. DAVID, **Un accord parfait dans la spiritualité roumaine: George Enescu** 760

P. I. GOAGĂ, **Souvenirs sur le génial compositeur, George Enescu** 767

Vies de Saints

Métropolite Dosoftei, **Commémoration d'un de saints notre père Jean, archevêque de Ţarigrad, avec la bouche d'or** *(N. A. Ursu)* 770

B. 1981

Eglises ancestrales

P. D. HRIȚCU, L'Ermitage de Sucmezeu du pays de Putna, appa tenant au Grand Ermitage de Galitie . . . 772
P. Iustin GASPAR, Un monastère disparu - l'Eglise de Sîngeap-Jassy 776

Notes 778

Un anniversaire significative: 120 ans depuis la fondation de l'„Astra" *(I. D. Lăudat)*; Les Archives d'Etat de Jassy, à 150 ans; La Premiére clinique médicale de Jassy (1881-1981). Un siècle d'activité *(P. Sc. Porcescu)*; † L'evêque Veniamin Nicolae *(Archim. Pimen Zainea)*.

Comptes — rendus . . . 791

Dr. Antonie Plămădeală, Evêque de Buzău, Maîtres de pensée et d'esprit roumain, Bucarest, 1981, 547 p. *(Gavril Istrate)*; *P. prof. dr. Dumitru Stăniloae*, Théologie morale orthodoxe, Manuel, pour Instituts théologiques, tome III ième, p. 295, Spiritualité orthodoxe, Bucarest, 1981, 319 p. *(Archim. Pimen Zainea)*; *Henri Cazelles*, Il Messia della Biblia. Cristologia Dell' antico Testamento (Messie de la Bible, Christologie de l'Ancien Testament), version italienne de A. Mastrondrea, Editions Borla, Roma, 1981, 207 p. *(Dr. Eugen Pentiuc)*.

Chronique ecclésiastique

A. — De la vie de l'Eglise Orthodoxe Roumaine . . 798

Visite officielle de la délégation de l'Eglise Orthodoxe Roumaine en Jugoslavie (1-7 octobre 1981); La délégation sinodale de l'Eglise Orthodoxe Roumaine, avec Sa Béatitude le Patriarche Justin en tête, a rendu visite protocolaire à l'Eglise Luthérienne de Suède et au Centre du Conseil Oecuménique des Eglises de Genève (14-20 et 20-25 octobre 1981) *(Diacre V. Nechita)*; Festivité d'anniversaire du Centenaire de l'Institut théologique universitaire de Bucarest (12 novembre 1881-12 novembre 1981) *(Assistant)*.

B. — L'Archevêché de Jassy 811

Session annuelle de l'Assemblée éparchiale *(Diacre V. Nechita)*; Festivité de la rentrée scolaire 1981-1982 au Séminaire théologique au du Monastère de Neamț *(V. Țoc)*; Fête de la Pieuse Parascheva à la Cathédrale Métropolitaine de Jassy; Fête de Noël à la Câthédrale Métropolitaine de Jassy *(Diacre V. Nechita)*; Fête de Noël à le Séminaire théologique du Monastère de Neamț *(V. Țoc)*; L'Eglise de la paroisse de Filioara, dep. de Neamț; L'Église de la paroisse de Ripiceni, dep. de Botoșani *(T. M)*; Consécration de l'église au patron „St. Démètre" de Horodnic de Sus, dep. Suceava *(Prot. I. Ciornei)*.

† APPELÉS DEVANT DIEU: Le prêtre Dumitru Bordeianu *(P. Al. Bardieru)*; Protsincelle Longhin Pop; La mère Magdalena Andronic *(Archim. Pimen Zainea)*; Le prêtre Costică V. Voicu *(Liviu I. Stoinea)*.

C. — L'Evêché de Roman et de Huși 830

L'Assemblée éparchiale, 1981, — festivité dédiée à la paix *(P. I. Mareș)*; De Noël à la cathédrale épiscopale de Roman *(P. C. Catană)*.

† APPELÉS DEVANT DIEU: L' Archimandrite Filaret Toma *(Protos. Silvan Costiuc)*; Le prêtre Constantin Petrea *(P. Th. Lificiu)*; Le prêtre Vasile Lupescu *(Prot. D. Ciubotaru)*; Le prêtre Ioan Grigoraș *(Prot. I. Andrioaie)*; Le prêtre Ioan Manea *(P. Th. Lificiu)*.

Vechi locașuri de închinare

Pr. D. HRIȚCU, Schitul Sucmezeu din ținutul Putnei, metoh al Schitului celui Mare din Galiția 772
Pr. Iustin GASPAR, O mănăstire dispărută — biserica de la Sîngeap-Iași 776

Însemnări . . . 778

O semnificativă aniversare: 120 de ani de la întemeierea „Astrei" *(I. D. Lăudat)*; Arhivele Statului din Iași, la 150 de ani; Clinica întîia medicală din Iași (1881-1981). Un secol de activitate *(Pr. Sc. Porcescu)*; † Arhiereul Veniamin Nicolae *(Arhim. Pimen Zainea)*.

Recenzii 791

Dr. Antonie Plămădeală, Episcopul Buzăului, Dascăli de cuget și simțire românească, București, 1981, 547 p. *(Gavril Istrate)*; *Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae,* Teologia morală ortodoxă, Manual pentru Institutele teologice, vol. III, p. 295, Spiritualitatea Ortodoxă, București, 1981, 319 p. *(Arhim. Pimen Zainea)*; *Henri Cazelles,* Il Messia della Biblia. Cristologia Dell'antico Testamento (Mesia al Bibliei. Hristologia Vechiului Testament), traducere italiană de A. Mastrondrea, Editura Borla, Roma, 1981, 207 p. *(Drd. Eugen Pentiuc)*.

Cronica bisericească

A. — Din viața Bisericii Ortodoxe Române . . . 798

Vizita oficială a delegației Bisericii Ortodoxe Române în Jugoslavia (1-7 octombrie 1981); Delegația sinodală a Bisericii Ortodoxe Române condusă de P. F. Patriarh Iustin a făcut o vizită protocolară Bisericii Luterane din Suedia și la Centrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Geneva (14-20 și 20-25 octombrie 1981) *(Diac. V. Nechita)*; Festivitatea aniversării Centenarului Institutului teologic universitar din București (12 noiembrie 1881-12 noiembrie 1981) *(Asistent)*.

B. — Arhiepiscopia Iașilor 811

Sesiunea anuală a Adunării eparhiale *(Diac. V. Nechita)*; Festivitatea de deschidere a cursurilor anului școlar 1981-1982 la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț *(V. Țoc)*; Prăznuirea Prea Cuvioasei Parascheva la Catedrala mitropolitană din Iași; Crăciunul la Catedrala mitropolitană din Iași *(Diac. V. Nechita)*; Serbarea de Crăciun la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț *(V. Țoc)*; Biserica din parohia Filioara, jud. Neamț; Biserica din parohia Ripiceni, jud. Botoșani *(T. M.)* Sfințirea bisericii cu hramul „Sf. Dimitrie" din Horodnic de Sus, jud. Suceava *(Prot. I. Ciornei)*.

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Preotul Dumitru Bordeianu *(Pr. Al. Bardieru)*; Protosinghelul Longhin Pop; Maica Magdalena Andronic *(Arhim. Pimen Zainea)*; Preotul Costică V. Voicu *(Liviu I. Stoinea)*.

C. — Episcopia Romanului și Hușilor 830

Adunarea eparhială, 1981, — festivitatea închinată păcii *(Pr. I. Mareș)*; De Crăciun la Catedrala episcopală a Romanului *(Pr. C. Catană)*.

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Arhimandritul Filaret Toma *(Protos. Silvan Costiuc)*; Preotul Constantin Petrea *(Pr. Th. Lificiu)*; Preotul Vasile Lupescu *(Prot. D. Ciubotaru)*; Preotul Ioan Grigoraș *(Prot. I. Andrioaie)*; Preotul Ioan Manea *(Pr. Th. Lificiu)*.